6
18-b
6

6
28 N
16

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

18.2##.
18
c
24

18-g-23

6-1866

M. ANNEI LVCANI CORDV-BENSIS, POETAE CELEBERRIMI ET ANTIQVISSIMI PHARSA-LIAE LIBRI X.

Cum

LAMBERTI HORTENSII, MONT-FORTII DOCTISS. VIRI EXPLANATIONIBVS eruditiſsimis: ad Hiſtorias Rom. antiquas cognoſcendas utiliſsi-mis, illuſtrati, innumeriſq; mendis repurgati, & iam primùm in lucem editi.

HIS ADIECIMVS,

IOANNIS SVLPITII VERVLANI Commentarios in eoſdem Pharſaliæ libros conſcriptos.

VNA'

Cum INDICE Rerum ac Verborum locupletiſsimo.

Cum Cæſ. Maieſt. Gratia & Priuilegio.

BASILEÆ,
EX OFFICINA HENRIC-PETRINA.

ORNATISSIMO, AC DOCTISS. VIRO D. IOANNI HOECHLANDO, V. I. DOCTORI, DECANO ECCLESIAE Imp. D. Virginis VLTRAIECTI, & Conſiliario Roman. M.

LAMBERTVS HORTENSIVS,

S. P. D.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CVM annis hinc quatuordecim, Vir Ornatiſsime, noſtri Cõmentarij in Aeneida Vergilian. fœlicibus auibus in hominum manus exirent, uidebam quãto plauſu tam ab eruditis, quàm à ſemiliteratis excipiebãtur: cùm ob alia, tum propter utilitatẽ qualemcunq;, quam ex ijs percipiebãt. Et quanquã uniuerſa ad ſtudioſos peruenit, & nihil emolumenti ad autorẽ dimanauit, gaudebam tamen ex animo, quod littus non araſſem, nec ſemen in mare ieciſſem. Vt enim bonus agricola, nõ perinde ſibi, atq; poſteris ſuis ſæpè, & alteri ſeculo, ſerit, plantat, ponit arbores, & inſerit: ita mihi quoq; eos Commentarios ſtudioſis, & poſteritati ſcripſiſſe uiſus fui. Enimuero nobis non naſcimur tãtum, ſed amicis etiã, imò omnibus mortalibus, ſi modò prouerbium illud uetus uerum ſit, homini hominẽ Deum eſſe. An non eſt id homini hominẽ Deum eſſe, qui ſingulari beneficio iuuat alios in conſociatione humana? haud aliter, quàm ut Dei proprium eſt, iuuare beneficijs res mortalium? ad cuius exemplum imitandũ omnes naſcimur. Hinc accidit, cur ueteres, ijs, qui mortales aliquo inuento iuuiſſent, diuinos honores detulerunt. Hinc uini, frugum, legum, aliarumq; rerũ autores, quod aliquam cõmoditatem, & uſum mortalib. attuliſſent, pro Dijs colere cœpit rudis antiquitas. Quin & beluas quaſdam ob eandem cõmoditatem coluêre: quemadmodum Aegyptij ciconiam, quod ſerpentes arceret, & conficeret ſtatis anni temporibus. Sic Romani, obſeruatum Capitolium, anſerem uenerati ſunt. Hinc Solem, & Lunam propter beneficia ſua, quædam gentes pro Dijs habuêre. Sed quoniam plurima beneficia, ut ait Cicero, homini ab hominibus ſolent oriri, & Dei proprium eſt, uel ſeruare, uel benefacere: idcirco, qui in graui periculo ſuccurrit, quiue ingenti quopiam beneficio afficit, quoniam Dei quaſi beneficio fungitur, ei, cui prodeſt, Deus dicitur extitiſſe. Itaq;, quantũ illis Cõmentarijs nos omnibus in uniuerſum ſtudioſis beneficij contulerimus, ipſi iudicent. Cùm autem ad iſtum modum in hominũ manus exiſſent, fuerunt, qui uocis ſuæ claſsico ad ſimilem operam Lucano ponendum me animarunt. Detrectabam aliquandiu laborem, cum ob alias cauſſas, tum quod nonnullos in eo diligenter deſudaſſe uiderem: ſed haud ſcio, an ſatis. Itaq; tandem eorum improbitate uictus,

quaſi reſtitans ad opus aggrediendũ attractus fui. Et quamuis quotidianis curis pluſquam ſatis obrutus eram, eò tamẽ libentius laborem ſuſcepi, quò magis animum meum ab Iconomachorum furore tantiſper auocarem, (cœperat enim is omnibus his regionibus iam tam paſsim graſſari, quamuis apud nos id temporis nihil nouatum fuit) ne audirem, neu diſtringerer ijs, quæ mentem à ſede ſua ſubmouerent, & cruciatum inueherent. Cùm autem iam ad umbilicũ peruentum eſſet, in altero tumultu, multo priori tempeſtate ſæuiori, penè cum domino ſuo in tragica illa calamitate oppidi Nerdæ, & ruina lucubrationes iſtę perijſſent, Deus ex improuiſo apparuit, & nos ſeruauit. Porrò cùm apud me reputarẽ cui nam Opere tandem conſummato, noſtros labores dedicarẽ potiſsimũ, tu in primis Vir Ornatiſsime occurrebas, dignus unus, in cuius nomine exirẽt. Etenim, eccuius merita in me tanta extant, quanta tua? Tu me ante aliquot annos ad cõmunem menſam honorificè inuitaſti, tu me extorrem, & omnibus bonis exutum à barbaris militibus, hoſpitio, domo, & menſa excepiſti, & ſumma cũ humanitate fouiſti. Poſſem hic in tuas tum uirtutum, tum dotium laudes expatiari, niſi uererer, ne immodica earum acroamata aſſentationem magis, quàm purum animi candorem ſpirare uiderentur. Quid te ad apicem collegij Imp. religionis prouexit? eruditio: quid te in Senatum R. M. allegit? eruditio, & ſumma prudentia: quid te ad faſtigium V. I. euexit? eruditio. Non hic enumero alias animi tui dotes, magnificentiã, liberalitatem, pietatem erga tenues, & eruditos uiros. Prætereo incredibile ſtudiũ, & multarum rerum lectionẽ, in primis, hiſtoriarum, quarum inexplebilis eſt auiditas. De poëtæ laudibus amplificandis hîc ſuperſedeo, quæ adeò magnæ ſunt, ut noſtra prædicatione illuſtriores reddi nequeãt. Itaq; ad noſtras Lucubrationes exornãdas, Vir Ornatiſsime, non modicè faciet nominis tui ornamentum, multoq; commendatiores in hominum manus ſunt exituræ. Vale religionis, & ſtudiorum decus, & ſplendor, ex Vltraiecto, anno M. D. LXXIIII.

COR.

CORNELII HAVENI HORNANI EPIGRAMMA.

BELLA per annales veterum ſunt edita regum,
Quodq́; fuit dignum carmine Martis opus
Extitit inde duplex, & palmæ, & gloria laurus,
Illa Ducum, natum Delphica laurus erat.
Palma coronabat, dictabat laurus honores,
Numen habet uiuax, illa corona duplex,
Et meritò geſſère illuſtria facta monarchæ,
Inde quod in Faſtos regia geſta darent,
Magnus ita affini Ciuilia bella parauit,
Vt uates cecinit, Corduba docta legit.
Ambo ſtrategus erat, geſſerunt digna theatris,
Ambo Duces, ſed non laus tulit æqua pares,
Hortenſi haſce Phraſes, & multa obſcura reſoluis,
Vatis & illuſtras non ſine luce facem,
Qui fuit obſcuris tropus, aut nodoſa figura.
Explicito rerum luces imago typo,
Docte ſenex, & tyro nouelle, & gymnica pubes
Quiq́; Lycæa teris gymnaſiarcha faue.
Gymnice Theſauris multiplicis huius acerrè
Vtere, dic, uates uiuat uterq; cedro.

EPIGRAMMA PHILIPPI MORI.

MVſis amicus (credite barbari)
Fauente poſt quam Melpomene ſemel
Sacro Caballini lubenter
Proluit ora liquore fontis.
Sidus nec illi falciferi Dei
Rerum nec illi tempus edax caput
Velociter premet, ſupremæ
Nec trepidum tremor occupabit
Illum diei: Perſephone uiri
Parcet capillo: nicta potentia
Arbitrij uocis ſonoræ
Cum ſuperis homines trahentis.
Hoc tu nel unus elogio mihi
Lamberte teſtis ingenium facis.
Nuper furente turba iberi
Militis, excidium penatum
Viſum eſt tuorum, ſanguine ciuium
Nerdena tincta eſt, æmula ciuitas
Diræ luis ſententiarum, &
Sanguineæ miserandæ ſortis.
Sed quis Deorum cura fuit tui?
Tantumq́; amicus Palladij gregis?
Qui te poëtam, cadente tota
Sanguinea populi coborte,
Superſtitem ſeruauerit unicum?
Veniſſe cœlo, & ægide uitrea
Tutari inermem te Mineruam
Credibile eſt uoluiſſe uatem.

Et te nouenæ melliſluum ducem
Præire turbæ dulcia carmina
Dignumq́; longiore uita
Aeolio ſupereſſe plectro.
Quis uel potentis nobilis ingeni,
Tuiq́; eburni gloria pectinis
Potente cuius æuiterni
Arbitrio ſuperi mouentur.
Ergo ſuperſtes uiue comes nouem
Muſis poëtas qui tot amabiles
Iniuria ſecli inquinatos
Reſtituis ueteri nitori.
Demumq́; cuius ingenio licet
Obſcura Lucani innumeris locis
Apertius cruenta campos
Bella per Emathios uidere.

AD LAMBERTVM HORtenſium epigramma Hadriani Burchij.

INnumeris à te numeris Lamberte politus
Perfectusq́; tuo totus ab ingenio
Lucanus qui non placeat nunc omnibus, ecce
Arte tua eſt niſus ipſe placere ſibi.

AD EVNDEM eiuſdem.

NVper Barbarico furente Marte,
Te tuosq́; nimis ferox iberus
Læſerat, miſerè ac parum decenter,
Sed tu non memor huius, expoliſti
Ornaſtiq́; lubens poëtam iberum.
O' mentem ingenuamq́; amabilemq́;
Quæ tam oblita diu mali recepti
Illi qui nocuit, bonum rependit.

IOANNES LATOMVS Prior Thronianus Lamberto Hortenſio Montfortio. S. P.

SI foret Hortenſi meus hic tibi cognitus ardor
Quo te iam multos proſequor ante dies.
Scilicet hac cauſſa quod ſis doctiſſimus ipſe,
Quodq́; uel indoctos doctior ipſe colis.
Sat ſcio, præciſa remora quacunq; uolares
Huc, ubi te noſti gratius eſſe nihil.
Huc, ubi cenſoris partes ego, & alter obimus,
Vt nos te rectè poſſe uocare pntes.
Ipſe ego debueram Timæus adire Platonem:
Quis neſcit partes has magis eſſe meas?
Sed quum diſtineant nos noſtra negotia, (ſcis tu infirmis humeris quidlibet eſſe graue)

Et tu perpetuis laſſes tua tempora curis,
Tempora non uno diſtribuenda modo.
Quando doces pubē, quàm docta uolumina ſcribis,
In tabulis uacuam nec ſinis eſſe manum.
Fecero, ni fallor, ſat conuenienter utriq;,
Si te de turbis otia ad iſta uocem.
Laxat, qui tenſum circumfert longius, arcum,
Laxat, ad hoc chordæ ſæpe pericla creat.
Ingenij in primis rectè laxamus habenas,
Et uigor obtuſus priſtinus ille redit.
At iam uenisti: ſalue uir maxime, ſalue:
O' ſalue charum terq;, quaterq; caput.
Ergo licet ſuperis mea uota iuuantibus, illum
Complecti ingenio non moriente uirum?
Illum, qui Batauas perpurgat, & expolit aures,
Vt cedant Graijs, Auſonijsq; nihil?
Illum, qui noſtros Muſas traduxit in agros,
Hic ubi Parrhaſio frigore cuncta rigent?
Illum, quem dulci numeroq;, ſtiloq; fluentem
Non huius noſtri dixeris eſſe ſoli?
Aſt natum in media, quam grandior intonat, urbe,
Aemulus hiſtoriæ Criſpus is unde fuit,
Rurſus in Argiua natum iuraueris Aſcra,
Ad chelyn, ut melicos aptat, aguq; modos.
Huncci'ne complector patrē, quē aucimus omnes,
Qui pia non planè turba tacemus huius?
Sanè ego ſum fœlix, hac quem Dij ſorte bearunt,
Cui licet in tanto tanta uidere uiro.
Perge beate ſenex, & quam potes, aſſere laudem:
Aſſere in æternos, poſt tua fata, dies.
Aſſere, procliue eſt: ut ſi non faueris, omnis
Italia in laudes, fac crepet uſq; tuas.
Sic tibi dent ſuperi lætam ſentire ſenectam,
Sic dent Hiſtoricæ, te tua nympha colat.

M. AN-

M. ANNEI LVCA-NI VITA.

ANneus Seneca é Corduba Bethicæ Hiſpaniæ interioris prouinciæ ciuitate Romam uenit, ſtatimꝗ eques factus eſt, cuius declamationes etſi celebratæ, negligentia temporum ad nepotes non peruenêre. Suſcepit in patria ex Elbia uxore liberos tres, L. Anneum Senecam, Iulium Anneum Gallionem, & Anneum Melam, quem ut minorem domi reliquit. Seneca, & Gallio Romæ profecere ſub Marullo Grammatico, & Ceſtio Smymæo, atꝗ Aſinio Pollione. Mela cum adoleuiſſet, iubente patre, rem domeſticam gubernauit: donatus ut cæteri fratres amicitia Cæſarum, equeſtri ordine. C. Aciliam duxit uxorem, Acilij Lucani oratoris filiam, operæ apud prouinciæ proconſules frequẽtis, & apud clarißimos uiros nonnullius ingenij. Ex ea Mela III. Non. Nouemb. C. Cæſa. Germanico iterũ, & Lucio Ceſiano primo Conſſ. M. Anneum Lucanum, impoſito ſoceri nomine genuit. Deinde curæ familiaris faſtidio, uitæ quietiori apud fratres uacaturus, cum octomeſtri infante Romam uenit, ſperans per procurationes acquirendæ pecuniæ breuius ſibi iter fore, quo Conſſ. æquaretur, cunas infantis, quibus ferebatur, (ut de Heſiodo legitur) apes circumuolarunt, osꝗ inſederunt, dulcem, & facundum, qualem nunc uidemus, futurum ſignificantes. Studuit Lucanus Romæ ſub Rhemnio Palæmone, & Cornuto. Ex condiſcipulis Saleium Baſſum, & A. Perſium præcipuè dilexit. Neroni, cuius ætas patruo Senecæ commiſſa erat, diu gratus. Quæſtor ante ætatem gladiatoriũ munus edidit. Sequenti anno populi fauore inauguratus eſt ſacerdotium adſcitus: ut Papinius Statius refert.

Romam colitur chori ſacerdos.

Vxorem duxit Pollam argentariã, Polli argentarij filiam. De qua Calliope Papinij canit.

Nec ſolum dabo carminum nitorem
Sed tædis genialibus dicabo
Doctam, atq; ingenio tuo decoram,
Qualem blanda Venus, daretq; Iuno,
Forma, ſimplicitate, comitate,
Cenſu, ſanguine, gratia, decore.

Quin & certamine pentaeterico acto in Pompeij Theatro, cum per Cluuiũ Rufum Nero Nioben ſe pronunciaturum polliceretur, Lucanus Orphea ex tempore recitauit, coronaꝗ donatus eſt. Quare Imper. inuidiam ſibi conciliauit. Interdictum eſt igitur poëtæ, foro, Theatro, & poetica. De quo Papini.

Ingratus Nero dulcibus Theatris,
Et noſter tibi præferetur Orpheus.

Sperans itaꝗ ultionem Piſonianæ in Neronem cõiurationi, ſed parum fauſtè hæſit, quod ipſe fatetur, cùm ait:

Conſilio, iuſſuq; Deum tranſibis in urbem
Magne tuam, ſummisq; feret tua buſta ſacerdos.

Corpus enim Pompeij, niſi extincta Cæſarum familia, Romam transferri non poterat. Verum detecta coniuratione, nequaquã animi conſtantiam præſtitit. Facilè enim confeſſus, & ad humilimas deuolutus preces, matrem quoꝗ innoxiam inter ſocios ream nominauit, ſperans impietatem ſibi apud impium principem profuturam. Acceptoꝗ mortis arbitrio, codicillos ad patrem uerſibus quibuſdam exarauit, largiterꝗ epulatus, brachia ad ſecandas uenas præbuit. Cumꝗ frigeſcere pedes manusꝗ, & ſpiritum cedere intellexiſſet, uerſus pronunciauit, quos per huiuſmodi imaginem de milite fecerat.

Sanguis erant lachrymæ, quæcunq; foramina nouit
Humor, ab his largus manat cruor, ora redundant,
Et patulæ nares, ſudor rubet, omnia plenis
Membra fluunt uenis, totum eſt pro uulnere corpus.

Pridie Cal. Maij deceſsit, Attico Veſtino, & Nerua Silio Conſſ. quo Conſ. deſignatus cum Plancio Laterano erat. Viceſimum ſeptimum ætatis annum agens, ſepultus in hortis ſuis, ubi tale potuit inſcribi epigramma.

Bethis habet natale ſolum, eſt Annea propago
De genitore Mela, dat mater Acilia terris,
Vix luna octonos cœlo confecerat orbes,
Cum me Roma ſui reſperſit Tybridis unda.
Seruatumq; foro traxit, Phœboq; dicauit.
Hinc ſyluæ, geminæq; faces, reus inde Sagitta,
Orpheus ingrati ſtimulus, liuorq; tyranni
Dum ciuile nefas aperit Pharſalia, noſtræ
Inuidit famæ Nero, prob, Muſæq; canentis
Interrupit opus gladio, uenisq; reſectis,
Aſſertore ſacros maculauit ſanguine uultus.

Saturnalia ſcripſit, Syluarum libros 10. Medeam, Orpheum, Incendium urbis, Incendium Troianum, Oratione ſua Octauium Sagittam, qui Pontiam confoderat, damnauit. Pharſaliam non finiuit, cuius tres primos libros cum uxore correxit. Reliqui ſeptem, noſtro tempore diligentiſsimè emendati, impreſsiq; ſunt. Eſt enim uarius, copioſus, ſublimis, concitatus, & (ut Quintilianus ait) oratoribus non minus, quàm poëtis imitandus. Et ipſe in præfationẽ quadam, ætatem, & initia ſua cũ Vergilio comparans, auſus eſt dicere, & quantum mihi reſtat ad Culicem? Apud Cornelium Tacitum legitur, Conſſ. Silio Nerua, & Attico Veſtino, coniurationem in Neronem cœptam, & in primis Anneum Lucanum coniuraſſe, quod famam carminum eius premebat Nero, prohibueratq; oſtentare, uanus aſsimulatione. Tum detecta coniuratione, Lucanus Aciliam matrẽ ſuam inter conſcios nominauit, promiſſa impunitate. Sed Nero poſt mortem multorum Lucani cædem imperauit: in profluente ſanguine, ubi frigeſcere pedes, manusq;, & paulatim ab extremis diſcedere ſpiritum, feruidus adhuc, & compos mentis, intelligit, recordatus à ſe carmen compoſitum, quo uulneratũ militem, per huiuſmodi mortis imaginem obijſſe tradiderat, uerſus ipſos retulit, atq; illi ſuprema uox fuit.

EPITAPHIVM LVCANI.

Corduba me genuit, rapuit Nero, prælia dixi,
Quæ geſſère pares, hinc gener, inde ſocer.
Continuo nunquam direxi carmina ductu,
Quæ tractum ſerpant, plus mihi comma placet.
Fluminis in morem, quæ ſunt miranda, citentur,
Hæc uerò ſapiet dictio, quæ feriet.

PHILIPPI BEROALDI DE PATRIA, *genere, & uita poëtæ Lucani.*

COrdubæ, quæ ciuitas eſt Bethicæ prouinciæ in Hiſpania, Anneorum familia fuit illuſtris, clara duobus Senecis in primis, unicóque Lucano. Lucanus itaque patrem habuit nomine Melam, matrem Aciliam. Romam adhuc infans à patre perductus, condiſcipulus fuit Perſij, in poëtica, & oratoria eminentiſsimus: complura reliquit ingenij ſui monumenta. Orpheum, de quo Papinius.

Et noſter tibi præferetur Orpheus.

Syluas, Saturnalia, Incẽdium Troianum, & cunctis clamorem, Pharſaliam,

quam Papinius cæteris poëmatibus non dubitauit anteponere, excepta Vergilij Aeneide, cui nec ſubijcit, nec præponit Pharſaliam, ita ſcribens.

Quid maius loquar? ipſa te Latinis,
Aeneis uenerabitur loquentem.

Lucano plectra ſecunda Lyræ Latiæ ab Apolline data ſcribit Martialis. Lucanus, ut inquit Quintil. ardens eſt, & concitatus, & ſententijs clariſsimus, & oratoribus nō minus, quàm poëtis imitandus. Vxorem habuit Pollam argentariam, Polli Argentarij filiam eruditiſsimam, quam omnibus dotibus fœmineis præditam fuiſſe canit. Calliope Papinij. A' Nerone prohibitus oſtentare carmina, hæſit coniurationi Piſonianæ, quæ in Neronem, duce Piſone inſurrexerat. In hac depræhenſus, accepto libero mortis arbitrio uenas ſecuit, quod idē fecit Seneca Lucani patruus. Authores Euſebius, & Cornelius Tacitus.

LVCANI VITA A' SVLPItio congeſta.

MArcum Anneum Lucanum Caia Acilia, Acilij Lucani oratoris filia ex Anneo Mela Senecæ Stoici fratre equite Rom. peperit Cordubæ III. Non. Nouemb. C. Cæſare Germanico iterū, & L. Ceſiano Coſſ. octo menſium infans Romam à patre aduectus eſt: ibiq; Palæmone Grammatico, Virginio Flauio rhetore, & Cornuto poëta ac philoſopho præceptoribus uſus eſt, unà cum Saleio Baſſo, & à Perſio, quos præcipuo amore dilexit. Cumq; Neroni, quem adoleſcentem patruus inſtituebat, eſſet non iniucundus, ante annos Quæſtor eſt factus: & munus gladiatorium edidit. Inde cunctis ſuffragijs in auguratus ſacerdotium aſcitus eſt. Vxorem habuit Pollam argentariam, Pollij argentarij filiam, nobilem, ditem, & eruditam. In Neronis odium cupiditate oſtentandi ingenij incidit. Nam cum ille per Cliuium Ruffum Nioben in Theatro Pompeij pronunciaturum ſe indixiſſet, Lucanus Orpheum ex tempore decantauit, coronamq; à iudicibus reportauit. Poſt illud famam carminum eius premente Nerone, qui eum publicè recitare, & oſtentare carmina prohibuerat, Piſonianæ coniurationi adhæſit, accuſatusq;, & tortus matrem indicauit, impunitate promiſſa, ut Tacitus ait, Mox mori iuſſus, calida aqua immerſus uenas medico præbuit. Profluēte ſanguine, ubi frigere pedes, manusq;, & paulatim ab extremis cedere ſpiritū ſenſit, feruido adhuc, & cōpote mentis pectore, hos uerſus ex lib. 3. enūciauit,

Scinditur auulſus, nec ſicut uulnere ſanguis
Emicuit lentus, ruptis cadit undiq; uenis:
Diſcurſusq; animæ diuerſa in membra meantis,
Interceptus aquis, nullius uita perempti
Eſt tanta dimiſſa uia.

Hæc illi ſumma uox fuit. Deceſsit autem Prid. Calend. Maij Nerua Syllano, & Veſtinio Attico Coſſ. cum Coſ. deſignatus cum Plautio Laterano eſſet. Vitæ uerò anno 27. ſepultus eſt in hortis ſuis, quos pulcherrimos habuit. Hæc de eo. Inſcriptio uetus, & marmorea in D. Pauli templo Romæ conſpicitur.

M. ANNEO LVCANO, CORDVBENSI POETAE, BENEFICIO NERONIS CAESARIS FAMA SERVATA.

Scripſit penè puer, ut Papinius docet, Certamen Hectoris, & Achillis: cum cadaueris Hectorei redemptione. Fabulam Orphei inferos adeuntis. Incendium urbis. Lauream, & laudes uxoris. Declamauit etiam, & cauſſas orauit. Poſtremo loco Pharſaliam ardenti animo eſt aggreſſus, ſed non perfecit. Primos tres libros, adiuuāte uxore correxit. Septem reliquos, ſi uixiſſet, emendaturus. In ijs ordinem ſequitur, quo res geſtæ ſunt. Mens eius eſt, ſe commendare immortalitati, & ciuilia bella diſſuadere. Pharſaliam autem inſcripſit, à Pharſalo Theſſaliæ oppido, in cuius campis Pompeius à Cæſare eſt ſuperatus.

M. ANNEI LVCANI VITA EX COM-
mentario antiquiſsimo.

MArcus Anneus Lucanus, patrem habuit M. Anneum Melam, ex prouincia Bethica Hiſpaniæ interioris, Cordubenſem, equitem Roman. illuſtrem inter ſuos, notum Romæ propter Senecam fratrem: clarum per omnes uirtutes uirum, & propter ſtudium uitæ quietioris: quod ſequens magis à turba recedebat, minus latebat. Matrem habuit, & religionis eiuſdem, & urbis, Aciliam nomine, Acilij Lucani filiam, Oratoris opera, apud proconſules frequentis, & apud clariſsimos uiros nonnullius ingenij, adeò non improbandus, ut in ſcriptis aliquibus, hodieq́ duret eius memoria, cuius cognomen huic inditũ apparet. Natus eſt, III. Non. Nouemb. C. Cæſare, Auguſto Germanico II. L. Cæſiano primo Coſſ. ſed in patria ſua non ualuit educari, fatorum (credo) decretis, ut id ingenium quod orbem fama ſui impleturum creſceret, in domina mundi aleretur urbe. Octauũ enim menſem agens Romam translatus eſt, ac ne diſpar euentus in eo narraretur eius, qui in Heſiodo refertur, cùm opinio tunc nõ diſsimilis maneret, cunas infantis, quibus ferebatur, apes circumuolarunt, osq́ inſedere complures, aut dulcem iam tum ſpiritum eius inhaurientes, aut fœcundum, qualem nunc exiſtimamus, futurum ſignificantes, præceptoribus tunc eminentiſsimis eſt eruditus, eosq́ intra breue temporis ſpatium ingenio adæquauit. Vnà uerò ſtudentes ſuperauit profectibus. Declamauit, & Græcè, & Latine, cum magna admiratione audientium, ob quod puerili mutato in ſenatorium cultum, & in noticiã Cæſaris Neronis facilè peruenit, & honore uix dũ ætati debito dignus iudicatus eſt. Geſsit autem Quæſturam, in qua cum collegis more tunc uſitato munus gladiatorium edidit, ſecundo populi fauore. Sacerdotium etiam accepit Auguratus. Et quidem hactenus tempora habuit ſecunda. Quæ autem ſequuntur, mutata inuidia, & odio Neronis, ipſi exitium, domeſticis luctum miſerabilem attulerunt. Inter amicos enim Cæſaris, quod tum cõſpicuus fieret, prouectus in poetica frequẽter offendebatur. Quippe & certamine pentaeterico acto in Pompeij Theatro laureis, recitãte Nerone, fuerat coronatus, & ex tempore Orphea ſcriptum in experimentum ingenij ediderat, & tres libros, quales uidemus. Quare inimicum ſibi fecit Imperatorem, quo ambitioſè mutante, non hominum tantum, ſed & artium principatum ſibi uendicãte, interdictum eſt ei poëtica, interdictum eſt etiam cauſſarum actionibus. Hoc factum Cæſaris iuuenili æſtimans animi calore, ſperansq́ ultionem, à coniuratis in cædem Neronis ſocius aſſumptus eſt, ſed parum fauſtè. Deceptus eſt enim à Piſone, & Conſularibus, alijsq́ prætura perfunctis illuſtribus uiris. Dum uindictam expetit, in mortẽ irruit: nam ſua ſponte coactus uita excedere, uenas ſibi præcidit, perijtq́ pridie Cal. Maias, Attico Veſtinio, & Nerua Syllano Coſſ. 27. ætatis annum agens, non ſine iactura utilitatis, cùm patriæ, quæ tantam immaturò àmiſit indolem, tum ſtudiorum quoq́. Reliqui enim ſeptem belli ciuilis libri locum calumniantibus tanquã mendoſi non darent, qui tametſi ſub uero crimine iudice non egent patrocinio, in eiſdem dici, quod in Ouidij libris præſcribitur, poteſt.

Emendaturusq́, ſi licuiſſet, erat.

Extant, eius, & alij cõplures, ut illa. Conſaturnalia, Cataſcomon, Syluarũ x. Tragœdia Medea imperfecta, Salticę fabulæ XIIII. & Hippamata proſa oratione in Octauium Sagittam, & pro eo de incendio urbis. Epiſtolarum ex Campania non faſtidiendi quidem omnes, tales tamen, ut belli ciuilis uideantur acceſsio.

M. ANNEI LVCANI VITA.

EX DIMIDIATO CODICE PARTICVLA AD *poetæ huius uitam pertinens ſumpta.*

PRima ingenij experimēta in Neronis laudibus dedit in quinquennali certamine, deinde ciuile bellum, quod cū Pompeio, & Cæſare geſtum eſt, recitauit, ut præfatione quadam ætatem, & initia ſua cū Vergilio comparans, auſus ſit dicere. Et quantū mihi reſtat ad Culicem? Hic initio adoleſcētiæ cum ob infeſtum matrimoniū patrem ſuum agere longiſsimè cognouiſſet, reuocatus Athenis à Nerone, cohortiq; amicorum additus, atq; etiam Quæſtura honoratus, non tamen permanſit in gratia: ſiquidem ægrè ferens recitantes, ſubitò, ac nulla refrigerandi ſui cauſſa indicta, Senatu eū receſsiſſet, neq; uerbis aduerſus principē, neq; factis extantibus, poſthæc temperauit, adeo, ut quondā in latrinis publicis clamore cū ſtrepitu uentris emiſſo hemiſtichium Neronis magna conſeſſorū ſacta pronunciarit. Sub terris tonuiſſe putes: ſed & famoſo carmine eū ipſum, tum potentiſsimos amicorum grauiſsimè proſcidit. Ad extremū penè ſignifer Piſonianæ coniurationis extitit multus in gloria tyrannicidarū palàm prædicanda, ac plenus minarū uſq; eò intemperās, ut Cæſaris caput proximo cuiq; iactaret: uerū detecta coniuratione, nequaquā animi conſtantiā præſtitit: facilè enim confeſſus, & ad humillimas deuolutus preces, matrem quoq; innoxiam inter ſocios nominauit, ſperans impietatem ſibi apud principem profuturam. Impetrato autem mortis arbitrio libero, codicillos ad patrem corrigendos quibuſdam uerſibus exarauit: epulatusq; largiter brachia ad ſecandas uenas præbuit medico.

EADEM, EX PETRI CRINITI DE POETIS *Latinis, Libro III.*

ANneus Lucanus, natione Hiſpanus, patria Cordubēſis fuit. Patrē habuit L. Anneū Melam, qui habitus eſt Senecæ, & Gallionis frater, ut obſeruatū eſt in Annalib. Euſebij. Natalis eius traditur, C. Cæſare Germanico iterū, & L. Cæſiano Coſſ. Delatus ad urbē, cùm in prima adhuc infantia eſſet, quo facilius pro ætate in bonis diſciplinis cultū ingenij caperet. Adoleſcens factus illuſtres habuit præceptores. In litteris Rhemniū Palæmonē, qui principē locum inter omnes Grammaticos tenuit. In rhetoricis, Flauium Virginiū, rhetorē illis temporibus nobiliſsimū. Tantumq; diligētia ſua, ac facilitate ingenij profecit, ut Græcè ac Latinè declamaret, non ſine ſumma admiratione audientiū. Inter cæteros condiſcipulos, Saleiū Baſſum, & C. Perſium, qui Satyras ſcripſit ſingulari beneuolētia dilexit, mutuiſq; officijs proſequutus eſt. Apud Cæſarem Neronem permultum gratia, & beneuolentia in prima ætate potuit, adeò illi efficax fuit ingeniū, ad promerendos, conciliandosq; ſibi animos hominū. Itaq; non modo ad Quæſturæ dignitatē prouectus eſt, ſed in Augurum quoq; collegium aſcitus, cōpoſitis uerſibus de laudibus Neronis. Non tamen permanſit in gratia apud eum principem, qui alienas laudes moleſtiſsimo animo ferret, quiq; in repellendis, opprimendiſq; uirtutibus acerrimus, ac ſæuiſsimus fuit. Vxorem habuit nomine Pollam argentariā, de cuius ingenio, atq; doctrina multa referuntur à Sidonio Apollinare, & Papinio, qui maxima quadam reuerentia, inquit, ad Natalem Lucani celebrandum ſe accedere: & eſſe hoc imputandum Pollæ Argentariæ, cuius eruditio, atque nobilitas ſumma fuit. Valerius quoque Martialis multis carminibus Natalem Lucani deſcribit, quale eſt illud contra Neronis iniquitatem.

Hæc eſt illa dies, quæ magni conſcia partus,
Lucanum populis, & tibi Polla dedit.
Heu Nero crudelis, nullaq; inuiſior umbra
Debuit hoc ſaltem non licuiſſe tibi.

Enumerantur à Grammaticis noſtris, prætet opus de bello Cæſaris, & Pompeij, cōpluta alia ab eodem Lucano compoſita, quibus maximā laudem adeptus

tus eſt ingenij, & doctrinæ. Scripſit enim Saturnalia, Syluarũ lib. x. Tragœdiã Medeã, quam nõ abſoluit: de incẽdio urbis, de incendio Troiæ, cũ Priami calamitate, Orpheũ, fabulas complures, & epiſtolas. Ex libris Pharſaliæ tres primos emendauit, cũ uxore Argentaria, reliquos imperfectos, atq; inemẽdatos reliquit, propter intempeſtiuũ interitũ. Fabius Quintil. author eſt, Lucanum ipſum magis annumerandũ eſſe Oratoribus, quàm poëtis. Eſt, inquit, ardens, & concitatus, ſententijs clariſsimis excellens. In concionibus admirãdus, atq; excultus, adeò, ut uideatur ſatis exprimere ſingularẽ illam elegantiã, & maieſtatẽ Vergilij. Sunt qui ſcribant eum perijſſe florenti adhuc ætate, cum nondũ xxx. annum attigiſſet. Sed referendũ, id eſt uerbis Cornelij Taciti, qui de hoc agit in geſtis Neronis. Attico Veſtino, & Silio Nerua Coſſ. facta eſt conſpiratio contra Neronem Imp. principi tam præclari facinoris C. Piſone. Lucanum propriæ cauſſæ ad hoc accendebãt, quod famã carminũ eius deprimebat, prohibueratq; oſtentare uanus aſsimulatione. Patefacta autẽ coniuratione, Lucani cædem imperauit Nero. Is brachium dedit medico ad ſecãdas uenas: & ubi profluente ſanguine, pedes frigeſcere, manusq;, & paulatim ab extremis cedere ſpiritum, feruido adhuc, & cõpote mentis pectore intelligit, recordatus à ſe carmen compoſitum, quo uulneratũ militem per eiuſmodi mortis imaginem obijſſe tradiderat, uerſus ipſos retulit, eaq; illi ſuprema uox fuit. Viſitur adhuc Romæ in marmoreis monumentis id elogium de Lucano priſcis literis. Corduba me genuit, rapuit Nero, &c.

DE OPERIS TITVLO.

INſcribuntur hi libri, de bello ciuili, ſiue Pharſalia. Refert in his poëta, qua de cauſſa, quaq; fortuna bellum ciuile geſtũ eſt, inter Cæſarẽ, & Pompeiũ belli ducem à Senatu P. R. lectum, cuius argumẽtum paulò pòſt ordine referemus. Porrò Pharſaliã etiam inſcripſit, à Pharſalia Theſſaliæ regione, in cuius campis, qui Plinio Pharſalici uocantur, haud procul ab oppido Pharſalo cũ Cæſare Pompeius de ſumma rerum dimicauit, & uictus fugit, Plinius prodidit Nilum bello Pharſalico minimũ fuiſſe, ac prodigij loco acceptum, ueluti flumen necem Pompeij auerſaretur.

DE RATIONE TITVLI PHARSALIAE.

PHarſaliam hos libros uocauit poëta, à campis Pharſalicis, aut à Pharſalo oppido, in cuius agro ultimũ inter duces pugnatum fuit. Pharſalus nomẽ accepit à Pharſalo Acriſij filio, cõditore oppidi. Hoc opus in x. deduxit libros, omne genus eruditione refertos. In primo aduentum Cæſaris in Italiã, & catalogũ auxiliorum refert. Secũdo trepidationẽ Italiæ, ad Pompeianorũ fugam. Tertiò diſceſſum Pompeij ex Italia, & eius auxiliorum catalogum. Quarto res Hiſpaniarũ inter Cæſarẽ, & Duces Pompeianos. Quinto, quid in Epiro ſit geſtum, & reditum Cæſaris ex Hiſpania. Sexto pugnam ad Dyrrhachium, & Erichthus incantamenta. Septimo, pugnam Pharſalicam. Octauo fugam Pompeij in Aegyptum, & eius necem. Nono bellum per Catonem, & Pompeianos. Decimo Cæſaris geſta in Aegypto.

ARGVMENTVM OPERIS PHARSALIAE.

GAllia in uniuerſum pacata, Cæſar in Italiam iter inſtituit, maximè, quod Romę in Senatu à Cõſulibus, & alijs eius ordinis principibus ſuam dignitatẽ apertè oppugnari accepiſſet. Erat tum Coſ. M. Marcellus, qui ad Senatum retulerat, ut ante tempus illi ſuccederetur: et exercitus uictor dimitteretur, authorq; fuit patribus Senatuſconſulti facũdi, ut Pompeius unã legionem ad Parthicum bellum, & alterã Cæſar daret. Hic ubi legiones Romæ retineri audiunt, agnouit inimicorũ fraudem iam dudum ſuſpectam, & unus è colonis, quos Comum deduxerat, à Marcello in eius in-

uidiam cæſus fuerat. Plutarchus decurionem fuiſſe ait. Illi per Paulum Aemylium eius collegam, & C. Curionem Trib. Pleb. reſtitit. Vbi uerò ſenſit inimicos Coſſ. declaratos, cogereturq́; exercitum dimittere, & priuatus redire in ordinem, per literas ſenatum precatur, ut abſenti cõſulatum petere liceret, cum id à populo conceſſum fuerat. Cæſaris cauſſa ab Aemylio acriter defenſa eſt, ſed multo acrius à Curione, ne exercitu ſpoliaretur, niſi alij Imp. P. R. pari conditione ſuas copias dimitterent. Et cùm id negaretur, ad ultimum cum inimicis egit, ut cum duabus legionibus citeriorem Galliam, & Illyricum obtineret, quoad Coſ. fieret. Negatũ id quoq; magnis clamoribus fuit. Inde cum V. M. peditum, & C C C. equitibus Rauennam progreſſus eſt, uindicaturus Tribunos ſuos, ſi quid grauius in eos ſtatueretur. Huc Curio ad eũ uenit, retulitq́;, ut quæq; geſta erant, ac ſtatim tridui itinere celeriter Romam redijt, & quidẽ cum literis Cæſaris ad nouos Coſſ. Calidium, & Lentulum. Quibus in ſenatu lectis, ad earum denunciationem ab uniuerſa curia eſt reclamatum, & tumultuoſè Senatuſconſultum factum. Antonius, & Caſsius Tribuni curia excedere iubẽtur, L. Domitio ſucceſſore Cæſari dato. Antonius cum Caſsio, & Curione urbe exceſsit, ac ſtatim tota Italia tumultuoſè delectus à Coſſ. habetur. Cæſar his acceptis, milites in cõcionem aduocatos grauiſsima oratione ad uindicandam dignitatẽ ſuam armis ab inimicorũ iniuria accendit, cui magno fremitu ab omnibus acclamatum eſt, ut ſuo iure militum opera uteretur. Inde aliquot cohortibus Rauenna præmiſsis Ariminum uerſus, ſub noctem iter intendit. Erat tũ Rubico amnis Italiæ terminus, huc milites ſuos aſſequutus eſt. Itaq; cum uaria prodigia circa urbẽ nunciata eſſent, amnem tranſgreſſus ante lucem Ariminum occupat. Huc Trib. Pleb. urbe eiecti ad Cæſarem uenerũt. Qui in concione conſpecti milites multo magis ad ultionẽ accenderunt. Mox Cæſar Aretiũ, Piſaurum, Fanum Fortunæ, Anconem, & alia nonnulla oppida occupauit. Harum rerum nuncius Romã delatus terrorẽ tantum ciuitati incuſsit, ut Coſſ. cum magna parte patrum urbe exceſſerint. Hinc actum de pace cum Pompeio, ſed fruſtra, Pompeius militibus in naues impoſitis, per medias Cæſarianorũ ſtationes, refracta catena in aliũ euaſit, Cæſar recepto Brunduſio, eoq; undiq; contractis nauibus, Valerium Legatum in Sardiniam miſit cum una legione, Curionem in Siciliam cum tribus, ut ea recepta, in Africam tranſmitteret. Romam interea reuertitur Cæſar, ibiq; patribus relictis ſuſcepti belli rationem reddidit, triduoq; ibi irritis actionibus conſumpto, ærarium diripiendum militibus dedit. Sub hæc petenti Hiſpaniam, Maſsilienſes portas clauſerunt. Hic relictis aliquot legionibus, terra, & mari, ipſe cum reliquis copijs in Hiſpaniam proficiſcitur, ubi ad ultimũ ducibus Pompeianis in gratiam receptis, milites ultro ad Cæſarem tranſiuerunt. Capitur interim Maſsilia, Nulla mora hinc in Hiſpaniam ulteriorem ad Varronẽ contendit, quo deuicto militibus ueniam dedit. Curio in Africam tranſmittit, & Vticam occupat, Catonis patriam, qui paulò pòſt ad Bragadam amiſſo exercitu, fortiter pugnans occubuit, à Saburra Iubæ præfecto interfectus. Nihil clade hac motus Cæſar, in Macedoniam copias traducit, ubi aliquot loca hoſtibus ademit. Non multò pòſt copijs auctus circa Dyrrhachium Pompeium ingenti uallo ita cinxit, ut ipſe in ſumma rerum inopia, non tam obſidẽri, quàm obſeſſo ſimilis eſſet. Hic Cæſar cum Pompeio prælio congreſſus uincitur, & Pharſaliam petit. Apud Pharſalum acie ſuperatus Pompeius in Lesbum fugit. Inde cum uxore in Aegyptum nauigat, ratus ibi tutum ſe futurum, ubi regis iuſſu, conſilio Photini interfectus fuit. Cęſar interim in traiectu Helleſponti Caſsio recepto, fugientẽ hoſtem in Aegyptum ſequutus eſt, Ptolemæus Cæſarẽ Alexandriæ bello aliquãdiu fatigauit, qui ad poſtremũ uictor, rege ſublato, Cleopatrã eius ſororẽ, cuius illecebris captus erat, & ex qua iam filium ſuſtulerat, in regnum confirmauit. Inde Cæſar in Pharnacẽ mouit, quem mira celeritate uicit. Literasq; ad Senatum miſit, ſubitæ uictoriæ indices, Veni, uidi, uici. Poſtea in Africam progreſſus

greſſus

greſſus poſt uarios hoſtiũ conatus, uno ꝓſpero prælio, quo trina caſtra cœpit,
rerũ potitus eſt, M. Cato ægritudine animi, quã ex uictoria Cæſaris concepit,
mortem ſibi cõſciuit Vticæ. Cæſar Romã reuerſus, quater triũphauit. Inde ua-
rijs ſpectaculorũ muneribus editis, ciuitatẽ recreauit, quæ tot cladibus alijs ſu-
peralias fuerat afflicta. Cleoparrã Romã uenienrẽ honorificè excepit. Paulo
pòſt in Hiſpaniã reuerſus cũ exercitu, Pompeij filios nouas res molientes ad
Mundam acie ſuperauit. Vnde domum reuerſo magni honores ſunt decreti.

ALITER EIVSDEM HISTORIAE ARGV- *mentum per Sulpitium.*

CVm prouinciæ cõſulares Hiſpaniæ Pompeio, Craſſo Syria, & Parthi
cum bellũ, Cæſari Gallia Germaniaq; datæ eſſent, Craſſusq; perijſſet,
& Cæſari in alterũ luſtrum prorogata eſſet poteſtas, decretusq; à x. tri
bubus Conſulatus, & Põpeius, Iulia defuncta ſuſpectas haberet Cæ-
ſaris opes, Marcellus Coſ. de Cæſaris ſucceſsione agere cœpit. Hic uerò paca-
ta iam intra nouẽ annos uniuerſa prouincia, non abnuebat, modo in proximis
comitijs ſui abſentis ratio haberetur. Sed aduerſantib. Pompeianis decretũ eſt,
ut dimiſſo exercitu ueniret, & peteret more maiorũ. Ille, niſi & Põpeius ab ar-
mis cederet, & niſi decretis ſtaretur, ſe nõ dimiſſurũ reſpondens, pro hoſte ha-
betur. Iratus igitur prouinciã cum exercitu Romã uerſus egreditur, tantumq;
terroris urbi incutit, ut Põpeius cũ Senatu Capuã, & inde Brunduſiũ fugerit.
Ibi obſeſſus à Cæſare uix euadit in Græciã. Cæſar Romã reuerſus ærarium dire
ptũ ſuis militib. diuidit. Poſt Maſsiliã oppugnans, Petreiũ, & Afraniũ Põpeia-
narũ duces partiũ, in Hiſpania ſuperauit. Inde Romã, pòſt in Emathiã uenit. Ibi
deuictus Põpeius in Aegyptũ fugit ad Ptolemæũ, cuius iuſſu ſpectante Cor-
nelia cõiuge, & altero filio eſt interemptus, alter enim in Libyã cum Catone, et
reliquijs exercituũ ad Iubã regẽ confugerat. Mox Cæſar Aegyptũ adiens, bien
niũ ibi conſumpſit, & Pharnacẽ ſuperauit. Inde in Libyã nauigans, Scipionem
uincit, & Iubã ad mortẽ compellit. Cato ipſe ſibi mortẽ conſciſcit. Pompeij filij
Mundã ſe conferunt, ibiq; à Cæſare expugnantur. Cneusq; etiam interficitur.
Sextus ſe in Siciliam recipit, Poſt hæc Cæſar Romam reuertitur, triumphatq;
quinquies. Hic finis belli ciuilis fuit, quod ſequutum eſt aliud ſub Auguſto.

DE CAVSSIS BELLI CIVILIS.

CAuſſa ciuilis belli nõ una proditur: una quod res, quas Cæſar inſti-
tuerat (ut Põpeius prædicare ſolebat) inopia perficere non ualeret:
neq; ſpei, neq; expectationi, quã multi de eius aduentu cõceperãt,
ſatisfacere nõ poſſet, atq; ob id omnia armis miſcere uoluiſſe. Alte
ra, ne rationẽ eorum reddere cogeretur, quæ multa in primo ſuo cõſulatu, con
tra leges, interceſsiones, & auſpicia geſſerat, id quod futurum aliquãdo M. Ca
to iureiurando denunciauerat. Ipſe uerò aliã prætexuit, quod Trib. Pl. ſua cau
ſa à Coſſ. curia eſſent eiecti, & quidã colonorũ ſuorum ignominia cõtumelio-
ſè publicè affecti eſſent. Porrò autem quæ cõtra leges dixi eum multa geſsiſſe,
erant iſta maximè, quod citra Senatus, populiq; authoritatẽ, regibus quo uel-
lent, & quoties uellent, auxilia ſubmitteret. Et cũ uellet ſtudio reges, et prouin
cias allicere, quibuſdã captiuorũ millia offerebat. His & ſimilibus Romæ ad-
uerſarijs attonitis, Claud. Marcellus ad ſenatũ retulit, ut ante tempus ei ſucceſ-
ſor daretur. Quidã putabant eum imperij cõſuetudine captũ, penſitatis ſuis, &
inimicorũ uirib. uſum fuiſſe occaſione rapiẽdæ dominationis, quã ætate prima
apud animũ ſuũ agitauerat, quod & Cic. exiſtimaſſe uidetur li. 3. Offic. ubi re-
fert Cæſarem ſemper in ore habuiſſe uerſus hos ex Euripidis Phœniſsis.

Εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρὴ, τυραννίδος πέρι.
Κάλλιστον ἀδικεῖν, τ᾽ ἄλλα δ᾽ εὐσεβεῖν χρεών.

Quos uerſus ſic ipſe uertit,

Nam ſi uiolandum eſt ius, imperij gratia
Violandum: alijs rebus pietatem colas.

FINIS.

SVLPITII ARGVMENTA IN SINGVLOS LIBROS.

PRimus bella mouens expellit ab urbe Senatum,
Brunduſium oppugnat, Magnum fugat atq; Secundus,
Tertius exornatq; Duces, & Phocida uexat.
Ad Sicorim Quartus certat, longasq; Salonas.
Quintus ab Heſperijs uictorem mittit in hoſtes.
Clauditur in Sexto pater, & ſtirps conſulit umbras.
Septimus expugnat partes, Magnumq; repellit.
Octauus Magni cædem cum funere deflet.
Per Libycas Nono uictos Cato ducit arenas,
Exponit Decimus, cœnam fraudesq; Photini.

INDEX LOCVPLETISSIMVS OMNIVM RERVM MEMORABILIVM GESTARVM, LOCORVM, REGIONVM, POPVLORVM, INSVLARVM, PROMONTORIORVM ET

Fabularum, quæ in Commentariis D. LAMBERTI HORTENSII, *in* M. ANNEI LVCANI CORDVBENSIS *Poëtæ celeb. x. Lib. Pharſaliæ explicantur: ſecundum ordinem Alphabeticum digeſtus.*

A

ABaris philoſophus inſignis unde ſit oriundus 8.a
abaſes inſulæ 83.a
abnoba mons 128.b.862.b
aborigines Latiū inhabitant 47.a
abraham quando ſit natus 329.b
abrahæ patria 30 a
abrahamū aſtrologū fuiſſe 139.a
abſyrthus flu. 320.a
abſytides inſulæ 320.a
abus mons 8 c. 846.a. 908.a
abydeni Leandri hiſtoria 270 a
abydus oppid. 646.c
abyla mons 219 b. 362 a. 870.b
abyſſus quid propriè ſit 154.875.a
acamas prom. 936.c
acanthos urbs 323.a
acantium oppid. 690.c
acarnaniæ deſcriptio 697.a
acarnanes pop. 312.o
acarnanis mors 184.b
acas flu. 695.b
accipiter quid denotet 333 a
aceſines amnis 339.a
achæmeniæ deſcriptio 139.c
achæmenei unde Perſæ dicantur 160.c.161.912.c
achæmenidæ 160.c.911 c
achæi pop. 351.a
achæus quis fuerit 855.c
achaiæ deſcriptio 689.a.b
achæmenidon herba uenefica 780.b
achelous quis fuerit 696.c
achelous flu. 147.b.838.c
acheloi & Herculis duellum ob Deianiram 696.c
acheniſia ſpecus ubi locorum ſit 861.c
acheloi deſcriptio ſecūdum Thucydidem 697.c
achillas conſiliarius regis Ptolemæi 940.a
achillas Pōpeiū interficit 948 b
achillæ uerba ad Pompeiū 996.b
achilles unde Lariſſæus ſit dictus 693.a unde ortus 238.c ex quo citharam didicerit 708.a
achillis fabula 687.b ſepulchrum 315.b 688.c patria 687.a 862 c
achivi unde dicti 855.o
acierum olim & genera 81 b 840.b c
aconitæ ſtellæ unde dictæ 118.c
acriſeus rex Arginorum 831
acrothon oppid. 266.c
acroceraunorum montium deſcriptio 260.a unde dicti 312 c
actiaca pugna 394.c
actij Varri clades 679.b eius militum defectio 198.c interitus 83.b
actium oppidum 14.c
acyrologia 858.b
adiabene regio 252.b
adria urbs 257.c
adriani pop. 223.a
adriaticum mare eiusq; deſcriptio 257.c
adriatici maris ſinus. ibid c
ædon mons 147 a
ædones & Aedoni pop. 147.a
ædonides matres quæ dictæ ſint 147.b
ægæ oppid. 336.b
ægæum mare unde dictū ſit 265.c 256.a.b
ægæi maris etymon & deſcriptio 29.b
ægialus urbs 311.b
ægidius Schudus uir doctus 263.b
ægilipe oppidū Leucadiæ 14 c
ægis quid ſit 850.b
ægiſthus interficitur 215.b
ægle ſoror Phaëtontis 218.c
æglæ fabula 81.b
ægrotos quomodo Indi curent 840.a
ægus dux ſtrenuus 799.a
ægyptij quomodo anni qualitatē dijudicent ex Nili incrementis 20.a quarum rerum inuentores ſint 332.b Aſtronomiæ maximè dediti 139.a unde Pharij ſint nominati 262.b quos deos coluerint 962.b.c
ægyptiorum origo 334.a bipartitus literarum uſus. ibid.b regum catalogus 951.c.952.c literæ & characteres olim 332 c 333.a ritus, ceremoniæ, & cultus diuinus 962.b.c regum diademata 1015 c idololatria 962 b regum ſepultura & monumenta 952.c.953.a ſtudia 718.b
ægyptios agros quid fertiles reddat 219 b.c
ægyptus quomodo olim dicta ſit 2.b
ægypti deſcriptio 937.a
ægyptum quando Romani obtinuerint 149.b
æmathia regio unde dicta eiusq; deſcriptio 152
Q. Aemilius Pappus pauperrimus Imperator 39.b
æmonia regio 310.c
æmius mons altiſsimus 148.c 252.b.322.a.789.b.731.c
æolenſes pop. 704 b
æoles & Aeolidæ pop. 704.a.b
æoli ſceptrum 226.c matrimonium & regnum 704.b
æolis regio 324.c.325.b
æquinoctialis circulus qui dicatur 22.c
æquinoctium quo menſe & die fiat 22.c.372.a
æquinoctium autumnale quando accidat 937.c
ærarium Romanum qui populi ac Reges bellis deuicti per Imper. Rom. ditarint 303.a.b.c.304. a.b. &c. cur Romani ſanctius eſſe noluerint 298.c milites Cæſariani diripiunt. ibid.c Romanum ex quibus conſtiterit 306.b. ibid.a
aëria quæ regio olim ſic dicta ſit 2.b
aëromantia quid 718.b.794.a
aër qua in regione purior ſit 98.b quando uiolentius fulminibus inficiatur 297.b
aëris deſcriptio 26.a
æs intra loculos intactos à fulgure liquefieri 883.b
æſchyli uerſus de mare Ionio 29.a

æſculapius ex quo artem medicã perceperit 708.a
æſculapij templũ in Epidauro ſpoliatum 246.c templũ in Coo 935 b apud Epidauros 239.c ſacra 964.b
æſis flu. 43 c 217 b 218 a.223 a
æſon rex Theſſaliæ 838 b
æſtates duas qui populi habeant 343.b
æſtatis initium 277.b
æſtus qd propriè ſignificet 393.b
ætas aurea quo tẽpore fuerit 17 c
æther unde nomẽ habeat 766.b
æthiopiæ deſcriptio, ſitus, limites, flumina & oppida 348a.b. 549.b
æthiopes Heſperij 1003 b
æthiopum mores, uictus, habitus & conſuetudines 348.b
æthiopum literarum duplex genus. ibid.b
æthinges pop. 317.c
æthlius rex Bœotiæ 714.a
ætnæ mõtis deſcriptio eiusq; incẽdij cauſa 233 b.c. 676 c. natura 25.a b
ætoliæ deſcriptio 321.c
ætoli pop. 308 b
ætites lapis eiusq; uires 744 a
africa unde dicta 990.a alio nomine etiã Libya dicitur 49 a terra torrida 982 c cur ſit ſterilis 83.c
africæ long't.& latit.grad. 369.b
agræi mons 844 c
agamemnon ceruã Dianæ per ignorantiam immolat 293 b c
agamẽnonis ſomniũ 283.c.772.b.c exercitus contra Troianos 367.b interitus 223 b
aganippe 309 a
agaſus portus 254
agathyrſi pop. 7.b.364.c (7 c
agathyrſorũ funera & ceremoniæ
agathyrſos pictos cur Virgilius appellet. ibid c
agaue uxor Echionis, furore cõcepta, Pẽtheũ filiũ, Bacchi cõtẽptorẽ excerpſit 123.a 694.b 868 c
agenoris hiſtoria 332 a
aglaophotis herba uenefica 710.b
aglaoſthenis ſententia de Cynoſura 332 a
agonales aliàs Salij dicti 233.a
agorus urbs 330.c
agraria lex Tyberij Gracchi 60.c 760.b
agrippas urbs 330.c (330 c
agrippæ opinio de Aethiopũ terra
agri quo pacto diuiſi fuerint apud Romanos 61.a.b
agrorũ iugera quot quilibet ciuis Rom.poſſederit 397.b.760 c
aiacis ſepulchrum ubi locatũ ſit 315.b.c 688 c (329.c
alabaſtrites lapis ubi naſcatur
alæ equitũ quæ propriè dicantur 107 c.218 b
alani qui fuerint & unde uenerint, eorumq; deſcriptio 912 a
alaoi montes 909.b
alba longa ibiq; latinæ feriæ 194.c
alba urbs à quo condita 810 b
alba ſegalis oppidum 668 b
albanum oppidum 668.b
albani pop. 358.b.910.b à Pompeio uicti 33 a
albici Barbari pop. 580.b.c
albinga 90 b
albion inſ. nunc Britannia 246.a
albis fluuij fons & tractus 163 a
albula flu. aliàs Tybris 211.a
alcati Parithaonis filij interitus 184 b (le 924 b
alcaira urbs 935.b emporiũ nobi.
alchippes oppidũ Marſorũ 213 a
alchindus magus 713.a
alcides unde ſit Hercules cognominatus 114 c
aldi Manut'ij inſigni 333 b
alecto una ex Furijs 224.a unde dicta 286.a
alemãnia regio unde ſit dicta 88 b eorumq; deſcriptio 671.b
alemãni quaſi allerley man, allerley zuſammen geleſen volck. 88 b. 164 c
alexãdria urbs à quo cõdita 346.b. long.& latit.grad. 346.b
alexãder Hammonis oraculũ adit & cõſulit 370.a filius Deorũ ab Hãmonis ſacerdote appellatus 370.a in Cydno flumio media æſtate lauat, ſubito horrore in frigidiſſimo amne mẽbra eius diriguerũt 336.c unde Pellæus nominetur 338 c quo ueneni genere interierit 321.a ubi Porũ uicerit 339.a
alexãdri Magni regnũ quomodo partitũ ſit poſt eius obitum 5.c 149 a res geſtæ 913.a milites expeditionẽ in Indiã detrectãt 338.b reuerentia erga Bacchũ 912 c expeditio uerſus Oceanũ 338 c periculũ 336.b reuerentia erga Nyſam ciuitatem 20.a uerba ad milites de Gangis latitudine 337.c militum inopia 336 c res geſtæ contra Tyrios 332.a expeditio in Indiam 337.b c corpus Alexandriæ conditum 952.c
alexandri Seueri idololatria 121.b
allia flu. 822.c
allienſis pugna 823.a dies pro infauſtus 822.c
allobroges hodie Sabaudi dicti 89.a à Celtis quid diuidat. ibi.a
alluuionum lex 673.c
almanach, id eſt, Calendarium unde nomen habeat 88.b
almon fluuius 231 a
alnus arbor 386.b
aloei fabula & impietas 714.a
aloidæ 713.a
alpes unde dicantur 43.c
alpiũ deſcriptio & limites 43.b.c
alphæi amnis deſcriptio tractus 69.a. 309.b
alpini uenti qui dicantur 43.c
altaria & aræ quid differãt 383.b.c
amanicæ portæ 77.b. 909.b. 233.a
amanoides promõtorium 336.b
amanus mons 341.a.868.b
amaſia urbs 341.a
amaſis res geſtæ & hiſtoria 974 c ſepulchrũ 976.a thorax 975 a
amazones ubi habitent earumq; mores 1002
ambiani pop 96.c
ambire quid propriè ſit, eiusq; uocabuli multiplex ſignificatio 117.c 118.c
ambitio duplex 42.b
ambitus unde dicatur & quomodo à Rom. interdictus ſit 42.b
ambracia urbs 265.a
ambracius ſinus unde dictus 311.c eius deſcriptio 14.c
ambrones Cimbris ſe cõiungunt 59 a
ambroſios 1023.c
ambulatoriæ turres quæ dictæ fuerint 387.b
ambulatri pop. 94 b
amburuales hoſtiæ quæ dictæ ſint 128.c.129.a
amicus unus ex centauris 321.b
amintha Piſiciarum rex 150.c
amiſius flu. 163.a
ammonis oraculum 313.b extirpatio 313.a uide Hammon
amocles Corinthios inuentor triremis 393.c
antonianorum clades 878.a
amordi pop. 161 a. 364.a
ampeloſia promont. 119 369.a
amphiaraus augur claſſ. 223.b ignifpicij inuentor 126.b
amphicea urbs Phocenſium deleta 376.c
amphictyon Deucalionorum rex 714.a

amphi-

amphilochi pop. 317.c
amphion celebris muſicus 694.a
amphipolis urbs eiusq; deſcriptio 886 a. 313.a. 732 c
amphiſa & Amphiſſa 307 c
amphiſbena ſerpens 1011.b
amphryſus amnis 699.b
amphyctyon ſomniorũ & oſtentorum interpretationis inuentor 226.c
amſterodami quãdo fluxus & refluxus maris fiat 91.c
amyclæ urbs 293.a
ana fluuius 249.c
anabanon flu. 327.b
anacharſides unde ſit oriũdus 8 a
anacharſidis Scythæ dictũ de ſua patria 8.b
anacboræ pop. 363 c
anadiploſis 71.c
anagnites pop. 94 b
ἀναχωρηταὶ quæ dicantur 121 c
anamento quo ueteres uſi ſunt 332 c
anathemata dijs dedicata Romæ ſponte decidunt 111 c
anaurus flu. 700.a (ſia c
anaxagoræ opinio de cometis
anaximander Mileſius Signiferi obliquitatis inuentor 22 b
anaxes flu. 908.a
anchiſe urbs 214.c.
anchetæ pop. 364 c
anchoræ mediũ ſiue temonẽ com plexus Delphin qd denotet 333.b
ancile quid ſit 995 b
ancona urbs unde dicta 217.a
anconitana Marchia 217.b
ancyle quid propriẽ ſit deq; eo fabula 133 b. 134 a
ancyra urbs 325.c. 328.b
andamus flu. 346.b
andria urbs 325.c
anemo flu. 218.a
anemariũ promont. 198.a.336 b
anglia unde dicta 246.a
angliæ inſulæ deſcriptio, limites & appellationes uariæ 83.c
angliã quis primũ ſubiugãrit 83.c
anglos eſſe German. 83.c.246.b
animus quid, aut ubi, aut unde ſit magna inter philoſophos diſſentio 287.b
animi ſedes ubi ſit 733.c. 287 b
animæ corpus quaſi ſepulchrum 748 c
animæ inſepultorum quot annis hinc inde errare ſoleãt 6.c.748.b
animarum trãsformationem qui approbarint 204.c
animis emaculãdis qui anni dedicati ſint 956.a
animãtia quæ ſingulis planetis tribuuntur 22.b
animantiũ uires in quibus maximẽ ſint 254.a figuris Aegyptij res ſuas denotabant 333.a ne uciatorum copia 49.a
annibal Pœnorũ dux alterũ oculũ amittit 216 a quo in loco æſtatẽ in Italia celebrãrit 224.b Italiã inuadit 259.c ubi à P. Cornelio ſit ſuperatus 89 b.c magnis difficultatib. Rhodanũ tranſit 89.b Romanos ingenti cæde afficit ad Cannam pagum 259.b
annibalis iter in Italiã 222.c clemẽtia erga deuictos 869.c præcipue res geſtæ in Italia 259.c uictoria cõtra Romanos ad Cannam 812.b.c
annonam uberem frumentariam quid denotet 292.a
annona quid propriẽ ſit 290 a
annus magnus qui dicatur 292.a Solaris & Lunaris 292 a
anni apud Rom. ſecundùm conſiliũ nomina ſignati 264.c.818 c qui dedicentur purgationib. & uernaculandis animis 6.c
antæi pop. 342 b
antæi Gigantis & Herculis conflictus, eiusq; interitus 182.c prodigioſa magnitudo. ibid.c
antæi Gigan. fabula quid denotet 183.a
antandrus opp. 247.a
antarctici poli. long & latit. in Aſſyria 922.a
antenoris urbs 793.a
antenorei pop. 792 c
anthedon urbs 330.c
anthemuſa urbs 915.a
anthropophagi 8.a
antiates in ſocietatem Romanorũ ſuſcepti 118.b
antigones 147 b
anticyra urbs 307.a
antigoneuſes 312 b
antiochia à quo condita ſit 329.b 646.a eius deſcriptio & potentia 351 b.c
antiochus prælio ſuperatus à Pompeio 248.a
antitaurus flu. 251.b.340.c
antiũ oppidũ depopulatur 272 c
antobroges pop. 89.c
antomedontis mors 284.b
antonius ex Senatu Rom. excedere iuſſus, ob hanc cauſam ad Cæſarẽ confugit 60.b ſe cũ ſuis copijs ad Alpes ſe proripit 24 c hoſtis Pop. Rom. iudicatus 25.c
L. Antonius Peruſiæ obſeſſus & captus 23.b ubi ab Octauio ſit deuictus 24.b cur ſectos Pompeij uocatus ſit 42.a
M. Antonij res geſtæ 875.b 876 a clades ad Leucas 878.a
antonij oratoris interitus 274.a 275.b
antonianorũ clades ad Mutinam 24.a.b
antonini lex de Vſuris 43.a
antron urbs 688.c
antuerpiæ quando fluxus & refluxus maris fiat 91.c
anubis cultus & ſacrificium apud Aegyptios eiusq; deſcriptio 962.b (51.c
aonia quomodo olim dicta fuerit
apamea urbs 328.b
apellis pictoris patria 913.b
appenninus mons unde dictus 21 b.255.a
apẽnini mõtis deſcriptio 215.a.b accolæ 223.b
aphrodiſias urbs olim Megalopolis dicta 343.c
aphrodiſia inſ. 790 c
aphricanum bellum quot diebus Pompeius confecerit 71.c
aphyton urbs 783 b
apidanus flu. 700.b. 701 a
apis bos in Aegypto numinis uice cultus, eiusq; deſcriptio 940.c 941.a
apennina olim Italia dicta 21.b
apollo cur λοξίας ſit dictus 754 c cur Pæan dictus ſit 348.783 c morborum curator 202.b
apollinis Clarij templum 915 a Delphici Oraculi deſcriptio 29.a & Bacchi opẽ cur Poëtæ plerunq; inuocent. ibid.a & Marſyæ certamẽ muſicũ 326.c Pythij templũ 308 a ſimulachrũ 248 a templũ ſpoliatũ 246.c uariæ appellationes & arma 248 a
apollini Taurus mactatus 237.a
apollonia urbs 323.a regio 682 c
apollonius magnus 723.a.125.b
apollonij enarratoris uerba de Scylla & Charybdi 216.a Tyanei patria 345 a ſcholiaſtæ uerba de Aegæo mari 29.b uerſus de Pelope 284.b.c
aponus flu. 792.c
apolecti qui dicantur 253.a
appia uia à quo lapidibus ſit ſtrata 74.b. 293 a
appiani locus de uexillis Cæſaris & Pompeij 5.a
Appuli pop. 217 a. 254.c

appulorum tria genera 854 c
apuliæ fertilitas. ibid.c
apsies rex Aegypti 974.c
aprox is herba ueneſica 720.b
apuleius de figuris Aegyptiorum 333 a
aqua Martia à quo primùm in urbem ſit ducta 208.a
aquarum effuſionem quæ conſtellatio portendat 241.c
aquarius unde nomē habeat 142c
aquarij ſideris deſcriptio 241 c
proprietas & natura 241 b
aquilæ natura 1022.c
aquiſgranum oppid. 91.b
aquitania regio 201.b
aquitaniæ pop. & deſcriptio 94.b
aquitani pop. 94.b.99.b Germ. Haſſentanes 100.c à Cæſare grauiter afflicti 94.c
aræ unde dictæ, & quid differat ab altare 383.c
arabia triplex earumq; deſcriptio, limites, urbes, fluuij & alia 341.b 829.b
arabiæ urbium gradus longitudinis & latitudinis 342.c
fertilitas 340.a
arabū mores, uictus, habitus, conſuetudo 341.c
arachoſij pop. 363.c.347.a
arandum quando non ſit 292 a
Arauſio urbs 98 c
arapotes lacus 974.b
ararat regio 846 a
ararath mons Armeniæ 252.c
araris ortus, nomē tractus & oſtiū 100 a.88.b.100 a (20.a
aratro quis primū boues iunxerit
arati locus 144 c de Arctico circulo 683.a de Arcto Phylace 902.c de Cynoſura & Helice 194.a b de fulminib. 223 b de Hyadis ſtellis 276 c. 227.a.b de Phœnicū nauigatione 331.c de urſis 899.c monumentū 316.c
araxea regio 934.a (949 a
araxes flu. 8 c.250.c.353.b.792.a
araxes flu. omnium amnium fertiliſsimus 8.c
arbaces Medorum rex 696 a
arbicis urbs 347.a
arbores immēſa craſsitudine 101.a.b apud Seres lanam ſua ſponte gignunt 8.b immenſæ magnitudinis 216.a cur ueteres dijs conſecrârint 382.c
arca Noē ubi poſt Diluuium ſubſederit 252 c 8 c
arcadia unde dicta 278 b
arcadiæ uariæ appellationes 310 b
arcadiæ deſcriptio. ibid.
arcadis transformatio 348.a
arcades unde προσέληνοι dicti ſint 310.b eſſe omniū mortaliū primos ibid.b Muſicę prorſus dediti 312.a
arcadū mercatura & ſtructa 311.a uictus. ibid a mores & uita 311.a.312.a
arcadibus Spartiatæ bellum inferunt 311.a b
arcadas imitari, & alia plura prouerbia 312.a
arcadicum germen & Bos Arcadicus 872.b
archaiſmus 869.b
archelaus rex Cappadocum 342.a
achelous flu. 696.c
archeſilæ philoſophi celeberrimi patria 323 a
arcti aſtra eorumq; deſcriptio 16.c
arcticus & Antarcticus Polus qui dicatur 27.a
arctici circuli deſcriptio 684.c 685.a
arctophylax 902.b.278.b. 347.b 902.c qd ꝓpriè dicatur 347 a
arcturus flu. 248 c
arcturus quid propriè ſignificet 347.b 278 a b
arcturi deſcriptio 902.c 347.c
arcturus & Boota ut differāt. ibi b
arduenna ſylua 91 b
arecomicorum urbs 98.b
arelate urbs 98.c (101 b
aremorica regio nunc Aquitania
areta rex Arabum 341 b
arethi pop. 264.a
arethuſæ Siculæ fabula 21.b 310.a
aricium captum 298 c
argentoratum urbs 93 b
argentum intra loculos intactos à fulgore liquefieri 213 b
argeſtes uentus alias Corus 90.c
argi Peloponēſi deſcriptio 693.b
argiui aliàs Inachidæ unde dicti 695.c
argiuos quis primum uſum frumenti docuerit 696 b
argo nauis ubi ſtructa & unde dicta ſit 703.b 273.a. ibi c. 302.c
argonautæ unde primùm ſoluerint 274.c
argonautarū & nauigatio & præclare res geſtæ 341.c.320.a.b 276.a
argo ſydus 904 b.c
argon oppidum 29 a
arges unde dictum 831.a
argos urbs 310.c
argos plures urbis fuiſſe 693 b 831.b
aria 363.c
ariacæ pop. 361.a
ariana regio 363.c (364.a
arianæ regionis long. & latit. grad.
aricia oppid. captum 172.c à quo condita ſit 294.a
aricina Diana unde dicta 294 a
aries inſtrumentum bellicū quid propriè ſit 86.c. 390.c
arimaſpæ pop. 363.a
arimaſpi populi monoculi. ibi.b. 359.c undi dicti 363 b
arimi pop. 656 c
ariminū à Liburnis deuaſtatū 54 b à quo & quādo cōditū ſit. ibi.b in quē finem ſit conditum 57.a unde nomen habeat 54.b Cæſar clam occupat 53 b.a
ariminenſes quorum populorum incurſiones ſuſtinuerint 57.b
ariobarzanes rex Cappadocū electus 340.c
arionis ortus 722.a
ariaba urbs 323.c
ariſtæum oppidum 249.a
ariſtæi fabula 678.a
ariſtobolus prælio ſuperatus à Pōpeio 33 a. 248.a
ariſtomachi interitus 284.b
ariſtoteles quid animū nominat 287.b (50.c
ariſtotelis locus de colore Iridis
arithmetices inuentores 330.c
arius flu. 363.c
aritia urbs 631.c
arma pro patria ſumere honeſtū eſſe 199.b
arma ueterum 406.a
armatura leuis quem ordinem tenuerit olim 840.a
armenia duplex utriuſq; deſcriptio 251.c 252 c.341.b
armenia Tigrani traditur 263.b
armeniæ deſcriptio eiuſq; limites 845.c. 252.c. 608.c
armeniæ pylæ 911.a
armenij pop. 843 c quomodo ſint oppugnandi 8 c
armeniorū literæ 252.c habitus arma & mores 252.c
armorum conflictus in aëre auditus 223.a
arni fluuij oſtium 217.a
arquarij interitus 275.a
arrabo flu. 296.a
arriani Stoici reſpōſum Alexādro datū 202.c uerba de Iride 339.b
arrogantea quæ concellatio reddat 242.b
arſaces unde ſit oriūdus eiuſq; res geſtæ 30.a rex Parthorū 909.a eius res geſtæ & præcipuè cōtra Parthos 923.c Antiochū Seleuci

leuci filium debellat 80 b
arſaces cur Parthorũ reges omnes ſint appellati. ibid.b Parthiam occupat. ibid.a
arſacidæ unde dicti 30.a.929.a
arſandarum origo. ibid.a
arſamoſata urbs 908 b
artacaena urbs 361.c
artaxata urbs 908.b
artaxerxes quid ſignificet 169.a
artemiſium locus Dianæ 652.c
arteriæ quæ propriè dicãtur 156 c
aruerni pop. 89.c
aruernorum terra, oppida & conſuetudines 96 c
aruiſia alias Chios 906.a
aruſpicia quo ritu facta ſint 127.a
aruſpicinæ inuentor 137.b
aruſpex & Extiſpex qui dictus ſit 127.a (135 a
aruſpices unde futura prędixerint
aruſpicium quid 730.a quis inuenerit 718.a
aſcalon urbs 330.c
aſculum Picenum oppidum à Cæſare captum 75.a.228.b
aſcanius primus ſacra Latiali Ioui inſtituit 47 a
aſca uicus 309 b
aſia unde ſit nominata 360.a Craſſo in fœderis pactione cedit 4.a.24.c deficit ad pop Roman. 79.a
aſiæ deſcriptio & fertilitas 328.a 395.b.907.b.c.989.c
aſiatica opulentia à Romanis integra deprædata 37.c
aſiatici effœminati milites 844 a
aſinarus fluuius 905.a
aſine oppidum 905.a
aſini Antonij 688.c
aſinus Romæ loquitur 111.c
aſius Mathemat. inſignis 130.c
aſopus flu. 700.b (370.c
aſparagi ingentis magnitudinis
aſpis & aſpidũ copia, item natura & uenenum 1016.c
aſpidis ſerpentis deſcriptio & natura 1007.c.1008.c.1009.c
aſpidum genera. ibid.b
aſpidis miraculum ibid.b
aſperidum urbs 917.a
aſſaracus unde ſit oriundus 328.b
aſſur 325.b (911.c
aſſyria ſub quo ſigno cœl. iaceat
aſſyriæ deſcriptio, limites, & alia 913.a.b.329 b. 856.b
aſſyria olim Arabia dicta 30 a
aſſyriorum ſtudia 139.a
aſſyriorũ regnum quãdo ad Medos ſit translatum 913.b uetuſtiſsimũ 329.b regũ ſedes 646.c
aſtarus flu. 314.b
aſtrologia circa quę uerſetur 735b
aſtrologiæ inuentio 126.b.718.b 715 a ſectæ quot fuerint olim 718.b inuẽtores qui primi fuerint uariæ opiniones 139.a
aſtrologorum prædictiones unde 718.a,b
aſtronomiæ inuentio 718.a. 4.c inuentores qui primi fuerint uariæ opiniones 139.a
aſtronomiam qui populi maxime coluerint 139.a quis primum Græcos docuerit 120.b
aſylum quid & à quo primum ſtatutum ſit 827 a. 828 a. 27.b unde dictum 27.a.828.a
aſyla apud Græcos quomodo dicta ſint 124.a
atarantes pop. 110.b
atax flu. eiusq́ tractus 89.c
athamania regio 317.c
athamanas pop. 704.b.317.c
athamas mons 317 c
athamantis tyranni furor 318.a
athenæ unde dictæ 711.c
athenarum origo 712.a
atheniẽſes unde Cecropię ſint nominati 257.a
atheniensium & Megarẽſium internecinũ bellũ ob Salaminem inſulam 315.b imperiũ quid euerterit 57.b
athlantides ſtellæ 385.c
athletarũ ab Oenomao interfectorum nomina 184.c
athos mõs altiſſimus à Xerxe peruius factus 266.c celat latera Lemniæ bouis prouerb. 267.b
athon montem Xerxes peruium facit 270.b
atlas flu. 338 c Mauritaniæ rex aſtronomiæ peritiſſ. 119.c cur cœlum humeris ſuſtinere dicatur. ibid.c mõs unde nomen habeat 120.a
atlantis montis deſcriptio 1005.c 119.b fabula & cur fingatur cœlum portare 1003.c
atlantem mõtem quis primus ex ducib. Ro. tranſgreſſus ſit 119 b
atlantes plures fuiſſe 120. a.b 1004 b
atlantum mores & cõſuetudines 120.b
atlanticum mare unde dictum 120.a.364 a
atrebates pop. 96.c
atrei fabula & odium in fratrem 114.c.115.a.830.c
atropos una ex Parcis 31.a.286.b
attalia opp. 917.a
atteius Craſſum ad bellum exeuntem cõtra Parthos diris execrationibus proſequutus 28.b
attich rant uirea 1023.a.b
atilius Colatinus ab aratro ad cõſulatum uocatus 39.a in Capitolio Rom. trucidatur 62.a Regulus ab aratro ad conſulatũ uocatus 39.a
atilij fortitudo 400.c
attoniti qui dicantur 155.c
auaritiæ deteſtandæ exemplum in Craſſo 6.b
auaricum opp. à Cæſare captum & miſerè depopulatum 93.b
audaces quo conſtellatio reddat 142.a.145 a
auenio urbs 98.b
auenionã urbs Galliæ 89.a
auenticum nobile oppidum olim 108.a
auerni lacus deſcriptio, nomen & alia 267.c. 168.a
aufidus fluuius 226.a
aues prępetes quę dicãtur 1007.a ominoſæ quæ habitæ ſint 121.c quibus leguminib. maximè delectentur 980.c
aufidi fluuij fons, nomen & tractus 218.b
augurandi ars à quibus primum ad Græcos ſit translata 113.b in quibus maximè ſita fuerit 126.c.127.a
augures quam partem mundi intes augurãdũ obſeruarint 343.b apud Græcos præſtantiſſimi qui fuerint 125.b quomodo ex auium uolatu futura prædixerint 132.b quibus notis olim templa ſignarint 55.c quot initio creati fuerint 132.a
augurum numerus apud Romanos indies auctus 125.b.c collegium quis inſtituerit 132.a
augurium quis inuenerit 126.b 718.a 717.c quanta in dignitate apud Rom. fuerit 125.c
augurij multiplex uſus 717.c
augurijs quæ aues habitæ ſint aptiſſimæ 127.a
auguſta Treuirorum olim Imperat. ſedes 100.c
auguſtodunum opp. 97.a
auguſtus Cæſari diuinos honores præbet 964.c
auguſti ſymbolum 333.b uictoriæ & res geſtæ ad Actium 14.c ſomnium 283.b ſepulchrum 953.b. 954.a
auli interitus 1014.c
aulidenſis portus 308.b

aurea ætas quo tēpore fuerit 17.c
aurea Cherſoneſus 528.b
auream argēteamq; monetā quis primum percuſſerit 713.b
aurei Velleris fabulæ ratio 249.a raptus 321.c
aurelia urbs olim Genabum dicta 200.b
aurelius Scaurus à Cimbris captus 58 c
aurelij hominis cuiuſdam Romani interitus & inſignis ſententia 181.a
aurifodinæ 94.b
auri magna copia 865.c.866 b
auroræ color qualis ſit 279.c
aurum princeps maiorum 299.a intra loculos intactos à fulgure liqueſieri 113.b
aurum coronarium quod dictum ſit 33.a.66.b & argentū Sarmatæ ignorant 7.c quæ flumina proferant 328.a
auruſpices quid dijs ſacrificare ſolebant 422.b
auruſpicium unde ſit dictū 128.a
auſon cuius filius fuerit 3.b
auſonia regio unde & quæ ſit dicta 5.b.826.c
auſones, Latini, & Vmbri uno nomine Tyrrheni appellati 290.a an rectè Aurunci dicantur 5 b & Auſonij 826 c
auſpicium quid 717.c quis inuenerit 718.a.226 a quo ordine apud Romanos factum ſit 128.a
auſpicia quę dicātur, eorumq; genera & multiplex uſus 128.a
auſpiciorum obſeruationes 132.b
auſpicijs qui adhibiti olim fuerint 128.a
auſtriæ deſcriptio 667.c
auſter unde flet & unde dictus 226.c.989.b.220.b
auſtri uenti natura & qualitas 291.a
auſtrinus axis qui dicatur 27.b
autaricus unde ortus 258.c
autboris ſententia de quodā obſcuro loco 40 a
authorum ſenſus ab indoctis ſeu non rectè intelligentibus interpretibus ſæpe deprauātur 24.a
autumni initium 145 b.277.b
autumnalis temporis Chronographia 271.a
auatmates pop. 128 a
auximum à Cæſare captum 218.a b. 298.c
auaus urbs unde dicta 093.a
auxuris ibid.a
axis quid ſit propriè 187.b.379.c 725.a. 900.c mundi qui dicatur & quotuplex ſit 17.a
axiomantia quid 734.b
axon flu. 95.b
axones pop. ibid.c
azanes unde dicti 310.c

B

BAbylon cur initio Niniue ſit dicta, & quando ſit amplificata 4.c quando ſit condita, deq; eius origine uariæ opiniones 4.c.5.b quoties ſit direpta 3.b
babylonis urbis deſcriptio 4 b.c 695 a deuaſtatio 5.c.262 a
babylonia regio 252 b
babyloniæ origo 645.b deſcriptio murorumq; circumferentia 911 c 923.a deſtructio & interitus 923.a. 924.b
babyloniorum ſtudia 718.b regnum quo tempore florentiſſimum fuerit 645.a.923 b
babylonici regni interitus 645.a
bacca 384.b
baccha ſacerdos Bacchi 147.a
bacchæ Threiſſæ quæ dictæ ſint 147 b
bacchus cur è femore Iouis dicatur natus 959.a.b Lyæus unde dictus 147 c in Thracia diuinis honoribus cultus. ibid.c quibus in locis coli ſolitus fuerit 20.b uini repertor 19 b ubi à Nymphis educatus ſit 20.a unde Vitiſator ſit dictus, & unde diuinos honores ſit nactus 19.b
bacchi opem cur Poëtæ plerunq; inuocent 19 a Eridici uita mollis & effœminata 19.c columnæ ſuæ expeditionis. ibid.b incunabula ubi locorū inueniantur. ibid.c peregrinationis deſcriptio & Genealogia. ibid.b ſepulchrum 29.c.20 a.959 a
bacchi quot fuerint 29 b
bacenus ſylua hodie Nigra ſylua 206 a
bactra urbs 336.b c & Bactrianorum deſcriptio ac mores 922.c
bactrianæ deſcriptio 356.b 932.c
bactriani unde dicti 356.c
bactrianorum mores, uictus, habitus & conſuetudines ibid.c ingenium & natura 933.a
bactrus amnis 356 923.a.b
badenſis principatus 162 c
badij opinio de Bacchi peregrinatione 20.c interpretatio aut laudata aut uituperata 24.a
40.a.c. 50.c. 51 a 84.b. 100.c. 378.b. 733.b. 759.c. 786.c. 790.b. 818 b. 824.b. 825.c. 890.a. 906.b.922.a
balbicus inſula facta 222.c
baleares inſulæ 903.c unde dictæ ſint 53.c.405.a cur à Græcis Gymnaſiæ dictæ ſint 54 a
balearum inſularū deſcriptio ſitus, ſoli natura & qualitas. Item eorum incolarum ritus, conſuetudines, mores & ſtatuta 53.c item uariæ appellationes earundem. ibid. incolæ Auguſti opem implorant contra cuniculos 54 a
baleares optimi ſagittarij 33.c
balearica tela 34.a
balene 783.b
balearicum pelagus 53 c
baleſium op. 254.c
baliſta quid ſit propriè 270.c 388 a. 665.c
balſamum ubi naſcatur 955 b
barbara ſacra 383.b
barcino urbs 671.a
bardi qui dicti 754 c homines apud Gallos laudationib. & poëticis rebus dediti 103 a
barion opp. 237.a
baſiliđæ pop. 564.a
baſilij Magni opinio de maris reciprocatione 92 c
baſiliſcus ſerpēs uenenoſus 222 b
baſiliſci mira natura 1018.a ſanguinis natura 1018 a
baſtarnæ pop. 164 a.295.b.358.a
barata ſoris 99.a
batabi populū eorumq; oppida & deſcriptio. ibid.a.b
batatui gens intelligentiſſima 99.a
batcus quid ſit propriè uariæ opiniones 221.a
battus unde dictus 981.b
batti res geſtæ in Africa 981 b.a
bauari pop. 162.c
beatum quem Epicurei dixerint 214.b
bebe & Bebicij 705 a
bedæ uerba de Africa 981.c
bebrycis hiſtoria 149.c
belgæ Germ Belgæ 100.a unde ſint oriundi 96.b
belgarum terra & limites item appellationes 91.a deſcriptio & conſuetudines 96.b cōflictus cum Cæſare 93 c fuga ibid.c
belgicæ gētis uaria nomina 96.c
belgica Gallia Comata 91.b
belgradum à Turcis expugnata 324.b

bellicenſ;

bellicenſis urbs 96.b
bellocaſſes pop. 96.c
bellonæ ſacrificia quo ritu facta ſint 122.b.c. 849.a
bellona Dea belli eiuſq; deſcriptio & nomen 849.a.b
bellonæ ſacerdotes apud Gallos quæ vaticinia ediderint 122 b
bellovaci fortiſſimi pop. 96 c
bellica inſtrumenta ſeu Machinæ veterum 383.a.b
bellicoſos homines quę regio proferat 927 c
bellicus apparatus in bello piratico 32.c
bellum caſtrum oppidum 214 a cimbricū 60 a ciuile quomodo ſit dicendum a.b ciuile inter Romanos primum quando acciderit 76.a Spartanū 15.a inter Romanos & Antoniū 13.c tumultus ut differant 53.b
belli ciuilis principiū 24.b 43.c cauſa & fomes 2 b.c.6.c.20.c 21.a.241 b.c breuis deſcriptio 2.b.c prædictio 147.c tēpore qui conſules fuerint 71.a.b alterius cauſa ob cędem Cęſaris 150.c ſchema cœleſte 143.a inter Mariū & Syllā cauſa 165.c Piratici deſcriptio 243.c.246.c tumores ſemper varij ſunt 106.b ſeruilis finis 243.a
bella qui planeta portēdat 141.a
belum ſyderalis ſcientiæ authorē eſſe 4.c
beli templum ibid.c
beneuentum urbs 279.c
berenia prima a Veſtalibus virginibus 48.a
berenices ſtella 142.c
bergebi pop. 94.b
berini pop. 668.a
beruuus mons 327.c
beroaldi interpretatio 578.c
berytus urbs 331.c
biblus urbs 331.b
βίβλος & βύβλος quid ſignificet 332.b
bidental quid fuerit apud Romanos 233.c
bigerrones pop. 94.b
bitemen qui invenerint 393 c
biſantium ſiue Viſontium oppidum 89.b
biſtones & Biſtonij alijs Thraces dicti 181.c
Biſtonij pop.& ſtagnum 872.b
biſtonum gens 849.b
bithocus interficit Mithridatem 79.b.80.b
bilis uirtus 399.b
bitterich opp. 95.a
bituriges pop. 93.c.94.b
bituriges qui populi nominentur variæ rationes 95.a
biturigum terra. ibid.a
bizantium urbs nunc Conſtantinopolis dicta 181.c
blitera urbs 98.c
bœbeis lacus 703.a.790.a
M.Bœbij interitus 175.a
bœotia olim Aonia dicta 1.c
bœotiæ deſcriptio, ſitus, nomen, ciuitates & alia 808.b
bætica regio unde dicta 714 a. 249.c
bætis fluuius, ibid.c
bolis quid ſit 787.a
bolides & faces ut differant 331 c
bombycum telam quis primo detexerit 915 c
bononia urbs 793.a
bonū quid Stoici & Epicurei nominarint 214.b
boota & Arcturus quid differant 347.b
bootæ ſyderis deſcriptio 347 c
bootes ſyderis deſcriptio & fabula 271.b c 347.c
boreas ventus unde dictus & unde flet 87.b.990.a
boreæ venti natura 292.a
borbonenſes pop. 96.c
borion promont. 83.c
boryſthenes flu. 7.b.364.c
bos loquitur 121.c.788.b in Aegypto numinis uice cultus 940.c
bouis ſimulachrum 267.b
boues aratro quis primum iunxerit 20.a
boues candidos aqua quædam in Faliſco reddit 107.b
boſna regio 324.b
boſphorus quid ſit 902 c unde ſit dictus 361 a
boſphori deſcriptio 7.b duo 902.b
boulanum urbs 179 b
brabanti pop. 91.b
bracca quid ſit 98 c
braccata Gallia unde dicta eiuſq; deſcriptio 98.b 90.a
brachmanes qui dicti 754.c
brennus ſenonum 58.a
briga mons. 89.a
brigetium oppidum 667.c
britannia inſula nunc Anglia 83.c Romanis ſubiecta 245.a.b. 246.a.291.b.c.692 b
britanniæ inſulæ deſcriptio 246.a.b
britanni cur Flaui dicantur 292.c
britannis cur Cæſar Bellum intulerit 245.a
britānorum arma in prælijs 96.c
britannici belli breuis deſcriptio 245.a.b
brundusium urbs 234.c unde dicta 235.a.273.b à Cæſarianis direpta 273.a.b cur caput ceruinum appelletur 238.a
brunduſij urbis deſcriptio, Origo & alia 255.a b
brunduſienſis obſidio 467.c
brutius ager 222.b
brutus & Caſſius ubi ab Octauio victi ſint 151.152.c.a 148 c ubi à Cæſare ſit victus 731.c quem in ciuili bello ſit ſecutus, itē unde ſit oriundus 191.c Mutinæ ab Antonio obſeſſus 13.c
bruti laus 192.c.832.c deliberatio apud ſeipſum 193.a.196.a.b.c interitus 193.a
bruto noctu Dæmon apparet, & ei mortem in Philippis prædicit ibid.a
bruti quot fuerint eorumq; res geſtæ & hiſtoria 852.b.828.b
bubo auis funeſta,& ſignificationes quæ ea eius uolatu fuerint obſeruatæ 125.b.127.c
bucuntius amnis 668.b
buda oppidum. ibid.b
bodæus quos ſectores nominet 42.a reprehenditur 302.c
budini pop. 364.c
bugis lacus 7.b
bulgaria regio 324 b
burgundi pop. 96.a
burgundiones pop. 97.a
buſiridis interitus 181.c.183.a
buzigeus mons 327.c
buttrotus urbs. ibid.
byzantium urbs 332 b

C

CAdmææ Thebæ unde dictæ 694 a.308.c
cadmi ænigmata 319.a fabula eiuſq; poſteri 694.a 318.b peregrinatio 333.a progenies 711.a.318. inuēta 318.b c 319.a
caduci pop. 96.c
cadurci pop. 89.c.100.a
carias ventus 676.a
caeius mons 296.a.667.c
ceraſtes animal eiuſq; natura 743.c
cæſarea Auguſta à quo ſit condita 341.a.921.c
cæleſtes orbes ſeu globi qui ſint 119.b
cæſar Auguſta urbs 691.a

aurea ætas quo tẽpore fuerit 17.c
aurea Cherſoneſus 558.b
auream argẽteamq́ monetã quis primum percuſſerit 713.b
aurei Velleris fabulæ ratio 249.a
raptus 521.c
aurelia urbs olim Genabum dicta 100.b
aurelius Scaurus à Cimbris captus 58 c
aurelij hominis cuiuſdam Romani interitus & inſignis ſententia 581.a
aurifodinæ 94.b
auri magna copia 865.c.866 b
auroræ color qualis ſit 279.c
aurum princeps malorum 299.a intra loculos intactos à fulgure liqueſieri 515.b
aurum coronarium quod dictum ſit 33.a.66.b & argentũ Sarmatæ ignorant 7.c quæ flumina proferant 328.a
auruſpices quid dijs ſacrificare ſolebant 402.b
auruſpicium unde ſit dictũ 228.a
auſon cuius filius fuerit 5.b
auſonia regio unde & quæ ſit dicta 5.b.826.c
auſones, Latini, & Vmbri uno nomine Tyrrheni appellati 190.a
an rectè Aurunci dicantur 5 b
& Auſonij 826 c
auſpicium quid 717.c
quis inuenerit 718.a.116 a
quo ordine apud Romanos factum ſit 118.a
auſpicia quæ dicãtur, eorumq́ genera & multiplex uſus 128.a
auſpiciorum obſeruationes 352 b
auſpicijs qui adhibiti olim fuerint 228.a
auſtriæ deſcriptio 667.c
auſter unde flet & unde dictus 226.c.989.b.110.b
auſtri uenti natura & qualitas 298.a
auſtrinus axis qui dicatur 27.b
autaricus unde ortus 258.c
autoris ſententia de quodã obſcuro loco 40 a
autorum ſenſus ab indoctis ſeu non rectè intelligentibus interpretibus ſæpe deprauãtur 24.a
autumni initium 143 b.277.b
autumnalis temporis Chronographia 271.a
auxmates pop. 258 a
auximum à Cæſare captum 128.a b. 198.c
auxar orbs unde dicta 093.a
auxaris ibid.a
axis quid ſit propriè 587.b.579.c 725.a. 900.c mundi qui dicatur & quotuplex ſit 17.a
axiomantis quid 754.b
axon flu. 95.b
axones pop. ibid.c
azanes unde dicti 510.c
B
BAbylon cur initio Niniue ſit dicta, & quando ſit amplificata 4.c quando ſit condita, deq́ eius origine uariæ opiniones 4.c.5.b quoties ſit direpta 5.b
babylonis urbis deſcriptio 4 b.c 695 a deuaſtatio 5.c.262 a
babylonia regio 252 b
babylonis origo 645.b deſcriptio murorumq́ circumferentia 911 c 913.a deſtructio & interitus 923.a. 924.b
babyloniorum ſtudia 718.b regnum quo tempore florentiſſimum fuerit 643.a.925 b
babylonici regni interitus 645.a
bacca 384.b
baccha ſacerdos Bacchi 147.a
bacchæ Threiſſæ quæ dictæ ſint 147 b
bacchus cur è femore Iouis dicatur natus 959.a.b Lyæus unde dictus 147 c in Thracia diuinis honoribus cultus. ibid.c quibus in locis coli ſolitus fuerit 20.b uini repertor 19.b ubi à Nymphis educatus ſit 20. a unde Vitiſator ſit dictus, & unde diuinos honores ſit adeptus 19.b
bacchi opem cur Poëtæ plerunq; inuocent 19 a Eridici uita molis & effœminata 19.c columnæ ſuæ expeditionis. ibid.b incunabula ubi locorũ inueniantur. ibid.c peregrinationis deſcriptio & Genealogia. ibid.b ſepulchrum 19.c.20.a.959 a
bacchi quot fuerint 19 b
bacenus ſylua hodie Nigra ſylua 206 a
bactra urbs 356.b c & Bactrianorum deſcriptio ac mores 922.c
bactrianæ deſcriptio 556.b.951.c
bactriani unde dicti 356 c
bactrianorum mores, uictus, habitus & conſuetudines. ibid.c ingenium & natura 913.a
bactrus amnis 356 915.a.b
badenſis principatus 162 c
badij opinio de Bacchi peregrinatione 20.c interpretatio aut laudata aut uituperata 24.a
40.a.c 50.c. 51 a 84.b. 100.c. 578.b. 733.b. 759.c. 786.c. 790.b. 818 b. 824.b. 825.c. 890.a. 906.b.922.a
balbicus inſula facta 222.c
baleares inſulæ 905.c unde dictæ ſint 53.c.405.a cur à Græcis Gymnaſiæ dictæ ſint 54 a
balearum inſularũ deſcriptio ſitus, ſoli natura & qualitas. Item earum incolarum ritus, conſuetudines, mores & ſtatuta 53.c item uariæ appellationes earundem. ibid. incolæ Auguſti opem implorant contra cuniculos 54 a
baleares optimi ſagittarij 53.c
balearica tela 54.a
balenæ 783.b
balearicum pelagus 53 c
baleſium op. 254.c
baliſta quid ſit propriè 270.c 388 a. 663.c
balſamum ubi naſcatur 955 b
barbara ſacra 583.b
barcino urbs 671.a
bardi qui dicti 754 c homines apud Gallos laudationib. & poëticis rebus dediti 103.a
barion opp. 257.a
baſilidæ pop. 164.a
baſilij Magni opinio de maris reciprocatione 92 c
baſiliſcus ſerpẽs uenenoſus 1012 b
baſiliſci mira natura 1018.a ſanguinis natura 1018 a
baſtarnæ pop. 164 a.295.b.558.a
batauia urbs 99 .a
batauorũ populi eorumq́ oppida & deſcriptio. ibid.a.b
batauorũ gens intelligentiſſima 99.a
batus quid ſit propriè uariæ opiniones 225.a
battus unde dictus 981.b
batti res geſtæ in Africa 981 b.a
bauari pop. 162.c
beatum quem Epicurei dixerint 254.b
bebe & Bebicij 705.a
bedæ uerba de Africa 982.c
bebrycis hiſtoria 149.c
belgæ Germ Belgæ 100.c unde ſint oriundi 96.b
belgarum terra & limites item appellationes 91.a deſcriptio & conſuetudines 96.b cõflictus cum Cæſare 95 c fuga ibid.c
belgicæ gẽtis uaria nomina 96.c
belgica Gallia Comata 91.b
belgradum à Turcis expugnata 834.b

bellicenſes

bellicenſis urbs 96.b
bellocaſſes pop. 96.c
bellonæ ſacrificia quo ritu facta ſint 221.b.c. 849.a
bellona Dea belli eiusq; deſcriptio & nomen 849.a.b
bellonæ ſacerdotes apud Gallos quæ uaticinia ediderint 122 b
bellouaci fortiſſimi pop. 96 c
bellica inſtrumenta ſeu Machinæ ueterum 388.a.b
bellicoſos homines quę regio proferat 927 c
bellicus apparatus in bello piratico 32.c
bellum caſtrum oppidum 214 a cimbricũ 60 a ciuile quomodo ſit dicendum 2.b ciuile inter Romanos primum quando acciderit 76.a Spartanũ 15.a inter Romanos & Antoniũ 13.c tumultus ut differant 55.b
belli ciuilis principiũ 24.b 41.c cauſa & fomes 2 b.c.6.c.20.c 21.a.241 b.c breuis deſcriptio 2.b.c prædictio 147.c tẽpore qui conſules fuerint 71.a.b alterius cauſa ob cędem Cęſaris 150.c ſchema cœleſte 145.a inter Mariũ & Syllã cauſa 165.c Piratici deſcriptio 245.c.246.c rumores ſemper uarij ſunt 106.b ſeruilis finis 243.a
bella qui planeta portẽdat 141.a
belum ſyderalis ſcientiæ authorẽ eſſe 4.c
beli templum ibid.c
beneuentum urbs 179.c
berenis prima ex Veſtalibus uirginibus 48.a
berenices ſtella 142.c
bergebi pop. 94.b
berini pop. 668.a
bernums mons 317.c
beroaldi interpretatio 378.c
berytus urbs 331.c
bibius urbs 331.b
βίβλος & βύβλος quid ſignificet 332.b
bidental quid fuerit apud Romanos 133.c
bigerrones pop. 94.b
biremem qui inuenerint 393 c
biſantium ſiue Viſontium oppidum 89.b
biſtones & Biſtonij aliàs Thraces dicti 181.c
Biſtonij pop. & ſtagnum 872.b
biſtonum gens 849.b
bithocus interficit Mithridatem 79.b.80.b
bilis uirtus 199.b
bitterich opp. 95.a
bituriges pop. 91.c.94.b
bituriges qui populi nominentur uariæ rationes 95.a
biturigum terra. Ibid.a
bizantium urbs nunc Conſtantinopolis dicta 181.c
blitera urbs 98.c
bœbeis lacus 703.a.790.a
M.Bœbij interitus 275.a
bœotia olim Aonia dicta 1.c
bœotiæ deſcriptio, ſitus, nomen, ciuitates & alia 808.b
bœtica regio unde dicta 714 a. 249.c
bœtis fluuius, ibid.c
bolis quid ſit 787.a
bolides & faces ut differant 221 c
bombycem telam quis primo deuexit 915 c
bononia urbs 793.a
bonũ quid Stoici & Epicurei nominarint 214.b
boota & Arcturus quid differant 347.b
bootæ ſyderis deſcriptio 347 c
bootes ſyderis deſcriptio & fabula 278.b c 347.c
boreas uentus unde dictus & unde flet 87.b.990.a
boreæ uenti natura 292.a
borboneuſes pop. 96.c
borion promont. 83.c
boryſthenes flu. 7.b.364.c
bos loquitur 121.c.788.b in Aegypto numinis uice cultus 940.c
bouis ſimulachrum 267.b
boues aratro quis primum iunxerit 20.a
boues candidos aqua quædam in Faliſco reddit 207.b
boſna regio 324.b
boſphorus quid ſit 902 c unde ſit dictus 365 a
boſphori deſcriptio 7 b duo 902.b
bouianum urbs 179 b
brabanti pop. 91.b
bracca quid ſit 98 c
braccata Gallia unde dicta eiusq; deſcriptio 98.b 90.a
brachmanes qui dicti 754.c
brennus ſenonum 58.a
briga mons. 89.a
brigetium oppidum 667.c
britannia inſula nunc Anglia 83.c Romanis ſubiecta 245.a.b. 246.a.292.b.c.652.b
britanniæ inſulæ deſcriptio 246.a.b
britanni cur Flaui dicantur 292.c
britannis cur Cæſar Bellum intulerit 245.a
britãnorum arma in prælijs 96 c
britannici belli breuis deſcriptio 245.a.b
brunduſium urbs 254.c unde dicta 255.a.273.b à Cæſarianis direpta 273.a.b cur caput ceruinum appelletur 258.a
brundoſij urbis deſcriptio, Origo & alia 255.a b
brunduſienſis obſidio 467.c
brutius ager 222.b
brutus & Caſſius ubi ab Octauio uicti ſint 151 152.c.a. 148 c ubi à Cæſare ſit uictus 731.c quem in ciuili bello ſit ſecutus, itẽ unde ſit oriundus 191.c Mutinæ ab Antonio obſeſſus 13.c
bruti laus 192.c.852.c deliberatio apud ſeipſum 295.a.296.a.b.c interitus 193.a
bruto noctu Dæmon apparet, & ei mortem in Philippis prædicit ibid.a
bruti quot fuerint eorumq; res geſtæ & hiſtoria 852 b.828.b
bubo auis funeſta, & ſignificationes quæ ex eius uolatu fuerint obſeruatæ 123.b.127.c
bucuntius amnis 668.b
buda oppidum. ibid.b
budæus quos ſectores nominet 42.a reprehenditur 302.c
budini pop. 364.c
bugis lacus 7.b
bulgaria regio 324 b
burgundi pop. 96.a
burgundiones pop. 97.a
buſiridis interitus 182.c.183.a
buzigæos mons 317.c
butrotus urbs. ibid.
byzantium urbs 121 b

C

CAdmeæ Thebæ unde dictæ 694 a.308.c
cadmi ænigmata 319.a fabula eiusq; poſteri 694.a 318.b peregrinatio 333.a progenies 711.a.318. inuẽta 318.b c 319.a
caduci pop. 96.c
cadorci pop. 89.c.100.a
carias uentus 676.a
cacius mons 296.a. 667.c
caraſtes animal eiusq; natura 743.c
cæſarea Auguſta à quo ſit condita 341.a.921.a
cæleſtes orbes ſeu globi qui ſint 219.b
cæſar Auguſta urbs 691.a

Cæſar Calpurniam L. Piſonis filiã in uxoré ducit 27.c Spartaco latroni comparatur 243.b cur Britanniæ bellũ intulerit 245.a quanta dominãdi cupidine exarſerit 34.a.b uarijs modis à Pompeio calumniatur 243.a.b 244.a.b.c primus Anglos domuit 83.c Italiam cum exercitu inuadit 43.b quo die Rubiconem fluuium cum exercitu tráſgreſſus ſit 51.a in fœderis pactione Gallias obtinet 4.a cur aduerſos Romanos bellum ſuſceperit 69.a cũ exercitu in Apuliam cõtendit 235.c 236.c à piratis captus 246.c Theſaurũ Romanum ſuis militibus rapere concedit 298.a.299.a.b exercitũ ſuum in acie contra Cæſarem educit 773.c cur fulmini cõpareretur 36.b Neruios inuadit 19.c Romã occupat 297.c Auguſtus cognominatus eius ſtatua 20. pedũ long erecta 832.b quẽ Deũ inuocarit ante pugnã Pharſalicã 799.c Iuliam filiam ſuã Põpeio collocat 4.a cur Euro uento cõpareretur 216.c Dictator immolans in extis bouis cor nõ inuenit 136.b Calphurniã L. Piſonis filiã in uxoré ducit 4.a quã ob cauſam cum Craſſo & Põpeio fœdus inierit 4.a quot annorũ ſpacio Gallos ſubegerit 65.a conſ. Rom. largitionib. corrũpit 63.a in Iberiã cũ exercitu deſcẽdit 371.b.c cõſul creatus 23.c quã mortẽ optimã iudicarit 854.a Galliã cũ exercitu inuadit 24.c Rauẽna diſcedit, & cũ Ariminũ occupat 83.b ubi à Pompeio primum ſit prælio ſuperatus 1.c Põpeio pacẽ offert, at ille recuſat 237.a literas ad Senatũ Ro. mittit, quibus deprecatur, ne ſibi populi beneficiũ adimeretur 43.b Dictator anguſtias Iſthmi tráſfodere aggreditur 28.c quã cauſam Belli ciuilis prætexuerit 22.a Põpeiũ prope Dyrrhachiũ ad pugnã prouocat 637.c quẽ Deum in bello ciuili inuocarit 5.a à quo primũ ſit percuſſus 200.a quo anno ætatis interierit 36.a

Cæſaris clementia erga deuictos 870.a.230.c dictũ 24.a edictũ 215.c animã ad cœlũ non tranſiiſſe 872.a ſimulachrũ in foro erecto, cur cometen ſupra caput poſuerit 822.a

cæſaris actiones poſt direptũ ærarium 371.b.c uerba in Catonẽ audita eius morte 680.c opus in mari Adriatico 266.a turpis fuga ad Dyrrhachiũ 677.c.678.b reſponſum ad Maſſilienſiũ legatorũ orationẽ 379.c exclamatio ob Catonis interitũ 758.c & Põpeij odiũ unde 6.c magnanimitas in pugna 847.c 848.b cohortatio ad milites ante pugnã Pharſalicã 51.c.68.b 809.b clementia erga ciues Romanos in pugna Pharſalica 809.a triumphi 250.b.292.c & Põpeij affinitatem quid diſſoluerit 4.a facinora & ingeniũ, natura, uirtutes 36.a naues aliquot incenſæ 635.c uictoria ad Vticã 679.b & Catonis cõparatio 205.c 206.c memorabiles res geſtæ per decenniũ 94.c fœlices ſucceſſus in Italia 228.b literar. miſſarũ ad Senatum tenor 43.b caſtra ex improuiſo à Gallis expugnãtur 97.c ira erga Senatũ Rom. 43.a.44.a magnanimitas cũ Alexandri cõparatur 36.a ſomniũ antequã Rubiconẽ fluuiũ tranſgrederẽtur 47.c 44.c acies in Pharſalica pugna 795.b copiarum numerus in Pharſalica pugna 776.b.796.a uictoria in Pharſalica pugna 863.b.c res geſtæ ad Maſſiliam 384.c res geſtæ cõtra Gallos & Britannos 245.a res geſtæ in Italia 225.a.b res geſtæ ad Rhenũ 244.c res geſtæ poſt Pharſalicã cladem 2026.c ante necem Capuæ tabula Græcis literis ſcripta inuenta, quæ eius interitum demonſtrabat 214.c mortem quæ prodigia præceſſerint 832.b.182.c.136.b interitus 250.c.174.a monumentum & exequiæ 833.a

cæſari quod Phaſma ad Rubiconẽ fluuiũ oblatũ ſit 48.c qui pop. ex Gallia & Germania ſuppetias tulerint 205.a.b ab Auguſto diuini honores exhibiti 964.a

cæſarem in carcere duci iubet Cato 71.c quis maximẽ ad bellũ ciuile incitarit 63.a qui populi in bello ciuili imitati ſint 4.a

cæſariani ingenti clade à Neruijs afflicti 97.b

cæſarianorum conflictus 836.a.b & Gallorũ conflictus 98.a fames 635.b.c.779.c interfectorum numerus in clade Pharſalica 789.c.680.c 855.c clades ad Maſſiliam 392.a.b

caffa peninſula 264.a
caicus flu. 324.b
caieta portus 293.a
cairus urbs 334.b
calabria unde ſit dicta 260.a
calabriæ deſcriptio, limites, fluuij & oppida, ibid.a
calabri pop. 227.a.254.c
calabri Hoſpitis Xenia 260.b
calamitates quæ conſtellatio portendat 241.b
calari oppid. 290.b
calarnea turris 323.a
calecum 246.a
caleni 267.c
calepini error 204.a
caleti pop. 96.c
caledonia ſylua 83.c
caledoniæ ſyluæ 652.b
C. Caligula Iſthmum transfodere aggreditur 29.a
callicia herba ueneſica 720.b
callizboẽ oppidum 30.a
calpe mons 219.a.b
calpe promontorium 362.a 370.b
caluus mons 667.c
calydonia ſylua & Calydonius aper 698.c
calydon & Calydonia unde dicta 698.c
camæ pop. 364.a
cambyſes flu. 357.b
Io. Camerarij uerſus de Somnio Agamemnonis 772.c
camerarij uerſus 712.c
cameſena unde Italia ſit dicta 22.b
camillus cur alter urbis Romæ conditor ſit dictus 238.c Romam è Senonum manu liberat 38.a
camilli facultatum tenuitas 39.b continentia, uita & mores 39.b de Veientanis triumphus 39.b
camillorum hiſtoria 814.a.b
campania regio 221.b. 267.c
campi Lapidei 90.b
campus Coninarius qui dicatur 96.c
candauiæ montes 682.c
candidos boues aqua quædam in Faliſco reddit 107.b
canes maritimi 116.a
canine fanum 205.b
cannenſis pugna 159.b. 821.b
cannenſis cladis interfectorum numerus 781.a. 870.c
canopea oppid. 945.a
canopus quid 903.a

capena

capena à quo ſit condita 11.a
capitolinus unde dictus 302.c
capnomantia quid 754.b
cappadocia duplex 252.b in præfecturas diuiſa 341.a
cappadociæ deſcriptio, fluuij, limites, & oppida 540 c. 541.a 545.b. 907.c. 252.a. 797.c
cappadoces olim Leucoſij dicti ſunt 252.b quas rerum uiciſsitudines paſsi ſint 540.c libertatẽ ferre non poſſunt, petunt Regem à Romanis 540.c
cappadocũ nomen, mores & alia 540.c. 252 a
capraſum inſula cui Deo dicata fuerit 29.b
capuillon portus 523 a
capua unde ſit dicta & à quo condita, eiuſq; deſcriptio 213 c
de Capua ſcriptorum uarie opiniones 214.b
capys capuæ conditor 214 c
caras augurlorum inuẽtor 126.b
carbo à Pompeio ſuperatus 75.a à Pompeio interceptus & capitis damnatus 259.c ubi conſpexit ferrũ in ſe ſtringi, ſpacium ad deijciendum aluum exorauit 259.c
carbonis fuga 178.b
carcathiocerta urbs 908.b
carcer apud ueteres quid propriẽ fuerit 68.a
carcinitæ urbs 356.b
cardines mundi qui ſint 343.a 989.b
carina quid propriẽ ſit 274.c
cariſtos urbs 275.b
carmina Magica quid efficiant 724.a
carmaniæ ſag'o 346 b
carmaniæ longit. & latitud. grad. 346.b. 348 a
carmanius mons 348 b
carmani populi 346 a
carmanorum mores. ibid.
carni pop. 216.a
carnutum conſpiratio contra Cæſarianos 98.a
carræ oppidum 30.a
carras Craſſus peruenit 6.a
carthago à quibus condita 789.c à quo ſit deleta 12.b (257 b
carthaginenſis portus deſcriptio
carthaginẽſes à Scipione deuicti 12.b quoties in bellis Punicis prælio ſuperati ſint 259.a.b quoties mulctati ſint à Romanis 302.c
carthaginenſium imperium quid munerit 57.b
caſei laudatiſsimi ubi in Italia apparentur 232.a
caſius mons 657.a. 917.a
caſij Iouis templum 969 b
caſparus quis fuerit qui Chriſto de auro Arabico dona tulit 341 c
caſpiæ portæ quæ & unde dictæ 909.b. 254.a
caſpiũ mare aliàs Hircanum 76.b
caſſandræ uaticinium de Palladio 250.c
caſſandria 783.b
caſſiope ciuitas 969.b
caſſiopei pop. 312.c
caſſius Parmenſis qui fuerit 830.a
caſſius & Brutus ubi ab Octauio uicti ſint 348 b.c 252.a
caſſius ob quam cauſam ad Cæſarem fugerit 60 b
caſsij acerbitas in Rhodios 830.a
caſſiorũ res geſtæ & hiſtoria 830.c
caſſos plures fuiſſe. Ibid. a c
caſtalius fons 29.a.306.c
caſtiletenſes pop. 96.c
caſtori ædes dedicata 131.a
caſtoris & pollucis hiſtoria & cõmigrationes 357.c
caſtra ad Rhenum à Romanis contra Germanos poſita 406.a
caſtrametari & metari caſtra phraſes 86 b
caſtrenſis corona quæ apud Rom. fuerit 66.b
caſtrimonienſes pop. 810 a
caſus an fortuitò fiant uel prouidentia quadam diuina 254 b
catadupi regio 9.b
catilinæ genus & origo 257.c
catilinariæ coniurationis ſocij 759.b cauſæ principales 40 b
catios regio 675.c
catinenſes pop. 675.c
cato acris caſtigator morũ 206.a quã dio in Libya erràrit 102.b c delectũ ciuiũ Romanorũ habet 291.b ſibijpſi manus infert 680.b
catonem ab arcano pectore reddere ſacras uoces 199.c
catones plures fuiſſe, & qui inter hos celebriores 196.a
catonis Vticẽſis comparatio cum Cæſare 205.c. 206.a res geſtæ contra Cyprios, & quantã prædam ex ea in ærarium Romanũ tranſportàrit 304.c liberi 208.a prouerbium 215.a laborioſum iter per deſerta Libyæ 991 a res geſtæ in Africa 981.c oratio ad Brutum 199.b odium & inuidia erga Cæſarem 71.b.c
catonis exclamatio in Cæſarem & Pomp. 07.c res geſtæ poſt Pompeij fugam ex Pharſalica clade 969 a.b oratio ad milites de Libyæ æſtu 988.a.b Vticenſis laus 296.a naufragium 985 984.a.b periculoſa nauigatio ad Iubam 985.a nomẽ unde deductum 196.a oratio de Pompeij defuncti laude 476.b.c opinio de Stoica ſecta 201.a.b familia 192.c temperantia & frugalitas 213.b proſopographia 211.c à Corcyra in Africã nauigatio 969.b.c oratio ad milites 979.b laus & continentia 295.a interitus 758.c. 149.b
catopromantia quid 754.b
catuli & Lepidi diſcordia 239.b Luctatij interitus 285.a.b & Lepidi diſsidium 959.b.c
catus, ti, qui dicti ſint 296.a
caualocus 325 b
cauana urb. 342.c
cauarum urbs 98.b
caucaſiæ portæ 77.b
caucaſus mons 254.a
cauchi pop. 105.a.b
caudinæ Furcæ duo ſaltus Syluestres 280 b
cauſones ſerpentes 1025 b
caurus uentus 90.c
cauſa cadere phraſis iuridica quid ſignificet 243 b
cayci qui populi dicantur 105.a.b
cecropiæ etymon 257.a
cecropem biformem habuiſſe 257.a
celadon flu. 309.a
celene urbs 325.c
celenarum deſcriptio 327.a
celendritis & Celendiras oppidũ 917.b.c
celete quis primus aſcenſit 66.c
celtæ alias Gelter 100.e
celtarum origo 358 e
celtiberi Cimbros prælio ſuperãt 59.a
celtica Gallia quæ dicta ſit 105.b
cenchris ſerpens 1010.b
cenſorini interitus 5 c
centaurea & Centaureon herba 1023 c. 708.c
centarini unde dicti 922.b
centaurorum genus unde 706.a. b. 850 b fabula 922.b nomina 322 b deſcriptio 655 c. 656.a. 705.b forma 709 a, 710.b ſedes ubi fuerit 705.a

centuriæ in quot contubernia diuiſæ fuerint 68 b quid earumq; diuiſio 841.a
centurionis officiũ apud Ro. 81.b
cephiſus amnis eius origo, tractus 19.a. 306.c. 308.b.c. 703.b
cyraſte. ſerpens 1010.c
ceraunia iuga 252.a unde dicta 260.a
ceraunij montes 273.a
cerberus unde dicatur 747.b
cerberi canis apud inferos deſcriptio 740.c. 656.b forma & facies 1001 c
cercetæ pop. 250 c
ceres frugum inuentrix 750.c
cereris fabula 650.b
cereri cur Sicilia conſecrata fuerit 290.b (49.a
ceruos cur Lybia non proferat
ceruorum natura 741 c
ceſtrini pop. 512.c
P. Cethegi crudelitas in Praeneſtinos 186.c
cethegi mors in prælio 238.c
chalcidica ſerpens 1012.a
chalcis inſula ficta 224 c urbs 273 b
chalcidis deſcriptio 274 a
chalconis mors 184.b
chaldæi unde dicti eorumq; ſtudia 889.a augurio maximè dediti 823.b unde ortus & occaſus ſyderum cognouerint 5.a
chaleon portus 19 a
chale uopp. 306.c
chaonis regio 315.a unde dicta 312.c
chaoniæ regionis deſcriptio 716.c
chaones 147.b. 312 c. 266.c unde nomẽ habeat & quid ſit 736. b. 22.a. 154.c
chara herba 618 b
charadra urbs Phocenſium delecta 576.
charã oppidũ patris Abrahæ 30.a
charybdis quid ſit, eiusq; diligentiſsima deſcriptio 283.116.a b & Scylla 631.b. 652 a
charybdis fabulæ origo 225 c
chela ſtellæ . 143.b
chelydrum ſerpens & quid aliàs propriè ſit 1009.c. 1010 a
chelonophagi pop 546 a
cherſoneſos quid ſit 28 b
cherſonesi celebres uiri 28.b
cherſydros ſerpens 1009.c
chimerion mons 317 c
chios inſula 905.b.c
chiromantia quid 718.c. 754.b
chiron unus ex centauris 322.b 707.c
chironis interitus 708.a ſydus 709.a.b fabula & iuſtitia 707. c 708.a
chironeõ herba 708.c flu. 334 c
choereſoros Phaëtontis 218.c
cholerã qui planeta gignat 143.a
chreſtomathiæ auth. locus de Aetnæ montis natura 16.a
chriſtiani quæ dona Diuis hodierno die conſecrent 321.c
chryſe oppidum 252.a
chryſippus ut Fatũ definiat 155.a & 165.c
chryſorrhoas fluuius aliàs Pactolus 318.a
chryſoſtomus ubi exulârit 341 a
chryſus Spartaci dux prælio ſuperatus 242 c
cibaria lex apud Romanos 38.b
cibum Balearici liberis non præbebant, niſi prius metam ex funda lapide percuſſiſſent 34.a
cicero Pompeium ad pugnam cohortatur 775.c ut Fatum definiat 153.a defendit Milonẽ 73.b. 74.a.b in prælio capitur 680 c de cometarum prouincijs 113.a
ciceronis actio contra Antonianos Romæ 18.c ſomnium de Octauio 283 b. 767.c epiſtola ad Brutum 192.c uerba de Stoica ſecta 201 b
ciliciæ deſcriptio, limites & urbes 77.b. 253.a. 334.c. 336.b. 846. b 916 b 917.b
cilicia pila 341 a
ciliciæ prauitas & prouerbia de his populis 77.c
cilices contra Romanos arma fremunt 146 c
cilicarum infamia 77.c
cilici belli deſcriptio 245.b. 884. b. 246 c
ciliciſmum quid 77.c
cimbrica cherſoneſus unde ſit appellata 58 b. 28. b
cimbri pop. eorumq; ortus, ritus & conſuetudines 58.b. 105.b unde ſint dicti 58.b à Celtiberis prælio ſuperati 59.a Italiã inuadunt 58.b ingenti clade à Mario duce Romanorum affecti 59 a Hiſpaniã depopulantur 59.a
cimbrorum ſedes olim 58 b clades in Italia 166.c. 167.a bellum 58.b
cimmerius Boſphorus 263.c 902 b. 360.c
cimmerei ſubterranei ubi fuerint 268.b
Q. Cincinnatus ad cõſulatum ab aratro uocatus 59.a
cinctus & Cingulum unde dicantur 129.c
cinga flu. 99.b
cingulani pop. 228.a
cinna & Marius Romam occupât 173.b
cinna & Marius copias coniungũt 171.c
cinnæ & Octauij diſſidiũ. ibid. a.b
cinnamomũ ubi naſcatur 995.b
cinyps fluu. eiusq; tractus 82.c
cinyras rex quis fuerit eiusq; opus 83.c
circæi inſula 676.b
circe uenefica 781.a
circæum promont. 781.a
circius uentus 91 a
circium Tauri montis partem eſſe 92.a
circuli Zodiaci deſcriptio 816 c
cirrhæ oppidi deſcriptio 307.c 714 a
citharæ inuentor 1905 a. 708 b
citrus arbor proceriſſima 370.c 991.a.b
citri duo genera 991.a
ciuica corona quæ apud Roman. fuerit 66.b
ciuilis belli cauſæ præcipuæ quæ ſint 80 c. 21.a
clarij Apollinis templum 918.a
clarium direptum 146.c
claſsicus ſcriptor quid ſit 838.a
claſsici qui dicti ſint 838 c præcones qui dicti ſint 835.c
claſsicum canere 838.a. 55.c
claſsicum quid ſignificet 778.b
claudiani uerſus de Auſtro 678.a.b
claudius ſiue Clodius fortuito caſu à Spartaco ſuperatus 241.c
claudij Imperatoris res geſtæ contra Britannos 291 c Marcelli quando conſules fuerint 71.a b
cleona urbs 523.a 267.a
cleomedes quas diuiſiones plagarum mundi conſtituerit 348.c
cleopatra ubi ab Octauio certamine nauali ſit deuicta 14.b. 678. a 311. c
cleopatræ uulo 63.c
clima quid ſit 850.a
climene ciuitas 704 b
clitumnus flu. 107.b
clitũni fl. aquæ mira natura 107 b
clodij ædes 74.a. 231.b corpus in Romana curia crematũ 74.a
clotho una ex Parcis 32 a 286.b
cluſium oppidum à Senatoribus obſeſſum 58.a

clypeus

clypeus ſiue Clypeũ quamám arma olim fuerint, & qui his uſi ſint 56.b unde dicatur. ibid.b
clypei ex qua materia apud ueteres confecti ſint. ibid.b
cocaſſates pop. 94.c
codrus libertus Pompeij, corpus eius terræ mandat 953 c
codri uerba ad ſuperos cum Pompeij corpus terræ mãdaret 955.a
codruſi pop. 96 c
cœleſtis figura anni belli ciuilis 145.a
cœlium opp. 254.c
cohors quos militibus conſtiterit 798.a
colchis regio 781.a
colchis ueneficarum herbarum ſæcũdiſſima 722.a
colchidis deſcriptio, limites & alia 319.b. 320 a. 250.c
colchi pop. 858.b
colchi unde ſint oriundi 251 a
colchi à Pompeio debellati 33.a
collini aliàs Salij dicti 133.a
collinenſis cædes 177.b.178 b.c
colophon 914 c
colophonis quibus locis prouerbium dederit 915.a
color flauus qui dicatur 292.c
color in Iride an purpureus uel ruber ſit 50.c
color puniceus,& flauus,qui propriè ſit 49 c
coloſſæ urbs 325.c
coloſsi Rhodienſis deſcriptio 916.b
coluber ſerpens 726.c
columbæ cui planetæ attribuantur 22.b
columna marmorea ad Rubiconẽ amnem 44.a
columnæ Herculis 791.a
comana urbs 252.c.341.a
comari pop. 261.c
comata Gallia deſcriptio 102.b
commercia quis Iones docuerit 332 b
cometa nomen proprium Argonautarũ 113.a apparet 832.c an ſit ſtella errans 112.c
cometen nunquam in occaſura parte eſſe. ibid.b
cometæ quid plerunque prænuncient 113 a
cometarũ uaria genera, eorumque cauſæ & præſignificationes 111.c. 112 b
cominus Gallorũ dux capitur 65.a
comitia apud Romanos quæ dicta & quando habita fuerint 42.b
comitialis morbi curatio 109.c
compedes Xerxes in imũ maris dimittit 269.b
cõclamare quid apud ueteres fuerit 156.b
cone inſula 323.b
conflictus in aëre uiſus 123.a
coniurationis Catilinariæ cauſa 238.c (759.b
coniuratorum pœna apud inferos
conopon inſula 323.b
conſiliũ unde proficiſcatur 136.b
conſtantinopolis urbs à quo inſtaurata & unde nomen habeat 281.c.322.b
cõſul Ro. quo genere ueſtis ſit uſus,cũ bellum indiceret 129.c
conſules Romani ob aduẽtũ Cæſaris Roma aufugiunt 108 b.c
conſularia inſignia apud Romanos 155 c
conſulatus ſignum apud Romanos quod fuerit 41.c
contingentia quæ dicantur 136.a
contus quid ſit propriè 664.b
conuiuiũ ſplendidiſsimũ Romæ à Pompeio habitum 34 a
cõuiuia luxurioſa apud Rom. quibus legib. interdicta fuerint 38 b
cous uentus unde ſpiret 915.b
cophi mons 9.a
cor in quibuſdam animalibus nõ repertum 136.b
cora & corani 810.a
corax mons 707 b
corcyra inſula eiuſque deſcriptio 311 c. 312 b. 257 c. 887.b. 969 b. libera 887.b
corcyrẽſes unde ſint oriũdi 640 b
corcyreanſium opes olim 257.c
corduba urbs 249.c
corfinij oppidi deſcriptio eiuſque direptio à Cæſare facta 229.c. 231.a ſe Cæſari dedũt & Domitium in Cæſaris poteſtatem tradunt 231.c
coriacea ſia herba uenefica 720.b
corinthus urbs 311.b.649.a 648.c unde dicta 650.a Romana colonia 28 c quomodo olim dicta ſit 2 b. 649.b olim uaſtata, poſtea à Cæſ. Auguſto reſtaurata 28.c. 649 b quibus locis prouerbiũ dederit. ibid.b.c
cornelia lex de cõuiuijs ſumptuũs 38.c L. Scipionis filia Pompeio nupta 208.c uxor Põp. uiſo Põpeio poſt pugnã Pharſalicã præ nimio dolore ad pedes ſemianimis collapſa 898.b Põpeiũ in cymba deſcẽdentem ſequi uult 947.a
corneliæ amor erga Põpeiũ 208.c
corneliæ uerba ad Pomp. ueniẽtẽ poſt Pharſalicã 890.a querela ob interfectũ Pompe um maritũ 898 b c. 949.a.b oratio ad liberos 972 b.a
C. Cornelius augur 791.b
cornix auis auſpicata 127.c
coronarũ origo 209.c militariũ genera uaria 266.b fol. 209.c
cortyna, Gortyn & Gortys 316.c
corus ſin. 346.b 1015.b
corus uẽtus unde ſpiret: idẽ eius nomina 90.c. 258.a
coruinorũ res geſtæ & hiſto. 851 b
coruus auis auſpicata 128 a
corycæus auſcultat 355.b
corycei unde dicti & qui fuerint 883.c 1016.a
corycæorum piratarũ deſcriptio 335 a deſcriptio ſecũdũ Suidam 884.a
corycium op. 334.c unde dictum 335 a
corycius ſpecus ſingulari ingenio ac eximius 335.c. 884.a
corycus mons 883 c. 1015.b
coſcimantis quid 754.b
coſtus herba eiuſque ſpecies 1023.b
cotieri pop. 369.a
cotta quis fuerit 302.a grauiter uulneratus 98.a interficitur 98.b
coturnus quid propriè ſit 96.c
cous, Coa, & Cos inſula 915.b quibus locis prouerbiũ dederit 915.c
craſſus opulentiſsimus omnium Rom. 28 a minatur Bactris & Indis bellum 28.a cõtra fas & nefas Parthis bellũ infert 300.c filiũ Craſſum ne in hoſtium manus ueniret, ſuis manib. occidit 276.a Aſiã cũ exercitu inuadit 24.c in fœderis partitione Gallias obtinet 4.a quãdo Pomp. inimicus factus ſit 23.b Seruile bellũ perfecit 243.a quomodo interierit 5.b.c ubi perierit 4.a
craſsi inſigne dictum 3 c magnanimitas 6.a Põpeij & Cæſaris fœdus 4.a Cæſaris & Pompeij fœdus 25.c fuga & interitus 36.a. 300.b
craſſo qui diues uiſus fuerit 6.b
craſſo in os aurum liquefactum hoſtes infundũt, ad explendam eius auaritiam. ibid.b
craſſum ad Gallum cõtra Parthos euntem Atteius diris execrationibus proſequitur 28.b
craſſianorum clades 5.c fuga 6.a

crenides

cteſides 732.c
creta olim *ἑκατόμπολις* nominata 2.b.256.b
cretæ inſulæ deſcriptio, ſitus, limites, oppida & alia 315.c.256.c 667.b latitudo & longitudo 256.c
cretenſes exercitatiſsimi rei militaris 387.a plerunque mendaces 317 a b 966.a optimi iaculatores 316.a.667.b quibus prouerbijs locum fecerint 387.b quantas copias auxiliares Pompeio miſerint 315.c à Romanis uicti 303.c
crinitæ ſtellæ cauſa & præſignificatio 881.c
criſſa opp. 307.c
croculi interitus 284.b
crocodylus animal ubi naſcatur 10.c quid denotet 333.a
crocum optimum ubi naſcatur 335.a. 1016.a
croci uaria genera 1016 a.b
crocyleia oppidũ Leucadiæ 84.c
crœſus exercitum in Cappadocias ducit 359.a prælio ad Halym fluuiũ ſuperatus & captus, ibi.a
crœſi regnorum terminus 840.c expeditio contra Cyrũ 366.b.c
crœſo quod oraculum ab Apolline ſit datum 359.a
crotona urbs 224.a
crudelitatis exemplum 187.b
cruſtuminus ager, & Cruſtumius fluuius 218 a
cteſiphontẽ Parthi cõdiderũt 4.c
cubi pop. 97.a
cubus quid propriè ſit 131.c
cucuſſum oppid. 341.a
culmus quid ſit propriè 658.c
cumæ oppid. 211.b
cuneus quid propriè ſit 665.a 840.b
cuniculorum ingens prouentus in Balearibus inſulis 54 a
cupienſes pop. 228.a
cupreſsi arboris natura & uſus apud ueteres 386.b.c.955.c
curetæ apud Græcos qui dicti ſint 133.a
curia Rhætorum 863.b
C. Curio orator unde ſit oriundus 63.c cauſam Cæſaris coram Senatu ſtrenuè & diligenter agit 63.b
C. Curio à Cæſare ingenti mercede in ſuam factionem attractus 63.a
C. Curionis ingens æs alienũ 63.c item eius interitus. ibid.
M. Curius Samnitiũ diuitias contemnit 757.b
M. Curij continentia in præda diuidenda 39.b Dentati continentia 814.e
Q. Curionis eloquentia & uita 63 c
curionem Cæſar mittit in Siciliã frumentatum 289.a
curionum familia & qui uiri celebres ex hac orti ſint 63 b c temperantia 38.c
cuſtodes aliquando ſtationes dicuntur 86.b
curtius lacus unde dictus 284.a
cyanæ inſula 275.b
cyaneus flu. 248.c.275.b
cybeles mater deũm unde nomen habeat 831.c ſacra Romæ 964.b ſimulachrum 831.c 832.a
cybelæ ſacerdotes quæ uaticinia apud Gallos ediderint 222.b Gallos ſacerdotes genitalia amputaſſe 322.e
cybira urbs 328 b
cydnus quid ſignificet 333.e
cydni fluuij fons, & tractus 336.c 833.c
cydon urbs Cretæ 798.b capta 303.c
cydone urbs 256 c
cydonia mala unde 798 b
cygnus auis auſpicata 227.c Liguriæ rex in auem eiuſdẽ nominis transformatus 218 c
cyllene mons 311.a
cyllenius aliàs Mercurius unde nomen habeat 144.a
cynamolgi Aethiopes 1014 b.c
cynis rex 912 a
cynips flu. 1014.c
cynoſuræ ſyderis deſcriptio 86.c 832 a.685.c.903.a. fabula 893.c
cynoſuræ pop. 330.c
cynthus mons miræ celſitudinis 32.c
cyparisſius urbs 311.b
cypria Venus 936.a
cyprus inſula ſacta 224.c
cypri deſcriptio eiusq; limites & fertilitas 936.b
cyprij à Romanis deuicti, & cum ingenti præda Romam tranſportati 30 c
cypriorum religio olim 102.b
cyrenaica deſcriptio 368.b. 981.b c
cyrenæ urbs 1020.b.371.a
cyriſanthes 9.b
cyrrha oppidum Phocidis 18 c 306.a
cyrrhæus Apollo & Laurus Cyrrhæa unde dicatur 19.a
cyrus fluuius 8.c.353.b.357.b 988 a
cyrus Babyloniã expugnat 722.b Tomyrim reginam in uxorem petit, qua denegata, bellũ Maſſagetis infert 161 b à Tomyrſe regina Maſſagetarum prælio uictus & interfectus 161.b
cyri regis ortus & familia, eiusq; exercitus ſumma contra Crœſum 366.a.b ſepulchrum ubi 160.c
cythara rid. 970.c

D

DAas Sparnos dici 204 b
Daæ gens fera 202.b.a
daarum & Dacorum uaria deſcriptio 202.c
dacas & Getas eandem eſſe gentem 296.b Getarum ſobolem eſſe 202.b
dacia à Romanis deuicta 296.b
daciæ deſcriptio, & uariæ rerum uiciſsitudines 933.b.825.c
daci pop. 358.a & Getæ an eadem gens ſit 202.b
dacarum uaria deſcriptio 296 b ſeuera militia 202.b
dacorum deſcriptio & appellatio uera 163.c
dacos & Getas *ὁμογλώττους* eſſe 163.c
dædalus ubi ſedem ſuam collocauſit 256.b
dædali fuga uarijs modis traditur 255.c fabula 1006.c.1007.a
dahæ pop. 161.a.1042.364.a 825.c
dahi populi 30.a
dalmatię deſcriptio, ſitus, nomen, limites, & oppida 217.b.c 887.c
damaſcene regio 352.b
damaſcus urbs 329.c
L. Damaſcij crudelitas in ciues Romanos 875.c
damigeron magus 723.a
dani pop. 358.a
dantiſcum urbs 895.c
danubij fons, & tractus eiusq; oſtia 862.b.c. 108.b. 220.b. 323.b
datos urbs nunc Philippos 148.c
dauni pop. 217.a.254.c
dauorum ſeruorum nomen unde 202.c
dardaniæ deſcriptio, nomen & limites 317.b.c
dardanius magus 782.a
dardanus unde ortus 358.c

dardani pop. 324.b
dardanorum origo 258.c
darius prælio ſuperatus à Pōpeio 248.a ubi locorum ab Alexandro ſit uictus 336.b Pharnacis filius rex Ponticæ oræ conſtitus 130.c ubi in Europā tranſportauerit 361 b Nitocris reginæ ſepulchrum ob auaritiam demoliri iubet 5.a
darij ſomnium 285.b
debæ pop. 341.c
decanus qui olim dictus ſit 68.b
decibalus rex Dacorum uictus 296.b
decij execratio & uotum 756.b deuotum pro Republica Romana 205.a.b
deciorum res geſtæ, laus & interitus 205.a.b hiſtoria & amor erga patriam 814.b præcipuæ res geſtæ & interitus. 755.c
decurio qui ſit dictus 661.b
deianiræ & Neſſi fabula 655.c
deiotari regis fides 907 b
delphi 506.c
delphici oraculi deſcriptio 19.a
delphiorum oppidi deſcriptio 19.a
delphos urbs Phocidis 373.b
delphos Auruſpicij ioue ſat 216.b
delos inſula 219.b
delubrum quid propriè ſit uariæ authorum opiniones 157.b.c
delus inſula Cynthus dicta 52.e
demetrias urbs 371.688 b 274.c.b. anguſtias Iſthmi transfodere aggreditur 28 a
democritus quid animum nominet 287.b
democritum magum fuiſſe 723.a
demogorgonum quid ueteres appellitant 751.b
per Denarium & Decenarium numerum quid Platonici intellexerint 936.e
deorum prælium cum Gigantibus 741 a
deſolatio & uacuitas quid differunt 234.c
deſtituere quid ſignificet 820.c
deucalio à Diluuio ſeruatus 218.c
deucalionis fabula 141.b regnum 703.b
dianæ à quibus populis humanis uictimis ſit placata 102 b cur Proſerpina dicta ſit 148.b Scythica unde in Italiam ſit delata longa enarratio 293.b
dianæ ſimulachrum ex Taurica ablatum 653.a
dianæ Aricinæ lucus 652.c templum uarijs in locis 633.a ſolebant Tauri hoſpites immolare 102.b quibus in locis templa ædificata ſint, & ubi culta fuerit aliaq; plura de ea 294.b.c
dianam unde Faſcelidem dixerint 294.a
diaphragma quid propriè ſit 135.c
dictæum mons 971.a
dictynna Cretæ urbs 236.c
didia lex de conuiuijs luxurioſis 38 b
didyma urbs 790.c
didymæum direptum 246.c
dies feſti qui Romanis fuerit 118.a medius qui dicatur 113.c Faſti & nefaſti apud Romanos qui dicti ſint 264 b.a Fauſti & Infauſti apud Romanos qui habiti ſint 813.c
dij Penates apud Romanos qui dicti fuerint 45.c indigetes qui dicantur 120.a nuptiales 209.b
dijs inferis Taurus mactatus 137.a cur à Gigantibus bellum ſit factum 1005.a
diluuium tempora Deucalionis & Pyrrhæ 218 a.141.b tempore Ogygis 147.c quæ conſtellatio portendat 140.c.141.c
dinares promont. 936.c
diocletianus Liburnos fudit 54.b
dialectiani patria 217.c
diomedis uerb. de Lycurgi furore & interitu 123.b
diomedis tyranni crudelitas & interitus 181.c.182.b
dion urbs 267.a
dionyſius unde ſit oriōdos 912.c
dionyſij Afri uerſus de mōte Apēnino 216.a de Tybri fluuio 221.a de Symplegadibus inſulis 275.b
dioſcorion inſula 224 b
dioſcurias urbs 357.b potentiſſima olim 251.b
dioſippe ſoror Phaëtontis 218.c
dioſpolis urbs 964.c
dipſas ſerpens 1011.a quid ſit propriè 918.b.1016.c
dipſiun oppid. 831.c
dirce flu. 308.c
dirrhachium an ſit Epidamnus 259 a
dis unde Pluto ſit dictus 124.c
diſſaretæ pop. 682.c
diues qui Craſſa uiſus fuerit 6.b
diuinatio in quot partes diuidatur 116.c
diuinationes ex animo uolu- ra 132.b
diuinationum uaria genera 717.b.754.b.128.a
diuis quę Chriſtiani hodierno die conſecrent 121.c
diuitiæ in cauſa multorum malorum 299.a
dodona urbs unde dicta 383.a 385.c
dodone regio 385.b
dodonides nymphæ 314.a.386 c
dodonæum æs 386.b.314.b
dodonæi Iouis oraculum 313.c 313.a oraculi extirpatio 313.a oraculi origo & deſcriptio 369.386.b.a 370 a.716.c.
dolones pop. 314.a
dolopiæ deſcriptio 704.b
dolopes populi. ibid.b
dolopum pop uariæ uiciſſitudines 704.c dux ad Troiam ibid.a
dolor quid ſit propria 773 c
domeſticam rem quo figura Aegyptij denotârint 133.a
dominus & ſeruus relatiua 25.c
Cn. Domitius uictus à Pompeio 71.a
L. Domitius ignauus dux 405 c illæſus à Cæſare dimiſſus 236.a Corfinio literas ad Pompeium mittit & ſuppetias petit 231.a.b 233.a Nero Iſthmum transfodere conatur 29.a
L. Domitij interitus 236.c.797.a 853.c
domitij Aenobarbi filij deſperatio & puſillanimitas 220.c 230.c.231.a.b
domitio Gallia demandata 69.c
domitium cur Lucanus laudârit 235.b
domitianorum militum cædes 232.b
domus cœleſtis quot gradus quęlibet habeat 139.b
domus priuatæ apud Romanos ſuos focos habebant penalibus ſacros 48.c
donaceſa mons 327.c
donatus ut ius definiat 41.c
donaw quaſi die Abnaw 162.b
dorum habitatio 926.a
dorcades 850.a
dores & Dorienſes pop. 704.b
dorida promont. 969.b
dorium urbs 688.c
dorion mons. ibid.c
draoij fluuij fons & tractu 296.a.b
dracones ubi naſcantur eorumq; natura 1012.b.c

dracones cui planetæ attribuuntur 22.b
draconum natura 744.a
drimo urbs deleta 376 e
druentia flu. 89.a
druſi Tyberij filij fuga apud Rhætos 263.a plures fuêre apud Romanos 759.e
M. Druſi interitus. ibid.c
druſorum res geſtæ. ibid e
druydæ 384.c alijs Magi 753.e Gallorum ſacerdotes 102.a qui dicti 754.e quomodo ſua ſacrificia faciant 104.b unde dicti ſint 104.a uarijs nominib. appellantur 104.b.c extincti 106.a
druidū opinio de animæ immortalitate 105.a.106 a apud Gallos officium & ordo 103.a
dryopes pop. 312.e
dumnacum ingenti ſtrage Cæſar profligat 94.e
duros quę conſtellatio reddat 142 b
dynaſtæ qui dicantur 798.b
dyrrhachium 254 e unde Epidamnus ſit dicta 639 b.e à quo ſit condita 640.a
dyrrhachij urbis deſcriptio, ſitus & terra 681.b.639.a.e obſidio 656.b
dyrrhachium opp. à Turca expugnatum 311.e

E

Ebulus herba contra uenena utilis 1023 a
eburones pop. 96.c
ecbatana urbem quis condiderit 160 a
eclipſis Solis & Lunæ quando ſiat 1008.b
eclipſes cur nō ſemper eodem in loco accidant 114.b quid prænuncient. ibid.e Lunæ quando fiant. ibid.e cur non ab omnibus cernantur. ibid.b ſolis quādo maximæ ſiant 728.b.767.a ſingulis annis ſub terra ſieri 114 b
eclipſim Solis quis primum inuenerit 117 b
ecetrani in ſocietatem Romanorum ſuſcepti 218.b ad Latinas ferias aſciti 47.b
echeneis piſcis eiuſq; natura 740.e
echinades inſulæ 697.c
echinadum inſularum deſcriptio 697.c. 698.a
echinus opp. 697.e
echion quis fuerit eiusq; posteri 694.a
edeſſa oppidum 50.a
edones 364.e
edomis mons 747.a
egeſtas quid propriè dicatur 40.e
elæa regio eiusq; deſcriptio 67.e
elæa ciuitas 324 e
elæi pop. 312 b
elæus æquus qui & unde dicatur 67.a b
elatia urbs 373 b
elatea urbs 306 e
elegia urbs 352.c
elementa quæ maximè neceſſaria ſint 210.b
eleuſinnis 160.b
elephantiæ albæ remedium 109.e
elephantes ubi naſcantur 667.a
elephantis natura. ibid.a
de Elephantibus prouerbia. ibid.a
eliades equæ 67.b
elidis urbes 281.a
elleborus ubi naſcatur 307.a
elis urbs 67.b.183.a
eloquentes quæ conſtellatio reddat 142.b
elyſium quid ſit propriè 733.e
elyſius campus ubi locorum ſit 733 734.a.b.c. 967.b.c. unde dictus 968.c
elyſij uaria definitio 284.b.e
elyſiorum camporum deſcriptio, nomen & alia plura 284.b.e
emathia 732.b olim Macedonia dicta 681.b unde ſit dicta & quæ ſit 1.e.825.b
emathionis res geſtæ 1.e
empedocles quid animum nominet 287.b
empedoclis interitus in monte Aetna 16 a. 115 c. 677.a
emporiæ urbs à quo condita ſit 374.a
in E N Germani populorum nomina plerunq; proferunt 101.e
de Encelado uerſus Claudiani 678.a
enceladū fuiſſe Gigantē 677 a.b
encheſtæ pop. 364.a
enchelis 318.b
endymion Lunæ motus inuentor 29 a unde ſit oriundus eiusq; progenies 714.a
engoliſmenſes pop. 94.b
enipeus flu. 700.b.701.a.781.a
ennoſigæus unde Neptunus ſit dictus 783.a.881.c
enna urbs 749.a
enna Ceres unde dicta 750.e
enſis quid propriè ſit 666.a
enydris ſerpens 707.a
eoē 805.b
epanalepſis 4.a
epaphi fabula 120.e
ephesio Cæſari auxilium mittit 1026.e
epheſus inſul. 914.e
ephialtes unde ſit oriundus 715.e
ephippia equorum quis primum inuenerit 707.a
ephebi & Ephebia quid 731.e 781.e etymon 394.b
ephyræ quatuor urbes eiuſdē nominis ſunt 640.a
ephyre regio a.b
ephyri pop. 709.b
epicephiſij pop. 308.e
epicureæ philoſophiæ ſumma, 214.b
epicuri opinio de Cometis 11e e
epicuri opinio de fulminis cauſa 55.e quid mortem nominent 288.a
epicureorum opinio de morte 287.a impia opinio de deorum prouidentia 156.a.830.a opinio de Mundo 745 e
epidamnus urbs unde dicta & à quo condita ſit 259 a.b 639 b à Turca adempta 259.e an ſit Dyrrhachium. ibid.a
epidaphneis urbs 646.e
epidaurus urbs 259.c.217.0
epidaurij pop. 321.b
epidauriorum terra 259.e
epigranea 309.e
epimenidis uerſus de Eumenidis 124.b
epiphania urbs 352.a
epiphonema 864 a
epiri deſcriptio, limites & alia 264.c.311.e gentes celebres quæ fuerint 264.e 311e c
epulones ſacrificiorū apud ueteres quot fuerint 132.b
equeſtris artis inuentio 708.b
equeſtrem pugnam quis primum inuenerit 712.b
equus Eleus 67.b primus ubi natus ſit. 711.b
equis cui planetæ attribuantur 22.b
equites apud Gallos qui fuerint 103.b.104.e
equitum ſiue quæ propriè dicantur 107.c interfectorum numerus in Pharſalica pugna 851.b
in E R Galli populorum nomina plerunque pronunciant 106.e

Eraſmi Roterod. ſententia de Batauis 99.a
erechthei terrigenæ templũ 711.c
ergaſtula loca quæ dicantur 172.b
erichtho uenefica 709.a.718.c
ericum 680.c
eridani fluuij deſcriptio 218.b. 674.a.
eridani ſyderis deſcriptio 219.a. 674.e
erinnyæ furiæ unde dictæ 285.b. 286.a
erinnyes cuius filiæ fuerint 750.a quæ dictę ſint 104.a. 892.b
erinnyas eſſe Deas 086.a
erinnyum & Theſeum aſylum Athenis 124.a
erycina herba 1024.c
erycinæ Veneris templum 267.b
erymanthus flu. 309.b
erythræa inſ. 790.c
erythræi inuentores triremis 393.c
eryx mons 267.b
eſernia urbs 179.b
ἑστιάδες uirgines ueſtales 117.b
eſſedones popull 161.a.364.a
eſſedonũ mores & funera 7.c.8.a
eteoclis & Polinicis odium etiam in morte eorũq; fabula 218.b.c
euaporationes unde fiant 767.b
euboea unde dicta 274.a
euboeæ inſulæ deſcriptio. Ibid.a
in Euboea quoties mare reſinat 93.a
euboici & maris deſcriptio & anguſtiæ 274.b
enceladi Gigantis interitus 115.c
eudoxus magus 721.a
eudoxi fuga 351.a
euenus flu. 655.c
eueni Martis filij interitus 698.c
euenos amnis. Ibid.c
euganei pop. 791.c
eumenides unde dictæ 739.c. 788.c
eumenides unde furiæ ſint dictæ 124.a.285.b
eumenides cuius filiæ fuerint 124.b
eumenidũ Feſtum Athenis. ibid.a 124.a ſacrificia. ibid.a
eupalea opp. 09.a
eupatoria uerba 341.a delecta 263.b
euphrates omnium amnium clariſſimus 8.c
euphratis fluuij deſcriptio ortus & tractus 351.c.352.b 353.a. 261.c.645.b.808.a oſtia 352.a
euretus flu. 319.c
euripidis dictum 890.c
euripidis interitus 147.b
euripi Tauromintani fluxus & refluxus 93.a.273.b
euripo inconſtantior 073.b
europa unde dicta ſit 360.a
europæ limites 359.b.989.c
europæ longitud. & latitud. grad. 360.c
europam ab Aſia quid diuellat 361.a
europea Sarmatia 264.a
europus & Eurotas 701.e
eurotæ familia 703.c
eurus unde fiet 226.a.338.a. 989.b
eurus uentus eiuſq; natura 52.b
eurylochi mors 084.b
eurymachi mors. Ibid.b
unus ex Centauris 302.b
exta quæ dicantur 135.a.128.a
extiſpicia quo ordine facta ſint 127.a
extorũ caput quod dicatur 136.c
F
FAbius cum tribus legionibus in Hiſpaniam mittitur 581.b
fabij luxuria 38.b
fabiorum cædes 803.a.b
fabricius Samnitium munera in ſumma paupertate reſpicit 58.c
fabriciorum temperantia. ibid.c
faces quæ dicantur 787.a in cœlo quando fiant 111.b in cœlo & bolides ut differant. ibid.c
facularum qualitas 012.c
famæ Idolopœia 007.a
fames Romæ 72.c ingens in caſtris Cæſarianis & Põpeianis 657.b.c.635.b
fauſtici qui dicti ſint 009.b
fannia lex de conuiuijs luxurioſis 58.b
fanum Fortunæ à Senonibus obſeſſum 58.a Fortunæ captum 198.c
far quis primùm in Italia inuenerit 01.b
faſcelidem unde Dianam nominarint 294.a
faſtæ uuodinæ quæ dictæ ſint 264.c
faſti dies apud Romanos qui dicti ſint 064.b.803.b.c
faſtorum libri quibus olim tantũ noti fuerint 264.c
fatum quid ſit 155.a à Græcis quomodo dicatur & quid ſit 735.a.b quid ſecundùm Senecam 165.b quid ſecundùm Chryſippum. ibi.b c qui deſcripſerint 156.a
fata quotuplicia ſint 735.b
fatalia quæ dicantur 156.a
fauni dij 383.b
fauonius uentus 90.c.989.c
fauſtæ Syllæ turpis fuga 027.c interitus 209.a
fauſti & infauſti apud Pop. Rom. qui habiti ſint 803.c.189.b
fauſtuli & Philiſtini fratrum cædes 26.c
feræ noctu à ſyluis urbem Romã intrant 102.0
ferale quid propriè dicatur 115.b
ferentani pop. 054.c
feriæ Latinæ quæ dictæ & à quo inſtitutæ ſint 118.a 47.a
ferraria urbs 217.a
feſcenni uerſus unde dicti eorũq; uſus 210.a
fibræ quid propriè ſint 007.b. 737.a.753.a
fimbria quis fuerit 176.b
fimbriæ audacia facinora. ibid.b interitus. 176.b
fimbrianorum defectio. ibid.b
flammearij unde dicti 011.a
flammeum uelamen quid fuerit. ibid.a
flamines qui dicti ſint, eorumq; habitus 034.a
flaminij & Flamulæ qui dicti ſint 134.b
flaminia uia 107.a
flandri pop. 91.b
flauus color qui propriè ſit 49.c 192.c
fleuus fluuius hodie Iſala dicitur 105.b
florus reprehenditur 58.b
flori locus de bello ciuili 2.b
florentini 217.a
fluuij aliquot humano ſanguine cruenti 781.a
fodinas metallorũ quis primùm inuenerit 741.c
fœdera incundi ſeu confirmandi ritus apud ueteres 307.c. 910.c
fœminæ uiris ueneficiorum peritiores 720.a
fœnus & uſura ut differant 42.c
fons miræ naturæ 791.a
fori in omnibus quid ſint 399.c
forma & materia quid differant 155.a
foro appij pop. 651.c
fortunæ oppidum 293.a
fortunæ templum Prœneſtæ 186.c
in Fortem uirum quæ cedere non debeant 000.c
forum iudiciale quod dictum ſit 777.a

foſſa Mariana 90.b
fragos quid ſit propriè 835.c
francones 162.c
fraturcium 254.c
fratrum diſſidium 125.b
frena equorum quis primùm inuenerit 707.a
fretum quid propriè ſit & à Græcis quomodo dicatur 29.c 185.c.360.c
fructus ſpontè naſcentes 219.c
fruges quando maximè creſcant 291.a
fruſinone monſtrũ naſcitur 128.b
frumẽtariæ rei poteſtas Pompeio tradita 73.a
fulgetra quando fiant 123.b
cũ ſereno cælo fiũt quid præſignificent. ibid b
fulgura nunquam ſereno cælo fieri. ibid a
fulgurũ varia genera 123.b.135.c
admirãda natura & cauſa. 123.b
fulmen ſuſpicatum 794.a
tacitum 123.b & fulgura ut differant 33.c quid ſit, variæ ſentẽtiæ Phyſicorum 33.b
fulminis cõtra ictum remedium 742.b
fulmina unde fiant 35.c quando fiant 123.b
fuluij Flacci fuga & interitus 62 b
fuluus & flauus color ut differant 30.b
fundanus lacus 293.a
fundarum uſum quis primùm inuenerit 54.a
funditores optimi Baleariei. ibi.a
funera Scytharum 7 c
furcæ Caudinæ unde dictæ 180.b
L. Furij Camilli uotum Monetæ Iunoni promiſſum 83.c
furij Camilli exilium, totiuſq; eius uitæ deſcriptio 756.c 757.a
furiæ quot ſint earumq; nomina 124.a
furiarum uaria nomina 124.b. 285 b.739.c.849.892.b. multiplex deſcriptio 739.c
furor & inſania quid differant 297.c
C.Fufius Cotta interficitur 98.b
futura unde augures prædixerint 432 b

G

GAbij pop. 819.c
Gabij urbs Volſcorum 129.c
Gabiorum fœdus cum pop.Rom. ubi deſcriptum fuerit 56.b
gabinius in iudicium trahitur 73.b
A. Gabinij rogatio ad populũ de piratico bello 32 c
gades inſula eiuſq; deſcriptio, nomen, ſitus & fertilitas 989.b. 362.c.363.a 789.b
gaditana puella 792.a
gaditanum fretum 249.c.364.a
gaditanorum laus 791.a.b
gagates lapis eiuſq; natura 744.d
galactophagi pop. 364.b
galata Marium interficere conatur, per ſpectrum deterritus 270.a b
galatæ pop. 844.c
galatarum origo 258.c
galatiæ deſcriptio 844.b.c
galatia & Gallogræcia unde dicta 843.a
galba quo tempore regnãrit 96.a
galli quomodo populorum nomina plerunq; proferant 100.c
galbanum herba 1023.b
galeotæ qui dicti 754.c
gallia in duo latera diuiſa 98.b
quot annis à Romanis ſit debellata 64.c Braccata & Narbonenſis quæ dicta ſit 98.b
Lugdonẽſis unde ſit dicta 100.c
in fœderis pactione Cæſari cedit 4.a olim in tria populorum genera diuiſa 101.b
galliæ deſcriptio 843.b comatæ deſcriptio 101.b Narbonenſis urbes 98.b
galliam Cæſar inuadit 24.c
Narbonenſem à Celtis quid diuidat 89.a
galli ſacerdotes ſic dicti unde nomen habeant 122.c unde ſint oriundi 103.a in quot ordines diuiſi fuerint 103.a Romanos ingenti clade afficiunt, Romam capiunt, & paulò pòſt à Romanis ſuperantur 823 a
quos Deos in morbis curandis inuocãrint olim 102.c quem Deum coluerint 101.c Galatiæ nomen indunt 845 a quando feſtorũ dierum initium inceperint 103.a quem ſummopere Iouem coluerint. ibid.a
Mercurio humanas hoſtias mactabant 101.c Cæſaris caſtra ex improuiſo in hybernis expugnare conantur 97.c
gallis ſolenne fuit Italiam inuadere 108.a
galli gallinacei cui planetæ attribuantur 23.b
gallici triũphi Cæſaris deſcriptiõ 291.c
gallogræcia unde dicta, eiuſq; deſcriptio 907.a
gallogræci pop. 844.c
gallorum, ritus, mores, ſtatuta & alia 101.c.102.a.b ſeditio in caſtris Cæſarianis 799.a.800.a
arma in prælijs 96.c liberorum educatio 103.a ritus in ſacrificijs peragendis 104.b & Cæſarianorum conflictus 98.a
reges ubi inaugurantur 96.b
res militares & peregrinationes 844 c clades ad Romã 757.c
coniuratio contra Cæſaris copias 98.a
gallos Ciſalpinos eſſe Ligures 101.b Cybeles ſacerdotes genitalia amputaſſe 122.c
gallus ſacerdos Cybeles matris Deũm 109.b
ganges auriferus flu. 318.c
fluuius eiuſq; fons, tractus littora, natura, oſtia 252.c.336.c. 337.a.338.c.922.a (328 b
ganymedes unde ſit oriundus
garamantes pop 988 a rex 988.c
garganus promont. 975.c
gargaphæ 309.c
garnæ 254.c
garumna prouincia 101 b
gaſcones pop. 99.b
gaurus mons 267.b
gaza quid ſignificet 330.a 304.c 863.a. urbs Iudææ eiuſq; deſcriptio 330.c
gazam Alexander diripit. ibid.b
gebenna mons 100.b
gebennici montes. ibid.a
gedroſij pop. 363.c
geloni pop. 364.c
A. Gellij locus de nominib. regionum immutatis 2.c
gelri pop. 91.b.
geminorum qualitas & proprietas 144.a
genabum urbs 100.b
geneua urbs 87.100.b
genium quiſq; apud Veteres domi ſuæ colebat 121.a
genuabis pop. 93.b
genua urbs metropolis Liguriæ 90.c.100.b aliquando Ianua dicta 100.b
geographiam quis primùm deſcripſerit 25.b
geomantia quid 718.c.736.b 798.a
gephyræi pop. 332 a
germania in duas partes diuiditur 108.b

germania

germania quo à Gallia diuidatur 208.b
germaniæ ueteris appellatio 162.c deſcriptio eiusq; limites 816.b 671.b.c terminales fluuij 84.a.b
germaniam à Dania quid diuidat 163.a
germani unde dicti 672.a.b populorū nomina plerunque in E N proferunt 101.a Cæſarē in bello ciuili imitati ſunt 4.a
germanorum nomen unde 671.c uirtus & fortitudo 848.a mores 671.b
germanici populi qui Cæſarē opē tulerunt 105.a.b.106.a.b
gerras flu. 356.b
geſſa quid 5.a
getæ pop. 163.c.168.a & Daci an eadem gens ſit 102.b
getarū uariæ appellationes 164.a deſcriptio uaria 102.c.196 b & Gothorum diſtantia 164.c
getas & Dacos eandem gentem eſſe. ibid.a
getoli pop. 668.a
gigantis Antæi fabula 181.c
gigantes unde fingantur Dijs bellum inferre 1005.a
gigantū terra & deſcriptio & fabula 678 a. 742.a. 783.a. 784.c res geſtæ ubi ſcriptæ 1005.a inſula 678.a pugna contra Deos 741.a
gigemonos mons 247.c
gimarus promont. 156.c
glandes quid propriè ſint 406.a. 841.c
glareanus reprehendit Sulpicium 149.a
glareani locus de Amphipoli 886 346.b de Aſtronomicis 106 de Baccho Indico 20.b de Luceria 219.a.b de Dacis, Getis & Sacis 103.a.164.a de Palinuro promont. 971.a de Rhætis 265.a de Tigri & Euphrate 252.b.c elegans deriuatio de Treuiri 100.c diligens interpretatio de uarijs rebus & locis 28.a. 33.a.39.b.40.c.50.c.52.a.72.a. b.80.c.84.b.87.c.95.a.152.a. 162.a.b.259.c.302.c.303.a. 304.a.323.c.349.b.377.b. 404.c.666.a.739.c.755.c. 757.c.778.c.786.c.809.c. 818.b.c.819.a.b.824.b.825.c. 841.a.842.c.852.c.854.a. 890.a.891.a.900.b.901.b. 902.b.906.b.917.b.c.942.c. 967.b.986.a.988.c
glaucus flu. 248.c.275.b
gnidon 901.c.986.a
gnoſſus urbs 316.c
gnoſij Rhadamāthi iuſtitia 257.a
goētia quid ſit 719.a.759.b legibus interdicta 719.a
gomphos oppid. 1 c.681.a.686.b
gorgones quæ fuerint 200.c
gothi ubi locorum habitēt 164.b
gothones, Getini, & Gythones populi. ibid.b
gordyna ſeu Gordæus ſiue Gordyæus mons 846.a
gorgyra natio 20.b
gorgones & Gorgon quid 850.a animalia 1004.a quæ fuerint earumq; fabula 784.a.b
gorgonū fabula 1001.c cur una tantum mortalis fuerit 784.a pater qui fuerit 1008.a
gothi unde dicti 164.b
gothos, Dacos & Getas eandē gentem eſſe. ibid.b
C. Gracchus Trib. Pleb. creatus, paulò pòſt interficitur 61.a.b
C. Grachi leges & ſtatuta 62.a fuga & interitus 61.b
gracchorū leges de agris diuidendis inter ciues Romanos 59.a hiſtoria & præcipuæ res geſtæ 760.b fratrum cædes 606.c
gradus quot quælibet domus cœleſtis habeat 139.b
græcæ literæ quo tempore apud Gallos in uſu fuerint 103.b
græcas literas quis primùm inuenerit 319.a
græcia unde dicta 320.a quibus locis prouerbium dederit 374.a
græciæ imperij amiſſionem quæ prodigia antecesserint 111 c
græcus rex ubi natus 320.c. 704.b
græci quo oraculo Troiam occupati ſint 690.c hoſtiū exuuias in templis ſuſpendebant. 5.b quo plerunq; nauigationis ſuæ curſum dirigant 321.c
græcorum exercitus ſumma contra Troianos 167.b.c uariæ appellationes 704.b arma 690.c cōſuetudo in prælijs & uictorijs 3.b perfidia 374.a
græcis oraculum de peſte ſedanda data 325.a
græcos quis primùm Aſtronomiā docuerit 120.b quis primùm augurādi artem docuerit 125.b
graminea corona quæ fuerit 66.b
grandinem hybernam quid præſagiat 397.c
gras nepos Oreſtis 868.c
graucaſus mons 8.b
gregorij Nazanzeni patria 342.a
grochum urbs Phocenſium deleta 376.c
grynous unus ex centauris 328.b
gygania prima è ueſtalibus uirginibus 48.a
gymnaſiæ inſulæ aliâs Baleares dictæ 53.c
gymnoſophiſtæ qui dicti 754.c
gyndes flu. 934.a
gythones pop. 164.b
gubernator anni qui ſit 144.b
H
HAberrich opp. 95.a
hadria colonia 219.a
hadriam & Ionium eandem eſſe 19.a
hæmois quis fuerit 710.a
hæmodes 254.a
hæmonia regio 1.b.681.b
hæmonia aliquādo Macedonia dicta 1.c
hæmonia unde dicta 710.a
hæmorrhois & Hæmorrhos ſerpēs 1009.c
hæmus mons 17.b
hagenbuſch 185.b
halicarnaſſus unde oriūdus 915.b
halſach & Halſaticum uinū 93.b
halys fluuij fons, & tractus 140.c 358.c.844.c
hamilcaris ſomnium 181.b
hammodytes ſerpens unde dictus 1010.c
hammanientes populi 368 b
hamaxobij & Hamaxobitæ cur Sauromatæ dictæ ſint 57.a
hamaxobitæ cur Scythæ ſic nominentur 164.a.295.b.356.b. 815.c
hammonij pop. 368.c
hammoniacum arbor eiusq; natura 369.a
hammonis oraculum unde dictū ibid.a templi ſeu oraculi deſcriptio, origo, miracula & alia plura admiranda 368.b.717.b. 986.b.c
hammonis fontis miraculū 368.c
hannonia regio 91.b
hannibal Italiam cū exercitu inuadit 69.b
harlingæ quando fluxus & refluxus maris fiat 98.c
hasbytæ pop. 368.b
haſta Phalarica quid 665.b
hebrus auriferus flu. 382.b.328.a
hecates cur tergemina fingatur 746.a cur in triuijs ſit culta 747.a

hecatis cena 747.a
hecatæ deſcriptio, forma & alia multa de ea 746.c
hecatompylos urbs 353.b
hedui pop. unde oriûdi ſint 97.a
fratres Rom. appellati 97.a
heduorum terra 89.a
helenæ raptus 322.c
hellas 520.c
helleborus ad quid utilis 509.c
hellenes unde dicti 320.c
hellen unde ſit oriundus. ibid.
helles & Phryxi fabula 647.a.b
helleſpontum pontib. Xerxes iungit 269.a
helleſponti deſcriptio 263.c
helleſponticum mare unde Phryxeum ſit dictum 647.a
hellopes pop. 312.c
helia aliàs Velia oppidum 971.a
urbs aliàs Elea dicta 67.c
heliades quæ dictæ ſint 218.c
helices fabula & ſydus uarijs modis deſcribitur 593.b.c
helius flu. 105.b
heluetæ 100.c
heluetij an Germani uel Galli ſint 88.b unde Suiceri dicãtur 108.a fortiſſimi populi cur ſemper fuerint. ibid.a olim in quatuor pagos diuiſi. ibid.a
heluetiorum terræ limites. ibid.a
heluetios quid à Gallis ſeparet 88.b
heluij pop 200.b
heneti aliàs Veneti 791.c
heniochorum terræ deſcriptio & uariæ appellationes 357.b.c. 250.c
henricus Cornelius Agrippa de Philoſophico lapide 751.b
heraclea urbs 90.b.312.b à quo condita ſit 561.c
herbæ uenificæ quæ & ubi ſperiantur 720.c contra uenena 1025.c
herbariæ artis inuentio 708.b
herculeæ metæ 562.a
hercules unde ſit Alcides dictus 124.c Antæum Gigantem interfecit 182.c Pyrenen uitiat 149.c ex quo Aſtrologiam didicerit 708.a cur Neſſum interfecerit ſagitta 699.b quẽ locum inter ſydera teneat 124.c quo in loco interierit 312.b
herculis res geſtæ ad Heſperidas hortos 986.987.a furoris cauſa 124.b columnæ 792.a filij 714.a res geſtæ contra Ilios 321.c ſagittæ ubi inuentæ 690.c Monœci portus 90.b Monœci portus quot ſtadijs diſtet ab Albinga 90.b ſpecus 119.a conflictus cum Hydra 1003.a interitus 850.c ſepulchrum 958.c
herculi contra Albionem & Bergionem, Neptuni liberos pugnanti Iouẽ lapides miſiſſe 90.c
hercules 40 fuiſſe 215.a
herculei ſyderis deſcriptio 124.c
herculeæ fauces 881.a
hercynia ſylua 163.a
M. Herẽnius Decurio fulmine ictus 113.b
herinnei 100.c
hermiones pop. 671.c
hermus flu. 318.b
hernici ad Latinas ferias aſciti 47.b
herodes rex Idumeorum & Samaritarum conſtitutus 150.c
herodoti opinio de Nili origine 9.a uerba de Haly flu. 358.c
heronis hiſtoria 270.a
herus & Leandri fabula 646.c
heſiodi ſententia 212.c
heſperia unde Italia ſit dicta 11.a. 206.b
heſperides filiæ unde dictæ ſint 11.b
heſperidum Hortorũ deſcriptio, nomẽ & appellatio 21.b.986.c
heſperonceras proment. 11.b
heſpertuſa fabula 12.b
heſperus ſtella 54.c.277.c
heſperi filiæ & Heſperides ſorores 986.c
heſperũ Atlantis filiũ fuiſſe 120.b
heſus Deus à Gallis humanis hoſtijs placatus 102.b
haſychij locus de Emathia 5.c
hetruſci qui dicti 754.c unde dicti ſint 126.b unde augurium acceperint 125.b.138.a magicis artibus & incantationibus maximẽ dediti 125.c. 217.a.b
hetruſcorum opus olim 189.a ſtudia 718.b mos in urbib. condendis 129.a gentis authoritas & fama ob magicam artem 125.c
hexagonis familia 1021.c
hiatus cuius impropriẽ ſit 140.b. 119.c
hibernia inſ. 246.b
hiberiæ deſcriptio 910.c
hieroglyphicæ literæ 334.a
hierogrammates qui dicti ſint 334.a
hierapolis urbs 328.b
D. Hieronymi teſtimoniũ de ſitu Babylonis 924.a Patria 217.c
hieroſolyma à Pompeio ſpoliata 248.a
hieroſolymitanum templum ſpoliatum 252.c
hippocratis patria 915.b
hippocrone 509.a
hippodamia Pelops potitur 185.b
hippodamiæ fabula. ibid.b
hippomanes quid 715.c
hippolytus à Diana à morte reuocatus 653.a
hippophagi pop. 365.a
hippothi mors 284.b
hippus flu. 275.b.148.c
hircania, Parthia, & Media triangularem ſitu figuram referunt 555.a & Hircanum mare 917.b
hircaniæ ſitus 355.b.c.357.a.b
hircaniam Arſaces inuadit 30.b
hircanũ mare quod dicatur 76.b
hircani pop. 353.b
hircius conſ. Rom. cum exercitu contra Antonium mittitur 13.c in prælio interficitur 14.b
hiſpalis urbs 249.c
hiſti pop. 161.a.364.a
hiſpania unde Iberia dicta 165.a Tarraconenſis unde nomen habeat 164.c in fœderis pactione Pompeio cedis 4.a
hiſpaniam Cimbri depopulantur 59.a auro abundas 865.b
hiſpaniam Pompeius inuadit 24.c
hiſpani Alpini qui dicantur 149.c
hiſtoriarum contrarietatis cauſa 152.c
holſati olim Cimbri dicti 58.b
hollandi pop. 91.b
holophyros urbs 267.a
holopyxon urbs 256.c
homeri dictum 195.a.25.a. 145.c ſententia 212.c deſcriptio de Scylla & Charybdi 116.c uerſus de Veſta 48.b de Lycurgo 223.b
homines proceriſſimi 715.a molles, effœminatos, & robuſtos ſeu bellicoſos quæ terra proferat 297.c Galli ſuis dijs immolabant 102.a
homicidæ nunquã quieti 866.c
honeſtum quid à Stoicis dicatur 214.a
horatij patria 975.c uerſus de Stoicis 195.c de Sabinarum mulierum pudicitia 212.b
horizon obliquus qui dicatur 18.a quid ſit propriẽ 992.c

horoſcopi

heroſcopi inuentio 725.a
Q. Hortenſij lex de Quiritum decretis 41.a
haſtanes magus 723.a
hoſtiæ amburuales quæ dictæ ſint 128.c.129.a
hoſtis peregrinus antiquitùs appellatus 149.a
hoſtiarum genera duo 137.a
humana uictima à Romanis prohibita 306.a
hungari pop. 358.a
hyadæ unde dictæ 276.c Seculæ, Vergiliæ & Pleiades quid differant 277.a
hyæna animal eiusq; natura 742.a,b
hyænæ pelles non tangi de cœlo. ibid.b
hyarbas Numidarum rex captus à Pompeio 71.c
hybla quid 982.a
hydaſpes fluuius eiusq; deſcriptio 912.b.359.c
hydræ Lernææ fabula 1002.c
hydromantia quid 718.c.794.a. 754.b
hydrus ſerpens 1009.c.1010.a
hyemis initium 277.b
hyemis aſperæ præſagia 598.c
hyllus flu. 328.b
hypanis flu. ubi oriatur & eius tractus 357.b.364.c
hypacyris flu. 356.b
hyperborei pop. 359.c
eorumq; mores 360.a
hyrcaniæ deſcriptio, limites, ſitus, fluuij & alia 357.a b
hyrcani pop. 927.b
hyrcanis D. Thomam Apoſt. Chriſtum prædicaſſe 357.b
hyrcanum mare. ibid.a
hyria urbs 308.b

I

IAni templum quoties ab urbe Romana condita clauſum fuerit 28.b.c à quo conditum ſit 27 c quid apertũ, & quid clauſum præſignificauerit 28.b
ianicula unde Italia ſit dicta 11.b
iapygia regio 257.a. 684.a
iapyx oppid. 684.a
iaſonis hiſtoria 321.a matrimonium cum Medea 722.a
iaziges pop. 295.b
iberia unde Hiſpania ſit dicta 165.a.242.a
iberi fluuij deſcriptio 165.a.242.a 865.b.671.a
iberi & iberia unde nomẽ habeat 671.a
iberi pop. 165.a.258.b.845.c
à Pompeio debellati 33.a
icaria inſ. 914.b
icarij maris nominis origo 914.b
icanis flu. ibid.c
ichnæ urbs 5.c
ichthyophagi pop. 346.b.934.a
icius portus 91.b.246.a
ida urbs 325.b
idæa mater Romam adducta 131.b.c
idææ matris ſimulachrum, deq; ea uaticinium 132.a
idalia Venus unde dicta 325.b. 953.c
idalis opp. ibid.b
idubeda mons 242.a
idumææ deſcriptio, nomen & limites 330.b
idumæi unde dicti multiplex deriuatio 310.b
ignispiciũ unde ſit dictum 128.a
quis primum inuenerit 126.b 718.a
ignis Græcus ex quibus conficiatur eiusq; natura 404.a
iligna corona quæ apud ueteres fuerit 66.b
ἴλιγξ unde deriuetur 890.a
ilicis quot genera ſint 585.b
ilium à quo conditum 328.b à Fimbria obſeſſa & deleta 176.a
illyrij deſcriptio 158.c.259.c
illyrici unde originem ducant 258.c
illyrias quos Græci nominarint. ibid.c
ilus unde ſit oriundus 328 b
imagines nocturnas quid abigat 744.a
imaus mons eiusq; deſcriptio 8.b
imbris ſignum 598.c
imperatori quæ neceſſaria ſint 144.a
imperatores ex ruſticis apud Romanos electi 39.b
imperium firmum quæ diu retineant 25.a
imperij apud Romanos ſignum quod fuerit 55 c
imperiorum motationes quæ conſtellatio [...]dat 143.a
imperia q[...]s initijs euertantur 37.a
inachia regio 696.c
inadrium oppidum. ibid.c
inachus flu. 695.c
inachus quis fuerit. ibid.c
inachi fabula. ibid.c
incantationes 724.c
incendium quæ conſtellatio portendat 142.a
indefleti q̃ olim habiti ſint 157.a
indigetes dij qui dicantur 126.c
indiæ fertilitas 338.a.339.a
indi flu. deſcriptio 337.b.339 a.b
indi quomodo ægrotos curent 340.a quot millia militũ Pompeio auxilio miſerint 368.a
indorum dij 94.a mores, uictus & habitus 340.a.b
indis color qualis ſit 50.c
indos nunquam ſuis cardinibus emigraſſe 338.a quis uini uſum docuerit 59.c
infantem locutum Romæ 122.a
infernus ubi ſit 737.b.c
infortunatũ quæ conſtellatio denotet 142 a
ingauni pop. 90.c
ingeuones pop. 105.b.671.b
inonis fabula ſeu interitus 317.c
inobedientiæ pœna apud Gallos 103.b
inſula quid propriè ſit 134.b 209.a
inſania & Furor quid differant 197.a
inſepulti q̃ olim habiti ſint 157.a
inſepultorum umbræ quot annis hinc inde errent 6.b.a
intemelij pop. 90.c
intercuſura quid propriè ſit 42.c
inundationem quæ conſtellatio portendat 142.c
inuidia quãtum ſit damnum 21 b
io unde ſit oriunda 29.a
ionis raptus 696.b
ioachimus Camerarius de bello Troiano 567.b
ioannis Antiocheni ſententia de Palladio 130 b de Sacrobuſto opinio de Indorum & Aethiopũ regione ſeu ſede 547.b. c.349.b.c
iolcon & iolcos opp. 320.a
iolla interfector Alexandri Magni 311.a
iones à quo cõmertia acceperint 332.b
ioni regis hiſtoria & fabula 713.b
ionium mare unde dictum 29.a 259.b.216.c.639.b.715.c
ionius Dyrrhachi filius ab Hercule occiſus 639.b
ioſippum Aſtrologum fuiſſe 159.a
iphigenia Agamemnonis filia Dianæ ſacrificio deſtinata 293.c
iſapis fluuius 218.a
iſara amnis 88.c.726.a
iſauria regio 218.a
iſaurus fluuius 218.a

oo 4 iſeld

iſela flu. 105.b.99.b
iſidis deſcriptio 962.a ſacra 962.c.963.a raptus 696.a
iſmenius flu. 309.a
iſmarus mons 850.c
iſſus urbs 336.b
iſſedones ubi locorum habitent 162.a
iſter flu. 323.b.162.b.c
iſtri oſtia & tractus 323.c.324.a
iſthmiaci ludi à quo ſint inſtituti 318.a (28.c
iſthmiſi certamen quis inſtituerit
iſthmus quid propriè ſit & unde dicatur. ibid.b
iſthmi deſcriptio 650.c anguſtias multi aggreſſi ſunt tranſſodere 28.c.29.a
iſthmum muro feſtinanti opere aeneti continenti iungunt 29.a
iſtris auis 873.a
iſtriana urbs 342.c
iſtri unde ſint oriundi 310 a
italia unde Heſperia ſit dicta 22.a 206.b unde Auſonia ſit appellata 5.b
italiæ deſcriptio 215 c.216.c celebres fluuij 216.c.217.a uaria nomina & appellationes 22.b limites & termini 22.b forma 226 a
italiam à Gallia ſuperiori quid ſeparet 43.c à Sicilia quid ſeparet 224.c Pyrrhus Epyrotarū rex inuadit 22 a
italici populi 254.c
italorū metus ob Cæſaris aduentum 107.a
ithonia regio 713.c
ithomum oppid. 713.c.714.a
ithyra urbs 842.a
ithyrei præſtantiſſimi ſagittarij 798.842.a
iuba rex Numidarum 680.c unde ſit oriundus 922.a
iubæ Mauritaniæ regis res geſtæ & uita 921.a
iudæa regio 252.a
iudæi in Mediam traducti 160.a
iudæorū clades in direptione Hieroſolymæ 252.a
iudicia & Leges abſq; armis & armatis florere debent 74.c
iugum quid propriè ſit 272.b
iugurthæ interitus 167.a
iuliacum op. 91.b
iulia.opp. 790.a unda & iuliū opus 268.a Pompeij uxor cur immatura morte interierit 31 a
iuliæ Pōpeij uxoris abitus 284.b
iulij Proculi cōmentitium de Romuli umbra 46.b
iunonis odium in Epaphū 120.c téplū in Samo, Argis, & Laconia à piratis ſpoliatū 246.c templum in Lacinio 224.a Argiuæ templum 222.b
iunoni Monetæ templū extructū 85 c Iouis uxori Ixion ſtuprū inferre conatur 705.c.706.a
iupiter ubi ſit natus, educatus, & ſepultus 316.c Latialis unde dictus ſit 47.a à quib. populis humanis hoſtijs ſit placatus 102.b qua forma apud Hámonios ſit cultus 368 c
iouis Domus 143.c Planetæ proprietates & natura. ibid.c ſtellæ motus 139.b Tonantis ædes Romæ 45.b
ioui Latiali quis primū ſacra inſtituerit 47.a humano ſanguine litatum apud Gallos & Latinos 102.b quæ animalia mactata ſint 137.a quæ animantia attribuantur 22.b
ius quibus conſtet 777.a quid propriè dicatur. ibid.a quomodo definiatur 41.a
iuſtitium Romæ indictum quid propriè ſit 155.b
ixionis fabula & pœna apud inferos 705.c

K

KAppa tria peſſima 342.a
κοπροδιάφθαι 649.b
κοράκιον quid ſignificet 122.b

L

LAbeonis ſententia de dijs penatibus 45.c
labieni interitus 679.b.23.b
labras oppidum 95.c
labyrinthus in Creta 972.a
lac pluit 788 b
lacedomoniæ Arcadibus bellum inferunt 311.c
lacedæmonienſium imperiū quid euerterit 37.b
lacerta ſerpens 1021.a
lacheſis una ex Parcis 32.a.286.b
lacinium promont. unde dictum 224.a.261.a
lactantius 752.b
lacus Curtius unde nomē habeat 214.a
lælij exclamatio ad Cæſarem. 82.c
læſtrygonum ſedes 293.a
lagæus Nilus unde dictus 149.a
laij & Oedipi fabula 931.a.b
lamberti Hortenſij patria 99.b
lampas quid ſit 787.a
lampadas ſeu faces & bolides ut differant 222.c
lampheus mons 322.a
lana Appula optima 254.c
langres pop. 88.c
lantzknecht unde dicti 164.c in odium Heluetiorum hoc uocabulum optum. ibid.c
lantzmann unde nomen. ibid.c
laodicea urbs 563.a à quo condita ſit 166.c
laomedontis fabula 321.c
lapidei Campi 90 b
lapis philoſophicus qui uerè dicatur 752.b
lapides pluit 788.b
lapithæ populum 684.a. 713.a
lararium unde ſit dictum 121.b
lares qui apud ueteres dicti ſint 121.a cur ueteres domi coluerint 121.b in publicum aliquando proiecti 121.b cur caninis pellibus ueſtiti fuerint 121.b.c
lariū ſacrificia quo ritu facta ſint: ibid.a
lariſſa opp. 693.a.703.a.862.c cur Achillis patria dicatur 693.a
lariſſæi pop. 693.a
larix arbor 1024.c
laſij interitus 184.b
laſone flu. 89.a
lasia uir fortis 662.b
latialis Iupiter unde dictus 47.a 295.a
latialis Iouis ſacrificia quo tempore fierent 820.c
latiali ioui quis primùm ſacra inſtituerit 47.c
latinæ feriæ quæ dictæ & à quo inſtitutæ ſint 47.a.118.a.294.c 826.c
latini unde dicti 223.c.819.c unde augurandi artem didicerint 225.b umbri, & Auſones uno nomine Tyrrheni dicti 190.a
latinorum reges 47.a ſacrificia 202 b
latium regio unde ſit dicta 47.a quomodo diuidatur 47.a quam terram ueteres nominarint, item eius deſcriptio, natura, limites, ſitus & appellationes uariæ 46.c. 223.b. 819.c qui populi antiquitùs incoluerint 47.a
latonæ fabula 783.c
laurentum, Lauretum, Laurentes 820.b
laurus cur Apollini ſit conſecrata 65.c ſignum pacis apud ueteres 66.b Delphica & Cypria 66.a.b

laurus

laurus antiquitùs triumphalis corona fuit 33.a
lauri duo ſunt genera 65.c
lauſanna urbs 87.c
lauinium opp. captum 172.c
leandri & Herus fabula 646.c
lecanomantia quid 754.b
legati quo in loco excepti fuerint à Romanis 117.b
legiſlatores apud Romanos quot fuerint 40.c
lelegũ deſcriptio ſecũdũ Pindarũ 705.b.c peregrinatio. ibid b
lemanni lacus deſcriptio & uariæ appellationes 87.c.89.a
lemonices pop. 96.c.97.a
lentulus Spinter ſe & Corfinium ciuitatem Cæſari tradit 233.c Spinteri fuga 228.b oratio ad Põpeium de fuga in Aegyptum 925.c.926.c cõiurationis Catilinariæ particeps mors 238.c Cæſaris interitus 230.c
leodiuſes pop. 96.c
leonis à Luna educati fabula 142.b.c ſtellæ & ſydus. ibid.b.c
leonũ animi index qui ſit, & unde eius ira præcognoſcatur 30.a
leones cur in Africa truculẽtiores ſint: itẽ eius natura 49.b.50.c
leontium 675.c
lepanthum urbs 381.c
lepidus prælio uictus, & paulò poſt obijt 239.b
lepidi & Catuli diſſidium 959.b.c 239.b mors 851.b.959.c
leptis à quib. cõdita 82.c 789.c
lernææ Hydræ fabula 1002.c
leruas maiorum prouerbiũ. ibid.c
lesbus inſula 838.b.325.b inſula quibus locis prouerbium fuerit 888.b
leſbium mare. ibid b
lethæus flu. 236.c
lethe amnis inferorum eiusq; etymon 985.c.986.b quid propriè ſit, & unde nomen habeat 386.c
leucadia ſeu Leucadi inſula 14.b
leucadiæ inſulæ oppida. ibid.c
leucas inſula promõtorium & oppidum 14.b.877.b
leucathæ interitus 317.c
leucates promont. 14.a
leucoſia inſula facta 224.c
leuci pop. 88.c.96.a
leuis armatura quẽ ordinẽ tenuerit olim 840.c
lex qd ſit 42.a.777.a & Plebiſcitũ ut differat 42.a ſcripta quot modis conſtet 40.c agraria 960.b.c Orchia & Fannia de conuiuijs Rom. 38.b
legis definitio Græca 42.b
leges Triũphales 672.c ſilent inter arma 64.b de ambitu 42.b
liber pater unde ſit natus 363.c
liberum patrem uini repertorem eſſe 912.b
liberi unde uocẽtur & quid libertas 826.c omnes homines natura nati 826.c
liberorum cauſa apud Spartanos matrimoniũ cõmune ſeu promiſcuum erat 208.c
libs uentus unde ſpiret 84.a
libonis puteal. item quis Libo fuerit 227.a
libræ ſtellæ 271.a
liburniæ deſcriptio 887.c.227.b
liburnicæ naues 259.b.393.c.888.a.394 b
liburni qui dicti 888.a ubi olim habitarint 218.a ab Octauio fuſi 34.b
libya quæ propriè dicatur 370.c ferax prodigioſorum animaliũ 84.a cur tot monſtris abundet 1005.a quib. locis prouerbium dederit. ibid.a. 84. uide Lybia.
libyæ deſcriptio 370.c
libyam quam regionẽ ueteres nominarint 84.a
libyes quẽ regionẽ deſignet 83.a
libyca fera 666.c
libycus Elaphas 667.a
liceo qui dictus olim ſit 36.a
lichtenbergius Magus 723.a
licinia lex de conuiuijs luxurioſis 38 b
liger & Ligeris fluuius ubi oriatur 101.a
liguria regio eiusq; deſcriptio. ibid.a (222.b
liguriam à Hetruria quid ſeparet
ligures pop. 101.a
ligurum ſedes & terra, eorumq; mores & uictus 90.c uictus & potus 101.b
ligustici portus deſcriptio uaria 90.b
ligusticum mare unde nomen habeat 90.c.220.c
lilybæum promont. 226.c.289.c
lingones pop. 88.c
lingua quid propriè ſit 257.a
lingones pop. 88.c
lingua quid propriè ſit 257.a
linternum oppidum 667.c
lipara inſula 704.b
liſſa oppidum 217.b
liſſum fruſtrà oppugnatum 635.c
literæ Hieroglyphicæ 334.a & Characteres Aegyptiorũ 333.a
literarũ figuras quis primùm inuẽnerit 332.a
literas Græcas quis primùm inuenerit 319.a
lituus qd ꝓpriè ſit 55.c.56.c.835.c
liuones pop. 358.a
liuoni pop. 295.c
M. Liuius Syllanus Coſ. Romanus à Cimbris prælio ſuperatus 58.c
liuij error de Capua 254.c
locrẽſes aliàs Ozolæ 305.a.656.a
locri oppida & deſcriptio 29.c
lotharingia regio 96.a (82.c
lotophagi ubi olim habitãrint
loxias cur Apollo ſit dictus 754.c
luca urbs Hetruriæ 117.a.226.c
lucanus ager 222.b cui parti in ciuili bello fauerit 234.c Neroni adulatur 58.c ſæpe copulatiua coniunctione, pro disiunctiua abutitur 57.a reprehenditur 173.a.233.a.236.a, quã infeſtus Cæſari & eius ſocijs ſemper fuerit 400.b unde ſuum genus ducat 234.c
lucani confuſus ordo 230.a
lucos cur ueteres dijs conſecrãrint 382.c
luceria à L. Scipione derelicta 227.c urbs ubi locorũ ſit 229.a.b uel Lucetia an ſit legendũ 229.a
lucifer ſtella unde ſit dicta: item eius motus, ortus & occaſus 54.c.279.c (54.c
luciferi ſtellæ uariæ appellationes
lucretium Offellam fidum miniſtrum Sylla interficit 189.b
lucrinus lacus 268.a
lucullus cur Xerxes togatus appellatus 40.b
luculli ſomnium 283.b hortus & diuitiæ eiusq; prædia 40.b uictoris Mithridatem 79.a
ludi Iſthmiaci à quo ſint inſtituti 318.a
ludos quinquennales quis inſtituerit 14.c
lugdunenſis Gallia unde ſit dicta 100.a
lugdunum oppidum 89.a
luna opp. Hetruriæ 222.b.226.c cur Cynthia dicatur 52.c in quẽ finem ſit condita 22.c cur bigis uehi dicatur 22.b quibus diebus ſignũ tempeſtatis præbeat 52.a cauſa fluxus & refluxus maris 91.c
lunæ prædictiones aëris 398.c mira natura 1008.b incrementa unde ueteres numerari ſoliti ſint 52.a

lunæ motus admiranda uarietas unde ſiat 52.a.22.c.139.c curſum quis primum obſeruãrit 23.120.b ecclipſes quando ſiãt earũq; ratio 124.a 728.b
lunaris menſis quot diebus conſtet 247.b
lupia urbs 254.c
luſitania regio 249.c
luſtra quid propriè ſint 76.b
luſtrale quid ſit propriè 75.b.c
luſtrationes quo ordine põtifices apud Roman. peregerint 229.a
luſtrum quot annorum tempus ſit 244.b.76.b.129.c.228.c condere quid ſit 229.a
luteus color qui dicatur 211.a
luxenburgenſes pop. 88.c
luxuria Rom. quibus legibus prohibita fuerit 38.b.c
lyæus Bacchus unde dictus 147.c
lybia cur inhabitabilis 49.a aquarum inopia laborat. ibid.a uide Libya.
Lybiæ deſcriptio, ſitus, ſterilitas, & limites 49.a
lybies unde dicta, eiusq; regionis limites & termini 83.a.84.a
lybicas feras æſtate nõ bibere 94.b
lycæus mons 311.a
lycaonis ſcelus & transformatio 278.b fabula 310.c.347.c
lycaones pop. unde dicti 310.c
lycaſton urbs 256.c
lycia 254.a.916.c
lycophronis uerba de Auerno lacu 268.b.c
lyctou urbs 156.c capta 303.c
lycus flu. 316.a.916.c
lycurgus quare à dijs in furorẽ ſit redactus 123.b
lycurgi fabulæ origo 123.c de matrimonio 208.b.c interitus & furor 123.b
lydiæ limites 725.a
lymira amnis 916.c
lymphare, id eſt inſanum facere 209.c
lymphati qui dicti 209.b
lymphaticorũ remedium. ibid.c
lynces ubi gignantur eorumq; natura 741.b
lyncei uiſus 741.b
lyris ſiue Liris amnis eius deſcriptio uariaq; nomina 211.c

M

MAcæ pop. 368.b
macedonia olim uarijs nominibus appellata 2.c
macedoniæ ſitus 266.a
macra fluuius & inſula 222.b
macrobij pop. 267.a apud Aethiopes quot annis uiuãt 349.a
uerba de Auſtro 291.a
mæander Carum dux filiũ ſuum dijs immolat 327.b.c fluuius 325.c.327.c
mænades 308.b
mænalos mons 311.a
magarſos oppid. 336.b
magia quid eiusq; ſpecies 718.c.719.a.753.c.754.a prohibita 719.a
magiæ inuentor. ibid.b ſpecies 754.b & Magorum carmina quid efficiãt 724.725.726.&c.
magiam qui populi maximè celebrãrint 723.a
magica ars in quantum paulatim accreuerit 753.c.754.a
magnetæ pop. 704.c
magneſiæ deſcriptio & oppida 690.c 312.a (263.b
magnopolis à quo condita ſit
magus qualis uox, quiq; magi olim dicti ſint 753.c.718.c
magi qui olim fuerint 725.a.b. 910.a quanto in honore apud Babylonios fuerint 722.c quibus rebus ſuam artem efficiant 727.c.718.a
magorum quondam uanitas 718.a caſtellum apud Perſas 160.c error 270.a ſtudia apud Græcos 753.c
mahometis impoſtoris ſepulchrũ 342.c
maiorica & Minorica duæ inſulæ olim Baleares dictæ 54.b 404.c
mala Cydonia unde 798.b
malea promont. 650.c
maleam legens. Ibid.c
malea nauigatio 651.b
maliacus ſinus 699.b
malli pop. 336.b
mallos oppid. Ibid.b (133.a
manentius faber præſtantiſſimus
manæthuſi urbs 256.c
maniæ quid propriè ſint 396.a
manilij uerſus de quatuor celeberrimis uentis 216.c de fato 256.b
manipulus quid ſit 841.a.68.b
mapalia qui ſunt 271.a
marchia Anconitana 217.b
C. Marcellus quando conſul fuerit 70.c
marcelli lex contra Cæſarem 62.c odium erga Cæſarem 21.b
marci Marcelli infauſtum ſacrificium 136.c
mardi ab Arſace Pompeo debellantur 30.b
mare animantibus cur comparetur 92.c
maris fluxus & refluxus quando fiat & cauſa 91.b.92.a.b
maria quando maximè intumeſcant 52.b.92.b
mari Xerxes CCC uerbera infligi iubet ꝓpter inũdationẽ 269.b
marenſal urbs 330.c
mareotis regio 170.c urbs à quo condita 974.b
mariana foſſa 90.b.393.b
marianos Sylla uincit 678.c
mariani muli 167.b
marianorum clades 278.a
marianum malum 267.c
mariandini pop. 361.c
marica cuius uxor fuerit 222.a
maricæ Nymphæ quæ dictæ ſint 222.a
marius quoties cõſul fuerit 168.b ad mortẽ damnatus 170.a & Cinna copias cõiungunt 171.c quomodo fuga ad Minturnenſes uenerit 169.c & Cinna Romã occupãt 173.b iunior à Sylla ſuperatus 177.c Præneſte obſeſſus 177.c.178.b Cimbros ingẽti prælio ſuperat 59.a quando cõſulatum ſeptimum inierit 169.b.174.b hoſtis pop. Rom. iudicatus 268.a.b alter urbis Ro. conditor nominatus 166.c in Africa exercitũ colligit & uerſus Romam contendit 271.b.172.a ferè in Syllanorũ poteſtatẽ uenit 168.c Minturnenſibus necandus traditus 169.a quo anno ætatis mortuus ſit 176.b iunior ſibijpſi necẽ infert 278.c
marij fuga ex Roma & periculum in itinere 268.b.919.c.920.c infauſtũ ſacrificiũ 136. cuiuſdã Senatorũ ordinis uiri crudelis interitus 178.c res geſtæ cõtra Teutones & Cimbros item eius triũphus de his populis 166.c.178.a.b & Syllæ diſſidium 75.c habitus in exilio 271.c Triumphus de Iugurtha 167.a crudelitas in Senatores ciues Ro. 273.b 274.a fuga admiũda in Africã 169.c.170.c ſtudia & uirtutes necnõ uitia 167.b.178.a.b crudelitas in Antoniũ Oratorẽ 175.b.176.a ſtrenua animaduerſio in Syllanos 167.c & Syllæ diſſidij cauſa 165.c infortuniũ in bello Iugurthino eiusq; res geſtæ 919.c decollatur per ſpectũ & cæde eius deterritus 170.a iunioris & Syllæ cõflictus & uaria prælia 277.b

marij

marij mors 175.a corpus à Sylla refoſſum & in Tybrim proiectum 77.a 188 b.123.a
corpus in Tybrim proiectum, à ruſticis denuò ſepelitur 126 a
mario portentum obtigit 172.a
marmarica regio 1021.a
marmaridæ pop. 368 b
mareotis palus. ibid b
marſi pop. 125 a.671.c.1015.a
marſorum defectio à Domitio 135.b.c
marſyas amnis 315.c quis fuerit 326.c
marſyæ & phœbi fabula. ibid a
certamen cum Apolline ibid.c 327.a
mars pro bello 68.c
martis ſtellæ motus & urbs 139.b
domiciliũ quid ſit 140.c 143.a
marti quot flamines dedicarint 134 a quæ animantia tribuantur 22.b taurus mactatus 137 a
martem Galli prælium inituri inuocabant, eiq; prædam deuoue bant 101 b
martia aqua à quo primùm in urbem ſit ducta 208 a Catonis uxor Hortenſio nupta, illo mortuo denuò à Catone recipitur 207.a
martiæ oratio ad Catonem 107.b
martialis uerſus de Sabinarũ mulierum pudicitia 212.b
martius, urbs 98.c
maruaſiam, Maluaſium & Maluaticum uinum 906 a
maſci pop. 142.b
maſſagetæ pop. 364 a an Scythæ ſint 161.c
maſſagetarum terra ubi locorum ſit 161.a 162.a deſcriptio, ritus, uita, & conſuetudines 161 a 364.c mos in prælijs & arma 161 b.c
maſſici montes 267.c
maſſilia à quo condita 371.c. 373.b cur Mineruæ ſit adiudicata 374.b
maſſiliæ urbis deſcriptio, ſitus, & laus 372.c 381.a
maſſilienſes unde ſuam originem duxerint 375.c.377.b cur in bello ciuili nullam partem imitari noluerint 380.c ſe ad obſidionem parant 371.c. 372 b Cæſari portas claudunt 372 c naues Cæſarianas aggrediuntur 395 a
maſſilienſium fides erga pop. Romanum. 372 c.374.c oratio ad Cæſarem 373.c.374.c clades in pugna nauali 396.b leges 381.b.c inſtituta celeberrima 375.a.b conſtantia 389.a.b ſtrenuitas & uirtus 592.a clades & fuga 405.c.406.c. 407.a in Libya mollicies 373 b
maſtia ubi naſcatur 906.a
maſyades Pherecius nauis rector qua Theſeus in Cretam uectus 255.c (155.a
materia & forma quid differant
mateolani pop. 973.c
matini pop. 975.c
matrem Parthi in uxorem ducebant 932.b
matrimonia apud Samnites 180 a promiſcuum 930.c.208.c
mature fieri quid dicatur 140 b
maturum quid propriè dicatur 140.a.b
matutini tẽporis deſcriptio 773.c
mauritania unde ſit dicta 50.b
mauritaniæ deſcriptio, limites & oppida 369 b.990. ubertas & fertilitas 370.b
S Mauritius uicus 69 a
mauri pop pro Medis 369.c
maurorum ſtudia, mores & uita 50.b
mauſoli operis deſcriptio 953.a
mazaca urbs 342.c
mazaces pop. ibid.a
meander flu. 725.a
meandri fons 389.a
meandri poëtæ patria 720.a
medea unde orta & dicta. ibid.c
medeæ raptus 311 c
medeæ fabula de aureo uellere 721.a
media regio unde ſit dicta 160.b Parthia, & Hircania triangularem ſitu formam referunt 533 a
mediæ deſcriptio & limites, eiusq; oppida 160.a.335.b.819.b. 932.c.908.b.c.
medici regni uariæ uiciſſitudines & mutationes 160 b
medicinæ inuentio 708.b
mediomatrices pop. 96.a
medon unus ex centauris 522 b
medorum habitus & mos in pugna 929.a
medorum reges 160.a b
medorum pop. natura & conſuetudines 160 a,b
medos unde ortus 258.c
meduſæ fabula 1001.a.784.a caput amputatum 849.c. 850.c
megæra una ex furijs unde dicta 286.a 124.a
megalopolis urbs aliâs Oreſtis dicta 345.c
megaris urbs 305.a
megarenſium & Athenienſium internecinum bellum ob Salaminem inſulam 315.b
megares pop. 704.b
melamphyllon mons 147.a
melanchlæni pop. anthropophagi 336.b
melãcholicorũ medicamẽtũ 109 c
melanuri ſerpentes 1015.b
melas flu. aqua eius quia oues nigras reddit 107.b
meleagri ortus & fabula 699.a
meliboca opp. 690.c
melicertæ interitus 317.c
meliten 352.a
mellaria uicus 362.a
membrana quæ dicatur 155.c
mẽphis urbs à quo condita eiusq; deſcriptio 159 a.334.b.728.b
memnon an in Aethiopia regnarit 365 b.c
memnonis ortus & familia. ibi b ſtatua. ibid.c
menamuenſes pop. 107.b
menania opp. ibid.a
menantes pop. ibid.b
menapij pop. 96.c
mendena urbs 783.b
menenius Agrippa pauperrimus imperator 39.b
memnoniæ aues unde dictæ 565.c
menſes qui Græcis felices habiti ſint 824.c
mercurij proprietas, natura & domicilium 144.a
mercurio Galli humanas hoſtias mactabant 101.c
meritus mons 147.a
mermeros unus ex centauris 322.b (184.b
mermus ab Oenomao interfectus
meroë metropolis Aethiopiæ 9.b 351.b.
merope ſoror Phaëtontis 218.c
merum opp. 363.c
meſen inſ. 394.a
meſopotamia regio 252.b.352.b
meſſis apud Aegyptios quando fiat 219.b
meta quid ſit 68.a (86
metatores in militia qui dicantur
metaurum oppidum 218.a
metaurus fluuius eius fons & tractus 57.b 217.b.118.a
Q Metellus unde Creticus ſit dictus 305 c Syllam ob crudelitatem obiurgat 181.a Octauij filius Roma fugit 173 a
metelli inuidia erga Põpeiũ 24.c pij luxuria 38 b Macedonici præcipuæ res geſtæ 304 a.b

Metelli Cretici præcipuæ res geſtæ 304.b Macedonici familia 238.c plures fuerunt, corumq́ enarratio 238.c
metellorum familiam Romæ ſemper illuſtrem rebus geſtis fuiſſe 259.a res geſtæ & hiſtoria 851 b
μετεμψύχωσιν qui approbârint 105.a
metenſes pop. 96.a
methone hodie Medona urbs 321.b à Turca direpta. ibid c
metopium herba 1013.b
mialeoſis pugna 813 c
micenæ Dianæ fabula 653.b 654
Mcylli locus de Dacis, Sacis & Getis 202.c. 203.a
Micylli interpretatio uariorum locorum obſcurorum 2.c.11.c. 20.b.23.b.51.b.63 b.72.c.93.c. 105.a.106 c.149.a.199.a.362. c.640.b.666.a. 700 b. 751 c 772.c.786.c.833.c. 853.c.908. c.938.a 966.a.976.c. 1006.a. 1017.c.1019 a
miles unde ſit dijudicãdus 244.b
militare ſacramentum apud Romanos 85.a
militaris ordo apud Roman. 81 b
militarium coronarum uaria genera 66.b
militarium ſignorum genera 5.a
milites quo pacto ſint inſtruendi 70.a
militum ueterum Romanu. mos 83.b
milo in petitione conſulatus cur à Pompeio ſit impeditus 71.c à Cicerone defenditur 73 b in exilium abijt. ibid. cædis Clodij damnatus 231.a
minerua quæ homines doceat 202.b unde Tritonis ſit dicta 81.c.371 a
mineruæ palladium 130.a templum in Elide artificioſiſſimum opus 67.b
mineruam Athenis Erinyas placaſſe 124 a
mimici uirtus & fortitudo 660 a
minos Cretenſiũ legislator 257.a
minturnæ 221.b
minturnenſium ingratitudo erga Marium 169.c
minyæ pop. 705.a filiæ. ibid.a
miruix iuſ. 372 a
μῶρον quid ſignificet 20 a
mithridates à quo regnum acceperit 30.b cum multis pop. fœdus percutit contra Romanos 78.c pacem à Romanis petit & paulò pòſt bellum renouat 78.b quot gentibus imperarit, & quot linguas calluerit 79 b.c.363.b quibus antidotis contra uenena ſit uſus 79.c
mithridatis uita 79.b.c crudelitas in Romanos & corũ ſocios 77.c regiæ potentia 909.c 910.b interitus 248.b
mithridati Murena bellum contra pacem infert 78 b
mithridatem Fimbria in fugam pellit 876 b
mithridatica aut Mithridatis herba 80.a
mithridaticum medicamentum 79.c bellum ſopitum ad tempus paulò pòſt recrudeſcit. 78.b
mithridatici belli deſcriptio, cauſa & finis 247.c 33.a.77.c. 78.a. 884.c.b
mœcha urbs 342.c
mœnalis 310.b
mæotæ pop. 359.c 264 c
mæotidis lacus deſcriptio, limites & alia 363.c. 362.b accolæ 264.a
mœſia regio 287.b
mœſi pop. 324.b
mogabachi interitus 5 c
mogeſis etiam Vogeſi dictus 88.a
moguntia urbs 93.b
mola quid propriè ſit 834.c
mola cur in ſacrificijs adhibita ſit ibid c
molles homines quæ terra proferat 927.c
moloſſi pop. 265 a.311 c.312.c
moloſſis 716.c
monœcus Hercules unde ſit dictus 90.b
moneta Iuno unde ſit dicta 86.a
monetam auream quis primùm excuſſerit 713.b
monoculi pop. 865 c
monſtrum quid propriè ſit 218.b 834.c Fruſinone naſcitur 128.b Romæ natum 122 a
monſtra quæ Cæſaris aduentum Romam portenderunt 112.a.b
monſtroſi homines 351.a
monſforis urbs 99.b
montes in agro Mutinenſi inter ſe concurrunt 109 b.158 c
mophi mons 9 a
mopſopia nunc Pamphilia 916.c
mopſus augur clariſſ. 125.b
morbos qui deus depellat 102.b
morini pop. 96.c
mors quid ſit 288.a 754 c cur non ſit timenda 287.a.b
mortis præſignificationes 157.a.b
mortuorum ſepultura apud Maſſagetas 161.c peregrinorum ſepultura apud ueteres 156.c cineres & oſſa gemuiſſe olim Romæ 123 a
mortuos ſepeliendi ritus apud Romanos 155.c.156.209.c ſepeliendi ritus in militia apud ueteres 955.c ut Scythæ ſepeliri ſoleant 7.c
moſcha urbs 342.c
moſchen uel Moiſem aſtrologum fuiſſe 139.a
moſchici montes 251.c
moſci ſiue Moſcuitæ 295 c
moſcouitæ pop. 164.a 264.a
muſa herba de Chsu 154 c
motia inſula 246.b
muga emporium 342.c
mula Romæ peperit 118.a
muliebris incõſtantiæ exemplum 972.a
mulierum Sabinarum pudicitia 212 a
muli Mariani 167.b
mundus unde ſit dictus 766.c an unicus tãtũ ſit uel plures 743.c quomodo ab initio ſit inchoatus ſecundùm Stoicorum opinionem 336.a
mundi cardines quo modo diſtinguantur 343.a machina quot globis inuoluta ſit 139.b quatuor plagæ quomodo diuidantur 341.c interitum quæ conſtellatio portendat 142.c axis qui dicatur & quotuplex ſit 17.b
mundum unum tantum eſſe genitum ſecundùm Platonem 745.b.c
moneta publica quæ conſtellatio reddat 142.b
murena Mithridati bellum infert 78.b
muralis corona quæ apud Romanos fuerit 66 b
murex quid ſit 381.c
murus lateritius 107.b
muſicam qui populi maximè coluerint 318.a
Q. Mutius Scæuola iuriſconſ. 61.c eius interitus 275 c
mutina urbs 13.b. 793.c.876.c
mutinẽſi in agro terræmotus horribilis 109 b.
mutinenſis pugna 14 a
mutinenſem cladem quæ prodigia præceſſerint 113.b
mycenæ urbs 815.b
mycenæi pop. 652.c
mygdones pop. 324.c

myra

myra urbs 916.c
myrrha 955.b
myrtea corona quæ fuerit apud Romanos 66.b
myrtili interitus & eius tabula 183.b.c
myſiæ deſcriptio, limites & alia 324.c.325.a
myſi quibus prouerbijs locũ dederint 324.c
myrtoũ mare unde dictũ 133.b.c
myrtus cui dicata fuerit 66.c
mytilene oppidum 888.b
mytilenenſe theatrum 34.b
mytilenæorum beneficiũ & promptus animus erga Pompeium 893.c
mytilenæorum & Pompeij neceſſitudinis cauſa 898.c

N

NAbathæi pop. 310.b.342.b
Naulij uerſus de Olympo mõte 197.c
nar ſiue Narnus flu. 107.b
narbo urbs 98.c
narbona ciuit. 89.c
narbonenſis prouinciæ deſcriptio & limites 90.a.100.b
narbonenſis Gallia cur Braccata ſit dicta 90.a urbes 98.b
naro flu. 107 b
narula urbs. ibid.b
naſamones pop. 368.b
naſi periphraſis 186.b
natrix ſerpens 1011.b
naturæ uiuere quid ſit 213.a
naualis corona quæ apud Romanos fuerit 66.b
naualis pugna inter Cæſarianos & Maſſilienſes 595 a.b 394.b
naues Liburnicę unde dictę 259 b
nauigatio apud Syrtes cur ſemper ſit periculoſa 812.b
nauigationis inuentores 330.c
nauium numerus in Troiana expeditione 367 b
nauium inuentor 320.b
nauium uaria genera qui inuenerint 393.c.394.b
naoſtathmus promont. 371.a
nautæ quæ ſydera inter nauigandum obſeruent 193.c.900.c
nauticum theorema 901.a.902.a
nazanzum urbs 341.a
neapolis urbs 221.b.731 b
neceſſitas quid ſit 153.a
necromanticorum opinio de ſpiritibus 781.a
necyomantia quid, eiusq; deſcriptio & ſpecies 718.c.754.b.758.c
nemæa certamina cur & à quo ſint inſtituta 142.b.c
nemanſus urbs 98.b
nemeoſi populi 93.c
nemetes pop. ibid.a
C.Nemiſtorij interitus 174.a
nemonẽſis rex q dictus ſit 394.a
nemoſſi populi Aquitaniæ 95.b.c
neocæſarea 341.a
neon urbs Phocẽſiũ deleta 376 c
neoſtadium Auſtriæ 296 a
neptunus cur Ennoſigæus ſit dictus 783.c
neptuni templũ in Tænaro 738.c templum in Iſthmo ſpoliatum 346.c
neptuno taurus mactatus 137.a
neretini pop. 975 c
nereus præſes maris 274.c
nero in numerum cœlorum relatus 15.b.c
neronis deformitas allegoricè deſcripta 17.b corporis deſcriptio & ſtatura 17.b
neroni quantos honores Lucanus tribuerit 15.c
neruij ueteres cum nullis hominibus commercia exercebãt 97.a populi ferociſſimi & fortiſſimi 97.a.96.c Cæſari fortiter reſiſtunt 97.a.b à Cæſare debellati 97.b
neruiorum conflictus cum Cæſare 97.b dolorum remedium 334.c
neſigiton inuẽtor ſextremis 393.c
neſiebthon Salaminis inuentor quinqueremis 393.c
neſis inſula 656.b
neſſus amnis 322.b Neſſus Centaurus 655.b
Neſſi & Deianiræ fabula 655.c 699.a
C.Neſtorij interitus 175 a
neſtoris ſomnium 281.b
nicæa 90.a à quibus condita ſit 90.c capta 762.c
nicandri uerba de ſerpentum Lycorum origine 1008.c
nicanoris monumentum ubi ſit 4.c
nicomedia urbs capta 762.c
nicopolis à quo condita 311.c. 263.b.14.c.252.c
nigidij Figulis Mathematici inſignis uita 137.c
nigidianæ commentationes mathematicæ cur nõ in lucem editæ ſint 117.c
nigritæ pop. 668.a
nigroponti deſcriptio 274 a
nigropontum Turca occupat 274.a
nilus Lagæus unde dictus 149.b quæ animalia gignat 10.c cur à quibuſdam Binominis appellatus 220.b ab Aethiopibus quomodo nominetur. ibid.b & Tanais orbem terrarum in tres partes diuidunt 359.b quando primũm incrementa ſentiat 410.a
nili fluuij deſcriptio, ortus, tractus eiusq; inundationis cauſa 9.b.c 219.a.b. 353.b.c. uaria nomina apud ueteres 338.c natura quomodo à Seneca deſcribatur 10.b.c oſtia 9.b 149.a incrementis quo pacto Aegyptij anni qualitatem diiudicent 10.a fons ubi locorum ſit, uariæ opiniones 9.a.961.c. 962.a inundationis cauſa 219.b
niniue urbs 911.c unde ſit dicta 4.c urbis conditio & deſcriptio 329.b.646.a
ninus urbs 645.c urbs quot annis ſteterit 329.a
ninus Aſſyriorum primus rex 4.c 5.b.329.b conditor Babyloniæ 923.a.b
niphates mons 342.a
nitocris reginæ epitaphium & inſcriptio 5.c
noctua auis auſpicata 227.c
nocturni tẽporis deſcriptio 193.b 281.b.c
noë arca ubi poſt diluuium ſubſederit 8.c.152.c
nogardia Metropolis Sarmatia 358.b
nola populatur 243 a
nomadum Indorum mores 7.c. 340.b
noorcus 311.a
norbani fuga 178.b
norbanorum deſperatio 182.a
notus uentus unde flet & unde dictus 226.c
notus fluuius 310.b
nouiodum opp. 95.b
nox quid ſit 114.b
nubentium ritus apud Romanos 210.a.b capita cur flammeis uelata fuerint 211.a
nuceria regio 228.b populatur 243 a urbs 230.a
numa Pompilius templum Iani in quem finem condiderit 17.c quæ ſacra Romæ inſtituerit 48. a. 129 b
numantini cur ſolum Tyberium Gracchum ex legatis Romanis admiſerint 60.c

numantinis Tyberius Gracchus legem praeſcribit 60.c
numidae ſiue Numades unde dicti ſint 57.b gens ſine certa ſede ibid.b
nūdinae Feſtae quę dictę ſint 264.c
nuptias celebrandi ritus apud Romanos 209.c infelices quas Romani iudicarint 212.a
nuptiarum ritus apud Sabinos 212.a
nuptiales quos Deus apud Romanos inuocarint 209.b
nymphae Maricae quae dictae ſint 222.a
nympharum ſedes 945.a
nymphaei pop. 317 c
nymphaeus mons. ibid c
νυμφολήπτοι 109.b
nyſa urbs à quo cōdita eiusq́ deſcriptio 19.b 363 c. 959.a in Indis ab Alexandro expugnata, ob cultū Bacchi illaeſam eam reliquit 10.a
nyſae plures ciuitates eiuſdem nominis in uarijs nationibus ſunt 30.a.b

O

OAx fluuius 256 c
obeliſcū à quo excisum ſit 3.a
obliquum ſidus quod ſit 18 a
obliquus orbis qui dicatur 22 b
obſes quid ſit propriè 895.a
oceani fluxus & refluxus cauſa 91 c. 725.a
octauius S. Pompeium apud Pręlium ſuperat 13.a Ariminū amplificauit 34.b
octauij & Clodiae diſſidium 171.a.b & Antonij bellum contra percuſſores Caeſaris 150.c ignauia 173.a res geſtae 875.c interitus 178 a
oea opp. 82.c
oeanthe oppidum 19.a
oecubi populi eorumq́ terra 95.a
oedipi fabula & ortus 981 a,b
oeneus Lycidas uanus ad Cētauris 322.b
oeei fabula & error 696.c
oenomaus quos Athletas interfecerit 184.c
oenomai regia ubi fuerit 183.a fabula de eius filia 183.b
oenotria ubi olim habitārit 691.b
oenoe inſ. 701.a
oeſtrus flu. 917.a
oeſyma 323.a
oeta mōs 87.a.312.b.690.c 838 c
oetae montis deſcriptio & limites 691.c.938.939 a
ogygia inſula in qua Bacchus fuit cultus 147.b.224.b
ogygiae portae 694.a
ogyges quas urbes condiderit 147 c
οἰωνισμοὶ ſiue ἀναγορεύσεις auſpicia dicta 828 a
olea cui dicata fuerit 66.c uictoriae ſignū apud ueteres 374 b
oleae arboris natura & praeſignificatio. ibid.b admiranda inuentio 712.c 712.a
olenus augur celeberrimus 123.c
ὀλολυγμὸς & ὀλολυγὴ 158.b
olympias urbs 67.b
olympiacorum certaminum iudices 67.b
olympica certamina à quo & in cuius honorem fuerint inſtituta 67.b.309.a. 153 a
olympij Iouis templum 309 a
olympus urbs 916 c mons 87 a. 681 c 684 a mons cur dijs ſit ſacer 197.c unde dicatur 726.a
olympi montis deſcriptio eiusq́ altitudo 197.c
olympium mōtem Iouem etiam dici. ibid c
olympi mōtes plures fuērì 684.c
olynthus 323 a
omentum quid propriè ſit 136.b
ominibus interpretatio aut laudata aut uituperata 10.c.91 b. 344 a. 751.c. 772.a. 793 b. 966 a.1005 c 1019.a
onager quid 663.c
onchestus flu. 308.c
opes ſunt materia & illecebrae uoluptatum 87.b
ophites lapis, & Ophis ſerpens 1010.b.c
opimius C. Gracchum & Fuluium interfēcit 62 b
oppoſitij mors 184 b
oraculum Apollinis Craeſo datū 359.a
oraculi Delphici deſcriptio 19 a
orationis ſolutae inuentio 819 a
orazes rex Iberum à Pompeio uictus 247.c
orbelos mons 148 c 322.c
orbis obliquus qui dicatur 22.b
orbita quid ſit propriè 1007 b
orchia lex de conuiuijs 38.b
orchomenus urbs 274.c.703.b
ordo militaris apud Rom. 81.b
orci pop. 340.b
oreſtae pop. 317 c.345.b
oreſtas non eſſe legendum ſed Oretas 346.a
oreſtes qua ratione mania liberatus ſit 651.a
oreſtis fuga ex Taurica & fabula ibid.a hiſtoria 345.b furor & fabula 345.b.867.c.868.a.b mors 654.a.b
oreſtes plures ciuitates 343.b
oretae pop. ibid.c
oretus flu. ibid.c
oricum oppidum 317.b
orion unde nomen habeat 144.c
orionis fabula 144.c ſyderis deſcriptio & qualitas 144.c. 1018 b
oroi arbores maximae 385.b
orontis flu. 160.b,c
orontes flu. 389.b,646.a
orphei interitus 147.197.b,c
oſiridis cultus apud Aegyptios eiusq́ deſcriptio & origo 962.c
oſſa mons Theſſaliae 87.a,197.c 682.c.685.c
oſtentorum interpretationē quis primum inuenerit 226 b.718.a
oſtia flu. 221.c urbs 819 c colonia Romana 634.b
oſtiam ſenones occuparūt 58.a
oſtium quid ſit 155.c
othrys mons 682.c
ouidij Naſonis patria 219.c
ouid. uerſ. de Clitumno flu 107.b de Phoenice 744.c de Tage aruſpicinae inuentore 138.b
olinia quid fuerint 187.b
oxa fluuius 201.b
ozolae pop. 19 a.305.a
ozolae Centauri 655.a

P

PAchinus promōtorium 226.a 289 c.876.c
pacis ſignum erat laurus apud ueteres 66.b
pactolon flu. 327 b.c.328.a
pactolus auriferus flu. 328 a
pacuuius interficitur 240.a
padus auriferus flu. 328.a
padi fluuij deſcriptio, nomen, & tractus 218.b.674.a
paean cur Apollo dictus ſit 148.a
pagaſa oppid 151.b.274.c 572.b
pagaſa unde dicta 321.b Magnetides 705.a
pagaſicus ſiue Pagaſeus ſinus 274.c
palaeſtina regio 252.b 329.a urbs unde dicta 311 c
palatini aliàs Salij dicti 195 a
palinurus promont. 971 a
pallas unde ſit nata & dicta eiusq́ deſcriptio 985 c
Palladis fabula 316.c ſimulacrum 849 b
palladium à quib. Troianis ſit ereptum 180.a è caelo lapſum eſſe 227.a

palladium

palladium à quibus Romæ cuſtoditum ſit 48.b
palladij & Palladis fabula 230.b.c deſcriptio, origo & alia multa. ibid.a
de Palladia Caſſandræ uaticiniũ. ibid.c
palladio duo è cœlo lapſa. ibid.c
pallenæa fulmina quæ dicantur 786.a
pallene oppidum 784.c.785.a
pallene nominis plures urbes fuiſſe 783.a
palma opp. 53.c
palmenſes pop. 223.a
palmis quæ regio abundet 330.c
pamphyliæ deſcriptio 916.c
pamphila Bombycum telæ inuentrix 925.c
panacea herba 1023.c
panæ Phidiæ frater ingenioſus artifex 67.b
panes qui fuerint 385.b
pãgæa Diana unde dicta ſit 148.b
pangæus Thraciæ mons eius nominis ratio ſeu cauſa 148.b
pangæi populi 148.b
pangæus & Pangæa regio 838.c
pangæi fabula 148.b
pamia orbs 179 b
pannonia duplex, & utriuſq; deſcriptio, populi, ciuitates & alia 295.c.296.a
pannoniæ deſcriptio, ciuitates & limites 667.c interioris deſcriptio 296.b
panormum promont. 327.b
panſa conſ. Roman. cum exercitu contra L. Antonium mittitur 13.c ad Mutinam interficitur 14.b
panſæ hiſtoria 876.c
panthera quomodo reliqua animalia decipiat 664.c
pantheræ animalis natura & proprietas 663.c
paphus urbs 936.a
papia Lex de numero Veſtalium Virginum 318.a
papyri primi inuentores 352.b
papyri multiplex uſus apud ueteres ibid c
paracheolis regio 796.c
paratoniæ Syrtes 371.a
parætonium oppidum ibid.a
parapamiſſadæ pop. 363.c
parcæ unde dictæ ſint 32 a quot ſint earumq; nomina 32.a 114.a.286.a.b.734.c
pardus uelociſſimo curſo eſt 663.c
pardalis animal 664.c
pardalis quomodo reliqua animalia, præcipuè ſimias capiat 665.a.b ex Aegypto Laurentio Medices dono mittitur 664.c
parea ſerpens 1011.c
parentum funera quomodo Scythæ celebrent 7.c
pariedri pop. 252.c
parini populi 32.a
parmenidis Pythagorici patria 67.b
parnaſus mons 308.a
paropamiſus mons 254.a
paroſopia regio 308.b
parrhæbi pop. 307.a
parthaſiæ pop. 193.b
parthenia inſula 915.a
parthenios mons 311.a
parthenope urbs nunc Neapolis 221.b
partheni pop. 682 c
parthia frequentibus terræmotibus ſubiecta 30.c Media & Hircania triangularem formam ſitu referunt 353.a
parthiæ deſcriptio & limites 30.c 922.b 355.b.914.c
parthiani Arſaces occupat 30.b
parthicum regnum quando inceperit. ibid.c
parthi unde dicti 355.b quem in bello ciuili ſequuti ſint. ibi.c bellicoſiſſimi gentes 317.a fœminei & molles homines 928.b
parthorũ arma 316 c libido & promiſcuus concubitus 930.c mos in prælio & alijs actionibus 54 b.316 a.929.a origo 923.b perfidia 914.a potẽtia in quantũ uenerit 924.b.c.30.b prouincias ad Scythas pertinere 355.c reges quãdo & unde Arſaces ſint appellati 30.b regni cõtẽptus 923.c ſagittæ 929.b ſtudium, ingenium & mores 922.b ueſtitus 928.c uictoria contra Craſſianos 5.c
parthis D. Thomam Apoſt. Chriſtum prædicaſſe 357.b
parthos prorſus eſſe imbelles 929.a.930.a
paſtona 352.a
patara urbs 916.c
patauium urbs 79.c
patræ urbs 649.b
pauones cui planetæ, attribuantur 22.b
paulus Aemylius conſ. Rom. à Cæſare largitionib. corruptus 63.a 70.c
D. Pauli patria 519.b
pauperes qui olim in Romana, Reipub. ſplendidi facti ſint 39.b
paupertatis laus & encomion. ibid.a
pauſaniæ locus de Timæo 6.c
peccata omnia eſſe paria ſecundũ Stoicos 101.b
pecuniæ ſunt belli ſemina & malorum irritamenta 302.a
pediculi Syllam abſumunt 77.a
pediculorum ager 254.c
pegaſea Argo unde dicta 274.c
pegaſi ortus 850 a
pelaſgi unde dicti 310 b
pelecronium uocrum 707.a
pelias rex Theſſaliæ 836,b
peliæ hiſtoria 321.a
pelion mõs Theſſaliæ 87.a.297.c 622.c.716.
peloponneſus unde dicta 183.c in quot regiones diuidatur 183.a unde nomen habeat, eiuſq; limites & regiones 648.c 649.a
pelops cum Oenomao ob Hippodamiam certamen init, & ea potitur 183.b
pelopis & Oenomai fabula uariè deſcribitur 183.b.648.c fabula & hiſtoria 650.a
pelorus promont. 216.a.289.c
pella urbs 913.c
pelles caprinæ pro papyro uſæ 352.b
pellex quid ſit propriè 894.c
pelliceas Tunicas quis inuenerit 310.c
pelta opp. 325.c
pelorus promont. 226.a
pelufij urbis deſcriptio 937.b
peneus fluuius 319.b.880.b.659.b.886 b
penei fluuij aquarum natura mira 700.b
penates dij qui apud Romanos dicti ſint 45.c
pentheus nomẽ unde ſit ſortitus 696.a
penthei interitus & fabula 694.b.308.b.868.c
peremptalia fulgura quæ dicta ſint 123.c
perfidiæ exemplum 948.b
perga urbs 917.a
peritius natiarcha 879 c
periuri quam pœnam ſuſtineant 701.c
periura nomina quam pœnam ſuſtineant 702.c
perpẽnæ hiſtoria & interitus 140.c.769.a
perrhæbus unde ortus 258.c
perrhæbi pop. 147 b.312.c.704.b

perſæ unde Achæmenei dicantur 260 c
perſarum regnorũ limites 358 c regum potentia olim,& cupido regnãdi 260.c ingẽtes diuitiæ in Romanũ ærariũ illatæ 303.b
perſepolis urbs opulentiſſima 260.c unde dicta 722 c
perſeus Meduſæ caput amputat 849.b
perſei & Meduſæ fabula 784.b. 850.a 1001.a 1003.c
perſicus ſinus unde dictus 260.c
perſici regni limites 260.c
perſidis urbes ibid c ſeu Perſiæ deſcriptio, fertilitas & alia multa. ibid.c
perſici pop. 261 a.364 a
peſtifera fulgura quæ dicta ſint 113.c
peſtilentes planetæ qui ſint 141.a
peſtilentia unde oriatur 213.c
peſtilentiæ remedium. ibid c
peſtis antidotũ 79.c.80.a inter Põpeianos milites 637.b c præſentia ſigna quæ ſint 657 a.b Romæ 693 c
petilia à quo condita 223.c.691 c
petręa Arabia unde dicta ſit 341.b
petre ſoror Phaëtontis 218.c
petragori pop. 89.c.94 b
peuce inſ. 323 c 324 a Phaëtontis interitus & fabula 218 c. 220.a ſororum nomine 218.c ſorores in populos tranſformatæ 218.c
phalacbchia 252.b
phalarica haſta quid 665 b
phalerni 267.c
pharnacis filij Mithridatis defectio à patre 265.a.b
pharſaliæ execratio 875.b apud quos autores mẽtio ſiat 252 b ſeu pharſali loci deſcriptio 252.a
pharſalica pugna unde dicta 372.b clades quot prodigijs prædicta ſit 786.b 791.b
pharſalicæ pugnę deſcriptio 680.c 841 a pugnæ mentio apud quos authores ſiat 252.c
pharſalicus campus 372.b
pharſalici campi ubi locorum ſint 252.232 a cãpi unde dicti 687.a
pharſalicorum camporum deſcriptio 874 b.c
pharſalus oppid. 252.b. 686.b. 687 a
pharus inſ. 262.b.679.c.861.c. 904.b.938.a.
phari portus Aegyptiaci deſcriptiõ 938.a.b turres unde dictæ 261.b
pharſalicarum ſacrificium 917.a
phaſelis urbs ibid.a
phaſis amnis clariſſ. 248.258.b, 275 b.
phaſidis deſcriptio ſecũdũm Strabonem 248 c
pheræ op. 686 b 703 a
pherecydis ſententia de Palladio 830.a
philera ſtegiographus unde oriundus 985.c
philippi Beroaldi interpretatio 82 a 362 c.352 c
philippi urbs à quo condita ſit 383.a 874 c eiusq; nominis plures urbes 852.c
philippici campi 148.c
philippicorũ camporũ quot ſtadijs diſtent à Pharſalo 252.c
philippos flu. 732.c
philippos urbs olim Dacos dicta 148.c.252.c. eiusq; deſcriptio & multa alia 732.e
philippus cũ exercitu Aemũ montem altiſſimum aſcendit 148.c
philiſtini & Fauſtuli fratrũ cædes 26 c
philocrates ſeruus C.Gracchi,occiſo Domino,herili ſanguine cõſperſo eodem ferro ſibi uitam abrupit 62.c
philoctetæ fabula 690.c.692.c nauiũ numerus in Troiana expeditione 368.a
philoſophi qui dicti 755.c
philoſophorũ opinio de campis Elyſijs 768.b
philtra quid propriè ſint 713.c
phlegmaticorum ſomnia 283 c
phlegra ubi locorum ſit 783 a
phlegræi campi unde dicti 783.c c.1004.b
phlegræorũ camporũ deſcriptio 1004 c
phocæa urbs 307.a.b unde ſit dicta 377.a.b.c
phocarum natura 742.c
phocęenſes & Phocenſis dinerſi populi 373.b
phocæenſiũ Ioniæ deſcriptio 375.c 377.a.b execratio 377.b
phocenſes unde ſint dicti 307.a patriam relinquunt 307.b
phocenſium origo 373.b.374.a uaria deſcriptio 307.b.c.373.a uirtus in Græcia aduerſus Theſſalos 376.b terra miſerè à Xerxe depopulata. ibid.c ritus fœdus percutiendi 307.c execratio 307.b amolitio & deſperatio ibi.c.377.c interitus 376.c
phocis urbs 305.c regio ubi locorum ſit 377.c
phocidos Ioniæ deſcriptio 375.c
phycus promont. 971.a
phœbe ſoror Phaëtontis 218.c
phœbo ſeu Phœbus Apollinis Pythij ſacerdos 308.a
phœbus unde dicatur 22.c
phœbi & Marſyæ fabula 326.a
phœnice regio 252.b ſydus 193.c
phœniciæ deſcriptio 330.c
phœnix flu.702.a oculis priuatus à quo uiſum receperit 708.b.c auis eiusq; natura, ortus & alia 743.c
phœnicis auis ætas 744 c hiſtoria 332.a.708.c
phœnicũ laus 332.a migrationes ibid.a nauigatio in quã Plagam plerunq; ſiat 332.c
pholi interitus 707.b
pholoës mons 322.a.322.b.707.b 830.b
pholoë opp. 322.b
pholus unus ex Centauris. ibid.b
phocus qs fuerit eiusq; filiæ 1003. 1004 a
phosci filiarum fabula 1002.c
phormio fluuius 43 c
phorinos eunuchus cõſiliarius regis Ptolemæi 940 b
photini conſiliũ contra Põpeium 942 c
phrygiæ regionis deſcriptio, limites,oppida,flumina & alia 328.b
phrygiæ flu. 328.b
phryſia regio 91.b
phryxeum pelagus unde dictum 647 c
phryxi & Helles fabula 275 a. 647.a
phthia urbs unde dicta 686.b 687.a
phthiæ puellæ fabula. ibid a
phylacides matres 688 b
phyſicorũ diſcrepans ſententia de fulminis cauſa 33.b
piceni Cæſari ſe dedunt 228.b
picentes pop. 254.c. 217.a
picenſia urbs 282.b
picentinorum terrã. ibid.b
picenum agrum à Sabinis quid diuidas 325.b
pictauij pop. 94 b
pictones pop. ibid.b
picturæ inuentores 159.a
picus auis auſpicatã 227.c
pietas cui propriè tribuenda ſit 81.b
pilæ Ciliciæ 336.b
pilum quid propriè ſit 5.a. 81.b.c.

pilum

pilum miſſile quid 948.a unde dictum 81.b
pinara urbs 916.c
pindari dictum 212.c Interpret. uerba de Pelope, Oenomao & Myrtile 183.c
pindus mons 147.b. 682.c. 684.a
piratarum potentia 246.c
piratici belli deſcriptio 245.c
piraticũ bellum quam breui tempore Pompeius confecerit 32.c. 33.a.277.a
pirithoi interitus 749.c
piſæ urbs 67 b.183.a.309.a
piſarum urbis deſcriptio, conditio, nomen & alia 287.a.b Senones occupant 58.a.98.c
piſces Dijs ſacrificati apud Phaſelides 917.a
piſces ſine oſſibus 7.c
piſcium ſanguis frigidus 135.b
piſenor unus ex Centauris 312.b
piſenſium terra 309.a
piſſuri pop. 204 b
picardia regio 91 b
pitana ciuitas 315.c
pithecoſæ inſulæ 678.a
pithetes ſtella 111.c
pithias ſtella quo tempore appa ruerit 111.b
M.Platonij interitus 188.a
plancus Syriæ præfectus Pomp. ul tor inſidiator 35.a
planctæ petræ 275.b
planetæ an fatalem uim habeant 735.b excepta Luna, cur quadrigis uehi dicantur 226 b quando pernicioſi ſint 142.a
planetarum curſus quis primum obſeruârit 120.b motus & nomina 815.c.766.c proprietates in ſuis proprijs domicilijs 140.c globus ſeu orbis 139.b reuolutiones in quam plagam mundi plerunq; fiant 7.a typus reuolutionis anni belli ciuilis 145.a
platonis ſententia de Cinyræ opibus 954 c
platonici quid animum nominarint 287.b
platonicorum opinio de campis Elyſijs 968.a opinio de fato 356.a opinio de Mundo 745.c opinio de umbris inſepultorũ 6.b.c
plauſtra quæ dicantur 278.a
plebs & populus ut differant 41.a
plebiſcitum quid ſit. ibid.a Lex, & Rogatio ut differant. Ibid.b
plebiſciti Græca definitio. Ibid.b
pleiades unde ſint dictæ 176.c ſidus quod ſit. Ibid.c Vergiliæ, Suculæ & Hyades ut differant 177.a
pleiadum ortus & occaſus 965.a nomina 965.a
plinij locus de Vrbe Babylone 4.c de maris reciprocatione 91.a de Nili fonte 9.a de Romanorum luxuria 58.b
plutarchi uerba de Syllæ crudelitate 188.b
plutei qui apud ueteres dicti ſint 389.c
pluto diuitiarum Deus 737.b unde ſit Dis nominatus 114.c
plutonis regnũ & poſſeſſio 761 a & proſerpinæ fabula 749.c
plutonem mori non poſſe 746.b
pluuiarum præſagia 398.b.c
pluuias quando fulgetra portendant 213.b raró ſentit Africa 83.a quãdo Luna portẽdat 51 a
podagræ remedium 334.c
podirim quid ſit propriè 904.c
pœonia 1 c
pœni quem deum humanis hoſtijs placârint 101.b Romanis uectigales facti 22.b
poëtæ cur Apollinis & Bacchi opem plerunq; inuocent 19.a quib. modis explicent rem 5.a
poëtarum exordia cõmunia qualia ſint 1.b.281.a
poëtis quæ figura loquẽdi maxime familiaris ſit 150.b
pogoniarum qualitates 112.c
pola urbs 380.a
polemon rex Ciliciæ 150.c
polinicis & Eteoclis odium etiã in morte, eorumq; fabula 118.c
pollentia oppid. 53.c
poloni pop. 358.a
polus qd ſit eiuſq; deſcriptio 900 b mundi quotuplex 900.c
poli quot & qui ſint 17.a.900.a.
pollucis & Caſtoris hiſtoria & cõmigrationes 357.c
polybij locus de Aetna 35.b
polyptoton 21.c
pompa quid ſit 209.a
põpeiopolis unde dicta 33.a 77.c 147.b.732.c
pompeius quam cauſam belli ciuilis prætenderit 20.c quot reges & populos uicerit & apud quos uenerabilis fuerint 925.b 926.a.b. 927.b. 960.b quo ordine Mithridaticum bellum perfecerit 80.a 147.b.c Iuliã filiã Cæſaris in uxorẽ ducit 4.a quã uxorẽ poſt mortẽ Iuliæ duxerit 6.b.c unde Magnus ſit cognominatus 34.c.35.a.71.c. 768.c.881.a Mytilenæis gratias agit pro humanitate 895.a.b. 896.a.b cur Milonẽ in periculo ne conſolatur impedierit 72.c pugnã detrectat 775.a In fœderis pactione Gallias obtinet 4.a cur Noto uent. cõparetur 226 c quater uno menſe triũphat 33.a ſcribit exercitũ aduerſus Cæſarem 69.c dubitat quo tutó ire poſſit 897 c ſe ad bellũ inſtruit cõtra Cæſarẽ 117.a ſilentio nocturno per medias Cæſarianorũ ſtationes in altum abit 269.c quomodo bellũ contra Pyratas inſtituerit 279.a cum exercitu Brũduſiũ proficiſcitur 70 b Romæ conuiuium ſplendidiſſ. celebrat 34.a deos incuſat 830.a quãtus in bello & pace fuerit 35.a in prælio uulneratus 240 b ad Dyrrhachiũ ſe ad fugã parat 671.c.672 omnes copias Dyrrhachium ducit 636.c.637.a.b ferè in pugna cõfoſſus 842.b.c aliquoties à Sertorio ſuperatus 240.b contra Imp. Cæſ. mittitur cũ exercitu 108.c
pompeius 876. oppida in ſuã poteſtatem arte militari redegit 770 a quo die Brũduſio ſoluerit 271.b ubi à Cæſare prælio ſit ſuperatus 372.a liberaliũ artiũ profeſſores Rhodij audit 893.c Peluſiũ peruenit 936.c quãtas diuitias ex ſpolijs in ærariũ Romanũ tràſtulerit 304.c Mitylenas cõtendit 885.c quẽ Deum ante conflictũ Pharſalicũ inuocauit 799.c Hiſpaniã cũ exercitu inuadit 24 c Romæ theatrũ exædificat 34.c piratas prælio ſuperat 77.b quæ loca adierit in fuga 887.a.b dubitat cũ in Aegyptũ fugã ſit inſtituẽdus 910. c.921.a legatos ad Ptolomæum regem mittit 939.c
S.Pompeius ab Octauio prælio ſuperatus 25.a piratis inſignis 716. b à quo & ubi interfectus ſit 25.a oracula de euẽtu prælij Pharſalici cõſulit 716.c quo tẽpore & ubi ueneficã ſit aggreſſus 731.c quo anno ætatis perierit 33.a
pompeij impietas 951.b.c & Mytilenæorum cõſuetudinis cauſa 893.c liberalitas erga philoſophos. Ibid.c Craſſi & Cæſaris fœdus 4.a

pompeij caſtra à Cæſarianis dire-
pta 864 c munificentiæ & libe
ralitas erga ciues Romanos 84.
a & Cæſaris fœdus 23.c & Cæſa
ris odiū unde 6.c ſacrificiū ante
Pharſalicā pugnam 789.a cru-
delitas in Catonē 239.b.c pru
dentia 799 b.c pugna cū Ser-
torio 769 b.c dominatio Ro-
mā multis odioſa 73.b literarū
tenor ad Domitium 231.a cru-
delitas in Hiſpanos milites 75.b
ſignū in uexillis 5.a reſponſum
& dictū cū ei prouincia Mithri-
datici belli offerretur 247.b.
ſuperbia 242.b uitę, honorum
ſeu dignitatū breuis deſcriptio
72.b.c deliberatio de fuga 920.
b nauigatio è Lesbo 905.
906.a b & Cæſaris affinitatem
quid diſſilierit 4.a inſcriptio &
carmen memorabile 35 a & Ser
torij prælia 240.b.c caſtra Cæ
ſar munitionibus cingit 637.a
bellicus apparatus contra pira-
tas 347 a iuuentus 771 a uir-
tutes 777.b acies in pharſalica
pugna 793.c.794.c exercitus
cū Xerxis comparatur 365 a b
clemētia erga Tigranem 362.c
triūphus de Hyarba 960.b tres
inſignes triūphi 859.a triūphus
memorabilis 72.a.b triumpho
rū apparatus & Pōpa 33.b tri-
umphi, uictoriæ & præcipuæ ge-
ſtæ 32.c.33.a triumphus de Mi-
thridate 885.a.b copiarum nu
merus 368.a.776.b copiæ in
pugna Pharſalica 796 a reſpō-
ſum Syllæ Zoilo datum 71.a.
771 a.b.960.b in bellum itorſ
ſomniū, eiuſq; interpretatio 35.
a. 283.b 761 c.762 uxoris no
mine Iuliæ obitus 31.b.284.b
præcipuæ res geſtæ, triumphi, ui
tæ deſcriptio & alia 71.c.75.a.
245.c. 246 c. 768.c. 769.a.
882.a 883.a b. 859 b.c. 910 b.
c.960.c. 961.a 977.a.b fuga
764.a.b. 857.c. 858.a fuga
poſt pugnam Pharſalicā 879 b
fuga in Aegyptum 862.c
fuga in Aſiā 25 a filij fuga & cla
des 261.c clades & fuga apud
Pharſaliā, apud quos authores
mētio fiat 151.c.152.a oratio ad
milites ante pugnā Pharſalicam
812.c.237.b oratio ad comites
in fuga 918.c oratio ad Cor-
neliā uxorem 889 a nauigatio
cum Cornelia uxore 897.c &
Ptolemæi regis amicitiæ cauſa
939.c uerba ad Septimiū 949.
c oratio & precatio ad ſuperos
poſt cladem Pharſalicā 858.b.c
filij res geſtæ poſt patris cædem
970.b filiorū lamētatio & mœ
ror ob paternis cædem 952.a.b
oratio ad Veneficā 733.a.b fa-
cinora 715.c liberorū pugna cū
Cæſare 679 a filij qui in locu
à Cæſare ſuperati ſint 23.b di-
ctum antequā ſua naui egrede-
retur 946 b 947 cōſtantia
in mortis agone 950.a.860.a
cōiugis querela ob cædem eius
949.b.950.a cædes & interi-
tus 948.b 764.a.b tumu-
lus 952.a caput à buſto abſciſ-
ſum 952.b corpus à quo ſit cō-
ditū 954.b epitaphiū 957.
952.a ſtatua in qua eius triūphi
ſcripti 969.c
pompeio frumentariæ rei poteſtas
traditur 73.a ſumma poteſtas
belli à ſenatu demandata 108 c
triumphum Sylla inuidet 72.a
uaria epitheta à Cæſare indita
73.a.76.c.78 a qui populi au
xilia miſerint 305 c.776.a.
797.b.c maris imperium de-
mandatur 32.c
pompeium quæ ciuitates & popu
li in bello ciuili imitati ſint
227.a
pompeiani poſt Pharſalicam pu-
gnam ſe Cæſari dedunt 863.b
pompeiorū trium interitus 762.
763.a
pompeianorum fames 655.b
militū alacritas ad pugnā 783.a
fuga 843.b 847 b terror &
metus ante cladem Pharſalicam
834 c & Cæſarianorum clades
ad Dyrrhachium 659.b.c cla-
des ad Vticā 679.b clades ad
Mūdam 23.b clades in diuerſis
locis 659.b.876.b.c clades in
Pharſalica pugna 843.c interfe
ctorū numerus in Pharſalica pu
gna 680.c.789.c 775.b.855.a
pomœrium quid propriè ſit 229.a
pons Suſis artificioſi operis 560.b
pontem ſuper mare ſtruit Xerxes
269.270.a Cæſar ſuper Rhe-
num ſtruit 244.a
pontica ora, & ponticę gētes 79.c
pontificatus Romani deſcriptio,
ordo & inſtitutio 229.b
pontificis cœna prouerbium 38.b
pontifices unde ſint dicti uariæ ra
tiones 229 b Romani quē ordi
nem ſeruarint in luſtratione
229.b
pontificis dignitas à quo ſit inſti-
tuta, ibd.b
pōtificum officia apud Romanos
ibid.b
pontina palus 293.a
pontus quid propriè 855.c ue-
neni & herbarum ueneficarum
ferax regio 79.c
ponti deſcriptio 224.c.362.b.
263.c.722.a
ponti inſula 362.b
ponti menſura à Boſphoro Thra
cio uſque ad Mæotium lacum
362.a
popilius interfector Tyberij Grac
chi 62.a
populare quid propriè ſit 759.c.
860 c
populus cui dicata fuerit 66.c
& plebs ut differant 42.a
populi quæ Pompeio auxilia mi-
ſerint 305 c.776.a qui Xerxi
copias ſuppetias tulēre 367.a
populos potentes quid euerterit
37.b
portæ Caſpiæ quæ & unde dictū
909.b Amanicæ quę dicantur
233.a
portērum ad Rubiconem flu. ui-
ſum 53.b
portenta uaria ante pugnam Phar
ſalicam 785.b.787.a
portus Carthaginenſis deſcriptio
257.b.258.a
porus ubi ab Alexandro ſit uictus
339.a
potidæa 783 b
poſcere quid propriè ſit 763.c
poſthumius turpe fœdus cum
Samnitibus init 180.b
poſtularia fulgura quæ dicta ſint
233.c
prælium nauale inter Octauium
& S Pomp. 25.a
præneſte urbs unde dicta 186.c
capitur & ſpoliatur 168 a
prænestinorum 5000 uno loco
cæſi 186.c inermium
clades 182.a multi ſibijpſis
mortē inferunt 182.a lanieua
ſeu ſtrages 278.c
prænotiones ex auiū uolatu 232.b
præpetes aues quæ dicātur 1007 b
prætoria oauis quæ dicatur 395.a
prætuſiani pop. 223 a
preſter ſerpens eiuſq; natura
anta.a.1018.b
priami familia 365 b
principem quæ conſtellatio por-
tendat 113.a
principem non debere totum no
ctem ſtertere 193.b.a

principes moderni quàm libera-
les ſint erga literatos 894.a.b
procella quid ſit propriè 992.a
prodigiū quid ſit propriè 991.b
prodigia quæ Pharſalicam pugnā
ante ceſſarint 785.b.787.a
multa oſtijs in locis uiſa 788.b
quæ Ceſaris aduētum Romam
anteceſſerunt 212.a
pronuba unde dicta 802.b
propertij patria 207.b
propontis 263.c
proſerpinæ fabula 749.c rap-
tus 749.c.705.b taurus ma-
ctabatur 237.a
protagoras quid animum nomi-
net 287.b
protea inſula 394.a

PROVERBIA.

A' Carceribus ἀπὸ τῶν βαλβί-
δων 68 a
Abydū ne temerè nauiges 647.a
Addere faces, addere ſtimulos, ad-
dere & ſubdere Calcaria 59.b
Ἀλλα δ' ἀλλαχῆ καλά 124.b.
283.b
Animus noſter Deus eſt 213.a
Arcadiam me poſtulas. Arcadicū
germen 312.a
Arcadas imitari 312.a
Aſiaticus luxus 312.a
Aſpis à Vipera accipit malum
1009.b
Athos celat latera Lemniæ bouis
267 b
Batava auris 99.a
Calabri hoſpitis Xenia 260.b
Cato tertius 196.a
Χωρὶς τὰ μυσῶν καὶ φρυγῶν ὁρίσ-
ματα τὰ δὲ δ' ὁρίζειν χαλεπὸν
324.c
Χρὴ δὲ πρὸς θεὸν ὑπερίζειν 889.c
Cilicium imperium 77.c
Cilix haud facile uerū dicit 77.c
Cinyræ, Midæ & Crœſi opes
953.c
Claſſicum canere 55.b.85.a
Cœlum Atlantis humeris ſuſtine-
re 201.c
Colophonia ferocitas 915.a
Colophonium aurum, Colopho-
nium ſuffragium, Colophonem
addere 915.a
Conclamare & Conclamatum eſt
156.b
Corcyra libera 238.c
Corinthiari, Corinthus non indi-
guatur Ilium, & alia mōta pro-
uerb. 649.b.c
ad Cornices decertare 209.c
Corycæus auſcultauit 335. b
1016.b
Craſſo Crœſoúe ditior 6.b
Cretiza aduerſus Cretenſem
966.a
Cretizandum contra Cretenſem,
Cretenſis ſacrum 317.b
Curetum os. Cretenſis cum Aegi-
nita. ibid. b
Dies aliquando parens, aliquādo
nouerca eſt 824.a
cum Dijs pugnare 689.c
Dodonæum æs 314.b.386.b
Elephantus nō capit murē 667 a
Elephāti celerius pariūt. Elephan-
tem citius ſub ala regea 665.a
Elephātum ex Muſca facis 667 a
Ἑνὸς θανόντος γένο μυριῶν ου-
γί 870.871.a
Ἕπου θεῷ, id eſt, ſequere Deū 213.a
Euripo inconſtantior 273 b
Ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα 236.c
Fama nihil uelocius 107.a
Fatum ineuitabile 145.a
Glaucus guſtata herba in mari ha
bitat 404.c
Gnidij nodi 916.a
Græcia nequaquam nouit fidem
Græca fide mercari 374.a
Hecates cœna 794.a
Herculis Labores 224.c
Hydram ſecare 1003.a
In pugna res agitur, & nulli parci-
tur 810 a
Καιρὸς δ' ἐπὶ πᾶσιν ἄριστος 212 c
Λεπτὰ κακῶν 1002.c
Lesbij calices, Lesbia regula, Leſ
biari, Lesbijs digna 888 b
Libera Corcyra 887.b
Libya ſemper mali aliquid 84.a
667.a
Libyca fera, λιβυκὸν θηρίον 49.b
50.a.84.a.172.a 666.c
Libya ſemper aliquid noui 988.a
Lynceo oculatior 741.c
Lumen maius obſcurat minus
277.c
Mæandri flexabilitas 327.b
Mala ad ſe trahens 676 b
Maleam legens 969.c.650.c
Μᾶλλον ἀδικεῖσθαι, ἢ ἀδικεῖν
861 c
Mare cœlo, terram cœlo, ſupera &
infera miſcere 22.a
Maſſiliam nauiga 373.b
Meſſe tenus propria uiue, Metiri
ſe quenque ſuo modulo ac pede
943.c
Muli Mariani 267.b
Myſorum præda 324.c
Myſorum ultimus nauigat 325 b
Nil ſine magno labore mortalib.
datur 813.a
Neo pia claſſica dixit 55.c
Non Chius, ſed Cius uel Cous
915.c
ὁ νῦν γὰρ αὐτὸν ἔχειν ἐν ἀγκάλαις θε-
ός 215.b
ὕδωρ ἄγαν 212.c
Pangæa Diana 248.b
Πάντων μέτρον ἄριστον 213.a
Partho fugacius 54.b
Phaſelitarum ſacrificium 917.a
Phocenſium deſperatio 377.c
Phocenſium execratio 307.b
Φωκαϊκὴ ἀρά 377.b
Πολλαὶ πολίχναι εἰσι 306 b
Pontificis cœna 38.b
Punica fides 12.c
Quid ſi cœlum ruat 201.c
Riſus Sardonius 290.b
Saguntina fames 380.a
Salaminia nauis 316.a
Samiorum flores 913 b
Sardi uenales 290.c
Scolon ne proficiſcaris ipſe 308.b
868.c
Scytha ſulſans aſinum, ἀντιζητό-
νος σκύθης τὸν ὄνον 8 a
Scytharum oratio 8.a
de Scythis uaria prouerbia 8 a
Siculæ nugæ, Siculiſſare, Siculus
mare, Siculus Omphaciſſat, Si-
culus miles 290.c
Σιγᾶ δὲ τὸ μηδὲν ἄγαν ἐστὶ ἀ-
ναγκαῖον περιττῶς 212.c
Sūma imis permiſcere, ſacra pro-
phanis, mare cœlo, terram cœlo,
cœlum terræ miſcere 301 a
Tænarium malum 739.a.970.c
Thamyras inſanit 689.b
Theſſala fides 710.c
Theſſala mulier & Theſſalorum
commentum 710.c
Theſſalorū res ſemꝑ inſidæ 710.c
Titanas impiorus 751.a
Titanicus aſpectus. ibid.
Τρία κάππα κάκιστα 252.a
ad Triarios res rediit 847.b
ex Tripode aliquid dicere 19.a
255.a
Vētis permittere & tradere 919.b
Prouidentiam Epicurei negarunt
830.a
pruteni pop. 358 a
pſammare 309.a
pſammeticus Aegyptiorū rex Nili
fontem perſcrutari conatus 9.a
pſeſij pop. 264.a
pſyllis 991.a
pſylli oſus 1021.b.c
pſyllorū gens 1021.b artes 1022 b
interitus & fabula 992.a
ptelearium uinum 688.c

pteleon nemus 688.c
pterophoros regio 159.c
ptolemæus Cyprius ſe ueneno necat 304.c Auletes à Pōpeio regno reſtitutus 961.b.940.a Lagi ubi natus ſit 345.b Pompeio hoſpitium denegat 943.c
ptolemæi & Pompeij regis amicitiæ cauſa 939.c.940. perfidia 948.c deſcriptio à perſona 40 b reges Aegyptij unde ſic dicti 149.b
ptolemæorum catalogus 149.b
pudicitiæ probatio apud Pſyllos 1031.b
pudicitiæ exemplum 212.a
puerperæ quam Deam olim iouo cant 209.b
pulmo quid 737.a
punica fides prouerbium 12.c
punicorum bellorum deſcriptio 12 b.159.a
puniceus color qui propriè dicatur 49.c
purpura quid ſit propriè & unde componatur 155.c.332.c
puteal Libonis 217.a
pylæ portæ 77 b
pylos urbs 67.b.311 b
pyramides Aegyptiorum regum 953 a
pyraſus urbs 688.b
pyraticum bellum quā breui tempore Pompeius cōfecerit 77.b 279.a
pyrenæi montes unde dicti 149.c
pyrenis Bebrycis filiæ fabula 149
pyromantia 718 b
pyrrha à Diluuio ſeruatus 118.c
pyrrhæ regnum 705.b hiſtoria 141.b
pyrrhamus flu. 334.c.336.c olim Macedonia dicta 1.c 681 b
pyrrhus Epirota unde genus ducat 12.a Epirotarū rex uictus à Romanis 12.b 303.b
pyrrane urbs 324.c
pythagoræ philoſ. patria 415 b dictum 212.c
pythagoram magnū fuiſſe 723.a
pythia certamina 308 a eorum quid ſint 714.a
pythius Apollo unde dictus 714 a
pythij Apollinis templum & ſacrificia 308 a
pythinſum in Iberia Sertorius occupat 240 a
pytho urbs 308.a
python, quis fuerit eiusq; fabula 783.c
pythonis interitus 784.a

Q

QVercus cui dicata fuerit 66.c quercus corona quæ apud Romanos fuerit 66.b cui data fuerit 81.c
quinquennales ludus quis inſtituerit 14.c
quirites unde Romani dicti ſint 46.c.214.a
quirino quot flamines dedicârint 134.a

R

RAphia urbs 330.c
Rauracſes 100.c
regiones quomodo nomina mutârint 1.c
rauenna urbs 217.a.218.a
regna & imperia quæ uitia euertant 37.a
regnum firmum quod iudicandum ſit 25.a
remus à quo interfectus ſit 27.a
remi cauſa unde dicantur 395.b
repagulum quid ſit 68.a
reſina ubi naſcatur 906.a
rha & Rheon radix uenenum fugiens 80.a
rhadamanthus Gnoſius uir iuſtiſſimus 257.a
rhæte quæ fuerit eiusq; fabula 707 b
rhæti nunquam deuicti à Romanis 163 b c
rhætorum deſcriptio ſecundùm Glareanum 163.a.b
rhegium urbs 224.a
rhenorum regio 95.c.96.a. ritus & conſuetudo 96.b
rhenanos quid diuidat à Sueuis 106.a
rheni fons, tractus & oſtia 84.b. 105 a 163.a deſcriptio ſecundùm Glareanum 163.a
rhetani 342.b
rhimnici pop. 364.a
riphæi montes 263 c.359.b
rhodanus flu. 89.a.716 à unde nomen habeat 89.a.395 b
rhodani ortus & tractus 89.a. 100.a oſtium 163.a dulces aquæ in Lemanno lacu ſupernatant 87 c
rhodano quæ flumina influant 100.a
rhodes & Rhoda op. 88.c.89.c
rhodope urbs 830.c mons 322 c. 936 b. 830 c
rhodus inſula eiusq; deſcriptio 916.b
rhœteum promont. 688.b
rhœtea littora & Rhœteum promontorium 325.b
rhœtus unus ex centauris 322.b
rhymnici pop. 161.c
rhytus promont. 690.c
riſus Sardonius 290.b
robur quid ſit 176.c qui planeta gignat 143.a
rogatio unde dicatur 41 b Lex & plebiſcitum ut differant 41.b
rogerius magnus 723 a
roma quando & à quo condita ſit uariæ opiniones 265.b.827.b. c à Senonibus capta 58.a à Gallis direpta 757 a
romæ ingens terræmotus 188.c
Romam Sylla occupare conatur 168.a urbem aliquando Tyrrhenam uocatam 190.a quibus cuſtodiendam Cæſar poſt direptum ærarium tradiderit 371.b.c Cinna & Marius occupant & ingentem ſtragem inter ciues edunt 173.b
romana ſacra à quo inſtituta ſint 46.b curia deflagrata 74 a
romanum imperium uenale 41.c in duas partes diuiditur 31.a quando inclinare cœperit 11.c quid euerterit 37.b
romani imperij potentia ante bellum ciuile 24.b ærarij ingentes diuitiæ. 303.a.b.c
romani Barbariſſimi 105.a unde Quirites dicti ſint 46.c quoties à Carthaginenſibus ad arma prouocati ſint 12.b unde auguriandi diſciplinam acceperint 125.b Pop. curia apud Gallos quæ fuerit 99.c ſecundùm quid ſuas hiſtorias cōtexuerint 823.b.c conſules ob aduentum Cæſaris Roma aufugiunt 180 b urbem derelinquunt 110.c delectum Capuæ habent 109.a turpe fœdus ineunt cum Samnitibus 180.b legatos ad Marium & Cinnam mittunt & ueniam deprecantur 173 a b à Pyrrho prælio ſuperati 12.a duobus prælijs à Cimbris ſuperati 58.c à Senonibus magna clade affecti. ibid.a Trib. Pleb. urbe aufugiunt 198.c uarijs in locis à Spartaco prælio ſuperati 242.b.c legatos ad Syllam mittunt 167 c exercitum contra L. Antonium mittunt 13.c à Parthis prælio ſuperati 4.b ſæpe ab Annibale in Italia fuſi 159.c quo caſtra ad Rhenum contra Germanos habuerint 93.b.106.a.b

romani

romani quos reges & populos ui
cerint, ex quorum ſpolijs ſuum
ærarium in immenſum auxerit
303.a b
romanorum luctus 157.b.
c 158 a.b auaritia 37.c.
39.a amplitudo 823.a hu-
manitas 672.b luxuria in
quibus precipuè conſtiterit 38.
b luxuria quibus legibus & ſta
tutis prohibita fuerit 38.b.c
ueterum habitus 814.a
imp.inſignia 5.a opinio de
fluminibus 133.c metus
ob prodigia 137.b ritus
in mortuis ſepeliendis 156.b
c conſpiratio contra C. Grac
chum 62.a nuptiæ 809.
b c tumultus ob legem agra-
riam 61.a ueterum conti-
nentia & mores 57.b mol-
licies in cultu 19 a appara-
tus aduerſus Cæſarem 69 c
& Antonianorum conflictus
ad Mutinam 24.a.b locu-
pletum conſpiratio contra Ty-
berium Gracchum 62.a.b
exercitia militaria 919.a
terror & tumultus ob aduentũ
Cæſaris 69.b.103.b,c mul-
ta millia Sylla contra fas & ne-
fas occidi curat 73 b pri-
mum ciuile bellum quando ac-
ciderit 76 a expeditio con-
tra Mithridatem 79.a ci-
uium in Syllana rabie centum
millia occiſa fuiſſe, inter quos
90 ſenatores, conſoles 15.
2600. equeſtris ordinis fol.
189 a & Sabinorum diſſidium
à uirginibus diremptum 32.b
ciuium numerus ante ciui
le bellum 712.c. 811 c
Senatorum trepidatio ob Cęſa-
ris aduentum 64 c clades
in Cannenſi pugna 159.b.
822.b clades ad Alliam 757.
a 823 a clades ad Aufidum
228 clades ad Furcas Caudi-
nas 180.c clades à Sparta-
co illata 242.c clades horren
da à Sylla illata 181.a clades
in urbe 174.a clades uarijs
in locis 855.c
romulus à ſuis pro deo cultus
poſt obitum: item quot annis
regnârit 46.b in augurum
album adſcriptus 825.b
romuli & Remi hiſtoria & ortus
817.a.b & Remi odij cauſa
27.a mœror ob fratris cæ-
dem 27.a de morte uariæ opi
niones inter authores 46.b.c
ros pro imbribus in Africa ruit
85.a
roſcillus dux ſtrenuus 799.a
roſtra ubi Romæ poſita fuerint
64.a apud Romanos quæ di-
cta ſint 64.c.777.a
roſtrata corona quis primus do-
natus fuerit 64.b
roterodami quando fluxus & re-
fluxus maris fiat 91.c
unde fingatur, quod raptus ſit
in cœlum 46.a
roxolani pop. 264 a.195.c
rubeus color an rectè Latinè dica
tur 50.c
ruber unde denominetur 50.c
rubis oppidum 30.c
rubiconis fluuij tractus & natura
43.c.49.b.c
rubiconem fluuium quo die Cæ
ſar cum exercitu transgreſſus ſit
51.a cũ exercitu,nemini tran-
gredi conceſſum erat olim
44.a.b
rubreſcus lacus 90.a
ruſſorum terra 264.a
rutheni pop. eorumq́ terra 89.c
200 a.358,a
ruthenorum urbem ubi locorum
ponat eam Sulpitius 886.b
rutubantus flu. 221.b
rutupia urbs 652.b

S

SAba urbs 1017.b.342.c.
ſabæ fertilitas 1017.c
ſabæi pop. 342.c
ſabinorũ ſtudia & ædificia 342 c
ſabellici interpretatio 84.c.87.c
967.b
ſabino uirginis prælium inter Sa-
binos & Romanos dirimunt
32.b
ſabinarum mulierum pudicitia
218.b
ſabini conſilium 98.a unde di-
cti,eorumq́ terra 212.a
& Romanorum diſſidium à Vir
ginibus diremptum 32.b
mos in nuptijs celebrãdis 212 a
ſacæ pop. 261.a 203.a.364 a
ſaccarum quo terra gignat 539 c
ſacer morbus qui dicatur 058.a
ſacerdotum apud Romanos offi-
cium, inſtitutio, ordo & nume-
rus 229.c
ſacra Romana à quo inſtituta ſint
46.b
ſacramento teneri quid ſit 85.a
ſacramentum militare 85.a
ſacrificandi ritus apud Romanos
209.c apud Græcos 343.a
ſacrificia Bellonæ deæ 849 a
Cybelæ,Bellonæ & Iſidis quo or
dine facta ſint 122.b.c Eume
nidum ſeu Semnarum dearum
114.a Gallorum 204.b La-
rium quo ordine facta ſint 111.a
Romanorum quo ordine facta
ſint 133.c Roman. in Latinis
ferijs 118.b.c
ſacrificiorum epulones quot fue-
rint 132.c
ſacriportus locus 277.b
ſagittarij optimi Baleariici 34.a
ſagena flu. 89.a
ſagum ſignum belli 13.c
ſaguntina fames 380.a
ſaguntinorum ortus & potentia
377.c 378.c fides erga Roma-
nos,eorumq́ exitus 379.a
ſaguntus 142.a
ſalaminem ob inſulam interneci-
num bellum inter Athenienſes
& Megarenſes 325.b
ſalaminia nauis 316.a
ſalamis oppid. 316.b
ſalapia oppid. 254.c
ſalembrona unde Italia ſit dicta
22.b
ſalentini pop. 217.a.154.c
ſalernum oppidum 222.b
ſalentinum promõtorium 260 a
ſalij qui & unde dicti ſint 131.c
ſaliorũ uariæ appellationes 133.a
ſalluſtij aurea ſententia de pernis
cie diuitiarum 57 c
ſalpyga ſerpens 1018.c
ſalſugæ. ibid.c
ſama urbs 342.c
ſambra fluuius 97.b
ſamnites,Sabelli 223 b
ſamnitium urbes olim 279.b
origo & deſcriptio 179.a.b
crudelis clades ad portam Gal-
linã 178.c.179.b nota 479.
a b. & Romanorum diuturnum
odium 179.b.c mores,ſtatuta
& alia 180.a opes breui tem-
pore mirum in modum creſcit
179.a b
ſamniticum nomen ad unum de-
letum 179.b
ſamos urbs eiusq́ deſcriptio
913 a
ſamothracium direptum 246 c
ſancta Maura inſula alio nomine
Leucadia dicta 14.b
ſandones Lydus bellum contra
Cyrum diſſuadet 366.b
ſanen urbs 783.b
ſanguis in quibus animalibus nõ
ſit calidus 135.b

ſanguinem equinum qui populi bibant 364.c pluit 112.a 788.b.790.e
ſantones pop. 94.b.89.c
ſapis fl. 218 a
ſapiens qualis eſſe debeat ſecundum Stoicos 195.c.200.201.b
ſardanapalus effœminatiſſimus rex 160.e
ſardeis opp. aliâs Hydæ dictæ 328 e
ſardinia quibus prouerbijs locū fecerit 290.c peſtilentem aërē habet. ibid.c
ſardiniæ deſcriptio. ibid.a.b
ſacra feralia quæ dicuntur 135.b
ſarreſtes pop. 221.c
ſariſſa quid 5.a.912.c
ſarmatia duplex eiusq́ deſcriptio & limites & populi 98.c.99 e 295 b.826.a.264.e Europææ limites 162.264.c Aſiaticæ deſcriptio 359.c
ſarmatica inſula 323 b
ſarmaticæ portæ 77.b
ſarmatæ pop. 295.c pop. aurum & argentū ignorant. item eorū habitatio, ædificia, & mores 7 c
ſarmatarum ferini mores 99 a 365.a ueſtitus 98.c
ſarmatas non eſſe indigenas 358 b
ſarnus fluuius eius fons & tractus 021.b
ſarpedon promont. 336.b
ſaſon inſ. eiusq́ deſcriptio 260.b
ſaſonis nominis uaria inclinatio. ibid.c
ſatrapena. ibid.b
ſaturnia unde Italia ſit dicta 11 b
ſaturni interitus cauſa. ibid.b
ſaturnus ubi uictimis humanis placatus ſit 101.b cur liberos deuorare dicatur 7. cur ſit ſtella frigida 141.a
ſaturni ſiue aquæ admirandæ natura 221.c & Titanis pactum de regno 7.a ſyderis proprietas & natura 141.a domicilium quod ſit 140 c ſtellæ motus 139.b ſtellæ color 141.a regnum 761.a præſignificationes 141.b
ſaturno quæ animantia tribuantur 22.b
ſatyrus flu. 94 a
ſatyri pop. 93.c dij 383.b animalia eorumq́ natura 94.e ab Indis colti. ibid.a
ſauia & Sauienſes regio 668.b
ſauromatbæ pop. 7.b 57.b.359 c aliâs Tartari 910.c quomodo à Græcis dicantur 7.b
ſauus fluuius 324.b
ſaxones pop. 95.c
ſcæua quis fuerit 661.a.b
ſcæuæ cēturionis fortitudo & uirtus. 659.b
ſcenitæ pop. 342.b
ſciomantia quid 754.b
ſcionen urbs 783.b
L. Scipio Pompeio filiam Corneliam in uxorem dat 758.c
L. Scipionis Naſicæ acumen ingenij 131.b.c Pompeij ſoceri defectio & fuga 227.c interitus ibid.c
L. Scypioni Syria demādata 69.c
ſcolus urbs 308.b
ſcotia 652 b
ſcoti unde orti ſint 246.b
ſcordiſci 252.c
ſcordiſcus flu. 251.b.340.b
ſcordiſcus mons 845.b
ſcorpij natura & deſcriptio 1018 b.c
ſcorpionis ſyderis deſcriptio, qualitas & natura 143.b
ſcyllæ deſcriptio luculenta 216.a. 213.c
ſcyllaceus ſinus 225.c
ſcyron quis fuerit, eiusq́ fabula 318.a
ſcyronia ſaxa. ibid.e
ſcytale mus araneus 1011.a
ſcythæ unde dicti ſint 8.a cur uinolenti ſint. ibid.a ubi habitent, eorumq́ uariæ appellationes 7.b primi mortalium eſſe uolunt 7.b 364.a
ſcytharum arma 356.b mores uictus & alia 7.c.8.a.356 c 369.b.c cultus diuinus & hoſtia 8.a oratio prouerbium ibid.a ſolitudo. ibid.e
ſcythis quid maximum opprobrium ſit 7.c.8 a
ſcythia unde ſit dicta & alia plura de Scythia 220.c.293.b quomodo nunc dicatur eiusq́ deſcriptio 7.b.162.a
ſcythiæ deſcriptio eiusq́ oppida 355.c. 682.b. 826.b. 908 b.c amnes 7.b
ſcythica terra cur ſit inhabitabilis. ibid.b
ſcythiſare 8.a
ſebaſtopolis 341 b
ſebaſtia ciuitas 252.c
ſedibonistes pop. 94 b
ſedunos à Celtis quid diſcernat 89.a
ſedunenſis diœceſis 89 a
ſelenit 126.c
ſeleucia urbs 363.a. 645.908.b urbs à quo cōdita 4.c.5.c.904 a
ſelinus urbs 917.c
ſella mons 313 a
ſellæ pop. 312.c
ſellæ curules unde dictæ 298.b
ſemiramidis opera Babyloniæ 4.c.5.a.351.b.923.a.b
ſemiuocalia ſigna militaria quæ dicantur 52
ſemnæ Deæ quæ dicantur 124.a 286.a.
ſemnarum & earum templum & Feſtum Athenis 124 a
L. Sempronius Conſ. ab Annibale prælio ſuperatus 159.c
ſenæ urbs unde nomē habeat 57.c. 218.b
ſenas Pompeius deripit 75.a
ſenatores quot interfecti ſint in Pharſalico pugna 851.b
ſenatorum Rom. clades à Sylla illata 281.e
ſenatus conſilium quid ſit 41 a
ſenatuſconſultum de Rubiconis limitibus 44.e
ſeneca ut Fatum definit 155.a
ſenecæ uerba de Nili incrementis 10 b
ſenna flu. 218 b
ſenogallis unde dicta 57 b.218.b
ſenones pop. 57 b Italiam runt & aliquos oppida diripiunt 57.c Romanos prælio ſuperāt 58.a Italia cum magna ſuorū clade pulſi 58.e
ſenonum natura, mores, & cōſuetudines 57.c
ſeps ſerpens 1012.e
ſepia pro atramento ueteres utebantur 332.c
ſeptentrionalis axis qui dicatur 17.b
ſeptimanorum urbs 98.c
L. Septimius uir ſceleſtiſſimus 947.c.948.c quis fuerit 943.c Pompeium Imp. Rom. appellat 946.b Pompeium interficit 948.b
ſequani unde dicti 96 b
ſequanorum terra 89.a 96.b
ſerbi pop. 264.a
ſeres populi 8 b
ſerica lana quo pacto conficiatur uaria opinio. ibid.b
ſerpentes quid abigat 742.c palmares 1017.c
ſerpentum uaria genera in Libya 1009.a.b & uenenorum remedium 1022.b.c.1013.c copiæ in Libya cauſa 1008.c
ſertorius ob quas cauſas Hiſpanis chariſſimus ſit factus 240 a
ſertorij laus. ibid.c

ſertorij

ſertorij patria 239.c uitæ breuis deſcriptio 139.c.140.a res geſtæ contra Pompeiū & Romanos 240.b 769.c crudelitas in ſuos 769.c interitus 240.c 71.a.769.c
ſertoriana coniuratio 140.b.c
ſertorianum bellum eiusq; cauſa 960.a
ſeruia regio 314.b
ſerui amor erga ſuū Dominū 62 b
ſeruilia mater Bruti cum Cæſare rem habet 191.c
ſeruile bellum à quo ſit ſopitum 243.a
ſeruilis belli cauſa & ortus 141.b
ſeruitutis uocabulum apud Romanos inuidioſiſſimum 11.c
ſerum mercimonia 8.c
ſeſſguaui pop. 94.b
ſeſoſtratis Cnidij opus 861.c
ſeſoſtris regis expeditio in Europam 151.a
ſeſton urbs 270.a
ſeſtus opp. 646.c
ſexaguani pop. 94.b
ſextanorum urbs 98.c
ſexti Licinij interima 177.a
ſibaris & Siobaris 337.a
ſibylla Cumana quo tempore claruerit 121.a
ſibyllæ Cumanæ carmina reperta ibid.a
ſibyllini libri quanto precio uenales ublati ſint 131.a
ſibyllini libri à quibus apud Roman. & quo in loco cuſtoditi ſint 130.c
ſibyllinum uaticiniū de Idæa matre 231.a
ſicambri à Cæſare deuicti 244.c
ſicania olim Trinacria dicta 189 b
ſicaniæ deſcriptio 651.b.289.c
ſicani pop. 289.b
ſicilia ab Italia terræmotu diuulſa 224.c quibus prouerbijs locum fecerit 290.c cui ſit dedicata 749.c.750.c
ſiciliæ deſcriptio 224.c.223 a 116.a.289.c fertilitas 290. forma 226.a
ſiculi pop. 189.c.218.a
ſiculum mare 216.c.224.b.c
ſida urbs 917 a
ſides oppid. 190.b
ſidon quid Phœnicum lingua ſignificet 351.b urbs nobiliſſima eius deſcriptio 331.a.b.363.a
ſidoniæ populi 363 a
ſidonij populi inuentores Arithmeticæ 330.c
ſigæum promontorium 125.b.
646.c.688.b
ſigna cœleſtia an fatalem uim habeant 735.b obliqua & recta quæ ſint 1008.b à Græcis quomodo dicantur 814.c calida & ſicca quæ ſint 242.a Zodiaci in quot partes diuidantur 349.b
ſignorum miliarium apud ueteres quot fuerint 5.a & Planetarum reuolutionis typus anni belli ciuilis 343.a
ſignaol pop. 94 b
ſignifer circulus quid 814.c à Græcis quomodo dicatur 21.a
ſigniferi obliquitatē quis primū obſeruârit. ibid.a
ſilania ſlu. 221 b
ſiler, Silarus & Silaris fluuius eius natura & deſcriptio 222.b
ſilij uerſus de Clitumno flo. 107.b de Pyrene Bebrycis filia 130.a
ſilui ubi locorum ſit 9.a
ſimiæ quo pacto decipiantur à Pſeudali 663 a
ſimul quid ſignificet 733.b
ſimulachra Deûm Romæ ſudaſſe 112.a
ſinderonis oppid. 324.b
ſinecis figura 17.c
ſinope & Sinueſſa urbs 222.b
ſicani pop. barbariſſ. 651.b
ſiris aliâs Nilus 110.b
ſirmium oppidum 668.b
ſiroani Iſthmium certamē inſtitutum 18.c
ſirtes duæ 904.c
ſiſtrati ſacerdotes qui dicti 963.a
ſiſtrum quid ſit propriè 963.a
ſitula ſerpens 1011.b
ſitus quid ſit propriè 837.c
ſoli ubi nullam umbram reddat 964.c
ſol apud quoſdam populos tantū uerno Aequinoctio exoritur 364.a cur Phœbus dicatur 22.c
ſolem in cauſa eſſe maris reciprocationis 93 a orientē Atlātes diris imprecationib. proſequuntur, orientem uerò adorāt 330.b
ſolis proprietates & qualitas 16 a defectus ſeu Eclipſis quādo fiat 767.a curſum quis primùm obſeruarit 180.b motus & magnitudo 26.a domiciliū 142 a eclipſim quis primùm reprehenderit 225.a b eclipſis quando fiat 718.b motus & urbis 139.c
ſoli quæ animātia tribuātur 22.b
ſolifuga 1018.a
ſoletum deſertum 254.c
ſolinus quomodo umbras diuidat 344.c
ſolon ſtratagemata Salaminem urbem occupat 313.b.c
ſolunis dictum 211.a
ſolos oppidum poſtea Pompeiopolis dictum 77.b
ſolpuga 1018.c
ſomnium quid ſit 44.771.c
ſomnia quæ ueriora ſint 283.c
ſomniorum genera quot ſint, & quibus ſomnijs fides ſit habenda 767.c cauſa 771.a uaria genera 281.a.b interpretationis inuentio 718.a interpretationē quis inuenerit 116 b
ſomnijs cur non ſit habenda fides 282.c. 283.a
ſontiates pop. 94.b
ſophene regio 252 b
ſophoclis dictum 946.b
ſopor quid propriè dicatur 184.a
ſolſtitiale poſtum 150.b
ſolſtitiū hyemale & æſtiuale quādo & ſub quo ſigno fiat 12 a
ſparendami quando fluxus & refluxus maris fiat 91.c
ſpartanum bellum 15.a
ſpartacus ſeruilis belli author & dux unde oriundus 241.b.c
ſpartaci res geſtæ 241.b.242.b.c interitus 143.b.c
ſpartiatæ Arcadibus bellum inferunt 311.a b
ſpartanis matrimonium promiſſuum erat 208.b
ſpecus Herculis 119.a
ſpecus ingens ac eximius 336.a
ſpeluca pagus 163.b
ſperchios flu. 699.b
ſphærā qs primū inuenerit 120.b
ſphinges ubi naſcantur 741.c
ſpina nuptiarum facibus erat auſpicatiſſima 210.b
ſpira urbs 93.b
ſpiritus unde proficiſcātur 401.b quottuplex ſint 751.a
ſtœchades inſulæ 393.b
ſtatio quid ſit propriè 13 c.132.c
ſtationes cuſtodes aliquando dicuntur 16.b
ſtationis uocabuli uarius uſus 16.b.c
ſtauera quando fluxus & refluxus maris fiat 91.c
ſtellarum diſcurſus ſo fiat 111.b motus & traiectiones qui populi primùm obſeruârint 139.a errātium curſus quomodo fiat 343.a
ſtellarum diſcurſuum genera duplicia 111.c

ſtellarum

ſtellarum fixarum regio 139.b
ſtephane urbs 915 b
ſtoa quid 210.a
ſtoica præcepta 201.a.b.988.c
neceſſitas 155.a
ſtoicæ doctrinæ ſumma 201.a.b
inuentor 201.a
ſtoicorum ſententia de mundi interitu 18.b opinio de ſapiente 195 c opinio de ſummo bono. ibid.c opinio de iecorū fiſſis 136.a
ſtrabonis uerba de Latio 819.c error de Capua 214.c.215.a uerba de Haly flu 358.c de Heniochis 357.c Geographi patria 341 a uerba de Phaſide flu. 248 c de Cynoſura 904 b de Saſone inſula 260.c de Maſſiliæ laude 373.a de Illyrio 258 c
ſtridon oppidum patria D. Hieronymi 217.c
ſtriges quæ dicantur 746 a
ſtrix auis eiusq; natura 745 a
ſtapellini pop. 975.c
ſtratum urbs 697 a
ſtratonice mater Mithridatis 79 c
ſtrimon mons 321 c
ſtuprum inhumanum 176.c
ſtyx fluuius eiusq; deſcriptio & nominis ratio 701.c. 702.b. 868.a cur dijs ſit religioſus 702.c
ſtygiam iurare nefas erat 746.b
ſtyga iuſiurandum 702 b.c
ſtymphalus flu. 309.c
ſuanrolchi pop. 250.c
ſuaſam Senones occupant 58.a
ſuculæ, Vergiliæ, Pleiades & Hyades ut differant 277.a
ſueſſones ſiue Sueſſione pop. 96 a
ſuecia unde dicta 263 a
ſueuiæ pop. 161.c
ſueuorū gẽtis limites, deſcriptio, potencia, conſuetudines, uita & alia 162 c.671.c
ſuculæ ſtellæ unde dictæ 276.c
ſuiceri unde dicantur 108 a
ſuida uerba de Dodonæo Oraculo 386 a de Parea 1011.c de Babylone 4.c de Emathia 1 c de Elyſio 284.c de Corycæis 883.c, 884 c
ſulmo patria Ouidij 229.c
ſulpitij Romani interitus 168 b edictū 168 b interpretationis in Lucanū locorum examinatio 2.c.23.a.b 29 b 40.c.49 c 51.a.53 b.a 63 b.71 a 88.a b.93.c.113 c 240 c.249 a.259.c.377.a 378 b. 711.b. 719 c. 748.a. 757 c 786.a.c. 898.c. 820.c 824.b.825.c.818.b.830.842.c. 849.a. 864.a. 893.b. 908.c. 911.c 925.a. 1006.a, 1007.b. 1017.a. 1030.a
ſultanus Aegypti Laurẽtio Medices Pardalim dono mittit 664.c
ſummum bonum in quo Stoici poſuerint 199 c
ſungower 200 c
ſupparum ſiue ſupparus quid ſit propriè 211.b
ſurium oppid. nobile 231.a
ſurrentini montes 267.c
ſuſa à quo condita ſit 365.b
ſuſiana 346 a
ſuſianæ regio eiusq; deſcriptio & limites 160.b. 933 c
ſuſis urbs deſcriptio 160.b
ſuſios, Ciſius dicitur 365 b
ſyderalis ſcientiæ author 4.c
ſydera quæ nautæ obſeruẽt 903.b
ſyene regio unde dicta eiusq; deſcriptio 249.b
ſylla Pōpeio Magno honores exhibet 75.a ſe felicẽ appellari iubet 189.b Valeriā Meſſalæ oratoris filiā in uxorẽ ducit 189.c quando Dictaturam depoſuerit 76.b.c cur ſuū corpus cremari mandauerit 77.a.191 a tabe pediculari abſumptus 77.a Romā inuadere conatur 167.c feliciter pugnat contra Mithridatem 77.c
ſyllana rabies omnes clades ſuperat 183.b.c
ſyllæ inuidia erga Pompeiū 771.b natura ingenium & mores 75.b 189.b.c ambitio. ibid.b & Marij iunioris uaria prælia & cōflictus 177.b multiplices uictoriæ contra Marianos, eiusq; crudelitas 178.c.75 b ſcelera. ibid.b crudelitas luculenter deſcribitur 187 b & Marij diſſidij cauſa 165.c inuidia erga Pōpeiū 72.a crudelitas & ferocitas per totam Italiā 180.c domus euerſa, & bona in publicū redacta 174.b tyrannicū dictū 181.a fœlicitati quid deferit 192.a & Marij diſſidiū 75.c res geſtæ cōtra Marianos 679.a obitus & præmonitiones quæ antecesſerunt 190.c crudelitas Romæ 168.a.b crudelitas in Marianos 178.c.77.a ſomnium 183.b crudelitas in C. Marij defuncti cadauer 125.a. 126.a 77.a dictū ad Marij iunioris cadauer 181.a ſepulchro quod elogiū ſit aſcriptū 191.a ſepultura eiusq; ceremoniæ 190.c.191.a horribilis interitus 77.a
Syllani Syllam in uarijs locis quærunt 168.c
ſyllanorum cædes 167.c libertas 181.b
ſyllanos Cæſar infeſto odio proſequitur 75 b
ſylue apud Seres lanam edũt 8.b
ſyluani ab Indis culti 94 a. unde 383.b
ſylnini pop. 975.c
ſymbola ueterum 333.b
ſympiegades inſulæ 275.b
ſynnada urbs 328.b
ſynedus urbs 917.c
ſyphax unde ſit oriundus 182.c
ſyponrum urbs 254.c
ſycbonis lacus 328.c
ſyria unde dicta 329.a
ſyriæ deſcriptio, nomẽ, limites, urbes & alia 845.b.327.c.328.c uariæ appellationes & nomina 252.a.b.329.a portæ 77.b. 253.a 909 b
ſyrij nunc Cappadoces 340.c
ſyrtes duæ quæ ſint, earūq; deſcriptio, natura, locus, & nomen 82 b 110 b.371.a.372.a.944.c 982.b.c

T

TAges quis fuerit eiusq; hiſtoria 137.b.138.a
tabulantij pop. 639 a.b
tacitus de figuris Aegyptiorum 333.c
tæda arbor 391.b
tænarei lapides 758.c
tænarus & Tænarum opp. 970.c
Icari fil. 758.c
tagus flu. 865.c.249.c aurifetus flu. 318.a
talenta Euboica noſtram ſummā faciat 303.a
tamariſcb 1023 b
tanais fluuius unde dictus, eiusq; tractus 359.b.c
tantali nepotum fabula 830.c. 867.c
taprobana inſ. 363.c
tarbelli pop. 94.b
tarentini Pyrrhum Epirotarum regem in Italiam uocant 12.a
tarpeia rupes ſeu delubrum quid Romæ fuerit 45 a.b
tarpeium delubrum quot in locis inuentum ſit 45.b
templum Romæ à quo conditū ſit 301.c
tarpeij arx Romæ 302.b.c dij qui dicti ſint 966.a

tarquinius

tarquinius Superbus Ferias Latinas inſtituit 47.a.b.118 b
tarquinij Collatini beneficium in pop.Rom. 759 a
tarquinienſes pop. 116.c
tarracina opp. 293 a
tarracoenſis Hiſpania unde dicta 164.c.241.a
tarſus Ciliciæ Metropolis 333.c. 334.c.335.a.919.b
tartari pop. 264.a.219 c
taroſatij pop. 94.b
taulantius unde ortus 258.c
taulentij pop. 639 a
taurenta caſtellum Maſſilienſium 387.c
taurentinus portus 254.c
taurica regio 293.b Cherſoneſus 28.b
tauricorum mores 293.b
taurinum urbs 324.b
tauromininum 673.c
taurus in Creta quis renera fuerit 255.c
tauri montis deſcriptio, populi, urbes & alia 254 a.333.a.918.a varia nomina 333.c limites 320 a
tauri ſyderis deſcriptio 351.a.b
taurorū humana ſacrificia 102.b
taxis quid ſit propriè 1017.b
taxus arbor in ſacrificijs uſa 184 b & qua toxicum 737.c
tectoſagum urbs 98.b
telamones aliâs Atlantes 120.c
telluris fanum ſpoliatum 246.c
telonis experientia in re Aſtronomica 398.c
tempe 685.b 700.b. 886.b Theſſalica 87.a
temparum Theſſalicarum deſcriptio 686.b
tempeſtatis præſagia 51.b.144.c 397.c.
templa quibus notis olim augures ſignârint 55.c
tenore pop. 668.a
terra in quot partes ſeu Climata diviſa ſit apud veteres 149.b. 359.b
terram in modum inſulæ Oceanō undiq; circumfluam eſſe 25.c ob inſuriam nimiam ſoi parvitatem ad cœli magnitudinem centri ſive puncti obtinere 26.a
terræmotus ubi & in quibus locis accidant, eorumq; cauſæ 109.b. 140.b.c.749.c. maximus in Aſia 109 b horribiles varijs in locis 109.188.b in Mutinenſi agro. 109.b
terræmotibus multæ urbes, & duo millia uicorum uno tempore in Parthia interierunt 30 c
terrapanium & terrapodiū quid 128.a
terrigenarum fabula 711.a
teſtudinum magna copia 346.b
teſtudo inſtrumentum bellicum qd propriè ſit 86.b.389.390.c
tetrarchæ qui olim dicti ſint 798. b.907.b
tetragrammaton quid Hebræi nominârint 751 a
tethronium urbs deleta 376.c
teotates Mercurius Gallorum lingua vocatus, qui humano ſanguine placabatur 101.c
teutobrotus rex Cimorū captus 39.a
teutoniæ limites 671 b
teutoni ſive Teutones, & Teutonici pop. 60.a 671.b unde dicti 167 a
Teütſchland unde nomen habeat 672.a
teutones ſe Cimbris coniūgūt 59.b
thalaſſius ſive Thalaſſio Nuptiarum Deus 209.b
thaletis dictum 212.c
thamnas nupr ex centauris 322 b
thamyras inſanit 689.b
thamyris fabula 689.a
theatrū à Pompeio Romæ inſtructum 14 c.768.c
thebæ urbs 308 b.686.b.931.b à quo cōdita ſit 147.c.332 a unde Cadmeæ nominentur 308.c
thebarum deſcriptio, nomē & ſitus 693 c.964.c.308.a urbis grad.long.& latit. 342.c
thebas plures fuiſſe 693.c
thebanorum bellum contra Phocenſes 828.c
thelesis urbs 179 b
thera inſula 981 b
theodorus Samius præceptor regis Ptolemæi 940.b
theodoſia urbs 232.c
theognidis ſententia 213.a
thermæ in mōte Apennino 215.b
thermi fuga 227.b
theſaurū Romanū qui populi ac Reges bellis devicti per Imper. Rom. ditarint 303.a.b.304.a b Cæſariani milites deripiūt 298. c.299.b
theſauri quanti fuerit æſtimatum aurū, quē Cæſar diſipuit 305 a
thesbidis vel Theſpidis flu.354 b
theſeus à Dijs inferis quomodo punitus ſit 124.b Taurū interficit 225.c
theſei hiſtoria. ibid.b
theſeo quæ cauſa in Cretam naui gandi fuerit. ibid.c
theſeum templū ſeu Aſylū quod Athenis dictum ſit 214.a
theſprotæ 266.c
theſproti pop. 312.c.312.c
theſprotij pop. 260.a.312.c
theſprotis 716.c
theſſala fides 710.c herba 1023.c
theſſalia 320.c quomodo olim dicta ſit 2.b unde Emathia ſit dicta 732.b omnium monſtrorum fecunda 719 b quibus locis proverbiū fecerit 710. veneficis mulieribus abundat 720.a
theſſaliæ Chronographia 681.c 683 & varia nomina 681.b excecratio 875.a.b amnes 695.a.b clariſſimi mōtes 87.a oppida 686.b
theſſali optimi equites. 610.b. 722.b
theſſalorum clades 376.b vitia ſtudia, mores & alia 710.b odium in Phocenſes 376.c
theſproti 147.b
D. Thomā Apoſt. Hyrcanis & Parthis Chriſtum prædicaſſe 357.b
thraciæ Chronographia 181.c deſcriptio, ſitus, limites & appellatio 87.b.322.a.731.c
à Thracia quæ nomina deducantur 87.b
thraces pop. 324.b vino dediti 223.c
thracū variæ appellationes 181.c tyranni. ibid.c
threicei lupi 872.b
thurea virga ubi naſcatur 1017 c
thus Sabæum ubi naſcatur 341.c
thuſcū mare unde dicatur 101.b
thuſci & Tyrrheni num idem populi ſint 86.a b 101.b unde dicti ſint 189.a.126.b incantationibus & artibus magicis dediti 126.b
thuſcorum terræ, deſcriptio 86.a varia nomina 125.b
thoſſagetæ pop. 364.c
thyſſus urbs 267.a
thyeſtæ fabula 124.c.125.a 830.c
tiberis fluvius initio Albula dictus unde nomen traxerit 86.a vide Tyberis.
tiberius Gracchus quibus ſibi favorem Numantinorum comparârit 60.c
tiberij Gracchi lex de Agris dividundis apud Numantinos 60.c interitus 61.b.62 a

tibur

tibus opp. 291.a
ticinum à quo conditum ſit 232.a
timauus flu. ubi hodie ſit 792.c. 793.a
tignium oppidum an ſis 227.c
captum 198.c
tigniorum oppidum captū 227.b
tigranes ſe Romanis dedit 251.c
prælio ſuperatus à Pomp. 248.a
tigranis munificentia in Romanos 251.c
tigranocerta urbs 79.a 908.b
tigridis animalis natura, & quomodo ſuos catulos à raptore repetat 76.b
tigres animalia ubi naſcātur 357 b
tigris animalis natura 726 c
ſagitta aliàs dicitur 354 a
fluuius omnium amnium uelociſſimus 8.c
tigridis fluuij deſcriptio, fons, tractus, & mira natura 342.a.351.c 352 353.a. 354 a.b.908.b
tigrim quis in Euphratem abduxerit 354 b
tigri amni nomen unde ſit inditū 76 b
tinge urbs & Tingentanæ regio 50.b 219.a.369 c
tingenna urbs capta 240.a
tingetena coniux Antæi Gigantis ab Hercule compreſſa 132 c
tireſias auſpiciorum ex auibus inuentor 156 b
tiſiphone una ex Furijs 124.a unde dicta 286.a
tiſiphonis fabula 747.b
titan cur Solis frater ſit dictus 7.a.388.a.b quis fuerit & ubi habitaris uariæ opiniones 6.c
titanas imploras, & Titanicus aſpectus & Titanicū ſemē 751.a
titani fabula 750.c
titanis genealogia 7.a & Saturni pactum ob regnum. ibid a
titanis aſtra quæ dicta ſint. ibid.a
τιτανῶδες βλέπειν quid ſignificet. ibid.a
titanū pœna apud inferos 750.c
titareſus flu. 700.b.701.a
tithoni ortus 365.b
titij ſacerdotes 132.c
titus Veturius turpe fœdus cum Samnitibus init 180 b
tius urbs 916.c
tmolus ſiue Timolus mons 328.a
tocus rex Albanorum à Pompeio ſuperatus 247.a
toga quid 771.a.b
togæ uaria ſignificatio 33 c.771.b
togata comœdia. ibid c
toletum urbs 671.a
toloſa urbs 98.b
toloſani pop. 99.b
toloſates pop. 94.b
tomarus mons 260.a.312.c
tomi oppidi grad. longit. & latitud. 164.c
tomyris regina Maſſagetarum Cyrū ingēti clade afficit, eiuſq; caput amputat, & in culeū humani ſanguinis plenū merſit cū ſuperba quadam inſultatione 561.b
tomacenſes pop. 96 b.c
tonitrua quando accidant 113 b
torrens qui propriè dicatur 189 b
torquata familia 851.c
torquati res geſtæ & hiſtoria. ibi c
torquatorum res geſtæ. ibid.c
toxicū unde dictū 384.b.1012.c
trabes quæ dicantur 787.a
trachin ſiue Trachinus 312.a b. 690.c (57 b
tranſpadana Gallia quæ dicta ſit
tranſſyluani 358.a
trapezos urbs unde dicta 348.a
trebia flu. 259.b
treueris olim curia P.R. cognominata 99 c
treuir unde Glareano dicatur elegans deriuatio 100.c
treuiri pop. 91.b100.c
treuirorum deſcriptio & potentia olim 99.c laus & uirtus bellica 99.c.100.c præſul inter ſeptemuiros præſtantiſſ. ibid.c
triarij qui dicti ſint 847.b pop. 265.a 311.c.324.b
tribucher 100.c
tribunitiæ poteſtatis diræ quæ fuerint 300.b.c
tribunitiam poteſtatem apud Roman. nefas erat uiolare 59.b. 176.b.299.b
tribuſtini pop. 975.c
trica urbs 373.b
tricōni mors 184 b
trieterica ſacra à quo inſtituta ſint 59.c
trigon auis auſpicata 127.c
trimschi pop. 324.b
trinacria inſ. 651.b
triphylia op. 309.a
tripolis urbs 331 b.363.a
tripos quid ſit 716.c.754 c
tripudium quid ſit 128 a
triquetra & Trinacria promont. 876.c
triremis inuentor 393 c
tritea urbs Phocenſium deleta 376.c
triton quis fuerit eiuſq; deſcriptio 984 c.985.c
tritonidis Paludis deſcriptio 985
tritonis amnis mira natura, eiuſq; deſcriptio 984.c unde Minerua ſit dicta 82.c
triumphales leges 65.b.672.c
triūphus maximus qui Romæ habitus ſit 65.b quādo permiſſus ſit apud Romanos 65.a.672.c
triumphi Pompeij 859.c
triūphātiū habitus & corona 65.c
trioēzen'j pop. 259.c
troglodytæ Aethiopes 368.c.349
trogus rex Parthorum 922.b
trois urbs 318 b
trois ſitus 645.a
troianæ expeditionis exercitus & nauium numerus 567.b
troianā obſidionē fabulæ uerißimā liorem eſſe quam hiſtoriæ 378.c
troiani quo tēpore in Latium uenerint 47.a Pompeio auxilia mittunt 328.b
troianorum regum ſedes 646.c
trophæū quid & unde dictum 5.a 248.b.
trozen urbs 905.a
tryphilleus Iupiter 309.a
typhonis Gigantis cubile 335.a
tubarum clangor audiuntur ſilentio nocturno 526.a
tuberon Stoicus quomodo Lucullum nominârit 40 b
tuiſco à quo Tuiſcones 671.b.c
tuleſes pop. 96.a
tullius Hoſtilius quæ ædificia Romæ ſtruxerit 301.c
tulliū oppidum Leucorum 96.a
tumbaſca regiuncula 163.b
tumultus quid ppriè ſit & unde dicatur 55.b & bellum ut differant. ibid.b
turborum & Tibur opp. 820.b
turma quot eques cōtineat 661.b
turmantini pop. 975.c
turres apud ueteres quæ dictæ ſint 233 a.388.b ambulatoriæ quæ fuerint 387.b
tyberini Albanorum regis interitus 221.a
tybris flu. deſcriptio, fons, tractus & uariæ appellationes. ibid.a
tygris fl. 645.b ubi oriatur 262.a
tymphæi pop. 704.b
typhon Gigas centū capita habēs 656 b.787.b quid propriè & unde nomē habeat 787.b.657.a
typhonis fabula 987 a
tyranni qui apud ueteres qui dicti ſint 829 c. 914.b
tyranni Thracū 181 c (946.b
de Tyrānorū natura elegans dictū
tyriorum nobilitas & præſtantia 789.c.790.a

Tyriorum

tyriorum interitus 331.a laus, poteſtas & gratia apud Romanos. ibid.a
tyrus urbs uetuſtiſſima quot annis ante Hieroſolymitanũ templum ſit condita 330.c
tyrocinium quid ſignificet 69 c
tyrones cuius ætatis & qua ſtatura probandi, & ad quæ exercendi ſint 70.a
tyronum habitus apud Romanos 771.a
tyrrhenum, ſiue Thuſcum mare quod ſit dictum 190 a
tyrrheni Romani militis & Lygdami conflictus 403.c unde dicti ſint eorumq́ terra 86.q qui à Græcis dicantur 190.a
tyrrhenorum opes olim 189.a gens unde dicta, eiusq́ deſcriptio 189.a
tzetzis uerba de Memnone 365.c de Nili oſtijs 220.b de Typhone 787.b

V

VAcuum apud Gallos officium 203 b
uacuitas & deſolatio quid differant 154.c
uadiani doctrina de Vmbrarũ ratione 343 c
ualentia urbs 671.a
ualentinianus Britanniam inuadit 146.a
ualeriæ mulieris, Meſſalæ oratoris filiæ facetum dictum ad Syllam 189.c
ualerij Flacci interitus 176.b
ualerij Maximi uerba de Syllæ crudelitate 187.b dictum de paupertate 39.a
ualerij Publicolæ paupertas 39.b
ualli pop. 264 a
uandali pop. 671.c
uangiones pop. nunc Vuormacẽſes 99.a
uari fluuij fons & tractus 88.c
uarij hiſtoria & bellum 921 b
uari fuga 228 a.b
M. Varro ut definiat uſuram 41.c
M. Varro primus roſtrata corona donatus fuit 64.b
uaſco urbs 98.b
ubiſci pop. 94.b
uectigalia Rom. ex quibus rebus collecta fuerint 306 b.c
uegetij locus de ſignorum militantium generibus 5.a
ueij pop. 819.c
uelamen flammeum quid fuerit 312.a
uelia urbs aliàs Elea dicta 67.c
uelleris aurei fabulæ cauſa 249.a
uenabulum quid ſit 50.b
uenani pop. 94.b
uenationis duplex ratio olim apud Suenos 162.c
uenefica 719.b.c
ueneficæ an homines poſſint inficere 724.a.b herbę quæ ſint 720.b
ueneficarum ſcelera 730.a uires & incantationes 724 a. b 725.a.b. 716 a.b. & Veneficiorum apud Gallos pœna 203.a
ueneficas aliquando infantes ex utero matris trahere 748 b
ueneficium potum 710 a.b
uenenata animantia quid fugat 1023.b
uenenum ſtrenuiſſ. 311 a
uenenorum remedium 79.b. 2021.b.c
ueneti populi 217.a breui temporis interuallo Iſthmum muniunt 29.a
uenetorum origo 791.c
P. Ventidius Antonio ſuppetias ferre conatur 13.c
uentidius Baſſus contra Parthos feliciter pugnat 251.a
uenti Alpini qui dicantur 43.c unde ubi oriantur 111.b
uentorum tempeſtatis præſagia 398.c
uentis tradere & permittere quid 929.b
uentos quando Luna portendeat 51.b
uenus Cypris 956.a
ueneris imago ab Apelle depicta 915 c ſtella quàm longè à Sole recedat 278 c deſcriptio & nominis & ratio 139.c. 277 c motus magnitudo 277.c.139.c proprietas & natura 277.c.141.c domus 143.c
ueneri quæ animantia attribuantur 22.b
uenuſia urbs 179.c
uenoſini populi 975.c
ueris initium 243.b.277 b
ueragros à Celtis quid diuidat 89.a
ueragrorum uicus aliàs S. Mauricius 89.a
ueragrani populi 218.a
uergiliæ, Succulæ, Pleiades, & Hyades ut differant 177 a
uertigo quid 889.a
uertiginis medicamentum 109.c
ueſontium urbs 96.b
ueſta quid ſit propriè & à quo ſit inſtituta 47.c.48.a 117.a
ueſtæ ſimulachrum unde Romam ablatum ſit. ibid.b ædes qua forma Romæ ædificata ſint 48.b cur ſit diuinus honos attributus à Ioue ibid.b quis primum ædem conſtruxerit 117.b
ueſtas duas finxerunt ueteres. ibid. a.b
ueſtini populi 222.a
ueſtitus ueterum Rom. 214.a
ueſtales Virgines quot antiquitùs fuerint 119.c
ueſtalium Virginum ordo, ritus & conſuetudines 48.a.117.b.c 129.a in numerum quæ receptæ ſint. ibid.b inceſtarum pœna 48 a.117 c.118.a pœna quarum incuria ignis fuerat extinctus 118.a
ueſuuium ſocij ſeruilis belli occupant 241.c
ufens flu. 293 a
uia Appia 74 b
uibernates pop. 975.c
uictimæ humanæ Mercurio oblatæ 101 c
uictimarum genera duo 137 a
uictoriæ ſignum apud Veteres 374.b
uictores qualem licentiam ſibi uſurpent 182.a qui coronis ornati fuerint apud Romanos 66.a
uienna urbs Galliæ 89.a.98.b Auſtriæ 296.a
uita in quibus ſit 752.c
uitriariæ conflationis inuẽtio mira 330.c.331.b
uim à Iuſtitia ſtringi quæ figura denotet 333.b
uina à fulgure tacta in dolijs immotis exhauriri 133.b libabãt ueteres 134.c
uindictæ Dei exemplum 77.a
uindoniſſa oppidum cuius ueſtigia hodierno die rarò cõſpiciuntur 88.c
uinea quid propriè ſit 389.b c
uineas quas ueteres appellarint, & ex quibus materijs cõfectæ fuerint 234.a
uinum quis primùm in Italia inuenerit 11.b
uini repertor quis fuerit 19.b
uipera ſerpẽs eiusq́ natura 727.a
uiperæ natura 741.b
uirgines Veſtales à quo ſint inſtitutæ 48 a

uirgilij

uirgilij locus de umbris inſepultorum 6.c de Scylla & Charibdi 316.c de Dædalo 236.b de planetarum motu 51.b,c de monte Aetna 283.c
uirginũ raptus 32.b.317.c.318.c, 322.a.
uiſum quid ſit 772.a
uiſcera interiora quæ dicantur 133.b
uiſtula amnis 99.a
uiſurgis flu. 563.a
uita unde proficiſcatur 336.b
uites ſerere quis primum docuerit 19 b
uites Lycurgus excindere conatur ob id in furorem conuertitur 323.b
uites in Mauritania quas duorum hominum complexus capere non poteſt 370.b
uitiliginum curatio 309.b
uitta quid ſit 130.a
uitis ſlu. 218 a
uitruuij locus de Cynoſura 904 a
uliſſingæ quando fluxus & refluxus maris fiat 91.c
uliſſipo urbs 149.c
ulmenſes 262.c
ululatus quid ſit propriè 158.b
umbo quid propriè ſit 390.a
umbræ an occupent certum locũ 750.a
umbrarum rationum uariæ deſcriptiones 343.c.344.a.b uaria genera 344.a.b
umbri unde dicti 223.a Latini, Auſones uno nomine Tyrrheni appellati 190.a
umbrorũ gentem antiquiſſimam eſſe 223.a oppida. ibid.a ſedes olim 190.a
uocalia ſigna militaria quæ dicantur 5.a
uocatij pop. 94.b
uocetus fluuius 88 c
uogeſus ſiue Moſegus & Voſecus flu. unde originem ducat 88 c
uolſci ad Latinas ferias aſciti 47 b
uoluptas quid propriè ſit 314.a
uoluptatũ illecebræ quæ ſint 37.b
pota concipere 550.c
urbes 22. in Aſia terræmotu collapſæ 209.b condentium uetus conſuetudo 27.b
urſæ maioris deſcriptio 193.b.c
urſarum ſyderum deſcriptio 56.c. 899.b.278.a
urſi ubi gignantur 668.c
urſorum natura 668.c
uſura quid propriè dicatur, eiuſq; uaria definitio 42.c & fœnus ut differant. ibid.c
urbium circumferẽtia quomodo olim ſignata fuerit 823.c
utica à quo condita 789.a
uticenſis pugna 679.b
uticenſium perfidia 680.b.c
uuæ ingẽtis magnitudinis 370.b
uulcani officina ubi, eiuſq; miniſtri 783 b.113.c
uulpes cui Planetæ attribuantur 22.b
uultures & Vultur cadauer expectat 873.a
uulturum nidus & natura 873.a
uulturnum opp. 221.b
uulturni fluuij fons, tractus & appellatio. ibid.b
uuorchemi quãdo fluxus & refluxus maris fiat 91.c
uualachia & Vualachi 933 c
uualachi pop. 264.a.398.a
Vuilna 293.c
uuirtenbergenſis ducatus 263.a
uuormatia urbs 93.b
Wolleblateren herba 1024 c
uxellodorũ opp. captum 94.c
uxorum pudicitiæ probatio apud Pſyllos 1021.b

X

XAnthus color qui dicatur 49.c fluuius & urbs 916.c
xanthij pop. 204.b
xenagoras Eumelij filius inſignis Geometra 297.c
xenophontis quid animum nominet 287.b
xerxes mare cum pontibus iungit 270.a iubet mari CCC uerbera infligi 269.b legatos ad Græcos mittit 269.a quãdo exercitum contra Græcos duxerit 377.b à homine priuato cũ toto exercitu hoſpitio exceptus 326.a Phocenſium terram miſerè depopulatur 376.c quid Perſarum lingua ſignificet 269.a
xerxis ingens exercitus cõtra Græcos 269.a ingens exercitus 366.c impietas 269.b
xerxi oſtentum obtigit 270.a qui populi ſuppetias tulerint 367.a.b

Z

Zamolſis magus 723.a
zarax 693.c
zariaſpe oppidum 933.a
zenagoras Syracuſanus inuentor ſextemis 393.a
zeno Stoicæ ſectæ inuentor 203.b Stoicus quid animum nominet 287.b
zenonis patria 67.b Citici opinio de fulminis cauſa 33.c opinio de Cometis 152.c
zephyreon promont. 371.a
zephyron uentus 782.b
zephyrus uẽtus unde ſpiret eiuſq; appellatio 90.c unde dictus 1007.b unde flet 683.c 998.b
zethus 694.a
zeugma urbs 352.a & quid aliàs ſignificet 914.a
zingi populi 264.a
zipferland 823.c
zirczææ quando fluxus & refluxus maris fiat 91.c
zoa oppid. 981.c
zodiacus quid & unde deriuetur 22.b.854.c.900.c
zonæ habitabiles & inhabitabiles 813.a.b.816.a.b
zonarum deſcriptio & forma in plano. ibid.b
zoroaſtris inuentor Magiæ 719.a
zygij populi 251.a latrocinio deditii. ibid.a

FINIS INDICIS IN LAMBERTI HORTENSII COMMENTARIOS.

M. ANNEI LVCANI CORDVBENSIS POETÆ CLARISSIMI, DE BELLO CIVILI, LIBER PRIMVS.

CVM COMMENTARIIS AC EXPLAnationibus eruditiſsimis D. LAMBERTI HORTENSII MONTFORTII.

ARGVMENTVM IN PRIMVM LIBRVM M. Annei Lucani per SVLPITIVM.

PRimus habet Belli cauſas, utq; actus ab ira
Præcipiti Cæſar, Rubiconis tranſilit undas.
Vicinumq; minax inuadit Ariminon: inde
Excipit attonita deiectos urbe Tribunos,
Ad bellumq; ſuos animat, reuocatq; cohortes,
Auxilium fidum: terror tum ſcribitur urbis.
Et fuga Pompeij trepidans, pauidiq; Senatus.
Poſthæc prodigia, & uatum reſponſa canuntur.

BElla per Emathios pluſquã ciuilia campos,
Iusq; datũ ſceleri canimus, populumq; potentem
In ſua uictrici conuerſum uiſcera dextra
Cognataſq; acies, & rupto fœdere regni
Certatum, totis concuſſi uiribus orbis,
In commune nefas, infeſtiſq; obuia ſignis
Signa, pares aquilas, & pila minantia pilis.

Bella.] *Initio operis exordium ducit à propoſitione periphraſtica, quà lectorem docilem reddit communi exordiorum apud omnes poetas lege, cũ dicit ſe ſcribere ciuile bellum geſtum inter ſocerum, & generum: hoc eſt inter Cæſarem & Pompeium. Et priuſquam ad attentionem perueniat, turpitudinem bellorũ ciuilium uarijs affectibus exaggerat, & exclamationibus amplificat ac deplorat. Docet ſimul totum orbem terrarũ per quatuor mundi plagas ijs copijs in unum contractis, ſub imperium P. R. redigi potuiſſe.* Per Emathios.] *hoc eſt, in Macedonia geſta & Theſſalia. Ad Dyrrhachium Cæſar primo prælio ſuperatus, Gomphos, quod eſt primum oppidũ Theſſaliæ fugit. Cæterùm Macedonia multò ante aliquando Emathia dicta fuit, ab Emathione, cuius maximè uirtutis experimenta in ijs locis extiterunt, Septentrionalem eius partem. Pæonia, quæ ipſa Emathia, ac Pelagonia protegunt à Triballis, Suidas ἠμαθία, inquit ἡ νῦν χώρα μακεδονία ὡς ὀνομαζομένη. Heſychius ἠμαθία, ἡ μακεδονία. Fuit Macedonia, præterquam quod Emathia, etiã Pyrrhia aliquando, & Hæmonia, & Theſſalia dicta. Itaq; cùm dicit, per Emathios, Macedoniæ & Theſſaliæ campos intellige.* Pluſquã.] *Quin & illud prius ad ſenus quod Au. Gellius li. 14. ca. 6. Noct. Atti. annotauit, de nominibus urbiũ, ac regionum immutatis, Quod Bœotia ante appellata fuerit Aonia: quod Ægyptus Aëria dicta eſt quod Creta eodẽ quoque nomine dicta eſt Aëria: quod Attica, Acte et acta apud poëtas quod Corinthus Ephyre, quod Macedonis ora, ἠμαθία: quod Theſſalia, Hæmonia, &c.* Pluſquam ci.] *Amplificatio, cùm bellum ciuile tantum ſe ſcripturus. Nec ignoro quid Florus ſcribat, adeo, inquit, ut non rectè tantum ciuile dicatur, ac ne ſociale quidem, ſed nec externum, ſed potius commune quoddã ex omnibus, & pluſquã bellum. Quippe ſi duces eius inſpicias, totus Senatus in partib. Si exercitus hinc 11. legiones: inde 18. Flos omnis, & robur Italici ſanguinis. Si auxilia ſociorum: Hinc Gallici, Germaniq; delectus: inde Deiotarus, Ariobarzanes, Tarchon, Dimotus, Corinthius, omne Thraciæ, Cappadociæq;, Ciliciæ, Macedoniæ, Græciæ, Italiæ, totiusq; robur Orientis. Si moram belli, quatuor annis, & pro clade rerum breue tempus, &c.* Iusq; datũ. ſc.] *Sulpitius exponit, bonum & æquum uiolatum, & iuſtitiam ſubiectã iniuriæ: nam, ut paulò pòſt ait. Menſuraq; iuris, uis erat. Fuerunt enim humana, diuinaq; iura à Cæſare oppreſſa promiſcuè. Hæc ille, non malè. Micyllus, ius prætextũ, & obtentum ſceleri, ſiue cauſſæ ſceleratæ. Hoc enim per ſcelus, ſiue ſceleratè à Cæſare factum intelligit, quod is, cùm ſenatui ſe opponeret, & populi libertatem in dominationem uerteret, iure hoc facere uideri uolebat. Hæc Micyllus, erudite me hercule. Nam beneficium P. R. ad ſcelus, hoc eſt, nefarium bellum ciuile conuertebat.*

A ducens ſub cadaueribus reges trāſire, (hoc prætextu aua ritiam ſuā celabat) & ſtultè eos facere, qui ab auro ibi cō dito abſtinerēt, ad quod tollendū ab his humaniter inuita batur, qui poſuiſſent, iuſſit demoliri ſepulchrum. Ibi nihil quicquā auri, nihil argenti repertū fuit, ſed hæc ſolùm la pidi circa nuda oſſa erant inciſa. NISI PECVNIA INEXPLEBILIS ESSES, NVNQVAM MORTVORVM SEPVLCHRA APERVISSES. Semiramidis opus erat templū, Belo ſtatutū, me dia urbe ampliſsimū, prodigioſæ altitudinis, cuius faſti gio poſtea Chaldæi ad explorādos obſeruādosq́ ortus, & occaſus ſiderum uſq; ſtudioſè fuerunt. Præter alias urbes, quas ipſa inter Tigrim, & Euphratē condidit, etiā obeliſcum C. pedum, & L. in montibus Armeniæ exciſum, & Babylonem rectum ipſa publice conſecrauit. Quare tam urbs ipſa, propter incredibilem magnificentiam, tum miranda id genus opera primum locum inter 7. mundi miracula facilè tenuit. Cætera huius reginæ opera, quia nimis longum eſſet perſequi, tranſeat ſtylus ad ea, quæ ſequuntur. Trophæis.] Victoriarum monu-
B mentis, & ſpolijs Italicis, Craſſo ademptis. τροπαῖον. Trophæum termini ſuam aſpiratam conuerſa, propriè monumentum eſt hoſtium deuictorum. Conſuetudo Græcis erat eo loco, in quo hoſtes uiciſſent, atque in fugam uertiſſent, monumentum aliquod ſtatuere, ſignum uictoriæ apud poſteros, unde hoſtium exuuias ſuſpendebant Sic Nonius: Spolia, inquit, hoſtium, ſtipitibus affixa, trophæa uocantur. τροπὴ, conuerſio, fuga. Suidas τρόπαια, νικητήρια. Heſychius, σύμβολα νίκης, ſigna uictoriæ. Auſonijs.] Romanis, & Italis. Auſonem Circes, & Vlyſsis filium, authorem gentis Auſoniæ quidam fuiſſe memorant, cuius in tantum paulatim creuerunt opes, ut tota Italia, Auſonia tandem fuerit nuncupata. Sunt qui contendant, ab Auſone, multo illo antiquiore, filio Itali regis, Auſoniam nominatam, & Auſones, ipſos eſſe Auruncos, & medios inter Volſcos, atque Campanos, ad mare uergentes, à quibus uetùs αὐτὰ ἀρχαίων tota Italia, Auſonia multis ſeculis fuerit appellata. Craſſus] ille qui Parthico bello cæſus fuit. Cùm barbari de induſtria ceſsiſſent, ut minorem Craſſum longius extractum cum ſuis à cætera multitu-
C dine excluderent, Craſſus ſe uiciſſe ratus, fugientem hoſtem inſecutus fuit, neque prius ab inſequendo deſtitit, quàm ſe circumuentum undiq; multitudine hoſtium ſenſit. Ibi magna ui ſagittarum ipſe, & Galli equites, & pedites obruti, cum in orbem ſe conglobaſſent, miſerabilis decertatio orta eſt. Ademeret ipſis conſpectum arena ungulis equorum concurrentium in cœlum ſublata, Gallis equitibus, alijs alio caſu ibi confectis, Craſſus & reliquæ, quas circa ſe habebat, copiæ, cùm in proximum tumulum ſe abripere conarentur, ubi omnia armis ſepta circumſpexerunt, & horribilis paſsim cædes fieret, à quodam monitus fuit, ut Ichnas urbem P. R. eruptione facta, confugeret. Nulla, inquit, mors eſt tam acerba, nulla tam triſtis, quæ me deterruerit: ut dicar, aut uidear prodidiſſe eos, qui meis auſpicijs hic perierunt Simul dimiſsis à ſe duobus Græcis, Hieronymo, & Nicomacho, qui acie excedere uoluerant, ipſe, multis uulneribus acceptis æger, uni ſuorum latuſ percutiendum dedit. Cecidit hoc pacto Craſſus filius. Cenſorinus, & Megabachus qui circa illum ſtrenuè hoſtemque dimicârant, ne mortuo ſupereſſent, aut uiui in poteſtatem uenirent, ſibi conſciuerunt necem. Caput filij ab hoſtibus patri oblatum eſt. Craſſus nihil animo conſternatus, milites ad nouam pugnam hortatur, quorum multi hoſtium ſagittis uulnerantur. Sub noctem prælium remittunt Parthi. Latebat interim Craſſus capiteq́ contectum cum cæteris primoribus exercitus, ut uniuerſus exercitus ſilentio noctis diſcederet Nec fuit conſilium clam. Vbi ad ſaucios manauit, qui relinquebantur, omnia hi clamore, & eiulatu miſcuêre. Ea nocte Carras uenit Craſſus cum exercitu, & à Coponio præfecto in urbem acceptus fuit. Orta luce, quatuor millia ſauciorum à Parthis obtruncantur. Craſſus hoſtium aduentu nunciato, ubi omnia ad perniciem ſpectare aduertit, Ipſo duce uſus, per montana cum quingentis equitibus in Syriam iter auertit. Paulo ante lucem in pacatum euaſerat, cùm quinque millibus militum, qui eius ueſtigia ſecuti fuerant. Craſſus Andronici ambages ſecutus, cum quatuor cohortibus, & paucis equitibus, cùm mane hoſtes adeſſe ſenſiſſet, in proximum collem ſe abripuit: neque Surenæ barbaro, à quo ſpe pacis colloquium euocabatur, habebat fidem. Ibi per eum diem tumulis ſe tutabatur. Indignantibus militibus, quod Craſſus dato fide, non auderet in colloquium cum hoſte uenire, queſtus fortunam præſentem, alta uoce teſtabatur ſe non tam Parthorum perfidia, quàm ſuorum pertinacia proditum iri. Vbi in ſubiectam planitiem deſcendit cum ijs, qui eum ſecuti fuerant, ab hoſtibus interfectus eſt Caput dextraq́ iacenti abſciſſa ſunt. Atque ita perijt Craſſus, diuitiarum, quàm rei militaris gloria clarior, qui dicere ſolitus fuerat, neminem ciuium R. ſibi diuitem uideri, qui priuatis opibus non poſſet legionem alere Hinc in affatim opulentum, hyperbole prouerbialis celebratur, Craſſo Crœſoq́ ditior. Cuius caput hoſti ludibrio fuit, ut aurum liquefactum in os infunderent, ad explendam eius auaritiam, & ſitim auri inexplebilem reſtinguendam. Errores] Ex Platonicorum myſterijs hoc ſumunt poetæ, ut umbræ inſepultorū circa Stygiam paludē errare credantur centum annos. Maro lib 6. Aeneid.

„ Centum errant annos, uolitantq́ hæc littora circum,
„ Tum demum admiſsi ſtagna exoptata reuiſunt

Nam cum denarius numerus perfectus eſſe credatur, ſi decies ſumatur naſcitur inde centenarius. Hos annos uniuerſos ipſi uocant, qui purgationi, & Vernaculandæ animis dedicantur, quibus uitiorum ſordes eluuntur, ut aliquando Elyſij fœlicitate fruantur.

Vmbra inulta.] Craſsi cæde inulta, Craſſorum cædem Cæſar bello ciuili defunctus, ultus fuit. Satius, inquit, fuiſſet, ut Pompeius eadem affinis ſeu ultus fuiſſet, quàm armis ciuilibus decertaſſet. Duxit enim poſt mortem Iuliæ, Corneliam L. Scipionis filiam, uxorem antea iunioris Craſsi. Nullos habitura triumph.] Nam de bellis ciuilibus non licebat triumphare, ut ſuo loco demonſtrabitur ex Valerio Maximo.

Heu quantum terræ potuit.] Exclamatione Pathetica hyperbolice oſtendit, ijs copijs multa regna debellari potuiſſe. Partitur orbem terrarum in quatuor mundi plagas. Vnde uen.] Ad ortum Solis, & eiuſdem occaſum: & à Meridie uſque ad orbem Septentrionalem. Titan, & nox ubi] Sol oritur. Pauſanias tradit, Titanem creditum Solis fratrem, ac regionem habitaſſe ad Aſopum, ut affirmant indigenæ, eamq́ Titanem dictam fuiſſe. Sed meo iudicio, inquit, Titan uir fuit ſa-

A cogi potuiſſe. Et gens ſi qua.] *Vbi Nilus amniũ clariſsimus in inferiore Africæ receſſu oritur. Vbi uerò naſcitur Græci Latiniq́; ſcriptores credunt ignorari. Herodotus ſcribit, neminem uel Aegyptiorũ, uel Afrorum à ſe ad id temporis uſq; repertum, qui id ſciret. In urbe Saiſa ceæ Mineruæ pecuniæ ſunt, earum ſcribam audiuiſſe ſe, cum tadem ſciſcitaretur, qui mõtes duos eſſe aiebat, inter Sienen, & Elephantinam urbes, quorum unus Cophi, alter Mophi diceretur. Inter eos, fonteis prodigioſæ altitudinis ſcaturire, atq; inde duo diuerſa flumina ſpargi, unum in Septentrionem, qui Nilus: alterũ, Aethiopiã peteret, uerſus meridiẽ. Pſammeticũ antiquiſsimũ Aegyptiorum regem funibus aliquot milliũ paſſ. cõnexis, abyſſũ fontium pertentaſſe: ſed ad imũ uadum peruenire non potuiſſe. Hãc narrationẽ, ut merè fabuloſam riſit Herodotus. Credebat Nilũ quidem ex Africa fluere, ſed ab ea diuidi mediam pari ratione, qua Europa à Danubio ſecatur: Plinius ex inferioris Mauritaniæ mõtibus, haud procul ab Oceano è ſtagnante lacu Alida rebullire arbitratur, Iobã ſequutus. Addit argumentum, quod rei fidem facit, ibi Si*

B *luros reperiri. Præterea obſeruatum in Mauritania, quoties multum imbris, atq; niuis Nilũ onerat, eum tum creſcere: inde per ſabuloſa curſum uertere, & dierũ aliquot itinere ſub terra cõdi. Mox ingenti laco in Maſsilũm gente erumpere: eundemq́; Silurum piſcem id teſtari, ac ſtatim rurſum arenis condi, 20. dierum ſolitudine: uerum iam circa Aethiopiam iterum è fonte exilire, & ibi Africam ab Aethiopia diuidere Inde ferarum ferax eſſe incipit, medios ibi Aethiopas ſecat cognominato Aſtapo: quod quidem perinde ſonat, ac ſi dicas è tenebris ſcatens. Inſulas paſſim ſuis diuortijs efficit: interq́; eas, Meroën: atque inde omnibus aquis in unum receptis, Nilus incipit appellari, Cyriſanthes aliquot paſſuum mill. ab incolis. Inſulis inde crebris illiſus in anguſtias montium labitur: unde uiolento impetu in eam Aethiopum regionem, quæ Catadupi uocantur, erumpit. Hic inter occurrẽtes ſcopulos impactus ruit uerius, quàm fluit. Inde paulatim ſactus agmine ſuo lentior, 7. oſtijs ad poſtremum in Aegyptium mare infunditur: Canopico, Bolbitino, Sebennitico, Phatnitico, Mendeſico, Tanitico, & Peluſiaco. Herodotus, pro*

C *Phatnitico, & Tanitico. Bucolicum, & Saiticum ponit. Statis diebus ſingulorum annorum magno incremẽto aestus, omnem Aegyptum rigat, & longè, lateq́; ſpatiatur, eamq́; fœcundat. Cauſſas huius incrementi ſunt qui reddere conentur. Eteſiæ uehementius è Septentrione flantes pelagi fluctus in aduerſa oſtia impellunt: unde credunt eam reſtagnationem ſequi. Sunt rurſum, qui imbribus attribuant, qui in Aethiopia circa ſolſtitium cadunt: iiſdẽ Eteſijs imbres in meridiem pellentibus. Nõ deſunt, qui liqueſactis montium niuibus in Aethiopia receſſu id tribuant, unde Nilus ſuam originem ducere exiſtimatur. Timæus in exortu ſideris perpendiculariter illi incumbentis, humorem ſuſpendi putat, ut radijs ſolares auidius alimenta arripiant in regione ſiticuloſa: atq; ad eum modum, amnem proxima quæq; ſuo excurſu inundare. Vt uerò eſt, ſatis conſtat, Sole Cancrum ingreſſo, Solſtitio æſtiuo, prima incrementa Nilum ſentire atq; inde in Leone copioſius augeri: in Virgine, ſtatim in alueos ſuos recurrere, & reſidere: & in totum, in Libra, intra ripas ſuas reuocari, centeſimo die, ab eo, quo auctus ſentiri cœpit. Iuſtum incrementum, cubitorum 16. Minores amnes non rigant omnia: maiores lenius recedendo accolarum ſarciunt incommoda. In 12. cubitis, Aegyptus fame laborat: in 13. non eſurit, in 14. hilaritatem adfert, in 15. ſecuritatem. Et quæ optima eſt inundatio, 16. delicias. Sunt authores, qui ſcribunt Nilum primum Melanem dictum fuiſſe: atque inde nomine mutato, Aegyptum, ab Aegypto rege, in eo, ſubmerſo: & ad ultimum, Nilum. Libet hîc Senecæ uerba de Nilo ex quarto libro Natur. Quæſtionum adſcribere. Quantum, inquit, creſcit Nilus, tantum ſpei in annuum eſt, nec computatio fallit agricolam, adeò ad menſuram fluminis reſpondet, quàm fertilitatem facit Nilus. Is arenoſo, & ſitienti ſolo, tum aquam inducit, tum terram: Nam cùm turbulentus fluat, omnem in ſiccis, & hiantibus locis fecem relinquit & quicquid pingue ſecum tulit, arentibus locis illinit. Iuuatq́; agros duabus ex cauſsis, & quod inundat, & quod oblimat, ita quicquid non adijt, ſterile, & ſqualidum iacet. Si creuit ſuper debitum, nocent. Mira itaque natura fluminis, quod cùm cæteri amnes abluant terras, & euiſcerẽt, Nilus tanto cæteris maior, adeò nihil lædit, nec abradit, ut contrà adijciat uires, nimiumq́; in eo ſit, quod ſolùm temperet. Illato enim limo, arenas ſaturat, & iungit. Debet illi Aegyptus, non tantum terrarum fertilitatem, ſed ipſas. Illa facies pulcherrima eſt, cùm iam ſe in agris ingeſſit, latent campi: opertaq́; ſunt ualles, oppida inſularum modo extant, nullum in mediterraneis, niſi per nauigia commercium. Maior eſt lætitia gentibus, cùm cultus terrarum ſuarum uident. Hactenus Senecæ uerba retulimus. Simili incremento Euphratem, & Tigrim agros rigare annuo reditu, Strabo, Plinius, Solinus, & Ammianus produnt. Nilo gignitur ex ouo Crocodilus, ſæuum animal quadrupes, 18. cubitorum. Nili igitur accolas ultimos Aethiopum, & ſi qui remotiores ſunt, ad inferioris Mauritaniæ montem, ubi amnis ille oritur, horum armis debellari potuiſſe, inquit.*

Tum, ſi tantus amor belli tibi Roma ᵃ nefandi,
Totum ſub Latias leges cùm miſeris orbem,
In te uerte manus, nondum tibi defuit hoſtis.
ᵇ At nunc ſemirutis pendent quod inania tectis
Vrbibus Italiæ, lapſisq; ingentia ᶜ muris
Saxa iacent, nulloq; domus cuſtode ᵈ tenetur:
Rarus, & antiquis habitator in urbibus errat,
Horrida quod dumis, multosq́; inarata per annos
Heſperia eſt, deſuntq; manus poſcẽtibus ᵉ aruis,
Non tu Pyrrhe ferox, nec tantis cladibus author
Pœnus erit, nulli penitus diſcindere ferro
Contigit, alta ſedent ciuilis uulnera dextræ.

Tum ſi tantus.] *His quatuor mundi cardinibus ſub imperium attractis, tum concurrite ad arma ciuilia, ſi omnino ciuile bellum placet, quando minima uel iactura, uel periculo Imperij ad ſatietatem licebit dimicare.*

Nefandi.] *Rectè nefandi: hoc eſt, ciuilis, quod ſummè nefarium eſt, cum cætera bella iurè ſumpta, licita ſint.* At nunc.] *Micyllus putat rectiùs hoc loco, Omnino num exponere uideri: qui, Sed nunc, inquit, ſi quis quæſierit, quã obrẽ multa Italiæ oppida euerſa ſunt, aut*

ᵃ al. belli Romane nef.
ᵇ al Sed nũc.
ᶜ al. mœnis.
ᵈ Vetus exẽplar tenẽtur habet.
ᵉ Vetus exẽ. agris.

deſerta, non inueniet, id ab externis hoſtibus eueniſſe, ne que hanc cladem aliunde acceſsiſſe, ſed Rom. ipſos bellorum ciuilium cauſſam extitiſſe. Videlicet, inquit Mycillus, ut de ijs ruinis, & cladibus hic locus accipiatur, quę bella ciuili praeſenti, hoc eſt, Pompeij, & Caeſaris, & mox, Auguſti ſunt accepta. Ex ſua enim perſona, & de ſuorum temporum ſtatu, ac ſpecie poëta loquitur: idq́ etiã ex ſequentibus colligitur. Haec Micyllus, A' de formidatate, neglecta & uaſtitate Italiae, per bellũ ciuile, pas hoc. Quae omnia non hoſtibus, ſed domeſticis armis ferenda accepta ſunt. Horrida] *Quod arua iaceant inculta, & neglecta, quodq́ agris tota Italia celictus, fuga colonorũ fiat, uos ciues in cauſſa eſtis, non Pyrrhus Epirota, non Annibal Poenus.* Heſperia.] *Italia, antonomaſia. Itala Heſperia dicta fuit, ab Heſpero, fratre Itali Atlantis, qui cũ bello adortus, tota ea regione exuere conabatur. Iano enim adhuc puero, & ad regni munera immaturo, Heſperus Hetruriam, ut tutor gubernabat Italus à Iano, & Hetruſcis dimicare prohibitus, Auentinum occupauit, ad cuius radicem illorum ope, & ſtudio Capenã cõdidit, eamq́ circa regionem Italiam de ſe Iani permiſſu, nũcupauit. Porrò Heſpero breui è rebus humanis ſublato, Ianum, & Hetruſcos in tutelã ſuſcepit, & omnem circa Tyberim regionem, omnibus alijs nominibus ultro, citroq́ extinctus, Italiam dixit, paulatim inde nomẽ Italiae ab Alpium radicibus, uſq; ad fretum Siculum propagatum eſt, ut tradit Fab Pictor. Et Cato author eſt, Italiã à Dijs, & Ducibus uaria nomina ſortitam: Ianiculam, à Iano: quem quidã Oenotrium fuiſſe contendũt, quod far, & uinum inuenerit: Cameſenam, à Cameſe: Saturniam, à Saturno: Salembronam, à gentilibus. Saturniae nomen 101 fermè annos durauit, quot aurea aetas, uſque ad Apim Deorum Italicorum ultimum, à quo Apenninus ſuum traxit nomen. Quin & Italia fuit aliquando Apennina dicta, quàm Antiochus Syracuſanus Taurinam interpretatur. Ab hoc Heſpero fratre Atlantis Itali, eius filius filiae Heſperides dictae fuerunt, Aegle, Arethuſa, & Heſpertuſa, quibus aiunt hortos pomiferis arboribus conſitos fuiſſe, quos peruigil draco cuſtodiebat, ab Hercule poſtea occiſus. Fabulam interpretatur Plini. in libro quinto capite 1. Luci ſacri, ubi Heſperidum horti memorantur, meminit lib. eodem cap. 5. Sunt & inſulae Heſperides: & promontorium Heſperij, ſicut & Heſperoceras.* Non in Pyrrhe] *Per auerſionem negat Pyrrhum Epirotarum regem tantorũ malorum, calamitatum, & uaſtitatis authorem fuiſſe, quod nũc uidemus moenia deformata ſemirutis tectis.* A *Oſtendit nulli exterorum hoſtium cõtigiſſe penitus imperium ferro diſcindere. Pyrrhus hic Epirota, à magno Achille genus duxit, & à Tarentinorum multitudine, qui R. arma in ſe concitarant, cùm ſuis uiribus diffiderent, fruſtra maioribus natu reclamantibus, acceſſitus, cum numeroſo exercitu in Macedonia, Epiro, & Theſſalia conſcripto in Italiam uenit. Praemiſſo Cynea Tarentum cum tribus millibus peditum, paulò pòſt, & ipſe in Italiam traiecit, cum tribus millibus equitum, & 20 millibus peditum, funditoribus, & ſagittarijs quingẽtis, & elephantib. 20. uel ut Trogus, quinquaginta à Ptolemeo in biennij uſum miſſis. Hic magni Alexandri creditus aemulus fuit, & in Italiam uenisſe, magis eius occupandae ſtudio, quàm auxilij ferendi Tarentinis. Vbi Tarenti accepit, Vale. Leuinũ Cõſ. populari Lucaniam, ad Sirim fluuium ei occurrit. Pugnatũ hic acriter eſt, & minimum abfuit, quin hic perierit. Haſta deiectus equo confoſſa, celeri ſuorum occurſu recentem alium conſcendit. Vicit hoc praelio Pyrrhus, caeſis 16. M. Rom uel, ut alij 7. M. Mittitur à Senatu Fabricius* B *ad redimendos captiuos, ad regem. Idem tentatur multo auro à Pyrrho Bis ſub haec ancipiti praelio pugnatum fuit nocte dirimenti pugnam ad Aſculum. Acceſſitur interhaec à Syracuſanis in Siciliam, ubi foeliciter aduerſus Carthaginenſes pugnauit, & eorum res grauiter afflixit. Regio à Romanis occupato, per literas à Tarentinis, & Samnitibus in Italiam reuocatur. Ibi Pyrrhus à Curio Dentato ſuperatus fugit ex Italia, amiſſis in pugna 23. M. anno ſexto, ex quo in Italiam uenerat. Caetera Pyrrhi geſta hic perſequi, non opera, nec huius inſtituti eſt: tum autem, ne prolixitas lectorẽ delicatoris palati offendat.* Poenus.] *Annibal, aut Carthaginenſis populus. Conſtat tribus bellis Pun. Rom ad arma prouocatos fuiſſe. Primò. Poeni ad Aegates inſulas à Q. Luctatio uicti, uectigales Populo Rom. facti fuère. Secũdo, quod longè maximum fuit, cum totius Italiae uaſtitate, duce Annibale, rurſum à Scipione ad poſtremum eos uictos. Tertio Carthaginem à Scipione Aemiliano deletam, & & funditus exciſam. Hinc propter gentis perfidiam, Punica fides in prouerbium abijt. Et Punica, inquit Li* C *uius, religione ſeruata eſt fides.* Alta ſed.] *pro eo quod eſt, ſed multa altiora uulnera ciuilis belli extant quàm ab externis illis acceptum fuit, ut ſit enallage gradus poſitiui, pro comparatiuo.*

Quod ſi non aliam uenturo fata Neroni
Inuenere uiam, magnóq; aeterna parantur
Regna Deis; cœlumq; ſuo ſeruire Tonanti
Nonniſi ſaeuorum potuit poſt bella Gigantum,
Iam nihil ô ſuperi querimur, ſcelera iſta, nefaſq;
Hac mercede placent: diros Pharſalia campos
Impleat, & Pœni ſaturentur ſanguine manes,
Vltima funeſta concurrant praelia Munda,
His Caeſar Peruſina fames, Mutinaeq; labores
Accedant fatis, & quas premit aſpera claſſes
Leucas, & ardenti ſeruilia bella ſub Aetna.

Quod ſi] *Aſſentatur Neroni qui meritò propter ſuam crudelitatem, & tyrannidem omnibus erat formidabilis. Admiſcet tectè ironiam. Vt dij ſuperi nõ potuêre ſummo Ioui parère, ut minus ei oppederent, niſi territi exemplo Gigantum fuiſſent, qui ſuperati bello regnum ei ſtabiliuerunt, ita Roma non potuit ſerui ſeruire Neroni, ut praeſenti numini, niſi bello Gigantum, hoc eſt, Caeſaris, & Pompeij, imperium ei quaſitum fuiſſet. Si ita fuit in fatis, fruſtra querimur. Et cum dicit, Neronem ad imperium uenturũ non fuiſſe, niſi illi dè monarchia certaſſet, atroci uerbo utitur, ſeruire, quo nullum inuidioſius apud Popul. Roman. fuit, ut & regis uocabulo barbaris alioqui plauſibili. Sulpitius ita digerit conſtructionem. Aperta, ad principem aſſentatione, in qua eſt ſuſpicio aliqua ironiae, approbat cladem belli ciuilis, quaſi ex qua magnum praemium, & ſolatium ſit exortum, uidelicet Neronis faelix imperium, cui ad id*

A adiras non potuiſſet, niſi prius tanta cæde respubl. fuiſſet oppreſſa, & à Cæſaribus occupata. Argumentaturq; à Iouis exemplo, Pharſalia campos.] de Pharſalia mutio dictum. eſt Impleat Pharſalia ſuos campos cadaueribus & ſanguine Romanorum. Pœni ma.] Vmbra Carthaginenſium, qui diuerſis Punicis bellis cæſi fuerunt, quaſi ſenſus aliquis cladis tantæ ciuiũ R. ad ipſos peruenire potuiſſet. Mycillus, hoc eſt, inquit, umbra Carthaginenſium, qui bellis Punicis interiere à Ro. occiſi, ut recte hoc loco Omnibonus. Neq; enim de præſenti bello, aut eius temporis Carthaginenſibus, qui tum propè nulli erant, ſed de præteritis intelligit poëta. quorũ alij in Italia, alij in ipſa Africa, à Ro. occiſi fuerunt. Quaſi dicat ulciſcantur ſe de nobis Carthaginenſes, à maioribus noſtris continuis ferè bellis tribus occiſi. Hactenus Mycillus, qui melius, quam Sulpitius, qui dicit alluſum ad bellũ poſtea geſtũ in Africa, inter Curionem, Varũ, & Iubam: & rurſus contra Pharſaliæ reliquias, quæ ſe eò receperant, Catone, Scipione, & Cn. Pompeij filiu, qui ad Iubã confugerant, Ducibus. & ea quæ ſequũtur. Munda.] Vrbs

B eſt Hiſpaniæ, in parte Bæticæ, quem locum Pompeij filij ſua clade illuſtrarunt: ibi ingenti prælio ad poſtremum à Cæſare Dictatore ſuperati fuere. Iunioris caput ad Cæſarem perlatum fuit. Strabo lib. 2. μετὰ δὲ ... id eſt. Munda, ubi Pompeij liberi bello deuicti fuere. Hinc Mundam funeſtam uocat, ut quæ cæde filij funeſta fuerit. Poſtea ex Cæſare auditũ fuit. quo die ad Mũdam pugnatũ eſt, ſe de morte ſibi cõſciſcenda cogitaſſe, cũ neq; minis, neq; precibus poſſent milites ad pugnã compelli ſe de laude, & gloria ſemper alias, ad Mundam de uita dimicaſſe. Et nemo Pompeianorum ex ultimo prælio euaſiſſet, niſi Munda, in cuius conſpectu fuit dimicatum, fugientibus præſidia fuiſſet, & profugia. Cæſa ibi fuerunt Pompeianorum 30. M. & in his Actius Varrus, & alter Labienus. Ex Cæſarianis circiter mille. Septendecim duces capti. Peruſina f.] Peruſia urbs Thuſciæ eſt, quam penuria annonæ, quod ibi L. Antonius eſſet, quem bello perſequebatur Auguſtus, & ad deditionem compulit Peruſia dedita, ipſi, & omnibus eius militibus ignouit, & urbem diruit.

Mutinæq; l. b.] In uia Flaminia eſt Mutina, ad quam

C Antonius Brutum obſedit, foſſa, & uallo cincta urbe, quamobrem Antonius fuiſſet continuo hoſtis iudicatus, M. Tullio acerrimis actionibus id facturus eſt. minante, niſi L. Piſa in curia. in foro Saluius Trib. Pl. Ciceronis conatibus obſtitiſſet. Factum tamen fuit Se. Con. ut Hirtius, & Panſa noui Coſſ. exercitum aduerſus Antoniũ compararent. Simul ut Octauius ſuas copias ſub Coſſ. ducteret, & quidem Proprætoris nomine. Habebat duas legiones, quæ ab Antonio defecerant Laudatus hic fuit D. Brutus, quod Antonium Galliæ cardinibus excludere conatus fuiſſet. Piſa tantum interim obtinuit, ut per oratorem Galliæ finibus excedere iuberetur. Et quia dicto non paruit, hoſtis iudicatus fuit ipſe, & Dolabella, propter atrocem C. Trebonij in Aſia cædem. D. Brutus interea longa obſidione preſſus Mutinæ omnium rerum inopia laborare cœperat, ad quem obſidione leuandum, Hirtius celeriter eſt miſſus unà cum Octauio. Panſa & ipſe alter Conſulum, tota Italia habito delectu eò occurrit. Cicero interea omnia impotenter Romæ adminiſtrabat, Antonij amicos grauiter diuexauit. P. Ventidius Antonij amicus (militauerat annis ſub Cæſare) raptim duabus legionibus contractis, cum Ro contendere nunciatus eſſet fugit Cicero. Quo cognito ad Antonium diuertit, à cuius congreſſu, ab Octauio, & Hirtio excluſus, in Picenum auertit iter. Pugnatum interim eſt atrociter inter Martiales Antonij, & Panſæ milites ad Mutinam. Ad poſtremum cæſis prætoriæ Octaui cohortibus, Martiales Carſuleij Antonium loco ſubmouere Et Panſæ Martiales ſtrenuè pugnabant, cùm Conſul per ilia ſagitta traiectus pugna excederet. Octo millia fermè paſſ. à Mutina dimicabatur. Hirtius audito prælio inter collegam, & Antonium, pleno curſu in hoſtem rapiebatur. Ibi Antonij milites diutino prælio defatigati, à recentibus Hirtij facilè ſternuntur. Sic Hirtius Antonio uictoriam extorſit. Dimidium militum ex utraque parte fermè periit. Erat Antonio in animo deinde in uniuerſum prælia abſtinere, quia Brutum fame ad deditionem compelleret. Hirtius & Octauius, cum uiderent Antonium in pugnam elici non poſſe, diuerſa parte in urbem conantur irrumpere Tum Antonius ueritus, ne ſi ad Brutum perrumperent, uictoria è manibus extorqueretur, omnem equitatum, & duas legiones his obiecit. Compellitur curſum in caſtra, cum militum cæde Antonius. Hic Hirtius, dum hoſtium uallum obequitat, ſagitta traiectus cecidit. Cæditũ fuit, eum Octauij opera interfectum. Similis ſuſpicio fuit de Panſa, qui paucis diebus inde deceſſit Antonius duplici clade ad hunc modum affectus, ſoluta obſidione cum omnibus copijs ad Alpes ſe proripuit. Sed Octauius ad iſtum modum D. Brutum obſidione liberatum, non tulit ſecum congredi, apertè teſtatus ſe uiniſſe, ut Mutinam, non patriæ percuſſorem ſeruaret. Atq; hij ſunt labores Mutinenſes. quorum Lucanus hoc loco meminit. Leucas aſpera.] Contra Ambraciam eſt inſula Leucadia, & uicum Hadriatico mari Corcyra. In Ambracio uerò ſinu, eſt Leucas oppidum, & Actium, circa huius promontorium. Octauius Antonium, & Cleopatram nauali certamine uicit. Leucas promontorium item eſt, dorſo cãdido in mare excurrens, λευκὸν, candidum album. Verum oppidum Leucas maritimum, longè celeberrimũ eſt totius Acarnaniæ ſeu q; inſulæ in conſpectu iacenti, ad 25 ſtadia nomen Leucadiæ: uel (ut quibuſdam placet) Leucadi. Hodie Leucadi, Sancta Maura nomen eſt. A Leucade in orcaſum 75. ſtadia depreſſius Actium eſt, inter quod. & inſulam Leucadiam, fœliciter nauali prælio (ut dixi) conflixit Octauius cum Antonio, & Cleopatra. Strabo Leucadem Cherſoneſum non negat quidem olim fuiſſe, ſed addit à Corinthiæ continenti auulſam Oppida habet tria, Leucadem Neritum olim dictam, Crocyleia & Aegilipea. Actium ſitum eſt in faucibus ſinus Ambraciĳ longè celeberrimi inter omnes Europæos ſinos. Promontorium excelſum. cum eiuſdem nominis urbe; non ſolum Apollinis templo decantata, ſed Auguſti etiam uictoriæ celebri, & triumpho. Huc etiam ob eandem uictoriam, coloniã deduxit Haud procul ab Actio, idem urbem Nicopolim condidit liberam, de nomine uictoriæ ſuæ appellatam Ludos ibi inſtituit ... hoc eſt, quinquennales. Amplificauit & Apollinis Actij fanum, quod huc nauigantibus procul è fluctu apparuiſſet. Locum item, in quo caſtrametatus fuerat, Marti; & Neptuno dedicauit. Ibi promontorium eſt Leucatæ, deinde ſinus, & Leucadia in ipſa peninſula. Aſperã uerò diſertè Leucadem, id eſt, petricoſam, & ſaxoſam uocat.

Seruilia bella.] pro, bellũ ſeruile, non illud, quod à fugitiuis, duce Spartaco Capuæ multo antè concitatũ fuit, de quo ſuo dicetur loco, uerũ hic loquitur poëta de nauali pugna in freto Siculo, inter Octauium, & Sex. Pompeium à quorum poſteriori, ſerui præmio libertatis ad bellum conſcripti fuerunt. Sextus prælio uictus in mari Siculo ab Octauio fuit. Itaq; diſtinctè addit, ſub Aetna: hoc eſt, circa Siciliam. Erant eo certamine nauali Pompeio 165. naues. Victus itaq; deſerta Sicilia, in Aſiam fugit, ad quam occupandam animum adiecit, miſſis in Thraciam, Armeniam nuncijs, ac poſtremò ad Parthos, Poſt multos etiam eius conatus contra Antonium, Mileti interfectus fuit, quum iam natus eſſet annos quadraginta. Dubitant authores, Antoniuſne id iuſſerit, per iram, & odium quod Phurnio, & Amynthæ potius quàm ſibi ſe credere maluiſſet. Fuerunt, qui Antonio inſcio, id Plancum Syriæ præfectum mandaſſe exiſtiment. Sub Aetna.] Loco igitur hoc bellum diſtinguit à Spartano bello, quod Capuæ in ergaſtulis Lentuli Batriati cœpit, & inde per Italiam graſſatum fuit. Polybius teſtatur Aetnam in Sicilia omnium montium eſſe altiſſimum, cuius uertex flammarum globos eiaculatur, & quidem (quod maximè mirum eſt) nunquam deficiente materia, quæ tot ſæculis incendio ſuffecerit. Ora alioqui ipſius crateris uiualis eſt hybernis mẽſib. quibus cinis egeſtus, & prunis obtegitur. Loci ipſius facies prodigiosè uariatur, igne modo in unũ collabente, modo flamma prorupto, ſciſſo'q; uertice in cœlum emicante. Igniti nonnunquam fluunt ciui, nunc flammæ fumo, & caligine obducta, interdum ardentes emittuntur lapides. Fuerunt, qui ad explorãdum miraculum ſummum iugum conſcenderint, qui aream ſummã patentẽ ambitu XX. ſtad. ſe uidiſſe teſtati ſunt, incluſam ſupercilio cineroſo in muri ſpeciem. In media planicie nebuloſum apparere tumulum. Neq; defuère, qui labrum crateris trãſgreſſi, per ipſam areã paululũ proceſſerint, ſed altioris cineris calore, retro pedes flectere fuerint coacti. Perijt hic Empedocles excitus ſtudio explorandi miraculi, altero calceorum ferreorum, quos in hunc uſum ſibi parauerat, haud procul à crateris ſupercilio reperto. Tota hæc regio à Cumis Italiæ, uſque ad Siciliam ignita eſt, ſi Pintharus uerus author eſt: habet'q; ſub terra, & mari cõcauitates quaſdam inuicem contingentes. Quamobrem eiuſdem naturæ eſt, cum inſulis Liparorum: tum autem & ea loca, quæ proxima ſunt Dicæarchiæ, ac Neapoli. Chræſtomathiæ author naturæ huius mõtis graues cauſas adducit, quas qui uolet cognoſcere, legat noſtros commentarios in Aeneida Vergilianam. Itaq; ſub Aetna mari Siculo. Nam totum Siciliæ littus inter Tyndaridem, & Mylas Pompeianis armis tenebatur. Cæſar.] Auertit orationem ad Cæſarem Neronem. A B

a al. debes.
b Duo uetuſti codices legũt, conſcendere. Alter etiam nu habet, non te.
c al. inoat.
d Vterq; uetuſtos codex loris q; tui, legis
e al. necteſtur.
f Alter uetus cod legit lumine, non ſidere.
g al. imam.

Multum Ro. ta.] Enumerata cladium, & calamitatum urbis per bella ciuilia congeriei per correctionẽ aliquã fœlicitatis partem uiciſſim opponit, id'q; in gratiam Neronis, hominis ſceleratiſſimi, à quo male gratiæ poſtea fuerunt habitæ Lucano. Huic turpiter aſſentatur, haud quaquam facturus, ſi fatũ ſuum præſciuiſſet. Tribuit enim illi honores pluſquam

Multum Roma tamen *a* debet ciuilibus armis,
Quod tibi res acta eſt, te (quum ſtatione peracta
Aſtra petes ſerus) prælati regia cœli
Excipiet gaudente Polo, ſeu ſceptra tenere,
Seu te flammiferos Phœbi *b* tranſcendere currus,
Telluremq;, nihil mutato ſole timentem,
Igne uago luſtrare *c* iuuet, tibi minime ab omni
Cedetur, *d* iuriq; tuo natura relinquet,
Quis Deus eſſe uelis, ubi regnum ponere mundi.
Sed neq; in Arctoo ſedem tibi legeris orbe,
Nec Polus aduerſi calidus, quà *e* uergitur, Auſtri:
Vnde tuam uideas *f* obliquo ſidere Romam,
Aetheris immenſi partem ſi preſſeris *g* unam,
Sentiet axis onus, librati pondera cœli
Orbe tene medio. pars ætheris illa ſereni
Tota uacet, nullæq; obſtent à Cæſare nubes.

pulſat, repetere eandẽ ſtationẽ iuſſit. Sed & cuſtodes ſtationes dicuntur. Tranquil. in Tyberio, diſpoſita ſtatione per ripas Tyberis, quæ obuiam prodeuntes ſubmouerent. Nonnunquã pro ſtandi officio uſurpatur. Vale Senatus aſſiduã ſtationem eò loci peragebat. Metaphoricè pro curriculo uitæ, hoc loco poëta uſus eſt, quod in ea ſtetur, uſque ad ultimum fatale momentum. C

diuinos qui alioqui hominis appellatione prorſus nõ erat dignus. Auertit totum narrationis filum ad Neronẽ Imperij Ro. propudiũ & perniciem ultimum è familia Cæſarũ.

Quod tibi r.] Duplex hinc mihi uidetur ſententia duci poſſe, una ciuilia arma uel eo nomine Imp. R. utilia fuiſſe, quod ſub umbrã unius principis monarchæ redactũ eſſet. altera, quod bellis ciuilibus Roma iam defuncta eſſet, neq; metuenda eſſent amplius, ſed Imperiũ ad Neronẽ deuolutũ, ſtetiſſet'q; alijs eius fundatoribus multo ſanguine. Statione pe.] Vita curriculo exacto in ſenatum Deorũ recipiẽris. Eſt autem propriè ſtatio, à ſtando dicta, locus, in quo naues tutò contra cœli iniuriam poſſunt conſiſtere, ut apud Verg.

» Statio malè fida carinis. Et ſtatio tutiſſima.

Locus item in urbibus, in quo frequẽter ſtatur, ut ſunt, officinæ & porticus. Plerĩq; inquit Pli. in ſtationibus ſedẽt, tempuſq; audiendo fabulas conterũt. Signat & locum ad ſtandum deſtinatũ, ut apud Vale collocatus à ſe in quadã ſtatione, quinq; cohortes, atq; ex ea uiribus hoſtiũ de-

tale momentum. Serus.] Tandem poſt aquilæ ſenectutem, & annos Neſtoreos. Aſtra pe.] Apotheoſi in Senatum Deorum cefereris. Prælati r.] Quod tu, inquit Sulp. prætuliſti terris, quod illic maluiſti, quã in terris regnare. Hæc ille. Sed quid uetat, prælati, pro ampli, & ſpatioſi cœli interpretari, ut præcelſum, & præclarum dicimus? Polo.] cœlo pars, pro toto: & pro cœlitibus, dixit, cõtinens, pro cõtento. Arctoo.] Sub Aquilone. Conſulit Neroni, ut ubi in Deos erit relatus, ſedem ponat in certa regione, & meridionali plaga. Arcti in cœlo ſunt Vrſæ duæ ſunt, quæ & plauſtra uocãtur, maior & minor Complures tamẽ maiorem ſolum ἄμαξαν, dicunt, id eſt, plauſtrum: Latini ambas, Septentriones uocãt. Maiorem Helicen, Heſiodus Caliſto eſſe ait. Minor Cynoſura dicta. Huic ſeptem ſunt ſtellæ, quarũ in cauda extrema, polaris eſt. Græci Helicẽ in mari obſeruant inter nauigandum, Cynoſuram Phœnices teſte Arato, in Phænomenis,

ἑλίκῃ γε μ' ἄνδρες ἀχαιοὶ
εἰν ἁλὶ τεκμαίρονται, ἵνα χρὴ νῆας ἀγινεῖν.

τῇ δ'

A » τῇ δ' ἄρα φοίνικες πίσυνοι περόωσι θάλασσαν.
id eſt,

» Obſeruent Helicen, cùm ſulcant æquor, Achiui,
» Quò uertant puppes. ſidentes per mare nautæ
» *Altera Phœnices nocturnis ducit in undis.*

Legeris ſed.] *delegeris. ſimplex pro compoſito, ut po tentialiter exponatur:* Polos aduerſi] *Antarcticus, qui Auſtro ſubnectus. Duo ſunt Poli Borealis ſupra noſtrũ uerticẽ, qui Arcticus ab Vrſis duobus uocatur, et Antarcticus, qui Auſtralis, ex Diametro, Arctico appoſitus, obuerſusq́ eſt. His duobus, mundi ſphæra, & orbes incluſi, ab ortu in Occaſum admirabili celeritate rapiuntur, Maro.*

» *Hic uertex nobis ſemper ſublimis, at illum*
» *Sub pedibus Styx atra uidet manesq́ profundi.*

Cùm autem terra cedimita quaſi, & circumdata cingulis ſit, ac faſcijs, qui ſub Auſtrali Polo habitant, eiusq́ cingulo, quam alij Zonam uocant, aduerſa nobis urgent ueſtigia. Sed ut hic quidem uult Neronem ſedem mundi axis dicitur, circa quem is uoluitur. Extrema uerò axis, Poli mundi nominantur: quorum alter Borealis, hoc eſt, Septentrionalis eſt, alter, Auſtrinus. Septentrionalis, no-
B *bis ſemper conſpicuus eſt, Auſtrinus, in totum conditur quod ad noſtrum horizontem. Vltra æquinoctialem, noſter minimè conſpicitur, ut Auſtrinus ijs, qui citra Aequinoctialem degunt, non poteſt uideri. Eſt, ubi uterq́ Polus in conſpectu eſt.* Vnde tuam uideas.] *Sulpitius, obliqua ſtella tua, inquit, & non recto intuitu aſpicientem. Nam ſi ad occidentem conuerſum os habuere, ut ſidera penè omnia, Romam obliquè reſpiciet. Sic etiam ſi ad Arcticum aut Antarcticum. Omnibonus exiſtimat hæc allegoricè dicta, tanquam oſtendat corporis eius deformitatem. Fuit Nero oculis cæſijs, & hebetioribus, ceruice obeſa & ideo poëtam dixiſſe ſidere obliquo. Et ut craſſum corpore, quum inquit. Pars ætheris illa ſereni, Tota uacet. Deinde ironicè, & amphibologicè dictũ putat.*
Tunc genus humanum poſitis ſibi conſulat armis,

Glareanus, ego obliquo intuitu, inquit, intelligo. qui eſt à Polo Antarctico Romam uerſus impedito ſanè terræ tumore. Neque enim Romæ uidetur Polus Antarcticus. Hæc Glareanus melius. Obliquum ego ſidus, eum obliquum horizontem uocare puta, quem in omnibus cardinibus habent, præter eos, qui ſub æquinoctiali degunt.

Aetheris immenſi partem ſi.] *Vnã, inquit Sulpitius ſiue orientalem, ſiue occidentalem. Sed Glareanus, inquit, mihi magis placet Badius, qui ait, Arcticam, aut Antarcticam, idq́ propter prædicamentum. Quanquam, ut dicam, quod ſentio, ſiue aſtrologicẽ, ſiue Phyſicè eam rem conſiderauerimus, uidetur re uera nugamentum, quo Neronem ridere magis, quàm commendare uoluit. Nam quæ erunt librati pondera cœli. Orbe medio? ſcire uelim. Fieri etiam poteſt, ut Vergilium in Georgicis imitari uoluerit, aut uideri eum imitari, quum nihil minus faceret. Librati enim cœli pondera medio orbe, terra eſt, in cuius medio inferi perhibentur, qui locus immaniſſimi tyranni meritis iure debetur. Hæc Glareanus.*

Medio.] *Videtur meridiei illã partem dicere, quæ æquinoctialis faſcia mediũ cœlum inter duas Zonas utrinque circundat.* Librati pondera cœli.] *Tene pondus cœli librati, hoc eſt, ipſum cœlũ in medio orbe, in circulo æquinoctiali. Iam cœlum librari dixit, Stoicos haud dubiè ſequutus, & Pythagoricos, quorum hi extra mundum uacuum eſſe autumant, in quod, inquiunt, & ex quo reſpiret mundus: illi uerò, extra mundi ambitum cõſtruebant infinitum, in quod obueniente conflagratione, quàm ἐκπύρωσιν uocant, poſſet reſolui. Librabit itaque cœlum perinde ut terra intra mundi centrum.*

Pars ætheris illa.] *Siue ſupra Lunarem globum ubi purior aër eſt. ſiue, qua circulus æquinoctialis. cœli globum medium diuidit. Illa cœli pars, in qua ſedens ponet, ita pateat, ut nulla obſtent nubes, quò minus Romam tuam uideat.* Obſtent à Cæſare] *nulla nubes obijciantur nobis, quò minus & tu nos intuearis, & nos intuacem te, tuumq́ aſtrum ſpectemus.*

Tum genus hu] *Vbi Nero in Deorum numerũ erit adſcitus, pax per totum orbem*
C *propagabitur, neq ulla diſcordia diuellet genus humanum. Aurea redibit ætas, quæ fertur ſub Saturno fuiſſe. Et quia nulla bella miſcebuntur Iani, ſiue belli porta iterũ Romæ claudentur, ut quondam ſub Numa, & Cæſare Auguſto.*
Inq; uicẽ gens.] *Sinceſit, inuicem. Mutuus ubiq́ erit amor: inuicem amabunt.*
Limina Ia.] *Synecdoche. Iani templum, belli pacisq́ index. Tẽplum Iani claudatur. Numa Pompilius Ianum, ad infimum Argiletum, belli, pacisq́ indicem cõdiderat, ut aper tus ſignificaret ciuitatem in armis eſſe: clauſus uerò pacatas omnes terrarum gentes. Ter ab urbe condita clauſus fuit Ianus. Primum ſub Numa Pompilio: iterum T. Manlio Coſſ. poſt primum bellum Pun. Tertium, ſub Auguſto Caſ. poſt pugnam Actiacam, pace terra mariq́.* Sed mihi.] *Inuocata. Et ut turpi ut pgat adulari Nero ut poëta, negat ſe inuocaturũ uel Muſas, uel Liberũ patrẽ, cõſuetudine omniũ poetarũ, ac lege, & ſe contentũ ſi illius numine affletur ſolũ.* Cyrrhea mo.] *Cyrrha maritimũ oppidũ eſt Phocidis, haud procul à Delphis, ubi Apollinis Delphici*

Tum genus humanũ poſitis ſibi conſulat armis,
Inq; uicem gẽs omnis amet, pax miſſa per orbem — al. Tanc.
Ferrea belligeri compeſcat limina Iani.
Sed mihi iam numen, nec, ſi te pectore uates
Accipiã, Cyrrhea uelim ſecreta mouentem — Vetus cod. accipio
Sollicitare Deum, Bacchumq; auertere Nyſa.
Tu ſatis ad dandas Romana in Carmina uires. — al. ad uires. al. carmina dand.
Fert animus, cauſſas tantarũ expromere rerum,
Immẽſumq; aperitur opus, quid in arma furentẽ
Impulerit populum, qui pacem excuſſerit orbi.
Inuida fatorum ſeries, ſummisq; negatum,
Stare diu, nimioq; graues ſub pondere lapſus,
Nec ſe Roma ferens, ſic quum cõpage ſoluta
Sæcula tot mundi ſuprema coëgerit hora,
Antiquum repetẽs iterum Chaos, omnia miſtis
Sydera ſideribus concurrent, ignea Pontum
Aſtra petent, tellus extendere litcora nollet,
Excutietq; fretum. Fratri contraria Phœbe
Ibit, & obliquum bigas agitare per orbem
Indignata, diem poſcet ſibi, totaq; diſcors
Machina diuulſi turbabit fœdera mundi.

toto orbe celebre, ob eius ueritatem oraculum. Hic reſponſum uates redditura conſulentibus, tripodem inſcendebat. Vnde quicquid indubitatum, & citra ambiguitatem rerum eſſe ſignificare uolumus, id ex tripode dictum affirmamus. Hinc propter uicinitatem loci, Apollo Cyrrhæus, & Laurus Cyrrhæa appellatur. Plinius lib. 4. capite 3. Locros deſcribens, proxime Aetolis Locri inquit, qui cognominantur Ozolæ, immunes. Oppidum Oeanthe portus Apollinis Phæſtij, ſinus Criſſæus. Intus oppida, Argon, Eupalea, Phæſtum, Calamiſus. Vltrà Cyrrhæi Phocidis campi, oppidum Cyrrha, portus Chaleon, à quo 7. millibus paſſ. introrſus liberum oppidum Delphi, ſub monte Parnaſſo, clariſsimi in terris oraculi Apollinis. Fons Caſtalius, amnis Cephiſus præterfluens Delphos. Itaq; cùm poëtæ ſint in tutela Apollinis, & Bacchi, propter illius calorem, & huius furorem, neutrius numen ſollicitat tamen. Iuuenalis Satyr. ſeptima.

Et Dominus Cyrrhæ, Nyſæq; feruntur,
Pectora noſtra, duos non admittentia curas?

Bacchumq;.] Liberum patrem uini repertorem fuiſſe tradidit antiquitas, & eundem totum orbem peragraſſe, ac Nyſam in India condidiſſe. Primus docuit uites ſerere, unde uitiſator dictus eſt, quare omnium gentium conſenſu diuinos honores conſequutus fuit. Hic columnas limites expeditionis ſuæ, in montibus Hemodorum, qui Indiæ ſunt, conſtituit. & quidem exemplo Herculis, ut author uariæ Hiſtoriæ teſtatur.

" ἐγγὺς ὀρῶν ἠμωδῶν, ἰνδίας δὲ τὰ ὄρη,
" στήλας τινὰς ἱστᾶναι, στήλας τοῦ διονύσου.
" οὐ τοῦ θηβαίου λέγω δὲ, καὶ ζαβάσιον τέλη,
" ὥσπερ τινὲς νομίζουσι, καὶ παλαιοὶ, καὶ νέοι,
" τοῦ αἰγυπτίου δὲ ὄντος, φημὶ τοῦ αἰγυπτίου
" τὸ νῦν, καὶ ὀσιρίδος διονύσου διονύσου. id eſt,
" Circa montes Hemodorum, Indiæ, inquam, montes,
" Colũnas quaſdã erectæ fuerũt, quæ ipſius ſunt Dionyſij.
" Non illius quidẽ. Thebani, qui femori aſſutus fuerit,
" Vt nonnulli arbitrantur, tum ueteres, tum neoterici,
" Sed ipſius uini repertoris, Aegyptij inquam

Qui idem & Noë fuit, & Oſiridis Dionyſij, Dionyſij: Hæc ille. Euſebius Nyſæ conditionem Baccho Semeles attribuit, multo illo Aegyptio iuniori. Ergo alius Bacchus hic fuit, & diuerſus à ſuperiori Aegyptio, Iouis & Semeles filius. Herodotus certè ſcribit Bacchi nomen ex Aegypto ad Græcos perueniſſe. Hic uita mollis, & effœminata fuit, qui in ſuis expeditionibus, cætus mulierum ſecum traxit: eorumq; comitatu, non minus choreis, quàm armis orbem luſtrauit. Huius creditur illa Indica expeditio fuiſſe: unde poſt triennium reuerſus, elephanto inſidens clariſsimum egit triumphum. Quapropter triennalia ſacra, quæ trieterica dicuntur, ei inſtituta fuère. Ab eodem Hiſpania mox, & Lybia luſtrata eſt, in quibus locis manifeſta illius expeditionis ueſtigia apud poſteros manſère. Huius conditio eſt Nyſa in Aegypto, Arabiæ propinqua, in quibus locis & Diodorus Bacchi incunabula collocat, antro inter Nilũ & Phœnicem medio, in quibus locis, & uitis, & uini uſum incolis monſtrauit. Porrò añt illa in India Nyſa, quæ in montibus Hemodorum (ut alij) Mero fuit, multis annis uetuſtior creditur fuiſſe. Dinarchus Semeles filium in pugna occubuiſſe prodidit, eiuſq; ſepulchrum Delphis iuxta aureum Apollinis ſimulachrũ monſtrari habitu, ſpecieq; muliebri propter mulierũ cætum in comitatu, ut ait Philochorus. A Medius horum alius produnt Bacchus, Iouis & Proſerpinæ, quem quidam Sebaſium nominarunt. Hic primus boues aratro iunxit. Quamobrem ueluſtas cũ uellet eius rei argumentum reddere, cornua fronti eius affinxerunt. Nyſa.] Hanc modò dixi, ab Aegyptio Baccho tradi conditam fuiſſe. Memoratur alia Nyſa in Parnaſſo, ſacra Libero patri, à qua, ipſe Nyſæi cognomentum habere exiſtimatur. Eſt etiam uicus Heliconis, authore Diodoro, libro 9. & antrum in Arabia, ut modò memini, ubi Bacchus à Nymphis educatus fuit, cùm à Ioue illuc per Mercurium miſſus eſſet. Nyſa uerò in India, ſita fuit ſub radicibus montis Meri, uel montium Hemodorum, μηρὸν. Græcis femur eſt, unde poëtis fabulandi materia præbita fuit. Hanc urbem Alexander Magnus poſt dierum aliquot obſidionem in deditionem accepit: ſimul conditoris reuerentia, ſimul religione tactus, ab omni iniuria, data oppidanis uenia, ſeruauit. Arrianus libro 5. ἀναβάσεως, tradit, famam eſſe Nyſam urbem in ea regione, quam Alexander inter Cophonem, & Indum fluuium intrauit, conditam quidem à Dionyſio, qui Indiam ſubegerit, ſed quiſnam fuerit is Dionyſius, & quando, & unde in Indiam uenerit, fatetur ſe ignorare, num ex Thebis, an è Tmolo Lydiæ in eas terras irruperit, debellatis tot bellicoſis gentibus, Græciæ per eam tempeſtatem ignotis, incertum. B Arrianus, & Græci fermè omnes, non Nyſam, ſed Nyſſam uocant. Cæterum Nyſæ plures fuerunt, prima in Helicone: ſecunda in Thracia: tertia in Caria: quarta in Arabia: quinta in Aegypto: ſexta in Naxo: ſeptima in India: octaua in Caucaſo: nona in Lybia: decima in Eubœa. Quoniam igitur, inquit Micyllus, his locis omnibus ferè Bacchus coli ſolitus fuit, non intereſt, de Indica, an de Heliconia, an de quacunque tandem Nyſa hoc loco intelligat. Glareanus, hanc Indiæ urbem, inquit, omnes authores, & maximè poëtarum expoſitores in ore habent, ſed pauci locum eius oſtendunt. Ptolemæus libro ſeptimo Geographiæ, cis Gangem Indiæ, νάγαρα, inquit, ἡ καὶ Διονυσόπολις. Goryæa eſt natio Paropaniſadæ, cuius hæc eſt urbs, quam ego etiam Nyſam dictam C puto, ex itineribus in Indiam, Herculis, Bacchi, & Alexandri. Chriſtianè Badius ridens hunc locum, quaſi uerò Deus, inquit, non ubiq; ſit, nec poſsit Romæ conferre opem, niſi reliquerit prius Nyſam. At qui de Baccho, & gentium dijs, hoc eſt, dæmonibus, utiq; uerum eſt, eos non eſſe ubiq;: ut ergo dij ſunt, ita ſunt ubiq;. Certè etiam alij poëtæ, de eis identidem ita loquuntur. Hæc Glareanus. Fert animus cauſ.] Antequam ad legitimam narrationem perueniat, attentos reddit lectores, à cauſis, ſeptem maximè Ciuilis belli. Sunt autem hæ, quas recenſet. Fatum, prodigioſa P. R. potentia, fœdus trium principum ciuitatis, Craſsi, Cæſaris, & Pompeij: mors Craſsi ad Parthos cæſi: mors Iuliæ: Cæſaris, & Pompeij contentio de primatu: & P. R. uitia. Immenſumq;.] Attentio à difficili. Cæſar de bello Ciuili libro primo, diuerſas cauſſas reddit: Pompeius, hanc belli ciuilis Cæſari cauſſam fuiſſe dicere ſolebat, quod Cæſar, quas inſtituerat ea inopia exequi nõ poſſet, neq; expectationem, quam de aduentu ſuo fecerat priuatis opib. explere, ac propterea omnia armis turbare uoluiſſe. Alij eum ueritum crediderunt, ne eorũ, quæ primo con-

A mo conſulatu geſſerat. & quidem contra auſpicia & leges, & interceſſiones, rationẽ reddere cogeretur: id quod futurum M. Cato iureiurando denunciarat. Sed ipſe Cæſar hanc prætexuit belli cauſſam, quod Trib. P. è Conſ. curia eſſent eiecti. Sed ipſius Cæſaris uerba, audiamus, quibus belli ſuſcepti cauſſas refert, aut certè eius ſententiam, cur arma contra inimicos ſuſceperit. Scipionis ſententiam in ſenatu uicerat hæc nempe, ut ante certũ diem Cæſar exercitum dimitteret. Sin obtemperaret, eum aduerſus Remp. facturũ uideri. Quod item per cõtumeliam P. R. beneficiũ ſibi ab inimicis adimeretur. Semeſtri etiam Imperio erepto, in urbem reuocaretur in ordinem, cuius abſentis rationem habendam eſſe, populus iuſſiſſet. Decurſum eſſet ad illud extremum, atq; ultimum S. C. quo niſi penè in ipſo urbis incendio, atq; deſperatione omnium ſalutis, latorum audacia, nunquã antè diſceſſum fuiſſet. Dariet etiam operam Coſſ. P. Tr. Pl. & qui Coſſ. eſſent ad urbem, ne quid Reſpub. detrimẽti caperet. Complureſq; aliæ cauſſæ referuntur, quæ Cæſarem ad arma ſumenda compulerunt. Referuntur etiam à Suetonio io-

B ſtiſſimæ cauſſæ ſuſcipiendi belli. Marcellum non contentum fuiſſe Cæſari prouincias, & priuilegium eripere, uerum etiam retuliſſe, ut Colonis rogatione Vatinia Nouum comũ deductis ciuitas adimeretur. Et addidit cauſſam quo ſlemcunq; quod per ambitionem, & ultra præſcriptum data eſſet. Ad hæc unus colonorum Romæ à Marcello uirgis cæſus fuerat, præfatione adhibita, quæ ſciret ſe ciuem R. non eſſe, iuſſus præterea ad id tergum Cæſari nudare, ac appareret tatam illam ignominiam ad eũ pertinere, & in eius inuidiam ſibi illatam. Super hac Plutar. Decurionem fuiſſe ait, qui tum uirgis cæſus fuerat. Erat Decurio in municipijs, & colonijs, idem penè, qui Romæ ſenator. Reliquæ cauſſæ ſuo loco, ut ſeſe offerent narrabuntur. Has autem eſt, præmiſiſſe, ut lector uerò, à Lucani cauſis diſcernat. Inuidia fato.] primã cauſſam, fatalem neceſſitatem fingit, cuius inuidia, magnæ res non poſſunt eſſe diuturna, ſed perexiguo tempore cõſiſtunt: quæ ubi ad ſummũ peruenẽre paulatim incipiunt deficere, ac dilabi. Summiſq; ne.] Summa cadũt ſubito. Magna repentè ruunt ut ait Claudianus. Quare

C ſtatum addit, nimioq; graues ſub pondere lapſus. Claudi.

Tolluntur in altum, Vt lapſu grauiore cadant.

Verùm ut Horat. in Odis.

Sæpius uentis agitatur ingens
Pinus & celſæ grauiore caſu
Decidunt turres, feriuntq; ſummos
Fulgura montes.

Quo quis maior, hoc pronior ad caſum eſt. Nec ſe Ro.] Secunda cauſſa, nimia Romanorum potentia. Eſtq; tanquam exemplum ſuperiores uerſus, ſummis grauẽs lapſus dare, ubi ſuo pondere cœperint ruere. Romanum Imperium ad ſummum peruenerat, relinquitur, hoc ipſum quod ſequitur, magna ruina caſurum eſſe. Verus in hac re profectò uates, quod iam dudum ab Auguſti deceſſu declinare cœpit, ut ne dicam, ſtatim à Cæſaris dictatoris interitu. Sic cum comp.] Ad eundem modum pondus mundi, omnibus eius compagibus ſolutis ſua grauitate ruet & redigetur in priſtinum chaos, quod initio, ante orbem conditum fuit. Omnia mix.] Polypraten: nedum Roma ſtabit, com ſe, ſuamq; potentiam non fecerat. Sic etiam mundi machina, tot orbibus ſtructa, ac uincta, & ſtellarum, ſiderumq; ornamentis ab opifice Deo deco-

rata aliquando in priſcum chaos redibit, hoc eſt, in eandem indigeſtam, confuſamq; elementorum molem reditura eſt, χάος deducunt, ab hiando, χάινειν. Nox erat, aiunt, & atra caligo primum, & tartarus uaſtus. Terra uerò, ſine aere, ac cœlo. Ouid. Meta. primo.

Ante mare, & terras, & quod tegit omnia, cœlum,
Vnus erat toto naturæ uultus in orbe,
Quem dixere chaos rudis, indigeſtaq; moles,
Non benè iunctarum diſcordia ſemina rerum.

Sed omiſſis ijs, quæ περὶ τοῦ χάους Grammatici: & poëtæ ſcribunt, omnes hi uerſus referri poſſunt in hyperbolem prouerbialem, pro eo, quod eſt, omnia rerum elementa confundentur, & perturbabuntur. Mare cœlo, terra cœlo, ſupera, & infera confundentur. Sacra prophanis miſcebuntur, id quod paulò diuerſius extulit in 12. Verg.

Non ſi tellurem effundat in undas,
Diluuio miſcens, cœlumq; in tartara ſoluat.

Fratri co.] Luna diuerſo à Sole motu ratione, quando unà cum reliquis planetis in ſuo orbe contra mundum ab occaſu in ortum fertur, & interim coſmico motu firmamenti ab ortu in occaſum, cum alijs rapitur. Signiferi obliquitatem obſeruaſſe traditur Anaximander Mileſius, à Græcis Zodiacus, à ſignis, & animalium figuris quibus diſtinguitur, dicitur. Hunc circulum Lucanus Philoſophum imitatus, orbem obliquum uocat.

Bigas.] Lunam mathematici, & eos ſequuti pictores fingunt bigis uehi, & à duabus iuuenculis trahi, equarum uice, fortaſſe quod eadem ſit, quæ Proſerpina & Hecate, ac Diana perpetua uirginitate celebrata prius. Reliquis planetis quadrigas tribuũs, & equos, uel loco animantia, quæ in eorum tutela eſſe reducuntur Saturno Dracones duos, aut ſi quid Draconibus uiuacius eſt: Marti uulpes: Ioui pauones: Soli equos: Veneri quadrigis ſuas geminas colũbas accõmodant: Mercurio Gallos. Quin & ſingulos binis ſignis inſigniũt, quibus præſideat, & in quibus, ceu domibus proprijs ſedeat. Ergo orbem obliquum, Zodiacum ſiue animalem intellige, in quo 12. ſigna collocata ſunt. quiq; huic Cancri, inde Capricorni circulum comprehendit, medium æquinoctialem interſecant, à quo uiciſſim diuiditur circa principium Arietis, & Libræ: Arietis menſe Martio, Libræ Septembri: in quorum primis punctis æquales dies, & noctes habet ſacit unde æquator, ſiue æquinoctialis circulus, à Græcis, ἰσημερινὸς κύκλος, appellatur. Medium Zodiacum linea ecliptica ſcindit, hinc, inde octonos gradus relinquens, quot errantia ſidera tranſmeant. Fratri.] Phœbo, Soli. Luna Phœbe, παρὰ τὸ φοιβάζειν, ἢ φ. . . ab illuſtrando, uaticinando, purgando.

Fœdera mundi] leges illas certas, uiceſq; ortus. & occaſus ſyderum, ſtellarumq; meantium certas, earumq; perpetuò Diem poſ.] Solem præfecit Diei, Lunam, & omnes ſtellas nocti mundi architectus Deus. Quamobrem eam in tenebrarum remedium a natura repertam eſſe, ait Plinius. Omnium admirationem uicit ſua uarietate Luna, torſitq; rationem eius rei inueſtigantium acuta multorum ingenia, admirantium ſimul. & indignantium, terris proximum ſidus, eiuſq; naturam ignorari, cur modò curuetur in cornua, modo ſemiplena, modò pleno orbe luceat, ſemper creſcens, aut ſeneſcens: rurſum maculoſa, ac utens. Plena orbe ingens, ac ſtatim prorſus nulla. Aliàs pernox, aliàs ſera. Cur in parte diei Solis lucem interdum adiuuet, & in defectu eiuſdem,

conſpicua

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

conſpicua tamen. Iam qui exitu menſis ſui lateat, cùm luce careat aliena. Interdum humilis, & deiecta, interdum excelſa. Aliàs admota cælo, aliàs montes propè contingens. Nunc in Aquilonem aſſurgit, nunc in Auſtros deiecta. Singula horum exiſtimatur Endymion deprehendiſſe, atq; ob id poetas fabulatos. Lunam ab eo adamatum fuiſſe. Præſagia Lunæ aliàs dicentur.

Tellus extend. lit. no.] *Hoc eſt, ut exponit Glareanus, Tellus conetur excutere, quamuis non poſſit, & conetur ab ſe abijcere, nihil tamen efficiet, fatis repugnãtibus, quæ omnino uolũt omnes res, ſoluta compage, in antiquam reuerti Chaos. Verba ipſius Glareani de caco iudicio interpretum, hoc loco ſubſcribam. Hic eſt inſignis obſcuritas, inquis, & uerè (ut ita dicam) in ipſo Chao, Chaos. Priora enim omnium rerum confuſionem innuunt. Omnia ſidera, inquit poëta, mixtis ſideribus concurrent: ignea aſtra petent Pontum. Hic uerò tellus nolens extendere littora, excutiet fretum. Quod Sulpitius exponit, Tellus repugnabit, ne mare littora delatet, & ſe magis extendat, & excutiet, id eſt, reijciet. Badius autem, Tellus nolet extendere littora, id eſt, eſſe arida, & à mari ſeperata, inquit. Et excutiet, id eſt, effundet, & in terram emittet fretum, id eſt, mare. Vbi neſcias, exponátne affirmatiuè, an negatiuè, eſſe arida, ut repetas uerbum nolet, uidelicet eſſe arida, an totam orationem ſic. Tellus nolet extendere littora, id eſt, malit eſſe arida. Sed quid idem Badius ſubnectat, audi: Tellus, inquit, effundet, & in terram emittet fretum. Niſi enim Tellus pro Dea intellexerit, quod hic non admodum aptum uidetur, ſenſus erit ex Badij uerbis, Terra effundet fretum in terram. Hic uides, opinor, quàm facile perrumpimus difficiles authorum locos, quoties pudet nos fateri, nos non intelligere. Sulpitij expoſitio ſonat, quaſi tellus repugnet freto, id eſt, mari, & excutiet, quaſi nimis diu tergo inſederit. Verùm quomodo tum omnium rerum confuſio, & commixtio, quam Poëta ſuprema mundi hora futuram dicit, procedet? Hactenus Glareanus. Deinde attexit ſuam interpretationem.* A

In ſe mag.] *Redit ad exclamationẽ, per inuidiam fatorũ magnis rebus, & excelſis negatum ſtare diu & in ſua fœlicitate permanere. Omnia ſublimia ſibi ſui exitij cauſſæ ſunt, quod curriculum fœlix rerum ferre nequeant.*

Lætis.] *fœlicibus ac florentibus imperiorum rebus, ne ultrà quàm humana ferãt, uel ſperent, uel affectent. Quæ cur ita fiant, dicit in cauſſa deos eſſe, & quod magna imperia ſuis uiribus ruant.*

In ſe magna ruunt, lætis hunc numina rebus
Creſcendi poſuêre modum, nec gentibus ullis
Commodat in populum, terræ, pelagiq; potentẽ
Inuidiam fortunam ſuam. tu cauſſa malorum
Facta tribus dominis cõmunis Roma, nec unquã
In turbam miſſi feralia fœdera regni.
O' malè concordes, nimiaq; cupidine cæci,
Quid miſcere iuuat uires, orbemq; tenere
In medio? dum terra fretum, terramq; leuabit
Aer, & longè uoluent Titana labores,
Noxq; diem cœlo totidem per ſigna ſequetur,
Nulla fides regni ſocijs, omnisq; poteſtas
Impatiens conſortis erit, nec gentibus ullis
Credite, nec longè fatorum exempla petantur:
Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.

omnibus officijs Cn. Pompeium affectatus est, offenſum patribus quod Mithridate rege icto, cunctantius confirmarẽtur ſua acta: Pompeioq; M. Craſſum reconciliauit, ueterem inimicum ex Conſulatu, quem ſumma diſcordia ſimul geſſerant, ac ſocietatem cum utroq; inijt, ne quid ageretur in repub. quod diſpliuiſſet ulli è tribus, B

Nec gentibus.] *Sulpitij expoſitio uehementer placet Fortuna nulli exterarum gentium permiſit, euertere ſtatum Imp. R. ſiue ipſum P. R. rerum omnium dominum, ſiue, ut poëta loquitur, terra, ac maris potentẽ. Omnibus & Micyllus, generaliter dictum putauit. Sed eadem fortunæ inuidia uoluit, ut ipſi inter ſe florentes Imperij opes excinderent. Quare ſtatim ſubijcit.* Tu cauſſa malorum.] *Tertia cauſſa, fœdus trium ducum. Craſſi, Cæſaris & Pompeij. Fuerat Craſſus Pompeio iam inde à conſulatu, quem cum eo geſſerat, inimicus, ad cuius potentiam infringendam, C. Cæſarem, ac promptiſſimum quemq; omni officio affectabatur. Poſtea cum Bibulo Conſul creatus Cæſar, ubi prouinciam minimi momenti ſibi à Patribus decretam uidit, pro magno duxit negocio Pompeium omni officio ſibi conciliare. Erat is tum longè princeps ciuitatis, & patribus etiam non leuiter offenſus, quod Senatus cunctantius ea affirmaret, quæ poſt Mithridatem uictum bello, in Aſia geſſiſſet. Itaq; M. Craſſo reconciliato, cum eo, & Cæſare ſocietatem inijt, ne quid in repub. agi pateretur, quod ipſis tribus non placuiſſet. Tranquillus in Cæſare. Igitur cum Bibulo Conſul creatus eſt: Eandem ob cauſſam opera ab optimatibus data eſt, ut prouinciæ futuris Coſs. minimi negotij, id eſt, ſyluæ, colleſq; decernerentur. Quæ maximè iniuria inſtinctus,*

Appianus, Craſſus, & Pompeius ambo Coss. deſignati, Cæſari Imperium Galliæ in alterum quinquennium prorogarunt: ipſi autem inter ſe prouincias, exercitusq; partiti: Pompeius quidẽ Hiſpaniã, ac Libyã per amicos adminiſtrabat. Craſſus aũt Syria ac Syriæ uicinis locis aſſumptis, ad Parthicum bellum profectus eſt. In quo, eodem mox interfecto, Iulia autem uxore Pompeij defuncta inter Cæſarem, & Pompeium orta diſſenſione, ciuile bellum eſt conflatum: L. Florus lib. 4. Q. Metello, & L. Afranio Coss. cùm Romana maieſtas toto orbe polleret, recenteſq; uictorias, Ponticos, & Armenios triumphos in Pompeianis theatris Roma caneret, nimia Pompeij potentia apud otioſos (ut ſolet) ciues mouit inuidiam, Metellus ob mmmatum Cretæ triumphum, Cato aduerſus potentes ſemper obliquus, detrectare Pompeium, actisq; eius obſtrepere. His dolor tranſuerſum egit, & ad præſidia dignitati paranda impulit. Forte tunc Craſſus, genere, diuitijs, dignitate florebat, uellet tamen auctiores opes, C. Cæſar eloquentia, & ſpiritu, & iam Conſulatu alleuabatur. Pompeius tamen ſuper utrumq; eminebat. Sic igitur Cæſare dignitatem comparare, Craſſo genere, Pompeio retinere cupiẽtibus, omnibuſq; pariter potentiæ cupidis, de inuadenda repub. facilè conuenit. Ergo cum mutuis uiribus in ſuum quiſq; decus niteretur, Galliam Cæſar inuadit, Craſſus Aſiam, Pompeius Hiſpaniam: tres maximos exercitus, et iam ſic orbis Imperiũ ſo C

cietate

A ciuitate trium principum occupatur. Decem annos traxit iſta dominatio. Hacuſq; L. Florus. Itaq; per auerſionem dicit Romam ſibi cauſſam calamitatum factam, per hos tres duces, quos inuidioſo uocabulo, dominos nuncupat. Sunt enim relatiua, dominus, & ſeruus. Cum hos recipe-ret dominos, ſerua Roma & in turpem ſeruitutem uenit, quæ alijs gentibus libertatem donare, & ex regum ſerui-tute eximere antea conſueuerat. Nec unquam] Hoc eſt. pernicioſa fœdera trium Ducum, in diuiſione Impe-rij (quod regnū hoc loco uocat) quod plures alioqui prin cipes, quàm unum, non patitur, quin diſcordes fiant, ut po ſtra licuit in triumuiratu uidere. Regnum in turbā miſ-ſum, dicit, quod non ab uno monarcha, ſed à duobus, aut trióne gubernatur, uerum, à Caſare, Pompeio, & Craſſo, οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς, id eſt, Non eſt bona res multorum dominatus, inquit Homerus, unus rex, unus princeps eſto. Vbi à pluribus res gubernantur, non poteſt, quin in ſeſe mutuò, ob animorū diuerſa ingenia, & diſcordiam, ad poſtremum arma in-duant. Atque in hoc quidem loco commune hæret nonni-hil poeta, quem ſtatim patheticè per exclamationem am-

B plificat. O' malè concor.] Itaq; exclamat in diſcor-diam duorum, Pompeij, ac Cæſaris, quos initio affinitas coniunxerat concordes, quæ iam citò diſsilijt. Cupidi-ne cæ.] Regnandi libidine tranſuerſim acti. Quid miſc.] Quid iuuat omnia diuina, & humana pertur-bare, omnia confundere turpi dominandi libidine? Vel po tius, communiter cōiungere uires, & orbem inter uos par-tiri, ac ſub ueſtrum ius uindicare. Seruare orbem dubiū, cuius imperio parère debeat. Dum terra.] Amplifica-tione hyperbolica oſtendit, nullum regnum poſſe duos principes ferre, quin breui incidat diſcordia, & ſimultas, quæ dirimat amicitiam. Corpus rotundum, & globoſum, ceu pilæ figura, extimam terræ. maris & oceani ſuperfi-ciem unam mutuo complexu efficit. Deprahenditur id maximè nauigantium curſu, ex demerſu, emerſuq; aliorū, atq; aliorū ſiderum, prout longius ab eleuatione poli ar-ctici recedunt in Auſtrum. Et quo propius æquatorem ſubeunt, eò illa ſe attollunt altius quæ ad meridiem ſunt, & Septentrionales ſtellæ deprimuntur magis. Contrà uſu uenire uidemus petentibus Septentrionem paulatim ma-gis ac magis, tum urſas, tum ſigna Septentrionalia eleua-

C ri. Itaq; terra, & maria in mundi centro, aëre undiq; cir cumfuſo librantur. Strabo lib. 1. author eſt, Homerum o-mnium primum auſum fuiſſe deſcribere geographiam, terrā in modum inſulæ oceano undiq; circumfluam eſſe. Plinius lib. 2 cap. 5. Ignium ſummum, inquit, inde tot ſtel larum collucentium illos oculos. Proximum ſpiritus, quē Græci Latiniq; eodem uocabulo aëra appellant Vitalem hunc, & per cuncta rerum meabilem, totoq; conſertum, cu ius ui ſuſpenſam, cum quarto aquarum elementa, librari medio ſpatio tellurem. Ita mutuo complexu diuerſitatis effici nexum & leuia ponderibus inhiberi, quo minus euo lent: contraq; grauia neruans, ſuſpendi leuibus in ſublime tendentibus. Sic pari in diuerſa uiſu ui ſua quæq; conſi-ſtere, irrequieto mundi ipſius conſtricta circuitu. quo ſem per in ſe currente, unam atq; mediam in toto terram, eun-demq; uniuerſi cardine ſtare pendentem, librantem per quæ pendeat, ita ſolam immobilē circa eam uolubili uni-uerſitate. eandemq; ex omnibus necti, eidemq; omnia niti. Idem lib. eod. cap 64. terram ipſam cæli cardinem uo cat, & Phyſici tradunt, terram ob nimiam ſui paruitatem ad cœli magnitudiné centri, ſiue puncti modum obtinere.

Titana] Solem, quàm diu perpetuus curſus Solē fati-gabit. Medius planetarum Sol eſt, ferturq; ampliſſima magnitudine ac poteſtate, nec temporum modò terra-rumq;, ſed ſiderum etiam ipſorum, cœliq; rector, inquit Plinius. Hunc mundi eſſe totius animum, ac planius men-tem, hunc principale naturæ regimen, ac numen credere, decet, opera eius æſtimantes. Hic lucem rebus miniſtrat, aufertq; tenebras, hic reliqua ſidera occultat, hic uices temporum, annumq; ſemper renaſcentem, ex uſu naturæ temperat, hic cœli triſtitiam diſcutit, atq; etiam nubila hu mani animi ſerenat, hic ſuum lumen cæteris quoq; ſideri-bus fœnerat, præclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens, Homerus

Ἠέλιος, ὃς πάντ᾽ ἐφορᾷς, καὶ πάντ᾽ ἐπακούεις.

Noxq; diem] Et quamdiu, Luna, quæ nocti præſi-deat, per totidem ſigna, quot Sol, diei ſuccedet, tamdiu omnis regnorū ſocietas erit infida. Nulla fides] Quàm diu mundus ſtabit, nulla pax, nulla fides erit regnorū col-legis, ut in triumuiris. Eiuſdem infidæ ſocietatis Polyni-ces, & Eteocles fratres Thebani exemplo eſſe poſſunt.

Exempla.] Ab exemplo ſententiam confirmat, & quidem domeſtico, conditorum urbis R. Romuli, & Re-mi: ut non mirum ſit, monarchiam ſtetiſſe multo ſanguine ſociorum, cum urbis conditio cœperit à cæde alterius fra tris Remi. Liuius de Romulo, & Remo. Inde, inquit, cum altercatione congreſſi, à certamine irarum ad cædem ver tuntur, ibi in turba ictus Remus, cecidit. Vulgatior fa ma eſt, ludibrio fratris Remum nouos tranſiluiſſe mu-ros, inde ab irato Romulo, cùm uerbis quoque increpi-tans adiecíſſet ſic deinde, quicunque alius tranſiliet mœ-nia mea interfectum. Primi maduerunt ſanguine.] mœnia urbis Romæ, iam recens condita, cæde Remi im-buta fuerunt.

Nec pretiū.] Confert tenuitatem rudimentorū imperij. cum præſentis amplitudine. A' minori ad maius. Conditores inter ſe cōtendebantur propter humile aſylum, nuper apertum, cùm adeo nullum adhuc imperiū haberent: ut non mirandum. propter tam opulentum,

Nec pretium tanti tellus, pontusq; furoris
Tunc erat, exiguum dominos commiſit aſylum:
Temporis anguſti manſit concordia diſcors,
Paxq; fuit non ſponte ducum; nam ſola futuri
Craſſus erat belli medius mora: qualiter undas
Qui ſecat, & geminum gracilis mare ſeparat iſth-
Nec patitur cōferre fretū, ſi terra recedat, mos,
Ionium Aegæo franget mare, ſic ubi ſæua
Arma Ducum dirimens miſerādo funere Craſſus
Aſſyrias Latio maculauit ſanguine Carras:
Parthica Romanos ſoluerunt damna furores.
Plus illa uobis acie, quàm creditis, actum eſt
Arſacidæ, bellum uictis ciuile dediſtis.

tam potens imperium Duces poſtea armis decertaſſe. Pretiū] Operæpretiū, quamobrem prima mœnia mutua cæde fratres funeſtarent. Id certamen non ſolum Remi morte, ſed multorum etiam cæde fuerat funeſtum. In eo Fauſtulus, & Philiſtinus fratres quoq; perierant.

dum direpturi pugnam temerè ſe ſæuienti multitudini immiſcerent. Romulus perpetratæ cædis pœnitentia ſtatim in tantam deſperationẽ traditur adactus, ut niſi Laurentiæ nutricis, & aliorum amicorum interuentu prohibitus fuiſſet, manum ſibi intuliſſet. Sunt ex ueteribus, qui ſcripſerunt, Remum non à Romulo, cùm in contemptum fratris uallum tranſiluiſſet, cauillando fore, ut pari facilitate ab hoſtibus tranſcenderetur, ſed à Celere quodam, uel (ut alij) à Fabio, qui operi præfectus fuerat, ferro ictũ concidiſſe. Celer certè perpetrata cæde, relicta noua urbe in Hetruriam fugit. Romulus tamen ſuſpicionem cædis non fugit. Aſylum.] ἄσυλον, ἱερὸν τὸ τέμενος, καὶ ταρεῦν τοὺς οἰκέτας, inquit Suidas, ſacellum ſiue locus ſacer, quò ſerui delapſi ſaga, ſeruantur. Romulus inter arcem, & capitolium, inter duo querceta (loca inter nuncio nomen erat) aſylum conſtituerat, quò ſerui, & qui patrijs iudicijs obnoxij erant, tanquam ad libertatis tutum portum ex proximis urbibus confluebant. Hi benignè humaniterq́ à Romulo excepti, omnibusq́ officijs ad communionem nouæ urbis inuitati ciuitatem frequentem reddebant. Fuit ea uetus condentium urbes conſuetudo. Vox compoſita eſt, à particula priuatiua α. & uerbo συλάω, ſpolio, prædor, uiolo, diripio. Nullus illinc diripi poterat. Id autem non fiebat in quibuslibet templis, niſi quibus conſecrationis lege conceſſum fuit. Liuius. Romulus ne uana eſſet urbis magnitudo, adijciendæ multitudinis cauſſa locum, qui nunc ſeptus erat denſis ſentibus inter duos lucos aſylum aperuit, in honorem dei referens. Sacrum enim eſſe uoluit & inuiolabilem. Eò ex finitimis populis turba omnis ſine diſcrimine, liber an ſeruus eſſet, auida nouarum rerum perfugit: idq́ primam ad cœptam magnitudinem roboris fuit. Sicq́ per ſpeciem religionis erga Deos ſponſor factus eſt, eos, qui illuc confugiſſent, nihil detrimenti ab inimicis accepturos & ſi apud ſe permanere uellent, ciuitatis etiam participes faciebat, tradebatq́ agri portionem, quem bello quæſierat. Primum aſylum, dicit Seruius, Athenis apertum fuiſſe à filijs Herculis, quos inſequebantur hij, qui erant à patre oppreſſi. & Statius lib. 7. Theb.

» Fama eſt defenſos acie poſt buſta paterni
» Numinis Herculeos ſedem fundaſſe nepotes.

Quia & Maro oſtendit lib. 2. Aeneid. in urbe Troia Templum Iunonis fuiſſe quod aſylum fuit appellatum.

» Et iam porticibus uacuis Iunonis aſylo
» Cuſtodes lecti Phœnix, & dirus Vlyſſes
» Prædam aſſeruabant.

Dominas.] Duos fratres Romulum, & Remum. Concord.] diſ. ἐνασθαι ἀσύγκαιτα Aut, Doctiſſimus Craſſum Pompeio iam inde à conſulatu, quem cum eo geſſerat, ad cuius potentiam infringendã C. Cæſarem & promptiſſimum quemq́ omnibus officijs aſſectabatur. Poſtea Pompeio M. Craſſo reconciliato Cæſar cum utroque ſocietatem init. Et priuſquam ſub diſceſſum à Conſulatu in Galliam proficiſceretur, (erat ei hæc prouincia decreta) ut opes ſuas nouis affinitatibus confirmaret, Calpurniam L. Piſonis filiam uxorem duxit. Succeſſurus is erat in conſulatum: Iuliam filiam ſuam Pompeio nuptum dedit. Quæ res cum in primis Catoni diſpliceret, clamabat Rempub. Lenocinio nuptiarum prodi, cùm idem paulò antè Pompeij affinitatem recuſaſſet. Nunc ſoceri, generiq́ affinitate aductus. Gallias, Illyricumq́ prouincias ex omni prouinciarum numero ſibi delegit. Quibus mox Gallia Comata adiecta fuit authoritate Senatus, uerùm, ne populi beneficia, & hanc conſequeretur. Verùm hæc A
concordia modico admodum tempore durauit inter Cæſarem, & Pompeium, durauitq́ non perinde propter Iuliam, atque propter tertium Craſſum potentem aurum, & omnium Rom. facilè opulentiſsimum, qui ex Conſulatu Syriam fuerat ſortitus prouinciam, & qui multa maiora animo conceperat, quàm ſua ætas pateretur. Quo caſu, concordia inter duos erat quidem, ſed diſcors hoc eſt, nõ ſincera, non candor in Pompeio erga Cæſarem, ad præſentem in gerenda rep. ab. uel abſentem in bello Gall. Non ſponte.] Cæſaris. & Pompeij. Quarta belli ciuilis cauſſa, Craſſus ad Parthos cæſus, quo incolumi bellum diſtinebatur. Proinde ipſe medius quodammodo dirimebat illud, ne ad ciuilia arma diſcurreretur. Etenim Parthicum bellum ſuſcepit Induciomari in Gallia cædes, in qua Cæſaris res fortuna uaria ſe habebant. Interea Romæ M. Craſſus minabatur, deuictis Parthis ſe Romana arma ad Bactros, & Indos propagaturum unde hominũ animi malè ominabantur, indignum eſſe clamantium, petere bello eas gentes, quæ fœdere, & amicitia P. R. iunctæ eſſent. Atteius Craſſum iam ad bellum exeuntem, edito B
loco conſiſtens diris execrationibus, ignotiſq́ quorundam deorum nominibus proſequutus fuit. Hoc Parthicum igitur bellum, medium inter Gallicum, & ciuile continuit diſcordem Cæſaris. & Pompeij. Qualiter.] A ſimili demonſtrat, qui Craſſus medius obſtitit quò minus alteruter ad nouas res conſurgeret. In eum, qui prior noua moliretur, haud dubiè alteri coniunctus, & ipſe arma inferret. Quemadmodum, inquit, Iſthmus Achaicus, dirimit medium Ionium mare, ab Aegæo, ne cõmiſceantur, ita Craſſus belli Parthici Imperator, inter Gallicum in quo Cæſar adhuc totus erat, & Ciuile bellum, Cæſarem & Pompeium dirimebat, ne inter ſe concurrerent. Iſthmae.] Terra anguſta propriè. quæ mare utrinq́ dirimitur, unde in peninſulam fit excurſus. Hanc Græci Cherſoneſum χερσόνησον uocant. id eſt, inſulam, ſed terræ adhuc adhærentem. Recenſentur celebres aliquot Cherſoneſi: Vna Indica, Aurea Ptolomæo dicta, inter Gangeticum. & Magnum ſinum. Secunda Septentrionalis, Cimbrica appellata. Tertia, Taurica: quæ Mæoticam ab Euxino diuidit. Quarta in Helleſponto, contra Phrygiam. Quinta iuxta Rhodum in Caria Cnidum ſuſtinens, in cuius C
Iſthmo Halicarnaſſus ſita eſt. Sexta Peloponneſus quã Strabo Cherſoneſum nominat, annexam Iſthmo, de quo hic agitur. Eſtq́ hæc omnium peninſularum clariſsima, & nulli terræ nobilitate poſthabenda. Ad huius Iſthmum Corinthus eſt, Romano quondam colonia adeò celebris toto orbe, ut totius Græciæ lumen appellaretur à M. Cic. In hac arx eſt edito loco ſita, utraq maria obtuens, ueteri appellatione Acrocorinthus dicta. Hanc urbem L. Mummius Imp. Rom. quondam uaſtauit, quam poſtea Auguſtus Cæſ. cùm ob loci commoditatem, tum propter ueterem eius claritatem reſtaurandam duxit. Itaq́ Iſthmo Peloponneſus Atticæ annectitur, ab ortu Aegæum, ab occaſu Ionium ſpectans, ut modò dictum. In Iſthmo Theſeus Herculis exemplum imitatus Iſthmium certamen inſtituit, in honorem Melicertæ, uel, ut alij credidêre, in Syronis memoriam, à quo, ob conſanguinitatis ius cæde fuerat expiatus. Idem hic columnam ſtatuerat, quæ Ionia. & Peloponneſi fuerat conſinium. Has anguſtias 40 ſtad. latitudine Demetrius rex primum; inde Cæſar diſtinauit:

A poſtea C. Caligula: ad poſtremum Domitius Nero magnis conatibus, & impenſis, ſed fruſtrà transfodere aggreſſi fuere. Veneti patrum noſtrorum memoria, Pio II. Pontifice, cùm ea, quæ ipſis à Turcis in Peloponneſo ademptæ fuerant, armis recuperare conarentur, Iſthmum munire adorti, adeo feſtinarunt, ut longitudinem muri ab Ionio in Aegæum ducti, quindecim diebus duplici foſſa tumultuario opere munierint. Ad trigeſimum hominum millia in eo opere moliendo laborarunt. Ionium.] Licet de etymo maris Ionij poſtea inſtituetur fuſior paulò narratio, hoc loco illud tantum dicam, quibuſdam placere eam maris partem ab Ionia denominatã. Fuit Ion Xuthi, & Creuſæ Erechthei filius, Achæi frater. Sunt alij, qui mari nomen factum credunt ab Io Inachi filia, ibi ſubmerſa. Ionius Saturni, & Rheæ ſinus dictus fuit, poſtea Ionius, ut annotatum reliquit Apollonij enarrator. Heſychius Hadrian, & Ionium eandem eſſe ſcribit. Citatur Aeſchylus in Prometheo.

» χρόνον δὲ τὸν μέλλοντα πόντιος μυχὸς
» σαφῶς ἐπίσταс' Ἰόνιος κεκλήσεται
» τῆς σῆς πορείας μνῆμα τοῖς πᾶσι βροτοῖς.

B Sed de hoc alibi plura dicentur. Aegæo franget maræ.] Apollonij ſcholiaſtes, τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, inquit, ἀπὸ νήσου αἰγῶν καλουμένης [illegible] [illegible] id eſt, Aegæum pelagus ab inſula Caprarum dicta. Homerus, Quiq́ Helicen, Aegaſq́. Eſt autem hæc ſacra Neptuno Aegæo, in qua fama eſt, neminem dormire poſſe propter phantaſmata ipſius Dei, ut ait Nicocrates. Alij aiunt, ab ipſo Neptuno, mare ita nominatum, nam hic deus, Aegæus dicitur, ut tradit Pherecydes, Nicocrates uerò ab Aegæo, qui ſe ab arce quadam in ſubiectum mare præcipitauit. At non rectè: nam ea arx procul à mari abeſt, adnauigantî. Lycophronis interpres ὅτι [illegible] αἰγὸς [illegible], id eſt, capræ in morem fluctuat. At Plinius libro 4. cap. 12. Ae-

C gæo mari, inquit, nomen dedit ſcopulus, inter Tenedum, & Chium, uerius, quàm inſula, Aex nomine, à ſpecie capræ, quæ ita à Græcis appellatur, repente in medio mari exiliens. Fretum.] Eſt autem fretum mare, quod anguſto meatu terras diuidit, πορθμὸς à Græcis appellatum, quale eſt, inter Rhegium Italiæ, & Siciliam inter extimam Bæticam, & Mauritaniam. Miſerando fu.] Ad eundem modum Craſſus eodem tempore cum exercitu in Parthos profectus, quo Cæſar in Gallia Neruios inuaſurus erat, diuidebat ſua potentia utrunque ducem. Fortaſsis quod formidabilis Pompeio eſſet, ob ueterem inimicitiam. Porrò, quo caſu Craſſus perijt in Parthica bello initia operis retulimus. Latium ſanguinem. Romanum, & Italicum dicit. Aſſyrias Carras.] Parthicas. In hanc urbem in fuga noctu cum exercitu à Coponio præfecto receptus fuerat. Inde digreſſus, & Andromici ambages ſequutus, cum quatuor cohortibus, & paucis equitibus, cùm mane hoſtes adeſſe ſenſiſſet, in proximum collem auertit iter. Inde pacis fidem pactus, cùm in colloquium cum hoſte in ſubiectam planiciem deſcendiſſet, à Parthis occiſus fuit. Aſſyrias.] Arabia ſuprà dicta, inquit Plinius habet oppida Edeſſam, quæ quondam Antiochia dicebatur, Callirhoën, à fonte nominatam, Carras, clade Craſsi nobiles, muros & domos è maſsis factis faciebant. Alij Meſopotamiæ tribuunt, & hanc eam eſſe putant, quam Hebræi Charan dicunt natalem patriam Abrahæ. Arſacidæ.] Parthi. auctho. Arſaces homo Scytha fuit, latrocinio & rapina memorabilis, cum Dahorum manu, qui & Parni nuncupati ſunt, Mandragora Seleuci præfecto, multitudine, & ui oppreſſo, Parthiam inuaſit. Trogus tamen hominis progeniem incertam prodidit, & originem, ſed acrem fuiſſe uirum, & bellicoſum, magnaq́ uirtute præditum, cuius origo in Primi belli Punici tempora inciderit. L. Manlio, & Attilio Regulo Coſſ. Hic Arſaces breui Parthiam ingreſſus, Hircaniam occupauit: belloq́ à Seleuco laceſsitus, eum profligauit. Hac uictoria Parthorum opes multò ſunt firmiores redditæ. Quo mortuo, omnes deinceps Parthorum reges, Arſaces fuerũt cognominati, ut Aegyptiorum Ptolemæi, Rom. Imperatores Cæſares. Huius filius cum centum M. peditum, & 20. equitum, Antiochum Seleuci filium debellauit. Huic ſucceſsit Arſaces Pampacus pater Mithridatis, & Pharnacis. Hic natu maior, & proinde hæres Mardus domuit, qui licet liberos tulit, Mithridati regnũ per manus tradidit. Cæterùm Arſaces non minus Parthis memorabilis fuit, quàm Cyrus Perſis, Alexander Macedonibus, Romulus Romanis fuerit. Iuſtinus tradit, Alexandri ſucceſſoribus cum orientis regna diuiderentur, adeo Parthiam contemptui fuiſſe, ut externo eam ſocio Stonagori gubernandam tradiderint. Poſtea regno eius rebus fœliciter creſcentibus, in eam amplitudinem euaſit, ut id hominum ad bella natum uideretur, & cum Rom. ceu diuiſo terrarum orbe, de gloria imperij certarit. Initio Medis, & Aſſyrijs paruerunt, deinde Perſis, ad poſtremum Macedonibus, donec occaſione diſcordiæ inteſtinæ fratrum Antiochi, & Seleuci, Antiochi nepotum, ijs temporibus quibus dixi, Scytharum exules ſeditione pulſi, mediam terram inter Hyrcaniam, Dahas, Areos, & Parthenos furtiuo occupatam initio tenerent. Ipſa terra, nemoroſa, montana, frugum inops, & quæ regiũ alere exercitum non poſſet. Atq; ob eam cauſſam curſu Arſacidæ præteribant. Pars eius circa Rhagas terræmotibus obnoxia, quibus locis multas urbes, duo M. uicorum crebris motibus terræ interijſſe tradit Poſidonius. Mediæ pars illi eſt ad Occaſum finitima: Hyrcania à Septentrione ad Ortum, Aria: Quæ ad meridiem uergit, Carmaniam attingit. Bellom uic.] ea aduerſa Romanorũ pugna qua Craſsi ceciderunt, occaſionẽ dediſſe ad arma ciuilia cõcurrendi. Nã illo extincto, niſi alter committi poterat. Nec Pompeius metuebat ne Craſſus ſe cum Cæſare coniungeret.

Diuiditur &c.] Quinta cauſſa belli ciuilis, mors Iuliæ uxoris Pompeij, & Cæſaris filiæ. Hanc oſtēdimus Cæſarẽ Cn. Pompeio collocaſſe, ut ſuas opes affinitate antequã conſulatu abiret, affirmaret. Ipſe Calpurniã L. Piſonis

Diuiditur ferro regnum, populiq́ potentis,
Quæ mare, quæ terras, quæ totũ poſsidet orbem,
Non cepit fortuna duos: nam pignora iuncti
Sanguinis, & diro ferales omine tædas
Abſtulit ad inanes, Parcarum Iulia, ſæua

Intercepta manu: quod ſi tibi fata dediſſent
Maiores in luce moras, tu ſola furentem
Inde uirum poteras, atq; hinc retinere parentem,
Armataſq; manus excuſſo iungere ferro,
Vt generos ſoceris mediæ iunxêre Sabinæ,
Morte tua diſcuſſa fides, bellumq; mouere
Permiſſum ducibus, ſtimulos dedit æmula uirtus.

Piſonis filiam uxorem duxit. Cato tore animaduerſa, identidem exclamauit, rempub. lenocinio nuptiarū prodi. quippe qui paulò antè Pompeij affinitatem recuſaſſet, teſtatus ſe obſides contra rempub. neq; Pompeio, neq; cuiquam daturum: pollicitus ſimul homini, ſi recta faceret, amicitiam ſuam quæ eſſet omni propinquitate firmior. Proinde ſocero, ac genero ſuffragantibus, ex omni prouinciarum copia, Galliam, & Illyricum ſibi delegit, unde idonea triumphorum prætendebatur materia: & ſtatim Comato Gallia fuit illi adiecta. Diuiditur fer.] *Imperium armis diuiſum fuit. Mortuo enim Craſſo, in duas partes reſpub. diuulſa fuit ut inter duos de principatu ferro decerneretur.* Fortuna] *Fortuna, & amplitudo Imp. Ro. nō ferebat duos principes ciuitatis, quod nullum regnum collegam, ſociumq; patiatur. Alluſum ad illud Salluſtianum. Profectò fortuna in omni re dominatur. Vnde fortuna omnipotens dicitur.* Pignora] *fœdus, & ius affinitatis, quæ nuptiarum lenocinium utrunq; alteri coniunxit, mors Iuliæ rupit. Exinde, quoniam mutuo metu tenebantur, Craſſi morte, inquit Florus, apud Parthos, & morte Iuliæ Cæſaris filiæ, quæ nuptam Pompeio generi, ſocerīq; concordiam matrimonij fœdere tenebat, ſtatim æmulatio erupit. Iam Pompeio ſuſpectæ Cæſaris opes, & Cæſari Pompeiana dignitas grauis. Nec hic ferebat parē, nec ille ſuperiorem, (nefas) ſic de principatu laborabant, tanquam duos tanti Imperij fortuna non caperet.* Feral es tedas.] *ſignum pro ſignato. Triſtes nuptias malo omne ſequuturæ diſcordiæ ſecum Iulia ſua morte abſtulit, immatura morte intercepta. Etenim Cæſari è Britannia ſoluturo literæ de obitu Iuliæ fuerunt illi redditæ.* Perijt *illa ſubita animi conſternatione, ijs comitijs quibus Pompeius, & Craſſus magna ciuium contentione conſulatum obtinuere, coniugis Pompeij ueſtem intuita, cruore reſperſam humano, eiq; ex campo domū temerè delatā, grauius aliquid uiro accidiſſe rata, ſubito metu, & dolore perculſa, haud multo pōſt, cū uterū ferret, abortū fecit, ac mors continuo inſequuta fuit: filius ſuperuixit matri quidē ſed ſtatim deceſſit. Quod uerò ad comitiorū turbam attinet, Appianus prodit, in ijs Domitij Aenobarbi ſeruū cæſum fuiſſe.* Intercepta ſa. A mat. Par.] *nimis præmatura morte interceptā, propter rempublicā, quæ incolumis, & quieta, ea ſuperſtite, manere potuiſſet.* Parcarum ſa. ma.] *Parcæ tres finguntur, Clotho, Lacheſis, Atropos, penes has omnium mortaliū ratio conſtare exiſtimatur, ita dictæ ſunt per antiphraſin, quòd nulli parcant. Quoniā autem uita hominis principiū habet, progreſſum, & finē, primo geſtare colum, ſecūda nere, tertia filū abrumpere creditur. Has uolunt omniū rerum ordinē, & metā conſtituere. Græci, μοίρας. Lycoph. γηραιὰς κόρας uocat, & earum opus λινοεργὸν κλώσειν. Varro prodidit ueteres R. nomina Parcis tribus feciſſe, à pariēdo, nono, atq; decimo menſe. Nona Parca, inquit, cōmutata una litera, à parto nominata. Ceſellius Vindex, in lectionibus antiq. Tria, inquit, nomina Parcarum ſunt. Nona Decima, & Morta: & uerſum hūc Liuij poëtæ antiquiſſ. citat ex Odyſſ. Quando dies aduenit, quem profata Morta eſt? Quo loco pro, Parca Morta accipitur.* Maiores in lu. mo] *longiorem uitam potuiſſet una hoc bellū prohibere, hunc maritū, illinc patrē diſtinere. Virum dixit pro maritū Pompeium.* Vt generos ſoce.] *Ab exemplo uirginū Sabinarū quæ mediæ inter utranq; aciem paſſis crinib. progreſſi, prœliū diremere. Sub Romulo enim propter uirginū raptum, per proditionem arce capta, inter Palatiū, & Capitoliū inſtructa acie ſterent, hinc Sabini, illinc Romani, & Romana acies inclinaretur in fugā, Romulus ſublatis in cœlū manibus, Ioui Statori uouit templū, ſi turpem ſuorū fugā ſiſteret. Ibi Romani reſtiterunt: ac prœlio inſtaurato utrinq; cūm omnia clamorib. circūſtreperēt, eſſentq; animi ad præſentem pugnam accenſi, Sabinæ mulieres nuper raptæ Romanis, & propter quas bellū erat conflatū, inter utranq; aciē mediæ paſſis crinib. proceſſerunt. Mox in preces, lacrymaſq; prorumpentes, hinc patres, illinc uiros orarūt, ne ſe parentū, illi nepotum progeniem nefando parricidio uiolarēt. Et mouerunt harum preces, & lacrymæ tempeſtiuæ eorum animos. Pax inde inter duces, & armatas acies coijt. Itaque, uti dixi, ab exemplo probat Iuliam belli materiam diſcutere potuiſſe.* B Morte tua diſcuſſa fides.] *hæret in auerſione ad Iuliam.* C

Tu noua ne ueteres obſcurent acta triumphos,
Et uictis cedat piratica laurea Gallis,
Magne times, te iam ſeries, uſuſq; laborum
Erigit, impatienſq; loci fortuna ſecundi:
Nec quenquā iam ferre poteſt, Cæſar ue priorem,
Pompeius ue parem: quis iuſtius induit arma,
Scire nefas, magno ſe iudice quiſq; tuetur.
Victrix cauſſa Deis placuit, ſed uicta Catoni.

al ſcta. Tu noua.] *Secta cauſſa, duorum ducū æmulatio. nēpe quod Pompeius metueret, ne ueteres ſui triūphi, nouis Cæſaris uictorijs obſcurarentur. Ille quondam clariſſimos triumphos egerat. de Armenijs de Pōte. de Mithridate geſſerat magnas res, in Africa, Sicilia, Hiſpania & contra piratas. Atq; omnia hæc ſecūda bella, uidebantur Cæſaris res in Gallia, Germania, Britannia geſtæ uincere potuiſſe.* Piratica lau.] *Victoria ac triumphus. Cretico bello per Metellum confecto, Baleares cum Cilicib. mortū infeſtare incipiebāt. Balearibus ſublatis, nihil à latrocinijs Cilicum, & piratica uſquā tutum erat Romanis. Quare rogatio ab A. Gabinio ad populum lata fuit, ut maris imperiū Pōpeio decerneretur, à Gaditano freto ad Syriā, & Pamphiliam uſque. Ab Aegypto ac Libya, ad Helleſpōtiacum pelagus. Ipſe ad id bellum cōficiendū, quindecim uiros ſenatorij ordinis deligeret, quib. pro ſua nutu legatorū uice uteretur ſimul ex ærario tantum pecuniæ ſumeret, quantū ad alendā claſſem ſatis fore uideretur. Ius conceſſum eidem, delectus habendi paſsimq; commeatum ad bellū. Etſi plebi ea rogatio ſummè placuit, offendit tamē optimū quenq; tam inſolens imperium, quale nulli ad eam uſq; tempeſtatem fuerat conceſſum, ut Piſo Cos apertè diceret, cum per Romuli gradus apertè graſſantem,*

A ſentem eundem cum illo tandem exitum habiturũ. Pompeius multitudinis fauore fretus mira celeritate claſſem, & commeatum cõparat. Ad hoc bellum reges, & ſocij populi auxilio miſerunt. Instructis 270. nauibus, diuiſisq́ ijs, per partes, legatis, ne qua hoſtibus pateret effugiũ, inter Gaditanũ fretum, & Helleſpontũ, ipſe in Ciliciã tetendit. Piratæ Põpeij fama territi, ad 20 M ſeſe dedidere. Mari pacato, in Cilicia Soléſium urbs procul à mari ſita, in qua illorum partem collocauit, Pompeiopolis appellari cœpta eſt. Mox ad Mithridaticũ bellum miſſus, ipſum Mithridatem caſtris exuit. Inde Colchos tranſgreſſus, Albanos, & Iberos uicit. Dubia fuit de Amazonibus fama. Et Ariſtobolus, poſt primũ eius in Syriam aduentum in deditionem uenit. Inde Romam reuerſus clariſſimũ egit triumphum. Laurea.] Synecdoche, Laurus antiquitus triumphalis corona fuerat, poſtea hæc aurea fuit, à qua, aurum coronarium dictum. Gallis.] Gallico triumpho, qui Cæſarem manebat. Defunctus bello Africano, Idibus Iunij, ex Vtica nauem conſcendit: & in Italiam exercitu uictore reducto, quater uno menſe triumphauit. Primum triumphum, atque omnium clariſſimum Gallicum egit.
B Sequentem Alexandrinum, Ponticum tertium. Nouiſſimum Africanum: omnesq́ diuerſo apparatu, & inſtrumento. Gallici triumphi die aſcendit Capitolium, ad lumina 40. elephantis dextra, læuaq́ lychnos geſtantibus. Pontico triumpho, inter pompæ fercula, trium uerborum prætulit titulum. Veni, Vidi, Vici, belli celeriter confecti notam. In Libyco ductus fuit Iubæ filius, qui ex barbaro, & Numida, adeo literarum ſtudijs profecit, ut inter clariſſimos ſit poſtea ſcriptores commemoratus. Populo Romano epulũ dedit: in quo C C C C C X X. M. tricliniorum eſt accubitum. Ciuibus uiritum denos frumenti modios, totidemq́ olei libras. C C C q́ nummos diuiſit. Dedit & ludos regionatim in urbe, per omnium linguarum hiſtriones: munus gladiatorium ludos Circenſes: Naumachiam, in qua Tyria, Ægyptiaq́ claſſes conflixerunt. Quatuor millia remigum egerunt naues. Mille utrinq; pugnatores manum conſeruere. Deſultorij equi in circo agitati, Troia ludus à duabus nobilium puerorũ turmis decurſus, Athletæ triduo decertarunt. Te iam ſe.] auerſio ad Cæſarem bellis continuis per decem annos exercitatum. Impatiens.] Non ferebat Pompeius parem in Repub. nec Cæſar ſuperiorem. Hic dicere ſolebat, difficilius eſſe principem ciuitatis, è primo loco ad ſecundũ detrudi, quàm à ſecundo ad nouiſſimũ. Cum idem Hiſpaniam peteret, in tranſcurſu Alpium, in obſcuro, humiliq́ oppido diuerſatus, quod pauci tenebãt accolæ, quidam è comitibus eum rogaſſe dicitur, num illic quoque de principatu certamen eſſet. Mallem, inquit, hic primus eſſe, quàm Romæ ſecundus haberi. Vnde licet colligere, quanta dominandi cupiditate exarſit. Catoni.] Vticenſi, qui inuidiæ uictoria Cæſariana mortem ſibi conſciuit. Sic deo placuit, ut Cæſaris cauſſa ſuperior eſſet, ſed Catoni magis Pompeiana, quæ uicta ſuccubuit.

Nec coiere pa.] Subijcit collationem perſonarum, quas deſcribit, ab ætate, uſu belli, & pacis, liberalitate, cupiditate honorum, & ingeniorũ acrimonia. Nec coi. pa.] ſed diſſimili ſtudio, ætate, moribus, atq; ingenio: ac primum proſopographiã Pompeij præmittit. Alter ter.] Ab ætate Pompeij, quam
C dicit in ſenium inclinari cœpiſſe. Perijt enim poſtea hoc ipſo ciuili bello, poſtridie natalis ſui, natus annos undeſexaginta. Vſo longo tog.] ab uſu, et artibus diuturnæ pacis: quippe qui iã duo-

Nec coiere pares: alter uergentibus annis
In ſenium, longoq́; togæ tranquillior uſu,
Dedidicit iam pace ducem, famæq́; petitor
Multa dare in uulgus, totus popularibus auris
Impelli, plauſuq́; ſui gaudere theatri:
Nec reparare nouas uires, multumq́; priori
Credere fortunæ, ſtat magni nominis umbra:
Qualis frugifero quercus ſublimis in agro
Exuuias ueteres populi, ſacrataq́; geſtans
Dona ducum, nec iam ualidis radicibus hærens
Pondere fixa ſuo eſt, nudosq́; per aëra ramos
Effundens, trunco, nõ frondibus efficit umbram.
Et quamuis primo nutet caſura ſub Euro,
Tot circum ſyluæ firmo ſe robore tollant
Sola tamen colitur: ſed non in Cæſare tantum
Nomen erat, nec fama ducis, ſed neſcia uirtus
Stare loco, ſolusq́; pudor, non uincere bello.
Acer, & indomitus, quo ſpes, quoq; ira uocaſſet,
Ferre manũ, & nunquã temerando parcẽre ferro.
Succeſſus urgere ſuos, inſtare fauori
Numinis, impellens, quicquid ſibi ſumma petẽti
Obſtaret, gaudensq́; uiam feciſſe ruina.

dixi, Mithridatico promotis ad Euphraten, & Ægyptum uſq; Romani Imperij finibus, ingenti militari gloria in Italiã ad triumphũ diſceſſurus Mitylenen petijt. Hic cùm fortè ſcænicos ludos ſpectaret, theatri formã cũ admiratione contemplatus fuit. Quæ quidem cùm uehementer placuiſſet, figurã eius expreſſit ſimile, ſed eo multo amplius maiorisq́ ſplendore Romæ ædificaturus. Non de hoc quidẽ theatro hic loquitur poëta, ſed plauſu theatrali. à prima iuuenta ſub Sylla, propter rerũ geſtarũ

decim, & amplius annos Romæ in otio conſenuerat, multis præclaris triumphis, & bellis defunctus. Toga pro pace, ſagum pro bello ſynecdoche, ſignũ pro ſignato. Longo otio Imperatoris artes dedidicerat, inquit, cùm Cæſar per id ferè totum tempus in armis fuiſſet, & grauibus bellis ſe exercitumq́ ſuum exercuiſſet. Famæq́; p.] à gloria auditore, & liberalitate. Etenim à bello Mithridatico, quod magnum, & graue Luculli ſucceſſor, confecerat, de quo etiã clarum egerat triumphum, nihil geſſerat, ſed in toga remoub. tranquillius moderatus fuerat. Plauſo ſio the.] fauore ciuium, & militum. Nam defunctus bello, ut magnitudinem. Vnde & Magni cognomentũ fuit conſequutus. Florus Q. Metello, et L. Afranio Coſſ. cùm R. maieſtas toto orbe polleret, recentesq́ uictorias, Ponticos, & Armenios triumphos, in Pompeianis Theatris cantaret, nimia Pompeij potentia apud otioſos (ut ſolet) ciues mouit inuidiam. Sed cùm dicit, ſui theatri, poteſt hæc Pompeij theatrum intelligi, quod ut dixi, ad Mitylenæum illud admirandum ſed multo magnificentius poſtea Romæ ex quadrato marmore poſuit. Totus popul.] Impellebatur totus fauore populari. Atqui hæc infinita Dare, impelli, gaudere, à nullo pendent, ſed hiſtoriographorum

more,pro præterito imperfecto indicatiuo, accipienda,id quod etiã Micyllus rectè admonuit. Theatri.] *Quin et illud addendũ duxi. Põpeius ad bellũ iturus,per ſomnũ ſibi uiſus fuit ſedere in theatro, & ab omnib.ordinib applaudi. Quod quidẽ ſomniũ expergefactus ita interpretatus, quaſi iam ob deuictũ Cæſarem,omnium plauſum meritus fuiſſet:cùm is eſſet tantũ,Domitij,Lentuli,Bruti,Catonis, Marcelli, & aliorũ,à quib. ad arma contra Cæſarem cõcitabatur, præſentẽ uictoriã promittentibus, ſed ſalſus fuit experiundo.Cæterùm quãtus fuerit in bello, & in adminiſtratione togata,copioſè pariter,& ſumma cũ eloquentia oſtendit Cic.in* Orat.*pro L.Manilia.* Nec rep.] *Nõ reparabat nouas uires, ſed fidebat priſtinæ ſuæ fœlicitati, quã ad hoc bellũ ſecũ tracturũ ſe credebat.* Magni no.] *Titulus famoſus. Magni,quẽ ob rerum geſtarũ magnitudinem conſequutus erat, quo'q; nomine toto orbe illuſtris erat. Id enim nõ obſcurè arguebat, quod cùm aduerſus Cilicas paratas nauigationem repeteret, Ionium emenſus, Athenas uenit, ubi inter multa urbis honorifica pro portis hoc carmen memorabile affixũ traditur.* QVANTVM VIROS SVPRA CERTAS, TANTVM DEVS IPSE ES. *Itaque magnum illud nomen formidabile nõ ſolum Orienti, ſed etiam toti imperio,nihil aliud erat, quã fumus, & umbra,iam breui peritura.* Qualis.] *à ſimili dignitatem, ſimul & potentiam Pompeij amplificat.Sumpta aũt hæc comparatio eſt,à na* A *tura quercus annoſæ, quæ quondã ſpolijs ducum grauis, ſeneſcens tamen, licet radicibus non ualidis hæreat, inter ueteres tamen, & robuſtas alias arbores, propter priſtinam dignitatem una in honore eſt.* Sub Euro.] *Minatur caſum ad primam procellam, quod annoſa ſit, & radice non admodum firma hæreat.* Sed non.] Cùm Cæ*ſaris proſopographiam attexat, nulla ætatis eius ſit mentio, quem cõſtat tot annis poſt interitum Pompeij, ſuperfuiſſe,ac cõiuratorum manu periſſe natum annos* L V I. Nomen, & fa.] *authoritate, & nominis celebritate. Ab ingenio, & moribus, & induſtria Cæſaris.* Ferre manum.] *Conferre,conſerere pugnam, ducere in hoſtem.* Ruina.] *cum hoſtium clade perrupiſſe confertas acies. Ab ira præcipiti, & gloriæ cupiditate. Erat in Cæſare naturalis inclinatio ad res magnas gerendas manu, nedum conſilio tantum intrepidus audax, primus in agmine uerſari, hoſtium acies perrumpere: & inclinatos ſuos ad fugam ſiſtere, nec ullis periculis perterreſieri, aut animo conſternari. Qualis indoles in Alexandro fuit,& fortitudo,talis planè erat in Cæſare. Et ad eius uirtutes heroicas,& naturalem impetum accedebat incredibilis cle-* B *mentia in deuictos, & profuſa liberalitas in ſuos. Eius clementiam propè diuinam multis uerbis extollit Cic. in oratione pro M.Marcello.*

Qualiter expreſſum uentis per nubila fulmen
Aetheris impulſi ſonitu,mundiq́; fragore
Emicuit,rupitq́; diem,populosq́; pauentes
Terruit, obliqua perſtringens lumina flamma:
In ſua templa furis,nullaq́; exire uetante
Materia,magnamq́; cadens,magnamq́; reuertens
Dat ſtragem latè,ſparſosq́; recolligit ignes.

Qualiter.] *Et Cæſaris inuicem heroicũ impetum in rebus gerendis non minus eleganti cõparatione amplificat, à natura fulminis, & eius effectib. Fulmen autem quid ſit, non ſatis conuenit inter Phyſicos. Lateat pleroſq;, inquit, Plinius magna cœli affectatione compertum à principibus doctrinæ uiris, ſuperiorum trium ſiderum ignes eſſe, qui decidui in terras fulminum nomen habeant, ſed maximè ex ijs medio loco ſiti. Fortaſſis,quod contagium nimij humoris,ex ſuperiori circulo, atque ardoris ex ſubiecto,per hunc modum egerat. Ideo'q; dictum,Iouem fulmina iaculari. Ergo, ut è flagrante ligno carbo cum impetu, ſic à ſidere cœleſtis ignis expuitur, præſcita ſecum adferens. ne abdicata quidem ſui parte in diuinis ceſſante operibus. Id'q; maximè turbato fit aëre, quia collectus humor abundantiam ſtimulat, aut quia turbatur quodam ceu grandi ſideris partu. Hæc Plin. Epicurus exiſtimauit fulmina fieri poſſe, per multos uentorum conuentus, & conuolutiones, ualidamq́; euaporationem, & fractionem partis, eiusq́; uehementiorem ad inferiora loca lapſum. Zeno Citticus ſecus aſſerebat, fulmen ualidam eſſe incenſionem,uehementi cum impetu terris irruentem, cùm inter ſe ui uentorum colliduntur nubes,atq; perrumpuntur.Cæterum inter fulmen & fulgur hoc intereſſe dicunt,quod fulmen ſit coactus ignis terribili impetu iactus, fulgur uerò,latè explicitus ignis.* Expreſſum.] Quod *Zeno dixit, cùm inter ſe ui uentorum colliduntur nubes, atq; perrumpuntur* Aetheris impul.] *Sic dixit Epicurus,fragore illo contingente.* Rupitq; d.] *Ab effectib fulminis, quos tragicè amplificat.* In ſua.] *ut ne Iouis quidẽ templo pareat, ita Cæſar ne patriæ ſacroſanctæ quidem theſauro, quem militibus diripiendum dabat peperſit. Fulmen rumpit diem, quando ſua uibrata luce, perrumpit diem,& lumen ſolare.* Magnamq; ca.mag.] *In deſcriptione effectuum fulminis, reſpicit ad celeritatem Cæſaris in obeundis expeditionibus.* Obliqua.] *propter obliquitatem tum horizontis,tum Zodiaci. Nam cœlum in ſuis cardinibus obliquus uoluitur. Huic obliquum epitheton,poëta huic in mentione aſtrorum,& cœleſtium corporum frequens eſt.* Nulla mate.] *nihil obſtat fulmini, omnia perrumpit,& quidem momento temporis. Ita Cæſari adeo nihil reſiſtere potuit, quod non incredibili celeritate perrumperet* Sparſosq; recol.] *puncto temporis uibrationem illam in omnes mundi plagas emiſſam colligit,ut neſciat quo terra erit. Ad conſimilem modum Cæſar ſparſos Senatores,& ciues,defunctus ciuili bello, Romam reuerſus, reuocabat, colligebatq́;, quorum plerique metu profugi, quod aduerſus eum arma induiſſent, & in acie contra eum ſtricto ferro ſtetiſſent, data uenia oblitaq́; omnium iniuriarum memoria,redire iuſſi fuerunt,& in priſtinum locum reſtitui.*

Hæ ducibus cauſſæ ſuberant,ſed publica belli
Semina,quæ populos ſemper merſere potentes.
Nanq; ut opes nimias mundo fortuna ſubacto
Intulit,& rebus mores ceſſere ſecundis.
Prædaq́;,& hoſtiles luxum ſuaſere rapinæ,

Hæ ducibus c.] *A proſopographijs tranſit ad ultimam belli ciuilis cauſſam,hoc eſt,ad uitia Romanorũ, quæ fomentum, & materiã præbuerũt. Sunt enim publicæ cauſſæ, quas coaceruatione enumerat,& argumentando aptiſſimè*

Non auro, tectiſ'ue modus, menſaſq́ue priores
Aſpernata fames: cultus geſtare decoros
Vix nuribus, rapuere mares: fœcunda uirorum
Paupertas fugitur, totoq́ue accerſitur orbe
Quo gens quæq́ue perit: tum longos iungere fines
Aegrorum, & quondam duro ſulcata Camilli
Vomere, & antiquos Curionum paſſa ligones
Longa ſub ignotis extendere rura colonis.
Non erat is populus, quē pax tranquilla iuuaret,
Quem ſua libertas immotis paſceret aruis.
Inde iræ faciles, & quod ſuaſiſſet egeſtas,
Vile nefas, magnumq́ue decus, ferroq́ue petendum
Plus patria potuiſſe ſua, menſuraq́ue iuris
Vis erat, hinc leges, & plebiſcita coactæ:
Et cum Conſulibus turbantes iura Tribuni.
Hinc rapti faſces pretio, ſectorq́ue fauoris
Ipſe ſui populus, letalis ambitus urbi,
Annua uenali referens certamina campo.
Hinc uſura uorax, auidumq́ue in tempore fœnus,
Et concuſſa fides, & multis utile bellum.

A aptiſſimè collegit. Fuerunt autem eiuſmodi, propter quas, pacem publicam, concordiam, & Reipub. tranquillitatem ferre nequiuerunt. Tum autē quam turpitudinē, quod dedecus in ciuitatem inuexêre. Semina] Enumerat nunc uitia, quæ ampliſſima imperia euerterunt non ſolum Romanum, ſed & Aſſyriorum, Perſarū, Babylonia, Lacedæmonenſium, Carthaginenſium, & alia plæraq; omnia, quæ longè latéq; floruere. Meſſere] euertere, dele-

B uere. Neq; uerò tantum eos populos, & reges, qui imperia florētiſſima opibus habuere, ſed & ciuitates luxu, & opibus pollentes, ut Corinthios, Sibaritas, Mileſios, & Aſiæ multas ciuitates. Opes.] Simulatq; bello in Aſiam promoto, eius delicias, & illecebras earū deguſtaſſent, omnem luxum Aſiaticū in ciuitatem inuexerunt unà cum opibus. Sunt enim opes materia, & illecebræ uoluptatū, unde auaritia, ambitio, dominādi libido, ſuperbia & aliorū contemptus, & inuidia. Hinc certamina de imperij ſummo faſtigij ad euertendā Remp. Iam & eruditis metaphoris ludit ſemina, merſere. Populos potentes, Carthaginenſem, Athenienſem, Lacedæmonienſem, indicat, & alios innuit, quos ſuæ opes, & ciuiles diſcordiæ ſubuerterūt. Mores] hoc eſt, caſti & incorrupti ſinceriq; non ſolum ex urbe exceſſerunt, uerumetiā uitijs, & prauis libidinibus, quæ paulatim ciuitatē inuaſerunt per nimias opes ceſſerunt. Indicat continentiā ueterum Ro. quorū ſupellex, quamuis tenuis, ac curta, populis pariter & regib. erat formidabilis. His ſtudio erat nō ambire magiſtratus, non ſectari opes, nō exornare domos ebore, ſignis Corinthijs, tabulis, tapetibus, aulæis, aut pario lapide, eiuſmodi poſtea dominos

C ſuos decorabāt, ſed quibus ipſi domini ornamento erant. Nulla unquam reſpub. multis ſæculis, nec maior, nec ſanctior, nec bonis exēplis ditior fuit nec in quā ciuitatem, ut ait Liuius, tam ſera auaritia, luxuriaq; immigrarint: nec ubi tātus, ac tamdiu paupertati, ac parſimoniæ honos fuerit, adeo quanto minus rerū, tanto minus cupiditatis erat. Nuper, inquit, diuitiæ auaritiā & abundantes uoluptates, deſideriū per luxum atq; libidinem pereundi, perdendiq; omnia inuexere. Itaq; illis unicè curæ erat, publicam rem tueri, eamq; ampliorem reddere, ac publica priuatis potiora habere. Prædaq;.] Aſiaticā opulentiā & prædas toto orbe hoſtib. deuictis ablatas dicit, quibus tum ſe, tum ærarium ditarunt. Nam prouinciā Aſiæ uel quamcunq; aliā, qui proconſul obtinuiſſet, ita cōpilabat, diripiebatq;, ut in urbem quaſi præda, & rapina onuſti, anno exacto reuerſi, ferè repetundarū rei agerētur. Egregiè perſtringit poëta eorū auaritiā, quam Annibal etiā [illegible] ſatis notauit, præd. eam inſtructiſſimi exercitus auro, & argēto ſatis fore Romanis, quantūuis auaris. Poſtquā, inquit Salluſtius, diuitiæ honori eſſe cœpêre, & eas gloria, imperiū, po-

tentia ſequebātur, hebeſcere uirtus cœpit, paupertas probro haberi, innocentia pro beneuolentia duci cœpit. Igitur ubi ex diuitijs iuuentutē luxuria, atq; auaritia cum ſuperbia inuaſere, rapere, conſumere, ſua paruipendere, aliena cupere, pudorem, pudicitiā, diuina, atque humana promiſcua, nihil penſi, neq; moderati habere. Hæc Salluſtius. Romanorū luxuriam, & frugalitatē, cum in uaſis tum in uictu lege Plin. lib. 33. cap. 11. Idem eorū immoderatum luxum inſectatur, lib. 16 cap. 43. & lib. 33 cap 6. Et lib. 22 cap. 2. Et li. 22. cap. 24. Deniq; multis alijs locis acerbè in immoderatam ingluuiem, & gulam grauis cenſor inuehitur. Priores men.] tenues, ac frugales, quibus delectabantur ueteres illi, & continentes Romani. Etenim præter corruptos mores in ſaltando, & pſallendo, innumera gulæ inſtrumenta reperta fuêre. Commemoratur Luxuria Fabij gurgitis, & Metelli Pij: luxurioſa cœna Pontificis, quæ etiam in prouerbium abijt: porcus Troianus, grauidus alijs animalibus incluſis. Sed nullus luxus illorum temporum maior erat, quàm circa marinas copias, in quib. ut in ſummo pretio erant cochleæ ſaginatæ, murænæ, accipenſeres, gari, mulli. Et arus lupus, Scarus, Fluta, & piſcis inter duos pontes captus. Atque hæc gulæ inſtrumenta nullæ leges ſumptuariæ, de cœnis, & ſumptibus latæ conſtringere potuerunt. Cœptum ſuit edici, ut ianuis patentibus, & pranderetur, & cœnaretur, quo edicto ſperabatur, ut luxuriæ modus fieret. Lex Orchia, præſcribebat numerum conuiuarum. Fannia inde lex lata, quæ ſumptibus modum fecit aſsibus centum unde à Lucilio poëta centuſsis uocata fuit per iocum. Fanniam lex Didia ſecuta fuit. Hac tenebantur conſtituta pœna non ſolum ij, qui prandia, aut cœnas, maiore ſumptu feciſſent, quàm Lex permiſerat, ſed etiam conuiuæ uocati, & qui cœnis, prandijsq; interfuiſſent. Huic ſucceſsit Licinia Lex, quæ paucis mutatis, in quibuſdam cum Fannia congruebat. Eius porrò ſumma erat, ut Calendis, Nonis, nundinis Rom. cuiq; in dies ſingulos, XXX. tantū aſſes, edendi cauſſa conſumere liceret. Cæteris diebus, ne amplius apponeretur, quàm carnis aridæ pondo tria, & ſalſamentorum pondo libra, quod ex terra, arbore, uite natum eſſet. Lex Cornelia hanc excepit, quæ minora pretia rebus impoſuit. Tulit, & Lepidus legem, quam Cato cibariam nominabat. Poſt eum, Antius Reſtio, ad ultimum, Antonius ille, qui poſtea Triumuir fuit. Sed iſta ſatis ſunt de ſumptuoſis, & opiparis Romanorum menſis. Priores] ut Fabriciorum, & Curionum, quorum frugalitas etiam hoſtibus admirationi fuit, cùm hunc in ſcamno aſſidentem foco, & ligneo catino cœnantem ſpectarent, qui repudiata Samnitium pecunia, locupletibus imperare, quàm habere pecuniam maluit. Al-

terum locupletem faciebat, non multa poſsidere, ſed modica deſiderare. Cultus geſta] Perſtringit eorum mollitiem in cultu, & ornatu ueſtium. Viri ornatum rex fœminis decorum geſtabant. Paupertas fœ] quæ non ſolum ſtrenuos, ſed etiam ſapiētes uiros produxit. Omnia, inquit Valer. Max. nimirum habet, qui nihil cōcupiſcit, eo quidem certius quàm qui cuncta poſsidet: quia dominium rerū collabi ſolet, bonæ mentis uſurpatio, nullum triſtioris fortunæ recipit incurſum. Itaq; quorſum attinet, ad diuitias in prima fœlicitatis parte, aut paupertatem in ultimo miſeriarum ſtatu ponere? quum et illarum frons hilaris multis intus amaritudinibus ſit referta: & huius horridior aſpectus ſolidis, & certis bonis abundet? Haſtenus ille. Hoc multos fortes uiros habuerat reſpub. R. Valerium Publicolā, cui res familiaris ad impenſam exequiarū uix ſuffecit. Menenium Agrippā: Fabritium. Q. Aemyliū Pappum. Tales fuerunt, qui ab aratro ad conſulatum uocati fuerunt, ut Attilius Calatinus, Attilius Regulus, Quintius Cincinnatus. Toto'q; accerſ] Vndiq; toto orbe in urbem importantur inſtrumenta luxuriæ, quæ non ſolum Romanos, ſed omnes gentes humanæ peſſum eunt. Tum long. iung. f.] Alia auaritiæ ſpecies, multa iugerū millia, prædiorum, & poſſeſsionū coniungere, neq; pati uicinum, unde Gracchorum leges cum magno reipub. motu, ac ſeditione latæ fuerunt, ne quis plus D agrorum iugera in Italia haberet: quæ reliqua eſſent, diuiderentur ciuib. Rura ſul co. Camil.] Hic ex magna ignominia ad ſummum imperium tranſuectus fuit, ut cùm Ardeæ exularet à Gallis capta urbe, ciues eius præſidium peterent, non prius Veios ad exercitum ſuſcipiendum iret, quàm de dictatura ſua ſolenni iure decreta, certior eſſet factus. Magnificus, inquit Valerius Max. Camilli Veientanus triumphus, egregia Gallica uictoria: ſed iſta cunctatio longè admirabilior. Huic tāta fuit facultatum tenuitas, ut cum à L. Apuleio illi obijceretur quod domi æneas pateras haberet, quas à præda Veientana compilaſſet, in exilium abiret. Obijt peſte, cuius mors licet grandis natu perierit, magnum luctum intulit ciuitati, quippe unicus per ea tempora imperator, domi in gubernatione togata, belliq; omnium Rom. longè princeps, ante exilium, ſed in exilio multo clarior factus. Nam ut modò memoraui ad auxilium patriæ reuocatus, incredibili uirtute ſe, & patriam reſtituit. Ac deinceps pari gloria 30 annos uixit. Rura paſ. ligo.] Cur M. Curius cùm Pyrrhum Epirotam ex Italia fugaſſet, nihil attigit regiæ prædæ, qua ipſe milites, & ciuitatem ditarat. Decretis ſeptem iugeribus agri populo à ſenatu, ſibi autem quinquaginta, popularis aſsignationis modum non exceſsit. Longa ſub ig.] Glareanus ipſe quoq;, ut alij interpretes, hoc in uerſu mirè ſe torquet. Obſcurus hic eſt ſermo, inquit, ſi diligenter conſideret. Neq; enim longa rura erant, dum Camillus araret, aut Curius. Sed id dicere uult, quæ breuia olim erant arua, iam longa fiebant, adiectione identidem plurium aliorum agrorum. Sed & illud ſub ignotis colonis. Sulpitius exponit per accuſatiuum. Dilatabant, inquit, uſq; ad diſtantes, & ignotos agricolas eos agellos, in quibus Camillus arauerat, & Curius foderat, qui illis contenti fuerant, cenſentes pernicioſum eſſe, cui ſeptem iugera nō ſatis eſſent. Badius. Extendebant, inquit, ſub colonis ignotis, quia barbaris dederant colendos, recipientes ab his fructum, aut uſq; ad ignotos colonos. Quibus uerbis poſterioribus, declinat ad Sulpitij expoſitionē. Quæ ſi uera eſſet, haud dubiè poſita ſub ignotos colonos in accuſandi caſu et ipſe dixiſſet, la- A tinitate, & carmine ſaluis. Itaq; Badij prior expoſitio uerbis poëtæ aptior, Sulpitij autem ſenſui, quē poëta priorib. ſubijcere deſtinabat, magis accommoda. Lectori ſit integrū, quod ſequatur. nam ego planè hæreo. Hæc Henricus Glareanus, cuius iudicium, omnium antepono cenſuris, & uirgulis. Nunc ut liceat cum omniū interpretū uenia, citra reprehenſionē cuiuſquā, candidè id quod ego ſentiam, adijcere, ita ſincerus lector accipiat, ut à me nihil aliorū, uel infirmetur, uel à me affirmetur, ſed in medio iudicium ponatur emūctæ naris lectori. Longos iungere fines, agros agris, uillas uillis iungebant, ut uicinū non paterentur, ut uicinos colonos cogerent ſua prædia ipſis oportuna diuendere. Porrò autem longa rura Camilli, & Curij extēdere, dixit, pro eo quod eſt, modica illa, & tenuia ſeptena iugera, quibus erant cōtenti, longè extendebant, ut nomen poſitum ſit, pro aduerbio. Per Curios, & Camillos intelligit, cōtinentes, & frugales omnes ueteres Romanos, duorū illorum ſimiles. Creſcentib. opibus, ac luxu, totam ferè Italiam ſuæ ditionis fecerant locupletes illi Craſſi, & Cræſi. Sub ignotis colonis, extendebant modica rura Camilli, & Curij. Præter ſuperiorem, hæc expoſitio fortaſsis nōnihil B quadret: ut intelligātur, præter anguſta in Italia prædia, etiam primæ nobilitatis homines, in prouincijs ſub ignotis colonis, extendere ſua locupletarint. Lucullus, nō tantū intra urbis mœnia ſumptuoſiſsimos hortos habebat, uerumetiā in agro Thuſculano, circa Neapolim, totaq; ora Campaniæ adeo ſuperbè in ſuis agris ædificarat, ac ſumptuoſè, ut à Tuberone, q Stoicæ diſciplinæ ſectator erat, Xerxes togatus facetè fuerit appellatus. Atqui ita alij alijs in locis toto orbe agros ſub ignotis colonis poſsidebāt. Sed hæc expoſitio fuerit fortaſſe coactior. Non erat is] ſed qui paci bellum anteponebat, quiq; intactis neglectisq; agris tantū ſua libera Rep. frui, & belligerari gaudebāt. Egeſtas.] Ex his cauſis, per leui momēto ad arma inter ſe cōcurrebāt, maximè cùm eo accederet egeſtas, ex nimio luxu, & prodigalitate. Illa Catilinā, & reliquos coniuratos ad bellum patriæ faciendū, ad cōiurandum aduerſus optimum'q; quenq; impulerat. Et Pōpeius dicere ſolebat, Cæſarem opera, quæ inſtituerat, inopia perficere non potuiſſe, neq; expectationem quā de aduentu ſuo fecerat, priuatis opib. explere: & ob id omnia armis turbare uoluiſſe. Glareanus expendens hunc locū Sulpitius inqt, egeſtas, id eſt, C cōcupiſcentia, quæ animos facit egenos. Badius aūt illud, utile nefas, quod egeſtas ſuaſiſſet, id eſt, quod aliquis propter egeſtatem attentaſſet. neutrius expoſitio mihi placet. Sed puto eū hoc uelle dicere, id quod egeſtas ſiue paupertas, probis uiris ſuadet uidelicet ſobrietatem, continentiā, parſimoniam, nec plus uelle inſumere, quàm uectigal ferre poſſet, id, inquam, utile nefas illis uiſum eſt. Contrà uerò, potuiſſe plus patria (hic uerò mirè tangit Cæſarem, quod & Sulpitio hoc loco placuit) hoc demū uiſum ingens decus: & (ſi nequeas aliter) uel ferro petendum. Badius neutrū intellexiſſe uidetur. Hæc Glareanus. Menſura] Re uera uim iuris nomine palliabat. Omnia gerebantur corruptelis, & Tribunorum gratia, ac fauore. Quare addit, ex ea re leges Tribunitias, plebiſcita, & omnia iura cōfuſa fuiſſe, ut in bello fieri ſolet. Solent Grāmatici hoc exemplum in ſyllepſi generum adducere, quo fœmininum concipit neutrū genus. Plebiſcita] Sex apud Ro fuerunt legumlatores Populus. Trib pl. Senatus, rex magiſtratus, & prudentes iuriſconſulti. Populus erat ea-

A *tat ciuium totius urbis, inter quos comprehendebantur, tum priuati, tum ſenatus* Quod à populo conſtituebatur, *Lex appellabatur. Scripto enim ferebat leges. Lex proinde commune uocabulum eſt, ſcriptarum legum. unde reliquæ quinq; legislationes deducuntur. Populus enim Coryphæus erat cæterarum latarum legum. Senatu rogante, num hanc, aut illam legem ferri placeret, annuit plebs. Plebiſcitum eſt, quod plebs plebeio magiſtratu rogante, ueluti Tribuno, conſtituebat. Plebs à populo differt, quo ſpecies à genere Inſtit. de Iure Nat. & Ciuili. Nã appellatione populi, uniuerſi ciues ſignificantur, connumeratis etiam patritijs, & Senatoribus. Plebis autem appellatione ſine patritijs, & Senatoribus, cæteri ciues ſignificantur. Inter Plebiſcit. & Legem, dicit Gell. hoc intereſſe, libro 14. Tribuni neque aduocant Patritios, neque ad eos referre de ulla re poſſunt, ita & leges quidem propriè, ſed Plebiſcita appellantur, quæ Tribunis ferentibus accepta ſunt, quibus rogationibus Patritij diu non tenebantur, donec Q. Hortenſius dictator eam legem tulit, ut omnes Quirites eo iure tenerentur, quod plebs ſciuiſſet. Liuius lib. 3* Omnium primum, inquit, cum uelut in con-

B *trouerſo eſſet, tenerentur'ne patres Plebiſcitis, legem centuriatis comitijs tulere, ut quod Trib. Pleb. iuſiſſent, populus teneret. Qua lege Tribunitijs rogationibus, telum acerrimum datum eſt. Eſt igitur* Plebiſcitum, quod nulla authoritate patrum conſtitutum eſt. Quin & illud addatur. Rogare legislator dicitur: Plebs uerò ſcire, & ſciſcere. A' rogando, rogatio. à ſciſcendo, ſcitum plebis: hoc eſt, à ſtatuendo, & decernendo. Plebiſcitum græcè, ψήφισμα. Gell. lib. 9 differentiam legis, rogationis, Plebiſciti, & aliorum uerborum annotauit. Imper. Iuſtinian. Inſtitut. lib. 1. Tit. de iure Nat. Gen. & Ciuilis paulo lucu lentius Latina uerba Græcè reddidit, ὁ χυδαῖος, inquit, δῆμος ἐστί, τὸ λοιπὸν ἅπαν πλῆθος, ἐξῃρημένων τῶν συγκλητικῶν. τὸ δὲ πᾶν αὐτοῦ σῶμα, δῆμος ὠνόμασται, ἐπεὶ καλεῖται. τοῦτ' ἔστι, τὸ ὑπὸ τοῦ πλήθους γενόμενον, ἢ νομοθετεῖν. τοῦ ἡ πληβειανὰ ἄρχοντος ἐρωτῶντος, ἢ ἐπιβοῶντα. οὔτε δὲ εἰς δήμαρχον, ἐρωτῶντος, δογματίζει τὸ πλῆθος. τὸ δὲ χυδαῖον πλῆθος τοῦ δήμου τούτῳ διαφέρει, ᾧ διαφέρει γένος ἀπὸ εἴδους. τῇ ἡ τοῦ δήμου προσηγορίᾳ πάντες οἱ συμβαίνοντες πολῖται σημαίνονται σὺν πατρικίοις καὶ συγκλητικοῖς, τῇ δὲ τοῦ πλή-

C θους ὀνομασίᾳ, δίχα πατρικίων τε, καὶ συγκλητικῶν οἱ λοιποὶ πολῖται δηλοῦνται. Hit itaque de cauſis leges oppreſſæ fluerunt. Et cum Coſſ.] *Vt in Gracchorum & Iulius, Opimij. & Naſicæ, & Cæſaris negotio, in quo Antonius, Caſſius, & Curio, cum Coſſ. omnia in ciuitate miſcuerant.* Turbantes iura.] *Ius ab alijs aliter definitur. Ius eſt ars boni, & æqui: ſiue æqui boni. Donatus ita definit, ius. Ius eſt, quod omnia recta, & inflexibilia exigit.* Hinc capti fa.] *Conſulatus corruptelis, ac largitione comparat, contra legem ambitus latam. Signum pro ſignato. Erant enim faſces uirgæ, ab imo ad ſummum ſunibus colligatæ, quibus in ſummo ſecures inſertæ erant. Has lictores duodecim geſtabant circa Coſſ.* Sectoris fa.] *Venditor ſuorum ſuffragiorum populus, cùm pecunia corruptus ſuos magiſtratus uenderet. Sector, à ſeco ſecui ſectum, qui uendit aliquid, diuidit'ue. ὠνητὴς Græcè ſector zonarius γλωσσοκόμος. Sectores item appellantur, qui Lucelli uilis ſpem ſecuti, bona damnatorum in auctionibus coëmebant, reuendebant'q; eadem pluris. Hac de cauſſa Antonius Philip. 2. à Cicerone ſector l'ἄρεος no-*

catur, quod in ſubhaſtatione, bona Cn. Pompeij redemerat. Idem in orat. pro Roſ. Neſcimus, inquit per iſta tempora eoſdem ferè ſectores fuiſſe bonorum, & collorum. Sectores etiam accuſatores dicuntur, qui ex damnatione rei dimidium bonorum expectant, aut aliquam certam portionem, atque id perſequuntur conſtanter. Verba Cic. in 2. Philip. ſunt hæc Et tuus uiri nomine me inſectari audes, cuius me amicum te ſectorem eſſe fateare? Idem, Expectantibus omnibus, quiſnam eſſet tam impius, tam demens, tam Dijs, hominibuſq; hoſtis, qui ad illud ſcelus ſectionis, auderet accedere, inuentus eſt nemo præter Antonium. Idem, Tantus igitur te ſtupor oppreſſit, uel ut uerius dicam, tantus furor, ut primum, cùm ſector ſis iſto loco natus, deinde cum Pompeij ſector, non te execrandum Populo Rom. non deteſtabilem, non omnes tibi deos, omnes homines, & eſſe inimicos, & futuros ſcias? Budæus tamen, Annotat prioribus in Pandectas Iuris, propriè dici ſectores appellari poſſe qui delationibus faciendis confiſcationes à principibus impetrant, ut homines interdum inſontes fortunis euertant. A' ſector, fœmininum ſectrix. Ambitus.] *crimen eſt honoris, malis artibus affectati. quæ res ſeueris legibus apud Rom. coërcebatur, à circumeundo, quod qui magiſtratus petebant, & ſuis uirtutibus diffiderent, tribus circuire ſolebant, eaſq; largitionibus, aut pollicitis corrumpere. Rectè hunc ambitum urbi letalem dicit, hoc eſt, pernicioſum. Ambitio alioqui duplex eſt. Vna legibus uetita, de qua hic agitur. Vnde Leges de ambitu latæ, cùm pecuniæ tribubus diuiſorum miniſterio diſtribuerentur: altera non prohibita, quæ ſine largitione fiebat. Cic. in Salluſt. Cedo, ſi fuerim in honoribus petẽdis nimis ambitioſus. Non hanc dico popularem ambitionem, cuius me principem profiteor, ſed illam pernicioſam contra leges, cuius primos ordines Salluſtius duxit.* Annuaces.] *quæ quotannis in campo Martio Cal. Ianuar. fiebant in deſignandis magiſtratibus, qui Cal. Martijs poſtea inibant. Ii dies comitia dicebantur, quo populus ad ſuffragia coibat.* Venali cam.] *in quo uenalia munera ſua, & beneficia habebãt, largitionibus corrupti.* Viura.] *uſurã propriè dictam uolunt, pecuniã quæ in fœnore ſorti accedit, quod ea ex uſu acquiratur. Hanc M. Varro impendiũ uocat, quod inter ſe iungat unumq; fiat, quaſi cõpendium. Quidã poſteriora uocant, quoniam qui fœnus agitant, & in uſura extendunt, uidentur aggregare poſteriora prioribus, & ortis orientia connectere Ob eam cauſſam Græci τόκος uocant eam, quaſi partus poſteritatis. Interuſura, ὁ μεταξὺ τόκος, uſura eſt, quæ medio tempore fluxit. Vſurpatur interdum, pro familiaritate. Cicer. Longa, quæ inter nos fuit, uſura hoc efficit. Fœnus autore Gellio, ex tertio. Varronis de lingua Latina, idem eſt, quod uſura, dictum à fœtu. τόκος, hoc eſt partus pecuniæ. Quidã tamen deductum putant à fundo quod antiquitus per o, non per u, ſcribebatur. quod propriè eſt prouentus ex naturali terræ fructu. poſtea uerò ad uſurã eſt trãſlatum, quaſi pecunia per ſe fructũ producat ſicut terra Glareanus, Sulpitius, inquit, differentiam inter fœnus, & uſuram hanc dicit eſſe Vſura eſt, inquit, primum illud lucrum, ex pecunia credita: fœnus autem, ſi ſtatuto die non reddatur, duplum, aut quadruplum ſoluas: eſtq; uſura uſuræ. Hæc ille. Miror planè, ſit'ne differentia hæc uera, tum quo authore hæc ille ſcripſerit. Calepinus hunc citat locum, in dictione fœnus: ſed nulla commemorata differentia. Certè poëta ipſe utrunque nomen in*

malam

malã excipit partem, utcunq; de eo diſtinguãt Iuris periti Hucuſq; Glareanus. Extat lex Antonini titulo, de Vſuris. Vſuræ, inquit, per tẽpora ſolutæ, non proficiunt reo ad dupli computationem. Tunc enim ultra ſortis ſummã uſuræ exiguntur, quoties tempore ſolutarum ſumma uſurarum excedit eam computationem. Concuſſa f] labefactata credito. Et multis uti.] qui bellis ciuilibus ampliſsimas opes conſequuti fuerant. Suetonius in Cæſare tradit, cum accepiſſet ea, quæ in urbe gerebantur, uchementer commotum, ſumma ope aduerſarijs reſtitiſſe, partim per interceſſores Trib: partim per Seruium Sulpitium alterum Coſ. & Aemilium Paulum collegam M. Marcelli, & C. Curionem, uiolentiſsimum Tribunorum, quos omnes ingenti mercede defenſores ſibi parauerit. Syllanis item temporibus quibus proſcriptorum bona prædæ erant. A

Iam gelidas Cæſar curſu ſuperauerat Alpes,
Ingentesq; animo motus, bellumq; futurum
Ceperat, ut uentũ eſt parui Rubiconis ad undas,
Ingens uiſa Duci patriæ trepidantis imago,
Clara per obſcuram uultu mœſtiſsima noctem,
Turrigero canos effundens uertice crines,
Cæſarie lacera, undisq; aſtare lacertis,
Et gemitu permixta loqui.

Iam gelidas.] Narrationem ſplendidè ordiur à tranſitu Alpiũ in Galliã Ciſalpinã, & Italiam, ubi accepiſſet omnia Romæ contra dignitatem ſuam geri. Vbi aduertiſſet, nihil non obſtinatè aduerſarios moliri, Senatũ per literas deprecatus fuit, ne ſibi populi beneficiũ adimeretur, aut ut cæteri quoq; Impp ſuos exercitus dimitterent, confiſus faciliùs ſe ſuos ueteranos cõuocaturũ, quàm Pompeiũ nouos milites. Literas Curio nouis Coſſ Calidio. & Lentulo legendas obtulit, in quibus quoq; ſcriptũ erat, ut dimiſſis octo legionibus, & Gallia Tranſalpina, duæ ſibi cõcederentur, & Gallia Ciſalpina prouincia: aut certè una legio cũ Illyrico, quoad Conſul fieret. Egiſſe ſe antea æquis conditionib cum Senatu, ut cum Pompeio poteſtatem deponeret, ſed cùm neq; hæc, neq; alia, quæ æqua, & iuſta à ſe peterentur, poſſet impetrare, futurũ breui, ut in ultionem patriæ & dignitatis ſuæ cum exercitu adeſſet. Huic denunciationi ab omnib. fuit occlamitatum: inde Antonius & Caſsius è curia eijciuntur. His Cæſar acceptis, nihil amplius cunctandum ratus, apertè arma induit. Primũ rem conqueſtus fuit militibus, quàm iniquè, et in quo, aduerſarij ſecum agerent. A' quibus magno clamore iuſſus eſt, ut ſuo iure militum opera uteretur. Inde ſuorũ conſenſu confirmatus, præmiſsis aliquot ex Rauenna cohortibus, ipſe ſub noctem Ariminum uertit iter. Florus lib. 4. His Cæſar agitatus, ſtatuit præmium armorũ, armis defendere. Prima ciuilis belli arena Italia fuit cuius arces leuibus præſidijs Pompeius inſederat, ſed omnia ſubitu Cæſaris impetu oppreſſa ſunt. Alpes gelid] Alpes à Tergeſto in intimo ſinus Hadriatici maris receſſu, qua ſpectatur Boreas, modico terræ interuallo ingenti altitudine Alpiũ iuga attolluntur, tendũtq; rectà in occaſum, prominentq; in Veragros uſq; & Sedunos. Vnde in Auſtrũ flexa, obiecta fronte Liguſticũ mare excipiunt. Nomen habent à candore, quod earũ iuga perpetuis niuibus albeſcant ferè. Etenim quod Sabini initio, alphum, id Latini poſtea albũ dixêre. Patent in longũ C. M. paſſ à ſupero mari ad inferum: uel, ut Liuius, tria millia ſtadiorũ. Hinc Alpinus, & gentes Alpinæ, uentiq; Alpini, qui ab Alpibus ſpirant. Hinc illa compoſita, Ciſalpinus & Tranſalpinus. Ceperat, ut uentum eſt] ſimplex pro compoſito, conceperat animo magnos motus. Parui Rubiconis] fluuius eſt Italiam à Gallia citeriore ſeperans, ut olim Aeſis in Picenu, & Phormiu Iapidiæ amne. Ortum ducit ab Alpibus ex Apennino monte, ac delabitur inter Ariminum, & Rauennam. Accolæ eum hodie Riconem uocant. Hic priuſquam ad mare deuenit, cum amniculo modico mixtus, obſcuro nomine, & oſtio uadoſo in Adriam euoluitur. Ad Rubiconem erecta ſtabat colũna marmorea, in qua inſculptũ erat hoc Senatuſcõſultũ. IVSSV, MANDATV'VE P. R. COMMILITO ARMATE, QVISQVIS ES, MANIPVLARISVE, CENTVRIO'VE, TVRMAE'VE LEGIONARIAE, HIC SISTITO, VEXILLVM'VE SINITO. NEC CONTRA HVNC AMNEM RVBICONEM SIGNVM, DVCTVM, COMMEATVM'VE TRADVCITO. SI QVIS HVIVSCE IVSSIONIS ERGO'. ADVERSVS PRAECEPTA IERIT, a FECERIT'VE, ADIVDICATVS ESTO P R H. AC SI CONTRA PATRIAM ARMA TVLERIT, PENATESQ'VE E' SACRIS PENETRALIBVS ASPORTAVERIT. S. P. Q. R. SANCTIO, PLEBISCITI S. ue C. Alterũ item in portu Arimini. SENATVSCONSVLTVM. IMP. MIL. TIRO'VE ARMATE, QVISQVIS ES. HIC SISTITO, VEXILLVM SINITO, ARMA DEPONITO. b NEC CITRA HVNC AMNEM RVBICONEM, SIGNA, ARMA, EXERCITVM'VE TRADVCITO. SI QVIS ERGO ADVERSVS PRAECEPTA IERIT, FECERIT'VE, ADIVDICATVS ESTO HOSTIS P. R. AC SI CONTRA PATRIAM ARMA TVLERIT, SACROS'VE PENATES E' PENETRALIBVS ASPORTAVERIT. SANCTIO PLEBISCITI, SENATVSCONSVLTI, VLTRA HOS FINES ARMA PROFERRE LICEAT NEMINI. Hic Senatuſconſultis Cæſar motus, cùm ad Rubiconem armatus ueniſſet, militibus fertur dixiſſe, etiam nunc regredi poſſumus. Nam ſi ponticulum tranſierimus, omnia armis nobis agenda erunt. Patriæ tre. ima] Roma, atque adeo totius Italiæ territæ ad eius aduentum. Eſt autem proſopopœia Patriæ, quam exemplo, & imitatione Cicero in Catilinam loquentem facit. Hanc deſcribit primum, à lugubri habitu totius corporis partium. Somnium hoc Cæſari fuit obiectum, ea nocte, quæ tranſitum Rubiconis proximè præcedebat. Florus huius non meminit. Sed de hoc ſomno paulò pòſt dicetur. Turrigero canos effundens uertice.] Quod urbes turribus munitæ ſint, & Romam canam Cæſarie facit, propter antiquitatem. & laceram capillis, ob diſcordiam, quæ in duas partes fuit diuulſa, ac factiones.

[Marginal letters beside the inscription: B; C]

a al. fecerit'ue

b forſan, ultra.

Quo

Quo tenditis, inquit
Quo fertis mea ſigna uiri? ſi iure uenitis,
Si ciues huc uſq; licet. tunc perculit horror
Mēbra Ducis, riguere comæ, greſſumq; coercēs
Languor in extrema tenuit ueſtigia ripa.
Mox ait. O' magnæ qui mœnia proſpicis urbis,
Tarpeia de rupe tonans, Phrygijq; Penates
Gentis Iuleæ, & rapti ſecreta Quirini,
Et reſidens celſa Latialis Iuppiter Alba:
Veſtaleſq; foci, ſummiq; ô numinis inſtar
Roma faue cœptis, non te furialibus armis
Perſequor, en adſum uictor, terraq;, mariq;
Cæſar ubiq; tuus. liceat modo, nunc quoq; miles:
Ille erit, ille nocens, qui me tibi fecerit hoſtem.

A Quo tend.] *Sic habebat ſenatuſconſultū, ut modo ad uerbū retuli. Vltra hos fines arma proferre liceat nemini.* Mea ſigna.] *Romana, ut oſtendat in ſe moueri arma.* Huc uſq;] *Ad Rubiconem, quem cum infeſtis ſignis tranſire non licet.* O' magnæ] *Remouet à ſe culpam, teſtaturq; omnes Deos Romanos, in quorum tutela Reſpub. ſit, ſe non ut hoſtem uenire, ſed militem quoq; ut Imperatorem: uerum illum fore pernicioſum patriæ, qui fecerit ſe hoſtem. Magnam urbem Romam dicit.* Tarpeia de.] *Hæc & ſaxū Tarpeiū dicebatur, à Sp. Tarpeio arcis præſide, ſiue ab eius filia Tarpeia quæ prodita Sabinis arce, ab hoſtibus intromiſſis ſcutis obruta fuit.*

B *Aedes Iouis Tonantis erat Romæ, ante quam Caſtoris & Pollucis ſimulachra fuerant poſita. Et in Capitolio ſignū Tonātis Iouis ſpectabatur. Plin. lib. 34. cap. 8. Et lib. 36. cap. 6. Inter hos primum (ut arbitror) inquit, marmoreos parietes habuit ſcena M. Scauri. non facilè dixerim, ſectos, an ſolidis glebis politos, ſicut eſt hodie Iouis Tonantis ædes in Capitolio. Itaq; Tarpeia de rupe Tonans Iuppiter Tarpeie, ſiue quis malit, Capitoline. Nam quod dicit Plinius ſicut eſt hodie Iouis Tonantis ædes in Capitolio, eam Lucanus uocat, ædē Tonantis Iouis in ſaxo Tarpeio. Poſitum enim ibi erat, delubrum Tarpeium, cuius etiam meminit Plin. lib. 28. cap. 2. Cùm enim, inquit in Tarpeio fodientes delubrō fundamenta caput humanum inueniſſent, miſſis ob id à ſenatu legatis, Hetruriæ celeberrimus uates Olenus Calenus præclarū id fortunatumq; cernit, interrogatione in ſuam gentē transferre tentauit Scipione prius determinata templi imagine in ſolo ante ſe: hoc ergo dicitis Romani, hic templum Iouis Opt. Max. futurum eſt: Hic caput inuenimus? Conſtantiſſima annalium affirmatione tranſiturū fuiſſe fatum in Hetruriā, ni præmoniti à filio uatis legati Ro. reſpondiſſent, non planè hic,*
C *ſed Romæ inuentū caput dicimus. Iterū accidiſſe tradūt, cum in faſtigiū eiuſdem delubri præparata quadriga fictilis in fornace creuiſſent, & iterū ſimili modo retentum augurium. Hoc delubrum Tarpeium hoc loco extra controuerſiam innuit poëta.* Phrygijq; P.] *Quos Aeneas ſecū è Troia medijsq; ex ignibus urbis in Italiā portauit. Patrij domeſtici, quaſi penes nos nati, qui & Lares, & genij dicuntur. Dionyſius tradit, Romæ templum fuiſſe, haud procul à foro, in quo erant* Deorum Rom. imagines Dij Penates.] *Duo erant adoleſcentes, ſedentes, ac pilam tenentes. Timæus ferreos, & æneos lituos, atq; Troianum quoddā fictile uas fuiſſe, author eſt. Labeo uerò Apollinem, & Neptunū murorum urbis Troiæ conditores. Quā opinionē Maro ſecutus. Taurū Neptuno, taurū tibi pulcher Apollo. Sed qui eruditius, & diligentius diſſerunt aiunt, Penates eſſe per quos ſpiramus, corpus habemus, ac rationem animi. Iouem medium æthera eſſe. Iunonem ima cum terra. Mineruam ſummū ætheris cacumen.* Gentis Iul.] *quod ab Aenea, & eius filio Iulo, originem Iulia duxerit.* Secreta rap. qui.] O' ar-

tanā Romuli in cælū rapti. Raptū Quirinū, Romulū dicit in cælum tranſlatū ut tum creditū fuit. Hic, inquit Liuius, immortalibus editis operibus, cùm ad exercitū recēſendū concionē in campo ad Capreæ paludem haberet, ſubitò coorta tempeſtas cum magno fragore, tonitribuſq; tam denſo regem operuit nimbo. ut conſpectum eius concioni abſtulerit. nec deinde in terris Romulus fuit. Romana pubes ſedato tandē pauore, poſtquā ex tam turbido die, ſerena, & tranquilla lux rediit, ubi uacuā regiam ſedem uidet, etſi ſatis credebat patribus, qui proximi ſteterāt, ſublimē raptū procella, tamē uelut orbitatis metu icta mœſtū aliquandiu ſilentiū obtinuit. Secreta] *Quod ſecretò in ea cōcione fuerit ſublatus. Nā ſacra omnia ſecretiora ſtatim à Numa inſtituta fuerunt.* Rapti.] *De eius morte, non una fuit opinio, nam præter eam, quem retuli modò ex Liuio, propior illa eſt, quam alij ſcribunt, à primoribus uidelicet eum interfectū, ac corpore in fruſta minuta diſſecto, occultè ſub ueſtibus à ſingulis per partes domum aſportatū. Sunt rurſus alij qui nouos ciues cædis authores fuiſſe memorant, mediáq; tempeſtate cædis occaſionē arripuiſſe. Cauſſæ uerò odij quo inter ſe eos flagrare cœperant, uariæ referuntur. Nonnulli, quod Patrū iniuſſu, obſides Veientibus reſtituiſſet, ab ea ordine conflatā illi inuidiā fuiſſe arbitrātur. Rurſum alij tradūt, ob ciues Latrocinij cōuictos, & ob id de rupe Tarpeia præcipitatos, cauſſam cædis illi ab ignobilibus ortā. Alij, quia inſolentius iam ſolus audiret, & in multis reb. exerceret operā Tyrannidē. Certè cōſtat ingens eius defuncti deſiderium ſuis tum ſeruatū, diuinoſq; honores illi habitos. Iulius enim Proculus pro concione affirmauit, auguſtiori ſibi habitu noctu occurriſſe Romuli ſimulachrū: qui quaſi cælo lapſus, aſtātem quædā ſibi ad ſuos Quirites dediſſet mandata. Cōfeſtim multitudo ueneratbunda, ut uana tūc erat hominū perſuaſio, Deū ipſum, deoq; natū Romulū ſalutare iuſſit. Regnarat annos 37. Periit natus annos 60. Plutarchus unū annū regno eius adijcit, & uitæ unū adimit. Diē quo ex humanis deceſſit, uulgi fugam, caprinaſq; Nonas dixerunt.* Quirini.] *Romuli, è rebus humanis ſublati, & in cælum trāſlati, ut creditū fuit. Iſ ſum, ſiue à Quiritibus, ſiue à lancea, quam quirim dixêre, ſiue Martium, & bellicoſum interpretarentur, Quirinum appellari placuit. Alij Quirites ciues Romanos à Curibus Sabinorum dictos tradunt, quibus id honoris à Romulo datū fuerat, cum non pacem modo, ſed ciuitatē unā ex duabus fecerit, & ipſe, & Sabini regnū conſociarent & imperiū omne Romā cōferrent.* Latialis Iuppiter.] *Primum de Latio dicamus, deinde ſupererit ut de Latiali Ioue, & ferijs Latinis diſſeramus, quarum Lucanus poſtea etiā facturus eſt mentionem. Id terræ ſpatium ueteres Latij nomine dixerunt, quod inter oſtia Tiberina, & Circeios eſt, millia paſſ. quinquaginta in longitudinem non excedens. Anguſtis admodū finibus à mari montes includebatur: unde quidam adducti uidentur, ut credant, ob id hoc ſolum Latiū dictum, quod inter*

montes

montes Lateat. Sed uulgatior opinio eſt, quod Saturnus regno pulſus ibi latuerit. Latium coluerunt Siculi, quos Aborigines inde expulerint. In ea terra antiquiſsimum regnum tenuiſſe creduntur Ianus, & Saturnus. Poſt eos, Picus Faunus Latinus, in cuius tempore incidit Troianorũ in eam terram appulſus. Latium poſtea prælatis Imperij terminis. Antiquum Latium fuit appellatum. Poſtea uerò Latij nomine dici cœpit, quantum terræ eſt, inter Tyberim, & Vulturnum amnem. Totus ille tractus diuiditur in Latium citerius, & Latium ulterius. Citerius Latium, à Tyberis ripa, Fundos uſq; protenditur. A' Fundis uſq; ad Vulturnum ulterius. Varro Latium, à Latino rege dictum credit. Latialis Iuppiter.] quod in Latio coleretur. Cicer. Sicut utiq; ferias non Latiales ſed Latinas dixeris, aut Latias. Hinc ſermo Latialis, & Latinus. Omnium primus Ioui Latiali in monte Albano ſacra dedicauit Aſcanius, ad quæ nomen Latinum conueniebat. Erat Alba Longa exporrecta in dorſo montis Albani. Poſtea à Tarquinio Superbo fœdus cum prioribus regib. ictum, cũ Latinis renouatũ fuit. Tarquinius in cõcilio Latinorũ dux creatus fuit, eo iure, quo auus eius Tarquinius olim fuerat. Ipſe priuſquã conciliũ dimitteretur, edixit, ut certo die Latinorũ iuuentus ſibi ad lucũ Ferentin. armis inſtructa ex fœdere adeſſet. Miſit eadem uia ad Hernicos, & Volſcos, qui ab ipſis gentibus ſocietatem P. R. peteret. Omne Hernicum nomẽ in fœdus & amicitiam uenit. Ex Volſcis uerò, Ecetrani tantũ, & Antiates. Tum Tarquinius, ut ea populorum concordia aliquo ſanctiore, perpetuoq; fœdere ſtabilis, & manſura eſſet, author extitit, ut in Albano monte commune P. R. ſocijsq; Iouis templum conderetur, quo annuæ feriæ omnibus populis indicerentur: ibiq; extorum partem ſinguli libarent: atque carnes ibi diuidebantur, uti & multis ſæculis pòſt, Sp. Caſsio & Poſthumo Cominio Coſſ. cùm uetus fœdus renouaretur. Septem & quadraginta, urbes eius ſacri fuere participes factæ. Ipſæ feriæ Latinæ nuncupatæ. Dubium, an quia eas Latini celebrarunt, an quod Iuppiter ipſe Latialis fuerit dictus. Cæterum hoc fœdus poſtea renouatum, ne ulla unquã tempore intercideret, Romæ in ænea columna fuit inciſum. Cic. pro Planco. Quibus in municipijs, uix iam qui carnem Latinis petant inueniuntur. Veſtales] Periphraſis Veſtæ, quæ nihil aliud fuit, quàm ignis perpetuus, quem Aeneas dicitur ſecum è Troia in Italiam detuliſſe, qui poſtea in templo Veſtæ, non à conditoribus urbis, ſed à Numa templo ad id ædificato, à uirginibus ad eam rem lectis, conſeruatus fuit. Inter cætera Numæ inſtituta, fuerunt Veſtales uirgines, quas Veſtæ legit Sacerdotium id Alba oriundum fuit. Duæ primò fuere captæ. Gygania, & Berenia: mox totidem ſunt additæ, Camilla, & Tarpeia quibus Seruius Tullius duas adiecit. Atque hæ, 10 annos primos ſacrorum ritum perdiſcebant, totidem deinde operabantur ſacris, tertio decennio, rudes, & nuper captas inſtituebant. Poſtea uerò, ſi qua nubere uoluiſſet fas erat, iuſq; id facere. Si qua inceſti cõuicta eſſet, ante ara ciuium mœſto ſilentio offerebatur, ac uiua circa Collinam portam in ſpecum ſubterraneum demiſſa, ac tellure ſuperiniecta, necata. Perpetuum hæ ignem cuſtodiebãt, & partem Sacrorum, quæ Dardanus ex Samothracia in Phrygiam uexerat, & Aeneas ex Ilio in Italiam. Cuſtodiebant, & Palladiũ. Quod ſi ſacratus ignis incuria cuſtodis extinctus fuiſſet, ea à Pontifice Max. flagris adhibebatur. Veſtæ ædes, quam Tellurem interpretãtur, ſphærica penè fuit forma conſtituta, ad imas Palatij partes, quæ regia Capitolia eſt obuerſa. Foci.] B Quum & priuatæ domus ſuos habebant focos. Penatibus ſacros, ut canit Homerus.

> ἑστίη, ἣ πάντων ἐν δώμασιν ὑψηλοῖσιν
> ἀθανάτων τε θεῶν χαμαὶ ἐρχομένων τ' ἀνθρώπων
> ἕδρην ἀΐδιον ἔλαχες πρεσβηΐδα τιμήν. id eſt:
> Intra tecta hominum magnorum, & templa Deorum
> Perpetuam nacta et ſedem, decus atq; perenne
> Veſta potens

Idem in hymno Veneris, Veſtam canit per caput iuraſſe, ſe perpetua uirginitate caſtè ucturam, atque ob id à Ioue ſibi hunc honorem habitum, ut in æde media collocata, & Dijs, & hominibus ueneranda eſſet. Forialibus.] Deprecatur impietatis notam, qui ferro patriam peteret, ſed ſe eum pro hoſte habiturum à quo patriæ hoſtis indicetur. Cæſar ubiq;.] Glareanus, poſt miles, diſtinguendum, inquit, ut per epanalepſim ſequens uerſus incipiat, quod & Sulpitio placuit, & Badio. Sed & uerò miles. & uerò liceat modo, ego ſimpliciter intelligo. Tametſi Sulpitius, Miles (inquit) hoc eſt, ſi liceat ex Imperatore, miles euadam, quaſi non etiam, militare Imperator dicatur. Et Badius uerò modo liceat, per Pompeium: quum potius, C per te, à Roma, exponi poſſit. Hæc Glar.

Inde moras ſoluit belli, tumidumq; per amnem
Signa tulit properè: ſicut ſqualentibus aruis
Aeſtiferæ Libyes uiſo Leo cominus hoſte,
Subſedit dubius, totam dum colligit iram:
Mox ubi ſe ſæuæ ſtimulauit uerbere caudæ,
Erexitq; iubas, uaſto & graue murmur hiatu
Infremuit, tum torta leuis ſi lancea Mauri
Hæreat, aut latum ſubeant uenabula pectus,
Per ferrum tanti ſecurus uulneris exit.

Inde moras] Quãuis Lucanus hoc ſomnium poetarum conſuetudine Cæſari affinxiſſe poteſt uideri, Plutarchus tamen author eſt, ea nocte, quæ Rubiconis tranſitum proximè præceſſit, Cæſarem ſibi per ſomnium uiſum matri ſtuprum inferre, ut paulò antè memini, quod tamen ſomnium illi obiectum in Hiſpania, cùm quæſtor eſſet, alij prodidere, cumq; ab hariolis, & coniectoribus ediuinatum, futurum, ut terra, quæ communis omnium parens mortalium eſſet, aliquando illius imperio ſubijceretur. Ad hoc inſomniũ reſpexit poëta. Cæterum ad amnem progreſſus, milites pro concione affatus fuit. Deinde paululum ubi proceſsiſſet, ad ripam ſubſiſtens, apud ſe identidem reputans, quantam cladem tranſitus illius amnis eſſet allaturus, Suetonius Tranquillus author eſt, huiuſmodi phaſma ibi fuiſſe illi oblatum inter cunctãdũ. Quidã ſingulari magnitudine proximo ſedens apparuit canens fiſtula ex calamis cõpacta & cicutis. Ad hũc audiendum, cùm præter paſtores multi militum confluerẽt, interq; eos nonnulli etiam æneatores, prærepta uni tuba in fluuium proſiluit, ac magno ſpiritu claſsicum canẽs in ulteriorem ripam progreſſus fuit. Quod intuitus Cæſar, agite, inquit, eamus, quo deorum oſtenta nos uocant, & inimicorum iniquitas: iacta eſt alea. Sicut.] illuſtrat rem comparatione ducta à natura Leonis Libyci, qui ho-

A ſic viſo uenatore anceps aliquandiu cunctatur, dũ ira concitatus, eius quædam ſigna proferat, priuſquam in hoſtem armatũ, uel uincere, uel uinci paratus feratur. Squalentib.] propter ſiccitatẽ deſertorũ Lybiæ. Aeſtiferæ.] calidæ, & tropico æſtiuo ſubiectæ. Ea ferè regio Lybiæ nomine cenſetur, quæ ab occaſu Aegypto imminet: neq; ſemper eo nomine tota Africa uocatur, neq; Africa ipſa Lybia. Plin lib. 6. cap 5. Ea quæ ſequitur regio, inquit, Mareotis Lybia appellatur, Aegypto cõtermina. Hæc ille. Cæterùm quã nos Africam, Græci Lybiã nominant. Diſertè æſtiferam dixit, quod meridiei ſubiecta ſit Lybia, ut etiã propter æſtum, æſtate propè nullas habeat aquas. In cõfeſſo eſt, undiq; ſabuloſa eſſe, maioremq; eius partem intra tropicos ſolis contineri qua uel ſola cauſſa ſqualeat tot locis, & deſerta eſt, quæq; ſola orbis partiũ minus fert commercia hominum: adeò ſi cupias alicubi ſedem figere, nulla uſquam ſe offert occaſio. Cuius rei præcipua cauſſa
B eſt, aquarũ (ut modo retuli) inopia: ſolum ſabulo, ceu cinere ſt ſiccidum, arenarũ montes, qui cum uentis diſijciuntur, non aliter, quàm in mari procellæ fluctuãt. Poſtremò, ingens prouentus uenenatorum animantiũ efficit, ut ubi agri coluntur, agricolatores niſi ocreati, aut peronati colere, & arare terrã nequeant, quo uno præſidio ſerpentum morſus eludunt. Atq; hæc præcipua cauſſa eſt, cur nõ gignat ceruos, quod hoc animal ſerpentes peſſimè oderit.

Leo.] Lybicus leo. In Africa, truculentiores ſunt Leones propter inopiã aquæ, ad paucos amnes congregãtibus ſe feris. Lybicas feras creditũ eſt ab autoribus æſtate nõ bibere, cùm minimè propter intolerabilem ardorem ſolis ſitis inardeſcat, cõtrà hyeme auidius potui indulgere. Unde etiam uulgare Græciæ dictũ dimanauit. Αἰεὶ φέρει Λιβύη τι καινόν. Lybica fera, de homine uafro, callido, uerſipelli, & ancipiti ingenio. Verberat cau.] Leonum animi index, eſt cauda, ſicut equorum aures. Immota illa, placidus eſt, & blandienti ſimilis, (id quod uehementer carum) cõtrà crebrior arguit eius iram. Primum terra uerberatur, deinde terga, ceu quodam incitamento flagellãtur, id quod egregius poëta non diſſimulat, cùm dicit, erexitq; iubas.

Pectus.] uis eorum ſumma in pectore eſt. Sed eius generoſitas maximè in periculis cernitur, neq; uerò illo tantummodo, ſed etiã ſpernens tela (ut ait Plinius) diu ſe terrorem ſolo tuetur, aut ueluti cogi teſtatur, coguntq; non tanquã periculo coactus, ſed tanquam amentia iratus. Sic ille. Volnere.] Vulneratus mira obſeruatione percuſſorem nouit, & in quantalibet multitudine obſeruat, & impetit. Eum qui tela miſerit, ſed nõ uulnerauerit tamẽ correptum, raptumq; ſternit. Et cùm pro catulis dimicat fœta, oculorũ aciem in terra defiget, ne uenabula expaueſcat.

Lancea Mauri.] Tingentania prouincia in Africa, præcipua gens quondã fuit Maurorũ, quos multi Mauruſios dixerunt. Ab hac uetuſta gente Mauritania appellata eſt. Medi, & Armeni contigua Lybicis loca à principio ſortiti dicuntur, & ab ipſis locorum indigenis corrupta uoce Mauri dici cœpère. Venabula.] Venatorium telum eſt uenabulum, cui ferramentum latum præfixum eſt ad conficiendam feram. Cæterùm, Maurorum gens dura eſt, & ferox, ac uenationibus aſſueta, ut Numidarum, quos nonnulli etiam Mauros eſſe credunt, & Maſæſylorum. Horatius in Odis.

> “Integer uitæ, ſceleriſq; purus
> “Non eget Mauri iaculis, nec arcu,
> “Nec uenenatis grauida ſagittis Fuſce pharetra.

> Fonte cadit modico, paruiſq; impellitur undis
> Puniceus Rubicon, cum feruida canduit æſtas,
> Perq; imas ſerpit ualles, & Gallica certus
> Limes ab Auſonijs diſterminat arua colonis
> Tum uires præbebat hyems, atq; auxerat undas
> Tertia iam grauido pluuialis Cynthia cornu
> Et madidis Euri reſolutæ flatibus Alpes.

Fonte cad. mo.] Dilatat narrationem à deſcriptione fluuij Rubiconis, quẽ ſuprà dixi labi inter Rauen
C nam, & Ariminũ & priuſquã ad mare Hadriaticũ, in quod effunditur uadoſo oſtio, perueniat, cum obſcuro, humiliq; amniculo miſceri. Aeſtate modicus eſt, propter æſtum, ut omnes fermè amnes, ſi non augeantur imbribus: hyeme omnia flumina, quamuis humilia, imbrium, niuiumq; acceſſu augentur. Demonſtrauimus item Rubiconem oriri ab Alpibus, & ex Apennino monte, & accolas corrupto uocabulo appellare Riconem. ſimul etiam oſtendimus ibi marmoream columnam ſtetiſſe, in qua Senatuſconſultum, ſuprà adſcriptũ erat inſculptũ. Puniceus Rubi.] Ea ratione Puniceum Rubiconem uocat, qua Horatius, Tibrim flauũ. Puniceus color propriè eſt, qui uiolã flammeam colore refert, quod genus coloris, & rutilũ, & ſpadicem appellant, aiuntq; tria illa eſſe ſynonima, ac ſignare rubaris exuberantiã, ac ſplendorem, Græcè φοινίκεον. Glareanus hunc locũ excutiens puniceus Id eſt. flauus, rubicũdus, inquit Sulpitius. Cur puniceum per flauũ expoſuerit, haud equidem ſcire poſſum. Flauũ enim colorem puto, qui eſt in auro in ſegete matura, in crinibus, qui ita propinquus eſt albo, ut noctu apud lumen ab eo uix diſcerni queat. Xanthũ Ariſtoteles uocat. Nec eſt ſimile de fuluo, quod nomen non tam coloris eſt, quã ſplendoris, ex nimia politie, aut leuitate reſultantis. Quum enim dicimus flauum aurum color intelligitur. Fuluum autem cum dicimus, quo ſplendor ille relucens, emicanſq; ex auro oculos noſtros fulgore quodã uelut perſtringit, ita ut fuluã aquilam, fuluã arenam, à nitore relucente ex politie dicimus. Quare fuluũ nomen ualde generale eſt, etiam ad colorem, tum multò magis ad ſplendorẽ, quod ex rebus ipſis facile erat attendere. Badius uerò exponit, puniceus, id eſt, Phœnicei, hoc eſt, rubei, & purpurei coloris. Primũ rubei, triſyllabum pro, ruber, non puto facilè inueniri apud Latinos. Nec obſtat illud Vergilij primo Georg.

> “Nunc facilis rubea texatur fiſcina uirga,

Eſt enim denominatiuũ à Rubis, Apuliæ oppido, de quo Horatius Satyr 5. libro primo Sermonum.

> “Inde Rubos feſſi peruenimus.

Deinde ſi tũc ruber color, ac purpureus idẽ, ualde hæſito, Nam quem ἁλουργὸν Ariſtoteles 3. meteωρολογικῶν uocat, quem purpureũ quidam traduxerunt, isq; infimus eſt in Iride, quando cum duæ atq; apparet Iris. At qui non ruber, ſed propriè cœleſtis, quem ex neotericis quidã cœruleum, quidam cæruleum quidã Thalaſſium ſiue marinum uertere, nõnulli cyaneum. Supremus autem in Iride, ruber eſt Ariſtoteles φοινικοῦν uocat, quidã luteum uerterunt. Quare purpureus color, uidetur cõmunis, ad rubrũ & cœleſtem, uidelicet à purpura. Neq; enim purpura perpetuo eodẽ colore erat, eiuſdẽ ſanguine muricis tingebatur frequentant.

A tranſiluiſſe eum amnem flumen, militũ fidem implorãtem, pectore, ac ueſte diſciſſa. Dicit etiã, equeſtres cenſus eum ſingulis pollicitũ. Primus.] hoc eſt, equites priores tranant amnem, quos pedites tergo hærentes inſequũtur. Atq; has uidetur poëta cæterã turbã appellare. Obliquum amnem.] Interpretatur, quare equites in obliquũ amnem deſcendebãt, ut uim aquæ decurrentes in Hadriaticũ exciperent. Alioqui impetus fluminis eos uerſus mare ſecũ abripere perfacilè potuiſſet. Vel per hypallagen, ut pulchrè monet Sulpitius, equites obliquè ingrediebantur amnem. Turba cæ.] pedites ſecuti ſunt, ubi fluminis uiolentia ab equitibus ingreſſis fuit fracta, & reddita lenior, placidiorq;. Cæſar.] ubi id tranſito flumine in ulteriore ripa Italicæ conſtitit, milites in cõcionem aduocauit. Superato gur.] ab equitibus, & peditibus. Vetitum enim fuerat Senatuſconſulto columnæ inſculpto, ut paulo antè memini, ne Imperator, miles ue armatus amnem tranſiret, & ipſe iam cardines prouinciæ ſuæ cũ armatis copijs tranſgreſſus fuerat. Hic ait hic,] emphaſis in particula locali eſt, ſignificãs omnia armis eſſe agenda, quod
B uel ipſo Senatuſconſulto tacito arguebatur, cũ iactã eſſe aleam ipſe diceret. Oſtendimus ſuprà, memorati phaſmatis authorem eſſe trãquillũ, ad quod audiendũ, cũ præter paſtores, etiã multi militũ occurriſſent atq; inter eos etiã, quidã æneatores, gruiter ille, rapta ab uno tuba in flumen proſiliuit, atq; ingenti ſpiritu claſſicũ exorſus, ad ulteriorẽ ripam pertendit. Tum Cæſar, eatur, inquit, quo Deorũ uocant oſtenta, & inimicorum iniquitas. Iacta eſt alea.

Credidimus fa.] Ad ſomniũ reſpicit, quo per quietẽ uiſus ſibi fuerat matri ſtuprũ afferre, & à cõiectoribus ad monitus fuerat ut terra, quæ omniũ parẽs eſſet, aliquãdo ipſius poteſtati ſubijceretur. Sulpitius exponit, cõmiſimus ſederã ipſa Deorum uoluntati, in bello ſinant cauſſæ æquitatem dijudicari. Iudice bel.] ut bellũ æquitatem cauſſæ iudicet, quod ei uictoriã eſt daturũ, cuius cauſſa ſit iuſtior. Noctis teneb.] Fretus ſuorum conſenſu Cæſar, clàm cohortibus aliquot præmiſſis ex Rauenna ubi ex cõſuetudine ſua cõuiuio frequenti ſe dederat, & diſſimulanter ne qua ſuſpitio rerum mouendarum oriretur publico ſpectaculo interfuerat, ſub noctem rheda profectus fuit, & Ariminũ uerſus, nulli cõmunicato cõſilio, iter tetendit.
C Inde Rubicone ante diem digreſſus, ex improuiſo Ariminum occupauit, reliquis legionibus ex hybernis euocatis, quas ſubſequi iuſſit. Hic Tribuni Pl. illi occurrerũt, qui in concione cõſpecti, uehementer militũ animos ad ultionem incenderunt. Balearis t.] Amplificatio celeritatis in obeũdis rebus & uelocitatis in faciendo itinere. Baleares duæ inſulæ ſunt contra Hiſpaniam ſiue λεαρίδες 3000. paſs. interuallo diſtantes, cõtra eã, inquã, oram, quæ inter Taraconem & Sucronem extenditur. Harũ maior ad ortum, 3000 paſs. longitudine eſt. circuitu 48000, cuius præcipua oppida olim fuerũt. Palma, & Pollẽtia. Alterius uerò lõgitudo eſt 60000 paſs. Has à Baleo Herculis comite nomẽ habere quidã tradũt. Alij παρὰ τὸ βάλλειν, id eſt à iaculando, quod fundæ peritiſſimi fuiſſent. Hæ à Græcis etiã Gymnaſiæ dicũtur. Chreſtomat. author ex Strab. κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ἴβηρος ποταμοῦ πρὸς νότον κεῖνται αἱ βαλεαρίδες νῆσοι δύο, ἐξ ὧν καὶ τὸ πέλαγος βαλεαρικόν, ἃς οἱ ἕλληνες γυμνασίας καλοῦσι, id eſt, cõtra oſtia Iberi amnis ad Auſtrũ iacent Baleariades inſulæ inſignes, à quibus et ipſum pelagus Balearicũ dictum eſt: has Græci Gymnaſias uocãt. Hæc ille. Diximus harum inſularũ cultores peritos funditores fuiſſe. Βαλεαρίδων νῆσοι τῶν πρώτων σφενδόναις, inquit Suidas. Baleariũ habitatores primi inuenerũt fundarũ uſũ, & adeo periciè exercuerũt ut matres liberos adhuc paruos nullum cibũ contingere ſinerent, niſi aliquem deſtinatõ ex funda lapide percuſſiſſent, author eſt Vegetius lib. de re militari 1. capite 16. Arbitrantur teretes lapides de funda, aut fuſtibalo miſſos cõtra bellatores caſſidibus, cataphractis, loricisq; munitos, omnibus ſagittis eſſe uiolentiores, ac ſine ſanguinis macula letale uulnus inferre. Hinc balearica, ſola id genus. Cibum, inquit Florus lib 3. ca. 8. puer à matre nõ accipit, niſi quẽ ipſa monſtrãte percuſſit. Idem tradit Lycophron. Gymnaſias has inſulas à Græcis dictas fuiſſe docuimus, quod nudi aliquãdiu uitã egiſſe dicãtur, neq; ueſtibus, neq; calceis utentes. In his inſulis tãtus olim cuniculorũ prouentus fuiſſe traditur à Plinio, lib. 8. cap. 55 ut aduerſus eos auxiliũ militare ab Auguſto petere fuerunt coacti. Certũ eſt, inquit. Balearicos aduerſus prouentum eorum auxiliũ militare à Diuo Auguſto petiſſe. Noſtra tempeſtate ab Hiſpanis quorũ imperio parent, Maiorica. & Minorica appellãtur. Itaq; Cæſaris celeritatem in ducendo celeritatem declarans, duabus cõparationibus eã amplificauit. Parthi poſt t.] De Parthis dictũ eſt alio loco, periti ſunt interim pugnãdi omnino: liberos ſuos, & uernas docent equitare, & ſagittare. Dimicãt autem procurrentibus, refugientibus ue equis. In medio pugnæ ardore certamen ex improuiſo deſerunt, & ſtatim ex fuga in pugnam redeunt ut cõ maximè te uiciſſe putes, tum præcipuũ inſtet diſcrimen. Vnde hyperbole prouerbialis, Partho fugacior. Ignes Solis Lu.] Itaq; ea celeritate inuaſit Ariminum. Ariminum, à propinquo amne nomẽ habet. fuitq; olim Vmbrorũ Colonia perinde ut Rauenna Verũ in q; dem Romani inquilini etiam ſuas habebãt ſedes. Habebat alioqui Ariminum portum celebrem, & cõmodum mercatoribus haud procul à Rubicone. Hanc urbẽ tradunt conditã, P. Sempronio, & Appio Claudio Coſ. regnãte in Aegypto Ptolemæo Lago, anno ante Chriſtum natum, ducenteſimo, & ſeptuageſimo. Octauius poſtea ampliauit, & à Liburnis euerſam Diocletianus reſtaurauit, & Liburnis fuſis arcũ triumphalẽ ibi erexit. Ignes Solis.] hoc eſt iam ante lucẽ. Lucifer ingens ſtella eſt. infra Solem Veneris appellata, ipſo curſu uaga alterno meatu, æmula Solis, & Lunæ. Præueniens Solem, & ante matutina exoriens, Luciferi nomine appellatur, eadem ratione, qua Græcis φωσφόρος quaſi lucẽ adferens ſtella, & diei prænũtia. Cõtrà uerò ab occaſu fulgens, cũ Solem cadentem ſequitur, appellatur Veſper, à Græcis ἑσπέρος, ut quæ lucem proroget Stella ea magnitudine extra omnes alias, tãtaq; claritate eſt, ut eius unius radijs umbræ reddãtur. Diuerſis nominibus à diuerſis authoribus cenſetur: ab alijs Iunonis ſtella, à nõnullis Iſidis, aut matris Deum. Addit Plin. eius natura cũcta generari in terris Nanq; inquit, in alterutro exortu, genitali rore cõſpergens, nõ terræ modò cõceptus implet, uerum animãlium quoq; omniũ ſtimulat. Cæterùm tricenis, & duo de quinquagenis diebus ſigniferum percurrit, nunquam à Sole diſcedit longius ſex, & quadraginta partibus.

Ignes Solis.] ipſum Solem iuxta quorundã Philoſophorũ placida, qui aſtra omnia ignes eſſe affirmãt. Verg.

Nam neq; erant aſtrorum ignes, neq; lucidus æthra
Siderea polus.

Siue à ſimilitudine, aureus Sol, aurea ſidera κατ' ἐξοχὴν.

uidentur enim fugere ſidera, cū matutino occaſu aduētantis Solis exortu, & luce, etiam illa, quæ in ſtatione adhuc ſunt obſcurantur. Periphraſis eſt temporis matutini, quo Cæſar ſuperuenit Ariminenſibus in umbra.

Iamque dies primos belli uiſura tumultus
Exoritur, ſeu ſponte Deūm, ſeu turbidus Auſter
Impulerat, mœſtam tenuerunt nubila lucem.
Conſtitit ut capto iuſſus deponere miles
Signa foro, ſtridor lituūm, clangorque tubarum
Non pia concinuit cum rauco claſſica cornu:
Rupta quies populi, ſtratiſque excita iuuentus
a Diripuit ſacris affixa penatibus arma,
Quæ pax longa dabat: nuda iam crate fluentes
Inuadunt clypeos, curuataque cuſpide pila,
Et ſcabros nigræ morſu rubiginis enſes.
Vt notæ fulſere aquilæ, Romanaque ſigna,
Et celſus medio conſpectus in agmine Cæſar,
Diriguere metu, gelidus pauor occupat b artus,
Et tacitos muto uoluunt in c pectore queſtus.
O' malè uicinis hæc mœnia condita Gallis.
O' triſti damnata loco: pax alta per omnes
Et tranquilla quies populos: nos præda furentū,
Primaque caſtra ſumus: melius fortuna dediſſet
Orbe ſub Eoo ſedem, gelidaque ſub Arcto,
Errantesque domos, Latij quàm clauſtra tueri.
Nos primi Senonū motus, Cymbrumque furētem
Vidimus, & Martem Libyes, curſumque furoris
Teutonici: quoties Romam fortuna laceſſit,
Hac iter eſt bellis.

a al. diripiſſe. b alligat artus. c al. ſub pect.

Iamque dies.] Quæ capta iam urbe inſecuta ſunt, ſplēdidè ſimul, & grauiter cōmemorat. Ciues undique ad arma cōcurrerunt, haud ſecus, ac ſi Pœnus, aut Gallus oppidum primo aſſultu occupaſſet. Orto id die aër nebuloſus fuit, ſiue quod Dijs ita uiſum fuit, ut Cæſaris aduentus tegeretur, ſiue caſu id acciderit, non ſatis liquet. Tumultus.] *Tumultus quid eſt? inquit, Cicero Philip. 8. niſi perturbatio tanta, ut maior timor oriatur: unde etiam nomē ductū eſt tumultus. Itaq; maiores noſtri, tumultum Italicū quod erat domeſticus: tumultū Gallicum quod erat Italiæ finitimus, præterea nullū tumultum nominabāt. Grauius aūt tumultum eſſe quā bellum. Poteſt enim bellū eſſe ſine tumultu, tumultus eſſe ſine bello nō poteſt.* Nubila.] *nebulæ ſiue nubes cœlū obduxerāt.* Mœſtam.] *mœſtum diem, mœſtos Ariminenſes, quaſi Sol nouerit præſentia belli prooemia intueri.* Miles.] *milites ſynecdoche.* Concinuit claſ.] *ut nōnulla alia è re militari ſumpta, ita & claſſicum canere in prouerbiū abijt, pro, animare, exhortarique ad aliquid ſuſcipiendum, aut aggrediendum. Venuſtè, nō pia claſſica dixit, hoc eſt, impia, dicit quibus ciuis in ciuem animabatur. Tubicines ad bellum uocabant milites, & rurſum receptui canebāt. Cornicines quoties canebant, nō milites, ſed ſigna ad eorū obtemperabāt nutū. Quoties mouenda erāt ſigna, cornicines canebāt. Verùm quādo pugnabatur, & tubicines, & cornicines ſimul canebant. Claſſicum dicebatur, cuius hic fit mentio, quod buccinatores per cornu canunt. Erat aūt hoc Imperij ſignū, quod claſſicum caneretur, imperatore præſente. uel quando in militem animaduertendum eſſet, quod id legibus Imp. liceret.* Lituūm.] *pro lituorum, ſyncope. λίτυον, baculus incuruus propriè, quo augures templa deſignabant. uel ut Gellius uirga breuis, in parte, qua robuſtior eſt, incurua. Maro.*

„ *Ipſe Quirinali lituo paruaque ſedebat*
„ *Succinctus trabea.*

Hoc Romulus primus uſus fuit tum, cū in condenda urbe regiones direxit. Cice. primo Diui. Quid lituus iſte ueſter, inquit quod clariſſimum eſt inſigne auguratus, unde nobis traditus? nempe eo Romulus regiones direxit tum, cū urbem condidit. Qui quidem Romuli lituus, id eſt incuruum & leuiter à ſummo inflexum bacillū (quod ab eius litui, quo canitur ſimilitudine nomen inuenit) cūm ſitus eſſet in curia Saliorum, quæ eſt in Palatio, eaq; deflagraſſet, inuentus eſt integer. Eſt & lituus buccinæ genus incuruū ſonum gracilē edens, quo etiā in bello utebātur, qua qui canebat liticen dicebatur. Vergil. Æneid. 6. de Miſeno.

Miſenum Æoliden, quo nō præſtantior alter
Aere ciere uiros, Martemque accēdere cantu.
Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circum
Et lituo pugnas inſignis obibat, et haſta.

Rupta quies.] *ut non tam ad pacem publicam, quā ad quietem nocturnā referatur: quamobrem etiā addit ſignificanter iuuentutem lectis excitam, & ad lituorū, tubarumque ſonum ad arma concurriſſe, & ut quæque tela erāt obuia corripuiſſe.*

Diripuit ſa pe.] *In ea re trepida, ne à ſacris armis in templis ſuſpenſis, manus quidem abſtinuerunt. De Penatibus dictū eſt.* Inuadūt Cly.] *quæ nā fuerūt ea arma, enumerat. Clypeus, ſiue etiā clypeū, ſcutū grādius, quidē, ſed propriè peditū erat, ut ſcutū equitū, ut Grāmaticis placet. παρὰ τὸ καλύπτειν, quod totū corpus protegāt: uel à clepere, furari. Plin. lib. 35. cap. 3. ἀπὸ τοῦ γλύφειν, à ſculpendo deductū uocabulū. Scutis qualibus, inquit, pugnatum eſt apud Troiā, continebantur imagines, unde & nomen habuerūt clypeorum, nō ut peruerſa Grāmaticorum ſubtilitas uoluit à cluendo. Antiqui etiā ob rotunditatem, clypeum corium bouis appellarunt. in quo fœdus Gabiorum cū P. R. erat deſcriptum.* Nulla cr.] *diſſolutos longa uetuſtate, quod nō ij fuiſſent uſi. A ſigno diuturnæ pacis: quod item arguit, quod ſtatim ſequitur, enſes ſcabros fuiſſe morſu nigræ rubiginis. Cæterum clypei apud ueteres fiebant ex cratibus uimineis, corio bubulo contectis. Has crates blattis, & uermibus exeſas fuiſſe, & nudatas proinde, dicit.* Diriguere me.] *Ariminenſes ſimul aquilas & ſigna Ro. & ipſum Cæſarem cōſpexēre.* Et tacitosq.] *uoluebāt apud ſe querelas tacitas pectore ſilenti, ut qui præ metu hiſcere nō auderent. ne quid graue paterentur.* O' malè uic.] *Artificioſè narrationē dilatat à pathetica querela ciuiū, quod infœliciter oppidum conditum in cardinibus Italiæ habuerint, ubi omnium primi Italorum belli calamitatem experiri cogantur.* Vicinis.] *Alluſum eſt ad parœmiam, aliquid mali propter uicinum malum, quale & illud Vergilianum eſt.*

„ *Ne mala uicini pecoris contagia lædant.* Et.
„ *Mantua uæ miſeræ nimium uicina Cremonæ.*

Hac parœmia monemur, ut bonorū cōuictū, & cōſuetudinē expetamus, malorū uitiā fugiamus. Gallis.] *Ceri-*

tribus,

A oribus, quos ab Italia Rubiconi ſeperabat. Condita aduerſus Gallos uicinos Pli. lib. 3 cap. 15. ubi octauã Italiæ regionẽ deſcribit, Ariminũ ait, octauã Italiæ regionẽ terminare, cũ Pado & Apennino, atq; coloniã eſſe: cui adiungit amnes duos, Ariminũ, & Aprusam. Fluuius hinc Rubico, inquit, quondã finis Italiæ. Pacat.] Pacata, enim Gallia. & in Germania rebus cõpoſitis ſic ſatis paci habebãt.

O' triſti d] Pathos ab infœlicitate loci, hoſtibus ſemper primum expoſiti. Fortuna] pathos ab auerſione.

Orbe ſuo Eoo] orientali, ubi nullus hoſtis nobis ſuperueniret ſed remoti eſſemus ab omni belli ſenſu. Gelidaq; ſub Arc.] Rectè monet Micyllus, frequens eſſe Lucano, copulatiua cõiunctione, pro diſiũctiua aboti. pro gelidiue ſub Arcto. Circumſcribit quatuor extremas mũdi plagas in quibus tutius habitarent, quã in Vmbra ad Rubiconem. De Arctis, ſiue plauſtris dictũ eſt Extremã Septentrionis regionem frigidam, & propè inhabitabilẽ innuit. Errantesq; .] exponit, quam regionem intelligat. Scytharum gentem, Agathyrſos, & Sauromatas. Bugem amnem ambientes, qui quod pro ſedibus plauſtra habeant, Hamaxobij, & Hamaxobitæ dicti ſunt. Horatius.

B

Campeſtres melius Scythiæ,

» Quorũ plauſtra uagas ritè trahunt domos. Viuunt.

» Sed quæ duas mundi plagas in præcedẽti uerſu cõiunxit, Orientalem, & Septentrionalem, uertit ad limitem Auſtrinum reſpexit, hoc eſt, ad Numidas, quos Plinius Nomadas uocat, ita à permutandis papilionibus dictos, qui mapalia ſua, hoc eſt, domos ruſticas plauſtris circumferebant, ibiq; ſedes figebant, ubi nox eos oppreſſerat, Silius Ital. lib. 3.

» Nulla domus, plauſtris habitant, migrare per arua

» Mos, atq; errantes circumuectare penates.

Latij.] quàm limites Italiæ cõtra hoſtium incurſiones tueri. Nos primi.] enumerat exempla quorundã exterorũ hoſtiũ, quorũ incurſiones Ariminenſes primi ſuſtinuerũt, & quidem cũ inſigni ſuorũ clade Senonũ mot.] Senones Galliæ populi ſunt, qui intra Vſentem fluuium, & Atheſim fines habent. Plin lib 3 cap 11, loquens de oppidis per cõtinentẽ à Tarento. In ora, inquit uerò Senonũ, Gallipolis, quæ nunc eſt Auxa. 62 M paſs. à Tarento, & cap. 14. Nunc in ora flumen Aeſis, Senogallia, Metaurus fluuius colonia Fanũ fortunæ, Piſaurum, cũ amne Hæc C Plin. Cæterũ cum ea pars Italiæ, in qua ſub Alpibus Mediolanũ eſt, Romanis olim Tranſpadana diceretur, altera Apẽnino uicina Ciſpadana, in hac Senogallia fuit. Vnde rectus curſus campeſtri planicie uerſus Hadriaticũ, Rauẽnam, & Ariminũ. Itaq; Ariminenſes primi Senonũ motus ſenſerunt, cùm totã eam oram occuparent, antequã, puto, Romã peterẽt. Gens natura ferox, ait Florus, moribus incõdita, ad hoc ipſa corporum mole, perinde, ac armis ingẽtibus, adeo omne genere terribilis fuit ut planè nata, ad hominũ interitum, & urbiũ ſtragem uideretur. Hi quondam ab ultimis terrarũ oris, cum cingerentur omnia Oceano, ingenti agmine profecti cùm iam media uaſtaſſent, poſitis inter Alpes, & Padum ſedibus, ne his quidem contenti per Italiã uagabantur. Hæc Florus. Occupata Italia, eorũ oppida fuerunt maximi, quæ recenſentur à Ptolemæo Senæ, 800. ſtad à Roma, ſic dictæ, quod à Brenno duce pro ſenibus ualetudinarijs condita eſſet Itaq; Senones primi tranſcenſis Alpibus, ea loca quæ circa Padum ſunt, Duce Arnute, pulſis ueteribus colonis occuparunt. Tum Cluſium oppidum obſidebãt. Habebant & Fanum fortunæ, Piſaurum, Ariminum Suaſum, & Oſtram. Mox ductu, & auſpicijs Breani reguli, ob cæſum eorũ ducẽ à legatis Ro. cõtra ius gentiũ, mira celeritate Romã peruenerũt Obuiam tum fuit hoſti cũ tumultuario exercitu 40. millium armatorum ad Alliã fluuium Conſules hic fuſi, fugatiq; ſunt cum inſigni clade Et ſi eo die fugientes Romanos ex acie Galli ſequuti fuiſſent, capta cum urbe potuiſſet Ro nomen deleri. Ibi in ſumma trepidatione ciuitatis placuit, Senatum cũ iuuentute militari arcem, ac Capitolium, eò frumẽto, armisq; collatis, occupare, atq; inde Ro. nomen tueri Capitur interim urbs à Gallis, ſed à Capitolio, dum ui, & armis inuadere conantur, repelluntur. Cõgrediũtur P. Sulpitius, & Brennus. (Erat Sulp Trib. militum) in pactionem, ut mille pondo auri ſe P Romanus redimeret & Brennus exercitum ex agro Ro. educeret Camillus interim abſens dictator creatur, qui inter appendendum aurum cũ exercitu ſuperuenit, & Gallos non ſolum urbe, uerumetiã, ex Italia, cum magna hoſtium cæde expulit. Cimbrumq; furen.] Cimbros populantes Italiã ex uno plures. Sunt autem Cimbri Septentrionales populi, accolæ Oceani Germanici, à quibus ipſa peninſula quæ in Boream excurrit, Cimbrica Cherſoneſus eſt appellata. Sunt, qui eos à priſcis Græcis Cimberios dictos fuiſſe credant, qui poſtea Cimbri fuerunt appellati qui Lydamo duce à Mæotis profecti domeſtica ſeditione pulſi, fuerint. Horum multos ad Oceanum conceſſiſſe, ac terram uaſtam, ſyluoſamq; ſortitos, nemoribusq; in acceſſam in Hercinios uſq; ſuos cardines extendiſſe Sũt autem (ut dixi) Cimbri Germanici littoris accolæ quorũ olim gloriam magnam fuiſſe cõſtat, quod tota ea peninſula nomẽ ab ipſis fuerit ſortita. Cimbris poſtea Dani ſucceſſerunt, homines inſulares, à quibus, priori Cimbrica appellatione extincta nomen mutatum fuit, cœpitq; Danemarchia uocari. Sunt tamen authores qui exiſtimant, Cimbros eſſe quidem illius Cherſoneſi populos, ſed uicinos Danis qui hodie Holſati dicuntur, hominum genus procera ſtatura, oculis horrendis, & truculento aſpectu, in pugnam, & cædes adeò præceps, ut nullus Ro. Imperatorum ante C. Marium cum hac gente fœliciter pugnarit. Subit demirari, Floro, quid uenerit in mentem quod Cimbros in extremis Galliæ finibus collocarit, dicatq; eorum terras Oceanum inundaſſe, cum ut dixi, Oceani Germanici extremi ſint accolæ & nuſquam ad Galliam accedant, ſed lingua, loco, & natura ſint Germani. Hi ſiue domeſtica ſeditione pulſi, ſiue prædæ, ac rapinæ cupiditate exciti, finitima primum loca infeſtarunt. Succeſſu inde ceterum ſocioiores facti, alias atque alias terras latrocinijs peruagati, ad CCC. armatorum millia ſe collegiſſe traduntur. Aduerſus hos M. Linius Syllanus Cos. Romanus miſſus infœliciter pugnauit. Hinc per legatos Romam miſſos, ſedes, & agrum, in quibus quieſcerent à ſenatu petierunt. Nihil exoratum tum quidem eſt, abſtinuerunt tamen in præſenti ab Italia. Mittitur cum exercitu iterum Aurelius Scaurus Conſulis legatus. qui fuſus non ſolum fuit, ſed uiuus etiam in hoſtium poteſtatem uenit. Hac clade nihil moti Romani, mittuntur ſtatim proconſules, C Manlius, & Q. Seruilius Capio, qui ad Rhodanum 80. M. hominum cæſit, 4. M. lixarum, & calonum capit, caſtris exuuntur. Marius per eos dies ex Africa reuerſus, triumpho Iugurthino clarus, dum conſcribit exercitum in barbaros, Cimbri ſubitò omnem belli impe-

tum in Hiſpaniam auertere: qui ultra Pyrenæa iuga proueƈti aliquot loca Hiſpaniæ, ſedibus, & populationibus fœdarunt. Hic à Celtiberis ſuperati, repetiuerunt Gallias, ubi Ambrones, & Teutoni cùm illis ſocias copias iunxerunt. Interim Marius, (quia hoſtes appropinquare conſtans fama erat) ſuperatis Alpibus ſuper Rhodanum caſtrametatus eſt. Cimbri iter auerterunt in Noricos. Ambrones, & Teutoni, Marij caſtra magna telorum nube oppugnant, ſed repulſi ad Alpes iter uerterunt. Marius caſtra ſua prætergreſſos tumultuario prælio carpſit. Vbi ad Sextias aquas peruenit, priuſquam hoſtes in Italiam tranſcenderent, magno prælio eos uicit, C M aut cæſis, aut captis. CC. M cæſa XC. M. capta ſcribit, & inter eos captus fuit Teutobrotus eorum rex, prodigioſæ magnitudinis homo. Hac uictoria quintum conſulatum peperit. Supererant Cimbri, qui diuerſi à Teutonis, & Ambronibus, in Noricos abierant, & iam Alpes uperauerant, & per Tridentinos ſaltus in Italiam deſcenderant. Acceerſitus interim Romam fuit, ad triumphum à Teutonica uictoria Marius. A *Is hoſtium aduentu accepto, illico ad Catulum proconſulem reuerſus milites ex Gallia recepit. Erat Cimbrorum rex Biorix. Habebat Marius in caſtris duo, & quinquaginta M. peditū. Ibi omnes propè Cimbros internecione deleuit. LX. millibus captis: bis totidem cæſa traduntur. Marium & Catulum inſignis triumphus excepit. Bellum Cimbricum, Teutonicum, & Tigurinum deſcribitur à Floro lib. 3 cap. 3.* Libyce Martem.] *Secundum bellum Punicum, quod uos magis, inquit Glareanus de Annibale, quàm Haſdrubale eius fratre intelligendū puta, ex 7. libro de Secundo bello Punico apud Liuium,* Furoris Teuto.] *Teutoni, ſiue Teutones, & Teutonici, populi Germaniæ. Hos Pomponius ſcribit loca incoluiſſe propè mare Actuacum, quos diximus, duce Teuthobocho, ſiue Teuthobrota, Romanorum fines inuaſiſſe. Plinius inter quinque genera Germanorum, alterum facit Ingæuones, quorum partes ſunt, Cimbri, & Teutoni à Cauchorum gente.*

Gemitu ſic quiſq; latenti
Non auſus timuiſſe palàm, uox nulla dolori
Credita, ſed quantū uolucres cùm bruma coërcet
Rura ſilēt, mediuſq; a tacet ſine murmure pōtus: (a al. tacet.)
Tanta quies, noctis gelidas lux ſoluerat umbras,
Ecce faces belli, dubiæq; in prælia menti
Vrgentes addunt ſtimulos, cunƈtaſq; pudoris
Rumpunt fata moras, iuſtos fortuna laborat
Eſſe ducis motus, & cauſſas inuenit armis.
Expulit ancipiti diſcordes urbe Tribunos,
Victo iure minax iactatis curia Gracchis.

Gemitu ſic.] *Hac ratione quiſque apud ſe indignabatur, ſe primos bellorum motus ſentire. Et tamen nemo audebat palam ti moris argumenta præ ſe ferre, ut ne mutarent quidem.* Sed quantum.] *Itaque comparationibus duabus altum ſilentiū oppidanorum in præſenti metu ſubijcit. Alteram ducit ab auium noƈturna quiete, alteram à maris tranquillitate, cum neque murmur, neque fremitum pacato cœlo edit.* Ecce faces belli.] *Cauſſas refert, quibus Cæſar accendebatur multò magis ad id, quo ſua ſponte quidem, ſed dubio adhuc animo ferebatur, hoc eſt, ad ſuſcipiendum, imò perſequendum bellum contra uim inimicorum. Addere faces, addere ſtimulos addere, & ſubdere calcaria patœniæ ſunt adhortantis aliquem ad id, quo ſua ſponte capitur.* Dubiæ menti.] *Adhuc hæſitanti, utrum iniuriam inimicorum uelit armis ulciſci. Transfert rurſum celeritatem rei, in fata, & fortunia.* Iuſtas moras.] *Cæſaris iram aduerſus inimicos, quamuis aliæ iuſtæ ſatis fuerant.*

Expulit Trib. cur.] *Senatus Trib Pl. eiecit ignominiosè è curia Hanc poteſtatem Tribunitiam, quod ſacroſancta eſſet nefas erat uiolare. Etenim Antonius, & Caſsius, cùm Cæſaris cauſſa ab Aemylio acriter, ſed à Curione acrius defenderetur, & nihil æqui obtinerent, Cæſaris literis in Senatu leƈtis, Tribuni illico curia excedere iubebantur, niſi quid acerbius experiri uellent. Ibi Antonius clara uoce de Coss queſtus fuit, quo poteſtatem ſacroſanƈtam uiolarent: multaqúe ijs dira imprecatus, quæ futuræ diſcordiæ authores eſſent, cum Caſſio, & Curione urbe exceſsit.* Diſcordes Trib.] *Senatui ſe opponentes pro dignitate Cæſaris, aliaquin inter ſe concordes Trib. Antonium Caſsium, & Curionem. Appianus ad iſtum modum rem digerit. Cùm res Cæſaris nullo paƈto per Trib. in urbe componi poſſet, dataq; eſſet Pompeio cura, ut Cæſari exercitus opponeret*

& Curio ſuis pollicitationibus, & interceſsionibus nihil proficeret, Lentulus, Marcellusq; Coſ M. Antonium, & Caſſium Trib. Senatu excedere imperauêre, ne in tribunatu aſsidentes quicquā acerbius ab illa paterentur. Eam ob rem Antonius iratus, queſtusq; de magiſtratu, quod ſacroſanƈtam dignitatem contumelia affeciſſet, execrationes impias in Coſs. extulit, & conduƈto curru ſeruiliquè ueſte amiƈtus, unà cum Caſsio, & Curione ad Cæſarem confugit. B

Iaƈtatis Gracchis.] *propoſita publicè à Senatu in curia illis exemplo Gracchorum fratrum, qui propter ſeditionem in repub. concitatam interfeƈti fuiſſent. Iaƈtatis Gracchis, commemoratis Tyberio & C. Graccho fratribus Germanis. Horum pater fuerat Sempronius Gracchus, qui Corneliam ſuperioris Africani filiā duxerat uxorem. Maior natu Tyberius, & ingenio & uultu pacatiore fuit. Caius uerò natu minor, uehementi ſpiritu, & ingenio facinoroſo. Militarat Tyberius ſub Scipione in Africa, inde cum Mancino in Hiſpania ad Numantiam: atque in ſanciendo fœdere nullum legatum Ro. patiebantur ad ſe uenire Numantini, quàm Tyberium, cùm ob uulgatam eius famam inter hoſtes, tum ob gloriam rerum in Hiſpania à patre geſtarum, cum quo Numantini olim fœdus percuſſerant. Inde Tyberius Gracchus Tribunus plebis factus eſt, qui multitudinis cauſſam complexus legem Agrariam huiuſmodi promulgauit, ut qui plus agrorum poſſiderent, quàm uetus lex permitteret, ueteribus dominis eos ipſos agros ut iniuſtè poſſeſſos unà cum fruƈtibus reſtituerent: aut certè iuſta æſtimatio pretij reſtituendi fieret. Vetus lex tenuerat, ne quis ſupra quingenta agrorum iugera poſſideret: ne quis ſuprà C. capita maioris armenti, minoris quingenta paſceret. Huius legislatione, quantum multitudinis animi in ſpem melioris fortunæ erigebantur, tātum locupletū ſpiritus odio, iraq; accendeban-* C

A cendebantur. In hac lege deſcribenda, uſus creditur autoribus maximè Craſſo Pontifice Max. Mutio Scæuola iuriſconſulto, qui tum temporis Coſ. erat. & Appio Claudio ſocero Factio locupletum hanc legem criminantes, ut ſeditioſam, ad Reipub. euerſionem ſpectare clamabat. Gracchus contrà in omnibus concionibus, locupletum iniurias inſectabatur, & miſerorum ciuium iniurias deplorabat. Ad ultimum, ut legem popularem magis redderet, priori eius forma mutata ſic ſcripſit, ut agri ſine ulla pretij æſtimatione poſſeſſoribus adimerentur: uetuitq́ ſimul edicto, quicquam à magiſtratibus prius incæptari, quàm ad Populum de lege relatum eſſet. Agrorum tum occupatores perculſi mutatis ueſtibus, percuſſorem Tyberio ſubornarunt. Senſit hic, quid illi moliebantur, quare dolone accinctus per publicum prodeambulabat. Populo ſub iſto in concionem aduocato, medio foro pugnatum fuiſſet, niſi precibus quorundam Conſularium concilium ſoluiſſet, remq́ omnem Senatui permiſiſſet. Sed cùm ibi nihil efficeretur, aduocatur iterum in concionem Populus, intercesſit Octauius collega: & cùm eſſent pari poteſtate, iuſſit illum

B plebem rogare, ut ui abrogarent poteſtatem. Recuſat ille id ſe facturum, Poſtridie conuocato rurſum Populo, ab omnibus tribubus, Octauio fuit abrogata poteſtas, ad quem è tribunali deturbandum, cùm Gracchus apparitorem concitaſſet, concurſu plebis, & locupletum uis oborta eſt, uiolatusq́ ibi fuit Gracchi libertus. Factione diſiecta, per otium lex agraria lata tum fuit. Sunt ibi ſtatim tres uiri ad agros diuidendos creati: ipſe Tyberius, Appius Claudius ſocer, & C. Tyberius. Auxit inter iſta odia patrum in Gracchum, quod cùm per eos dies Attali regis Pergami teſtamentum Romam eſſet allatum, in quo P. R. hæredem ſcripſerat, ad Po ſtatim retuliſſet, de regia pecunia uiritim diuidenda ijs, quibus agri reſtituerentur quo poſſeſſoribus pretiũ iuſtũ adnumeraretur. His patribus multa magis irritatis, grauiter & Senatu ob ea affectati regni reus agitur quodq́ domi ſuæ conuentus nocturnos haberet. Præterea palàm illi inuidia conflabatur, à T. Annio collega, quod in Octauio, poteſtate Tribunitia exuto, ſacroſanctum magiſtratum læſiſſet. Iam ſatis ſenſit à potentioribus in ſe conſpirari, ſed & plebis fauorē

C Patrum opera à ſe alienatum. Ad poſtremum hortatu Scipionis Naſicæ, irruptione à Patribus in Capitolium facta, ubi concionem habebat, à P. Saturnino collega ſubſellij fragmentis uulneratur, inde fuſtibus, & lapidibus, & cum eo triginta ex amicis, qui proximè adſtabant, necantur. Corpora in Tyberim deuoluuntur. Gracchis.] C. Gracchus Trib. Pleb creatus in primis ſtatim actionibus, grauiter de Patriciorum ui in fratrem fuit quæſtus, quod eum indemnatũ, indicta cauſſa in conſpectu P. R. & quidē in Capitolio necaſſent, corpusq́ in Tybrim deuoluiſſent. In bi nouis legibus adortus fuit Popilium, qui prætor in Tyberij amicos ſæuierat, & mox Octauium. Dilapſus fuit fuga Popilius. Statim aggreſſus fuit ferre leges, de colonijs deducendis, de ueſtibus publicè militibus dandis, ne quis intra decimum ſeptimum ætatis annum militaret, ut ciues, & ſocij pari iure eſſent in ferendis ſuffragijs: ut frumentum pauperibus diſtribueretur. CCC. iudices ex equeſtri ordine legerentur. (uel ut Liuius) DC. Alia præterea utilia plebiſcita, ſimul & popularia ſanxit. Quare ita gratus Populo factus eſt, ut anno ſequenti iterum Tribun. Pleb. ſit factus. Initio ſtatim legem promulgauit, ut multò magis plebem ſibi demereretur, de colonijs Capua, & Tarento deducendis. Paulò pòſt Opimius Coſ. edicto Populo in concionem aduocato, de Gracchi legibus antiquandis retulit. Hoc eò ſpectabat, ut irritatis inimicis occaſionem, necis ſuæ præberet. Vbi adfuit dies, quo Coſ. cum Populo ageret, Fuluius, & Gracchus Capitoliũ cum ciuium manu, occupant. Trucidato Attilio Fuluius Placcus, & C. Gracchus Auentinum inuadunt. Mittitur inde Fuluij filius ad Conſulem cum caduceo ad agendum de reconciliatione Mouerat iam adoleſcens lacrymis magnam partem Senatus, ut paci ſtuderetur. Opimius Conſul paratior ad pugnam, quàm ad pacem, iuſſit Fuluium, & Gracchum in forum ad ſe purgandum deſcendere. Suaſu amicorum retinuerunt Auentinum. Opimius in Auentinum inde cum armatis proceſſit, unde cum magna cæde Tribuni diſiecti fuerunt. Fuluius in balneum fugit, ubi cum filio maiore natu interfectus fuit. Gracchus ubi ſenſit percuſſores adeſſe, in lucum ſacrum dilapſus, à Philocrate ſeruo ſuo iuſſu occiſus periit. Seruus hero ſuperſtes eſſe noluit, ſed herili ſanguine eodem ferro conſperſo, ſibi uitam abrupit Hunc exitum Gracchi, ſeditioſi Tribuni habuerunt, & eundem Senatus his præſentibus minabantur, niſi incæpto deſiſterent, & curia excederent, qui neque rempublicam læſerant neque populum ad ſeceſſionem concitarant, neque legem ſeditioſam ullam tulerant, ut Gracchi, & Fuluius. Cauſſæ fuēre diſsimiles.

Curio.] Hinc initio Cæſaris conſilium oppugnarat, cũ Galliã & Illyricum, ex omni prouinciarũ copia ſibi delegiſſet, unde idoneã triumphorũ materiã ſibi pollicebatur. Mox ad Populi beneficiũ per Senatũ Comata Gallia illi fuerat adiecta, quod uererentur patres, ne ſi ipſi negaſſent, Populi ſuffragijs, & hanc cõſequeretur. Audax lingua ue.] diſertè uenali lingua. Etenim tulerat

Hos iam mota Ducis, uicinaq́ ſigna petentes
Audax uenali comitatur Curio lingua,
Vox quondam Populi, libertatemq́ tueri
Auſus, & armatos plebi miſcere potentes.
Vtq́ Ducem uarias uoluentem pectore curas
Conſpexit: dum uoce tuæ potuere iuuari
Cæſar, ait partes quamuis nolente Senatu
Traximus imperiũ tunc, cùm mihi roſtra tenere
Ius erat, & dubios in te trans ferre Quirites.
Sed poſtquam leges bello ſiluere coactæ,
Pellimur è patrijs laribus, patimurq́ uolentes
Exilium. tua nos faciet uictoria ciues.
Dum trepidant nullo firmatæ robore partes,
Tolle moras, ſemper nocuit differre paratis:
Par labor, atq́ metus pretio maiore petuntur.
Bellantem geminis tenuit, te Gallia Luſtris,
Pars quota terrarum? facili ſi prælia pauca

Marcellus Coſ. legē de iure magiſtratuũ, (ut rem paulò altius repetã, & ſit ſplēdidior narratio) in qua etiã abſentes ab honorum petitione eximebat, ut in ea, ne Cæſar quidem exciperetur. Ne hoc quidem cõtentus fuit, quod prouincias, & priuilegium Cæſari eripuiſſet, retulit etiam, ut ciuitas colonis, qua rogatione Vatinia Nouocomum deduxerat, adimeretur quod ea per ambitionē

Geſſeris euentu, tibi Roma ſubegerit orbem
Nunc neque te lõgi remeantem põpa triumphi
Excipit, aut ſacras poſcunt Capitolia a laurus.
Liuor edax tibi cuncta negat, genteſq́ue ſubactas.
Vix impunè feres, ſocerum depellere regno
Decretum eſt genero: partiri non potes orbem.
Solus habere potes.

a al. Lauros

& ultra ſcriptũ, ut ijs audiebat, data eſſet, His reb. cognitis, Cæſar nõ leuiter cõmotus fuit, quare ſumma ope reſtitit, primũ per Sulpitium alterũ Coſs. & ſequũti anno per Paulũ Aemylium alterũ Coss. item, C. Marcelli collegam, cui mille, & quingenta ſeſtertia dono obtulerat, qua pecunia is poſtea in foro luculentam baſilicam extruxit. Inde C. Curionem uiolentiſſimum Tribunorum ingenti mercede defenſorẽ ſibi parabat. Erat is æri alieno obnoxius, et animam deberet, à quo à Cæſare grandi pecunia leuabatur. Authores ſunt Appianus, & Tranquillus. Proinde rectè, uenalem eius linguam uocat poeta, qui ſuam defenſionẽ, & patrocinium Cæſari uendiderat. Audax.] *quod Senatum, quem antea contra Cæſarem tuebatur Tribunus, poſtea ab eodem corruptus oppugnaret.* Vox quondam.] *Aliquando Tribun. Pleb. plebeius magiſtratus, qui manibus, pedibuſq́ue obnixè tuebatur populi libertatem. Ab incõſtantia ingenij. qui nũc Gallico auro alienatus à Senatu, Cæſ. partes tuebatur. Hircius lib. 8. de bello Gal. C. Curio Trib. Pl. inquit, cùm Cæſaris cauſſam, dignitatemq́ue defendendã ſuſcepiſſet, ſæpe erat Senatui pollicitus, ſi quem timor armorum Cæſaris læderet, & quoniam Pompeij dominatio, atque arma, non minimum terrorem foro inferrent, diſcederet uterq́ue ab armis, exercitumq́ue dimitteret, fore, eo facto liberam, & ſui iuris ciuitatem. Neque hoc tantum pollicitus fuit, ſed etiam per ſe diſceſſionem facere cœpit: quod ne fieret, Conſules, amiciq́ue Pompeij iuſſerunt. Atque ita moderando rem diſceſſerant.*

Plebi miſce po.] *Sulpitius exponit, miſcere, reconciliare: Micyllus uidetur accipere, pro committere inter ſe, id quod ego probo. Cæterum C. Curionis actiones aduerſus Cæſarem referuntur apud Liuium. lib. 109.*

Dum uoce.] *Genere deliberatiui hortatoria oratio eſt Curionis. Exordiũ conſtat beneuolentia, quam ſumit à perſonæ ſuæ officio, cui ſatis abundè ſe feciſſe teſtatur, quàm diu Tribunatum geſſit, & quidem inuitis aduerſarijs Sed priuſquã Curionis orationem uehementem, & concitatam excutiamus, de eo pauca adhuc dicenda putaui, quæ à nobis prætermiſſa ſunt Ex huius familia tres inſignes eloquentia ordine prodijſſe tradũt. Huius pater Q. Curio inſignis orator fuerat, qui in quodã oratione Cæſarem omniũ mulierũ uirum, & omnium uirorum mulierem appellauit. Illius Curionis filius fuit hîc Curio Trib. Ple Luxu perditiſſimus, eo tempore, cùm Ciuile bellum inter Cæſarem, & Pomp. exortũ. Debebat enim, authore Val Max centies HS. æris alieni, hoc eſt, ducenta quinquaginta millia aureorum. Tanti fuit æſtimatus unio Cleopatræ. Hinc Cæſaris liberalitate emerſus acriter (ut modo dictum) abſentis cauſſam defendit. Perijt poſtea in Africa, cui à Cæſare præfectus erat, à Iuba Mauritaniæ rege cum exercitu deletus. Cic. lib. 2. Epiſtolarum Curioni gratulatur. Sera inquit gratulatio reprehendi non ſolet præſertim, ſi nulla negligentia prætermiſſa eſt. Longè enim abſum, audio ſerò. Itaq́ue hic Curio, quo de hîc agitur ubi ære alieno ſe euolueret, maximè Cæſarem ad bellum Ciuile incitabat, teſte Cic in Epiſtola ad Tyronem Et ipſe Cæſ. inquit, amicus noſter minaces ad Senatũ, & acerbas literas miſerat, & erat adhuc impudẽs, qui exercitũ & prouinciã iam inuito Senatu teneret, & Curio meus illum incitabat. Hæc de Curione. Nũc audiamus eum inſtigantẽ uocis ſuæ claſſico ad ſuſcipiendum non modo, ſed maturandum etiam bellum.*

Dum uoce.] *Beneuolentia ab officio perſonæ ſuæ erga Cæſarem.* Quãdo uo.] *Iniuito Pompeio. Marcello, L. Domitio, et alijs. Ad denunciationẽ Cæſ. ab uniuerſa curia fuerat reclamatũ, & Senatoſcõſultũ factũ, ut Cæſari L. Domitius ſucceſſor daretur, et Trib. Pl. curia excederent, niſi acerbius quid uellent experiri.* Traximus Im.] *ut adhuc in quinquenniũ tibi Imperiũ prorogaretur, cõtra L. Domitij minas, qui iactitarat ſe Cæſari exercitus ademptũrũ.* Roſtra.] *id eſt, in Tribunitia poteſtate haberẽ concionem ad Populũ è roſtris in foro. Roſtra erãt circa forũ ante curiã Hoſtiliã, quæ Senatorũ erat. ubi pulpitũ exporrectũ ſtabat, roſtris nauiũ Antiatib detractarũ anno ab urbe cõdita 416 ornatũ uel ut alij, ſuggeſtũ in foro roſtris nauium Antiatũ excultũ Vnde eũ locũ roſtra dixerũt, teſte Liu.* B *lib 8 Plin. prodidit, initio roſtra nauiũ tribunali in foro pſixa fuiſſe, ut decus, ac uelut P. R. corona ipſa impoſita Sed poſtquã Tribunitijs ſeditionib. calcari, ac pollui cœpere, & uires ex publico in priuatũ magis, ſingulisq́ue ciuiũ quæri, & ſacroſancta omnia profana fecere, tum demũ à pedib eorũ in capita ciuiũ roſtra uenêre Roſtrata corona primus omnium M. Varro è piraticis bellis donatus fuit à Magno Põpeio. Inde M. Agrippa & ipſa è piratica uictoria circa Siciliã à Cæſ. Auguſto. Idem libro 34. cap. 5 author eſt, P. R. C Menio fixiſſe in cõſulatu in ſuggeſto roſtra deuictis Antiatibus, eo anno, quem paulò antè memoraui. Pro roſtris Cic. ſæpe cõcionatus fuerat ubi Antonius eius caput, ac manum fixit. Concionaturi, oratores item, ac Trib. Pl. roſtra conſcendebant. Hic Cæſar quæſtor Iuliam amitam uxoremq́ue Corneliam defunctus è more pro roſtris laudaſſe proditur à Plutarcho.* Dubios in te rr. Qui.] *flectere P. R. eorumq́ue animos fingere, ut id, quod peteret ipſorum ſuffragijs, & beneficio obtineret: bellum Gallicum, ut & abſentis ratio in petendo conſulatu haberetur.*

Leges bello.] *Leges ui, ac fraude inimicorum oppreſſæ, ut libido & uis pro legibus haberentur, & à Senatu* C *Imperium Pompeio eſſet delatum, ut tota Italia delectus haberetur, ut armis tibi reſiſteret. Silẽt leges inter arma.* Pellimur.] *Pathos à loco. Narratio, ducta à præmio officij ſui erga Cæſarem.* Tua nos fac.] *Petitio, ut ab exilio aliquando uictoria Cæſaris reſtituatur.* Dum trepid.] *à facili confirmat. Dum Senatus, dũ Pompeius ad ipſius aduentum trepidant, & fugã adornãt ex urbe, prõnum eſt reſtituere eiectõ curia foro, tota denique ciuitate.* Semper no.] *γνώμη, quæ proponit, nihil in bello potius eſſe, ubi prudenter erit conſultũ celeritate prius eſſe ijs, qui ad omnia ſunt parati rurſum inutilius nihil ijſdem, mora, quam ſuadet abrumpendam eſſe.* Par labor.] *Collatione pariũ bellorũ, præſentẽ laborẽ cõmendat ab utili. Bellaſti magnis laborib in Gallijs, neq́ue ſine metu. Hic uerò, maiora rerum operæpretia, maiora emolumenta, ipſa uidelicet Roma, & imperiũ orbis terrarum ſunt propoſita.*

Bella orẽ.] *uſtendit per collationem diſſimilitudinẽ commodorũ, ex bello Gallico, et ciuili Gallic deuictis toto decẽnio, nil niſi partẽ terrarũ ſubactã. hic uerò orbem in medio propoſitũ. & eo quidẽ facilius, quod aduerſarius nihil adhuc*

A *hus parati ſit ad bellum, ipſe uerò contra inſtructus. Geminạ luſtra, decennium uocat, cùm nouem tantum annos in Gallicis rebus eſſet occupatus, decimo uerò bellũ cœpit, Claudio Marcello, & P. Lentulo Coss. Etenim circa finem noni anni, quo Coſſ. erant. Paulus Aemilius, & C. Marcellus, Cæſar confecta Aquitania, et obſidibus ab uniuerſa gente acceptis, Commũ, qui unus Gallorũ ducũ adhuc in armis erat, uarijs belli caſibus fatigauit. His datis ad poſtremũ Antonio obſidibus, cuius ductu res tum in ea parte gerebãtur, ad ultimũ ueniam meruit. At tum Caſ. Gallia in uniuerſum paccata, medio hybernorũ tempore in Galliã tranſcendit. Quare C. Marcellus tum Coſſ. ad Senatũ retulit, ut Cæſari ante tempus ſuccederetur, quod decimus adhuc annus illi ſupereſſet.* Nunc ne.] *Ab inutili ſuo labore, tot annis Gallico bello ſumpto, unde tùm ad triumphũ Romã eſſet redeundũ, nunc omnibus rebus per inimicos turbatis, nullis à ſubactis hoſtib. Gallis repetenti Italiã, triumphus expectabatur. Sat enim erat tueri dignitatem ſuã, et ſe de aduerſariorũ iniuria ulciſci. Triumpho ergo eum defraudatũ iri docet, licet omnib. legi-*
B *bus triumphalibus abũdè ab eo ſatisfactum fuiſſet. Latæ fuerant leges, ne quis imperator triumpharet, niſi quinq; millia hoſtiũ una acie occidiſſet. Et ne hæc lex obliteraretur nixa fuit auxilio Plebiſciti, quod pœnam imperatoribus minabatur, ſi aut hoſtium occiſorum in prælio, aut amiſſorum ciuium falſum numerum literis Senatui referrent. Eadem lex iubebat eos urbem ingreſſos ſtatim apud Quæſt. Vrba. iurare, ſe uera ad Senatum de utroq; numero ſcripſiſſe. Ad hæc, lex erat: ne lacrymãte ciuitatis parte decernerentur ſupplicationes: ouare, aut triumphare, tum nefas erat. Atq; hac de cauſſa, Cæſar poſtea de bello ciuili nullum triumphum egit, cùm de alijs triumpharet. Triumphus negabatur et qui exercitũ nõ reportaſſet, neq; prouinciã, in qua res magnas geſſerat, perdomaſſet, pacatamq; reliquiſſet. Omnia iſta præſtiterat Cæſar: quare confecto bello ciuili, de Gallia clarum, inter alios, egit triumphum. Erat & hæc lex triumphandi, ne imperator ante triumphum urbem ingrederetur. Neq; uerò triumphabatur, niſi de hoſte potentiſsimo deuicta. Sed omnium maximus triumphus erat, qui Imperatori-*
C *bus decernebatur, qui quatuor albis equis inaurato curru iunctis Capitolium ingrediebantur, præeunte Senatu, & præcedentibus currum captiuis. Atque inde cæſo albo Tauro in templo Iouis, domum deducebantur.*

Laurus ſacras] *Apollini dedicatas, quod ut hæc arbor perpetuo uiret, ita Apollo perpetuâ iuuenta imberbis uirere exiſtimetur. Plinius libro 15. cap. tradit, cur Capitolium Laurum poſcat quod triumphis propriè fuerit dicata, Triumphantes coronati lauro Capitolium ingrediebantur: uel gratiſsima domibus, inquit, ianitrix Cæſarum, Pontificumq;, quæ ſola, & domos exornat, & ante limina excubat. Duo eius genera tradit Cato: Delphicam, & Cypriam. Pompeius Lenæus adiecit, quàm muſtacem appellauit. quoniam muſtaceis ſubijceretur. Hanc eſſe folio maximo, flaccidoq;, & albicante. Delphicam æquali colore uiridiorem, maximis baccis, atque è uiridi rubentibus. Hac uictores Delphis coronari, & triumphantes Romæ. Hæc Plin. Cypria Laurus, folio fuit breui, nigrior, & ſubcriſpo. Plura Lauri genera tradit Plinius, & de ipſa arbore mira. Quod autem in Apollinis tutela fuerit, docet Ouid. lib. Faſto. ſexto.*

Venit, Apollinea longas concordia lauro
Nixa comas. —

Porrò Delphica lauro comam cingere oſtendit Horat li. 3. Carm. Ode 30. Quin & Laurum fatidicam eſſe, canit Claudianus 3. Paneg. ſiue quod Apollini fatidico deo eſt dicata, ſiue quod ex eius uſtæ crepitu futura colligebant, Fragoſius enim combuſta, fœlicitatem portendere credebatur. Tibul. lib. 2. Eleg. 6.

Laurus ubi bona ſigna dedit gaudete coloni,

Contrà, ſi tacitè conflagraſſet, triſte erat Augurium. Proper. lib. 2. Eleg. 29.

Et tacet extincto Laurus aduſta foco.

Laurus pacifera, quã inter armatos hoſtes prætendi quietis fuit indiciũ. Coronarum militarium fermè genera iſta fuerunt apud Rom. Nobiliſsima graminea, gemmata & aurea, Oleagina, Querna, Ilignea, Myrtea, Laurea. Oleagina utebantur, qui in prælio non fuerant ipſi quidem, ſed triumphos procurabant. Laurea Imperatorum triumphantium fuit antiquitus, quæ poſtea in auream fuit immutata, à qua aurum coronarium cœpit appellari. Graminea obſidionalis, quam obſidione liberati, duci liberatori ſuo donabant. Querna, quæ Ciuica etiam dicta fuit, Hanc ciuis ciui, ut uitæ ſuæ teſtem, à quo in prælio fuerat ſeruatus, tradebat: aut qui eodem tempore hoſtem quoque occiderat. Hinc proxima fuit Iligna ex ilice. Myrtea oualis corona erat. Erat & muralis, quaſi muri pinnis exornata, decreta illis, qui primi murum conſcendiſſent. Caſtrenſis ualli ſpeciem habebat, hæc illius erat, qui primus pugnando hoſtium caſtra introiſſet. Naualis qui in nauali prælio primus in hoſtium naues tranſiluiſſet: eratq; hæc, quaſi roſtris naualibus inſignita. Solebant hæ poſtremæ tripices ex auro fieri. Sacra Laurus Phœbo fuit, ut dictum eſt, ut myrtus Veneri, quercus Ioui, olea Mineruæ, populus Herculi.

Genter (ub.] *à turpi. adeò ingratos experieris, ut uix fuerit tibi impune, Galliam ſub Imperium tantis laboribus, & periculis traxiſſe.* Socerum.] *Cæſarem de ſua dignitate deijcere, decreuit Pompeius.*

Patri non] *de βαστάζειν κείρει ταῦτα ἀνὰ ...* *Pomponius non fert pacem. neq; tu ſuperiorem, tu armis inſtructus & paratus ad pugnã inimicos imperatos opprimere nunc potes, ſi uelis. Pollicetur Cæſari certiſsimam uictoriam.*

Et ipſi in.] *Hoc eſt, iuxta parœmiã, ad quã alluſit currẽti calcaria addidit. excitabat Cæſarem eò multò magis, quò ſua ſponte ferebatur.* Quam ſi el.] *A ſimili, ducto à natura te-*

Sic poſtquam fatus, & ipſi
In bellum prono tantum tamen addit iræ,
Accenditq; ducem, quantum clamore iuuatur
Elæus ſonipes, quamuis iam carcere clauſo
Immineat foribus, pronuſq; repagula laxet.
Cõuocat armatos extẽplo ad ſigna manipios.
Vtq; ſatis trepidum turba coeunte tumultum
Compoſuit, uultu, dextraq; ſilentia iuſsit.

qui, celeriter currentis ſubditis calcarib. in ſacris certaminib. Olympicis. Equũ ce'ẽrẽ ducit, quo inter alios agonas in ijſdẽ certabatur. Hũc ferunt Cẽtauros omniũ primos ſeſſorẽ geſtare aſſueſeciſſe.

aſſueſeciſſe. In Olympicis, alij curru, alij uehiculis, hi curſu, illi lucta, nõnulli ceſtibus, aut equo celete, aut quadrigis certabãt. Hiero in Pythijs celete uicit, in Olympicis Pſaumis. Elęus ſoni.] Eleus equus. Strabo lib 4. omnẽ eam regionem, quæ inter Meſſenã, & Achaiam media iacet, ad mare uſque, Eleam nominat, mediterraneis ſe ad Arcadiam, iuxta Pholoën montẽ, Azanas, & Parrhaſios extendentibus. Ab ortu Arcadiæ iungitur, ab occaſu clauditur mare Siculo, ad Septentrionem, Acarnaniæ, Cephaleniæ & Echinadibus inſulis [ἀντίπορθμος] eſt. Per Eleam funditur Alphæus. Quondam hîc ſedecim urbes fuiſſe memorant, inter quas, & Piſæos longa certamina extiterunt. Abeſt Piſa ab Elide oppido, quinquaginta ſtadia. Aſtipulatur etiam Pindari interpres, qui hymno primo Olymp. [πεντήκοντα σταδίοις ἀπέχειν ἀπ' Ἤλιδος φησίν]. Hanc diſcordiam matronæ ex ſingulis urbibus lectæ admirabili dexteritate diremiſſe traduntur. Harum urbium clariſſimæ fuerunt Elis, Pylos, Olympias, Piſa. Hic quinquennalia illa certamina Olympiaca, ueteribus ſcriptoribus tantopere, præcipuè Pindaro Lyricorum principi decantata, in honorem Iouis Olympij celebrabantur. Confluebat huc quinto quoque anno ingens hominum uis ex tota Græcia, cùm propter Iouem, quo nihil credebatur maius, tũ propter ipſa certamina, longè omnium celeberrima. Qui in his uictores declarabantur, omnium mortalium ora in ſe conuertebant. Ex Eleis unus initio index, inde duo, ad poſtremum nouem eligebantur, qui iureiurando preſſi, uictores declarabant. Centeſima tertia Olympiade primum 12 lecti fuerunt qui numerus poſtea bello inter Eleos, & Arcades mutatus fuit. Quin illud auctarij uice appendatur, in Elide quondam Mineruæ ædem fuiſſe, in qua Panæus Phidiæ frater tectorium induxerat, lacte, & croco ſubactum. Et ſi tereretur in eo, ſaliua pollice, ſaporem, croci, & odorem reddidiſſe. Itaq; ut ad inſtitutum reuertamur, per Eleum ſonipedem [κατ' ἐξοχήν], quemuis equum uelociſſimum curſu intellige, expeditum ad certamen, eo quod celete certaturi, præſtantiſſimos equos Olympiã adducerent. Elęus ſo.] [Ἠλεῖος ἵππος], hinc Eliades, equæ. in Olympiaco certamine palmam referunt At [Ἐλέα]. Elea antepenultima breui, Straboni urbe eſt Lucaniæ, à Phocenſibus condita, Parmenidis, & Zenonis Pythagoricorũ patria, à qua Eleatæ dicti fuerunt. Hanc Romani primũ Helã, poſtea Veliã dixerunt.

Quantum cl.] ut nobilis equus & natura acer clamore, & plauſu hominũ ad curſum accenditur multo magis, ita Cæſar in bellũ totus intentus, oratione Curionis acuebatur magis. Carcere cl.] Carcer in ſtadio locus erat, ſiue repagulũ, unde curſores certaturi, uel pedũ uelocitate, uel equis, uel quadrigis, uel curribus proſiliebant: finis uerò, & ultima linea, ad quã ferebãtur, meta dicebatur. Vnde in prouerbiũ abijt, [ἀπὸ τῶν βαλβίδων], id eſt, à carceribus: pro eo, quod eſt, à principio. Et, A carcerib, ad metam, à principio ad finẽ. Cõuocat.] Porrò autem, quid repagulũ ſit, prius explicetur, quàm ad id, quod ſequitur, trãſeas talarium. Eſt uectis, qui oſtio cõtra uim opponitur: à re, & pango, quod nõ uno loco pãgatur, hoc eſt figatur, ſed ad utrumq; poſtẽ. Ita Feſtus definit. Repagula ſunt inquit, quæ patefaciendi gratia ita figuntur, ut ex contrario quoq; oppãgantur. Cic. Diuinat. Herculis ualuæ clauſæ repagulis ſubitò ſe ipſæ apperuerunt. Porrò autem repagula in ludis equeſtribus dicũtur, quæ equis obyciũtur, ne ante tempus excurrant, in qua ſignificatione, hic repagula accipiuntur: à Græcis [ὕσπληγες] ita dicuntur Sũt & in ſtabulis, et paſcuis obices, quibus armenta coërcentur. Me- B
taphoricè, pro quibuslibet obſtaculis; et impedimentis accipiuntur. Hinc Cic repagula iuris, pudoris, & officij perfringere dixit, pro eo, quod eſt, nullo pudore, nullo iure, nullo officio à re aliqua impediri. Conuocat arma.] Quibus rebus à Trib cognitis, apud milites concionatur, inquit in cõmentarijs. & omnium temporum iniurias in ſe commemorat. Et Tranquillus. Adhibitis Trib pleb qui pulſi ſuperuenerant, pro concione fidem militum, inquit, flens, ac ueſte à pectore diſciſſa, inuocauit Appian. ſcribit, in ſeruorum ueſtibus eos militibus oſtendiſſe irritatũ, quod uiri clariſſimi ſic eſſent eiecti, iudicauiq; hoſtes.

Maniplos.] Syncope. Eſt autem manipulus, uelut contubernium: inde deducto nomine, quod conſertis manibus pugnarent. Nam centuria in decem contubernia diuidebantur, quorum caput, & præfet decanus uocabatur. Omnes copias præſentes in concionem, præſentibus Tribunis, aduocauit. Vultu.] Oratorum dicturientũ more. Aderant tantum milites legionis decimæ tertiæ, quos initio tumultus euocarat, & reliquæ nondum conuenerant. Tumultum.] fremitum militum, cùm ob rumo- C
res ex urbe allatos, tum quod Trib. Pl coràm conſpicarentur. Atq; hinc malè acerbius eorum animi ad ultionem inflammati fuerunt.

Bellorũ.] Oratio Cæſaris ad milites generis deliberatiui hortatoria eſt ad arma ſumẽda cõtra inimicorũ uim, & tyrãnidem. & ad tuendã dignitatẽ ſuã, & uindicandũ ſe de aduerſariorũ impotenti iniuria Habet iniérim locos demõſtrationis, dum inimicos grauiter uituperat. extenuando eorũ res. Exordium ductũ eſt à captatione beneuolentiæ, à perſonis militũ, quos plauſibili nomine cõmilitones

Bellorum ô ſocij, qui mille pericula Martis
Mecum, ait, experti, decimo iam uincitis anno:
Hoc cruor Arctois meruit diffuſus in aruis,
Vulneraq;, & mortes, hyemesq; ſub Alpib. actæ:
Non ſecus ingenti bellorum Roma tumultu
Cõcutitur, quàm ſi Pœnus tranſcẽderet Alpes
Annibal, implentur ualido tyrone cohortes:
In claſſem cadit omne nemus. terraq; mariq;
Iuſſus Cæſar agi. quid ſi mihi ſigna iacerent
Marte ſub aduerſo, ruerentq; in terga feroces
Gallorũ populi, nunc cùm fortuna ſecundis
Mecũ rebus agat, ſuperiq; ad ſumma uocantes,
Tentamur, ueniat longa dux pace ſolutus,
Milite cum ſubito, partesq; in bella togatæ,
Marcellusq; loquax, & nomina uana Catonis,
Scilicet extremi Pompeium, emptiq; clientes
Continuo per tot ſociabunt tempora regno?

uocat, qui ſecũ commoda, & incõmoda, terra, & mari bello Gallico pertulerint, Cæterum, ut oratio accommodatior ſit ad perſuadẽdũ. docet milites, maximã harũ iniuriarum partẽ ad ipſos pertinere. quod per eas, tanti belli pmijs defraudarẽtur. Decimo iã.] iam decimũ ingredimini annũ, quod uictores ſemper fuiſtis. Mars pro bello. metonymia. dominus pro re, cui præeſt ſiue inuentor, pro re inuenta.

Ille reget curſus nondum patientibus annis?
Ille ſemel raptos nunquam dimittet honores?
Qui iam rura quæras, tutũ ſuppreſſa per orbem
a Ac iuſſam ſeruire famem? quis caſtra timenti
Neſcit mixta foro? gladij cum triſte minantes
Iudicium, inſolita trepidum cinxere corona,
Atq; auſo medias perrumpere milite leges.
Pompeianæ reum clauſerunt ſigna Milonem?

A Hoc eruor.] Summa orationis Cæſaris hæc producitur. Queſtus fuit de inimicorum iniuria, & iniquitate, quod res ſuas præclaras in Gallia geſtas nõ ſolũ ſibi inuiderẽt, ſed etiã Põpeiũ à ſe alienaſſent poſt mortẽ Iuliæ: malè omnes ſuas res geſtas in deteriorẽ partẽ interpretãdo, eò rem deduxiſſent, ut niſi dignitatem ſuã armis tueretur, ſe ad inimicorũ arbitriũ, & nutũ cadere oportere. Omnia ſe æqua, ac iuſta tentaſſe ad eorũ inuidiã leniendã, quæ quia niſi capitis ſui periculo, nõ poſſet expiari et Trib. Plebis iniuriæ eorũ obuiã ire conati, nõ ſolũ è curia, ſed urbe quoq; pulſi eſſent: Itaq; unũ aliquid ſupereſſe in quo omnẽ ſpem reponeret, ut ad uitã ſuam tuendã, militũ ſuorũ opera uteretur, quorũ auxiliũ implorarent. Itaq; orare ſe, atq; adeò obteſtari in uniuerſum oẽs, ut ſi uictoriarũ ſuarũ teſtes eſſent, & ipſi ſuũ ſtu-
B dium in omnib. rebus exploratũ habecẽt, ſuã dignitatem ab inimicorũ ui, & impotentia, armis uindicarent. In hãc ſententiã Caſ. cõcionatus fuit ad milites, quæ poeta copioſius dilatat, ornatq; pluribus. Hoc cru.] Abrumpit beneuolentiã, & attentos rẽddit ab indigno, anteq; id ad narrationẽ perueniat. Arctos ac.] Septentrionalib. regionibus, Britãnia, Germania, & Gallia. Germaniæ Auſtralior eſt Gallia. Meruit.] indigna res profectò, ũb ſe ſuum nullas gratias, pro tot laborib. tot periculis, et incõmodis, frigoris, & æſtus referri, uerum etiã pacata pelli, exercitu ſpoliari, ad cauſſam dicendã reuocare in ordinem, et anteà tempore ſucceſſorẽ mitti adde hoſtẽ patriæ ab inimicis, uictoria clariſſimæ inuidentibus, iudicari. Non ſe.] Narratio, quæ docet ſuo aduentu perinde turbari Romã, exercitumq; cõſcribi, ac ſi Annibal Pœnus, Carthaginenſiũ Imperator, ex Hiſpania capta Sagũto mouens, Alpium iuga tranſcenderet in Italiã. Etenim Annibal ſuperata Pyrrhenæo ſaltu, uictisq; Gallis qui obſiſtere conarentur, ubi ad Alpes uenit, repulſis mõtanis, quot abusos, & trãſitu prohibentes habebat deſcendit in Italiã. Itaq; à collatione ducta eſt narratio.
C Implẽt ur.] Etenim Tribunis urbe ric ctis cùm appareret haud dubiè Cæſarẽ ad arma prouolaturum, factũ fuit trepidè S.C. atq; aliæ alijs prouinciæ decretæ fuerunt: L. Scypioni Syria, Domitio, Gallia. inde tota Italia delectus habitus fuit, Cõſulibusq; mãdatũ uiderẽt, ne quid detrimenti Reſpub. caperet: et ad ueteres, duas legiones ſcripſit Põpeius. Quin & illud addendũ, ubi Romam nunciatũ fuit, tãtus, ait Caſ. terror repente inuaſit, ut cùm Lentulus Coſ ad aperiendũ ærariũ ueniſſet, ad pecuniã Põpeio ex S.C. proferẽdã protinus apertè ſanctiore ærario ex urbe profugerit, Cæſar enim aduentare iam iamq; adeſſe eius equites falsò nunciabantur. Huc accedit, quẽadmodũ Appianus refert, quod Põpeius iuſſus fuerat centũ & triginta millites ex Theſſalis cõſcribere, & ex bellicoſiſſimis nationib. fortiſſimis homines maximè militares deligere. Præterea Domitius ſucceſſor Caſ. datus cũ 4. millibus armatarũ urbe exceſſerat. Tyrone tal.] ſunt autem Tyrones, noui milites, robuſti ad exercendã rẽ militarem. Liu. lib. 10. de bel. Maced. ueteribus militib. tyrones, immiſceantur. Et quia Metaphoricè tyrones uſurpantur, de ijs, qui prima ætate aliqua ponunt rudimenta, pro rudi ac nouitio accipitur. & tyrociniũ prima actio.

Hinc tyrunculus, iuuẽculus, qui aliqua rudimenta primæ artis ponit. Quidam per i, ſcribunt. Tyrone.] pro tyronibus, ſynecdoche. Porrò è quibus regionibus ſit tyro eligendus: ex agris'ne, an ex urbibus cuius ætatis probandi ſunt: quæ ſtatura ſint probãdi: quomodo agnoſcẽdi ex uultu, & corporis, qualitate meliores tyrones: cuius artis debeant eligi: quando ſignandi: ad quæ ſint exercendi, quomodo pugnare debeant, Vegetius lib. primo de re milit. docet. Sed ſignificanter dicit porta cohortes ex tyronib. cõſcribi, ut minus ad bellum idoneis, ſi cum ueteranis Cæſaris conferantur. a alias Ad.

In claſ.] hyperbole. dicit autem non poterãt in ea trepidatione, & præcipitantia naues fieri ſed raptim fracta ſareiri poterãt. Sed Põpeius auditis ijs, quæ paulò põſt ad Corphiniũ à Cæſare geſta erãt, ex Luceria cum ſex Legionibus, quatuor ueteranis, & duab. nouo delectu ſcriptis Brũduſium tranſmiſit. Itaq; claſſes parãtur, ad me perſequendum. Terra.] Cauſſam finalem ſubijcit, cur claſſis paretur, ut Cæſar terra mariq; pellatur, enallage perſonæ tertiæ pro prima. Quid ſi.] A maiore ad minus ducta conieflures. Quid facerent inimici mei, ſi ipſe uictus hærentibus terga Gallis fugerem. Nunc cum.] Collatione rei præſentis, indignitatem exaggerat, ad iniquitatem fortunæ ſecundæ... ſignificationem, cùm ſe à Dijs ad ſumma uocari, dicit, quibus inimici nihil ferentur eſt ſit pete

Veniat d.] Trãſitio ad genus demonſtratiuũ, hoc eſt in uituperationẽ perſonarũ, quarũ res nõ tãtũ extenuat, ſed otio, & paci aſſuetas eſſe ipſos uidet. Tuẽ ipſum Põpeium, cui ſumma imperij in hoc bello delata fuerat à Senatu, qui à Mithrida ico bello uacationẽ à militia quodãmodo cõſequutus, & emeritus in otio cõſenueerat. Hinc eũ togã pace ſolũ uocat. Milite eſt.] ... tumultuariè cõſcriptis duab. legionib., & quatuor ueteranorũ, Brundiſiũ trãſmiſit, illas duas ſubitariã militũ manum nuncupat. Partes.] Senatus, qui in gubernatione togata. Romæ deſederant otioſi, ad decẽ fermè annos, qui armis deſueti, & bello propè inde inutiles, otio cõputruerãt. A toga ueſte Romana, qua domi utebãtur, ut ſagũ, ueſtis militaris erat. Hinc toga pro pace, & ſagũ pro bello. Marcellusq.] Vt imbellẽ hominis coarguat, loquacẽ eũ uocat, prõptiorẽ, ad lingua quã manu pugnandũ. C Marcellus qui fratri ſuo patrueli Marco Marcello, & Ser. Sulpitio ſucceſſerat, cũ P. Aem cõſulatum gerebat nono belli Gallici anno cũ Caſ. in Italiã rediret. Sequenti anno, qui decimus futurus fuiſſet belli Gallici: quo anno bellũ Ciuile cœpit, Cõſules deſignati fuerãt. Claud. Marcellus, & P. Lentulus. Atq; ex his quæ decernebantur, cum coactus fuiſſet Cæſar exercitũ dimittere priuatusq; prouincia excedere Sulpitius Caiũ Marcellum, dicit, poetã intellexiſſe; qui Conſul cum Lentulo erat, inquit, Imò Conſul cum Paulo Aemilio, cui Cæſar mille, & quingenta ſeſtertia dono obtulerat, ex quibus is in foro (ut paulo antè dixi) nobiliſſimam baſilicam extruxit, ut inimicis ſumma ope reſiſteret. Proinde adhunc modum anni, & Conſulatus digerẽdi ſunt. Octauo belli Gallici anno Coſ fuerãt M. Marcellus, & Seruius Sulpitius. Nono, cùm Gallijs pacatis, omnia Romæ turbarentur, reditumq; in Italiam

mati-

A *ſic uiſo uenatore, anceps aliquandiu cunctatur, dū ira concitatus, eius quadam ſigna proferat, priuſquam in hoſtem armatū, uel uincere, uel uinci paratus feratur.* Squalentib.] *propter ſiccitatē deſertorū Lybiæ.* Aeſtiferæ.] *calidæ, & tropico æſtiuo ſubiectæ. Ea ferè regio Lybiæ nomine cenſetur, quæ ab occaſu Aegypto imminet: neq; ſemper eo nomine tota Africa uocatur, neq; Africa ipſa Lybia Plin lib. 6 cap 5. Ea quæ ſequitur regio, inquit, Mareotis Lybia appellatur, Aegypto cōtermina. Hæc ille. Cæterùm quā nos Africam, Græci Lybiā nominant. Diſertè æſtiferam dixit, quod meridiei ſubiecta ſit Lybia, ut etiā propter æſtum, æſtate propè nullas habeat aquas. In cōfeſſo eſt, undiq; ſabuloſa eſſe, maioremq; eius partem intra tropicos ſolis contineri qua uel ſola cauſſa ſqualeat tot locis, & deſerta eſt, quæq; ſola orbis partiū minus ferè commertia hominum: adeò ſi cupias alicubi ſedem figere, nulla uſquam ſe offert occaſio. Cuius rei præcipua cauſſa*
B *eſt, aquarū (ut modo retuli) inopia: ſolum ſabulo, ceu cinere ſiccidum, arenarū montes, qui cum uentis diiiciuntur, non aliter, quàm in mari procellæ fluctuāt. Poſtremò, ingens prouentus uenenatorum animantiū efficit, ut ubi ægrè colitur, agricolatores niſi ocreati, aut perornati colere, & arare terrā nequeant, quo uno præſidio ſerpentum morſus eludunt. Atq; hæc præcipua cauſſa eſt, cur nō gignat ceruos, quod hoc animal ſerpentes peſſimè odrrit*

Leo.] *Lybicus leo. In Africa, truculentiores ſunt Leones propter inopiā aquæ, ad paucos amnes congregātibus ſe feris. Lybicas feras creditū eſt ab authoribus æſtate nō bibere, cùm minimè propter intolerabilem ardorem ſolis ſitis inardeſcat, cōtrà hyeme auidius potui indulgere. Vnde etiam uulgare Græciæ dictū dimanauit. Λιβυκὸν θηρίον. Lybica fera, de homine uafro, callido, uerſipelli, & ancipiti ingenio.* Verbera cau.] *Leonum animi index, eſt cauda, ſicut equorum aures. Immota illa, placidus eſt, & blandienti ſimilis, (id quod uehementer rarum) cōtrà crebrior arguit eius iram. Primum terra uerberatur, deinde terga, ceu quodam incitamento flagellātur, id quod egregius poëta non diſſimulat, cùm dicit, erexitq; iubas.*

Pectus.] *uis eorum ſumma in pectore eſt. Sed eius generoſitas maximè in periculis cernitur, neq; uerò illo tantummodo, ſed etiā ſpernens tela (ut ait Plinius) diu ſe terrorem ſolo tuetur, aut ueluti cogi teſtatur, cogiturq; non tanquā periculo coactus, ſed tanquam amentia iratus. Sic ille.* Vulnere.] *Vulneratus mira obſeruatione percuſſorem nouit, & in quantalibet multitudine obſeruat, & impetit. Eum qui tela miſerit, ſed nō uulnerauerit tamē correptum, raptūq; ſternit. Et cùm pro catulis dimicat feris, oculorū aciem in terra defiget, ne uenabula expaueſcat.*

Lancea Mauri.] *Tingentania prouincia in Africa, præcipua gens quondā fuit Maurorū, quos multi Mauruſios dixerunt. Ab hac uetuſta gente Mauritania appellata eſt. Medi, & Armeni contigua Lybicis loca à principio ſortiti dicuntur, & ab ipſis locorum indigenis corrupta uoce Mauri dici cœpêre.* Venabula.] *Venatorium telum eſt uenabulum, cui ferramentum latum præfixum eſt ad conficiendam feram. Cæterùm, Maurorum gens dura eſt, & ferox, ac uenationibus aſſueta, ut Numidarum, quos nonnulli etiam Mauros eſſe credunt, & Maſæſylorum. Horatius in Odis.*

Integer uitæ, ſceleriſq; purus "
Non eget Mauri iaculis, nec arcu, "
Nec uenenatis grauida ſagittis Fuſce pharetra. "

Fonte cadit modico, paruiſq; impellitur undis
Puniceus Rubicon, cum feruida canduit æſtas,
Perq; imas ſerpit ualles, & Gallica certus
Limes ab Auſonijs diſterminat arua colonis
Tum uires præbebat hyems, atq; auxerat undas
Tertia iam grauido pluuiales Cynthia cornu
Et madidis Euri reſolutæ flatibus Alpes.

Fonte cad. mo.] *Dilatat narrationem à deſcriptione fluuij Rubiconis, quē ſuprà dixi labi inter Rauen-*
C *nam, & Ariminū & priuſquā ad mare Hadriaticū, in quod effunditur uadoſo oſtio, perueniat, cum obſcuro, humiliq; amniculo miſceri. Aeſtate modicus eſt, propter æſtum, ut omnes fermè amnes, ſi non augeantur imbribus: hyeme omnia flumina, quamuis humilia, imbrium, niuiumq; acceſſu augentur. Demonſtrauimus item Rubiconem oriri ab Alpibus, & ex Apennino monte, & accolas corrupto uocabulo appellare Riconem, ſimul etiam oſtendimus ibi marmoream columnam ſtetiſſe, in qua Senatuſconſultum, ſuprà adſcriptū erat inſculptū.* Puniceus Rubi.] *Ea ratione Puniceum Rubiconem uocat, qua Horatius, Tibrim flauū. Puniceus color propriè eſt, qui uiolā flammeam colore refert, quod genus coloris, & rutilū, & ſpadiceum appellant, aiuntq; tria illa eſſe ſynonima, ac ſignare en boris exuberantiā, ac ſplendorem. Græcè φοινικοῦς. Glareanus hunc locū excutiens puniceus id eſt, flauus, rubicūdus, inquit Sulpitius. Cur puniceum per flauū expoſuerit, haud equidem ſcire poſſum. Flauū enim colorem puto, qui eſt in auro, in ſegete matura, in crinibus, qui ita propinquus eſt albo, ut noctu apud lumen ab eo uix diſcerni queat. Xanthū Ariſtoteles uocat. Nec eſt ſimile de fuluo, quod nomen non tam coloris eſt, quā ſplendoris, ex nimia politie, aut leuitate reſultantis. Quum enim dicimus flauum aurum color intelligitur. Fuluum autem cum dicimus, quo ſplendor ille relucens, emicansq; ex auro oculos noſtros fulgore quodā uelut perſtringit, ita ut fuluā aquilam, fuluā arenam, à nitore relucente ex politie dicimus. Quare fuluū, nomen ualde generale eſt, cùm ad colorem, tum multò magis ad ſplendorē, quod ex rebus ipſis facile erat attendere. Badius uerò exponit, puniceus id eſt, Phœnicei, hoc eſt, rubei, & purpurei coloris. Primū rubēi ſtrie ſyllabam pro, ruber, non puto facile inueniri apud Latinos. Nec obſtat illud Vergilij primo Georg.*

Nunc facilis rubea texatur fiſcina uirga, "

Eſt enim denominatiuū à Rubis, Apuliæ oppido, de quo Horatius Satyr 5. libro primo Sermonum.

Inde Rubos feſſi peruenimus. "

Deinde ſi idem ruber color, ac purpureus idē, ualde hæſito. Nam quem ἁλουργὸν Ariſtoteles 3. μετεωρολογικῶν uocat, quem purpureū quidam traduxerunt, iſq; infimus eſt in Iride, quando una duntaxat apparet Iris. At qui non ruber, ſed propriè cœleſtis, quem ex neotericis quidā cæruleum quaſi cœluleum quidā Thalaſſium ſiue marinum uertere: nōnulli cyaneum. Supremus autem in Iride, ruber eſt Ariſtoteles φοινικοῦν uocat, quidā luteum uerterunt. Quare purpureus color, uidetur cōmunis, ad rubrū & cœleſtem, uidelicet à purpura. Neq; enim purpura perpetuo eodē colore erat, etiāſi ſanguine muricis tingebatur frequentans.

quentem Hactenus Glareani uerba retulimus. Limes ub Auſo.] id eſt, Terminus citerioris Galliæ, & Italiæ erat Rubicon. Quis fer. ca.] à candere, cādens, ut ferrū candens, amplificatio calentis æſtatis, quam cādere dixit.

Hyems.] Hæc ſenatusconſulta ait Cæſar, perſcribuntur ad 7. Id. Ianuar. Itaq; quinq; primis diebus, quibus haberi ſenatus potuit, qua ex die cōſulatū init Lentulus, biduo excepto comitiali, & de Imperio Cæſaris, & de ampliſſ. uiris T. P. grauiſſimè, acerbiſſimeq́; decernitur. Profugiunt ſtatim ex urbe T. P. ſeſeq́; ad Cæſarem cōferunt. Hæc Cæſar. Erat tū is Rauēnæ. Ibi re pro cōcione ad milites relata, præmiſſas cohortes ad Rubiconē cōſequutus fuit. Erat itaq; hyems media, q́ hic Rubiconis tranſitus in Idus Ianu. aut certè circa Cal. Februa. Rubiconē prouinciæ limitem tum fuiſſe, etiam Sueto teſtatur in Cæſare.

Vires.] Increuerat tum amnis hybernis ex Apennino, unde defluit imbribus, & ripas ſuas ſuperauerat. Auxerat] hæc duo carmina, ait Glareanus, ſunt declaratiua præcedentis carminis, uidelicet tum fuiſſe hyemem & auctâ flumina. Non aūt intelligendū, Alpium niues auxiſſe undas Rubiconis, ut Badius exponit. Longè enim abſunt Alpes. niſi enim quis poetā Apenninū per Alpes intellexiſſe contendat, quod ego nō credo. Hucuſq; Glareanus.

Tertia Cynthia] tertia luna. Hoc item loco uariant interpretes. Tertius Lunæ dies inquit Sulpitius, quo ſunt maiores imbres. Luna, ut Vergil. & Plinius tradunt, tertio quartóue die, futuræ tempeſtatis dat ſignum. Nam ſi ſplendens exorta puro micare fulſerit, ſerenitatem, ſi rubicūda uentos: ſi nigra pluuias portēdere creditur. Hæc rectè meo iudicio Sulpitius. Micyllus, ut hoc, inquit, loco Sulpitius tertiā Cynthiā, pro tertio die ab interlunio exponit, quod, ut ipſe ait, eo die maiores imbres plerūq; eſſe ſolent: ita curſus Omnibonus, tertiam Cynthiā, de tertia menſe, dictū accipit quaſi poeta tribus iam menſib. pluuiā ingem fuiſſe ſignificet. Sed quid ſi intelligat continuis tribus diebus pluiſſe: ut tertio uō de ordine tantum, ſed & de numero accipiatur: ut grauido cornu exponas pleno tūc enim cornua Lunæ potiſſimū implētur, cūm ad pleniluniū ipſa accedit. Atq; hoc iudiciū quidē eſt Micylli. Auxerat undas.] Tertia Luna ferè pluuia eſt maximè, ſi à coitu obſcura cornu tegatur atro cœlo. Vergil. Georg. lib. 1.

" *Luna reuertentes cum primum colligit ignes,*
" *Si nigrum obſcuro comprenderit aëra cornu,*
" *Maximus agricolis, pelagoq́; parabitur imber.*
Et ſtatim contrà
" *Sin ortu quarto, namq; is certiſſimus author,*
" *Pura, nec obtuſis per cœlum cornibus ibit,*
" *Totus, & ille dies, & qui naſcentur ab illis*
" *Exactum ad menſem, pluuia uentiſq; carebunt.* A

Tertiam itaq; Lunā à coitu, ſiue interlunio intelligo. Nā Cæſar ipſe author eſt, tranſitū Rubiconis incidiſſe circa Cal. Febr. alioqui, unde tertiū menſem numerare quis uelit, non uideo, cūm Ianua: primus ſit, niſi ut Micyllus tertiam lunā, pro tres iam perpetuas lunas uertis interpretari. Iam uerò, quod addit, grauido cornu, id ad plenitudinem aquarū referre licet, quaſi tertia tū luna grauida fuiſſet. Et conſtat Lunā ſordes terræ ad ſe rapere, ut ait Plin. & regere aquas. Tertia luna, à coitu, à Græcis, τρίτη νουμηνίας, id eſt, tertia à nouilunio dicitur ſic Latini, perinde ut Græci, incrementa lunæ à coitu numerare ſolent, ut, quinta, ſexta, ſeptima, quarta luna natus. Pli infinitū refert lunaris ratio: nec niſi à uiceſima, in triceſimam cædi uolunt. Item ſupra terras erit, quàm diu Sol interlunio & prima, tota die, ſecūda hora noctis, unius dextāte ſcilicet: ac deinde tertia uſq; ad decimamquintā. Quod ſi, grauido cornu, exponas pleno iam non tertia, ſed decimaquinta luna erit. Pluuialis.] Sic igitur puto hūc locum accipiendū: tertia tū luna pluere cœpiſſe, aliquot diebus duraſſe, donec aquarū incrementa Cæſar ſuperuenerit. Nolli, & imperfecta ui luna non ſolū ſoluit humorem, ſed etiam augent, quem Solis radij abſumūt. Suo incremento omnia corpora implet, abſcedens minuit. Sed plenilunio omnia maria purgantur, & intumeſcunt maximè ſua reciprocatione. Mad. di.] alia cauſſa, cur flumen uehſitus tū intumuerit: quod niuales aquæ tepore pariter, & ui uenti Auſtrini ex Apenninis Alpibus uiolentis decurrerunt. Eurus enim ab ortu uerno flat, unde ubi cœperit pluere, longiuſculè durare ſolet pluuia. Is uentus à Latinis ſubſolanus, à Græcis etiam Apeliotes dicitur, licet Plinius refragetur. Tepedior paulo eſt, ut Auſter, niſi hoc loca ſpeciē pro genere uelimus accipere. Sed & Alpes dixit, pro niuibus Alpinis, quæ ex Apēnino effundūtur. A Peninis Alpibus haud lōgè ab infero mari, mōs Apenninus ortus, cōtinenti iugo primū flexus mox ubi Rubiconē amnē effundit, in ortū brumalem auerſus, mediā Italiā ceu dorſo quodā diuidit. Ad ultimū, ubi propè ad Tarentū peruenit, diſpaleſcit, ceu undas declinaturus. Cynthia.] Luna, ut Cynthius Sol, Lunæ frater à Cyntho mōte in Delo, à quo Cynthiades dictæ. In Cyntho illi nati creduntur. & ipſa deluis Cynthia interdū uocatur. Fertur hic mōs tantæ celſitudinis, ut umbra ſua ambitū totius inſulæ luſtret. A Cyntho Oceani filio, Delū olim Cynthium dictā author eſt Stephanus. B C

Primus in obl.] Cæſar ſcribit, Trib. Pl ad ſe Rauēnā ueniſſe. Profugiūt ſtatim ex urbe, inquit, Trib Pl. ſeſeq́; ad Cæſarē conferunt. Is eo tempore erat Rauēnæ, expectabatq́; ſuis leuiſſimis poſtulatis reſponſa, ſi qua hominum æquitate res ad otiū deduci poſſet. Et paulò pōſt., omnibus rebus, quæ circa urbē	Primus in obliquum ſonipes opponitur amnem Excepturus aquas, molli tum cætera rumpit Turba uado faciles iam fracti fluminis undas. Cæſar ut aduerſam ſuperato gurgite ripam Attigit, Heſperiæ uetitis & conſtitit aruis: Hic, ait, hic pacem, temerataq́; iura relinquo: Te fortuna ſequor: procul hinc iā fœdera ſunto: Credidimus fatis, utendum eſt *a* iudice bello. Sic fatus, noctis tenebris rapit agmina ductor Impiger, & torto Balearis uerbere fundæ Ocyor, & miſſa Parthi poſt terga ſagitta: Vicinumq́; minax inuadit Ariminum, & ignes Solis lucifero fugiebant aſtra relicto.	quaſitūq; omniū temporum iniurias inimicorum in ſe. Ac finita oratione, conclamatū fuiſſe à decima tertia legione: & ſe, & milites paratos eſſe, ad Imperatoris ſui, & Trib. iniurias defendendas. Cognita ſtatim militū uoluntate, Ariminum profectum, ibiq; Tribunos Pl. qui ad ſe cōfugerant, conueniſſe,

a al. uindice.

gerebantur, cognitis, ſcribit ſe apud milites concionatum, Rubiconis mentione omiſſa. Sed trāquillus diſertè addit,

tranſmiſ-

A tranſmiſiſſe eum amnem fluentem, militū fidem implorātem, pectore, ac veſte diſciſſa. Dicit etiā, equeſtres cenſus eum ſingulis pollicitū. Primus.] hoc eſt, equites priores tranant amnem, quos pedites tergo haerentes inſequūtur. Atq; has uidetur poëta caeterā turbā appellare. Obliquum amnem.] Interpretatur, quare equites in obliquū amnem deſcendebāt, ut uim aquae decurrentes in Hadriaticū exciperent. Alioqui impetus fluminis eos uerſus mare ſecū abripere perfacilè potuiſſet. Vel per hypallagen, ut pulchrè monet Sulpitius, equites obliqui ingrediebantur amnem. Turba ca.] pedites ſequuti ſunt, ubi fluminis uiolentia ab equitibus ingreſſis ſuit fracta, & reddita lenior, placidiorq;. Caeſar.] ubi iā tranſito flumine in ulteriori ripa Italica conſtitit, milites in cōcionem aduocauit. Superato gu.] ab equitibus, & peditibus. Vetitum enim fuerat Senatuſconſulto columnis inſculpta, ut paulo antè memini, ne Imperator, miles'ue armatus amnem tranſiret, & ipſe iam cardines prouinciae ſuae cū armatis copijs tranſgreſſus fuerat. Hic ait hic.] emphaſis in particula locali eſt, ſignificās omnia armis illic agenda, quod

B uel ipſo Senatuſconſulto tacitè arguebatur, cū iactā eſſe aleam ipſe diceret. Oſtendimus ſuprà, memorati phaſmatis authorem eſſe Trāquillū, ad quod audiendū, cū praeter paſtores, etiā multi militū occurriſſent atq; inter eos etiā, quidā aeneatores, genius ille, rapta ab uno tuba in flumen proſiluit, atq; ingenti ſpiritu claſsicū exorſus, ad ulteriorē ripam pertendit. Tum Caeſar, eatur, inquit, quo Deorū uocant oſtenta, & inimicorum iniquitas. Iacta eſt alea.

Credidimus tē.] Ad ſomniū reſpicit, quo per quietē uiſus ſibi fuerat matri ſtuprū afferre, & à cōiectoribus admonitus fuerat ut terra, quae omniū parēs eſſet, aliquādo ipſius poteſtati ſubijceretur. Sulpitius exponit, cōmiſimus ſaedera ipſa Deorum uoluntati, ut bello ſinamus cauſſae aequitatem dijudicari. Iudice bel.] ut bellū aequitatem cauſſae iudicet, quod ei uictoriā eſt daturū, cuius cauſſa ſit iuſtior. Noctis teneb.] Fretus ſuorum conſenſu Caeſar, clàm cohortibus aliquot praemiſsis ex Rauenna, ubi ex cōſuetudine ſua cōuiuio frequenti ſe dederat, & diſsimulanter ne qua ſuſpicio rerum mouendarum oriretur publico ſpectaculo interfuerat, ſub noctem rheda profectus fuit, & Ariminū uerſus, nulli cōmunicato cōſilio, iter tetendit.

C Inde Rubicone ante diem digreſſus, ex improuiſo Ariminum occupauit, reliquis legionibus ex hybernis euocatis, quas ſubſequi iuſsit. Hic Tribuni Pl. illi occurrerūt, qui in concione cōſpecti, uehementer militū animos ad ultionem incenderunt. Balearis e.f.] Amplificatio celeritatis in obeūdis rebus, & uelocitatis in faciendo itinere. Baleares duae inſulae ſunt contra Hiſpaniam βαλεαρίδες 3000. paſſ. interuallo diſtantes, cōtra eā, inquā, oram, quae inter Taraconem & Sucronem extenditur. Harū maior ad ortum, 3000 paſſ. longitudine eſt, circuitu 48000, cuius praecipua oppida olim fuerūt, Palma, & Pollētia. Alterius uerò lōgitudo eſt 60000 paſſ. Has à Baleo Herculis comite nomē habere quidā tradūt. Alij παρὰ τὸ βάλλειν, id eſt à iaculando, quod fundae peritiſsimi fuiſſent. Hae à Graecis etiā Gymnaſiae dicūtur, Chraeſtomat. author ex Strab. [Greek illegible] id eſt, cōtra oſtia Iberi amnis ad Auſtrū iacent Baleárides inſulae inſignes, à quibus et ipſum pelagus Baleaticū dictum eſt: has Graeci Gymnaſias uocāt. Haec ille. Diximus harum inſularū cultores peritos funditores fuiſſe. [Greek illegible], inquit Suidas Baleariū habitatores primi inuenerūt fundarū uſū, & adeo peritè exercuerūt ut matres liberos adhuc paruos nullum cibū cōtingere ſinerent, niſi aliquem deſtinatū ex funda lapide percuſsiſſent, author eſt Vegetius lib. de re militari 1. capite 16. Arbitrantur teretes lapides de funda, aut fuſtibalo miſſos cōtra bellatores caſſidibus, cataphractis, loricisq; munitos, omnibus ſagittis eſſe uiolentiores, ac ſine ſanguinis inuidia letale uulnus inferre. Hinc balearica, tela id genus. Cibum, inquit Florus lib. 3. ca. 8. puer à matre nō accipit, niſi quē ipſa monſtrāte percuſsit. Idem tradit Lycophron. Gymnaſias has inſulas à Graecis dicta fuiſſe docuimus, quod nudi aliquādiu uitā egiſſe dicātur, neq; ueſtibus, neq; calceis utentes. In his inſulis tātus olim cuniculorū prouentus fuiſſe traditur à Plinio, lib. 8. cap. 55. ut aduerſus eos auxiliū militare ab Augusto petere fuerint coacti. Certū eſt, inquit, Balearicos aduſus prouentum eorum auxiliū militare à Diuo Auguſto petiſſe. Noſtra tempeſtate ab Hiſpanis quorū imperio parent, Maiorica & Minorica appellātur. Itaq; Caeſaris celeritatem in ductādo celeritatem d. ſturni, duabus cōparationibus eā amplificauit. Parthi poſt.] De Parthis dictū eſt alia loca, periti ſunt interim pugnādi omnium: liberos ſuos, & uernas docent equitare, & ſagittare. Dimicāt autem procurrentibus, refugientibū'ue equis. In medio pugnae ardore certamen ex improuiſo deſerunt, & ſtatim ex fuga in pugnam redeunt ut cū maximè te uiciſſe putes, tum praecipuū inſtet diſcrimen. Vnde hyperbole prouerbialis, Parthis fugacior. Ignes Solis La.] Itaq; ea celeritate inuaſit Ariminum. Ariminum, à propinqua amne nomē habet, fuitq; olim Vmbrorū Colonia, permde ut Rauenna Verū in ijsdem Romani inquilini etiam ſuas habebāt ſedes. Habebat alioqui Ariminum portum celebrem, & cōmodum mercatoribus haud procul à Rubicone. Hanc urbē tradunt conditā, P. Sempronio, & Appio Claudio Coſſ. regnāte in Aegypto Ptolemaeo Lago, anno ante Chriſtum natum, ducenteſimo, & ſeptuageſimo. Octauius poſtea ampliauit, & à Liburnis euerſam Diocletianus reſtaurauit, & Liburnis fuſis arcū triumph. Iſ ibi erexit. Ignes Solis.] hoc eſt iam ante lucē. Lucifer ingens ſtella eſt, infra Solem Veneris appellata, ipſa curſu uaga alterno meatu, aemula Solis, & Lunae. Praeueniens Solem, & ante matutina exoriens, Luciferi nomine appellatur, eadem ratione, qua Graecis φωσφόρος quaſi lucē adferens ſtella, & diei praenūtia. Cōtrà uero ab occaſu fulgens, cū Solem cadentem ſequitur, appellatur Veſper, à Graecis ἕσπερος, ut quae lucem proroget. Stella ea magnitudine extra omnes alias, tātaq; claritate eſt, ut eius unius radijs umbrae reddātur. Diuerſis nominibus à diuerſis authoribus cenſetur: ab alijs Iunonis ſtella, à nōnullis Iſidis, aut matris Deūm. Addit Plin. eius natura cūcta generari in terris. Nanq; inquit in alterutro exortu, genitali rore cōſpergens, nō terrae modò cōceptus implet, uerum animātium quoq; omniū ſtimulat. Caeterùm triceniis, & duo de quinquagenis diebus ſigniferum percurrit, nunquam à Sole diſcedit longius ſex, & quadraginta partibus.

Ignes Solis.] ipſum Solem iuxta quorundā Philoſophorū placida, quae aſtra omnia ignes eſſe affirmāt. Verg.

Nam neq; erant aſtrorum ignes, neq; lucidus aethra
Siderea polus.

Siue à ſimilitudine, aureus Sol, aurea ſidera κατ' ἐξοχὴν.

uidentur enim fugere ſidera, cũ matutino occaſu aduẽtan tis Solis exortu, & luce, etiam illa, quæ in ſtatione adhuc ſunt obſcurantur. Periphraſis eſt temporis matutini, quo Cæſar ſuperuenit Ariminenſibus in umbra. A

Iamq; dies primos belli uiſura tumultus
Exortum, ſeu ſponte Deûm, ſeu turbidus Auſter
Impulerat, mœſtam tenuerunt nubila lucem.
Conſtitit ut capto iuſſus deponere miles
Signa foro, ſtridor lituûm, clangorq; tubarum
Non pia concinuit cum rauco claſsica cornu:
Rupta quies populi, ſtratiſq; excita iuuentus
a Diripuit ſacris affixa penatibus arma,
Quæ pax longa dabat, nuda iam crate fluentes
Inuadunt clypeos, curuataq; cuſpide pila:
Et ſcabros nigræ morſu rubiginis enſes.
Vt notæ fulſere aquilæ, Romanaq; ſigna,
Et Celſus medio conſpectus in agmine Cæſar,
Diriguere metu, gelidus pauor occupat b artus,
Et tacitos muto uoluunt in ſe pectore queſtus.
O' malè uicinis hæc mœnia condita Gallis.
O' triſti damnata loco, pax alta per omnes,
Et tranquilla quies populos: nos præda furentũ,
Primaq; caſtra ſumus: melius fortuna dediſſes
Orbe ſub Eoo ſedem, gelidaq; ſub Arcto,
Errantesq; domos, Latij quam clauſtra tueri.
Nos primi Senonũ motus, Cymbrumq; furẽtem
Vidimus, & Martem Libyes, curſumq; furoris
Teutonici: quoties Romam fortuna laceſsit,
Hac iter eſt bellis.

a al. diripuere. b alligat artus. c al. ſob. pectore.

Iamq; dies.] Quæ capta iam urbe inſequuta ſunt, ſplẽdidè ſimul, & grauiter cõmemorat. Ciues undique ad arma cõcurrerunt, haud ſecus, ac ſi Pœnus, aut Gallus oppidum primo aſſultu occupaſſet. Orto iã die aër nebuloſus fuit, ſiue quod Dijs ita uiſum fuit, ut Cæſaris aduentus tegeretur, ſiue caſu id acciderit, non ſatis liquet. Tumultus.] *Tumultus quid eſt? inquit, Cicero Philip. 8. niſi perturbatio tanta, ut maior timor oriatur: unde etiam nomẽ ductũ eſt tumultus. Itaq; maiores noſtri, tumultum Italicũ quod erat domeſticus: tumultũ Gallicum quod erat Italiæ finitimus, præterea nullũ tumultum nominabãt. Grauius aũt tumultum eſſe, quã bellum. Poteſt enim bellũ eſſe ſine tumultu, tumultus eſſe ſine bello nõ poteſt.* Nubila.] *nebulæ, ſiue nubes cœlũ obduxerãt.*

Mœſtam.] *mæſtum diem, mæſtos Ariminenſes, quaſi Sol nouerit præſentis belli proœmia intueri.* Miles.] *milites ſynecdoche.* Concinuit claſ.] *ut nõnulla alia è re militari ſumpta, ita & claſsicum canere in prouerbiũ abijt, pro, animare, exhortarię ad aliquid ſuſcipiendum, aut aggrediendum. Venuſtè, nõ pia claſsica dixit, hoc eſt, impia, dicit quibus ciuis in ciuem animabatur. Tubicines ad bellum uocabant milites, & rurſum receptũ canebãt. Cornicines quoties canebant, nõ milites, ſed ſigna ad eorũ obtemperabãt nutũ. Quoties mouenda erãt ſigna, cornicines canebãt. Verùm quãdo pugnabatur, & tubicines, & cornicines ſimul canebant. Claſsicum dicebatur, cuius hic fit mentio, quod buccinatores per cornu dicunt. Erat aũt hoc Imperij ſignũ, quod claſsicum caneretur, imperatore præſente uel quando in militem animaduertendum eſſet, quod id legibus Imp. fieret.* Lituũm.] *pro lituorum, ſyncope. Lituus, baculus incuruus propriè, quo augures templa deſignabant: uel ut Gellius uerga breuis, in parte, qua robuſtior eſt, incurua. Maro.*

" *Ipſe Quirinali lituo paruaq; ſedebat*
" *Succinctus trabea.*

Hoc Romulus primus uſus fuit tum, cũ in condenda urbe regiones direxit. Cice primo D. [illegible] *Quid lituus iſte ueſter, in quit quod clariſsimum eſt inſigne auguratus, unde uobis traditus? nempe eo Romulus regiones direxit tum, cũ urbem condidit. Qui quidem Romuli lituus, id eſt, incuruum & leniter à ſummo inflexum bacillũ (quod ab eius litui, quo canitur ſimilitudine nomen inuenit) cum ſitus eſſet in curia Saliorum, quæ eſt in Palatio, eaq; deflagraſ*

ſet, inuẽtus eſt integer. Eſt & lituus buccinæ genus incuruũ ſonum gracile edens, quo etiã in bello utebãtur, qui qui canebat liticen dicebatur. Vergil. Eneid. 6. de Miſeno.

" *Miſenũ Æoliden,*
quo nõ pſtantior alter
" *Ære ciere uiros,*
Martẽq; accẽdere cãtu
" *Hectoris hic mag*
nus fuerat comes, Hectora circum
Et lituo pugnas inſignis obibat, et haſta.

Rupta quies.] *ut non tam ad pacem publicam quiẽtẽ quietem nocturnã referatur: quamobrem etiã addit, ſignificanter iuuentutem lectis excitam, & ad lituorũ, tubarumq; ſonum ad arma concurriſſe, & ut quæq; tela erãt obuia corripuiſſe.* B

Diripuit ſa. pe.] *In ea re trepida, ne à ſacris armis in templis ſuſpenſis, manus quidem abſtinuerunt. De Penatibus dictũ eſt.* Inuadũt Cly.] *quæ nã fuerũt ea arma, enumerat. Clypeus, ſiue etiã clypeũ, ſcutũ gradiuũ, quidã, ſed propriè peditũ erat, ut ſcutũ equitũ, ut Grãmaticis placet, παρὰ τὸ καλύπτειν, quod totũ corpus protegãt, uel à clepere, furari. Plin. lib. 35. cap. 3. ἀπὸ τοῦ γλύφειν, à ſculpendo deduxit uocabulũ. Scutis qualibus, inquit, pugnatum eſt apud Troiã, continebantur imagines, unde & nomen habuerũt clypeorum, nõ ut peruerſa Grãmaticorum ſubtilitas uoluit à cluendo. Antiqui etiã ob rotunditatem, clypeum corium bouis appellarunt, in quo fœdus Gabiorum cũ P. R. erat deſcriptum.* Nuda cr.] *diſſolutos longa uetuſtate, quod nõ ijs fuiſſent uſi. A ſigna diuturnæ pacis: quod item arguit, quod ſtatim ſequitur, enſes ſcabros fuiſſe morſu nigræ rubiginis. Cæterũm clypei apud ueteres fiebant ex cratibus uimineis, corio bubulo cõtectis. Has crates blattis & uerminibus exeſas fuiſſe, & nudatas proinde dicit.* Diriguere me.] *Ariminenſes ſtatim uiſq; & ſigna Ro. & ipſum Cæſarem cõſpexere.* Et tacitos q.] *uoluebãt apud ſe querelas tacitas pectore ſilentio, ut qui præ metu hiſcere nõ auderent, ne quid graue paterentur.* O' malè uic.] *Artificioſè narrationi dilatat à pathetica querela ciuiũ, quod infœlici: et oppidum conditum in cardinibus Italiæ habitent, ubi omnium primi Italorum belli calamitatem experiri cogantur.* Vicinis.] *Alluſum eſt ad parœmiam, aliquid mali propter uicinium malum, quale & illud Vergilianum eſt.* C

Ne mala uicini pecoris contagia lædant " *Et.*
Mantua uæ miſeræ nimium uicina Cremonæ. "

Hæc parœmia monemur, ut bonorũ cõuictũ, & cõſuetudine expetamus, malorũ autẽ fugiamus. Gallis.] *Gentibus,*

A oribus, quos ab Italia Rubiconi ſeperabat. Condita aduerſus Gallus uicinos Pli. lib. 3. cap. 15. ubi octauã Italiæ regionẽ deſcribit, Ariminũ ait, octauã Italiæ regionẽ terminare, cũ Pado & Apennino, atq; coloniã eſſe: cui adiungit amnes duos, Ariminũ, & Apruſam. Fluuius hinc Rubico, inquit, quondã finis Italiæ. Pax al.] Pacata, enim Gallia: & in Germania rebus cõpoſitis, ſic ſatis paci habebãt.

Oriẽti d.] Pathos ab infœlicitate loci hoſtibus ſemper primum expoſiti. Fortuna] pathos ab auerſione.

Orbe ſub Boo] orientali, ubi nullus hoſtis nobis ſuperueniret, ſed remoti eſſemus ab omni belli ſenſu. Gelidaǵ ſub Arc.] Rectè monet Micyllus, frequens eſſe Lucano, copulatiua cõiunctione, pro diſiũctiua abuti, pro gelidaue ſub Arcto. Circumſcribit quatuor extremos mũdi plagas, in quibus tutius habitarent, quã in Vmbra ad Rubiconem. De Arctis, ſiue plauſtris dictũ eſt. Extremã Septentrionis regionem frigidam, & propè inhabitabilẽ intuit. Errantesǵ.] exponit, quam regionem intelligat. Scytharum gentem, Agathyrſos, & Sauromatas. Bugeos amnem ambientes, qui quod pro ſedibus plauſtra habeant, Hamaxoby, & Hamaxobitæ dicti ſunt. Horatius.

B

Campeſtres melius Scythiæ,

Quorũ plauſtra uagas ritè trahunt domos. Viuunt.

Sed quia duas mundi plagas in præcedẽti uerſo cõiunxit, Orientalem, & Septentrionalem, uertit ad limitem Auſtrinum reſpexit, hoc eſt, ad Numidas, quos Plinius Nomadas uocat, ita à permutandis pabulis, ſubinde dictos, qui mapalia ſua, hoc eſt, domos ruſticas plauſtris circumferebant, ibiǵ ſedes figebant, ubi nox eos oppreſſerat, Silius Ital. lib. 3.

Nulla domus, plauſtris habitant, migrare per arua

Mos, atq; errantes circumuectare penates.

Latij.] quàm limites Italiæ cõtra hoſtium incurſionẽs tueri. Nos primi.] enumerat exempla quorundã externorũ hoſtiũ, quorũ incurſiones Ariminenſes primi ſuſtinuerũt, & quidem cũ inſigni ſuorũ clade. Senonũ mot.] Senones Galliæ populi ſunt, qui inter Vſentem fluuium, & Atheſim fines habent. Plin. lib. 3. cap. 11. loquens de oppidis per cõtinentẽ à Tarento. In ora, inquit uerò Senonũ, Gallipolis, quæ nunc eſt Anxa. 62 M paſſ. à Tarento, & cap. 14. Nunc in ora flumen Æſis, Senogallia, Metaurus flumen, colonia Fanũ fortunæ, Piſaurum, cũ amne. Hæc

C Plin. Cæterũ cum ea pars Italiæ, in qua ſub Alpibus Mediolanũ eſt, Romanis olim Tranſpadana diceretur, altera Apẽnino uicina Ciſpadana in hac Senogallia fuit. Vnde rectus curſus campeſtri planicie uerſus Hadriaticũ, Rauẽnam, & Ariminũ. Itaq; Ariminenſes primi Senonũ motus ſenſerunt, cùm totã eam oram occuparent, antequã, puto, Romã peterẽt. Gens natura ferox, ait Florus, moribus incõdita, ad hoc ipſa corporum mole, perinde, ac armis ingẽtibus, adeo omne genere terribilis fuit ut planè nata, ad hominũ interitum, & urbiũ ſtragem uideretur. Hi quondam ab ultimis terrarũ oris, cum cingerentur omnia Oceano, ingenti agmine profecti cùm iam media uaſtaſſent, poſitis inter Alpes, & Padum ſedibus, ne his quidem contenti per Italiã uagabantur. Hæc Florus. Occupata Italia, eorũ oppida fuerunt maximè, quæ recenſentur à Ptolemæo Senæ. 800. ſtad à Roma, ſic dictæ, quod à Brenno duce pro fratribus ualetudinarijs condita eſſet. Itaq; Senones primi tranſcenſis Alpibus, ea loca quæ circa Padum ſunt, Duce Arnuſe, pulſis ueteribus colonis occuparunt. Tum Cluſium oppidum obſidebãt. Habebant & Fanum fortunæ, Piſaurum, Ariminum Suaſam, & Oſtram. Mox ductu, & auſpicijs Brenni reguli, ob cæſum eorũ ducẽ à legatis Ro. cõtra ius gentiũ, mira celeritate Romã petinerũt. Obuiam tum fuit hoſti cũ tumultuario exercitu 40. millium armatorum ad Alliã fluuium Conſules hic fuſi, fugatiǵ ſunt cum inſigni clade. Et ſi eo die fugientes Romanos ex acie Galli ſequuti fuiſſent, capta tum urbe potuiſſet Ro. nomen deleri. Ibi in ſumma trepidatione cunctanti placuit, Senatum cũ iuuentute militari arcem, ac Capitolium, eò frumẽto, armisq; collatis, occupare, atq; inde Ro. nomen tueri. Capitur interim urbs à Gallis, ſed à Capitolio, dum ui, & armis inuadere conantur, repelluntur. Cõgrediũtur P. Sulpitius, & Brennus. (Erat Sulp. Trib. militum) in pactionem, ut mille pondo auri ſe P. Romanus redimeret & Brennus exercitum ex agro Ro. educeret. Camillus interim abſens dictator creatur, qui inter appendendum aurum cũ exercitu ſuperuenit, & Gallos non ſolum urbe, uerumetiã, ex Italia, cum magna hoſtium cæde expulit. Cimbrorumǵ furem.] Cimbros populantes Italiã ex uno plures. Sunt autem Cimbri Septentrionales populi, accolæ Oceani Germanici, à quibus ipſa peninſula quæ in Boream excurrit, Cimbrica Cherſoneſus eſt appellata. Sunt, qui eos à priſcis Græcis Cimmerios dictos fuiſſe credant, qui poſtea Cimbri fuerunt appellati, qui Lygdamo duce à Mæoti profecti domeſtica ſeditione pulſi, fuerunt. Horum multos ad Oceanum conceſſiſſe, ac terram uaſtam ſylueſtremǵ ſortitos, nemoribusǵ in acceſſam in Hercinios uſq; ſuos cardines extendiſſe. Sũt autem (ut dixi) Cimbri Germanici littoris accolæ quorũ olim gloriam magnam fuiſſe cõſtat, quod tota ea peninſula nomẽ ab ipſis fuerit ſortita. Cimbris poſtea Dani ſucceſſerunt, homines inſulares, à quibus, priori Cimbrica appellatione extincta nomen mutatum fuit, cœpitǵ Danemarchia uocari. Sunt tamen authores, qui exiſtimant, Cimbros eſſe quidem illius Cherſoneſi populos, ſed ultimos Danis qui hodie Holſati dicuntur, hominum genus procera ſtatura, oculis horrendis, & truculento aſpectu, in pugnam, & cædes adeò præceps ut nullos Ro. Imperatorum ante C. Marium cum hac gente fœliciter pugnarit. Subit demirari, Floro quid uenerit in mentem quod Cimbros in extremis Galliæ finibus collocarit, dicatǵ eorum terras Oceanum inundaſſe, cum ut dixi, Oceani Germanici extrema ſint accolæ, & uſquam ad Galliam accedant, ſed lingua, loco, & natura ſint Germani. Hi ſiue domeſtica ſeditione pulſi, ſiue prædæ, ac rapinæ cupiditate exciti, finitima primum loca infeſtarunt. Succeſſu inde rerum ferociores facti, alias atque alias terras latrocinijs peruagati, ad CCC. armatorum millia ſe collegiſſe traduntur. Aduerſus hos M. Iunius Syllanus Cos. Romanus miſſus infœliciter pugnauit. Hinc per legatos Romam miſſos, ſedes, & agrum, in quibus quieſcerent à ſenatu petiuerunt. Nihil exoratum tum quidem eſt, abſtinuerunt tamen in præſenti ab Italia. Mittitur cum exercitu iterum Aurelius Scaurus Conſulis legatus, qui fuſus non ſolum fuit, ſed etiam etiam in hoſtium poteſtatem uenit. Hac clade nihil moti Romani, mittuntur ſtatim proconſules, C. Manlius, & Q. Seruilius Cæpio, qui ad Rhodanum 80. M. hominum cæſis, 4. M. lixarum, & calonum captis, caſtris exuuntur. Marius per eos dies ex Africa reuerſus, triumpho Iugurthino clarus, dum conſcribit exercitum in barbaros, Cimbri ſubitò omnium belli impe-

tum in Hiſpaniam auertere: qui ultra Pyrenæa iuga prouecti aliquot loca Hiſpaniæ, cædibus, & populationibus fœdarunt. Hic à Celtiberis ſuperati, repetiuerunt Gallias, ubi Ambrones, & Teutoni cùm illis ſocias copias iunxerunt. Interim Marius, (quia hoſtes appropinquare conſtans fama erat) ſuperatis Alpibus ſuper Rhodanum caſtrametatus eſt. Cimbri iter auerterunt in Noricos. Ambrones, & Teutoni, Marij caſtra magna telorum nube oppugnant, ſed repulſi ad Alpes iter uerterunt. Marius caſtra ſua prætergreſſos tumultuaria prælio carpſit. Vbi ad Sextias aquas peruenit, priuſquam hoſtes in Italiam tranſcenderent, magno prælio eos uicit, C. M aut cæſis, aut captis, CC. M cæſa XC. M. capta ſcribit, & inter eos captus fuit Teutobrocus eorum rex, prodigioſa magnitudine homo. Hæc uictoria quintum conſulatum peperit. Supererant Cimbri, qui diuerſi à Teutonis, & Ambronibus, in Naricos abierant, & iam Alpes ſuperauerant, & per Tridentinos ſaltus in Italiam deſcenderant. Acerſitus interim Romam fuit, ad triumphum à Teutonica uictoria Marius. Is hoſtium aduentu accepto, illico ad Catulum proconſulem reuerſus milites ex Gallia recepit. A Erat Cimbrorum rex Boiorix. Habebat Marius in caſtris duo, & quinquaginta M. peditum. Ibi omnes propè Cimbros internecione deleuit. LX. millibus captis: bis totidem cæſa traduntur. Marium & Catulum inſignis triumphus excepit. Bellum Cimbricum, Teutonicum, & Tigurinum deſcribitur à Floro lib. 3 cap. 3. Libyes Martem.] Secundum bellum Punicum, quod uos magis, inquit Glareanus de Annibale, quàm Haſdrubale eius fratre intelligendũ puto, ex 7. libro de Secundo bello Punico apud Liuium. Furoris Teuto.] Teutoni, ſiue Teutones; & Teutonici, populi Germaniæ. Hos Pomponius ſcribit loca incoluiſſe propè mare Actuacum, quos dicunt, duce Teuthobocho, ſiue Teuthobroto, Romanorum fines inuaſiſſe. Plinius inter quinque genera Germanorum, alterum facit Ingæuones, quorum partes ſunt, Cimbri, & Teutoni à Canthorum gente.

Gemitu ſic quiſq; latenti
Non auſus timuiſſe palàm, uox nulla dolori
Credita, ſed quantũ uolucres cùm bruma coërcet
Rura ſilet, mediusq; a iacet ſine murmure pontus: a al. tacet.
Tanta quies, noctis gelidas lux ſoluerat umbras,
Ecce faces belli, dubiæq; in prælia menti
Vrgentes addunt ſtimulos, cunctasq; pudoris
Rumpunt fata moras, iuſtos fortuna laborat
Eſſe ducis motus, & cauſſas inuenit armis.
Expulit ancipiti diſcordes urbe Tribunos,
Victo iure minax iactatis curia Gracchis.

Gemitu ſic.] Hac ratione quiſque apud ſe indignabatur, ſe primos bellorum motus ſentire. Et tamen nemo audebat palam ſi moris argumenta præ ſe ferre, ut ne mutarent quidem. Sed quantum.] Itaque comparationibus duabus altum ſilentium oppidanorum in præſens metu ſubijcit. Alteram ducit ab auium nocturna quiete, alteram à maris tranquillitate, cum neque murmur, neque fremitum pacato cæſa edat. Ecce faces belli.] Cauſſas refert, quibus Cæſar accendebatur multò magis ad id, quo ſua ſponte quidem, ſed dubio adhuc animo ferebatur, hoc eſt, ad ſuſcipiendum, imò perſequendum bellum contra inimicorum. Addere faces, addere ſtimulos, addere, & ſubdere calcaria parœmiæ ſunt adhortantis aliquem ad id, quo ſua ſponte rapitur. Dubiæ menti.] Adhuc heſitanti utrum iniuriam inimicorum uelit armis ulciſci. Transfert rurſum celeritatem rei in fata, & fortunam. Iuſtos motus.] Cæſaris iram aduerſus inimicos, quamuis aliæ iuſtæ ſatis fuerant.

Expulit Trib. cur.] Senatus Trib Pl. eiecit ignominioſè è curia. Hanc poteſtatem Tribunitiam, quod ſacroſancta eſſet, nefas erat uiolare. Etenim Antonius, & Caſſius, cùm Cæſaris cauſſa ab Aemylio acriter, ſed à Curione acrius defenderetur, & nihil æqui obtinerent, Cæſaris literis in Senatu lectis, Tribuni illico curia excedere iubebantur, niſi quid acerbius experiri uellent. Ibi Antonius clara uoce de Coss queſtus fuit, quo poteſtatem ſacroſanctam uiolarent: multaque ijs dira imprecatus, quæ futuræ diſcordiæ authores eſſent, cum Caſſio, & Curione urbe exceſſit. Diſcordes Trib.] Senatui ſe opponentes pro dignitate Cæſaris, alioquin inter ſe concordes Trib. Antonium Caſſium, & Curionem. Appianus ad iſtum modum rem digerit. Cùm res Cæſaris nullo pacto per Trib. in urbe componi poſſet, dataq; eſſet Pompeio cura, ut Cæſari exercitus opponeret

B & Curio ſuis pollicitationibus, & intercesſionibus nihil proficeret, Lentulus, Marcellusq; Coss M. Antonium, & Caſſium Trib. Senatu excedere imperauêre, ne in tribunatu eſſidentes quicquid acerbius ab illo paterentur. Eam ob rem Antonius iratus, queſtusq; de magiſtratu, quod ſacroſanctam dignitatem contumelia affeciſſet, execrationes impias in Conſ. extulit, & conductu curru ſeruilique ueſte amictus, unà cum Caſſio, & Curione ad Cæſarem confugit.

Iactatis Gracchis.] propoſito publicè à Senatu in curia illis exemplo Gracchorum fratrum, qui propter ſeditionem in repub. concitatum interfecti fuiſſent. Iactatis Gracchis, commemoratis Tyberio & C. Gracchô fratribus Germanis. Horum pater fuerat Sempronius Gracchus, qui Corneliam ſuperioris Africani filiã duxerat uxorem. C Maior natu Tyberius, & ingenio & uultu pacatiore fuit. Caius uerò natu minor uehementi ſpiritu, & ingenio facinoroſo. Militarat Tyberius ſub Scipione in Africa, inde cum Mancino in Hiſpania ad Numantiam: atque in ſauciendo fœdere nullum legatum Ro. patiebantur ad ſe uenire Numantini, quàm Tyberium, cùm ob uulgatam eius famam inter hoſtes, tum ob gloriam rerum in Hiſpania à patre geſtarum, cum quo Numantini olim fœdus percuſſerant. Inde Tyberius Gracchus Tribunus plebis factus eſt, qui multitudinis cauſſam complexus legem Agrariam huiuſmodi promulgauit, ut qui plus agrorum poſſiderent, quàm uetus lex permitteret, ueteribus dominis eos ipſos agros ut iniuſtè poſſeſſos unà cum fructibus reſtituerent: aut certè iuſta æſtimatio pretij reſtituendi fieret. Vetus lex tenuerat, ne quis ſupra quingenta agrorum iugera poſſideret: ne quis ſuprà C. capita maioris armenti, minoris quingenta paſceret. Huius legislatione, quantum multitudinis animi in ſpem melioris fortunæ erigebantur, tãtum locupletũ ſpiritus odio, iraq; accendeban-

A cendebantur. In hac lege deſcribenda, uſus creditur authoribus maximè Craſſo Pontifice Max. Matio Scæuola iuriſconſulto. qui tum temporis Cos. erat. & Appio Claudio ſocero. Factio locupletum hanc legem criminantes, ut ſeditiosam, ad Reipub. euerſionem ſpectare clamabat. Gracchus contrà in omnibus concionibus, locupletum iniurias inſectabatur, & miſerorum ciuium iniurias deplorabat. Ad ultimum, ut legem popularem magis redderet, priori eius forma mutata, ſic ſcripſit, ut agri ſine ulla pretij æſtimatione poſſeſſoribus adimerentur: ueluitq; ſimul edicto, quicquam à magiſtratibus pecūiæ incaptari, quàm ad Populum de lege relatum eſſet. Agrorum tum occupatores perculſi mutatis ueſtibus, percuſſorem Tyberio ſubornarunt. Senſit hic, quid illi moliebantur, quare dolone accinctus per publicum prodeambulabat. Populo ſub iſto in concionem aduocato, medio foro pugnatum fuiſſet, niſi precibus quorundam Conſularium concilium ſoluiſſet, remq; omnem Senatui permiſiſſet. Sed cùm ibi nihil efficeretur, aduocatur iterum in concionem Populus, intercesſit Octauius collega: & cùm eſſent pari poteſtate, iuſſit illum B plebem rogare, ut ui abrogarent poteſtatem. Recuſat ille id ſe facturum, Poſtridie conuocato rurſum Populo, ab omnibus tribubus, Octauio fuit abrogata poteſtas, ad quem è tribunali deturbādum, cùm Gracchus apparitorem concitaſſet, concurſu plebis, & locupletum uis oborta eſt, uiolatuſq; ibi fuit Gracchi libertus. Factione diſiectis, per otium lex agraria lata tum fuit. Sunt ibi ſtatim tres uiri ad agros diuidendos creati: ipſe Tyberius, Appius Claudius ſocer, & C. Tyberius. Auxit interiſta odia patrum in Gracchum, quod cùm per eos dies Attali regis Pergami teſtamentum Romam eſſet allatum, in quo P.R hæredem ſcripſerat, ad Po ſtatim retuliſſet, de regia pecunia uiritim diuidēda ijs, quibus agri conſtituerentur. quo poſſeſſoribus pretiū iuſtū adnumeraretur. His patribus multo magis irritatis, grauiter & Senatu ob ea affectati regni reus agitur quodq; domi ſuæ conuentus nocturnos haberet. Præterea palàm illi inuidia conflabatur, à T. Annio collega, quod in Octauio, poteſtate Tribunitia exuto, ſacroſanctum magiſtratum læſiſſet. Iam ſatis ſenſit à potentioribus in ſe conſpirari, ſed & plebis fauorē C Patrum opera à ſe alienatum. Ad poſtremum hortatu Scipionis Naſicæ, irruptione à Patribus in Capitolium facta, ubi concionem habebat, à P. Saturnino collega ſubſellij fragmentis uulneratur, inde fuſtibus, & lapidibus, & cum eo triginta ex amicis, qui proximè adſtabant, necantur. Corpora in Tyberim deuoluuntur. Gracchis.] C. Gracchus Trib. Pleb creatus in primis ſtatim actionibus, grauiter de Patriciorum ui in fratrem fuit queſtus, quod eum indemnatū, indicta cauſſa in conſpectu P. R. & quidē in Capitolio necaſſent, corpuſq; in Tyberim deuoluiſſent. Ibi nouis legibus adortus fuit Popilium, qui prætor in Tyberij amicos ſæuierat, & mox Octauium. Dilapſus fuit fuga Popilius. Statim aggreſſus fuit ferre leges, de colonijs deducendis, de ueſtibus publicè militibus dandis, ne quis intra decimum ſeptimum ætatis annum militaret, ut ciues, & ſocij pari iure eſſent in ferendis ſuffragijs: ut frumentum pauperibus diſtribueretur. CCC. iudices ex equeſtri ordine legerentur, (uel ut Liuius) DC. Alia præterea utilia plebiſcita, ſimul & popularia ſanxit. Quare ita gratus Populo factus eſt, ut anno ſequenti iterum Tribun. Pleb. ſit factus. Initio ſtatim legem promulgauit, ut multò magis plebem ſibi demereretur, de colonijs Capua, & Tarento deducendis. Paulò pòſt Opimius Coſs. edictu Populo in concionem aduocato, de Gracchi legibus antiquandis retulit. Hoc eò ſpectabat, ut irritatis inimicis occaſionem, necis ſuæ præberet. Vbi adfuit dies, quo Coſs. cum Populo ageret, Fuluius, & Gracchus Capitoliū cum ciuium manu, occupant. Trucidato Attilio Fuluius Flaccus, & C. Gracchus Auentinum inuadunt. Mittitur inde Fuluij filius ad Conſulem cum caduceo ad agendum de reconciliatione. Mouerat iam adoleſcens lacrymis magnam partem Senatus, ut pax ei daretur. Opimius Conſul paratior ad pugnam, quàm ad pacem, iuſſit Fuluium, & Gracchum in forum ad ſe pugnandum deſcendere. Suaſu amicorum retinuerunt Auentinum. Opimius in Auentinum inde cum armatis proceſſit, unde cum magna cæde Tribuni diſiecti fuerunt. Fuluius in balneum fugit, ubi cum filio maiore natu interfectus fuit. Gracchus ubi ſenſit percuſſores adeſſe, in locum ſacrum dilapſus, à Philocrate ſeruo, ſuo iuſſu occiſus periit. Seruus hero ſuperſtes eſſe noluit, ſed herili ſanguine eodem ferro conſperſo, ſibi uitam abrupit. Hunc exitum Gracchi, ſeditioſi Tribuni habuerunt, & eundem Senatus his præſentibus minabantur, niſi incœpto deſiſterent, & curia excederent, qui neque rempublicam læſerant, neque populum ad ſeceſſionem concitarant, neque legem ſeditioſam ullam tulerant, ut Gracchi, & Fuluius. Cauſſæ fuère diſsimiles.

Hos iam mota Ducis, uicinaq; ſigna petentes
Audax uenali comitatur Curio lingua,
Vox quondam Populi, libertatemq; tueri
Auſus, & armatos plebi miſcere potentes.
Vtq; Ducem uarias uoluentem pectore curas
Conſpexit: dum uoce tuæ potuere iuuari
Cæſar, ait, partes quamuis nolente Senatu
Traximus imperiū tunc, cùm mihi roſtra tenere
Ius erat, & dubios in te trans ferre Quirites.
Sed poſtquam leges bello ſiluere coactæ,
Pellimur è patrijs laribus, patimurq; uolentes
Exilium. tua nos faciet uictoria ciues.
Dum trepidant nullo firmatæ robore partes,
Tolle moras, ſemper nocuit differre paratis:
Par labor, atq; metus pretio maiore petuntur.
Bellantem geminis tenuit te Gallia luſtris,
Pars quota terrarum? facili ſi prælia pauca

Curio.] *Hinc initio Cæſaris conſilium oppugnarat, cū Galliā & Illyricum, ex omni prouinciarū copia ſibi delegiſſet, unde idoneā triumphorū materiā ſibi pollicebatur. Mox ad Populi beneficiū per Senatū Comata Gallia illi fuerat adiecta, quod uererentur patres, ne ſi ipſi negaſſent, Populi ſuffragijs, & hanc cōſequeretur.* Audax lingua &c.] *diſertè uenali lingua. Etenim tulerat Marcellus Cos. legē de iure magiſtratuū, (ut rem paulò altius repetā, & ſit ſplēdidior narratio) in qua etiā abſentes ab honorum petitione eximebat, ut in ea, ut Cæſar quidem exciperetur. Ne hoc quidem cōtentus fuit, quod prouincias, & priuilegium Cæſari eripuiſſet, retulit etiam. ut ciuitas colonis, quæ rogatione Vatinia Nouucomum deduxerat, adimeretur quod ea per ambitionē*

Geſſeris euentu, tibi Roma ſubegerit orbem
Nunc neque te lōgi remeantem pōpa triumphi
Excipit, aut ſacras poſcunt Capitolia a laurus.
Liuor edax tibi cuncta negat, gentesq́ꝫ ſubactas.
Vix impunè feres, ſocerum depellere regno
Decretum eſt geneco: partiri non potes orbem.
Solus habere potes.

& ultra ſcriptū, ut ijs audiebat, data eſſet,

a al. Lauros His reb. cognitis, Cæſar uū leuiter cōmotus fuit, quare ſumma ope reſtitit, primū per Sulpitium alterū Coſs. & ſequēti anno per Paulū Aemylium alterū Coss. item, C. Marcelli collegam, cui mille, & quingenta ſeſtertia dono obtulerat, qua pecunia is poſtea in foro luculentam baſilicam extruxit. Inde C. Curionem uiolentiſſimum Tribunorum ingenii mercede defenſorē ſibi parabat. Erat is æri alieno obnoxius, ut animam deberet, à quo à Cæſare grandi pecunia leuabatur. Authores ſunt Appianus, & Tranquillus, Proinde rectè, ue nalem eius linguam uocat poeta, qui ſuam defenſionē, & patrocinium Cæſari uendiderat. Audax.] quod Senatum, quem antea contra Cæſarem tuebatur Tribunus, poſtea ab eodem corruptus oppugnaret. Vox quondam.] Aliquando Tribun. Pleb. plebeius magiſtratus, qui manibus, pedibusq́ꝫ obnixè tuebatur populi libertatem. Ab incōſtantia ingenij, qui nūc Gallico auro alienatus à Senatu, Cæſ. partes tuebatur. Hircius lib 8 de bello Gal. C. Curio Trib. Pl. inquit, cùm Cæſaris cauſſam, dignitatemq́ꝫ defendendā ſuſcepiſſet, ſæpe erat Senatui pollicitus, ſi quem timor armorum Cæſaris læderet, & quoniam Pompeij dominatio, atque arma, non minimum terrorem foro inferrent, diſcederet uterq́ꝫ ab armis, exercitumq́ꝫ dimitteret, fore, eo facto liberam, & ſui iuris ciuitatem. Neque hoc tantum pollicitus fuit, ſed etiam per ſe diſceſſionem facere cœpit: quod ne fieret, Conſules, amiciq́ꝫ Pompeij iuſſerunt. Atque ita moderando rem diſceſſerant.

Plebi miſce po.] Sulpitius exponit, miſcere, reconciliare: Micyllus uidetur accipere, pro committere inter ſe, id quod ego probo. Cæterum C. Curionis actiones aduerſus Cæſarem referuntur apud Liuium. lib. 109.

Dum uoce.] Generis deliberatiui hortatoris oratio eſt Curionis. Exordiū conſtat beneuolentia, quam ſumit à perſonæ ſuæ officio, cui ſatis abundè ſe feciſſe teſtatur, quàm diu Tribunatum geſſit, & quidem inuitis aduerſarijs. Sed priuſquā Curionis orationem uehementem, & concitatam excutiamus, de eo pauca adhuc dicenda putaui, quæ à uobis prætermiſſa ſunt Ex huius ſamilia tres inſignes eloquentia ordinis prodijſſe tradūt. Huius pater Q. Curio inſignis orator fuerat, qui in quadā oratione Cæſarem omniū mulierū uirum, & omnium uirorum mulierem appellauit. Illius Curionis filius fuit hic Curio Trib. Ple Luxu perditiſſimus, eo tempore, cùm Ciuile bellum inter Cæſarem, & Pomp. exarſit. Debebat enim, authore Val Max centies HS æris alieni, hoc eſt, ducenta quinquaginta millia aureorum Tanti fuit æſtimatus unio Cleopatræ. Hinc Cæſaris liberalitate emerſus acriter (ut modo dictum) abſentis cauſſam defendit. Perijt poſtea in Africa, cui à Cæſare præfectus erat, à Iuba Mauritaniæ rege cum exercitu deletus. Cic. lib. 2 Epiſtolarum Curioni gratulatur. Sera inquit gratulatio reprehendi non ſolet. præſertim, ſi nulla negligentia prætermiſſa eſt. Longè enim abſum, audio ſerò. Itaq́ꝫ hic Curio, quo de hîc agitur uti ære alieno ſe euolueret, maximè Cæſarem ad bellum Ciuile incitabat, teſte Cic in Epiſtola ad Tyronem Et ipſe Cæſ. inquit, amicus noſter minaces ad Senatū, & acerbas literas miſerat, & erat adhuc impudēs, qui exercitū & prouinciā iam inuita Senatu teneret, & Curio meus illum incitabat. Hæc de Curione. Nūc audiamus eum inſtigantē uocis ſuæ claſſico ad ſuſcipiendum non modo, ſed maturandum etiam bellum.

Dum uoce.] Beneuolentia ab officio perſonæ ſuæ erga Cæſarem. Quāuis nu] Inuito Pompeio. Marcello, L. Domitio, et alijs. Ad denunciationē Cæſ. ab uniuerſa curia fuerat reclamatū, & Senatuſcōſultū factū, ut Cæſari L. Domitius ſucceſſor daretur, et Trib. Pl. curia excederent, niſi acerbius quid uellent experiri. Traximus Im.] ut adhuc in quinquenniū tibi Imperiū prorogaretur, cōtra L. Domitij minas, qui iactitarat ſe Cæſari exercitus ademptum. Roſtra] id eſt, in Tribunitia poteſtate haberē concionem ad Populū è roſtris in foro. Roſtra erāt circa forū ante curiā Hoſtiliā, quæ Senatorū erat. ubi pulpitū exporrectū ſtabat, roſtris nauiū Antiatib detractarū anno ab urbe cōdita 416 ornatū uel ut alij, ſuggeſtū in foro roſtris nauium Antiatū excultū Vnde eū locū roſtra dixerūt, teſte Liu B lib. 8. Plin. prodidit, initio roſtra nauiū tribunali in foro fixa fuiſſe, ut decus, ac uelut P. R. corona ipſa impoſita. Sed poſtquā Tribunitijs ſeditionib calcari, at pollui cœpere, & uires ex publica in priuatū magis, ſingulisq́ꝫ ciuiū quæri, & ſacroſancta omnia profana fecere, tum demū à pedib. eorū in capita ciuiū roſtra uenēre Roſtrata corona primus omnium M. Varro è piraticis bellis donatus fuit à Magno Pōpeio Inde M. Agrippa & ipſa è piratica uictoria circa Siciliā à Cæſ. Auguſto. Idem libro 34. cap. 5 author eſt, P. R. C Mænio fixiſſe in cōſulatu in ſuggeſtu roſtra deuictis Antiatibus, eo anno, quem paulò antè memoraui. Pro roſtris Cic. ſæpe cōcionatus fuerat ubi Antonius eius caput, ac manum fixit. Concionaturi, oratores item, ac Trib. Pl. roſtra conſcendebant. Hic Cæſar quæſtor Iuliam amitam uxoremq́ꝫ Corneliam defunctas è more pro roſtris laudaſſe proditur à Plutarcho. Dubius in te er. Qui.] flectere P. R. eorumq́ꝫ animos fingere, ut id, quod peteres, ipſorum ſuffragijs, & beneficia obtineres: bellum Gallicum, ut & abſentis ratio in petendo conſulatu haberetur.

Leges bello.] Leges ui, ac fraude inimicorum oppreſſa, ut libido & uis pro legibus haberentur, & à Senatu C Imperium Pompeio eſſet delatum, ut tota Italia delectus haberetur, ut armis tibi reſiſteret. Silēt leges inter arma. Pellimur.] Pathos è loco. Narratio, ducta à præmijs officij ſui erga Cæſarem. Tu nos fac.] Petitio, ut ab exilio aliquando uictoria Cæſaris reſtituatur. Dum trepid.] à facili confirmat. Dum Senatus, dū Pompeius ad ipſius aduentum trepidant, & fugā adornāt ex urbe, pronum eſt reſtituere electū curia foro, tota denique ciuitate. Semper nu.] γνώμη, quā proponit, nihil in bello potius eſſe, ubi prudenter erit conſultū celeritate prius eſſe ijs, qui ad omnia ſunt parati rurſum inutilius nihil ijſdem, mora, quam ſuadet abrumpendam eſſe. Par labor.] Collatione pariū bellorū, præſentē labori cōmendat ab utili. Bellaſti magnis laborib in Gallijs, neq́ꝫ ſine metu. Hic uerò, maiora rerum operæpretia, maiora emolumenta, ipſa uidelicet Roma & imperiū orbis terrarum ſunt propoſita.

Bellantē.] oſtendit per collationem diſſimilitudinē commodorū, ex bello Gallico, et ciuili Gallis deuictis toto decē nio, uix niſi partē terrarū ſubactā: hic uerò orbem in medio propoſitū, & eo quidē facilius, quod aduerſarius nihil adhuc

A huc parati ſit ad bellum, ipſe uerò contra inſtructus. Gemina luſtra, decennium uocat, cùm nouem tantum annos in Gallicis rebus eſſet occupatus, decimo uerò bellū cœpe ris, Claudio Marcello, & P. Lentulo Coss. Etenim circa finem noui anni, quo Coſſ. erant. Paulus Aemilius, & C. Marcellus, Cæſar confecta Aquitania, et obſidibus ab uniuerſa gente acceptis, Cammū, qui unus Gallorū ducū adhuc in armis erat, uarijs belli caſibus fatigauit. Hic datis ad poſtremū Antonio obſidibus, cuius ductu res tum in ea parte gerebātur, ad ultimū ueniam meruit. Ac tum Cæſ. Gallia in uniuerſum paccata, medio hybernorū tempore in Galliā tranſcendit. Quare C. Marcellus tum Coſſ. ad Senatū retulit ut Cæſari ante tempus ſuccederetur, quod decimus adhuc annus illi ſupereſſet. Nonne ne.] Ab inutili ſuo labore, tot annis Gallico bello ſumpto, unde cùm ad triumphū Romā eſſet redeundū, nunc omnibus rebus per inimicos turbatis, nullis ò ſubactis hoſtib. Gallis repetenti Italiā, triumphus expectabatur. Sat enim erat tueri dignitatem ſuā, et ſe de aduerſariorū iniuria ulciſci. Triumpho ergo eum defraudatū iri docet, licet omnib legi-

B bus triumphalibus abūdè ab eo ſatisfactum fuiſſet. Latæ fuerant leges, ne quis imperator triumpharet, niſi quinq; millia hoſtiū una acie occidiſſet. Et ne hæc lex obliteraretur, nixa fuit auxilio Plebiſciti, quod pœnam imperatoribus minabatur ſi aut hoſtium occiſorum in prælio, aut amiſſorum ciuium falſum numerum literis Senatui retulerint. Eadem lex iubebat eos urbem ingreſſos ſtatim apud Quæſt. Vrba. iurare ſe uera ad Senatum de utroq; numero ſcripſiſſe. Ad hæc, lex erat: ne lacrymāte ciuitatis parte decernerentur ſupplicationes: ouare, aut triumphare, tum nefas erat. Atq; hac de cauſſa, Cæſar poſtea de bello ciuili nullum triumphum egit, cùm de alijs triumpharet. Triumphus negabatur ei, qui exercitū nō reportaſſet, neq; prouinciā, in qua res magnas geſſerat, perdomaſſet, pacatamq; reliquiſſet. Omnia iſta præſtiterat Cæſar: quare confecto bello ciuili, de Gallia clarum, inter alios, egit triumphum. Erat & hæc lex triumphandi, ne imperator ante triumphum urbem ingrederetur, Neq; uerò triumphabatur, niſi de hoſte potentiſſimo deuicto. Sed omnium maximus triumphus erat, qui Imperatori-

C bus decernetetur, qui quatuor albis equis inaurata curru iunctis Capitolium ingrediebantur, præeunte Senatu, & præcedentibus currum captiuis. Atque inde cæſo albo Tauro in templo Iouis, domum deducebantur.

Lauros ſacras] Apollini dedicatas, quod ut hæc arbor perpetuo uiret, ita Apollo perpetua iuuenta imberbis uirere exiſtimetur. Plinius libro 15. cap. tradit, cur Capitolium Laurum poſcat, quod triumphis propriè fuerit dicata, Triumphantes coronati lauro Capitolium ingrediebantur: uel gratiſſima domibus, inquit, ianitrix Cæſarum, Pontificumq;, quæ ſola, & domos exornat, & ante limina excubat. Duo eius genera tradit Cato: Delphicam, & Cypriam. Pompeius Lenæus adiecit, quàm muſtacem appellauit. quoniam muſtaceis ſubijceretur. Hanc eſſe folia maximo, flaccidoq;, & albicante. Delphicam æquali colore uiridiorem, maximis baccis, atque è uiridi rubentibus. Hac uictores Delphis coronari, & triumphantes Romæ. Hæc Plin. Cypria Laurus, folio fuit breui, nigriore, & ſubcriſpa. Plura Lauri genera tradit Plinius, & de ipſa arbore mira. Quod autem in Apollinis tutela fuerit, docet Ouid. lib. Faſto. ſexto.

Venit Apollinea longas concordia lauro
Nixa comas. —

Porrò Delphica lauro comam cingere oſtendit Horat li. 3 Carm. Ode 30. Quin & Laurum fatidicam eſſe, canit Claudianus 3. Paneg. ſiue quod Apollini fatidico deo eſt dicata, ſiue quod ex eius uſtæ crepitu futura colligebant, Fragoſius enim combuſta fœlicitatem portendere credebatur. Tibul lib. 2. Eleg. 6.

Laurus ubi bona ſigna dedit gaudete coloni.

Contrà ſi tacitè conflagraſſet, triſte erat Auguriū. Proper. lib. 2. Eleg. 29.

Et iacet extincta Laurus aduſta foco.

Laurus pacifera, quā inter armatas hoſtes prætendi quietis fuit iudiciū. Coronarum militarium fermè genera iſta fuerunt apud Rom. Nobiliſſima graminea, gemmata & aurea, Oleagina, Querna, Iligna, Myrtea, Laurea. Oleagina utebantur, qui in prælio non fuerant ipſi quidem, ſed triumphos procurabant. Laurea Imperatorum triumphantium fuit antiquitus, quæ poſtea in auream fuit imutata, à qua aurum coronarium cœpit appellari. Graminea abſidionalis, quam obſidione liberati, duci liberatori ſuo donabant. Querna, quæ Ciuica etiam dicta fuit. Hanc ciuis ciui, ut uitæ ſuæ teſtem, à quo in prælio fuerat ſeruatus, tradebat: aut qui eodem tempore hoſtem quoque occiderat. Hinc proxima fuit Iligna ex ilice. Myrtea oualis corona erat. Erat & muralis; quaſi muri pinnis exornata, decreta illis, qui primi murum conſcendiſſent. Caſtrenſis ualli ſpeciem habebat, hac illius erat, qui primus pugnando hoſtium caſtra introiſſet. Naualis, qui in nauali prælia primus in hoſtium naues tranſiluiſſet: eratq; hæc, quaſi roſtris naualibus inſignita. Solebant hæ poſtremæ triplices ex auro fieri. Sacra Laurus Phœbo fuit, ut dictum eſt, ut myrtus Veneri, quercus Ioui, olea Mineruæ, populus Herculi.

Genteſq; ſub.] à turpi. adeò ingratos experierit, ut nix fuerit tibi impune, Galliam ſub Imperium tantis laboribus, & periculis traxiſſe. Soccrum.] Cæſarem de ſua dignitate deijcere. decreuit Pompeius.

Patri non] [illegible] Pomponius non fert pacem, neq; te ſuperiorem, tu armis inſtructus & paratus ad pugnā inimicos imparatos opprimere nunc potes, ſi uelis. Pollicetur Cæſari certiſſimam uictoriam.

Et ipſi in.] Hoc eſt, hoc à parœmiā, ad quā alluſit currēti calcaria addidit, excitabat Cæſarem eò multò magis, quò ſua ſponte ferebatur. Quantū cl.] A ſimili, ducto à natura co.

Sic poſtquam fatus, & ipſi
In bellum prono tantum tamen addit iræ,
Accenditq; ducem, quantum clamore iuuatur
Elæus ſonipes, quamuis iam carcere clauſo
Immineat foribus, promiſq; repagula laxet.
Cōuocat armatos extēplò ad ſigna maniplos.
Vtq; ſatis trepidum turba coeunte tumultum
Compoſuit, uultu, dextraq; ſilentia iuſſit.

qui, celeriter currentis ſubditis calcarib. in ſacris certaminib. Olympicis. Equū celerē dicit, qui inter alios agonas in ijſdē cernebatur. Hūc ferunt Cētauros omniū primos ſeſſorē geſtare aſſuefeciſſe.

aſſueſeciſſe. In Olympicis, alij curru, alij uehiculis, hi curſu, illi lucta, nõnulli ceſtibus, aut equo celete, aut quadrigis certabãt. Hiero in Pythijs celete uicit, in Olympicis Pſaumis. Eleus ſoni.] Eleus equus. Strabo lib. 4. omnẽ eam regionem, quæ inter Meſſeniã, & Achaiam media iacet, ad mare uſque, Eleam nominat, mediterraneis ſe ad Arcadiam, iuxta Pholoën montẽ, Azanas, & Parrhaſios extendentibus. Ab ortu Arcadia iungitur, ab occaſu clauditur mare Siculo, ad Septentrionem, Acarnaniæ, Cephalenæ & Echinadibus inſulis ἀντίπορθμ☉ eſt. Per Eleam funditur Alphæus. Quondam hic ſedecim urbes fuiſſe memorant, inter quas, & Piſæos longa certamina extiterunt. Abeſt Piſa ab Elide oppido, quinquaginta ſtadia. Aſtipulatur etiam Pindari interpres, qui hymno primo Olymp. πεντήκοντα γὰρ ἀπέχει ἀλλήλων στάδια. Hanc diſcordiam matronæ ex ſingulis urbibus lectæ admirabili dexteritate diremiſſe traduntur. Harum urbium clariſsimæ fuerunt Elis, Pylos, Olympias, Piſa. Hic quinquennalia illa certamina Olympiaca, ueteribus ſcriptoribus tantopere, præcipuè Pindaro Lyricorum principi decantata, in honorem Iouis Olympij celebrabantur. Confluebat huc quinto quoque anno ingens hominum uis ex tota Græcia, cùm propter Iouem, quo nihil credebatur maius, tã propter ipſa certamina, longè omnium celeberrima. Qui in his uictores declarabantur, omnium mortalium ora in ſe conuertebant. Ex Eleis unus initio iudex, inde duo, ad poſtremum nouem eligebantur, qui iureiurando preſſi, uictores declarabant. Centeſima tertia Olympiade primum 12. lecti fuerunt qui numerus poſtea bello inter Eleos, & Arcades mutatus fuit. Quin illud auctarij uice appendatur. in Elide quondam Mineruæ ædem fuiſſe, in qua Panæus Phidiæ frater tectoriam induxerat, lacte, & croco ſubactum. Et ſi tereretur in eo, ſaliua polli ce, ſaporem, croci, & odorem reddidiſſe. Itaq;, ut ad inſtitutum reuertamur, per Eleum ſonipedem κατ' ἐξοχήν, quemuis equum uelociſſimum curſu intellige, expeditum ad certamen, eo quod celete certaturi, præſtantiſſimos equos Olympiã adducerent. Eleus ſo.] ἠλεῖ☉ ἵππ☉. hinc Eliades, equæ in Olympiaco certamine palmam referant Ἀτελίξ. Elea antepenultima breui, Straboni urbs eſt Lucaniæ, à Phocenſibus condita, Parmenidis, & Zenonis Pythagoricorũ patria, à qua Eleatæ dicti fuerunt. Hanc Romani primũ Heliã, poſtea Veliã dixerunt.

Quantum cl.] ut nobilis equus & natura acer clamore, & plauſu hominũ ad curſum accenditur multa magis, ita Cæſar in bellũ totus intentus, oratione Curionis acuebatur magis. Carcere cl.] Carcer in ſtadio locus erat, ſiue repagulũ, unde curſores certaturi, uel pedũ uelocitate, uel equis, uel quadrigis, uel currib. proſilirent: finis uerò, & ultima linea, ad quã ferebãtur, meta dicebatur. Vnde in prouerbiũ abijt, ἀπὸ τῶν βαλβίδων, id eſt, à carceribus: pro eo, quod eſt, à principio. Et, A carcerib. ad metam, à principio ad finẽ. Cõuocat.] Porrò autem, quid repagulũ ſit, prius explicetur, quàm ad id, quod ſequitur, trãſeat calamus. Eſt uectis, qui oſtio cõtra nim opponitur: à re, & pango, quod nõ uno loco pãgatur, hoc eſt figatur, ſed ad utrunq; poſtẽ. Ita Feſtus definit. Repagula ſunt inquit, quæ patefaciendi gratia ita figuntur, ut ex contrario quoq; oppãgantur. Cic. Diuinat. Herculis ualuæ clauſæ repagulis ſubitò ſe ipſe apperuerunt. Porrò autem repagula in ludis equeſtribus dicũtur, quæ equis obijciũtur, ne ante tempus excurrant, in qua ſignificatione, hic repagula accipiuntur: à Græcis ὕσπληξ, ita dicuntur Sũt & in ſtabulis, et paſcuis obices, quibus armenta coërcentur Metaphoricè, pro quibuslibet obſtaculis, et impedimentis accipiuntur Hinc Cic. repagula iuris, pudoris & officij perfringere dixit, pro eo, quod eſt, nullo pudore, nullo iure, nullo officio à re aliqua impediri. Conuocat arma] Quibus rebus à Trib cognitis, apud milites concionatur, inquit in cõmentarijs, & omnium temporum iniurias in ſe commemorat. Et Tranquillus. Adhibitis Trib pleb qui pulſi superuenerant, pro concione fidem militum, inquit, flens, ac ueſte à pectore deſciſſa, inuocauit Appian. ſcribit, in ſeruorum ueſtibus eos militibus oſtendiſſe irritatũ, quod uiri clariſsimi ſic eſſent electi, iudicatiq; hoſtes.

Maniplos.] Syncope. Eſt autem manipulus, militũ contubernium: inde deducto nomine, quod conſertis manibus pugnarent. Nam centuriæ in decem contubernia diuidebantur, quorum caput, & præſes decanus uocabatur. Omnes copias præſentes in concionem, præſentibus Tribunis, aduocauit. Voltu.] Oratorum dicturientũ more. Aderant tantum milites legionis decimæ tertiæ, quos initio tumultus euocarat, & reliquæ nondum conuenerant. Tumultum.] fremitum militum, cùm ob rumores ex urbe allatos, tum quod Trib. Pl. coràm conſpicarentur. Atq; hinc multò acerbius totum animi ad ultionem inflammati fuerunt.

Bellorũ.] Oratio Cæſaris ad milites generis deliberatiui hortatoria eſt ad arma ſumẽda cõtra inimicorũ uim, & tyrãnidem. & ad tuendã dignitatẽ ſuã, & uindicandã ſe de aduerſariorũ impotenti inuria Habet interim locos demõſtratiuis, dum inimicos grauiter uituperat, exte nuando eorũ res. Exordium ductũ eſt à captatione beneuolentiæ, à perſonis militũ, quos placabili nomine cõmilitones

Bellorum ô ſocij, qui mille pericula Martis
Mecum, ait, experti, decimo iam uincitis anno:
Hoc cruor Arctois meruit diffuſus in aruis,
Vulneraq;, & mortes, hyemesq; ſub Alpib. actæ;
Non ſecus ingenti bellorum Roma tumultu
Cõcutitur, quàm ſi Pœnus tranſcẽderet Alpes
Annibal, implentur ualido tyrone cohortes:
In claſſem cadit omne nemus. terraq; mariq;
Iuſſus Cæſar agi. quid ſi mihi ſigna iacerent
Marte ſub aduerſo, ruerentq; in terga feroces
Gallorũ populi, nunc cùm fortuna ſecundis
Mecũ rebus agat, ſuperiq; ad ſumma uocantes,
Tentamur, ueniat longa dux pace ſolutus,
Milite cum ſubito, parteſq; in bella togatæ,
Marcelluſq; loquax, & nomina uana Catonis,
Scilicet extremi Pompeium, emptiq; clientes
Continuo per tot ſociabunt tempora regno?

uocat, qui ſecũ commoda, & incõmoda, terra, & mari bello Gallico pertulerint, Cæterum, ut oratio accommodatior ſit ad perſuadẽdũ docet milites, maximã harũ iniuriarum partẽ ad ipſos pertinere, quod per eas, tanti belli prœmijs defraudarẽtur. Decimo iã.] iam decimũ ingredimini annũ, quod uictores ſemper fuiſtis, Mari pro bello, metonymia. dominus pro re, cui præeſt ſiue inuentor, pro re inuenta.

Hac

Ille reget currus nondum patientibus annis?
Ille ſemel raptos nunquam dimittet honores?
Qui iam rura quærat, tutũ ſuppreſſa per orbem
a Ac iuſſam ſeruire famem? quis caſtra timenti
Neſcit mixta foro? gladij cum triſte minantes,
Iudicium, inſolita trepidum cinxere corona,
Atq; auſo medias perrumpere milite leges.
Pompeianæ reum clauſerunt ſigna Milonem?

a alias Ad.

A Hoc credos.] Summa orationis Cæſaris hæc proditur. Queſtus fuit de inimicorum iniuria, & iniquitate. quod res ſuas præclaras in Gallia geſtas nõ ſolũ ſibi inuidentes, ſed etiã Põpeiũ à ſe alienaſſent poſt mortẽ Iuliæ: malè omnes ſuas res geſtas in deteriorẽ partẽ interpretãdo, eò rem deduxiſſent, ut niſi dignitatem ſuã armis tueretur, ſe ad inimicorũ arbitriũ, & nutũ cadere oportere. Omnia ſe æqua, ac iuſta tentaſſe ad eorũ inuidiã leniendã, quæ quia niſi capitis ſui periculo, nõ poſſet expiari et Trib. Plebis iniuriæ eorũ ubiuã ire coacti, nõ ſolũ è curia, ſed urbe quoq; pulſi eſſent: Itaq; unũ aliquid ſupereſſe, in quo omnẽ ſpem reponeret, ut ad uitã ſuam tuendã, militũ ſuorũ opera uteretur. quorũ auxiliũ imploraret. Itaq; orare ſe, atq; adeò obteſtari in uniuerſum oẽs, ut ſi uictoriarũ ſuarũ teſtes eſſent, & ipſi ſuũ ſtu-
B dium in omnib rebus exploratũ haberẽt, ſuã dignitatem ab inimicorũ ui, & impotentia, armis uindicarent. In hãc ſententiã Cæſ. cõcionatus fuit ad milites. quæ poeta copioſius dilatat, ornatq; pluribus. Hoc cru.] Abrumpit beneuolentiã, & attentos reddit ab indigno, anteq; ã ad narrationẽ perueniat. Arctos ac.] Septentrionalib. regionibus. Britãnia, Germania, & Gallia. Germaniæ Auſtralior eſt Gallia. Meruit.] indigna res profectò, nã ſolùm nullas gratias, pro tot laborib tot periculis, et incõmodis, frigoris, & æſtus referri, uerum etiã patria pelli, exercitu ſpoliari, ad cauſſam dicendã reuocare in ordinem, et ante tempus ſucceſſorẽ mitti adde hoſtẽ patriæ ab inimicis, uictoriæ clariſsimæ inuidentibus, iudicari. Non ſe.] Narratio, quæ docet ſuo aduentu perinde turbari Romã, exercitumq; cõſcribi, ac ſi Annibal Pœnus, Carthaginenſiũ Imperator, ex Hiſpanis capta Sagũto mouens, Alpium iuga tranſcenderet in Italiã. Etenim Annibal ſuperata Pyrrinæo ſaltu, uictisq; Gallis, qui obſiſtere conarentur, ubi ad Alpes uenit, repulſis mõtanis, quos obuios, & trãſitu prohibentes habebat, deſcendit in Italiã. Itaq; à collatione du-
C cta eſt narratio. Implẽt ua.] Etenim Tribunis urbe eiectis cùm appareret haud dubiè Cæſarẽ ad arma prouolaturum, factũ fuit trepidè S. C. atq; aliæ alijs prouinciæ decretæ fuerunt: L. Scypioni Syria: Domitio, Gallia: inde tota Italia delectus habitus fuit, Cõſulibusq; mãdatũ uiderẽt, ne quid detrimenti Reſpub. caperet: et aduerterẽt, duas legiones ſcripſit Põpeius. Quin & illud addendũ, ubi Romam nunciatũ fuit, tãtus, ait Cæſ. terror repente inuaſit, ut cùm Lentulus Cos. ad aperiendũ ærariũ ueniſſet, ad pecuniã Põpeio ex S. C. proferẽdã protinus apertũ ſanctiore ærario ex urbe profugerit, Cæſar enim aduentare iam iamq; adeſſe eius equites falsò nunciabãtur. Huc accedit, quẽadmodũ Appianus refert, quod Põpeius iuſſus fuerat centũ & triginta millites ex Theſſalis cõſcribere, & ex bellicoſiſsimis nationib. finitimis homines maximè militares deligere. Præterea Domitius ſucceſſor Cæſ. datus cũ 4. millibus armatorũ urbe exceſſerat. Tyrone ual.] ſunt autem Tyrones, noui milites, robuſti ad exercendã rẽ militarem. Liu. lib. 10. de bel Maced. ueteribus militib. tyrones, immiſcebantur. Et quia Metaphoricè tyrones uſurpantur, de ijs, qui prima ætate aliqua ponunt rudimenta, pro rudi ac nouitio accipitur. & tyrocinium prima actio.

Hinc tyrunculus, inuũculus, qui aliqua rudimenta primæ artis ponit. Quidam per i. ſcribunt. Tyrone.] pro tyronibus, ſynecdoche. Porrò è quibus regionibus ſint tyrones eligendus: ex agris'ne, an ex urbibus: cuius ætatis probandi ſunt: quo ſtatura ſint probãdi: quomodo agnoſcẽdi ex uultu, & corpore, qualitate meliores tyrones: cuius artis debeant eligi: quando ſignandi: ad quæ ſint exercendi, quomodo pugnare debeant, Vegetius lib. primo de re milit. docet. Sed ſignificanter dicit poeta cohortes ex tyronib. cõſcribi, ut minus ad bellum idoneis ſi cum ueteranis Cæſaris conferantur.

In claſ.] hyperbole. [illegible], non poterãt in ea trepidatione, & præcipitantia naues fieri ſed raptim factæ fuerẽ ri poterãt Sed Põpeius auditis ijs, quæ paulò pòſt ad Corphiniũ à Cæſare geſta erãt, ex Luceria cum ſex Legionibus, quatuor ueteranis, & duab nouo delectu ſcriptis Brũduſium tranſmiſit. Itaq; claſſes parãtur, ad me perſequendum. Terraq;.] Cauſſam finalem ſubijcit, cur claſſis paretur, ut Cæſar terra, mariq; pellatur, enallage perſonæ tertia pro prima. Quid ſi.] A maiore ad minus ducta coniectura. Quid facerent inimici mei, ſi ipſe uictus hærentibus terga Gallis fugerem. None cum.] Collatione rei præſentis, indignitatem exaggerat, ad ſuiq; fortunæ ſecundæ amplificationem, cùm ſe à Dijs ad ſumma uocari, dicit, quibus inimici nihil ferentur obſtrepere

Veniat d.] Trãſitio ad genus demonſtratiuũ, hoc eſt, in uituperationẽ perſonarũ, quarũ res nõ tãtũ extenuat, ſed otia, & paci aſſuetos etiã ipſas ridet. Ducẽ ipſum Põpeium, cui ſumma imperij in hoc bello delata fuerat à Senatu. qui à Mithridatico bello uacationẽ à militia quodãmodo cõſequutus, & emeritus in otio cõſenuerat. Hunc cũ lõga pace ſolutũ uocat. Milite cũ.] Cum tumultuariè cõſcriptis duab legionibus, & quatuor ueteranorũ, Brundiſiũ trãſmiſit. Illas duas ſubitariã militũ magnum nomen pat. Patres.] Senatus, qui in gubernatione togata, Romæ deſederant otioſi, ad decẽ fermè annos, qui armis deſueti, & bello propè inde inutiles, otio cõputruerãt. A toga ueſte Romana, qua domi utebãtur, ut ſagũ, ueſtis militaris erat. Hinc toga pro pace, & ſagũ pro bello. Marcellusq;.] Ut imbellẽ hominis coarguat, loquacẽ eũ uocat. prõptiorẽ, ad lingua quã manu pugnandũ C Marcellus qui fratri ſuo patrueli Marco Marcello, & Ser. Sulpitio ſucceſſerat, cũ P. Aem. cõſulatum gerebat nono belli Gallici anno cũ Cæſ. in Italiã rediret. Sequenti anno, qui decimus futurus fuiſſet belli Gallici: quo anno bellũ Ciuile cœpit, Cõſules deſignati fuerãt. Claud. Marcellus, & P. Lẽtulus. Atq; ex his quæ decernebantur, tum ea actum fuiſſet Cæſar exercitũ dimittere priuatusq; prouincia excedere Sulpitius Caiũ Marcellum, dicit, poetã intellexiſſe, qui Conſul cum Lentulo erat, inquit, Imò Conſul cum Paulo Aemilio. cui Cæſar mille, & quingenta ſeſtertia dono obtulerat. ex quibus is in foro (ut paulo antè dixi) nobiliſsimam baſilicam extruxit, ut inimicis ſumma ope reſiſteret. Proinde, adhuc modum anni, & Conſulatus digerẽdi ſunt. Octauo belli Gallici anno Cos fuerãt M. Marcellus, & Seruius Sulpitius. Nono, cùm Gallijs pacatis, omnia Romæ turbarentur, reditumq; in Italiam

maturaret Cæſar, quod in Senatu à Coſſ. & eius ordinis principib. ipſius dignitas apertè oppugnaretur. Conſules erant, C Marcellus, & Paulus Aemyl. Sequens annus belli ciuilis Coſſ. habuit Claud Marcellum & P. Lentulum. Sed fefellit Sulpitium mendũ, librariorum incuria, haud dubie admiſſum. libro octauo de bello Gallico. Cæſaris cõmentariorũ ubi ſic legitur Propterea quod aduerſarij ſui gloriarentur. L. Lentulum. & C. Marcellum Coſſ. creatos, qui omnem honorem & dignitatem Cæſaris expoliarent. Duplex error in ſcriptura, in nominibus Conſulum admiſſus eſt. pro L. Lentulum. P. Lẽtulum: & pro. C. Marcellum, Cl. Marcellum ut incuria ſcribarum. L. poſt. C. fuerit omiſſum, ſcriptum oportuit. Henricus Glareanus hunc locum diligenter expendens, duo Claudij Marcelli hoc tempore Conſulares inquit fuêre, alter. M. Caius alter. C. cũ L. Aemylio Paulo Coſſ. fuit, priori anno, quàm inciperet bellum hoc ciuile, continuato etiam Conſulatu, ſequente anno, quando cœpit idem bellum. At M. tertio autè anno Coſ. fuerat, cum Seruio Sulpitio Ruſo. Is M. uõ tam infenſus Cæſari erat, ut Caius, quippe qui poſt bellũ Ciuile gratiam inuenit apud Cæſarem. Sulpitius noſter de Marco uidetur loqui, cùm dicit. eum nõ tã fuiſſe infenſum. Sed non ipſe tamen cum Paulo Conſul fuit. Deceptus eſt igitur Sulpitius, in Coſſ. catalogo. Hæc Glareanus, qui dicit continuatum Cõſulatum fuiſſe C. Marcello, anno belli Ciuilis, quod quidem perinde eſt, ac ſi biennium continuum Conſulatum geſsiſſet, cum Suetonius tradat, C. Marcellũ, M. Marcello fratri ſuo patrueli ſucceſsiſſe, atq; collegam etiam habuiſſe, & dictũ eſt. Aemylium Paulum. Marcum uerò Claudium Marcellũ Coſ. deſignatũ, retuliſſe ad Senatum, ut Cæſari ante tempus ſuccederetur. & cùm hoc P. Lẽtulus cõſul creatus fuit. Non igitur Caio Cõſulatus cõtinuatus in annũ ſequentem fuit. Nomioz nanu Ca] Nomen nanum Catonis, qui morum tot uicorum ſeueritate, & prudentia in togata adminiſtratiõe clarior erat, quàm gloria rei militaris: pluratiuus numerus, pro ſingulari. Iſti duo maximè oppugnabant Cæſaris dignitatem quamuis reliqua nõ minus. Sed Catone neminem ferè ſibi infeſtiorem in repub. habuerat antea Cæſar, adeò ut antiquam in Galliam cùm exercitu proficiſceretur, illũ ſe agentẽ cùm interpellaſſet, è curia per lictorem extractum in carcerem duci iuſſerit, ſed authoritate Senatus ſequentis, & Tribunorum iuſſu. ab ipſo, ad cũ cõniuente dimiſſus fuit Scilicet ex Põ.] Caucitat Pompeio inuidiam, & extenuat præſentem eius potentiam, maximè quod ad abtinendum regnum à clientibus uiliſsimis quos pretio ſibi cõciliarit, inquit aduitabitur. Sulpitius exponit, extremos clientes remotiſsimarum nationum ſectatores, quos ſuæ dignitatis cauſſa tuetur.

Empti.] ære comparati. Contioooi] At adoleſcentia ſub Sylla, inde à morte Syllæ ad hæc tẽpora uſq;.

Ille reges cuc.] Anadiploſis, quod natus annos 24. in Africa Cn. Domitium uicerat, & interfecerat Hyarbam regem Numidarum ceperat. Omne Aphricani belli tempus 40. tantum dies habuerat. Reuocatus à Sylla ex Africa ut cum unà legione, reliquo exercitu dimiſſo. ſucceſſorem expectares iniquo animo tulit Põpeius, ſed iniquiore, exercitus, monitus'q; fuit ne tyrãni literis parẽret. ipſe tamen ut primatus domum rediret. cenſuit & dictatori parendum eſſe Reuertenti Sylla obuiam proceſsit cũ magna hominum multitudine, eumq; Magnum ſalutauit ad prælium congreſſum. Alij in Africa id cognomen illi militare fauore datum ſcribunt, cùm ex Oriẽte uictor re- A diret inſigne cognomen. quod ad id temporis uſque nulli Romanorum contigiſſet cùm maximi cognomen duobus tantum tributum fuiſſet. Cæterum obſtitit Sylla aliquandiu nonnihil Pompeio, triumphum de Hyarba rege petenti, quum diceret, eum honorem Conſulibus tantum, & ſummis uiris, ac ducibus decerni ſolere, qui ſuis auſpicijs non alienis, bellum proſperè geſsiſſent. Huc accedere ætatem immaturam, cui nunquam P. R. talem eſſet honorem decreturus. Ad quæ tum Pompeius, ô Sylla, plures ſolem Orientem quam occidentem uenerantur: alludens ad ætatem quæ ſibi à Sylla exprobrabatur. Fauor laudẽ naſcentem comitatur, contemptus ſenectutem. Obtinuit quidem interim Pompeius, ut triumpharet, qui ut multò conſpectiore apparatu in urbem inueheretur, quatuor elephantos currui iunxit, ad exemplũ Liberi patris qui omnium primus id factitaſſe ab Iudica expeditione reuerſus, creditur Plinius ſcribit, Procilium ſcriptum reliquiſſe, equis eum inuectum quod urbis porta nõ fuiſſet beluarum earũ capax: Nec Plutarchus refragatur. Quo ex triumpho, ingens fauor Pompeio conciliatus fuerat, tũ quod B id florente iam ætate illi accidiſſet, tũ quod eques adhuc nondum per immaturam ætatem in curiam, & ſenatoriũ ordinem lectus fuiſſet & tamen triũphaſſet Perſtringit acerbè Pompeium abſentem, quod olim auſus fuiſſet, non ſolũ petere triumphũ, ſed triumphare etiam ante legitimos ætatiũ annos, eques ſolùm, non adjectus in curiã, & qui non ſuis, ſed alterius auſpicijs in hoſtes duxiſſet. Atq; id eſt, quod dicit nondum patientibus annis, hoc eſt, nondum 30 annos natus. Reges currus] id eſt, triumphabit, triumphantes curru in urbe inuehebantur.

Ille ſemel ra.] Semel rapuit magiſtratum in Auximo 23 annos natus. cùm nullius ſuffragijs prætor deſignatus ſe ipſe pro prætore in medio foro in ſubſellio collocares in tempeſtate illa Syllana. Inde, & poſt Syllæ interuã multos magiſtratus geſſerat, quos dicit eum quoq; rapuiſſe, ut præturã in Auximo. Micyllus uidetur, inquit hic locus etiam ad prorogationem prouinciarũ referri poſſe, quæ Pompeio in quadriennium facta fuit, dum de Cæſaris ſucceſſore Romæ agitur. De qua re, & Plutarchus meminit in uita eiuſdem. Aut certè ad poteſtatem ſummam, quam idem poſt Conſulatum, quem ſolus geſſerat, C deinceps retinuit. Nam & illud à quibuſdam traditũ. Milonem in petitione Cõſulatus fuiſſe à Pompeio propterea impeditum. quò ipſe ſolus Romæ imperiũ, & ſummã rerũ teneret, Dictaturam'q;, ad quam re ipſa clanculum aſpirabat, uerbis autem abhorrere ſe fingebat, ex ea reipublicæ confuſione conſequeretur. Huc uſq; Micyllus. Quid iam rura.] Quare autem rura ſuppreſſa fuerunt toto orbe, hoc eſt, ne quid exportaretur, ſequenti uerſu redditur cauſſa. ſi legas. ad pro, ac. ut etiam uidetur Glareano, & rectè. Cauſſa enim finalis eſt, cur omne frumentum, quod conquirendum eſſet, fuerit retentum. T. Annio Milone Trib. Ple. ubi ingenti gaudio Senatus. & totius Italiæ M. Ci. ab exilio reductus fuiſſet Cn. Pompeio per quinquennium creſcente fame, & caritate frumenti, annonæ cura mandata fuerat Cic. lib. 4. ad Att. Senatui gratias egimus. Eo biduo cùm eſſet annonæ ſumma caritas, & homines ad Theatrũ primò, deinde ad Senatum, cõcurriſſent impulſu Clodij mea opera frumenti inopiã eſſe clamarũt: cùm per eos dies Senatus de annona haberetur, & ad eius procurationem ſermone non ſo-

lum pleb-

A *lum plebis, uerum etiam bonorũ Pompeij uocaretur, idq; ipſe cuperet, multitudoq; à me nominatim, ut id decernerẽ poſtularet, feci, & accuratè ſententiam dixi, cùm abeſſent Conſulares, quod tutò ſe negaret, poſſe ſententiam dicere, præter Meſſalam, & C. Afranium, factum eſt, S. C. in meam ſententiam ut cum Pompeio ageretur, ut eam rem ſuſciperet, lexq; ferretur. quo S. C. recitata, cùm populus more hoc inſueto & nouo, plauſum meo nomine in recitan do dediſſet, habuit concionem. Omnes magiſtratus præſentes præter unum Præ & duos Trib. Pl nomen dederunt. Poſtridie Senatus frequens, & omnes Conſulares, nil Pompeio poſtulãti negarunt. Ille legatos 15. cum poſtularet, me principem nominauit, & ad omnia me alterũ ſe fore dixit. Legem Coss. conſcripſerunt, qua Pompeio, per quinquennium omnis poteſtas rei frumentariæ, toto orbe terrarum daretur. Alteram Meſſala, lrq; omnis dat pecuniæ poteſtatem, & adiungit claſſem, & exercitum, & maius imperium in prouincijs, quàm ſit eorum, qui eas obtinent. Hactenus Cic. Calumniatur Cæſar Rhetoricè hanc legem latam, & annonæ curam tum Pompeio man*

B *datam fuiſſe, quæ res magnæ laudi alioquĩ, & gloriæ Pompeio uertenda eſſet. Et P. Clod. eandem ſyco phantabatur rem, dictitans non propter famem legem ſcriptam fuiſſe, uerum ut lex ſcriberetur, coortam fuiſſe famem.* Quis caſtrum timenti.] *Tranſit ad actionem Milonianam, quam inuertit Cæſar, ſi uera modo narrat Aſconius Pedianus. Cicero certè in elegantiſſima oratione pro Milone arma in foro cõtra ſe. & Milonianos poſita, pro ſe interpretatur. Cæterũ acerbè inuehitur in impotentem dominationem Pompeij in urbe, & in iudicijs, in quibus ex ſua libidine multa adminiſtrabat, non ſine Trib Pleb. inuidia, ut interdum iudicibus non eſſet liberum, quod uideretur pronunciare. Tanta erat hominis potentia ut ne Cæſar quidem ſperaret. ſe id conſequuturum, quod ſectaretur, citra eius affinitatẽ.* Foru.] *Cùm iudices de cæde Clodij iudicarent. De cæde Clodij quæſtio fuit decreta. & Miloni iudicium conſtitutum. quem Cicero acerrimè omnibus ingenij neruis defendit. Orationem illam egit, undiq; armis ad terrorem ſeptus: uerum in eo iudicio plus ualuit facti inuidia, quàm ſumma eloquẽ*

C *tia. Damnatus Milo in exilium abijt. Inde & Gabinius eſt in iudicium tractus, quod in Aegyptum contra Sibyllini carminis religionem Romanum exercitũ duxiſſet Damnatus, & ipſe fuit abſens, & bona eius publicata fuerunt. Sub hac aliquot uiri illuſtres ambitus rei acti fuerunt, inter quos, ſolus Scipio, cuius filiam Corneliam Pompeius uxorem duxerat iudicium euaſit, Pompeius affinitatem adiutus.* Gladij cum triſte minantis iudi.] *Pedianus ſcribit, cùm Pompeius ſolus Coſ. à Seruio Sulpitio interrege creatus eſſet, ciuitate morte Clodij concuſſa, ut ſolus cum Conſulari poteſtate rempub. adminiſtraret, eum ſtatim duas leges promulgaſſe: unam de ambitu, ut modo memini, & de ui alteram, in qua nominatim Clodij cædem in Appia uia factam expreſſerat. Agebatur reus Milo. Iam. cum cauſſa à iudicibus cognoſceretur, & horrendum clamorem ſuſtuliſſent Clodiani, Conſul Pompeius armatis militibus forum ſepſit, ne quis populi tumultus moueretur. Quare terrefacti Clodiani, ſilentio uerba teſtium per totum biduum audiri putabantur. At mox circumfuſis armatis, accuſatus Milo, defenſuſq; fuit.* Minantes.] *Cæſo Clodio in uia Appia ad Bouillas, eius corpus in Milonis inuidiam à L. Planco oratore, & Q. Pedio Ruffo, in roſtra delatum fuit: ac mox in curiam allatum ſubſellijs, & ſcamnis inrelitis crematum. quo incendio curia deflagrauit.* Triſte iudi]*de pœna capitis, ob cædem perpetratã in uia Appia, monumento maiorum Clodij, eam uiam lapidibus ſtrauerat Appius Claudius.* Inſolito coro.] *Multitudine armatorum. Sepſerat enim Pompeius unicus Coſ. forũ armis, ad terrorem Milonianis faciendum. Quibus adeò fuit motus Cicero, ut artificiosè illa pro ſe facere diceret. Tranquillus in Cæſa. de eo loquens, M. Cato, inquit, cùm identidem, nec ſine iureiurando diceret ſe delaturũ eius nomen, ſimulac primum exercitum dimiſiſſet. Et cùm uulgò fore prædicarent ut ſi priuatus rediſſet, Milonis exemplo, circũpoſitis in foro armatis cauſſam diceret, (id quod futurum fuiſſet) nam poſt Pharſalicam pugnã & uictoriam non diſſimulauit Cæſar. Proſpiciens enim cæſos profligatosq; aduerſarios hæc uoluerunt inquit, tantis rebus geſtis. C. Cæſar condemnatus eſſem, niſi ab exercitu auxiliũ petijſſem.* Iudicium inſul cio. co.] *Quod hic Lucanus inſolitam coronam dicit, Cicero pro Milone, modò, nouam iudicij formam, modò inuſitatam frequentiam uocat. Hæc noua iudicij forma, inquit, terret oculos, qui quocunque inciderint, ueterem conſuetudinem fori, & priſtinum morem iudiciorum, minimè uident, Non enim corona conſeſſus ueſter cinctus eſt, ut ſolebat: non uſitata frequentia ſtipati ſumus. Nam illa præſidia, quæ pro templis omnibus cernitis, etſi contra uim collata ſunt, non adferunt tamen oratori aliquid: ut in foro, & iudicio, quanquam præſidijs ſalutaribus, & neceſſarijs ſepti ſumus, tamen nec non timere quidem ſine aliquo timore poſſumus.*

Perrumpere me le.] *Cùm iudicia, & leges abſq; armis, & armatis uigere, & florere deberẽt, ille iudicia forenſia armatis clauſit.*

Nunc quoque.] *Ab anteactis malorũ, & ſcelerũ, ut ita dicã, aſſuetudine, præſentia conſilia uirulenter moſectatur. quæ lõga con ſuetudine ab inſtituta re, et magiſtro ſuo Sylla. ab adoleſcentia imbiberit, ex quo etiam hanc indolẽ cum hauſiſſe dicit. Et ut res ſit illuſtrior, addit com-*

Nunc quoq; ne laſſum teneat priuata ſenectus,
Bella nefanda parat, ſuetus ciuilibus armis,
Et docilis Syllam ſceleris uiciſſe magiſtrum.
Vtq; feræ Tigres nunquam poſuere furorem,
Quas nemore Hircano matrũ dũ luſtra ſequũtur,
Altus cæſorum pauit cruor armentorum.
Sic & Syllanum ſolito tibi lambere ferrum
Durat Magne ſitis: nullus ſemel ore receptus
Pollutas patitur ſanguis manſueſcere fauces.
Quem a tamen inueniet tam lõga potentia finem?
Quis ſcelerũ modus eſt? ex hoc iam te, improbe regno
Ille tuus b ſaltem doceat diſcedere Sylla.

parationem ductam à natura beluæ immanis. cuius truculentam indolem, immanitatemq; ſæuiorem reddit. perpetua lanienæ armentorum, ac cruor. quo nunquam ſaturatur Tigris.

Priuata ſen] *qua nullum magiſtratum geſſit, niſi quod ſuperiori quinquẽnio, quo*

a fortaſſe, tandem.
b al. tamen.

Cæſar in Gallia, & Germania bellabat, præfectura quærendæ annonæ ei mandata fuiſſet, quod frumentũ per id tempus, ob ſiccitatem, tum in Italia, tum in Gallia par eius prouenisſet. Bella nefand. parat.] *Impia, ciuilia, iniuſta, & quidem nõ optimè de repub. meritum.* Suetus ciuilibus.] *A` conſuetudine, quæ habitum, & naturam parat. ſimplex pro compoſito. Aſſuetus ab adoleſcentia, ab eo, quod ſe ad Syllam contulit. Viginti & quatuor annos natus, ut paulò ſuprà dictum eſt, de Africa triumphauit ſub Sylla. Romanus eques. Carbonem in Sicilia: Cn. Domitium, & Hyarbam in Africa ſuperauit: in Hiſpania Sertorium cecidit, Perpennam ibi percuti iuſſit. Sed multò antè bello Sociali Aſculum occuparat, Senat diripuerat, Marte debellata. Is cùm uix puberſcere cœpiſſet, è Piceno uoluntariorum legionem adduxit, quam patris Pompeij Strabonis fauore fretus, in ea gente ad bellum concitarat. Mox duas legiones priori adiecerat. Et profecto Pompeius ea ætate Syllanis partibus in rebus gerendis utiliſsimus fuerat & quidem ſupra ætatem. Neq; Syllæ inuicem cuiquam ſuorum ducum maiores honores habuerat, quippe cui uni uenienti aſſurgere ſoleret, & caput ſuum nudare, eumq́; honorificè appellare.* Sceleris uiciſſe.] *Magiſtrum ſceleris rectè Syllam appellat, à quo nulla crudelitas aliena erat: quippe qui Romæ centum millia ciuium in dominatione illa occiderat, & amplius eo: & in his duo millia & DC. equeſtris ordinis: Senatores 90. Coſs. 15. quiq; multas in ſepulcros abieciſſet: multorum bona publicaſſet. Et tamen biennio ante mortem poſita dictatura, fractis faſcibus, ſubmotis à ſe corporis cuſtodibus, auſus fuit ille nefarius priuatam uitam agere: non imperij poteſtate filio, ſed ijs qui ipſius tyrannidẽ infeſtè oderant, relicta. Ab hoc, ſcelus omne genus Pompeium imbibiſſe dicit Cæſar: Certè militi in Hiſpania oculos eruit, quod per contemptum abſcisis partibus mulieris indigenæ medio tumultu oblatæ digitum impudicum admouiſſet.* Magiſtrum.] *Ipſum Syllam, Summè infeſtus fuerat ab ineunte ætate Cæſar Syllæ: & eius partibus, quare & ipſe inter proſcriptos relatus fuiſſet, ni amici Syllæ pro eo deprecati eſſent: quare cùm optimatum factionem diminueret eorumq; authoritatem, trophæa C. Marij de Iugurtha, de Cimbris, de Teutonis, quæ à Sylla diſiecta fuerant, reſtituerat. Iudicem in exercenda de ſiccarijs quæſtione, eos in ſicariorum numero habuit omnes, qui in Syllana proſcriptione pecuniã ex ærario accepiſſent, ob relata ciuiũ capita, quos tamen Leges Corneliæ exceperant. Marius Iuliam Cæſaris amitam uxorem habuerat.* Scelerum ulciſ. ma.] *Primam ciuilis belli materiam dedit Sylla, homo de quo dubites fueris'ne, crudelior, an ſceleratior. Erat natura uerſuta, uario inconſtantiq; ingenio plura rapiebat, quàm largiebatur, Contumelia, & ignominia dignos colebat: ſupplices, quorum miſereri debuiſſet, ludibrio habebat, ut dubitatum ſit, aſſentator'ne eſſet potius, an contemptor ingenio: modo in leuiuſculis delictis puniendis immoderatus: rurſum in horrendis ſceleribus corrigendis ſegnis, & diſſolutus, Optimos uiros, ob leuiuſculæ noxæ ſuſpicionẽ proſcripſit. Natura iracundus: oculis glaucis, & ſupra omnem modum acerbis. Nefaria diſcordia inter eum, & Marium coorta fuerat. ex traditione Iugurthæ, quem à Boccho rege Mauritaniæ acceptum ad Marium Imperatorem ſuum adduxerat. Vnde Iugurthæ captè laudem cùm ipſe poſtea ad ſe attrahere conaretur, contrà Marius contenderet, quæcunque Syllæ, Legati, Tribuni, & Quæſtores in Numidia geſsiſſent, ſuis auſpicijs fuiſſe geſta: & proinde ſuam laudem eſſe, non Quæſtoris, qui ſuo iuſſu ad Bocchum miſſus fuiſſet. Erant Sylla, & Pompeius Strabo, Magni Pompeij pater Coſſ. cùm aliquot annis pòſt Caius Marius triumphales ſtatuas, & auream Iugurthæ imaginem, quas Bocchus rex Pop. Roman. & Syllæ gratificaturus miſerat dono, in Capitolia erectas detrahere conaretur. Inde aliæ, atque aliæ utrinque acceptis iniurijs, primùm cædes orta fuit. Inde in Exquilijs iuſta acie conflixerunt. Quo tempore omnium primum, anno ab urbe condita ſexageſimo ſecundo, ſupra ſexcenteſimum, ciuitas Rom. ciues ſuos infeſtis armis concurrentes uidit.* A

Vlq; feræ Tig.] *Comparatione amplificat Pompeij crudelitatem, & atrox ingenium, natura inditum, & exercitatione auctum, longaq; conſuetudine immanius redditum.*

Tigres.] *Hircani & Indi ferunt, animal incredibilis uelocitatis. Eius fœtus, qui numeroſus eſt, equi perniciſsimi inſidijs rapitur, & in recentem ſubinde transfertur. Fœta, uacuo cubili reperto, (mares non curant ſobolem) præceps fertur ad inueſtigandum hoſtem* B *odore. Raptor, accepto inſequentis fremitu, unum catulum abijcit, quem illa inuentum, morſicus arreptum aufert. Remeat inde, iterumq́; conſequitur. idq́; ſubinde factitat, donec hoſte ingreſſo nauem, ipſa fruſtra fremat in littore aduerſus abeuntem in altum. Apud Indos è Tigribus canes concipiuntur ab id coitus tempore in ſyluis alligant fœmellas. Ab huius animantis uelocitate, Tigri amni nomen inditum eſt.*

Nemore Hircano matrum.] *Hircani inter Parthyenen, & Caſpiũ pelagus ſiti ſunt gens bello nata, frigoris, & æſtus patientiſsima, & quæ ad labores militares & pericula indurauerit. Ab ortu clauditur Cauſaſi ingis, ut & ab occaſu, & meridie. Ad Septentrionem in Caſpio tranſuerſis littoribus in Boream ſolſtitialem procurrit, uſque ad Margianam. Hic Caſpium mare Hircanum appellatur, ſicut ab ipſa regione trans Hircanus dictus, & nemus Hircanum.* Luſtra.] *Ferarum Latibula. Et luſtrum, quinque annorum tempus, luſtrare, ambire, & expiare. Sunt & luſtra popinæ & lupanaria dicebatur: & ſacrificij quoddam genus, quo urbis luſtrandæ cauſſa, ſus, ouis, aut taurus immolabatur.* C

Cruor armentorum.] *quò beluina feritas acuitur magis, ac magis, quæ aſsidua rabies tranſit in naturam:*

Sic & Syll.] *Per auerſionem Pompeij bibendi ſanguinis iugem ſitim applicat comparationi, quã ſemel quondam ex Sylla hauſit. Id hâc ab cauſam Pompeio obijcit, quod cædibus, ac proſcriptionibus ciuium ſub Sylla aleretur, quando bona proſcriptorum ab eo haſtæ ſubijciebantur.* Regno.] *Duro, & inuidioſo nomine Pompeij dominationem regnum uocat. Monet abſentem Pompeium, ut dominationem ſuam iam aliquando in ſenium uergens ita deponat, ut Sylla magiſter eius dictaturam, quam ipſe in 120. annos induerat quidem, quæ antea ſemeſtris fuiſſet: ſed paulò ante mortem natus annos 60. faſcibus, & ſecuribus fractis, dimiſsis à ſe lictoribus, in frequente concione, populo, & patribus uel tale expectantibus, depoſuit, publicè profeſſus eo cõſilio ſe dictatura abdicaſſe, ut earum, quæ geſſiſſet, rationem priuatus redderet. Quamobrem rectè mirantur tantum quidam animi crudeli tyranno fuiſſe, ut nul-*

lam

A lam priuatus uindictam fuerit ueritus in ea ciuitate, in qua tot hominū millia occiderat, ut paulò ſuprà memini. In ea tyrannide multos inſepultos canibus dilaniandos obiecerat. Marij corpus refoſſum, in Tibrim præcipitauerat. Ad poſtremum tot ciuium bona publicarat. Depoſita dictatura, ſtatim cùm domum priuatus ſe reciperet, inter uias ab adoleſcente quopiam conuitijs lapidabatur, & quidem impunè. Primus Corneliæ gentis, rogo impoſitus fuit cremandus, ut teſtamento mandarat, talionem ueritus, ne ſibi contingeret, id quod ipſe prior C. Mario fecerat. Tabe pediculari abſumptus fuit, cui ita à Deo percuſſo, nulla medicorum opera, nullæ thermæ nulla balnea mederi poterant. Ille tuus Syll.] Significanter addit emphaſim illo: non uulgarem Syllam coarguēs: Verrē, depopulatoremq́ Italiæ, et Aſiæ, tyrannum immanem, peſtem urbis Romæ, ſceleratorum hominum caput, & Coryphæum, ſanguiſugam, prædonem, rapinatorem, & ſi quid fœdius excogitari poteſt. Addit etiam, tuus: quaſi dicat, ſub quo prima militiæ rudimenta iecisti, inde militaſti: cuius auſpicijs multam tyrannidem in Africa, Hiſpania, Sicilia exercuiſti, qui te docuit ciuium ſanguinem lambere, libertatem opprimere, regnum occupare, & nullum non ſcelus exercere in ciues. Diſcedere.] Abdicare te perpetua tua quodammodo dictatura, & regnū, tyrannidemq́ deponere, cùm ille tuus magiſter id ætatis, qua tu es, dictaturam depoſuerit, faſces & uirgas fregerit, & priuatus in ordinem redierit.

Poſt Cilicas'ne uagos, & laſſi Pontica regis
Prælia, barbarico uix conſumata ueneno
Vltima Pompeio dabitur prouincia Cæſar? a
Quod non uictrices aquilas deponere iuſſus
Paruerim: mihi ſi merces erepta laborum eſt
His ſaltem longi (b non cum duce) præmia belli
Reddantur. miles ſub quolibet iſte triumphet.
Conferet exanguis quò ſe poſt bella ſenectus?
Quæ ſedes erit emeritis? quæ rura dabuntur,
Quæ noſter ueteranus aret? quæ mœnia feſſis?
An melius fient paratæ Magne coloni?
Tollite iam pridem, uictricia tollite ſigna:
Viribus utendum eſt, quas fecimus, arma tenenti
Omnia dat, qui iuſta negat, nec numina deſunt.
Nam neq; præda meis, neq; regnū quæritur armis,
Detrahimus dominos urbi ſeruire paratæ.

a al. ſine ſōis interroga.
b al. non mē duce.

Poſt Cilicas'ne.] Ab indignū, quod tot rebus, tātis laboribus, et periculis, pro patria geſtis, detur ad ultimū B Pompeio debellādus, Cilicas] Cilicia mōtanis clauſa eſt, præterquàm ubi mare abluit: à Septentrione Cappadociæ, alijſq terris contigua eſt. Ab ortu Syria illi adiuncta: ab occaſu Pāphiliæ diſterminatur: ad Auſtrum, maritima eſt, ſinuq́ Iſsico pulſatur: interim ab Occaſu Tauro monte à Pāphilia ſeparatur. Vbi in Auſtrū Iſsico ſinui immittitur, anguſtiæ occurrunt, quæ per Imaum montem in Syriā ſūt excurſus. Hæ anguſtiæ portæ Amanicæ, & Pylæ, & Syriæ portæ indiſcriminatim appellantur, ob id, quod portis præmuniantur, & claudi queant, ut Sarmaticæ, & Caucaſeæ. Ex Cilicia piratarum ingens ſentina profecta mediterranea latrocinijs, & prædationibus infeſtarant. Serui- C li bello confecto, Pompeio maris imperium fuit decretum, ad piratas perſequendos terra, & mari. Hoc bellum ſumma celeritate confecit, partim cæſis, partim captis, plus mille 300. nauibus combuſtis. Captiuos, quos uita dignos iudicabat, Solos deduxit, quod oppidū mutato nomine Pōpeiopolim uocauit. Verum alibi de piratico bello copioſius dictū eſt. Cilica'sne.] Ob aſsiduas hoſpitū deprædationes: ac piraticam peſsimè audiebant crudelitatis nomine: atq; hinc uagos eos nominat. Vnde in prouerbium ceſsit: Cilicium exitium de inimano. Quin & Attici uindictas acerbiores Cilicias dicebant. Ab euſdem gētis morib. demanauit, & alia parœmia, Cilix haud facilè uerum dicit, in lucri cupidum, & ob id loquentē nō quæ uera ſunt, ſed utilia in ſpecie. Ciliciæ prauitatis multa eſt paſsim apud authores mentio. Hinc Theopompus eandem per ebrietatem aditam, Cilicismū uocauit. Laſsi Pon. re.] Poſt bellum Mithridaticum, quod Pompeius geſsit contra Mithridatē regem Ponti. Aduerſus hūc Sylla profectus medio belli ciuilis ardore, duobus prælijs feliciter pugnauit. Quibus irritatus Mithridates, CL. millia R. in Aſia, & prouincijs P. R. cum liberis, & uxoribus uno die trucidauit, qui negociorum ſuorum cauſſa procul domo aberāt. Interim Mithridates à Sylla per Archelaū, quibus uideretur cōditionibus, modo tolerabilibus pacem petiuit, quā eò libentius illi dedit, quod ſtipendij inopia premeretur, & quod accepiſſet Romæ ſe hoſtem iudicatū cum uxore, & liberis extorribus. Cæterùm in colloquiū congreſsi, poſtquam uterq; in alterum à ſe belli culpam amolitus fuit, ad poſtremum barbarus præſenti Syllæ accuſatione adeò perculſus fuit, ut pacem ſuppliciter fuerit amplexus. Fuitq́ inde Mithridaticum bellum ad tempus ſopitū. Non multo pōſt recruduit, errore magis, quàm culpa Mithridatis. Etenim cùm rex, ad terreſtres copias, claſſem etiā ad bellum inſtruere contra Colchos, & Cimmerij Boſphori accolas cogeretur, fama extemplò percrebuit, bellū ab eo contra P. R. parari. Ad quos rumores excitus Muræna, quem Sylla ibi cum exercitu reliquerat, quiq; belli materiam contra regem, undiq; quæſierat, cum omnibus copijs Camen profectus, multos ex inopinato ex regiis equitatu; contra ius fœderis interfecit Mox Halim fluuium tranſgreſſus, CCCC. uillas populatus fuit. Mittuntur legati Romam, de Murænæ iniuria. Voluit Senatus, ut regi parceretur, cùm quo pax, ſiue induciæ pactæ fuiſſent. Non abſtinuit iniuria Muræna, donec à rege ad Halim prælio uictus, turpiter fugerit in Phrygiam, cui paulò pōſt à Gabinio miſſo à Sylla in Aſiam edictum fuit, ut bello abſtineret. Quietus inde fuit rex, donec Bithynia prouincia Romana facta, eum arma reuocaret. Id bellum Lucullus ſibi animo deſtinabat, ueritus ne Pompeius, qui in Hiſpania uario Marte cum Sertorio, & Perpenna res gerebāt, Romam reuerſus, Ponticam prouinciā adipiſceretur. Exercebat interim arma Romanā circa Propontidem Mithridates, dum Pōpeius in Hiſpania bello in Sertorium, & in Italia contra ſeruorum tumultum occupatur. Sylla enim mortuo rex Romam miſerat legatos, qui fœdus cum P. R. renouarent, ſed nemo omnium illi fuit aſſenſus Itaq́ Tigranem generū ſuum ad belli ſocietatem attraxit. Percuſsit & fœdus cum Sertorio, ſeſeq́ illi multū

Aſia populi adiuuerunt. Variè interea res Romanæ, & Mithridaticæ in Aſia ſe habebant, cùm tandem duplici clade rex afficeretur. Capta direptaq; Tigranocerta, Lucullus inſigni clade reges afflixit, qua de cauſſa tota Aſia ad P. R. deficere, cœpit. Et cùm ille bellum iam propemodum confectum haberet, ſucceſſor miſſus fuit illi Pompeius, rogatione Manilia, quam Cicero eleganti oratione ſuaſit. Lucullus tamen Romam reuerſus triumphauit. Interea Pompeius alijs prœlijs poſt alia cladibus magnis Mithridatē affecit, & caſtris exuit. Fuſus fugatusq; per legatos, ad ultimum pacem petiuit. Reſponſum, pacem impetrari poſſe, ſi Tigranis exēplo ipſe pro ſe deprecaturus ad Pompeium ueniret. Id non ſolum nō fecit rex, ſed ui res apparare fuit conatus. Sed ubi omnes ſuos amicos à ſe deficere animaduertit, uenenū miſcere cœpit, quod ad omnes caſus capulo enſis incluſum ſemper geſtabat. Tradunt regem contra domeſticas inſidias ab ineunte ætate ita antidotis, & medicamentis aſſuetum fuiſſe, corpusq; aduerſus ea in una longa conſuetudine muniuiſſe, ut ueneno ſæpius hauſto, extingui nequiuerit, cùm maximè cuperet. Et ne uiuus in hoſtium po-

a vel ut alij Bittocum.

teſtatem ueniret, a Bitticum è Celtarum ducibus unum multis orauit precibus, ut ſe ferro conficeret. Eum finem habuit Mithridates Eupator decimus ſextus à Dario ultimo Perſarum rege: à primo Mithridate, qui Pontum occupauit, octauus. Duodeſeptuaginta annos natus periꝫt, quinquaginta ſeptem, uel ut Plinius, ſex annos regnauit, 40. cum Romanis bellauit. Itaq; fine huic bello, & alijs impoſito, Romam reuerſus Pompeius inſignem triumphum egit. Proinde negat Cæſar ſe per indignationē poſt hanc uictoriā à Pompeio uictū iri, & ſupremam eius uictoriam ac prouinciam fore. Regis laſſi] *Mithridatis bello defatigati, & fracti bellis Romanis, regum tum omnium maximus in Aſia, qui paternum regnum auxerat, & arma ſua in Græciam uſque propagarat, occuparatq; mare à Cilicia, uſque ad Ionium. Duabus & uiginti gentibus imperaſſe traditur, & ſolus 22. linguis locutus, & diuerſarum gentium legatis reſpondiſſe, neque ulli ſubiectarum gentium per interpretem locutus fuit.* Pontica] *Mithridatica. Pontica ora ab Haly amne, uſque ad Phaſim, & ultimas fauces Euxini extenditur. Et Ponticæ gentes à tractu Euxini maris uocatæ fuerunt. Pontum etiam Ptolemæus, Cappadociam uocat, & Palemoniacum. Pontus ueneni, & herbarum ueneficarum in primis ferax regio eſt. Virgil. Pharmaceu.*

„ *Has Herbas atq; hæc Ponto mihi lecta uenena*
„ *Ipſe dedit Mœris. naſcuntur plurima ponto.*

Pompeius inter theſauros regios, huius Mithridatis commentarios repperit. in arce muniti ſsima, ſibi à Stratonice eius matre tradita. in quibus multiplex medicamentorum, & uenenorum ratio continebatur. Vni ei, ait Plinius, excogitatum quotidie uenenum bibere, ex quibus unum etiam nomen eius retinet, ut appelletur Mithridaticum. Celſus & Galenus explicant rationem eius erudiè & melius, quàm hodie conficitur. Iuuenalis.

Si prægustaret Atrides —
Pontica ter uicti cautus medicamina regis.

Illius inuentum autumant, ſanguinem anatum Ponticarum miſcere antidotis quoniam ueneno uiuunt. Pompeius præda potitus, & ſeruato commentariorum regis, ea libertum ſuum Lenæum doctiſs. Grammaticum in linguam Latinā uertere iuſsit. In ſanctuarijs eiuſdem regis inuenit Pompeius in peculiari cōmentario, ipſius manu ſcripto, huiuſmodi compoſitionem antidoti. Duabus nucibus ſiccis, item ficis totidem, & rutæ folijs 20. ſimul tritis, addito grano ſalis. Et qui hoc antidotū ieiunus ſumeret, nullum uenenum nociturum illi eo die. Et herbā Mithridatica aut Mithridatia potius, ab eo nomen inuenit. In Ponto celebratur radix. quam Rha Ponticam uocant. Galenus Rheon. Celſus radicem Ponticam nominat, diuerſam ab ea, quæ ſecundum Tanaim nata ad amnem Rha. Rha, ſiue Rheon barbarum appellatur. A

Veneno.] *Extenuatio illius uictoriæ Ponticæ. Non enim conſcius ſibi necem ueneno. ut paulò antè dictum eſt (nam ſæpè ueneno hauſto, extingui nequiuit) ſed primo bello ſuperatus fuit à Sylla, & pacis conditiones accepit: mox à Lucullo: ad poſtremum à Cn. Pompeio, nocturno prælio ad lucentem lunam, à tergo hoſtibus, à fronte Romanis. Qua extrema clade accepta, coactus fuit in regnum fugere, ubi per ſeditionem popularium à Pharnace filio in turri obſeſſus uenenum ſumpſit, quod cùm parum proficeret ad mortem, quia aduerſus uenenum multis temporibus corpus antè firmarat, à milite Gallo Bitthoco interfectus fuit. Nam per defectionem ciuium, ait Florus, Pharnacis filij ſcelere præuentus, malè tentatum ueneno ſpiritum ferro expulit. Appianus author eſt, Cæſarem deuictis aduerſarijs, cùm in Pharnacem moueret, fugatum prius quàm uiſum pro uiſum exclamaſſe. hi ſunt quis te Magnum fecère Pompeij. Qua uoce ſignificabat, eam uictoriam reportatam ex timido, & imbelli hoſte, neque debuiſſe Magni cognomentum ſibi inde uſurpare.* B

Vltima prouincia.] *Ego obijciar ad ultimum Pompeio debellandus. enallage perſonæ tertiæ, pro prima.* Victrices aquilas.] *Cauſſa, quare obiectus ſit Pompeio. Quod iuſſu ſenatus non dimiſerim exercitum & in ordinem redierim. Emphaſis, uictrices.*

Mihi ſi merces] *Si mihi triumphus negetur, parum duco: ſed hi mei milites ſuo ſtipendio, honoribus, & præmijs defraudari non debent, quorum cauſſa magis quàm mea ipſius ſum ſolicitus. His agri aſſignentur, in quibus iam emeriti & quieſcant, & conſeneſcant. Pathos ab ætate, & incommodis militum.* Pirata.] *Auerſio ad Pompeium, qui deuictos Piratas in mediterranea ſubmouit, & Solos colonias deduxit. An decennij propè laboribus militaribus defuncti, Cilicum piratarū exemplo, per inopiam piraticam exercebunt?* Non me duce.] *Glareanus annotauit, Aldinum codicem legere, Nō cum duce: ſed utrūq; intelligitur, inquit, quaſi dicat Cæſar. De me non ſumptam ſollicitus, atq; de meis militibus, quib. præmium eripitur, & maximè tum, quando duci triumphus negatur.* Conferret exangnis] *pathos ab ætate.* Magne coloni.] *Auerſio ad Pompeium.* C

Tollite iam peldem.] *Epilogus conſtat exhortatione ad ſumenda arma, contra inimicorum iniurias.*

Nam neque.] *cauſſa ab honeſto & iuſto, cum neque regnum, neq; dominationem affectet ullam, nec lucrū ſectetur, ſed defenſionem dignitatis ſuæ honores, & præmia militum pro exhauſtis laboribus militaribus: quæ omnia iuſta ſunt, & honeſta.* Dominis] *Atrocibus uerbis odium aduerſarijs cumulat. Dominis ſeruire. A relatiuorum permutatione. S. Pompeius, & alij domini: Pop. Rom. ſeruit.*

Dixerat;

Dixerat. at dubium non claro murmure uulgus,
Secum incerta fremit. pietas, patriiq́ꝫ penates
Quanquã cæde feras mentes, animosq́ꝫ tumentes
Frangunt, ſed diro ferri reuocantur amore:
Ductoriſq́ꝫ metu, ſummi tum munera pili
Lælius, emeritiq́ꝫ gerens inſignia doni,
Seruati ciuis referentem præmia quercum,
Si licet, exclamat, Romani maxime rector
Nominis, & ius eſt ueras expromere uoces,
Quo tam lenta tuas tenuit patientia uires,
Conquerimur, deerat'ne tibi fiducia noſtri?
Dũ mouet hæc calidus ſpirãtia corpora ſanguis,
Et dum pila ualent fortes torquere lacerti,
Degenerem patiere togam, regimiq́ꝫ Senatus?
Vſq́ꝫ adeo miſerum eſt ciuili uincere bello?
Duc age per Scythiæ populus, per inhoſpita Syrtis
Littora, per calidas Libyes ſitientes arenas.

A Dixerat.] *Hortatur, inquit Caſar, cuius imperatoris ductu noorm annis rempub. feliciſſimè geſſerint, plurimaq́ prælia fecũda fecerint, omnem Galliam, Germaniáq pacauerint, ut eius exiſtimationem, dignitatemq́ ab inimicis defendant. Conclamant legionis tertiadeci mæ, qui aderant mili tes. (hanc enim initio tumultus euocauerat, reliquæ nondum conuenerant) ſe paratos eſſe imperatoris ſui Tribunorumq́ Plebis iniurias defendere. Hæc militum uerba Lucanus dilataturus, Lælio primipili Centurioni omnium nomine tribuit hortatoriã* B *uindicandam iniuriam, promettitq́ unus omnium nomine legiones ſecuturas, quas ad omnia pericula paratas dicit, quocunque terrarum ducantur.* Incerta fremit.] *nomen pro aduerbio.* Pietas, patriiq pe.] *Quanquam pietas in patriam, in uxores, & liberos nonnihil animos ui debantur debilitare, quò minus illis bellum facerent, aſſuetudine tamen longa bellorum adeò erant efferati, ut Imperatoris dignitatis tuendæ cauſſa, bellum, quàm pacem maluerint. Itaq́ duas cauſas addit, cur poſtpoſita pietate in patriam, & penates, amorem belli, & metum imperatoris.* Summi tum munera pili. Lǽl.] *Proſopographia, à dignitate ordinis militaris, ab ætate, & honoribus obſeruati ciuis coronã quernam. Vetus conſuetudo erat, authore Vege. lib. 2. cap. 8 de re militari. ut ex primo principe legionis, Centuria primipili promoueretur, πρῶτον πῖλον ἄγων, qui non ſolum aquilæ præerat, uerumetiam quatuor centurias ducebat in prima acie. Et hic tanquam caput legionis merita conſequebatur, & cõmoda, & centurio primæ cohortis. Ordo enim tres habebat partes, quarum unamquanque primipilum uocabant. Pilum haſtile erat miſsile quinq́ pedum, & ſemis:* C *nunc ſpiculum dicitur: huic præfixum erat ferrum ſubtile trigonum pedale, ſiue 9 unciarum, quod in ſcuta fixum, non potuit abſcindi. Hoc pedeſtris exercitus utebatur, ad cuius ictum præcipuè exercebantur milites, quod arte, ac uiribus tortum, pedites ſcutatas, & equites loricatos ſæpe tranſuerberabat. A' periendo dictum putat Varro, quaſi perillum. πίλον ὕσσον. Erant pila Ro. ut Geſa Gallorum, & ſariſſa Macedonum. Alij à pinſendo, alij à pilumno, pilum dictum credunt.* Emeriti.] *Non quidem, quaſi per ætatem omne rudem accepiſſet, aut miſsionem à militia abtinuerat, quæ dabatur ſexagenarijs, ſed quod quernã coronã, obſeruatũ ciuem geſtabat, dono.* Quercum.] *totũ pro parte. coronã quernã. Suprà demonſtratum eſt, quernã corona eum militẽ donari ſolere, qui ciuis ciuem in prælio ſeruaſſet, ut teſte ſalutis.* Exclamat.] *Hortatoria oratio eſt Lælij ad Cæſarem, ut eò pergat, quo ire conſtituerit. Reprehendit uerecundè, quod non ſuo iure militum opera utatur. Mouet affectus ab indigno, cõmemorat ſua præclara facinora, & uirtutem militiæ pro imperatore ſuo nauatam: pro initio ſoã amplius operam, & ultro ſacramẽto ſe obligat, ad obeunda iuſſa Imperatoris, etiam impia, ſi ſit opus.* Maxime rector.] *Exordium ductum à beneuolentia, quam captat à perſona Cæſaris, cùm eum Ro. nominis maximũ rectorem nuncupat.* Lenta patien.] *ſententio, à uerecunda reprehenſione patientiæ, qua Senatus abutitur.* Dum mouet hæc.] *Amplificat hyperbolicè militum fidem in Cæſarem, quorum laboribus poterit uti in bellis dum uiuãt.* Togam.] *Pacem, ſignũ pro ſignato.* Regnum.] *Atrociter, & inuidioſè, Senatus autoritatem, regnum nominat, uocabulum barbaris gẽtum, et plauſibile, libertatis dulcedine nondum experta, at P. R. odioſum. Docet in ipſa narratione impotentem dominationem Senatus, & inuidiam gloriæ alienæ.* Duc age per Scyth.] *Amplificatione locorum prõptos militum animos, ac beneuolos erga Ducem arguit. De Scythia populis initio dictum eſt.* Per inhoſp. Syr. lit.] *inculta, inhabitabilia, quæ nullum neq́ peregrinum, neque hoſpitem recipiunt, ubi in hoſpitio nemo recipitur. Sinus ſunt duæ Syrtes in mari Libyco. diſpares magnitudine, ſed pares periculo ita dictæ ἀπὸ τοῦ σύρειν. traho, uento enim arenæ in montis ſpeciem modo attrahuntur: unde fit cur is locus modò ſit uadoſus. Rurſum illis diuerſo uẽto diſpulſis, inuicem fit in profundum præceps. Hinc fit, cur ibi ſemper ſit periculoſa nauigatio, ut naues uel arenis illiſæ diſsiliant uel rotatæ in gyrum abſorbeantur. Lycoph. in Caſſandra. τὰς δ' ἀμφὶ σύρτιν [illegible] πλάνας, [illegible]. Id eſt Circa Syrtim curſu recto elapſi errabant Ithacenſes. Quo loco interpres dicit, [illegible]. Diſtant inter ſe L. paſſ. M. & ducentis. Minor à Carthagine 30. M. paſſuum uel ut alij CCC. M. paſſ. Maior uerò, quadringentis, 25. M. abeſt. Mela tum Africæ minoris tractum deſcribens, Syrtis, inquit, ſinus eſt, centum ferè M. paſſuũ, qua mare accipit patens: trecẽta quà cingitur uerum importuoſus, atq́ atrox, & ob uadarum frequẽtiã breuia, magisq́ ob alternos motus pelagi affluentis, & refluentis infeſtus. Super hunc, ingens palus, amnemq́ Tritona recipit, ipſa Tritonis, unde & Mineruæ cognomen inditum eſt, (ut incolæ arbitrantur) ibi genitæ, faciuntq́ ei fabulæ aliquam fidem, quod diem quem natalem eius putant ludicris uirginum inter ſe decertantium celebrant. Vlteriùs eſt oppidũ Oea, & Cinyps fluuius, per uberrima arua decidens. Tum Leptis, & altera Syrtis, nomine, & ingenio par priori. Cæterum altero ſpatio, quà dehiſcit, quaq́ flexum agit, amplior. Eius promontoriũ eſt Borion, ab eoq́ incipiẽs ora, quã Lotophagi tenuiſſe dicũtur, uſq́ ad Phycunta, et ad promontoriũ importuoſo littore pertinax. Hucuſq́ Mela. Quod terrarum igitur inter utrãq́ Syrtim prominet, Cinyps amnis ex Atlãticis iugis delapſus per deſerta Libyæ*

medium diuidit, ac poſtrema in pelagus deuoluitur. Quã obrem littoribus Syrtis, deſertæ huius Libyæ partem adiungit. Et tamen inter tot deſerta loca, & uaſtitates Africæ, quædam ſunt inſularum inſtar (Abaſei ea dicuntur) quæ cætera fertilitate uincant.

Sitientis Lybiæ.] Ob intolerabilem æſtum ſub tropico æſtiuo, & æquinoctiali, multis in locis uaſta eſt, deſerta, & arenoſa Africa nec ſentit pluuiam aut certè rarò. Et tamen, quod mirum eſt, in tanta locorum deſertorum uaſtitate, noctes maximè roſcidæ ſunt: ut rot pro imbribus ei terræ datus eſſe uideatur. Duc igitur nos per interiora Africæ deſerta. Libyes.] τὰς λιβύας. Ea ferè regio Libya à ſcriptoribus cenſetur, quæ ab occaſu Aegypto imminet: neque ſemper totam Africam ſignat, ſed eam propriè ſolam regionem, quæ media eſt, inter Carthaginem & Aegyptum. Plinius libro quinto, capite ſexto. Ea quæ ſequitur regio, inquit, Mareotis, Lybia ap- A pellatur, Aegypto cõtermina. Et tamen ſunt authores, qui autument, eam terram Lybiam à Græcis dici, quæ inter Atlanticum mare, & Nilum iacet, Libyco, Numidico, Balearico mari uniuerſa ad Septentrionem, à meridie, Aethiopiæ uaſtitatibus ſepta. Libyam à Roman ſcriptoribus, nunc, in uniuerſum, Africam appellari, nunc Libyam. Nulla terra, præterquam quod tam monſtroſas hominum formas gignat, tam ferax eſt prodigioſorum animalium. Vnde hæ paræmiæ natæ ſunt. Semper Libya aliquid noui, aliquid mali apportat. Libyca fera: in hominem uerſipellem moribus uarijs, & ingenio ancipiti. Libya nomen ſortita creditur, quod inde Libs ſpiret, ſiue quod pluuia egeat, ob perpetuam ſiccitatem, ἀπὸ τοῦ λείπεσθαι ...ῦ... Vel à Libya Epaphi filia.

Hæc manus, ut uictũ poſt terga relinqueret orbẽ,
Oceani tumidas remo compeſcuit undas,
Fregit & Arctoo ſpumantem uortice Rhenum.
Iuſſa ſequi, tã poſſe mihi, a quàm uelle neceſſe eſt.
Nec ciuis meus eſt, in quem tua claſsica Cæſar
Audiero, per ſigna decem fœlicia caſtris
Perq́ tuos iuro, quocunq́ ex hoſte, triumphos,
Pectore ſi fratris gladium, iuguloq́ parentis
Condere me iubeas, plenæq́ in uiſcera partu
Coniugis, in uita peragam tamen omnia dextra.
Si ſpoliare Deos, ignemq́ immittere templis,
Numina miſcebit caſtrenſis flamma Monetæ.
Caſtra ſuper Thuſci ſi ponere Tybridis undas,
Heſperios audax ueniam metator in agros.
Tu quoſcunq́ uoles, in planũ effundere muros,
His aries actus diſperget ſaxa lacertis
Illa licet penitus tolli quàm iuſſeris urbem,
Roma ſit.

a al. uelle mihi, quàm poſſe.

Hæc manus] Proſequitur decorã Centurionis orationẽ pueta, pe'mipili, & ueterani, oſtentaturis rerum à ſe geſtarũ, terra mariq́, bello Gallico, Germanico, & Britãnico, quibq́ non ſolum ſuos labores noui annorum, in quibus conſenuit, iactet, uerum etiam totius exercitus. Hæc manus] Antitheſis, ut ſuã manum ueteranus miles oſtentet, quo iam multa, tam magna pericula, laboreſq́ adierit. Atq́ ita ego accipio, & non pro exercitu. Totã enim orationem pro ſe tantũ habet, in quod de ſe promittat, in id poſtea omnes cohortes deſcendant. Sed prolatã hic manũ oſtentat ſignificãs reliquos omnes idẽ factitaſſe. Eſt enim ueteranis militibus id genus mos, ut manus, quibus fortiter pugnarint, uulnera toto corpore accepta cicatricesq́ in fronte oſtentent. Cauſſa finalis, ad locũ à tuto pertinet. Ob id pugnauimus tot annos hac dextra, ut à tergo orbe Septentrionali ſine motu relicto, ad omnia eſſemus parati. Poſt terga rel. or.] Angliam Inſulã, cuius periẽ ſummis difficultatibus uix domuit tandem: uel ut uerius dicam, attigit potius, quàm penetrauit. Hæc inſula, ut omnium Oceani Occidentis, & Septentrionis maxima inſularum eſt, ita & potentiſsima. Veteribus Britannia, hodie Anglia appellata eſt, ab Anglis gente Saxonum, quæ ſub Valentiniano Imperatore prognatis, ex Conſtantio, & ſorore Honorij Placidia, eam ingreſſa tenuit inſulam, ibiq́ nomen reliquit. Et ſunt ſcriptores non infima uita, qui arbitrantur Anglos in totum Germanos eſſe origine. Cõſtat inde ortos Scotos. Cæſar omnium primus Ro. Imper. Gallijs deuictis hanc inſulã ingreſſus fuit. Vixq́ ad ſyluã Caledoniã peruenit. Sed de . . . alibi fortaſſe cõmodius dicetur. Fregit & Ar.] Quum & nauigauit Rhenum, anté, & põſt, à Cæſare põte iunctũ. Diſtrict Arctoo uortice dixit. Nam ſcias Rhenum Germaniæ in ortũ ſolis, & Septentrionẽ cõuerſa, longè lateq́ euagatur, cuius amnes terminales ſunt, ab occaſu Rhenus, à Meridie Danubius. Rhenus ex Rhetiis B Alpibus delapſus, ad eò propinquus eſt ſuo exortu Abnobæ monti, ut inter eius ripã & Danubij caput, duo non amplius miliaria media interiaceant. Quo quidẽ loco Rhetiæ finis eſt, & Germaniæ initium. Arctoo uortice.] Belgas enim à Germanis diuidit, & multis amnibus in ipſo curſu auctus, in Oceanum Septentrionalem infunditur tribus oſtijs cum olim duob. tantũ eum ingrederetur. Quare à Vergilio, Rhenus bicornis uocatur. Arguit ſe maximã operã bellis nauaſſe, ut domãdis Gallis, Germanis & Britãnis. Vortice.] ob impetuoſũ, uiolentũq́ eius curſum, qui ubi maximè uorticoſus eſt, et C ea origine ſuã, nullis nauigijs nauigabilis eſt Germaniam ſpijs uicis, ac nõ bellis, adeò ut Romanis illa quietẽ ſueuerit diuendere, id quod heroico carmine eruditè teſtatur Claudianus Panegyri prima in laudes Stiliconis. Accepta enim pecunia pacẽ addicebant Romanis, quum inquit.

> Illi terribiles, quibus otia uendere ſemper
> Mos erat & fœda requiem mercede pacisci,
> Natis obſidibus pacem tam ſupplice uultu
> Captiuumq́ rogant ——

Sunt qui legũt, pro uortice, uertice Arctoo. eadẽ figura, et forma loquẽdi, qua poeta dixit His uertex nobis ſemper ſublimis. Sed ubi Oceanũ intrat ſuis oſtijs. parũ ſpumat, ſed lentius labitur, & parũ uiolentus. Iuſſa ſeq.] Antonius Sabellicus, ait Glareanus hũc locũ ita legit. Iuſſa ſequi, tã uelle mihi, quàm poſſe neceſſe eſt. Nam nolunt, inquit, homines, quæ obire nõ poſſunt. Sed multò plura ſunt, quæ quia homines poſsint, uelle debent præſertim ſi honeſta ſint. Badius. . . è tom. connectit, tum cum neceſſe, tum cum poſſe: & ſequente loco pro tantum exponit. Sed nullus ſenſus dicitur. Vnde ego lubens Sabellicũ ſubſcribam, donec melius quid inuenero. In proximo carmine uerit-

A nec rectè admonuit Philippus Beroaldus: ueteres omnes dixiſſe, ciuis, nunquam conciuis, quod nouitij frequens in ore habent. Hæc Glareanus hactenus. Claſsica Cæſae.] belli ſigna, tubas dari audiero. Hinc claſsicum canere, hortari, animareq́ quempiam ad aggrediendum quod negotium. Per ſigna decem fœlicis.] Confirmatio à iure iurando per 10. aquilas, quas totidem legiones ſequebantur. Commendat inde amplius operam ſuam, ab officijs impijs ſi erit neceſſe, præſtandis pro Cæſare. Si frater trucidandus, ſi uxor prægnans iugulanda non grauabor officium meum præſtare. Omnia.] non grauabor iſta facere, etiam eſ inuitus, & inuitus, faciam tamen. Erat autem militare ſacramentum, quod milites in uerba imperatoris ſui iurabant, quod niſi præſtitiſſent, iuſti milites non uidebantur: eoq́ abſoluti in hoſtem pugnare non poterant. Atq; hæc erat legitima militia eorum, qui ſinguli iurabant, pro rep. ſe eſſe facturos, nec inde diſcedebant, niſi ſtipendijs cōpletis: idq; iuramentum ſacramentum dicebatur. Teneri ſacramento, idem eſt, quod obligari per ſacramentum. Sacramento contendere, & ſacramento rogari dicimus. Lælius
B hic per decem aquilas uictrices iurat, perq́ Cæſaris triumphos, ſe cum eo iturum, quocunque ducatur. Decem habebat Cæſar ſub ſignis legiones, quæ eius aquilas ſequebantur, quarum quinq; initio tantum habuerat. Adiecit poſtea tres: & totidem ad poſtremum ei conceſsit Pompeius. Horū unam confectam ex delectu in prouincia, poſtea rurſum Cæſari adeunt. Si ſpoliare.] Commendat operam ſuam amplius pro Cæſare, ab impio in Deos quos ob inimicum Imperato. gratiam, exempla Brenni, & aliorum quorundam ſacrilegorum, qui delubrum Delphicum, & multo alia Græca templa diripuerant, ſuis donarijs non uerebuntur ſpoliare. Agnoſcet mi uties bello nouennali eſſeroci, peſtinè impium.

Numina Monetæ.] flammis militari, & incendio uaſtabo Deorum immortalium templa: & ſi iuſſeris, uel ipſius Iunonis Monetæ templum. L. Furius Camillus, aut filius illius, qui Gallos urbe expulit, aut cognatione propinquus, dictator cū aduerſus Auruncos legiones duceret, deſcenſurus in aciē Iunoni Monetæ ædē uouit, ſi uictor acie deſceſsiſſet. Reuerſus inde Romā author patribus fuit, ut Duumuiri creentur qui eā ædem in capitolio erigerent, ubi erāt Manlij
C Capitolini ædes. Sequenti anno, quā uoto fuerat dedicata eſt Liuius lib. 7. primæ deca. Dictator tamen, inquit, quia & ultro bellū intulerant, & ſine detrectatione ſe certamini offerebant. Deūm quoq; opes adhibendas ratus, inter ipſam dimicationē, ædem Iunoni Monetæ uouit: cuius dānatus uoti, cū uictor Romā reuertiſſet, dictatura ſe abdicauit. Senatus duumuiros ad eandē ædem pro amplitudine P. R. faciendā creari iuſsit. Locus in arce deſtinatus, quæ area ædium M. Manlij Capitolini fuerat. Cic. lib. 1. Diuinationū. Atq; etiā, inquit ſcriptū à multis eſt, quum terræmotus factus eſſet, ut ſue plena procuratio fieret, uocē ab æde Iunonis, ex arce extitiſſe, quocirca Iunonē illā, appellatā Monetam. Hactenus Cice. Proinde à monendo nomen Monetæ inditum fuit.

Thuſci Tib.] ab impio, in patriā. Si caſtra ſuper Tibrim amnē, qui patriā Romā præterluit, locāda eſſent. Tiberis Albula initio dictus fuit. Nomen mutauit Tiberinus rex Albanorū in eo, in tractu ſubmerſus. Labitur è montibus Apennini multis inde in ipſo curſu fluminibus auctus, tādem in uaſtos alueos excurrit, & per Tyrrheniæ partē labens, diuertit per Vmbriā, Sabinos, Latinos, aliosq́ gētes, & ad ultimū in mare Tyrrhenū euoluitur. Epitheton, Thuſcū, uocat, quod Thuſcia oriatur, & per Thuſciā decurrat. Thuſci Liguribus finitimi ſunt, (Tyrrheni à Græcis dicūtur) opulētiſsima gens. Porrò (ut hoc etiā obiter addatur) dubitant ſcriptores, num Tyrrheni appellatio indita ſit, à Tyrrheno Herculis'ue, & Omphales filio, an Tyrrheno Atyis, an à Telephi filio, qui in eā terrā deduxerit colonos. Dionyſius, à Tyrſibus ædificiorū genere, quibus Thuſci utērentur nomē natum putās, ſequutus (ut quidā exiſtimāt) Xanthū Lydum, qui neq; Tyrrhenum in Lydorū gente ducem, neq; eius gentis profectionē ullā in Italiā nouit. Certè Romani, nūc Thuſcos nūc Hetruſcos indiſcriminatim uocant, quos quidā credūt Græcam uocem imitatos, qui diuinorū cultores Thioſcos nuncupāt. Itaq; uel ſuper Tibrim metabor caſtra ſi iubeas. Metator] caſtra metabor. Sunt aūt in re militari metatores, qui præcedentes locū caſtris eligūt, ut ordinarij, qui in prælio præſunt, & primos ordines ducūt. Caſtrametari coniunctim & metari caſtra, disiunctim dicimus, pro caſtra locare caſtro, uel locū caſtris collocādis terminare: id quod & ſimpliciter, metari dicitur. In plan.] Quoſcunq; muros uoles ſolo æquari, his brachijs uel primus omniū admouebo arietē, & teſtudinem. Aries actus.] Vegetius lib. de re milita. Quarto cap. 14. de materia, inquit, ac tabulatis teſtudo contexitur, quæ ne exuratur incendio, corijs, uel cilicijs centonibuſq́ ueſtitur. Hæc intrinſecus accipit trabem, quæ adunco præfigitur ferro, quod falx uocatur ab eo, quod incuruata eſt, ut de muro extrahat lapides. Aut certè ipſius caput ueſtitur ferro & appellatur aries: uel quod habet duriſsimā frōtem, quæ ſubruat muros: uel quod more arietū retrocedit, ut cū impetu uehementiùs feriat. Teſtudo aūt, à ſimilitudine ueræ teſtudinis uocabulum ſumpſit: quia ſicut illa, modo reducit, modò profert caput, ita machinamentum, modò reducit capita, interdum exerit, ut fortius cadat. Epilogus conſtat amplificatione promptè uoluntatis in Cæſarem.

—His cunctæ ſimul aſſenſere cohortes:
Elataſq; altè, quæcunq; ad bella uocaret,
Promiſere manus, it tantus ad æthera clamor,
Quantus piniferæ Boreas cùm Thracius Oſſæ
Rupibus incubuit, curuato robore preſſæ
Fit ſonus, aut rurſus, redeuntis in æthera ſyluæ.
Cæſar ut acceptum, tam prono milite bellum
Fataq; ferre uidet, ne quo languore moretur,
Fortunam, ſparſas per Gallica rura cohortes
Euocat, & Romam motis petit undiq; ſignis.
Deſeruere cauo tentoria fixa Lemanno,
Caſtraq;, quæ Vogeſi curuā ſuper ardua a ripam
Pugnaces pictis b cohibebant Lingonas armis.
Hi uada liquerunt Iſaræ, qui gurgite ductus
Per tam multa ſuo famæ maioris in amnem

His cunctæ.] Huic tota concio aſſenſa eſt, magnoq́ clamore militum Cæſar iuſſus fuit, ſuo iure ipſorum opera terra mariq́ uti, quæ ſuo imperatori deuota, nuſquā eſſet ei defutura. Tranquillus ſcribit, Cæſarem habita concione, exiſtimatū equeſtrem cenſum ſingulis pollicitum fuiſſe. Nam cùm in alloquendo, habitādoq́ ſæpè digitum læuæ manus oſtentaret, affirmabat ſe ſatisfacturum omnibus, per quos dignitatem ſuam defenſurus eſſet, adeò ut annulum æquo animo ſibi detracturus eſſet. Extremos uerò milites, quibus facilius erat uidere, quàm audire Cæſari loquentē, pro dicto accepiſſe, quod uiſu ſuſpicabantur: hoc eſt, quaſi ipſis ius annulorum promiſiſſet, cum millibus quadringentis,

a al. rupem
b al. cohibentia.

 atq; cum

c al. Sueui.
propter epitheton. Flaui.
d al. nomine.

Lapſus, ad æquoreas nomen non pertulit undas.
Soluuntur flaui longa ſtatione c Rutheni,
Mitis Atax Latias gaudet non ferre carinas,
Finis & Heſperiæ promoto milite Varus.
Quaq; ſub Herculeo ſacratus d numine portus.
Vrget rupe caua pelagus: non Corus in illum
Ius habet, aut Zephyrus, ſolus ſua littora turbat
Circius, & tuta prohibet ſtatione Monœci.

atq; eam famam per caſtra ſparſam. Hinc applauſum, offenſumq; militarem ſubijcit poëta orationi Lelij. Promiſere manus.] *ſuſtulere in altum manus more aſſentientiũ uerbis Lelij, promittentium ſimul fidem, & uirtutem Duci aduerſus inimicos.* It tantus ad æthera] *Hyperbole, ut clamor cælo. Aſſenſum concionis magno clamore probantis Centurionis primipili uerba graui comparatione amplificat, à fremitu, ac fragore boreæ illiſi rupibus montis Oſſæ. qui mons Theſſaliæ eſt. De Oſſo in ſexto aliquis copioſius dicentur ſi hoc loco unum illud addidero, Oetan à Pomponio recenſeri in Macedoniæ deſcriptione ſicut & Magneſiam, & Phthiotidem. Theſſaliæ clariſſimi montes ſunt, Olympus, Oſſa, Pelion, Oeta, Herculis morte, fabulis, belliſq; gigantum celebres. Et inter eos ſita ſunt tempe illa Theſſalica, incredibili amœnitate memorata.* Thracius bore.] *Epithetõ peculiariter Boreæ à poëta attributum. Spirans à ſolſtitiali ſiue æſtiua meta Orientis: aquilo Latinus dictus, βορέας, ἀπὸ τῆς βοῆς ἀπὸ τοῦ βοᾶν: à boatu Græci uocant, quod uiolentus ſit, & horrendum fremat, ubi cœperit ſæuire. Thracia à Septemtrione altiſſimis Hæmi mõtis iugis cingitur: ab Ortu parte Euxini, & Boſphoro ac ſtatim Propontidis ora, & Cherſoneſo Thracia ab Occaſu brumali, oſtijs amnis Neſti, & mõtanis ab Orbelo flexis ac ad poſtremũ, Aegeo mari clauditur. Regio hominum quam frugum, propter montes altiſſimos Boreales, & maria quibus clauditur feracior. Olim Scython, poſtea Thracia, à Thrace Martis filio appellata fuit, ſiue ab aſperitate, τραχύ, ſed tum ſcriptura repugnat Regio nec cælo, nec ſolo tractabilis. A' Thracia, hæc deducuntur. Threx. Thracus, Thracius, Thracenſis, Threiſſa, Threiſſa, Thracijus, Threix, Threiſſa, Threicus, Thracera nympha, quæ ex Saturno Doloncum peperit.* Piniferæ.] *à ſyluis pineis, quibus eius iuga horrent. Oſſam, pro quouis monte altiſſimo ad Septentrionem uſurpare uidetur, ut ſit ſpecies pro genere.* Sparſas cohor euocat.] *per ſpeciem catalogi, poëtarum conſuetudine, & quidem opportunè illuſtria aliquot Galliæ loca deſcribit, unde reliquas cohortes diſperſas in Italiam reuocauit Sic Cæſar lib. 1. Conclamant legionis decimæ tertiæ, quæ aderant, milites (hanc enim initio tumultus euocauerat, reliquæ nondum conuenerant) ſeſe paratos eſſe. Imperatoris ſui, Tribunorumq; Pl. iniurias defendere. Cognito militum uoluntate, Ariminum cum ea legione proficiſcitur: ibiq; Tribunos Ple. qui ad eum confugerant, cõuenit, reliquas legiones, ex hybernis euocat, & ſubſequi iubet, Hæc ille.* Lemanno.] *Lemanni lacus, & Gebennicis montibus Gallia in duo latera diuiditur, quorũ alterum Thuſcum pelagus attingit: alterũ Oceanum: hinc à Varo amne, illinc à Rheno ad Pirenæum uſq; permittitur. Scribunt multi Lemanus. Alioqui lacus Allobrogũ eſt, Geneuam & Lauſannam urbes alluens, Rhodanumq; immiſtis aquis tranſmittens. Hodie Luzanæ lacus appellatur. A' lacu Lemano uſq; ad Iuram montem, quà Heluetijs patet arctior aditus, undeuiginti millium paſſ. murum, & foſſam irrequieto opere duxerat Cæſar. Plinius inter miracula fluminum etiam recenſet, quod Rhodani dulces aquæ in Lemano lacu ſupernatent.* Caſtraq;, quæ Voge] *Hæc duo carmina oſtendit Antonius Sabellicus mendoſè legi, ut etiã annotat Glarea. legitq; Caſtraq; Vogeſi, & in ſequenti. Cohibentia Lingonas. Cæterùm, ait Glareanus, in omnibus Cæſaris codicibus, quos mihi uidere licuit libro 4. de bello Gallico legitur, Moſegi, non Vogeſi, ut codices habent Lucani. Et uidetur etiam uerior lectio. Nam hoc montis nomen Gallicæ linguæ puto, & à Romanis corruptum. Moſeck eſt enim Moſæ angulus, ſiue montis pars, unde eius profluunt fontes. Quod Cæſar in Latinam ac molliorem formam redigens, ut in pleriſque alijs Gallicis uocibus fecit, Voſegum uocauit. Poſtera inde ætas, etymon nominis ignorans, Vogeſum dixit. Itaque media producta eſt, lege barbarorum nominum, latino more inclinatorum. Primùm poëta ſuo authoritate produxit, etiamſi poſteri corripuerint primam de Moſa, quam ego malim producere. Quod uerò Sulpitius dixit Lemannum lacum eſſe, per quem Rhodanus Ararim deferens labitur, rectè à Badio reprehenſum eſt, ut impropriè dictum. Inuertit enim Sulpitius Plinij uerba, quæ habentur libro 3. capite 4. Sed ea inuerſio fecit falſum ſenſum, quod eò libentius notare placuit, ut cautiùs authores allegare conſueſcamus. Nondum enim fert Ararim Rhodanus, quum per lacum Lemannum labitur. Quod uerò ſubnectit Sulpitius, Lemannum lacum Heluetios à Gallis diuidere, ſecutus eſt uulgi opinionem, qui putant Heluetios eſſe germanicam gentem, cùm ſint Galliſſimi Galli: nec hodie priſcæ Galliæ aliud eſt tam magnificum faſtigium, atque ſunt Heluetij, lingua Celtarum uetere, moribus libertate, ac populari dominio. Alemãniam autem certum eſt uocabulum tum Germanicum, tum Gallicum eſſe, Allerley-man, Allerley zamen geleſen volck, quos Galli hodie Romana utentes lingua, Almanos ita uocarunt, ut Calendarium almanach. Porrò ſuper hæc poëtæ loca commentatores multa adferunt meritò reprehendenda, ſed nos ea obiter, ac modeſtè attingemus. Sulpitius enim Ruthenorum ciuitatem unam ex Allobrogibus facit, quod nemo (ut puto) memoriæ prodidit, quum Ruthenorum ciuitas, hodie Rhodes dicta, ab Allobrogibus plus mille ſtadijs diſtet. Idẽ Sulpitius Varum flumen ex Alpium monte Cemeno profluere dicit, cùm Vari fontes à Cemeno monte abſint, plus quatuor M. ſtadiorum. Ab Alpibus quidem fluit Varus nõ tamen ex Cemeno monte. Porrò Badius de Iſara, ait, qui ſolus nomen ſeruat, cùm poëta dicat. eum nomen perdere, ob famæ maioris amnem, nempe Rhodanum, in quem influit. Hactenus Glareanus.* Vogeſi.] *Vogeſus ſiue Moſegus rectiùs, qui & Voſecus à nonnullis appellatur, in finibus Lingonum, unde Moſæ fontes decurrunt, haud procul à fonte Matronæ fluminis. Vocetus Tacito in Heluetijs eſt, ad cuius montis radicem uetus oppidum Vindoniſſa fuit, poſteris temporibus ab Alemannis ita uaſtata Rhenũ tranſgreſſis, ut ne ueſtigia quidem eius extent, præter numiſmata antiquitatis monumenta, quæ illic effodiuntur.*

Lingones armis.] *Lingones ad contractionem ultimæ ſyllabæ. Lingones finitimi Heduis ſunt. Sequanis item, & Tullenſibus, qui Leuci dicebantur. Langres, etiamnum hodie à Gallis appellantur, in Gallia Lugdunenſi. Leuci Belgarum alioqui populi ſunt, Mediomatricibus finitimi, iaculandi peritia celebrati olim, ijdem cum his qui Luxenburgenſes hodie dicũtur, ut quidã credunt.* Iſara] *Iſara, amnis Narbonenſis prouinciæ, in Allobrogibus, non procul*

A procul à Cemeno monte in Rhodanum euoluitur, ut Ararie, & Druentia Pli. libro. 3. cap. 4. Rhodanus flumen inquit, ex Alpibus ſe rapiens per Lemanũ lacũ, ſegnemq́ deferens Ararim, nec minus ſeipſo torrentem Iſaram, & Druentiam. Famæ maio.] In Rhodanũ infuſus. Rhodanus ad Danubij, & Rheni, ex Alpibus, teſte Plin. oritur. circa fines Diœceſis Sedunenſis, ad montem cui nunc Briga nomen eſt. Inde Sedunũ prætérlapſus in Germania, Veragrorũ uicum, qui hodie Sanctus Mauritius dicitur, medium ſecat, inde lacui Lemano miſcetur: quẽ hodie Lauſanenſem uocant. Rursus ad pontem Gebennæ urbes è Lacu eodem emergens, in Lugdunum, celeberrimum Galliæ emporiũ, Ararim admirabili celeritate fluentem excipit, Viennam, ſiue Aueniond, aliasq́ ad Volcarum regiones prætérlapſus ad ultimum mare Liguſticum tribus oſtijs ingreditur. Diuidit Sedunos, Veragros, Allobroges, & Galliam Narbonenſem Romanorũ prouinciã à Celtis. Plinius author eſt, amnẽ nomẽ ſuũ ſortitũ à Rhoda Rhodiorũ urbe. Qui hodie circa Rhodanũ habitãt, in parte Allobrogũ, qui hodie Sabaud appellãtur, collocãtur. Iam uerò, quoniã Araris meminimus (quanquã de

B eo poſtea etiã dicetur) addendũ et illud duxi, hodie Sagona, ſiue Laſone dicitur. Labitur per fines Heduorũ, et Sequanorũ, qui Biſantium ſiue Viſontium hodie accolunt, Rhodanoq́ tã placidè infunditur, ut utrã in partem tendat, uix deprehendatur. Cùm Cæſar accepiſſet, Heluetios per Sabaudiæ partem cũ cibarijs trium menſiũ ad ripam Rhodani cõueniſſe, tumultuoſè in prouinciam accurrit, tãtaq́ celeritate ex urbe ad amnem iter fuit emenſus, ut octo dierũ ſpatio eò peruenerit. Vt igitur illos tranſitu prohiberet, pontem, quo iunctus erat, reſcindi iuſſit, ac recepta ea una legione, quæ in Gallia fuerat, quàm maximũ potuit numerũ militum uniuerſæ prouinciæ imperauit. Hic eſt ille Rhodanus, quem Annibal Pirenæos ſaltus tranſgreſſus cùm in Volcarum agrũ perueniſſet (colunt circa utramq; ripam Rhodani) nauibus lintribusq́ undiq; cõtractis, magnis difficultatibus traiecit.

Lapſos io æquo. n.] Nam Rhodano mixtus amittit ſuũ nomẽ. Vbi enim ad meridiẽ cõuerſus Iſaram, Druentiãq; ſuſcepit, apud Heracleam uno oſtio, & paulò ulterius duobus alijs, in Liguſticũ mare irrumpit. Liuius lib. 1. ſecundi belli Punici Et P. Cornelius, r q æ, in locum eius, quæ miſſa cũ

C prætore fuerat, tranſcripta legione noua, profectus ab urbe LX longis nauibus, præter oram Hetruriæ, Ligurumq́, & inde in Salyum mox peruenit Maſsyliam, & ad proximum oſtium Rhodani, (pluribus enim diuiſus amnis in mare decurrit) caſtra locat, uix dum ſatis credens Annibalem ſuperaſſe Pirenæos montes. Soluootor lon. & Rutheni] Rutheni Galliæ Narbonenſis prouinciæ populi ſunt, haud procul ab Aruernis, Santonibus, Narbona, ſiue Narbone colonia, ac Toloſa, ſub ipſis penè Pirenæis iugis, extra Celtas Belgas, & Aquitanos, in prouincia Biturienſi, parent comiti Armoniaci, Rhodes, quòd à Rhodam Rhodiorũ quidã ibi fuiſſe contendunt. Aquitaniæ populũ. Ruthenos, unà cũ Cadurcis, Caletis, & Biturigibus, in ſumma, cũ uniuerſa Gallia uela texere tradit Pli. Idem in Aquitaniæ deſcriptione, Narbonenſis prouinciæ conterminos eſſe Ruthenos, Cadurcos, Antobroges, & Petrogoros, amne Tarne diſcretos à Toloſanis ſcribit. Cæterũ appellationes, Rhoda, Rhodes, Ruthenus, latina, cũ rubro congruunt. Quamobrem à colore proximum genti epitheton attribuit: flauos uocans eos Ruthenos. Mitis Atax. Lati.] flumen Narbonenſis è Pirenæo delectum, Rubrenſem permeat lacum. Atax, inquit Pomponius, ex Pirenæo monte digreſſus, qua ui fontis aquis uenit, exiguus, uadoſusq́ eſt, & ingentis alioquin alueí, niſi ubi Narbonẽ attingit nuſquã nauigabilis, ſed cũ hibernis intumuit imbribus, uſq; eò ſolitus inſurgere, ut ſe ipſe nõ capiat. Lacus accipit eum, Rubreſus nomine. (Plinius Rubrenſem nominat) ſpatioſus admodum ſed quà mare admittit, tenuis aditu. Latias non i.] Mela nuſquam nauigabilem eum ſcribit. Varos Heſp. fl.] Narbonenſis prouincia interno mari alluitur, olim Braccata Gallia dicta, & amne Varo ab Italia diſcernitur & ſaluberrimis Romano Imperio Alpium iugis, ut ait Pli. Mela, Varum neutro genere extulit. A' Cameuijs, & Rhodano Gallia uergẽs in meridiem, hinc Varo amne à Nicæa, (Niſſa hodie eſt) & Alpibus, illinc ad Illiberum Pirenæis finita. Braccata fuit dicta à braccis, ueſtis genere, quo tum ea gens peculiariter utebatur. Inde à Narbone colonia, Narbonenſis prouincia, & Gallia. Inter Varum igitur, & Tergeſtum, quicquid gemino mari, & Alpibus cingitur, id totum Italiæ eſt. De Varo amne Strab. multa lib. 4. Quaq; ſob Hercn.] Multis uerbis, ceu periergia quadam circumſcribit portum Liguſticum, & eius ſtationem, à religione loci ſitu, & uentorum qui uel pacãt, uel turbant littora loci. Herculis Monœci portus eſt in ora Liguſtica, & arx, quod hoſtibus pulſis ibi habitarit: uel quod in eius templo nullus Deus cum eo coleretur. μόνος ὁ οἶκος μόνος οἰκῶν. hoc eſt ſolus ibi habitans. Hinc portus Herculis Monœci nomen adeptus fuit. Diſtat ab Albinga ſtad: 480. A' Monœci portu, uſq; ad Tyrrhenum, continuum littus; & ſine portu, præter paruas ſtationes, ad eijciendas anchoras, non capaces uel multarum, aut magnarum nauium. Arx illa, de qua dixi, non procul à Nicæa, enim modò memini, abeſt. Portum Herculis Monœci hodie Itali Monicho nominant Huius portus meminit Vergil. in Sexto Æneid. loquens de bello Ciuili.

Heu quantum inter ſe bellum (ſi lumina uitæ "
Attigerint) quantas acies ſtragemq́ ciebunt "
Aggeribus ſocer Alpinis, atq; arce Monœci "
Deſcendens, gener aduerſis inſtructus Eois. "

Cæterùm in oſtio Rhodani Heracleam fuiſſe, tradunt authores, (quòd ante de Rhodano meminimus) inter quod & Maſsyliam, Anatiliorum ſtagno maritima aſſidet foſſa Mariana, ſiue ſtagnum inſigne dextrij opere, & nomine: partim nauigabile, partim littus ignobile eſt. Lapideum id uocatur ſiue (ut Plinius) Campi Lapidei, Herculis præliorum memoria Aiunt hic Herculem contra Albionem & Bergionem, Neptuni liberos dimicaſſe: & cùm tela defeciſſent, ab inuocato Ioue lapidum imbre eum adiutum. Credas pluiſſe, adeò multi paſſim, & latè iacent. Sub Herc. nu.] ut portus Herculis Monœci dicatur. Rupe caua.] à forma, & religione Herculis portus deſcriptio. Pelagus.] mare Liguſticum, quod à proxima Liguria nomen habet. Ligures inter Macram, & Varum flumina ſedes habuêre, circa una Alpium latera, quæ ſita ſunt in Liguſticum pelagus obuerſa. E' Græcia Strabo eos oriundos credit, hac coniectura ductus, quod æreis ſcutis uterentur, perinde ut Græci, partiturq́ eam gentem in uniuerſum, in Ingaunos, & Intemelios. Sed Pli. 12. populos recenſet. His plurimus uictus ex pecore, lacte & hordeacea potione, celeberrima urbium eſt, & emporium mercatorum frequentia. Genua, unà cum portu. Varo proxima eſt Nicæa, Maſsylienſium conditio, qui haud procul inde diſiti ſunt. Non corus in.] A' tranquillitate maris in portu ſæuiente coro uento, aut Zephyro Corus qui & ius, & Caurus, & Argeſtes Græcè, uentus occidentis eſt, ſpiratq́ cõtra Septentrionẽ ſiue Aquilonẽ uerius, ut Zephyrus, qui Latinis Fauonius eſt, aduerſus Eurũ Circius ſolus.] Hunc uentorũ clariſsimũ eſſe in Narbonenſi prouincia, teſtatur

teſtatur Plinius, neq; ulli uiolentia inferiorem. Atque eundem non ſolum in reliquis partibus cœli ignatum, ſed qui ne Viennã quidẽ eiuſdẽ prouinciæ urbẽ attingat. Ab hoc uento dicit Lucanus fluctus in portũ, & litus Liguſticũ impelli.

Et tuta ſtat.] *quo minus portus naues in ſtatione aduerſus Circium tueatur, Circius dictus eſt, quod omnia turbet & circumuertat. De hoc A. Gell. Galli uentum ex ſua terra* A *flantem, quem ſæuiſſimum patiuntur, Circium appellant, à turbine opinor eius, ac uertigine. Hic uẽtus, cùm loqueris, buccam implet, armatum hominem, & plauſtrum oneratũ ſua ui percellit. M. Cato Cercium, non Circium uocat. Plinius etiam Circium. Tauri montis partem eſſe dicit.*

Quaq; iacet litus dubium, quod terra fretumq;
Vendicat alternis uicibus, cum funditur ingens
Oceanus, uel cùm refugis ſe fluctibus aufert.
Ventus ab extremo pelagus ſic axe uolutet,
Deſtituatq; ferens, an ſidere mota ſecundo
Tethyos unda uagæ lunaribus æſtuet horis:
Flammiger an Titan, ut alentes hauriat undas,
Exigat Oceanum, fluctusq; ad ſidera tollat:
Quærite quos agitat mundi labor, at mihi ſemper
Tu quæcunq; moues tam crebros cauſſa meatus,
(Vt ſuperi uoluere) *a* late, tunc rura *b* Nemetis
Qui tenet, & ripas Satyri, quà littore curuo
Molliter admiſſum claudit Tarbellicus æquor,
Signa mouet, gaudetq; amoto Santonus hoſte.

a al lates.
b al Mouethis.

Qualiq; iacet.] *E' prouincia ad Belgas tẽdit, quos longiori periphraſi, à natura reciprocationis Oceani, et eius cauſſis inquirẽdis, deſcribit. Belgæ à Septentrione Oceano clauduntur: ab occaſu, Sequana: ab Ortu, Rheno fluminibus: Plinio, Scalde, omnibus in Oceanum influentibus tamen: atq; his ceu brachijs Belgæ cinguntur. Ampla Belgica eſt, multarum gentium, ciuitatum, atq; oppidorum. Intra horũ fluminum complexum, continentur & Treuiri, Vbij, Brabanti, Gelri, Flandri, Hollãdi Phryſiæ pars, Picardia, Hannonia, Iuliacum, Arduenna ſylua, Aquiſgranum Rheni, quorum aliqui poſtea Rhenum tranſgreſsi, Gallos ſuis ſedibus expulêre. Belgicam Galliam Comatam dixerunt, diuiſam teſte Pli. in 25 populos.* Qualiq; iacet lit. d.] *Ex Belgarum extrema ora cohortes exciuit, quæ eſt inter Rheni oſtium, & Sequanam, ubi perpetuus fluxus ac refluxus Oceani eſt ſenis horis aut certè uſq; ad portum Iccium, quanquam, & longius. Porro dubium litus, uel periculoſum, uel (quod rectius) incertum accepimus, nam idem litus modo ſiccum eſt, eſtluo mari: modo affluente & accedente rurſum Oceano ipſum planè mare ſæuum, & uiolentum, ut 24. horarũ ſpatio bis ingruat, & bis in interiora Septentrionis refluat.* Vendicat al. ui.] *ſenis horis, & refugos fluctus dicit, ut modo litus ſit ſiccum, & arenoſum refuga mari, modò maiorem profundũ pelagus ſuo recurſu aquarum. Quæ ubiq; lex reciprocationis hæc eſt, ut nouilunio, & plenilunio plena littora, plenæq; ad ſummum ſunt ripæ, affluxu maris, Gandæ, ad ueterem Syluam, Antuerpiæ, Sparendami. Zirikzeæ, Vliſingæ, hora ſexta matutina, ac ueſpertina. Iiſdem regionibus ſerò, maximè mare refluũ eſt, deſtitutis aqua littorib, ac ripis 12. hora nocturna ac diurna. Semiplena luna, noctu, et interdiu, hora 12, profundæ ripæ, & littora ſunt. Plenilunio, ac nouilunio, pleni alueì perpetuo item ſunt Amſterodami, Roterodami, & circa fauces Moſæ, hora tertia interdiu, & noctu. Luna uerò ſemiplena, per ingruentẽ æſtũ hora 9. ueſpertina & eadẽ matutina, plena maria ſunt Harlingæ, Vuorchemi, Stauerae, & omnib. Phryſiæ cardinibus.* Ventus ab ex.] *Cauſſas huius reciprocationis inueſtigat, uocatq; in dubiũ, quãobrẽ lectorem ad Phyloſophos, & Phyſicos remittit, qui naturæ arcana explorant, & abſtruſa ſcrutantur. Dubitat Lucanus, uentúſne ab axe mundi delapſus, aquas impellat in littora, ac repellat in interiora Oceani: an potiùs deſinens ſæuire, deſtituat aquas, ut refluant eodem: an occulto lunæ motu ita æſtuat Oceanus, an Solis uiolentia potius id fiat. Cæterùm ut aliqua de hoc æſtu reciproco, qui hanc oram infeſtat, diſſeramus, haud inutile, operæpretium fecero, quod eius rei miraculum haud perinde multis ſit notum. In primis omnium doctorum calculis Lunæ occultæ ui id fieri conſtat. Etenim illa oriente, intumeſcit Oceanus, & admiranda undarũ mole onerat littora. Vbi uerò lineã meridianam attigerit, ſenſim unda labitur, donec ad occiduum horizontẽ deſcẽdat. Illa demerſa, rurſus Oceanus intumet, repetitq; litus, donec oppoſitum me*B *dia noctis parallelũ ſub terra tangat, quo puncto altiſsima unda eſt. Illa hanc lineam ortum uerſus ſuo meatu tranſgreſſa, ſubducit ſe iterum Oceanus, ingensq; ſpatium alicubi efficit, ut è ſummis littoribus fluctus quibaſdam in locis, aut uix, aut non cernantur. Vbi uerò luna ad ortum ſupra horizontem ſe erexerit, repetit aqua terram, & nota littora ſed alibi tardius, alibi citius ut paulò antè dixi, littora complet, pro ut à poli Arctici recta linea propius accedunt, receduntq; terra ad ortum. Quoniam autem Luna celerrimo ſuo meatu Zodiacum percurrit, obſeruatum eſt præterea per ſigna eius motum uariari, ſimul & cum eo, reciprocationũ æſtus mutari, atq; ullo tempore ſimul exiſtere. Adhæc, curſus recurſusq; maiores, aut minores fieri, ut illa uel illuniis ſit, uel in cornua ſurgat, uel ſemiplena iaceat, uel orbe plena ſe attollat, perpetua obſeruatione notum eſt. Plenilunio tamen altius inſurgit Oceanus, quàm incremento, aut decreſcentibus eius partibus. Quo tempore omnia maria purgari, etiam Plinius teſtatur, quamuis Italus. Permagni etiam refert, ad quã cœli plagam, ad Auſtrũ ne, an ad Septentrionem Luna* C *ſua latitudine ſe attollat, aut deprimat. Ad hæc, plurimũ intereſt, quibus ſignis in ipſo meatu ſe coniungat, quæ oppoſita habeat, & quot angulos peruagetur. Hinc fieri uidemus ut interdum inexpectati fluctus ſuperueniant, aggeres perrumpant, agros, uicosq; mergant, et abſorbeant, maximè, ubi Thraſcias uiolento flatu Oceanum miſcere cœperit. Strabo Geogra. lib. primo, ipſum mare animantibus ſimile eſſe coniectat, ut enim animantia ſpiritum aſsiduè admittunt, ſic mare in ſe, & ex ſe recurrens, quadã agitatione mouetur. Sic Strabo. Sed ut dixi, rectiùs hic æſtus in Lunæ mutationes, ut in cauſſam propinquã, referendus eſt, quàm ad uentum, aut aliud aliquod ſidus. Baſilius Magnus lib. cui titulum fecit Hexameron. Et æſtus etiam maris, inquit, accedẽtes, recedentesq; partim in Euripis, partim in Oceano lunæ mutationibus euenire, luce clarius conſtet, ut quos ordine lunæ ſequi reditus ab incolis eſt cõpertũ. Hanc in ſententiã Baſilius, Plinius, præterquam, quod reciprocationem pluribus modis fieri dicat, in cauſſa etiam eſſe Solem, Lunãq; ſcribit. Idem citat Pythiũ Maſſylienſem authorem, octingenis cubitis ſupra Britanniam intumeſcere æſtus.* Ad ortum. *non ultra Scandiam peruenit. Sed reuera (ut noſtrates nautæ referunt) ad eum Oceani locum, qui Germanica*

appellatione

A appellatione uocatur, hes Rif. Ad occaſum circa Sequanæ fauces conſtringuntur ab Oceano Hiſpanico. Plinius exiſtimat, propter diſpares ſiderũ exortus in quoq; tractu, in pleriſq; æſtuarijs diuerſos æſtus exiſtere, diſcordes quidem tempore, at nõ ratione, ut in Syrtibus in mari Libyco. Rurſum quorundã eſſe priuatam naturam, ut Euripi Tauromnitani. In Eubœa ſepties uno die, ac nocte reciprocant, id quod Strabo etiam lib. 9. non diſſimulat. De ipſo Euripi refluxu, inquit, tantũ ſolummodo dicere ſatis eſt, quod die quolibet, ac nocte ſepties curſum tranſmutat.

Sidere mo. ſ.] Planeta aliquo, ſiue ſigno, quo agitetur, an impulſu ſtellæ polaris retrahatur tanquam ad mũdi centrum, atq; inde ſua mole grauis relabatur ad littora. Tethyos unda maris Oceani unda ſenis horis accedat, ac totidem decedat. Titan.] Plinius Solem unà cum Luna in cauſſa eſſe arbitratur, ut modo oſtendimus.

Quærite quos a.] Cõſulite Philoſophos, & phyſicos qui rerũ omniũ naturã curioſè explorant, & penitus inueſtigant. At mihi ſemi.] Sic mihi obſcura. Rura Nemetis.] Nemetes Belgicæ populi ſunt, & Germanicæ nationis hodie Metẽſibus finitimi, ſed Galliæ tractũ incolẽ-B tet citra Rhenũ, ubi hodie eſt Spira, inter Argentoratũ, & Moguntiam in Halſatia, unde Halſaticũ uinum tranſmittitur. Erant hæ tum urbes celebriores Romanorum præſidijs firmatæ contra Germanos, Mogontiacum, Nemetũ, & Vangionum, Spira ac Vuormacia, unde poëta uериſimiliter præſidia deducta in Italiã canit. Sulpitius Monethis, interpretatur'q; eum populũ Germaniæ qui ſub Arioniſto contra Cæſarem militauit. Micyllus, Sed uidetur, inquit, non ſolum quãtitas & metri ratio huic lectioni refragari, ſed & orationis ἀκολουθία. Cur enim poëta ex abrupto adeò relicta Aquitania ad ripam Rheni diſcederet, eademq; uix modicè ſalutata, repente, ac deniq; ad Aquitanos rediret? præſertim enim Nemetum qui ad Rhenum habitarunt mentionem rectiùs infrà inter Vangiones, Treuiros & Batauos facere poſſet. Fortaſſe igitur, nõ Nematis neq; etiam Monethis, ut quidam pro illa ſubſtituunt, ſed Nemoſii legendũ, quo nomine metropolis Aruernorum olim, ut Strabo author eſt, dicta fuit, in ripa Ligeris ſita, qui fluuius in Oceanum Aquitanicum exit, & altera parte Aquitaniam ipſam cõcludit. Neq; puta obſtat, quod Aruernorũ infrà ſeorſim quoq; meminit poëta, quã-C do hoc ſæpe fieri uidemus, ut eodem loco, & genus, & ſpecies recenſeantur. Meminit & Pli. Nemoſſorum, inter Aquitaniæ populos, lib. 4. cap 19. niſi quod ibi Nemeoſi, pro Nemoſi legitur, contrà quàm Strabonis lectio habet. Is enim Ἀρουέρνοι δὲ, inquit, ἱδρύνται μὲν ἐπὶ τῷ Λείγηρι, μητρόπολις δὲ αὐτῶν ἐστι Νεμωσσὸς ἐπὶ τῷ Λείγηρι κειμένη. Hæc Micyllus eruditè, & uerè. Nam Satyros ſtatim, ut & Bituriges Aquitaniæ populos ſubiungit. Carminis quantitas ui, Nemetis, repugnat, id quod conſtat, niſi quis ectaſin uelit obtendere. Quod ad ἀκολουθίαν poëta in catalogo illũ fermè ſeruat ordinẽ, ut modò in Gallia uerſetur, ſtatim in Hiſpania, unde tranſcurret in Germaniã. Nemoſii, tenendum ducerem, maximè cùm in Aquitania nonnihil hæreat, ſi unius exemplaris toto orbe teſtimonio affirmari poſſet. Satyri.] Satyrũ obſcurum uel hinc amnem eſſe conſtat in Aquitania, quod nulla uſquam eius apud authores extet celebris mẽtio. Eoq; libentiùs aſſentior Aquitaniæ eſſe, quæ d claros eius regionis populos connumeret. Alioqui Satyri ſunt (ut hoc quoque obiter adſcribatur) animalia in libidinem prona, ſic appellata à membro uirili, quod σάθην Græci appellant. Atque hæc animalia quadrupedia ſunt perniciosa in ſubſolanis Indorum montibus, humana effigie, caprinis pedibus, & corpore uilloſo. Et nihil habent moris humani, ſyluis gaudent, ibiq; latitant, fugientes hominum commercia. Atque hos Satyr. ut Faunos, & Syluanos pro dijs ſylueſtribus coluerunt. In Hiſpania, quidam montes non procul à Pirenæis Satyri à Strabone dicũtur. Tarbellicus.] Plinius lib. 4. cap. 19. in deſcriptione Aquitaniæ, quæ inter Pyrenæos montes Hiſpaniæ, & Oceanum clauditur, Aquitanicæ ſunt, inquit, Ambulatri, Anagnutes, Pictones, Santones liberi, Bituriges liberi, Seſignani, cognomine Vbiſci, Aquitani unde nomen prouinciæ, Sediboniates. Mox in oppidũ contributi conuenæ, Bergebi, Tarbeli quatuor, Signani, Cocaſſates, Sexagnati, Venami. Cæteri proximi ſunt Bigerronibus, Sentiatibus, Vocatijs, & Taruſatijs. Aequor.] Sunt enim Tarbelli maritimi, unà cum tribus alijs memoratis populis. Strabo ἔχουσι δὲ Ταρβέλλοι τὸν κόλπον, παρ' οἷς ἐστι τὰ χρυσεῖα σπουδαιότατα. ἐν γὰρ βόθροις ὀρυχθεῖσιν ἐπὶ μικρὸν, εὑρίσκουσι καὶ χειροπληθεῖς χρυσίου πλάκας, ἔσθ' ὅτε μικρᾶς ἀποκαθάρσεως δεομένας, τὸ δὲ λοιπὸν ψῆγμά ἐστι καὶ βώλους καὶ αὐτὰς κατεργασίαν οὐ πολλὴν ἔχουσαν, id eſt. Tarbelli ſinum tenent, apud quos auri fodinæ ſunt ſedulæ. In foueis, & puteis modicè foſſis, inueniuntur cruſtæ aureæ & tabulæ, quæq; tenui ad modum expurgatione indigent. Reliquũ autem, niſi pſegma eſt, hoc eſt, arena, unde fit aurum ſcobs aurea, & gleba, quæq; non habent, requirunt'q; magnam ſubactionem. Santonus] Qui Plinio Santon, hic Santonus à poëta uocatur. Pictones, Santones, liberi inquit, Aquitaniæ populi ſunt Santones, finitimi Toloſatibus, & Petrogoris, Engoliſmenſibus, Pictonis in prouincia Burdegalenſi: retinet'q; etiamnum nomen in prouincia Romanorum, ubi cathedra epiſcopes eſt.

Gaudetq; amoto hoſte.] Quamuis toto eo decennio Aquitanos Cæſar grauiter afflixerat, ad poſtremum in Italiam tranſcenſurus, Dumnacum ingenti ſtrage ad Ligerim profligauit: inde Carnutibus in deditionem receptis à Fabio, & pleriſq; urbibus maritimis, quæ Armoricæ dicebantur, Vxellodomo poſt difficilem obſidionẽ, oppido potitus, Drapete qui in uinculis erat inedia confecta in Aquitaniam demũ rediji. Comio, qui unus Gallorum ducum in armis adhuc erat datis Antonio obſidibus, ueniam meruit, inde in Italiã conceſſit. Quare dicit, Aquitanos gauiſos fuiſſe, quod hoſtis Romã repetiuiſſet.

Et Biturix, longiſq; leues a Axones in armis
Optimus excuſſo Leucus, Rhenuſq; lacerto,
Optima gens flexis in girum Sequana frænis:
Et docilis rectoe b monſtrati Belga couini:
c Aruerniq; auſi Latios ſe fingere fratres.
Sanguine ab Iliaco populi, nimiumq; rebellis
Neruius, & cæſi pollutus ſanguine Cottæ.

Adjiciatur & illud de Santonibus, antequam ad Bituriges perueniamus. Quoniam autem Tarbellicũ dixit littore ſuo Oceanum claudere, à Garumnæ fluminis excurſu, qui multiplicibus amnibus grauis è Pirenæis iugis ortus, deuoluitur in Oceanum uno oſtio, illud latus, uſquam, atq; ora Cantabricæ

a al. Sueſſõnes, aut Suaſſones.
b al. roſtrati.
c al. Aluernis.

Et qui te laxis imitantur Sarmata braccis
Vangiones, Batauiq; truces, quos ære recuruo
Stridentes acuere tubæ. quà Cinga pererrat
Gurgite, quà Rhodanus captũ uelocibus undis
In mare fert Ararim, quà mõtibus ardua ſummis
Gens habitat cana pendentes rupe Gebennas.

bricæ contraria, quæ alij, atq; alij populi media habitatur, deflectitur à Santonibus in occaſum. Et Bituris.] *Diximus è Plinio, Bituriges liberos eſſe Aquitaniæ populos ad Oceani non procul à Garimena fluuio. Burdeus. Hunc populum credo Lucanum nunc ſignificare, quod in Aquitania, & circa Narbonenſem prouinciam peruagetur, non autem inter Oecubos, Auaricum Burges. Sentit (ut uidetur) idem Glareanus Bituriges, inquit, Ptolomæus duplices facit, Vbiſcos, quos ad mare ponit uicinos Garumnæ fluuij oſtijs. hodie Burdeus uocant, & Oecubos, quorum oppidum Auaricum ponit quod Cæſar cepit, miſerrimeq; diripuit. Burges (in Berry) Heduis occidentaliores. Biterich, uel Butzrich olim celticè dicti, & oppidum eorum Haberrich. Hæc Glare. Siue hanc, ſiue illam Biturigem hic Lucanus intelligit in Celtica eſt ea gens, cuius frequens mentio eſt apud Cæſarem in Aquitania, qui uno die 20. oppida incenderunt, ut illum commeatu, & populatione prohiberent. Huius populi metropolis erat Auaricum. Burges in Berry. Agri fertilitate nulli in Gallia cedit omnibus ferè ſuis partibus flumine, & palude perpetua cincti, trans Ligerim. Ipſa urbs Auaricum unum habet, & perangustũ aditum, Nouiduno uicinum oppido Biturigum, & Gennabi oppido Caruntum. Hoc eſt Auaricum, urbs nobiliſsima Biturigum, quam Cæſar Gallico bello obſidens, ſumma omnium rerum egeſtate tenebatur. Et tamen aggerem educebat latũ CCC. pedes altum LXXX. Erat'q; opus propemodum muris admotum, cùm nocte eruptione ex urbe facta, uix ab hoſtili incendio ſeruari potuerit. Ibi dimicatum fuit à ſecunda noctis uigilia, uſque ferè ad lucem. Compulſi retro in urbem, eam tueri aliquandiu coacti fuerunt. Tandem illa capta, adeo ira incluſum fuit, ut ex millibus, & amplius, qui intra muros erant, uix octingenti mortem euaſerint, qui primo clamore ſeſe ex oppido eiecerant.* Axones.] *Axon fluuius eſt in extremis Rhemorum finibus Auſonius: in Moſella.*

Non tibi ſe Liger auferet, non Axona præceps

Axona legit Cæſar loquens de fluuio, cuius accolas Axonas uocat. Leues in lon.] *Agiles, Sulp. inquit in haſtis longioribus. Videtur potius in longis armis dicere, in lõgo bello, quanquã Sulpitij expoſitio nõ reijciẽda eſt. Cũ Cæſari cũ Belgarũ innumerabilibus copijs bellũ haberet, nec cum ijs cõfligere cogeretur, Axonam fluuium in extremis Rhemorum finibus tranſgreſſus. in ulteriori ripa metatus fuit. Aberat inde Rhemorum oppidum Labrax 8. M. paſ. Belgæ poſtea ad Axonem contenderant, eo conſilio ut parte exercitus in Rhemorum fines tranſgreſſa, eos latè popularentur. pontem'q; à tergo Romanis reſcinderent. Glareanus, Axones, inquit, malo cum Sulpitio legere, pro accolis Axonæ fluuij, in Rhemorum finibus, ut eſt apud Cæſarem, quàm Saxones, ut codex habet Aldinus. Nihil enim hic de Germaniæ populis agit. Et Saxones etiam media correpta eſt, apud Claudianum non uicem authorem. Et* σάξονες, *in Græco Ptolemæi codice, ò paruo legitur. Cæterùm ad Axonam redeo, ubi Belgæ longo prælio fatigati, numero ad V. C. M. armatorum, & amplius cùm præda eſſent impediti, capto conſilio, ſine prælio inde diſceſſerunt, & quidem trepidi cum magna*

*ſtorũ clade. Nam Nu*A *midarum, & Cretenſium ſagittariorũ ui penè obruti fuerunt. Sunt qui legunt, pro Axones Sueſſones. Haud ſcio, an Sueſſones, ſiue Sueſiones ad hunc locum pertinent. Sunt tamen fratres & conſanguinei Rhemorum 12. oppidorum populus. Eo tẽporequo Cæſar ibi bellabat, Galbã regnaſſe ferunt, & poſt Caroli Magni tempora multos reges ibi coronari ſolere. Vt ut eſt, propter memorabilem illam pugnam ad Axonam fluuium, Axones legendum uidetur.*

Leucos.] *Leuci finitimi ſunt Lingonibus, & Sequanis, qui Burgũdiæ Mediomatricibus, qui Metenſes ſunt & prouinciæ Treuirenſi. Hodie Tulenſes appellantur in Lotharingia, Glareanus, Leucorum oppidum eſt, Tullũ, inquit, hodie in Lotharingia, ut & apud Ptolemæũ proditũ, quod ipſi olim ad Diuũ Manſuetũ in ſuburbio eius oppidi, in uetuſtiſsimo membranis pernotatum codice.*

Rhemusq;.] *Rhemi inter Belgas proximi Celtis fratres, & conſanguinei quodammodo, adeo'q; proximi Sueſ*B *ſionibus, cum quibus eodem iure, & ijſdem legibus utebãtur, unum magiſtratum cũ ijs habentes, finitimi Viromãduis, Treuiris, Metenſibus. Catalaunenſi, & Laudunenſi diœceſibus, ac ſylua Arduẽna. Hic Gallorũ reges inunguntur. Hos deſcribit à iaculandi peritia, & membrorum agilitate.* Gens Sequana]*ab equitãdi peritia commutatus Burgundici finitimi Heduis, Heluetijs, & Lingonibus & Rheno. Hos à Narbonenſi prouincia Rhodanus hinc, inde Heluetiorum iuga dirimunt. Ab ea parte Heluetijs finitimi ſunt, ut dictum eſt. Itaq; hi tantũ Sequani dicuntur, qui à Rhodano prope urbẽ Bellicenſem, & Veſontiũ clariſsimam Sequanorũ urbem ad ultimos cardines diœceſis Ferretenſis, Argentinæ, & Rheni, nomen à Sequana amne traxerunt, aut certè ipſe amnis à gente Sequanorũ.*

Belga.] *Suprà demonſtratum eſt. Belgas à Septentrione Oceano claudi: ac occaſu Sequana fluuio: ab ortu Rheno, uel Plinio, Schalde. Cæſar ſcribit, à Rhenis cognitum fuiſſe. à Germanis Belgas ortos, qui ſoli feracitate allecti, alij alijs temporibus Rhenũ tranſgreſſi, eam terram occupaſſent, quæ Belgica diceretur. Totã gentem in* C *multa nomina diuiſam: ſed omnium opulentiſsimos Bellouacos, Sueſsiones, Neruios inſigni feritate populos, Tornacenſes hodie dictos: Atrebates, qui nũc partem Picardiæ tenent, Ambianos, & ipſos Picardiæ finibus incluſos: Morinos, Menapios, Bellocaſſes, Caſtletenſes, Caletos, Caduacos, Codruſos, Eburones, qui Leodienſes ſunt.*

Couini.] *Couinus uehiculum falcatum eſt, cuius multus uſus fuit apud Gallos, & Britannos, in prælio. Tacitus in uita Agricolæ. Media cãpi couinarius, (ſic enim dicitur auriga, qui couinũ regit, & qui ex couino pugnet) & eques ſtrepitu, ac diſcurſu complebant. Pompo. loquẽs de Gallis, & Britannis, dimicant, inquit, non equitatu modo, aut pedite, uerum & bigis, & curribus. Gallicè armati, couinos uocant, quorum falcatis axibus utuntur. Martialis 12.*

"O iucunda couine ſolitudo
"Carruca magis eſſedo'q; gratum
"Facundi mihi munus Æliani.

Auernis.] *Galliæ populi ad Ligerim teſte Stephano, finitimi Heduis, Biturigibus, et Borbonẽſibus, circa Lemouicas.*

A nices. Pli. deſcribēs Aquitaniā. Hic, inquit, Bituriges liberi, qui Cubi appellantur: dein Lemouices, Aruerni liberi. Quoniam autem Hedui uicini ſunt, poëta uidetur memoria lapſus, quod cùm liberi ſint, ſcribit eos fingere ſe Romanorum fratres, hoc eſt Troia oriundos. Hedui Aruernis, Biturigibus, Sequanis ac Sebuſianis finitimi in Celtica quorum terram Burgundiones nunc tenent, Romanorum fratres dicti fuerunt. Caput gentis Auguſtodunū, uulgò, Auſtun. de quo legere eſt Taci. lib 3. Cornel. Taci. lib. 11. Qui primi Hedui ſenatorū in urbe ius adepti ſunt, inquit, datum id fœderi antiquo & quia ſoli Gallorum fraternitatis nomen cum P R. uſurpant. Cic. ad Atticum, Heduorum fratrum P. R. meminit. Rebellis Neruius.] Neruij inter Belgas ferociſſimi populi ſunt, quos Cæſar non ſolum ſumma difficultate, ſed magna ſuorum clade etiam ſuperauit. Tornacenſes hodie dicuntur finitimi Atrebatibus, Ambianis, Morinisq́; quorum meminit Cæſar. 2 comment. libro. Victo Belgarum innumerabili exercitu, ac ſoluto, poſtremò in Neruios mouit. qui ad illud bellum L. M. armatorum contulerant. Nullus olim ad eam gentem mercatorum aditus fuit, nulla commercia, neque
B uina, neque ea, quæ ad luxum pertinent, patiebantur ſibi importare, quod perſuaſum haberent huiuſmodi rebus hominum mores corrumpi, & omnem animi uim, ac corporis labefactari. Hi Belgas incuſabant, quod tam facilè deditionem feciſſent: ipſi cum Atrebatibus, & Viromanduis, numeroſo exercitu inſtructi ſuper Sabim fluuiū conſederunt. Hodie Sambre dicitur. Cæſar fluuio ſuperato, primum equeſtre prælium miſit: inde omnibus utrinq; copijs atrociter concurſum fuit, ut Romana acies in fugam inclinaretur. uno ſigno amiſſo, & Centurionibus quartæ cohortis ad unum interfectis, cæterisq́; grauiter uulneratis. Tum Cæſar accepto gregarij militis ſcuto, appellatisq́; centurionibus, qui proximi aſtabant, in mediam hoſtium aciem perrupit. Huc legio decima ſecuta tantum Romanis audaciæ addiderunt, quantum metus Neruijs fuerat iniectum. Horum interim tanta fuit uis, & uirtus, ut prius paſſim cæderētur, quàm pro uictis ceſſerint. Pauci, omnibus deletis copijs, prælio effugerunt. Ita Neruiorum rebelli gente extincta, ſenes, qui cum pueris & mulieribus in æſtuarijs relicti fuerant, ad Cæſarem miſerunt oratum ueniam, qui miſericordia motus non ſolum eam dedit, ſed
C finibus ſuis, & oppidis uti permiſit. Ex DC. Senatoribus, tres tantum ſuperfuerunt: & ex LX. M. armatorum, tantum quingenti. Cæſi poll. fa. Cottæ.] Cæſar ex Britannia reuerſus, copias multifariam partitus, alias aliò in hyberna diuiſit, quod frumentum eo anno ob ſiccitatem parcius prouenisſet. Titurius Sabinus, & Arunculus Cotta in Eburones cum quinq; cohortibus hyemare iuſſi fuerunt. Hi, cùm hybernacula adhuc non ſat ualidè munita eſſent, ad frumentum ex proximo conquirendum conuertuntur. Ibi ſubita defectione lignatores oppreſſi fuerunt. Inuaduntur caſtra, defenduntur acerrimè inuicem à Ro. Cùm aperta uis non procederet, Ambiorix fraude duces Ro. ad ſe accitos aggreditur. Commemoratis Cæſaris beneficijs multis in ſe, & ſuos, fingit nunc tempus adeſſe, quo cumulatè illi gratiam referre poſſit. Coniuratum ab uniuerſa Gallia, ut Cæſaris legiones hybernatim, uno die diuerſis locis expugnent. Et mox Germanorum uim crederet ſe ſuperuenturam. Vt ipſe in Cæſarem iam gratus eſſet, dimiſſurum ſe duces cum cohortibus ſi ſe ad Ciceronem, uel Labienum conferre uellent: maturandum conſilium eſſe. Sabinus author erat continuo decedendi, ſi omnis Gallia, & Germania in ipſos conſpiraſſet. Cotta caſtra tenēda cenſebat, quod ſatis munita eſſent, neq; inopia commeatus premerentur. Tandem Sabini potior uiſa fuit ſententia. Et poſtridie longo, & incōpoſito agmine egreſſos, Galli è profunda, & ſyluoſa ualle undiq; adoriuntur. Pugnatum ibi fuit acriter, à prima diei hora uſq; ad octauā. Cotta grauiter uulneratus fuit, multis circà centurionib. cadētib. Sabinus accepta fide ab Ambiorige, poſitis armis cū aliquot tribunis & cēturionibus, deditionē fecit, ſed ſtatim omnes in Ambiorigis conſpectu trucidati fuerūt. Inde Ambiorix in Aduaticos, & Neruios profectus, eos hortatur, ut liberandæ Galliæ cauſſa, ſecum arma capiant. Hi adorti fuerunt legionem, quæ cum Cicerone erat, ſed res hic multò magis prouiſa fuit, ut aduerſus omnes hoſtium artes, & oppugnationes fortiter defenderentur, maximè ubi ille accepiſſet literas Græcè ſcriptas à Cæſare, quibus ſignificabatur, ſe paulò pòſt ſubſidio illi ad futurum. Iam & Carnutes, abſente Cæſare, de communi Galliæ conſilio Genabum dato ſigno concurrerant, ciuesq́; Ro, qui negotiandi cauſſa, ibi conſtiterant, & inter eos C. Fuſium Cottam honeſtum equitem Rom. qui iuſſu Cæſaris rei frumentariæ præerat, interfecerant, & eorum bona diripuerant. Qui te Sar. imi. la. br.] Itaque poteſt hic Arunculeius Cotta, uel C Fuſius Cotta intelligi, qui à cōmuni Galliæ totius frequentia cæſus erat. Iam uerò uidendum eſt, num amphibolum, aliò, quàm ad Neruios referri poſſit: ut reliquum uerſus non ad Neruium, ſed ad diuerſum populum ſit referendum: at particula copulatiua, &, non ad, rebellis Neruius, reſpicit polluens, ſed ad Eburonem, ubi hyemabant Rom. cohortes & à quibus initium cædis authore Ambiorige fuit ortum. Sarmata lax. brac.] Braccatam Galliam, periphraſticè per auerſionem dicit. Gallia in duo latera. Lacu Lemano, & Gebennicis montibus diuiſa, altero Thuſcum mare attingit, altero Oceanum. Rurſum hinc à Varro amne, hinc à Rheno ad Pirenæum, uſque ſaltum extenditur. Porrò Thuſco mari proxima pars, aliquando Braccata fuit dicta, poſtea Narbonenſis prouincia, ſiue Gallia, culta magis, & conſita. Vrbium opulentiſſimæ ſunt, Vaſeu Vocontiorum: Vienna Allobrogum: Auenio: Cauarum: Arecomicorum, Nemauſus. Toloſa, Tectoſagum. Secundanorum, Arauſio: Sextanorum, Arelate: Septimanorum, Biterra, & Martius Narbo, unde prouinciæ nomen eſt. Iam uerò, Braccata dicta fuit, à braccis, ei prouinciæ peculiaribus ueſtibus. Eſt autem bracca, ut quibuſdam placet, ueſtis fluxa, & intonſa, ac uarij coloris. quibus utebantur ſub frigida plaga gentes Sarmatarum, ut eſt apud Diodorum libro 6. à quibus Narbonenſis prouincia, id ueſtis genus mutuata, nomen accepit quod ueſtes ferret intonſas & uarij coloris. Alij tradunt braccam fuiſſe ueſtem, quæ totum corpus ita tegat, à ſummo uertice uſque ad imos pedes incluſos, ut nihil humanæ cutis conſpiciatur, præter nudam faciei partem illam, qua uidemus, ut oc etiam ueſtiatur. Hoc ueſtis genus Sarmatis peculiare fuit, propter perpetuæ hyemis ſæuitiem. Ab his poëta periphraſticè Gallos id ueſtis genus petiiſſe demōſtrat. Sarmata.] Duplicem Sarmatiam ueteres fecerunt, Aſiaticam, & Europæam. Aſiaticam, quæ trans Tanaim, & Mæotide in ortum excurrit. Habet ſuos cardines à meridie Danubium, à Septentrione Oceanum: ad Ortum, Tanaim, Mæotida & Pontum ab occaſu Germaniā.

Pompon lib.3 cap.4. Sarmatia, inquit, intus, quàm ad mare latior, ab iis, quæ ſequuntur, Viſtola amne diſcreta, quà retrò abit, uſque ad Iſtrum flumen, immittit, gens habitu, armiſq́, Parthicæ proxima, & ut cœli aſperioris ſunt, & ingenij ita. Non ſe urbibus tenent Scythæ, neq́ ſtatis ſedibus. Cætera, quæ huc pertinent, ſtudio prætermitto, ut iſta ſatis ſint, ad huius loci explicationem. Vangiones.] *Vuormacienſes in ripa Rheni, quorum urbes, ut Spira, & Moguntia, tum celebres erant quæq́ præſidijs Romanorum, firmatæ contra Germanos.* Batauiq.] *Populi inter duo Rheni brachia incluſi: quicquid enim ſoli inter Rhenum, & Vuaalim, uſque ad Oceanum medium eſt, partim Gelræ ditionis, partim Hollandicæ, uſq́ ad Oceani littora, Bataviæ appellatione continetur. Hæc gens, ut bellis ocissima quondam inter Germanos habebatur, ita inelegantia ingeniorũ infamis erat. Vnde in agreſtem, & inelegantem ac tetricum iactatum fuit β:τάϊνον οὖς, id eſt, auris Batauа Martial.*

Tu'ne es, tu'ne, ait, ille Martialis
Cuius nequitias, iocoſq́ nouit
Aurem, qui modò non habet Batauam?

Eraſmus dicit, nonnullos mutaſſe, pro Batauam, ſeuerã. Cattorum pars erat, qui domeſtica ſeditione pulſi, extrema littora oræ Gallicæ cultoribus uacua, adeoq́ totam inſulam inter duo prædicta flumina ſitam, occupauerant. Gens adeo bellis Germanicis exercitata, præter domeſticas opes, ut cùm ſocietas illi cum Imperio eſſet, uiros tantum, & arma ſubminiſtrarent. In hac inſula mea patria Monſfortia ſuo principi paret, ad riuulum obſcurum Iſelam, in diœceſi Vltraiectina. Truces.] *Truces, inquit Eraſmus, opinor Lucanus appellat Batauos, ut Vergilius, acrem Romanum. Alioqui, ſi præſentis temporis quis rationem ſpectet, quod ad mores attinet, nulla gens, uel ad humanitatem, uel benignitatem propenſior eſt, & cui minus agreſtis truculentia adſit, & plus elegantioris literaturæ, ut eum uenia id adijciatur.* Cinga per.] *Cingam tradunt authores fluuium eſſe, qui ex Pirenæis montibus ortus, in Iberum influit. Sulpitius dicit eos intelligi, qui contermini ſunt Hiſpaniæ. Ergo Toloſanos aut Gaſcones, & Aquitanos innuit. Sed non ſit uerisimile. Cæſar libro primo de bello Ciuili ſcribit Trebonio & Bruto ad Maſſyliam relictis, poſtea caſtra inter duo flumina Sicorim, & Cingam ſe habuiſſe. Cinga non perterrat proximos Hiſpaniæ populos, & minus procul à Narbonẽſi prouincia abeſt.* Rhodanus rap.] *Oſtendimus paulò an-* A *tè, eum non longè à Rheno & Danubio, oriri, circa fines Sedunenſes: deinde lacu Lemano exceptum, rurſum eadem uaſtitate, qua influxit, egredi, inde in Occidentem tendere, & aliquandiu Gallias dirimere, ac ſtatim curſum in meridiem uertere, ac ſubinde grandiorem factum, Arari, Iſara, & Druentia, inter Volcas, & Cauaras in pelagus duobus ut minimum oſtijs, Tyrrhenum effundi.* Araris.] *uerò, ſiue Arar nomen habet (ſi Plutarcho credimus ἐν τῷ περὶ ποταμῶν) παρὰ τὸ ἁρμόσαι, ab applicando, quod in Rhodanum deferatur per Allobroges: nunc Laſone dicitur. Oritur in extremis finibus Burgundiæ, & Lotharingiæ, non procul à Voſego monte, interſecatq́ comitatum, ac ducatum Burgundiæ. Delatus uſq́ ad Lugdunum, à quo Lugdunenſi Galliæ nomen eſt, Rhodano tam ſedatè leniterq́ fluens, ut in utram partem feratur, uix dignoſcas, mixtus, nomẽ amittit.* Mare.] *Thuſcum, ſiue Tyrrhenum.* Gebennae.] *Gebennici montes ſunt, inter Aruernos, & Heluios, medij, ab ea parte, qua Cadurci, & Ruteni Aruernos ſpectant. Per hos Cæſar, niuibus militari opere diſcuſſis, ex improuiſo in Heluetios irrupit, quiduis potius ueritos, quàm hyeme media* B *Gebennam hoſtibus patere. Plin. lib.3. cap.4. Narbonenſis prouincia, inquit, appellatur pars Galliarum, quæ interno mari alluitur, Braccata antè dicta, amne Varo ab Italia diſcreta, Alpiumq́ ſaluberrimis R. Imp iugis. A reliqua uerò Gallia, latere Septentrionali, montibus Gebenna & Iura. Poëta hoc loco, numero plurali, pro oppido in ipſis montibus uſus eſt. Henricus Glare. Quatuor hæc nomina inquit, Genua Geneua, Genabum & Gebenna, multum difficultatis non attento lectori ingerũt, quare de his obiter differendum. Genua enim Ligurum caput eſt: ad mare Liguſticum: Geneua uerò, Allobrogum eſt, ad oſtia Lemani Lacus, cuius lib.1 commentariorũ meminit Cæſar. Illic enim pons ad Heluetios pertinebat Genabum, Carnutum oppidum eſt, ad Ligerim fluuium: hodie (ut quidã ſcripſêre) Aurelia. Demq́ Gebenna mõs, q Heluios, (caue legas Heluetios) ab Aruernis ſeparat, ut eſt apud eundẽ Cæſarẽ lib 7. Ab annis nunc ſeptingentis, opinor, hæc nomina miré confuſa fuerunt ut Gebenna mons pro urbe Geneua: item pro oppido Genabo, uſurpatum ſit nomen: & Genuam multi Ianoam nominarent, per ignorantiã huius diſcriminis iam uſitenſi. Qua in errore etiam* C *hic eſt Badius.*

To quoque Tre.] *Auerſio ad Treuiros, quos dicit lætatos, bello mutata ratione hoc eſt, è Gallia in Italiam tranſlata Treuiri populi ſunt inter Belgas,*	Tu quoque lætatus conuerti prælia Treuir. Et nunc tonſe *a* Liger, quondam per colla decora Crinibus effuſis toti prælate Comatæ. Et quibus immitis placatur ſanguine diro Teutates, horrensq́ feris altaribus Heſus: Et Taranis Scythicæ non mitior ara Dianæ.	*uirtutis exiſtimatio inter Gallos erat: ue? ob id quod & equitatu, et peditatu ualerent Treuirorum præſul inter Septemuiros Imperij nõ extremũ locum tenet.*

a al. Ligur.

finitimi Germaniæ, Neruijs, Menapijs, Eburonibus, Rhemis, & Mediomatricibus: gens uetuſta, retinenſq́ etiamnũ hodie ſuum nomẽ, apud quos inſignis olim cognoſcendarum cauſſarum, P. R curia Treuirorũ cognominata fuit. Extenditur eorum ditio uſq́ ad eum Rheni pontem, quo Cæſar flumen iunxit. Vtuntur Germanica lingua neque olim ad imperata faciendum, niſi exercitu coacti adduci poterant. Propter uicinitatem Germaniæ ob eius naturæ mores, ac propter perpetua bella, quibus exercebantur, tum feritate, tum cultu nihil differebãt. Magna borũ

Auguſta Treuirorũ uetus Imperat. ſedes fuit. Glareanus non ineptè hic philoſophatur de Treuiris. Treuir, inquit: per tertiã uocalem in ſecunda ſyllaba, Romana enim conſuetudo, per ſimilitudinem uocis Leuir. Sed apud ueteres Gallos per ſecundam fuerat uocalem: Conſueuerunt enim Galli populorum nomina in er, non in ir, proferre: qualia ſunt, Gelner, Belger, Haelentaner, Treuer, Heluetier, Helbetter, Heimner, Sungower, Hatnwerner, Rauchecker, Tribacher, Vaner, Burgricher Apud Ro. ita Celtæ, Bolgæ, Aquitani, Treuiri, Heluetij, Heleutaii, Hedui, Sequani, Ar-

A ni, *Aruerni, Rauraci, Tribocchi, Veneti, Bituriges. Hic ui de quàm balbutiant Romani, qui omneis barbaros uocabant, ipſi barbariſsimi. Multa in eandē terminationē etiā Germani, ſed praterea in en proferunt. Sachſen, Schwaben Francken, Meyſſen, Frieſen, Pomeren, Merchen, Turingen, Polen, Bremen.* Ton ligur.] *Aliàs Liger, dubitat etiā Glareanus, num Liger, an Liger ſit legendū, pro accola Ligeris: Sulpitius cenſet legēdū eſſe Liger, cui ego quoq acceſſerim. Oritur Liger qui & Ligeris è Cemenes montibus in finibus Aruernorū. Heduos à Biturigibus interſecans, non procul à Pictonibus in Oceanum Britannicum exit. Caſ lib. 7. de Bell. Gallico, Liger ex niuib. creuerat. Et paulò pòſt. Magnis itinerib. ad Ligerim peruenit. Gallicè Loire. Et ſum hic poëta in Gallia uerſetur, atq adeo Comata, num Liger in Ciſalpina Gallia à Comata oriundus amplius fuerit comatus, in dubium trahitur. Liguria eſt uerò à Macra fluuio, qui finis eſt Hetruria, Ligures ſiti ſunt, uſq ad Varum amnem, quorū urbs hodie longè clariſsima Genua eſt, cum celeberrimo portu. Ipſa Liguria multis locis nemoroſa. unde materia ad nauialem fabricam præcipuè petitur. Arbores reperiuntur*
B *tanta craſsitudine, ut per diametrum octonos pateant pedes, gens ferox, ac truculenta, & ad rebellandum nata, quæq diu arma Ro. exercuerit. Victitant pecore, lacte, & hordeacea potione, ut quidam ſcribunt. His finitimi ſunt Thuſci, à quibus Thuſcum mare nomen habet, à Græcis Tyrrheni appellati: opulentiſsima quondam Italiæ gens, & quæ plurimum terra mariq pollebat, inter omnes Italiæ populos.* Tonſe lig.] *Oſtendit Ligures Celtica populos ſua tempeſtate copiia attondiſſe, ſed olim capillitiū nutriuiſſe.* Comatæ.] *Galliæ omnis Gallia uno nomine comata appellata fuit, teſte Plinio. Nam cum in tria populorum genera diuiſa ſit, qui maximè omnibus diſtinguuntur. Schalde, Sequana, & Garumna, quæ pars inter Sequanam, & Garumnam media eſt, Celtica appellatur, ſiue Lugdunenſis. Hic Liger eſt, de quo nunc agit poëta: A' Garumna uſq ad mare Thuſcum Aquitania eſt, antè Aremorica dicta. Quoniam autem uniuerſa Gallia coma delectata quondam fuit, Comata Romanis fuit dicta, niſi quod Narbonenſis prouincia Braccata fuerit nuncupata, ut modò annotatum eſt. Adhæc ita diſtinguitur Gallia, ut Togatam Liguriam, Comatam Burgundiam uo*
C *cent, & eam regni partem, quæ propriè Francia dicitur: & Braccatam Narbonenſem. Quod ſi legas Liger, nō fuerit fortaſſe inſcitum. Sunt enim Galli Ciſalpini ipſi Ligures, & à Gallis oriundi, quos dicit uirtute Comatis prælatos.* Teotates pl. ſ. di.] *Teutates, Mercurius Gallorū lingua, qui humano ſanguine placabatur. Nam pro uictimis homines immolabant, miniſtriſq ad ea ſacrificio utebantur Druidibus. Huius plurima habebant paſsim ſimulachra. Hunc omnium artium inuentorem ferebant: hunc uiarum, atq itinerum ducem, hunc ad quæſtus pecuniæ, mercaturaſq habere uim maximam arbitrabantur.*

Alij immani magnitudine ſimulachra habebant, quorum contexta uiminibus membra uiuis hominibus complebāt, quibus ſuccenſis circumuenti homines flamma exanimabantur: quoſdā ſagittis conficiebant: & intra ſacras ædes, patibulo ſuffigebant teſte Strab. Placabant omnes deos humano ſanguine, quos non reconciliari arbitrabantur, niſi uita hominis poneretur per Druidas. Sed audiamus ipſum Cæſarem lib. 6 de bello Gall. Natio eſt omnium Gallorū admodum dedita religionibus: atq ob eam cauſſam, qui ſunt affecti grauibus morbis, quiq in prælijs periculiſq uerſantur, aut pro uictimis homines immolant, aut ſe immolaturos uouent, adminiſtriſq ad ea ſacrificia Druidibus utuntur, quod pro uita hominis, niſi uita hominis reddatur, nō poſſe deorū immortalium numen placari arbitrantur: publiceq habent eiuſdē generis inſtituta ſacrificia. Alij immani magnitudine ſimulachra habent, quorū contexta uiminibus membra uiuis hominibus complent, quibus ſuccenſis circumuenti flamma exanimantur homines. Supplicia eorū, qui furto, aut latrocinio, aut aliqua noxia ſunt cōprehenſi, grata Dijs immortalibus eſſe arbitrātur. Sed cùm eius generis copia deficit, ad innocentium ſupplicia deſcendunt. Et paulò pòſt. Poſt Mercuriū, Apollinem, & Martem, & Iouem, & Mineruā colunt. De his eandem ferè, quam reliquæ gentes habent opinionem. Apollinem morbos depellere, Mineruā operum, atq artificiorū initia tradere, Iouem Imperiū cæleſtiū tenere, Martem bella gerere. Huic, cùm prælio dimicare conſtituerūt, ea, quæ bello ceperint, plerunq deuouent quæ ſuperauerint animalia capta immolant, reliquaſq res in unum locū cōferunt. Hæc Cæſar & plura de eorū religione. Heſum.] *Quidā eum Martem crediderunt. Lactantius lib. 1. de falſa reli. cap 21. Apud Cypri Salaminē. inquit, humanā hoſtiā Teucrus immolauit idq ſacrificium poſteris tradidit, quod eſt nuper Hadriano imperante ſublatum. Erat lex apud Tauros inhumanā. & ferā gentem, ut Dianæ hoſpites immolarent, & id ſacrificiū multis temporib. celebratū eſt. Galli Eſum (ſic quidā ſcribunt citra aſpirationē) atq Teutaten humano cruore placabant. Ne Latini quidem huius immanitatis expertes fuerunt. Siquidem Latialis Iuppiter etiam nunc ſanguine colitur humano. Hæc Lactantius.* Taranis ara.] *Iouis ara apud Gallos. Eo nomine uocabant Iouem, cui etiā ſanguinis humano litatum fuit. Huius ara non mitior fuit. quàm ara Dianæ Tauricæ.* Scythicæ Dia.] *Dianæ Tauricæ ara in Scythia, cui quod peculiariter humanis hoſtijs delectaretur, hoſpites immolabātur, perinde, ut Teutatæ. & Heſo apud Gallos, Latiali Ioui apud Italos: eidemq apud Pœnos, apud Cyprios Ioui, ut nōnulli, Teucro. Saturnus in Latio eodē uictimæ genere ita cultus fuit, ut uiui de pōte Miluio homines in Tibrim ꝑcipitarētur: quod ſacrificij genus Hercules ita ſuſtulit, ut imagines deijceretur. Plurib. præterea alijs barbaris, carnibus humanis ſacrificatū fuit* Scythicæ.] *De Scytharum barbarie, alio loco dictum eſt.*

De diro ſacrificandi ritu apud Gallos modò dictū eſt. Sed priuſquā ad huius loci explicationem tranſeat ſtilus, aliqua de eorum moribus præſtruātur. Marti (ut dictum eſt)

Vos quoq, qui fortes animas, belloq peremptas
Laudibus in longum uates dimittitis æuum,
Plurima ſecuri fudiſtis carmina Bardi.
Et uos barbaricos ritus, moremq ſiniſtrum
Sacrorum Druidæ poſitis repetiſtis ab armis
Solis noſſe Deos, & cœli numina uobis
Aut ſolis neſcire datum. nemora alta remotis
Incolitis lucis, uobis authoribus umbræ

pugnaturi. quicquid uictores cepiſſent, uouebāt: & ob id in pleriſq Galliæ urbibus uiſebantur tumuli ſpolijs bello hoſtibus detractis conſtructi. Si quis ex præda furtim

 aliquid

Non tacitas Erebi ſedes, ditiſq; profundi
Pallida regna petunt, regit idem ſpiritus artus
Orbe alio, longæ canitis ſi cognita uitæ,
Mors media eſt, certè populi, quos deſpicit Ar- ctos,
Fœlices errore ſuo, quos ille timorum
Maximus haud urget læthi metus, inde ruendi
In ferrum mens prona uiris, animæq; capaces
Mortis, & ignauum eſt rediture parcere uitæ.

aliqd ſubtraxiſſet, graui ſupplicio afficiebatur. Quod uerò ad gẽtis antiquitatẽ, & mores attinet, *ſe ex Dite ducere originẽ perſuaſum habebãt.* Quãob rem initiũ feſtorũ dierum, ab ea nocte ducebant, quæ feſtã lucem anteceſſiſſet, quod crederẽt noctem Diti eſſe ſacrã. Porrò quod ad liberorũ educationẽ, eos in ſuum cõſpectũ non prius admittebant, quàm adoleuiſſent, ætasq; ea bello matura eſſet: turpè ducentes, puerum patri aſſiſtere. Viri æqua æſtimatione domeſticas fortunas ad uxoris dotem cõferebant. Viri in uxores uitæ, neciſq; poteſtatẽ, perinde, ut in liberos habebãt. Quod ſi qua ueneficij fuiſſet cõmiſſa, ea à mariti propinquis igni, horrẽdiſq; ſupplicijs extinguebatur. Reliquis, quæ ad mores Gallorũ attinent omiſſis, ad rem pergamus. Vos quoq;] Trãſitio ad auerſionem Gallorũ, quorũ ſacerdotes Gallia pacata ad intermiſſa ſtudia, & ſacra ſe conuertebant. Bardi] Duo hominũ genera maximè in honore erant in ea gente, Equites, & Druides: adduntur à quibuſdam, in primis à Strab. Bardi, & Vacies, quorum Vacies naturaliũ rerum cauſſis inueſtigandis dediti erant. Bardi uerò, laudationibus, & rebus poëticis uacabãt. Cæſar uno nomine omnes Druidas uocat quorũ potentiã lib. 6. de bell. Gall. deſcribit. Atq; horũ quidẽ erat, ſacrificia publica, & priuata curare iura religionis interpretari: adoleſcentes bonis diſciplinis inſtituere. Iidem de cædibus de finibus, cæteriſq; cõtrouerſijs cognoſcebant. Quod ſi quis decretis illorũ non paruiſſet, ſacrificijs interdicebant, quæ maxima inter eos erat animaduerſio. At Druides omniũ hominũ congreſſum & cõſuetudinẽ declinabant, ne contagione aliqua pollucrentur. His petentibus, neq; ius cuiquã dici potuit, neq; honos cõmunicari. Vnus præerat omnibus, cui in uniuerſum ordinem ſumma erat poteſtas in cuius defuncti locũ, certo anni tempore, coacto concilio in Carnutum finibus, alius Antiſtes ſuffragijs ſufficiebatur. Hoc loco cõtrouerſias diſceptabant. A bellicis reb. Druides aberant, neq; tributũ pendebant. Vos quoq;] Sed Vaciũ erat, uiuos, & eos, q fortiter in prælijs occubuiſſent, laudare pro cõcione. Vates Bardi.] Quod poëta eos tũ multa carmina fudiſſe ſcribat, id eò ſpectat quod neceſſe erat, eos multa millia uerſuũ ediſcere, qui tali diſciplinæ ſe tradidiſſent ut plerique annos 20 ad ea comparanda deſudarent. Iam neque fas erat, quicquã, quod ad eam cognitionem pertineret, literis cõmendare, id quod ad memoriæ cultũ et ſcientiæ authoritatem putabant pertinere Græcæ literæ ea tempeſtate apud Gallos in uſu fuêre: ſed Cæſar de ſua ætate negat. Strab lib. 4. ϖαρ᾽ ἅπασι δ᾽ ὡς ἐπίπαν τρία φῦλα τῶν τιμωμένων διαφερόντως ἐςί. βάρδοι, καὶ ὐάτεις, καὶ Δρυίδαι. Βάρδοι μὲν, ὑμνηταὶ, καὶ ποιηταὶ, ὐάτεις δὲ ἱεροποιοὶ, καὶ φυσιολόγοι, Δρυίδαι δὲ, πρὸς τῇ φυσιολογίᾳ, καὶ τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν ἀσκοῦσι, δικαιότατοι δὲ νομίζονται καὶ διὰ τοῦτο πιστεύονται, τάς τε ἰδιωτικὰς κρίσεις, καὶ τὰς κοινάς, ὥστε καὶ πολέμους διῄτων πρότερον, καὶ παρατάττεσθαι μέλλοντας ἔπαυον, τὰς δὲ φονικὰς δίκας μάλιστα τούτοις ἐπετέτραπτο. Amiſſuo. Fudiſtis &c.] bello liberati poſt Cæſaris in Italiã diſceſſum. Barbaricus] hoc eſt, dirũ, & inhumanũ ſacrificandi ritum poſt Cæſaris abitũ reſtituiſtis. Equites Druidũ miniſterio ad-

uti, humanã hoſtiam pro ſalute, aut in periculis cõſtituti, mactabant. Erant equites religioſiſſimi omniũ ordinũ, quib. id muneris incũbebat. Iã & illud obiter adijciendũ eſt, dici Druidæ, ſanè Druides, uel Dryidæ, ceu Dryides. Solis n. d.] De Deo, & reb. diuinis diſſerere & religionem interpretari. Multa de ſiderib. diſputare, de mundi, et terrarũ magnitudine, de rerũ natura, de Deorũ poteſtate. Mundum ab æterno, aut nõ eſſe, aut eſſe ignem & aquam uiciſſim præualere, quæ eorũ erant paradoxa. Nemora] A loco quem incolebant. Druides enim à querni lucis dicti fuere. Apud quercut. Plin. lib. 16. cap 44. Nihil, inquit, habent Druides (ita ſuos appellant magos) uiſco & arbore, in qua gignatur ſi modo ſit robur, ſacratius. Iam per ſe roborũ eligunt lucos, nec ulla ſacra ſine ea frõde cõficiunt, ut inde appellati quoq; interpretatione Græcia põſſint Druides uideri. Enimuero, quicquid adnaſcatur illis, è cœlo miſſum putãt, ſignũq; eſſe electæ ab ipſo Deo arboris. Eſt autem id rarũ admodũ inuentu, & repertũ magna religione petitur. Et ante omnia ſexta luna quæ principia menſiũ annorũq; his facit, & ſeculi, poſt triceſimũ annũ, quia iam uiriũ abunde habeat, nec ſit ſui dimidia omnia ſanantem appellãtes ſuo uocabulo Sacrificio epuliſq; rite ſub arbore præparatis, duos admouent candidi coloris tauros, quorũ cornua tunc primũ uinciantur. Sacerdos candida ueſte cultus arborem ſcandit: falce aurea demetit, candido id excipitur ſago. Tum demũ uictimas immolant, precantes, ut ſuũ donũ deus proſperũ faciat his quib. dederit. Fœcunditatem eo poto dari cuicunq; animali ſterili arbitrantur, contraq; uenena omnia eſſe remedio. Tanta gentiũ in reb. friuolis plerũq; religio eſt. Huc uſq; Plin. Laodib. in lo.] Glareanus, inquit, uates uidetur poëta pro appellatiuo uſurpaſſe, ut Bardos uocet Vates, quod Laudationibus, rebuſq; poëticis ſtuderent, ut inquit Strabo. Quũ uates ſacrificiorũ, naturaliũq; cauſſarũ curæ deditos aſſeueret. At poëta hic noſter, Bardis idem quod Strabo tribuit Vatũ curã omittit. Vnde Strabonis interpres Vacies triſyllabum extulit, quũ Strabonis codex Græcus Vates habeat, id eſt, C
in medio, uerũ ei codici credere nõ auſum. Dryidæ notuẽ, quàm & ſcriptura, & declinatione uarient, Δρυΐδαι eſt eſt apud Straboné, & apud Plin. lib. 16. ad finẽ, & in pleriſq; huius poetæ codicibus quæ ſcriptura probatur. Eſt enim Græcis conformis, in prima, inquam, declinatione, apud hoſce treis. Apud Cæſarẽ autem lib. 6. cõmentariorũ in tertia declinatione Druides, Druidũ, Druidib. reperias Id fecerit'ne quod apud Gallos ipſos aliũ audierit nominis rinnœum, an ſua authoritate, qua Gallica omnia, et innouauit, & corrupit ſcire nõ poſſum. Hæc ille Ab aemis p.] Poſtquã arma depoſuêre, pacata in uniuerſum Gallia Nam per bella ſacrificijs, & ſtudijs ſuis uacare nõ poterãt. Solis noſſe.] Qui ſoli de deo, & deorũ natura, & animorũ immortalitate diuerſam à reliquis Gallis, opinionẽ haberent. Nemora al] Incolitis lucos magnos, ut ex Plinio retulimus ibiq; ſua negotia, ſacra, & res diuinas pertractant. Vobis autho.] Veſtra opinione & Philoſophia animi è corporib. emigrantes, non deſcendunt ad inferos, ſed in aliũ orbem euadant, in quo alia induũt corpora.

A pora. Docebant animos nō interire, imò potius nō quieſcere poſt mortem, ſed in alia corpora in orbe alio emigrare μετεμψύχωσιν quadā Pythagorica, cùm dicit eundē ſpiritū alia corpora, alio orbe regere. Si canitis cog.] hoc eſt, Si cantus ea, quæ omnibus in uita humana ſemper cognita, & uera ſunt, mors media diceretis populos Druidas ſub Septentrione degētes. Fœlices er.] exclamatio in ſectā Druidarū, quos ſua opinione ob id fœlices uocat, quod ea credāt immortalitatem, & nunquā interituras animas, ſiue in aliud corpus migrent, ſiue in præſenti immoriātur. Itaq; metu mortis ſublato, in periculis audaciores ſunt, quod his ſublato corpore, in alio orbe renaſcerent. Anno DCLVII. anno urbis Romæ Cn. Cornelio. Lentulo, & P. Licinio Craſſo, Coſſ. ſenatusconſultum factum fuit, ne homo immolaretur. Ita multò pòſt. Tiberij principatus ſuſtulit Druidas Gallorum, & hoc genus uatum in uniuerſum.

Et uos crinigeros bellis arcere Caycos
Oppoſiti, petitis Romam, Rheniq; feroces
Deſeritis ripas, & apertum gentibus orbem.

Et uos cri.] Epilogus catalogi populorum, qui Cæſari auxilia ad bellū ſubmiſerunt. Auerſione ad poſtremū ad Rheni fluminis accolas, qui aſſueti fuiſſent à proximo tranſitu prohibere Caycos, quos uocat Comatos. Caycos.] quos aūt Caycos poëta nominat, non liquet, cùm eo nomine nullæ gentes uel Galliæ, uel Germaniæ apud authores legantur. Quare uerisimile eſt, ut etiā Micyllo uidetur, eū intelligere Cauchos, aſpiratiōe extrita, poſuerit Caycos, pro Caucos, u. in y. deflexo. Sunt aūt Cauchi, ſiue Cayci, Germaniæ populi inter Heliū, & Flenū, oſtia duo Rheni,
B teſte Plinio. In Rheno, inquit, autem ipſo propè. C. M paſſ. in longitudinem, nobiliſſima Batauorū inſula, & Canine fatum (ubi mendosè Cannefatū legitur) & aliæ Phriſiorum, Cauchorū, Phriſiabonū, Sturiorū, Morſatiorū, quæ ſternuntur inter Helium, & Flenum. Ita appellantur oſtia, in quæ effuſus Rhenus, ab Septentrione in lacus, ab occidēte in amnem Moſam ſe ſpargit. Medio inter hæc ore, modicum nomini ſuo cuſtodiens alueū. Hæc Plin. Helius porrò idem fluuius eſt Vuaalis, Flenus Iſela hodie uocatur. Idem cap. 14. Alterū genus (Germanorū) inquit, Ingeuones, quorum pars, Cimbri, Teutoni ac Cauchorū gentes. Ad has ripas diuerſas caſtra poſita erant, ne hoſtes Rhenum tranſirent. Neq; uerò ſum neſcius eſſe, qui Caycos Cheruſcos interpretentur, natione, & nomine Germanos, inter Belgas Trāſrhenanos, quos Bacenis Germaniæ ſylua ingens, hodie Nigra dicta à Sueuis pro naturali muro diuidit. Hos Tacitus refert proximos. Hermūduris Cattis & Ligijs Id aūt rāſtat in Gallica ripa ultra Rhenum diuerſas ſtationes aduerſus irruptiones Germanorū, & caſtra Cæſarem habuiſſe: ac poſtea partim principū, partim Conſularium ductu, atq; auſpicijs, poſt ordinatas, cis Rhenum, & Danubiū prouincias, perpetuas præſidiorū ſtationes eis muros oppoſitos fuiſſe, ne Germanis ſingulis quicquam cōmercij, cum prouincialibus eſſet. Itaq; qui in caſtris ad ripam Rheni ulteriorem adhuc erant, ut præſidia Gallorum Romam etiam petierunt. Oppoſiti ar.] Oppoſiti Rheno ad prohibendos Cauchos tranſitu in Galliā in quam tranſito Rheno nuper irruperāt. Auerſione uariatur orationis calor. Deſertis ripas.] euocati à Cæſare è ſtationibus, deſertis caſtra Tranſrhenana. Et apertum. g.] primū à Cæſare patefactum, quem alij deinceps Imperatorem ſequuti, præliis ſæpe, non autem bellis uicerūt. Orbem Germanicum dicit.

Cæſar ut immenſæ collecto robore uires,
Audendi maiora fidem fecere, per omnem
Spargitur Italiam, uicinaq; mœnia complet.
Vana quoq; ad ueros acceſsit fama timores,
Irrupitq; animos populi, cladem'q; futuram
Intulit, & uelox properantis nuncia belli
Innumeras ſoluit falſa in præconia linguas.
Et qui tauriferis ubi ſe Meuania campis
Explicat, audaces ruere in certamina turmas
C Afferat, & quà Nar Tyberino illabitur amni,
Barbaricas ſæui diſcurrere Cæſaris alas.
Ipſum omnes aquilas, collataq; ſigna ferentem,
Agmine non uno, denſiſq; incedere caſtris:
Nec qualem meminere uident, maiorq; feroxq;
Mentibus occurrit, uictoq; immanior hoſte.
a Tunc inter Rhenū populos, Alpes'q; iacentes, a Hunc.
Finibus Arctois, patriaq; à ſede reuulſos
Ponè ſequi, iuſſam'q; feris à gentibus urbem
Romano ſpectante rapi: ſic quiſq; pauendo
Dat uires famæ, nullo'q; authore malorum,
Quæ finxere timent: nec ſolum uulgus inani
Perculſum terrore pauet, ſed curia, & ipſi
Sedibus exiliere patres, inuiſaq; belli
Conſulibus fugiens mandat decreta Senatus.

Cæſar ut imme.] Ab enumeratione populorū, quos uocerat Cæſar, quiq; eum in Italiam ex caſtris ſequuti ad bellū fuêre ad omiſſam uel intermiſſam rerū geſtarū ſeriem redit poëta. Et primū quidē diſertè ſimul, & grauiter narrat quanta trepidatiōe, tumultu, ac pauore, urbem, totāq; Italiā fama eius aduentus compleuerit. Ordine cōmemorat ea, quæ belli proœmia comitari ſolēt. Vana quoq; ad u.] Veri timores ſparſi hi erāt, quod Cæſar acciris legionib. fruſtra egiſſet de concordia per prætorem Roſciū & L. Cæſarem. Ceterum cum quinq; cohortibus Aretiū præmiſit M. Antoniū: ipſe autem ad Ariminum cum duabus legionibus uel ut ipſe ait, cum ea legione, quā initio tumultus euocauerat conſedit: Ibi reliquas demū legiones, ex hybernis euocauit, & ſubſequi iuſſit. Huc ad eum uenit L. Cæſar, adoleſcens, cuius pater Cæſaris erat legatus. Is reliquo ſermone confecto, cuius rei cauſſa uenerat, habere ſe, reſpōdit à Pompeio ad eum priuati officij mandata. Velle Pōpeium ſe Cæſari purgatū, ne ea, quæ reipub. cauſſa egerit, in ſuā contumeliā uertat. Verum de his poſtea. In bello multa ſparguntur inania, iuxta uetus Græcorū prouerbiū πολλὰ κενὰ τοῦ πολέμου. Et ut quiſq; eſt affectus, ita rebus uel affingit, uel detrahit, amplificat extenuat'ue. Neq; uerò temerè reperitur, qui ea quæ quid acceperit fide, atq; ſine additamento tradat. Nisi copioſus eſt in rumoribus belli in uniuerſum deſcribendis, antequam ad Senatū perueniat. Eſt autem hic ſenſus. Poſtquā legiones undique conuocatæ uulgo fecerunt fidem quod maiora auſuræ eſſent, quàm credere par eſt, Cæſaris nomen, & fama per Italiam ſparſa perculit ciuitates. Rectè Micyllus, qui uel intelliga, inquit, de rumore, & fama Cæſaris, quæ per omnem Italiam ſparſa fuerit, quando mox ſequitur, Vana quoq; ad ueros acceſsit fama timores.

timeret. Timeres.] Applanat. Fuga igitur, & conuerſiones omnibus in locis ſumma trepidatione fieri cœpta, quum Cæſarem cum uniuerſis copijs adeſſe crederent. Quæ omnia intelligentes Conſſ. Pompeium urbe egredi, & per Italiam delectus agere, uelut repub. in extremo periculo poſita, iuſſerunt. Velox] Fama nihil uelocius, & quod celerius uires acquirat. Primum tenuis, & modica, ac ſtatim admirabili uelocitate terras, & maria tranſuolat. Idolopœia fama extat apud Maronem lib. Aeneid. 4. ut ὄσσα apud Homerum. In falſa pr.] fama effecit, ut paſſim Cæſaris laudes eueherentur, & alicubi etiam falſæ, quas animorũ propenſiones affingebant. Eſt qui.] Enumerat aliquos locos, in quibus rumores uani ſpargebantur de Cæſare, & eius cohortibus, qui magnum terrorem intulerant Italiæ. Fuit aliquis, inquit rumigerator, qui falsò diuulgauit, turmas Cæſarianas in campis Meuaniæ hoſtilia tentare. Meuania.] Vmbriæ oppidum eſt, circa uiam Flaminiam quod Clitumnus fluuius præterlabitur, in primis celebris patria Propertij, armentorum ferax maximè. Plinius libro 35. capite 14. In Italia quoque lateritius murus Arretij, & Meuaniæ eſt. Huius urbis incolæ Meuanates & Meuamonenſes Plinio dicuntur libro 3. cap. 14. Quanquam alij Clitumnum fluuium agri Faliſci eſſe tradunt. Plin. lib. 2. cap. 103 In Faliſca, inquit, Clitũnus amnis aqua potata candidos boues facit: in Bœotia amnis Melas oues nigrat. Sic Plin. Maro.

Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus
Victima. — Silius Itali.
Et lauat ingentem perfundens flumine ſacro
Clitumnus taurum. Ouid. in Faſt.
Colla rudes operum præbent ferienda iuuenci
Quos aluit campis herba Faliſca ſuis.

Inmiis inde eximiae tauros Romam miſit ſcelere, qui pro uictimis cædebantur. Qua Nar. Tyb.] Nar, ſiue Narnos, Sabinorum fluuius eſt, è Piſcello monte naſcens, iuxta Vacunæ nemora, & per urbem Narniam fluens, diuerſiſq; inde locis 40. fluminibus auctus, haud procul à Spoletanis montibus in Tybrim effunditur ut Anio. Lacus Velinos, & colles roſcidos exhaurit aquis ſuis ſulphureis. Maro.

Sulphurea Nar albus aqua.

Mela eiuſdem nominis fluuium in Illyride collocat, qui ex Adrio monte profluens, in mare Adriaticum decurrit. Alij, ut Straba, Plin. & Ptolo. hunc Naronem uocant. Barbaricas] Cæſaris copias ex Numidis, Gallis, Germanis, alijſq; barbaris nationibus conflatas, per has regiones diſcurrere ac uagari. Porrò alæ equitum dicuntur ab eo, quod ad ſimilitudinem alarum utrinq; protegunt acies. Itaq; nunciatum paſſim fuit in Sabinis iam Cæſaris legiones eſſe. Ipſum omnes aquil.] amplificatio copiarum undiq; contractarum è Gallijs, & pacatis regionibus. Legiones decem dicit omnes ceiſſe cum ſuis aquilis. Agmine non u.] multis legionibus eum inſtructum Romã petere. Vident.] Imaginantur, & uidentur ſe uidere, infeſtiorẽ iam Romam uadere, quàm unquam ueniſſet. Olim clementem, ac placabilem nunc contrà infeſtũ, & implacabilem. Victoq; im.] ſæuior Gallis hoſtibus deuictis, aut etiam Germanis prælijs ſuperatis. Tunc inter.] alij non tunc, ſed hunc legunt ut ſit ſenſus. Cæſarem etiam ſequi à tergo populos inter Rhenum, & Alpes ſitos, atq; eos, qui à finibus Septentrionalibus erant euocati. Eſtq; amplificatio truculentarum gentium. Sulpitius Tranſalpinos Gallos interpretatur. Inter Alpes certè, & Rhenum Heluetij concluſi ſunt. Siti ſunt inter Rhenum, & Rhodanum fluuios, monteniq; Iuram, & Alpes. Hi olim in quatuor pagos diuidebantur, quorum caput, eo tempore, quo aduerſus Cæſarem bellabant, erat Auenticum, Fortiſſimi omnium Gallorum ob perpetuam bellandi conſuetudinem. Heluetij etiam Suiceri dicuntur, à Suicia pago. Hos haud dubiè innuit poëta. Glareanus hunc uerſum diligenter expendens. Nullus eſt populus Galliæ, inquit, inter Rhenũ, ac Alpes, præter Heluetios. Si igitur poëta propriè locutus eſt, ut puto, certè hoc loco Heluetios deſcripſit qui tameſi ante nouennium à Cæſare attriti erant, interea tamen creuerunt, repararuntq; uires, quod declarat pugna ante Aleziam, cui etiam interfuerunt. Porrò ſolenne propè fuit Gallis Italiam inuadere, quod etiamnum durat uicißim, illatis, acceptiſq; cladibus Hactenus Glareanus. Kauulſae,] quaſi ui extractos, compulſosq; ad bellum. Diuiditur Germania Rheno à Gallys: à Rhetijs, & Pãnonijs, Danubio, qui duorum miliarium ſpatio à Rheno ex montibus Abnobis oritur. Ea uerò pars Germaniæ, quæ ad Alpes excurrit, Superior dicitur: quæ ad Septentrionem uſque ad Oceanum, Inferior. Vrbem.] pathos à loco. Romam, caput & Imperium orbis terrarum diripi. Gradatim amplificando ad ſummum peruenit. Iam uerò id uehementer patheticè dictum eſt: Romanis ſpectantibus, neq; audentibus uim arcere: ſynecdoche, numerus pro numero tam oratoribus, quàm poëtis familiaris. Sic quiſque pauendo.] Concludit atrocitatem rumoris, & imaginationem ingruentis belli ecphoneſi. Dat uires.] Nemo non aliquid affingebat de ſuo, quo imminentis belli tempeſtas uideretur atrocior propè inconſpectu. Nullo q; auth. mal.] Vt uel ad famam id referatur, cuius nullus certus ſciretur author: uel ad id, quod ſequitur, nullo authore malorũ Quæ ſibi quiſq; finxit mala timuit, & ab oculos, tanquam præſentia uerſantur Nec ſolum.] à publico totius Italiæ terrore, tranſit ad Senatum P. R. qui acceptis his rumoribus, relicta curia, urbem fuga deſeruerunt. Etenim nuncij rerum quas Cæſar Arimino, & Rauenna digreſſus gerebat, Romam perlati, tantum terrorum ciuitati intulerant, ut Conſules cum magna parte patrum continuò urbe exceſſerint: Capuamq; ad Pompeium profecti, ſummam Imperij ei detulerint Quare ei permiſſa fuit poteſtas bellum gerendi, faciendi potem ſcribendi exercitum: habendi delectum, imperandi, ordinandi pro ſuo arbitratu omnia. Mandat de.] Conſulibus nouis Marcello, & Lentulo à Senatu mandatum fuit, uiderẽt, ne quid detrimenti reſpubl. caperet. Nam in ea uerba in re ſubita ac graui hoſte inuadente Italiam. S C fieri conſueuerat. Re uera tantus repentè terror urbem perculit, ut cùm Lentulus Conſ. ad aperiendum ærarium ueniſſet ad pecuniam Pompeio ex S. C. proferendam, protinus aperto ſanctiore ærario, relicto ex urbe profugerit. Nam Cæſar non ſolum aduentare, ſed iam ad portas adeſſe, & caſtra poſuiſſe nunciabatur uanis rumoribus, ut in talibus rebus fieri ſolet.

Tunc quæ.] Alters cauſſa terroris publici incuſſi ciuitati, fœda fuga non ſolum patrum, (ut dictum eſt) ſed pro- | Tunc quæ tuta petãt, & quæ metuẽda relinquãt, Incerti, quo quenq; fugæ tulit impetus, urget Præcipitem populum, ſerieq; hærentia longa Agmina prorumpunt, credas aut tecta nefandas Corripuiſſe faces, aut iam quatiente ruina | muſtue etiã plebis ad bellum prorũpentis uel uxoribus, ac paruulis inuil tis. Hanc hypotypoſi ſi mulibus, & egregia comparatione

A paratione exornat. Tunc quo.] Cæpua ſe colligebant, ac confirmabant, delectumq; colonorum, qui eò deducti fuerant, lege Iulia, habere conſtituerunt: atque ibi ſumma Imperij Pompeio delata fuit. Sericiq; hæc] hoc eſt, longo ordine emigrãtium in morem erumpunt ex urbe. Credas.] enallage perſonæ ſecundæ pro tertia, aliquis credat è ſimilibus emigrationis cauſsis.

Nutantes pendere domos, ſic turba per urbem
Præcipiti lymphata gradu, uelut unica rebus
Spes foret afflictis, patrios excedere muros,
Inconſulta ruit. qualis cùm turbidus Auſter
Reppulit à Libycis immenſum Syrtibus æquor,
Fractaq; ueliferi ſonuerunt pondera mali,
Deſilet in fluctus deſerta puppe magiſter,
Nautaq;, & nondum ſparſa compage carinæ,
Naufragium ſibi quiſq; facit. ſic urbe relicta
In bellum fugitur, nullum iam languidus æuo
Eualuit reuocare parens, *a* coniunx'ue maritum
Fletibus, *b* aut patrij, dubiæ dum uota ſalutis
Conciperent, tenuere lares, nec limine quiſquam
Hæſit, & extremo tunc forſitan urbis amatæ
Plenus abit uiſu, ruit irreuocabile uulgus.

Et poſitiue, lymphari, ut Plinius dixit. hac herba epota lymphari homines. Et deponentaliter lymphari, ut eſt apud Curtiũ; lymphari, trepidari cœperunt Lymphaticus pauor apud Liuiũ lib. 10. ab Vr. Co. Lymphatus adiectiuum, ut hic, furore correptus, infanus. Qualis cùm tur.] A' Comparatione, quam à re nautica, ſæuiente uento, ſumpſit fugam ciuiũ ceu hypotypoſi ſubijcit.

a al. cõiũx'q. *b* haud pa.

Veluti fieri ſolet, cùm incendium illatum uaſtat urbem: aut aliquis terræmotus trepidos homines effundit metu, ne tectorum ruinis opprimantur. Nutantes.] *minantes caſum è motu terræ, id quod aliquoties accidit. Quatitur uariè terra, ut alibi mœ*
B *nia proſternantur: alibi hiatu profundo hauriantur, alibi egerantur moles: alibi effundantur amnes, nonnunquam ignes, aut fontes calidi. Neq; uerò ſimpliciter mouetur unquam, ſed tremit interdum, & uibratur. Fiunt ſimul cum terræmotu inundationes, maris maximè. Maximus terræmotus extitit principatu Tiberij Cæſaris, 12. urbibus Aſiæ una nocte proſtratis. Creberrimus Punico bello, intra eundem annum ſepties & quinquagies. Sed ille terræ motus ingens fuit portentum in agro Mutinenſi, cùm duo montes inter ſe concurrerent crepituq; maximo aſſultantes, recedentesq;. inter eos flamma fumoq; in cœlum exeunte interdiu. Hoc concurſu uillæ omnes eliſæ, & animalia, quæ intra fuerunt, exanimata fuere. Auc* ωαρεργῶν. Lymphata.] *mentis alienatione in furorem incitata, quaſi nymphata. Veteribus perſuaſum erat, ut, qui ſpectrum aliquod, aut nympham uidiſſet, eum perpetuo agitari furore. Hos Græci* νυμφολήπτους *appellant, Latini lymphaticos & fanaticos, quaſi nympharum ſpiritu afflatos. Iuuenalis Satyr. 2. de Gallo ſacerdote Cybeles matris*
» *Deum. Et crine ſenex fanaticus albo,*
» *Sacrorum antiſtes. —*
C *Plinius de Helleboro. Medetur in comitialibus morbis, uertigini, melancholicis, inſanientibus, lymphaticis, elephantia albæ. Et libro 8. cap. 54. loquens de Api boue. Hi greges, inquit, repentè lymphati futura præcinunt. Hinc lymphare, inſanum facere. Valer. Flaccus lib. 3.*
» *Deus ancipitem lymphauerat urbem. id eſt, in furorem egerat, turbauerat, & in belli furorem uerterat.*

Turbid.] *Auſ. Tempeſtuoſus, & uehemẽs, ubi cœperit ſæuire. Flat à meridie, pellitq; mare in Septentrionem. Poteſt etiam ſpecies pro genere accipi, hoc eſt, pro quouis uento. Auſtrum ab hauriendis aquis dictũ putant, quamuis citra aſpirationẽ ſcribitur, uentus humidus, & nebuloſus: unde etiam apud Græcos nomen habet* νότος. *Hinc Auſtrare, humectare. Auſtrati ad ignem ſedẽt, inquit Plautus.* Libycis Syrt.] *Africis Syrtibus. Syrtes duæ ſunt periculorũ plenæ in mari Libyco ſupra Leptim, utrã uadoſum, & reciprocũ mare. Aeſtu procellarũ exundante incertis ſedib leniter ſubſidunt Neq; arenarũ cumuli alluuionis uehementia ingeſti, ob incertas uices prehendi, neq; caueri poſſunt. Diſpulſis arenis in præceps profundæ reddũtur, quæ modo erãt uadoſæ. Contrà, breuia innauigabiliaq; quæ antè nauigabantur. Cuius uarietatis crebra alternatione periculi atrocitas oram eius littoris infamem reddit. Naues plenis uelis impactæ, & uado illiſæ diſsiliunt, aut uorticibus in gyrũ rotatæ abſorbentur. Syrti ſinus eſt, 7 ferè mill paſſ. qua mare accipit patens Trecenta, qua cingitur.* Reppulit.] *qua tempeſtate Syrtes uadoſæ fiunt, in quas tum naues adactæ faciſcunt.* Magiſter.] *Gubernator nauis, in qua, idem ille eſt. quod Conſul in republ.* Naufrag. ſib.] *Ita ciues Coſſ. ſequuti, relicta urbe, relictis uxoribus, & liberis caſtra petiuerũt.* Sic urbe re.] *Applicatio rei præſentis, qua de agitur. Et in affectib. concitandis à circũſtantijs perſonarum, ſexus, relatiuis, & locis multum eſt.* Dubiæ dum.] *Eſt autẽ uota concipere, uerbis conceptis enunciare uotum ut iuramentũ concipere: & conceptis uerbis iurare, pro, dictatis ab alio præeunte.* Extremo uiſu.] *Pathos à geſtu. Solet enim ita plerũq; fieri ut in diſceſſu ſubinde reſpiciamus ea, quæ fuerint nobis iucundiſſima, ut nunquam rurſum uiſuri.*

O' faciles.] *Dilatat narrationẽ ab exclamatione per indignationem in Deos ut ſint faciles in magnis rebus largiendis, ſed qui grauatè eas tueantur: nõ uerò quod nequeant, ſed quod nolint.* Vrbemq.] *Exaggerat indignationem tum à loco, quod ciues,*

O' faciles dare ſumma deos, eademq; tueri
Difficiles, urbem populis, uictiſq; frequentem
Gentibus, & generis (coëat ſi turba) capacem
Humani, facilem uenturo Cæſare prædam
Ignauæ liquere manus, cùm preſſus ab hoſte
Clauditur externis miles Romanus in oris.
Effugit exiguo nocturna pericula uallo,
Et ſubitus rapti munimine ceſpitis agger
Præbet ſecuros intra tentoria ſonos.
Tu tantum audito bellorum nomine Roma
Desereris, nox una tuis non credita muris.
Danda tamen uenia eſt, tantorum danda pauorũ:

qui cõſecuerãt urbes, & caſtra exterarũ gentium expugnare, nunc Romam frequentiſsimam per ignauiam & metũ deſerant. Addit hyperbolen, quæ omnes gentes humanas reciperet, ſi eò confluerent. Cùm preſſus.] *à contrario. Ciues munitam bene urbem deſerunt;*

Pompeio fugiente timent: tum ne qua futuri
Spes ſaltem trepidas mentes leuet, addita fati
Peioris manifeſta fides, ſuperiq; minaces
Prodigijs terras implerunt æthera, pontum.

ſtrunt, cùm milites à barbaris in exteris regionib. obſidione preſſi exiguo uallo, & aggere modico ſe tuentur, & periculum effugiunt. A' minori ad maius. In caſtris humili uallo cincti, in hoſtico, & quidem cõcluſi obſidione non fugiunt, ſed periculorum ſecuri, ſuauiter quieſcunt. Ciues muris undiq; cincti, in patrio ſolo, non obſeſſi ab ullo hoſte, ad famam aduentantis Cæſaris, relicta urbe, fugam ineunt. Tu tantum] *Auerſio cũ fugæ amplificatione. Alij inter medios hoſtes in caſtris fortiter eos contemnunt: & ſecuri in utramuis aurem dormiunt: at hi ad leuiuſculum belli rumorem tantum, nondum conſpecto hoſte, non caſtra leuiter munita, ſed ne obſeſſam quidem urbem uacuam fuga deſerunt: adeo ut ne unam quidem noctè, ſe muris ſuis crediderint.* Pompeio fugiente timent] *Tranſlatio culpæ in Pompeium principem ciuitatis, quo aliorum fuga excuſatior ſit. A' maiori ad minus. Si Pompeius fugit, non mirum ſenatum, multo minus, eius fugere.* Tum ne qua futuri.] *Præſtruit attentionem ad tertiam cauſſam iuſtæ perturbationis Italicæ ſub Cæſaris aduentum. Summa uerborum eſt. Super iſta, non temerè fuit quod Romani metuerunt: cum terrore uarijs prodigijs nunciatis, terra, mari, cœlo, & uiſis augeretur. Nam præter oſtenta, & prodigia, quæ poëta referet undiq; Romam allata fuiſſe, inſignia fuerunt etiam alia, quæ circa urbem, tum dicta, tum facta nunciata ſunt. Nam ſanguinem pluiſſe proditum fuit, ſudaſſe item ſimulachra Deorum. Multa loca è cœlo tacta, ac mulã peperiſſe. Quin audiamus, quæ prodigia, oſtenta, & monſtra poëta referat. Appianus author eſt, ſigna cœleſtia mentes perterruiſſe: Pluiſſe ſanguinem: ſimulachra deum ſudaſſe, tacta è cœlo templa: mulam peperiſſe, atque hinc ſupplicationes decretas fuiſſe.*

Ignota obſcuræ uiderunt ſydera noctes,
Ardentemq; polum flammis, cœloq; uolantes
Obliquas per inane faces, crinemq; timendi
Sideris, & terris mutantem regna cometen,
Fulgura fallaci micuerunt crebra ſereno.
Et uarias ignis denſo dedit aëre formas,
Nunc iaculum longo, nunc ſparſo lumine lampas
Emicuit cœlo, tacitum ſine nubibus ullis
Fulmen, & Arctois rapiens de partibus ignem
Percuſsit Latiale caput, ſtellæq; minores
Per uacuum ſolitæ noctis decurrere tempus,
In medium uenere diem, cornuq; coacto
Iam Phœbe toto fratrem cùm redderet orbe
Terrarum ſubita percuſſa expalluit umbra.

Ignota.] *Primum oſtentum commemorat, ſtellas uidelicet ſubitò apparentes. Nã in cœlo interdum repente naſcuntur, de quarum generib. iam mox dicetur.* Ardentemq; p.] *Secundum, quod cœlum ardere ſit uiſum.* Stellæq; uo.] *Tertium, diſcurſus ſtellarũ, ſiue lampadum. Diſcurſus ſtellarũ ſeri uidentur, ſed nunquam temerè, ait Plin. Ex ea enim parte truces uenti coorĩuntur, & ex ijs tunc procellæ in mari terriſq. Faces etiam emicant in cœlo, ſed quæ non uidentur, niſi cùm decidunt, cuiuſmodi præter populi ora Romæ tranſcurrere meridiano tempore uiſa, cùm Cæſar Germanicus ſpectaculum gladiatorum ederet. Duo earum genera potiſsimum traduntur. Lampades quas faces uocant: & bolides, qualis Mutinenſi clade apparuit. Intereſt inter faces, & bolides, ſiue iacula: quod faces longa ueſtigia faciant priore parte ardente: bolides uerò perpetuò ardeant, & longiorem trahant limitem. His cognatæ ſunt emicantes trabes, quas Græci Δοκοὺς uocant; quales apparuere, cùm Lacedæmonij claſſe uicti imperium Græciæ amiſerunt. De his multa Ariſtoteles lib. 1. Me. cap. 5 & Seneca Natura. Quæſ lib. 1. Vtrunque genus ſtatim poëta ſubijcit. Sed ad ignotam, & ſubitò apparentia ſidera transeamus.* Crinemq;] *Crinitam ſtellam, quam Græci κομήτην, dicunt eadem ratione à coma. Horret crine ſanguineo: & in modum comarum in uertice hiſpidus eſt. Pogoniæ inferiori parte in ſpeciem prolixa barbæ promittitur iuba. Sunt & Acontiæ. quæ iaculi forma uibrantur ocyſſimo ſignificatu. Iaculo enim ſimilis eſt, ἀπὸ τοῦ ἀκοντίου, id eſt, iaculo. De acontia Tyberius Cæſar in quinto ſuo Conſulatu præclarum carmen ſcripſit. Hæc ſi breuior ſit, & in mucronem faſtigiata, Xyphiam uocant: nam uiore gladij pallida eſt, & quidem ſine radijs. colore electro ſimilis. Iam & Pitheteſ, ἀπὸ τοῦ πίθου, id eſt, dolio, dolij ſimilitudinẽ refert. Apud Senec. na. q. 1. Pithias legitur. In huius concauo figura fumidæ lucis ſpectatur. Cerataias cornu ſpeciẽ repræſentat. Hæc cõſpecta fuit, cùm Græcia ad Salaminem certamen committeret nauale. Hippeus equinæ iubas celerrimo motu, & in orbẽ circa ſe conuertitur imitatur. Fiunt & hirci ſpecie uillorum, iuba circundati. Cæterum candidi Cometæ uiſuntur interdum argenteo crine ita fulgentes, ut uix contueri liceat: & ſpecie humana effigiem Dei in ſe oſtendentes. Plinius prodit, Cometen nunquam in occaſura cœli parte eſſe, terrificum magna ex parte ſidus, ac non leuiter piatum: ut in ciuili motu, Octauio. Conſ. & iterum Pompeij, & Cæſaris ciuili bello, de quo hic agitur. Idem autem tradit, ſua ætate quoq; conſpectũ, circa ueneficium, quo Claudius Cæſar imperium reliquit Neroni: ac deinde per eius principatũ aſſiduũ ac ſæuum. Iam uerò magni refert, in quas partes cœli effundatur, & cuius ſtellæ uires accipiat, quas ſimilitudines exprimat, & in quibus emicet locis. Nuſquam Cometes fuit cultus, niſi Romæ in templo, quod Auguſto admodum fauſtus iudicatus eſſet, qui eo ſuſcipiente imperium, in ludis, quos faciebat Veneri genitrici, non multo poſt obitum patris apparuit. Eo ſigno uulgus credidit Cæſaris animã in Deos tranſlatam: quare id inſigne ſimulacro capitis eius, quod paulò pòſt in foro conſecratũ fuit, adiectum eſt. Seneca hæc ſidera perpetua eſſe credit & ſuo ambitu ire. Alij nation hunc re fortuito, & ignara ui, ac proinde diſſolui. Anaxagoras errantiũ ſtellarũ eſſe cõcurſum, emittentiũ ex ſe flammas, eoſq; ueluti ſcintillas ab aëre uerberari. Zeno Citticus, Cometas Pogonias, & facculas eſſe ignes ſubſiſtẽtes, quando craſsior aër ad æthera loca peruehitur. Epicurus, ſtellas fieri ſiue ignea ſint, ſuis locis, ac tẽporib. in ſublimi coaleſcẽtes, eũ caſus efficit cicũſtãtias: ſiue quod propriũ quidã motum*

A

B

C

A *motū in tempore cœlū ſupra nos habeat, ut huiuſmodi appareāt ſtellæ ſiue ipſæ temporib. quibuſdā aliquo moueantur caſu, atq; ad noſtra loca declinent, ut omnib. ſint cōſpicuæ. Nō eſt operæpretiū hoc loco annotare, quæ poëtæ de Merope fabulantur gerente ob mœrorē crinem ſolutū, qui Cometo uocetur.* Mutātem.] *Prænunciat enim uel imperiorū mutationes, uel cædē principū, ac monarchæ, uel cladem, uel ſimile quid terribile* Cic. lib. 2 de nat. Deorū. *Tum facib. uiſis cœleſtibus tum ſtellis his, quas* Græci Co*metas noſtri cincinnatas uocāt, quæ nuper bello* Octauiano *magnarū fuerūt calamitatū prænūciæ*. Verg. 2. Georg.

Nec diri toties arſere Cometæ

Eſt & proprium nomen unius Argonautarū, pater Aſterionis. Fulgura.] Quintū oſtentū, *fulgura ſereno cœlo micantia. Huiuſmodi ignes ſereno cœlo nōnunquā cernuntur, quorum ictu air cōcutitur, & ut tela uibrata ſtridunt. Vbi in nubem perueniunt uaporē diſſonū gignunt, perinde ut ferrū candens, quod in aquā demerſum uorticē fumi bum uoluit, unde illicò procellæ naſcūtur.* Quod ſi in nube flatus, *aut uapor luctetur, tonitrua ſequuntur: ſin ardēs erumpat, fulmina: ſi lōgiore tractu, fulgetra* Sunt *& ful*-
B *mina bruta, quæ uana ſunt, & nulla ratione naturæ proueniunt, alioqui nihil ſignificāt. Nō unum fulgurū genus traditur* Sunt *quæ ſicca ueniunt, neq; adurunt, ſed diſſipant ſolū: alia quæ humida quidē non urunt, ſed quæ infuſcāt. Eſt & quod clarū dicitur admirandæ naturæ quo uina in dolijs immotis exhauriuntur, intactiſq; operculis: aurum, æs, argentū intra loculos intactos liquatur. Cæterum cum ſereno cœlo fulget, pluuiam promittit, ſed & hyemabit.* Fallaci.] *Quod nubilo cœlo tantū ſuapte natura ſoleant micare. alioqui prodigioſa* Plin lib 2. cap 51. *authoc eſt, in Catilinianis prodigijs, ex municipio Pompeiano M. Herenniū decurionē ſerena die fulmine ictū*. Nou. la.] *Sextum oſtentū, iaculum, quod Græcè* βολὶς *appellatur: & Lampas, quæ fax & facula Latinis eſt. Huiuſmodi multa cladib. Mutinenſib. uiſa fuiſſe tradit Plin. Sed de his paulò antè dictū eſt.* Tacitum.] *Septimū oſtentum fulmen tacitum uiſum claro cœlo, & nullis obducta nubibus Tacitum ſine tonitru, mutū quod tonitrus non ſequatur.* Et Arctois.] *Octauum, ignem è Septentrionali mundi plaga in Italiam tortum. Quacunq; cœli parte fulgurat minatur tempeſtatem terra mariq;. Putant Phyſicarum re*-
C *rum ſcriptores. ex Auſtrali plaga propriè naſci fulmina, atq; ob id. Auſtrum dici à quibuſdam eorum fabricatorem Itaq; (ut dixi) quacunq; cœli plaga fulgurat, promittit tempeſtatem. Aratus in Prognoſticis.*

Αἰ δὲ ὅτ' ἐξ εὔρου, ὅτε δ' ἐκ νότου ἀστράπτῃσιν,
ἄλλοτε δ' ἐκ ζεφύροιο καὶ ἄλλοτε παρ βορέαο,
δὴ τότε τις πελάγει ἔνι δείδιε ναυτίλος ἀνήρ idest:
Iam ſimul ex Euro, aut præ triſte fulgurat Auſtro
Siue adeo è tepido Zephyro, Boreá ue fremente.
Nauita tunc pelago metuat ſibi.

Indicat poëta ex Septentrione uenturos, qui Romam caperent. Percuſſ.] *Romā indicat caput Italiæ. Sulpi. putat etiā ædem Iouis Latialis in Albano monte intelligi poſſe.* Stellaſq;.] *Nonum oſtentū ſtellas minores ſolitas noctu lucere, claro die uiſas* Certè cernūtur cum Sole totis diebus *nonnunquā, adeò etiam circa orbem Solis, ceu ſpecie coronæ, & circuli uerſicoloris.* Cornuq;.] *Decimum oſtentū deliquiū Lunæ, quod nunquā poteſt fieri, niſi plenilunio in ecliptica & quidē noctu, interuētu terræ inter eā, & ſolem quem hoc loco fratrem eius uocat & coactā cornu, quo ſolem referat plenā lunā* Cæterum Solis, & Lunæ *defectus res oſtento ſimilis eſt, quæ cornu, et umbra magnitudine coarguat* Nam ſicut Sol interuentu Lunæ *poſt exortum occultatur, uel totus, uel aliqua ſui parte ita Luna terræ obiectu noctu ademptis radijs ſolaribus obſcuratur.* Etenim *nox nihil aliud eſt, quàm umbra terræ, qua ſubeunte, illius ſidus hebetatur. Neque uerò ſunt menſtrui defectus utriuſq; uel ſtati, propter obliquitatem Zodiaci circuli ſimul & uagum Lunæ curſum, ac flexum. Iam uerò cōſtat defectus du entis, & uiginti duobus menſibus in ſuos orbes redire. Solis defectus, (ſi qd mathematicis credendum eſt) nō fit, niſi luna nouiſſima, aut prima, id quod coitum, illi uocant* Lunæ *deliquiū non niſi ea plena, Plinius author eſt, omnibus annis ſtatis diebus, ac horis ſub terra eclipſes fieri, neq; tamen cerni hanc, supernè ubiq; cerni: idq; propter nubes aliquādo, nonnunquam globo terræ obſtante conuexitatibus mundi ⁊ Hipparchi ſagacitate cōpertum eſſe idem author tradit. Lunæ defectū aliquando quinto menſe à priori fieri: Solis uerò, ſeptimo eundem bis in triginta diebus ſupra terras occidere: ſed ab alijs, atq; alijs hoc uideri. Id uerò maximè mirū, cùm conueniat umbra terræ Lunam hebetari, tunc ab occaſus eius parte hoc accidit nunc exortus Aliqua etiā ratione ſemel accidit, ut in occaſu Luna defecerit, utroq; ſidere conſpicuo, cùm umbra illa hebetatur, ſub terra eſſe debeat, unà cum Solis exortu Lunam apud Arabes nobili Alexādri uictoria defeciſſe produnt, idq; noctu hora ſecūda: eadēq; in Sicilia exoriūte, Sed nimis multa de deliquio Lunæ, illud ſolū addatur, quod huic loco cōuenit. eclipſes pnūciat eſſe alicuius calamitatis.* Percuſſa] *hoc eſt interpoſitu terræ.*

Ipſe caput in medio Titan cùm ferret Olympo,
Condidit ardentes atra caligine currus,
Inuoluitq; orbem tenebris, gentesq; coëgit
Deſperare diem, qualem fugiente per ortus
Sole Thyeſteæ noctem duxere Mycenæ,
Ora ferox Siculæ laxauit Mulciber Aetnæ.
Non tulit in cœlum flammas, ſed uertice prono
Ignis in Heſperium cecidit latus: atra Charybdis
Sanguineum fundo torſit mare: flebile ſæui
Latrauere canes: ueſtali raptus ab ara
Ignis, & oſtendens confectas flamma Latinas
Scinditur in partes, geminoq; cacumine ſurgit
Thebanos imitata rogos, tum cardine tellus
Subſedit, ueteremq; iugis nutantibus Alpes
Diſcuſſere niuem. Tethys maioribus undis

Ipſe ca.me.] *Vndecimum oſtentū. medio die Sol caligine obductus fuit, deliquium Solis indicat linea meridionali, in qua dies medius inter ortū, & occaſum ſecatur. Obſcuratione Solis peſtilentiam cōtrahi phyſici credunt. quæ ex doctrina Empedoclis, & Hippocratis, ignis ſuffitu remedium ſentit. Eleganti periphraſi obſcurationem diei totiue propè per eclipſim Solis circumloquitur, cum amplificatione: ut gentes humanæ deſperarint diem.* Qualem.] *Comparatione hyperbolica amplificat caligenē. Atreus Pelope, & Hippodamia prognatus, cū iniuriam à fratre Thyeſte acceptā ulciſci uellet, in gratiam ſimulatam cum eo redijt, cūq;*

id

Heſperiã Calpen, ſummumq́ꝫ impleuit Atlanta.

in regnum ſuum redu xit. Inde occultè illius liberos, Tantalum, & Pliſthenem interfici, & coctos in lebete in menſam ei apponi iuſſit. Cum autem iam ueſceretur, imperauit Atreus, & brachia, & ora puerorum in patris conſpectum proferri, ut prandium appoſitum cognoſceret. Sol abominandum ſcelus deteſtatus, ne obtueretur, currum auertiſſe dicitur. Thyeſtæ] *Alter Thyeſtes Pelopis, & Hippodamæ filius fuit, Tantali Mycenarũ in Argolide regis nepos, & frater Atrei. Seneca, & Statius ſcribunt, fratres fuiſſe, mirum in modum inter ſe infeſtos, ac ſæuos, ut Thyeſtes cum Europa uxore fratris ſtupri conſuetudinem haberet. Alij eam Aeropen uocant. Quam rem Atreus adeo indignè tulit, ut liberos ei ſuos comedendos appoſuerit. Thyeſtes abominandum ſcelus ulturus, deos conſuluit, quam rationem iniret: cui ab Apolline reſponſum fuit, poſſe pari ſcelere, huius ſceleris uindice naſci: nempe ſi ex Pelopia filia concubitu maſculam prolẽ ſuſciperet. Naſcitur huic Aegiſthus, à quo Atreus, eiusq́ filius Agamemnon è Troia redux interempti fuerunt. Atreus dicitur à Seruio omnium primus eclipſim Solis deprehendiſſe apud Mycenæos, cuius rei inuidia, Thyeſten urbem reliquiſſe.* Mycenæ.] *urbs Achaiæ eſt, à nympha Mycena* Laconica, *cõdita à Perſeo Iouis, & Danaẽs filio. Hic regnauit poſtea Agamẽnon.* Ora.] *Duodecimum oſtentum, incendium Aetnæum, ſolito non maius quidem, aut uiolentius, ſed quod petiuerit Italiæ latus.* Ora *Aetnæ montis crateres dicit cacuminis, unde expiratur flamma. Eſt autem omnium in Sicilia montium eminentiſſimus, cuius uertex flammarum globos, nunquam deficiente materia, eiaculatur. Alioqui ipſius crateris ora niualis eſt hybernis menſibus, quibus eius egeſtus niuibus, & pruinis obtegitur. Loci ipſius facies prodigioſè mutatur, igni modo nimium collabente, modo flamma prorupto, ſciſſoq́ uertice in cælum emicante. Igniti nonnunquã fluunt riui: nunc flammæ fumo, & caligine obducuntur: interdum ardentes eructantur lapides. Fuere, qui miraculi explorandi cauſſa ſummũ iugum conſcendere auſi fuerint, qui aream ſummam patere 20 ſtadiorum ambitu teſtati ſint, incluſam ſupercilio cineroſo in muri ſpeciem. In media planicie apparere nebuloſum tumulũ. Rurſum alij, qui labrum crateris tranſgreſſi, per ipſam aream paululum proceſſerint, ſed altioris cineris calore pedes retroflexerint. Aiunt Empedoclem curioſè explorandi miraculi gratia excitum, in his locis perijſſe, altero calceorũ ferreorum, quos in eum uſum parauerat, haud procul à ſupercilio crateris reperto.* Molciber.] *Vulcanus.* Non tulit.] Quin & *illud addatur, cum dicit Vulcanum laxaſſe os Aetnæ. Fabulantur poëtæ in imo fundo montis Vulcani officinã eſſe in qua Ioui ſua fulmina cudat, aliaq́ deorum arma & habere ibi ſuos famulos, quorum opera perpetuo utatur: atq; hanc eſſe cauſſam incendij Aetnæi. Adijciunt & aliud rei miraculum fabuloſum. Enceladũ gigantem ſubitus ſtratum fulmine Iouis, quod aduerſus eum arma ſumpſiſſet, eumq́ ex imo fundo flammas è ſummo monte expirare. Maro lib 3.*

» *Fama eſt Enceladi ſemiuſtum fulmine corpus*
» *Vrgeri mole hac, ingentemq́ inſuper*
» *Impoſitam, ruptis flammam expirare caminis.*
» *Et feſſum quoties mutat latus intremere amarm*
» *Murmure Trinacriam, & cælum ſubtexere fumo.*

Non tulit] *Reddit, qua ratione laxauit os mons Aetna, nõ tulit, inqt, ſuo more flãmã in cælum, ſed pro uertice miſit in Italiam, quæ bello ciuili arſura erat.* A

Charybdis.] *Decimumtertiũ oſtentũ. Charybdim ſanguinem ex imo fundo eructaſſe. Inter Italiam, & ipſam Siciliam fretum ſeptem ſtadiorum eſſe, Apollonij enarrator affirmat. Trium promontoriorum Pelorus Italiam obuertitur, cui ſubiecta eſt* Charybdis, *& ex aduerſo Scylla, Italico littori propior.* Charybdis *ὠμόβροτος eſt, καὶ ἀναπινομένη θάλασσα, καὶ χάσμα θαλάσσιον, ἢ κατὰ γῆς, ἀπὸ τοῦ χάσκειν, καὶ ῥοιβδεῖν, deriuari putãt, id eſt, ab bibendo, & abſorbendo. Apoll. enarrator libro 4. Argonau. diligentiſſimè utriuſque naturam explicat his uerbis, ἀμφοτέρων δ' ἐγγὺς ἡ σκύλλα, ἐξέχον εἰς θάλασσαν, ὁμοίωμα, καὶ πρόσωπον ἔχων γυναικός, κάτω δὲ τοῦ ἀκρωτηρίου εἰσὶ πέτραι πολλαὶ, καὶ μεγάλαι, ἔχουσαι κοίλους τόπους, καὶ σπήλαια, ἐν οἷς θαλάσσια θηρία μένουσιν, ὅσα μὲν οὖν τῶν πλοίων τὰς πέτρας ἐκκλίνοντα ὑπὸ τοῦ κλύδωνος εἰς τὴν χάρυβδιν ἀπωθοῦνται, ἀναῤῥοφοῦνται ἐπ' αὐτὰς συγκαταπεριφερόμενα τῇ θαλάσσῃ. ὅσα δ' ἂν ὑπὸ τῆς ἐν χαρύβδει θαλάσσης εἰς τὰς πέτρας σκύλλης ῥιφῇ, καὶ τραχείας οὔσας αὐτὰς ὠθοῦσι, συγκατακλᾶται, καὶ διαφθείρεται, ὅτε ἐξιόντες οἱ θαλάσσιοι κύνες, καὶ ἕτερα διάφορα θηρία ἐσθίουσι τοὺς ἐκ τῶν νεῶν ἄνδρας. διὰ δὲ ἡ σκύλλα, καὶ λέγεται παρὰ τοῖς ποιηταῖς ἔχειν κύνας ἐξέχοντας κατὰ τῶν πλευρῶν, καὶ τοῦ στήθους, καὶ ἀναρπάζειν τοὺς δι' αὐτῆς πλέοντας, ἐπεὶ κάτωθεν ἐκ τῶν κοίλων μερῶν τῶν πετρῶν, ἐφ' ὧν μένουσιν, ἄνω ἀνιόντες ὁρμῶντες, καὶ ὁρῶνται ὡς ἐξιόντες ἐκ τοῦ στήθους αὐτῆς ἔσωθεν, καὶ τῶν πλευρῶν. καὶ τὴν ἐν τῷ μινωταύρῳ δὲ κατάβασιν, χάρυβδιν ἄλλοι τινὲς τῶν ποιητῶν ὠνόμασαν.* B *Quorum uerborum hic fermè ſenſus eſt. Scylla promõtorium eſt in mari eminens, forma, ac facie muliebri. Infra autem ipſum promontorium, ſaxa ſunt, & multa, & ingentia, in quibus concauitates ſunt, & ferarum ſpelæa quæ marinæ feræ incolunt. Itaq; naues omnes, quæ uolunt declinare, à fluctibus in Charybdim pelluntur, atq; illico ab ea abſorbentur, hauſtæ unà cum ipſo mari: Rurſum, quæ à mari circa Charybdim in ſaxa Scyllæa ſub dorſo maris latentia, & aſpera diſpelluntur, momento comminuuntur, corrumpunturq́. Mox canes marini prouocantes, homines è nauibus eiectos deuorant. Videtur autem Scylla, & poëtæ etiam dicunt, canes è lateribus, & pectore exeuntes habere, & præternauigantes protereret: nam ab imis concauis eius partibus, & ſaxis, in quibus degunt, ſurſum niti, & quaſi è pectore eius, & lateribus foras prominere conſpiciuntur. Quidã poëtarum Charybdim nihil aliud, quàm κατάβασιν, quæ in Minotauro proditur, nominarunt.* C

Latrauere.] *Decimumquartum oſtentum, è Scylla flebile quiddam latraſſe canes. Scylla reuera ſaxum fuit in freto Siculo; Charybdis mare, utrunque noxium appellentibus* Plinius *libro 3. cap 8. quo loco Siciliam deſcribit, in freto Siculo eſt, inquit, ſcopulus Scylla, & Charybdis, mare uorticoſum, ambo clara ſæuitia. Vtriuſque deſcriptio extat libro* 12. Odyſſ. *Homeri, & libro* 3. *Aeneid. apud Maronem.*

Dextrum *Scylla latus, læuum implacata Charybdis* «
O*bſidet, atq; imo barathri ter gurgite uaſto* «
Sorbet in abruptum fluctus, rurſusq́ ſub auras «
Erigit alternos, & ſidera uerberat unda. «
At Scyllam cæcis cohibet ſpelunca latebris «

Ora

A *Ora exertantem, & naues in ſaxa trahentem.*
Prima hominis facies, & pulchro pectore uirgo,
Pube tenus, poſtremò immani corpore piſtrix,
Delphinum caudas utero commiſſa luporum.

Veſtali.] *Decimum quintum oſtentum, ignem æternum Veſtæ ab ara ſublatum ſubitò, & extinctum fuiſſe. Veſta Græcè* ἑστία, *plurimorũ teſtimonio purus ignis fuit, ac perpetuus, quem Aeneas ſecum è Troia in Italiam detulit, id quod Maro lib. Aeneid. Secundo teſtatur.*

Aeternumq́ adytis effert penetralibus ignem.

Sunt qui Palladium credant è cœlo lapſum fuiſſe. Græci ἑστίας *nomine etiam aram ſignant ſacrificalẽ, ut* τὸ πῦρ, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θεάν, *hoc eſt, ignem, terram & ipſam deam, focum item, larem, & conuiuium. Duas ueteres ſinxerunt, Veſtas: alteram Saturni matrem, Polen dictam: eius filiam alteram. A' poëtis tamen confunduntur, alteram pro altera ſine diſcrimine uſurpantibus. Sed quando eam terram uocant, matrem intelligunt: quando uera uirginem ſiue purum ignem filiam.* Ouid.

Nil ni aliud Veſtam, quàm uiuam intellige flammam,
Nataq́ de flamma corpora nulla uides.

B *Pollux aram ſacrificulam dicit, quæ in Prytáneo uiſebatur, in qua* τὸ πῦρ ἄσβεστον *ſeruabatur. Et apud hãc aram publicè excipiebãtur legati. De hac ara Xenophon.* ... ἀνεπήδησεν ἐπὶ τὴν ἑστίαν. *id eſt, his auditis Theramenes inſiliẽ in aram. Apud Dorienſes, & Aeoles,* ἑστιατόριον, *domus principis dicitur, alijs* πρυτανεῖον, ἑστίαι, *&* ἑστιάτωρ, *dominus conuiuarum.* ἑστιᾶσθαι, *cõuiuium. Hinc* ἑστιάδες *uirgines Veſtales. Veſtæ ſimulachrum è Peſsinunte Romam allatum, & in Palatio poſitum fuit poſtea; uirginesq́ ei conſecratæ quæ perpetuum ignem conſeruarunt, ne extingueretur: quare à foco, in quo ignis olitur,* ἑστία *à Græcis appellatur. Cùm uero pro terra uſurpatur, à ueſtitu quidam nomen habere arbitrantur, id eſt ueſtis (quamuis orthographia repugnat) quod ea herbis & floribus ueſtita ſit. Aeneas omnium primus cõdito Lauinio Veſtæ ædẽ dedicauit: inde Aſcanius Albæ in ea montis regione, citra quam lucus erat, in quo Ilia Romuli mater poſtea compreſſa ferebatur. In huius Veſtæ miniſterium caſtiſsimæ, nobiliſsimæq́ uirgines legebantur. Roma uerò condita, ſacrorũ ueſtalium ceremonias inſtituit Romulus: & Nu*

C *ma ſtatim quaſdam etiam adiecit. Porro templum Veſtæ rotũda erat effigie, inter Capitolium, & Palatium, non in Capitolio, ut quidam annotarunt. In eo ſeruabatur ignis, de quo diximus. His uirginibus caſtitas in trigeſimum ætatis annum indicta fuit. Decem primos annos ſacrorum ritus perdiſcebant: decem eos exercebant: ac totidem decem poſtremos rudes, ac nouitias uirgines, nuper captas inſtruebant. Tum demum his exactis annis, nubendi facultas ipſis permittebatur. Capiebatur à Pontifice, non minor annis ſex, nec maior nouem: non patrima, non matrima, non lingua debilis, non ſurda, nec ulla parte corporis deformata, quæ ipſa, aut cuius pater emancipatus eſſet quamuis in aui adhuc uiui poteſtate: utriuſque etiam parentum alter, ambo ue ſeruitutem non ſeruiuiſſent. Si quid peccaſſet, à Pontifice cædebatur. Inceſta uincta efferebatur in ſandapila per mediam forum uſque ad portam Collinam ob ſtuprum impudicarum Veſtalium intra muros erat, in qua erat cauernula ſubterranea: in quam per anguſtum foramen ſcalis deſcendebatur. Hic lectus ſtratus locabatur, & lucerna ardens, panis item, lac, oleum, ne fame interiret. Deponebatur ſoluta, & obnupta capite ad ſupplicium ducebatur. Vbi pontifex arcana quædam uerba pronunciaſſet, tergum uertebat, unà cum reliquis ſacerdotibus, ac Veſtali in cauernã demiſſo, foſſa tellure ingeſta replebatur uſque ad ſummum. Erat autem is dies funeſtus, totoq́ urbe ſilentium agebatur. Lege Papia cautum erat, ut arbitratu Pontificis X X. uirgines legerentur, atque ſortitio ex hoc numero fieret in concione: ſed lex ea exoleuit ſtatim. Atteius Capito ſcripſit, eius legendam filiam, qui domicilium in Italia non haberet, eiusq́ excuſandam, qui tres liberos non haberet. Reliqua Gellius libro quinto, capite duodecimo, eruditè proſequitur, ut Feneſtella, & Pomponius etiam. Veſtæ pars fuit ſacrorum Dionyſia, quæ Dardanus in Phrygiam ex Samothracia uexit, inde Aeneas in Latium. Cuius Veſtalium incuria ignis ille eſſet extinctus, ea flagris à P. M. adhibebatur.* Confectas ferias Latinas.] *Ferias Latinas, quæ ceremoniæ ab omni Latio ad Albam uſque religioſiſsimè colebantur. Et flammam duplici cacumine ſurrexiſſe canit, quod omne Latinum nomen in duas partes duellaretur. Hæ feriæ etiam dies conceptiui dicebantur: à populis Latinis, quibus ius fuit conceſſum, ex Albano monte è ſacris carnem petere cum Romanis. Tarquinius Superbus poſt caſum Herdonij, cùm (ut Dionyſius refert) in eo concilio Latinorum dux creatus eſſet, & quidem eo iure, quo Tarquinius auus creatus fuerat, ipſe priuſquam concilium dimitteretur, edixerat, ut certo die Latinorum conuentus ſibi ad lucum Feroniæ armis inſtructa adeſſent ex fœdere. Miſit ſimul ad Hernicos, & Volſcos, qui ab ipſis quoque gentibus ſocietatem P. R. peteret. Omne Hernicum nomen in fœdus, & ſocietatem uenit. Ex Volſcis Ecetrani tantum, & Antiates. Tum Tarquinius, ut ea populorum concordia aliquo ſanctiore, & perpetuo fœdere ſtabilita eſſet, author fuit, ut in Albano monte, commune Populo R. ac ſocijs templum Iouis conderetur, quò annuæ feriæ his populis indicerentur: ibiq́ extorum partem ſinguli libarent, atque ex immolato hoſtia ſinguli ſuam partem acciperent. Septem, & quadraginta urbes tum primum cum ſocijs ſunt principes factæ. Latinæ feriæ nuncupatæ: ſiue quod eas Latini celebrabãt: ſiue quod ipſe Iuppiter, Latialis eſſet dictus. Romanus, penes quem principatus erat, tantum ibi pro omnibus, ſacrificabat: cuius hoſtiæ extã ſinguli populi libabant, ac mox ſibi partem popoſcere. Si qua urbium ſua carnis portiuncula defraudaretur, ut aliquando Ardeatum legati queſti fuêre, Latinæ feriæ decreto pontificum inſtaurabantur. Plinius libro 27. ſcribit, Latinis ferijs, quadrigas certare in Capitolio, & uictorem abſinthium bibere ſolitum, maiores, credo præmium dari honorificè arbitratis maioribus.* Latinas.] *ita ſæpè abſolutè ponitur, ut ſubaudiatur, ferias. Liuius libro 8. belli cum Antiocho, Latinæ inde fuerunt.* Thebanos ignes.] *Eteoclis, & Polynicis periphraſis, qui ad Thebas mutuis uulneribus conciderant: quorum odium etiam in morte flammis diſsiliens teſtata fuit. Horum alter ab uxore, alter à ſorore rogo impoſitum traditur.* Statius lib. 12.

Ecce iterum fratris primos ut contigit artus
Ignis edax, tremuere rogi, & nouus aduena buſtis
Pellitur, exundant diuiſo uertice flammæ,
Alternosq́ apices abrupta luce coruſcant.

Pollidus

» *Pallidas Eumenidum ueluti commiſerit ignes,*
» *Oreus,uterq́ minax globus,& conatur iter'q́*
» *Longius,ipſe etiam commoto pondere paulum.*
» *Seceſſere trabes.*— Tellus.] 16. *oſtentum,hiatus. Depreſsior fuit terra facta diducta in hiatum. Vel ſic. Terra deduxit ſe in hiatum qui (ut & motus) ui ſiderum exiſtimatur fieri. Interim hiatus eſt quidam terræ in profundum receſſus,* χάσμα *græcè*. Alpes.]17 *oſtentum, motu ingenti cauernas factas, & niues eiectas lucem obtenebraſſe mutare pro,tremere dixit.* Tethys.] 18. *oſtentum Inundatio Oceani occidentalis,qui Abylam, & Calpen. ipſumq́ adeò Atlantis uerticem ſuo æſtu abluit.* Calpen.] *Atlanticus Oceanus terras ab occidente contingit. Mediterranea intrantibus hinc ab læua Hiſpania, inde à dextra Mauritania ſe attollit. Illæ primæ partes Europæ:hæ uerò Africæ. Huius oræ principium eſt promontorium Ampeluſia,ubi ſpecus Herculi ſacer oſtenditur. Vltra ſpecum haud procul, Tingem oppidum occurrit,ab Antæo Gigante conditum A' tinge ipſa regio,Tingitanea nomē habet. Deinde prealtus mons Abyla,abiectus eſt illi in Hiſpania qui Calpe appellatur,cuius cacumen fluctibus oneraſſe Atlanticum Oceanum hic canit poëta Vbi & nominis eiuſdem oppidum fuit Authores Abylam, & Calpen, Herculis columnas uocant. Addit fama nominis fabulam: Herculem olim continentes montes perfodiſſe, Oceanum antea excluſum mole montium immiſiſſe. Tethyn pro Oceano metonymicè: & Heſperiā Calpen,occidentalem ſiue Hiſpanicam dixit.* Atlantis.] *Ab occaſu, Africæ oram claudit Mauritania, in qua mōs Atlas imminebat, & ſuprà quàm facilè credi poſsit, altis ingit attollitur, qui etiam Oceano proximo nomē dedit. Inde perpetuo dorſa uariè flexus,in ortum,& Nilum euagatur, quáq́ Aegyptum ab Aethiopia dirimit, Erythræum etiam mare ingreditur, nunc in Borream, nūc in Auſtrum excurrens utrinq; uarias gentes diſterminat. Deniq; tam in Africa celebritatem nominis habet, quam Taurus in Aſia,in Europa Alpes. Suetonius Paulinus omnium Ducum Rom primus eum montem tranſgreſſus aliquot millium ſpatio,inter cætera memoriæ prodidit Atlantis uerticem æſtate altis niuibus operiri. Cæterum Atlas Mauritaniæ rex fuit. & Aſtronomicarum rerum ſagaciſsimus indagator id quod Vergil.lib Aeneid 1 ſatis ea arguit.*

Cithara crinitus Iopas
Perſonat aurata,docuit quæ maximus Atlas,
Hic canit errantem lunam ſoliſq́ labores,&c.

Hinc poëtis fabulandi materia ſuppeditata fuit, Athlantem cœlum humeris ſuſtinere, & Herculem ſubinde oneri ſubire. Sed ad montem uideamus. Hunc cōſtat ad Claudij Cæſaris tempora uſq; incognitū fuiſſe Romanis. Eius radices diuerſis ſyluis repleta tradūtur ignotis arborū generibus,proceritate prodigioſa,& materia enodi Vertex (ut paulò antè ex Suetonio Paulino oſtendi) æſtate niuibus altis opertus eſt Rurſum ſunt alij qui eum medijs arenis ſqualere prodant: & quà ad Oceanum uergit, in cœlum uideri aſſurgere In cæteris opacum ac nemoroſum, ſcatebriſq́ fontium irriguum. Quà uerò retro Africam ſpectat ad ortum, ibi fructus omnium generum naſci, & quidem ſponte. Adhæc,neminem accolarum interdiu uideri in publico:ſed locorum ſilentio, & ſolitudine. tacitā A *quandam omnes hominum propius accedentium religionem ſubire Eius uertex in nubes,adeoq́ in lunaris circuli affinia attollitur. Noctu crebris ignibus micat. Aegipanum, Satyrorumq́ laſciuia impletur: omnia deniq; tibiarum fiſtularumq́ cantu perſtrepunt. Fuiſſe traditur alius Atlas Libyes filius, à quo monti nomen datum uideri poteſt: ſed priori aſtrorum, cœleſtiumq́ rerum peritiam attribuunt multi,qui & Arcas fuiſſe memoratur frater Promethei ex Iapeto,& Aſia nympha. Et quod prodigioſum dixeris,qui monti in Mauritania (ut nonnullis placet) nomē fecerit quæ omnia Lycophronis ſcholiaſtes,ad hūc Atlantē Libycū refert. Liby cū eſſet clarus Mathematicus, cōſcendiſſetq́ altiſsimū iugū montis, ut exactius cœleſtia corpora obſeruaret. Fortè pede affenſo in ſubiectū pelagus decidit, ibiq́ ſubmerſus fuit: unde & monti, & Oceano nomen datum fertur. Polyidus dithyrambicus poëta hunc Atlantem paſtorem fuiſſe, non autem mathematicum dicit,& à Perſeo in ſaxum mutatum deriguiſſe. Obiecerat ei Gorgonis Meduſæ caput, quod ſe tranſitu prohibere conaretur, eſſetq́ percontatus,quis'nā erat. Idē interpres ait, Heſperum hunc Atlantis filium fuiſſe. Siue* B *igitur Atlas Libys, ſiue Arcas fuit, quem aſtrorum peritia clarum celebrant, certè ab alterutro hoc um mons nomen accepit Poſterioris ſphæra inuentum fuit,cuius ſpecies fabulæ etiam argumentum dedit. Primus naues compegit Sunt & Atlantes Libyci populi, à duobus Atlantibus nomen ſortiti. Ibi & Atarantes habitant, qui ſomnia non uident, & nuncupationibus rerum carent. Atlantes ſolem occidentem diris imprecationibus,ut ipſis exitialem proſequuntur: orientem uerò adorant, ut eum maiorem habeant. Euſebius memoriæ prodidit, Enoch hunc fuiſſe Atlantem. Tres Atlantes fuiſſe traduntur, Italus, Arcas, & Libys. Hic ſiue Libys ſiue Arcas aſtronomus ille fuerit. primus Solis, & Lunæ curſum obſeruauit, erroreſq́ eorum,& rationes deprahēdit,ac de ijs poſtea apud Græcos diſſeruit. Cicero Thuſc. Quæſt. libro 5 Nec uerò Atlas inquit,ſuſtinere cœlum,nec Prometheus affixus Caucaſo nec ſtellatus Cepheus, cum uxore, filia, genero traderetur, niſi cœleſtium diuina cognitio nomen eorum ad errorem fabulæ traduxiſſet. Abſoluat hunc locum fabula. Iuno ubi aduertit Epapho ex pellice nato ſummā regni opulentiſsimi traditam fuiſſe, curauit in uenatu, ut* C *necaretur, hortataq́ fuit Titanes, ut pulſo Ioue, regnum Saturno reſtituerentur. Hi uerò cùm iam aſcenſum in cœlum molirentur, fulmine deiecti, & ad inferos præcipitati fuerunt. Iuppiter Atlanti Duci eorum cœli fornacem ſuper humeros impoſuit. Sunt qui Atlantem illum Promethei fratrem oraculo monitum ferant, ut caueret ſibi à Iouis filio: eut cùm neminē hoſpitio exciperet, à Perſeo, cui hoſpitium negarat, obiecto capite Meduſæ, in montem ſui nominis fuerit tranſmutatus. Dicuntur & Atlantes ob ſimilitudinem in columnis moles humeris ſuſtinentes, In ædificijs eiuſmodi Telamones uocantur, gibboſi. ob impreſſum humeris onus ad uiuam rei imaginem. Ab Arcade Atlante fluuius ille ex Aemo monte in Iſtrum excurrens, Atlas etiam nuncupatus fuit. Summum igitur Atlantis cacumen Oceanum abluiſſe,prodigioſum fuit.*

Indigetes.] *Decimum nonum oſtētum, quod Dij fleuerint.*

Indigetes fleuiſſe Deos,urbiſq; laborem
Teſtatos ſudore Lares,delapſaq; templis
Dona ſuis,diraſq; diem fœdaſſe uolucres

Sunt indigetes numina, quæ ex hominibus Dij ſunt, & in Deos, ſenatumq́

Accipimus, ſyluisq́ feras ſub nocte relictis
Audaces media poſuiſſe cubilia Roma.
Tūc pecudū faciles humana ad murmura linguæ,
Monſtroſiq́ hominū partus, numeroq́ modoq́
Membrorum matremq́ ſuus conterruit infans,
Diraq́ per populum Cumanæ carmina uatis
Vulgantur: tunc quos ſectis Bellona lacertis
Sæua mouet, cecinere Deos: crinemq́ rotantes
Sanguineum populis, ulularunt triſtia, Galli,
Compoſitis plenæ gemuerunt oſſibus urnæ,
Tunc fragor armorum, magnæq́ per auia uoces
Auditæ nemorum, & uenientes cōminus umbræ:
Quiq́ colunt iunctos extremis mœnibus agros
Diffugiunt: ingens urbem cingebat Erinnys,
Excutiens pronam flagranti uertice pinum,
Stridentesq́ comas. Thebanam qualis Agauen
Impulit, aut ſæui contorſit tela Lycurgi
Eumenis: aut qualem iuſſu Iunonis iniquæ
Horruit Alcides, uiſo iam Dite Megæram.

A *ſenatumq́ Deorū rela ti ſunt: quales fuerūt, Hercules, Romulus, Aeneas, & complures alij quos ob diuinas uirtutes antiquitas admirata fuit, & Deos fecit. Fulgent libro 3. Mythologicon. autumat eos à Romanis, Indigetes dictos, quos Græci ἡμιθέους nominant.* Lares.] *Vigeſimū oſtentū. Lares, hoc eſt domeſticos Deos ſudaſſe. Quiſq́ Genium domi ſuæ colebat, quem larem familiarem, ut domus præſulem uocabant, eiq́*

B *aut Thure, aut aliquo ſupplicabāt: canisq́ aſſiſtebat, ipſe autem caninis pellibus erat ueſtitus. Plutarchus in probl. & Apuleius lib. quem de Dæmone Socratis ſcripſit, eius rei rationem reddunt. Quod uerò Lares domi colerent, in cauſſa erat, quod antiquitus ſuos mortuos domi ſepelirent, quos ut domeſticos deos uenerabantur. & Lares appellabant. Larium porrò matrem, Larā, & Larundam, dicebant. Extat fabula apud Ouid lib. Faſt. Secundo. Apud Suetonium Lares in publicū abiecti fuerunt per indignationem, & ægritudinē, quā è morte Germanici conceperant. Et aliquando Lares apud Priſcos ſpreti fuerunt, ut pro nihilo ducerentur. A' Laribus, Lararū, domeſticū ſacrarium fuit, in quo Lares, & Penates ipſi uenerabātur. Ad harum effigies in ſtatutis horis rem diuinā faciebat Alexander Seuerus, ubi & Chriſtum, & Abrahamum ueberabatur. Dixi paulò antè Lares caninis pellibus ueſtitos fuiſſe. Eius rei Plutarchus duplicem reddit rationem in Proble. Etenim, inquit, cùm conſtet eos præſides ædiū eſſe, eoſdem domus cuſtodes eſſe conuenit, & formidoloſos alienis, perinde ut canes: contrò, mites aduerſus dome*

C *ſticos: forſan quod dæmones infeſti oberrent, quibus ut carnificibus Dij, & ſcelerum ultoribus contra nefarios utantur. Itaq́ Lares Laruæ habiti fuerunt, obſeruatores ſcelerum in uita humana. Ergo caninis pellibus Lares ueſtiuntur, quibus & canes ideo aſſiſtunt, quod ad inueſtiganda ſcelera, & ad ulciſcendos improbos ſunt ſagaces Sed de Laribus ſatis.* Delapſaq́.] *Vigeſimum oſtentum, quod donaria, & anathemata dijs dedicata ſua ſponte deciderint. Anathemata, hoc eſt, donaria Dijs ſuſpendebantur in parietibus, & templorum columnis, qualia etiam noſtra tempeſtate uiſuntur ad Diuorum monumenta, ut ſtatuæ argenteæ, pocula gemmata, aut ceræa dona. Ea ab Herodoto etiam ἀναθήματα, uocantur, à deponendo: ſicut & anathemata à ſeponendo, & ſuſpendendo: ſiue quod fas non eſſet eo loco ſubmouere.* Diraſq́ d.] *Vigeſimum primum oſtentū: ominoſas aues, quales ſunt bubones, & ſtriges apparuiſſe.* Syluiſq́.] *Vigeſimum ſecundum. Feras noctu è ſyluis urbem intraſſe, & in medio foro ſua luſtra poſuiſſe. quod quidem ſignificabat, urbem fuga ciuium deſertum iri. & ſolitudinem quandam fore.* Tunc.] *Vigeſimum tertium bouem, aut aſinum locutum.* Monſtroſi.] *Vigeſimum quartum monſtroſi hominū partus circa numerum, & modum membrorū. quales in omnibus ueterum, maximè Liuij produntur, & noſtro æuo etiam uiſi fuerūt.* Matremq́.] *Vigeſimum quintum. Infantem locutum fuiſſe.* Cumanæ car.] *Vigeſimum ſextum. Carmina Sibyllæ Cumanæ, quæ ænigmaticè ſex literis notata deprehendebantur.* F.F.F. R.R.R. *Quæ elemento ita interpretabantur. Ferrum. flāma, fames, Romula regna ruunt. Cumanam uatem. Sibyllam Cumanam dicit. Hanc Sibyllam Cumanam mulierem fatidicam conſtat circa hæc tempora claruiſſe, id quod Vergilius in Bucolicis teſtatur, cùm dicit.*

Vltima Cumæi uenit iam carminis ætas

Tunc quo.] *Vigeſimum ſeptimum, Gallorum ſacerdotum, qui Bellonæ, & Cybelæ conſecrati erant, uaticinia triſtia minabantur. Etenim Galli numine afflati uidebantur uera denunciare. Hos poëta dicit Bellonæ inſtinctu impulſos horrenda cecinisse Horat. in Satyr.*

Hunc circum tonſis gaudens Bellona cruentis, &c.
Et in Odis.

Non Dindimene non adytis quatit
Mentem ſacerdotum incola Pythius,
Nec Liber æquè.

Hi afflati caput iactare, & rotare crines ſolebant: id quod disertè hoc loco etiam addit poëta. Liuius lib. 36. Lucij Scipionis, inquit, legatos claſſem in Europam ad Seſtum oppugnandam traiecit. Iamq́ ſubeuntibus muros fanatici Galli primū cum ſolenni habitu ante portam occurrerunt. Addunt quidam, & ſolenne carmen eos cantaſſe Porrò Cybele, & Bellona, & Iſis eadem fuère, ſi Apuleio credendum eſt. Quamobrem ſacerdotes trium Dearum ſacra perficiebant. In ſacris Bellonæ hi ſacerdotes, de quibus loquimur, ſuo cruore ſacrificabant. Hinc crinemq́ rotantes ſanguineum dicit. Diſtrictos gladios utraq́ manu tenebant: ſectis humeris, atq́ lacertis diſcurrebant, & capita rotabant, ferebanturq́ ut Lymphati, quod νυμφόληπτοι dicebatur. Iuuenal.

Sed ut fanaticus æſtro
Percuſſus Bellona tuo diuinat. Tibull.
Hæc ubi bellonæ motu eſt agitata Ouid.
Cædunt iactatis uilia membra comis. Idem.
Longaq́ in immundo puluere iacta coma eſt

Lampridius Bellonæ ſeruientes uerè exſecare brachium, ſtudio crudelitatis præcepit. Galli.] *ſic fuerunt hi ſacerdotes appellati, à Gallo flumio Phrygiæ, ad quem ſua orgia exercebant, ſiue quod ex eo bibentes furerent Cæterùm Gallos Cybeles ſacerdotes genitalia amputaſſe etiam Plinius author eſt libro 11 cap 49.* Vlularunt.] *triſti uoce, & ululata horrenda canebant.* Compoſitis.] *Vigeſimum octauum oſtentū, mortuorum cineres,*

F & oſſa

& oſſa in ſepulchris condita gemuiſſe, quaſi eorum manes non fuiſſent placati. Tunc fra.] *Vigeſimum nonum, fragorem & armorum conflictum auditum. Verg.*

Armorum crepitus tota Germania cælo. Audit.

Et apud Liuium Secundo bello Punico.

Magnæ ſy.] *Trigeſimum, uoces ignotas per uaſtas ſolitudines auditas, quales dicit Cicer ſæpè ex occulto mitti ſolere: ut per otia ſyluarum.* Venientes.] *Trigeſimũ primum Vmbrarum conſpectum occurſum, quæ propinquorum acceſſam fugerent.* Qui ſu co.] *Trigeſimum ſecundum fugam è pomœrijs, & ſuburbijs factam, quum his noſtris territi eſſent.* Ingens.] *Trigeſimum tertium. Furiam flagrantem facem in urbem intuliſſe, & ciuios quoſque pertarbuſſe.* Thebanam.] *à comparatione. Erynnuos terribilem aſpectum indicans. Agaue Hermiones, & Cadmi filia fuit, uxor Echionis, quæ furore agitata, Pentheum filium, Bacchi contemptorem diſcerpſit, aprum eum rata.* Lycurgi.] *alia comparatio. Lycurgus hic Thrax fuit, Dryantis filius, qui Bacchum exoſus. dum eius uites excindit, in furorẽ conuerſus dicitur. Alij ſcribunt, cum incideret uites ſua crura ſibi præcidiſſe. Hyginus huiuſmodi hiſtoriam ſiue fabulam potius refert. Lycurgus Dryantis filius liberum patrem regno fugauit, negauitq́ eum eſſe Deum. Fortè ita accidit, cùm per uinum, & ebrietatem matri ſuæ ſtupri offerret. & eodem furore ad eius uites incidẽdas graſſaretur, clamitans hoc pharmacum inſalubre eſſe, quod mentes humanas ceu toxico ad inſaniam agitaret. Liber pater maniam in hominem impium immiſit. qua correptus, uxorem ac liberos trucidauit, ipſe à Baccho pantheris immiſſis, in Rhodope monte interijt. Sunt, qui prodant eum ſibi mortem conſciuiſſe. Meminit huius Lycurgi Homerus lib. Iliad. Sexto.*

οὐδὲ γὰρ οὐδὲ Δρύαντος υἱὸς κρατερὸς Λυκόοργος
δὴν ἦν, ὅς ῥα θεοῖσιν ἐπουρανίοισιν ἔριζεν
ὅς ποτε μαινομένοιο Διωνύσοιο τιθήνας
σεῦε κατ' ἠγάθεον Νυσήϊον.

Verba ſunt Diomedis admirantis in Glauco armorum ſplendorem, qui non humana, ſed diuina propè forma cõſpicuus prodibat in prælium. Territum ſe dicit exemplo Lycurgi pugnare cum dijs, qui aliquando Liberi patris nutrices in Nyſæo Thraciæ monte perſecutus fuiſſet. Quem locum enarrator explicans hanc hiſtoriam adducit. Διόνυσος ὁ Διὸς καὶ Σεμέλης παῖς, ἐν Κυβέλοις τῆς Φρυγίας ὑπὸ τῆς Ῥέας ταχὺ ἀνδρωθείς, καὶ διαθεὶς τὰς τελετάς, καὶ λαβὼν παρὰ τῆς θεᾶς τὴν διασκευὴν ἀνὰ πᾶσαν ἐφέρετο τὴν γῆν. χορεύων καὶ τιμῶν ἐτύγχανε, προσαγόντων τῶν ἀνθρώπων, παραγενόμενον δὲ αὐτὸν εἰς τὴν Θρᾴκην Λυκοῦργος ὁ Δρύαντος, [illegible] ἀπελαύνει τῆς γῆς, καὶ καθάπτεται αὐτοῦ, καὶ τῶν τιθηνῶν, ἐτύγχανον αὐτῷ συνοργιάζουσαι. [illegible] τὸν θεὸν [illegible] τιμωρήσασθαι, ὁ δὲ ὑπὸ δέους εἰς τὴν θάλασσαν καταδύνει, καὶ ὑπὸ Θέτιδος καὶ Εὐρυνόμης ὑπολαμβάνεται, ὁ οὖν Λυκοῦργος [illegible] τὴν ἐξ ἀνθρώπων δίκην. ἀφῃρέθη καὶ πρὸς τὸ [illegible] τοὺς ὀφθαλμούς. *Fuit alius Lycurgus Lacedæmonienſium legiſlator, de quo multa Plutarchus, Suidas, & alij. Sed de ſuperiori Hiſtorici referunt fabulandi materiam poëtis datam, quod cùm Thracibus imperaret, uideretq́ eam gentem immoderatè uino deditos, ut eam ad continentiorem, & magis ſobriam uitam reuocaret, omnes uites excindi iuſſit toto regno, authore Plutarcho in libello, de utilitate poëtarum.* Ά Lycurgo. *Lycurgêus.* Eumenis] *furia. Tres finguntur furiæ, Alecto, Tiſiphone, & Megæra. Suidas* κατ᾽ ἐξοχὴν *Erinnas* [illegible] *uocat. Has tradunt ſuo nomine in Oreſte mutaſſe, ut antiphraſtice Eumenides dicerentur, hoc eſt, mites, benignæ, ac propitiæ, cùm quidem ſint potius ſint. Nam his placatis, ubi furua oue ſacrificaſſet, pro Erinnybus Eumenides dici cœperunt. Aeſchylus tradit, in iudicio Oreſtis, Mineruam placaſſe Erinnyas, idq́ Athenis, ne quid aduerſus illum durius, ac inclementius amplius agerent. Hinc eas Eumenides appellauit. Eædem, &* σεμναὶ θεαὶ *dicuntur. Theſeum, hoc eſt, Theſei templum, & Erinnyum aſylum habebat Athenis, unde nullus ſupplex auelli poterat. Hinc Græci* σεμνεῖα *uocabant iſta loca, & ſimulio maceſſo. Cæterùm Semnorum Dearum templum prope Aſopum uiſebatur, quas Sicyonij dicunt Eumenides, quarum feſtum diem quot annis uno die peragebãt immolabantq́ oues fœtas: libabant mulſo, & floribus coronarum uice utebantur. At Philemon Comicus* σεμνὰς θεὰς *diuerſas ab Eumenidibus facit. Citatur à Suida illud Sophoclis* αἱ γὰρ Εὐμενίδες *[illegible]* *Extat in Oedipo Coloneo. Vnde natura paterna,* ἄλλα δ' ἀλλαχοῦ καλά, *quod alij alijs appellationibus Eumenides uocent. Alia inquit, nomina apud alios pulchre cenſentur: apud nos uerò hac quod eas Eumenidas* κατ᾽ εὐφημισμὸν *nominemus. Ferũt Epimenidẽ tradidiſſe, Eumenidas Saturni filias eſſe, citantq́ hos uerſus.*

Ἐκ τοῦ καλλίκομος γένετο χρυσῆ Ἀφροδίτη,
Μοῖραί τ' ἀθάνατοι, καὶ Ἐρινύες αἰολόδωροι.

Quarum matrem Iſter facit Euonymeus quæ eadem eſt cum Tellure. Neque uerò deſunt, qui duas tantum fecerunt & earum duo ſimulachra uiſebantur in Attica.

Horruit Alcides.] *Conſtat ex Tragediarum ſcriptoribus ut Seneca, & alijs, Herculẽ, & Theſeum ab inferis præda Cerbero onuſtos rediſſe, & ſtatim ob impietatem in Deos Inferos, à Iunone furia immiſſa, Herculem correptum furore uxorem, & liberos trucidaſſe. Atque ob id addit uiſo iam Dite: hoc eſt, Plutone & inferorum profundis, unde extraxerat Cerberum.*

Dite.] *Plutone, ſiue inferis potius. Dis Pluto dictus (ut multi exiſtimant) quod opes è terra effodiantur, & eadem eodem redeant. Hinc Pluto apud Claudianum. Semperq́ tenemus. Quod ſuperi tenuere ſemel.*

Alcides uiſo.] *Hercules, antonomaſia, qui ita appellatus fuit, uel* ἀπὸ τῆς ἀλκῆς, *id eſt, robore, ac uirtute animi: uel ab alcæo auo. Hic quia præclaris ſuis meritis, & magnis laboribus, quibus mortales iuuit, nihil niſi inuidiam ſibi conciliauit, parœmia inde nata eſt. Herculis labores. Humanam ingratitudinem Dij magnis præmijs è rebus humanis ſublato penſaſſe creduntur. Fato enim defunctus in cœlum ſublatus dicitur. Locatusq́ fuit inter ſidera uocatur Hercules, ſiue Engonaſin. Situs autem eſt inter circulum arcticum, & æſtiuum, utroq́ pede & genu dextro modicè flexo (unde Engonaſin appellatur) circulum arcticum finit: ſiniſtro caput Draconis proterere conatur. Humeris uidetur circulum æſtiuum ſuſtinere: manuq́ dextra proiecta contingere. Et quia ſupra Draconem collocatus eſt, effigiatus quaſi ad certandum cum eo paratus: dextra clauam, ſiniſtra pellem Leonis tenens. Clarauit alius quidam Hercules in Phœnicia temporibus Ioſuæ, generatione decima nona Varro poſt*

enumeratos

A enumeratos 40. Hercules, addit omnes Hercules nominari poſſe, qui res magnas geſſerint in uita.

Inſonuere tubæ, & quanto clamore cohortes
Miſcentur, tantum uox a atra ſilentibus umbris — a al. auris
Edidit, & medio uiſi conſurgere campo.
Triſtia Syllani cecinere oracula manes,
Tollentemq́; caput gelidas Anienis ad undas
Agricolæ fracto Marium b uidere ſepulchro. — b al. fugêre.

Inſonuere tubæ] Trigeſimum tertium oſtentum, clangorem tubarum auditum ſilentio nocturno, & cohortes medijs campis uiſas concurrere. Triſtia.] Trigeſimũ quartum, Syllæ umbrã horrenda denunciaſſe. Tollentemq́ ca.] 35. Ruſticos Mariũ uidiſſe in agris ad Anienem amnem emicantem è ſepulchro. Fracto.] diſertè ſepulchrũ fractũ dicit, nam Sylla uictor Marij ſepulchrũ refringi iuſſit, & corpus diſſipari. Cic. lib. de Legibus Secũdo. Caij Marij ſitas reliquias apud Anienẽ diſſipari iuſſit Sylla uictor, acerbiore odio incitatus, quàm ſi tam ſapiẽs fuiſſet quã fuit uehemens. quod haud ſcio an timens ſuo corpori poſſe accidere; primus è patricijs Cornelijs igni uoluit cremari. Anienem.] Hic Amnis nõ procul à Roma unà cũ Nare in Tibrim lapſus cũ incredibili aquarum ui augetur. Rectè ad Anienẽ qui in Tibrim influit. Mariũ caput ſuũ è ſepulchro extuliſſe dicit. Nã Sylla Marij corpus refoderat, & in Tibrim abiecerat, is Marij ſepulchrũ extitit. Oſtẽdit Marij corpus ab agricolis Syllanis tẽporibus è fluente exceptum, & circa Anienem rurſum ſepultum fuiſſe.

Hæc propter placuit Tuſcos de more uetuſto
Acciri uates, quorum qui maximus æuo
Aruns incoluit deſertæ mœnia c Lunæ, — c al. Lucæ.
Fulminis edoctus motus, uenasq́; calentes
Fibrarum, & monitus d errantis in aere pennæ, — d al. uolitantis.
Monſtra iubet primum, quæ nullo ſemine diſcors
Protulerit natura, rapi: ſterilisq́; nefandos
Ex utero fœtus infauſtis urere flammis.

Tuſcos.] ab enumeratione prodigiorũ, ac oſtentorũ, ad eorũ interpretationem tranſit, quã ab Hetruſcis petitum fuiſſe docet, unde diuinarũ rerũ, & auguriorum periti uates euocari ſolebant. Erat ea gens peculiariter huic ſtudio dedita, ut Maſſilienſes in Africa incãtationibus, & artibus Magicis. Hetruſci à ſacrificandi ritu à Græcis Thuſci appellantur. Annectitur ſeptima, inquit Pli. in qua Hetruria eſt ab amne Macra, & ipſa mutatis ſæpe nominibus, Vmbros inde exegere antiquitus Pelaſgi: hos Lydi, à quorum rege Tyrrhene: mox à ſacrifico ritu lingua Græcorum Thuſci ſunt cognominati. Hactenus ille. Cæterũ augurandi ars omnium primũ à Chaldæis ad Græcos uenit, apud quos Amphiaraus, Mopſus, Calchas, & Apollonius Tyanæus clariſſimi augures floruerunt. A' Græcis ad Hetruſcos: inde ad Latinos: poſtremò ad Romanos utilitate artis perſpecta, immigrauit: apud quos etiam augurum collegium inſtitutum fuit. Initio in hoc tres tantum fuerunt: inde quatuor: ad poſtremum quinq; plebei augures adiecti fuerunt. Et ut multum dignitatis arti accederet, ipſe Romulus in eorum albũ adſcribi uoluit. Cic. lib. 1 Diuinat. Cumq́ magna, inquit, uis uideretur eſſe, in impetrandis, cõſulendisq́ rebus: & in monſtris interpretandis, ac procurãdis, in aruſpicum diſciplina, omnẽ hanc ex Hetruria ſcientiam adhibebant, ne genus eſſet ullum diuinationis quod neglectum ab ijs uideretur. Plinius libro 28. capite 2. Cùm enim, inquit, in Tarpeio fodientes delubra fundamenta, caput humanum inueniſſent, miſsis ob id à ſenatu legatis, Hetruriæ celeberrimus uates Olenus Calenus præclarum id fortunatumq́ cernens interrogatione in ſuam gentem transferre tentauit, ſcipione prius determinata templi imagine in ſolo ante ſe &c. Liui. lib. 1. ab urbe condita. Accepiſſe id augurium læta dicitur Tanaquil, perita, ut uulgò Hetruſci, cæleſtium prodigiorum mulier. Idem lib. 5. Gens itaq; ante omnes alios eò magis dedita religionibus, quod excelleret arte colendi eas. Tantaq́ denique dignitate Hetruſcorum gens ob eas artes & authoritate in Italia pollebat, ut eius linguæ diſcendæ gratia illò undiq; confluerent. Liuius lib. 9. habeo authores tum uulgò Romanos pueros, ſicut nũc Græcis ita tunc Hetruſcis literis erudiri ſolitos. Cicer. Diuinationum primo. Benè apud maiores noſtros ſenatus tum, cùm florebat imperium decreuit, ut de principum filijs, ſex ſingulis Hetruriæ populis in diſciplinam traderentur, ne ars tanta propter tenuitatem hominum, à religionis authoritate abduceretur, ad mercedem, & quæſtum.

Tuſcos.] Hetruſcos, παρὰ τὸ θύειν, à ſacrificando: quare prior ſyllaba aſpiranda rectiùs eſt, ut Thuſcos legatur, non Tuſcos. Sũt qui eos ita dictos ab Herculis filio uolunt. Hæc propter.] anaſtrophe hæc prodigia undiq; Romam nunciata, procurant. Aruns.] Hunc deſcribit ab excellentia artis, patria & peritia auguriorum, auſpiciorũ, diuinationis è fluminibus, & fulgetris, tum autem, & aruſpicio, quorum ſingulorum diuerſi traduntur inuentores. Auguria ex auibus inuenit Car, à quo Caria eſt appellata: quibus ex cæteris animalibus auguria adiecit Orpheus. Aruſpicium repperit Delphus: igniſpicium, Amphiaraus: auſpicia ex auibus, Tireſias, Thebanus: oſtentorum, & ſomniorum interpretationem, Amphyctyon: Aſtrologiam. Atlas Libyæ filius: uel, ut alij, Aegyptij. Mœnia Lu.] Primũ Hetruriæ oppidum eſt Luna, portum nobile, colonia Luca à mari recedens, propiorq́ ipſa inter amnes Aeſarem, & Arinum. Deſertam uidetur dicere ob fugam ciuium: Sulpitius Lucæ legit. Ad montes, inquit, Lunæ incumbentes, urbs eſt Luca, ubi plerique uicatim habitant, Strabo ait. Sunt qui Lunæ legunt, quod oppidum quoque Hetruriæ eſt, cum portu nobili quem ſicut & ciuitatem, Selenes, id eſt, Lunæ dicunt. Hæc Sulpitius. Aruns.] Alluſum eſt ad Aruntem Tarquinienſem filium Demarati Corinthij fratrem Lucumonis Sunt enim Tarquinẽſes Hetruriæ populi Spernentibus, inquit, Liuius Hetruſcis Lucumonem exulem, aduena ortum, ferre indignitatem non potuit. Oblitaq́ (Tanaquil) ingenitæ erga patriã charitatis, dummodo uirum honoratum uideret, conſilium migrandi Romam ab Tarquinijs cepit. Fulminis edoc.] In his præcipua augurandi ſcientia ſita fuit, eiusq́ artes uel prima laus. Cicero author eſt, omnem diuinationem in duas diuidi partes: aut enim furorem eſſe, quem uaticinãtibus,

& afflatis uidemur: aut artem, ut in auſpicijs, augurijs, & ſomniorum interpretationibus, ac fulgetrorum peritia. Homeri interpres lib. Ili. 2. ἐγὶ γὰρ γένος τῆς μαντικῆς διαιρούμενον εἰς εἴδη τρία, εἰς οἰωνοσκοπίαν, ἀστροσκοπίαν, καὶ τὴν διὰ τῶν ὀνειράτων μαντείαν. Horum omnium abſolutam ſcientiam poëta tribuit Arunti ut Maro libro tertio Aeneid. Heleno uati.

Motus.] hoc eſt, fulgurum genera, ac miracula, nouit: quæ quando expiari, rurſus quando nulla ratione poſſunt, & fulgurationis præſagia, & quo pacto rurſum abigantur. Nouit fulminum naturam, & cauſſas, & ſignificationes. Callebat & fulminum euocationem, quæ proſpera, quæ contrà: & quando diſperſa colliguntur, ut iam mox dicetur. Cicero Diuinat. primo. Hetruria de cœlo tacta ſcientiſſimè animaduertit, eademq́ interpretatur, quid quibuſq; oſtendatur monſtris atque portentis.

Venasq; calentes.] Erat Aruſpex, & extiſpex, qui ex hoſtiarum animalium extis futuram diuinare ſolebat. Atque iſta fibrarum inſpectione fiebant. Hetruſci enim, quod religione imbuti eſſent ſtudioſius, & crebrius hoſtias immolabant: extorum cognitioni ſe maximè dederunt: quod propter aëris craſſitudinē, de cœlo apud eos multa fiebāt prodigia, & ob eandē cauſſam multa inuſitata. Horum partim è cœlo, partim è terra oriebantur: quædā etiam ex hominum, pecudumq́ conceptu, & fatu, oſtentorum exercitatiſſimi interpretes extiterunt.

Fibrarum & monitus.] Antiqui fibrum Varroni extremum uocabant. Fibræ hinc omnium rerum extremitates, & iecinoris dicuntur. Iecur authore Celſo, in quatuor fibras diuiditur Vergil.

Cui pecudum fibræ, cœli cui ſidera parent.

Ad eundem modum fibræ, de pulmone, alijsq́ uiſceribus dicuntur. Pulmo Celſo, in duas fibras ungulæ modo bubulæ diuiditur. Lucanus hoc eodem libro.

——Pulmonis anheli.
Fibra latet.——

Sed & in radicibus fibræ dicuntur, quod earum extremitates ſint. Itaque has fibras in iecinoribus, corde, pulmone, & alijs extis, maximè explorabant & obſeruabant, aruſpices uates, cùm hoſtias animales (ſic enim dicebantur) cæderent. Errantisq; in aere.] Ab augurandi, auſpicandiq; ſcientia monitum præceptum auium, & omnium adeò earum, quæ augurijs ſunt aptæ, dicis: quæ aues auſpicatæ, quæq; inauſpicatæ ſint. Aptiſſimæ augurijs aues habebantur, noctua, bubo, picus, trigon, cornix, cygnus, coturn. Ab auibus inſpiciendis, & earum uolatu A & garritu, auſpicia dicuntur. Græcè, οἰωνισμοί, ſiue ὀρνιθομαντεία. Duo genera maximè traduntur: unum uolatus, qui ad oculos refertur: alterum uocis, quæ ad aures oſcines. Annumerabantur. & inter diuinationum genera ignſpicium, ab ignis inſpectione. diuinatio: aruſpicium, & extiſpicium, ab extorum ad aras inſpectione. Apud Ro. nihil maioris rei, ne priuatim quidem gerebatur Prius auibus poſtea extis magnæ res tribuebantur. Sed maxima religio erat coactum tripudium ſoliſtimum, quod augurandi genus fiebat, quoties offa, quæ pullis dabatur, aliquo modo cadebat in ſolum. Iam uerò in auſpicijs non omnes adhibebantur, ſed tantum, qui dicebantur periti, hoc eſt, qui intelligebant, quid eſſet ſilentium. Id autem erat, quod omni uitio carebat. Rogabat augur, num ſilentium eſſet. Reſpondebat ſibi ita uideri Tum ille num etiam paſcerentur pulli, quos pullarius attuliſſet. Sic ille dicebatur, qui eos in caueam ferebat. Cùm iam paſcerentur neceſſe erat aliquid ex ore decidere, & terram pauire: unde terrapauium: poſtea terrapudium dici cœpit. Et cùm offa ex ore pulli cecidiſſet, tum auſpicanti ſoli- B ſtimum tripudium nunciabatur. Vetus decretum collegij extabat, omnem auem tripudium facere poſſe.

Monſtra iubet primum.] Cicero primo diuinat. Quorum quidem uim. ut tu ſoles dicere uerba ipſa prudenter à maioribus poſita declarant. Quia enim oſtendunt, portendunt, monſtrant, prædicunt, oſtenta, portenta monſtra. prodigia dicuntur Proinde Aruns primum prodigia procurari iuſſit: ut hominum monſtra uiua cremarentur: Ariſtoteli educare ea prohibemur: unde prodigijs hoſtijs, & luſtris expiarentur. Liuius lib. Secūdi bel. Pun. Nunciatum Fruſinone infantem natum eſſe, quadrimo parem, nec magnitudinem tam mirandum, quàm quod is quoq; Sinueſſæ biennio antè, incertus mas an fœmina eſſet, natus erat. Id uerò aruſpices ex Hetruria acciti fœdum, ac turpè prodigium ducere, extorrem agro Ro procul terræ contactu alto immergendum, uiuum in arcam concludere: prouectumq; in mare proiecerunt.

Nullo ſemine diſcors.] nullo coitu orta è medio auferri. Sterili Vte.] nam mulam peperiſſe prodigium eſt, licet in annalibus Ro. eam ſæpè peperiſſe pro- C ditum ſit, prodigij tamen loco fuit habitum, inquit Plin. Cicer. Diuinat 1. Quid? qui irridetur partus hic mulæ, nónne quia fœtus extitit in ſterilitate naturæ, prædictus eſt ab aruſpice incredibilis partus malorum?

Mox iubet & totam pauidis à ciuibus urbem
Ambiri, & feſto purgantes mœnia luſtro,
Longa per extremos pomœria cingere fines
Pontifices ſacri, quibus eſt permiſſa poteſtas,
Turba minor ritu ſequitur ſuccincta Gabino,
Veſtalemq́; chorum ducit uittata ſacerdos,
Troianam ſoli cui fas uidiſſe Mineruam.
a Tum qui fata Deûm, ſecretaq́; carmina ſeruant, — a al. Tunc.
Et lotam paruo reuocant Almone Cybellen:
Et doctus uolucres augur ſeruare ſiniſtras:
Septemuirq́; epulis b feſtis, Titijq́; ſodales: — b al. feſtue.
Et Salius læto portans ancylia collo:
c Attollensq́; apicem generoſo uertice flamen. — c al Et tollēs.

Mox iubet.] Proſequitur ordine quibus ceremonijs. quo ritu, monſtra ac prodigia Aruns procurari, & expiari iuſſerit.

Ambiri.] circumiri, id quod luculèntius mox reddit, cùm addit feſtum luſtrū quo mœnia expiarint, hoc eſt, (ut poëta dicit) purgarint. Ambire etiam per tranſlationē, pro honores captare, accipitur propterea, quod qui honores captabant, circuire, & ſingulos prenſare, ac rogare ſolerent. Hinc ambitio, & crimē ambitus.

Feſto luſtro.] ſolenni circuitione, ac purgatione. Iuuenalis Satyr. 2.

" Quoties hinc talis ad illos
" Vmbra uenit, cuperent luſtrari.

Luſtrare enim hic expiare ſignat, & purgare: alioqui luſtrare urbem, luſtrare agros, nihil aliud erat, quā circuire & circumeundo precibus expiare. Vnde amburnales hoſtiæ dictæ fuēre, quæ inter ambien-

A ambiendum, & circumeundum arua cadebantur. Maro in Bucol.

„ Hæc tibi ſemper erunt, & cum ſolennia uota,
„ Reddemus nymphis, & cum luſtrabimus agros.

Luſtrari, ſcortari, ueteribus: luſtrum, quinquennale ſpatium: unde luſtrum condere dictum à Seruio Tullo rege R. Luſtrum, Lamæ, luporum cubile, & lupanar.

Pomæria cing.] Pomærium, uerbi uim ſolam intuentes, in quit Liuius, poſtmœrium interpretantur eſſe. Eſt autem magis circa murum locus, quem in condendis urbibus quondam Hetruſci, qua murum ducturi erant, certis circa terminis inaugurato conſecrabant, ut neque interiori parte ædificia mœnibus continuarentur, quæ nunc etiã uulgò cõiunguntur: & extrinſecus puri aliquid ab humano cultu pateret ſoli. Hoc ſpatiũ, quod neq; habitari, neq; arari fas erat, non magis quod poſt murũ eſſet, quã quod murus poſt id, pomœriũ Romani appellarunt. Et in urbis incrementa ſemper, quantũ mœnia proceſſura erãt, tantum termini hi proferebantur. Hæc Liuius. Pontifices.] Quẽ ordinẽ in luſtratione ſeruarint, luculentis uerbis deſcribit. Præcedebãt Pontifices. Q. Mutius Scæuola

B Pontifices appellatos eſſe dicere ſolebat, à poſſe facere. Sed ea etymologia Varroni haud ſatis probata fuit, qui à facio, & ponte, pontifices dictos credit, uel quod potentia ſacra perficerent: uel (ut nonnulli) quod initio ſacra ad pontes fierent: uel quod ab his primum pons ſublicius factus eſſet, ac poſtea ſæpe reſtitutus. Pontificiam dignitatem, ut alia pleraq; ſacerdotia, à Numa Pompilio ortã ſatis conſtat. Pontifices diu non niſi à patribus creari licuit. Quatuor initio fuerunt. Poſtea plebs rogationibus Tribunitijs obtinuit, ut ad ſacerdotia, & ſacroſanctas poteſtates & ſibi aditus pateret. Quatuor inde ex plebe põtifices patricijs fuerunt adiecti, quibus omnibus unus erat præfectus qui P. M. dicebatur. Hic omnia ſacra exſcripta habebat, quibus hoſtijs, quibus diebus, ad quæ templa ſacra fierent: eratq; is tanquam ſacrorum tabula: Vnde ſumptus in res diuinas & pecunia eroganda eſſet, illi curæ erat. Hunc quoties de religione, ac ſacris controuerſia erat, populus conſulere cogebatur, ne ius diuinum, negligenda patrios ritus, peregrinosq; aſciſcendo, turbaretur. Eiuſdem P. R. erat, iuſta funebria docere, & quibus ceremonijs, manes placarent, docere. Apud

C eundem libri Faſtorum, & tabula deliquiorum Solis, ac Lunæ erant. Turbami.] Vulgus ſacerdotum, quos ab habitu obiter deſcribit. Varro tradit ſacerdotes 60. fuiſſe, qui publica ſacra facerent, per tribus & curias, à Romulo in id creatos, à uirtute, & generis nobilitate. Porrò Gabinus cinctus fuit toga, ſic in tergum reiecta, ut eius lacinia reuocata hominem cingeret. Hoc ueſtis genere Conſul Rom. utebatur, bellum indicturus. Sic Gabij, inter ſacrificandum cognito hoſtium aduentu, illis occurrerunt, & uicerunt. Gabios Volſcorum urbem fuiſſe, & Sex. Tarquinij ſcelere, exilio, & morte nobilitatam ſatis conſtat. Cinctus, & cingulum à cingendo dicta ſunt, quorum illud uiris, hoc mulieribus conueniebat. Veſtalemq; cho.] Chorum uirginum Veſtalium dicit. Virgines ueſtæ legit Numa. Alba oriundum id ſacerdotium erat. His, ut aſſiduè templi antiſtites eſſent, ſtipendium de publico ſtatuit, uirginitate, & alijs ceremonijs uenerabiles, ac ſanctas fecit. Sed de Veſta, & Veſtalibus modo copioſè dictũ. Sex interim antiquitus fuêre. Ex 20. uirginibus oblatis, una in demortuæ locũ ſortitò in cõcione lege batur, idq; Papia lege. Vittata ſa.] Antiſtes Veſtalium uirginum. Vitta, capitis diadema ſiue reticulum fuit.

Troianam Miner.] Palladium intelligit, quod quidam Apollinis ſimulachrum: alij breue ſcutum è cœlo lapſum exiſtimarunt, quod in medio arcis Troianæ collocatũ fuerat, & diligenti cuſtodia ſeruabatur, & quidem huiuſmodi fati opinione, quòd diu intra urbem eſſet, nunquam fore, ut ea ab hoſtibus caperetur. Huius oraculi Vlyſſes, & Diomedes non ignari, per cloacas, & aquæ ductus in urbem irrepſerunt, & uigilibus cæſis illud ſurripuerunt. Redijt tamen caſu in Troianorum iterum manus oraculi, ſeruatumq; poſtea Romæ multis ſeculis à uirginibus Veſtalibus fuit. Veriſimilius tamen uidetur, Palladium fuiſſe ſignum Palladis, è ligno compactum oculos torquẽ mouens, haſtamq; manu uibrans. Pherecydes dicit, omnia ſimulachra non facta humana manu, & quicquid è cœlo in terram deuoluitur, Palladium uocari: Tale fuit Mineruæ Palladium trium cubitorum longitudine ligneum in Peſſinunte in Phrygia è cœlo lapſum. Atq; hinc Diodorus, & Dion locum nuncupatum authores ſunt ἀπὸ τοῦ [illegible]. Alius quidem hiſtoricus prodidit locũ ita uocari, [illegible]. Ioannes Antiochenus fatetur quidem Palladium è cœlo cecidiſſe; ſed Aſium quendam mathematicum id admirabili horoſcopio feciſſe, ut ea urbs fieret inexpugnabilis, in qua cuſtodiretur. Apollodorus ſcribit id Troi ab Ilo donatum, Ilio condito: ſecutum eum bouẽ, precatumq; fuiſſe, ut prodigium uideret, tumq; tum è cœlo cecidiſſe Palladiũ, longũ tres cubitos, pedibus incedens dextra haſtam tenens, ſiniſtra fuſum, & colum. Refertur in Græcorum cõmentarijs, de Pallade, & Palladio, huiuſce modi fabula: [illegible]

De Palladio ita uaticinatur Caſſandra apud Lycophr.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Fabulæ occaſionem dedit Aſius ille mathematicus, de quo modò dixi; quod ex horoſcopo, & aſtrologica ratione Troiam inexpugnabilem fore denunciaſſet. Sunt qui duo Palladia è cœlo lapſa tradãt: hoc Troianũ: & Athenienſe alterũ: & illud quidem multis ſeculis intra parietes abſconditũ, ac bello Mithridatico inuentũ fuiſſe. Herodianus li. 1 meminit Palladij, quod Cõmodi tẽporib. tẽplo Veſtæ ardẽte, uirgines Veſtales in regiã per ſacrã uiã trãſtulerant. Porrò ſacerdotẽ antiſtitẽ Veſtaliũ, & maximã uocat, in cuius unius cuſtodia Palladiũ fuiſſe uidetur ſignificare. Tum qui f.] Quindecẽuiri ſequebãtur, qui libros Sibyllinos in ſacrarium conditos adire ſolebant, cùm Dij immortales publicè conſulendi eſſent, au. Gell. Feneſtella author eſt, initio Duũuiros creatos fuiſſe, qui ſacris libris legendis, fatiſq; interpretandis, & carminibus Sibyl-

le procurant, ut uiſiſſites Apollinis, & caerimoniarum. Horum erat, prodigia, & magnos rerum euentus inmanentia lectiſternijs ad puluinaria Deorum factis, & ſupplicationibus procurare. Huius ſacerdotij prima mentio Romae facta fuit, eo tempore, aedes Caſtori per filium Poſthumi dictatoris ſecundi dedicata fuit. Poſtea uerò ubi plebs de ſuo corpore Conſules creare coepit, obtinuit etiam ut pro Duumuiris deinceps Decemuiri crearentur: quinq; ex patribus, ac totidem è plebe. In hanc fermè ſententiã Feneſtella. Sed Pomponius ex Liuio, Tullum Hoſtiliũ regem Duumuiris poteſtatẽ feciſſe iudicãdi de capite Horatij. Idem addit, ad poſtremũ 15. uiros lectos fuiſſe. Tum qui te.] periphraſis Quindecemuirorum, tum autem, & librorum Sibyllinorum. Almon.] fluuius eſt haud procul ab urbe Roma, qui in Tybrim influit, ubi olim nauis ſecundo bello Punico immobilis fuit, quae matrem Deum è Peſſinunte aduerſo flumine ueheret. Oſtendit Gallos ſacerdotes matris Deum ſe quutos fuiſſe, qui eam in urbem reducebant. Ita enim carmen Sibyllinum inuentum habebat, pelli Italia alienigenã hoſtem poſſe, ſi mater Idaea deportata Romã eſſet. Et tradita fuerat Romanis ab Attalo rege. Erat'q; lapis, quem incolae matrẽ Deum dicebãt. Cùm nauis in Tybrim recta uado haeſiſſet, nec ullis humanis uiribus loco moueri poſſet, Claudia caſta Veſtalis nullo momento protraxit, uſq; ad Almonis in Tybrim confluentẽ, in cuius amnis aqua ſacerdos eã lauit. Videtur Lucanus ad illud Ouid. lib. 4. Faſtorum alluſiſſe:

» Eſt locus in Tybrim, quo lubricus influit Almo,
» Et magno nomen perdit in amne minor:
» Illic purpurea canus cum ueſte ſacerdos,
» Almonis dominam, ſacra'q; lauit aquis.

Hanc excepit Scipio Naſica filius eius Cn. qui in Hiſpania perierat, uir optimus à Senatu iudicatus, adoleſcens nondũ Quaeſtorius. Ita enim reſponſum fuit, ut id numen ab optimo uiro reciperetur, & cõſecraretur. Verba Liuij adſcribã, ex lib. 9. Secũdi belli Pu. Ciuitatẽ eo tẽpore repens religio inuaſerat, inuẽto carmine in libris Sibyllinis propter crebrius eo anno de coelo lapidatum inſpectis, Quandocũq; hoſtis alienigena terrae Italiae bellũ intuliſſet, eum pelli Italia, uinci'q; poſſe, ſi mater Idaea Peſſinunte numen Romã aduectũ foret. Id carmen ab Decemuiris inuentũ, eò magis patres mouit, quod & legati, qui donũ Delphos portauerãt, referebãt, & ſacrificantibus ipſis Pythio Apollini omnia laeta exta fuiſſe: & reſponſum oraculo, editũ, maiorem multò uictoriã, quã cuius ex ſpolijs dona portarent, adeſſe P. Ro. In eiuſdem ſpei ſummã conferebãt P. Scipionis uelut praeſagientẽ animũ de fine belli, quod popoſciſſet prouinciã Africã. Itaq; quo maturiùs fatis omnibus oraculiſq; parentes uictoriae cõpotes fierẽt, id cogitare, quae ratio trãſportãdae Romã Deae eſſet. &c. Et paulò pòſt: poſtquã inquit, nauis ad oſtiũ amnis Tyberini acceſſit, ſicut erat iuſſus, P. Cornelius Scipio Naſica in ſalum naue euectus ab ſacerdotibus Deam accepit, extulit'q; in terram. Cybellen.] Matrem Deûm: epentheſi produxit mediam ſyllabam. Verg. lib. 3. eam cõtraxit.

» Hinc mater Cybele cultrix.

Cybeles quidã à cubo deductum autumãt, qui cyben, ſiue cuben, caput interpretantur, quod homines agat in furorem. κυβιστᾶν, in caput ſaltare. Proprium ſacerdotũ Gallorũ Cybeles erat, caput in myſterijs rotare. Cubum definiunt, qui in ambitu baſim habeat, aut calculũ tetragonũ. Eiuſmodi conſtat lapidẽ hunc fuiſſe, de quo agimus. Alij interpretãtur κύβηλα, ὅρη φρύγιας, ἀφ' ὧν ἡ θεὰ ἐπωνομάσθη. A Suidas, κυβήλη, inquit, ἡ ῥέα, παρὰ τὰ κύβηλα, ὄρη, ὄρεια γὰρ ἡ θεός, ἀφ' ὧν ἱδρύνται λεόντων ζεύγει. Idem paulò pòſt, κύβηλα, ὄρη τῆς φρυγίας. Et adferũt cauſſam, quamobrẽ ita uocentur, quod illic Rheae ſiue Cybeles ſacra primũ ſunt inſtituta. Et doctus.] Augures inde ordine ſequuntur. Paulò antè de dignitate augurali diſſeruimus: ex Hetruria ad poſtremũ diſciplinã eã ad Romanos perueniſſe apud quos paulatim in magna celebritate eſſe coepit. & initio ipſum Romulũ augurali diſciplinam ſtudioſè percoluiſſe aſſerit. Cic. lib. 1. Diuinat. Etenim eius utilitate perſpecta, augurũ ille collegiũ inſtituit. Initio tres tantum creati fuêre, ex tribus tribubus: poſtea quartus fuit adiectus: ad ultimũ plebs per Tribunos ſuos obtinuit, ut ad quatuor patricios, quinq; ex plebe adijcerentur. Volucres.] ſiniſtras aues, & auſpicatas, ut quidam interpretãtur. Inter eas ſunt, quae cũ ab laeua canũt, inauſpicatae omnino habentur, quarũ quaedam natura ſunt auſpicatae: nonnullae rurſum inauſpicatae, coruus, cornix, bubo. Cornix inauſpicatae garrulitatis eſt: licet à nõnullis laudem ſit merita. Fertur tẽpore poſt ſolſtitiũ inauſpica- B tiſſima iudicatur. Corui pullos robuſtiores nidis pellunt. Atq; hi in auſpicijs ſoli uidentur intellectũ habere ſignificationũ. Cùm glutiunt uocem, uelut ſtrangulati, inauſpicatũ eſt. Bubo funeſta auis eſt et abominanda, maximè in publicis auſpicijs. Incolit deſerta, & dira, & inacceſſa nõ ſolùm, monſtrũ nec cantu aliquo uocali, ſed gemitu. In urbibus, aut luci uiſus, dirũ oſtentum eſt. Priuatorũ domibus inſidentẽ, accidit pluribus nõ fuiſſe feralẽ, aut inauſpicatum: uolat ſemper tranſuerſus. Vrbs Roma aliquãdo luſtrata fuit, quod Capitolij cellam intraſſet. Augures autẽ ab ortu uolãtes, dextras ab occaſu, ſiniſtras uocabant. Ex earũ garritu futura dijudicabãt. Dextra ab ortu cõuolãtes ſi uoces modulamine tẽperatas, ac cõcinnae edidiſſent, faelicem rei euentũ portendebãt. Si ab occiduo tardiore cũ garritibus obſcuris aut obtuſis profluerentur, inauſpicatũ rerum futurarũ erat praeſagium. Iam uerò, aliae aues agreſtes habebantur ſed ex earũ genere quae hordeo ueſcerentur curabant aucupes. Sed de augurijs legat ſtudioſus lector cõmentationes noſtras in 4. Aeneid. Verg. Cice. Diuinat. 1. Ea deniq; inquit, efficit in auibus diuina C mens, ut tum huc, tũ illuc uolent alites, tum in hac, tũ in illa parte ſe occultent: tum à dextra, tũ à ſiniſtra parte canant oſcines. Septem uiriq; ep.] Veteres Pontifices ob multitudinem ſacrificiorum tres epulones eſſe uoluerunt, ut ludorum epularia ſacrificia facerent. Poſtea numerus auctus fuit, & additi ſunt duo. Ad ultimum Theatralium ludorum, atq; Circenſiũ ambitione totidem ſunt adiecti. Cic. in lib. de Oratore, pontifices ueteres, inquit, propter ſacrorum multitudinem tres uiros epulones eſſe uoluerũt, cùm eſſent ipſi à Numa, ut etiam illud ludorum epulare ſacrificium facerent, inſtituti. Titijq; ſod.] Hi ſacerdotes extra urbem habitabant, & in tugurijs ut tradit Pomponius, & certa auguria ſeruabant, quod ad id à Põtifice electi, creati'q; eſſent, nomen'q; ab auibus ijs inditum fuit. Erant hi Apollinis. Salius.] Salij duodecim erant, quos Numa Marti Gradiuo conſecrarat. Nomen ijs factum fuit à ſaltando, quod quotannis in comitijs ſaltare cogerentur. Tunicis uerſicoloribus cum: per urbem tripudiabant balteis aeneis ſuccincti. Togas fibulis nectebant. Has trabeas uocabant: pileos altiores, & in conum exeuntes in capite, apices dicebant, gladijs accincti, dextra lanceam

A *xtra leneam, uirgam'ue: læua Thraciam peltam, quã ancyle nuncupant, circumferebant.* Lege lata. *Salij liberi erant, & indigenæ, quorum uterq; parens in uiuis esset, cuiuscunque fortunæ. Sunt qui Salios uocatos arbitrentur, à quodam Samothrace, seu mantineo Salo, id quod Plutarchus refutat, qui armatam saltationem (Græci Pyrrichen uocant) muneerit. Ferunt Tullum Hostiliũ, Saliorum numerum duplicasse, cùm Romanis in aciem contra Fidenates in bellis, Albani duce Metio Suffeno defecere. Institutum erat, ut, cùm canentes carmen per urbem cum tripudijs solennibus incederent, in fine carminum Mamurium appellarent. Erat hic ea tempestate inclitus faber, cui à Numa, & alijs Quiritibus negotium datum fuerat, ut ad exemplũ ancylis è cælo lapsi, plura effingeret. Quod quidem ubi absolutè præstitisset, Numa artifici obtulit, ut aliquid arte dignũ ab se peteret. Aiunt artificem non mercedem, sed gloriam expetiuisse, ut in catastrophe singulorum carminum, suum nomen appellaretur: quod quidem obtinuit: & in conuiuijs diu seruatum fuit. Dionysius Salios, nihil ab his diuersos fuisse quos Græci Cu*

B *retas uocant, astruit. Postea Salij nunc Agonales, nunc Collini nunc Palatini dicti fuerunt. Varro, cùm de Hercule multa disseruisset, probauit, eundem esse Martem, quare salios illi quoq; assignatos fuisse.* Leto] *ipse lætus.* Aocylia.] *Ancyle, proditum est, scutum fuisse, circum excisum, quod anno octauo regni Numæ in regiam eius lapsum fuerit. Hanc peltam repertam in regia, quià nemo intulisset, è cælo, in sæuientis pestis remediũ, lapsum uulgò creditum fuit, id quod planè fabulosum est ut & hoc non minus, quod in Numæ manus ceciderit, ac tum miranda quædam fata urbi per eam significari Aegeriæ oraculo cognitum. Hac religione animis hominum iniecta, ingens cura tum Numam, tum patres cepit, ut cælestis illa pelta perpetuò asseruaretur: effectumq; fuit, ut modò memoraui, ut plures similes sint artificiosè fabricatæ, ne ea, quæ fatalis fuisset habita, humana fraude exemplo illius Palladij Troiani surreiperetur.* Ouid. de Ancyli.

Atq; Ancyle uocat, quod ab omni est parte recisum,
Quemq; notes oculis, angulus omnis abest.

Flamen.] *Numa flaminem unum Ioui creauit, qui Dialis dictus fuit.* ἀπὸ τοῦ Διός. *Hunc insigni ueste, & sella curruli excoluit. Inde pari cura duos adiecit: uel ut quidam, tres, duos Marti, unum Quirino. Plutarchus à Romulo, flamines Ioui, & Marti creatos arbitratur. Hos flamines ab insigni, quod capite gestabant, quasi filamines dictos, multi opinantur, Rursum alij, qui à pileis quasi pilamines, dictos autumant. Infula certè, quæ capitibus hærebat, flamma fuit appellata, si Dionysio sit credendum, qui uerius uidetur eis nomen fecisse. Horum ministri, Flaminij, & ministræ, flammulæ dictæ fuerunt. Flamines domum egredi sine pileis nefas erat. Apicem capitis insigne, siue flammam Dionysio.*

Dumq; illi effusam longis anfractibus urbem
Circumeunt, Aruns dispersos fulminis ignes
Colligit, & terræ mœsto cum murmure condit,
Datq; locis nomen: sacris nunc admouet aris
Electa ceruice marem: iam fundere Bacchum
Cœperat, obliquoq; molas inducere cultro:
Impatiens diu non grati uictima sacri
Cornua succincti premerent cum torua ministri,
Deposito uictum præbebat poplite collum.
Nec cruor emicuit solitus, sed uulnere largo
Diffusum rutilo a dirum pro sanguine uirus. a al. nigrum.

Dumq; illi effusam.] *Ab urbis lustratione solùm ad sacra lustralia Aruntis transit, & ritus expiandi, placandiq; Deos ut finiunt lustrabilius describit. Refert interim prodigium inter sacrificandum oblatum, quo Aruns consternatus, & exterritus fuit.* Aruns dispersos fulminis ig.] *Salpitius ex-*

C *ponit, telum, in quo fuit ignis: uel res inquit, dudum ignitas. Alij multo ineptius interpretantur, quasi res fulmine ictas, in terra condiderit. Sed longè alia fuit ratio condendi fulminis.* Iuuenal. Saty. 7.

Atq; aliquis senior, qui publica fulgura condit.

Seneca *Natur. quæst libro secundo scriptum reliquit, priscos Romanos, cum crederent, nisi fata fulmina non decidere, cæsis hostijs, extructis aris, adhibito sacerdote, uelut in procurationem malorum illa condidere. Condi dicebantur, cùm sacerdos dispersos ignes in unum redigeret, & quadam tacita prece terræ conderet, & consecraret. Eum locum bidental uocabant, quod cæsis bidentibus, is iam expiatus esset. Trium generum esse fulgura author est Fest. Pomp. Postularia, Pestifera, & peremptalia. Postularia, uotorum, aut sacrificiorum spretam religionem expiabant, Pestifera mortem, aut exilium denunciabant. Peremptalia, superiorum fulgurum, portentorumq; significationem abolent, Itaque, hæc peremptalia fortasse rectè dixerimus.*

Cum mor.] *id est, tacita precatione.* Datq; locis nomen.] *bidental uocat eum locum, quod, quasi bidentibus cæsis, is iam expiatus esset.* Marem.] *Cum some-di hostiæ eximiæ dicebantur, & maiores, quod è grege exempta, atque hinc electa ceruice marem uocat, arguens taurũ egregiũ, eximiũ, & insignem.*

Fundere Bacchũ.] *Constat solere hostijs ara admotis uinũ inter cornua eos fundere. Maro Aen. 6.*

Frontiq; immergit uina sacerdos. Et lib. 4:
Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido
Candentis uaccæ media inter cornua fundit.

Bacchum pro uino posuit, per metonymiam.

Molas inducere.] *Mola placenta erat, quæ ex hordeo; admisto sale conficiebatur, quam Vergil. lib. Aeneid. secundo, salsas fruges uocat.*

Iamq; dies infanda aderat mihi sacra parari,
Et salsæ fruges & circum tempora uittæ.

Hæc uiuis capitibus animalium hostiarum imponebatur, aut inspergebatur, antequam mactarentur. A mola, uerbum immolo, sacrifico. Græci molam οὐλὰς *&* οὐλοχύτας *dicunt Homeri scholiastes. lib. Iliad. cuius rei duas caussas potissimum adducit ex Theophrasto de inuentionibus.* [illegible] *hoc est, uel propagationis caussa: uel ob memoriam prisci uictus.*

Nam antequam mortales usum molendi frumenti inuenissent, ardeo ita integro, ac nondum ita confecto uesci solebant. Quare eas fruges Homerus οὐλὰς*, id est, molas uocat:* ἀπὸ τῶν ὅλων*; hordeo.*

Miniſtri.] *Victimarum, & ſacrificij. Oſtendit ui coactum, & reluctantem collum ſecuri præbuiſſe. id quod in ſacris id genus ominoſum habebatur: & amoueri ſolebat, ſi deo afferretur, quo eo inuito crederetur offerri. Sortis* A *ſi uolēs, minimeq; reluctās aræ admoueretur hoſtia. Itaq; prodigium ſtatim ſecutum commemorat.*

Palluit.] *Ordine exta prodigia, ſi recenſet. Sunt autem exta, quæ ex uiſceribus ſacrificantur Dijs, ex quibus aruſpices futura præſentiebant. Hinc Aruntem dicit, iram ſuperorum in extis quæſiuiſſe. Cicero Diuina. primo, teſtatur Hetruſcos, quod religione imbuti, ſtudioſius, & crebrius hoſtias immolaſſent, extorum cognitioni maximè ſe dediſſe.*

Palluit attonitus ſacris feralibus Aruns:
Atque iram ſuperum raptis quæſiuit in extis,
Terruit ipſe color uatem, nam pallida tetris
Viſcera tincta notis, gelidoq; infecta cruore
Plurimus aſperſo uariabat ſanguine liuor.
Cernit tabe iecur madidum, uenasq; *a* minantes
Hoſtili de parte uidet, pulmonis anheli
Fibra latet, *b* paruusq; ſecat uitalia limes.
Cor iacet, & ſaniem per hiantes uiſcera rimas
Emittunt, produntq; ſuas omenta latebras.
Quodq;, nefas, nullis impunè apparuit extis,
Ecce uidet capiti fibrarum increſcere molem
Alterius capitis: pars ægra, & marcida pendet:
Pars micat, & celeri uenas mouet improba pulſu.

a al. minaces

b al. prauus.

cit, quibus non placet ſingulis iecorum fiſſis intereſſe Deum, aut etiam auium cātibus. Neque enim decorum eſt, ait Cic. nec Dijs dignum: nec fieri ullo pacto poteſt. Sed ita à principio inchoatum eſſe mundum, ut certis reb. certa ſigna præcurrerēt: alia in extis, alia in auibus, alia in fulguribus, alia in oſtentis, alia in ſtellis, alia in ſomniantium uiſis, alia in furentium uocibus.

Palluit.] *A ſigno externati animi, inter aperiendam uictimam. Sacra feralia dicit, funeſta, dira, & exitialia: à diebus, inquiunt Grammatici, feralibus, quibus epulæ mortuorum ſepulchris inferebantur. Summatim ferale dicitur, de omni re, quæ ad defunctos pertineat: ut uittæ ferales, tæda, bubo, arma, fœdera, officia feralia, &c.* Viſcera.] *Omnia interiora uiſcera dicuntur: ut iecur, cor, pulmo præcordia, ilia, & in uniuerſum omnia ea quæ pectore teguntur. Sulpitius, Viſcera, carnem exponit, quæ exta continebat.*

Pallida.] *Reddit, quem dicat colorem. uiſcera Pallida, nigris interſtincta notis, & quod monſtroſius fuit imbuta frigido ſanguine, qui exceptis piſcibus, in omnibus animantibus calidus eſt. Interpres Sulp. gelidum, denſatum exponit.* Liuor] *Secundum liuidus uiſcerum color: is enim eſt. qui in cute ex ictu apparet: plūbeus nempe. Is hîc uerſicolor erat. Et tamen cum immolatur, poteſt fieri extorum mutatio: ut aut abſit aliquid aut ſuperſit. Parui momenti multa natura, aut affingit, aut mutat, aut detrahit ait Cic.* Tabe.] *Tertium, iecur ſanie corruptum.* Venasq; minantes.] *Quaſiq; exitiū, & calamitatem aliquam. Et hoc ſuperſtitioſum nimis, quod exta in duas partes diuiderent: in dextram, quæ patriæ erat, et ſiniſtram, quæ hoſtis. Et ut quæq; erat affecta, ita uel læta, uel triſtia ominabatur.* Pulmonis anheli.] *Quartum, fibram pulmonis latuiſſe: addit, anheli, quòd è pulmone, ceu folle reſpiramus, & ducimus anhelitum.*

Limes.] *præcordia indicat, quæ membranæ ſunt, cordi oppoſita. διαφράγματα, à Græcis dicuntur. Eſt autem diaphragma quicquid medium aliqua diuidit: ut narium interſeptum. Hinc membrana illa, quæ cor, & pulmonem, à iecinore, et liene dirimit, ea uoce appellatur: præcordia à multis: Celſus, ſeptum tranſuerſum nuncupat: περικάρδια. præcordia περιζώματα, cinctus. Hippocr. & Galenus φρένας. Sed iſta omnia conuelluntur à Stoi-*

Cor iacet.] *Quintum, cor non palpitat. Sed* B *illud prodigioſius, quod paulo ante interitum Cæſaris Dictat. contigit, qui cùm immolaret, eo ipſo die, quo purpuratus proceſſit, & in aurea ſella primùm ſedit, in extis bouis opimi cor non fuit, quaſi ullum animal, quod ſanguinem habeat, ſine corde eſſe poſſit. Ea ipſa Cæſar re perculſus, cùm Spurium diceret, timendum eſſe, ne & conſilium, & uita deficeret: (utrunque enim è corde proficiſcitur) poſtero die caput in iecore non fuit. Quæ uates denunciabat ſignificare, quod uideret interitum: non autem caueret.*

Saniem per hiantes uiſc.] *Sextum. putridum, & corruptum ſanguinem.* Omenta lateb.] *Septimum. Eſt autem omentum id pingue, ſiue membrana potius, cui inteſtina integuntur, & inuoluuntur. Celſo inteſtinum, exteriori parte leue, & ſtrictum: ſuperiore parte mollius, cui adeps quoque innaſcitur, quæ ſenſu, ſicut & cerebrum, caret.* Ecce uides capiti fibrarum.] *Octauum magnitudinem fibrarum capitis alterius inſurrexiſſe in caput alterius, id quod nulli unquam temerè apparuit.* C Pars micat.] *Nonum. partem apparuiſſe marcidam, partem ſubſiluiſſe.*

Celeri pulſu.] *Decimum. Nimis celerem arteriarum pulſum, ac motum. Arteriæ uitalis pulſus in humanis corporibus euidens index ferè eorum eſt. agitatus modulis certis, & legibus metricis: ſed per ætates ſtabilis, aut citatus, aut tardus. Quin addatur aliquid appendicis loco, de iecore, & extis. In iecore eſt, quod extorum caput uocant, id magnæ uarietatis eſt. Marco Marcello id defuit in extis, cùm ab Annibale cæderetur. Poſtridie geminum fuit repertum. Deſideratum Caio Mario, cùm Vticæ immolaret. Caio Principi cùm iniret conſulatum: quo anno cæſus fuit. Claudio etiam ſucceſſori, quo menſe ſublatus fuit. Iecur in extis principatum obtinet.*

Vix fas.] *Refert ambages aruſpicis circa interpretationē prodigij: & exclamatione ad ſuperos, & deprecatione malorum at-*

His ubi concepit magnorum fata malorum,
Exclamat, uix fas ſuperi, quæcunque *a* mouetis,
Prodere me populis: neq; enim tibi ſumme litaui
Iuppiter hoc ſacrum, cæſiq; in *b* pectore tauri
Inferni uenere Dei: non fanda timemus,
Sed uenient maiora metu: Dij uiſa ſecundent,

a al. monetis.

b al. uiſcera.

tentos reddit, quod eſt ſilium, et uolūtatē diuinam, in extis collectā ſit Pop. Roman. proditurus.

Lita.] *ſacrificio tuū numen*

Et fibris ſit nulla fides, ſed conditor artis, al. omnia.
Finxerit, iſta Tages. flexa ſic omina e Thuſcus
Inuoluens, multaq; tegens ambage canebat.

A *numẽ placare ſtudui: ut ſi in hoſtijs erratum eſſet, iram ſuam in extis declaraſſent. Non licebat Ioui taurum immolare: quod quia Vergilius Aeneam ſuum feciſſe finxit in Thracia, ſtatim monſtrum horrendum ſecutum ſcribit. Nuſquam Ioui, ſed Apollini, Neptuno, & Marti Taurus cædebatur. Itaque ut aruſpex oſtendat, nullum piaculum admiſſum, nec erratum in hoſtia, dicit. Neq; enim tibi ſum ne litaui, Iuppiter hoc ſacrum. Verba Attei Capitonis ſunt. Siquis forte Ioui tauro feceris, piaculum dato. Idem de Iure Sacrif. Ioui tauro, Verre, ariete immolare non licet. Duo maximè hoſtiarum genera tradebantur: alterum, quo uoluntas Dei ab aruſpicibus (ut hoc loco) in extis diſquirebatur: ex capitibus, fibris, iecinoribus, pulmone, corde: alterum, quo animæ tantum Deo dedicabatur.*

Inferni uenere Dei.] *Eruditè exponit, quibus Dijs tauro litauit: nempe inferis, quos in uiſcera ueniſſe, ait. Maro introducit Aeneã deſcenſurum ad inferos mactan-*
B *tem Proſerpinæ ſterilem uaccam, Plutoni taurum.*

—Ipſe atri uelleris agnam
Aeneas matri Eumenidum magnæq; ſorori
Enſe ferit. Sterilemq; tibi Proſerpina uaccam,
Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,
Et ſolida imponit taurorum uiſcera flammis,
Pingue ſuperq; oleum fundens ardentibus extis.

Non fanda timemus] *Infanda, horrendáq; timemus, Timemus magna, ſed maiora ſuperueniunt.*

Dij uiſa ſecundent.] *bene precantis, & deprecantis infortunium, imo calamitatem imminentem, quam exta portenderent.*

Conditor artis.] *Optat Tagem uanum, & mendacem in ijs, quæ de ea arte memoriæ mandauit. Tagem aruſpicinæ inuentorem fuiſſe, & aratorem in Hetruria, & aratorem artem docuiſſe ferunt. Reliquit lib. de aruſpicina ſcriptum, teſte Fulg. Plinius tradit Delphum quendam apud alias gentes aruſpicium inueniſſe. Porrò de Tage huiuſmodi hiſtoria proditur, & refertur à Cicerone libro de Diuinatione 2. his rebus. Tages quidam dicitur in agro Tarquinienſi, quum terra araretur, & ſulcus altius eſſet impreſſus, extitiſſe repente, & eum affatus eſſe, qui arabat. Is autem Tages (ut in libris eſt Hetruſcorum) puerili ſpecie dicitur uiſus, ſed ſenile fuiſſe prudentia. Eius aſpectu, cùm obſtupuiſſet bubulcus, clamoremq; maiorem cum admiratione edidiſſet, concurſum eſſe factum: totamq; breui tempore in eum locum Hetruriam conueniſſe: tum illum plura locutum multis audientibus, qui omnia uerba eius exceperint literisq; mandauerint. Omnem autem orationem fuiſſe eam qua aruſpicinæ diſciplina continetur: eam poſtea creuiſſe rebus nouis cognoſcendis, & ad eadem illa principia referendis. Hæc Cic. Ouid lib Metam. ultimo.*

Haud aliter ſtupuit, quàm cum Tyrrhenus arator
Fatalem glebam motis aſpexit in aruis
Sponte ſua primum, nulloq; agitante moueri:
Sumere mox hominis, terræq; amittere formam:
Oraq; uenturis aperire recentia fatis
Indigenæ dixêre Tagem, qui primus Hetruſcam
Edocuit gentem caſus aperire futuros.

Apud omnes denique ſcriptores conſtat, Hetruſcos huius artis inuentores, & primos cultores fuiſſe. Iuuenalis, Satyra. 13.

Nunc ſi depoſitum non inficietur amicus,
Si reddat ueterem cum tota ærugine follem,
Prodigioſa fides, & Thuſcis digna tabellis,
Quæque coronata luſtrari debeat agna.

At Figulus, cui cura deos, ſecretaq; cœli
Noſſe fuit, quem nõ ſtellarũ Aegyptia Memphis
Aequaret uiſu, numeriſq; mouentibus aſtra,
Aut hic errat, ait nulla cum lege per æuum
Mundus, & incerto diſcurrunt ſidera motu,
Aut ſi fata mouent, urbi generiq; paratur
Humano matura lues. terrenæq; dehiſcent?
Subſidentq; urbes? an tollet feruidus aër
Temperiem? ſegetes tellus infida negabit?
Omnis an infuſis miſcebitur unda uenenis?
Quod cladis genus, ô ſuperi? qua peſte paratis
Sæuiciam? extremi multorum tempus in unum
Conuenere dies? ſummo ſi frigida cœlo
Stella nocens nigros Saturni accenderet ignes
Deucalioneos fudiſſet aquarius imbres.
Totaq; diffuſo latuiſſet in æquore tellus
Si ſæuum radijs Nemeæum Phœbo Leonem
Nunc premeres, toto fluerent incendia mundo,
Succenſuſq; tuis flagraſſet curribus æther:
Hi ceſſant ignes.

At Figulus.] *Ab Aruſpicio ad prædictionem mathematicam ex aſtris tranſit,*
C *unde certiora colligit, cùm ſilum Artificialis Aſtrologiæ ſequitur Mathematicus Nigidius Figulus. Fuit hic Pythagoricus, quẽ Varro teſte Gellio, hominem doctiſs. uocat. Floruit ætate Ciceronis & Cæſaris. Varronis monumenta diu ſuperfuerunt: Nigidianæ uerò cõmentationes non ita celebres in uulgus exierunt, propter earum tum obſcuritatem, tum ſubtilitatem, quæ (ut ait idem Gellius) tanquam parum utiles derelictæ fuerunt. Cicero de uniuerſitate. Fuit enim inquit, uir ille, cùm cæteris artibus, quæ quidem dignæ libero eſſent, ornatus omnibus, tum acer inueſtigator, & diligens earum rerum, quæ à natura inuoluta uidebantur. Denique ſic iudico, poſt illos nobiles Pythagoricos, quorum doctrina extincta eſt quodammodo, cùm aliquot ſecula in Italia, Siciliaq; floruiſſet, hũc extitiſſe, qui illam renouarit. Hæc Cicero. Perijt eo biennio, quo Cicero proſcriptus, & cæſus fuit, & ipſe exul. quo tempore deceſſit, & ipſe Sulpitius, homo iuris ſcientia nobilis, deceſſit, cuius funus publico ſumptu elatum fuit. Lucanus igitur antequam ad prædictionem futuri belli, è figura reuolutionum ſignorum, & planetarum perueniat, præmittit artificioſè proſopographiam Figuli, cum amplificatione, ab exacta Aſtrologiæ ſcientia.*

Stellarum.] Cùm Aſtronomiæ, tum Aſtrologiæ, cuius artis, Aegyptij longinquitate temporum, ſcientiam multis penè ſæculis, poſt Aſſyrios, & Chaldæos conſequuti putantur. Etenim principio Aſſyrij, propter planiciem, & regionum, quas incolebãt, magnitudinem cùm cœlum ex omni parte apertum, & patens intuerentur, traiectiones, motusq́ ſtellarum, ut ait Cicer. Diui. primo, obſeruauerunt: quibus notatis, quid cuiq́ ſignificaretur, memoriæ prodiderunt. Qua in natione, Chaldæi non ex artis, ſed gentis uocabulo nominati, diuturna obſeruatione ſiderum ſcientiam putantur effeciſſe, ut prædici poſſet, quid cuiq́ euenturum, & quo quiſque fato natus eſſet. Cæterum uetus ſcriptura luculenter teſtatur Abrahamum, Moſchen, & Ioſippum in Aegyptiorum diſciplina ad miraculum uſque exercitatos fuiſſe. Fuerunt interim Aegyptij multarum aliarum artium inuentores: ut picturæ & in primis literarum, ut quidam putauerunt. Memphis.] Vrbe Aegypti, quondam arx regum, ab Ogdoe condita: ſed Herodoto à Mene rege. Cairus hodie dicitur. A parte totam Aegyptum intelligit. Collatione amplificat peritiam artis.

Aut hic errat.] Conſtituit horoſcopum, & domos planetarum cum ſignis coniunctis: erigitq́ figuras reuolutionum ſignorum, & planetarum illius anni, iuxta doctrinam & præcepta Aſtrologiæ: & illius quærit dominum, donec eum deprehendat in decima domo cũ Scorpione coniunctum: deſcriptis ſignis per gradus 30. Habet enim unaquæq; domus gradus 30. Iam uerò reuolutionibus diligenter conſideratis, alteram propoſitionum duarum neceſſariam colligit.

Numerisq́ mouentibus.] Nam mundi machina nouem orbibus, ſiue globis connexa eſt, quorum ſummus eſt, in quo fixæ ſtellæ ſempiterno curſu uoluuntur, qui reliquos omnes complectitur: cui ſubiecti ſunt ſeptem, qui planetarum ſunt, contrario mundo motu errantium. Horum ſummum poſſidet illa ſtella, quæ Saturnus nominatur. Hæc trigeſimo anno ad breuiſſima ſuæ ſedis principia regreditur. Deinde hominum generi proſper, & ſalutaris ille fulgor, qui Iouis dicitur qui multo inferior duodenis annis circumagitur. Tum rutilus, & terris terribilis, quem Martis dicimus uulgò, ab alijs Herculis uocatum, qui bimis annis conuertitur. Deinde ſubter mediam ferè regionem, Sol obtinet, dux, princeps, moderatorq́ luminum reliquorum. Hic permeat ſuum orbem, tricenis ſexagenis quinis annis, & horis ſex. Infra Solem, ambit ingens ſidus Veneris, quod matutinum ſolem peruenions. Luciferi, ab occaſo refulgens, cùm occidentem ſequitur, Veſperi nomen accipit. Hanc ſtellam alij Iunonis, alij Iſidis, nonnulli matris deûm appellant. Signiferi ambitum peragit tricenis, duodequinquagenis diebus. Proximum illi Mercurij ſidus, à quibuſdam Appollinis appellatum, nouem diebus ocyore ambitu ſuum circulum percurrit. In infimo, Luna radijs Solis accenſa conuertitur, uigenis ſeptemisq́ diebus, & tertia diei parte. Harum rerum, & ſimilium, ut de coniunctionibus Planetarum, de ſignorum conuerſionibus, reuolutionibus Planetarum per 12. ſigna, de fixarum ſtellarum diſtantijs, de deliquijs, de ratione ortus, & occaſus omnium corporum cœleſtium, abſolutiſsimam cognitionem Nigidio tribuit. Numerisq́ mouentibus aſtra.] Nam ſonus dulcis coniunctus interuallis imparibus, ſed pro rata parte ratione diſtinctis, impulſu, & motu orbium conficitur: ut acuta grauibus temperans, uarios A æquabiliter concentus, & harmoniam efficiat. Nec enim, inquit Cicero, ſilentio tanti motus incitari poſſunt: & natura fert, ut extrema ex altera parte grauiter, ex altera, acutè ſonent. Quam cauſſam, ſummus ille ſtellifer cœli curſus, cuius conuerſio concitatior eſt acuto, & excitato mouetur ſono: grauiſsimo autem hic lunaris atque infimus: & ea quæ ſequuntur.

Aut hic errat.] Diſiunctiua propoſitione propoſita, alteram partem conſtituit. Aut mundus errat, aut fata horribilem cladem minantur mortalibus. Non errat, nam certis legibus, ac uicibus mundi machina conuertitur, ergo magna clades reuolutionibus huius anni reuolutionibus planetarum, & ſignorum orbi imminet. Erigit 12. domos cœleſtes, ut anni domino conſtituto in domo decima, prædicat, quid ſit futurum.

Matura lues.] Vtinam ſuperueniat, quod diu dij parturierunt. Maturum in fructibus propriè id dicitur, quod neque crudum eſt, neque immite, neque caducum, ac nimis coctum ſed tempore ſuo adultum. Sic enim, teſte Gell. à Nigidio definitur. Adſtipulatur ex eodem Ma- B crob. Nam quod non ſegniter fit, maturè fieri dicitur. Progreſſa plurimum uerbi ſignificatio eſt, inquit Gell. & iam non, quod non ſegniter, ſed quod feſtinantius fit, id fieri maturè dicitur: quando ea, quæ præter tẽporis ſui modum perpetrata ſunt, immatura uerius dicantur. Hinc maturitas & maturare, quod contrarium eſt, properare, ut ſciitiſsimè illa ſeparauit Vergilius.

"Frigidus agricolam ſi quando continet imber,
"Multa forent, quæ mox cœlo properanda ſereno,
"Maturare datur. —

Terræ'ne dehiſcent.] Id eſt diducent ſe? Hiatus terræ propriè eſt, quidam terræ in profundum receſſus χάσμα. Quatitur terra uariè: hic proſtratis mœnibus: alibi in totum hiatu profundo hauſtis: alibi egeſtis molibus, ait Plinius, alibi emiſsis amnibus: nonnunquam etiam ignibus, calidis'ue fontibus: alibi aduerſo fluminum curſu. Iam uerò hiatum uel præcedere ſolet, uel comitari terribilis ſonus qualiſcunque. Interdum manet hiatus: nonnunquam occultat ſe. Magni motus futuri ſigna exiſtunt, matutini, ueſpertiniq́. Interdum circa meridiem. C Nautæ certa coniectura præſentiunt, quando ſine flatu intumeſcunt fluctus ſubitò. Quæ in nauibus poſita ſunt, tremuit, & crepitu prænunciant. Quin & aues pauidæ ſedent. Iam & in cœlo eſt, præceditq́ futuro motu. aut interdiu, aut paulò pòſt occaſum ſereno, ceu tenuis linea nubis in longum porrectæ ſpatium. Quum & in puteis turbidior aqua apparet, & fœtido odore.

An tollet feruidus aër.] An ſublata aëris temperie peſtem expectamus? Segetes tellus infida neg.] An terris denunciatur charitas rei frumentariæ, ac fames? Omnis an infuſis miſcebitur.] An aquæ ueneno inficientur ab aliquo infeſto generi humano dæmone? Ex reuolutionib. planetarum per 12. ſigna horum ſingula explorat. Quod cladis.] Per admirationem obſeruat coniunctionem Saturni, & Aquarij in decima domo, quæ ab Aſtrologis in ſummo: ſiue medio cœlo collocatur. Quàm quidem ſi ille occupaſſet, diluuium præſens innuiſſet, & quidem in propria domo. Habent Planetæ poteſtates quaſdam in proprijs domicilijs. Saturni ſedes ſunt, Capricornus, & Aquarius: ut Aries & Scorpius, Martis, in quibus utrobiq́ hic inuenitur.

Peſtilentes

A *Peſtilentes Planetæ hi duo cenſentur, & tamen in ſuis regijs haud perinde pernicioſi ſunt, atque cùm aliorum occupant caſtra. Sed poſtea de domicilijs Planetarum plura dicturi ſumus. Saturni ſidus, quod Phano etiam dicitur, authore Cicerone libro ſecundo de Natura Deorum gelidæ, ac rigentis eſt naturæ: hinc frigidam ſtellam uocat, cauſſa eſt, quod longiſsimè à Sole recedat ſuprà, quo is penetrare nequit, ut ad inferiores planetas. Eſt colore candida. Imitatur Vergilium, qui poſtquam uarias tempeſtates, quibus agricolæ infeſtantur, expoſuit, errantium ſiderum rationem obſeruandam, monuit: in primis autem, frigidæ, & ſiccæ, Saturni ſtellæ tranſitum. Tradit hæc præcepta, quibus docti, facilè eius minas uitare poſſint, libro Georgicorum primo.*

Hoc metuens cœli menſes & ſidera ſerua,
Frigida Saturni quo ſeſe ſtella receptet,
Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes.

Dixi paulò antè, frigoris rationem in Saturno eſſe, quod nimium à Sole recedat: iam uerò ſiccitatis, interuallum longius à terra Saturnus in quacunque domo reperitur,
B *maximè in ſexta, octaua, & duodecima, ærumnarum, ea lamitatumq́ ubique author eſt: & Aquarius, ſignum humidum eſt, calidum, aëreum, domus Saturni ut & Capricornus. Hic aſcendens inuenitur & in octaua, & quidem in aliena domo, Virgine nempe, quæ Mercurij eſt: in primò item retrogradus, in Aquario.*

Nigros.] *ob propinquitatem proximorum circulorum, cum alioqui ſit colore candido ſtella.* Deucaliones.] *Quales accidere tempore Deucalionis, & Pyrrhæ, quo mundus aquarum Diluuio obrutus fuit. Hi, ſecundum Hyginum, in montem Aetnam ob earum altitudinem fugerunt. Hi cùm ſoli uiuere non poſſent, Iouem orarunt, ut ſocietatem humanam daret, & hominum genus propagaret, aut ipſos quoque pari calamitate è rebus humanis ſuſtolleret. Iouis iuſſu lapides trans caput mittere cœperunt: quorum qui Deucalionis erant, in uiros, qui Pyrrhæ, in fœminas mutati ſunt. Atque ob id λαοὶ dicti ſunt à lapide. Iam uerò, & illud nimis quàm eruditè dictum eſt, Deucalioneos imbres Aquarius fudiſſet. Nam ipſum Aquarium Hegeſianax Deucalionem eſſe exiſtimat, quòd eo regnante, tanta uis a-*
C *quæ è cœlo effuſa fuiſſet, ut cataclyſmus factus diceretur. Alij Ganymeden eſſe uolunt, raptum à Ioue ob formæ præſtantiam, ad pocillandum Dijs. nonnulli Cecropem putarunt, alij Ariſteum Apollinis filium.*

Aqua ins.] *Oſtendi paulò antè Aquarium ſignum eſſe humidum, tum autem calidum, & aërium. Accepit inde nomen, quod eius exortu largiores imbres effundantur: ὁ Ἀ*ʹ*χο*ʹ*ος à Græcis appellatur. Duas ſtellas obſcuras in capite habet. in ſingulis humeris, ſingulas amplas: in ſiniſtro cubito unam, & unam in dextro: in manibus, ſingulas: in mamillis ſingulas: ſub mamillis, ſingulas: in dextro lumbo, unam: in genibus ſingulas: in tibia dextra, unam: in pedibus, ſingulas. Numerus ſtellarum 18. Aquarum effuſionem efferunt 31. ſtellæ. Pedibus urget circulum hyemalem. Siniſtram manum uſque ad Capricornum porrigit: dextra iubam Pegaſi propè contingit, ſpectans exortum. Atque ita corpore reſupinato uidetur. Aquæ effuſio ad eum peruenit Piſcem, qui ſolitarius effigiatur.* Ignes.] *Liuidos ait Sulpitius. Illud interim Aſtrologi monere ſolent (id quod paulò antè etiam memini) de malis planetis, eos haud perinde pernicioſos in proprijs domicilijs eſſe, atque ſunt in alienis: ut hoc loco cum dicit, ſi Saturnus fuiſſet deprehenſus in ſummo cœlo, uim aqueam ingentem eum effuſurum fuiſſe: propter Capricornum, nam ea domus eſt Saturni, & decima, & undecima eiuſdem propter Aquarium. Qui Aquarium horoſcopum habet natiuitatis cum Sole coniunctum, infortunatus indicatur circa aquas, à quibus natura abhorret.*

Si ſæuum radijs.] *Auerſio ad Solem in Leone, quæ propria domus eſt, ſi committerentur, conflagraturum orbem eſſe, ut quondam ſub Phaëtonte. Tria ſigna calida recenſentur, & ſicca, Aries Leo, & Sagittarius: cum quibus ſi peſtilens Saturni ſtella concurrat; magnum, & horribile incendium promittunt. Sed Sol cum paulo temperatior ſit natura, in aſcenſu intenditur calor: in deſcenſu uerò humiditas. Atque hinc fit, cur in ſua manſione, hoc eſt, in Leone, minus ſit noxius, minusq́ infeſtus. Quare ij qui habent Solem in Leone horoſcopum natalitium fere cenſentur audaces, magnanimi, eloquentes, arrogantes, duri, inexorabiles, & qui publicis muneribus cum laude, & magna gloria funguntur, ſed infœlices in liberis. Nunc ad inſtitutum.*

Nemæum Phœbe Leonem.] *Nigidius Figulus refert hunc Leonem apud Lunam nutritum Iunonis iuſſu, atque in Arcadia in Nemea in ſpecu Molorchon, quem Aphriſum uocant, conditum: atque inde Iunonis iuſſu in Herculis exitium emiſſum, eumq́ poſtea ab ipſo interfectum, unà cum Molorcho hoſpite, cui clauam extorſit. qua beluam occidit. Hac deinceps pro gladio, & pelle ſcuti uice uſus fuit. Iuno Leonem inter ſidera collocauit. Sunt qui arbitrentur, propter hunc Leonem poſtea gymnica certamina publicè inſtituta fuiſſe, quæ Nemea dicta fuerunt. Tres huic Leoni ſtellæ in capite ſunt: in collo duæ: in pectore, clara una: in medio uentre, una: ſub pectore, duæ: in priori pede, una lucida: ſub uentre, una: in medio uentris; una: in poſteriore pede, clara una: in genu poſteriori, clara una: ſeptem aliæ obſcuræ iuxta caudam uidentur, quæ crines Berenices uocantur: ſuntq́ earum uirginum, quæ in Leſbo perierunt. Porrò magna illa, & lucida in pectore, Tyberone uocatur. Leo occaſum ſpectans ſupra corpus hydræ, à capite, quà Cancer inſtat, uſque ad mediam eius ferè partem, apparet. Medius æſtiuo circulo diuiditur, ut ſub ipſo orbe priores pedes habeat.* Germanicus Cæſar in Arati Phano.

Horrentisq́ iubas, & fuluum cerne Leonem,
Hunc ubi contigerit Phœbi uiolentior axis, "
Accenſa in Cancro, iam tunc geminabitur æſtas, "
Tunc Lymphæ tenues, tunc eſt triſtiſsima tellus, "
Et denſas lætus ſegetes bene condit arator. "
Dein potius uentis excluſa uela rudente, "
Excipiamq́ ſinu Zephyris ſpirantibus auras. "

Proinde, ſi Sol Leonem, ut propriam domum obtineret, periculum eſſet, inquit Mathematicus. ne mundus conflagraret, ut quondam, cùm Sol per imperitiam Phaëtontis aurigæ curru excuſſus, omnia incendio uaſtauit.

Tu qui

Tu qui flagranre minacem.
Scorpion incendis cauda, Chelasq́; peruris,
Quid tantum Gradiue paras? nam mitis in alto
Iuppiter in occaſum premitur, Venerisq́; ſalubre
Sidus hebet, motuq́; celer Cyllenius hæret:
Et cœlum Mars ſolus habet, a cur ſigna meatus
Deſeruere ſuos, mundoq́; obſcura feruntur:
Enſiferi nimium fulget latus Orionis.

a al cum & cum.

Tu qui fla. mi.] *Auerſio ad Martem, qui cùm natura calidus ſit, & ſiccus, accendit in humanis corporibus choleram, audaciam ad furorem uſq; & inſolentiam, roburq́; gignit. Hunc Solis propinquitas & torret, & calefacit: contra Iouem temperatum reddit: hinc frigus Saturni, hinc Martis incendium. Martis domus ſunt, Scorpius, & Aries, peſſimum omnium ſidus, ſi deprahendatur in Scorpione. Gignit bella iniuſta, redigit homines ad deſperationem. Hinc qui Martem horoſcopum natalitium ſortiuntur, ab ijs nullum ſcelus eſt alienum: ad latrocinia, cædes, incendia miſcenda, mendacia, & impoſturas ſunt natura procliues. Denique ſcelere ipſo ſunt ſceleratores. Itaq́; Mars in proprio domicilio, id eſt, Scorpione, in decima domo, in ſummo cæli, quæ nefaria, & impia bella non denunciat? Accedit huc calidum ſignum Chelarum, & ipſum in medio cæli, regione nona repertum, ſed cum Ioue, qui natura ſedatior eſt, ac prudentior. Alioqui, ſi quid infeſtius foret cum Marte commiſſum, ἐυδίω ὄγιὰν. hoc eſt, ſumma rerum deploratio ſequeretur. Atq; hinc diſcretè addit. Iouem occaſum premi: hoc eſt, uerſus occaſum domo nona, unà cum Chelis, ſiue Libra. Typum iam mox ſubijciam quo res fiat illuſtrior, oculis ſubiecta. Libra à brachijs Scorpij pendet.*

Scorpion.] *Prior Scorpij pars, quæ Chelæ dicuntur ab æquinoctiali circulo ita premitur, ut eum ſuſtinere planè uideatur. Ipſe autem Scorpius pedibus Ophiuchi ſubiectus eſt, & extrema cauda circulum hyemalem contingere apparet. Prono capite occidit: exoritur erectus à Chelis. Stellam habet in ſumma trutina Chelarum claram: in unaquaque earum binas: in fronte, tres, in interſcapilio, tres, in uentre, duas: in cauda, quinque: in acumine, duas.* Chelasq́;.] *Higinus libro quarto de Signis cæleſtibus, ut uerſo, inquit, in Ariete: autumnus in priore parte Scorpionis, quod ſignum nonnulli Libram dixerunt, per hunc circulum tranſiens Sol ab Ariete ad Chelas, efficit ſex menſium diem. Proinde Chelas intelligit Libram, quæ prior Scorpionis pars eſt.* Mitis in alto.] *Venuſtè: occurrit enim Iuppiter & ipſe circa ſummum cæli, occaſum uerſus in domo nona.* Mitis Iupiter] *Hic nuſquam fraudem molitur: dominus natalis omnes largitur uirtutes: donat prudentiam, ſcientiæ, eloquentiæ, & formæ pulcherrimas dotes confert: adeò, ut ſi quis uelit abſolutum omnibus numeris uirum depingere, Ioui omnia tribuat oportet. Quamobrem mitem eum uocat. Ipſum ſignum in cuius domicilio reperitur, ſuapte natura calidum, mitigat, temperatq́;. Domus eius ſunt, Sagittarius & Piſces.*

Venerisq́; ſal.] *In angulo circa occaſum, in domo quinta. Sine uiribus hic eſt. Committitur cum Gemini. Nam Venus cum ſit frigida, & humida, quod luminis copia terræ uapores attrahat, habet domicilium Taurū, & Librā, quorū Taurus frigidus eſt, ſiccus, & Terreus: Libra, calida, humida, & aërea. Quod ſi cum Libra mediam cæli ſtationem teneret, futurum eſſet, ut nonnihil eius calorem retunderet: id quod hic fieri non poteſt, cùm in occaſus imo angulo opprimatur iners, & ſine uiribus.* Cyllenius.] *Mercurius, quem motu celerem uocat ob id, quod nouem diebus ociore ambitu permeet ſuum orbem quàm Sol. Sedes habet Virginem, & Geminos. Hunc in imo cæli in quinta, & quidem in propria cella Geminorum hærere dicit retrogradum. Gemini calidum ſignum eſt, humidum, & aëreum, Mercurius perinde eſt, ut ſignum, cum quo coniungitur: alioqui per ſe minimè malus. Soli adnexus areſaciendi uim habet: humoris copiam tum à Luna, tum à terra mutuatur, ut tradit Ptolemæus libro primo ἀποτελεσμάτων. Itaq́; ſi cum Marte commiſſus eſſet,* B *aut obliquo aſpectu obtineretur, ſummam rerum corruptionem ſignaret, ut ſumma imis, & mare cælo miſceretur. Planeta dubius, & anceps, aſcendens calidus, deſcendens temperantior. Atque hinc dicit, hæret, ſignificans eum dubium eſſe, cùm in quinta ſede deprahendatur retrogradus.*

Solus habet] *Sic igitur concludit, Martem ſolum, ut dominum, & gubernatorem anni (ſic enim uocant) decimam regionem, hoc eſt, ſummum cælum tenere, & quidem in Scorpione, propria ſede: cùm Saturnus in prima, ac propria moretur, ad ortum: Sol imam & alienam occupet manſionem: Luna aſcendens in occaſu, aſpectu recto Saturnum obtueatur, quid aliud aſtra promittunt, quàm bellum nefarium, & monarchiam ſtabiliendam. Planetas, & ſigna ſecus ſuum curſum tenere dicit, quàm leges eorum poſtulant.*

Orionis.] *A proximo ſigno notat Taurum in imo cælo, domo quarta, cum quo Sol coniunctus eſt, recto obtuitu Martem ſpectans. Huius ſtella, quod flammæ ſimilis ſit, Pyrois uocatur. Cæterum Orion ſignum terribile eſt,* C *in latere Tauri, cuius exortu tempeſtas ferè concitatur, Orion etiam incola dicitur, & ante Tauri ueſtigia fulget. Orion ab Vrina nomen habet, propter inundationem aquarum à Latinis Iugula dicitur, quod gladio armatus appareat, trium ſtellarum luce terribilis. Si fulgeat enſis, ſerenitatem denunciat: ſi obſcurior appareat, tempeſtatem ſpondet. Itaq; rectè enſem nimium fulgere dicit, indicans nimis cruentum bellum. De Orione fabulari non libet, ut in Virgil fecimus. Cæſar Germanicus in Arat.*

Tela, caput, magnisq́; humeris, ſic balteus ardet, "
Sic uagina enſis, pernici ſic pede fulget. "

Aratus loquens de Tauro

ὡ δὲ καὶ ἐυ ζώνῃ ἐυφεγγής ὠρίων . "
id eſt,
Cingulus ille autem fulget nimis Orionis. "

Typus

SVMMVM COELI.

B

IMVM COELI.

Imminet armorum rabies, ferriq́ꝫ poteſtas
Confundet ius omne manu, ſceleriq́ꝫ nefando
Nomen erit uirtus, multoſq́ꝫ exibit in annos
Hic furor: & ſuperos quid prodeſt poſcere finem?
Cum domino pax iſta uenit, duc Roma malorū
Continuam ſeriem, cladeḿq; in tempora multa
Extrahe, ciuili tantum iam libera bello.
Terruerant ſatis hæc pauidam præſagia plebē,
Sed maiora premunt. nam qualis uertice Pindi
Aedonis Ogygio decurrit plena Lyæo,
Talis & attonita rapitur matrona per urbem,
Vocibus his prodēs urgentem pectora Phœbū.
Quò feror ô Pæan, quā me ſuper æthera raptam
Conſtituis terra? uideo Pangæa niuoſis
Cana iugis, latoſq́ꝫ Hæmi ſub rupe Philippos.
Quis furor hic, ô Phœbe, doce, quo tela, manuſq́ꝫ
Romanæ miſcent acies? bellumq́ꝫ ſine hoſte eſt?
Quò diuerſa feror? primos me ducis in ortus,
Qua mare Lagæi mutatur gurgite Nili.
Hunc ego fluminea deformis truncus arena
Qui iacet, agnoſco, dubiā ſuper ᵃ æquore Syrtim
Arentemq́ꝫ feror Libyen, quò triſtis Erinnys
Tranſtulit Emathias acies, nunc deſuper Alpis
Nubiferæ colles, atq; aëream Pyrenen
Arripimur, patriæ ſedes remeamus in urbis;
Impiaq́ꝫ in medio peraguntur bella Senatu.
Conſurgunt partes iterum, totumq́ꝫ per orbem

Imminet] *Exponit illuſtribus uerbis, quid hæc reuolutio dictura ſit, bellū funeſtū, ſed ciuile, & iniuſtum, & quod extrahetur in aliquos annos: quod*
C *quidē ſemel cōfectum, morte Cæſaris recrudeſcet.* Ferriq́ꝫ po.] *Vis armorū opprimet iuſtitiā, & omne æquū, & bonum.* Exibit in] *hoc eſt, durabit tādiu, donec deuictis partibus, ad poſtremū in Hiſpania deuicerit Pompeii liberos magna clade ad Mundā.* Et Superos.] *Alluſum eſt ad paruum fatū meuitabile. Diuina decreta nō cōmutantur, cūm leges humanæ pro tēpore uarientur, ſicut & res, & uolūtates humanæ. idem. lib. Odyſſ. 3.*

ὁ γάρ τ' αἶψα θεῶν τρέπεται νόος αἰὲν ἐόντων. interpret. Eraſ.
Non etenim diuûm mens uertitur aſtricolarum.

Qoid prod] *Cūm his poſitis, nomē ſit exercitorū, & libertate tum amiſſa, cōſinuetur ſeruitus. Quid igitur melius, quam ſuperos precari, ut hoc bellū integra adhuc libertate in longū tempus extrahatur?* Cū domi.] *Cum Cæſare uictore pax quidē breuis ueniet, ſed ea cū ſeruitute* Duc Roma.] *Auerſione precatur longū, & diuturnū bellū ciuile, ut libertas tāto ſit diuturnior, quā Roma eſt amiſſura, unà cum pace. Atq; hæc quidē dicit Martem in ſtatione cæli minari.* ᵃ al. æquora

G Terruerant.

Ruſus eo, noua da mihi cernere littora Ponti,
Telluremq; nouam. *a* uidi iam Phœbe Philippos.
Hæc ait, & *b* laſſo iacuit deſecta furore.

a al. uideo. *b* al. lapſo.

Terruerant.] *Verba ſunt poëtæ: licet, inquit, omnes iſta prodigia. Aruſpicũ reſpõſa, & Mathematici prædictiones terrorẽ hominũ animis incutiebãt, tamẽ fatidicæ mulierculæ enthuſiaſmo agitatæ uaticinium multo magis ciuiũ mentes percellebãt.* Sed maiora.] *Indicat uaticiniũ Bacchãdis ſiue lymphatæ matronæ prædictionẽ plebem multo magis terruiſſe.* Nã qualis] *Cõparationẽ inſaniã uenaticuiuſ amplificat.* Aedonis] *Baccha, ſiue Mænas, Bacchi ſacerdos, Aedon Thraciæ mõs eſt, quem ita dictum uolunt ab Aedono Mydonis fratre germano. Hinc Aedones Threiſſa, Aedones, & Scythiæ populi ſunt, & Stephano Thraciæ Aedoni. Plinius montem lib. 4. cap. 11. Aedonum uocat, nõ aũt Edonẽ. Montes, inquit, extra prædictos Thraciæ, Edonis, Gizemonos, Metinus, Melamphyllon, Antandrus inã littorale oppidũ Troadis prius Edonis uocata fuit. Cõſtat aũt Bacchũ in Thracia ſingulari religione à Bacchis, à quibus eius Orgia celebrabãtur, culi ſolere. Ibi Euripides Tragœdiarũ ſcriptor à mulierib. bacchãtibus, cũm nocte intẽpeſta ad Craterũ Archelao regi Macedonũ chariſsimũ, tenderet, diſcerptus traditur: quẽ nõnulli tamen fraude Arbei uatis immiſsis canibus diſtractũ crediderunt. Bacchas Threiſſas in arbores transformatas, quæ Orpheũ uatẽ membratim diuulſerunt canit Ouid. lib. 11. Metam. quas matres Aedonides eodẽ loco appellat. Neq; uerò illud prætereundum, antepenultimã, in uocabulo Aedonides apud eundẽ extendi, propter ω, id quod in quibuſdã alij Latini poëtæ faciunt, cũm eadẽ ſyllaba à Lucano alibi extẽdatur.* Pindi.] *Hunc montẽ alij Theſſaliæ, alij Epiro attribuunt. Epirus ab Acarnanũ montibus incipit. In ea primi ſunt Chaones, deinde Theſproti Antigones, Aornos, à peſtifera auibus exhalatione id eſt Ceſtrius, Perrhebi, quorum mons Pindus eſt. E Pindo fluit amnis Achelous.* Ogigiis ple.] *Plena Baccho, & Bacchi furore afflata. Ogygia inſula eſt contra Lacinium promontorium. Plin. lib. 3. cap. 10.* Promontorium Lacinium inquit, cuius ante oram, inſula X. M. paſſ à terra Dioſcurõ, altera Calypſus quã Ogygiã Homerus appellaſſe exiſtimatur, & alia inter Phœniciũ, & Syriũ mare, ita appellata à rege Thebano Ogyge. *Sub hoc primũ diluuiũ fuiſſe, author eſt M. Varro, in præfatione lib. 3 de re ruſtica. Verba eius adſcribam: Et fuiſſe, ait tẽpus, quo rura colerent homines, nec ciuitates habebãt. Et paulò põſt. Eſtq; uetuſtiſsimũ oppidũ Bœotiæ Thebæ, quod rex Ogyges ædificauit. peractis iam duobus millib. annorũ & centũ. Sed audiamus Auguſtinũ lib. de Ciuita. Dei 28. Tẽpore, inquit, quo regnauit Ogyges diluuiũ magnũ factũ eſt non illud maximũ, quo nulli homines euaſerunt, niſi qui in arca fuerunt, ſed tamẽ maius, quàm quod poſtea tempore Deucalionis fuit. Hactenus ille. Hinc Maro Thebas Ogygias dixit in Aetna.*

Nunc iuuat Ogygijs circumdata mœnia Thebis, &c.

Ogygius Thebanus. Et quia Thebanus fuit hic Liber pater, ubi diuini honores illi decreti fuerũt, ab Indica expeditiõe reduci poëta inde epitheta accõmodauit. Lyæus Bacchus dicitur à ſoluẽdo, quod uinũ immodicè hauſtũ mẽbra ſoluat, & eneruet. Plena.] *plena Thebano uino, plena Bacchico furore, Baccho afflata.* Matrona.] *Fœmina aliqua enthuſiaſmo correpta: ſpiritu impuro agitata. Attonitam ut b. dixit per hypallagen.* Prodens.] *afflatã ſe indicans Phœbi numine, uaticinari cœpit de euentu Ciuilis belli.* Quo feror] *Verba ſunt uatis inſanæ ad Phœbũ, cuius numine agitata fingit ſe neſcire, quò geniũ rapiatur.* Pæan.] *Pæan Apollo dicitur, quod maximi Solis ſunt effectus: unus quod temperato calore mortaliũ uitã iuuet. alter, quod radiorũ iactu interdũ peſtẽ immittat, & mortaliũ corpora feriat. ἰατρὸς, ab Homero inde dictus. Proprijs uocabulis diuerſos effectus ſignabãt ueteres, cũm eundẽ, & ἰητῆρα, à medendo, uel ἰαδὸν & παιᾶνα, ἀπὸ τοῦ παίειν, id eſt, feriẽdo appellarent. Ferire ſagittis inde creditus fuit, & ferre arcũ, quod radiorũ iactu, ceu iaculis peſtẽ adferat. Atq; ob eam cauſſam Apollinis ſimulachrum arcu, & ſagittis inſigniebãt. Hinc ob eandem rationẽ Plato Solẽ Apollinẽ dictũ credit, ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὰς ἀκτῖνας, à uibrãdo ictus radiorũ. Secus Chryſippus, ὡς οὐχὶ τῶν πολλῶν. καὶ φαύλων ὄντα τοῦ πυρὸς ὄντα, ut prima nominis litera negatiuã ſignificationẽ obtineat: ſiue quod ſolus ſit, & nõ multi Soles. Sed ad Pæanẽ. Veſtales in ſacris ita eum inuocabant. Apollo Medice, Apollo Pæan: ſiue quod idem ἰήιος dictus fuerit, ἀπὸ τοῦ ἱέναι ab immittendo, uel feriẽdo ſagittis: quare cũ dicerent, ἰὴ παιὰν, malè imprecãtis ſignificatione uſurpabatur: pro eo, quod eſt, βάλλε παιάν.* Pangæa] *Pangæus Thraciæ mõs eſt, ad Hebrũ fluuiũ, cui ab huiuſmodi euẽtu nomẽ factũ fuiſſe, Plutarchus author eſt. ἐν τῷ περὶ ποταμῶν ὁ παγγαῖος ὄρειος, ... id eſt, Pangæus Martis, & Critubulæ filius, cũm per ignorantiã cũ filia ſtupri cõſuetudinẽ habuiſſet, ægritudine animi correptus, fugit in montẽ Carmaniũ: ibi præ immodico animi dolore necẽ ſibi intulit. Atq; hinc deorũ prouidentia effectum fuit, quod mõs ille Pangæus ſit nominatus. Plin. lib. 4. cap. 11. Pangæũ montẽ ad Neſſũ amnẽ cuius ima ambiat, collocat, Et Pangæos eodẽ loco populos. Hinc prouerbiũ natũ, ἡ παγγαία ἄρτεμις, Pangæa Diana, in eũ qui peregrinationẽ impenſius amet: in errabundũ inſtabilẽ, & nulla certa ſede cõſiſtentẽ. Sic fingitur Diana à poëtis, incerta ſede per terras per mõtes uagari, & oberrare: modò apud ſuperos, modò apud inferos eſſe.* Latosq; Aemi.] *Vbi annis alijs quos poſt, Cæſaris percuſſores Brutus, & Caſsius, ab Octauio, & Antonio magna clade uicti fuerũt. Vrbs antea Datos dicta fuit & poſtea Philippus rex eã contrà Thraces muniuit, & de ſuo nomine Philippos nominauit. Sita fuit in prærupto colle, à Septentrione nemorib. clauſa: ad meridiẽ uaſtã habet planiciẽ, ad mare uſq; excurrentẽ, qui Philippici Campi cognominati fuere. Aemus mons ampliſsimũ Macedoniæ regnum ab Aquilone, à Thracia diuidit, eo uerticq; in tantũ altitudinis, ut Euxinũ, & Adriaticũ mare ex ſummo uertice in cõſpectu oſtẽdat. Aemus Rhodope, & Orbelus montes, Manadũ cœtu celebrantur. Philippus rex fama prodigioſæ altitudinis Montis Aemi motus, excitus quod ex ſummo eius iugo duo maria proſpicerentur (quidã pro Euxino Aegæũ ponunt) & à tergo amnis Iſter quod ad futuri belli rationẽ non parũ referre arbitrabatur, ex Stobis Demetrio in Macedoniã remiſſo, ipſe cũ exercitu & Perſeo ſeptimis caſtris ad Aemi radices peruenit. Hinc digreſſus cũ ijs, quos ſibi comites legerat, montem ſuis ſcandere adoritur. Primo facilis & acclinis fuit uiſus: mox loca edita, aſcenſu difficiliora, & arborũ denſitate opaca occurrerant. Vbi uerò uertici propius ſubierunt, denſa nubes adeò eum uertice texerant ut illis nõ minus iter, quàm ac ſi nocturnis tenebris impediretur. Tandẽ die tertio ſummũ cacumen tenuerit, ubi ſub*

B

C

Camcula

A Caniculæ exortũ, quod ſidus media ferme æſtatẽ oritur, brumale ſunt fermè frigus experti. Qua cœli intẽperie, cùm alij omnes, tum uxor ob ingraueſcentẽ aerẽ uehementer fuit conflictatus. Hæc de altitudine Aemi intelligit, quã, ut tradit Pli. VI.M paſſ. excedere. Ipſi mons uaſto iugo procumbens in Pontũ oppidũ habuit in uertice Ariſtæũ. Sed de Philippis mox copioſius dicetur. Belliſq́; ſine.] Rectè ſine hoſte, hoc eſt, externo, extra Italiã, cùm ciues inter ſe concurrerẽt ſint. Rectè annotauit Micyllus antiquitus hoſtẽ peregrinũ appellari ſolere. Quò diuerſ.] Sulpitius exponit, alio conuerſa. Ego equidẽ ſic, in quas diuerſas orbis partes rapiorẽ quò ciuitas in duas partes diuolſa iam eſt? Phœbe Apollo iubes mea oculos in Aegyptum traducis, ubi Nilus ſeptem oſtijs in mare effunditur. ſic periphraſticè Aegyptũ circũſcribit. Nili Lagæi] Peluſiaci cõtra Alexandriã. Nilum, de quo ſuprà dictũ eſt, Lagæũ uocat, hoc eſt, Aegyptium, à Ptolemæo Lago primo rege Aegyptiorum poſt Alexandri mortẽ. Hinc in diuiſione regni Macedonici cùm alij ducum alias prouincias obtinerent, Arabia, Aegyptus, & Africa gẽtes ceſſerunt, à quo deinceps omnes Aegyptiorum reges Ptolemæi dicti fuerũt quidẽ, ſed diſtincti alijs nominib. Pto
B lemæorũ hic recẽſetur catalogus. Lagus, Philadelphus, quũ Hebræorũ libros tranſferri iuſſit, Euergetes, Philopator, Epiphanes, Philometor, eius frater germanus, Euergetes, Phyſcon, Cocces, Alexas, Soter, Alexander, Latirus, Dionyſius, Cleopatra quæ ſua morte regnũ reliquit Po. Romano. Hũc egò] In Aegyptũ ſibi uidetur rapi, quod eò confugerit Põpeius poſt cladẽ Pharſalicã, eóq́; fugientem Cæſar perſecutus fuit. Vidit hic & Alexãdrinos nouat res mouentẽ ducib. Photino Septimio & Achilla. Hic Antonius triũuir imperiũ Orientis cõſtituit. quò & ipſum nauali prælio ad Actiũ perſecutus fuit Octauius. Hũc ego] Vatũ eſt futura perinde, atq́; præſentia quaſi coràm uidere Pompeium inquit, quẽ ibi ſeo ab Achilla obtruncatũ, & in littore Alexandrino iacentẽ, quod fluminea arenam hic nominat. Dubiam.] periculoſam. De Syrtib. in mari Libyco ſuprà dictũ eſt. Cæſarẽ dicit ex Aegypto caſtra motũrũ, & inimicos ſuos per Africã ſparſos perſequuturũ. Quin & M. Catonẽ Vticæ ſibi manũ illaturũ cùm addit, Emathias acies, hoc eſt, Romanos exercitus poſt Pharſalicã pugnã eò trãſmiſſuros, ubi Cæſar Scipionẽ, Labienũ, Varũ, & Iubã regẽ caſtris exueret. Nunc deſa] Quas porrò Alpes dicat,
C ipſa ſtatim reddit: montes Pyrenæos, qui Gallias ab Hiſpania diuidũt. In Gallia Maſſiliã cepit, in Hiſpania Petreiũ, & Afraniũ ad deditionẽ cõpulit. Pyrene mons ad ortũ Hiſpaniã ab Aquitania, & Narbonenſi Gallica dirimit. Silius Italicus author eſt. lib. 3. Pyrenæos mõtes à Pyrene Bebrycis filia nomẽ inueniſſe. Hi quoniã Alpium inſtar ſunt, ſcriptores eorũ incolas Alpinos Hiſpanos appellare ſolent. In his, ueterib. celebrãtur æraria, & argenti fodinæ. Mons itẽ magnus ex ſale, cui quantũ demas, tantũ accreſcit. Ipſe mõs primo hinc in Britannicũ Oceanũ ab interiori mari Gallico excurrit, tũ inter terras fronte cõuerſus Hiſpaniã irrumpit, & minore eius parte ad dextrã excluſa, trahit perpetuo latera cõtinuus, donec per omnẽ prouinciã longo limite immiſſus in ea littora, quæ occidẽti ſunt aduerſa, perueniat. Iã qua occaſione, quo caſu mõs à Pyrene Bebrycis filia nomẽ ſit adeptus, refert pluribus. Silius. Rerũ potiebatur in ijs locis Bebryx, cùm Hercules illac aduerſus Geryonem iter faceret. Caſu tũ accidit, cùm regiã ſiluã Pyrenen uitiaſſet quod pergeret in Geryonem. Puella patris ſæuitiam uerita, ubi aliquandiu in ſylua latuiſſet, à feris diſcerpta fuit,

Nomen Bebrycia duxere à uirgine colles,
Hoſpitis Alcidæ crimen, qui forte laborum
Geryonis peteret cùm longa tricorporis arua,
Poſſeſſus Baccho ſæua Bebrycis in aula
Lugendam formæ ſine uirginitate reliquit
Pyrenen, lethiq́; deus (ſi credere fas eſt)
Cauſſa fuit lethi miſeræ, deus edidit altio.
Namq; ut ſerpentem patrias exhorruit iras,
Confeſtim dulces liquit turbata penates.
Tunc noctem Alcida ſolis plangebat in antris,
Et promiſſa uiri ſyluis narrabat opacis,
Donec mœrentem ingratos raptoris amores,
Tendentemq́; manus, atq; hoſpitis arma uocantem
Diripuere feræ, lacertos Tirynthius actus
Dum remeat uictor, lachrymis perfudit, & amens
Palluit inuento dilectæ uirginis ore,
At uoce Herculea percuſſa cacumina montis
Intremuere iugis mœſto clamore ciebat
Pyrenen, ſcopuliq́; omnes, & luſtra ferarum
Pyrenen reboant, tumulo tum membra reponit
Supremum illachrymans, nec honos intercidet æuo,
Defletumq́; tenent montes per ſæcula nomen.

Eſt & alia Pyrene fons Acrocorinthi, diuerſa duo maria proſpectans, Muſis ſacra, quã Perſ. Pallidã Pyrenen uocat. Superioris fabulæ de Hercule et Pyrene meminit etiã Plin. lib. 3. cap. 1. Sunt, qui exiſtiment iugis nomẽ factũ, à crebro fulminis caſu. ἀπὸ τοῦ πυρὸς igne. Cæterũ Cæſar in Hiſpaniã Petreiũ, & Afraniũ uicit: & Ciuili bello defunctus ad Mundã Põpei filios. Quatuor triũphos egit de Gallia, Aegypto, Ponto, & Africa. Remeamus.] Illud nõ eſt prætereundũ, quod etiã Micyllus annotauit, & poëtis ualde familiare eſt, remeamus dictũ à Lucano, feror Libyen, feror Syrtim, pro, in Libyen, Syrtim. perinde ut Verg. dixit, Venit Italiã, uenit Lauina littora, & multa alia. Remeamus.] Deuictis aduerſarijs, Cæſar Romã reuerſus ad conſtituendã rempub. receptis in gratiã ſuperſtitibus inimicis, qui cõtra eum in acie ſteterãt. Impleſq.] Confecto bello Hiſpanico Cæſar redijs Romã & poſtea in ſenatu à 23 ſenatoribus, quorũ principes erãt Brutus & Caſſius, interfectus fuit. Vnde aliud Ciuile bellũ exortũ fuit inter Octauiũ & Antoniũ, ac percuſſores Cæſaris, Caſſiũ & Brutũ. His ſuperatis Octauius, Antonius, & Lepidus Triũuiri ad arma cõcurrerunt donec ad poſtremũ Octauius, Antonio, & Cleopatra è medio ſublatis rerũ potiretur. Conſurgunt.] Senatores iterũ ad arma conſurgent. Percuſſo Cæſare, Antonius Brutũ ad Mutinã obſedit adfuit ſtatim Octauius cum Conſſ. Hirtio, & Panſa, qui pulſo Antonio Mutinẽſes obſidione liberarũt. Inde triũuiri conſociato fœdere imperiũ partiti fuerunt. Sextus Pompeius res nouas è Sicilia, & adiacentib. inſulis molitus fuit, aduerſus quẽ aliquãdiu ab Octauio & Antonio uario Marte naualibus certaminib. pugnatũ fuit. Noua da.] Sulpitius ſic exponit: Concorde, ut uideã pugnas nauales alibi, quàm ubi conſpexi. Intelligimus aũt ipſam uidiſſe ea, quæ in mari Hadriatico, & ad Maſſiliã Cæſaris tẽpore geſta ſunt, & nunc uidere alias apud Siciliã quæ ab Auguſto contra Sextũ Pompeiũ gerentur, & in Antoniũ, & Cleopatrã, in mari Actiaco. Hactenus Sulpitius. Cæterũ Antonius cum Octauia ex Italia profectus Athenas nauigauit: ubi pleroſq; reges conſtituit: Pontica ora Dariũ Pharnacis filium præfecit: Idumæorũ, & Samaritarũ, Herodem: Piſidarũ Amintham: Ciliciæ Polemonẽ regem eſſe iuſſit. Interim Ventidius Baſſus

rũ Parthis fœliciter pugnauit, qui grandi pecunia ab Antonio donatus, Romam ad triumphum dimiſſus fuit. Antonius Armeniæ regem cæpit. Pharnaces rex Põti Mithridatis filius, ſine ulla belli mora à Cæſare antea ſuperatus fuerat. Vid. Philip.] De Philippis, & Campis Philippicis paulò antè memoratũ eſt ubi Caſſius, & Brutus ab Octauio, & Antonio cæſi fuerunt. Cæterũ, inquit Glareanus, de Philippis, ac Pharſalo, duob. celebribus locis, deinde de pugnis illis duabus, non minus famoſis: quarũ altera inter Cn. Pompeiũ, altera inter Auguſtũ, Antoniũq; triumuiros, & Brutũ Caſſiumq; Cæſaris occiſores fuère, tanta eſt authorũ diſſentio, ut cui quid credas, neſcias. Nam authores Latinos, præſertim tam magnos ignorãtiæ accuſare, ut inciuile uidetur, ita tantã rem diſſimulare, ac omnino ſilentio trãſire, uel timiditatẽ puerilẽ, uel manifeſtã. gnauiã arguit. Itaq; ut media uia incedã. loca ipſa primũ ex authorib. magnis adſcribã: deinde authorũ de pugnis uerba ſubnectam, ut lectori ſit integrum ea de re ſuum interponere iudicium, ac liberè ſequi, quod uolet. Ac primum de Pharſalo, apud quẽ locum prius inter Romanas depugnatum acies, & unde huic aperi nomen eſt, dicemus. Plin lib. 4. cap 8 ubi de Theſſalia multa dixit, hæc ſubnectit. Oppidũ Pagaſa, idem poſtea Demetrias dictũ. Tricca Pharſalici campi, cum ciuitate libera. Hæc ille. Strab lib. 9 ubi de Phthia, ac Hellade, duplicẽ facit Pharſalũ, ueterem, ac nouã, nihil de hac pugna memorans: libro tamen 17. ait. Pompeium ex uetere Pharſalo in fugam actum, Peluſium, ac in Caſium mõtem ueniſſe Ptolemæus Pharſali nõ meminit: niſi quis in Theſſalicorum oppidorum nomẽclatura Phalachthiã putet ab eo dictam, quæ Latinis Pharſalia. Neq; id temerè fortaſsis quis coniectabit Nã in Græcis eius authoris exemplaribus, id nominis uariè ſcriptum reperias. Alibi enim φαλαχθία, alibi φαλαχθία legitur. Quæ nomina haud ſcio. num apud ul quem authorem de Theſſalis legantur Nec Cæſar meminit eius libro 3. de bello Ciuili. Noſter hic poëta nunc Pharſalon uocat ut lib 6.

Aequorei regnum Pharſalos Achillis

Emicet — Nunc Pharſaliam, ut lib. 7.

Vtinam Pharſalia campis

Sufficiat cruor iſte tuis.

Nunc de Pharſalo, nũc de Philippis Ptolemæus ultra Strymonẽ ad Septentrionem ponit Odomanticæ ſiue Edonidis Philippos urbem, adeo propinquã Thraciæ, ut Plin lib 4. cap. 11. non dubitarit Thraciæ adſcribere. Ait enim. Intus Philippi colonia, Abſunt à Dyrrhachio, CCCXV. M paſſ. Hæc ille: quam diſtantiã Ptolemaicæ deſcriptioni omnino congruere puto Philipporũ & Lucas meminit elegãter in Actis, cap 16. Apud Strab. haud equidẽ ſcio. ſi quicquam de ea urbe legerim. Hæc de locis, ex bonis ac probatis authoribus, Diſtant aũt Philippi à Pharſalo, 30 plus minus grad. latitudinis apud Ptolemæũ. hoc eſt. ſtadijs mille quingentis, quæ faciunt propemodum ducenta millia paſſ immenſus error, ſi quis alterum pro altero accipiat, quod quidã feciſſe uidentur, ut poſtea oſtẽdemus. Nunc authorũ uerba de duabus illis pugnis adducenda ſunt. L. Florus Liuij βραχύλογος, (ut ita dicam) primũ adducendus eſt. Is in Liuij epitome. 111 In Theſſalia apud Pharſalũ uictũ Pompeium fatetur. Idem lib 124. de altera pugna, ita ait, C. Cæſar (Auguſtũ intelligit) & Antonius apud Philippos uario euentu contra Brutũ, ac Caſſium pugnauerunt Hæc ita illæ de duobus iſtis locis ſatis dilucidè, ac diſtinctè, quia ex Liuio dixiſſe uidetur. At idem in ſua epitome lib. 3. ubi de bello, inter C. Cæſarẽ, ac Põpeiũ, & pugna Pharſalica ita ait. Sic præcipitantib. fatis prælio uicta eſt Theſſalia, & Philippicis cãpis, Vrbis, Imperij, generis humani fata cõmiſſa ſunt. Hic Philippicos cãpos meminit in Theſſalia, quos Plinius nominaſſe Pharſalicos uidetur. Sed enim de pugna in Theſſalia ad Pharſalum prope Metropolim facta ex nullo authore certius colligetur, opinor, quàm ex ipſo Cæſare lib. 3 de bello Ciuili, ubi narrat, quo pacto à Dyrrhachio profectus, primũ Gomphos ceperit, ac diripuerit. Deinde Metropolim digreſſus eam cõſeruauerit, atq; ibidem expectauerit Pompeium, ac uicerit. Pharſali quidem (ut dictum eſt) eo in loco, quod equidem miror, non meminit. Sed neceſſe eſt prope Metropolim fuiſſe. Porrò, id etiam dubium. ipſi ne poëtæ tres, Vergilius, Ouidius, ac Lucanus, in eadem fuerint ſententia. Primus ita inquit. primo Georg.

Ergo inter ſeſe paribus concurrere telis

Romanas acies iterum uidere Philippi.

Nec fuit indignum ſuperis bis ſanguine noſtro

Emathiam, & latos Aemi pingueſcere campos.

Ibi Seruius, Philippi. inquit, ciuitas eſt Theſſaliæ, in qua primum Cæſar, & Pompeius: poſtea Auguſtus, & Brutus cum Caſſio dimicauerunt. Et paulò pòſt, Emathia dicta ab Emathio rege. Aemus autem mons eſt Theſſaliæ. Ouid autem lib 15. Metamor de Auguſto ita ait.

—Pharſalia ſentiet illum

Emathiq; iterum madefient cæde Philippi.

Hic Raphael Regius eadem ferè, quæ Seruius. Pharſalos, inquit, urbs eſt Theſſaliæ, à Pharſalo Acriſij filio, dicta. Vnde Pharſalia denominatur, ac pro Theſſalia ponitur, in qua bis Romani cõfluxère, ducib. primò Cæſare, & Põpeio deinde Octauio & Antonio, contra Brutũ, ac Caſſiũ. Ex his Seruij et Rhaphaëlis uerbis ſatis liquet opinatos illos, eundem locum fuiſſe, Philippos, ac Pharſalum, atque adeo in Theſſalia, non Thracia. Ipſe autem Lucanus hoc in loco matronam uaticinãtem inducens haud dubiè de propiore, ac iam imminente periculo de pugna, inquam, Pharſalica loquentem facit quum, inquit.

—Video Pangæa niuoſis

Cana iugis lateq; Aemi ſub rupe Philippos.

Et hic quidẽ Philipporũ mentio eſt. Pangæi, ac Aemi montiũ mixtũ demq; quæ omnia Thraciæ conueniunt, nõ Theſſaliæ, cùm tamẽ idem in 7. Theſſaliã longiſſ. uie deſcribat: uelut aream futuræ pugnæ ad Pharſalũ, non ad Philippos. Ad finem autem uaticinij quod ad calcem huius lib poſuit, poſtquã de ijs, quæ Cæſaris mortem ſecuta ſunt mentionẽ feciſſet. Conſurgunt, inquit, partes: iterum concludit tandem: Vidi iam Phœbe Philippos. quaſi dicat, à Philippis ad Philippos uenio. Qui uerò putant, Philippos, Pharſalũ oppida Aemum, ac Pangæum montes, Philippicos, ac Pharſalicos cãpos utriuſq; regionis Thraciæ, ac Theſſaliæ communia fuiſſe nomina, me non habebunt aſſ. ſſorem Ego potius crediderim (dicam enim liberè quod ſentio) negligentia Romanorum ſcriptorum id eueniſſe, ut pleraq; alia, in ipſorum hiſtoria quod abundè arguit, imò arguit oſtendit Dionyſius Halicarnaſſeus. & nos in noſtris in Liuium, Salluſtium'q; annotationibus. Hæc Glareanus. mirũ in modum eruditè. Atq; hic finis primi libri foret, ſi illud adiecerimus tantum Lapſo ul.] Laſſa. Oſtendit his ãctus mẽtem enthuſiaſmo deſtitutam, ac ſimul conticuiſſe. Nam plura prodere uetita à ſpiritu fuit.

FINIS LIBRI PRIMI.

M. ANNEI LVCANI CORDVBENSIS POETÆ CLARISSIMI, DE BELLO CIVILI, LIBER SECVNDVS.

CVM COMMENTARIIS AC EXPLAnationibus eruditiſsimis D. LAMBERTI HORTENSII MONTFORTII.

ARGVMENTVM IN SECVNDVM LIBRVM M. Annei Lucani, per SVLPITIVM.

Est ubi conqueſtus noſci uentura Secundus:
Iuſticio indicto, narrat fera tempora Syllæ.
Poſthæc Brutus adit conſtanti mente Catonem,
Cui rurſum nubit funeſto Martia cultu.
It capuam Magnus: latè occupat omnia Cæſar:
Teq́ capit Domiti: ſequitur tum concio Magni:
Bruduſio it natus, cuius tentare remota
Auxilia: obſeſſusq́ tamen uix effugit ipſe.

Iamq́ iræ.] *Antequã hiſtoriæ ſeriem perſequatur, ecphoneſi prodigia, aruſpicia, uaticinia, & prædictiones Pharſalicis concludit. Inde per auerſionem ad Iouẽ cauſſas inquirit, cur ita uiſum fuerit, ut mortales ante acceptũ malum, infœlices, ac miſeri per tot præcedentia ſigna reddantur. Quod ſi fato mala omnino euentura ſunt illa debere latere potius, quàm ut ante tempus homines calamitoſos efficiat, cõtendit. Quod ſi nulli effectus tot antecedentia oſtẽta, & monC ſtra ſequãtur, fruſtra miſeri homines fuere. Proinde ita colligit, reliqui, præſenſiones, ac prædictiones malorum, ſiue ſequantur, ſiue nõ eueniant, inutiles eſſe.* Monſtrifero ue.] *qui toto orbe, tot prodigijs præcedentibus, ſtatim coortus fuit.* Indixitq́ nefas] *hoc eſt, natura præſcia rerum futurarũ ante tempus denunciauit bellum, quo cruciatus animorum ex metu imminentium malorum grauior eſſet, & diuturnior.* Cur hanc] *Auerſio ad Iouem, qua quærit cauſſas, cur mortales hac pacto præmonitos ſuorum malorum, & miſeros eſſe ante tempus uoluerit. Et cauſſas uniuerſalem calamitatem, ut famem, peſtem, bellum, clades, Imperiorum mutationes plerunq́ antecedere.* Siue pa.] *In dubiũ uocat duas cauſſas è Philoſophia depromptas. Harũ una eſt, fatalis neceſsitas, quæ omnia ab initio orbis cõditi ſemel ab opifice Deo ita prædeſtinata ſunt, ut neceſſariò eueniant alterũ, an ea, quæ eueniunt, fortuitò cadunt ſine ulla diuinã prouidentia, id quod quidam philoſophi impiè audebant tueri de futuris cõtingentib.* Informis.] *Informia regna notat Chaos, & rudem materiã, cùm unus rerũ, & naturæ uultus; quẽ χάος dixêre, inquit, Naſo poëta eſſet. Hoc χάος ſelectis uerbis expreſsit apud Hebræos Moſche lib. Geneſeos cap. primo.* וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמָּיִם *id eſt, terra erat deſolatio, ac uacuitas, & tenebræ ſuper faciem uoraginis (ſiue abyſsi, ſiue loci multarũ aquarum) & ſpiritus Dei mouebat ſe ſuper faciem aquarum: uel (ut Thargum) ſpiritus Dei ſufflabat ſuper faciem aquarum. Quo loco Rabini Hebræorum differentiam ſtatuunt inter* תהו*, quod deſolationem, ac uacuitatem inter pretantur: &* בהו *quod uoraginem, abyſ-*

Iamq́ iræ patuere Deûm, manifeſtaq́ belli
Signa dedit mundus: legesq́, & fœdera rerum:
Præſcia monſtrifero uertit natura tumultu,
Indixitq́ nefas. cur hanc tibi rector Olympi
Sollicitis uiſum eſt mortalibus addere curam?
Noſcant uenturas ut dira per omina clades?
Siue parens rerum, cùm primum informia regna,
Materiamq́ rudem flamma cedente recepit,
Finxit in æternum cauſſas, qua cuncta coërcet,
Se quoq́ lege tenens, & ſæcula iuſſa ferentem
Fatorum immoto diuiſit limite mundum:
Siue nihil poſitum eſt, ſed fors incerta uagatur,
Fertq́ refertq́ uices, & habent mortalia caſum:
Sit ſubitum, quodcunq́ paras, ſit cæca futuri
Mens hominum fati: liceat ſperare timenti.

ſum, & locum aquarum mulierum exponunt: ut illud ſignat propriè rem informem quidem, ſed tamen ad omnem formam recipiendam, aptam בריה uerò, formam, quæ efficit, ut ſit materiæ: ſineut cum philoſopho dicam, quæ dat eſſe rem. Itaque mundi creatio horum copulatione, iuſſu diuino extitit. Hanc Moſaicam deſcriptionem χαος, Lucanus imitatione aliorum poëtarum, rudem materiam, id eſt, omnis formæ expertem uocat. Quæ cuncta] Quæ lege cuncta gubernat, & regit, eadem quoque & ſe tenet. Ergo ut Stoicus, fatetur diuinam prouidentiam omnia moderari. Diuiſit limite immo.] hoc eſt firmo, immutabili, & inuiolabili termino, ac fato omnia diſtinxit. Atque iſta quidem, quorſum ſpectat mala, antequam eueniant prodere mortalibus? & ægritudinibus animorum ante tempus immergere? Porrò Chryſippus ita fatum definit, ut ſit ſempiterna quædam, & indeclinabilis ſeries rerum, & cathena, uoluens ſemetipſum, & ſeſe implicans per æternos conſequentiæ ordines, quibus apta connexaq́ eſt. Seneca in Quæſtio. Natur. Neceſſitas rerum omnium, actionumq́, quam nulla uis rumpat. Quid prodeſt, inquit Cicero futura cognoſcere, Nam ſi futura ſunt: uitari non poſſunt, ſi poſſunt, futura non erant: & bona non præuiſa plus gaudij: mala uerò præuiſa plus dolores ſolent adferre. Siue nihil poſitum eſt, ſed fors incerta.] Si nihil conſtitutum eſt futurum, ſed diſſoluto fortunæ caſu omnia eueniunt, id quod negabat Plato. Remini, precor, ut ſubitum, & improuiſum ſit, quod futurum eſt. Epicurus affirmabat Deos quietos eſſe, et fœlix æuum agere, non curare res mortalium, non regi mundum ulla prouidẽtia diuina, ſed omnia fortuito caſu euenire. Quid hac ſententia magis impium? Certis indicijs quædam demonſtrantur neceſſaria fieri: rurſum multa contingenter euenire: ut hoc uel illo pacto mori. Quorum cauſſæ à natura ſunt, neceſſariò eueniunt: quorum uerò nõ ſunt, contingenter cadunt. Sit exempli cauſſa: ignem neceſſario comburere: quod uerò Dianæ Epheſinæ templum ignis uaſtauit, contingenter alieno ſcelere, hoc eſt, Eroſtrati accidit. De his multa Cicero libro 2. Diuinat & de fato. Cæcum.] incerta euenta rerum, quaſi dicat, inopinata multa, præter ſpem, ſed fata quodam. Vnde talia fatalia dicuntur: quæ contingenter, habent certas cauſſas. Sit cæca] Ignoret mens humana ea, quæ ſunt uentura, ne ante tempus turbent, & cruciatum adferant. De fato multa, Auguſtinus, Seneca, Cicero, Apuleius, Hermes Triſmegiſtus, & Boëtius diligenter ſcripſerunt. Ad poſtremum ſoleniſſi uerſus Manilij ſæpe uulgò citã de Fato.

Soluite mortales animos, curaſq́ leuate,
Totq́ ſuperuacuis curam deflere querelis:
Fata regunt orbem, certa ſtant omnia lege.
Longaq́ per certos ſignantur tempora curſus.

Ergo ubi concipiunt, quantis ſit cladibus urbi
Conſtatura fides ſuperum, ferale per urbem
Iuſticium, latuit plebeio tectus amictu
Omnis honos, nullos comitata eſt purpura faſces.
Tunc queſtus tenuere ſuos, magnusq́ per omnes
Errauit ſine uoce dolor, ſic funere primo
Attonitæ tacuere domus, cùm corpora nondum
Conclamata iacent, nec mater crine ſoluto
Exigit ad ſæuos famularum brachia planctus.

Ergo ubi concipiunt] Poſtquam igitur ex diris prodigiorum, & uaticiniorum publicè animaduerſum fuit, quãta clades ciuitati, atque imperio immineret, illico iuſtitium indictum fuit. Eſt autem iuſtitium iuris dicundi ſtatio, quando propter ſupplicationem, aut aliquam reipublicæ neceſſitatem, ius non dicitur, ſed forum clauditur. Liuius Iuſtitium edicit: claudi tabernas tota urbe iubet: uetat quenquam priuata rei quicquam agere. Plebe.] Omnes magiſtratus ſordidos, humiles, & plebeios habitus ſumpſerunt, quæ re publicum luctum teſtati fuerunt.

Purpura] pathos à dignitate: ſignum pro ſignato. Nam purpura, & faſces inferuit ſecuribus, ac lictores, conſularia erant inſignia. Purpura alioqui piſcis eſt, ex genere concharum, è cuius faucibus liquor colligitur, quo ueſtes purpureo colore tinguntur. Euſdem generis ſunt, conchylium, & murex: ſed & oſtrum in eadem ſignificatione accipitur.

Sic funere pri.] Publicum luctum comparatione amplificat. Quemadmodum magnam lamentationem eſt cernere in ædibus funeſtis recenti morte alicuius, quàm diu neque elatum eſt, neque buſto impoſitum eſt, ſic tota urbe planctus & mœror publicè priuatimq́ fuit.

Attonitæ tacuere domus] metonymia. Attonitos uocamus, quorum corpora, & mentes ſtupent, quod ſolet interdum fulmine, aut tonitrus ictu accidere nonnunquam etiam morbo. Sed hunc apoplexian Græci uocant: unde apoplecti, & βροντηθεὶς, quaſi tonitruo tacti. Corpora.] Mortua ac deſperata tacent. Antiquitus mortuos, propter interclusos ſpiritus, aqua calida abluere primum, inde per interualla conclamare hoc eſt proprio nomine ter uocare ſolebant Adnihil æquè, atque ad propium nomen appellatum expergiſcimur. Etſi ne tunc quidẽ uitæ ſignum edidiſſent, conclamatum dicebatur: quaſi rebus omnibus deſperatis, iam corpora rogo imponenda eſſe, & deflendos mortuos. Hinc conclamare in deſperationes prouerbium abijt. Quin & ter conclamare uale mos erat: unde etiam in paræmiam ceſſit, longum ualete Didymus lib. Odyſſ. 9. iſta Homeri enarrans τρὶς ἕκαστον ἀῦσαι, tradit antiquitùs morem fuiſſe, ut ſuperſtites eorum animas, qui in terra hoſpita perijſſent, illic, iã inde domũ conceſſuri ter inclamarent, et quidẽ hac de cauſſa, ut ipſe ait, ἵνα ἀπὸ τῆς ξένης ἀπονοστήσωσι ... ſi adhuc in cãpo relictus eſſet, accederet. Variæ hiſtoriæ author Chiliade 5. hoc ipſum his uerbis annotauit.

τὸ πρότερον τοὺς ἐν ξένοις ... ἀναδραμόντες οἱ αὐτῶν ... ὡς Ὅμηρος ... βίβλῳ τῆς Ὀδυσσείας, τοῦτο δ' ἔδρων, ὡς ... τυγχάνοντες φίλοις, ... ἀπελείφθη ... φωνὴν συνδράμοι.

Antiquitus, qui in alienam regionem peregrè proficiſcebantur, mortuos ter uocabant eorum amici, ut Homerus docuit libro Odyſſeæ. Hoc adeo ob id faciebant, tanquã amicitiæ memores, ſimul ut ſi quis relictus eſſet, ad eam uocẽ concurreret. Verg. Aen. 3 è Thracia diſceſſurus ait.

—Animamq́ ſepulchro
Condimus, & magna ſupremum uoce ciemus.

Quibus

A Quibus is honos in funeralibus non præſtabatur, ἄθαπτοι, ut ἀκλαυτοι dicebantur: hoc eſt, inſepulti, & indefleti. Sed & conclamare militare uocabulum eſt, & caſtrenſe: ut ad arma conclamare, & conclamare uaſa.

Brachia.] ut in funere fieri ſolebat, uerberare pectus, iactare caput, uellere crines.

Sed cum memb.] Vbi mors iã cœperit obrepere: membra rigere, oculi diſtorqueri, uultus pallere, iam mors præſens adeſt. Ad eundẽ modũ matres turbatas erat uidere. Nec dum] Micyllus dubitat, nũ hæc duo nomina ſint tranſpoſita: dolor, & metus: legendumq́ poſitius ſit. Nec dũ eſt ille metus ſed iam dolor: quoniã inquit, in ipſo dolore, & malo præ-

Sed cùm membra premit fugiente rigentia uita,
Vultusq́ exanimes, oculosq́ in morte minaces,
Nec dũ eſt ille dolor, ſed iam metus incubat amẽs,
Miraturq́ malum, cultus matrona priores
Depoſuitq́: mœſtæq́ tenent delubra cateruæ.
Hæ lachrymis ſparſere Deos, hæ pectora duro
a Afflixere ſolo, laceraſq́ in limine ſacro
Attonitæ fudere comas: uotisq́ uocari
Aſſuetas crebris feriunt ululatibus aures.
Nec cunctæ ſummi templo iacuere Tonantis,
Diuiſere Deos, & nullis defuit aris
Inuidiam factura parens, quarum una madentes
Sciſſa genas, planctu liuentes atra lacertos
Nunc ait, ô miſeræ contundite pectora matres,
Nunc laniate comas, neue hunc differte dolorem,
Et ſummis ſeruate malis: nunc flere poteſtas,
Dum pendet fortuna Ducum, dum uicerit alter,
Gaudendum eſt, his ſe ſtimulis dolor ipſe laceſſit.

Itaq; in fana, & templa, ad pacẽ expoſcendã diſcurrebãt matronæ. Hæ lachrymis.] diſtributio: harũ aliæ fuſis lachrymis, quib. ipſa ſimulachra conſpargebãt, ſupplicarũt: aliæ prolapſæ humi preces lachrymis mixtas fuderũt: nonnullæ comas in tẽpli limine euulſerũt. Erãt, quæ claris ululatibus Deorũ aurib. odioſæ erant uotis nuncupandis, ſi ingruens malũ auerterent, ac propulſarẽt. Feriunt ulu.] — a al. Affricere.

B ſenti maior animi motus, maiorq́ perturbatio eſſe ſolet, quàm in metu, hoc eſt, de abſente, & adhuc incerto malo. Vt ſit ſenſus: Poſtquã autẽ metus in dolorẽ conuerſus eſt, & euẽtus non amplius in dubio, ſed iam certus, atq; ante oculos præſens eſt, tum demũ metuebat amẽs, &c. Vtitur aũt hoc loco prolepſi poëta. Primũ enim in genere, atq; promiſcuè omnes de præſenti calamitate conqueri fingit. Poſtea ſeorſim & per diſtributionem quibus querimonijs formulæ quib. uiri uſi fuerint Hæc Micyllus, pariter & eruditè, & uerè. Cultus mat.] A uirorũ, & magiſtratuũ conſternatione, & luctu publico, ad matronarũ lugubrẽ cultum tranſit, in quarũ planctus amplificatione, & mirũ in modũ grauis eſt, & copioſus. Priores] Omnẽ mundũ muliebrẽ quẽ matronæ ante bellũ geſtauerunt, humili, & ſordido cultu mutarunt, id quod publici luctus argumentũ fuit. Mœſtæq;.] πρόληψις, quã ſtatim diſtribuit. Sordidatæ tẽpla Deorũ frequentabãt. Delubrũ autẽ quid ſit, uariant authores. Varro ſcriptũ reliquit, lib. Rerũ diuinarum octauo, quoſdã exiſtimare locũ eſſe, in quo area ſit aſſumpta Deorũ cauſſa, præter ædẽ.
C Rurſum nõnullos alios arbitrari, locũ eſſe ubi Dei alicuius ſimulachrũ dedicatũ ſit: perinde, ut locus, in quo candela figitur, candelabrũ dicitur. Ad eundẽ modũ, locũ, in quo idolũ poſitũ fuit, delubrum dici. Sed Feſti diuerſa eſt ſententia, delubrũ dictũ, fuſtẽ delibratũ, hoc eſt, decorticatũ, quem antiquitus pro deo uenerabantur. Sunt qui ligneũ ſimulachrũ eſſe putãt: à caſo ligno, quod Græci, & ξόανον, & ξόανον uocant Latini ſtatuam interpretãtur.

Quaſi dicat, odioſi ſunt auribus Deorũ immodicus ululatus. Eſt autem propriè ululatus eiulatus muliebris, & conſpiratio: græcè ὀλολυγμὸς, ut ἐν ἀγυιᾷ. Hom. Iliad. 3.

αἱ δ' ὀλολυγῇ πᾶσαι Ἀθήνῃ χεῖρας ἀνέσχον.

Hinc uerbum ὀλολύζω, eiulo, & cum clamore ploro, uel μετὰ κραυγῆς εὔχομαι, cũ uociferatione oro, et uota facio. Diſertè igitur dicit, eas ululatib. uerberaſſe Deorũ aures, aſſuetas uocari ſubmiſſis uocibus, & uotis, nõ aũt ululatib. Nec c.] à locis alia diſtributio. Nõ aũt unũ Iouis templũ cõfluxerũt, ſed diuiſerũt Deos, hoc eſt per omniũ Deorũ tẽpla ſe ſparſerũt: aliæ alia tẽpla frequẽtarũt: aliæ alijs altarib. ſua dona dedicarũt ſi hac ratione eos flectere potuiſſent, ad præſens malũ auertẽdũ, ut omnia in melius uerterẽt. Inuidiã fac.] ut inuidiã dixerit, pro, miſericordiã, & affectus excitaturã, dixerit, ut ſit acyrologia: uel, ut hoc nomine Dijs inuidiã faceret, quod preces tam ardentes non exaudirent. Sulpitius exponit, concitatura odium erga Deos ſi non exaudirent uel excitatura Deos ad odium in ſupplices, & ad inuidendum inter ſe de ueneratione. Nunc ait] Pathetica oratione matronæ alicuius dilatat affectus. Hortatur reliquas ad uota, & flectendum Deos miſerabili rerũ præſentium facie, & geſtib. Dum pen.] Quãdiu belli fortuna, & alea incerta eſt, neq; uictoriã in alterutrã partẽ inclinarit. Gaudendum.] Tamdiu ſimulanda eſt, dũ alter eorũ euadat uictor, eiuſq́ odiũ in nos concitemus. His ſe ſti.] epiphoneſis ex triſti matronarum habitu, & geſtibus collecta.

Nec non bel.] A muliercularum eiulatu, ac ſupplicationibus tranſit ad communes militarium ciuiũ querelas, quorũ uota preces ſunt, ut aduerſus externos hoſtes arma liceat induere potius, quàm ut ciues inter ſe nefarium bellum gerant. Diuerſa ca.] Aduerſæ partis Pompeianorum caſtra petentes. O miſeræ ſor.] principium querimoniarũ ab exclamatione in præſentis ætatis calamitatẽ, quod his temporibus ad ciuile bellum nati ſunt, ac nõ potius temporibus

Nec non bellã uiri, diuerſaq́ caſtra petentes
Effundunt iuſtas in numina ſæua querelas.
O miſeræ ſortis, quod non in Punica nati
Tempora Cannarum fuimus, Trebiæq́ iuuẽtus.
Non pacem petimus, ſuperi date gentibus iras:
Nunc urbes excite feras, coniuret in arma
Mundus: Achemenijs decurrant Medica Suſis
Agmina, b Maſſagetas Scythicus non alliget Iſter:
Fundat ab extremo flauos Aquilone Sueuos
Albis, & indomitũ Rheni caput, omnibus hoſtes
Reddite nos populis: ciuile auertite bellum.

b Maſſagetẽ, & Maſſagetes.

a al. Getas.

b al. ignes.

Hinc Dacus premat, inde a Getæ: occurrat Iberis
Alter ad Eoas hic uertat ſigna pharetras.
Nulla uace tibi Roma manus, uel perdere nomen
Si placet, Heſperium ſuperi, collapſus in b ignem
Plurimus ad terram per fulmina decidat æther:

paribus bellorum Punicorũ, aduerſus eom munes hoſtes, in quib. tot fortes uiri ad Ticinum, Trebiam, Traſumenum, & Cannas, pugnãdo occubuiſſent. Punica tem.] *ad Punica bella gerẽda, in quib. pie pro Patria dimicaſſent. Tria maximè Punica bella P. R. contra Carthaginenſes geſsit. Primũ pluribus Ducibus geſtum fuit: & ad ultimum ſummam uictoriæ laudem C. Luctatius, uicta ad Aegates inſulas Pœnorum claſſe, reportauit, finemq́ bello impoſuit, & pax Carthaginenſibus petentibus data fuit. In eo fœdere, quod Luctatius cum Pœnis icit, Saguntus, & Iberus fluuius in Hiſpania utriuſque populi Imperij fines eſſent. Secundum inde paucis pòſt annis ſecutum fuit: cuius cauſſa extitit, Annibalis Pœnorum Ducis per amnem Iberum contra fœdus tranſitus, & Sagunti excidiũ octauo menſe quàm obſideri cœpta fuit. Huic finem impoſuit, uicto Annibale Scipio Africanus poſtea appellatus. Tertium geſsit Scipio Aemilianus, qui à deleta Carthagine, inferior, aut minor Africanus dictus fuit.*

Cannarum] *Apuliæ Cannæ uicus fuit, iuxta Aufidum amnem. Hic Secundo bello Punico, Paulo Aemylio, & Terentio Varrone Conſſ. & Ducibus quadraginta quinque millia Romanorum cæſa fuerunt ab Annibale. Inter quos cecidit, & Paulus Conſul cum 90. ſenatoribus. Conſularibus, et Prætorijs, aut Aedilitijs 30. Poſt quam cladem cùm à nobilibus adoleſcentibus rebus deſperatis conſilium de relinquenda Italia iniretur, P. Cornelius Scipio, qui poſtea à deuicta Carthagine, ſuperior Africanus cognominatus fuit, ſtricto ſupra capita deliberantium ferro, iurauit pro hoſte ſe habiturum eum, qui in uerba ſua non iuraſſet, effecitq́, ut omnes iureiurando obſtringerentur, minimè à ſe Italiam relictum iri. Florus tradit, in ea pugna Aufidum aliquandiu cruentum fuiſſe, cùm illic duo maximi exercitus cecidiſſent, & annulorum modios duos inter equitum cadauera collectos, digitisq́ extractos Carthaginem Annibal per Magonem nuncium uictoriæ miſiſſet.* Trebiaq́] *amnis. Annibal ubi deſcendit ex Alpibus in Italiam, ad amnem Ticinum primũ Romanos equeſtri prælio fudit: in quo uulneratum P. Cornelium Scipionem protexit filius, qui poſtea Africani cognomentum accepit. Iterum ſtatim R. exercitus ad flumen Trebiam fuſus fuit. Cæterum, quod agri inter Trebiam, & Padum eſt, Galli tum colebant, de quibus alibi dictum eſt. Trebia authore Strab. prope Placentiam eſt, in Gallia Ciſalpina: iuxta Dertonem ex Apennino in Padum labitur. Hic L. Sempronius Conſ. magna clade ab Annibale uictus fuit.* Non pacem.] *Conceſsio, quod non recuſent bellum, ſed quod petant aliunde ſibi inferri, & ſuis, non à ciuib. Concitent tantũ alias gentes ad arma Romana laceſſenda, ſi omnino bellandũ ſit. Inde enumerat aliquot gẽtes immanitate barbaras, cũ quib. aliquãdo P. R. bellũ habuerit.* Mundus.] *Coniurent omnes gentes humanæ in P. R. Atq́ inde ſubijcit diſtributionẽ.* Achæmenijs Suſ.] *Per Achæmas Suſas, Perſidem intelligit à parte totũ. Stephanus Achæmeniã Perſicã partem eſſe dicit. Sed de Achæmenijs poſtea dicetur. Quoniã aũt P. R. cũ Parthis, apud quos Craſſus amiſit ſigna, cæſus fuerat, graue bellũ geſſerat, remotiores populos hoſtes dari*

optãt, Perſas, Medos, & ſi qui ſunt ab Imperio Pop. Rom. magis ſemoti. Medica agmina.] *Media ab occaſu, teſte Plinio, tranſuerſa, obliquè Parthiæ occurrit, & utraque regna includit. Ab ortu Caſpios, & Parthos habet: à meridie Suſianen, & Sittacenen, & Perſidem: ab occaſu, Adiabenen: à Septentrione, Armeniam. Itaque utraque regna includit, quod Parthiam à Perſia exp. carneo quodam à Caſpio pelago immiſſa diuidat. Ptolemæus, & Pomponius circa occiduam plagam Caſpios ponunt, atque adeò uicinos Cambyſæ, & Cyro fluminibus. Medorum caput Ecbatana ſunt urbs maxima, quam Seleucus condidit, loco tum amœniſsimo, tum ſalubri aëre, in primis æſtiuo. Quemadmodũ Medorum reges æſtatem Ecbatanis, ita hyemem Seleuciæ Meſopotamiæ tranſigere ſolebant. Cæterum Media regnum fuit gentium bellicoſarũ, in quam Iudæi, capta Samaria traducti fuerũt, ſi uerus author eſt Euſebius. Paruit inde Aſſyrijs aliquot annis, donec à Sardanapalo effœminatiſsimo rege defecerit, Arbacto præſide ad regnum ſubuecto: à quo tempore uſq; ad Aſtyagem auum Cyri maternũ, qui Babylonem domuit, in magna gloria regnatũ fuit, annos plus, minus. C C C L. Deinde Imperiũ ad Perſas tranſlatũ fuit, capto Aſtyage, & Harpago impoſito à nepote ſuo Cyro. Proinde Medica agmina Parthos innuit, quos Media, ut & Caſpios ab ortu habuit, cum quibus nuper bellũ Pop. Rom. fuerat. Mediam dictã authores tradunt, à Medea filio Medo. Paulò antè oſtendi, Mediæ à meridie Suſianen, & Perſidẽ occurrere. A' Babylone læuorſum ad oram Perſici ſinus prima terrarum, Suſiane eſt: deinde Perſis, inde Carmania. Suſiane ab Oroati fluuio, ad Tigrim uſq; tribus millibus ſtadiorum extenditur. Suſiane nomẽ adepta eſt, à Suſis metropoli, regũ ueteri domicilio, cõditis à Memnone iuxta Coaſpem fluuiũ, cum ponte, ut teſtatur Strabo. Plinius à Dario Hiſtaſpis filio, cuius arcem Eleus amnis C C L. millibus paſſ. à mari ambiat. A' Perſide, Mediterranea Suſæorum aſperrimis, & aditu difficillimis, & latrocinio infeſtis regionibus diſterminantur. Hæc Alexander captis Suſis & direptis, copias ſuas cum magna difficultate traduxit. Proxima Suſis in Suſiana, Satrapena fuit, & Characes proxima Tigri.* Achæmenijs.] *Suſas Perſicas hic uocat, quod Perſarũ regibus paruiſſet Suſiane. Perſis fertilis cum primis regio eſt, & culta, regno omnium totius Aſiæ maximo nobilitata ſicut & noſtris temporibus, Turcarũ Imp. formidabilis. Non contenti fuerunt Perſarum reges Syria, Aegypto, Aethiopia, Aſia, Ponto, Armenia, et Parthia, ut ad ultimũ Europã etiã pontib. factis armis perculerint. Propagarat hæc gens Imperiũ uſq; ad rubrũ mare, unde & Perſicus ſinus nomen inuenit. A' Bragada fluuio perpetuo tractu, uſq; ad amnẽ Oroatin omnia tenuere. Quõdã Perſepolis ad Araxim fluuiũ procul à mari regni caput fuit, quam Alexãder orbis terrarum opulentiſsimis ſpolijs refertam cepit, & euertit. In Perſide Laodicea fuit, condita ab Antiocho, & Paſſagarda, Magorum caſtellum, in quo Cyri ſepulchrum, teſte Plinio, uiſebatur. Porrò Perſæ Achæmenei dicuntur ab Achæmene quodam à quo Perſarum reges ortum ducunt, apud quos poſt multos annos præſtantiſsima cognatio Achæmenidarũ floruit, quorũ maximè opera Cyrus*

A ra Cyrus Medorũ regno potitus fuit. Fuit aũt Achæmenes Aegei filius, ſi uerus eſt Stephanus. Maſſagetas.] Maſſagetæ in Scythiam excurrũt: Scytharũ gens eſt, ubi Cyrus perijt. Horum populorũ innumera eſt multitudo, & quæ cũ Parthis ex æquo degat. Horũ celeberrimi ſunt, Sacæ Maſſagetæ, Dahæ, Eſſedones, Ariacæ, Rhymnici, Peſici, Amordi, Hiſti, Arimaſpi, & aliæ nonnullæ gentes. Maſſagetarũ regina fuit Tomyris, quæ à uiro relicta cũ filio in eã gentẽ latè imperiũ obtinuit. Hanc Cyrus per legatos uxorẽ depoſcebat. Illa nõ ſe ſed regnũ ſuũ peti arbitrata, acceſſum appropinquãti interdixit. Item cũ aper tè bellum ad Araxẽ profectus oſtendiſſet, & copias ponte traijcere paraſſet, caduceator ſuperueniẽs, multa reginæ nomine obteſtabatur, ne pergeret nõ laceſſitus bellũ Maſſagetis inferre. Sin ſtaret omnino ferro decernere, reginã paratã eſſe uel in ſuo, uel in ipſius regno de ſumma belli uno prælio dimicare, tantum uel uno uerbo ſignificaret. Crœſus fortunæ uolubilitatẽ expertus, Cyrum hortatur longius procedere, ut alienã terrã belli ſedem eſſe mallet, quàm ſuã. Inde progreſſus, haud procul ab Araxe caſtra poſuit. Filius reginæ cum tertia parte copiarũ aderat, ad
B tentãdas hoſtiũ uires. Vincũtur, cæduntur'q; ij, q in caſtris erãt. Inde conuerſi in uinũ Maſſagetis, Cyrus cum robore copiarũ ſuperuenit, cecidit'q; omnes, aut cepit: & inter captiuos uiuus in hoſtiũ poteſtatẽ uenit reginæ filius Spargapiſes. Illa hac clade nihil mota, per caduceatorẽ iterũ monuit ut finib. ſuis excederet: quod niſi maturè faceret, teſtata ſolẽ, breui futurũ ut regẽ cruoris auidũ ad ſatietatẽ in ſuorũ uolutaret ſanguine. Tomyris audita filij morte (nam de ea duplex fama eſt) ſimulata fuga Perſas ad anguſtias montiũ traxit, ubi unà cum rege copios ſuis artibus, trucidauit ut ex CC. hominũ milib. nemo ſuperfuerit qui tantæ cladis nuncius domũ redierit. Cyri caput in culeũ humani cruoris plenũ regina merſit, cũ ſuperba inſultatione, Cyre, expleas te nunc, qui tantopere cruorẽ ſitiſti. Maſſagetæ.] Sũt Maſſagetæ ueſtitu et cultu Scythis planè ſimiles hinc factũ, quod à pleriſq; Scythæ eſſe credantur. Ex equis pugnant, & pedibus, & ſagittis penè inuicti pugnant ſagittis haſtis, & ſangari. Auro in balteis, & capitis ornatu utũtur. Aureos thoraces equorũ pedib. inducũt. Ex auro frana & phaleras cõficiunt: æreas cuſpides haſtis præfigunt: ære pharetras muniunt. Ferri,
C & argẽti nullus apud eos uſus. Singuli apud eos uxorem ducunt, eaq; utuntur cõmuniter: id quod ſoli Scytharũ faciunt. Quoties quis mulieris libidine capitur, ſuſpenſa ad currũ pharetra cum ea citra pudorẽ coit. Terminus uitæ nullus genti præfinitur. Vbi quis admodũ conſenuit, eum propinqui, & neceſſarij cũ aliquot ouibus immolant atq; ita humanis carnibus cũ ouilla mixtis ueſcuntur. Mortis id genus apud illos beatiſsimũ eſt. Morbo extinctos non edunt ſed eos in dammo ponentes ſepeliunt. Serunt nihil, pecoribus uictitant, & piſcibus, quos Araxes abundè ſuppeditat. bibunt lac. E' Dijs, unum Solem uenerantur, & illi equum mactant. Re autem uera Maſſagetæ Scythæ non ſunt, ſed Scytharum extremam regionem & proximam in Scythiam Caucaſa uerſo, incolunt, nemoroſam, paſtuum'q; uberiorem quàm frugibus. Comari, & Eſſedones iuxta degunt. Potuerunt aliquando Perſis, ſi Curtio fides habenda ſit. Quam & Solinus collimitium Perſici regni, ac Scytharum ad Iaxartem conſtituit. Scythicos Iſter.] Non quod Iſter, qui apertis in Germania fontibus, ſed alio quàm deſinit nomine, exoritur, è Scythia defluat, aut ad Maſſagetas permanat, ſed quod Scythiæ multos populos à ſequentibus dirimat. Glareanus, qui hoc duos uerſus diligenter excuſsit. Maſſagetas, inquit, Ptolemæus ultra Hyrcanos, in Margianã ponit. Idem Strabo libro undecimo. Herodotus libro primo trans Araxem eſſe, è regione Iſſedonum: quæ duo non admodum congruunt, ut annotauit Strabo. Verùm ut ab Araxe longiſsimè ad ortum diſtant Iſſedones, utpote in Serica natione, ita longiſsimè Maſſagetæ ab Iſtro abſunt. Neque uerò Iſter uſquam, quo minus Maſſagetæ in Romanum irruerent imperium, prohibere potuit. Sed omnino poëta hic, pro Scythis Maſſagetas intellexit: deinde pro Sarmatis Scythas: ut frequenter apud authores fieri ſolet. Quas enim Ptolemæus duas Sarmatias facit, in Europa unam, alteram in Aſia, Herodotus libro quarto, duas Scythias prodidit, ut plerique alij, Herodotum ſequuti. Nam quæ ad Imaum montes à Ptolemæo memoriæ tradita ſunt, ea nullius propemodum celebritatis ſunt apud authores. Hæc Glareanus. Danubius diu per immenſa magnarum gentium loca uagatur: deinde aliter appellantibus accolis, Iſter fit: acceptis aliquot amnibus, hoc eſt ſexaginta, ingens iam, paulo Nilo minor, totidem, quot ille oſtijs ſed tribus tenuibus, reliquis nauigabilibus in mare effunditur. Strabo author eſt, ueteres hunc clariſsimum amnem, à primis fontibus, ubi oritur uſque ad oſtia Danubium appellaſſe: quæ cum primis per Dacos deferuntur, inferiora uerò uſque ad Pontum per Getas Iſtrum nominaſſe. ὅτι τὰ ἄνω τοῦ ποταμοῦ μέρη τὰ πρὸς ταῖς πηγαῖς μέχρι τῶν καταρακτῶν Δανούβιον προσηγόρευον οἱ παλαιοί, ἃ μάλιστα διὰ τῶν Δακῶν φέρεται, τὰ δὲ κάτω μέχρι τοῦ Πόντου, τὰ παρὰ τοὺς Γέτας, Ἴστρον. Oritur Danubius è montibus Abnobis, tam propinquis Rheno, ut quod agri inter utrunque interiacet, non amplius, quàm duorum milliarium latitudinẽ habeat. Inde multis fluminibus auctus, ut dictum eſt, per innumeras Sarmatiæ gentes diuagatus, ſeptem oſtijs in Pontum defertur. Quicquid terrarum inter Danubium, & Rhenum eſt, id ueteris Germaniæ appellatione cenſetur. Danubius, quaſi Abnobius, à clementer accliui monte Abnoba, unde effunditur, dictus, Danouiυ, quaſi dic Abnouiυ, modice detorta uoce. Fundas Albis, & Rhe:] Sueuorũ gens radicũ Alpium accola trans Rhenum incolit, Bauaris, & Franconibus affinis, quos Cæſar Germanorũ omniũ populorum bellicoſiſsimos expertus fuit. Centũ pagos habebant, quorũ ſinguli mille ſingulis annis armatos ad bellũ mittebant ſed alterni militabant. Et qui à militia uacabant militantib. uictum ſuppeditabant. Lacte, & pecoribus uictitabãt, et è uenatu nõ modicus uictus ſuppetebat. Venationis duplex ratio fuit: tum ad exercitationẽ corporis, tum libertatis tuendæ cauſſa. A' puero nema ulla diſciplina imbuebatur, id'q; hanc ob cauſſam, ne quis inuitus quid faceret: tum autem uires corporis egregiè exercerentur. Et quia tractus is frigidus eſt, non niſi pellibus tegebantur. Hinc neminem, niſi mercatores admittebãt, quibus res ſuas diuenderent. Turpius his nihil fuit, quàm inter equitandum ephippijs uti: uetabant'q; exotica uina inferri, quod uino crederent corpora emolleſcere. Adhæc, maximam laudem ducebant, quàm latiſsimè à ſuis finibus, agros incultos, & uaſtos eſſe: magnum dedecus, ſuis expul; at proximis cedere. Inter Sueuos, Vlmenſes ſunt, Bauari; Badenſis principatus;

dipetus, & Vuirtembergenſis. Sueuiam ab amne Sueuo nanem habere quidam credunt. Sed et flauos, à flauo capillitio eos nominat. Albis.] Albis in montibus Bohemiæ oritur, & per Saxoniam decurrens, in Germanicũ Oceanum influit, ut Viſurgis & Amiſius: ſic Rhodanus in Gallicum pelagus: Iſter in ortum, in mare Ponticum: Rhenus in Oceanum Septentrionalem. Hercynia ſyluarum omnium maxima in Germania Sueuos attingit: & Albis recto itinere Strabonis tribus tantum ſtadijs diſtat, diuiditq́ Germaniam à Dania. Quod verò Sueuos in extremo aquilone collocat, amplificatio eſt, cum Alpium editum accolæ ſint. Indomitum Rhe.] Rhætos indomitũ Rheni caput uocat. Etenim Rhenus ex Alpibus, quas Tacitus Rhæticas uocat, labitur: Abnobæ monti, unde Danubius funditur, uehementer propinquus. Et Rhæti Alpibus ſunt ſubiecti. Has indomitas uel ob id uocat, quod præ hijs quidem, nunquam bello, ſubinde rebellantes, fuerint uicti. Hic Druſus Tiberij filius ex equo lapſus, cum ibi bellum gereret, Romam petiturus, fracto crure perijt. Cæterum de triplicibus Sueuis copiosè dixit Glareanus. Nunc addatur ceu appendix, quod de Rhætis idem hoc loco annotauit. Illud quod ſequitur, inquit, indomitum Rheni caput, omnes commentatores indiſcuſſum relinquunt, tanquam bene notum, cùm pauci ſciant, de quo nam populo loquatur. Sed ego de Rhætis intelligo, apud quos Rhenus duobus oritur fontibus, è ſummis (ut uocat Cæſar) Alpibus profluentibus. Prior fons, ſiue anterior, per Antuatios, (uulgò Tawefch) alter ſiue poſterior, ad inſignem pagum Spelucam: ambo rectà, primum ad Orientem: deinde per elegantem regiunculam (Tumbaſcam uocãt) ſupra Rhætorum Curiam in ſeptentrionem commixti tandem feruntur. De ijs in deſcriptione Rhætiæ, copiosè D. Aegidius Schudus affinis noſter differit, & nos in iam citatis in Cæſarem commentarijs. Certum autem eſt, eam regionem non aditam Romanis. Auguſtus quidem coërcuit Rhætos, (ut inquit Suetonius) non prorſus domuit. Habuêre tamen Romani itinera quædam, per Rhætiam, in illam Rhætiam, ad Danubium, quam ipſi ſibi fecêre prouinciam. Sed nihil ad Rheni fontes, quos Romani nõ uiderunt: alioqui non falsò prodidiſſent ſtatim initio flue re ad Septentrionem Rhenum: ut & Strabo libro quarto, ubi ſitus fonteis propinquos facit fontibus Rhodani, quod quidem uerum eſt. At libro 7. Rheni ac Danubij fonteis proximos ait Hercyniæ ſyluæ. Adeo nihil certi erat apud ueteres Rheni quidem ac Rhodani fontes, non ita longè diſsiti ſunt, ut diximus, ex ſummis Alpibus orti: at Danubij fontes longè abſunt, ut minimum quatuor dierum itinere. Hæc Glareanus. Dacus.] quidam putant Gothos eos uideri, quos ueteres Getas modò, modò Dacos dixerunt: Scythicum hominum genus, ac poſt Iſtrum in Scythiæ ora ſitum ad Euxinum mare. Et ſunt, qui exiſtiment Gothos Scythas eſſe quidem, ſed diuerſos à Getis omnino, mediterranea loca ligneis urbibus incolentes. Strabo tamen libro 7. Geograph. tradit, quoſdam ueterum opinatos eſſe, Dacos diſcretis ſedibus diuerſos habitaſſe à Getis, cæterùm eandem eſſe gentem, ut Daci mediterranea tenerent uerſus Germaniam, & Iſtri fontibus uiciniores qui olim Daui dicti fuerunt: Getæ uero eſſent, qui in Pontum magis emoti, Orientales haberentur. Atque hinc credit ab Athenienſibus ſeruorum nomina in Comœdijs petita. Certè Dacas, & Getas, ὁμογλώττους, eſſe dicit. Plinius libro 4. ſcribit, Getas à Romanis Dacos dictos, bellicoſas gentes, quondam, quà ad A
Germanos inclinat, Baſtarnas: quà in Tanaim, Roxolanos, & Hamaxobitas, nuncupatas (hodie Moſcouitæ appellantur) quod incertis ſedibus plauſtris uagentur, & res, operáq́ ſuas ijs conueherent. Neque deſunt qui Getas eos eſſe opinentur, qui noſtra tempeſtate Vualachi dicuntur. Nunc audiamus etiam eruditiſſimum uirum Henricum Glareanum: Daci, & Getæ (inquit Sulpitius) in Scythia idem ſunt, ſed Getas appellat eos, qui ad Pontum in Orientem uergunt. Dacos autem, qui in appoſitum Germaniam uerſus, ad Iſtri fonteis. Hæc ille. Quæ uerba ex Strabonis libro 7. allegat. ſed ea cautè legenda ſunt. Neque enim Daci ſunt ad Iſtri fonteis, ſed comparando Dacos ad Getas, hoc dixit Strabo. Getas ad Pontum inclinari; Dacos uerò ad Germaniam, & uerſus Iſtri fonteis, à quibus tamen longiſſimè abſunt. Daci enim medij ſunt, inter Iazyges metanaſtas, Sarmatas, ac Myſos, nuſquam hercle ad fontes Danubij: at multo propiores ad oſtia eius, quàm Getas. Cùm autem Tomi Getarum oppidum ſit, (ut luculenter ex Ouidio patet) haud obſcurũ eſt, ubi Getæ locentur, deſinere: nempe in inferiore Myſia ad Danubij oſtia, ubi & Plinius eos ponit: quanquam ipſe putat eos dictos Romanis Dacos. Qui uerò Gothos eoſdem eſſe cũ Getis exiſtimauerunt, toto (ut dicitur) cælo aberrarunt. Gothi enim ultra Germaniæ extrema ad Septẽtrionem remoti ſunt. Ptolemæus Getas in Scandia inſula ponit. Alij Gothos alij Guthos exhibuere. Nã diphthongũ Germanicæ linguæ uu, exprimere nequibãt Latinè, quẽadmodũ apud Pliniũ, in Phlig. Alij igitur, dimidiũ eius, u. alij o. poſuerunt, Guot, & Gothos ſcribentes. quũ Germanorum, atq; Gallorũ lingua, die Gůtten, hoc eſt eximij nominentur. Sicut hodie, Nigri, die Schwartz huff. Non me latet apud Corneliũ Tacitũ, eſſe, & Gothones, & Gotinos, & Gythones, non ſatis certis in terra deſignationibus Septentrionis, tamẽ in Germania populos. Vtrũ uerò hi ab inſulanis an inſulam ab eis, hoc ignotum. Nos uerò colluuiem quandã Septentrionaliũ populorum in Italiam irruiſſe credimus optimorũ militũ, eoſq́ Gotos, die Gůtẽ, ſe appellaſſe, quaſi dicas, eximios, ut diximus. Sicut Alemanos, Allerleman, hoc eſt exercitũ ex multis populis collectũ, ut etiãnum hodie in Germania fieri ſolet, qui uulgò ſe Lantzknecht, appellarunt ab annis iam quinquaginta, C
quaſi dicas, eiuſdem regionis militẽ. Scioli quidam ob lanceã dictos inde ſomniauerunt, ignorãtes Lantz eſſe genitiui caſus à land, unde Lantzman, Lantzhůt, Lantzkron, à lancea, genitiuũ Celtarũ, atq; Germanorũ lingua nominatiuo eſſe ſimilem. Vnde Lancenknecht fieret in compoſitẽ, non Lantzknecht. Apud Nouariã Inſubrium, circiter annũ Domini Milleſimum, quingenteſimum, ea appellatio cœpit in Heluetiorũ odium. cuius rei, non qui hæc ſcripſimus optimè meminiſſe poſſimus. Atq; hæc quidẽ Glareanus. Hoc quoq; de Getis, & Gothis addẽdũ duxi. quod torum diſtantiam attineat, Tomi Getarum oppidũ, cùm gradus long. & latitud. habeãt. 55.0 | 47.50 | Gotlandia uerò. 48 0 | 60.0 | quos centenis milliaribus diſtrat, facile eſt colligere. Iberis al.] Cæſar Hiſpanos occurrat infeſtis armis. Vel ut Pompeius intelligatur qui circa ea tempora legiones in Hiſpania habebat. Diſtributio eſt. Occupentur Imperatores bellis externis. hic aduerſus Hiſpanos. ille contra Parthos. Citerior Hiſpania longè, latéq́ patens, Tarraconenſis cognominatur, à Tarracone, condita à Scipionibus urbe. Hæc clarum amnem
habet

A *habet Iberum, Cantabricis iugis ortum, qui primum in ortum Solis elatus, tandem alueo in meridiem deflexo, mediam Tarraconenſem rigat, & in mediterraneum effunditur. Ab hoc Ibera, uicini populi Iberi, & Hiſpania Iberia Græcis appellatur.* Alter ad eo.] *Vel Cæſar, uel Pompeius ſuas legiones ducat in Parthos, Iudæat, Arabes, quos admodum nuper armis ſubegerat Pompeius, apud Parthos perierat Craſſus unà cum filio. Hos à mortem uindicandam optant, & ſigna Romana repetendã.* Nomẽ Heſp.] *Auerſio ad ſuperos. Quod ſi omnino placet funditus Romanos perdere, ueſtro fulmine euertatur in terras miſſo Pathos à loco.*

Sæue parens utraſq; ſimul partesq́;, Ducesq́;
Dum nondum meruere, feri, tanto'ne nouorum
Prouentu ſcelerum querunt, uter imperet orbi?

Sæue parens.] *Auerſio ad Iouẽ, ut priuſquam ad arma perueniatur, & Duces inter ſe concurrant partes prius puniantur, quàm imperium propter paucorũ libidinem ruat, & bellum multo ciuium ſanguine coaſtet.* Partes Du.] *Cæſarem, & Pompeium partium principes & Duces.* Dum non.] *Antequã nullus ciuium ſanguis eſt effuſus.* Tanto'ne.] *Ecphoneſis in ambitionẽ partium, quæ inter ſe de Imperio concertant.* Prouentu.] *Vbertate ſcelerũ: metaphora à re corporea ad incorpoream: hoc eſt, à fructibus è terra naſcentibus, ad ſcelerum copiam. Simili tropo dicimus, magnum doctorum hominum prouentum in Germania eſſe: & magnum omnium pulcherrimarum artium prouentum.*

Vix tanti fuerat ciuilia bella mouere,
Vt neuter, tales pietas peritura querelas
Egerit. at miſeros angit ſua cura parentes,
Oderuntq́; grauis uiuacia fata ſenectæ,
Seruatosq́; iterum bellis ciuilibus annos.
Atq; aliquis magno quærens exempla timori,
Non alios, inquit, motus tunc fata parabant
Cũ poſt Teutonicos uictor, Libyeosq́; triũphos
Exul limoſa Marius caput abdidit ulua.
Stagna auidi texere ſoli, laxæq́; paludes
Depoſitum Fortuna tuum: mox uincula ferri
Exedêre ſenem, longusq́; in carcere pædor.
Conſul & euerſa fœlix moriturus in urbe
Pœnas antè dabat ſcelerum. mors ipſa refugit
Sæpe uirum, fruſtraq́; hoſti eſt conceſſa poteſtas.
Sanguinis inuiſi: primo qui cædis in ictu
Diriguit, ferrumq́; manu torpente remiſit,
Viderat immenſam tenebroſo in carcere lucem,
Terribilesq́; Deos ſcelerum, Mariumq́; futurum,
Audieratq́; pauens, fas hæc contingere non eſt
Colla tibi: debet *b* multas hic legibus æui
Ante ſuam, *c* mortes uanum depone furorem.
Si libet ulciſci deletæ funera gentis,
Hunc Cimbri ſeruate ſenem. non ille fauore
Numinis, ingenti ſuperũm protectus ab ira:
Vir ferus, & Romam cupienti perdere fato,
Sufficiens.

a al. Quàm
b al. multos.
c al. mortem.

Vix tanti.] *Tanta clade omnia armis ciuilibus miſcere, ut neuter lætam uictoriã reportarit.*
B *Pij homines fruſtra querelas effundũt. Sed multò magis parentes liberorũ ſuorũ cura exercitiati fuerunt: in primis autem ſenes, quibus ſua ſenectus grauis uel ab id fuit quod iam iterũ in bellũ ciuile inciderint.* Viuacia fa.] *Senectutem grauem, ita fato quodam datam. Seneca Quæſt. Naturaliũ lib. Fatum ait eſſe, neceſſitatẽ rerũ omniũ, actionumq́; quã nulla uis rumpat. Chryſippus lib. 4. περὶ προνοίας. id eſt, prouidentia, fatũ definit, dicens:*
C *μόνην φυσικὴν σύνταξιν τῶν ὅλων ἐξ ἀϊδίου τῶν ἑτέρων τοῖς ἑτέροις ἐπακολουθούντων, καὶ μετὰ πολὺ μὲν οὖν ἀπαραβάτου οὔσης τῆς τοιαύτης συμπλοκῆς. id eſt, fatum eſt ſempiterna quædam, & indeclinabilis ſeries rerum, & cathena uoluens ſemetipſam, ſeſe implicans per æternos conſequentiæ ordines, & quibus apta connexaq́; eſt. Suprà meminimus eorũ, qui diligenter de fato ſcripſerãt.* Atq; aliquis.] *A' querela alicuius ſenis, cuius memoria ad miſerabilem illam faciem tempeſtatis Syllanæ peruenit. Vnde colligit conſimilem calamitatem ex præſenti ciuili bello. Huic enim ſeni tribuit omnium commẽ orationem patheticam querelarũ plenam, in qua C. Marij tragœdiam refricat, eamq́; exaggerat cõmemoratione quarundam rerum ab eo geſtarum.* Tunc fa.] *Priori ciuili bello inter Marium, & Syllam. Eius in primo lib. cauſſam retulimus hanc fuiſſe, quod Marius triumphales ſtatuas quas Bocchus Mauritaniæ rex, P. R. & Syllæ gratificaturus in Capitolio erexerat, & in his auream Iugurthæ imaginem, à ſe Quæſtori Syllæ traditi, detrahere conatus, magnos in urbe motus excitaſſet. Fuiſſet ob id inter ciues armis eo ſtatim diſceptari, niſi ſociale bellum interueniſſet. Quo factũ fuit, ut eo uix cõpoſito ſtatim ciuile bellum ſuerit exortum. Extitit & alia huius nefariæ diſcordiæ cauſſa, quæ rẽ Romanam peſſimo exemplo ad internecionem propè attraxit, quod tunc Sylla, Iugurthæ à ſe capti laudẽ ad ſe traheret: contrà, Marius prædicaret, quæcunq; Sylla, & alij in Numidia geſſiſſent ſuis auſpicijs geri contigiſſe: ac proinde totam eam laudem ſuam eſſe, non autem Quæſtoris Syllæ qui ſuo iuſſu ad Bocchũ profectus fuiſſet.* Poſt Teutonicos uictor.] *Quos Marius de Teutonibus, & Cimbris ſuperatis, & ad internecionẽ deletis, egerat. De his etſi ad plenum ſuperiori lib. narratum eſt, quanta difficultate, & quibus in locis, quo collega eos extinxerit. addenda tamẽ aliqua duxi, ne frigidè hic locus nobis ita percurratur. In quinto ſuo Cõſulatu de Teutonibus, & Cimbris occidione cæſis, tam clarum egit triumphum, ut ab ea gente deuicta, P. R. eum alterum urbis conditorem appellarit. Extinctis Teutonis, & Ambronibus, ad Aquas Sextias abſens quintum Conſul creatus fuerat. Triumphũ tum oblatũ diſtulit, donec Cimbros uinceret. Quare ob Cimbricũ tumultũ abſens in ſequenti annũ iterũ Conſul creatus fuit. Interea Cimbri, fugato ab Alpib. Q. Catulo Proconſule, qui fauces Alpium inſederat, reliquerat́q; caſtellum ad flumen Atheſim, ubi fugientem Proconſulem perſequuti in Italiam traieciſſent, iunctis utriuſq; exercitibus,*

Cimbri

Cimbri magna prælia uicti fuerunt. Tum demum Marius pro duobus triumphis, qui totius ciuitatis cõſenſu offerebantur, uno contentus fuit. Erat'q; is tam inſignis, ut primores ciuitatis, qui adhuc nonnihil ei, homini nouo ad tantos honores euecto, inuidebant, ab eo rempub. ſeruatam faterentur. Teutoni, & ipſi Cimbri in Germania orti erant, dicti à Tuiſcone, patre Manni, qui authores, conditoresq; Germanicæ gentis memorantur. Libycosq; tri.] Quem de Iugurtha rege Numidarum egit: In eo Iugurtha cum duobus filijs ante currum eius ductus fuit. Sic Lucius Florus. Tandem'q;, inquit, opertum cathenis Iugurtham in triumpho Po. Rom. aſpexit. Sed ille quoque quamuis uictus, & uinctus uidit urbem, quam uenalem, & quandoq; perituram, ſi habuiſſet emptorem, fruſtra execratus. Tamen, ut uenalis fuiſſet, habuit emptorem, &c. Necatus in carcere Iugurtha fuit. Alij tradunt eum media intra ſex dies perijſſe, ut Plutarchus, Liuius, & Eutropius eum Marij iuſſu in carcere necatum prodidere: rurſum nonnulli eum de rupe præcipitatum fuiſſe, ſcriptum reliquere. Illud porrò de Mario memorabile, quod ad diſciplinam militarem attinet. Poſtquam de Iugurtha triumphauit Romæ, ad militarem diſciplinã conuerſus, curſu, & implexis itineribus faciendis diligenter militem exercuit, qui oneribus, ac ſarcinis grauatus, ſigna ſequi cogebatur. Vnde factum, ut milites laboribus id genus aſſueti muli Mariani ſint poſtea appellati: hinc, muli Mariani in prouerbium abierunt in milites uaricoſos qui ex hoc inſtituto, in furca tabella interpoſita onera ſua portare ſolebant. Plutarchus eandem originem prouerbij refert in uita C. Marij. Iulius Frontinus Stratagematum libro 4. cap. 1. de diſciplina militari. C. Marius, inquit, recidendorum impedimentorum gratia, quibus maximè exercitus agmen oneratur, uaſa & cibaria militum in faſciculos aptata, furcis impoſuit ſub quibus, et habile onus, & facilis requies eſſet: unde, & in prouerbiũ tractum eſt, Muli Mariani. Hæc Iulius Fron. Itaq; ob laborum tolerantiam ita uulgò dicti fuerunt, quos Homerus ἀμεγάρτους ταλαιπώρους identidem appellat. Alij Marij uocem, cùm apud Numantiam in Hiſpania ſub Scipione militaret, auditam aiunt, eum optimũ mulum quæſitũ habere, ad impedimenta cõuehenda, qui ualetudine corporis, & robore cæteros anteiret: ac idã inde factũ, ut qui robuſtus miles haberetur, Marianũ mulum appellarint. Quod ſi detorqueatur ad hominem perpetuo ſtudio addictũ, aut immenſis laborib. aſtrictũ, erit multa uenuſtius. Exul lim.] Ouid.

" In cœno Marius iacuit cannaq; paluſtri.
" Pertulit, & tanto multa pudenda uiro. Et mox.
" Quo uictrix toties Conſule Roma fuit.
" Inſignes triumphos uarij caſus aduerſi exceperunt.

Etenim Marius factus certior, Tribunos ſuos circa Nolã à Syllanis militibus lapidibus obrutos eſſe, omnes Syllæ amicos in urbe deprahenſos trucidauit. Sequuta cædem ſunt multa horrenda prodigia, quibus ſollicitatis ciuitatibus nunciatum fuit, Syllam cum exercitu ad ciuitatem accedere. Senatus, qui totus Marij & Sulpitij erat, obuiam miſit Brutum, & Silaium prætores, qui eum publicè monerent, ne exercitũ ad urbem admoueret. qui exuti paludamentis, & fractis faſcibus à militibus, retro in urbem abierunt. Iterum ad tritipam altera legatio miſſa eſt à ſenatu, ne ad 40 ſtadia ad urbem exercitum duceret. Sylla benignè quidem, ſed callidè reſpondit, ſe ita facturum: fortaſsis ut hoc pacto ſecurum Marium, opprimeret. Legatis dimiſsis, L. Baſilium, & C. Mancinum præmiſit, qui Eſquilinam portam inſiderent. Pompeius alter Conſul, Collinam occupat. Ex murorum faſtigijs, & tectis domorum ab initio tela in Syllanos coniecta fuerunt. Appianus legatos Marium & Sulpitiũ miſiſſe, ne propius, quàm 40. ſtadijs caſtra locaret, quaſi eos Senatus deſtinaſſet, idq; quouſq; de præſentibus inter eos conſultum eſſet. Sylla, inquit Appianus, ualles, & quæ propinqua fuêre mœnibus loca, militum legione occupat: Pompeius colles alia legione cõmunit: tertiam Sylla ad pontem ligneum amittit, quartam antè urbis muros in ſupplemẽtum iubet ſubſiſtere. Ipſe cum cæteris urbem ingreditur hoſtili opinione, & opere. Qua ex cauſſa, qui circa illum inhabitabãt, deſuper tela emittere cœpere, quoad eorum domos incendere uelle comminatus eſt. Hæc Appianus. Marius & Sulpitius in Exquilijs Syllæ occurrunt. Conflixerunt ibi ſub ſignis duæ acies. Ceſsit Marius, ac fruſtra ſollicitatis ſeruitijs fugit ex urbe. Lucius Florus. Marium, inquit, ſeruilis fuga exemit, imò fortuna alteri bello reſeruauit. Hæc ille. Sylla cum cæde per ſacram uiam graſſans in forum Senatum conuocat. His author fuit, ut Marius, Sulpitius, & omnes, qui eius partes ſequuti fuiſſent, hoſtes iudicarentur. Proditus, atque interfectus Sulpitius à ſeruo. Sylla per B præconem grandem pecuniam ei promittit, qui Marium interfeciſſet. homo ingratus ab eo ſeruatus nuper ui Sulpitij ſubtractus. Edictum Sulpitij non leuiter populum offendit. Marius circa Oſtiam nauem ingreſſus, Circeios fuit ui tempeſtatis deiectus. Inde cum modico equitatu per deuia aliquãdiu errauit: inedia tandem adactus, cùm ad paſtores diuertiſſet, ad ſumendum aliquid eſculenti, ab his monitus fuit ut cautè fugam teneret. Veniſſe ad ſe dudum Syllanos equites, à quibus ad cædem inueſtigaretur. Ibi multò magis territus Marius, uia deflexit. Profundum inde ac deuium nemus conſequutus, ibi ſequenti nocte quieuit. Appianus tantum ſcribit, nonnullos Sulpitiũ deprahendentes, eum interemiſſe: Marium uerò ſine ſeruo ac ſocio Minturnas confugiſſe, quem ciuitatis principes in obſcura quadam domo quieſcentem, proclamatione publica territi, & ambitione inſuper ducti, quod hominem ſexies iam Conſulem à quo multa iam, & præclara geſta eſſent, in poteſtate haberent, cuſtodire cœperunt. Sic Appianus. Semper fuit confirmatus uaticinio, quod bello Iugurthino in Africa acceperat fore, ut ante mortem ſeptiês Conſul fieret. Et iam ſexies Conſul fuerat. Itaq; ſpes C ſeptimi Conſulatus ſupererat, ad quem ſatis ſe ſeruari confidebat. Fuga inde repetita, cùm à Minturnis 20. ſtadijs iam abeſſet, (eſt autem id oppidum ad Lirim amnem, in finibus Latij, haud procul à mari) duabus Syllanis turmis procul conſpectis, Marius, & ſocij, qui unà aderant, præcipiti curſu ſe ad littus abripuerunt. Caſu offenderũt ibi duo nauigia, (hæc diuerſa referuntur ab Appiano) quibus uix bene conſcenſis, Syllani equites aderant, qui minaciter nautis denunciarunt pœnas, niſi Marium in manus traderent. Contrà Marius lachrymans ſupplex obteſtabatur, ut neglectis inimicorum uerbis ſuæ fortunæ potius miſererentur. Ibi altera nauium, in qua ſocij erant in Aenariam tranſmiſſa. altera, quæ Marium uehebat, paululum circa littus uecta, donec è Syllanorum conſpectu eſſet, iterum littori applicata fuit. Mario hic in terrã expoſito, per ſpeciem curandi corporis, nautæ ſublatis anchoris relicto eo ſolo in altũ abierunt. Marius ibi ſe proditum arbitratus, abiecta omni ſpe uitæ, iacuit aliquãdiu

praprè

A propè examinatus in littore. Mox ad ſe reuerſus, reſumpto animo per paluſtria ad ſenis cuiuſdam tugurium uenit, à quo in proximum ſcrobem demiſſus, calamis, & paluſtribus herbis contectus uix quieſcere cœperat, cùm aduentantium ſtrepitus, & ſenis à ſe dimiſſi uox aures eius perccelleret. Quo metu ille perculſus, abiectis ueſtibus in aliam paludem ſe immiſit. Atque hoc eſt, quod poeta dicit.

Exul limoſa Marius caput abdidit ulua.
Stagna audi tenere ſoli, laxæq; paludes
Depoſitum fortuna tuum.

Inde ab iis, qui ex Tarracina, à Geminiano miſſi fuerãt, Minturnenſibus necandis traditus fuit. Liuius eum à Minturnenſibus necandus extractum ſcribit.

Depoſitum fortuna tuum.] auerſio, ad concitandũ pathos. Depoſitum fortunæ, Marium nominat, quem ad ultimum Conſulatum, & uindictum ſeruauit fortuna.

Mox oracula] In carcerem extemplo ductus fuit. Minturnenſes nihil cunctati, decretum tulerunt, ut quando Marius hoſtis à S. P. Q. R. iudicatus eſſet, publicè

B necaretur. Ibi inter ciues nemo erat, qui tanti uiri cæde contaminari uoluit. Fœlix mortuus.] Victor & ultor in patria, ſine ſanguine moriturus. Cùm autem ſenem nominat, pathos ab ætate. Sexaginta, & amplius annos natus tum erat. Et, exedêre dixit, pro, eo, quod eſt, conſumpſere. Conſulatum ſeptimum inibat, cum moreretur. Mors ipſa refugit.] Cùm per tot diſcrimina poſt fugam iactatus eſſet. Mouet uariè affectus, à ſupplicio, ætate, re, loco, ſtatu, conditione præſenti, & dignitate. Pœnas antè] Ad id temporis uſque nullum ſcelus commiſerat, neque poſt reditum cùm pœnas ſumeret de ingratis inimicis, à quibus ipſe non ſolum urbe pulſus, uerumetiam hoſtis patriæ iudicatus fuerat, & præmium percuſſori publicè pronunciatum erat.

Fruſtraq; hoſti.] Gallus eques, ſiue Cimber potius, ibi forte repertus fuit, qui in ultionem gentis ſuæ Cimbricæ ſtricto ferro armatus carcerem ingrediebatur. Erat is locus obſcurus, in quo clauſus ſedebat. Hoſtem, intellige carnificem: ſanguinem uiuiſum, C. Marium.

Viderat immenſam.] Percuſſor uiderat ignem ex Marij oculis elucere, audieratq; uocem terribilem è ſpecu carceris redditam, ad ſuas aures perueniſſe. Tune homo Marium interficere audes? Quibus ille, ſiue Cimber, ſiue Gallus fuerit, prodigijs territus abiecto ferro, foras ſe proripuit, clamans ſibi non licere Marium interficere. Liuius tradit, cum maieſtate tanti uiri motum, aut perterritum potius retroceſſiſſe. Terribileſq;] Furias futuras terribiles, ultrices, & Marium ſaturum, Zeugma. Multas mortem.] Magnam ſtragem inimicorum priuſquam ipſe moriatur, idq; fato. Appianus ita digerit hiſtoriam. Galatam etiam carnificem publicum cum gladio miſiſſe, ut eum interficeret. Galatam autem ferunt, cùm per tenebras quæq; ſcrutando graderetur, Marij oculis in morem, ſplendore micantibus trepidare cœpiſſe. Mox cum Marius è lecto ſurrexiſſet, et horrenda uoce intonaret, tu ne Caium Marium occidere audes? Galatam è foribus proſiluiſſe, inſanienti ſimilem, acclamantemq;, Ego C. Mariũ occidere nequeo. Et ex cauſa ſuperſtitionis cuiuſdam timor primores urbis inuaſit. Huc uſq; Appianus. Si liber] earſos Cimbros ulciſci, aut Gallos. Hunc ſenem.] C. Mariũ, qui graues pœnas breui ſumpturus eſt de inimicis ſuis Romanis, qui ei adfuerunt, in Cimbris, Teutonis, & Ambronibus delendis.

Senem] Pathos ab ætate ſexagenariũ; nam annos natus 62. moriebatur: uel (ut nonnulli) 70. Non ille fa.] Quaſi dicat Marius non fuit ſeruatus benignitate deorũ erga P. R. ut eos amplius tueretur. ſed eorum ira potius, ut propter ipſorũ ingratitudinẽ ciuitatẽ affligeret. Vir ferus] Egregia laus Marij à uirtute rei militaris, qui uel unus ad euerſionem urbis ſufficere potuiſſet, ſi noluiſſet.

Idem pela.] Idem Marius per mare in Africam uectus, uenit in Numidiam, regnũ

C quondam Iugurthæ, de quo ipſe triumpharat. Minturnenſes agnoſcentes ingratitudinem ſuam, ut is à ſe, qui bellum Iugurthinum confeciſſet, Italiam ſoa uirtute, &

—Idem pelago delatus iniquo
Hoſtilem in terram, uacuiſq; mapalibus actus
Nulla triumphati iacuit per regna Iugurthæ:
Et Pœnos preſsit cineres, ſolatia fati
Carthago. Marius tulit, pariterq; iacentes
Ignouere Deis. Lybicaſq; ſibi a colligit iras,
Vt primum fortuna redit, ſeruilia ſoluit
Agmina, conflato ſæuas ergaſtula ferro
Exeruere manus, nulli geſtanda dabantur
Signa ducis, niſi qui ſcelerum iam fecerat uſum,
Attuleratq; in caſtra nefas. —

a forſitan ibi.

paulò aliter Hiſtoriã refert. Hæc, inquit, Minturnarum primores animo uolentes. Galatam dæmonis eiuſdem occurſo territum arbitrati, Marium ſtatim ex urbe egredi, & ubicunque ſaluus eſſe poſſet, proficiſci ſuadent. Ille ſe ab Sylla inquiri, & ab

induſtria & belli artibus, ab hoſtibus uindicaſſet, in gratiam paucorum interficeretur, pœnitudine acti, quod talem uirum ſumma cum ignominia extractum è paludibus in carcerem condidiſſent, honorificè eductum è cuſtodia ad mare deduxerunt. Aiunt augurio denunciatum illi, fugæ ſalutem non terra, ſed mari quærendam eſſe. Erat autem id huiuſmodi. Aſinus proximè aſtantem eum intuitus, relicto pabulo, magno rudito, tanquam uocis claſſico ad proximum fontem geſticulatione petulca, quod potuit, accurrit. Hoc omine obiecto admonitus, conſcendit ſcapham, & Siciliam petiuit. Iamq; haud procul ab Erice aberat, cùm tantum non ab eius Inſulæ prætore interciperetur. Euaſit hic, omnibus paucis appuliſq; ſumma cum difficultate in Africam. Appianus equitibus eius perſequi ſatis ratos, iter nulla ſemita ad mare corripuit: & ad Chalybes delatus, folijs corpori ſuperimpoſitis, aliquantulum quieuit. Strepitu deinde percepto, ſub folijs latuit. Qui cum magis increbreſceret, Siculi cuiuſdam piſcatoriam ſcapham, per uim coacto eo, properè inſiluit. Inſurgente demum tempeſtate perfracto gubernaculo, uela uentis, quo ſors eum duceret, commiſit. Delatus eſt itaque ad inſulam, in qua domeſticos ex ſuis nuper allatos, reperit. cum his in Libyam tranſit. Ad iſtum modum Appianus. In Aphricam illuſtres ſuæ factionis homines paulò antè fœliciter dilapſi profugerant.

Pelago de.] Vt omnia priora aduerſa, ita & uentus, & mare aduerſa in fuga, fuêre. Vt tempeſtatis fra-

A *ctum fuerat gubernaculum, ut modo dixi.* Hoſtilem in terram.] *Libyen ubi nuper Iugurtham ceperat, & catenatum Romam abduxerat, Quæ ex re nomẽ ſuum Afris inuiſum nouerat, à quibus non minus periculi, quàm Syllanis ſibi imminuere aduertebat.* Vacuiſq; mapali.] *id eſt, per uacua mapalia iactatus, Sunt autem mapalia, caſæ ruſticanæ.* Nuda triumphati.] *Hypallage ipſe nudo ſimuli iacuit in regno Numidiæ, quod Iugurthæ fuerat, de quo triumpharat. Significanter iacuit dicit, Nam ſub primum eius appulſum, à Prætore Seſtio (alij Sextia, nonnulli Sextilio ſcribunt) per lictorem iuſſus eſſet prouincia Pop. Rom. excedere, mæſtus, & conſternatus aliquandiu inter Carthaginis deletæ ruinas delituit. Appianus ſcribit, in mari eum hyemem perferre coactum, paulo ſupra Libyam, inter Numidarum montes. Interim Romæ inter Cinnam, & Octauium Conſ. nouos, quod Cinna nouos ciues tribubus aſcribere conaretur, alter inhiberet, armis media urbe diſceptatum fuit. Octauius uictor Cinnam urbe expellit: ſuffe-*
B *citq; in eius locum Cornelium Merulam, Cinna, & ipſe nunc exul, Capuæ primum apud exercitum Appij Claudij corruptum, multa de collegæ iniuria queſtus fuit, quod ab eo ſua dignitate ſpoliatus, extorriſq; patria eiectus eſſet. Quærelis addidit lachrymas. Magna plauſo ibi exceptus, Cinna, inſignia Conſularibus recepit, ipſaq; exercitu in poteſtatem redacto, totam Italiam peruagatur, undiq; uiros contractus auxilijs confirmans. Interea in Africa mira fortunæ commutatione, ſiue fama, ſiue caſu ad Marium in ſupradicto loco conſidentem pleriq; amicorum confluxerint. Inter quos uiri illuſtres erant, Albinouanus, Crannius, Lectorius & nonnulli alij. qui cum eo hoſtes iudicati fuerant. Iunior & ipſe Marius ſtatim adfuit, qui cum reliquis optimatibus ad Numidarum regem è Roma imploratum auxilium contra inimicos confugerat. Hic ubi ſenſit opera regiæ pellicis, quæ eſſ [?]ctum adoleſcentem amore ceperat, ſibi à Barbaro inſidias parari, occulte ſubtractus, magnis itineribus ad ſuas uenit.* Et pœnos Preſsis] *Nam inter ruinas Carthaginis, ut dixi, aliquandiu delituit.*

C Solatio fati] *Vterq; ſe conſolabatur: Carthago indignè ferebat ſuum excidium, uidens Marium huc miſeriarum perueniſſe: rurſum. Marius ſolabatur ſe, leuabatq; ægritudinem animi ſui recordatione tantæ urbis excidij, in cuius ruinis patria exul requiem capiebat. Atque hoc pacto mutata calamitate, & miſeria ſe conſolabatur.*

Ignouere.] *Afflicti dij dederunt, ueniam, de mutato rerum ſtatu.* Libycas ſibi.] *hoc eſt, ab exilio Libyco: ſiue Barbaram, & inmanem, quo ingenio Afri ſunt, & Libyes. Reſpicit ad paræmiam. Libyca fera, de homine uafro, callida, & uerſipelle, uarijſq; moribus, & ancipiti ingenio, qualem Cicero Catilinam fuiſſe ſcribit, quod in Africa uariæ ferarum ſpecies ſæpenumero naſcantur. Marius ſuis præter ſpem receptis, in littore deliberare cœpit. quo potiſſimum curſum intenderet, ad opes afflictas recuperandas. Hic oculis eius nouum ſpectaculum fuit oblatum. Duo ſcorpiones chelis. & cauda inuicem inceſſentes, pugnam laceſſebant acriter, Marius omen auerſatus, in Cercinam inſulam continenti proximam præceps tranſmiſit. Hic de ciuitatis ſtatu certior factus, paucis Mauris equitibus in naui impoſitis, Italiam repetit, & in Hetruriam defertur. Huc multi ad eum confluxerunt, ueterem ipſius ſequuti claritudinem. Appianus ſcribit, Marium, earum rerum certiorem factum. quæ in Italia à Cinna, & Pompeio gerebantur, in Tyrrheniam nauigaſſe cum ijs qui fugientem ſequuti fuerant. Quibus ſuperuenère ſerui eorum, ad quingentos.*

Vt primum fortuna] *Sic Appianus At Florus paulò aliter rem narrat. Itaq;, inquit, ad nomen tanti uiri latè concurritur: ſeruitia (pro nefas) & ergaſtula armantur: & facilè inuenit exercitum miſer imperator. Itaq; ui patriam repoſcens, unde ui fuerat expulſus, poterat uideri iure agere, niſi cauſſam ſuam ſæuitia corrumperet. Hactenus ille. Cæterùm ſeruos ad libertatem uocabat, ut paucis diebus ad ſex millia hominum conflarit. Appianus autor eſt eos Tyrrhenos fuiſſe, cum quibus ad Cinnam fuerit profectus: à quo pergratè ad belli ſocietatẽ admiſſus fuerit Ergaſtula loca ſunt clauſa, ut officina, ubi ſerui aut damnati operabantur: & ipſi ſerui ergaſtula in ſeruitia, uſurpantur.* Exeruere.] *Extraxerũt è cathenis. & manicis.* Niſi qui.] *Niſi qui ſceleribus. & flagitijs contecti erant, & propter delictum aliquod profugerant in caſtra Marij, tanquam aſylum quoddam apertum, Talibus à Mario ſigna geſtanda dabantur.*

—— Proh fata, quis ille
Quis fuit ille dies, Marius quo mœnia uictor
Corripuit: quantoq; gradu mors ſæua cucurrit?
Nobilitas cum plebe perit, lateq; uagatur
Enſis, & à nullo reuocatum eſt pectore ferrum.
Stat cruor in templis, multaq; rubentia cæde
Lubrica Saxa madent: nulli ſua profuit ætas:
Non ſenis extremum piguit uergentibus annis
Præcipitaſſe diem, nec primo in lumine uitæ
Infantis miſeri naſcentia rumpere fata.

Proh fata.] *Exclamat in horribilem cædem Marianam, cum urbem ingrederetur. Sed non inutile fuerit. nec iniucundum lectu reliquam hiſtoriam, ut cœpimus, perſequi, quam copioſè à circumſtantijs amplificat. His quas memoraui, copijs, Marius Cinnæ coniunxit, qui id per legatos ultro petiuerat. Ab illo proconſul declaratus fuit: purpuram uerò. & faſces repudiauit, in præſenti fortunæ minimè conuenientia: exulem eum ſplendorem nõ decere, Et ex eo, quo hoſtis iudicatus fuerat, nonniſi barba promiſſa, & capillitio intonſo, in nulla item, niſi ſordida ueſte fuerat conſpectus. Aetas grandior illi uulgi fauorem. & miſericordiam conciliabant. Cinna Oſtiam intercepit atque inde cum ſuis copijs ad urbem progreſſus fuit. Appianus contrà à Mario captam Oſtiam, & direptam prodidit Marius ad hæc Oſtiã occupat, inquit, hoſtiliterq; diripit Et Cinna Ariminum præmiſſo urbe potitur: ne exercitus quiſpiam, ex populis urbi parentibus, aut è Gallia Romam commeare poſſet. Hac ille. Deuaſtauit, ut idem author tradit, Antium, Ariciam & Lauiniũ: uel (quidam arguunt) Lanuuium. Occupat, & aliàs ciuitates traditas à plerisq;. In urbem interim trepidatum fuit ſupra modum. Conſul Octauius, à quo Cinna pulſus fuerat, ab*

A rat, ab amicis monitus, ut ſeruitia ad libertatem inuitaret, negauit ſe ſequi patriam, à qua Marius pulſus eſſet, daturum: neque moliturum quicquam, quo Cinnam armatus urbe arceret. Hinc factum quod Marius, & Cinna, nullo momento, cùm nemo prohiberet, Ianiculum ſe superant. Milites, qui tum temporis in urbe erant, moti Octauij ignauia, Imperium ad Metellum, filium eius Metelli, qui à Mario expulſus fuerat, deferunt. Recuſauit is, hortatusq́; eos fuit, ut ad Conſulem, qui poteſtate præiret, redirent, cuius eſſet exercitum regere. Milites hanc repulſam indignè ferentes, relicta urbe, ad hoſtem defecerunt. Tum demum Metellus, ubi aduertit, quantum uirium ſibi, & ſuis ea defectione detractum eſſet, urbe relicta fugit. Octauius à militibus, qui ad cædem in urbem præmiſſi erant, multis uulneribus confoſſus, perijt. Sunt, qui tradant ſedenti à Cenſorino caput amputatum: & caput pro roſtris expoſitum fuit. Senatus Conſulis cæde conſternatus, Legatos ad Marium, & Cinnam mittunt, oratum ne in innocuos ciues ſæuirent. Cinna de curruli ſella, ut Conſul legatis be

B nignè respondit, at Marius, rigido uultu, & aſpectu truculento ſedens. tacitus declarabat, quantũ ſtragem paulò pòſt eſſet editurus. Cinna urbem cum duobus exercitibus ingreſſo, ipſe cum totidem ad portas ſubſtitit, dictitans ſubridens, non licere exuli eam urbem, unde legibus fugatus eſſet, niſi reuocatus publicè ingredi. Proinde ſi quis ſuo patrocinio indigeret, is id daret operam, ut priuilegium de ſe latum, ſtatim antiquaretur. Inde contemptim Populum in forum conuocari, & ſuffragia ferre iuſsit. Appianus author eſt, Tribunos, fugam eius cæterorumq́;, qui à Sylla Conſule expulſi fuerant, ex decreto diſſoluiſſe. Marius quo mo.] Tum demum armatis militibus, quos præcipites uocabat, ſeptus urbem ingreſſus fuit: deditq́; ſuis teſſeram, ut quem ipſe non reſalutaret, eum in ueſtigio confoderent.

Nobilitas cum pl.] Et Conſulis Octauij caput, primum deinde aliorum interfectorum capita ante roſtra appenſa ſunt. Non Senatorũ, aut Equitum delectus habebatur: Vniuerſo ſenatorum capita roſtris affigebantur. ait Appianus. Non Deorum reuerentia, aut uirorum indignatio, inuidiáue timor in his perpetrandis ullus obſerat. Deniq́; in ipſo occurſu, multi illuſtres uiri, & Senatorij ord. trucidati ſunt. Enumerat Appianus aliquot, ut Caium, & L. Iulium, Attilium Eranum, P. Lentulum, C. Nemiſtorium, uel ut alij ſcribunt, Neſtorium. M. Bebium, utrunq; Craſſum patrem, & filium, M. Antonium Oratorem. Cum plebe.] Ea cædes per nobilium, & ignobilium capita graſſata eſt. Erant multi, qui amicos ſuos ad ſe confugientes mortis metu prodebant. M. Antonius inſignis orator ea tempeſtate, cum apud hoſpitem deliteſceret, cauponis indicio proditus fuit, quod puer ab eo uinum ſuauius ſolito mercaretur. cum quo, & Caius Cæſar occiſus fuit, & capita in roſtris poſita. Antonij eloquentiam, & Marij crudelitatem celebrat Valerius Maximus cap. Quanta uis ſit eloquentiæ. Catulus, qui cum ipſo Mario de Cimbris triumpharat, ubi ſe quoque ad cædem deſtinatum accepit, carbonibus in cubiculo accenſis, ſeipſum ſpiritum præcluſo peremit. Laceriq;.] Cadauera cæſorum proiecta paſsim horrori ciuibus erant: & quemadmodum Florus ſcribit, poſtquã omnis manus Octauij Ianiculo depulſa fuit, ſtatim ad principũ cædẽ dato ſigno aliquãto ſæuius, quàm aut in Punica, aut in Cimbrica urbe ſæuitur. Stat cruor.] Exaggeratio cædis, à circumſtantia loci: quaſi dicat, ne templis quidẽ parſum fuiſſe. Nulli ſua.] A' ratione ætatis perſonarũ. Pueri, & percuſſorum uxores ad ſtupra rapiebantur ab ijs, qui à Mario ad id eo munus deſtinati erãt. Quod dedecus milites. Cinnani adeo indignè ferebant, ut factis in Marianos impetu, ferro eam rem uindicarunt. Pauci amicorum Syllæ euaſerunt, domus eius euerſa eſt, bona in publicum redacta. Conſules creantur Marius 7. Cinna, iterum. Appianus tradit, tiſi uiſium ſit, Marium octauum tum Conſulatum iniuiſſe. Et citra comitia ſe renunciarunt. Non ſenis.] Pathos à circumſtantijs ætatum, ſenum, puerorum, & infantum. Et hoc ad Lenienam raptoe canit.

Crimine quo parui cædem potuere mereri
C Sed ſatis eſt, iam poſſe mori: trahit ipſe furoris
Impetus, & uiſum eſt Lenti quæſiſſe nocentem:
In numerũ pars magna perit: rapuitq́; cruentus
Victor ab ignota uultus ceruice reciſos
Dum uacua pudet ire manu: ſpes una ſalutis
Oſcula pollutæ fixiſſe trementia dextræ.
Mille licet gladij, mortis noua ſigna ſequantur,
Degener ô populus, uix ſæcula longa decorũ eſt
Sic meruiſſe uiris: nedum bene dedecus æui
Et uitam dum Sylla redit. cui funera uulgi
Flere uacet? uix te ſparſum per uiſcera Bebi
Innumeras inter carpenteis membra coronæ
Diſcerpſiſſe manus: aut te præſage malorum
Antoni, cuius laceris pendentia canis
Ora ferens miles feſtæ rorantia menſæ
Impoſuit: truncos lacerauit Fimbria Craſſos,
Sæua Tribunitio maduerunt robora tabo.

Crimine quo] Pathos ab ætate puerili, quæ omnis noxæ exors erat. Viſum eſt.] Ignaui hominis fuiſſe, ſolum ſontes ad pænã rapere. Innumerum.] tam noxios, quàm inſontes: ut reſpiciat ad id, quod paulò antè dixit, ignaui hominis tantũ fuiſſe, nocẽtes quæſiuiſſe, niſi innocentes etiam admiſcerentur. Cruentus uict.] Periphraſis Marij, qui etiam ignotos, & non dñ uiſos interfici iuſſerit, ut cædes miſerior, & formidabilior, tum plebi, tum inimicis eſſet, & percuſſores eorum capita ad terrorem faciendum per urbem circumferrent: ne manus militũ eſſent otioſæ, & langueſcerent. Spes una.] Nam urbem ingrediens fuit mãdauerat; ut quos ipſe nõ reſalutaret, & quib. ſalutantibus nihil reſpõderet, aut manũ oſculãdam nõ præberet, eos in ueſtigio confoderent. Trementia.] metu mortis. Mille li.] mille ſigna dicit, auerſum caput, non datum reſponſum, nõ porrectam manum oſculo, et ſimilia. Degener.] exclamatio in rei indignitatem, quod P. R. à maiorum ſuorũ uirtute, & moribus degenerasſent, ut hanc paucorum tyrannidem ferrent inultam. Vix ſecula.] Lõgiſſimum uitæ templum decorum, ut uiri, hoc eſt, Romani ita de repub. mererentur, & quidem breui temporis ſpatio, cũ æterno nominis dedecore, cum apud præſentis temporis

cordatos prudenteſq́; uiros, tum etiam omnem poſteritatem. Et uitam.] haud diu duraturam Dom Syll.] Conſtans fama erat, Syllam, qui id temporis procul domo cum exercitu aduerſus Mithridatem regem Põti abe-rat, rebus tum proſperè geſtis, de reditu in urbem cogitaſſe. Marius ſecum reputans, quãtum diſcriminis ſibi, & ſuis inſtaret, ab hoſte ferociſſimo, & eo quidem iam uictore, ubi urbem cum exercitu intraſſet, uarijs curis, & nocturnis terroribus inquietatus, in languorem incidit, quo ſeptem diebus conflictatus (ut Piſo tradit) uel (ut Poſidonius) Iliaco morbo deceſſit, natus annos, ut modo retuli, 60. uel, ut alij, 70. editis iam multis ſceleribus, Idib. Ianua. uir ſi examinentur cum uirtutibus uitia, haud facile dixeris, bello'ne melior, an pace pernicioſior fuerit: ut quã rempubl. pace ſeruarat, eandem togatus, primum omne genere fraudis, ad ultimum armis euertit. Atque rium, inquit Florus, Mario uidente confoſſas fuit, quia fatalem illam ſcilicet manum non porrexerat ſalutanti. Inde Sylla ex Aſia cum exercitu uictore properabat, harum rerum omnium factus certior. Redit.] E' bello Mithridatico in urbem. Vix te.] οἶκτρος, à miſerabili cladis ciuilis ſpectaculo. Eſtq́; auerſio ad concitãdos affectus, ob cædem quorundam illuſtrium uirorum. Nam M. Boebius, C. Neſtorius, P. Lentulus, & plerią; alij Senatores, quos paulo antè memoraui, in uia deprehenſi, inquit Appianus, trucidantur, nam uelis unis manibus diſcerpti fuerunt. Vix uacat te deflere ô Boebi laceratũ membratim medio foro inſpectante ciuium multitudine.

Ante te Antoni.] Qui iſtam calamitatem multa ante præſenſeras. Fuit hic ea tempeſtate clarus orator, cuius etiam Cicero non uno loco meminit in libro de Orator. & claris Oratoribus, ad cuius cædem uix Marius retentus fuit, quo minus cucurrerit. Milites, qui ad eum obtruncandum miſſi fuerant, illius eloquentiæ ſuauitati demulcti, tam diu ab eo uiolãdo deſtiterunt, donec Annius quidam, cui id negocij à Mario datum erat, cubiculum ingreſſus, increpita aliorum ignauia eloquenti eum fodertt. Caput eius in roſtris ſuſpẽſum fuit. Sed Appianus paulò aliter M. Antonium Oratorem, inquit ad fundum quendam fugientem, agricola diligenter occuluit, benigneq́; ſuſcepit. Seruum deinde induſtriũ in diuerſorium ire iuſſit, ut uinum emeret. Cauponi uerò, cur uinum diligentius poſceret, inquirenti cauſam inſuſurrauit auribus. Ille cum diſceſſiſſet, properè ad Mariũ accelerãs, rem aperit. Qua p. recepta, Marius lætitia geſtiens accurrit ueluti operã necis eius ſuſcepturus. Detinentibus eũ amicis, Tribunus militum ad id facinus electus, cæteros in domum immittit, quos Antonius dicendi peritia inſignis ſuauiſſimis detinuit ſermonibus, multa uariè, pieq́; elocutus, donec Tribunus ipſe domum ingreſſus, milites ad audiendũ intentos admiratus, Antoniũ perornatè differentẽ adhuc, interemit, caputq́; ad Marium detulit. Sic Appianus. A

Feſta menſe] Nã cum milites caput Antonij abſciſſum, cœnanti Mario tradidiſſent, aliquandiu id manibus contrectauit uerſauitq́; gaudio geſtiens. Vale. Max. Titulo de Crudelitate. M. Antonij, inquit, abſciſſum caput ſuis manibus inter epulas, per ſummam animi, ac uerborũ inſolentiam aliquandiu tenuit, clariſſimiq́;, & ciuis, & oratoris ſanguine contaminari menſa ſacra paſſus. Atq; etiam P. Anniũ, qui id attulerat, in ſinum recentis cædis ueſtigijs aſperſum recepit. Lacerauit ſimb. Craſſ.] Interfectus fuit Craſſus pater in fuga. qui filium Craſſum ne ab hoſte trucidaretur, ſuis manibus occidit, quaſi uerò miſer adoleſcens hoc nomine fœlicior eſſet, quod patris manibus periret. Secus Florus, qui patrem, & filium, in mutuo, alterum alterius aſpectu trucidatos fuiſſe. Fimbria.] Marianæ factionis hic fuit, homo ad immanitatem barbarum uſque crudelis. Mario defuncto, Cinna Vale. Flaccum ſibi collegam adſciuit: quem cum exercitu miſit, ut Syllæ ſuccederet. Sed propter inexplebilem auaritiam exercitui inuiſus à C. Fimbria legato ad Nicomediam quo uſq; eum perſequutus fuerat, & imperio, & uita ſpoliatus fuit. Inde Fimbria cum imperio in Aſiam profectus, aliquot copijs Mithridatis fuſis, cùm eius filium acie uictum Pergamum uſq; perſequutus eſſet, ipſam urbẽ cœpit. Inde in Pythanen, ubi eum foſſa circumſedit, atq; hinc naui ablatum Mytilenen compulit. Mox Aſiam ingreſſus, multaſq́; hoſtium regiones populatus, ad poſtremum Ilium obſedit, (nam Ilienſes ſe poteſtati Syllæ ſeruabant.) unde expugnauit, ac deleuit. Sylla paulò pòſt cum Mithridate pacem fecit, acceptis ijs, quæ circa urbem inimici in ſe moliebantur. Sequuta ſtatim fuit ad illum Fimbriam exercitus defectio Fimbria à ſuis deſtitutus, Pergami in templo Aeſculapij ſibi manum intulit. Sacra Trib.] Tribunitia poteſtas ſacroſancta erat, neq; ius faſq́; erat uiolare, ab eius cæde tamen temperatum non fuit. Licinio Tribuno interfecto. Sacra rob.] Quidam exponunt, roſtra Tribunorum ſanguine tincta fuiſſe. eaq́; poëtam roſtra appellare. Alij robur aiunt in carcere locum fuiſſe, unde maleſici præcipitabantur. B C

Te quoq; neglectum uiolatæ Scæuola dextræ
Ante ipſe penetrale Deæ, ſemperq́; calentes
Mactauere focos: paruum ſed feſſa ſenectus
Sanguinis effudit iugulo, flammiſq́; pepercit,
Septimus *a* exequitur repetitis faſcibus annus:
Ille fuit uitæ Mario modus, omnia paſſo
Quæ peior fortuna poteſt, atq; omnibus uſo
Quæ melior mẽſoq; homini quid fata pararent.

a al. hęc ſequitur.

Te quoq;.] Auerſione iterum affectus mouet. Duo inſignes uiri in rabie illa ciuili, eruditione clari perierũt: M. Antonius ſummus Orator. à C. Mario patre interfectus, ut dictum eſt; & Q. Mutius Scæuola Pontifex. Max. C. Mario filio occiſus. L. Damaſcius enim prætor, ex C. Marij Conſ. uoluntate cùm Senatum contraxiſſet, omnem nobilitatem, quæ tum in urbe erat, trucidauit: è cuius numero Q. Mutius Scæuola, Pon. Max. clariſſimus iuriſconſultus fuga dilapſus, in ueſtibulo ædis Veſtæ cæſus fuit, cuius domum tãquam totius ciuitatis oraculum fuiſſe teſtatur Cicero. Glareanus excuſat noſtrum Lucanum. quod licentia poëtica Scæuolam recenſeat inter eos qui à Mario patre trucidati fuerũt: quia poëta, inquit, ſibi aliquando indulgent: aut ipſi ut Lucani induſtria factum eſſe: ut in ſene obſcuræ conditionis, [illegible] ſeruaret ſeculis obliuioni, cui hac ætas ferè obnoxia eſt. Hæc ille. Florus Boebium à Sylla interfici, aut lacerari potius ſine ferro ferarum ritu iuſſum tradit.

Penetrale.] in ueſtibulo Veſtæ, uel, ut quidã, ad aram, pathos à loco nobis eſt annotatum. Ouid.

Non aliud Veſtam, quàm uiuam intellige flammam.

A *Paruum ſanguinis,dixit, pro, paruum,aut modicum ſanguinis. Alluſum eſt ad M. Scæuolam illum,qui à Perſena rege dextram in foculũ ardentem inijcere coactus fuit.*

Flammisq.] *propter effœtum ſenecta ſanguinem, non extinxit flammam.*

Septimus.] *Marius, & Cinna in urbem recepti eo pacto,quo dixi,eam cædibus, & rapinis uaſtauerunt. Cn. Octauio Conſ. occiſo, & omnibus aduerſæ partis trucidatis,citra ulla comitia, Conſ. ſeipſos in ſequentem annum renunciarunt: Marius 7. Cinna iterum. Quo die Marius Conſulatum inijt,Sextum, Licinium (ſenatorẽ hunc quidam dicunt fuiſſe,non Tribunum) de ſaxo præcipitari iuſsit. Editis multis ſceleribus,ſtatim Idib.Ianua. deceſsit,cùm Calendis iniſſet. Sunt qui non Sextum Licinium,ſed Sex. Lucium de ſaxo præcipitatum prodant. (Tam procliuis error eſt,in colluſionibus propri.uocum) quod calamitatem ingentem ex portento nunciato,& cladem urbi imminere, id quod tum fortè acciderat, prædixiſſet. Videtur hoc poëta Antonio Oratori tribuere, quem præſagum malorum uocauit.* Repetitis faſc.]

B *Conſulari dignitate iam ſeptimum, ſed non traditis ſuffragijs Comitiorum, ſed ui raptis. Faſces pro Conſulari dignitate. ſignum pro ſignato. συνεκδοχὴ.* Ille ſa. it.] *Septimum Conſulatum Cal. Ianuarijs inibat, cùm eiuſdem menſis Idibus decederet: ſeptem tantum diebus morbo conflictatus. Primus Romanorum ſepties Cõſul: inexpleta honorum omnium cupiditas tantorum malorum illi cauſſa fuit. Fertur etiam moriens Fortunã crudelem appellaſſe, quod priuſquam conſilia ſua, & uota expleuiſſet,à rebus humanis decedere cogeretur: homo acrĩ ingenio,& ad rem militarem quæſito,urbanam uerò,minime. Literarum rudis,& planè oſor Muſarum,& ad omnia ſtudia humanitatis durior,ut Cic in oratione pro Archia teſtatur Et apud Salaſtium,in Iugurtha,in concione ad populum iactat, ſe neque literas Græcas didiciſſe, neq; diſcere eas unquam placuiſſe, quippe quæ nihil ad uirtutem profuiſſent. Sed ſe doctum,hoſtem ferire,præſidia agitare: nihil metuere,niſi turpem famam,quam unã nam quæſiſſet in hoc ciuili negotio:hyemem, & æſtatem iuxtà tolerare:inopiam,& laborem pati. Quæ quidẽ bonarum literarum inſcitia,& contemptus effecerunt,ut clariſsimos iuriſconſultos,& oratores,ad cædem,ut bruta pecora,& lanienam, inter uulgus ſine nomine pertraxerit. At in Cæſare homine,extra omnem aliam pulcherrimarũ artium poſito,ſumma clementia,& lenitas, crudelitatem barbaram mitigauit:uictoriã ipſam uicit,cùm poſita ira, & uindicandi libidine,omnibus,qui aduerſum ſe in armis ſtetiſſet,condonaret,et in ampliſsimos ordines,& priſtinã fortunam reſtituiſſet.* Omnia paſſo.] *Omnia experto, tum ſecunda,tum aduerſa, quæ homini in rebus humanis accidere poſſunt. De ſecundis, iuxtà, & aduerſis eius uiri diximus.* Mentoq; humini.] *Qui in aduerſis, & ſecundis tmenſus fuerat. quid fata pararent, & conſtituerent.*

Tranſit ad horrendas clades inter Syllam ex ex Aſia reducem, & Marium Iuniorem,uiceſimo ætatis ſuæ anno Conſulẽ factũ.

Iam quot apud ſacri cecidere cadauera Portum?
Aut Collina tulit ſtratas quot porta cateruas?

tum fuit. Sub iſta, à Pompeio & Craſſo Ducibus Syllanis tria

Sacri por.] *Tmeſis ſiue dialyſis. Sacriportus in Italia eſt,haud procul à Preneſte. Cũ C.Marius C.Marij filius ante uigeſimum ætatis annum præter morem creatus eſſet, Lucius Philippus Syllæ legatus,Sardiniã,pulſo Q. Antonio,& interfecto,occupauit. Tum Sylla cum Italicis populis ne timeretur ab ijs,tanquam ciuitatem erepturus, & ſuffragij ius nuper datum: ac fœdus cum ipſis percuſſit. Diuerſa pars adhuc urbem tenebat. Liuius,& Plu-*

C *tarch. C. Marij filium Conſulem fuiſſe tradunt, Appianus affinem Marij: Liuius 20. annos natum eum: Appianus 27. ſcribit. Igitur ſequenti anno primus conflictus ſub uernum tempus fuit ad Eſim fluuium,antiquiſſimum Italiæ terminum. Hîc Metellus Syllanarum partium dux,Carinam prætorem prælio fudit. Mox Carbo Metellum ad obſidionem uſque, inſectatus eſt. Marius, ſiue filius, ſiue affinis, tum diuerſa Italiæ parte cum 85. cohortibus, ad Sacriportum haud procul à Præneſte cum Sylla conflixit. Ibi ſiniſtra Marij acie inclinante, quinque cohortes, cum duabus alijs equitum ad Syllam defecerunt. Sylla Marium in oppido Præneſte foſſa, & uallo occluſum,per Lucretium Ofellam, obſidione fatigauit: & erumpere tentantem repulit. Ad Sacriportum Marius 20. milia amiſit, & octo milia capta fuerunt, Superuenerunt 20. M. Pontio Teleſino, & Lamponio ducibus, ad Conſulem obſidione eximendum: quibus Romam compulſis, caſtra Sylla in campo Martio poſuit. Ingreſſus urbem ex ſuorum numero, quibuſdam præſidere iuſsis, cum exercitu ad Cluſium contendit. Hîc, ad Glanium fluuium, mox iterum ad Saturniam, inter Syllam,& Carbonem dubio Marte certatum fuit. Sub iſta, à Pompeio & Craſſo Ducibus Syllanis tria hoſtium milia in agro Spoletano cæſa ſunt. Premebatur interim Præneſte Marius iuuenis omnium rerum inopia: ad quem obſidione leuandum,Carbo collega Martium miſit, ſed à Pompeio non ſine cæde oppido prohibitus fuit, & à toto penè exercitu relictus. Per eos ipſos dies, Carbo & Norbanus, exercitu ad Fauentiam, & Fidentiam cæſo, Italia expelluntur,10. milibus in pugna amiſsis, ac 6. milibus ad hoſtem tranſgreſsis, cæterĩ fuga dilapſi ſunt. Norbanus Rhodum fugit,ubi cùm aduerterit oppidanos inclinatos ad dedendum ſe hoſti, medio foro ſibi manum intulit.*

Collina porta.] *Reliquerat Carbo ad Cluſium 30. M. hominum ſub ſignis, qui cum Pompeio cõfligere,auſi, plus dimidio in pugna ceciderunt. Martius,& Damaſippus cum cæteris copijs uelut Romam occupaturi, in Albano conſedêre. Adfuit illico Sylla,& circa portam Collinam eſt acie dimicatum: ad poſtremũ teterrima clade edita,Mariani fugerunt. In hac pugna utrinq; ceciderunt L. M. hominum. X. M. ex uictis capta: ſex milia ex captiuis Samnitibus, in circo Maximo iuſſu Syllæ interficiuntur. Cæterùm tanta is crudelitate uictoriam exercuit,quanta in nullo homine unquam fuit. Liuius author eſt,8. M deditorum in uia publica trucidata fuiſſe. Tabulam proſcriptionis poſuit. Non urbem ſolum,ſed totam Italiam cædibus repleuit:inter quos omnes Præneſtinos inermes interfici iuſsit. Marium ordinis Senatorij uirum cruribus,& brachijs fractis,auribus præſectis, oculis effoſsis necauit. Marius Cõſul Præneſtæ obſeſſus,à Lucretio Aſella Syllano,cùm per cuniculum conaretur euadere,ſeptus ab exercitu, mortem ſibi intulit in cuniculo. Nam cùm uideret ſe euadere non poſſe,ſtricto utrinq; gla*

dio, cum Pontio Teleſino fuga comite accurrit, qui occiſo, à ſeruo impetrauit, ut ſe occideret. C. Mary patris corpus refoſſum, in Tybrim præcipitatum fuit. Hæc de A clade ad portam Collinam.

Tunc cùm imperiū Roman. ad Samnites propè tranſlatum fuiſſet, id quod Marius ſe facturum ſtatuerat, fortuna rerum uices mutauit, & Samnites grauiſsimas pœnas dederunt.

a al. tralata. b al. ſpirauit.

Tunc cùm penè caput mundi, rerumq́ poteſtas
Mutauit a tranſlata locū, Romanaq́ Samnis
Vltra Caudinas b ſperauit uulnera furcas.

Samnis.] *pro Samnites. quidam Græcorū Samnites à Sabinis oriundos arbitrantur atq; eam ob cauſam, Sabellos nore diminutiua appellatos. Sabini cùm graue & difficile bellum aduerſus Vmbros haberent, uouerunt omnia, quæ eo anno nata eſſent, ſi uincere daretur, cuius uoti paulò pòſt rei, nata partim ſacrificarunt, ſolum contenti, inde pueros Marti conſecraſſe, adultos in colonias diſtribuere. Hi in Opicorum agro, ueteribus incolis pulſis, ſedes ſibi quæſiuerunt. Quorum opes paulatim in tantum creuerunt, ut 80 M. peditum: 8. M. equitum ad bellum armarint. Quidam etiam memoriæ prodiderunt, Laconas cum his poſtea habitaſſe. uel (ut alij) Pithanat fuiſſe & à Tarentinis oriundos. Itaque nulla Italiæ gens ab initio Romana arma diutius exercuit, nulla ſæpius rebellauit, quàm Samnites Ferox hominum genus, & ad bellandum natura comparatum. Hoc ciuili bello Pontius Teleſinus Samnis, & Lamponius, qui cum uiginti milia ad Marium Conſulem, C. Marij filiū, ſiue affinem obſidione Præneſtina liberandum, uenerant, à Sylla Romam metu compellebantur. Ipſe caſtra ſua in Campo Martio ponebat. Ibi Samnites ad portam Collinam, circa urbem, quia ſoli Italicorum populorum arma nunquam depoſuerant, ut paulò antè dictum eſt, debellauit magna clade. Sylla, eamq́ tum gentem deleuit; quos ad quatuor milia, ut quidam ſcribunt: uel ut alij, 6. M. in Circo Maximo: uel ut nonnulli, in Campo Martio, ad Ouilia, militibus ad cædem immiſsis per tres totus dies iugulandos tradidit: clamitans Pop. Rom nunquam pacem habiturum quàm diu Samniticum nomen ſupereſſet. Equitibus belli ſors pepercißet, eos proſcriptione inficiatus fuit. Samnitium urbes fuêre, Bouianum: Eſernia, Pamia, Theleſia, & aliæ nonnullæ uicatim ſparſæ, quæ omnes aliæ alio caſu interière. Superſunt hodie tantum Venuſia, & Beneuentum. Addantur aliqua obiter de huius gentis moribus. Samnitium uetus mos fuit, decem quotannis uirgines forma, ætate, & uirtute eximia, ex omni numero uirginum legere, quæ totidem adoleſcentibus laudatißimæ indolis matrimonio locarentur. Neque ulla ratio cuiuſquam rei habebatur in affinitate iungenda præterquam uirtutis: & ut optima uirgo optimo nuptum daretur, ſed ea lege, ut ſi quis ab integris moribus in peius degeneraſſet. publicè connubio priuaretur. Hac ignominia nulla erat in ea gente grauior. Atque hæc quidem libuit ſtudio attexere, ut quantum nos à Samnitium moribus degenerarimus, reputare liceat. Siti autem fuerunt Samnites (quod initio dictum oportuit) ita, ut ad ortum Apuliam, ad occaſum Campaniam, ad Septentrionem Sabinos, & Vulturnum habeant.*

Caudinas furcas.] *Ad Portam Collinam maior* B *clades accepta fuit, quàm quondam exercitus Romanus acceperat à Samnitibus ad Furcas Caudinas. Caudinæ Furcæ, duo ſaltus ſunt Sylueſtres, iuxta & alti, iugorum inter ſe perpetuitate iuncti. Inter hos ſaltus, campus medius patenti planicie, hinc inde clauſus iacet herbidus, et irriguus aquis: per quem medium, iter eſt. Hunc adeuntibus intrandæ ſunt anguſtiæ. Tum ſi retro abire uelis aut eadem, qua ueneris, redeundum eſt, aut per arctiorem, impeditioremq́ ſaltum euadendum. Huc Titus Veturius, & Sp. Poſthumius temerè ingreſſi cum nulla euadêdi ſpes eſſet, fœdere cum Samnitibus icto, & ſexcentis equitibus Rom. obſidibus datis ea lege exercitum abduxerant, ut omnes ſub iugum mitterentur. Iidemq́ authore Sp. Poſthumio Conſule, qui in Senatu ſuaſerat ut eorum deditione, quorum culpa tam turpe fœdus ictum eſſet, publica fides liberaretur, cum duobus Tribun. Pleb. & omnibus qui per fœdus ſpoponderant. deditià Samnitibus recepti non ſunt. Nec etiam multò pòſt fuſis à Papyrio curſore Samnitibus, & ſub iugum miſsis, receptisq́ 600. equitibus. Ro. qui obſides dati erant, pudor prioris flagitij fuit abolitus. A' Caudio op* C *pido dictæ fuerunt Caud. furcæ.*

Sylla quoq.] *Syllæ crudelitatem barbaram, et miſerabilem rerum faciem tota Italia, poſt crudam illam cladem ad portam Collinā, diſtributione amplificat. Non contentus ſe Syllanis uictoria intra muros urbis, ſed per totam Italiam peruagatū fuit: id quod Samnitiū horrenda ſupplicia coarguunt.* Ille quod.] *de Sylla loquitur Reliquias à Mariana factione ſuperſtites Sylla ferro, & diuerſis ſuppliciorum generibus aſſumpſit. Cæterū tanta crudelitate pulcherrimas ſuas uictorias inquinauit, quanta in nullo homine unquam fuit.* Domiq;] *allegoria à chirurgis ducta, qui cum tabidum membrum ſecant interdū incorruptā carnem etiā præcidūt. Ad eundem quoque modum Sylla facit. quādum ſtuduit inimicos ulciſci.*

Sylla quoq; immenſis acceſsit cladibus ultor.
Ille quod exiguum reſtabat ſanguinis urbi,
Hauſit dumq́; nimis iam putrida mēbra recidit,
Exceſsit medicina modū, nimiumq́; ſequuta eſt:
Quà morbi duxere manus, periêre nocentes:
Sed cùm iam ſoli poſſent ſupereſſe nocentes,
Tunc data libertas odijs, reſolutaq́; legum
Frenis ira ruit, non uni cuncta dabantur,
Sed fecit ſibi quiſque nefas: ſemel omnia uictor
Iuſſerat, infandum domini per uiſcera ferrum
Exegit famulus, nati maduere paterno
Sanguine, certatū eſt, cui ceruix cæſa parentis
Cederet, in fratrum ceciderunt præmia fratres.
Buſta repleta fuga, permixtaq́; uiua ſepultis
Corpora, nec populum latebræ cepere ferarum.
Hic laqueo fauces, eliſaq́; guttura fregit:
Hic ſe præcipiti iaculatus pondere, dura

a Deſiluit percuſſus humo, morteſq; cruento
Victori rapuere ſuas: hic obora buſti
Exſtruit ipſe b ſui, needum omni ſanguine fuſo
Deſilet in flammas: & dum licet, occupat ignes.

a Diſsiliit.
b ſibi.

A ...riſci, & factioſos ci...es tollere è medio, claros uiros, & optimos extremo ſupplicio afficit. Aurelius homo ciuilis otij, qui in nullis partibus fuiſſet, cùm otioſus ſpectaretur in foro, ubi nomen ſuũ præter ſpem in tabula proſcriptorum uidiſſet, me miſerũ, inquit, uilla mea Albana me prodidit, atq; inde paulũ progreſſus, à percuſſoribus iugulatus fuit. Cùm iam urbe cadaueribus referta eſſet, Sylla à Metello in curia interrogatus, ecquí nam præſentiũ malorũ finis eſſet, quæ futura ſerri requies, reſpondiſſe fertur, nondum ſe compertũ habere, qui nam ſeruandi eſſent. Ad ea Metellus, ſtatue igitur, quos perditurus ſis. ſimul 40. Senatores: M DC. equites, uno tempore proſcripſit. Addixit & percuſſoribus ſua præmia: rurſum occultantibus ſua ſupplicia adſcripſit. Sed cùm iam] Cùm ſceleritati ſoli potuere ſuperſtites eſſe, extinctis claris & bonis ciuibus, tunc licẽtia uerſa eſt in odiũ. id quod poeta ſtatim ipſe reddit. Non uni.] Non percuſſori-
B bus tantum præmia propoſita fuerunt, ſed quiſque Syllæ gratificaturus, in nefaria ſcelera ruit. Semel omnia ui.] Marianos occidi: proſcriptas interfirit qui aduerſam partem ſequuti fuiſſent, armis iuuiſſent, ſecto, domoq; recepiſſent, trucidarentur. Ad ultimum ea libertas fuit ſic à Sylla conceſſa, ut quos ipſi tantùm odiſſent, impunè perimerent. Sequuta inde ſunt immanis crudelitatis, & ſæuitia exempla: expulſiones nempe ciuiũ publicationes bonorum, quæ in publicum redacta fuerũt: unde indiria per totam Italiam: ſtatim et ciuitates ad pœnam deuocatæ ſunt. Præneſtinus inermes interemi iuſſit ut Samniter, præter filios & uxores, quos liberos dimiſit. Ex urbibus deductos ferro interficiendo militibus: ipſas urbes hoſtiliter diripuit. Talem licentiam ſibi uſurpant uictores, ut nos quoq; uidimus Vltraiecti anno 28. ſupra M. D. cùm urbs capta eſſet. Famulus.] Famuli, aut ſerui potius heros ſuos interfecerunt. Marius tamen iunior à ſeruo ſuo iuſſu interfectus fuit, cuius caput ad Syllam allatum in roſtris ſuſpenſum dictante oportere iuuenem prius remo, quam gubernandu admoueri, deridens intempeſtiuum eius conſulatũ. Nati mad.] liberi occiderunt ſuos parentes, utcũq; hoc accidit, & ſequũtur. amplificationes horrẽdæ cladis. Norbani Præneſtino excidio cõſternati, ubi raptã urbẽ ſenſerũt, fermè omnes manus ſibi intulerunt. Ceciuix.] horrendũ ſupplicũ uiua corpora mortuis miſceri Hic laqu.] Multi Præneſtinorũ ſibi mortem acceſſiuerũt: alij mutuis uulneribus ceciderunt. Quidam ſe, & liberos cũ tota domo cõcremarunt. Ad poſtremũ, ita flamma & ferro omnia uaſtarũt, ut præter agrũ, & ared, nihil ex capta urbe Præneſtina ad hoſtẽ uictorem perueniret, ut ipſe poëta paulò pòſt de Præneſtinis canet.

——Vidit fortuna colonos
Præneſtina ſuos, cunctos ſimul enſe reciſos &c.

Atq; hinc uarias mortis ſpecies, quas ſibi quiſq; quæſiuit, refert ordine.

Colla Ducum pilo trepidam geſtata per urbem
Et medio congeſta foro, cognoſcitur illic
Quicquid ubicq; latet ſcelerum, nõ Thracia tantũ
Vidit Biſthonij ſtabulis pendere tyranni.
Poſtibus Antæi Lybiæ, nec Græcia mœrens
Tot laceros artus Piſæa fleuit in aula.

Colla du.] pathos à dignitate perſonarum, quarũ capita per urbem in ſummo pilo, hoc eſt haſtula à percuſſoribus ſpectacula, ac terrori circumferebantur. Quid porrò ſit pilum, alibi dictũ eſt. Et medio.] atrox hoc, & planè patheticum, à loco. Non Thracia.] amplificat Syllanã tyrannidẽ, ab exemplis ma-
C ioribus. Diomedis Thracum regis, & Antæi Libyci, atq; Oenomai Piſarũ tyranni. Thracia.] tota Thracia non uidit tantum ſcelerũ, non tot capita pendere in aula Diomedis tyrãni, quot tum Romæ in foro medio cõgeſta fuerũt. Priuſquã ad hiſtoriã perueniamus, de Thraciæ Chorographia paucula præſtruenda ſunt. Thracia à Septentrione iugis altiſſimis Æmi mõtis: ab ortu Euxini parte, Boſphoro, inde Propontidis ora, ac Cherſoneſo Thraciæ terminatur: ab occaſu brumali, Neſſi, ſiue Neſti amnis affijs, & montanis ab Orbelo ortis: à Meridie, mari Aegæo clauditur. Gens olim fuit armorum gloria celebris. Ipſa regio amnibus clariſsimis irrigua eſt: ſed uirorum quam frugum feracior. Inter ſtagna, & Biſtonum gens celebratur. unde Biſtones, & Biſtonij per tropum Thraces appellantur. Inter urbes & oppida, Bizantium longè clariſſimum eſt, poſtea à Conſtantino Magno magnificè extructum, ac ualidè munitum, Conſtantinopolis fuit appellata: quo nomine etiamnum appellatur. Thracum Tyranni maximè ſceleribus contecti celebrantur, Lycurgus qui ater à Marone uocatur, Polymeſtor cæde Polydori infamis, & Diomedes, quorũ poſtremũ Lucanus Biſtoniũ Tyrannũ uocat. Circa Biſtoniũ Thraciæ ſtagnum, Tyrida locus eſt, Diomedis Martis filij ſtabulo infamis, ubi uetus non fabula, ſed opinio tenet, illum tyrannum equarum latratu hoſpites ſuos in diuerſam diſtrahere ſolitum, & equabus pabuli loco obijcere conſueuiſſe. Tyrannus, cùm Herculem Hoſpitio exceptum pari perfidia interimere in animo haberet, ferunt ab illo claua fuſum, & ipſius equabus mandendũ appoſitum, unà cum Abdera famulo.

Poſtibus Ant. Libyæ.] Hercules delectu in Creta habito, ubi eam inſulam omnibus noxijs feris purgaſſet, in Libyam traiecit, fama Antæi Gigantis exitus, in Mauruſiis cum eo fuit congreſſus. Erat it athleta mortalium omnium ea tempeſtate fortiſsimus. Hunc ulnarum complexu in medio multitudinis conſeſſu moribundum conſtrinxit. Vulgò fabuloſa habentur ea, quæ de prodigioſa huius gigantis magnitudine prodita ſunt. Plutarchus certè Gabinium ſequutus, ſcribit Antæi ſepulchrum in Mauritania à Sertorio dirutum, oſſaq; in eo portentoſæ magnitudinis reperta ipſum rei miræ uſũ feciſſe: ut iniecta religione eiuſdem Imperatoris iuſſu moles illa Antæi manibus ſit inſtaurata circa Tingen oppidum, ab ipſo heroë conditum. Apud Tingenitas uetus fuit fama, poſt Antæi mortẽ, Tingenam eius coniugem ab Herculẽ fuiſſe compreſſam, ac grauidam ex ea cõcepiſſe Syphacẽ, qui in ijs regionibus poſtea latiſsimè regnum tenuerit, & urbem de matris nomine Tingenam condidiſſe. Diodorus author eſt, Antæo ſuperato, Herculem in Aegyptũ tranſmiſiſſe, & ibi Buſiridem in Hoſpites ſuos crudeliter

ſæuientem mactauiſſe. Ad Antæum redeamus. Hoſpites à ſe ſuperatos is occidere ſolebat. Hercules aduertens in lucta eum ſubinde manibus terram contingere, à qua, ut matre uires recuperabat ſubinde, complexus hominem ita uinxit, ut neq; manibus, neq; pedibus terram contingeret: atq; ita animam eliſit. Fulgen Mythologicῶν. lib. 2 fabulam ita interpretatur, Antæum libidinem intelligi: eumq́ è terra prognatũ, quod libido è carne proficiſcatur. Libido quãto procliuius aſſentitur carni, tanto inualeſcit magis. &c. Piſæa in aul.] *In regia Oenomai regis Piſarũ, & Elidis. Peloponeſus in ſex regiones diuiditur, Argolĩ, Laconicen, Meſſeniam, Achaiam, Elin, & Arcadiã. In ſingulis olim clariſſimæ & gẽtes, et urbes fuerũt. In Elide, quondã Piſa, Oenomai regia nobilitate fuerũt. Ibi Elis, & delubrum Iouis Olympij, certamine gymnico maximè nobile. Porrò Elis & Piſa, ualdè inuicem uicinæ, 50 ſtadiorum interuallo, fuerunt. Et Piſam, ſiue Piſas, à Piſa Endymionis filia, appellatas fuiſſe ſcribunt. Locus in quo certamina Olympica celebrabantur, Piſa, & Saturni tumulus, κρόνου λόφος dicebatur.* Piſæa flenit.] *Oenomaus fertur coniugem habuiſſe, Euareti, Acriſij filiam ex qua Hippodamiam eleganti forma puellã ſuſceperat. Hanc nulli locare in uxorẽ uolebat, quod oraculo reſponſum fuiſſet, mortẽ ſibi à futuro genero imminẽre. Fatum hoc is euitare uoluit, alioqui ineuitabile. Cum igitur multi eius affinitatẽ ambirent, conditionẽ huiuſmodi propoſuit, ſe illã ei daturũ, à quo quadrijugo certamine uictus eſſet, (habebat equos uelociſſimos) qui uerò à ſe uinceretur, eũ ipſe interficeret. Itaq; multis hac pactione interfectis, ad ultimum prodijt Pelops, è Tantalo prognatus. Hic cũ magnum capitũ humanorũ numerum regijs ualuis affixum cõſpexiſſet, nempe eorũ, qui ab ipſo curruli certamine ſuperati fuiſſent, & conſilij ſui, & pactiones cũ peniteuit. Ex tempore dolus in mentẽ incidit. Myrtilum aurigam magnifica pollicitatione dimidij regni induxit, ſe ſe, ut uictor euaderet, adiuuaret. Myrtilus ampliſſimi præmij ſpe lactatus, clauos rotis nõ obiecit: eo factũ fuit, quod equi, dilapſis rotis in curſu, Oenomai currum diſtraxerint. Pelops uictor Hippodamia ex pacto potitus, domum cũ Myrtilo reuerſus, fide uiolata, quo ſolus regnum obtineret, eũ præcipitauit in pelagus, quod ab eo Myrtoum etiamnum appellatur. Erat Myrtilus Mercurij, & Cleobules Aetoli filius, ut prodit Lycophronis interpres. A' Pelope, tota ea Cherſoneſus, Peloponneſus, quaſi Pelopis inſulã dicas, nomen adepta fuit. Pindari interpres Olymp. hymno primo, huiuſmodi hiſtoriã refert.* Οἰνόμαος ὁ πατὴρ Ἱπποδαμείας ἐρῶν αὐτῆς διὰ τὴν τοῦ κάλλους ὑπερβολήν, καὶ οὐ θέλων ἐκδοῦναι αὐτὴν εἰς γυναῖκά τινι, προκαλῶν πάντας εἰς ἅμιλλαν δρόμου, θέλοντας αὐτὴν ἐγγυήσασθαι, θαρρῶν τῷ ἅρματι αὐτοῦ ταχυτάτῳ ὄντι καὶ μηδένα οἰόμενος ὑπερβαλέσθαι ἂν αὐτὸ δυνασθῆναι, ἔτι δὲ ἐποίει τὴν ἅμιλλαν. τῷ μὲν μνηστῆρι ἐδίδου τὴν Ἱπποδάμειαν ἐν τῷ ἅρματι αὐτοῦ φέρειν, καὶ προηγεῖσθαι τοῦ δρόμου, αὐτὸς δὲ ὄπισθεν ἤει, ἐν τῇ χειρὶ φέρων ἔγχος ὁπότερ' ἔμελλε τὸν μνηστῆρα καταλαβεῖν, ἔβαλλε τῷ ἔγχει, καὶ ἀνῄρει. τρεῖς οὖν πρὸς τοῖς δώδεκα οὕτως ἀνεῖλεν. ἐπεὶ πολλοὺς ὁ ἡνίοχος αὐτοῦ τοῦ Οἰνομάου Μυρτίλος ἐφθάρη χρήμασιν ὑπὸ τοῦ Πέλοπος, ἵνα περὶ τὰς χοινικίδας τοῦ ἅρματος πανουργήσῃ, καὶ τὸν Οἰνόμαον ἐντεῦθεν ἀπολέσθαι παρασκευάσῃ. ὁ χείρονες, πεντεκαίδεκα ἀνῃρημένων ἔσχε. τῶν δ' ἀνῃρημένων τὰ ὀνόματα εἰσὶ ταῦτα. Ἱππόθοος, Πέλοψ ὁ Ὀπούντιος, Ἀκαρνάν, Εὐρύμαχος, Εὐρύλοχος, Αὐτομέδων, Λάσιος, Χάλκων, Τρικόρωνος, Ἀλκάθους ὁ Πορθάονος, Ἀριστόμαχος, Κρόκαλος, ὧν τὰς κεφαλὰς ἔμελλε ναὸν ἀνεγείρειν τῷ Ἄρει. *hoc eſt. Oenomaus pater Hippodamiæ cũ filiam ob pulchritudinẽ uehementer amaret, neq; eam cuiquã in matrimonũ nuptũ dare ſtatuiſſet, prouocauit quoſuis in curruſe certamẽ, qui eam expeterẽt, cõfiſus equis ſuis uelociſſimis ita ratus eſſe poſſe, à quo ſuperaretur. Itaq; hac arte in eo certamine uſus fuit. Proco tradebat Hippodamiam curru ferendam: atq; in ipſo curſu præcedere iubebat: ipſe à tergo ſequẽs haſtã geſtabat: & quoties ipſum procũ propè ut accederet, trajciebat eum haſta, & interficiebat. Itaq; quindecim procis ad iſtũ modũ cõfectis, tandem ipſe à Pelope ſuperatus fuit. Myrtilus Oenomai auriga à Pelope auro corruptus, ut circa modiolos rotæ fraudẽ faceret, & arte efficeret, ut illo pacto uinceretur Oenomaus: id quod præſtitit. Quo perpetrato Pelops obtinuit Hippodamiam. Lycophronis interpres addit, eũ tum regnũ Piſæũ, & Apiam Pelaſgã occupaſſe. Nomina cæſorũ fuerunt iſta. Mermus, Hippothus, Pelops, Opuntius, Acarnan, Eurymachus, Eurylochus, Automedon, Laſius, Chalcon, Tricoronus, Alcatus Parithaonis filius, Ariſtomachus, Crocalus. Quorum capitibus ſtatuerat delubrum Marti condere. Pelops (ut hoc etiam addatur) aliquãdo Perſis ſeruierat, à quibus cum imperio miſſus, eam Græciæ partem ſubegit, & ab eo incolæ nomen tulerunt. De Pelope Apollonius lib. Argonauticῶν primo.*

ἐν δὲ δύω δίφροι πεπονήατο δηριόωντες.
καὶ τὸν μὲν προπάροιθε Πέλοψ ἴθυνε τινάσσων
ἡνία, σὺν δέ οἱ ἔσκε παραιβάτις Ἱπποδάμεια,
τὸν δὲ μεταδρομάδην ἐπὶ Μυρτίλος ἤλασεν ἵππους
σὺν τῷ δ' Οἰνόμαος προτενὲς δόρυ χειρὶ μεμαρπὼς
ἄξονος ἐν πλήμνῃσι παρακλιδὸν ἀγνυμένοιο
πῖπτεν ἐπεσσύμενος Πελοπήια νῶτα δαΐξαι, *id eſt.*
Hic gemini adſtabant currus ad bella parati,
Quorum uno antè Pelops reſidẽs quatiebat habenas,
Cum ſocia, iuxtà quæ conſtitit Hippodamia.
Altero ad effuſum curſum extimulabat equorum
Myrtilus æripedum uires auriga recentes:
Oenomaus cum quæ manibus uibrabat acerrum
Haſtile incumbens modijs, axiq; rotarum
Iam fracto, ſimul inſurgens, quæ uulnera tergo
Multa daret Pelopi, in terram cum concidit amens.

Tot igitur capita ciuiũ in foro Romæ cõgeſta erat uidere, quot quõdã ad poſtes Diomedis tyrãni Thracis & Antæi in Lybia, & Oenomai Piſarũ tyrãni in Elide Achaia.

Cum iam tabe fluunt, confuſaq; tempore multo
Amiſere notas, miſerorum dextra parentum
Colligit & pauido ſubducit cognita furto
Meq; ipſum memini cæſi deformia fratris
Ora rogo cupidum, uetitis imponere flammis,
Omnia Syllanæ luſtraſſe cadauera pacis:
Perq; omnes truncos, cum qua ceruice reciſum

Cũm iam.] *Alia facie rerum miſerabili affectus mouet. Cæſorũ corpora ſanguine corrupto maditia formam amiſerunt, ut capitũ diſcrimina niſi cum ceruicibus accõmodarentur, nemo ferè dinoſceret.* Confuſa.] *Cum diu capita cæſorum confuſa iacuiſſent, & inter ſe commixta, figuras, & lineamenta*

A *& lineamenta facierum amiſerunt ut difficilè fuerat, dinoſcere.* Dextra parem.] *ipſi parentes colligũt diſſecta, & furtũ ſubtracta noctu ſepeliebant, aut concremabant, pathos à relatione parentum, ac liberorum.*

Conueniat quæſiſſe caput, quid ſanguine manes
Placatos Catuli referam, cum uictima ª triſtis
Inferias Marius forſan nolentibus umbris
Pendit inexpleto non fanda piacula buſto?
Cum laceros artus, æquataq; uulnera membris
Vidimus, & toto quamuis in corpore cæſo,
Nil animæ lethale datum, moremq; nefandæ
Dirum ſæuitiæ, pereuntis parcere morti

refertur in Marianos.] *Inter claros, & illuſtres uiros fœdè trucidatos, fuit Marius, uir ſenatorius, quem brachijs, & cruribus fractis, naſo item, & auribus fœdè mutilatum, poſtremo oculis effoſſis*

ª al. triſtis.

Meiſ ipſum memini.] *Ab Atteſtatione perſonæ ſuæ ſenex affectus concitat, cùm inter aceruos cadauerum fratris corpus ſe tum quæſiſſe dicat, ut buſto traderet. Vbi luſtraſſet omnes aceruos, tandem inuentum capitibus multis applicauit, donec inuenit, quod aptè quadraret.*

Quid ſanguine manes.] *Præteritio.* Catuli] *Catulum illum Luctatiũ dicit, qui cũ Mario de Cimbris triumpharat, de quo ſuprà dictum eſt. Hic ubi ſe quoq; ab illo, quod Syllæ fauere crederetur, morti deſtinatum accepit, carbonibus in cubiculo accenſis ſeipſum intercluſo ſpiritu interemit. Huius manes dicit, Syllam Marianorum multo ſanguine placaſſe, & in primis Marij ſenatoris ſupplicio.* Marius forſan nol.] *Sylla ſtatim Romam reuerſus, crudeliſſimè uictoriam exercuit, ut nunc inſigni crudelitate exempla necauit, Marij nomen in eo perſequutus. Fuerat is Marij Imperatoris frater, ſenatorius, & urbis prætor, Catulus frater Luctatij Catuli, Syllam adijt, Romam regreſſum, rogitans, ut ille ſibi concederetur. Ab eo ita ille miſerè trũcatus fuit, & factus uictima Catulo Imperatori fuit.* Cum lace.] *diductis totis in ſuas partes.* Pendit.] *perſoluit mortuo hoſtiam quæ debebatur, fratri.* Inexpleto b.] *hoc eſt, mortuo fratri, cuius iuſta nõ fuerant expleta niſi hoſtia aliqua mactata, cuius ſanguine litaretur.* Non fand.] *id eſt, nefarias inferias, ſanguinẽ humanũ, quo exiſtimabat fratrẽ Catulũ ſatiari poſſe nondũ alioqui ſaturatũ.* Nil ani. le.] *id eſt, trũcatis manibus, an rebus, naſo: erutis oculis, exectâ lingua, nullũ adhuc letale uulnus erat acceptũ.* Pereuntis par.] *adhuc eũ in uita cõtinere, ne efflaret animam.*

Auulſæ ce.] *Totũ in ſuas partes ſecat, ut oſtendat, quàm fœdè diſcerptum fuerit clariſſimi uiri corpus. Erat enim Catuli frater, cùm uindictam cædis, fraternæ ſuiret, id Sylla petijt (ut Marius prætor, frater maioris Marij ſibi ad ſupplicium daretur. Haud grauatè is illi conceſſus fuit. Quare ex templo eum ad Catuli Luctatij fratris ſepulchrum raptum ad iſtum modum rabiem pluſquàm tyrannica mutilatum trucidauit.* Hic aures.] *Oſtendit non unum*

Auulſæ cecidêre manus, exectaq; lingua
Palpitat, & muto uacuum ferit aëra motu
Hic aures, alius ſpiramina naris aduncæ
Amputat, ille cauis euoluit ſedibus orbes,
Vltimaq; effudit ſpectatis lumina membris.

aliquem carnificẽ ad id miniſterium ad motum, ſed plures inter ſe officia partitos fuiſſe. Spiramina na.] *Periphraſis naſi, ſicut id quod ſequitur, oculorum è ſuis ſinibus erutorum.*

Vltimaq;] *hoc eſt, ad ultimum, ſiue ad poſtremum, oculos, illi effoderunt, quibus membra cætera amputata cum maiori animi cruciatu uiderat.* Spectatis.] *ubi cætera mutilata membra ſpectaſſent, horrendum ſupplicium, & crudelitas pluſquam Phalaricum.*

C Vix erit ulla fid.] *Vix credibile erit unum uirum tot, & tantas pœnas dediſſe, tãq; horribiles immani tyranno.* Sic mole.] *Ecphoneſis. Ita caſu ruinæ corporis prolapſi multò hominis membra confuſa iacuerũt, ut corpora ædificio*

Vix ᵇ erit ulla fides, tam ſæui criminis unum
Tot pœnas cepiſſe caput, ſic mole ruinæ
Fracta ſub ingenti miſcentur pondere membra:
Nec magis informes ueniunt ad littora trunci,
Qui medio periêre freto. quid perdere fructum
Iuuit, & ut uilem Marij confundere uultum?
Vt ſcelus hoc Syllæ, cædeſq; oſtenſa placeret,
Agnoſcendus erat. uidit fortuna colones
Prænestina ſuos cunctos ſimul enſe receſſos
Vnius populum pereuntem tempore mortis.

la lineamenta apparerent, unde agnoſceretur, ſi Syllæ ublatum fuiſſet. Vidit fortuna co!o.] *Præneſte in colle ſitum ſitum, in urbis Romæ conſpectu propè. Nomen accepit ab Vlyſſis nepote Latini filio Præneſte: uel ut Feſtus dicit, quod præeſſet montibus locus. Præneſte Fortunæ celebre templum uiſebatur.*

ᵇ al. erit.

rum frontiſpiciorum ruina oppreſſa mutilantur: neque plura corporũ truncata ui fluctuum in mari eijciuntur in littora quam in foro iacuerunt confuſa, ſine forma, ut agnoſci non potuerint. Quamobrem ad lit informes, quaſi dicat, ſine forma humana, ut humanũ nihil referrent. Amplificatio, à maiori exaggerato. Freto.] *mari fretum propriè, Græcè πορθμὸς, mare, quod anguſto uliquo meatu terras diuidit, aut dirimit potius, quale illud eſt, quod medium inter Italiam, & Siciliam interluit: & Gaditanum, inter Bæticam, & Mauritaniam.*

Quid perdere fructum.] *Per indignationem exclamat in barbaram crudelitatem Catuli aduerſus Marium, Senatorem, cuius caput ita fœdè deformauerat, ut nullo*

Huc cùm multa millia proſcriptorum ſalutis conſeruandæ ſtudio confugiſſent, per P. Cethegum ex urbe eductos, extra liberos, & uxores, quos liberos dimiſit, ferro conficiendos militibus obiecit, quemadmodum, & Samnites, ut ſupra memorauimus: urbem hoſtiliter diripuit. Præneſtinarum quinque millia fuiſſe, Appianus, & Val. M. authores ſunt. Mortis uoius.] *Sulpitius exponit intra tantum ſpatium quantum unus homo poſſet interfici. Appianus ad hunc modum hiſtoriam refert. Lucretius Præneſte recepta, Senatores amici, qui cum Mario eũ in urbe geſſiſſent bellum partim interfecit, partim in*

tim in uincula coniecit, quos Sylla ſubinde aduenions, neci tradidit, iuſſitq; ex Præneſte ſine armis in campum prodire omnes, qui in urbe moram duxiſſent. Ex his quoſcunque ſibi utiles, paucos tamen è cæteris elegit: reliquos in tres partes ab inuicem diſiunxit, Romanos ſcilicet, Samnites, & Præneſtinos. Cùm diuiſi forent, Romanis per præconē in primis annūciat, quoniā morte digna A *perpetraſſent, ueniam illis elargiri: reliquos confodi imperauit. Mulieribus, eorumq; filijs liberè abire permiſit: ac ciuitatem diripuit hoſtiliter, opibus tum quidem refertā maximis. In hunc quidem modum Præneſte capitur. Atq; hæc quidem Appianus.*

Tunc flos Heſperiæ, Latij iam ſola iuuentus
Concidit, & miſeræ maculauit ouilia Romæ
Tot ſimul infeſto iuuenes occumbere leto,
Sæpe fames, pelagiq; furor, ſubitæq; ruinæ,
Aut cœli, a terræq; lues, aut bellica clades,
Nunquam pœna fuit, denſi uix agmina uulgi
Inter & exangues immiſſa morte cateruas
Victores mouere manus: uix cæde peracta
Procumbunt, dubiæq; labant ceruice: ſed illos
Magna premit ſtrages, peragūtq; cadauera partē
Cædis: uiua graues elidunt corpora trunci.

a al. aut terræ cœliq; L.

Tunc flos Heſp.] *Tunc Italiæ bellicoſiſſima iuuētus ferro abſumpta à Sylla fuit. Quem autem florem Latij uocat perſpicuè reddit.* Maculauit Omnia.] *Samnites quorum quatuor millia, uel ut alij, quinq; aut ſex millia, tribus continuis diebus militibus ſuis iugulandos, ad Ouilia Syllam obieciſſe ſupra ſcripſimus. Nōnulli produnt in circo maximo id factum. Soli enim Samnites armis receptis Mario, ac Cumæ ſe cō iunxerāt. Erāt Ouilia in Campo Martio, ſepta Tarquinij Superbi, quo regno pulſo, ipſe campus Marti conſecratus fuerat, ſegetibus in Tybrim præcipitatis. Valerius Max. ſcribit lib. 9. cap. 11. de Crudelitate, neminē ſatis digne L. Syllā uituperare poſſe. Egregia nāq; autoritate, inquit, nobilitatis defenſa, crudeliter totā urbē, atq; omnes Italiæ partes Ciuilis ſanguinis fluminibus inundauit. Quatuor legiones cōtrariæ partis fidē ſuā ſecutas, in publica uilla, quæ in Cāpo Martio erat, ne quicquā fallacis dextræ miſericordiā implorantes obtruncari iuſſit: quarū lamentabiles quiritatus trepidæ ciuitatis aures receperūt. Lacerata ferra corpora Tiberis impatiens tāti oneris cruentatis aquis uehere coactus eſt. Quinq; M. Præneſtinorū ſpe ſalutis per P. Cethegum, data extra mœnia municipij euocata cùm abiectis armis humi corpora proſtrauiſſent, interficiēda protinusq; per agros diſpergēda curauit. Quatuor M. & DCC. diræ proſcriptionis edicto iugulatos in tabulas publicas retulit: uidelicet ne memoria tā præclaræ rei dilueretur. Nec cōtentus in eos ſæuire, qui armis à ſe diſſenſerant, etiā quieti animi ciues propter pecuniæ magnitudinem per nomenclatores ſuos proſcriptorū numero adiecit. Aduerſus mulieres quoq; gladios diſtrinxit, quaſi parū cædibus uirorum ſatiatus. Id quoq; inexplebilis feritatis indiciū abſciſſa miſerorū capita modò nō uultum, ac ſpiritū retinentia, in cōſpectum ſuū afferri uoluit ut oculis illa, quia ore nefas erat, manderet. Quā porrò ſe crudeliter in M. Mario prætore geſſit? quē per ora uulgi ad ſepulchrū Luctatiæ gentis protractū nō prius uita priuauit, quā oculos infœlicis erueret: & ſingulas corporis par-*

ret confringeret. Vix mihi uerisimilia narrare uideor. At ille etiā M. Plætorium, quod ad eius ſuppliciū exanimis ceciderat, continuo ibi mactauit: nouus profecto miſericordiæ, apud quē inique animo ſcelus intueri, ſcelus admittere fuit. Sed mortuorū umbris ſaltem pepercit. Minimè. Nam C. Marij, cuius caſi etſi poſtea hoſtis, quæſtor tamē aliquādo fuerat erutos cineres in B *Anienis alueum ſparſit. Ex quibus actis fœlicitatis nomē aſſerendū putauit. Hactenus Vale. Max. Quin audiamus, quid Plutarchus præterea referat. Sex millia dum in circo maximo Sylla iuſſu interficiuntur, eum ipſe interim in templo Bellonæ Senatum haberet, & ad eum locum clamor, & gemitus cadentium perueniſſet, incuſſiſſetq; terribilis ille fremitus Patribus pauorem, dixiſſe fertur, ne ſuperuacua attenderent, eſſe illos flagitioſos quoſdam, quos corrigi iuſſiſſet: atq; ita inter ſatum inſtituā orationem continuaſſe. Ad eum modum Plutar. Liuius octo M. dedītorum fuiſſe ſcribit, qui in uia publica trucidati fuerunt.*

Ouilia.] *ſepta loca erant, tabulis incluſa. In his P. R. ſuffragia laturus claudebatur, ab ouilium ouium ſimilitudine, Ouilia fuerunt appellata.* Tot ſimul inf.] *Colligit diuerſas rerū calamitates, quæ omnes ſimul conflatæ nunquā tantū damni dederūt, quantū una Syllanæ rabies: imò ſingulæ ſæuiēt pœnæ dici potuere ſi cū Syllanæ ſæuitiæ cōferatur. Magnā cladē fames, magnā tempeſtas, & cœli inclemētia, terræ motus, peſtis ingraſſantis furor, magnam ſtragē clades in prælio accepta attulit, ſed ea mala* C *nunquā tyranni imperio accepta fuerunt, ut hæc tanta unius Syllæ tyrāni iuſſu. Iam uerò ſubitas terræ ruinas uidetur appellare, terræ motus, quibus urbes ſæpenumero, aut alia loca hauſta, & abſorpta fuerunt: ut in agro Mutinenſi, cùm montes inter ſe concurrerent, magno crepitu aſſultantes, ac recedentes. Quo concurſu uillæ omnes eliſæ, animaliaq; permulta, quæ ibi erant, exanimata ſunt. Et principatu Tiberij cum 12. urbes Aſiæ una nocte proſternerentur. Secundo bello Punico ſepties, & quinquagies terræ motus Romam nunciatus fuit.*

Intrepidus tanti ſedit ſecurus ab alto
Spectator ſceleris, miſeri tot millia uulgi
Non piguit uidiſſe mori: congeſta recepit
Omnia Tyrrhenus Syllana cadauera gurges,
In fluuium primi cecidēre, in corpora ſummi:
Præcipites hæſere rates, & ſtrage cruenta
Interruptus aquis fluxis prior amnis in æquor,
Ad molē ſtetit unda ſequens: a nam ſanguinis alti
Vis ſibi fecit iter, campumq; effuſa per omnem
Præcipitiq; ruens Tiberina in flumina riuo

a al. iam.

Intrepidus.] *Adeo non fuit motus affectibus ipſe Sylla, qui ſpectabat hæc ſupplicia non humana, ut etiam nē piguerit uidere tot miſerorum ciuium cædes.* Intrepidus.] *Atq; interim barbara crudelitate homo ſedebat loco editiorē ſpectator tā fœdi ſupplicij, ſecurus, ſi Dijs placet, periculi.* Tot millia.] *Rectè tot millia nam in ea uictoria centum ciuium millia ab eo occiſa fuerunt: & in his Senatores XC. Conſules XV.*

Duo

Hæſentes adiuuit aquas: nec iam alueus amnem,
Nec retinent ripæ, ſe adit〈q〉 cadauera campo.

A *Duo millia, & ſexcenti equeſtris ordinis, quos omnes in ſepultos abiecit: & eorum omnium propè bona publicauit, Sunt qui addunt, ad memoratum numerum L. M.*

Omnia Tyr.] *Mare Tyrrhenum, in quod omnia corpora prono Tybri delata fuerunt, pathos à loco. Thuſci ſinitimi Liguribus, à Græcis Tyrrheni uocantur gens quondam Italiæ opulentiſſima: dubiũ, à Tyrrhenóne Atys an ab Hercule, & Omphale: filio.an. ut nonnulli produnt) Telephi, qui in eam terram deduxerit colonos. Dionyſius tamen arbitrabatur, eos à Tyrſibus ædificiarum genere, quibus Thuſci peculiariter utebantur, hoc nomine appellatos, Xanthi Lydij hiſtoriam ſecutus, qui neq; Tyrrhenũ unquam in Lydorum gente ducem, neq; ullam eius gentis in Italiam nauigationem nouit, Latini certè nunc Thuſcos, nunc Hetruſcos, Græcam uocem imitati, uocant qui diuinorum cultores Tioſcos uocant, παρὰ τὸ θύω, ſacrificeo. Veteres Hetruſcorum ſiue Tyrrhenorum opes, cùm maris nomen tali Italiæ prætenti, tum fines etiam terræ*

B *ab inferò ad ſuperum pelagus, demonſtrant, qui ad Alpes uſq; promouătur. Liquet ſatis, quicquid terræ mediũ eſt, inter Alpes, & Apenninum, id totum quondam Vmbrorũ fuiſſe, qui inde à Tyrrhenis eiecti fuêre. ut Tyrrheni à Gallis. Galli à Romanis, Romani à Lõgobardis: à quibus ad ultimũ ea ipſa terra nomen retinuit. Cæterũ Latini, Vmbri, Auſones, à Græcis uno nomine Tyrrheni dicuntur, ut etiam ipſam Romã quidã exiſtiment Tyrrhenã urbẽ aliquando uocatã. Mare ipſum alluens, Tyrrhenũ, ſiue Thuſcum, ſiue inferum, in quod Tybris influit, nominatur.*

Præcipites hæ.] *multitudine cadauerum actæ, impulſæq;, cũ ſecundo amne decurrerent in Tyrrhenum mare.*

Nam ſang.] *Cauſa cur præcedẽs fluctus à ſequẽtibus impulſus fuerit. Copia ſanguinis humani cõtexit iter per rupis. Idẽ ſanguinis decurſus ita inũdauit agros uicinos, & quidem ni, ut intra alueos amnis cõſtringi nõ ualuerit, quo minus cadauera in campũ Martiũ & proximos agros eijcerẽtur. A ſignis cõiecturã relinquit cædis amplificationis.* Redditq;.] *hoc eſt, eijcit in fluminis ſubiectos agros. Alueus interior ripæ pars eſt, quam aqua abluit.*

Tandem Tyrrhenas uix e luctatus in undas
Sanguine cæruleum torrenti diuidit æquor
Hisne ſalus rerum, fœlix uis Sylla uocari?
His meruit tumulum medio ſibi tollere campo?

Tandem.] *Extremum conatum aquarum impeditarum in excurrendo coarguit, ut in ipſo curſu à ſanguine aqua ſe diuiſerit.* Torrenti.] *Torrens propriè fluuius eſt, qui magno impetu capitur. Adiectiuè impetuoſum Transfertur longius, ad eloquentiam, orationiſq; exuberantem copiam, Iuuenalis Satyr. 10.*

——Nocitura petuntur.
Militia, & torrens dicendi copia multis.
Idem de Demoſth.
Torrentem & pleni moderantem fræna theatri.

Hisne ſalus.] *exclamat per indignationem in Syllanam tyrannidem, per auerſionem ad Syllam, qui arroganter his moribus fœlicis nomine uocari uoluit. Tanta in eo homine erat ambitio, ut eum annum, quo clarum triumphum de Mithridate egit, fœlicem appellari iuſſerit. Se*

C *uerò uenuſtum, & fœlicem inſcripſerit: ſed eius uenuſtatem, & fœlicitatem exitus declarauit. Gemellos uno Metellæ coniugis partu æditos, marem Fauſtum, femellam, Fauſtam nuncupauit. Quicquid enim fœlix eſt, & hilare, id ueteres Fauſti appellatione extulêre. Nulli ne amicis quidem ullum honorem impartiebat. Lucretium Offellã, quo maximè miniſtro in minore Mario apprimendo uſus fuerat, in medio foro interfecit, quod tantum in petitione conſulatus perſeueraſſet. Menſibus paucis à morte uxoris Metellæ cùm gladiatorium munus ederet, & adhuc promiſcuè à uiris, & fœminis ſpectaretur, Valeria mulier inſigni forma, Meſſalæ oratoris filia, & Hortenſij ſoror, pone Syllam tranſiens, cùm eius ueſtem leuiter tangens in ſuas ſedes tranſiſſet. Sylla mulieris audaciam miratus, cùm eam intentioribus oculis intueretur diutius, nihil, inquit illa, eſt à Sylla, cur mihi ſuccenſeas. nolui tuæ fœlicitatis particulam ſortiri. Hac mulieris urbanitate ille delectatus, captuſq; forma, ubi accepit, qua familia, ac domo orta eſſet, eam in uxorem duxit.* Vocari.] *quaſi dicat, cum qui his potius fuiſſe, his moribus quàm fœlicem.*

Tumulum.] *Hiccine tyrannide meruiſti Sylla in medio campo Martio ſepeliri? Sunt hæc tam clara beneficia erga P. R. ut tibi illic ſepulchrum erigeretur? Vale. Max. Titulo de Crudelitate. Ex quibus actis nomen fœlicitatis aſſerendum putauit. Ea Valerius. Sed uide quàm infœlicem exitum, ac finem, hæc qualiſcumq; fœlicitas ſortita fuit. Paulatim luxuria, & intempeſtiuis cõuiuijs tum autem cibi, potuſq; intẽperantia corrupto corpore, inteſtinam peſtem, & fœdã pediculorum tabem aluit, ut tunicæ, thermæ, balnea, quæ ſæpè frequẽtabat. ſed & dapes diris ſordibus pollnerentur. Paucis diebus quã moreretur, mortem ſuam præuidit. Filius enim, quem paulò pòſt matris Metellæ interitum amiſerat, uiſus per quietem fuerat eum monere, ut exolutus rerum humanarũ curis, ad matrem contenderet, apud quam perpetuo curarum expers uiueret. Appianus tradit dæmonẽ quendam ei per quietem fuiſſe uiſum, atq; imminens fatum denunciaſſe. Statim in medium progreſſus, nihil tale populo, ac patribus expectantibus, in media concione uirgas, ac ſecures fregit, ac ſimul dictaturam depoſuit, idq; eò conſilio, ut poſtea omnium actorum ſuorum in Repub. priuatus rationem redderet. Plutarchus tamen prodit, eum neq; ui morbi, neq; ſomnij portento induci potuiſſe, ut reipublicæ curam deponeret. Tantum animi, ac fœlicitatis uni illi homini fuit, ut qui in urbe centum millia ciuium, & amplius occiderit, uitam priuatam auſus fuerit agere, uiſcendi facultate ijs relicta, qui ipſius tyrannidem peſſimè oderãt. Poſita dictatura, cùm domum peteret, ab adoleſcente cõuitijs inter uias exceptus fuit, neq; extitit quiſquam, qui iuuenis intemperiem linguæ caſtigaret. Quam intempeſtiuam inſectationem, domum reuerſus, dixit, in cauſſa fore ut quicunq; poſt ſe dignitatem illam inuaderet, nunquam eam niſi cum morte deponeret: id quod poſtea in C. Cæſare euenit. Ad biennium dictaturam geſſit. Per quod tẽpus Democratia in totum ſublata fuit. Puteolis uita deceſſit, natus annos 50.* Campo.] *Aurea lectica corpus eius Romam perlatum fuit, Lepido Conſule fruſtrà reſiſtente. Tanta erat uis factionis Syllanæ, & Catuli collegæ. Iam quo honos iſtecutius ſepeliretur, ſacerdotes, & Veſtales*

Veſtales uirgines eius corpus extulerunt. Primum pro roſtris laudatus fuit: inde in campum Martiũ elato ad duo millia coronarum, honoris ergo ſunt congeſta, præter alia ornamenta, quæ amici, & homines Syllanarum partium cumularunt. Ad hæc, quo magnificentiora omnia eſſent, ad tria millia lectorum in eo funere ſtrata fuerunt. Circumſtabat eum tota ciuitate ad ſpectaculum pompæ effuſa, exercitus. Corpus concrematum fuit. Ita enim moriens mandauerat, ut Corneliorum more ſepeliretur, talionem ueritus, ne, ut Mario fecerat corpus ſuũ refoſſum in Tybrim ab aduerſo parte præcipitaretur. Primus ex Corneliorum gente rogo crematus fuit, cùm alioqui ſepeliri conſueuiſſent. Iam & in Campo Martio, in quo reges tantum condebantur, crematus, & ſepultus fuit. Quamobrem exclamat poëta, eum indignum qui ſepulchrum inter reges ſortiretur. Sepulchro eius hoc elogium inſculptum fuit. Nemo amicus beneficentia ſuperauit: neq; in iniuriam inferenda inimicus. Multi prædicabant fortunam illi ad regum uſq; comitem fuiſſe. Quin & ipſe ſibi abundè fœlix uiſus fuit: quare fœlicis cognomen ſibi uſurpauit. Satis profectò fœlix, ſi patriam, ſi ciues, cædibus, & rapinis uaſtare in parte fœlicitatis ponendum ſit, ut omittam phthiriaſin, in corpore fœdam tabem gignente, tã profundo ſomno fuit opus, ut ipſe fateretur, aliquid ſuæ fœlicitati defuiſſe. Attexere libet aliqua quæ de hoc Sylla à Plinio diuerſis locis prodita ſunt, Libro 2. cap. 54. de Catholicis fulgurum. A *Ideo cùm à primo cœli parte uenerint, & in eandem conceſſerint, ſumma fœlicitas portenditur, quale. Syllæ dictatori oſtentum datum accepimus Libro ſeptimo cap. 43. Vnus hominum ad hoc æui, fœlicis ſibi cognomen aſſeruit L. Sylla, ciuili nempe ſanguine, ac patriæ oppugnatione adoptatus, & quibuſdam fœlicitatis inductus argumentis, quod proſcribere tot millia ciuium, ac trucidare potuiſſet. O' praua interpretatio, & futuro tempore infœlix. Non melioris ſortis fuêre tunc pereuntes, quorum miſeremur hodie, cùm Syllam nemo non oderit. Age, non exitus uitæ eius, omnium proſcriptorum ab illo calamitate crudelior fuit? erodente ſeipſo corpore, & ſupplicia ſibi gignente? Quod ut diſſimulauerit, & ſupremo ſomno eius (cui immortuus quodammodo eſt) credamus ab uno illo inuidiam gloria uictã: hoc nempe fœlicitati ſuæ defuiſſe cõfeſſus eſt, quod Capitoliũ nõ dedicaſſet. Libro 7 cap. 54. In Cornelia domo nemo ante Syllã dictatorẽ, traditur eſſe crematus. Idq; cũ uoluiſſe, ueritũ talionẽ, eruto C. Marij cadauere. Lib. 37. cap. 2.* B *Sylla dictator traditione Iugurthæ ſemper ſignauit. Cætera ex eodẽ authore, de eius crudelitate, & pediculari morbo, quo interijt, omitto, quod de ijs antè abundè dictũ ſit.*

Hæc rurſus patienda manent, hoc ordine belli
Ibitur, hic ſtabit ciuilibus exitus armis.
Quãquã *a* agitat grauiora metus, *b* multoq; coitur
Humani generis *c* maiore in prælia damno.
Exulibus Marijs bellorum maxima merces,
Roma recepta fuit: nec plus uictoria Syllæ
Præſtitit inuiſas penitus quam tollere partes:
Hos aliò Fortuna uocas, olimq; potentes
Concurrunt, neuter ciuilia bella moueret,
Contentus quo Sylla fuit. ſic mœſta ſenectus
Prætertiq; memor flebat, metuenſq; futuri.

a al. agitant. *b* al. multũq; *c* al. maiora.

Hæc rurſus pati.] *Hæc mala, quæ tempora Syllana uiderunt, imminent rurſum reipublicæ, aut his etiam grauiora. Verba ſenis adhuc ſunt maturantis ad clauſulam orationis, ſiue querelæ potius, ac ominationis. Hæc ſimilem cladem urbi imminere ominatur. Et cum grauiorem calamitatem metuat, addit Marij, ac Syllæ in eo certamine, conſiliorum collationem.*

Exulibus Marijs] *Mario, & Marianis, ſupremus conatus fuit, & ſcopus, ut ab exilio reduces in urbem redirent, licet cum clade: Sylla uerò contrà hoc agebat, ut cũ exercitu à bello Mithridatico reuerſus, inimicos extingueret, ultus iniuriam.* Hos aliò Fort.] *per auerſionem ad Fortunam, Duces præſentis belli, ad aliam fato uocari, infert. Neuter hæc ſpectat, ut in patriam reditum pateat: neuter, ut ſe ulciſcatur, aut inimicos deleat: Verum uter imperio potiatur: uter monarchiam inuadat.* Contentus quo.] *Qui ſat habuit Marianos è medio ſuſtuliſſe. Quod ſi Cæſar & Pompeius contenti eſſent, quo Sylla fuit, neuter ad ciuile bellum ſuſcipiendum, proſiliret.* C *Marius, ut dixi, reditum in patriam ſpectabat extorris. Sylla uindictam. Cæſar & Pompeius, uter orbi imperet.*

Sic mœſta ſenectus.] *Epilogus, quo poëta concludit, ad eum modum ſenem aliquem, qui Syllana tempora meminerat, immenſem ciuilis belli tempeſtatem effuſis lachrymis apud ſe reputaſſe.*

At non magnanimi percuſſit pectora Bruti
Terror, & in tanta pauidi formidine motus
Pars populi lugentis erat: ſed nocte ſopora
Parrhaſis obliquos Helicẽ cùm uerteret axes,
Atria cognati pulſat non ampla Catonis.
Inuenit inſomni uoluentem publica cura
Fata uirum, caſuſq; urbis, cunctiſq; timentem,
Securumq; ſui, fariq; his uocibus orſus.

At non magna.] *Graphicè applicat in hac tanta omnium ciuium conſternatione Bruti, & Catonis conſtantiam, quorum neuter Cæſaris arma ſequebatur. Brutus hic, Marcus Brutus dictus fuit, Catonis ex Seruilia ſorore nepos, filius Iunij Bruti. Cæſar cum Seruilia Bruti matre, ſtupri conſuetudinem habuiſſe credebatur, ut teſtatur Plutarchus. Iuuenalis Satyr. 10. eo nomine pro publica meretrice utitur, cũ inquit,*

" *Si tunc Endymion dilectæ fiet adulter*
" *Matronæ, mox quum dederit Seruilia nummos.*

Hunc Brutum Cæſar in ſe graſſantem inter percuſſores τέκνον, hoc eſt, filiũ appellauit. Stoicus fuit, ut Cato auunculus, conſummatus, & ad miraculum uſque doctus, id quod Cic. non uno loco teſtatur. In primus autẽ in libro de oratore perfecto, quẽ ad eum ſcripſit, in cuius laudibus immodicè uerſatur. Amo autem, inquit, & ſemper amaui ingenium, ſtudia & mores tuos. Incendor porrò quotidie magis non deſiderio ſolum, quo quidem conficior, ingreſſus noſtros, conſuetudinem uictus, doctiſſimos ſermones requirens tuos, ſed etiam incredibili fama uirtutum admirabilium, quæ ſpecie diſpares prudentia coniunguntur. Quid enim tam diſtans,

A diſtans, quàm à ſeueritate comitas? Quis tamen unquam te, aut ſanctior eſt habitus, aut dulcior? Hactenus Cicero. Ad hunc Brutum ſcripſit opus de perfecto Oratore, ad hunc librum Thuſculanarum Quæſtionum: Paradoxa, & alia nonnulla. Hic eſt ille Brutus, cui ex Abydo, aduerſus Antonium, & Octauium tranſmiſſo terribile Phantaſma noctis ſilentio oblatum fuit. Sedebat ſolus in tabernaculo de belli euentu ſolicitus, cùm uideret ad ſe unum quendam ingredi. Ille ad ſtrepitum conuerſus, commodum'q horrendo dæmonis aſpectu interrogauit audacter, ecquis hominum, Deorúmue eſſet, & quid uellet eo noctis conticinio. Tú ille: ſum tuus Brute malus genius, ad Philippos me uidebis. Videbò, inquit Brutus. ſimul ſpectrum è conſpectu ſublatum fuit. Itaq paulò pòſt ad Philippos cæſo Caſsio, ipſe exercitu exutus, in gladium incubuit. Magnanimi perculſit pectora.] Alluſum ſimul eſt ad magnanimum illum Brutum, liberatorem urbis, à quo reges pulſi fuerant, & libertas populo Rom. quæſita. Perculſit pro perculit. Nocte ſopora.] à circumſtantia temporis nocturni, quod maximè

B propter ſilentium, & tranquillitatem conſultationibus captum eſt. Ad hæc uult oſtendere, principem uirum, cui ſalus reipub. curæ eſt, non debere totam noctem ſtertere. Et in tanta.] hoc eſt, ut copula, pro negatione ſit poſita, in hanc ſententiam, Terror eum non perculit, neque erat pars populi, qui lugebat: coarguens conſtantiam, & animi fortitudinem in publica trepidatione.

Parrhaſis.] Arcas Helice. Periphraſis temporis nocturni. Parrhaſia; Plinio inter Arcadiæ populos recenſentur. Helicè cùm.] Hæc eadem eſt τῇ Caliſto. Vrſa maior. Hanc Heſiodus ait, Lycaonis Arcadiæ regis filiam fuiſſe, eam'q uenandi ſtudio inductam, facilè propter ſimilitudinem ſtudij Dianæ facilè conciliatam fuiſſe. Hanc Iuppiter breui uitiauit. Quod quidem cùm uereretur Dianæ indicare, quod ſe parum pudicam continuiſſet, ad ultimum ſe ipſam prodidit, cùm in flumine lauaret. Diana eam rem indignè ferens, ipſam in urſæ ſpeciem conuertit. Vrſam Græci, ἄρκτον uocant. Hac fi-

C gura cùm iam in montibus Arcadiæ uagaretur, à paſtoribus capta, ad Lycaonem perducta fuit, unà & filius cum ea. Breui pòſt cùm ad templum Iouis Lycæi confugiſſet, & Arcas filius ſequeretur, ab Arcadibus ambo interfecti ſunt, quod eam Iouis templum ingredi fas non eſſet. Iupiter Helicen, & unà filium in ſidera tulit: Vrſam'q eam nominauit maiorem. At Ouidius fabulatur eam à Iunone in Vrſam transformatam. Helicen, & Cynoſuram, Iouis nutrices fuiſſe aiunt. Septem ſtellas in capite habet: in ſingulis humeris ſingulas obſcuras. in armo duas, in pectore unam: in pede priore claras duas: in ſumma cauda, claram unam in uentre, claram unam in ſpina, unam: in crure poſteriore, duas in extremo, duas: ſuper caudam, tres. Duæ igitur, cùm Vrſæ ſint, Maiorem Helicen uocant, minorem, Cynoſuram, hoc eſt, Canis caudam. Harum altera apparet, prima noctis, altera puſilla quidem, ſed à nauigantibus maximè obſeruatur. Maria conturbat. Minor Vrſa à multis Phœnice: à Græcis (ut quidam ſcribunt) Arctophylax: ab alijs Cynoſura dicitur. Hanc Sidonei nautæ, (teſte Arato) maximè inter nauigandum obſeruant. Helice uerò, Græcorum nauigationem moderatur. Agatoſthenes dicit, Cynoſuram Iouis nutricem fuiſſe, ut modo memini, & unam ex nymphis Idæis. Aratus uerò, Cynoſuram, & Helicen, Cretenſes Iouis nutrices fuiſſe contendit: atque ob id inter ſidera ab eo collocatas. Aratus Phænomenis.

——δύω δέ μιν ἀμφὶς ἔχουσαι
Ἄρκτοι, ἅμα τροχόωσι. τὸ δὴ καλέονται ἅμαξαι
αἱ δέ τοι κεφαλὰς μὲν ἐπ' ἰξύας αἰὲν ἔχουσιν
ἀλλήλων, αἰεὶ δὲ κατωμάδιαι φορέονται,
ἔμπαλιν εἰς ὤμους τετραμμέναι. εἰ ἐτεὸν δή,
κρήτηθεν οὖναι δὲ Διὸς μεγάλου ἰότητι
οὐρανὸν εἰσανέβησαν, ὅτι μιν τότε κουρίζοντα
Δίκτῳ ἐν εὐώδει ὄρεος σχεδὸν Ἰδαίοιο
ἄντρῳ ἐγκατέθεντο, καὶ ἔτρεφον εἰς ἐνιαυτὸν
Δικταῖοι κουρῆτες, ὅτε κρόνον ἐψεύδοντο.
καὶ τὴν μὲν κυνόσουραν ἐπίκλησιν καλέουσι,
τὴν δ' ἑτέρην, ἑλίκην. ἑλίκῃ γε μὲν ἄνδρες ἀχαιοὶ
εἰν ἁλὶ τεκμαίρονται, ἵνα χρὴ νῆας ἀγινεῖν.
τῇ δ' ἄρα φοίνικες πίσυνοι περόωσι θάλασσαν,
ἀλλ' ἡ μὲν καθαρὴ, καὶ ἐπιφράσσασθαι ἑτοίμη,
πολλὰ φαινομένη ἑλίκη, πρώτης ἀπὸ νυκτὸς.
ἡ δ' ἑτέρη, ὀλίγη μὲν, ἀτὰρ ναύτῃσιν ἀρείων.
μειοτέρῃ γὰρ πᾶσα περιστρέφεται στροφάλιγγι. id eſt.
Quem geminæ amplexa currunt ſimul aſsiduo Vrſæ:
Quare plauſtra uocant, capite illæ ſemper obuergens
Inuerſum in lumbos, circum ſemper'q feruntur
Vrſæ humeris reſupinæ, ac certa lege uiciſsim.
Illæ etenim in cœlum è Creta (ſi credere fas eſt)
Munere diuino Iouis aſcendere Tonantis,
Olim Dictæo redolenti montis in antro
Idæi infantem quod nutriuere per annum
Curetes, cùm Saturni impoſuêre ſenectæ,
Hanc qui perpetuo Cynoſuram nomine dicunt:
Illam porro Helicen. Helicen Græci æquore in alto
Obſeruant. quo nempè ferant ſua carbaſa puppes,
Altera Phœnices ſulcantes æquora ducit.
Clara quidem eſt Helice, & facilis ſpectarier, atq
Prima à nocte oculis iam multo luce refulgens.
Altera ſed cœlo modicè eſt obſcura ſereno,
Sed melior nautis. uerſatur enim orbe minori
Tota, hinc Sidonij quoq ad hãc uaſta æquora currũt.
At multò uenuſtius hos Arati uerſus Germanicus Cæſar reddidit periphraſticè ſuo more.
Axem Cretææ dextra, læua'q tuentur
Siue Arcti, ſeu Romani cognominis Vrſæ.
Plauſtrum. uel facies ſtellarum proxima ueræ.
Tres temone, rotis'q micant, ſublime quaternæ
Sit melius dixiſſe feras obuerſà refulgent,
Ora feris caput alternis ſuper horrida tergà
Alternis lucet, pronas rapit orbis in ipſos
Decliueis humeros: ueteris ſi gratia formæ.
Creſsia uos tellus aluit, moderator Olympi
Donauit cœlo: meritum cuſtodia fecit:
Quod fidei comites prima incunabula magni
Fuderunt Iouis attonitæ, cùm furta parentis
Aerea pulſantes mendaci cymbala dextra,
Vagitus pueri patrias ne tangeret aures
Dicta excercerent dominæ famuli Corybantes.
Hic Iouis altrices Helice, Cynoſura'q fulgent:
Dat Graijs Helice curſus, maioribus aſtris:
Phœnices Cynoſura regit: ſed candida tota
Et liquido ſplendore Helice nitet, haud prius ulla,
Cùm Sol Oceano fulgentia condidit ora.
Stella micat cœlo, ſeptem qua Creſsia flammis.
Certior eſt Cynoſura tamen ſulcantibus æquor.

Quippe breuis totam fido ſe cardine uertit:
Sidoniam'q; ratem nunquam ſpectata fefellit.

Ita per Helicen uertentem axem, ſiue polum mundi, in-dicat noctem, quæ maximè Helice conſpicua eſt, cùm Cy noſura obſcurior aliquanto appareat.

Cognati Catonis.] *auunculi Catonis Vticenſis, cu-ius ex ſorore Seruilia nepos erat Brutus, & Iunio Bruto, ut paulo antè diximus.* Non templa.] *modicas, & mi-nimè ſplendidas ædes, quales erant nobilium Romano-rum. Fuit hic Cato uir frugaliſsimus, & ſuperiori ſe-ueritate par. Cùm enim opes, & cum opibus luxus in ci-uitatem irreperent, & principes orratum ſeruorum, ac Clientum turbas ſecum traherent ſeptem ipſe conten-tus tantum fuit.* Inuenit inſomni.] *Alluſum eſt ad illud Homericum libro 2. Iliad. de Agamem.*

οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα,
ᾧ λαοί τ' ἐπιτετράφαται, καὶ τόσσα μέμηλε.

Plures fuerunt Catones, ſed duo celebrantur maximè, A
Cenſorius, qui ſuperior, ſiue maior dictus fuit. & hic Vti-cenſis quem multi uiuū exemplar uirtutum, & imaginem dixerunt, cuius ut conſtantiſsimè uiri interitum miris lau-dibus celebrat Seneca. Contrà, ut ſui homicidam Lactan tius, & Auguſtinus inſectantur. Quidam nomen Catonis deductum arbitrantur quaſi cautum aut catum dicas. Sa bini catum, acutū dicebant, & cata, acuta. Alij catū exper tum interpretantur. Plinius, catos, doctos uocat. Quoniā autē utriuſq; Catonis tū grauitas, tum ſeueritas, quondā celebratiſsima fuit, ut è cœlo demiſsi dicerentur, hinc in prouerbialem ironiam abijt, tertius Cato, in hominem im pendio tetricum, & uitæ alienæ cenſorem. Iuuenal.

Habeat iam Roma pudorem.
Tertius è cœlo cecidit Cato

Securum'q; ſui.] *Sibi nihil metuens, ſed patriæ & ami cis, ut Stoicus erat conſummatus, ſecurus ſui periculi.*

Omnibus expul.] *Oratio Bruti delibe-ratiua eſt, cuius ſco-pus eſt, & propoſitio Cæſarémne, an Pom-peium debeat ſequi, an ſūmere ſe in otio, & pacē tueri. De eius conſilio alterum ſe ſe-quuturum. Exordi-um ductum eſt, à ſen-tentia, ad Catonis con ſtantiam eleuandam: beneuolentia à Cato nis perſona, apud quē ſua fides uiruti ad-huc eſt, quæ ex omni-bus propè terris ſit ex-ploſa. Quare ad eum uenit ſalubre conſili um petiturus. Et ut Catonis conſtantiam, grauitatem, & ſeueri-tatem amplificet in aſ ſerenda fide, quæ iam olim ubiq; exulat, ad-dit eam nulla fortunæ ui, nulla tempeſtate in illa labefactari poſſe.*

Omnibus expulſæ terris, olim'q; fugatæ
Virtutis iam ſola fides, quam turbine nullo
Excutiet fortuna tibi, tu mente labantem
Dirige me dubium, certo tu robore firma,
Nanq; alij Magnum, uel Cæſaris arma ſequuntur:
Dux Bruto Cato ſolus erit. pacémne tueris,
Inconcuſſa tenens dubio ueſtigia mundo?
An placuit ducibus ſcelerum, populiq; furentis
Cladibus immiſtum ciuile abſoluere bellum?
Quemq; ſuæ rapiunt ſcelerata in prælia cauſſæ:
Hos polluta domus, leges'q; in pace timendæ:
Hos ferro fugienda fames, mundiq; ruinæ
Permiſcenda fides, nullum furor egit in arma.
Caſtra petunt magna uicti mercede: tibi uni
Per ſe bella placent? quid tot duraſſe per annos
Profuit immunem corruptis moribus æui?
Hoc ſolum longæ pretium uirtutis habebis:
Accipient alios, facient te bella nocentem.
Ne tamen ô ſuperi liceat feralibus armis
Has etiam mouiſſe manus: nec pila lacertis
Miſſa tuis cæca telorum in nube ferantur,
Nec tantum incaſſum uirtus eat: ingeret omnis
Se belli fortuna tibi, quis nollet ab isto
Enſe mori, quamuis alieno uulnere labens
Et ſcelus eſſe tuum? melius tranquilla ſine armis
Otia ſolus ages: ſicut cœleſtia ſemper
Inconcuſſa ſuo uoluuntur ſidera lapſu.

Dux inquieti tur-bidus Adriæ,
Nec fulminantis B
magna Iouis manus.
Si fractus illabatur orbis
Impauidum ferient ruinæ.

Tu mente labantem.] *Quin & in tur bine, pro aduerſitate ſæuientis fortunæ, me taphora eſt. Petitio, ut conſiliorum ſuorū rationes in perplexis rebus præſentibus hæ rentem, & dubiat re-gat: ut certa ratione uelit confirmare.*

Namq; alij ma.] *Cauſſa ambigui con-ſilij, ac dubiæ mentis, quod uideat ciuita-* C *tem in duas partes di-uulſam, quarum alia alios duces ſequātur: ſe adhuc neutro incli nari, ſed Catonem du cem ſolum & eius ſalubria monita uelle ſequi dicit.*

Poſtea diſſuadet, ne ipſe uir tan tus in partes eat, quo inclinatum eum uidet: Simul Stoi-cum eum eſſe coarguit ex cuius ſectæ diſciplina erat hoc paradoxum: Sapientem nullis minis, nulla tyrannide ad turpitudinem cogi, aut impelli ullis immanitatis illece-bris, ac lenocinijs poſſe: ſapientem honeſto, uirtuti'q; ni-xum in cœlum traduci. Virtutis ſolam fid.] *Atq; hi Stoici ſummum bonum collocabant in honeſto, cum uir-te coniuncto.* Quam turbine.] *Reſpexit ad illud Ho ratianum, Odarum libro tertio quo ex Stoicæ ſectæ do-ctrina, iuſtum, & honeſti propoſiti uirum nulla ratione induci poſſe, ait, ut malè agat. Verba Horatij ſunt.*

Iuſtum, & tenacem propoſiti uirum
Non ciuium ardor praua iubentium,
Non uultus inſtantis tyranni,
Mente quatit ſolida, neq; auſter

Bruto.] *mihi. Tu Cato mihi dux, rector, ac conſi-liorum meorum, inceptorum'q; gubernator ſolus eris.*

Pacémne.] *propoſitio, quæ in deliberationem uenit pacémne, an bellum ſuadeat: ſi pacem ut à partibus abſti-neam: & in otium concedam: ſin bellum, utrum ſequar. Duces ſcelerum ciuilis belli authores uocat.*

Quemq; ſuæ rapiunt.] *Quiſque ſuam cauſſam, ut iu ſtam tuetur, cùm interim ciuile bellum nefarium ſit. Se natus ad libertatem Pop. Rom. defendendā iuſta arma induit: Cæſar muneri ſe contra inimicorum inſidias, ad aſſerendum Pop. Rom. beneficium, & dignitatem ſu-am tuendam armat: atque ita certatim ſuas cauſſas bel-li, ut iuſtas obtendit. Omnes ad bellum ſe armant. Hinc tranſit ad partitionem: hic propter ſtupra perpetrata, a-lius ob uim oblatam, nonnulli fame, & inopia adacti.*

A turpi

A *N' turpi ducta ſunt argumenta: quare relictis uxoribus ac liberis ad bellum ſua ſponte conuolant.*

Polluta domus.] *ſtupris, & adulterijs cooperta, propter quæ in toga in eos legibus animaduertendum eſſet, quas in bello eludunt, ac euadunt.* Fames.] *inopia, bello fugienda, in quo cædibus, ac rapinis uiuitur.*

Mundiq; ruina.] *Aes alienum alios, ad eludendos creditores, & fidem uiolandam, in militiam extrudit. Ruinam mundi imperij perturbationem dicit: quaſi dicat, ut omnes ſacra ac profana miſceant.* Nullum furor.] *Nullum belli amor, nullum bellandi libido, ac mentis cæcitas in arma ciecit, ſed priuati commodi ratio, mali conſcientia, fames durum telum neceſſitatis, æs alienum. Furor hoc ab inſania differt, quod inſania mentis ægrotationem, & morbum, id eſt, inſanitatem, & ægritudinem animi ſignificet ut definit Cicero*

Tibi uni.] *niſi ad defendendam libertatem, pugnandi libidinem? Quod profuit tibi à bello annos immunem uixiſſe contentum ſola uirtute, & in tanta morum corruptione? & nunc armas te pugnandi ſtudio ad bellum.*

Hoc ſolum longæ pretium.] *Quod nunc à priſtina uirtute, & philoſophia degeneraſ, cum alijs in peccata ruas.* Ne tamen ô ſuperi.] *Auerſiane precatur Deos, ne Catonem uirum integrum malis miſceri ſinant, & ferro ſæuire in prælio ut innocentes, & quidem ijs manibus, quæ caſtæ ſunt, & incorruptæ.* Quis nollet ab.] *quaſi ſolatium ſit cadenti futurum, ſi à Catone feriatur, telo in alium directo, aut certè, ſi credatur abs te profectum, & ab alio miſſum.* Melius tranquilla.] *Hoc conſultius, ac tutius ut ab armis abſtineas, & in otio te contineas, additque ſimilitudinem ductam à ſideribus, quæ quieto ſuo curſu feruntur. Contrà aër, quia terræ uicinus eſt, fulminibus quatitur: terra uerò uentis, ac tempeſtatibus uti, mox atteritur. Vilia, & humilia magis caſui ſunt expoſita, quàm ſumma. Summa tuta ſunt, una infeſtantur. Quare, quia apicem ſenatorij ordinis tenes, in otio tute continebis, uulgus exponat ſe periculo, & ſequatur partes ad bellum.*

B Fulminibus propior terræ ſuccenditur aër
Imaq; telluris uentos, tractus'q; coruſcos
Flammarum accipiunt: nubes excedit Olympus,
Lege Deûm minimas rerum diſcordia turbat:
Pacem ſumma tenent. quàm lætæ Cæſaris aures
Accipient tantum ueniſſe in prælia ciuem?
Nam prælata ſuis nunquam diuerſa dolebit,
Caſtra ducis Magni: nimium placet ipſe Catoni
Si bellum ciuile placet, pars magna Senatus
Et duce priuato geſturus prælia Conſul.
Sollicitant proceres'q; alij, quibus adde Catonẽ,
Sub iuga Pompeij, toto iam liber in orbe
Solus Cæſar erit, quod ſi pro legibus arma
Ferre iubet patrijs libertatem'q; tueri,
Nunc neq; Põpeij Brutum, a neq; Cæſaris hoſtẽ a al. nec Cæſa.
Poſt bellum uictoris habes.

Fulminibus.] *Hæret in ſimilitudinibus. Remotiores à bello tutius uiuere. Contrà eos periculis propiores, qui bellum ſequuntur. A' tuto.* Fulminibus.] *Phyſicæ collationes, ut certæ, ita uehementer ad permouendum Catonem ſunt accommodatæ. Aër quo terræ propior imminet, hoc uiolentius fulminibus ambuitur, & inficitur, adeoq; ipſam uicit percellunt, & una ſummis miſcent.* Tractusq; coruſco.] *periphraſis fulminum, quibus icitur terra, & montes ædificiaq; tanguntur.* Nubes excedit] *A' diuerſa ſimul*

C *& remotiſſimo à terra loco, nempè Olympo, cuius uerticem nubes excedere dicit, atque ob id non feriri.*

Olympus.] *Macedoniæ mons eſt, ut Oſſa, & Pelion, Theſſaliæ. Monti Ciſſario contiguus eſt, omnium maximus, & ob id Dijs immortalibus ſacer, ut author eſt Homeri interpres: unde pro cœlo accipitur, παρὰ τὸ ὁλολαμπὴς εἶναι, id eſt, quod totus luceat. Cæterùm ſua parte in tantam altitudinem aſſurgit, ut à ſummo iugo ad imum perpendiculo 10. ſtadia, & amplius Xenagoras geometrico artificio collegerit. Eam rem epigramma in Pythij Apollinis templo repertum palàm teſtatur. Fuitq; id huiuſmodi. Olympi uertex, ex qua parte eſt Apollinis Pythij templum, altitudinem habet ad ſubiectam amuſſim, 10. integra ſtadia, & unum, plethro minus quadrupedali. Xenagoras Eumelij filius menſuram poſuit. Cæteri geometricæ artis periti, neque montis altitudinem, neque maris profunditatem 10. ſtadiorum ſpatium excedere crediderunt. Ferunt Orpheum in Olympo, cùm cantu delectaretur (quanquam Eratoſthenes in Pangæo hoc accidiſſe memorat) à Bacchis iuſſu Liberi patris decerptũ. Cæcilius Minutianus Apuleius ſcribit, Olympum etiam Iouem dici. Vnde Neuius*

Panditur interea domus altitonãti Olympi. Quem imitatus Maro dixit. Panditur interea domus omnipotentis Olympi. Siue (ut quidam legũt) omnipotentis Olympi.

Lege Deûm.] *Deûm pro deorum, minima quæque, & humillima diuino nutu infeſtantur, cùm ſumma tuta, & quieta, quæ pronius eſt admirari, quàm lædere.* Pacem.] *hic uocat tranquillitatem, & ſecuram quietem.* Quàm lætæ Cæſaris aures] *Efficax argumentum ad mouendum Catonem. Rem gratam facturus es Cæſari, cui ſemper aduerſatus fuiſti, quod in partes tranſieris: licet Pompeium ſequaris. Nam eo nomine ciuile bellum probare uideberis. Non indignè feret, ſi ad Pompeium te conferas.*

Nam diuerſa.] *Ratio à contrario. Non ægrè feret caſtra Pompeij ſuis prepoſita abs te, cùm uideas ſolum bellum à te probari, id quod non fieret, ſi otio contineret.* Nimium placet.] *Cæſar. ſi tibi ciuile bellũ placet, quod Pompeij caſtra ſequaris. Tertia pro prima perſona.* Pars magna ſenatus.] *Maxima pars Senatus, Pompeium ſequitur, ut priuatum hominem, & nullum tum magiſtratum gerentem. Conſulum fuerat, penès quos tum ſummum imperium erat in urbe ducere exercitum. Quare Conſules & Senatus ea pars ſeruiet priuato homini, & tu unà cum illis: rurſum Cæſar nulli. Etenim poſtquam Cæſar Rubicone digreſſus Ariminum occupaſſet, eoq; Tribuni Plebis ex urbe ad ipſum ueniſſent, uehementer militum animos in concione conſpecti inflammarunt. Inde Aretio, Piſauro, Fano fortunæ, Ancona, Tigmo, Auximo potitus Cæſar, milites Actij Vari deficientes ſub ſua ſigna recepit. Quod ubi in urbem allatum fuit, tantum terroris ciuitati incuſſit, ut Conſules*

cum magnâ parte patrum urbe exceſſerint, Capuamq́ ad Pompeium profecti, et tum priuato ſummam imperij detulerunt. Ab his dicit Catonem ad bellum inuitari, ut & ipſe ſub iugum, id eſt ſeruitutem Pompeij priuati hominis ueniat: ut hic ſit ſenſus, ut Micyllus pulchrè exponit. Senatus, & Conſules ſollicitant, & inſtigant te ſcilicet Catonem, ut unà capeſſas bellum, & arma. quibus ſi acceſſeris, iam nemo reſtabit liber, præter Cæſarem. Aut certè, ut in genere de omnibus accipiatur, quaſi dicat. Senatus, & Conſules communiter ſollicitant, & impellunt omnes ad arma ſecum capeſſenda, quibus ſi tu quoque acceſſeris, &c.

Sub iuga Pompeij.] *in ſeruitutem Pompeij. Illius erat exercitum ductare, & bellum gerere, qui haberet ſummum imperium in urbe. Conſules tum erant, Marcellus & Lentulus, quorum fuiſſet ſortiri, uter Italiæ præeſſet, uter item bellum gereret. Proceres patres uocat, Pompeium ſequutos. Sulpitius proceres, ciues primarios interpretatur. Quod ſi ad hos omnes acceſſeris in Cato, ſolus Cæſar liber erit: nos omnes ſerui.* A

Solus Cæſar erit.] *Qui contra Senatum ſuam cauſſam armis tuebitur, nec ſuperiorem in ſuis caſtris habebat, non Conſules, ut Senatus, qui ſummam imperij Pompeio detulerunt.* Quod ſi pro legibus arma.] *A' pio ſi iuuat pro aris, & focis pugnare, ſi pro libertate patriæ arma ſumere, adeoq́ mori, nunc neque Cæſaris, neque Pompeij ſum hoſtis, quam diu neutro ſe inclinarit uictoria. At confecto bello is me hoſtem eſt habiturus, qui uicerit. Alluſum eſt à Poëta ad Cæſaris necem, in quo interficiendo inter primos percuſſores Brutus extitit, adeò ut Cæſar id admiratus exclamarit, cùm eum in ſe ruentem uideret, καὶ σὺ τέκνον, hoc eſt, & tu mi fili.*

Brutum.] *hoc eſt me enallage perſonæ: neque Pompeij, neque Cæſaris arma ſequar, ut neutri inimicus.*

Victoris] *Illius, qui uicerit, hoſtis ero, ad liberandam patriam à ſeruitute uictoris, & quidem exemplo illius Bruti, quem nomine refero, qui expulit reges, & libertatem P.R. reſtituit.*

—Sic fatur, at illi
Arcano ſacras reddit Cato pectore uoces:
Summum Brute nefas ciuilia bella fatemur:
Sed quò fata trahunt, uirtus ſecura ſequetur.
Crimen erit ſuperis, & me feciſſe nocentem.
Sidera quis, mundumq́ *a* uolet ſpectare cadentē
Expers ipſe metus? quis cùm ruat arduus æther,
Terra labet miſto coeuntis pondere mundi,
Compreſſas tenuiſſe manus? gentéſne furorem
Heſperium ignotæ, Romanaq́ bella ſequentur,
b Deductiq́ fretis alto ſub ſidere reges,
Otia ſolus agam? procul hunc arcete furorem
O' ſuperi, motura *c* Daas, ut clade Getasq́
Securo me Roma cadas, ceu morte parentem
Natorum orbatum longum producere funus,
Ad tumulos iubet ipſe dolor: iuuat ignibus atris
Inſeruiſſe manus, constructoq́ aggere buſti.
Ipſum atras tenuiſſe faces: non antè reuellar,
Exanimem quàm te complectar Roma tuumq́
Nomen libertas, & inanem perſequar umbram.

a al. uelit.
b al. Didobij.
c al. Dacas.

Summum.] *Catonis oratio grauis, & planè Catoniana, hoc eſt Stoicæ rigiditatis plena, tota in hoc parata eſt, ut Brutum refutet, & eius argumenta de abſtinendo ab armis ciuilibus diluat. Bruti argumentis opponit, honeſtum, neceſſarium, & pium, patriæ libertatem defendere, cùm illud non facere ſit impium. Itaque hunc ſcopum conſtituit, pro patria arma ſumere pium, & honeſtum eſſe: diuerſum facere, nefas, & inhoneſtum. Tueri libertatem non ſolum honeſtum, ſed etiam neceſſarium. Exordium ductum eſt, à conceſſione. Largitur ciuile bellum nefarium, ſed transfert, quod ſequatur in fatalem neceſſitatem, ſi crimen ſit appellandum.*

& focis pie arma induam, quare me eò reſiſtantem trahunt. B

Sidera quis.] *Ab impoſſibili oſtendit humanum eſſe me tuere: & quod humanum eſt, ut ſe cadere poſſe: cur igitur ipſe non metuat oppreſſionem libertatis, ad quam prohibendā honeſtè arma inducit. Quis nō metuat, ſi ſidera cadere ſi cælū ruere uideat. Diuerſum eſt ab illo Horatiano.*
—Si fractus labitur orbis, C
Impauidum ferient ruinæ.—

Summum Brute nefas] *Exordium à conceſſione rei excuſatq́ quod Pompeium ſequatur fatum. Propoſuit enim Brutus. pacémne tueris.*

„ *Inconcuſſa tenens dubio ueſtigia mundo?*
„ *An placuit ducibus ſcelerum, populiq́ furentis*
„ *Cladibus immiſtum, ciuile abſoluere bellum?*

„ Sed quo fata trahunt.] *Si crimen eſt partes ciuilis belli ſequi, transfert in fata deorum, & eorum neceſſitatem, libertatem armis eſſe uindicandam, id quod natura honeſtum eſt, & neceſſarium, neque committendum, ut ea opprimatur, id quod procliue eſt, nunc futurum, ſi Cæſar uicerit. Quin & illud addatur, quod dixit poëta, Catonem ex arcano pectore reddere ſacras uoces: hoc ita accipiendum eſt, quaſi eius uerba nihil aliud ſint, quàm oracula, ex diuino ſacrario profecta.*

Crimen erit ſuperis.] *Tranſlatio culpæ in Deos. Si eo nomine nocens, & nefarius habebor, quod pro aris,*

Sed iſta communi ſenſui accommodatè dicit, quod omnibus id uideatur probabile. At longè aliter Stoicè diſputaret, ut ſolebat, hoc pacto. Qui fortis eſt, idem & fidens, qui fidens non extimeſcit. In quem cadit ægritudo, in eundem & timor. Quarum rerum præſentia ſumus in ægritudine, eaſdem etiam ingruentes timemus. Quis igitur inficietur, in quem cadit ægritudo, in eundem timorem caderet ac fracti animi imbecillitatem. Idem fateatur neceſſe eſt, ſe & ſeruire, & uictum eſſe. Ergo ignauus eſt, & timidus. Atqui iſta in uirum fortem non cadunt: ergo ne ægritudo quidem. At nemo ſapiens eſt, niſi fortis: ergo ægritudo in ſapientem non cadit. Iam uerò, qui fortis eſt, idem magni animi, idem inuictus. Inuictus res humanas deſpicit: nemo res: quæ ægritudinem adferunt, niſi fortis: proinde uir fortis ægritudine afficitur. Rurſum animus perturbatus ſuo muneri deeſt: animi munus eſt recta ratione duci. Sapientis animus ita eſt affectus, ut optimè utatur ratione: nunquam ergo perturbatur. Atqui ægritudo perturbatio eſt animi, an non ea ſapiens ſemper uacabit? Rurſum ſapientis animus omnis uitij purus eſt, & nunquam timet:

iratus

A iratum animus timet: relinquitur ergo, ſapientem nunquã iraſci. Qui iraſcitur, & concupiſcit uindictam, quã conſecutus lætatur, gaudetq; alieno malo. Quod quia in ſapientem non cadit: ſequitur quod ne iraſci quidem. Si ægritudo in ſapientem caderet, caderet & iracundia, quæ quia uacat & ægritudine. Hæc igitur omnia quoniam in Catonem ceciderunt, cuius rei hoc loco non ſolum poëta, ſed ipſius etiam exitus locuples teſtis eſt, ſapiens ergo Cato nõ fuit: quãquã hoc pacto Stoicè diſputare ſolebat. Diſciplinæ certè Stoicè extremũ uitæ nõ reſpondit: niſi quis inde cõſummatũ Stoicũ metiri uelit, quod ſubtiliter, et acutè de ea diſciplina diſſerat, aut eã pertinaciter tueatur argumẽtis. Priuſquã ad poetã redeat ſtilus quoniã de Stoicorũ diſputãdi pacto, & opinione aliqua diximus, primo de eiuſdem ſectæ doctrina, & Catonis opinione, ex Cic. oratione pro Murena pauca adijciã, ut iſta cõmentatio aliqua uoluptate condiatur. Fuit quidã, inquit Cic. ſummo ingenio uir Zeno, cuius inuentorẽ æmuli Stoici nominant. Huius ſententiæ ſunt, & præcepta eiuſmodi. Sapientẽ gratia nunquam moueri: nunquã cuiuſquã delicto ignoſcere: neminẽ
B miſericordem eſſe niſi ſtultum, & leuem: uiri non eſſe, neq; exorari, neq; placari. Solos ſapientes eſſe, ſi diſtortiſſimi ſint, formoſos: ſi mendiciſſimi, diuites: ſi ſeruitutem ſeruiant, reges. Nos autem, qui ſapientes non ſumus, fugitiuos, exules, hoſtes, inſanos denique eſſe dicunt. Omnia peccata eſſe paria: omne delictum ſcelus eſſe nefarium. nec minus delinquere eum qui gallum gallinaceum, cum opus fuerit, quã eum, qui patrem ſuffocauerit: Sapientem nihil opinari, nullius rei pœnitere: nulla in re falli: ſententiam mutare nunquã. Hæc homo ingenioſiſſimus M. Cato authoribus eruditiſſimis inductus arripuit. neq; diſputandi cauſſa, ut magna pars ſed ita uiuendi. Petunt aliquid publicani, caue quicquam habeat momenti, gratia. Supplices aliqui ueniunt miſeri, & calamitoſi, ſceleratus, & nefarius fueris, ſi quicquam miſericordia adductus feceris. Fatetur aliquis ſe peccaſſe, & eius delicti ueniam petit, nefarium eſt facinus, ignoſcere. At leue delictum eſt. Omnia peccata ſunt paria. Dixiſti quippe iam fixum, & ſtatutũ eſt. Non re ductus, ſed opinione. Sapiens nihil opinatur. Errasti aliqua re, male dici putat. Hæc, & alia nonnulla Cic. de
C tetrica Catonis noſtri grauitate. Sed uideamus, quã hæc eius uerba à profeſsione diſsideant. Expers ipſe.] Ergo Cato metuere in ſapientẽ cadere affirmat: ſequitur, quod iraſci, dolere, gaudere, ſperare, miſereri, & omnes perturbationes, & morbi animorum in ſapientem cadunt.

Quis quum.] Quid ſi cœlum ruat? argumentum ab impoſsibili, parœmia in eos, qui tutiſsimi in rebus metuunt. Terẽtius in Heauton. Quid ſi redeo ad illos, qui aiũt

——Quid ſi nunc cœlum ruat.

Arrianus libro primo ἀναβάσεως, de Celtarum legatis, qui Alexandro interroganti num ſe metuerent, reſpondebant, δεδιέναι, μή ποτε ὁ οὐρανὸς αὐτοῖς ἐμπέσοι. Hoc eſt, uereri ne cœlum in ſe rueret. Theognis.

ἐν μοι ἔπειτα πέσοι μέγας οὐρανὸς εὐρὺς ὕπερθεν,
χάλκεος ἀνθρώπων δεῖμα παλαιγενέων.

Hoc eſt, interprete Eraſmo.

Deinde in eo uaſti capiti illabatur Olympus
Ferreus, antiqui quod metuere uiri.

Nata inde parœmia eſt, quod antiqui rudes illi homines perſuaſum haberent, cœlum Atlantis humeris ſuſtineri. Quod ſi ille ſe ſubtraxiſſet, fore, ut in terram è ſublimi rueret. Labet.] id eſt ſi omnium rerum elementa confunderentur: mare, ac terra cœlo miſcerentur, otioſus conſertis manibus ſederem tã turpi. Sed ſapiens ille Stoicus impauidus ſedebit, nec plus mouebitur, quàm dura ſilex.

Gentéſne fu.] A' minori ad maius. Externæ gentes conſociabunt arma ad arma ad bellum ciuile: ego Romanus, nobilis, ſenator, ſapiens, adeóq; ſummi ſubſellij, otioſus, quaſi mea nihil referret, inter anus, & pueros putreſcam? Ignotæ gentes.] Arabes, Indi, & aliæ gentes, ad quas nomen Romanum uix peruenerit, ciuile bellum ſequentur: & ego ignauus, & otioſus ſedebo. Furorem Helpe.] Ciuile bellum Romanum, rectè furorem, uocat quò ciues inter ſe, & in ſe mutuo arma induant.

Soluſne.] indicat omnes propè ſenatores in caſtra Pompei profectos. Deductiq; t.] Populi enecati ab externis æquoribus diremptis à Romano Imp. adeóq; propè Antipodes, ſi qui ſunt, qui obuerſis nobis pedibus ingrediuntur. Alio ſub ſid.] Sub alio aliquo ſignorum Zodiacorum, aut ſub alio orbe, ſub alia plaga mundi, aut tropico uel æſtiuo, uel brumali, ſub alia zona, quàm nos ſubiecti ſumus. Procul hinc at.] Vt ſolus in urbe deſideam, neq; in bellum cũ reliquis abeam. Deprecatio culpæ, ne uidelicet id committat, ut imperiũ ſe ſecuro euertatur.

Motura Da.] Si Roma Scythiæ populos ad commiſerationem moueret cadens, multò iuſtius Catonem. Hic uariat lectio. Quidam Dacas, nonnulli Daas legũt. Daæ Scythiæ populi ſunt ad omnem Oxum, qui is ad ortum currens ſe inflectit, & curſu ad Septentrionem conuerſo, inter Amardos, & Peſicas os aperit. Rurſum, ut dixi, quædam exemplaria Dacas habent, quod Daci, & Getæ & ipſi Scythiæ populi, ſed corruptè meo iudicio, cùm Daca primam extendat. Iuuenalis Satyr. Sexta, de Domitiano.

——Quum leuce beata
Daciam, & ſcripto rediat Germanicus auro.

Et Statius. Depoſitum Dacis pereuntibus urbem Pandere. Pompeius Trogus Dacas Getarum ſobolem eſſe credit: circa Iſtrum ad Septentrionem accolunt, homines tam ſeuera militia, ut cùm aduerſus Baſtarnas ſemel malè dimicaſſent, coacti fuerũt iuſſu regis ſui Oloris tam diu uxoribus ſuis miniſtrare, & ſomnum capturi auerſis capitibus in imas partes ſtibadij cubare, quoad bellica uirtute eam ignominiam deleuiſſent. Strabo ita inter Dacos, & diſtinguit. Cæterùm cùm terra inter Euxinum Pontum, & Germaniam bifariam ſit diuiſa, eam regionẽ quæ ortum ſpectat, & Euxinum, Getæ habitant. eam uerò, quæ occaſui obuerſa eſt, Daci. & Daæ. Vnde apud Athenienſes, Dauorum ſeruorum nomen relictum fuit. Micyllus eruditus commẽtator, Dacos Getasq; legit: barbaros, inquit, ac Scythas, populos omnium maximè inhumanos, [illegible] pathos à maiore eſt. Cæterùm qui de ſyllabarum temporibus ſcribunt, locum hunc ita corrigendum cenſent, ut pro, Dacas, Daas legamus, propterea quod Dacorum nomen, aliàs à longo ponatur, ut infrà lib. 8.

——Et ne qua uacarent
Arma uel Arctoum Dacis, Rheniq; cateruis
Imperij nudare latus.—— Et apud Statium lib. 1.
Et contuſo detectos uertice Dacas.

Item apud Martialem libro 6. Epigram.

Grande iugum Dacus domita ceruice recepit.

Daæ autem pro populo Scythico, & apud Strab. legitur lib 11. τὰς δ' οὖν ἐν ἀριστερᾷ εἰσπλέοντι, τὸ ἀρχαῖον [illegible] καὶ παρασπείροντες νομάδας, Δάας, οἱ νῦν πρὸς ἀγορεύονται. Et apud Verg. Aeneid.

Indomitiq́ Daæ: & pontem indignatus Araxes.
Quare & infrà lib. 7. uerſum hunc,
Et uetitos errare Dacas in mœnia ducat.
Eodem modo corrigunt, ut pro Dacas, Daas reponant.
Et apud Silium libro 13. uerſum.
Curſu ſigna tulit, cui peruia Bactra, Daæq́.
Vbi uulgò, Dacæq́ legitur. Quod quidem etſi probali ratione fiat, ego tamen certum non habeo, quod de hac lectione affirmem. Poterat enim & Sacas pro Dacas legi, quod nomen etiam ipſum apud poëtas priore breui ponitur, ut apud Claudianum lib. 1. de laudibus Stilconis.
——Hic crine decorus
Armenius hic picta Saces, fucataq́ Medus,
Hic gemmata niger tentoria fixerat Indus.
Sunt autem & Sacæ populus Scythicus: de quibus Strabo eodem lib. 11. οἱ δὲ μὲν δὴ πλείους, inquit, τῶν Σκυθῶν ἀπὸ τῆς Κασπίας θαλάττης ἀρξάμενοι, Δάαι προσαγορεύονται. τοὺς δὲ προσεῴους τούτων μᾶλλον, Μασσαγέτας καὶ Σάκας ὀνομάζουσι. Et Herodotus lib. 7. οἱ δὲ Πέρσαι, inquit, πάντας τοὺς Σκύθας καλέουσι Σάκας. Quare liberum erit hanc uel illam lectionem ſequi. Nam quod quidã differentiã in genere faciunt, & Dacas maſculinum priorem longã habere: Dacat autem fœmininũ eandem priorẽ corripere dicũt, ineptius uidetur, quã ut meminiſſe conueniat. Cur enim nõ potius poëtarũ licentia hic daretur, qui & in alijs cõpluribus eaſdem ſæpe ſyllabas alibi corripiũt, alibi producunt? Hucuſq; Micyllus. At Glareanus, qui diligẽtius hunc locũ etiã expendit, Sulpitius, inquit, leuiter hũc locum trãſilit, quaſi paulo antè expoſitum: & Badius apertè de Septentrionali populo exponit: nempe (ut ego puto) ad Danubium, quemadmodũ nos antè docuimus. Decepit utrunq; ſocium nomen Getæ, quod utrobiq; ponitur. Sed nõ ſatis attentos fuiſſe oſtẽdit ſyllabarũ ratio. Nã in Dacus prior ſyllaba apud Latinos (quod quidẽ ſciã) authores ꝑpetuò lõga eſt. Martial. li. 6.
Grande iugum domita Dacus ceruice recepit.
Verg. primo Georgicõn.
Et coniurato deſcendat Dacus ab Iſtro.
Quem Statius imitatus lib. 1. Theb.
Et coniurato deiectos uertice Dacos.
Hoc uerò in loco, da ſyllaba corripitur. Qui noſtra ætate de ſyllabarũ ratione ſcribunt, Dacus maſculinũ produci contendũt: corripi uerò fœmininum, adductis tũ ex Silio, tum ex Marone exemplis, quorum alter lib. 13. ita ait. A
Curſu ſigna tulit, cui peruia Bactra, Dacæq́.
Maro ałt 8. Aeneid. ad finem. —— *Indomitiq́ Dacæ.*
Cæterùm eiuſdem etiã eſſe populũ Dacos, & Dacas adiecit Calepinus. Sed omnes hi longè falluntur. Dahæ enim, non Dacæ legendum eſt, cũ in Silio, tum in Marone: qui populus eſt ad mare Caſpium, & (ut Strabo in 7. ait) lõgè ad Hyrcaniã poſitus. Ptolemæus inter Margianos, Plin. lib. 6. cap. 17. inter Scytharũ gentes enumerat, quod probè huic loco conuenit. Nam Cato uult dicere. Si ex tam lõginquis locis ueniunt in auxiliũ urbis populi, egóne ſeruus degam? Id admonere lectorem uiſum eſt, admodũ neceſſariũ: ingens enim hallucinatio eſt, & à paucis animaduerſum. Admonuimus de Dais, etiã in 5 & 7. quarta Decados in Liuium, annotationib. noſtris. In Silio haud obſcurũ eſt de Dais eũ loqui: quippe de populis extremi Orientis, ab Alexãdro uictis. In octauo aũt Aeneidos, non ita certũ quod ibi & alij populi in ea pictura cõfuſi ſunt narrãtur. Verũ quia in Georg. primũ producit non eſt dubiũ hic de alio quopiã populo loqui. Herodot. lib. 1. inter Perſarum gẽtes Daos ponit, genere maſculino ſi codex nõ errat: et Δάαι acuto accẽtu in priore ſyllaba, nõ circũflexo, Δᾶαι, ut perperã, quidã Ptolemai codices habẽt, legendũ, cũ prior ſit breuis. Strab. lib. 11. Daas, Sparnos nominatos ait. Sed paulò pòſt Ex Dais, inquit, alij Sparni, alij Xanthij, alij Piſſuri appellãtur. Sed altero loco mendũ eſſe oportet. Hæc Glareanus hactenus. Addamus & hoc obiter, Daas apud Græcos citra aſpirationẽ ſcribi, cũ à quibuſdã Latinorũ h. aſpiratio interponatur, ut nõ Daæ, ſed Dahæ ſcribant. B Ceu morte p.] A ſimili ducto à parentium natura condentium liberos, & corpora eorum cremantium. Ad conſimilem modum, inquit, ò Roma, nõ prius abs te auellar quàm te mortuã, hoc eſt, euerſam hoſtium manibus complectar, & te ò libertas, & tuum nomen lacrymis proſequar. Fingit patriæ, & libertatis proſopopœiam. Aggerem buſti: rogum dicit, quo parentes liberos concremare ſolent. Inſeruiſſe manus, quando admotis facibus ligna accendebant, quibus mortuorum corpora erant impoſita. C

Sic eat.] Hoc pacto res geratur, placetur dij ſanguine Romano: deinde multo ſanguine utrinq; bellũ conſtet. O' Vtinã.] Exclamatio pathetica, magna grauitate, & dignitate uerborũ exornata, ſed indignationis plena. Hac optat poſſe ſe ſuo capite, ſuoque ſanguine pacem redimere, & libertatem tueri. Sunt autem cætera omnia planè Catoniana, tragicæ indignationis referta. Fulmina enim, & tonitrua uerborum

Sic eat, immites Romana piacula Diui
Plena ferant, nullo fraudemus ſanguine bellum
O' utinam cœliq́; Deis Erebiq́; liceret
Hoc caput in cunctas damnatũ exponere pœnas,
Deuotum hoſtiles Decium preſſere cateruæ:
Me geminæ figant acies: me barbara telis
Rheni turba petat, cunctis ego peruius haſtis
Excipiam medius totius uulnera belli,
Hic redimat ſanguis populos, hac cæde luatur
Quicquid Romani meruerunt pendere mores,
Ad iuga cur faciles populi, cur ſæua uolentes
Regna pati pereunt? me ſolum inuadite ferro:
Me fruſtra leges, & inania iura timentem.
Hic dabit, hic pacem iugulus, finemq́; laborum
Gentibus Heſperijs, poſt me regnare uolenti.
Non opus eſt bello, quin Publica ſigna, ducemq́;
Pompeium ſequimur? nec, ſi fortuna fauebit,
Hunc quoq; totius ſibi ius promittere mundi,
Non bene compertum eſt. Ideo me milite uincat,
Ne ſibi ſe uiciſſe putet.

alia ſuper alis fundit. Ad ultimum ita concludit, ſibi ad Pompeium Ducem eundum, eſſe: à quo ſi uictor extiterit, nihil libertati ſit timendum. Cœliq; deis liceret.] Vtinam daretur mihi, meum caput ſuperis, atque inferis numinibus pro libertate patriæ exemplo Deciorum deuouere. Hoc caput in cunctas da.] hoc corpus & uitam deuouere. Id enim uocat exponere caput, ſuum, addictũ in omnes cruciatus pœnas.

A ctas pœnas ut ego unus pro omnibus pœnas perſoluerem, & ſanguine meo libertatẽ manantẽ redimerem. Deciũ.] ab exemplo Deciorum, patris, & filij, qui ſe deuotos pro exercituum ſalute, in medios hoſtium cuneos confodiendos coniecerunt. Duo fuerunt Decij: pater, & filius. Patris Tribuni adhuc uirtute bello Samnitium non ſolum ſeruatus fuit exercitus Romanus, & in pacatũ deductus, uerumetiam conſilio hoſtes fuſi fugatiq́ fuerunt qua de cauſa multiplices honores à Cõſule ei habiti fuerũt. Etenim cum alijs donis militaribus aurea illi corona donata fuit: centũ boues, atq; inter hos albus inauratis cornibus. Et milites, qui cum eo fuerant, duplex frumentum accepêre, binos boues binasq́; tunicas Paulò pòſt bello Latino Decius Conſul creatus fuit, cum T. Manlio. Decius, qui leuum cornu tenebat, ſuos ab hoſte premi uidens, & ad principia ſe recipere, ad M. Valerium conuerſus, Deorum inquit, Valeri, auxilio opus eſt Popul Rom. Agedum R. P. præfare carmen, quo me pro legionibus deuoueam. Tum Pontifex illi primum prætextam togam induxit. Deinde obnupta capite, manu ſubter togam
B ad mentum exerta pedibus ſuper haſtas ſubiectas ſtantem, (prodigioſæ ceremoniæ) hæc uerba pronũtiare iuſſit Iane pater, Mars, Quirine, Bellona, Lares, Diui Nouenſiles, & indigetes Diui, quorum eſt poteſtas noſtri, hoſtiumq́, Dij manes: uos precor, ueneror, ueniam precor, uti Pop. Rom. Quiritium uim, uictoriamq́ proſperetis: hoſtesq́ P. R terrore formidine, ac morte afficiatis. Ego ſicut uerbis nuncupaui: ita pro republ. Quiritium, legiones, auxiliaq́ hoſtium mecum Dijs manibus deuoueo. Hæc ita præfatus, lictores ad collegam ire iuſſit, ac dicere ſe iam deuotum. Inde ipſe Gabino ritu cinctus, armatus in equum inſiluit, ſeq́ in medios hoſtes coniecit. Mox caſo Decio ita conſternatæ fuerunt Latinorum cohortes, ut fugam eam parte fecerint, in quam ſe immiſerat. Huius filius Decius contra Gallos profectus, bis eorum equitatum fudit. Inde Romanum ab hoſtibus armatis in eſſedis ſedentibus, equorum, & rotarum ſtrepitu inuectis territum fugam uertentur. Deſierant iam Galli inſequi Romanos, dederuntq́ illis reſpirandi ſpatium. Decius conſpi-
C catus ſuorum fugam ſiſti non poſſe, patris exemplum ſecutus, M. Liuium ſuprà relatum deuotionis carmen præfari iuſſit: & ſtatim eodem ritu cinctus, equum additis calcaribus, in Gallorum aciem egit, ubi telis undiq; petitus, concidit. Exercitu Roman. caſo duce, à fuga reuocato hoſtes extemplo terga uertere. De hac uictoria collega eius triumphauit. Exempla analogicũs conueniunt. Decij tradere uictoriam, & ſalutem exercitui. & ipſe optat eorum exemplo poſſe ſe tradere Pompeio uictoriam, & aſſerere libertatem Pop. Rom.

Gemina ſig.] Medium Pompeianæ, & Cæſarianæ acies configant. Me Barbara tela.] Germanos dicit, & Rheni accolas. quorum robore maximè conſtabat Cæſaris exercitus. Medius ex.] Vtrimq; traijciendus telorum nimbo. Hic redim. ſang. pop.] à cauſſa finali, ut ſuo ſanguine P. R. ſalus redimatur: & ſi uſpiam quid ſit admiſſum. id ſuo ſanguine expietur. Ad iuga.] Affectus concitat exclamatione in amentiam, & facilitatem P. R. ad ſeruitutem induendam. qua nihil prius odiſſe ſolent: & particula, cur, intendit affectus. Addit amplificationem, quod non coacti, ſed uolentes, ac lubentes opprimant ad recipiendam ſeruitutem & regni affectatorem partim adiuuent: cùm Pop. Roman. regni uocabulo, ac domini nihil ſemper fuiſſet odioſius, quod apud barbaros habitum fuerit honorifitum, & plauſibile. Me fruſtra.] Mirum in modum concitat affectum. geminatione particulæ, me, & pronominis demonſtratiui, hic: ut erat rigidus, & uehemens in dicendo. Inania iura.] ſine ui, & efficacia. quæ contemnuntur nunc, cùm arma inualeſcunt. Conſtat Catonem acrem caſtigatorem, ac cenſorem morum fuiſſe. ut iurarit aliquando ſe eum ambitus reum acturum, qui largitionibus Conſolatum peteret. Et cùm Cæſarem de lege agraria interpellaret, per lictorem in carcerem duci ab eo iuſſus fuerat: conniuente tamen Cæſare, Tribunorum iuſſu dimiſſus fuit.

Hic dabit, hic.] Rurſum geminatione particula hic, mouet pathos emphaticè. Morte ſua P. R. redimet pacem. Ita Vergil. de Auguſto. Hic uir, hic eſt tibi quem promitti ſæpius audis. Heſperijs gentibus uulti & P.R.] Italia Heſperia dicta fuit aliquando, ab Heſpero fratre Atlantis Itali, ut alio loco à nobis eſt memoratum.

Poſt me.] Ne extincta, qui uolet inuadat imperij, uel ſine bello, cùm eius rei nullus ſenſus ad me ſit peruenturus. Atroci uerbo. & inuidioſo utitur, regnare, cùm regni affectatores, Sp. Melium, Saturninum. & alios nonnullos, uel ex leuiuſcula ſuſpicione ad cædem rapere ſolerent. Quin pub. ſi.] Epilogus, quo hortatur Brutum, ut conſociatis animis & armis, auſpicia Senatus, & Pompeij ſequantur. Ea publica quaſi Pop. Rom uocat, cùm Cæſaris hoſtilia ſint. Nec ſi for.] Si uincat Pompeius. ſatis conſtat, quod is non uindicabit ſibi ius mundi, hoc eſt. principatum & perpetuam dictaturam, quam affectat Cæſar. Quamobrem, uel me quoq; ſub eo militante, Cæſarem uincat. Sibi ius p.] Si rerum potiatur, ſit earum ius penes P. R. non autem eam uictoriã ſibi uſurpet Pompeius, ut ſolus dominetur, & nos naſtra libertate ſpoliet.

—Sic fatur, acres
Iracum mouit ſtimulos iuuenisq́; calorem.
Excitat in nimios belli ciuilis amores
Interea Phœbo gelidas pellente tenebras
Pulſatæ ſonuere fores, quas ſancta relicto
Hortenſi mœrens irrupit Martia buſto,
Quondam uirgo thoris melioris iuncta mariti.
Mox ubi connubij pretium, mercesq́; ſoluta eſt,
Tertia iam ſoboles alios fœcunda penates
Impletura datur geminas è ſanguine matris
Permiſtura domos ſed poſtquam condidit urna
Supremos cineres miſerando concita uultu

Sic fatur.] Ad iſtum modũ Cato Brutum ad bellum accendit, qui neutrò alioqui diſcedere conſtituerat. Cato ad uirtutem natus fuit, C. Cæſaris æqualis: utriq; non ſolum ætas par, ſed eloquentia etiam, & magnitudo animi: ut item non diſpar gloria. Cæſar munificentia clarus habebatur: Cato paritate merũ, & uitæ integritate. Cæſaris clementia & manſuetudo famem, & magnũ nomẽ: Catoni ſeueritas, & uitæ ſanctimonia gloriã ebuit alias. Cæſar dãdo, ſubleuãdo, & ignoſcendo gloriam adipiſcebatur;

Effuſas laniata comas, concuſſaq́ue pectus
Verberibus crebris, cineriq́ue ingeſta ſepulchri.
Non aliter placitura uiro, ſic mœſta profatur.

Cato largitionem uituperando, nihil indulgēdo. In Cæſare profugium malorum: in Catone pernicies. Catonis conſtantia: Cæſaris facultas laudabatur. Cæſar tuabatur amicorum res: nihil cuiquam denegabat. Bellum ſemper aliquod magnū, & difficile, imperiumq́ue optabat, in quo uirtutis ſpecimen clareſceret. Cato contrà, modeſtiæ, ac ſeueritati addictus erat: cum ſtrennuo de uirtute: cum modeſto de pudore certabat: maluit eſſe, quàm uideri bonus. Quare, quanto minus gloriæ appetebat, tanto maior eum ſecuta fuit.

Interea] *A' temporis matutini periphraſtica deſcriptione, quo Martia Catonem rurſum adierit, hæc prius Catoni nupta fuerat, quo relicto ſuſceptis aliquot liberis, Q. Hortenſium Catonis amicum maritum accepit. Quo è rebus humanis ſublato, Cato eam reduxit. ſub initio belli ciuilis. Quæ res reprehenſione non caruit, quod pauperem dimiſiſſet, diuitem Hortenſij teſtamento reuocaſſet. Ex Catone trium liberorum mater fuit: grauida etiamnum Hortenſio tradebatur.* Irrupit.] *Hanc poëta fingit hoc loco ſua ſponte Catonem adiſſe, non accitum, & eruditè in Martiæ proſopographia immoratur.* A

Sepulto Hortēſio marito ſub initium Ciuilis belli. Meliorem maritū uocat. Catonē, cui prius nupta fuerat. Pectiſ.] *Quod porrò pretium, quāq́ue mercedem dicit, ipſe ſtatim reddit: ubi ex Catone tertiā prolem geſtaret, conceſſa ab eo fuit Hortenſio amico.* Alios penates.] *Domum Q. Hortenſio Oratoris, iam uterum gerens.* Geminas.] *Catonis, ex quo grauida dimiſſa fuerat, & Hortenſij, ad quem tranſijt.*

Sed poſt.] *Vbi ſepeliuit Hortenſium, mœſta ad Catonem priorem maritum reuerſa fuit. Deſcribit Martiam à lugubri habitu, & miſeranda facie, idq́ue ad mouendum Catonem rigidum, ac tetricū.* Cineres ing.] *Ipſa cineribus ſepulchri cōſparſa, ut ita lugubrē perſonā præ ſe ferret, ut eo ſpectaculo Catoni placeret. Hactenus de Martia Catonis Fuit aqua Martia, (ut hoc obiter addatur) antè Aufria dicta clariſſima omnium toto orbe aquarū, Romæ frigore, ſalubritateq́ue eximia. Hanc primus Ancus Martius in urbem ducere auſpicatus fuit, ac poſtea C.* B *Martius rex in prætura perfecit.*

Dum ſanguis inerat, dū uis materna, peregi
Iuſſa Cato, & geminos excepi fœta maritos
Viſceribus laſsis, partuq́ue exhauſta reuertor
Iam nulli tradenda uiro: da fœdera priſci
Illibata thori: da tantum nomen inane
Connubij, liceat tumulo ſcripſiſſe, Catonis
Martia. nec dubium longo quæratur in æuo,
Mutarim primas expulſa, an tradita, tædas.
a al. comiēt. Non me lętorum a ſociam, rebusq́ue ſecundis
Accipis, in curas uenio, partemq́ue laborum.
Da mihi caſtra ſequi, cur tuta in pace relinquar?
Et ſit ciuili propior Cornelia bello?

Dum ſanguis in.] *Oratio Martiæ, modeſtiæ, & matronalis uerecundiæ plena, petitoria eſt, ut recipiatur nūc rurſum à morte mariti Hortenſij in uxorē. Exordio, quod à narratione ducitur, capiat uerecundè, & modeſtè, beneuolentiā ab officio ſuo erga Catonem in priori matrimonio. Deinde, petit, & petitionem confirmat, poſtremo, quod ubijci poterat, id confutat ab exemplo.* Sanguis inerat] *ectaſis, hoc eſt, extenſio ſyllabæ, natura contractæ, cuiuſmodi figura poëtæ interdū, ſed parcè delectantur. Maro —— & uerſa puluis inſcribitur haſta.*

Geminos.] *Duos, quorum tu prior, poſterior fuit: à quo poſt ſecundum partum, ad Q. Hortenſium, uterum geſtans tranſijt.* Viſceribus laſs.] *iam effœta mulier, quæ per ætatem parere deſino.*

Da fœde.] *petitio. ut à Catone in matrimonium priſtinum unde exciderat, denuò recipiatur. Eſt autem id, quod petit honeſtum, maximè cùm addit, illibata fœdera, caſtum nempe, quæ non concubitus cauſſa eam rem petat.* Da nomen inane.] *extenuatio petitionis, ut facilitatem inferat, ut Catonis uxor dicatur ſolum.*

Inane nomen.] *Vxor Catonis dicar, ne uidear libidinis cauſſa reuerti.* Liceat tumulo.] *ab honeſto rurſum extenuat petitionem, ut mortuæ ſepulchro inſcribatur: Martia Catonis uxor hìc condita eſt.*

Expulſa, an tradita] *Iterum ab honeſto argumentatur, permagni referre apud poſteritatem, repulſa ne à Catone peruenerit ad Q. Hortenſium, an tradita ei ſit in matrimonium, quorum alterum turpitudo ſequeretur, alterum honeſtum. Si repulſa à Catone diceretur, nomen infame apud poſteros haberet. Quare ſi nunc à Catone recipiatur, eam labem & notam defugeret. Repudium Ignominioſum erat fœminæ honeſtæ. Apud Spartanos ex legibus Lycurgi, licebat cuique ſeniorum ex iuuentute aliquem procreationis cauſſa ad uxorem adducere, atq́ue ubi eam is ſuo ſemine impleſſet, ipſius ſenis eſſet fœtus. Neque probro dabatur, ſi quis huic, qui fœcundam haberet uxorem, ſuadere eſſet auſus, ut cum ea ſibi congredi liceret, ceu bono fertiliq́ue ſolo operaturo, idq́ue liberorum cauſſa.* C Tædas.] *ſignum pro, ſignato. intellectio: pro eo, quod eſt, mutarim'ne primas nuptias repudiata, an ex utriuſque conſenſu tradita amico Hortenſio.* Non me lętorū.] *Refutatio eius rei, quæ obijci poterat, quaſi petat recipi in participationem rerum ſecundarum Catonis, ſed ut comes ſit, & ſolacium in aduerſis.* Da mihi caſtra.] *A' iucundo Catonis, ut ſolatium ſim tibi, & ſubminiſtrem.* Cur tuta.] *Ne uidear abſente Catone otio uelle frui, ut ſibi bene eſſet.*

Cornelia.] *ab exemplo uxoris Pompeij Corneliæ. Erat hæc L. Scipionis filia, quæ antea P. Craſſo iuueni infeliciter nupta fuerat. Hanc Pompeius ſub initium belli in uxorem ductam poſt Iuliæ interitum, Mytilenen ablegarat, quam poſtea prælio uictus, cùm Ægyptum peteret, ad portum accerſitam, ſecum in Ciliciam abduxit, habuitq́ue comitem, uſq́ue ad infœlicem, & miſerabilem interitum. Ab exemplo maiori. Eſt autem breuis digreſſiuncula ab inſtituto argumento.*

Hæ flexere uirum uoces, & tempora quanquam
Sunt aliena thoris, iam fato in bella uocante,

Hę flexēre.] *Hæc uerba Martiæ mouerunt Catonem quãuis rigidum, licet id*

tempus

Fœdera ſola tamen, uanaq; carentia pompa
Iura placent, ſacriſq; Deos admittere teſtes.
Feſta coronato non pendent limine ſerta,
Infulaq; in geminos diſcurrit candida poſtes,
Legitimæq; faces: gradibuſq; accliuis eburnis
Stat thorus, & picto ueſtes diſcriminat auro,
Turritaq; premens frontem matrona corona,
a Translata b uetuit contingere limina planta.
Non timidum nuptæ leuiter tectura pudorem
Lutea demiſſos uelarunt flammea uultus,
Balteus haud fluxos gemmis aſtrinxit amictus,
Colla monile decens, humeriſq; hærentia primis
Suppara nudatos cingunt anguſta lacertos.
Sic erat, mœſti ſeruans lugubria cultus,
Quoq; modo natos, hoc eſt amplexa maritum
Obſita funerea celatur purpura lana:
Non ſoliti luſere ſales, nec more Sabino
Excepit triſtis comitia feſta maritus.
Pignora nulla domus, nulli coiere propinqui,
Iunguntur taciti, contentiq; auſpice Bruto.
Ille nec horrificam ſancto dimouit ab ore
Cæſariem, duroq; admiſit gaudia uultu.

A tempus contrahendo matrimonio parū fue rit aptum, & ad bellū ipſe fato quodam traheretur. Fœdera ſola tamē.] Matrimonij pignus, ac fides, idq; Dijs teſtibus ſolum. Hinc dilatat narratio nem à ceremonijs nuptialibus Romanorū id temporis, quarum nihil tum inter eos celebratum fuit. Harū enumeratione admirabili copia narrationē amplificat.

Vana pōpa] Græcè πομπὴ, apparatus, & proceſſio, ut uulgò B dicūt. Sacriſq; Deos.] Quibus teſtibus coniugij fides coibat.

Quos autem Deos inuocabant, Plutarchus in Problematis docet, ut etiam Micyllus hoc loco annotauit, neq; Sulpitius prætermiſit. πέντε, inquit Plutar. δέονται θεῶν τῶν γαμούντων αἰτοῦντες. Διὸς τελείου, καὶ Ἥρας τελείας, καὶ Ἀφροδίτης, καὶ Πειθοῦς, ἐπὶ πᾶσι δὲ Ἀρτέμιδος, ἣν ταῖς λοχείαις καὶ ταῖς ὠδῖσιν αἱ γυναῖκες ἐπικαλοῦνται. hoc eſt, quinq; Deos putabant in nuptijs inuocare. Iouem nuptiarum præſidem, Iunonem, Iuno nuptiarū præfecta, Venerem, Suadelam, & in primis Dianam quàm mulieres in puerperijs, & doloribus partus inuocabant. Græci Hymenæum, Latini poſt captam Sabinarum in nuptijs Thalaſsium, ſiue Thalaſsionem boni ominis gratia celebrabant. Feſto coronato.] Poſtes oſtiorum non fuerunt ſertis coronati, ut mos erat in nuptijs. Coronarum originem in ludis fuiſſe produnt. Inde uictores ludorum in publica lætitia corona conſpicui incedebant. Poſtea coronæ in conuiuia irrepſerunt. Quin & præcones ſacrorum certaminum, ubi uictoribus coro C nas clara uoce pronunciatis, impoſuiſſent, ante miſsionē ludorum, & ipſi coronabantur. In ſcenis quoq; actores, qui maximè placuiſſent, coronis donabantur. Ab his hiſtrionibus demanauit prouerbium. Ad corollas decertare. Atq; hinc militares coronæ ad poſtremum profectæ ſunt. Iam non ſolum ad nouas nuptas earum uſus translatus fuit, uerumetiam ut poſtes ædium, ac liminum coronarentur, inualuit. Sed initio corona non niſi Deo donabatur, teſte Plin. lib. 16. cap. 4. & ob id Homerus eam cœlo tantum, & prælio tribuit: ferunt'q; omnium primum liberum patrem eam ex hedera capiti ſuo impoſuiſſe. Poſtea Diuis ſacrificantes eandem ſibi uſurparunt. uictimis ſimul coronatis. Quin & mortuis coronæ imponebantur. Itaq; nulli poſtes, nulla ianua ex ueteri nuptiarum ritu ſertis ornabantur. Infulaq;] Infula propriè faſcia eſt in diadematis formam ita concinnata, ut utrinq; uittæ dependeant. Græci [illegible] uocant. Alij dicunt candida eſſe filamenta, quibus diuorum templa, & poſtes ædium in nuptijs exornabantur. Feſto ſacerdotum filamenta. Apud antiquos moris fuit, ut nouæ nuptæ, antiquam ſponſi domum ingrederentur, poſtes, & limina infu

lis adornarent, id quod poëta cum à Catone non fuiſſe factū canit. Sulpitius, ſtolam exponit, quæ à ſummo porta, in formam infulæ, à qua faſciæ dependent, in poſtes extendebatur. Addit etiam, & probat ſuperiorē expoſitionem. In geminos.] In duos poſtes infula extendebatur unde faſciola dependebāt. Plutarchus, ut rectè etiam Sulpitius annotat, hunc morem in nuptialibus cæremonijs fuiſſe tradit, ut qui introducerent ſponſam, pellem ſubſternerent. Geſtabat ipſa colū, & fuſum, ia nuamq; futuri mariti lana coronabat. Legitimæq;.] Illud ex ueteri Græcorū ritu erat, ut matres nubentiū faces tenerent in nuptijs, id quod δᾳδουχεῖν uocabant. Euripides in Phœniſsis, ἐγὼ δ' οὔτε σοι πυρὸς ἀνῆψα φῶς νόμιμον ἐν γάμοις, ὡς πρέπει ματέρι μακαρίᾳ. id eſt. Non equidem ego legitimas faces tibi accēdi in nuptijs, ut matrem beatā addecebat. Iuno in Argonautic. Apollonij Rhodij, dicit ſe [illegible] Thetidi beneuolentiæ cauſſa pertuliſſe, dum matris officio fungitur.

[illegible]

Adhæc à Plutarcho proditum eſt, nouas nuptas ignem & aquam attingere ueteres, uel, ut quidā, iuſſas fuiſſe. Pueri præterea tres, patrimi, matrimiq; comitabantur, quorū unus facē præferebat, è ſpina alba: reliqui duo ſponſam tenebant utrinq;. Spina nuptiarū facibus erat auſpicatiſsima, quod inde paſtores feciſſent, qui rapuerant Sabinas, teſte Plin. lib. 16. cap. 18. Super hæc, caput nubentis haſta comebatur, unde ea cælibaris dicta fuit. Nubentes, cum domum ingrederētur, ſolitæ habebāt poſtes inungere. Super iſta, fax nubenti præferebatur in nuptijs uel ad obſeruandā ueterem conſuetudinē, qua non niſi noctu ſponſus nouā nuptam domū ducebat: uel in honorē Cereris, quæ facem cum Proſerpinā quæreret, geſtaret. uel quod ſponſa cum ignem, & aquam cōmunicare uidebatur. Sunt enim duo ea elementa in uita maximè neceſſaria. Præterea, aliquando aqua aſpergebatur, ut caſta, & pura ad ſponſum iret. Colus compta cum fuſo nubenti ob id ſequebatur, quod cinondum eſſet. In pelle lanata ſedebat, uel quod ea res lanificij munus teſtaretur præſtaturam ipſam marito: uel quod antiquitus mortales pellibus induti incedebant. Cætera prætermitto, ne nimis longus ſim. Gradibuſq; accli.] hoc eſt, nec lectus ad ſplendorem inſtructus ſtabat, ut eburnis gradibus inſcenderetur. Sed nec ſtragulum, aut nuptiales ueſtes auro intextas, & auro acupicta uariabant ad decus, & ornamentum nuptiarum. Turritaq; pre.] Sed ne matrona quidem fuit, cui corona è more, turriculis perpolita, ſubſtricta eſſet, cui ius erat prohibere, ne pedibus limen contingeret.

Magnum

a al. Tralata
b al. uetat

Magnum nefas habebatur, & ſacrilegiũ propemodum in-ſtar, ſi noua nupta pedibus domus limen contigiſſet, propter numen Veſtæ, cui dicatum credebatur, ſed trāſportabatur. Lutea flam.] Flāmeum quidam uelamen nuptiale fuiſſe ſcribunt, quo nouæ nuptæ uultus obnubebatur. Vnde uerbũ nubere. Hinc à flāma, luteum flāmeum uocat: hoc eſt, coloris Lutei qui dilutior rutilus eſt, qualis eſt color auri. Plin. lib. 21. cap. 8. de ueſtium æmulatione. Lutei, inquit, uideo honorem antiquiſsimũ in nuptialibus flāmeis totum fœminis conceſſum. A flammeo, flammearij, qui flāmea cōficiunt. Vnde diminutiuũ flammeolum. Cæterum nubentium capita uel ob id flammeis uelabantur ut maritis ſe obnoxias perpetuo ſignificarent, uel pudoris gratia. Demiſſos uultus dixit, pro demiſſum uultum, numerũ pro numero: uerecundiā indicans. Balteus.] balteus cingulum militare propriè eſt ex corio, unde arma dependebant, quibus pugnabatur: ita dictus à bullis, quibus erat diſtinctus. Perſius.

——Sed lato balteus auro Protegit.—

Accipitur pro quocunq; cingulo etiam muliebri, ut hoc loco. Nullum cingulum conſtringebat ſinuoſam ac fluxam ueſtem: nullum monile ornabat collum. Suppara und.] Supparum, ſiue ſupparus, leuis, & anguſta togæ genus. Sed uariunt Grāmatici. alij ueſtem puellarem lineā, ſiue ſubuculā uocant. Alij linteum funerale, ad talos uſq; defluēs ſiue, ut Varro. quod ſuprà ſit. Erat et aliud ueli fœminici genus ſuppariũ. Cæterũ tota proſopographia Martiæ, conſtat deſcriptione maximè cultus abiecti, propter recentem adhuc luctũ propter mortē mariti. Non ſollel.] non iocis, non dicterijs, ut nuptijs fieri ſolebat, luſum fuit. Vt uita ſine ſale, non eſt uita, adeoq; eſt neceſſaria, ut ea nox tranſierit ad uoluptatem, & quicquid in omni genere gratum eſt, ſalem uocamus. Omnis quoq; uitæ lepos, hoc uocabulo continetur. Nec more Sabi.] More Feſcennino, ait Sulpitius. Feſcennini enim uerſus canebantur in nuptijs, ex urbe Feſcennina allati, quæ à Sabinis trahebat originem: ſiue ita dicti, quia faſcinationē putabantur arcere. Hæc Sulpitius. Sabinorum morem fuiſſe ſcribunt, maritum in nuptijs ſalibus, & iocis in ſponſam ludere. Sabini inter Latinos, & Vmbros ſiti ſunt: euagantesq; ad Samnitium montes. Sabinos dictos credunt, à Deorum cultu, quaſi Sebinos, σέβειν. colere eſt. Alij, ut Cato, à Sabino rege, filio Sangi cuiuſdam gentilis dini, qui à quibuſdam Fiſtius fuerit uocatus. Silius Italicus libro octauo, Sabinos, author eſt, à Sabo quodam dictos. Plin. Sabinos Apennini iugis utrinque cunctos tradit. Strabo eos anguſtum agrum colere in longitudinem exporrectum, à Tyberi, uſq; ad Nomentum, M. ſtad. uſque ad Veſtinos. Cæterum Sabinarum mulierum pudicitia ueteribus celebrata fuit. Horat. A

"Quod ſi pudica mulier in partem iuuet Deorum,
"Atq; dulces liberos, Sabina qualis. Martialis. B
"Caſta, nec antiquis cedens Leuina Sabinis.

Sabini in uniuerſum omnes frugalitate commendati fuerunt: nec minus triſti, ac tetrica diſciplina.

Pignora nul] Et qui nuptias decorare ſolent, liberi, ac propinqui nulli conuenerunt. Iunguntur] ſine ſolennibus ullis nuptiarum ceremonijs, præſente ſolo Bruto quaſi paranympho. Ille nec.] tranſit ad rigidos Catonis mores. Deſcribit eum ab inculto capillitio, duro aſpectu & irriſibile uultu, ut ita factum eum, non autem fictum agnoſcat.

(Vt primum.] Parētheſis temporis, quo barbam Cato, & capillitiũ nutrire cœpit Cato, & deplorare calamitatem P. R. atq; totius Imp. uaſtitatē. Vni quip.] ætiologia, quare capillitiũ, & Barbam tum demũ cœpit nutrire, quod uni rei ſolum uacaret ſine odio, quod nihil aliud, quàm lugebat miſeriam generis humani. Nec fœdera.] à nuptialibus ceremonijs trāſit ad proſopographiam Catonis de quo nos ſuprà ſatis multa diximus.

a al. Studijsq; odijsq;.

(Vt primum tolli ferialia uiderat arma
Intonſus rigidam in frontem deſcendere canos
Paſſus erat, mœſtamq; genis increſcere barbam,
Vni quippe uacar, a ſtudijs, odijsq; carenti,
Humanum lugere genus.) nec fœdera priſci
Sunt tentata tori: iuſto quoq; robur amori.
Reſtitit. hi mores, hæc duri immota Catonis
Secta fuit, ſeruare modum, finemq; tenere,
Naturamq; ſequi, patriæq; impendere uitam:
Nec ſibi, ſed toti genitum ſe credere mundo.
Huic epulæ, uiciſſe famem, magniq; penates
Submouiſſe hyemem tecto, pretioſaq; ueſtis
Hirtam membra ſuper Romani more Quiritis.
Induxiſſe togam. Venerisq; huic maximus uſus,
Progenies: urbi pater eſt: urbiq; maritus:
Iuſtitiæ cultor: rigidi ſeruator honeſti,
In commune bonus, nulloſq; Catonis in actus
Subrepſit, partemq; tulit ſibi nata uoluptas.

quando carmini luſitur.

"Viuere uis rectè ſanctiſq; animoſa iuuentus,
"Diſce intra rerum certos conſiſtere fines.
"Hoc quicquid ſuperat uirtutis imagine fallit. C

Et Flaccus.

"Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines,
"Quos ultra, citràque nequit conſiſtere rectum.

Primum à conſtantia priſtinæ ſeueritatis. Inde eum deſcribit, ab amore legitimo erga coniugem, quaſi poſtliminio receptam quidem, ſed qui fœdera cōiugalia per ea turbata tempora uxori præſtare uoluerit: adeò ab honeſta Venere temperabat. Hi mores.] Deſcribit Catonem pluribus, à ſtudio, ſecta, aſſertione, & doctrina Stoica, quam non ſolum uerbis profitebatur, ſed etiā uitæ ſanctitate & moribus exprimebat, quemadmodum paulò antē ex Cice retulimus. Seruare mo] Conſiſtere intra mediocritatem, & fines non excidere. Sunt autem fines uitioſi, ut nos aliquando carmini luſimus.

Hinc illud Pythagoræ, uel (ut Ariſtoteles exiſtimat.) Biantis: uel (ut nonnulli) Thaletis, quibuſdam, Solonis, μηδὲν ἄγαν: ne quid nimis: quo dicto monemur, ne immoderatis affectibus, aut nimia uehementia peccemus. Nimium amare, aut nimium odiſſe: nimis durum & aſperum, aut nimis lenem eſſe, ac facilem, uitioſum ducitur. Sunt qui hanc ſententiam ad Homerum referant. ἀμείνω δ' αἴσιμα πάντα. Heſiodi ſententia eſt, καιρὸς δ' ἐπὶ πᾶσιν ἄριστος, hoc eſt, modus in re eſt optimus omni. Pind. σοφοὶ δὲ καὶ τὸ μηδὲν ἄγαν ἔπος αἴνησαν περισσῶς, hoc eſt, Sapiētes illud uerbũ, ne quid nimis, ſupra

modum

A modum laudarût Apud Phocylidem, item & Theognide aliquoties repetitur, πάντων μέτρον ἄριστον. id eſt. Modus omnium rerum optimus.

Finemq; te.] Sulpitius exponit. Intelligere ſiue proſpicere rerum finem. Poſſumus etiam referre ad fines bonorum, & malorum, de quibus Philoſophorum ſectæ digladiabantur. Naturamq; ſe.] hoc eſt, conuenienter naturæ uiuere, ut Cicero ait, qua duce errare non poſſumus. Horat.

Viuere naturæ ſi conuenienter oportet.

Quod quidem nihil aliud eſt, quàm obtemperare rationi. Oraculi loco cuiq; eſſe debet, quicquid dictat in pectore ratio. Atq; id ſibi uult Adagium, quod inter ſeptem Græciæ ſapientum oracula celebratur. ἕπου θεῷ ſequere Deum. Cui ſuffragatur uerſus Græcis celebratiſſimus.

ὁ νοῦς γὰρ ἡμῶν ἐστιν ἐν ἑκάστῳ θεός. id eſt,
Ineſt enim ſuus cuiq; animus Deus.

Menander apud Plutarchum.

ὁ νοῦς γὰρ ἡμῶν ὁ θεός. id eſt,
B Animus enim noſter Deus eſt.

Cicero de Finibus Tertio Quæq; ſunt, inquit, uetera præcepta ſapientum: qui iubent tempori parere, & ſequi Deum, & ſe noſcere, & nihil nimis. Patriæq; ni.] Pro patria pugnare, & mori. Atque ita exiſtimare, ſe. nō non ſibi uni natum ſed partem ſuis amicos partem patriam ſibi uindicare: adeò q; omnibus mortalibus ſe genitum. Huic epulæ. Rectè Sulpit. Laudat Catonem à temperantia, & frugalitate Pro delicijs habuit amne id, quod famem pellebat: pro luculentis ædibus tectū, quamuis modicum ac tenue, ſub quo aduerſus cœli iniurias latitaret. Splendidum ſatis ducebat amictum, penulā uillóſam, & hirtam contra frigus, & aëris inclementiā De toga alibi dicemus De Catonis frugalitate, alibi dictū eſt.

Romani mo.] è more ueterum Quiritiū Ro. qui hirſuta toga contenti, omnem luxū aſpernabantur. Quirites ciues Rom. à Curibus Sabinorum appellati ſunt à Romulo: ut aliquid Sabinis in urbē receptis donaretur: ſicut monumentum pugnæ fuit ubi primū è profunda paludi Curtius, equus in uado ſtatutus, & Curtius lacus appellatus.

Veneris.] Sobolis procreandæ cauſſa Veneri operam dabat: eumq; finem in matrimonio ſpectabat.

Vrbi pater.] Haud ſecus, quàm pater liberos, maritus uxorem, ac rem familiarem, ipſe curam reipbl. gerebat. à fide, & ſtudio erga rempub Iuſtitiæ cult.] e ſingulari eius iuſticia, & æquitate, à qua neminem diſcedere ſinebat. Honeſti.] Id honeſtum ducebat, quod eum maximè laudabilem reddidit, qui id conſequutus eſſet. Quicquid honeſtum, id ſolum bonum eſſe. Inuicem quicquid bonum, idem eſſe honeſtum. Proinde honeſtum & bonum tantundem eſſe. Hinc uoluptatem ut non bonum repudiabat. In commune.] Publicè bonus eſſe, quàm audire malebat, & omnibus benefacere. Subrepſit uolup.] Voluptatem enim Stoicorum doctrinam, fœdā habuit: & quicquid fœdum exiſteret, id non eſſe bonum. Voluptas geſtiens eſt, præter modum elata lætitia, idq; opinione tantum præſentis alicuius magni boni. Summa Epicureæ philoſophiæ erat, eum eſſet beatum, qui præſentibus uoluptatibus frueretur. Cato ex Stoicorum ſententia tenebat, repudiata uoluptate in omnibus actibus ſuis, nihil eſſe bonum niſi honeſtum. Contrà, Epicurus aſſerebat, nihil bonum eſſe, niſi uoluptatem.

Interea tre.] A lōgo excurſu tandem poëta ad hiſtoriam redit. Pompeius enim, accepto Cæſaris ad urbem aduentu, cū ſex legionibus, quatuor ueteranis, & duabus,

Interea trepido diſcedens agmine Magnus
Mœnia Dardanij tenuit Campana coloni
Hæc placuit belli ſedes, hinc ſumma a[a] mouenti
Hoſtis in occurſum ſparſas extendere partes
Vmbroſis mediam, quā collibus Apenninus
Erigit Italiam, nullo quā uertice tellus
Altus intumuit, propiusq; acceſſit Olympo.

[a] al. mouēti

Hinc ſum mou.] E Capua placuit explicatæ copijs primum occurrere Cæſari. Quin copioſius, & aliqd lectu dignū de Capua adijciamus, quod errorem non leuē ſcri-

C nouo delectu conſcriptis, Capuam fuit profectus. qud paulò poſt. ſucceſſu Cæſaris, nuncijs alijs ſuper alias Romam delatis. Conſules cum magna parte Senatus, illum ſecuti ſunt, & imperium detulerūt. Mœnia camp.] Capuam, quam à Capy Troiani ſanguinis, authores ſcriptum reliquerunt. ἀπὸ τοῦ κάπυος, τοῦ τρωικοῦ. Stephano: uel ab nobili campo, Plinio, Lucanus hoc ipſum quoq; hic teſtatur Et Maro. Et Capys, hinc nomen Campanæ ducitur Liuius. Capuam ante Vulturnum dictam urbem fuiſſe ſcribit, libro 4. ab urbe cōdita, ac uerìſimilius eſſe, à campeſtri planicie ita appellatam. Vulturnum, inquit, Hetruſcorum urbem. quæ nūc Capua eſt. ab Samnitibus captam, Capuamq; ab eorum Duce Capy. uel, quod. propius uero eſt, à Campeſtri agro appellatam. Sic Liuius. Vrbs opulentiſſima fuit temporibus ſecundi belli Pun. & maxima omnium, ſita agro uberrimo. ac mari propinqua, rerum minimè ſalubris fuit diſciplinæ militari propter uoluptatum omne genus illecebris. quibus Annibalis Pœni exercitus delinitus, corruptusq; fuit. Liui. libro tertio ſecundi belli Punici Inde Capuam flectit iter. inquit, luxuriantem longa fœlicitate, atque indulgentia fortunæ

ptoribus peperit, ob nominis ſimilitudinē. Capys octauus ab Aſcanio regnauit Albæ in Latio, quē Capuæ eius, quæ ſuper Vulturnum amnem ſita eſt conditorem fuiſſe memorant. Sed plures eius cōditionē comiti Aeneæ tribuūt. Liuius tamen Strabonē ſecutus aliā nominis rationē, ut oſtendimus tradit. Vulturnū initio dictā. Hetruſcorū, nō autē Albanorum oppidum fuiſſe Dionyſius Halicarnaſſeus ſcribit, uulgatam famā fuiſſe, Aeneæ filios, poſt eius caſum, Latinorū regnum inter ſe partitos fuiſſe: Aſcaniū Albā, & oppida nōnulla alia cōdidiſſe: Romā, Capuam, quā de proaui ſui nomine ita uocarat: & alterā, quam Anchiſten ab auo Anchiſæ appellatione donauit: tertiā, quā de patris ſui nomine, Aeneam urbē uocauit, quā poſtea Ianiculi nomine dixerūt: & ad ultimū Romam dixiſſe de ſuo nomine. Quod uerò ad Capuæ nomē, Tranquillus prodidit paucos antè menſes, quàm Cæſar Dictator in curia fuit interfectus. tabulā aneam in uetuſto monumēto circa Capuam fuiſſe inuentam, in quo ferebatur Capys eius urbis cōditor fuiſſe ſepultus, literis, uerbiſq; Græcis ita cōſcriptā, quādo oſſa Capyos detecta eſſent. tum demū fore, ut ab Iulo prognatus manu cōſanguineorū interficeretur. Quod ſi ita res habet, manifeſtè errauit Liuius cum Strabone;

bone, qui à campeſtri agro denominatam tradiderunt.

Apenninus.] ἀπέννιν☉ Sunt, qui Apœninos ſcribūt nos inter ultimæ notæ authores. Monſtrat eco digito Capua ſitum. Inter Varum amnem, & Tergeſtum, quicquid gemina mari & Alpibus cingitur, id totum Italiæ nomine appellatur. Mare, quod ab occaſu & meridie terras ſtringit iuxta Alpes, Ligaſticum, mox Tyrrhenū, ſimul & inferum uocatur. Quod uerò ab ortu in interiores terras Adriatici receſſus uſq; ad Venetos infunditur, ubi primum influit Ionium ac Superum mare appellatur. Atq; ita læua Italiæ frons, ſiue cornu malis appellare, Ionio clauditur: immiſiit aliquot ſinibus, quorum maximus Tarentinus appellatur. Quod uerò ad noſtrum inſtitutum, ab Alpibus Pœninis (ita à Pœnarum tranſitu dicitur Apenninus) haud longè ab Infero mari mons Apenninus exortus continenti dorſo primum in ortum uerſus, mox ubi amnem Rubiconem effudit, in Brumalem ortum flexus mediam Italiam continenti iugo diſſecat. Tandem ubi Tarentò propinquat, in duo cornua, ceu undas ſe explicat. Hinc mox Calabros ad Ionium amplectitur: inde Lucanorum arua ingreſſus uaſto promontorio in Tyrrhenum expatiatur: adeóq; perpetua fronte ad fretum uſque Siculum euagatur. Vt Alpes, ita & Apenninus maximos fundit amnes mirabili naturæ benignitate ultro citróq;. Neq; uerò ſolum ad hæc clariſſimis fontibus ſcatet, uerumetiam agros paſcuos reddit: & alicubi hi thermis, & fodinis mirum in modū ſalubres ſunt & benigni. Sic igitur Italiam Apenninus in duas ſecat p'agas unam ad occaſum, & meridiem: alteram in Septentrionem, & ortum. Ab Alpibus in Liguriā primò curſum tenet: deinde in Galliam Ciſalpinam, & agrum Picenum ab Hetruſcis, & Sabinis diuidit. Hinc in Apuliam, & Garganum montem quà procurrit, Marrucinorum, Pelignorū, & Ferentanorū regiones à Latio, & Campania ſeparat. Ad ultimū ex Gargo diuertit ad Leucopetram, Apuliā & Calabriam. Magnæq; Græciæ cardines: Picentes, Lucanos et Brutios. Autor τῶν ἐν τῷ γράψαντος, φασὶ ... inquit, τὰ ὄρη τῶν Λιγυστικῶν ... εἶναι ... ἀπὸ ... ἀνδρῶν τῶν ... τὸ διάμετρον. τῷ πάχοντι. τὰ δὲ ... ἐπιπεφυκε καὶ ἀπόκρημνα. id eſt, ferunt montes Liguria uſq; adeò ligna procera gignere, ut arbores reperiantur, quæ per diametrum reperiantur octonos pedes habere. Sunt enim montes ipſi ſuprà modum alti, & prærupti.

Silius Italicus.

Alpibus æquatum attollens caput Apenninus.

Dionyſius Afer

μέσσω δ' ἀμφοτέρων παραπέπταται αὐχένι δεινῷ,
πολυτελὲς, τὸν μέν τε μέσον ὄρ☉ ἄνδιχα τέμνει,
ὀρθὸν, ἄτ' ἐκ γαίης ἐληλαμένον, ἐκ ἂν ἐκεῖνο
ἴδοις ... ἐπαγείρετ' ...
ἐν δ' ἀπέννινον ... . ἐνδὲ βορειῆς
ἄκμιος ἀρχόμενον ... ἐπὶ πορθμίδα λήγει.
πολλὰ δέ οἱ φῦλ' ἀμφὶ, τάτοι ... ἀγείρονται.

Quos uerſus Rhemnius Grammaticus ita uertit.

Aſt ambas intra tellus iacet Auſonidarum.
Limite quam recto mediam ſecat Apenninus.
Qui montes incipiens Boreis ex Alpibus altis
In freta Sicaniæ porrectus terminat oras.
Hunc urbes circum, populi, genteſq; frequentant.
Quos breuiter retegam noſtro tibi carmine cunctos.

In tranſitu Apennini per altas niues, ac pruinam Annibal Pœnorum Dux alterum oculorum ex hyberna intemperie amiſit. Silius Itali. lib. 4.

Horrebat glacie ſaxa inter lubrica, ſummo
Piniferum cœlo miſcens caput Apenninus.
Condiderat nix alta trabes, & uertice celſo
Canus apex ſtricta ſurgebat ad aſtra pruina.
Ire iubet, prior extingue, labiq; uidetur
Gloria poſt Alpes, ſi ſletur montibus illis.
Scandunt prærupti nimboſa cacumina ſaxi.
Nec ſuperaſſe iugum finis, mulcetq; laborem,
Plana natant putriq; gelu, liquentibus undis,
Inuida limoſa reſtagnant arua palude.

Vmbroſis.] ob altiſſimas ſyluas, & arborū procerarū robora, de quibus paulò antè è Strabone à nobis dictum. Proinde umbroſos colles, ſyluoſas uocat. Nullo.] Amplificatio, cùm uelit mōtes ſupra modum altos ſignificare.

a al. coercēt.
b al. Tibernia
c al. Delmaſicis.
d al. ſparſit
e al. Sapis:
f al. primū.

Mons inter.] Per occaſionem Apēnini, qui Italiam mediā in longum interſecat, utriuſque lateris populos, ac flumina deſcribit, eo pacto dilatans narrationem. Ad dextram, inquit Mela, Capua à Thuſcis, & Roma quondam à paſtoribus condita. Deſcribit montem à ſitu inter duo maria, & fluminibus inde decurrentibus, & plurimum quidē ab iis, quæ ex læuis iugis orta in Adriaticum effunduntur. Enumerat maximè celebres ſcriptorib. amnes, omiſſis obſcuris, quib. præcipuè Italia abundat.

Mons inter geminas medius ſe porrigit undas
Inferni, ſuperiq; maris, colleſq; a cohercent,
Hinc b Tyrrhena uado frangentes æquora Piſæ,
Illinc c Dalmaticis obnoxia fluctibus Ancon.
Fontibus hic uaſtis immenſos concipit amnes.
Fluminaq; in gemini d ſpargit diuortia ponti,
In læuum cecidere Iarus, uelóxq; Metaurus,
Cruſtumiumq; rapax, iunctus e Iſapis Iſauro.
Sēnaq;, & Adriacas, qui uerberat Aufidus undas.
Quoq; magis nullum tellus ſe ſoluit in amnem
Eridanus, fractaſq; euoluit in æquora ſyluas,
Heſperiamq; exhaurit aquis. hunc fabula primū
Populeaq; fluuium ripas umbraſſe corona:
Cumq; diem f pronum tranſuerſo limite ducens
Succendit Phaëton flagrantibus æthera loris,
Gurgitibus raptis penitus tellure peruſta,
Hunc habuiſſe pares Phœbeis ignibus undas
Non minor hic Nilo. ſi non per plana iacentis
Aegypti Libycas Nilus ſtagnaret arenas.
Nō minor hic Iſtro, niſi quod dū permeat orbem
Iſter caſuros in quælibet æquora fontes.
Accipit, & Scythicas exit, non ſolus in undas.

Hinc Tyrrh.] Paulò antè oſtendimus, ab ab Alpibus incipere Italiam in altum excādere, unde perpetuo montis Apennini iugo ſe attollēs inter Adriaticū, & Tyrrhenū, ſiue Thuſcum pelagus, uel (ut hic uocatur) inter ſuperum & inferum mare excurrit, ſed aliquandiu ſolida. Vbi uerò diu ſatis Apēninus Italiā eſt peruagatus, in duo cornua abit in diuerſum, quorum altero Siculū mare, altero Ionium obtuetur. Interiora utrinq; alia atq;

A atq; aliæ gentes diuerſæ habitant. Siniſtra parte, quam poëta hoc loca primùm deſcribit, Carni, & Veneti colunt togatam Galliam. Inde Italici populi, Picentes, Ferentini, Dauni. Appuli. Calabri, Salentini. Piſæ.] Ad dexterum Apennini latus in Thuſcia urbs Piſæ, ubi Arnus fluuius decurrit in mare Liguſticum. Iuxta hunc fluuiũ Fluentini ſunt: qui hodie Florentini dicuntur. Intra Arnum, & Aeſarem omnes clariſſimæ urbs ſunt, Piſæ, & Luca, neutra maritima quidem, ſed Piſæ remotiores. Harũ conditio eſt Piſanorum Peloponaeſiacorũ, qui cum Neſtore militantes in reditu erroribus iactati fuerunt: & has Piſas condiderunt in ea Italiæ parte, ubi hodie ſitæ ſunt. Græci perinde ut quidam Latinorum, Piſam numero ſingulari efferunt. [Greek text illegible] Coërcent] Conſtringunt utrinq;. Illinc Dal.] Tranſilit in leuam Apennini partem. A' Pado Ferrariã, Rauennã, inde Ariminum ſtatim Anconam iter eſt in littore. Hic Piſaurum, Funeſtris colonia flumen Metaurus, cuius mox iniiciet mentionem, & Aeſis. Quoniam au-

B tem in angulo duorum promontoriorũ exaduerſa coëuntium inflexi cubiti forma Anco ſita eſt, à Græcis Ancona dicitur, à cubito, quaſi terminus inter Gallicas, & Italicas gentes. ἀγκὼν ulnæ cubiti. Sita eſt in Cumero promõtorio. Interius regio eſt longè fertiliſſima. Hodie Marchia Anconitana appellatur. Ipſa Ancon duabus maximè rebus nobilis eſt, arce. & portu memorabili, qui inter mũdi miracula numerari poteſt. Strabo lib. 5. author eſt, in ora Galliæ Ciſalpinæ Anconam conditam à Syracuſanis, tyrannidem Dionyſij fugientibus, in promontorio portum amplectẽte, præter alias urbes. Dalmati ſiue] Hadriaticis: ſumpto epitheto ab ora aduerſa littoris Illyrici, circa quam Dalmatia eſt. Dalmatia, ſiue Delmatia, Pannoniæ pars eſt quæ ad Adriaticum ſpectat mare. A' Liſſa oppido matrimonio Macedoniæ proximo decurſu littoris ad Scardonem uſque protenditur. A' Septentrione Liburnia terminatur: ab ortu, iiſdem mõtium iugis, quibus à Saui, & Danubij confluentia Mœſia clauditur, populoſa regio, & frequentibus oppidis habitata. Sed florentioribus urbibus quondam culta fuit, antequã

C ab Auguſto Cæſare uaſtata foret. Deinde plura oppida à Gothis euerſa ſunt. Demq; in totum Turcorum incurſionibus afflicta nuper eſt. Oppida, Epidaurus, Scardona Illyricorum campeſtribus proxima: ibi Stridon oppidum. D. Hieronymi patria. Magna Dalmatiæ pars Venetorũ ditionis. E' Dalmatia Diocletianus Cæſar oriundus fuit. In Dalmatiæ ora ſpecus eſt uaſto hiatu, in præceps profundus: in quem deiecto leui pondere, quamuis tranquillo cœlo, turbinis ſimilis erumpit procella: Senta locus uocatur. Obnoxia.] obſtricta, quod fluctib. undis uenientibus pulſetur, & infeſtetur. Hic Appenninus, de quo loquimur. Pontibus] Digreditur in deſcriptionem quorundam amnium celebrium, & fabuloſas quaſdam narrationes. In primis eorum, qui ab ea parte ex Apennino deuoluti, uel alijs fluminibus miſcentur, uel in Adriaticum ſe exonerant. In uniuerſum, inquit, Apenninus, utrinq; in utrumq; mare per uarios, & longos anfractus uiarum effundit amnes claros: inde ordine celebriores enumerat aliquot. Diuortia.] In diuerticula ſuperi, inferiq; maris, quod longis anfractibus, & mæandris diuertant, priuſq; maria ingrediantur. In leuum.] quà ſuperum mare ſpectat, nempe Adriaticum. Metauro.] Amnis Vmbriæ, interioris Marchiani Anconitanæ. Etenim ab Ancone Gallica ora incipit, quæ Togata appellatur: quem tractum Siculi, & Liburni aliquando tenuêre, quos Vmbri poſtea expulerunt. In ora Aeſis fluuius decurrit, & Metaurus tortuoſus, & flexus cũ errore uoluens: quantò longius à mari abſcedit, tantò ripis altioribus coërcetur. Ad hunc Metaurum fluuium. Liuius, & Nero Caeſ magno prælio, & clade egregiè Cannenſi æquata Haſdrubalem uicerunt. Eſt & Metaurum oppidum in Brutijs. Cruſtumiumq;] Cruſtumium in octaua regione Italiæ ex Apennino funditur. Terminatur enim illa Arimino, Pado, & Apennino: in cuius ora fluuius Cruſtumium eſt: Ariminum colonia cum amnibus Arimino, & Apruſa. Hinc Cruſtumias ager dictus. Iſapis.] Alij legunt, Sapis, quæ lectio emẽdatior eſt Fluuius hic Rubico, inquit Plinius, quondam finis Italiæ. Ab eo Sapis, & Vitis, & Anemo. Sabinorum oppidum Rauenna, ſũ amne Beſede: ab Ancone C II M paſſ. Iſauro.] Iſaurus Flamminiæ fluuius eſt alioqui in Adriaticum influens etiam. Cæterum Iſauria regio eſt Ciliciæ indiſcretis penè finibus inſerta, à quibus bella ſuperatis P. Seruilius Iſaurici cognomen fuit conſecutus. Senaiq;] A' quo flumine Senogallia, & Sena urbs ad Adriaticum, quanquã & alia Sena eſt in Latio, paucis miliaribus à Roma, denominatur. Sed flumen illud medium eſt inter Sapim. & Aufidum. Aufidus] Hic ex Hirpinis oritur, & Canuſium præterfluit, ubi Cannæ ſunt, ingenti Romanorum clade memorabiles, qua ut Florus ſcribit, Aufidus aliquandiu cruentus fuit, cum Annibal duos maximos exercitus Romanorum cecidiſſet. & duos annularium medios inter equitũ cadauera collectos Carthaginem miſiſſet. Silius Ital lib 10.

Sanguineus tumidis in campos Aufidus undis
Eiectat redditq; furens ſua corpora ripis.

Quoq; mag.] tranſit ad Padum, in cuius deſcriptione immoratur, nactus de eo fabulandi materiam, qui pręcipuos eſt. Eridanus Padus eſt. Is iugis Pennini ortus, ſiue (ut Pomponius ait) imis radicibus Veſuli mõtis, per mediam Togatam deſcendens, Adriaticum ingreditur. Nullus ferè amnis eſt, qui breuiori curſu maiorem aquarum uim colligat. Non enim amnes ſolum Apenninos Alpinoſq; nauigabiles capit, ſed lacus etiam immenſos in eum ſe exonerantes, 50 flumina in Adriaticum effundit. Et ſi Straboni credendum eſt, omnium totius Europæ amnium longè maximus eſt, circa oſtia, præter Danubium. Idem tradit Padum ex Alpibus fluere, ut Rhenum, & Danubium, & Rhodanum, Geogra. 4. Eridanus.] Idem, qui Padus. Hinc captat fabulandi materiam, ad delectandam narrationem. Populea] Phaëton Solis, & Clymenes filius ubi patris currum conſcendit, & per imperitiam à terra altius ageret, timore pariter, & uertigine turbatus, è curru in Padum excuſſus fuit in præceps: & à Ioue fulmine percuſſus interijt. Et quia omnia tum ardebant, ad reſtinguendum incendium omnes amnes immiſſi dicuntur, extinctis omnibus mortalibus, extra Pyrrhã, & Deucalionem. Phaëtontis ſorores, cùm fratris caſum mœrore contabeſcentes lugerent, in populos in ripa trãſformatæ fuerunt: & lacrymæ in electrum induruerunt: Heliadeſq; illæ ſunt appellatæ. Nomina earum hæc fuerunt. Merope, Helie, Aegle, Petre, Phœbe, Chare Dioſippe. Cygnus Liguria rex propinquis Phaëtontis, dum &

ipſe luget, in auem eiuſdem nominis mutatus fuit. Heſiodus canit Eridanum inter ſidera collocatum fuiſſe ob id, quod in eo Phaëton ſubmerſus interiſſet, ſitus eſt ſubter cetum, ad quem ſiniſter Orionis pes extenditur. Alij contendunt, non Eridanum ſed Nilum eſſe quod à meridiana plaga eius curſus oriri uideatur. Septendecim ſtellis conſtat maximè: ſub quo ſtella Canopus, ſiue Ptolemaeon fulget. Aratus in Phaenomenis, hoc ſidus λείψανον ἠριδανοῖο, πολυκλαύτου ποταμοῖο *uocat. id eſt, Reliquias Eridani luctuoſi amnis. Fabulam hiſtoricus quidam ita interpretatur. Phaëtontem quidem Sole patre prognatum, ſed cùm currum incautius, atque imperitius ageret, in* Padum *excuſſum, hauſtumq́ fuiſſe. Circa hunc amnem eſſe arbores, electum gignentes. Hinc finxiſſe poëtas, ſorores uerſas in populos, & lachrymas in electrum.* Plutarchus *φαινομένων. Igneus globum è terra in* Celtica *erupiſſe, & lapſum in Eridanum, atque ibi extinctum ſcribit.* Tranſuerſo lim.] *non recto curſu, ac uia.* Non minor hic Nilo.] *Per collatationem* Padi *amplitudinem eleuat Nilus inter Aſiam & Africam terminus eſt & collimitium duarũ partium terrae: Lapſus ex Aethiopia mediam Aegyptũ peruagatur, omnium fluminum in mediterraneum excurrentium maximus. Septem oſtijs magnis effunditur, praeter obſcura aliquot, & ea perexigua: quorum extrema* Canopicum, *&* Peluſiacum, CLXX. *millium paſſuum interuallo diſtant. Quod terrarum medium eſt, frequentiſſimè habitatur, & fertiliſſimum eſt.* Vbi *ſe diuidere, ac dextra, laeuaq́ digredi incipit, triquetram formam repraeſentat: & ob id ueteribus ea inſula.* Δ. Delta *appellata fuit. & inferior Aegyptus uocata. Aliquando eam non fuiſſe conſtat, ſed ſtagnantis Nili deuecta limo ſubſidente, poſt Homeri tempora nata exiſtimatur. Hinc dictum eſt à* Seneca, *Aegyptum non tam terrarum fertilitatem, quàm ipſas terras Nilo debere. Aeſtiuis menſibus creſcit Nilus ſole Cancrum ingreſſo, &* Luna noua. *Statim poſt illud* Solſtitium; Cancrum Sole *tranſeunte modicè, amplius inde ſupra modum, tendente ad* Leonem *Vbi uerò ad Virginem peruentum eſt, paulatim reſidet, & quidem ijs modis, quibus accreuit: & centeſimo die, ex quo creſcere coepit, in* Libra *intra ripas ſuas cohercetur. Amne iam in ripas ſuas reuocato, id quod circa finem* Librae *contingit, ſatio paratur, quae menſe* Nouembri *finitur.* Meſſis *tempus in* Maium *incidit, quare à* Seneca *dictum eſt, quantum creſcit Nilus, tantum ſpei in annum eſt Nec computatio fallit agricolam, adeò ad menſuram fluminis reſpondet, quam fertilitatem facit Nilus. In arenoſo, & ſitienti ſola & aquam inducit, & terram. Nam cùm turbulentus fluat, omnem in ſiccis, & hiantibus locis faecem relinquit: & quicquid pingue ſecum tulit, arentibus locis illinit. Iuuatq́ agros duabus ex cauſis, & quod inundat, & quod oblimet. Quicquid non adijt, ſterile, & ſqualidum iacet Si creuit ultrà quàm natura poſtulat, nocuit. Mira natura fluminis, quod cùm caeteri amnes abluant terras, & euiſcerent, Nilus tanta caeteris maior, nihil ledit, nec abradit, ut contrà adijciat uires, minimumq́ in eo ſit, quod ſolum temperet. Illato enim limo, arinas ſaturat. Debet illi Aegyptus non tantum terrarum fertilitatẽ, ſed ipſas fruges. Illa facies pulcherrima eſt, cùm iam ſe in agros ingeſſit, latent campi, opertaq́ ſunt ualles.* Oppida *inſularum modo extant: nullum mediterraneis, niſi per nauigiam commercium. Maior eſt laetitia gentibus, cùm minus terrarum ſuarum uident Hactenus* Seneca. *Incrementi huius cauſſa refertur, quod ſoluta magnis aeſtibus niues, ex altiſſimis Aethiopiae iugis, longius, quàm ut intra ripas conſtringantur, deſcendant.* A

Conſtat experimento, Atlantem, qui Aethiopiam ab exteriori Africa dirimit, etiam aeſtiuis diebus, circa immania ſua iuga niuoſum eſſe, Et Plinius quoque author eſt, obſeruatum, ut niues in Mauritania imbres'ue ſatiauerint, ita parciorem, aut uberiorem Nilum defluere. Et ſi diligenter obſeruemus, taurum montem ab Oceano occiduo aſſurgentem, inquit Vadianus perpetuo procurſu, nunc in Auſtrum nunc in Boream abruentem uniuerſam Africam diſterminare: alicubi ultra parallelum Cancri ſolſtitialem meridiem uerſus egreſſum, ueriſimillimum uidebitur, tantum niuium diſſolui poſſe, cùm ad eum parallelum Sol approximat, & rectis radijs latera etiam Borealis colliquat. B *Ioannes Tzetzes, Chil* 10 *de Nili oſtijs.*

> νεῖλος αἰγύπτου ποταμος ἑπτάστομος τυγχάνει, "
> καὶ γῆν τοῖς πελαγίσμασιν ἄρδων ἐκείνην πᾶσαν, "
> οὕτω ποιεῖ τε καὶ πίονα, καὶ καρποφορωτάτην. *id eſt,* "
> *Nilus Aegypti fluuius ſeptem oſtijs fluens,* "
> *Omni terram rigat ſuis fluctibus,* "
> *Atq́ ita reddit eam frugiferam & fertiliſſimam.* "

Nilus ab Aethiopibus, Siris, & Aſtapus uocatur, quod eorum lingua aquam ſignat, è tenebris profluentem Circa Meroën Aſtaboris, id eſt, ramus aquae proficiſcentis è tenebris dicitur. Deinde, ubi Nilus ſuas aquas collegerit, à quibuſdam Gyriſanes, à nonnullis Triton appellatur. Iſtro.] *Danubia. Quo nomine à fontibus Abnobae montis, uſque ad cataractas nuncupatur. Sed de eo alibi ſatis annotauimus.* In quo alibet.] *Acceptis ſexaginta fluminibus ingens fit tantum Nilo minor, ſed totidem quot ille oſtijs, ſed tribus tenuibus, reliquis nauigabilib. in Pontum erumpit. Sunt, qui ſex meatibus effundi ſcribant De quo Plin paſſim lib 4. cap.* 12. *Et quia duobus nominib. uocatur, binominis ab Ouid. & Papinio dicitur.* Et Scythi. undas.] *In Pontum, qui utrinq́ ab ortu Aſiaticam, ab Occaſu, & Septentrione, Europeam Scythiã abluat.* C *Porro Scythiam dictã credunt, à Scytha Herculis filio. Eſt Scythia ab Europa, cuius partem circa Tanaim perſcribit, ad Aquilonem, & ortum uſq́, ad incognitam terram, quàm longiſſimè porrecta. Hinc Ponto, & Aſia inde Rhiphaeis montibus ab* b *numeris inſeria Mox longè lateq́ ad ortum euagata, innumeras genter, parum ſinibus notis complectitur Et Scythae de uetuſtatis laude cum Aegyptijs, & alijs gentibus certarunt aliquando, de qua re non eſt huius inſtituti commentari. in praeſenti.. quod in Nilo ad taedium uſque fortaſſe operoſi fuerimus. Quare nunc ad Liguſticum mare à ſupero deinceps emigremus.*

a Dexteriora petens montis decliuia Tybrim
Vnda facit, Rutubamq́ cauum: delabitur inde
Vulturnusq́ celer, nocturnaeq́ editor aurae
Sarnus, & umbroſae Liris per regna Maricae,
Veſtinis impulſus aquis, radensq́ b Salerni

a al. Exteriora — b al. Falerni

Dexteriora.] *Laeuo, hoc eſt, ſuperioris maris tractu relicto, tranſcẽdit Apenninũ, expatiaturq́ in deſcriptione eorum fluminũ, quae à dextra parte in Liguſticum mare ſiue Tyrrhenum, quod inferũ appellant, influũt.* Tybrim.]

Culta Siler, nullasq; uado qui Macra moratus
Alnos, uicinæ percurrit in æquora Lunæ:
Longior educto quà ſurgit in aëra dorſo
Gallica rura uidet, deuexasq; aſpicit Alpes.

A Tybrim.] *Tybris ini tio dictus fuit Albu la, nomen mutauit ca ſus. Tybernus enim Albanorũ rex in tra iectu amnis in eo merſus periit. Defluit è montibus Apen ninis: multisq; inde in ipſo curſu paulatim fluminibus au ctus, tandem in uaſtum alueum excurrit, ac per Tyrrhe næ partem fluens, diuertit per Vmbriam, in Sabinos, & Latinos, ubi Roma eſt, uſq; ad oram maritimam ubi ma re Tyrrhenum intrat Dionyſ. Afer.*

ναίει δὲ ἐνὶ μέσατον ἰθὺς ἀγανῶν ἔθνεα Λατίνων
γαῖαν ναιετάουσιν ἐπήρατον. ἧς διὰ μέσσης
Θύβρις ἑλισσόμενος καθαρὸν ῥόον εἰς ἅλα βάλλει
Θύβρις ἐϋρρείτης ποταμῶν βασιλεύτατος ἄλλων.
Θύβρις, ὃς ἱμερτὴν ἀποτέμνεται ἄνδιχα ῥώμην,
ῥώμην τιμήεσσαν ἐμῶν μέγαν οἶκον ἀνάκτων.
μητέρα πασάων πολίων, ἀφνειὸν ἔδεθλον. id eſt, interprete Rhemnio Grammatico.

Hos prope ſunt omni ſuperante laude Latini,
Quorum per terram diſcurrit in æquora Tybris.
B *Regius, magno dirimit qui gurgite Romam,*
Romam, quæ genetrix regum dominatur in orbem.

Sunt qui credant, Tybrim ita appellatum à flumine, ſiue foſſa quadam circa Syracuſas, unde profecti coloni ſe des poſuêre circa Albulam in Latio, & nomen flumini dedere. Verg. à rege Thuſcorum ita dictum exiſtimauit. Rutubaniſq;.] *Liguriæ amnis eſt.* Volturnus.] *In Sam nis oriens tanto impetu per Campaniam labitur ut ſaxa ſecum deferat, antequam Capuam alluit illic & oppidũ Vulturnum: quare rectè eum celerem uo: at poëta Ibi fer tiliſsimus Campaniæ ager eſt In littore ſitum eſt uetuſtũ oppidum Cumæ ibi Capua eſt illa, quæ Annibalẽ uictorẽ fatigatum luxu, & otio perdidit, quo Lucanus Pom peium, & bonam partem Senatus fugiſſe nunc memorat.* Sarnus.] *Sarnus agrum Nucerinum alluit. Ipſa Nuce ria IX. M paſſ. à mari recedit. Per Lucanos qui amœniſ ſimos ſaltus occupant, Silarus fluit Max Picentini popu li, per quos Sarnus decurrit, & in amœniſsimi ſinus re ceſſu ſita urbs, quondam Parthenope à tumulo Sirenis, nunc Neapolis ab Auguſto primum appellata. Labitur in Campania Sarnus, iuxta oppidum in Sarni montis ra*
C *dicibus ſitum. Primum magno cum fremitu præcipita tur, mox in ampliſsimas paludes exit, quæ tetras, ac peſti lentes nebulas exhalant. Tandem coactis rupibus Ve ſuuium montem radit, & in Tyrrhenum modico curſu effunditur. Verg. Aeneid. 7.*

—Lati iam tum ditione premebat
Sarraſtes populos, & quæ rigat æquora Sarnus

A' Sarno, Sarraſtes incolæ nomen habent, ut quibuſdam placet. Sarnum concitatorem nocturnæ auræ nominat, ob graues nebulas, quas expirat. Aiunt quidam miraculi quiddã huic amni accidere, ut quicquid in eum decidat, paulatim in ſaxum indureſcere. Lyris.] *ſiue Liris. (nam utroque modo ſcribitur) Vltra Capuam amnis eſt, oriens non procul à Sora. Latinorum tractum à Campanis di ſterminat: & per Minturnarũ ruinas in Caietanũ ſinum euoluitur, haud procul etiam à Formijs: deinde occurrit Oſtia, ſupra quã Roma eſt. Olim fuit Liris recentis La tij confinium Caruleus, ſiue Glaucus dictus: mox Liris: hodie Garialianus, ſiue Garilianus uocatur. Ad hunc amnem Annibal interciſum pontẽ à Fregellanis, moratis itineris cauſſa inue nit.* Per reg. Mar.] *Maricæ nymphæ tem plum fuit in ripa Li ris, de qua Horat. li bro 3. Odarum.*

Qui formiarum mœnia dicitur princeps, & innan tem Maricæ, littoribus tenuiſſe Lirim Fuit Marica Fau ni uxor, & regis Latini mater Verg. Aeneid. 7.

Rex arua Latinus, & urbes
Iam ſenior longa placidas in pace regebat,
Hunc Fauno, & nympha genitum Laurente Marica
Accipimus.—

Sunt & Marici in Transpadana nona Italiæ regione, po puli, ut & Leui, qui Ticinum condiderunt, Maricæ tem plum umbroſum no. at, uel ob proximum lucum, uel opa citatem arborũ in ripa fluminis Veſtinis aquis.] *Ve ſtini in Italia Sabinis ſunt, & Picẽtibus uicini, apud quos caſei laudatiſsimi quondam premebãtur, Martial. lib. 13.*

Si ſine carne uoles ientacula ſumere frugi,
Hæc tibi Veſtina, de grege miſſa uenit.

Sunt autem Veſtini Marſis, Campanis, & Samnitib. conterminì, exporrecti uſq; ad Sinueſſam, ac Falernum, Liui. lib. 10. Itaq; placuit, ut duæ coloniæ circa Veſtinũ, & Falernum agrũ deducerentur: una ad oſtium Liris flu uij quæ Minturnæ appellata: altera in ſaltu Veſtinæ, Fa lernũ contingente agrum, ubi Sinope dicitur Græca urbs fuiſſe: Sinueſſa deinde à Romanis appellata. Hæc Li uius. Culta] *iugera, & agros dicit.* Siler.] *Qui & Silarus, & Silaris. Picentinorum eſt, circa Salernum. Lu canam à Picentinis dirimens. Eadem Picentinæ terræ felicitas eſt, quæ Campaniæ. Idem tractus alenis etiam menſibus uernat. Mira huius fluminis eſt natura uirgul ta aquis immerſa, lapideſcunt colore, & forma in mate ria ſeruatis. Silius lib 8*

Nunc Silarus, quos nutrit aquis. quo gurgite tradunt
Duritiem lapidum merſis moleſcere ramis.

Plin lib 3. cap. 5. A' Surrentino ad Silarũ amnẽ. XXX. M. paſſ. Ager Picentinus fuit, Thuſcorũ templo Iunonis Argiuæ conditæ inſignis. Intus oppidũ Salernũ, Picẽtia. A' Silaro, regio tertia. & ager Lucanus, Brutiumq; inci pit. Macra.] *Ex Apennino lapſus Liguriam ab Hetru ria ſecat atq; haud procul à Luna in Tyrrhenum excur rit. Sed & inſulæ nomen eſt, in Carcinite ſinu.* Lunæ.] *Plin lib. 3. cap 5. Adnectitur ſeptima inquit, in qua He truria eſt, ab amne Macra & ipſa mutatis ſæpe nominib. Et paulò poſt. Primũ Hetruriæ oppidũ, Luna portu no bilis, colonia Luca, à mari recedens.* Longior ed.] *ubi altiſsimis iugis in cœlũ aſſurgit Apenninus, Galliam, Cel ticã, Tranſalpinã & eius cõfinia ſpectat.* Deuexas] *In tam. & Vocetiũ per has ex Gallijs Annibal in Italiã tran ſcendit. A' Rhodano, & Arari profectus cũ exercitu per Allobroges. inde per Tricaſtinos in Vocontiorũ orã de flexit mox per Trigarios ad Druentiã, Alpinũ amnẽ tran ſitu difficilẽ mouit. Inde ad radices Alpiũ proceſsit Ibi al titudo mõtiũ, et niues cœlo propemodũ immixtæ. tecta in forma, rupib. impoſita: ibi iumẽta frigore torrida. homi nes inculti, & intonſi: animalia gelu ingẽtia. & omnia fœ diora, quàm fama acceperat, occurrerũt. Inde in altiora iuga progreſſus, è promontorio Italiam, contemplãdoſq; agros, Alpibus uicinos oſtentauit. His de Alpibus hic lo quitur poëta hæc Gallica rura Alpibus ſubiecta ſunt.*

Tūc Vmbris, Marſiſq; ferax, domituſq; Sabello
Vomere, piniferis amplexus rupibus omnes
Indigenas Latij populos, non deſerit antè
Heſperiam, quàm cùm Scyllæis clauditur undis:
Extenditq; ſuas in templa Lacinia rupes
Longior Italia, donec confinia pontus
Solueret incumbens, terraſq; repelleret æquor.
At poſtquam gemino tellus eliſa profundo eſt,
Extremi colles Siculo ceſſere Peloro.

Tunc Vmbris.] *Proſequitur ordine tractū Appennini mõtis, ad Siculum mare uſq; ubi terminatur.* Vmbris.] *Plin lib 3. cap. 4. tradit Adrianos, Præturianos, & Palmenſes ab Vmbris expulſos fuiſſe aliquando: hos uiciſsim ab Hetruſcis. Vmbrorū gentem antiquiſsimā fuiſſe totius Italiæ exiſtimari, quos Græci Ombrios putant dictos, quod ab inundatione aquarū, imbribus ſuperfuiſſent* ὄμβρος. *imber, Græcis eſt. Horū oppida C C C. Thuſci debellarunt. In eorum ora flumē Aeſis eſt, Senogalla, Metaurus, Fanum Fortunæ, Piſaurum cum amne.* Marſiſq; fe.] *Hi authore Plinio, à Circe oriundi ſunt, Apuliæ populi: quorū multos recenſet Plin. lib. 3. cap 12. citatq; Gellianū authorem, Marſorū oppidum Alchippen conditū à Marſya Lydorum duce, lacu Fucino hauſtum* Domituſq; Sa.] *Aratus Samnitium labore, Græci Samnites modo Sabellos, modo Samnites dixerunt, ferox hominum genus, & rebelle quod olim diu Romana arma exercuerint, quemadmodū à nobis in rebus Syllanis memoratum eſt. Horū terram ab initio Vmbros etiam tenuiſſe quidā credunt.* Pinife. rup.] *Alibi retulimus arborū tantam eſſe proceritatē in iugis Apennini, ut in latum octones pedes habeant.* Latij] *Italiæ. Latium Appēninis iugis, mari, duobuſq; fluminibus, Tyberi, & Liri clauditur. In dubiū à nonnullis uocatur, ita'ne dicatur, quod inter duos montes lateat, an quod in eo Saturnus latuerit: à Latio certè Latini ſunt denominati non autē à Latino rege Aboriginū. Citra Circeios antiquiſsimus Latij terminus eſt. Vltrà, Volſci, Oſci, Auſones ad Lirum uſq; fluuiū, ut ad C. M. poſſ recentis Latij haberis longitudo In Latio, Roma eſt.* Heſperiā] *Alibi retulimus Appenninū totā terram uelit in duas ſecare plagas, unam ad occaſum, & meridiē, alterā ad Septentrionē, & ortum obuerſam. Ab Alpibus, de quib. paulò antè dictū eſt, primo in Liguriā excurrit, hinc Galliam Ciſalpinā: & Picenum agrū, ab Hetruria, & Sabinia diuiſit, progrediturq; Anconem. Hinc aduerſos in Apuliā, & Garganū diſtēdit, ſeparans Marrucinorū Pelignorū, & Ferentanorum terram à Latio, & Campania, Poſtremus eius excurſus eſt à Gargano ad Leucapetram. Hinc Apuliā, Calabriā, & Magnæ Græciæ oram, Picentes. Lucanos, Brutios habet & tandē ſe alto promōtorio in Tyrrheoum mittit, & pertinaci fronte ad fretū uſq; Siculum porrigitur.* Scyllæis cl. un] *freto Siculo: in quod extendi diximus. Notū, Scyllā, & Charybdim in freto Siculo, inter Rhegiū, & Meſſanā Siciliæ. eſſe in freto Siculo, media loca periculoſa plena nauigantibus Nam fretum circa Pelorum Siciliæ promontoriū in abruptum barathrum exit: nunc rursum impetu, & colliſorū fluctuū fragore inſilit mare quæ uiolēta uiciſsitudo præbuit poëtis materiā ea fabulādi, quæ de Scylla, & Charybdi ſunt prodita.* Templa Laci.] *Scyllæū in extima Italiæ fronte Brutiū uocatur. Illa enim, tanquā frons, quæ ortum ſpectat, Salentinū habet promontoriū cui ab occaſu diuerſum eſt Lacinū, & ſinū Tarentinū facit. Inde alter ſinus Scyllaceus Petiliam conditionē Philoctetæ comitis Herculis, habuit: nunc uerò ibi oppidum eſt, quod Bellū Ca-*

ſtrū nominatur. Dein de Apēnini illa aſperrima frons, in fretum Siculū extenſa, Rhegium dicitur. Lacinū igitur Ioniū ab Adriatico diſiunxit, ita à Lacinio latrone, quem Hercules ex Italia reuerſus, quod per furtum aliquot boues abegiſſet, ibi interfecit: quo in loco Iunoni templū condidit, cuius hoc in loco fit mentio. In ara Iunonis Laciniæ, quæ ſub diuo poſita eſt, cinerē immobilem eſſe. perflātibus undiq; procellis, miraculi loco refertur. Erat extra Crotonā peruetuſtā urbē, in extrema ora hoc templū Iunonis Laciniæ multa religione horrendū: ubi etiā lucus proceris arborib. denſis ſeptus erat In medio paſcua, in quibus pecus omne genus ſacrum Iunoni ſine paſtore paſcebatur. Et quod magis mirū: gregib. ad ſtabula ſua ſponte remeantibus, nulli homine, aut feræ iniuria fuit illata. Ex horū prouentu ex ſolido puro, & puto auro columna Deæ fuit dedicata. Ipſum uerò templū, religione, & diuitijs claruit Et auxit eam religionem ara ſub diuo poſita cuius modò memini. Circa hoc templum B *Iunonis Laciniæ. Annibal æſtatem egit, ibiq; aram condidit cum ingenti rerū à ſe geſtarum titulo, Punicis, Græciſq; literis inſculpto. Duæ inſulæ Lacinio oppoſitæ iacent, Dioſcorion, & Ogygia Homeri poëmate celebrata. Lycophronis narrator, Lacinio promontorio nomē eſſe, à Lacinio Crotoniata author eſt.*

Λακίνιον ἐκλείσατο, ἀπὸ λακινίου προσωνύμου, Theoc. "
ὃν ποτ' αἰνῶν, τὸ Λακίνιον, ὅν ποτε ὁ κέντωρ "
ὄψιμον ἐν Λακινίοισι μέγαν κατεδαίσατο μάζαν. "

Alij ab heroë quodam promontorio inditum nomen credunt, diuerſo fortaſsis à Crotoniata. Longior Ital] *Diuidit ſuo excurſu ad ortum Ionium ab Adriatico mari.* Pontus ſol.] *hoc eſt, mare Tyrrhenum uicinam Siciliam ſuo æſtu ab Apennini iugis abrumperet, & diuiſam faceret inter Italiam, & Siciliam, quæ continentes aliquando fuerunt. ſed ipſum pelagus à Sicilia ſuum nomen retinuit poſtquam æſtu maris ab Italia abrupta fuit. Vergil lib. 3 Aeneid.*

Hæc loca ui quondam uaſta conuulſa ruina C
(Tantum æui longinqua ualet mutare uetuſtas) "
Diſſiluiſſe ferunt, cùm protinus utraq; tellus "
Vna foret, uenit medius ui Pontus, & undis "
Heſperium Siculo latus abſcidit, aruaq; & urbes, "
Littore diductas anguſto interluit æſtu. "

At poſtquam] *hoc eſt, ubi Italia duobus æquoribus, Ionio, & Tyrrheno, ſeu potius Siculo à Sicilia, eſt auulſa, extrema Apennini iuga ceſſerunt interluente pelago. Siciliæ promōtorio Peloro. Hinc extremo Apennini iugo Rhegio fuit nomē factum,* [illegible] *ab abrumpendo. Fuit quondā Italiæ contigua Sicilia, ſed terræ motu ſiue immiſſo pelago inſula facta fuit: perinde ut Chalcis à Bœotia: Cyprus à Syria: Bolbicos à Bithynia Leucoſia à Sirenum promontorio abſciſſa fuit Id arctū, quo peninſula olim Brutia agro annexa hærebat, alterno curſu modò in Thuſcum modò in Ioniū reciproco æſtu fluit, refluitq; Sæuū uehemēter, & atrox, Syllæ, & Charybdis nominibus celebratur Et coniectare eſt Aetnæ ultio id accidiſſe, & rarū inſularū, quæ circa Liparam & omnē ulteriorem*

A terriorem continentem ſunt ſparſæ. Nam hodie ijs faucib. aperiis per quas ignis expiratur, ferrū, Lapides, & aquæ ejiciuntur. Et rarius has terras quæ circa fretū ſunt, mu‑ueri proditur. Nā antea præcluſis, obturatiſq; meatibus, ignis ardēs ſubter terrā, ſpiritus ingētes motus efficiebāt. Peloro.] Promōtorio Siciliæ, inter quod & Rhegiū, anguſtiſſimū eſt fretū, ubi non plus, quàm 7. ſtadiorū ſpatio. Ipſa inſula quadrigenum ſtadiorum, & quatuor M. circuitu eſt. Triquetra forma Siciliæ eſt, ut Lilybæum promōtorium Africæ, Pachinus Græciæ, Pelorus Leucopetræ, ac Rhegio oppinatur. Extima frons Italiæ ab Apulia, uſq; ad Salernum, taxi ſpeciem refert.

Cæſar in arma furens, nullas niſi ſanguine fuſo
Gaudet habere uias, quod non terat hoſte uacātes
Heſperiæ fines, uacuoſq; irrumpat in agros,
Atq; ipſum non perdat iter, conſertaq; bellis
Bella gerat, non tam portas intrare patentes
Quàm fregiſſe iuuat, nec tam patiente colono
Arua premi, quàm ſi ferro populetur, & igni.
Conceſſa pudet ire uia, ciuemq; uideri.
Tunc Vrbes Latij dubiæ, varioq; fauore
Ancipites, quanquam primo terrore ruentis
Ceſſuræ belli, denſo tamen aggere firmant
Mœnia, & abrupto circundant undiq; uallo.
Saxorumq; orbes: & quæ ſuper eminus hoſtem
Tela petant, altis murorum turribus aptant.

Cæſar in arma.] A Chorographia Italiæ, in quam digreſſus fuit poëta, ad hiſtoriā redit. Vbi oſtendit Pompeium cum magna parte Senatus Capuam fugiſſe, tranſit ad ea, quæ à Cæſare per eos dies in Italia geſta ſunt, quod oppidorum alia ui cepit, alia deditione in poteſtatē redegit. At‑
B que hoc quidē mirum in modū amplificat. Etenim rapto Arimino, Aretium, Piſaurū, Fanum Fortunæ, & Anconem occupauit, quod ea oportuna ſuis rebus eſſent. Nullas niſi.] Vt, quacunq; iret, omnia pacata haberet, neque per hoſtes ductaret. Heſperiæ fi.] Rubico ab ea parte ueius Italiæ terminus eſt, quà ſpectat ortum: ſupra quem Ariminum iacet, ut alibi relatum eſt. Haud procul inde Ancon in Cumero promontorio, citra quem Aeſis fluuius: ibi Piſaurum; Faneſtris colonia Metaurus fluuius, & ſuprà, memorata oppida. Vacuoſq;.] Non munitos præſidijs, id quod è militari diſciplina eſt. Non perd. iter.] hoc eſt, ne ab hoſtibus intercludatur. non ſolum ipſe cum exercitu, ſed etiam commeatus, eaq; quæ ad bellum uſui, & neceſſaria futura erant. Conſertaq;.] ne bellum bellum traheret, & à tergo hoſtem relinqueret, cum quo nunquam bellum habiturus eſſet. Non tam p.] Amplificatio. Suſpicius exponit. Nec tam, quod tranſeat per agros oppidorum permiſſu, mallet eum illos uaſtare. Pudet.] ut ciuem, ſed ut hoſtem non puduit uiam ferro facere. Tunc urbes L.] Tunc urbes Italiæ cœpere ſe munire, quæ poſtea in deditionē uenturæ erant. Ambigebant Cæſarem ne reciperent, an eo excluſo, Senatus authoritatem, ac dignitatem Pompeij tuerentur, extrema experturæ. Ruentis.] Ingruentis belli terrore, ac motu armis Cæſarianis uidebantur ceſſuræ, tamen muros firmant foſsis, & aggeribus, non expectare paratæ, utcunque alea caderet. Abrupto.] Præcipiti, aut tumultuaria, ut in re ſubita fieri ſolet. Aptant.] Ad manus parata, in omni oppugnationis curatum expediunt.

Pronior in Magnum populus, pugnatq; minaci
Cum terrore fides: ut cùm mare poſsidet Auſter
Flatibus horriſonis, hunc æquora tota ſequuntur:
Si rurſus tellus pulſu laxata tridentis
Aeolij, tumidis inuitat fluctibus Eurum,
Quamuis icta nouo uentum tenuere priorem
Aequora, nubiferoq; polus conceſſerit Euro,
Vendicat unda Notum, facilis ſed uertere mentes
Terror erat, dubiamq; fidem fortuna ferebat.

Pronior.] Siue ob ueterum uictoriarum memoriam, quibus formidabilis erat. ſiue quod ex urbe profecturus, edicto pronunciaſſet habiturum ſe pro hoſte, reipublicæ
C quicunque ſua caſtra non eſſet ſecutus: ſiue quod princeps ciuitatis ſummā haberet authoritatem ob perpetuam dom. & belli fœlicitatem. Contrà Cæſar amicorum numero eum ſe habiturum profeſſus fuerat, quicunq; neutrā partem ſequeretur. Perhumana denunciatio, ſed Pompeij edictum, & autoritas tota Italia plus ualebat: & ſtudia Italicarum ciuitatum in eum inclinata fuiſſe dicit. Minaciter.] Vt authoritati Senatus parerent, ſimul edicto pronūciato territi: ne defectio ad Cæſarem tanquā ab Imperio ipſis aliquando fraudi eſſet. Verſabantur ob oculos adhuc tempora Syllana, quibus Samnites & quædam alia oppida funditus deleta fuerant. Vt cum mare poſsidet.] A ſimili ducto à natura maris, & fluctuum cumulatorum in tempeſtatis, quam fluctus ſequuntur, quocunque impelluntur ad terram. Rurſum Auſtro ſi ſuccedat Eurus, inde nihil pertinacius paret Auſtro. Si rurſus.] Contrà, ſi terra quaſſata ſceptro Aeoli recipiat flatum orientalem, æquè conſtanter fluctus notum uendirāt, neque temerè ab eius fide deſciunt. Pompeium, Notum: Eurum, Cæſarem: flatum, motus: terram, Italiam intellige. Quatuor præcipuos uentos Manilius lib. 4. Aſtronomi duobus uerſibus complectitur, ut ij obiter inſerantur.

Aſper ab axe ruit Boreas: fugit Eurus ab ortu,
Auſter amat medium ſolem: Zephyruſq; radentem.

Notus, Græcis, qui Latinis, Auſter eſt à meridie flans: ita dictus, quod nebuloſus ſit, & humidus: νοτὸς humidus: νότις, humor. Eurus ab ortu uerno, ſpirat à Græcis, apeliotes dicitur. Tridentis.] Aeoli ſceptri: nam tridens Aeolo, perinde atque Neptuno à poëtis tribuitur. Facilis ſed.] Dubiæ ciuitates terrore ſub imperio continebantur, quæ alioqui Cæſari portas, mutata fide, apertura fuiſſent.

Gens Hetruſca fuga trepidi nudata Libonis,
Iuſq; ſui pulſo iam perdidit Vmbria Thermo,

Gens Hetruſ.] Vbi in uniuerſum totius propè Italiæ ſtudium in Pompeium cōmemorauit:

Nec gerit auſpicijs ciuilia bella paternis,
Cæſaris audito conuerſus nomine, Sylla.
Varus ut admotæ pulſarunt Auximon alæ,
Per diuerſa ruens neglecto mœnia tergo,
Quà ſyluæ, quà ſaxa, fugit: depellitur arce
Lentulus Eſculea: uictor cedentibus inſtat,
Diuertitq; acies: ſolusq; a ex agmine tanto
Dux fugit, & nullas ducentia ſigna cohortes.

a Vetus codex examine leg.

moravit: tranſitione hinc refert, qui Duces Pompeiani, & primũ quidem in Hetruria, mox in Vmbria dederint ſe, uel in fugam abierint. Gens Het.] Scribonius Libo præerat Hetruriæ. Ad hunc Caninium Rebelium legatum, familiarem, neceſſariumq; Libonis Cæſar miſit, ut eum ad conciliandam pacem: & cum Pompeio colloqueretur ipſe: quod ſi obtineret, confidere ſe, fore, ut æquis conditionibus ab armis diſcederetur: eius rei magnam partem laudis ad Libonem peruenturã. Libo à Caninij colloquio digreſſus ad Pompeium, paulò pòſt renunciauit Conſules abeſſe, & ſine ipſo de pace agi non poſſe. Cæſar certior factus interea, ab Arimino. M. Antonium cum quinq; cohortibus, poſtquam miſit Aretiũ, Scribonius Libo in fugam abijt. Hũc opinor, eſſe Libonem, à quo prope arcum Fabianum tribunal, & ſubſellia collocata fuerant, quæ uel ſedes prætoris erant, uel locus, quo conuenirent fœneratores, ut quidam putant. Atque hæc puteal Libonis à Satyrico dicuntur. Thermo.] Cæſar, occupato Piſauro, inquit, Fano Fortunæ & Ancona, ſingulis cohortibus fit certior, Tignum à Thermo prætore, quinque cohortibus teneri: oppidum munire: & omnium Tigniorum optima in ſe eſſe ſtudia: eò Curionem miſit cum tribus cohortibus, quas Piſauri, & Arimini habebat. Cuius Thermus aduentu cognito, diffiſus Tigniorum uoluntatibus, cohortes ex urbe eduxit, & fugit. Milites in itinere, eo relicto domum diſceſſerunt. Curio his acceptis, confiſus Tigniorum uoluntatibus, oppidum occupauit. Sylla.] Fauſtus Sylla, Syllæ Dictatoris filius, quem à patris ſui uirtutibus, & indole degeneraſſe ſcribit: quod audito Cæſaris acceſſu, fugam ceperit, cùm pater uincere ſoleret, non circumſpicere fugam. Initio ſtatim Pompeius ad Senatum retulerat, de Sylla in Mauritaniam mittendo. Glareanus hæc loca diligenter expendens Cæſar, inquit, libro 1. de Bello Ciuili. M. Antonium à ſe miſſum Aretium cum quinq; cohortibus ſcribit, At Libonis eo in loco non meminit: uerum lib. 3. ſæpius, ut qui fuerit Achaiæ, ac Liburnicæ claſſis præfectus. Thermum autem prætorem Tignium tenuiſſe, idem ait Cæſar. Lucanus cùm hic Thermum nominaret, Tignij non meminit, quod oppidum apud neminem ſcriptorem inuenio, tametſi quidã Piceni oppidum ſcribant. Sunt, qui pro Tignium Firmũ legendum putent, Vmbrorum oppidum uideri queat, quod equidem neſcio, cùm nuſquam eius (ut dixmus) apud authores fit mentio. Fauſti Syllæ in Mauritaniam mittendi, non ita longè ab initio Ciuilis belli Cæſar me-

A tonuit. Auximates inter Picens populus enumerat Plinius lib. 3. cap. 13. ubi de Anconia. Hæc Glareanus. Varus ut admotæ pulſarunt] Accius Varus. Auximum in agro Piceno eſt. A Gargano intus Auximates ſunt, Veregrani, Cingulani, Cuprenſes, cognomine, Montani, Cæſar Tigno potitus, cohortes legionis 13. ex præſidijs deduxit, Auximumq; fuit profectus, quod oppidum Accius Varus cohortibus introductis tenebat: & delectum toto Piceno circummiſſis ſenatoribus habebat. Decuriones Auximi ad Varum frequentes conueniebant, docebantq;, neque ſe, neque reliquos municipes pati poſſe, Cæſarem bene de repub. meritum, tantis rebus geſtis, oppido, mœnibusq; prohiberi. Proinde haberet rationem, poſteritatis, & periculi ſui. His permotus Varus præſidium oppido deduxit, quod introduxerat, & fugit. Fugientem pauci Cæſaris milites conſecuti, & primo ordine ſunt, & manus cum eo conſeruerunt. Deſeritur à ſuis Varus, paucis domum repetentibus. Reliqui ad Cæſarem tranſeunt. Cæſar Auximatibus egit gratias, prætum collaudans, inde pollicetur eorum facti memorem fore. Ad iſtum, quem dixi modum Cæſar Auximo fuit potitus, nulla oppugnatione facta mentione. B Alæ.] Alæ propriè equitum ſunt, ab io, quod ad ſimilitudinem alarum ab utraque parte protegunt acies quæ nunc, inquit, Vegetius uexillationes uocantur, à uelo: quia uelis, hoc eſt, flammulis utuntur.

Depell. ar. Lentu.] Auximo Cæſar profectus, omnẽ agrum Picenum percurrit ibi earum regionum præfecturæ cunctæ, non ſolum libenter, ſed etiam humaniter exceperunt ſimul & exercitum commeatu, & alijs rebus iuuerũt. Adde etiã ex Cingulo, quod Labienus ſuo ære extædificarat, ad eũ uenere, offerentes ſe imperata facturos. Milites imperauit Cæſar, & illico miſere Duodecima legio interea cõſequitur Cæſarẽ Cum his duabus Aſculum Picenũ fuit profectus. Tenebat id oppidũ Lentulus Spinter cum 10 cohortibus. Hic Cæſaris aduentu cognito, fugit ex oppido. Et cùm cohortes ſecum abducere conaretur, à magna parte militum deſtitutus fuit. Relictus in itinere, cum paucis incidit in Vibullium Rufum, miſſum à Pompeio in agrum Picenum, confirmandorum hominum cauſſa. A quo Vibullius factus certior, quæ in agro Piceno gererentur, milites ab eo accepit: ipſum dimiſit. Eſculea, dixit indifferenter pro Aſculea, ab Aſculo oppido in agro Piceno Diuertit.] Arcto itinere aliò circumdexit. Solus] traditis copiarum reliquijs Vibullio Rufo. Cohortes] diuertit. C

Tu quoq; commiſſæ b nudatam deſertis arcem
Scipio c Luceriæ, quanquam fortiſſima pubes
His ſedeat caſtris, iam pridem Cæſaris armis
Parthorum ſeducta metu, quà Gallica damna
Suppleuit Magnus, dumq; ipſe ad bella uocaret,
Donauit ſocero Romani ſanguinis uſum.

b Vetus cod. nudatã & Iterũ cõmiſſæ alius

c Sed uetus cod. Nuceriæ habet.

To quoq.] Auerſio ad L. Scipionem, ſocerum Pompeij, cui Luceria cõmiſſa fuerat, unde Pompeius cognitis, quæ ad Corfiniũ erant geſta, Canuſium, atq; inde Brunduſium mouerat Luceria, & Venuſia Daunorum coloniæ erant Hanc commiſſam Scipioni dicit, atq; ab eo deſertam, ubi cognouit, Cæſarem aduenire. Huic ab initio, cùm alijs aliæ prouinciæ decernerẽtur, Syria decreta fuerat: ut Domitio Gallia. Huius filiam Pompeius poſt Iuliæ mortẽ uxorem duxerat. Perijt poſtea Scipio in Africa poſt Iubæ, & Petrei interitum, cum paucis nauibus ubi in Hiſpaniam traiecturus erat, ad Hipponem à Sitio circumuentus.

A uenum. poſt nauale prælium omnib. perditis, ſeipſum ferro traiecit : abiensq; in uulnus, in altos fluctus præcipitatus fuit. Fauſtus Sylla. qui paulò antè Catonis interitum cum una equitum ala in Hiſpaniam iter intenderat, inſidijs à Bogude, & Sicdio exceptus, cum liberis, & uxore in hoſtium poteſtatem uenit. nec multo poſt orta inter exercitus diſſenſione interfectus fuit. Tu quoq;.] Alij ita referunt. quod Scipio oppido Luceriæ in Venetia prope Hadriam fugam arripuit : quanquam haberet ſecum milites, & cohortes trium primæ legionis quam Cæſar Pompeio reſtituerat, ut in bellum Parthicum mitteretur. Pompeius enim rogatu Cæſaris, qui maiorem Galliæ motum expectabat, duas ei legiones miſit, primamq; confectam ex delectu prouinciæ ex ſuo numero dedit. Inde Senatuſconſulto conſtitutum fuit, ut ad bellum Parthicum legio una, à Cn. Pompeio, altera, à Cæſare cum Craſſo mitteretur: ita hæ ambæ à Cæſare fuêre abductæ. Ergo Luceriæ, cenſet Sulp. non Luceriæ legendum. Sed audiamus Glareanum, cuius iudicio lubens ſubſcribo. Aldinus codex, inquit, Luceriam, per r. ſemiuocalem in tertia ſyllaba, non per t, mutam, legit, ut ſit Appulorum urbs non incelebris. Sed Sulpitius per B t. mutam in tertia ſyllaba legit dicitq; oppidum in Venetia prope Hadriam: quod oppidum, apud inſignes Geographos nó inuenio. Omnes enim Hadriam coloniam in Picenis ad Aternum amnem ponunt: niſi ad Padum amnem ſit Hadria, Coloniæ metropolis, cuius ueſtigium etiamnum apud Ferrariam oſtenditur. Atqui non eſt uériſimile, in Gallia fuiſſe hoc tempore Scipionem, cum Pompeij præſidio, cum utriuſq; Galliæ prætor eſſet Cæſar: & tota Ciſalpina Gallia, in qua & Venetia, Cæſari eſſet fauentiſsima, quæ eum ſummo honore excepit, ex Tranſalpina noſtra redeuntem, ut refert Hircius, libro 3. eiuſdem belli. Quis porro crederet Cæſarem, relicto poſt ſe hoſte, Picenum, & quicquid poſt Rubiconem in Italia erat, inuadere noluiſſe, ſi non prius illum ſuſtuliſſet? Porrò Sulpitius Cæſaris uerba corruptè citat. Nó enim Pompeius iuit Luceriam, cùm Corſiniú captum eſſet. ſed cum Luceriæ eſſet Pompeius, Corſinium captum reſciuit: ac inde Canuſium, ac Brunduſium petiuit. Veriſimile autem, & illud eſt, Pompeium illic primum ſibi conſuluiſſe, ac Luceriæ aliquem in præſidio reliquiſſe, & fortaſsis Scipionem. Sed & illum mox, ut plus appropinquauit Cæſar, fugiſſe. Neque uerò poëta nos ordo turbet, qui neque temporum, neque rerum ubique ſeruat ordinem, ut Marij, Syllæq; hiſtoria, in hoc adeo libro de Scæuola oſtendit, & de fluminibus ex Apennino fluentibus ſatis claret. Haſtenus Glareanus, cuius ego iudicium uehementer probo. Vetus codex Nuceriæ legit. abeſt à mari I X. M. paſſ. Nuceria. Sarnus alluit agrum Nucerinum.

Fortiſsima pub.] Marcellus Conſul ad Cæſaris uires comminuendas, Gallia in uniuerſum pacata in Italiam redeuntis, author patribus fuerat Senatuſconſulti faciundi, ut duæ legiones ad bellum Parthicum mitterentur: quarum unam Cæſar: alteram Pompeius ex ſuo exercitu daret. Itaq; Pompeio legionem ſuam repetente, quam is antea Cæſari miſerat ad bellum Gallicum, coactus erat, & hanc ſibi conceſſam, & aliam ſuo nomine ex prouincia dimittere, ut ea ratione duabus legionibus ſpoliaretur. Itaque ut Pompeio gratificaretur. ſimul ut milites ſibi poſtremo munere deuinciret, eos ornatiſsimè inſtruxit: ac ducenas, et quinquagenas drachmas largitus fuit. Has legiones in caſtris Scipionis fuiſſe dicit poeta.

Cæſaris armis.] Vbi audiſſet Cæſar eas Romæ retentas fuiſſe, nec ad bellum Parthicum mitti, agnouit illico inimicorum fraudem, quam antea ſuſpectam habuerat. Partho. ſed m.] A quibus Craſsi cæſi fuerant. Sed metus prætendebatur, id quod ſtatim comparebat, cum Romæ detinerentur. Suppleuit Ma.] Cùm Cæſar in Italiam ueniſſet, cognouit per M. Marcellum duas eas legiones, quas dixi, quæ ex S. C. debuiſſent ad Parthicum bellum mitti, Cn. Pompeio fuiſſe traditas Gallica damna dicit Titurium Sab. et Cottam cæſos in Ambiorigis conſpectu. Domib. ipſe] Eas legiones Pompeius L. Scipioni tradiderat ſocero ſuo, donec ipſe eas ad reliquas copias euocaret. Socero I] Scipioni, cuius filiam poſt mortem Iuliæ uxorem duxerat.

At te Corfini uallidis circundata muris
Tecta tenent pugnax Domiti: tua claſsica ſeruat
Oppoſitus quondam polluto tuo Miloni.
C Vt procul immenſam campi conſurgere nubem
Ardentesq; acies percuſsit ſoli coruſco
Conſpexit telis, ſocij decurrite dixit,
Fluminis ad ripas, undæq; immergite pontem.
Et tu montanis totus nunc fontibus exi:
Atq; oēs trahe gurges aquas, ut ſpumeus alnos
Diſcuſſa compage feras: hoc limite bellum
Hæreat, hac hoſtis lentus terat ocia ripa.
Præcipitem a cohibete ducem, uictoria nobis
Hic primum ſtans, Cæſar erit: nec plura locutus
b Euoluit rapidum nequicquā mœnibus agmen.

At te Corſ.] Alia apoſtrophe tranſit ad ea, quæ circa Corſiniú geſta ſunt. Interim dum Imperij ſumma Pompeio Capua deſertur, Cæſar cum duab. legionib. Corſinium petit. Hodie oppidú nó extat. Iuit VII M. paſſ. à Sulmone patria Ouidij Naſonis. Præterfluebat amnis, cuius ponte præſidiarij milites reſcindere adorti, interuentu Cæſaris in oppidú cópelluntur. Oppidú præſidio tenebat Domitius Aenobarbi filius, qui datus fuerat Cæſari in Galliam ſucceſſor, homo minimè militaris, ſed puſillanimus, & fracti animi. Is deſperata uenia, à medico uenenú potu præcipiti mortē ſibi cóſilio. Nouerat medicus hominis incóſtātis ingenium, ac uarium: deditq; illi pro ueneno poculú ſoporiferú, è papauere, & alijs herbis cófectú. Domitius expergefactus, ratus ſibi mortem inſtare præſentem, muliebriter cœpit fortunā ſuā lamentari. Sed à medico edoctus, quid actú eſſet, metu ad deditionē animum adiecit. Dedito Cæſar pecuniā ſuā reſtituit, ab eūdē poteſtate facta, quorúq; uellet ſectiq; illi integrú, uel ab armis diſcedere, ut in otiú cōcederet. aut ſi id nollet, uel ſuas, uel Pompeij partes, utro magis cordi eſſet, ſequeretur. Ad iſtum modum Cæſaris clementia dimiſſus, homo ignauus, & imbellis ad Pompeiú ſe recepit. Is paulò poſt in acie Pharſalica cú nonē alijs ſenatoribus cecidit. Lentulus Cóſul è Cypro in Aegyptú nauigio delatus, cú fortè circa litus iter faceret, recens buſtum conſpicatus. ô quiſquis hic quieſcit, inquit fortaſſe tu is es Magne. Paululum inde progreſſus iuſſu regis captus, & in carcere necatus fuit. Quin uideamus, quàm uenuſtè, & quàm

a al. cohibete.
b al. deuolui iubetur cod. in pldis.

poëticè huius oppidi deditionem poëta commemorat. Pognix Domitii.] *Imò quidem potius, quàm bellico-ſus, homo abiecti animi, qui ne tueri quidem mœnia, ad ultimam quidem neceſsitatem audebat; ſed ad pugnandum lingua ſtrenuus, qualem eum depingit poëta. Acceperat literas à Pompeio, quarum hic erat tenor. Se-ſe rem in ſummum periculum deducturum non eſſe, neque ſuo conſilio aut uoluntate Domitium ſe in oppidum Corfinium contuliſſe. Itaque ſi qua facultas eſſet, ad ſe cum omnibus copijs ueniret. Is hæc Pompeij uerba diſſimulans, in concione pronunciabat, Pompeium celeriter præſidio adfuturum. Inde hortabatur ſuos, ne animis deficerent, quæque uſui ad oppidum defendendum, eſſent pararent: ipſe interim ſecretò cum paucis colloquebatur de fugæ conſilio. Cùm autem uultus cum oratione non conueniret, & omnia timidius, ac maiori trepidatione, quàm ſuperioribus diebus, ageret: & multa conſulendi cauſſa præter conſuetudinem ſecretò cum ſuis conferret, conuentus fugeret, res ad ultimum detecta fuit.* Polluto] *Miloni homicidæ, qui Clodium ad Bouillas circa uiam Appiam occiderat.* Tyro.] *Numerus pro numero Tyrones. Eos milites dicit à Pompeio eum accepiſſe: quod neque apud Cæſarem, neque Appianum proditur: Interea, inquit Appianus, L. Domitium, Imperij eius ſucceſſorem à Senatu deſtinatum, cæterosq́, qui cum illo uenerant, ad quatuor millium numerum in Corfinio obſedit. Qua ex cauſſa moti illi, qui urbem incolebant, Domitium fugam præparantem, ad portas urbis conſequuntur, eumq́ ad Cæſarem adducunt: ille exercitum promptiſsimè ſibi obſequentem libens ſuſcepit. Sic ille. Cæſar pluribus, & diligentius eam rem narrat, Corfinium, inquit, contendit. Eò cùm ueniſſet, cohortes quinque præmiſſæ à Domitio ex oppido, pontem fluminis interrumpebant, qui erat ab oppido M. paſſ. circiter tria. Ibi cum antecurſoribus Cæſaris prælio commiſſo, celeriter Domitiani à ponte repulſi, ſe in oppidum receperunt. Cæſar legionibus traductis, ad oppidum conſtitit, iuxtaq́ murum caſtra poſuit. Recognita, Domitius ad Pompeium in Apuliam peritos regionum, magno propoſito præmio, cum literis mittit, qui petant, atque orent, ut ſibi ſubueniat. Cæſarem duobus exercitibus, & locorum anguſtijs facilè intercludi, frumentoq́ prohiberi. Quod niſi fecerit, ſe, cohortesq́ amplius triginta magnumq́ numerum Senatorum, atque equitum Rom. in periculum eſſe uenturum. Interim ſuos cohortatus, tormenta in muris diſpoſuit, certaſque cuique partes, ad cuſtodiam urbis attribuit: militibus in concione agros ex ſuis poſſeſsionibus pollicetur, quadraginta in ſingulas iugera, & pro rata parte centurionibus, euocatisq́.* Tyro.] *Cum Cicero Milonis cauſſam ageret in iudicio, Pompeius forum armatis ſepſerat, (decreta fuerat quæſtio de cæde Clodij) ad terrorem, quam rem Cicero tamen, pro ſe detorſit, quod contrà erat, ut orator citra periculum cauſſam perorare licuiſſet: ſed plus in eo iudicio ualuit facti inuidia, quàm ſumma Ciceronis eloquentia. Damnatus Milo in exilium abijt.* Nubem.] *puluerem pedibus aduenientium Cæſarianorum excitatum, quos hic ardentes acies.* Socij.] *Verba ſunt Domitij,* B *hortantis præſidiarios ad reſcindendum pontem, quos oſtendimus à Domitio miſſos ad eam rem fuiſſe.*

Ecco.] *Auerſio ad amnem, ut quantum poſſit, cum omnibus fontibus, è montibus delapſus, & agros inundet, & uim nauium trahat, præcipitesq́ per agros.*

Alnos.] *naues, materia pro re, alioqui alnus inter eas arbores recenſetur, quæ nullum ſemen ferunt: & non niſi in aquoſis naſcitur: ſi Plinio credimus. Folia illi ſunt craſsiſsima.* Præcipitem.] *Nimis celerem Cæſarem.* Euolui.] *Emittit Domitius ex oppido, quinq; cohortes, quæ pontem fluminis interrumpant. Oſtendit præcipitantiam in emittendo.* Ne quicquam.] *fruſtra. Aberat ab oppido pons, circiter tria millia paſſ. Cæſari: ibi cum antecurſoribus Cæſaris commiſſo prælio, Domitiani milites fuſi, & à ponte fugati, retro in oppidum repulſi ſunt.*

Nam prior è campis, ut conſpicit amne ſoluto
Rumpi Cæſar iter, calida prolatus ab ira
Non ſatis eſt muris latebras quæſiſſe pauoris?
Obſtare nitis campos, fluuijsq; arcere pararis
Ignaui? non ſi tumido me gurgite Ganges
Summoueat, ſtabit iam flumine Cæſar in ullo
Poſt Rubiconis aquas? equitũ properate cateruæ.
Ite ſimul pedites, ruiturum aſcendite pontem.
Hæc ubi dicta, leuis totas accepit habenas
In campum ſonipes, crebroq; ſimillima nymbo
Trans ripam ualidi toſerunt tela lacerti.
a Ingreditur fluuium pulſa ſtatione uacantem
Cæſar, & ad tutas hoſtis compellitur arces,
Et iam moturas ingentia pondera turres
Erigit, & medijs ſubrepſit uinea muris.

a Vetuſt. codex habet Ingreditur pulſa.

Nam prior è campis.] *Vt conſpexit Cæſar Domitianos in diſſoluendo ponte occupatos, hoſtili inſultatione eos proſequutus fuit.* Prolatus.] *percitus ira ad hunc modum eos inſectatus fuit.* Ganges] *Hoc eſt ſi Ganges Indiæ fluuius me tranſitu prohibere non poſſet, multò minus hic fluuius meum impetũ ſuſtinebit, & uim coërcebit, imò nulli amnes, poſt tranſitum Rubiconis. A maiori ad minus. Refertur, inquit Glareanus non ad inundationem, uerum ad audaciam tranſitus, cùm Senatuſconſ. prohiberetur, dicereq́. Iacta eſt alea. Quantũ enim hoc flumen quantũuis inundaret, impedire potuiſſet? Poſt Rubiconem nullius omnis meam audaciã ſuſtinebit nulli abſtabunt montes. Si Ganges meis uiribus non obſtaret, impedire ullis aquis? Ganges Indiæ fluuius, & omniũ toto orbe terrarũ maximus creditur. Labitur ex Imao* C *decẽ, & nouẽ fluminibus, atq; his fermè omnib. nauigabilib. recepit. Vaſtus progreditur: alicubi latus uerius quàm fluuius. Patet in latũ C ſtad. uſq; quã anguſtior. VIII. M. paſſ. nuſquã minori altitudine, quàm XX. paſſ. Author libelli, περὶ ποταμῶν, tradit amni nomen factũ Gange Indi cuiuſdam, & Caluariæ nymphæ filio, qui ſe in flumẽ præcipitauit, antea Chliarũ appellatum. Sunt, qui Gangem incertis fontibus oriri credant, & totã Indiã rigare, ut Nilum Aegyptum.* Ingreditur.] *fluuium, repulſis Domitianis militib.* Statione.] *Statio eſt locus in quo naues ad tempus ſtant, ut portus, ubi hyemant: ſed ſtatio*

polyſemum

& polyſemum eſt. De flamine apud Vlpia. ne quid fiat in loco, ubi tutò naues ſtare poſſunt. In urbe, ubi frequenter conſiſtitur: ut porticus, quadriuium officinæ. Signat et locum deſtinatum ad ſtandum. ut in ſtatione quiſq; cohortes ſuas collocat a Liuius. Nec Galli ſe ſtatione tenuerũt. Et ipſi cuſtodes ſtationes dicuntur, qua in ſignificatione hic uſurpatur. Tutas arces] In oppidum. Tum enim Cæſar traductis legionibus circa amnem caſtra poſuit. Statim Domitius regionum peritos in Apuliam ad Pompeium magnis promiſſis inductos occultis itinerib. mittit cum literis, ut ſibi celeriter ſubueniat. Cæſarem, ob locorũ anguſtias duobus exercitib. intercludi poſſe. Quod niſi faceret, ſe cum 30. cohortibus, & magno Senatorum numero in periculum uenturũ. Interim ipſe diſpoſitis cohortibus, & tormentis circa muros, milites ad defendendam urbem cohortabatur. Torres] Turres machinamenta erant, compacta ex trabibus, & tabulatis ad ædificiorum ſpeciem: & ne hoſtili incendio concremarentur, diligenter crudis coriis, uel centonibus muniebantur. Altæ erant pro latitudinis ratione. Tricenos pedes per quadrum habebant plurimum: interdum quadragenos: nonnunquam quinquagenos latæ erant. Altæ ut non ſolum
B
muros æquarent, uerumetiam murorum lapideas turres ſuperarent. Turribus ſubditæ erant rotæ, quibus ramo-

les promouebatur. Eratq; præſens periculum urbi ſi turres admouerentur. Multas ſcalas accipiebat: in inferioribus habebat arietem, cuius impetu quatiebantur muri. Circa mediam partem habebat pontem, ex duabus trabibus cõpactum, & uiminibus ſeptum, quem celeriter promotum inter murum, & turrim conſtituebant. Per hunc è turri hoſtes in muros irrumpebant. E ſuperioribus turris tabulatis, collocati erant ſagittarii, & contati, qui oppidanos contis, & miſſilibus è muris diſturbabant. Huiuſmodi turres erexit Cæſar, unde ſaxa, & alia tela in urbem ſpargerentur. & oppidanos à muris ſubmouerent. Hæc ille pondera uocat ingentia, quæ turres motura erant. Vinea.] Veteres uineas, inquit Vegetius libro de Re milit. 4. cap. 15. dicebant, quas nunc militari, barbaricoq; uſu cauſias uocant. E lignis leuioribus machina colligitur, lata pedes octo, alta ſeptem, longa 16. Cæterum tectum uineæ munitione duplici, tabulatis, cratibusq; contexebatur. Latera quoque uiminibus ſepiebantur, ne tela impetu penetrarent. Extrinſecus, ne immiſſo concremarentur incendio, crudis tergoribus, uel centonibus contegebantur. Multæ hoc genus uineæ ordine iungebantur, ſub quibus hoſtes tuti, tectiq; erant, ad ſubruenda murorum fundamenta. Subrepſit.] placidè admota fuit.

Ecce nefas belli, reſeratis agmina portis
Captiuum traxere Ducem, ciuiſq; ſuperbi
Conſtitit ante pedes: uultu tamen alta minaci
Nobilitas recta ferrum ceruice popoſcit.
Scit Cæſar pœnamq; peti, ueniamq; timeri:
Viue, licet nolis, & noſtro munere dixit.
Cerne diem, uictis iam ſpes bona partibus eſto,
Exemplumq; mei: uel ſi libet, arma retentas,
Et nihil hac uenia, ſi uiceris, ipſe paciſcor.

Ecce nefas.] Quod cohortes Domitium captiuum Cæſari hoſti tradiderunt. Diuulgato Domitii cõſilio, milites intra oppidum ſeceſſionem fecerunt primo ueſperi, qui inter ſe & cum Centurionibus, & honeſtiſſimis quibuſq; ſui generis collocuti fuerunt, ac de ſumma rerum conſultarunt. Cùm enim obſiderentur, & cognoſcerent, opera, munitionesq; à Cæſare propè eſſe perfectas, & Domitium fugæ cõſilium capere, cuius ſpe ac fiducia permanſerant, ſe ſalutis ſuæ rationẽ habere debere clamabant. Marſi ab his primo diſſenſere: ac diuerſam
C
oppidi partem & quidem muniſſimã occuparunt. Itaq; res ad arma ſpectare uidebatur. Mittũtur internuncii ultro citroq; de Domitii conſilio, de adornata fuga, quam Marſi ignorabant. Quo cognito, Domitiũ ſummo omniorũ conſenſu arreptũ, & in publicũ productũ corona cinxerũt. Inde legatos miſere ad Cæſarẽ, cũ huiuſmodi mandatis, ſe paratos eſſe facere imperata: aperire portas, & L. Domitiũ in poteſtatẽ tradere uiuum. Cæſar ueritus, ne quia uoluntatis mutatio falſis nũciis fieret: aut militũ introitu nocturni tẽporis licẽtia oppidũ diriperetur, collaudatis iis, qui uenerãt, & dimiſſis in oppidũ, portas, & muros diligẽter cuſtodiri iuſſit. Ipſe longè diligentius quàm antea, circa opera ſtationes collocauit. Quarta noctis uigilia Lentulus Spinther, cuius paulò antè meminimus, de muro cũ uigiliis caſtrorũ colloquitur, petere ſe Cæſari cõuenire, ſi poteſtas detur. Facta poteſtate portis emittitur. Vbi in conſpectũ Cæſaris deductus fuit, orauit ſupplex ut ſibi parcat, cõmemorando ueterẽ inter ipſos amicitiã, & Cæſaris magno ordine in ſe merita, & ea quidẽ multa. Cæſar tandem interpellans eius orationẽ, reſpondit ſe ex prouincia egreſſum, non ad uim, ſed ut ſe à contumeliis inimicorum uindicaret: dignitatẽ ſuam tueretur: Tribunos Ple. ciuitate pulſos reſtitueret. P. R. paucorũ factione oppreſſum in libertatem ſuam aſſereret. Lentulus gratione Cæſaris per humana cõfirmatum, petiuit, ut in oppidũ reuerti liceret & quod de ſua ſalute impetrauerit, indicaret: fore, ut reliqui perterriti priuſquã durius aliquid de ſe ſtatuerent, ſua uita conſolere cogerentur. Captiuum] Domitiũ Ducẽ. Omiſſis omnibus, quæ intra muros oppidi uario habitu geſta fuerunt inter milites, in compendiũ poëtice contrahit. Traxere.] Non ita traxere quaſi captiuũ, & reſiſtantem iniuſſu Cæſaris, & uinctũ eum adduxerint. Sed ubi illuxit, inquit Cæſar, omnes Senatores, Senatorũq; liberos, Trib. mili. equitesq; Ro. ad ſe produci iubet. Erãt Senatorii ordinis L. Domitius, & P. Lentulus Spinther. Vibullius Rufus, Sextus Quintilius Varus Quæſtor. L. Rubrius. Præterea, filius Domitii aliiq; cõplures adoleſcentes, & magnus numerus equitũ Romanorũ, & Decurionũ quos ex municipiis Domitius euocarat. Hos omnes productos à cõtumeliis militum conuiciiſq; prohibet. Alta nobilitas.] Sulpitius (quod demiror) dicit poëtam Neroni aſſentari: quod ab hoc duxerit genus ſuum, quaſi prænomina à genere materno ſumere ſolerent, ſi modo ad hunc Domitium maternum genus retulerit, cum ex Cæſarum familia poſtremus eſſet, & in eo Cæſarum ſtirps defecerit. Sed audiamus etiam Glareanum. Laudat Domitium, poëta, inquit Sulpitius, ut Neroni principi, qui ab hoc duxit genus, aſſentetur. Huic & Badius ſubſcripſit. Mihi planè hoc uerisſimile non uidetur, cùm Nero de Iulia gente eſſet oſtenſor, cui plus adulatũ potuit. Sed hic poëta affectu in omnes Pompeia-

nos beneuolo, hi omnes Cæſarianos, niſi qui poſtea exitiũ Cæſari intulêre, maleuolo. Hæc de Domitio ſcripſit, iuuenis, & parũ cautus, maximè ſub tali uiuẽs tyráno. Laudauit nimis magnificè omnes, qui ſibi mortẽ intulerunt, quẽadmodũ & Valer. Max. ſolet haud memor, quàm facilè mortis timor nos à noſtra cõſtãtia deijciat, quod ipſe accuſata cãtra omnẽ pietatẽ matre, & ad Tyranni pedes ſordidè prouolutus declarauit. Sed ita diſſipat Deus hominũ conatus qui eũ ignorãt nec in eo, ſed in ſua uirtute ponũt ſalutẽ, & laudem quærũt. Hæc Glareanus ueriſſimè. Nobilitas.] Species pro ſpecie, turba nobiliũ: ipſi nobiles Neq; uero ſolum Domitiũ indicat, ſed omnes nobiles intelligũtur, qui ad Cæſarẽ producti fuerunt, quos modò Senatorios Equeſtres, Decuriones, Centuriones. & eorũ liberos recẽſui Neq; uerò uideo, qua in re poëta Domitiũ laudat, hominẽ puſillanimẽ, ac timidum. Atq; ob id quod poëta parũ in hac re prudens eum conſtantẽ, & intrepidũ fingat cùm diuerſum oſtendi: quod quidẽ pari iudicio à poëta factum eſt, ac ſi, Therſiten, formoſum: Nireũ deformẽ: Achillẽ, & Hectorẽ timidos, & imbelles finxiſſet. De alijs nobilibus, quorũ uirtutes obſcuræ ſunt Neq; uerò id laudẽ meretur, quod ſcribat eos ceruice erecta ferrũ popoſciſſe. Quid aliud potuere, qui in hoſtis poteſtate erãt, quem norãt clementẽ, & miſericordẽ erga uictos? Sed ad cætera, quæ ſequũtur. Minaci uult.] intrepido & imperterrito. ἀνειδκυτεῖ, cùm Domitius poſt poculũ ſoporiferum, à medico acceptũ, expergefactus, ratus uenenũ ſuũ iſſe, muliebriter ululare cœperit. Quis uultus minax in eo, quæ Mutiana audacia, ac fortitudo in eo homine eſſe potuit? Decorũ hac in re parum à Lucano ſeruatũ fuit, A quippe à iuuene adhuc admodũ cùm iſta ſcriberet. Quod ſi Neronẽ tyrannum laudare collibuiſſet, unde rectius, & iuſtius id facere potuiſſet, quàm ab antiquitate Iuliæ gentis, à qua ille originẽ duxerat? Scit Cæſar.] Imò Domitiũ fugam meditatũ ne in manus hoſtis lapſus pœnas daret: Lentulus Spinther clementia Cæſaris confirmatus de ſua ſalute, reliquos ad deditionem hortabatur. Viue.] Hæc ad Domitiũ ignauũ Ducem Cæſar pauca apud eos loquitur, inquit, quod ſibi apertè eorũ gratia relata non ſit pro ſuis in eos maximis beneficijs dimittit omnes incolumes. H S. L X. Quod aurũ adduxerat Domitius, atq; in publicũ depoſuerat, allatũ ad ſe ab Duumuiris Corfinienſibus, Domitio reddidit, ne continentior in uita hominum, quàm in pecunia fuiſſe uideatur. Etſi eam pecuniã publicam fuiſſe conſtabat, datamq; à Pompeio in ſtipendium. Milites Domitianos ſacramẽtũ apud ſe dicere iubet, atq; eo die caſtra mouet. Summa ea pecuniæ H.S. L X. noſtratis moneta erat, C. L. millia aureorũ. Licet uolis.] Alludit ad id, quod paulò antè retuli, quod deſperata uenia, uenenum à medico petiuerat, idq; moriendi conſilio. Cerne diem.] Fruere hac luce, uiue. Iam ſpes.] Sis B tu uictis partibus exemplum ad ſpem ueniæ obtinẽdæ, ut non metuant Syllanam crudelitatem in uictos. Vel ſi lib.] Si placet, per me tibi liberum ſit, uel ad arma redire, uel in otium te recipere, ut à partibus diſcedas. Et nihil hac.] Si me aliquando uiceris, nõ poſtulo pro hoc meo in te beneficio, at ullã mihi remuneres gratiã. ne uidear ſpe conſimilis ueniæ meã clementiã in te declarare.

Fatur, & aſtrictis laxari uincula palmis
Imperat: heu quanto melius, uel cæde peracta
Parcere Romano potuit Fortuna pudori:
Pœnarum extremum *a* cui ſit, quod caſtra ſecutus
Sit patriæ, Magnumq; Ducẽ, totumq; Senatum,
Ignoſci. premit ille graues interritus iras.
Et ſecum: Romámne peto, *b* pacisq; receſſus
Degener? in medios belli non ire furores
Iamdudum moriture paras? rue certus, & omnes
Lucis rumpe moras, & Cæſaris effuge munus.

Fatur, & aſtrictis laxari uincula] Ad iſtum modum locutus fuit Cæſar, & ſimul Domitium non ſolum ſolui iuſſit, ſed etiam ſua ſecum inde auferre, quorumque uideretur, permiſit. Heu qu.] Exclamatione Cæſaris clementiam uertit in calumniam, quaſi ſatius fuiſſet, abſterſo pudore Romano, Domitium necaſſe, cui extrema ſupplicij cauſſa fuiſſet, quod caſtra patriæ, quod Pompeium, & ad ultimũ, totũ Senatum ſecum fuiſſet. Pœnarum.] Cui ultimũ ſuppliciũ fuit, ueniã conſecutũ fuiſſe Premit.] Redit ad Domitiũ hominẽ fracti animi, qui ſibi ob id infenſus erat quod conſecutus ueniam, conceſſa quolibet abeundi facultate, ubi Corfinio eiectus fuit. Et ſecum.] Defectio, ſubaudi, inquit, deliberãtis uerba ſunt per indignationẽ, quod conſilij captabit. Reijcit conſilium de diſcedendo ab armis, & concedendo ad quietẽ. Quod ſi faceret, degenerem ſe fore ducit à nobilitate Romana. In medios belli.] Proponit diuerſum, nunc in armis, & partibus Pompeianis manere uelit. Iamdudom.] Pulchri moriture, qui medici ueneno tolli uolueris, uel qui iãdudum ſtatueris pugnando mori in armis. Perijt poſtea in prælio Pharſalico. Micyllus ita exponit Vt cũ uerbo, inquit, cõſtruatur. Vt ſit ſenſus. Cur nõ iãdudum in belli furores ire, tu, qui alioqui moriturus eras? Rue certus.] Clauſula deliberationis, qua hortatur C ſeipſum ad militiam, ut que tranſeat uel cum mortis periculo, utcunque caſura ſit belli alea in caſtra Pompeij. Cæſaris effuge.] Non obſcurè poëta indicat ἰταντίαν proverbialem ueram eſſe, & re ipſa Domitium declaraſſe, ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα, hoc eſt, hoſtium munera, non eſſe munera. Ingratia plerunq; ſunt, quæ beneficia, & munera ab hoſtibus obtingunt, quantũuis ſplendida ſunt, & opima.

a al. ciui.

b Vetus codex mẽdoſè legit, pacemq; popoſces?

Neſcius interea capti Ducis, arma parabat
Magnus, ut *c* immiſto firmaret robore partes.
Iamq; ſequuturo iuſſurus claſsica Phœbo,
Tentandasq; ratus moturi militis iras,
Alloquitur tacitas ueneranda uoce cohortes.

His perpetratis ſeptem ad ſummum dies Cæſar ad Corfinium commoratus fuit. Inde promotis caſtris per fines Marrucinorum, Ferrentinorum, & Larinatium, in Apuliam peruenit. Neſcius interea capti.] Intermiſſa narratione rerum Cæſaris, tranſit ad Pompeiũ, & quæ ille oratione, ſtatim, quàm Brundiſium contẽderet, ſuos ad arma cohortatus fuit. Neſcius.] Pompeius ignarus eorum, quæ circa Corfinium acciderant, ſe quod potuit, ad bellum inſtruxit,

c In uetuſto codice, admixto legitur.

A inſtruxit omniaq; ea auxilia,undecunq; contraxit,quibus uires ſuas Cæſaris copijs ſuperiores cõfirmaret. Cæterum ubi cognouit ea quæ erant ad Corfinium geſta, Luceria profectus fuit Canuſiũ. Itaq; hic fingamus oportet,Pompeiũ hanc orationẽ Luceriæ, aut certè Canuſij habuiſſe ad ſuos milites: nam ibi paulò pòſt per nũcios de reb. Corfinienſib. accepit. Capti ducis.] Domitij: cognitis enim ijs rebus,ex tẽplò Luceria,Canuſiũ atq; inde Brunduſium conceſſit. Arma pa.] hoc eſt,quod modo dixi,quod undiq; ex nouis delectib. habitis exercitũ cõſcripſit, & ſparſas cohortes cõtraxit: nã Domitiani milites,ut Cæſar ſcribit lib. 1. iuſſi fuerat illi ſacramentũ dicere, id quod lubentes fecerũt. Iamq; ſequa.] Sequẽti die ſignũ daturus erat,ad mouẽda caſtra. Id nũc iubere claſsicũ uocat. Claſsica tubæ dicũtur,à clãgore. Claſsici dicebantur,qui in claſsib erant ſed primæ claſsis tantũ qui C.& X X V. M. æris,amplius ne poſsidebant: cæteri omnes infra claſſem dicebãtur. Hinc per tranſlationẽ,claſsicus ſcriptor, & author, qui primi nominis eſt. & claſsicum canere, pro exhortari uoce, & animare quenquã. Animauit me uocis ſue claſsico. Metaphora ducta eſt, à re militari ut alia nonnulla: ueluti, receptui canere pro, finire: bellicum canere, pro, congredi collatis ſignis, & uorſu gladijs depugnare, de ſeria, & exacta diſputatione.

O' ſcelerum ultores,melioráq; ſigna ſequuti
O' uerè Romana manus, quibus arma Senatus
Non priuata dedit,uotis depoſcite pugnam:
Ardent Heſperij ſæuis populatibus agri:
Gallica per gelidas rabies effunditur Alpes,
Iam tetigit ſanguis pollutos Cæſaris enſes.
Dij melius,belli tulimus,quod damna priores,
Cœperit inde nefas.iam iam me præſide Roma
Suppliciũ,pœnamq; petat,neq; enim iſta uocari
Prælia iuſta decet,patriæ ſed uindicis iram.
Nec magis hoc bellũ eſt, q̃; cum Catilina parauit
Arſuras in tecta faces,ſociuſq; furoris
Lentulus,exertíq; manus ueſana Cethegi.
O' rabies miſeranda Ducis,cum fata Camillis
Te Cæſar,magniſq; uelint miſcere Metellis,
Ad Cinnas,Marioſq; uenis:ſternẽre profectò,
Vt Catulo iacuit Lepidus,noſtraſq; ſecures
Paſſus.Sicanio tegitur qui Carbo ſepulchro
Quiq; ſaros mouit Sartorius exul Iberos.

O' ſcele.] Pompei oratio tota in demonſtratione uerſatur,habet enim uituperatiuũ, & laudẽ perſonarũ, & quidẽ à reb. geſtis. Exordio beneuolentiã capiat, per exB clamatioſ ẽ à pietate militum erga ſuã patriã & anaphora initio ſtatim ut :ndit affectus. Meliura.] A' perſonarũ militũ reb. geſtis, & praſ. uti ſtatu, quod iuſtiores partes ſequãtur uidelicet Senatũ, Populũq; Romanũ aduerſus nefarios ciues,qui patriæ bellũ faciũt. Manus.] uos milites,quos undiq; contraxi, etiã ex nouis delectibus habitis. Non priu.] A' qualitate belli. hæc eſt publica authoritate Senatus, qui mihi Imperiũ detulit. Priuatus homo nõ poteſt milites ſacramenti religione obligare: quod ubi fit, ibi nõ bellũ geritur, ſed latrocinio patrãtur omnia. Ardent.] Metaphora. & Antonomaſia, in Heſperij, hoc eſt, agri Italici: metonymia itẽ. continens pro cõtento. Ardent.] Narratio. qua edoC cet Italiæ agros à Cæſare uaſtari, & Gallicum bellum in Latiũ eſſe effuſum. Dij melius.] Non eſt abominãtis uox, ſed gratulãtis potius, quod belli dãna milites priores tulerint, & quod nefas à Cæſare ſit ortũ. Præſide.] Submeis auſpicijs Roma de Cæſare pœnam ſumet. Neq; enim.] Rem honeſto uocabula, & plauſibili appellat, ut militũ animos magis accendat, & alacriores ad uindictã reddat. Iuſtũ præterquã quod in iuſta immediatè cõtrarium eſt etiã pro mediocriter magno accipitur, ut cùm dicimus, iuſtum uolumen: iuſta ſtatura, iuſtum pretium. Rectè Sulpitius non poſſe hoc uocari bellum, quod eſt ſine hoſte, ut ſit ... Nec magis hoc bellum eſt, quàm cum Catil.] Ab exẽplis, quæ ſimilia facit, oſtẽdit, non debere hoc certamẽ ſuſceptũ contra nefarios ciues bellũ appellari, nã magis, quàm cõiurationem Catilinariã non debuiſſe cõtra Catilinã, & coniurationis ſocios Lentulũ, Cethegũ, Ceparium, L. Vargunteiũ, & reliquas eius cõiurationis peſtes. Catilina.] Fuit hic de nobili Sergiorum familia, qui ea uia, ac de cauſſa horrendam illam coniurationem, quam Salluſtius graphicè depingit; contra gubernatores reipublicæ maximè ad-

uerſus Ciceronẽ excitauit: cuius induſtria extincta fuit. Arſuras in tecta faces, ſociuſq;.] Nam conſtituerat is ſtata nocte urbẽ 12. locis incendere. Tecta, pro, in domos incẽdia. Lentulus.] Prætor, quem Cic. manu tenens primũ in templũ Concordiæ, in quẽ locũ Senatũ cõuocari iuſſerat, perduxit, quò cæteri cõiurati tacita cuſtodia perducti fuerunt. Hic Lentulus iactarat fuerat ſolitus fatalib. libris cõtineri, Romanæ urbis imperiũ trib. Cornelijs deberi, ſe poſt Cinnam, & Syllã, tertium in Cornelia gente futurum. Literis Allobrogum legatorum perlectis, extemplo Senatus decreuit, ut huic magiſtratus abrogaretur. Inde in liberam cuſtodiam cum alijs deductus fuit, ac paulò pòſt ipſe ex ædibus Spintheri in palatio in carcerem coniectus à Triumuiris, ac necatus fuit. Camillis.] Hic Camillus Gallos inter appendendum aurum urbe expulit: & ob id à Senatu alter urbis conditor poſt Romulum appellatus fuit. Exert. Cethegi.] Oſtendimus alibi huic familiæ peculiare fuiſſe, habere humerũ: & brachium dextrum nudatum, & inerme, atque ita in pugnam ire. Silius Italicus.

Ipſe humero exertus gentili more parentum
Difficili gaudebat equo.

Metellis.] Per exclamationem exemplis oſtendit Cæſarem præpoſterè ſummos uiros in republ. imitari, qui non euertere, ſed conſeruare patriã ſtuduerunt. Metellis.] Plures fuêre Metelli, in ea familia. Vnus qui bellũ Iugurthinum propè confecit. Metellus Macedonicus, qui præterquam quod ex Macedonia clarum nomen reportarat quod cenſor, quodq; ſummus orator erat, à quatuor filijs rogo ſunt illatus: uno prætore, tribus conſularibus: duobus triumphalibus: uno cenſorio. Huius anit fuit L. Metellus, in quo 10. illa fuiſſe traduntur, in quibus quærendis uiri ſapientes ætatem terunt. Primarius bellator, optimus orator, fortis Imperator, quod eius auſpicijs magnæ res geſtæ eſſent. quod maximis honoribus eſſet uſus, quod præcipua fuiſſet ſapientia, quod ſenator ſummus;

ſummis. quod grandem pecuniam ſine malo quæſtu inue-
niſſet, quod plures filios ſuſcepiſſet, quodq́ in ciuitate fu-
iſſet clariſſimus, Metelli à deuictis populis alia atque alia
nomina ſortiti fuerunt ut, Numidicus, Macedonicus, Cre
ticus, Balearicus. De his loquitur poëta, *qui in ea familia*
uirtutibus maximè claruerunt. A' Metello *interrogatus*
Sylla fuit, ecquis eſſet præſentium malorum finis, cùm
urbs referta eſſet cadaueribus. Metellus Creticus in Apu
liam cum exercitu: Metellus Celer in agrum Picenum *cũ*
tribus legionibus contra Catilinam, *miſit fuerunt* Metel
lus, & C. Pompeius *capias* Sertorij *diu, & ancipiti ſem-*
per acie atriuere, ut ait L. Florus, nec tamen prius bello,
quàm ſuorum ſcelere, & inſidijs extinctus fuit: Fuit &
Metellus Pontifex. & Cecilius Metellus *Tr Pl. Atq; hinc*
liquet Metellorum familiam Roma ſemper illuſtrem re-
bus geſtis fuiſſe. Florus in Epitome in Liuium etiam ſcri
bit Metellum *non expuliſſe* Sertorium *ex Hiſpania, ſed*
ad ultimum, deſertum ac proditum à ſuis fuiſſe. Ad Cu
mæ.] De Cuma, Mario, & Sylla *alio loco copioſè no-*
bis dictum eſt. Strenêre.] *Ab exemplis eorum, quos*
deuicit Sylla, minatur Cæſari conſimilem exitum. Vt
Catulo.] *Catulus & Lepidus à Syllæ funere reuerſi,*
ſtatim inter ſe uerbis diſceptare cœperunt. Lepidus aſſe
rebat omnia Syllæ acta reſcindi debere: agros Italis ad-
emptos ueteribus dominis reſtituendos. Nam Sylla ad C.
& X X. M. hominum, quorum opera in bellis uſus fue-
rat, in alienis agris collocarat. Senatus ueritus, ne Conſſ.
diſcordia ciuitatis ſtatus in nouum aliquod diſcrimē in-
cideret, utrunq; iurare coëgit, ne inter ſe armis diſcepta-
rent. Lepidus prouinciam Galliam ſupra Alpes ſortitus,
ſtatim bello Syllanos adortus fuit. Quod ubi *Romæ au-*
ditum fuit, in urbem à Senatu *reuocatur. Haud ignarus*
is, cur id fieret, cum exercitu ad urbem redijt. Catulus po
pulum inuictum intra urbem ad arma concitauit, dimica-
tumq́ in campo Martio fuit. Ibi Lepidus uictus in Sar
diniam fugit, ubi non multò pòſt, diſtillationis morbo:
uel (ut alij) mœrore conceptus ex uxoris adulterio, perijt.
Iacuit.] *Superatus fuit Lepidus à Catulo in* Campo
Martio. Carbo.] Pompeius *Carbonē ex* Libya *in Si*
ciliam profectum, atq; inde in Corſicam *fugientem me-*
dia fuga intercepit, ac capitis damnauit. Ea res triſte ſpe
ctaculum attulit, & atrox circumſtantibus militibus, nec
minorem dolorem, tantum uirum, qui ter Conſul *fuerat,*
triplici cathenarum ſerie uinctum, uelut latrocinij dam-
natum, ignominioſe ad ſupplicium teghi. Addidit & inu
ſitatum morti dedecus: ubi conſpexit ferrum in ſe ſtrin-
gi, ſpatium ad deijciendũ aluum exorauit Serto. exul.]
Sertorius exul *Hiſpanos ad arma mouit* Poſt *Lepidi in-*
teritum Perpenna *cum magna Marianorum manu in Hi*
ſpaniam fugit, ubi erat Sertorius. *Hic medio ciuilis belli*
ardore in eam terram conceſſerat, quam prouinciam ex
peatura adeptus fuerat. Sertorius *patriam habuit Mar-*
ſiam urbem Sabinorum, & ſub Cepione prima ſtipendia
iuuentutis fecit contra Cimbros: quo tempore Romanis
ad Rhodanũ fuſis, ipſe grauiter uulneratus, equo amiſſo,
thorace, & ſcuto armatus amnem tranauit. Inde ſub Di-
dio Cathalonem *in Hiſpania amiſſam incredibili celeri-*
tate recepit Marſico *bello in prælio alterum oculum ami*
ſerat. Poſtea Cinnanam *factionem ſecutus egregiè mode*
ratum ſe geſſit. Syllanis armis Italiam opprimentibus, in
Iberiam ceſſit, ubi principes gentis ſumma comitate ſibi
facilè deuinxit. Paulò *pòſt, C. Mannius in Hiſpaniam*
uenit, miſſus à Sylla: à quo uictus Carthaginem cum tri- A
bus millibus fugit. Inde ad Maurufium in Libyam traie-
cit. Hinc rurſus in Iberiã tranſmiſit. Vnde rurſus à Man-
nio excluſus, cum piratis ſocietatem inijt: quorum auxi-
lio fretus, Pythinſam in Iberia & Africam, eiectis in-
de Mannianis, occupauit. Non tenuit inſulam diu: naua-
li enim prælio uictus, in exteram Iberiæ oram tranſgreſ-
ſus, in nautas quoſdã incidit, qui ex inſulis Fortunatis ſe
ueniſſe memorabant. Cæterum à piratis deſtitutus, ubi
accepit eo in Maurufios traieciſſe, ut Aſcalium reſtitue-
rent, Maurufijs ſe auxiliarem obtulit. Mittitur eò à Sylla
Pacuanus *ad Aſcalium bello liberandum, qui à* Sertorio
interfectus fuit. Huius militum acceſſione uiribus au-
ctis, Tingennam urbem, quò Aſcalius cum fratribus con
fugerat, expugnauit. Hic omnibus pacatis, per legatos à
Luſitanis excitus in Iberiam redijt. Ibi recepto à Luſita-
nis Imperia, breui omnes Iberiæ accolas ſubegit. Habe-
bat in armis ſex M. *peditum, & equites ſeptingētos. Qui-*
bus copijs fretus, C. X X M. *peditum, & 7. equitum Ro-*
manorum uarijs prælijs profligauit. Atq; ob has uicto-
rias, quas ordine commemorare nimis longum eſſet, Hi-
ſpanis chariſſimus factus fuit, cùm ſtatim Cn. Pompeius,
unà cum Metello proconſule in eas terras ſit miſſus. Qui B
ſub primum acceſſum Sertorio impedimēta ademit. Sol-
licitare deinde cœpit ciuitates ad defectionem. Sub hæc
ad Valentiam fudit Herennium. & Perpennam *Duces*
Sertorianos. Inde ad Sucronam uerno tempore omnibus
uiribus utrinq; in aciem deſcenſum eſt. Quo *prælio* Pom
peius uulneratus, & ſuperatus à Sertorio acie diſceſſit.
Pugnatum iterum fuit, ſed leuiter. Mox rurſum magno
prælio ad Maguntiam *à meridie uſq; ad noctem, eo euen*
tu, quo nuper ad Sucronam: nam Pompeius equeſtri præ
lio pulſus, ſex hominum millia amiſit. Itaque Metellus, &
Pompeius *omni uictoria ſpe abiecta, circa* Pyrenæum *ul*
timo eius belli anno coacti fuerunt hyemare. Verno tem
pore, accepta è Roma pecunia in ſtipendium, è Pyrenæis
in hoſtem mouerunt: quibus Sertorius, & Perpenna ex
Luſitania occurrerunt: ubi. quia multi Ro. in militum à
Sertorio ad Metellum *defecerãt, Romana cuſtodia amo*
ta, Hiſpano milite corpus ſuum muniuit. Cùm Pompeius
Palantiam *urbem oppugnaret, Sertorius ſuo acceſſu ob-*
ſidionem ſoluit. Inde Metellum *adortus, ad tria M. mili-* C
tum eius interfecit. Vbi iam omnia proſperè illi ceſſiſ-
ſent, ad poſtremum à Perpenna, & alijs nonnullis in eum
coniuratum eſt, & in conuiuio fraude interemptus fuit.
Perpenna poſtea Pompeius *prælio uicit, & interfecit.* Pe-
rijt nono circiter anno, quàm in Hiſpaniam uenerat. Et
hunc exitum Sertorius *habuit, uir belli artibus clarus, &*
amore admirabili erga patriam, qui dicere ſolitus erat,
malle ſe Romæ ignobilem agere, quàm extra patriã mul-
tarum gentium imperium tenere. Hunc affectum ſecutus
ad leniendum patriæ deſideriũ, nobiles Romanos, quos
habebat fugæ ſuæ comites, ſolebat Senatum uocare, per
quos ciuitates gubernabat, & maiora negotia obibat.
Neque ferebat, prætoribus, quæſtoribusq́ creatis, ne in
minima quidem re diſciplinam Romanam uiolari. Qua-
re ſtultè, & falſo hoc loco gloriatur Pompeius de Serto-
rio exule à ſe ſtrato in Hiſpania, quem ad Sucronam, ut
puerum (ut ipſe Sertorius cum fremitu dicebat) ad ſatie-
tatem pulſaſſet, niſi Metelli interuentu pugna dirempta
fuiſſet, & tamen fuit bellum. Neque uideo, quid Sulpitio
in mentem uenerit, qui ſcribit, Sertorium à Metello Hi-
ſpania

A ſpania expulſum fuiſſe. Hoc tamen loco rectè digerit hiſtoriam. Iberos] Hiſpanos, poſt Syllanam uictoriam. ut iam dictum eſt. Sertorius primum in Iberiam conceſſit, ubi tributorum remiſſione, & ſingulari comitate gentis principes ſibi deuinxit, & populorum ſtudia ſibi conciliauit hybernaculorum imitatione. Nam milites non habuit in urbe, ut cæteri fecerant, ſed in aperto, ut tabernacula erigere cogerentur. Sed à Mannio Iberia pulſus, in Hiſpaniam tranſcendit. Citerior longè, lateq́ patens Tarraconenſis cognominatur, à Tarracone urbe condita à Scipione. Ibi amnis Iberus eſt, qui Tarraconenſem rigat, & in Mediterraneum influit. Ab hoc, Iberi populi iuxta ſiti: & Iberia Græcis Hiſpania uniuerſa dicitur, Oritur autem fluuius Iberus, ſiue Iber in iugis Cantabricis, ad radices montis Pyrenæi. Primum autem labitur per campos, & aperta loca, æquis ſpatijs ab Idubeda, & Pyrenæo montibus medius ad CCCCL. M. paſſ. à fonte digreſſus, mari, quod ab ipſo ibericum nominatur, uno aſtia miſcetur contra Baleares, & Pythiuſam. Erat Iberus ex fœdere terminus imperij Pop. Rom. & Carthaginenſium. Haud procul ab hoc amne erat Saguntus. Cæſo Perpenna, decimo anno Sertorianum bellum finitum fuit.

Quanquã (ſi qua fides) his te quoq; iũgere Cæſar
Inuideo, noſtraſq; manus quod Roma furenti
Oppoſuit, Parthorũ utinam poſt prælia ſoſpes,
a Et Scythicis Craſſus uictor remeaſſet ab b oris,
Vt ſimili cauſſa caderes, qua Spartacus hoſtis.
Te quoq; ſi ſuperi titulis accedere noſtris.
Iuſſerunt, ualet in torquendo dextera pilo,
Feruidus hic iterum c circum præcordia ſanguis
Incaluit, d diſces non eſſe ad bella fugaces
Qui pacem potuere pati, licet ille ſolutum
Defectumq; uocet: ne uos mea terreat ætas:
Dux ſit in his caſtris, ſenior dum miles in illis.

Quanquam] Collatione eorũ, quos recenſuit, exterminationem Cæſaris contemptim, ducto argumento à maiori ad minus, ut inferat cũ illis Cæ-
B ſarem non eſſe conferendum: ſimul ſe Duce à Senatu lectum ad furorem frãgendum: ſimul optat Craſſum reducẽ à Parthico bello. ubi is cum filio fuſus, cæſusq́ fuerat: ac tum futurum, ut Spartaci ſerui exemplo, & ſimili cauſſa periret. Magnus profectò contemptus. Omnia inſolentiæ plena, cùm Cæſarem ita contemnat, ut cum mancipio gladiatore, eiusq́ interitu conferat. Scythicas oras nunc Perſicas dicit, ubi cæſi fuerunt Craſſi: ipſumq́ adeò Cæſarem furere, quod indicet eum in patriam impium, contra quam arma indueret.

Spartacus.] Medio Hiſpanici belli ardore, bellum periculoſum Populo Rom. à ſeruitijs fuit ortum. Lentulus quidam Capuæ, homo apprimè locuples, magnam familiam in gladiaturæ uſum, unde non tenuis illi quæſtus erat, alebat. Magna eius familiæ pars erant Galathæ, & Thraces. Horum multi ob ſæuitiam laniſtæ fugam meditati fuêre. Re indicio prodita, DCCC & duo fu-
C gam fecerũt, reliquis metu ſupplicij retentis. Florus libro 3. capite 20. tradit Spartacum, Chryſum, Oenomaum, effracto Lentuli Ludo, cum 70 & amplius eiuſdem fortunæ uiris erupiſſe, ſeruiſq́, ad uexillum, & auxilium uocatis, breui decem millia hominũ & amplius coiuiſſe. Spartacus hic Thrax fuit natione, audacia, uiribus, gladiatorijsq́ lateribus longè omnium princeps. Cùm hic quondam uenalis Romam produceretur, tradunt quidam draconem ad dormientis caput contractum in ſpiram apparuiſſe. Quam rem ſaga mulier conſpicata, prædixit id oſtentum formidabilem hominis potentiam aliquando portendere, ſed quæ infœlicem haberet exitum. Primum Veſuuium, ut aram iuris (ſicut Florus ait) occupauit, quod ad decem millia fugitiuorum undiq́ confluxêre. Inde ex agris ſpe rapinæ non parua multitudo egregiè armata illi ſe coniunxerunt. Et arma partim è proximis uicis petiuere. partim uiatoribus paſsim ſurripuerunt. Montem inuadunt undiq́ abruptum. præterquam ab una parte quæ in ſummum cacumen per anguſtus erat aſcenſus. Hic illis unicũ primum ſtudium erat, ut corpora armis munirent: clipeos nonnulli uimineos fecere. Hinc latrocinijs omnes uias inſiſtare: prædari deniq́. Claudius, ſiue Clodius (ut Florus) tumultuosè ex agris cõtracta multitudine trium milliũ armatorum, primus huc accurrit, qui occluſo anguſto aditu montis, certam conceperat ſpem breui illius ſeruilis multitudinis apprimendæ, & ſedendo fame in poteſtatem redigendi. Sed ſpes eum ſua fefellit. Spartacus non paulò callidior, noctu ſuis author extitit, ut uitigineis funibus contortis ſeſe è rupibus demitterent, & ita à tergo ſtationem Romanos inuaderent. Ceſsit Spartaco ſuum conſilium fœliciter: cæſis fugatisq́ Romanis, caſtris eorum commeatu refertis, potitur. Hac fama uictoriæ non ſolum fugitiuorum, uerumetiam magnam uim ingenuorum undiq; ſe huc agglomerauit. Mittitur à Senatu P. Vatinius cum duobus legatis, cum exercitu: iterum uincuntur. Rurſus Coſunius, ſiue Coſsius: agitur in fugam amiſsis omnibus impedimentis. Vatinius ingenti prælio uictus, equum etiam, & lictores amiſit. Habebat tum in armis Spartacus ſeptuaginta millia armatorum, ut par uideretur opibus Romanis: & affluebat indies maior, atque maior colluuies ſceleratorum hominum. Senatus pudore motus, ciuitatem hactenus inuictã, huic ſceleri, cæſis fuſisq́ prætorijs, & conſularibus copijs ceſsiſſe, maioribus uiribus Conſules miſit, qui ad Garganum montem profecti, Chryſum (alij Criſum uocant) ex Spartaci Ducibus unum obuiam habuere, triginta millibus peditum inſtructum. Vincitur cum exercitu Chryſus, & occumbit ipſe. Spartacus nuncio cladis accepto, dum per Apennini iuga ductat utrumq́ exercitum Conſulatem inſequentem à tergo, & à fronte inſequentem, uicit, trecentos Romanorum captiuis Chryſo immolatis iter Romam uertit. Verum de hac pugna bis per omnia uariant Plutarchus, & Appianus. Thuriũ inde (Florus Thoram ſcribit) conceſsit: occurrit ei M Licinius Craſſus, præmiſſo legato, ut ſine certamine ueſtigio inhæreret. Sed qua fuit temeritate, deſcendit in aciem, & fuſus fuit. Craſſus per Lucaniam progreſſus, hoſtem ad mare uſque ſecutus fuit. Duobus prælijs, (uariant in hoc authores) altero matutino, altero circa ueſperam, uiginti millibus cæſis: uel ut Liuius, triginta quinq; profligatus fuit. Vt cætera in pauca contraham, Spartacus non con-

a Vetus cod. legit. Et Scythis uictor remeaſſet Craſſus ab oris.
b al. aruis.
c al. hęc & circa.
d al. dices. Vetus codex diſcent.

tentus fuit uicorum, & uillarum uaſtatione, ſed Nolam etiam, atque Nuceriam, Turios, & Metapontum populatur. Reuocatur ex Hiſpania Pompeius à patribus, ubi bellum Sertorianum iam eſſet confectum. Spartacus eius aduentu cognito, Brunduſium iter intendit, foſſa, quam Craſſus in Cherſoneſo Rhegini agri duxerat, quam ille occupauerat, ſuperata. Verum ubi accepit Lucullum quoque ex Aſia reuocatum, illic eſſe, tum rebus deſperatis, omnem uim in Craſſum conuertit. Ibi atrociſsima pugna Spartacus poſt incredibilem ſuorum cædem, uulnere in fœmore accepto, in genua concidit: altera poplite demiſſo, nonnihil abiecto clipeo hoſtem diſtinuit. Cuius caſu cætera multitudo, cum magna ſtrage in fugam uerſa, in proximos montes ſe abripuit. Ibi rurſum inſtaurato prælio, ad unum omnes cæſi fuerunt exceptis ſex millibus, quos omnes Craſſus in crucem ſuſtulit. Laus igitur confecti Seruilis belli penes Craſſum fuit.

Simili cauſſa.] per ſpeciem latrocinij, ut ille manu ſeruorum contracta. Cæſarem Spartaco, eius exercitum ſeruorum manui comparat. Nam Spartacus fugitiuus rapinis, & latrocinijs cum facinoroſorum fæce Italiam uaſtarat. In iure Ciuili, cauſa cadere is dicitur, qui plus petit. Cicero libro primo de Orator. Ridens, & ſtomachans Scæuola, cùm Hypſeus maxima uoce, plurimis uerbis à M. Craſſo præcare contenderet, uti ei, quem defendebat, cauſſa cadere liceret. Cn. autem Octauius homo conſularis non minus longa oratione recuſaret, ne aduerſarius cauſſa caderet. Reprehendit Ci- A cero duos Oratores, qui iuris ciuilis ignorantia; quidnam eſſet, cauſſa cadere, ignorarent. Quintilianus libro ſeptimo, Nam eſt etiam periculoſum, cùm ſi uno uerbo ſit erratum, tota cauſſa cecidiſſe uideamur.

Te quoque ſi ſuperi.] Spartaci uicti, & Sertorij debellati laudem inſolenter ſibi uendicat Pompeius, ad quarum rerum titulos, & Cæſarem ſe adiecturum minatur. Cæterum, quæ de ultimis rebus Spartaci, & Craſſi geſta fuerunt, paulò diuerſius à Plutarcho prodita ſunt. Valet in torquendo dex.] Laudat ſe à uiribus corporis, quibus præter ætatem ualeat: & confirmat milites collatione ducum, & utriuſq; exercitus. De pilo alibi dictum eſt.

Dux ſit in his caſtris.] De ſe loquitur, & multis bellis exercitato, qui authoritate polleat, fœlix in rebus gerendis, peritus rei militaris: poſtremò, in quo ſumma ſit uirtus: quæ quatuor in ſumma imperatore requiruntur, ut Cicero in oratione pro lege Manil.

Dum miles in illis] Quemadmodum Dux non à uiribus, ſed prudentia, quàm ætas adfert, & militaris B rei artibus iudicatur, ita miles non tam ab ætate, quam uirtute cenſendus eſt. Cæſar cum ſuis militibus iam decem prope annos in Gallia cõſenuerat qua pacata in Italiam redierat. Videtur tamen eleuare milites Cæſarianos, quaſi exercitatos, cùm exercitus eius ex robore ueteranorum ferme conſtaret.

a Vetus cod. poſt liber habet interrogat. ſic & alius cod.
b Vetus cod. cupis, paras.
c al. eſt. deeſt.
Vetus uterque cod. legit ſiue interrogat. ut & ea, quæ ſequũtur. uſq. ad An uanæ.
d al. quos fudit.

Quò potuit ciuem populus perducere a liber
Aſcendi, ſupraq; nihil, niſi regna reliqui
Non priuata cupis Romana quiſquis in urbe
Pompeium tranſire b parat. hinc Conſul uterq;
Hinc acies ſtatura Ducum c eſt. Cæſar'ne Senatus
Victor erit? non tam cæco trahis omnia curſu,
Teq; nihil Fortuna pudet. multis'ne rebellis
Gallia iam luſtris, ætasq; impenſa labori
Dãt animos? Rheni gelidis d quod fugit ab undis,
Oceanumq; uocans incerti ſtagna profundi
Territa quæſitis oſtendit terga Britannis?
An uanæ tumuêre minæ, quod fama furoris
Expulit armatam patrijs è ſedibus urbem.

Quo potuit ciuem.] Ecphoneſis in amentiam Pop. Rom. qui Cæſaris potentiam in ſuam ſeruitutem armarunt ſe quidem uſſe ad gloriæ uſque faſtigium, ac ſupra ſe nihil niſi dominationem reliquiſſe: et Cæſarem ad dominationem aſpirare, qui ſe conetur ſuperare. Niſi regna.] niſi regnum enallage numeri. Non priuata.] Ego ad ſummum perueni: ergo qui me ſuperare contendit, dominatum affectat. Cæſar id ſtudet, ut me ſuperet, relinquitur ergo, eum ad tyrannidem aſpirare.

Hinc Conſul.] Confirmat ſuorum animos à ſua. Cõſulum, & Senatorum authoritate, qui à ſua parte ſtant. Sequitur itaque argumentum à facili, Cæſarem facilè uictum iri. Vterq;.] Calid. Lentulus, & Marcellus, de quorum poſteriori alibi dicetur. Cæſar'ne.] Obiectio, quam refutat, à fortunæ prouidentia, quam dicit iam cæcam non fore, ut id fieri patiatur. Mirè uariant codices uetuſti, manu ſcripti à recentioribus. Veteres habent, paras, & cupis, ut multis alijs in locis oſtendimus, & alijs in locis oſtendetur.

Teq; nihil Fort. na.] A' uerſio ad fortunam, cuius nutu huc rerum peruentum ſit A' turpi.

Multis'ne rebel.] Cauſſas quærit, quamobrem Cæſar arma in patria induerit Conſtat multos annos, quos periphraſti. à multis quinquẽnijs circumſcribit, Galliam Pop. Rom. infeſtam fuiſſe, & multas iniurias ab ea profectas. Luſtrum quinque annorum tempus eſt: & meretricia domus luſtrum uocatur.

Rheni gelidis.] Calumniatur res geſtas Cæſaris. Etenim decimo die, põte, quo Rhenum mira celeri- C tate iunxerat, abſoluto, exercitus fuit in hoſticum tranſmiſiſſe, Cæſar Sicambros, ſtatim inuaſit, præſidio utrinque ad pontem relicto. Qui dum ponebatur pons cum liberis, & uxoribus in ſyluas receſſerant. Quorum fines Cæſar ferro, & igni populatus, digreſſus fuit in fines Vbiorum, qui ſocij erant Pop Roman. Paucis interiectis diebus Sueui, qui omnem imbellem multitudinem in ſyluarum ſolitudines ablegarant, in unum locum collegerunt pugnandi conſilio, ſi Romanus imperator ad ſe ueniſſet. Ratus itaq; Cæſar ſatis Romano nomine, quod ſuper Rheno, Germanos partim clade ultus fuiſſet, partim in fugam belli fama compuliſſet. duodeuiginti diebus trans Rhenum hæſit: unde copias omnes in Gallias reſciſſo poſt ſe ponte, duxit, ne Germanos in Galliam irrumpere uolentibus aliquando uſui eſſet. Hoc conſilium Pompeius hoc loco fugam appellat.

Oceanumq; uocans incer.] Gallici maris & æſtuaria Britannica Oceanum nominat maris incerti, ob perpetuam reciprocationem: & conſtat in his bellis ad duo luſtra Cæſarem hæſiſſe. Cæſar priuſquam copias

in Hyber-

A in Hyberna dimitteret, ſtatuit cum exercitu in Britanniam traijcere. Cauſſa inferendi belli Britannis erat, quod ſatis compertum haberet, ab ijs auxilia Gallis tranſmiſſa fuiſſe. qui oram Oceani accolunt. quos ipſe bello domuerat. In littore Britannica diu certatum fuit cum inſulanis, ad naues uſque occurſantibus. Dubio inde certamine hoſtibus paululum ſubmotis, dauee alij ſuper alios in littus euadentibus, ſubmotis, Britanni loco pulſi ſunt. Hi miſſis ſtatim ad Cæſarem legatos, pacem exorarunt, datis obſidibus, quas imperauerat. Naues, quibus equites uehebantur octodecim, in inſulæ conſpectu tempeſtate diſiectæ, & oppreſſæ, poſt longam iactationem, ægrè Gallicum littus tenuerunt. Interplena luna maior Oceani uis Galli cas naues propè omnes afflixit. Quæ clades, quod nulla eſſet materia ad ſarciendas naues, uehementem perturbationem Cæſarianis attulit. Inſulanorum principes aduerſa hac calamitate. iterum in Cæſarem coniurant. Et tam legionem ſeptimam, quæ frumentatum iuctat, inſigni clade affeciſſent, ni Cæſar puluere ex caB ſtris conſpecto, cum ſtationarijs cohortibus maturè laborantibus adfuiſſet. Plures inde dies fœda tempeſtate coorta Romanos in caſtris continuit. Interim hoſtes copijs auctis recenti prælio Romanos repetunt: dimicatur acriter, funduntur, fugantur'q; Britanni cum inſigni clade. Atque ita afflicti iterum de impetranda pace ad Cæſarem miſere: qua impetrata duplum obſidum numerum, ut imperabatur, tradiderunt. Quibus acceptis in Galliam redijt. Atque hunc in modum Cæſar oſtendit terga Britannis, ſi modo oſtendit. Confecto Teutonico bello, repetiuit Britanniam, quam uarijs belli caſibus tandem Populo Romano uectigalem fecit. Stagnna profundi.] Quod Oceanus multis locis modo reciprocatione ſua ſit uadoſus, modo profundum præceps, id'q; ſeptenis horis.

Britannis.] Inſulæ eius forma triquetra eſt fermè, ut Sicilia, triginta circiter millibus paſſuum: Tranſitus ab Icio portu (Calecum hodie uocatur) in inſulam. Eo latere, quo Galliam ſpectat, ab oſtijs Rheni, ad Pyrenæi arcta ex aduerſo prætenditur. Ab Icio, unde Cæſar ſoluerat, trecenta & uiginti ſtadia ut modo dictum eſt. Alij paulò diuerſius. Plinius à Geroſiaca Morinorum gentis latere proximum traiectum prodidit, quinquagenum millibus paſſuum. Quondam Albian Inſula dicta fuit, hodie Anglia, ab Anglis Saxonum gente, quæ ſub Valentiniano illo, qui ex Conſtantia & ſorore Honorij Placidia natus imperauit, eam inſulam ingreſſa tenuit. Quidam arbitrantur, Anglos in totum Germanos eſſe origine: & notum eſt Scotos inde ortos. Circuitus Britanniæ habet uicies centum millia paſſuum. Ad Occidentem ſolem Britanniæ, Hibernia adiacet, dimidia minor inſula, pari ſpacio ab ea diſtans, quàm illa à Gallia. In medio traiectu, inſula Mona eſt. Cæſar Britanniam uidit magis, quàm uicit, id'q; ob eius magnitudinem. Poſtea Claudij Imperij armis propius innotuit. Ad poſtremum Veſpaſiani ductu Romano Imperio tota adiecta fuit.

Vanę eum moſtræ minæ] inefficaces, & ſine uiribus, quaſi tuo aduentu territi urbem deſeruerint ciues, cùm mea ſigna ſint ſecuti & Conſularem maieſtatem quod pro Cæſare eſt, id ad ſe attrahit. Nam plures propè Cæſarem, quàm Pompeium ſequebantur.

Heu demens, non te fugiũt, me cũcta ſequuntur.
Qui cum ſigna tuli [a] toto fulgentia Ponto
Antè bis exactum, quàm Cynthia conderet orbẽ.
Omne fretum metuens pelagi pirata reliquit,
[b] Anguſta'q; domum terrarum in ſede popoſcit.
Idem per Scythici profugum diuortia ponti
Indomitum regem, Romana'q; fata morantem
Ad mortem Sylla fœlicior ire coegi.
C Pars mundi mihi nulla uacat, ſed tota tenetur
Terra meis, quocunq; iacet ſub ſole, trophæis.
Hinc me uictorem gelidas ad Phaſidos undas
Arctos habet, calida medius mihi cognitus axis
Aegypto, atq; umbras nuſquam flectente Syene.

Heu demens.] Diſſoluit falſam Cæſaris exiſtimationem, tranſit'q; ad enumerationem rerum à ſe geſtarum, quæ magnificè uehit: & aurum in modum dicendi amplificat, quod poteſt, ut agnoſcat magnum oſtentatorē factorum ſuorum: ſi modo τὸ πρέπον perſonæ ſeruat poëta. Porrò heu, non eſt hoc loco dolentis uox, ſed exclamãtis per contemptum. Non te fugiunt] Antitheſis, non fugiunt te, ſed me omnia ſequuntur. Atque hinc ordi tur enumerationem rerum geſtarum ſuarum: primum quidem à bello piratico, quod paucis diebus confecit.

Pirata.] Operepretium fuerit piraticum bellum paulo altius à primis Cilicum motibus repetere, rem planè memorabilem. Haud multa pòſt, quàm Pop. Rom. cum Mithridate terra, mari'q; bellare cœpit, è ſuis ſedibus euagati fuerunt Cilices. Hi paruo initio mare latrocinio infeſtare adorti, paulatim dulcedine rei allecti, & Mithridatis opibus adiuti omnia maria latiſſimè infeſta reddidere: hac maximè occaſione adducti, quod ea tempeſtate res Romana ciuilibus armis eſſet toto fermè orbe implicita, ut ne domeſticis quidem malis, nedum externis mederetur. Cilices Romanorum incuria freti, non ſolum nautas prædati ſunt, ſed & urbes diripuerũt, & inſulas. Hoc ſucceſſu creſcentes, quæſtuoſo latrocinij cõmercio multos in ſocietatem attraxerunt. Habebant multis in locis præſidia, & ſtationes maritimas. Hoc aſſiduo quæſtu in tantum creuerunt eorum opes, ut auratis nauium rudentibus, ac malis uterentur, purpureis uelis, & remos æris loco argento præmunirent. Iam 50. urbes paſſim ab his tenebantur, & mille amplius piraticæ naues littora circumqua'q; inſederãt. Sed ne Aſylis quidem ac templis parcebant, quorum præcipua referuntur, Clarium, Didymeũ, Samothracium, telluris Fanum, in Hermione, Aeſculapij, in Epidauro, Neptuni in Iſthmo, Tænaro, & Calabria Thraciæ, in Actio, & Leucade, Apollinis: Iunonis in Samo, Argis, & Laconia: præter iſtã alia diripuere. Ab his piratis Cæſar fuit captus: Sextilius item, & Belinus prætores urbis, & matronæ aliquot nobiles. Sed & P. Clodius in eorum poteſtatem uenit ille, à qua Cicero poſtea in exilium actus fuit. Cùm iam nihil toto mari tutum eſſet. Aulus Gabinius roga-

[a] Vetus cod. medio fulg.

[b] Vetus cod. Auguſta'q;. Item, & alterũ cod. in quo: ſine iis, legitur.

tionem tulit ad populum, ut maris imperium Pompeio decerneretur, à Gaditano freto, ad Syriam, & Pamphiliam: ab Helleſponto, ad Lybiam & Aegyptum. Pompeius 15 ex Senatorio ordine legit, quibus ſuo arbitrio legatorum nomine uteretur: ſumpſitq́ tantam ex aerario pecuniam, quanta ſatis erat ad alendam claſſem. Quin ad hoc bellum, reges, dynaſtæ, & ſocij Pop. Rom. auxilia, pecunias, & commeatum miſere. Et ne quà hoſtibus pateret effugium, circa omnes oras maritimas ſingulos legatos cum certo nauium numero diſpoſuit: ipſe cum ſexaginta lectis nauibus, Tyrrheno mari, Siculo, Sardoo, Libyco, prius luſtratis, quod quadraginta diebus perfecit, in Ciliciam, quæ arx prædonum erat, iturus, prius Romam diuertit: inde Ionium emenſus Athenas uenit. Athenis in Ciliciam traiecit. Hic multi piratarum ſupplices ſe dediderunt. Recepit inde Coraceſium, & alia obſcura quædam loca, quæ piratæ cum uxoribus, ac liberis inſederant. Hi uno nauali prælio fracti, quod ſub Pompeij acceſſum fuerat commiſſum, tandem in poteſtatem uenerunt. Appianus ne pugnatum quidem ſcribit. Deditæ feruntur uiginti millia hominum. Piraticæ naues captæ 306. Bellum breue quadraginta dierum, & incruentum.

Ponto mari.] *Nam naues 270 inſtructas eduxerat.*

Ante bis.] *Duobus menſibus Lunaribus, Luna uiginti & ſeptem diebus, & horis ſex lunarem menſem efficit.* Anguſtaiq.] *Pompeius prædonum turbam procul à mari ablegatam, partim Solis urbe in Cilicia, per id tempus à Tigrane propè in ſolitudinem redacta, partim Dymis oppido Achæorum collocauit. A nouâ hac colonia Solenſium urbs Pompeiapolis appellata fuit.*

Idem per Scythici profug.] *Idem Pompeius Mithridatem regem Ponti, quem hoc loco indomitum regem uocat, graui bello uicit. Confecto bello Piratico, cùm adhuc eſſet Pompeius in Cilicia, accepit per literas è Roma, rogatione Manlia, ſuaſore Cicerone, Mithridatici belli prouinciam plebiſcito ſibi decretam. id quod omnes copias, quæ per id tempus in Aſia erant, ſuo imperio adiectas eſſe. Nouæ ſub hac rogatione prouinciæ illi additæ ſunt, Phrygia, Lycaonia, Galacia, Cappadocia, Cilicia, Colchis, & Armenia, Pompeius tanti imperij nuncio accepto, femur ſuum percuſiſſe dicitur, ac cum gemitu pronunciaſſe: heu infinita certamina: quanta ſatius fuiſſet, ignobilem naſci, ſi à militari cura nunquam diſcedendum ſit. Præſtaret, ut tanta exoneratus inuidia, in agris cum uxore, ac liberis tranquillè in ſeceſſu, & otia conſeneſcerem. Cæterùm accepto exercitu à Lucullo cum magna contentione, Gallacia Mithridatem expulit, quam ſtatim poſt diſceſſum Luculli occupauit. Tendentem regem ad Euphratem curſu eſt aſſequutus, compuliſq́ ad pugnam. Habebat Mithridates in caſtris, triginta millia peditum, & duo millia equitum. Quibus fermè omnibus cæſis cum tribus tantum euaſit. Alij eum cum ſcutatorum globo ad Inorem ueniſſe ſcribunt, unde à theſauro ſuo ſex millia talentorum in milites reliquos diſtribuit. Inde iter in Armeniam tendit. Pompeius, qui Mithridatem in Colchidem uſque fuerat ſequutus, ulterius hoſtem inſectari deſijt. Hic cognito Orazem, & Tocum reges alterum Iberum, alterum Albanorum, cum ſeptuaginta millibus hominum ſuper Cydnum amnem ſedere eos aſſequutus ubi profligaſſet, ad deditionem compulit. Iberibus ſuperatis ad Caſpium mare flexit iter. ac mox in Tigranem omnem belli uim auertit.* A *Taurum tranſgreſſus Antiochum primum, inde Darium Medorum regem, qui cum Tigrane ſocia arma iunxerat, uicit. Bellum ſub iſta in Iudæam tranſtulit contra Ariſtobolum: mouitq́ caſtra ad Hieroſolymam. Qua accepta cum regia pecunia, tum diuinis humaniſq́ omnibus, regreſſus fuit in Syriam, quò Mithridates legatos miſit, ad impetrandam pacem, tantum petens, ut ex omnibus gentibus, quæ 22. erant, paternum ſolum regnum relinqueretur, & quidem tributarium. Reſponſum fuit, pacem quidem impetrari poſſe, ſi ipſe Tigranis exemplo ueniret, ut pro ſe ſupplex deprecaretur. Hoc reſponſo motus rex, bellum renouare conatur. Expugnata arce, in qua quatuor Mithridatis filij erant, ſequuta fuit Cherroneſi defectio, & omnium circa Pontum locorum.*

Idem per Scythici.] *De Scythia alibi multus à nobis habitus eſt ſermo.* Romanaiq fata.] *perpetuum uictoriarum curſum renouantem, quod ſubinde rebellaret.* Ad mortem] *Mithridates omnium gentium auxilijs deſtitutus, ad Gallos fugere in animo habuit,* B *ut cum his iuncta ſocietate Italiam inuaderet cùm audiret Pharnacem filium longè chariſſimum ad Romanos defeciſſe. Habuit Mithridates in capulo enſis uenenum, quod ad omnem uſum præſens circumferebat: quo mixto duabus filiabus prius extinctis, ipſe eo ſæpius hauſto extingui nequiuit, quod antidotis, & medicamentis ab ineunte ætate aſſuetus aduerſus domeſticas fraudes, & inſidias fuiſſet. Quare Bituitum unum ex Celtarum ducibus, qui ibi fortè aderat, precibus ad ſe confodiendum ferro pepulit ne uiuus in hoſtium poteſtatem redactus in triumphum Romam abduceretur. Sic perijt Mithridates, cognomento Eupator.*

Sylla fœlicior ire.] *Alluſit ad Syllæ fœlicitatem, qui hunc ad uenenum, aut aliud quoduis mortis genus cogere non ualuit, ſed facta cum eo pace, Romam cum exercitu rediit.* Pars mundi.] *Alia propoſitio uniuerſalis, quam in partes diducit, ὑφ. [illegible].* Tropheis.] *uictorijs ſynecdoche. ſignũ pro ſignato. Erat enim τρόπαιον, ſignum eo loco erectum, ubi hoſtes in fugam uertiſſent, παρὰ τὸ τρέπω, uerto, τρόπαιον, tropheum, tenui in aſpiratam uerſa.* Quocunq ſo] *Sub quocunq mundi climate, quacunq plaga, quam Sol purificat.* C Phaſidos undas.] *Ad Septentrionẽ ſua ſigna tuliſſe ſe iactat. Nam cùm Mithridatem in Colchidem uſq ſequutus fuiſſet, cum ulterius perſequi deſtitit. Eſt autem Phaſis amnis Colchidis Maximus, & clariſſimus, de quo alibi Lucanus Colchorum qui rura ſecat ditiſſima Phaſis. Quo nomine etiam urbs iuxta fuit Plinio. Strabo tradit fluuium centum, & uiginti pontibus iungi, antequam in Pontum perueniat. Adeò enim uagus eſt, ut hinc inde magnum fluuiorum numerum accipiat, quorum præcipui, & nauigabiles ſunt, Glaucus, Hippus, Cyaneus. Quamuis Ptolemæus Hippum, & Cyaneum ſeorſim in Pontum influere dicit Valerius Flaccus de Phaſide.*

Magnus ubi aduerſum ſpumanti Phaſis in æquor
—— Ore ruit.

Strabo. [illegible] *id eſt. Phaſis amnis ex Armenia*

A Armenia defluens recipit, Hippum, & Glaucum: egrediturq́ in Pontum, prope eiuſdem nominis urbem. Initio Arcturus dictus fuit. Fabuloſam mutati nominis rationem tradit Plutarchus, ἐν τῷ περὶ ποταμῶν. Pompeius dilapſo ex Colchide Mithridate, pro magno duxit negotio omnia de Iaſone in eam terram acceſſa argumenta perdiſcere. Multi auriferi fontes è Caucaſo ſcatent. Locorum accolæ pelles in una uada demergunt: & aurum uelleribus implicitum legunt: unde de aureo uellere tanta fabulandi materia poëtis præbita fuit Sulpitius, Phaſidem altera oſtia Tanais, in Pontum fluere dicit: quod, inquit Glareanus, corruptum puto: nam longè à uero abeſt, niſi Hyperboreum loquentem faciat. Sed quo minus reſtitui poſſit, in cauſſa eſt, quod non citat authorem, unde ea deſcripſit, quod ferè ſolet. Hæc Glareanus. Arctos] Per Arctum, hoc eſt, urſam, plagam Septẽtrionalem indicat cui ſubiecta eſt Phaſis, cum Colchide, alijsq́ Ponticis nationibus.

Calida Syene.] Septentrioni opponit plagam meridionalem, ubi etiam tutor pueri regis Ptolemæi à Sena-
B tu datus fuerat, & ſub Sylla antea adoleſcens circa eam mundi plagam res magnas cum exercitu geſſerat.

Vmbram nuſquam flectente Syene.] Amplificatio expeditionis ſuæ per eas terras. A' fine Aethiopiæ, inſula Syene Aegypti ditioni incipit: quouſq; & Aethiopicum, limitem ingreſſus Strabo Amaſenus totam eam regionem perluſtrauit, temporibus Auguſti. Nomen habet à Syene Daniti filio. Inter oppida Aegypti ulterioris, nullum eſt poſt Thebas, Syene clarius, caſu magis, quàm uirtute. Nam cùm ab Aſtrorum peritis apud ueteres terra ſecundum latitudinem in ſeptem partes, quas climata dixerunt, diuideretur, (Appianus propter neotericam tamen obſeruationem in nouem ſecat) ab urbibus, aut fluminibus, aut regionibus, aut inſulis, aut montibus illuſtrioribus climatibus ſua nomina inditerunt. Eſt autem clima ſpatium inter duos parallelos concluſum, in quo ad ſemihoram mutatur horologium. Ab æquatore, utrinq; ad polos perpetuo dies fiunt inæquales. Climatum nomina hæc recenſentur. Dia Meroës: dia Syenes: dia Alexandrias: dia Rhodon: dia Romes: dia Pontos: dia Boriſthenes: dia Rhipheon: dia Danias. Iiſdem nominibus etiam recenſentur meridionalia climata, præfixa præpoſitione ἀντί, hoc eſt, contra ut, anti dia Meroes: anti dia Syenes. Itaq; parallelus Cancri propè terris imminet: qui cùm Solem ſuſtinet radijs perpendiculariter decuſſatis, hora meridiei nullam corporibus umbram reddit, ſed abſumit. Atq; hinc Syenen nullam umbram flectere dicit Lucanus, ubi Sol primum punctum Cancri tetigerit: ſecus fit in aſcenſu, & deſcenſu: Eo nomine Thebais ueteribus celeberrima facta fuit. Plinius lib. 2. cap. 72. Simili modo tradunt, inquit in Syene oppido: quod eſt ſupra Alexandriam, quinq; millia ſtadiorum Solſtitij die medio nullam umbram iaci: puteumq́ eius experimenti gratia factum, totum illuminari. Ex quo apparere, Solem illi loca ſupra uerticem eſſe: quod etiam in India, ſupra flumen Hypaſin fieri tempore eodem, Oneſicritus ſcripſit. Hæc Plinius. Medium Axem exponit Sulpitius, meridiem. Die enim Solſtitiali, qui in primum punctum Cancri incidit, linea meridionali nullam ſibi ſol reddit umbram ſecus cùm oritur, & cùm uergit ad occaſum. Macrobius, rem quidem, inquit, attigit Lucanus, ſed turbauit uerum. Non enim nunquam flectit, ſed uno tempore. Sed calumnia uerius eſt Macrobiana, quam ſincerum iudicium. & expoſitio loci huius. cùm poëta de Solſtitiali puncto tantum loquatur. ut modo dixi.

Occaſus mea iura timet, Tethymq́ fugacem
Qui ferit Heſperius poſt omnia flumina Bætis. — al. timent.
Me domitus cognouit Arabs, me Marte feroces
Heniochi, notiq́ erepto uellere Colchi.
Cappadoces mea ſigna timent, & dedita ſacris
Incerti Iudæa Dei, mollesq; Sophenæ:

Occaſus mea.] A' Meridie ad Occaſum migrat, hoc eſt, in Hiſpaniam Hic à Perpenna Sertorio occiſo, ipſe in hoſtem
C profectus Perpennam uicit, & interfecit. Cuius belli medio ardore inopinatum periculũ fuit à ſeruitijs Pop Ro. motum. Tethymq;.] fluens ac refluens fretum Gaditanum indicat, in quod Bætis fluuius ex Tarraconenſi agro demiſſus, per hanc ferè mediã, ſicut naſcitur una amne contra Gades decurrit. Inde ubi nõ longè à mari magnum lacum fecit, quaſi ex uno fonte, inquit Mela geminus oritur: quantusq́ ſimplici alueo uenerat, tantus ſingulis effluit. Tum alter ſinus uſq; ad finem prouinciæ inflectitur, & ad radices Mariani montis in Gaditanum fretum infunditur. A' Beti ipſa regio Betica olim dicta fuit: hodie regnum Granadæ. Inter multa oppida, Corduba & Hiſpalis, coloniæ quondã Romanæ, maximè illuſtres ſunt. Quæ uerò media fronte in Oceanum excurrit, Luſitania eſt, Ana flumio à Betica diſcreta. Ibi oppidum Vliſippo: præter quod Tagus haud procul inde in occidentalem & ipſe effunditur Oceanum, medius inter Anam, & Dorium amnes.

Arabs, me Marte feroces.] Tranſit ad ortum. Scribunt Pompeium apud Scipionem fuiſſe, cum ei Pharnaces nuncio cognouit Mithridatis interitũ. Plutarchus eum in Arabiam tum fuiſſe tradit, Ioſephus in Iudæa, cùm in Ariſtobolum moueret. De Arabia Fœlici, Deſerta, & Petræa alibi dicetur

Heniochi, notiq; erepto uellere.] Mithridates ubi comperit Tigranem iuniorem à patre ad Colchos defeciſſe, & percuſſoribus ſua præmia eſſe propoſita, in Armeniam iter intendiſſet, per Colchidem & Dioſcoros, per Heniochos ad Boſphoros penetraturus. Erant Heniochi à Græcis oriundi. Nam ut Dioſcurias, ita oppidum Heniochi, Caſtoris, & Polluci in eas terras aduentum coarguunt. Terra, & ipſa gens ab his nominata eſt. Hos Ariſtoteles carne humana ueſci arbitratur. Ptolemæus Heniochas in Sarmatiæ Aſiaticæ Cherſoneſo collocat, quæ Tauricæ appoſita eſt inter Cercetas, & Suanocolchos. Apud Strabonem uariè ponuntur, id quod etiam annotauit Glareanus. Apud eorum montes Araxes fluuius oritur, ſi uerum eſt Solinus, quod negatur à multis ἡνίοχοι, à Græcis dicuntur. Colchi.] extima regio eſt ad occaſum, & nobis proxima, non hiſtoria modo, ſed fabula Medeæ & Iaſonis, & expeditione Argonautica aurei uelleris ergo celebrata. Is tractus auri, metalliq; diues eſt, Veteres

Colchos Aegyptios origine fuiſſe crediderunt, atque in his terris conſediſſe, cùm Seſoſtres Aegyptiorum rex armis, & opibus potens Europam inuaſiſſet, & Scythiã tentaſſet, & parte exercitus relicta in Aegyptum rediret. Valerius Flac. libro 4. Argonauticon, ubi Iaſonem fingit templi picturam admirante, Cunabula gentis, in quit,

Colchidos hic, ortuſq; tuens, ut prima Seſoſtres
Intulerit rex bella G.tis, ut Clade ſuorum
Territus hos Thebas patriumq; reducit ad amnem:
Phaſidis hos impoſitat agris, Colchoſq; uocari

Imperat. Celebratur Colchi linificio, non diuerſo admodum ab Aegyptiaco, quod Serdonium appellatur à Graecis, & ab Aegyptijs inductum. Inter mediterranea oppida, ut Surium, ita inter maritima, Dioſcurias emporium adeò celebre fuit, ut Romani 130. interpretibus negotia Dioſcuriade geſſerint, ob tam diſſonas linguas gentium, quæ illò confluxerãt. Sita eſt, ut Strabo teſtatur, Colchis, inter Moſchicos, & Caucaſios montes. Idem etiã tradit Heniochos, Achæos, & Zygios ſterilem admodũ terram colere. Latrocinijs Ponticum mare infeſtare lembis admodum nauiculis, quas in humeros ſuſtollunt, & in ſyluis abſcondunt, quod mare importuoſum ſit, & montes Caucaſios transeat.

Cappadoces] καππαδόκην ποτ' ἔχιδνα κακὰ δάκεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ κάτθανε γευσαμένη αἵματος ἰοβόλου, hoc eſt, Cappadoces aliquando uipera mala momordit: ſed & ipſa interijt, uenenoſo ſanguine guſtata. Sunt qui Cappadociam, quæ à Cappadoce flumine nomen ſortita eſt, Minorem Armeniam uocant. Alij Armeniæ partem eſſe exiſtimant. Nam occaſum uerſus ab Euphrate minor Armenia panditur, quæ parte Cappadociæ limitibus terminantur, quam à Septentrione Pontica regio: à meridie Cilicia, & Taurus mons claudit. Reliquam uerò Cappadociam, Scordiſcus minori Armeniæ ſubtrahit: ſuperiorem Antitaurus terminat. Quæ hinc trans Melam amnem, ad Euphraten, Comagenen, & Ciliciæ montana panduntur, à Ptolemæo ad minorem Armeniam referuntur. Itaq; bello A Mithridatico confecto, Ariobarzani Cappadociam contriuerunt Pompeius: Cappadocum mores, parum ſinceri, quod uulgò ueteribus fuerit iactatum, τρία κάππα κάκιστα, id eſt Cretum, Cilicum, & Cappadocum.

Iudæa.] In Iudæa contra Ariſtobolum duxit Pompeius; quo capto, dedita fuit & Hieroſolyma, & templum magna clade hoſtium expugnata: primuſq; omnium Fauſta Syllæ dictatoris filius in illud irrupit. Captum autem fuit Sabbatorum die, quo Iudæi omni humano opere feriari agunt. In huius expugnatione duo, & uiginti hominum millia cæſa traduntur.

Incerti Dei.] Imò ueri, & certi, cuius aram ſibi uiſam Athenis Paulus teſtatur in Actis, cum inſcriptione, Ignoti Dei.

Molles Sophene.] Cùm autem Syria latè litora circumducat, multò latius introrſus terras tenet, alijs, atque alijs nominibus appellatur. Nam Syria Cœle dicitur, & Meſopotamia, Damaſcene, Adiabene, Babylonia, Iudæa, & Sophene Palæſtina uocabatur, quà contingit Arabes, & Iudæam, inquit Plinius & Cœle. dein Phœ B nice & quà recedit intus, Damaſcena ac magis etiã nũc, meridiana, Babylonia. Et eadem Meſopotamia, inter Euphraten, & Tigrim, quàq; tranſit Taurum. Sophene citra uerò eius in Comagene. Idem paulò poſt, libro 6. capite 9. à Sophenis tradit iuga Ceraunia ultra adiubetos tenere. Molles Sophenas, opinor, uocat, propter luxum Aſiaticum.

Cappadoces.] Quin & illud annotandum duxi, Macedones cùm Cappadociam in duas Satrapias diuiſam à Perſis accepiſſent, in regna diſtinxerunt: in minorem Cappadociam, quæ Taurum ſpectat, quam propriè Cappadociam nominarunt: & in alteram Pontum. Cæſar poſt obitum Archelai, unà cum Senatu decreuit ut ea prouincia eſſet. Cappadoces antea Leucoſyri dicti fuêre: poſtea nomen mutatum, fuit ab amne, ut paulò antè dictum eſt.

Armenios, Cilicaſq; feros, Tauroſq; ſubegi.
Quod ſocero bellum, præter ciuile reliqui?

Armenios] Sub primum Pompeij in Armeniam acceſſum, Iunior Tigranes ad Romanos defecit, nulla publica, aut priuata fide interpoſita, in illius conſpectum uenit: à quo clementer acceptus, incredibile dictu, quanta munificentia in Romanos fuerit uſus. Sex millibus talentorum, hoc eſt, bis mille milibus, & bis octingentibus milibus Pompeio datis, quinquagenas drachmas militibus donauit: legatis, & turmarum ducibus dena millia. Pompeius hac profuſa largitione multo amicitior factus, patri filium in gratiam reconciliauit: cui etiam regnum Sophenes, cuius modo memini, & Gordienes per legatos deditum reſtituit. Atq; poſtmodum ea minor Armenia nuncupata eſt. Duas Armenias faciunt ſcriptores: maiorem, & minorem: Maior ab intimis ſinibus Euxini, & Caſpij ſicut in Auſtrum progreſſa, à Septentrione montes Moſchicos habet: & ex Hiberia uenientem amnem Cyrum excipit. Ab Ortu Caſpio mari, & montibus Caſpijs, è Media exporrectis excipitur. Occaſum claudit Euphrates. Ab Euphrate uerò Occaſum uerſus minor Armenia incipit, & ea parte contigua eſt Cappadociæ, quam à Septentrione Ponticæ gentes contingunt. A' meridie Cilicia eſt, & A- C manus mons. Ipſa regio ut mercatoribus longè maximè frequentatur, ita opibus Aſiaticis ſupra modum pollet. Ab Occaſu Pariedri, & Scordiſci latus leuiter claudunt. Iugum Tauri à Cilicia deſcendentis ſuperiora eius Occaſu brumali fuit. Oppida habet Nicopolim, quam condidit Pompeius, Theodoſiam, Sebaſtiam, Comanam, & Chryſen. Tradunt receptiſsimi ſcriptores, Armenios in bello Scytharum, & ueſtitu uti, Scytharum, inquam, qui hodie Tartari dicuntur, quorum armis aliquandiu paruerunt. Literæ Armenijs, à cæteris gentibus diuerſa, & quæ Armeniæ dicuntur. Mons eſt Ararath, in quo poſt diluuium arca Noah ſubſedit, cuius uertex perpetuis niuibus riget, quamobrem inacceſsibilis. Proditur in ſummo uertice nigrantem quandam ſpeciem apparere, quam uulgus eius regionis uetuſtam illam cataclyſmi arcam eſſe arbitrantur. Alij in Gordiæi montibus Armeniæ arcam deſtitutam tradunt. Sed uolumen ſacrum Geneſ. capite 8. habet עַל הָרֵי אֲרָרָט hoc eſt, ſuper montibus Ararat. quod Latinus interpres

A ſurgens uertit, ſuper montibus Armeniæ. Græca tranſlatione legis quoque ἐπὶ τὰ ὄρη τὰ Ἀραράτ, in montibus Ararat, ſed repetito articulo τὰ, ut oſtendatur ſingularis montis altitudo.

Ciliceſq; tectos.] Cilicia media eſt, inter Phœnicem, & Pamphiliam ad meridiem, quà Cyprum perlego obuerſa ſpectat, & tota montanis clauſa eſt, niſi ubi mare ad meridiem montibus includitur. Ad Septentrionem, Cappadocia, terris quibuſdam minoris Armeniæ: ab Ortu, Syria: ab Occaſu Pamphilia, & Tauro ſequeſtro diſtinguitur. Ad meridiem, Iſſicum habet ſinum, ad Iſſum oppidum uſque. Qua quidem loco anguſtiæ: per Amanum montem Syriam aperiunt. Portæ Amanicæ, & Pylæ, Syriæ etiam poetæ ſcriptoribus dicuntur, quod portis perinde, ut Caucaſiæ, & Sarmaticæ claudi queant. Occaſum uerſus, ad Anemurium promontorium, & amnem Melam horrenda montana eam exaſperant, in quibus Ciliciæ portæ alicubi ſunt periculoſo Alexandri Magni tranſitu celebratæ. In Cilicia Pompeius piratas domuit.

Tauroſq; ſubegi.] Synecdoche, hoc eſt, Tauri montis accolas. Primum Lycia à Lyco Pandionis nuncupata, & infeſtata Chimæræ ignibus, Sydæ portu, & Tauri promontorio ingentem ſinum claudit. Taurus ab Orientalibus littoribus exurgens in uaſtã altitudinem attollitur. Inde dextro latere ad Septentrionem, ſiniſtro ad meridiem uerſus recto, & perpetuo iugo in occidentem procurrit: & magnarum multarumq; gentium, quà modo dorſum, modo brachia proijcit, terminus. Vbi terras diremit, exit in pelagus. Eodem nomine totus, quà Orientem ſpectat, dicitur. Deinde Hæmodes, & Caucaſus, & Paropamiſus. Mox Caſpiæ Pylæ, Niphates, & Armenicæ Pylæ: & ad noſtrum mare rurſum Taurus. Atq; ita bifariam Aſiam interſecat in longum, initio à Mycale Ionica ſumpto ad extremos Indos uſque, latitudine nonnunquam trium ſtudiorum. Quod ſo.] Itaque concludit Cæſarem nullum bellum, niſi Ciuile moliri, cũ ipſe ſuis armis totum orbem domuerit, neq; uſquam gens ſit ulla, armis debellanda amplius.

B Verba ducis nullo.] Orationem Pompeij in ſpeciem magni ficã partes nullo plauſu, nulláq; acclamatione proſequutæ fuerunt, quod is nondum ad pugnam ſatis inſtructus eſſet: ſiue quod in extremis oris Italiæ, quò omnes undique ex nouis delectibus conuenire iuſſerat expeditio nauigatio in Macedoniam

Verba ducis nullo partes clamore ſequuntur,
Nec matura petunt promiſſæ claſsica pugnæ,
Senſit & ipſe metum Magnus, placuitq; referri "
Signa, nec in tantæ diſcrimina mittere pugnæ "
Iam uictum fama non uiſi Cæſaris agmen.
Pulſus ut armentis primo certamine taurus
Syluarum ſecreta petit, uacuoſq; per agros
Exul in aduerſis explorat cornua truncis.
Nec redit in paſtus, niſi cum ceruice recepta
Excuſsi placuere tori, mox redita uictor
Quoslibet ſaltus comitantibus agmina tauris
Inuito paſtore trahit: ſic uiribus impar
Tradidit Heſperiam, profuguſq; per a Appula rura
Brunduſij tutas b conſcendit Magnus in arces.

collectis, quippe cui omne robur in ceruice ac cornibus ſitum ſit. Tori.] pulpa ceruicis, cuiuſmodi eſt denſitas carnis in collo ceruicibus, & brachijs. In toris uires maximè eſſe creduntur in animantibus.

In uetuſtiſs. codice hi duo uerſus deſiderantur. Senſit & Signa.

Sic uiribus impar.] applicatio rei. Ad eundem modum Pompeius cum uideret ſe inimicis uiribus

a Vetus cod. habet, Ioulſo & per Apulia regna. b al. cõſcedit.

eſſet: & ubi id uiſum fuit reuocare ſigna, & Brunduſium cõtendere. Nec matura] Amphibolũ utrũ petunt claſſica promiſſæ pugnæ, an nõ. Nec petunt Claſsica pugnæ: uel ſic, petũt claſsica, nõ matura ad pugnã. Sed illud rectius, nõ potuiſſe pugnandi copiã, nondũ maturũ ad con C flictum. Et notum Ciceronis cauillum eſt, qui cùm in caſtra Dyrrachina paulò ſerius ueniſſet reliquis, interrogatus cõtemptiũ à Pompeianis, cur tardius adeſſet, reſpõdit quod maturè ſatis ueniret, quod nihil parati ad bellum inueniret. Senſit & ipſe metum Magnus.] Hic uerſus, & is qui ſequitur, non habentur in uetuſto exemplari, manu in membranis Italicis characteribus ſcripto. Cauſſa eſt, cur ne Pompeius ipſe quidem pugnæ copiam popoſcerit, quod trepidarit.

Placuitq; referri.] Retro Brunduſium duci cohortes. Pulſus ut armentis primo cer.] A' comparatione ſumpta à natura tauri, ab armentis pulſi, trepidationem Pompeij ſubijcit. Conſtat taurum aggregari cum uaccis, & cum ijs in eiſdem paſcuis agere, coitus tempore iam appetente: ſed tum peſſimè illi conuenire cum taurorum armentis, & bellum inter ſe gerere, cùm alijs temporibus optimè inter ipſos conueniat, & iiſdem paſcuis utantur. Secreta petit.] Seceſſum, & abditas ſyluarum ſolitudines, in quibus iram exercent, quod uictus fugerit, arboribus cornibus incurſat & ea tentat, quid ualeat. Nec redijt in paſtus.] in paſcua, unde fugerit. Ceruice recepta.] uiribus ceruicis rurſum

imparem reliquit Cæſari Italiam, & per Apuliam Brunduſium petiuit. Sic Cæſar. Pompeius his rebus cognitis, quæ erant ad Corfinium geſtæ, Luceria proficiſcitur Canuſium, atq; inde Brunduſium copias omnes ex nouis delectibus ad ſe cogi iubet: ſeruos, & paſtoreſq; armat his equos attribuit: ex ijs circiter trecentos equites conficit.

Appula rura.] Poſt Togatam Galliam, ſtatim ſequuntur Italici populi: Picentes, Ferentani, Dauni, Appuli, Calabri, Salentini, unde promontoriũ cognomen. Tria Appulorum genera recenſet Plinius. Ab Hydrunto, inquit, Soletum deſertum, deinde Fratuertium, portus Tarentinus, ſtatio militum Lupia, Baleſium, Cælium. Brunduſium. L. M. paſſ. ab Hydrunte. In primis Italiæ portu nobile: ac ueluti certiore tranſitu, ſicuti longiore excipiente Illyrica urbe Dyrrachio C C. X X. M. paſſ. traiectu. Brũduſio conterminum pediculorum ager 9 adoleſcẽtes, totidẽq; uirgines ab Illyrijs 13 populos genuere. Et mox. Hinc Apulia, Daunorum cognomine, à duce Diomedis ſocero. in qua oppidum Salapia, Annibalis meretricio amore inclitum: Sypontum, Vria, amnis Cerbalus: Daunorum finis, portus Agaſus, promontorium montis Sargani à Salatino, ſiue Iapygio C X X X I I I I. M. paſſuum ambitu: Gargani portus: Garna, Larus Pantanus, Flumen portuoſum Frento, &c. Cæterùm Apulia cãpeſtris eſt, & tota calida, & ob id pecori alendo hibernis mẽſibus idonea quã maximè. Feraciſsima hordei, tritici, uini, & olei. Quin & lana Appula laudatiſsima,

& quæ in Italia Græci pecoris appellãtur. Appulæ breues ullo, nec niſi penulis celebres. ſed circa Tarentum, & Canuſium ſummã nobilitatem habent. Brunduſij] *Vltra promontorium, quod Apenninus facit, Iſthmo peninſulæ Calabricæ oppoſitum Brunduſium eſt, ex cuius portu in Epirum oppoſitum commodiſſimus traiectus eſt. E' Brũduſio trans mare duplex nauigatio eſt, authore Strabo. Altera in Epirum, & Ceraunia, altera Dyrrachium longior, ac maior ſuperiori: portuoſa ipſa urbs, ſed multi portus uno ore clauduntur, ut idem ait Strabo, qui ſinum rectum excipiunt, adeò ut ipſa ſpecies cerui cornibus aſsimiletur, unde etiam illi nomen eſt, totus locus una cum urbe capiti ceruino aſsimilis eſt: nam Meſſapiorum lingua Brũduſium, caput ceruinum appellatur. τῇ Μεσσαπίᾳ γλώττῃ, βρεντέσιον, ἡ κεφαλὴ τοῦ ἐλάφου καλεῖται, inquit.* A

a al. quondã.
b al. Creta profu.
c al. arcum.
d al. ſulcum.
e al. qui.
f al. laſſas. In uetuſto exemplari.

Vrbs eſt Dictæis a olim poſſeſſa colonis,
Quos profugos b Creta uexere p æquora puppes
Cecropiæ, uictum mentitis Theſea uelis,
Hanc latus anguſtum iam ſe cogentis in c arctum
Heſperiæ, d tenuem producit in æquora linguã,
Hadriacas flexis claudit, e quæ cornibus undas,
Nec tamen hoc arctis immiſſum faucibus æquor
Portus erat, ſi non uiolentos inſula Coros
Exciperet ſaxis, f laxasq; refunderet undas.
Hinc illinc montes ſcopuloſæ rupis aperto
Oppoſuit natura mari, flatusq; remouit,
Vt tremulo ſtarent contentæ fune carinæ.

Vrbs eſt.] *Deſcriptio urbis Brunduſij ab origine gentis, & eius conditoribus, à uetuſtate, qualitate, ſitu, uſu, et adiacentibus locis, ac natura portus, mariſque Hadriatici æſtu, ac uiolentia. Antequam ad explicationem huius loci perueniamus, operæpretium non contemnendũ fecero, ſi ueram hiſtoriam, ut à ſcriptoribus hiſtoriarum prodita eſt, altius ab origine repetã, omiſsis narrationibus fabuloſis. Theſeus tertia tributi tempore, querelis ciuium ſuorum aduerſus patrem perpulſus fuit, cur extra ſortem Minoi ſe dandũ abtulerit. Collaudata ab omnibus ciuibus populari indole, & fortitudine adoleſcentis, cum neq; precibus, neq; lacrymis paternis ab inſtituto abduci ualeret. Conſcenſa naui patrem hortabatur, ne ſuã uitam pro deplorata haberet, ſed certam ſpem conciperet, quin periculi magnitudinem uel ingenio, uel uiribus corporis uinceret. Pater his uerbis Theſei in ſpem futuri ſucceſſus erectus, cùm ab initio nautis nigra uela in mœroris argumentum dediſſet, quibus Cretam peterent, addidit & alba, ut ſi ſecunda fortuna omnia ſuccederent, iis in Atticã renauigarēt. Simonides puniceum fuiſſe ait. Nauis rector fuit Maſyadas Pherecltus: uel, ut Philochorus, Nauſitheus Salaminius. Tradunt Theſeo prius Delphis ſacrificanti oraculo reſponſum fuiſſe, fœlici euentu Veneris beneficio eum uſurum. Omiſsis hîc, quæ de Labyrintho, & Minotauro prodigioſè fabulantur poëtæ, Taurus re uera uir fuit gladiatorio corpore, ac uiribus, & ſingulari ferocia, quique in certaminibus uincere aſſueuiſſet. Hic morum inſolentia, & credita ſtupri conſuetudine cum Paſiphae multa apud inſulanos, & regem flagrabat inuidia. Inſtabat certamen, in quo nemo audebat cum homine congredi. Theſeo petenti facilè id conceſſum fuit. Superauit Theſeus Taurum. Aderat ſpectaculo Ariadna, quæ tacitis oculis perluſtrata Theſei forma, uni ei optauit nubere. Minos, ut maiori ignominia Taurum notaret, Theſeo obſides reſtituit, & in perpetuum tributum Athenienſibus remiſit. Citatur à quibuſdam Clidemus hiſtoricus, qui prodidit, Theſeo in Cretam nauigandi cauſſam fuiſſe. Dædali fugam, quē Minos ſecutus, cùm in Siciliã diuertiſſet, ibi morbo fuerit conſumptus. Sunt qui Dædalum non Athenas ſed in Siciliam naui delatum prodiderunt. Rurſum alij eum in Italiam prouectum, ac circa Cumas in campis Phlegræis conſediſſe. Rediit Theſeus incolumis, ſed nimia lætitia occupatus Aegei patris mandata non abiuit. Nam cum uſ1em nelit, quibus ſolueras, ex alto in terra curſum tenuit, & ducis amiſſi ſpeciem præberet, pater ſenex nigra carbaſa conſpicatus, & deos iam uita actum arbitratus, è ſpecula in ſubiectum pelagus ſe præcipitē dedit: unde mari Aegæo nomen datum uidetur. Cæterùm Maro quoque teſtatur, Dædalum in ea Italiæ ora poſt fugam conſediſſe, ac cõſecratis alis fuit, Phœbo anguſtum templum dedicaſſe, cum rerum Cretenſium monumentis. Verba poëtæ ſunt Aenei. 6.* B

Dædalus (ut fama eſt) fugiens Minoia regna
Præpetibus pennis auſus ſe credere cœlo
Inſuetum per iter gelidas enauit ad Arctos,
Chalcidicaq; leuis tandem ſuperaſtitit arce.
Redditus his primum terris tibi Phœbe ſacrauit
Remigium alarum, poſuitq; immania templa

Vrbs.] *Brunduſium.* Dictæis.] *Cretenſibus, à Dicte oppido Cretæ. Antonomaſia. Strabo Geogra. libro decimo teſtatur Homeri ætate. Cretam ἑκατόμπολιν, hoc eſt, C. urbium fuiſſe, cùm Troianis temporibus non magna tantum habuerit: & in Iliade ἐνενηκόντάπολιν uocet. Quam quidem pugnantiam ſic Didymus conciliat. οὐχ ἐφθάρησαν ἐκεῖναι αἱ πόλεις, ἀλλ' αὐτό τι ὕστερον ἐκτίσθησαν. Cæterùm omnium ſcriptorum teſtimonijs C. urbes habuiſſe conſtat, quarum Plinius 40. enumerat libro quarto, capite duodecimo, quas nouit ætas. Mela pauciores, & eas quidem notiſsimas, Gnoſum, Cortynam, Lyctton, Lycaſton, Halopyxon, Phaſton, Cydonem, Menathuſan, Dictynam, Cretam hodie Candiam uocant: maior eſt Cypro, minor Sicilia, aut etiam Sardinia. Cæterùm fertilitate, ubi conualles ſunt, & nobilitate omnibus par. Media iacet inter Atticam, & Cyrenaicam Africæ utrinque bidui nauigatione. Ab occaſu eam Ionium, ab ortu Carpathium mare abluit, à Septentrione Aegæo, à Meridie Libyco clauditur. Forma oblonga, retortis lateribus, inter ortum æſtiuum, & occaſum ita porrecta, ut altero faſtigio in Boream, altero in notum tranſuerſa recedat, anguſta magis, & longiſsima ad orientem, ubi contra Rhodum Sammonio promontorio attollitur. Ab occaſu in duo promontoria retuſior excurrit: quorum Auſtrinum ex aduerſo Phycunti Cyrenaicæ κριοῦ μέτωπον Græci dicunt, à ſpecie frontis Arietinæ: alterum contra Peloponneſum, Gimarus uocatur. Nuſquam latior L. M. paſſuum, cùm longa ſit, C C. L X. M. qui numerus 40. millia Germanica efficit. Amnibus duobus maximè rigatur, Oaxi, & Lethæo. Regnaſſe in ea inſula Iuppiter exiſtimatur* C

A ſtimatur non ſolum, ſed & ſepultus. Fuit & Gnoſius Rhadamanthus, uir tanta iuſtitia, & integritate, ut poëtæ illi etiam tribunal apud inferos tribuerint. Minos primus Cretenſibus leges dedit, cur Plato eum Iouis diſcipulum uocat, in libello, qui Minos inſcribitur. Plura de Cretenſibus, qui uolet cognoſcere, legat commentarios noſtros in Aeneida. Vergil. Profug. Colo.] Colonos Athenienſes naues uexerunt in Italiã, uel Dædali, uel aliorũ ductu. Cecropiæ.] Athenienſes, à Cecrope primo Atheniẽſiũ rege, qui primus ibi maris, ac fœminæ coniunctionẽ inſtituit. Vetus Græcia eum biformem fuiſſe fabulata eſt. Etenim cùm Theſeus patris mandato oblitus eſſet, ut ſi fortuna uſus eſſet ſecunda, albo uela expanderet: uel (ut Simonides putat) punica, nigro uela monſtrabatur eum uictum. Siue igitur in reditu Athenas à Theſeo: ſiue à Dædalo: ſiue à Minoë: ſiue ab Arcadia, quam in Naxo inſula, ſuper inducto Aegle reliquerat Theſeus, huc tranſmiſſi coloni fuerunt, ſiue à quocunque alio, certè huc tum eos è Creta deductos conſtat. Quin Barion oppidum circa eam regionem, Iapyx ab Iapyge B Dædali filio, dictum fuit: unde Iapygiæ is tractus appellationem ſumpſit. Hanc læua anguſtum iam.] A' forma. Loquitur poëta (ut Glareanus) de duobus cornibus quæ Brundusium efficiunt portum, quem Strabo, ait, multos continere portus. Porrò lingua eſt promontorij non celſi ſpecies, ſed molliter in planum deuexi. Sed & inſtrumentum eſt coclearis formæ. Verum hoc intereſt, quod coclear cauitatem habeat, lingua uerò plano ſit & longo, in linguæ ſpeciem exiens.

Cogentis in.] Conſtringentis ſe in formam arcus. Sulpitius Vergilium in deſcriptione portus Carthaginenſis in primo Aeneid. ad hunc portum Brundusinum reſpexiſſe dicit. Sed plurium opinio eſt deliniatum eſſe ad portum Anconenſem, quem Itali ſolent præſtantiſſimum toto orbe, adeoq; unum appellare. Verba Vergilij ſunt.

Eſt in ſeceſſu longo locus, inſula portum
Efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto
Frangitur, inq; ſinus ſcindit ſeſe unda reductos.
Hinc atq; hinc uaſtæ rupes, geminiq; minantur
In cœlum ſcopuli, quorum ſub uertice latè
Aequora tuta ſilent, &c.

Conſtringit hic portus ſe in arcus ſimilitudinem, ac proijcit promontoriũ in Hadriaticũ mare. Eſt hic portus tutiſſimus, & uno ore multi, tranquilliq; concluduntur, ſinibus intus recepti. Speciem cornuum ceruinorum repræſentat, unde urbem nomen habere diximus. Ipſe enim locus, unà cum urbe, capiti ceruino admodum ſimilis eſt. Hinc fit, cur Brundusium caput ceruinum appelletur. A Brundusio in aduerſum littus duplex nauigatio eſt. uno in Ceraunia, & Epirum: altero Dyrrachium, ſed prior maior 4. M ſtad. Vtroque frequentatur maximè, quod urbi commodiſſimè ſita ſit ad traijciendum in Illyricum, & Macedoniam. Flexis.] Curuatis cornibus. Nam ut Strabo ait, σὺν γὰρ τῇ πόλει περιληφθεὶς μάλιστα ἐλάφου προσέοικεν ὁ τόπος· βρεντέσιον γὰρ ἡ κεφαλὴ τοῦ ἐλάφου καλεῖται. id eſt, unà cum urbe ipſe locus uehementer capiti ceruino adſimilis eſt: ipſa autem urbe caput cerui appellatur.

Portus erat.] eſſet, enallage modi. Non eſſet portus, inſulis obiectis exciperet uiolentos Coros ſiue ſcopulis Cori, ſiue Caurus. Græcè, ἀργέστης, occiduus uentus, qui aduerſus Aquilonem ab occaſu ſolſtitiali flat. Lapſas ref.] Illiſas ſcopulis reijceret in littus Illyricum, in Ionium, & Adriaticum. Hinc illinc.] Vtrinq; montes natura oppoſuit in modum arcus, aut cornuum ceruinorum potius, quibus uentos excluſit, ut tranquillo portu claſſis in ſtatione ſubſiſtat. Tremulo.] non concitato ui uentorum, ſed laxo ſinu. Oppoſitum eſt Brundusium Iſthmo peninſulæ Calabricæ.

Hinc latè patet omne fretum, ſeu uela ferantur,
In portus Corcyra tuos: ſeu læua petatur
Illyris Ionias uergens a Epidamnus in undas
b Hinc fuga nautarum eſt cùm totas Adria uires,
Mouit, & in nubes abiere Ceraunia cumq;
Spumoſo Calaber perfunditur æquore Saſon.

a al. Epidaurus.
b al. Hac & Hac.

Graphicè ſitum, & naturam maris Ionij, & uſum portus Brundusini deſcribit. E' portu Brundusino, in Ionium, & Aegæum, C uaſto, ac lata patet nauigatio. Corcyra.] Auerſio ad inſulam Corcyram. Corcyra contra Epirum iacet, circumflua mari Adriatico, licet illic Ioniũ, & Siculũ concurrant: Ptolemæus tamen illud Pelagus non tantũ quod ab ortu Siciliæ imminet, ſed & à parte meridiei, Adriaticũ uocat. Adria dicitur à ueteri oppido, item Adriaticum, & Adrianũ Cicerone. Adriatici maris ingens ſinus eſt, qui Venetias uſque, & Tergeſtum euagatur. Cæterùm, Corcyra patet in longũ X C V I I. M. paſſ. inſula Homerica Odyſſea illuſtrata, & Vlyſſis hoſpitio decantata. Hodie nautarũ uulgus, Corfinum appellat. Corcyrenſiũ opes aliquãdo mari pollentiſſimæ fuerũt. Sunt hi Corinthiorũ coloni, quondam Græcorũ omniũ ditiſſimi, & nauticæ rei gloria illuſtres, propter Phæacis, qui Troianis tẽporibus, eã inſulã tenuerant. Strabo. κέρκυρα τὸ παλαιὸν [illegible] [illegible] ναυτικὴν δύναμιν εἶχεν. ἀλλ' ὑπὸ πολέμων τινῶν, καὶ τυράννων [illegible] [illegible] ἀλλ' ὑπὸ λοιδορίας [illegible] [illegible] [illegible] ὅπως ἔτυχε. hoc eſt. Corcyra olim maximè florebat opibus, & re nautica illuſtris fuit: ſed bellis quibuſdam & à Tyrannis euerſa fuit. Poſtea iterum à Romanis in libertatem uindicata non magnam ſanè laudẽ cõſequuta fuit, ſed per uirulentum uiſum in eam parœmia iactata fuit. Corcyra libera nunc, caca ubi libeat. Initio Scheria dicta fuit. Illyris.] Illyris æquo cum Dalmatia terræ amplitudine, & pari montium iugo à Pannonijs Boream uerſus, & ortum ſinua, occidua, & meridiana mari Adriatico cingitur. Dardani ſunt Illyriorum cognati: utraquè gens à Polyphemo, & Galatea ortum duxit. Tres ſiq; ex his prognati fuerunt, Illyrius, Celtus, & Gallus, unde Illyrij, Celtæ, & Galatæ. Ex Illyrio, Achilles ortus, Autarieus, Dardanus, Medus, Taulantius, Perrhebus. Ac quorum ſingulis ſingulæ gentes originem traxerunt. Græci eos Illyrios eſſe arbitrati ſunt, qui ſupra Macedoniam, & Thraciam è Chaonibus, & Theſprotis ad Iſtrum uſque fluuium ſederunt. Strabo Illyricum deſcribens, & eius fines, ἡ ἰλλυρικὴ inquit, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ταῦτα δὲ τὰ χωρία [illegible] [illegible] πρὸς [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] πρὸς ἄρκτον [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

a..

ουσα]. απὸ τῆς δὲ παρὰ τὰ ὄρη τὰ τῶν μακεδόνων, καὶ θρακῶν, id eſt, Illyria circumiacens tota montana eſt, & frigida, & niuibus altior. Septentrionalis uerò, mul tò magis, ut uinearum nulla ſit copia. Hæc loca Pannonij tenent. Ad Auſtrum uerò, uſque ad Dalmatas, & Ardiæos patet. Ad Septentrionem uſque ad Iſtrum amnem. Ad ortum, Scordiſcos attingunt, hac ad Macedonum, & Thracum montes. Epidamnus, Illyris.] Epitheticè, in Illyrij ea parte ſita, quæ uergit ad mare Ionium. Epidamnus Dyrrachium Iotra inquam, Macedoniæ ora collocata fuit, quã terra Ionio mari abluitur, à Corcyrenſibus colonis à Phalio Corinthio deductis habitata, ut Tho lib. 1. Epidamnus ab Epidamno quodam Barbarorum rege nomen urbi inditũ arbitratur Appianus. Quod (Dyrrhachium) nonnulli, inquit, Epidamnum arbitrantur eſſe: huiuſmodi nominis opinione ducti. Rex quippe Barbarum Epidamnus urbem ſupra mare condidit, quæ ab ipſo nomen aſſumpſiſſe creditur. Huius ex filia nepos Dyrrhachius ex Neptuno genitus, ut quidam perhibent, portum urbi adiecit qui Dyrrhachiũ appellatur. Deinde cũm fratres aduerſus illum bellum gererent Hercules ex Erythia rediens, pro telluris parte in eos depugnauit. Quamobrem Dyrrhachij Herculem ueluti telluris eorũ ex parte incolam fuiſſe autumant Dyrrhachium oẽ utiq inficiãtes, uerũ ad Herculem tãquam ad Deum per peius inclinantes Ferunt quoque ea in pugna Ionium Dyrrhachi filium ab Hercule per errorem interfectũ fuiſſe: Herculem corpus tumulantem in mare proieciſſe, ut cognomen illi imponeret. Procedente inde tempore, Phryges quoſdam e Phrygia redeuntes, regionem, & urbem occupaſſe: deinde Taulantios. Poſt illos Illyrium genus: poſt Taulantios aliam Illyriorũ gentem, Liburnos acceſſiſſe, qui finitima quaque ratibus nauibus inuaderẽt: et ob id à celeritate nonnullas à Romanis naues Liburnicas dici, cum quibus primum ad pugnam ueherentur. Huc uſque Appianus. Cæterùm poſtea Romani Epidamni uocabulum, ut ominoſum auerſati, Dyrrhachium urbem appellare maluerunt. Huc.] in portum Brunduſium.

Illyris Ionias uergens.] Illyris, inquit Sulpitius Europæ regio eſt quæ terminatur Italia, Germania, Macedonia, Thracia, Epiro, & mari Hadriaco. Nemo neſcit, inquit Glareanus, Illyridos terminos alios eſſe, quàm deſcribit hic Sulpitius, quippe quæ nuſquam uel Thraciam, uel Germaniam attingat. Verùm in his commentarijs quæ ad Geographica attingunt, multa lubentes ſilentio tranſimus, ſoliciti duntaxat ubique de poëtæ huius ſenſu. Hoc autem loco, Illyris adiectiuè poſitum pro Illyrica, putamus. Vt ſit ſenſus. Seu læua petatur Illyris Epidamnus uergens in Ionias undas. Badius autem poſt uergens participium, ponit coniunctiuum ur, ut ſit ſenſus. Seu læua petatur Illyris, ur, pro uel Epidamnus uergens in Ionias undas. At Latini illud ur, non ſolent tertio ponere loco: quare priori ſtabimus ſententiæ. Hactenus Glareanus. Cæterùm Epidamnus anno M CCCC. & XCIX. à Pazaite Turcarum Imperatore Venetis adempta fuit, celebris tum Chriſtianis inſtitutionibus. Multa exemplaria diuerſa Epidaurus hoc loco legunt. Ab Iſthmo enim ad Scylleon Epidaurij ſedes tenent. Aeſculapij templo toto orbe celebres. & Troezenij fide amicitiæ Romanæ ſcriptoribus celebrati. Hic portus Saronicus, oppida Epidaurus, & Troezen. Cæterùm quia caſtigata exemplaria Epidaurus habent, nihil temerè innouandum eſt, quanquam in uetuſto codice in membranis A ſcriptis, Epidamnus repperi. In nubes ab Ceraunia.] hoc eſt, nubibus obduci, & tegi uidentur. Montana, quæ Epirum finiunt, Acroceraunia dicuntur Ptolemæo. Accolunt Chaones, & Theſprotij. Ibi Tomarus mons eſt, à cuius radicibus centum fontes ſcatent Theopompo Ceraunia, & Chaones principium ſunt ſinus Ionij. & Epiris à crebris fulminibus, quibus ſumma eorũ iuga ob immenſam altitudinẽ feriuntur, dicta. Vocantur ijdem montes, ut dixi Acroceraunia ob eandem rationem. Calaber Sa.] Calabria peninſula eſt quã alij Salentinã uocant, (quoniam quã ibi Salentini quoq ſunt) alij Meſſapiã dixerũt. Frons enim extima ad ortũ ſpectans, Salentinũ habet promontoriũ. Calabria ab optimarum rerũ prouentu nomẽ habet, & in Ionium excurrit. Hinc in orã Macedoniã, ut Dyrrhachiũ & Apolloniã expeditus eſt traiectus, L. M. paſſ. quẽ Pyrrhus Epirotarũ rex, atq inde M. Varro bello Piratico ſub auſpicijs Pompeij ponte iungere cogitauit Salentino promontorio ab occaſu diuerſum eſt Lacinũ à Lacinio latrone dictũ Itaq ultra promõtoriũ, quod Apenninus facit, Iſthmo peninſulæ Calabricæ oppoſitũ eſt Brun- B duſiũ Calabri hoſpitis Xenia in figurã prouerbialẽ abiere, ruſticana, leuia, quæq onerent accipientem magis, quã iuuent: aut, quæ cõtempta, nec uſui danti figura donantur. Nam Calabri, quod pyris abundent, ea ſolent hoſpitibus ſuis affatim apponere. Inde ſaturos, quæ reliqua eſſent, bellariorum loco iubere ſecum auferre. Quæ ſi recuſaſſent porcis obijciebant. Horatius in Epiſtola, ad Mecænatem libro primo Epiſtolarum.

> Non quo more pyris ueſci Calaber iubet hoſpes,
> Tu me feciſti locupletem, ueſcere ſodes,
> Iam ſatis eſt, at tu, quantum uis tolle benignè.
> Non inuiſa feres pueris munuſcula paruis.
> Tam teneor dono, quàm ſi dimittar onuſtus.
> Vt lubet, hæc hodie porcis comedenda relinques.

Saſon Ca.] Saſon inſula eſt cõtra Calabriã, media inter Iapygiam, & Ceraunios montes Epiri. Calabrũ Saſonem dixit ἐπιθετικῶς, quod Calabriæ, & Iapygiæ ex aduerſo ſita ſit. Strabo, ἡ τε μεταξὺ ἀπὸ ἰδρύνται ὅτι τῆς ἰαπυγίας, καὶ τῶν κεραυνίων τῆς ἠπείρου. In Ionio mari, inquit Plin. ab Orico mille milia paſſ. Saſonis, inſula, pira- C ticæ ſtatione nota. Fœminino genere extulit Strabo cũ Lucanus Calabrũ Saſonem, maſculino dicat. Glareanus paulo diligentius hunc locũ excutit. Strabo, ait, lib. 6. ἐκ δὲ τῶν λευκῶν εἰς ὑδροῦντα πολίχνιον, στάδια ρν. ἐντεῦθεν δὲ εἰς βρεντέσιον υ. οἱ δὲ ἴσοι, καὶ εἰς σάσωνα τὴν νῆσον, ἡ τῆς μέσῃ πως ἵδρυται, τῆς τε ἠπείρου, καὶ τῶν κεραυνίων τῆς ἠπείρου, id eſt, ex Leucis uerò ad Hydruntem oppidulum, ſtadia C. L. Hinc autem Brunduſium uſq, quadringenta ſunt ſtadia, totidem ad Saſona inſulam quæ eius quidem interualli, quod Epiro, & Brunduſio interiacet, media eſt. Hæc Strabo. Quo in loco, pro, Quadringẽta perperam in uulgatis Strabonis codicibus legitur quadraginta. At Ptolemæus Saſona aliquãto Epiro propiorẽ facit, quã Brunduſio. Porrò uariè inclinatur hoc nomẽ Ptolemæus σάσων ἐν ἰσθμῷ νήσῳ. Strabo ὁ σάσωνος τῷ σάσωνι. Plin. ad finem prorſus lib. 3. Saſonis in nominatiuo protuliſſe uidetur. Omnes hi fœminino genere. At hic poëta, Calaber Saſon, inquit, maſculino genere, & humilem Saſona, lib. 5. Huc uſq Glareanus. Eſt autem Saſo, teſte Strabone lib. 7. principium ſinus Ionici ἡ ἀρχὴ τοῦ ἰονίου κόλπου, καὶ σάσων νῆσος.

Ergo

A Ergo ubi nulla.] *Poſtquam ſenſit Pompeius Caſarem ſe conſequi, & à tergo iter fugæ interclusum, Cn. Pompeium filium natu maiorem cum mandatis Brundiſio ad contrahenda toto orbe auxilia miſit. Breuis quidem, ſed graphica numeratio eſt gentium à ſe deuictarum, ut agnoſcas ipſum Pompeium.*

Nec licet.] *Et cum uideret ſe bellum in Hiſpanias transferre non poſſe, ubi ſuos duces Petreium, & Af-*
B *franium cum exercitibus duobus habebat, quod Cæſar cum*

Ergo ubi nulla fides rebus poſt terga relictis,
Nec licet ad duros Martem conuertere Iberos,
Cum mediæ iaceant immenſis tractibus Alpes,
a Tune ſobole b ex tanta natum, cui firmior ætas,
Affatur, mundi iubeo tentare receſſus,
c Euphraten, Nilumque moue, quo nominis uſque
Noſtri fama uenit, quas eſt uulgata per urbes
Poſt me Roma, ducem: ſparſos per rura colonos
Redde mari Cilicas: d Pharios hinc concute reges,
Tigranemque meum: nec Pharnacis arma relinquas,
Admoneo: nec tu populos utraque uagantes
Armenia, Pontique feras per littora gentes:
Rhiphæasque manus, & quas tenet æquore denſo
Pigra palus Scythici patiens Mæotica plauſtri.
e Sed quid plura moror? totus mea nate per ortus
Bella feres, totoque urbes agitabis in orbe
Perdomitas, omnes redeant in caſtra triumphi.
Et uos, qui f Latios ſignatis nomine Faſtos,
Primus in Epirum, Boreas agat, inde per arua
Graiorum, Macedumque nouas g acquirite uires,
Dum h paci i ſtat tempus hyems, ſic fatur, & omnes
Iuſſa gerunt, ſoluuntque cauas à littore puppes.

numeroſa claſſe mare ſuperum, & inferum teneret: ſimul quod Alpes mediæ interiacerent.

Mediæ Alpes] *à difficili. Nam à Tergeſto in Boream immenſa altitudine Alpium iuga rurſum attolluntur, quæ in occaſum tendentia in Veragros & Sedunos uſque protenduntur. Hinc in Auſtrum reflexa Liguſticum pelagus excipiunt, ea fronte, qua Varum amnem hac prouinciæ parte fundunt. Et mare Liguſticum à meridie & occaſu terras coërcet circa Alpes. Deinde, quæ prouinciæ armis Cæſaris tenebatur, nuſquam in Hiſpanias tranſitus patebat. Martem, pro bello poſuit, per Metonymiam. Res relictas à tergo. Italiam dicit, & Græcia.*

Natum cui firmior ætas.] Cn. Pompeium *filium natu maiorem dicit. Nam Sex. Pompeius minor erat. Cn. enim poſtea à Cæſare in Hiſpania uictus, ubi cum L. equitibus aciem exercuiſſet, Carteiam profugit. Inde ad mare dilapſus, cum naues, quas in eum euentum inſtructas ibi habebat, &*
C *ancorarum funes celerius [illegible] abrumperet, conſaciauit pedem, ut Oppius ſcribit, laxauit. Didius Gadibus abeuntem ſequutus, cum forte aquatum in littus unà cum nautis exiuiſſet, ex improuiſa naues eius occupauit. Statim fugam meditatus, duobus uulneribus grauantibus, in ſpelunca, in quam ſe proripuerat, interfectus fuit: & caput ad Cæſarem delatum.* Mundi iubeo tentare.] *propoſitio mandatorum. Eſtque occaſio ad Catalogum auxiliarium copiarum, quem libro ſequenti recenſebit. Enumerat aliquot populos à ſe bellis diuerſis uictos.* Euphraten.] *Per Euphraten Syriam intelligit, & Armeniam. Oritur Euphrates in Periande monte maioris Armeniæ, non procul à Tigridis fonte & per Aſſyriam primum, inde Babylonem deuolutus, in rubrum mare (ut quidam tradunt) effunditur: ſed prius per Tauri anguſtias 12. millium interuallo campeſtria Syriæ alluit. Atque hinc diu rectis in Auſtrum uſque montana Babyloniæ fertur: unde retro in Boream reiectus, uelut Tigris alueum ueſtigaturus procurrit. Ad ultimum ad uicum Maſticen duobus alueis ſcinditur. Læuo latere Seleucia præterita, & multis poſt. M. emenſus in Tygrim irruit: dextrò uerò, in meridiem uerſus Babylonem mediā emagitur. Vrbs quondam diuiſa fuit, quæ nunc uaſta ſoluta eſt. per quem labitur: nec multò poſt foſſis in riuos deductus, paludibus abſorbetur Plinio. A' diuerſa latere Tygris in eadem Armenia limpido fonte ortus non interſecat, ut Euphrates, Taurum, ſed ſubter lapſus eo latere, ubi Aſſyria ſe explicat, emergit.*

Nilumque moue.] *hoc eſt, accolas Nili, totam Aegyptum. ut per Euphraten Armeniam & reges intelligit. Horum reges ad auxilia mihi ferenda concita, quos ſub Imperium Pop Rom. traxi. Ad Euphraten enim, & Aegyptum, cuius regis tutor datus fuerat à Senatu uſque Imperij fines promouerat.* Quo nominis uſque] *hoc eſt, quouſque extendi pomœria Imperij Rom. & nominis mei & urbis fama peruenit.* Sparſos per rura.] *Nam piratarum magnam turbam procul à mari ablegerat: eoque partim Solis, quam urbem nomine mutato de ſe Pompeiopolim nuncupauit, partim Dymis Achæorum oppida collocarat. Hos nunc in belli ſocietatem acciri imperat, ut claſſe inſtructi res mari contra Cæſarem gerant.*

Pharios.] *Aegyptios, à Pharo inſula tenui contra Nili oſtia. Nomen ſortita creditur, à Menelai nauclero, ibi ab aſpide extincto, & ſepulto. Tradunt auctores, in Pharo Alexandrum Macedonem nouam urbem condere ſtatuiſſe, ſed cum magnæ urbis capax non eſſet, contra inſulam in littore Aegyptiaco urbem Alexandriam poſuit. In Pharo ingentis altitudinis turris fuit poſtea extructa, è qua nocte ignes erigebantur, ad quos nautæ curſum ſuum mari dirigerent. Hæc conditio fuit Ptolemæi Philadelphi. Nonnulli hanc turrim inter orbis miracula connumerare uoluerunt. Ab hac turri, omnes turres, unde lumina nauigantibus eriguntur, quidam Pharos uocant.* Tigranemque meum.] *Si iuniorem intelligit, è Sophena, & Gordiene auxilia contrahere imperat. cui patri in gratiam reconciliato ea regna dederat Pompeius quæ poſtea regia minor Armenia appellata fuit. Si patrem innuit, è maiori Armenia eas colligendas monet. Etenim poſt ſingularem ſenis munificentiam in Imp. & exercitum Romanum, et maiorem Armeniam reſtituit Pompeius: adiecerat & Syriæ ſuam partem, quæ ad Euphratem ſita eſt, unde Tigranes Antiochum expulerat. Hunc meo iudicio ſuum Tigranem hoc locum uocare uidetur. Sed quia iunior, cum adhuc in caſtris Romanis uerſaretur, de patris cæde conſilium captaſſe delatus erat, Pompeius eum in uincula coniectum ad triumphum cuſtodiri iuſſerat poſtea Romæ cum Ariſtobolo interfectus fuit. Ergo Tigranem patrem (ut dixi) maioris Armeniæ regem ſuum Tigranem uocat. Valer. Max lib. 5. cap de humanitate, & clementia Hac L. Paulli, inquit, humanitas admonet me, ne de Cn. Pompeij clementia taceam, Regem Armeniæ Tigranem, qui & per ſe magnā*

a al Tum.
b al. è.
c al. Euphratem.
d al. Parthos in uetuſto codice.
e al. Et.
f al. Latio. in utroque uetuſto cod.
g al. exquiſite. uetuſto cod.
h al. pacis.
i al. das. in uetuſto cod. uetuſto.

ſe magna cũ P.R bella geſſerat, & infeſtiſſimũ urbi noſtræ Mithridatem Ponto pulſum uiribus ſuis protexerat, in conſpectu ſuo diutius iacere ſupplicẽ paſſus non eſt ſed benignè uerbis recreatum, diadema, quod abiecerat, capiti reponere iuſſit: certiſq; rebus imperatis in priſtinum fortunæ habitum reſtituit: æquè pulchrum indicans, & uincere reges, & facere. Meum.] *quem in regnum reſtitui, qui meo beneficio regnat, quem uictum regem rurſum feci.* Pharnacis.] *filij Mithridatis. Hic omnium gentium ſuarum auxilijs deſtitutus, ad Gallos ſe recipere decreuerat, ut ſocijs armis cum his coniunctis Annibalis exemplum ſecutus in Italiam irrumperet Hæc meditantem defectio filij Pharnacis in regni ſucceſſionem deſtinati ab ea expeditione auerterat. Adoleſcens ita exiſtimabat, fore ut à patre alienatus facilius ueniam à Romanis conſequeretur. Alij regni paterni cupiditate id factum fuiſſe. Rurſum nonnulli, ut patris animum ab Italica expeditione auerteret. Cæterùm ſcirpo capiti circumducto diadematis loco, à tranſfugis, & militibus, qui in caſtris erant, magno plauſu rex ſalutatus fuit. Pompeius confecto bello, cùm alias gentes ob fidam ſocietatem in eo bello liberas eſſe dediſſet, alias rurſum in prouinciæ formã redegiſſet, & quaſdam etiam in regna diſtribuiſſet, ut Tigrani Armeniam: Ariobargani Cappadociam: Antiocho Comageno Seleuciã: ita Pharnaci Boſphorum conceſſerat.*

Nec tu populos.] *hoc eſt, in maiori, & minori Armenia, quarum limites paulò antè deſcripſimus. Armeniam (ut dixi) Tigrani tradiderat. In minori etiam Armenia, eo loco, ubi Mithridatem uicerat. Nicopolim Pompeius condiderat, ut in Ponto Magnopolim, in ea ſede, ubi Eupatoria à Pop. Rom fuerat diruta.*

Ponticis] *gentes quæ circa littora maris Pontici, & Euxini habitant. Cæterùm paucis uerbis totum Mithridatis regnum indicat, omnesq; eas gentes, quæ illius imperio Pontico paruerant. A' Colchide enim uſque ad Heracleam Bithyniæ, quicquid urbium, & terrarum interiacet, poſſederat.* Rhiphæasq; manus.] *Scythicas gentes. Scythia enim hinc ponto, Aſiaq; inde Rhiphæis montibus ab humeris inſertis, mox longè lateq; ad ortum euagata innumeras gentes finibus parum notis incluſas complectitur: de quibus alibi prolixè nobis habitus eſt ſermo.* Mæotica pal.] *Hoc nomen accepit à Mæotis populis, qui per eam oram ad Tanaim uſq; ſedes habent. Quartus Europæ ſinus ab Helleſponto incipit, & Mæotidis oſtio finitur, uaſtum mare, quod præiacet Aſiæ, littore Cherroneſi ab Europa porrecto expulſum anguſto meatu irrumpit in terras interuallo. 7. ſtadiorum Europam ab Aſia dirimens: Primas anguſtias Helleſpontũ uocant, qua Xerxes facto ex nauibus ponte traduxit exercitum Extenditur inde tenuis Euripus ad urbem Priapum Aſiæ. Hac Alexander Macedo traiecit. Inde expatiatur æquor, ac rurſum in arctum cõtrahitur, & Propontis appellatur anguſtiæ Thracius Boſphorus D. paſſuum. Hac Darius Xerxis pater copias ſuas ponte tranſportauit. Deinde uaſtum mare Pontus Euxinus, quondã ἄξενος dictus, longè in ortum, & Septentrionem refugientes terras inuadit: ſed uaſtiſſimè euagatur ad ortum. Qui uerò ad occaſum Europam nadit, contractior eſt, Medio uerò flexu iungitur oſtio Mæotici lacus Cimerius Boſphorus quod ot appellatur. Ipſe lacus Mæotis excipit Tanaim ex Rhiphæis montibus defluẽtem finem Europæ, atque Aſiæ. Peninſula inter Pontum, & Mæoticum* A *Lacum, hodie Caffa nomen eſt. Accolæ Mæotidis ſunt Mæotæ, Valli, Serbi, Arethi, Zingi, Pſeſij. Deinde circa Tanaim, innumeræ gentes, quas Plin. recenſet lib 6. cap. 7. Quidam auſi fuerunt contendere, Paludem Mæotim ſinum eſſe Oceani Non eſt enim ſeptem ulnis profundior. Septem mill paſſuum circuitu patet. Huius accolas contrahere iubet. Pomponius.* Patiens Scyth. plau.] *Ob frigus plagæ Septentrionalis, cui ſubiecta eſt. Adeo ea gelu induratur, ut uehicula onerata per eam agantur. Minimè id mirum, cùm id in noſtro mari Auſtrino uiderimus fieri. Vlterius Sarmaticæ gentes latiſſimè in ortum extenduntur, quæ Aſiaticæ appellantur, trans Tanaim & Mæoticam paludem. Europea Sarmatia, altera à meridie terminum Danubium habet: à Septentrione, Oceanum. ab ortu Tanaim, Mæoticam paludem, & Pontum. His Tartari, Moſcouitæ, ſiue Moſci, extremæ Sarmatiæ accolæ, quos ueteres Hamaxobitas dixerunt, ſubmoti in Septentriones: Poloni cœlo non inclementi degentes, terra fertili. Ibi Ruſſi, rigido cœlo aſſueti.* Sed quid plura.] *Enumerationem in compendium contrahit, ut per* B *totum orbem Imperij Ro. regibus, Dynaſtis prouincijs, & liberis populis denunciet bellum Populo Rom. eſſe: & auxilia equitum, ac peditum ſuo nomine ijs imperet.*

Perdomitas.] *cum aliorum, tum ipſius Pompeij armis. Atque hinc fit, cur addit: omnes redeant in caſtra tri. hoc eſt, mihi auxilio omnes eæ gentes ſint, de quibus Imperatores triumpharunt.* Per ortus.] *per totum Orientem. & Aſiaticum orbem.* Et uos.] *Auerſio ad Conſ. quos in Epirum, inde in Macedoniam, & Græciam, ad confirmandas uires præcedere iubet. Eſt autem periphraſis Conſulum. Faſti dies erant apud Romanos, quibus apud prætorem fari tria uerba licebat, do, dico, & abdico. Nefaſti, his diuerſi, quibus ea fari non licebat. Ouidius.*

Ille nefaſtus erit, per quem tria uerba ſilentur,
Faſtus erit, per quem lege licebit agi.

Hinc libri Faſtorum dicti ſunt, in quibus ſingulorum annorum res geſtæ deſcriptæ erant. Ouid. C

Sacra recognoſces, annalibus eruta priſcis,
Et quo ſit merito quæq; notata dies.
Inuenies illic & feſta domeſtica uobis,
Sæpe tibi pater eſt, ſæpe legendus auus.

Initio, libri Faſtorum ſolis Pontificibus, & ſacrorum regi noti erant. poſtea Cn. Flauij ſcribæ opera inuitis patribus in omnium noticiam peruenerunt. Et Faſtæ nundinæ lege Hortenſia, quibus ruſtici, nundinandi cauſſa ex agris in urbem ueniebant, ut lites componerent.

Latios ſign.] *Sic omnia typis impreſſa exemplaria habent. Anni enim Conſulum nomina in Faſtis præfixa erant, ut, C. Cæſare, & M. Bibulo Conſ. & Sequens annus Conſules habuit. M. Tullium Cice. & C. Antonium. Sequenti anno creati Conſ. M. Craſſus, & Cn. Pompeius. Ad eum modum ſignabantur anni. Sed duo diuerſi codices uetuſtiſſimè manibus exarati legunt Latio, non Latias, ut referatur ad nomine.*

Primus Boreas.] *Vbi primum Boreas ſpirare cœperit. Trans Achelopum amnem Epirus ſita eſt. quam mons Pindus à Macedonia diſterminat ad Aquilonem: à Meridie mari Ionio & ab occaſu eodẽ mari, ſed in Adriam modicè flexo, Pyrrhi regnum quondam illius, qui bellum Pop. Rom. intulit. Epiri gentes celebres fuerunt, Tribelli,*

A *Triballi, & Moloſsi. Nulla ſui parte lata Epirus eſt, ſed crebris ſinibus abluitur, quorum primus, & maximus eſt, Ambracius, ab oppido Ambracia, in intimo receſſo. In hunc eximio & arcuato flexu Neapolis eſt, monumentum uictoriæ Actiacæ, de Antonio, & Cleopatra nauali pugna uictis. Montes Epiri altiſsimis iugis in Ionium excurrunt: qui Epirum terminant, Acroceraunia dicuntur. Circa Epirum accolunt, Chaones, & Theſprotæ*

Macedumq;.] *pro Macedonum. A' meridie Acroceraunijs, & Pindo montibus ſtringitur Macedonia quà Theſſalio, & Magneſio à ſinu Maliaco, & Sperchio omne Græciæ coniunguntur.*

a At nunquam patiens pacis, longæq; quietis
Armorum, ne quid fatis mutare liceret,
Aſſequitur, generiq; premit ueſtigia Cæſar,
Sufficerent alijs b primo tot mœnia curſu,
Rapta, tot oppreſſæ depulſis hoſtibus arces:
Ipſa caput mundi bellorum maxima merces
Roma capi facilis: ſed Cæſar in omnia præceps
Nil actum, cum quid ſupereſſet agendum,
Inſtat atrox, & adhuc quãuis poſſederit omnem
Italiam, extremo ſedeat quod littore Magnus
Communem tamen eſſe dolet: nec rurſus aperto
Vult hoſtes errare freto, ſed molibus undas
Obſtruit, & latum deiectis rupibus æquor.

At nunquam.] *Miſſo Põpeio ad Cæſarem redit, & eius celeritatem in perſequẽdis inimicis. Pluribus hæret, priuſquam narrationem cõtinuet, in perſona deſcriptione, ab ingenio inquieto, & impatienti otij.*

Generiq;.] *Pompeium incredibili celeritate ſequitur. Cn.* B *Magius præfectus fabrum Pompeij ex itinere deprehenſus, ad Cæſarem reductus fuit, quem ad Pompeium cum huiuſmodi mandatis remiſit. Quoniam ad id tempoirs uſq; colloquendi facultas non fuiſſet, ſe ad eum Brunduſium uenturum: intereſſe Reipub. & communis ſalutis, ſe cum Pompeio colloqui: neq; longo itineris ſpatio idem perfici, cum per alios ferantur conditiones, ac ſi coràm de omnibus diſceptetur. His datis mandatis cum ſex legionibus Brunduſium inopinatò peruenit: quatuor ueteranis, & alijs duabus, quas ex nouo delectu confectas in itinere compleuerat.*

Sufficerent.] *Collatio Cæſaris cum ingenijs aliorum Ducum.* Sed Cæſar.] *in rebus perficiendis celer, non tulit Italiam ſibi communem eſſe cum Pompeio, ut ne eum quidem tulerit in mari.*

Romam capi.] *Addam & hoc de Roma parergon, etſi ad præſens inſtitutum non pertineat Dionyſius Halicarnaſeus lib. 1. Romanarum antiquitatum tradit, magnam dubitationem eſſe, de tempore conſtitutione urbis, & conditore. Quoſdam contendere à ſocijs Aeneæ urbem conditam fuiſſe: nonnullos mulierem Troianam nationibus* C *incenſit eam condidiſſe. Non deeſſe ò Romo Aeneæ filio conditam eam, & poſt quindecim ætates à Romulo fuiſſe inſtauratã. Sed communis aliorũ ſcriptorum opinio eſt, à Romulo & Remo fratribus poſitam fuiſſe, & Remum à fratre fuiſſe occiſum, aut certè iuſſu fratris. Atq; hæc quidẽ libuit obiter adijcere.*

Sed mol.] *Cæſar repperit Cõſules Dyrrhachium profectos cum magna parte exercitus, ſed Brunduſij remanſiſſe Pompeium cum 20. cohortibus. Neq; Cæſar certi quid cognoſcere poterat obtinendi, ne Brunduſij cauſſa ibi remanſiſſet, ut eò faciliùs Adriaticũ mare in extremis Italiæ partibus, regionibusq; Græciæ in poteſtatem haberet: atq; ita in utroq; parte bellum adminiſtraret: an potius nauium inopia ibi reſtitiſſet. Itaque Cæſar exitus Brunduſini portus præcludere conſtituit, & quidem hoc pacto. Qua fauces erant anguſtiſſimæ ipſius portus, molem, atq; aggerem ab utraq; parte litoris iecit: quia in illis locis peropportunè mare erat uadoſum. Et cùm longius progreſſus agger aqua contineri nõ poſſet, rates duplices quoquo uerſus pedũ 30. e regione molis collocabat. Has quaternis anchoris ex quatuor angulis deſtinebat, ne fluctibus mouerentur. Inde alias deinceps pari magnitudine iungebat rates, quas terra, atque aggere contegebat, ut aditus, atque incurſus ad defendendum impediretur. A' fronte, & utroque latere cratibus, & pluteis protegebat. In quartã quaque earum turres binorum tabulatorum excitabat, quo commodius ab impetu nauium, incendijsq; defenderet.* Obſtruit.] *obiectis circa fauces portus molibus, intercludere conatus fuit.*

a al. Ac.
b al. tot primo.

Cedit in immenſum caſſus labor, omnia pontus
Haurit ſaxa uorax, monteſq; immiſceat arenis.
Vt maris Aegæi medias ſi celſus in undas,
Depellatur c Athos, nullæ tamen æquore rupes
Emineant, uel ſi conuulſo uertice Gaurus
Decidat in fundum penitus ſtagnantis auerni.

Cedit in immẽ.] *Cæſar opera, ac moles eas ſcribis ſic ſatis ſucceſſiſſe, niſi quod, ubi longius progreſſus fuiſſet agger altiore aqua communiri non poterat, ea Lucanus infinita, & caſſa fuiſſe canit. Amplificat altitudinem maris, omnes rupes, & ſaxa abſumentis, & quidem nullo momento.*

Monteſq; miſcet.] *hyperbole, quam comparatione multò magis amplificat.* Maris Aegæi.] *Aegeum mare quidam ab Aegeo, patre Theſei in eo ſubmerſi dictum putant: uel à capris, διὰ αἶγας, caprarum inſula, ut autumnat Apollinij ſcholiaſtes. Eſt enim ea Neptuno ſacra, in qua neminẽ dormire poſſe contendit, propter phantaſmata, Nicocrates. Sunt rurſum alij, qui id pelagus ita appellatum uolunt, à Neptuno, qui ipſe Aegæus nuncupatur, authore Pherecyde. Lycophronis interpres, [illegible] inquit.* Athos.] *Macedoniæ ſiue Thraciæ mons eſt, trans Strimonem amnem contra Lemnum inſulam, quem Xerxes rex Perſarum continenti abſcidit, adeóq; eſt altus, ut creditur altius aſſurgere, quàm unde imbres decidunt. Videtur id uериſimile, quia de aris, quas in uertice ſuſtinet non abluitur cinis ſed manet eo aggere, quo relinquitur. Non promõtorium, ſed totus mons eſt, & toto dorſo procedit in pelagus, qua continenti adhæret, inquit Pomponius, à Xerxe in Græcos tendentem perfoſſus, tranſnauigatuſq; & factus freto nauigabili peruius. Ima eius tenent paruæ Pelaſgorum coloniæ. In eius ſummo fuit oppidum Acroathon, in quo aiunt ætatem dimidio lon-*

c al. Eryx, id ueteribus cõdicibus.

gioren, quàm in alijs terris habitantium eſſe: unde à diuturnitate eos Macrobios uocant. Quæque urbes ſunt à continenti cum ſuo monte à Xerxe abſciſſa, ut Dion, Holophyros, Acroathon, Thyſſos, Cleone. De huius montis altitudine & illud addendum duxi, quod umbram ſuam ſpargat ad 300. uel (ut Plutarchus) DCC. ſtadia, authore Stephano. Apollonius primo Argonauticωn.

» ἦρι δὲ νισσομένοισιν ἄθω ἀνέτελλε κολώνη
» Θρηικίη, ἣ τόσσον ἀπόπροθι Λῆμνον ἐοῦσαν
» ὅσσον ἐς ἔνδιον κεν ἐΰστολος ὁλκὰς ἀνύσσαι,
» ἀκροτάτῃ κορυφῇ σκιάει, καὶ ἐς ἄχρι Μυρίνης.

Id eſt, interprete Eraſmo.

» Solis ad exortum uada ſalſa ſecantibus alto
» Vertice ſeſe oſtendit Athos, mons Thracius is qui
» Diſsitus à ſacra tanto diſcrimine Lemno,
» Quantum alata die ualeat tranſmittere nauis.
» Hanc tamen aërij contingit uerticis umbra.
» Quin longinquam etiam pertingit adusq; Myrinen.
» Huius montis altitudo etiam prouerbio locum fecit: Athos celat latera Lemniæ bouis: ubi quis officit, aut etiam moleſtus eſt, aut alicuius gloriam obſcurat, aut abſiſtit. In Lemno enim bouis ſimulachrum fuiſſe tradunt, ex candido factum lapide. id Athos longo inde interuallo diſsitus, ob prodigioſam altitudinem umbra ſua obſeruat. Sophocl. citante Scholiaſte Theocriti.

» Ἄθως σκιάζει νῶτα Λημνίας βοός. id eſt.
» Athos adumbrat terga Lemnij maris.

Quin idem mons, ut Aetna, in moleſtiæ, tædijq; paræmiam ceſsit, teſte Lucilio apud Gell. libro decimo ſexto capite undecimo, tantam maris altitudinem, inquit poëta, obruere adortus fuit, quantam neque Athos mons Thraciæ, quamuis celſus, aut Eryx in Sicilia, aut Gaurus imo locus Auerni fundo demerſus compleret ut ne rupes quidem ſummo mari extaret. Vetuſtiſsimi codices legunt Eryx, qui Siciliæ mons eſt, templo Veneris Erycinæ, & ſepulchro filij Erycis memorabilis, qui ab Hercule in pugna ceſtibus interemptus fuit.

Gaurus] Plinius libro tertio capite quinto, tractum Campaniæ deſcribens, hinc fœlix illa Campania eſt, inquit. Ab hoc ſinu incipiunt uitiferi colles, & temulentia nobiles, ſucco per omnes terras incluto, atque (ut ueteres dixêre) ſummum Liberi patris cum Cerere certamen. Hinc Setini, & Cæcubi obtenduntur agri. His iunguntur Phalerni, & Caleni. Dein conſurgunt Maſsici, Gaurani, Surrentiniq; montes. Hæc Plinius. Eſt & Gaurus inſula in freto Siculo, in Africam uerſa.

Auerni.] Lacus in ſinu Baiano. Auernus lacus, quaſi Ἄορνος, id eſt ſine auibus, quod ſuperuolantes aues necet. Maro Aeneid. 6.

» Spelunca alta fuit, uaſtoq; immanis hiatu
» Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumq; tenebris:
» Quam ſuper haud ullæ poterant impunè uolantes
» Tendere iter pennis, talis ſeſe halitus atris

Faucibus effundens ſupera ad conuexa ferebat: A
Vnde locum Graij dixerunt nomine Auernum.

Hunc Lacum & proximum Lucrinum Cæſar purgauit, ſyluarum denſitate adeò obductos, ut exhalans per anguſtias Sulphureæ aquæ odor teterrimus ſuperuolantes aues conficeret: quare Maro Auerna ſonantia ſyluis uocat Aeneid. 3. Adeò autem illi lacus fuerunt uicini, ut magnis tempeſtatibus interdum coniungerentur. Cæſar, ubi repurgaſſet, facto portu Iulio, mare in utrunque immiſit. Hic poſtea, modo unda Iulia, modo opus Iulium appellatum fuit. Sunt authores, qui tradunt Herculem poſt Phlegræam pugnam inter Miſenum, & Puteolos aggerem M. paſſ. oppoſuiſſe mari, in Auernum reſtagnanti, quà Ibericas boues egit. Id opus Octauium Cæſarem fluctibus propè deiectum XX.M. ſeruorum manumiſsis inſtauraſſe conſtat hyberno tempore. Alij Agrippæ hoc deſcribunt. Hinc obiectu molis commodius Lucrinus enauigari poterat, qui modico oſtio excipiebat Auernus, ſeptus quinq; ſtadiorum ambitu, ſed ſupercilio undiq; arduo. Huius aquã quamuis lympidã profunditas cæruleã B efficit. Huc Vlyſſes magicis ſacris operaturus profectus creditur, ubi inferorum uaticinia ædebantur: fuitq; opinio defunctos inde euocari ſolitos: adeò, ut à fonte proximo, qui in mare funditur, tanquam Stygia aqua accolæ religioſè abſtinerent. Ibi Commerios ſubterraneos ſpecus pro ſedibus habuiſſe quidam perſuaſum habuerunt: & commertia inter ipſos in cauernis abdita fuiſſe. Sed & aduenas oraculorum ergo ſe huc contuliſſe, & ab illis profundis ſpeluncis excipi ſolitos. Huic genti uictus ex metallorum fodinis, & effoſsionibus quæſitus fuit, & diuinationis mercede. Adhæc, proditum eſt, hos occulta latrocinia exercere ſolitos, neque unquam ſolem aſpicere: noctu hiatum ingredi. Lycophron Auernum uocat λίμνην ἄορνον, id eſt, ſtagnum, ſiue paludem Auernam. Quem lacum interpres illuſtrans, ἄορνος, καὶ ἄορνον λίμνην, inquit, περὶ τὴν [illegible] περιωρισμένη, ἔχει δὲ, ὥς φασί τινες, [illegible] ἐπιπετόμενα ἀποθνήσκει, [illegible] ἀνατρέχει, διὰ τὸ [illegible] καὶ μεγάλην. καὶ ὁ μὲν [illegible] ἄορνον, καὶ ἕτεροι [illegible] C [illegible] ἐπιδεικνύουσι [illegible] κατὰ τὴν φαέθοντα, id eſt, Lacus Auernus aſtructus, coërcitusq; in circumferentia undique eſt, tanquam circulo quodam. Habet enim aquam (ut quidam aiunt) cæruleam. Vocatur autem Auernus, quod nullæ aues circa eam uolare poſſunt, quod caliginoſa ſit, & iuxta magna. Porrò Lycophron paludem uocat Auernum: & nonnulli alij circa Eridanum lacum calidum, & tetri odoris, quem nullum animal degustat, guſtato illico moritur. Illic aiunt ea eſſe, quæ de Phaëtonte prodita ſunt. Hactenus ille.

Ergo ubi nulla.] Proſequitur Cæſaris diligentiam, & ſtudiũ in perficiendo opere cœpto. Vincula] hoc eſt, catenis extitũ præpedire, ut ſequenti uerſu ipſe poëta exponit. Cæterùm apud Cæſarem nulla catenarum fit mentio ſed ex roboribus rates cõficere. Tales fama canit.] Ab exemplo amplificat Cæſaris opus Cõferẽs cũ Xerxis Perſarum

Ergo ubi nulla uado tenuit ſua pondera moles,
Tunc placuit cæſis innectere uincula ſyluis,
Roborĭbusq; immenſis laté religare catenis. *al. immerſis.
Tales fama canit tumidũ ſuper æquora Xerxem
Conſtruxiſſe uias, multum cum pontibus auſus
Europamq; Aſiæ, Seſtonq; admouit Abydo,
Inceſsitq; fretum rapidi ſuper Helleſponti:
Non Eurũ, Zephyrumq; timens, cũ uela, ratesq;

A In medium *a* deferret Athon, ſic ora profundi
Arctantur caſu nemorum: tunc aggere multo
Surgit opus, lōgæq; tremūt ſuper æquora curres.

Perſarum regis monſtroſo conatu, cùm pā tibus imperet Helleſpontum, ut mox narrabitur. Multum cùm pon.] *Suprà oſtendimus primas anguſtias inter Europam, & Aſiam, quà curſus eſt in Propontidem, Helleſpontum appellari: atque ibi ſtructo ex nauibus ponte Xerxem numeroſum exercitū tranſportaſſe. Fuit hic Xerxes Darij filius, ex Athoſa filia Cyri. Xerxes Perſarum lingua bellatorem ſignat: ut Artaxerxes, magnum bellatorem.*

Europamq; Aſiæ.] *Xerxes ubi Sardis proceſſiſſet, caduceatorem in Græciam miſerat, qui terram ſibi, & aquā peterent ab omnibus eius gentis ciuitatibus, exceptis Lacedæmonijs, & Athenienſibus, à quibus ob ſimile negotium caduceatores ſui in puteo conditi fuerant. Præterea mandauit, ut circa Seſtum, & Abydum, quà utrinque latus ſeptem ſtadiorum interuallo diſtat, pons Euripo imponeretur. Qui ubi iam præfectus fuit, ſubita ui pelagi ſtatim diſſilijt. Id uerò ubi Xerxi nunciatum fuit, per in*
B *dignationem C C C. iuſſit mari uerbera infligi, ut erat dementia, quaſi uerò brutum, & ſine ſenſu elementum ea animaduerſione conſtringi, & coërceri potuiſſet. Neque uerò id ſatis erat, compedes in imum uadum demiſit. Fama uero eſt, miſſum ab eo fuiſſe ſatellitem, qui Helleſponto ob ſæuitiem, & iniuriam acceptam ſtigmata inureret, conſtat certè illius imperio colaphos mari impactos, & increpitum quod Xerxem nihil commeritum ita læſiſſet: ſed futurum, ut uellet, nollet, ab ipſo rege pedibus tranſiretur, atq; ob id, iure illi à nullo ſacrificari. Accedit & illud barbaræ uanitatis exemplum: qui pontem fuerant fabricati, extremo ſunt ſupplicio affecti.*

Pontibus.] *Pons duplex inde mari impoſitus fuit, ſexcentis, & ſeptuaginta quatuor triremibus, & biremibus tenaci nodo connexis. Codices inde lignorum in latitudinem ratis adæquati, nauibusq; inſtrati ſunt, & supernè connexi. Nox & materia congeſta munitis utrinque lateribus, ne iumenta, & equi maris aſpectu terrerentur. Hyemem totam his operibus perficiendis exegit. Iam ineunte uere, cùm ad mare deſcenſurus eſſet, magno oſtento rex territus fuit, ſed ſereno cælo ſe de improuiſo ſubtraxit, & nox repentè ſecuta fuit. Magi de oſtento conſulti reſponderunt quoniam Sol ad Græcos pertineret, & Luna Perſarum eſſet, Græcia ſtatum citra omnem controuerſiam defecturum.*

Seſtonq; admouit Abydo.] *Vrbem Thraciæ in ora Helleſpontici maris, uel (ut Strabo) Propontidis, obiacens Abydo, inter quas ſeptem ſtadiorum ſpatium medium eſt: uel (ut qui plurimum tradunt) octo. Vtraq; urbs cùm alijs rebus, tum Muſæ poëmatis de amore Herus, & Leandri pernobilitata eſt. Abydenus Leander fuit, in Seſto nata Hero, ad quam cùm ille nando properaret, fluctibus oppreſſus fuit. Quod puella exaduerſo conſpicata è turri, ſe in ſubiectum Pontum præcipitauit, uel (ut alij ſcribunt) in littore mœrore contabuit.* Incessitq.] *hoc eſt, iuit ſuper fretum rapidi Helleſponti.* Cùm uelirates.] *Xerxes claſsico Artabonis poſt inſomnium multò magis ad bellū accenſus, ratus numen ſibi propitiū iam in gerendo bello futurū, montē Athon copijs naualibus quæ ad Eleuntē in ſtatione erāt, in Iſthmo à cōtinenti abrūpere imperauit. Quinq; urbes, quas ſupra enumeraui, ſunt cū monte ab ora cōtinentis exciſæ, ita ut Euripus duarū triremium capax ſit factus* Sic ora pr] *Applicatio laboris, operiſq; Cæſariani. Ad eundē modū fauces portus utrinq; nemoribus in uadū coniectis, duorum brachiorum ſpecie arctantur.* Tocres] *Nam in quaq; parte ratium turres binorū tabulatorū excitabat Cæſar, quo cōmodius (ut ipſe ſcribit) ab impetu nauiū, & incendijs defenderet.*

Pompeius tellure noua compreſſa profundi
Ora uidens, curis animum mordacibus angit,
Vt reſeret pelagus, ſpargatq; per æquora bellum,
Sæpe noto plenæ, tenſisq; rudentibus actæ
C Ipſa maris per clauſtra rates faſtigia molis
Diſcuſſere ſalo, ſpatiumq; dedêre carinis:
Tortaq; per tenebras ualidis baliſta lacertis
Multifidas iaculata faces, ut tempora tandem
Furtiuæ placuere fugæ, ne littora clamor
Nauticus exagitet, *a* neu buccina diuidat horas:
Neu tuba præmonitos *b* producat ad æquora nautas,
Præcepit socijs. Iam cœperat ultima uirgo
Phœbum laturas ortu præcedere Chelas,
Cùm taciti ſoluere rates, non anchora uoces
Mouit, dum ſpiſsis auellitur uncus arenis.
Dum iuga curuantur mali: dumq; ardua pinus
Erigitur, pauidi claſsis ſiluêre magiſtri:

a al. ne buc.
b deducat in decuſſo cud.

Pompeius.] *Ad diuerſum Pompeij ſtudium inter hæc tranſit, qua ratione, quo ſilentio nocturno, ex Lucano conſtat, militibus in naues impoſitis, ac refracta hoſtium catena per medias Cæſarianorum ſtationes in altum abierit.* Compreſſa ora.] *Vt uidit fauces ſibi præcluſas, quo minùs in apertum mare excurreret, magnas onerarias naues, quas in portu Brūduſino deprehenderat, rapim adornabat. Ibi turres cum ternis tabulatis erigebat, eaſq; multis tormentis, & telorum omni genere oneratas, ad opera Cæſaris appellebat, ut rates ſuprà memoratas perrumperet, & opera utrinq; ducta diſturbaret. Itaq; quotidie utrinq; ſagittis, & fundis pugnatum fuit.* Diſcuſſêre.] *ſuo loco in mari diſturbarunt.* Baliſta.] *Atq; hoc ipſum eſt, quod Cæſar dicit. Fundit, ſagittis, reliquiſq; telis pugnabatur.*

Aduerſus ſcalas, ſambucas, exoſtras & tollenones uſui erant baliſtæ, onagri, ſcorpiones, arcubaliſtæ, & fuſtibali, & fundæ Baliſta funibus, neruis, & chordis tendebatur, quæ quantò brachia prolixiora habebat, tantò ſpicula longius torquebat, & uiolentius. Quæ quamuis arte mechanica tēperabatur, & ab exercitatis dirigebatur, quod cunq; percuſſerat, penetrabat. Vt tempora tandem.] *Omnibus rebus pulchrè paratis, Pompeius omnes ſilentio naues conſcendere iuſsit, ſimul expeditos ex ſagittarijs euocatis, & funditoribus raros in muro, & turribus diſpoſuit, quos certo ſigno reuocare cōſtituit.*

Neu littora.] *A' ſignis futuræ fugæ ex urbe. Tria hinc conſtat in urbibus, & in caſtris per ſigna obſeruari ſolere, quādo tacitè fugiendi conſilium captabatur: nec clamor nautarum fugam proderet, ne horarum ſpatia buc-*

ciuis diuiderentur: ne nautæ ſigno tubæ ad naues deduce rentur. Iam cœperat ul. nic.] *Primùm explicabimus uerba poëtæ, deinde quod reliquũ erit enarrabimus. Trãſit igitur, ad duplicem chronographiã tẽporis autumnalis, & matutini, quo fugam parabat Pompeius, & ſoluit portum. Ab ingreſſu Solis in primam partem Libræ quæ æquinoctium circa medium Septembris conſtituit.*

Vltima uir.] *Vltima uirginis ſigni Zodiaci pars, quã excipit Libra, quæ dicitur Chelæ pendetq; à prima Scorpionis parte. Sunt tantum ſtellæ quatuor, quarum duæ ſunt priores in eius cornibus, uehementer lucidæ, totidem obſcuræ quæ Libræ tribuuntur quas Chelas appellamus. Ita Chelæ ab æquinoctiali circulo premuntur, ut eum tenere planè uideãtur. Ipſe uerò Scorpius pedibus Ophiuchi ſubiectus extrema cauda circulum æquinoctialem cõtingere uidetur. Virgo infra pedes Bootæ ſita capite poſtremam partem Leonis, dextra circulum æſtiuum leuiter cadit: inferiorem partem corporis ſupra coruum, & hydræ caudã tenet, Erigone dicta inter Leonẽ, & Librã cernitur.* Phœbum La.] *ſub auroram, ſiue potius unà cum aurora, paulo antè exortum ſolis Cæſarianorum ſtationes perrupit, ubi ſoluiſſet. Duo potiſsimum hoc loco à uera hiſtoria poëtã tranſuerſum agunt: menſis, & diei tẽpus, quo ſoluerit oram Pompeius. Appianus lib. 2 de bello ciuili. Exercitu, inquit, itaq; nauibus quàm properè, ad eum allato, circa ueſperam claſſem ſoluit, fortioribus ad tutelam urbis derelictis, qui demum nocte increbreſcente, proſpero delati uento ad illum peruenerũt. Sic Pompeius uniuerſo exercitu in unum comparato, derelicta Italia in Epirum tranſfretauit. Itaq; non mane, ſed ueſperi ſoluit claſſem. Cæſar lib. primo, de bello ciuili Pompeius ſub noctem, inquit, naues ſoluit. Ergo non ſub auroram. Quid ſi non iſta in Septembri, ſed in Martio geſta circa Brundiſium doceamus? Cic. lib. 9. ad Atticum Gaudere ais te, manſiſſe me, & ſcribis in ſententia te manere mihi autem ſuperioribus literis uidebare non dubitare quin cederem ita ſi & Cn bene comitatus conſcendiſſet, & Conſ. tranſiſſent. Hæc Cic. circa Nonas Martij Epiſtola 3. A' Brundiſio nulla adhuc fama uenerat: & erat hic dies 7. Id quo die ſuſpicabamur, aut pridie Brundiſiũ ueniſſe Cæſarem nã Cal. Apr l. mãſerat. Sed ſi Poſthumũ audire uellet, perſecuturus erat Cn. Trãſiſſe enim putabat cõiectura tempeſtatũ, ac dierũ. Epiſtola 4. Cæſarẽ breui tẽpore ad urbẽ adfuturũ. Accidit hoc ſtatim poſt fugã Pompeij Brũduſio. Eadem epiſtola. Scripta idm epiſtola Capua literæ ſunt allatæ hoc exemplo. Pompeius mare tranſijt, cum omnibus militibus quos ſecum habuit. Hic numerus eſt* A *hominum millia 30. & Coſſ. duo & Trib. Pl. Senatores, qui fuerant cum eo, omnes cum uxoribus & liberis conſcendiſſe dicitur ad 3 Non. Mar. Ex ea die fuêre Septentriones uenti, naues, quibus uſus non eſt, omnes aut præcidiſſe, aut incendiſſe dicunt. Rurſum alibi lib. eodem Matius, & Trebatius Ciceroni Imperatori. S. Capua cũ exiſſemus in littore audiuimus Pompeium Brunduſio ad 16. Cal. Aprilis, cum omnibus copijs, quas habuerat profectũ eſſe. Cæſarem poſtero die in oppidum introiſſe, concionatum eſſe, inde Romam contendiſſe, uelle ante Cal. eſſe ad urbem, & pauculos dies ibi commorari, deinde in Hiſpaniam proficiſci. Hæc Cicero uariat numerus dierum quidem, ſed tamen in eodem menſe Mar. Lucius Florus eum nocturna fuga euaſiſſe etiam ſcribit, non matutina. Ex Cæſaris ſanè commentarijs ait Glarea. atq; ex Ciceronis ad Atticum epiſtolis (ut alios ſileam authores) ſatis hoc liquere potuit, nempe hoc anno poſt comitia, initio Ianuarij habita bellum hoc cœptum: in Februario Ariminum, ac alia loca capta à Cæſare: in Martio Brunduſio exceſſiſſe Pompeium: deinde reditum Romam à Cæſare, ac in* B *Hiſpaniam itum ea æſtate, & Maſsiliam oppugnatam: ſequente deinde anno in Pharſalicis campis ciuiles intonuiſſe procellas.* Nona ancora.] *à ſigno alti ſilentij in fuga Pompeij.* Iuga mali.] *Iugum polyſemum eſt. Iugum montis, eius procliuitas, & ſupinitas prona, ut in calle cliuus: hinc Deus Iuganinus, qui iugis præſidet. Iugum ruſticum inſtrumentum, quo colla animalium currum, uel aratrum trahunt. Apud ueteres iugũ erat, ſub quod ignominiæ cauſſa hoſtes uicti mittebantur, fixis in terra duabus haſtis, quibus tertia ſuperimponebatur. Iugum in uinea, cùm aliquot perticis, aut arundinibus terra defixis, aliæ ſuperimpoſitæ illis illigantur, in quibus uites coniunguntur. Vſurpatur pro pari, ut iugum aquilarum, boum, cuniculorum, & ſimilium. Adde, & lignum eſſe, quo textores telum conuoluunt. Iugum etiam dicitur, quod boues uno die exarare poſſunt. Ad hæc, tabulæ nauium, in quibus ſedetur, quæ & tranſtra dicuntur. Præterea, lignum tranſuerſum, unde lances in Libra dependent à cuius ſimilitudine Lucanus hoc loco antennas, in magnis, & onerarijs nauibus tranſuerſas uidetur appellare.*

Pauidi magiſtri.] *gubernatores nauium Pompeianarum, metu Cæſarianarum, quæ ui perrumpenda erant ſilentio ueſpertina, aut certè à ueſpera, prima noctis face, rem adminiſtrabant, ne nautico clamore proderentur. A' uetiſimili.* C

Strictaſq; pendentes deducunt carbaſa nautæ,
Nec quatiunt ualidos, ne ſibilet aura, rudentes,
Dux etiam uotis, hoc te fortuna precatur,
Quam retinere uetas; liceat ſibi perdere ſaltem
Italiam, uix fata ſinunt, nam murmure uaſto
Impulſum roſtris ſonuit mare, fluctuat unda,
Totq; carinarum a permiſtis æquora ſulcis.

a al. permiſtis.

Strictaſq;] *Extremum conatum nautarum oculis ſubijcit in explicandis, euoluendiſq; uelis, & uelorum alis. Sunt qui hic dedu cunt, pro deducũt, legunt, ut pro, explicẽt, accipiatur, cùm deducere ſit ex alto deorſum ducere. Recenſet præterea plura ſigna nocturni ſilentij.* Dux.] *Pompeius, auerſio ad fortunam, à Pompeij tacitis uotis, ut quando omnino Italiam ſit amiſſurus, ſaltem tutò eam amittat, quam eius iniquitate retinere non potuſt.* Vix fata.] *A' difficilè in amittenda Italia ſine periculo. Nam remorum impulſu inter enauigandum, & fluctuatione maris tot nauium eremigatione, non potuit non unda agitari.* Carinarum permiſtis ſon.] *nauium pars pro toto: ſed fruſtra eum per omnes moras prohibere conatus fuit Cæſar.*

Ergo hoſtis portis, quas omnes ſoluerat urbis
(Cum uato conuerſa fides) murisq; recepti:

Ergo hoſtes.] *Brũduſini Pompeianorũ militũ iniurijs, adeoq; Pompeij ipſius contumelijs*

Præcipiti curſu flexi *a* per cornua portus
Ora petunt, pelagusq; dolent contingere claſſes,
Heu pudor, exigua eſt fugiens uictoria Magnus.
Anguſtus puppes mittebat in æquora limes,
Arctior Euboica, quæ Chalcida uerberat, unda,
Hic hæſere rates geminæ, claſsiq; paratas
Excepere manus, tractoſq; in *b* littora bello
Hic primum rubuit ciuili ſanguine Nereus.

A *tectis moti. Cæſaris rebus fauebant. Itaq; cognito Pompeii diſceſſu, oppidani, qui totum id intenti fuerant, concurſantes de tectis, & muris Cæſarianis ſignificabant. Nullum reliquit Cæſar mora locum, quin extemplò ſcalas expediri, & milites armari iuberet.* Quare porta cum fato *fidem mutatam eſſe dicit, cùm fides fortunam ſequeretur. Cum fuga Pompeij Brundusini fidem mutarunt.*

Murisq; recepit] *Pompeius milites in muris collocauerat, cuſtodiæ cauſſa. Hos eo ſigno, quod conuenerat, reuocabat: qui notis itineribus illico ad naues decurrerunt. Interim milites Cæſariani illatis ſcalis muros aſcēderunt. Et ut circumſpectius in urbem penetrarent, moniti ab oppidanis fuerunt, ut uallum cæcum, & occultas foſſas cauerent. Subſtiterunt paulisper, atque inde longo*
B *itinere circumducti, ad portum peruenerunt. Ibi duas naues, cum militibus, quæ ad Cæſaris moles adhæſerant, ſcaphis, lintribusq; deprehendunt, & deprehenſas excipiunt.* Per cornua.] *A' cornibus ob ſimilitudinem & formam Brundusium, et portus nomen habet, ut paulò ante ex Strab. ſatis demonſtratum eſt.* Heu pudor, ex.] *Exclamatio in fugam Pompeij, quam uictoriæ portiunculam Cæſari fuiſſe canit.* Anguſtus limes.] *Appianus tradit fortiores ad tutelam urbis relictos, qui demum nocte increbreſcente, proſpero delati uento ad Pompeium peruenerunt. Sic Pompeium uniuerſo exercitu in unum comparato (ut paulò antè oſtendimus) relicta Italia, in Epirum tranſfretaſſe.* Anguſtus limes.] *Deſcriptionem anguſtiarum per quas naues in apertum mare decurrebant, illuſtrat collatione Euripi Euboici, qui inter eam inſulam, & Bæotiam aduerſum medius interluit, propemodum æquans longitudine litus Atticum & Bœoticū. Mediæ illæ anguſtiæ Euripum habent qui ſuo impetu, & æſtu reciproco ſepties uno die fluit, refluitq; A' quo prouerbium inconſtantiæ manauit: Euripo inconſtantior Ve*
C *bium clariſſimæ ſunt, Chalcis, & Cariſtos, quarum poſterior olim etiā marmore nobilitata fuit. Ipſam inſulam hodie Nigropontum uocāt, à Turcis ſub Frederico tertio, anno LXX. ſupra MCCCC inuaſam. Ab Atticà in Theſſaliā Euripo LX. M paſſ. & nuſquam amplius diſcreta Latera ſua pandit, nec minus XX. contrahit: ambitu CCC.LXV. M paſſ. patet. Olim etiam Chalcadotis dicta fuit Ephoro. & Ariſtidi: Chalcis, Callidemo, ab ære, ibi primum reperto. A' poetis Aſopis, ſed & Abantias uocatur. Eubœam appellatam credunt à matrona quadam heroicæ indolis: uel (ut Strabo credit) ab antro littorali, Aula bouis dicto, in qua Io Epaphum enixa exiſtimatur. Vt igitur ad Euboicum mare redeamus, ita in anguſtum eſt coactum, ut dua ab utraq; Euripi parte fieri portus uideantur in ora, ſibi inuicē cōuerſi. A' Sulpitio, cùm ibi res gereret, cū Attalo aduerſus Philippū, animaduerſum fuit, mare ibi non ſepties uno die ſtatutis horis huc, & illuc cōmeare, uerum montiū propinquitate ſubitis uētorū flatibus alterutrius pelagi concitari fluctus. Porrò Chalcis, cuius hīc mentionem facit poeta, quamuis in ea inſula ſita eſt adeo arcta interſcinditur freta, ut ponte continenti iungatur & terra aditum faciliorem habeat, quàm mari. Tam proxima Bœotiæ eſt, unde olim motu terræ fuit abſciſſa, perinde ut Cyprus à Syria: Sicilia ab Italia Belbicus à Bythinia. Leucoſia à Syrenum promontorio. Sed ut ad inſtitutum redeamus, hanc ſemitam Brundusinam arctiorem fuiſſe dicit ea parte freti, quæ Chalcidem Euboicam alluit.*

Hic hæſere ra.] *Hæc ad iſtum modum à Cæſare referuntur. Duasq; naues cum militibus, quæ ad moles Cæſaris adhæſerant, ſcaphis, lintribusq; deprehēdunt, deprehenſasq; excipiunt.* Manus.] *Ferreos uncos, harpagones, quos etiam lupos uocant.* Tractoſq; in litora.] *Vetuſtiſſimus codex habet in littore, conſerto prælio tumultuario cū Pompeianis deprehenſis in nauibus.* Nereus.] *Mare metonymia Nereus Oceani filius, & Tethyos mari præſidere creditur à poetis.*

a al. per littora.
b Vetus cod. habet littore

Cætera claſsis abit ſummis ſpoliata carinis.
Vt *e* Pagaſea ratis peteret cum Phaſidos undas,
Cyaneas tellus emiſit in æquora cautes:
d Rapta puppe minor ſubducta eſt montibus Argo,
Vanaq; *e* repercuſsit pontū Symplegas inanem,
Et ſtatura redit. iam Phœbum urgere monebat
Non idem Eoi color ætheris, albaq; nondum
Lux ruber, & flammas propioribus eripit aſtris.
Et iam Pleias *f* hebet flexi iam plauſtra Bootæ
In faciem puri redeunt languentia cœli.

Cætera claſsis.] *Carina propriè eſt nauis concauitas, adeòq; pars media inter puppim, & prorā, & trabe infima, quaſi fundamentum nauis. Erant & Carinæ Romæ ædificia in modum carinarum ſtructa. Vergil.*
Paſsimq; armenta uidebant,
Romanoq; foro, & lautis mugire carinis.

Carinis.] *Duplex hic à Grāmaticis colligitur expoſitio: una, quod claſsis ſit duabus magnis nauibus ſpoliata, & minimè infimis: idq; ſynecdochicè, pars pro toto: altera, ut accipiatur, illas fuga præcipitis ſtudio mutilatas fuiſſe, id quod arguit cōparatio nauis Argus.* Pagaſea.] *Quidā Pegaſæa legunt, cùm eius uocis prima ſyllaba extendatur. πάγασαι & παγασαῖος. Cæterum Pagaſa. Demetrias poſtea dicta, Theſſaliæ oppidū eſt unde ſinus Pagaſicus, ſiue Pagaſeus dictus fuit. Hinc Minyæ Colchidē petentes Argo nauem ſoluiſſe, memorantur. A' Minyis, manis Minyeus, in eadē Theſſalia Orchomenus antea dictus. In hac ora ſinus Pegaſei. Hercules cùm ex Arga naui aquatum exiuiſſet, ab Iaſone. & Minyis relictus ut aiunt, Aphetæ locus à re dictus inde creditur Herodoto. At Strabo prodidit, non quod Hercules ibi relictus, ſed quod Argonautæ ex eo littore in Pontum dimiſsi eſſent, loco nomen factum. Sed plures eum in Bithynia ſubſediſſe memorant.* Pegaſea Argo.] *Theſſalica Argo. Apollonij enarrator lib. 1. Argon. παγασαὶ, inquit, ἀπ[illegible] παγασαῖοι, [illegible]*

e al. Pegaſes.
d Vetus cod. Rupta.
e al. Vanaſq;
f al. habet.

τῶν ἀργῶν ... [illegible] ... περιφέρεσθαι ... [illegible] ... id eſt. Pagaſſa pcombũtariũ Magneſiæ nomẽ traxit, quod in eo compacta fuerit Argo nauis. Vel, ut Scepſius, quod ea loca fontibus undiq; rigentur. Eſt & Apollinis Pagaſ. ſæi templũ. Et Aphetæ Minyæ ſoluerũt. Is lacus haud procul à Pagaſis abeſt. Peteret.] Cũ Argo nauis Argonautas Colchos ueheret, per Phaſidis oſtium intrãs Colchidis peruenêre. Eſt enim is amnis omnium in eo tractu clariſsimus, ſimul & maximus. Plin. & Mela aiunt eius nominis oppidum etiam illic eſſe. Hic Phryxi templum, & lucus, fabula ueteri pellis aureæ nobilis. Hinc orti montes lõgo ſe iugo, donec Riphæis cõiunguntur, exporriguntur, qui altera parte in Euxinum Mæotida, & Tanaim: altera in Caſpiũ pelagus obuerſi Ceraunij dicũtur. Porrò Phaſidem impetuoſum amnẽ eſſe ſatis indicat Valer. Flaccus.

Magnus ubi aduerſum ſpumanti Phaſis in æquor
——Ore exit.

Eundem hũc ſuprà Lucanus ditiſsima Colchorũ rura ſecare dixit. De Colchis alibi quadã annotauimus, & ſuo loco, ubi iuſtior occaſio ſe obtulerit plura dicturi. Cyaneas.] præter Phaſim uaſtiſsimũ amnem, qui CXX põtibus iungitur, antequã in Pontũ ueniat, præcipuos fluuios, eoſq; nauigabiles recipit. Glaucũ, Hippũ, & Cyaneum. Ptolemæus tamen Hippũ, & Cyaneũ ſeorſim Pontum ingredientes facit. Mela tradit, contra Thracium Boſphorum, duas modicas eſſe inſulas, paruo diſtãtes ſpatio, aliquãdo dictæ, & creditæ cõcurrere, quæ Cyaneæ & Symplegades dicuntur. Interpres Orphei.

Namq; illæ aduerſis uentorum flatibus actæ,
Occurſuq; graues alludunt ſaxa gementia.
Hic ſtrepitus latè pelago cœloq; gementis
Præcipites reſonant præruptis fluctibus undæ.

Cyaneæ propter colorem dictæ ſunt, ab alijs Planctæ Petræ, quaſi erraticæ, quas ueteres uiuas, & animatas putauerunt. Dionyſius Afer.

[illegible Greek verse]
[illegible Greek verse]
Hic ſunt Symplegades arctæ ... (Rhemnius.
Panditur hic Ponti pelagus Titanis ad ortus
Quod petit obliquo Boream Solemq; meatu.
Hinc atq; hinc medio percurrunt æquore colles.

Nos ex tempore ad hunc modum.

Fabula Cyaneas errantes æquore uaſto
Ingentes inter ſeſe concurrere Petras.
Murmure cum magno, fertur.

Cæterũ locorũ natura præbuit authoribus, maximè poëtis fabulandi materiã. Duo ſunt ſcopuli ad exitum Pontici maris, M. paſſ. & 500. ab Europa. 14. ab oſtio. Hos ob eã cauſſam cõcurrere inter ſe fabulati ſunt. quod paruo inter ſe interuallo diſcretæ ex aduerſo intrãtibus geminæ cernãtur. Paulatim inde deflexa acie, coitum ũ ſpeciẽ præbẽt.

Argo.] Apollonius Rhodius credidit nauẽ Argonautarũ Argo nominatã, ab Argo qui eã fabricatus fuerat. Pherecydes, ab Argo Phryxi, & Calciopes filio. Nauis in ora Magneſiæ inſtructa fuit ad Pagaſas. unde Poëtis periphraſticè, Pagaſæa ratis uocatur. Stadijs 20. ab Iolco diſtat locus Pindarus ad Demetriadem urbem, Pagaſis finitimam Argo nauem cõpactam canit. Ea longarũ nauiũ prima fuiſſe traditur, & mare ingreſſa, atque à celeritate nomen ſortita: ſuntq; facta ex arbore quæ, ſimili robori, quæ ferat uiſcũ, quæ nec aqua nec igni poſſit corrũpi. ut nec Viſcus. Itaq; Caſtris opera, & anguſtias medias maris cũ Cyaneis: claſſem uerò Põpeij cũ Argo naui ipſum cum Argonautis confert. Rapta puppe.] Vetuſtiſsimus codex legit, rupta puppe. Porrò quẽadmodũ Cyaneæ partem nauis cepuere furentes, narrat Vale. Flaccus lib. quarto Argonauticõn. A

Omnibus extemplò ſæua ſub imagine rupes
Cyaneæ, propiorq; labor, quando ad fore, quaq;
Parte patent, ſtant ora metu, nec fuſſa recedunt
Lemnia, diuerſas circum feruantibus undas.
Cùm procul audiunt ſonitus, inſanaq; ſaxa.
Saxa nec illa uiris, ſed præcipitata profundo
Siderei pars uiſa poli, dumq; ocyus inſtans
Ferre fugam maria ante ratem, maria ipſa repente
Diſijcere, aduerſoſq; uident deſcendere montes,
Omnibus, & gelida rupis formidine remi.
Ipſe per arma uolans, & per iuga ſumma carinæ
Hortatur, ſupplexq; manus intendit Iaſon.

Et paulò pòſt.

——Hæc ubi fatus
Corripit abiecti remumq; locumq; Phaleri
Et trahit, inſequitur flammata pudore iuuentus.
Vnda labacantes præceps rotat, ac fuga Ponti
Obuia, miſcentur rupes, iamq; æquore toto B
Cyaneæ iuga præcipites illiſa remittunt.
Bis fragor infeſtas cautes, aduerſaq; ſaxis
Saxa dedit flamma expreſſo bis fulſit in imbri.
Sic ubi moliſidus rupis è nubibus horror
Effugit, & tenebras, nimboſq; intermicat ignis,
Terrificiq; ruunt tonitrus, eliſaq; nocte
Lux diruit, pauor ora uirum, pauor occupat aures,
Haud ſecus impleuit Pontum fragor: effluit imber,
Spumeus, & magna puppem procul æquore ueſsit.
Aduerte Dei, defixaq; numina Ponto,
Quid ſcopulis præcluſa ratis, quid dura iuuentus
Expediat, pendet magnus fauor orius ab auſis

Cætera prolixiora ſunt, quàm ut hic adſcribantur, quibus naturã Cyanearũ furentium in Argo heroica maieſtate proſequitur. Symplegas.] Petra Cyanea ſcopulus ille cõcurrens, de quo diximus. Iam Phœ.] Multis uerbis periphraſticè aurorã appetentẽ deſcribit, à ſignis antecedentibus orientẽ. Sed ſemper lectorẽ meminiſſe oportet, quod ſupra monuimus, Pompeiũ nõ ſub aurorã ſed ueſpertino tẽpore, nõ in Septembri, ſed in Aprili ſoluiſſe. Non idẽ C coi c.] Nõ luteus, nõ croceus color: unde ab Homero κροκόπεπλος ἠὼς appellatur. id eſt, aurora crocea ueſte amicta quẽ color, tũ initiatur cũ parũ quidẽ diei apparet, ſed noctis tamen nonnihil ſupereſt. Mox accedente die ῥοδοδάκτυλος ἠὼς dicitur, id eſt roſeis digitis illuſtris. Albauit uond.] Quæ Solẽ iam id emerſurũ antecedit, cuius acceſſu propiore ſtellæ obſcurãtur, quarũ lucem flammas hoc loco nominat poëta per ſimilitudinẽ. Pleias hab.] A ſigno diei appropinquantis, quo tẽpore ſtellæ incipiunt obſcurari. Pleias, pro, Pleiades, ex una reliquæ omnes Pleiades intelliguntur ſynecdochicè. Pleiades 7 ſtellæ ſunt in cauda: uel ut alij (quod uerius) in capite Tauri, ſed nõ plures quã ſex uideri poſſunt: ſeptima obſcura eſt. Pleiadas dictas credũt, quod ex Pleione Oceani filia, & Atlãte progenitæ dicantur. Sunt qui eaſdẽ Hyadas dictas exiſtimant, alij quinq; tantum eo nomine cenſeri putant, quas Aratus in Tauri fronte ſparſas ait. ——[illegible Greek]
[illegible Greek] ... [illegible Greek]
[illegible Greek], id eſt.
Non adeò acelebres Hyades ſunt, utpote frontem
Quæ ſunt per Tauri diſperſa.

Has etiã Suculas Latini uocãt, à Græca uoce ὗς, ſue ſiue uago

A παρὰ τὸ ὕειν. hoc eſt, à pluendo, quod pluuium ſignum ſit, ut Hædorum exortus, & Arcturi. Sed ut ad Pleiades reuertamur, ita diſtinguũt autores inter has, quæ & Vergiliæ dicuntur, & Suculas, ſiue Hyadas, ut has in fronte Tauri, illas in cauda collocent, author eſt Plinius, lib. 2. cap. 41. Aratus.

ἑπτάποροι δὴ ταίγε μετ' ἀνθρώποις αὐδῶνται,
ἓξ οἶαί περ ἐοῦσαι ἐπόψιαι ὀφθαλμοῖσιν.
οὐ μέν πως ἀπόλωλεν ἀπευθὴς ἐκ Διὸς ἀστήρ,
ἐξ οὗ καὶ γενεῆθεν ἀκούομεν, ἀλλὰ μάλ' αὔτως
εἴρεται, ἑπτὰ δ' ἐκεῖναι ἐπιρρήδην καλέονται
Ἀλκυόνη, Μερόπη τε, Κελαινώ τ' Ἠλέκτρη τε,
καὶ Στερόπη, καὶ Τηϋγέτη, καὶ πότνια Μαῖα,
αἱ μὲν ὁμῶς ὀλίγαι καὶ ἀφεγγέες, ἀλλ' ὀνομασταὶ
ἦρι, καὶ ἑσπέριαι, Ζεὺς δ' αἴτιος, εἱλίσσονται
ὅ σφισι καὶ θέρεος καὶ χείματος ἀρχομένοιο
σημαίνειν ἐπένευσεν ἐπερχομένου τ' ἀρότοιο. id eſt,

interprete Germanico Cæſare.

Sidera communem oſtendunt ex omnibus ignem.
Septem traduntur numero, ſed carpitur una,
B Deficiente oculo diſtinguere corpora parua.
Nomina ſed cunctis ſeruauit fida uetuſtas,
Electra, Alcyoneq́; Celenoq́; Taygeteq́;
Et Sterope, Meropeq́; formoſaq́; Maia.
Cœlifera grauia ſi uerè ſuſtinet Atlas
Regna Iouis, ſuperosq́; atq; ipſa pondere gaudet.
Lumine non multo Pleias certauerit aſtris.
Præcipuo ſed honore aſcendit tempora bina.
Cùm primùm agricolam uernus ſuperimminet aſtris,
Et cùm ſurgit hyems portu fugienda peritus.

Pleiades, inquit idem, Græci à pluralitate, Latini, eò, quod uere oriantur, Vergilias dicunt. Sed his miſſis ad rem redeamus. Vergiliæ priuatim ad fructus pertinent, ut quarum exortu æſtas incipiat occaſu hyems, meſſes, uindemiasq; intra ſe complexa. Ergo in Autumno Sole cum Chelis oriente, uergunt Pleiades inter Arietis caudam, & finitionem corporis aurigæ in occaſum. Increbreſcente aurora, hebetantur Pleiades. Plauſtra.] Aratus.

δοιαὶ δέ μιν ἄμφις ἔχουσαι
ἄρκτοι ἅμα τροχόωσι, τὸ δὴ καλέονται ἅμαξαι, id eſt,

Duæ urſæ, quæ polum complectuntur, ſimul currũt ac rotantur, eoq́; dicuntur Plauſtra. Harum minoris ultima ſtella caudæ Polus uocatur, quam Bootes ex interuallo obſeruat, ſequiturq́;. Qui uerò circulus à priore Maioris urſæ pede deſcribitur, circulus Arcticus nominatur. Et quæ ſigna intra hoc ſpacium clauduntur, neq; ortum norunt, neq; occaſum, ſed totam noctem nobis cernuntur.

Boote.] Arctophylacis. Aratus.

ἐξόπιθεν δ' Ἑλίκης φέρεται ἐλάοντι ἐοικὼς
Ἀρκτοφύλαξ, τόν ῥ' ἄνδρες ἐπικλείουσι Βοώτην,
οὕνεχ' ἁμαξαίης ἐπαφώμενος εἴδεται ἄρκτου. id eſt,

Pone Helicen fertur, ſimilis qui plauſtra gubernet.
Arctophylax, quem mortales dixêre Booten.
Namq; Vrſæ apparet propius contingere plauſtrum.

Arctophylax Græcè, cuſtos Vrſæ, qui & Arcturus appellatur, quòd plauſtrũ, ſiue ſeptentriones inſequatur, quaſi illis ſuccinctus. Cicero.

Arctophylax uulgò qui dicitur eſſe Bootes.

Arcturus tamen propriè primæ claritatis ſtella eſt intra pedes Bootæ. Fabulantur hunc Arcadem fuiſſe, & Iouis filium, de cuius nomine poſtea Arcadia dictã ſuit. Hunc Lycaon Pelaſgi filius dicitur membratim ſeciſſe, & Iouĩ comedendum appoſuiſſe, uolẽs experiri, num Deus eſſet. Iupiter Lycaonis domum fulmine percuſſit, & Lycaonẽ in lupũ uertit. Arcadẽ in cœlũ tranſtulit, iuſſitq́; eſſe Booten. In dextra manu quatuor habet ſtellas, nunquã occidentes: in capite unam lucidam: in ſingulis humeris, ſingulas: in ſingulis mamillis, claras ſingulas: ſub dextra mamilla, obſcuram unam. in dextro cubito, claram unam: inter utraq́; genua, claram unam & eam quidem magnã, quæ Arcturus uocatur ut modo dixi. Cum Tauro, Geminis, Cancro, & Leone occidit. Quoniam autem omnes cœleſtes iniuriæ ac tempeſtates à ſideribus oriri creduntur, & à maiori ui intenduntur cum Plenilunio. horrida ſidera ſunt Arcturus, Orion, Hædi. Plin. li. 18 ca. 28. Arcturi occaſus matutinus incidit in tertiũ Idus Maij. Hactenus de Boote, qui Arctophylax & Arcturus appellatur. Erga dies appropinquãs propiores ſtellas obſcurat.

C

Maioresq́; latent ſtellæ, calidumq́; refugit
Lucifer ipſe diem. pelagus iam Magne tenebas,
Non ea fata ferens, quæ cum ſuper [a] æquora toto
Prædonem ſequerere, mari. Laſſata triumphis
Deſtituit fortuna tuis: cum coniuge pulſus
Et natis, totosq́; trahens in bella penates.
Vadis adhuc ingens populis comitantibus exul.
Quæritur indigenæ ſedes longinqua ruinæ,
Non quia te ſuperi patrio priuare ſepulchro
Maluerint. Phariæ buſto [b] damnatur arenæ:
Parcitur Heſperiæ, procul hoc ut in orbe remoto
Abſcondat fortuna nefas, Romanaq́; tellus,
Immaculata ſui ſeruetur ſanguine magni.

[a] al. æthera.
[b] al. damnaditur.

Maioresq́;] Hæret in periphraſi temporis matutini.

Latent.] Iuxta illud triuiale. maius lumen obſcurat minus. Sole iam iam uenturo, ſolaci lumine abſconduntur.

Lucifer.] φώσφορος, à Græcis dictus, cum mane Solem præcedat, & diei præuium eius oritur. Infra Solem meat: eſtq́; ſidus alterno meatu uagum, Veneris appellatum amu ũ Solis & Lunæ ſuis cognominibus. Nam præueniens, & ante matutinum exoriẽs, Lucifer uocatur, diem annunciant, ut alter Sol. Contrà ab occaſu ueſperi refulgens, Veſper dicitur à Latinis: à Græcis ἕσπερος, lucem prorogans. & quodammodo Lunæ uicem reddens. Plinius ſcribit, hanc eius ſideris naturam Pythagoram Samium primum præuidiſſe Olympiade uiceſima ſecunda, aut circiter. Cæterùm, quod ad magnitudinem attinet, ſuperat omnes ſtellas, & ſigna, & planetas, extra Solem & Lunam, & quidem tanta claritate, ut eius unius radijs umbræ reddantur. id quod mirum, ſi Plinio fides ſit habenda. Hinc ſcriptoribus de nomine magna fuit controuerſia. Alij enim Iſidis ſtellam: nonnulli Iunonis: aliqui Matris Deûm uocauerunt. Quin & Phyſici illud addunt, omnia in terris huius ui generari, id quod mirum uidetur. In alterutro enim exortu cùm omnia genitali rore conſpargat, non ſolum terræ conceptus implet, uerum etiam animantium omnium naturas extimulat. Quod uerò ad eius curſum ſigniferum permeat tricenis, & duodequinquagenis diebus. Nunquam à Sole longius abſiſtit, quàm quadraginta ſex partibus, authore Timæo. Nonnulli Luciferum

ciferum Auroræ, & Cephali filium eſſe tradunt. Et quia formæ præſtantia reliquos omnes facilè ſuperabat, cum certaſſe cum Venere Eratoſthenes: atq; ea de cauſſa Veneris ſtellam appellari. Magne] *Patheticè auertit orationem ad Pompeium, cuius gratia præmiſit temporis matutini deſcriptionem periphraſticam.*

Non ea fata.] *Affectus monet collatione præſentium rerum, & priſtinæ fœlicitatis, cùm piratas toto mari perſequeretur.* Prędonem ſequere mari.] *Prædonem, numerus pro numero: ſynecdoche: ſiue enallage numeri. Habuerat enim bello Piratico, CCLXX. nauium claſſem, inſtructam equitibus, & peditibus. Hoc ita partitus fuerat, legatis prouinciarum. Tiberio Neroni Iberiæ oram uſq; ad columnas Herculis tuendam tribuerat. Gallicum mare, & Liguſticum, M.*Pompeio *Libycum, Sardoum & Corſicum Lentulus* Marcellinus *obtinuerat, unà cum P. Attilio. Italiæ oram. L.*Gellius*, & Cn. Lentulus,* Siculum *& Ionium. Plotius, & Terentius Varro.* Peloponneſi, *Attica, Eubœa,* Theſſaliæ, *Macedoniæ L.* Cinnam *præfecerat. Aegeum mare cum inſulis, & Helleſponto ceſſerat L.* Cullio, Bithyniam, *Thraciam & Propontidem, cum* Boſphoro *L. Piſo tutatus fuerat.* Lyciam, *Pomphiliam, Cyprum,* Phœnicem Metellus Nepos A *Horum ſingulis certum numerum nauium* Pompeius *tribuerat. Ipſe cum* 60. *lectis nauibus, Tyrrheno mari, Libyco, Sardoo, & Siculo perluſtratis, bellum Piraticum* 40. *diebus confecerat.*

Deſtituit] *Deſeruit nunc te.* Cum coniuge.] *uxore Corneliæ, et* Cn. Pompeio, *& Sexto liberis,*

Vadis adhuc.] *adhuc magnus, & clarus hoc nomine, quod ſub tuis auſpicijs, ſenatus, & numeroſus exercitus militet.* Exul] *Pathos à conditione. Sedem longinquam, in qua Italica clades fiat, quæritur, ut ad Pharſalum: & Aegyptus, ubi ipſe ſit periturus. Addit aitiologiam, ne Italia toties ab ipſo ſeruata tanti uiri cladem ob oculos cernat, cum omnino in ſatis ſit ipſi pereundum eſſe.* Damnantur.] *Legitur & damnatur.* Si legat *damnantur: ſolum Aegyptium deſtinatum eſt à ſuperis* Pompeij *ſepulchro: ut Phariæ arenæ ſit nominandi caſus: tellus Aegyptiaca deſtinata eſt buſto* Pompeij. Sin *damnatur, ipſe* Pompeius *damnatur arenæ Aegyptiacæ, ad moriendum, Ipſe eo fato trahitur, ut in Aegypto cadat.* B

FINIS LIBRI SECVNDI.

M. ANNEI LVCANI CORDVBENSIS POETÆ CLARISSIMI, DE BELLO CIVILI, LIBER TERTIVS.

CVM COMMENTARIIS AC EXPLAnationibus eruditiſsimis D. LAMBERTI HORTENSII MONTFORTII.

ARGVMENTVM IN TERTIVM LIBRVM M. Annei Lucani, per SVLPITIVM.

TErtius exponit fugientis ſomnia Magni
Atq; ut Trinacrias eſt Curio miſſus in urbes.
Brunduſio reditum deſcribit Cæſaris: inde
Prædanti fiſcum, cui uult obſtare Metellus.
Hinc populos, Magnum qui ſunt in bella ſecuti
Vt'q; iter accelerans Hiſpanas Cæſar in oras,
Maſsiliam fidam uexat terráq; maríq;.
Moxq; abiens Bruto uictori bella relinquit.

Ropulit etc.] Quemadmodum Maro Aeneã inter nauigãdũ Carthaginis mœnia ſubinde reſpicientẽ facit, ita Lucanus Pompeiũ ſoluto portu Brunduſino, Italiã, quã deſcribit, eſpectantẽ intro ducit. Quin et totum exordium ad imitationẽ Homericã, & Vergilianã delineauit. Homer lib. Iliad. 2. de Ioue & dijs reliquis.

ἄλλοι μέν ῥα θεοί, καὶ ἀνέρες ἱπποκορυσταὶ εὗδον παννύχιοι, Δία δ' οὐκ ἔχε νήδυμος ὕπνος, id eſt.
Numina per cœlũ, & mortalia corpora, terras Lenibant ſomno cu ras, ſed Iuppiter ullũ --Haud uidit ſomnũ.
Maro Aeneid. 4. De Didone.
Nox erat, & placidum carpebant feſſa ſoporem
Corpora per terras, ſyluæq; & ſæua quierant
Aequora, cum medio uoluuntur ſidera lapſu.
Cũ tacet omnis ager, pecudes, pictæq; uolucres, &c.
At non infœlix animi Phœniſſa, nec unquam
——Soluitur in ſomnum.
Ad eundem modum erudita imitatione Lucanus, omnes nautæ prorſum mare Ioniũ obtuebantur, ſolus uerò Pompeius nuſquam oculos ab Italia deflectebat.

Ropulit a ut claſſem uelis cedẽtibus Auſter
Incumbens, mediumq; rates tenuere profundum,
Omnis in Ionios ſpectabat nauita fluctus:
Solus ab Heſperia non flexit lumina terra
Magnus, dum patrios portus, dum littora nunq;
Ad uiſus reditura ſuos, tectumq; cacumen
Nubibus, & dubios cernit uaneſcere montes.

Dum patrios] Pathos à loco Italicos, quos iam diſeruerat. Tectũq; ca.] quod cacumẽ dicit, ſiarum attexit, mõtium cacumina, ut numerus ſingularis, pro pluratiuo ſit poſitus. Dub.] Iaceõmodatẽ ad ſenſum cõmunem. Nauigio diſcedentib. decedere mõtes, & rareſcere uidẽtur ita, ut ad ultimũ nequeas dinoſcere, nubẽs ne cernas, an montiũ cacumina: urbes, terræq; recedunt, inquit Maro. Item & Auguſti rareſcunt clauſtra Pelori.

a In uetuſto cod. protulit

Inde ſopori.] Dilatat poëticè narrationem ficto ſomnio Pompeij, idq; imitatiõe Homeri, Vergilij, & aliorum. Neſtor Homericus li. Iliad 2. ſomniorũ uanitatẽ coarguere uolens, ſi quis reliquorum Græcorũ, inquit, ſomnium narraret, rectè, ut uanũ, ac falſum refutaremus ſimul, & auerſaremur. Nunc uerò quoniam rex uidit, qui omnium Græcorum facilè præſtantiſsimus eſt, quem armemus iuxta ſomnij fidem, uniuerſum exercitum. Cæterum re uera ſomnijs non eſt habenda fides, quod ab incerta, & cõmoda cuiuslibet interpretatiõe torum

Inde ſoporifero ceſſerunt languida ſomno
Membra ducis, diræ dum plena horroris imago
Viſa caput mœſtum per hiantes Iulia terras
Tollere, & accenſo furialis ſtare ſepulchro,
Sedibus Elyſijs, campóq; expulſa piorum
Poſt bellum ciuile trahor: uidi ipſa tenentes
Ad Stygias, Inquit, tenebras, maneſq; nocentes
Eumenidas, quaterẽt, quas ueſtris lãpadas armis.
Præparat innumeras puppes Acherontis aduſti
Portitor, in multis a laxantur tartara pœnas.
Vix operi cunctæ, dextra properante ſorores
Sufficiunt: laſſant rumpentes ſtamina parcas.
Coniuge me lætos duxiſti magne triumphos:

al. laſſantur.

a Vetus cod. habet fato cladem.

Fortuna eſt mutata thoris, ſemperq; potentes
Detrahere in a cladem fato damnata maritos,

eorum ambages pendeant: unde non ſolū in errore, ſed etiam in incredulitate pronus lapſus eſt. Inter omnia genera ſomniorum quæ à Phyſicis recēſentur, quatuor maximè ſunt diſcernenda. Primum uulgare eſt, conueniens naturæ, & omnibus ex æquo cōmune, quoties dormientib. ea occurrunt, quibus uigilantes occupati fuerunt. Iudicibus lites, aurigæ ſomnia currus, ut ait Claudianus & Theocritus.
καὶ ἁ κύων ἄρτον μαντεύεται, ἰχθύα κἠγώ.
Etenim humorum uel redundantia uel defectus ſpiritus excitat imaginationē. In uitioſo phlegmate ſomniant ſe natare. Craſſus humor, ac crudus in epialte cauſſa eſt. cur thorax. adeoq; totum corpus premi uideatur, ſed nihil habet certi. Secundum genus eſt, adumbrans futura euenta allegorijs quibuſdam: ſed nō eſt diuinum, neq; habet cauſſam perſpicuam ſatis in agitatione humorum, et exuberantia, ſed ſunt meræ naturæ rerum præſaga, quas φύσεως κληδόνας, καὶ ἐνθουσιασμοὺς, καὶ ὀνειρώχους uocant. Hoc ut plurimum aliquid ſignat. Quemadmodum alius alio ad pugnam eſt propēſior. aut ad curſum expeditior. Huius generis fuit ſomnium Ciceronis de Octauio, quem nondum uiſum ſomniabat reipub. principem futurum. Huius generis ſunt Syllæ Luculli & Auguſti ſomnium. Sed quia coniecturis tantum nititur. propter ambiguitatem interpretationis, qua excelſi uiri ſæpe falluntur, ei fidem habere prohibemur. Pompeius poſtera[?] prælio cum Cæſare congreſſurus in ſomno monitus fuit, ne prælium detrectaret. Deinde cum præſentem uictoriam ſibi polliceretur, putabat Romæ ſibi in Theatro ſedēti à frequenti concione applaudi. Errabat in interpretatione ſomnij. Applauſus erant exhortationes Lentuli, Domitij, Ciceronis, & aliorum qui poſtridie certam uictoriam pollicentes, & exhortantesq; ad pugnam, eum inani ſpe erigebant ad fortiter dimicandum. Tale erat ſomnium Darij de exercitu Alexandri, adeoq; de ipſo Alexandro habitu Perſico incedente. Sed quantum errabat in interpretatione ipſe ſenſit poſtea. Ita Hamilcar Pœnorum Dux putabat ſe Syracuſis cœnare. Quo ſomnio animatus poſtridie conuocato exercitu in concionē ad expugnandam urbem infœliciter captus in urbem introductus fuit. Itaq; cœnauit in urbe quidem, ſed diuerſo euentu, ac fortuna, quam ſibi fuerat pollicitus. Homericus Agamemnon ab Iride monitus fuerat ut exercitum uniuerſum in campum educeret, futurum ut eo die Troia caperetur. Cecidit de ſpe. Deſiderabatur Achilles cum Myrmidonibus. Atque hæc quidem ſunt ſomniorum ludibria. Tertium genus eſt diuinum, quod à Deo, aut angelis obijcitur. Continet enim non res friuolas aut plebeias, ſed publicas, de adminiſtrationibus regnorum, Imperiorum Eccleſiæ. Huic uni habenda fides eſt. Huius generis fuit illud Iacob Ioſephi, Pharaonis, & Nabuchodonoſoris. Hoc certum eſt, propter teſtimonium diuinum. Quartum genus planè ἄθεον eſt, cuiuſmodi ſunt ſpectra, ut Caſsij. & Bruti. & ſimilia uenefīcorū ſomnia, fanaticorumq; hominum ab impuris ſpiritibus profecta. Ad hoc genus fortaſſe præſens ſomnium retulerimus. Cætera de ſomnijs hoc loco perſequi, odioſum nimis foret: cuiuſmodi ſunt iſta. cur animantib. ſomnia obijciuntur, quæ ſomnia liceat coniectare, matutina ſomnia cur ueriora: quæ ratio ſomniorum iuxta Democritū: & id genus alia de ſomnijs, de quib. fortaſsis alio loco dicturi ſumus.

Nūc ad inſtitutā commentationē reuocetur ſtilus. A Inde ſopor.] *Compoſuit ſe quieti Pōponius. & quidē profundæ: nam eum ſoporem eſſe contendunt Grāmatici, ut ſopitus dicatur, qui ſenſum ſui amiſerit ut propemodū in extaſi poſitus uideatur.* Imago] *Spectrum, ſiue umbra Iuliæ oblatæ per quietem.* Ferialis.] *Furiæ indignātæ ſimilis.*

Sedibus Elyſ.] *Exordiū ductū à narratione, quod per bellū Ciuile, è Campo Elyſio, quæ ſedes piorū animorum eſt, in uma Tartara ſit deducta. Etenim Cæſar pater cum Bibulo Conſul, anno iam exacto fermè, priuſquā Conſulatu abiret, cœperat cogitare, ut nouis affinitatibus ſuas opes confirmaret. Itaq; Calpurniam L. Piſonis filiam, ſibi in Conſulatum ſucceſſuri uxorem duxerat: Iuliam filiam ſuam Cn. Pompeio collocauit. Erat is tum facilè princeps ciuitatis. Quā rem Cato indignè ferens, clamabat, nuptiarum Lenocinio rempub. prodi, maximè quod Cæſar paulò antè Pompeij affinitatem recuſaſſet. Socero tum, ac genero ſuffragantibus, ex omni prouinciarum numero Galliam cum Illyrico ſibi potiſsimum delegerat,* B *quod inde idonea triumphorum materia prætenderetur. Mox Gallia Comata per Senatum acceſsit. Poſtea Cæſare in Britannia res gerente ſoluturoq; inde, Iulia deceſsit è rebus humanis, & quidem ſubita animi conſternatione ijs comitijs, in quibus Pompeius. & Craſſus magna ciuium contentione conſulatum obtinuere, conſpicata[?] ueſtem mariti humano ſanguine madidam, atque ex campo domum temere allatam, graue aliquid uiro accidiſſe arbitrabatur. Subito itaq; metu perculſa, cùm uterum ferret, abortum fecerat, ac paulò pòſt deceſsit. Cuius morte ſtatim Pompeij animus fuit à Cæſare alienatus. Viſa itaq; fuit Iuliæ mors prima cauſſa diſcordiæ inter patrem, & maritum, inter quos nefarium bellum ortum fuit. Hac de cauſſa dicit ſe ex amœno piorum prato in damnatorum abyſſum traductam, quod belli Ciuilis cauſſa extiterit.*

Elyſijs, campoſq;] *Campo Elyſio, domicilio animorum beatorum, quo ſoluti corpore demigrare dicuntur.*

Seruius Elyſium dictum putat, ἀπὸ τῆς λύσεως, hoc eſt à diſſolutione. Alij πεδίον ἠλύσιον, dictum à profectione. quod qui piè uixerunt eò commigrare dicantur, ἔλευσις enim, profectio eſt, & iter. Suidas Elyſium ita deſcribit. C *ἠλύσιον ἱερὸν περὶ τὸν ἄδην. οἱ δὲ περὶ αἴγυπτον, οἱ δὲ περὶ λέσβον. οἱ δὲ τὸ κεραυνωθὲν χωρίον, ἢ πεδίον. τὰ δὲ τοιαῦτα ἐστὶν ἄβατα. καλεῖ δὲ καὶ ἐνηλύσια. πολέμων δὲ καὶ ἀθηναίους φησὶ τὸ κατασκαφὲν χωρίον καλεῖν, hoc eſt, Elyſium delubrum eſt apud inferos: alijs in Aegypto: nonnullis in Leſbo: rurſus alijs regio, ſiue campus fulminis[?] inſtratus. Sunt autem huiuſmodi loca inacceſſa. Vocat & Enelyſia. Polemon author eſt, Athenienſes eo nomine locum effoſſum appellare. Idem Suidas paulò pòſt. ἠλύσιον πεδίον, ἐν ᾧ οἱ παρ' Ἕλλησι δίκαιοι διάγουσι, μετὰ θάνατον. ἐκεῖσε ἀνατιθέμενοι. οἱ δὲ κολάσεως ἄξιοι ἐν τῷ κωκυτῷ, καὶ τῷ πυριφλεγέθοντι ἀπαγόμενοι. ποταμοὶ δὲ οὗτοι, ὁ μὲν ψυχρότατον, ὁ δὲ πυρὶ φλεγέθων, θερμότατον. id eſt. Elyſius campus eſt, in quo apud Græcos iuſti homines agunt. qui poſt mortem illuc emigrant. Qui uerò puniri meruerunt, in Cocytum, & Pyriphlegetōtem demergūtur, quorū Cocytus frigidiſsimus,*

Pyriphle-

A *Pyriphlegeton verò, ſolidiſsimus eſt.* Didymus Odyſſ. 4. *dum ciliuum quidem eſſe heroum ſcribit, ſed ita dictū ab Eleutheri cuiuſdam religioſiſsimi uiri filio Elyſio, ſiue quod ibi corpora maneant ἄλυτα. Eſt autem locus in inſulis beatorum animorum, quas aliqui fortunatas uocant. Veteres certè Campum Elyſium eſſe exiſtimarunt in medio inferorum: ſed à Philoſophis in inſulis fortunatis collocatur. Fuerunt, qui dicerent eſſe circa Lunarem globum, ubi puriſsimus eſt aër. Hinc illud apud Maronem Aeneidos 6 Vbi de Elyſio loquitur: Aëris in campis, inquit. Nec defuêre, qui hunc campum in Hiſpanijs poſuerint, in quarum ſubterraneis Plutum habitare crediderunt, propter admirabilem in eo tractu fœcunditatem metallorum. Quin & Homerus eiuſdem eius prouinciæ gnarus, in ijs locis Elyſium pratum finxit, ſedem pijs dicatam, in quam Proteus uaticinatur, Menelaum migraturum. Gorgias apud Platonem plura de Elyſio philoſophatur,* Ad Stygias te.] *Damnatorum ſedem, à palude Styge periphraſticè.*

Vidi ipſa tenentes.] *Imitatione Vergiliana.*

B *Vidi ipſe furentem.*

Cæde, Neoptolemum: id quod Vergilio familiare. Eumenides.] *Furias, Megaram, Alecto, & Tiſiphonen, quas Suidas καταχθονίας δαίμονας uocat. Has autho res tradunt nomina ſua in Oreſte mutaſſe, actum primū Eumenidas appellari cœpiſſe, ubi illæ placatæ eſſent, iudicato apud Athenienſes uiciſſe. ijs ſurna oue litata. Philemon comicus σεμνὰς θεάς, diuerſas eſſe ab Eumenidibus prodidit. Citatur à Suida illud Sophoclis: [illegible] in Oedipo Coloneo. Hinc nata fuit parœmia. ἄλλα δ' ἀλλαχοῦ καλά, quod alij alijs appellationibus Eumenidas appellēt. Alia inquit, nomina apud alios pulchra cenſentur, at hic nos uerò has quod eas Eumenidas κατ' εὐφημισμὸν nominemus, Etymologici eas Erinnyas dictas aiunt, quod quaſi in terra degant ἐν τῇ ἔρᾳ: ſiue quod ἀρὰς, hoc eſt, execrationes abſoluant: ſiue ἐκ τοῦ ἐρινύειν, quod uehementia quadam, & impetu animos excitent. Verinnyes, quaſi ἐριδοσύνης, ſponſæ contentionum, & certaminum. Τισιφόνη, παρὰ τὸ τίειν, à puniendo, quod ſontes horribili pœna excarnificet. Megæra παρὰ τὸ μεγαίρειν, odiſſe, quod malos oderit. Alecto ὡς ἄληκτος οὖσα ἐν τῷ τιμωρεῖν, quod circa uindictā non ſit ceſſatrix, & ſegnis. Cæterū Erinnyes eſſe eaſdem, quæ uocantur Semnæ Deæ, multorum tenet opinio, & Semneum, locum religione auguſtum: ſiue quod in receſſu, & ſecreta loca uocent Semna.*

Sorores.] *Parcæ, fatales Deæ Atropos, Clotho, Lacheſis: quod penes has omnium mortalium ratio conſiſtere exiſtimatur. Antiphraſticè ita dicuntur, eò quod nulli parcant. Et quia uita humana initium habet, progreſſum, & finem, una geſtare colum, altera nere, tertia ſtamen abrumpere fingitur. Has uolunt omniū rerum ordinē, & metam conſtituere. μοίρας uocant: & Lycophron γηραιὰς κόρας nūcupat, earūq; opus λινεργῆ νήματα. Varro tradit ueteres trib. Par. tria Romana nomina feciſſe: à pariendo nono, atq; decimo menſe. Parca, inquit, cōmutata una litera, à partu nominata eſt. Ceſellius Vindex in lectionibus antiquis, tria, inquit, nomina Parcarum ſunt. Nona, Decima, & Morta. Verſum hunc Liuij poëtæ antiquiſsimi citat ex Odyſſea, Quando dies aduenit, quem profata Morta eſt: Quo loco, Mortam pro Parca accipit. Itaq; Parcæ non ſufficiunt operi ſororis ſuæ: indicat enim tantā hominum iam ad cædē deſtinatam.* Parcæ.

Quærerent] *à ſigno inſtantis cladis.* Laſſare] *defatigantur rūpendis ſtaminibus Parcæ: unde colligitur horrenda clades: ex præcedentibus ſequentia.* Coniuge me.] *Quàm diu Iulia illa illi nupta fuerat nullos egerat triumphos, ſed ne poſt interitum quidem, nonnullos antea.* Toris.] *per ſecundas nuptias.*

En nupſit tepido pellex Cornelia buſto.
Hæreat illa tuis per bella, per æquora ſignis;
Dum non ſecuros liceat mihi rumpere ſomnos:
a Et nullum ueſtro uacuum ſit b tempus amori:
C Sed teneat Cæſarq; dies, & Iulia noctes.
Me non Lethææ coniunx obliuia ripæ
Immemorem fecere tui, regesq; ſilentum
Permiſere ſequi. ueniam te bella gerente
In medias acies. nunquā tibi Magne per umbras
Perq; meos manes c generum non eſſe licebit
d Abſcindis fruſtra ferro tua pignora, bellum
Te faciet ciuile meum ſic fata e refugit.
Vmbra per amplexus trepidi e delapſa mariti.

a En ſtu uete cis cod.
b Verùs cod. pectus.
c In ueteri cod. generiq.
d Verus cod. Abſcidis.
e al. delapſa

En nupſit.] *Iulia perinde hæc loquitur Pompeio, ac ſi adhuc in humanis ageret, cum eo defuncta uxor Cornelia, non pellex: quamuis Maſſurius eam pellicem eſſe dicat, quæ pro uxore eſt, cum non ſit. Nupta antea fuerat Craſſo iuueni, qui cum patre à Parthis interfectus erat, Mortua Iulia, eam Pompeius ſibi in uxorem adiunxerat. Hanc ſub initium belli Ciuilis, Mytilenen ablegarat, ut procul ab armorum conſpectu & terrore, utcunq; alea caderet, puella elegante forma abeſſet.*

Tepido buſto.] *ſtatim à funere, tempore eo. menſium luctus poſtpoſito. Buſtum ſuas exequias dicit adhuc recentes. Sequatur illa tua auſpicia, modo mihi liceat tuum ſomnū irrequietū interrūpere.* Nullum tem.] *Nullū ſpaciū nobis uacuū ut uacetis amori: adeo Cæſar meus pater te exercebit interdiu, et ego noctu.* Lethææ ri.] *Quāuis umbræ apud inferos à Lethe longa potant obliuia earum rerum, quibus in uita conſueuerunt, me tamen nunquā tui caput obliuio. Eſt enim Lethe. λήθη, obliuionis fluuius apud inferos, ex quo umbras bibere poëtæ fingunt, ut eorū quæ in uita perpetrarunt omniū obliuiſcantur. Maro Aeneid. 6.*

"Lethei ad fluminis undam
"Securos latices, & longa obliuia potant.

Tradūt ſcriptores ad ſpecum Trophonij Lethen fontem eſſe, cuius aquam, antrum ingreſſuri hauriant, ut rerum actarum omnium irrepat obliuio. Rurſum alius proditur, qui memoriæ ſit dicatus & dicebatur ut ſumpta inde aqua recordarentur omnium quæ uidiſſent.

Regesq; ſilen.] *quibus in mortuos imperium eſt, quia rationes, & Vergilius umbras ſilentes prius dixit.*

Pignora, bellum.] *Affinitatis iure, & quot uixeris, ſemper uocaberis Cæſaris gener, tu meus coniunx Quare addit, per Ciuile bellum futurum, ut ſibi reſtituatur. Indicat eum hoc bello periturum.* Trepidi.] *Pauidi territi ſtimento ſomnij.*

Ille, Deû

Ille, Dei quamuis cladem, maneſq; minentur,
Maior in arma ruit, certa cum mente malorum.
Ecquid, ait, uani terremur imagine a uiſus?
Aut nihil eſt ſenſus animis à morte relictum,
Aut mors ipſa nihil. Titan iam pronus in undas
Ibat, & igniferi tantum dimerſerat orbis,
Quantum deeſſe ſolet Lunæ, ſeu plena futura eſt,
Seu iam plena fuit, tunc obtulit hoſpita tellus
Puppibus acceſſus faciles: legêre rudentes,
Et poſito remis petierunt littora malo.

a Vetus cod. habet ſomnij.

Ille Dei.] *Fato Pompeium raptũ ad pugnam oſtendit. ſom no diro, quàm uano terreri potuiſſet, ea contemptio, fortior ad pugnam ſe inſtruxit, ait poëta.*

Aut nihil.] *Dilemmate colligit mortem contemnendam eſſe. Epicuri aſſertio eſt arbitrandum mortem ad nos nihil pertinere. Bonum omne, ac malum in ſenſu eſſe priuationem ſenſus, mortem eſſe. Vnde colligebat, mortem nihil ad nos pertinere, & eam cognitionem perficere, ut quod ſit mortale, fruatur uita, non ambiguum tempus adijciens quidem, ſed tamen immortalitatis deſiderium adferens. Nihil, inquit Epicurus, in uita mali eſt ei, qui apprehendit in priuatione uitæ, nihil eſſe mali: uanus ergo eſt, qui mortem ſe terrere ſeq; adeò timere dicit. Acerbiſsimum malorum, & horrendum maximè, mors nihil ad nos: quoniam quàm diu nos ſumus mors non adeſt: cùm uerò mors adeſt, tum nos nihil ſumus. Itaq; nec ad uiuos, nec ad mortuos pertinet. Multi extiterunt, qui mortem malorum maximum eſſe dixerunt: rurſum, qui ut requiem acerbarum rerum atq; ærumnarum in uita eam expetiuerunt. Hæc Epicurus.* Animis.] *Quid ſit animus, aut ubi, aut unde, magna olim inter philoſophos diſſentio fuit. A ijs cor animus uidebatur unde excordes, uecordes ſocordes dicuntur. Empedocles animum eſſe cenſebat ſanguinem cordi ſuffuſum. alijs pars quædam cerebri, aut cordis uiſa fuit animi principatum tenere. Nonnulli in corde, quidam in cerebro animi ſedem eſſe aſſerebant. Zenoni Stoico animus ignis uidebatur. Platoni animus immortalis, eiuſq; initium conſtare numeris, Ariſtoteli entelechia. Protagoræ ſenſus Xenophani ſpiritus. Democrito mens.*

Aut mors ipſa.] *Sunt qui mortem diſceſſum animi à corpore eſſe dicant. Epicurei nullum cenſet fieri diſceſſum ſed ut ãnimũ, unà cum corpore interire. Qui aũt diſcedere cenſent, inquit Cic. alij ſtatim diſsipari, alij diu permanere, alij ſemper. Quin & illud addatur, quod Apuleius ſcribit animũ humanum in quodam ſignificatu dæmonem, quàm diu ſit in corpore conſtitutus, appellari. Vnde Vergilianum illud natum. An ſua cuiq; Deus ſit dira cupido?*

Titan iam.] *Omiſſo exortu matutino Solis, ſubijcit occaſum ſequentis diei, quo ſolaris globus dimidius ſub aquis depreſſus uidebatur, ducta collatione à globo Lunæ diuiduo. Proinde hic locus ita accipiendus eſt, ut expergefactus Pompeius totum diem nauigarit, atq;* B *unà cum occaſu Solis portum Dyrrachium tenuerit.*

Pronus in undas.] *Non ſolum inclinatum, pronum ſignificat, uerumetiam interdum uicinũ ut Vergil. Veneti ſinu uocarit. Prona petit maria, hoc eſt, littori uicinã.*

Titan ſol.] *Titan creditur Solis frater fuiſſe, teſte Pauſania, ac circa Aſopum fluuium habitaſſe: uir ſagax, & temporum anni obſeruator diligentiſsimus: unde Solis frater dictus fuit.* Orbis igniferi.] *tantum globi ſolaris, quantum Lunæ ſemiplenæ, aut diuiduæ eſt uidere.* Hoſpita tellus.] *Dyrrachina.*

Legere rudentes.] *Collegere nautæ funes nauticos, ac poſitis uelis, & malis, remis incubuere. Sic Pompeius, inquit Appianus, exercitu in unum comparato, derelicta Italia, in Epirum transfretauit. Poſito malo, dixit, pro depoſitis malis.*

Cæſar, ut a emiſſas uenti rapuêre carinas
Abſconditq; fretum claſſes, & littore ſolus
Dux ſtetit Heſperio non illum gloria pulſi
Lætificat magni, quæritur, quod tuta per æquor
Terga ferant hoſtes, b neq; enim iam ſufficit ulla
Præcipiti fortuna uiro, nec uincere tanti
Vt bellum differret, erat, tum pectore curas
Expulit armorum, paciſq; intentus agebat,
Quoq; modo uanos populi conciret amores.
Gnarus & iratum cauſſas, & ſumma fauoris
Annona momenta trahi, nanq; aſſerit urbes
Sola fames, emiturq; metus, cum ſegne potentes
Vulgus alunt, neſcit plebs ieiuna timere.

a Vetus cod. omiſſas.

b al. nec.

Cæſar ut remiſſas.] *Traductio Dyrrhachium, uel (ut Appianus) in Epyrum Põpeio, reddit ad Cæſarem poëta, etiã tum in littore ſedentẽ cum exercitu, ubi claſsis Pompeiana è conſpectu ablata fuit.*

Abſconditq;.] *Videntur enim naues abeuntes è conſpectu in terram medij maris abſcondi. Medium enim tumidum eſt, adeoq; ipſa tellure altius, id quod ratione geometrica facilè oſtenditur.*

Dux ſo.] *Cæſar ſolus ſtetit in littore Italico, circa Brunduſium.* Quæritur.] *Indignatur fortunæ, quod hoſtes tuti diſcedant, & ſine certamine in pacatum abeant.* Terga.] *qui ita fugiant citra ullum pugnæ momentum. Neq; eo ſucceſſu quidem Cæſar impatiens moræ contentus fuit, ut etiam pugnandi de ſumma rei copiam ſibi dari optaret potius, quàm quod uideret Pompeium à ſe ex Italia pulſum. Terga ferre, & uertere, fugere eſt in re militari.* Fortuna.] *Nulla fœlicitas, nulla fortuna quamuis ſecunda Cæſari ſatis erat, præcipitanti ſemper, & nũquam cunctanti in rebus agendis.* Neque C uincere.] *Non tanti ducebat unam uictoriã de hoſtibus, ut bellum extraheret, ad defatigandos hoſtes, exhauriendoſq; pecunia, quæ neruus belli eſt.*

Paciſq; intentus.] *Cæſar in receptọ Brunduſio, undiq; eò naues contrahi iuſſit. Et quamuis uehementer probabat, ijs contractis abeuntem Pompeium ſequi, & mare tranſire, priuſquam ſe ille transmarinis auxilijs confirmaret, tamen rei moram, & temporis longinquitatem timebat. Et iam Pompeius omnibus nauibus coactis præſentem facultatem ſui inſequendi ademerat. Reliquum igitur erat, ut ex remotis Galliæ, & Piceni regionibus, ſimul & à freto naues expectaret: uerum id quoque propter anni tempus, & longum & impeditum uidebatur. Cæſar, inquit Appianus, (digreſſo Pompeio) animo dubius, quid prius ageret, quóue in loco bellum ordiretur,

A ordiretur, omnem armorum apparatum quocunq; ex loco ad Pompeium deferri iubens, ueritus inſuper Pompeij exercitum in Iberia, morantem copijs refertum maximis, ac pro tempore inſtructum, ne ipſi Pompeium perſequenti à tergo inſurgeret, primum in Iberiam tranſire ſtatuit, omnesq; copias ſuas in partes quinque diſtribuit. Nam quoſdam ex ſuis Brunduſij, alios Hydrunte, nonnullos Tarenti ad Italiæ cuſtodiã iuſſit permanere: partem Qu. Valerio miſit, ut Sardiniam frumento abundantem occuparet. Quoq; modo.] Vt populi animos, qui à ſe alienati uidebantur, ſibi conciliaret, aliqua beneuolentia. Non ignorabat hominum animos facile conuerti in fame largitione annonæ, quæ metum excutit. Eſt autem annona alimonia non ſolum frumentaria, uerumetiam aliarum rerum. Cic putaram annonam macelli cariorem fore. Metus.] obedientia.

Curio Sicanias tranſcendere iuſſus in urbes
Quà mare tellurem ſubitis aut obruit undis,
Aut ſcidit, & mediasa fecit ſibi littora terras.
Vis illic ingens pelagi, ſemperq; laborant
Aequora, ne rupti repetant confinia montes;
Bellaq; Sardoas etiam ſparguntur in oras:
Vtraq; frugiferis eſt inſula nobilis aruis.
Nec plus Heſperiam longinquis meſsibus ullæ,
Nec Romana magis complerunt horrea terræ,
Vbere uix glebæ ſuperat, ceſſantibus Auſtris.
Cum medium nubes Borea cogente ſub axem
Effuſis magnum Libyæ tulit imbribus annum.

a al. ac med.

Curio.] Curionẽ proprætorẽ miſit Cæſar in Siciliã frumentatum cum tribus legionibus: ſimul ac ea recepta, illicò in Africam tranſmitteret. In Sardiniam Valerium legatum cum legione una, quam M. Cotta obtinebat, illam Cato, Cotta inſula pulB ſo, Sardi ultrò imperio Cæſaris ceſſerunt. Cato in Sicilia ueteres longas naues reficiebat, & nouas ciuitatibus imperarat. Qui accepto Curionis aduẽtu, multa de Pompeio queſtus, qui imparatas graue bellum ſuſcepiſſet, ſine ullo certamine inſulam reliquit. Cotta in Africam fugit. Partem copiarũ, ait Appianus, Quinto Valerio miſit, ut Sardiniam frumento abundantem occuparet. Aſinius etiam Pollio in Siciliam delatus, ad quam Cato antea præmiſſus fuerat, cùm ab eo peteret, utrum Senatus, an Populi mandato alienam prouinciam eſſet inuaſurus, ſe ab eo, qui Italiam in poteſtate haberet, demiſſum eſſe, ait. Ad quæ Cato, hoc ſolum inquiens, ut ſubditis parceret, cũ eo nolle contendere, in Corcyram ad Pompeium enauigauit. Sicanias in urbes.] In Siciliam eum frumentatum, ut dixi, cum tribus legionibus miſit, quam inſulam Cato obtinebat. Fuerunt Sicani Hiſpanici generis gens, quæ cùm Latium teneret, à Liguribus pulſa in Siciliam traiecit, & inſulam humano cultui aptam Sicaniam appellauit, cùm initio à Trinacria à triquetra figura fuiſſet dicta. In tria promontoria excurrit quorum unum, quod Septentrionẽ ſpectat, Pelorus: Pachinus brumali ortui dicitur. obuerC ſum: Lilybæum, Auſtro obiectum. Poſtea Siculi inſulam occuparunt, à quibus accepit nomen, quod adhuc retinet. Fuerunt Siculi, authore Dionyſio, Italiæ quoque accolæ, qui cùm ab Oenotris, mox ab Aboriginibus, & Pelaſgis Latio, & ea Italiæ parte exturbati eſſent, quæ poſtea Magna Græcia dicta fuit, in Siciliam tranſmiſerunt. Sed quia uariæ de Siculis, & Sicanis fuerunt opiniones, nimis longũ foret eas omnes hic recenſere, & tædioſum. Aut ſcidit.] Contra Brutium agrum Sicilia panditur, creditur'q; aliquando Italiæ cõtinens fuiſſe, & interfuſo mari Plinio, poſtea uel terræ motibus auulſa, admiſſum'q; illud fretum, quod 7. ſtadiorum ſpatio medium intereſt. Ipſa inſula inſignis ſemper fuit frequentia, ac uetuſtate oppidorum, amnium commoditate, memorijs rerum geſtarum, uictorijs'q; Pœnorum, Romanorum'q; alternis. Medias ter.] Italiæ, & Siciliæ partẽ. Repetant con.] Ne rurſum coniungantur promontoria: hoc eſt, ne frons illa aſperrima Apennini in Siculum fretum porrecta, & in freti littore nomẽ adhuc retinens Rhegium ab abrumpendo cũ Peloro Siciliæ cõmittatur. Bellaq; Sardo.] Bellum ea quoque in Sardiniam transfertur, quo Cæſar Valerium legatũ miſit, ut dixi, quo accepto, M. Cottam ex inſula deiecerunt. Occidua magis Sardinia eſt, & ipſa inter maximas mediterranei maris inſulas habetur, forma oblonga, in Auſtrum magis, quàm Sicilia porrecta. Diſtat ab Africa ducentis millibus paſſ à Septentrione Hetruſco mari, haud magno interuallo à Corſica, diſtincta eſt. Orientale latus C. LXXXVIII. M paſſuũ: Occidentale, C. LXX. M. paſſuum. Vtraq; frugife.] Quantum Sardiniæ habitatur, fertile eſt, & frequẽs. Oppidorum clariſsima ſunt, Calari, & Sides. Calaritani accepto Valerij aduentu, Cottam oppido eiecerunt. In hac inſula naſcitur herba qua eſcentes ridendo moriuntur: unde prouerbium. Riſus Sardonius. Veteres tamen authores Sardiniæ cœlum peſtilens, ac triſte crediderunt. Sicilia adeò fertilitate, & frumenti copia ſemper cõmendata fuit, ut ſupra Italiam, etiam croco, & melle abundarit: & ob eandem fertilitatem Cereri, & Baccho ueteribus conſecrata fuit, & horreum Pop. Ro. appellata. Pecora, lanæ, pelles, aliæ'q; diuitiæ affatim inde proficiſcuntur. Inſula.] Laus inſulæ utriuſque ab ubertate, cùm frumenti, tum aliarum rerum: quã tantò creſcit magis, quantò Italia illuſtrior eſt quam omnium rerum fœlicitate abundare dicit. Horrea.] hoc eſt nullæ terræ plus frumento in Italiam inferunt, quàm Sicilia, & Sardinia. Cæterum Sicilia aliquot prouerbijs locum fecit: Siculæ nugæ, ſiue gerræ, de re Leuicula. σικελίζειν, Siculiſſare, pro tetricum, & auſterum eſſe uel (ut alij) de improbis, & uafris. σικελὸς θάλασσαν, id eſt. Siculus mare, ſubaudi, ſubinde proſpectat: de eo, qui denuo ſollicitatur ad ſubeundum periculum, σικελὸς ὀμφακίζει. Siculus Omphacíſſat, de ijs, qui quantumlibet uilia tollunt furto, σικελὸς στρατιώτης. Siculus miles: iocus in mercenarium, & peregrinum militem. Quin & Sardinia præter herbam Sardoam, cuius modo memini, etiam prouerbio locum fecit. Sardi uenales, de contemptis, & improbis, ob frequentes paludes, cœlum ibi triſte eſt, & peſtilens. Hinc illud Cic. lib. 7. in Tigellum Sardum, quem patria ſua peſtilentiorem eſſe dicebat. C. Cæſar Iudæos exoſus, eos in Sardiniã militatum ablegauit, ob aërem peſtilentem, quo corrumperentur. Martialis quoque ſignificans omnibus in locis homines morti deſtinatos, Nullo fata loco (inquit) poſsis excludere, cùm mors

Veneris, in medio Tibure Sardinia eſt.

Erat Tibur oppidū modicū haud procul ab urbe Roma ſaluberrimi cœli. Auſtris.] *Auſtris ut humidis non ſæuientib. Auſtrinis dieb frugis prius matureſcūt, ſed celerius. Cōtrà, illa ſunt noxia frigora, quæ Septentrionibus, aut præpoſteris ſiūt horis. Borea flāte, nō arandū eſt, fruges nō ſerendæ, neq; ullū ſemē iaciendū, quin & Auſter in Africa frigidus eſt, & in modū Boreæ frendas, quod torridā zonā nō penetrauit. Rurſum Boreas illic nebuloſus eſt & iuxta tepidus, ac proinde pluuius ſentitur. Itaq; nubes in medium cœli, hoc eſt, zonā torridā, ut quidā expoſuit, cogēte Borea, magnū prouentū annonæ ſentit Libya, quibus terra alioqui calidiſsima perfunditur. Verba Macrobij ad ſcribam de Auſtro, cur ad nos is calidus perueniat, cùm initio ſit frigidus, ex ſecūdo cōmentariorum in Somniū Scipionis. Sciendū eſt aūt, inquit qui per hūc ad noſtrū cardinē uenit, id eſt, Auſter, ita in origine ſua gelidus eſt, ut apud nos cōmendabilis eſt blādo rigore Septentria. Sed qui per flāmā torridæ zonæ ad nos cōmeat, admiſtus igni caleſcit: & qui incipis frigidus (Boreas) calidus peruenit. Neq; enim uel ratio uel natura pateretur, ut ex duob. æquo preſsus rigore cardinibus, diſsimili tractu flatus emitteretur. Nec dubiū eſt, noſtrū quoq; Septētrionē ad illos, q Auſtrali adiacēt, propter eādē rationē calidū peruenire, & Auſtrū corporib. eorū genuino auræ ſuæ rigore blandiri.* Borea c.] *Nō quod in ſiticuloſa regione Libyes, aut ſub torrida zona Largus imber ſit, aut aliquis cadat, ſed quod terra largius humectetur rore nocturno, quo tempore effuſa pluuia, & Sardoa. & Sicula rura utiliter rigātur & perfunduntur.* Magnū ro.] *Vberem annonā frumentariam, & diuem meſſem: alioqui magnus annus dicitur, quem Sol meatu ſuo partium* C C C. *&* L X. *conficit, diſcrimine anni pleniū, qui Lunaris eſt.* A

a Vetus cod. ductor habet

b Vetus cod. ſubactis legis

c cod uet. mixta.

d al. nec.

e al. non.

Hæc ubi ſunt] *Cotta è Sardinia ad iſtū modum eiectus. quod omnē prouinciā cōſentire intelligeret, in Africā profugit. Cato è Sicilia digreſſus in Lucanis, et Brutijs per legatos delectū ciuium Romanorū habebat, atq; inde equitū peditūq; certū numerū ciuitatib. Siciliæ imperabat. His reb. perfectis cognito Curionis aduentu, inſulā ſine ullo certamine reliquit.* Tunc ag.] *Cæſar ut reliquū tempus à labore intermitteretur, milites in proxima municipia deduxit.* Tecta petit.] *Atq; inde cū togatis turmis, quæ pacis ſpeciē præ ſe ferebāt, Romā contendit.* Proh ſi] *per indignationē exclamat, quod cū parte copiarū ad urbē fuerit profectus, optatq; eum potius moturū fuiſſe in externos hoſtes. à quib. iuſtā triū;-handi materiā expectare potuiſſet, eiecū aliā rerum faciē eum in Italia uiſurū fuiſſe Omniū ordinū plauſu ſublimis in triūphali curru in urbem ingreſſurus. & more maiorū exceptus, in Capitoliū deductus fuiſſet, nec ullus armorum metus ciuitatē perculiſſet.* Gallorū] *Hos longo bello deuicerat Cæſar.* Arctoq;] *Populis Arcto ſiue Septētrioni ſubiectis. De Germanis, & Britānis loquitur Sed Cæſar uictis Gallis, Britānos uidit magis quàm uicit, ut alio loco à nobis eſt memoratū. Sed poſtea Claudij Imp. armis in totum patefacta regio, plenius innotuit, & Romano Imp. ductu Veſpaſiani adiecta fuit. Nec tamen eius uictoria ad Calidoniā ſyluam peruenit apud quam ea inſulæ pars iacet, quæ minor, & ſecūda Britānia olim, hodie Scotia appellata eſt. Hāc lus remotiorē à littore Gallico, & quondā à feris populis habitatā, ita ſerius deuictū conſtat. Finito bello Ciuili, inter quinq; triumphos. primū Gallicū egit. & eum quidē clariſsimū omniū: de Britānis uerò nimimē, niſi quis Britanniam uictoriā ſub Gallica cōplecti uelit. Sequentem Alexandrinū deinde Ponticum: huic proximum Africanū: nouiſsimū Hiſpanienſem, quenq; diuerſo apparatu, et inſtrumento. Gallici triumphi die uelabrum præter uehēs, axe fracto curru penè excuſſus fuerat, aſcenditq; Capitoliū, ad lumina, quadraginta elephantis dextra, læuaq; Lychnos geſtantibus. Pontico triumpho inter pompæ fercula trium uerborum prætulit titulū.* V E N I, V I D I, V I C I, *ſignificantem nō acta belli perpetrati, ſed celeritatis argumenta. Proinde ſynecdochicè per Arctou ſubiectam intelligit Septentrionales populos ab eo domitos. Britannos & Gallos: nam Germanos non bello, ſed prælijs tantū uicerat adeò ut ducenteſimo adhuc poſtea uincerent, ut Taciti uerbis utar.* Quam ſeriem.] *ominatio de triumphis, & gloria militari. ſi tum non ut hoſtis, ſed ut ciuis, ut Imperator urbem ingreſſus fuiſſet Rhetorizatur poëta.* Facies.] *Quæ ſpectacula totius Italiæ, ad triumphos ſpectandos exciuta: quas urbes deleuiſſet, quas arces excidiſſet: quos reges ante currum egiſſet: quæ ſpolia hoſtibus detraxiſſet, quæ lia uincula in triumphis Imperatorū ſpectari, præferriq; ſolebant.* Vincula Rhe.] *Sulpitius exponit. quia pontem in eō conſtruxerat Rectè fortaſſe. ſed quia addit Oceano, intelligit Rheni accolas ſubactos, ipſam Britanniam in parte ſuperatam,* Celſos currus.] *triumphales, in quibus Imperator præcedentibus, ſequentibusq; armatis, ductis autem currum nobilibus captiuis ſublimis ſedebat. Iam epitheticè Britānos, Flauos uocat, à colore capillitij, ut poëtæ, nunc hos tonſos, alios intonſos nominare ſolent. ut Homerus καρηκομόωντας Ἀχαιούς, rurſum ἀκροκόμους. Eſt autem propriè flammis color. ex uiridi, ruffo, & albo concretus. Sic flauentes comæ dicuntur. Sic frondes olearum dicuntur flauæ à Vergilio: & aquæ flauæ à Pacuuio & flauum puluerem idem dixit.* B C

Cedo tamen, inquit, lymphis flauis flauum puluerē. et

Non illum lætis uadentem.] *ab iniucundo. & turpi, quòd tacito metu eum Italicæ urbes uadentem Romam ſpectarunt.* Gaudet ta.] *ut ad Cæſarem, non autē obuiam turbam refertur.*

Hæc ubi ſunt prouiſa Duci, tunc agmina a uictor
Non armata trahens, ſed pacis habentia uultum,
Tecta petit patriæ, proh ſi remeaſſet in urbem
Gallorum tantum populis, Arctoq; b ſubacta.
Quam ſeriem rerum longa præmittere pompa,
Quas potuit belli facies? ut uincula Rheno
Oceanoq; daret? celſos ut Gallia currus
Nobilis, & flauis ſequeretur c miſta Britannis?
Perdidit ô qualem uincendo plura triumphum?
Non illum lætis uadentem cœtibus urbes,
Sed tacitæ uidere metu. d non conſtitit uſquam
Obuia turba Duci, gaudet tamen eſſe timori
Tam magno populis, & ſe e nec mallet amari.

Iamq; &c.] Hadæ-

Iamq; & præcipites ſuperauerat Auxuris arces,

poſiā Cæſaris è Brundiſio

Et quà Pontinas uia diuidit uda paludes,
Qua ſublime nemus, Scythicæ quà regna Dianæ,
Quaq́ iter eſt Latijs ad ſummā faſcibus Albam:
Excelſa de rupe procul a iam proſpicit urbem,
Arctoi toto non uiſam tempore belli:
Miratusq́ ſuæ ſic fatur mœnia Romæ.

a Vetus cod. conſpicit habet. & itē al-tes [illegible]

A duſio ad urbē graphi
cè deſcribit, & orato
rā narrationē ampli-
ficat. Praecipites.] ſublimes arces Auxuris. Auxuris.] A Circeijs Pōtina palus eſt, quē locum 24. urbiū fuiſſe Mutianus ter Cōſul prodidit: dein flumē Vfens, ſupra quod Tarracina oppidum eſt, lingua Volſcorū Auxur dictū: ibi olim fuerūt Amyclæ à ſerpentibus uaſtatæ. Mox lacus Fundanus, Caieta portus, Formiæ oppidū, antiquā Læſtrygonū ſedes. Quidā uolunt Auxur nomen ſortitum, quaſi ἄνευ ξυροῦ, ſine nouacula, quod Iuppiter puer ibi cultus fuiſſet, barbamq́ ibi depoſuiſſet. Pontina p.] Pontina palus ad Circeios eſt, quæ quōdā 24. urbiū fuit, ut modo retulimus ex Mutiano: unde dicta, quod pontonib. traijceretur. Hinc urbs Pontia nomē traxit: & Pontia inſula: & Romæ trib. Pontia. Erat hac Pōtina palus circa uiā Appiā quæ Brunduſium uſq; unde Cæſar Romā petiuit, lapidibus ſtrata eſt,
B quondam latrocinijs infeſta. Iuuenalis.

Armata quoties tuta cuſtode tenentur,
Et Pontina palus, & Gallinaria pinus.

Pontina Palus in Volſcis eſt, diſtans ab urbe XL. M. paſ. Strabo etiā in Cāpania fuiſſe tradit, eamq́ Cæſar ſiccare, cōfecto ciuili bello, deſtinarat: quod opportuna latrocinijs eſſet, ut author eſt Sueto. Hæ paludes ante ea tēpora aliquando à Cornelio Cethego Conſule, cui ea prouincia euenerat, corriuatis multifariā aquis, fuerunt exiccatæ, atq; ijs ager factus. Sublime ne.] Vbi aſſurgunt nemoroſa iuga. Scythicæ quà.] Anteq̄uā locū monſtremus, ubi Diana Scythica, hoc eſt, Taurica in his regionib. culta fuit, libet altius hiſtoriā repetere, unde ea è Scythia in hāc Italiæ partē fuerit profecta. In primis de Scythia alibi fuſiſſimè annotatū eſt: conſtatq́ Scythas à Scytha Herculis filio dictos Herodoto: licet Plin. dicat, Scythen Iouis filiū fuiſſe, inuētorē arcus, & ſagittæ. Gaudēt Scythæ pleriq; cæde humana, quorū aliqui centeſimū quemq; ex captiuis immolāt, ſanguinēq́ eius bibūt, quē primū ceperit. Magno probro datur, hominē non occidiſſe. Si qui hoſtis caput in bellicis expeditionib. ad regē attulerint, prædæ partē ſortiūtur. Sunt tamen Thraciæ populi, Sarmatis finitimi, quorū regio Taurica dicitur. Taurici morib. & ipſi immanes ſunt, eoq́ nomine infames, quod ſoleant
C aduenas pro uictimis ad aras cædere. Cùm aūt Agamemnon in Aulide Bœotiæ, in cuius portu exercitū habebat, ad Troiā iturus, per ignorantiā ceruā Dianæ immolaſſet, irata Dea uētos ſuſtulit, ne tranſmitterēt Græci. Reſponſum regi fuit, ſanguine humano Dianā placandam. Vxor Clitēneſtra è Græcia excitur, arte Vlyſſis, ut in caſtra Græcorū Iphigeniā filiā per ſpeciē nuptiarū Achillis ſecū adduceret. Subtrahitur cædi puella: ſuppoſita ceruā fuit, idq́ uoluntate numinis ablataq́ eſt puella in Tauricā uento, ubi à Thoante ſacris Dianæ præfecta fuit, cui humanis ſacrificare hoſtijs mos erat. Poſt multos annos, cùm Oreſtes matre & Aegyſto patruele cæſis, exul regno pulſus eſſet, interfecto item Pyrrho, ob præreptā ſibi Hermionen coniugem, ad inſaniā uerſus, à Pylade Strophi filio, & amico in Tauricā ductus fuit, ut ad arā Dianæ eo morbo liberaretur: Sed cùm ab immani ea gente captus, mactādus, ut aduena ad arā Dianæ duceretur, ab Iphigenia ſorore agnitus, & ſeruatus fuit, quæ breui nacta occaſionē, cæſo rege Thoante, cū fratre fugit, ſurrepta Dianæ ſimul aebro, & infeſte lignorū abſcondito (unde Faſcelidem eam dixerunt) in Italiam uenerunt, collocauerūtq́ ſtatuā Dianæ Faſcelidis Ariciæ, haud procul à Roma, extructo ſimul tēplo uiſendo, quod ſylua ambiebat, cui etiā lacus in modum pelagi æſtuās adiacet: quò religionis ergo ingens hominū uis confluere ſolebat. Hinc mendici à populo ſubſidia, & neceſſaria orantes in cliuo Aricino ſedebant, quà in templum conſcendebatur. Fuit autem Aricia ab Archilo Siculo condita, nominataq́ à puella Attica Aricia, ab Hippolyto adamata, qui ea loca cum Diana habitaſſet. Itaque ſublime nemus, & regnum Scythicæ Dianæ. Ariciā uocat. Etenim Aricinæ Deæ ſacerdos, Rex dicebatur, cur ab authorib. Rex Nemorēſis appellatur. Valer. Flaccus in Argonau. Inuectis Ariciæ Regi. Martialis.

Quà Triuiæ nemoroſa petit dum regna uiator.

Quin & illud memoratu dignum, quod id ſacerdotium obtinere ſolebat, ut author etiā Strabo eſt, fugitiuus aliquis, & qui eum ſacerdotem ipſe eiuſdem ſortis, pugna ſuperatum in eius locum ſufficiebatur. Ouid. lib. Faſto. 3.

Regna tenent fortes manibus, pedibusq́ fugaces

Ille fugitiuus ſacerdos inſtitutus, gladium tenebat, inſultus obſeruans, ad defendendū ſe ſtrenuè paratus. Ariciæ Albā longā adiungit, quæ in eo quoq; tractu fuit. Strabonis uerba de religione Nemoris Dianæ Aricinæ adſcribam, τὸ δὲ ἀρτεμίσιον ὃ καλοῦσι νέμος, ἐκ τοῦ ἐν ἀριστερᾷ μέρους ἐστὶ τῆς ὁδοῦ τοῖς ἐξ ἀρικίας ἀναβαίνουσι. τῆς δ᾽ ἀρικίνης τὸ ἱερόν. λέγουσι δ᾽ αὐτὸ ἀφίδρυμά τι τῆς ταυροπόλου. καὶ γάρ τι βαρβαρικὸν κρατεῖ, καὶ σκυθικὸν περὶ τὸ ἱερὸν ἔθος. καθίσταται γὰρ ἱερεὺς ὁ γενηθεὶς αὐτόχειρ τοῦ ἱερωμένου πρότερον δραπέτης ἀνήρ. ξιφήρης οὖν ἐστιν ἀεὶ περισκοπῶν τὰς ἐπιθέσεις, ἕτοιμος ἀμύνεσθαι. Cæterum Albam longā in eo tractu fuiſſe paulò antè dixi. Oppida inquit Plin. Abellinū, Aricia, Alba Longa. His pulchrè explicatis, libet nonnihil de Diana philoſophari, quæ inuſida ſcitu occurrūt. Plin. meminit cuiuſdā luci conſecrati Dianæ in Latio, in colle agri ſuburbani, qui Corne ſua tempeſtate fuerit dictus, uelut arte tonſili, & fagei nemoris. Apud Argiuos circa locū Delta appellatū, templū quondā Dianæ fuit Pithus, quod ferunt ab Hypermneſtra conditū, cum in iudicio patrem reieciſſet, à quo infeſtabatur, quod Lynceo peperciſſet. Prope Tiaſum ad Cletā fuit Dianæ Corythalliæ templū, in quod nutrices deferebant pueros mortuos mares, ſingulari genere conuiuij, non diſsimili illi, in quo capra immolari, & alia non admodum magni precij poni ſolebant. Pauſanias author eſt, in Agra, Dianam eſſe Agroteram, & eiuſdem templum, quod ibi Dianam à Delo profectam uenatam fuiſſe contenderent. Ad ſummā Albam.] Albam Longam, quò Conſſ. Rom. cum omni nomine Latino ad Latinas ferias celebrandas ſe recipere ſolebant. Has inſtituerat Tarquinius Superbus, qui Latinis populis author extiterat, ut in monte Albano commune Romano P. ſocijsq́ Latinis Iouis templum conderetur, quò annuæ feriæ omnibus populis indicerentur, atque ibi extorum partem ſinguli libarent, atque ex immolata hoſtia ſuam quiſq; partem acciperet. Septem, & 40. urbes tum eius ſacri fuerunt participes factæ, & feriæ Latinæ nuncupatæ. Dubitatur, an quia eat Latini

 celebra-

celebrarint. an quod Iuppiter ipſe fuerat Latialis dictus. Summum] *Alba in dorſo exporrecti montis fuit ſita.* Latijs faſ.] *Conſ. Roma ſignū pro ſignato.* De rupe] *è ſublimi mōte in ſubiecta cōualli iacentē.* Arctoi.] *Galli, Germani, & Britannici, qui Septentrionales populi ſunt, aduerſus quos bella ad decem annos geſſerat.* A

Te'ne Deûm ſedes non ullo Marte coacti
Deſeruere ciues? pro qua pugnabitur urbe?
Dij melius, quod non Latias Eous in oras
a al. iuncto. Nunc furor incubuit, nec a iūctus Sarmata uelox
Pannonio, Daciſq; Getes admiſtus habenti
Tam pauidū tibi Roma Ducē fortuna pepercit,
Quod bellum ciuile fuit. ſic fatur, & urbem
Attonitam terrore ſubit. namq; ignibus atris
Creditur, ut captæ rapturus mœnia Romæ,
Sparſurusq; Deos; fuit hæc menſura timoris.

Tene Deûm.] *Ad imitationē Vergilianam expreſſus hic locus eſt. Vt enim Aeneas è ſummo colle Carthaginenſium ſtudia circa nouā urbem proſpicit, & admiratur, ita Cæſarē Lucanus è ſumma rupe Romam ſubiectā deſpectantem: Aeneas miratur urbis molē, magalia quondam, miratur portas & ſtrata uiarū: ut alij muros ducunt, moliuntur arces: ſubuoluunt ſaxa: exclamat in Pœnorū felicitatem. Lucanus facit Cæſarem mirātem mœnia urbis, quam mœrore de conuētu non uiderat. Miratur Cæſar tantā urbem uerū ſcopit, Deorū ſedē à ciuibus deſertam. Mouet affectus, perſtringit aduerſarium. Ominatur bene, quod externi hoſtes in hoc ciuili bello contra non conſocient arma. Rurſum urbi gratulatur, quod fortuna ei pepercerit, cūm habeat ducem tam timidum, ut ea relicta, & Italia cū Senatus magna parte fugerit.* Non ullo.] *A turpi, quod fugerint nondū prælio uicti. Neq; uerò urbē ſolum, ſed totam Italiam reliquerunt.* Dij melius.] *urbi proſpexerunt, & Pop. Ro. quod populorū Orientaliū furor nunc nō in Italiā, & urbem irrupit, ut olim Cimbri, Teutoni, & Ambrones, adeoq; Galli fecere.* Sarmata uel.] *Duplicem Sarmatiā faciunt authores, unam Aſiaticam, quæ trans Tanaim, & Mæotidē paludem in ortum euagatur: alterā Europeā, cuius termini ſunt, à Meridie Danubius, à Septentrione, Oceanus: ab Ortu, Tanais, Mæotis, Pontus: ab Occaſu, Germaniæ Sinus, qui Iaziges, et Dacos ſeparāt, ſed malè, cūm in confeſſo ſit hos quondā inter Sarmaticas gentes numeratos fuiſſe. Intus gētes bellicoſæ, & uariæ Baſtarnæ, quæ ſpectant Germanos: qui Tanaim, Roxolani, & Hamaxabiæ ſic dicti, quod incertis ſedib. uagantes, curribus res, opesq; ſecum circumferrent. Omnes in uniuerſum Scythæ Sarmatæ ſunt. Ad Oceanū Borealē Pruteni terrā fertilē tenent, lingua, cultu, & inſtitutis Germani. Supra quos ad ortū, & Septentrionem Liuoni: in occaſum Dantiſcum. Polonia magna Sarmatiæ pars eſt. Moſci ſiue Moſcouitæ in Septentriones ſubmouentur. & Poloniæ conterminj. C ferè miliariū ſpatio à Vilna Vitrinæ in ortū excurrūt Tartari gens inhumana ac crudelis. Sūt & Sarmatæ Rutenorū populi longè in Septentrionē à Poloniæ cardinibus Moſcouiā prætercurrētes. Hæc ſatis dicta ſunto de Sarmatia Europæa.* Pannonio] *Hungaria. Duplicē ueteres Pannoniā fecerunt, Superiorē, & Inferiorē. Mons Cetius Pannoniæ principiū eſt, ab Alpibus in Septentrionē rectà porrectus, ad Danubium uſq; procurrit. Qua uerò ortum uerſus in plana ſeſe explicat, & uineis amœnis conſitus cernitur; ſummū iugum, et occiduū latus denſæ ſyluæ occupāt. A' Meridie parte Norici præcingitur. Quà uerò ortū Brumalē, & Sauū excurrit ad Alpes uſq; progreditur. Vrbes clariſſimæ ſunt, Vienna, Neoſtadium, Annes, Arrobo, quo ſuperior finitur Pannonia. Vlterius uerſus Meridiem, fluuius Drauus eſt, haud à Tridentinis Alpibus exortus, utramq; Pannoniā perfluit. Inferior Pannonia Arrabone fluuio* B *ab occaſu terminatur ab Ortu Danubio: à Meridie Alpiū iugis excipitur: per mediū Illyricū à Septentrione in meridiē uerſus. De Pannonia hodiernæ omiſſa deſcriptione urbiū celebriū, ac fluuiorū, ad cætera properādū eſt.* Dacisq;] *Plinius lib. 4. Dacos Getas à Romanis dictos oſtendit, finitimos Iazygibus populū bellicoſum, & quondam tanta belli gloria eminentē, ut Romanis eis omnia tributa penderēt: ſed Traianus hac re uires, opesq; eorū augeri ueritus, Decibalū eorū regē bello aggreſſus uicit, & totā Daciā in prouinciæ formā redegit. Vrbes condidit, & colonos deduxit. ponte lapideo Danubiū ſiue Iſtrū, miraculū operis admiraculū uſq; iunxit, quē Hadrianus Imp. ſtatim demolitus fuit, ne barbaris tranſitus in Myſiā depopulandā pateret. Amiſſa fuit Dacia rurſum ſub Gallieno Imper. Strabo author eſt, ueteres quoſdā Getas diſcretis ſedibus, à Dacis diuerſos habitaſſe gentē eſſe eandē, ut Daci mediterranea Germaniā uerſus, & fontibus Iſtri uiciniores tenerent, qui olim Dani uocati fuiſſent. Getæ uerò in Pontū Orientales magis eſſent. Hinc fortaſſe fuit effectum ut quos uetuſtiſsimi ſcriptores Dacos,* C *eos priſcos Gothos dixerint. & quidem à Getis diuerſos, quod mediterranei eſſent, cū Getæ ad mare habitārent.* Sic fatur.] *Alluſum ad id quoq; quod eodē loco ſequitur. Aeneas ait, & faſtigia ſuſpicis urbis.* Sic & Lucanus. *Sic fatur, & urbem Attonitam terrore ſubit.* Ignibus atris.] *Creditur, eum ferro, & incendio urbem deuaſtaturum, & direptum uenire, quæ fuit cauſſa terroris publici. Rapturus, direpturus urbem, ſimplex pro compoſito, id quod hoſtile eſt.* Mœnia.] *ipſam Romā.* Sparſurus.] *Diſperſurus ſimulachra Deorum.*

b al. omnia. Velle putanſ, quodcunq; poteſt: nō b omina feſta,
c al Nec. Non ficta c lęto uoces ſimulare tumultu,
Vix odiſſe uacat. Phœbea palatia complet
Turba patrum, nullo cogendi iure Senatus,
E' latebris educta ſuis, non Conſule ſacræ
Fulſerunt ſedes: non proxima lege poteſtas
Prætor adeſt, uacuæq; loco ceſſere curules:
Omnia Cæſar erat. priuatæ curia uocis
Teſtis adeſt, ſedere patres cenſere parati,
Si regnum, ſi templa ſibi, iugulumq; Senatus

Velle putāt.] *Cæſar publici timoris ordine cōmemorat, hāc primam exiſtimationem omnium animis inſediſſe, Cæſarem ea omnia perpetraturū fuiſſe, quæcunque potuiſſet, Syllæ exēplo: ſed præter ſpem omnia timere.* Omina.] *In gerendis, & auſpicandis rebus, auſpicia publicè conſulere mos erat, quæ feſta omina uidetur uocare, quæ nunc neglecta fuerant, aut contemptæ: ſed ne ſimulare quidē uacabat.* Sine omina

Exiliumq; petat: melius, quod plura iubere
Erubuit, quàm Roma pati, tamen exit in iram
Viribus an poſſent obſiſtere iura, per unum
Libertas experta uirum: pugnaxq; Metellus
Vt uidet ingenti Saturnia templa reuelli,
Mole rapit greſſus, & Cæſaris agmina rumpens
Ante fores nondum reſeratæ conſtitit ædis.

A *omina ſeſta, ſecunda auguria ſiue lætas ominationes: ſiue acclamationes lætas, quas ſimulare nõ erat otiũ.* Vix odiſſe uacat. Phœbea.] *Vix tantũ otij eſt, ut uacet odiſſe Cæſarem: uix præ nimio metu odio ſenſus relictus fuit, tantus terror hominũ animos inuaſerat.* Phœbeia.] *Apollinis ædẽ Palatinã. Apollinis Palatini ſimulachri meminit Plin. lib. 36 ca. 5. Suetonius ſcribit, in Palatio antiquitus fuiſſe tẽplũ Apollinis, quod poſtea fulmine conflagrauit. Aruſpices cũ affirmarẽt deſiderari, Auguſtus reſtaurauit, addita porticu, & bibliotheca Græca, & Latina. Quo in loco iã ſenex Senatũ ſæpe habuit, & decurias iudicũ recognouit. Sulpitius exponit tẽplũ in Capitolio, in quo Senatus habebatur, quod poſtea ab Auguſto Phœbo conſecratũ fuerat. Cæterũ Cæſar Romã reuerſus, Patres de repub. appellatus in curiã benignè, & perhumanè* B *affatus fuit: cuius orationis ſumma hæc erat. qua declarabat ſe non cõtra patriã bellũ ſumpſiſſe, ſed ut dignitatem ſuã tueretur, aduerſus paucorũ iniuriã qui ſuæ laudi inuidẽtes ſe in diſcrimẽ maximũ adduxiſſent niſi eorũ conatib. obuiã iuiſſet. Inde hortatus fuit totũ ordinẽ, ut ſecum rempub. adminiſtrandã ſuſciperent uel ſi legati ad Pompeiũ de pace mitterẽtur: Addit ſuper hæc ſe nullũ extraordinariũ honorẽ petiuiſſe, ſed expectata legitimo tẽpore Cõſulatus, eo ſe fuiſſe cõtentũ, quod omnib. ciuibus pateret. Latũ à 10. Trib. Pl. ut ſui abſentis ratio haberetur, inimicis obſtrepentibus, & Catone in primis acerrimè repugnãte, & ſua cõſuetudine dicẽdo diẽ extrahẽte. Cõmemorabat ſuã p̃ſtiẽtiã, & æquitatẽ, de dimittẽdis utrinq; exercitibus, inimicorũ uero iniquitatẽ, in recuſando cõditionẽ qui omnes præficere mallet; quàm ſuũ imperiũ, & exercitũ dimittere. Super hæc exaggerabat iniuriã in ereptis legionibus, de uiolatis Trib. Pl. cõtumeliã à municipibus acceptã: deniq; omniũ actarũ iniuriarũ refricabat memoriã. Et tamẽ poſtulabat, ut legati ad Põpeiũ de cõciliãda pace mitterẽtur. Cæterũ triduo per irritas actiones cõſumpto, cùm nemo legationẽ recipere uellet, idq; metu Põpeij, Cæſar longioris moræ impatiẽs, ærariũ recluſit, ut poſtea* C *dicturi ſumus. Sed re uera immodicus eſt potius in exaggerãdis terroribus, ut eſt Cæſari, & Cæſarũ principatui ubiq; infeſtus, cùm illa Cæſaris perhumana denunciatio abundè ſatis eſſet ciuitati ad demendũ terrorẽ, ſe in amicorũ numero habiturũ, quicunq; neutrã partẽ ſequutus fuiſſet, & domi ſe in otio cõtinuiſſet.* Nullo iure.] *Lucius Florus id ſolũ ſcribit. Cæſarẽ urbem penè uacuã metu ingreſſum ſeipſum cõſulẽ feciſſe. Appianus uerò, Cæſar inquit, Romã delatus populũ ueterũ calamitatũ recordatione, turbatũ quas ſub Sylla, & Mario olim pertuliſſet, trepidantẽq; magna ſpe, & pollicitationib. leniuit. hoſtib. humanitatẽ præferẽs ac clementiã. Luciũ aũt Domitiũ à ſe captũ, cum pecunijs, ut neceſſarijs, ſuæ libertati redditum fuiſſe ait.* Nullo iure.] *Cæſar urbẽ ingreſſus patres in curiã uocauit, quod ius cogẽdi Senatus penes ſummũ magiſtratũ ſemper fuiſſet, hoc eſt, penes Conſules, aut prætorẽ. Ipſe Cæſar iam tum nullũ gerebat magiſtratũ.* Conſule] *qui nullus in urbe erat. ſed uterq; cũ Põpeio fugerat, cui omne Imperiũ, ac ius gerendi belli detulerãt.* Prætor adeſt.] *Vnicus Prætor ex patribus creabatur, qui à præeſſendo nomen ſortitus fuit, & urbanus appellatus, quod in urbe ius diceret. Penes hunc magiſtratũ adeo publici, et priuati iuris poteſtas fuit, ut uetera abrogare, ac noua cõdere facultas eſſet. Poſtea paulatim in tantũ creuit Prætoris poteſtas, ut honoris eius ergo, ius, quod ipſe dixiſſet, honorariũ appellaretur Prætorum quoq; edicta, ait Iuſtinianus, non modicã obtinent iuris authoritatem: hoc etiã ius honorariũ ſolemus appellare: quod qui honores gerunt, id eſt, magiſtratus, authoritatẽ huic iuri dederunt. Hæc ille. Prætori regia inſignia, & Conſulares fermè apparatus: lictores ſex, ſella curulis, trabea; cæteraq; huiuſmodi fuere. Equis albis, trabeaq; candida uehebatur: Confluente in urbem peregrinorũ multitudine, alter prætor creabatur, qui peregrinus dictus fuit. Poſt Conſules prætor ſecundas tenebat. Primum cœptus fuit prætor creari, cùm uterq; Conſul ab urbe cum exercitib. ad bellũ proficiſceretur.* Vacuæq; co.] *Sellæ, in quibus maiores magiſtratus ſedebãt, quando curru in curiã uehebantur. Hæ à curru, ſellæ curules dicebãtur. Fuerunt & ædiles curules duo, à ſolio eburno ita appellati, qui & ipſi eggij inſignijs utebantur, & ornati purpura curã ſacrificiorum, & ludorũ habebant. Fuerunt, & alij duo ædiles, qui non utebantur curribus. Ad poſtremũ poteſtas ædilium curuliũ in tantũ creuit, ut ad eos ſumma rerum, & Conſularis Imperij maieſtas uenerit. Proximã Conſulari poteſtatẽ hic præturã uocat.* Omnia Cæl.] *Omnium magiſtratuum munera ſolus obibat.* Priuatæ]. *Senatus præſens aderat, ad audiendũ ſolum, non Conſulti. ſed priuati hominis uocem, teſtis actorum Cæſaris.* Si regnũ] *Atq; iſta quidẽ omnia metu, ut ſi diuinos honores ſibi decerni popoſciſſet aut regium nomẽ, aut omnium cædem, ſenatus decreturus fuiſſet.* Exit in.] *Erumpit in iram. Aerariũ ſanctũ, quod quia tardius aperiebatur à Tribuno, iuſſit effringi, cenſum, & patrimoniũ populi Romani, inquit Florus, ante rapuit quàm imperiũ. Appianus quibus dictis, inquit, publici ærarij clauſtra perfregit, obſtantiq; ei aditu Metello ex Tribunis Pl. mortem eſt comminatus. Theſauros à nemine cõtactos uſq; in illã diem militibus rapere conceſſit. Hos olim execratione propoſita publicè cõditos fuiſſe memorãt, ut niſi Celtico inſurgẽte bello, à nullo promerentur. Verum Cæſar Celtas à ſe deuictos aſſerens urbem ab execratione liberam ſe reddidiſſe ait. Oroſius lib. 6. Cæſar inquit, Romã uenit, negatamq; ſibi ex ærario pecuniam fractis foribus inuaſit. protuliꝗ; ex eo auri pondera, &c. Sed de pretio, & æſtimatione poſtea diligentius ſumus dicturi.* Pugnaxq;] *Subiectus fuit Metellus Trib. Plin. ab inimicis Cæſaris, qui legationem, reliquaq; ret, quæcunque Cæſar agere inſtitueret.* Saturnia tem.] *Aedem Saturni, a Tullo Hoſtilio cõditam poſt tertiũ triũphũ, ob id apud Romanos æariũ ſanctũ eſſe uoluerant, quod per ea tempora, quib. ipſe Italiã incolebat ferant in eius regno nulla furta fuiſſe admiſſa, ſiue quod eo regnante, nihil cuiquam fuiſſe priuatum: neq; fas erat, aut ſignare ſolum, aut partiri limite campum, atq; hinc factum credunt, cur ærarium ſanctius penes illum locatum fuiſſet apud Ro. Itaq; L. Metellus Tri. Ple. cùm Cæſari obſtare conaretur, ne id fieret, iratus Cæſar, an ignoras, inquit, adoleſcens, difficilius eſſe mihi dicere, quàm facere.*

Vſq; adeo.] *Exclamatio in execrandam auri famem, qua nihil nō nefarij ſceleris mortales audent perpetrare, alluſum eſt ad eam ecphoneſim Vergilianam lib. 3.*

a al. ad

" *Quid non mortalia pectora cogis*
" *—Auri ſacra fames?*

Vſq; adeo ſolus ferrum, mortemq; timere
Auri neſcit amor: pereunt diſcrimine nullo
Amiſſæ leges, ſed pars uiliſsima rerum,
Certamen mouiſtis opes, prohibensq; rapina
Victorem clara teſtatur uoce Tribunus.
Non niſi per noſtrum uobis percuſſa patebunt
Templa latus, nullasq; feres niſi ſanguine ſacro
Sparſas raptor opes, certè uiolata poteſtas
Inuenit iſta Deos, Craſſumq; a in bella ſecutæ
Sæua Tribunitiæ uouerunt prælia diræ.

ex Conſulatu Syriam prouinciam ſortitus, cùm maiora animo concepiſſet, quàm ætas pateretur, (ſexagenarius ferme erat) & iam inſolenter multa de futuri belli ratione, & euentu iactitaret, diſceſſus hominis uulgò ſuſpectior

Pars uil.ſi.] *Appoſitio. Quare pulchrè, & ſapienter opes uocat Phocylides mortalium impoſturam, principē malorum, corruptricē uitæ humanæ, & omnia diminuentem. Atq; utinam, inquit, aurum mortalibus nō eſſet amabile exitium. Tui cauſſa pugnæ latrocinia ac deprædatio nes concitantur. Infeſti parentibus hoſtes liberi, fratres Germani. Phocylidis uerba ſunt.*

" ἡ φιλοχρημοσύνη μήτηρ κακότητος ἁπάσης.
" χρυσὸς ἀεὶ δόλος ἐστὶ, καὶ ἄργυρος ἀνθρώποισι.
" χρυσὲ κακῶν ἀρχηγὲ, βιοφθόρε, πάντα χαλέπτων,
" εἴθε σε μὴ θνητοῖσι γενέσθαι πῆμα ποθεινόν.
" σοῦ γὰρ ἕκατι μάχαι τε, λεηλασίαι τε, φόνοι τε.
" ἐχθρὰ δὲ τέκνα γονεῦσιν, ἀδελφειοί τε συναίμοις.

" Mouiſtis.] *Aueſio, quæ magnam habet ad mouendos affectus uim.* Pereunt.] *Pathos à ſtatu patriæ, quaſi Cæſar citra diſcrimen, omnes leges ciuiles, ſenatuſconſulta, plebiſcita, per tyrannidē appreſſiſſet.* Nullo diſcri.] *Contēptis omnibus P.R. legibus, nullius habitā ratione: nullos ordines, nullos magiſtratus reſpexerit.* Tribunus.] *L. Metellus Tribunus Plebeius qui quod potuit obſiſtebat, ne in ædem Saturni irrumperet.* Teſtatus] *ſe illum prohibere templo Saturni, ne uiolaret ſacros theſauros.* Tribunus.] *Emphaticè, quaſi dicat, ille magiſtratus plebeius, cui tanta erat poteſtas ſacroſancta, ut ne Conſules quidem ei opp.dere auderent. Cum omnes magiſtratus Conſulibus parerent, ſoli Tribuni Plebis ad parendum non tenebantur. Et quia ab initio pleb. Tribunitiam poteſtatem ſacroſanctam eſſe uoluit, hinc Metellus ſanguinem ſuum ſacrum uocat. Hac igitur poteſtate Metellus aduerſus Cæſarem uti uoluit.* Inuenit iſta Deos.] *credebant Deos præſentes undiq; adeſſe, ſi qs eā poteſtatē uiolaſſet.* Craſſumq;.] *execrationes Tribunitiæ ſecutæ ſunt Craſſum in prælio Parthico, ubi dedit pœnas. Ab exēplo terret Cæſarem, ne refringat ærariū. Non aliter tibi aduerſus rempub. irruo diras execrationes obnuncio, quàm feci Craſſo. Craſſus,* *eſſe cœpit, maléq; ominabatur. Ipſe interim ſe arma Romana ad Bactros, & Indos uſq;, deuictis Parthis, propagaturū minabatur. Multi eū ad Parthos iturū remorari conabantur. Sed omnium maximè Trib. Pl. Atteius, qui identidem in omnibus concionibus clamabat, indignum, & à dignitate Populi Romani alienum eſſe, eas gentes bello petere, quæ uel fœdere Populo Romano iunctæ eſſent, & amicitia, uel à quibus nulla iniuria orta eſſet. Sed cùm Pompeius, & multi alij eiuſdem factionis contrà niterentur, ut retineri non potuerit, Atteius, uel (ut quidam ſcribunt) Ateius, certo loco conſtitit, quà Craſſus* B *ad bellum iturus eſſet, cùm iam conueniſſet, is diras, & horrendas execrationes illi abnunciauit, inuocans ſæua quædam, & ignota, inauditaq; Deorum nomina ultorum iniuriarum. Quibus ſpretis, inquit Appianus, Craſſus demum in Parthia profligatus eſt, cum filio eiuſdem nominis, uniuerſoq; exercitu. Nam ex C. militum millibus, uix decem millia in Syriam fuga euaſiſſe referuntur, quæ copiaſe in Parthico ab Appiano commemorantur. Florus lib. 3. cap. 11. tradit à Metello Craſſum hoſtilibus diris deuotum. Dux Parthico inhiat auro ſtrage XI. legionum, & ipſius capite mulctata eſt. quod Trib. Ple Metellus exeuntem ducem hoſtilibus diris deuouerat.*

Tribunitiæ uouerunt prælia.] *Fuerunt, qui perſuaſum habuerunt, Tribunitiæ poteſtatis fuiſſe huiuſmodi diras, & qui ab ijs deuotus eſſet, eum omnino aliquam calamitatem adire oportere: id quod hoc loco apertè indicat Metellus. Videtur Cæſar, in direptione ærarij exemplum Craſſi ſecutus, qui in ſuo, & Pompeij tertio conſulatu, duo millia pondo auri è Capitolio Iouis ſolio rapuiſſet, à Camillo ibi condita, atque ob id* C *à pleriſq; exiſtimatum, duo M. pondo collata fuiſſe. Sed ut ad Atteij execrationes redeamus, olim in fœderibus, quò minus ea uiolarentur, adhibebāt non ſolum promiſſa, & dextras, uerumetiam execrationes, et diras in caput eius, quicunq; non ſtaret pactis.*

b al. nec.

Detege.] *Certat cum Cæſare intrepidus, & periculi ſecurus. inter media arma.* Deſerta.] *fuga ciuium metu armatorum tuorum.* E' noſtro.] *ego reſiſtā, ne milites tui impij in Deos, & in patriam ſceleris ſui ſtipendia ferāt è noſtro ærario.* Pacis ad.] *Inopia pecuniæ non cogit te ad diripienda impiè ut*

c al. foribus nondum.

Detege iam ferrū, b neq; enim tibi turba uerēda eſt
Spectatrix ſcelerum, deſerta ſtamus in urbe.
Non feret è noſtro ſceleratus præmia miles.
Sunt quos proſternas populi, quæ mœnia dones,
Pacis ad exhauſtæ ſpolium non cogit egeſtas,
Bellum Cæſar habes his magnam uictor in iram
Vocibus accenſus uanam ſpem mortis honeſtæ
Concipis, haud, inquit, iugulo ſe polluet iſto
Noſtra Metelle manus: dignum te Cæſaris ira
Nullus honos faciet: te uindice rura relicta eſt
Libertas? non uſq; adeo permiſcuit unus
Longus ſumma dies, ut non, ſi uoce Metelli
Seruentur leges, malint à Cæſare tolli.
Dixerat, & nondum c foribus cedente Tribuno
Acrior ira ſubit, ſæuos circumſpicit enſes,

ſpolia, quæ olim per longa congeſſit, & in uſum neceſſarium in æde Saturni cōdidit, & ad hunc uſq; diem intacta, & inuiolata ſeruauit. Victor.] *Cæſar his urbis Metelli ira accenſus fuit.* Permiſcuit.] *Tēpus non ita omnia perturbauit. Prouerbiales hyperbolæ ſunt. Summa imis miſcere: ſacra prophanis: mare cœlo:*

A cœlo: terram in cœlo: cœlũ terræ miſcere, pro eo quod eſt, omnia perturbare, & nihil non tentare, obuia paſſim apud omnes bonos authores. Iuuenalis.

" Clames licet, & mare cœlo
" Confundas, homo ſum. Horatius.
" Miſcebis ſacra profanis.

Liuius. Quid tandem eſt, cur cœlum, ac terras miſceant. Idem, Quid eſt, quod cœlum terræ, & terram cœlo miſceant?

Oblitus ſimulare togam: tunc Cotta Metellum
Compulit audaci nimium deſiſtere cœpto.

freant? Acrior ira.] Vehementius cœpit incandeſcere. Tunc Cotta.] Quis hic Cotta fuit, qui Metellũ cõpulit ab audaci cœpto deſiſtere, haud liquet, niſi fortaſſe aliquis Tribunus, qui in hoc certamine paulò fuerit æquior, ne res ad cædem perueniret. Nam alius Cotta Sardiniæ præfectus à M. Valerio ex inſula victus in Africam profugerat, ut paulò antè dictum eſt, quam prouinciam Tubero ſorte obtinere debuerat.

Libertas, inquit, populi.] Sanior eſt Cottæ oratio, monentis uictis inter arma, uictori parendum eſſe, niſi meles mentius quid experiri uelint. Libertas, inquit, tum in dominatu amittitur, cum contumax, & reſiſtens pareas: ſin uerò lubens feceris imperata, tum ſimulachrum, & imaginem libertatis retinere uideris. Tot rebus.] A maiori ad minus ducto argumento. Multis iniquis rebus paruimus: ergo in hoc uno uelimus, nolimus Cæſari parendum. Decreta fuit Cæſari prouincia Galliam decennium: Craſſus nobis inuitis in Parthos, contempta execratione, eſt profectus. Pareamus hac in re Cæſari, ut eam, quam adhuc habemus quantam, quantam libertatem, ſi non integram, certè eius aliquam imaginem retineamus. Venia hæc.] Partim quod puduit, partim quod per metũ nõ auſi fuerimus obſtrepere, propterea iuſtior nobis uenia erat apud poſteros.

Libertas, inquit, populi, quem regna coërcent,
Libertate perit, cuius ſeruaueris umbram,
Si quicquid iubeare, uelis: tot rebus iniquis
Paruimus uicti, uenia eſt hæc ſola pudoris,
Degenerisq; metus, nil iam potuiſſe negari.
Ocyus auertat diri mala ſemina belli.
Damna mouẽt populos, ſi quos ſua iura tuentur,
Nõ ſibi, ſed domino grauis eſt, quæ ſeruit egeſtas.

Ocyus auertat diri mala ſemina bel.] Auferat ocyus Theſaurum ſacrum, aurum, & argentum, factum, & infectum, denique quantum eſt pecuniarum in numerato, quæ planè nihil aliud ſunt, quàm belli ſemen, & malorum irritamenta: quaſi uerò huius ærarij cauſſa bellum fuerit conflatum. Si quos ſua iura tuentur.] Liberi populi, & libertati aſſueti, & ſuis legibus uiuentes, quibus ab iniuria aſſeruntur, ſi qua damna accipiunt, quibus libertatis iura labefactantur, mouentur, & irritantur quidem, ſed domino perniculoſa eſt egeſtas populi, qui ei iam cœperit ſeruire. Seruitus in egeſtate ab egenis non ſentitur, neque ipſis egentibus perinde grauis eſt, ac moleſta, atque dominis, quibus ſeruiunt.

Protinus abducto patuerunt templa.] Abducto Metello illico templum recluſum fuit, & theſauros à nemine contactos, inquit Appianus, uſque in illam C diem, uoluibus rapere conceſſit. Tunc rupes Tarpeia.] ſtridore cardinum reſonuit ſaxũ Tarpeium. Ita enim fores erant factæ, ut ſine crepitu, ac ſine ſtridore, quia ferreæ, aperiri nequirent, ut eo fures ſi qua tentarentur ſe proderent. Eſt autem hyperbole ſtridoris cardinum. Explicabo paulò copioſius id, cuius ſupra leuiter feci mentionem. Hoc fanum dixi à Tullio Hoſtilio, cùm de Sabinis tertiũ triumphaſſet, ex uoto conſecraſſe. Varro tamen libro ſexto, de Sacris ædibus, prodit ædem Saturni ad forum, L. Tarquinium faciendam locaſſe: & T. Largium Dictatorem poſtea Saturnalibus dedicaſſe. At Aul. Gell. ſcribit, Senatum decreuiſſe, ut ædes Saturni fieret, eiq; rei Furium Trib. Militum præfeciſſe. Habebat aram, & ante ſe cœnaculum. Ibi Græco ritu capite operto, res diuina fiebat: primò à Pelaſgis, poſtea ab Hercule ita eam factam putant. In ſummo faſtigio ædis Tritones cũ buccinis impoſiti erant.

Protinus abducto patuerunt templa Metello,
Tunc rupes Tarpeia ſonat, magnoq; recluſas
Teſtatur ſtridore fores: tunc conditus imo
Eruitur templo multis non tactus ab annis
* Romani cenſus populi, quem Punica bella,
Quem dederat Perſes, quẽ uicti præda Philippi,
Quod tibi Roma fuga Pyrrhus trepidante reliquit,
Quo te Fabricius a regi non uendidit auro:
Quicquid parcorum mores ſeruaſtis auorum,
Quod dites Aſiæ populi miſere tributum,
Victoriq; dedit Minoia Creta Metello,
Quod Cato lõginqua uexit ſuper æquora Cypro.
Tunc orientis opes, captorumq; ultima regum,
† Quæ Pompeianis prælata eſt gaza triumphis,
b Egeritur, triſti ſpoliantur templa rapina:
Pauperiorq; fuit tunc primum Cæſare Roma.

Tarpeia.] Arx Tarpeia fuit in editiore loco, è regione Palatij, in iugo collis, qui initio Saturnius, mox Tarpeius, nouiſſimè à capite humano prodigioſè ibi inuento, Capitolinus dictus fuit. Tunc hoc loco, ſed cond.] epiphonema in uetern Theſauri direptionem. Ab annis mul.] Sulpitius antiquos interpretatur, à Secundo bello Punico.

Hi verſus ab hoc ſigno * uſque † in antiquiſſimo codice non leguntur. Tunc Pauperior fuit. a al. regni. b codex habet egreditur.

Glareanus diligenter Sulpitij, & Badij expoſitionem excutiens, cùm tamen, inquit, in Sequentibus uerſis ſit mentio Fabritij, & belli cum rege Pyrrho, & parcorum auorum, qui utique longè ante Secundum bellum Punicum fuere, quaſi nou. & primo bello Punico Carthagi nenſes bis mulctati à Rom. apud Polybium leguntur: ſemel duobus millibus ac ducentis, mox rurſum mille additis. Dein propter Sardiniã, rurſus mille, ac CC. talẽtis. Lubens hic diſſimulo eiuſdẽ Sulpitij allegationes ex Plinio, de ærario Roman. cùm quo tẽpore ille hæc ſcripſit cõmẽtaria, pauci, imò uerius nulli rẽ pecuniariã antiquã illã ac uerè Romanã intelligerẽt. Nec cũ locũ Budæus lib. 2. de Aſſe, cùm multũ, ac diu luctatus eſſet, perfectè

 explicuit;

explicuit. quod ipſe quidẽ ingenuè fatetur, tantũ abeſt ut
ego ſententiã meam interponere uelim. Hæc Glareanus.
Quem Punica b.] Enumerat populos, ac reges, qui bel
lis deuicti ærariũ illud per Impp. Rom ditarũt. Punica
bel.] Primo bello Punico ad X X. annos 3 M C C. Eu-
boica tolenta argenti pependerunt. Herodotus Euboica
talẽta ualere not ẽ millia, quingenta, & quadraginta tra
dit. Ea ſumma maior eſt ſumma Atticorũ talentorũ D.
X. Secũdo bello Punico X. millia talentũ argenti in quin
quaginta annos, æquis pẽſionibus, niſi tertiũ Punicũ bel-
lũ interueniſſet perſoluiſſent. Tertio bello Punico, quan-
tũ auri, argẽti, & ſtatuarũ fuerit in ærariũ illatũ, non tra
ditur. Perſes] Macedoniæ rex, cui ob iniurias in P. R.
bellũ indictũ fuit, quẽ L. Aemylius Paulus cũ exercitu in
Macedoniã profectus uicit, & uniuerſam Macedoniã in
prouinciæ formã redegit. ipſumq́ regẽ in Samothracia,
cũ uxore, & liberis captũ in triumpho ante currus duxit
Romã. Nullus unquam Romanus Imperator præ ſe tulit
prædã. Triduo nanq; triũphatũ fuit. Illata uaſa circiter
C C C. quinquaginta argẽtea ducentarũ ac quadragin-
ta librarũ quorũ ſingula quaterni uiri ſubnixi, argenteis
numis referta geſtabãt. Alia deinceps multitudo lõgo or
dine crateres argẽteos, phialas, cõlices ornatiſſimos præ-
tulerũt. Et qui iſta omnia ferrent, ad tria millia fuerunt.
centũ X X. pueri aureas & argẽteas pateras ferebãt. Sub
hæc uaſa L X X X I I I I. pari põdere, quo priora illo præ-
cipua, aureis numis plena. Inde X. talentorũ phiala pre-
tioſiſſimis gẽmis diſtincta. Antigonea inde uaſa, Seleucia,
Thericlia, & quæ Perſei fuerãt ex auro omnia. Aureæ co
ronæ C C C C quas honoris cauſſa Græciæ ciuitates Ae
mylio dederãt. Victi prẽda Philip]Regis Macedonũ, q
pater Perſæ fuit, quẽ primus P. Sulpit. Cõſul. inde Q. Titus
Flaminius ad Cynocephalas prælio uicit: hic pacem peti-
uit et impetrauit Græciæ ſimul libertas reddita fuit. Pſeu
dophilippum Metellus Macedonicus uicit. Pyrrhus.]
Epirotarum rex, qui à Curio magno prælio uictus. ſexto
anno quàm in Italiã irruperat auxilio Tarentinis. Taren
tũ profugit mox in Siciliã: deinde in Epirũ rurſum traie
cit. Statim in Macedoniã irruit ad poſtremũ Argos occu
pauit ubi ob anicula de tecto tegulo percuſſus perijt. Quã-
tam pecuniã reliquerit P. R. non proditur. quod equidẽ
ſciam. Quo te Fab.] qui à Pyrrho rege multo tentatus
auro fuit ut patriam desereret, hoc uniuerſum prædã P.
R. fuit. Parcorũ auo.] Quicquid ex frugalitate ueterũ
Romanorũ fuerit relictũ hoc uniuerſum in ærarium erat
congeſtum. Victoribq; de.] Primũ dites Aſiæ populos
innuit, Antiochum potentiſſimũ regum, Mithridatẽ. Pon
ti regem, quorum ille à L. Scipione, hic à Pompeio ſupe-
ratus ad mortem cõpulſus fuit. Reliquit Attalus ſocius, et
amicus P. R. his hæreditatem uniuerſam, Romanis. Fuit
& Ariſtobolus multatus grandi pecunia. Eadẽ tẽpeſtate,
qua Lucullus Mithridatico bello diſtinebatur, in Creta
quoq; bellatum à Rom. fuit: quæſita belli materia magis,
quàm data. Crimini datũ fuit Cretẽſibus, quod Mithri-
datis reb. impenſius ſtuduiſſẽt, & occultè fauerent. Primus
M. Antonius inſulã inuaſit, ſed parũ fœliciter, pleriſq; na-
uibus ob hoſte interceptis. Addita uictis fuit ignominia:
captiuos antennis alligatos triumphali uelificatione præ
ſe egerũt. Q. Metellus Procõſul, bello per manus ab An-
tonio accepto, inſulã igni, & ferro depõpulatus fuit. Gno-
ſum, Lyctum, Erythræũ, & ipſam urbiũ matrem Cydonẽ
ui cepit. Atque ita inſula triennio pacato, Cretici cogno
mentũ reportauit. Inſulam ad Pompeiũ tum in Aſia con

tra Mithridatẽ ductantẽ miſere, qui illi deditionẽ facerẽt: A
miſſusq; ab eo eſt Antonius Legati nomine. Plutarchus
L. Octauiũ ſcribit. Eam Metellus iniuriã haud ferẽdam
ratus, legato ad irritũ redacto, ipſe multo infeſtius Cre-
tenſes adortus fuit, multoq; acerbius uictoriam exercuit.
Confectoq; bellũ, nihilq; ex eo melius, quàm Cretici cogno
mentũ reportauit. Huius Metelli frater ſub idẽ tẽpus Ba-
leares nauali prælio uicit, qui & ipſi cũ Cilicib. more infe-
ſtabant, unde & Balearici cognomentũ aſſumpſit. Sulpi-
tius, Q. Metellũ Macedonicũ, inquit, accepimus, qui Phi-
lippum ſuperauit, & Achæos bis prælio fudit, & à uicta
Creta, Creticus dictus eſt. Hæc Sulpitius, inquit Glarea-
nus, miſerè cõfundens, cũ ipſos uiros, tũ hiſtoriã rerũ ge-
ſtarũ quippe qui eundẽ credidit Metellũ Macedonicũ, ac
Creticũ, quod à uero lõgè alienũ eſt. Atqui res ita habet.
Q. Cecilius Metellus Macedonicus Cõſul fuit anno ab V.
Con. 611. Creticus uerò, an 686. diſtantia 75. anni. Por
rò de Macedonico Florus libro 50. In Liuij Epitome, ac
deinde in aliquot libris. Nã is eſt, qui Philippũ in Mace-
donia uicit, cũ Achæis ad Thermopylas acie cõflixit: de
Andriſco triũphauit Celtiberos cecidit ultimũ Cẽſor fa-
ctus cũ Q. Põpeio. De eo multa Plin lib. 7. cap. 44. De B
Cretico uerò idẽ Florus lib 98 ac duob. cõtinuo ſequen
tib. Is à Creta deuicta, ut ille à Macedonia cognomẽ inue
nit. Ac de hoc nũc loquitur Lucanus, nõ de Macedonico.
Ex hiſce liquet, quàm cæca ſit hiſtoria, abſq; tẽporũ ra-
tione, & quam facilè quis errare queat, qui eam rẽ negli-
git. Philippum pro Pſeudophilippo dixit Sulpitius: quem
Pſeudophilippũ, nõ Metellus Creticus, ſed Macedonicus
uicit. Contrà, Cretã Creticus uicit Metellus, nõ Macedo-
nicus. Et quis unquã dixit, Q. Metellus Macedonicus Cre
ticus? adeo nihil refert quid ſcriptis prodamus. Quod
Cato.] Clodius Ciceroni diẽ dicturus, Tribu. Ple. factus,
author populo extitit ut M. Cato in Cyprum mitteretur,
aduerſus Ptolemæũ Cypriũ, cuius regnũ & fortunæ roga
tione Clodia fuerant publicatæ, quod ipſe à Piratis ca-
ptus, ab eo nõ fuerit redẽptus: ſimul, ut exules Byzantios
reduceret. Ipſe Canidio in Cyprũ præmiſſo, Ptolemæum
hortabatur ut ſine cõtentione publico decreto cederet in
præſenti, fore pollicitus, ut neq; honorũ, neq; pecuniarum
expers fieret: authorẽ P. R. futurũ, ut ei Veneris Paphiæ
ſacerdotiũ cõcederetur. Hæc Cato mãdata per Canidiũ
Ptolemæo dedit, ipſe interim Rhodum nauigauit, ut ea, C
quæ ad prouinciã obeundam opus eſſent, maturè cõpara-
ret. Ptolemæus accepto Romanæ ciuitatis in ſe decreto,
uenenũ hauſit. Quo nuntio permotus Cato, Brutũ Serui
liæ ſororis filiũ in Cyprũ miſit, ipſe reductis Byzantiũ exu
libus, cõpoſitoq; ciuitatis ſtatu, mox eũ in Cyprũ ſecutus
fuit: ubi ſumma diligẽtia ad 7. millia talentorũ corraſit.
Veritus uir prudẽs longiſſimã nauigationẽ, ingentẽ uaſo-
rũ uim coẽgit, capaciũ duorũ, & amplius talẽtorũ, quib.
longiores funes erant innexi. ſubera capitib. alligato, ut ſi
naufragiũ fieri cõtigiſſet, ubi argentũ demerſum eſſet, in-
dicio proderetur. Hanc pecuniã è Cypro Romã allatã
in ærariũ intulit. Florus li 3. ca 9. Porcius Cato, inqt, Cy
prias opes Liburnis per Tiberinum oſtiũ inuexit, quæ res
latius ærariũ P. R. quàm ullus triũphus impleuit. Hæc il-
le. Certè Senatus Catoni præturã extra ordinẽ decreuit,
ſimul ut ludos ueſte purpurea ſpectaret. Cùm tantum ar-
genti per forũ portaretur, P. R. ſpectans admiratus fuit,
eius magnitudinem. Vltima gaza.] Perſicum uocabu-
lum eſt gaza. pro diuitijs. Cum de Mithridate triũpharet
Põpeius, currui prælata fuerũt aurea, & argẽtea uaſa, &
multa

A multa alia, materiæ pretioſiore: & inter ea duo millia ex Onyche lapide miré ſplẽdidè fabricata, quæ in Mithridatis ſuppellectile reperta fuerunt. Sunt, & argẽti, aurīq; ſignati 20 talentorũ millia prælata. Actus hic triumphus fuit à Põpeio de Mithridate, & omnib. terris à Mæoti paludo uſq; ad mare rubrũ, ab eo ſubactis. Pauperior] Exclamatio in uacuũ reipub. ærariũ. Cæterũ, quanti fuerit æſtimatũ auri, & quanti argenti huius ſanctioris ærarii, quem Cæſar deripuit, operæpretiũ eſt expendere è clarie & probatis authorib. Oroſius lib. 6. Cæſar, inquit, Romã uenit, negatumq; ſibi ex ærario pecuniã fractis foribus inuaſit, protulitq; ex eo, auri pondera, IIII. M. C. XXXVI. Argẽti põdera, D. CCCC. Sed uariãt authores. Plin. loquens de ærario opulento P. R. Auri in ærario P. R fuere, inquit. Sexto Iulio, & L. Aurelio Conſſ. ſeptẽ annis ante Punicum bellum tertium pondo XVI. XX. DCCCX. argenti XXII. LXX. & in numerato LXII. LXXX. CCCC. Sexto Iulio, & Lu. Martio Conſulibus, hoc eſt, belli ſocialis initio, auri XVI. XX. DCCC. XXIX. C. Cæſar primo introitu urbis ciuili bello ſuo, ex ærario protulit laterum aureorũ X.V. argenteorum XXXV. & in numerato H. S. CCCC. Nec fuit aliis temporibus reſpubl. locupletior. Intulit, & Paulus Aemylius Perſeo rege Macedonico deuicto, è Macedonica præda H S. II. III. à quo tempore P. R. tributũ pendere deſijt. Hactenus Plinius. Budæus li. 2. de Aſſe (quanquam Plinianam lectionem non ſatis diligenter explicuit multis eruditis uiris) Plinianam lectionem multis mendis obſitam ad hunc modum ex uetuſti exemplaris fide, & aliorum obſeruatione ita reſtituit, ut liqueat quàm diues habuerint Romani ærarium. Auri, inquit, in ærario P. R. fuere ſeptem annis ante bellum Punicum tertiũ pondo DCC. M. XXVI. Argenti nonaginta duo millia: & in numerato trecenties, & ſeptuagies quinquies. Item Sexto Iulio, L. Martio Conſulibus, hoc eſt belli ſocialis initio, auri pondo octoginta millia, XL. VI. Et paulò poſt. Intulit & Aemylius Paulus Perſeo rege uicto è Macedonica præda ſeſtertium ter millies. Mentionem Cæſaris ad iſtum modum reſtituit Budæus. Protulit laterum aureorum quindecim, argenteorum XXXV. millia, & in numerato H S. quadringenties. In harum ſummarum æſtimatione ineunda, in ſingula pondo centenos aureos C ſolatos ſtatuendos eſſe arbitror. Quia in tanta copia auri, neceſſe eſt partem fuiſſe mediocris notæ, utpote, quod eſſet cõflatũ è uaſis, & ſupellectili ſic ſit, ut ſingula centena millia, centies cẽtena millia aureorũ ualuerint. Argenti aũt nonaginta duo millia denario multiplicata, nõgentis, uiginti mil. b, coronatorũ æſtimantur. Et trecenties, et ſeptuagies quinquies ſeſtertiũ, nongẽtis quadraginta circiter millib. Sed uix uerisimile eſt, ſepties plus auri quàm argenti fuiſſe. Quod ſi uetuſtum exemplar uerum eſſe aliquis exiſtimauerit, ſic legendũ erit fortaſſe. Pondo ſedecies ſeptinginta, argẽti nonagies bis octuaginta quinque millia, (quanquã in uetuſto uicies bis LXX. CCCC. legatur) & in numerato, ſexagies bis octuaginta quinq. Hæc ſumma immenſa eſt omnino: quippe ſedecies centena millia, & ſeptuaginta pondo intelligo: quæ cẽties multiplicata, millies, & ſexcenties centena aureorũ millia ualent. Argẽti autẽ ſummã, nonagies bis, decies multiplicata, nõgenties uicies centena, præter numeratã pecuniam. Quæ utrũ ad ſeſtertia, an ad aureos referẽda ſit, mihi nõ liquet: quare nihil ſtatuo. Si tamen uetuſti numeros ſequi placeat nõ uideo quomodo XXII. LXX. CCCC. aliter legere poſſumus, quàm uicies bis, ſeptuaginta millia, quadringẽta quæ ſumma argẽti ad nummũ relata, ducenties uicies ſepties centena, et quatuor millia coronatorum efficit. Idem ſentio de eo, quod ſequitur Belli ſocialis initio auri põdo XVI. XX DCCC. XXIX. Quod ſi nõ mẽdosè legitur, utiq; ſic interpretandũ eſt. Sedecies uiginti millia, octogenta, undetriginta. hoc eſt, ſedecies centena uiginti millia. Centena enim antiqui ſubintelligẽda relinquere ſolebant, eo modo, quo in his uerbis quadringẽties ſeſtertiũ, pro quadringenties centena millia ſeſtertiũ. Et hactenus nimis quàm eruditè Budæus. Itaq; ex his facile eſt colligere, quàm grãde fuerit æs, quod Cæſar ea opulente ſummo ærario ſuſtulit. Si quindecim millia laterũ aureorũ inde abſtulit, ut minimũ centum, & quinquaginta millia auri pondo effecerũt, ſinguli lateres decem pondo reddiderint. Atq; hinc colligũtur perſpicuè aureorũ ſolutorum centies, quinquagies centena millia. Quod ſi huic ſummæ argẽti æſtimatio addatur ſimulq; id, quod in numerato inuentũ fuit, excreſcet in ſummã. Hoc ærariũ ita ad fecet exhauſit Cæſar, ut meminimus etiã anteã Pompeio pecuniã deprãptã fuiſſe in uſum belli. Iam uerò nec illud hoc loco prætereundũ duxi. Aerariũ hoc Ro. ex uectigalib. etiã, & tributis cõſtitiſſe. Triũ generũ uectigalia fuerũt; ex agrorũ cultu, ex merciũ traiectu, & ex paſcuis. Ex agrorũ cultu, uectigalia, decimæ: ex merciũ traiectu, portorium: ex paſcuis, ſcriptura appellabãtur. Adde hic, & ſalarium. Templa.] uel Saturni ædẽ intellige, uel aliam etiã. Pauperior.] ecphoneſis in paupertatem. P. R. poſtquam Cæſar compilauit ærarium.

Interea totũ] Tranſitio à Cæſaris reb. ad catalogũ populorum, qui Põpeij arma ſecuti fuerũt, cũ illa Cæſar in urbe gereret. Eſtq; attẽtio ad catalogũ Populorũ, qui arma Põpeio, & auxilia ſubmiſerunt. Orditur, à Græcia, quæ proxima eſt Epiro, Dyrrhachio, & Macedoniæ. Phocaicas.] A Phocide incipit ſtatim Pelopõneſum ingreſſurus ? recenſetq; eius regionis urbes aliquot celebres. Secũdũ Altida, Megaris fuit, clariſſima pars Græciæ. Deinde Locri, qui cognominãtur Ozolæ: poſt hos Phocis: mox Bœotia, unde Homerus ſui cãtalogi exordiũ duxit: Phocidis uicinæ. Orchomeniorum oppidũ Cirrha eſt, portus Chalcon: à quo introrſum VIII M paſ. liberũ oppidũ Delphi ſub mõte Pernaſo clariſſ. oraculo Apollinis. Horũ oppidorũ hic meminit. Ibi fõs Caſtalius, amnis Cephiſus, præfluẽs Delphos, et Amphiſſã immunis. Deinde in intimo ſinu angulus Bœotia alluitur. Strabo Phocidis duas maximè inſignes urbes tradit, Delphos, et Elateã quarũ altera propter uetuſtiſſimũ oraculũ Apollinis; altera, quod ad Cyphum Par

Interea totum Magni fortuna per orbem
Secum caſuras in prælia mouerat urbes.
Proxima uicino uires dat Græcia bello,
Phocaicas Amphiſſa manus, ſcopuloſaq; Cirrhá.
Pernaſusq; iugo miſit deſertus utroq;.
a Bœoti coiere duces, quos impiger ambit
Fatidica Cephiſus aqua, Cadmeaq; Dirce,
Piſææq; manus, populiſq; per æquora mittens
Sicaniis Alpheus aquas: tunc Mænala b liquit
Arcas, & Herculeam miles Trachinius c Oetam.

a Vetus exẽplar, Bœotiã legit.

b al. linquit in uetuſto exemplari.

c al. Oetem

rhabicum

rhabicũ monti, & urbi ſita ſit. Parrhabi occidentalẽ tractũ mõtis Olympi circa Macedoniã colebant. Itaq; è Græcia poëta auxilia deducturus pulchrè initiũ ſumit à uicinis Macedoniæ regionibus, & urbib. Phocaicae] Pauſanias dictos Phocenſes ſcribit, à Phoco Ornithionis filio Corinthio una ætate prius, quàm Aeacides Phocus eò ueniſſet, à quo Phocenſes nomen ſortiti fuerunt, à Delphis ſtadijs 20. In Phocide Anticyra eſt quam Pauſanias Cypariſſum uocat, qui ſcribit, montes ſupra Anticyrã, diuerſas habere rupes, & ferre elleborum utriuſq; generis, nigrũ ciendæ aluo, album, uomitui prouocando natum, cuius radicis uſus in medicinis ſit. Rurſum Strabo ait, hoc tradi de Anticyra, in Oetea, ad ſinũ Maliacum laudatiſſimum naſci helleborũ: uerum in Phocide ſingulari artificio parari ad medicamina. Hinc multos Anticyrã petere ualetudinis recuperandæ cauſſa. In Phocica iſta, quidam etiam tradũt inueniri ſemen, Seſami ſimile, quo temperetur helleborus. Stephanus & alij Geographi Phocæã, urbem Ioniæ faciunt, unde denominatiuum deducitur Phocæus, & Phocaicus. & alteram in Mycala Cariæ, diuerſas ab hac Bœotiæ, à qua φωκεῖς, ἡ φωκικοί. Itaque hac in parte Homerũ ſecutus eſt Lucanus, ut paulò antè memini, qui à Bœotia catalogũ nauium incepit, hic à proxima Phocide regione. Quoniã aũt Phocæenſes in Ionia quondam patriã cõmuni conſilio reliquerũt, adacti deuotionibus & execrationib. certis, ne quis unquã de repetẽdo patrio ſolo cogitaret, iuxta Dianæ oraculũ Ariſtarcha Duce, Galliã Narbonẽſem petierũt, ubi florẽtiſſimã urbem Maſſiliã condiderunt. Hiſtoriæ meminit Herod. lib. 1. & Strab. li. 4. Vnde in prouerbiũ abijt, Phacẽſiũ execratio, de iureiurãdo multis uinculis aſtricto. Horat. Epo. lib. 1.

" Fortè quid expediat communiter, aut melior pars
"   Malis carere quæritis laboribus.
" Nulla ſit hac potior ſententia Phocæorum
"   Velut profugit execrata ciuitas.
" Agros atq; lares patrios, habitandaq́; fana.
"   Apris reliquit, & rapacibus lupis

Sequitur inde execrationis ritus, & formula.

" Sed iuremus in hæc, ſimul imis ſaxa renarint
"   Vadis leuata, ne redire ſit nefas
" Neu conuerſa domum pigeat dare lintea, quando
"   Padus Matina lauerit cacumina.
" In mare ceu celſus procurrerit Apenninus,
"   Nouaq́; monſtra iunxerit libidine.
" Mirus amor iuuet ut tigres ſubſidere ceruis.
"   Adulterentur, & columba miluio.
" Credula nec flauos timeant leones,
"   Ametq́; ſalſa leuis hircus æquora.
" Hæc & quæ poterunt, reditus abſcindere dulces,
"   Eamus, omnis execrata ciuitas.

Olim enim in fœderib. ne uiolarentur, adhibebant non ſolũ promiſſa, dextras, & ſacrificiũ, uerumetiã execrationes in caput eius, qui nõ ſtaret pactis. Phocenſiũ amolitio, qui cõſuluerũt de relinquẽdis moleſtijs. Phocenſiũ deſperatio, de ſtudijs, & inſanis cõſilijs, uel ubi reb. deſperatis ad extrema cõſilia ſit uentũ. Sed de Phocæa, & Phocæenſib. hoc eodem lib. dicturi ſumus copioſè. Amphiſa.] ſiue Amphiſſa. Phocydis fuit oppidum, ab Amphiſa Macarei. Cirrha ſcopu.] Pauſanias Cirrhã ueteri nomine Criſſam fuiſſe dictã ſcribit quo & Homerus uſus fuit, cũ dicit κρῖσαν τε ζαθέην. Plinius utrũq; oppidũ diſtinguit. Vltra, inquit, Cirrhæi Phocydis cãpi, & oppidũ Cirrha. Ac mox oppidũ Criſſa. & cum Bulenſibus, Anticyra. Cirrha ad rupẽ ſita fuit. Parnaſus uer] Δικόρυφος, id eſt, bi- A
uertex hic mons eſt, unde à Perſio, biceps dicitur: ob incredibilem amœnitatem ſacratus Muſis. In hoc Pytho urbe erat, quæ ſimiliter Muſis dedicata fuit, ſacra Apollini, cuius eo in loco celeberrima toto orbe taberna fuit. Huius Apollinis Pythij oraculo nullũ uerius, nullũ certius toto orbe apud barbaros eũ tẽporis habebatur. His reddendis præerat mulier ſacerdos, quæ Phœbo, Phœbas dicebatur Pythia, quæ afflata Phœbo, reddebat reſponſa quidẽ, ſed ambigua. quæ conſultorẽ incertiorẽ dimittebãt, quàm uenerat. Ipſa urbs Pytho à ſciſcitãdo nomẽ accepit, παρὰ τὸ πύθεσθαι potius, quàm à Pythone ſerpente interfecto ab Apolline, quẽ Delphinẽ quidã appellarunt, unde Delphos oppidũ appellatũ credunt. A Pythio, Pythia certamina inſtituta fuerũt: unde ſcripſit Pindarus ſua certamina Pythia. Cætera, quæ de Apolline Pythio, & Delphine ſcribũtur, quod parerga eſſent, omittẽda duco. Vtroque iugo] Diximus Parnaſſum duos uertices, ſiue iuga habere, quorũ alterũ Tithoreũ, alterũ Hyampeũ dictum fuit. In utroq; iugo, aut circa oppida fuerunt Cirrha, & Pytho. Habet Parnaſſus ſpeluncas ſacras multas, quarũ una Corycion eſt ſacrũ nymphis, Cilicio illi homonymũ. B
Occiduũ latus Aetoli Ozolæ, & Dorienſes: Aetoli ad Coracẽ montẽ Aetoliæ habitãt, ad artũ uerò Phocẽſes tenẽt. Bœoti colue.] Thebanos Bœotios dicit. Supra Phocidẽ à latere oriẽtis, Bœotia is ſitus eſt ut cõtra celeberrimum portũ Aulidenſem Eubœæ: ab extremo Sunij promõtorij excurſu ad Thebas ferè uſq; exporrecta iaceat. Supra Aulidem, Hyria fuit tẽporib. Troianis. Scolus infra Plateas ad ripã Aſopi uiſebatur: quod oppidum prouerbiũ fecit teſte Strabone li. Geogra. 9 neq; prætermiſit Euſtathius in Bœotiã Homericã εἰς σκῶλον μήτ᾽ αὐτὸς ἰέναι, μήτ᾽ ἄλλῳ ἕπεσθαι. id eſt, ad Scolon ne proficiſcaris ipſe, neq; alterũ comitaberis, quod ſita eſſet ſub monte Cithærone, loco inamœno, inculto, aſpero, ſimulq́; infrugifero. Hoc monemur abſtinendũ eſſe, à cõuictu alicuius. aut loco, unde nihil ſperandũ eſt, uel uoluptatis, uel emolumenti. Ea regio Paroſopia dicta fuit, ubi Mænades Pentheũ dilaniarunt. Trans Iſmenũ, Thebæ ſunt, & Opus. Fatidica Cephi.] Cephiſus amnis eſt, ſinuoſo flexu inter Phocidẽ labẽs, & Delphos, quos præterfluit. Oritur iuxta Lilæã, à Delphis X. M. paſ. influitq́; in Copaidas aquas. Cæterum ſeptẽ Cephiſos numerãt: hãc Phocidis in Attica, Salamine, Sicyone, Scyro, Argis, & eius nominis fontẽ Apolloniæ, circa Dyrrhachium, in maris Hadriatici ora. Etſi C
hoc minutũ, nõ omittendũ tamẽ eſt: in Cephiſſo literã o. ubiq; geminari, cũ apud græcos, tũ apud Latinos. Cephiſſum ob id fatidicũ aqua ſacra uocat, quod ex Phocidis mõtibus, ubi Delphicũ erat defflueret. Strabo ὁ κηφισσὸς ποταμὸς ἐκ τῶν φωκικῶν ὄρων ἔρχεται ἐκ λιλαίας πόλεως, καὶ εἰς τὴν κωπαΐδα λίμνην ἐκδίδωσιν, ἔνθα καὶ ὁ παρνασσὸς, καὶ ὁ ἑλικὼν ἐκ τοῦ ἐλαιῶνος ῥέουσι, εἰς τὴν αὐτὴν ἐκβάλλουσι λίμναν, περὶ ὕδωρ ἀλιάρτου. Attrabie] Epicephiſsios dicit. q in ripa fluminis aut circa habitãt. Cadmeaiij] Thebæ Bœotiæ, haud procul ab Opunte uerſus Euripũ. Has Cadmæas uocat. ab arce Thebana, quæ à Cadmo primũ iuxta Oraculũ in colle edito condita Thebarum appellationẽ accepit. Dirce præterfluens, Thebarum eſt, ut Oncheſtus. De his Thebis Plin. Nec cedituæ Athenis, inquit, claritate, quæ cognominantur Bœotiæ Thebæ, duorum numinum Liberi, atq; Herculis, ut uolunt patria. & Muſis natale in Helicone nemore aſſignant. Datur & ijs Thebis ſaltus Cithæron, amnis

A amnis Iſmenius: præterea fontes in Bœotiâ. Oedipodia, Pſammate, Diree, Epigranea, Arethuſa, Hippocrone, Aganippe, Gargaphe. Fuerũt plures Thebæ, quas in præſenti nõ enumero. Piſæis ms.] Relicta Phocide, & Bœotia, tranſit in eã Achaiæ orã maritimã, quæ ab Ionio pulſatur, cõtra Zacynthũ, & Strophadas inſulas. Ingreſſuro Peloponneſum è Megaris, relicta Corintho in faucib. Iſthmi, Aſopus amnis occurrit, & Sycion, Inde Achaia: in littore Patara: ulterius Elis: mox Piſæ à Piſa Endymionis filia dictæ regia Oenomai regis, Olympicorũ certaminũ memoria incluta. Fuerunt, qui ſacri certaminis Olympici Originẽ ad Piſenſes referrẽt propinquos admodũ Elidi, & Olympiæ, ubi ea certamina celebrabãtur quinquennalia: & ob id eos ſoles immunes Troianæ expeditionis fuiſſe. Conſecrabãtur autem ſacri Olympio Ioui, cui id ludicrũ pentaẽteri. ũ inſtitutũ eſſet. Fuit intra Piſæorũ terminos Olympij Iouis téplũ, ad 300 circiter ſtadia ab Elide: & ante templũ lucus, oleo agreſti ueſtitus, in ſtadiũ ludorũ cauſſa parauerat, quod Alphæus amnis, de quo mox dicturi ſumus, ex Arcadia decurrens præterfluebat. Et Triphylia pertinet ad agros Piſæos: unde ipſum etiã Iouem

B Triphyliũ nõnulli dixerũt. Alij Originẽ agonũ Olympicorũ ad magnũ Herculẽ referũt. Quidã ſcribunt Troianis téporib. neq; coronã huius ſacri certaminis fuiſſe, neq; ludicrũ. Et hi nituntur Homeri teſtimonio, quod eius rei nuſquã mentionẽ unecerit. ſed dixerit ſolum, celerrimos equos ab Augea Eleorũ rege, cũm ad ludorũ præmia miſſi eſſent, fuiſſe abactos. Quod ſi de Olympiacis certaminib. dixerit, fuerint neceſſe eſt ante Troianũ bellum. Alphæus.] Oritur hic amnis in Arcadia, iuxta uicũ Aſeã, ubi Eurotæ fontes ſunt: unde nomẽ habet, quòd illius aquæ ſanẽt Alphos hoc eſt, uitiligines: ſiue ab Alpheo quodã nepote Solis, id eſt, Heliadæ in eo ſubmerſo. Pauſanias in Arcadicis, ſcribit Alphei fontes eſſe ad Phylacum, & hũc auctum alijs fontanis aquis in cãpo Tegeatico demergi & rurſum iuxta Aſeã oriri, cõfundiq; cum Eurota in Laconia. Ibi ſtatim ab origine terram ſubit, & abſcondit aquas. Poſt magnũ inde ſpatiũ iterũ erũpũt, quorũ hic in Piſatida rapitur, Eurotas uerò in Laconicã. Porrò in Alpheũ cũ alij aliquot amnes, tũ Celadon, & Erymanthus mõtis cognominis influũt: ac lõgo tractu ir p Arcadiã, & Piſatidẽ diuagãs, ſub inde aquis auctior, iuxta Olympiã in

C mare Siculũ deuoluitur. Initio Stymphelus dictus fuit, ut author libelli, q; Plutarchi titulo circũfertur, περὶ ποταμῶν. Strabo, ἀλφειὸς, inquit, ποταμὸς παραλαβὼν τὸ ... [illegible] ... Fabulam idem de ſubterraneo meatu eſſe exiſtimat, quam tamen Maro non ita reijcit, ut etiam affirmet cum dicit, lib. Aeneid. 3.

" Alpheum fama eſt huc Elidis amnem
" Occultas egiſſe uias ſubter mare, qui nunc
" Ore Aretuſa tuo Siculis confunditur undis.

Neq; uerò dixit temerè ferri Alpheum ſubter mare, & cum Arethuſa in Sicilia commiſceri. Tranſtulit enim ad uerbum propè hoc oraculum.

" ὀρτυγία τις κεῖται ἐν ἠεροειδεῖ πόντῳ
" θρινακίης καθύπερθεν, ἵν' ἀλφειοῦ στόμα βλύζει.
" μισγόμενον πηγαῖς εὐρείαις ἀρεθούσης. (χων.
" ... dicit, quaſi ... uel ...

Erumpit enim ſtatim in Ionium, & in Elide ubi abierit in fontem, patefactis meatibus ſubterraneis; in Siciliam emigrat. Quare idem poëta alibi.

Sic tibi, cum fluctus ſubterlabere Sicanos, "
Doris amara ſuas non intermiſceat undas. "

Sed & in Chalcide Eubœæ Arethuſa aquæ fuerũt. Cæterũ fabula de Arethuſa Sicula refertur apud Ouid. lib. 5. Metam. Idẽ narrat Pindarus, quod Maro, ipſum ſecutus. Huius rei creditur Timæus author, hoc argumento addũctus, (ut creditur) Poculũ Olympiæ in Alpheũ deiectum, caſu ne an cõſilio, incertũ, ac poſtea in Arethuſa repertũ fuiſſe. Adhæc, in Olympiacis obſeruatũ, ob celebrẽ totius Græciæ in eũ locũ cõuentũ, fordidis in amnẽ dilabẽtibus, ipſum fontẽ ad Syracuſas turbidum fluxiſſe. Sed fides rei abrogatur à multis ſcriptoribus, uel hoc argumẽto, quod Alpheus, cum in mare euoluatur, nec ullus ſit circa mare hiatus, in quẽ effuſus ſubtermeare poſſet. Adde, quod nec eo impetu mare ingrediatur ut aquas potabiles in Siciliã per tantã pelagi uaſtitatẽ, ſecũ peruehere poſſet. Tunc Man.] Arcades quoq; miſcrũt auxilia Põpeio. Arcas inquit Sulpit. Arcadiæ populus, qui & in Attica Peloponneſo eſt, & præſertim mediterranea tenet. Hæc ille Glareanũ locũ reprehẽdẽs, ut rectè, in Achaia, inquit, aut Peloponneſo potius legẽdũ, nõ in Attica, quanquã Attica etiã Achaia dicitur apud Ptolemæũ: Peloponeſus tamẽ nunquã Attica nominatur. Quis autẽ neſcit Arcadas etiam apud Homerũ Peloponneſi mediterraneã poſſediſſe? Hæc Glareanus. Ab ora maritima Piſarũ & Alphei, ortũ ex Arcadia ducẽtis, in eandẽ, quæ umbelicus eſt Peloponeſi ad ortũ uerſus trãſit Lucanus Mænalia Arcadiæ montes ſunt celſi, unde poëtæ epithetã paſtorale eius regionis nuncupare ſolẽt, quẽadmodũ poeta Mænalios rurſus dixit, Arcadicos ſiue bucolicũ carmẽ. Colũt Arcades umbilicũ ferme Peloponneſi, in Argolide. Mediterranea eius, inquo Plinius, Arcadia maximè tenet, undiq; à mari remota. Initio Drymodis, mox Pelaſgis nuncupata. Hactenus ille. Sed mox de uarijs eius nominib. dicetur. αὐτόχθονας eos in Peloponneſo eſſe, hoc eſt, nõ aliunde profectos, unà cum Cimmerijs, author eſt Herod. lib. 2. Et quia omniũ mortaliũ ſe primos extitiſſe, adeoq; ante Lunã fuiſſe. προσέληνοι dicti fuerũt, quaſi luna antiquiores. Apollonius li. 4. Argonauticωn. ἀρκάδες, οἳ καὶ πρόσθε σεληναίης ὑδέονται ... Multæ fuerũt huius gẽtis appellationes. Pelaſgi, à Pelaſgo γηγενεῖ, id eſt, terrigena, qui unus ibi inſignis fuiſſet dignusq; unus initio qui regno præficeretur. Creditur hic mãſuetiorẽ uiuendi cultum mortales ibi imbuiſſe; cũ nihil morib. à beluis differrẽt. Tunicas pelliceas reppererit. Docuit neſci glãdibus, qui initio uehementer delectari exiſtimãtur. Glandes erãt faginæ, nõ quernæ. Vnde à Pythia uate, in quodã oraculo βαλανηφάγοι dicti fuerũt, ut in Clio, Herodotus. Poſtea Lycaones cognominati ſunt, à Pelaſgi filio Lycaone, quẽ fabulãtur poetæ in lupũ mutatũ. Fuit hic Lycaon Cecropi Athenienſi æqualis. Lycaone reb. humanis exẽpto, Arcades nominari cœperũt, ab Arcade nepote Lycaonis. Ita téporib. regnantiũ nomina mutantur. Fuit Arcas Lycaonis nepos, ut dixi, ex filia Caliſto, quæ poſtea in cœlũ trãſlata, & Vrſa facta creditur. Ab huius filio Azane, Azanes etiã nũcupati ſunt ut in Oraculo ἀρκάδες, ἀζᾶνες βαλανηφάγοι. Atq; hæc quidẽ de uarijs Arcadũ appellationib. Regio bona, & ex parte mõtana eſt. maximè media, quæ ad Laconiã in Auſtrũ uergit. Quæ uerò Corinthũ ſpectat, humano cultui apta eſt. Dionyſius author eſt, Arcadas omniũ primos Ionio emenſo in Italiã colonos miſiſſe. Hinc Oenotrũ fuerunt, cum Aboriginibus

Aboriginibus decem, & ſeptem ætates ante Ilij excidium, cum Peucetio fratre in Italiam claſſe traieciſſe. Fuit is in moris Lycaonis filius, à Phoroneo quintus. qui omnium primus in Peloponneſo nauigarit. Fuerunt Arcadibus paſcua, pecori paſcendo apta, ac ſupra modum fertilia: certè equis, & aſinis, equarum ſuppoſitoribus, Arcadicum id genus excelluit ſemper. Montes decãtatiſsimi ſunt, Pholoë, Cyllene, Lycæus, Mænalus, cuius hoc loco poëta meminit, Parthenius, Lampheus, & Nonacris, ex cuius rupe ſcatet aqua admodum gelida, in ſpeciem roris collecta, at potantibus mortifera. Vaſa circunq; generis ui peſtiferi liquoris aguntur in rimas. Hoc ueneni genere Alexander ab Iolla ſublatus creditur, delati in Aſſyria ungula equina, quod nulla alia materia potuerit ueri. Arcades propter locorum commoditatem rem pecuariam maximè exercebant. Spartiatæ oraculo quodam decepti Arcades laceſſere aliquando auſi fuerunt. Ex Delphis retulerant, fore, ut Tegeatem agrum fune metirentur. Lacedæmonij, tum armis, tum funibus in pugnam progreſsi, & Spartam cum Tegeatibus congreſsi, uicti, & ſuis funibus uincti hoſtilem campũ metiti ſunt. Vincula in Eleæ Mineruæ templo ad ſuam uſque ætatem pependiſſe, teſtatur Herodotus. Dixi initio Arcades Mediterranea Peloponneſi tenere: in huius Iſthmo ſita eſt Corinthus, utrinq; pulſata æquoribus: ad ortum, Aegæo, ſiue Pelaſgico ſinu: nam Creticum mare Auſtralius eſt: ab Occaſu Ionio. A Corintho, Epidaurij maritimi fuerunt contra Salaminẽ inſulam. Inde ſinus Argolicus, & reliqua ora Argolidis. Finitimi his undequaque Lacedæmonij. quos Meſſenij excipiunt. Ad mare Ionium Methone eſt hodie Medona dicta & Pylus, & Cypariſsus. Suprà à diuerſa parte Iſthmi ubi Lechæum promontorium fuit, Corinthus Sicyonem uicinam habuit, in ultimis cardinibus Argiuorum. Vlterius Argialus Achaia fuit. Contra Echinadas inſulas Elei tenuère uerſus occidentem: inde Meſſenij, Olympia, oſtium Alphei, & inter Alphæum, & Elidem, Piſæ.

Atq; horum omnium populorum, qui marginem Peloponneſi habitarunt, medij ſunt Arcades, undique à mari excluſi, quare rei naualis imperiti habiti, ut contrà Cretenſes gnari fuère: populus bello natus foris in ferendis auxilijs, ſed qui per ſe nihil ualuerit: unde prouerbio locus factus, ἀρκάδας μιμούμενοι. *id eſt, Arcadas imitari, de ijs, qui nõ ſibi, ſed alijs laborauit.* ἀρκαδίαν μ' αἰτεῖς. *Arcadiam me poſtulas, qui magna uel inutilia petat. Nã ex oraculo.* ἀρκαδίαν μ' αἰτεῖς, μέγα μ' αἰτεῖς, οὔ τοι δώσω. *id eſt, Arcadiam me oras, magnum petis, haud dabo quoquam, Arcadicum germen.* ἀρκαδικὸν βλάστημα, *de grandibus, & ignauis, quod ea gens ob ſtuporem malè audierit. Quod uerò ad ritus, & mores gentes attinet, uetus eorum mos erat, uſque ad trigeſimũ ætatis annum in ſtudijs Muſicæ exerceri, adeò, ut eam ignorare, probro daretur. Perſuaſum habebant, agreſtes, & ingenia ferocia ſtudijs id genus miteſcere. Regio mõtoſa eſt, ut dixi, in eiuſmodi locis aſperiora ingenia. propter triſticiam cœli, & duriora frigora, naſci oportet.* Trachinius miles.] *Trachin, ſiue Trachis, urbs ſub mõte Oeta fuit, ita ab aſperitate appellata.* τραχύς. *Oeta à tergo Doridis eſt mons, ubi in conſpectu eſt, Herculis interitu celebris.* B *Eſt autem is mons ab ortu in occaſum porrectus, hoc eſt, à Thermopylis in Ambracium uſq; ſinum, ubi Acarnania expãditur, recto tractu. Montana ſcindit, à Parnaſſo ad Pindum, uergens ad Thermopylarũ anguſtias, qua parte in ſummam aſſurgit altitudinẽ. Sulpitius, Strabo ait inquit, Oetã Herculeã, montẽ inter Theſſaliam, & & Macedoniã. Glareanus, longè aliter, inquit, Strab. lib. 9. de Oeta, qui cum ad Thermopylas extẽdit, ac Pindũ. Duas uerò iam dictas regiones ad Septentrionẽ habentẽ, non inter eas iacentẽ. Hæc ille. In huius Oetæ ſummo iugo pyra oraculi iuſſu conſtructa, eiq; ſitous, & ſentiens Hercules impoſitus fuiſſe memoratur. Itaq; quod is ibi interierit, Herculeã Oetã mõtẽ nũcupat. Trachin urbs, ſubiecta Heraclea, ab Hercule dicta fuit, teſte Plinio.*

Theſproti.] *Hij quoque populi miſere copias auxiliares Põpeio. Vt ab extremo Græciæ tractu inchoẽmus, eũ Aetoli tenẽt,*

Theſproti, Dryopesq; ruunt, quercusq; ſilentes
Chaonio ueteres liquerunt uertice Sellæ.
Exhauſit totas quamuis delectus Athenas,
Exiguæ Phœbea tenent naualia puppes,
Tresq; petunt ueram credi Salamina carinæ.

te Butrotũ fuit, Vergiliano carmine celebratum. Qua parte montes in Ionium altiſsimis iugis excurrunt, Acroceraunia

diſtincti Acheloi amnis oſtijs ab Acarnania, quæ ferè prima Epiri pars eſt. Naupactus in Aetolia in amœniſsimi ſinus receſſu ſita, hodie Lepanthum dicitur, occidua magis, & interranea Calydon, circa Acheloum, utraq; hodie Turcicæ ditionis, quondam Venetorum, ſed ea tempore ijs adempta, cũm in Macedonia Dyrrhachium, in Peloponneſo, Methonem (hodie Modonam) amiſerunt. Trans Acheloum Epirus, Pyrrhi regnum: ab Aquilone, Pindo qui finis Macedoniæ, ac Theſſaliæ eſt, terminatur, à Meridie, mari Ionio: ab occaſu eodem mari ſed in Adriam deflexo, alluitur. In Epiro gentes ſunt olim celebres, at nunc Turcorum incurſu ferè uaſtatæ, ut Moloſsi, & Triballi. Crebris ſinibus ad Auſtrum pulſatur, quorum maximus eſt Ambracius, ita dictus ab Ambracia urbe in intimo receſſu, uerſus Acarnaniam ſita. In huius extimo flexu, quà Acheloum ſpectat, Nicopolis eſt, monumentum Actiacæ uictoriæ ab Auguſto poſitum, quod circa eam regionem Antonium, & Cleopatram nauali certamine ſuperarit. In extrema ora Epiri, è regione Corcyræ

uocantur, quodq; crebris fulminibus ob immenſam altitudinem feriantur. Iuxta hos montes colunt Chaones, dein de Theſprotij, & Acarnanes. Ibi Tomarus mons, è cuius radicibus C. fontes erumpere dicuntur. C Dryopes.] *Dryopes etiam Epiri populi ſunt. Plinius lib. 4. cap. 7. Hellas eadem Theſſalia, inquit, & Dryopis ſemper à regibus cognominata. Sed idem in præfatione eiuſdem libri, Epiros, inquit, in uniuerſum appellata Acroceraunijs incipit mõtibus: in ea primi Chaones, à quibus Chaonia: dein Theſproti, Antigonenſes, locus Aornos, & peſtifera auibus exhalatio, Ceſtrini, Perrhebi, quorũ mons Pindus, Caſsiopei, Dryopes, Sellæ, Hellopes, Moloſsi, apud quos Iouis Dodonæi templum, oraculo illuſtre, Tomarus mons C. fontibus circa radices Theopompo celebratus. Horum populorum Epiri aliquot hic recenſet poëta inter auxilia.* Ruunt.] *properant ad caſtra Pompeij.*

Quercus ſilentes.] *Metonymia. Diximus Sellas eſſe Epiri populos, ut Hellopes, & Moloſſos, apud quos Dodonæi Iouis templum uetuſtum fuit, in quo reddebantur*

oracula,

A oracula ut iam mox dicetur. Sellam montem & urbē fuiſſe produnt apud Dodonæos, id quod perſpicuè etiā poëta hîc teſtatur, cùm ueteres Sellas in uertice Chaonio ſedem habentes, quercus ſilentes liquiſſe dicat. Sed excutiendum quas hîc uocat quercus ſilentes. Pauſanias Dodonam Theſprotidis, Stephanus Moloſſidis urbem fuiſſe ſcribit, cui aſtipulatur Strabo, Plinius, Mela. Homeri ſcholiaſtes lib. 2. Iliad. Pauſaniæ accedit, qui dicit eam urbem Septentrionalem Theſpratiæ eſſe. χωρίον ἐν ὑπερβορείῳ τῆς θεσπρωτίας, ἱερὸν Διὸς, ἔνθα τὸ ἐκ τῆς δρυὸς μαντεῖον τοῦ Δωδωναίου Διός. Hanc dictam putant, à Dodone nympha Oceanitide: nonnulli à Dodone Iouis, & Europæ. Hic templum fuit, Iouis Dodonæi oraculo celeberrimū. Herodotus in Euterpe teſtatur, hoc inter omnia Græciæ oracula fuiſſe antiquiſſimum, de cuius origine, quid narret, nō pigebit adſcribere. τάδε δὲ Δωδωναίων φασὶν αἱ προμάντιες· δύο πελειάδας μελαίνας ἐκ Θηβέων τῶν Αἰγυπτιέων ἀναπταμένας, τὴν μὲν αὐτέων ἐς Λιβύην, τὴν δὲ παρὰ σφέας ἀπικέσθαι. ἱζομένην δέ μιν ἐπὶ φηγὸν αὐδάξασθαι φωνῇ ἀνθρωπ-

B ηίῃ, ὡς χρεὸν εἴη μαντήιον αὐτόθι Διὸς γενέσθαι, καὶ αὐτοὺς ὑπολαβεῖν θεῖον εἶναι τὸ ἐπαγγελλόμενον αὐτοῖσι, καί σφεας ἐκ τούτου ποιῆσαι. τὴν δὲ ἐς τοὺς Λίβυας οἰχομένην πελειάδα λέγουσιν, Ἄμμωνος χρηστήριον κελεῦσαι τοὺς Λίβυας ποιέειν. ἔστι δὲ τοῦτο Διός, id eſt. Duæ fuſci coloris columbæ uno tempore ex Aegypto deuolarunt quarum una in Africam altera ad ipſos (in Epirum) uenerit. Hæc fago inſidens humana uoce loqui cœpit, in eo loco Iouis oraculum condi oportere ſeq; interpretem futuram, fore ut ea, quæ ibi prodita eſſent, certò euenirent. Pari ratione eam, quæ in Libyam delata fuit, Ammonis oraculum aiunt Afros condere iuſsiſſe. Eſt enim & hoc ipſius Iouis. Huc uſq; Herodotus. Idem author eodem loco multa annotauit, de ſacerdotibus Dodonæorū, et columbis quæ hoc loco non operæ eſt referre Sed inter cætera duas Barbaras mulieres quæ Thebis ſacerdotio fungerētur, cecinſſe oracula, quæ ob ſtridorem à Græcis columbæ dictæ fuiſſent: inde colūbas reſponſa dediſſe petentibus diuulgatū. Has Phœnices inde deuexerunt. Mirum ni impuri ſpiritus fuerint, qui una tempore

C ea ſpecie Africa, & Europæ inſidiati ſint, & maioribus tenebris quàm erant contecti, inuoluerint. Ab hoc dæmone, è fago ſiue quercu faticinante, cum multi alij mortales, tum Alexander Moloſsicus deceptus fuit. Et extitere, qui illas Sibyllas fuiſſe crediderint. Strabo indicat hoc oraculum tandē perijſſe: & Plutarchus adducit in libello peculiariter ea de re edita. Euſtathius exiſtimat non columbam ſed quercū ipſam fuiſſe, quæ cōſulentibus futura prædixerit. Thraſibulus huiuſmodi hiſtoriam refert. Deucalion, poſt memorabile illud diluuiū ſuæ tēpeſtatis, cum ueniſſet in Epirū, oraculū cōſuluit in quercu. Reddita ei à colūba reſpōſo diuino, collectis undecūq; ijs, qui à diluuio ſuperfuerāt, locū eum incolere cœpit. Vlyſſes apud Hom. lib. Odyſ. 14. in hoſpitio Eumæi ſubulci, huius Dodonææ quercus inter alia fabulæ de ſe ludibria inijcit. ——τὸν δ' ἐς

" Δωδώνην φάτο βήμεναι, ὄφρα θεοῖο
" ἐκ δρυὸς ὑψικόμοιο Διὸς βουλὴν ἐπακούσῃ,
" ὅππως νοστήσει᾽ Ἰθάκης ἐς πίονα δῆμον.

Quem locum explicans Didymus hanc hiſtoriā refert ex Proxeno quodā. ποιμένα νεμόμενον πρόβατα ἐν τοῖς τῆς Δωδώνης ἕλεσι τῷ πίονι. ὑφελόμενον καλλί-

ſτου, καὶ ἄρξαι ἐκ τῆς πετρίνης αὐλῆς ἐξελάσειν. ὅθεν φασὶ τὸν δεσπότην ζητεῖν παρὰ τοῖς ποιμέσι τὰ κεκλεμμένα πρόβατα, καὶ εὑρόντα δὲ ἐρωτᾶν τὸν θεὸν τίς εἴη. τότε πρῶτον φασὶ τὴν δρῦν φωνὴν ἀφεῖναι, ὅτι τῶν ἀπολαβόντων νεώτατος. ἐξετάσαντα τὸ λέγειν εὑρεῖν παρὰ τῷ ποιμένι νεωστὶ βουκολοῦντα τῷ χωρίῳ. Δωδωναῖοι δὲ λέγονται οἱ ποιμένες, ᾧ δὲ τὸ ὄνομα Μανδύλας, τοῦτον δὲ λέγεται ἀγανακτήσαντα τῷ δρυῒ θελῆσαι αὐτὴν ἐκκόψαι νεώτερον. πολλάκις δὲ ἐν τῷ γε λίχνει ἀναπτύξασαν ἐπιτάξαι, καὶ τοῦτο δρᾶν. τὸν δὲ ἀπαγορεύσαντα μηκέτι τοῦτο τολμῆσαι. καὶ ἔκτοτε τοῦ ἱεροῦ τοῦτο τὸ δένδρον οὐ μὴν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ τόλμημα μηνῦσαι αὐτῷ τοὺς ἱκετεύοντας, ὅθεν καὶ λαβόντας δίκην ταύτην εἰσπράξασθαι τοὺς αὐτοῦ ὑπομένειν τὴν μάντιν προάγειν. Dodonides nymphæ ſeptem ſtellæ appellantur, in capite Tauri, quæ et Pleades, & Atlandes dicuntur à nonnullis. Circa hanc, quam dixi, quercum, ſacer fons erat, Ioui Dodonæo, qui cùm frigidus eſſet, & faces immerſas extingueret, ut olij procul admotas etiā accendebat. Quercum iſtam fatidicam Sophocles πολυγλωσσον nuncupat, id eſt garrulam, & loquacem. Pauſanias in Arcadicis, inter alias diuerſas arbores, diuerſis dijs conſecratas, quæ diutiſsime floruerint hanc quoque recenſet. Dodonæum æs optimum, perinde, ut Corinthiū celebratur Cæterum Δωδωναῖον χαλκεῖον. Dodonæum æs, apud Græcos, & Latinos in prouerbium ceſsit, de homine improbæ et importunæ loquacitatis: Eraſmus ex probatis authoribus parœmiæ originem oſtendit. In Dodona duæ fuerunt columnæ ſublimes, in quarum altera, peluis ærea, in altera penſile pueri ſimulachrum flagellum æream manu tollentis, erāt. Quoties uentus uehementius flaſſet, fieri ſolebat ut ſcutica impulſa crebrius lebetem feriret Is autem percaſſus tinnitum reddebat, multum temporis durantem. Suidas tradit oraculum Dodonæum lebetibus æreis undiq; ſeptum fuiſſe, ita contactum collocatis, ut inuicem contingerent. Δήμων γάρ φασιν ὅτι τοῦ Διὸς μαντεῖον ἐν Δωδώνῃ λέβησιν ἐν κύκλῳ περιείληπται. τούτους δὲ ψαύειν ἀλλήλων, καὶ κρουσθέντος τοῦ ἑνὸς ἠχεῖν διαδοχῆς, πάντας ὥστε διὰ πολλοῦ χρόνου γίνεσθαι τὸν ἦχον περίοδον. Ἀριστοτέλης δὲ ὡς ἀπλοῦν ἀπελέγχων, δύο φησὶ στύλους εἶναι, καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἑτέρου λέβητα, ἐπὶ θατέρου δὲ παῖδα κρατοῦντα μάστιγα, ἧς τοὺς ἱμάντας χαλκοῦς ὄντας σειομένους ὑπ' ἀνέμου τῷ λέβητι προσκρούειν. τὸν δὲ τοῦτον ποιεῖν τὸν ἦχον. Hac quoq; ratione, & Iuppiter Dodonæus fuit dictus. παρ' ὅσον ἐν Δωδώνῃ τῆς θεσπρωτίδος ἐτιμᾶτο. Idem author eſt, mulieres fatidicas in quercu ſibi uaticinari ſolere. ἐν ᾗ ἵδρυτο δρῦς, ἐν ᾗ μαντεῖον γυναικῶν προφητίδων, καὶ εἰσιόντων τῶν μαντευομένων, ἐκινεῖτο δῆθεν ἡ δρῦς ἠχοῦσα. αἱ δὲ ἐφθέγγοντο, ὅτι τάδε λέγει ὁ Ζεὺς, καὶ ἀνδριὰς ἵδρυτο ἐν ὕψει ῥάβδον κατέχων, καὶ παρ' αὐτὸν λέβης ἵδρυτο, καὶ ὁπόταν ὁ ἀὴρ ἀνέμους δέχηται τὸν λέβητα, ἐξ οὗ ἦχος τις ἐναρμόνιος ἀπετελεῖτο. De horum lebetum tinnitu Auſonius.

Nec Dodonæi ceſſat tinnitus aheni. Strabo. "

χαλκεῖον ἦν ἐν τῷ ἱερῷ ἔχον ὑπερκείμενον ἀνδριάντα κρατοῦντα μάστιγα χαλκῆν ὁμοίωμα κορκυραίων, ἡ δὲ μάστιξ ἦν τριπλῆ, ἁλυσιδωτὴ, ἀπηρτημένους ἔχουσα ἐξ αὐτῆς ἀστραγάλους, οἳ πλήττοντες τὸ χαλκεῖον συνεχῶς ὁπότε αἰωροῖντο ὑπὸ τῶν ἀνέμων μακροὺς ἤχους ἀπειργάζοντο, ἕως ὁ μετρῶν τὸν χρόνον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἤχου μέχρι τέλους, καὶ ἐπὶ υ. προέλθοι, ὅθεν ἡ παροιμία

 ἐλέχθη,

ἀρχὴν ἡ πορνοφαίνων μόνη.] Illud uerò non prætermittendum eſt, quod Plutarchus exiſtimat ex Dodonæ̃ torqueri poſſe in ſordidos, & quãuis puſilla de re querulos.
Silentes.] Ha ſub id ſilentes uocat, quod deſierãt tum oracula reddere. Et Strabo, qui Auguſti temporibus claruit, indicat tandem periiſſe. Selle.] Hos circa Dodonam populos fuiſſe oſtendimus, et urbis nomen. Hinc figuratè eius quercus ſilentes reliquiſſe dicit, hoc eſt, Dodonã Miſere igitur, & Dodonæi Auxilia, ut hic ſit contextus: Veteres Sellæ in uertice Chaonio, liquerunt quercus ſilentes. Chaonio.] Chaonia in Epiro principium eſt ſinus Ionij, à Chaone Troiano fratre Heleni appellata, antè Moloſsia dicta. Verg. lib. 3. Aeneid. Chaoniamq́ omnem Troianus Chaone dixit. Exhauſit.] Omiſſa Epiro in Atticam migrat, hoc eſt, ad Athenienſes, atq; oſtendit Athenienſes delectu habito iam exhauſtos ciuib. fuiſſe, tum bello Perſico tum ciuili, Syllæ & Marij, & ad poſtremum hoc tempore, id quod particula quamuis, uſitãdis, eoſq́ nauales copias miſiſſe: ut ſolum tres Salamıniorum naues in portu Pyræo Athenienſium remanſerint. In Pyræo naualia erãt Apollini cõſecrata: arx Mineruæ. Ariopagus Martis. Exiguæ.] Modicæ naues relictæ fuerunt in naualibus Athenarum. Naualia ſunt, in quibus ſtant, & cõficiuntur naues. Phœbea.] quod ea Phœbo dedicata eſſent, ut modo meminimus, propter ſtudia literarũ quibus præſidet qũãquã non Piræum, ſed Tænarum reuera Phœbo dedicatum erat. Tresq; pet.] Cur tres naues relictæ in naualibus petunt uerã Salaminẽ dici, paulò altius hiſtoria repetenda eſt. Cùm olim inter Athenienſes, & Megarenſes internecinu propè bello de iure inſulæ Salaminis diu certaretur, Solon oraculi monitu, noctu cũ 500. expeditis in inſulã nauigauit, & in inſidijs poſt promontoriũ, quod Eubœã ſpectat, inſedit. Megarenſes, rumoribus allatis, ſed incertis exciti, quod hoſtes haud procul abeſſent, nauẽ ſpeculatoriã præmiſerunt. Eam Solon in poteſtatẽ redegit, & lectiſſimis iuuenibus Megaricis ornatis inſtructis dedit, qui quaſi rumores manec fuiſſent de Athenienſibus, ut Megarienſes in urbẽ annauigarent. Ipſe terreſtri itinere mœnia adortus, quantũ hominũ in urbe fuit, in ſe exciuit. Atq; ita hoſtibus terreſtri prælio intentis, ij, qui in naui erant, & pacati ſpeciẽ præ ſe ferebant, improuiſa appulſu urbẽ occuparunt. Attulit ea res nõ parum gloriæ Soloni. Interim tamen Megarẽſes atque pertinaciter perdurabant in obſidione inſulæ, donec poſt ua- A riat utriuſq; ciuitatis clades, res in Spartanorũ iudicium fuerit tracta ubi de iure inſulæ diſceptatum fuit, in quo plus ſplẽdoris Soloni partũ fuit. Dicitur in Salamine uindicanda uſus Homeri teſtimonio, quod eſt huiuſmodi Bis ſenis Salamine Aiax cum nauibus ibat Cecropidũ, quieta ſtra locu poſuêre phalanges. Phileum ſuper hæc, & Eri ſacem Aiacis filios olim ab Athenienſibus ciuitate fuiſſe donatos, & ab ijs inſulã Athenienſibus uiciſsim dono datam. Additum præterea aliud argumentũ fuit, quod Salaminij Athenienſiũ morem ſecuti defunctorũ ora ad occidentem inter condendũ uerterent, non ad ortum ut Megarenſes. Et quod primariũ fuit, ac præcipuũ, quod ab ipſo Pythio Apolline, Athenienſium cauſſa additum fuiſſet, ut ius oraculo Salamis Ionica appellata eſſet. Atq; his argumentis Athenienſes Salaminẽ obtinuerũt. Tresq; pe.] Tres erant Triremes Athenis, ſed uſui publico deſtinatæ duæ, quarũ una Salaminia uocari ſolebat, quæ euocatus ad iudiciũ ſubueheret: altera Paralus aueheret ſed Theoris eos uehebat, qui uati, aut religionis ergo Delphos, aut alio quopiã proficiſcerentur. Salaminia nauis σαλαμινία B ναῦς, prouerbiũ de præueloci dictũ. Celebratur maximè nauale præliũ aduerſus Xerxẽ Perſarũ regẽ ad Salaminẽ cõmiſſum Bacchus apud Ariſtoph. in Ranis, uolens ſe oſtendere bellicarũ rerũ imperitũ, ac remi ducendi ignarũ, ἀσαλαμίνιον ſe appellat. Plut. in uita Peric. nauẽ robuſtã, in qua extremũ ſit præſidiũ ut in triarijs, Salaminiam uocat. Eſt & Salamis oppidũ Cypri in amœniſsimo ſinu littoris orientalis ſitũ: hodie Famaguſta dicitur. Micyllus ad hunc modũ exponit. Quanquã delectus iã antè exhauſiſſet Athenas, tamen hoc tempore tres naues Pompeio eaſdem miſiſſe, cupientes ut credatur, has quoq; ueram Salaminem eſſe, hoc eſt, ſalutem, et libertatem ſuam in his nauibus, atque armis. perinde ut olim bello Perſico in claſſe, quæ circa Salaminem hærebat in quam Athenienſes, relicta urbe ex oraculo ſe contulerant, poſitam eſſe. Sic Micyllus. Salamis, id eſt: inſulam potius quam naues. Beroaldus dicit alluſum, ad iudicium, quo Salamis Athenienſibus adiudicata fuit. De Salaminia naue, quæ fuerit, diximus. Poëta hiſtoriam ſignificat. Tres naues Salaminiorum manſiſſe in portu Pyræo, quæ teſtarentur C Salaminem eſſe ueram, non ambiguam iuris Athenienſium ſemper.

a al. armis.
b al. Gnoſus & Gnoſoſq;.
c al Oricõ in uetuſto. co.
d al. teſtãtes in uete. cod.
e al. Colchus
f al. Abſyrtus.

Iam dilecta Ioui centenis uenit in a arma
Creta uetus populis, b Gnoſſaſq́ agitare phare-
Docta, nec Eois peior Gortina ſagittis. (tras,
Tũc qui Dardaniã tenet c Orichõ, & uagus altis
Diſperſus ſyluis Athamas, & nomine priſco
Enchelıæ uerſi d teſtantur funera Cadmi (das.
Colchis, e & Adriacas ſpumans f Abſyrtos in un

Iam dilecta.] Creteſes populi centum auxiliares copias Pompeio ſubmiſerũt quam à peritia iaculandi, addita etiam collatiõe deſcribit. Supra Sporades Creta Iouis magni medio iacet inſula ponto, ait poëta. hodie uocãt Candiã maior Cypro, minor Sicilia eſt, & Sardinia, ſed omnib. fertilitate, & nobilitate par. A' Græcia Orientalior eſt, quã Peloponneſus, media inter Aſiã, & Cyrenaicã Africæ bidui utrinq; nauigatione. Ab Occaſu Ionio: ab Ortu, Carpathio: A' Septentrione Aegeo ſiue Cretico ab ea dicto abluitur, ut ad Meridiem Africo. De forma, & ſitu alibi multa retulimus. Ab Homero ἑκατόμπολις dicitur. hoc eſt, in qua C urbes colerẽtur, id quod etiã teſtatur Maro. Centum urbes habuiſſe magnas uberrima regna, cùm Homerus in Odyſſea nonagınta tãtũ faciat. Dilecta] quod in ea Iupiter natus, educatus, & ſepultus creditus fuerit: eius item ſacra à Corybãtibus, & à Dactylis Idæis inſtituta eſſent. Centenis.] Amplificatio à numero certo, pro incerto. Alluſit ad C magnas urbes. Gnoſſus.] Sic enim dicitur, Gnuſſus, pro γνωσσός. tenui in mediam mutata, quondã prima Cretæ urbs, adeoq́ Minois regia inſignis, quem Homer. lib Odyſ. τ. ingentem uocat.
Cortyna.] quæ & Gortyn, & Gortys, opulenta, & celebris urbs cãpeſtris in Creta quã Strabo ſua tempeſtate ſine mœnibus fuiſſe ſcribit. Nec eois.] Parthicis collatione excellẽtium ſagittariorũ Gortinæ laus creſcit. Conſtat Parthis armorũ Scythicũ morẽ fuiſſe: libros ſagit-

tare

A tare docuiſſe, & equitare, ut quiſq; opibus polleret, ita ad bellum aut magnũ, aut paruũ inſtruxiſſe equitatum. Pugnandi cominus ignari fuerunt, ut expugnandarũ urbiũ imperiti. Dimicant equis procurrentibus, refugientibusq́. Signum in pugna non ære, ſed tympano accipiũt. In prælijs intolerabiles eſſent, niſi breuis admodum eorum impetus foret. Medio pugnæ ardore certamen ex improuiſo deſerunt. Mox è fuga in pugnam redeunt, adeò, ut cùm te uiciſſe credas, tum præcipuum inſtat diſcrimen. Lorica plumata equitũ munimenta ſunt, ut & equis, quibus utuntur in bello. Eois.] hoc eſt, Parthis is. Non cedunt Parthis iaculandi peritia Cretenſes. Quemadmodum Parthi à quinto uſq; ad 24. ætatis annum, diſcunt equitare, & iaculari, ſic Cretenſes in ea arte exercẽtur à puero. Sunt & naualibus, terreſtribusq; prælijs, ad inſidias, rapinas, nocturnos inſultus, & omnium inſidiarum genera promptiſsimi: ſed prælio legitimo cõgreſsi, timidi, pauidi, & inutiles. Adeò rei maritimæ ſtudium exercuerunt, ut in prouerbiũ abierit, de eo, qui diſsimulet noſſe id, quod ſciat, Cres mare neſcit. Strabo lib. 10. ſcribit, Cretenſes olim nauigandi uſu, & peritia maritimarum rerum principatum tenuiſſe.
B Et quia mendaces habiti fuerunt, cũ ob alia, tũ propter Iouẽ apud ipſos natũ, educatũ, & ſepultũ, in prouerbiũ ceſsit, Cretizãdum cõtra Cretenſem, contra mendacem mendacijs agendũ. Cretenſis ſacrum ſubaudi facit: quoties res quæpiã turbulentè, ac per tumultum fit. Curetum æs, cùm quis numine afflatus loqui uidetur. Cretenſis cum Aeginita, in improbos, qui mutuis inter ſe fallacijs agunt. Dardaniam Orithon.] Sulpitius exponit, poſſeſſam à Dardanis, idq; propter Helenũ, uel quod Dardani Illyrici eam tenuere. Hæc Sulpitius. Non eſt legendum Orithon, ſed Oricon, ut habent duo peruetuſta exemplaria adorandæ antiquitatis. Eſt autem Oricum oppidũ conditum à Colchis in ora Macedoniæ, unde initium Epiri. Diſtat à Salentino promontorio 85. M paſſ. Colchi, ut dixi, qui ad Medeam miſsi fuerant, Oricõ condiderant, ſitum erat loco plano iuxta mare, Panormum eius emporium uocarunt, ſtationibus omnibus commodum. Ceraunia iuxtà ſunt, & ſinus, cuius os cõmune Adriæ, & Ionio eſt. Hanc ob id Dardaniam uocat, propter
C Helenum uatem Troianum, filium Priami, qui ibi cũ Andromacha Hectoris regnauit. Stephanus Oricon in ſinu Ionio collocat. Hecatæus portum Epiri uocat. Hinc Maro, Oriciam Terebinthũ dixit. Butrotus urbs inquit, inde Oricus portus. Vagus Ath.] Athamanes innuit Aetoliæ populos. ſynecdoche, numerus ſingularis pro pluralis. Strabo eos in Epiro ponit, in cardinib. Illyricis Epirotæ ſunt, inquit, & amphilochi, & alij ſuperius degẽtes, & qui contingũt Illyricos montes, Moloſsi & Athamanes, Aethinges, Nymphæi & Oreſtæ, aſperã regionẽ incolentes. Stephanus, Athamania, regio eſt, inquit Illyriæ: uel ut alij, Theſſaliæ ipſa gens Athamanes. Plin. lib. 4. cap. 8 author eſt, Athamantẽ, montem eſſe Phthiotidis ſyluoſum. Huius regionis montes recenſentur, Nymphæus, quondam opere topiario ſpectabilis, Buzigeus, Donaceſa, Bermius, Daphiſſa, Chimerion, Athamas. Stephanus. Ad hiſtoriã tranſeamus. Ino Cadmi filia, cùm Athamãti Aeoli filio nupſiſſet, eiq; Learchũ, & Melicertẽ peperiſſet, cùm uideret ab inſano patre in uenatione Learchũ cæſum ſe cum Melicerte è Scyronis ſaxo præcipitem dedit. Neptunus ambas in Deos marinos mutauit: Ino in Leucotheam, Melicerten in Palæmonẽ, in cuius honorem

tradit Plutarchus Iſthmiacos ludos à Theſeo inſtitutos, quos alij crediderunt in Scyronis memoriam inſtitutos fuiſſe, quod ab eo fuiſſet expiatus ob arctiſsimum conſanguinitatis uinculum. Fuit Scyron, Enocha ſororis Ethrea filius. Idem Theſeus Sinide, et Phæa occiſis, Scyronem in Megarenſi agro ex eminenti petrà præcipitauit, à cuius caſu, Scyronia ſaxa nuncupata ſunt. Alij produnt, ei mortales coactos, ei pedes abluere, inq; meio calcis ictu in ſubiectum mare deturbari ſolitos. Hinc famæ diu obſtiterunt Megarenſes, affirmantes Scyronem, neq; latronem fuiſſe, neq; cuiquam iniuriam intuliſſe ſed iuſticiæ, & æquitatis tenaciſsimũ fuiſſe, cuius filia Endeis cum Aeaco nupſiſſet, Telamonẽ, & Peleum poſtea enixa fuit. Sed ad Tyrãnum Athamantẽ, cuius cauſſa in hanc digreſsionẽ incidimus. Ariſtonides, artifex cum exprimere uellet Athamãtis furorẽ, Clearchũ filium præcipitare uolentis, et præcipitato illo reſidentis pœnitentiã, ferrum, et æs miſcuit, ut rubigine per nitorem æris relucente, exprimeretur uerecundiæ rubor. Plinius tradit, herbam Meu, non niſi à medicis in Italia ſeri, & ijs quidem paucis admodum. Et ex duob. eius generibus nobilius Athamanticum eſſe, tanquam ab Athamante inuentũ, & reperiri in Athamãte, Ex Athamania Epiri, auxilia adfuerũt. En cheliæ.] ἐγχέλεις, ſiue, ἐγχέλυν, anguilla. Fabulãtur Cadmum, quod Draconem Caſtalij fontis interfeciſſet, unà cum Hermione Veneris, & martis filia, uxore, à Marte in Draconem fuiſſe in Illyria conuerſum. Quidam Cadmi progeniem ita digerunt. Genuit ex Hermione, Semelen, quæ icta fulmine ſubito abortu Bacchum edidit. Fuerũt Cadmo præter Semelen filiæ, Ino, Anthenoë, & Agaue, Hæc Echioni nupſit, cui Pentheum Thebarũ regem peperit, Anthenoë ex Ariſteo Actheonem, Ino Melicertam; & Learchũ ex Athamante, omnes ex æquo tũ cõiugio, tũ partu infœlices. Ex Cadmo Polydorus procreatus fuit: ex quo Labdacus: Labdacus Laiũ genuit: ex quo Oedipus Thebarũ rex. Quæ uerò produntur de Terrigenis, in quos Cadmus incidit, Palæphatus circumſectarum gentium accolas fuiſſe arbitratur, qui in Cadmũ ſubita conſpirarunt, atq; idcirco è terra erupiſſe crediti fuerunt, & Sparti nominati. Sed fabulam libet adſcribere. Cadmus Agenoris poſt raptũ ſororis Europæ, cùm in Bœotia deſediſſet, & iam Thebis ædificatis, quoſdam ſociorum miſiſſet, qui ad ſacrum aquam adferrent, nec ijdem redirẽt, ipſe profectus, offendit eos à ſerpente iuxta fontem ſtabulante deuoratos. Quem ſumma cum admiratione conſpicatus, uocem audiuit, fore, ut ipſe quoque in ſerpentem, (fortaſsis anguillam) transformaretur, id quod in extrema ſenecta ei accidiſſe ferunt. Nam ipſe unà cum uxore in ſerpentem cõuerſus creditur. Itaq; ſerpente eo interfecto, iuxta oraculum acceptum, eius dentes ſeuit, è quibus, armati homines nati fuerunt, qui ſtatim ſe mutuis uulneribus confecerint, exceptis ijs, qui ſe Cadmo adiunxerant. Extat fabula lib. Metamor. 3. apud Ouidium. Fulgentius fabulam ad literarum inuentionem refert, quas ipſe è Phœnicia in Græciam intulit, authore Herodoto in Terpſichore. Hyginus eum illas ex Aegypto in Græciam portaſſe, ait, quas Euander ex Arcadia profugus in Italiam tranſtulit, quasq́; Carmenta eius mater mulier fatidica in Latinas commutarit. In Aegyptum Mercurium eas primus tulerat. Hinc Auſonius in Aenigmate literas Cadmi nigellas filias uocat. Aut adſit interpres tuus,

Aenigmatum qui cognitor
Fuit meorum, cùm tibi
Cadmi nigellas filias
Melonis albam paginam:
Notasq; furnas ſepiæ,
Cnidiosq; nodos prodidit.

Herodot. lib. ſuprà citato. Phœnicas eos, inquit, qui Cadmo duce venêre in Græciã, literas vernaculas, & patrias, hoc eſt, Phœniſſas oſtendiſſe primitijs Græcis aiunt, ſed fluxu ætatis, cum voce vetæ quoq; ſenſim mutatæ fuerũt. Primi ijs Iones uſi fuerũt. Quarè etiã Phœniciæ ſunt appellatæ. Herodotus Cadmeas ſe quoq; vidiſſe ſcribit literas in templo Apollinis Iſmenij, Thebis in Bœotia celatas in tripodib. quibuſdã, de quib. citat tria Epigrãmata. Orationis ſolutæ Cadmum inuentorẽ tradunt. Plin. lib. 5. Miletus, inquit, eon fraudãda ciue ſuo Cadmo, qui orationẽ proſaicã primus inſtituit. Sed idem aliter ſcribit lib. 7. Proſaicã orationẽ cõdere Pherecydes Syrius inſtituit, tẽpore regis Cyri hiſtoriã Cadmus Mileſius. Idẽ author eſt, à Cadmo 16. tantũ literas allatas fuiſſe A B. C. D. E. G I. L. M N. O. P R S. T. V. Atq; his Palamedẽ Troiano bello adieciſſe. Θ. Ξ Φ. X. Ac totidẽ poſt eum Simonidem Melicum Z H. Ψ. Ω. Enchelię] *Enchelias, ſiue Encheleas Plinio in Epiro fuiſſe cãſtras, ubi transformatus dicitur.* Colchis &c.] *Tota ea regio Iſtri plena eſt monumẽtorum expeditionis Colchicæ. Etenim Iſtri à* A *Colchis oriundi dicuntur, & ab Aeeta rege miſsi, qui Argonautas, & ipſum Iaſonẽ filiæ raptorem ſequerẽtur. Hi ad famã Hoſtis ſequuti ex põto Iſtrũ ingreſsi ſunt, ex Iſtro in Sauũ, obſeruatis fugientiũ veſtigijs, naues per mbitiom iuge in Atriã transfuxerunt. Hoſte non inuento, in Cherſoneſo, haud procul ab Aquilegia regis ſæuitiã veriti, aut lõgioris nauigationis tædio incertũ, cõſederunt: ſeq; à fluuio Iſtro, quẽ maximè nauigarant, Iſtros pro Colchis dixerunt Plinius hac in re aſtipulatur Trogo, qui Polam urbem quæ in ea terra eſt, ait, Colchorum eſſe oppidum. Colchinium dicit haud dubiè, quod eſt in Dalmatia, alijs in Illyrico, aut Liburnia Mirè torquet ſe hoc loco Micyllus, de Colchide, ut epithetice cõiungatur cum Abſyrto, vel ut Colchus Abſyrtus legatur. Cæterum Abſyrtus, quamuis Colchidis amnis eſt, indicat tamen alium eiuſdẽ nominis in ora Illyrici, ubi inter alia Medeæ monumenta Abſyrtides inſulæ viſuntur. Claræ, inquit Plin. ante oſtia Timaui calidorum fontium, cum æſtu maris creſcentium, iuxta Iſtrorum agrum, Ciſſa, Pullariæ & Abſyrtides, Graijs dictæ à fratre Medeæ ibi interfecto Abſyrto Et lib. eodem cap. 21. In Illyrij ſinu inter cæteras inſulas, Abſyrtium etiam recenſet. Et Lucanus eundem fluuium quaſi digito monſtrat, cum dicit, Abſyrtum ſpumare in Adriatica mare.* B

a Vetus cod. habet Penei ſine &c.
b al. Laceſsitum &c.

Et Peneſ a qui rura colunt quorumq; labore
Theſſalus Aemoniam Vomer proſcindit Iolcon.
Inde b Laceſsitum primo mare, quàm rudis Argo
Miſcuit ignotas temerato littore gentes:
Primaq; cum ventis, pelagiq; furentibus undis
Compoſuit mortale genus, fatisq; per illam
b Acceſsit mors vana ratem, tũc linquitur Aemus
Thracius, & populũ Pholoë mentita biformem.

Noua occurrit a Theſſalus torrẽs via. Illud aũt nõ prætereũdum eſt Lucanum in poſteriori ſyllaba Penei ſynereſin feciſſe. Huius clariſsimi deſcriptione oſtendit ex Theſſalia exulia quæ profecta fuiſſe.

Et Peneſ] *Recurrit in Theſſaliã, quæ nõ ſolum memorabilẽ illam expeditionẽ Argonautarum ſed etiã materiã ſcribendi prodigioſas fabulas, authoribus dedit.* Penei.] *Peneus, πηνειὸς. defluit per tempe è monte Pindo per mediam Theſſaliã, Lapithas, & Perhebos, excipit in ipſo curſu Europõ quẽ Homerus Titareſiũ vocat. Diſterminat Macedoniã ad Septentrionem, Theſſaliam ad Meridiem. Europi fluminis fontes oriuntur à Monte Citario qui Olympo contiguus eſt: Olympus Macedoniæ eſt, Oſſa Theſſaliæ, ut Pelion. Plinius eum oriri ſcribit, ad Gomphos, & inter Oſſam, & Olympum nemoroſa valle defluere. 500 ſtad. ac dimedia eius ſpatio nauigabilem, & ut dictum eſt) eũ locũ tempe appellari. Ipſum Peneum viridibus colculis eſſe clarum, amœnũ gramine circa ripas, & canorũ auium concentu. Addunt quidam, recipere oleũ, modo ſupernatante, authore Homer. Iliad. 2. Effunditur angufta meato in ſinum Thermaicum Tradunt quidã Theſſaliã, quod continuis ſit meatib. circumdata, olim lacũ fuiſſe, antequam Peneus exitum fuit a lapius. Terramotib. ſequutis: vel, ut nõnulli aiunt Neptuno, ſiue Hercule potius autore Oſſa ab Olympo diuulſa abruptiſq; littoribus, ea regio ſicca relicta fuit.* Ouidius.

" *Eſt nemus Aemoniæ, prærupta quod undiq; claudit*
" *Sylua, vocant tempe, per quæ Peneus ab imo*
" *Effuſus Pindo ſpumoſis voluitur undis.*

Seneca montes ob Hercule diuulſos canit.

" *Emitte tecum dirutis qualis iugis*
" *Præceps citato flumini quærens iter*
" *Quondam ſteteſti ſaxa cum vaſto impetu*
" *Patuere tempe pectore impulſus tuo*
" *Huc mons, & illuc recidit, & rupto agere*

Iolcon] *Teſſaliæ annexa eſt Magneſia, cuius fons eſt Lebethra. Stephanus Iolcõ oppidũ in Theſſalia collocat, ab Iolco Amyri unde cãpus Amyricus Lariſſæorum. Iolcus in littore maris Aegæi eſt, expeditione Argonautarũ clara, quã Aemoniã vocat vel* C *ab Aemo monte Thraciæ, qui altiſsimis iugis eam à Macedonia diuidit ac recto curſu ad Põtũ uſq; excurrit: vel ab Aemonio, quæ eadẽ Theſſaliæ eſt, à qua amne Peneo ſeparatur. Aemonia alijs, atq; alijs nominib. diuerſis temporibus nominata fuit, & quidẽ à ſuis regibus. Pelaſgicũ Argos, Hellas, Theſſalia, Dryopis Ibi genitus traditur rex Græcus, à quo Græcia: Ibi Hellen à quo Hellenes.*

Inde Laceſ] *Ab hiſtoria Argonautarũ narrationem dilatat E' Magneſia, & Iolco primũ mare nauib. tentari cœptũ fuit, cùm Argonautæ heroës, qui & Miryæ dicti fuerunt, ductu Iaſonis Colchos aurei velleris rapiẽdi cauſſa peterent. Laceſsitum dixit, pro tentatum venit.*

Quam rud] *Eo nomine nauis, qua vecti fuerũt, fuit appellata. Rectè rudis Argo. Creditur hæc nauis prima fuiſſe, quæ mare intrarit: & prima rerum inuenta ferè rudia ſunt, quæ temporib paulatim excolũtur, & ad poſtremum abſoluuntur, ut amplius nihil, vel ad formã, vel ad elegãtiã, vel ſimilitudinem addi queat. Apollonius credit Argonauem appellatam ab artifice, qui illam fabricauit fuit Pherecydes ab Argo Phryxi, et Calciopes filio. Hãc tradunt lõgam fuiſſe admodum, & primam. Sunt tamen qui ferant Danaum, cùm eum Aegyptus perſequeretur feciſſe nauem, atq; nominaſſe Danaidem Varians authores de*

A res de cauſſa expeditionis. Quidā tradiderunt Iaſonem æmulatiōe rerū Perſei accenſum, diu agitaſſe animo qua potiſsimum uia celebre nomē apud poſteros relinqueret, atq; interim materiā à domeſtico odio oblatam. Erat & Pelias patruus, cum egregia iuuenis indoles ab initio ſem per ſuſpecta fuerat: atq; ob id animo ſollicitus quærebat aliquid, quo famæ parandæ titulo eum procul domo able garet, unde huic, q periculo obijceretur, ſi nō re, certè ſpe cie nomen aliquod pararetur. Datus fuerat à patre Aeſo ne Iaſon Chironi inſtituendus, eaq; lege fratri Peliæ Iol chi imperio ceſſerat, ut tantiſper penes illū ſumma rerum eſſet, quoad Iaſon filius maturus regna reuerteretur. Peli as libidine imperādi ductus, oraculo monebatur caueret uelut regni, et uitæ exitiū, ei accurreret, q altero pede nu dus ad ſe rediret, quali habitu Iaſon poſtea domū reuer ſus, Peliæ patruo occurrit, qui ad Enipeū amnē, cū torrē tiore ſolito flueret, vadando luctatus, alterū calceū in flu mine aluro amiſerat. Itaq; cùm oraculū, tum imperandi libido ſenē ad inſidiandū iuueni impellebant. Alij opinan tur eum uericū, ne Aeſon Iaſonis pſentia fretus regnū ab
B eo repeteret. Igitur ſe eo metu liberauit: nam Iaſoni per ſe ſatis incitato ad gloriam cōſequendam, author extitit, ut in Colchidē nauigaret: ſatis ſe habere cōpertum, magnam auri uim in ea terra ſeruari quod Thebanus Phry xus eò ſecū detuliſſet. Eum Athamantis filium fuiſſe, qui Crethei, ex quo pater Iaſon prognatus eſſet, fuiſſet frater inde gloriam. & famā immortalē, adde, & diuitias cū reportaturum. Se uerò nauē noua forma, eamq; expeditiſsimā paraturum, quò tutius, celeriusq; eò penetraret. Neq; defuturos ex Græciæ iuuentute & famæ, & gloriæ comites. His accenſus Iaſon fuit, nauisq; in ora Magneſiæ 20. ſtad. ab Iolco inſtructa, & à re loca nomē factum fuit. Pagaſæ, παρὰ τὸ πήγνυμι, figo, ut Strabo, & Callimachus arbitrati ſunt. Alij à fontiū propinquitate. Pindarus ad Demetriadē Pegaſus ſinuimā, Argo cōpactam ſcribit. Ea lōgarum nauiū prima mare fuit ingreſſa. Nomen putat Diodorus naui datum, à celeritate. Apollonius Minyas heroes illos uocat, qui ſacra naui fuerunt in Colchide profecti, ac fuiſſe primores Græciæ uiros, ac circa Iolcum habitaſſe. Soluerūt ex Aphete haud procul à Pa
C gaſis, ac uarijs caſibus iactati Colchidem tandem tenuerunt. Temerato litto.] Multas gentes in ipſo curſu nauigationis uiolarūt Argonautæ: expugnatum Ilium fuit ab Hercule ob non redditos equos à Laomedonte rege pro ſeruata Heſione: ſiue quod hoſpitio prohibitus fuiſſet. Alij prædæ cupiditate Herculem in Phrygiam profectum credunt. Heſione Thalamoni ceſsit, & ab eo abducta fuit. Phinei hoſpitium Boreadū hortatu, cæſo rege, unà cum multis Barbaris in ipſo littore uiolarunt. Amycum Bebryciorum regem ex prouocatione Pollux interfecit: Colchidem aureo non ſolum uellere ſpoliarunt, ſed Medeam regiam filiam ſecum abduxerunt. Itaq; inſeuerunt ignotas gentes temerandis hoſpitijs. Compoſuit.] Cōmiſit inter ſe. Primaq;] Metonymia. Ipſi Argonautæ primi gentes humanas cōmiſerunt inter ſe, ut alia ex alijs bella ſererentur: raptus raptum uiolata iu ris hoſpitalis uiolationē traheret. Telamon Heſionen abduxit: Iaſon Medeam rapuit. Paris eorum exempla ſecutus, Helenen marito Menelao præripuit. Atq; ad iſtū modum per hanc expeditionem Argonauticam bellis, & rapinis mortale genus compoſitum fuit. Mortuus.] Vna moriendi ratio per hanc fatalem nauem inuecta fuit.

Tunc linquitur.] Deflectit è Magneſia in Thraciam. Magneſiæ Mygdonia proxima: inde Biſaltia: ulterius mons Aemus, montium omnium altiſsimis iugis in cœlū excurrens in eo tractu, diuidit Thraciam propè mediā. Ab Adriatico oritur, ubi Scardus mōs incipit, à quo Scardona. Media Pæonia, & ipſa excelſa: poſtea Oebelus: ad poſtremum Aemus uaſtius extenditur. Thracia à Septentrione Aemi iugis. ab Ortu parte Euxini, & Boſphoro: deinde Propontidis ora, ac Cherſoneſo. quam Thraciam nominant: ab Occaſu Brumali Neſis, ſiue Neſti amnis aſtijs, & montanis ab Orbelo excurrentibus. Adhæc Aegæo mari terminatur. In huius ora extrema Helleſpōti, ſiue Boſphori clariſsima urbs eſt, Bizantiū olim dicta poſtea à Conſtantino Magno Cōſtantinopolis appellata. Ibi Adrianopolis Turcarū regia, antequā illa caperetur. Clariſsimi amnes Thraciæ, Neſſus & Hebrus.

Pholoe.] Mōs Arcadiæ, ut Cyllene, Lyceon, Mænalus, Parthenion. Populū bif.] Pholon, & alios Centauros biformes finxerunt: priori corporis parte, humanā poſteriori equinā referentes. Præſtātiſsimorū Centaurorū nomina ſunt hæc. Chirō, Eurytus, Amicus, Grynæus, Rhœtus, Oeneus Lycidas, Medō, Piſenor, Thānas, Mermeros, Pholus, qui Herculē hoſpitio excepiſſe dicitur. Hos Pelij mōtis accolas fuiſſe tradunt authores à quib. omniū primum tradita fuit ratio dimicādi ab equis. Verū accidiſſe aiunt, ut cùm fortè circa Peneum amnē in equis ſedentes aquarentur, & equi potantes orà fluminis immerſa haberent, eam procul ſpeciē ſpectantib præbuêre, quā in Centauris poſtea figurādis credula expreſsit uetuſtas. Nomē ijs inditum creditur, παρὰ τὸ κεντάω, id eſt, pungendo equos, calcaribus aut quaſi, centū armati, ut quidā exiſtimant. His proximi fuêre populi ad Othryn montē Lapithæ, à Lapitha Apollinis filio nominati, agreſte hominū genus. Sed ad Centauros redeundū. Hos putāt, & uerisimile eſt, ex Arcadia profectos. & ad Peliū cōſediſſe ab initio in Theſſalia. Hinc dixit Lucanus Pholoën mentitam populum biformem. Neq; uerò ſolum mons eſt, ſed oppidum Arcadiæ Pholoē. Et apud Maronē lib. 5. Aeneid de ſerua. —Creſſa genus Pholoē.
Micyllus, dicit dubitandū hîc, cur poëta hūc inter Theſſalos, & Thracen ſernumeret. Sed in catalogo nullum ſeruat ordinem, ſed pro libidine diuagatus poëta. Mentita.] pulchrè mentitæ: nam falsò feruntur biformes fuiſſe. Sed fabulæ locus datus fuit, quod equis inſidentes, eùm ora fluminis immerſa haberent, tales apparuerunt. Itaq; è Thracia in Arcadiam migrauit.

Deſeritur Strimon, a tepido committere Nilo
Biſtonias conſuetus aues, & barbara Cone
Sarmaticas ubi perdit aquas, ſparſamq; profūdo
Multifidi Peucen unum caput b abluit Iſtri.
Mœſiaq;, & gelido tellus perfuſa Caico
Idalis, & nimium glebis exilis Arisbe.
Quiq; colūt Pythanen, & quæ tua munera Pallas

Deſeritur Strim.] Strimon ex Aemo decurrens in Thracia pter Philippos in Aegeū funditur. Boreale latus Thraciæ claudunt montes, Aemus, Rhodope, et Orbelus, Occiduū. amnis Strimon ad urbem Hædonidem, initio Palæſtinum dictū, à Palæſtino Neptuni filio Strymō à Strymone Marte, &

a Vetus cod. rapido legit.
b al. alluit.

Lugent damnatæ Phœbo uictore Celenæ:
Quà celer, & rectis deſcendens Marſya ripis.
Errantem Meandron addit, mixtusq́ refertur.
Paſſaq́ ab auriferis tellus exire metallis
Pactolon, quà culta ſecat non uilior Hermus.
Iliace quoq; ſigna manus, perituraq́ caſtra
Ominibus petiere ſuis nec fabula Troiæ
Continuit, Phrygiſq́ ferens ſe Cæſar Iuli.

tis, & Helices filio. Et memoratis montibus, celebratis Liberi patris facris, & Mænadum cætu, oritur: longeq́ ortus, & tenuis, aliens ſubinde aquis fit amplior, & ubi haud longè à mari lacum fecit, maiore, q̃ uenerat alueo, erūpit. Vltra Neſſus fluuius, & ipſe ex Hæmo labens, interq́ eum, & Strimonem urbes ſunt, Philippi, Apollonia, & Amphipolis ultra Strimonem. Inter Strimonem & Athon, turris Calarnea, & portus Caprullon, urbs Acanthos, Oeſyma. Inter Athon, & Pallenen, Cleona & Olynthus.

Tepido committ.] Vetuſtus codex legit repido, quod epitheton, mihi uidetur celeberrimo amni magis cõuenire. Mira res eſt, quod iuxta Strimonem, & Nilum tribulus excipiatur in ... ibis, in nucleum inclinatus, folio ad effigiem ulmi, pediculo longo. Cæterum aues ſub hyemem è Thracia Nilum propter frigus petunt, ubi cœlum temperatius eſt: rurſum ſub æſtatem ab inclementiorem æſtum, relicto Nilo Thraciam repetunt. Grues innuit maximè: qua ratione Vergilius grues Strimonias nuncupat. Biſtonias.] Threicias: antonomaſia Biſtonum ſtagnum Thracia, & gens eſt. Barbara Cone.] Inſula Cone obſcura eſt ad oſtium Iſtri parum celebris ſcriptoribus, cuius ſitum pluribus uerbis deſcribit, ut eam ceu dignam lectoribus monſtret. Iſter diu Danubius eſt labens per immania magnarum gentiū in Germania. Deinde aliter appellatus ab accolis, Iſter fit: acceptisq́ aliquot amnibus ingens iam et eorũ, qui in noſtrum mare decedunt, ſolum Nilo minor, ſed totidem quot ille oſtijs, ſed tribus tenuibus reliquis nauigabilib. in Pontũ effluit. Glareanus hunc locũ diſcutiens, de Cone, nec id nomines apud ullũ ueterũ autorẽ reperio. Ad Danubij, ſiue Iſtri oſtia Ptolemæus Achillis inſulã Leucen dictã ponit. Plinius uerò duas inſulas alterã Sarmaticã, alterã Conopõ diabaſin. Porrò poëtæ ſenſus hoc loco nõ minus difficultatis habet, cuius nam caſus ſit, unũ caput, nominatiuine, an accuſandi: Nominandi quidẽ caſu cõuenit, quod Cone ſi quidem inſula eſt, nõ abluit, uel abluit (utrũq; enim exemplaribus legitur) Peucen. Verũ ſi ſic in nominatiuo legimus, illud, quod ait Sparſam profundo, lectorem turbat, quod quidã exponendũ putarunt: Sparſam profundo, id eſt, ſeparatũ à mari, quippe, quæ fluminis, non maris inſula eſt. Badius ... exponit, Peucen, unũ caput, in accuſandi caſu. Hæc Glareanus Micyllus licẽ teſtatur, locũ paulò obſcuriorẽ eſſe. Nam de Cone inquit, aliàs nihil, quod quidem ipſe uiderim, traditur. Sulpitius pro ea inſula accipere uidetur, quæ à Plinio Sarmatica dicitur, ad tertium Iſtri oſtium, quod Caloſtoma uocant: ſed repugnare uidetur, quod ſtatim ſequitur.

——Sparſamq́ profundo
Multifidi Peucen unum caput abluit Iſtri.

Peuce enim ad primum oſtiũ eiuſdem fluuij ſita eſt, ut idẽ Plin. autor eſt, lib. 4. cap. 12. Sarmatica tamen & illa, de qua hic poëta meminit, uideri poteſt, propterea, quod mox ſequitur, Sarmaticas ubi perdit aquas, ſiue ea Cone, ſiue alio nomine appellata ſuit. Hactenus Micyllus.

Multifidi.] Septem oſtijs Pontũ intrantis. Plinius ſex oſtijs eum in Pontũ euolui autumat, cuius de Iſtro uerba adſcribam. Ortus hic in Germania iugis mõtis Arnobæ, ex aduerſa Raurici Galliæ oppidi, multis ultra Alpes millibus ac per innumeras lapſus gẽtes, Danubij nomine immenſa aquarũ auctu, & unde primũ Illyricum alluit, Iſter appellatur. 60. amnibus receptis, medio fermè numero eorũ nauigabili, in Pontũ ſex uaſtis fluminib. euoluitur. Hæc Plin. Multifidi Peu.] Primum oſtium Peuces appellatur, mox ipſa, Peuce inſula, cuius hoc loco Poëta meminit. Secundũ oſtium, Naracuſtoma. Tertiũ Caloſtoma iuxta inſulã Sarmaticã. Quartũ Pſeudoſtoma & inſula Conopon. Quintum Borroſtoma. Sextũ Spireoſtoma. Singula ora tanta ſunt, ut prodatur 40. M. paſſ uinci in mare, dulceq́ intelligi hauſtũ. Mœſia.] Mœſia Pãnoniæ iungitur et ad Põtum uſq; cũ Danubio euagatur. In Mœſia ſunt Dardani, Celegni, Trimachi, Mœſi, Thraces, & Põto cõtermini Scythæ. Duplex Mœſia eſt, Superior, & Inferior. Superior, mox à cõfluente Danubij, & Saui: à meridie Macedonicis montibus: ab ortu amne Ciabro finitur. cuius ager, quia amne Daniſno rigatur eximiè fertilis eſt, Boſna hodie nominatur, ſiue Baſsina ut inferior Seruia. Inter huius ſuperioris oppida, celeberrimum eſt, Smderouna ſedes admodum nuper regũ Boſinæ: nũc Turcarũ, qui utrãq; Mœſiã ſub ſuum ius redegerunt. In Saui, & Danubij confluente Taurinum iacet, quod in ora Pannoniæ collocat Plinius, Bellogradũ dictũ uulgò, quod Solimannus Turcarum Imp. anno 21. ſupra 1500. expugnauit. Inferior Mœſia, monte Aemo in Auguſtum demittitur. Huius gentes ſunt Triballi: & ipſa amnibus rigatur partim in Iſtrum, partim in Euxinum defluentibus. Sed latiſſima eſt, quã Ponto pulſatur. Hodie tota hæc regio Bulgaria appellatur, & ipſa Turcicæ ditionis. Myſis.] Sed quia poëta Caici mentionem ſubijcit, Idalis, Pytanes de Myſia Aſiatica loquitur. Eſt autem Caicus fluuius clariſsimus in Myſia, antea Aſtræus dictus, ab Aſtræo Neptuni filio, & inter Pytanem, & Eleam in Eleaticum ſinum excurrit, præterlapſus Pergamum per campum ſœlicẽ, Caicũ denominatum. Myſia.] Proxima Ioniæ in Aſia Myſia eſt Aeolis dicta, ex qua ab Aeolis habitare cœpit. et quà Helleſpõtũ attingit, Troas fuit. Prima enim ciuitas eſt Elea, dein Pytane, haud procul inde Caicus fluuius eſt. Ab occaſu terminatur Helleſpõto, & mari Aegeo cõtra Leſbũ, à qua Leſbũ mare nomẽ habet, & cõtra Chiũ. Ab Auſtro Ionia clauditur: à Septentrione Phrygia, in qua Troia fuit. Quomodo aũt, teſte Strab. li. 12. Phrygũ, Bithynorũ, Myſorum, Dolonũ, Mygdonũ, et Troianorũ fines ita fuerunt circũſcripti, ut eos adamuſsim dijudicare neutiquã fuerit facilè. De Myſis tamen, & Phrygib. prouerbiũ iactatum fuit, & quidem uerſibus iambicis trimetris.

χωρὶς τὰ μυσῶν, καὶ φρυγῶν ὁρίσματα. "
ταῖς δὲ δ' ὁρίζειν χαλεπόν. id eſt, interprete Eraſmo. "
Sunt ſeparati Myſiorum termini "
Phrygumq́: ſed finire perquam eſt arduum. "

De rebus autem diſsidentibus, quod hi populi nõ ſatis ualidè ſuas ſedes tutati fuêre, ſed ſubinde aliunde aliò pulſi terminos incertos reddiderunt. Myſorum præda in eos, qui impunè à quibuslibet læduntur, ac diripiuntur.

Olim

A Olim Myſi finitimorum incurſibus inde uexabantur, quo tempore Telephus eorũ rex peregrè agebat. Myſorum ultimum nauigat locus prouerbialis de eo, qui fruſtra laborarit. Ab oraculo ſumpta prouerbij origine. Græci peſte laborantes oraculo moniti fuerũt ut ad ultimũ Myſorum nauigarent. Ambigentes quid ſibi uellet oraculum, tandē repererunt Aeolidē in ultimis Myſorum eſſe. Alij ad Telephum referũt, ui poſt interēptos auunculos cõſulenti Pythium, reſpõſum fuit, ut ad ultimos Myſorũ huic ſe reciperet, uentitq; in Teuthraniã, ultimã Myſorũ partē, ibiq; eius regionis principatum obtinuit: nam antiquitùs homicidæ cogebantur ſolum uertere. Alij ſcribunt eum nõ ob auunculorum cædē fugiſſe, ſed ut matrē quæreret, quam in Teuthrania inuenit. Myſorum poſtremus, in ſummi deſpectũ. Myſi adeò cõtēptui fuēre, ut in prouerbium abierint. Itaq; auxilia ex Aſia narraturus, orditur à Myſis. Strabo libro Geogra. 12. Aſiæ principium ab ora maritima uſq; ad Ionum ad iſtũ modum deſcribit. A' Cyzico & regionibus, quæ ad Aſopum ſitæ ſunt, ac Granicum uſq; ad Abydũ, maritima ora Propontidis eſt. Ab Abydo, uſq; ad Lectũ,
B ad Ilium, & Troadem ſpectant. Inter hæc Ida ſita eſt. A' Lecto uſq; ad Caicũ, & ea, quæ Cana dicũtur, Aſſus proxima eſt, & Adramyttium, olim Pedaſus, Atarne, Pitane, & Elaiticus ſinus, cui Lesbus inſula obiacet. Cætera loca à Cuma uſq; ad Hermũ & Phocæam, Aeolis eſt. Quæ deinceps ſequuntur, Ioniæ ſunt. Idalis tell.] Oppidum Troadis exponit ad Idã, diuerſum ab Idalo mõte Cypri, à quo Venus Idalia nũcupata fuit. Variarunt ut in alijs locis, ita & in Troade urbiũ nomina. Micyllus nõ recipit eã expoſitionē. Omnibonus, inquit, pro gentili accipit, et cum ſubſtãtiuo, tellus cõiungit, ut ſit, tellus Idalis, quæ ſub Ida iacet. Eſt enim Ida in cõfinio Troadis, & Myſiæ, ut & Plinius teſtatur lib. 5. cap. 30. Ego tametſi pro certa affirmare hoc loco nihil poſſum, Omniboni ſententiã magis probo. Nã quod Sulpitius addit, etiã Plinium Idalē uocaſſe oppidũ in Troade, id falſum uidetur. nã Plin. Idã ũ inter Cypri oppida recenſet. poterat aũt & Aeolis pro Idalis legi. Hæc Micyllus. Glareanus, & ipſe Aeolis pro Idalis legendum putat, uidelicet per quã regionē Caicus fluit. Et ſtatim. Sunt qui diſtinguunt poſt Caica: & in nomine, tellus,
C intelligũt Aeolis. Ac deinde Idalis inferũt, ac per ſe legũt. Atqui hi, neq; cuius regionis ſit Idalis, neq; cuius oppidi nomē, explicãt. imò (ut eor) explicare nõ poſſunt. Hactenus Glareanus. Glebis exil. Ariſbe.] A' ſterilitate loci deſcribit Ariſben. Extra ſinũ ſunt littora Rhœtea, & promontoriũ Rhœteũ, habitata tribus maximè oppidis. Rhœteo, Dardano, & Ariſbe. In diuerſa parte fuit Sigæũ promontoriũ. quorũ hoc Achillis tumulo, alterũ Aiacis ſepulchro nobilitatũ fuit. Cæterũ Ariſba inter Percoten, & Abydũ fuit, ab Ariſba Teucri filia, ut quibuſdam placet.

Quiq; colunt Pit.] De Pitane aliquo modo diximus, quod Caicus inter Eleã decurrat, & Pitanen. Hæc Archeſilam Græciæ dedit, clariſſimũ Academiæ antiſtitē, qui nihil docendo, diſputãdo'q; affirmabat. Iam uerò, quod ad Pitanen, ita ſita eſt. Intuitũ Aeolides à Phocæa: ſumitur digreſſis ab Ionia prima eius ciuitas, Elea: deinde Pitana: iuxtà flumen eſt, Caiſtrus, quò è Myſia lapſus inter Pitanã, & Eleã intrat. Celenæ.] Has Plinius inter celeberrimas Phrygiæ urbes connumerat. Oppida celeberrima, inquit, præter iam dicta, Ancyra, Andria, Celenæ, Coloſſæ, &c. Quondã oppidũ fuit iuxta Mæandri ortum, à quo haud procul Pelta eſt. In Mæandrũ influit Marſyas amnis, delapſus ex Hidriade regione. Lycus fluuius item interfluit, ex proximo monte ortus, tamdiu Marſyas dictus, quoad oppido Xanthorũ infuſus, & inde euolutus, maioribusq; aquis auctus, Lycus nominari incipit. Marſyas hic cum Phœbo tibiæ cantu certaſſe dicitur, quo certamine uictus, excoriatus exēpla fuit. Herodotus author eſt, Marſyæ pelliem Celenis in utris ſpecie ſuſpenſam: qua tempeſtate fuiſſe, quæ ab Apolline et detracta diceretur. Hæ ſunt Celenæ illæ, ubi Xerxes cum omni exercitu a Pythio quodã Atyis filio ſumma liberalitate exceptus fuit. Rex hominis liberalitatē miratus ſuſcitabatur, ecquis hic Pythius eſſet. Vbi Celenaũ eſſe, & ſecundũ ſe omniũ ditiſſimũ cognouit, pro magno negotio habuit, hominē appellare. Erat is à Darij expeditione in Scythiã multis mortalibus uatus. Dederatq; ei dono auream platanam, & uitem auream. Xerxes hominem ad ſe accerſitum interrogauit, quantum pecuniarum poſſideret. Haud, inquit, te celabo, regum omnium, qui uiuunt, maximè. Vbi accepi te ad mare uenturum, cũm uellem tibi pecuniam ad bellum dare, omnis argenti, & auri ſubducta ratione, comperi argenti mihi eſſe, bis mille talenta. auri uero quadragies centũ millia nummum Daricorum, ſeptem millibus minus. quæ omnia ad belli huius uſum dono tibi do: nam mihi uictus ex mancipijs, & agricolis abunde ſuppetit. Cui hilari uultu Xerxes, Ego, inquit, Lyde hoſpes, ex quo Perſidem egreſſus ſum, neminem adhuc nactus ſum, qui in meum exercitum ea hoſpitalitate ſit uſus, & tantum auri dono ultro obtulerit. cur ego mercena te meum facio hoſpitem. Et ne ad iſta quadragies centena quid deſit, VII. M aureorũ nummũm tibi de mea numerari iubeo. Tu hæc, & ea, quæ ad hunc uſque diem poſſedisti, liberè habeto, talemq; te ſemper gere, neq; unquam te tuæ liberalitatis in regem pœnitebit. Theophraſtus (ut ad Celenas redeamus) tradit Marſyæ fontem ad Celenarũ oppidũ ſaxa egerere. Vnde porrò huic amni nomen datum fuerit, tradit author libelli περὶ ποταμῶν, qui Plutarchi titulo inſcribitur, cùm antea Mida à Phrygum rege diceretur. Hic Marſyas, inquit, denominatus eſt, hac de cauſſa. Marſyas ab Apolline in certamine cantus tibiæ ſuperatus, detracta pelle, è defluente ſanguine Satyri nati ſunt, & Marſyas fluuius illi cognominis, ut refert Alexander Cornelius lib. 3. Phrygicarum rerum.

Tua munera.] Auerſio ad Palladem. Apuleius lib. 1. Floridorum ſcribit, Marſyam Hiagnidis cuiuſdam filium fuiſſe illius, qui illis ſæculis rudibus adhuc Muſices uocis cantus inſtituerit. Nam ante eum nihil aliud calebant, quàm ſtridenti Miſerum ſtipula diſperdere carmen, ut ait poëta. Primus duas tibias uno ſpiritu animauit: primus læuis, ac dextris foraminibus, acuta ſono, & graui bombo muſicũ concentum miſcuit. Itaq; Marſyas artem à patre doctus, cum Apolline in certamen deſcendere auſus fuit: à quo ſuperatus, uelut urſus biper corio exſectio, nudis, & laceris uiſceribus relictus fuit. Iuuenalis Satyra nona.

Scire uelim, quare toties mihi Næuole triſtis 12
Occurras fronte obducta, ceu Marſya uictus. 14

Pallas] Hæc prima dicitur ex oſſe Ceruino tibias feciſſe, & cùm ad epulum Deorum ueniſſet, & à Venere, & Iunone irrideretur, quod cæſia eſſet, & buccas inflaret, digreſſa inde in Idam, montem ſyluoſum, uel ad Tritonem paludem, ubi cùm buc inaudo deformitatem oris in flumine uidiſſet, tibias abiecit, indeq; diras precata fuit ei, quicunque illas primus repeiſſet. Eas

poſtea inuenit Marſyas, acciditq́ ei illa calamitas, quã ex prouocatione Muſis iudicibus uel ut alij Mida arbitra, ſibi acceſſiuit. Hyginus ait, eũ Scythæ, arbori alligatum ab Apolline traditũ fuiſſe, qui eũ mẽbratim diſſecuerit, & reliquũ corpus Olympo diſcipulo ſepeliẽdum reddiderit, & è ſanguine flumẽ Marſyam dictum. Indiſcriminatim ſcribunt Marſiã, & Marſyã. Græci tamen μαρσύαν malunt. Fulgẽtius lib 3. Mythologicωρ, exponit fabulam de Apolline, Mida, & Marſya. Extat carmen haud quaquã inelegans de Marſya apud authorem uariæ hiſtoriæ Chiliade prima. Mæandron adit.] hac deſcriptione locorũ à uicinis, iiſq́ celebrioribus fluminibus diligẽter mõſtrat regiones unde auxilia miſſa ſint. Proximũ Hierapoli Themiſonium eſt, celebre oppidũ: inde Apamea urbe Mæãdri ripis impoſita, prius Celenæ dicta, tum Chriſti profeſſione, tum cõuentu Aſianorũ nobilis. E' Celenis mõtibus Mæander oritur. Addemus aliqua de Celenis, propter Mæandrũ, quẽ ex earũ mõtibus, uel arce oriri tradũt Liu. lib. 8. belli Macedonici, Celenæ inquit, quondã caput Phrygiæ fuit. Migratũ inde haud procul ueteribus Celenis, nouæq́ urbi Apameæ nomẽ inditũ à ſorore Seleuci regis: & Marſyas amnis, haud procul à Mæãdri fontibus oriẽs, in Mæandrũ cadit. Famaq́ ita tenet, haud procul Marſyã cum Apolline tibiarum cãtum certaſſe. Mæãder ex ſumma arce Celenarum ortus, media urbe decurrẽs, per Caras primum, deinde Ionas in ſinum maris egreditur, quod inter Prienen, & Miletũ eſt, huc uſq́ Liu. Curtius lib. 3 nõ Mæandrũ, ſed Marſyã interfluere Apameã, ſiue Celenas, dicit, appellãs eundẽ & Lycum. Plin. rurſum author eſt, tribus amnib. in Mæãdrum effluẽtibus, Apameã circumfundi, Marſya, Obrima, & Orga. Mæandron.] Initia dictus fuit, Anabænon. Solus enim omniũ fluuiorũ proprijs fontibus ortus in ſe ipſe recurrit. Errantem Mæand.] Huius amnis eiuſmodi erat curſus, ut obliquo & flexuoſo meatu, & errore, ut quondã Labyrinthus in ſeſe recurreret. Hinc omnia obliqua, & inextricabilia, et flexuoſa Mæandros appellare ſolemus Strabo. [Greek illegible] ſiue quod à Mæandro picturæ genere tortuoſæ nomen indeptus fuerit. Vtitur prudentius metaphoricè in hymno —O' tortuoſe ſerpens,

Qui mille per Mæandros
„ Fraudeſq́ flexuoſas
„ Agitas quieta corda.
„ Et pro picturæ genere apud Vergilium in 5 Aeneidos.
Victori chlamydem auratam, quam plurima circum
„ Purpura Mæandro dupli. i Melibœa cucurrit.
„ Sunt, qui huic fluuio nomẽ id inditũ credũt à Mæandro duce Carum in furorẽ uerſo, cũ ſe in eum demerſiſſet: ſiue quod ob ſtultiã uotũ immolaſſet filiã Dijs: ſiue quod matri Deum Peſsinuntiæ conſecrata dona militibus diuiſiſſet.

Adit.] Miſcetur Mæandro, & Marſyas amnis, ait Liu. haud procul à Mæãdri fontibus oriẽs, in Mæandrũ cadit.

Tellus.] Lydia. Pactolon.] Lydiæ fluuiũ, quæ mediterranea eſt, & Phrygiæ ab exortu ſolis uicina: ad Septentrionẽ Myſiæ: ad Meridiẽ, Cariã cõtra Rhodum amplectens: ab occaſu Ioniam attingit. Hæc lõgè cultiſſima totius Aſiæ portio eſt, Crœſi regis omniũ, qui fuerũt opulentiſſimi regno celebrata Herodoto. Cice. in oratione pro Pompeio, hãc maximè Aſiæ partem indicare uidetur, cùm ait, Aſia tã opima eſt, & fertilis, ut & ubertate agrorũ, & uarietate fructuũ, & magnitudine paſtionũ, & multitudine earũ rerũ, quæ exportantur, facilè omnibus terris antecellat. Inde luxus ille Aſiaticus memoratus ſcriptoribus, quæ Romani euerſi fuerũt, ubi ea urbem inuaſit. Inter urbes celebrantur præcipuè Sardeis, in latere mõtis Tmoli, qui antè Timolus appellabatur, ædibus confuſus, ex quo Pactolus profluit, qui & Chryſorrhoa, quod aurũ et auri ramenta eiciat. Sardeis antè Hydæ dictæ fuerunt. Inter flumina, quæ aurum uehunt, recenſentur toto orbe clariſſima. Tagus in Hiſpania, Padus in Italia, Hebrus in Thracia, Pactolus in Lydia, Ganges in India. Pactolũ Strabo ait, ſua tempeſtate aurũ uehere deſijſſe, antea tot ſeculis uel hoc uno nomine celebratum. Auriferis inet.] Ergo Tmolus, unde exit, aurifodinas habet. Non uilior Hermas.] Quã Hermus fluuius rigat, & fœcundat agros, ibi non uilior eſt Hermus Pactolo. Caiſtrus, & Hermus Ionum amnes ſunt quidẽ, ſe qui oriũtur in Lydia, eur eã rigant etiã, ac fœcundãt, haud ſecus, ac Pactolus. A' Smyrna Hermus campos facit, & in nomen ſuũ cooptat. Pactolus & Hyllus in Hermũ deuoluũtur, oriunturq́ propè Sardeis ex monte Tmolo. Hyllus ætate Strabonis Phrygius dictus fuit. Culta.] agros, qui coluntur. Iliaci tonos.] Et Troiani miſerunt Pompeio auxilia cõtra Cæſarẽ, licet ex ſanguine Troiano eſſet. Troia in Phrygia eſt. Duplicem Phrygiã faciũt Geographi: maiorẽ inter Galatiam, & Lydiã, longo flexu incedentẽ, donec ad Pamphilios Lycios, & Caras pertingat. Huius præcipua urbes ſunt, Ancyra, Synnada, Apamea, Hierapolis, Cybira, Minorem, Troadi ſuperiacẽtẽ, & ad Galatas uſq́ ingredientẽ, Troas urbis nomẽ eſt, & regiũculæ, cui Phrygia inſeruitur. In Troade Tros regnauit, ex quo Ilus, Aſſaracus, & Ganymedes geniti, quorũ natu maximus, cãpeſtria Troadis ſortitus, Iliũ cõdidit. Huius filius fuit Laomedõ, unde Priamus. Itaq́ Ilieſes ſuas copias miſere, quas ſuis fatis in caſtra breui peritura ſe recepiſſe dicit, quod Cæſar generis ſui originẽ ad Iulũ referret. Teſtatur id Maro lib. 1. Aen. C

Naſcetur pulchra Troianus origine Cæſar „
Imperium Oceano, famam qui terminet aſtris „
Iulius à Magno demiſſum nomen Iulo. „

Fabula Troiæ.] Verè fabula, quod omnia ea, quæ Homerus, & eũ ſecutus Vergilius, & nonnulli alij de Troia ſcripſerunt, fabulis propiora ſunt, quàm hiſtoriæ rerũ geſtarum: niſi quod ea, quæ à Darete, & Dicty prodita fuerunt, ſpeciẽ ueræ hiſtoriæ præ ſe ferũt. Eſt igitur hic ſenſus. Gloria rerũ quondã ad Troiam geſtarũ non cõtinuit Ilienſes domi, quod Romani à ſe oriundi eſſent, & in primis Cæſar Iulius, quo minus in caſtra Pompeij & ipſi auxilia, ſed malis auſpicijs, etiam tum mitterent. Iactans.] iactitans ſe ab Iulo magno oriundum.

Accedunt Syriæ p.] In Syriã cõcedit, eiuſq́ aliquot populos re als. quæ celebres commemorat Syriæ breuis hæc, et compẽdioſa deſcriptio

Accedunt Syriæ populi, deſertus Orontes,
Et fœlix (ſic fama) Ninos, uentoſa Damaſcus:
Gazaq́ & arbuſto palmarum diues Idume.
Et Tyros inſtabilis, pretioſaq́ murice Sidon,
Has ad bella rates non flexo limite Ponti
Certior haud ullis duxit Cynoſura carinis,

eſt. Ab Aegypto, & Arabia, quæ in Syrbonin Lacũ uergit, qui circa Gazã in Syriacũ mare exit, Syriæ initium eſt. A meridie, Arabia Petræa: ab Orta

Phœnices primi (ſi famæ creditur) auſi
Manſuram rudibus uocem ſignare figuris:
Nondum a flumineos Memphis cōtexere biblos
Nouerat: & ſaxis tantum uolucresq́ue, feræq́ue,
Sculptaq́ue ſeruabant magicas animalia linguas.

A Ortu Brumali, deſerta. & Palmyrenis ſolitudinibus diſterminatur. Septentrionale latus. Euphrates claudit: et citra eū, Amani montis iuga, Ciliciam diſterminātia in Iſſicū uſq; ſinū, quo Syria e regione Cypri finitur, & mare intrat. Occiduum latus Phœnicum mare alluit. Itaq; Syriæ partes recenſentur hæ. Paleſtina quæ Arabiam contingit: Iudæa Cœleſyria, Phœnice, Damaſcene, Decapolitana, Antiochena, & quæ intus ad meridiem recedit, Babilonia, quæ & Meſopotamia inter Tigrim, & Euphratem: & ad Euphratem, Comagena. Fuit olim Syria terrarū maxima, cui Syrus Apollinis filius nomē dediſſe creditur. Hac ad iſtū modū paucis delibata, excutiamus ſingulatim ea loca, quorū hic poeta in Syria mentionem facit. Accedunt Syrii popu] In uniuerſum proponit è Syria etiā copias auxiliares ad Pompeium ueniſſe. Diuidit inde Syriam in partes, adauſcetq; per occaſionem locorum iucunda, & utilia ſcitu pariter de inuentione literarum.
B Orontes.] Fluuius ex Antiochia ueniens oritur in Cœle, inter Libanum, & Antilibanum. Ipſam urbem mediam diuidit, iunctam ampliſſimo ponte: atq; in utraq; ripa urbes, ceu duæ geminis mœnibus ſunt diuiſæ, quas ſtatim ingenti ambitu muros cingit. Cōdita exiſtimatur à primo Syriorum rege Seleuco, ampliata ab Antiocho, à quo nomen retinuerit. Itaq; Antiochenι ſubmiſerunt manus auxiliares ad bellū.
Fœlix Ninos] Ninum libri bibliaci Niniuen uocant, tum autem & Ioſephus. Ninus Aſſyriorum rex bello aduerſus Zoroaſtrem Bactrianorū regem defunctus, & eo in aliud tempus dilato, ingentem urbem, & quāta ad eum diem nulla fuiſſet, condidit omnibus Aſiæ populis ad id opus accerſitis. Metatus fuit Aream CCCC. & amplius ſtadiorū, in campis Aturiæ quæ Syriæ pars eſt, inter quā, & Arbelos medius decurrit Lycus amnis. Et opus ad exitum perductum fuit celerius, quàm credere eſt. Ipſe muri ambitus mille, & quingentas turres in orbem complexus fuit. Mœnia centenos pedes alta, tantæ latitudine, ut faſtigia eorum ternis plauſtris eſſent peruia. Huc ex Aſſy-
C riorum primoribus noua deducta fuit colonia: cætera multitudo propè innumerabilis fuit, uberrimi agri partitione propoſita eò ſua ſponte cōfluxit. Primus hic Ninus fuit, qui in Aſſyria, imò in Aſia imperauit nec à diluuio aliud regnum uetuſtius, aut celebrius ſcriptoribus, quàm Aſſyriorum celebratur. Sub Nino natus fuit Abraham teſte Euſebio. Propter agrorum ubertatem, & omnium rerum luxum, hic fœlix uocatur à poëta. Hanc Arbaces Medorum rex poſt uictoriam de Aſſyriis partam, Sardanapalo extincto diruit funditus data ciuibus incolumitate. Quicquid ex omni præda reliquum erat in Herbatanam Mediæ contulit. Stetit Ninus urbs ab eo anno, quo à Nino condita fuit, ad Sardanapali ultimi regum Aſſyriorum interitum, annos M. CCCC. Ventoſa Damaſc.] Quà Syria contingit Arabiam, Paleſtina uocatur. & Iudæa & Cœle ſiue Cœleſyria, & Phœnice. Quà uerò recedit, Damaſcena: magis meridiana, Babylonia. Cæterùm Damaſcus proximè Galilæam, & Libanū montem, unde Iordanis naſcitur ſita eſt, urbs præter uetuſtatē, etiam D. Pauli conuerſione celebrata. Hic lapis naſcitur Alabaſtrites, qui ad uaſa unguentaria excauatur, quod optimè, & incorruptè in eo unguenta ſeruentur. Idem Lapis circa Thebas Aegyptias naſcitur. Damaſcenus ager, & alia circumiecta loca primos hominū cultus, uel hoc argumento ſortita creduntur, quod is terrarum tractus, non ſolum non eſſet iis uitiis, quibus Scythia, & Aegyptus, obnoxius, ſed etiam climate temperatior: Aegypto ob uim aquarum antiquior cultus contingere non potuit: neque Scythiæ, quod ea mundi plaga perpetuis rigoribus damnata ſit. Rigatur ager Damaſcenus fluuio Chryſorrhoa, qui è Libano decurrit. Ventoſā uidetur uocare Damaſcū, quod ſita in patentibus campis undiq; uentis ſit expoſita. Gazaq.] Gazam extimum Iudææ limitē ad meridiem procurrit. Gaza Iudææ urbs uetuſtiſſima eſt Pomponio teſte, & quæ ad tribum Iudæ pertineat. Gaza Perſis ærarium ſignat, atq; hinc nomen ſortita eſt, quod Cambyſes Aegyptiis bellum facturus, huc opes belli, & pecuniam contuliſſet. Iudæa quondam expugnata etiam celebris urbs fuit: ſabuloſo agro, nec admodum fertili. Portum habet celebrem ab urbe ſtadiis 20. Gazam Conſtantinus Imperator Conſtantiam de ſuo nomine aliquando uocari uoluit. Iulianus iterum Gazam, ſed maritimam appellauit. Hāc Alexander Magnus duobus uulneribus acceptis ui expugnauit & quidem cum ingenti Arabum Perſarumq́; qui in eo præſidio erāt ſtrage. Idume] Hāc à copia palmarū deſcribit. Idumæa extrema Iudææ regio eſt proxima Caſio monti, meridiē uerſus, quà Arabiæ Petreæ altiſſima iuga attollūtur. Nabathæi origine, quos per ſeditionē egreſſos, & Iudæis cōiunctos iiſdem legibus communicaſſe Strabo prodidit. Tertius regū liber tamē tradit, eos in Arabia fuiſſe, & ad mare rubrū ſubmotos. Ab Hebræis paſſim tamē Edom dicūtur, quæ uoce modicè deflexa à Græcis Idumæi dicūtur. Etenim poſt interitū Iſaachi, Iſrael, & Eſau, ita tabernacula partiti fuerūt, ut Iſrahel Hebronē, Eſau Seirum obtineret, quæ Edome dicta fuit. Additur ratio nominis. Eſau adhuc puerū inter æquales Edō uocatum, quod eius gētis lingua ruffum ſonat, unde & loco, quem poſtea tenuit, nomē ſit inditum אָדַם rubeſcere. אָדֹם rubeus, ruffus, & rubicundus. Et in hac quidē ſententia D. Auguſtinus eſt, de Ciuitate Dei lib. 16. Ea regio, quæ parte maritima eſt, & Iudææ cōtermina eſt, ſupra modum fertilis eſt bonitate agri. Quà uerò ad meridiē, Arabiam ſpectat, & montibus Seir cingitur: & aſpera eſt, & Petricoſa. Palmarum diues.] Abūdat palmis Idumæa, quamobrē etiā Maro epithetice palmā Idumæā nominat. Vrbes cōpluſculæ recēſentur, ſed inter eas tamē, quas antea Phœnices, & Palæſtinēſes tenuiſſent. Mareſal, Rinocorura maritima: & remotior aliquanto à litore, Raphia, Ad mare Gaza, & uicina Anthedon: mox Agrippas Aſcalon, Agonus. Et Tyros inſtab.] Iudæa, & Idumæa rectius reflectit in Phœniciā, & eius oram maritimā. Phœnicum gēs olim literarū inuentione in magna gloria fuit: et inter eos, Sidonii ſideralis ſcientiæ, & Arithmeticæ inuentores tradūtur, qui q; certā nauigādi rationē omniū primi obſeruatione, Cynoſuræ inuenerūt. Horū inuentum etiā eſt uitriaria cōflatio. Hic illa Tyrus eſt ſeptingētos paſſus à litore olim remota, planeq́; inſula antequā ab Alexandro Magno aggere magnis difficultatibus immiſſo cōtinenti annecteretur. Ioſephus CCXL. annis ante templum Hieroſolymitanum, conditam author eſt, ut eius uetuſtatem eſti-

a al flumine ac ut in ueteris codicib. duobus.

tem æſtimemus etiam, Tyri mentio in Ioſue fit. Huius rex Iromus, cedros, & abietes in Libano cæſas in ædificationem templi dono Salomoni miſit honorarias. In primis purpuræ, & conchylij inuentione inter omnes mortales celebrata & ob id à Romanis, & alijs regibus ſuis quibusq; temporibus Tyri libertate donati fuêre. Quin & uetus rei maritimæ ſtudium multæ nobiles arguunt coloniæ, in diuerſas orbis partes deductæ: ut Carthago in Libya, Leptis, Vtica & extra terrarum confinia, inter Hiſpaniam, & Mauritaniam, Gades. Tyrij poſt multos annos diu Perſicis armis uexati fuerunt, ſed ſuam ſemper libertatem tenuere. Et quamuis opibus per magna bella exhauſti fuerunt, pacatè tamen ſitum otium fouerunt. Cur inter finitimos clara & inſignis habita fuit: ſed conſpiratione ſeruorum ciuitas aliquando oppreſſa, ad ſummam calamitatem excidit, cæſis ad unum omnibus liberæ fortunæ hominibus. Huius iniuriæ ſeruorum ultor, Alexander Magnus omnes eos, qui bello ſuperfuerant, crucibus affixit, Stratonis tantum progenie ſeruata.

Sidon] In littore Phœnices trans Libanum Sidon ſita eſt, quondam nobiliſſima metropolis C C. ſtadijs à Tyro remota. Hic dixi uitriariam conflationem caſu magis, quàm conſilio inuentam. Eò arenæ Beli amnis tranſuecta in terſiſſimum uitrum conflatum fuit. Tyri Phœnicibus oriundi antiquis ſedibus terrarum motu concuſſis è patria profecti primum Aſſyrium ſtagnum, deinde littus maris proximum tenuerunt. Phœnicum lingua Sidon, piſcem ſignat. Inde poſt multos annos Sidone ab Aſcalonitarum rege expugnata, nauibus Tyrum profecti nouam ibi urbem condiderunt, ijs ferè temporibus, quibus capta fuit, haud procul à Lyci amnis oſtijs, Berytus eſt poſt Sidonem, & ipſa maritimum oppidum, quam hodie Barutum nominant, emporium celebre: mox Biblus, & ipſa clara, & Tripolis, à trium urbium obtentu, Tyriorum, Aradiorum, & Sidoniorum.

Inſtabilis,] ſiue quod olim inſula fuiſſet, priuſquam ab Alexandro continenti immiſſo aggere, annexa eſſet: ſiue quod terræ motibus ſæpe quaſſata fuerit: ſiue quod ſeruorum coniuratione Tyriorum res uario habitu, caſibusque uarijs afflictæ eſſent.

Murice.] Clara Sidon inuentione purpuræ. Eſt autem murex oſtrei ſpecies, ut concha purpura. habent liquorem ac ſuccum quibus neſtes purpureæ inde dictæ tinguntur. Purpuræ uiuunt annis ſeptenis ut plurimum. Latent, ut murices, circa Canis ortum tricenis diebus. Vt purpura, ita & murices uerno tempore congregantur, ac mutuo attritu lentorem cuiuſdam ceræ ſaliuant. Sed purpuræ florem illum tingendis ueſtibus expetitum in medijs faucibus habent: minimo liquoris eſt in candida uena, unde pretioſus ille bibitur. Viuas Tyrij capiunt, quia cum uita ſuccum euomunt. Maioribus purpuris detracta concha auferunt, minores cum tarpetis frangunt, atque ita rorem eum excipiunt.

Has ad bella.] Sidonij, ac Tyrij ad bellum Ciuile miſerunt copias auxiliares nauigio. Naues has Cynoſura non errabundo curſu, ſed recto in Macedoniam, certius ullis nauibus duxit. Demonſtrat ad utram urſam nauigent Phœnices, ad Cynoſuram uidelicet, ut Græci ad Helicen nauigationis curſum dirigũt. Teſte Arato. Et Germanicus Cæſar Arati locũ ad hunc modũ uertit.

" Certior eſt Cynoſura tamen ſulcantibus æquor.
" Quippe breuis totam fido ſe cardine uertit,
" Sidoniamq; ratem nunquam ſpectata feſellit. A

Eſt autem Cynoſura Arctos minor, traditq; eam Aglaoſthenes unam fuiſſe è nutricibus Iouis ex nymphis Idæis, ut & Helicen, quas Iuppiter in cælo collocauit, & Arctos dici uoluit à Græcis, à Latinis Septentriones. Phœnices.] Laus Phœnicum obiter attexitur: ab inuentione elementorum Agenor & Phœnix ex Thebis Aegyptiacis profecti, in ora maritima Syriæ conſederunt, ubi circa Tyrum, & Sidonem poſtea ſunt rerum potiti: & ipſa terra nomen à Phœnice accepit. Cadmus è Phœnicia à patre Agenore ablegatus fuit, ad Europam quærendam, uenitq; in Bœotiam, ubi Thebas condidit, quam urbem ita de nomine patriæ ſuæ appellare uiſum fuit, quæ eſt in Aegypto, ut illa Thebæ Aegyptiacæ, hæ Thebæ Bœotiæ dicerentur. Cadmus poſt aliquot annos è Bœotia profligatus in Atticam ſeceſſit, ibiq; poſitis ſedibus Athenienſibus ſe admiſcuit. Porrò Phœnices, qui cum Cadmo in Græciam uenerant, Gephyræi dicti fuere. Cadmus, & alij cum multas alias egregias artes, tum præcipuè literarum figuras, quarum nullus uſus ad id temporis uſque in Græcia extiterat, in eas terras inuexerunt. Et primi omnium Iones uicini accolæ eorum locorum illa tempeſtate mutuo commertio à Phœnicibus eas didicerunt. Apud Thebas Bœotias fuerunt in Apollinis Iſmenij templo tripodes, quibus eiuſmodi literæ inſculptæ uiſebãtur, ijs propè omnes ſimiles, quibus Iones uſi fuerunt. At Diodorus multo uetuſtiorem originem literarum refert. Aethiopes primos literas inueniſſe refert, quas Aegyptij eorum coloni ab ipſis accepere, eaſq; mox ab ijs, qui in Syriæ ora conſederunt in ritima, in Europã delatas: à Cadmo in Græciam: è Græcia ab Euandro in Italiam. Manſuram uocem.] Vocabula, & dictiones rerum perpetuo manſuras ſcribere figuris elementorum, quorum inuentores primi ipſi extiterant. Nondum fluminea biblos.] Nondũ Aegyptij norant papyrum, & chartas contexere, & in ijs literarum notas pingere Herodotus etiam tradit, Phœnices pelles, biblos appellare, quod inopia biblorũ pellibus caprinis uterentur. Aegyptij papyri, quam hic flumineam biblũ uocat, primi inuentores fuêre βίβλος, papyrus iuncus, codex, liber, bombyx, biblus βύβλος per υ. urbis nomen eſt. Nilus biblum gignit ſiue papyrum, unde paginæ candidæ fiebant: Hinc flumineas, quaſi Niloticas biblos dixit, C ex iuncorum tenuiſſimis fibris, ſtragula uela, & ueſtes cõtexebantur, & ante chartarum uſum, in palmarum folijs ſcribere ſolebant. Inde in quarundam arborum libris. Poſtea plumbeis uoluminibus publica monumenta: inde linteis priuata, aut etiam ceris utebantur. Nilus à ueteribus Latinis, qui Græcis dictionibus nondum aſſueuerãt, Melo dicebatur, ut teſtatur Feſtus Pompeius. & Seruius lib Aeneid primo. Nilum Melonem, inquit, uocabant, & Atlantem Telamonem. Conſimili ratione pro atramento in literarum formas lito, ſepiam uſurpauit Perſius Nigra quod infuſa uaneſcit ſepia lympha. Sepia enim piſcis atrum liquorem fundit. Quin & calami probatiores, Cnidij dicuntur, ut ſuprà oſtendimus in epigrammate Auſoniano ænigmatico. ——cùm tibi

" Cadmi nigellas filias,
" Melonis albam paginam,
" Notaſq; furuæ ſepiæ
" Cnidiosq; nodos prodidit,

Saxis tantum.] Diodorus libro 4. Bibliothecæ de ſignificatione figurarum, uolucrum, ac ferarum, quibus

literarum

A literarum uice in ſaxis ſculpendis utebantur Aegyptij. Accipiter, inquit, rem denotat citò peractam, quod auium animum ſit uelociſsima. Transfertur & ad res domeſticas, quæ uelociter fiant. Crocodilus, malum ſignabat. Oculus, iuſtitiæ ſeruator eſt, & totius corporis cuſtos. Ex corporis reliquis partibus, dextra manus paſsis digitis, libertatem uotat. Siniſtra contractis in pugnum digitis, tenacitatem, & auaritiam. Conſimili ratione reliquarum partium corporis figuræ certam habebant interpretationem. Apuleius lib. XI de Aureo Aſino. De opertis, inquit, adyti profert quoſdam libros literis ignorabilibus prænotatos, partim figuris huiuſmodi animalium concepti ſermonis compendioſa uerba ſuggerentes, partim nodoſis, & in modum rotæ tortuoſis capreolatimq; condenſis apicibus à curioſitate profanorum munita. Hæc Apuleius. Sed & Tacitus lib. XI. hiſtoriarum, ubi de inuentoribus literarum diſſerit, Primi, inquit, per figuras animalium Aegyptij ſenſus mentis effinxerunt, & antiquiſsima monumenta memoriæ humanæ impreſſa ſaxis cernuntur, ac literarum ſemet inuentores perhibent: inde Phœnicas,
B qui mari præpollebant, intuliſſe Græciæ memorant, gloriamq; adeptos tanquam repererint, quæ ab Aegyptijs acceperant. In hæc quidem uerba Cornelius Tacitus. Ad iſtum modum animantium figuris Aegyptij res denotabant. Significaturi uim à iuſtitia reuſtringi, ciconiam ſceptro imponebant: ſubijciebant Hippocentaurum. quod animal ſit Hippocentaurus iniuſtum. Huius generis ſunt ſymbola illa, quæ poſteris temporibus quiſq; ſibi finxit, ut Anchora medium, ſiue remouens delphin complexus, σπεῦδε βραδέως, matura lentè: quo delectati fuerunt, Auguſtus, Veſpaſianus, & Aldus Manutius. Baculus erectus, cuius apici ſummo columba inſideat, cui duo ſerpentes ita ab imo ſurſum uerſus implicentur, ut geminis capitibus, & ijs quidem aduerſis in ſummo emirent: quo monemur publicam utilitatem ſpectare, ut à columbina ſimplicitate non recedamus, & cum ea ſerpentum prudentiam coniungamus. Huiuſmodi multa collegit Alciatus. Literas id genus Hieroglyphicas nuncupabant, quod ijs in rebus ſacris myſteria ſignarentur. Extiterunt olim authores, qui Hieroglyphica ſcripſerunt: inter quos citatur Chæremon. Adhæc, apud Aegyptios erant, qui Hierogrammates uocabantur, qui de rebus futuris uaticinia edebant. Atq; ex hoc genere unus extitit, qui regi Pharaoni, de Mosi mox naſcituri dignitate, ac præſtantia, prodigioſa uaticinatus fuit. Ioſephus ſcriptum reliquit, Aegyptios non eſſe indigenas, ſed ex Arabia egreſſos. Sunt rurſum, qui eos Aethiopum colonos eſſe tradant.

Memphis.] Aegyptus: à parte totum. Vltra Nilum uerſus meridiem, Memphis iacet, regia quondam Aegyptiorum regum: à qua, ſtadiorum aliquot interuallo prodigioſæ altitudinis pyramides, inter orbis mira. ubi quædam habitæ cernebantur: quas turres Plinius lib 36 nihil aliud fuiſſe credit, quam ſtultam oſtentationem pecuniæ regum. Quidã tradunt Mẽphim à Cambyſis ſorore: alij ab uxore nũcupatã uel ſed falsò. nam ab Ogdoo regẽ conditam multorũ teſtimonio conſtat à cuius filia nomen factũ fuit. Ogdous antea Vohereus dictus fuit, teſte Diodoro Siculo. Cairus hodie dicitur, ut Peluſiũ in oſtio Peluſiaco, Damiata. Magicas linguas.] Philoſophorum, ſiue ſacerdotum & hierogrammatum, hieroglyphicas uoces & dicta. Bipartitus Aegyptijs literarũ uſus fuit: profanus, & ſacer. ipſa regiu Moſis ætate, Aeria dicta fuit.

Deſeritur Taurique nemus, Perſeaq; Tarſos
Coryciumq; patens, exeſis rupibus antrum.
Mallos & extremæ reſonant naualibus Agæ,
Idq; Cylix tuſta, *a* non iam pirata carina
Mouit & Eoos bellorum fama receſſus,
Quà colitur Ganges, *b* qui toto ſolus in orbe
Oſtia naſcenti contraria ſoluere Phœbo
Audet, & aduerſum fluctus impellit in Eurum.

Deſertus.] Reflectit in Ciliciam, & Armeniã, ac Taurimontis aliquot accolas recenſet, antequàm in Indiam tranſit. Oritur Taurus ad eoa litora et Chelidonio pro-
C montorio finitur: mõs altiſsimis iugis in cœlum excurrens, innumerarum gentium arbiter eſt. Vbi primum ab Indico mari ſe attollit, dextro latere in Septentrionem ubit: ſiniſtro in meridiem expatiatur. Mox ad Occaſum ſe exporrigit, ac diſtrahit Aſiam mediam. Et quà ad Septentrionem reſilit, immenſum iter quærit, cui quaſi de induſtria rerum natura ſubinde æquora obijcit. hinc Phœnicium, inde Ponticum: illinc Caſpium & Hircanum, & contra Mæoticum lacum torquetur. At licet inter hæc clauſtra colliſatur, uictor tamen flexuoſus euadit uſq; ad Riphæorum iuga, multis, ac diuerſis nominibus, quacunq; incedit, ut nouus ſemper, ita & inſignis. Primum Imaus: mox Edigus, Paropamiſſus, Circius Chambades, Pharphariades, Choatras, Oreges, Orates: Niphates, Taurus, Perſeaq; Tarſ. Tarſus Ciliciæ metropolis eſt ſub Tauro, unde Cydnus delapſus eam perfluit, non magnus quidem, ſed liquore memorabilis. Huius aqua tam dulcis eſt, ut Perſarum reges, quàm diu intra ripas Perſidis fluit, ſibi ſolis ex ea aquæ potum uendicarunt. Et cùm eundum peregrè eſt, inde aquam ſecum ferunt. Syri ſua lingua Cydnum, candidum uocant, unde amni nomen inditum eſt. Leui adhæc tractu è fontibus lapſus, puro ſolo excipitur, ut e torrẽtes in flumen, qui alueũ placidè manantis turbent. Atque ita, & incorruptus, & frigidus paſſim, ſuis fontibus ſimilis in iſſicum ſinum effunditur. Alij ex alueo Choaſpis oritur. Medetur neruorum doloribus, & podagræ. teſte Strabone lib: 14. id quod Philoſtratus in libris de Apollonio etiam ſcribit. Tarſus olim adeò coluit philoſophiam, aliaq; bonarum literarum ſtudia, ut Athenas, & Alexandriam antecelleret, propemodum. Et qui philoſophabantur, erant Tarſenſes, teſte Strab. Sed nulla re memorabilis illuſtrior, quàm D. Pauli natali ſolo. Campeſtri loco ſita eſt, Argiuorum opus, qui Io Inachi filiam quærentes cum Triptolemo his locis conſediſſe dicuntur. Hinc poëta eam Perſeam uocat à Perſeo Danaes filio conditore.

Coricium &.] Cilicia aſperi, & præcupti montis decem ſtad. cliuo ardui circuitu ita, præter quàm quod à mari ad meridiem incluſa ſit, ut perpetuus iugorum ambitus in duo cornua reducatur, & theatri formam quodammodo repræſentet. Litus inter utrunq; montem, qui ſummum Taurum, ceu iugum ſuſtinere uidetur, cum interiori planicie campeſtri pro ſcena ſit, quam amnes, ut minimum duo diſtinguunt Pyrrhamus, & Cydnus. Litoribus obuerſa iacet Cyprus. Corycium antrum.] Oppidum litorale, quà Pyrrhamum ſpectat, Corycum eſt, ut

a al. iam nõ.
b al. toto qui

eſt, ut ad Cydnum, Soli & Tarſus: de qua illud addam obiter, eam aliquando Parthenam dictam fuiſſe, à Cydni filia. Adhac, Crauiam, Hircam, & Antiochiam. Tarſum uerò à caſu Bellerophontis. Græci partem pedis, ταρσὸν, uocant, quaſi claudicantis Bellerophontis ſiue quod Cilices Pegaſum. Tarſum appellent. Sunt qui longius nomen referant, quod Taurus mons poſt inũdationem omnium primum emerſerit, ταρσωθῆναι, areſcere. In Coryco ſpecus eſt, qui montem impoſitum, mari excauat. A' ſummo uertice patet hiatu uaſto. In hoc Iouis delubrum fuit, in cuius intimo receſſu Typhonis gigantis cubile impoſitũ accolæ perſuaſum habuerunt. circa Corycum, oppidum eſt, & nemus, Croceo quondam fœtu memorabile, quod omnium præſtantiſſimum habebatur. Spirat fragrantiſſimè, ac colore pluſquam aureo eſt: cuius ſuccum aiunt conducere ad medelam. Hoc crocum de oppidi nomine Corycium dicitur: ut & portus Corycus. Strabo hunc montem in Pamphilia collocat, præcelſum, ac portuoſum: atq; eam ob cauſſam piratarũ inſidijs oportunum, quos ab eo monte Corycæos uulgò uocabant. Hi tectam inſidiandi rationem excogitarant. Diſperſi per portus omnes Coryci montis negotiatoribus ſe miſcere ſolebant, ut quiq; fortè appulerant auſcultantes, quid rerum, aut mercium aduehèrent: & quo nauigare deſtinaſſent: deniq; quo tempore decreuiſſent ſoluere. Quæ ubi cognouiſſent, piratis nunciabant, cum quibus ſocietatem latrociniorum inierant, ſimul & exercebant. Atq; ita ex inſidijs mercatores in mari adorti ſpoliabant. Quæ res ubi mercatoribus ſubolerit, pleraq; occultabant, ac diſſimulabant inſidiarum metu. Sed cùm ne tum quidem laterent, omnia ſubauſcultantibus Corycæis, in prouerbium abijt. Corycæus auſcultauit, de re diſſimulata quidem, ſed deprehenſa tamen. Suidas paulò diuerſam rationem huius prouerbij adducit. Corycũ Pamphiliæ eſſe promontorium. cui ſubiecta ſit urbs Attalia. Eius urbis ciues ne à prædonibus diuexarentur, qui ſe in promontorij arcem ſubinde recipiebant, per alios portus diſſipati ſubauſcultabant, qui appuliſſent, & quo tenderent, eaq; prædonibus nunciabant. Idem Suidas citat Ephorum, qui ſcribit Corycæos conuenas fuiſſe, qui oppidulum condiderunt ſub cacumine Coryci, mari imminentis, finitimos Myoneſſo hos ſolitos negotiatoribus appellentibus ſe immiſcere, quaſi & ipſi fuiſſent negotiatores. Deinde quæ cognouiſſent, Myoneſijs renunciabant, qui nauigãtes de improuiſo adoriebantur: prædam ablatam, aut pretia, quibus negotiatores ſe redimebant, cum Corycæis partiebantur. Stephanus quoq; author eſt, Corycum mõtem altum eſſe, ſed finitimum Teo Ioniæ, cui ſubiectus ſit eiuſdem nominis portus, quo loco & ipſe mentionem facit de Piratarum inſidijs, et prouerbia. Quin & comici Corycæum quendam poëticum Deum fingunt omnia audientem, & ſubauſcultantem. Nos Corycum Ciliciæ promontorium eſſe teneamus non cum Lucano modo, uerumetiam pleriſq; Geographis. Pomponius Ciliciam deſcribens. Non longè hinc, inquit, Corycus oppidum, portu, ſaloq; cingitur, anguſto tergore continenti annexum. Suprà ſpecus eſt nomine Corycius, ſingulari ingenio, ac ſupra quàm deſcribi facilè poſſit, eximius. Grandi namq; hiatu patens, montem littori appoſitum, & 10 ſtadiorum cliuo ſatis arduũ, ex ſummo ſtatim uertice aperit. Tunc altè demiſſus, & quantum demittitur, amplior uiret lucis pubentibus undiq;, & totum ſe nemoroſo laterum orbe complectitur: adeò mirificus, ac pulcher, A ut mentes accedentium primo aſpectu conſternat: ubi contemplati durauêre, non ſatiet. Vnus inde deſcenſus eſt anguſtus, M. quingentorum paſſuum per amœnas umbras, & opaca ſyluæ, agreſte quiddam reſonantis, riuis hinc atq; illinc fluitantibus. Vbi ad ima peruentum eſt, rurſum ſpecus alter aperitur, ob alia dicendus. Terret ingredientes ſonitus cymbalorum diuinitus, & magno fragore crepitantium. Deinde aliquandiu perſpicuus, mox & quo magis ſubitur, obſcurior, ducit auſos penitus, alteq; quaſi cuniculo admittit. Ibi ingens amnis ingenti fonte ſe extollens, tãtummodo ſe oſtendit: & ubi magnũ impetum breui alueo traxit, iterum demerſus abſcõditur. Intrà ſpatium eſt, magis, quàm ut progredi quiſquam auſit, horribile, & ideò incognitum. Totus autem auguſtus, & uerè ſacer, habitariq; à Dijs, & dignus, & creditus. Nihil non uenerabile, & quaſi cum aliquo numine ſe oſtentat. Alius ultrà eſt, quem Typhoneum uocant, ore anguſto, & multum (ut experti tradidêre) preſſus, uel ob id aſſidua nocte ſuffuſus neq; unquam perſpici facilis: ſed quia aliquando cubile Typhonis fuit, & nunc demiſſa in ſe, con- B feſtim exanimat, natura, fabuliſq; memorandus. Duo deinde promontoria ſunt. Sarpedon, finis regni aliquando Sarpedonis, & quod Ciliciam à Pamphilia diſtinguit, Anemurium. Interq; ea ſunt Celendris, & Natidos Samiorum coloniæ. Sed Celendris Sarpedoni propior. Hactenus de Coryco. Mallos.] Oppida Ciliciæ, inquit Plinius, Mallos, Magarſos, & intus Tarſus. Sunt & Malli Indiæ populi, in quorum oppidi expugnatione grauiter periclitatus fuit Alexander. Aegæ.] Idem cap. eodem 27. lib 5. Flumen Chlorus, inquit, Oppidum Aegæ liberum, amnis Pyrrhamus. Celebrantur in hiſtorijs Rhoſeaſis conſio, & Aegæa Ciliciæ, antè Aeſculapij fano culta, mox Chriſti oraculis celeberrima. In hac Cilicia Pilæ ſunt, quæ Ciliciæ dicuntur, ubi fudit, fugauit Darium Alexander. Tunc Iſſus fuit urbs celebris, nũc ne minima quidem. Inter Cydnum & Pyrrhamum iacet promontorium Ammanoides. In Cydno Alexander hoſtibus deiectis, lucido aquarum nitore, & placido fluminis allapſu captus, media æſtate feſſus æſtu nudato corpore in conſpectu agminis cùm lauaret, ſubito horrore in frigidiſſimo amne mẽ- C bra eius diriguerunt, ut miniſtri uitali propè calore deſtitutum in tabernaculũ detulerint. Pyrrhamus Iſſo prior, Mallon præterfluit. Cydnus ultrà per Tarſum exit. Deinde Soli urbs, olim à Rhodijs, & Argiuis poſſeſſa: mox à piratis, bello piratico finito, quò eos traduxit Pompeius, à quo Pompeiopolis nominata fuit. Iuxtà in paruo tumulo, Arati poetæ monumentum fuit, in quod iacta ſaxa diſſiluerint. Cilix.] Piratarum ſedes Cilicia fuerat, id temporis. cùm Pompeius eos toto mari perſequeretur, ut alio nobis loco eſt demõſtratum. Cilices nunc ad bellum profectos dicit iuſtis nauibus, hoc eſt non myoparonibus, non prædatorijs nauibus, quibus mare infeſtum reddere ſolebant. Mouit & eoos.] Relicta Cilicia, & omnibus minoris Aſiæ populis in maiorem Aſiam egreditur, atque à Gange uſq; præſidia deducit, quem à prodigioſo eius meatu obiter deſcribit, ut eius accolas monſtret, qui belli fama exciti arma induerũt. Qua colitur Gan.] Omnium fluuiorum toto orbe maximus eſt Ganges, Chliaros initio dictus fuit. Ganges non ex Imao, ſed ex Hemodis montibus eo accepit ubi uno alueo diu lapſus fuerit fit amniũ longè maximus, hinc XIX. fluminibus auctus, ijſq; ma-

gna

A *qua ex parte nauigabilibus, uaſtus incedit, alicubi lacus uerius, quàm fluminis latitudine. C. ſtadiorum: & quando fluit anguſtiſsimè, X. M paſſ. patet, nec minore altitudine, quàm X X. paſſ. & ubi mare ingreditur, in 7. ora diſpergitur. In Auſtrum primũ curſum intendit: ubi attigit cãpeſtria, auertitur in ortum, donec ad magnam Polybatheorum urbem perueniat. Inde in Auſtrum rurſus deflexus in mare rubrum, ſiue Erythræum effunditur Straboni, ſed uerius in Oceani Indici ſinum Gangeticũ contra Taprobanam. Alij hunc incertis fontibus, ut Nilum rigantem uicina oriri credũt. Indus ex monte Paropamiſo ortus, multa clara flumina admittit, Caphinem, Aceſinem, & Hydaſpen: & Gangem magnitudine propè æquat. Vbi aliquos ſæpe magnis flexibus cinxit iuga, iterum rectus, & ſolidus deſcendit, donec dextrorſum, ac læuorſum diducẽs ſe duobus minimum oſtijs longè diſtantibus mare ingreditur. Quæ India inter hos amnes media eſt, mercium diues eſt, adeóq; nimium terrarum illius ora fertiliſsima, ut etiam hyeme ipſis fructus proueniant, atq; omnia grandi-*
B *ora, proceriorá q; gignantur, quàm in alijs regionibus.*

Soli Indi propè omnium gentium ſuis cardinibus nunquã emigraſſe dicuntur, idq; ob id accidiſſe creditur, quod nullis terrarum fertilitate, atq; ubertate glebæ cedant. Nam emigrationes, & ſedium mutationes propter domeſticas ſeditiones non ſuſceptæ, nec multitudinis exuperantis neceſsitate adactæ, nulla alia de cauſſa fieri ſolent, quàm ut meliora cultioraq; occupent. Contraria ſoluere Phœbo.] *Quod in Eurum contendat aduerſus ſolem. Quã enim in Oceanum Indicum influit, meridiem ſpectat. Eurus ab Oriente uerno ſiue æquinoctiali flat, ut interdum indiſcriminatim Eurus, & Notus pro eodem uento accipiantur. Gellius (quoniam inter notum, & Eurum interſit) euro notum eum mixto nomine à Græcis appellari tradit. Plinius tamen uentum, qui ab Oriente uerno ſpirat, Eurum à Græcis uocari dicit. Itaque miraculi ſimile ducit, quod Ganges cõtra Solem orientem in Oceanum exeat, cùm reliqui amnes uel à Sole auerſi, uel in Septentrionem, uel in Auſtrum curſum teneant. Sed & Iſter aduerſus Solem labitur. Naſcentem Phœbum, orientem ſolem uocat.*

Hic ubi Pellæus poſt Tethyos æquora ductor
Conſtitit, & magno uinci ſe faſſus ab orbe eſt.
Qua'q; ferens rapidum diuiſo gurgite fontem
Vaſtis Indus aquis mixtum nõ ſentit Hydaſpem.
Qui'q; bibunt tenera dulces ab arundine ſuccos:
Et qui tingentes crocco medicamine crinem
Fluxa coloratis aſtringunt carbaſa gemmis.
Qui'q; ſuas ſtruxẽre pyras, uiui'q; calentes
Conſcendere rogos, proh quanta eſt gloria genti
Iniecisse manum fatis, uita'q; repletos
Quod ſupereſt, donaſſe deis. Venere feroces
a Cappadoces; duri populus nunc cultor Amani
Armeniusq; tenens uoluentem ſaxa Niphatem.
Aethera tangentes ſyluas liquere *b* Coaſtræ.

Hic ubi Pellæus.] *Celebrat obiter Gangis uaſtitatem, à quo dicit Alexandrum cõfeſſum, ſe poſt Aſiam domitam, uictum fuiſſe, cùm eum non tranſiret: poſuit ibi aris, ueri monumentis expeditionum ſuarum Sophiti regnum reſtituit. Inde ad Hypanim progreſſus fuit poſtremum omnium fluuiorum, qui Indum ingrediuntur, qui 15. numero traduntur, quibus auctus in tantũ augetur, ut C. ſtadia ab una ripa ad alteram pateat latitudo 50. oſtijs in Eoum mare euoluitur. M ſtad. Ariſto-*
C *bolo. M. DCCC. Nearcho inter ſe diſtãtibus. Regio, quæ inter Hypanim, & Hydaſpen cuius mentionem max faciet, media eſt, IX. complectitur gentes, quarum ciuitates ad V M. recenſentur. Tetenderat hic caſtra Alexander. Phegelis hic in fidem receptus, rogatus ab Alexandro fuit, Hypanim ſuperaturo, ecquanam gentes colerent ultra flumen, ille ò rex, ultra Hypanim 11. dierum ſolitudinẽ uaſtam accurrere dixit primum. Sequi inde Gangen omnium fluuiorum maximum Vltra eum, Grammen, Gangaridum & Pharaſiorũ regem in armis habere CC. M. peditum X X. equitum. I I. M. quadrigarum. I I I. M. elephã. Alexander facilè omnia aſpernatus, ſitum locorum, & uim fluminis tantum extimeſcebat. Atq; iſtud eſt, quod Lucanus dicit, ſe faſſum uinci in magno orbe. Et milites ſciebat non eundem habere animum, qui longo labore feſſi militiam finiri optabant. Itaq; periclitaturus ſuorũ militum pro cõcione animos, omnia minora eſſe aiebat, quæ de Gange acceperat, quàm fama ferret, ut in alijs periculis ad Granicũ, fauces Ciliciæ, Tigrim, Euphratẽ, & Hydaſpẽ experti fuiſſent. Gangis latitudinem extimeſcendã non eſſe qui quò latior flueret, eò eſſet lentior ſuo curſu. Deinde haſtium, quadrigarum, elephantorumq; numerũ, quod ualeret, dicendo extenuabat: rurſum amplificabat maiores copias, ferociores gẽtes, Scythas, Dacos, Sogdianos, ad uerſus quos fœliciter toties pugnaſſ ẽt. Hæc cum mæſtum ſilẽtiũ militũ ſequeretur, Pæonus unus omniũ nomine reſpondit, Macedonas paratos quidẽ regem ſequi ſed reſpiciẽda ora, & membrã trunca militum, uulneribus debilitata In ueteranis militibus nil præter nomen Macedonicum relictum: adeò ueſtes, & arma lõga militia mutata Regis canſiliũ non eſſe, uelle florentiſsimi exercitus reliquias Indicis beluis dilaniandas obijcere. Quod ſi omnino adhuc in India bellare nollet, curſum ad Eoum Oceanum flecteret, quæ terrarũ pars adhuc eius armis intacta eſſet. Pæonus hac oratione teſus, & pluribus in eam ſententiã; fletũ & miſerabilem cõplorationẽ ſenum circumſtantium concitauit, qui uenia ætati implorabant. Victus his Alexander, ubi deferbuit ira, ex quadrata lapide 12. erexit aras in omne æuum monumentum expeditionis ſuæ.* Pellæus.] *Alexander à Pella urbe Macedoniæ maximè illuſtri duobus alumnis: Philippo Græciæ, & Alexandro Aſiæ domitore. Vnus Pellæo iuueni non ſufficit orbis, ait Satyricus.* Poſt Tethyo æquo.] *Poſt periculoſam nauigationẽ in Oceanum Eoũ, flumine claſſe ad CCCC. ſtadia progreſſa, cœpta fuit aura maris ſentiri: deinde mare fluuio mixtum. Statim ſubitus Oceani æſtus amnem terra proſpectum oculis ademit: magnoq; impetu torrentis in modum nauibus tranſuerſim actis, milites perculſi fuerunt. Vbi iam dies inclinari cœpit, naues æſtuaria reciprocatione in ſicca tellure deſtitutæ. Ibi in fœda colluctatione ingens metus militum animos occupauit. Verum ubi fluctus poſt aliquot horas rurſus omnia ſibi uindicare aduertere, ſublato metu intelligere cœperũt, Oceani eam eſſe uiciſsitudinem. Alexander cum paucis nauibus ad oſtium fluminis*

a al. non cultor.

b al. Coetræ; & Choatræ, & Cohatræ.

P progreſ-

progreſſus,ad CCCC ſtadia in altum enauigauit. Tum demũ uotis tempos factus,ſacrificium Dijs eorum locorũ, atq; undarum fecit:atq; inde ad claſſem reuerſus fuit.

Vaſtis Indus aquis.] Indus poſt Gãgen ampliſſimus eſt omnium fluuiorum. Manſolus initia dictus, ut meritò India ab eo nomẽ ſit adepta. Oritur in mõtib. Armeniæ, & in ipſo curſu multis fluminibus augetur: & in his 15. celeberrimis uel ut Plin tradit, XIX. Duobus oſtijs ad meridiem in mare,cui nomen dedit,decurrit, quibus inſulam Patalenen cõplectitur. Predunt tam lato alueo interdum fluere,ut ad C. pateat ſtadia. Plinius nuſquam locorũ latiorem L ſtadijs ſcribit:nec altiorẽ 15. paſſibus. De fertilitate eius terræ quæ media eſt inter Indum, & Gãgẽ,paulò antè dictũ eſt. Aceſines amnis à meridie Hydaſpi infuſus,cum Indo confluit. Hæc flumina tantos ſuo congreſſu ſẽciunt fluctus, tantamq; oblimationem,ut tanquã irato aliquo mari creantur. Hic Alexander magno,& periculoſo prælio ſuperauit Porum. Quicquid terræ inter Hydaſpẽ,& Aceſinem iacet, Pori imperio parebat, regio trecentis urbibus frequens. Ibi ſylua erat propè Emodos mõtes,unde Alexander cedrũ abietẽ,& pinũ poſt uictoriã in naualẽ uſum petebat. Plin. opinor. Hydaſpen, Hydaſpẽ, Hyſtaſpẽ uocat. 4. alios claros amnes ſecũ efferentẽ, Idem tradit Indũ Sandum ab incolis appellari, atq; è iugis Caucaſi mõtis, quæ Paropamiſſus dicuntur effuſum aduerſus ortũ ſolis. Contra Arrianus duobus oſtijs in mare Indicũ ad Auſtrũ deuolui prodidit lib. 5. Anabaſeωn, ac lutulentis aquis per oſtia egredi perinde,ut ex 5. Iſtri eſſicere in India. Delta Δ ut Nilum in Aegypto, idq; Indorum lingua Patala nuncupari. Arriani uerba ſunt. ὁ δὲ Ἰνδὸς ποταμὸς μέγιστος ποταμῶν ἐστι τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Εὐρώπην, πλὴν Γάγγου. καὶ τοῦ Ἰνδοῦ αἱ πηγαὶ εἰσιν ἐπὶ τάδε τοῦ ὄρους τοῦ Παραπαμίσου ἢ Καυκάσου, καὶ ὅτι ἐκδιδοῖ εἰς τὴν μεγάλην θάλασσαν τὴν κατὰ Ἰνδοὺς, ὡς ἐπὶ τὸν ἄνεμον, καὶ ὅτι δίστομός ἐστιν ὁ Ἰνδὸς, καὶ αἱ ἐκβολαὶ αὐτοῦ ἀμφότεραι τεναγώδεις, καθάπερ αἱ πέντε τοῦ Ἴστρου, καὶ ὅτι Δέλτα ποιεῖ, καὶ αὐτὸς, ἐν τῇ Ἰνδῶν γῇ, τῷ Αἰγυπτίῳ Δέλτα παραπλήσιον, καὶ τοῦτο Πάταλα καλεῖται τῇ Ἰνδῶν φωνῇ. Mixtum non ſ. Hydaſpen.] Adeo per ſe Vaſtus eſt,& latus, ut nec Hydaſpen,nec Aceſinem Hydaſpi à meridie infuſum ſentiat, magna aquarum modeſtia intrantes, hũc diuiſum gurgitem dixit. Nam Hydaſpes in Parthis ortus obliquo curſu Indiam petit. Quiq; bibunt.] Periphraſis ſaccari, quod dulces ſuccos uocat. Gignit ſaccarum Arabia,ſed laudatius India, teſte Pli. mel eſt in arundinibus collectum, gũmiũ modo candidũ, dẽtibus fragile. Ampliſſimũ nucis auellanæ magnitudine eſt. ſed tantum ad uſum medicinæ. Oneſicritus tradit, in Hircaniæ cõualibus, ficis ſimiles eſſe arbores, quæ uocãtur Occhi, ex quibus defluit mel horis matutinis duabus. Tenerã arũdinem, cannam indicat, in qua colligitur. India tam pinguis eſt alicubi & tam feracis ſoli, ut in ea mella frondibus defluant: lanas ſyluæ ferant: arundinum fiſſa internodia ueluti nauitas binos, quædam etiam ternos uehant. Et hinc auxilia deducũtur.

Et qui tingentes.] In India hæret, quam à moribus gentes periphraſticè deſcribit. Vt æs, ferrum, ueſtis, purpura, ita & crocus in Arabiã aliunde inuehitur. Diſtinguit Arabas ab Indis,& Sabæis. Nam plurimarum rerũ prouentus,& ipſa ſoli fertilitas efficit, ut uicinæ gẽtes Sabæis ſuas opes non inuideant. Gignit aurum uulgò optimũ habitũ: rurſus magna dignitas gemmis Arabicis eſt. Hoc loco Cathedã innuit, ubi puerorũ capillitia, et ueſtes tingunt, & lineas ueſtes zonis gẽmatis cingunt. Per carbaſa lineas ueſtes indicat Strabo. τῆς Ἰνδικῆς ἐσθῆτα λινῆν χιτῶνα ἔχει, καὶ στολὰς λευκαῖς, ἢ καρπασίνας. Quiq; ſuas ſt.] In India ubi ſenectus, aut morbus inceſſit, procul à cæteris abeunt, mortẽq; in ſolitudine nihil anxij expectãt. Prudentiores, quibus ars. & ſtudiũ ſapientiæ cõtingit, non expectant eam ſed ingerendo ſemet ignibus, læti & cũ gloria accerſunt. Atq; hos eſſe dicũt apud Gangarides in regione Partalis. Apud Indos ſepulchra defunctorũ in nullo honore ſunt. Quod ad mores attinet, carbaſis talaribus corporibus uelantur, quæ diuerſorum colorum gemmis diſtinguunt,& uinciunt. Hinc A

Fluxa coloratis diſtinguunt carbaſa gemmis.

quorũ hoc loco meminit poëta, ne quis exiſtimet nauiũ uela ſignificari. Strabo uocat καρπασα. Veſtiũtur lineis amiculis, quæ ignibus iniecta flãma rurſum ſplẽdeſcũt nõ aqua mundantur. Barbas nutriũt, ſed curiosè inficiũt, ſed non uno genere, ut & crines, ut etiam Lucanus hac loco B mentionẽ facit. Soleas pedibus inducunt: caput linteis inuoluitur: inaures propendent elephantinæ, ſi opulentiores ſunt. Lacertis adhærent aureæ monilia maximè nobiliũ. Capillitiũ rarò attondetur: ſurti cõuiuij magnũ ſcelus eſt, literarũ eos in totũ rudes eſſe, quidã ſcriptũ reliquerunt, & inter eos Megaſthenes, quamobrẽ eos nullis ſcriptis legibus uti. Multæ parſimoniæ exempla & argumẽta apud eos extãt: Raræ apud eos lites: neq; teſtibus, neq; conſignationibus utũtur ſed recta,& ſincera fide omnia geruntur, parum curæ eſt domorũ cuſtodia: uini nullus, niſi in ſacris uſus: potus ex oryza, cibus hordeaceus. Cætera prætereo, quod omnes longũ eſſet perſequi. Viniq; calentes.] His moribus ſunt Nomades Indi, qui crudis carnibus etiãueſcuntur. Sunt itẽ, qui mactant ſeniores parentes, eorumq; carnibus uictitãt. à νεθανος. Proh quanta eſt.] Exclamatio per indignationẽ, in præpoſterã, & peruerſam eius gentis gloriæ affectationẽ, ex uiolenta morte quæſitæ. Cũ enim iniuſſu Imperatoris ex his corporibus egredi uetamur, ipſi glorioſum, & immortali laude dignũ iudicant, ſibi conſciſcere necem. Venere feroces Cap.] Cappa C dociam Scordiſci ut minori Armeniæ ab ortu adimus. Superiori Anticaurus terminat. Quæ inde ad Melam amnẽ eſt, ad Euphratẽ, Comagenẽ, Ciliciæq; mõtana excurrũt. Cappadociæ à Plinio, & Strab. annumerantur, ſed paulò diuerſius à Ptolemæo. Occiduũ latus Paphlagonia, ac Galatia finiunt. Lata regio, ac claris amnibus perfuſa, quorũ celeberrimus eſt Halys, terminus quondã regnorũ Crœſi. Hic Thermodon in Euxinum funditur, qui à Plinio Cappadox nominatur, à quo regioni nomen inditum eſt, cũm Cappadoces antea Syrij, & Leucoſyrij eſſent dicti. Hanc Aſiæ partem in Satrapias Perſæ rerum potiti diuiſerant. Macedones poſtea eiectis Perſis, reges inſtituerunt, qui poſtea Antiocho deuicto, amicitiam, & ſocietatem cum P. R. iunxerunt, & à Mithridatis iniuria defenſi fuerunt. Deinde ſtirpe regia deficiente propter fidem ſingularẽ, cũm eos S. P. Q. R. liberos, & ſui iuris eſſe iuſsiſſet, negauerũt tandem ſe libertatem ferre poſſe: orarunt'q; ſibi regem dari. Eam rem mirati Romani eſſe mortales, qui ſeruitutem libertati anteponerent, permiſerunt, ut quem uellent regẽ ipſi eligerent. Elegerunt illicò Ariobarzanẽ, uirũ belli, & pacis artibus clarũ. Hoc ſublato è rebus humanis, ad Archelaũ regnũ peruenit, ſub quo regnum

Regnum Capadociæ in præturas diuiſum fuit. Archelao Romam à Tiberio, ob deſolutú in ſcelera animú, per dolú euocato, regnú in prouinciæ formã redactú fuit. Clariores urbes ſunt, Caſarea, à Claudio Imp. dicta, aut certè ab Octauio Aug. Mazaca antea nominata: à qua incolæ Mazaces, et Mazaceni; Comana Tyana, Apollonij Tyanei patria. Nazanzú, Gregorij Nazanzeni natali ſolo, & epiſcopo celebre. Cucuſſum, ubi Chryſoſtomus exulauit & ſpectãs Euxinum Amaſia, antea Eupatoria núcupata, patria clariſsimi Geographi Strabonis, poſtea à Pompeio Magnopolis uocata. Sebaſtopolis, Neocaſarea. Cappadocú mores, pro pará pudicis. Tria Cappa peſsima iactatum olim fuit ænigmatis uice, quo trium gétium mores notati fuerũt: Cappadocú, Cilicú, & Cretenſiú. Amani cult.] Prima Syriæ ora eſt Cilicia, flumen Diaphanes, portæ Amani mõtis, cuius iuga diſterminant Ciliciam in Iſsicum uſq; ſinum, quo Syria finitur, immiſſa. Ibi anguſtiæ ſunt, pylæ Ciliciæ dictæ in Syriã iter anguſtú, uix 4. armatorũ capax, ubi mõtis dorſum, uiæ prærupta, & accliui imminet. Hac Alexãder, Arſano præfecto Ciliciæ metu, dila-
B pſo Ciliciam intrauit, & copias Tarſum admouit. Armeniusq; te.] Supeà oſtendimus, ſcriptores duplicem Armeniã facere, Maiorẽ & Minorem: quare hoc loco nõ eſt conſiliũ eadem repetere. Voluentẽ ſaxa Ni.] Occiduum Maioris Armeniæ latus claudit Euphrates, maximè ab eo loco, quo Põtum ingreſſurus à Tauro in meridiem proturbatur. Eos montes Paredros Pli. Moſchos Ptolemeus uocat. Hinc ille amnis recta in Auſtrium, & Amanum montes progreditur, & ſe Armeniarum limitem conſtituit. Ab illo fluxu in Boream, & Hiberos, quod Armeniæ reliquum eſt, Periedrue à Cappadocia, & Ponticis gétibus ſubmouet. Niphatem.] Niphates mõs celſis iugis ſublimis, & niuoſus. (nam ἀπὸ τῦ νίφειν nomen ducit) Meridianam eius oram ab Aſsyrijs, & Meſopotamia ſeperat. Ex Niphate Tigris oritur, omnis ſuo curſu uiolentiſſimus ac uelox. Eſt fluuius Armeniæ: uel (ut nonnulli putant) Scythiæ. Hunc tanto impetu rapi dicit, ut ſaxa euoluat. Ex Armenia etiam uenerunt auxiliares copiæ Pompeio. Coaſtræ]. Plinius deſcribens Tauri montis arbitri numeroſarum gentium flexuoſitatem, ſimul & montes aliquot, inter eos etiam Choatram recenſet, ſed Coaſtræ, ubi huiuſmodi ſylue ſunt, ad extremum Indiæ habitant. Vergilius Georgicῶν lib. 2.

> Aut quos Oceano propior gerit India lucos, "
> Extremi ſinus orbis, ubi aëra uincere ſummum "
> Arboris, haud ullæ iactu potuere ſagittæ. "

> Ignotum uobis Arabes uenistis in orbem
> Vmbras mirati nemorum non ire ſiniſtras,
> *a* Tum furor extremos mouit Romanus Oreſtas,
> Carmanosq; duces, quorum *b* deflexus in Auſtrũ
> Aether: non totam, mergi tamen aſpicit Arcton.

a al. Tunc. *b* al. Iam flexus.

Ignotum uobis.] Variat narrationem per auerſionẽ ad Arabes, qui ultra ſinũ Perſicum in meridiem recedunt. Tres maximè ſunt Arabiæ, Petræa, ab urbe Petra metropoli regionis ubi Areta regum maximus regnauit, ſub aduentũ Chriſti Seruatoris. Meminit huius urbis Hebræorũ ſcriptura, uocatq; eam urbem Petram deſerti. Sita eſt loco amœniſſimo, præterfluente amne irriguo quidem, ſed undiq; uaſta ſolitudine, & montibus à Septentrione, & meridie cincto. Qua de Cauſſa Petra Deſerti cognominata fuit. Ab Occaſu, Aegypto, medio fermè eius Iſthmo, inter intimum Erythræũ, & Scyrbonim lacum, qui in Aegyptum mare, haud procul à Gaza excurrit finitur. Hæc terrarũ latitu-
C do, non plus C. & XXV. M paſſuũ patet. Ab ortu, & Meridie montanis cingitur. Altera Fœlix Arabia eſt. Ibi Saba occurrit in qua thus Sabæum dictum eſt: ibi & Mecha, ſepulchro Mahumetis inſignis. Tertia Deſerta Arabia dicitur, ampla, & uaſta ſolitudinibus. Clauditur ab Occaſu, Petræa Arabia, & montibus Idumæis: ultra quos ad Meridiem Petræa Arabia eſt. Ab ortu ſpectat Chaldaã, & ſinũ Perſicum: à Meridie, Fœlici Arabia cõſtringitur. Porrò hæc Fœlix, ſiue Beata, peninſulæ forma ab his duabus ſecernitur: & inter duos ſinus magnos in Meridiẽ tẽdit, extima fronte Ortũ Brumalem ſpectãs. Fertilis regio, à qua diuitiarum inſignium nomine tota Arabia celebratur ſcriptoribus. Pleriq; Arabum Nomadæ ſunt, multusq; camelorũ uſus, ueſcuntur lacte, & carnibus. Fluuius, quẽ Nomadæ tenent, auri ramenta eijcit: id non conflant inſcitia artis. Debæ paſtores ſunt, & auro abundant, quod iuglandium magnitudine inter glebas reperiunt. His proximè Sabæi ſunt, diuites thuris, & myrrhæ, ac cinnami: Horum principem Caſparum magnum fuiſſe, quidã contendunt, qui de auro Arabico Seruatori puero dona tulit. In ora huius terræ, & balſamum naſci quidam tradunt, calamum item, & palmam gratiſsimi odoris. Sabæorum pleriq; omnes agriculturæ operam dant: legũt aromata, negotiantur in Aethiopia, eóq; nauigãt nauibus corio contectis. Pro materia ligni cinnamomum, & caſiam urunt. Vrbes colunt ſine mœnibus: pacatè inter ſe uiuunt. Defunctorum corpora ſtercore illis ſunt abiectiora. Regium cadauer ſterquilinijs ſepeliunt. Nabatei omniũ continentiſsimi ſunt, quorum in opibus parandis mira induſtria commendatur, ſed maior intuendis. Qui rem domeſticam minuit, dat pœnas publicè. inuicẽ honor illi defertur, qui parta auget. Atq; horũ regia eſt Petra, & mõs Sina. Arabũ gentes plures referuntur à Plinio, Arabes, Scenitæ, Rhetani, Aſitæ, Antæi, Gnebadei, Maſei. Orei. Ignotum.] Venerunt enim ex Auſtrino orbe in Septentrionalem, in quo miratã fuerunt corpora rerum nullas umbras in Auſtrum mittere. Siniſtras.] in Auſtrum. In ſphærico mundo dicitur, id quod medium eſt, in quod omnia deorſum ſuo pondere deferuntur: ſuperum, quod medio undiq; imminet. Rurſum quatuor mũdi plagas ita partiuntur, ut Antica pars orbis ſit occidẽs, poſtica oriens, dextra Septentrio, ſiniſtra meridies. Atque hanc partitionem uidetur Cleomedes ab Aegyptijs accepiſſe: atq; inde eam ad iſtum modum ſcriptam reliquit. Cùm igitur Lucanus de Arabia loquatur, notat eos intra tropicos ſitos Cancrum, & Aequinoctialem, quibus præter umbras communes, hoc eſt, Orientales, Occidentales, & Septentrionales, etiam Meridionales ſunt, & perpendiculares. Arabum capita ubi tranſierit Sol, neceſſe eſt umbram in linea meridionali in Auſtrum tendere. Habent Arabiæ illius eudæmonis clariſsimæ urbes gradus longitudinis, & latitudinis, ut Thebæ 69. 40. 22. 0. Muga emporium. 74. 30. 14. 0. Sama 75. 30. 11. 30. Moſcha 88. 30. 14. 0. Cauana. 85. 0. 23. 0. Iſtriana. 80. 0. 25. 40. Badeo regia. 70. 0. 20. 13. Mecha quam dixi Mahumeti ſepulchro nobilitatã. 71. 45. 22. 0. Saba. 76. 0. 13. 0. Cæterùm Ouid. lib. 1. Metamorpho. ad eundem modum diſtinguere cœli plagas uidemus.

„ *Vtq; duæ dextra cœlum, totidemq; ſiniſtra*
„ *Parte ſecant zonæ, quinta eſt ardentior illis.*

Marcus Varro lib. 6. de Lingua Latina, diuerſa ratione mūdi cardines diſtinguit. Quo circa cœlū, inquit, quo tuimur, dictum templum: eius templi partes quatuor dicuntur: ſiniſtra ab Oriente: dextra, ab Occaſu: antica ad Meridiem: poſtica ad Septentrionem. *Plinius item Varronis* diuiſionem ſecutus, errantium ſiderum curſum, ait mūdo contrarium agi: hoc eſt, à ſiniſtra in dextram præcipitari. Sed hæc partitio ad Romanos ex *Thuſcorum diſciplina* manauit, quam etiam *Alcinous in lib. de Platonis doctrina* comprobat. Apud Græcos ſcriptores inuenias, diu obſeruatum ſacrificandi ritum fuiſſe, ut cùm aras circuirēt, eam circuitionem ab læua in dextram auſpicarentur, & quidem Zodiaci orbis quodam ſimulacro, cuius motus cōtrarius mundo eſt: hoc eſt, ab Occaſum ortum incedens. Mox à dextra in læuam curſitarent, qui motus mundi eſt naturalis. De duplici hac partitione ita eſt apud Galenū Medicum, πυθαγόρας καὶ πλάτων, καὶ ἀριστοτέλης δεξιὰ τοῦ κόσμου ἔφησαν τὰ ἀνατολικὰ, ἀφ' ὧν ἀρχὴ τῆς κινήσεως, ἀριστερὰ δὲ τὰ δυτικά. ἐμπεδοκλῆς δὲ, τὰ δεξιὰ εἶναι τὰ κατὰ τὸν θερινὸν τροπικόν, ἀριστερὰ δὲ, τὰ κατὰ τὸν χειμερινόν. hoc eſt. Pythagoras, Plato, & Ariſtoteles dextras mundi partes eſſe dixerunt, Orientales, ut à quibus motus initium eſt: ſiniſtras, Occiduas. At Empedocles, dextra dixit eſſe eas, quæ ſunt circa tropicos æſtiuos: ſiniſtras, quæ ſunt circa Brumales. Hæc Galenus. Empedoclis ſententiam ſecutus eſt *Lucanus*, qui ſiniſtras mundi partes Auſtrinas dixit. At uerò ex Augurum diſciplina ipſi augures inter augurandum, dextras in Meridiem, ſiniſtras in Septentrionem proijciebāt. Itaq;, quorum Zenith eſt inter tropicum Cancri, & Aequatorē, eorum capita Sol bis quotannis tranſit, proinde duas habēt æſtates, & totidem hyemes. Solſtitia quatuor, totidem umbras. Sulpitius Solinum citans umbræ, inquit, quæ nobis ad Occidentē conuerſis dextræ ſunt illis ſiniſtræ. Mox Iani de Sacro Buſto uerba in medium adfert, inquit Vadianus contra Camertem quibus hoc tamen nō agebat Ianus, ut dextri, & ſiniſtri rationē redderet, qui indicare tantum uoluit ex autoritate Lucani, inter Aequatorem, & Tropicum habitantes, quorum in numero Arabū pars ſoret, duplex umbræ Meridianæ genus habere. Porrò neq; hoc dictum, ac cuius umbræ proiectū iſthac dextri, & ſiniſtri ratio potiſſimè referenda Orientis ne Solis, an Occidentis. Atqui conſtat pleroſq; ex nobis, qui ad Arctū habitamus, paulò grandiori latitudine, cū in Cancro Sol eſt, umbram habere ad meridiem: hoc eſt, in ſiniſtrā inclinantem, ſicut & Arabes Sole ſcilicet Oriente, aut Occidente: quod cùm demonſtrari poſſit, multis probandum nō eſt. Ad ſolā igitur Meridiei umbrā poëtā reſpexiſſe docere debebāt, quā aut in meridiem, aut Septentrionem uergere, ſi catheto nō incidat, neceſſe eſt cū interim Orientis, & Occidētis umbra nō rarò ita incidat, ut nec dextra ſit, nec ſiniſtra, quando ſuper illorū uertices ſiue Zenith Sol meat: & ut dixi, ad Septentrionem etiā remotis non ſolū Arabibus ſiniſtra eſſe poſſit. Quæ nouiſſe interim meritò referebat ad Lucani uerſiculū doctè explicandū. Lubet ex eodē Vadiano quāuis paulò prolixiora ſint, ſed quæ magnā eruditionem habeāt, cætera de umbrarū ratione adſcribere. Camertis, inquit, Vadi. priorem Sulpitij expoſitionē, tum uerā eſſe, tum poëtæ ſenſui plurimū conſonam ait: quod ſi permitto, hoc cōſequens nō eſt, ut poëtæ ſenſum accuratè explicet. Vt ne dicam interim, quàm lubrica ſit Soliniana le- A
ctio, quod mox docebo. Omnibonū audiamus, qui ſic loquit. Nam his, qui habitāt in Oriēte cū Sol ad Occaſum tendit, umbra ſiniſtrorſum uergitur: ſed habitantibus in Occidēte, ſicut nos, cū Sol tendit ad Occaſum, umbra dextrorſum uergitur ſicut apud Indos, ubi dicitur Maleum montē ſex mēſibus in Auſtrū id eſt, in dextrā partem uergere umbrā, & totidē menſibus in Septentrionē &c. Vides lector optimè, qua ratione dixerim ſicco pede hūc Lucani locū ab interpretibus præteritū, cū dicere potuiſſem, non ſicco tantum ſed luto & raro preſſum. Vmbram hic Auſtrinā dextrā uocat: Borealem ſiniſtrā, cōtra Lucani ſententiam. Præterea Orientē, & Occidētem ita indicat, tanquā Occidente Arabes, nos Oriente careamus, quaſi uerò referat in Occaſum ne, an in Ortum abeas umbrā mutaturus, cū latitudo, hoc eſt, abſceſſus à tropicis, in alterutrum latus hoc umbrarū genus, dextri ſcilicet & ſiniſtri uariet non aūt Oriens, aut Occidēs quorum utrunq; Arabes cernūt. Nam qui extra tropicos habitāt, habēt alterū umbræ genus: qui intra tropicos, utrunq; uident. Præterea Arabes, inquit, populi ſunt Oriētis, qui quia habitāt B
in Oriente, ideo admirati ſunt, cū ueniſſent in Occidentem, &c. Fateor Arabiā nō paulo magis Orientalem eſſe, quàm minor Aſia, aut Theſſalia ſit, in quam Arabes ueniſſe Lucanus ſcribit. Conſtat tamen hos alterū umbræ genus habere non potuiſſe: nomē cauſſa, quod in Occaſum, ſed quod in Septentrionē abiiſſent. Neq; noſtris in locis id tum qui in Occaſum uergūt, ſed apud Syros, Medos, Bactros: quiq; magis in Orientē prominēt, Indos. Idem Arabibus uſu uenire poterat, cùm bona etiā Arabiæ pars noſtrā tantū, id eſt, dextrā umbrā habeat. Adeò nihil ad hāc umbræ dextræ, ſiniſtræ ue rationē reſpectus Orientis, aut Occidentis facit. Porrò ſi quis intra Cancri tropicū moueat, & ex Arabia in Atlanticū, in extimos Aethiopas, qui ab Occi. in latere Heſperij dicti ſunt abeat, nihil ille umbræ rationē mutauerat. Nimirū, quod longitudinis uariatio nihil attinet, ſed ſola, ut diximus latitudinis. Quid igitur oportebat occidentē inculcare, ubi Septētrionis uectus meminerit. Sed de his olim fortaſſe nobis ſeorſim diſſerendi Occaſio dabitur: tantum ita ſors ferat, ut otiari à C
profeſſionis moleſtia, & tātiſper ad literas reuerti occupatiſſimo mihi liceat. De Solino uideamus, cuius de umbris locū doctè à Camerte explicatum lubricæ ſidei ſuſpicatus ſum, & dubiū eſſe dixi, quod ille tradidit, non etiā meminotaui. Vmbræ aūt, quæ nobis dextræ ſunt, illis quoq; dextræ ſunt, & ſiniſtræ eſſe nō poſſunt. Eſt enim omnino diuerſum umbrarum genus, quod in Boream radit ab illo, quod in Auſtrū proijcitur, & umbræ quas ipſi ſiniſtras habent tales ſunt, ut dextræ eſſe nequeant: Quanquā & dextras habent, tamē alio tēpore habēt, & diuerſo Solis poſitu. Huc accedit, quod ſiniſtrarū umbrarum ita meminit Solinus, ut putare poſſis, non aliud Arabes umbræ genus, quā ſiniſtrū habere cùm nobis dextras tribuat, nec aliud interim innuat. Quod ſi Solini uerba hoc ſenſu accipimus, ut Sole nobis ſiniſtro, illis interim dextro, umbras ipſi ſuas in Auſtrum uergentes habeāt, noſtris eodē tēpore in Septentrionē abeuntibus, quis nō uideat uerè dictū: ita tamen, ut diligentiæ ſit, non curioſitatis monuiſſe lectorē, ne aliud ſibi ex Solini uerbis obiter perſuadeat: quādo in clariori Lucani loco, Omnibonus, doctiſſimus alioqui interpres lōgè à ſcopo aberrauerit. Proinde in Seruij loco, quē Camers citat, idem moneo. Sunt enim nobis cœlū intuentibus

A tibus ſiniſtra, quæ & ipſis ſiniſtra, rurſum dextra illis, quæ & nobis dextra: ut ſimpliciter ille locus, nec accipi rectè, nec intelligi queat. ſicut & illud Macrobij libro de Somno Scipionis 2. ubi nunquã uere Solẽ ſiniſtrã Septentrionis admittere. Sunt enim in noſtro latere ad Septentrionẽ remoti, qui 24. horarũ ſpatio elabente Orientalẽ, & Occidentalẽ umbrã, tum & dextrã Septentrionis, & ſiniſtrã Auſtrinã habent: ad quos ſi Arabes illi Pompeiam perueniſſent, dexteras in ignoto orbe agnouiſſent: quanquã impoſsibile Macrobius autumat. Ego ad demõſtrandum id ipſum dubitantibus me offero, nec multis opus eſt, res ipſa certiſsima eſt, & cognitu facillima. Primũ omniũ hi, quibus aliquot ſolſtẽ gradus Cancri, ſub horizontẽ nõ mergũtur, latitudine ultra ſexageſimũ gradũ ex panſa, ſpatio minimum 24. horarum, præſenti Sole fruuntur, nulla prorſus ingruente nocte: quo ſpatia uoluẽte Sole, cũ nobis mediæ noctis horã efficit, apud illos ſupra horizontẽ extans umbrã proijcit in meridiem: eſtq; ea uere ſiniſtra umbra, quã frequẽtius habẽt, quibus multi dies nulla nocte interB cepti luce cohærent. Velut hodie de his, qui ultra parallelum Arcticũ ſummouentur, experientia deprehẽſum eſt. Cæterũ illud umbræ genus, quod ſiniſtrũ eſt, à Sole meridiano, hoc eſt, ab eo pũcto meridiani, in quo ſi Sol ipſi occideret, meridiẽ metirentur, habere nequaquã poſſunt, cũ eo tẽpore noſtrũ latus terræ Solem ſemper à ſiniſtris habeat: eoq; modo Macrobiũ intellexiſſe exiſtimandũ eſt. Hactenus Vadianus: quæ eruditiſsimè quia in hũc locũ explicata ſunt, libuit adſcribere: tum quia utiliſsima, tum quia neceſſaria cognitu ſunt & à nemine ante eum reddita.

Oreſtæ.] Populi ſunt in Moloſsia. Etenim Oreſtis à inſania liberatus, cũ præ uerecundia cũ Hermione ſorore, et filio Oreſte fugeret, in has terras penetrauit, ubi gens ab imperio filij Oreſtæ dici cœperũt. ipſe morſu uiperæ in Arcadia mortuus fuit. Loco Oreſtion nomẽ fuit. Dicitur etiam fœmenino genere, Oreſtis, & Oreſtias. Eſt & Oreſtæ urbis nomẽ in Europa. Et Oreſtis, urbs in Oreſtis, in eminente monte ſupra Macedoniam, in qua Ptolemæus Lagi natus fertur, qui poſtea primus in Aegypto poſt Alexandri mortem regnauit. Alia eſt Oreſtia in Arcadia, C quam, ut oſtendi, nonnulli Oreſtion nominant. Oreſtis idis, Macedoniæ pars. Oreſtæ] Indiæ populi etiã ſunt, quos hoc loco poëta etiã ad bellũ Ciuile cõuenıſſe canit.

Tum furore extremos mouit Romano Oreſtas.

Strabo libro decimoquinto, Oretas Indicam gentem eſſe ſcribit, poſt Arbim Arianorum amnem. Hos Plinius libro ſexto, capite ſecundo, ait, non Indorũ eſſe, ſed propria uti lingua. Eſt & Oretus fluuius Siciliæ, haud procul à Panormo. Porrò illa Oreſtia urbs Arcadiæ, cuius modò memini, ita dimidia ſui parte ab Oreſtis aduẽtu fuit appellata: tota urbs Megalopolis alioqui dicta erant, quã Arcades poſt Leuctricum bellum cõdidêre. Quin & alia Megalopolis Icariæ fuit, quæ nũc Aphrodiſias, olim Lelegum urbs, quæ & Nino, Ninoë uocabatur. Quin & Iberiæ alia aliquando extitit. Extremos Oreſt.] Oreſtæ inter Macedoniæ gentes numerãtur à Plinio, & alijs, cap. 10. libro. 4. Verùm cum extremos uocet, ad ortum certum eſt, alios à Lucano ſignificari in India ſi modo ſint. Et uериſimile eſt, errorem peperiſſe, uocem furor. Oreſte in ſanior, Furor Romanus. Poſſet poëta uideri ſcripſiſſe, Oritas, ut Sulpitius uel Oretas niſi quantitas primæ ſyllabæ refragaretur, cum apud Græcos per ω. ſcribatur ὠρεῖται. Dionyſius Afer.

10 ὠρείτας τ' ἀραβάς τε, λινοχλαίνας ἀραχώτας,

id eſt, ut Rhemnius.

Ad partes rapidi quia uergunt lumina Solis "
Oritas, Arabaſq; ſimul, Liniq; Arachotas "
——Veſtes ablenit. "

Niſi poeta per ſyſtolen primam ſyllabam contraxerit, quod nonnunquam poëtæ in magno poëmate facere ſolent. Et translatio Hiſpanica, quam mihi exhibuit inſpiciendam nobilis uir & Doctus, miles D. Bernardinus, à Mendaſa legit, Oretas, non Oreſtas.

Carmanosq; d.] Ad Perſicum ſinum ſunt qui inter Chelonophagos, & Arabiam fœlicem, in Oceanum Indicum influit, qua parte ſtatim Erythræo mari Oceanus commiſcetur. A' Babylone uerſus meridiem, inter duos amnes Suſiana eſt, & ad ſinũ uſq; Perſicũ extenditur. Vltra flumẽ Perſin, ubi Perſepolis: inde Auſtralior Carmania, quæ ab Ortu montibus uſq; ad Indũ amnẽ clauditur. Orã Meridianã tenẽt Chelonophagi: Indicus Oceanus alluit: ab Occaſu Perſico ſinu, & Perſide finitur. Frontẽ maritimã altiſsimũ promontoriũ cõtra Oceanũ ſtringit, ne Carmaniã inundet. Ibi paulatim cedentia littora inſtũ ſinum inſulis aliquot diſtinctũ admittũt, peninſulæ forma euagatur contra Arabiæ Fœlices montes, ut fretũ mediũ, per quod in ſinũ Perſicũ uaſtum, & amplũ intratur, non amplius 5. M. paſſ. latũ ſit. Extimum Carmaniæ ſinũ tenent Chelonophagi, & Ichthyophagi, quod piſcibus, & teſtudinibus proximo Oceano capiit uictitent. & pecora itẽ piſcibus paſcant. Strabo. & Pli. tradũt, teſtudinũ tantam magnitudinẽ, ut ſingularum ſuperficies caſas habitabiles integãt. & cymbas, quibus nauigent inter rubri maris inſulis. Mela libro tertia, capite 8. Ab his, inquit, quæ diximus ad ſinum Perſicum, ubi Chelonophagi morantur, deſerta ſunt. In ipſo Carmani nauigantium dextera poſiti ſine ueſte, ac fruge, ſine pecore, ac ſedibus. piſciũ cutè ſe uelant: carne ueſcuntur: præter capita, tota corpore hirſuti. Oppida propria ſunt, Alexandria, condita ab Alexandro, à quo cultiores redditi fuêre, interdicto pertinaci eſu piſcium. Mediterranea metropolis eſt Carmania. Amnes clariſsimos habet, Hytanen aurũ trahentem, Andanum, & Corium in ſinum Perſicum excurrentes. Longitudo, & latitudo grad. Carmaniæ 100. 0. 29. 0. Alexandriæ, 99. 0. 24. 20.

Quorum deſt. in Ao.] Ex gradibus longitudinis & latitudinis abundè liquet, quantum in Auſtrum recedunt.

Non totam.] Glareanus diligenter hũc locũ Aſtronomicũ expendẽs, & hic locus, inquit, à quibuſdã notatus eſt, ut minimè uerus, quod Oritarũ, & Carmanorũ cœlum in Auſtrinũ latus trans æquatorẽ flectũ crediderit, quod mihi non uidetur. Quia ſi ita longè in Auſtrũ ſubmouiſſet hoſce populos, ſequeretur totã illis maiorẽ urſam mergi, cùm contrariũ aſtruat poeta. Deinde ſequeretur, minorẽ prorſus nõ uideri, niſi fortè duabus illis lucidis ſtellis quas χορευτὰς Græcis dictas ſcribit Higynus. Poëta aũt non totã tamen mergi aſpicit Arcton. de maiori utiq; intelligens Arcto, cùm minor prorſus illic nõ uideatur, ut iam diximus. Decepit illos Sulpitij cõmentarius qui ultra dimidiã partem torridæ zonæ hũc deflexum ſubmouet, contrà poëta, & ſenſum, & mentẽ. In eodem luto hæret Ioannes de Sacro Buſto, unde, & Sulpitiũ hauſiſſe puto. Atqui ſi Carmanorũ ſitũ intelligamus ad Cãcri circulũ, aut citrà eum, ut Ptolemæus totã deſertã Carmaniã citrà, alterani uerò plus dimidio citrà, nõnihil tamen eius etiã ultra tropicũ. Ibi nempe ſub Cancri tropico, aut citrà item tropicum, Vrſa maior non tota occidit, ſed promınet de capite

ciur aliquid, quod poëta argumẽ inuenis.

Non totam mergi tamen aſpicit Arcton, inquit. Quod ſi poëta hoc loco etiã de Oritis locutus uideatur, ut quibuſdã placet, eadẽ erit ratio. ſiue extrema ad Auſtrũ Arachoſiæ teneant, ut tradit Ptolemæus ſiue ad Arbitum urbem, quæ recta ſub tropico Cã. ri iacet, Ichthyophagi habitent ut ex Plinio colligimus. Hæc doctè, & uerè Gla-

reanus Etenim cũ dicit Carmaniã aſpicere Arcton, ad- A dit nõ totã, quaſi dicat, partẽ Vrſæ illis apparere. Non negatio propoſita ſigno uniuerſali affirmatiuo, quis neſcit, quod æquipolleat cõtradictoriæ particulari negatiuæ? Nã uerò & illud manifeſtũ, & euidẽs argumentũ eſt, poëtam id dicere, quod Carmania habeat latitudinis gradus 29: qui iã ultra Cancri tropicũ excurrunt, aut certè modicè.

Lucet & exigua.] Glareanus au. Arctophylacem impropriè uelocem appellari, ſiue totus occidat, ut ijs, qui circa Cãcri tropicum degunt: ſiue nõ totus, ut nobis. Sed quidam uelocem dictum autumant, quod Carmanis citius occidat, quàm nobis Hæc ille. Declarat id particu-

* al. incertum eſt.

Lucet & exigua uelox ibi nocte Bootes,
Aethiopumq́ ſolũ, quod non premeretur ab ulla,
Signifer regione poli, niſi poplite lapſo
Vltima curuati procederet ungula Tauri,
Quaq́ caput rapido tollit cum Tigride Magnus
Euphrates, quos non diuerſis fontibus edit
Perſis, & * incertum tellus ſi miſceat amnes,
Quod potius ſit nomẽ aquis, ſed ſparſus in agros
Fertilis Euphrates Phariæ uice fungitur undæ,
At tigrim ſubito tellus abſorbet hiatu,
Occultoq́ tegit curſus, rurſusq́ renatum
Fonte nouo flumen pelagi non abnegat undis.

ta fuit, et à mẽſa trapezus appellata eſt. Lycaonẽ trãsformauit in lupũ: Arcadẽ cõpoſuit rurſum mẽbris, eptatio cuidã alẽdã dedit, qui cum ibi adoleſcẽs factus eſſet, cũ matri per ignorantiã ſtuprũ obtuliſſet, & ambo ab incolis montis Lycæi ad ſuppliciũ deſcrẽtur, uterq́ à Io- B

la, ibi referenda ad uelox, non ad uerbum lucet. Solent ſtellæ etiam uelociores uideri, & uelocius occidere, quò ſunt remotiores in noſtro horizonte. Lucet exig. uel.] modica noctis parte ipſis, nõ diu, quod breuis eius ſit meatus ab ortu ad occaſum, cũ nobis ſupra uerticem propè diutius luceat Bootes Arctophylax nuncupatus. Idem & Arcturus dicitur, & plauſtri cuſtos, quod plauſtrum ſiue Septentriones ſequatur ex interuallo, & quaſi Septentrionibus ſuccinctus ſit. Aratus in Phænomenis.

» ἐξόπιθεν δ' ἑλίκης φέρεται ἐλάοντι ἐοικὼς
» ἀρκτοφύλαξ, τόν ῥ' ἄνδρες ἐπικλείουσι βοώτην,
» οὕνεχ' ἁμαξαίης ἐπαφώμενος εἴδεται ἄρκτου, id eſt.
» Fertur pone Helicen, ueluti qui plauſtra gubernet
» Arctophylax quem mortales dixêre Booten,
» Quod uicina urſæ uideatur tangere plauſtrum.

Aratus Arcturum à Boote diſtinguit, at Arcturus ſtella Lucida ſub zona eius præ alijs obuoluatur. Verba eius ſunt.

» καὶ μάλα πᾶς ἀρίδηλος, ὑπὸ ζώνῃ δέ οἱ αὐτὸς
» ἐξ ἄλλων ἀρκτοῦρος ἑλίσσεται ἀμφαδὸν ἀστήρ.

Huius manum ſiniſtram circulus Arcticus includit, ita ut neque occidere, neque oriri uideatur. Ipſe ab Arctico circulo ad æſtiuum extenditur inclinatus in longum, ut dextro pede æſtiuũ innitatur, Humeros uerò, & pectus à reliquo corpore ſecat linea, ſiue circulus potius, qui per utroſque polos tranſiens, Arietem, & Chelas diuidit. Occidit cum Tauro, Geminis, Cancro, & Leone. Serò occidere dicitur, quod ætius à pedibus perueniat ad terram: exoriens citius, quam Chelæ appareat. Bootes Carmanis uelox eſt, & ijs, qui remotius ad Auſtrum ſubmouentur, ut diximus, quod per totam noctem ijs non luceat, ſicuti rem nobis piger quibus ſemper ſupra terram. In ſiniſtra manu ſtellæ quatuor lucent, quæ nunquam occidere uidentur: in ſumma fronte una: in humeris habet ſingulas: in manibus ſingulas, quarum clarior, quæ in dextra conſpicitur. in ſiniſtra obſcurior eſt. in dextra cubita, una clarior fulget, uerũ in zona lucet una cæteris illuſtrior, quã Arcturũ appellamus: ſunt & in pedibus ſingulæ. Fabulantur hũc Arcadẽ Iouis filiũ fuiſſe, Lycaon Pelaſgi filius cũ Iouẽ hoſpitio excepiſſet, infantẽ adhuc diſſecuit membratim, & Ioui comedendũ appoſuit. Hac de cauſſa Lycaonis domũ incẽdit fulmine immiſſo, atque eo loco, ubi rãdio

ue in aſtra relatus fuit. Aethiopumq́ ſol.] Furor Romanus mouit etiã Aethiopes ad arma ſumenda pro Senatu. Præmittamus aliqua de ſitu Aethiopiæ de gẽtis moribus deinde ueniamus ad ea quæ præcipua ſũt huius loci. Duplex Aethiopia eſt: una quæ uocatur Aethiopia ſub Aegypto: ad Ortũ Solis: à rubro mari pulſatur: ad Septentrionẽ Libyæ, et Aegypto, iungitur: ad Occaſum interiorẽ habet Libyã: ad Auſtrũ alteri iungitur Aethiopiæ, quæ maior eſt, & Heſpera dicitur, ipſi aũt Heſperi Aethiopes Aethiopiã quõdã multis & magnis oppidis habitatã cõſtat, ſed grauibus bellis eliſa fuerũt Plin lib 6. Aethiopia inquit uiciſſim imperitãdo, ſeruiẽdoq́ clara, & potens etiã uſq́ ad bella Troiana Mẽnone regnãte. & Syriæ imperitaſſe eã, noſtroq́ littore, ætate regis Cephei patet Andromedæ fabulis. Ad hũc modũ Plin. Inter multa celebria inſulã habet mediamnẽ ubertate glebæ, & incredibili hominũ frequẽtia nobilẽ, Meroen, quã Nilus primo ſuo ambitu cõplectitur, V.M. ſtadiorũ à Siene. Nili alueus læuũ latus ſtringit dextrũ Aſtaſobas. Fuerũt ex Ethnicis ſcriptorib. C qui crediderint mortaliũ primos fuiſſe, hac coniectura uſi, quod Aethiopia propter ſideris propinquitatẽ, anteã prima intepeſcere cœperit, cũ ab initio ſolum fuiſſet uliginoſum atque inde ex humoris, calorisq́ temperie prima homo ſit genitus Præterea credũtur Aethiopes uetuſtiſsimi indigenæ omniũ mortaliũ, quod, ubi terra cœperit frequẽtius coli torridã ſolum potuerit accolas ad cultũ ſui inuitare. Adhæc deorũ cultum primũ apud eos inſtitutum referũt. Hinc Homerus Iouẽ, & cæteros omnes ad ſolemnes dapes in eas terras profectos canit Odyſſ. 1. Rurſum tradũt ijs ſemper ſuã libertatem manſiſſe incolumem adeò ut, Hercules, & Liber pater eam terrã ſolã intactã reliquerint Duplex literarũ genus apud eos fuit: unũ ſacrũ ſacerdotibus tantũ notum alterum quod uulgò patuerit Fuerũt aũt literarũ figuræ, haud quaquã tales, ut in ſyllabas redigerent, ſed animalibus ſimiles, membrũ item humanorum partib. uarijs artificũ inſtrumẽtis, ut à nobis de Aegyptijs ſuprà dictũ eſt, qui ab Aethiopibus elemẽta literarũ ſuarũ petiuerũt. Sanctiſsimũ ſacerdotũ iudicãt, qui fanatica curſu circũferri uidẽt. Regẽ ſuũ ut numẽ uenerantur. Plures nudi agũt, ob ſideris propinquitatẽ: tegunt pudẽda caudis ouium: rarus pelliũ uſus Victus miliũ, & hordeũ: & potus inde cõficitur. Sunt etiã qui herbis uictitent,

& tenuio-

A & tenuioribus arundinum radicibus, lacte, & caſeo. Meroe, de qua modo dixi, inſula, metropolis fuit. Habent, & auri fodinas Agricolæ. Apud Aethiopes Macrobios æs pluris eſt, quã aurũ, ut Cambyſes legati eos uiderint catenis aureis uinctos in cinerẽ duci. Quidã Solẽ Orientem uenerantur: Occidẽtem diris execrationibus proſequuntur. Mortuos in profluentem conijciunt: alias in dolijs condunt: ſunt qui in uitreis conditos in annum ſeruant, & religioſe eos colunt. Viuunt Macrobij uulgo annos 120. Sunt & Aethyopes Troglodytæ qui ad mare uſque rubrum extenduntur. Hæc de Aethiopibus pauca ſatis ſunto. Quod non.] Solum Aethiopicum nõ premeretur ab illa parte ſignorum ſigniferi, hoc eſt, zodiaci, niſi ultima ungula Tauri procederet poplite lapſo: quod quidem perinde eſt, ac ſi diceret, Aethiopiam fore citra Cancri Tropicum, aut ultra Capricornũ, niſi Tauri ultima ungula procederet. Obſcurè dictum ac propemodum nullo ſenſu. Sed de hoc poſtea. Sulpitius eſt enim inquit, Aethiopia iuxta mediam torridam zonam, extenditurq; ab Oriente Hyberno, ad Occiden-
B tem hybernum, ut ait Solinus. Aſtrologi aliter hunc locum intelligunt: dicuntq; ſigna zodiaci in duas partes diuidi, in Cardinalia, & regiones. Cardinalia dicuntur ſigna, in quibus incidunt Solſtitia, & Aequinoctia ut Capricornus, Cancer Libra, & Aries. Regiones uerò appellantur, intermedia: & ſic Aethiopia cum ſit ſub Aequinoctiali, non premitur ab aliqua regione, ſed tantum à duobus ſignis, Ariete, & Libra. Taurus ergo contingit ipſam pede exporrecto æquinoctialem uerſus: ſic illi, quos quidem ſuperiore oratione refutaremus, & multarum autoritate. Sed quid opus, cũ a pedibus Tauri Septẽtrionalis ſigni, tangi non poſſit. Itaq; ut melius cum ijs ſentiemus, cenſemus, & Solinum & Plinium & reliquos emendandos: & pro Oriente hyberno, apponendũ, Oriente Verno. Hæc Sulpitius. At Glareanus longè diligentiſſimè excuſſit hunc locum, & penſat, quaſi in trutina, cuius uerba operæpretium eſt adſcribere. Hoc uerò dictum, inquit, & uix intelligibili & falſum etiam fortaſſis, multos eximiæ doctos uiros, admiratos, qui fieri queat, ut Aethiopia ſit extra ſigniferi Poli regionem, cum tota ſub
C ſignifero poſita ſit, inter tropicos, adeo ſub torrida zona: ſiue de ea, quæ proxima ſupra Aegyptum eſt, loquatur Aethiopia: ſiue de ea, quæ maximè ad Auſtrum eſt. Sed ante huius rei tractationem, libet uidere quoſdam, qui quicquid apud poëtas legitur, ad uulgi etiam (ut frequenter fieri ſolet) opinionem dictum, omne hoc, aut ἀκριβῶς dictum, aut tanquam Apollinis oraculum accipiendum tenacè uideri uolunt, ut ſi quis ei contradicat, is continuò uel arrogans, uel ineruditus, addo, ſtipes, aſinus, plumbeus exiſtimetur. Ego, ut inciuile puto optimis authoribus abſque cauſa etiam in re profana obſtrepere, ita non audere quod dubium eſt, in diſputantium coronam adducere, timidi hominis eſſe iudico. Quare non uerebor, adductis aliorum ſententijs, quid ego de hoc loco ſentiã, oſtendere. Ioãnes à Sacro Buſto, (quem authorem de Sphera uocant) cùm de punctis uerticalibus Heteroſciorum inter Cancri Tropicum, & Arcticum circulum diſſereret, ait eſſe, qui Aethiopiã citra Cancri circulum iacere exiſtimarent: itaq; à nullo zodiaci ſigno tangi, præter Taurũ, qui ungulã extra zodiacũ porrigat: quaſi quiſquam authorũ Aethiopiam citra Cancri tropicum memoriæ prodiderit aut quaſi Taurus pedem uerſus Septentrionẽ porrigat, cum totus uerſus ſit in Aequinoctialem circulũ. Vnde reiecta hac opinione, ipſe diſtinguit zodiaci ſigna in Cardinalia, & regiones. ut Cardinalia ſint, in quibus Solſtitia, & Aequinoctia contingunt: Cancri, Capricorni, Arietis, ac Libræ: regiones uerò reliqua octo ſigna. Aethiopiam igitur, ſub nulla regione quidem eſſe, hoc eſt, ſub nullis ſignis, quæ non ſunt Cardinalia, ſed ſub Ariete, & Libra duntaxat tangi tamen Tauri pede, qui æquinoctialem circulum prope contingat, id ſenſiſſe poëtã. At hoc modo exigua ſanè pars, aut nulla uerius erit Aethiopiæ, tum etiam alia ſigna, Regiones, inquam ut ille uocat, non Cardinalia, nõ modo attingant æquatorem ſed ſub Aequatore ſunt, ut Virgo, & Aquarius. Nam de formis cœleſtibus loquitur, non de 12. æquis zodiaci dimenſionibus, quæ longè ab illis differũt, ut huius artis ſtudioſi probè norunt. His atq; alijs argumentis motus Sulpitius, cùm hæc Ioannis ſignorũ diuiſio diſpliceret, locũ optimè explicatũ iri exiſtimat, ſi Plinij locus lib. 6 cap. 30. non ita lõgè à fine emendetur. ubi Oriente Verno falsò legi ait, cũ hyberno legi debeat, ad hunc modũ. Sita eſt, inquit Plinius, Aethiopia ab Oriẽte hyberno, ad Occidẽtẽ hybernũ. Eadem Solinus, Plinij ſimia, cap. 43. Verũ ſi ſic legãtur Plinij uerba, de maximè Auſtrali Aethiopia (ut uocat Ptolemæus) intelligãtur oportet: uerũ ea prorſus ſub torrida zona, & zodiaci ſignis iacet. Eam utiq; ab extima parte Boreali ungula Tauri tetigerit: ſed ipſa tamen ſub alijs ſignis iacet. Nihil igitur plus hunc locũ iuuerint Plinij uerba quàm Ioãnis à Sacro Buſto ſubtilis illa, & ficta diuiſio ſignorũ, in Cardinalia, & regiones. Quare cõueniebat, ut Sulpitius cũ locum aliter declaraſſet, quã Ioãnis opinionẽ reijceret, remitteret nos ad Solini, & Plinij uerba nihil hũc locũ adiuuantia. Itaq; nos hunc locum inexplicabilẽ eſſe exiſtimamus, niſi quis cõfugiat ad ueterẽ illũ ſignorũ diuidendorũ modũ, quo cõparatio fit ad terræ habitabilis partes, nõ ſecũdum ſubiectionẽ (ut ita dicã) perpendicularẽ, qua ſola torridæ zonæ reſpõdet, ſed ſecundũ oẽs totiũ partiũ terræ habitabilis regiones, ut uidere eſt apud M. Manil. ũ. li. 4. ca. 3. Cæterũ ea cõſideratio (ut in annotationibus noſtris in Metamorphoſeon libros ſcripſit ingenuè profeſſi ſumus) quo fundamento nitatur, ignoramus. Meminit eius lib. 2. Ouid. ſub finem his uerſibus.

Quaq; tuã matrem tellus à parte ſiniſtra
Suſpicis (indigenæ Sidonida nomina dicunt)

Hanc pete. —— Hactenus Glareanus, acutè pariter, & doctè, ut omnia. Agrippa exiſtimauit terrã uniuerſam Aethiopũ, unà cũ mari rubro in lõgitudinẽ patere, ſemel, & uicies 70. M. paſſ. in latitudinẽ, cum ſuperiori Aegypto, duodecies 97. M. paſſ. Ruſſis ſunt, teſte Plinio, qui eius latitudinẽ ita diuiſerunt. A' Meroë Sirbi um 15 dierum nauigatione: ab ea 12. ad Dabellos. Ab ijs ad Oceanum Aethiopicũ. 6 dierũ iter. In totũ, ab Oceano ad Meroẽn. 725 M. paſſ. Inde ad Sienen quantum dictum eſt. Auſtralis Aethiopia ab Oriẽte hyberna, ad Occidẽtẽ hybernum ex tẽditur. Meridiano cardine ſyluæ hyberno maximè uirent: meridiana parte imminens mari mons excelſus perpetuis ardet ignibus, Atnacauma dictus à quo nauigatio quatriduo, ad promontoriũ Heſperiũ ceras Mela lib. 3. cap. 10. ubi de moribus, uictu, & artibus huius gentis nõ nulla diſſeruit. cæterum inquit, oras ad Eurum ſequentibus nihil memorabile occurrit: uaſta omnis, uaſtis præciſa montibus, ripæ potius ſunt, quã littora: inde ingẽs, et ſine cultorib. tractus. Dubiũ aliquãdo fuit, eſſetne ultra pelagus, caperẽtne terra circuitũ, an exhauſta

fructu, ſine fine Africa ſe extenderet. Verum ſi Hanno Carthaginenſis exploratum miſſus à ſuis, cùm per Oceani oſtia exiſſet, magnam partem eius circumuectus, non ſe mari, ſed cõmeatu defeciſſe memoratum retulerat. Et Eudoxus quidam auorum noſtrorum temporibus, cũ ad Lathyrum regem Alexandriæ profugeret, Arabico ſinu egreſſus, per hoc pelagus (ut Nepos affirmat) Gades uſque peruectus eſt. Ideo eius oræ nota ſunt aliqua. Sunt autem trans ea quæ modo deſerta diximus, muti populi, & quibus pro eloquio nutus eſt, alij ſine ſono linguæ: alij ſine linguis: alij labris cohærẽtibus etiam, niſi quod ſub naribus etiam fiſtula eſt, per quam bibere aueni. Multa huius generis, prodigioſa idem Mela refert.

Premeretur.] Taurus ad exortum ſignorum, ait Higynus, dimidia parte collocatur, ut incipere genu, ac deſigere ad terram uideatur, caput eodem habens attentum Genua eius reliquo corpore diuidit Circulus æquinoctialis. cornu ſiniſtro (ut ſopra diximus) coniungitur eum ſiniſtro pede eius. qui auriga appellatur. Inter huius finitionem corporis, & Arietis caudã, ſtellæ ſunt. quos Vergilias noſtri, Græci autem Pleiades appellauerunt. Hic auerſus occidit, & exoritur. Hæc Higynus.

Εἰοι crurum geniculatio appares. Aratus

ταύρου ἦ σκελέων ὅσση περιφαίνεται ὀκλάξ. id eſt, Tauri crurum, quanta apparet geniculatio. Hoc uidetur ſignificare Lucanus, Aethiopiam nuſquã à ſignifero ſtringi, niſi ubi æquator circulus leuiter Tauri ungula rõtingitur circa 10. longitudinis gradũ: ſub æquatore ſiue torrida zona poſitus, & Troglodytæ ſunt. Procederet.] Niſi à Tauri ungulis Aequinoctialis circuli margines contingerentur, ubi antea dixi, Meroën eſſe Metropolim: quæ longitud. & Latitud. habet 61. 0. 16. 25. Cæterum quantum Aethiopiæ ultra tropicum hyemalẽ eſt, nullum ſigniferi ſignum habet, ut neque ij, qui intra Cancrum, & circulum Arcticum habitant.

Quaſq; caput ra.] Pomponius lib. 1. cap. 12 ſcribens de Antiochia, olim diu potens, inquit, ſed eum eam regno Semiramis tenuit, longè potentiſsima. Ex operibus certè eius multa inſignia ſunt. Duo maximè excellunt, conſtituta urbs miræ magnitudinis Babylon, ac ſiccis olim regionibus Euphrates ac Tigris immiſsi. Hæc Pomponius Mela. Duo amnes clariſsimi ſunt circa Babyloniorum & Chaldæorum fines. Tigris Perſidi propior, Tigris ut natus eſt, ita deſcendit, permeatq; uſq; ad littora. Vlterior Euphrates immani ore & aperto, non exit ſolum ubi oritur, ſed uaſtè defluit. Neq; ſerat ſtatim agros, ſed diffuſus in ſtagna, diuq; ſedentibus aquis, ſiue alueo patulis piger errat: poſt ubi marginẽ rupit, tum uerò fluuius eſt, qui acceptis ripis celer, & rapidus per Armenios, & Cappadocas Occidentẽ petit: ac niſi Taurus mõs obſiſteret, noſtrũ mare intraret. Inde in Meridiẽ flexus, primũ Syros, tũ Arabas ingreſſus, nõ perdurat in pelagus, ſed ingens modo, ac nauigabilis, inde tenuis riuus emoritur nuſquã manifeſto exitu defluit, ut alij amnes, ſed deficit. Hinc magnus Euphrates à poëta. Quaſq; caput.] Oritur in Periarde, (quẽ quidam Moſcicũ uocãt) monte maioris Armeniæ, haud procul à fonte Tigridis. Per Aſſyriã inde, & Babyloniã lapſus in ſinum Perſicũ euoluitur (quidam rubrum mare ſcribunt) Plinius tradit eum oriri in Caranitide præfectura maioris Armeniæ Lucius Mutianus, eõ naſci, ſub radicib montis, quem Capoten appellãt ſupra Simyram, 12. M. paſſ. atq; initio Pyxiraten nominatum. In ipſo curſu Armenia à Cappadocia excludit. Inde na- A
uigatur Paſtonam, Melitenen Cappadociæ, Elegiã Armeniæ. Inde acceptis fluminibus, Lyco, Arſama, Arſano apud Elegiam occurrit ei Taurus, qui non reſiſtit 12. M. paſſ. perforata latitudine. Apud Claudianopolim curſum ad Occaſum, Solis flectit, ubi is illi à Tauro auferetur. Hic uictus, & ſibimet abſciſſus, expellitur in meridiẽ. A' cataractis iterum nauigatur. Inde Comagenen, apud Samoſata: & inter alios clariſsimos amnes Marſyæ influit. Alluuntur oppida Epiphania, & Antiochia, ad Euphraten dicta, Zeugma nobile trãſitu Euphratis, à Samoſatis. Iuxta uicũ Maſsicen duobus alueis non amplius coëuntis finditur. Læua Seleucia præterita, multis poſſuũ millibus emenſis, in Tigrim influit dextra in Meridiem uerſus Babylonem delabitur mediam: nunc ſolitudo eſt, quam perfluit. Nec multo pòſt, foſsis in riuos deductis paludibus immergitur, atque abſorbetur, Ita Mutianus.

Rapido cum Tigride.] Tygrim accolæ Phaſim uocant, Oritur Tygris (ut compendio proœmium dicam, quod quidam tractant) in Vxiorum montibus ac fer- B
mè 50 ſtadijs præceps per ſyluas ac ſaxa ruit. Mox camporum planicie acceptus, maior ad 200. ſtadia euagatus Perſico mari miſcetur uno uſtio. Vxiorum regio Suſis finitima eſt: & longo tractatu in Perſidem excurrit. A' celeritate ſua nomen ſortitus eſt, natura uiolẽtiſsimus. Perſæ ſagittam Tigrim uocant.

Non diuerſis fon] Nam uterq; ex maioris Armeniæ montibus labitur, eo quo dixi pacto, Tigris Perſidi propior eſt. Inter Perſidem & maiorem Armeniam media eſt Meſopotamia: & poëtis familiare eſt, rebus, à proximis locis nonnunquam origines, & nomina mutare. Glareanus minus difficultatis habet, inquit, quod proximè ſequitur, de Tigri & Euphrate. Ibi tamen egregiè quidam ſudarunt, fruſtra, meo quidem iudicio, anxiè philoſophati, cum poëta aliorum opiniões ſæpe referat, & uocabula de induſtria obſcuret; ut ſunt: fons, Perſidis, edit, & Tellus ſi miſceat. In omnibus hiſce eſt inſignis obſcuritas: porrò inde facilis expoſitionis elapſu, mera ſententiæ uariandæ occaſio. Denique ingens quodlibet fingendi poteſtas. Itaq; primum. Si fons proprie profluuij origine accipiatur, Perſis uerò impropriè C
pro Armenia; hoc eſt, regione, quæ quondam ſub Perſis fuit. (Nam ita inſignis ille orator Bononienſis Philippus Beroaldus hunc locum expoſuit) ſenſus eſſe poterit. Quo fluuios Perſis edit non diuerſis fontibus, quia unius regionis, nempe Armeniæ maioris, etiamſi mille ſtadijs ipſorum diſtent fontes, ut uidere eſt apud Geographos, maximè uerò Ptolemæum. Si uerò impropriè fons pro oſtio, (ut quidam aſſumant) accipiatur, Perſis uerò propriè pro Suſiana uicina regione ut ſæpiſsimè fit apud poëtas, Ordo erit, Quos Perſis, id eſt, Suſiana non diuerſis fontibus, ſed eodem fonte, id eſt, oſtio ambos edit, id eſt, emittit, (Atque ita Badius expoſuit) in mare Perſicum. Illud autem, Si miſceat, poſitum uidetur, poſtquam miſcuit: ut ſit dubitatiuè dictum, Si fortaſsis uerum dixerint, qui crediderunt Euphraten prius euaneſcere, neque Babylonem Tigri miſceri. Si tamen ingreditur, ac ei miſceatur, utrius ſit nomen, illud uerò dubium eſſe. Hæ, & conſimiles expoſitiones, adhuc frigidiores fieri poſſunt multò plures. Sed ego facilè crediderim poëtam unum horum duorum fuiſſe fontẽ putaſſe. Quod & author libelli

de con-

A de cõſolatione Philoſophiæ credidit. Tigris, & Euphrates uno ſe fonte reſoluunt,

Et mox abiunctis diſſociantur aquis.

Apud pleroſq; authores, hæc de ijs duobus produntur fluminibus, diuerſis fontibus eos oriri. Conuenire deinde ſub Babylone, commixtos, Tigridis nomine in ſinum effundi Perſicum. Huc uſq; Glareanus. Itaq; uterq; in Armenia maiori, non in Perſide oritur.

Incertum eſt.] *Euphrates Seleucia præterita, ac non paucis paſſ. millibus emenſis, in Tigrim influit, & dextra in meridiem actus Babylonem perlabitur: atq; ita incertũ eſt, num terra permiſceat amnes, Tigris circa Nymphæum è cuniculis redditus, tam uicinum Arſaniæ, ut cùm intumuêre, confluant, nec tamen miſceantur. Leuior Arſanias innatat, mox diuiſus in Euphratem immergitur. Tigris ex Armenia multis claris auctus fluminibus, diſterminans Adiabenos, & Orios, faciensq; Meſopotamiam, luſtrans montibus Gordyæorum, circa Apamiam Meſenes, citra Seleuciã Babyloniam diuiditur in duo alueos, quorum alter Meridiem, ac Seleuciam petit, alter*

B *ad Septentrionem flexus, campos Cauchas ſecat. Sub ipſa ex Media Choaſpen accipit: ac tandem in lacus Chaldaicos ſe fundit. Hæc copioſius perſequitur Plinius libro ſexto capite 27.* Miſceat.] *Confundat, ut neſcias ubi in unum confluxerint. Tigris ne uocetur an Euphrates. Tigris certè nomen ſeruat, donec in ſinum Perſicum ruat.* Quod potius ſit nomen.] *Dum ita commiſcentur, & in Tigrim Euphrates influit, quo nomine appelletur reliquum.*

Sed ſpacios in ag.] *Dum per eo porum planiciem funditur, eosq; rigat, quotannis excurſu aquarum ſuarum, Nilum imitatur. Inter amnes quos habet Aſia, clariſſimus eſt Euphrates: poſt hunc Tigris, deinde Araxes. Euphrates nimis quàm longè à fontibus excurrit. Tigris uelocitate uincit: Araxem uelut fertilitas commendat: at Cyrus omnes magnitudine ſuperat. Itaq; Euphrates ſua inundatione rigat proximos agros, perinde, ut Nilus Aegyptum.* Phariæ unde.] *Periphraſis Nili, clariſſimi amnis Aegypti. Quemadmodum Nilus ſtatis diebus quotannis magno aquarum incremento ſed non ſemper eodem per omnem ſpatiatus Aegyptũ, terram fœcun-*

C *dat, ita Euphrates rigat Meſapotamiam, & alias nonnullas Syriæ regiones. Porrò Nili incrementi aliæ ab alijs probatis ſcriptoribus cauſſæ produntur. Quidam Eteſias in cauſſa eſſe credunt, quibus è Septentrionali plaga flantibus, pelagi fluctu in aduerſa aſtra repulſa, illa fluminis reſtagnata ſequatur: quod idem accidere Tiberi Auſtro, ſpirante perſuaſum quidam habent. Alij imbribus id adſcribunt, qui in Aethiopiæ montibus circa ſolſtitium cadunt, eorum Eteſiarum flatu nubes in meridiem depellente. Sunt rurſum, qui arbitrentur in ſideris perpendiculariter illis incubantis emerſu, ſuſpendi humorem radijs ſolis, ut in ſiticuloſa mundi parte, auidius alimenta arripientibus, atque ita diffuſum amnem abundare. Ad eundem modum teſte Plinio, increſcit Euphrates. Sed & Tigris, niſi quod neuter limum deuehat, & aruis inducat, ſed aquis ſolum uterq; fœcundus eſt. Id exiſtimat Strabo fieri, ob niues eo tempore in montibus Armeniæ liquefactas, Statis diebus paulum differt, ac Meſapotamiam perfundit, Sole obtinente uiceſimam partem Cancri: minui incipit in Virgine: ac Leone tranſgreſſo, in totum remeat in 29. parte Virginis. At Euphrates ob nimias undas plerunq; damno eſt: quare accolis id unum curæ eſt, ut alueos cõmuniant aggeribus, foſſasq; quàm longiſſimè ab amne in plana diducant, uidem uallatas, ut cum uſum fuerit contineant meatibus obſtructis: aut ijſdem apertis, emittant.*

At Tigrim ſubito.] *Deſcripta Euphratis natura, tranſit ad prodigioſum Tigridis ingenium. Medi (ut dixi) Tigrim ſagittam uocant, unde à ſimilitudine celeritatis ſagittæ non immanitis, amni nomen factum. Plinius & Quin. Curtius indicant. Tigris in Arethuſam Arſinum dictum à Plinio influit, qui omnia illata pondera ſuſtineat, ac nitrum nebulis exhalet. Tranſuectus, occurrente Tauro monte, in conſpectu mergitur: ſubterq; lapſus, ab altero eius latere rurſum erumpit. Locus uocatur (ut Plinius ait) Zoranda. Vel hinc colligitur eundem eſſe fluuium quod demerſus perferat. Deinde alterum tranſit lacum, qui Theſbitis uel (ut alij) Theſpitis appellatur: rurſumq; in cuniculos mergitur: & poſt 25. M. paſſuum, circa Nymphæorum redditur. Atque illud eſt quod Lucanus ait, Tellurem ſubito hiatu abſorbere Tigrim.* Idem & Strabo prodit.

ὁ τίγρις διαρρεῖ τὴν θωπῖτιν λίμνην, κατὰ πλάτος μέσον, καὶ περάσας, ἐπὶ θάτερον χεῖλος κατὰ γῆς δύεται, μετὰ ψόφου πολλοῦ. ἐπὶ πολὺ δ' ἀφανὴς ἐνεχθεὶς ἀναδίδωσιν οὐ πόρρω τῆς γορδυηνῆς.

Plinius addit, fuiſſe, qui Cobarim præfectum Meſopotamiæ, alueo manu facto, Euphraten in Tigrim abduxiſſe tradiderint, ne præcipiti curſu Babyloniam infeſtaret. Itaq; Tigris diuerſo à latere in Armenia fonte cõſpicuo ortus, non findit Taurum, ut Euphrates, ſed ſubter lapſus (ut modo dictum eſt) eo rurſum latere, ubi Aſſyria eſt emergit. Illud diximus argumento eſſe, quod idem ſit amnis, quod illic diuerſa, hic egerat, ſummaq; aquarum celeritate uectus, & quibuſdam etiam locis uadoſus, mox receptis amnibus auctus ſæpe diſpaleſcat, magnas inſulas amplexus poſtremò in meridiem conuerſus: haud procul à Cteſiphonte Euphraten excipit, & poſt longum curſum in ſinum Perſicum duobus ingentibus alueis exoneratur. Hæc uel obiter libuit repetere, quod de exitu eius uideam authores nonnihil uariare. Cæterùm tanta circa has amnes fertilitas eſt agrorum, ut modicè admodum, & exiles agelli cultiores centeſimum ſœnus reddant. Sed nuſquam fœcunditas maior, quàm circa Seleuciam, terris inter ipſos amnes anguſtis, & uelut in mucronem faſtigiatis. Rurſusq; renatum.] *In eo latere, ibi Aſſyria eſt, rurſum emergit in amnem uaſtum.*

Pelagi.] *Poſt longum enim & anfractuoſum curſum, in ſinum Perſicum deuoluitur, uno, uel (ut alij) duobus oſtijs, per agrum Suſianum lapſus. Sed quod ait. Tell. ſi miſceat amnes: credit nõ miſceri eos, et Tigrim abſorptũ iterum enaſci, nec abnegare undas ſuas ſinui Perſica, tãquam id Euphrates non faciat, ſed in agros ſparſus proxima irriget, atque ita euaneſcat. Fontes non ad oſtia, ſed originem referamus.*

Inter Cæſareas.] *Parthos neutri auxilia miſiſſe dicit, quod à Romanis armis nõdũ uicti, poſt eaſque nuper Craſſos fuiſſent.*

Inter Cæſareas acies, diuerſaq; ſigna.
Pugnaces dubium Parthi tenuere fauorem,
Contenti feciſſe duos. tinxêre ſagittas

Errantes Scythiæ populi, quos gurgite Bactros
Includit gelido, uaſtisq́; Hyrcania ſyluis.
Hinc Lacedemonij: *a* moto gens aſpera freno
Heniochi, ſæuisq́; affinis Sarmata Moſchis.
Colchorum quà rura ſecat ditiſsima Phaſis.
Quà Crœſo fatalis Halys, quà uertice lapſus
Rhiphæo Tanais diuerſi *b* nomina mundi
Impoſuit Ripis, Aſiæq́; & terminus idem.
Europæ, *c* & mediæ dirimens confinia terræ.
Nunc *d* hūc, nunc illū, quà flectitur, ampliat orbē,
Quaq́; fretum torrens *e* Meotidos egerit undas
Pontus, & Herculeis aufertur gloria metis
Oceanumq́; negat ſolas admittere Gades.

a al. moti.
b al. nomina.
c al. Europæ mediæ.
d Vetus cod. legit nunc huc. nunc illuc.
e al. Meotidas.

De Parthis ſuperioribus libris dictum eſt. *Et diuerſa ſigna, arma, & caſtra Pompeij indicat.* Sed res *aliter habet* Pompe*ianarum partium erant, propter amicitiam bello* Mithrida*tico cum ea iunctam poſt caeſos Craſſos. ut author eſt Iuſtin.* Pugnaces.] *belli coſos.* Cæterum, *Media, Parthia & Hircania, triangularem ſitu formam referunt. Media ab Occaſu tranſuerſa obliquè Parthiæ occurrit, & utraq́; regna includit ita, ut à Caſpio mari ad deſerta Carmaniæ longa introitu ea complectatur, & Perſiam à Parthis diuidat: Caſpios ad Occaſum habet, Lenao, Pomponio, Cambyſa, & Cyro amnibus proximos. Parthorum regnum, ac tractum Caucaſus mons ramis complectitur. Reliqua loca plana ſunt, & alicubi ſqualent deſertis: ſed plana æſtiuus calor, montana Brumale frigus niuibus maximè infeſtat. Itaque ſub montanis æſtate præcipua amœnitas inuitat, hyeme uerò clementius in planis locis cœlum eſt. Parthorum ad Meridiem uicini ſunt Carmani, quorum regio ad Chelonophagos uſque extenditur, qui littorales populi ſunt Indici Oceani. A' Septentrione Hircani ſiti ſunt, qui & ipſi, ut Medi Caſpium pelagus contingunt. Ab Ortu Arij contingunt Parthi, quorum paulò pòſt mentionem inijciet poëta. Ab Occaſu Medam habet. Parthia ſemper fuit, ait Plinius, in montium radicibus ſæpius dictorum. Primi hoc nomine dicti fuêre, quod exules eſſent, quos Scythæ ſua lingua Parthos uocant. Caput gentis Hecatompylos regia urbs, quam 133. millia paſſ. à Caſpijs portis abeſſe, author eſt Plin. Duodeuiginti Parthorum regna ſunt, (ita prouincias diuidunt,) circa duo maria: rubrum à Meridie, Hircanum à Septentrione, è quibus 11. quæ ſuperiora dicuntur, incipiunt à confinio Armeniæ, & Caſpijs littoribus, pertinentq́; ad Scythas, quare pulchrè cum illis ſitarum hos adiungit. Cum Scythis ex æquo degunt Reliqua ſeptem regna, Inferiora dicuntur.* Dubiumfauorem.] *quaſi eorum nihil intereſſet, uter uinceret. Iuſtinus li. 42. multo aliter refert hiſtoriam, ut paulò antè iamiter memini. His itaq́;, inquit, geſtis, nō magno pòſt tempore Romanis inter Cæſarem, & Pompeium ciuile bellum oritur: in his Parthi Pompeianarum partium fuêre: & propter amicitiā cum Pompeia bello Mithridatico iunctam, & propter Craſſi necem, cuius filium in partibus Cæſaris eſſe audierant, quem ultorem patris, uictore Cæſare futurum, non dubitabant.*

Contenti feciſſe duos.] *Vt Duo duces inter ſe committerentur, qui de principatu decertarent.*

Tinxere ſagittas Scy.] *Oſtendimus paulò antè 11. Parthorum prouincias ad Scythas pertinere, & cum illis ex æquo degere. Vlteriores Parthi circa deſerta, Nomades dicuntur, quos hoc loco, errātes Scythiæ populos nuncupat. Licet de Scythia alibi quædam retulimus, addenda duxi aliqua, ad huius loci explicationem. Scythia eſt longè, latèq́; exporrecta ab Europa, cuius partem circa Tanaim perſcribit, ad* A *Aquilonem, & Ortū, uſq; ad incognitā terrā, hinc Pōto, et Aſia, inde Rhiphæis mōtib. inſerta: mox longiſsimè ad Ortum euagatur, atq; innumerabiles gētes ſinib, non ad modum notis complectitur. Quod poëta eos appellet errantes Scythiæ populos, in cauſſa eſt, quòd cùm indigenæ Scytharum indiſcretis cardinibus inter ſe agant, neque agrum colunt, neque tectum, neq; ſedes habent ullas, ſed per ſolitudines, & inculta uagātur, armenta pecora ſe agentes, coniuges, & liberos plauſtris ſecum uehunt: & ubi nox eos opprimit, ibi figunt ſedes, Agathyrſi hi ſunt, & Sauromatæ, quia pro ſedibus plauſtra habent, Hamaxobitæ dicūtur. Scytharū ſoli Melanchlæni huma* B *nis cardinib. neſcūtur. In ſinu Carcinite, urbs eſt Carcine quā duo flumina, Gerros, & Hypacyris uno oſtio effluētia attingunt, ſed fontib. diuerſis lapſa. Gerros inter Baſilidas, & Nomadas euoluitur, qui & ipſi ab errando pecorum paſcentium more ita appellantur. Vagi Nomades, inquit, Pomponius pecorum pabula ſequuntur. Scythis mos eſt, ſagittas ueneno imbuere, ut tangentes letalia uulnera inferant. Ouid. lib. 1. de Ponto.*

Qui mortis ſæuo geminent ut uulnere cauſſas
Omnia uipereo ſpicula felle linunt.

Armorū mos Scythis, idem eſt, qui Parthis. Quos gurgite Bac.] *Dubiū utrū Bactrianā dicat, an Scythas, diuerſas à Bactris. Ea regio longè, lateq́; in ortū euagatur, & Aquilonem, quos Bactrus amnis claudit: à quo, authore Plinio Bactrū oppidum, antè Zariaſpe dictū, nuncupatur. Sunt autem Bactriani à Scythis oriundi, ut tradit Trogus, Bactra totius gētis olim regia. Ipſum ſolum magna ex parte uaſtum, & auidum. Vnde Alexandri milites crudis carnibus in ea regione ueſci coacti fuerunt, & quidem lignorum inopia. Bactriana à meridie montibus* C *Caucaſijs ab India, & Parapamiſſo ſeparatur. Ab Occaſu, Ocho amne cingitur. ab ortu, Oxus includit: media ipſa Bactro amne ſecatur. Ipſi Bactri inhumano cultu, ac uictu degunt. à Perſarū ritib. lōgè alieniſsimi: uiuunt rapto, & in armis eſſe adſueſcunt. Parentes ſenio cōfectos gentili inſtituto fame conficiunt. Sed Caſpij magis impiè agunt, qui eos canibus laniandos obijciunt. Frumenti illis magna copia, cuius grana tantæ eſſe magnitudinis ferunt, ut ſingula noſtras ſpicas æquent. Condere illud ſolent foſsis in terram ductis. Q. Curtius lib. 6. Bactrianæ terræ multiplex, inquit, & uaria natura eſt, alibi arbor, & uitis largus, mitiſq́; fructus alit: ſolum pingue crebri fontes rigant: quæ mitiora ſunt, frumento conſeruntur, cætera armentorum pabulo cedunt. Magnam partem eiuſdem terræ ſteriles arenæ tenent. Et paulò pòſt. Quā mitior terra eſt, ingens hominum, pecorumq́; multitudo gignitur. Hæc ille. Vt ad Bactrum, & Bactra redeamus. Bactra, inquit idem, regionis caput, ſita ſunt ſub monte Parapamiſſo. Bactrus præterit mœnia: is urbi, & regioni nomen dedit. Itaque ex hac Chorographia Bactriana uidere eſt, quam*

A quam Scythiæ partem periphraſti poëta uelit intelligi, ea,quæ inter Bactrum amnem, & ſyluas Hyrcaniæ media eſt,ubi Margiana. Hyrcania.] Siti ſunt Hyrcani inter Parthyanen,& Caſpium pelagus,populus bellicoſus. Ab Ortu,Occaſu,& Meridie Caucaſi iugis clauditur. Ad Septentrionem,uſq; ad Margianam,Caſpij littoribus cingitur. Metropolis regni Hyrcaniæ amnis clariſſimus Sibaris,ſiue Siobaris,ut Curtius: Stioberis, Diodoro. Qua parte Caſpium mare Hyrcaniam contingit,Hyrcanum uocatur,ſæuum,& importuoſum, modicis inſulis in conſpectu ſparſis. Pomponius libro 3. capite 5. ubi de Scythia diſſerit, mare Caſpium,inquit, ut anguſto, ita longo etiam freto,primum terras,quaſi fluuius irrupit:atq; ubi recto alueo influxit,in tres ſinus diffunditur: contra os ipſum in Hyrcanium: ad ſiniſtram in Scythicum: ad dextram in eum,qui propriè, ac totius nomine Caſpius dicitur:totum mare atrox, ſæuum,& ſine portubus, procellis undiq; expoſitum, beluis magis, quam cætera refertum,& ideo minus nauigabile. Ad introeuntium dextram Scythæ Nomades(quos errantes uocauit poëta) freti littoribus inſident Et ſtatim. B Ad Hyrcanū, Albani,Moſchi,& Hyrcani. Ac paulò pòſt. Cyrus, & Cambiſes ex radicib. Coraxici montis uicinis editi in diuerſa abeunt perq; Iberos, & Hyrcanos diu,& multum diſtantibus alueis defluunt. Poſt non longè à mari eodem lacu accepti,in Hyrcanum ſinum uno ore perueniunt. Huc uſque Pomponius. Cæterum Hyrcaniæ ſyluæ inter alia dira animalia, Tigres gignunt,quas Maro epithetice inde Hyrcanas uocat Sophronius ſcriptum reliquit, D. Thomam Apoſtolum Parthis, & Hyrcanis Chriſtum prædicaſſe.

Lacedæmonij Heniochi] Colunt Heniochi Hiberiam inter montes terga,& Cirtum,ſiue Cyrum amnē, in Caſpium mare decurrentem. In Colchica Dioſcurias fuit, ad Boſphorum magis, hodie deſerta, uerum olim adeo clara,ut in eam trecentæ nationes diuerſarum linguarum conuenirent: ac poſtea Romani per centū & triginta interpretes ſua mercemonia ibi exercuerint. Hanc conditā ab amphito,& Telchio Caſtoris,& Pollucis aurigis multi exiſtimant Caſtor enim,& Pollux Διόσκουροι C à Græcis appellantur,à quibus Heniochi orti creduntur. Græcè ἡνίοχος, auriga uocatur. Fuerūt Caſtor & Pollux Ledæ,& Iouis filij. Ergo Lacedæmonij, & à Græcis oriundi fuerunt, Mela Dioſcoridem à Caſtore, & Pollu ce Pontum ingreſſis conditam prodidit lib. 1 cap. 21. ueſci eos carne humana putauit Ariſtoteles. Cæterùm Heniochi, Achæi Zygi quoniam ſterilem admodum colunt terram,teſte Strabone libro 11. latrocinijs mare infiſtunt. Habent cymbas uehementer leues, & exiguas admodum, quas humeris geſtantes in proxima ſylua abſtrudunt, quod ibi mare ſit importuoſum,& eò mons Caucaſus excurrat. Cymbas ipſi Camaras uocant. Strabonis uerba ſunt. ἡνίοχοι, καὶ ἀχαιοὶ, καὶ ζυγοὶ, λυπρὰν γῆν οἰκοῦντες; λῃστεύουσι τὴν ποντικὴν θάλασσαν, ἔχοντες πλοῖα λεπτὰ στενὰ δυνάμενα ἐν τοῖς ὤμοις φέρεσθαι, καὶ ἐν ὕλῃ κρύπτεσθαι, διὰ τὸ ἀλίμενον εἶναι τὴν ταύτῃ θάλασσαν, καταφερομένων, ὑπὸ τῶν καυκάσου ἄκρων. καλοῦσι δὲ αὐτὰ καμάρας. Idem Strabo libro eodem de Heniochis multo aliter ſcribit. Φασὶ δὲ ἀπὸ τῆς ἰάσονος στρατιᾶς τοὺς μὲν φθιώτας οἰκῆσαι τὴν ἐνθάδε ἀχαΐαν οἰκῆσαι, λάκωνας δὲ τὴν ἡνιοχίαν, ὧν ἄρχον ὁ κρᾶς, καὶ ἀμφίστρατος, οἱ τῶν διοσκούρων ἡνίοχοι, καὶ τοὺς ἡνιόχους ἀπὸ τούτων δὰ εἰκὸς ὠνομάσθαι. id eſt. Aiunt quoſdam ex Iaſonis exercitu Phthiotas, Achaiam quæ ibi eſt, incoluiſſe: Lacones uerò Heniochiam: quorum Duces erant Rhecas, & Amphiſtratus. Dioſcurorum aurigæ. Veriſimile eſt, Heniochos inde nomen adeptos. Mithridates magnus ille rex Ponti à Pompeio armis,& caſtris exutus, audita Tigranis uxoris ad Romanos defectione, & percuſſoribus ſuis propoſita eſſe præmia, per Colchidem Dioſcuriadem iter fecit per Heniochos ad Boſphoros penetrauerit.

Sarmata affinis.] Alio loco retulimus duplicem eſſe Sarmatiam,à ueteribus diſtinctam: unam Aſiaticam, quæ trans Tanaim, & Mæoticam Paludem in Ortum extenditur: alteram Europeam. Huius termini ſunt à meridie, Danubius à Septentrione Oceanus: ab Ortu, Tanais, Mæotis, & Pontus: ab Occaſu, Germania. Gentes complectitur bellicoſas,& uarias: Iaziges. Dacos, Getas, Prutenos, Rutenos, Liuonos, Polonos Danos, Vualachos, Tranſyluanos, Hungaros, Baſtarnas, Hamaxobitas, quos noſtra tempeſtate Moſcouitas appellamus, extremos Sarmatiæ Europeæ incolas. Conſtat aliquot argumentis eos non eſſe indigenas: lingua utuntur non diſſimili Dalmaticæ Humanitate, & fide celebrantur: homines procera ſtatura, robuſti, corporibus hirſuti, oculis ferè glaucis, uictu tenui contenti: potum ex melle conficiunt. Horū metropolis Nogardia eſt. quā Magnam uocant, in qua Solſtitio æſtiuo umbræ ferè nullæ redduntur. Sol non aliè demerſus crepuſculum ac ſtatim nulla nocte media diluculum efficit Huius Sarmatiæ extremi ſunt Moſcouitæ,& ad Tanaim uſq; euagātur. In Mæotim influit Tanais. Mæotim con uaſto ſinu excipit Pōtus Euxinus: ultra quem Colchi ſunt, Albani, Iberi & Armenij. Atq; hos cæteros Moſchis prædicat. Hinc Strabo μοσχικὴν χώραν τριμερῆ uocat. Colchorum qua ru.] Phaſim alibi oſtendimus ex Armenia deſcendere, uagum ac uorticoſum ut 120 pontibus iungatur, antequam in Pontum ruat accepit, Glauco Hippo,& Cyaneo fluminibus. quanquam Ptolemæus Hippum,& Cyaneum ſeorſum Pontum ingredientes facit. Exit autem Phaſis in Pontum iuxta urbem eiuſdem nominis: undoſus, ac uehemens. Sulpit. ditiſſima rura interpretatur ab aureum uellus. Quā Crœſo fata. Halys.] Arrianus in Periplo Euxini author eſt, Halyn fluuium quondam terminum fuiſſe, Crœſi & Perſarum regnorum, ac poſtea ſub imperio Pop. Rom. fuiſſe. αὐτὸς ὁ ποταμὸς, ὁ καλούμενος ἅλυς, ὅριος ἦν τῆς κροίσου βασιλείας, καὶ τῆς περσῶν, νῦν δὲ ὑπὸ τῇ ῥωμαίων ἀρχῇ. Addit'q; eum fluuium non è meridie, ut Herodotus exiſtimat, ſed ab Ortu in Euxinum deſcendere. ῥεῖ οὖν ἀπὸ μεσημβρίας, ὡς λέγει ἡρόδοτος, ἀλλ' ἀπὸ ἀνίσχοντος ἡλίου, καὶ ἐκβάλλει εἰς τὸν πόντον. Dirimit Lydorum imperium à Medico, qui in Armeniis montibus ortus, per Phrygas, & Matienos. mox inter Cappadocas, & Paphlagonas uago curſu lapſus in Euxinum deuoluitur. Adſtruit hoc ipſum etiam Strabo libro undecimo. ὅτι ὁ ἅλυς ποταμὸς τὸ ὅριον ἐποιεῖτο, καὶ καππαδοκίας, idem ὁ ἅλυς ὁρίζει καππαδοκίαν τὴν τῶν λευκοσύρων, καὶ παφλαγονίαν, διορίζει παφλαγονίαν, ὁ μὲν πόντος ἐν βορρᾷ, ὁ δὲ ἅλυς ἐξ ἀνατολῶν, ἡ δὲ φρυγία. καὶ γαλατία πρὸς νότον ἢ ἀὰβιθυνία πρὸς δυσμάς. ἡ δὲ λευκοσύροι διεχόμενοι, οἱ εἶναι

τῶ

τὸ ἄνω τῷ ποταμῷ, παραβαλλόντες δὲ. Idem author eſt, ἄλυν nominatum, ἐκ τῶν ἀλῶν, ab areis, per quas labitur: & eius fontes eſſe ex magna Cappadocia Pontica. αἱ δὲ πηγαὶ αὐτοῦ ἐν τῆς μεγάλης καππαδοκίας τῆς ποντικῆς εἰσίν. Crœſus fretus oraculo exercitum in Cappadocas, qui Cyri imperio tum parebãt, fruſtra Sandane Lydi generis homine diſſuadente ſumma ope compararat. Erat aũt oraculum Apollinis κροῖσος ἅλυν διαβὰς μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει. id eſt, interprete Cic. de Diui. Crœſus Halym penetrãs magnam peruertet opum uim. Cæterum prætextus belli erat ultio Aſtyagis. Inde exercitum ad Halyn fluuium admouit quẽ nihil cunctatus cum omnibus copijs tranſiuit. Hic florentiſsimo exercitu amiſſa, magno prælio uictus fuit: atq; caſtris exutus uiuus in poteſtatem uenit. Fatalis igitur Crœſo Halys fuit, id eſt, fato quodam exitialis. Qua uertice lapſ Rip. Tanais.] in tres partes uniuerſæ terræ cõtinens diuiditur: Ab Herculis columnis, a noſtro mari mediterraneo procurrente, & duobus amnibus clariſsimis Nilo, & Tanai. Ab Occaſu Gaditanum fretum intrantibus dextra Africa eſt: læua Europa: inter has in Ortum excurrens, Aſia eſt. Tanais igitur, & Nilus Orbem in tres partes diuidunt. Hinc Nilus à meridie per Africã anfractuoſo, ac uago curſu lapſus, in Aegyptiacum pelagus influit: inde à Septentrione Tanais, in meridiem decurrens, mediam ferè Meotida ingreditur, quæ mox à Tauricæ Cherſoneſi fronte mari Euxino miſcetur. Ad Nilum itaq; Africa eſt ad Tanaim Europa: ultra quicquid eſt, Aſia eſt. Artemidorus ulteriora Tanais incomperta eſſe exiſtimauit, cùm idem circa Tanaim Sarmatarum gentes ad Septentrionem uerſus degere fateretur. Alexander Magnus, & eius milites Iaxartẽ, quem Scythæ Silya uocant, Tanaim putauere. Nomen flumini inditum eſt, à Tanai primo Scytharum rege, qui laudis, & gloriæ ambitionis ductus, primus regni ſui fines ampliare adortus fuit. Vexores enim Aegyptius & Tanais Scytharum rex primum omnium mortalium procul domo bellaſſe inter ſe dicuntur, quorum ille ex Aegypto in Pontum, hic ex Scythia in Aegyptum intulere ſua arma.

Vertice Rhiphæo.] Vltra Tanaim, qui in Paludem Meoticam præter Moſchos excurrit, Sarmatiæ Aſiaticæ tribuitur ea Scythiæ pars, cuius incolæ Sauromatæ dicti ſunt: ab Occaſu, Tanai: à Meridie Colchide, Hiberia, & montibus Caucaſijs ſubmoti, à Buge amne, ſiue lacu potius (quia diximus ſupra Meotim Sauromatas eſſe) per oram ad Tanaim uſq; ſunt Mæotæ, à quib. lacus nomẽ accepit quorũ ultimi à tergo ſunt Arimaſpi: Mox Rhiphæi montes, & aſſiduo niuis caſu pinnarum ſimilitudine. Pterophoros appellatur regio. profectò pars mundi à natura rerum damnata, & denſa merſa caligine. Rhiphæi montes à quibuſdam etiam Alpes dicuntur, eiusq; accolæ Inalpini uocantur. Ab his Maronem Boream Alpinum appellaſſe quidam contendunt. In Rhiphæis Tanais oritur. Pone eos mõtes, ultra Aquilonem, gens fœlix colit, quos Hyperboreos dicunt qui ætatem agunt ultra centeſimum annum, qui multis fabulis celebrantur. Ibi creduntur, inquit Plinius, cardines mundi, extremiq; ſiderum ambitus ſemeſtri luce, & una die Solis auerſi, non ut imperiti dixêre, ab Aequinoctio uerno in autumnum. Semel in anno ſolſtitio oriuntur ijs ſoles, brumaq; ſemel occidunt. Mela libro 3. Aſiatico littore, inquit, primi Hyperborei, ſuper Aquilonem, Rhiphæosq; montes ſub ipſa ſide- A rum cardine iacent ubi Sol non quotidie, ut nobis, ſed primum Verno æquinoctio exortus, Autumnali demum occidit: & ideo, ſex menſibus dies, & totidem alijs nox uſq; continua eſt. Hæc Pompo. Cæterũ regio ipſa per ſe aprica eſt, & fertilis, fœlici temperie, nullisq; noxio flatui obnoxia, Domus ijs ſunt nemora, Deorum cultus uiritim, gregatimq; nulla inter eos diſcordia, nec conflictantur ægritudine. Sepulturæ genus beatiſsimum his, ſi ſenes ad ſatietatem epulati, è rupe in mare deſiliant. Tanais long & latitud 67. 0. 54. 30. Diuerſis nomina.] Quod quidem nihil aliud eſt, quàm quod diſterminet Europam ab Aſia: ut dextra orbis pars per Meoticũ lacum intranti Aſia: læua Europa appelletur. Atq; ita diuerſis ripis diuerſa nomina indit Tanais: quod idem accidit Nilo, Aſiæ, & Africæ diſterminatori. Terminus.] Verum, ſed nomina non dedit. Herodotus μελπομένη tradit Lydos dicere totam Aſiam nominatam, non ab uxore Promethei Aſia, ſed ab Aſia Nepote Manis, ἀπὸ τοῦ ἀσίεω τοῦ κότυος, τοῦ μάνεω, à quo, & tribus Sardibus uocetur Aſias. Europã nuncupatã conſtat, à nympha, Oceani, & Tethyos filia, ſiue potius Agenoris, quam Iouem in B ſpeciem Tauri transformatum rapuiſſe fabulãtur. quod tamen à prædonibus factum quidem opinantur, quorum nauis Tauri ſimulachrũ præ ſe ferebat. Nunc hunc, nunc illum.] Vltra Arimphæos ſurgunt Rhiphæi montes, è quibus Tanaim delabi demonſtrauimus. Vltra eos iacet ora quæ ſpectet Oceanum. Vltra Arcticum parallelum in Septentrionẽ quæ terræ ſunt, aut quæ ultra Antarcticum in meridiẽ patent, propter intolerabile frigus, ob ſolis abſentiam, inclementia cœli, alternatim infeſtantur. Quam rem opifex rerum omnium contemplatus, ſic terrarum limites, & littora applicauit Oceano, ut ubi locus colendæ terræ non eſſet, idq; per cœli inclementiã, ibi uaſtius, ac latius pelagus expanderetur. Quod ſi præſentius extantiũ terrarum ſitũ pariter, & formã intueamur, deprehendemus eam ab utroq; axe uelut cõtractis lateribus ſtringi: cõtrà illius lõgitudinem ab Ortu in Occaſum quàm longiſsimè pandi: ut quò longius à cardinibus ad tropicos, hinc Cancri, illinc Capricorni receditur, hoc C uaſtius pandantur terræ: hinc Aſia, illinc Europa. Et ſi rectè deſcriptiones tabularũ contemplemur, Tanaim obſeruabimus, qui quo longius à ſuis fontibus in meridiem recedit eò uaſtius hinc Aſiam in Ortum, illinc Europã in Occaſum extendere. Europæ longitudinem Artemidorus, & Iſidorus menſi à Tanai uſque ad Gades 83. M. 14. paſſ. tradiderunt. Latitudinem Europæ, ab Italia ad Oceanum, 11. M. 50. eſſe Polybius prodidit. À Trapezo promontorio Aſiæ, ad Abydum oppidum maritimum Europæ, ubi Helleſponti anguſtiæ 7. ſunt ſtadiorum, 10. M. Paſſ. Itaq; Tanais quà ſeparat Europam ab Aſia, ibi eas terras ampliores reddit. Quaq; fretum torrens.] Tanais ex Rhipheo monte deiectus, adeò præceps ruit, ut cùm uicina flumina, tum Mæotis, & Boſphorus, tum Põti aliqua brumali rigore durentur, ſolus æſtus, hyememq; ferens, idem ſemper ſublimis, & incitatus decurrat.

Fretum.] à Græcis πορθμὸν, mare, quod anguſto aliquo meatu terras dirimit: quale illud eſt, quod Sicilia à Rhegio Italiæ abrupit: Gaditanum fretum Abylam à Betica auulſit. Fretum in introitu paludis Mæotidis eſt, Cimerius Boſphorus appellatum. Ouid.

Boſphorus, & Tanais ſuperat, Scythiæq; paludes,

Boſphorus,

A *Boſphori nomen ductum, à meabili tranſitu bouis propter freti anguſtias. Vnde, inquit Plin. nomen ambobus, & tanquam in diſſociatione germanicas concors. Alitum quippe cantus, canumq́; latratus inuicem audiuntur. Vocis etiam humanæ commertia inter duos orbes manente colloquio, niſi cùm idipſum auferunt uenti. Menſuram Ponti à Boſphoro Thracio ad Mæotium lacum quidam fecere, XIIII. XXXVIII. M. L. paſſ. Eratoſthenes, C. minorem. Agrippa à Chalcedone ad Phaſin, X. M. Inde ad Boſphorum Cimmerium CCCLX. M. Hæc ille. Aſiaticum Boſphori Thracij littus Chalcedon: Europæum Bizantium claudit. Itaq; cùm Pontum torrens fretum egerere undas Mæotidis dicat, Euxinum indicat, ea parte, qua Mæoticum lacum excipit, aut effundit potius. Lacus à populis Mæotis accolis nomen ſumpſit. Verum iſta paulo luculentius oſtendamus. Vaſtum mare, quod Aſiæ præiacet, & ab Europa Cherroneſi littore porrecto expellitur, anguſto meatum irrumpit in terras VII. ſtadiorum ſpatio, Europam ab Aſia diuellens: ubi Seſtus, & Abydus. Primas has anguſtias Helleſpontum uocant. Hac Perſarum rex Xerxes, conſtratu ex nauibus*

B *põte traduxit exercitũ. Inde tenuis Euripus LXXXVI. M paſſ. porrigitur, ſpatio ad urbem Priapum, qua Alexander tranſuiſit in Aſiam. Inde expatiatur æquor in ingentem amplitudinem ruſuſq; in arctum coit. Ibi Propontis uocatur, in quam ex Aſia Aſcanius fluuius deuoluitur. Mox anguſtia inter Bizantium, & Chalcedonem, Thracius Boſphorus anguſtia dicuntur, latitudine D. paſſ. Hac Darius pater Xerxis copias facto ponte in Europam tranſportauit. Tota ab Helleſponto ad has Boſphori Thracij anguſtias longitudo CCM. XXXIX. M. paſſ. Deinde uaſtum mare Pontus Euxinus, cuius hic meminit eſt ſe aperit, antea Axenos ab inhoſpitali feritate appellatus peculiari inuidia naturæ, ſiue ſine indulgentis auiditati maris, ut ait Plinius. Et Strabo idem refert.* ὀνόμαζον γὰρ πρότερον ἄξενον τὸ πέλαγος διὰ τὸ δυσχείμερον, καὶ τὴν ἀγριότητα τῶν περιοικούντων ἐθνῶν καὶ μάλιστα τῶν Σκυθικῶν. *Hic Pontus Euxinus longè refugientes occupat terras: magno littorum flexu, retro curuatur in cornua: ab his utrinque porrigitur & quidem in arcus Scythici formam. Medio uerò flexu iungitur oſtio Mæoti lacus Boſphorus Cimmerius: idq́; Os uocatur, ꝑ quod*

C *in Mæotin hic Euxinum fretum torrens aquarum ingentem uim egerere, & effundere dicit. III. M. D. paſſ latitudine. Inter duos Boſphoros, Thracium, & Cimmeriũ, directo curſu, D. M. paſſ. interſunt. Circuitu uerò totius Ponti, uicies ſemel, quinquaginta M. Quibus Cornelius Nepos, teſte Plin. adiecit, CCC. M. L. Artemidorus uicies nouies XIX. M. fecit. Agrippa. XXIII. LX. M. Mutianus XXVIII. LXV. M. Pomponius lib 1. cap. 19. Olim, inquit, excolentium ſæuo admodum ingenio Axenus, pòſt commertio aliarum gentium mollitis aliquantũ moribus dictus Euxinus.* Et Herculeis.] *Antequam ad huius loci explicationem tranſeam, illud prætermittam, in Euxino primum Mariandynæos habitaſſe urbem ab Hercule Argiuo conditam, ac datam, quæ ab eo Heraclea dicta fuit. Fama fidem adiecit. quod ſpecus Acheruſia iuxta ſit, ad manes, ut aiunt Peruius: atq; inde extractum Cerberum exiſtimant, ut ait Pomponius. Torſit hic locus multos Grammaticos, qui hunc uerſum ita interpretati fuerunt, quod ab Alexandro in Euxino poſitæ eſſent aræ, metæ expeditionis ſuæ Aſiaticæ, quæ re nõ*

minus gloria Euxino, quàm Gadibus ab Herculis columnis ceſſerit. Sed longè aliam eſſe poëtæ mentem uerſus ſequens teſtatur Herculeis metis.] *Terminis qui ſunt circa Gades. Terrarum origo eſt ab Occaſu ſolis, & Gaditano freto, ubi Oceanus per fretum Herculeum in interiora maria irrumpit. quæ quod duos orbes diuidant, mediterranea appellantur: intranti ad dextram Africa eſt, læuam Europa. Fauces Oceani in longitudinẽ XV. M. paſſ patent. V. M. in latitudinem. A uico Melloria Hiſpaniæ, uſq; ad Africæ promontorium Album, Liuius & Nepos latitudinis tradiderunt (ubi minimum) VII M. paſſ. ubi plurimum. X. M. Frequentes ibi tamen candicantis uadi carinas territant: unde nonnulli eum locum limẽ interni maris uocauêre. Deinde proxima clauſtra montes duo ſunt, Abyla Africæ promontorium & Calpe Hiſpaniæ. Hæ ſunt metæ laborum Herculis, quarum hoc loco fit mentio: quam ob cauſſam indigenæ eius columnas uocant: hoc eſt, Columnas Herculis. creduntq́; eas terras ſiue duo illa promontoria ab eo perfoſſa, & Oceanum ita in mediterranea admiſſum. Has anguſtias inde fretum Herculeum dixerunt, ac paulò ulterius, ubi Batis in Oceanum influit, mare Gaditanum, à Gadibus inſula obiecta, de qua pòſt paulò dicturi ſumus. Lucanus uult ſignificare, maria interranea non à freto Gaditano naſci, quâ Oceanus admirabili in mediterraneũ infunditur, quam gloriam metæ Herculeæ ſibi uendicarunt, ſed à Ponto Euxino. Plin lib 4. cap. 13. de inſulis Ponti. Non eſt, inquit, omittenda multorum opinio, priuſquam digrediamur à Ponto. qui maria omnia interiora illo capite naſci, non Gaditano freto exiſtimauere, haud improbabili argumento: quoniã æſtus ſemper è Ponto profluens nunquam reciprocatur ad eundem. Et in ea quidem etiam ſententia eſt Solinus. Idem lib. 11. cap 67. multos credidiſſe Paludem Mæoticam, Oceani ſinum eſſe. quam alij reſtagnationem diſcreti anguſto ſinu uoluerunt. Itaque uel hoc nomine aufert Euxinus hanc gloriam Herculis metis. quod omnia maria interiora ab ipſo ceu fonte, non uerò à Gaditano freto effundantur. Quare omnis ea gloria ad Euxinum, non ad Gaditanum ſiue Herculeũ fretum ſpectat: licet fama addiderit: eum iunctos olim colles perpetuo iugo diremiſſe: atq; ita excluſum antea montium mole Oceanum admiſiſſe ad ea, quæ nũc inundat. Glareanus & ipſe in hanc ſententiam citat Philippũ Beroaldũ. Poëta hoc loco (inquit Beroaldus) uoluit ſignificare, maria omnia interiora à Ponto Euxino naſci, non à freto Gaditano, inde Herculi gloriã auferri, quod ipſe fractione horum montium, nihil fecerit ad Oceanũ introducendum. Hæc rectè Beroaldus ad mentem Ariſtotelis in Meteorologicis. Micyllus: uerbum aufertur, pro, minuitur, aut ex parte aufertur, exponit. Itaque hic locus de aris Alexandrinis ad Tanaim conſtitutis, nihil agit, ſed de Ponto, unde interiora maria augentur, quod Hercules ſua effoſſione ad incrementum aquarum mediterranei maris parum admodũ effecerit, ſed omnem eam gloriam Pontus in ſe transferat.* Gades.] *In his oris, quibus anguli Beticæ perſtringuntur, multæ ſunt ignobiles inſulæ, & nonnullæ ſine nominibus. Sed Gades nobiliſſima omnium fretum attingit, & à continenti anguſto ſpatio, & ueluti flumine abſciſſa eſt. Quâ uerò terræ propior eſt penè rectam ripam agit. quâ Oceanum proſpicit, duobus maximè promontorijs edita eſt in altum, medium littus abducit. In altero cornu, urbem opulentam*

habet: in altero, templum Aegyptij Herculis, multis nominibus illuſtre conditoribus, religione, uetuſtate, & opibus toto orbe illuc congeſtis. Condiderunt id Tyrij: & ab Illiaca tempeſtate principia ſunt. Ab Atlante, A Atlanticum pelagus: à Gadibus, Gaditanum fretum ſemper fuit appellatum.

a al. Sithoniæ

Hinc & a Sidoniæ gentes, auroq́ ligatas,
Subſtringens Arimaſpe comas: hinc fortis Arius:
Longaq́ Sarmatici ſoluens ieiunia belli,
Maſſagetes quo fugit equo: uolucresq́ Geloni.

Hinc & Si.] Addā & illud de Gadibus. quod inſula ea LXXV M paſſ. lõga ſit. Templum illud, quod dixi Herculi cõſecratū, ditiſsimū, & eo ſanctius fuit habitum, quod eius uſſa ibi cõdita magno cõcurſu inſulani colerēt. Sidoniæ gen.] Quidā, Sithoniæ, legendum cēſent Sunt enim, ut Arimaſpe, Septētrionales populi. Cæterū de Sidonijs, & Tyrijs ſæpe à nobis dictū eſt. A' Cilicia deflectentib. per orā maritimā in meridiē, Phœnicia occurrit. Ab Amanis mõtibus. Hierapus, & littorales urbes, Seleucia, Laodicea, Tripolis Berytus, Sidõ, in mari Tyrus in Phœnicia, de quarū pulcherrimis muēiis, quæ à ſcriptorib. prodita ſunt, alibi diximus. Arimaſpe.] Auerſio ad Arimaſpos Scythiæ Europeæ populos. quos ab habitu deſcribit, qui auro in nodū colligāt cæſariē. Vltimū gētis Scythicæ per orā paludis Mæoticæ, poſt Mæotas, à quib. lacui nomē datū, ſunt Arimaſpi ab eorū tergo. Mox aſſurgūt montes Rhiphæi. Pli. li. 7. cap. 2. Eſſe Scytharū genera, inq̃t, & quidē plura, quæ corporibus humanis ueſcerētur, indicauimus, Id ipſum incredibile fortaſſe, ni cogitemus in medio orbe terrarū ac Sicilia. & Italia fuiſſe gētes huius mõſtri Cyclopas, & Læſtrygonas, & nuperrimè trans Alpes, hominē immolari gentiū earū more ſolitū, quod paulū à mandēdo abeſt. Sed & iuxta eos, qui ſunt ad Septentrionem uerſi haud procul ipſo Aquilonis exortu ſpecuq́ eius dicto. quē locū Geſcliton appellant. prodūtur Arimaſpi (quod diximus) uno oculo in frõte media inſignes, quib. aſsiduè bellū eſſe circa metalla cū gryphis, ferarum uolucri genere, quale uulgò traditur, eruente ex cuniculis aurū mira cupiditate, & feris cuſtodiētibus, et Arimaſpis rapiētibus, multi ſed maximè illuſtres, Herodotus, & Ariſteas Proconneſius ſcribūt. Hucuſq́ Pli. Põponius Arimaſpis ſingulos oculos eſſe fama ferri tradit Itaq́ quia præripiūt aurū gryphis, quāuis diligēter cuſtodientibus, poëta eos auro ſubſtringere comas dicit. Arimaſpi, lingua Scythica unoculi. Nā eorū uoce ἄριμα, unum ſignat, & σποῦ, oculū, authore Herodoto in Melpomene. Fortis Arius.] Aria una ex quatuor ſatrapijs citra Indū fluuiū: Gedroſi Meridiē ſpectãt, ad oſtia fluminis Indi mox Arachotæ interius intra duos amnes, & mõtes cõcluſi: Paropamiſſadæ ad Septentrionem: ultimo fine Cophete fluuio omnia Ariorum ſunt Nyſam ſiue Nyſſam potius illic urbē plerīq́ Indiæ adſcribūt. Nec nõ & Merū, Libero patri ſacrū. μηρὸς femur ſignat: unde fabulæ materia præbita fuit, eū è Iouis femine editū fuiſſe. Ibi Aſpagonarū gentes ſunt, quarū regio, uitis, buxi, pomorumq́ omniū, in Græcia naſcentiū fertilis eſt. Vltra ſatrapiā Gedroſiorū, trans Indū Taprobana inſula in cõſpectu eſt, quā multi alterū orbē eſſe exiſtimarunt, Antichthonū appellatione Verum Arachotij amne Indo, & fluuio eiuſdē nominis clauduntur, quib. item oppidum eſt eodē nomine appellatū, à Semiramide cõditū. At Ariana regio, de qua nūc agimus, æſtu ambuſta eſt, & deſertis circūdata, & nõ modica opacitate interfuſa. Cultores congregat maximè circa duos fluuios Tonderon, & Aroſapen. Oppidū colunt Artacoanā Ibi Arius amnis Alexandriā præterlabēs, ab Alexandro conditā, qui idem (Arius) in Ariū lacū demergitur. Ariana lõgitu. & latitu. gra. 110.0 | 36.0. Non opinor poëtā per Arios, Ariacas, Scythiæ populos ſignificare, cūm ſine certo ordine catalogus ſtruatur. Maſſagetes.] Celeberrimi Scytharū ſunt Sacæ, Maſſagetæ, Dahæ, Eſſedones, Ariacæ, Rhumnici, Peſici, Amordi, Hiſti, Edones, Camæ, Camacæ. Euchatæ, Cotieri, &c. Maſſagetæ, Comari, Eſſedones, aliaq́ enumeratæ gentes Scythiæ Sacharū regionē extremā in Scythiā conuerſo Caucaſo totā nemoroſam. uberiorē paſtu. quàm frugibus incolūt, Paruerunt aliquādo Perſis. Cullimitum Perſici regni, & Scytharū iuxta Iaxarten fluuiū, qui in Caſpium pelagus deuoluitur, ſtatuit Solinus. Cæterū quidā Scytharū accolas Maſſagetas faciūt quidē. ſed illis perquā ſimiles ueſtitu, ac uictu quare fit, cur à pleriſq́ Scythæ credantur. Ex B equis pugnāt, & pedibus: utroq́ genere pugnæ penè inuicti ſagittis, haſta, ſangari, (eo nomine ferrū quo accincti ſunt, dicitur) alijſq́ inſtrumentis, ac telis. Auro utuntur in baltheis, & ornatu capitis: aureos thoraces equorū pectorib. inducunt. Ex auro fræna, & phaleras cõficiunt, æreas cuſpides haſtis præfigunt. eadē materia pharetras muniunt ſecurim æneā habent. Ferri autem, & argenti nullus apud eos uſus eſt. Singulas uxores ducunt quidem, ſed ijs cõmuniter utuntur. Quoties aliquis mulieris libidine trahitur, ſuſpenſa ad currū pharetra, cum ea ſine uerecūdia coit. Vbi quis admodū conſenuit, eum propinqui. & neceſſarij cõgregati cū ouib. aliquot immolant: atq́ ita humanis carnibus ouilla mixtis ueſcuntur. Id mortis genus apud eos laudatiſsimū eſt Morbo abſumptos. non edunt, ſed ſepeliunt. habētq́ id in magno dāno, quare etiā eiuſmodi quidā feris obijciunt Non ſerunt. pecoribus ex æquo & piſcib. uictitant, quos Araxes fluuius abunde ſuppeditat potus lac eſt, unde Galactophagi quidā etiam dicuntur. Ex Dijs, unum Solē uenerantur. Soli mactant equū. Inſulare ſeminio exuti herbarum radicibus uiuunt: C ueſtes ex arborum libris, potus ſuccus è pomis expreſſus. Apud Maſſagetas Cyrus Perſarū rex perijt. Dixi ipſis potum eſſe ſuccum è pomis expreſſum: ueſcuntur et ſanguine lacti mixto, id quod hic indicat poëta. Soluens ieiunia.] Vagantur per deſerta, & ſiti propemodum enecti, incisis uenis equorum, ſanguinem bibunt. Claudianus,

Et qui Cornipedes in pocula uulnerat audax
Maſſagetes.—

Diximus eos à multis inter Scythas numerari, Scythæ famis, æſtus, & frigoris laborib. ferendis ſe aſſuefaciunt non ſolū, ſed & iumenta ad eū modū indurant, ut inſueta pabula per longā famē petant, ut ſæpenumero etiā folijs arborum, & corticibus ſaturentur Hinc militiæ tempus minimo ſumptu tranſigunt. Nec ferè gens eſt, quæ maiora ſpatia conficiat breui tempore, ut eſt uelocitas. Sed de Scythis ſatis. Volucresq́ Geloni.] & ipſi Scythæ Geloni ſunt. A' Taphris per continentē introrſus habitāt Anchetæ, apud quos Hypanis oritur fluuius: Neuri, apud quos Boryſthenes: Geloni, Thuſſagetæ, Budini, Baſilidæ, & cæruleo capillo Agathyrſi. Geloni interius habitant, bibuntq́

A bibuntq́ue & ipſi ſanguinem equinum quidem,ſed lacte miſtum. Virgil. 3 Georg.

Biſaltæ quo more ſolent, acerq́ue Gelonus,
Cùm fugit in Rhodopen,atq́ue in deſerta Getarum,
Et lac concretum cum ſanguine potat equino.

Nonnulli Sarmatarũ ſunt, ut de Maſſagetis dictũ eſt, qui cruda farina equo ſanguine miſta è cruris uenis aluntur. Sũt qui pro uictimis homines immolãt. alijs mos eſt in bello cruorẽ bibere, ex eius uulneribus, quem primũ intereme rint. In extremis Scythia Sarmatæ etiam ſunt, qui carne equa uẽſcũtur. Hippophagi, ſicut Galactophagi, & Anthropophagi, ſicut hi humanis carnibus uẽſcitant.

Non quũ *a* Memnonijs deducens agmina regnis
Cyrus,& effuſis numerato milite telis,
Deſcendit *b* Xerxes,fraternı́q́ue ultor amoris
Aequora cum tantis percuſsit claſsibus,unum
Tot reges habuere ducem: coiere nec unquam
Tam uariæ gentes cultu,tam diſſona uulgi
Ora,tot immenſæ comites *c* miſſura ruinæ,
Exciuit populos,& dignas funere Magni
Exequias fortuna dedit:eum corniger Hammon
Mittere Marmaricas ceſſauit in arma cateruas.

Non cum Mem.] Epilogũ catalogi collatione hyperbolica Xerxis, & Cyri Perſarum regum contexit, qui cum innumerabilibus copijs in hoſtes mouerant. Memnonijs.] ſic habet uetuſtius codex, non Maeonijs, Glareanus Maeonijs, quidam habent, inquit, ſed non placet. Cæterum, nimia hyperboles licẽtia hic poëta utitur, de exercitus Pompeiani numero, qui non decimam Xerxiani exercitus habuit partem. Negatio autem hic initio poſita durat in ſex

B ſequentia carmina. In ſeptimo uerſu, à nomine Tot, noua incipit ſententia, nihil ad priora attinens. In eodem item uerſu, pro participio miſſura. Antonius Sabellicus legit, mixtura. Sed poteſt & miſſura legi ad, ruinæ. Hæc ille. Memnonijs.] Orientalibus. Fuit hic Memnon Tithoni, & Auroræ filius, Priami ex fratre Tithono nepos. Priamus enim, & Tithonus ἀμφιμάτορες fuere. hoc eſt, ex uno patre quidem Laomedonte, ſed diuerſis matribus: Priamus ex Leucippe Tithonus ex Strymo: uel (ut alij) Rhæo, quæ Scamandri credita fuit. Ex Tithono, & Aurora procreatus fuit Memnon, qui in bello Troiano res Priami fortiter iuuit, atque ab Achille cæſus fuit. Quidam Græcorum authores ſunt, hunc Aethiopibus quidem imperaſſe, at nõ fuiſſe Aethiopem, ſed ad Suſa Perſica, & amnem Choaſpen omnibus illis populis præfuiſſe: & Suſa à Tithono, ſed uerius à Memnone, condita fuiſſe, iuxta Choaſpen cum ponte, id quod etiam Strabo teſtatur. Plinius tamen à Dario Hiſtaſpis filio poſitam credit, cuius arcem Eleus fluuius circumeat. CCL. M paſſ. à mari. Græcorum quidam ſcriptores

C prodũt, Suſorum arcem, Memnonium uocari: ipſos Suſios, dici Ciſsios, à Ciſsia Memnonis matre, ut ab Aeſchylo nuncupatur: Affirmat, & Plinius, Memnonem regnaſſe in Aethiopia, uſque ad bellum Troianum. Huic ferunt nigram ſtatuam dedicatam in Templo Serapis, Thebis Aegyptijs, quæ quotidiano Solis exortu, eius radiorum contactu crepitabat, ut eadem (uelut à nonnullis proditum eſt) ſurgente aurora, matrem ſalutare, decedente uerò, queri uideretur. Cornelius Tacitus lib. Annalium. 2. author eſt, Memnonis ſaxeã effigiem Solis radijs ictã, uocalem ſonum edere Sed & eiuſdem ſepulchrũ in agro Ptolemaidis prope Belum amnem oſtenditur. ſed uerius traditur in Ilio ſepultus, ubi perijt. Quare omnibus annis eò ex Aethiopia aues conuolant, confliguntq́ue. quas ob id Memnonias ſiue Memnonidas dixerunt. Addunt claſsici authores quiddam magis mirum, hoc ipſum eaſdem facere quinto quoque anno, ſtato die, in Aethiopia ad Memnonis regiã. Memnonis in ſui nominis aues mutati fabula extat apud Ouid Metamor. 13. Sed Ioannes Tzetzes tradit, eum ad Troiam quidem caſum ſed domi ſepultum fuiſſe. Carmen inſcribitur περὶ γύλης τὸ ἐν τάξει ἀγγελίαι διβαῖ μέμνονος.

« ὁ μέμνων παῖς « ἠοῦς τε καὶ τιθωνοῦ « ἐξ αἰθιόπων ἦλθε « ἀμφίμαχος τρώων γένει.

« ἀνέρων τῇ μάχῃ μὲν χερσὶν ἐξ ἀχιλῆος,
« ἐν τῇ πατρίδι δὲ ἀνεχθεὶς ἐτάφη ἐν σκύλαις, &c.

Proinde Memnonijs legendum, hoc eſt, Perſicis, ac Suſianis. Cyrus.] Cyrus cum tam numeroſo exercitu non uenit aduerſus Crœſum ex Perſide, quam habuit Pompeius. Amplificatio. Cyrus uictor regnum Crœſi in Perſas tranſtulit, cum ibi regnatum eſſet annos quinquaginta ſupra ducentos. Cyrus.] Fuit hic Cambyſis filius. qui Aſtyage auo Medorum rege è rebus humanis ſublato, imperium ad Perſas tranſtulit, de cuius prodigioſo ortu & educatione ſatius eſt in totum ſilere, quàm pauca enarrare. Medorum imperio euerſo per Cyrum in Lydia regnabat Crœſus. Hic oraculo dubio deluſus, fore ſi bellũ Perſis inferret, magnũ imperium ſubuerteret, ingenti ſtudio in Cyrum arma comparauit. Et Lacedæmoniorum amicitia fretus, prior in Cappadocas, qui tum Cyro parebant, exercitum conſcripſit, fruſtra diſſuadente Sendane Lydo, quod periculoſum illi foret, temerè in eam gentem mouere, cui aqua potus eſſet, & ſcortea ueſtis. Repudiatis ſalubribus monitis, ad Halym fluuium caſtra poſuit, qui Lydorum Imperium à Medico dirimit, ortus in montibus Armeniæ per Phrygiam, & Mantienos inter Cappadocas, & Paphlagonas in Euxinum decurrit. Fama eſt, fuiſſe in caſtris Thaletem Mileſium. Traductis copijs, adfuit Cyrus mox. cum ualido exercitu ſed numeroſiore, quam Crœſus habebat, Pugnatum fuit diu ancipiti pugna. Crœſus reducto exercitu Sardis, auxilia ab Amaſi Aegyptiorum rege accerſit; inde à Labyneto Babylonorum tyranno, ac poſtremò, à Lacedæmonijs. Cyrus poſt Crœſi diſceſſum, priuſquam is omnes copias contrahere poſſet, de improuiſo Lydiam inuaſit, & magno prælio Crœſum, uicit, ac cepit. Numerato ac milite.] Perſes, hoc eſt, Xerxes. Nam uetuſtus codex manu exaratus, Perſes legit. Xerxes Perſarum rex duplex bellum, ut hæreditarium à patre accepit · Aegyptiacum, quod mirabili celeritate confecit: & Europæum contra Athenienſes, & magnam Græciæ partem. In hanc bellum tranſlaturus, ubi in Doriſci campum uenit, ibi copias recenſuit. quibus per partes recenſens, inuenit terreſtri apparatu, myriadas centum, & ſeptuaginta, qui numerus habet decies ſepties centum armatorum millia, atque numerum hunc tradit Herodotus, Trogus X. C. Millia fuiſſe ſcribit. Effuſis telis.] Herodotus libro 7. ſcribit, qua ratione Xerxes recenſuit ſuum exer-

a al. Mæonijs.
b al. Perſes. in uetuſto cod.
c al. miſtura.
d al. Marmaridas.

citum ad iſtum modum. σύμπαντος δὲ τοῦ στρατοῦ, τοῦ πεζοῦ τὸ πλῆθος ἑβδομήκοντα καὶ ἑκατὸν μυριάδες ἐξηρίθμησαν δὲ τόνδε τὸν τρόπον. συναγαγόντες ἐς ἕνα χῶρον μυριάδα ἀνθρώπων. καὶ συννάξαντες ταύτην ὡς μάλιστα εἶχον περιέγραψαν ἔξωθεν κύκλον, περιγράψαντες δὲ, καὶ ἀπέντες τοὺς μυρίους αἱμασιὴν περιέβαλον κατὰ τὸν κύκλον, ὕψος ἀνήκουσαν ἀνδρὶ ἐς τὸν ὀμφαλόν. ταύτην δὲ ποιήσαντες ἄλλους ἐσεβίβαζον ἐς τὸ περιοικοδομημένον, μέχρι οὗ πάντας τούτῳ τρόπῳ ἐξηρίθμησαν. Sub eius ſignis erant, Perſæ, Medi, Hircani Aſſyrij, Chaldæi, Bactrij, Sacæ, Indi, Arij Parthi, Choraſmij, Sogdij, Dadicæ, Pactyes, Vtij, Myci, Paricani, Arabes, Aethiopes, Pœni, Paphlagones Lygies, Matieni, Mariandrini, Myſi, Bithini, Strimonij, Cappadoces, Phryges Lydi. Minyæ, Moſchi, Tibareni, Macronei, Moſynæci, Colchi, Alarodij, Aſpires: & cum his gentes inſulanæ, è rubro mari accitæ. Atque hæ quidem terreſtres eius erant copiæ, habebantq́ſingulæ gentes ſuos duces. Omnium tamen copiarum imperium erat penes Mardonium Gobryæ filium, & duos Xerxis patrueles Tritantechmen, & Smerdomenem Triremes fuere mille, C C C. amplius, in quibus erant Phœnices, Cyprij, Ciliſes, Pamphilij, Lycij, Dores, Aſiatici, Cares, Iones, Aeoles, Helleſpontij Harum nauium imperium habuere. Prexaſpes, Aſpathenes, Megabigus, Megabatis, Achemenes, & Arabignes. Fraternis ol. teramo.] Agamemnonis periphraſis, qui cum ualidis copijs ad Troiam uenit, ad ulciſcendam, quam Menelaus frater à Paride acceperat, in raptu coniugis. Quod uerò ad numerum copiarum attinet quæ ad Troiam uenere cum rege Agamemnone, quidam produnt fuiſſe. C. XX. M. plus minus. Ioachimus Camerarius, uir ſummæ eruditionis, ac diligentiæ, annotationibus in libro ſecundo, Iliad. Homeri. Si enim, inquit, ponatur nauium numerus is, qui expreſſus eſt, in catalogo, M. C. LXXXVI. (tot enim de ſcriptis Homericis, quæ ad nos peruenere, colliguntur) cùm alij fecerint numerum hunc, M. C. LXVI. alij. M. C LV. niſi fortè ſcriptura mendoſa extat. Thucydides ſcripſerit, uiz. πεποίηκε γὰρ χιλίων, καὶ διακοσίων νεῶν τὰς μὲν Βοιωτῶν, ἑκατὸν καὶ εἴκοσιν ἀνδρῶν. τὰς δὲ Φιλοκτήτου πεντήκοντα, δηλῶν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τὰς μεγίστας, καὶ ἐλαχίστας. quamuis hic, ut fieri ſolet, numerum propinquũ ducentarũ nauium de illis C. LXXXVI. compleuiſſe uideatur. At Euripides. Χιλιόναυν στόλον maiore, incertoq́ eo numero dixit in Oreſte. Si igitur uſque ad Philoctetem, ſingulis ducibus attribuantur centeni uiceni pro numero nauium, quæ unumquenque illorum ſequuntur, poſtea uerò, quinquageni tantum, exibit numerus centenum, uiginti nouem M. ſeptingentorum, & nonaginta de nauibus ſcilicet primum M. & VII. in quibus centeni, uiceni uehuntur. Deinde de nauibus C. LXXIX. in quas conſcenderent quinquageni tantum. Id autem ideo faciendum, quod Homerus in mentione Philoctetis numerauerit ſocios quinquaginta, cùm antea de Bœotijs incipiens numerum poſuiſſet C. XX. Atque hæc computatio uidetur uera eſſe. Colligit enim [illegible] poëta eas naues in quibus ueherentur centeni uiceni, Atque hunc illis numerum præſcripſit. Item eas, in quibus ueherentur quinquageni, præſcripto & his numero. ut q́ idem Thucydides quoque uidetur ſenſiſſe. Verum ſi tantummodo excipiendæ ſint ſeptem Philoctetæ naues, in quibus L. ueherentur, reliquas iam nauium numerus ductus in C. XX. efficiet hominum, numerum, centenum, & XL. milium mille, quadringentorum octuaginta. Quibus addantur ſocij Philoctetæ CCC. L. erit q́ omnium ſumma. C XL. M. mille, DCCC. XX. Qui numerus ſi maximè ad quindecim Myriades expleretur, unde quidem adhuc abſunt octo M. CC. LXXX. tamen ad quinquaginta millia, id eſt, myriades quinque, primum iam triplex eſſet: & longè à decuplice, qui hoc loco proponitur, abeſſet. Hucuſque Camerarius Horum igitur trium regum collationibus egregiè amplificat numerum copiarũ Pompeij, cui Plutarchus, & Appianus tradunt adfuiſſe tantum, quinque & quadraginta millia peditum, & ſeptem millia equitum. Alij LX. M. Indorum, Quidam LXX. Sunt etiam qui rem in maius auxerunt, ter centum millia: rurſum qui utrinque in pugnam deducta quater centum millia meminerunt, quorum tantum tertia pars fuerit Cæſaris. Coiere nec unquam.] Addit aliam ſuperlationem, quaſi parum fuerit rem collationibus exemplorum amplificaſſe. Funere Magni.] pathos à futuræ cladis expectatione & metu. Corniger Hammon.] Epilogo adnectit aliquot gentes barbaras, ut nihil ad amplificationem deſideretur In Cyrenaica, quæ Marmarica Libyæ nomine à Ptolemæo libro 4. cenſetur. Hanc Marmaridæ populi, ſupra Cyrenas, & Paratonios latè tenuerunt. Et Plinius libro 4. Mareotim Libyam poſt Catabathmon, Aegypto conterminam facit, in qua etiam Marmarides numerat. Ibi Marotis palus eſt. Cæterum Cyrenaica Catabathmo finitur, aliquando ab Aegypti regibus gubernata Maritima à Magna Syrto ſatis culta ſunt, ſed quæ arborem ultra latitudinem X V. M. paſſ. à mari non ferunt. Vlterior plaga in meridiem conuerſa, arenis, & ſolitudinibus ſqualet, in quibus tamen gentes aliquot ſparſim habitant Naſamones. Hasbytæ, Macæ: & uerſus Orientem, Hammanientes Itaque à Mareotide, extremo littorum tractu, quam Alexandria, & Aegyptus excipiunt, quatriduũ iter per deſertum ſabuloſum, & aquarum uſu prorſus deſtitutum, ad templum HAMMONIS eſt, clauſum denſo nemore, & multis fontibus aquarum irrigua, in quo mira ſemper temperies eſt, uerno tempori ſimilis. Hanc terram colunt Hammonij, quibus ad meridiem Troglodytæ finitimi ſunt. Sunt autem hij Aethiopes, qui ad Arabiam, & mare rubrum extenduntur: altera Aethiopia ad Occidentem, Hammonijs propinqua eſt Hammonij medium nemus pro arce triplici muro circundatum habuere. Intima uerò munitiones tenuerant tyrannorum regiam: altera huic circumiectam regis coniuges, & pellices cum liberis habuerant Poſtremam, & extimam ſatellites. Cæterum toto nemore ſparſim ignobilis, & ſine nomine hominum multitudo, ac fex habitabat. Fons Hammonius hic fuit qui medio die frigidiſſimus, noctu calidiſſimus exiſtit, mane tepidis fluxit aquis, & qui ueſpertinis horis inclinantibus incoleſceret, &, ut dixi, poſt mediam noctem æſtuaret. Huius miraculi authores ſunt Pomponius Mela, Curtius, Plinius, Auguſtinus, Arrianus, Diodorus. Itaque Iuppiter apud Hammonios non ea forma colebatur, qua apud Græcos, & alias gentes. Vmbilico ſimilis ſmaragdo, & gemmis compactus. Hunc cùm reſponſum peterent ſacerdotes, nauigio aurato, multis hinc inde argenteis pateris pendentibus, geſtabant. Pòſt, matronæ & uirgines

A B C

A virgines inconditum carmen patrio more canentes, ſic numen propitiari vata ſequebantur. Et tamen omnes ferme authores negant, templum Hammonis apud Naſamonas, vel edifi ijs, vel opibus inſigne fuiſſe. Lucan. alibis

» Ventum erat ad templū, Libycis quod gentibus unū
» Inculti Garamantes habent, ſtat corniger illic
» Iuppiter, ut memorant, ſed non aut fulmina vibrans,
» Aut ſimilis noſtro, ſed tortis cornibus Hammon.
» Non illic Libycæ poſuerunt ditia gentes
» Templa, nec eois ſplendent donaria gemmis:
» Quamuis Aethiopum populis, Arabumq; beatis
» Gentibus, atq; Indis unus ſit Iuppiter Hammon,
» Pauper adhuc deus eſt, nullis uiolata per æuum
» Numen Romano templum defendit ab auro.

Corniger.] Plinius libro 37. capite 10. tradit, Ammonis cornu inter ſacratiſſimas Aethiopiæ gentes aureo colore arietini cornu effigiem reddere, ac promittere prædiuina ſomnia repræſentare. Africa Aethiopiæ ſubiecta lacrymam ſtillat Ammoniaci, in arenis ſuis: unde nomen ei factum ab Ammonis oraculo. Eſt Hammoniacum arb bor, cuius naturam, & proprietatem deſcribit Plin. libro 14. cap. 6. Herodotus in Euterpe, huius oraculi, & Dodonæi originem refert, Duæ fuſci coloris columbæ uno tempore ex Aegypto deuolarunt, quarum una in Africam delata Iouis Hammonis oraculum condidit altera in Epirum uenerat, & Dodonæ Dodonæū inſtituit. Idem præter alia, tradit eas columbas duas mulieres barbaras fuiſſe quæ à ſtridore columbæ dictæ fuerunt. Sed de his alibi prolixè retulimus. Cæterum ad hoc Hammonis oraculum conſulendum, num ipſius filius eſſet, Alexander Magnus longo, ac difficili itinere fuit profectus, ut Diodorus Siculus lib. 17. refert his verbis. ὁ δ' Ἀλέξανδρος, ὡς διὰ τῶν ἱερέων εἰσαχθεὶς εἰς τὸν ναόν, καὶ τὸν θεὸν κατανοήσας, ὁ μὲν προφητεύων ἀνὴρ πρεσβύτερος τὴν ἡλικίαν, προσελθὼν αὐτῷ, χαῖρε εἶπεν ὦ παῖ. καὶ ταύτην παρὰ τοῦ θεοῦ ἔχε πρόσρησιν. id eſt, cùm iam Alexander à ſacerdotibus in templum introductus eſſet, obſeruaſſetq; Deum uates, ætate reliquis natu grandior, ad eum acceſſit, & ſalue, inquit, ô fili, καὶ ταύτην παρὰ θεοῦ ἔχε πρόσρησιν, id eſt, & hanc quidem ſalutationem à deo accepit. ὁ δ' ὑπολαβών, δέχομαι φησὶν ὦ πάτερ, καὶ τὸ λοιπὸν κεκλήσομαι σός. Et hanc accipio, inquit ô pater, & poſthac dicar tuus. Sunt qui Hammonem forma arietina expreſſum fuiſſe tradāt: & Diodorus aureum ei templum fuiſſe ſcribit. Marmaricas.] Sic duo uetuſtiſſimi codices legunt nō Marmaridas. Ptolemæus author eſt, Marmaricæ Libyæ nominē tenſerim, Cyrenaicā, ad maiorem uſq; Syrtim porrectā.

Quicquid.] Clauſula epilogi paucis uerbis Africæ lōgitudinem ab Occaſu, ad Ortū uſq; ſiue Syrtes

> Quicquid ab Occiduis Libyę patet arida Mauris,
> Vſq; Paratonias Eoa ad littora Syrtes,
> Acciperes fœlix ne non ſemel a omnia Cæſar,
> Vincendum pariter Pharſalia præſtitit orbem.

partes, Africā, & Europā diſterminat Plinius aſſerit ex authoritate Graculæ eiuſ dā circa has regiones

a Vetus cod. ſuper omnia habet.

potius cōplectitur, quouſq; Imp. Ro. in ea orbis parte patebat. Porrò totius Africæ longitudo eſt, XXXVII. XLVIII. M. paſſ. atq; hæc eſt media cōputatio ex omni varietate prodentium. Latitudo, qua colitur, nuſquam CCL. M paſſ. excedit. At in meridiē recedēs ita lata eſt, ut cum Europa non ſit conferēda. Nam ex obſeruatione latitudinis, tantā ultra tropicum Capricorni egreditur, quantū intimus Hadriatici maris ſinus à ſolſtitiali Cancri circulo diſcedit. Occiduis Mauris.] id eſt, quantū terræ mediū eſt, inter Mauritaniā, & Syrtes uerſus Aegyptū, circa Cyrenaicā Pompeiū ſequutū fuit. Terrarum in Africa ad occaſum principiū eſt Mauritania. Mauri, &
C Armenij loca Libyes aōtigua ſortiti ab ipſis locorū indigenis, corrupta uoce Mauri, pro Medis fuerūt nominati. Diodorus credit Cretenſes fuiſſe, qui Herculē in Hiſpania res gerentem ſecuti fuerunt: ex cuius comitatu quidā in Africis ijs regionibus, quæ Hiſpaniæ obuerſæ iacent, conſederint. A Germanici Cæſaris filio in duas prouincias fuit diuiſa Mauritania. Extimum eius promontoriū Ampeluſia nominatur à Græcis. Ibi præter alia oppida, ultra columnas. Herculis, Tingi oppidum eſt, ab Antæo Gigante conditum. Abeſt à Beloae oppido Beticæ proximo traiectu XXX. M. paſſ. Ab Ortu Mulucha amne terminatur. Quà longiſſimè abit in Auſtrum Atlante monte cingitur, inter quē & fretū Herculeū, latiſſimo littore pelago in Occaſum obuerſa, frequentib. finibus, et promōtorijs diſtinguitur. Sed nuſquā fertilior eſt, quàm à freto, & littorib. illis, quæ mare Ibericū alluunt à Septētrione. De ubertate ſoli paulò pòſt dicetur. Amnes habet nauigabiles, & præter Atlantē, ſeptē alijs montib. attollitur, qui cōtinenter ordine poſiti, ob ſimilitudinem, Fratres uocantur. Hoc loco, fretū Gaditanū, à Gadibus, dictum, duas orbis genitū, Longitudinē illic eſſe, XII M paſſ. nuſquā Latius X M paſſ. Inter Mellariā Beticæ, & Albū promōtorium Mauritaniæ, nō amplius V M. paſſ. latū. Illic duo promōtoria attolluntur, quorū quod Mauritaniæ eſt, in Africa, Abyla, quod Hiſpaniæ, Calpe dicitur. Horū ea forma eſt, ut aliquādo cohæſiſſe uideri poſsint. Vnde eam perſuaſionē ſparſum credendū, illa aliquando iuncta fuiſſe & ab Hercule montē perfoſſum, ac Oceanum in terras immiſſum: quare ob rei perpetratæ memoriā ſempiternā indigenæ illa promōtoria Herculis columnas dixerunt. Mirā ſunt, quæ de Mauritaniæ ubertate, à quibuſdam prodita ſunt, ea tantū parte excepta, quæ deſertis adiacet. Ita ea uites ſunt, quas duorū hominū complexus capere nō poteſt: & racemos cubitales eſſe dicūt. Staphili, Hippomarathri, & Carduorum ſcapos duodenum cubitorum eſſe, enormi craſſitudine calamos: Indicis ſimiles. quorū nodi VIII. capiant modiolos. Adhæc Aſparagos uideri ibi haud minus prodigioſa magnitudine. Iphicrates author eſt, hæc ab Heſperijs Aethiopib. Bogū regem uxori dono miſiſſe. Circa Atlantē arbores cernas inſigni proceritate, iniorē enodi, folio cupreſſi. Sed omnium nobiliſſima eſt, citrus, quæ apud Romanos in magnis delicijs poſtea fuit. Libyæ.] Libyā Græci propriè uocant eā Africæ partē quā intra Atlanticū mare, & Nili oſtia iacet (id quod non obſcurè hoc loco coarguit poëta) Numidico, ac Balearico mari ad Septentrionē obuerſa, & ad Meridiē Aethiopib. obſepta eſt. Sed Plinius, & alij nōnulli authores ſuas, eam ſtriè regionē Libyā uocari, quæ ab Occaſu, Aegypto imminet, eamq; tantū prouinciā, quæ circū Carthaginē eſt. Plin lib. 5. cap 6. Ea, inquit, quæ ſequitur regio Mareotis, Libya appellatur, Aegypto cōterminα. Sed Romani ſcriptores Græcos ſecuti, nunc Africā, nunc Libyam ſine

Q 3 diſcrimine

diſcrimine uſurpant. Paretonias Syrtes.] Paretoniū, portuoſum oppidum eſt, XL. fermè ſtadijs à Syrti maiori: quamobrem epithetice, Syrtes Paretonias dixit. Marmaridæ à Paretonij regione fermè ad Syrtim maiorem porrecti colunt. Pomponius lib. 1. Cyrenaicam deſcribens, in littore, inquit, promontoria ſunt, Zephyreon, & Nauſtathmus: portus Paratonius. Vrbes, Heſperia, Apollonia, Ptolemais, Arſinoe, atq (unde terris nomen eſt) ipſa Cyrene. Eoa ad ſte.] Orientalia, ſiue uerſus Orientem Syrtes.] Sunt autem Syrtes, & Paratonij Mauritaniæ Orientales. Duæ ſunt Syrtes in mari Libyco, contra portum Paratonium, diſpares magnitudine, ſed periculo pares, quarum una maior, altera minor uocatur. Intra uadoſum, & reciprocum mare æſtu procellarū exundante, incertis ſedibus leniter ſubſidunt, ἀπὸ τοῦ σύρειν, ob attrahendo quod modo arenis cōgeſtis ſint uadoſæ, rurſum depulſu ui tēpeſtatis, in præceps ſint profundæ: quare ob incertas uices cauteri non poſſunt. Nam quæ paulò antè loca erant uadoſa redduntur profunda. Contrà uerò breuia, & innauigabilia antè, mox nauigantur. Qua quidem uarietate reciprocante periculi atrocitas infamē reddidit eius littoris oram. Pomponius, Syrtis ſinus eſt, C. ferè M paſſuum, quà mare accipit patens: trecēta, quà cingitur: uerum importuoſus, & atrox, & ob uadorū frequentium breuia, magiſq etiam ob alternos motus pelagi affluentis, & refluentis infeſtus. Super hunc, ingēs palus Tritonē recipit, ipſa Tritonis: unde et Mineruæ cognomentum inditum eſt, ut incolæ arbitrantur, ibi genitæ. Et paulò poſt. Tū Leptis, altera Syrtis: nomine, atq ingenio par priori: cæterū altero ferè ſpacio, qua dehiſcit, quaq; A fluxū agit amplior. Eius promontoriū eſt, Borium. Hæc Pompon. Syrtis maior circuitu eſt D C. X X V. M. paſſ. Diſtant inter ſe Magna, & Parua. C C L. M paſſ. Primo bello Punico, C. Seruilius Cepio: & Cn. Sempronius Conſ. Romana claſſe ad Lotophagorū inſulā delati, quæ Mirinx dicitur, haud procul à minori Syrti, locorū inſcitia, in breuia deiecti fuerunt: ac ſubito pelagi refluxu, aquis deſtituti, in ſicco hæſerunt. Qui conſilij inopes, ad deſperationem penè redacti fuere. Mox reciproco æſtu, ac fluxu maris ablatæ naues, multarū rerum facta iactura, iā remorū in altū peruenere. Longitud. & latitud. grad. Paruæ Syrtis mediū. 30 0. 31 0. Magnæ Syrtis, 41. 0. 30. 0. Vincendū urbem.] Nonnihil inuidiæ Cæſari cōciliat, Tot enim populorū, fuſo, ac fugato hoſte ipſe uictor futurus erat. Pharſalia.] Campus Pharſalicus, in quē totus orbis conueniret. In his Pōpeius ultimo prælio B ſuperatus fuit à Cæſare. Pli. lib 4. ca. 8. deſcribēs Theſſaliam, Oppidum Pagaſa, inquit, idem poſtea Demetrias dictum: Trica, Pharſalici campi cum ciuitate libera. Ab his campis ſiue oppido, pugna Pharſalica dicta fuit.

Ille ubi deſeruit trepidantis mœnia Romæ,
Agmine nubiferam rapto ſuper euolat Alpem.
Cumq; alij famę populi terrore pauerent:
Phocais in dubijs auſa eſt ſeruare iuuentus
Non Graia leuitate fidem, ſignataq; iura,
Et cauſſas, non fata ſequi: tamen ante furorem
Indomitum, duramq; uiri deflectere mentem
Pacifico ſermone parāt, hoſtemq; a propinquum
Orant, Cecropiæ prælata fronde Mineruæ.

Ille ubi.] Poſt longam catalogi populorū ſeriem, qui tota Aſia et Europa auxilia Pōpeio miſerūt, redit ad intermiſſam narrationē hiſtoriæ Cæſar direpto ærario, Lepidum Aemyliū urbi præfecit. Tribunū M. Antoniū Italiæ, & exercitib circa eam collocatis: Curionem Catonis loco, Siciliæ imperare iuſſit. Quintum Sardiniæ: ad Illyriū Caium Antonium miſit: Licinio Craſſo Galliā quæ intra Alpes eſt, regendā tradidit: claſſem duplicem ſumma celeritate fieri mandauit, circa Ionium, ac Tyrrheniam. Claſſis præfectos iam pridem id cōſtitutos delegauit Dolabellam, & Hortenſiū. Eo modo Italiam inacceſſibilem Cæſar Pompeio arbitratus, in Iberiā deſcendit. Ad hunc modum Appianus eam narrat. Itaq relicta urbe Cæſar cū exercitu profectus in Hiſpaniam magnis, & difficilibus itineribus ducebat: cui uenienti Maſſilienſes portas clauſerunt. Verba Cæſaris adſcribam. Infectis ijs, quæ agere deſtinauerat, ab urbe proficiſcitur, atq in ulteriorem Galliam peruenit. Quò cum ueniſſet, cognoſcit miſſum in Hiſpaniā à Pompeio Vibullium Ruffum, quem paucis diebus antè Corfinio captū ipſe dimiſerat: profectum item Domitium, ad occupandum Maſſiliā nauib. actuarijs VII quas Sicilia, & Sardinia, priuatis ſeruis, liberiſq colonis ſuis compleuerat. Præmiſſos etiam legatos Maſſilienſes domū nobiles adoleſcentes, quos ab urbe diſcedens Pompeius erat adhortatus, ne noua Cæſaris officia ueterum ſuorū beneficiorum in eos memoriā expellerent. Quibus mandatis acceptis, Maſſilienſes portas Cæſari clauſerunt. Albicos barbaros homines qui in eorum fide antiquitùs erant, monteſq ſupra Maſſiliā incolebant, ad ſe uocauerant, frumentū ex finitimis regionibus, utq ex omnib. caſtellis in urbem conuexerāt: armorū officinas in urbe inſtituerant: muros, claſſem, portaſq reficiebant. Euocat ad ſe Cæſar Maſſilienſiū XV. primores eū his agit, ne initium inferēdi belli à Maſſilienſib. oriatur: debere eos totius Italiæ potius authoritatem ſequi, quàm unius hominis uoluntati obtēperare: reliquaq, quæ ad eorū ſanandas mentes pertinere arbitrabatur, cōmemorat. Cuius orationē domum legati referunt. Hæc Cæſar. Itaq ab ijs, quæ illi ex authoritate Senatus Maſſilienſes Cæſari renunciarūt, rurſum poēta ſuā narrationem ducit. Supereuolat Alpem.] Summā celeritatem Cæſaris in ducēdo per Apenninum ac Liguriā oſtendit. C Phocais iuuen.] Maſſilienſis iuuētus. Maſſilia maritima urbs eſt, in ora prouinciæ ſuæ ad Rhodanum, urbs Græca. Quo tēpore Priſcus Tarquinius Romæ regnabat, claſſis Phocenſiū Latini littoris orā legens, Tyberinū oſtiū fuit ingreſſa, amicitiamq cū Romanis iunxit. Inde Phocenſes Tyrrheniæ, Liguriæq oram prætereuecti, haud procul à Rhodani oſtijs, remotiore ſinū, uelut angulo quodā maris Auſtro obuerſam urbē cōdidere. Celebre deinceps eius gētis ſtudiū ſemper in P. R. fuit. Ferūt Maſſilienſes Roma à Senonib. capta publico luctu cladē ciuitatis proſecutas aurumq in mediū cōtuliſſe, ut certū pondus ad ſe redimendū Romanis præberetur. Sola Gallicarū urbiū Punicis tēporibus, cū in Gallia, Italiaq bellaretur, in fide perpetua māſit. Eandē fidē hoc bello ciuili, ad excidiū propè uſq P. R. præſtitit. Non fuit alia gens inſtitutis laudatior olim Maſſilienſiū, in prouincia Narbonenſi, de quib. hic agimus: ſi Ciceroni habēda ſit fides. In hac ciuitate Græcæ linguæ peritia, aliaq præclaræ artes, ita ab initio

a al. in uetuſto cod. furētem, non propin.

A ab initio excelluerũt, ut nõ ſolũ totã Galliã ĳs imbuerent, uerũetiã eò è Roma mitterẽtur ſtudiorũ cauſſa teſte Strabone: cuius uerba adſcribã. ἡ μασσαλία πόλις ἑλληνὶς, τοσοῦτον ἦν σώφρων, καὶ μετρία, ὥστε καὶ νόμον εἶχεν, τὴν μεγίστην προῖκα εἶναι χρυσοῦς ρ΄. τὴν δὲ ἐσθῆτα, χρυσοῦς ε΄, καὶ τὸν τῆς γυναικῶν κόσμον ἐπὶ ἴσοις χρυσοῦς ε΄. τεσσῦτον δὲ τοὺς λόγους, καὶ τὴν φιλοσοφίαν ἠγάπων, ὥστε τοὺς ῥωμαίους ἔχομένους ἰσομαθεῖν, μὴ εἰς ἀθήνας, ἀλλ᾽ εἰς μασσαλίαν πορεύεσθαι. ὅπερ δὴ ὁ πολύς φωναῖον ἀπεσώθη. hoc eſt, Maſsilia urbs Græca eſt: hæc uſq; adeo erat cõtinẽs, & moderata, ut legẽ haberet, ut maxima dos eſſet, aureorũ C. ueſtẽ, aureorũ quinque: muliebrẽ aũt mundũ, ſimiliter aureorũ quinq;. Vſq; adeò literas, ſtudia, & Philoſophiã re ipſa excolebant, ut Romani ſtudiorũ cauſſa, nõ Athenas, ſed Maſsiliã proficiſcerẽtur. Vale. Max. li. 2. ca. de inſtitutis Antiquit, multa ſcribit de diſciplina Maſsilienſis grauitate, priſci moris obſeruãtia, & ſeueritatis, qui nullos mimos in ſcenã admitterẽt, ne turpia ſpectãdo imitãdi licẽtiã ſumerẽt. Multa laudatiſsimæ diſciplinæ argumẽta idẽ author eodẽ libro refert. Caterũ Phocẽſes, quorũ coloni non ſunt Maſsiliẽſes,

B Græciæ populi ſunt, medĳ inter Aetoliã ad Occaſum, & Bœotiã ad Ortũ, quorũ ſunt Anticyrai, & Delphi. Strabo li. 2. ſcribit, Phocẽſiũ duas ſolũ ciuitates eſſe illuſtres, Delphos, et Elatiã. Ipſa regio Phocis dicitur. Sũt & Maſsilẽſes in Libya, q luxus, & mollicici infamia notati fuerunt, de quib etiã prouerbiũ natũ eſt, nauiga Maſsiliam, πλεύσειας εἰς μασσαλίαν. de delicĳs effœminata. Idẽ beneficĳs, ut Theſſali infames fuerũt. Sed de his alibi copioſior inſtituetur narratio Quin ad noſtrã Maſsiliã reuertamur. Iſocrates in Archidamo cauſſam cõdẽdæ huius urbis Phocæenſib. fuiſſe tradit, neq; refragatur ei Ariſtoteles, quod μεγάλου βασιλέως hoc eſt, magni regis Perſarũ Cyri, authore Herodoto lib. 1. (nã poſtea inter Phocenſes, & Phocæenſes Aſiæ in Ionia, ſiue Aetolia, populos diſtinguemus.) dominationẽ fugiẽtes, in Narbonẽſem prouinciam communiter commigrarint. Phocæenſes in dubĳs rebus poſiti, cũ cõmuni conſilio de relinquẽda patria cogitaſſent, mutuẽ iureiurãdo adegerũt, additis deuotionibus, ne quis unquã de repetenda patria cogitaret. Itaq; accepto à Diana oraculo, in Narbonenſem Galliã cõmigrarũt, ibiq; Maſsiliã condiderũt. Inter huius gentis inſtituta laudatiſsima, et illud refertur, ne ignaui, et otioſi uentres, in urbẽ reciperentur. Ab his ipſis Emporiæ prope mõtes Pyrenæos in Hiſpania conditæ ſunt. Sed de Phocæenſibus Ioniæ poſtea dicturi ſumus. Non Graia l.] Laus Maſsilienſium à fide erga Po. Ro. id quod ſtatim planius poëta reddit. Græcia olim leuitatis, ac perfidiæ nomine peſsimè audiuit. Euripides in Iphigenia Taurica. πιστὸν ἑλλὰς οἶδεν οὐδέν. id eſt, Græcia nequaquã nouit fidẽ. Alioqui Græca fides apud authores celebratur, pro certa, & minimè uana, perinde ut Attica fides Auſonius.

Nobiſcum inuenies κατευθυνεῖν, ſi libet uti
Non Pœna, ſed Græca fide.

Idem de Philone, uillico ſuo.

Mutuatur ad Græcam fidem.

Sed Plautus in Aſinaria uſurpauit de ĳs, quæ præſenti pecunia aguntur, nec uerbis, aut pactis Græca, inquit, mercamur fide, id eſt, præſenti pecunia. Huic diuerſa eſt, Punica fide: & Punica, inquit Liuius, religione ſeruata eſt fides. Signata iura ſeq.] pacta, & fœdera icta cum populo Romano: ſequi item iuſtas belli cauſſas, non uictoriam ſequi in bello Gallico. Viri.] Cæſaris, ĳ nempe, qui cum reſponſo à Senatu ad eum remiſsi fuerunt Cecropiæ prælata f. Minerv.] hoc eſt, fronde oleæ. Quoniã autem Mineruæ inuentum fuit olea in nobili cum Neptuno certamine, urbs ei fuit adiudicata, dedicarunt'q; oleas in arce, quæ Moriæ dictæ fuerunt. Fuit apud ueteres olea uictoriæ ſignũ. quare ex ea trophæa cõſtituebantur. Hũc ramum à ſupplicationis uſu, Hiceteriã Græci uocabant, Oratores pacem petentes, oleæ ramum prætendebãt. Eſt eo enim ingenio, ut neq; cariem, neq; uetuſtatem ſentiat.

Semper in exte.] Oratio legatorũ deliberatiui generis eſt. In ea duo potiſsimum petunt: unum, ut ſibi liceat extra partes eſſe: alterum, ut excluſis capĳs, & ſignis Romanis, ipſe, & Pompeius urbem ingrediantur. Summa orationis eſt (ut Cæſaris uerbis utar) Maſsilienſes intelligere, P. R. in partes diuiſum, neque ſui iudicĳ, neque ſuarum eſſe uirium diſcernere, utra pars iuſtiorem habeat cauſſam. Harum partium principes eſſe, Cn. Pompeium, & C. Cæſarem, patronos ciuitatis: quorum alter agros Volgarum, Arecomicorum, & Iluorum his concesſerit: alter bello uictas Gallias attribuerit, uectigaliaq; auxerit.

Semper in externis populo communia ueſtro
Maſsiliam bellis teſtatur fata tuliſſe,
Compreſſa eſt Latĳs quæcunq; annalibus ætas,
Et nunc ignoto, ſi quos petis orbe triumphos,
Accipe deuotas externa in prælia dextras.
C At ſi funeſtas acies, ſi dira paratis
Prælia diſcordes, lachrymas ciuilibus armis,
Secretumq; damus, tractentur uulnera nulla
Sacra manu: ſi cœlicolis furor arma dediſſet,
Aut ſi terrigenæ tentarent aſtra Gigantes,
Non tamen auderet pietas humana uel armis
Vel uotis prodeſſe Ioui, ſortisq; Deorum
Ignarum mortale genus, per fulmina tantum
Sciret adhuc cœlo ſolum regnare Tonantem.
Adde quod innumeræ cõcurrunt undiq; gentes.
Nec ſic horret iners ſcelerum contagia mundus,
Vt gladĳs egeant ciuilia bella coactis.
Sit mens iſta quidem cunctis, ut ueſtra recuſent
Fata, nec hæc alius committat prælia miles:
Cui non conſpecto languebit dextra parente?
Telaq; diuerſi prohibebunt ſpargere fratres?

Quare eorum parib. beneficĳs parẽ ſe quoque uoluntatẽ tribuere debere, & neutrum eorum contra alterũ iuuare, aut urbe, aut portub recipere. Hæc ſumma eſt uerborum Maſsilienſiũ. At poëta ſuã dilatat orationẽ addit ſplendorem, amplificationes, & argumenta oratorũ more. Semper in externis.] Exordiũ ductũ eſt, à libera cõmemoratione beneuolentiæ, & officiorum populi Maſsilienſis ergà populũ Romanũ quorum ſimul teſtes citant eorum annales. Eſt autem hic ſenſus, annales Italiæ, & populi Romani teſtantur, Maſsiliam in externis bellis communem fortunam, ſecundã, & aduerſam cum P. R. ſemper tuliſſe.

Et ubic ig.] *Si quos externos populos debellare uelis, de quib. triumphos accipe fidẽ, nos armis, & opib. te adiuturos. Plin. teſtatur, li. 3 ca. 4. hãc Maſſiliã Græcorũ Phocæenſiũ Romanis fœdere iunctã fuiſſe.* Execrãa.] *Non profectò Ciuilia, quib. immiſceri nõ eſt conſiliũ, neq; adeo etiã noſtris reb. conſultũ. Atq; hanc argũmentationẽ ducit.* A. ſi diſc.] *Diuerſum opponunt. ſi in ſe mutuò arma ſumãt diſcordes, petere, ut illud bellum geratur, ſine ipſorũ auxilio. Quin profug. ẽ uictis, et ſupplicib. ciuibus ſumus daturi, eorũ fortunæ miſerti, qui in partib. eſſe nolunt. Id enim uocat lacrymas, & ſecretũ, ubi tuti lateant. Lacrymæ cõmiſerationẽ concitant.* Vulnera ſacra.] *Impia nefaria, & deteſtãda, propter bella Ciuilia, ſed nulla noſtra manu.* Si cælicolis.] *A' maiori, ad minus. Si homines non auderent Ioui auxilia mittere aduerſus Diuos: nec in Gigantum bello in partib. eſſe, multò minus in hac diſcordia in partes nobis trãſeundũ eſt.* Sortiſq; Deorum.] *Aetiologia, quare mortale genus in tali certamine nõ auderet prodeſſe Ioui* Furor arma.] *Alluſum ad fabulã Homericã li. Iliad. 1. Cùm Iuno, Neptunus, & Pallas in Iouẽ coniuraſſent, ut eum in uincula coniicerent, à Briareo Centimano, quem Thetis illi auxilio ſubmiſerat,* A *ſolutus fuit.* Terrigenæ.] *Terræ filij, quos fabulãtur uoluiſſe Ioui bellũ facere.* Nõ tamen] *Si pietas humana nõ auderet Ioui ſocia arma mittere aduerſus hoſtes ſuos, quod ipſorũ nihil referret, imò ne uotis quidẽ ei prodeſſet multò minus Cæſarẽ auxilijs à ſe iuuari debere.* Votis prod. ſc.] *Precibus, & oratione iuuare.* Per fulmi.] *Qua uno ſciunt homines Iouẽ regnare.* Adde quod.] *à non neceſſario. Cũ enim undiq; toto orbe ad arma concurritur, ut partib. adſint, non opus eſt coactis populis ad bellũ, cũ mũdus ſat ſceleratorũ hominũ habeat q; ad bellũ concurrant, & ſua ſponte in ciuiliũ armorũ ſocietatem cõfluant.* Sit mẽs iſta.] *Optãt omnibus eam mentẽ, & animũ, ut deteſtentur hoc bellũ, & ſoli ciues Romani inter ſe belligerentur, ipſi funeſtæ tragœdiæ ſint ſpectatores tantum, non autem actores.* Cui non.] *Cauſſa, quare nemo externus huic bello debeat intereſſe, ſed ſoli Romani inter ſe ſint committendi.* Horrendum uiſu eſt, *filium in patrem, germanum in germanum mittere tela. Si manus ſuæ ſtuperent ad hoc ſpectaculum: mutiles ad hoc bellum eſſent futuri.*

B

Finis adeſt rerum, ſi non committitis illis
Arma, quibus fas eſt, nobis hac ſumma precandi
Terribiles aquilas, infeſtaq; ſigna relinquas
Vrbe procul, noſtriſq; uelis te credere muris,
Excludiq; ſinas admiſſo Cæſare bellum.
Sit locus exceptus ſceleri Magnoq;, tibiq;,
Tutus, ut inuictæ *a* ſi fatum conſulat urbi,
Fœdera ſi placeant, ſit quò ueniatis inermes.
Vel cùm tanta uocent diſcrimina Martis Iberi,
Quid rapidũ deflectis iter? non pondera rerum,
b Non momenta ſumus: nunquã fœlicibus armis
Viſa manus patriæ primis è ſedibus exul:
Et poſt *c* tranſlatas exuſtæ Phocidos arces,
Mœnibus exiguis alieno in littore tuti,
Illuſtrat quos ſola fides: ſi claudere muros
Obſidione paras, & ui *d* perſtringere portas,
Excepiſſe faces tectis, & tela parati.
Vndarum raptos *e* aduerſis fontibus hauſtus
Quærere, & effoſſam ſitientes lambere terram.
Et deſit ſi larga Ceres, tunc horrida cerni
Fœdaq; contingi maculato corpora morſu.

a al. fatum ſi.
b al. nec.
c al. tralatas.
d al. conſtringere.
e al. auerſis.
f In uetuſ. cod. cernes, & item in altero.

Finis adeſt re.] *Exclamatio in ſummam morũ corruptionẽ. Nihil ſanũ ſit, ſi eas non concedetis arma ijs, quibus fas cõmittere.* Nobis hæc] *Propoſitio petitionis, quæ hæc eſt, ut Cæſar ſine exercitu, ſine infeſtis ſignis in urbẽ ueniat: portas illi patere.* Admiſſo Cæſare.] *hoc eſt, te recepto in urbem enallage perſonæ, tertiæ, pro prima.* Exceptus.] *Sit Maſſilia tuta, & exempta, ſit expers ſocietatis armorum.* Vrbi.] *Si Roma conſultum rectè fatum uenit.* Sit locus.] *Sit urbs Maſſalia extra partes, quò pacati ueniatis, non infeſti cũ aquilis, & ſignis militaribus.* Vel cùm tan.] *Occupãt. quod de laborioſo itinere obijci poterat: ut quod utilius ei foret, Hiſpaniam peteret, quò iter intẽderit. Quod ſi faceret, Maſſilienſes non ob futuros illi.* Quid rapi.] *Quoniã aũt in Hiſpaniã bellũ transferet, quare à recto itinere diuertis? qui nõ ſumus ij, à quib. tua uictoria pendet? populis exigui momenti ad uictoriam?* Nunquã fœlicib. ar.] *Extenuant opes ſuas à perpetua infœlicitate in bellis gerendis, in quibus maiores ſui ferè infœlicẽ exitum habuiſſent.* Exul manus patriæ.] *Quã autẽ patriã, quas primas ſedes dicat poëta non uideo, & ipſe magnis tenebris hiſtoriã ueram inuoluit, una uerbo Phocidos, eius regionis Græciæ, quæ eſt inter Bœotiã ad Ortũ, & Aetoliã ad Occaſum, cùm Maſſilienſium origo uetuſtior ſit, & non à Phocenſibus, ſed à Phocæenſib. Ioniæ quæ in Aſia eſt, profecta, ut poſtea oſtendetur. Phocenſium res tamen prius enarrabimus, ut poëtæ error, atq; inde Grãmaticorũ lapſus coarguatur. Phocenſiũ uirtus in Græcia aduerſus Theſſalos maximè enituit, quib. uarijs cladib. uã afflictis, ut à 600. Phocenſib. circa Parnaſſum mõtẽ tria millia una nocte cor. ſœceteretur: & eiuſdẽ gẽtis equitatu inſidijs exciperẽtur. Et cùm tota Theſſalia ad barbaros Perſas defeciſſet, ſoli ipſi Phocenſes, totius Græciæ ſtudium ſecuti, in partib. manſere. His iterũ ſtimulis moti Theſſali authores Xerxi fuerunt,* C *ut per Doridẽ, & Melienſes in eos duceret, ita futurũ rati, ut barbarorũ multitudine eorũ res breui obruerẽtur. Paucis Phocenſiũ captis, q uel Parnaſſi iuga inſederãt, uel ad Locros Ozolas confugerãt, agriſq; eorũ fœda populatione uaſtatis. urbes direptæ ſunt, & incenſæ. ut ne ſacris quidẽ parſum ſit, hortantibus Theſſalis. Vrbes maximè, quæ deletæ fuerunt, hæ ſunt, Drimo, Charadra, Grochum, Tethronium, Amphicæa, Neon, Tritea, & nonnullæ aliæ. Hoſtes Phocenſium quoſdam per montes fugientes inſecuti, ceperunt, & inter eos, mulieres, quæ ſtupris ſupra humanum modum uexatæ, miſerè perierunt. Panopæorum, & Daulicorum oppidis, & alijs Phocenſium locis incenſis, ad Delphos diripiendum proceſſerunt Rurſum cùm Phocenſes aliquot annis pòſt, Thebanorum arbitrio grãdi pecunia damnati eſſent. agris, coniugibus, & liberis priuarentur deſperatione adacti, Philomene quodã duce, Delphici Apollinis templum, auro, & pecunia ſpoliarunt. Interim Phocenſes regis Philippi artibus*

A artibus in deditionem recepti, adeo crudeliter cũ iis egit, ut non liberi parentibus, non uxores uiris, nõ ſimulachra deorũ templis relinquerentur. Captiuos modo huc, modo illuc transferẽdo incredibili ſæuitia ille uexauit. Gente a prima tota Macedonia diſtributa fuit Denique Phocide ita uaſtata aiunt reliquias in Gallias cõmigraſſe. Et poſt uaſ.] Non Phocidos, ſed Phocæenſium Ioniæ, quorũ urbs Phocæa erat in Aſia, unde ab Harpago Cyri præfecto temporib. Perſes Tarquinij pulſi eo, quo ſuprà retulimus, eſu Romã uenerunt, & cũ Romanis Tiberinũ oſtiũ ingreſſi amicitiã iunxerunt, ut ſupra initio catalogi multis retulimus. De horũ Phocæorũ reb. Herodotus in Clio refert. Longè uerò pòſt, ut paulò antè cõmemoraui à Xerxe, Phocenſiũ in Græcia ciuitates dirutæ fuerunt. In unũ tempus aliquot urbium conditiones inciderunt regnante Romæ Tarquinio Priſco. Perinthus in Propontide fuit cõdita. quæ Heraclea poſt multas ætates fuit appellata. Camarina in Sicilia à Syracuſanis: & Maſſilia in ora Galliæ. Glareanus hunc locum eruditè perſiculans, connellit Sulpitiũ, qui Phocidos, hoc loco. arces, à Xerxe exuſtas ſcribit, intelligens eam in qua Delphi ſunt, ut memini

B mus, atque inde cãſtituiſſe in nouas ſedes cõmigrare: quaſi Phocæenſes inquit à Xerxe pulſi ſint ex Aeolide, cùm longè antea pulſi ſint. Sed ut lector etiã hunc locum à Romanis uitiatũ intelligat, hæc, & ad rem pertinentia, & multum lucis hiſtoriæ adferentia annotare placuit. Phocæa Ioniæ, ut Strabo, ſiue Aeolidos, ut Ptolemæus perhibet, in Aſia urbs eſt. Vnde denominatiuũ φωκαιεύς. Phocæeus. triſyllabũ Latinè Phocæenſes tetraſyllabon. Ab hac urbe uenere Maſſilienſes in Galliam Narbonẽſem, pulſi ab Harpago Cyri præfecto, ut ex Herodoti lib. 1. habetur, longè ante Xerxis in Græciã aduentũ, quippe Olympiade quinquageſima octaua, cùm Xerxes Athenas uenit Olympiade ſeptuageſima quinta. Spatium intermedium annorum 68. plus minus, quod propter Sulpitij expoſitionem appoſuimus. qui Phocæenſes à Xerxe pulſos exiſtimauit. De hiſce Phocæenſibus eſt adagium, φωκαέων ἀρά, id eſt, Phocæenſium execratio, de qua oppidò eleganter Epodõn lib. Ode 16. Flaccus.

" Nulla ſit hac potior ſententia Phocæorum
" Velut profugit execrata ciuitas

Vbi uel ſynæreſis, uel diphthongus propter uocalẽ ſe-

C quentem breuis, ut ſæpe apud poëtas tum Græcos fieri ſolet. In Græcorum authorum exẽplaribus, φωκαιεύς, uel, φωκεύς, item φωκέων, pro, φωκαιεύς, & φωκαιέων, reperiat librariorum errore. ut uidere eſt apud Strabonem. Hæc de ea urbe unde Maſſilienſes originem traxere. Phocis uerò regio eſt, non urbs, uel oppidum: & Græciæ, non Ioniæ, uel Aeolidis. Denique in Europa, non in Aſia proximè Bœotiã, in qua regione Delphi oppidũ, Apollinis oraculo inclytum. Vnde denominatiuum φωκεύς, uel, pluratiuè magis in uſu, φωκεῖς. Item φωκικός, & adagium, φωκέων ἀπόνοια, id eſt, Phocenſium deſperatio, longè alia origine, ut eleganter ex Plutarcho narrat Eraſmus. Hinc Latinis maxima erroris occaſio, ut multos Romanorũ, uel non attendiſſe, uel ignoraſſe hoc diſcrimen exiſtimẽ, quod uerìſimilius eſt. quæ erant ſuperbia, omnino non curaſſe. E quorũ numero eſt in primis hic poëta. Exuſtæ, Phocidos arces, inquit hic. Et lib. 5.

Maſſiliaq́ ſuæ donatur libera Phocis.

Niſi quis putet hæc duo nomina, Phocæa. & Phocis, eiuſdẽ eſſe urbis in Aeolide, atque ita exiſtimaſſe Lucanũ, quod equidẽ neſcio. Aulus Gell. li. 10. cap. 16. ex Iulio Hygino, ait Maſſilienſes ex terra Phocide fugatos. Iuſtinus autem lib. 37. ait, Capto Ariſtonico, Maſſilieẽſes pro Phocenſib. conditoribus ſuis legatos Romã miſiſſe, quod illorũ urbẽ, bello contra Ariſtonicum geſto, Senatus Romanus deleri iuſſerat. Ex quo loco ſatis indicat ſe loqui de Aeolide in Aſia, non de Græcis in Europa. Ariſtonicus enim Aſiam inuaſerat, non Græciã. Vnde idem lib. 44. Ex Aſia eoſdẽ ueniſſe planè aſſerit. Phocæenſes porrò, in Phocenſes, omiſſa media diphthongo facilè corrumpi poterat quod in Græcis quoque accidiſſe paulò antè atteſtati ſumus. In Liuio lib. 5. ab Vrbe Cond. falsò legitur in pleriſque codicib. Maſſilienſes erãt hi, naues à Phocide profecti, pro, à Phocæa. cũ de iiſdẽ loquẽs. ubi de Emporijs lib. 4. decad. 4. A' Phocæa, inquit non à Phocide. Sed de his nimium progreſſi ſumus, eo propoſito, uel lector ſemel admonitus, in poſterioribus eadem à nobis dici potuiſſe ſciat. Sed omiſſa conſultò, ne, eadẽ res toties inculcaretur. Hactenus eruditè, ut omnia. Glareanus. Illuſtres.] Laus gentis à fide, in qua etiã perſeuerarant antea, in Phocæa. Si clauderet muros.] Argumẽtantur à difficili ad terrendũ Cæſarem ab obſidione. Docens diſſimulter ſe ſuperari poſſe à ſignis tolerantiæ in rebus anguſtis. ut etiã de ſalute deſperantes extrema quæque in defendẽdo ſe ſint toleraturi. Terrent ab exẽplo Saguntinorum, quos detrectum eſt imitari. Vndarum raptus.] Auerſis fontibus id eſt, amotis fluminibus, et ipſo Rhodano. ait Sulpitius. Atqui, inquit Glareanus, Rhodanus non eſt. tam prope Maſſilienſium urbem, ut aquam inde haurire neceſſe habeant, etiamſi eius oſtia in ipſorum fuerint imperio. Verum illud paruum. Quæ tertio inde uerſu ſequũtur, neque Sulpitius, neque Badius rectè legerunt. Nam pro uerbo attingere, ipſi nomen corpora legerunt. Vnde Sulpitius expoſuit. Parati ſumus uideri macilenti, Badius autem ita. Tunc ſumus parati, corpora ſcilicet noſtra terris horrida. & fœda contingi morſu. Philippus Beroaldus hæc rectè legit, hoc ſenſu. Tunc ſumus parati attingere maxillaris morſu, tum quæ fœda ſunt contingi, tum quæ horrida terris. Figuratus ſermo, ad Græcam formã adiectiui cum infinitiuo. Hæc ille. Sed in uetuſtis exemplaribus diuerſis, non terris, ſed ternes legitur, quæ lectio multum lucis huic loco adducit. Tunc ô Cæſar cernes corpora abominanda morſu noſtro, fœda, atque horrida contingi. Ceres.] Frumentum, metonymia. Commemorant horridum exemplum Saguntinorum in arctiſsima obſidione, quod conſtitutũ eſt ſequi, ſi deſit frumẽti copia. Maculare mor.] execrãdo.

Nec pauet.] Ad extremã deſperationẽ redacti, Saguntinorũ conſiliũ pro libertate ſequemur. Sagũtũ Zacynthij aduectis quibuſdam Rutulorũ ab

Nec pauet hic populus pro libertate ſubire
Obſeſſum Pœno geſsit quod Marte Saguntum.
Pectoribus rapti matrum, fruſtraq́ trahentes
Vbera ſicca fame, medios a mittentur in ignes. a al. Vetus ceder mittuntur legit.
Vxor, & à charo poſcet ſibi fata marito
Vulnera miſcebunt fratres, bellumq́ coacti
Hoc potius ciuile gerent.

Ardea, condidẽre in Hiſpania. Condita adeo breui creuit, tum terreſtribus, tum maritimis opibus ut eam nes ultra liberũ populos nomine celebritate, &

te, & opulentia anteiret. Obſeſſa ab Annibale cùm fideliter in fide ſocietatis Ro. & pertinaciter permanerent, nobiliſſimi quique curia egreſſi, omne aurum, & argentum ex publico, & priuato in forum contulêre, eoq́ in ignem repente excitatum coniecto, in eandem ipſi ſe flammam coniecerunt. Mox ubi hoſtes in urbem irruperunt, multi ſe, & filios ædibus incenſis concremarunt: alij armati pugnando ceciderunt. Fuit hic exitus Saguntinorum, qui tam infœliciter ſocialem fidem uſq; ad extremũ uitæ tutati fuêre. Sed de Phocæenſium execratione: de aliorũ Phocenſium, deſperatione, & amolitione, adagij ſuprà dictum eſt. Fruſtraq; trah.] fruſtra ſugentes præ nimia fame igne conſument, ut Saguntini olim fecerunt. Poſcet fata.] poſcet mortem, ne in poteſtatẽ ueniat. Hiſtoriæ meminerunt. Cic. in Philippicis T. Liuius, & Valer. Max. Hi quoniam longa Pœnorum obſidione ac fame eò redacti fuerant, ut eiuis extructo in medio foro igni, quicquid erat auri, & argenti, id uniuerſum collatum in eum coniicerent: ſeq́; ſuoſq́; liberos eodẽ præcipitarẽt, ne in hoſtiũ poteſtatẽ uenirent, ut modò dixi. Hinc Saguntina fames in prouerbium abijt, de extrema fame. Auſonius. A

Iam iam pereſam, iam Saguntina fame
Lucanicum liberet.

Hoc potius.] exclamatio pathetica, hoc ſe habiturũ ciuile bellum, ubi inter ſe, rebus deſperatis ad Saguntinorũ exẽplũ ſæuire cœperint, et cruẽta clade mutua ceciderint.

Sic Graia.] Maſſilienſium legati ad iſtũ modũ dixerunt. Vana mouet.] Oratio Cæſaris qua minatur ſe deleturum Maſſiliam, ſi excludatur. Fiducia.] quod uideãt nobis iter eſſe in Hiſpaniam, eoq́ nos properare. Quãuis Heſ.] quãuis curſus nobis eſt in Hiſpaniã, uacabit tamen in medio itinere delere ſunditus Maſſiliã. Heſperium axem.] in Hiſpaniã: in occiduã mũdi plagam, in qua Hiſpania eſt. Axis alioqui ſiue ἄξων græcè, mundi dicitur, eius dimetiens, circa quã uoluitur. Extrema axis, poli mũdi, ſiue uertices nominãtur, definitore Proclo. ἄξων καλεῖται τῆς σφαίρας ἡ διάμετρος αὐτῆς, περὶ ἣν στρέφεται. τὰ δὲ πέρατα τοῦ ἄξονος, πόλοι λέγονται τοῦ κόσμου. In eandem ſententiã definitur axis ab Hygino, ſed pluribus uerbis. Dimenſio, inquit, quæ totius oſtenditur ſphæræ, eſt, cùm ex utriſq; partibus eius ad extremam circumductionem rectè, ut uirgulæ perducũtur, quæ dimenſio à compluribus axis eſt appellata. Huius autem cacumina, quibus maximè ſphæra nititur, Poli appellantur: quorum alter ad Aquilonem, Boreus, alter oppoſitus Auſtro, Notus eſt dictus. Et Aratus, interprete Germanico Cæſare.

Axis ſtat, motus ſemper ueſtigia ſeruent.

Ventus.] Duobus ſimilibus oſtendit, bellis ſuas uires creſcere unũ ductum à natura uentorũ, alterum ab ingenio ignis: quorũ uterq; deficiente materia, uires ſuas amittit: ſuppeditata uerò quo maior copia, eò uiolẽtius illas exercet. Gaudete cohor.] Excitat per auerſionẽ militum animos ſpe diuitis prædæ. Sed ſi ſolus eam.] Obtulerant legati, & Cæſari, & Pompeio urbẽ, ſed inermibus, &

—Sic Graia iuuentus
Finierat, cum turbato iam prodita uultu
Ira ducis, tandem teſtata eſt uoce dolorem.
Vana mouet Graios noſtri fiducia curſus,
Quamuis Heſperiũ mundi properemus in axem,
Maſſiliam delere uacat. gaudete cohortes,
Obuia præbentur fatorum munere bella.
Ventus ut amittit uires, niſi robore denſæ
Occurrant ſyluæ, ſpatio diffuſus inani:
Vtq; perit magnus nullis obſtantibus ignis,
Sic hoſtes mihi deeſſe nocet, damnumq́; putamus
Armorum, niſi qui uinci potuere, *a* rebellent.
Sed ſi ſolus eam dimiſsis degener armis,
Tũc mihi tecta patẽt: iam non excludere tantum,
Incluſiſſe uolunt: at enim contagia belli
Dira fugant, dabitis pœnas pro pace petita,
Et nihil eſſe meo diſcetis tutius æuo,
Quàm Duce me bellũ. Sic poſtquã fatus ad urbẽ
Haud trepidam conuertit iter: tunc mœnia clauſa
Conſpicit: & denſa iuuenum uallata corona.

a al. rebellãt.

dimiſſo exercitu utriuſque, id quod ſpecie honeſtum erat. Ludit Cæſar eã beneuolentiæ ſpeciẽ, & inuertit colluſione uerborum ironicè, & interpretatur, qui id accipiat, B & opponit uicisſe. Dabitis pœ.] Minatur pro excluſione ultionẽ ſiue potius excidium. Quàm Duce me.] hoc eſt, nihil tutius eſſe populis, quã mea ſigna, & partes ſequi. Vallata.] circundata iuuenũ armatorũ multitudine, qui per ſtationes ad muros defendẽdos diſpoſiti erant. Cæſar lib. 1. belli Ciuilis. Maſſilienſes Cæſari portas clauſerũt. Albicos barbaros homines, qui in eorũ fide antiquitùs erant, monteſq́; ſupra Maſſiliã incolebant, ad ſe uocauerãt, frumentũ ex finitimis regionibus, atq; ex omnibus caſtellis, in urbẽ conuexerãt. Armorum officinas in urbe inſtituerãt: claſſem, & portas reficiebant. Euocat ad ſe Cæſar Maſſilienſiũ XV. primos, cũ his agit, ne initiũ inferẽdi belli à Maſſilienſib. oriatur. Debere eos totius C Italiæ authoritatẽ ſequi potius, quàm unius hominis uoluntati obtemperare. Et paulò poſt. Cuius orationẽ domũ legati referunt: atq; ex authoritate hæc Cæſari renunciant. Intelligere ſe diuiſum eſſe P. R in duas partes, neq; ſui iudicij, neq; ſuarũ eſſe uirium, diſcernere, utra pars iuſtiorem habeat cauſſam. Principes uerò eſſe earũ partiũ Cn. Pompeium, & C. Cæſarem patronos ciuitatis: quorũ alter agros Volcarum, Arecomicorum, & Heluorum publicè his conceſſerit: alter bello uictas Gallias attribuerit, uectigaliaq́; auxerit: quare paribus eorum beneficijs, parem ſe quoq; uoluntatem tribuere debere, & neutrum eorum contra alterum iuuare, aut urbe, aut portubus recipere. Cum hoc reſponſo utrinq; diſceſſum fuit.

Haud procul.] Cæſar Maſſilienſium iniurijs permotus, Legiones tres Maſſiliã perduxit, turres, uineaſq́

Haud procul à muris tumulus ſurgentis in altum
Telluris, paruum diffuſo uertice campum
Explicat: hæc patiens longo munimine cingi
Viſa Duci rupes, tutiſq́; aptiſsima caſtris.
Proxima pars urbis celſam conſurgit in arcem:

ad oppugnationẽ urbis agere, & naues lõgas duodecim facere Arelate inſtituit. Monet Cæſarem, quod ſtatim

Par tumulo, medijsq; ſedent conuallibus arua.
Tunc res immenſo placuit ſtatura labore,
Aggere diuerſos uaſto committere colles.
Sed prius ut totam, qua terra cingitur, urbem
Clauderet, à ſummis perduxit ad æquora caſtris,
Longum Cæſar opus, fonteſq;, & pabula campi
Amplexus foſſa: denſas tollentia pinnas
Ceſpitibus, crudaq; extruxit brachia terra.

A *tim à colloquio Domitius nauib. Maſſiliam uenit, & ab ijs receptus urbi præficeretur, & ſumma belli adminiſtrandi ei permiſſa eſſet. Huius imperio claſſem quoque uerſus dimiſerũt: onerarias naues, quas ubiq; poſſent, deprehendũt, & in portũ deducũt: & clauis earũ, aut materia, aut armamentis inſtructis ad reliquas armandas, reficiendaſq; utuntur. Quod frumētum inuentũ fuit, in publicum contulerunt. Reliquas mērces, & cõmeatus ad obſidionem urbis reſeruarunt.* Tumulo.] *Maſſilia tribus partibus mari alluitur: quarta pars, quæ aditũ habet, à terra, quæ ad arcem pertinet, loci natura, & ualle altiſsima munita difficilẽ habebat oppugnationẽ.* Explicat campum.] *lo-*
B *cus editior mõtis à cacumine in planũ ſenſim ſe porrigit campum, nõ admodũ magnũ.* Hæc patiens.] *Primum duab. ex partibus uineas, & turres ad oppidũ agere inſtituit: una erat proxima portui, & naualibus: altera ad eã partẽ, qua aditus eſt ex Gallia, et Hiſpania, ad id maris latus, quod ſpectat oſtiũ Rhodani. Lõgas 12. naues celeriter fecerat, quib. Deciũ Brutũ præfecit. C. Treboniũ legatũ, ad oppugnationem Maſſiliæ reliquit, Interea C Fabium legatum cum tribus legiõnibus in Hiſpaniam præmittit, & celeriter Pyrenæos ſaltus occupare iubet, q ſũ ab Afranio præſidijs tenebantur. Reliquas legiones, quæ lõgius hyemabãt iuſſit ſubſequi.*

Longo munimine.] *Interea dum Cæſar in Hiſpania res gerit aduerſus* Duces Pompeianos, *adhæc opera circa Maſſiliam perficienda, C. Trebonius magnam hominum, & iumentorum multitudinem ex omni prouincia euocabat, hos uimina, & aliam materiam comportare iuſſit. Inde aggerem altum octuaginta pedes excitauit, ut facilè eſſet è caſtris, & ſuperioribus omnibus locis praſpicere ea, quæ in urbe gerebantur.* Conſurgit in arcem.] *Ea enim urbis pars, quæ ad arcem pertinet, tumulo altitudine æquatur.* Diuerſos colles.] *Arcis, & caſtrorum coniungere. Itaq; inter arcem, & tumulum depreſſa iacent, & humilia arua, id quod poëta dixit, in medijs conuallib.* Sed prius ut totam, quã terra.] *Atque ita terra aditus in urbem, & ex urbe exitus intercluſus prohibebat oppidanos omni pabulatione, & frumentatione.* Brachia terra.] *incuruos aggerum fluxus, brachiorum in modum curuatos, idq; cruda, ac recenti terra & ceſpitibus herbulis, ductos ad mare uſq.*

Iam ſatis hoc Graiæ memorandum contigit urbi,
Aeternumq; decus, quod non impulſa, nec ipſo
Strata metu, tenuit, flagrantis in omnia belli
Præcipitem curſum, raptiſq; à Cæſare cunctis
Vincitur una mora, quãtũ eſt, quod fata tenẽtur,
Quodq; uirum toti properans imponere mundo
Hos perdit fortuna dies: tunc omnia latè
Procumbũt nemora, & ſpoliantur robore ſyluæ,
Vt cùm terra leuis mediam, uirgultaq; molem
Suſpendunt, ſtructa laterum compage ligatam
Arctet humum, preſſus ne cedat turribus agger.

Antequam ad opera pergat parãda ad oppugnationẽ urbis, præmittit laudes Maſſilienſium, à pertinaci fide erga P.R. cõſtantia, & fortitudine: quod cum omnia apparari à Cæſare, &
C *Cæſarianis ad oppugnationem uiderent, nihil trepidarunt, ſed multo inuicem acrius ad impetum hoſtium, & oppugnationem ingruentem ſe armarunt.* Graiæ urbi.] *Maſſiliæ, periphraſis: & memorandum dixit: pro, memorabile.* Vna.] *ſola longa obſidione, non expugnatione, nam ui capta non fuit.* Quantum eſt.] *Non parui æſtimandum, quod hoſtem diſtulerint, & fata retardarint, cùm omnino in Cæſaris poteſtatem ueniendum eſſet, idq; neceſsitate fatali.* Quodq; uirũ.] *Quod cùm fortuna, ut ita dicã, omnino Cæſari orbis imperiũ traditura eſſet, aliquot dies hic eum perdere uoluiſſet.* Tũc omnia l.] *Deſcripturus opera Cæſaris, ſiue C. Treboñij ad urbem, hoc eſt, turres, & alia opera, quæ excitabãt, ſummatim docet, quãtum arborũ, in ijs regionibus, & in ſyluis fuerat exciſum, & in caſtra perlatum.* Vt cùm terra.] *A' cauſa. Ab utroque latere aggeres obijcit, & lignorum ſtrues, trabes item grandiores, quæ mediam molem diſtinerent & quibus teretis cohæreñtia ſuperimpoſitas turres, & earũ moles ſuſtineret.* Molem.] *rerum congeriem ſuperimpoſitam, hoc eſt turrium, et tabulatorum.* Arctet humum.] *Cohibeat terram, ne ſidat, ac defluat, Tanta huc lignorum uis fuit undique conquiſita, & comportata, ut poſtea, cum Maſſilienſium perfidia pars turris concidiſſet, atque inducijs mox uiolatis, rurſum ignem operibus intuliſſent, omnibus arboribus longè lateq; in finibus Maſſilienſium exciſis, uix quicquam eſſet reliquum, quo damnum ſarciretur.*

Lucus erat longo nunquam uiolatus ab æuo
Obſcurum cingens connexis aëra ramis,
Et gelidas altè ſubmotis ſolibus umbras.
Hunc non ruricolæ panes, nemorumq; potentes
Syluani, Nymphæq; tenent, ſed barbara ritu,
Sacra Deûm, ſtructæ diris altaribus aræ,
a Omnis & humanis luſtrata cruoribus b arbor,
Si qua fidem meruit ſuperos mirata c uetuſtas,
Illic & uolucres metuunt inſiſtere ramis
Et luſtris recubare feræ, nec uentus in illas

Lucus erat.] *Amplificatio narrationis, à deſcriptione Luci, quẽ Cæſar, opera excitaturus ante urbem excindi iuſſit. Hunc deſcribit, à qualitate, religione ignoti Dei, à diro ſacrorũ ritu, horrorum arborum. Hæc mirum in modum dilatat poëticè à fuga ferarum, & auium, & omnis diris, quæ inferis conueniunt.* Lucus erat.] *Cur autem ueteres tantoperè arbores admirati fuerũt, ut inde lucos Dijs conſecrarint, non te-*

merè

a al. omnis q.
b al. arbos.
c al. poteſtas.

Incubuit ſyluar, excuſſaq́ nubibus atris
Fulgura, non ullis frondem præbentibus auris,
Arboribus ſuus horror ineſt, tum plurima nigris
Fontibus unda cadit, ſimulacraq́ mœſta Deorum
Arte carent, cæſisq́ extant informia truncis.
Ipſe ſitus putriſq́ facit iam robore pallor
Attonitos, non uulgatis ſacrata figuris.
Numina ſic metuunt, tantum terroribus addit,
Quos timeant, non noſſe Deos, iam fama ferebat
Sæpe cauas motu terræ mugire cauernas,
Et procumbentes iterum conſurgere taxos:
Et non ardentis fulgere incendia ſyluæ.
Roboraq́ amplexos *a* circumfuſiſſe Dracones.
Non illum cultu populi propiore frequentant,
Sed ceſſere Deis, medio cum Phœbus in axe eſt,
Aut cœlum nox atra tenet, pauet ipſe ſacerdos
Acceſſus, dominumq́ timet deprændere luci.

a al. circumflexiſſe. al. circumſiuxiſſe.

merè fuiſſe quidā arbitrātur Cùm enim poſt omnia herbarum genera, quibus primum Dijs litatum fuit aliquandiu, & arbores ante animalium creationē ab opifice Deo factæ eſſent, eas rōtendunt, numinum templa diu habitus fuiſſe. & ruſticos innocuos aliquam eximiæ formæ, ac ſpeciei Deā cōſecraſſe. Inde plātaſſe lucos, in quibus propter altum, & ſecretū ſilentium, ſimulacra rudia, & informia, nullo auro, nullo ebore ſplendentia adorarunt. Priſci theologi perſuaſum habebant, Deum ſilentio adorandum, id quod cùm alij poëtæ, tum Maro non uno loco teſtatur. Hinc fida ſilentia ſacris, inquit. Fuit inde eò progreſſa res, ut numinibus ſuæ quibuſque arbores ſacræ haberentur & apud pleroſque Indos numinum loca colerentur. Hinc Syluanos, Faunos, & Satyros ſyluis, perinde ac cœlo attribuerunt Hos lucos cædere & ferro uiolare nefas erat, impium, ac piaculo dignū. Obſcurum.] *opacum denſitate ramorum, ac proinde propter abominandum Genij in eo loco cultum. Atra enim & furua Plutoni & inferis dicata ſunt.* Panes ruricolæ] *oſtendit qui Dij, & quo ritu barbaro in eo luco colebantur Alioqui Panes erant Dij agreſtes, in quorum tutela ruſticarum res eſſe credebantur Pan ouium cuſtos, ait poëta. ut Syluani Fauni Dryades & Hamadryades ſyluarum erant.* Sed barbara ritu.] *Horum ſacrorum meminit poëta in prima, cum ait:*

Et uos barbaricos ritus, moremq́ ſiniſtrum
Sacrorum Druidæ poſitis repetiſtis ab armis.

Barbara ſacra, *dirum ſacrificandi ritum dicit. quo humanam hoſtiam pro ſalute, aut in periculis rōſtituti, mactabant equites, Druidarum miniſterio adiuti.* Illic.] *in eo luco. Iam uerò inter altaria, & aras hoc differentiæ ſtatuunt ut altaria ſint ſuperorum, aræ uerò, & ſuperorum, & inferorum. Aras dictas uolunt quaſi anſas, quod manibus à ſacrificantib. tenerentur. Tango aras, inquit poëta, medioſq́ ignes, & numina teſtor Enumerat prodigioſa argumenta, & ſigna, quæ abominandam eius luci religionem teſtata fuerunt Aues fugiunt eum locum, nec in ramis illic inſiſtere uolunt. Nec feræ ibi ſuas latebras habent Ventus declinat lucum, ſimul & fulgura.* Non ullis.] *Lucus igitur ille ſine frōdib. eſt, quod propter denſitatē ramorū Solis radijs penetrare nequeāt.* Arboribus ſuus horror.] *ſua religio. alioqui latè patet ſignificatio uocis, horror.* Nigris fon.] *Fontes nigram aquam fluunt, & emittunt.* Situs.] *ſed ſqualor, quo arbores ſunt obductæ Neque deorum ſimulacra conſuetis formis ſunt expreſſa. ſed noua, & inſolitis.* Tantum.] *ecphoneſis in cauſſa terroris, qui uiſentibus incutitur, Terror hic proficiſcitur ex ignorantia Deorum illorum, qui eo luco colerentur. Erant autem hij, de quibus multis in primo libro diſſerimus, Teutates, Heſus, & Taranis.* Sæpe cauas.] *Commemorat monſtra, quæ oculis, & auribus in eo luco obijciantur cuiuſmodi ſunt, mugitus terræ: taxorum procumbentium erectio: incendiū ſyluæ illeſæ flamma: dracones arboribus implicitis.* Taxos] *funeſtas arbores, & triſtes, qualitatē eſt & cupreſſus. Taxus gracilis eſt triſtis dira. & nullo ſucco quidem, ſed ſola baccifera. Mas noxio fructu letale uenenum. præcipuè eius barca habens in Hiſpania Vaſa uiatoria inde uinis facta in Gallia mortifera fuiſſe comperium eſt. A' Græcis* σμῖλαξ *uocatur Sextio. In Arcadia tam præſentis ueneni eſt ut ſi qui ſubra dormiant, aut cibū capiant, ſtatim moriātur A' taxa quidam toxicum appellatum credunt, uenenum, quo ſagittæ inficiuntur. Quod ſi clauus taxo infigatur, innoxiā eſſe compertū eſt Fumus taxi, mures necat. Conuenit igitur taxus luco tam triſti, & deteſtādo, ac barbaris ſacris infami.* Medio cū Phœ] *Adeo formidabilis hic lucus eſt, ut nemo auſit ad eum propius accedere, relinquantq́ Dijs habendum, & incolendum: adeo ut ne ſacerdos quidem luci auſit uel noctu, uel media luce meridiana ingredi, & præſidem loci deū ibi uidere. Medio cum Phœbus in axe eſt, periphraſis meridiei.* Sacerdos.] *Druidarum aliquis: ſiue eques ſacerdotis miniſter, ſiue alius quiſpiam. Druidæ omnium mortalium congreſſum, & conſuetudinem declinabant, ne pollurentur. Horum erat in immani illo miniſterio equites adiuuare. Religioſiſſimi omnium erant equites, quorum id muneris erat* Dominumq́] *præſidem luci, quicunq́ ille fuit. Sed Druidæ ipſos lucos incolebant, quod & Lucanus teſtatur lib. 1.*

Nemora alta remotis —*Incolitis lucis.*

Hanc iubet immiſſo ſyluam procumbere ferro
Nam uicina operi, belloq́ intacta priore
Inter nudatos ſtabat denſiſsima montes.
Sed fortes tremuere manus, motiq́ uerenda
Maieſtate loci, ſi robora ſacra ferirent,
In ſua credebant rediturus membra ſecures.

A' Luci deſcriptione, continuat mandatum imperatoris. ut hunc lucum excindant, & quamuis ſacrum contempta religione barbara, demoliātur. Cū enim ſuperiori bello Gallico omnes ferè ſyluæ circà eſſent exciſæ, ſolus hic lucus, quod religione ſacer eſſet, intactus manſerat. Immiſſo.] *iuſsit militibus, hanc ſyluā ſecuribus ſternere.* Nudatos.] *ſyluis ſpoliatas ſuperiori bello.* Maieſtate] *religione luci, ſacrati deo, neſcio cui. Cauſſa, cur militares manus nō fuerint auſæ ſecuribus arbores inuadere,*

A Implicitas magno.] *Primus Cæſar ſecuri lucum aggreditur. Inde milites ad exemplum uiuendũ cohortatur & transfertur'q; ſimul omnem inuidiam, ſi qua admittetur in ſe.*

Bipennem.] *A pinnis ſecurim appellatam etymologici uolunt, quæ utrinq; aciem habeat.*

Credite.] *Transfert communem noxam in ſe, ne quid tergiuerſentur bipennibus arbores ferire.*

Implicitas magno Cæſar torpore cohortes
Vt uidit, primus raptam uibrare bipennem
Auſus, & aëriam ferro proſcindere quercum.
Effatur merſo uiolata in robora ferro.
Iam nec quis ueſtrum dubitet ſubuertere a ſyluã, a 2. ſyluas.
Credite me feciſſe nefas. tunc paruit omnis
Imperijs, non ſublato ſecura pauore.
Turba, ſed expenſa ſuperorum, & Cæſaris ira.
Procumbunt orni, nodoſa impellitur ilex,
Syluaq; b Dodones, & fluctibus aptior alnus, b al. Dodonie, in utroq; uetuſt. cod.
Et non plebeios luctus teſtata cupreſſus,
Tunc primum poſuêre comas, & fronde carentes
Admiſere diem, propulſaq; robore denſo
Suſtinuit ſe ſylua cadens: gemuere uidentes
Gallorum populi, muris ſed clauſa iuuentus
Exitat. quis enim læſos impune putaret
Eſſe Deos? ſeruat multos fortuna nocentes,
Et tantum miſeris iraſci numina poſſunt.

Orni.] *Enumerat aliquot ſpecies, quibus genus colligit, omnes arbores eos demolitos fuiſſe.* B *Sunt autẽ orni, arbores omnium maximæ, quæ in montibus naſcuntur, Germanicè Hagenbuſch.* Ilex.] *Ilicis duo maximè genera ſunt, apud probatos autores. Quæ in Italia naſcuntur, nihil folijs ab oleis differũt, aut parum. ſmilax à quibuſdam Græcis dicta: glans eius breuior eſt, & gracilior. Hanc Homerus libro Odyſſeæ 12. ἄκυλον uocat, ubi refert, quemadmodum Circe ijs, quos ex Vlyſſis socijs in porcos mutarat, iliceã glãdẽ & cornus fructum proiecit. τοῖσι δὲ κίρκη πὰρ ῥ' ἄκυλον βάλανόν τ' ἔβαλεν, καὶ καρπὸν κρανείης ἔδμεναι. Sed ilices maſculas negant ferre. Hanc eandem eſculo quidam credunt. Ilicis folia non decidunt, eaq; quibuſdam etiam pro ſubere eſt.*

Syluaq; Dodones.] *aliàs in duobus diuerſis uetuſtis codicibus, Dodonis: ſed quantitas refragatur: quaſi dicat, quercus aut fagos potius, quales ſunt in ſylua Dodonea. Dodone in Moloſſorum regione eſt, inter eas, quæ ſunt in Epiro. Hic Iouis Dodonæi templum oraculo celebre uiſebatur: hic fons, facer ideo fuit, quod cum ſit natura frigidus, & faces uniuerſas extinguat, ut cæteri,* C *hic ubi ſine igne procul admouentur, accendit. Hic altera columbarum, de quib. in Hammone retulimus, quæ eius fine (ut Herodotus ſcribit) fago inſidens, reddebat oracula. ἑζομένην ἐπὶ φηγὸν αὐδάξασθαι φωνῇ ἀνθρωπηΐῃ. Itaq; cum poëta ſyluam Dodones procubuiſſe dicat, fagos, aut quercus intelligit. Dodonam urbem dictam credunt, à Dodona nympha Oceanitide: nõnulli à Iouis, & Euterpes filia. Homerus Odyſſ. 4. huius quercus Dodoneæ in hoſpitis Eumæi meminit,*

" τὸν δ' ἐς Δωδώνην φάτο βήμεναι, ὄφρα θεοῖο
" ἐκ δρυὸς ὑψικόμοιο Διὸς βουλὴν ἐπακούσῃ,
" ὅππως νοστήσῃ Ἰθάκης ἐς πίονα δῆμον.

Ab hoc Dodona Athlãtides ſtellæ, quæ & Pleiades, Dodonides dicuntur. In Dodona duæ fuerunt ſublimes columnæ: in una peluis ærea in altera penſile pueri ſimulachrũ flagellum æreum tenentis manu, erat. Quoties autem uentus uehementius flaſſet, fieri ſolebat, ut ſcutica impulſa crebrius lebetem feriret. Is autem percuſſus tinnitũ reddebat multum temporis durantem. Suidas tradit ex quodam Dæmone, Iouis Dodonæi oraculum lebetibus æreis undique ſeptum fuiſſe, ita coniunctim collocatis, ut inuicem contingerent. Verba Suidæ non pigebit adſcribere. Δήμων γάρ φησιν, ὅτι τὸ τοῦ Διὸς μαντεῖον ἐν Δωδώνῃ λέβησιν ἐν κύκλῳ περιείληπται, τούτους δὲ ψαύειν ἀλλήλους, καὶ προσκρουσθέντος τοῦ ἑνός, ἠχεῖν ἐκ διαδοχῆς πάντας. ὡς διὰ πολλοῦ χρόνου γίνεσθαι τὴν ἠχὴν περίοδον. Hac quoq; ratione Iuppiter Dodonæus dictus fuit. Hinc et Dodonæum tũm apud Græcos, tum Latinos in prouerbium abijt, de homine importunæ loquacitatis; uel in ſordidos, uel quantumuis puſilla de re querulos. Alnus.] *ab uſu ligni eius. Alnus recenſetur à Plinio inter eas arbores, quæ neq; ſemẽ, neq; fructum ferant: quamobrem inter infœlices, & quæ religione damnatæ ſunt. Plin. lib. 16. cap. 18. tradit alnũ nõ niſi in aquoſis prouenire, ut ſalicem, populũ, ſiler. Alni lignum creditur aquis corrumpi, nunquam poſſe.*

Et non plebeios.] *Cato de Cupreſſo ſæpius, & uerboſius, quàm de reliquis arboribus ſcribit. Arbor natu moroſa eſt, fructu ſuperuacua, odore uiolenta: adeò, ut ne umbra quidem ſit gratioſa. Vnde Diti ſacra fuit, & pro funebri ſigno ante domos nobilium poni ſolebat. Fundit picem, neque folia illi decidunt, neque cariem ſentit, aut uetuſtatem. Folia tuſa, ſemina à uermiculis uindicant. Iam quod funeribus, nobilium familiaris fuerit, opinor inde factum, διὰ τὸ ἄσηπτον εἶναι, hoc eſt, quod cariem nõ ſentiat. Quin & Thucydides prodidit, è cupreſſo arcas fieri ſolere, quib. oſſa eorũ, qui in bello ceciſſent, conderentur ſimul, & efferrentur. Quoniam autẽ cupreſſus ſucciſa non regerminat, ſacra Plutoni fuit, & funeribus adhiberi conſueuit. Maro libro 3. Aeneid.*

——Stant manibus aræ
" *Cæruleis mæſtæ uittis, atraq; cupreſſo.*

Quis enim.] *Cauſſa, cur iuuentus ex ea re uoluptatem ceperit, quod ſperaret deos Romanorum impietatem uindicaturõ.* Seruat.] *Exclamatio in impietatem hoſtiũ ex affectib. profecta, quaſi uerò deus impijs paſſim parcat.*

Vtq; ſatis cœſi.] *Arbores excisæ in caſtra, & ad opera coniungebantur.* Raptis annum.] *Quia cum lignea plauſtris ſubiungerentur, anni prouentus iacturam ſenſerunt ceſſantibus aratris, agricolæ.*

Vtq; ſatis cœſi eſt nemoris, quæſita per agros
Plauſtra ferunt, curuoq; ſoli ceſſantis aratro
Agricolæ raptis annum fleuere iuuencis.
Dux tamen impatiens hæſuri ad mœnia Martis
Verſus ad Hiſpanas acies, extremaq; mundi
Iuſsit bella geri. ſtellatis axibus agger.
Erigitur, geminasq; æquantes mœnia turres

Verſus ad Hiſp.] *Cæſar Decium Brutum nauibus ad Maſſiliam adductis præfecit: C*

Accipit, hæ nullo fixerunt robore terram:
Sed per iter longum cauſſa repſere latenti.
Cùm tantum mutaret onus, telluris inanes A
Concuſſiſſe ſinus, quærentem erumpere uentũ.
Credidit, & muros mirata eſt ſtare iuuentus:
Illinc tela cadunt excelſas urbis in arces;
Sed maior Graio Romana in corpora ferro
Vis inerat, nec enim ſolis excuſſa lacertis
Lancea, ſed tenſo baliſtæ turbine rapta
Haud unum contenta latus tranſire quieſcit,
Sed pandens perq; arma uiam, perq; oſſa relicta
Morte fugit, ſupereſt telo poſt uulnera curſus.

cit: C. Trebonium ad oppugnationem urbis reliquit. Atque hæc dum adminiſtrat, C. Fabiũ legatum, cum tribus legionibus quas Narbone circumq; ea loca hyemandi cauſſa diſpoſuerat, in Hiſpaniam præmiſit, ac celeriter Pirenæos ſaltus occupare iuſſit, qui per id tempus ab Afranio legato præſidijs Pompeianis tenebantur. Reliquas legiones, quæ longius hyemabant, ſubſequi iuſſit. Ipſe non multò pòſt cum equitibus nongentis, quos ſibi præſidio reliquerat, in Hiſpaniam ſuis ſecutus.

Stellatis axibus.] *Cæſar itaq; cum uerteret ſe ad acies Hiſpanas & extremam plagam mundi, iuſſit Trebonio, ac Bruto, ut circa Maſſiliam bellũ gererent interim. Ipſe circa urbem bellum trahere diutius noluit: Cæterũ ſtellatum, ut ſtelliferum proprium cæli epithetum eſt, maximè cùm claro, & ſereno ſtellæ luceãt, & conſpicuæ ſint. Ligna ſtellarum in modum compacta, uel fixa, ſtellata dicuntur, cuiuſmodi ſpeciem etiam in rotis uidere eſt. Axis propriè teres lignũ eſt in curru, circa quod rota uertitur in modiolo, habetq; nomen ab agendo, quod rota circa illud agatur moueaturq;. Nonnunquam pro toto curru accipitur. Iuuenalis.*

Dignus Arcemos qui mendicaret ad axes.

Sed per iter lon] *Hæ turres duæ ad altitudinẽ murorum erectæ, ita paulatim procedebant, ut nemo cauſſam motus uidere potuerit. Turres ambulatoriæ erãt, quas hoc loco deſcribit poëta, quarum fundamenta erãt, non in ſolida terra, ſed in rotis, quas axes ſtellatos hoc loco uocat Lucanus. Hæ turres ita promouebantur, ut ſua ſponte procedere uiderentur αὐτόματα, à Græcis dicuntur, quæ ſe funibus, ac neruis latente cauſſa agunt Et νευρόβατα, funibus ſe mouentia & in funibus ambulantes, νευροβάται. Et in mechanicis, νευρόσπαστα imagũcula, quæ neruis quibuſdam & fidiculis occultis mouentur, perinde ac ſi uiuerent. Tales præſtigiatores & circulatores νευροσπάσται appellantur. Et ars ipſa νευροσπαστική. Itaq; cauſſam motus turrium ad muros uſq;, latentem uocat.* Iuuentus.] *Maſſilienſis; cui maior inerat uis, & tamen, cùm uideret eas moles natando procedere, credidit terræ motũ id factum, quo uentus luctando conaretur erumpere, adeò, ut etiam mirarentur muros nõ corruere, & pari ratione ſaltem non quati, & nutare.*

Illinc tela] *è turribus ambulatorijs conijciuntur tela in arcem Taurenta caſtellum Maſſilienſium dicebatur.*

Graio ferro] *Telis Maſſilienſium. Tantus erant antiquitus in oppido omnium rerum ad bellum apparatus, tantaq; multitudo tormentorum, ut eorum uim nullæ contexta uiminibus uineæ ſuſtinere potuerint. Nam maximis baliſtis, aſſeres, A xij. pedum altitudine, defixi cuſpidibus ferreis fuerant. Cæterum baliſta eſt tormentum, quod funibus neruis, & chordis tenditur, cui quanto brachia ſunt prolixiora, tanto ſpicula torquet longius. Quod ſi arte mechanica temperetur, & ab exercitatis dirigatur, qui eius menſuram ante collegerint, quicquid contingit, penetrat. Has dicit poëta uſas oppidanos in oppugnatione aduerſus opera Romanorum. Et Cæſar ipſe teſtatur, tormentorum uim nullas uineas ſuſtinere potuiſſe. Operæpretium hoc loco fecero, ſi quales fuerint turres illæ ambulatoriæ adijciam, ex Vegetij libro 4. cap. 17. Erant autem turres, inquit, quæ machinamenta dicuntur ad ædificiorum ſpeciem, ex trabibus, & tabulatis compacta: & ne hoſtium incendio corrumperentur, diligenter crudis corijs, & centonibus communiebantur, quibus pro ratione latitudinis addebatur altitudo. Nam interdum tricenos pedes in quadrum nõnunquam quadragenos aut etiam quinquagenos latæ erant. Proceritas illarum tanta fuit, ut non ſolum muros ſed etiam turres lapideas altitudine ſuperarent. His multæ rotæ arte mechanica ſubiectæ erant, quarum lapſu uolubili tanta moles mouebatur. Ab hoc præſens periculum erat ciuitati, ſi ad murum admouerentur. Multas habebat ſcalas, & uarijs artibus conabantur irrumpere. Infra habebat Arietem, cuius ui, & impetu muri ſubruebantur. Circa medium, pontem habebat ex duabus trabib. factũ, & uiminibus ſeptũ, quem ſubitò prolatũ inter turrim, & murum conſtituebant, per quem è machina hoſtes in ciuitatem decurrebãt, occupabãtq; muros. In ſuperioribus turrium harum partibus conſtabant contati, & ſagittarij, qui urbis defenſores miſſilibus, & contis è muris deturbabant. Hoc maximè pacto urbes capiebantur.*

Turbine.] *Huic diſcrimini occurrebat uirtus militaris, ſi eruptione facta ex urbe, globus armatorum ui hoſtes fugent, & opera direptis corijs corrumpant. Si non audent portis exire, maiores baliſtas magno turbine, malleolos, uel phalaricas cum incendio deſtinant, & perrupit corijs, & centonibus intus flammam condunt. Malleoli ubi adhæſerint, omnia conflagrant. Phalarica ualido ferro præfigitur, haſtæ in modum: inter tubum, & haſtile, ſulphure, reſina, bitumine ſtuppiſq; conuoluitur, oleo infuſa, quod incendiarium uocant. Hæc baliſtæ impetu deſtinata, & ligno fixa machinam turritam frequenter incendit. Turris huius ambulatoriæ ad muros Maſſilienſium admotæ diſerta deſcriptio eſt apud Cæſarem libro ſecundo de bello Ciuili.* B C

At ſaxum quoties ingenti uerberis ictu
Excutitur, qualis rupes, quam uertice montis
Abſcidit, impulſu uentorum adiuta uetuſtas,
Frangit a cuncta, ruẽs, non tantũ corpora preſſa,
Exanimat, totus cum ſanguine diſſipat artus
Vt tamen hoſtiles denſa teſtudine muros

At ſaxum] *Deſcribit uim ſaxi è baliſta emiſſi, cum amplificatione hyperbolica, ductis à caſu rupis exceſæ iniuria uetuſtatis; quam uenti procella, abrumpit, præcipitatq; illa ſua ruina omnia obuia proterit, & conterit.*

a al. Sternit conſtat. in uetuſt. cod.

Vt tamen hoſte] *Itaq;*

Tecta ſubit uirtus, armiſq; innexa priores
Arma ferunt, galeamq; extenſus protegit umbo.
Quæ prius ex longo nocuerunt tela receſſu,
Iam poſt terga cadunt, nec Graijs flectere iactum
Haud facilis labor eſt, longinqua ad tela parati
Tormenti mutare modum, ſed pondere ſolo
Contenti, nudis euoluunt ſaxa lacertis:
Dum fuit armorum ſeries, ut grandine tecta
Inocua percuſſa ſonant, ſic omnia tela
Reſpuit, at poſtquam uirtus incenſa uirorum,
Perpetuam rupit defeſſo milite cratem
Singula continuis ceſſerunt ictibus arma.

A Itaq; inquit Cæſar, pedalibus lignis coniunctis inter ſe porticus integebantur, atq; hoc agger inter manus proferebatur. At incedebat teſtudo pedū ſexaginta æquandi loci cauſſa. Facta item ex fortiſsimis lignis, conuoluta omnibus rebus, quib. ignis iactus, & lapides, defendi poſſent: ſed magnitudo operum, altitudo muri, atq; turriū, multitudo tormentorū, omnem adminiſtrationem tardabat: crebræ tamen per Albicos eruptiones fiebant ex oppido, ignesq; aggeri, & turribus inferebantur.

Denſa teſtudine.] Teſtudo erat machina, quæ à ſimilitudine ueræ teſtudinis uocabulum ſumpſit. Nam ſicut hæc modo exerit, modo contrahit caput ita machi-

B na interdum reducebat trabem, interdum exerebat, ut uiolentius caderet. Huius dorſum factum ex tabulatis, corijs crudis reſtitutum erat & centonibus, contra incendium & ſaxa, ab hoſtibus deiecta, ne hij, qui intus arcti machinam pro pellebant, feriri poſſent. Intrinſecus habebat trabem præfixam adunco ferro, ad lapides è muro extrahendos, ut dixi.

Tecta ſubit uirtus.] Virtus militaris, hoc eſt fortes milites tecti teſtudine ſubierunt ad muros. Sulpitius exponit, denſis ſcutis, quibus ſcilicet capita protegerent contra iactum telorum, è ſummo muro.

Galeamq; extenſus protegit umb.] Scutum ſupra caput eleuatum, eos à ſaxorum cadentium iniuria defendit. Vmbo propriè eſt media clipei pars unde umbilicus dictus, cuiuslibet rei medium.

Ex longinquo nocuerunt.] Procul, ſine longo interuallo. Nam Maſsilienſes ſatis erant ad torquenda tela ex interuallo è muribus inſtructi. Mutare modum.] Rationem iactandi. Euoluunt ſaxa lacer.] Præcipitant è muris in ſubiectos Romanos ac deuoluunt tantum ſaxa nudis brachijs. Dum fuit armorum ſer.] Quàm diu arma, & ſcuta inter ſe coniuncta teſtudinis in modū hæſerunt, non ſunt læſi Romani ſed perinde ſonuerunt deiecta ſaxa, ut tecta illæſa grandine cadenti percuſſa. Vt grandine tecta] à ſimili, ac ſi dicat, haud aliter oppidani imbrem ſaxorum deijciebant in ſubiectos Romanos, quàm cùm grando ſine uiribus, uerberat tectā ædificiorum. Reſpuit at poſtquam] Sic promota teſtudo oppidanorum tela ſuſtinuit, ac contempſit.

Virtus incenſa.] Vbi uerò Maſsilienſium animi inflammari cœpere, tandem cratem ad dorſum teſtudinis perpetuis ictibus euicerunt, ut diſiunctim armari ceſſerunt ictibus telorum. Defeſſo mili.] Defeſsis militibus Rom. ſynecdoche.

Tunc adoperta leui procedit uinea terra,
Sub cuius pluteis, & tecta fronte latentes
Moliri nunc ima parant, & uertere ferro
Mœnia, nunc aries ſuſpenſo fortior ictu
Incuſſus a denſi compagem ſoluere muri
Tentat, & impoſitis unum ſubducere ſaxis.
Sed ſuper, & flāmis, & magnæ fragmine molis
Et ſudibus crebris, & aduſti roboris ictu
Percuſſæ cedunt crates, fruſtraq; labore
Exhauſto feſſus repetit tentoria miles.

a Veruſt. codex impulſus legit.

Tunc adoperta.] A teſtudine ad uineas, & pluteos tradacit Cæſarianos, deinde ad Arietes.

Vinea terra.] Veteres uinea dixerunt, quas nunc milites barbaro, & militari

C uocabulo, cauſias uocant. E lignis leuioribus machina colligebatur, lata pedes 8. alta 7. longa 16. Huius tectum munitione duplici, tabulatis, craticibusq; contexebatur. Latera uiminibus ſepta erant, ne telorum, ſaxorumq; impetu penetrarentur. Extrinſecus uerò, ne iniecta flamma incendio corrumperentur crudis, ac recentibus corijs, aut centonibus operiebantur. Et cū id genus plures facta eſſent, coniungebantur ordine, ſub quibus obſidentes tuti ac tecti ad ſubruenda penetrabant murorum fundamenta. Cæſar deſcripta turri, & muſculo, quem à turri lateritia ad hoſtium turrem perduxerant, hoc opus, inquit, omne tectum, uineis ad ipſam turrim perficiunt, ſubitoq; inopinantibus hoſtibus, machinatione nauali phalangis ſubiectis, ad turrim hoſtium admouent, ut ædificio iungatur. Quo malo perterriti ſubitò oppidani, ſaxa quàm maxima poſſunt, uectibus promouent, præcipitataq; muro in muſculum deuoluunt. Porrò plutei erant, qui ad ſimilitudinem abſidis contexebantur è uiminibus: cilicijs, uel corijs contegebantur, ternisq; rotulis, quarum una in medio, duæ in capitibus ponebantur. In quamcunque partem uolebant, admouebantur ut carpenta. Quos hoſtes, cum muris admouerent, eorum munitione protecti; ſagittis aut fundis, aut immiſſilibus oppidanos de propugnaculis proturbabant, ut ſcalas admouendi, aſcendendiq; commodior copia eſſet. Et agger è terra lignis erigebatur cōtra murum, unde tela torquebantur. Vbi ea pars turris, inquit Cæſar, quæ erat perfecta, tecta, atque munita eſt, ab omni ictu hoſtium, pluteos ad alia opera abduxerunt.

Moliri nunc ima] ſubruere fundamenta.

Nunc aries ſuſpen.] Teſtudo. Teſtudo de materia, ac tabulatis contexebatur, quæ ne exuretur, corijs, uel cilicijs, uel centonibus ueſtiebatur. Hæc intrinſecus occepit trabem, quæ adunco præfigebatur ferro quod falx dicebatur, quod incuruato ſuit, ut de muro extraheret lapides: aut ſi caput ferro ueſtiretur appellabatur aries: uel quod haberet frontem duriſsimam ad ſubruendos muros, uel quod in morem arietis recederet ad recipiendum curſum cum impetu infeſtiorem, & uehementius muros feriret. Suſpenſo.] Liberato in muros.

Impoſitis ſa.] hoc eſt, unū ſaxū è coaceruatis ut extraheret. Cōplures inquit Cæſar, iam lapidib. ex ea, quæ ſub erat, turri ſubductis, repentina ruina pars eius turris concidit

cidit, pars reliqua conſequens procũbebat. Sed ſuper.] *Supernè à muris, ignis, ſaxa, frequenter ſudes deiecta in* *Romanorum opera, quæ ex tabulatis, & cratibus cõpa- ctis erant, compulerunt obſidentes Romanos in caſtra.* A

Summa fuit Graijs, ſtarent ut mœnia, uoti.
Vltro acies inferre parant, armisq; coruſcas
Nocturni texêre faces, audaxq; iuuentus
Erupit non haſta uiris, non letifer arcus,
Telum flãma fuit, rapiensq; incendia uentus,
Per Romana tulit celeri munimina curſu,
Nec, quamuis uiridi luctetur robore, lentas
Ignis agit uires, tæda ſed raptus ab omni
Conſequitur nigri ſpacioſa uolumina fumi.
Nec ſolum ſyluas, ſed ſaxa ingentia ſoluit.
Et crudæ putri fluxerunt puluere cautes,
Procubuit, maiorq; iacens apparuit agger.
Spes uictis telluris abit, placuitq; profundo
Fortunam tentare mari, non robore picto,
Ornatas[a] docuit fulgens tutela carinas,
Sed rudis, & qualis procumbit montibus arbor,
Conſeritur ſtabilis naualibus area bello.

a al. Ornatus al. Ornans.

Summa fuit.] *Vnicum Maſſilienſiũ uotum fuit, ut mœnia ſubruta deijcerentur: alioqui ſtratis muris, capta fuerat ciuitas.* Vltro acies inf.] *Hoc illud eſt, quod Cæſar ſcribit, interiectis aliquot diebus, inquit, noſtris lãguentibus, atq; animo remiſsis ſubito meridiano tempore cùm alius diſceſsiſſet, alius ex diutino labore in ipſis operib. quieti ſe dediſſet, arma uerò omnia repoſita, contectaq; eſſent, portis ſe foras erumpunt, ſecundo magnoq; uento ignem operibus inferunt. Hunc ſic diſtulit uentus, ut uno tempore agger, plutei, teſtudo, turris, tormentaq; flammam conciperent, & prius hæc omnia conſumerentur, quàm quemadmodum accidiſſet, animaduerti poſſet. Hactenus ille. Sed hæc Cæſar refert accidiſſe poſtquam ſupplices pacem petiuiſſent, oraſſentq;* *Cæſaris aduentum expectandum.* Vltro acies] *Vltro irrumperunt in caſtra Romana.* Teda ſed] *Reddit rationem cur opera celeriter ignẽ conceperint. Tæda arbor eſt, de genere laricum, piceo ſucco abundans liquidior tamen quàm piceo. Huius pix liquida maximè in Europa coquitur muniendis nauibus, & ad alios diuerſos uſus. Sed tædæ flammis in primis, & luminum ſacrorũ erat gratiſsima. Hinc faces in nuptijs fiebant, quæ nouis nuptis præferebantur. Hæc, montes maximè amat, ut omnes illæ, è quibus reſina profluit. Itaq; ab omni tæda, ab omni face.* Nec ſolum ſyluas.] *Amplificatio incendij. Romano repentina fortuna permoti, arma, quæ poterant, arripiebant: alij ex caſtris ſeſe incitabant: ſiebatq; in hoſtes impetus, ſed muro ſagittis, tormentisq; fugientes perſequi prohibebantur. Illi ſub murum ſe recipiebãt, ibiq; muſculum turrimq; incendebant. Ita multorum menſium labor, hoſtium perfidia, & ui tempeſtatis puncto temporis interijt.* Agger] *Tentabant hoc idem oppidani poſtero die eandem tempeſtatem nacti, et quidem cum maiore fiducia, circa alteram turrim, atq; eruptione aggerem expugnarunt, multumq; ignem intulerunt.*

Spes uictis tellu ab.] *Spes urbe potiundi terra à Romanis abiecta fuit. Placuit igitur fortunam mari, & nauali certamine experiri. Non ſequitur ordine hiſtoriam à Cæſare ſeruatam. Quo pacto oppidanorum parte tur-* *ris ſtrato, Maſſilienſes ſupplices pacem petiuerunt. Inde reiulit, poſita, ut interiectis diebus aliquot perfidè portis eruperint, & operibus intulerint ignem: quod quidem ipſum, ut poſtero die tentarunt, retulit. Romani proximi diei caſu admoniti, omnia tamẽ ad defenſionẽ rurſum parauerũt. Quare multis interfectis, reliquos re infecta in oppidum repulerunt.* B *Trebonius multa maiori ſtudio uoluntate ea quæ amiſſa erant, adminiſtrare, & reficere inſtituit. Nam ubi tantos ſuos labores, & apparatus male accidiſſe uiderunt, inducijsq; per ſcelus uiolatis ſuam uirtutem irriſui fore, perdoluerunt, quod unde agger omnino comportari poſſet nihil erat reliquũ, omnibus arboribus longè, lateq; in finibus Maſſilienſium excisis, & conuectis, aggerem noui generis, atque inauditum ex lateritijs duobus muris, ſenũm pedũ craſſitudine, atque eorum murorum contignationem facere inſtituerunt, æqua ferè latitudine, atq; ille congeſtitius materia fuerat agger. Vbi autem ſpatium inter muros, aut imbecillitas materiæ poſtulare uidebatur, pilæ interponuntur, tranſuerſaria tigna iniciuntur, quæ firmamento eſſe poſsint. Et quicquid eſt contignatum, cratibus conſternitur, crates luto integuntur. Sub tecto miles dextra, ac ſiniſtra muro tectus, aduerſus plutei obiectũ, operi, quæcunq; uſui ſunt ſine periculo ſupportat, celeriter res adminiſtratur, diuturni laboris detrimentum, ſolertia, & uirtute militum breui reconcinnatur, &c. Ex omnibus his, & ſuperioribus uiam appugnationẽ terra pro ſuo commodo fecit poſita.* Placuitq;] *Tranſitionem parat ad nauale certamen, quia terra non ſucceſſerat.* C Non robore picto,] *Non pictis nauibus ad oſtentationem, & hodie nautæ, deorum aliquem, in cuius tutela eſſet, in nauibus pingunt. Quamobrem addit, fulgens tutela. notant diuum aliquem tutelarem, uel Apollinem, uel Mineruam, uel Neptunum, uel Caſtorem, ſed nauibus rudibus, & impolitis, ut ex arboribus montanis, aſſeres ſcindun- tur.* Conſeritur ſtab.] *compingitur in modum areæ, ac ſtabilis baſis, ut in ea naumachia edi poſſet. & pugna ſtataria, præparat lectorem ad ſequentem ſtatim tranſitionem, ad pugnam naualem.*

Et iam turrigeram Bruti comitata carinam
Venerat in fluctus Rhodani cum gurgite claſsis,
Stœchados arua tenens, nec nõ & Graia iuuentus
Omne ſuum fatis uoluit committere robur:
Grandæuosq; ſenes miſtis armauit ephœbis.
Accepit non ſola uiros, quæ ſtabat in undis
Claſsis, & emeritas ceperunt naualibus alnos.
Vt matutinos ſpargens ſuper æquora Phœbus

Et iam turrige.] *Omiſſo apparatu, & ſtudij naualis narratione, deducit claſſem in mare Cæſar Maſſilienſium inuriis permotus, quod Domitiũ in urbem recepiſſent ſe exclusa, tres legiones Maſsil. adduxit, ac præter turres ac uineas, quas ad oppugnationem urbis egit, naues longas 12. Arelate fieri iuſsit, quibus paratis, & armatis* *ſumma*

Fregit aquis radios, & liber nubibus æther
Et apoſito Borea, paceḿq; tenentibus auſtris,
Seruatum bello iacuit mare, mouit ab omni
Quiſq; ſuam ſtationem ratem, paribuſq; a lacertis
Cæſaris hinc puppes, hinc Graio remige claſſis
Tollitur, impulſæ tonſis tremuere carinæ,
Crebraq; ſublimes, conuellunt b uerbera puppes.

A *ſumma celeritate die- bus 30. à qua die ma- teria exciſa fuerat, adductiś Maſſiliã, D. Brutum præfecit. C. uerò Trebonium ad oppugnationem urbis reliquit. Contra Maſ- ſilienſes uſi L. Domitij conſilio, 17 longas naues expe- diuerunt, quarum undecim erant tectæ. His adiecerunt magnum numerum minorum nauigiorum, ut tanta na- uium multitudine, Romana claſſis terreretur. Huc acceſ- ſit magna uis Albicorum, ac ſagittariorũ, quos præmiſit, ac ſplendidis pollicitationibus huc inuitarant. Et L. Do- mitius popoſcit naues, quas colonis, & paſtoribus, quos ſecum adduxerat, compleuit. Ad iſtum modũ egregiè in- ſtructa claſſe, magna fiducia naues Cæſarianas petiue- runt, quibus præerat D. Brutus.* Turrigeram.] *Nauẽ Bruti, prætoriã.* Cùm gurgite.] *Oſtendimus paulò an*
B *tè 12. longas naues Arelate mira celeritate factas. quibus Brutus præfectus fuerat. De Rhodano alibi diximus, quẽ tradunt à Rhoda oppido nomen accepiſſe, ac rapere ſe ex alpibus, per lacum Lemannũ. Ab hoc non procul abeſt foſſa Mariana, & Cãpus lapideus, Ferunt circa hæc lo- ca Herculem appuliſſe ubi Albion & Bergius Neptuni filij cùm eum tranſitu prohibere conarentur, deficientib. telis patrẽ Iouem oraſſe, ut ſibi tela ſubminiſtraret, ſta- tum lapideo imbre ab eo adiutum fuiſſe. Atq; hinc cam- po nomen factum. Cæterũ Arelate in mediterraneis fuit, colonia Sextanorum, inquit Plinius, unde colligere eſt à Rhodano fuiſſe paulò longius.* Stœchados] *Inſulæ ſunt tres ab ora Ligurum, ad Maſſiliam uſque diſperſæ,*

ita aliquando appel- latæ, quod ordine ia- cebant. στοῖχοι. ordi- nes in acie & στοιχά- δια olea, ordine cõ- ſita. Sunt autem inſu- lę illæ maximè Maſſi- lienſium littori appo- ſitæ Plinius li. 3. cap. 5. Tres ſunt Stœchades, inquit, a ui- cinis Maſſilienſibus dictæ, propter ordinem, quas item no- minãt ſingulis uocabulis, Proten, & Meſen, quæ & Pom- poniana uocatur, tertia Hypæa. Naues Cæſaris ad inſu- lam, quæ eſt contra Maſſiliam, ſtationes obtinebãt. Erat multo inferior nauium numero Brutus, ut dictum eſt.

Robur.] *Maſſilienſes uoluerunt omnes uires ſuas in u- nius pugnæ euentũ naualis committere. Nec detrectabat pugnam Brutus, nam ad eos naues, quæ fuerant factæ A- relate per Cæſarẽ, captiuæ Maſſilienſiũ acceſſerant ſex. Atq; has ſuperiorib. refecerat diebus, atq; omnibus rebus inſtruxerat.* Ephœbis.] *iuuenibus ἀπὸ τῆς ἥβης, pu- bertate, & ætatis flore. Signat & pubẽ in maribus, & fœ- minis.* Emeritas.] *etiã naues per uetuſtatẽ inutiles. quas reficiũt, et cõſcendunt Metaphora ſumpta eſt à Militibus ueteranis quib. uocatio à militia 60. ætatis anno cõcede- batur.* Alnos.] *materia pro ipſis nauibus.* Vt mat.] *In ſequentijs matutini temporis deſcriptio, quo pugna cœ- pit: à natura Solis claro cœlo Orientis, quo tẽpore poſitis uẽtis mare trãquillũ erat, ut remis incumbendũ eſſet. Ma- re enim pacatũ maximè nauali prælio aptũ eſt Quare diſer- tè dicit, mare æquis fluctib. iacuiſſe, ad pugnandũ cõmo- dè.* Mouit ab] *Prolepſis: atq; unde ſlndũ remigãtiũ & conantiũ. hypotypoſi oculis ſubijcit.* Tonſ] *remis actæ.*

a al. Ve

b al. In uetu- ſto cod. ęquora.

Cornua Romanæ claſsis, ualidæq; triremes,
Quaſq; quater ſurgens extructi remigis ordo
Commouet, & plures quæ mergũt æquora pinus
Multiplices cinxere rates. hoc robur aperto
Oppoſitum pelago, lunata claſſe recedunt.
Ordine contentę gemino creuiſſe Liburnæ.
Celſior at cunctis Bruti Prętoria puppis,
Verberibus ſenis agitur, moleḿq; profundo
Inuehit, & ſummis longè petit æquora remis.

Cornua Roma.] *Deducit claſſem Ro- manam è ſtatione in- ſulæ Stœchados, quæ eſt contra Maſſiliam. Brutus numero naui-*
C *um Maſſilienſibus erat inferior, ut paulò an- tè memini: ſed rurſum Cæſar ei claſſi ex om- nibus legionibus fortiſſimos uiros anteſignanos, & Cen- turiones attribuerat. qui ultro id muneris depopoſcerãt. Hi ſibi manus ferreas, & harpagonas parauerant, ſi- mulq; magno numero telorum, pilorum, & tragularum ſe inſtruxerant, Cornua dextrum, & læuũ dicit, ut in ſta- taria pugna terreſtri.* Validęq; triremes.] *Naues, quæ triplici remorum ordine utrinq; propelluntur. Trire- mis inuentor fuit Amocles Corinthius, ut autor eſt Thu- cydides: Biremem inuenerunt Erythræi. quadriremem Carthaginenſes: quinqueremem Neſichthon Salami- nius: ſex ordinum Zenagoras Syracuſanus: decíremem. Neſigiton: duodecim ordinum nauem Alexandrum in- ſtituiſſe tradunt.* Quaſq; quater ſurgens] *Quadri- remem dicit. quæ quaternis ictibus mouetur, cuius inuen- tores Carthaginenſes fuiſſe oſtendimus. Plures pinus, Sub- pitius remos exponit.*

Hoc robur aperto.] *Itaq; hæ naues in duo cornua diuiſæ in formam ſemilunæ promouebantur: quãobrem addit, Liburnas cõtentas fuiſſe hoc ordine proceſſiſſe. Li-*

burnæ naues dictæ ſu- ere à Liburnijs, ac Li- burnia parte Dalma- tiæ. Diuerſis tempori- bus diuerſæ prouin- ciæ plurimũ mari ua- luerunt. unde diuerſa etiam nauium genera inuenta fuerunt. Pu- gna Actiaca, cùm Au- guſtus auxilijs Liburnorum adiutus cum Antonio con- grederetur, experimento didicit Liburnorum naues ad ui- ctoriam cæteris aptiores fuiſſe. Ad harum nauium ſimili- tudinem, poſtea Romani alias conſtruxerunt, eaſq; eodem nomine appellarunt. Liburnæ maximè contexebantur, & cypreſſo, et pinu domeſtica ſiue ſylueſtri larice, et abie- te. Aerei claui huc magis, quàm ferrei erant idonei. Ferrei enim celerius rubigine conſumuntur, quàm ærei, qui in aqua ſuam materiam illabefactatam ſeruant. Li- burnæ remorum habent ſingulos ordines: binos paulò maiores: idoneæ menſuræ ternos, uel quaternos. inter- dum quinos remigum gradus habent. In Actiaco præ- lio, etiam ſenorum, & amplius ordinum fuerunt Macro- bius Liburnis ſcaphæ exploratoriæ adiungebantur, quæ uicenos propè remiges in ſingulis partib. habebant, quas Britanni pyctas uocant. Per has ſuperuentus fieri, & na- ues aduerſariorum intercipi, & ſpeculandi ſtudio ad- uentus, uel conſilia earum deprehendi ſolent.

Prætoria puppi.] *Nauis imperatoria, in qua præ-*

ſectus Brutus uehebatur. Hæc ſex ordinibus remorũ age batur. Sic prætoria cohors, porta prætoria, à dignitate prætoris. Verberibus.] *Sex remorum ordinibus. Hanc dicit puppim præceſſiſſe.* A

Vt tantum medij fuerat maris, utraq; claſſis
Quod ſemel excuſſis poſſit tranſcurrere tonſis,
Innumeræ uaſto miſcentur in æthere uoces:
Remorumq; ſonus, premitur clamore, nec ullæ
Audiri potuere tubæ: tunc cœrula uerrunt,
Atq; in tranſtra cadunt, & remis pectora pulſant.
Vt primum roſtris crepuerunt obuia roſtra:
In *a* puppim rediere rates, emiſſaq; tela
Aëra texerunt, *b* uacuumq; cadentia pontum.
Et iam *c* diductis extendunt cornua proris,
Diuerſæq; rates laxata claſſe receptæ. (nat.
Vt *d* quoties *e* æſtus *f* Zephyris, eurisq; *g* repug-
Huc abeunt fluctus, illuc mare: ſic ubi puppes
Sulcato uarios duxerunt *h* gurgite tractus,
Quod tulit illa ratis, remis, hæc *i* retulit æquor,
Sed Graijs habiles, pugnamq; lacesſere pinus,
Et tentare fugam, nec longo frangere gyro
Curſum, nec tardè flectenti cedere clauo.

a al. puppem. b al. mediũ lp. c al. dedoctis d al. quotiēs. e Zephy. f al. Boris Zephyris. g al. repugnat. h al. æquore. i al. repulit.

Vt tantum.] *In huius naualis pugnæ deſcriptione artificiose eum ordinem ſeruat, qui in hoc certaminis genere ſolet ſpectari. Magna remorum uiolentia impelluntur naues: inde poſtquam propemodum ſunt coniunctæ magnis clamorib. utrinq; ſublatis inuicē inuadunt. Poſtquam, inquit, claſſes tam propinquæ fuerunt, ut uno ictu remorum potuerint coniungi, ingens utrinq; clamor ſublatus eſt. Tonſæ remi uocantur, uel quod ijs mare tundatur (quanquam literatura repugnat) & fluctus decutiātur: uel quod ferro tondeatur. Tonſa clina, quæ minutis frondibus compta eſt & quaſi à tonſura compoſita. Tõſæ ualles, & montes, cùm ſyluis ſuis ſpoliantur.*

Innumeræ uoces.] *Primum magnus utrinq; clamoribus concurritur, ut apud Maronem.*

Exoritur clamorq; uirũm, clangorq; tubarum.

Remorũq;.] *Amplificatio clamoris in primo congreſſu.* Tunc cœ.] *Inde ſummo ſtudio remis incumbunt, ut roſtra roſtris illidantur, & puppes inde puppibus cōmittantur.* Emiſſaq;] *Poſtea amplificat telorũ conlectus.* Vt quoties.] *à ſimili orulis ſubijcit concurſum nauium. Aeſtus præter notam ſignificationē, etiam uehementem, & impetum, & fluctationem maris ſignat, qualem uidere eſt quoties uentorum ui fluctus agitantur.*

Sed Graijs.] *Hoc ipſum Cæſar quoque teſtatur. Ipſi, inquit, Maſilienſes, & celeritate nauium, & ſcientia gubernatorum confiſi, noſtros eludebant: impetusq; eorum excipiebant. & quoad licebat, latiore ſpacio producta longius acie circumuenire noſtros, aliſ pluribus nauibus adoriri ſingulas, aut remos tranſcurrētes detergere, ſi poſſent, contendebant. Cùm propius erat neceſſario uentũ, ab ſcientia gubernatorum atq; artificij, ad uirtutē montanorũ cōfugiebant. Noſtri, quod minus exercitatis remigibus, minusq; peritis gubernatoribus utebantur qui repentè ex onerarijs nauibus erant producti, neq; dum armamentorũ uocabulis cogniti, tum etiam grauitate, & tarditate nauium impediebantur. Factæ enim ſubito ex humida materia non eundem uſum celeritatis habebant. Itaq; dum locus cōminus pugnādi daretur, æquo animo ſingulas binis nauibus obijciebāt. Hæc Cæſar. Inde Romani manus ferreas iniecta & retēta utraq; naue, diuerſi pugnabant, et in hoſtium naues tranſcendebant. Hinc magno numero Albicorum, & paſtorum interfecto, partem nauium depreſſerunt, nonnullas cum hominib. ceperunt, reliquas in portum cōpulerunt. Captæ, & depreſſæ naues Maſilienſium ſunt nouem.* Pinus.] *habiles naues ad laceſſendā pugnam, ut dictum eſt materia pro re confecta.* B

At Romana ratis ſtabilem præbere carinam
Certior, & *l* terræ ſimilem bellantibus uſum.
Tunc in *l* ſignifera reſidens puppe magiſtro
Brutus ait, pateris'ne acies errare profundo?
Artibus & certas pelagi? iam conſere bellum
Phocaicis medias roſtris oppone carinas.
Paruit, obliquas & præbuit hoſtibus alnos.
Tunc quæcunq; ratis tentauit robora Bruti.
Ictu uicta ſuo percuſſa, & capta cohæſit.
Aſt *m* alias manicæq; ligant, teretesq; catenæ,
Seq; tenent *n* remis, *o* tecto ſtetit æquore bellum.

l al. terra. l al. Acio ſig. m al. Ac. n al. roſtris. o al. Remi.

At Romana ratis.] *Bruti claſſis inquit præbuit ſpeciem pugnæ ſtatariæ, ac pedeſtris terra, quamobrem dum locus cominus pugnandæ daretur, æquo animo ſingulas binis nauib. hoſtium obijciebat.* Ratis.] *Ex una omnes naues Romanas intelligit, quarum ſingulas dixi binas hoſtium debellaſſe.* Pateris'ne.] *Bruti oratio breuis ad gubernatorem, quod non recta in Maſilienſium naues medias ſua roſtra dirigat.* Artibus'] *pugnas eum mari: Hortatur gubernatorem ut in hoſtium naues tranſuerſus proram roſtratam dirigat, naui pugnam detrectet, unde hoſtibus animi creſcerent, & ſua res in apertum diſcrimen deduceretur.* Phocaicis, roſtris] *Maſilienſium nauibus medijs immitte roſtratas proras.* Alnos.] *materia, pro ipſis nauibus, ut & robora. Quæcunq; nauis Maſilienſium tētauit prætoriam Bruti illi illiſa cohæſit, & capta extemplò fuit.* C

Aſt alias.] *Alias hoſtium naues iniectis manibus ferreis, & cathenis retinuerũt. Manicas hic harpagonas uocat, qui item, & ferreæ manus à Cæſare uocantur. Certè Romani manus ferreas habebant, atq; harpagones, ut paulò antè dictum eſt, magnumq; numerum pilorum, & tragularum, atq; alia id genus tela habebant, quibus ſe inſtruxerant aduerſus Maſilienſes.*

Iam non excuſſis torquentur tela lacertis,
Nec longinqua cadunt iaculato uulnera ferro.
Miſcenturq; manus, nauali plurima bello

Iam non.] *Iam nõ amplius pugnatur eminus, neque ictus ex interuallo telorum conlectu infliguntur, ſed comminus conſertis*

Enſis agit, ſtat quiſque ſuæ de robore puppis
Pronus in aduerſos ictus, multiq́; perempti
In ratibus cecidêre ſuis: cruor altus in *a* undas
Spumat, & obducti *b* cõcreto ſanguine fluctus,
Et quas immiſsi traxerunt uincula ferri,
Has prohibent iungi *c* cõferta cadauera *d* puppes:
Semianimes alij uaſtum ſubiêre *e* profundum
Hauſeruntq́; ſuo permixtum ſanguine pontum:
Hi luctantem animam lenta cum morte trahẽtes
Fractarum *f* ſubitò ratium periêre ruina,
Irrita tela ſuas peragunt in gurgite cædes.
Et quodcunq; cadit fruſtrato pondere ferrum,
Exceptum medijs inuenit uulnus in undis.
Phocaicis Romana ratis uallata carinis
Robore *g* deducto, dextrum, læuumq́; tuetur
Aequo Marte latus, cuius dum pugnat ab alta
Puppe Tagus, Graiũq; audax *h* ampluſtre retẽtat,
Terga ſimul pariter miſsis, & pectora telis
Transfigitur, medio concurrit pectore ferrum,
Et ſtetit incertus flueret quo uulnere ſanguis,
Donec utraſq; ſimul largus cruor expulit haſtas,
Diuiſitq; animam, ſparſitq; in uulnera letum.

A ferreis manibus res agitur. Vulnere.] ictus accipiuntur. Acrem cũ flictũ hypotypoſi ſubijcit, in quo utrinque multi cecidêre. Vincula ferri.] Harpagones. Atq; micðta manu ferrea, ait Cæſar, & retenta utraq; naue diuerſi pugnabant, atq; in hoſtium naues transcendebãt: et magno Albicorum, & paſtorum numero interfecto, partem nauium deprimũt, nonnullas cum hominibus capiunt: reliquas in portum compellunt.

B Has prohibent] Sub iſta amplificatio ni admiſcet diuerſos affectus. Pontum.] ſalſam aquã maris: totũ pro parte. Fractæ.] uel quæ colliſæ oppreſſæ fuerũt: uel depreſſæ hauſtæ ſunt. Irrita tela] quæ à nauibus aberrarunt, & in corpora natantiũ ceciderunt, id quod à poëta ſequenti uerſu planius redditur. Phocaicis Ro. ratis.] Romana claſsis circumdata nauibus Maſsilienſium ita utrunq; corpus, dextrum, & læuum defendit aliquamdiu, ut neutro ſe inclinaret uictoria ſed æquo Marte ſtaret pugna. Tagus.] Romanus miles Maſsilienſis nauis ampluſtre retinere conatus, interficitur. Eſt un-tem ampluſtre, ſiue aplustre, & apluſtria ornamenta in naui, quod plus erãt, quam eſſent neceſſaria. Cicero in Arat.

" Nauibus abſumptis fluitantia quæ-
" rere apluſtra.

Primam ſyllabam in apluſtre, communem faciunt poëtæ ratione mutæ, & liquidæ. Iuuenal. Satyr. 10.

" ——Victaq; triremis
" Apluſtre, & ſummo triſtis captiuus in arcu.
" Humanis maiora bonis creduntur. Silius lib. 10.
" Et tranſtra, & mali laceroq; apluſtria uelo.

Transfigitur.] Non transfigitur, ut nonnulla legunt exemplaria: repugnat quantitas antepenultimæ ſyllabæ. Terga.] ſynecdochicws, pluralis numerus pro ſingulari, id quod poëtis familiare eſt.

a al. undis. *b* al. concreſcunt. *c* al. cõferta. *d* al. puppis. *e* al. iuſtum profun. *f* al. inſulta. *g* al. diducto. *h* al. aploſtre.

Dirigit huc puppim miſeri quoq; dextra Telonis
Qua *i* nullæ melius pelago turbante carinæ
Audiuere manum, nec lux eſt notior ulli
Craſtina, ſeu Phœbum uideat, ſeu cornua Lunæ,
Semper uenturis componere carbaſa uentis.
Hic Latiæ roſtro compagem ruperat alni,
k Pila ſed in medium uenere trementia pectus.
Auertitq; ratem morientis dextra magiſtri.
Dum cupit in ſociam Gyareus eũpere puppim,
Excipit immiſſum ſuſpenſa per ilia ferrum.
Affixusq; rati telo retinente pependit.

i al. nullam & nullum. *k* al. Tela.

Dirigit huc.] Ab enarratione cædis in uniuerſum, narrat particulatim, qui in eo cõflictu perempti fuerũt poëtarum more. Legẽ poëtarũ ſequitur, quæ in deſcriptionibus perſonarum, & cædium C uarietate, tum profit, tum delectet, præcipuè quãdo narrat, quomodo rep... Aut quoties refertur in pugna bonos cũ malis cadere, ſtrenuos ac fortes uiros imbellibus miſceri. Dextra Tel. Hunc Telonẽ deſcribit à peritia gubernãdi nauẽ & ſcientia præſagiorũ, è Solis, & Lunæ facie. habitu prædictione, præſenſioneq; tẽpeſtatũ. Qua nu.] Eſt aũt hic orationis contextus. Naues nullã manũ, turbato mari melius audiuêre, quã dextram Telonis. Audiuêre dixit, pro ſenſere uel paruere, ut metaphorica deflexione. Quæ corporis ſunt ad animũ trãſferũtur: aut quæ animati, ad inanimatũ, ut ab homine ad nauem. Pelago tur.] enallage generis actiui, pro paſsiuo mari turbato tempeſtate. Lux craſt.] hoc eſt, nullus nouus ex aſpectu Solis, & Lunæ, ſequẽtis diei tẽpeſtatẽ in mari præſentire, ut carbaſa uel cõtrahat, uel componat, ſi uenti migruãt. Phœbũ.] Siue Solẽ obſeruet, ſiue Lunã. Primũ omniũ, quod ad promiſsionẽ ſerenitatis diei craſtini ſi occidit ſol ſerenus, & oritur certiſsima fides eſt ſerenitatis. Eandẽ ſpõdent nubes, ſi circa occaſum rubeſcãt. Tempeſtatis præſagia ſunt. Sol oriens pallidus, grandinẽ hybernam nunciat. Concauus oriens, pluuias prædicit, & cum ante orientẽ rubeſcũt nubes, uẽtos promittit Si nigræ rubentib interuenerint, dabit pluuias. Si in ortu, aut occaſu contracti cernentur radij, imbrẽ ſignificabũt. Si in occaſu Solis pluat, aut radij in ſe nubẽ trahãt, aſperã in proximũ diẽ ſignificabũt tẽpeſtatẽ. Cũ ante exortũ nubes globabũtur, hyemẽ aſperã denũciabũt. Si circa occidentẽ cãdidus circulus erit, noctis leuẽ tempeſtatem minatur. Si ante exortũ radij ſe oſtendũt, aquã & uentũ dabunt. Si nebula circa occidentem fuerit, uehementiorẽ, aut etiã ſi candeat Sol. Seu cornua lu.] Colligũtur etiã præſagia è cornibus Lunæ. ſi ſplẽdens Luna oritur, & puro nitore fulſerit, ſerenitatẽ ſignat: ſi rubicunda uentos. In quinta, obtuſa cornua, pluuiã: erecta, & infeſta, uẽtos ſemper ſpõdẽt, quarta tamẽ maximè Cornu eius ſeptentrionale acuminatum, atq; rigidũ, illũ præſagit uentũ Vtraq; erecta noctẽ uẽtoſam. Si quartã orbis rutilus cinget uẽtos & imbres præmonebit. Si quarto die Luna erit directa, magnã tempeſtatẽ præſagiet, niſi ſi coronã circa ſe habebit, & eã ſinceram, tũ non ante plenã Lunã hyemandũ oſtendet. Ingens uis talium prognoſticorũ eſt apud Plinium neque minor apud Aratum, Vergilium, & Varronem. Talium præſagiorum peritiam tribuit poëta Teloni, & quidem decorè. Prognoſticorum, & Aſtronomiæ rur

mia rudis gubernator cũ periculo curſum nauigationis tenet. Talem finxit Maro ſuum Palinurũ in 3. Aeneidos.

Explorat uentos, atq; auribus aëra captat,

Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo. A

Roſtro.] *nauis ſuæ.* Magiſtri.] *gubernationis nauis.* Gyareos.] *& ipſe Maſſilienſis.*

Stant gemini f.] *Vt Maro lib. 9. Homerum imitatus fuit apud quem Polypetes, & Leontes pro caſtrorum portis ſtant libro 12. intrepidi immotiq; Aſium hoſtem opprimentes, ita Lucanus imitatione Vergiliana geminos fratres fortiter rei naualis prælio gerẽtes fingit. Vergilius Pandarum, & Bitiam introducit ultro aperientes portas, intra eas hoſtes irrupturos, excepturos. Hos ille fortes duos milites modò turribus comparat, modò arboribus, ad archetypum ſuum, æquiparat Lucanus multus eſt, in affectibus concitandis, & amplificatione uirtutum.*

a al. pectore.

b al. cõditus.

c al. quæcũq; manebant.

Stant gemini fratres fœcundæ gloria matris
Quos eadem uarijs genuerunt uiſcera fatis,
Diſcreuit mors ſæua uiros, unumq; relictum
Agnorunt miſeri ſublato errore parentes,
Aeternis cauſſa lachrymis tenet ille dolorem
Semper & amiſſum fratrem lugentibus offert.
Quorum alter mixtis obliquo a pectine remis
Auſus Romanæ Graia de puppe carinæ
Iniectare manum, ſed ea grauis inſuper ictus
Amputat, illa tamen nixu, quo prenderat, hæſit,
Diriguitq; tenens ſtrictis immortua neruis.
Creuit in aduerſis uirtus, plus nobilis iræ
Truncus habet, fortiq; inſtaurat prælia læua,
Rapturusq; ſuã procumbit in æquora dextram:
Hæc quoq; cum toto manus eſt abſciſſa lacerto.
Iam clypeo, telisq; carens, non b conditur ima
Puppe, ſed expoſitus, fraternaq; pectore nudo
Arma tegens, crebra confixus cuſpide perſtat.
Telaq; multorum leto caſura ſuorum
Emerita iam morte tenet: tum uulnere multo
Effugientem animam laſſos collegit in artus,
Membraq; contendit toto, c quicunq; manebat,
Sanguine, & hoſtilem, defectus robore membris
Inſiluit, ſolo nociturus pondere, puppim.

dextram, ne ab hoſte Romano intercipere tur. Hæc quoq;.] *ſimul & læua uno ictu ſublata fuit, unà cum lacerto, uſq; ad commiſſuram cubiti.*

Emerita iã.] *Sumpta metaphora eſt à re militari, in qua emeriti uocantur, qui omnibus ſtipendijs defuncti, ad militiam non tenentur amplius. Ita mortem hoc loco emeritam uocat, quæ de-* B *functus extremè fuit*

Effugien. anim.] *quantum erat uitaleum uiriũ in defectos artus collegit.* Quæcunq; ma.] *Sic nonnulla exempla legunt, ut ſit ſenſus, ait Micyllus, obtendit membra,*

Gemini fra. gloria.] *Appoſitio uel propter fœcunditatem, uel egregiam uirtutem in bello nauatam.* Eadem uiſcera.] *Idem uterus maternus ad diuerſa fata eos genuit. Hos Maſſilienſes gnauiter pro patria pugnantes facit* Viros.] *geminos fratres, de quibus loquitur, mors interſtinxit, ut forma diſſimiles eſſent. pallor. & liuor in mortui uultu, cicatrices, & alia ſigna.* Relictum] *alterum ſuperſtitem parentes internoſcendi ſublata difficultate, facilè nouerunt, cùm uehementer ſimiles eſſent, ut inter uiuos non dinoſcerent. Alluſum eſt ad illud Vergilianum: ——proles.*

Indiſcreta ſuis, gratusq; parentibus error.

Ille dolos.] *ſuperſtites relictus frater, pathos à perſona.* Amiſſum fr. l.] *hoc eſt ſemper ipſe ſuperſtes parẽtentibus lugentibus amiſſum fratrem, eundẽ repræſentat forma.* Quorum alter.] *alter fratrum, qui pugnando periturus erat.* Pectine.] *qui legunt, pectine ſic interpretantur, ut in remis dẽtra, ſeu pectinis extent,* Iniectare.] *frequentatiuum pro perfecto: auſus inijcere manus in nauem Romanam, quam ictus supernè iniectus amputauit, ut præputata naui hæreret, & immoreretur.* Læua.] *Nam dextra deſtitutus ſiniſtram proiecit ad capiendam*

quæcunq; reliqua habebat, toto ſanguine, quod eſt totis uiribus. Sanguine pro uiribus poſito, tanquã continente, pro contento, per Metonymian. Deficiente ſanguine etiam uires deficiunt. Defectus rob. mem.] *hoc eſt, omnibus ſuis uiribus deſtitutus, in nauẽ hoſtilẽ inſiluit, uel ſolo pondere ei uim illaturus, cùm alia ratione requiret. Lucanus quã fuerit Cæſari, & Cæſaribus ſemper infeſtus, cùm alijs multis, tum hoc loco uidere eſt. Etenim gloriam in hoc certamine nauali, quæ Cæſarianis debebatur tribuit Maſſilienſibus hoſtibus. Tranquillus in Cæſare. C. Acilius, inquit, nauali ad Maſſiliam prælio, iniecta in puppem hoſtium dextra, & abſciſſa, memorabile illud apud Græcos Cynegeri exemplum imitatus, tranſiluit in nauem umbone obuios agens. Valerius Max. eum non Acilium, ſed Attilium uocat lib tertio, cap. 2. de fortitudine. Nec Attilium quidem inquit, præterire poſſumus: qui cùm decimæ legionis miles pro Cæſaris partibus maritima pugna præliaretur, abſciſſa dextra quam Maſſilienſium naui miecerat, læua puppim apprehendit: nec antè dimicare deſtitit, quàm captam profundo mergeret: quod factum parum iuſta notitia patet: Hæc Valerius. In eandem ſententiam etiam apud Plutarchum eſt.* C

Strage uir.] *Amplificatio ſtragis, cùm dicit nauem cadauceribus cumulatã, & trãſuerſis ictibus quaſſatam, ſolutis compagibus tandem deſediſſe.* Foros.] *Fori in nauibus ſunt tabulata, per quæ nautæ diſcurrunt: à ferendo, quod eorum diſcurſus ferant.* Ferrea d.] *Periphraſis harpagonis, inſtrumenti muniti ferreis uncis.* Ruptis cadic oo.] *hoc eſt, non ita ut in uulnere ſolet fieri ſed omnibus propè uenis ruptis, undiq; effluxit ſanguis.*

d al. Sed poſt

e al. deſedit.

f al. uertice.

g al. diſcedũt

h al. ille.

Strage uirũm cumulata ratis, multoq; cruore,
Plena per obliquum crebros latus accipit ictus.
d At poſtquam ruptis pelagus cõpagibus hauſit
Ad ſummos repleta foros e deſcendit in undas
Vicinum inuoluens contortò f uortice pontum,
Aequora g deſcendunt mers a diducta carina:
Inq; locum puppis cecidit mare, multaq; ponto
Præbuit h illa dies uarij miracula fati.

Sunt qui hos exiſtimant uerſus à Lucano recitatos fuiſſe, cùm inciſis uenis à Nerone, uitali calore paulatim ſe deſtitui

Ferrea dũ *a* puppis rapidos manus inſerit uncos
Affixit Lycidã: merſus foret ille profundo,
Sed prohibent ſocij, ſuſpenſaq́ crura retentant,
Scinditur auulſus: nec ſicut uulnere ſanguis
Emicuit lentus, ruptis cadit undiq; uenis.
Diſcurſusq; animæ diuerſa in membra meantis
Interceptus aquis: nullius uita perempti
Eſt tanta dimiſſa uia: pars ultima trunci
Tradidit in letum, uacuos uitalibus artus.

A *ſe deſtitui ſentiret. Alij ſecus ſentiũt, nempe eos uerſus eum recitaſſe, qui libro nono extant dicti à milite quodam percuſſo, cuius uerba hæc ſunt.*

B *Sanguis erant lachrymæ quæcunque foramina nouit, Humor, ab his largus manat cruor, ora redundant,*

Et paulo [illegible] *fudor rubet, omnia plena Membra fluunt ue*[illegible] *nis, tot* [illegible] *eſt pro uulnere corpus.*

Vacuos uitalibus artus.] *exenteratos, ut cor, pulmonem, epar, & ea, quæ ſunt circa præcordia.*

a al. puppĩ.

At tumidus, qua pulmo iacet, qua uiſcera feruẽt,
Hæſerunt, ibi fata diu, luctataq́; multum
Hac cum parte uiri uix omnia mẽbra tulerunt:
Dum nimium pugnax unius turba carinæ
b Incumbit prono lateri, uacuamq́; relinquit,
Qua caret hoſte ratem, congeſto pondere puppis
Verſa cauã texit pelagus, nautasq́; carinæ:
Brachia nec licuit uaſto iactare profundo,
Sed clauſo periêre mari: tunc unica diri.
Conſpecta eſt leti facies, cùm forte natantem
Diuerſæ roſtris iuuenem fixere carinæ:
Diſceſſit medium tam uaſtos pectus ad ictus,
Nec prohibere ualent obtritis oſſibus artus,
Quo minus æra ſonent, eliſo uentre per ora
Eiectat ſaniem *c* permixtus uiſcere ſanguis.

Qua pulmo ia.] *Tumidum pulmonem uocat, propter ſpiritus incluſos, unde illi proficiſcuntur. Circa præcordia animã diu luctatus fuit.* Tu lerunt.] *pro abſtulerunt:* B *enallage figuræ.*

Qua caret hoſte ratem.] *Diuerſam nauis partem, & ab hoſte auerſam.*

Vaſto iactare pro fundo.] *non potuit in mare proijcere.*

Sed clauſo periêre mari.] *intra carinam concluſi, hauſti fuerunt.* Tunc unica diri.] *Ecphoneſis in miſerabilem & tragicam faciem præſentis calamitatis.*

Iuuenem fixere carinæ.] *confoderunt roſtris nauiũ natantem.* Diſceſſit medium tam uaſtos.] *Diſcerptum fuit pectus medium tam ualido ictu roſtrorum.*

Permixtus uiſcere ſanguis.] *permiſtus cum ſanguine uiſceribus. Viſcera interiora animaliũ ſunt, ut cor, iecur, pulmo, præcordia, ilia, & reliqua omnia, quæ pelle conteguntur. Et mater hæc ſunt, quæ Dijs ſacrificare ſolebant, è quibus Aruſpices futura præſentiebant. Hinc uiſcerari, populo carnem diſtribuere: & uiſceratio in ſolemni ſacrificio, uel in funere nobili. Tum ut Albano, inquit Gellius, uiſceratio Latinis data: uiſceratim Aduerbium per uiſcera. Ennius. Diſſipat uiſceratim membra.*

b al. Incubuit. in uetuſto cod. & relinquit.

c al. permiſtus.

Poſtquã inhibẽt remis puppes, ac roſtra *d* recedũt,
Deiectum in pelagus perfoſſo pectore corpus
Vulneribus tranſmiſit aquas. pars maxima turbæ
Naufraga iactatis morti obluctata lacertis
Puppis in auxilium ſociæ concurrerat: illi
Robora cum uetitis præntarent *e* altius ulnis,
Nutaretq; ratis populo peritura recepto,
Impia turba ſuper medios ferit enſe lacertos,
Brachia linquentes Graia pendentia puppe,
A' manibus cecidere ſuis, non amplius undæ
Suſtinuere graues ſummos in gurgite truncos,
Iamq; *f* omni fuſis nudato milite telis
Inuenit arma furor, remum contorſit in hoſtem
Alter, *g* at hi tortum ualidis *h* apluſtre lacertis,
Auulſasq; rotant excuſſo remige ſedes,
In pugnam fregere rates, ſidentia peſſum
Corpora cæſa tenent, ſpoliantq; cadauera ferro.

Poſtquam inhibent remis.] *Vbi naues remis retraxerunt, ac roſtra reduxerunt.*

Pars maxima turbæ.] *pars maxima eorum, qui uehebantur.* C *cùm facto naufragio natantibus brachijs excuſſi in mare, ne mergerentur, & quod poterant obluctarentur, ad auxilium ſociæ nauis enatarunt.*

At illi.] *Socij Maſſilienſes.* Robora cum uetitis præn.] *Naues Maſſilienſium ſociorum ſuorum. Materia pro re confecta.*

Impia turba ſuper medios.] *quod populariũ manus præputarent, quibus deſtituti, deciderunt in ſubiectũ mare, & hauſti fuerunt.* Truncos.] *corpora ſuccisis brachijs in mare reuoluta. Trũcus & adiectiue accipitur.*

Iamq; omnis fuſis.] *alij codices, omni legunt. Iam omnibus telis utrinq; nudati erant, cùm furor præſto arma offerret, remos, apluſtria, tranſtra, & quicquid tum offerum in manibus obuium erat, telorum uice habebatur, quæ ſe in extremis iam morte ob oculos poſita, defendere parabant.* Nudato milite telis.] *Synecdoche, ex uno omnes intelligit.* Inuenit arma furor.] *Furor arma miniſtrat, ait Maro.* Auulſasq; rotant excuſſo remi.] *Tranſtra periphraſticè innuit, in quibus remiges ſedent.* Apluſtre.] *quid apluſtre, ſiue amplauſtre ſit, alibi oſtendimus. Sulpitius, exiſtimat poetã hic abuſum uocis proprietate.* Sidentia peſ.] *nouè dixit, ſidentia peſſum, quemadmodũ ire peſſum uſitatè dicitur.* Et ſedes, trãſtra uocat. Cadauera.] *Corpora mortua.*

d In uetuſto cod. reducũt, aliusq; uet. cod. remis, & hic in margine habet redeunt.

e al. arctius; in uetuſt. cod. ſic alter quoque cod.

f al. omnis.

g al. hic in uete. cod.

h al. amplauſtre.

Multi inopes *i* telis iaculum letale reuulſum
k Vulneribus traxere ſuis. & *l* uiſcera læua

Multi inopes.] *Diuerſa à ſuperiori amplificatio ardentioris pugnæ, ac cladis.*

i al. teli.

k al. Vulnerata læſa.

l al. uiſceribus. in uetuſt. cod.

Telorum

Oppreſſere manu, ualidos dum præbeat ictus
Sanguis, & hoſtilem cùm torſerit, exeat haſtam.
Nulla tamen plures hoc edidit æquore clades,
Quàm pelago diuerſa lues. nam pinguibus ignis
Affixis *a* telis, & tecto ſulphure uiuax
Spargitur, ac facilea præbere alimenta carinæ,
Nunc pice, nunc liquida rapuere incendia cera.
Nec flammas ſuperant undæ, ſparſiſq; per æquor
Iam ratibus, fragmenta ferua ſibi uendicat ignis.
Hic recipit fluctus, extinguat ut æquore flammas:
Hi ne mergantur, tabulis ardentibus hærent.

a al. tædis.

Telorum inopia, inquit, iacula fuerunt, ab hoſtibus accepta, quæ è uulneribus extraxerunt, & in hoſtes retorſerunt.

Viſcera læua.] *Ob turarunt læua manu uulnera, & ueſtina.*

Diuerſa lues, nã pinguib.] *Alia amplificatio à ſparſo igne per naues, quem diuerſam luem, & contagionem hic uocat metaphoricè.*

Affixus telis, & tecto ſulphure.] *Quidam hic tædis legunt. Telis picata, ac reſinata cum ſulphure ſtuppa affixi concepta flamma, in hoſtium naues, aut urbes emiſſis, horrendum incendium, & propè inextinguibile excitant. Quod ſi tædis, legas, intellige pingue eius arboris, de genere Laricum natura.*

Ignis ferut.] *Pulchrè uiuax, nam in ipſo curſu, ac uolatu, Flamma uiolentior fit, ac maior.*

Nec flammas ſuperant undæ.] *Aqua non extinguit ignem, ut extinguant. Ea natura ignis Græcus eſt, ut in fuſa aqua ardeat magis, & in fruſtus. Conficitur his, ex pice, reſina, nitro, ſulphure, carbonibus, & calce non diluta. Vegetius libro quarto capite de telis, & tormentis naualibus. Oleo incendiario, inquit, ſtupa, ſulphure, & bitumine obuoluta, & ardentes ſagittæ per baliſtas in hoſticarum nauium alueos infiguntur, unctaſque cera, & pice, & reſina, tabulas, tot fomentis ignium repentè ſuccendunt. Hactenus Vegetius.*

Hic recipit fluctus.] *Omnes de ſalute ſua fuerunt ſolliciti: hic aquam marinam pro uirili hauſit ad reſtinguendum incendium: pix & reſina affuſa aqua ſæuiunt multò magis: ille correpta tabula repanda, & ea quidem ardente euadere conati fuerunt.* Tabulis.] *repandis, ut in naufragio fieri ſolet.*

Mille modos inter leti mors una timori eſt,
Qua cœpêre mori: nec ceſſat naufraga uirtus.
Tela legunt deiecta mari, ratibuſq; miniſtrant,
Incertaſq; manus ictu languente per undas
Exercent: nunc rara datur ſi copia ferri,
Vtuntur pelago: ſæuus complectitur hoſtem
Hoſtis, & implicitis *b* gaudẽt ſubſidere membris,
Mergentesq; mori. pugna fuit unus in illa
Eximius Phoceus, animam ſeruare ſub undis,
Scrutariq; fretum, ſiquid merſiſſet arenis,
Et nimia affixos unci conuellere morſus:
Adductum quoties non ſenſerat anchora funem,
Hic tibi *c* comprenſum penitus deduxerat hoſtẽ
Victor, & incolumis ſummas remeabat *d* in undas,
Sed ſe per uacuos *e* credit dum ſurgere fluctus,
Puppibus occurrit, tandemq; ſub æquore mãſit.

b al. gaudet.
c al. compreſſum.
d al. ad undas.
e al. dum credit.

Mille modos inter leti.] *anaſtrophe; inter mille mortis genera ſolum mortem timent.* Tela legunt deiecta mari.] *colligunt tela fluitantia in mari, & ſuggerunt inter ſe.* Subſidere membris.] *gaudent mergi, ut incendium effugiant.*

Pugna fuit unus in illa.] *ad ſingularia exempla tranſit, & primũ quidẽ ad Phocẽſem, hoc eſt Maſſilienſem quendam, cuius eximia uirtus ubi aliquandiu emicuit, tandem hominem perdidit.*

Scrutariq; fretum, ſi quid merſiſſet.] *Hunc ab urinandi peritia deſcribit, qua è fundo aliquid repetere, anchoras ſub aquis ſoluere, uel funem innectere facilè ſolebat.* Animam ſeruare ſub undis.] *Hac arte conſtat urinatio, ut compreſſa anima, & anhelitu facilè natent.*

Deduxerat hoſtem.] *correptum brachijs detraxerat, tandem ſe extra periculum eſſe ratus cùm emergit rurſus illiſus nauibus, fracto cerebro ſubmerſus fuit.*

Phoceus.] *Alluſit uel ad Phocas marinos uel ad Glaucum urinatorem celebrem, quem poſtea à beluis marinis deuoratum ſua impoſtura perdidit infœliciter. Vnde paræmia Glaucus guſtata herba in mari habitat. de eo, qui cùm perierit, tamen uulgò, creditur uiuere.*

Hi ſuper hoſtiles iecerunt brachia remos,
Et ratium tenuere fugam: non perdere letum
Maxima cura fuit, multus ſua uulnera puppi
Affixit moriens, & roſtris abſtulit ictus.
Stantem ſublimi Tyrrhenum culmine proræ
Lygdamus excuſſæ balearis tortor habenæ
Glande petẽs, *f* ſolido fregit caua tẽpora *g* plũbo.
Sedibus expulſi poſtquam omnia *h* rupit
Vincula, procurrunt oculi, ſtat lumine rapto
Attonitus, mortiſq; illas putat eſſe tenebras.
At poſtquam ſenſit *i* membris cõſtare uigorem,
Vos, ait, ô ſocij ſicut tormenta ſoletis,
Me quoq; mittendis rectum componite telis.
Egere quod ſupereſt animæ Tyrrhene, per omnes

f al. ſolito.
g al. ferro in uetuſto cod.
h al. prorupit.
i al. neruis ſenſit, ut in uetuſt. cod.

Non perdere letum.] *Vnica fuit cura, non inultum mori, quæ res morienti aliqua ſolatij portio eſt.*

Stantem ſublimi Tyrrhenum.] *Tyrrhene Romani militis, & Lygdami Maſſilienſis pugnam deſcribit.* Balearis tortor habenæ.] *Baleares inſulæ ſunt in mari Iberico, contra littora Tarraconenſia, paruo interuallo inter ſe diſtantes, olim Maiores, & Minores dictæ Pomponio: hodie uocibus corruptis, Maiorica, & Minorica appellantur. ditionis Hiſpanicæ, ut Stæchades, Gallicæ. Balearium inſularum incolæ fundarum uſum primi inueniſſe dicuntur, & ita periti extitiſſe

Bellorum caſus, ingentem militis uſum
Hoc habet ex magna defunctum parte cadauer,
Viuentis ferire loco: ſic fatus in hoſtem
Cæca tela manu, ſed non tamen irrita mittit,
Excipit hæc iuuenis generoſi ſanguinis Argus,
Qua iam non medius deſcendit in ilia uenter,
Adiuuitq; ſuo procumbens *a* pondere ferrum.

A uiſſe, ut matres liberos paruulos nullum cibum contingere ſinerent, niſi quem ex funda deſtinato lapide decuſſiſſent. Sæpe aduerſus bellatores caſſidibus, cataphractis, loricisq; munitos, teretes lapides è funda, aut fuſtibalo deſtinati ſagittis omnibus ſunt infeſtiores, cùm membris integris letale uulnus infligant, & ſine ſanguine lapidis ictu hoſtis mitterat. Conſtat apud ueteres in omnibus prælijs funditores militaſſe: Tyrones fundis diligenter exercebant, quod eas etiam portare nullus eſſet labor. Atque hi funditores dicebantur. Fundis maximè muri defendebantur contra hoſtes. Baleares quidem dictos

a creditũ, παρὰ τὸ βάλλειν, à iaciendo: aut certè à Balea Herculis comite. Glande petens, ſolido ſu.] Glandes etiam pila plumbea dicuntur: & diminutiuè, & glandulæ. Sedibus expulſi, poſtquam.] orbibus, aut finibus ſuis eiecti. Stat lumine rapto.] uiſu ablato.

Egere quod ſupereſt animæ.] Hortatur Tyrrhenus ſeipſum ad uindicandam iniuriam.

Cæca manu.] incerta manu: ſiue ipſe cæcus torſit manu telum in hoſtem. Argus.] Maſſilienſis iuuenis uulneratur: ergo teli ictus non fuit irritus, ſed certus, quanquam à Lygdamo aberrauit.

a al. pectore.

a Stabat iam uictæ diuerſa parte carinæ
Infœlix Argi genitor, non ille iuuentæ
Tempore Phocaicis ulli ceſſurus in armis:
Victum æuo robur cecidit, feſſusq; ſenecta
Exemplum non miles erat. qui funere uiſo
Sæpe cadens longè ſenior per tranſtra carinæ
Peruenit ad puppim, ſpirantesq; inuenit artus.
Non lachrymæ cecidére genis, nõ pectora tundit,
Diſtentus toto riguit ſed corpore palmis.
Nox ſubit, atq; oculos uaſtæ obduxêre tenebræ,
Et miſerum cernens agnoſcere deſinit Argum.
Ille caput labens, & iam languentia colla
Viſo patre leuat. uox fauces nulla ſolutas
Proſequitur, tacito tantum petit oſcula uultu,
Inuitatq; patris claudenda ad lumina dextram.

Stabat iam ui.] Admiſcet paternæ pietatis in filium
B memorabile exemplum. Non ille iuuentæ.] laudat patrem à uirtute, & militaribus artibus in ætate iuuenili, ſed tam exhauſ-

ſtus uiribus ſpecimen tantum, & exemplum priſtinæ uirtutis erat, nõ ualet. Sæpe ca.] à ſignis exhauſti robõris. Artus.] filij ſui Argi. Nox ſubit. eque.] hoc eſt, mors paulatim obrepit.

a al. diuerſa uictæ iam. al ue. co Stabet diuerſæ uictã iã parte cari.

Vt torpore ſenex caruit uireſq; cruentus
Cœpit habere dolor, non perdam tempora, dixit,
A' ſæuis permiſſa Deis, iugulumq; ſenilem
Confodiam, ueniam miſero concede parenti,
Arge, quod amplexus, extrema quod oſcula fugi,
b Nondum deſtituit calidus tua uulnera ſanguis,
Semianimisq; iaces, & adhuc potes eſſe ſuperſtes,
Sic fatus, quamuis capulum per uiſcera *c* miſsi
Polluerat gladij, tamen alta ſub æquora tendit
d Præcipiti ſaltus letum præcedere nati,
Feſtinantem animam morti non credidit uni.

Vt torpore ſen.] Vbi deſijt ſenex animo deſlui, ac recepit à dolore uires. Parenti.] hetero ſit perſona tertia pro
C prima. Letum.] Vt occuparet mortem filij præcipiti ſaltu in mare. Feſtinantem animam.] Properantem mori. Morti nõ

uni.] Non enim ducebat ut ſatis uiriũ eſſe in una morte ad mandandam necem. Itaq; filij mortem ſua anteuertere ſtuduit. Nõ uni.] Rectè Micyllus, nam duplici morte ſe tradidit, adegerat gladium capulo tenus in uiſcera, inde ſe in mare præcipitem dedit.

b al. Needũ. *c* al. merſi in uetuſtis cod. *d* al. Præcipi d leiũ ſeſto. alias. Præceps & letum gaudene præcedere nati. el. letũ producere.

Inclinant iam fata ducũ, nec iam amplius anceps
Belli caſus erat, Graiæ pars maxima claſsis
Mergitur, aſt aliæ mutato remige puppes
Victores uexêre ſuos naualia paucæ
Præcipiti tenuere fuga: quis in urbe parentum
Fletus erat? quantus matrum per littora plãctus?
Coniunx ſæpe ſui confuſis uultibus unda
Credidit ora uiri Romanum amplexa cadauer,
Accenſisq; rogis miſeri de corpore trunco
Certauere patres. at Brutus in æquore uictor
Primus Cæſareis pelagi decus addidit armis.

Inclinant iam fata.] Epilogus pugnæ naualis. Victoria inclinabat, & uicti meditabantur fugam. Conſtat epilogus affectibus uarijs, à miſerabili facie urbis Maſſiliæ, in quo ingens luctus uxorum, ac muliebrum ortus omnia miſcebat.

Fata ducum.] Micyllus Maſſilienſium Ducum fata intelligit, & rectè. Erant enim Pompeianarum partium duo præcipui, L. Domitius, qui Corfinii captus, & dimiſſus à Cæſare fuit, homo ignauus, & minimè bellicoſus qui poſtea in pugna Pharſalica perijt: alter Dux erat L. Naſidenus qui à Pompeio cũ claſſe nauium XVI. poſt primam pugnam naualem Domitio, & Maſſilienſibus auxilio miſſus fuerat.

Nec iam ampli.] aleá pugnæ nõ erat amplius dubia, ſed Romani in confeſſa uictores Maſſilienſes in fugam agebant. Graiæ pars max.] pars maxima Maſſilienſium

ſium nauium mergitur. Etenim Romani uictores in hoſtium naues tranſcendebant, magnoq́ numero Albicorum, & paſtorum trucidato, partem nauium depreſſerunt: partem cum ipſis hominibus ceperunt, reliquas in portum compulerunt. Naues Maſsilienſium depreſſæ, & captæ maximè fuerunt nouem. Atque ita quidem fuit prior pugna naualis, in qua Domitius ad iſtum modum à Bruto uictus fuit. Poſtea iterum mari dimicatum fuit, aucta Maſsilienſium claſſe. L. Naſidio cum ſedecim nauibus Maſsiliam à Pompeio miſſo, ut paulò antè oſtendi. Et Brutus priori claſſi aliquot adiecerat. Et hæc naualis pugna ſpectabatur ex æquo ab oppidanis, & caſtris Trebonianis. Maſsilienſium matronæ, ac uirgines è muris manibus ad cœlum ſublatis, uictoriam ſuis precabantur. Ad hæc, multæ ante aras, & ſimulachra deorum cum lachrymis hoc ipſum orabant. Maſsilienſes multò ferocius, quàm Naſidiani prælium ingreſſi, atrox certamen intulerunt. Naſidius rurſum, ubi duas Maſsilienſes naues fortuito inter ſe concurſu circa Bruti nauem afflictas uidit, ſtatim pugna exceſſit. Maſsilienſes ſuis deſtituti diutius Romanos non ſuſtinuerunt. Quinque eorum naues ſunt depreſſæ, quatuor captæ: cæteræ toto mari ſunt diſiectæ: aliæ in diuerſum fuga ablatæ ſunt. Ex his duabus pugnis naualibus poſtea unam ſtruxit pro ſuo commodo. Naualia Maſsilienſium dicit, non Romanorum. A

Quis in urbe parentum.] *Cætera, quæ ſequuntur, ad affectus concitandos parata ſunt, ab habitu animorum, & geſtibus.* Matrum per littora planctus.] *à ſexu.* Nam *matronas diximus, ac uirgines, ſublatis ad cœlum manibus uictoriam ſuis precatas fuiſſe: alias idem ad aras & ſimulachra* Deorum *oraſſe.*

Coniugis ſæpe ſui confuſos uult.] *Vxor amplexa Romanum cadauer, credidit mariti corpus fuiſſe, quod per aquam, unde eiectum fuerat, dinoſcere nequiuerit: ut certamen inter parentes eſſet, de corporibus ſuorum, cùm cremanda rogis imponerentur.*

At Brutus in æquore uictor] *Brutus nauali prælio uictor, Cæſari, qui tum ad Ilerdam in Hiſpania aduerſus Afranium, & Petreium duces Pompeianos bellum gerebat omnem rem nunciari iuſſit.* B

FINIS LIBRI TERTII.

M. ANNEI.

A

M. ANNEI LVCANI CORDVBENSIS POETÆ CLARISSIMI, DE BELLO CIVILI, LIBER QVARTVS.

CVM COMMENTARIIS AC EXPLANATIONIBUS eruditiſsimis D. LAMBERTI HORTENSII MONTFORTII.

ARGVMENTVM IN QVARTVM LIBRVM M. Annei Lucani, per SVLPITIVM.

CAſtra Ducis caſtris ad Celſa quartus Ilerdam
Confert in tumulo, qui penè eſt obrutus imbri,
Enatat hinc Cæſar. Sicoris diducit & undas:
B Petreiq́ fugam ſequitur uicinia, pacem
Incipit, at ſubita Petrei cæde repellit:
Qui mox eſuriens ueniam, uitamq́ precatur.
Pugnat in Adriaca poſt hæc Antonius unda:
Vulteiusq́ cadit, Libyæ te Curio mactat.

AD Maſsiliam ita pugnatum fuit. Hic relicto Bruto in obſidione, ad bellum Hiſpanicum tranſit poëta. Cæſar tribus legionibus ad Maſsiliam relictis, cum pari numero in Hiſpaniam ire perrexerat, iuſsit legionibus, quæ non longo interuallo ſequebantur, ſuis ueſtigijs inſtare. Sic inquit, Cæſar. Dum hæc parat atq; adminiſtrat.

At regna graui iam dudum ſaucia cura.

Ducibus momenta.] *belli imperatoribus rei magni ponderis daturum. Eſt autem momentum, quod uires, & profectus præbet, ut quid fiat. Innuit reliquum belli ciuilis è uictoria, belli Hiſpanici ſuum exitũ habiturũ.*

Iure pari.] *Afranius, Petreius, & Varro duces Pompeiani æquato imperio Hiſpaniã obtinebant. Aduentu Vibullij Ruſi qui à Pompeio miſſus in Hiſpaniam fuerat.*

AT procul extremis terrarũ Cæſar in oris
Martem ſæuus agit non multa cæde nocentem,
Maxima ſed fati Ducibus momenta daturum,
Iure pari rector caſtris Afranius illis,
Ac Petreius erat: concordia duxit in æquas
Imperium commune uices, tutelaq́; ualli
Peruigil alterno paret cuſtodia ſigno.
His præter Latias acies erat impiger Aſtur,
Vectonesq́; leues, profugiq́; à gente uetuſta
Gallorum, Celtæ miſcentes nomen Iberis.
Colle tumet modico, leniq́; excreuit in altum
Pingue ſolum tumulo, ſuper hũc fundata uetuſta
Surgit Ilerda manu, placidis perlabitur undis
Heſperios, inter Sicoris non ultimus amnes,
Saxeus ingenti, quem pons amplectitur arcu
Hybernas paſſurus aquas: at proxima rupes
Signa tenet Magni, nec Cæſar colle minore
Caſtra leuat, medius dirimit tentoria gurges.
Explicat hinc tellus campos effuſa patentes
Vix oculo prendente modum, camposq́; coercet
Cinga rapax, uetitus fluctus, & littora curſu

C. Fabium legatum cum legionibus tribus quas Narbonæ, circumq́ ea loca hyemandi cauſſa diſpoſuerat,
C *in Hiſpaniam præmittit, celeriterq́ Pyrenæos ſaltus occupari iubet, qui eo tempore ab L. Afranio legato præſidijs tenebantur. Legiones reliquas, quæ longius hyemabant, ſubſequi iubet. Fabius, ut erat imperatum, adhibita celeritate, præſidiũ ex ſaltu deiecit, magniſq́ itineribus ad exercitum Afranij contendit.*

At procul extr.] *At tranſitionis particula quartum librum ordinur, & quidẽ imitatione Vergiliana.*

Afranius, Petreius, & Varro, quorum unus cum tribus legionibus Hiſpaniam citeriorem obtinebat: alter à ſaltu Caſtulonenſi, ad Anam fluuium, cum duabus: tertius ab Ana Vectonum agrum, Luſitaniamq́ pari numero legionum tuebatur, ita inter ſe officia partiti fuerunt, ut Petreius ex Luſitania per Vectones cum omnibus copijs ad Afranium proficiſceretur: Varro cum his legionibus quas habebat, omnem ulteriorem Hiſpaniã tueretur. Quibus rebus ita paratis, equites, & pedites totius Luſi-

Oceani pepuliſſe ſuo: nam gurgite mixto
Qui præſtat terris, aufert tibi nomen Iberus.

tius Luſitaniæ à Petreio, Celtiberis, Cantabris, Barbariſq; omnibus, qui ad Oceanum pertinent, ab Afranio imperati fuerunt. His ad iſtum, quem dixi modum coactis. Petreius ſumma celeritate per Vectones ad Afranium contendit: atque ibi communi conſilio bellum ad Ilerdam, propter loci opportunitatem aduerſus Cæſarem gerere conſtituerunt. His præter.] *præter Italicas cohortes, legiones ex Hiſpanis, & barbaris omnibus conſcriptæ erant. Habebat legiones tres Afranius, ut dixi, Petreius duas. præterea cohortes ad octoginta, & cetratas ulterioris Hiſpaniæ: equitum item utriuſq; prouinciæ ad quinque millia. Cæſar legiones in Hiſpaniam præmiſerat, ad ſex millia auxilia peditum. equitum tria millia, quæ ex omnibus ſuperioribus bellis habuerat: & parem numerum ex Gallia, quem ipſe petiuerat præcipuè ex omnibus ciuitatibus nobiliſſimum & fortiſſimum quemque euocauerat. Poſtremo cohortes optimi generis hominum ex Aquitanis, ac montanis, qui Galliam prouinciam attingunt.*

Aſtos.] *Gentes Hiſpaniæ, quæ oram habitant borealem Gallici ſunt: & Celticum promontorium, quod uulgò, finis terræ dicitur. Dein Celtici; à Celtis orti, de quibus iam mox dicetur: mox belliçoſiſſimi Cantabri. Aſtures, Varduli: & in Pyrenæum inclinantes Vaſcones. Ex Agrippa tradit Plinius, Luſitaniam cum Aſturia & Gallicia patere longitu. XL. M. paſſuum latitud uerò. D. X X X VI. M. Aſturia in X I I. populos diuiditur. Plinius teſtatur uniuerſam prouinciam ſua tempeſtate diuiſam fuiſſe in conuentus ſeptem. Carthaginenſem, Tarraconenſem, Cæſaraugustanum, Clunenſem, Aſturum, Lucenſem, & Bracarum. Idem author prodidit, octena millia auri pondo ſingulis annis Aſturiam, Galliciam, & Luſitaniam præſtare, ita ut plurimum Aſturia gignat. Vrbs ibi magnifica fuit Aſturica. Huic Aſturcones, equi tolutarij, qui molli alternoq; crurum explicatu incedunt ueluti currentes, id quod arte facere exiſtimatur. Hoc genus equorum Aſturia olim gignebat, Martialis.*

" *Hic breuis ad numerum rapidos qui colligit ungues,*
" *Venit ab auriferis gentibus Aſtur equus.*

Hinc apud Silium, Panchaten ex Aſturia adductum hortatur Iberus, ad extimulandum equum Lampanem ad curſum. Cū Aſturibus poſtea, deuictis Cantabris, Auguſto bellum fuit, quibus domitis uniuerſa Hiſpania pacata fuit. Vectonesq; leues.] *In ea ora primi Baſtuli ſunt: poſt eos intus recedunt Mentiſani, Oretani: & ad Taguem ſtatim mentionem attexit, & Atrebaci. Tertium Pompeianorum Ducum paulò antè demonſtratum eſt, ab Ana fluuio agrum Vectonum, & Luſitanā obtinuiſſe.* Profugiq; à gente uetuſta.] *Superioribus libris annotauimus Galliam Comatam, Tranſalpinam dictam fuiſſe, ac in tria populorum genera diuiſam, quos amnes maximè illuſtres diſtinguunt. A' Sequana ad Scaldem Belgicam dictam: unde Belgis nomen. A' Sequana, ad Garumnam, Celticam, unde Celtæ illi appellantur: & Hiſpanis finitimi à Pyrenæis iugis, uſque ad Iberum amnem. Celtiberi dicuntur: generali uocabulo tamen Græci Hiſpaniam Iberiam uocant. Hanc regionem Galli Celtæ prouincia relicta, ſaltos Pyrenæos tranſgreſſi coluerunt: unde uoce ex utraque gente compoſita Celtiberi dicti fuerunt, &* A *ipſa regio Celtiberia. Hi populi quondam omnes Hiſpanos immanitate ſuperarunt, quorum regio magna ex parte inculta, aſpera, & amnium alluuionibus diu uaſtata iacuit, ſed poſtea paulatim ad manſuetiorem cultum redacti fuere. Hic Tarraco colonia Scipionum opus, ut Carthago noua Pœnorum & urbes clariores, Cæſar auguſta, Valentia, Barcino, Toletum, & Saguntus. Vlterius ad Septentrionem Cantabri ſunt à quorum iugis amnis clarus Iberus ortus, primum in ortum ſolis egreditur. tandem aluco in meridiem flexo, mediam Tarraconenſem rigat, & in mediterraneum, fluit, nempe in Balearicum, inter Pithyuſas, & Maioricam inſulas. A' Cantabris, Oceanus Septentrionalis alluens, Cantabricus nuncupatur. Auguſtus Cæſar poſtremos omnium Cantabros, & Aſtures Iberorum uiolentiſſimos bello adortus fuit: quorum Cantabri multo ad iniuriam ferociores erant. Cùm autem ſub Belgica mænibus ductu Furnij dimicaretur, Cantabri prælio uicti, in mon* B *tem Vinnium emmentiſſimum conceſſêre, rati citius eò Oceanum, quàm arma Romana aſcenſura. Ipſe Auguſtus inde Cantabros monte deduxit, deductos ad obſides dandos coëgit, quoſdam etiam ſub corona uendidit.*

Colle tumet modico.] *Bellum Hiſpanicum deſcripturus præmittit deſcriptionē loci, ad quem propter eius oportunitatem bellum fuit. Deſcribit autem oppidum Ilerdam à colle proximo, in quo Afranius & Petreius caſtra habebant, ab amnibus præter labentibus, quorū alter ponte iunctus erat, & à pinguedine ſoli.*

Super hunc.] *collē, diſtabat ab Ibero Ilerda XX. M. paſſuum, circa Ilerdam Sicoris fluuius labebatur, qui ſub acceſſum Cæſaris iunctus erat haud uno loco pontibus.* Sicoris non.] *Sicoris in Pyrenæis iugis ortus labitur præter Ilerdam, & lõgius deuectus in meridiem tādem Ibero miſcetur.* Vetuſta.] *imitatione Vergiliana. ille dixit libro tertio Aeneidos, templum ſtructum uetuſto ſaxo. Fuit Ilerda alioquin uetus oppidum ad Sicorim.* Heſperios.] *Hiſpanos à ſitu. Sicoris inter Celebriores Hiſpaniæ fluuios connumeratur,*

Saxeus ingenti.] *Fabius Cæſaris legatus tentatis* C *finitimarum ciuitatum animis per literas, & nuntios, in Sicore flumine duos effecerat pontes, quatuor millia paſſuum inter ſe diſtantes. Per hos pabulatim mittebat, quod ea omnia, quæ citra flumen erant, ſuperioribus diebus conſumpſiſſet. Idem Pompeiani exercitus duces eadem de cauſſa faciebant, & crebro equeſtribus prælijs concertabant, ſed leuia non admodum magni momenti.* Quem.] *Sicorim nempe, magno fornice ab occaſu urbis Ilerdæ, ut uidetur.*

Proxima rupes.] *Inter Ilerdam, & proximum collem, ibi duces Pompeiani caſtra habebant. planicies erat trecentorum paſſuum circiter, atq; in hoc ferè medio ſpacio erat tumulus paulo editior, quē ſi Cæſar occupaſſet, & muniuiſſet, ab oppido, & ponte, & omni commeatu, quem in oppidum contulerant, ſe interclusurum aduerſarios confidebat. Itaque hac ſpe legiones tres caſtris eduxit, atque acie locis idoneis inſtructa, unius legionis anteſignanos præcurrere, atque tumulum eum occupare iuſſit. Qua re cognita, cohortes Afranij, quæ in ſtatione pro caſtris erāt, breuiore itinere, ad eundem locum*

occupandum

A *occupandam extruſi fuerunt.* Medius dirimit tent.] *Sicoris fluuius dirimit utraque caſtra.*

Explicat.] *ſpatioſus campus, in quem longè, lateque proſpectus erat hinc inde, quem oculis uix quiſquam perluſtraret. Excurrit enim uſque ad Pyrenæos montes extremos Cantabricum ſinum uerſus, hinc Sicori, illinc Cinga fluminibus cohercitus.*

Campoſq; coercet.] *Cinga ex iiſdem, cum Sicori iugis Pyrenæis ad Septentrionem deiicitur, & in Iberum ad XX. M. paſſuum ab Ilerda influit, occiduus, relicto ad ortum Sicori, ibiq; nomen ſuum amittit. Hiſpani hodie prima litera mutata, Ringam, opinor appellant.*

Vetitus fluctus.] *Nam in ipſo curſu Ibero celeberrimo omni***̃***n totius Hiſpaniæ amnium miſcetur, nomenq; nomen amittit, perinde ut Moſella, ubi Rheno fuerit cõfuſus.* Qui præſtat.] *qui infinitis partibus præſtantior eſt in Hiſpaniis, auerſio. Iam non in Oceanum, ſed in Balearicum mare. Iberus à Septentrione è Cantabricis iugis mediam in latum Hiſpaniam, qua ferè anguſtiſſima eſt, percurrens, auctus Cinga ad meridiem, deuoluitur.*

B Medius dic.] *Henricus Glareanus aſſerit non eſſe locum hoc toto opere, qui lectorem magis ſuſpenſum teneat atq; à nemine hactenus, quod ſciat, tractatum. Itaq; libenter eius explicationem hic adſcribemus. In utroq;, inquit, ut ut torqueamus uerba, quatuor ingentes difficultates ſeſe nobis hic offerunt. Prima de urbe Ilerda, in utra parte Sicoris fuerit, ad ortúmne, an ad occaſum: hoc eſt, citráne Sicorim, an ultra. Secunda, de fluminibus Sicori, & Cinga, uter magis ad ortum, uter magis ad occaſum: nam utrumque à Septentrione in meridiem fluere ferè conuenit inter omnes. Tertia, de lapideo ponte Ilerdæ, in quam partem ierit, occiduámne, an orientalem. Quarta, quomodo Gallica auxilia Cæſarem ſequi iuſſa Pompeiani inuadere potuerint ex Ilerda, Cæſar adeſſe ei nequiuerit, cum citra Sicorim adhuc eſſet. De prima dubitatione, unde ferè alia deinceps pendent, breuiter dicam, quod ſentio. Mihi quidem uideri Ilerdam citra flumen Sicorim fuiſſe, ac ea omnia, quæ Cæſar initio ſui ad C. Fabium aduentus egit, acta eſſe citra Sicorim. Afranii etiam caſtra citra &*

C *flumen, & urbem fuiſſe aliquo ſpatio, ita ut inter ea, ac urbem tumulum illum, de quo quinque horis pugnatum ſcribit Cæſar, ac quem Afraniani tandem obtinuerunt, fuiſſe intelligamus. Verum ſi hæc ſit uera opinio, quid dicemus igitur ad propoſitum iam Lucani carmen?*

Medius dirimit tentoria gurges.

Mihi ſanè uix explicabilis uidetur locus, niſi συνεκδοχικῶς*, intelligatur, ut aliqua Afraniorum pars ultra flumen fuerit. Habuerunt enim pontem lapideum in ſua poteſtate. Cæſariani autem duos ædificauerunt pontes ad populandum duntaxat: & erant temporarii, ita ut nulla Cæſarianorum caſtra in altera ripa fuerunt: niſi quis fortaſſe & hoc in Romana hiſtoria, ut pleraque alia, uariatũ contendat. Sed cui potius credendum, quàm ei, qui hiſtoriam et geſſit & ſcripſit. Primum ut aduenit Cæſar, ipſe inquit, ad C. Fabium relictis in eius caſtris ſex cohortibus præſidio, ac ponte, qui interierat, refecto, poſtero die omnibus copiis triplici inſtructa acie ad Ilerdam profectus eſt, ubi nouis conſtructis caſtris tumulum inter urbem, & Afraniana caſtra medium inuadit. In quo quidem duorum exercituum concurſu nulla prorſus mentio eſt alicuius fluuii, aut ſuperati, aut tranſiti. Vnde ſatis cõſtat, omnia hæc citra Sicorim eſſe acta. Neq; Cæſarem tranſiſſe Sicorim, donec Afranium in Celtiberiam abire feſtinarẽt, poſt inquam inundationem, & iam item nouo facto ponte per Sicorim, quo tamẽ in traductione totus exercitus uſi non ſunt, propter nimis magnum circuitum non ſanè opportunum feſtinationi. ſed diuiſo in aliquot foſſas Sicori flumine, ac uadoſo facto, cum equites tranſiſſent, tum incredibili audacia, & pedites eo ſos tranſire. Sed hæc de Ilerdæ ſitu. Nunc de fluminibus Sicori, & Cinga dicendum: ubi lector primum admonendus uidetur, ut etiam, atque etiam conſideret, quid ſibi hæc Cæſaris uerba uelint, &c. Caſtra enim ut ſuprà demonſtratum eſt, cum eſſent inter flumina duo Sicorim, & Cingam, ſpatio millium XXX. neutrum horũ tranſiri poterat, neceſſarióq; omnes his anguſtiis continebantur. Hæc ille. In noſtris commentariorum codicibus hoc adeò lib. ubi hæc tractatur hiſtoria, nulla ante mentio fuit, duorum horum fluuiorum ſimul nominatorum. Sicoris quidem ſeorſim meminit, ſed caſtrorum inter duo flumina non item. Vel igitur Cæſaris in tanta rerum difficillima, cura oblitus eſt eorum. quæ antea ſcripſerat, uel exiſtimabat hoc ſe ſcripſiſſe, quum non ſcripſiſſet, quod ſæpe uſu uenit, uel denique aliquis defectus libri iniuria temporum accidit, quod hercle in 3. huius belli deinde lib. iterum atque iterum accidiſſe ſanè conſtat, ut in annotationibus noſtris obiter non ſemel oſtendimus. Cæterùm in uulgaribus Hiſpaniæ tabulis ita pinguntur, ut Cinga ſit magis occiduus, Sicoris orientalior. Et ex hoc adeò poëta idem ſatis certum eſt, quippe qui Cingam in Iberum fluere aſſerat, qui eſt magis occiduus. At Cæſar tranſitu Sicori Iberi deinde mentionem facit, nullam uerò Cingæ. Videtur igitur Cinga ſupra Octogeſam Iberum influere. Quare in magna illa inundatione cùm citra Sicorim fuerit Cæſar, & ad occaſum habuerit eum, quodnam flumen ab ortu eum cingebat? Si igitur Cinga non erat, & qui magis ad occaſum Sicore, neceſſe eſt aliud fuiſſe flumen Et ſi in tanta inundantia etiam ignobiles torrentes negotium faceſſere poſſunt. Quapropter niſi Cæſar ſubinde mutauerit caſtra, quod tamen non meminit, locus mihi inexplicabilis uidetur. Et planè in Cæſaris commentariis ita res eſt dubia cùm legas, ut iam Ilerda citra Sicorim mox ultra credas, ita & ipſum Cæſarem nunc citrà, nunc ultrà At id magis urget eum Cæſar pro tumulo conflixit, nullius in medio fieri mentionem fluminis, cum caſtra utrorumq; ſtarent oppoſita, & milites utrinque concurrerent, ut certè lectorem non poſſit nõ non turbare, quod poëta hic dicit. Medius dirimit tentoria gurges, maximè cum ipſe continuò eum pro tumulo conflictum ſubiungat. Quanquã & hoc quiſquam cauillaret, cum Cinga, & Sicoris à Septentrione in meridiem fluant, ac ſub Ilerda Iberum influant. Quid prohibuerit Cæſarem (ſiquidem inter eos concluſus erat) cæca ſequi fluminum tractus ad fontes, ſeptentrionem uerſus, præſertim equitatu, quo longè potentior erat Pompeianis. Sed id fortaſſis nimis argutum. Ad tertiam progrediamur dubitationem, in utra parte fuerit pons ille ſaxeus, hibernas paſſurus aquas, ut inquit Lucanus. Sed ex Cæſare (quantum nos coniicere poſſumus) uidetur ab occaſu urbis Ilerdæ fuiſſe. Nam Afranium in Celtiberiã abire feſtinarent, & adhuc Ilerdæ ſubſiſterent, duabus auxiliaribus cohortibus (inquit Cæſar) Ilerdæ præſidio relictis, omnibus copiis Sicorim tranſeunt, & cum duabus*

 legionibus,

legionibus, quas ſuperioribus diebus traduxerant. caſtra coniungit. Hæc ille. Poſt hoc iam Cæſar per flumen iam uadoſum factum equitatum miſit, qui equitatus cum in conſpectu legionum Cæſaris cum nouiſſimis Afraniorum confligerent, traducti milites aſſequuti ſunt celerrimè hoſtes. Hæc omnia ipſe Cæſar diligentiſſimè deſcripſit. Ex quibus liquet (ut puto) ſatis clarè pontem illum ad occaſum urbi fuiſſe. Sed enim hic nunc quarta ſubit dubitatio, quæ non minus ſollicitum tenet lectorem. Quo pacto, cùm inundarent omnia, & Cæſari concluſo fluminibus, magni comitatus (ut ipſe inquit) ex Gallia uenirent, ea inuadere potuerint Afraniani, Cæſar autem defendere nequiuerit. Neque uerò quis hoc ita ſoluet. pontem illum fuiſſe ſaxeum, qui in oriente quoque iter aperuerit, cùm Cæſar citra Sicorim eſſet, ad idem inquam latus. Hic quid reſpondeam, non hercle inuenio. Sed fieri poteſt, ut Cæſar aliquanto plus ad Septentrionem ſederit, uiæ uerò publicæ, quæ plerunque in locis aquoſis ſubſtruuntur, fuerint in Afraniorum poteſtate, ut quæ ad oppidum ducebant: atque ita factum, ut Afraniani cùm equitatu, tum peditibus Galliæ auxilia inuadere potuerint, non etiam Cæſar ea defendere. Hæc quàm eruditiſſimè, ut multa alia explicata ſunt à Glareano. Nunc ad poëtam redeamus. A

Prima dies belli ceſſauit Marte cruento:
Spectandaſq; Ducum uires: numeroſaq; ſigna
Expoſuit, piguit ſceleris, pudor. arma furentum
Continuit: patriæq;, & ruptis legibus unum
Donauere diem. prono tunc Cæſar olympo
In noctem ſubita circumdedit agmina foſſa,
Dum primæ *a* præſtant acies, hoſtemq; feſellit,
Et propè conſertis obduxit *b* caſtra maniplis.
Luce noua collem ſubito conſcendere curſu,
Qui medius tutam caſtris dirimebat Ilerdam,
Imperat, huc hoſtem pariter, terrorq;, pudorq;
Impulit, & capto tumulum prior agmine cepit.
His uirtus, ferrumq; locum promittit, at illis
Ipſe locus, miles rupes oneratus in altas
Nititur, aduerſoq; acies in monte ſupina
Hæret, & in tergum caſura umbone ſequentis
Erigitur, nulli telum uibrare uacabat.
Dum labat, & fixo firmat ueſtigia pilo,
Dum ſcopulos, ſtirpeſq; tenent, atq; hoſte relicto
Caedunt enſe uiam, uidit lapſura ruina
Agmina dux, equitemq; iubet ſuccedere bello,
Munitumq; latus læuo producere gyro.
Sic pedes ex facili nulloq; urgente receptus
Irritus, & uictor ſubducto Marte pependit.

a al. perſtant.
b al. obtexit.

Prima dies.] *A topographia tranſit ad narrationem: oſtendit, poſt aduentum Cæſaris in caſtra unum tantum diem ab armis ceſſatum fuiſſe: ut in bellorum ferijs fieri aſſolet.* Spectand. u.] *Pompeiani enim duces cum quinq; legionibus caſtra fecerant, & præter has legiones Romanas, habebant in armis, ut modo meminimus, auxiliariorum cohortes LXXX. & equitum quinque millia. Fabia erant legiones tres & totidem, quæ ex longioribus hibernis fuerant ſubſequutæ, auxilia peditum & equitum tria millia. Ipſe Cæſar parem numerum ex Gallia petiuerat, præter Aquitanos, Montanoſq;, bellicoſiſſimum hominum genus, quod Galliam attingit. Adhæc biduò poſt cum nongentis equitibus in Hiſpaniam uenit, & caſtris Fabij ſe coniunxit: ſimul pontem extemplo, qui tempeſtate fuerat interruptus noctu refici iuſſit.* Piguit ſceleris.] *fingit cauſſas cunctationis, à turpi.* Prono tunc Cæſar.] *hoc eſt prono in occaſum die, cœpit Cæſar ſua caſtra cingere foſſa. Etenim Cæſar poſtquam aduertit per Afranium ſtare, quo minus acie decerneretur, ab infimis radicibus montis, intermiſſis paſſibus, CCCC. aut circiter, caſtra facere conſtituerat, & ne in moliendo opere milites exterrerentur repentino hoſtium incurſu, aut opere prohiberentur, uallo illa muniri uetuerat, quod eminere, & procul uideri neceſſe erat. ſed à fronte contra hoſtem pedum XV. foſſam fieri iuſſit. Prima interim & ſecunda acies, ut ab initio conſtituta erat, in armis perſeuerabat. Poſt hoc, opus occultè tertia acies moliebatur: atq; ita omne opus primis fuit perfectum, quàm Afranius intelligeret, caſtra à Cæſare muniri.*

Præſtant a.] *hoc eſt, anteſtant ne ab Afranianis Cæſarianorum ſtudium & labores obſeruarentur.* Hoſtemq; fe.] *Afranium, quod omne opus prius eſſet perfectum quàm is intelligeret à Cæſare caſtra muniri.*

Conſertis ma.] *prima & ſecunda acie, quæ ab initio in armis perſeuerabat. Poſt utramque aciem opus occultè perficiebatur.* Maniplis.] *pro manipulis, ſincope. Eſt autem manipulus, præter notam ſignificationem, contubernium militum, quod manibus coniunctis pariter pugnabant. Decem conſtabat militibus, qui ſub uno papilione degebant, quibus qui præerat, decanus, ſiue caput contubernij nominabatur.* B

Luce noua.] *id eſt cum ſolis exortu. Sub uesperum Cæſar legiones intra hanc foſſam reduxit, atque ibi ſub armis ea nocte conquieuit. Et poſtero die omnem legionem intra eandem foſſam continuit. Tertia demum de caſtra uallo communiuit: & reliquas cohortes, quas in ſuperioribus caſtris reliquerat, tum autem & impedimenta ad ſe traduci iuſſit.* C Collem.] *Inter oppidum Ilerdam, & proximum collem, in quo Petreius, & Afranius caſtra habebant planicies media erat, trecentorum circiter paſſuum. In hoc medio ſpatio tumulus erat paulò editior, cuius occupandi cupidus Cæſar, ſi eo potitus fuiſſet, omnia iniquiora Pompeianis Ducibus erat facturus. In hunc locum legionem unam ſubito immiſit, contractoq; ibi prælio, copias omnes in aciem eduxit: fuitq; uariè eo die inter Ilerdam, & tumulum dimicatum: & utrinque aliquot pedites ceciderunt, ſed plures uulnerati ſunt.*

Huc hoſtem.] *pro hoſtes Pompeianos. Cæſar ſperans aduerſarios & ponte, & oppido, & omni commeatu ſe intercluſurum, legiones tres ex caſtris eduxit. Et cùm iam aciem in locis idoneis inſtruxiſſet, unius legionis anteſignanos præcurrere, & tumulum memoratum occupare iuſſit. Afranij cohortes, quæ in caſtris erant, ea re cognita, per compendium ad eundem locum occupandum celeriter emittuntur. Fuit aliquamdiu prælio decertatum, ſed quia Afraniani priores tumulum occuparant, Cæſariani retro in caſtra pulſi fuerunt.*

Supina acies.] *Quod in ipſo niſu relabi credebantur; ac*

A *tur: ac niſi à ſequentibus, & hærentibus tergo ſuſtētati fuiſſent, e aſum retrorſum minabantur:* Vmbone.] *clipeo. Propriè tamen umbo eſt, media clipei pars, quaſi umbilicus, medium rei cuiuslibet. Maro in ſecundo Aeneid. diſertè addidit, clipei.*

Et ſummo clipei nequicquam umbone pependit.

Erigitur.] *Suſtentantur clipeis eorum, qui à tergo in ſummũ cōnitebantur.* Vacabat.] *ſpatiũ uacuũ erat, ad telum torquendũ in aduerſum hostē, quod à præcedentib. impedirentur. Et addit multas impedimenti cauſſas: cũ dicit eos titubaſſe, ueſtigia haſtis fixis ſuſtentaſſe, relicto hoſte manibus ſcupulos, & arborum ſtirpes, ne relaberētur, tenuiſſe amputando uirgulta obuia ferro aperuiſſe uiam.*

Pilo.] *pila uocabantur miſsilia, quibus utebatur pedeſtris exercitus, ferro ſubtili trigono præfixa, pedali lōgitudine, ſiue unciarum nouem, quæ ſcuto fixa non poterant abſcindi: ualidè torta facilè perrumpebāt etiam loricam. Ipſum haſtile pedum quinq; erat, & ſemis: poſtea ſpiculum fuit appellatum. Ad huius ictum maximè exercebantur milites. Erat & aliud pilum, ſed minus, ferro triangu-*
B *lo, unciarum quinq;, trium pedum haſtili, & ſemis, quod id temporis uerriculum, poſtea ueruculum cœpit appellari.*

Cedunt enſe.] *hoc eſt, ferro amputando uirgulta, ac ramuſculos uiam ſibi aperiunt. Cæſar omni acie perterrita, cohortatus ſuos legionem nouam ſubſidio duxit: hoſtesq; inſolenter inſequentes ſuppreſsit, egitq; in fugam: ad poſtremum, ad muros Ilerdæ compulit. Interim nouæ legionis milites dum damnum acceptum ſarcire ſtudent, fugientes inſequuti in locum iniquum tracti fuēre, ſucceſſeruntq; ſub montem, in quo Ilerda erat. Et cùm inde ſe recipere ſtuderent, è ſuperiori loco ab Afranianis premebantur. Præruptus, inquit Cæſar, locus erat, utraq; ex parte directus, ac tantum in latitudinem patebat, ut tres inſtructæ cohortes eum locum explerent: & ut que ſubſidia à lateribus ſummitti, neque equites laborantibus uſui eſſe poſſent. Ab oppido autem decliui faſtigio uergebat, in longitudinem paſſuum quadringentorum, hac noſtris erat receptus, quod eò incitati ſtudio inconſultius proceſſerant.* Equitemq; ſub.] *Steterant equites Cæſaris in locis inferioribus, cum ab utroq; latere in ſummum iugum connitterentur, atq; inter duas acies perequitantes ſuis tutiorem pariter, & commodiorem receptum darent*

Victor.] *author Cæſar eſt, Afranianos tumulum, pro quo pugnatum erat, magnis operibus muniuiſſe, in eoq; poſuiſſe præſidium. Dirempto prælio uictor dubius fuit, dubiaq; uictoria.*

Hactenus armorum diſcrimina: cætera bello
Fata dedit uarijs incertus motibus aer.
Pigro bruma gelu, ſiccisq; Aquilonibus hærens
Aethere conſtricto pluuias in nube tenebat.
Vrebant montana niues, camposq; iacentes
Non duraturæ conſpecto ſole pruinæ,
Atq; omnis propior mergenti ſidera cœlo
Aruerat tellus hiberno dura ſereno.
Sed poſtquam Vernus calidum Titana recepit,
Sidera reſpiciens dilapſæ portitor Helles:
Atq; iterum æquatis ad iuſtæ pondera Libræ
Temporibus uicere dies: tunc ſole relicto
Cinthia quo primum cornu dubitanda refulſit,
Exclusit Boream, flammasq; accepit ab Euro,
Ille ſuo nubes quaſcunq; inuenit in axe,
Torſit in occiduum Nabatheis flatibus orbem:
Et quas ſenſit Arabs, & quas Gangetica tellus
Exhalat nebulas, quicquid concreſcere primus
Sol patitur, quicquid cœli fuſcator Eoi
Intulerat Corus, quicquid defenderat Indos,
Incendere diem nubes Oriente remotæ:
Nec medio potuere graues incumbere mundo,
Sed nimbos rapuere fuga: uacat imbrib. Arctos,
Et Notus, in ſolam a Calpen fluſt humidus aer.

Hactenus ar.] *Huc uſq; pugnam ad Ilerdam commemoraui.*

Fata de.] *Fœda inde tempeſtas per biduum, iugisq; è cœlo pluuia lapſa omnem regionem inter Sicorim, et Cingam latè inundauit. Ea res effecit, ut fluminibus uaſtè reſtagnantibus, Cæſar fit in ſubitũ diſcrimen adductus, quod omnis euagandi facultas pabulatoribus eſſet adē-*
C *pta, itineribus diluuio aquarũ infeſtis, & pōtibus ui, & impetu fluminis abruptis. Hanc Sicoris reſtagnationē poſtea deſcripturus mira copia uarias cauſſas inundationis addītis amplificationibus refert.* Pigro Bru. gel.] *metonymia, ex efficiēte effectũ intelligit. à tēpore, quo reſtagnatio orta fuit. Frigus acre erat, per quod aer auſterior nubibus obductus in pluuiam ſe non ſoluebat.* Vrebant.] *Secunda cauſſa, mōtes paſſim niribus profundis obſiti erant, & prata congelato rore. Vror tam frigoris, quàm caloris eſſe poteſt: hoc loco frigoris eſt: & apud Vergilium.*

Aut Boreæ penetrabile frigus adurat.

Non dura.] *oriens uel uerno tempore ſuo calore pruinā glaciē, ac niues diſſoluit* Iamq; om. p.] *Tertia, Hiſpanicũ ſolũ induratũ hiberno fuit frigore. Eſtq; periphraſis occiduæ plagæ, ubi ſidera occidunt, & mergi Oceano uidentur. Et hibernum ſerenum, frigus hiemale uocat.*

Vernus por. Hell.] *periphraſis Arietis, què Sol 12. Martij ingreditur. Cũ in ſphæra inter ſigna nullum primũ, aut poſtremum ſit, Aegyptij tamē Arietem primũ eſſe uoluerũt. Aiunt eo die, quo mũdus creatus fuit, Arietē in medio cœli collocatũ fuiſſe, Et mediũ cœli mũdi uertex habetur, iure Arietem primũ cenſeri debere. Addũt cauſſam, quamobrē ſingula ſigna ſingulorũ planetarũ ditioni dedicata ſint. Cācer poſsidebat Lunā, cũ naſcente mũdo Aries mediũ cœli uerticē obtineret: poſt hũc Leo tũ ſole emergebat: hinc Virgo cũ Mercurio: mox Libra cũ Venere: ſub hac Mars cũ Scorpione: Sagittarius cũ Ioue: Capricornus cũ Saturno. Hinc Aſtrologi ſuā Aſtrologiā, dominos, & planetarũ domos poſtea ſtruxerũt. Hanc eādē ob cauſſā, Aquarius, qui Capricornũ ſequitur, Saturno datus fuit: Ioui, qui ante Saturnũ erat, Piſces: Aries Marti, qui Ioui præcedebat: Taurus Veneri: Gemini Mercurio. Martiũ primũ menſem anni apud Romanos in honorē patris ſui uoluit eſſe Romulus. Hebræi annũ ſuũ inchoant ab Aequinoctio Autumnali menſis תִּשְׁרִי Teſri, quem ipſi uocant רֹאשׁ הַשָּׁנָה caput anni. Sunt inter Iudæorum Rabbinos, qui eo Aequinoctio mundum creatum exiſtiment. Certè inde ducunt temporũ ſupputationes. Moſes uerò legiſlator, ubi eduxiſſet, Iſra-*

a al. Calpem.

ſet Iſraheli ex Aegypto, uoluit Niſan menſem anni primũ eſſe qui nobis Martius eſt, quod in eo euaſiſſent ſeruitutẽ Aegyptiacã: à quo etiã digerunt feſtorũ ordines. Atq; hoc argumento multi cõijciunt, ipſos Aſtrologos præſentiones prædictionesq; rerũ futurarum, & fatorum pronunciare à Solis ingreſſu in primũ punctũ Arietis. Arabes Leoni creationem tribuũt. Qui porrò cõditionem mũdi in Martiũ conijciũt, hac cõiectura nituntur: quod tũ herbæ pubeſcentes è terra ſuccreſcãt, gemmare uites, frõdere arbores incipiũt, & rerũ naturæ noua facies, poſito ſenio, ad mirabile ſui ſpectaculũ animos mentes, & oculos cõuocet. Qui uero illã autũnali Aequinoctio tribuũt, hanc rationẽ adducũt, quod maturis omnib. fructib. cũ incluſis ſeminibus opus diuinũ abſolutiſſimũ fuiſſe uideatur. Vernus.] Cum Sol. Coſmice Arietem ingreſſus, cũ eo oritur, & occidit. Non grauabor adſcribere, cur quidã ueteres crediderint, Arietem primũ locũ inter Verna ſigna ſortitũ. Quemadmodũ hoc animal poſteriori corporis parte, debile admodũ cenſetur: ut priori robuſtũ, eadẽ ratione Sol ingreſſus poſteriorẽ partẽ Arietis tepet uerius, quã calet. Vbi altius aſcenderit, intẽditur calor, accipitq; uires. Aliã phyſicam cauſſam adducũt, quã ſtudia, ne lõgior ſim, prætereo. Caliditũ igitur Titanẽ, hoc eſt, Solẽ cũ uocat, oſtẽdit ei iã altius Arietẽ ingreſſo, uires eſſe quæſitas. Portitor.] Aries in Aequinoctiali circulo ſitus eſt, capite ortũ reſpiciẽs. Et cũ occidat à primis pedibus oriẽs caput infra Deltoton, hoc eſt, triangulũ tenet. Pedibus propè Piſtricis caput premit. In capite habet ſtellã unam: in cornibus tres: in priori pede unam: in ceruice tres: in interſcapilio quatuor in cauda unã: ſub uentre unã: in lumbis tres: in poſteriori pede unã: Omnes ſunt quartæ, & quintæ magnitudinis, extra duas in cornu, quæ ſunt tertiæ. Reſpiciens.] hoc eſt, capite auerſo ſemper reſpicit. Dilapſa Pherecides.] & Heſiodus authores ſunt, Arietẽ in cœlo collocatũ, propter Phrixum & Hellen Athamãtis, & Nebulæ filios. Hi cũ nouercam occidere uellent, à Libero patre inſania agitati fuerunt. Cũ iam in ſylua uagarẽtur, mater fertur eis auratã pelle Arietẽ adduxiſſe. Inter traijciendũ Helle delapſa in Põtũ à Neptuno ſeruata creditur, & ei puerum Pæonem genuiſſe Phrixus ab ariete Colchos uſque uectus fuit, ad Aeten regẽ Hic ille Arietẽ matri cõſecrauit, & mactauit. Fabulantur hũc arietem natũ ex Neptuno, & Theophone quadã, quã à ſe adamatam in inſulam Chrumiſſam ſeduxerat. Vbi in Arietem mutatus cum puella conſueuit, ex qua Aries Chryſomallus dictus, prognatus fuit Nigidius tradit, hac de cauſſa, hũc arietem, in cœlũ tranſlatum, & principem ſignorum eſſe, quod cùm Liber exercitum in Africa ductaret, laboraretq; aquæ inopia, aries ſubito ex Arena proſiluit, duxitq; Liberum unà cum exercitu eò: ubi magna aquarum erat copia. Liber uolens Arieti beneficium remetiri, eum Iouem Hammonem appellauit, cõdito magnifico templo eo in loco, ubi aqua monſtrata fuerat. Locum ſcribunt ab Alexandria abeſſe nouem dierum itinere. Ab arena Hammon dictus fuit. Inde pro dato beneficio locum inter ſydera conſequutus eſt. Auerſo capite reſpicit Taurum. Aratus.

" ἀκίνητος, παρὰ θείγεσθαι.
" αὐτοῦ καὶ κριοῖο θοώταταί εἰσι κέλευθοι,
" ὅς ῥά τε καὶ μήκιστα διωκόμενος περὶ κύκλα,
" οὐδὲν ἀφαυρότερον τροχάει κυνοσουρίδος ἄρκτου.
" αὐτὸς μὲν νωθὴς, καὶ ἀνάστερος, οἷα σελήνῃ
" σκέψασθαι, ζώνῃ δ᾽ ἂν ὅμως ἐπιτεκμήραιο
" Ἀνδρομέδην. ὀλίγον γὰρ ἀπ᾽ αὐτῆς ἐστήρικται.
" Μεσσόθι δὲ τρίβει μέγαν οὐρανὸν, ἧχί περ ἄκραι
" Inde ſubeſt Aries, qui longè maxima torrens
" Orbis, & ad finem ſpatij non tardior horam
" Peruenit, & quando grauiore Lycaonis Arctos
" Axem uel tutor, quem tanto gratior ille
" Diſtantis cornu properat contingere metas.
" Claráne non illi eſt facies, nec ſidera poſſunt
" Officiat ſi Luna ſua uirtute tueri.
" Sed quærendus erit zonæ ratione micantis
" Vt Chelæ candent, ait balteus Orionis.

Dilapſa.] ex Ariete in Pontum, qui ab ea Helleſpontus dictus creditur. Sunt qui tradunt hunc Arietem, non animal cornutum, ſed nauem fuiſſe, in qua uecta naufragium fecerit. Enarrator Apollonij libro ſecundo Argonauticῶν. λέγεται γὰρ ὁ τῆς Ἕλλης καταπεσούσης ἀγωνιῶντι τῷ φρίξῳ κατὰ Διὸς βούλησιν ἐφθέγξατο θαρσύνων αὐτὸν ὁ κριὸς διασώσειν αὐτὸν εἰς τὴν αὐλίαν. τοῦτο δὲ αὐτῷ τῷ Αἰήτῃ μᾶλλον ἔμελλε κακὸν γενέσθαι τοῦ υἱοῦ ὑπ᾽ ἐκείνου γινομένου. ὅτι δὲ λαλῆσαι ὁ κριὸς καὶ ἑκαταῖος φησὶν ἔνιοι δὲ φασὶν αὐτὸν ἐπὶ κριοπρώρου ἀκάτου πλεῦσαι. Διονύσιος δὲ ἐν β. φησὶ φρίξου τροφέα γενέσθαι, καὶ συμπεπλευκέναι αὐτῷ εἰς Κόλχους. διὸ καὶ μεμύθευται τὰ περὶ τὰς τοῦ κριοῦ θυσίας αὐτόθι. hoc eſt. Aiunt delapſa Helle, cùm periclitaretur Phrixus, ex Iouis uoluntate Arietem eum confirmaſſe, ac dixiſſe, ſe ſaluum ipſum deducturum in Scythiam: idq; magno malo Alcumedæ futurum, quod filium eò ablegaſſet. Porrò autem quod Aries uoce humana fuerit locutus, author eſt Hecatæus. Nonnulli aiunt, eum in naui Ariete nauigaſſe. Dionyſius aũt in Secundo tradit Arietem Phrixi nutritium fuiſſe, atque unà cum eo nauigaſſe Colchos. Atque etiam ob cauſſam fabulæ materiam præbitam de ſacrificio Arietis in eo loco. Aeque iterum æquatis ad inſtar pon.] Verumque Aequinoctium indicat. Autumnale, cum ſol ingreſſus Libram noctem diei æquet horis & Vernum, de quo dictum eſt, Sole tenente primum punctum. Hunc circulum æquatorem cùm Sol perambulat, dies ſunt toto orbe terrarum æquales, id quod bis quotannis contingit. Vnde Aequator etiam dicitur, quod noctem diei artificiali æquet duodenis horis, æquè diſtans ab utroque polo. Eum uocant cingulum primi mobilis, hoc eſt, nonæ ſphæra. Ergo quibus ſuum Zenith eſt æquator, bis uident quotannis Solem ſua capita tranſire, in principio Arietis, & Libræ quæ ipſis duo alta Solſtitia dicuntur. Inuicem Sole tenente Capricornum, & Cancrum, totidem ima habent Solſtitia, quod tum Sol longiſſimè à capitibus eorum remoueatur. Cum igitur his perpetuum ſit æquinoctium, quaterna habent, Solſtitia, binas item hyemes, & totidem æſtates. Circuli altè Solſtitij, hoc eſt, æquinoctialis meminit Lucanus alibi.

" Deprenſum eſt hunc eſſe locum, quo circulus alti
" Solſtitij medium ſignorum percutit orbem.

His umbræ modo ſunt Septentrionales, modo Auſtrinæ, modo perpendiculares, ut in alto Solſtitio.

Cinthia dubitanda refulſit.] Coniungit coitum Lunæ cum Solis ingreſſu in Arietem, quod tempus, quia Luna non eſt conſpicua noſtro uiſui, interlunium, ab Aſtrologis, coniunctio appellatur. Dubitanda igitur, cùm ſuo exortu dubia eſt, & incerta, neque cornua apparens. Vicenis, & ſeptenis diebus, & tertia diei parte permeat

A meat ſuum orbē. Nouiſſimā lunam, & primā eadem die uel nocte in nullo alio ſigno, quàm Arietis cōſpicere, paucis mortalium contingit. Ea natura Lunæ eſt, ut nocturnum ſidus ſit humorē: trahat & non auferat, cunctaq́ ſuo humifico ſpiritu laxet. Quinetiā in dulcibus aquis eius alimentū eſt, ſicut Solis in marinis. Cæterū, quod ad huius loci explicationem attinet, interluniorū dies tempeſtatibus plenos, & nauigantibus quàm maximè metuendos, non ſolum peritiæ ratio, inquit Veget. lib. 4. cap. 40 ſed etiam uulgi uſus intelligit. Excluſit.] Et humidus uentus auxit Lunæ uim humificā. Cùm autē Boreas, qui & Aquilo, gelidus ſit & ſiccus, ac ſine pluuia terreus, flores lædit, & herbas Ventus Septētrionalis Cardinalis, ut uocant, oppoſitus Auſtro. & ipſe frigidus eſt ac ſiccus, terreus. Melāncholicæ naturæ negatq́ pluuiā, corrūpit herbas, fructus, & flores. Circius ſiue Traſcias ab occaſu ſeptentrionali ſpirans, ſiue æſtiuo ſolſtitiali, terreus eſt, ac frigidus ſiccus, turbines, & procellas uentorū concitat, niuesq́ indurat. Subſolanus ab ortu Aequinoctiali prouenicus, totus igneus eſt, Cholericus, Calidus, ſiccus, tem-
B peratus, ſuauis, puruſ gignit nubes, corpora cōſeruat, flores, & herbas extrudit è terra. Helleſpōtius, qui Solſtitialis æſtiuus eſt, totus ſiccus. Fauonius, qui ab occaſu Solſtitiali oritur, laxat frigus, flores, ac frutices è terra prolicit, morbos parit, pluuias & tonitrua gignit. Euſdem naturæ ſunt, Africus, ſiue Libs, & Corus, qui & Argeſtes dicitur, à lateribus occidētis ſurgentes. Flāmasq́.] Omnia diuerſa ſurgunt à Meridiana plaga. Auſter, Græcè, νότος, calidus, humidus, & aëreus, Sanguineus: fulmina inducit, pluuiam largam, nubesq́ colligit, morbos peſtilentes ſpargit. Auſtroafricus, ſiue Libonotus, pluuias itē, & graues morbos dat. Eurus uerò, unde Lucanus canit, Lunam calorē ac uim ſuam accepiſſe, nubes denſas mittit, & morbis infeſtat corpora animantium. Proinde erudite dictum eſt à Poëta Eurum ex Euis plagis nubes in occaſum coēgiſſe. Nabatheis.] Orientalibus uentis. Nabathea, & Nabathei ſupra Syriam ſunt, in parte fœlicis Arabiæ, cuius Metropolis eſt Petra, triū dierū ſpatio ab Hiericunte ſita in loco plano, alioqui rupibus excelſis cincta, intus commodiſſimè irrigua. Quidam conten-
C dunt Nabatheam à mari rubro ad Perſicum extendi, & nomen accepiſſe, à Nabaioth Hiſmaelis filio: uel ut nōnulli arbitrantur, filio Iaphet, nepote Noah. Nabatheorum regnum tenuerat Aretha cuius meminit D. Paulus. hunc profugerat Hircanus uim à fratre facinoroſa homine metuens, pater Herodis. Occiduom orbem.] in Hiſpanias. Porrò de Arabia, & Gange alibi effatim diſſeruimus. Primos ſol.] Matutinus. Corus.] ſiue Caurus, quem Græci ἀργέστην nominant, aduerſus Aquilonem flat. Libet hîc de uentis, & eorum ſitu aliquid uiſiliter annotare. Aliqui olim quatuor fecêre uentos tantū, à quatuor cœli Cardinibus exorientes, in qua ſententia Homerus etiā fuit, poëtarum maximus, & uetuſtiſsimus, Eurum Orienti, Zephyrum Occidenti, Notū meridiei, Boream Septentrioni tribuens. Poſteri octo addiderunt, quam diuiſionē Seneca Varroni tribuit. Statim alij exorti fuerunt, qui quatuor primis, totidē adiecerunt, ut ſinguli cœli cardinibus bini eſſent. Gellius Orienti lateri ob triplicis ortus rationē, tres uentus dedit: totidē Occaſui oppoſito. Cardinibus, hoc eſt, Septētrioni, & Meridiei ſingulos, quod flati ſint, donauit. Ventus qui ab Oriente Verno ſpirat, Eurus, ſiue Apeliotes dicitur Græcis, noſtris uerò Subſolanus. Qui ab Hyberno Oriente uenit, Vulturnus Romanis dicitur: hunc Plin. Eurū à Græcis dici aſſerit. Contrà Gellius Euronotū uocari tradit, propterea, quod inter Notū, et Eurū interſit. Ventus, qui ab æſtiua Solſtitiali Orientis meta proficiſcitur, Aquilo Latinis, Græcis Boreas dicitur, quod ſuo uiolēto flatu ſonorus ſit, παρὰ τὸ βοᾶν, à boando. Aquilo igitur, Vulturnus, Eurus, Orientales ſunt, quorū medius Eurus eſt. His tres contrarij occidui oppoſiti ſunt: Corus qui Græcis ἀργέστης, de quo nunc agimus, aduerſus Aquilonem ſpirans: Fauonius Zephyrus Græcis, contra Eurum: Africus, λίψ Græcè, cōtra Vulturnum. Meridies unū Auſtrum, νότον Græcè habet, quod nebuloſus ſit, atq́ humidus. νοτὶς humor. Oppoſiti Septētriones, unū quoq́: Septentrionarium, Græcè ἀπαρκτίας. Manilius lib. 4. Aſtronomicōn, quatuor pcipuos uentus duob. his uerſibus complexus eſt.

Aſper ab axe ruit Boreas fugit Eurus ab Ortu,
Auſter amat medium Solem Zephyrusq́ profundū.

Alij qui cum Varrone uentos 12 ſtatuunt, atuerſum ordinē ſeruādt: de quib. optimè ſcripſerūt, Seneca, Plin. & Gel. Foſcator.] quod nubes inducat & pluuiā pariat, obſcuretq́ cœlū. Intēdere.] Inflāmarūt aërē, unde pluuiæ, & tonitrua naſcūtur. Aratus.

πολλάκι δ' ἐρχομένων ὑετῶν νέφεα προπάροιθεν
οἷα μάλιστα πόκοισιν ἐοικότα ἰνδάλλονται. hoc eſt
Ante etiam pluuiam quàm largam fuderit aër,
Haud raro apparent nubes, quæ uellera lanæ
Diſparſæ referant. —— Nubes cū ſereno cœlo feruntur, à quacūq́ parte id fit, promittunt uentū. Quod ſi eodē loco cōglobātur, ſole appropinquāte, diſcutiūtur. Si ab Aquilone id fiat, uētos, ſi ab Auſtro, imbres denunciāt. Calpē] in Hiſpaniā A parte tuā. Eſt enim Calpe promōtoriū Beticæ cōtra Mauritaniā obiectū Abylæ, ad fretū Herculeū, de quib. alibi nobis fuit fuſior explicatio.

Zephyri.] Varro et nonnulli alij ſequuti, ad hunc modū digerunt uētos, ut Auſtrū, ſiue νότον in cardine Meridiei ſtatuāt: à latere Orientis, Euronotū: Occidētis uerò Libonotū ponāt. Ab Arctico uenientē Burreā ſiue Aparctiā uocāt: lateralem uerſus Occaſum, Thraſcam uocant: alterā ad Orientis latus,

Hîc ubi iam Zephyri fines, & ſummus Olympi
Cardo tenet Tethym uetitæ tranſcurrere denſos
Inuoluere globos, congeſtumq́; aëris atri
Vix recipit ſpatium, quod ſeparat æthere terram
Iamq́; polo preſſæ largos denſantur in imbres,
Spiſſatæq́; fluunt, nec ſeruant a flumina flammas,
Quāuis crebra micent, motiūtur fulgura nimbis.
Hinc imperfecto complectitur aëra gyro.
Arcus, uix ulla uariatus luce colorem:
Oceanumq́; bibit, raptosq́; ad nubila fluctus
Pertulit, & cœlo diffuſum reddidit æquor.

Aquilonē appellent. Ortui Aequinoctiali. Subſolanū tribuūt: qui à latere ad Borā uenit, Cæciam nubes attrahentē. ab Auſtrali a al flumina. *uerò. Eurū nominat. Qui ab Aequinoctiali ex aduerſo flat Fauonū dicūt: cui proximus Libs à Brumali occaſu: ab altero latere Corus. Zephy.] Occidētē, & extremā Africæ partē dicit,*

dixit & Tethym pro Oceano poſuit, quem tranſcurrere nubes uetitæ fuerunt, ſed conſtrictæ ſupra Hiſpaniam in globos denſos hæſerunt, horrendã minantes pluuiam. Quin & ſummum cæli cardinem uocat polum Arcticum, qua parte item Oceanum tranſire inhibitæ fuerunt nubes. Congeſtũq;.] *Vt quicquid ſpatij eſt ſupra Hiſpanias intra Oceanum Cantabricũ, Occidentalem, & Ibericum mare, atrũ aërem cõgeſtum, hoc eſt, nubes non caperet.* Preſſæ.] *Nubes coactæ in aëre diſſoluuntur in largam pluuiam.* Spiſſateq;.] *Condenſata toto æthere pluuiam fundunt.* Moriuntur.] *Amplificatio pluuiæ, quæ in ipſo caſu etiam fulgura micantia extinxerunt: interemit impetu nimborum.* Arcus.] *Iris. gyro imperfecto, uariata coloribus uix ulla intermicante luce. Quemadmodum tempeſtates periculoſæ nautis inſequuntur fulgura ex Euro, & Auſtro, nonnunquam etiam è Zephyro, & Borea ita imminente pluuia interdum gemina apparêre ſolet in nubibus: tum aũt & cum pluuiã fulgura micare ſolent: Aratus in prognoſticis.*

αὐτ᾽ ἀρ ὅτ᾽ ἐξ εὔροιο, καὶ ἐκ νότου ἀστράπτῃσιν,
ἄλλοτε δ᾽ ἐκ ζεφύροιο, καὶ ἄλλοτε πὰρ βορέαο,
δὴ τότε τις πελάγει ἔνι δείδιε ναυτίλος ἀνήρ,
μή μιν τῇ μὲν ἔχῃ πέλαγος, τῇ δ᾽ ἐκ διὸς ὕδωρ,
ὕδατι γὰρ τοσσαίδε περὶ στεροπαὶ φορέονται.
πολλάκι δ᾽ ἐρχομένων ὑετῶν νέφεα προπάροιθεν,
οἷα μάλιστα πόκοισιν ἐοικότα ἰνδάλλονται,
ἢ διδύμη ἔζωσε διὰ μέγαν οὐρανὸν ἶρις.

Horum uerſuum ſententiam modo retulimus. Plinius tradit Arcus cæleſtes nec pluuios, nec ſerenos dies cum fide portendere: & eſſe radium ſolarem cauæ nubi immiſſum, qui repulſa acie in ſolẽ refringatur, & uarietatẽ illã fieri mixtura nubiũ aëris, & ignium. Nunquã apparet niſi aduerſo Sole, nec niſi dimidia circuli forma, nec noctu. Ariſtoteles tamen prodit aliquãdo tum etiam uiſum, nec illud interim poſſe fieri niſi decimaquarta Luna. Ab æquinoctio Autumnali hyeme maximè apparent. Rurſum ab Aequinoctio uerno creſcente die non exiſtere credit: nec diebus longiſsimis circa Solſtitium æſtiuum. Contrà bruma breuiſsimis diebus frequenter. Sole humili ſublimes ſunt: ſublimi uerò, humiles. Occidente uel Oriente minores ſed in latitudinẽ diffuſi: meridie exiles quidem, ſed ambitus maiores: æſtiuis dieb. circa meridiem non cernuntur. Poſt autumnale Aequinoctiũ quacunq; hora: nec unquam plures ſimul, quàm duo. Circa ſolẽ arcum hunc ſemel apparuiſſe, miraculi uice habitum fuit. In quo loco arcus cæleſtis deiecerit capita ſua & cũ à ſiccitate continuam immaduerit imbre, tũc emittit halitum ſuum diuinum à Sole cõceptum, cui comparari ſuauitas nulla poſsit. Arcus duplices præcipuè pluuias nunciant. In quocunque frutice curuatur, eadem ſuauitas relinquitur, quæ eſt in Aſpalatho. Græcis ἶρις. *Iris uocatur, de qua conſilium eſt pluribus hoc loco diſſerere, quæ multum eruditionis ſunt ſtudioſis allatura.* ὑπὲρ πᾶσαν ἶριν, *hoc eſt ſuper omnem Irin, adagium dici ſolet, de ueſte luculenta filo ſplendido, & uario contexta ob uariegatam Iridis naturam, quæ quia admirabilis eſt, Plato exiſtimat eam Thaumantis filiam creditam* παρὰ τὸ θαυμάζειν. *admiror, quod multum admirationis incutiat mortalibus ut nihil aliud, certè à nullis pictoribus colorum eius ſpecies exactè exprimi poſſunt. Vocatur. Arcus uarius: Arcus Dæmonis, hoc eſt intelligentiæ, quod in eo diuinæ clementiæ præſagia ſint, mundũ aqua nunquam interiturum. Plutarchus Irin fieri putat per lineas rectas, aut flexas, aut refractas. Veteres Irin Lunaribus radijs fieri non poſſe arbitrati fuerunt: ſed Ariſtoteles contendit contrà, Luna tantum plena, in occaſu, uel ortu ſita, & quinquaginta annorum ſpatio & amplius uiſam ſemel. Huic refragantur multi eruditi, quod uno & eodem anno nocturna bis uiſa ſit: tum autem in Aquilone Luna meridiana quidem, ſed non plena fruſtra diuerſum aſſerente* Plinio: *cùm Ariſtoteles tantum plenilunio id fieri poſſe fateatur, iam & præſagia colligunt inde ruſtici. Si fuerit albo medius color rubens, eam promittere fertilitatem. A' meridie ortus ingentem aquarum uim dabit. Si circa occaſum apparuerit, pluuiam portendit modicam, & dulcem: ſi ab ortu ſe exigat, ſerenitatem præſagit. Hæc ſatis de Iride dicta exiſtimo, cùm cætera multa, quæ dici poſſent, de* B *concepto eius ex nube, de coloribus & eorum ratione, deq; eius notionibus prolixiora forent, quàm gratum eſſet ſtudioſo lectori ad alia properãti. Irin Plato in Cratylo dictã tradit,* ἀπὸ τοῦ εἴρειν, *hoc eſt, à dicendo: nam cùm nuncia Deorũ ſit, mandata perfert, & ſermone exponit, ut* ἶρος Odyſſ. σ.

ἶρον δὲ νέοι κίκλησκον ἅπαντες.
οὕνεκ᾽ ἀπαγγέλλεσκε κιὼν ὅτε πού τις ἀνώγοι.

Hæc ferè ad diſcordiam ferendam mitti ſolet, ut Mercurius ad conciliandam pacem. Plura de Iride annotauimus utiliter ſtudioſis in quarto cõmentariorum in Verg. quæ qui ea commentatione delectatur, inde illi petere licebit. Vix ul.] *docet in denſa, & obſcura nube ita arcũ apparuiſſe ut propè uix fuerit cõſpicuus: quare ſoluto q̃d pluuiæ uehementiores minatũ fuiſſe.* Oceanũq;.] *Itaq; diſertè addit Oceani fluctus eũ attraxiſſe in nubẽ adeoq; marinos fluctus, hoc eſt, nimiũ aqua cælo miſcuiſſe. Non obſcurè tradit quid ſit, & unde oriatur ille arcus. Quidã arcum humidã euaporationẽ in nubẽ transformatã eſſe uolunt, atq; inde ſenſim εἰς μικρὰς ῥανίδας τελευτᾶν. Poſidonius definiuit eſſe, declarationẽ ſciſſuræ ſolis, ſeu* C *lunæ in nubes roſida, cõcaua, et cõtinua ad imaginationẽ, uelut in ſpeculo imaginatã magni orbis circũferentiam. Sunt qui hoc modo circũſcribunt. Arcũ fieri Iridis, cùm ſol aquoſum aërẽ ſua luce perſtringit, ſiue per aëris propriã naturã, quæ lucis, & aëris propria eſt ex qua colorũ huius proprietates ſiũt ſiue oẽs, ſiue unico modo. Suidas* νέφει ὑγρότητι κατ᾽ ἀντωπὴν ἀκτῖνα ... τόξον, ἢ αὐγαὶ ἀφ᾽ ὑγρῶν νεφῶν ἀνακλώμεναι. ἢ ἔμφασις ἡλίου τμήματος, ἢ σελήνης ἐν νέφει δεδροσισμένῳ, κοίλῳ, καὶ συνεχεῖ πρὸς φαντασίαν ὡς ἐν κατόπτρῳ φανταζομένην κατὰ κύκλου περιφέρειαν. *Quæ diffinitio ad uerbũ eſt Poſidonij. Ariſtot. lib. 3.* μετεωρῶν. *ut appareat iris, inquit, opus eſt nube præcluſa, priuſquam altera nubes purpureſcat, quod ſpeculi ſimilitudine in nube concipiatur.* Et cælo dif.] *Amplificatio, haud abſq; alluſione, cælo mare permiſcuit, de ſumma confuſione, ac naturæ perturbatione.*

Iamq; Pyrenææ, quas nunquam ſoluere Titan
Eualuit, fluxêre niues: fractoq; madeſcunt
Saxa gelu, a tunc quæ ſolitis & b fontibus exit

Iamq; Py.] *Enumeratis operoſè reſtagnatiõis cauſis, earũ eſſectus, nũc cõmemorat. Et orditur à niuibus Alpinis Pyrenæorum montium,*

a al. tum.
b al. è fon.

Non habet unda uias, tam largas alueus *a* omnes
A' ripis accepit aquas: iam naufraga *b* campis
Cæſaris arma natant, impulſaq; gurgite multo
Caſtra labant, alto reſtagnant flumina uallo,
Non pecorum raptus faciles, non pabula merſi
Vlla ferunt ſulci: tectarum errore uiarum
Fallitur *c* occultis ſparſus populator in *d* agris,

A *montium, qui Galliã ab Hiſpania ſeperãt. Tãta enim tempeſtas, inquit Cæſar, cooritur, ut nunquam illis locis maiores aquas fuiſſe conſtaret. Tum autẽ ex omnibus montibus nix profluit, ac ſummas ripas fluminis ſuperauit, pontesq; ambos, quos Fabius fecerat, uno die in terru pit, quæ res magnas difficultates exercitum Cæſaris attulit. De Pyrenæis alibi diſſeruimus. Horum iuga protenduntur ab interno mari Gallico in Oceanum uſque, à meridie ad Septentrionem extenſa. Ad ortum Celtas, qui Galli ſunt, ad Occaſum Iberos habent, & Celtiberos. Exiſtimant quidam à crebro fluminum caſu, quibus propter immenſam altitudinem feriuntur hi Pyrenæi nomen factũ. Poëtæ in his locis Pyrenen indigenã puellam ab Hercule cõpreſſam canunt. Ex his itaq; iugis altiſſimae niues calore ſolis liquefactas defluxiſſe dicit Lucanus.*

B Nunquam ſol.] *Amplificatio, quaſi facto aliquo tum ſolutæ fuerunt, ut Cæſariana caſtra labefactarẽtur.*

Fractoq;] *Glacies tot annos durata ſoluta fuit.* Tunc quæ.] *Neque aqua à ſuis fontibus delapſa potuit intra ſuos alueos contineri.* Naufraga cam.] *Quaſi naufragio facto in ſumma aqua totis campis fluitarunt. Cætera quæ ſequuntur, ſunt amplificationes reſtagnationis.* Non pecorum raptus] *Non poterãt facilè pecora abducere, quæ propter bellum finitimæ ciuitates longius remouerant.*

Caſtra labant.] *Caſtra, inquit, cum eſſent inter duo flumina, Sicorim, & Cingam ſpacio millium triginta neutrum horum tranſiri poterat, neceſſarioq; his anguſtijs omnes continebantur neque ciuitates, quæ ad Cæſaris amicitiam acceſſerunt, frumentum ſupportare, neque ij, qui pabulatum longius progreſſi erant, interclusi fluminibus reuerti, neque maximi commeatus, qui ex Italia, Galliaq; ueniebant in caſtra peruenire poterant.*

Iamq; comes ſemper magnorum prima malorum
Sæua fames aderat, nulloq; obſeſſus ab hoſte
Miles egit, toto cenſu non prodigus emit
Exiguam Cererem: proh lucri pallida tabes,
Non deeſt prolato ieiunus uenditor auro.
Iam tumuli, collesq; latent, iam flumina cuncta
Condidit una palus, uaſtaq; uoragine merſit:
Abſorpſit penitus rupes, ac tecta ferarum
Detulit, atq; ipſas hauſit, ſubitisq; frementes
Vorticibus contorſit *e* equos, & repulit æſtus
Fortior Oceani, nec Phœbum ſurgere ſentit
Nox *f* ſubiecta polo: rerum diſcrimina miſcet
Deformis cœli facies, iunctæq; tenebræ.
Sic mundi pars ima iacet, quam zona niualis
Perpetuæq; premunt hyemes, non ſidera cœlo
Vlla uidet, ſterili *g* non quicquam frigore gignit,
Sed glacie medios ſignorum temperat ignes.

Iamq;.] *A' conſequentibus reſtagnationẽ. Vt enim in arcta obſidione certa, & pręſens fames ponit oppidanos, ita reſtagnationem amniũ rerũ omniũ inopia ſtatim inſequuta fuit. Hanc diluuiũ pariter ac copioſe amplificat, ut & admirabilem aliarũ rerum, & cladem & calamitatẽ. Panem dicit cõmeatus inopiã. Tempus erat difficillimũ, quo usq; frumẽta in hybernis erant,*

C *neq; multũ à maturitate aberant, ac ciuitates exinanitæ, quòd Afranius penè omne frumentum ante Cæſaris aduentum Ilerdam conuexerat. reliqui ſiquid fuerit, Cæſar ſuperioribus diebus conſumpſerat.* Exiguam.] *Fruſtum panis, aut modicum frumenti: metonymia, inuentrix, pro re inuenta. Ceres enim poſtquã Triptolemus lõga naui in Eleuſim Atticæ delatus locorũ accolis tritici ſemen diſtribuerat, frumentũ ſua ſponte in agris ortum uitæ humanæ accõmodauit: monſtrauitq; mortalibus eius ſeminis ſeruandi rationem, terræq; iterum mandandi. Commenta id iam antea ipſa fuerat, cùm eius filia ab Orco Moloſſorum rege ex Sicilia rapto abducta fuiſſet. Qua iniuria perpulſa creditur, cur frumenta in eius inuidiam ſuccenderit. Inde uerò ea reperta, Triptolemo ſemen tradidit, ut utiliſsimum mortalibus inuentum toto orbe uulgaretur. Aegyptij Cererem eandem cum ſua Iſide eſſe credunt. Siculi certè primum Tritici uſum ſibi uendicant, quod ea terra Cereri ſacra ſit, ſuumq; inuentum eſſe affirmant. Et Athenienſes ad munus Siculis quàm Aegyptijs acceptum ferre malebant. Tulit & Ceres quaſdam leges, ut mortales, iuſticiæ, & æquitati aſſueſcerent. Hanc eius ſoror Veſta imitata, ædificandarũ domuũ rationẽ cõmenta fuit, quo & ipſa uitæ humanæ aliqd cultus adderet, & ornamenti. In Sicilia Cereris ſtatua, quæ oro dicitur, olim uiſebatur.* Proh lucri.] *exclamatio in lucri auidos, & eos ipſos famelicos, quos uocat ieiunos uenditores.* Iam tum.] *Sunt aũt tumuli humiliores colliculi, adeoq; fragmenta quædã mõtium, perinde ut promõtoria in mare excurrentia.* Condidit.] *cõfudit, & obduxit una diluuia. ac reſtagnatione omnia.* Abſorpſit.] *demerſit, ut ſub aquis laterẽt, & ſecũ abripuit ferarũ latebras.* Frementes.] *hinnientes, à leonib. ad equos traducta metaphora.* Nec Phœ.] *Amplificatio caliginis obortæ, tãtæ inhæſerunt tenebræ, ut nulla rerũ diſcrimina apparerẽt.* Sic mun.] *à ſimili amplificat prodigioſam locorũ faciẽ.* Quã zo] *frigida, & perpetuis propè noctib. horrẽs. Extremitas eanim Septẽtrionalis, & Auſtralis ꝑpetua riget pruina. Zonas, cingulos nõnulli, Martianus Capella, Faſcias uocat: ſũt interualla quædã circulorũ ſiue parallelorũ minorũ, hoc eſt, duorũ tropicorũ, Arctici, et Antarctici quib. totũ illud inter polos, quicquid eſt latitudinis diſcernitur. Eſt aũt latitudo dimẽſio à Borea in Auſtrũ, apud Coſmographos: Lõgitudo ab ortu in occaſum. Itaq; ꝑter duos tropicos circulos, duo alij ſunt, ut dixi, Arcticus noſtri cœli, & Auſtrinus ſiue Antarcticus. Arctico circulo à duabus urſis nomen datum. Antiquitas credidit, regiones, quæ intra tropicos continentur, propter uehementẽ æſtum habitare cõmodè non poſſe, ideoq; zonam peruſtam appellarunt.*

a al. omnis.
b al. campos.
c al. occultos.
d al. agros.
e al. aquas.
f al. ſubiecta.
g al. nec.

tunt. Quæ uerò extra hanc panderentur, hoc eſt, à tropico Cācri, uſq; ad circulum Arcticum: & à tropico Capricorni, uſq; ad circulum Antarcticum temperatas eſſe, & frequenter habitari. Vltra Arcticum uerò, uſq; polū Septentrionalē: uiciſſim ultra Antarcticum parallelum, uſq; ad polum Antarcticū, ob immane frigus, quo aſſeruatum propter ſolis abſentiam remotiſſimā infeſtarētur, omnia loca inhabitabilia. Adhæc ibi glacialem eſſe Oceanum exiſtimarunt. Quarum rerum ſummus rerū opifex contemplatus, ita limites terrarū applicauit Oceano, ut ibi locus non eſſet terræ incolendæ per cœli aſperitatem, ibi pelagus latius panderetur. Atq; ita diligens terrarū contemplator facilè deprehendit, eas ab utroq; axe ueluti lateribus contractis ſtringi: ab Ortu curſum in Occaſum uaſtiſſimè procurrere. De zonis. Verg lib. 1. Georg.

„ *Quinq; tenent cœlum zonæ quarum una coruſco*
„ *Semper Sole rubens & torrida ſemper ab igne eſt.*
„ *Quam circum extremæ dextraq; læuaq; trahuntur*
„ *Cærulea, & glacie concretæ, atq; imbribus atris:*
„ *Has inter, mediamq; duæ mortalibus ægris*
„ *Munere conceſſæ diuûm.*

„ *Et totidem plagæ in terra diſtinguuntur, quod in cœlo. Ouidius lib. Metamor. primo*

Totidemq; plagæ tellure premuntur,
„ *Quarum quæ media eſt, non eſt habitabilis æſtu,*
„ *Nix tegit alta duas, totidemq; inter utramq; locauit,*
„ *Temperiemq; dedit, mixta cum frigore flamma.*

„ *Cicero lib. 6 de repub. Cernis autem eandē terrā quaſi redimitam, & circumdatā cingulis, è quib. duos maximè inter ſe diuerſos, & ipſis uerticibus cœli ex utraq; parte ſubnixos obriguiſſe pruina uides: medium autem illum, & maximum Solis ardore torreri. Duo ſunt habitabiles quorum Auſtralis ille, in quo qui inſiſtunt, aduerſa uobis urgent ueſtigia, nihil ad ueſtrum genus. Hic autem alter ſubiectus Aquiloni, quem incolitis, cerne quàm tenui uos parte cōtingat. Omnis aūt terra, quæ colitur à uobis* A *anguſtata uerticibus, lateribus latior parua quadā inſula eſt, circumfuſa illo mari, quod Atlanticum, quod magnum, quod Oceanum appellatis in terris: qui tamē tanto nomine, quàm ſit paruus, uides. Hæc ille.* Niualis] *ſiue Arctico ſiue Antarctico polo ſubiecta, quæ ob perpetuam glaciem inhabitabilis eſt, media, quæ inter Tropicos eſt, inter quos Zodiacus circulus uertitur, ſolis ardore torretur.* Perpetuæq;.] *Nam ſub polaribus zenith ad Aquil. uē quib. eſt, illi horizontē habent circulū æquinoctialē, ut eundē, qui ſub antarctico ſedes habent. Vnde cū Zodiacū interſecet in duas æquales partes, horizontē borealē, ab auſtrali æqualiter diuidit. itaq; quā diu ſol uerſatur inter primū punctū Arietis, & ultimū uirginis, perpetuus his dies eſt, & nulla nox. Contrà his ipſi perpetua, adeoq; nox una eſt, à principio Libræ, uſq; ad finē piſciū. Et licet ſex illi menſibus perpetua luce fruantur, propter abſentiam remotiſſimam Solis tamen, ut hyeme intra circulum Arcticum, & tropicum æſtiuū agētibus, omnia obrigent pruina. Proinde perpetua hyeme eos premi rectè dicit poëta, non autem perpetuis tenebris.* B

Nulli ſidera cœlo.] *Ne Vrſas quidem, aut certè tenuiter, à quibus ad uiginti tres gradus attolluntur. Quanquam Cephei pedes, & genua, in quibus octo maximè ſtellæ lucent, intra circulum Arcticum protendūtur, & caudam Draconis, qui inter duas Vrſas collocatus uidetur, flexa, caput maioris attingere ſua ſpira fortaſſe modicè uideri poteſt.* Signorum.] *Torridæ zonæ, aut temperatarum, Glacialis zonam torridā, per quam ſpatiatur ſol, ſuo gelu ita temperat, ut utrinq; zonas temperatas, & habitabiles relinquat: hinc inter ſolſtitium æſtiuum, & circulum arcticum: inde inter ſolſtitiū hyemale, & circulū antarcticū: ut in eā ſententiā medij ignes accipiātur. Itaq; frigida zona efficit, ut immoderato calore zonæ mediæ uicto, in medio temperata regio habitāda relinquatur.*

Sic ô ſumme.] *Auerſione ad Ioué. & Neptunū precatur, ut hæc facies cœli horrenda ſit diuturna, ut mortalis curis bellorum ciuiliū liberētur. Sic ô ſūme, periphraſis Iouis.* Sic ſorte ſecun.] *Nam in diuiſione regni Saturni, ita imperiū eius liberi partiti dicūtur, ut Iuppiter cœlum teneret: Neptunus maris imperium haberet: Pluto inferorum ditioni præeſſet: Iunoni regna orbis terrarum, & aēr cederēt.* Tridentis] *Tridens ſceptrū Neptuno tribuitur perinde ut flumē Ioui. uel ſaeuæ, quæ fuſcina dicitur.* Et tu.] *Vt nimbi perpetuo in aëre pendeāt, neq; remeent unquā eò unde ſunt profecti, hoc eſt, ut in maria recurrant* Non hab.] *Ne flumina ſuas aquas in mare deferant pronas, ſed relidans, & retro ſuo curſu labi maria compellant. Poteſt uideri alluſum ad prouerbium. Sueſum uerſus ſacrorū fluminū feruntur fōtes quoties præpoſterè aliquid fieri, legitimaſq; rerum uices inuerti ſignificamus. Horat. in Odis.*

„ *-Quis neget arduis*
„ *Pronus relabi poſſe riuos*
„ *Montibus, et Tiberim reuerti.*
„ *Cum tu coëmptos undiq; nobiles*
„ *Libros Panæti, Socraticam & domum*
„ *Mutare loricis Iberis*
Pollicitus meliora, tendis?

Sic ô ſumme pater mundi, ſic ſorte ſecunda
Aequorei rector facias Neptune tridentis.
a Et tu perpetuis impendas aëra nimbis:
Tu remeare uetes, quoſcunq; emiſeris æſtus:
Non habeant amnes decliuum ad littora curſum,
Sed pelagi referantur aquis, concuſſaq; tellus
Laxet iter fluuijs, hos campos Rhenus inundet,
Hos Rhodanus, uaſtos obliquet flumina fōtes,
Rhiphæas huc ſolue niues, huc ſtagna, lacuſq;,
Et pigras, ubicunq; iacent, effunde paludes:
Et miſeras bellis ciuilibus eripe terras
Sed paruo fortuna uiri contenta pauore
Plena redit, ſolitoq; magis fauere ſecundi,
Et ueniam meruere Dei. iam rarior aer,
Et par Phœbus aquis denſas in uellera nubes
Sparſerat, & noctes uentura luce rubebant:
Seruatoq; loco rerum, diſceſſit ab aſtris
Humor, & ima petit, quicquid pendebat aquarū.
Tollere ſylua comas, ſtagnis emergere colles
Incipiunt, uiſoq; die dureſcere ualles.

a al. intēdēs.

C

Concuſſaq;] *Terra motu agitata amnib. iter aperiat. Variæ produntur cauſſæ terræ motus à Phyſicis. Babylonij exiſtimāt eum fieri ut & hiatum, & cætera omnia, ſiderum ui illorū, quibus fulmina aſſignant: maximè meantium*

A *antium cum ſole, & congruentium præcipuè circa quadrata mundi. Anaximander Mileſius fertur aliquando prædixiſſe Lacedæmonijs, ut urbem ac tecta fideliter cuſtodirent, motum terræ inſtare. Corruit mox tota urbs: montiſq; Taygeti eminens, magna pars euulſa fuit in formam puppis: ac præterea eam cladem ruina preſſit. Pherecydes Pythagoræ præceptor terræ motũ præſenſit hauſtu aquæ è puteo. Plinius uentos in cauſſa eſſe exiſtimat. Nam terræ nunquam tremiſcunt, niſi ſopito mari, & cœlo adeo tranquillo, ut uolatus auium non pendeant, ſubtracto omni ſpiritu qui uehit: nec unquam niſi poſt uentos conditos, in uenas, & cauernas eius occultũ afflatu. Nihilq; aliud putat eſſe in terra tremorem, quàm in nube tonitruum. Neque hiatum aliud, quàm cum fulmen erumpit, incluſo ſpiritu luctãte. Quin & nantæ nauigantes certiſſima coniectura præſentiunt, quoties fluctus ſubitò ſine flatu intumeſcit. In naui recondita non ſecus tremunt, atq; in ædificijs omnia. Adhæc uolucres pauidæ ſedent. In cœlo item tenuis linea nubis in longum ſpacium porrecta, interdiu, aut paulò pòſt occaſum*
B *ſereno præcedit. Eſt & in puteis turbidior àqua cum tædio odoris tetri.* Laxet iter.] *Aperiat, cuiuſmodi terræ hiatus ſunt, nihil aliud quàm terræ in profundum receſſus.* χάσμα. Græcè, hiatus. *Alibi proſternuntur mœnia. alibi hiatu profundo hauriuntur, alibi egeruntur moles, alibi emittuntur amnes, eſt ubi ignes, aut calidi fontes rebulliunt. fiuntq; hiatus aduerſo fluminum curſu.* Solet *hiatum præcedere, aut etiam comitari terribilis ſonus, nõnunquam etiam murmur, mugitibus, aut clamore humano, aut armorum colliſorum fragori ſimile: quamuis etiam ſæpe ſine motu editur ſonus. Neq; uerò ſimpliciter quatitur unquam, ſed tremit, & uibrat. Interdum manet hiatus, ea quæ abſorbuit oſtendens, nõnunquam occultat ore compreſſo, & inducto ſuſo, ut nulla ueſtigia extent, urbibus etiam deuoratis, & agrorum tractu hauſto. Sed nulla æquè quatiuntur, atq; maritima. quanquam & montoſa etiam interdũ. Autumno, ac uere crebrius mouentur. Gallia, & Aegyptus minus: hîc æſtatis cauſſa. illic hyemis obſtat: & noctu ſæpius, quàm interdiu* Sed *ſigna futura alicuius maximi*
C *motus exiſtunt matutini, ueſpertiniq;: ſed crebri luce propinqua Interdiu circa meridiẽ, & ſolis, Lunæq; defectu, quòd tempeſtates tunc ſopiantur: maximè cum imbrem æſtus, aut imbres æſtum ſequuntur. Quin & inundationes maris fiunt eũm terræ motu, eodem infuſi ſpiritu, aut reſidentis ſinu recepti.* Rhenus] *Coaceruatione breui omnes Hiſpaniæ campos optat rotis, aquis obruendos maximorum fluminum, ac montium, qui altiſſimis niuibus operti iacent. De Rheno alibi dictum eſt. Rhodanum quoque oſtendimus fertiliſſimum Galliarum fluuium dictum à Rhoda Rhodiorum urbe quondam, & ex Alpibus raptum, per lacum Lemannum ſegnem deferre Ararim, nec minus ſeipſum torrẽtem Iſaram, & Druentiam. Duo eius ora modica Libyca appellãtur: quorũ alterũ Hiſpanienſe, alterum Metapinũ. tertiũ uerò quod ampliſſimum eſt, Maſſalioticum In oſtio Rhodani fuit aliquando Heraclea.* Rhiphæas.] *Rhiphæorum montium. Circa Rhiphæos mõtes regio eſt, à pinnarũ ſimilitudine, ex aſſiduo niuis caſu, Pterophoros appellatã pars mũdi à rerũ natura dãnata. & denſa merſa caligine, & gelu ſeptẽtrionali frigida. Põponius ſcribit aſſiduè cadentes niues adeo inuia omnia efficere, ut ultra'ue niſum quidem intendentiũ admittãt. Hîc ſunt, quib. ſol ab æquinoctio uerno, ad æquinoctiũ autũnale oritur tantũ de quibus paulò antè diximus. optat inundatione aquarũ merſo Cæſare bellũ ſolutum iri.* Sed par.] *Sed fortuna cõtenta fuit tantũ leuiuſculũ pauorem inieciſſe Cæſari. & modicè aduerſatã fuiſſe, cũ ſtatim rurſum ut propitia mater cœperit illi adblãdiri.* Iam rarior.] *Iam rareſcebãt nimbi tenuiores, ut ſol nubes, & aquas penetraret.* Denſas in uelle.] *Si enim, ut Plinius ait, nubes ſi ut uellera lanæ ſpargentur multæ ab oriente, aquam in triduum præſagiunt. Hoc ipſum tradit Aratus quoque in prognoſticis. quòd nubes uelleribus ſimiles appareant ſparſæ ſæpenumero ſub pluuiam uenturam.*

" πολλάκι δ' ἐρχομένων ὑετῶν ν. φέα πρόσθεν ἀγείρῃ
" οἷα μάλιστα πόκοισιν ἐοικότα ἰνδάλλονται.

Noctes uen.] *Eſt & illa certiſſima futuræ pluuiæ obſeruatio, ſi ſub ortum ſolis diluculo matutino cœlum rubeſcat inuicem ſi in occaſu nube rubicunda tegatur.*

Pẽdebat.] *in uebib adhuc librabatur* Tolle.] *ſigna ſerenitatis aduẽtantis, & ſidentiũ, defluentiũq; aquarum.*

Vtque habuit ripas Sicoris, camposq; reliquit
Primum caua ſalix, madefacto a uimine paruam
Texitur in puppim, cæſoq; induta iuuenco
Vectoris patiens tumidũ b ſuperenatat omnem:
Sic Venetus ſtagnãte Pado, fuſoq; Britannus,
Nauigat Oceano: ſic cum tenet omnia Nilus.
Conſeritur bibula Memphitis cymba papyro
His c ratibus traiecta manus feſtinat utrinque
Succiſum curuare nemus, fluuijſq; feroci
Incrementa timens, non primis robora ripis
Impoſuit: medios pontem diſtendit in agros,
Ac ne quid Sicoris repetitis audeat undis,
Spargitur in ſulcos. & ſciſſo gurgite riuis
Dat pœnas maioris aquæ, poſtquam omnia fatis
Cæſaris ire uidet, celſam Petreius Ilerdam
Deſerit, & d Noti diffiſus uiribus orbis
Indomitos quærit populos, & ſemper in arma
Martis amore feros, & tendit in ultima mundi.

Vtque habuit.] *Reſtagnatione fluminum Cæſar in ſubitum rerũ diſcrimẽ fuit adductus, omni euagandi facultate pabulatoribus adempta, itineribus aquarum diluuio inſeſſis & pontibus aquarum impetu abruptis. Vbi tenuit hæc difficultas aliquot dies, per occaſionem Afranius ex Cæſarianis nõ paucos, ſubita inũdatione à ſuis excluſos, oppreſſit. Rerum harũ fama Romã perlata fuit, atq; inde ad Pompeium, haud ſine amplificatione mali, iam uidelicet debellatum eſſe in Hiſpania. Cæſaris copias ferro, & fame propemodũ eſſe deletas, ipſumq; aquarum ui, & hoſtiũ uirtute obſeſſum eſſe, adeoq; ad extremã egeſtatem redactũ. Itaq; inanis lætitia partib. oborta fuit.* Vtq; hab.] *ubi nis illa aquarum paulatim remiſerat, uimineis nauibus contextis, & curribus ad fluuium delatis partem militum occultè traiecit in aduerſam fluminis ripam, qui ingentem numerum pabulorum parum cautè uagantium*

a al. robore.
b al. ſuperemicat.
c al. Ils.
d al. noctis.

uagantium oppreſſere: atq; ubi pontes conſueta celeritate reparaſſet, mox omnium rerum copia ſequuta fuit.

Salix.] *Saliginis uiminibus naues bubulo corio ſuper inducto contexit.* Cæſoq; ind.] *Circumducta bubulis tergoribus. Has naues curribus ad flumium auexerunt.*

Sic Venetus.] *Comparationibus trib. Cæſarianorũ ſtudium in uehendis nauibus, traijciendisq; militibus commemorat.* Stagnante.] *Quoties Padus ſe effundit, nauigat Padus quondam Eridanus dictus fuit à Duce colonarũ. Ex imis eadicib. Veſuli mõtis exortus paruis ſe primũ fõtibus colligit: & aliquatenus exilis eſt, ac macer, max alijs amnib. adeò augeſcit, ut per ſeptem oſtia ſe effundat, quorum unum magnum Padum appellant. Inde adeò citus proſilit, ut diſcuſſis fluctibus diu, qualem emiſit, undam agat, ſuumq; etiam in mare alueum ſeruet, donec eum ex aduerſo littore Iſtriæ eodem impetu profluens Iſter amnis excipiat. Eſt is fluuius, ut proditur, totius Europæ omnium facilè maximus, circa oſtia ſua, excepto ſolo Iſtro.* Chreſtoma. autho. *ἐκ τῶν τὸ πρὰ βωνος, ἐκ τῶν ἄλπιων ῥεῖ, φυσιν, ὁ, τε ῥῆνος, καὶ ὁ ἴστρος, καὶ ὁ πάδος, καὶ ὁ ῥοδανός. id eſt, ex Alpibus defluit Rhenus, Iſter, Padus, & Rhodanus.*

Britannus] *Hodie Angli dicuntur, qui olim Britanni. Inſularium regnorum longè clariſſimum, atque opibus pollentiſſimum.* Nilus.] *cùm Nilus ſua reſtagnatione totam perfundit Aegyptum, De Nilo dictum nobis abundè eſt alio loco.* Conſeritur.] *Contexitur Aegyptiaca cymba bibula papyro Alibi retulimus Memphim quondam regnum Aegypti regiam fuiſſe, ut hodie Cairum appellari.* Papyro]*Hanc aiunt eſſe arbuſculã paluſtrem in Aegypto, cuius folijs contexantur cymbæ. Poſt Alexandri Magni uictoriam, condita in Aegypto Alexandria, ab eo rege papyrus inuenta fuit. Fruticem naſcentem in paludibus Aegypti quidã eſſe aiunt: aut quieſcentibus Nili aquis euagatæ ſtagnant, nec gurgitum altitudo duo brachia excedit. Ipſe frutex papyrum neutro, ſiue papyrus fœminina genere effertur.* Obliquam *habet radicem lateribus triangulis, decem non amplius cubitorum longitudine in gracilitate faſtigiatum, Thyrſi modo cacumen includens, nullo ſemine, nec alio uſu, quàm floris ad coronandos diuos. Huius radicibus incolæ pro ligno utuntur, & ex ipſa papyro, ut dixi mus, nauigia contexunt: ex libro uerò, uela, tegetes, ueſtes, funes, ſtragula, & alia id genus. Ex eo chartæ parabantur, diuiſæ acu in prætenues, & latiſſimas phyluras, quæ in eo meliores erãt, quo medio papyro propiores. Atque huic ſecundum ſciſſuræ ordines Hieratica dicebatur ſubtilior, religioſis tantum uoluminibus dicata, quæ poſtea per adulationem Auguſti, Auguſta, & à Liuia eius coniuge, Liuiana fuit dicta. Huic poſtea in epiſtolis ſcribendis authoritas relicta fuit. Ab Auſonio χιογματικῶς, melonis alba pagina uocatur, uti literæ, Cadmi nigellæ filiæ: & nota furuæ ſepiæ, atramentum.* His ratibus.] *Cæſaris uerba hæc ſunt. Cum in his anguſtijs res eſſet, atque omnes uiæ ab Afranianis militibus, equitibusq; obſiderentur, imperat militibus Cæſar, ut naues faciant, cuius generis eum ſuperioribus annis uſus Britãniæ docuerat. Carinæ primum, ac ſtatumina ex leui materia fiebant, reliquum corpus nauium uiminibus contextum corijs integebatur. Has perfectas carris iunctis deuehit noctu millia paſſ. à caſtris 22. militesq; his nauibus flumen tranſportat, continentemq; ripæ collẽ improuiſo occupat.* B Fluuijq; fe.] *Sicoris impetuoſi, ac uehementis. His nauibus militaris multitudo Sicorim traducta eſt.* Incrementa.] *Timẽs ne Sicoris augeretur, ac creſceret.* Non primis.] *Nõ deflexit palos in extrema ripa, ſed ex utraq; parte pontẽ inſtitutũ in medios agros extẽdit, quẽ biduo perfecit,* Spargitur.] *diffunditur in ſulcos. Cæſar enim ne ſemper magno circuitu per pontem equitatus mitteretur, idoneis locis foſſas pedum 30. in latitudinem complures fecit, quibus partem aliquam Sicoris auerteret, uadumq; in eo flumine efficeret, atque ita amnis pœnas dedit maioris aquæ, iam extenuatus.*

Poſtquam om.] *Poſtquam aduertit Petreius fortunam Cæſaris commutari fœliciori ſucceſſo.* Tendit.] *in extremas orbis partes. Ciuitates ſtatim aliquot ad Cæſarem defecêre, à quibus ille peroportunè cõmeatu adiutus fuit, & cætera ita mutata ſunt. ut hoſtes quia interdiu non poterant, non niſi noctu frumentarentur: quibus difficultatibus Petreius & Afranius adacti ſuêre aliò ſuas copias transferre: duabus cohortibus ad Ilerdæ præſidium relictis, copias Sicorim traijciunt, & iter ad Iberum fluuium intendunt.* C

Nudatos.] *Vbi uidit Cæſar colles ab hoſtib deſertos Nam Põpeiani duces difficultatibus frumẽtandi adacti, relictis duabus cohortib. ad Ilerdæ pſidiũ, copias Sicorim traiecerant, iterq; ad Iberũ amnẽ intenderãt: in Celtiberiam enim bellũ transferre cõſtituebant. Cæſar, qui in omnes occaſiones erat intentus, equitib. celeriter in hoſtẽ emiſit, aliquãdiu extremũ agmen carpendo fuit remoratus. In*

Nudatos Cæſar colles, deſertaq; caſtra
Conſpiciẽs, capere arma iubet, nec quærere pontẽ
Nec uada, ſed fluuiũ duris ſuperare lacertis
Paretur, rapuitq; ruens in prælia miles
Quod fugiens timuiſſet iter, mox uda receptis
Membra fouent armis, gelidosq; à gurgite curſu
Reſtituunt artus, donec decreſceret umbra
In medium ſurgente die, iamq; agmina ſumma
Carpit eques, dubijq; fugæ, pugnæq; tenentur.
Attollunt campo geminæ iuga ſaxea rupes
Valle caua media: tellus huic ardua celſos
Continuat colles, tutæ quos inter opaco
Anfractæ latuere uiæ, quibus hoſte potito
Faucibus, emitti terrarum in deuia Martem
Inq; feras gentes Cæſar uidet. Ite ſine ullo
Ordine, ait, raptumq; fuga conuertite bellum,
Et faciem pugnæ, uultusq; inferte minaces,
Nec liceat pauidis ignaua occumbere morte:
Excipiant recto fugientes pectore ferrum.

illis locis. Pompeiani duces magna equitũ peditumq; auxilia expectabant, & bellũ in hyemẽ ducere ibi cogitabãt. Sed ſto.] *Cæſar cognito per exploratores, hoſtes ad Octogeſã oppidũ ad Iberũ caſtra uallo 12. pedũ muniuiſſe, ſũmo labore militũ cõtinuato diẽ noctemq; opere in flumine auertendo huc iã rẽ duxerat, ut equites, licet difficulter, atq; ægrè ſubet, poſſẽt tamẽ, atq; auderent flumen tranſire.*

Pedites

A Pedites tantũmodo humeris, ac ſummo pectore extarent, ut tum altitudine aquæ, tum rapiditate fluminis ad tranſeundum impedirentur. Rapuit ly.] hoc eſt celeriter amnem ingreſſus eſt. Tyrones enim ex diſciplina militari æſtiuis menſibus natandi uſum diſcebant, quod in bellis non ſemper pontibus flumina tranſirentur: ſed ſæpe cedens, aut ſequens exercitus tranare cogeretur: tum autẽ, quod ſæpe repentinis imbribus exundent torrentes. Cæterum quemadmodum flumina maiora tranſeantur, tradit Vege. lib. 3. cap 7 de re militari. Quod fu.] In fuga tranſire non fuiſſent auſi. Prima luce ex ſuperioribus locis, quæ Cæſaris caſtris erant coniuncta, cernebatur nouiſſimos hoſtium prælio Cæſarianorum uehementer premi, ac nonnunquã etiam extremum agmen ſuſtinere, interrumpiq́, interdum inferri ſigna, Cæſarianos rurſum uniuerſarum cohortium impetu propelli: mox rurſus conuerſos inſequi: totis denique caſtris turbari. Dolebant hoſtem ita è manibus dimittendum. Itaque Centuriones, & Trib. militum adibant, eosq́ obſecrabant, ut per eos Cæſar certior fieret, ne labori ſuo, aut periculo parceret, paratos ſe eſſe, & audere etiam, eà tranſire flumen, qua traB ductus eſſet equitatus. Horum clamoribus excitatus Cæſar, etſi timebat tanto, tamq́ uaſto flumini tam florẽtem peditatum obijcere, periclitandum tamen cenſuit: ac ſimul iuſſit infirmiores milites ex omnibus centurijs, quorum uires, aut animi eos labores ſuſtinere non poſſe uidebantur, quos cum una legione præſidio caſtris reliquit, ac ſimul reliquas legiones expeditas caſtris eduxit: magnoq́ numero iumentarum in flumine, ſuprà, infraq́ conſtituto, traduxit exercitum. Horum militum pauci ui fluminis tranſuerſi abrepti, ab equitibus excepti fuere, non uno quidem amiſſo. Hoc facinus indicat poëta, magnum & memorabile. Mox uda.] paulò pòſt ex amne recepti animos & corpora refecerunt ne defeſſi prælio obijcerentur. Donec de.] ad meridiem uſq: tamdiu enim, donec ſol lineam meridionalem attingat, decreſcit umbra. Illam eo tranſgreſſo, incipit paulatim maior fieri & extendi. Cæterum traducto incolumi exercitu, Cæſar copias inſtruxit, triplicemq́ aciem ducere cœpit. Tantũ ibi fuit in militibus ſtudium, ut ſex milliũ ad iter, addito ad uadum circuitu, magnaq́ fluminis mora interpoſita, eos, qui de tertia uigilia exiſſent, ante horam diei nonam conſequerentur. Carpit eques.] Cæſar enim ex ſuperioribus locis, quæ eius caſtris coniuncta erant, cernebat, à ſuo equitatu hoſtiũ nouiſſimos prælio premi, & carpi. Dubijs ſ.] modo propellebantur, modo curſus conuerſos inſequebantur: dolebantq́ hoſtes ita è manibus elapſuros. Attollunt cam.] topographia. deſcribit enim locum, in quem Cæſariani euaſerunt & tandem peruenerunt tum autem quo hoſtes fuerunt potiti. Geminæ iuga ſ m.] appoſitio. Suberant enim montes, atq; à quinq; millibus paſſuũ itinera difficilia, & anguſta excipiebãt. Inter eos montes Pompeiani ſe recipiebant, ut Cæſaris equitatum effugerent: ſimul ut præſidijs in anguſtijs, quas Lucanus hic fauces uocat, poſitis, illius equitatum itinere prohiberent: ipſi ſine periculo Iberum copias traducerẽt; id quod illi omnibus modis erat faciẽdum. Anfractu.] ambitu. Sunt autem anfractus, uiarũ flexus, & quaſi ambitus quidam. Quibus h.] quibus anguſtijs ubi Pompeiani potiti fuere, aduertit Cæſar in receſſum bellũ traſferri. Et feras gentes Celtiberos dicit. Ite ſine ullo.] exhortoria oratio ad milites, ut ſubtractam pugnam iterum laceſſant, conuertantq́. Quinq; millia paſſuum itineris campeſtris Cæſar ab hoſtium caſtris, quæ in edito loco erant, conſedit, & ſaliũ, quà hoſtes ducturi erant, occupauit. Statim à campeſtri itinere, loca aſpera, & montuoſa excipiebant. Qui prior has anguſtias occupaſſet, ab eo hoſtem prohiberi nihil erat negotij. Et faciem pugnæ, uultusq;.] iuſti, & ſtatarij prælij, non autem uelitationis.

Dixit: & ad montes tendentem præuenit hoſtem.
Illic exiguo paulum diſtantia uallo
Caſtra locant: poſtquam ſpatio languentia nullo
Mutua conſpicuos habuerunt lumina uultus,
Et fratres, natosq; ſuos uidere, patresq;,
a Deprenſum eſt ciuile nefas, tenuere parumper
Ora metu, tantum nutu, motoq; ſalutant
Enſe ſuos. mox ut ſtimulis maioribus ardens
Rupit amor leges, audet tranſcendere uallum
Miles, b & amplexus effuſas tendere palmas,
Hoſpitis ille ciet nomen, uocat ille c propinquũ:
Admonet hunc ſtudijs conſors puerilibus ætas,
Nec Romanus erat, qui nõ d cognouerat hoſtem.
Arma rigant lacrymis, ſingultibus oſcula rũpunt:
Et quamuis nullo maculatus ſanguine miles
Quæ potuit feciſſe, timet. quid pectora pulſas?
Quid ueſane gemis? e fletus quid fundis inanes?
Nec te ſponte tua ſceleri parẽ te fateris?
Vſq; adeone times? quem tu facis eſſe timẽdum?
Claſsica f dant bellum, ſæuos tu neglige cantus.
Signa g ferant: ceſſa. iam iam ciuilis erinnys
Concidet, & Cæſar generum priuatus amabit.

Et in mon.] Certamen erat in celeritate poſitũ, utri prius anguſtias ſuprà dictas, & montes occuC parent. Exercitũ Cæſaris uiarum difficultates retardabant, & equitatus Cæſaris inſequens Afranij copias morabatur, cuius res in hanc neceſſitatem erat deducta, ut ſi prior montes, quo tendebat, occupaſſet, periculũ uitaret. Cæſar prior iter cœptum confecit, et ex magnis rupibus nactus planiciem, contra hoſtem ſuam aciem inſtruxit. Illic exiguo.] Cæſar præſidijs in montibus diſpoſitis, omni ad Iberum intercluſo itinere quàm proxime potuit hoſtium caſtris, ſua caſtra communiit.

Poſtquam ſpa.] Cæſar Afranianos in arido, ac periculoſo loco adeptus, eos à fluminis aquatione arcuit. Ibi re in apertũ diſcrimen adducta, mutua utrinq; colloquia fieri cœpere eſtq́ de militũ tranſitione ad Cæſarẽ agitatũ: & facilè omnia conuentura uidebantur, ſi Cæſar duces ſolum incolumitate donaſſet quod ipſe mox benignè pollicito, ingens lætitia cõſeſtim ſequuta fuit, haud aliter, quàm ſi iam pax confecta fuiſſet. Inde frequenter ultro citroq; ab utriſq; in alteræ caſtra itum fuit. Præterea multi, qui ordines ducebant, & Hiſpaniarum reguli, cum ijs, qui in Pompeianis caſtris militabant, ad Cæſarem tranſiuère, eius occupaturi gratia. Adhæc Centuriones Cæſaris, & Tribuni ab Afrania-

a al. deprẽhenſum.
b al. in amplexus
c al. propinquos.
d al. agnouerat.
e al. ipſe.
f al. dent.
al. det bello.
g al. ferunt.

nis comi-

tis comiter inuitati in altera caſtra conuenerant. Atq; iſta quidem abſentibus ducibus, qui ex caſtris uallũ ad aquã ducere cœperant, ut intra munitionẽ ſine timore, & ſine ſtationibus aquari potuiſſent. Et fratres.] Sed uerba Cæſaris adſcribenda duxi. Quorũ inquit, diſceſſu liberã nacti milites colloquiorũ facultatem, uulgò procedunt, & quem quiſq; in caſtris notum, aut municipẽ habebat, conquirit atq; uocat. Hæc ille. Atq; hoc eſt, quod poeta dicit. Hoſpitis ille ciet nomen, uocat ille propinquum. Arma rigant.] Primũ, inquit, agunt gratias omnes omnibus, quod ſibi perterritis pridie pepercißent, eorum ſe beneficio uiuere. Deinde imperatoris fidem quærunt, rectè ne ſe illi ſint cõmiſſuri: & quod non ab initio fecerint, armaq; cũ hominibus neceſſariis, & ſanguinis contulerint, conqueruntur. His prouocati ſermonibus fidem ab Imperatore de Petreij, & Afranij uita petunt, ne quod in ſe ſcelus concepiſſe, neu ſuos prodidiſſe uideantur. Quibus confirmatis rebus, ſe ſtatim ſigna tranſlaturos confirmãt. Legatosq; de pace primorũ ordinum centuriones ad Cæſarem mittunt. Interim alij ſuos in caſtra inuitandi cauſſa adducunt: alij ab ſuis abducuntur, adeo ut una caſtra iam facta ex binis uiderentur. Complureſq; Tribuni militum, & Centuriones ad Cæſarem ueniunt, ſeq; ei cõmendant. Hoc idem fit à Principibus Hiſpaniæ, quos illi euocauerant, & ſecum in caſtris habebant obſidum loco. Ii A ſuos notos, hoſpitesq; quærebant, per quos quiſq; eorum aditum commendationis haberet ad Cæſarem. Afranij etiam filius adoleſcens de ſua, & parentis ſui ſalute ſollicitus cum Cæſare per Sulpicium legatum agebat. Erant plena lætitia, & gratulatione omnia, eorum, qui tanta pericula uitaſſe, & eorum, qui ſine uulnere tantas res confeciſſe uidebantur: magnumq; fructum ſuæ priſtinæ lenitatis, omnium iudicio Cæſar ferebat: conſiliumq; eius à cunctis probabatur. Hactenus Cæſar.

Rupit amor leges, audet tranſcendere.] Caſtrenſis lex cauebat capitis pœna, ne hoſtis cum hoſte colloquia ſereret. Nec Romanus.] epiphoneſi concludit coacervationem. Hoſtem.] ueteres etiã hoſtem peregrinũ nominabant, quod ſuis legibus uiuens nobis æquus uideretur: & qui nunc hoſtis, perduellis: & hoſtes hodie, qui ex æqua cauſſa pugnam mouent, ut Nonio placet: à uerbo hoſtire, & hoſtimentum, æquamentum. Arma rl.] concitat affectus, quos exclamationibus per indignationem ſuſcipit, & quidẽ κατ' ἀποστροφὴν ad ciues Romanos. Claſsica.] tubarũ cantus. Erinnys.] furia ciuilis, quæ B ciues in duas partes per diſcordiam diſceſſerunt. Et Cæſar.] futurum aliquando, ut ſine imperio Pompeiũ amet. Ironia ἀ conop γag.

Nunc ades.] Id [illegible] inuocat Concordiam, ut quæ ſalus ſit & conſeruatrix perturbati mundi diſcordia ciuili, ut nunc pergat reconciliare partes. poſtquã huiuſmodi ad eã proœmia cœpta ſunt.

Aeterno compl.]

Nunc ades æterno complectens omnia nexu
O' rerum, miſtiq; ſalus concordia mundi:
Et ſacer orbis amor: magnum nunc ſæcula noſtra
Venturi diſcrimen habent. periere latebræ
Tot ſcelerum: populo uenia eſt erepta nocenti:
Agnouere ſuos. proh numine fata ſiniſtro
Exigua requie tantas augentia clades.
Pax erat, & caſtris *a* miles permixtus utriſq;
Errabat, duro concordes ceſpite menſas
Inſtituunt: & *b* permixto libamina Baccho.

a miles caſtris.
b al. permiſto.

nẽ. Agnouere.] ratio quamobrem facultas excuſandi ſe ſit ipſis erepta. Proh numine.] exclamatio in fata, quæ aduerſo numine populo Romano tot, tantasq; clades, poſt tantillum pacis ſtatum cumularũt. Incuſat Deos, ut eius

Conſeruat enim Concordia res humanas, ſtatus imperiorum, cũm diſcordia contrà omnia concidant, & dilabantur. Nexu.] fœdere, ac conſociatione humana. Miſtum mundum, perturbatũ imperium uocat. Venturi diſcr.] hoc eſt, noſtra uerò tempora futurorum diſcrimen tenẽt, ut in poſterum errorem non poſſint prætexere. Populo ue.] facultas adducendi ignorantiam in excuſationẽ.

cladis authores. Pax erat, &c.] Redit ad hiſtoriam, unde digreſſus fuit. Vagabantur interim in utriſque caſtris utrique, haud aliter quàm ſi pax conciliata fuiſſet. Quin & Afranius in caſtra ſe recepit, paratus eum caſum, quæto, & æquo animo ferre quicunq; accidiſſet. Concordes.] Dilatat narrationem à ſignis recõciliationis. Sunt C enim amicitiæ ſymbola menſæ communes.

Graminei lux.] Addit poeta alia amicitiæ, & pacis ſymbola: focos, & ignes totis caſtris communes, ut erat anni tempus. Hos ignes uocat gramineos focos lucẽtes, hoc eſt, ceſpiticios ſplẽdentes. Locum enim in quo componitur ignis focum appellamus, qualis qualis eſt, ſiue latericius, ſiue ceſpiticius. Iunctoq; cub.] aliud argumẽtum concordiæ: colloquia militũ in multã

Graminei luxere foci, iunctoq; cubili
Extrahit inſomnes bellorum fabula noctes:
Quo primũ *c* ſteterint campo, quo lancea dextra
Exierit. dum quæ geſſerunt fortia, iactant:
Et dum multa negant: quod ſolum fata petebant,
Eſt miſeris renouata fides, atq; omne futurum
Creuit amore nefas. nam poſtquam fœdera pacis
Cognita Petreio, ſeq; & ſua tradita uenum
Caſtra uidet: famulas ſcelerata ad prælia dextras
Excitat, atq; hoſtes turba ſtipatus inermes
Præcipitat caſtris, iunctosq; amplexibus enſe
Separat, & multo diſturbat ſanguine pacem.
Addidit ira ferox moturas prælia uoces:
Immemor ô patriæ, ſignorum oblite tuorum
Non potes hoc cauſſæ miles præſtare Senatus,
Aſſertor uicto redeas, ut Cæſare certè
Vt uincare potes, dum ferrum, incertaq; fata,
Quiq; fluat multo non deerit uulnere ſanguis

c al. ſteterit.

noctẽ extracta, de anteactis malis, & periculis. Iucũda eſt præteritorũ malorũ recordatio, quorũ meminiſſe iuuat, ut ait poeta: quæ experiundo dura ſunt, & grauia, iucunda uerò defunctis.

Bellorũ fa.] confabulatio amica de bello, & exactis periculis. Nec minus eruditè dixit, extrahit noctes inſomnes: ſtudio colloquendi totas noctes inſomnes ducebãt. Etenim primum

omnes

Ibitis ad dominum? damnataq́ue ſigna feretis?
Vtq́ue habeat famulos nullo diſcrimine Cæſar
Exorandus erit? ducibus quoq́ue uita petenda eſt?
Nunquã noſtra ſalus, pretium, merceſq́ue nefandæ
Proditionis erit. non hoc ciuilia bella
Vt uiuamus agunt: trahimur ſub nomine pacis.
Non chalybem gentes penitus fugiente metallo
Eruerent, nulli uallarent oppida muri:
Non ſonipes in bella ferox, non iret in æquor
Turrigeras claſsis pelago ſparſura carinas,
Si bene libertas unquam pro pace daretur.
Hoſtes nempe meos ſceleri iurata nefando
Sacramenta tenent. at uobis uilior, hoc eſt
Veſtra fides, quod pro cauſſa pugnantibus æqua
Et ueniam ſperare licet. próh dira pudoris
Fœdera, nunc toto fatorum ignarus in orbe
Magne paras acies, mundiq́ue extrema tenentes
Sollicitas reges, cùm forſan fœdere noſtro
Iam tibi ſit promiſſa ſalus. ſic fatur, & omneis
Concuſsit mentes, ſcelerumq́ue reduxit amorem.

d al. funera:

A omnes omnib. gratias habebant Afraniani, quod ſibi perterritis pridie peperciſſent, ut paulò antè retulimus. Quo primum ſe.] enarratio amicæ cõfabulationis inter ſe ea nocte. Refricabant, in quo cãpo primum fuiſſent cõgreſsi, quibus urib. haſtã torſerint, quæq́ue res magnas geſſerint. Dum quæ.] Interim dum iſta ad hunc modũ conferuntur, reb. Afranio nunciatis, ab inſtituto opere diſceſsit, ſeq́ue in caſtra recepit, paratus ad eum, quẽcunq́ue caſum fortuna daret, ferendũ æquo animo.

memorem eſt. Sceleratæ] Impia partim quod de pace conuenerat, quam diſturbabat: partim quod ciues ad ciuium, hoſpites ad hoſpitum cædẽ induxit. Si pat. tor.] ea, quã modo dixi: & inermes, quod quidurs potius quam pacẽ interruptũ iri, poſitis armis ſperarent. Ioneſtosq́ue am.] pathos ab habitu. Addidit ira.] uſus præterea fuit oratione ad milites, qua diſſuaſit pacẽ, irritauitq́ue militũ ſuorum animos ad cædẽ nefariam.

B Negãt] inter ſe, aliqua hoc, uel illo pacto geſta eſſe, ut ſolent multa pleroſq́ue nõ obſeruãtes latere. Fides.] erga ſuos duces, quib. fidẽ à Cæſare de ipſorũ uita impetrarunt. Crevit amo. n] per hanc concordiã ſequutũ fuit ingens nefas, hoc eſt, tetra cædes. Nam Petreius furens cũ prætoria cohorte, & denſa cetratorum manu ad caſtra de improuiſo aduolauit, & militũ colloquia diremit. Poſtquã fœd.] Verba Cæſaris ſunt. Petreius uerò nõ deſerit ſeſe, armat familiã: cum hac, & prætoria cohorte cetratorũ, barbariſq́ue equitibus paucis beneficiarijs ſuis, quos ſuæ cuſtodiæ cauſſa habere cõſueuerat, improuiſo ad uallum aduolat, colloquia militũ interrumpit, noſtros repellit ab caſtris. quos deprehendit, interficit, reliqui coëunt inter ſe, & repentino periculo exterriti ſiniſtras ſagis inuoluunt, gladioſq́ue diſtringunt, atq́ue ita ſe à cetratis, equitibuſq́ue defendunt, caſtrorũ propinquitate confiſi, ſeq́ue in caſtra recipiunt, & ab his cohortibus, quæ erãt in ſtatione ad portas defenduntur. Quib. rebus confectis flens Petreius manipulos circuit, militeſq́ue appellat, neu ſe, neu Pompeiũ abſentem imperatorẽ ſuum aduerſarijs ad ſupplicium tra-

C dant, obſecrat. Fit celeriter cõcurſus in prætorium, poſtulant, ut iurent omnes, ſe exercitũ, ducesq́ue non deſerturos, neq́ue prodituros, neq́ue ſibi ſeparatum à reliquis cõſilium capturos. Princeps in hæc uerba iurat ipſe, ad idẽ iuſiurandum adigit Afranium, ſubſequuntur Trib. militũ, centurioneſq́ue. Centuriatim producti milites idem iurant. Edicunt, penes quem, quiſq́ue ſit miles Cæſaris, ut producatur, productos palàm in prætorio interficiunt. Sed plerique quos ceperant, celant: noctuq́ue per uallũ emittũt. Et mox. Cæſar milites aduerſariorũ, qui in caſtra per tempus colloquij uenerant, ſumma diligentia conquiri, & remitti iubet. Sed ex numero Trib. militum, Centurionumq́ue nonnulli ſua uoluntate apud eum remanſerunt. Hæc Cæſar. Ventum.] quaſi per iſta militum colloquia caſtra, & ſe uenum iri futurum eſſet, ac non potius cõmunis ſalus ageretur hac cõciliatione concordiæ. Famulas dex.] hoc eſt, armauit familiã ſuã, cum qua, & prætoria cohorte cetratorũ, & barbaris paucis equitibus: tum autẽ & beneficiarijs ſuis, quos antea ad corporis ſui cuſtodiã delectos habuerat, ex improuiſo ad uallũ aduolauit, ut paulò antè

Immemor ô pa.] Flens Petreius re uera, ut paulò antè ex Cæſare retuli, manipulos circuibat, & ſingulos nominatim appellabat concitandò affectus, ne ſe, ne Pompeium ad ſupplicium traderent, obſecrabat, & obteſtabatur. Immemor.] Deliberatiui generis oratio diſſuaſoria, ne pacem faciant cum hoſte. Exordium ductum eſt ab exclamatione in indignitatem rei, qua acerbè ſuat ingratitudinis primum erga patriã, inde perfidiæ accuſat. quod per iuri relicto Duce Pompeio ad hoſtem defecerint. Et enim cum eos immemores uocat, ingratos intelligit. Nam qui beneficium non meminit, ingratus planè eſt. Sed & numero ſingulari, pro plurali συνεκδοχικῶς uſus eſt. Signorum.] qui diuerſa. hoc eſt. hoſtium ſigna, noſtris relictis, nunc ſequaris. Non potes.] Pompeij enim arma ſequuti fuerant, ut reipub. libertatem tuerentur: patriam, ſenatum, aras, & focos à ſeruitute uindicarent. Ergo hoc pacto fidem ſuam miles non potuit patriæ, neque ſenatui probare, ut reuerſus dicatur ſenatus aſſertor; & uictor Cæſaris. ſed præſtare potes, ut uincaris. Dum fer.] quamdiu non deeſt ferrum, quàm diu euentus belli incertus eſt, quamdiu non deeſt ſanguis, qui è ſaucio corpore fluat. Hoc enim pacto ſatius eſt in libertate occumbere, quàm in turpi ſeruitute ſub imperioſa dominã uiuere. Quare addit. Ibitis ad do.] à turpi argumentatur. Quid enim turpius, quid homini ingenuo durius, quàm ex libertate ſponte tranſire ſub ſeruitutis iugum, & ad eum, qui à ſenatu hoſtis patriæ iudicatus ſit, deficere? Damnataq́ue ſigna uocat, infeſta patriæ, ſigna tyranni hoſtis iudicati. Vtq́ue habeat.] argumentum ab indigno. quid indignius, precibus obtinere à Cæſare, ut in ſeruitutem recipiantur, cùm natura omnia animantia libertatem optent: contrà, ſeruitutem deteſtentur. Sunt enim relatiua, dominus, & ſeruus, ſiue famulus. Ducibus q.] Nam milites à Cæſare impetrauerant, ut Petreio, & Afranio parceretur, quorum preces confirmarat. Iam & continuæ interrogationes indignitatem rerum coarguunt. Nunquam n. ſ.] Sic concludit nunquam futurum eſt, ut uitam pretio proditione patriæ redimam, ut mortem etiam honeſtam turpi uitæ anteponam. Non hoc ci.] Reddit cauſſam ciuilium bellorum: aut ut pugnando moriantur, aut uictores ſuam libertatem

 retineant.

retineant. Trahimur.] hoc eſt. ſpecioſo prætextu pacis impetrandæ in ſeruitutem uidentes, uolenteſq; deducimur, Præclara uox pax eſt, ſi non ſequatur iugum, nunquam excutiendum. Non chalybem g.] à cauſſa finali armorum bellicorum libertas tuenda, non pax petenda. Si pax anteferenda eſſet honeſtè libertati, profectò nihil opus eſſet ferrum, & chalybem effodere è uenis terræ: non oppida muris, & aggeribus cingerentur: non eſſet, cur equi ad bellum inſtruerentur, & claſſes nauium concinnarentur ad certamina naualia. Chalybem.] Chalybes populi ſunt proximi Paphlagoniæ, habentq; urbes clariſsimas Amyſon, & Synopen Cynici Diogenis patriam: amnes Halin, & Thermodontem. Secundum Halin urbs eſt Lycaſto: à Thermodonte campus, in quo fuit Themiſcyrum oppidum, & caſtra Amazonum. quare Amazonum uocant. Tibarem Chalybas attingunt, quibus in uiſu, ac luſu ſummum bonum eſt. Plinius Chalybas in Africa collocat inter Troglodytas. Homerus certè Chalybas, quos ipſe Alybas uocat, Paphlagonibus annumerat in catalogo eorum, qui Troianis auxilia tulerunt.

" αὐτὰρ ἁλιζώνων ὀδίος καὶ ἐπίστροφος ἦρχον

" τηλόθεν ἐξ ἀλύβης, ὅθι ἀργύρου ἐστὶ γενέθλη. id eſt, interprete Camerario.

" Dux Hodius, ſed Halizonũ eſt, et Epiſtrophus. hi ſunt,

" Cultores Alybes. argenti ubi origo, remota

" Scholiaſtes Bithyniæ populos eſſe dicit Chalybas, ἔθνος βιθυνίας.

Alybas Strabo poſtea Chalybas dictos tradit, ad poſtremum Chaldæos, Addit præterea, ἐν δὲ τῇ γῇ τῇ τῶν μέταλλα, νῦν μὲν σιδήρου, πρότερον δὲ καὶ ἀργύρου. Cuius abbreuiator, ὅτι οἱ ἀλιζῶνες οὗτοί εἰσιν, οἱ νῦν περὶ τὴν τραπεζοῦντα οἰκοῦντες χαλδαῖοι, οἱ πρὶν μὲν χάλυβες ἐκαλοῦντο. ἔτι δὲ πρότερον, ἄλυβες, ὡς ἔφη ὅμηρος, τηλόθεν ἐξ ἀλύβης. ὅτε δὲ πρότερον ἀλιζῶνες. καὶ γὰρ ὁ χρόνος φιλεῖ ἄλλως τοὺς τῶν ἐθνῶν καλεῖν μετασχηματίζειν. σίντιες μὲν γὰρ ἔθνος θρᾳκικόν, τὰ τὴν λῆμνον ᾤκησαν. εἶτα σίντοι. εἶτα σαῖοι, ὡς ἀρχίλοχος. ἀσπίδα μὲν σαΐων τις ἀνῄγλετο, εἶτα σάπαι. νῦν περὶ τὰ ἄβδηρα πάλιν οἰκοῦντες. πάλιν βρύγοι, βρίγες, βρύγες, φρύγες, οἱ αὐτοί. πάλιν μαίονες, μῄονες. οὕτως οὖν, χαλδαῖοι, χάλυβες, ἄλυβες, τηλόθεν ἐξ ἀλύβης, καὶ τὸ τηλόθεν προσκείμενον σημεῖον ποιεῖται τοῦτο, καὶ τὰ λοιπά. hoc eſt, quia Halizones ij ſunt Chaldæi, qui hodie circa Trapezontem habitant qui antea Chalybes dicebantur. Adhæc multo prius Alybes, ut ait Homerus. τηλόθεν ἐξ ἀλύβης, hoc eſt. procul ex Alybe. Tum autem & prius Alizones. Etenim tempus labens ſolet gentium appellationes detorquere, ut Sinties Thraciæ populus aliquando Lemnum habitarunt. Inde Sinti: mox Saij quemadmodum Archilochus, ſcutum Saiorum aliquis detraxit. poſtea Sapæ, qui hodie circa Abderam habitãt. Rurſum Brygi, Breges, Bryges, Phryges, ijdem. Sic Mæones, & Meones ijdem. Ad eundem modum etiam Chaldæi, Chalybes, & Alybes, & cætera. Suidas item author eſt, Chalybes. Scythiæ gentem eſſe, apud quos ferrum effoditur, Cæterum Chalybes ærariam fabricam inueniſſe exiſtimantur, quod inuentum tamen alij Syclopibus tribuunt. Perottus Sepontinus enarrãs uerſum Martialis, epigrammatum lib. 1. A

Videbis altam Liciane Bilbilim "

Equis, & armis nobilem. "

Celtiberi, inquit, arma habent rei bellicæ aptiſsima, utpote aquarum temperamento obdurata. Nec apud eos probatur telum aliquod, quod non aut Bilbili fluuio, aut Chalybe tinctum ſit. Quapropter & Chalybes finitimi huius fluuij appellati ſunt. ferroq; cæteris præſtare dicuntur. B Si bene libertas unquam pro pace.] Si pace ſeruitutem mercaremur. Hoſtes nempe meos ſceleri] collatione diſsimilium, adeoq; æqui, & iniqui ſuos uiolati iuramẽti reos agit. Hoſtes in cauſſa iniuſta fidem ſeruant, uos, qui ſenatus authoritatem ſequimini, & libertatẽ patriæ ferro uindicatis, æquam cauſſam deſeritis, nulla neque fidei, neque iuſiurandi habita ratione, ad hoſtes tranſitis. Proh dira.] Epilogus conſtat pathetica exclamatione in deteſtanda pacis fœdera, quæ à militibus ſe abſente cum hoſte inita ſunt. Magna paras acies, mundiq; extrema ten.] auerſio per indignationem. quaſi dicat. Interim dum tu Pompei futurarum rerum, & belli euentus ignarus tota Aſia, & Africa reges ad ſocia arma coniungenda ſolicitas, hic te in Hiſpania tui milites uiolato iureiurando produnt, & contra te & ſenatum arma induunt, aut tuam certè ſalutem tibi à Cæſare pepigerunt. Concuſsit.] hoc eſt ſua oratione omniũ animos mouit, ac mutauit, ut rupta pace ad arma iterum concurrerent. Sceleruműq; red.] belli, & nefariæ cædis ciuilis. C

Sic ubi deſuetæ ſyluis in carcere clauſo
Manſueuere feræ, & uultus poſuere minaces,
Atq; hominem didicere pati, ſi torrida paruus
Venit in ora cruor, redeunt rabieſq;, furorq;,
Admonitæq; tument guſtato ſanguine fauces:
Feruet & à trepido uix abſtinet ora magiſtro.
Itur in omne nefas, & quæ fortuna deorum
Inuidia cœca bellorum in nocte tuliſſet,
Fecit monſtra fides, inter menſaſq; toroſq;
Quæ modo complexu fouerũt pectora, cædunt.
Et quamuis primo ferrum ſtrinxere gementes,
Vt dextræ, iuſti gladius diſſuaſor adhæſit,
Dum feriunt, odere ſuos, animoſq; labantes
Confirmant ictu: feruent iam caſtra tumultu:
Et ſcelerum turba rapiuntur colla parentum.
Ac uelut occultum pareat ſcelus, omnia monſtra
In faciem poſuere ducum. iuuat eſſe nocentes.

Sic ubi.] Comparatione ducta à natura beſtiarũ, quæ cõcluſæ intra caueas ſuas aliquandiu ferina natura poſita manſuetiores iam factæ ſunt, didicerũtq; magiſtri imperio parere, dilatat, ornatq; narrationem. Quod ſi fame confectæ leuiter iterum ſanguinem deguſtent, inuſita ferina rabies recrudeſcit, ut uix rectori ſuo parcant. Itaque ſic partes inter ſe conferuntur, ut milites cum feris cõponat, carcerem caſtris comparet, rabiẽ, furoremq; iræ militũ. Deſuetæ.] deſuetæ à ſyluis, ubi aſſuetudine ingenuã feritatem dedicere, ac rabiẽ naturalẽ exuere. Carcere c.] in cauea, & ferarũ receptaculo cõcluſæ, aut ſimpliciter, in occluſo carcere. Cæterum carcer propriè eſt locus, in quo rei coërcentur, & cuſtodiuntur. Eſt & carcer,

A carcer, ſiue carceres repagulũ ſiue ſeptum in ſtadijs unde ſit dato ſigno mittũ curſus in certamine ad metam. Ma- ro] Ruuntq́ effuſi carcere currus, ducta cõparatione ab equeſtri certamine ad nauale. Carceres, ſiue repagula il- la, Græci βαλβίδας, ἀφετήρια, & ὕσπληγγας uocant. Vnde parœmia nata eſt, ἀπὸ τῶν βαλβίδων, à carceribus, ſiue repagulis, pro eo quod eſt, ab exordio rei. Iuxta carce res tendebatur linea, cui inſiſtebant in ſtadio curſuri. A carcerib ad metã. à principio uſq; ad finẽ: ac retrò, à metã ad carceres. Sed ad rem. Vultus po.] hoc eſt, depoſue- re truculentiã aſſuetudine parendi. Atq; hominẽ] di- dicere longo tẽpore pati uerbera, ferre imperiũ hominis. Longa enim dies hominẽ docuit parere leones, ut ait inge nioſus poeta. Si torrida p.] Si pluſculũ cruoris fameli- cis, ac ſiccis faucibus hauſerint, redit natiua appetẽtia, & ingenita ferina crudelitas. Rabies enim canum propriè eſt furentium, & truculentus furor. Guſtato ſanguine admo nentur feritatis ſuæ. Trepido magiſtro.] rectore ſuo, qui eos regit, & nutrit. Martialis.

Læſerat ingratus placidi leo membra magiſtri,

Cæca.] tenebroſa nocte, qua uiſui rerũ diſcrimen adimi tur, & qua cædis nefariæ authores latere putaiſſent. Eſt autem hic ſenſus. Quæ per errorem fortuna hic fieri no- luit, poſteà non ueriti fuerunt ea perpetrare propter fi- dem in ſuos duces. Monſtra enim propriè ſunt, quæ præ- ter rerum naturæ ordinem fiunt. Et monſtroſa uocamus, quæ à natura abſunt: & monſtroſam libidinem ſæuien- di in eos, cum quibus modo amicitiam, & ſocietatem iun xerant. Menſaiq; to.] pathos à loco. Cùm enim men- ſa, & lecti communis ſacra ſint, ut hoſpitalia iura auſi fuêre uiolare. Quam impietatẽ credebant Iouem ſeuerè, grauiter punire ſuo fulmine. Additq́ à geſtibus alios affe ctus, quod ea pectora confoderunt, quæ paulò ante com- plexi fuerant. Iuſti diſſuaſos.] Iuſtitiæ erat, parcerẽ amicis, cognatis, & ciuibus cũ quibus pax, et ſocietas iam coiuerat, quos iam odere infeſtè. Labantes.] deficien- tes. Labantes legendum eſt, non labentes, ut Sulpitius Ve rulanus legit, expoſuitq́, cadentes: cùm labi primam produ cat. Labare uerò, corripiat. Colla paren] pathos à relatione perſonarum. Omnia mon] capita cæſorum parentum, & amicorum, id quod contra naturam erat, ut facerent liberi. Iuuat eſſe.] epiphonema.

B

Tu Cæſar quamuis ſpoliatus milite multo
Agnoſcis ſuperos, neq; enim tibi maior in aruis
Aemathijs fortuna fuit, nec Phocidos undis
Maſsiliæ, Phario nec tantum eſt æquore geſtum.
Hoc ſiquidem ſolo ciuilis crimine belli
Dux cauſſæ melioris eris, polluta nefanda
Agmina cæde duces iunctis committere caſtris
Non audent, altæq; ad mœnia rurſus Ilerdæ
Intendere fugam: campos eques obuius omnes
Abſtulit, & ſiccis incluſit collibus hoſtem.
Tunc inopes undæ prærupta cingere foſſa
Cæſar auet, nec caſtra pati coniungere ripas,
Aut circum largos curuari brachia fontes.

Tu Cæſar.] Auerſione Cæſarem laudat ab inſita clementia, quod inuictẽ non ſæuierit in Põpeianos, quos deprahẽdit in ſuis caſtris. Reuerebatur ſuperos quod à nefaria cæde, ueteri beneuolentia nõ mutata, abſtineret. Nam milites aduerſariorũ, qui in ſua caſtra uenerant, conquiri ſumma diligentia, & remitti iuſsit. Qua benignitate multi Tribuno rum militũ, et Centurionũ permoti fuere, ut in caſtris eius ſua uoluntate remãſerint, quos ea de cauſſa poſtea in ma gno honore habuit. Nam Centuriones, & amplioris ordi nis Equites R. in Tribunitium reſtituit honorem. Quare uiſus fuit poſtea in campis Pharſalicis, ad Maſſyliam, & in Aegypto deorũ beneficio uiciſſe, inquit poeta. In un C dis Maſ.] in mari Gallico nauali prælio, quo ſuperaue- rat Maſſylienſes. Nulla uictoria maior eſt uiro principi & magnanimo, quàm ſeipſum uincere. id quod hic fecit Cæſar. In aruis Aema.] non fuit tibi fortuna maior in Pharſalicis campis, quàm hic, cùm à talione abſtineres, & teipſum tuamq́ iram uinceres ratione. Quare cauſſa tua melior dicetur, qui Pompeianorũ, qui nefaria cæde tam atrociter contra fidei iura in tuos ſæuiuerint, iniuriam non uindicaris. Phario æq.] mari Aegyptiaco contra Ale- xandrinos. Etenim incendio tectorũ reiecto Achilla Ale- xandriæ, ſtatim Cæſar incenſis hoſtiũ nauibus Pharũ oc cupauit. Fuit hæc inſula Alexãdriæ obiecta, & ponte con tinenti annexa. Hic poſt multas difficultates tanta uirtu- te hoſtes, quorũ dux, ſublato Photino, cum Achilla, Ga nymedes erat, reppulit, ut fuſi fugatiq; Alexandrini, X. quadriremib amiſsis, trepidi in urbem ſe receperint. De inde Phari uicus expugnatus fuit: ubi ſexcentis Pharitis captis præda militibus data eſt. Nec multo poſt acerrimũ prælium rurſum circa Pharum inſulam commiſſum fuit.

Huic pugnæ ubi tres cohortes adhibitæ fuiſſent, iã Romani multa ui in littus irrupẽrũt, cùm oppidani ex tranſuerſo inuecti hõſtẽ ex molẽ ponti oppoſita. quã Cæſariani oc cuparãt, ſubitam deturbarent: alij ad pontẽ confugerũt: alij ad nauẽs: & quicunq; in littore excluſi ſunt ab Alexandrinis obtruncati fuerũt. Cæſar quàm diu potuit, ſuos ex ponte hortatus fuis Verum ubi uidit, fugam ſiſti nõ poſſe, proximam nauẽ repetiuit. Sed cùm ea eſſet impedita, & hoſtes urge- rent, in mare deſiluit, & enatando C C paſsibus ad proxi mam nauim peruenit. Poſt uaria pericula, & mille diffi- cultates, ad ultimum circa Pharum inſulam hoſtes ſuos ſuperauit. Hoc ſolo cri] perfidia Pompeianorum, Pe- trei nempe, & Afranij quos Duces nominat, qui non auſi fuerunt poſt perpetratam cædem caſtra caſtris cõmitte- re, ſed fugam iniuerunt. Polluta nef.] Pulchrè nefan- da. deteſtanda cæde deprahenſos, & pacis fide in caſtris uerſantes ſubito adortus oppreſsit. Quare Afraniani multis difficultatibus circumuenti, ſed in primis laborio ſa frumentatione feſsi, plures in diem in Cæſariana ca- ſtra tranſibant. Altæq;.] Etenim Pompeiani duces de- fectione, & laborioſa frumentatione permoti caſtra mo- uerunt, quibus abeuntibus Cæſar adeo ſeruenter inſtitit, ut loco uehementer iniquo coacti fuerint caſtra metari. Sed Cæſaris ipſius uerba præſtat adſcribere. Premeban- tur, inquit, Afraniani pabulatione, aquabantur ægrè: fru menti copiam legionarij nonnulli habebant, quod die- rum uiginti duorum ab Ilerda frumẽtum iuſsi erant ef- ferre. Cetrati, auxiliareſq; nullam, quorum erant & fa- cultates ad parandum exiguæ, & corpora inſueta ad onẽ ra portanda. Itaq; magnus eorum quotidie numerus ad Cæſarem perfugiebat. In his erat anguſtijs res. ſed ex

propoſitis conſilijs duobus explicitius uidebatur ad Ilerdam reuerti, quod ibi paululum frumenti reliquerant Ibi ſe reliquũ conſilium expleturos confidebant. Tarraco aberat longius, quo ſpatio plures rem poſſe caſus recipere intelligebant. Hoc probato conſilio ex caſtris proficiſcuntur. Hactenus Cæſaris uerba retuli. Campos eq. ob.] *Cæſar equitatu præmiſſo abeuntibus adeo ferociter inſtitit, ut iniquo loco procul ab aquis coacti ſint caſtrametari. Sed equitatus Cæſaris nouiſſimum hoſtium agmen carpſit, impediuitq́. ipſe interim Cæſar cum legionibus ſubſequebatur: neque ullum intercedebat tempus, quin extremi cum equitibus prœliarentur.* Alta] *nam ſupra memoratum eſt, Ilerdam in monte ſitam fuiſſe, cuius diuerſum latus fuerit præruptum.* Curuati.] *hoc eſt, curuatorum brachiorum forma extendi roſtrorum procurrentes partes, ad fontes. Et pati ἐναλλαγὴ πτώσεως, modus pro modo, hoc eſt, patiebatur dixit, hiſtoriographorum more.* A

Vt læti uidêre uiam, conuerſus in iram
Præcipitem timor eſt, miles non utile clauſis
Auxilium, mactauit equos, tandemq́ coactus
Spe poſita damnare fugam, caſurus in a hoſtem
Fertur ut effuſo Cæſar decurrere paſſu
Vidit, & ad certam deuotos tendere mortem,
Tela tene iam miles, ait, ferrumq́ ruenti
Subtrahe, non ullo cõſtet mihi ſanguine bellum.
Vincitur haud gratis iugulo, qui prouocat hoſtẽ.
En ſibi uilis adeſt contempta b luce iuuentus
In damno peritura meo. c nec ſentiet ictus
d Incumbens gladijs, gaudebit ſanguine fuſo.
Deſerat hic feruor mentes, cadat impetus amens,
Perdant uelle mori. ſic deflagrare minaces
Incaſſum, & uetito paſſus langueſcere bello,
Subſtituit merſo dum nox ſua lumina Phœbo.
Inde ubi nulla data eſt e miſcendi copia Martis,
Paulatim cadit ira ferox, menteſq́ tepeſcunt.
Saucia maiores animos ut pectora geſtant,
Dum dolor eſt, ictuſq́ recens, & mobile neruis
Conamen calidus præbet cruor, oſſaq́ nondum
Adduxere cutem, ſi conſcius enſis adacti
Stat uictor, tenuitq́ manus, f cum frigidus artus
Alligat, atq́ animum ſubducto robore torpor,
Poſtquam ſicca rigens aſtringit uulnera ſanguis.

a al. hoſtes.
b al. inuiſa loce.
c al. non.
d al. incumbet.
e al. miſcendæ copia mortis.
f al. dum.

Vt læti u] *Cæſar diu quæſitã occaſionẽ cõplexus, uallo & foſſa Pompeianos à Sicoris aquatione excluſit. Ad quod opus impediendum tertio demum die Pompeiani caſtris egreſſi in hoſtium cõſpectu aciem inſtruxerunt. Nihil cunctatus Cæſar in apertum progredi, ſuos exaduerſo in aciem direxit, ſed pugna abſtinuit, ſatius ratus ſine cruore, quam periculosè, & quidem cum multo ſanguine uincere.* Vt læti uid] *poſtquam uiderũt inopia omniũ rerum ſibi mortem parari, aut deditionem neceſſariam faciendam eſſe. Circumuenti enim, ut diximus, erant uallo foſſaq́, ceu mures intra muscipulam, quo eorum Cæſar remoraretur eruptiones, quod ea parte deſcenſuros arbitrabatur.* Miles non util.] *In obſidione inutile auxilium equitatus eſt, quare, inquit Cæſar, illi & inopia pabuli adacti, & quo eſſent ad id expeditiores, omnia ſarcinaria iumenta interfici iubent. Equos non utile auxil appoſitio.* Tandemq́ co] *Nam tertio die ubi magna pars operis Cæſariani proceſſiſſet, illi impediendæ rei cauſſa, quæ ad munitionem pertinebat, hora circiter octaua ſigno dato legiones eduxerunt, aciemq́ ſub caſtris inſtruxerunt. Atque hoc illud eſt, quod poeta dicit, caſurus in hoſtem fertur Et miles pro milites.* Vt effuſo.] *Nam Cæſar, ut ipſe teſtatur, ſtatuerat non dimicare, nam neceſſariam deditionem obſeruare, quàm prælia decernere malebat. Effuſum paſſum, effuſum curſum dicit* Deuotos.] *obſtinatos Cæſar ubi uidit eos ſub caſtris aciem inſtruxiſſe, ſuas legiones ab opere reuocauit, & omnem equitatum conuenire iuſſit, aciemq́ inſtruxit Contra, inquit, opinionem enim militum, famamq́ omnium uideri prælio diffugiſſe, magnum detrimẽtum afferebat: ſed ijſdem de cauſſis, quæ ſunt cognitæ, quo minus dimicare uellet, mouebatur, atque hoc etiam magis, quod ſpatij breuitas etiam in fugam coniectis aduerſarijs, non multũ ad ſummam uictoriæ iuuare poterat. Non enim amplius pedum millibus duobus ab caſtris caſtra diſtabant.* Tela tene.

lam.] *Oratio Cæſaris monitoria eſt, cuius ſumma eſt, ne in hoſtes procedant, ſi caſtris moriendi conſilio erumpant.* Ferrumq́ r.] *Si hoſtis cœperit impreſſionem facere, caue ferrum ſtringas. Addit cauſſam hanc, quod ſine ſanguine uelit uincere.* B Vincitur haud g] *Nam qui deſperatione adducti moriendi conſilio clauſis oculis Andabatarum more pugnant, & ferro ita uiam facere conſtituunt, ut uel occũbant pugnando, uel uincant, haud multi moriuntur. ſed multo uictorum ſanguine, quoties audiatur illa Æneæ uox in ſecundo Æneid. deſperantis uictoriam.*

Moriamur, & in media arma ruamus:
Vna ſalus uictis nullam ſperare ſalutem.

Neceſſariò morituris ſolatij pars eſt, ſupplicium aliquod de hoſtibus uictoribus ſumpſiſſe, ut multo ſanguine dicant uictoriam ſibi ſtetiſſe. Nunquam omnes, inquit, idem Æneas apud Maronẽ, hodie moriemur multi. Hæc reputans Cæſar dux militaris, ſuos prudenter à prælio continet. Et qui de re militari præcepta tradunt, docent hoſti uiam ad fugam relinquendam potius, quàm cogere ad pugnandi neceſſitatem cum ad deditionem inclinentur. C En ſibi u.] *Prodit hoſtis è caſtris inopia omnium rerum adactus, ut pugnando, contempta uita, cadat.* Peritura m. d] *ſi pugnæ copiam feceris, multo meorum militum ſanguine hoſtes cadent. Itaque ſtatim ſuos monet, ut tantiſper prælio abſtineant, dum hoſtium hic furor, rabies, & ardor ſubſederit, quo ſua ſponte ſe dedant, & pacis conditiones accipiant.* Sic defla.] *Ad iſtum modum Cæſar paſſus ſuit minaces animos, & ad pugnã accenſos deferueri, & leneſcere, donec nox ſuperueniens eos in caſtra compulit.* Lumina.] *donec poſt occaſum ſidera orientia noctem inuexerunt. Conſtat Cæſarem non niſi coactum prælium re uera commiſſurum fuiſſe: & acies ad ſolis occaſum ita contentæ fuerunt: inde utrinq; in caſtra diſceſſum fuit.* Inde ubi nul. d] *Vbi Cæſariani uidere pugnandi copiam ſibi negatam, paula-*

A tum reſedit ſpiritus ferocia, quam rem uenuſta comparatione illuſtrat. Ad iſtum, inquit, modũ Cæſar paſſus fuit ſpiritus feroces hoſtium reſidere uetita pugna, haud aliter, quàm milites ſolent maximè animorum ferocia ad pugnam accendi conſpecto poſt acceptum uulnus ſanguine, & quamdiu cruciatus durat in recenti uulnere: tum autem quamdiu ſanguis calidus non tardat neruorum uires. Verum ubi deſijt uictor pugnare, & calori frigus ſuccedit, paulatim mortis pigricies arrepit, & mors superuenit.

Iamq; inop. un.] Vbi iam utrinq; in caſtra diſceſſum fuit, poſtridie Cæſar munitiones inſtitutas parauit perficere. Afraniani interim tentabant uadum Sicoris ſi tranſire potuiſſent. Quod ubi Cæſar animaduertit, Germanos leuis armaturæ, equitumq; partem flumen traduxit, & in ripis crebras cuſtodias diſpoſuit.

Iamq; inopes undæ primum tellure refoſſa
Occultos latices, abſtruſaq; flumina quærunt:
Nec ſolum raſtris, duriſq; legionibus arua,
Sed gladijs fodere ſuis, puteuſq; cauati
Montis ad irrigui premitur faſtigia campi.
Non ſe tam penitus, tam a longè luce relicta
Merſerit Aſſyrij ſcrutator pallidus auri.
Non b tamẽ aut tectis ſonuerunt curſibus amnes,
Aut micuere noui percuſſo pumice fontes,
Antra c neq; exiguo ſtillant ſudantia rore,
Aut impulſa leui turbatur glarea uena.
d Sit exhauſta ſuper multo ſudore iuuentus
Extrahitur duris ſilicum laſſata metallis.

extra Babylonem, & Ninum. Conſtat autem uarijs modis aurum inueniri, ut in fluminibus, Tago, Pado, Hebro, Gange, Pactolo. Et formicæ Indicæ aurum è cauernis egerũt, in regione Septentrionalium Indorum, qui Dardæ uocantur. Hoc aurũ ab illis eruũtur tempore hyberno Indi æſtiuo calore

a al. longa.
b al. haud.
c al. Nec.
d al. Tunc.

E Tandem Pompeiani omnibus rebus obſeſſi, equis quartum diem ſine pabulo exſtantibus, aquæ, ligni, & frumenti inopia adacti colloquium petiuerant. Hanc aquæ inopiam graphicè non ſolum amplificat, ſed ſtudium in aqua quærenda, & effodiendis puteis comparatione illuſtrat. Occultos latices, abſtruſaq; flumina.] aquas ſub terra in uenis depreſſas, eruere conantur, non ruſticis inſtrumentis quidem, quæ deſiderabantur, ſed gladijs, quibus hactenus pugnauerant. Extremam inopiam hac re coarguit. Abſtruſa f.] expolitio ſynonimiæ. Premitur] deprimitur, effoditur puteus excauati montis ad profunda campi. quæ faſtigia hic nominat. propriè tamen altitudinem, & ſummitatẽ operis ſignificat faſtigium. Aliquando pro imo accipitur, ut hoc loco. Maro.

Et quæ ſint ſcrobibus faſtigia quærit.

Eſt autem hic ſenſus, euſque mons effoſſus eſt, ut putei altitudo ad ſuum campeſtrem deſcẽderet. Ilerda enim, ut toties iam dictum eſt in monte ſita fuit. Non ſe tam penitus.] à ſimili, effodiendi ſtudium, ac conatum amplificat. Penitus.] adeo intimè, tam altè: quare addit, tam longè luce relicta. Quo enim altius in profun-
C diſſimos ſpecus deſcendunt, qui aurum in uenis terrarum ſcrutantur, effodiuntq;, hoc in tenebras teteriores merguntur. Scrutator pal.] Rectius pallor referendus eſt ad odorem ſulphureum, quo enecantur, qui in auri, & metallorum fodinas apud Aſſyrios demittuntur ad metalla eruenda. Aſſyrij] Aſſyria Transſtigitana eſt, & maiorem Armeniam ad Septentrionem, ab Ortu Mediam, à Meridie Suſianam ſpectat, & intercurrunt paſſim uniuerſa montium iuga. In Aſſyriam excurrit non ſolum Meſopotamia, ſed etiam Chaldæa. Plinius libro 6. capite 26. tradit Meſopotamiam totam Aſſyriorum fuiſſe, furantur, ubi propter uaporem formicæ in cuniculis ſeſe condiderunt: quæ tamen odore ſollicitatæ prouolant, & crebro lacerant, quamuis præuelocibus camelis fugientes. Eruitur & à gryphibus apud Scythas. Tribus modis maximè inuenitur aurũ, in fluminibus memoratis, quod in puteorum ſcrobibus effoditur, aut in ruinis montium. Quod puteis effoditur, canalicium uocant, alij canalienſe, inhæretq; marmoris glareæ. ſed quod in fluminibus reperitur, optimum eſt. Plura apud Plinium legere eſt de auri effoſsione, de formicis aurum eruentibus libro 33. cap. 4. Non tamen.] hoc eſt, non inuenerunt aquam. Idem pollet uerſus ſequens. Percuſſo pu.] percuſſo ſaxo. Pumex is qui in uſu eſt corporum leuigandorũ fœminæ ac uiris, tum autem & libris laudatiſsimus habetur, qui è Milo, Scylo & Aeolijs inſulis ad nos tranſmittitur. Antra.] perpetuæ ſunt expolitiones. Glarea propriè minutiſsimos lapillos ſignat, qui in fluuiorum ripis, & maris littoribus reperiuntur. Alij glaream uocant terram duram, & ſterilem ſiccamq;. Plinius lib. eodem. ubi de auro diſſerit. Hiſpaniæ montes aridos, & ſteriles eſſe ſcribit in quib. nihil aliud gignatur, quàm aurũ. Quare rectè glareã uocat eam terram. Quod è puteis foditur, marmoris glareæ inhærens, amplexum micat marmoris ſcintillat. Sic exhauſta.] Ecphoneſis in ſupervacaneum militũ laborem circa effoſsiones puteorũ. Laſſata metal.] Metalla dicta quidã autumant, ἀπὸ τοῦ μετὰ τὰ ἄλλα ζητεῖσθαι, quod alia poſt alia inueniantur, uel, ut alij παρὰ τὸ μεταλλᾶν, ſcrutando. Hinc metalli in re militari dicti ſunt quaſi mercenarij. Sic exhauſta.] ad iſtũ modũ uiribus deſtituta poſt magnum laborem. Metallis.] hæret in collatiõe, ut metalla fodiẽdo altiſſimos puteos quærunt, ad eundẽ modũ fodiendo fruſtra puteos in duris ſilicibus, metalla inuenerunt quidem, ſed non aquam.

Quoq; minus ſiccos poſſent.] Immo dicus eſt poëta in exaggerãda aquæ inopia, & ſiti intolerabili, & ſtudio item quærendæ aquæ. Subductis è ſpecubus ſubterra

Quoq; minus ſiccos poſſent tolerare uapores,
Quæſitæ feciſtis aquæ, nec languida feſſi
Corpora ſuſtentant epulis, menſaſq; peroſi
Auxilium fecere famem, ſi mollius aruum
Prodidit humorẽ, pingues manus utraq; glebas
Exprimit ora ſuper: nigro ſi turbida limo
Colluuies immota iacet, cadit omnis in hauſtus
Certatim obſcœnos miles, moriensq; recepit.

raneis calorem aëris ferre non poterant, ut iam magis ac magis ſiti enecarentur. Aueſio. Nec languida.] Addit amplius quidam ne ſiti perirent. Abſtinebant à cibo,

Quas nollet uicturus aquas, rituq́ue ferarum
Diſtentas ſiccant pecudes, & lacte negato
Sordidus exhauſto ſorbetur ab ubere ſanguis:
Tunc herbas, frondesq́ue terunt, & rore madentes
Diſtringunt ramos: & ſi quos palmite crudo
Arboris aut tenera ſuccos preſſere medulla. A

ut ea inedia nonnihil ſi non leuaret, ſaltem non intenderet magis ſitim. Si mollius ar.] *Si inquit, qua terra mollior aliquid ſucculentiæ indicauit, eam ambabus in ora exprimebant guttatim, ut ea ratione nonnihil ſiti ſubueniretur.* Si turbidali.] *Colluuies à colluendo nomē habet, quod illuc cloacæ ſordes confluant, hanc è ſuperficie collectam biberunt.* Cadit omnis in ha.] *totus exercitus confluxit ad ſordes has hauriendas plenis manibus.* Moriensq́ue.] *ſiti periens & iam morti proximus.* Risuq́ue fer.] *brutorum animantium more ſugūt ubera pecorum lacte plena, quod una cum ſanguine emulctum auidè potabāt.* Tūc her.] *Addit nouam induſtriā militum in quærendo liquore. Contuderunt in mortarijs herbarum, & arborum folia. quorum ſuccum auidiſsimè hauriebant. Quin & ramos rore graues abſcindebant: deinde uitis palmites nouitios, quos crudos. hoc eſt, nondum ſole coctos, & induratos uocat, colligebant, unde ſuccum exprimebant.* Preſſere.] *ſimplex pro compoſito, id eſt, expreſſere frondium medullas.*

O' fortunati fugiens quos barbarus hoſtis
a al. immixto Fontibus *a* immiſto ſtrauit per rura ueneno.
Hos licet in fluuios ſaniem, tabemq́ue ferarum
Pallida Dictæis Cæſar naſcentia ſaxis
Infundas aconita palàm, Romana iuuentus
Non decepta bibet, torrentur uiſcera flamma, B
Oraq́ue ſicca rigent ſquamoſis aſpera linguis.
Iam marcent uenæ, nulloq́ue humore rigatus
Aëris alternos anguſtat pulmo meatus,
Reſciſſoq́ue nocent ſuſpiria longa palato.
Pandunt ora ſiti, nocturnumq́ue aëra captant,
Expectant imbres, quorū modo cuncta natabant
Impulſu, & ſiccis uultus in nubibus hærent.

O' fortunati fu.] *Studium militare circa humorem quærendum ad leuandam ſitim excipit exclamatio quam ducit à comparatione, quæ ex maiorib. exaggeratis cōlecturam relinquit de minorib. exaggerandis. Itaq́ue felices præ Afranianis eos fuiſſe dicit, qui hauſta aqua fontana, aut fluuiali, quam hoſtis fugiens ueneno corruperit, extincti fuerunt. Mithridates magnus ille* Ponti rex *fugiens aquas ueneno infecit, ut Romanos inſequentes, & tergo hærentes necaret. Idem traditur factitaſſe Iugurtha, cùm fontes, & pabulū corrumperet. Exēpla iſta poſtea Iuba Mauritaniæ rex ſecutus fuit. Sed & Aquilius Romani exercitus ductor in Aſia cū magno dedecore nominis ſui iſtud ipſum fecit.* Saniem tab.] *uenenum ſi Cæſar ſparſiſſet in aquas, has ita corruptas, Afraniani ſcientes, uolentesq́ue bibiſſent.* Ferarum.] *Etiam feris uenenū ineſt, ut in ſerpentibus. quorum magnum numerum collegit Nicander in Theriacis.* Dictæis] *Cretenſibus è parte totum. Nicander certè non in Creta, ſed in Idæ altiſsimis iugis, ac uallibus, & fertiliſsimis locis peruijs naſci aconitum tradit in Alexipharmacis.*

„ οἶδά τε πορδαλιαγχὲς ὃ δὴ θήρας ἀτέμβει
„ ποιμένες βουκολέουσι, καὶ αἰγονομῆες ἵδοντο
„ Ἴδης ἐν κνημοῖσι φαλακραίοις ἐπὶ βύσσης
„ πολλάκι θηλυφόνον καὶ κάμμορον.

Quem locū interpres enarrans. ἰστέον, *inquit,* ὅτι ἡ πορδαλις ἂν φάγῃ τὸ ἀκόνιτον, ἀναιρεῖται. καὶ ὁ πρότερον ἴδιον ἐξ αὐτῆς, εἰ μὴ ἔχει κόπρον πλησίον ἀνθρωπείαν. ταύτῃ γὰρ κέχρηται ἀντιφαρμάκῳ. οἱ οὖν νομεῖς ἐξάπτουσι τὴν κόπρον εἰς δένδρον τοσοῦτον ὕψος, ὅσον ἡ δύναται ἡ πάρδαλις πηδῶσα φθάσαι. ὁρῶσα οὖν ἡ πάρδαλις τὴν κόπρον, ἅτε ἂν ἐγγὺς οὖσα ἔχων τὸ ἀντιφάρμακον, τρώγει τὸ ἀκόνιτον, καὶ ὁρμᾷ ἐπὶ τὸ χρήσασθαι τῷ ἀντιφαρμάκῳ. ἡ φθάνει διὰ τὸ ὕψος, οὕτως ἀναλισκομένη, καὶ πηδῶσα λαβεῖν τὸ ἀντιφάρμακον, καὶ οὐ δυναμένη, ὕστερον καταλαμβάνουσα διὰ τὸ ὕψος, ἀποθνῄσκει, καὶ οὕτω φθάνοντες αὐτὴν ἀναιροῦσιν οἱ νομεῖς. *id eſt ſciēdū quod pardalis ſi ederit aconitū, enecatur: neq́ue uerò prius inde comedit, quàm humanum fimū in proximo habeat. Hoc enim uice remedij utitur. Paſtores ſubtrahūt illud excrementū in arborē tantæ altitudinis, ut pardalis ſubſiliens id aſſequi nequeat. Pardalis cū uidet fimū, cōfidēs ſe cōſequuturam remediū, edit aconitū: inde impetū facit ad obtinendū illud remediū: & cùm ob altitudinē nō aſſequitur ſaltu conatur corripere: id cū nequeat, nēpe propter altitudinē, deficit. Atq́ue ita paſtoris eā occupātes interficiūt.* Dictæis ſax.] *Nicāder in Idæ iugis dicit. Et hic in dubiū uocari poſſet, nū de Ida Cretenſi, quæ nūc Chryſomallus dicitur, an de illa Phrygiæ loquatur, niſi adderet interpres quatuor uertices eius recenſeri Phalacron, Lecton, Sigeū, & Gargarū, quæ promōtoria ſunt, & mōtes Phrygiæ. Hinc Lycophron puellas Phalacræas nūcupat in Caſſandra. ſiue, obſcuro poëmate, quas eius enarrator Idæas interpretatur: indicās ligna in eo promōtorio cæſa, quib. Alexādri naues cōpactæ fuere, recēſetq́ue quatuor promōtoria Idæ, Phalacrā, Lecton, Gargarū & Pergamon.* Aconita.] *Græci* ἀκόνας, *ſummas, & nudas cautes uocant, in quib naſcūtur herbæ ortæ è ſpumis* C *Cerberi ab Hercule extracti ab inferis. Plin. li. 27. ca. 2. Narrauere, inqt, fabulæ, è ſpumis Cerberi canis, extrahente ab inferis Hercule, ideoq́ue apud Heracleā Ponticā, ubi mōſtratur eius ad inferos aditus, gigni. Eſt aūt omniū uenenorū ocyſſimū. Hoc fuit uenenū, quo interemptas dormientes à Calphurnio Beſtia uxores M. Cæcilius accuſator obiecit. Et tamē præſens remediū eſt aduerſus ſcorpionū ictus, ſi detur in uino calido. Quin et ſcorpiones aconiti tactu torpeſcūt, ſtupēntq́ue pallēntes, & uinci ſe fatētur. Auxiliatur eis elleborū albū, tactu reſoluēte, ceduńq́ue aconitū duob. malis, ſuo, & omniū. Diximus paulò antè aconitum pardalim, quā Pli. pantherā uocat, necare, atq́ue ob eā cauſſam Nicander pardalianches loco paulò antè citato appellauit, & poſt eum Plinius, & alij nonnulli. Teſtatur idem Nicandrū ſequutus, pantheras ſtatim liberari morte, geſtu excrementorum hominis. Porrò quod è cautibus naſcitur, idem Nicander eodem loco teſtatur.*

ἐν δ' ἀκοναίοις— „
Θηλεῖαν ἀκόνιτον ἀνεβλάστησεν ὄρεσσι. id eſt, „
in

A in altiſſimis petricoſis locis aconitum pullulat. Gignitur, ut ex Plinio oſtendimus in Heraclea, alij aiunt in Hermione, nonnulli in Tanagre. Et Ouid lib. 7. metamorph.

Quæ quia naſcuntur, dura uiuacia caute
Agreſtes aconita uocant. — hoc eſt, ἀπὸ τῆς ἀκόνης. Ouid. alicubi aconitum Hecatridem nominat, quod ab Hecate repertum ſit, ſiue quod uis eius ab illa omnium primã deprehẽſa dicatur. Eruditè itaq; ut omnia, Lucan.

Naſcentia ſaxis, inquit. — Infundat aconita pallam. At non Dictæis, ſed Phalacræis, hoc eſt, Idæis Phrygiæ ſaxis. Dictæis.] Cretenſib. Dictæum mons in Creta eſt, à quo Diana Dictynna dicta fuit, ut ab Ida, Idæa: & Dicte nobilis eiuſdem inſulæ urbs. Cæterum monti hodie Labyrintho nomen eſſe ferunt. Non decept.] ſed ſciens, & uolens. Appianus libro 2. bellorum ciuilium prodidit, cum Curio è Sicilia, in Africam exercitum portaſſet, Afros qui ſub Iubæ imperio erant, omnes circa aquas ueneno corrupiſſe. Has cũ milites haurirent. Curionis, mox ægrotare primum, inde oculis ceu nebula obducta ſtupere, capitibus ſomno grauatis, cœperunt. Statim ſequutus uomitus fuit, tandem ſpaſmus corpora afflixit. Ad conſimilẽ modũ multo antè Iugurtha Numidarũ rex quũ Metellum Rom. Imperat. uenturum ſciebat, aquas, et pabulũ iumentorũ ueneno corrupit. Ad has hiſtorias reſpexit poëta. Torrentue uiſ.] utuntur flãmo intolerabili ſitis. Sicca rig.] ſitientia. quia pituita in linguis areſcit in ſpumam, id quod fit ferè in ijs, qui febri laborant. Anguſtat pul. m.] ſtringit. Eſt autem pulmo ſpirãdi officina, ut loquitur Plinius attrahens, & reddens animam, idcirco ſpongioſus eſt, & fiſtulis inanibus cauus. Quoniã autem pauca aquatilia pulmonem habent, ac cætera animalia oua parientia perexiguum, ſpumoſum nec ſanguineum, unde fit quod non ſitiant, aut certè modicè. Reſciſſoq;.] hoc eſt, ſiti exulcerato uices ſpirandi ſtringit. Amplificat, quod poteſt, effectus ſitis. Pandunt ora] deducunt aperiuntq; ora præ nimia ſiti. Quorũ mo] quam pluuiam copioſè ſuprà dilatauit, cùm Sicoris ſua inundatione omnes circa campos perfunderet. Siccis in nub.] militum uultus erectis in cœlum, & nubes: quas ob id ſiccas uocat, quod nullam pluuiam funderent.

B Quoq;.] multo uehementius ſitim amplificat, ob aſpectu Sicoris, & Iberi. Aſpectu enim irritatur magis ac magis edẽdi, bibendiq; appetitus. Ieiunia undæ, periphraſticè, ſitim uocat: & ſoluere pro irritare, ſiue labefactare.

Quoq; magis miſeros undæ ieiunia ſoluant,
Non ſuper arentem Meroën, Cancriq; ſub *a* axe
Quà nudi Garamantes arant, ſedère: ſed inter
Stagnantem Sicorim, & rapidũ deprenſus Iberũ
Spectat uicinos ſitiens exercitus amnes.

a al. axem.

Arentẽ Meroen] Meroë inſula eſt media amnis Aethiopiæ ſub Aegypto fertilitate, & incredibili hominum frequentia nobilis, quam Nilus primo ambitu ſuo cõplectitur. Diſtat à Syene quinque millibus ſtadiorum. A Meroë coloni Meroëni dicti ſunt. Vrbs in Meroë uetuſtiſſima eſt Saba, quam poſtea Meroen denominauit Cambiſes in ſororis ſuæ, uel ut alij, matris memoriam. Diſtat ab introitu inſulæ LXX millibus paſſuum, quæ regia Aethiopiæ fuit habita. Quare à Plinio Aethiopũ caput nominatur. Hæc eſt illa Saba, Auſtri reginæ ſedes, quam Salomonis fama excitam cũ maximo comitatu, & donis pluſquam regijs in Palæſtinam ueniſſe Regum tradit hiſtoria. Meroë gradus longitud. habet 61. 30. latitud. 16. 25. Recenſetur Meroë

C primo loco inter climata mundi. Arentem.] ob intolerabilem æſtum. ubi dies longiſſimus uario lucis incremento eſt, XII. horarum æquinoctialiũ, et octo partium unius horæ. Torrida æſtu regio, ubi umbra bis in anno conſumitur, ultra tropicũ Cancri quinq; grad. remota. Cancriq; ſub ax.] ſub torrida zona, ut diximus. Extrema enim ora Cancri principiũ eſt zonæ torridæ. Terra, quæ frequenter habitantur, iacẽt extra cõtractũ zodiaci. Nudi Gara.] Ammonijs proximi ſunt Garamãtes, quorũ oppida ſunt, Matelgæ, Debris, & Garama caput Garamantũ, quæ omnia armis Romanis ſuperata, & à Cornelio Balbo triũphata fuere. Plin. tradit ad Garamãtas iter adhuc inexplicabile fuiſſe, per latrones, q puteos harenis operirẽt, ac proximo bello, quod Romani auſpicijs Veſpaſiani cũ Oren ſib geſſere, cõpendiũ uiæ quatriduũ deprehenſum: atq; hoc quidẽ iter uocatũ, Præter caput ſaxi. Matrimoniorũ exortes ſunt, & paſſum cum fœminis degũt cõmunib. Nulli certa uxor. Ex his, qui tã cõfuſo parentũ coitu naſcuntur paſſim, & incerti, quos pro ſuis colant, formæ ſimilitudine agnoſcunt. His armenta ſunt, quæ obliqua ceruice paſcuntur; nam pronis in humum directa cornua officiunt.

Iã do: d.] Poſtridie hoſtes omnibus malis circũuẽti ſupplices pacẽ popoſcere, Afraniuſq; cũ Cæſare cõgreſſus tantũ impetrauit, ut ipſi duces ab exercitu diſcederent, liberiq; abirent. Hiſpani milites exautorati ſtatim domũ remittuntur. Romani, & Itali, cùm peruentũ eſſet ad Varũ fluuiũ. quĩ Narbonẽſem prouinciã ab Italia dirimit, ſacramẽto ſoluerẽtur. Sed Cæſaris uerba adſcribemus. Tandẽ, inquit, omnib. reb. obſeſſi, quartũ iam diẽ ſine pabulo retentis iumẽtis, aquæ, ligni, & frumẽti inopia colloquiũ petunt, & id ſi fieri poſſit, ſemoto à militibus loco. Vbi id à

Iam domiti ceſſere duces, pacisq; petendæ
Autor damnatis ſupplex Afranius armis,
b Semianimesq; trahens in caſtra hoſtilia turmas
Victoris ſtetit ante pedes, ſeruata precanti
Maieſtas non fracta malis, interq; priorem
Fortunam, caſusq; nouos gerit omnia uicti
Sed ducis, & ueniam ſecuro pectore poſcit.

b al. Semianimes in caſtra trahens h. 4.

Cæſare negatũ, & palàm ſi colloqui uellẽt, cõceſſum eſt, datur obſidis loco Cæſari filius Afranij. Venitur in eum locũ, quẽ Cæſar deligit. Audiẽte utroque exercitu loquitur Afranius. Domiti.] omnium rerum inopia coacti, ac fracti. Damnatis ar.] bello nefario. Seruata p.] licet ſupplex adiret Cæſarem, interprecandum, dignitas, autoritas, & maieſtas illi ſeruata, & illabefacta relicta fuit. Fracta.] nõ reb. aduerſis extincta fuit: nec inter lætã fortunã, & aduerſam quicquã eius maieſtati diminutũ eſt, ſed omnia uicti ducis ꝑ ſe tulit. hoc eſt, officiũ exhibebat.

Si me.] Verba Afranij ex Cæſaris commentario.

Si me degeneri ſtatuiſſent fata ſub hoſte,

Non deerat fortis rapiendo dextera leto:
At nunc cauſſa mihi eſt orandæ *a* ſola ſalutis,
Dignum donanda Cæſar te credere uita.
Non partis ſtudijs agimur, nec ſumpſimus arma
Conſilijs inimica tuis: non denique bellum
Inuenit ciuile *b* decus, cauſſæq́ue priori
Dum potuit, ſeruata fides, nil fata moramur.
Tradimus Heſperias gentes, aperimus Eoas,
Securumq́ue orbis patimur poſt terga relicti.
c Non cruor effuſus campis tibi bella peregit,
Nec ferrum, laſſæq́ue manus, hoc hoſtibus unum
Quod uincas ignoſce tuis: nec magna petuntur,
Ocia *d* da feſsis, uitam patiaris inermes
Degere, quam tribuis, campis proſtrata iacere
Agmina noſtra putes. nec enim fœlicibus armis
Miſceri damnata decet, partemq́ue triumphi
Campos ferre tui: turba hæc ſua fata peregit:
Hoc petimus uictos ne tecum uincere cogas.

commẽtariorũ primo premittã, priuſquam ad Lucam uerba explicanda tranſeã. Nõ eſſe, inquit, ſibi. aut militibus ſuccẽſendum, quod fidẽ erga imperatorẽ ſuum Cn. Pompeium conſeruare uoluerint. Sed ſatis iam feciſſe officio, ſatisq́ue ſupplicij tuliſſe, per peſſot omnium rerum inopiã. Nunc uerò pene ut fœminas circum uiros prohiberi aqua, prohiberi ingreſſu, neque corpore dolorem, neque animi ignominiam ferre poſſe. Itaq́ue ſe uictos confiteri, orare, atque obſecrare ſi quis locus miſericordiæ relinquatur, ne ad ultimũ ſupplicium progredi neceſſe habeant. Hæc quàm poteſt demiſsiſsimè, atque ſubiectiſsimè exponit. Hactenus Cæſar. Qum audiamus nunc Afranium apud poëtam noſtrum perorantẽ. Si me de.] *Oratio petitoria eſt generis ſuaſorij: cuius propoſitio eſt, ut ducibus ignaſcatur, quod ſeruata fide ſuo Imperatori, pacem concedat, & militibus liceat hac lege ab armis diſcedere, ne aduerſus ipſum arma induant.* Locos ducit ab utili, & honeſto. *Excuſat factũ ab æquo, & iure, quod fidẽ, quam diu potuit Imperatori Pompeio ſeruarit.* Si me deg.] *Exordium ducit à perſona tum Cæſaris, tũ ſua. Eſt autẽ hic ſenſus ſi cauſſa ſibi in hoc rerum ſtatu ſibi dicenda eſſet corã alio obſcuro, & minus claro Imperatore, quàm Cæſar ſit, à quo uictus foret, poſſe ſibi mortem inferre, ut Cato poſtea fecit, & cõplures alij.* At nunc.] *Reddit Cæſarem docilem, quare in colloquiũ progreſſus cauſſam dicat. ut uidelicet pacem petat ab eo, & ſalutẽ exoret.* Dignum d.] *ætiologia, quod credat Cæſarẽ dignũ eſſe, à quo ſalutẽ conſequatur. Credere, pro, quod credã, heteroſis modi pro modo.* Nõ par.] *Cõfutat, quod abijci potuit, ſe factionis Pompeianæ ſtudio contra eum arma induiſſe, & quidẽ hoſtili animo.* Cauſſæq; p.] *officio, quod Imper. Pompeio debebatur ab honeſto.* Nil fa.m.] *Cedimus fatali neceſsitati, ne cũ deo pugnare uelle uideamur, cui ſecus uiſũ fuit.* Tradimus.] *Narratio. Tradimus tuæ fidei exercitũ Hiſpanicũ, imò totã Hiſpanã, & orientẽ aperimus: ac permittimus te ſecurũ eſſe omniũ periculorũ, quæ à tergo ab Hiſpanis, & Italis poſſent imminere.* Non cruor.] *Reddit uictoriæ cauſſam, quare impetrabilior ſit futura pax, & uenia.*

B

Nõ peperit ſibi uictoriã hãc Cæſar ſanguine, aut ullo labore militũ, aut ſuo aliquo periculo. Nã bella peregit, dixit, pro eo quod eſt, bellum Hiſpanicũ finiuit, ac cõfecit. Hoc hoſtib.] *Eſt aũt hic ſenſus. Cũ tibi uictoria ceſſit, nullo tuorũ uel labore, uel ſanguine, debet id ſolum deo, quod dum hoſtes fuimus, nõ læſimus, ſed materiã uictoriæ tuæ præbuimus.* Nec mag. pet.] *extenuatio petitionis à facili, proinde.* Ocia des. feſ.] *propoſitio petitionis, ut feſsis militib. uacationẽ à bello cõcedat.* Vitam p. in.] *extenuationi petitionis admiſcet affectus. Hoc interim tibi perſuadens totũ exercitũ in campis fuſum iacere. Neq; uerò decet uictricibus armis uicta, & ominoſa miſcere. Quare uictos, & exautoratos domũ dimitte. Neq; decet rurſum uictos cum uictorib. triũphare, cũ alioq; captiui in triũphis uincti ante uictoris currũ duci ſoleãt.* Victos.] *addit petitioni, ne uictos ſuos cogat Cæſar ſub ſuis ſignis per reliquũ belli militare. Et per hunc modum duo Pompeiani duces cum ſuis exercitibus ſunt à Cæſare ſubacti.*

a al. ſolũ mihi eſt orandæ cauſſa.
b orandæ magna.
c al. duces.
d al. Nec.
e al. des.

A

Dixerat: at Cæſar facilis, uultuq́ue ſerenus
Flectitur, atque uſum belli, pœnamq́ue remittit.
Vt primum iuſtæ placuerunt fœdera pacis,
e Incuſtoditos decurrit miles ad amnes,
Incumbit ripis, permiſſaq́ue flumina turbat.
f Continuus multis ſubitarum tractus aquarum
Aëra non paſſus uacuis diſcurrere uenis
Arctauit, clauſitq́ue animam: nec feruida peſtis
Cedit adhuc, ſed morb. egens iam gurgite plenis
Viſceribus ſibi poſcit aquas: mox robora neruis
Et uires rediêre uiris. ô prodiga rerum
Luxuries, nunquam paruo contenta paratu,
Et quæſitorum terra, pelagoq́ue ciborum
Ambitioſa fames, & lautæ gloria menſæ,
Diſcite quàm paruo liceat producere uitam,
Et quantum natura petat. non erigit ægros
Nobilis ignoto *g* diffuſus Conſule Bacchus:
Non auro, myrrhaq́ue bibunt, ſed gurgite puro
Vita redit, ſatis eſt populis fluuiuſq́ue, Ceresq́ue.

Dixerat.] *Verba Cæſaris ſunt. Ad ea Cæſar (inquit) reſpondit, nulli ommũ hæc partis, uel querimoniæ, uel miſerationis minus conueniſſe. Reliquos enim omneis ſuũ officiũ præſtitiſſe, ſe, q etiã bona cõditione, et loco & tẽpore æquo, confligere noluerit ut quàm integerrima eſſent ad pacem omnia. Exercitũ ſuũ, qui etiã iniuria accepta ſuisq́ue interfectis, quos in ſua poteſtate habuit, conſeruarit, & texerit. Illius denique exercitus milites, q per ſe de cõciliãda pace egerint, qua in re omniũ ſuorũ uitæ cõſulẽdũ putarũt, ſic omniũ ordinũ parteis in miſericordia cõſtitiſſe. ipſos duces à pace abhorruiſſe, eos neq; colloquij, neq; induciarũ iura ſeruaſſe, & homines imperitos, & per colloquium deceptos crudeliſsimè interfeciſſe. Accidiſſe igitur his, quod plerunq; hominibus nimia pertinacia, atq; arrogãtia accidere ſoleat, uti eò recurrãt, et id cupidiſsimè petãt, quod paulò antè cõtempſerint. Neq; nunc ſe illorum humilitate, neq; aliqua tẽporis opportunitate poſtulare,*

C

e al. incuſtoditus.
f al. Cõtinuis
g al. diffuſis.

A quibus adhuc augeantur opes ſuæ, ſed eos exercitus, quos cõtra ſe multos iã annos aluerint, uelle dimitti. Neq; enim ſex legiones alia de cauſſa miſſas in Hiſpaniã, ſeptimãq; ibi conſcriptã, neq; tot, tantasq; claſſes paratas: neq; ſummiſſos duces rei militaris peritos, nihil borũ ad pacandas Hiſpanias, nihil ad uſum prouinciæ prouiſum, quæ propter diuturnitatẽ pacis nullũ auxiliũ deſiderarit. Omnia hæc iam pridẽ cõtra ſe parari, in ſe noui generis imperia cõſtitui, ut idẽ ad portas urbanis præſideat rebus, & duas bellicoſiſſimas prouincias abſens in annos obtineat, in ſe iura magiſtratuũ cõmutari, ne ex prætura, & conſulatu, ut ſemper, ſed per paucos probati, & electi in prouincias mittantur. In ſe ætatis excuſationem nihil ualere, quod ſuperioribus bellis probati ad obtinendos exercitus euocentur: in ſe uno non ſeruari, quod ſit omnibus datum ſemper imperatoribus, ut rebus fœliciter geſtis, aut cum honore aliquo, aut certè ſine ignominia domum reuertantur: exercitumq; dimittant. Quæ tamen omnia, & ſe tuliſſe patienter & eſſe laturum. Neque nunc id agere, ut ab illis abductum exercitum teneat ipſe, quod tamen ſibi difficile non ſit, ſed ne illi habeant, quo contra ſe

B uti poſſint. Proinde, ut eſſet dictum, prouincijs excederent, exercitumq; dimitterent. Si id ſit factum, nociturum ſe nemini. Hanc unam, & extremam pacis eſſe conditionem. Id uerò militibus fuit pergratum, & iucundum, ut ex ipſa ſignificatione potuit cognoſci, ut qui aliquid uicti incõmodi expectauiſſent, ultrò inde præmium miſſionis ferrent. Nam cùm de loco, & tempore eius rei controuerſia inferretur, & uoce, & manibus uniuerſi ex uallo, ubi conſtiterant, ſignificare cœperunt, ut ſtatim dimitterentur. neque omni interpoſita fide firmum eſſe poſſe, ſi in aliud tempus differretur. Paucis eſſet in utranque partem diſputatum, res huc deducitur, ut ij, qui habeant domicilium, aut poſſeſſiones in Hiſpaniam, ſtatim reliqui ad Varum flumen dimittantur, ne quid eis noceatur, neu ne quis inuitus ſacramento cogatur à Cæſare, cauetur. Cæſar ex eo tempore, dum ad flumen Varum ueniatur, ſe frumentum daturum pollicetur. Addit etiam, ut quid quiſq; eorum in bello amiſerit, quæ ſint penes milites ſuos ij, qui amiſerint, reſtituantur. Militibus æqua facta æſtimatione, pecuniam pro his rebus ſoluit. Hactenus Cæſar, quæ eò libentius adſcripſi, quod multum lucis huic

C loco adferant. & incredibilis Cæſaris clemẽtia appareat in deuictos ſuos hoſtes, à quibus tot iniuriæ, tantaq; ignominia in ſe fuerat profecta. Hæc omnia à poëta prætermittuntur, qui affectando rhetoricum artificium exclamationibus, & locis communibus iuueniliter multa uerba fundit: & milites ad amnes confluentes fingit, quorum milites ex immodica bibendi auiditate abſumptos cõmemorat, amplificãdo effectus ingurgitationis nimiæ. Facilis.] placabilis, & qui exorabilior erat, quàm eius ſaluti conducebat. Serenus.] placido & benigno. Vſum belli.] hoc eſt, uacationem, otiumq;, ut ex auctorarentur, concesſit, domũq; quiſq; ſuã faceſſerat. Et cùm in uictos iure belli ſæuire potuiſſet, remiſit eis noxam, & impunitate donauit. Placuerunt ſ.] quæ paulò antè retulimus ex Cæſare. Iuſtã paci, æquã dicit, ut ea omnib. militib. eſſet grata. Incuſtoditos.] Sicorim, & liberũ. Cùm enim Afraniani antea uadũ Sicoris fluminis tentaſſent, ſi trãſire potuiſſent, Cæſar Germanos leuis armaturæ, equitũq; partẽ traiecit, & crebras in ripis cuſtodias diſpoſuit. Has nũc cuſtodias perpetrata pace reuocauit. Amnes.] Sicorim, & liberũ. Incumbit s.] hypotypoſi bibentiũ auidiſſimè fluuialẽ aquã, geſtus pronos ſubijcit. Miles.] ἀντωνυμία, ſingularis numerus pro plurali. Turbat.] amplificatio. Venis.] aſperis arterijs, & canali gutturis, cõſirmauit ſpiritũ, quẽ animã uocat. Feruida p.] periphraſis immodicæ ſitis, cuius ardor potu extingui uoluit. Morbus ege.] Sitim innuit, quæ bibẽdo creſcebat. Mox rob.] tandẽ militib. priſtinus uigor, & amiſſæ uires rediêre, ac reſtituta ſunt corporum neruis. Vires a.] colluſio. O prodiga.] Quoniã aũt oſtendit naturã humanã paruo contentã eſſe, hauſtu nẽpe aquæ, exclamat tragicè in luxũ mortaliũ, qui ad delicata palata uarias ciborũ delicias, et diuerſa uini genera & gulæ inſtrumẽta inuẽnerunt, quæ ſua multa à Macrobio in Saturnal. referũtur, notantur à Satyricis, recẽſentur à Plinio. Luxuries.] luxus ciborũ, & potus. Paratu.] pro apparatu, ſimplex pro cõpoſito. Ambitioſa.] auiditas exquiſitarũ epularũ, quare addit, Lautæ gloria menſæ, hoc eſt, oppiparæ ac ambitioſæ, & ad gloriã oſtentationẽq; inſtructæ ab Apicijs & Aeſopis. Diſcite.] ex Afranianis quã exiguo, & tenui uictu, ac potu liceat uiuere, & naturæ orexi facere ſatis. Nõ erigit æge.] reddit, qui natura paruo cõtenta eſt. Nõ reficiũtur ueteri uino, ſed pura aqua. Bacchus pro uino, metonymia. Cõſule.] ut anni nominib. Cõſulũ ſic etiã uetera uina, ſub quib. in dolia cõdita erant, ſupputabãtur, & nomina eorũ incidebãtur. Volens igitur nimis quàm uetera ſignificare poëta, addit ignoto, hoc eſt ignorato Cõſule. Nõ auro m.] à poculorũ ſplendidorũ generibus, nõ bibebãt ex aureis, nõ myrrhinis uaſis, ſed è cõcaua manu. Plinius in prologo lib. 33 luxuriẽ Romanorũ, adeoq; omniũ mortaliũ inſectãs. Abiecta ſunt, inquit, deinde hæc, & ſordere cœpere, & auri, argẽtiq; nimiũ fuit. Murrhina, et Criſtallina ex eadẽ Terra effodimus, quib. pretiũ faceret ipſa fragilitas. Hoc argumentũ opũ, hæc uera Luxuriæ æſtimata eſt gloria, habere, quod ſtatim poſſet totum perire. Primum Põpeius uictoria Aſiatica, & piratis redient murrhina in urbẽ inuexit, & ſex pocula ex eo triumpho Capitolino Ioui dicauit, ſed quæ ſtatim ad hominũ uſum tranſiere, ab acis, eſcarijsq; uaſis inde expetitis. T. Petronius cõſularis moriturus in Neronis inuidiã trullã murrhinã. CCC. ſeſtertijs emptã fregit. Nero capidẽ unã CCC. ſeſtertijs emit. Oriẽs nutrit murrhina, inueniũtur locis pluribus, maximè in Parthia & Carmania. Exiſtimãt humorẽ ſub terra denſari, calore. Cæterũ murrhinæ nobilitatẽ, & pretio plura inuenias apud eundẽ authorẽ cap. 2. l. 37. Fluuiosq; Ce.] polyſyndeton, & metonymia, in uocabulo Ceres, inuentrix pro re inuẽta. Myrrha.] Multis in locis Arabia gignitur myrrha, ſed ex ſyluis laudata mittitur. Quin & Sabæi trãſitu rubri maris è Troglodytis petũt. Sed ſatiua ſylueſtri præfertur. gaudetq; raſtris, et ablaqueationibus. Arbor alta quinq; cubita, nec ſine ſpina, caudice duro, & intorto, craſsiore, quàm thuris. Cortex illi leuis eſt, & ſimilis unedoni, ſcabrum alij tradidere, & ſpinoſum. Fuere, qui è thuris arbore utrũq; naſci mẽtirentur. Bis inciduntur, à radice uſq; ad ramos. Sed priuſquã incidãtur, ſudãt ſtacten. Aeſtiua melior. Nõ dant ex myrrha potiões deo, quod & apud alios naſcatur. Regi Gebanitarũ, quartas eius partes pendũt. Non unum genus eſt, Troglodytica myrrha inter ſylueſtres prima. proxima Erythræa, et Minæa. Tertia Dianitis 4. Collatia: quæ Sẽbracena, à ciuitate regni Sabæorũ mari proxima: 6. Duriſitis. Sed Troglodytica propter pinguedinẽ probatur.

De

De myrrha, plura qui ualet cognoſcere, legat Plinium libro 12. cap. 15 & 16. Aegyptiacè Bal dicitur. A

Heu miſeri, qui bella gerunt, tunc arma relinquēs
Victori miles ſpoliato pectore tutus
Innocuusq; ſuas curarum liber in urbes
Spargitur, ô quantum donata pace potitos
Excuſſis a nunquam ferrum uibraſſe lacertis
Pœnituit. toleraſſe ſitim, fruſtraq; rogaſſe
Proſpera bella deos: nempe uſis Marte ſecundo
Tot dubiæ reſtant acies, tot in orbe labores,
Vt nunquam fortuna labet ſucceſsibus anceps,
Vincendum toties, terras fundendus in omneis
Eſt cruor, & Cæſar per tot ſua fata ſequendus.
Fœlix, qui potuit mundi nutante ruina,
Quo iaceat iam ſcire loco. non prælia feſſos
Vlla uocant, certos non rumpūt claſsica ſomnos.
Iam coniunx, natiq; rudes, & ſordida tecta,
Et non deductos recipit ſua terra colonos.
Hoc quoq; ſecuris oneris fortuna remiſit,
Sollicitus menti quod abeſt b pauor: ille ſalutis
Eſt autor, dux ille fuit: ſic prælia ſoli
Fœlices nullo ſpectant ciuilia uoto.

a al. unquam

b al. fauor.

Heu miſeri.] *Exclamat tragicè in infœlicitatem principū, qui belligerātur.* Tutos.] *In deditionem receptis condonabat admiſſa, & reſtitui præterea, quæ erat clementia, à ſuis quæ penes ipſos erant, Afranianis omiſſo iuſſit.* Innocuos.] *illæſus miles Hiſpanus in ſuas poſſeſsiones dimiſſus fuit. Etenim cū Afraniani aduerterent tantum militiæ ſupereſſe, pœnitere cœperūt, nō antea uacationem militiæ poſtulaſſe, & Cæſari ſe dedidiſſe.* Potuiſſent *inquit, ſuperiores miſerias, & incommoda effugiſſe, neq; peruenisse ad omnium rerum penuriam, & inopiam. Neq; uerò fruſtra toties uota ad deos fudiſſent pro fœlici bello, quia exauditi non erant.* Tot dubiæ.] *tot dubiæ pugnæ reſtabāt in Macedonia, Aegypto, Africa, Aſia contra Parthos, rurſum in Hiſpania ad Mundā aduerſus liberos Pompei.* Labet.] *nutet à ſecundis rebus id quod incertum erat futurum.* Terras f.] *in ijs terris, quas modò commemoraui.* Sequendus.] *paſſiuè, Cæſarem ipſi cogerentur ſequi, in tot incertos euentus præliorum.* Fœlix.] *eum fœlicem uocat, qui uacillante ruina mūdi rerum ſcire poteſt, quo in loco fato defuncturus ſit: quo nomine poſſunt ſe conſolari Afraniani iam domum dimiſsi à Cæſare.* Prælia.] *à uocādo, & periculorum ſecuritate, quo uel uno nomine Afranianos fœlices prædicat.* Claſsica.] *litui, & cantus militares, qui eduntur ad pugnam. Eſt aliqua fœlicitatis humanæ portio, in utramuis aurem dormire, & ad quietem pro arbitrio concedere, oblectare ſe familiaritate coniugum, & liberorum redire in patriam, ad uxores, & liberos, neque deduci in colonias, in alienos agros, ut Syllani deducti fuerunt, ut ueterani Cæſaris milites poſtea ſpargentur emeritis ſtipendijs.* Colonos.] *Sunt autem coloni qui ex maioribus urbibus, abundante multitudine, tanquam examina quædā populorū, ad minora oppida inhabitāda deducūtur. Cuiuſmodi fuerunt Romanorum, Carthaginenſiū, aliarumq; clariſsimarum urbium coloniæ. Sic Tyri coloniæ fuerunt, Leptis, Vtica, Carthago, & Gades extra terrarum confinia. Græci ἀποικίας uocant, ui dicemus, coloniam. Vetuſtiſsimæ aūt coloniæ numerantur, quæ ex Noë pronepotibus, & ex ijs qui ab illis orti fuerunt. quorum alij in alias terras demigrarunt, occuparunt que diuerſas oras.* B *Quo factum, ut non ſolum gentes, & populi ab eorum nominibus ſint appellati, uerumetiam urbes, quas ipſi condidiſſent. Horum exemplum deinceps aliæ innumeræ propè gentes ſequutæ ſunt. Coloni à colendo, hoc eſt, habitando nominantur. Quem morem ad poſtremum Romani etiam ſequuti, qui abundante in urbe multitudine ciuium, colonias deduxerunt. Poſtea Sylla peſsimo exemplo defunctus bello ciuili milites ſuos in inimicorum ſuorum agros, tanquam in colonias deduxit: et poſt eum Cæſar. ac tandem eo interfecto, idem à triumuiris rerum potitis factitatum fuit. Fœlices Afranianos eſſe dicit quib. ceſſatione donatis hoc ipſum uſu non uenit, ſed contigit in patriam ad uxores, & liberos remigrare. & quos fortuna ſecuros deinceps omni militiæ labore, & moleſtia leuauit, & metu cladis liberauit.* Quod abeſt pauor.] *quod ſine periculorum ſecuri, tum à Pompeio, tum à Cæſare in prælijs fuerint. Quod ſi legas, fauor, ut quædam exemplaria habent, erit tum hic ſenſus, quod neque in Cæſarem, neq; in Pompeium animum propenſum habeant. Sed hoc coactius eſt.* Ille ſa.] *Cæſari ſuam ſalutem acceptam ferebant, cuius clemētia in pacatum domeſti uocationem conſequuti fuerant, quorum dux fuerat Pompeius, ſub cuius auſpicijs militarāt.* C Sic prælia.] *ecphoneſis è narratione collecta. Atq; ita ſpectabant & bellum ciuile, et prælia ciuilia eo animo, ut neutris faueant.*

Non eadem belli totum fortuna per orbem
Conſtitit, in partes aliquid ſed Cæſaris auſa eſt,
Quà maris Adriaci longas ferit unda Salonas,
Et tepidum in molles Zephyros excurrit Iader,
Illic bellaci confiſus gente Curetum,
Quos alit Adriaco tellus circumflua ponto,
Clauditur extrema reſidens Antonius ora,
Cautus ab incurſu belli, ſi ſola recedat,
Expugnat, quæ tuta fames: non pabula tellus
Paſcendis ſubmittit equis, non c protulit ullam
Flaua Ceres ſegetem, ſpoliabat gramine campum
Miles, & attonſo miſeris iam dentibus aruo,
Caſtrorum ſiccas de ceſpite uulſerat herbas.

c al. proferit.

Tranſit ab Hiſpanis rebus, ad eā quæ circa Illyricum inter C. Antonium, Dolobellam, & Octauium Libonem à quo ille ſuperatus fuit, & in poteſtatem uenit, geſtæ fuerunt ſub id tēpus, aut certè non multo prius cūm Curione in Africa cæſo eius milites iuſſu regis Iubæ in Vtica mœnib. conſtituti multitudine telorum confixi perierunt. Non eadem.] *Florus libro 4. ijſdem propè uerbis, quib. Lucanus eandem rem ad hunc modum refert. Aliquid tamen aduerſus abſentem Ducem auſa fortuna eſt circa Illyricum, & Africā, quaſi de induſtria pro*

ſpera

A ſpera eius aduerſis rediertur Quippe cùm fauces Adriatici maris iuſſi occupare Dolabella, & Antonius, ille Illyrico, hic Corcyræo littore caſtra poſuiſſent, iam maria latè tenente Pompeio, legatus eius Octauius Libo ingentibus copijs claſſicorum circumuenit. Deditionem fames extorſit Antonio: Miſſæ quoq; à Baſilo in auxilium eius rates quales inopia nauium fecerat, noua Pompeianorũ arte Cilicum actis ſub mare funibus captæ, quaſi per indaginem. duas tamen æſtus explicãt: una, quæ Opiterginos ferebat, in uadis hæſit. Hactenus Florus. Non ead.] Non fuit fortuna Cæſari per totũ orbem ita benigna, & propitia, atq; fuerat in Hiſpania, uerũ illi alicubi aduerſara fuit, ut in Adriatico mari, ad quam pugnam deſcribendam tranſitionẽ facit. Qua maris.] Primũ deſcribit, notatq; locũ Adriatici maris à proximo flumine, & urbe, in cuius cõſpectu propè in Adriatico cõflixêre.

Salonas.] Numero plurali, alij ſingulari Salonã inflectunt. Quidã in tertia inflexione declinant Salonẽ. Dalmatiæ oppidũ eſt, in littore ſitũ colonia, ubi Iadera à fluuio ſic dicta, ibi Narona, Tragurium, ſinus Polaticus, &

B Pola, quondã à Colchis habitata. Hæ Dalmatiæ aliquãdo naualia fuerunt. Præterea ultra Salonã, Sicum, marmore nobilitatum. Iam uerò, quod in mare in lõgum excurrat, Lõgas Salonas dixit, ut poëta. & Liuius Albã lõgam, quod in dorſo mõtis exporrecta eſſet. Iader.] Dalmatiæ fluuius, qui nõ procul à Salonis in Adriaticũ effũditur facitq; nomẽ oppido Iadera. Plin. lib. 3. cap. 21. ubi Illyricũ, & Illyrici orã deſcribit, inſulæ in eo ſinu, inquit, Abſyrtium. Arba, Tragurium, Iſſa, Pheros, Paros antea, Creta, Giſſa, Portunata. Rurſus in continẽte colonia Iadera, quæ à Pola 160. M paſſ. abeſt, &c. Et eiuſdem lib. cap. 22. Salonã coloniã ab Iadera oppido 212. M. paſſ. abeſſe tradit, in deſcriptione Liburniæ. Et tepid.] mõſtrat plagam in quam decurrit amnis. Illic bel.] primũ de Curetib. diſſeramus, deinde ea, quæ propriæ huius loci ſunt, diſcutiemus. Initio ſubit mirari, cur poëta primam ſyllabam, in, Curetum, cõtraxerit, cũ ratione diphthongi extendatur, κουρῆτες. Vergil. lib. 3 Aeneid.

» Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.

Et apud Martialem.

» Curetes texere Iouem crepitantibus armis.

Homer. Iliad. 9 de Acarnanibus loquens,

C κουρῆτές τ' ἐμάχοντο, καὶ αἰτωλοὶ μενεχάρμαι.

Quidam arbitrantur, Cretenſis Iouis (nam tres fuiſſe Ioues, autor Cic. eſt, lib de natura deorũ, duos Arcades, tertium Cretẽſem) liberos fuiſſe Curetes, qui eius funus, ubi terras quinquies peragraſſet, honorificè procurarũt, ſepulchrũq; regia magnificentia illi extruxerũt, & quidem cũ inſcriptione huiuſmodi. IVPPITER SATVRNI FILIVS. Qui inter Curetas, & Corybantas diſcrimen ſtatuunt, aſtruunt Curetes Danaidis nymphæ Creſſæ, & Apollinis liberos fuiſſe. Corybantes uerò Thaliæ & Apollinis: & hos quidẽ dæmones extitiſſe. Grãmatici diſcrimen faciunt inter κουρῆτας, & κούρητας, κουρῆτες, inquiunt, τῶν μὲν ἀνθρώπων συλλαβῶν περισπωμένως, οἱ τὸν κουρῶνα κατοικοῦντες, διὰ τὸ κουρικὸν ἀναδιδόναι τὰς κόμας. κούρητες δὲ προπαροξυτόνως, τοὺς ὀνομαστούς, νεανίας, καὶ ἔνοπλον ὀρχηστάν. Eſt aũt κουριᾶν comere: comas puellis, ſiue ſtolas religare. κομᾶν, σοφὰς ἐπιπλάσσεσθαι. Strabo cõtendit quadruplicem etymologiam huic nomini accõmodari poſſe: ἢ διὰ τὴν ἰατροφορίαν κουρῶν. ἢ ἀπὸ ὄρους. κουρίῳ αἰτωλικῷ. ἢ διὰ τὸ ἀλλαγῆ

διὰ εἶναι ὥσπερ αἱ κόραι. ἢ ἀπὸ τῶν κουρήτων ἀκόλουθων. Nõnulli ab attõſo capillitio, quaſi ἀκερσεκόμας. Qua ratione Acarnanes ab intõſis capitib. ἀκάρνανες dicti fuêre. Horum inuentũ fuit armata ſaltatio. πυῤῥίχη, quam Cretenſes exercuerunt. Et planè Dionyſio Curetes nihil aliud fuerunt in Creta, quàm Salij apud Roman. Quidã Curetas, & Corybantas eoſdẽ fuiſſe credunt, educaſſe Iouem. Rurſum ſunt, qui deos fuiſſe, dixerunt, nõnulli Iouẽ, et Rheæ liberos, nutritios, et præceptores Iouis Suidas. Hæc de Curetibus ſufficiant. Curetum.] Brunduſinorum quidam exponunt, quos in ſecũdo è Creta oriundos ſcripſit. Vrbs eſt Dictæis, quondã poſſeſſa colonis. Tellus cir.] Torquet hic locus, & meritò, omnes interpretes, exponentes Corcyrã in faucib. Adriatici maris, quã dicit Florus Antoniũ occupare iuſſum, ut Dolabellã littus Illyricum, cùm Põpeius latè maria teneret. Tellus cir.] Corcyram ferè intelligunt, quæ cõtra Epirũ iacet, Adriatico mari circumflua, quanquã illic Ioniũ, & Siculũ concurrunt, tamẽ illud quoq; quod Siciliæ ab ortu, & parte meridiani littoris immnet, Adriaticũ uocat Ptolemæus, cuius ſinus ille eſt Adriaticus dictus, qui Venetias uſq; et Tergeſtũ ingreditur. Eſt aũt Corcyra lõga 97. M paſſ. Homeri poëmata illuſtrata, & Vlyſſis nota hoſpitio. Vulgus nautarũ hodie Corfunã, ſiue Corſunã uocat. Sed de tellure, hoc eſt, ea inſula, quã undiq; mare ambit, ſiue Corcyra ſit, ſiue alia, de qua obſcurè loquitur Lucanus, poſtea dicemus. Telluo.] Sulpit. Florũ ſequutus. Corcyram exponit. haud dubiè illã intelligẽs, quæ cõtra Epirũ ſita eſt, cuius etiã ſinus in faucib. maris, à Ptolemæo Adriaticus appellatur, licet hinc Siculo, inde Ionio pelago pulſetur. Micylius. ut multa nimis quàm eruditè, aliter nõ ſolũ Corcyrã, ſed etiã genti Curetũ exponit, cuius uerba honoris eius gratia hic libet adſcribere. Rectè Sulpit. inquit, qui hunc locũ de Corcyra exponit. ſed tamen hoc ipſum nõ de Phæacũ illa quæ Homero σχερία, Callimacho etiã δρεπάνη, ut Pli. indicat, aliquãdo dicta fuit. & in Ionio mari è regione Epiri ſita eſt, ſed de ea, quæ in Adriatico ſinu ex aduerſo Dalmatiæ poſita cognomĩta Melæna dicitur, accipiendũ uidetur. Id enim, & ea, quæ pſenti loca, de Salonis, & põto Adriatico addũtur, & illa item, quæ de Iſtris, et Liburnis dicuntur, manifeſtè arguũt. Et accedit, quod Florus quoq; ſcribit Dolabellã & Antoniũ fauces Adriatici maris occupare iuſſos, quod de Corcyra Phæacũ, quæ in Ionio ſita eſt, haud quaquã intelligi poteſt. Quãquã fortaſſis ab hac altera illa, quæ Melæna cognominatur nomẽ accepiſſe uideri queat, perinde ut et portus Corycæus, qui in littore Illyrico circa Dyrrhachium fuit, de quo Appian. meminit lib. 2. Sed hoc nihil ad rem præſentẽ. Illud aũt, quod eiuſdẽ loci populũ Curetes poëta uocat, difficultatis nõ parũ habet. Nã hos Sulpitius Brunduſinos exponit, ut qui à Cretenſib. oriundi fuerint, Omnibonus aũt de Cretenſib. auxiliarib. accipit, quorũ pars aliquãdo Curetes appellati fuerunt. Vtrinſq; aũt expoſitioni repugnat, nõ ſolũ quod eodẽ hoc loco additur. Quos alit Adriatico tellus circumfluo põto, propterea, quod neq; Brũduſini inſulares ſunt, neq; Cretẽſes in Adriatico ſiti, ſed & illud quod Curetũ nomẽ, ſiue cũ de Cretenſibus, ſiue cũ de Acarnanũ populo dicitur, prima lõga ubiq; ponitur. &c. & mox. Quare ueriſimilior eſt eorum ſententia, inquit, qui peculiarẽ Dalmatarũ ſiue Liburnorum populũ Curetas accipiũt: ſiue nomen ipſum hoc integrum, ſiue etiã parte aliqua corruptũ putemus. Nam &

V Plinius

Plin. lib. 4. cap. 26. Cretæ et quaſdā inſulas uocat cōtra Liburnos ſitas. Et Ptolemæus 2. Geographiæ in eodē tractu Liburnorū Curictā, ut quidē uulgaris editio habet, inſulā quandā recenſet, & in eadē oppida dua. Hactenus Micyllus, tum diligenter, tum oppidò quàm eruditè. Inſulæ Liburniæ adiacēt potiſſimū tres, ad ſummū quatuor, Apſarus, Curicta, & Scardona. Verum illud in Floro urget, quod dicat C. Antonium caſtra in Corcyræo littore, idq́ in faucibus Adriatici maris poſuerit, accipiendū omnino eſt de Corcyra è regione Epyri: aut ſi ea, quæ Dalmatiæ adiacet, eſt intelligenda, mendum ſubeſt, in una litera mutata: in c, ſcribarū uitio admiſſum pro Cercyra. Strab. lib. Geogra. 7. tradit, mōtem eſſe, quæ interſecat Dalmatiā mediam maritimā alteram partē, alterā parte diuerſa. Deinde, inquit, Narō fluuius, aduerſus quē Melæna ſiue Nigra inſula eſt, quæ et Cercyra uocatur, Gnidiorum cōdita. De Corcyra uerò alibi fuit narratio. Antonius.] De tēpore, quo hæc geſta ſunt, utcūq́ paulò antè diximus & de loco diſputatū nunc eſt. De tēpore, & de Antonio libens Glareani iudiciū adſcribā, quod omniū interpretū exactiſſimi iudicij, ille uir ſit. Ego puto inquit, hæc ante Cæſaris in Macedoniā aduentū (quemadmodū ex Floro colligitur) facta. Cæſar aūt in 3. Cōment. de bello Ciuili lib. Opiterginorū hiſtoriæ nō meminit, niſi in eo libro ſit aliquis defectus, quod equidē puto. Maximè ante illa Cæſaris uerba, non ita lōgè ab initio. Sed poſt diſceſſum Liburnarū, ex Illyrico M. Octauius cum ijs quas habebat, nauib. Salonas peruenit, & quæ inde ſequuntur reliqua. Hæc certè uerba ad priora nō cohærent. Et hoc loca multū deditionē ad Corcyrā factā, (cuius paulò pòſt Cæſar meminit) intelligo, & Opiterginorū cladē amiſſā, aut perditā potius. Neq́ enim ueriſimile eſt Cæſarē omiſiſſe, cùm Craſtini in pugna Pharſalica cæſi, unius tantū uiri, tam clarā mentionē poſtea fecerit. De hominib. item non cōuenit, nam Antonius ſe hoſtib. dediſſe, item Antonium Brundiſij ſubſtitiſſe, ad reliquā Cæſareani exercitus partem deportandā. Deniq́ Antoniū cum Dolabella marinimis bellis in maris Adriatici anguſtijs præfuiſſe in hac hiſtoria traditur. Sed duos hoc tēpore fuiſſe Antonios pro Cæſare notandum eſt. Alterum Marcū, qui Brundiſij ſubſiſtebat ad trānsferendum exercitū, cuius Cæſar lib. 3. de bel. Ciuili meminit. Alterum, C. Antonium, quē Corcyræ ad deditionē coactus uidetur, cuius & Opiterginorum claſſis fuit. Poëta & loca, & homines egregiè cōfundit. Cùm enim de Salonis proponeret, ſtatim de Curetibus, & inſula mentionem ingerit. Curetas hic Brundiſinos intelligi uult Sulpitius, inſulam uerò Corcyram. Antonios duos cōmiſit pro uno quamuis unus ſolus in periculo fuerit. Porrò in naui Opitergina plenam uix cohortem fuiſſe, hic poëta ait, cùm Florus dicat uix mille. huc uſq́ Glareanus, ut uerè, ita exacto iudicio. Illic bellaci] C. Antonius, qui ſua caſtra habebat in littore Cercyræo ſiue Melænæ, aut Nigræ inſulæ, contra Salonā, & qua Iader in mare influit, cōfiſus uirtute Curictarum inſularum in proximo, & auxiliarium, quos Curetas uocat poëta, quorum inſula Liburniæ adiacet, mari circumflua, undiq́ ab hoſtib. cōcluſus fuit. Atq́ hæc mihi uidetur poëtæ genuina eſſe ſententia ut hæreat circa Salonā. Illyriū, & Liburniā. Proinde in Floro legendū cēſea. pro Corcyræo, Cercyræo littore, ac tū poëta cum Floro congruet, ac cōciliabitur. nec erunt ſcopæ amplius diſſolutæ. B

Clauditur.] Vndiq́ obſidetur claſſibus ab Octauio Libone, in extrema ora Dalmatiæ Corcyra inſula.

Cautus.] quod egregiè armis quālibet fortunā inſtructus eſſet, ſi armis decernendū fuiſſet: ſed rerū omniū inopia premebatur. Non pab.] famē amplificat à deſcriptione inopiæ omnium rerum. Deerat pabulū equis, carebāt frumēto, gramina depaſcebāt milites. Caſtrorum] Arrodebāt herbas aggerum, quibus caſtra circundata erant, ubi paſcuorum gramina deficerent.

Vt primum aduerſæ ſocios in littore terræ,
Et Baſilū uidere Ducem, noua furta per æquor
Exquiſita fugæ, neq́ enim de more carinas
Extendunt, puppesq́ leuāt, ſed firma gerendis
Mollibus inſolito contexunt robora ductu.
Namq́ ratem uacuæ ſuſtentant undiq́ cuppæ,
Quarum porrectis ſeries conſtricta catenis
Ordinibus geminis obliquas excipit alnos,
Nec gerit expoſitum telis in fronte patenti
Remigiū, ſed quod trabibus circundedit æquor,
Hoc ferit, & taciti præbet miracula curſus,
Quod nec uela ferat, nec apertas uerberet undas:
Tunc freta ſeruantur, dum ſe decliuibus undis
Aeſtus agat, refluoq́ mari nudentur arenæ.

Vt primum.] Cohors Opiterginorum, qui erant Tranſpadani Cæſaris auxiliares, amiſſo Duce Baſilo, locorūq́ iniquitate, atq́ hoſtium arte circumuenta, quia cōcurrēdi facultas non dabatur, uinculiſq́ implicitis ratem, qua uehebantur, expedire nō poterant, mutuis uulneribus ſe confecerunt, ne uiui in hoſtium poteſtatē redigerētur. C. Antonius in Illyrico captus eſt. A' Floro uariat poëta, ille tradit, Antonium obſeſſum ab Octauio, uiſa Baſilo duce, & ſocijs auxiliarib. Opiterginis, ſtatim factis nauibus conatū fuiſſe euadere. Sed cum ſitus duas triremes pertraxiſſent, ratis tertia catenis Pōpeianorum inhæſit: ubi uix mille iuuenes totum diē tela undiq́ circumfuſi exercitus ſuſtinere. Et cùm iam nuſquā erumpendi facultas daretur, ne uiui in hoſtium poteſtatē uenirent, hortāte Tribuno Vulteio, cōcurrētes mutuis uulnerib. occubuerunt. Cum his non cōſentit per omnia Lucanus, ſed uidetur uel aliā ſecutus hiſtoriā, aut nouū figmētum cōſuiſſe.

Cæſ. li. 3. de bel. Ciuil. cōſimilem propè cōflictū narrat paulò pòſt incidiſſe inter M. Antoniū præfectū Brundiſium, & Libonē Pompeianum. Erat eo tempore, inquit, Antonius Brundiſij, qui uirtuti militū cōfiſus ſcaphas nauigium magnarum circiter 60. cratibus pluteiſq́ cōtexit, eoq́ milites delectos impoſuit, atq́ eos in littore C pluribus locis ſeparatim diſpoſuit, nauesq́ triremes duas, quas Brundiſij faciendas curauerat, per cauſam exercendorum remigū, ad fauces portus prodire iuſſit. Has cum audacius progreſſas Libo uidiſſet, ſperās intercipi poſſe, quadriremes, quinq́ ad eas miſit. Quæ cùm nauibus noſtris appropinquaſſent, noſtri ueterani in portū refugiebant. Illi ſtudio incitati incautius ſequebātur. Idem ex omnibus partib. Antonianæ ſcaphæ ſigno dato in hoſteis incitauerunt, primoq́ impetu, una ex his quadriremē cum remigibus, defenſoribuſq́ ſuis ceperunt: reliquas turpiter fugere coegerunt. Hæc Cæſar de poſteriori conflictu

nauali

A nauali ad Brundiſium. Socios.] Qui e regione in littore Illyrico ſub Dolobellæ ſignis erant, tum autē Baſilum, ut poſtea ait. Furta.] Occultā fugā, quā moliebatur, ſi ea ratione potuiſſet euadere. Extendunt.] explicant, & altiores faciunt, ſed cōiungunt rates, hoc eſt, trabes noua ſtructuræ genere. Hāc poëta ductum appellat, ut eſſet ſtructura ad quamlibet molem ferendā cōbinatio. Namq; ratem.] Deſcribit rates, quo artificio cōtextæ fuerūt, quas Florus tradit à Baſilo Opitergínorū duce Antonio ſubmiſſas fuiſſe, nō aūt ab Antonio ſtructas fuiſſe. Erat aūt ſtructura huiuſmodi. Sexaginta ſcaphæ erant duplici ordine collocatæ, quas trabib. uinxerunt, et cratib. texerūt, quæ remis intra ordinē, non aūt extra agebātur. Cuppæ.] Cupā putant à cauponib. nomen ſumpſiſſe, qui ea in poculis utebātur. Neuius, qui duas cupas meri plenas exhauſit. Vtuntur Germani in ſuo idiomate pro ligneo uaſe, quod liquore oneratur. Conſtricta colligata catenis. In fronte.] In lateribus, quæ extra à fluctibus maris pulſabatur. Taciti curſ.] Quod nuſquam remigēs apparerēt. Apertas.] mare utrinq; pulſarent remi.

Refluoq;.] reflexu maris altius attollūtur littora, quæ fluxu rariora ſunt, & minus apparent.

Iamq; relabenti creſcebant littora Ponto,
Miſſa ratis prono defertur lapſa profundo,
Et geminæ comites: cunctas ſuper ardua turris
Eminet, & tremulis tabulata minantia pinnis.
Noluit Illyricæ cuſtos Octauius undæ
Confeſtim tentare ratem, celereſq; carinas
Continuit, curſu creſcat dum præda ſecundo,
Et temere [a] ingreſſos repetendū [b] inuitat ad æquor
Pace maris. ſic dum pauidos formidine ceruos
Claudat odoratæ metuentes aera pennæ:
Aut dum diſpoſitis attollat retia [c] uaris
Venator leuis ora tenet clamoſa Moloſsi,
Spartanos, Cretaſq; ligat, nec creditur ulli
Sylua cani, niſi qui preſſo ueſtigia roſtro
Colligit, & præda neſcit latrare reperta,
Contentus tremulo monſtraſſe cubilia loro.
Nec mora complentur moles, auideq; petitis
Inſula deſeritur ratibus, quo tempore primas
Impedit ad noctem iam lux extrema tenebras.

a al. Ingreſſo. b al. inuicet. c al. Varris.

Iamq; uela.] Id ita natura cōparatū eſt, ut refluo æſtu reciproco maris littora altius ſe erigāt, quæ pleno ſinu uix conſpicua fuēre. Miſſa.] defertur in mare refluo æ-
B ſtu. Geminę.] duæ naues turritæ, è quarum tabulatis iuuētus fortiter pugnabat. Tabulata.] eminentia excelſis pinnis: ſiue, quod cūm mouentur naues ui æſtus marini hinc illinc minentur. Verg. de equo Durateo. Mediæq; minās illabitur urbi. Pinnis.] Pinnæ murorum ſumma propriè ſunt modicè proiecta, ita dictæ ab his, quas inſignes milites habere in galeis ſolent, & in gladiatorib. Samnites, inquit Varro. Noluit Il.] Diximus Octauiū Libonē præfectū Pompeianæ claſsis ſuperū mare occupaſſe, & Antoniū ita obſediſſe, ut fame ad deditionē cōpulſus foret, niſi à Baſilo Opitergínorum auxiliares rates ſubmiſſæ fuiſſent. Sic enim ſcribit Florus. Quippe, inquit, cum Fauces Adriatici maris
C iuſsi occupare Dolabella, & Antonius, ille Illyrico, hic Corcyræo littore caſtra poſuiſſent, iam maria latè tenente Pōpeio, repente caſtra legatus eius Octauius Libo ingentibus copijs claſsicorū utrumq; circūuenit, deditionē fames extorſit Antonio. Miſſæ quoq; à Baſilo in auxiliū eius rates, quales inopia nauiū fecerat noua Pōpeianorū arte Cilicum actis ſub mare funib. captæ, quaſi per indaginē. duas tamen æſtus explicuit, una, quæ Opitergínos ferebat, in uadis hæſit, memorandūq; poſteris exitū dedit. Quippe uix mille iuuenū manus circūfuſi undiq; exercitus per totū diem tela ſuſtinuit. Et quū exitum uirtus non haberet, tamē ne in deditionē uenirent hortāte Trib. Vulteio mutuis ictib. in ſe cōcurrunt. Sed idem Florus in epitome. C. Antonius, inquit, legatus Cæſaris malè contra Pompeianos pugnauit & in Illyrico captus eſt. In quo bello Opitergini Tranſpadani Cæſaris auxiliares rate ſua ab hoſtilib. nauibus clauſa, potius quàm in inimicorū poteſtatē uenirent, inter ſe occurrētes occubuerūt. Ibi Liuius C. Antoniū captū fuiſſe tradit. Octauius.] Hūc Octauium Libonem initio belli ciuilis à Cæſare Hetruria pulſum Pōpeius præfectum ſuperi maris poſtea fecit, ut iam ſæpe dictū eſt. Ab hoc, paulò pòſt, cùm eſſet in ora Dalmatiæ, Salonæ tumultuosè oppugnatæ fuerunt, qui

quiuit caſtris oppidanos fatigabāt: ſed eorum tanta fuit cōſtantia, ut ſeruos manumiſerint: ademeruntq; mulieribus capillos, quib. arcus, et bellica tormenta intenderēt. ad ultimū ſubita eruptione facta, Oppidani primū Octauij caſtra expugnarunt, inde Octauianos eum ignominia, & magna cæde ad mare cōpulſi fuerunt, & re infecta Dyrrachium uicti cōfugerunt. Tētare.] hoc eſt, noluit prohibuitq; ratem in mare ſecundo æſtu delatā adoriri, ſed tantiſper continebat ſe, donec aliæ ſequerentur, iam & prædā uocat naues, quarum numerus maior erat futurus. Ingreſſos.] Paulum circūſpectè promotos elicit ad repetēdū mare, quam diu pax illi eſſet, hoc eſt, hoſtes abeſſent. Sic dū.] Illuſtrat rem ſimili, ducto à natura uenatorū, quib. mos eſt, ut tendentes indaginē funes pennis auiū purpura ac diro odore infectis à territā las feras quatiant, quo illæ iam eam partem petant, ubi retia tetenderunt. Vergilius.

Puniceæue agitant pauidos formidine pennæ.

Proinde ita collationis partes ſunt applicandæ, ut uenatori Octauius Libo comparetur: naues hoſtiū ceruis pauidis: catenæ ſiue occultis funes, retib. Metuētes.] hoc eſt, territæ diro odore ſulphureo, aut ſimili, qua pēnæ ſūt infectæ: quas adeo cerui formidant, fugiūtq; ut priuſquā conſpiciunt, odorem percipiant. Varis.] ligni furcatis ad ceruorū ſimilitudinē. alio qui uarus is dicitur, qui pedes habeat obtortos, curuos, & inflexos, ut eſt apud Perſiū,

Et non fallit pede regula uaro.

Tales Græci appellant ῥαιβοσκελεῖς. Varro, de re ruſtica lib. 2. præcipit eſſe debere pedib. rectis, ac potius uaris, quā uarijs qui uari ſunt cōtrarij. Grāmatici uarū è Græco uocabulo βαρὺ, quod graue ſignat, deſcendere putant, quod tales inceſſu graues ſint. Varū eum fluuiū eſſe, qui Narbonenſem prouinciā ab Italia dirimit, nemo ferè literatorum hominū eſt, qui ignoret, à tortuoſo curſu, ita dictum. Tuberculi genus item uarus eſt, maior lenticula.

Ora ten.] ne latrent, & in diuerſum cerui territi aufugiant. Moloſsi.] Canis uenatici, ſiue Moloſsici. Eſt aūt Moloſsis Epiri regio, in qua Dodona oracula celebris aliquādo fuit, ut autores ſunt, Stephanus, Strabo, Plinius &

 Mela.

Mela. *Pauſanias Theſprotidis fuiſſe tradit, cui adſtipulatur ſcholiaſtes Homeri lib. Iliad 2. Chaones, & Theſprotæ Acroceraunia circũaccolunt* Cæterũ multa crenſentur canũ genera à locis nomina, qui duxerũt, ut *Laconici, Arcades, Argolici,* Celtici, *Locrenſes, Iberici,* Carini, Cerſẽſes, Moloſsici, *Eretrici, Horcani,* Indici, *Pſyllici, Elymæi,* Caſtorij Sed omnẽũ *præſtãtiſsimi fuêre* Chaonici, & *Moloſsici, qui origiñẽ tradũtur duxiſſe, ab eo cane, quẽ Vulcanus ex ære fabricarat, uita infuſa, quẽ ſtatim Ioui dono dedit: hic uiciſsim Europæ, quæ* Minoi, *qui* Procri*di, à qua cũ* Cephalus *accepit,* Sed *ad inſtitutũ.* Spartanos.] *Hos diximus inter canum genera cęteri laudatiſsima, teſte Iul Pol. li. 5 ca. 5.* περὶ κυνῶν, τῶν κατ' αὐτάς. *Spartanos dicit, quos* Pollux *Laconicas,* & *Lacænas,* & Cretas *quos Creſſas nominat. Species pro genere.* A

Preſſo roſtro.] *Clauſo ore tacitus, ſequitur, obſeruatq́; ueſtigia feræ. Addit hoc loco* Omnibonus, *quod huiuſmodi canis, ubi ad leporis cubile peruentum eſt, aut alterius cuiuſuis, lorũ concutiat, quo à uenatore ducitur: qui tum aduertit feram inuentam eſſe.* Nec mora] *Es iam, inquit, in naues milites imponuntur, &* Antonius Corcyram deſerit unà *cum ratibus, eo tempore cùm poſt ſolis occaſum adhuc dubia lux, hoc eſt, crepuſculum diei eſſet.*

At Pompeianus fraudes innectere Ponto
Antiqua parat arte Cilix, paſſusq́; uacare.
Summa freti, medio ſuſpendit uincula Ponto,
Et *a* laxas fluitare ſinit, religatq́; catenam
Rupis ab Illyricæ ſcopulis, nec prima, nec illa,
Quæ ſequitur, tardata ratis, ſed tertia moles
Hæſit, & ad cautes, *b* adducto fune ſecuta eſt,
Impendent caua ſaxa mari, ruituraq́; ſemper
Stat (mirum) moles, & ſyluis æquor inumbrat.
Huc fractas aquilone rates, ſubmerſaq́; Pontus
Corpora ſæpe tulit, cæciſq́; abſcondit in antris,
Reſtituit raptus tectum mare, cumq́; cauernæ
Euomuere fretum, contorti uorticis undæ
Taurominitanam uincunt feruore Charybdim.

a al. laxe.
b al. abducto

At Pomp.] *Tráſpoſitio ad Pẽpeianorũ fraudes in capiẽda tertia naui, quæ Opiterginos uehebat.* Fraudes.] Cilices *qui erãt circa Octauiũ, catenã ſub mari tetẽderũt, cuius extrema parte oræ Illyricæ alligata, poſtremã nauẽ ad proximos ſcopulos adduxerunt.* Antiqua.] *piratica uidelicet. Et enim* Cilices *haud multò pòſt quàm P. R. cum Mithridate bellare cœpiſſet, ſuis finibus egreſsi fuerãt. Eſt autem* Cilicia *media inter Phœnicẽ, & Pamphiliã, cõtra Cyprũ, obuerſa pelago* Cilices *obſcuro, & paruo initio rẽ maritimã latrocinijs infeſtare adorti, paulatim prædæ dulcedine allecti, adiutiq́; Mithridatis opibus, late mare infeſta reddidere. Accedebat occaſio latius euagãdi, quod ea tempeſtate res Romana armis ciuilib. eſſet implicita. Interim* Cilices *nõ modo nautas, ſed maritimas urbes, & inſulas paſsim pdati fuerant. Quo ſucceſſu elati multos quæſtuoſo latrocinij cõmercio in ſocietatem piraticæ attraxêre. Pluribus in locis ſuas habebãt, & ſtationes, & præſidia. Tandem uſque adeo eorum opes creuerunt, ut quidã eorũ auratis nauibus, & rudentib purpureiſq́; uelis uterentur, remoſq́; argento pmunirent. Mille iã naues, & amplius piraticæ circumquaq́; littora inſederãt, quinquaginta urbes tenebãt: uiolabant aſyla, & deorum templa: inter quæ erant* Clarium, Didymeũ, *Samothraciũ,* T*elluris fanũ in Hermione, in Epidauro, Aeſculapij, in Iſthmo, Tenaro, &* Calabria *Thraciæ, Neptuni. In Actio, Apollinis, in Samo Argis, Iunonis, ut & in Lucania Multos Romanos faſcibus, & lictoribus inſignes cepere. Hos omnes poſtea Põpeius perſecutus terra, & mari uicit, ac deleuit. Ab his prædonib. nũc ei auxilia miſſa fuerũt.* Cilix.] *Intellectua, ex uno plures.* Cilicũ *exitiũ, crudele, & immane: quod* Cilices *piratæ infames fuiſſent nomine crudelitatis, propter aſsiduas hoſpitum depredationes: unde* Attici *uindictas acerbiores,* κιλικίας *appellabãt.* Cilix *haud facilè uerum dicit, in hominẽ auidũ lucri, qui ob id ſæpenumero dicat, quæ uera non ſint* Sumptum *ab eius gentis moribus.*

Summa fre.] *demiſit ſub aquas, ne ſi in ſumma ſuperficie cõſpectæ fuiſſent catenæ fraudẽ declinaſſent.* Sed tertia.] *elapſis duab. priorib. nauibus fœliciter, tertia in qua* Opitergini *uehebãtur, & cuppis innixa, attracta fuit in proximũ ſcopulũ.* Impendent.] *deſcribit ſcopulũ, quo adducta funibus, & catenis fuit Opitergiorũ ratis. Hũc ſcopulũ modò cauũ, modò molem uocat, eãdem mox caua ſaxa. Hũc ſcopulũ dicit in ſummo uertice ſyluã habere. à qua inumbretur, ſimul & mare, adde ea ſpecie apparẽre, ut ſaxa proiecta & extantia, caſum minari uideãtur.* B Huc fractas] *In hunc ſcopulum, ait, naufragas naues ui tempeſtatis, & cadauera hominũ qui naufragio perẽtet in Adriatico mari ſæpe eiecta fuiſſe, & in profundis eius ſpeluncis occultaſſe.* Cæcis.] *Tenebroſis, & per hoc profundis, metalepſis* Aquilone] *uento quouis, ſpecies pro genere.* Tectũ mare.] *id mare, quod ſub imo ſcopulo rupẽ abluit, prædam acceptã, quã raptũ, nuncupat, rurſum egerit atq́; euomit in uaſtum mare perinde ut Charybdis ſolet in freto Siculo.* Fretum.] *fluctus ex toto partem intelligis Et remota tranſlatio eſt in euomuere ab animali, ad non animal.*

Taurominitæ.] *Siculam, nempe quæ in freto Siculo eſt, antonomaſia Ad oriẽtale latus Siciliæ Meſſana Zancle dicta ob loci malignitatẽ ſiue obliquitatem, maximẽ* C *Boream ſpectat, inde Tauromenium, mox Catane, Naxus, Megara, Megaridẽ Mela nominat, Syracuſæ. Ibi non longè à Meſſana Charybdis monſtratur in ipſo freto, locus prodigioſæ profunditatis, in quã eſfluxum freti deſerunt naues, quæ uorticibus, & ingenti turbine fatiſcẽtes abſorbẽtur. Ipſa aũt quæ illo naufragio perierunt in littus Taurominitanũ eijcitũtur. Tauromenium, ſiue Tauromenuã, uocãt Copriã, hoc eſt, ſterquilinium, ab ipſo euẽtu, quod illic ſordes naufragorum fretum effundat. Rectè igitur Charybdim Taurominitanã appellat.* Charybdim.] *De Charybde ad hunc modũ fabulãtur poëtæ eam fœminã fuiſſe uoracisſimã, quæ, quod Herculi ſuas boues ſurripuiſſet, à Ioue fulmine icta, in mare pceps acta fuit, uerſaq́; in hoc monſtrũ, quod etiamnum hodie priſtinã ſeruat naturã. Nã quicquid in eã incidit, abſorbet, et ubi abſorbuerit, id uniuerſũ in Taurominitanũ littus (eſt enim mõs ultra Aetnã aſper cũ oppido) egerit* Horatius *binã ſcortum auiditatis inſatiatæ Charybdim* μεταφορικῶς *uocat.* ——*Ah miſer*

O' quanta laboras in Charybdi
Digne puer meliore flamma.

Quoniam autem periculoſus tranſitus eſt inter Scyllam

Italiæ

A *Italiæ ſubiectam, & Charybdim Siciliæ, ut qui uelit Scyllam declinare temerè cadat in Charybdim, uatum adagium eſt. Euitata Charybdi in Scyllã incidi, pro eo quod eſt, dum uito grauius malum, in alterum diuerſum incidi.*

Vtriuſque loci deſcriptio graphica extat lib Odyſ. Homerica 12. & Aeneidos Vergil. lib. 3.

Vincunt.] *amplificatio hyperbolica æſtus circa hanc cautem in Adriatico.*

Hic Opiterginis moles onerata colonis
Conſtitit, hanc omni puppes ſtatione ſolutæ
Circumuenit, alij rupes, ac littora complent.
Vulteius tacitas ſenſit ſub gurgite frandes,
Dux erat ille ratis, fruſtra qui uincula ferro
Rumpere conatus poſcit ſpe prælia nulla,
Incertus quà terga daret, quà pectora bello.
Hoc tamen in caſu quantum deprenſa ualebat
Effecit uirtus, inter tot millia captæ
Circunfuſa rati, & plenam uix inde cohortem,
Pugna fuit, non longa quidem, nam condidit atra
Nox lucem dubiam, pacemq́ue habuere tenebræ.

Hic Opiter.] *Proſequitur hiſtoriã poſtquam deſcripſit ſcopulũ, narratq́ue qua uirtute ſepti Opiterginorũ cohors totum diẽ uſq́ue ad diei crepuſculũ pugnam aduerſus multa Põpeianorũ millia extraxerunt.* Opitergi nis.] *Opitergini montes in decima regione Italiæ ſunt, ubi Venetia, e quibus Liquẽtia flumẽ funditur, ubi Cõcordia colo-*
B *nia eſt. Venetorũ ſunt Natri, Ateſtæ. & Oppidũ, Patauium, Opitergium, Brlunũ, Vincẽtia, Mãtua trans Padũ, ſolum reliqua temporib. Plinij fuère.* Hanc pup.] *Hãc Opiterginorũ nauẽ omnes Põpeianæ claſſes, undiq́ue ex uniuerſis ſtationib. adortæ ea arte, ut dixi cœpit, et oppugnarunt. Eſt autẽ ſtatio propriè locus in quo ad tempus naues ſtant, ut portus, in quibus hyemant, quo tutæ ſint à tempeſtatum iniuria.* Tacitas ſub gurgite.] *Catenas qui*

bus ſua ratis capta fuit ſub aquæ ſuperficie. Vulteius.] *Tamẽ, inquit Florus, ne in deditionẽ uenirent, hortãte Tribuno Vulteio mutuis ictib. in ſe rõcurrũt.* Vincula.] *Catenas, quas difficile erat difſringere.* Poſcit.] *hortatur ſuam iuuentutem ad pugnandum fortiter, ſed nulla ſpe uictoriæ, quod undiq́ue ab hoſtibus circumfuſi eſſent.*

Incertos] *Quia nuſquam fugæ locus patebat, nec uidebat quos adoriretur, & quibus ſe potiſſimum opponeret. Non poterat ſe catenis impeditus explicare. Huc accedebat quod, ut ait poëta, non crepuſculum dici, ſed nox tenebroſa eſſet, quæ pugnã diremit.* Plenam uix.] *Florus uix M. iuuenum manum fuiſſe autor eſt ſed & dubiã lucem crepuſculũ diri uocat periphraſticè, & in tenebris ceſſatum fuit à pugnando.*

Tunc ſic attonitam uenturaq́ue fata pauentem
Rexit magnanima Vulteius uoce cohortem.
Libera non ultra parua quàm nocte iuuentus
Conſulite extremis anguſto in tempore rebus.
Vita breuis nulli ſupereſt, qui tempus in illa
Quærendæ ſibi mortis habet, nec gloria leti
Inferior iuuenes, admoto occurrere fato:
Omnibus incerto uenturæ tempore uitæ,
Par animi laus eſt. & quos ſperaueris annos
Perdere, & extremæ momentum abrũpere lucis,
Accerſas dum fata manu, non cogitur ullus
Velle mori, fuga nulla patet: ſtant undiq́ue noſtris
Intenti ciues iugulis: decernite letum:
Et metus omnis abeſt, cupias quodcũq́ue neceſſe eſt.
Non tamen in cæca bellorum nube cadendũ eſt:
Aut (quum permixtis acies ſua tela tenebris
Inuoluunt, conſerta iacent, quũ corpora campo)
In mediũ mors omnis abit, perit obruta uirtus.

Tunc ſic.] *Tũ inquit, huiuſmodi oratione militis in cõcionem aduocatas allo quutus fuit, Dux fortis & magnanimus. Quod duces pugnam inituri facere ſolẽt, id poëta in reb. deſperatis, ubi pugnatũ fuit, hoc loco imita-*
C *tur.* Rexit.] *alloqutus fuit, animauitq́ue eos ad mutuam cædẽ, cum omnino moriendum eſſet.* Libera.] *Suaſoria oratio eſt, qua perſuadet ſuis militibus, ut malint honeſtè mutuis uulnerib. cadere, quã turpiter in ſeruitute reliquũ uitæ traduſigere. Verſatur maximè in argumento ab honeſto, quod in hac re accõmodatiſſimũ eſt ad perſuadendum.* Libera non.] *exordiũ ductum eſt à propoſitione cauſſæ, quæ hæc eſt, ut uiuñt in periculoſo tẽpore ſibi, rebuſq́ue ſuis, quàm diu liberi ſunt, celeriter conſulãt, ne uel turpiter ſeruire, uel hoſtibus iugulum præbere cogantur. Paruam noctem uocat breuem, ut paulò pòſt, Nox tum Theſſalicas urgebat parua ſagittas.* Anguſto.] *difficili ac periculoſo, quo ſignificatu uſus eſt, & Horat. in Od.*
" *Rebus anguſtis animoſus, atq́ue*
" *Fortis appare—* Admoto oc.] *Arcerſere ſibi mortẽ, quæ imminet, quæ alioqui incerta eſt omnib. futu*

ris uitæ tẽporib. Par animi.] *Impia ſententia, nõ mirum, ut ab ethnico profecta cũ iniuſſu imperatoris Dei è uitæ theatro diſcedere prohibeamur.* Accerſas.] *Quaſi dicat, nõ id in uoluntate ſitũ eſt, ſed in neceſſitate, ut moriamur.* Fuga.] *ergo neceſſitas cogit, ut nobis mortẽ accerſamus. Perſuadet à neceſſario.*

Stant] *ratio unde ea ſit neceſſitas, & ciues Rumanos inuuit, cũ ipſi ſint Opitergini.* Decernite] *Sit decretũ mori, potius quã ſeruire, ut ueſtris manibus, ueſtro ferro, quã hoſtiũ malitis cadere, ne de ueſtra cæde triũphẽt.* Metus.] *Et cũ per noctẽ & tenebras metus hoſtiũ nobis ſublatus, uelimus, nolimus, ſtatuamus aliqd, quod neceſſitas cogit, quale quale id ſit. Et tamẽ nobis in craſſa pugnæ caligine moriẽdũ nõ eſt, fortes et illuſtres milites malint ſibi cõſciſcere mortẽ quã in ignobilis uulgi ſtrage perire.* Aut.] *Alioqui egregiorũ, et clarorũ militũ uirtus ingloria eſt, et ſine laude obruitur, quãdu in tenebris telorũ nube ſternũtur, & ignoretur, qui fortiter dumirãda ceciderit. Tũ enim ignauiſſimũ quoq́ue par gloria comitatur: Virtutẽ pclara facinora dicit, quã fortes, & magnanimi milites in ſtataria pugna edũt.* Cõſerta.] *Cõfuſa inter cæſorũ cadauera.*

Nos in conſpicua ſocijs, hoſtiq́ue carina
Conſtituere dei, præbebunt æquora teſtes,
Præbebunt terræ, ſummis dabit inſula ſaxis,

Nos in c.] *A' iuuãdo, quod habituri ſint mortis glorioſæ ſuæ*

teſtes multos, quos iã enumerat. Conſpicua.] *Paſſiuè quæ à ſocijs*

Spectabant geminæ diuerſo è littore partes,
Neſcio quod noſtris magnũ,& memorabile fatis
Exemplum fortuna paras,quæcunq; per æuum
Exhibuit monumenta fides,ſeruataq́; ferro
Militiæ pietas,tranſibit noſtra iuuentus.
Namq; à ſuis pro te gladijs incumbere Cæſar
Eſſe parum ſcimus,ſed non maiora ſuperſunt
Obſeſsis,tanti quę pignora demus amoris.
Abſcidit noſtræ multum ſors inuida a laudi,
Quod non cum ſenibus capti,natisq́; tenemur,
Indomitos ſcias eſſe uiros,timeatq́; furentes,
Et morti faciles animos,& gaudeat hoſtis
Non plures hæſiſſe rates,tentare parabunt
Fœderibus,turpiq́; uolent corrumpere uita.

a al. laudis.

ſocij Romani in litto re Illyrico,& alij rati bus fluitantibus cernitur,& à Pompeianis,à quib. ſepti ſumus. Teſtes.] *amplificationis cauſa teſtatur eos,quos ſuſtinet mare. Pompeianos,et Cæſarianos,qui diuerſis nauib. ſparſim uehuntur. Terra,inſula,ſcopuli dabũt uirtutis noſtræ teſtes.* Geminæ.] *Pompeiani,& Cæſariani in littore Illyrico erũt ſpectatores uirtutis noſtræ.* Neſcio quod.] *auerſione ad fortunã erigit ſuos animos à memorabili facinore,cui ſimile in nullis hiſtoriarũ monumẽtis unquã fuit proditum memoriæ. Amplificatio,anteponit ſuorũ uirtutem,Saguntinis,Corinthijs,& omnib. alijs,qui ſimul facto unquam perierunt.* Monumenta.] *geſtarũ rerũ hiſtorias,in quib. hoc genus exempla prodita legũtur qualis fuit fides Sagũtinorũ erga Pop.Roman: pietas Corinthiorũ in ſuã rempub.* Tranſibit.] *quaſi dicat,animis noſtra iuuentus,pietate & officijs in ſuũ ducẽ ſuperabit,dũ manult cõſtanter,& pertinaciter in fide imperatoris mutuis uulneribus mori,quàm ad hoſtem trãſire incolumis.*

Namq; ſuis.] *auertit orationẽ ſuam ad Cæſarẽ abſentem,cui,inquit,parũ futurũ fortaſsis,quod perpetrabũt,præſtaturi tamẽ eſſent maiora,ſi qua poſſent ratione,aut eſſent etiam obſeſsis ab hoſte,pignora amoris in eum. Ergo facultas non eſt præſtãdi in eum.* Abſcidit noſt.] *Variat hic lectio,quidam codices habent laudi,ut acquiſitiuè dandi caſus ad uerbũ abſcidit referatur: qui legũt laudis, applicuit ad multum adiectiuũ ſubſtantiuè poſitum. Laus militũ à pietate,& fide,ex demonſtrationis loco ſumpta eſt.* Quod non.] *oblique indicat,ſe natos,& parentes,trucidaturos potius fuiſſe,quàm ut uiui in hoſtium poteſtatẽ uenirent:ac dolere id unũ,quod illi ſimul obſeſsi hic,& capti nõ ſint.* Indomit.] *ut etiã ne ſit hoſtis neſcius,nobis eſſe eiuſmodi,ut neq; ſuperari,neq; uinci queamus,ſed habere animos pronos ad mortem,quam malum nõ ducimus.* Hæſiſſe.] *In poteſtatem redactas,alioqui plures ipſos ſuperaſſemus.* Tentare.] *omnatiu,quaſi hoſtis pugnanda ſatigatus ſrequẽti die per legatiõner pacturi ſint cum Opiterginis pacẽ,ut ab armis domũ retro diſcedant quaſi uictores ultro pacem,& fœdus uictis offerrent.* Corrumpere.] *ut pretiũ pacis datæ acceptæ'ue ſit,uitæ incolumitas,quo pacem redimamus.*

Turpi.] *Vt ſeruili,qua mors libera multò potior:nam (ut comicus ait) quem Iupiter odit,ſeruum facit.*

O' utinam (quo plus habeat mors unica famę)
Promittant ueniam,iubeant ſperare ſalutem:
Ne nos,cum calido fodiemus uiſcera ferro,
Deſperaſſe putent,magna uirtute merendum eſt,
Cæſar ut amiſsis inter tot millia paucis
Hoc damnum,clademq; uocet: dẽt fata receſſum,
Emittantq; licet,uitare inſtantia nolim.
Proieci uitam comites,totusq́; futuræ
Mortis agor ſtimulis:furor eſt agnoſcere ſolis
Permiſſum eſt,quos iam tangit uicinia fati,
Victuroſq; Dei celant,ut uiuere durent,
Fœlix eſſe mori.ſic cunctas ſuſtulit ardor
Nobilium mentes iuuenum,cum ſidera cœli
Ante ducis uoces oculis humentibus omnes
Aſpicerent,flexoq́; Vrſæ temone pauerent:
Idem,cum fortes animos præcepta ſubiſſent,
Optauere diem,nec ſegnis b mergere Ponto
Tunc erat aſtra polus:nam ſol Ledæa tenebat
Sidera,uicino cum lux altiſsima Cancro eſt,
Nox c tum Theſſalicas urgebat parua ſagittas.

b al. uertere & uergere.

c al. cum.

Optima.] *Optat,ut hoſtes uitã promittant tantũ,non quod cupiat uiuere,ſed ne exiſtimetur,ob rem deſperatam,ſibi intuliſſe mortem,uiuẽdi facultate rõceſſa. Nam ueniam,uitam intelligit,quam hoſtis poſſet concedere,& eam quidem ingratam.*

Ne nos.] *Aetiologia,cur optet offerri ſibi ſalutem.* Magnanir.] *Vt imperatoris noſtri fauorem emereamur,uolumus,ut hoc,quãtulum eſt,inter tot ſucceſſus ſecũdos,aduerſam fortunam uocare poſſit.* Dent fa.] *receptũ ad tuta,quò nõ cupio tendere,ut conſtet apud mortales,non libuiſſe diutius uiuere.* Clades *alioq; dici ſolet de totius exercitus exitio. Concludit orationem ſu,quod uehementiſsimum eſt,ut ſtimulis quibuſdam ſuos ad deſtinatã mortẽ magis accendat,& ira inflãmet.* Emittantq;.] *hoc eſt,licet per fata in tutum euadere detur,& in pacatũ ex his præſentib. periculis diſcedere,nolim impendentẽ mortẽ uitare.* Furor.] *Quod mortis ſtimulis agor,enthuſiaſmus eſt,& ſpiritus diuinus.* Agnoſcere.] *illũ numinis calorẽ agnoſcere nobis ſolis dij permiſere,qui morti eſtis proximi,& quẽ dij celãt eos,q uitã diuturnam morti antepo nũt,ut longiorẽ ĩj uitã exoptent.* Fœlix.] *nobis ſolis eſt permiſſum agnoſcere,mortem eſſe bonum,non malũ ut ĩj,qui longiorẽ uitã orãt,eam malũ iudicẽt. Hæc quæſtio à Cic.1. Tuſculan. quæſt. diſputatur. Mors eſt bonũ: ut deorũ teſtimonio multis petentib. ſibi dari, quod optimũ homini eſſet in uita ea ipſis fuerit,ut ſummũ bonũ conceſſa. Exempla Cleobis,Bitonis,Agamedis,& quorundã aliorum notiora ſunt,quàm ut hîc referantur.* Sic.] *Vbi ad iſtũ maximè modũ perorauit Vulteius,omniũ nobilium iuuenũ mentes erexit,& incẽdit ad uoluntariã mortẽ.* Cum ſi.] *pathos ab habitu militũ,cùm lachrymabundos ſidera cœli ſimul ſuſpexiſſe dicat et aduentantẽ aurorã ſrequentis diri horrerẽt.* Flexoq;.] *trepidarẽt. Bootes enim ita nocte ſe circũagit ſupinus,unde ex eius inclinatione aduentãtis diei propinquitatẽ colligimus. Cũ Tauro,Geminis,& Cãcro,et Leone occidit. Eſt enim cuſtos plauſtri quod plauſtrũ ſequatur,& quaſi Septẽtriomb. ſuccinctus.* Vrſæ.] *maioris,quæ cũ ſupra dictis ſignis unà cũ Boote occidit,& cũ ijſdẽ rurſus oriuntur.*

B tur. Flectebatur igitur temo in ortũ oriẽte Sole cũ Geminis, quorũ ſtatum inſert mentionẽ. Flexo.] in urtum ſub auro ram diei prænunciã. Iidem.] Verum ubi oratione ſuaſo ria Tribuni confirmati fuêre abiecto pauore optauerũt diẽ, ad moriendũ parati. Nec ſeg.] non ſegnis nox erat ad uer tendũ in occaſum occidentia ſigna. Nam Sol.] Periphra ſis eſt Geminorũ, in quorũ ultima parte ſol erat. Cancrum iam iam ingreſſurus: quo tempore noctes ſunt cõtractiores, ac breuiſſimæ. Ledæa ſid.] Geminos qui ab Auriga dextra parte ſupra Orionem uidentur collocati, ſed ita, ut Orion inter Taurũ, & Geminos ſit ſitus: capita eorũ à reliquo cor pore diuiſa apparent eo circulo, qui æſtiuũ diſinit. Videtur corpora ſua inter ſe complecti. Occidunt directis pedibus, oriuntur inclinati, ut iacentes. Cæſar Germa.

Qua media eſt Helice ſubiectum reſpice Cancrum.
Ancipitis ſuberit, Gemini qua poſterior pes.

Hos Caſtorem & Pullucem Ledæ liberos fuiſſe Aſtrologi contendunt, ac poetæ, ac tam arctu amore inuicem, ac bene uolentia complexos fuiſſe, ut nunquã de principatu cõtende rint, neq; quicquã ſine cõmuni conſiliũ geſſerint. Horũ alter B cùm in pugna aduerſus Athenienſes cecidiſſet, alter immor talitatẽ accepit, utrunq; Iuppiter in cœlo collocauit, & inter ſidera Geminos appellauit, & eos quidem ſalutares. Occi dente una ſtella, oritur altera. Fuerunt qui Zetum, & Am phionem nominarunt, quod alter zonam, alter lyram ha beat. Hos Nigidius deos Samothracas uocauit: & Caſto rem, & Pollucẽ, Geminorũ honore fuiſſe decoratus, quod pacationis principes dicantur quodq; mare prædonibus in feſtum pacaſſent. Cum Iaſone, & Herculi quum Colchos ad rapiendam pellem auratam peterent, magnis tempe ſtatibus iactati ſummo conatu nauem à periculo liberare ſtuduerunt. Impetrarunt ob id à Ioue patre, ut in ea cœli regione conſtituerentur, unde proſpectantes laborantibus mortalibus poſſent ferre auxilium Homerus canit Pollu cem fratri dimidiam uitam conceſsiſſe, quem Vergilius imi tatus in ſexto. Si fratrẽ Pullux, inquit, alterna morte rede mit. Itq; reditq; uiam. Vicino cum lux al.] cùm dies æſtiuus propemodum ſolſtitialis eſt, qui incidit in primum punctum Cancri, pridie Idus Iunias, aſtronomorum propè omnium conſenſu. Clau Ptolemæo uerò 14. Calend. Iuli C as. Plinius aſſerit æſtiuum ſolſtitium peragi in quarta par te Cancri, hoc eſt, 8. Calend. Iulij. ex quo uſque ad bru mam decreſcunt dies, qui creuerunt ſex menſibus. lib. 18. cap. 28. quanquam idem in octaua parte euſdem ſigni lib. 2. ſolſtitium fieri tradit. Nox cum Theſſal.] Cùm matutino mergeretur oppoſitum ſignũ Sagittarius Quan do ſignum aliquod mane oriente Sole occidit, uritur ſimul cum nocte, occaſus, & ortus Chronicus dicitur, uel Acro chronicus Arato. Mathematicorum tempus naſcitur cum occaſu Solis Igitur Chronicè mergebatur mane Sagittari us, oriente Geminorum ſidere unà cum Sole. Cæterum ta les ortus, & occaſus, occultationes, & emerſus rectius Pli nio dicuntur. Omnis autem ratio, inquit, obſeruata eſt tri bus modis, exortu ſiderum occaſuq; & ipſorum temporum cardinibus Exortus occaſusq; binis modis intelliguntur. Aut enim aduentu Solis occultantur ſtellæ, & conſpici deſi nunt: aut eiuſdem abſceſſu proferunt ſe in emerſum. Hoc melius, quàm exortum conſuetudo dixiſſet & illud occulta tionem potius, quàm emerſum. Hæc Plinius. Alia ratio eſt ortus, & occaſus Heliaci: alia rurſum Coſmici. Theſ ſalicas ſa.] Sagittarium, qui Chiron Centaurus eſt, uocita bat. Gemini opponuntur Sagittario. ut Libra Arieti: Scorpio Tauro: Capricornus Cancro: Aquarius Leoni: & Piſces Virgini. Hunc Sagittarium Chironem Centaurum Theſſalum fuiſſe multi memorant: alij negant, quod nullus Centaurorum ſagittis ſit uſus. Sunt qui Crotum eum appel lent. Euphemes Muſarum nutricis filium. Soſitheus eum do micilium in Helicone monte habuiſſe. & Muſis ſultum de lectari, & uenationis ſtudiũ nõnunquã etiã exerceri. Pro hi ſce ſtudijs Muſæ pcatæ Iouẽ ſunt, in Aſtrorũ numerũ tranſ ferretur. Iuppiter uolẽs in uno corpore omnes illius artes ex primere, crura dedit equina ſagittas pro ingenio adiũxit, ut acumen, & celeritas inde coniectaretur. Caudam Satyricã affinxit, quod nõ minus hic Muſis, quàm Liber Satyris fue rit delectatus. Ante pedes ſtellas habet paucas in rotũdo de formatas, quas coronam eius ut ludentis abiectam nõnulli dixerunt. Spectat occaſum, & quaſi ſagittam miſſurus effi giatur. A pedibus uſq; ad humeros in circulo hyemali col locatur, ſed ita, ut caput eius ſolũ extra eum circulum ap pareat Arcus eius medius à circulo lacteo ſecatur. Quoniã aũt arcũ habet, & ſagittam. Arcitenens etiã dicitur. Fuit hic Chiron Theſſalus, Saturni, & Phillyriæ filius. Cũ enim Saturnus Iouẽ filiũ quæreret, in Thracia cum Phillyra O ceani filia in equũ uerſus cõcubuiſſe dicitur, ex qua Chironẽ Centaurũ genuit, dimidio hominẽ, reliqua parte equũ, qui à matre Phillyrides fuit dictus. Hic omnes mortales bonitate, & iuſtitia ſuperauit. De quo Cæſar Germanicus in Aratũ.

Hic erit ille pius Chiron iuſtiſsimus omnis
Inter nubigenas, & magni doctor Achillis.

Hic uulnere accepto à ſagitta Herculis extinctus fuit, & in aſtra ſublatus, & Sagittarij ſignum cõſtitutus. Quidam tamen Sagittarium nõ Chironem, ſed Crotum, ut diximus, uel ut alij, Crucum eſſe opinantur, & Centaurum ſiue Phyl lyridẽ, qui & Chiron dicitur diuerſum ab illo haberi Poe ta tamen per Theſſalicas ſagittas, Chironem intelligit, qui Theſſalus fuerit natione.

Detegit orta dies ſtantes in rupibus Iſtros
Pugnacesq; mari Grana cum claſſe Liburnos.
Tentatere prius ſuſpenſo uincere bello
Fœderibus, fieret captis ſi dulcior ipſa
Mors tur ulta mora. ſtabat deuota iuuentus,
Damnata iam luce ferox, ſecuraq; pugnæ,
Promiſſo [a] ſibi fine manu, nulliq; tumultus
Excuſſere uiris mentes ad ſumma paratas:
Innumerasq; ſimul pauci terraq; mariq;
Suſtinuêre manus, tanta eſt fiducia mortis.
Vtq; ſatis bello uiſum eſt fluxiſſe cruoris,
Verſus ab hoſte furor, primus dux ipſe carinæ
Vulteius iugulo poſcens iam fata retecto,
Ecquis, ait, iuuenum eſt, cuius ſit dextera cruore
Digna meo, certaq; fide per uulnera noſtra

Detegit.] Iam orto ſole conſpicui fuêre Illy rici. Pomponius Iſtri ani Illyridis nomine am plexus Tergeſtu Illyri cum terminat. Idem paulò pòſt ſcribit, per I ſtros, Iſtrum emitti. A Scordona Illyria inci pit, cuius pars Liburnia eſt, æquæ magnitudinis cũ tota Dalmatia, ac pa ri montiũ iugo à Pãno nijs, quà in Boreã, & or tum ſolſtitialem excur rit. finita. Occidua, & meridiana parte Adria tico clauditur. A Dal matia abiens regio hinc mari, illinc montibus co arcetur. ſed ſubinde ar ctior. ſed qua in Iſtri am tendit longè angu ſtiſſima. Cæterum ma xima Liburniæ et Iſtriæ pars ditionis Veneto rum eſt. In Illyrico am nes Melæ ſunt, Ae as, Nar, & Danu bius, inquit, qui iam dictus

[a] al. cem.

[a] al. permiſſo

Teſtetur ſe uelle mori? nec plura loquuto
Viſcera non unus iam dudum tranſigit enſis.

dictus eſt Iſter: ſed Aeas ſecundum Apolloniam, Nar inter Pyraeos & Liburnos, per Iſtros Iſter emittitur. Tergeſtum in intimo ſinu Adriæ ſuū finit Illyricū. Hic Iſtrum in Adriaticum deuolui dicit, eundem, qui & Danubius eſt. Pli. lib. 3 cap. 18. ſcribit Formionē amnē fuiſſe antiquū Italiæ terminū à ſua tēpeſtate Iſtriæ. quā cognominatā tradūt, inquit, à flumine Iſtro, in Adriā effluente è Danubio amne, eodemq́ Iſtro ex aduerſo Padi fauces, cōtrario eorum percuſſu, mari interiecto dulce fecēre. plerię dixēre falsò, & Nepos Coraelius Padi accola. Nullus enim è Danubio amni in mare Adriaticū effunditur. Deceptos credo, quoniam Argonauis flumine in mare Adriaticū deſcēdit, nec procul Tergeſte, nec eam cōſtat quo flumine. Humeris traiectā Alpes diligētiores tradunt. Subijſſe autē Iſtro, dein Sao, dein Nauporto, cui nomē ex ea cauſa eſt, inter Aemonā, Alpesq́ exoriēti. Hactenus ille, cui ego accedo, quod Danubius in Abnoba monte clementer editu, unde etiā nomē habet, exoriatur haud procul à Rheno ex aduerſo Raurici Galliæ oppidi, multis ultra Alpes milib. ac per innumeras lapſus gentes Danubij nomine immenſo aquarū auctu. & unde primū Illyricum alluit Iſter appellatur. LX. amnibus receptis medio ferme numero nauigabili, in Pontum uaſtis ſex fluminibus euoluitur. Danubij nomen retinet ab origine ſua, donec in Sarmatiam ueniat, ubi Iſtri nomen circa cataractas teſte Strab. accipit. Iſtros.] *Illyricos proximos ego accipio. Principium Illyridis maritimæ, eſt Iſtria authore Strab. Eſt enim illius lateris hic ſitus. Ab Acroceraunijs montibus in Adriā flexus eſt. Hoc enim mare magno receſſu littorum acceptū uaſtè quidē in latitudine patet, ſed longè uaſtius, quà penetrat. Illyricis gētibus uſq; ad Tergeſtum cōtra Rauennā Italiæ cingitur, cætera Italicæ & Gallicæ gētes tenēt. Primū Parthini, & Dacarcibæ occurrunt; deinde paulatim Enchelea, Phæaces, mox ſequuntur, quos propriè Illyricos uocāt. Tum Pyræi, & Liburni quos Lucanus ſimul attexit, & Iſtri. Græci eos Illyrios arbitrati ſunt, qui ſupra Macedoniā, & Thraciā à Chaonibus, & Theſprotis ad Iſtrū uſq; fluuium ſedes habuēre. Longitu. terræ habet 65. dierū iter. Illyria, ab Illyrio Cadmonis filio. Vrbium prima eſt, Oricum, inde Dyrrachiū. Vltra ſunt Apollonia, Salona, Iadera, Narona.* Stantes in.] *hoſtes Opitergi-*

norū intelligit Sulpitiu, cū Dolobella in illyrico littore etiam caſtra A
haberet, niſi quis uelit intelligere rē iā ab Octauio Libone circūuentū fuiſſe cuius rei poëta nullā fecit mentionē. Liburnos.] *A Scardona diximus iā Illyriā eſſe, eiusq́ partē Liburniā aquæ cum terra Dalmatica amplitudinis. Caetterū Illyrij, & Liburni ueteres coloni egregiè ſunt literarū monumētis celebrati, clariſſimi quondā armorū gloria. q & Romanis negotiū fecerūt bellorū Punicorū temporib. Tēta regna in illis locis rerū potente. Hodie frequētiſſimè à Selauinis inhabitātur eæ terræ. Liburnorū naues ſunt, naues celeres, q̄ ab ea gēte poſtea Liburnicæ appellatæ fuēre.* Gens c. cl.] *cōtra Naronē fluuiū oſtēdimus ſuprà Circyrā inſulā in Adriatico, quā alij Corcyrā uocāt, cū Gnidiorū oppido fuiſſe ex Strab. Eſt enim Gnidus oppidū Cariæ in cornu peninſulæ: & Dores coloni eā peninſulā aliquādo habitarunt è Græcia profecti, & q nomē terræ dederunt. Aſſentior hic iudicio Micylli, qui Strabonis uerba od Corcyrā Phæacū refert, de Cherſicrate, qui prognatus ex Heraclidarū genere, expulſis Liburnis, Corcyrā coloniā deduxit. Tū autem* B
quod Pōpeiana auxilia tota Græcia erāt cōtracta, unde et ex Italicis claſſem ualidā ſexcentarū nauiū cōfecerat, ut in catalogo poëta recenſuit. Tenebat paſſim omnia maria, maximè circa Epirū. & Liburniā & inſulas Creteas cōtra Liburniā Cæſar enim paulò pòſt è Brūduſio per medias hoſtiū ſtationes morā Macedoniæ tranſmiſit. Tēta.] *Quod Opiterginis omnibus fuerāt futurum, id nūc euenīſſe ſcribit, ut ad pacis fœdus uita præmio propoſita inuitarētur. Eſtq; planè figmentū poëticū ob res deſperatas.* Damnata iā.] *Morti addicta certo moriēdi cōſilio ferox, atq; inexorabilis, quippe qui certò cōſtituerant ſibi inferre inter ſe necē.* Nulli no.] *nulli noui prælij apparatus, nulli clamores, & motus hoſtiū ex animis paratis ad extrema humanorum, deſtinatū cōſiliū excutere potuerūt.* Pauci.] *uix mille iuuenes undiq; ab omnib. copijs oppugnabātur.* Tanta eſt.] *epiphonema in pertinaces animos ad mortē.* Bello.] *pugna, ſiue prælio nā bellū propriè eſt tēpus, quo bellatur ab hoſtibus.* Poſcēs iam f.] *poſtulauit ſibi inferri necē prolato retectoq; iugulo. Inuitat aliquē ſocorū, à quo interficiatur. q̄q ea cæde teſtetur, ſimul eadē uelle occūbere.* In pa. u.] *in ſeipſos in hoſtes ſæuierūt.* C

Collaudat cunctos, ſed eum, cui uulnera prima
Debebat, grato moriens interficit ictu.
Concurrunt alij, totumq́; in partibus unis
Bellorum fecēre nefas. ſic ſemine Cadmi
Emicuit Dircæa cohors, ceciditq́; ſuorum
Vulneribus, dirum Thebanis fratribus omen.
Phaſidos & campis inſomni dente creati
Terrigenæ, miſſa magicis è cantibus ira,
Cognato tantos *a* impleruntſanguine ſulcos.
Ipſaq́; inexpertis quod primum fecerat herbis
Expauit Medea nefas. ſic mutua pacti
Fata cadunt iuuenes, nimiumq́; in nocte uirorum
Mors uirtutis habet. pariter ſternuntq́;, caduntq́;
Vulnere letali, nec quenquam dextera fefellit,
Cùm feriat moriente manu, nec uulnus adactis
Debetur gladijs, percuſſum eſt pectore ferrum,
Et iugulis preſsēre *b* manus, cùm forte cruenta
Fratribus incurrunt fratres, natusq́; parenti.

a al. complerunt.
b al. manum

Sic ſem. Cad.] *duabus cōparationibus facinus illuſtrat, ſumptis à terrigenis Cadmi, & Iaſonis, quos ex ſerpētinis dētibus ortos fabulātur.* Semine.] *quod Cadmus oraculi iuſſu in terra cōdiderat. Fabulā referi inter alios, Ouidius lib. Metam. 3. Cadmus à patre Agenore miſſus ad Europā quærēdā oraculo cōſulto iuſſus fuit, eam terrā occupare, in qua bos obuiā factus in herba quieti ſe compoſuiſſet: in ea urbem conderet. Digreſſus ab oraculo in iuuēcam incidit inuigem: hanc ſequutus uſq; in Bœotiam, ibi procubuit, & nomen dedit, ἀπὸ τῆς βοὸς. Hic Cadmus Ioui ſacra facturus in proximam ſyluā miniſtros alla-*

tā aquā immiſit, ubi fortè in ſpeco Martium ſerpentem prodigioſa magnitudinis offenderunt, qui ad urnæ in aquā demiſſæ ſonitū expergefactus, horrendū ſibilauit, & afflatu, cōplexuq́ necauit. Cadmus miratus ſuorū diuturnā ceſſationem, dum ipſe quærēdo lucum peruagatur, monſtrum offendit. Ibi periculosè cum ſerpente congreſſus, ad ultimum ſuperauit. Pallas cuius cōſilio multa gerebat, hominem monuit, ut beluæ iam confectæ dentes in terræ ſulcis, quos aratro faceret, ſine mora conderet. Quo facto extemplò inde ſeges armatorum hominum exctiuit. Tertius te noua Cadmus cum ipſe aduerſus eos arma

A uos arma expediret, ab eorum uno monitus fuit, ne ſe ciui libus bellis immiſceret. Mox eorum unus aliquem è fratribus enſe percuſſit, is rurſum alium, ſimul orta mixtim pugna mutuis uulneribus, præter quinq; conciderunt, qui eũ in cõdendis Thebis, adiuuerunt. Sed de eo paulò pòſt pluræ dicemus. Dircæa co.] periphraſis Thebanorum fratrum terrigenarum, qui mutuis, ut dixi, uulneribus perierunt. Eſt autem Dirce fons Bœotiæ ut ſcribit Hyginus à Dirce Lyci uxore, quam Zetes, & Amphion tauro alligatam trucidarunt. Corpus in monte Cytherone abiecerũt, ex quo fons ille emanauit, qui Dircæus fuit appellatus Liberi patris beneficio, quod ipſius Baccha fuiſſet, uti fabulantur. Paulo diuerſius ſtatim ea ipſa fabula eodem refertur. Cecidit'q; ſuorum]Ouidius in Tertio Meta.

" *Atq; ita terrigenis, in quit, rigido de fratribus unum*
" *Comminus enſe ferit, iaculo cadit eminus ipſe.*
" *Hic quoq; qui dederat leto, ne longius illo*
B " *Viuit, & expirat, modo quas acceperat, auras,*
" *Exemplo'q; pari furit omnis turba, ſuo'q;*
" *Marte cadunt ſubiti per mutua uulnera fratres,*
" *Iam'q; breuis uitæ ſpatium ſortita iuuentus*
" *Sanguineam tepido plangebant pectore matrem,*
" *Quinq; ſuperſtitibus, quorum fuit unus Echion,*
" *Is ſua iecit humi monitu Tritonidis arma,*
" *Fraternæ'q; fidem pacis petijt'q; dedit'q;.*

Dirum Theb. f.]inauſpicatum, & infœlix omen Eteocli, & Polynici fratribus, qui ſimili caſu aliquando mutuis uulneribus caſuri eſſent. Etenim Eteocles, & Polynices Thebani cũ de regni uicibus diſceptarẽt, ſingulari certamine ad Thebas congreſſi utriq; perierũt. Cadmeia uictoria mutilis in prouerbium abijt infœlix adeò etiã ipſis uictoribus, qualis fuit illa Græcorũ, qui capta Troia, alij alio fato infœlici interierunt. Quin & medici Cadmeiã uictoriã uocãt, cũ ægrotus in depellẽdo morbo, intereat. A' duorum illorũ Thebanorum fratrum interitu ſumptã translationẽ exiſtimãt. Vel quod ſuo exitio Cadmei Argiuos cũ Adraſto militãtes deuicerint: nã poſteris ſatis pœnarũ dederunt. Vel quod Oedipus ſphingis ænigmate ſoluto, uictoriã quidẽ à mõſtro reportauit, uerũ poſtea imprudens matrem ſuam duxit uxorẽ: quo cognito, ſibi eruit
C oculos. Sanè quod cũ Cadmus literis à Phœnicibus acceptas, Græcis per manus tradere ſtuderet, Linum interemit quod is quoq; ſuas literas proferet. Deinde ciues illius cæde irritati Cadmũ exegerunt, ut ne huic quidẽ bono fuerit Linũ ſuperaſſe. Hunc cum uxore fabulãtur in Draconem mutatum, ut eſt apud Ouid lib. Metamor. 4. Sed de Cadmi aduẽtu in Græciã, & literarum inuẽtione plura ſuperioribus libris annotauimus. Phaſidos.] alia cõparatio nõ diuerſa à ſuperiori. Quemadmodum in Colchide terrigenæ homines nati ex dentibus peruigilis Draconis ueneficijs Medeæ ſimul cõcurſu interierũt: ita Opitergini ſtudio mutuo ſe trucidarunt. Phaſidos.] Colchidis fluuij. Eſt re uera in eo tractu clariſſimus omniũ Phaſis, iuxta quẽ etiã eius nominis urbs eſt. Sed fluuius centum & 20. pontibus iungitur Straboni, antequã in pontũ delabatur. Vagus multa hinc inde flumina recipit, quorum maximè inſignes amnes ſunt, & nauigabiles, Glaucus, Hippus, & Cyaneus: quamuis Ptolemæus Hippum, & Cyaneum ſeorſim in Pontum deducit certè Valerius Flaccus undoſum, & uehementem Phaſim facit.

" *Magnus ubi aduerſum ſpumanti Phaſis in æquor*
" *——Cre rite.*

Et ſuprà Lucanus

Colchorum qui rura ſecas ditiſſime Phaſis.

Iuſomni d. cre. t.] Iaſon trium laborũ uno beneficio Medeæ confecto, arauit igniuomis tauris agrum, in cuius ſulcis uipereos dentes condidit, ut ait Ouid qui ſine mora enati in uiros armatos ueneno infecta tela in Argonautas torquere cœperunt. Medea pro Argonautis ſolicita carmine auxiliari effecit, ut inter ſe ciuile bellum mouerent, impetu ab Iaſone in ipſos conuerſo. Ouidius lib. 7. Metamorph.

Terrigenæ pereunt per mutua uulnera fratres, "
Ciuili'q; cadunt acie, gratantur Achiui. "

Fabulam ad hunc modũ narrat Apollonius lib. Argonauticωn Tertio, Iaſon cum Phrixi liberis acceſſit Aeten Colchorum regem, poſtulans ſibi tradi arietis uellus aureum. Indignatus rex magna & grauia illi imperat certamina, ut tauros igniuomos aratro ſubiungeret ſeminaret Draconis dentes, è quibus nati forrent terrigenæ gigantes, & ut terrigenarum meſſem meteret. Medea, quæ Iaſonis amore capiebatur, à Chalciope inducta huc fuit, ut liberis ſuis auxilium ferret. Itaq; obuiam facta Iaſoni ad Hecates delubrum, tradidit illi pharmaca, oſtẽdit'q; rationem, quo pacto meſſem illam gigãtum meteret. His igitur ille pharmacis uſus feliciter, rebus omnibus proſperè geſtis, præter ſpem ad Aeten rediit. Apollonius terrigenarũ cædem eodem libro, heroicè multis & elegantiſſimis uerſibus refert. ——οἱ δ' ἐπὶ γαῖαν

μητέρα πίπτον ἑοῖς ὑπὸ δούρασιν "
ἢ δρύες, ἠὲ μακεδνὰ κατάσχεθε ἀνέμοιο. "
καὶ τὰ λοιπά. "

Caterũ, ut aliqd uera hiſtoriæ, de aureo uellere de tauris ignuiomis, & peruigili dracone, adſcribamus non inutilè operæpretiũ fuerit, propterea quod ea, q̃ à poëtis tradita ſunt, pro uanis refellãtur Primũ omnium, quod ad Phryxi Arietẽ attinet ſunt, qui exiſtimẽt Phryxi Thebani pædagogũ fuiſſe Arietẽ, qui cũ puero in Colchidẽ profectus ab Aeta rege Dianæ fuerit immolatus, & pellis detracta in tẽplo è more ſuſpenſa: ſimul & Phryxus Gambro Scytharũ regi dono datus fuit Cui tũ flore ætatis, tũ indole cõciliatus regni hæres fuit relictus Interea Aeta (quẽ nõnulli Oetã uocant) oraculo monitus ſuit fore aliquãdo, ut ſublato ſpolio è ſacro luco audaciſſimi hoſpitis manu interficeretur. Territus rex reſponſo pellẽ inaurari iuſſam, quò diligẽtius aſſeruaretur, in tẽplum intulit. Hic cuſtodes uarios, et ſacerdotes cõſtituit peruigiles, qui perpetua ſtatione fatalẽ illã pellẽ ab omni iniuria tuerentur. Eſt huic diuerſa opinio, arietẽ pecus fuiſſe ſub aduentum Phryxi in Colchidẽ ab Aeta mactatũ, ac pellẽ quã hoſtiæ detraxerat, inaurari, cuſtodiri'q; diligenter imperaſſe, quod fatalẽ ſibi eã cognouiſſet: templo accuratè munito Et ut exteræ gentes procul inde arcerẽtur, rumores ſpargi iuſſit, hoſpites in Colchide regis iuſſu mactari. Ex Taurica regione acciuit fortiſſimos uiros, qui cuſtodiæ adhibebantur: qui cũ truci eſſent ingenio, uim'q; & robur ſpirarẽt, tauri igniuomi à poëtis dicti fuerunt: idẽ de Dracone fabulati ſunt, quo nomine dictus creditur cuſtos templi Cõſtat Iaſoni à rege magnũ certamẽ fuiſſe propoſitũ, & elijs, anteq̃ ex ſacrato luco auferrẽt: quicquid illud fuit, ſiue pellis fatalis, ſiue auri uis ingens, id Medea conciliata Iaſoni opera ſua diſcuſſit. Medea.] Perſes, & Oetas fratres fuerũt, quorũ hic in Põto, ille in Taurica regnarit, uterq; truci, ac tyrãnico ingenio. Ex Perſe Hecate prognata eſt, nõ minori, q̃ pater ſæuitia, ac feritate. Virgo adhuc eos, quos uoluit, ſagittis ſolita fuit trãsfigere. ſed in ueneficijs, & cõficiendis uenenis lõgè maximũ illi fuit ſtudiũ. Eius inuentũ fuiſſe aconitum

iſſe aconitum tradunt quidã, eiusq; uim in hoſpitibus expe riri cõſueuit: quibus artibus breui patrẽ ſuſtulit: cuius mor te regnũ Tauricæ adeptæ tẽplum Dianæ erexit, ad cuius arã ut Hoſpites terra mari ue aduecti mactarẽtur inſtitu tuit. Nupſit patruo Oetæ, cui Circen, Medeã, & Egialeũ enixa fuit. Circe maternis artibus imbuta, herbariã, ac ue nena tractauit. Quin et ipſa ſua induſtria aliqua inuenit. Hæc Sarmatarũ regi nupſit. Quo magicis artibus ſubla to, regno potita fuit. Sed breui propter immanẽ crudelita tẽ in ſubiectas gẽtes regno expulſa fuit, tenuiq; cũ modi co mulierũ comitatu inſulã quandam deſertã in Oceano. Plures tamẽ tradũt eã in Italiã ueniſſe, et in Latij promõ torio cõſediſſe: tum uerò inſula fuit, à qua Circeiorũ no- mẽ adepta eſt. Porrò Medea & ipſa, magicis artibus ope- A ram dedit, ſed ingenio fuit meliore quã mater, aut ſoror. Nam hoſpites à patre cædi deſtinatos eripere ſolebat, ut Iaſonem, & eius ſocios Argonautas. Sed quibus fatis, & quàm uarijs caſibus poſt fugam ex Colchide cum Iaſone iactata fuit, huius inſtituti nõ eſt hic referre. Sed illud obi ter addatur, Circen Oetæ ſororẽ fuiſſe quoſdã contende- re & utrunq; Solis filios, id quod Maro etiã aſtruit. Sic mutua.] mutuã cædã inter ſe ſtudio pacti, exẽplo terrige narũ Cadmi, & Iaſonis inuenerunt. Præſtere m.] ipſi ſe rientium manus etiam iugulis adegere ne fallerent.

Fratrib.] pathos à perſonis, & relatione fratrũ, ac pa- rentum in liberos, quod miſerabile & dictu, & uiſu fuit.

Haud trepidante tamen toto cum põdere dextra
Exegere enſes, pietas ferientibus una,
a Non repetiſſe fuit. iam latis uiſcera laxa
Semianimes traxere foris, multumq; cruoris
Infudere mari: deſpectam cernere lucem,
Victoreſq; ſuos uultu ſpectare ſuperbo,
Et mortem ſentire iuuat. iam ſtrage cruenta
Conſpicitur cumulata ratis, buſtiſq; remittunt
Corpora uictores, ducibus mirantibus ulli
Eſſe ducem tanti. Nullam maiore loquuta eſt
Ore ratem totum diſcurrens fama per orbem.
Non tamen ignauæ poſthæc exempla uirorum
Percipient gentes, quàm ſit non ardua uirtus
Seruitium fugiſſe manu ſed regna timentur
Ob ferrum, & ſæuis libertas uritur armis.
Ignoratiq; datos, ne quiſquam ſeruiat, enſes,
Mors utinam pauidos uitæ ſubducere nolles,
Sed uirtus te ſola daret.——

a al. Nec.

Haud trepidan.] *Simulacrum cædis admiſcendo affectus ſubijcit, idque multis uerbis, ut qui tranſiti- onem paret ad nouam narrationem.*

Non repe.] *Pieta tis loco fuit ductum, uno ictu interfeciſſe, non uerò ingeminaſſe ictus, quo acerbior fu- iſſet alioqui mors.*

Latis foris.] *id eſt, per latos, & ſpatioſos ratis foros uiſcera ca- dentium ſoluta diſtra xerunt.* Vultu ſup.] *feroci, ac truculento uultu aſpicere, ut oſtentarent ſe nõ uictos ab hoſtibus eſſe, qui uictores uideri uolebant.* Iam ſtrage c.] *pathos à triſti, ac miſerabili rerum facie in naui, quæ cadaueribus cæſorum referta erat.* Buſtiſq; re.] *peracta tam mu- tua cæde, ut nullus Opiterginorum ſupereſſet, cum admi- ratione ſuorum centurionum ac ducum corpora ſepelien da, auferri iuſſerunt, id quod in hoſtibus aliquam pieta- tis ſpeciem præ ſe tulit.* Eſſe ducem t.] *quod ullus mor talium tanti faceret ſuum principem, ut pro eo ſibi malit mortem accerſere quàm in uictoris poteſtatem ſaluus cõ- cedere, & quidẽ conceſſa uenia.* Non tamen ig.] *Clau ſula totius narrationis, qua exclamat in memorabile fa cinus Opiterginorũ, quod ab omnibus gentibus nõ omni no ignauis toto orbe celebrabitur, ut uel ex hoc exemplo intelligãt, nõ difficile eſſe effugere ſeruitutẽ ferro proprio, id quod laudatius ducit, quàm ſeruire, præcipuè tyrãnis,*

à quibus leges, libertaſq; uera opprimũtur. Satius eſſe, ut uel ſe, uel tyrannos tollerent è medio præſenti mor te ob oculos propoſi- ta quàm illorum tyrã nidem perferre. Per- ſtringit obliquè haud dubiè Neronem homi nem ad dedecus, & o- mnem ſæuitiam natũ: qui in omni uita nihil præſtitit laudabile, ni ſi quod meritum ſup- plicium reformidans, ſibi ſatis ignauè manũ intulit, ſi modo illud laudabile dicendũ ſit. B *Britannicũ ex Claudio, & Meſſalina genitum ueneno ſu ſtulit, matrẽ trucidauit, ac præter domeſtica parricidia, præceptorem ſuum Anneum Senecã interfecit, & noſtrũ Lucanum, ei propter tyrannicum ingenium ſemper infe- ſtum.* Sed ecc.t.] *Cauſa cur nemo uelit tyrannum oc- cidere, propter potentiã, uim, & ſatellites, quos corporum ſuorum cuſtodes circum ſe armatos aduerſus tales caſus trahunt.* Vritur ar.] *opprimitur libertas ab armatis.* C

Datos enſ.] *datos gladios, ad libertatẽ uindicandã à ſeruitute, cũ diuerſum fiat: illis enim abutuntur ad oppri- mendam libertatem leges, & omnia patria iura, & quan- tum eſt bonorum hominum, quorum uirtutes ipſis ſunt formidabiles.* Mors.] *auerſione ad mortem abſoluit clauſulam. Optat ignauos, & ac timidos poſſe conſene- ſcere ſed fortes uiros præclaris facinoribus ſolos mortem oppetere.*

——Non ſegnior illo
Marte fuit, qui tunc Libycis exarſit in aruis.
Nanq; rates audax Lilybæo littore ſoluit
Curio, nec forti uelis Aquilone recepto
Inter ſemirutas magnæ Carthaginis arces,
Et Clupeam tenuit, ſtationis littora notæ.
Prunaq; caſtra locat cano procul æquore, quà ſe
Bragada lentus agit ſiccæ ſulcator arenæ.
Inde petit tumulos, exeſaſq; undiq; rupes,
Antæi quæ regna uocat non uana uetuſtas.

Non ſegnior.] *Ad Africana tranſit, à Cu rione infæliciter ge- ſtas, trãſit. Iucidit hæc Curionis expeditio ijſ dem temporibus, qui- bus Cæſar, Maſſilien- ſibus data uenia, & duabus legionibus ad urbis præſidium eli- ctis, ipſe cum cæteris copijs in Italiam proficiſceretur. Curio cũ duabus legio- nibus è Sicilia in Africã delatus, pari copiarũ numero in-*

inſula relicto, primo appulſu locũ circa V- ticam occupauit. P. Varrus q Africæ præe erat, & ipſe circa urbẽ caſtra poſuit. Curio hic paucis diebus au- xiliares equitum alas, quas Iuba rex Varro auxilio miſerat, ſemel atque iterum fudit. Quo ſucceſſu, militari fauore imperator fuit ſalutatus, cũ alioqui de more imperator appellaretur, cuius ductu, & auſpicijs

A & auſpicijs. X. M. hoſtium cæſa fuiſſent. Priuatæ intercedebant Curioni cum Iuba rege inimicitiæ, quod Tri. Pl. legem promulgarat, de eius regno in Publicũ redigendo: & ſub initium belli ciuilis opera Cn. Pompei ſocius, & amicus P. R. à ſenatu fuerat appellatus. Non ſegnior.] non minus atrox bellum, quàm quod in Adriatico, exarſit in Libya inter Curionem, & Varrum, cui Iuba auxilia ſubmittebat. Naoq rates.] deſcribit promontorium Siciliæ, unde temerè ſoluit Curio, cur etiam eum audacẽ uocat, quaſi temerarium, & qui parum circumſpectè res gerebat. Lilybæo.] Siculo promonto. Lilybæo. Panditur Sicilia cõtra agrum Brutium, qua parte creditur aliquãdo Italiæ continens fuiſſe, ac poſtea terræmotibus auulſa, & fretum illud, quod 7 ſtadiorum ſpacio interluit, admiſſum fuiſſe. Triquetra eius forma eſt unde & Trinacria, Græcè τριναxρία, dicitur. Latera finiunt tria promontoria, quorũ illud, quod Regium Italiæ ſpectat, Pelorum dicitur: quod Græciã, Pachinum: quod Africam Lilybæũ uocant à Lilybæo circa eam regionem, urbe nõ obſcura.
B Eſt ea enim urbs in ipſo promontorio, ad Aphricum uentum obuerſum, ubi cõfinium eſt Siculi, & Sardoi pelagi. Ex eo loco breuiſsimus curſus eſt in Libyã CXXVII. M. paſſuum à Carthagine. Varro tradit, id quod mirum eſt, ex hoc promontorio quendã Strabonem ſolitũ naues proſpicere, quæ ex portu Carthaginẽſi ſoluerẽt ut etiã numerũ ederet. Hinc in Africã profecturus Curio uram ſoluit.

Nec for. aquil.] indicat ſecundũ uentũ, & eum quidẽ temperatũ ac lenem ſpiraſſe. Aquila Græcè Boreas dictus putatur ἀπὸ τῆς β. ῆς, à boatu, quod uiolenter flet, & fit ſonorus. Venit ab æſtiua ſeu ſolſtitiali orientis meta Gellio: hoc uento nimis quã ſecundus curſus in Africam eſt.

Inter ſemi.] Erat tum Carthago ab excidio tertij belli Punici modicè reſtituta, hinc ſemirutas uocat, & magnã Carthaginem, ob nominis celebritatem, potentiã, atq opes, quondã pollentiſsimas tota Africa, tum tenuet. Plutar. tradit. C. Gracchũ ad inſtaurandam Carthag. in Libyam miſſum, & lupi incurſu metas turbatas fuiſſe. Appia. tradit Fuluium Flaccum, ad eam coloniam deducendam nauigaſſe. Et Clupeam.] Tranſportabat, ut dixi,
C duas, ex quatuor, legiones, quas à Cæſare acceperat, & quingentos equites. Tribus diebus ac noctibus totidem cõſumptis nauigãda, ad eũ locũ appulit, qui aquilaria uocatur à Clupeis XXII. M. paſſuũ. Conſtat Africã à Gaditano freto incipere, & finire Aegypto. ab Aquilone mediterraneo cõiunctã: ubi prouinciæ ſunt, Tingitana, & Cæſarienſis Mauritania, & Numidia. Libya, Cyrenaica Pentapolis, Marmarica, & Mareotis Libya appellatur, cui cõtermina eſt. Aegyptus. Ab Ampſaga flumine uerſus Mauritaniã Numidia eſt, Maſiniſſæ nomine clara. Ab Ampſaga uerſus ortũ, in tractu littoris ſunt oppida in primis clara, Oea, Leptis, Taphra, Neapolis, Leptis altera, cognomĩto Magna morte, Tapſus, Clupea, Zania, Vtica patria, & ad Cinypẽ flu. Catonis decantata. Inter Vticam, & Carthaginem Bragada fluuius in mediterraneũ excurrit: Carthaginem, inquam, à Phœnicibus conditã, quã dixi floreutiſsimã omniũ Africæ urbiũ fuiſſe, quæ nõ Africæ ſolum magna parti, uerũetiam uræ Hiſpaniæ, quæ à freto Gaditano ad Pyrenæũ maritima decurrit, latiſsimè imperauit, urbes condidit, & colonias deduxit. Hæc à Scipione Aemiliano capta fuit tertio bello Punico, & exciſa incendio 17. dierũ continuo, quã murus CCC. & LX. ſtadiorũ longitudinis complexus fuerat: in cuius medio arx erat Byrſa. Refloruit poſteris ſæculis intra ipſa diruta urbis ueſtigia, & noua emicuit principũ Ro. beneficio. Primus Auguſtus tũ ſitu loci captus, tũ ueteris cladis urbis miſertus, eò coloniã deduxit, miſsis ueteranis militibus. Ex quo ita florere cœpit, ut nulli urbiũ in eo tractu ceſſerit. Tulit urbs opem Adrianus Imper. à quo Adrianopolis dicta fuit, Cõmodus item fauit, quã mutato nomine Alexandriã Cõmodianã dici uoluit. Cæterũ recẽtibus nominibus exploſis, uetus nomẽ Carthaginis rurſum tãdem ſibi uẽdicauit, multis ſæculis fida imperio R donec à Vandalis primã anno CCCC XLIII. capta fuit, deinde iterũ à Perſis ſub Heraclio afflicta, & anno D. C. VIII. à Sarracenis ex Arabijs effuſis cũ reliqua propemodũ tota maritima regione, occupata fuit. Sed ad rẽ. Et Clu.] A' Tuſca, Zengitana regio eſt, & quæ propriè uocetur Africa Tria in eo tractu maritimo promõtoria ſunt: Candidum: mox Apollinis aduerſum Sardiniæ. tertiũ Mercurij cõtra Siciliã, in quo liberũ oppidũ Clupea eſt, quæ Ptolemæo Hermea dicitur.

Littora. ſta. no.] quod à Mercatorib. R. uel frequẽtarentur, uel quod Punicis, ac ciuilibus bellis ſæpe luſtrata fuiſſent. Cæterùm promõtoria illa ita in altũ excurrũt, ut duos efficiant ſinus: Hipponẽſem ab oppido Hippone. In altero ſinu, Vtica eſt, cũ flumine Bragada, cuius mẽtionẽ attexit poëta. In promõtorio Mercurij uſtẽdimus Clupeã eſſe. Hoc promõtorium, cũ Scipio ſuperior Africanus nõ plus V. M. paſſ ab Africa in traiectu, ex Sicilia abeſſet. T. Poſthumius gubernator ſe cernere dixit. Sed uerba Liuij adſcribã. Iam terrã, inquit, cernebãt. Haud ita multò pòſt T. Puſthumius gubernator Scipioni ait, nõ plus V. M. paſ. Africã abeſſe: Mercurij promõtorium ſe cernere. ſi iubeat eò dirigi. iã in portu fore omnẽ claſſem. Hæc Liu. In Clupea, ut in terra Galatæ, ſcorpiones necãtur, teſte Plin lib. 35. cap. 19 Ex Galata, inquit, inſula, & circa Clupeã Africæ, ſcorpiones necat, & Balearis, & Ebuſitana regio, ſerpẽtes. Quã ſe Bra.] Hunc amnẽ diximus inter Carthaginẽ, & Vticã in mediterraneum deſcẽdere. Ad hunc primo bello Punico Attilius Regulus uſtium caſtris poſitus, cùm fortè cõſediſſet, ſerpentẽ inuſitatæ magnitudinis ueluti molẽ grauiſsimã baliſtis, & catapultis expugnauit cuius exuuiæ fuiſſe traduntur CXX. pedum longitudine: quæ unà cum maxillis Romæ pepẽderunt in publico uſq ad bellum Numãtinum. Oritur ex Atlante mõte, & non procul ab Vtica, & caſtris Cornelijs mare intrat. Curio Martium Vticã præmiſit cum nauibus, & ipſe eodẽ cũ exercitu profectus fuit, ac bidui iter progreſſus, ad flumen Bragadã. C. Caninio Rebilio legato cum legionibus reliquit, ipſe cũ equitatu anteceſsit ad caſtra Corneliana explorãda, quod is locus caſtris peridoneus haberetur Id autẽ iugũ directum eſt, eminẽs in mare. utrinq præruptum, atq aſperum, ſed paulo leniore faſtigio. qua ad Vticã uergit. Abeſt ab Vtica directo itinere, paulo amplius paſſus mille. Antæi quæ u.] Fabulãtur Antæum hunc è terra prognatũ, qua tacta robuſtior ſubinde ſurgebat. Ad hunc Hercules proterendum in Libyã miſſus fuit. Solebat hoſpites ſuos palæſtra ſuperatos mactare. Ab Hercule uictus cum ſimulato caſu cùm ſubinde terram contingeret, ualidior ſubindẽ Herculem adoriebatur. Quo animaduerſo Hercules ita hominem cõplexus medium tenuit, ut manibus, ac pedibus uinctis, cùm terram amplius cõtingere nõ ualeret, eum ſtrangulauit. Iuuenalis Satyra tertia:

Et longũm inualidi collum ceruicibus æquat
Herculis. Antæum procul à tellure tenentis.

Fulgentius

Fulgentius rationem huius fabulæ reddit.

Antæi.] *digreditur ab hiſtorica narratione in fabulã Antæi. Huius regnum fuit in Tingitania. Eſt autem Tingitana prouincia ultra columnas Herculis in Mauritania, cuius extimum promontorium, Ampeluſia uocatur à Græcis, ab Afris aliter dicitur quidem, ſed uocabulo idem ſignificante. Inde Abila, & promontoria, à ſimilitudine, quæ Septem fratres appellantur. Eius oræ finis eſt Mulucha ut exordium Ampeluſia. In hoc promontorio ſpecus eſt, Herculi ſacer, & ultra ſpecum oppidum peruetus Tinge (Tingi Plinio, alijs Tingenna) ab Antæo conditum poſtea à Claudio Cæſare cùm coloniam faceret, appellatũ, Traducta Iulia. Extat ei ſignum parma Elephantino tergore execto ingens, & ob magnitudinem nulli nunc uſu ro habilis, quam locorum accolæ Antæum geſtaſſe affirmant. Plutarchus grauiſſimus author tradit Tingennam Antæi fuiſſe uxorem, quæ poſt mariti interitum ex Hercule fuit Syphacem enixa, qui regnum in ea terra ſortitus, urbem unde matris nomine Tingennam condidit. Syphax Diodorum genuit, unde poſtea longa Antæi maioris ſerie ortus fuit Iuba regum omnium præſtantiſſimus. Cùm Sertorius Tingennam urbem, quo Aſchalius cum fratribus confugerat, expugnaſſet, Antæi ſepulchri magnitudine commotus, ad arguendam uulgi uanitatem, id dirui iuſſit. Ferunt ibi cadauer inuentum LXX. cubitorum: cuius tibia* A

LX. cubitos longa fuit, quod ille intuitus, tactus religione conditorium inſtaurauit, & honores & famam auxit. Cùm itaq; Curio ſub primum in Africam appulſum Cornelia caſtra circa Vticam cepiſſet, & accepiſſet, Varrum Africæ præfectum à Cæſare alienatum, & Iubam non ſolum ei auxilia ſubmiſiſſe, ſed etiam cum magnis copijs aduentare, demiror poëtam, indecorè cum tam ocioſum ad Antæi ſepulchrum, quod in Tingitania erat, quæ extimæ Mauritaniæ pars eſt, traducere, quæ loca Iuba Mauritaniæ, & Numidiæ rex Cæſaris hoſtis latè armatis præſidijs muniuerat, ut prorſus illò penetrare non potuerit. Sed uoluit, ſed indecorè, in hiſtoriam Antæi, cùm in Libya eſſet, uel delectandi cauſſa, uel amplificandæ narrationis gratia, digredi. Petis tumulos ex.] *Talis erat locus, quæ Cornelia caſtra dicebantur, ut modo oſtendi. Id autem iugum, inquit Cæſar, eſt directum, eminens in mare, utraque ex parte præruptum atque aſperum, ſed paulo leniori faſtigio, ab ea parte, quæ ad Vticam uergit. Videtur Lucanus intuere illum tumulum antiquitus regnum Antæi appellatum fuiſſe, quod prorſus ueriſimile non eſt, ut ne quid dicam abſurdum. cum Tingitania fuiſſet, ubi Hercules laborum ſuorum in extrema Libya metam poſuit, & Antæum interfecit. Et cùm Tingentaniæ longitudo & latitud ſit. 6.30.35.5. Vticæ uerò, 32.0.32.45. diſtantia regionis facile æſtimari poteſt.* B

Nominis antiqui cupientem noſcere cauſſas,
Cognita per multos docuit rudis incola patres.
Nondum poſt genitos tellus effœta gigantes.
Terribilem Libyeis partum concepit in antris.
a Nec tam iuſta fuit terrarum gloria Typhon,
Aut b Tityus, Briareusq; ferox, cœloq; pepercit,
Quòd non Phlegræis Antæum ſuſtulit aruis.
Hoc quoq; tam uaſtas cumulauit munere uires
Terra ſui fœtus, quod cùm tetigere parentem
Iam defecta uigent renouato robore membra.

a al. Non
b al. Tityos.

Nondum poſt genitos.] *Comparationibus aliorum gigantum, quorum partim à poetis, partim ab hiſtoricis celebrantur, Antæi prodigioſam magnitudinem & uiolentiam amplificat.* Libye. an. in Libya. Typhon.] *Hunc eundem, quidam & Typhœa eſſe contendunt. Fabulantur hunc Titani, & Terræ filium fuiſſe, qui à Ioue ad pugnam prouocato fulmine percuſſus in Inarimẽ inſulam deiectus fuerit. Huius deſcriptio extat apud Heſiodum in Theogonia.*

αὐτὰρ ἐπεὶ Τιτῆνας ἀπ' οὐρανοῦ ἐξέλασεν Ζεύς,
ὁπλότατον τέκε παῖδα Τυφωέα Γαῖα πελώρη,
Ταρτάρου ἐν φιλότητι διὰ χρυσῆν Ἀφροδίτην.
οὗ χεῖρες μὲν ἔασιν ἐπ' ἰσχύϊ ἔργματ' ἔχουσαι,
καὶ πόδες ἀκάματοι κρατεροῦ θεοῦ, ἐκ δέ οἱ ὤμων
ἦν ἑκατὸν κεφαλαὶ ὄφιος δεινοῖο δράκοντος,
γλώσσῃσι δνοφερῇσι λελιχμότες, ἐκ δέ οἱ ὄσσων
θεσπεσίῃς κεφαλῇσιν ὑπ' ὀφρύσι πῦρ ἀμάρυσσε.
πασέων δ' ἐκ κεφαλέων πῦρ καίετο δερκομένοιο.
φωναὶ δ' ἐν πάσῃσιν ἔσαν δεινῇς κεφαλῇσι
παντοίην ὄπ' ἰεῖσαι ἀθέσφατον, ἄλλοτε μὲν γὰρ
φθέγγονθ' ὥστε θεοῖσι συνιέμεν, ἄλλοτε δ' αὖτε,
ταύρου ἐριβρύχεω μένος ἄσχετον ὄσσαν ἀγαύρου.
ἄλλοτε δ' αὖτε λέοντος, ἀναιδέα θυμὸν ἔχοντος.
ἄλλοτε δ' αὖ σκυλάκεσσιν ἐοικότα θαύματ' ἀκοῦσαι.
ἄλλοτε δ' αὖ ῥοίζεσχ', ὑπὸ δ' ἤχεεν οὔρεα μακρά.
id eſt

Verum ubi Titanas cœlo turbaſſet ab alto
Iuppiter, hinc genuit mox alma Typhœa Tellus

Poſtremum ex Beroba, haud Veneris ſine numina Diuæ:
Cui palmæ ad ſuſcitãda negotia dura
Robore erãt, propriique pedes centum. capita altis
Ex humeris fædi ſurgebant torua draconis.
Ora ſubin linguis lambentia ſæua triſulcis,
Igne coruſcabant cilijs ſub lumina tetris.
Deniq; quodq; caput flammam ſperabat, & ignem.
Omnibus hi inerant uoces, uariumq; ſonabant, C
Horrendumq; dabant fremitum: ſæpe ore tonabant,
Numinibus magnis ſimul ut ſi emittere uiſa.
Interdum ingenti tauri mugere boatu,
Interdum fremitum ſæui dare uiſa leonis,
Interdumq; canum latrantium iterum edere uocem.
Rurſus & horrendum ſonitum à radicibus imis
Mittebant montes umbroſi.

Et quidem, inquit Heſiodus, nefarium facinus perpetratum foret, imperaſſetq; hic diuis immortalibus, niſi impietate hominis animaduerſa maturè, horrendum intonuiſſet: terra infrà, cœlum ſuprà, & cum his maria, Oceani fluēta, adeoq; tartara ipſa terribilem ſonitum edidiſſent, Poſt acerrimum omnium elementorum conflictum, fulmine à Ioue ambuſtus fuit, & ad inferos præcipitatus. ῥῖψε δέ μιν θυμῷ ἀκαχὼν ἐς τάρταρον εὐρύν, *hoc eſt,*
Præcipitem indignans illum ſub tartara miſit.
Heſychius hunc deum aliquem fuiſſe, ait, terra prognatum, qui cum Ioue pugnarit. τυφωεύς, θεός τις, γηγενὴς ἐναντιωθεὶς τῷ βασιλεῖ τῶν θεῶν. *Deducitur,* τυφὼν, τυφὼς, *&* τυφωεὺς, ἀπὸ τοῦ τύφεσθαι. *quod fumum euaporare ſignificat. & Typhon omnem uentum uehementer. Pinda-*

cum uo-

A eum uocant, ἐν χρυσομάλλων ὀμβρίμων. Aeſchyl. de eodem. δρακαίνης γαμψωνύχου· συρίζων φόβον, ἐξ ὀμμάτων δ' ἤστραπτε γοργωπὸν σέλας. Allego: fabulam reddit enarrator Lycoph. prolixius, quã ut hic adſcribatur. Hu ius filius dicitur fuiſſe draco ille immanis, & peruigil, qui mala aurea Heſperidum in extrema Africa ora ad montem Atlantem ſeruaſſe traditur, quem Hercules cõfecit. Et Cerberus item triceps, qui ab eodem Hercule raptus, & ab inferis abductus fuit. Ad huius Typhonis conſpectum fabulatur Ouidius Venerem in piſcem mutatam. Aut Tityõs.] Hunc fabulantur Iouis & Elearę filium fuiſſe, qui Latonæ uitta corruptæ cum ſtuprum inferre conaretur, Apollo, & Diana eum iniuriam haud quaquã ferendã rati, hominẽ ſagittis confecerunt. Nunc apud inferos ita pœnas dat, ut epati in ſanas ſagittas adhuc feruet. Euphorion ſcribit eum Dianam corripuiſſe, & ob id puniri. Homerus tamen, & alij poëtæ eum ſequuti tradunt, hunc per nouẽ iugera ita exporrectum, ut iecur eius à duobus uulturibus ita aſſiduò arrodatur, ut abſumatur nunquam. Tibullus,

B Porrectuſq́ nouem Tityus per iugera terræ
Aſſiduas atro ſanguine paſcit aues.

Homerus Odyſ. 11.

καὶ Τιτυὸν εἶδον γαίης ἐρικυδέος υἱὸν
κείμενον ἐν δαπέδῳ· ὁ δ' ἐπ' ἐννέα κεῖτο πέλεθρα,
γῦπε δέ μιν ἑκάτερθε παρημένω ἧπαρ ἔκειρον
δέρτρον ἔσω δύνοντες, ὁ δ' οὐκ ἀπαμύνετο χερσί·
Λητὼ γὰρ ἥλκυσε Διὸς κυδρὴν παράκοιτιν,
Πυθῶδ' ἐρχομένην διὰ καλλιχόρου Πανοπῆος.

De Tityo Lucretius libro tertio.

Qui non ſola nouem diſpeſſis iugera membris
Obtineat, ſed qui terræ ſi totius orbem.
Nec tamen æternum potuit perferre dolorem,
Nec præbere cibum proprio de corpore ſemper.
Sed Tityos nobis hic eſt, in amore iacentem
Quem uolucres lacerant atq; exeſt anxius angor.
Aut aliæ quauis ſcindunt torpedine curæ.

Antiqui hunc Tityi uulturem, immortale iecur laceran tem interpretabantur, conſcientiæ tormẽta, rimantis interiora uiſcera, flagitijs obnoxia, adeoq; ipſa uitalia perpetua ſolicitudine, ac recordatione perpetratorũ ſce C lerum lanientis. Tum autem & quæ curas anxias exciret aſſiduo, ut quieti nullus relinquatur locus: Inhæret ea infœlicitas fibris ſubinde renaſcentibus, ut ſe iudice abſolui nequeat. Alij Lucretium ſequuti ſœ lã amoris libidinem interpretantur. Amorem phyſici in iecore poſitum eſſe affirmant: ut iram in felle: uiſum in ſplene. Exeſum iecur renaſci in pœnam, quid aliud ſibi uult, quàm quod libido nũquam exaturetur, ſed recrudeſcat ſemper? Hinc Horat: iecur uocat, Tityi incontinentis. Briareuſq;.] Homerus Iliad primo canit hunc Gigãtem Briareum à dijs, ab hominibus uerò, Aegeonem dictũ fuiſſe, ὃν Βριάρεων καλέουσι θεοί, ἄνδρες δέ τε πάντες Αἰγαίων'. Briarei nomẽ Homerus ad deos refert poſterius ad homines, & eundem centimanum appellat. hoc eſt, ἑκατόγχειρα, libro eodem, & loco,

ὦχ' ἑκατόγχειρον καλέσασ' ἐς μακρὸν Ὄλυμπον.

id eſt, Illicet in magnum Thetis accerſiuit olympum

Centimanum,——

Hunc Heſiodus Terræ, & Cœli filiũ fuiſſe ſcribit, ac duos habuiſſe fratres, Cottũ, & Gygen: quibus centenæ fuerint manus, ac ſingulis capita 50. robur ingens, quale nulle fuerit eorum, qui è cœlo & terra progniti fuerunt. Alij ferunt hunc Neptuni filium, ac de eo huiuſmodi fabulã tradunt. Iuppiter ſuſcepto regni cœleſtis gubernaculo, nimis quam uſus fuit ſua libertate in imperando, multa contumaciter, & præfracto ſpiritu gerens. Cũ autem Neptunus, Iuno, Apollo & Minerua coniuraſſent, ut eum in uincula conijcerent, pariter & in ordinem redigerent. Thetis ibi ex patre Nereo cognouit (erat enim uates) inſidias et Deorum coniurationem aduerſus Iouem, maturauit accedere eum adduxitq; Briareum formidabilem inſidiatoribus Dijs. Erat autem hic maximus gentis, ut & patrem ſuum Neptunum præmio interceperat Porrò Iuppiter re comperta ex Thetide, Iunonem uinculis ſuſpendit demiſſam è cœlo: Neptuno & Apollini ſeruitutem illam, ſiue clientelã potius Laomedontis decreuit. Inuicem Thetide Achilli debitũ honorẽ addixit, eum, qui poſtea fuit inſequutus. Huius fabulæ autor eſt Didymus; & enarrator Iliados Homericæ lib. primo refert eãdem totidem fermè uerbis. βριαρεύς, παρὰ τὸ βριαρός, βριαρὸς δὲ ὁ βαρύς: ἄγριος, τραχύς. id eſt, fortis, agreſtis, durus, aſper, terribilis, tetricus. Quod non Phleg.] Phlegræi campi intra Cumas, & Neapolim ſunt, ita nominati ab authoribus à uetuſtiſſima Veſuuij montis conflagratione, non multũ diſsimili ab Aethna. In his cãpis, cum Hercules illac expeditionem faceret, genus hominum ferox nactus fuit. Hos uel quia proceriore erant ſtatura, quã cæteri mortales, ac maiore corporis mole, uel ab ſcelera, & graues iniurias, quib. finitimos accolas premerent, Gigãtes uetuſtas appellauit. Hi cum ad eius acceſſum prohibendum ad pugnam inſtructi occurrerent, una prælio, atq; eo quidem perdifficili uicti, atq; ad unum propè omnes deleti fuerunt. Atq; hi campi Phlegræi intra Cumas iacẽt, ut dixi, & Neapolim in Italia. Huius Phlegræi campi etiam Plin meminit, lib. 18 cap. 28. et li. 3 cap 5 Poſtq; inquit, Phlegræi cãpi. Acheruſia palus Cumis uicina Alioqui Phlegra oppidũ Macedoniæ eſt, eidẽ Plin. lib. 4. cap. 10. Sed Suidas Φλεγραῖον πεδίον, ἐν ᾧ οἱ θεοὶ ἐπολέμησαν, uocat, citatq; Ariſtophanicũ illud. ἵν' οἱ θεοὶ τοὺς γηγενεῖς ἀλαζονευόμενοι καθυπερηκόντισαν. ubi dij terrigenas gigãtes fuis ſagittis cõfecerunt In his uolũt Gigantes montes mõtibus ſuperimpoſitos cumulaſſe, atq; ita aſcẽſu in cœlũ parata. Iouẽ regno ſuo exturbare uoluiſſe. Pallene] Cherroneſus fuit Thracia, in cuius Iſthmo Potidæa erat nũc Caſſandria, ait Stra. Phlegra antea dicta, quã habitabãt Gigãtes, impiũ hominũ genus, quos Hercules deleuit. Simili fato indicat poëta Antæũ manib. Alcidæ periturũ. Ab his terrigenis diuerſum genus fuit Phlegyarum, quos non arbitror poëtã hic ſignificare, ipſos uiolentos, et iniurios. Iam uerò & ſuſtulit dixit, pro, genuit, aut edidit.

Hoc quoq;.] Hoc beneficio Terra uires filij ſui Antæi cumulatè auxit ut debilitatæ, ac iam pugnando feſſæ, & fractæ, tacta tellure, priſtinum robur cum fœnore (ut ſic dicam) reciperent. Et tamen, ut oſtendi, excogitata arte, ab Hercule ſuperatus fuit.

Hæc illi ſpelunca domus.] ut hæc ſint uerba incolæ alicui-

Hæc illi ſpelunca domus: latuiſſe ſub alta
Rupe ferunt, epulas raptos habuiſſe Leones.
Ad ſomnos non terga feræ præbere cubile

ius monſtrantis Curioni, aut alij cuipiã, ac ſingula ob oculos

Aſſuerunt,non ſylua torum,uireſq; reſumpſit
In nuda tellure iacens. Periere coloni
Aruorum Libyes: pereunt,quos appulit æquor
Auxilioq; diu uirtus non uſa cadendi
Terræ ſpernit opes,inuictus robore cunctis
Quamuis ſtaret,erat tandem uulgata cruenti
Fama mali,terras monſtris, æquorq; leuantem
Magnanimum Alciden Libycas exciuit in oras.

intuenti narrantis. A loco,quē incoluit Antæus. Epulas con.] à uictu, & cibo,quo uixit. locus ab educatione. Nam ut locus, & ſolū natale, ita & uictus in moribus, & corporis qualitate inoleſcenda maximum habent momentum. Vt is,qui humano lacte nutritur, & manſuetorū animantiū carnibus per omnē uitā uictitat,manſuetū uitæ cultū induit,ita qui ferinis aſſiduo paſcitur,in ferinā naturā adoleſcit. In moribus inoleſcendis,magnam ferè partem nutricis ingenium,& natura lactis tenet,quæ infuſa tenero & miſta parentum ſemini adhuc recenti,ex gemina concretione unam indolem fingit. Hæc,& alia,quæ ſtatim ſequuntur,non in hominibus ſolum,ſed in pecudibus etiam animaduerſa fuit: ut ſi ouiū lacte hœdi aut caprorum,agni alantur,in his lanam duriorem, in illis uerò teneriorem exaſci conſtat. Ad eandem rationem, non mirum Antæi ingenium beluinum fuiſſe, ac ſyluestre, quippe qui leoninis uiſceretur,quibus leoninas uires, ac rabiem ſimul induit. Epulas,hoc eſt,cibum leones uocat; quoſq; quibus erat uiribus, quotidie capiebat in uictum. Ad ſomnos.] *Non quieſcebat in pellibus ferarum,nec in frondibus arborum, nec in tergoribus ullorum animalium, quæ aliquid commoditatis corporibus adferunt, ſed in nuda humo cubare conſueuit. Χαμαὶ. Vnde ἡ χαμευνία.* Cubile.] *ſtratū in quo cubaret ſed in nuda tellure,à qua robur maius,atq; maius cōcipiebat ſemper.* Periere c.] *à rebus geſtis ipſius Antæi, qui non ſolū hoſpites trucidabat, ſed etiā in miſeros ruſticos,& qui è mari in uicinum, atq; adiacens littus eijciebantur,aut appellerent,ſæuiebat. Tāta erat huius gigātis immanitas.* Pereunt.] *relatio eiuſdem uerbi pluſculū adfert uenuſtatis.* Auxilioq.] *horum uerburū hic ſenſus eſt. Quamuis Antæus diu terra ope ſāgendo non uſus fuerat, ut nunc ſat robuſtus ſibi uiſus eius auxilium cōtemneret,tamen fama tandem mōſtrum hominis orbi notū reddidit, ut ea tādem ad Herculem omniū malorum domitorem dimanarit.*

A

Terras mo.] *Nam Euriſthei iuſſa ad ea monſtra conficienda, alia poſt alia miſſus fuit Hercules qui tunc duodecim labores dicti fuēre: ut inde Herculei labores etiam in prouerbium abierint, de ingentibus uiribus, & plurimis quiq; uires deſiderent Herculanæ. Sed te quærere iam Herculis labor ſit, inquit Catullus. Et Propertius.*

Deinde ubi pertuleris quos dicit fama labores
Herculis. Et. Non labor Alcidæ.——

Bartim de ijs, qui ſunt eiuſmodi, ut alijs plurimum commodent, nihil fructus fermè authori, præter aliquantulū famæ, ſed cum inuidia coniuncta adferant.

B

Alcides.] *Hercules, antonomaſia. Alcides dictus fuit, uel ἀπὸ τῆς ἀλκῆς. fortitudinis laude, uel ab Alcino auo. Cæterum fuit alius quidem Hercules, qui temporibus Ioſua in Phœnicia clarnit. generatione 19. ſed hic non fuit magnus ille Alcides tantopere ſcriptoribus decantatus. M. Varro poſt enumeratos 40. Hercules, addit omnes Hercules dici poſſe. qui res magnas geſſerint. Cæterum Alcides hic fato defunctus in deos relatus ab hominib. fuit,locatuſq; fuit inter corpora cœleſtia, uocaturq; Hercules, ſiue Engonaſin, ſitusq; eſt inter circulum arcticū, & æſtiuū, utroq; pede, & dextro genu modicè flexo circulum arcticū ſinit, ſiniſtro uero caput draconis proterere conatur: humeris uidetur circulū æſtiuum ſuſtinere, & manu dextra proiecta tangere. Et quia ſupra Draconē collocatus eſt, effigiatur, quaſi ad certandum cum eo paratus, dextra clauam, ſiniſtra pellem leonis tenens. Antæi itaq; fama commotus Hercules traiecit in Libyam, ex Creta.*

E

Ille Cleonæi proiecit terga Leonis:
Antæus Libyci: perfudit membra liquore
Hoſpes Olympiacæ ſeruato amore Palæſtræ.
Ille parum fidens pedibus contingere matrem,
Auxilium membris calidas fudit arenas.
Conſeruere manus, & multo brachia nexu,
Colla diu grauibus fruſtra tentata lacertis,
Immotumq; caput fixa cum fronte tenetur.

Deſcribere aggreditur certamen Athleticum Herculis, & Antæi. Tzetzes uariæ hiſtoriæ ſcriptor author eſt, Herculē per Illyridem ad Pyrenæos iter intendiſſe. & trāſmiſſe in Libyā, congreſſumq; cū Antæo, lucta eū interfeciſſe. Vtut res ſe habet, ſiue Antæi famā Hercules,ſiue itinerū cōpēdia ſequutus, cum ad Buſiridē iter intēderet poſt cædē Gerionis Chryſaori ex Hiſpania,cōſtat illū in eam terram ueniſſe, apud omnes,atq; in Mauritania athletā hunc omnū per eam tēpeſtatē fortiſſimū cōplexu,in medio ſpectatorū conſeſſu moribūdū proſtrauiſſe. Etſi paulò antè hæc tenuiter ſummatim annotata nobis ſunt,ſed quia ad certamē athleticū nobis peruentum eſt, libet paulò fuſius de ijſdē cōmentari. Plutarchus Gabiniū ſequutus tradit, Antæū re uera prodigioſæ magnitudinis uirum fuiſſe,id quod non eius oſſa Sertorij iuſſu refoſſa ad arguendam indigenarum uanitatem, ſatis coarguerūt, ut diximus paulò antè. Circa Tingem oppidum uiſebatur id cōditoriū. Cum præter omniū opinionem, qui ſpectaculo interfuēre, oſſa immania fuiſſent, ipſa ducis ſepulchrū inſtauratum fuit. Diximus urbem eā ab Antæo cōditam, à Plutarcho Tingenā uocatā, poſt illius interitū ipſius uxor ab Hercule compreſſa fuit, & ex eius congreſſu Syphax genitus, qui latè in ijs locis regnum adeptus tum demum Tingenam urbem cōdidiſſe dicitur à Tingenitis. Ex Syphace Diodorus ortus, qui cum Olbianis & Mycenis ab Hercule relictis, magnā Libyæ partē ſubegit. Plinius Lixum Antæi regiam fuiſſe credit ſiue Coten potius. Ibiq; celeberrimū hoc certamē contigiſſe, quod nūc refertur: nec inde procul inſulam monſtrari, ibi Heſperidū horti fuiſſe memorātur: eāq; æſtuario quodā maris meatu ambiri, manifeſto argumento ficti Dracones, auriferū nemus cuſtodiētis. Sed ut ad Antæū redeamus, Diodorus ſcriptum reliquit, Antæo Athletico certamine ſuperato, Herculem in Aegypto porrexiſſe, ibiq; Buſiridem multo uiolentiſſimè in hoſpites ſæuientem, interfeciſſe.

C

Ille Cleo-

A Ille Cleo.] *Nemeæi, à parte totũ. Fuêre illæ decantatæ*
Cleonæ inter Corinthũ, & Argos in uia. Atq; has Strabo
peculiariter dictas putat ab Homero ἐϋκτιμένας, quod
nõ ſolũ opere ſed natura urbs eſſet munitiſſima, ubi etiã
à Plinio collocãtur lib. 4. cap. 5. de Achaia Intus, inquit,
Cleonæ, Hyſiæ, Panormus portus. Et mox Arcadiã cap.
6 deſcribẽs inter Clitoriũ, & Cleonẽ regionem Nemeam
collocat. Eſt aũt Arcadia maximè mediterranea Pelopon
neſi regio, undiq; à mari remota. In Nemeæ regionis ſyl-
ua Hercules fulmineũ Leonẽ interfecit, ſuiusq; exuuias in-
duit, & per omnem uitam geſtit. Ouid. lib. 12. Metam.

» *His eliſa iacet moles Nemeæa Lacertis.*

Periandrus Rhodius refert hunc Leonẽ, primitias propè
laborum Herculis memoriæ cauſſa aſtris illatum fuiſſe.
Rurſum Nigidius aſtruit apud Lunã iuſſu Iunonis eũ nu-
tritũ, & in Nemeæ Arcadiæ ſylua in ſpelũca cui Mitida-
mon nomen eſt conditũ à Iunone in Herculis exitiũ emiſ-
ſum: ſed ab eo ſtrenuè iuſſu Euryſthei trucidatũ Quare
deinceps clauo gladij uice, pelle pro ſcuto, quo totum cor
pus contectũ fuit, uſus eſt. Itaq; arbitrãtur ea de cauſſa à
B *Iunone uxoris Iouis inter ſidera eum collocatũ fuiſſe. Ple-*
riq; putant gymnicus ludos Nemeæ propter hunc leonem
inſtitutos fuiſſe. Alij contendunt ludos Nemeæos epitha-
phios fuiſſe Archemoro filio Lycurgi ſacerdotis, uel ut
alij, regis Nemeorũ, ea tẽpeſtate, qua ſeptẽ duces turmarũ
ductores exercitũ ad Thebas duxerunt, auxiliũ Polyni
cæ ferentes Fama eſt, cũm hi duces ſuibundi exercitũ cir
ca ſyluã Nemeã traherent, atq; eorum quidã longius ex-
plorãdæ aquationis cauſſa ab agmine aberraſſent, in Hi-
pſipylen Thoantis filiã Lemno ob patrẽ in muliebri cõiu-
ratione ſeruatum regno à ſuis eiectã, & apud Lycurgum
Nemeorũ regem tum fortè famulatũ incidiſſe. Erat tum
ea puer regius, cui illa data erat, aut nutrix, aut cuſtos.
Dum igitur illa ducibus gratulatura aduentum ad fon-
tem properat, puer regius cui nomen erat Archemoro,
herbido loco relictus ſerpentis ſubito incurſu perijt Ea
res adduxit Hipſipylen in apertum apud regẽ diſcrimen,
ſed ducum interuentu regis ira precibus, & authoritatẽ
lenita fuit, maximè ob nouos honores, eoſq; eximios, à to-
to exercitu filij ſepulchro exhibitos. Manſere deinceps a-
C *pud poſteros illi ludi, & Nemei appellati fuerunt. Victo*
res in his certaminibus Nemeis apio coronabantur, teſte
Plinio. Cleonei.] *Cõgreſſurus itaq; cum Antæo Her*
culis exuuias Nemæi Leonis à ſe proiecit, ut nudus cum
nudo luctaretur. Antæus Libyci] *ut inuicem Antæus,*
tergus Leonis Libyci, quem dixit poeta Leoninis tantum
uictitaſſe, Leonũ carnibus maximè ueſcuntur Agriopha-
gi, ut & Pãtherarũ. Perfuſus mem.] *Nudũ ſe ceroma*
te perunxit, erat id unguentũ oleaceũ, factũ ex oleo, & cæ
no in ſpeciem luti, quo in ludis, gymnicis nudos ſe perun-
gebant. Statius.

» *Poſtquam oleo gauiſa cutis, petit æquor uterq;*
» *Procurſu medium, atq; hauſta ueſtitur arena,*
» *Tunc medios artus alterno puluere ſiccant.*

Maro libro 5. Aeneidos.

» *Exercent patrias oleo labente palæſtras*

Quod ſi ad ceroma, quod dixi ex oleo, & cœno permiſtũ
fieri ſolitum, ſudor accederet κονίασκλαι appellabant
Atticiſmi affectatores. ἀπὸ τῆς κόνεως. id eſt. puluere.
Hoſpes.] *Alcides perunxit ſe totum ceromate, de mo-*
re Luctæ in ſacris certaminib. Olympiacis. Hercules ma
xima propè parte laborum ſuorum defunctus Olympia
cum certamen dicitur inſtituiſſe. Hoc plures literis pro-
didere, quàm quod alius eodem nomine, qui unus ex dacti
lis Idæis fuerit, eius autor extiterit. Quod uerò quidam
tradunt Troianis temporibus huius ſacri certaminis, neq;
coronã, neq; Ludicrum fuiſſe, pro falſis refelluntur, quæ
Plinius, quæ Plutarchus, quæ Diodorus ſcripſerũt. Quod
ad ſtadiũ quod inibi Thebanus Hercules præter Alphæũ
ſit dimenſus oleamq; longo tempore poſt eodem loco o-
ſtentari ſolitam, unde coronam ille ſibi decerpſerit, quip-
pe qui primus omnium in eo certamine uicerit: non eò ſpe
ctat quod certamine quiſquam tum ab eo fuerit ſupera-
tus ſed quod nemo cum eo congredi eſſet auſus. Qui ue-
rò negant Iliacis temporibus ullum certamen Olympiæ
fuiſſe, Homeri teſtimonio utuntur, propterea quod poe-
ta nuſquam eius mentionẽ iniecerit: ſed quod ſolum ue-
lociſſimos equos ab Angea Eleorum rege, cùm ad ludo-
rum præmia miſſi eſſent, abactos, dixerit. Quod ſi quis
rurſum cõcedat de Olympiacis id dictũ fatendum omni-
no eſt, certamẽ illud Troianum bellum præceſſiſſe. Rur-
ſum extiterunt, qui originẽ huius uetuſti agonis ad Py-
ſæos accolas retulerint, atq; eam ob cauſſam illos fuiſſe
Troianæ expeditionis exortes, quod Olympio Ioui ſacri
eſſent, in cuius honorẽ illud quinquennale certamen inſti
tutũ fuiſſet. Vnde eius temporis ſpaciũ, Olympias à Græ-
cis dictum fuit. Intra Pyſæorum fines ſtadijs circiter
CCC. *ab Elide fuit Olympi Iouis templum: & ante tem*
plum lucus agreſti ueſtitus olea, in quo ſtadium ludorum
ergo paratũ erat, hoc Alphæus amnis ex Arcadia lapſus
præterfluit. Plinius eum tractum deſcribens lib. 4. cap 5.
Ipſa Elis in mediterraneo, inquit, & à Pyro, 12 M. paſ-
ſuum Intus delubrum Olympij Iouis ludorũ claritate fa
ſtos Græciæ cõplexum Piſa eorum quondã oppidũ præ-
fluente Alphæo amne Quoniã aũt Triphyli ad Pyſæum
agrum pertinet, quidã & Triphyliũ Iouem eũ dixerũt.
Iam uerò ipſi locicũ incolæ incertũ habent, Olympiãnẽ
locus ab Olympij Iouis templa, an Olympius Iuppiter à
loco nomẽ ſit ſortitus, Diodorus ſignificare uidetur, à tu-
tore, quo puer ille uſus eſſet, nomen inditum.

Palæſtræ] *luctæ, ἀπὸ τῆς πάλης, ſiue παλαίω lu-*
ctor. παλαιστρῖον. locus, ubi palæſtra exercetur. πα-
λαίσμα. ludus, & locus. unde παλαιστρικε, & παλαι
στινος. Dixit paulò antè, quoſdam exiſtimare Olympica
inſtituta ab Hercule Idæo: is autem quis fuerit, & quo cõ
ſu inſtituerit, libet paulò diligentius penſitare. Ioue ex
Rhea nato, cura infantis Idæis Dactylis, qui ijdem cum
Curetibus fuêre, mandata fuit Aiunt eos ex Ida Creta in
Olympiam ueniſſe. Fratres erant, Hercules, Peonæus, Epi
medes, Iaſius, & Idas. Hercules, qui natu maximus erat,
ad currendi certamen fratres prouocauit, ac uictorẽ olea
ſtri ramo coronauit. Etenim arboris id genus magna in
ijs locis erat copia, ut eius etiam folia ſibi ad cubandum
humi ſubſternerent. Eam arborẽ ex Hyperboreis ad Græ
cos profectam multi credunt Atq; hos ab eodem Hercu'e
Idæo, Olympicos agones dictos, pleriq; Græcorum autu
mant. Porrò quod quinto quoq; anno eos celebrandos in-
ſtituerit, in cauſſa fuit, quod à quinq; fratribus primũ cer
tiſſent. Neq; uerò deſunt, qui affirment in eodem loco Io
uem cum Saturno patre de principatu regni decertaſſe.
Deſierant poſt Oxylum regem, inſtaurata dicuntur po-
ſtea ab Iphito: à quo currendi certamine propoſito, ui-
cit Eleus Corabus. Nox decimaquarta acceſſit, & Diau
li agon, in quo Piſæus Hippenus ſuperauit. Decimaocta-

ua Pentathli, & Palæſtræ memoria reſtituta fuit. Conſtabat autẽ Pentathlum, id eſt, quinquertiũ, lucta, diſco, ſaltu, curſu, & ceſtu: & diaulus, curſus reciprocus erat, ſiue duplex, inter obeundum ſtadium, ac redeundum. Erat & ſpatium CC.M. *pedum in longum: uel aut alij: locus ſtadiorũ duorũ, aut menſura* CC *cubitorũ. Viceſima tertia, Pyctis ſua ſunt propoſita præmia Vigeſima quinta, eo quorũ curſu certatũ fuit, quos adultos, ſiue perfectos uocãt: curru uictor declaratus fuit Pagõdas Thebanus.* O*lympiade inde octaua, Pãcratiaſtæ, & equi* Celetes *in harenã prodierũt.* Quin *& pueris* Olympiade 37 *palæſtræ, & curſus propoſita fuerũt. Iidem Pyctæ* XL. Olympiade *creduntur primũ admiſsi. Poſtea ὁπλῖται bellica exercitationis cauſſa* LXV. Olympiade *in mediũ prodiêre.* No*nageſima tertia, συνωρὶς, qua duobus perfectis equis conſtabat, recepta fuit Nonageſima nona certatũ fuit ita curru, ut pulli ſimul equorũ admouerentur. Acceſſerunt paulatim alia certaminũ genera, ut pullorum Synoris. Celet pullus: apenet: calpes. Hæc equam habebat, rerum hoc pacto, ut ſeſſores deſilienda apprahenſis manu habenis extremum curſum perficerent. Hoc certamen ſcribit Pauſanias ad ſua uſque tempora perdurauiſſe Habebat ò pene equorum loco mulas* Diximus *paulò ante agonem ab Iphito inſtauratũ fuiſſe.* Olympiade L. *duo uiri Elei capti traduntur, quibus* Olympiarũ *cura demandata fuit: & ſeruata quidẽ eorũ ratia eſt diei, donec Hellanodicæ ſucceſsiêre, à quorũ tribus equorũ curſus ratio habita eſt. Tondem Pentathli ἐπόπται, id eſt, cenſores, curatores rerũ & arbitri ſacri certaminis lecti ſunt Cæteri quantũ aliorũ certaminũ erat, curabant. Haud ita multò pòſt adiectus fuit decimus agonothetes Ad pòſtremũ hellanodicæ* 22. *creati ſunt ad numerum tribuũ Eleorũ Sed agri portione bello Arcadica amiſſa, in octo redacti ſunt. Rurſum ad numerũ denarium creuerũt Altis fuit lucus dictus Ioui ſacer. Piſæi bello deuicti, de manibus Ioui templũ cõdidere. Simulachrũ fecit Phidias cũ huiuſmodi inſcriptione circa pedes.*

φειδίας χαρμίδου υἱὸς ἀθηναῖος μ' ἐποίησεν. *hoc eſt,* A
Phidias Charmidæ filius Athenienſis me fecit. Erat id ex ebore, & auro eo artificia ſculptũ, ut nemo potuerit imitari unquã, niſi quod quidam in ſymmetria erratũ fuiſſe, arbitrentur, Homericũ carmẽ artifici pro typo fuit ex primo lib Iliados.

ἦ, καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε κρονίων, *hoc eſt,*
Dixit Saturnius, *& nigris annuit ſupercilijs, &*
ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο. μέγαν δ' ἐλέλιξεν ὄλυμπον. *hoc eſt.*

Ambroſiæ comæ ab immortali capite dei deflucbãt, magnũq; ſimul cõcuſsit cœlum. Citatur & hoc ipſum à Vale. Max. Quod *uerò ad templum attinet, id Libon indigena Eleeus ædificauit. Porrò tegulæ nõ coctiles fuêre, ſed per ſimiles ijs, quarũ inuẽtor fertur fuiſſe Byzes* Naxius. *Perfecto ſimulachro dicitur Phidias Iouẽ cõprecatum, ſi abſolutũ opus ex eius ſententia uideretur, ſigno id aliquo præſenti teſtaretur. Statim aiunt pauimentũ de cœlo tactum fuiſſe.* Sed *ſatis hactenus de* Olympiacis. *Horat. ad Mæcænatem lib* 1. *epiſtolarum, epiſtola* 1. B

Quis circum pagos, & circum compita pugnax
Magna coronari contemnat Olympia, cui ſpes
Cui ſit conditio dulcis ſine puluere palmæ?

Liquore.] *oleo ut dictũ, quod certaturi in certaminibus palæſtricitarũ, unguẽtis quibuſdã oleaceis perungerentur. Hinc fortaſsis manauit adagiũ,* Oleum atq; operam *perdidi.* Cic. *in quadã epiſtola. Nam quid ego te athletas putẽ deſiderare, qui gladiatores conteẽpſeris. in quibus ipſe* Pompeius *profitetur ſe oleũ, & operã perdidiſſe Hieronymus ad* Pammachiũ Oleum *perdit, & impenſas qui bouẽ mittit ad ceroma: Nam & hoc ipſum prouerbium ſapit, inquit Eraſ bouem ad* Ceroma *mittere.* Ceroma *enim hoc unguentum dicitur, quo athletæ ungebantur. Et bos ad certamena id genus inutilis eſt.* Ille parum fi.] *Antæus modicè confidens pedibus terram cõtingere, conſperſit ſe arena calida, ut eo eſſet robuſtior.*

Miranturq; habuiſſe parem, nec uiribus uti
Alcides primo uoluit certamine totis,
Exhauſitq; uirum: quod creber anhelitus illĩ
Prodidit, & gelidus ſeſſo de corpore ſudor,
Tunc ceruix laſſata quati, tunc pectore pectus
Vrgeri, tunc obliqua percuſſa labare
Crura manu, iam terga uiri cedentia uictor
Alligat, & medium compreſsis ilibus arctat.
Inguinaq; inſertis pedibus diſtendit & omnem
Explicuit per membra uirum: rapit arida tellus
Sudorem calido complentur ſanguine uenæ,
Intumuere tori, totosq; induruit artus,
Herculeosq; nouo laxauit corpore nodos.

Miranturq.] *Spectatores mirabantur Antæum iam antagoniſten, conſequutũ, cui neminẽ parẽ eſſe potuiſſe rati fuerãt, qui cũ eo congredi fuiſſet auſus.* Exhauſitq.] *Hercules quaſi prælu dendo lem brachio, priuſquam neruos omnes, ac uires intenderet, Antæum defatigauit.* Prod. dit.] *ſatis coarguit, ſatis declarauit. Nam anhelitus creber, & ſudor defluens ſigna ſunt laſsitudinis.* Quare *addit, tum demum eum labare cœpiſſe, & deficere.* Labare.] *labãt enallage modi.*

Victor alli.] *Hercules medium Antæum tenet, & ita brachia conſtringit, ut ea mouere non ualuerit.* C
Intumuere tori.] *Tori propriè ſunt carnes muſculoſæ, ſiue pulpaciæ, & uiribus ualentiſsimis munitæ.* Hinc Columella *ſcribit boues comparandos eſſe ceruice lõga, & toroſa quod in ea robur ſitũ ſit, ad trahenda aratra, & alia onera. Nouũ corpus uocat, uires recentes. & nodos, quibus uſus gigantem aſtrinxit brachiorum ſuorũ nodis.*

Conſtitit Alcides ſtupefactus robore tanto:
Nec ſic Inachijs (quamuis rudis eſſet) in undis
Deſectam timuit reparatis anguibus hydram.
Conflixêre pares: telluris uiribus ille.
Ille ſuis. nunquam ſæuæ ſperare nouerca

Conſtitit.] *Hercules robur gigantis demeratus, fixit fortiter ſuos pedes.* Nec ſic Ina.] *comparatione præſentem difficultatem, ac laborem amplificat.* Strabo *Geogra lib.* 8. *ſcribit, Lernam fuiſſe Lacum Argi-*

Plus licuit, uidet exhauſtos ſudoribus artus,
Ceruicemq́ue uiri ſiccam, *a* quæ ferret Olympum.

a al. qua. al. cum.

A *cum Argiuorũ, & Mycenæorum agro cõmunem: in quẽ cũ undiq; purgamenta rerũ deportarẽtur ab omnibus, in prouerbiũ ceſsit, Lerna malorũ, λέρνη κακῶν. In hoc lacu fabulantur poëtæ hanc Hydrã ſeptẽ capitum iacuiſſe, quã Hercules Græco igni cõfecit. Heſiodus in Theogonia eã Hydrã, ex Echidna, & Typhaone prognatã: educatã in odiũ Herculis à Iunone, ſcribit. Sed iſta, quæ de hac hydra ſcribũtur, non opinione ſolũ ſed authoritate ſcriptorũ pro uanis refelluntur. Plato omniũ philoſophorum ſummus hydrã ſophiſtã fuiſſe opinatur.* Inachijs.] *Argiuis antonomaſia. Inachus pater Phoronei omniũ primus Argis regnaſſe dicitur. Pelaſgicũ id Argos fuiſſe clariſsimi Græcorum ſcriptores, & ex Romanis etiã quidã, & antiquiſsimã regum ſedẽ, putauere. Huius Inachi filia Io, à Phœnicibus nauigio in Aegyptũ fuit delata, ubi ſub Iſidis nomine diuinos honores conſequuta fuit, quod tritici, & Hordei uſum prima demõſtraſſet, & leges ſocietatis humanæ maximũ uinculũ propoſuiſſet.*
B Quãuis rud.] *adhuc inexercitatus, quod is labor inter primos numeretur.* Vndis.] *Lerna in agro cõmuni Argiuorum, & Mycenæorũ.* Deſectam s.] *Autor uariæ Hiſtoriæ apud Græcos.*

λέρνης ἐνοικοῦσ᾽ ἔλεγεν ὕδραν ἀντίπαις αἰδέσα.
ὁμοψύχους ἀδελφοὺς ἐννέα ϛρατηλάτας,
οἷς καὶ καρκῖνος ϛρατηγὸς ἦν, συμμαχῶν, καὶ φίλος.
τούτους ἀνεῖλεν ἡρακλῆς σὺν πόνῳ τε, καὶ βίᾳ.
ἑνὸς ἀναιρουμένου γὰρ ἐκ τοῦ ϛρατοῦ τούτων
ἕτεροι δύο προέκυπτον ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων,
ἕως οὗ ἀνεῖλε πάντας καὶ πόλιν εἷλε ταύτας
ἐν μέρει ἄλλῳ φλογίσας· καὶ τὴν πόλιν ἰολάου,
ὅθεν τὸν ἆθλον εὐρυσθεὺς τοῦτον οὐ προσεδέχθη.
ἔτι καὶ ἀληθέστερος ὕδρα παλαιοτάτη
πρὸ γενεῶν ὑπάρχουσα ἑπτὰ τοῦ ἡρακλέος.
ὕδρα πεντηκοντακέφαλος, ἡ κάτοικος τῆς λέρνης,
ἧς κοπτομένης κεφαλῆς, ἀνεβλάϛουν δύο.
ἣν μὴ παρὼν ἀνῄρηκεν ὁ ἡρακλῆς καὶ τότε.
αὕτη δὲ ἡ ὕδρα, αἱ κεφαλαὶ τῶν παίδων τῶν αἰγύπτου
ἃς εἰς τὰ ὕδωρ ἔρριψαν τῆς λέρνης δαναΐδες,
ἐπ᾽ ἄλλῃ ἄλλη φέρουσαι τὴν κεφαλὴν ἰοῦσαι,
ταῖς συμβουλαῖς τοῦ πατρὸς τούτους ἀνῃρηκυῖαι, id eſt.

C *Se. unde hydram Lernæ nouem capitum interfecit,*
Nouem duces fratres concordes,
Quorum imperator erat Carcinus ſocius, & amicus.
Hos magno labore, ac uiribus trucidauit Hercules.
E quibus, duobus huius exercitus interfectis,
Alij duo è munitionibus prodibant.

Quare magna difficultate, & uix tandem hoc confecit,
Ab alia parte alio urbem Iolai incendente,
Euryſtheus hoc certamen non accepit,
Ad hæc hydra uetuſtiſsima uerior eſt,
Quæ fuit ante Herculis ſeptem generationes,
Hydra, inquam, L. capitum quæ inhabitabat Lernã,
Cuius uno reciſo capite, enaſcebantur duo,
Sed hanc tum Hercules ipſe præſens non interemit
Verũ hæc Lernæa Hydra ſignat capita liberorũ Aegypti.
Quæ Danaides in paludẽ Lernæ demerſerũt
Aliæ poſt alias capita eorum cumulantes.
Quos patris conſilio enecarunt.

Hydram.] *Huius Hydræ uenenũ uſq; adeò nõ habuit ullũ remedium ut Hercules eius felle ſpicula ſua infeceret. Adde etiã, quoſdã ſcriptores ſcriptũ reliquiſſe, unũ caput eam hydrã habuiſſe ſolũ. Licet Piſander Camireus propè ea omnia illi tribuerit, quæ poëtæ in ſua poëmata miſere, Quin & Pauſanias ſcribit ibi Teletas celebrari, quæ dicũtur Lernæa. In Argolico etiam oppidum eſt Lerne. Suidas.*

λέρνα θεατῶν, inquit, ἀντὶ τοῦ, κακῶν θέατρον.

hoc eſt, Lerna ſpectatorũ, pro eo quod eſt, theatrũ malorum. Citatq; Cratinũ. οἱ μὲν, διὰ τὴν ὕδραν. οἱ δὲ, διὰ τὸ τὰς ἀργείας τὰ καθάρματα ἐκεῖ ἀπορρίπτειν. ὁ γὰρ δαναὸς τὰς κεφαλὰς τῶν αἰγυπτιαδῶν ἐν τῇ λέρνῃ ἀπεθέτο. καὶ ὡς εἰκὸς, ἐφ᾽ ὕβρει ἐκέλευσε τὰ λυμαινόμενα ἐκεῖ ῥίπτεσθαι. λέρνη κακῶν. *id eſt alij propter hydrã: nonnulli, quod Argiui eo undiq; ſua purgamẽta deportarẽt. Nam Danaus capita Aegyptiadũ in Lerna condidit: &, ut uериſimile eſt, cõtumeliæ cauſſa ibi iuſsit inauſpicata, atq; omnoſa proijci. Hinc à quibuſdã, Lerna malorũ. Apollonij Rhodij enarrator lib. 3. Argonaut ſcribit, Lernã fuiſſe fontem in agro Argiuorum, factum Neptuno.*

λέρνη δὲ κρήνη τοῦ ἄργους, ἱερὰ ποσειδῶνος.

Telluris ui. il.] *Antæus fretus fuit uiribus, quas à Terra matre ſua accipiebat, Hercules ſuis nitebatur.* Nunquam.] *Nunquam Iuno Nouerca Herculis propius hominis interitum in ullo aliorum laborum conflictu ſperauit, quàm in hac palæſtra.* Viri] *Herculis.*

Ferret Olympum.] *qui aliquando cœlum ſuſtineret. Fabulantur enim Atlantem cœlum humeris ſuſtinere: ac quoties portando feſſus, latus mutare conatur, Herculem ſuccedere, donec reſpirando recens rurſum onus ſuſcipiat. Atlantem montem Mauritaniæ altiſsimum accolæ columnam cœli uocant, quod ab eius uertice nubes nunquam diſcedant.*

Vtq́ue iterum feſsis iniecit brachia membris,
Non expectatis Antæus uiribus hoſtis
Sponte cadit maiorq́ue accepto robore ſurgit.
Quiſquis ineſt terris in feſſos ſpiritus artus
Egeritur, tellusq́ue uiro luctante laborat.
Vt tandem auxilium *b* tactæ prodeſſe parentis
Alcides ſenſit, ſtandum eſt tibi (dixit) & ultrà
Non credere ſolo, ſterniq́ue uetabere terra:
Hærebis preſsis intra mea pectora membris.
Huc Antæe cades ſic fatus ſuſtulit altè
Nitentem in terras iuuenem, morientis in artus
Non potuit nati tellus ſubmittere uires.
Alcides medium tenuit: iam pectora pigro
Stricta gelu, terrisq́ue diu non credidit hoſtem.

b al. tecta.

Maiorq́.] *Tacta tellure ualidior ſurgebat quo conſilio humi procũbebat Antæus.* Laborat.] *dũ ſua ui, & uirib. quas filio luctanti ſuggerebat, exhauritur.* Standũ eſt.] *Verba ſunt Herculis ad Antæum.* Huc Ant. c.] *monſtrat pectus ſuũ et brachiorũ ſuorũ cõplexũ Alcides.* Suſtulit.] *correptũ, mediũ in altũ extulit, ne pedibus ſolum contingeret.* Nitentem.] *Antæum terrã petentem, ut plus uirium attraheret.* Medium te.] *prouerbij ſpeciem habet, Medius teneris, de eo, qui ſic tenetur, ut extricare ſe nulla ratione poſsit. Ariſtoph. in Ranis.* νῦν ἔχῃ μέσος. *id eſt, nũc medius teneris.*

Hinc æui ueteris cuſtos famoſa uetuſtas,
Miratrix'q́ ſui ſignauit nomine terras.
Sed maiora dedit cognomina collibus iſtis,
Pœnum qui Latijs reuocauit ab arcibus hoſtem
Scipio, nam ſedes Libyca tellure potito
Hæc fuit, en ueteris cernis ueſtigia ualli.
Romana hos primum tenuit uictoria campos.

teneris. A' Palæſtritis hoc genus ſumptum e tapho: atque athletis, qui ſi quẽ mediũ fuerint cõplexi, facilè ſuperãt: id quod indicat hoc loco etiã Lucan. Eraſmus admonet eodem pertinere illud Terentianũ. Sublimẽ medium arripere. Huic cõſine eſt illud: Folio ficulno anguillam tenes. τῷ θρίῳ τὴν ἔγχελυν. Hinc æui u.] *donat uetuſtate nomẽ loci. Ex hoc cõflictu Herculis, & Antæi, uetuſtas cũ ſeruatrix memoriæ rerũ geſtarũ, & ſui ebuccinatrix, nomẽ loco dedit ut Antæi regnũ dicatur. Alioqui Lixos in Mauritania Antæi regia, & certamẽ cũ Hercule fuiſſe memoratur, ubi & Heſperidum horti.* Famoſa u.] *quæ famã rerũ geſtarũ ad poſteros trãſmittit. alioqui ferè in malam partẽ accipitur, pro eo, qui malã habet famã: & famoſus libellus, qui aliquẽ infamat fictis criminib.* Signa u, ter.] *regnũ Antæi ex hoc certamine. Verba ſunt adhuc incolæ alicuius ad Curionẽ, quaſi digito in rẽ præſentẽ adducto ſingula loca mõſtrantis.* Sed ma.] *Alia eiuſdẽ loci nominis, cur etiã Corneliana caſtra uocentur à Cornelio Scipione ſuperiore, qui Africã ingreſſus in yſdẽ collibus caſtra prima locauit. Quare etiã idem locus amplius cognomẽ ſuis ſortitus, ac retinuit, priori, eo'q́ uetuſto nomine exoleto.* Pœnum hoſ.] *Scipio effecit ut Annibal iam 16. annum bellũ in Italia gerens in Africã à ſuis reuocaretur. Verba Annibalis apud Liu. lib. 10. ſunt iſta, Conſul creatus cũ cæteris ad tuendã Italiã parũ animi eſſet, tranſgreſſus in Africã, duobus hic exercitibus cæſis, binis eadẽ hora captis, ſimul incenſis'q́ caſtris, Syphace potentiſsimo rege capto, tot urbibus regni eius, tot noſtri imperij ereptis, me 16. iam annũ hærentẽ in poſſeſsione Italiæ detraxiſti. Hæc ille. Idem prodit, expoſitis, primo appulſu Romanis, caſtram proximis tumulis Imperatorem metatũ fuiſſe. Sed & circa Vticã, quã obſidebat, tumulus erat, quẽ caſtris locũ ſtatim cepit.* Veteris ueſti. ual.] *monumenta ualli Caſtrorum, quæ Cornelia dicta ſunt. Et conſtat circa Vticam hæc fuiſſe. Eſt autem Vtica ad alterũ ſinum propè Bragadã. Ibi Cornelia caſtra erant.* Primum te. n.] *Scipio haud procul ab Vtica caſtra ſua habebat, apud quã quadraginta dies fruſtra abſumpſerat: (ibi enim ſibi belli ſedem delegẽrat) & hoſtes in eius cõſpectu propemodũ tendebant. Hinc in hoſtiũ caſtra quidã calonum habitu à Scipione miſsi fuerunt, qui omnia diligẽter explorarent. Hi ubi ea arundine & ſtorea conſtare renunciarũt, ad ea noctu incendenda Romanus imperator animum adiecit. Inde ut ab eo, quod probatur hoſtium animos auerteret, tumulum occupauit circa Vticam, quem ſuperiori anno, ut dixi tenuerat, ueluti iterum urbem oppugnaturus. Inde ſub noctem præſidio circa tumulum relicto, ne in ſua caſtra irrumperetur ab oppidanis, ipſe cum robore copiarum ſilentio profectus, parte copiarum Lelio, & Maſiniſſæ tradita ad inuadendum caſtra Syphacis, ipſe eodem tempore circa mediam noctem cum cætero exercitu ad Haſdrubalem contendit: nihil quicquam moturus, priuſquam Numidarum tabernacula procul uidiſſet accenſa. Cæterùm ignis multis ſimul locis iniectus hoſtibus ſubitum pauorem intulit. Huc acceſsit nouus terror, quòd, cùm undique confluerent uelut ad fortuitum incendium, à Romanis oppreſſi fuerunt. Inde cædes ad portas caſtrorum, ſimul & totis caſtris edita fuit. Incendium inde conſpectum ex alteris caſtris ad opem ferendã inermẽ multitudinem trepidè ac temerè exciuit. Hos, illi qui cũ Scipione erant, ſilentio acceptos obtruncarunt. Inde caſtra aggreſsi, ut erat nocturnus tumultus, & trepidatio ingens, ſtationibus deſerta occupant. ignis'q́ in prima tecta iniecto, primo paucis locis luxit flamma: mox alijs in ignem abeuntibus horribile incendium omnia corripuit. Homines ambuſti ſunt & inuenta. Ad X L. hominum millia ea nocte, aut cæſa, aut igne abſumpta creduntur. Sex M. capta ſigna militaria C X X V I I I. equi Numidici duo M. D C C. & amplius. Magna uis armorum capta, quæ omnia Imperator Vulcano dicata incendit. Haſdrubal Vticam primum, inde Carthaginem fugit. Syphax inde octo M. ſpatio locum ſatis munitum, cum ijs, qui nocturna clade ſecum euaſerant, occupauit. Atque hæc fuit prima uictoria, hæc prima caſtra Scipionis in Africa, quorum ueſtigia incola hic Curioni monſtrat.*

A B C

Curio lætatus tanquàm fortuna locorum
Bella geret, ſeruet'q́ ducum ſibi fata priorum:
Fœlici non fauſta loco tentoria ponens
Indulſit caſtris, & collibus abſtulit omen
Sollicitat'q́ feros non æquis uiribus hoſtes.
Omnis Romanis quæ ceſſerat Africa ſignis,
Tunc Vari ſub iure fuit, qui robore quanquam
Confiſus Latio regis tamen undiq́ uires
Exciuit Libycæ *a* gentis, extremá'q́ mundi
Signa ſuum comitata Iubam: non fuſior ulli
Terra fuit domino, quã ſunt latiſsima regna
Cardine ab occiduo *b* uicinus Gadibus Atlas
Terminat, à medio confinis Syrtibus Hammon.

a al, gentes.
b al. uicinis.

Curio læta.] *Redit à digreſsione ad inſtitutum. Oſtendimus Curionem in Africam delatum, Marrium Vticam nauibus præmiſiſſe, atq; ipſum eodem cum exercitu ſequutum. Qui biduũ iter progreſſus ad flumẽ Bragadam peruenit: reliquerat. C. Rebilium legatum cum legionibus. Anteceſſit ipſe cum equitatu ad caſtra Corneliana exploranda, quod is locus uehementer idoneus caſtris haberetur. Diximus id iugum directum eſſe, & eminere in mare, utraq; ex parte præruptum, & aſperum, ſed ab ea parte, quæ ad Vticam uergit, paulò leniore faſtigio eſſe: et ab Vtica directo itinere abeſſe, paulo ampliùs paſſus mille. Itaq; Curio caſtris poſitis fortunam loci, & fœlicitatẽ Scipionis hic ſe conſequuturum ratus fuit. Quamobrem Tranquillus in Cæſare ſcribit, quod ad eludendas uaticinationes, quibus fœlix, & inuictum in ea prouincia fataliter Scipionum nomen ferebatur, deſpectiſsimum quendam ex Scipionum genere, cui ad opprobrium uitæ, Salutioni, uel, ut legunt alij, Salationi, cognomen erat, ſecum in caſtris habuit.*

Adeò

A *Adeò ne religione quidem ulla à quoquam incœpto abſterritus unquam, uel retardatus fuit. At Curio ſecus perſuaſum habuit ſe ſpe, & opinione falſus fuit.*

Fœlici.] *Tentoria, quibus fors fortuna non fuit, poſuit in loco fœlici, in quo Scipiones fœlices fuerant Punicis bellis.* Indulſit.] *Operam dedit, incubuit metandis caſtris, & à callib. illis omen fœlicitatis abſtulit, quod ibi infœliciter pugnauit cum rege Iuba. Ibi didicit non locum, ſed uirtutem, uno Deum dare uictoriam.*

Sollicitat'q.] *Prouocat hoſtes ſuos Varum (quem Cæſar Varrum: Florus Varronem nuncupat) & Afros, quibus nuſquam uiribus par erat. Traduxerat enim ex quatuor legionibus, quas à Cæſare acceperat, duas ex Sicilia. & 150. equites ſolum, quibus impar erat futurus regis Iubæ, & Varri copijs.*

Omnis Roma.] *Africæ partes, quæ armis Romanis parebant, erant ſub imperio Varri. Tubero initio belli, ut refert Cæſar libro 1. de bello Ciui unus Ducum Pompeianorum, cum in Africam ueniſſet, inuenit in prouincia cum imperio Actium Varrum, qui ad Auximum a-*
B *miſsis cohortibus, protinus ex fuga in Africam peruenerat, atq; eam ſua ſponte uacuam occupauerat: delectuq; habito duas legiones effecerat, hominum & locorum noticia, & uſu eius prouinciæ nactus aditus ad ea conanda, quod paucis antè annis ex prætura eam prouinciam obtinuerat. His (inquit Cæſar) uenientem Vticam cum nauibus Tuberonem portu, atq; oppido prohibet: neq; affectũ ualetudine filium exponere in terram patitur, ſed ſublatis ancoris, excedere eo loco cogit.* Qui tob.] *Quãquam Varus ſatis confidebat robore militum Italicorum, tamen auxilia peditum, & equitum à Iuba rege Mauritaniæ petebat, accepitq;. Miſerat ij Actio Varro auxiliares equitum alas paucis diebus.*

Vires Libycę g.] *Regis Mauritaniæ Iubæ. Cæſar tradit 600. equites Numidas, pedites uerò 400. Varro paucis diebus à rege miſſos fuiſſe. Sic, enim ſcribit libro 2. bel. Ciuil. Eodemq; tempore his rebus ſubſidio 600. equites Numidæ ex oppido (Vtica) peditesq; 400. mittuntur à Varro, quos auxilij cauſſa rex Iuba paucis diebus Vticam antè miſerat.* Lybicæ.] *Afri-*
C *cæ, quam Græci Libyam uocant, omnem eam terram, quæ intra Atlanticum mare, & Nili fluenta media eſt, Libyco, Numidico, & Balearico mari ad Septentrionem obuerſa: & à Meridie uaſtitatibus Aethiopiæ obſepta. Ea tamen regio ſcriptoribus Libya uocatur, quæ ab occaſu, Aegypto imminet: neq; ſemper ea uoce tota Africa ſignificatur, neque ſemper Africæ nomen, uniuerſam Libyam, ſed eam tantum prouinciam ſignat, quæ circa Carthaginem eſt. Plinius lib. 6. Ea, inquit, quæ ſequitur, regio, Mareotis Libya appellatur, Aegypto contermina.* Extremaq; mund.] *Euocauit auxiliares copias è Mauritania à Iuba. Eſt autem Periphraſis Mauritaniæ. Prima, & maximè occidua Mauritania eſt, à Maurorum uetuſta gente nominata, quæ terminatur ab ortu, amne Mulucha: quà uerò Longiſſimè in Auſtrum abit, monte Atlante excipitur: inter quem, & fretum Herculeum, latiſſimo littore pelago in occaſum obuertitur multis ſinubus, & promontorijs diſtincta. A' Septentrione, Iberico mari pulſatur. Amnes habet nauigabiles. Iam præter Atlantem, 7. montibus attollitur, qui continenter, & quaſi de induſtria ordine expoſiti, ob ſimilitudinem ſeptẽ fratres uocantur. Extimum promõtorium, quod è regione Bethicæ, Calpen ſpectat, in Mauritania Abyla dicitur: quæ duo aliquando cohæſiſſe creduntur, & ab Hercule perfoſſa, & Oceanus terris immiſſus. Quæ pars in ortum uergit, Bochiana dicta fuit, à Boccho rege, qui Iugurthã Romanis prodidit, quemadmodum extima regio, quæ in Atlanticum, & occaſum uergit, Bogudiana: antea Sitiphenſis: ab oppido Sitiphi: poſtea Tingitania prouincia, à peruetéri oppido Tingi, ut ſæpius à nobis antea dictum eſt, cùm prouincia eſſe cœpit, ſub Caio Caligula. Itaq; Mauritaniæ longitudo 800. M. paſſ. 39. M. latitudo uerò 467. M paſſuum.*

Non fuſior e.] *Nullus unquam regum, inquit, ab Atlante uicino Gadibus, uſque ad Syrtes, adeoq; interiorem Libyæ Hammonem.* Atlas.] *Atlas ab Oceani ſui extremo exortus, ubi, & Atlantico Oceano nomen indit, immanibus. & ſuprà quàm credi poſsit, altis iugis attollitur, in cœlum, & quidem è medijs arenis, aſper, & ſqualens, quà uergit ad litora Oceani. Idem opacus eſt, & nemoroſus, quà ſpectat Africam, tum autem riguus ſcatebris fontium. Hic fructus omnium generum ita ſponte ſubnaſcuntur, ut nunquam ſatietas uoluptatibus deſit. Ab Oceano perpetuo dorſo uariè flexus Atlas in Ortum, ad Nilum uſque euagatur: quaq; Aegyptum ab Aethyopia dirimit, etiam mare Erythræum attingit, nunc in Boream, nunc in Auſtrum excurrens, hinc inde innumeras gentes diſterminat. Denique eam dignitatem, hocq; nomen ſibi Atlas in Africa uendicat, quod mons Taurus in Aſia, & in Europa Alpes. Huius uertex tam altus memoratur, ut etiam æſtate profundis niuibus operiatur. Hunc montem ſcribit Plinius libro quinto, capite primo, Suetonium Paulinum, (quem etiam Conſulem uidit) primum Romanorum ducum tranſgreſſum aliquot millium ſpatio. Hic præterea, quæ de prodigioſa excelſitate prodidit eadem cum cæteris, addidit imas radices denſis, altiſſimisq; eepletas ſyluis, incognito genere arborum proceritatem ſpectabilem enodi nitore, frondes cupreſsis ſimiles. Cætera de Atlante monte adijcere hoc loco, ne quò longior ſim, ſuperſedeo. Hinc Atlantes populi iuxta Nigrum fluuium, & Nigritas, qui humani ritus degeneres nulla inter ſe nominum appellatione utuntur, & occidentem ſolem, ut ſibi exitialem, dira imprecatione obtinentur. Sunt qui tradant illos eum mane uenerari, ut mitiorem ſibi habeant, ueſperi uero, quia id impetrare nequiuerint, execrari.* Vicinus Gadib.] *Gades inſula eſt ad Occaſum extra Herculis columnas, in ipſo prouinciæ Bethicæ capite, 75. M. paſſuum longa, & anguſto mari à cõtinente diuiſa cum ueteri oppido eiuſdem nominis cum inſula, ubi ditiſsimum olim templum fuit ſacrum Herculi, quod quidem eo ſanctius fuit habitum, quod oſſa eius ibi ſita magno concurſu pagani colebant. Ab hac inſula fretum Gaditanum cognominatum eo loco duas orbis partes, Africam & Europam diſterminatum, duodecim M. paſſuum longitudine, interim latius nuſquam decem M. paſſuum Inter Mellariam Bethicæ, & Album Mauritaniæ promontorium non amplius quinque M. paſſuum latitud.*

Cardine ab Occiduo.] *Ab occaſu in ortum uſq; ad Marmaricam ſiue Mareotidem. Cyrenaicæ partem Ptolemæus Marmaricæ Libyæ nomine cenſuit, quoniam Marmaridæ populi ſupra Cyrenaicos, & Paratomoi latè habitarunt. Plinius lib. quinto. Ea quæ ſequitur regio*

Mareotis Libya appellatur, Aegypto cōtermina, Tenent Marmarides, Adyrmachidæ. deinde Mareotæ Iā poſtremus littorū tractus, quem Alexandria & Aegyptus excipiunt, Mareotis dicitur: unde quatriduo per deſertū ſabuloſum & aquarum uſu in totum deſtitutum ad eum locum peruenitur in quo quondam Iouis Hāmonis templum aureum fuit, ut ſcribit Diodorus, ſyluarum, & fontium amœnitate, & cœli clementia eximium. Huius loci fama Alexandrum Macedonem commotum tradunt eius expeditionis ſcriptores, eò penetraſſe. Hic fontem monſtrari ſcribunt, qui medio die frigidiſſimus, noctu calidiſſimus exiſtat. Ouid.

" *Medio tua corniger Hammon*
" *Vnda die gelida eſt ortuq; obituq; caleſcit.*

Sed de Hammone alibi fuſius. Proximæ Cyrenaicæ Aræ ſunt Philenorum, medium fermè ad ſinum Syrtis maioris. Suoſq; fines Africæ, ac terminos quondam Carthaginenſium. cùm inter hos, & Cyrenenſes de finibus diſceptaretur. Inter Aras Philenorum, & Leptim Cinypi fluuius medius ex iugis Atlanticis, & deſerta Libyæ parte lapſis, ubi Syrtes ſunt in Libycum pelagus influit. Supra Leptim enim Syrtes ſunt quæ intra uadoſum, & reciprocum mare, æſtu procellarum exundante incertis ſedibus leniter ſubſidūt: nec arenarum aggeres ob incertas uices alluuionis uehementia congeſti, cauirri, præhendi' ue poſſunt. Nam quæ modo uadoſa erant, mox fiūt in præceps, profunda contra uerò breuia, & innauigabilia. quæ antè nauigabantur. Quæ uarietate ſubinde alternante, periculorum atrocitas littoris eius oram infamem reddidit, perinde ut fretum Siculū, Scylla, & Charybdis. Naues plenis uelis adactæ & uado illiſæ fatiſcunt, & demerguntur. Duæ Syrtes ſunt, quarum altera Carthagini propior minor, altera inclinans in Cyrenaicam maior uocatur, magnitudine diſpares quidem. ſed periculo pares. Inter utramq; ut dixi, Cynips in pelagus effunditur. Syrtis minor eſt. C. ferè M paſſuū. quà mare accipit patens CCC. quà cingitur. A

Longiſsima.] *Longitudo terræ eſt segmentum ab occaſu per meridiem in ortum tendens, ut Latitudo ſegmentum ductum à polo ſeptentrionali in meridiem ad antarcticum, ut loci latitudo eſt, arcus meridiani inter Zenith capitum, & æquatoris circulum comprehenſus. Longitudo igitur regni Iubæ incipit ab Atlante uſq; Hammonem confinem Syrtibus, ac Marmaricæ. Longitud. & latitud. Tingis Mauritaniæ 6. 30. 35 5. Medium uerò Syrtis magnæ. longitud & latitud. 39. o 31* B *o. Hammonis. 43. o. 30. 40. Cæterū Mauritania ab Occaſu Atlantico pelago, ab ortu Mulucha celeberrimo amne terminatur.*

At quā lata iacet uaſti plaga ſeruida regni,
Diſtinet Oceanum, Zonaq; exuſta calentis
Sufficiunt ſpatio populi tot caſtra ſequuntur,
Autolales, Numidæq; uagi, ſemperq; paratus
Inculto Gætulus equo. a tum concolor Indo (a al tunc.)
Maurus, inops Naſamō, mixti Garamāte peruſto
Marmaridæ uolucres, æquaturusq; ſagittas
Medorum, tremulum cū torſit miſsile, Mazax.
Et gens quæ nudo reſidens, Maſſylia dorſo,
Ora leui flectit frenorum neſcia uirga:
Et ſolitus uacuis errare mapalibus Afer
Venator, ferriq; ſimul fiducia non eſt,
Veſtibus iratos laxis operire Leones.

At quā lata iac.] *Latitudo uerò regni Iubæ regis in Auſtrū expandi uſq; ad Zonā torridam, aut etiā ultra, dicit ut utrinque Oceani fluctibus pulſetur.* Lata plag. fer.] *uidetur ſignificare, quantū terræ Africæ in latū intra prædictas longitudinis limites iacet, ſub imperio regis huius fuiſſe. Credidit antiquitas regionum hanc eſſe naturam, ut quæ intra tropicos continerentur, propter intolerabilem æſtum habitari commodè non poſſe. ideoq; exuſtæ Zonæ nomē illis tribuere, ut quorum Zenith ſol bis quotannis tranſiret. Quæ uerò extra hanc torridā Zonā utrinq; ad proximos circulos, Arcticum hinc, illinc ad Antarcticum penderentur, habitabiles eſſe, ob cœli temperiem. Vltra hos circulos, hinc arcticū, illinc antarcticū, ob immane frigus propter ſolis remotiſſimā abſentiā, omnia inhabitabilia loca eſſe. Vtrinq; glacialem Oceanū ſobiectū, illa ipſa, quā dixi, antiquitas exiſtimauit. Quem ſitum opifex rerum Deus contemplatus, ſic terrarum limites & littora adiunxit Oceano, ut ubi terræ inhabitandæ locus non eſſet, idq; per cœli inclementiam, ibi latius pelagus diffunderetur. Quare ob oculos licet deprehendere, terram ab utroq; axe, ueluti lateribus contractis ſtringi: ab ortu uero in Occaſum, quàm longiſsimè excurrere. Quare is ſitus rectè terræ longitudo appellatur. Sed de his alibi nobis fuit narratio fuſior.*

Zonæ exuſta.] *Quorum populorum catalogum ſtatim adijcit. qui ſub tropico æſtiuo, & ultra eum aliquot gradibus ſedes habent.*

Autolales.] *Hos Plinius in Tingitania collocat lib. 5. cap 1. & 2. Huius prouinciæ longitudinem 170. M, paſſuum eſſe ſcribit: gentemq; in ea quōdam Maurorū præcipuam fuiſſe, unde etiam prouinciæ nomē factum, quos inquit, plerique Mauruſios dixêre. Attenuata bellis ad paucas recidit familias. Proximo illi Maſſæſyliorum fuerat, ſed ſimili modo extincta eſt. Getulæ nunc tenent gentes, Bamuri multoq; ualidiſſimi Autololes, & horum pars quondā. Veſuuij, qui auulſi* C *his, propriā fecere ſedē. uerſi ad Aethiopas Vbi obſeruandum eſt, quod etiā monuit olim Hermolaus Barbarus in Plinio, & poſt eum Henricus Glareanus in annotationib. apud Ptolemæū Autolalas, penultimā per, a. non. a uocalem ſcribi, & in pri. non, tert. de uſurpari. Sed Ptolemæus Aotolalas in interioris Libyæ occiduo littore uicinos Atlanti maiori uerſus meridiem. ubi & inſulam habent, & ciuitatem haud procul à littore, eodem nomine ſtatuit. Atq; hæc quoque eruditè à Glareano annotata ſunt.*

Numidæq; uagi ſem.] *Proxima Mauritaniæ, Numidia propriè dicta eſt. Ab Occaſu Mulucha amne, ab ortu Ampſaga flumine terminatur: quem Ptolemæus, & Plinius, tractum prouinciæ Cæſarienſi attribuunt. Plinius ea loca Numidiæ donat, quæ ſunt ſupra Ampſagam, quæ in minori Africa Mela collocat. Sed nulla diuerſitas re uera inter eos eſt niſi in dimenſione cardinum, cum ingenium, locorum, & amnium conueniant. Veteres certè illi regnorū limites fuerunt, qui poſtea terris in prouincias à Romanis redactis, confundi cœpêre. Nomen loco populiſq; inter duos Clariſſimos in ijs regionibus amnes datum, apud omnes ſatis conſtat, à permu-*

A à permutandis papilionibus, quod Numidæ, ſiue Nomades mapulia ſua, hoc eſt, domos plauſtris circumferrent, & ubi nox eos oppreſſit, ibi papiliones figerent. Silius libro quarto.

Nulla domus plauſtris habitant, migrare per arua
Mos, atq; errantes circumuectare penates.

Clara in primis Numidia fuit nomine regis Maſiniſſæ ſu ciuem atque amici magnis ſuis meritis. Populi Romani Afri Herculem in Hiſpania perijſſe prædicare ſolent. Deinde, Medos, Armenios, & Perſas, qui in illius exercitu fuerunt, nauibus in Libyam tranſmiſiſſe, & Perſas propinquiores Oceano ſedes ſibi delegiſſe, & inuerſis nauium carinis, ab initio pro tugurijs uſos, quam formam poſtea imitata fuerunt Numidarum mapalia. Sic enim accidit, ut ſedibus ſæpe mutatis, dum alia, atq; alia ad ui tæ ſuæ uſum explorarent, mutarentq; loca ſeſe à fortuita illa euagatione Numidas dixerint. Plinius uerò Pharuſios Perſas Herculis comites fuiſſe interpretatur. Progreſſu temporum, Perſæ, qui ſe Numidas ab initio dixêre, uicinitate locorum paulatim cum Getulis mixti,
B longo commercio in unum penè coaluerunt. Sed cum eius gentis res breuiter in Africa creuiſſent. Numidæ propter multitudinem à parentibus digreſſi, haud procul inde, ubi poſtea Carthago fuit eam oram Africæ, quæ Numidia ab ipſis dicta fuit, tenuerunt. Metagonitis ea terra à Græcis appellata fuit, teſte Plinio, à Metagonio prima eius terræ promontorio, ut uidetur. Nam littora aliquot ſinubus flexa ab occaſu in promontoria excurrunt. Dionyſius Afer

ἀλλ' ἐπὶ πυματίην μὲν ἐπὶ γλωχῖνα νέμονται
ἀρχῇ γιγάντων Μαυρουσίδος ἔθνεα γαίης.
τοῖσιν ἐπὶ νομάδων παρατέταται ἄσπετα φῦλα,
ἔνθα Μασαισυλιοί τε, καὶ ἀγρόνομοι Μασυλῆες
βόσκονται ἀνὰ πεῖραν ἀν' ὑλήεντ' ἐπὶ θῆρας
μαιόμενοι βιότοιο κακὴν καὶ ἀεικέα θήρην.

hoc eſt, interprete Rhemnio Fannio Grammatico.

Sed ſummam Libyen habitant ad Tethyos undas
Alcidæ quà ſunt ſtatuæ, Maurufia plebes.
Poſt has immenſæ Nomadum de ſemine gentes
Atq; Maſæſylij, nec non Maſylia proles,
Saltibus hos durus aſper, ſyluisq; uagantes
C Victus alit ſæua quæſitus cæde ferarum.

Ac max

οὐ γὰρ γειομόροι τεμεῖν ἐδάησαν ἀρούρας,
οὐδέ ποτε τρίβον ἀμαξῶν ὁδὸν ἀκοῦσαι,
οὐδὲ βοῶν μυκηθμὸν ἐπ' αὔλιον ἐρχομενάων.
ἀλλ' αὕτως ἅτε θῆρες ἀνὰ δρία βουκολέονται,
νήιδες ἀγροσύνης, καὶ ἀνήλιδες ἀμήτοιο,

id eſt, eodem interpr.

Scilicet, ignaros terras proſcindere aratris
Agricolasq; boues plauſtris domitare ſonoris.
Namq; errant nemorum per dumos more ferarum.

Inculto Getulus.] Græcè γαιτῦλος. Dionyſius.

ἀγχοῦ δ' ἡ Μαρμαρίδαι προνενευκότες Αἰγύπτοιο,
γαιτοῦλοί τ' ἐφ' ὕπερθε, καὶ ἐγχίγυοι νίγρητες:

hoc eſt,

Marmaridæ poſt hos Aegyptia flumina uertunt.
Gætuli ſuperſunt, uiciniq; Nigretes.

Græci primam ſyllabam per diphthongon ſcribunt, quanquam apud Strabonem per ι, ſed mendoſè, ut apparet, alioqui prima apud poëtas contraheretur, cum ubiq; producatur. Getulus.] Mauritaniam uterq; Atlas ad Meridiem claudit, ultra uerò maiorem Getulia eſt obuerſa meridiei, cui ad ortum uicini ſunt Autololæ. Getulæ inquit Salluſtius, initio Africam habebant, & Libyes aſperiq;, incultiq; quibus cara ferina cibus erat, & humi pabulum, uti pecoribus. Hi neque moribus, neque legibus, neque imperio cuiuſquam regebantur, uagi, palantesq;, quà nox coëgerat, ſedes habebant. Sed poſtquam in Hiſpania Hercules, ſicut Afri putant, interijt, exercitus eius compoſitus ex uarijs gentibus, amiſſo duce, ac ſibi multis imperium petentibus, breui dilabitur. Hæc Salluſtius. Cæterùm, ut modo memini, Getuli magis ad ſalem reiecti ſunt: Numidæ uerò ea loca tenent, quæ proxima Mauritaniæ inter Atlantem, & fretum Carthaginem ad ortum ſpectant. Getuli ſub ardoribus maturè oppida habuerunt. Contrà Numidæ, ſerius. Fuerant hi Armenij, Perſæ, & Medi, ex Herculis comitibus, ut paulò antè dictum eſt. Hi paulatim Getulos ſibi per connubia adiunxerunt. Sunt & Alij Numidæ, ſiue Nomades gentes Scythicæ, quæ propter frigoris intolerantiam, hyeme rebus in plauſtra coniectis, loca mutant: & quibus plauſtra non ſunt, in nullo habentur numero, & ignominia notantur.

Getulos.] Pomponius aliter collocat hæc loca. Sed Mauri, inquit, in Atlanticum pelagus expoſiti. Vltra Nigritæ ſunt, & Pharuſij ſunt, uſque ad Aethiopas. Hi & reliqua huius, & totum latus quod Meridiem ſpectat, uſque in Aſiæ confinia poſsident. At ſuper ea, quæ Libyco mari abluuntur, Libyes Aegyptij ſunt, & Leucoæthiapes, & natio frequens, multiplexq; Getuli. Deinde latè uacat regio perpetuo tractu inhabitabilis. Plinius, Mauris proximos Maſſæſylios facit, quorum ſedes Gætulas ſua tempeſtate tenuiſſe teſtatur. Equo.] Equum incultum uocat, monſtratum ephippio, more aliarum gentium.

Concolor Indo Maurus.] Dictum iam abundè ſatis eſt, Atlanticum pelagus ab Occaſu Mauros contingere, atque inde ad Boream Gaditano freto cingi. Hos concolores Indis dicit, proximo ſolis ardore ambuſti ſunt & atri. Quondam in Tingitania gens Maurorũ præcipua fuit, unde etiam prouinciæ nomen eſt factum quos pleriq; Maurufios dixêre. Tenuibus corporibus, graciles, & minimè populoſi ſunt Mauri. Oſſa enim tantum habere uidentur, cum exiles, & macilenti, ſicut Indi. Ideo pedum celeritate ualent, idq; ob nimium æſtum, qui maciei cauſſa eſt ut humor pinguedinis. Iuuenalis,

Et nigri manus oſſea Mauri.

Idem Satyra 6.

Et Mauri celeres, & Mauro obſcurior Indus.

De Indis ſuperioribus libris fuſiſsimè annotauimus.

Inops Naſamon.] In Marmarica collocantur Naſamones, circa Angylas: ſed ut ex Lucano alibi liquet lib. nono, non procul à mari habitarunt, quod latrocinijs infames fuiſſent. Nam ab illis Pſylli, quorum regis corpus in parte Syrtium maiorum eſt, propè internecione ſublati fuerunt, quorum ſedes ipſi inuaſerunt. Pſyllorum corporibus ingenitum erat uirus letale ſerpentibus, cuius odore ſopiebant eos. His mos erat, protinus obijcere liberos ſuos ſæuiſsimis feris, & eo genere experiri pudicitiam coniugum, non profugientibus adulterino ſanguine natos ſerpentibus. Plinius illius ſtribus item uerbis tradit, libro 5. capite 5. in ora Syrtis

Naſam.

Naſamones, medios ſitos inter arenas, quos ea de cauſſa antea Græci Meſammones appellarant. Dionyſius item eos circa aras Philenorum collocat, ubi Lotophagi degunt, apud quos Loto guſtata, quam Celtim, opinor Latini uocant, perpetuam uitam hoſpites degere cupiunt. Sũt autem aræ Philenorum, inter Cyrenen, & Carthaginem mediæ. Verba Dionyſij ſunt,

» λωτοφάγοι ναίουσι φιλόξεινοι γεγαῶτες.
» ἐνθάδ᾽ αἰ:λόμα τεε αἰλύμιν@ ἔνθεν ὀλυαsιύε.
» ἄνευρ αὖ περὶ χῶρορ ἐρημωθέν]α μέλαθρα
» ἀνδρῶν ἀθρήσειας ἀπ.φθιμένωρ ναεκαμωνωρ.

id eſt, uertente interpr.

» Hanc ſupra iuſtiſsima fertur
» Hoſpitijs gaudens gens degere Lotophagorum,
» Hac licet ad fines deſertas cernere terras
» Extinctos populos Naſamonum marte Latino.

Conueniunt igitur hi, quos citaui de Naſamonum ſede, nempe, circa Sirtes inter ſabuloſa littoralis oræ loca. Itaq; gens Lotophagorum frequens fuit circa Syrtes: & aræ Philenorũ in medio fermè ſinu Syrtis maioris poſitæ fines fuerunt Africæ. Hic colunt Naſamones. Plin in intimo ſinu fuit ora Lotophagon.

Inops Naſamon.] Pulchrè inops Naſamon. quippe ſabuloſa littoris loca colens, quæ ſterilia ſunt. Sunt perpetuæ ſynecdochæ, quibus ex uno plures intelliguntur.

Mixti Gara.] Non ſeruat latitudinem longitudini reſpondentem: Ita ſe habet. Ad Theram, inquit, Plinius. per deſerta arenis, per'q; ſerpentes iter eſt. Excipiunt ſaltus repleti ferarum multitudine, & introrſus elephantorum ſolitudines. Mox deſerta uaſta. Vltraq; Garamantes, ab Augylis dierum 12. itinere diſtantes, Et mox. Augylæ ipſi medio ferè ſpatio ab Aethiopia, quæ ad occidentem uergit, & à regione, quæ duas Syrtes interiacet, pari utrinq; interuallo, ſed littore inter duas Syrtes 250. M. paſſ. Et hoc loco, Pſyllos fuiſſe ſcribit, ſuper Augylas, in arenis. Rurſus cap 8 lib. 5 A' Pharuſijs, & Peroſis, uaſtæ ſolitudines orientẽ uerſus, uſq; Garamantes. Augylaſq; & Troglodytas. Quo loco Garamantes matrimonij exortes eſſe idem author tradit, & paſſim cum fœminis degere: & Augylas tantum inferos colere. Hi à Cornelio Balbo uicti fuerunt, & triumphati. Huius gentes latrones puteos arenis operire ſolebãt, quò ad eam gentem iter eſſet inexplicabile. Hic conſentit etiam Dionyſius, qui ſupra Pharuſios eos ſtatuit, à Nigretis ad ortum

» ἀπ᾽ ὕπερ αἶαν——
» ναίουσι γαράμαν]ες ἀπείρονες. id eſt.
» Continuo poſt hos ſequitur Pharaſia tellus
» Hanc habitant iuxta Garamantem.

Itaq; Garamantes in deſertis ferarum in interiori Africa degunt, ab omni humano cõſortio ſegregati, inermes, & hominum conſpectum fugientes. Oppidum caput Garamantium habent, Garadamum, uel ut Ptol. Garama.

Peruſto.] Nam ab ortu ſupra Pſyllos primi Garamantes occurrunt, mox Augylæ, hinc Troglodytæ & ultimi uerſus occaſum, Atlantes. Cæterũ latiſsima ea regio eſt, à Leucoæthiopibus, & Getulorum natione frequens, longo tractu inhabitabilis quondam exiſtimata, propter ſolis ultro, citroq;. ſupra uertices meantis, torriditatem. Quare Garamantes peruſtos appellat. Habent enim longi. grad. eleuati. 50 latitud. 10. quod ad nullam: ſubmoti ultra tropicum Cancri 4. grad.

Marmaridæ.] In Cyrenaica regione aut proximè ad Catabathmum accolunt Marmaridæ, à Paratonio fermè A regione ad Syrtim uſq; maiorem porrecti. Dionyſius.

αὐχήεντ᾽ ἵππων@ ἀμυκλαίων γένος ἀνδρῶν
ἀ. χ. ἢ μαρμαρίδαι προσνεύοντες αἰγύπ]οιο. »
hoc eſt,

Nec non Cyrene clarorum mater equorum. »
Vrbis Amiclææ proles quam condidit olim. »
Marmaridæ poſt hos Aegypta flumina uertunt. »

Sunt igitur Marmaridæ populi ad Syrtum maiorẽ. Hos à pedum uelocitate deſcribit. Mazax.] Poſt Naſamones Haſbytas. & Macas collocat Plinius. quos eoſdẽ, qui ab alijs Maſæ dicũtur eſſe, opinor, Per Maſas ueterẽ Africæ gentẽ Cynips celeberrimus fluuius elapſus inter Syrtium ſinus pelagus ingreditur Populi Macæ appellãtur. Hæret poſita in hoc tractu Libya, ubi Geremãtes et Marmaridæ ſunt, & Naſamones. Mazicæ à Ptolemæo in Tingitania ponũtur propè Maluæ oſtia Sed Maſſa amnis eſt interioris Libyæ in Atlãticũ pelagus decurrens. Mazæos igitur ſiue Naſſæos circumſcribit. à iaculandi peritia, & amplificat collatione Medorum Media ab occaſu tranſuerſa, obliquè Parthiæ accurrens utraq; regna includit. B Habet ab ortu Caſpios, & Parthos. à meridie, Sittacenẽ, Suſianen. & Perſidem: ab Occaſu Adiabenen: à Septentrione Armeniã Ita Plinius. Itaq; includere dixit utraq; regna, quod Media à Caſpio pelago longo introitu uſq; ad Carmaniæ deſerta extendatur: & ſeu cum ea quodam Parthiam orientalem, à Perſia diuidat Medorum caput. Ecbatana ſunt, maxima urbs amœniſsimo loco à Seleuco condita, & ſalubri: ubi Medorum reges æſtatem, hyemem Seleuciæ in Meſopotamia tranſigere ſolebant. Hæc eſt ea Media una fortiſsimarum gentium, in quam capta Samaria Iudæi tranſlati fuerunt, teſte Euſebio. Aequaturus'q; ſagittas Med.] Quod uerò ad mores attinet, & ſagittandi ſtudium, mox dicemus, ſi prius pauca de eius terra ſitu & nomine adhuc addiderimus. Iacet Media longè fuſa à tranſitu Zagri, qui Mediæ porta appellatur, ad Caſpias portas, ſtadiorum, 4. milium, & amplius longitudine. Parthia ea parte ab ortu finitur, ubi Coſſæi latrocinijs infames altiora loca tenẽt. A' Septentrione Caduſij colunt, cum qua gente Medi diu mutua odia exercuere. C Ab Auſtro Sittacena, quam ueteres Apolloniatiden dixêre, clauditur: ab Occaſu trepijs, & Armeniorum quibuſdam. Quod uerò ad nomen Mediæ attinet, multi crediderunt à Medo Medeæ filio: qui id materno nomini tribuerit, ut plurimi contendunt, cùm in ea terra regnaret. Sic enim fama tenet, Iaſonem poſt diuortium cum Medea in gratiam rediſſe, & ex Græcia cum ualido exercitu in Pontũ, adducta ſecum Medea, nauigaſſe: cuius aduentu Aeeta grãui bello tunc fuerit leuatus. Inde arma in Armenios trãſtulit, ac mox in Medos: ubi late domitis gentibus Iaſon diu imperauit. Argumenta non obſcura traduntur. Armeniam iuſsit uocari ab Armeno Theſſalo comite ſuo: alteram, à Medea, ſiue eius filio Medo. Media etiã ueſtis in ea gente fuit: & mons Iaſonius. Sagittas.] Sagittandi, equitandi'q; ſtudium in ea gente præcipuum fuit, ac penè peculiare Peruetuſta, & regum ueneratio. Tiara, pileus. & manicatæ teſtes ad Perſas cum imperio fluxêre: Medorum regum proprium fuit plures uxores ducere: id quod mox etiam ad priuatos tranſlatũ fuit, ut minus ſeptem habere non liceret. Et fœminæ pulchrum fuit, multos habere uiros: pauciores quinque,

calamita-

A calamitati arbitrabantur. Atque haec de Medis ſufficiāt. Mazax, igitur aequaturus erat Medos iaculandi peritia.

Maſſylis.] Ab equitandi ritu. Maſſyli, qui & Maſſaſyli ſiue Maſyli & Maſaſyli ſimplici ſ. & per y. partes ſunt Numidiae, quorum nobilitate celebres inter Afros. Huius gentis urbs praecipua eſt Cirta, opulētiſſima tum temporis non ſolum, uerum etiam ſuperioribus aetatibus, domus Syphacis, & Iubae, quorum ille ſecundo bello Punico, & captus, & regno exutus fuit à Scipione ſuperiore, hic praeſenti bello perijt. Strabo tradit, Cirtam opera Micypſae filij Maſiniſſae munitam maximè, & frequentiſſimam factam fuiſſe. Porrò autem hoc Numidiam partem fuiſſe teſtatur Dionyſius ſatis, cum ſcribat,

» τοῖσιν ἐπὶ νομάδων παρακέκλιται ἄσπετα φῦλα,
» ἔνθα μασαισυλιοί τε, καὶ ἀγρονόμοι μασυλῆες. hoc eſt
» Poſt has immenſae Nomadum de ſemine gentes,
» Atq; Maſaſylij, nec non Maſylia proles.

Sunt uicini Mauritaniae in Numidia, quamuis non ignoro eos à Plinio in Tingitania collocari. Loquens de Tingentanis praecipua quōdam gente. Maurorū proxima illi, B inquit, Maſſaſyliorū fuerat, ſed ſimili modo extincta eſt. De eorum moribus, & uictus ratione idem Dionyſius.

» βόσκονται σὺν παισὶν, ἀν' ἐκπερόωντες ὕλην
» μαιόμενοι βιότοιο ἀεικέα, καὶ ἀδαῆ βορήν.
» οὐ γὰρ γειομόροιο τομὴν ἐδάησαν ἀρότρου.
» οὐδέ σφιν ὁδοῖο τορὸν· ἀκούεται ἅρματος ἠχή,
» οὐδὲ βοῶν μυκηθμὸς ἐπαύλιον ἐρχομενάων.
» ἀλλ' αὔτως ἅτε θῆρες ἀνὰ δρία βοσκέονται
» νήιδες ἀσταχύων, καὶ ἀνούατοι ἀμητοῖο. id eſt
» Salitibus hos duris aſper, ſyluisq; uagantes
» Victus alit, ſaeuo quaeſitus more ferarum
» Scilicet ignaros terris proſcindere aratris
» Argolicasq; boues plauſtris domitare ſonoris,
» Namq; errant uemorum per dumos more ferarum.

Quo loco Dionyſius, Maſaſylios, à Maſſylijs diſtinguit, & diuerſos facit, ſed tamen utrūq; nomē v. habet. Nonnulli ll. geminato, Maſſyllos eos uocant. Haec gens, in equis, neque ephippijs, neq; frenis utebatur, ut hoc loco teſtatur Lucanus. Porrò autem non in extrema Numidia eam gentem Maro lib. 4. ſed circa Aethiopiam ſtatuere uidetur, cūm ait,

Oceani finem iuxta, ſolemq; cadentem «
Vltimus Aethiopum locus eſt, ubi maximus Atlas «
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum, «
Hic mihi Maſſylae gentis monſtrata ſacerdos. «

Sed ſunt authores, qui Maſylos, Maſules à Polybio dictos diuerſos eſſe arbitrabantur. Vtut res habet, conſtat eam gentem quondam, ut Theſſalos, maleficijs infames fuiſſe, qui de ſe mollicici prouerbium reliquerunt, πλεύσειας εἰς τὴν μασσαλίαν, nauiga Maſſyliam. Fuerunt & malis artibus, & Luxu infames, ut teſtatur Athenaeus. Iidem in prouerbium ceſſerunt de cultu uiris indecoro, ἐκ μασσαλίας ἥκεις, à Maſilia uenis. Atq; hinc apparet perſpicuè, Maſaeſylios, Maſylosq; diuerſos fuiſſe, à Maſſa lijs. Luxu hi perdiui muliebri ornatu incedebant, capillis unguento delibutis religatisq; De Gallica Maſilia alibi diximus.

Nodo dorſo.] equorum nullis ephippijs, nullis penulis inſtratarum, nullis frenis. quibus equos regere ut uteres.

Mapalibus.] Mapalia caſae agreſtes ſunt, & furnorum ſimiles lingua Punica, ut magalia. ſiue magilia, domus ruſtica, & uillae.

Leones] Leonum ſumma uis in oculis eſſe creditur: quare Getuli contra impetum ingruentis Leonis obijciunt ſagum. Plinius lib. 8. cap. 16. Principatu inquit, Claudij caſus rationem docuit, pudendam penè talis ferae nomine, paſtoris Getuli ſago contra ingruentis impetum obiecto: quod ſpeculum in arenam protinus translatum eſt, uix credibili modo torpeſcente tanta illa feritate, quamuis leui iniectu operto capite, ita ut deuinciatur non repugnans: uidelicet omnis uis conſtat in oculis. Hactenus Plinius. Afer igitur Venator, qui non confidit ferro, ſolitus eſt, iratos leones tegere apertis ueſtibus, atque ijs iniectiſ ſuperare.

Nec ſolum ſtudijs ciuilibus arma parabat;
Priuatae ſed bella dabat Iuba concitus irae.
Hūc quoq;, quo ſuperos, humanaq; polluit anno,
Lege Tribunitia ſolio depellere auorum
Curio tentarat, Lybiamq; auferre tyranno,
Dum regnum te Roma facit. memor ille doloris,
Hoc bellum ſceptri fructum putat eſſe retenti.
Hac igitur regis trepidat iam Curio fama,
Et quod Caeſareis nunquam deuota iuuentus
Illa nimis caſtris, nec Rheni miles in undis
Exploratus erat. Corfini captus in arce,
Infidusq; nouis ducibus, dubiusq; priori
Fas utrunq; putat: ſed poſtquam languida ſegni
Cernit cuncta metu, nocturnaq; munia ualli
Deſolata fuga, trepida ſic mente profatur.

Nec ſolum.] A catalogo auxiliarium copiarum ad hiſtori C am redit poëta. Iuba non ſolū ciuili factione inductus fuit, ut cōtra Curionē arma pararet, ſed priuata iniuria, quam nuper ab eo acceperat. Duae itaq; cauſſae Iubam armarunt cōtra Caeſarem, una, quod paternū hoſpitiū eū Pōpeio illi fuiſſet: altera quod priuata ſimultas ei cum Curione intercederet. Etenim hic Tribunus Pleb. legem promulgauerat Romae. qua regnum Iubae publicabatur, & quidem in inuidiam Pompeij, cuius beneficio Iuba rex amicus, & ſocius fuerat à Senatu appellatus. Priuatę.] ob iniuriā priuatā à Curione acceptā, quae extra belli ciuilis cauſſam erat. Hunc quoq;.] aetiologia irae regis aduerſus Curionē, quod Trib. cūm omnia diuina, & humana in urbe miſceret, ſua tribunitia lege, regē regno exuere cōnatus fuiſſet:

Libyā.] totum prò parte Partē Libyae, regnum regi Iubae, quē tyrannū nūcupat, adimere. Dū reg.] auerſio ad Curionē, quem et Aemyliū Paulū ingenti mercede Caeſar corruptos, defenſores ſibi parauerat. Legē Tribunitia pro ſua libidine Romae quodāmodo regnabat. Sed de pecunia, quā à Caeſare acceperat Curio, poſtea dicemus.

Memor ille dolo.] Iuba iniuriae, & ſimultatis priuatae memor, atque offenſae, hoc bellum duxit cauſſam futurum retinendi regni ſui, ſi nunc in partes Pompeij tranſeat.

Hac igitur reg.] Curia primum comperit iudicio exercitum, per Quintilium Varrum quendam, in caſtris Accij Varri à ſe alienatum ad defectionem ſpectare, qua de cauſſa nonnihil trepidare coepit, (paulò antè onerarijs nauibus quę ad Vti-

ad Vticam 200. numero ſtabant, pronunciari iuſſerat, ſe pro hoſtibus habiturum, qui non e ueſtigia uela ad caſtra Corneliana uertiſſet, ſed hæc defectio paulò poſt moueri cœpit. Deinde ſuperuenit nuncius ad Vticam, & fama per equites ex ſtatione, auxilia equitũ, peditumq́ à rege miſſa, non procul abeſſe, ut paulò ante dictum eſt. Hos paucis diebus ſemel atq; iterum fudit. Cæterum ubi accepit de defectione, ultione in aliud tempus dilata, in concionem aduocauit milites, & grauiſſima oratione, eorum animos à defectione non ſolum auertit, ſed ſibi deuinxit. Erat enim in dicendo uehemens. Tres in familia Curionum oratores continua ſerie fuiſſe traduntur, quorum hic unus fuit. Porrò Sextus ille Quintilius Varrus, cuius modo memini, Corfini nuper fuerat. Hic dimiſſus à Cæſare in Africam uenerat: legionesq́; eas traduxerat Curio, quas ſuperioribus temporibus Corfinio receperat Cæſar, adeo, ut paucis mutatis centurionibus, ijdem ordines, manipuliq́; conſtarent.

Fama] Curio, qui Vticam obſidere cœperat. Etenim poſtridie, quam Curio ſuorum militum animos ſibi reconciliaſſet in aciem deſcenſum. & parua dimicatione Varri acies fuſa fuit: & multi ante caſtrorum munitiones interfecti. Qua clade territus dux Pompeianus noctu cum exercitu Vticam ingreditur, tanquam urbis munitionibus tutior futurus. Vticenſes aduerſis partium rebus tum territi, cum Varro agere cœpere de deditione facienda. Conſultantibus ſuperuenêre literæ à Iuba rege quibus ſignificabatur, ſe breui cum ingenti exercitu adfuturum. Tum Curio, qui Vticam obſidione cinxerat, audito regis aduentu, neque amplius uigintiquinque millia paſſuum abeſſe; in Corneliana caſtra ſe recepit. Hunc locum ſupra oſtendimus ſub primum in Africam appulſum ab eo captum fuiſſe. Itaq; ſeriò trepidabat Curio. Statim in Siciliam miſit, ut confeſtim duæ legiones, quæ à ſe in inſula relictæ fuerant, primâ tempeſtate ad ſe tranſmitterent, ipſe conſtituit bellum in ſuorum aduentum trahere. Quare quod poterat, quantum frumenti in agris erat, undiq; contrahebat & caſtra munire cœpit. Et quod Cæſ.] Tum autem ob aliam cauſſam ſeriò trepidabat, quod parum ſuis militibus fideret. qui conſtabant ab inexpertis tyronibus. Hi ſub Domitio militarant, atq; à Cæſare traditi fuerant Curioni, è Corfinio miſit in Siciliam.

Nec Rheni.] Quia hi milites, neq; Gallico, neq; Germanico bello exploratus fuerat, ſed Tyrones erant, qui Corfinii Pompeio ſacramentum ſub Domitio dixerant, ideo minus audebat illis fidere Curio. Docib. enim.] Cæſari, & Curioni infidus miles, qui ſub prioribus, Pompeio, & Domitio dubiã ſeruabant fidem. Corfini.] Fuit autem Corfinium (nam hodie non extat) ſex M paſſ. à

Sulmone in Pelignis, præterfluebatq́; amnis. cuius pontem reſcindere præſidiarij milites adorti, interuentu Cæſaris in urbem compulſi fuêre. Oppidum tenebat præſidia L. Domitius, quo de nunc agimus, qui paulò antè Cæſari ſucceſſor datus fuerat. Is deſperata uenia, à medico uenenum petierat, præcipiti moriendi conſilio. Medicus, qui hominis inconſtans ingenium norat, pro ueneno dedit poculum ſoporiferum. Expergefactus homo uarius ratus ſibi exitium adeſſe, muliebri lamentatione cœpit ſuam fortunam deplorare. Sed edoctus quid actum eſſet, ad deditionem ſe adiecit. Dedita pecuniam omnem reſtituit, una cum poteſtate facta quo uellet abeundi, uel diſcedendi ab armis, uel conferendi ſe in otium, uel tranſeundi ad Pompeium, Cæſar. Perijt hic in acie Pharſalica poſtea. Sed hæc prolixius, quàm pro ratione præſentis loci. Sed id agitur, quod Curio Domitianis militibus non confideret, qui cùm prodidiſſent Domitium, fas ducturi eſſent & Curionem prodere. A

Sed poſtquam l.] Simul atq; aduertit exercitum ad defectionem per quoſdam ſeditionis concitatores ſpectare, milites in concionem aduocauit. Verba Cæſaris ita B
ſe habent. Proxima nocte Centuriones Marſi duo ex caſtris Curionis cum manipularibus ſuis 22. ad Actiũ Varum perfugiunt. Iſ ſeu uerè, quàm habuerant opinionem perferunt, ſiue etiam auribus Varri ſeruiunt. Nam quæ uolumus, & credimus libenter. & quæ ſentimus ipſi, reliquos ſentire ſperamus. Confirmant quidem certè totius exercitus animos alienos eſſe à Curione, maximeq́; opus eſſe in conſpectum exercitum uenire, & colloquendi dare facultatem. Qua opinione adductus Varrus poſtero die mane legiones ex caſtris educit. Facit idem Curio, atq; una ualle non magna interiecta ſuas uterq; copias inſtruit. Erat in exercitu Varri Sex. Quintilius Varus quem fuiſſe Corfinii ſuprà demonſtratum eſt, hic dimiſſus à Cæſare in Africam uenerat, legionesq; eas traduxerat Curio, quas ſuperioribus temporibus Corfinio receperat Cæſar, adeò ut paucis mutatis centurionibus ijdem ordines, manipuliq́; conſtarent. Hanc nactus appellationis cauſſam Quintilius, circũire aciẽ Curionis, atq; obſecrare milites cœpit, ne primam ſacramẽti, quod apud Domitium, atq; apud ſe quæſtorem dixiſſent, memoriam C
deponerent: neu contra eos arma ferrent; qui eadem eſſent uſi fortuna: eadem in obſidione perpeſſi: neu pro his pugnarent, à quibus in cõtumeliam perfugæ appellarentur. Hic pauca ad ſpem Largitionis addit, quæ ab ſua liberalitate, ſi ſe ad Actium ſequuti eſſent, expectare deberent. Hæc Cæſar.

Nocturna mu.] ſtationes nocturnas, quæ in ualle diſpoſitæ erant, deſertas metu. Profatur.] Secum reputat, ac loquitur.

Audendo magnus tegitur timor, arma capeſſam
Ipſe prior, miles campum deſcendat in æquum,
Dum meus eſt: uariam ſemper dant ocia mentem.
Eripe conſilium a pugna, quem dira b uoluntas
Enſa ſubit preſſo, c & galeæ texere pudorem,
Quis cõferre Duces meminit? quis pẽdere cauſſas.
Quà ſtetit, inde fauet? Veluti fatalis arenæ
Muneribus, non ira uetus concurrere cogit,
Productos odere pares. Sic fatus, apertis
Inſtruxit campis acies, quem blanda futuris
Deceptura malis belli fortuna recepit.

a al. pugnę.
b al. oolopras
c al. deeſt, &c.

Audendo magnus tegitur.] Deliberantis ſecum iſta Curionis uerba ſunt, quarum hic ſenſus eſt. Qui timet, ac trepidat ad inſtans periculum, timor occulitur, ſi audaciam fingat & audacẽ animum præ ſe ferat. Itaq; quã diu noſtro ſacramẽta addictus eſt, ac priuſquã ad hoſtẽ deficiat miles, certum eſt copias in campum educere. Nox pudori, & metui maximè aduerſaria eſt. Otia men.] Intermiſſiones uariant conſilia, maximè per quietem nocturnam, quæ

Nam pepulit Varum campo, nudataq; fœda
Terga fuga, donec uetuerunt caſtra, cecidit.

A qua animus dubitat qd optimũ factu ſit, præſens arripit ſandè conſilium. Eripe.] hortatur ſeipſum, ut illorum conſultationem de tranſfugiendo, prælio interrumpat. Quum di.a.] quando ſtatuunt tectis gladijs ad hoſtes meos deficere. Galeæ tex.] uerecundiam pugnandi cum ijs, qui eandem fortunam aliquando ab ſe ſit pertuliſſent, quod tecti galeis non noſcuntur. Qois confer d.] Quis eos inter ſe comparare auſus fuit & expendere utrius cauſſa iuſtior ſit. Qua ſtetit.] à cuius parte miles ſtetit, illi plus fauet, quam ei, ad quem coactus uenit. Veluti fa.] à ſimili, ueluti fieri ſolet, in muneribus gladiatorijs, quæ exhibentur ab imperatoribus populo: in quibus ad concurrendum non ſimultate, non ira compelluntur. Pa.res.] gladiatores in arenã producti aut agoniſtas in concurſu odiſſe uidentur, nulla ueteri ira aut odio. ſed quod inter ſe fortuitò commiſſi ſunt. Prodoc.] Sunt qui ita diſtinguant. Non ira uetus cogit cõcurrere retiarium, & mirmillonem productos in arenam. Rurſum alij poſt ca-

B git diſtinguunt: ut productos coniungatur, cum, odere: ut ſenſus hic ſit: gladiatores odere pares productos: ſiue pares odere productos, compoſitos ad pugnandum: utrique alteros uidelicet quod pares uideri uelint. Vt hic, ita multis in locis obſcurus in compoſitione eſt poëta. Sed ætati condonandum fuit, per quam ſtilus nondum maturauit. Apertis inſtrox c.] Cum uellet ſe ad pugnam paratum oſtendere, in æquor eduxit ſuas copias. Quem blan.] Curio paucis diebus auxiliares equitum Numidarũ alas à Iuba miſſas, fœliciter ſemel atq; iterum fudit. Quo non tantum ſucceſſu, ſed etiam, quod imperator à militibus appellatus eſſet, animũ extulit. Ergo ea proſperà pugna, ſed præcipuè mox inſequentem quam indicat poëta fortunam hominem ludificatum fuiſſe dicit. Cæſar libro 2. Concurrunt equites inter ſe. Neq; uerò primum impetum noſtrorum Numidæ ferre potuerunt: ſed interfectis circiter CXX. reliqui ſe in caſtra ad oppidum receperunt. Nam pepolit Va.] Erat uallis, inquit Cæſar, inter duas acies, ut ſuprà demonſtratum eſt, non ita magno aut difficili, & arduo aſcenſu. Hanc uterq; ſi aduerſariorum copiæ trãſire conarentur, expectabat quo æquiore loco prælium committeretur. Simul à ſiniſtro cornu P. Accij equi-

tatus omnis, & unà leuis armaturæ, interiecti complures cùm ſe in uallem dimitterent, cernebantur. Ad eos Curio equitatum, & duas Marrucinorum cohortes miſit: quorum primum impetum equites hoſtium non tulerunt, ſed amiſſis equis ad ſuos refugerunt: relicti ab ijs, qui unà procurrerant, leuis armaturæ, circumueniebantur, atque interficiebantur à noſtris. Huc tota Varri conuerſa acies ſuas fugere, & concidi uidebat: Tum Rebilus legatus Cæſaris, quem Curio ſecum ex Sicilia duxerat, quod magnum habere uſum in re militari ſciebat, perterritum, inquit uides hoſtem Curio quid dubitas uti temporis opportunitate? Ille unum eloquutus, ut memoria tenerent milites ea, quæ pridie ſibi confirmaſſent, ſequi ſeſe iubet, & præcurrit ante omnes, adeoq; erat impedita uallis, ut in aſcenſu, niſi ſubleuati à ſuis primi non facilè eniterentur, ſed præoccupauit animis Accianorum militum timore, & fuga, & cæde ſuorum, nihil de reſiſtenda cogitabant, omnesq; iam ſe ab equitatu circumueniri arbitrabantur. Nam pepulit Varum.] Aegit Varum in fugam, & terga uertere coëgit. Nam priuſquam tela poterant abijcere, aut Cæſariani propius accedere, omnis Varri acies terga uertit, ſeq; in caſtra recepit. Qua in fuga quidam Fabius Pelignus erat in exercitu Curionis, inter infimos ordines qui primum fugientium agmen conſequutus, clara uoce Varrum inclinans perſequebatur, quaſi ex eius militibus unus fuiſſet, qui monere aliquid, ac dicere uelle, ſe fingebat. Tandem ſæpe hominis clarioribus motus Varrus cum reſpiceret, reſtitit quæſiuitq;, quis eſſet, ecquid uellet. Fabius Varrum ſimul adortus, humerum apertum petiuit, parumq; abfuit, quin Varrum diuerberaſſet. Ictum ſublato ſcuto uitauit ille. Ibi Fabius à proximis Varri militibus circũuentus, occiſus fuit. Donec uet.] hoc eſt, tãdiu interficiẽdo ſequutus fuit hoſtẽ, donec nõ alia caſtra cæde inhibuerũt. Fugitiũ multitudine caſtrorum portæ occupatæ fuerũt: itinera impedita: adeò ut plures circa eum locũ ſine uulneribus, quàm in prælio, & fuga perierint, parumq; abfuit, quin caſtris expellerentur, ac nõnulli protinus eodem curſu in oppidum irruerint. Hactenus ſecundam fortunam Curionis narrauit poëta circa Vticam.

C

Triſtia ſed poſtquam ſuperati prælia Vari
Sunt audita Iubæ, lætus quod gloria belli
Sit rebus ſeruata ſuis, rapit agmina furtim,
Obſcurat q; ſuam per iuſſa ſilentia famam.
Hoc ſolum metuens a incautus ab hoſte timeri.
Mittitur exigua, qua prælia prima laceſſat,
Eliciatq; manu, Numidis à rege ſecundus
Vt ſibi commiſſi ſimulator Sabbura belli.
Ipſe caua regni uires in ualle retentat,
Aſpidas ut Pharias cauda ſolertior hoſtis
Ludit, & iratas incerta prouocat umbra,
Obliquusq; caput uanas ſerpentis in auras
Effuſæ tuto comprendit guttura morſu,
Letiferam citra ſaniem, tunc irrita peſtis
Exprimiturq;, faucesq; fluunt pereunte ueneno.

a al. incauto.

Triſtia ſed poſt.] Narrare nunc incipit fortunæ ludibriũ, hoc eſt, tranſit ad pugnam aduerſam Curionis, in qua infœliciter non modo pugnauit. ſed miſerè perijt. Vticenſes magnus terror ex his prælijs inuaſit: quẽ duxit Varrus, qui tertia noctis uigilia ſilentio exercitum in oppidum induxit. paucis, in caſtris, ad ſpeciem ſolum, tabernaculis cum buccinatore, relictis. De deditione oppidi cœptum fuit agi inter oppidanos: ac loquebantur cum Varro, ne ſua pertinacia omnium fortunas periclitari uellet. Huic

conſilio ſuperuenerũt literæ à Iuba, quibus ſignificatum fuit, ſe cũ magnis copijs adeſſe hortabaturq; eos, ut magnis laboribus urbem defenderent. His uehementer confirmati fuerunt. Nunciatum hoc idem fuit Curioni, ſed rem acceptam aliquandiu pro uano rumore reijciebat & literis acceptis, de proſperis reb. Cæſaris in Hiſpanijs, animus eius ſublatus fuit, putabatq; regem aduerſus Cæſarem nihil auſurum fuiſſe. Sunt aud. Iu.] Iuba ubi audiuit Varrum eam cladem accepiſſe lætus fuit uictoriam

de Curione ſibi ſeruatam eſſe. Rapit agmina fur.] occultè exercitum conſcribit, ut prius circa Curionis propè caſtra adeſſent eius copiæ, quàm in armis eſſe crederetur: Sed ubi comperit certis authoribus ab Vtica eius copias haud amplius V. & XX. M. abeſſe, relictis munitionibus ſeſe in caſtra Corneliana recepit. Huc frumentum comportare, & omnem materiam, & caſtra munire cœpit. Statim, ut paulò antè memoraui, duas legiones in Sicilia relictas, & reliquum equitatum ad ſe euocat. Et abundabat omnium rerum copia, aquæ, ſalis, arborum, frumenti, cuius agri erant pleniſſimi. Iuſſa ſilentia fa.] Sic enim iuſſerat, ne fama conſcripti exercitus ad hoſtes dimanaret. Incautus ab hoſte.] quæ lectio germana mihi uidetur, ut uel ad Iubam referatur uel ut ſit hypallage, incautus, pro incauto hoſte Curione. Itaque hoc Iubæ conſilium erat, ut incautum opprimeret. Mittitur Sabur.] Ex perfugis quibuſdam oppidanis audiuit, Iubam reuocatum in regnum, ob uefcta quas controuerſias cum Leptitanis, & Saburram præfectum, quem ſecundum à rege apud Numidas fuiſſe, dicit poëta, cum mediocribus copijs miſſum, & Vticæ appropinquare. Tum Curio iuuenta & rerum ſucceſſu ferox, mutato conſilio, cum hoſtibus acie dimicare conſtituit. Eliciat ſq; manu, Numidis à rege.] ut parua ea manu leuia aliqua prælia faciat, & uelitando Cæſarianum è caſtris eliciat ſimuletq; totum belli negotium ſibi cum ijs copijs commiſſum eſſe. Ipſe cauo a regni o ires in ualle.] Rex robur exercitus apud ſe retinebat, dum controuerſije Leptitanorum ſe explicuiſſet.

Aſpidas ut Pharias.] non aliter, inquit, Curio deluſus fuit, quàm aſpis Aegyptia eluditur ab Ichneumone. Plinius libro octauo, capite 24. Aſpidem internecinum bellum habere cum Ichneumone author eſt. Notum eſt animal, inquit, hac gloria maximè, in eadem natum Aegypto. Mergit ſe limo ſæpius, ſiccatq; ſole. Mox ubi pluribus eodem modo ſe corijs loricauit, in dimicationem pergit. In ea caudam attollens ictus irritos auerſus excipit, donec obliquo capite ſpeculatum inuadat in fauces. Nec hoc contentus, aliud haud mitius debellat animal. Sed luculentior Ichneumonis deſcriptio extat apud Nicandrum in Theriacis, cuius hæc ſunt uerba.

„ ἰχνεύμων δ' ἄρα μοῦνος ἀκήριος ἀσπίδος ὁρμήν,
„ ἠμὲν ὅτ' ἐς μόθον εἶσιν, ἀλεύεται. ἠδ' ὅτε λυγρὰ
„ θαλπούσης ὀφίων κηροτρεφέα ἔνθα γαίῃ,
„ πάντα διασκήνιψε, τὰ δ' ἐξ ὑμένων ἐτίναξε,
„ δαρδάπτων. ὀλοοῖς δὲ συνήλασεν αὐχένας ὀδοῦσι.
„ μορφῇ δ' ἰχνεύμων κυνωπίτη, εἶν ἀμυδρῶς
„ ἰκτιδέος, ἥτ' ὄρνισι κατοικιδίῃσιν ὄλεθρον
„ μαίεται, ἐξ ὕπνοιο καθαρπάζουσα πετάυρων.
„ ἔνθα λόχοι τεύχονται ἐπ' ἠρίον. ἢ καὶ ἀφαυρὰ
„ τέκνα τιθαιβώσσουσιν ὑπὸ πλευρῇσι θέρονται.
„ ἀλλ' ὅταν αἰγύπτοιο παρὰ δρυόεντας ἰάμνους
„ ἄσπιδι μῶλον ἄγῃσιν ἀθέσφατον αἰκεύσασα,
„ αὐτίχ' ὁμὸν πελανὸν δὲ καθάλλεται. τῷ δ' ἐνὶ ἰλύϊ
τάρταρον ἐλυύσασα. δέμας δ' ἐφορύξατο γλοιῷ „ A
πολλῷ ἀποπλυνθείς, ὀλίγην δίμας, εἰσόκε λάχνην „
ξηρὸν ἀφαύνῃ τεύξῃ δ' ἄγναμπτον ὀδόντα. „
τῆμος δ' ἠὲ κάρη λεχμήρεος ἑρπηστῆρος „
σμερδαλέοις ἔβρυξεν, ἐπάλμενος, ἠὲ καὶ οὐρῆς „
δὴ κάψας, βρύοντες ἔσω πεταμοῖο κύλισσεν. „

Quem locum Græcis interpres enarrans, Ichneumon, inquit, eſt aquilæ ſpecies, facer Herculi, uelut Aegyptij exiſtimant. Solus Ichneumon Aſpidis impetū, citra mortem declinat. Et cùm in pugnam contra Aſpidem prodit, fugit morſum ipſius: ac quando ea oua fouet, omnia is corripit, diſpergitq;: & ex tunicula excuſſa abſumit. Aſpidem Curionem facit: Saburram cum Ichneumonis cauda confert: Iubam cum capite componit. Aſpidas ut Pha.] Aegyptias. Et Nicander Aſpidis & Ichneumonis pugnam ſtatuit inter fruticeta Aegypti, quod Africa fœcunda ſit uenenoſorum animalium. ſiue quod naſcatur in Aegypto, ut ex Plinio colligitur. Conſtat colla Aſpidum nullo ictus remedio intumeſcere, præterquam ſi confeſtim partes contactæ amputentur. Vnus huic tam peſtifero animali ſenſus, uel potius affectus eſt. Coniuga, ait Plinius fermè uagantur: nec niſi cum compare, uita eſt: itaq; alterutra interempta, incredibilis alterī B inter emptionis cura. Perſequitur interfectorem, unumq; eum in quantolibet populi agmine noticia quadam infeſtat, perrumpit omnes difficultates, permeat ſpatia, nec niſi amnibus arcetur, aut præceleri fuga. Hebetes oculos natura huic peſti dedit, eoſq; non in fronte, ut exaduerſo cernere liceat, ſed in temporibus Sæpius excitatur auditu, quàm uiſu. De aſpide miraculum à Philarcho traditur. Cum ad menſam cuiuſdam ueniens in Aegypto aleretur aſſiduè, enixam catulos, quorum ab uno filium hoſpitis interemptum, illam reuerſam ad conſuetudinem cibi, intellexiſſe culpam: & necem intuliſſe catulo, nec poſtea in tectum id reuerſam. Halicacabi radice propius admota ſopiuntur aſpides. Nuſquam cōſtat aliquem ictu aſpidis percuſſum euoſiſſe. Aſpis ſomniculoſa à Siſenna dicta fuit, quod ſomnum letiferum morſu inducat. Pharias.] Aegyptias, ut diximus, Quoniam uis aſpidis ineuitabilem uim necis inducit, creditum eſt ob id, Aegypti regum morem ueterem fuiſſe, diademata aſpidis imagine diſtincta geſtare. Aſpides quinq; cubitorum gigni ob- C ſeruatum eſt. & ut plurimum atri coloris, aut etiam cinericei: fuit & aliquando fulua uiſa. Tacti morſu, horas uix quatuor ſuperſunt: ſed ſequitur mox præfocatio, ac ſpaſmus cum ſingultu. Sunt & aſpides campi orbiculares, aut ubi aſpides multæ reperiuntur. & ἀσπὶς & ideo ſcutum, ſiue clipeus. Periſſe creditur aſpidis morſu Cleopatra Aegyptiorum regina. Prouocat umb.] prouocat hoſtem umbra caudæ, quam attollens ictus irritos auerſus excipit. Obliquusq; ca.] id eſt, quod Plinius dicit, obliquo capite inuadit in fauces. Compreu.gut.] fruſtra cauda occupata in fauces irruit, & quidem citra letale uirus. Peſtis irrita.] uirus non letale defluit è gutture, & ui emittitur.

Fraudibus.] Refert obiter cauſſas cladis futuræ Prior proſpera pugna inſolentiorem Curionem fecit: deinde parum re-

Fraudibus euentum dederat fortuna, feroxq;
Non exploratis a occulti uiribus hoſtis
Curio nocturnum caſtris erumpere cogit,
Ignotiſq; equitem latè diſcurrere campis:
Ipſe ſub auroræ primos excedere motus
Signa iubet caſtris, multum fruſtràq; rogatus,

a al. occultis.

putabat apud ſe fraudem Punicā: & ignorabat poſt Saburram ipſum Iubam regem in inſidijs eſſe. Euentum.] fortuna dedit ſucceſſum

Vt Libycas metuat fraudes, infectaq́ſemper
Punica bella dolis, leti fortuna propinqui
Tradiderat fatis iuuenem, bellumq́ trahebat
Autorem ciuile ſuum. ſuper ardua ducit
Saxa, ſuper cautes abrupto limite ſigna.
Quum procul è ſummis conſpecti collibus hoſtes
Fraude ſua ceſſere parum, dum colle relicto
Effuſam patulis aciem committeret aruis.

A ſucceſſum doli regis, quod Curio non reputaret ſe à parua Saburæ manu ad locum inſidiarum trahi poſſe. Hoſtem occultum Iubam uocat, qui ponè ſequebatur. Nocturnum.] Cùm enim rem prælio committere conſtitueret Curio, quod audiret Saburam cum mediocribus copijs miſſum. Vicæ appropinquare, ſucceſſu ſuperioris pugnæ elatus, fiducia rei bene gerendæ omnem equitatum prima nocte ad hoſtium caſtra, quæ ad Bragadam erant, emiſit. His caſtris præerat, ut dictum eſt, Sabura, de quo antea fuerat auditum. Sed rex cum omnibus copijs ſequebatur: & ſex M. paſſuum à Sabura conſederat.

Nocturnum.] Equites miſſi nocte iter confecerunt, & inopinantes hoſtes aggreſſi fuerunt Numidæ barbara ſua conſuetudine nullis ordinibus paſſim conſederãt, B quos ſomno ſepultos, inconditos, intra extraq́ munitiones & diſperſos adorti magnum eorum numerum interfecerunt. ſed plures recenti cæde perterriti profugerunt. Inde equites ad Curionem reuerſi captiuos ſecum ad eum duxerunt, reliquos fuga dilapſos in caſtra compulerunt. Erumpere c.] exire, ut barbaros imprudentes adorirentur. Diſcurrere.] diuagari per campos inexploratos. Ipſe ſub auroræ.] Curio quarta uigilia cum omnibus copijs, quinque tantum cohortibus præſidio caſtris relictis, ſubſequutus fuit. Rogatus.] à præfecto equitum Cn. Domitio, & alijs equitibus.

Libycas frau.] quas porrò Libycas fraudes dicit, luculentius ſtatim reddit. Punicas artes, ut alluſum ſit ad paræmiam, Punica fides. Pænorum enim fides in prouerbium obijt, quod ea gens peculiariter periurij, & uanitatis notata ſit. Liui. libro ſecundo, tertiæ decad. quæ Punica religione ſeruata eſt fides ab Annibale. Maximinos apud Iulium Capitolinum. Afri, inquit, fidem Punicam præſtiterunt. Saluſtius in Iugurtha. Comperio Bochum magis Punica fide, quàm ob ea, quæ prædicabat, ſimul Romanos, & Numidam ſpe pacis deti- C nuiſſe. Dolis.] quod Pæni ſemper dolis, & aſtu uſi fuerunt. Quare Liuius ſcribit, perfidiam plusquam Punicam, in Annibale fuiſſe. Iuuenem.] Curionem, quem uix militari ætate fuiſſe liquet ex Cæſare, qui adoleſcentem eum fuiſſe indicat. Trahebat.] bellum Ciuile ducebat Curionem ad mortẽ, qui Trib. pleb. ſtimulos Cæſari, & faces addiderat, ad bellum Ciuile. Super ardua d.] Equites, re bene geſta (ut omnia diligenter ordine referantur) cùm retro caſtra repeterent, in Curionem, qui quadrato agmine incedebat, inciderunt. Ille ſuorum ſucceſſu lætus, cùm ex captiuis tantum quæſiuiſſet, quis præeſſet caſtris, reſponſumq́ fuiſſet, Saburnam, haud ultra de rege ſciſcitatus ſtudio conficiendi itineris, proxima reſpiciens ſigna, Videtis'ne, inquit, milites, captiuorum orationem cum perfugis conuenire? abeſſe regem. exiguas copias miſſas eſſe, quæ paucis equitibus pares eſſe non potuerũt. Inde paucis eos hortatus fuit, ad prædam, & gloriam parandam: quæ ab eo inflatius commemorabantur, prolato ſimul ſunt ſpolia, producti ſunt homines capti, & equites: ut quicquid temporis intercederet, id uictoriam morari uideretur. Inde equitibus ſequi iuſſis, iter accelerabat, ut ex fuga perterritos adoriretur. Sed equites tota nocte itinere faciendo laſſi ſubſequi non poterant, ſed alij alijs locis ſubſiſtebant. At Iuba certior factus à Saburna de nocturno prælio, duo milia Hiſpanorũ. Gallorumq́ equitum, peditumq́ lectiſſimorum partem illi ſubſidio clàm miſit, quos ad cuſtodiam corporis ſui circa ſe habere conſueuerat: ipſe ſedato gradu cum 40. elephantis inſtructo agmine ſequebatur, ſuſpicatus, quod erat, præmiſſo equitatu, Curionem haud multo pòſt adfuturum. Sabura ſuis edixit, ut ſimulato metu quàm longiſſimè poſſent, hoſtem curſu fatigarent, ſe uerò, cùm opus eſſet, ſignum pugnæ daturum: ſimul quæ uellet, imperaturum. Curio ueram fugam arbitratus, barbaros per aliquot millia paſſuum, ex ſuperioribus locis, quæ poëta hoc loco, ardua ſaxa, & cautes appellat, copijs deductis, ſequitur: ex quibus locis cùm longius eſſet progreſſus, exercitu iam labore confecto, 16. milium ſpatio, repente Sabura agmen conuertit. Ceſſere pa.] ſic enim iuſſerat rex, ut ſimulatione timoris paulatim cederent, ac pedem referrent, atque ita ſuis mandarat Sabura. Patulis cam.] Copias, inquit Cæſar, ex locis ſuperioribus in campum deducit.

Ille fugam credens ſimulatæ neſcius artis,
Vt uictor medios aciem a deiecit in agros.
Tunc primum patuere doli, Numidæq́ fugaces
Vndiq́ completis clauſerunt montibus agmen.
Obſtupuit dux ipſe ſimul, perituraq́ turba.
Non timidi petiere fugam, non prælia fortes,
Quippe ubi non ſonipes motus clangore tubarũ
Saxa quatit pulſu, rigidos uexantia frenos
Ora tenens, ſpargitq́ iubas, & ſurrigit aures,
b Incertoq́ pedum pugnat non ſtare tumultu.
Feſſa iacet ceruix, fumant ſudoribus artus,
Oraq́ proiecta ſqualent arentia lingua,
Pectora rauca gemũt, quæ creber anhelitus urget,
Et defecta grauis longè trahit ilia pulſus,
Siccaq́ ſanguineis dureſcit ſpuma lupatis.

Ille fugam cred.] Curio, ut modo retuli, ueram fugam arbitratus, barbaros per aliquot milia paſſuũ ſequutus fuit. Aciem deiecit in.] nam 16. milia paſſuum iam exercitus progreſſus fuerat, eius itineris confecti labore defatigatus fuerat, cùm Saburæ agmen conuerteret. Atque illi ea rũt doli, quos tum patuiſſe primum dicit. Hortatu tamen Curionis ferociter prælium miſcuerunt Romani. Sic Cæſar ſcribit. Dat ſignum ſuis Sabura, aciem conſtituit, & circuire ordines, atq́ hortari incipit, ſed peditatu duntaxat procul ad ſpeciem utitur. Equites in aciem mittit. Hæc ille. Creſcente inde pugna barbarorũ acies

a al. proiecit.

b al. Incertoſq́.

continuo aucta eſt aliĳs ſuper alios à rege aduenienti-bus. Dux ipſe.] *Curio admiratus fuit, unde tam ſubito tantæ copiæ, cum barbarorum paucitatē paulò antè con tempſiſſet.* Non timidi.] *Non deerat negotio Curio, ſuoſq; hortabatur ut ſpem omnem in uirtute reponerent. Itaque neque militibus defeſſis, neque equitibus, quamuis paucis, & labore confectis, ſtudium ad pugnandum, uirtuſq; deerat.* Sed ĳ, *in quancunque partem impetum fecerant, hoſtes cedere cogebant. Reliqui in itinere à tergo ſubſiſtebant.* Non prælia f.] *Vt non fugiebant timidi, ita poſtremò non poterant pugnare, quia undique degrauabatur Romanum agmen, cum inſigni paucitate, tum quia uiribus exhauſta corpora ad terram deflue-bant ſua ſponte. At tum demum pauor, & luctus animos occupare cœpit. Cæſaris uerba hæc ſunt. Sed neq; lõgius fugiẽtes proſequi, neq; uehemẽtius equos incitare poterát. At equitatus hoſtium ab utroq; cornu circuire aciem noſtram, & auerſos proterere incipit.* Saxa qua.p.] *ubi equites laſſi faciendo itinere, non poterant procurrere in hoſtes, ſed tardè ob inſectationẽ incedebant. Copioſè dilatat equorũ laſſitudinem à ſignis.* Arentia.] *ſiti torrida.* Lupatis.] *Lupatum propriè eſt freni genus aſperrimũ, ſumpto nomine, ut grãmaticis placet, à lupinis dentibus, qui inæquales ſunt, & propterea morſus aſperrimus eſt.*

Iamq; gradum.] *Equi neque calcaribus, neque uerberibus ad curſum agi poterant. Imò ne ipſi quidem milites, in loco manere, neque ordines ſeruare, neq; procurrere neque caſum ſubire ſuſtinebant.*

Vulneribus co.] *nimius eſt in equorum tarditate, & laſſitudine amplificanda.*

Neq; enim.] *quod Cæſar ad milites, id poëta ad equos transfert. Noſtros, inquit, uires laſſitudine defi-*

Iamq; gradum neq; uerberibus, ſtimuliſq; coacti
Nec quamuis crebris iuſsi calcaribus, addunt.
Vulneribus coguntur equi, nec profuit ulli
Cornipedis rupiſſe moras, neq; enĩ impetus illis,
Incurſuſq; fuit, tantum *a* profertur ad hoſtes,
Et ſpatium iaculis, oblato uulnere, donat.
At uagus Afer equos, ut primum emiſit in agmẽ,
Tunc campi tremuere ſono, terraq; ſoluta
Quantus Biſtonio torquetur turbine puluis,
Aëra nube ſua texit, traxitq; tenebras.
Vt uerò in pedites fatum miſerabile belli
Incubuit, nullo dubĳ diſcrimine Martis
Ancipites *b* ſteterant caſus, ſed tempora pugnæ
Mors tenuit, neq; enim licuit procurrere cõtrà,
Et miſcere manus, ſic undiq; ſepta iuuentus
Cominus obliquis, & rectis eminus haſtis
Obruitur, non uulneribus, nec ſanguine ſolum
Telorum nimbo peritura, ac ponderi ferri.

a al. perfertur
b al. ſteterunt

à Septentrione ſpirat, in cœlum impellitur. Epitheton duxità regione, unde is ſpirare creditur, nẽpe à Thracia. quare uarium mà ximus, Threiciam borεã cum uentum ore cupat. & hic Lucanus eundem, Biſtoniũ turbinem. Biſtonum gẽs in Thracia eſt, & ſtagnũ, ut teſtatur Plin. lib. 4. cap. 11. Vnde Biſtonius, Threicios. Seneca. Quid ſtabula memorem diri Biſtonĳ regis: Quidam Biſtonidem ſtagnum uocant, & regionem. Ouid. *Et tuta à bello Biſtonis ora fuit. Eſt & gruis epitheton Biſtonia.* Suidas. *βιστονίαν ἀντὶ τοῦ τὴν γέρανον. quaſi Threiciam gruem dicas.* Apollonius de Orpheo.

βιστονίῃ φόρμιγγι μνηστῆρ' ἰθύσεχεν ἀοιδῶν.

B

ciebant. Tantum profer.] *uſq; ſolum ſtimulis & calcaribus impellitur, ut ægrè ad hoſtes perueniat, & præſens atque ineuitabile uulnus accipiat. Quo breuius ſpatium, hoc certior ictus eſt, & teli tactus minus fallit. E diuerſo, ea quæ longius abſunt, & extra telorum iactum, in tuto ſunt, & extra periculum: in quam ſententiam, etiam in prouerbium ceſsit, extra telorum iactum. In prælĳs enim qui nolunt feriri ſagittis, longius ſubducunt ſe, quàm ut contingi iactu teli poſsint. Vnde illud frequens apud hiſtoriographos. Iam ad iactum teli peruenerant.* Quint. Curtius libro 4. *ut extra iactum teli eſſent. Et: Nondum ad iactum teli peruenerant. Et Græci ἔξω τοῦ βέλους dicunt.* At ua. Af.] *à ſignis, impetum Afrorum deſcribit. ubi illi impetum facerent, equorum concurſu campi tremere uidebantur: ingens ſonus equorum impulſu edebatur, & ingens puluis in nubẽ excitabatur. Et comparationem à natura uenti omnium uiolentiſsimi, ducit.* Biſtonio torquetur.] *quantum pulueris ui boreæ, qui*

Tradunt Biſtones dictos à Biſtono filio Martis, aut filio Terpſichoræ. Stephanus putat à filio Pæonis, qui Marte prognatus fuit. Aëra nube ſ.] *hyperbole pulueris in cœlum aſſurgentis concurſu equorum.* Vt uero in.] *Curio ubi rẽ perditã uidit, ſuis edixit, ut proximos colles occuparẽt, eoq; inſsit inferri ſigna. Sed Numidæ Romanos præuenerũt, tumuloſq; celeri curſu occuparunt, ne ad Curionem pateret receptus. Tum uerò paſsim facta fuit fuga: multiq; aut ferro, aut equorum attritu, medio conatu oppreſsi fuerunt. Et dubium Martem,* τὸν ἀλλοπρόσαλλον, *appellat, dubiam uictoriam, nunc huc, nunc illuc ſe inclinantem.* Sic undiq;.] *epiphonema in tragicam faciem terræ cladis, quæ totis campis accipiebatur.*

C

Ergo acies.] *Cũ uelit poëta innuere omnes pedites ad unum interfectos, poſt fugã totius exercitus animaduerſam, cæteros reliquos in orbem ſe collegiſſe modicum: & ſi quem timor capiebat, qui in medium orbem*

Ergo acies tantæ paruum ſpiſſantur in orbem.
Ac ſi quis metuens medium correpſit in agmen,
Vix impune ſuos inter conuertitur enſes.
Denſaturq; globus, quantum pede prima relato
Conſtrinxit gyros acies. non arma mouendi
Iam locus eſt preſsis, ſtipataq; membra teruntur.
Frangitur armatum colliſo pectore pectus.
Non tam læta tulit uictor ſpectacula Maurus,
Quàm fortuna dabat, fluuios non ille cruoris,
Membrorumq; uidet lapſum, & ferentia terram

irreperet, parum aberat, quin in ſuorũ ſtrictos gladios irrueret. Conſtrinxit gy.] *hoc eſt, quantum illi, qui primum gyrum contra hoſtes tenebãt, metu impreſsionis hoſtilis referebant pedem, tãtum illi, qui introrſum ceſſe.*

Corpora, compreſſum turba ſtetit omne cadauer.
Excitet inuiſas diræ Carthaginis umbras
Inferijs fortuna nouis, ferat iſta cruentus
Annibal, & Pœni tam dira piacula manes.
Romanam ſuperi Libyca tellure ruinam
Pompeio prodeſſe nefas, uotisq́ ſenatus,
Africa nos potius uincat ſibi.—

A *ſum efferent, roſtrin gebātur magis. Quare dilucidè addit, iam nullum interiorib. locum mouendi arma reliĉtum fuiſſe.* Colliſo pec. p.] *corpora armata, armatis corporibus illiſa diſtillebant, frangebanturq́. Quid igitur hunc ſequutum fuit aliud, niſi dira clades, & globi Romani internecio?* Non tam læ.] *Priuſquam ad Curionis interitum tranſeat, ad affectus concitandos paulisper digreditur.* Maurus.] *uel rex Iuba: uel per intellectionē: Mauri: quaſi fortuna lætius ſpectaculum dederit, quàm illi ſpectarunt. Subijcit ætiologiam, quod neq; riuos ſanguinis, neq; corporum caſus, neque cæſorum aceruos ipſe uiderit præſens, cùm cadauera non ſtrata iacerent, ſed propter multitudinis denſitatem, erecta.* Excitet inuiſas.] *Prouocat fortunam, ut hac aduerſa pugna, & clade Romanorum gratificetur Afris, maximè Carthaginenſium mortuorum manes, qui ab ijs euerſi fuerunt.*
B Inferijs no.] *Sunt enim inferiæ mortuorum ſacra, quæ ſoluuntur inferis. Vergilius.*

Totidem quos educat Vfens
Viuentes capit inferias.

Parentalia eadem dicebantur: & parentare, mortuis ſacra facere: ſiue quod parerent mortuis, qui uiui ita facere iuſſerant: ſiue quod filij parentibus ea præſtarent. Itaq; abundè umbris Carthaginenſium hac cæde Romanorum parentatum fuit. Annibal, & Pœni.] *Commemorat omnium quos unquam Romani habuerūt infeſtiſſimum hoſtem Annibalem Pœnum, quaſi illi maximè inde alijs Pœnis hæc piacula miſſa ſint, hoc eſt, ſacrificia.*

Romanam ſuperi Libyca tellure r.] *clauſula cædis roſtrat exclamatione in Deos, qui hac clade uiſi fuerunt rem gratam Pompeio, & ſenatui facere, cùm ſatius fuiſſet, id eos ruina Afrorum factitaſſe, quàm cum internecione florentiſſimi exercitus Romani, idq́ue in Africa. Vel ut Glareanus exponit, quod poëta uelit, tum Pompeium, tum ſenatum tam pium, ac magnanimum uideri, ut malit Afros uincere Romanos ſibi, quàm Pompeio, ac ſenatui. Militibus ferè ad unum interfectis, cùm ex equitibus, qui in caſtra refugerant, cum ijs, qui ad caſtrorum præſidium remanſerant, alij in naues trepidè præcipitati, in Siciliam tranſmiſerunt: alij Varro dediti, eo inuito, ac queſtente, non licere ſibi fidem deditis præſtare, Iubæ regis iuſſu in Vticæ mænibus conſtituti, telarum multitudine ſunt confixi. Verba Cæſaris ita habent. Reliqua copiæ miſsis ad Varrum noctu legatorum numero legionibus, ſeſe ei dediderunt. Quorum cohortes militum Iuba poſtero die ante oppidum conſpicatus, ſuam eſſe prædicans prædam, magnam partem eorum interfici iuſsit: paucos electos in regnum remiſit. Cùm Varro ſuam fidem ab eo lædi quereretur, neque reſiſtere auderet, ipſe equo in oppidum uectus, proſequentibus compluribus ſenatoribus: quo in numero erat Ser. Sulpitius, & Licinius Damaſippus. Paucis diebus, quæ fieri uellet, Vticæ conſtituit, atq; imperauit. diebusq́ æquè pòſt paucis ſe in regnum cum omnibus copijs recepit.* Vincat.] *hoc eſt, uictoriam ad ſe transferat; non ad Pomp. aut ſen.*

—Curio fuſas
Vt uidit campis acies, & cernere tantas
Permiſit clades compreſſus ſanguine puluis:
Non tulit afflictis animam producere rebus,
Aut ſperare fugam, ceciditq́ in ſtrage ſuorum
Impiger ad letum, & fortis uirtute coacta.
Quid nūc roſtra tibi proſunt turbata, forumq́?
Vnde Tribunitia plebeius ſignifer arce
Arma dabas populis? quid prodita iura ſenatus?
Et gener, atq; ſocer, bello concurrere iuſsi?
Antè iaces, quàm dira Duces Pharſalia confert,
Spectandumq́ tibi bellum ciuile negatum eſt.

Curio fu. ut u.] *Cædem Curionis paucis uerbis abſoluit Curio ubi rem perditam uidit, ſuis edixit, ut proximos colles occuparent, eoq́ ſigna inferrent.*
C *Sed hoſtes præuenerunt, & tumultuoſè celeri curſu occuparunt, ne eò Curionis pateret receptus. Tū uerò, ubi paſsim fuga fœda fieret, & multi ferro, aut equorū attritu, in medio curſu opprimerentur, dux ipſe à ſuis monitus fuit, ut cum ijs equitibus, qui adhuc circumſtabant, ſibi ſalutem quæreret. Tum ipſe forti animo negauit ſe amiſſo exercitu, quē ſuæ fidei commiſſum à Cæſare acceperat, amplius uicturum: atq; ita ad extremum in conferta hoſtium acie dimicans concidit. Quin audiamus Cæſarem ipſum diſertè eam rem narrantem. Tum uerò, inquit, ad ſummam deſperationem noſtri perueniunt: & partim fugienteis ab equitatu interficiuntur, partim integri procumbunt. Hortatur Curionem Cn. Domitius præfectus equitum, cum paucis equitibus circumſiſtens, ut fuga ſalutem petat, atq; in caſtra contendat, & ſe ab eo non diſceſſurum pollicetur. At Curio nunquam amiſſo exercitu, quem à Cæſare fidei commiſſum acceperat, ſe in eius conſpectum reuerſurum confirmat: atq; ita prælians interficitur. Hæc ille.* Animam prod.] *amiſſo exercitu, diutius in uita ſupereſſe.* Cecidit.] *fortiter pugnando occubuit: & ut Cæſar dicit: Atq; ita prælians interficitur.* Impiger ad.] *ſtrenuus ad mortem, cùm alioqui cum parte equitatus in caſtra euadere potuiſſet. Patebat, inquit Florus, uicto fuga ſed pudor ſuaſit, ut amiſſum ſua temeritate exercitum, morte ſequeretur.* Quid nunc roſ.] *per auerſionem exclamat in Curionem, qui è roſtris Tribunus plebis uocis ſuæ claſsico ciues ad bellum ciuile hortatus fuerat, grandi ære à Cæſare corruptus, ut mox dicetur: qui ſperarat, Cæſare uictore magnā in imperio dignitatem. Roſtra bello Latino Antiatium nauibus, partim in nauale ſubductis, partim incenſis detracta Romam tranlata fuiſſe proditum eſt, ex quibus ſuggeſtum in foro fuit exculptum, id templum roſtra ob eam rem dixerunt. Erant hæc roſtra ante curiam Hoſtiliam. Sub dextra horum à comitio locus erat, in quo nationum legati ſubſiſtebant, qui ad ſenatum mittebantur. Hic Græcoſtaſis appellabatur à Græcis, propter nationum excellentiam. De roſtris ita Li-*

uius. Naues Antiatum partim in naualia Romæ ſubdu-ctæ, partim incenſæ: roſtrisq; earum ſuggeſtum in foro extructum adornare placuit. Roſtraq; ad templum appel latum. Et Plinius lib. 16. capite 4. tradit, roſtra nauium antea tribunali præfixa foro, decus fuiſſe, ueluti P. R. ipſa corona impoſita. Itaque roſtra conſcendebant, qui erant concionaturi. Hic Plutarchus ſcribit C. Cæſarem Quæ-ſtorem Iuliam amitam & uxorem Corneliam defunctas, è more, oratione laudaſſe. Iuuenal. Satyr. 10. de Cicerone loquens.

» *Ingenio manus eſt, & ceruix cæſa, nec unquam*
» *Sanguine cauſidici maduerunt roſtra puſilli.*

In foro igitur, è roſtris, & pulpitis ad populum in concio-nem aduocatum habebat orationem. Fuit hic Curio ue-hemens in dicendo, ut modo meminimus, unus ex tribus oratoribus clariſsimis in Curionum familia. Plebeius ſig.] *Tribunus Pleb. periphraſis. Cur eum plebis ſignife-rum uocet iam dicetur. Erant Trib. Pleb. re uera. plebis ſigniferi. Plebs in ſeceſsione in montem Sacrum per Me-nenium Agrippam legatum, ſummum ea tempeſtate ui-rum, anno 17. poſt fugam Tarquiniorum obtinuerat, ut certi fœderis pactione, plebeios magiſtratus de ſuo corpo re crearent. Itaque initio duos Trib. plebs habere cœpit. Proxima inde ſeceſsione, additi fuerūt tres, ac paulò pòſt quinque alij. Decem hoc pacto in Plebem Rom. ſuam ha-buerunt iuriſdictionem. Horum tanta paulatim creuit & poteſtas, & autoritas, ut quicquid ſenatus decreuiſſet, id tum demū ratum haberetur, ſi Tribuni approbauiſſent. Hi ſtabant in curiæ ueſtibulo, exacto ſenatu: & quæcunq; ibi decreta eſſent, Tribunis excutienda tradebantur, ut ſi ea è republ. fore uiderentur approbarent, ſin ſecus, reij-cerent. Quæ approbabant ijs in tergo adijciebant lite-ram T. Atq; hæ quidem maximæ erant partes Tribuno-rum intercedere S. C. Minores uerò, leges ferre ad popu-lum quæ à plebe, Plebiſcita dicebantur. In his rogandis, patribus non licebat intereſſe. nec in prouincijs Proconſu laribus aſsignandis. Iſtud uerò ad noſtrum inſtitutū per-tinet, (nam cætera apud A. Gell. de Tribunitia poteſtate* A *extant ex Labeonis Antiſtij ſententia, & apud Feneſtel-lam repetita) ſi cæteri omnes Tribuni unam rem aliquam probaſſent, unus interim eorum id prohibuiſſet fieri, eius autoritas prohibentis cæteris omnibus anteponebatur, ut reliqui uni cedere cogerentur. Accidit id tum, cum Curio ſe collegis opponeret. Erat re uera hæc poteſtas peſtis rei pub. unde ad ultimum hoc ciuile nefas fuit ortum ſeditio ſis magiſtratus, per quem ius conſulare ſemper fuit immi nutū. non enim Tribuni conſulibus parebant, quos plebs ſacroſanctos eſſe uoluit, quos uiolare capitale erat. Fuit ergo plebeius ſignifer. Cùm enim Trib. Pl. Cæſaris cauſ-ſam ac dignitatem defendendam ſuſcepiſſet, ſæpe fuerat ſenatui pollicitus, ſi quem timor armorum Cæſaris lede-ret, tum aūt quia Pompeij dominatio, & arma nō parum terroris foro inferrent diſcederet uterq; ab armis, exerci-tusq; dimitteret, ea facto ciuitatem liberā, & ſui iuris fu-turam. Neq; uerò hoc tantum Curio pollicitus fuerat, ue-rumetiam per ſe diſceſsionem cœperat facere. Quod ne fieret, amici Pompeij, & Conſules uſſerunt, atque ita rem moderando abiuerunt. His artibus obtinuit, ut eluderet aliquamdiu ſenatum.* Arma da. p.] *contemptum, & per* B *uiſum hoc rogat, ut hominis amentiam proponat, igno-rantis, et tum ad exitū belli uſq; ſuperuicturus ſit.* Prodita iura.] *Curio tradidit ſenatum Cæſari cum ingenti ære ab eo corruptus omnia uenalia haberet.* Et gener.] *Cùm Pompeium. & Cæſarem inter ſe commiſeris è Tri-tis nunc dictum eſt, eum omnium Tribunorum uiolen-tiſsimum fuiſſe, teſte Suetonio & unum propè authorem belli ciuilis. unde ampliſsima præmia expectabat.* Antè faces.] *prius ab habitu Cæſus prius fuit quàm ſocer, & gener in Pharſalia concurrerunt, unde factum, quod ui-ctoriam non uiderit.* Pharſalia] *campi Pharſalici, in quibus de ſumma rei pugnatum fuit. De Pharſalo oppi-do Theſſaliæ condito ab Acriſij filio, circa quod de uicto ria pugnatū fuit, in primo dictum eſt.* Spectandumq;.] *pugna Pharſalica, in qua ciues concurrerunt.*

Has urbi miſ.] *Deinde poeta ecphoneſin ſuam auertit ad ciui-tatis primarios, qui ſi-mili fortuna luant ci-uilia bella, quæ ipſi uel concitarunt, uel ſua temeritate, & a-mentia ſuſceperunt.*
Fœlix Roma.] *Alia ecphoneſi proſequi tur ciues Romanos, quos tum demum fœ-lices, adeóq; per om-nia beatos fore prædi cat, ſi perinde ipſis li-bertatis aſſerēdæ ra-tio haberetur, atque uindicandæ iniuriæ. Sed in ſuperos tranſ-fert culpam, quib. ita uiſum eſt.*

a al. iugulos noſtros.

Has urbi miſeræ ueſtro de ſanguine pœnas
Ferre datis, luitis iugulo ſic arma potentes.
Fœlix Roma quidem, ciuesq; habitura beatos,
Si libertatis ſuperis tam cura placeret
Quàm uindicta placet. Libycas en nobile corpus
Paſcit aues, nullo contectus Curio buſto.
At tibi nos (quando non proderit iſta ſilere
A' quibus omne æui ſenium ſua fama repellit)
Digna damus iuuenis meritæ præconia uitæ,
Haud alium tanta ciuem tulit indole Roma,
Aut cui plus, leges deberent recta ſequenti.
Perdita tunc urbi nocuerunt ſæcula, poſtquam
Ambitus, & luxus, & opum metuenda facultas,
Tranſuerſo mentem dubiam torrente tulerunt,
Momentumq; fuit mutatus Curio rerum,
Gallorum captus ſpolijs, & Cæſaris auro.
Ius licet in noſtros a iugulos ſibi fecerit enſe
Sylla potens. Mariusq; ferox, & Cinna cruentus,
Cæſareæq; domus ſeries, cui tanta poteſtas
Conceſſa eſt, emêre omnes, hic uendidit urbem.

ctum fuit. Et quemad modum inquit, Home rus, lib. Iliad. a de cæ-ſorum ad Troiam he C *roum corporibus ca-nit, déq; clade per irā Achillis accepta,*
» *ἣ μυρί' ἀχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκεν,*
» *πολλὰς δ' ἰφθί-μους ψυχὰς ἄϊδι προ-ΐαψεν*
» *ἡρώων, αὐτοὺς δὲ ἑλώρια τεῦχε κύνεσ-σιν,*
» *οἰωνοῖσί τε πᾶσι.*
Διὸς δ' ἐτελείετο βου-λή. id eſt,
» *Quæ dedit innu-meras cladis immitis Achiuis,*

Libycas en.] Mox pathetice rurſus auertit orationem ad miſerabilem fortunam caſi Curionis, cuius corpus uulturibus, auibusq; rapacibus dilaniandum relic-

» *Tum quæ heroum animas multos demiſerit orco,*
» *Tempus id ante ſuum, & quæ dilanianda reliquit*
» *Corpora uulturibus, rabiduq; rapacibus, ergo*

A Sic fuit illa Iouis ſummi ſuprema uoluntas.
Potentes.] Reipub. oppreſſores, & qui per tyrannidem
inuadiſſis, & obtinetis imperia, & faſtigia rerum. Notat
Neronem, & ſuperiores Cæſares non ſolum, uerumetiam
eos ipſos, qui ſuperioribus ciuilium bellorum temporibus
tragœdiam uerè tragicã egerunt, ut poſtea hoc ipſum non
diſſimulabit. Nullo con. Curio b.] inhumatus, & in-
defletus. Addit pathos à loco, in Libya, in hoſtili terra,
procul ab urbe Romano, procul ab aris, & focis. A' gene
re pathos: ex domo Curionum, unde clariſſimi oratores
prodierunt: auus prior, inde pater, uiri continentia ſcri-
ptoribus celebrati. A' uirtute, uir, imò iuuenis potius, bel-
lo uatus, & belli artibus clarus. Arbitrabantur priſci mor
tales, corpore inhumatu, umbras mortuorum, citra ripam
Stygiam errantes non quieſcere, ſed ſurſum ac deorſum
perpetua inquietudine uagari. Quare ijs, qui uel ſimili ca
ſu, uel mare periſſent, uel in terra hoſtili, cenotaphium
erigere conſueuerunt. At tibi nos iove.] Pathos ab
ætate, qui uix militari ætate, quod & Annibal de Scipio-
ne dicebat, iuuenis fortiter pugnando cecidit. Quando
non pr.] Parentheſi includit laudes Curionis, quas, li-
B cet Cæſaribus infeſtus ſemper poëta, teſtatur propter egre
giam uirtutem pro ſuo imperatore, ſe præterire nõ poſſe,
ut aſſerat nomen, & famam eius etiam uel inuitus ab im-
mortalitate. Senium pro obliuione, temporũ iniuria qua
rei memoria intercidere poteſt, uſurpat. Quid autem in-
terſit, inter ſenium, & ſenectam, opinor liquere ſatis. Se-
nium minus eſt, quàm Senecta, quæ extrema, & propè ad
decrepitam uſq; ætatem pertinet. Auertit κατ' ἀποστρο-
φὴν, orationem, ad affectus concitandos, ad Curionem,
qua totum hunc locum, & libri quarti cataſtrophen ex-
clamando, & inſectando opes, & ciuile nefas, abſoluit.

Haud al.] Hyperbolicòs tranſit laudes Curionis, ſed
quo iudicio, haud auſim affirmare. quod Roma non pro-
duxerit ciuem tanta indole, & cui leges plus acceptũ fer-
rent, ſequenti æqua, & bona. Sed reſpexit poëta ad Curio
nis priores actiones, ut apparet. Tribunus enim plebis fa-
ctus ſtatim Cæſari inimiciſſimus, omnes eius actiones re-
ſcindere conabatur. Alioqui, quod ad indolem attinet,
præter belli artes, & eloquentiam, tum autem & nobilita
tem, nihil uideo, quæ commendetur, aut omnibus ille ſupe
rioribus præluxerit. Perdita tunc u.] Verè hoc poëta
C attexit, & tranſtulit eius incontinentiam in temporum ui
tia, quibus omnia luxuria, libidine, ambitione ſcatebant.
Et opum m. f.] Cùm totius orbis opes Romam tranſ-
latæ eſſent, quibus non explebatur non modo Romanorũ
auaritia, ſed luxus augebatur, & gulæ inſtrumenta alia,
atq; alia quærebantur, quibus corrupta iuuentus omnes fa-
cultates abſumebant, & in omnem libidinẽ diſſoluebãn-
tur. Rebus abſumptis omnibus, æs alienum cõtrahebant.
Hinc furta, ſtupra, parricidia, et coniurationes inteſtinæ,
ſeditionesq; ortæ fuêre, cùm ſoluendo non eſſent. Hinc fa
ctum, ut inopia adacti omnia Romæ uenalia haberent.
Inter quos Curio extiterat, ut paulò mox dicetur. Trãſ-
uerſo tor.] à recto, bono, & æquo mentẽ Curionis abri
puêre. Metaphora à uõ animali, ad hominem. Momen-
tumq; f.] Et Curio in diuerſas partes tum moribus, tum
ſtudijs imitatus, fuit non minima portio rerum ciuilium,
corruptus à Cæſare multo Gallico auro ut ære alieno ſub
leuaretur. Quare eò uiolentius Cæſaris autoritatem, &
dignitatem tuebatur, quo infeſtius ipſum antè impugnã-
rat. Gallorum ca.] Cauſſa, cur in diuerſum muta-
tus fuerit, momentum non leue rerum ciuilium, quod Gal
licis ſpolijs, & auro Cæſaris fuerit corruptus. Ius licet
in.] Concludit totam hanc cataſtrophen, graui epipho
nemate in tyrannidem Curionis qui plus cæteris omnib.
ualuerit, qui ſuam poteſtatem exercuêre. Enumerat uio-
lentiſſimos aliquot Conſules Romanos, qui tantum ſibi
iuris uindicarunt in ciuitatem, quantũ uoluerunt: de qui-
bus ſuperioribus libris ſatis diſputatum fuit. Sylla, Ma-
rius, Cinna, capita fuerant prioris belli ciuilis. Cæſa-
reæq; d. ſe.] Sed Cæſarum familia, quæ longa ſerie impe
rauit, tantum, quantum unus Curio, præſtare non potuê-
re. Illi emerunt, hic uerò uendidit urbem. Hoc genus pro-
ditores patriæ grauiter perſtringit Maro in 6. Aeneidos,
qui omnia turpi auro uenalia habent,

Vendidit hic auro, inquit, patriã, dominumq; potentẽ,
Impoſuit.

Accepta pecunia ab æquo tranſuerſi aguntur.

Notum eſt Iugurthæ reſponſum. de inexplebili Roma-
norum auaritia, quos auro corruptos totos ſuos fecerat.
Vrbem uenalem, ſi bonum emptorem reperires. Cæſar pe
cunia ad Curionem miſſa Romam multos ſibi concilia-
rat. Quid id aliud fuit, quàm emere, & uendere imperiũ
qui dominum ſibi præficere malebant, quàm dulce liber-
tatis nomen ſibi retinere. Quod ueteres tantopere deteſta
bantur, & Rhadamantheis quæſtionibus dignum duce-
bant, id noſtra memoria non fuit nouum. Sed haud per-
inde ij culpandi ſunt, qui aliena emunt, atq; illi, qui ære
natale ſolum quo homini nihil dulcius in uita eſſe debet,
diuendunt: & ex libertate in duram ſeruitutem cõijciunt.
Natura omnes initio liberos creauit, ideoq; omnes liberta
ti ſtudẽt, quam qui iugo cõmutant, auro corrupti hi con-
tra naturã faciunt, homines in patriam impij. Cùm eam
hanc, non ſolum cum fortunarum iactura, uerumetiam
uitæ periculo tueri omnes mortales debeant, meritò homi
nes id genus τὰς προδότας inter impios puniri poëtæ
tradunt. Et quanquam ἡ προδοσία potentibus grata eſt,
ipſos tamen proditores peſſimè oderunt. Vendit auro.]
Valer. Max. lib. 9. ſcribit ſexcenties ſeſtertiũm æris alienũ
à Curione contractum, famoſa iniuria nobilium iuuenũ:
hoc eſt, quindecies, centum millibus coronatorum ſi rectè
ſupputet Gulielmus Budæus. Et ære alieno Curionem li
beratum à Cæſare, prodidit Plutarchus in huius, & Pom
peij uita. Verba Valerij adſcribam. Conſimilis mutatio
in domo Curionum extitit. Siquidem forum noſtrum, &
patris grauiſſimum ſupercilium, & filij ſexcenties ſeſter-
tium æris alieni aſpexit contractum famoſa iniuria nobi-
lium iuuenum. Itaq; eodem tempore, et in ijſdem penatib.
diuerſa ſæcula habitarunt: frugaliſſimum alterum: alte-
rum nequiſſimum. Sed infimis partibus ſummam mino-
rem alij in literas miſerunt, 27. aureorum millibus eum à
Cæſare corruptum fuiſſe, ut tribunitia poteſtate nauiter
ſe tueretur. Verum ea ſumma uilius eſt pro tanti imperij
amplitudine, ut pluris propè uix trium millium circuitus
paſſ. Gotica ditio conſtaret, ſi uenalis eſſet. Sed corrupte-
lam illam, ad eius dignitatem tuendam, uenditionem ur-
bis nominat. in quam ſententiam olim, & Iugurtha uox
excepta fuerat, urbem uenalem, & ſi emptorem
inueneris, cito perituram.

FINIS LIBRI QVARTI.

M. ANNEI LVCANI CORDVBENSIS POETÆ CLARISSIMI, DE BELLO CIVILI, LIBER QVINTVS.

CVM COMMENTARIIS AC EXPLANATIONIBUS ERUDITIſSIMIS D. LAMBERTI HORTENSII MONTFORTII.

ARGVMENTVM IN QVINTVM LIBRVM M. Annei Lucani, per SVLPITIVM.

QVintus in Aegypto narrat te Magne ſenatum
Conſtituiſſe ducem: tum Delphica conſulit antra
Appius; & domitis rediens iam Cæſar Iberis,
Componit ſæuos intra ſua caſtra tumultus. B
Et Dictator abit, necnon & Conſul ab urbe
Brundiſium, claſſem recipit, Pharſalia cymba
Penè Ducis perijt temeraria, nauigat inde
Marcus, & in Lesbum te uir Cornelia mittit.

I C alterna] Epiphonemate inconſtantiam fortunæ, qua nunc hic, nunc ille uictor euaſerat. Quintum librum ordiditur. Prior Pōpeius Italia pulſus fuit, ināq; duobus exercitibus florentiſsimis ſpoliatus, Hiſpanias, & Siciliam & proximas inſulas unà cum Maſſilia amiſerat. Inde Cæſaris inuicem Duces ad Corcyram in Adriatico nauali clade afflicti diſceſſerāt: mox rurſum in Libya, à Iuba Curio cæſus fuit. Atq; eū ad modū Cæſar, & Pōpeius uicißim uulnera belli acceperunt, quos fortuna in euētum Pharſalicæ pugnæ ſeruauit, cùm uterq; ſibi cōfideret, & pares ambo uiderentur. Macedûm.] ſyncope, pro Macedonum hoc eſt, in cladē Pharſalicā à proximo regno Theſſaliam ſignat, in qua Pharſalus fuit, à qua, pugna Pharſalica denominatur. Iā ſparſe. Hæ.] à temporis hyberni deſcriptione tranſitionem parat ad res Macedonicas. Signorum occaſu diſertè notat menſem Nouemb. ac mox Ianuarium, initium anni ſequentis. Cæſar enim inſtante principio anni ſub Calendas Ianuarias Romam rediji ad comitia, in quibus ipſe dictator ſe Conſulē creauit, & P. Seruilium. Erat autem is annus, quo per leges ei conſulem fieri licebat. Prima huius conſularis actio fuit, quia credita pecunia non diſſoluebantur, ut æſtimationes poſſeſsionum fierent, quanti earum quæq; ante ciuile bellum æſtimari potuiſſet, atque ita ſecundum æſtimationem creditoribus aſsignarentur. Mox author fuit, ut rogatione Tribunitia omnes in urbem reſtituerentur, qui lege Pompeia ambitus, aut maieſtatis, alterius'ue noxæ damnati eſſent. Reſtituti ſunt omnes, præter Milonem.

I C alterns duces bellorū uulnera paſſos
In Macedûm terris miſcēs aduerſa ſecundis
a Seruauit fortuna pares. Iam ſparſerat Hæmo C
Bruma niues, gelidoq; cadens Athlantis Olympo:
Inſtabatq; dies, qui dat noua nomina faſtis,
Quiq; colit primus ducentem tempora Ianum.
Dum tamen emeriti remanet pars ultima iuris,
Conſul uterq; uagos belli per munia patres
Elicit Epirum: peregrina ac ſordida ſedes
Romanos cepit proceres, ſecretaq; rerum
b Hoſpes in externis audiuit curia tectis.
Nam quis caſtra uocet, tot ſtrictas iure ſecures?
Tot faſces? docuit populos uenerabilis ordo
Non Magni partes, ſed Magnum in partibus eſſe.

a al. Seruabit

b al. extremis

Iam ſparſerat.] hyems erat. Hyemis ſigna ſunt, nix, glacies, pruina. Hæmus mons Thraciæ eſt interioris, ut Rhodope, Orbelus, celebrati ſacris Liberi patris, & cætu Mænadum, quas Orpheus initiarat primum. Inter hos Hæmus in tantam altitudinem abijt, ut Euxinum & Adriā è ſummo uertice oſtendat. Ipſa Thracia, nec cœlo læta eſt, nec ſolo, & infœcunda, ac frigida, niſi qua mari propior eſt, αἶμον ἐστιν ὄρος μέγιστον τῶν ταύτῃ, ἢ ὑψηλότατον, μέσον πως διαιρῶν τὴν Θρᾴκην. hoc eſt, Hæmon omniū montium altiſsimus eſt, in his regionibus Thraciā mediā diuidens. Atlantis.] Singularis pro plurali. Atlantides occidebāt, Atlātides, nēpe Atlātis filiæ ſeptē, quarū nomina ſunt, Electra, Alcyone, Celeno, Merope, Sterope, Taygete, & Maia.

A Maia, ex quib. Electrā apparere negāt, propter amiſſum Dardanum, & Troiam ereptam. Alij aiunt Meropen erubeſcere conſpici, quod mortali uiro nupſerit, cùm cæteræ deos haberēt. Cæterū, ut fabulā paulò altius repetamus, Atlas ex Pleione, ſiue Oceanitide: uel (ut Timæus habet) ex Aethra Oceanitide 12 filias ſuſcepit, & Hyantem filium, quem ab apro, ſiue leone diſcerptum cum lugerent ſorores, luctu cōfectæ fuerunt: quarū quinq; primæ inter ſidera relatæ locū obtinent inter cornua Tauri. Nomina ſunt, Phæſyla, Ambroſia, Coronis, Eudora, Polyxo. Hæ de fratris nomine Hyades dicuntur, quas quidā Latinorum Suculas uocant ὑ. ſus. Has putant forma literæ Y. poſitas. Alij, quod cùm oriantur pluuias concitent, Græcis enim ὕειν, pluere eſt. Nonnulli ideo eas in ſidera relatas credunt, quod fuerint nutrices Liberi patris. Cæteræ 7 ſorores, qui plures erant Pleiades dictæ, et in ſidera relatæ feruntur. Sunt quod ita inter ſe coniunctæ eſſent, ut uix numerentur, incertumq; ſit, ſex ne, an ſeptem numero appareant in dorſo Tauri: eas Latini Vergilias nominant quod Vere oriantur. Germanicus in Aratum.

Sidera communem oſtendunt ex omnibus ignem
Septem traduntur numero, ſed carpitur una,
Deficiente oculo diſtinguere corpora parua,
Nomina ſed cunctis ſeruauit fida uetuſtas,
Electra, Alcyoneq; Celenoq; Taygeteq;
Et Sterope, Meropeq; ſimul formoſaq; Maia,
Celifero genitæ ſi uerè ſuſtinet Atlas
Regna Iouis, ſuperoſq; atq; ipſo pondere gaudet.
Lumine non multo Pleias certauerit aſtris.
Præcipuo ſed honore oſtendit tempora bina.
Cùm primum agricolā uentus ſuper ammouet Auſter,
Et cùm ſurgit hyems portu fugienda peritis.

Verba ipſius Arati adſcribam, ſi quis requirat.

ἄγχι δέ οἱ σκαιῆς ἐπιγουνίδος ἤλιθα πᾶσαι
Πληιάδες φορέονται. ὁ δ' οὐ μάλα πολλὸς ἁπάσας
χῶρος ἔχει, καὶ δ' αὐταὶ ἐπισκέψασθαι ἀφαυραί.
ἑπτάποροι δ' ἤ ταί γε μετ' ἀνθρώπους ὑδέονται.
ἓξ οἶαί περ ἐοῦσαι ἐπόψιαι ὀφθαλμοῖσιν.
οὐ μέν πως ἀπόλωλεν ἀπευθὴς ἐκ Διὸς ἀστήρ,
ἐξ οὗ καὶ γενεῆθεν ἀκούομεν, ἀλλὰ μάλ' αὕτως
εἴρεται. ἑπτὰ δ' ἐκεῖναι ἐπιρρήδην καλέονται,
Ἀλκυόνη, Μερόπη τε, Κελαινώ τ' Ἠλέκτρη τε,
καὶ Στερόπη, καὶ Τηϋγέτη, καὶ πότνια Μαῖα.
αἱ μὲν ὁμῶς ὀλίγαι, καὶ ἀφεγγέες, ἀλλ' ὀνομασταὶ
ἦρι, καὶ ἑσπέριαι Ζεὺς δ' αἴτιος, εἱλίσσονται,
ὅς σφισι, καὶ θέρεος, καὶ χείματος ἀρχομένοιο
σημαίνειν ἐπένευσεν ἐπερχομένου τ' ἀρότοιο.

Exortus Vergiliarū datur 6. Idus Maias quarum occaſus hyemem inchoat, qui in tertium Idus Nouembris incidere conſueuit, teſte Plinio libro 2. capite 47 quarum ortu æſtas, occaſu hyems incipit. Idem libro 18 capite 29 quarum exortu, inquit, æſtas incipiat, occaſu hyemis ſemeſtri ſpatio, intra ſe meſſes, uindemiaſq; & omnium maturitatem complexæ. Et libro eodem capite 31. Tertio Idus Vergiliæ ueſperi. Sed earum occaſus matutinus fit, confecto æquinoctio autumnali. Columella tamen quintu Idus Nouemb. occidunt. Itaque ut ad inſtitutum perueniamus, χρονικῶς occidebant Vergiliæ (quæ & Atlantides, & Pleiades eadem) matutino, & oriebantur ueſpertino. Et Plinius adſtipulatur Claudio Ptolomæo, qui in Significationibus ſtellarum errantium (ita inſcribitur eius Calend.) 3 Idus Nouemb docet Vergilias occultari. Prid Iduū mediā Scorpionis ſtellā emergere. Idib. Vergilias & Orionē occidere matutino. Ortū non ſexto, ſed quinto, & quarto. Id. Maias tribuit: & Sexto Id Ma. caput Tauri apparere tradit In quibuſdā tamen ueterū faſtorum fragmentis inuenio, Vergilias Nonis Maij, exoriri. Cadens.] occidēs matutino Quo tempore Cæſar Romā petebat Erat hic tum menſis exactus, & December in exitu erat, quo tempore inſtabant comitia, quibus magiſtratus crearentur. Noua nomina.] Annos in faſtis ſuis Romani Conſulum nominibus, qui Cal. Ianuar. creabantur, notabant. Quare diſtinctè addit diem illum, hoc eſt, Calendar. Ianuarij. noua nomina Conſulum faſtis, ſiue annalibus, in quibus ſcribebantur iſta, dediſſe. Eſt autem periphraſis Calend. Ianuarij. Faſtis.] Ouid. libro primo Faſtorum uocabuli reddit rationem in principio ſtatim.

Ille neſaſtus erit, per quem tria uerba ſilentur.
Faſtus erit, per quem lege licebit agi.

Erant faſti dies quibus licebat prætori fari tria uerba, do, dico, & addico. Hinc, ut modo dixi, Faſtorum libri appellati fuerunt, in quibus totius anni deſcriptio continebatur. De his idem poeta lib 1 Faſt.

Sacra recognoſces annalibus eruta priſcis,
Et quo ſit merito quæq; notata dies.
Inuenies illic, & feſta domeſtica uobis,
Sæpe tibi pater eſt, ſæpe legendus auus.

Priſcis temporibus, Faſtorum libri ſolis Pontificibus noti erant, & ſacrorum regi quos Numa primus ad Hetruſcorum imitationem dicitur inſtituiſſe. Has enim leges minor pontifex, & obſeruatione ſacrificulo patefacta celebrato ab utroq; ſacrificio idem pontifex calata, hoc eſt, uocata in capitoliū plebe iuxta curiā calabram, quæ caſæ Romuli propior erat, dies populo, quomodo obſeruari deberent, indicebant. Sed poſtea Faſti Cn. Flauij ſcribæ opera etiā inuitis patribus, in omnium notitiam peruenere. Omnes totius anni dies, ex Numæ inſtitutione, aut Feſti erant, ita dicti à ferijs, aut profeſti, aut interciſi. Verum hæc nihil ad præſens inſtitutum. Et faſtæ nundinæ, quibus ruſtici nundinandi cauſſa in urbem conueniebant, ut lites componerent. Cicero in oratione pro Murena ineptas quaſdam Iuriſconſul. & phraſes, & iudiciorum formas ridens ob Seruium Sulpitium clariſſ. iuriſconſultum competitorem Murenæ, Faſtos, inquit, uulgò non habebant. Erant in magna potentia qui conſulebantur à quibus etiam dies tanquam à Chaldæis petebantur. Inuentus eſt ſcriba quidam Cn. Flauius qui cornicum oculos confixerit, & ſingulis diebus ediſcendos Faſtos populo propoſuerit, & ab ipſis cautis iuriſconſultis eorum ſapientiam compilarit. Itaque irati illi, quod ſunt ueriti, ne dierum ratione peruulgata, & cognita, ſine ſua opera, lege poſſet agi notas quaſdam compoſuerant, ut omnibus in rebus ipſi intereſſent. Et ea quæ ſequuntur. Liuius libro nono primæ Decad ſcribens de Cn. Flauio (C uocat Cn filium) libertino patre, atque humili fortuna orto, callido, ac facundo uiro, eum ciuile ius, in penetralibus pontificum repoſitum prodit euulgaſſe, faſtoſq; circa forum in albo propoſuiſſe, ut quando lege agi poſſet, ſciretur. Meminit eius quoque Plinius libro 33. capite 1. Cuius uerba hæc ſunt. Hic namq; publicatis diebus faſtis, quos populus à paucis principum

cipum quotidie petebat, tantam gratiam plebis eſt adeptus, alioquin libertino patre genitus. & ipſe Appij Caeci ſcriba, cuius hortatu exceperat eos dies, conſultando aſſiduo ſagaci ingenio promulgaueratq, ut aedilis curulis crearetur. Pomponius lege Secunda de Orig. Iuris. Cn. Flauius, Scriba eius (Appij Claudij) libertini filius ſubreptum librum populo tradidit, & adeò gratum fuit id munus populo, ut Trib. Pleb. fieret, & Senator, & aedilis Curulis. Haec Pomponius de Flauio, qui ius ciuile euulgauit pari audacia, qua & faſtos. Valerius Max. libro 2. de Inſtitutis Antiquis. Cn Flauius libertino patre genitus, & ſcriba, cum ingenti indignatione factus aedilis Curulis, uulgauit ius ciuile per multa ſaecula inter ſacra, ceremoniasq; Deorum immortalium abſconditum, ſolisq; Pontificibus notum: ac Faſtos penè toto foro expoſuit. Oſtendimus Conſules Calend. Ianuarij creari ſolitos, quare Caeſar ſub id tempus Romam maturauit. Quo tempore magiſtratus creari ſolere, Ouidius quoque teſtatur libro Faſtorum primo.

» Iamq; noui praeeunt faſces, noua purpura fulget,
» Et noua conſpicuum pondera ſentit ebur.

Quib. colit pri] Calendae Ianuarij, in quibus Comitia habebantur. Eſt enim, ut primus anni menſis, ita ab eo reliqui menſes nominibus Conſulum in Faſtis comprehenduntur, cum alioqui anno à Romulo in 10. menſes diuiſo. primum locum Martius ordine obtineret. Ouid. Faſt. 1.

» Romulus hos omnes, ut uinceret ordine ſaltem,
» Sanguinis authori tempora prima dedit.

Poſtea Romulo mortuo Numa annum ad curſum Lunae in 12. menſes digeſsit: & mutato menſium ordine, Martius, qui ineuntem inchoabat annum duobus Ianuario, & Februario praelatis, tertius ordine fuit factus. Idem faſtos dies, & nefaſtos fecit, quibus nihil cum populo agi poterat. Marti dedicarat Romulus primum menſem, ut parenti ſuo. Numa Ianuarium primum eſſe uoluit, tanquam bicipitis Dei menſem, reſpicientem exacti anni finem, & proſpicientem futuri initium. Ianus enim ſolus Italiae imperio potitus, creditus fuit geminam faciem prae ſe tuliſſe. quod ea, quae à fronte, quaeq; à tergo eſſent, intueretur: propter admirabilem hominis prudentiam, ac ſolertiam. qua praeterita callaret, & futura praecognoſceret, perinde ut apud Romanos Anteuortia, & Poſtuortia diuinitatis comites poſtea cultae fuerunt. Ouid. Faſto. 1.

» Iane biceps anni tacitè labentis origo,
» Solus de ſuperis, qui tua terga uides. Idé paulò pòſt.
» Quem tamen eſſe deum dicam te Iane biformis?
» Nam tibi par nullum Graecia numen habet.
» Aede ſimul cauſſam, cur de coeleſtibus unus
» Idq; quod à tergo eſt idq; quod antè uides?
» Hoc ego cùm ſumptis agitarem mente tabellis,
» Lucidior uiſa eſt, quàm fuit antè, domus.
» Tum ſacer ancipiti mirandus imagine Ianus,
» Bina repente oculis obtulit ora meis.
» Extimui, ſenſiq; metu riguiſſe capillos,
» Et gelidum ſubito frigore pectus erat.
» Ille tenens dextra baculum, clauemq; ſiniſtra,
» Aedidit hoc nobis ore priore ſonos.
» Diſce metu poſito uates operoſe dierum.
» Quod petis, & uoces concipe mente meas. & ea quae

ſequuntur, in quibus reddit rationem, cur antiquitus A Chaos uocatus fuerit: cur Patuleius, cur Cluſius: quare item frigoribus incipiat principium noui anni. cur ipſi primo ſacrificetur; cur ſtamgee, & ſimilium multorum, quae eruditè dialogiſmo ibi refert ingenioſus poeta Mythici tradunt, regnante Iano omnium domos religionis plenas fuiſſe & ob id diuinos honores ei habitos, & propter eius ſingularia merita, introitus, & exitus ei conſecratos. Tradit Xenon quidam, Ianum in Italia omnium primum dijs templa feciſſe, & ſacrorum ritus inſtituiſſe, atque ob eam cauſſam in ſacrificijs meruiſſe, praefationem perpetuam. Sed ſatis multa de Iano.

Dum tamen.] hoc eſt, antequam tamen conſulatu Conſules Lentulus, & Marcellus diſcederent, ante Calend. inſtantes Ianuarij. ſenatores, quos patres uocat, in Epirum conuocarunt Partem ultimam emeriti iuris nuncupat finem conſulatus in Decembri menſe ultimo anni. Munia.] officium conſulum erat conuocare patres in curiam: eadem ratione, inquit, in erque conſul diſperſos patres in Epirum conuenire iuſſit

Emeriti.] metaphora ſumpta eſt à re militari, ubi B emeriti uocantur, qui à militia abſoluti ſunt: unde emerita ſtipendia: emeriti ſenes: & boues emeriti. Elicit Epirum.] in Epirum, eclipſis. Extimus totius Graeciae tractus in occaſum Aetolia eſt, ab Acarnania oſtijs Acheloi fluminis dirempta. Trans Acheloum Epirus eſt, celebris regno Pyrrhi olim. Ibi Pindus mons ad Aquilonem à Macedonia eam dirimit: à meridie mari Ionio: ab occaſu maximè Adriatico modicè flexo pulſatur. In Epiro quondam gentes celebres fuêre. Teiballi, & Moloſsi Nuſquam lata eſt, ſed crebris ſinibus diſtinguitur, inter eos uel maximus eſt, Ambracius, ab Ambracia appido in intimo receſſu, dictus. In cuius ferè extimo flexu, maritima eſt Nicopolis, ab Auguſto poſt Actiacam uictoriam condita: & ob Antonium, & Cleopatram deuinctos, quo rei memoria duraret, ſic nominata. In Epiro Butrotum fuit. Montes Epirum finientes, qui altiſsimis iugis in Ionium exeunt, Acroceraunia dicuntur: quibus Chaones, & Theſprotae accolunt. ἤπειρος quaſi continens tellus. & quae à diluuio prima apparuit. Peregrina ac ſoe.] Quid intereſt inter peregrinum, & C hoſpitem, ſatis opinor conſtare. Sordida ſe.] ſi conferatur cum amplitudine, ac maieſtate urbis Romanae, penes quam imperium erat totius orbis terrarum. Non erat Pyrrhi regnum conferendum cum Roma, ſub cuius imperio erat. Deinde extra Italiam: apud ueteres populo Romano hoſtes: procul à patria. Et addit: elicit, quaſi multa blandimenta dando conuocauit undiq; ſenatores in Epirum, unde tranſitus in Macedoniam, atque inde in Theſſaliam facilis eſſet futurus ſequuturis Caeſarem. Proceres ſenatores uocat, quos eò, tanquam ad belli ſedem conuocabat. Hoſpes curia.] quae iam in exteras terras translata erat, neque in patria ſua habebatur. pathos à loco. In Pyrrhi regno, trans Ionium mare. Nam quis ea.] Occurrit tacitae quaeſtioni, quare curia colloce in externis tectis magis, quàm caſtris: quod omnes propè magiſtratus circa Pompeium uerſarentur cum ſuis inſignibus, haud ſecus, quàm ſi Romae fuiſſent. Non magni p] Diuerſum ab hoc, quod libro ſecundo tribuitur Pompeio, in oratione ad milites, per anteſionem exclamanti ad Caeſarem.

Hic

A „ *Heu demens non te fugiunt, me cuncta ſequuntur.* *Iſta non pugnant, ſi diuerſas perſonas reſpiciamus. Ibi Pompeius ad extenuandam Cæſaris potentiam, ſuas uires, opes amplificat ad militum concionem. Hic poëta ubi oſtendit omnium ordinum mortales, tanquam in curia Romana in caſtris fuiſſe, potuiſſe communibus auſpicijs uideri patres gerere bellum, ecphoneſi concludit eam narrationem ut iam non Pompeius unus pars belli fuerit, ſed totus ſenatus. Sed iſta ut dixi ad Lucani exclamationem referenda ſunt, cùm principio belli Conſules cum magna parte patrum ex urbe Capuam profecti, ei ſummam imperij detulerant.*

Vt primùm mœſtum tenuere ſilentia cœtum:
Lentulus excelſa ſublimis ſede profatur.
Indole ſi dignum Latia, ſi ſanguine priſcô
Robur ineſt animis, non qua tellure coacti,
Quamq; procul tectis captæ ſedeamus ab urbis,
Cernite, ſed ueſtræ faciem cognoſcite turbæ:
Cunctaq; iuſſuri primum hoc decernite patres,
Quod regnis, populiſq; liquet, nos eſſe Senatum.
Nã uel Hyperboreæ plauſtrũ glaciale ſub Vrſæ,
Vel plaga, quà torrens, clauſuſq; uaporibus axis
Nec patitur noctes, nec iniquos creſcere ſoles,
Si fortuna ferat, uerum nos ſumma ſequetur,
Imperiumq; comes.—

Lentulus excelſa ſublimis ſede prof.] *Hunc Conſulem creatum, cum Claudio Marcello initio belli alibi oſtendimus. Iam quod dicit, ſilentia tenuere mœſtum cœtum, pro cœtus mœſtus tenuit ſilentium, id quod fit, cùm quis peroraturus ſit hypallage.* Indole ſi d.] *Oratio Lentuli Conſulis in deliberatione uerſatur. Hortatur enim eos ſenatores, qui in Epiro ſunt, ad decernendum, ibi uerum eſſe ſenatum. Rurſum, qui Cæſarem ſequuntur, ut ſi etiam Romæ ſint, qui eius partes tuentur, hoſtes eſſe patriæ. Et ut ſuorum animos confirmet, enumerat auxilia, toto orbe miſſa, à regibus, & ciuitatibus, qui ibi ſenatum eſſe agnouerunt, non autem apud Cæſarem. Itaque hortatur magnis animis decertandum, & imperij ſummam Pompeio eſſe deferendam, cuius uirtus clara multis triumphis haberetur: nomenq; orienti formidabile.* Indole ſi dignum Latia, ſi ſang.] *Exordio beneuolentiam captat, à militum Romanorum indole, ac uirtute. Quorum uerborum hic ſenſus eſt. Si ea uirtus, ſi ea fortitudo ueterum Roman. digna nomine Romano ineſt militum animis, nolite expendere apud uos, in qua terra ſedeamus, aut cogitare, quàm procul abſumus à patria capta iam à Cæſare, ſed aſpicite ſolum præſentiam Romanorum ciuium, & ſenatorum.*

Non qua tellure.] *non reſpicite, quod in Epiro, non quod in hoſpita terra coactus ſit ſenatus. Et oc-*
C *cupat, quod percellere nonnihil poſſet hominum animos, quod procul ab urbe abſint, & Cæſar Romam teneat. Itaque poſtulat Senatuſconſultum faciendum, ibi Senatum eſſe.* Nam uel Hyp.] *A maiori ad minus amplificatio. Si ſenatus nomen, autoritas, & imperium ipſos ſequeretur, uel ad glacialem oceanum, uel ad æquinoctialem circulum, ubi torrida zona eſt, deberent iſta certè omnia nunc in Epiro eſſe, in conſpectu propè Italiæ, atque ipſius urbis.* Hyperboreæ plauſtrum.] *In Aſiatico littore primi Hyperborei ſuper Aquilonem ſunt, & montes Riphæos, ſub ipſo ſiderum cardine: ubi ſol non quotidie; ut nobis, ſed primum uerno æquinoctio exortus, autumnali demum occidit: & ideo ſex menſibus dies, & totidem alijs nox continua eſt. Terra interim ipſa aprica eſt, ſed per ſe ſterilis. Quod ad cultores uerò attinet, iuſtiſſimi ſunt, & diutius uiuunt, quàm ulli mortalium. Feſto otio ſemper læti, non nouere bella, non iurgia. Sacris Apollinis operantur. Habitant lucos, & ſyluas, & ubi eos uiuendi ſatietas cœpit, redimiti ſertis hilares ſemetipſi in pelagus è rupe certa præcipitant. Id eis, inquit Mela, ſitus eximium eſt. Plinius libro 4. capite 12. Pone eos montes (Rhiphæos) ultraq; aquilonem, inquit, gens fœlix (ſi credimus) quos Hyperboreos appellauere, annoſo degit æuo, fabuloſis celebrata miraculis. Ibi creduntur eſſe cardines mundi, extremiq; ſiderum ambitus, ſemeſtri luce, & una die, ſole auerſo non, ut imperiti dixere, ab æquinoctio uerno in autumnum. Semel in anno Solſtitio oriuntur iis ſoles, brumaq; ſemel occidunt. Regio aprica, fœlici temperie, omni afflatu noxio carens. Domus iis, nemora, luciq; & deorum cultus uiritim, gregatimq;: diſcordia ignota, & ægritudo omnis. Mors non niſi ſatietate uitæ, epulatis, delibutiſq; ſenibus luxu, ex quadam rupe in mare deſilientibus. Hoc ſepulturæ genus beatiſſimum. Addit ſtatim Plinius, quoſdam eos poſuiſſe, in prima parte littorum Aſiæ, non in Europa. Alios rurſum medios eos fuiſſe inter utrunque Solem. Solebant primitias frugum Delon mittere Apollini: eaſq; uirgines ferebant. Hæc de Hyperboreis in præſenti ſufficiant.*

Vel plaga, qua.] *Opponit plagæ frigidæ intolerabilem æſtum zonæ torridæ, quæ intra duos tropicos, Cancri, & Capricorni, quos medius diuidit æquinoctialis, continetur. Quamobrem eum axem clauſum, quaſi hinc inde duobus tropicis, uocat. Antiqui crediderunt, eam harum regionum eſſe naturam, ut propter nimium æſtum habitari commodè non poſſent: ideoq; illis exuſtæ zonæ nomen tribuerunt. Sed diuerſum noſtra memoria à Luſitanis nautis compertum eſt.*

Torrens ax.] *torrida zona, æquinoctiali ſubiecta, quem circulum Sol bis quotannis permeat, æſtuſq; quos uapores uocat, utrinque non tolerandos, & eos quidem perpetuos ibi conſtringit.* Axis.] *æquinoctialis circulus non patitur noctes, ac dies inæquales eſſe, cùm ſint ipſis perpetuo æquales, qui ſub eo toto terrarum orbe degunt. Eſt enim maximus omnium quinque æquidiſtantium circulorum: ita ab horizonte diſſectus, ut alter eius ſemicirculus ſupra terram ſemper ſit, alter ſub terra condatur. In hoc ſol duplex æquinoctium facit, uernum, & autumnale. Sic Proclus.* ἰσημερινὸς κύκλος ἐστὶν ὁ μέγιστος τῶν πέντε παραλλήλων κύκλων. ὁ δίχα τεμνόμενος ὑπὸ τοῦ ὁρίζοντος, ὥστε ἡμικύκλιον μὲν ὑπὲρ γῆν ἀπολαμβάνεσθαι, ἡμικύκλιον δὲ ὑπὸ τὸν ὁρίζοντα. ἐφ' οὗ γενόμενος ὁ ἥλιος τὰς ἰσημερίας ποιεῖται, τήν τ' ἐαρινὴν, καὶ τὴν φθινοπωρινήν. *Subiecti Aequinoctiali circulo maximè ſunt Aethiopes ſupra Aegyptum, qui plurimas gentes, & eas quidem monſtroſas complectitur;*

ſituur, ut Blemmies, Nubas, Cynocephalos, Satyros, Troglodytas, Azanos, Elephantophagos, Smymoferos, Struthophagos. Ciuitates horum ſunt. Saba, Diræ, Apocopa, Rapta, Colona, & Meroë omnium inſularum, quas Nilus efficit ampliſsima. Itaq; ſi ſenatus hic coactus haberetur, eò imperij ſumma commigraret. A

Tarpeia ſede peruſta—
Gallorum facibus, Veiosq; habitante Camillo,
Illic Roma fuit non unquam perdidit ordo
Mutato ſua iura loco. mœrentia tecta
Cæſar habet, uacuasq; domos, legesq; ſilentes,
Clauſaq; iuſtitio triſti fora, curia ſolos
Illa uidet patres, plena quos urbe fugauit.
Ordine de tanto, quiſquis non exulat, hic eſt.

Tarpeia ſ. p.] Confirmat ab exemplo, ibi Romam, & imperium Romanum eſſe, ubi auguſtus ordo ſenatorius ſit. Iam uerò, per metonymiam ſiue ſynecdochen, ipſam urbem ſedem Tarpeiam uocat, hoc eſt, arcem Capitolinam quod reuera uſtum non fuit. Etenim magna clade Romani cæſi à Gallis Senonibus, ad Alliam, lectis ſpolijs, & armorum cumulis, ut mos et genti tum fuit, coaceruatis, Romam iter intenderunt, quò haud multo poſt, ante ſolis occaſum peruenerũt. Fuerunt, qui perſuaſum habuerint, ſi Galli, ex acie fugientes fuiſſent ueſtigio ſecuti, facilè eo die capta urbe potuiſſe Romanum nomen deleri. Plutarchus tradit, tertio die poſt cladem, Gallos Romam petiuiſſe. Galli equites curſu ad urbem progreſsi, cùm neque clauſas portas, neque circa has ullas ſtationes offendiſſent, rei miraculo commoti, ſolitudinem urbis ſuis renunciarunt. Hi inſidias hoſtiles in urbe formidantes, quia nox aderat, inter urbem, & Tybrim conſederunt. Romani accepta aduerſa pugna, omnes, qui Veios confugerãt, pro amiſsis habuere. Et quia in ea animorum conſternatione nulla ſpes erat retinendæ urbis, placuit ſenatum, cum iuuentute Capitoliũ, & arcem occupare, quam hic Tarpeiam ſedem, nuncupat: atque inde frumento eo, & armis collatis Romanum nomen tueri. Huc quoque ſacerdotes, & flamines cum ſacris contenderunt. Senes triumphales cum imbelli multitudine in urbe remanſerunt. Galli per Collinam portam urbem ingreſsi recta in forum contendere ac poſtea ferro in ignobilem multitudinem et ſenes ſæuiuerunt facesq; tectis iniecerunt: ac totam urbem igne, ferro ſolo exæquarũt. Deniq; nullus erat dies, quo nõ aliquod hoſtilis ſæuitiæ ſpectaculum adferrent ijs, qui in arce erant. Cædes, rapinæ incendia, cadentium domorum ruinæ, miſerorum ciuium oculis obuerſabantur. Galli ubi uiderunt, nihil ad ea, quæ fierent, Romanorum ferociam remitti, uiq; opus eſſe ſi arce potiri uellent, ſtructa in foro acie ſignum dederunt ad Capitolium inuadendum. At Romani ex ſuperiori loco ſubeuntes, cum ſtrage & ruina deiecerunt. Fuit primus ille Gallis, & ultimus conatus Capitolij aperta ui oppugnandi. Brẽuiq; tamẽ nihilo ſegnior obſidio. Manlius Capitolium tuebatur cum mille iuuenibus & ſenatu. Fortè accidit, ut nocte illa tis ſcalis proditionem tentarent, Manlius anſeris clangore excitatus ſcanſores deiecit: & ut in ſumma fame hoſtibus omnem ſpem potiundi Capitolij admitteret, panes deorſum in ſubiectos hoſtes præcipitauit. Tarpeia ſ.] peruſta Roma, nam Capitolium combuſtum non fuit. Stabat illa arx loco editiore e regione palatij, in iugo collis qui Saturnius primo, mox Tarpeius, nouiſsimè à capite humano ibi inuento prodigiosè, Capitolinus dictus fuit: à Spurij Tarpeij filia qui præſidio illi arci tum præerat, à cuius filia, uel ab ipſo præfecto (ut quidam tradũt) Sp. Tarp. collis deinceps dictus fuit Tarpeius. Veiosq; hab.] Veij celeberrima urbs bellis cum populo Rom. haud procul ab Vrbe. Hanc cepit Camillus. Veijs non habitauit Camillus, ſed exulabat Ardeæ. Etenim poſt cladem ad Alliã acceptam, longè maxima Romanorum pars Veios natandi peritia pertenderunt. Interim cùm Galli cõmeatus inopiam ſentirent, parte copiarum in obſidione Capitolij relicta, reliqui in finitimos agros dilabebantur, quorum pars Ardeam peruenerant. Camillus qui tum exulabat, animatis luculẽta oratione Ardeatibus, magna clade ibi Gallos oppreſſit, quo tempore & Tuſci fines captæ urbis hoſtiliter depopulati fuerunt, & Veios, quò Romani ſe receperant, oppugnare cœperunt. Inde noctu caſtra Hetruſcorum capta ſunt: ac ſequenti die, alia Tuſcorum manus ad Salinas cæſa fuit. Receperant Romani iam animos Veijs, cùm ob ea, quæ proſperè fiebant, non quod toto Latio magnus fieret uoluntariorum concurſus. Hic conuenit, ut Camillus Veios accerſeretur; & ſumma rei ei deferretur. Ibi Cominius quidam impiger iuuenis; quia ſine periculo Romam uenire non potuit, ſubernio corticei nitibom, in urbem delatus, in Capitolium irrepſit, effecitq; ut decreto patrum accepto, centuriatis comitijs Camillus abſens dictator creatur. Cominius, eadem uia, qua in Capitoliũ uenerat, Veios cum patrum decreto redijt. Ibi lata lex eſt, ut Camillus ex Ardea Veios euocatus dictator diceretur. Hic legiones ad urbem admouit, & inter appendendum aurum, quo Rom. ſe redimerent, Gallos media urbe uicit, atq; mox Gabinia uia ſunt ad unum cæſi Roma intra annum fuit inſtaurata, & Capitoliũ quadrato ſaxo communitum. Veios.] Veientana uina dicebantur, quæ minimè bona erant, ſed in ruborem diluta, & fecis plurimũ habebant. Martialis ad Scæuolam. Et Veientani bibitur fex craſſa rubelli. Hinc, cùm Nero domum illam ampliſſimam ædificaret, in eum ſcripti fuerunt hi duo uerſus: B C

Roma domus fiet, Veios migrate Quirites,
Si non, & Veios occupat iſta domus.

Proinde Camillus non Veijs, ſed Ardeæ exulabat, unde Veios accerſitus, comitijs centuriatis dictator dictus fuit, eo, quo dixi, modo. Non unquam p.] Ordo ſenatorius non amittit ius ſuum propter locum. Relinquitur ergo, in Epiro ſenatum eſſe. Mœrentia.] Opponit ſenatui, Cæſarem Epiro Romam, & utriuſq; loci conditionem. Tenet Cæſar urbem Romam quidem, ſed luctu, & mœrore tabeſcentem: cùm ſecus ſeſe habeant res ſenatus in Epiro. Vacuasq; do.] propter fugam tum ſenatus, tum ciuium, qui Pompei arma fuerant ſequuti. Porrò leges ſilere tum dicuntur, cùm propter bellum perpetuum iuſtitium eſt, hoc eſt, quemadmodũ poëta ipſe è pexegeſi, exponit, cùm clauſo foro belli cauſſa nullum ius dicitur. Curia ſo.] Ea curia, quam Cæſar fecit, nullos, niſi exules, niſi extorres, quos in urbem reuocauit poſt fugã Pompeij, præter ſolum Milonem, habuit. Cæſar enim ex Hiſpania Romam reuerſus, proximis comitijs (ut paulò antè memini) ſe Conſulem cum P. Seruilio creārat. Prima eius Conſularis actio inde fuit, cum credita pecuniæ non diſſoluerentur,

A *ſoluerentur, ut æſtimationes poſſeſſionum fierent, quanti earum quæq; ante ciuile bellum æſtimari potuiſſet, atq; ita ſecundum eam æſtimationem poſſeſſoribus aſſignarentur. Mox author fuit, ut tribunitia rogatione in urbem reſtituerentur omnes, qui lege Pompeia ambitus, aut maieſtatis, alterúſue noxæ damnati eſſent. Reſtituti omnes ſunt, extra Milonem, ut dixi, quidam propter popularis Clodij memoriam accidiſſe credũt, aut, quod Maſſilia illi fuiſſet exilij ſedes, quæ ciuitas Pompeianas parter fuerat ſecuta.* Plenaſq.] *uituperat, & perſtringit curiam Cæſarianam, quam ſugit conſtare ex fece ſceleratorum hominum, qui ob malas artes lege Pompeia ſolum uerterant.* Ordine d.] *exclamatio in dignitatem ordinis uerè ſenatorij qui circa Pompeium eſt.*

Ignaros ſcelerum, longaq; in pace quietos
Bellorum primus ſparſit furor: omnia rurſus
Membra loco redeunt. en totis uiribus orbis
Heſperiam ſuperi penſant: iacet hoſtis in undis
Obrutus illyricis, Libyæ ſqualentis in aruis
Curio Cæſarei cecidit pars magna Senatus.
Tollite ſigna duces, fatorum impellite curſum,
Spem ueſtram præſtate Deis, fortunaq; tantos
Det uobis animos, quantos fugientibus hoſtem
Cauſſa dabat, noſtrũ exhauſto ius clauditur anno:
Vos, quorum finem non eſt ſenſura poteſtas,
Conſulite in medium, patres, Magnumq; iubete
Eſſe Ducem.——

Ignaros.] *Optimũ quenq; ciuium etiam, qui paci longæ in Italia, & in urbe aſſueuerant, ſub primam belli Ciuilis trepidationem, & motũ, conſternatio toto orbe ſparſit, qui nunc undiq; ſe in Epirum cõtulerũt, ubi ſenatus, & ordines reipublicæ eſſent, Mem*B*bra, tres ordines uocat ſenatorium, equeſtrem & plebeium.* Loco.] *In locum ſuum, ad Senatum.* Eo totis.] *Occurrit occupationi, Italiam omiſſam, & Hiſpanias. Sed eam iacturã ſuperi acceſſione totius orbis penſarunt. Neq; uerò ſolum, ſed duabus etiam pulcherrimis uictorijs, altera ad Corcyrã, altera in Libya illam ſœnerarunt. Et artificioſè acceptas clades ſtudio prætermittit, tum in Hiſpanijs, tum in Gallia circa Maſſiliam.* Hoſtis in on.] *ut ſuprà de Opiterginorum clade circa Illyrium eſt memoratum, ut et de Curionis cæde, & rebus infœliciter aduerſus Iubam regem in Africa geſtis diximus. Arua Libyes, propter perpetuũ æſtũ, ſqualentia uocat, quod arida ſint, & ſicca, ut uarijs locis deſertis uaſta, atq; inculta.* Corio Cęſ. pars.] *Quia omnium uiolentiſſimè eius cauſſam cõtra Senatum tutatus fuerat grandi ære correptus: quamobrem eum imperio primum in Siciliam, inde in Africam miſſus fuerat.*

Pars mag. ſana.] *quaſi illo uicto, ac cæſo propemodũ ad internecionem, Cæſariani iam fractæ propè fuiſſent.* Tollite ſ d.] *Clauſula hortatoria eſt ac ſimul proponit, quid decerni uelit à ſenatu: Vt ſigna tollant imperij, & ſequantur eò, quò Dij propitij, fauentes, plaudẽtesq; uocent: & eò pergent contendere, quò fata P. R. ipſos urgerent: ſed & ſecunda fortuna mutares ad uictoriam afferendam, perinde, ut ea ipſa fugiendi cauſſam his præbuiſſet ex urbe, & Italia, cùm hoſtis acceſſus ad urbẽ trepidè nuntio Romam allatus eſſet.*

Noſtrum ius.] *Conſulare imperium iam finitur exacto. Anni enim ſequentis initium appetebat, qui noui conſules Romæ crearentur Calend. Ianuar. quibus Cæſar ſe Conſ. & P. Seruilium creauit.*

Vos quorum finem.] *Fingit eorum ſenatorum poteſtatem non habituram finem, præſentem Victoriam ſibi promittens, cùm ipſe conſulatu nunc ſit diſceſſurus Dictat Senatui quid decerni uelit. Proponit, Pompeium belli ducem eſſe creandum, id quod alioqui initio belli factum fuerat, ut alio loco ſemel atque iterum à nobis demonſtratum eſt.*

——Læto nomen clamore Senatus
Excipit, & Magno fatum, patriæq;, ſuumq;
Impoſuit. tunc in reges, populosq; merentes
Sparſus honor, pelagiq; potens Phœbeia donis
Exornata Rhodos. gelidiq; inculta iuuentus
Taygeti fama ueteri laudantur Athenæ,
Malsiliæq; ſuæ donatur libera Phocis.

Lęto no.] *Summo omnium applauſu, ac* C *ſuffragijs decernitur ſumma rei Põpeio, cui antea nuper Capuæ etiam ea delata fuerat.* Magnom fa.] *ut ipſe dux cum tanto imperio, tragicũ fatalemq; exitum haberet, & ſua clade patriam in ſeruitutem præcipitem traheret.* Tunc in re.] *Collaudati fuerunt reges, & populi, qui ſenatus auſpicia fuerant ſequuti: additiq; ſunt honores confirmata, aut data libertas, is, qui huc auxilia ſua ſubmiſerant. Enumerat aliquot populos, reges, & dynaſtas, qui uel ipſi uenerant, uel copias equitum peditumq; miſerant.* Rhodos.] *Rhodienſes inquit potentes mari libertate donati. Horum claſſibus præfecerat Pompeius C. Caſſium. Plinius Rhodon pulcherrimam uocat, ac liberam, circuitu 130. M. paſſ. 103 habitatam urbibus: recenſetq; eius diuerſa nomina. Vocitata eſt antea, inquit, Ophiuſa, Aſteria, Aethræa propter conſtantem ſerenitatem, Trinacria, Corymba, Pœeſſa, Atabyria ab rege. Deinde Marria, & Oloeſſa. Diſtat ab Alexãdria quingenta circiter ſeptuaginta octo paſſu mil. Fuit Rhodi Coloſſus Solis, quẽ ante omnes alios in admiratione fuiſſe tradit Plin. factum à Colaſſe Lyſippi diſcipulo ſeptuaginta cubitorum qui poſt quinquageſimũ ſextũ annum terræmotu proſtratus ſuit, & iacens inde admirationi eſt habitus, pauci eius pollicẽ amplectebantur, cuius reliqui digiti longiores erãt, quàm pleræq; ſtatuæ. Duodecim annos hunc perfectũ fuiſſe, & trecentorum pretio talentorum tradunt. Alij hũc Coloſſum ni à Colaſſe, ſed à Charete Lindio concinnatũ prodidere, ut epigramma teſtatur.*

" κολοσσὸν ... ὀκτάκις δέκα
" χάρης ἐποίει πηχέων ὁ Λίνδιος.

Et quia inter ſeptẽ mundi miracula hic cõnumeratus fuit, uidetur poëta Rhodum, ab hoc Phœbi, ſiue Apollinis coloſſo Phœbeiam dixiſſe: ſiue quod ſemper in ſole ſit, cœlo quamuis nubilo: ſiue quod Rhodi, haud minus literarũ ſtudia, quàm Athenis maximè eloquentia claruère. Siue quod hæc inſula ſemper Phœbeo forte ceſſerit, & ob id

Phœbo fuerit ſacra, ut doctè Micyllus id ſeruauit, ex Pindari Olymp. hymno ſeptimo, cuius uerba & ego libenter adſcribam.

» Φαντὶ δ' ἀνθρώπων παλαιαὶ
» ῥήσιες, οὔπω, ὅτε
» χθόνα δατέοντο Ζεύς τε, καὶ ἀθάνατοι,
» φανερὰν ἐν πελάγει
» ῥόδον ἔμμεν ποντίῳ,
» ἁλμυροῖς δ' ἐν βένθεσι
» νᾶσον κεκρύφθαι.
» ἀπεόντος δ' οὔτις ἐν-
» δειξεν λάχος ἀελίου
» καί ῥά μιν χώρας ἀκλάρω-
» τον λίπον, ἁγνὸν θεόν.
» μνασθέντι δὲ Ζεὺς ἄμπαλον μέλ-
» λεν θέμεν, ἀλλά μιν οὐκ
» εἴασεν. ἐπεὶ πολιᾶς
» εἶπέ τιν' αὐτὸς ὁρᾶν ἔνδον θαλάσσας
» αὐξομέναν πεδόθεν
» πολύβοσκον γαῖαν ἀνθρώ-
» ποισι, καὶ εὔφρονα μήλοις.
» ἐκέλευσεν δ' αὐτίκα
» χρυσάμπυκα μὲν λάχεσιν
» χεῖρας ἀντεῖναι. θεῶν δ' ὅρ-
» κον μέγαν μὴ παρφάμεν.
» ἀλλὰ κρόνου σὺν παιδὶ νεῦσαι
» φαεινὸν ἐς αἰθέρα μιν
» πεμφθεῖσαν, ἑᾷ κεφαλᾷ
» ἐξοπίσω γέρας ἔσσεσθαι. τελεύτα-
» σαν δὲ λόγων κορυφαὶ
» ἐν ἀλαθείᾳ πετοῖσαι
» βλάστε μὲν ἐξ ἁλὸς ὑγρᾶς
» νᾶσος. ἔχει τέ μιν ὁ
» ξειᾶν ὁ γενέθλιος ἀκτίνων πατήρ.
» πῦρ πνεόντων ἀρχὸς ἵππων.
» ἔνθα ῥόδῳ ποτὲ μιχθεὶς
» τέκεν ἑπτὰ σοφώ-
» τατα ἐπὶ προτέρων
» ἀνδρῶν παραδεξαμένους
» παῖδας. ὧν εἷς μὲν κάμειρον,
» πρεσβύτατόν τε ἰα-
» λυσον ἔτεκε, λίνδον τε. καὶ λοι. hoc eſt, interprete

Lonicero: Ferunt præterea ueteres hominum fabulæ, nunquam, cùm Iuppiter & immortales Dij inter ſe terram diuiderent, in alto pelago Rhodon apparuiſſe, cæterum in marinis profunditatibus occultatam eſſe. Abſente itaq; Sole, nemo ſortem illi monſtrauit, ſed planè extra omnem regionis cuiaſpiam ſortem purum liquere deum. Id ubi tandem ad memoriam reuocaret Sol, Iuppiter ſortem rurſus poſiturus erat, niſi ſol non admiſiſſet, confirmans eam ſæpe ſalum introſpicere, creſcentemq; à littore terram, pabula cum hominibus, tum pecudibus monſtrantem. Illico Sol iuſsit aureo redimiculo ornatam Lacheſin manus extendere, deorumq; magnum iuramentum non fallere. Cæterum cum Ioue ſpōdere ad clarum æthera emiſſam inſulam capiti ſuo in ſortem, poſt hac cadere. Perfecti ſunt igitur ſermonum uertices in ueritate cadentes, refloruitq; tandem ex humido ſalo Inſula: habetq; ipſam promicantem geminus radiorum pater, ignis ſpirantiū equorum princeps. Illic Rhodo aliquando mixtus ſeptem filio, ſapientiſsimas cogitationes, præ uiris prioribus acceptiones peperit, quorum unus quidem Camiron, natuq; grandem Ialyſon genuit, ac Lindon, & quæ ſequuntur. A

Hactenus ille. Quæ quidem quanquam ad uerbum reddita ineptè Latinè dicuntur, libuit tamen interpreti ſuam laudem eo nomine tribuere, quod ſtudioſorum laboribus, in hoc auctore, euoluendo, non leue emolumentum attulerit.

Phœbeia Rho.] *Produnt ſcriptores Rhodienſes ſtatuariam à Minerua edoctos, & in ea arte omnium primos claruiſſe. Cæterum ab hac Rhodo Neptuni, & Veneris filia inſula nomen accepit. Idem Pind. eadem Oda paulo antè.*

τὰν ποντίαν «
ὑμνέων παῖδ' ἀφροδίτας, «
ἀελίοιό τε νύμφαν «
ῥόδον. hoc eſt. «

Marinam laudans Veneris filiam, & Solis nympham Rhodum. Scholiaſtes addit, alios Rhodum Veneris, & Solis filiam fuiſſe authores eſſe. Et marinam nominat, quod è mari emerſerit. Sunt qui eam Oceani filiam uocent: Rurſum qui Neptuni, & Amphitrites. Nec deſunt, qui à capulo roſæ, reperto in fundamento, cum id molirentur foſſores. Nonnulli Lindum inſulam aliquando dictam autumant, à Lindo Rhodi filio: & cultores, Coloſſenſes propter Coloſſum. Itaq; Phœbeia Rhodos (ut in pauca iſta conferantur) opulenta fuit inſula, & artificibus celebris, latuit ſub mari, producta fuit à Parcis, & Soli donata, in illam Minerua genita, aurum pluit, uel (ut Homeri enarrator) B

καὶ πρῶτοι γεινάμενοι τῇ ἀθηνᾷ ἔθυσαν. *hoc eſt, primi, Mineruæ ſacrificarunt, adita. Rhodienſes, ſiue Lindij ſacrificium, & Rhodiorum oraculum, inter portentas referuntur. Tres Solis filij ex ſeptem, Lindus, Ialyſſus, & Camyrus eas urbes condiderunt, de ſuo nomine, quæ ab Homero in catalogo recenſentur,*

λίνδον, ἰηλυσόν τε, καὶ ἀργινόεντα κάμειρον

Gelidi Tay.] *E' Rhodo inſula, & oppido, in Laconiam tranſit. Sagittarios enim ex Creta, Lacedæmone, & Ponto, atque Syria, reliquisq; ciuitatibus ad [illegible] habebat Pompeius. Taygetus ad Eurotam mons eſt Laconiæ, ita dictus à Taygete nympha, quam Iuppiter cōpreſsit, ut ſcribit Plutarchus:* ἐν τῷ περὶ ποταμῶν: *quæ præ nimia dolore laqueo ſe in cacumine montis Amyclei ſtrangulauit, qui inde Taygetus appellari cœptus eſt. Per Taygetum, ut diximus, Lacedæmonem indicat cui olim Lycurgus leges dedit, urbem tum uictorijs terra, mariq; nobilem, & diſciplinæ ſeueritate omnium præſtantiſsimam. Fuit Lacedæmon filius Taygetæ, & Iouis, qui uxorem habuit Spartam Eurotæ filiam. Lacedæmon, Mylete ſine maſcula prole defuncto, regnum occupauit. Hic à ſe regioni, à matre monti, ab uxore nomen urbi feciſſe proditur.* C

Athenæ.] *quas ſapientiæ fama tot ſæculis celebrat. D. Paulus uera ſapientia primus illuſtrauit. De claritate, & excellentia ſtudiorum huius urbis. nihil eſt, quod hic diſſeratur, illud tantum dicam, quod ad urbis nomen attinet: Oleam in arce Cecropis temporibus enatam, (poſtea ea arx Palladi ſacra fuit) nec multum inde diuerſo loca fontis ſcaturiginem emanuiſſe. Quibus prodigijs Cecropi commotus ad Delphicum oraculum miſit: reſponſumq; fuit à Pithia uate, oleam Mineruæ numen ſignare, in cuius tutela ea arbor eſſet. Vim ſcaturientis aquæ, Neptunum: eſſe iam in ciuium poteſtate, ab utrius nomine ap-*

B *mine appellare uellent oppidum. Atticis tamen mos erat, ut uiri, ac mulieres promiſcuè inirent ſuffragia. Itaq; omni multitudine in concionem aduocata, cum mulieres Mineruam, uiri uerò Neptunum deligerent, ita euenit, ut tum temporis fœminæ plures in Attica fuerint inuentæ, quàm uiri: quare ob eam rem, urbs à Mineruæ, quæ à Græcis Athene dicitur, Athenæ fuerit appellata. Athenienſes aliquando Erechthidæ dicti fuerunt, ab Erechtheo Pandionis patre. Pandionis fuit Erechtheus minor, huius Cecrops minor, huius Pandion minor, huius Aegeus, huius Theſeus, poſt quem, Athenis regnum eſſe deſijt. Cultus poſtea multis ſeculis fuit Erechtheus annuis ſacrificijs Athenis, cuius delubrum Cicero ſe uidiſſe teſtatur, libro tertio de Natura Deorum. Cæterum ſtudio ſuperſedeo hîc diſſerere, de Athenienſium moribus, & præclaris inuentis. & cur Autochthones dicti fuêre, quod cætera perſequi ſit inſtitutum, & alio loco abundè de ijs ſit à nobis annotatum.*

Libera Phocis.] *Secundum Atthidem Megaris eſt, deinde Locris, mox Phocis, inde Bœotis contra Eubœam inſulam. Pauſanias ſcribit, Phocenſes quoſdam Bœotiæ incolas à Phoco Ornitionis filio Corinthio dictos, una ætate prius, quàm Aeacides Phocus eò ueniſſet, à quo uniuerſos Phocenſes appellatos. De Phocenſium fuga in Galliam & Maſſiliæ conditione ſufficienter alibi docuimus, quare nihil eſt, cur hic crambe recoquatur. Maſsiliæ certè origo Phocæenſibus Aſiæ aſcribenda, non Phocenſibus Europæ. Iam uerò illud obiter admonuiſſe non inutile fuerit, Maſilia hoc loco ante penultimam contrahi, cùm Maſſylia, & Maſſylus Africæ. y. ferè apud Latinos extendet. Maro lib. 4. Aeneid.*

Hic mihi Maſſylæ gentes monſtrata ſacerdos. "

Idem ibidem eodem.

Maſſyliq; ruunt equites, —— "

Quanquam in ſuperiori uideo à doctis, non Maſſylæ, ſed Maſtiliæ gentes nō per y, ſed iota, breui quoq; antepenultima legi, quam etiam Maſſaliam uocant Græci, ut πλεύσεις εἰς μασσαλίαν, *id eſt, nauiga Maſſaliā, ſiue Maſiliā. Hîc eruditis ſuū iudicium relinquo, et arbitrari, quod uidetur præſertim cum hic quoq; Maſſyliæ legatur.*

B

Tum Sadalem.] *Cæſar, non Sadalem, ſed Saſalem, non regē Ponti ſed Coti Thracium regis filiū fuiſſe ſcribit, qui cum equitatu ad Pōpeium miſſus erat. Verba Cæſaris ita habent, Sagittarios ex Creta, Lacedæmone, Ponto, atq; Syria, reliquisq; ciuitatibus tria millia numero habebat, funditorū cohortes ſex mercenarias duas: equites ſeptē millia, ex quibus 600. Gallos Deiotarus adduxerat: quingentos Ariobarzanes ex Cappa-*

C *docia: ad eundem numerum Cotus ex Thracia dederat, & Saſalem filiū miſerat. Ex Macedonia 200. erant, quibus Raſcipolis præerat, excellenti uirtute. Quingentos ex Gabinianis. Alexandria Gallos, Germanosq;, quos ibi A. Gabinius præſidij cauſſa apud regem Ptolemæum reliquerat. & quæ ſequuntur. Cæſar Cotum, filium ſuum Saſalem cum equitatu miſiſſe ſcribit, ipſum autem non ueniſſe Cotum: licet poëta uideatur ita narrare, quaſi uterq; adfuerit. Sed poteſt commoda interpretatio adhiberi, ut cum filium Saſalem laudarit, abſentem patrē laudibus ſuis non defraudārit, à quo filius miſſus cum equitibus fuerat, ut ſenatui ſuam fidem probaret. Idem ſentio Glareano, non mirum hîc Sadalē legi, pro, Saſalem, cùm barbara uox ſit: in uocibus id genus, ſæpè litera uariare ſolet, ut Arioberzanes, Ariobarzanes, Raſcipolis, Raſipolis, Racipalis, & ſimilibus id genus.*

Deiotarum.] *Gallogræciæ regem, qui 600. equites Gallos ipſe adduxerat pro hoc rege extat Cic. oratio.*

Raſcipolis.] *Qui cum ducentis ex Macedonia uenit, quam gelidam oram, ob Thraciam uicinam frigidā nominat. Supra Thraciam in occaſu Macedonia eſt, antea Aemathia dicta, quam Plinius centum quinquaginta po-*

Tunc [a] Sadalem, fortemq; Cotyn, fidūq; per arma
Deiotarum, & gelidæ dominum Rhaſipolin oræ
Collaudans, Libyamq; iubent, authore ſenatu
Sceptrifero parere Iubæ. proh triſtia fata,
En tibi non fidæ gentis digniſsime regno.
Fortunæ Ptolemæe pudor, crimenq; Deorum
Cingere Pellæo preſſos Diademate crines
Permiſsū eſt, ſæuū in populos puer accipis enſem.
Atq; utinam in populos, donata eſt regio Lagi,
Acceſsit Magni iugulus, regniq; ſorori
Ereptum eſt, ſocerôq; nefas. iam turba ſoluto
Arma petit cœtu, quæ cum populiq;, ducesq;
Caſibus incertis. & cæca ſorte pararent,
Solus in ancipitis metuit deſcendere Martis
Appius euentus, finemq; exprome re rerum
Sollicitat ſuperos, multosq; obducta per annos
Delphica fatidici reſerat penetralia Phœbi,

pulorum frequētia habitatam fuiſſe ſcribit. Habet ab Aquilone Alpium iuga, quæ eā, à Mœſia, & Dalmatia diſterminant. à Meridie Acroceraunijs, & Pindi montibus ab Epiro ſeiūgitur: qua Theſſalia, atque Magneſia eſt, à ſinu Maliaco. & Sperchio amne, Græciæ, quæ Achaia dicta eſt, cōiungitur. Latus occiduum, mare Ionium, & Adriaticū claudit. Rurſum ab ortu ingēs pelagus, crebris ſinibus, ijsq; magnis, alluit mare Aegæum.

[a] al. Sadalen.
al. Tum.

Libyamq; iubent.] *Iubæ decernitur Africa, ut eius oram ipſe teneatur, qui nuper Curionem fuderat. Addit diſertè, ita placuiſſe ſenatui, citra cuius authoritatem id ratum non fuiſſet habitū.* Proh triſtia fatum.] *Quoniam autem Africæ meminit quam ſenatus præſidijs contra uim Cæſaris firmauit, per occaſionem in perfidiam Ptolomæi pueri exclamat, qui cum eum tractum defendere debuiſſet, quod à ſenatu in regnum cōfirmatus Pompeium tutorem accepiſſet, eum poſtea ad ſe fugientem ſcelerate trucidauit, parricidium cum perfidia coniungens. Fuit autem hic puer: filius eius Ptolemæi Auletæ cognomento, qui ab Alexandrinis ob ignauiā, & ſordidos mores regno eiectus, cùm Romam nauigaret, ea ſpe, ut Pompeij, & Cæſaris auxilio in regnum reſtitueretur, audito Catonis appulſu in inſulam Rhodum ad eum nauigauit. Ibi Cato homo ſeuerus eum liberè monuit, ut proſpiceret, quantum diſpendij aditurus eſſet, ſi cupiditati, & auaritiæ principum ciuitatis ſe ſubijceret. Fuiſſet hic Auletes hauddubiè conſilium Catonis ſecutus, uertiſſetq; retro uela, quoquomodo cum ſuis in gratiam rediturus, niſi amicorum ſuaſu, mutato repentè conſilio Romā ire perſeueraſſet. Hunc poſtea Gabinius, qui Syriæ*

præerat, Pompeij authoritate contra religionem, in regnũ reduxit. Erat celebre carmen ex libris Sibyllinis, ne Romanus exercitus in Aegyptum deportaretur. Alexandrini interim Aulete pulſo, filiam eius maximam natu reginam conſtituerunt. Primo hæc nupſit Cybioſactæ cuidam Syro, regia ſtirpe prognato, ut ipſe credi uolebat, quem reginæ paucis diebus ob ſordidum ingenium regno expulit. Deinde Archelao in matrimonium data eſt, filio eius Archelai, qui contra Syllam, pro Mithridate fortiter res geſſit, & poſtea à Roman. in ſummo honore fuit habitus. Interim dum filia ad hunc modum nouis ſtudet nuptijs, Ptolemæus Romam profectus Pompeio ſtatim initio fuit conciliatus, per eumq; patribus commendatus. Actum ibi eſt de reductione, ſimul & de legatorum cæde, qui ſupra centum ex Alexandria, aduerſus Ptolemæum Romam uenerant: & inter eos Dion Academicus. Conſul Spinter Lentulus cùm ſenſiſſet Ptolemæum ambire, ut à Pompeio reduceretur author patribus fuit, ut Pompeio Præfectura maritima, & terreſtris annonæ decerneretur, ut maiorem dignitatem conſecutus omnẽ curã de rege reducendo abijceret, & ipſe reducendi regis prouinciam conſequeretur. Sed cum rex per Pompeium reduci mallet, nec id concederetur, deſperato in totum reditu in regnum, Epheſum ſine periculo conceſſit. Sed non multo pòſt Pompeij impulſu, iniuſſu Pop. Roman. per Gabinium rex reſtitutus fuit. Qui recepto regno, filiam, & Archelaum, cui puella nupſerat, occidit. Nec ipſe filiæ, & genero cæſis poſtea diu ſuperfuit: relictis quatuor filijs, duobus uirilis ſtirpis, ac totidem ſexus alterius. Ex his maiores natu teſtamento patris regnare iuſſi ſunt: Dionyſius, Ptolemæus hic, de quo nunc agimus, & in quem inuehitur Lucanus, qui puer poſtea Pompeium interfecit, & Cleopatra, poſt cuius interitum regnum in prouinciæ formam redactum fuit.

En tibi non fida gentis.] Exclamat in Ptolomæum puerum indignum regno Aegypti, propter ingratitudinem aduerſus Cn. Pompeium. Expulerat hic Cleopatram ſororem, cum qua ei iam bellum antea erat conflatum, habebatq; circa Caſium montem caſtra, cùm Pompeius uictus uento rieca Aegypti oras delatus ad regem mitteret, pupillari adhuc ætate, qui eum pro paterno hoſpitio, & amicitia rogaret, ut ſe in regnum acciperet, acceptum ſuis opibus iuuaret, & præſenti calamitate tegeret. Ptolemæus, ut dixi, adhuc puer erat ut per ætatem acceptum beneficium agnoſcere non potuerit: Acquieſcebat puer conſilijs Theodori præceptoris ſui, & Photini in primis: qui regi author fuit, ut per Achillam, & L. Septimium in Cæſaris gratiam, Pompeium in Scapham è naui acceptum interficeret. Sed iſta copioſius ſuo poſtea loco referentur.

Pudor fort.] quod puerum, & eum quidem ingratum tanto regno præfecerit, quod à rege regum Alexandro Magno exornatum, & amplificatum fuit. Cui ſucceſſerat Ptolemæus Lagus, poſt Alexandrum longè alijs regibus, qui ſequuti fuerint, omnibus heroicis ornamentis clarus, anteponendus. Crimenq; Deorum.] Culpam in Deos transfert, & fortunam, quod tantum pueri ſcelus ibi regnare iuſſerint, ubi Alexander orbis domitor regnauit, & conditus fuit. Cingere Pellæo.] Coronare hunc puerum Dionyſium Ptolemæum, corona Alexandri. Pellæo] Alexandrino Diademate. Antonomaſia. Pella oppidum Macedoniæ eſt, & colonia, in qua natus Alexander, Pellæus dicitur. Iuuenalis. A

Vnus Pellæo iuueni non ſufficit orbis.

Recenſent & alia Pella Decapolitanæ regionis, aquarum diuite. Alij illã Pellam, non in Macedonia, ſed Theſſalia collocant. Pomp. lib. 2. cap 3. Tum Macedonum populi, inquit, quot urbes habitant? quarum Pellam maximè illuſtrem alumni efficiunt, Philippus Græciæ domitor, Alexander etiam Aſiæ. Hanc initio modicam admodum Philippus amplauit, quod ibi genitus eſſet. Habet enim ſtagnum, unde Ludias fluuius oritur.

Atque utinam.] Correctio, non in Pompeium, non in regiam Ptolomæi, non in ſororem Cleopatram, quæ hæres ſcripta erat à patre, ex dimidia regni parte, qua eã ſuorum conſilio defraudare conabatur, cum bello perſequeretur electam. Donata eſt regia.] Alexandrinum, quod tenebat Ptolemæus Lagus. Aegyptus primum à ſuis indigenis regibus, qui Pharaones dicti fuere, lõga ſerie gubernata fuit. Veteri Aegyptiorum lingua Pharao regem ſignificaſſe tradit Ioſephus: eratq; hoc nomen omnibus ordine regibus commune, cum ſingulis alioqui ſua nomina eſſent, ut in Ptolemæis, & Cæſaribus poſtea fieri contigit. Vt Nechonias Pharo, quem Abraham, Cenchrai Pharao, quem Moſes uidit erythræis fluctibus ad ultimum obrutum: quem tamen Appion Amaſin, Ioſephus Techmoſin uocat. Poſt Pharaones, rebus regnũ mutatis, ut nulla ſunt perpetua, ad Aethiopes eius regni iura attracta fuère regnante in Iudæa Ezechia. Mox Cyrus Perſa, translatis ad ſe Medorum, Aſſyriorumq; opibus, domita Aſia, etiam Aegypto potitus eſt, deuicto Soſeſtre. Defectione poſtea ſub Dario Notho facta, ſuis paruit regibus rurſum, uſque ad Alexandri interitum, qui annis quadringentis circiter ante Chriſtum natum Babylone è rebus humanis ſublatus fuit. B

Poſt cuius exitum Ptolemæorum regnum cœpit, à Ptolemæo, præcipuè de ducibus Alexandri Lagi, militie gregarij filio. Huic cum ſimul & Aegyptus obueniſſet, factum, ut Ptolemæorum regnum ad ducentos fermè, & nonaginta quinque annos durauerit, uſque ad Cleopatram, quæ deuicta Antonio Triumuiro, ut ab Auguſto Romam in triumpho abduceretur, aſpides ſibi admouit, quæ fratri Dionyſio Ptolemæo, de quo hic agimus, beneficio Cæſaris ſucceſſit. Poſt cuius exitum, occaſione bellorum ciuilium regnum in prouinciæ formam fuit redactum. Seriem regnum alio loco recenſuimus. C

Sorori.] Cleopatræ: & ſocerum Cæſarem innuit, qui cum genero Pompeio potuiſſet pacem facere, aut, eum bello perſequi quem is ferro ſuſtulit. Nefas, qui & Cæſari inſidiatus fuit. Iam turba ſolut.] Dimiſſa concione, arma expediuère, ut in omnem euentum parati eſſent. Solus Appius.] Occaſio ad digreſſionem de oraculo Delphico, quod conſulebat Appius, priuſquam in partes tranſiret. Præerat hic Appius Achaiæ, imperij uiribus. Qui cùm ſuperſtitioſè, ut cladem euitaret, Delphicum oraculum conſuleret, ſibi exitium accerſiuit. Valerius Maximus libro primo Titul. de miraculis. Atq; hoc quidem hominis, inquit, illud tantum ore ipſius Apollonis editum, quo Appij interitum ueridica Pythicæ uatis uaticinij fides præcurrit. Is bello Ciuili, quo ſe Cn. Pompeius à Cæſaris concordia peſtifero ſibi, nec reipub. utili conſilio abruperat, euentum grauiſſimi motus explorare cupiens, (uiribus namq; imperij præerat Achaiæ)

Antiſtitem

A antiſtitem Delphicæ Cortinæ in intimam ſacri ſpecus partem coëgit deſcendere, unde, ut certæ conſulentibus ſortes petuntur, ita nimius diuini ſpiritus hauſtus reddentibus peſtifer exiſtit. Igitur impulſu capti numinis inſtincta uirgo, horrendo ſono uocis, Appio inter obſcuras uerborum ambages fata cecinit. Nihil enim inquit ad te Romane bellum. Eubœæ cellam obtinebis. At is ratus conſilijs ſe Apollinis moneri, ne illi diſcrimini intereſſet, in eam regionem ſeceſsit, quæ inter Rhamnunta, nobilem Attici ſoli partem, Caryſtumq; Chalcidico freto uicinam interiacent Cella Euboicæ nomen abtinet: ubi ante Pharſalicum certamen morbo cõſumptus, prædictum à Deo locum pro ſepultura poſſedit. Hæc Vale. De hoc ipſo mox Lucanus,

Effugis ingentes tanti diſcriminis expers
Bellorum Romanæ minas, ſoluſq; quietem
Euboici uaſta lateris conualle tenebis.

Ac mox.

Heu demens nullum belli ſentire fragorem,
Tot mundi caruiſſe malis præſtare deorum
B Excepta quis morte poteſt ſecreta tenebis
Littaris Euboici memorando condite buſto,
Quà maris anguſtas fauces ſaxoſa Caryſtos,
Et tumetidis infeſta colit, quà numina Rhamnus.

Meminit Cicero huius (ni fallor) Appij, libro primo de Diuinatione. Hæc habui, inquit, de diuinatione, quæ dicerem. nunc illa teſtabor: non me ſortilegos, neque eos, qui quæſtus cauſſa arialentur, nec Pſychomãtia quidem, quibus Appius amicus tuus uti ſolebat, agnoſcere. Idem libro primo. Tuſcula. Quæſt. Inde Homeri tota νεκυῖα. in de ea, quæ meus Amicus Appius, Necromantia faciebat: Sollicitat ſuperos.] Qui porrò ſollicitauerit, ſtatim exponit, cùm addit, eum Delphos conceſsiſſe, ubi compulit Phœbadem in tripodem deſcendere, ac certum reſponſum reddere, quid ſibi faciendum foret.

Reſerat penetralia.] Cortinam iam multos annos clauſam aperit, hoc eſt, coëgit Pythiam uatem ſpecum aperire, atque ex eo oraculum reddere. Penetralia, ea penitiora templi loca Delphici appellat, quæ à Græcis ἄδυτα uocantur.

Multos obducta.] Clauſa, quod ideo euenisse. Cicero libro de Diuinatione primo ait, quo exhauſta fuerit uis cæleſtis cuiuſdam ſpiritus. Verba eius ſunt. Vt igitur, inquit, nunc minore gloria eſt, quia minus oraculorum ueritas excellit, ſic tunc niſi ſumma ueritate, in tanta gloria non fuiſſet. Poteſt autem uis illa terræ, quæ mentem Pythiæ diuina afflatu concitabat, euanuiſſe uetuſtate, ut quaſdam euanuiſſe, & exaruiſſe amnes, aut in alium curſum contortos, & deflexos uidemus. Idem libro ſecunda. Euanuiſſe, aiunt, uetuſtate uim loci eius, unde anhelitus ille fieret, quo Pythia, mente incitata ederet oracula. Hæc ille. Strabo libro nono. Hodie profectò in ſumma mendicitate Delphicum oraculum eſt. Lucanus.

Sed ſiluit poſtquam reges timuêre futura,
Et ſuperos uetuêre loqui.

Plutarchus de Deficientibus oraculis. Cùm igitur Hammonius tacuiſſet, tunc ego ad Cleombrotum dixi, narra nobis, ô amice, ſi placet, de oraculis, de quibus apud nos præclara dicebãtur, nunc autem omnia extincta eſſe uidentur. De oraculis deficientibus ad iſtum etiam modum citat Porphyrius,

Ablata eſt Pythij uox haud reuocabilis ulli.
Temporibus longis etenim iam ceſſat Apollo,
Clauibus occluſus ſilet, ergo ritè peractis
Diſcedas patria, & redeas ad limina ſacris.

Iuuenal. Satyra ſexta.

Credet de fonte relatum——
Hammonis, quoniam Delphis oracula ceſſant.

Plutarch. eodem lib. de deficiẽtibus oraculis, multae, ait, in terra contingere mutationes, & rerum uarietates, quando & multis locis metalla defecerint, & ea, quæ ſequuntur. Sed de nominis ratione, & origine Delphici oraculi poſtea dicetur copioſiſsimè.

Narraturus originem oraculi Delphici, orditur à Topographia C montis Parnaſſi, quem deſcribit à ſitu, forma, & religione ſacrorum triennalium. Heſperio.] Parnaſſus ſitus eſt, inquit, in terræ umbilico. hoc eſt, tantum ab Occaſu diſtat, quantum ab ortu ſolis. Eoum cardinem, & Heſperium, uocat, orientalem, atque occidentalem plagam. Statius. Audit, & medius cœli Parnaſſus.

Heſperio tantum, quantum ſemotus Eoo
Cardine Parnaſſus gemino petit æthera colle
Mons Phœbo, Bromioq; ſacer, cui numine miſto
Delphica Thebanæ referunt Trieterica Bacchæ.
Hoc ſolum fluctu terras mergente, cacumen
Eminuit, pontoq; fuit diſcrimen, & Aſtris.
Tu a quoq; uix ſummã ſeductus ab æquore rupẽ
Extuleras, unoq; iugo Parnaſſe latebas.

a al. tunc.

Hunc montem alij in Phocide, alij in Bœotia collocant. Habet autem hic, teſte Strab. in nono. multa ſpolæa ſacra, quorum unum Coryeion eſt, Nymphis conſecratum, cognomine illi in Cilicia. Occiduum Parnaſſi latus incolunt, Aetoli, & Ozolæ, ac Dorienſes: Aetoli ad montem Coracem Aetolicum appellatum: ad ortum uerò, Dorienſes, & Phocenſes. Iam uerò, Phocenſium duæ fuerunt maximè illuſtres urbes, Delphi, & Elatia, quarum illa, propter uetuſtiſsimum Apollinis oraculum: hæc uerò, ab Cyphum montem Perrhabicum, & urbem illuſtris fuit. Plin. Phocidi tribuit Parnaſſum, ubi oppidum Cirrha, portus Chaleon, à quo 7. M. paſſ. introrſus liberum oppidũ Delphi, ſub monte Parnaſſo, clariſſimi oraculo Apollinis, fons Caſtalius, amnis Cephiſus præfluens Delphos. Omnium prima Phemonoem Pythia oraculo præfuit, cui Græcia hexametri carminis inuentum debuit, quanquam plures Moſi acceptum retulerunt. Profunda Delphis traditur fuiſſe ſpelunca, unde fatidicus ſpiritus à Virginibus Pithijs hauſtus, horrendus canebat ambages rerum. Ad Phœbum, & Themidi oraculi eius originem Ephorus refert, qui commodo humani generis conſulturi, cùm rudes, & agreſtes homines ad manſuetiorem cultum uellent uocare, factum fuit, ut quibuſdam earũ ibi conſulentibus, ipſe dederit reſponſum, quædam prædicta mandans, nõnulla prohibens, aliqua admittens. Atque ad iſtum modum, ab his initijs paulatim oraculum cœptum, augeri procedente tempore, & illuſtrari contigit. Addit idem

author, Apollinẽ Delphos adeuntem fortè, ad Panopeam Tyrium, qui ibi tyrannidem exercebat, & multa flagitia in accolas perpetrabat, flagitioſum hominem peremiſſe, ac mox de Pythone certior factus, & eius ſæuitia, ab ijs, qui circa Parnaſſum incolebant, ſagittis & ipſum confecit. Quod contemplata Hiepæan, ſpectãtium multitudo, ſucclamauit. Inde poſtea ea uox, inter alia eius pugnæ argumenta in Pithicis ſacris uſurpata fuit. Inde, aiunt, Apollinem antrum illud ingreſſum, fatidicam mentem hauſiſſe. Verum hoc credibilius eſt, quàm illud, malum aliquem ſpiritum ibi habitaſſe, qui futurorum non omnino neſcius, humanum genus huiuſmodi erroribus inuoluerit. Ab initio circa hoc oraculum nullum fuit templum, ſed ille ſpecus tantum, unde ſortes redderentur. Alcmeonidæ in exilium acti, ibi templum condidiſſe feruntur, loco ab Amphictionibus ibi impetrato. Aiunt item, eo in loco duas aquilas à Ioue miſſas, congreſſas fuiſſe, ab ortu unam, ab occaſu alteram, atque in eo puncto ceu medio terræ coiuiſſe.

Mons Phœbo Br.] Parnaſſus Apollini, & Baccho ſacer. Ariſtoteles, qui Theologumena ſcripſit, autore Macrobio, aſſerit Apollinem, & Liberum patrem unum eſſe Deum ſiue Genium potius probatq; id, cùm alijs quibuſdam argumentis, tum autem, quod in Thracia apud Ligyreos adytum ſit Libero ſacrum, unde redduntur oracula, perinde ut Delphis, ex antro in illo adyto, nõniſi multo mero hauſto uaticinabantur, ut apud Clarium, nonniſi aqua potá. Adhæc, apud Lacedæmonios in ſacris Apollinis quæ ipſi Hyacinthia uocabant, hedera Bacchantium ritu coronabantur. Mons Phœbo B.] Bœotij affirmabãt Parnaſſum Phœbo quidem ſacrum eſſe, ſed tamen in eodem, & oraculum Delphicum celebrari, & Bacchi ſacra illuſtria eſſe. Quare in eodem monte, tum Phœbo, tum Libero patri ex æquo rem diuinam faciebant. Teſtatur hoc ipſum etiam Euripides, cùm ſcribit, Διόνυσος δορατοῖς καὶ νεβρῶν δοραῖσι καθαπτὸς ἐν πεύκαισι Παρνασσὸν κάτα πηδᾷ χορεύων. In Parnaſſo Bacchanalia alternis annis erant, ubi Satyrorum frequens cœtus quoque cernebatur, & uoces audiebantur, ut cymbalorum etiam tinnitus. Præterea Euripides in Licinio aſſeuit, Apollinem, & Liberum unum eſſe, cùm dicit. Δέσποτα φιλόδαφνε, βάκχε, παιὰν, Ἄπολλον εὔλυρε. Ad eundem modum & Aeſchylus, ὁ κισσεὺς Ἀπόλλων, ὁ βάκχε, ὁ μάντις. Addunt & rationem phyſicam, Solem, qui idem & Apollo, & Phœbus eſt in diurno hemiſphærio Apollinem, in inferiori, ac nocturno ſub terra, Dionyſium appellari, hoc eſt, Bacchum. Plura de utroque Macrobius libro Saturnaliorum primo capite decimooctauo, quæ nunc odioſum eſſet hîc repetere. Adyciam illud ſolum, Bacchum Bromium dici, ἀπὸ τοῦ βρόμου, ſtrepitu & ſono, ut, ἀπὸ τοῦ ἰάχειν, uociferor, Iacchus.

Trieterica.] τριετηρίς ἑορτή, trium annorum tempus. Hinc ſacra Trieterica appellata ſunt, quæ Libero patri, è uictoria & expeditione Indica reuerſo inſtituta fuêre Thebis. Tertio quoque anno peragebantur, ſumptuoſius, & ſplendidius ijs orgijs, quæ ſingulis annis celebrabantur. Hic Phœbo dicit, tertio quoq; anno triennalia ſacra exhiberi ſolita, perinde ut Baccho, Thebis Bœotiæ. B Conſtat certè initio non tertio, ſed nono quoque anno celebrari ſolita orgia Pythia: atque inde traducta in quinquennales certamina propter Parnaſidas nymphas, quæ Apollini, cæſo ſerpente, poma dono, manibus obtulerunt, ut ait Pindari interpres.

ἐνδάκατον δ᾽ ἀγῶνα πεντετηρίδα, διὰ τὸ ἐννέα νύμφας Κωρυκίδας ... Delphici agones dicti fuêre à loco, à re, Pythij, quod in ijs locis, Pythium draconem ſuderit: ut iam mox dicetur.

Hoc ſolum.] Fabulantur Parnaſsi iugum Phœbo patri dedicatũ, (eſt enim mons δικόρυφος, hoc eſt, biceps, ſiue duorum iugorum, ac cacuminum,) cùm diluuio terræ ſubmerſæ eſſent, ſub Deucalione, non extitiſſe: & inter cœlum, & aquas ſolum fuiſſe diſcrimen.

Tunc quoq;.] Aduerſio ad montem, cuius alterum cacumen ſub aquis latuit, alterum è ſumma aquarum ſuperficie eminuit.

Vltor ibi expulſæ a præmeret cum uiſcera partus,
Matris, adhuc rudibus Pæan Pythona ſagittis
Explicuit, cùm regna Themis, tripodasq; teneret.

a al. premerent.

Vltor ibi expul.] Deſcripto monte, refert fabulã Pythonis, & Apollinis. Pythonem fabulantur, Demogorgonis, & Terræ filium fuiſſe, draconem ingentem, & prodigioſum qui ante natum Apollinem in Parnaſſo monte oracula reddiderit. Huic fatalis interitus ex Latonæ partu denũciatus fuerat. Compreſsit eo tempore Iuppiter Latonam filiam Poli. Iuno re comperta effecit, ut in eo loco pareret, quo ſol non accedebat. Python ubi cognouit hoc ipſum, puellam perſequi occœpit, ut ipſam unà cum partu perimeret. Latona iuſſu Iouis uento Aquilone ſecundo ad Neptunum delata fuit, qui eam fideliter ab omni iniuria uindicauit. Et ut Iunonis imperium ratum foret, puellam in inſulam Ortygiam ablegauit, fluctibus tum opertam. Python Latona nuſquam inuenta in Parnaſſum rediyt, Neptunus in inſulam ſtatim in ſummam ſuperficiem ſubduxit, quæ poſtea Delus dicta fuit, ubi Latona oleam manibus tenens Dianam peperit, & Apollinem. His extemplo Vulcanus ſagittas dono dedit. Quarto ſtatim, quàm nati eſſent, die, Apollo matrem G ulturus in Parnaſſum, uenit, & Pythonem ſagittis interfecit, à quo Pythius ipſe dictus eſt. Oſſa monſtri in cortinam coniecit, & corio tripodem contexit. Ludos ibi inſtituit, & certamina, quæ Pythia dicta fuerunt. Phyſica fabulæ expoſitio extat apud Macrobium libro primo, capite decimoſeptimo, & libro primo Mythologicõ Fulgentij. Ouidius libro primo Metamorphoſ.

Sed te quoque maxime Python
Tum genuit, populiſq; nouis incognite ſerpens
Terror eras, tantum ſpatij de monte tenebas.
Hunc Deus arcitenens, & nunquam talibus armis
Antè, niſi in Damis, capreiſq; fugacibus uſus,
Mille grauem telis, exhauſta penè pharetra
Perdidit effuſo per uulnera nigra ueneno.
Neue operis famam poſſet delere uetuſtas,
Inſtituit ſacros celebri certamine ludos,
Pythia perdomitæ ſerpentis nomine dictos.

Hic iuue-

Hic iuuenum quicunq; manu, pedibúſue, rotâue
Vicerat, æſculeæ capiebat frondis honorem.

Non Apollo inſtituit Pythia certamina, ſed Theſſalus Eurylochus, cum Amphyctionibus, aggreſſus homines nefarios, impios, & uiolentos Cyrrhæos, ut tradit Pindari enarrator. τὸν πυθικὸν ἀγῶνα διέθηκεν εὐρύλοχος ὁ θεσσαλὸς σὺν τοῖς ἀμφικτύοσι τὴν κιῤῥαίων καταπολεμήσας, ὑβριστὰς ὄντας, καὶ βιαζομένους τὰς περιοίκους, ὅτι ἄρχοντος δελφοῖς μὲν γυλίδα, ἀθήνησι δὲ σίμωνος. *Python, ſiue Pytho.* τῆς πυθῶν *urbs ſita in Parnaſſu, ut Iliad. decimo.* πυθοῖ ἐν ἠγαθέῃ. *quæ, ut incolæ, Delphi, dicta, ſacra Apollini, cuius celeberrima oraculorum uelut officina ibi fuit. His reddendis præerat ſacerdos, quæ Pythia uocabatur. Hæc quaſi interpres Dei ſurens, & inſiſtens tripodi in antro diuina dabat reſponſa. Vrbem credunt appellatā fuiſſe, à ſciſcitando,* πυθέσθαι, *quod probabilius uidetur, quā à corruptis, & putrefactis in eo loco, ſerpētis oſſibus, iaculis ibi Apolline confixi. Serpentem item Delphinum nominatum contendunt ut lib. ſecundo Argon. Apollonius etiam ſcribit, à quo Delphat.*

B *Fuit etiam in Creta Pythium, in Cortynæ meditullio erat, cuius incolæ Pythiei dicti fuêre, ubi & Apollinis templū uiſebatur. Præterea in Macedonia Pythiū erat, ubi etiā Pythia celebrabantur. Prope ſinū Aſtacenum Pythiū cernebatur alum, à qua, & Pythiani dicti, & Pythiana pocula: ipſe oraculi locus Pytheū nūcupabatur. Apud Spartanos, Pythij dicebantur, qui Delphos petendi oraculi gratia mittebantur. Hinc Pythicum nomen Auleticum dictum ferunt, ut Pindari ſcholiaſtes, cuius partes quinque erant, ex ratione expugnati ab Apolline ſerpentis. Pera, Cataceleuſmus, Iambicum, Spondæum, & Catachoreuſis. Porrò autem Callimachus, & Leandrus tradunt, eum, qui Delphicum cuſtodiret oraculum, Delphinem uocatum fuiſſe. A ueteribus etiam proditum fuit, hoc oraculum terræ fuiſſe: ac Promantin, hoc eſt, prædiuinatricem, Daphnidem nominatum, quæ una fuerit Nympharum propè habitantium. Citantur ab authoribus Eumolpia quædam carmina, quorum author creditur Muſæus. In his ſcriptum tradit Pauſanias, Neptuno, ac terræ commune oraculum fuiſſe. Terram*

C *per ſe diuina reſponſa reddidiſſe, Neptuno ſubſeruiuiſſe Pyrcona. Verſus ita ſe habent.*

αὐτίκα δὲ χθονίας φῶν δὰ πεπυτὸν φάτο μῦθον,
σὺν δὲ ἄρα πύρκων ἀμφίπολος κλυτῦ ἐννοσιγαίου.

Pæan.] *Apollo, qui ob id ita appellatur,* ἀπὸ τοῦ παίειν, *hoc eſt, uerberando, ac cædendo, quod ſerpentem hunc, de quo hîc agitur, ſagittis confecerit. Quare in eius ſacris acclamare ſolebant,* ἰὲ παιάν, *quam hortandi uocem à matre eius profectam arbitrati ſunt, cùm à partu ipſa illum ad cædem draconis excitaret. Et pæan, hymnus Apollini ſacer eſt.* παιανίζειν *ululari, hoc eſt uoce lætari.*

Cùm regna Themis.] *circumſtantia temporis. Sequentibus ſtatim temporibus hoc oraculum Themidi datum ferunt, à qua Apollo non multò pôſt, cùm ei ſuccederet dono acceperit, Calauria, inuicem Neptuno per manus tradita. Hanc deam dixerunt, quæ præciperet hominibus ea petere, quæ ſas eſſent, eamque idem eſſe, quod fas ſit. Huius delubrum ſtatuebatur apud amnem Cephiſum. Ephorus eius oraculi origine referr ad Phœbum, & Themidem, ut paulò antè meminimus, qui commodis humanis conſulturi, petentibus diuina reddebant reſponſa.* θέμιστες. *iura.* θεμιστεύω *legibus, at iure guberno. Iliad.* π.

θεμιστεύει δ᾽ ἕκαστος παίδων ἠδ᾽ ἀλόχων.

Tripodas tenerer.] *hoc eſt, cùm Themidis oraculum unum toto orbe celeberrimum eſſet. De Tripode non ſatis inter authores conuenit, alios aliud opinantes. Erat Apollinis Clarij phanum in Ionia, quod Manto Tireſiæ filia Epigonos Thebanorum uictores fugiens, erexerat. Huius filius Mopſus Colophonem condidit. à quo, Deo oraculum fuit inſtitutum, cum luco. Colophone in Apollinis Clarij ſpecu lacuna erat, cuius potu mira reddebantur oracula, ſed potantium breuiori uita. Qui Thebaida ſcripſerunt, ferunt Manto Delphos ablegatam, ubi Apollini primitijs ex uoto dedicatis, incidit in Rhacium quendam Lebetis filium, generè Mycenæum, eique nupſit. Id enim iuſſerat oraculum, ut primum obuio nuberet: cum quo Colophonem profecta, Clarum condidit. Iam uerò quod ad tripodem attinet, quidam aiunt uas fuiſſe pulueribus refertum Serâ boni, diuinum domicilium fuit, profunda & curua ſpelunca. Sunt qui menſam, tribus pedibus fultam fuiſſe putent: nonnulli ſellam tripodem, aut ſimile quiddam. Cæterùm inter plurimos conſtat, uas fuiſſe aureum, tribus pedibus nixum, quod ab auſis, quibus tenebatur, arum uocarunt. In hanc Phœbas uaticinatura deſcendebat,* ὅλμος *ea pars fuit appellata, in qua ſedebat. Quare Apollo à Sophocle* εὔολμος, *hoc eſt, Euliolmus, dicitur. Ex Iamblicho ſedem auream fuiſſe comperio, quæ tribus pedibus inſiſtebat, utrobique diuino ſpiritus expoſita. Suidas Lebetem Delphicum nuncupat, ac tria tempora ſignare, præſens, præteritum & futurum, quibus ars uaticinandi continetur. Lactantius Grammaticus lauri ſpeciem fuiſſe exiſtimat, tribus hærentis radicibus, quæ Phœbo conſecrata eſſet ea de cauſa, quod mantice trifariam diuiditur. Sunt rurſum, qui menſam fuiſſe contendant, corio Pythonis circumductam. Diodorus libro decimo ſexto, Bibliothecæs, uoluit, inquit cōſtituere & ſubſtruere machinam, quam ingreſſa uates, tutò uaticinabatur, nitebatur baſibus tribus: huic etiam accedit Athenæus. Alij craterem, tres pedes longum nominant, inter quos eſt interpres Aſpidis Heſiodi. Quidam muſicum inſtrumentum, aut aurium ornamenta. Apud Homerum uas eſt anſatum, uiginti, & duarum menſurarum, quod inter præmia certaminis Achilles propoſuit. Dabatur & tripus illis, qui dithyrambicum carmen cecinissent, ad imitationem tripodis Apollinei. Tripodibus apud ueteres epigrammata inſculpebantur. Cæterùm qui aureum uas fuiſſe aſſerunt, aiunt Vulcani opus extitiſſe. Sed quo pacto Delphos uenerit, hæc traditur hiſtoria. Cùm Ionici quidam adoleſcentes à piſcatoribus Mileſijs iactum retis emiſſent; tripodem aureum attraxerunt. Oritur certamen inter piſcatores, & adoleſcentes. Illi contendebant piſciū capturam ſe uendidiſſe: cōtrà hi, quicquid rete traxiſſet. Delata res Delphos eſt, reſponſumq; à loci dæmone, illius fore tripodem, cuius foret ſapientia rerū domina. Datur Thaleti, per eam tempeſtatem inter Græciæ ſeptem ſapientes facilè principi: is miſit ad Chilonē, hic rurſum ad Biantē, donec in orbē per ſeptē ſapientē manus, poſtremò ad Solonem perueniret. Hic tripodē Delphos mittendū cēſuit, re-*

eſt indicare uiſus, Deum omnes mortales ſapientia longè ſuperare. Inde è tripode ædi cœpere oracula. Quoniam *ea uerißima habebantur, in prouerbiũ abijt, de re indubitata, ut ea è tripode profecta dicatur: ut Sibylla folia,* A

Vt uidit Pæan uaſtos telluris hiatus
Diuinam ſpirare fidem, uentosq́; loquaces
Exhalare ſolum, ſacris ſe condidit antris,
Incubuitq́; adyto, uates ibi factus Apollo.

Vt uidit.] *Iuſtinus lib. 24. in Brenno, templum & antrum Delphicum Apollinis his uerbis deſcribit. Templum autem Apollinis Delphis, inquit, poſitum eſt in monte Parnaſſo, in rupe, undiq; impendente: ibi ciuitatem frequentia hominum facit. Qui ad adfirmationem maieſtatis undique concurrentes, in eo ſaxo conſedêre: atque ita templum, ciuitatemq́ non muri, ſed præcipitia, nec manu naturalia præſidia defendunt, prorſus ut incertum ſit, utrum munimentum loci, an maieſtas Dei plus hic admirationis habeat. Media ſaxi rupes in formam theatri receſſit. Quamobrem hominum clamor, & ſi quando accidit tubarum ſonus, perſonantibus & reſonantibus inter ſe rupibus, & multiplex audiri, ampliorq́ quàm editur, reſonare ſolet. Quæ res maiorem maieſtatis terrorem ignaris rei, & admirationem ſtupentibus plerunque adfert. In hoc rupis anfractu, media fermè montis altitudine, planicies exigua eſt, atque in ea profundum terræ foramen, quod in oracula patet, ex quo frigidus ſpiritus in quodam uelut uěto in ſublimi expulſus mentes uatum in uecordiam uertit, impletaſq́ Deo, reſponſa conſulentibus dare cogit. Multa igitur ibi & opulenta regum, populorumq́ uiſuntur munera, quæ magnificentia ſui, reddentium uota gratam uoluntatem, & Deorum reſponſa manifeſtant. Hæc Iuſtinus.* Huius *oraculi originem Diodorus Siculus pluribus tradit libro decimo ſexto Bibliothecæ. Cum circa Delphos uaſtus terræ hiatus eſſet, eo loco, qui hodie adyton appellatur. Illuc fortè capræ paſcentes arrepſerunt, cum Delphi nõdum incolerentur. Ferunt, ex iis unam ſpecum ingreſſam, atque inſpexiſſe: quæ ſtatim exultans laſciuire cœpit, & uocem aliam, quàm conſueuerat, emittere. Id cùm amplius admiraretur paſtor, ut nouum, & inopinatum, traditur & ipſe acceſſiſſe, atque ſingula perluſtraſſe, ecquid rei eſſet, quòd capræ ita afficerentur. Statim & ipſe eodem modo affici cœpit. Illa enim perinde correpta erant, ut hi, qui numine afflantur. Cœpit hic præterea futura prædicere. Rẽ diuulgata, multi undique ad eum locum confluxerunt. Et quia rem admirandam certatim propius explorabant, quicunq; penitiùs accederent, extemplò afflabantur. Has ob cauſas uaticinium admirati, fatidicum locum uulgò hũc eſſe arbitrati ſunt. Atq; ita per aliquod tempus, qui uolebant oraculum reddere, hunc adibant hiatum, atq; inuicem futura uaticinabantur. Poſtea uerò cùm multi in ſpecum deſilirent, enthuſiaſmo agitati, omneſq́ contabeſcerent, fuit incolis uiſum, ne quis inde periclitaretur amplius, uatem mulierem, ibi mortalibus conſtituere, per quam oracula conſulentib. redderentur. Quare machina quædam huic parata fuit, qua inſcenſa, ſecurè uaticinaretur. Fuit autem hæc machina eiuſmodi, ut tribus baſibus fulciretur, à quib. tripodem nominarunt. Adſcribam ipſius authoris uerba.* ὄντος χάσματος ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ, ἐν Δελφοῖς, καθ' ὃν ἐστὶ νῦν τοῦ ἱεροῦ τὸ καλούμενον ἄδυτον, καὶ περὶ τοῦτο νεμομένων αἰγῶν, διὰ τὸ μή πω κατοικεῖσθαι τοὺς Δελφούς, ἀεὶ τῷ χάσματι τὴν προσιοῦσαν καὶ προσβλέψασαν αὐτῷ σκιρτᾶν θαυμαστῶς, καὶ προΐεσθαι φωνὴν διάφορον, ἢ πρότερον εἰώθει φθέγγεσθαι. τὸν δ' ἐπιστατοῦντα ταῖς αἰξὶ θαυμάσαντα τὸ παράδοξον, καὶ προσελθόντα τῷ χάσματι, καὶ κατιδόντα οἷον περ ἦν, ταὐτὸ παθεῖν ταῖς αἰξίν. ἐκείνας γὰρ ὅμοια παθεῖν τοῖς ἐνθουσιάζουσι. καὶ τοῦτον προλέγειν τὰ μέλλοντα γίγνεσθαι. μετὰ δὲ ταῦτα τῆς φήμης παρὰ τοῖς ἐγχωρίοις διαδοθείσης περὶ τοῦ πάθους τῶν προσιόντων τῷ χάσματι, πλείους ἀπαντᾶν ἐπὶ τὸν τόπον, διὰ δὲ τὸ παράδοξον πάντων ἀποπειρωμένων, τοὺς ἀεὶ πλησιάζοντας ἐνθουσιάζειν. δι' ἃς αἰτίας θαυμασθῆναί τε τὸ μαντεῖον, καὶ νομισθῆναι τῆς Γῆς εἶναι χρηστήριον. καὶ χρόνον μέν τινα τοὺς βουλομένους μαντεύεσθαι προσιόντας τῷ χάσματι ποιεῖσθαι τὰς μαντείας ἀλλήλοις. μετὰ δὲ ταῦτα πολλῶν καθαλλομένων εἰς τὸ χάσμα διὰ τὸν ἐνθουσιασμόν, καὶ B πάντων ἀφανιζομένων, δόξαι τοῖς κατοικοῦσι περὶ τὸν τόπον, ἵνα μηδεὶς κινδυνεύῃ, προφῆτίν τε μίαν πᾶσι καταστῆσαι γυναῖκα, καὶ διὰ ταύτης γίνεσθαι τὴν χρησμολογίαν. ταύτῃ δὲ κατασκευασθῆναι μηχανήν, ἐφ' ἣν ἀναβαίνουσαν ἀσφαλῶς ἐνθουσιάζειν, καὶ μαντεύεσθαι τοῖς βουλομένοις. εἶναι δὲ τὴν μηχανὴν τρεῖς ἔχουσαν βάσεις, ἀφ' ὧν αὐτὴν τρίποδα κληθῆναι. σχεδὸν δὲ πάντας τοὺς κατασκευασθέντας ἀπομιμήματα γίνεσθαι τῆς ἔτι καὶ νῦν κατασκευαζομένους χαλκοῦς τρίποδας. *Idem paulò pòſt mira quædam addit de uetuſta uaticinandi cõſuetudine, quæ nõ grauabor adſcribere.* λέγεται δὲ τὸ ἀρχαῖον παρθένους διὰ τό τε τῆς φύσεως ἀδιάφθορον, καὶ τὸ τῆς Ἀρτέμιδος ὁμογενές. ταύτας γὰρ εὐθέτους εἶναι πρὸς τὸ τηρεῖν τὰ ἀπόρρητα τῶν χρησμῳδουμένων. ἐν δὲ τοῖς νεωτέροις φασὶν Ἐχεκράτην τὸν Θετταλὸν παραγενόμενον εἰς τὸ χρηστήριον, καὶ θεασάμενον τὴν χρησμολογοῦσαν παρθένον, ἐρασθῆναι, διὰ τὸ κάλλος αὐτῆς, καὶ συναρπάσαντα αὐτὴν βιάσασθαι. τοὺς δὲ Δελφούς, διὰ τὸ γεγενημένον πάθος, εἰς τὸ λοιπὸν νομοθετῆσαι, μηκέτι παρθένον χρηστηριάζειν, ἀλλὰ γυναῖκα C πρεσβυτέραν πεντήκοντα ἐτῶν χρησμολογεῖν. κοσμεῖσθαι δὲ αὐτὴν παρθενικῇ σκευῇ, καθάπερ ὑπόμνημα τῆς παλαιᾶς προφήτιδος. *Horũ uerborũ hic ſenſus eſt. Ferunt, antiquitùs uirgines uaticinari ſolitas, idq; tum ob promiſcuam naturam, tum cognationem Dianæ. Atque has quidem idoneas fuiſſe, ad conſeruanda ineffabilia myſteria oraculorum. Aiunt, poſteris temporibus Echecratem quendam Theſſalum ad oraculum profectum, qui ubi illic uirginem uaticinantem contemplatus fuiſſet, forma puellæ captũ, & amore accenſum, correpta intuliſſe ſtuprum. Qua iniuria Delphi commoti, in poſterũ lege lata ſanxerunt, ne deinceps uirgo iuuencula oracula redderet, ſed anicula quinquaginta annos nata uaticinij munere fungeretur quidem, ſed ut uirgineo cultu ornata ueteris prophetiæ memoriam, ac recordationem referret. Atque hæc quidem de Oraculi Delphici origine, & inuentione. De eo peculiarem librum ſcripſit Alexander hiſtoricus: de eo multa Cic. lib. 1. Diuination. Multis ſeculis hoc templum uiſebatur opibus & donarijs ditiſſimum. Huc reges, huc populi aurũ, argẽtumq́ ſuum dono mĕ, emerituri, congerebant. Crœſus, teſte Herod. et Plutar.*

ὁλοχρύ-

A ὁλοχρύσους πλίνθους, miſit. Alexander Amyntæ ſtatuas ex ſolido auro dicauit. Quidam raphanum, ex puro, & puto auro. Brutus Romanæ libertatis uindex ſolidam bracteam ex auro cornu incluſam: & alij alia in ea urbe uiſendæ magnificentiæ donaria. Quod uerò ad Apollinem, qui ad antrum ingreſſus, tum ab hiſtoricis, tum à poëtis traditur, hauſeritq; ibi mentem fatidicam, & in eo ſpecu ſe continuerit, nulli dubium eſt, quin impurus ibi aliquis ſpiritus latuerit, qui futurarum rerum gnarus mortales ludificaretur. Initio nullum fuit templum: ſed antrum duntaxat, unde ſortes redderentur. Proditum eſt, Alcmæonidas Athenis pulſos, ibi omnium primos templum condidiſſe, ut paulò antè memini, quod ab Amphictyonibus, ſanctiſſimo Græciæ concilio impetrarant. Hoc templum tam ſplendidis & luculentis donarijs opulentum, diuerſis temporibus, cùm alijs ſacrilegis, tum Brenno Senonum Gallorum duce prædæ fuit. Poſtea extinctum incendio & funditùs dirutum, ab Alcmæonidis reſtitutum fuit. In Græcorum monumentis proditum eſt, Parnaſſum quendam omnium principem, oraculum Delphicum peperiſſe, à quo monti factum fuit nomen, quamuis antea Larnaſum dictum fuiſſe arbitrantur nonnulli, quod Deucalionis arca, quæ λάρναξ ſuit dicta, in eo uerticem ſubſederit. Hactenus de oraculo Delphico.

Diuina ſp. f.] periphraſis prædicendi futura, ut & hoc quod ſtatim attexitur, Ventoſq; loquaces: quod afflatu uenti ſpiritum concipere dicerentur, qui ex imo antro oriebatur, ut Cicero libro Diuinat. 1. ipſe adſtruit, qui locus nobis antè citatus eſt.

Quis latet hic ſuperũ, quod numẽ ab æthere preſſũ
Dignatur cæcas incluſum habitare cauernas?
Quis terram cœli patitur Deus? omnia curſus
Aeterni ſecreta tenens, mundiq; futuri
Conſcius, ac populis ſeſe proferre paratus,
Contactusq; ferens hominũ magnusq; potensq;?
Siue canit fatum, ſeu quod iubet ille canendo,
Fit fatum? forſan terris inſerta regendis
Aëre libratum uacuo quæ ſuſtinet orbem
Totius pars magna Iouis, Cirrhæa per antra
Exit, & æthereo trahitur connexa tonanti.

Quis latet.] Cauſam huius miraculi proficiſcentis ex antro Delphico conatur in-
B quirere, cur ex hoc potius id prodigij, quàm ex alijs ſpecubus oriatur. Ignorat impuri ſpiritus ludibrium fuiſſe, qui per totum propè orbem humanum genus futurorum non ignarus, huiuſmodi ambagibus ludificatus fuit. Quod nomen.] quis Deus è cælo delapſus dignatur ſe includi in his cauernis, adeoq; ipſe inhabitare ſubterraneum locum? Cicero libro primo Diuinat. Quid igitur expectamus, an dum in foro nobiſcum Dij immortales, dum in uijs uerſentur, dum domi? Qui quidem ipſi ſe nobis non offerunt, uim autem ſuam longè lateq; diffundunt, tum hominum naturis implicant. Nam terræ uis Pythiam Delphis incitabat naturæ Sibyllam. Hæc Cicero. Si terræ uis, ergo nullus ſuperorum impleuit mentem Pythiæ. Cæcas.] metalepſis, tenebroſas, ac proinde, profundas. Quis terram.] Cùm omnia Dei plena ſint, & cælum eius ſedes, & terra ſcabellum, ecquis Deus patitur
C ſe in terræ hiatu concludi? Omnia cur.] Deſcribit diuini numinis magnitudinem, à prouidentia eius, & ſcientia τῶν ὄντων, πρό τ' ἐόντων καὶ ἐσομένων. in cuius conſpectu perinde futura ſunt, atq; præſentia. Hinc fatum ſtruxerunt philoſophi, quod ab alijs aliter definitum. Zenoni Cittico, eſt connexa rerum ſeries, ſeu ratio quædam, qua mundus regitur. Heraclitus Epheſius dicebat, fato omnia fieri, & ex conuerſione contraria omnia quæ ſint, congruere & coaptari. Chryſippus, fatum omnium eorum quæ ſunt, per partes adminiſtrandorum cauſam eſſe. Cicero definit fatum ordinem, & ſeriem cauſſarum: & cauſſam eſſe, & omni æternitate fluentem ueritatem ſempiternam. Plato omnium philoſophorum princeps ſcribit, Deum, Fortunam, & Artem, unà cum Deo mundi omnia gubernare. Quod quidam ita interpretantur. Deus in omnibus, per omnia mouet omnia. Rotat ſphæras mundi, quarum diſcordi concordia, & concurſu, modò fatum, modò fortuna, ut Legum quarto appellatur. Quin & pro natura fatum interdum accipi manifeſtum eſt. & fatalis mors, naturalis dicitur. Hinc illud Vergilianum lib. quarto Aeneid. de Didone,

Nam quia nec fato, merita nec morte peribat.

Contactusq;.] Quod patiatur corpus mortalis hominis ingredi, & illud ſuo numine implere, quem nec cælum, nec terra complectatur. Siue canit.] ſiue futura denunciat, ſiue neceſſario ſunt euentura, quæ reſpondit, & fata ſint ineuitabilia. Diuina decreta non commutantur, cùm leges & uoluntates humanæ pro rationibus temporum uarientur. Forſan terris.] forſan mens diuina infuſa in omnes mundi partes quæ regit, uerſat, fouet, uegetatq; ſua admirabili potentia uniuerſa ex antro Delphico exit, & erumpit. Hanc Dei opificis omnium rerum potentiam, & uim, poëta in Bucolicis paucis uerbis expreſſit.

—Iouis omnia plena. Sed paulò fuſius, lib. 6. Aen.

Principio cælum, ac terras, campoſq; liquentes,
Lucentemq; globum lunæ, Titaniaq; aſtra,
Spiritus intus alit, totamq; infuſa per artus,
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Denique quocunq; uertis oculos, in omnibus rebus opificis Dei opera, & quaſi ipſum præſentem cernas. ſiue in orbibus, ac corporibus cæleſtibus perpetuam curſus legem obſerues, ſiue in terris uegetationem, generationemq; arborum, fruticum, & in primis animantium contempleris, Deus eſt præſens in omnibus: hoc eſt, illius potentiam præſentem eſt cernere & admirari. Libratum or.] Suſpenſum tenet in centro mundi à caſu. De terræ ſitu, qua ratione undiq; aëre circumfuſus in medio mundo libratur, mox diſſeremus, ſi prius dixerimus, mundum uniuerſum Dei templum uocari à Cic. lib. 6. de Repub. propter eos, qui nihil aliud Deum eſſe credunt, quàm ipſum cælum & cæleſtia ipſa, quæ cernimus. Ideo, inquit Macro. ut ſummi omnipotentiam Dei oſtenderet poſſe uix intelligi, nunquã uideri, quicquid humano ſubijcitur aſpectui, templũ eius uocauit, qui ſola mente concipitur. ut qui hæc ueneratur, ut templa, cultum tamen maximum debeat conditori; ſciatq; quiſquis in uſum templi huius inducitur, ritu ſibi uiuendum ſacerdotis. Hactenus ille. Platonici aſſerunt, totum mundum unum eſſe animal, cuius anima Iuppiter ſit, quã doctrinã oſtendimus Verg. etiã aſtruere in Aen.

Mens

„ *Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.*

Libra. orbem.] *terram, & terræ circumflua maria, atque oceanum. Plinius libr. 2. cap. 64. 65. 66. & 72. teſtatur, ut & Strabo lib. 3. Geograph. ſuperficiem terræ, cum Oceani ſuperficie corpus rotundum & globoſum efficere mutuo complexu. Idipſum etiam ſatis liquet demonſtrationibus mathematicis. Quod quidem ſi nulla alia ex re, uel è nauigantium curſu certè deprehendi poteſt, qui ad demerſum, emerſumq́ ſiderum, aut apparentium, aut deſidentium, circa alia atque alia maria nauigant. Petentibus Auſtrum ſtellæ meridianæ attolluntur. & quò longius excurreris, hoc ſublimiores ſeſe erigunt, ſubtrahentibus ſe denuò ſeptentrionibus, & ſignis ſeptentrionalibus. Contrà uſu uenit, noſtrum oceanum nauigantibus. qui quo propius ſubeunt polum, hoc it, unà cum plauſtris attollitur altius. Quod ſanè nulla ratione poſſet fieri, niſi globi forma, extima terræ ac maris foret rotunditas. Itaque cœlum eſt ſupra omnia, quæ complectitur intus: nec antipodes magis ſunt infra nos, quàm nos ſupra illos. Contra nos ſunt, infrà non ſunt. Vnde Cicero libr. 6. de Republica, in ſomnio Scipionis. Vides ne, inquit, in terra raris & anguſtis in locis, & in ipſis quaſi maculis, ubi habitatur, uaſtas ſolitudines interiectas, hosq́. qui incolunt terram, non modò interruptos ita* A *eſſe, ut nihil inter ipſos ab alijs ad alios manare poſſit, ſed partim obliquos, partim tranſuerſos, partim etiam aduerſos ſtare uobis. Ac paulò poſt. Cernis autem eandem terram, quaſi redimitam & circundatam cingulis. E quibus duos maximè inter ſe diuerſos, & ipſis uerticibus cœli ex utraque parte ſubnixos, obriguiſſe pruina uides: medium autem illum, & maximum, ſolis ardore torreri. Duo ſunt habitabiles, quorum Auſtralis ille, in quo qui inſiſtunt, aduerſa uobis urgent ueſtigia, nihil ad ueſtrum genus. Hactenus Cicero. Cæterùm Oceanum ambire terram, quæ unà cum Oceano in medio mundi orbis hærens, centri locum tenet, & undique aëre cincta, ſuper cœlum ſuſpicit: ipſa autem ut centrum in medio ſuo pondere libratur & admirabili Dei opificio ſuſpenſa tenetur, id quod hoc loco admiratur Lucanus.*

Cirrhæa pet.] *ex antro Delphico ſe exerit. Plinius libro tertio, capite tertio loquens de Locris, Cirrhæos proximis campis Phocidis ſtatuit, & oppidum Cirrham. Ibi eſt portus Chalcon VII. M. paſſuum à* B *Delphis, libero oppido, ſub monte Parnaſſo: illic fons Caſtalius, & amnis Cephiſus, Delphos præterfluens.*

Hoc ubi uirgineo conceptum eſt pectore numen,
Humanam feriens animam ſonat, oraq́ uatis
Soluit, ceu Siculus flammis urgentibus Aetnam
Vndat apex, Campana fremẽs, ceu ſaxa uaporat
Conditus Inarimes æterna mole Typhoeus.

Hoc ubi.] *Hoc igitur antro Pythia correpta diuino furore, quem conceptũ numen uocat, magno boatu reſponſa emugit. Ipſum, inquit, numen os uatis ſoluit.* Ceu Siculus] *duabus ſimilitudinib. horrendum ſonum, et uehementiam amplificat: harum una ducta eſt à natura montis Aetnæ, flammis in uertice æſtuantis: altera ab inſula Inarime & incendio Veſuuij montis, ubi conditus Typhoëus gigas perpetuum fumum fundere, & anhelitum ducere fertur.* Siculus a.] *Conſtat Aetnam Siciliæ montem eſſe, cuius uertex perpetuo incendio horreat, & ſaxa effundit. Huius deſcriptio extat apud Pindarum Pythiorum hymno primo.*

„ ——— *κίων*
„ *δ' οὐρανία συνέχει*
„ *νιφόεσσ' Αἴτνα πάντετες*
„ *χιόνος ὀξείας τιθήνα,*
„ *τᾶς ἐρεύγονται μὲν ἀπλά-*
„ *του πυρὸς ἁγνόταται*
„ *ἐκ μυχῶν παγαί, ποταμοὶ*
„ *δ' ἁμέραισι μὲν προχέοντι ῥόον καπνοῦ*
„ *αἴθων' ἀλλ' ἐν ὄρφναισι πέτρας*
„ *φοίνισσα κυλινδομένα φλὸξ ἐς βαθεῖ-*
„ *αν φέρει πόντου πλάκα σὺν πατάγῳ.*
„ *κεῖνο δ' Ἁφαίστοιο κρουνοὺς ἑρπετὸν*
„ *δεινοτάτους ἀναπέμ-*
„ *πει τέρας θαυμάσιον προσιδέ-*
„ *σθαι, θαῦμα καὶ παρεόν-*
„ *των ἀκοῦσαι.* id eſt.

Niualis Aetna, cœleſtis columna, quæ totum annum horridam niuem fouet, hunc continet. Ex cuius angulis multi ignis fontes puriſſimi eructantur. Flamma quidem interdiu effundunt fumi atrum torrentem. noctu petra uolutata flamma in profundum ponti ſolum cum ſtrepitu proruit. Porrò illud Vulcani fulgur potentiſſimos reddit ſyphones, ita, ut mirandum ſit prodigium, aſpexiſſe, miraculum eos, qui uel acceſſerunt, audiſſe. Quem Vergilius imitatus eſt libro tertio Aeneidos, his uerbis.

Portus ab acceſſu uentorum immotus, & ingens „
Ipſe, ſed horrificis iuxtà ſonat Aetna ruinis, „
Interdumq́ atram prorumpit ad æthera nubem, „
Turbine fumantem piceo, & candente fauilla. „
Attollitq́ globos flammarum, & ſidera lambit, „
Interdum ſcopulos, auulſaq́ uiſcera montis „
Erigit eructans, liquefactaq́ ſaxa ſub auras „
Cum gemitu glomerat, fundoq́ exæſtuat imo. „

Vndat apex.] *cacumen fumum undantem effundit* C *in ſublime.*

Campana fre.] *altera ſimilitudo ducta à natura Typhoëi ſub Inarime conditi, ſiue montis Veſuuij in Campania, perpetuo incendio decantati, cuius cineribus, Plinius auunculus, cum curioſè eius miraculi naturam exploraret, oppreſſus fuit.*

Typhoeus.] *Heſiod. in Theog. ſcribit Typhoeũ Terræ, & Tartari filium fuiſſe, & prodigioſè manib. armatũ.*

αὐτὰρ ἐπεὶ Τιτῆνας ἀπ' οὐρανοῦ ἐξέλασε Ζεὺς „
ὁπλότατον τέκε παῖδα Τυφωέα Γαῖα πελώρη. „
Ταρτάρου ἐν φιλότητι διὰ χρυσῆν Ἀφροδίτην „
οὗ χεῖρες μὲν ἔασιν ἐπ' ἰσχύϊ ἔργματ' ἔχουσαι, „
καὶ πόδες ἀκάματοι κρατεροῦ θεοῦ. ἐκ δέ οἱ ὤμων „
ἦν ἑκατὸν κεφαλαὶ ὄφιος, δεινοῖο δράκοντος „
γλώσσῃσι δνοφερῇσι λελιχμότες. ἐκ δέ οἱ ὄσσων „
θεσπεσίῃς κεφαλῇσιν, ὑπ' ὀφρύσι πῦρ ἀμάρυσσε „
πασέων δ' ἐκ κεφαλέων πῦρ καίετο δερκομένοιο. „
φωναὶ δ' ἐν πάσῃσιν ἔσαν δεινῇς κεφαλῇσι „
παντοίην ὄπ' ἰεῖσαι ἀθέσφατον. ἄλλοτε μὲν γὰρ „
φθέγγονθ' ὥστε θεοῖσι συνιέμεν, ἄλλοτε δ' αὖτε „
ταύρου ἐριβρύχεω μένος ἀσχέτου ὄσσαν ἀγαύρου. „
ἄλλοτε δ' αὖτε λέοντος ἀναιδέα θυμὸν ἔχοντος. „

ἄλλοτε

A ἄλλοτε δ' αὖ σκυλάκεσσιν ἐοικότα θαύματ' ἀκοῦσαι,
ἄλλοτε δ' αὖ ῥοίζεσχ', ὑπὸ δ' ἤχεεν οὔρεα μακρά.
Et quæ ſequuntur. hoc eſt.

Verùm ubi Titanas cælo turbauit ab alto
Iuppiter, hinc genuit mox alma Typhaëa tellus.
Poſtremum ex Erebo Veneris cum numine diuæ
Cui palma ad quæuis miranda negotia duro
Robore erant, promptiq; pedes, centum capita alitis
Ex humeris ſæui ſurgebant torua Draconis,
Ora ſubin linguis lambentia cæca triſulcis
Igne coruſcabant cilijs ſub lumina tetris.
Deniq; quodq; caput flammam ſpirabat & ignem.
Omnibus his inerat uoces, uariumq; ſonabant,
Horrendumq; dabant fremitum: ſæpe ore ſonabant,
Numinibus magnis ſimul ut ſi emittere uiſa.
Interdum ingenti tamen mugire boatu,
Interdum fremitum ſæui dare uiſa leonis,
Interdumq; canum latrantum iterum edere uocem,
Rurſus & horrendum ſonitum à radicibus imis
Mittebant montes umbroſi.

B Et quidem, inquit ſtatim idem poëta, nefarium facinus deſignatum fuiſſe, impetraſſetq; dijs immortalibus, niſi Iuppiter maturè re animaduerſa, horrendum intonuiſſet: terra infrà, cælum ſuprà, & cum his maris, oceani fluentia, adeoq; tartara ipſa terribilem ſonum edidiſſent. Idem canit Typhoeum poſt acrem omnium elementorum cum eo pugnam, fulmine à Ioue miſſo, ambuſtum, & ad inferos præcipitatum fuiſſe.

ῥῖψε δέ μιν θυμῷ ἀκαχὼν ἐς τάρταρον εὐρύν.
hoc eſt.

Præcipitem indignans illum ſub tartara miſit.

Heſychius eum, Deum aliquem fuiſſe dicit, Terræ filium, qui cum Ioue pugnarit. τυφωεὺς γηγενὴς ἐναντιωθεὶς τῷ βασιλεῖ τῶν θεῶν. Cæterùm, τυφῶν, τυφὼς, & τυφωεὺς, à τύφεσθαι deriuantur, quod fumum euaporare ſignat. Vaporat.] à uaporando, ut dixi, Typhoeus nomen habet. ab etymo uocabuli Inarimes. Homerus, & Heſiodus diſtinctis uocibus primi ſcripſerunt εἰν ἀρίμοις, In Arimis. Homerus Iliad. β.

οἱ δ' ἄρ' ἴσαν ὡς εἴ τε πυρὶ χθὼν πᾶσα νέμοιτο·
γαῖα δ' ὑπεστενάχιζε Διὶ ὣς τερπικεραύνῳ
C χωομένῳ, ὅτε τ' ἀμφὶ τυφωεῖ γαῖαν ἱμάσσῃ
εἰν ἀρίμοις, ὅθι φασὶ τυφωέος ἔμμεναι εὐνάς.
ὣς ἄρα τῶν ὑπὸ ποσσὶ μέγα στεναχίζετο γαῖα
ἐρχομένων, μάλα δ' ὦκα διέπρησσον πεδίοιο.
id eſt Camē.

Iamq; ibant acres, totos ardere putares
Campos at mugire ſolum, uelut altitonante
Cum Ioue commoto tellus pulſata tremiſcit
Inarimes, ſæui luſtrum, ut fert fama Typhæi.
Sic Danaum tellus reſonat gradiente caterua,
Sub pedibusq; gemit celerantis pergere turbæ.

Heſiod. in Theog. εἰν ἔρυσιν εἰν ἀρίμοισιν. Sed Latinis ferè ſemper Inarime ἐπὶ Τυφῶνι uſurpatur, ut multò antè apud Vergil. Ouid. Statium. & hic apud Lucanum. Maro lib. Aeneid. 9.

Qualis in Euboico Baiarum littore quondam
Saxea pila cadit, magnis quam molibus ante
Conſtructa ponto iaciunt, ſic illa ruinam
Prona trahit, penituſq; uadis illiſa recumbit.
Miſcent ſe maria, & nigræ attolluntur arenæ
Tum ſonitu Prochyta alta tremit, durumq; cubile
Inarime Iouis imperijs impoſita Typhæo.

Nec illud prætereundum eſt, uocabulum, Typhoëus, tryſyllabum, ultima per diphthongum efferri & ſcribi: & apud Maronem penult. per æ. Inarimes] De Arimis uariant authores, ubi gentium ſint. Sunt, qui in Lydia, alij in Phrygia aduſta: nonnulli inter fluuium Mæandrum, & Lydiam ponant. in qua ſententia eſt Strabo lib. Geograph II Non deſunt, qui in Cilicia, rurſum in inſulis Pythecuſis ſtatuant. Quin & in Syria, quibus in Thalæ accedere uidetur Herodotus: cuius uerba hæc ſunt. ἀπὸ δὲ Ἰηνύσου αὖτις σύριοι μέχρι σερβωνίδος, παρ' ἣν δὴ τὸ κάσιον ὄρος τείνει ἐς θάλασσαν. ἀπὸ δὲ σερβωνίδος λίμνης ἐν τῇ δὴ λόγος τὸν τυφῶ κεκρύφθαι. ἀπὸ ταύτης ἤδη αἴγυπτος. id eſt. Ab Ienyſſo iam rurſus Syriorum regio eſt, uſq; ad Serbonidem paludem, à qua uſque ad mare mons Caſius in mare procurrit. Mox poſt paludem Serbonidem, in qua fama fert Typhonem ſepultum eſſe, Aegyptus occurrit. Pindarus Pythiorum hymno primo, Arima uidetur collocaſſe in Cilicia, his uerbis.

ὅς τ' ἐν αἰνᾷ ταρτάρῳ κεῖ-
ται θεῶν πολέμιος
τυφὼς ἑκατοντακάρανος, τόν ποτε
κιλίκιον θρέψεν πολυώ-
νυμον ἄντρον, νῦν γε μάν
ταί θ' ὑπὲρ κύμας ἁλιερκέες ὄχθαι
σικελία τ' αὐτοῦ πιέζει
στέρνα λαχνάεντα. id eſt.

Dæ quorum numero eſt, in horrēdo Tartaro conditus
Deorum hoſtis
Typhos centum capitum formidabilis, quem olim
Ciliciæ celebre educauit
Antrum at nunc mari obfirmata ripa
Vltra Cumas,
Adeoq; Sicilia ipſius premit
Pectus hirſutum.

Cæterùm ubi illud Homericum Typhonis, ſiue Typhoëi cubile ſitum ſit, ex his nondum ſatis dilucidè liquet. cum à Marone in Aenaria ſtatuatur, quæ Inarime eſt εἰνάριμος, & Homero, Arima. Scholiaſtes Homeri lib. Iliad. ſecundo, τὰ ἄριμα, inquit, οἱ μὲν ὄρος τῆς κιλικίας φασὶν, οἱ δὲ λυδίας. hoc eſt. quidam Arimum montem Ciliciæ eſſe aiunt, nonnulli, Lydiæ. Suid. ſimpliciter Ἄριμα, ὄρη, id eſt, montes uocat, & ἀριμάνιος θεὸς, παρ' αἰγυπτίοις. Arimanius Deus apud Aegyptios. Plinius Inarimen Homero dictam eſſe tradit in ſinu Puteolano, & Prochytam, non ab Aeneæ nutrice, ſed quia profuſa ab Aenaria erat: Aenariam ipſam à ſtatione nauium Aeneæ appellatam quam Homerus Inarimen dixerit, à Græcis Pythecuſam uocatam, non à ſimiarum multitudine (ut aliqui exiſtimauere) ſed à figlinis doliariorum. Quòd uerò ad nomen Typhoëi, & Typhonis, illud ſciendum, à poetis allegoricè uſurpari, quo terreni uapores æſtuationeſq; ſignificantur, quibus tempeſtates, & uenti concitari exiſtimantur. Qua de cauſa Heſiodus hunc tempeſtuoſorum flatuum parentem facit. Hyginus lib. II. Aſtronomicōn refert de Typhone huiuſmodi fabulam: quod Aegyptij ſacerdotes, & nonnulli poetæ dicant, cùm multi Dij in Aegyptum ueniſſent, de improuiſo quoq; Typhonē ſuperueniſſe, gigantem acerrimū, & Deorum infeſtiſſimum hoſtem. Territi Dij alij in aliā formam ſe conuerterunt: Mercurius ſe in Ibin, Apollo in gruem, Diana in catum. Hinc factum eſt, quòd Aegyptij

non

non tulerint hæc animalia violari. Quin & Pan in flumen ſe præcipitauit, cuius corporis pars poſterior in piſcem, prior in hircum uerſa fuit. Typhaonis Iuppiter conſilium admiratus, eum in ſidera retulit. Idem libro primo de fabulis, cap. CLI. Typhonis genealogiam his uerbis refert, quem Heſiodus diuerſum à Typhoeo fingit. Ex Typhone gigante, inquit, & Echidna Gorgon canis Cerberus triceps. Draco, qui mala Heſperidum trans Oceanum, ſeruabat. Hydra, quam ad fontem Lernæum Hercules interfecit. Draco, qui pellem Arietis apud Colchos ſeruabat. Scylla quæ ſuperiori parte mulier, inferiori canis. Canes ſex, ex ſe natos habebat. Sphinx, quæ in Bœotia fuit. Chimera, in Lycia, quæ priori parte figuram leonis, poſteriori, Draconis habebat. media ipſa Chimera. Ex Meduſa Gorgonis filia, & Neptuno, nati ſunt, Chryſaar, & equus Pegaſus, ex Chryſaore, & Callirhoe, Geryon trimembris. Item Hygi. capite proximè ſequenti. Tartarus, ex Terra procreauit Typhonem (hunc ex Heſiodo modò retuli Typhoeum appellatum fuiſſe) immani magnitudine, ſpecieq́ portentoſa, cui centum capita Draconum ex humeris enata erant. Hic Iouem prouocauit, ſi uellet ſecum de regno certare. Iouis fulmine ardenti pectus eius percuſſum fuit, cui, cùm flagraret, montem Aetnam, qui eſt in Sicilia, impoſuit, qui ex eo ardere adhuc dicitur. Superiorem Typhanis genealogiam paulò aliter recenſet Heſiod. in Theog. ad hunc modum.

τῇ δὲ (ἐχίδνα) Τυφάονα φασὶ μιγήμεναι ἐν φιλότητι
δεινόν θ' ὑβριστήν τ' ἄνεμον, ἑλικώπιδι κούρῃ· A
ἡ δ' ὑποκυσαμένη, τέκετο κρατερόφρονα τέκνα,
Ὄρθον μὲν πρῶτον κύνα γείνατο γηρυονῆι.
δεύτερον αὖτις ἔτικτεν ἀμήχανον, οὔτι φατειὸν
κέρβερον ὠμηστὴν ἀΐδεω κύνα χαλκεόφωνον,
πεντηκοντακέφαλον, ἀναιδέα τε κρατερόν τε.
τὸ τρίτον, ὕδρην αὖτις ἐγείνατο, λύγρ' εἰδυῖαν
λερναίην, ἣν θρέψε θεὰ λευκώλενος ἥρη
ἄπλητον κοτέουσα βίῃ ἡρακληείῃ.
καὶ τὴν μὲν διὸς υἱὸς ἐνήρατο νηλέϊ χαλκῷ
ἀμφιτρυωνιάδης σὺν ἀρηιφίλῳ ἰολάῳ
ἡρακλέης, βουλῇσιν ἀθηναίης ἀγελείης.
——καὶ τὰ λοιπά.

Inde recenſet Chimæram, Sphingẽ, & Nemeæum Leonẽ. Sed ἅλις ἀρκεῖ. Campana ſax.] *Veſuuij montis. Eſt is in Campania mari incubans, uitifer, à cuius uetuſtiſſima conflagratione campi Phlegræi dicti ſunt, fuit enim illa Aetnæ non diſſimilis. Mons eſt amœniſſimè cultus, præter cacumen, in quo ſterilis eſt planities, cineres in proſpectu habens. Saxa cauernoſa ſunt, ut & antra, uelut incendia exeſa. Præterea color talis, ut conſtet,* B *montis uerticem uelut Aetnam olim arſiſſe, & deficiente materia, incendium reſtinctum. Poſtea Titi principatu iugum ſubito incendia cum fœda finitimorum clade in ignem abijt: uel ut Euſebius, ſub Nerua. Eius montis deſcriptio extat apud Strab. libro quarto, apud Plinium libro 3 cap. 5.*

Hoc tamen expoſitum cunctis, nulliſq; negatum
Numen ab humani ſolùm ſe labe furoris
Vindicat haud illic tacito mala uota ſuſurro
Concipiunt, nam fixa canens, mutandaq́; nulli
Mortales optare uetat, iuſtiſq́; benignus
Sæpe dedit *a* ſedem, totas mutantibus urbes, (a. al. ſedes.)
Vt Tyrijs, dedit ille minas impellere belli,
Vt Salaminiacum meminit mare, ſuſtulit iras
Telluris ſterilis, monſtrato fine reſoluit
Aera tabificum. non ullo ſæcula dono
Noſtra carent maiore Deûm, quã Delphica ſedes,
Quod ſiluit poſtquam reges timuere futura,
Et ſuperos uetuere loqui. nec uoce negata
Cyrrhææ mœrent uates, templiq́; fruuntur
Iuſtitio, nam ſi qua Deus ſub pectora uenit,
Numinis aut pœna eſt mors immatura recepti,
Aut pretium quippe ſtimulo, fluctuq; furoris
Compages humana labat, pulſuſq́; Deorum (b. al. hic.)
Concutiunt fragiles animos. *b* ſic tempore longo
Immotos tripodas, uaſtæq́; ſilentia rupis
Appius Heſperij ſcrutator ad ultima fati
Sollicitat iuſſus ſedes laxare uetendas
Antiſtes, pauidamq; Deis immittere uatem.

Hoc tamen.] *Hoc oraculum, inquit, omnibus mortalibus patet & conſulentibus ſine diſcrimine de futuris reſpõdetur, ſed planè ænigmaticè, & amphibologicè, ut in oraculo interpretando, uel ipſa Delio interprete interdum opus fuerit. Philippus oraculo monitus ut à quadrigæ uiolentia ſalutem ſuam tueretur, uitauit locum in Bœotia, qui quadriga uocatur, iuſſitq; toto regno omnes quadrigas diſiungi, à Pauſania occiſus fuit, cuius gladij capulo quadriga inſculpta erat. Quod genus cùm multa alia prodita ſunt ab Herodoto, tum illud Crœſum præcipitem ad euertendum regnum ſuum rapuit. Legati accepto à Pythia reſponſa quid Crœſus eo ipſa die ageret, ut teſtatur idem ſcriptor in κλειοῖ, immolatis tribus porcarum millibus, legatos remiſit Delphos cum donarijs uerè regijs ad numinis fauorem ſibi conciliandum. Erant donaria autem hæc. C.XVII. lateres aurei conflati: Leo aureus decem talentorũ: duæ pateræ aureæ una ad dextram templi collocata, argentea altera ſexcentarum amphorarum ad læuam. Cæterùm de belli euentu hoc retulerunt reſponſum*

Pythia: Si Crœſus bellum Perſis intuliſſet, fore, ut magnum regnum euerteret. Verba Herodoti ſunt: ἂν στρατεύηται ἐπὶ πέρσας μεγάλην ἀρχὴν μιν καταλύσειν. *Quod ille in hoſtium, non ſuum interpretatus exitium, arma ingenti ſtudio in Cyrũ comparauit. Sed ab eo captus, precatus fuit, ut liceret legatũ* C *Delphos mittere, qui uincula, quibus ſolutus eſſet, Apollini ſuo nomine dedicaret, interrogaretq́; numẽ, an ij, qui præcipua in Deos eſſent ueneratione, talibus afficerentur præmijs. Pythia hunc, qui cum uinculis uenerat, ad iſtum modum reſpondiſſe traditur ab Herodoto:* τὴν πεπρωμένην μοῖραν ἀδύνατά ἐστιν ἀποφυγεῖν καὶ θεῷ. κροῖσος δὲ πέμπτου γονέος ἁμαρτάδα ἐξέπλησε, ὃς ἐὼν δορυφόρος ἡρακλειδῶν δόλῳ γυναικηΐῳ ἐπισπόμενος ἐφόνευσε τὸν δεσπότεα, καὶ ἔσχε τὴν ἐκείνου τιμὴν, οὐδέν οἱ προσήκουσαν. προθυμεομένου δὲ λοξίεω ὅκως ἂν κατὰ τοὺς παῖδας τοῦ κροίσου γένοιτο τὸ Σαρδίων πάθος, καὶ μὴ κατ' αὐτὸν κροῖσον, οὐκ οἷόν τ' ἐγένετο παραγαγεῖν μοίρας, ὅσον δὲ ἐνέδωκαν αὗται, ἠνύσατο, καὶ ἐχαρίσατο

A φέροντά οἱ. τρία γὰρ ἔτεα ἐπανεβάλετο τὴν Σαρδίων ἅλωσιν, καὶ τοῦτο ἐπιστάσθω κροῖσος, ὡς ὕστερον τοῖσι ἔτεσι τούτοισι ἁλοὺς τῆς πεπρωμένης. δεύτερα δὲ τούτων καιομένῳ αὐτῷ ἐπήρκεσε. κατὰ δὲ τὸ μαντήιον τὸ γενόμενον, οὐκ ὀρθῶς κροῖσος μέμφεται. προηγόρευε γὰρ οἱ λοξίης, ἢν στρατεύηται ἐπὶ πέρσας, μεγάλην ἀρχὴν καταλύσειν. τὸν δὲ πρὸς ταῦτα χρῆν μέλλοντα εὖ βουλεύεσθαι, ἐπειρέσθαι πέμψαντα, κότερα τὴν ἑωυτοῦ, ἢ τὴν κύρου λέγει ἀρχήν. οὐ συλλαβὼν δὲ τὸ ῥηθὲν, οὐδ' ἐπανειρόμενος, ἑωυτὸν αἴτιον ἀποφαινέτω, ᾧ καὶ τὸ τελευταῖον χρηστηριαζομένῳ, εἶπε τά, εἶπε λοξίης περὶ ἡμιόνου, οὐδὲ τοῦτο συνέλαβε. ἦν γὰρ δὴ κῦρος οὗτος ἡμίονος. ἐκ γὰρ δυοῖν οὐκ ὁμοεθνέων ἐγεγόνεε, μητρὸς ἀμείνονος, πατρὸς δὲ ὑποδεεστέρου. ἡ μὲν γὰρ ἦν μήδις, καὶ ἀστυάγεος θυγάτηρ τοῦ μήδων βασιλέος, ὁ δὲ πέρσης τε ἦν, καὶ ἀρχόμενος ὑπ' ἐκείνοισι, καὶ ἔνερθε ἐὼν τοῖσι ἅπασι, δεσποίνῃ τῇ ἑωυτοῦ συνῴκεε. Quorum uerborum hic ſenſus eſt. Quod fatale foret, ne ipſi quidem deo fas effugere. Crœſum Gygis abaui ſui, Candaulem ex Heraclidarum genere occidit, crimen luere. B Neq; uerò, quod ad oraculum attineret, habere eum, cur Phœbum mendacij argueret: diſertè uerbis illius fuiſſe expreſſum, euerſurum Lydiæ regem, ſi bellum Perſis intuliſſet, magnum imperium. Oportuiſſe Crœſum, niſi cæca regnandi cupiditate ductus fuiſſet, temerè bellum facere Perſis. Occupaſſet iterum ſciſcitari: utrum duorũ regnorum, quæ in futuri belli aleam conijcerentur, excidium maneret. Rogaſſetq; num ſuum, an Cyri imperium innuiſſet. Addidit præterea de mulo oraculum, id quod non intellexerat etiã. Mulus hic erat Cyrus. Erat is prognatus è duobus non gentis unius, matre illuſtriore, patre ignobiliori. Illa Meda fuerat, filia Aſtyagis regis Medorum; hic uerò Perſes fuerat ſub illorum imperio, infra omnes, quiq; heram ſuam duxerat. Addam obiter & oraculum de mulo, quoniam eius mentionem hic facit Pythia, cum ſciſcitatus eſſet, num imperium Medorum diuturnum foret χρᾷ.

ἀλλ' ὅταν ἡμίονος βασιλεὺς μήδοισι γένηται,
καὶ τότε λυδὲ ποδαβρὲ, πολυψήφιδα παρ' ἕρμον
φεύγειν, μηδὲ μένειν, μηδ' αἰδεῖσθαι κακὸς εἶναι.

id eſt. Vbi Medorum regnum hemionus rex obtinuerit,
C Tunc Lyde ad Hermum fuge, neq; ſiſte, neq; uerere uideri ignauus. Atq; huiuſmodi oraculorum obſcuris inuolucris ludificabatur mortales Pythius ille genius: unde Loxias fuit appellatus. Haud illic.] quoniam autem Pythia uates concepto numine, nihil uel ad gratiam, uel odium, muneribus, aut precibus corrumpi potuit, ſed futura ſolum denunciabat rogata, factum fuit, ut nemo auderet ſubmiſſa uoce turpia, impia, aut abſurda interrogare, aut petere.

Da fallere, da ſanctum iuſtumq; uideri,
Iane pater clarè, cùm clarè dixit Apollo,

ut ait Horat. Et ut eſt apud Perſium.

Haud cuiuis promptũ eſt, murmurq;, humilesq; ſuſurros
Tollere de templis, & aperto uiuere uoto.

Sed ne derideri quidem paſſus fuit: Daphidas per uiſum Phœbum rogauit, num equum inuenire poſſet, cum nullum habuiſſet. Reſponſum fuit, poſſe quidem, ſed eo perturbatum periturum. Incidit in Attalum regem, in quem cauillatus fuerat, à quo de ſaxo cognomento equo, præcipitatus fuit. Nam fixa.] cùm enim fixa, hoc eſt, inuitabilia canat, ac uaticinetur, interminatur ea petere, quæ in humana poteſtate non eſt mutare: cum fata ſint immota, & diuina uoluntas æterna ſit. Iuſtiſq; be.] Talis fuit petitio Aeneæ ad Sibyllam. Tuq; ô ſanctiſſima uates

Præſcia uenturi, da (non indebita poſco
Regna meis fatis) Latio conſidere Teucros.

Et in Delo

Da propriam Thymbræe domum, da mœnia feſſis.
Et genus, & manſuram urbem, ſerua alteram Troiæ
Pergama, relliquias Danaûm, atq; immitis Achilli,
Quem ſequimur, quo' ue ire iubes, ubi ponere ſedem.
Da pater augurium, atq; animis illabere noſtris.

Ve Tyrijs.] ab exemplo Tyriorum. Trogus credidit, Tyrios à Phœnicibus oriundos, antiquis ſedibus terræmotu quaſſatis, patrio ſolo profectos, primò Aſſyrium ſtagnum, mox littus mari proximum tenuiſſe, condita ibi urbe, quam à piſcium ubertate, Sidonẽ dixêre. Sidon, Phœnicum lingua piſcis eſt. Poſt multos inde annos, Sidonij ab Aſcalonitarum rege expugnati, nauibus Tyrum appulſi nouam ibi urbem ſub id tempus condiderunt, quo Troia à Græcis capta fuit. Tyrij poſtea diu Perſicis armis uexati, ſuam tamen libertatem retinuerunt. Eadem & à Iuſtino produntur lib. 18. Similem fortunam, & locorum mutationem Cadmo accidiſſe, & Phœnici produtum memoriæ eſt, quorum ille oraculi iuſſu bouem ſequutus in Bœotiam uenit & Thebas condidit, in memoriam eius urbis, quæ illi in Aegypto patria erat. Sed Tyriorũ, quorum dux erat Dido, primus appulſus terra Cyprus fuit in fuga, ubi Iouis ſacerdos cum coniuge, & liberis Didoni comitem ſe reginæ, & ſociũ fortunæ obtulit. Quin ijdem Tyrij Apollinis oraculo moniti colonias ad Herculis columnas miſerunt, atq; eo pacto bellum euaſêre.

Dedit ille mi.] Idem Loxias Phœbus ſæpenumero docuit, ac monuit, qua ratione ad bellum eundum, & in hoſtes mouendo arma eſſent. Et ſubdit exemplum Athenienſium, qui fama procellæ belli, quod à Xerxe in Græciam paràbatur, perculſi, Delphos de ſumma ciuitatis ſtatu conſulentes miſerant. Miſeriſſimum oraculum primũ redditum uehementer ciuitatem exterruit. Erat autem id huiuſmodi, ut refert Herodotus πολυμνίᾳ.

ὦ μέλεοι, τί κάθησθε; λιπὼν φεῦγ' ἔσχατα γαίης,
δώματα, καὶ πόλιος τροχοειδέος ἄκρα κάρηνα.
οὔτε γὰρ ἡ κεφαλὴ μένει ἔμπεδον, οὔτε τὸ σῶμα,
οὔτε πόδες νέατοι, οὔτ' ὦν χέρες, οὔτε τι μέσσης
λείπεται, ἀλλ' ἄζηλα πέλει. κατὰ γάρ μιν ἐρείπει
πῦρ τε καὶ ὀξὺς ἄρης, συριηγενὲς ἅρμα διώκων.
πολλὰ δὲ κἆλλ' ἀπολεῖ πυργώματα, κοὐ τὸ σὸν οἶον.
πολλοὺς δ' ἀθανάτων νηοὺς μαλερῷ πυρὶ δώσει.
οἵ που νῦν ἱδρῶτι ῥεούμενοι ἑστήκασι,
δείματι παλλόμενοι, κατὰ δ' ἀκροτάτοις ὀρόφοισιν
αἷμα μέλαν κέχυται, προϊδὸν κακότητος ἀνάγκας.
ἀλλ' ἴτον ἐξ ἀδύτοιο, κακοῖς δ' ἐπικίδνατε θυμόν.

hoc eſt.

Quæ uos ô miſeri retinent hic otia? terræ
Vltima quin laribus petite hinc, atq; urbe relicta.
Non caput integrum, non corpus, non manus, aut pes
Extremus remanet, reliquum medij nihil: atqui
Omnia contemnenda quidem. nos ignis, & atrox
Subuertit Mauors, currum inſectatur anhelum.
Prætereà alta cadunt, & propugnacula multa.
Inſuper & diuûm quàm plurima fana furenti
Contradet flammæ, qui ſtant ſudore madentes
Terrore incuſsi, ſummum ad faſtigia tecti

Effuſus cruor eſt ater, quod fata malorum
Proſpiciat, quin ex adyto hinc procul ite, maliſq́;
Horrendis animos diſpergite.

Hoc oraculo Athenienſes exterriti, rurſus legatos Delphos miſerunt, cum olearum palmis autem ſupplices im ploraturos. His Ariſtonice Pythia pluribus carminibus reſpondit, ad iſtum modum.

οὐ δύναται Παλλὰς Δί' Ὀλύμπιον ἐξιλάσασθαι
λισσομένη πολλοῖσι λόγοις, καὶ μήτιδι πυκνῇ.
σοὶ δὲ τόδ' αὖτις ἔπος ἐρέω ἀδάμαντι πελάσσας.
τῶν ἄλλων γὰρ ἁλισκομένων ὅσα Κέκροπος οὖρος
ἐντὸς ἔχει, κευθμών τε Κιθαιρῶνος ζαθέοιο,
τεῖχος Τριτογενεῖ ξύλινον διδοῖ εὐρύοπα Ζεὺς.
μοῦνον ἀπόρθητον τελέθειν, τὸ σὲ τέκνα τ' ὀνήσει.
μηδὲ σύ γ' ἱπποσύνην τε μένειν καὶ πεζὸν ἰόντα
πολλὸν ἀπ' ἠπείρου στρατὸν, ἥσυχος, ἀλλ' ὑποχω-
ρεῖν νῶτον ἐπιστρέψας, ἔτι τοί ποτε κἀντίος ἔσσῃ.
ὦ θείη Σαλαμίς, ἀπολεῖς δὲ σὺ τέκνα γυναικῶν.
ἤ που σκιδναμένης Δημήτερος, ἢ συνιούσης.

Huius oraculi hic eſt ſenſus. Mineruam quamuis ſupplicem non poſſe placare Iouem. Rurſum ſe reſpondere: captis omnibus alijs rebus, quas Cecropis urina intus complectitur, ac penetrale Cytheronis.

Iuppiter è ligno muris Tritonide donat,
Qui ſoli inuicti tibi ſint natiſq́; ſaluti. & quæ ſequuntur. Hoc oraculum cum alij aliter interpretarentur, Themiſtocles oſtendit, ſalutem ciuium in nauibus fore. Atque huiuſmodi interpretatione obtinuit, ut omnes naues, quæ ad Aeginiticum bellum erant decretæ, in hoc bellum inſtruerentur.

Salaminia cedit.] *Salamis inſula eſt, & in ea urbs eiuſdem nominis, inter Epidaurum, & Sunium promontorium Atthidis in Aegæo, notior, ut ait Pomponius, excidio claſſis Perſicæ. Salaminius fuit Solon, ſapientis appellatione clarus. De huius inſulæ poſſeſſione cum temporis diu inter Megarenſes, & Athenienſes ad internecionem uſque armis diſceptatum fuerat, tenebantq́; Megarenſes ad ultimum inſulam. Multis cladibus acceptis tulerunt Athenienſes legem, ut ei capitale eſſet, ſi quis legem de uindicanda inſula ferret. Solon occultam ingreſſus uiam, ut tradit Laërtius, ſimulata inſania, compoſitum dom ea de re carmen, cum obtinuit ad concitandos ciuium animos publicè recitauit. Laërtius ſcribit, eum deformem habitu, more uecordium in publicum euolaſſe, factoq́; concurſu hominum, quo magis conſilium diſſimularet, inſolitis ſibi uerſibus, per præconem ſuaſiſſe populo, ut inſulam amiſſam recuperarent, uſque adeò hominum animos cepiſſe, ut extemplo aduerſus Megarenſes bellum fuerit decretum. Carminis principium fuit.*

Ipſe quidem præco chara Salamine relicta,
Aduenio, & cantus concio noſtra tulit.

At Laërtius uerſus, quibus potiſſimum illos induxit, hos citat.

εἴην δὴ τότ' ἐγὼ Φολεγάνδριος, ἢ Σικινήτης
ἀντί γ' Ἀθηναίου, πατρίδ' ἀμειψάμενος.
αἶψα γὰρ ἂν φάτις, ἥδε μετ' ἀνθρώποισι γένοιτο
Ἀττικὸς οὗτος ἀνὴρ τῶν Σαλαμιναφετῶν.
ἴομεν εἰς Σαλαμῖνα μαχησόμενοι περὶ νήσου
ἱμερτῆς, χαλεπόν τ' αἶσχος ἀπωσάμενοι. *hoc eſt,*

Olim utinam fuerim Pholegandrius, aut Sicinites,
Ac mutata foret Attica terra mihi.
Nam ſubitò fama hæc hominum uolitabit ad aures, A
Atticus unus adeſt, qui Salamina fugit.
Quam Salamina igitur fortuiti dedecus unus,
Subdita quod nobis inſula reſtituat.

Ad Salaminem igitur hanc inſulam conſtat Xerxis innumerabiles copias à Græcis nauali prælio ſuperatas. Xerxes ubi uires ſuas mari afflictas uidit, turpi conſilio nouum ſchema aſtruxit. Aggrediebatur enim aggerem in Salaminem deducere: in quem uſum mandabat Phœnicum naues connecti. Fuit alia Salamis Cypri oppidum in amœniſſimo ſinu orientalis littoris ſita, ad quam Lucas Actorum decimo tertio tradit, Paulum, & Barnabam, è Seleucia Syriæ profectos, perueniſſe. Vrbium clariſſimas Cypri etiam Pomponius Salaminem, & Paphum nominat. Erant Athenis naues tres publico uſui deſtinatæ, Theoris, qua ij uehebantur, qui uoti, aut religionis ergo Delphos, aut alio quopiam proficiſcerentur: Paralus, quæ è iudicio ueheret, Salaminia, quæ ſubueheret ad iudicium. Atque hæc in prouerbium abijt, ut Salaminia nauis diceretur, de praeuoloci, propter naualem pugnam ad Salaminem. Bacchus, quod remigandi, & bellicarum rerum ignarus eſſet, apud Ariſtophanem, in Ranis, & in Auibus, item ſeſe ἀσαλαμίνιον appellat. Et in uita Periclis Plutarchus Salaminiam uocat, robuſtam, & in qua ultimum præſidum ſit poſitum, uelut in triarijs. B

Suſtulit is.] *Idem oraculum oſtendit, qua ratione ſterilitati terræ eſſet occurrendum. Hyginus refert, cùm in Aegypto, per nouem annorum ſiccitatem ingens terræ fuiſſet ſterilitas, è Græcia augures acciuit Buſiris Neptuni filius. Thraſius Pygmalionis filius docuit tyrannum imbres uenturos, ſi hoſpitem mactaſſet. Thraſius ſtatim à Buſiride immolatus rei fidem fecit, & ſecuta fuit pluuia. Ouid. lib. 1. de Arte aman.*

Dicitur Aegyptus caruiſſe iuuantibus arua
Imbribus, atq́; annis ſicca fuiſſe nouem.
Cùm Thraſius Buſirin adijt, monſtratq́; piari
Hoſpitis effuſo ſanguine poſſe nouem.
Illi Buſiris, fies Iouis hoſtia primus
Inquit, & Aegypto tu dabis hoſpes aquam.

Ad eundem modum etiam, id quod Sulpitius item annotauit ex Diodoro, Phryges, cum diu infœcunditate agri laboraſſent, oraculum ab Apolline conſulto acceperunt, ut Atyn ſepelirent, & Cybelen religiosè colerent. Sed quia Atyos corpus nuſquam inueniri poterat, adoleſcentis ſtatuam, aut imaginem funebri luctu, & ceremonijs condiderunt. Ad aras item Cybeles, Deæ ſacrificia inſtaurarunt. Sequuta illico fuit admirabilis terræ fœcunditas. Hoc ipſum, authore eodem Diodoro Athenienſibus uſuuenit. Nam agris, propter ſiccitatem anni, ſterilibus, conſulentibus Delius reſpondit, ut quacunque mulcta uellet, Minoi Cretenſium regi pro cæde Androgei ſatisfacerent. Sic proditur hiſtoria. Androgeus prior Minois nepos in Attica dolo extinctus erat: quare Minos iunior, qui Androgeum genuerat, graui bello Athenienſes petiuit. Hi magnas clades bello experti, ut miuria obnoxij, mox grauioribus à Deo afflicti ſunt. Ingens enim agrorum ſterilitas, & horrenda peſtilentia ſequuta fuit, quæ terram Atticam miſerè uaſtauit. Conſultus Apollo monuit Athenienſes, ut Minoëm placarent. Quo facto, redijt priſtina agrorum ubertas, & peſtis deſijt. His conditionibus à Minoë placato C

cato

A cato pacem impetrarunt, ut nono quoque anno tributi nomine, ſeptem pueros indigenas, & totidem puellas in Cretam mitterent. Soblato fine.] id eſt, inito cum Minoë pacis fœdere, ut nono quoque anno illud tributum in Cretam Minotauro mitterent.

Acta tabi.] corruptum cœli tractum, unde peſtilentia naſcitur. Conſimilia oracula (ut etiam Sulpitius annotat) reddita fuerunt Lucanis, cum peſte uexarentur, de placandis manibus Palinuri, cuius oraculi meminit Vergilius in ſexto Aeneidos. Sed & populo Romano ſæuiente peſte, ut Aeſculapium Romam ex Epidauro portarent. quanquam id facere iuſſi fuerunt ex libris Sibyllinis inſpectis, non oraculi Delphici monitu.

Non ulla.] Nullis temporibus unquam pauciora donaria Delphos mittuntur, quàm noſtra tempeſtate: uel ſic. nuſquam rariora dona miſſa fuerunt, noſtra memoria, quàm Delphos, quod oraculum, inquit in totum ſiluit, poſtquam reges de futuris ſoliciti ſibi timere cœperunt. Cæterum quando deſijt ibi reddere oracula uates Pythia alibi retulimus. Sed & hîc quædam, quæ eòdem ſpectant, annotanda duxi. Etſi oracula ſæpiſſi-B mè uana deprehenſa fuerunt, Plato tamen, ut alios illuſtres philoſophos omittam, in Timæo, & Phædro teſtatur, illis plurimum tribuendum fuiſſe, à quibus exordium etiam apologiæ Socratis ducit: & mores Socraticos ab Apollinis reſponſo factos ſcribit. Porrò quod ad oracula in uniuerſum attinet, uidentur originem traxiſſe ab impoſtoribus quæſtuarijs, à quorum reſponſis malorum ſeges fuit orta. Hi primum per ciuitates, & uicos occulti, & ceu Corycæi diſperſi auſcultabant, quibus rebus quibuslibet opus erat: atque eas renunciabant illis, à quibus emiſsi fuerant. Inde hi, qui ad eam impoſturam delecti erant, in adyta antrorum obſcura ſe demergebant, adeuntibus reſponſa daturi. Confirmauit paulatim horum ſceleratorum uafritiem partim error hominum fanaticus, partim inſita omnibus futura cognoſcendi cupiditas: quæ ex re uberrimus talibus quæſtus erat. Poſtea Dæmonum fraudes acceſſere, quibus mortalium mentes illaqueàrunt.

Timuere.ſ.] Quando, inquit Cicero ſecundo Diuinationum autem iſta uis euanuit? an poſtquam homines minus creduli eſſe cœperunt? Demoſthenes quidem, C qui abhinc annos propè C C C. fuit iam tum φιλιππίζειν Pythiam dicebat, id eſt, quaſi cum Philippo facere. Quod autem eò ſpectabat, ut eam à Philippo corruptam diceret, quod licet exiſtimare in alijs quoque oraculis Delphicis, aliquid non ſinceri fuiſſe. Hæc Cicero. Ex quo authore liquet, ut paulò antè ipſe etiam teſtatur, ſua tempeſtate Delphicum oraculum nullum extitiſſe. Sed quod caput eſt, inquit, cur iſto modo iam oracula Delphis non eduntur, non modo noſtra ætate, ſed iam diu, ut modò nil poſſit eſſe contemptius? & quæ ſequuntur. Ergo de Appio, fabuloſum fortè ducendum eſt, licet à Valerio referatur, ſi iam diu ante Ciceronis ætatem edita reſponſa non fuerunt.

Cyrrhæ os.] Delphica antonomaſia. Si non mœrent, ſi non triſtantur. gaudent ergo Pythiæ uates, quod ob enthuſiaſmum propè perpetuum, breuis uitæ eſſent ferè. Valerius Maximus libro primo, capite de Miraculis, de Appio reſponſum petente loquens, Antiſtitem Delphicæ cortinæ in intimam ſacri ſpecus partem coëgit deſcendere: unde ut certa conſulentibus ſortes petuntur, ita nimius diuini ſpiritus hauſtus reddentibus peſtifer extitit. Iuſtitio.] intermiſsione, metaphora ſumpta à foro. Eſt autem propriè iuſtitium, quaſi iuris ſtatio, quando uel propter ſupplicationem populi, uel aliquam imminentem reipublicæ neceſsitatem, ius non dicitur, ſed forum clauditur. Sic Liuius, iuſtitium edicit, claudi tabernas tota urbe iubet, uetat quenquam priuatæ quid rei agere. Simili modo antrum ſacri ſpecus diu clauſum fuiſſe dicit poëta, nec edita oracula tum, cùm Appius ſuperuenerat.

Nam ſi q.] Quamcunque, inquit, corripit Phœbus, hanc uel ob iram breui extinguit, uel uitæ breuitatem præmij loco magni ducit. Optimum, ait philoſophus, non naſci, aut natum cito mori. Mors omnibus malis finem imponit, quibus defuncti ad immortalitatem emigramus, cum deo ſempiternum æuum acturi. Veſtra, inquit Cicero quæ dicitur uita, mors eſt per eam in cœlum reuertimur, uel dij, uel cum Dijs futuri.

Pulſusq.] enthuſiaſmus, ſtimulus ille occultus numinis, quo Phœbas agitatur. Sic tempn.] Ergo ad inſtitutum redit, nempe ad Appium, qui antiſtitem coëgit reſerare tripodem iam multos annos clauſum. Immotus tripo.] Quos dicit tripodas immotos, epexegeſin ſubtexit, ſilentium ſacri ſpecus diuturnum. De tripode Delphico ſuprà memoratum eſt. Cum regna Themis tripodasq; teneret. Appius Heſ.] Curioſus inquiſitor fati belli ciuilis, quem exitum id eſſet habiturum, utriuſque partes ſequeretur: an in totum à partibus abſtineret. Antiſtes.] ſacrorũ præſes, templi Delphici, ac ſacrarij cuſtos. Pauidamq.] trepidam ad enthuſiaſmum, hypallage, pro. deum in pauidã phœbadẽ immitte-re. Periphraſis item cortinæ eſt, in ſedibus uerendis.

Caſtalios circum latices, nemorumq́; receſſus,
Phœmonoën errore uagam, curiſq; uacantem
Corripuit, cogitq; fores irrumpere templi.
Limine terrifico metuens conſiſtere Phœbas
Abſterrere ducem noſcendi ardore[a] futuri, a al. futura.
Caſſa fraude parat, quid ſpes, ait, improba ueri
Te Romane trahit? muto Parnaſſus hiatu
Conticuit, preſſitq; Deum, ſeu ſpiritus iſtas
Deſtituit fauces, mundiq; in deuia uerſum
Duxit iter, ſeu barbarica iam lampade Python
Arſit, in immenſas cineres abiêre cauernas.
Et Phœbi tenuêre uiam, ſeu ſponte deorum
Cyrrha ſilet, fatiq; ſat eſt arcana futuri
Carmine longæuæ uobis commiſſa Sibyllæ;

Caſtalios circum latices.] Antiſtitem templi, dicit, Phœmonoën unam puellarum, quæ circa Caſtalium fontem uagabatur, corripuiſſe, & reſiſtantem, inuitam'que raptaſſe in templum, ac coëgiſſe deſcendere in tripodem. Valerius Maximus (ut rectè admonet Sulpitius) id ab Appio factitatum tradit. Appius, inquit, euentum grauiſsimi motus explorare cupiens (uiribus nanque imperij præerat Achaiæ) Antiſtitem Delphicæ Cortinæ in intimam ſacri ſpecus partem coëgit deſcendere.

Caſtalios.] Delphi ſub monte Parnaſſo fuerunt, ubi

 font

Seu Pæan ſolitus templis arcere nocentes,
Ora quibus ſoluat noſtro non inuenit æuo.

fons Caſtalius eſt, & amnis Cephiſus Delphos præfluens ortus in Idæa quondam urbe. Suidas tamen, ait, *Caſtaliam fontem fuiſſe in Daphne dicta, ubi Apollo aſſidere ferebatur, & oracula edere, aura, ac flatu ex aqua reddito: ex quibus fontis accolæ dicebant eadem, quæ à dæmonibus ferebantur.* κασταλία, πηγὴ ἦν ἐν τῇ καλουμένῃ Δάφνῃ, ἐν ᾗ ἐλέγετο παραδρεύειν τὸν ἀπόλλωνα, καὶ χρησμολογεῖν, αὔρας, καὶ πνεῦμα ἐκ τοῦ ὕδατος ἀναδιδομένης, ἐξ ὧν οἱ περὶ τὴν πηγὴν ἔλεγον, ἅπερ οἱ δαίμονες ἔλεγον. *Fontem tamen Caſtalium, à Caſtalia nympha nomen ſumpſiſſe uolunt, quam cùm Apollo adamatam perſequeretur, ipſa ſe de rupe præcipitauit, in fontem conuerſa fuit. Ab ea Caſtalides nymphæ, Muſæ appellantur.*

Phœmonoën errore uagam.] *puellam circa radices Parnaſi deprehenſam, curisq; occupatam Antiſtes corripuit. Hanc puellam Phœmonoën appellat, ab ea Phœmonoë quæ Pythia omnium prima oraculo in Phocide præfuit, cui Græcia hexametri carminis inuentum acceptum retulit: quod tamen Moſi multi tribuunt. Claruit illa Phœmonoë ea tempeſtate, qua Sycio in Achaia regnabat. Plinius eam, libro 10. capite 3. loquens de aquilis, Apollinis filiam dictam fuiſſe, ſcriptum reliquit. Phœmonoë, inquit, Apollinis dicta filia, dentes eiſſe (percnoptero) prodidit mutæ aliâs, carentiq; lingua: eandemq; aquilarum nigerrimam prominentiore cauda. Idem libro eodem, capite 8. diſſerens de accipitribus, Triorchim Buteonem appellari à Romanis, ait, cui Phœmonoë principatum tribuit in augurijs. Sulpitius credit Arcadicum uocabulum eſſe quod Phœmus eius regionis lacus ſit. Plinius eum non Phœmium, ſed Pheneum appellat duobus libris, & capitibus diuerſis, & Lacum eſſe Arcadiæ. Et Ouidius lib. Metam. ultimo, non Phœmum, ſed Pheneum uocat etiam.*

Eſt lacus Arcadiæ Pheneum dixere priores
Ambiguis ſuſpectus aquis quas nocte timeto,
Nocte nocent potæ, ſine noxa luce bibuntur.
Sic alias, aliasq; lacus, & flumina uires
Concipiunt.——

Plinius libro 31. cap. 2. In Arcadia ad Pheneum, aqua profluit è ſaxis, Styx appellata, quæ illico necat. Idem libro 4. capite 6 Pheneus, & Erymanthus è monte eiuſdem nominis in Alpheum defluunt. Proinde apud Ouid. non legendum eſt, Phœmon, ut Sulpitius citat, ſed Pheneum Neque uerò Arcadica uox eſt. Phœmonoë ſed conficta ad uocem Phœbi: cuius filia, authore Plinio, credita fuit Sed ad rem. Phœbas.] *Phœmonoe, Pythia uates, à Phœbo, quo correpta uaticinatura erat, ut à Baccho. Bacchas, Baccho initiata ſacerdos.* Caſſa fraude.] *ſuperuacanea fraude.* Quid ſpes.] *uerba ſunt Phœbadis ad Appium. Quæ ſpes tanta, tamq; audax cupido te inducit huc, ut tantopere belli ciuilis fata cognoſcere deſideres? Iam dudum hoc oraculum ceſſat, & antrum obrutum iacet.* Deum.] *Phœbum, cuius afflatu reſponſa edi ſolebant.* Seu ſpiritus.] *Cauſſas diuerſas conatur exoleti, ſilentiiq; oraculi, reddere. Siue, inquit, Parnaſus antrum oppreſſit, in quo Phœbi mens habitare credita fuit: ſiue uis ea hinc in deuia mundi euanuit loci uetuſtate, unde anhelitus ille terræ fiebat: ſiue quod Barbarorum iniuria incendio templum uaſtatum fuerit.* Python] *Contentum pro continente: templum Delphicum, quod diuerſis temporibus direptum fuit à ſacrilegis & incendio deletum, niſi quis ſacram cortinam, corio Pythonis circumtectam accipere malit. Duce Philomelo Phocenſes ſpoliarunt, quod ſacrilegium ſtatim ultus fuit Philippus rex Macedonum, pater Alexandri. Erat id templum ex Pario lapide ſumptuoſiſſimè impenſis Alcmeonidarum ædificatum. Tentata direptio à Xerxe, ſed infœliciter, conditis Phocenſium induſtria ſub terra, ſacris Theſauris, atque Delphiorum ſaxis, ac telis, Xerxianis per decliuia montis reiectis. Sed & Brennus infœliciſſimè ſuo maximè interitu, & ſtrage ſuorum tentauit Delphos oppugnatione. Sylla item, cùm obſideret Athenas, oppugnaretq;, pecuniæ indignus, ex omnibus templis illuſtribus & oraculis, quæ in tota Græcia erant, iuſſit ad ſe donaria, ſacrasq; pecunias deferri: ſimul in Delphicis theſauris expilandis etiam cauillo uſus ſuit. Cui cùm inde ſignificatum eſſet, in templo Dei cytharam auditam fuiſſe, nulla religione tactus ad Caphim,* B
quem ea de cauſſa Delphos miſerat, quique ea per literas ſignificarat, reſcripſit, mirari ſe, cur Delphicam pecuniam non auderet attingere, ad quam auferendam ipſe Apollo hilaris ei claſſicum caneret, & cythara inuitaret. Diodorus τῶν δὲ προγεγενημένων στρατηγῶν ὁ μὲν πρῶτος Φιλόμηλος ἀπέσχετο τῶν ἀναθημάτων. ὁ δὲ δεύτερος προσαγορευόμενος Ὀνόμαρχος, ἀδελφὸς δὲ ὢν Φιλομήλου πολλὰ τῶν τοῦ θεοῦ χρημάτων κατεδαπάνησε. τρίτος δὲ Φάϋλλος, ὁ ἀδελφὸς Ὀνομάρχου γενόμενος, οὐκ ὀλίγα τῶν ἀναθημάτων κατέκοψεν εἰς τὰς τῶν ξένων μισθοφορίας. τὰς γὰρ ἀνατεθείσας ὑπὸ Κροίσου τοῦ Λυδῶν βασιλέως χρυσᾶς πλίνθους, οὔσας ἑκατὸν εἴκοσι, διταλαντιαίους, κατέκοψεν εἰς νόμισμα. φιάλας δὲ χρυσᾶς τριακοσίας ἑξήκοντα διμναίους, καὶ λέοντα χρυσοῦν, καὶ γυναῖκα, τριάκοντα ταλάντων χρυσοῦ σταθμὸν ἀγόντων. ὥστε τὸ σύμπαν κατακοπὲν χρυσίον εἰς ἀργυρίου λόγον ἀναγομένων τῶν χρημάτων εὑρίσκεσθαι τάλαντα τετρακισχίλια, τῶν δὲ ἀργυρῶν ἀναθημάτων, τῶν τε ὑπὸ Κροίσου, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἀνατεθέντων, τοὺς πάντας στρατηγοὺς δεδαπανηκότας τὰ ἀργυρᾶ πλείω τῶν ἑξακισχιλίων. προστιθεμένων δὲ καὶ τῶν χρυσῶν ἀναθημάτων, ὑπερβάλλειν τὰ μύρια τάλαντα. C
Quorum ſenſus hic eſt. Primus eorum dux fuit Philomelus, qui manus continuit à ſacris donarijs Delphicis. Secundus Onomarchus, Philomeli frater maximam partem ſacræ pecuniæ diſſipauit. Tertius uerò, Phayllus Onomarchi & ipſe frater cum ductaret exercitum, non paruam partem donorum ſacrorum percuſſit in nummos ſtipendio peregrinorum militum: Lateris aureos Crœſi centum uiginti binorum talentorum percuſſit in monetam CCCLX phialas aureas. Aureum Leonis, & mulieris ſignum XXX. talentorum Diſpenditi auri in rationem argenti, quatuor millia talentorum, Argenteorum donariorum quæ Crœſus, & alij dedicarant, quæque in milites profuſa fuerunt, plusquam ſex millia talentorum Numerum omnium aureorum donorum excedere X. M. talentorum. Præterea circa tripodem aggreſſi fuerunt milites fodere: quæ ex re antrum terra egeſta obrutum fuit Putabant ibi ingentē theſaurū ſe inuenturos. Huc eos perpulerat carmē Homeri is forſan,

id

A » ἐδ᾽ ὅσα λάϊνος οὐδὸς ἀφήτορος ἐντὸς ἐέργει,
» Φοίβου Ἀπόλλωνος Πυθοῖ ἔνι πετρηέσσῃ. id eſt,
» Sed neque quanta pauimentum uel Aphetoris intus
» Saxoſa in Pytho conſtringit Apollinis.

» Seu Barbarica.] Diuerſas cauſſas inquirit, propter quas oraculum defecit. Extat Plutarchi liber paulò antè à nobis citatus, περὶ τῶν ἐκλελοιπότων χρηστηρίων. hoc eſt, de Oraculis, quæ defecerint, in quo & ipſe diuerſas cauſſas quærit, cur ceſſarint illa ipſa, de quibus agimus, reſponſa. Sed inòeditus tenendum duco, quod Micyllus admonet, ſub Chriſti aduentum, dæmonum ludibria ſublata fuiſſe: ut eo naſcituro, qui præſens cœleſtia oracula ederet, uana impurorum reſponſa obmuteſcerent, ſiue per Syllam, ſiue per Mithridatem, ſiue quod uetuſtate templum dilapſum fuit, & obrutum antrum, quod propter dæmonis ludos, præſtigias & fraudes contemni cœptum fuit, & prorſus non frequentatum amplius.

Lampad.] Herodotus Οὐρανίᾳ tradit barbaros à Xerxe miſſos ad diripiendum fanum horrendis prodigijs, fulminibus, & 60. uirorum telis, qui poſt reliquorum B fugam Delphis manſerant, unà cum propheta Acerato, obrutos, & cum tetra clade præcipitatos fuiſſe. Reliqui in fugam acti putabant ſe uidere duos armatos uiros humana forma proceriores tergo hærentes, carpenteſq́ cædendo, & perſequendo. Itaque à Xerxe incendio deletum non fuit, neque à Brenno, qui conſimili clade inde deturbatus perijt.

Cauernas.] Cæterum hiſtoria de Brenno Gallorum duce, eiuſq́ exercitu à Delphis uicto, atque à Græcis internecione deleto, extat apud Iuſtinum libro 24. Pauſaniam in Phocicis. Sed à quibus incendio templum Delphicum, & antrum obrutum fuit, parum conſtare uideo. Sed ne poëta quidem apertè affirmare uidetur, exuſtum ab hoſtibus fuiſſe. tùm dicit, ſiue corruina Barbarorum iniuria incendio euerſa cineribus oppleta, inde poſteris temporibus diu iacuit: unde factum, quod oraculum conticuerit. Et Phœbi tenuere.] obliniauerunt, obturaruntq́ uiam, per quam uis Phœbi perrumpere ſolitus fuerat, ne qua amplius potuerit exire. Seu ſponte D.] ſiue quod ita uiſum fuerit ſuperis, ut antrum Cyrrhæum ſileret Pop. Rom. quorum C fata libris Sibyllinis continerentur.

Cōmiſſa.] ueſtra fata tradita eſſe in libris Sibyllinis. Longæuæ Sibyl.] ea ratione, qua à Marone longæua ſacerdos appellatur. Sibyllæ huius uiuacitas in prouerbium ceſſit, Sibylla uiuacior: ut Neſtore uiuacior. Propert. li. 2.

» At me non ætas mutabit tota Sibyllæ.

De huius Sibyllæ uiuacitate huiuſmodi fabula refertur. Cùm Apollo eius amore captus, ei poſcendi quodcunque uellet, arbitrium feciſſet, illa arenæ hauſtus tantum uitæ popoſcit. Annuit Apollo quidem eius uotis, ſed hac lege, ſi Erythræam inſulam relinqueret, nunquam poſtea eò reuiſura. Itaque Cumas migrauit. ubi corporis uiribus defecta, in ſola uoce uitam retinuit. Quod ubi cognouiſſent eius ciues, incertum inuidia'ne, an commiſeratione moti, epiſtolam ad eam dederunt, creta ueteri more obſignatam. Illa patria terra uiſa, illico efflauit animam. Ouid lib Metamorph. 14. hanc etiam uiuacem uocat.

» Viuacisq́ antra Sibyllæ Intrat. ——

Varro in iis libris, quos ad Cæſarem de diuinis rebus ſcripſit, decem, Sibyllas tradit fuiſſe: cui ſuffragatur etiam Suidas. Prima creditur Perſis, ſiue Chaldæa fuiſſe, cui nomen fuit Sambethæ. Huius meminit Nicanor rerum ab Alexandro geſtorum ſcriptor. Secunda, Libyca: quam in Lamiæ prooemio celebrauit Euripides. Tertia inde, Delphica, Delphis nata, ut author eſt Suidas. Quarta, Cumæa, quæ & Italica quibuſdam dicta eſt, & Cimmeria, ἡ ἐν κιμμερίᾳ Ἰταλίας. Huius Neuius in bello Punico: Piſo in Annalibus, Chryſippus, in libris de rebus diuinis meminerunt. Quinta Erythræa, quæ de bello Troiano prædixit. Hanc Apollodorus Erythræus ſuam ciuem appellat. Hæc præterquam, quod Troiam belli prædixit, etiam Ilij excidium uaticinata fuit: & Homerum ſplendida mendacia ſcripturum. Atque hæc eſt, de cuius uiuacitate modò diximus. Sexta Samia fuit, nomine Phyto. Huius nomen Eratoſthenes celebre in Samiorum annalibus fuiſſe prodidit. Septimam Cumæam numerant, quam & Amalthæam, & Hierophilen dixerunt. Sunt, qui pro Hierophile, Demophilen ſcribant. Hæc Cumis claruit: uenitq́ ad Tarquinium cum iis libris, in quibus ipſa dicebat Romana fata ineſſe. De hac, narratio extat apud A. Gell. Noctium Atticarum libro primo, capite 19. cuius hoc loco mentionem facit Lucanus, cuius libri Tarquinio diuenditi, & in ſacrario conditi, libri Sibyllini dicti fuêre, ut iam mox dicetur. Quin & Lycophron in Caſſandra eam celebrat. Quidam autumant hanc Deiphoben nuncupatam fuiſſe. Octaua claruit Helleſpontia, nata in uico Marmiſſa, circa Gergition, uel, ut nonnulli, in agro Troiano. Nona, Phrygia, & ipſa Helleſpontica natione Varroni. Hæc Ancyræ uaticinata fuit. Decimo, & ultimo loco Tiburtinam ponunt, Albuneam nomine. Huius ſimulacrum poſteris temporibus in Aniene repertum ferunt: quanquam Plinius Sibyllæ fuiſſe negat. Decem his quidam adijciunt Europæam, & Agrippam. Multa uerisſimis oraculis hæ fatidicæ fœminæ euentura cecinerunt, de Imperio Romano, Græcis, Deo, Sanctis, impoſtura Antichriſti, de diuerſis inſulis, & regionibus, de Chriſto, quæ omnia manifeſta fide euenêre. Quamobrem Aegyptij non temerè crediderunt, diuinum ſpiritum muliebrem ſexum malſiſſe. Carmine.] Gellius libro primo, capite 19. ut modo dixi, refert in antiquis annalibus ſuper libris Sibyllinis, hæc prodita fuiſſe. Anus hoſpita, inquit, atque incognita ad Tarquinium Superbum regem adijt, nouem libros ferens, quos eſſe dicebat diuina oracula: eos uelle, dixit, uenundare. Tarquinius pretiũ percunctatus eſt. Mulier nimium, atque immenſum popoſcit. Rex, quaſi anus ætate deſiperet, riſit. Tum illa foculum coram eo cum igni appoſuit, & tres libros ex nouem deuſſit: & ecquid reliquos ſex, an eodem precio emere uellet, regem interrogauit. Sed enim Tarquinius id multò riſit magis, dixitq́ anum iam proculdubio delirare. Mulier ibidem ſtatim treis libros alios exuſſit. Atque idipſum denuo placidè rogauit, treis reliquos eodem illo pretio emat. Tarquinius ore iam ſerio, atque attentiore animo fit, eam conſtantiam, confidentiamq́ non inſuper habendam intelligit, & libros treis reliquos mercatur, nihilo minore pretio, quàm quod erat petitum pro omnibus. Sed eam mulierem tunc à Tarquinio digreſſam, poſtea nuſquam loci uiſam conſtitit. Libri tres in ſacrarium conditi, Sibyllini appellati. Ad eos, quaſi ad oracu-

 lum,

lum. Quindecim uiri aderunt, cũ Dij immortales publicè cõſulendi ſunt. Vobis com.] Romanis, quos nihil neceſſe eſt Pythiã uatem conſulere. A' Tarquinio Superbo Duumuiri inſtituti fuerant, qui ſoli eos libros Sibyllinos in rebus dubijs inſpicerent. Poſtea cùm plebs ex ſuis creari quoq; inſtaret, ex plebeis, & patritijs creati ſunt X. & inde X V. qui libros inſpicerent, quibus aliquando cura

corrigendorum faſtorum etiam data fuit. Seu Pæan.] A Aliã ſilētij cauſſam in dubium uocat Pythia, quod malignos ab oraculo, & tēplo ſuo repudiet ſua tēpeſtate, neq; dignetur ijs reſpōdere. Sed hæc Pythiæ fraus fruſtra fuit. Pæan pro ipſo Phœbos, cũ alioqui hymnũ ſignet in honorē Apollinis, dictum, aut cuiuslibet ut Lætum Pæana canentes. Et, ſoluere os, pro reſpondere: periphraſis.

Virginei pat. d] Quod conaretur eludere Appium, & reſiſteret propius accedere adyta numinum.

Tunc torta.] oſtendit quibus ceremonijs Pythia ſe adornabat, cùm fingeret ſe in cortinam deſceſſuram, & ſimulato numine, oraculum aditurum. Vittæ capitis ornamenta ſunt. Græci uocant, [illegible] Hiſ boſtiæ cædendæ maximè obnubebantur. Infula.] hæc propriè faſcia eſt in diadematis formam ita concinnata, ut utrinque uittæ

Virginei patuere doli, fecitq; negatis
Numinibus metus ipſe fidem. tunc torta priores
Stringit uitta comas, crinesq; in terga ſolutos
Candida Phocaica complectitur infula lauro.
Hærentem, dubiamq; premēs in templa ſacerdos
Impulit, illa pauens adyti penetrale remoti
Fatidicum prima templorum in parte reſiſtit:
Atq; Deum ſimulans ſub pectore ficta quieto
Verba refert, nullo confuſæ murmure uocis
Inſtinctam ſacro mentem teſtata furore.
Haud æquè læſura ducem, cui falſa canebat,
Quàm tripodas, Phœbiq; fidē. non rupta tremēti
Verba ſono, nec uox antri complere capacis
Sufficiens ſpatium, nulloq; horrore comarum
Excuſſæ laurus, immotaq; culmina templi
Securumq; nemus, ueritam ſe credere Phœbo
Prodiderant, ſentit tripodas ceſſare, furensq;
Appius, & nobis meritas dabis improba pœnas,
Et, ſuperis, quos fingis, ait, niſi mergeris antris,
Deq; orbis trepidi tanto conſulta tumultu,
Deſinis ipſa loqui.—

Bacchatur uates, " magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe Deum, " tãto magis ille fatigat
Os rabidum, fera " corda domās, fingitq; premendo.

Nullo co.] nō obſcuris ambagibus, nō perplexis uerborũ circuitionibus: qui mos Phœbo ſemper fuerat, ut interpretē torqueret, & exerceret. B

Inſtinctã.] afflatã [illegible] Haud æquè.] haud perinde Appiũ falleret, & iniuria afficeret, atque Phœbũ, eiusq; oraculũ, quod propter uani

dependeant. Græcè [illegible]. Sunt qui dicant, candida eſſe filamenta, quibus diuorum templa exornabantur. Sacerdotum filamenta Feſto. Moris fuit antiquis, ut nouæ nuptæ, priuſquam mariti domum ingrederentur, poſtes, & limina infulis adornarent. Maro Apollinis infulam appellat, quam eius ſacerdos Panthus Otriades geſtabat: & eandem hoc loco Phamonoæ, ut Apollini ſacræ tribuit Lucanus, perinde ut Laurum, quæ & ipſa in Phœbi tutela eſt. Phocaica l.] Delphica: antonomaſia Nam in Phocide Delphi fuerunt, ut dictum eſt. Phocenſes, de quorũ uirtute alibi diximus, nomen habent à Phoco quodam Corinthio, Ornytionis filio, una ætate prius, quàm Phocus Aeacides eò ueniſſet. Hærentem] reſiſtentem, & tergiuerſantem antiſtes templi à tergo propulit. Illa pauens.] Phamonoë metuens antrum ingredi, ubi hauſto ſpiritu fatidico, Appio fata denunciaret, ſtatim in ipſo ingreſſu circa limen reſtitit. Atq; Deum.] uatem dicit iam ſe finxiſſe afflatam, ſed quieto animo, cùm alioqui enthuſiaſmus correptam extra ſe rapere ſoleret. Conatur ludificari Appium: Porrò autem quo pacto uaticinaturæ afficiebantur animo, oſtendit Maro libro 6. Aeneid. de Sibylla loquens.

Non uultus, non color unus,
" Non comptæ manſere comæ, ſed pectus anhelum,
" Et rabie fera corda tument, maiorq; uideri,
" Nec mortale ſonans, afflata eſt numine quando
" Iam propiore Dei: Et mox.
" At Phœbi nondum patiens immanis in antro
"

tatem inſane futurum erat, quod unum hactenus toto orbe inter omnia uerißimum fuerat habitum. Nunc falſum deprehenſum fraude Phæmonoës fidem, & authoritatem erat amiſſurum. Et ſynecdochice, tripodas, oracula Phœbi uocat. Non rupta.] Ab enumeratione aliquot ſignorum, quæ afflatam comitari ſolent.

Non rupt.] non horrendum emugiuit tremula uoce. Nec uox.] ſecundum, ſubmiſſa uox, per antrum uix audita. Nulloq; ho.] Tertium, non iactauit ultro citroq; caput, ut ſolutis comis laurea capite deijceretur humi. Immotaq; c.t.] Quartum, templum inconcuſſum ſtetit. Maro lib. 3. C

Vix ea fatus erat, tremere omnia uiſa repentè "
Liminaq; laurusq; dei, totusq; moueri "
Mons circum, mugire adytis cortina recluſis. "

Hæc ſigna prodiderunt fraudem puellæ, uerentis ſe credere Apollini, ut corriperetur afflatum. Nemus l.] ſine fragore, & inconcuſſum. Sentit trip. ceſ.] Aduertit Appius non ſolicitari oraculum; non adeſſe uati Phœbum, cuius inſtinctu, de futuro euentu reſponderet. Dabis imp.] Minatur Romanus Pythiæ, de qua propter dolum ſit Phœbus, & ipſe ſumpturus pœnas, ſi pergat eludere. Niſi mer.] niſi deſcendas in ſpecũ ſacrum, & certũ reſpondeas mihi de fatis belli ciuilis afflatu Apollinis, non tuis confutis techinis. Eum afflatum numinis Græci [illegible] uocant, ab inſaniendo, [illegible], afflor numine, inſanio, furo, numine ducor, bacchor, & [illegible], inſtinctus.

Tandem c.] Minis Appij dicit uirginem territam in ſacrũ

—Tandem conterrita uirgo
Confugit ad tripodas, uaſtisq; adducta cauernis
Hæſit, & inſueto concepit pectore numen,

ſpecum confugiſſe & quidē ceu ad aſylum tutum, unde extrahi non

Quod non exhauſtæ per tot iam ſæcula rupis
Spiritus ingeſsit uati, tandemq́; potitus
Pectore Cyrrhæo non unquam plenior artus
Phœbados irrupit Pæan, mentemq́; priorem
Expulit, atq; hominem toto ſibi cedere iuſsit
Pectore: bacchatur demens, aliena per antrum
Colla ferens, uittasq́; Dei, Phœbeaq́; ſerta
Erectis diſcuſſa comis, per inania templi
Ancipiti ceruice rotat, ſpargitq́; uaganti
Obſtantes tripodas, magnoq́; exæſtuat igne,
Iratum te Phœbe ferens: nec uerbere ſolo
Vteris, & a ſtimulis, flammasq́; in uiſcera mergis:
Accipit & frenos, nec tantum prodere uati
Quantum ſcire licet: uenit ætas omnis in unam
Congeriē, miſerumq́; premūt tot ſecula pectus.

A ui non potuerit. Adducta.] *admota antro, unde ſpiritus eſſus ſit afflabat Pythiam.* Inſueto pe.] *non aſſolito corripi numine. Oſtendit Phœmonoēn nondum in corpus descendiſſe, quod multis iam ætatibus oraculum ſiluiſſet.*

Quod non exh.] *Quo numini afflauit ueius ille Phœbadem, erumpens ex orificio ſpecus, nondum enecuati, licet tot ſæculis inde exhalatus eſſet, & poſtea nulla eo afflata fuiſſet.* Tandemq́; p.] *Adeo plenus follibus corripuit Phœbus mentē uatis ſuæ, quantis nullius unquā ante pectus inuaſit. Cyrrhæū pectus dicit, fatidicum puellæ animum ac pectus, unde reſponſum diuinū proficiſceretur.* B Mentemq́; p.] *humanam, nullo numine imbutā, ſed rudē, quam ſpiritū fatidico impleuit.* Bacchatur.] *Inſanit ita uates iactando, rotandoq́; hinc inde, ultro, citroq́; caput ut iam ſui iuris non eſſet, ſed alieni, hoc eſt, Phœbi, cuius arbitrio atque inſtinctu uerſabatur: quo agitante, Pythiæ, ac Sibyllæ incaleſcunt.* Diſcuſſa uit.] *ſynecdoche poētica. Vittæ ſacræ, & ſertā Apollinea rotatione illa capitis diſcuſſa fuerunt. A ſignis inſaniæ, quaſta etiam ſunt ea, quæ ſequuntur ſtatim. Alluſit ad illā Maronis de Sibyll*

At Phœbi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur uates, magnum ſi pectore poſsit
Excuſsiſſe Deum: tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitq́; premendo.

Phœbeaq́; ſ.] *Nā laurus in Phœbi tutela eſt, eiq́; dicata: unde Phœbeam lauream uocat, qua uates coronata erat.* Ancipiti cer.] *huc illuc, qui inſanientibus mos eſt.* Vaganti obſta.] *ſellas abiectas ſibi, & impedimēto ſtantes,*

atq; obuiat. Igne.] *calore numinis fuerit.* Iratum te.] *Auerſio ad Phœbum, cui iam irata dare pœnas uideri potuit, quod cum paulò antè mentita fuiſſet. Hinc Appius, Dabis improba pœnas nobis, & ſuperis, quos fingis, ait.* Verbere ſo.] *Neq; uerò tantū uerberas flagellasq́; animum eius, & ſtimulis urges, uerumetiā accēdis: ſed conſtringēs* a al. ſtimulos *interim, ne plus prodat, quàm licet ſcire. Ad eum modum concludit Helenus Vergilianas ſuū uaticiniū ad Aeneā,*

Hæc ſunt, quæ liceat noſtra te uoce moneri.
Et paulò antè, — Prohibent nam cætera Parcæ
Scire Helenum, fariq́; uetat Saturnia Iuno.

Stimulos.] *imitatione Vergiliana hoc fictum eſt.*

— Ea frena furenti
Concutit, & ſtimulos ſub pectore uertit Apollo.

Frenos metaphoricè uſurpauit, ut quibus mentem uatis pro arbitrio uerſauit temperauitq́: à re corporea ad eam incorpoream: rurſum à brutis ad hominem: ſicut & ſtimulos metaphoricè dixit, uim illam diuinam, quæ animum Pythiæ, & impetum fatidici ſpiritus excitabit. Rurſum à re corporea, ad incorpoream. Eſt enim ſtimulus, fuſtis cuſpide præacuta qua ruſtici boues ad curſum ſuppungendo acuunt, græcè κέντρον.

Venit omnis æ.] *Id eſt, quantum fatorum omnibus ætatibus fuerat, nunc congeritur in unam mētem Pythiæ cumulatè.* Tot ſæcula.] *Tot ætatum fata infœlicis uatis animum diſtorquebant. Et toties iam dictum eſt, multis ætatibus oraculum ceſſaſſe, ac prorſus in totum ſiluiſſe. Sed in uniuerſum de omnibus ætatibus loquitur.*

Tanta patet rerum ſeries, atq; omne futurum
Nititur in lucem, uocemq́; petentia fata
Luctantur, non prima dies, non ultima mundi,
Non modus Oceani: numerus non deerat arenæ,
Talis in Euboico uates Cumæa receſſu
Indignata ſuum multis ſeruire furorem
Gentibus, ex tanta fatorum ſtrage ſuperba
Excerpſit Romana manu: ſic plena laborat
Phœmonoē Phœbo, dum te conſultor operti
Caſtalia tellure Dei, uix inuenit Appi,
Inter fata diu quærens tam magna latentem,

Tanta p.] *Exclamatio in immenſam,* C *atque innumerabilem congeriem fatorum, quæ furentis animo obuerſabantur. Neq; uerò ſolum, ſed etiam aliarum naturæ rerum, & elementorum cognitio ſubibat. Horum aliqua ſubijcit.*

Non prima.] *primus conditionis mundi dies, & ultimus ante oculos mentis uerſabantur.* Omne f.] *Quicquid futurum erat, laborabat ex monte, & ore uatis erumpere.* Vocemq́; pe.] *Omnia fata luctabantur in ore, ut in lucem proferrentur.* Non mo.] *Tenebat etiam ubi initium eſſet, & Terminus, ſinusq́; Oceani Quin & numerum arenæ in maris litteribus, quantus eſſet, callebat.* Talis in.] *à ſimili exemplo Sibyllæ Cumææ, quam paulò antè diximus Cumis in extrema propè Italiæ ora uaticinatam fuiſſe.* Euboico r.] *in Cumæo antro Antonomaſia. Sic Ma*

rò antea dixerat. Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris. Idem lib. eod. 6.

Excisum Euboicæ latus ingens rupis in antrum.

Eubœa inſularū Græciæ maxima eſt, longitudine ſua in Cycladas, & Sporadas uſq; procurrens. Eſt & 15 ſtad. mons à Mycenis. Cæterum inſula Eubœa Atticæ, & Bœotiæ obiecta; & Phocidi, & Locridi; Macris aliquando dicta fuit, ſiue à ſitus longitudine, ſiue à Macride nympha Iunonis altrice. Et Eubœam dictam contendunt, ab Eubœa Aſopi filia. Poſtea Abantias appellata fuit: & à poëtis interdum Aſopis. Ipſi autem Abantes ab Abante, Neptuni filio, uel à Thracibus, qui ex Abis eam inſulam occuparunt. Sunt qui inſulæ nomen datum arbitrentur, ab heroica indolis matrona, uel (ut Straboni placet) ab antro littorali, Aula bouis dicto, ubi Io

 Epaphum

Epaphum enixa creditur. Eubœa certè quondam Bœotia auulſa fuit, Euripo modico æſtu interluente, ut ponte iungeretur. Bœotiæ obuerſa longo tractu, Atticæq́, & Locridi, Maliensem oram exæquat, quo ſpatio fretum facit. Ab Attica in Theſſalia Euripo diſcreta, uſq́uã amplius L X. M. *paſſ expandens littora, minus* X X *contrahens, ambitu* C C C. L X V. M. *paſſ. Chalcis à Bœotia terræ motu auulſa fuit, ut Cyprus à Syria, Sicilia ab Italia, Belbicus à Bythinia, Leucoſia à Sirenum promontorio. Aiunt has maris anguſtias (id quod Plinius etiam teſtatur) ſepties uno die, ſtatis horis, huc atq; illuc fluxu, ac refluxu commeare. Poſtea à Romanis animaduerſum fuit, quod montium propinquitate, ac ſubitis uentorum flatibus, procellisq́ alterutrius pelagi concitati fluctus in fretum depellerentur. Eubœa hodie Turcicæ ditionis eſt, uocaturq́ Nigropontum. Ad meridiem promontorium Gereſtum habet, & Caphareum, naufragio Græcorum nobilitatum. Ad Septentrionem, Cenæum extruidit, & nuſquam lata, duûm millium ſpatium habet, ubi arctiſsima eſt: ſed longa eſt, & toti Bœotiæ oppoſita, anguſto freto interluente, ut diximus. Habet multa oppida illuſtra: inter quæ Eretria eſt, Cariſtos, & Chalcis. Sed Chalcis multo antè inſulæ nomen dederat, ut Chalcedotis diceretur, authoribus Ephoro, & Ariſtide, & Chalcis, ab ære primum reperto Hinc* χαλκίζειν, & χαλκιδίζειν, *impudicè loqui* χαλκιδικὸν δίωγμα. *Chalcidica perſecutio. Cæterum temporibus Latini Syluij, qui quartus ab Aſcanio Albæ regnauit, Cumæ in littorali ora Italiæ, à Cumæis, & Chalcidenſibus ex Eubœa profectis, conditæ fuerunt. Aiunt Hippoclem, & Megaſthenem eorum Duces ita inter ſe pactos fuiſſe, ut gens altera, quæ urbi nomen daret, alterius colonia diceretur. Vrbs nomen à Cumæis ſortita, Chalcidenſium dicta fuit colonia. Quare Cumas, modo Chalcidicas arces, modo rupem Euboicam appellat Vergilius. Et Lucanus Euboicum receſſum, antrum Cumanum uocat, in quo* A *Cumæa Sibylla uaticinabatur. Halicarnaſſeus prodidit Eretrienſes Cumas condidiſſe quidem, ſed poſteris temporibus à Gallis & Cumæis pulſos. Circa Cumas ueſtigia quædam fabuloſæ Necyomantiæ Homericæ, quæ extat in Odyſſea, monſtrantur. Cuiuſmodi ſunt, Styx, Acheruſia palus, Acheron, lauacra aquarum calida quæ huc deferuntur uice Pyriphlegetontis. Eſt & effoſſum aquarum emiſſarium occultum. Herodotus* Ἀορνον *uocat. Habet hoc exitus, tranſitus, & Necyomantiam. Huc qui ingrediuntur, noctu ingrediuntur, & egrediuntur. Vnde coniectare licet, ibi eſſe Cimmerios, quorum meminit Homerus. Idem monſtratur circa uicinam Neapolim. Ea de cauſſa maximè confictum à poëtis eſt, hac deſcenſum patere ad inferos per lacum Auernum. id quod teſtatur Maro lib. 6. Aeneid.*

—Quando hic inferni ianua Ditis
Dicitur, & tenebroſa palus Acheronte refuſo.

Quin & Sibyllæ antrum adhuc cernitur hodie in rupe exciſum cum oſtiolo, ut referunt ij, qui ea loca diligenter explorarunt, & tranſeuntes limen, in ueſtigio exanimari in camb. aliquando factum periculum eſſe. Excepſit.] *Cauſſa, quamobrem Sibylla nobilis ſua manu nouem libris Romanorum fata fuerit complexa quod indignaretur ſe ab omnibus mortalibus ſolicitari Retulimus hiſtoriam paulò antè de anu hoſpita ad Tarquinium Superbum cum nouem libris ingreſſa, in quibus ineſſe aiebat diuina oracula: quorum ſix exuſtis, reliquos tres rex eodem pretio emptâris.* Sic plena l.] *applicat id, cuius cauſſa facta eſt exemplorum collatio.* Conſultor Ap] *auerſio. & appoſiti eũ Appium cõſultorẽ occulti, ac tecti Dei nũcupat. Alioq opertũ ſubſtãtiuè pro ſecretiori loco interdũ accipitur, ut opertũ bonæ Deæ.* Caſtalia] *Delphico antro, uix potuit te, tuaq; fata, inter cætera, latẽtia inuenire: adeo multa uerſabantur ob animum Pythiæ.* B

Spumea tunc primum rabies ueſana per ora
Effluit, & gemitus, & anhelo clara meatu
Murmura, tunc mœſtus uaſtis ululatus in antris,
Extremæq́; ſonant domita iam uirgine uoces,
Effugis ingentes tanti diſcriminis expers
Bellorum ô Romane minas, ſolusq́; quietem
Euboici uaſta lateris conualle tenebis,
Cætera ſuppreſsit, faucesq́; obſtruxit Apollo.

Spumea t.] *Ad enthuſiaſmũ tandem tranſit poſt longas circũſtantiarũ circuitiones. Reddidit illud Vergilianũ de Sibylla lib. Aeneid. 6.*

—Immanis in antro
Bacchatur uates,
magnum ſi pectore poſſit
Excuſsiſſe Deum, tanto magis illi fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitq́ premendo.

Et de eadem paulò antè.

Et rabie fera corda tument.

Cicero Diuinat 2. loquens de oraculo Pyrrho ab Apolline reddito. Quis enim, inquit, eſt qui credat, Apollinis ex oraculo Pyrrho eſſe reſponſum? Aio te Aeacida Romanos uincere poſſe. Primũ latinè Apollo nunquam locutus eſt. Deinde iſta ſors inaudita Græcis eſt. Præterea, Pyrrhi temporib. iam Apollo uerſus facere deſierat. Effugis.] *Oraculum Pythiæ Appio redditum hoc eſſe, quis credat? Cùm Apollo nunquam ſit Latinè locutus? Verba Valerij ſunt. Nihil ad te hoc Romane bellum. Eubœa Cellam obtinebis.* C

Euboici uaſta lateris.] *Expreſsit pluribus uerbis, Eubœæ Cellam, quæ inter Rhamnunta erat, nobilem Attici ſoli partem, & Cariſtum, Chalcidico freto uicinam, teſte Valerio.* Faucesq́ obſtruxit.] *ne plura effaretur.*

Cuſtodes tripodes fatorum, arcanaq́; mundi,
Tuq́; potens ueri Pæan, nullumq́; futuri
A' ſuperis celare diem, ſuprema ruentis
Imperij, cæſosq́; Duces, & funera regum,
Et tot in Heſperio collapſas ſanguine gentes,
Cur aperire times? an nondum numina tantum
Decreuere nefas? & adhuc dubitantibus aſtris
Pompeij damnare caput tot fata tenentur?
Vindicis an gladij facinus, pœnasq́; a furoris, *a al. fororum*

Ratus itaque Appius in ſe ab Apolline moueri, ut in Cellam Eubœæ confugeret, & in ea latitaret, atque ita poſſe belli minas effugere, ibi iam ante Pharſalicum certamẽ morbo conſumptus, prædictum à Deo locum pro ſepultura poſſedit, ut idem Valerius ait. Cuſtodes t.] *Cauſſas inquirit, quã obrem Phœbus apertè non prædixit euentum bellum, & timuit detegere*

A *detegere futurum cladem, cùm omnia præſciret, ut ipſe dicit.*

Regnaq; ad ultores iterum redeuntia Brutos,
Vt peragat fortuna, taces?—

miſerit, quo ſecurus ageret, ac non ipſe ſuo nutu gubernaret uniuerſa.

Num Dij ne tum quidē quicquā de clade ſtatuiſſent, uter uinceret: num aſtra adhuc dubitarent decernere de Pompeij capite, an ut eo ſuperato, laus liberandæ patriæ, interfecto Cæſare, rurſum ad Brutos rediret.

Cuſtodes.] *Quaſi tripodes cuſtodirēt ſata, & non dij arcana ac non potius in ſolius Dei manu eſſent.* Ceſare.] *ut pendeat à ſuperis potent, qui beneficio Deorum nullum tempus, cùm uoles, celare potes.* Suprema ru.] *omnes hi accuſandi caſus referuntur, ad aperire. Cur times Phœbe detegere ultima cadentes imperij Romani prædicere, qui Duces eſſent caſuri, quī reges perituri, (Iubam Mauritaniæ regem indicat) quæ gentes miſcerentur funeribus ciuium Roman. Cur hæc peritus fuiſti denunciare.* Ao nondum.] *an nihil adhuc tum de pugnæ Pharſalicæ euentu decretum fuit à Deo?* Et adhuc dubitantib.] *Quaſi ab aſtris futurorum caſus pendeant, & Deus euentura illis commiſerit, quo ſecurus ageret, ac non ipſe ſuo nutu gubernaret uniuerſa.* Pompeij damnare.] *utrum Pompeium cædendum iudicarent, an non.* Tot fata.] *hæc fata omnia ſupprimentur à Phœbo, ne mortalibus proderentur?* Vindicis angl.] *an ſubticet potius facinus audax, ne dicam, temerarium, percuſſorum Cæſaris, ut fortuna id peragat, & furoris pœnas de Cæſare ſumat, quo regnum ad Brutos redeat? Vt quemadmodum Iunius Brutus expulit Tarquinium, & Populo Romano à regum Tyrannide liberauit, ita rurſum à D. & M. Brutis interfecto Cæſare, amiſſa libertas uindicaretur?* Regnaq; ad ultores iterum.] *numerus pro numero. Dominationem Cæſaris dicit, à qua aſſerturi erant Bruti, cum reliqua coniuratorum manu, in libertatem priſtinam rempublicam ut credebant. Regni, & regium nomen barbaris plauſibile, inuidioſum uehementer erat apud Romanos poſt regiam dominationem pulſam.*

B Tunc pect. ua.] *Vbi itaque Phœbus obticuit, adhuc furoris plena pectore irruit in fores, cuius impulſu apertæ ſunt. Indicat uiolentum impetum furētis etiamnum uatis, inſultumq; in fores.* Expulſaq; t.] *ut numinis concepti, & ſedentis adhuc in pectore, exturbata: ne inuito Deo fugiſſe coarguatur. Et ſingula uerba, non humanam, ſed diuinam rabiem exprimunt. Quin & templis dixit. pro, templo, numerus, pro numero.*

—Tunc pectore uatis
Impactæ ceſſere fores, expulſaq; templis
Proſiluit, perſtat rabies, nec cuncta locuta eſt:
Quem non emiſit, ſupereſt deus, illa feroces
Torquet adhuc oculos, totoq; uagantia cœlo
Lumina. nunc uultu pauido, nunc torua minaci
Stat nunquam facies, rubor igneus inficit ora,
Liuentesq; genas: nec qui ſolet eſſe timenti
Terribilis, ſed pallor ineſt, nec feſſa quieſcunt
Corda, ſed ut tumido Boreæ poſt flamina pontus
Rauca gemit, ſic multa leuant ſuſpiria uatem,
Dumq; à luce ſacra, qua uidit fata, refertur,
Ad uulgare iubar, mediæ uenēre tenebræ.
Immiſit Stygiam Pæan in uiſcera Lethen,
Quæ raperet ſecreta Deûm, tum pectore uerum
Fugit, & ad Phœbi tripodas rediēre futura,
Vixq; refecta cadit.—

qui conſpicitur in ijs, à al. tempore, qui timore percelluntur. Nec feſſa.] *deſtituta à numine quieſcere nō ualuit. Addit comparationem aptam, ad ſubijciendam rem oculis, à natura maris commoti uenta, quo ceſſante, etiamnum ſæuit.* Boreæ poſt.] *ceſſante aquilone, iam multum temporis adhuc fluctib. miſcetur, antequam in planum æquor redit. Et metaphoris tragicis ſæuitiem maris amplificat.*

Perſtat rabies.] *Cauſſa cur iſta omnia uiolenter fierent, quod enthuſiaſmo adhuc agitaretur, qui perdurabat.* Nec cuncta.] *Subticuit* C *enim ea omnia, quæ ad euentum, & exitum belli pertinebant, quæ nulli mortalium præſcire fas fuit.*

Supereſt d.] *Phœbus adhuc uatis mentem obſidebat, eam nondum deſeruerat, ut ſui compos eſſet.* Illa fero.] *A ſignis præſentis Dei, qualis fuit uultus totius deformitas, & pauor diuerſus à metu. Ad eundem modum Maro à ſignis ſuam Sibyllam deſcripſerat multo antè 6. Aeneidos.*

—*Non uultus, non color unus.*
Non comptæ manſēre comæ, ſed pectus anhelum
Et rabie fera corda tument. Et paulò poſt.
Et Phœbi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur uates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe Deum, tanto magis ille fatigat,
Os rabidum fera corda domans, fingitq; premendo.

Stat nunquam fa.] *ſed ſubinde uultus habitus, & color uariatur.* Liuentesq;.] *eſt autem liuor is color qui in cute homana ex ictu, & uerbere apparere ſolet.* Timenti.] *diuerſus igitur is color fuit ab eo, qui conſpicitur in ijs, qui timore percelluntur.*

Leuant.] *reſpirationes reficiunt animum, alioqui laſſum, & agitatum.* Luce ſacra.] *ſimpliciter hic lucem ſacram accipiendam puto: templi uidelicet, in qua hauſerat numen, quæ quidem diuerſa erat à iubare ſolari ſub diuo: niſi quis, ut Sulpitius etiam interpretatur, allegoricè utranque lucem accipere: uelit, diuinam, & humanam cognitionem.*

Mediæ uen. teneb.] *Quas autem tenebras, quamq; caliginem medias interueniſſe dicat, non obſcurè mox ſubijcit. Obliuionem omnium anteactorum uaticiniorum in mentem immiſit Phœbus, ubi ad ſe rediſt. Hanc uocat infernalem: alluſit ad id, quod poetæ & Philoſophia celebrant, animas apud inferos Lethæi ad fluminis undam, ſecuros latices, & longam potare obliuionem, quibus redduntur exactorum laborum expertes. Iam uerò, ut Deorum potus nectar creditur, ita aqua Lethes inferior, ac turbidior, animarum Stygiam, epithetice hac eſt. infernalem adiecit. Lethen, obliuio, metonymia.* Phœbi tripo.] *Hos ſupra appellauit fatorum cuſtodes: quò nunc alludit, cum eò cognitionem ſecretarum & futurarum rerum rediſſe canit.* Vixq;.] *uix ad ſe reuerſa, & à numine deſtituta, in terram concidit, examinatæ ſimilis.*

Neq

—Nec te uicinia leti
Territat ambiguis fruſtratum ſortibus Appi,
Iure ſed incerto mundi ſubſidere regnum
Chalcidos Euboicæ uana ſpe rapte parabas.
Heu demens, nullum belli ſentire fragorem,
Tot mundi caruiſſe malis præſtare, Deorum
Excepta quis morte poteſt? ſecreta tenebis
Littoris Euboici memorando condite buſto,
Qua maris anguſtat fauces ſaxoſa Caryſtos.

Nec te ni] *Auerſio ad Appium, quem adeo uicina mors non terruit, ut etiam monſtratum à Deo locum petiuerit, non intellecto oraculo. ob id eum deluſum ambiguis ſortibus, ait, qui mos erat Loxiæ Phœbo.* Sobſidere reg.] *hoc uerbum aliter ob aliis hoc loco exponitur. Sunt qui, pro ſubiectum iri accipiunt: ut ſit ſenſus. Imperium orbis terrarum ſub incertum ius uenturum.* Quidam *pro inuadere per inſidias, ut Beroaldus,* & Omnibonus, *ac furtim occupare, quæ ſignificatio huc quadrare uidetur. Nam ſi pro ſubſiſtere quis acceperit, ut rectè Micyllus, non regnum, ſed regno rectius legendum eſſet.*

Vana ſpe rapte.] *adductus in ſpem uanam occupandi imperium.* Chalcidos Eob.] Diſtinguit *diſertè hanc* Chalcidem, *qui in Eubœo eſt, ab ea, quæ in Aetolia. Eubœa aliquando etiam* Macris *dicta fuit, quod longo, & exporrecto tractu ea inſula in mari Aegæo*, Bœotica, *Attica, Locridisq́ oras exæquet: interq́ eas fretum efficiat, quod Euripum habet, reciproco & monſtroſo curſu, ſepties uno die fluentem, ac refluentem, notum prouerbiali hyperbole, de inconſtante. Vrbium clariſsima* Chalcis, & Caryſtio, *de quarum poſteriori iam mox dicetur.* Sed Chalcis *peruetuſta urbs fuit, potens, opibusq́ pollens, & uiris abundans: quare inde multæ coloniæ cùm in alias terras, tum in Italiam deductæ fuerunt: maximè cum adhuc optimates rerum potirentur, ἱπποβόται dicti apud eos. Durauit horum imperium ad ea uſque tempora, quibus Athenienſes* Piſiſtrato *tyranno fugato, rempublicam recuperarunt. Eubœæ incolæ Abantes ab Homero dicuntur: ab heroë Abante Neptuni filio: uel à Thracum gente, quæ de Abis Phocidos inſulam inuoſit. Inſulam hanc Nigropontum hodie uocant, inuaſam captam'que à Turcis, ſub Frederico tertio, anno* M. C C C C. L X X. *Poſt Chalcidem, Eretria facilè urbium maxima eſt; ultra* Geraſtum. *Eretriam Darij iuſſu,* Datis *cepit, diripuit, & incendit, tranſtulitq́ incolas in Aſiam. Homerus cùm Euboenſes bellicoſos ſignare uellet, capillato occipitio fuiſſe, ait, Pugnabant & comminus, & non fundis, aut ſagittis utebantur. Quare Homerus ὄπιθεν κομόωντας, illis tribuit. Hinc illud in quodā columno tempore ſuo Strabo extitiſſe ſcribit, μὴ χρῆσθαι τηλεβόλοις, ne telis, quæ in hoſtem eminus torquerentur, uteretur: id quod de quodam inter ipſos prælio pacti fuerant. Suidas tradit, χαλκιδίζειν, & χαλκιδικῶς dici ſolitum, ἐπὶ τῶν γλισχρευομένων, in rapaciores, quiq́ impendio, aut plus æquo attenti ad rem uidentur. Veteribus comœdijs certè eorum auaritiam notatam fuiſſe conſtat.* Heu demens, nullum belli ſentire.] *exclamatio in ſtultum Appij uotum, qui ſolus uoluit, malorum ſecurus eſſe, & miſeriarum expers, id quod ne Dij quidem poſſunt, inquit, præſtare, ſi mors non inferatur.* Secula te.] *Valerius Maximus libro primo, capite de miraculis. Nihil enim, inquit, (Phœbus) ad te, hoc Romane bellum. Eubœæ Cellam obtinebis.* B *At is ratus conſilijs Apollinis ſe moneri, ne illi diſcrimini intereſſet, in eam regionem ſeceſsit, quæ inter Rhamnuntem nobilem Attici ſoli partem, Caryſtumq́. Chalcidico freto uicinam interiacens, Cellæ Eubœæ nomen obtinet: ubi ante Pharſalicum certamen morbo conſumptus, prædictum à Deo locum pro ſepultura poſſedit. Hæc Valerius.*

Saxoſa Caryſtos.] *Caryſtus, Satyra, & Eretria ad meridiem Eubœæ ſunt, contra Atticam: quanquam, & in Laconia alia fuit Caryſtos, uino nobilis.* Strabo *libro decimo, tradit in Caryſto. Euboica lapidem repertum, Caryſtium dictum, quem carpere, & nere conſueuiſſent, perinde ut lanam, & inde mappas contexere, quarum ſordes igne abſtergerentur, ipſis illæſis. ἐν καρύστῳ φύεται λίθος, ἡ ξαινομένη, καὶ ὑφαινομένη, ὥστε τὰ ὑφη χειρόμακτρα γίνεσθαι ῥυπωθέντα δὲ εἰς φλόγα βάλλεσθαι, καὶ ἀποκαθαίρεσθαι λέγουσιν, παραπλησίως τῇ τῶν λίνων πλύσει.* Caryſtus *antea Chalcodoris, & Moeris fuit uocata, aut Moera, ut Ariſtidi placet: ut Callidemo, Chalcis, quod æs ibi primum fuerit repertum.* C Quin & Menechmo, *Abantias: & poëtis, Aſopis. Omnium opulentiſsima urbium Eubœæ fuit* Caryſtos, cum Chalcide. Saxoſa.] *rectè ſaxoſa: nam marmore nobilitata fuit, quod Caryſtium appellarunt.*

Et tumidis infeſta colit, qua numina Rhamnus:
Arctatus rapido feruet qua gurgite Pontus,
Euripusq́ trahit curſum mutantibus undis
Chalcidicas puppes ad iniquā claſsibus Aulim.

Et tumidis infeſta colit.] *Oſtendimus iam ſemel atque iterū ex Valerio Maximo Rhamnuntem partem fuiſſe Attici ſoli. Caryſtum, Styram, & Eretriam ad meridiem Eubœæ fuiſſe conſtat contra Atticam. Docet igitur inter Caryſtum, & fretum Chalcidicum exaduerſo Atticæ, ubi Rhamnus erat. Cellam Euboicam extitiſſe. Mela Atticæ oram deſcribens ſtatim poſt Laconiam. Marathon, inquit, magnarum multarumq́ uirtutum teſtis, iam inde à Theſeo Perſarum maxima clade permotus: Rhamnus parua, illuſtris tamē, quod in ea phanum eſt Amphiarai, & Phidiaco Nemeſis. Zenodotus itē oſtendit Rhamnuſiam Deam Nemeſin, quæ & Adraſtia Nemeſis dicitur, à Rhamnunte Atticæ loco cognominatam, ubi huic Deæ ſtatua erat, ex ſolido lapide. X. cubitorum magnitudine, prodigioſum Phidiæ opus. Plinius in deſcriptione Atticæ, Rhamnuntem pagum uocat, à quo Marathon campus haud procul abeſt. Quin & Rhamnei populi fuerunt, quorum origo putatur Rhadamanthus frater Minois. Adhæc Suidas Rhamnus, inquit, populus eſt Atticæ, ubi Antipho floruit in Rhetoricis. Quem cum multi conarentur imitari, uitæ inſtituto percommode reliquerunt, ut elegantes Rhamnos appellarent. Ex hic demiror & unà mecum Glareanus, quid Sulpitio in mentem uenerit, quod dicat Rhamnuntem*

Eubœæ

A *Eubœæ urbem eſſe, ibiq́ coli Nemeſeos templum, cum id(quod equidem ſciam) neque apud Strabonem, neque ullum authorem probatum, reperiatur.* Et tumidis infeſta] *Rhamnuſia Nemeſis: ſiue Adraſtia Nemeſis, ſubauditur, præſto adeſt: aut ſuo tempore aderit: dicitur in eos, (ut etiam innuit poëta) quibus ob arrogantiam, & faſtum fortunæ commutationem imprecamur. Eſt autem hæc inſolentiæ undex, & ſpei immoderatæ punitrix. Diogenianus parœmiam ſic citat. ἡ ῥαμνουσία παρὰ πόδας βαίνει, ad pedes iuxtà adeſt Nemeſis Rhamnuſia, cum ſignificamus ſontes celeriter puniri. Rhamnuſij cognomentum olim additum fuit iniris ſapientibus, ac moderatis: & quemadmodum Suidas, ἐπὶ γὰρ σοφῶν, καὶ ἐλλογίμων. Hæc Rhamnuſia Nemeſis, ut idem author prodit, olim Veneris ſpecie fingebatur: dextra malum arborem tenens. Erechtheus eam ita ſtatuit, Nemeſin matrem ſuam appellans, ut quæ in eo loco regnaret. Et ut modo meminimus, ſtatuam fecit Phidias. Et ῥάμνος, ramus, uirgultum ſpinoſum* Arctatus rapido fer.] *à uicino mari Chalcidica, quod Atticam, ubi Rhamnus eſt, alluit,*

B *uti ex aduerſo Chalcidem Eubœæ. Hæc auulſa Bœotiæ fuit, modico interfluente Euripo, ita arcto, ut ponte iungatur, maximè inter Chalcidem, & Rhamnuſem Atticæ, aut certè uicinam Aulidem Bœotiæ, ut Plinio placet. Et in ipſis faucibus Euripi, inquit, quem fecit obiectu inſula Eubœæ, Aulis capaci nobilis portu. Sed illud obiter addendum, quod poëta paulò antè dixit, numina infeſta, tumidis: pro ſingulari, uſus numero eſt plurali. ubi Rhamnuſia Nemeſis colitur.*

Arctatus.] *Nam ibi anguſtiſsimus Euripus eſt, latus plus minus quadraginta ſtadia.* Rapido gurg.] *uelociſsimo, & rectè. Euripi meminit Strabo, libro nono. Sed Plinius libro ſecundo. Et quorundam tamen, inquit, priuata natura eſt; uelut Tauromunitanum Euripi ſæpius, & in Eubœa ſepties die ac nocte reciprocantis æſtus. Tam rapida conuerſione, ut quemadmodum author eſt Pomponius Mela, uentos, ac etiam plena uentis nauigia ſecum portet. Neque dum huius tam ſtupendæ rei cauſam ſatis idoneè peruestigata eſt à ſcriptoribus, etiamſi Titus Liuius, ſecundi belli Punici libro octauo, à uentis quibuſdam illic flantibus ita*

C *rapi credit. Strabo libro modo citato. De ipſo, inquit, Euripi refluxu tantum ſolummodo dicere ſatis eſt, quod die quolibet, ac nocte ſepties curſum transmutat. Adſcribam & uerba Melæ. Euripon uocant, rapidum mare, & alterno curſu ſepties die, ac ſepties nocte, fluctibus inuicem uerſis. Adeo immodicè fluens, ut uentos etiam, ac plenas uelis nauigia fruſtretur. Hæc ille. Seneca in Hercule Oetæo.*

Euripus undas flectit inſtabilis uagas,
Dum laſſum Titan mergit Oceano iubar.

Hinc Euripus homo, in prouerbium abijt, in inconſtantem, & uarium moribus: metaphora ducta ab hac prodigioſa reciprocandi Euripi celeritate. Cicero pro Murena. Quod enim fretum, quem Euripum, tot motus, tantas, tam uarias habere putatis agitationes fluctuũ, quantas perturbationes, & quantos æſtus habet ratio comitiorum? Boëtius.

Exæſtuantis fertur more Euripi.

Hinc Græci Euripiſton hominem fide lubrica uocant. καὶ τύχη εὔριπος, inſtabilis, & inconſtans fortuna. εὔριπος διάνοια, euripa cogitatio, quod uaria ſit, & modò huc, modò illuc rapiatur. Ponticus. *Euboicus, ſiue Chalcidicus.* Trahis coll.] *Ex Eubœa rapiat, impellitq́ in Bœotiam aduerſam.*

Iniquam Aulim.] *Aulidem iniquam claſsibus uocat, quod circa eam non tantum λιμὴν βαθὺς ſit, ſed quod Aulis petricoſus locus ſit, teſte Strabone libro 9. ſiue quod plenis uelis nauigia ſæpe fruſtretur. Sulpitij expoſitio non placet. Eſt enim Aulis Agamemnoniæ, Graiorumq́ claſsis in Troiam coniurantium ſtatio, inquit, Pomponius. Oppidum eſt cum portu capaci, nobilitatum etiam Diana Aulidenſi: Quinquaginta nauium capacem tantum fuiſſe, quidam credunt. Aulidis etymon grammatici fecêre, ἀπὸ τοῦ αὐλισθῆναι ἐκεῖ τοὺς ἕλληνας, litera υ. interpoſita. Huc Græcorum exercitum coactum fuiſſe tradit Homerus. Sed claſſem tempeſtatibus retentam fabulantur, donec mactata imperatoris filia, Diana placaretur. Atq́ hac de cauſſa fortaſsis dixit Lucanus.*

Et iniquam claſsibus Aulim.

Lucretius.

Aulide quo pacto Triuiai uirginis aram
Iphianaſſæo turparunt ſanguine fœdè
Ductores Danaûm delecti.

Scholiaſtes tamen Homeri ſcribit, Aulidem nominatam, ab Aulide Euonymi, Cephiſii filij: uel quod ibi Græci cunctati fuiſſent, cum in Aſiam reijcerent, ὠνομάσθη ἀπὸ Αὐλίδος τῆς εὐωνύμου, τοῦ κηφισοῦ, ἢ ἀπὸ τοῦ αὐτόθι αὐλισθῆναι τοὺς πάντας ἕλληνας, in qua ſententia eſt Trypho. In Bœotia, præter Aulidem, multæ nobiles fuerunt urbes, ut Oropus, Amphiarai & templo, & oraculo celebris. Lebadia. Aliartes, Platææ, Cheronea, & omnium illuſtriſsima, Thebæ. De Aulide ita Statius.

Primaq́ue Danaûm Hecatæria congregat Aulis.

Ad Iniquam] *Sulpitius exponit ad hunc modum. Quia notis flantibus egredi nequeunt, ut Græcis in Troiam ire uolentibus accidit. Ouidius.*

Aulide te fama eſt, uento retinente morari,
Aſt me cum fugeres, hic ubi uentus erat?

Iam Cæſar.] A digreſsione redit ad hiſtoriam intermiſſam. Cæſar ex Hiſpania regreſſus, deuictis ducibus Pompeianis, Gadibusq́ue receptis, tam diu tergiuerſantiam ſubſtitit, donec legione ſeditione agitatam nonam

Interea domitis remeabat a Cæſar Iberis,
Victrices aquilas alium laturus in orbem,
Cum propè fatorum tantos per proſpera curſus
Auertere Dei, nullo nam Marte ſubactus
Intra caſtrorum timuit tentoria ductor
Perdere ſucceſſus ſcelerum, cum penè fideles
Per tot bella manus ſatiatæ ſanguine tandem
Deſtituêre Ducem, ſeu mœſto claſsica paulum
Inter muta ſono, clauſusq; & frigidus enſis
Expulerat belli furias, ſeu præmia miles

ad officium retraxit, authoribus noui motus, ſummo ſupplicio affectis. Poſtulabant ſibi præmium decerni: ſedato tumultu, tandem eam legionẽ cum ignominia dimiſit: adeo que poſt multas preces; eas que ſupplices

a al. Cæſar emed.

Dum maiora petit, damnat, cauſamq́; Ducemq́;
Et ſcelere imbutos etiamnum uendicat enſes.

ſupplices uix tandem eam reſtituit. Suetonius in Cæſare, Non enim, inquit, ceſsit unquam tumultuantibus, atque etiam obuiam ſemper iji, & nonam quidem legionem, apud Placentiam, quanquam adhuc in armis Pompeius eſſet, totam cum ignominia miſſam fecit: ægreq́; poſt multas, & ſupplices preces, nec niſi exacta de ſontibus pœna, reſtituit. Florus huius ſeditionis nullam facit mentionem, Cæſarem ſequutus: ſed Appianus, & Suetonius. Iberis.] Hiſpanijs, ulteriori, ac citeriori, unde Afranium, & Petreium duces Pompeianos eiecerat. Illic igitur pacatis, inquit, redijt in Italiam, ſigna uictricia in alium orbem, hoc eſt, in Epirum, & Macedoniam bellum contra Pompeium, in cuius caſtris pars ſenatus erat, tranſlaturus.

Cùm propè.] Cum Dij, inquit, propè omnem priorem ſucceſſum, & fœlicitatem circa Placentiam euertiſſent, ubi legio nona ſeditione aduerſus Cæſarem exagitari cœpit. Nollo.] Ipſe terra, mariq́; uictor metuit hic, ne in caſtris fortunæ iniquitate omnis ſucceſſus ſecundus la- A befactaretur. Scelerum porrò ſucceſſum dicit, propter ciuile negotium, quo ipſe ciuis in ciuem induxiſſet arma, ac tam multorum ciuium ſanguinem fudiſſet omnibus ſuis uictorijs. Fideles manus.] fideles legiones ad Placentiam, ubi ſubſliterant, penè Cæſarem deſtituere, cum præmium improbius poſtularent. Seu mœſto.] Cauſſam ſeditionis motæ quærit. Siue, inquit, hæc coorta fuit, quod aliquandiu militaris ferocia otio, & ignauia deferbuiſſet: ſiue quod ab imperatore poſt longam militiam, ſub grauiora pericula, quæ inſtabant in Macedonia, ſtipendia duplicari peterent. Hoc poſtremum tradit Appianus. Et ſcelere imbutos etiamnum.] Quibus tot ciuium ſanguinem hauſerant, eis non ad imperium Cæſaris uſuri, ſuo arbitrio adſerunt, uel in otium, uel ad Pompeium tranſituri, uel apud Ducem ſuum permanſuri.

Haud magis expertus diſcrimine Cæſar in ullo eſt, B
Quàm non è ſtabili, tremulo ſed culmine cuncta
Deſpiceret, ſtaretq́; ſuper titubantia fultus.
Tot raptis truncis manibus, gladioq́; relictus
Penè ſuo, qui tot gentes, in bella trahebat.
Scit non eſſe ducis ſtrictos ſed militis enſes,
Non pauidū iam murmur erat, nec pectore tecto
Ira latens: nam quæ dubias conſtringere mentes
Cauſſa ſolet, dū quiſq; pauet, quib. ipſe timori eſt,
Seq́; putat ſolum regnorum iniuſta grauari,
Haud retinet, quippe ipſa metus exoluerat audax
Turba ſuos, quicquid multis peccatur, inultū eſt.

Haud ma.] Reddis obiter magnitudinem periculi Lucanus, in quo Cæſar hic uerſabatur; cum nunquam bello ciuili in caſtris ſeditionē præter iſtam, ſenſiſſet antea, neque decem annis belli Gallici manus: ſimul quam nihil firmi ſit in militaribus uiris, quorum animi per leui momento mutati, partam uictoriam poſſunt labefactare. Quàm non.] quàm non ex firma potentia, ſed lubrica, & inconſtanti ſtatu omnia contemneret. Metaphoræ ſumptæ ſunt, à nutantibus machinis, cùm utroq; iactentur, nihil habent firmi. Fultus.] ſuſtentatus, quaſi mutilatus, truncatusq́; tot manibus, hoc eſt, copijs militaribus, à quibus iam penè deſtitutus fuerat.

Gladioq́.] nullis penè ſubſidijs ad bellum adiutus, niſi ſuo gladio. Iamq́; experiebatur ſuo periculo, enſes, quibus uictoriæ fuerant partæ, non ſuos eſſe, ſed militum, quorum auxilio uicerat. Non pauidum.] Narrat ſeditionem nonæ legionis in caſtris, ut omnium concors fuerit clamor, ac fremitus contra Ducem, & quidem apertis buccis, nihil muſſando. Quæ cauſſa.] metus ignominiæ, ac pœnæ ſolet feroces militum animos cōſtringere, ac ſub imperio continere, ea cauſſa nunc non cōtinuit militares homines à ſeditione. Quibus.] à quibus militib. timetur, ne in periculū capitis ueniant, ſi coniuratio proderetur. Seq; putat.] Quidam ſic exponit grauari. Tyrannidis iniuſtitiam grauatim ferre: ut uerbum grauari deponētaliter, non paſsiuè accipiatur. Sulpitius interpretatur, inferre moleſtiā iniuſtis regib. Badius triplicē expoſitionē adducit: ut grauari deponētaliter pro opprimere accipiatur: uel opprimi; ſiue grauatim ferrē: uel iniuſta, hoc eſt, per iniuſta ut ſit, eclipſis. Poſtrema expoſitio, uidetur Glareano arridere. Dum miles putat ſe C per iniuſta regna, & iniuſtam dominationem opprimi.

Quicquid.] epiphonema in impunitatem ſeditionis. Sontes tamen à Cæſare puniti fuerunt, ut rectè in ſeditione, in authores animaduertitur: ut pœna ad paucos, exemplum ad uniuerſos perueniat.

Effudere minas, liceat diſcedere Cæſar
A' rabie ſcelerum, quæris terraq́; mariq́;
His ferrum iugulis, animas effundere uiles
Quolibet hoſte paras: partem tibi Gallia noſtri
Eripuit, partem duris Hiſpania bellis,
Pars iacet Heſperia, totoq́; exercitus orbe
Te uincente, perit. terris fudiſſe cruorem
Quid iuuat Arctois Rhodano, Rhenoq́; ſubactis
Tot mihi pro bellis, bellum ciuile dediſti.
Cepimus expulſo patriæ cum tecta ſenatu,
Quos hominum, uel quos licuit ſpoliare Deorū?
Imus in omne nefas, manibus, ferroq́; nocentes:
Paupertate pij: finis quis quæritur armis?
Quid ſatis eſt, ſi Roma parum? iam reſpice canos,
Inualidasq́; manus, & inanes cerne lacertos.

Liceat.] Petitoria oratio militum generis deliberatiui eſt. Poſtulāt enim ab abſente Cæſare miſsionem, & uacationem à militia, poſt tot, et tantos labores exhauſtos. Habet & locos demōſtratorios, quibus bellum, ut nefarium, & impium deteſtantur. Quin & iudiciales attingunt, dum obiter cum Cæſare expoſtulant de iniuria ſibi, quod pro tantis laboribus adeò nulla ſibi habeantur, referantur ue gratiæ, ut ſuas uictorias fortunæ acceptas ferat, non uirtuti militum: id quod indignum toleratu eſt.

Liceat diſ.] exordium ductum à propoſitione, ſiue themate orationis. Cæſar petimus rudes petimus miſsionem à militia: addunt

Vſus abit uitæ, bellis conſumpſimus æuum,
Ad mortem dimitte ſenes: en improba uota,
a Non liceat duro morientia ceſpite membra
Ponere: non anima b glebam fugiente ferire,
Atq; oculos morti clauſuram quærere dextram,
Coniugis illabi lacrymis, unicq; paratum
Scire rogum, liceat morbis finire ſenectam.
Sit præter gladios, aliquod ſub Cæſare fatum.
Quid uelut ignaros, ad quæ portenta paremur,
Spe trahis? uſq; adeò ſoli ciuilibus armis
Neſcimus, cuius ſceleris ſit maxima merces?
Nil actum eſt bellis, ſi nondum comperit iſtas
Omnia poſſe manus: nec fas, nec uincula, iuris
Hoc audere uetant. Rheni mihi Cæſar in undis
Dux erat, hic ſocius Facinus, quos inquinat, æquat.
Adde, quòd ingrato meritorum iudice, uirtus
Noſtra perit: quicquid gerimus, fortuna uocatur,
Nos fatum ſciet eſſe ſuum, licet omne Deorum
Obſequium ſperes, irato milite Cæſar
Pax erit, hæc fatus totis diſcurrere caſtris
Cœperat, infeſtoq; ducem depoſcere uultu.

a al. Non c to lice.
b al. galc.

A *addunt ſimul argumẽtum ab honeſto, et pio ut ab impijs armis, quibus ciuibus bellum ſecerunt, liceat diſcedere.* Quæris.] *Ab indigno accuſant ſtatim Cæſarem, quo petito miſsionis iuſtior uideatur.* Terraq; mariq;] *prolepſis. Terra, & mari toto orbe exercitus deletur, pars in Gallijs, partim in Hiſpanijs: alij in Aphricam, dũ id ſtudet manibus, pedibuſq;, ut tu ſolum uincas.* Gallia.] *Partẽ exercitus noſtri amiſimus bello*
B *Gallico. & poſtea ad Maſtiliã, terra & mari. Ab incommodis longæ militiæ.* Heſperia.] *pars exercitus abſumpta eſt ferro in Italia.* Arctois.] *Septentrionalibus regionibus, ut in Germania, ac Gallijs. Has uã obſcurè indicat, cum clariſsima flumina ſubijcit: Rhodanũ, & Rhenum. Rhodanum Galli hodie Roſne uocãt: diuidit Sedunos, Veragros, Allobroges, & Galliã prouinciam Romanorũ, à Celtis. Oritur non procul à Danubij, & Rheni fontibus, circa fines diœceſis Seduneñſis, ad mõtem, cui hodie Briga nomen eſt. & ad Sedunum urbẽ Germaniæ deſcendens, uicũ Veragrorum qui hodie S. Mauritius dicitur, interſecat: & lacui Lemano miſſus, ad pontem urbis Gebennæ rurſum egreſſus, in Lugdunum, Viennam, aliaſq; celebres urbes prolapſus ad Volcas, in Liguſticum mare effunditur. Per Rhadanũ igitur, & Rhenum innuet, eorum accolas in Gallia & Germania intelligit, ubi partem aliquã exercitus diuerſis prælijs amiſerat Cæſar.* Tot mihi p. b.] *Cum pro tantis laboribus, & periculis otium, & amplũ præmium debeatur, pro his bellum*
C *ciuile mihi abtruſum eſt. Ab ingratitudine.* Cepimus.] *Ab impietate pro Cæſare perpetrata: pro qua re tamen nullia merces fuit repoſita. Ab indigno. Nam in bello uulla magis re retinentur, conciliantur'q; milites, quàm direptionibus ſacrorum profanorumq; ſine diſcrimine: Damnat miles ingratitudinem Cæſaris, ac queritur militiæ ſte vilitatem.* Deorum.] *quæ templa Deorum, auri, argentiq; plena ſpoliare licuit? Et tamen diuiſimus ærarium Romanum militibus diripiendũ dederat ſub initium belli ciuilis.* Imus.] *Ab impio deteſtantur præſentem militiam, quod patriæ bellum inferant, ciues in ciuem in ſenatum ferrum ſtringant.* Manibus fer.] *rapiendo, diripiendo, cædendo ciues impij. Inuicem ſumus pij, præ nimia paupertate, per quam nobis facultas maiorem impietatem perpetrandi in diuos, & diuorum fana nobis adempta eſt, licet uoluntas non deſit. Ad hæc, quantum rapinarum eſt, tuum eſt, nõ noſtrum, à pietate in Imperatorem. Euthymenia à contrarijs.* Quis finis.] *Interrogatio pathetica, à fine tantarum calamitatum, ac laborum, ciuilis belli.* Quid ſatis eſt.] *Perſtringunt Cæſaris tum ingratitudinem erga milites, tum inexplebilem amplian di imperij cupiditatem: cùm uel ipſa Roma potuerit eſſe*

cõtentus, qua potitus, nihil amplius optare debeat. Iam ſeſpi. c.] *ab ætate ſenili, ad quam uſq; ſecuti Cæſaris arma fuerunt, cũ iam rudem mereãtur, & miſsionem.*

Inualidaſq;] *pathos à debili. Oſtendunt enim abſenti Cæſari, infirmas per ſenectam manus, & exhauſtos uiribus lacertos.*

Vſus abit.] *hoc eſt, ea uitæ optima pars, quæ ad quærendum uictum, parandas opes, & proſpiciendum ſenectuti idonea fuit, iam lapſa eſt. pathos ab ætate.*

Ad mortem.] *petitio cum extenuatione pathetica ab ætate. Quare adiungitur ironicè, uotum hoc, ſiue petitionem improbam eſſe, cum modeſta ſit, ac pathetica.* Permitte miſsionem, *ut concedamus non in otium, ſed ad rogum, ut lacrymis uxorum, ac liberorum immoriamur: non in caſtris, ſed in lectis noſtris.*

Liceat morbis.] *ne abſumamur ferro, & canibus, auibuſq; prædæ ſimus, & inſepulti hic ſub diuo proteramur.* Anima fugiente.] *cum exhalabimus animam, pedibus, capitibuſq; uerberare frigidos ceſpites, & durum ſolum.* Dextram.] *coniugis, aut liberorum, aut amicorum alicuius, qui morientibus oculos claudat.*

Coniugis.] *pathos à ſocia coniuge.* Sit præter g.] *Contingat nobis ſub Cæſare mors naturalis, non uiolenta, ut abſumamur internecione omnes.*

Quid uelut.] *Expoſtulant cum Cæſare, quod impiè quaſi cæci ad cædem Pompei, & ſenatus ducantur: cuius ſceleris, & impietatis mercedem non obſcurè coarguunt: exilium, cædes, & nihil non horrendi ſupplicij. Obliquè uidentur Cæſari minitari fœdam cædem aliquãdo, pro nefario bello.* Maxima merces.] *Qui ſenatui, qui patriæ bellum inferunt, in horrendas pœnas incidunt: Nos patriæ ac ſenatui bellum inferimus, Quid relinquitur, uides Cæſar.* Nil actum.] *nihil pugnando promouimus, ſi adhuc nondum eſt expertus, has noſtras manus uel ipſum trucidare poſſe.*

Nec fas.] *neque æquitas, neque leges prohibent tyrannum occidere impunè.* Rheni mihi Cæſar in undis.] *intellectio. Per Rhenum intelligit, Gallicum bellum, & Germanicum. Dirimit Rhenus Galliam à Germania. Vtranque gentem decennali bello propè domuit. Quanquam prælijs magis uicit quàm bello, ut author eſt Cornelius Tacitus. In eo bello Cæſar nobis dux, & imperator datus erat à ſenatu: hoc uerò ciuili bello ſocius debet appellari, quod nulla publica ſenatus authoritate exercitum duclet contra Pompeium, & ordinem ſenatorium.* Facinus quos inquinat.] *Qui eodem ſcelere ſunt imbuti pari ſupplicio ſunt puniendi.*

Virtus noſtra.] *Accuſant Cæſarem ingratitudinis, quod poſt exhauſta pericula terra mariq;, multo ſanguinẽ*

guine partas victorias, ea omnia non virtuti noſtræ, ſed fortunæ accepta fert. Virtus militum, ſine gratia pe- rijt, pro nihilo penſa fuit. Nihil æquè perit, atque id, quod in ingratum confertur: qui quanquam intelligit be- neficium, & virtutem, diſſimulat tamen. Sed peſſimè collocatur, in non intelligentem. Itaque ut Cæſarem in- gratum oſtendunt, ingratum iudicem appellat. Victo- rias ſuas, fœlicitatem ſuam, aut fatum dicere ſolebat. Syllæ imitatione. Quare diſertè, ſiue potius militari fe- rocia adijciunt: eum ſcire debere, ſe eſſe eius fœlicitatem, & fatum: à ſe pendere univerſas eius victorias. A

Licet omne Deorum.] *impiè hoc ab irato milite, quod ne applaudentibus quidem Dijs bellum ſic geſturus amplius, niſi milites ſibi propitios, fauentesq; habeat.*

Pax erit.] *nullum bellum habebimus, ab armis diſce- detur.* Depoſcere.] *ad ſupplicium petere Cæſarem.*

Sic eat ô ſuperi, quando pietaſq;, fideſq;
Deſtituunt, moreſq; malos ſperare relictum eſt,
Finem ciuili faciat diſcordia bello.
Quem non ille ducem potuit terrere tumultus?
Fata ſed in præceps ſolitus committere Cæſar,
Fortunamq; ſuam per ſumma pericula gaudens
Exercere, uenit: nec, dum deſæuiat ira,
Expectat medios properat tentare furores,
Non illis urbes, ſpoliandaq; templa negaſſet,
Tarpeiamq; Iouis ſedem, matreſq; ſenatus,
Paſſuraſq; infanda nurus. uult omnia Cæſar
A ſe ſæua peti. uult præmia Martis amari,
Militis indomiti tantum mens ſana timetur,
Non pudet, heu Cæſar, ſoli tibi bella placere
Iam manibus damnata [a] tuis? hos ante pigebit
Sanguinis? his ferri graue ius erit? ipſe per omne
Faſq; nefaſq; [b] rues? laſſare, & diſce ſine armis
Poſſe pati, liceat ſcelerum tibi ponere finem.
Sæue quid inſequeris? quid iam nolentibus inſtas?
[c] Te bellum ciuile fugit. ſtetit aggere [d] fulti
Ceſpitis intrepidus uultu, meruitq; timeri
Non metuens, atq; hæc ira dictante profatur.

[a] al. fuit. [b] al. ruis. [c] al. Bellum te. [d] al. fultus.

Sic eat ô ſuperi.] *Auerſione ad Deos, precatur, ut hac occa- ſione diſcordiæ, ac re- bellionis militaris fre- ti, nunc finem bello ci- uili faciant, cùm nihil ſpei ſit in fide, pietate, & benignitate Deo- rum, reliquumq; ſub- ſidium tantum ſperan- dum ſit à malis mori- bus.* Quem non.] *à precatione tranſit ad argumentationem po- ëta. Cùm quemuis ducem potuiſſet ille tu- multus percellere, Cæ- ſar tamen imperterri- tus in medium illum furorem præceps ue- nit, ad ſedandum tu- multum, aſſuetus ſem- per ſe in præſentia pericula conijcere, unde fœliciter euа- ſerat. Celeritate ferè ſemper ſuperauit hoſtes ſuos, non cunctando prælijs: teſtatur hoc ipſum & Suetonius. Non enim inquit, ceſſit unquam tumultuantibus, atque etiam obuiam ſemper ijt. Et paulò antè. Seditionem per de- cem annos Gallicis bellis nullam omnino nouerunt, ciui- libus aliquas, ſed ut celeriter ad officium redierint, nec tam indulgentia Ducis, quàm autoritate. Ergo, ut ait poë- ta, non expectabat, dum ira deſæuiret.*

Medios furores.] *cùm maximè ferueret furor.*

Tarpeiamq; Iouis ſedem.] *amplificatio impietatis amore ciuilis belli, ut eos ſultem ſub imperio, & in officio contineret. Tarpeiam ſedem. Capitolium Iouis uocat, quod ſanctiſſimum in Roma fuit habitum, non Tarpeiam arcem.* Mens ſana timetur.] *Quod ciuile bellum hic deteſtati fuerunt, & ob eam cauſſam miſſionem peterent, utq; ab armis diſcedere liceret.*

Non pudet.] *Per auerſionem expoſtulat cum Cæſa- re poëta, quaſi illi ſoli bellum ciuile placeat, cum tantum legio nona præcipuè tumultuaretur, quam ea de cauſſa,*

teſte tranquillo, totam cum ignominia miſ- ſam fecit, & quidem cæſu ſeditionis auto- ribus. Sed Lucanus toto opere Cæſaribus iniquior eſt, non teme- rè. Tuis.] *nempe, quæ à militibus ſub tuis auſpicijs militant damnentur. Quid e- os compulit ab initio* B *eius ſigna ſequi?*

His ferri graue.] *Cum ſtomacho iſta ef- fundit poëta, & indi- gnatione. cùm alioquî facultas diripiendi & ferro ſæuiendi copia grauis nunc poſthac erit militibus, qui cæ- dibus, & rapinis ſem- per delectati fuerunt, & tu ijs gaudes, à minori ad maius pathos.*

Laſſare.] *Epilogum concludit monitione ut tandem cùm belli ciuilis tædium capiat, ut defatigetur ſemel poſt tot incommoda, & pericula bellorum, maximè ciuilium.*

Sæue quid.] *Annectit obiurgationem quod reſiſtan- tes milites regeat, & quaſi conſerta manu ulterius trahere conetur: quod quidem perinde eſt, ac ſi cum inuitis cani- bus uenari uelit, cùm bellum ciuile ab eo geri nolle uide- atur.* Stetit agg.] *Concionaturum ad exercitum in* C *concione aduocatum decorè in edito collocat loco: ut ab omnibus audiatur, ſedaturum motus militum. Frontinus libro primo Strategematum, cap. 9 de ſeditione militum compeſcenda hunc item locum citat his uerbis. C. Cæſar, cùm quædam legiones eius ſeditionem mouiſſent, adeò, ut in perniciem quoq; ducis viderentur conſurrecturæ, diſſi- mulato metu, proceſſit ad milites, poſtulantibusq; miſſio- nem, ultro minaci uultu dedit, exauctoratos pœnitentia ſa- tisfacere imperatori: obſequentioresq; in reliquum ope- ras edere.* Intrepidus.] *hoc eſt, quod Frontinus dicit, diſſimulato metu.*

Qui modo in abſentem uultu, dextraq; furebas
Miles, habes nudũ, promptumq; ad uulnera pectus.
Hinc fuge, ſi belli finis placet, enſe relicto.
Detegit imbelles animos, nil fortiter auſa
Seditio, tantumq; fugam meditata iuuentus,
Ac ducis inuicti rebus laſſata ſecundis
Vadite, meq; meis ad bella relinquite fatis:
Inuenient hæc arma manus, uobiſq; repulſis
Tot reddet fortuna uiros, quot tela [e] uacabunt.

[e] al. uocabunt.

Qui modo in.] *Artificioſè inſtituta eſt Cæſaris oratio à Lucano, hominis ut militaris, ita oratoris ſummi. Si naturam orationis introſpecte- mus, haud dubiè iudi- cialis eſt, continet om- nẽ expoſtulationẽ Du- cis cum militibus: & ſtatus mihi uidetur eſ- ſe negotialis. Perſuas enim cõtemptim quid iure debeatur mili- bus, improbè poſtulan- tibus miſſionem: ni- ſi cui ſecus uidetur.*

Exordium

An'ne fugam Magni tanta cũ claſſe *a* ſequentur
Heſperiæ gentes? nobis uictoria turbam
Non dabit? impulſi tantùm quæ præmia belli
Auferat,& ueſtri rapta mercede laboris
Lauriferos nullo comitetur uulnere currus?
Vos *b* defecta ſenes,exhauſtaq́ꝫ ſanguine turba,
Cernetis noſtros iam plebs Romana triumphos.
Cæſaris an curſus ueſtræ ſentire paratis
Damnum poſſe fugæ?ueluti ſi cuncta minentur
Flumina,quos miſcent pelago ſub ducere fontes,
Non magis ablatis nunquã *c* deſcenderet æquor:
Quàm nunc creſcit aquis,an uos momẽta putatis
Vlla dediſſe mihi?nunquam ſic cura Deorum
Se premit,& ueſtræ morti,ueſtræq́ꝫ ſaluti
Fata uacent,procerũ motus hæc cuncta ſequũtur.

A *Exordiũ duxit à ſua perſona, quam intrepidè dicit ſe militũ rabiei obijcere. Hoc conciliat, imò perturbat feroces animos, ſua ut erat ſumma, apud eos autoritate. Ita ferè ſolet fieri, ut quem ducem abſentem depoſcant, eum præſentem uereantur.*

Hinc fuge] *initio ſtatim non ſimpliciter eos miſſos facit, ſed contemptim, & cũ ſtomacho è caſtris faceſſere iubet: quæ res ſupra modum milites præcellit, exiſtimantes Cæſarem retenturum eos blandimenta multa dando. Etenim, ſi ipſi ab armis diſcedant ſuperſunt tot prouinciæ, Gallia, Hiſpania, Germania, Italia, unde ſupplementum facilè erat comparare.*
B *Quare rectè eos ſtatim in principio dimittendo contemptum percellit: ut intelligant, eius ſalutem à legione una, aut altera non pendere, neque magnopere paucorum rebellionem curare.*

Detegit.] *criminatur ulteo imbellia ſeditioſorum militum: ita enim plerunq; fieri ſolet, ut ignauiſſimi quiq; maximè ad ſeditionẽ ſtipendium poſcendo conſurgant, quibusq; minimum debeatur, Et aduerſus tales ius gladij eſt & extremi humanorum ſupplicij.*

Laſſata ſecundis.] *interpretantur pro ſuo commodo cum dedecore militum ſeditionis rationem, ut magis etiam pudeat, cum multò alacriores Cæſaris fœlicitate reddi deberent ad reliquum belli perficiendum. Quare contemptim iubet eos faceſſere è caſtris in otium, & ſe relinquere ad bellum gerendum ſuis fatis.*

Heſperiæ gentes.] *A' minori ad maius. Si uictum Pompeium propè tot populi ſequuntur, mihi uerò uictori defuturi ſunt milites? Heſperias gentes Italicas, & Hiſpanicas dicit.*

Quæ præmia belli.] *Quæ turba præmia belli feret, & quidem exiguo momento, cum ueſtra merces ueſtro labore parta, is triumphus ſit, quam alij milites in ſe transmouebunt. Hi me triumphantem comitabuntur, ut, quæ referatur, ad turbam, non ad uictoriam.*

Senes turba.] *appoſitio, turba fracta longo bello, iam non miles meus amplius, ſed plebis Romanæ fex, & ſine nomine uulgus. Quare nonnulla exemplaria, deſpecta, legunt quaſi contemptam fecem ciuitatis.*

Cæſaris an.] *Quaſi dicat nunquam futurum, ut ſuorũ fuga damnum ſentiat. Additq; comparationem à natura fluminũ, & maris: quod ut illorũ acceſſu non augetur, ita nec minuitur fluminibus ſiccis, Cæſar mare, flumina, & fontes milites.* An uos] *Refutat id, quod clamauerant, Cæſarem militũ uirtute, & labore uiciſſe. Reſpondet Deos Imperatorum non militum fata curare: inferiq; promde ſuam uictoriam à fatis, non à militibus pendere.*

a al. ſequuntur. *b* al. deſpecta. *c* al. decreuerit. al. decreſceret.

Humanum paucis uiuit genus. orbis Iberi
Horror,& Arctoi noſtro ſub nomine miles
Pompeio certè fugeres duce. Fortis in armis
Cæſareis Labienus erat, nunc transfuga uilis
Cum duce prælato terras, atq; æquora luſtrat.
Nec melior mihi ueſtra fides, ſi bella nec hoſte
Nec duce me geritis, quiſquis mea ſigna relinquit,
Nec Pompeianis tradit ſua partibus arma:
Hic nunquam uult eſſe *e* meus. ſunt iſta profecto
Curæ caſtra Deis, qui me committere tantis,
Non niſi murato uoluerunt milite, bellis.
Heu quantũ fortuna humeris iã põdere *f* preſſis,
Amolitur onus, ſperantes omnia dextras
Exarmare datur, quibus hic non ſufficit orbis.
Iam certè mihi bella geram, diſcedite caſtris,
Tradite noſtra uiris ignaui ſigna Quirites.
At paucos, quibus hæc rabies authoribus arſit,
Non Cæſar, ſed pœna tenet: procumbite *g* terra,
Infidumq́; caput, feriendaq́ꝫ tendite colla,
Et tu, quo ſolo ſtabunt iam robore caſtra
Tyro rudis, ſpecta pœnas, & diſce ferire
Diſce mori. tremuit ſæua ſub uoce minanti
Vulgus iners, unumq́; caput tam magna iuuẽtus
Priuatum factura, timet: uel enſibus ipſis
Imperet, inuito moriturus milite ferrum.

Humanum p u.] *Paucis hic non aſſerendi caſus eſt, ſed dandi. Eſt autem hæc ſententia, genus humanũ huc creatum propa-*
C *gatumq; eſt, ut ſeruiat, profitq; paucis, hoc eſt, principibus, & regibus orbis terrarum ſubſit, eorumq; imperio pareat. Nulla gens humana eſt, quin ſuũ habeat principem, cuius imperio gubernetur. Itaq; in paucorũ uſum humanum genus uiuit.* Orbis Iberi.] *ab autoritate Imperatoris. Recenſet populos quos ipſi ſubegerint, ſe duce: quos Pompeio Imperatore nunquam domuiſſent, imò fugiſſent, diſceſſiſſentq; uicti ab Hiſpanis, & Gallis, Germaniſq.* Fortis in.] *ab exemplo Labieni. Fuerat hic Labienus bello Gallico Cæſaris legatus, qui ſub eo multa ſecunda prælia non ſolum fecit, uerumetiam aliquot oppida hoſtibus ademit: Bellouacos, qui nouiſſimè à Romanis defecerant, circa Sequanam prælio egregiè uicit: deletisq; hoſtium copijs, cum ipſorum duce à ſe capto ad Cæſarem uenit. Hæc à Cæſare referuntur libro ſeptimo, de bellico Gallico. Hic poſtea bello ciuili ad Pompeium deſcit: quamobrem eum uilem transfugã uocat, & cũ ſuo duce Põpeio terra mariq; uagari.* Nec mel.] *fide Labieni, ueſtra futura eſt, neque melius de nobis ſentiam ſi uel alium ducem cõſecuti fueritis, aut nullum etiam: id quod ſtatim ſubijcit.* Sunt iſta prof.] *Terret milites religione*

e al. meus. *f* al. feſſis. *g* al. terræ;

Deorum, quibus dicit ſe, & ſua caſtra curæ eſſe, qui noluerunt, ut quantum belli reliquum eſſet, ita nouis militibus conſcriptis cõficiat: & nouis uiribus ſe confirmet. Heu quantum.] *Exultando exclamat, atq; haud ſcio, an ſit ironia in milites, quibus id, quod optarunt, iam continget, niſi quis ad ipſum Cæſarẽ malit referre, ut ſit hæc ſententia. O' quantũ omnis fortuna mihi aufert, uehementer ſolicito de præmio illis pernumerando pro egregiè nauata opera, quibus totus orbis diuidundus nõ ſufficeret. Atq; hos nunc datur miſſos facere. A' ſpe cõmodorũ obliqua irritat militum animos.* Mihi bella.] *nõ in neſtrũ uſum, ut uos dita præmia feratis, ſed in meum, ut hoc uniuerſum, quantum eſt cõmodi, in meum uſum conuertam.* Diſce dice c.] *Epilogus orationis, quo ſuam mentem detegit, iubetq; rebelles caſtris faceſſere primũ: inuitos ſe retinere nolle: ſed ut ignaui milites ſua arma contra dant fortibus & militaribus uiros: quos uirtutis uocabulo, non ſexus, uiros uocat, ut Homerus alicubi in Ilia. Cùm iam eos maximè diſcedere iubet, & in otium, uel ad Pompeiũ cõcedere, cupiunt maximè manere, ut eſt humanus animus uarius & inconſtans. Nitimur in uetita.*

At paucos.] *Vbi uerò eos Quirites non milites appellauit, id quod ignominiæ cauſſa fecit, tam facile circumegit, ac flexit, teſte etiam Suetonio, ut confeſtim ſe milites eſſe reſponderint.* Sed pauci ſeditionis huius auctores mihi pœnas dabunt, ut exemplum ad uniuerſos tranſeat. A Rabies.] *hæc ſeditio concitata fuit.*

Diſce ſe.] *diſce punire ſeditioſos, & rebelles milites, & ſimile ſupplicium expecta, ſi quid eiuſmodi in poſterum imiteris.* Vnum hæc ca.] *Vnum Cæſarem tot milites formidarunt, quem modò in ordinem redigere uoluerunt. Suetonius tradit, eum totam non legionem miſſam feciſſe, & ægrè poſt multas, & ſupplices preces, exacta de ſontibus pœna, reſtituiſſe. Quæ autem fuit ueteribus ignominia militaris, docet Gell. noctium Atti libro decimo capite octauo, his uerbis. Fuit hæc quoque antiquitus militaris animaduerſio, iubere ignominiæ cauſſa, militi uenam ſolui, & ſanguinem dimitti. Cuius rei ratio in literis ueteribus, quas equidem inuenire potui, non extat: ſed opinor factum hoc primitus, in militibus ſtupentis animi, atque à naturali habitu declinantes, ut non tam pœna, quàm medicina uideretur. Poſtea tamen ob pleraque alia delicta idem factitatum eſſe credo, per conſuetudinem, quaſi minus ſani uiderentur omnes, qui delinquerent.* B *Hæc Gellius. Vegetius tamen cenſet rectiùs eſſe, in autores ſeditionis uindicare, ut ad omnes metus, ad paucos pœna perueniat.* Procumbite.] *uerba ſunt Cæſaris, ad ſeditionis autores, ut ſecuri percutiantur.*

Ipſe pauet, ne tela ſibi, dextræq; negentur
Ad ſcelus hoc Cæſar: uicit patientia ſæui
Spem ducis, & iugulos, non tantũ præſtitit enſes.
Nil magis aſſuetas ſceleri, quàm perdere mentes
Atq; perire timet tam diri fœderis ictu
Parta quies, pœnaq; redit placata iuuentus.
Brunduſiũ decimis iubet hanc attingere caſtris,
Et cunctas reuocare rates, quas auius Hydrus,
Antiquusq; Taras, ſecretaq; littora Leucæ,
Quas recipit ª Salpina palus, & ſubdita Sipus ª al. Salapina
Montibus, Auſoniã, qua torquens frugifer oram
Dalmatico Boreæ, Calabroq; obnoxius Auſtro
Appulus Adriacas exit Garganus in undas.

Ipſe pauet.] *Metuebãt tamen Cæſar, inquit ne parentes imperio milites habuiſſet: & tamen militum patientia uicit expectationem Ducis. Appianus. Nonæ itaque legionis inquit Cæſar, quæ ſeditionis cauſſam præſtitit, decimum quenq; ſorte mulctabo. Gemitu igitur ab uniuerſa legione edito, Tribunis genibus affuſi, ueniam ſuppliciter depoſcebant. Cæſar poſt modicum uix tandem ira liberatus, hoc ſolum conceſſit, ut centum duntaxat, & XX. ſeditionis principes ab omnibus eligeret: duodecimq; ex his à cæteris selectos, ſupplicio afficeret.*

Nil magis aſſuetas.] *Inter nouos milites non perinde habuiſſet ſibi ad ſcelus obſequentes, atq; eos habebat, qui ſceleribus aſſueuerant. Sed nihil æquè uerebatur, atque ne ueterani ad omnia flagitia aſſueti priſtinum robur, & audaciam amitterent.*

Brunduſium.] *A' Ciſpadana, in qua præcipuæ urbes ſunt, Dertona, Parma, Placentia, unde nunc mouet caſtra Regium Lepidi, Mutina, Bononia, Ferraria, Rauenna. Harũ regio cũ reliqua Togata, Tranſapennina dicitur, autore Catone. Italia uerò, quæ in Thuſcũ pelagus uagatur, Ciſapennina. Proinde longitudinem Italiæ Tranſapenninæ à Placentia, quæ ab Inſubribus Ticino amne dirimitur. Brunduſium uſque quæ Italiæ ferè longitudo eſt decem diebus percurrit Cæſar. Quantum uerò ſpatium ſingulis diebus inſtructi, armatiq; omnibus telis, militari gradu ibant, cum uel caſtra mouerentur, uel ambulatum educebantur, docet Vegetius libro primo, de Re Milita. cap. 72. ex ueteri conſuetudine, & D. Auguſti, Hadrianique conſtitutionibus, uidelicet X. M. paſſuum. Si decimis igitur caſtris Brunduſium peruenerunt, 10. diebus. C. M. paſſuum. pro deambularunt. Sed eam conſuetudinem eundi poſtea non ſeruauit. Nam Italiæ lõgitudo ab Alpino fine, uſq; ad Regium in Ciſapennina cẽſetur decies centenis, & XX. M paſſ. quæ multò longior propter flexum. Sed quia Cæſar admirabili celeritate iter facere ſolebat, certus millium numerus ad ſingula caſtra ſtatui non poteſt.* C *Brũduſium Iſthmo Peninſulæ Calabricæ appoſitum eſt, ex cuius portu in Epirum oppoſitam, commodiſſimus traiectus eſt. Eſt enim urbs cum tutiſſimo portu, & uno ore multi concluduntur portus trãquilli: quiq; intus ſinus accipiunt, ut aſſimuletur cornibus cerumis forma, ac ſpecie: unde etiam nomen habet. Ipſe enim locus unà cum urbe ceruinum caput refert. Et Meſſapiorum lingua, ceruinum caput appellatur. Cæterùm Romam reuerſus inde Cæſar, ſe proximis comitijs cum P. Seruilio Conſ. creauit. eo enim anno per leges illi Conſulem fieri licebat. Aliquot inde actionibus confectis, paucis diebus depoſita dictatura, Brunduſiũ profectus. 12. legiones eò, & omnem equitatum conuenire iuſſit. Hinc profectus cũ 15. millibus legionariorũ, & quingentis equitibus (plures enim nauium inopia traijci non potuêre) per medias hoſtium ſtationes, circa nouas Ianuarias in oram Macedoniæ tranſmiſit. Lucanus iſta amplificaturus, ſuo more, oſtendit è quibus locis Brunduſium claſſes conuenire iuſſit.* Quas auius Hydrus.] *ex hydrunte naues euocauit. Eſt autem Hydrus, præter fluuium ciuitatula 400.*

ſtadiis

A ſtadijs à Brunduſio, teſte Strabone: & mons. Mela Euerſa Hydrus eſt ſuperioribus annis impetu Turcarum cum miſerabili ciuium, & præſidiariorum clade. Stephanus tamen ὑδροῦς nominat, ac maſculinè ὑδροῦντα, gentile. Vnde ὑδρουσαῖος, & ὑδρουσεύς. Eſt autem, ut Brunduſium, in Calabria Hydrus, ſiue Hydruntum & ipſum littorale oppidulum, confinium Ionij maris, & Auſonij. Ex Hydrunte compendioſa nauigatio fuit, ut è Brunduſio, in inſulam Saſonem, mediam inter Iapygiam, & Ceraunia Epiri. Antiquiſq; Taras.] E' Brunduſio Tarentum iter eſt: ubi Iſthmus. 200. ſtadiorum, regione Iapygiæ, Meſſapiæ, Calabriæ, & Salentinæ, autore eodem Strabone.

Taras.] urbs eſt, & fluuius: unde Tarentini equeſtribus prælijs celebres. Hinc ταραντίζειν. Aelianus de inſtruendis aciebus. Iaculantur, quos Tarentinos uocamus: arcu utuntur, qui equites ſagittarij: & à nonnullis Scythæ etiam uocantur. Idem duo genera Tarentinorum facit, nam alij longius iaculantur, & ob eam rem, equites iaculatores dicuntur, & Tarentini ſpeciali B uocabulo. Alij, cùm ſemel, aut bis iaculum miſerint, quo leuiori utuntur, manus de cætero cum aduerſarijs conſerunt, & comminus pugnare incipiunt: & quæ ſequuntur. Straboni urbs Taras appellatur Melæ Tarentus, nonnullis Tarentum. à Tara quodam Heroe, Herculis in omnibus expeditionibus indiuiduo comite, filio Neptuni, & nympha eius regionis. Locus ipſe ab initio, natura, & opere humano munitiſſimus fuit, & inde à Spartanis reſtauratus, Phalanto Partheniarum duce, qui octauus ab Hercule fuiſſe creditur. Hinc Silius Tarentum Phalanteum uocat. Sunt, qui pro Taras, Bares legunt, quod oppidum poſtea Varetum dictum fuit βάρητα, ὑ βάρην 600. ſtadijs à Tarento. Barium à multis ſupra Aufidum littorale, in finibus Galeaciorum. Extat adhuc: & Varetum ſlu. Secretaſq; littora Leucæ.] Leucam ſcribit Sulpitius, urbem grandem eſſe, 500. ſtadijs à Tarento. 150. ab Hydrunte: inde ad Brunduſium. 40. Apud Strabonem Leuca legitur libro ſexto. ἐνθένδ᾽ εἰς τὰ λευκά, ϛάδια π. πολίχνιον καὶ τοῦτο. ἐν ᾧ δείκνυται πηγὴ δυσώδους ὕδατος. ἐκ δὲ τῶν λευκῶν εἰς ὑδροῦντα πολίχνιον, ϛάδια ρν. ἐντεῦθεν δ᾽ ἐς βρεντέσιον. υ. id eſt, A' Barete uſque ad Leuca, ſtadia 80. oppidulum, & hoc eſt, in quo monſtratur fons aquæ grauєolentis. E' Leucis uerò, uſque ad Hydruntum oppidum, ſtad. 150. Inde ad Brunduſium. 400.

Salpina palus.] Salapia oppidum eſt Apuliæ, Annibalis meretricio amore inclitum. Haud procul inde monſtratur palus, cui à Salapia, nomen factum eſt. Salapia celebratur cladibus aliquot ſecundi belli Punici.

Et ſubdita Sipus.] In Apulia Sipus palus eſt, & Sipuntum oppidum, conditio Diomedis, à ſepijs ut creditur, fluctu eiectis. Deinde mons Garganus celſiſſimo iugo attollitur, in mare prominens: hodie Sancti Angeli dictus, à quo longè lateq; Appuli colunt, quorum pars Cannenſes ſunt iuxta Aufidum amnem, memorabiles ingenti clade Romanorum. Dalmatico.] Obiacet enim uno cornu Raguſio, & interius Dalmatiæ, altero ad Auſtrum, ſpectat Brunduſium & Calabriam.

Is petit trepidam tutus ſine milite Romam,
Iam doctam ſeruire togæ, populoq; precanti
Scilicet indulgens, ſummum dictator honorem
Contigit & lætos fecit, ſe conſule faſtos.
Nanq; omnes uoces, per quas iam tempore tanto
Mentimur dominis, hæc primum repperit ætas,
Qua ſibi ne ferri ius ullum Cæſar abeſſet,
Auſonias uoluit gladijs miſcere ſecures.
Addit & faſces aquilis, & nomen inane
Imperij rapiens, ſignauit tempora digna
Mœſta nota: nam quo melius Pharſalicus annus
Conſule notus erit? fingit ſolennia campus,
Et non admiſſæ dirimit ſuffragia plebis,
Decantatq; tribus, & uana uerſat in urna.

Ipſe petit trepi.] Lucanus dicit Cæſarem Brunduſio Romam petiiſſe, cum ipſe libro tertio commentario ſcribat ſe prius Romam profectũ, atque inde Brunduſium contendiſſe. Dictatore, inquit, habente comitia Cæſare, Cõſ. C creantur. Iul. Cæſar, & P. Seruilius. Is enim erat annus, quo per leges ei Conſ. fieri liceret. His rebus confectis, cùm fides tota Italia eſſet anguſtior, neq; credita pecunia ſoluerentur, conſtituit, ut arbitri darentur, per eos fierent æſtimationes poſſeſſionum & rerum, quanti quæq; earum ante bellum fuiſſent, atque eæ creditoribus traderentur. Hos & ad timorem nouarum tabularum tollendum, minuendumq;, qui ferè bella, & ciuiles diſſenſiones ſequi conſueuit, & ad debitorum tuendam exiſtimationem eſſe aptiſſimum exiſtimauit. Item prætoribus, Tribuniſq; ple. rogationes ad populum ferentibus, nonnullos ambitus Pompeia Lege damnatos, illis temporibus, quibus in urbem præſidia legionũ Pompeius habuerat, quæ iudicia alijs audientibus iudicibus, alijs ſententiam ferentibus, ſingulis diebus erant perfecta, in integrum reſtituit. qui ſe illi in ocio ciuilis belli obtulerant, ſi ſua opera in bello uti uellet, proinde æſtimans, ac ſi uſus eſſet, quoniam ſuffeciſſent poteſtatem. Statuerat enim hos iudicio populi prius debere reſtitui,

quàm ſuo beneficio uideri receptos, ne aut ingratus in referenda gratia, aut arrogans in præripiendo populi beneficio uideretur. His rebus, & ferijs Latinis, comitijſq; omnibus perficiundis, undecim dies tribuit; dictaturaque ſe abdicat, & ab urbe proficiſcitur, Brunduſiumq; peruenit. Hucuſque Cæſar. Appius luculentiùs rem narrat. Cæſar Romam reuerſus, inquit, trepidante adhuc populo, neque ſenatu, aut Conſule illũ eligente, ſeipſum dictatorem nominauit. Verùm, ſiue, ut inuidiam dilueret, ſiue quod magiſtratu minimè indigeret, per 11. tantùm dies illi præfuit, ſic enim nonnulli aſſerunt. Conſ.q; ſe in futurum deſignauit. P.q; Ser. Iſau. collegam ſibi aſſumpſit. Hinc liquet eum, ſeditione ad Placentiam compoſita ſtatim iter Romam auertiſſe. Et cùm neq; à ſenatu, neq; à Conſule eligeretur. ipſe ſeipſum dictatorem dixit. 11. dies dictaturam geſſit. Inde Conſul creatus à ſe, P. Seruilium collegam adſciuit, Prætores miſit in prouinciat. M. Lepidum in Iberiam: Peduceum in Sardiniam: Decium Brutum in Galliam. Atque inde ſe Brunduſium recepit. Togæ.] paci. intellectio ſignum pro ſignato. In urbe pax erat Cæſaris beneficio, cui ſeruire cogebantur, cum ipſe ſe primum dictatorem, inde Conſulem crearet: cõſtitueretq; rempub. pro ſuo arbitrio

ſiue plebis ſuffragijs.& ſenatus autoritate, perinde, ac ſi pax toto imperio fuiſſet, Contigit.] *uerum hoc. quàm geſsit. nam poſt undecimũ diem, quàm ſe ipſum dixerat, Conſul dictaturam depoſuit.*

Lætos faſtos.] *ut is annus in faſtis notaretur. Iulio Cæſare.& P.Seruilio Conſs. pugnatum fuit ad oppidum Pharſalum Theſſaliæ inter Cæſarem, & Pompeium. quo prælio Pompeius unà cum ſenatu magno clade uictus fuit.* Lætos.] *lugubres.* *Alibi annotauimus, annos in libris Faſtorum nominibus Conſs. ſignari ſolere. Et ſignificaturi, quo anno quid geſtum eſſet, Conſulum ſolum eius anni nomina citabantur.* Nanque omnes.] *Titulos indicat, aſſentationis plenos, quibus ſolebant tyrannis falsò aſſentari, tum primum inuentos, & natos. Propterea mentimur nõ quibuslibet, ſed dominis: id quod ſeruorum eſt, & mancipiorum abiectiq; fractiq; animi. Cuiuſmodi ſunt. Diuus Iul. Imperator ſemper Auguſtus. Pater P.a. Quanquam poſtremus ille titulus Ciceroni à Senatu autore Catone, extincta coniuratione Catilinaria, honoris cauſſa nuper, & meritò datus fuerat.*

Qua ſibi.] *hoc eſt, quo anno ſibi ſumpſit Cæſar ſecures id eſt, conſulatum. ut in eo ius gladij non deſideraret: ut ſub prætextu maieſtatis Conſularis, ius ſæuiendi ferro, tyrannorum more, ſibi uendicaret.* A

Auſonias ſe.] *Conſulatum urbis Romæ.* Faſces.] *Conſulatum Imperiũ, ut faſces Conſulatum, æquale uerò Imperium ſignificent.* Nomen ina.] *famoſum nomen per uim, inuita plebe, ac reliquis Ordinibus ſibi uſurpauit, ut eo compendio ad tyrannidem graſſaretur.*

Signauit tempora digna.] *annum eum, in quem incidit clades Pharſalica, nomine Conſulatus ſui.*

Fingit ſolennia campus.] *in campum Martium facta comitia habita fuerunt. Conuenit populus quidem ad creandos magiſtratus. Sed hoc ius in ipſis ademit Cæſar, cùm ipſe Conſulem & deſignaret, & crearet, nullis P. R. ſuffragijs.* Diuimus ſuffragia.] *ſuſtulit ſuffragia, & ſe, & Seruilium Conſs. dixit, & ficte nominatim tribus citat: & quia infrequens erat ciuitas, dicebatur omnium tribuum conſenſu creatus.* Nec cœlum ſ.] *non licet auſpicia obſeruare, cum nunc magiſtratus crearetur.*

B

Nec cœlum ſeruare licet, tonat augure ſurdo,
Et lætæ iurantur aues, bubone ſiniſtro.
Inde perit primum, quondam ueneranda poteſtas
Iuris inops, caret at tantum ne nomine tempus:
Menſtruus in faſtos diſtinguit ſæcula Conſul.

Tonat.] *Tonitru at quidem: ſed diſſimulante augure. Qui ſub tonitru Iouis creatus fuerat, uitio creatus dicebatur, cogebaturque ſe abdicare magiſtratu. Lex erat duodecim tabularum. Rempub. auſpicia patrum ſunto: olliquè ex ſe produnto, qui comitijs creare Conſs. ritè poſſint.*

Tonat augure ſurdo.] *Lex duodecim tabularum: Ioue tonante fulgurante, ne comitia ſunto. Cicero li. bro Diuinationum Secundo citat hanc legem, & interpretationem adhibet. Itaque in noſtris commentarijs ſcriptum habemus, Ioue tonante, fulgurante, comitia Populi habere nefas. Hoc fortaſſe Reipub. cauſſa conſtitutum eſt. Comitiorum enim non habendorum cauſſas eſſe uoluerunt. Itaque comitiorum ſolum uitium eſt fulmen, quod idem omnibus rebus optimum auſpicium habemus, ſi ſiniſtrum fuerit. Hactenus Ciceronis uerba retuli. Diſſimulaſſe proinde Augurem dicit, Iouem Tonantem, fulgurantemq; ſe in comitijs audiuiſſe: quare, quia uitio Cæſar Conſulem ſe dixerat, abdicare ſe conſulatu debuiſſe.*

Et lætæ iurantur aues.] *Augur lætas, & auſpicatas aues addixiſſe iurabat. Inauſpicatæ aues maximè erant, cornix, coruus & bubo, Ignauus bubo dirum mortalibus omen inquit Maro.*

Inde perit primum.] *Ab eo tempore concidit maieſtas conſularis, & Imperij dignitas: cùm Conſs. non plus iuris eſſet in urbe, quàm à Cæſaribus concederetur.*

Caret tantum ne nomine.] *Cùm autem omnia à Cæſaribus adminiſtrarentur, poterat conſulatus aboleri. Sed ideo ſingulis annis Conſs. adhuc creati ſunt, ut tempora eorum nominibus in faſtis, digererentur.*

Menſtruus.] *paucorum menſium, aut incertorũ annorũ. Nam à ſequentibus imperatorib. Cõſulatus in mẽſes donatus fuit: ſiue quod ſe Conſ. in poſterum declarauit.* C

Nec non Italicæ numen, quod præſidet Albæ
Haud meritum Latio ſolennia ſacra ſubacto
Vidit flammifera confectas nocte Latinas:
Inde rapit curſus, & quæ piger Appulus arua
Deſeruit raſtris, & inerti tradidit herbæ,
Ocyor & cœli flammis, & Tigride fœta,
Tranſcurrit, curuiq; tenens Minoia tecta
Brundusij, clauſas uentis brumalibus undas
Inuenit, & pauidas hyberno ſidere claſſes.

Nec non Ill.] *Oſtendimus paulò antè ex Cæſare, antequam ſe Brunduſium reciperet, in monte Albano Ioui Latiali ſacro celebraſſe, id quod nouorum Conſ. erat. Hæ Latinæ feriæ originẽ duxerunt à fœdere inter Tarquinium Superb. & Latinos renouatos. Videbatur utriſque expedire, ut uetus fœdus, inter Albanos quondam, & Hoſtilium per uſum, cum Horatij, & Curiatij, de principatu urbis dimicarent, renouaretur, poſtulabat Tarquinius, hortabaturq; Latinos ut fortunam P. R. magis ſociam uellent, quàm infeſtam experiri. id ſatius genti futurum, quàm agrorum uaſtationes, & urbium excidia, quæ ſub Anco, & Tarquinio perpeſsi fuerant, ſæpius pati. His facilè obtinuit, ut fœdus recens feriretur. Dionyſius tradit, Tarquinium in eo conuentu Latinorum ducem creatum fuiſſe, pari iure ſũ ano ſuo olim. Tarquinius cùm iam dimitteretur concilium edixit, ut Latinorum iuuentus certo die armis inſtructa ad lucũ Feroniæ, & quidem ex fœdere, adeſſent. Miſit idẽ ad Hernicos, & Volſcos, qui ab ipſis ſocietatem. P. R peterent. Hernici in amicitiam, & ſocietatẽ cõceſſere. Ex Volſcis Ecetrani tantũ, & Antiates. Tum Tarquinius, ut ea populorũ concordia, aliquo ſanctiore fœdere, ac perpetuo firmaretur, autor ipſis extitit, ut in Albano monte, commune. P. R. ſocijsq; Iouis templum conderetur. quo omnes feriæ his populis indicerentur: ibique extorum partes ſinguli libarent, atq; ex immolata hoſtia ſinguli ſuam quiſq; partem acciperent 47. urbes tum eius ſacri participes extitere; & Latinæ feriæ nuncupatæ ſunt;*

ſunt: ſed incertum, utrum quod Latini eas celebrarent, an quod Iuppiter Latialis appellatus, præeſſet. Tarquinius, penes quem principatus erat, taurum ibi pro omnibus ſacrificabat: cuius caſi ubi ſinguli populi libaſſent exta, partem ſibi depopoſcere. Hæ Latinæ feriæ cum multum temporis neglectæ eſſent, L. Lentulo, & Aulo Iulio Appulo Conſſ. decreto Pontificum inſtauratæ fuerunt quod legati ab Ardea queſti erant ſibi carnem Latinis ferijs non fuiſſe datam, ut aſſolebat. Plin. libro 27. capite 7. author eſt Latinarum ferijs, quadrigas certare ſolere in Capitolio: uictoremq́ abſinthium bibere: quod credit inde factum: quod maiores arbitrati fuerint, ſanitatem honorificè præmia dari. Atque has ferias Latinas dicit Macrobius Conceptiuas fuiſſe dictas: ſicut & Paganalia, Sementinas, & Compitalia, propterea quod quotannis à magiſtratibus, uel ſacerdotibus conciperentur. Poſtea etiam Latinarum feriarum præfectus introductus fuit. Lucan. lib 1.

Et oſtendens confectas flamma Latinas
Scinditur in partes, geminoq́ cacumine ſurgit.

Albæ Iliacæ.] Iuppiter Latialis. Albani reges ab Aſcanio, & eius patre Aenea oriundi erant, quorum ſtirps deſecit in Romulo & Remo. Et in monte Albano, authore
B Tarquinio, ut modo dictum eſt Pop. Rom. ſocijs Ioui Latiali commune templum condiderant, ubi Latinæ feriæ celebrarent. Latio ſub.] Italia iam in poteſtatem redacta. Vidit.] Quaſi dicat, Cæſar antequam ex urbe diſcederet, perfecit ferias Latinas, & quidem nocte, quia in monte diſcedebatur, cum funalibus, & tædis ob tenebras. Inde rapit c.] hoc eſt, inde diſceſsit ab urbe, peruenitq́ in Apuliam. Deſeruit.] Cuiuſmodi in bello fiunt, quando omnia à limitibus occupantur, uaſtanturq́.

Ocyor &.] oſtendit Cæſaris conſuetam celeritatem in faciendo itinere, eamq́ amplificat duabus Hyperbolis: altera à fulminis celeritate, altera à Tigridis uelocitate, cùm quærit amiſſos catulos. Tigride fœ.] quæ catulos peperit In Hyrcania, & India naſcuntur maximè, tremendæ uelocitatis, quæ præcipuè cognoſcitur, cùm capitur. Fœtus numeroſus eſt qui ab inſidiante equo, quàm maximè pernici rapitur, atq; in recentem ſubinde locum tranſ-
C fertur. Tigris cubile ubi uacuum ſæta reperit, (nam mares ſobolē nō curāt) præceps fertur, inueſtigatq́ odore. Raptor appropinquante fremitu, abijcit unū ex catulis. Illa morſu tollit, & pondere etiam ocyor acta remeat: iterūq; conſequitur & ſubinde donec in nauem illo regreſſo fruſtra ſæuit in littore. Minoia tecta.] Quidā Dædalum, non Athenas, ſed in Siciliam, cùm Minois iram fugeret, naui delatum tradunt: alij in Italiam, atq; in campis Phlegræis circa Cumas conſediſſe. Strabo lib. 6. autor eſt famam eſſe, Cretenſes habitaſſe aliquando Brunduſiū, qui cum Theſeo ex Gnoſſo illuc appulſi fuerunt: ſiue è Sicilia delati cum Iapyge. Vtroq; enim modo refertur. Cre ol. Brund.] Docui paulò antè ex Strab. lib. 6. Brunduſium Meſſapiorum idiomate, ceruinum caput uocari. & ipſe locus unà cum urbe ita ſitus eſt, ut caput ceruinū, ita repræſentet, ut curuitate cornua cerui referant. Clauſas uc.] Vegetius lib. 4. cap. 39. Quibus menſibus tutiùs nauigetur. Docet eruditè toto anno uim, atq; acerbitatem maris non pati nauigantes: alios igitur menſes eſſe aptiſſimos, quoſdam dubios: reliquos intractabiles eſſe lege naturæ. Poſt ortum Pleiadum, à 6. Cal. Iunij, uſque ad ortum Arcturi, 8. Cal. Octob. credit ſecuram eſſe nauigationem, quod acerbitas uentorum æſtatis beneficio mitigetur. Inde uſque ad 3. Idus Nouemb. incertam eſſe nauigationem, & diſcrimen propiorem. Addit cauſſam, quod poſt idus Septemb. oriatur Arcturus uehementiſsimū ſidus. Et octauo, inquit, Cal. Octob. æquinoctialis euenit acerba tēpeſtas. Circa nonas uerò Octobris hædi pluuiales 5. Idus eiuſdem, Taurus. A' Nouembri aūt menſe crebris tempeſtatibus nauigia cāturbat Vergiliarū hyemalis occaſus. Ex die igitur tertio Id. Nouemb. uſq; in diem 6. Iduum Martij maria clauduntur. Nam lux minima, noxq́ prolixa, nubium denſitas, aëris obſcuritas, uentorū, hymbrium, uel niuium geminata ſæuitia, non ſolū claſſes à pelago ſed etiam cōmeantes à terreſtri itinere deturbat. Hæc Vegetius. Proinde hinc liquet, clauſas undas, clauſa maria dici, non tentanda nauibus, ſiue non nauigabilia.

Sidere hyberno.] Sulpitius expoſuit, tempeſtate hyemali, rectè ſanè, ſed quia pridie nonas Ianuar. etiam ſoluit, quo die, ut dimidiata hyeme. Aquilones conſueuiſſe ſpirant, oriente Delphino cum cane matutino: & poſtridie Delphico toto emergente uentorum fit concurſus. iuxta traductionem Clau. Ptol. de Signif. inerrantium ſtellarum. Aeneid. Quarto.

Quin etiam hyberno moliris ſidere claſſem.
Et medijs properas aquilonibus ire per altum.

Turpe duci uiſum eſt, rapiendi tempora belli
In ſegnes exiſſe moras, portuq́ teneri:
Dum pateat tutum, uel non fœlicibus æquor:
Expertes animos pelagi, ſic robore complet,
Fortius hyberni flatus cœlumq́ fretumq́
Cum cœpere, tenent, quàm quos incūbere certos
Perfida nubiferi uetat inconſtantia ueris.
Nec maris anfractus, luſtrandaq́ littora nobis,
Sed recti fluctus, ſoloq́ Aquilone ſecandi.
Hic utinam curuet ſummi, carcheſia mali,
Incumbatq́ a furens, & Graia ad mœnia perflet.
Ne Pompeiani Phæacum è littore toto
Languida iactatis comprendant carbaſa remis.
Rumpite, quæ retinent fœlices uincula proras,
Iam dudum nubes, & ſæuas perdimus undas.

Turpe duci.] Ducebat turpe ſibi eſſe Cæſar, negligere occaſionem traſmittēdi extrahēdiq́ bellū, cùm in celeritate omne negotiū tunc uerſaretur, maximè, quod ea ipſa copia hoc infrequentior eſſet, quod multi Gallicis bellis ab ipſo deſecerant, & longum illud iter ex Hiſpania in Italiā ingentē multum numerū diminuerat. Adhæc autumnus paulò grauior, circa Apuliā, et Brunduſiū, exercitū graui ualetudine, ex ſalubrib. Galliæ, & Hiſpaniæ regionib. reuerſis uehemēter afflixerat. Et Pōpeius anne propè ſpaciū ad confirmandas uires ſuas, cōtrahendasq́ tota Aſia & Africa copias habuerat. Itaq; ut hoſtis nihil opinā ti ſuperueniret grauiſſimo anni tēpore maturabat quacūq; fortuna, ac caſu traijcere in Macedoniā. Turpe.] Cæſar turpe ſibi duxit, cū Belli dux eſſet, bellū trahere. ac uō ſtatim cōſueta ſua celeritate in aduerſam Græciā exercitū traducere, quàm diu mare tutū per hoſtes eſſet, qui id propter anni tēpus portus ac tenebant in Græcia.

a al. ferens;

in Græcia, ut ipſe Cæſar arbitrabatur. Sic Cæſar lib. 3. concionatus apud milites, quoniam propè ad finem laborum, ac periculorum eſſet peruentum, æquo animo mancipia, atque impedimenta in Italia relinquerent, ipſi expediti naues conſcenderent, quò maior numerus militum nauibus poſſet imponi, omniaq́ ex uictoria, & ex ſua liberalitate ſperarent. Sic robore.] *hoc eſt, huiuſmodi orationis tenore fermè, ad eos uſus fuit, ut hortaretur præſentem tempeſtatem potius periclitandum eſſe, quàm ut uernos uentos expectarent. Nunc ad aduerſarios metu imminentium uentorū tãto mari ceſsiſſe, quid-uis potius expectantes, quam ſuum aduentū. Vernos uentos uiolentiores eſſe, ac durare diutius. Hæc diuerſius, ſed poëticè tamen, quàm à Cæſare referuntur,*

Inconſtantia uer.] *Pulchrè inconſtantia nullũ menſes Martio, & Aprili inconſtantiores ſunt propter tempeſtuoſarum ſignorum exortus, unà cum Ariete, & tauro maximè Tum autem, quod iuxta Cl. Ptolemæum, 8. Id. Mar Ver incipiat, & 5. Hyems exeat. Vnde uentorum nõ tantum crebræ mutationes tribus his menſibus incidunt, ſed mira aëris ſentitur inconſtantia. Itaq́ Conſtantius dicit hybernos uentos tenere, quàm uernos. Disertè inconſtantiam perfidam uocat, quod ibi uenti flare experimur, fallant, eludantq́ nauigantes, in diuerſum mutati.*

Nec maris] *à facili, quod non portus per ambages, & circuitiones longas maris quærendus ſit, ſed rectà in Græciam eſſent tranſmiſſuri. E' Brunduſio in aduerſum litus duplex eſt nauigatio. una in Ceraunia, teſte Strab. & Epirum, altera Dyrrachium, illa maior. Eſt enim quater 800 ſtadiorum curſus: quod Brunduſium commodi ſitum ſit, ad petendas Illyriorum gentes, & Macedonum.* ἀπὸ βρεντεσίου πλοῦς ἐστὶν εἰς τὴν περαίαν διπλοῦς, ὁ μὲν ἐπὶ τὰ κεραύνια, καὶ τὴν ἤπειρον, ὁδὲ εἰς ἐπίδαμνον μείζων τοῦ προτέρου. ἐστὶ γὰρ ᾳ ω. σταδίων. τέτριπται ἐκάτερος τούτων, διὰ τὸ τὴν πόλιν εὐφυῶς κεῖσθαι, πρός τε τὰ τῶν ἰλλυρικῶν ἔθνη, καὶ τὰ τῶν μακεδόνων. Sed recti flu.] *Rectus curſus, & recta nauigatio tenenda erit Brunduſio, in Pharſaliam. Alioqui rectæ undæ dicuntur, ut & pulchrè Sulpitius, quæ puppim: obliquæ uerò, quæ latera nauium feriunt Et Brunduſio Dyrrachium, & Albaniam nauigantibus Boreas ualdè ſecundus eſt* Hic otinam.] *optat in ueſtigio citra moram ita ſecundum & ferentem uentum, ut plenis uelis traijciat.* Carcheſia ma.] *Quid Carcheſium ſit inter Grammaticorum filios certatur: ut hac præmittatur. Sunt qui poculum Græcis tantum eſſe exiſtimẽt, procerum, & circa mediam partem compreſſum, ſed anſatum mediocriter, ſed anſis à ſummo ad imum pertingentibus. Aſclepiades Græcis author, uocis etymon à re nautica tractum arbitratur: ut inferior ueli pars patera appelletur: media* τράχηλον*: ſumma carcheſium: in qua ſignificatione hoc loco uſurpauit Lucanus: ut inde diffunditur in utrinque ueli latus, quæ cornua uocantur. Cornua, inquit Maro, uelatarum obuertimus antennarum. Macrobius tradit non ſolũ Aſclepiaden, ſed etiã illos illuſtres poëtas ut Sophoclẽ, & Sappho, eius meminiſſe. Pherecydes in libris hiſtoriarũ prodidit, Iouẽ pro mercede cõcubitus Alcumenæ aureum carcheſium dono dediſſe. Quod uerò ad alteram ſignificationẽ attinet, Apollo. enarrator li. 1. Argon.* ἠλακάτη δὲ λέγεται, inquit, τὸ κατώτατον. καὶ παρατεταμένον μέρος τοῦ ἱστοῦ, κατ' ἱερὰ ἔσθητα, ὑπὲρ ἐστὶ, τὸ καρχήσιον, *hoc eſt,* ἠλακάτη *eſt tenuiſsima, ac ſumma pars mali, ſecundùm Eratoſthenem: ſupra quam, eſt carcheſium Pollux lib. 1. Onomaſticῶν,* καὶ τὸ μὲν ὑποδεχόμενον τὸν ἱστὸν, ληνὸς. τὸ δὲ ἐναρμοζόμενον αὐτῷ πτέρνα, τὸ δὲ τελευταῖον, τὸ πρὸς τῇ κεραίᾳ, ἠλακάτη, καὶ θωράκιον, καὶ καρχήσιον. *id eſt, Quod malum ſuſcipit. Lenas dicitur, quod ei aptatur,* πτέρνα*, extremum uerò, circa antennam,* ἠλακάτη, θωράκιον*, & carcheſiũ Idẽ lib. 10. cap. de piſcatorijs, & nauabus inſtrumẽtis.* ὀρθιὰς*, inquit, appellatur inferior mali pars, ut ſuperior, carcheſiũ. Heſychius.* καρχήσια, τὰ κέρατα, τὰ ἐπάνω τῶν καταρτίων τῶν πλοίων, καὶ τὰ ἄκρα τῶν ἱστῶν *Sed idem addit etiã,* καρχήσιον, εἶδος ποτηρίου. καὶ τὸ ἐπικείμενον τῶν στοῶν ξύλον, καὶ ὄργανον τεκτονικὸν, διαλοειδές. *ſpecies poculi, & teſtudinibus impoſitum lignum, & inſtrumentũ fabrile triangulum.* Et Graia ad.] *Ad Græcarum urbes ſereni uento uno pellas. Contra Brunduſium diximus Dyrrachium eſſe Græcam urbem: (Pompeianus enim dux Bibulus Corcyram cum claſſe tenebat) quam Cæſar ita petebat, ut inter eam & Apolloniam, in Macedoniæ oram appelleret. Ipſe in Pharſaliam ſcribit ſe omnes naues ad unam incolumes expoſuiſſe. Locus certè, quo primum applicuit, Palæſte dictus eſt, Oricoricinus. Atque hæc ea ſunt, quæ hîc Græcorum mœnia uocat Tranquill. in Cæſare. A' Brunduſia, inquit, Dyrrachium inter oppoſitas claſſes hyeme tranſmiſit. Ceſſantibusq́ copijs, quas ſubſequi iuſſerat, cũ ad accerſendas fruſtra ſæpe miſiſſet, poſtremo ipſe clam noctu paruulum nauigium ſolus obuoluto capite conſcendit: neque aut quis eſſet, antea detexit: aut gubernatorem cedere aduerſæ tempeſtati paſſus eſt, quàm penè obrutus fluctibus.*

Phæacum è lit.] *Epidamnus à Corcyrenſibus illis, qui aliquando Phæaciam inſulam tenuerunt, condita fuit in ora Macedoniæ, quà ipſa terra Ionio pulſatur. Appianus tamen ab Epidamno quodam Barbarorum rege, nomen illi impoſitum arbitratur: à cuius nepote ex filia Dyrrhacho portus poſtea urbi adiectus fuit: qui exoleto ueteri nomine de ſe Dyrrachium appellauit: quod nomen poſtea Romani rerum potiti, prius ut ominoſum deteſtati, libentius retinuerunt. Dyrrachium igitur Corcyrenſium coloniam Graia mœnia, & Phæacum tata littora* C *appellat: quod illo tractu à Corcyra uſq́ ad Dyrrachium Pompeiani omnes portus tenerent. De conditione Epidamni apud Strab & Thucydidem non Corcyra, ſed Cercyra legitur, quàm & μέλαιναν ὄνομα nominat ille: facitq́ ab ea diuerſam Corcyrã, cuius opes quondam mari, & rei nauticæ pollentiſsimæ fuêre: ſed bellis diuerſis, & tyrannis attritæ, ac tandem inſula à Romanis libertate donata. Hîc eruditis ſuum liberum iudicium eſto.*

Carbaſa.] *Naues uentis deſtitutas, ſi remis incumbendum ſit: pars pro toto.* Rumpite.] *Ad milites hortantis Cæſaris uerba ſunt, habentq́ celeritatis, ſiue præcipitantiæ potius indicationem, ut funes nauticos, quos paulò mox rudentes uocabit, non ſoluant, quod tarditatem, & moram coarguerer, ſed abrumperent, cum fauens, propitius, ac ſerius uentus inuitet ad nauigandum.*

Iam dod.] *Cauſſa præcipitationis, quod paulatim diſpaleſcentibus nubibus uerisimile eſſet, uentos poſitum iri: ſimul quod cum proſpero uento, etiam portus, & loca maris portui proxima aquis nudarentur flatus uehementia, qua æſtus in aduerſam plagam pellitur.*

Sidera.

Sidera prima poli, Phœbo labente ſub undas
Exiuerant, & luna ſuas iam fecerat umbras.
Tum pariter ſoluere rates: totoſq; rudentes
Laxauere ſinus, & flexo nautica cornu
Obliquat læuo pede carbaſa, ſummaq; pandens
Supara uelorum perituras colligit auras.

A Sidera pri.] *Periphraſticè ueſpertinum tempus, ab occaſu ſolis, & lunæ exortu ſiderumq; emerſu in oriente deſcribit. Nonis Ianua. Cæſar naues ſoluit, cum occaſu ſolis, & exortu ex aduerſo, Lunæ & ſtellarum, impoſitis legionibus 7.* Phœbo lab.] *Sole Occidente, periphraſis, communi ſenſui accommodata. Nam cum ſol occidit, uidetur in Oceanum demergi.* Exierant.] *ſigna oriebātur quæ in occaſum ſolis cōſpiciūtur, eius umbra cœlo ſublata.* Luna ſu.] *Vt ſol meridiu ſua licet umbra, ac luce propria ita Luna noctu Solis luce illuſtrata umbram mittit. Fuit igitur occidente ſole, uel pleniluniū, aut certè luna dimidia, ut ad umbrā eius utcunq; nauigaretur.* Sed Sulpit. exponit. *Luna non lucebat amplius, ſed occiderat.* Badius, *Luna tantū lucie habebat, ut lumen Solis uinceret, ab altera parte corporis opaci, faciens in altera umbrā. Ego cum* Glareano
B *ſentio, qui & ipſe putat poëtam dicere, lunam ſurrexiſſe.*
Sinus.] *uelorū. Sunt enim rudentes nautici funes, quos, opinor, Græci* πρότονα *uocāt. Hos uelorum ſinus expandere. Studium, & conatū nautarum in ſoluendo orā exponit: eaq; dilatat* προτόνοις. Et flexo na.] *Cornua uelorum ſumma demonſtrauimus paulò ante ex Heſychio, carcheſiū eſſe.* καρχήσια, τὰ ἐπὶ [illegible] τὰ ἐπάνω τῶν κεράτων. *id eſt, carcheſia cornua, quæ ſunt ſupra ſummitatē antennarū.* Læuo pe.] πόδες *à Græcis dicūtur, funes nautici, quib. uela utrinq; uel ad proram, & puppim alligantur: uel quibus antennæ transferuntur. Ariſtoph. in Equitib.* ἄθρει, [illegible] τὸν πόδα παρίει, *id eſt, collige, & rudentē dimitte, ſiue remitte. Maro* *Vnà omnes fecere pedem.*
Sinus.] *uelorū laxas, flexaſq; partes, quæ uentorū flatibus intumeſcūt. quanquam huius uocis ſignificatio latius patet ut ſinus maris: ſinus lectis: ſinus oculorum &c.*
Summaq; p.] *Explicās ſumma uelorū ut iam toties dictū eſt. Alioqui ſupparū propriè eſt ſiue ſupparus togæ genus leuis quidē, & anguſtæ, ſed q̄ externis ſuperinduatur. Lucan.* *Suppara nudatos cingūt anguſta lacertos.* *Metaphoricè pro ſinu, & rudis uelorum uſus eſt poeta.*

Vt primum læuior propellere lintea uentus
Incipit: exiguumq; tument, mox reddita malo
In mediam cecidere ratem, terraq; relicta
Non ualet ipſa ſequi puppes, quæ uexerat aura.
Aequora lenta iacent alto torpore ligata;
Pigrius immotis hæſere paludibus undæ.
Sic ſtat iners Scythicas aſtringens Boſphorus undas,
Cum glacie, retinente fretum non impulit Iſter,
Immenſumq; gelu tegitur mare, comprimit unda
Deprendit quaſcunq; rates, nec peruia uelis
Aequora frangit eques, fluctuq; latente ſonantem
Orbita migrantis ſcindit Mæotida Beſſi.

Vt pri.] *Soluta ora nauigāt Cæſariani uēto utcunq; ſecūdo, ſed paruum crebreſcēte: id quod indicat, cū dicit, uela exiguū tumuiſſe.* Mox reddita.] *uentis flare deſinentibus laxa malis hæſere, ac in mediam nauim cecidere, quod tum ad enauigandum parū eſſent utilia, imò impedimento potius nautis diſcurrentibus per tranſtra.* Non ua.] *hoc eſt, uentus qui naues à terra deduxerat, eā poſtmo non ualuit eas ſequi, & uela amplius implere.* Aequora le.]
C *nam remittente flatu, æquoris ſuperficies nō poteſt nō eſſe æqua, propemodū in modū glaciei immota.* Pigrius.] *hyperbole, cuius amplificationē attexit, à natura Boſphori frigore Brumali cōgelati.* Sic ſtat.] *Vnde Adriæ per inde ſtabat pigra ut reſtagnantes paludes, & Boſphorus aſtrictus glacie hyemali.* Boſphoros.] *Duo Boſphori ſunt, anguſta maris freta, quorum alter, Thracius, alter Cimmerius appellatur. In Boſphoro Thracio, ubi Bizantium eſt, os Pontici maris in anguſtias quatuor ſtadiorū contractū, in Propontidē Euxinū exonerat: fluēs anguſtē 120. ſtadiorum lōgitudine. Propontis inde ad quinquaginta patet ſtadia: cuius lōgitudo fermè triplo maior: de tum demū iterum mare anguſtijs exceptū in Aegæū effunditur, ubi 7. ſtadiorū Euripus Europā ab Aſia diuidit. Cimmerius Boſphorus inter Mæotin & Euxinū Europā abluit. Quod uerò ad Boſphori nomen attinet, fuit circa Ponti oſtiū quem incolæ Bouem dixerūt in ora Aſiæ, ubi primū Io. Inachi filiā cōſtitiſſe tradunt fabulæ. Has anguſtias omniū primus Darius ponte iunxit, quem Mandrocles Samius poſuit. Oppida in Boſphorum Cimmericum uergentia ſunt, Myrmeciō, Panticapæum, Theodoſia, Hermiſium.* Iſter.] *Iſter per immania magnarū gentium diu Danubius eſt: deinde aliter appellantib. accolis Iſter fit, acceptiſq; aliquot amnibus, ingens iam, & eorum, qui in noſtrum mare effluunt, tātum Nilo minor, ſed totidē oſtijs, at tribus tenuibus, reliquis nauigabilibus decedit. Hic non procul ab Euxino, ſubito in Boreā, ac mox Occaſum uerſus reflectitur, & Ieraſſum, ex Geticis mōtibus delapſum excipit. Demū ingēti mole undarū non amnis, ſed locus ſpeciē referēs magis, nō ſeptē, neq; trib. tenuibus, ut Melæ placet, ſed ex uaſtis fluminib. in Pontē euoluitur. Singula ora, teſte Plin. tāta ſunt, ut probetur in 40. milliū paſſ. lōgitudinem uinci, dulciq; hauſtum intelligi. Itaq; loquitur de Boſphoro Thracio q in Pontū Euxinū exoneratur, quē per Boſphorū proximū intelligit, aut ipſum Boſphorū cuius anguſtiæ eo durius cōgelātur, quo magis Pontus Euxinus iacet conſtrictus, & glacie iners.*
Cōprimit.] *Aſtringit, ne per glaciē loco moueātur, ut tantū non cōprimantur, ut diſiliant, & cōpages earū diſſoluantur.* Nec per.] *amplificatio horrendæ frigoris & induratæ glaciei: ut hæc nō cedat equitib. percurrentes, neq; curribus oneratis Beſſorum per cōgelatam glaciem, migrantium.* Orbita.] *à circulari, ſiue orbiculari potius forma rotæ curuum intuitu, qui per* Meotim *paludem in Scythia in glaciem induratam agitur.* Meotida.] *Alio loco à nobis demonſtratum eſt, Euxinum mare per Thracium Boſphorum meridiem uerſus labi, ut, & multitudine undarum, in Propontidem ſe exonerante quod quidem ex amnium Meotin, & Euxinum ingredientium numero, ac magnitudine accidere uerisimile eſt: & oſtendimus paulò antè inter Meotiden, & Euxinum pontum, Boſphorum Cimmericum eſſe Meotidis accolæ,*

Mæota

Meotæ appellantur, Scythica gens magna & frequens. Beſsi.] *Sed antequam ad Beſſos perueniam, uiſum eſt operepracium paulò luculétius totũ hunc tractum à Ponto Euxino ex Plinio ſubijcere, ut accolarum Meotidis ſitus multò plus habeat lucis. Dein (à Thracio Boſphoro) uaſtum mare, Pontus Euxinus, qui quondam ἄξενος, longè refugientes accupat terras, magnoq́ littorũ flexu retro curuatus in cornua ab his utrinq; porrigitur, ut ſit planè arcus Scythici forma. Medio flexu iungitur oſtio Mæotici lacus Cimmerius Boſphorus, id os uocatur. tria* M.D *paſſuum latitudine. Hæc Plinius, quæ mihi ſatis eſſe uidentur, ad adferendum deſcriptionem populorum circa Meotim habitãtium. Ad amnem Strymonem dextro latere accolunt, Denſeletha, Mediq́, uſque ad Biſaltas: Læuo uerò, Digeri & Beſſorum multa nomina diuerſa. Homerus Strymonis accolas ἀλιζώνας dixit, quod mari præcingantur: & Hæmus uaſto iuga excurrunt in pontũ, olim latrocinijs infamis, Conſtat hinc Beſſos montis Hæmi accolas fuiſſe gentem feram, & agreſtem: ac longè lateq́; latrocinandi cauſſa, uagatam.* A

Sæua quies pelagi, mœſtoq́; ignaua profundo
Stagna iacentis aquæ, ueluti deſerta rigente
Aequora natura ceſſant, potusq́; uetuſtas
Oblitus ſeruare uices, non commeat æſtu,
Non horrore tremit, non ſolis imagine uibrat.
Caſibus innumeris fixæ patuere carinæ:
Illinc infeſtæ claſſes, & inertia tonſis
Aequora moturæ, grauis hinc languore profundi
Obſeſsis uentura fames, noua uota timori
Sunt inuenta nouo, fluctus, nimiasq́; precari
Ventorum uires, dum ſe torpentibus unda
Excutiat ſtagnis, & ſit mare, nubila nuſquam
Vndarumq́; minæ, cœlo languente fretoq́;
Naufragij ſpes omnis abit, ſed nocte fugata
Læſum nube diem *a* iubar extulit, imaq́; ſenſim
Concuſsit pelagi, mouitq́; Ceraunia nautis.

a al. dies.

Sęua quies.] *Tranquillitas maris Cæſari aduerſa, & inclemens, ſimul & languide ſtagna maris non fluũt, perinde ac ſi æquor à natura dãnatum eſſet, ne fluctus ſuos moueret, ac conſuetas uires cõmeandi reciprocas ſeruaret, ut ſolito æſtu flueret, refluéretq́;.* Tremit.] *ſed iacet immota unda, ut ne ſolis quidem imaginẽ huc agitatã ac tremulã in aquarũ ſuperficie uibret. Solis imaginem hoc loco lunã intelligit, quæ lucẽ ſuã à Sole accipit. nauigabat Cæſar nocte, ut modo dictũ eſt.* Caſibus.] *ſed multis hoſtiũ iniurijs ſluitantes expoſitæ naues fuerũt, cum hoc pacto quaſi in cõgelata glacie immotæ hærerent.* Illinc inf.] *cõmemorat pericula, & caſus, in quibus naues periclitabãtur. Hinc naues Pompeij, quæ totum contractum aduerſi littoris obſederant, & omnes portus eum adoriri, & proterere poterant. Illinc longa fames omnib. copijs exitiũ minabatur. Atq; hæc pericula Cæſarianis impendiſſe per immodicam maris tranquillitatem innuit poëta.* Et inertia tõſis.] *Et hoſtiũ claſſes ſtant, immotumq́; mare remis nauigare coactæ fuiſſent ſi conſilium ſtetiſſet Cæſaris claſſem, uel circumuenire, uel debellare.* Tonſis.] *Tõſæ remi dicuntur, à tõdendis fluctibus, ſiue quod ferro tõdeatur. Maro.*

Et in lento luctantur marmore tonſæ.

Addatur, & illud, quod profundum hoc loco pro mari uſurpatur. Non uota] *Pulchrè noua uota, inſolita, & inſueta: tempeſtatem qualemcunq; ut aliquò ſaltem appellerentur, ne ibi diutius immota mari, ac tranquillo cœlo ſubſiſterent, hoſtibus opportuni.* Et ſit mare.] *ut ſuo more, & ingenio fluctus agitentur, moueanturq́;, & fluctus fluctum trudat. Nam nulla tempeſtatis indicia in cœlo apparebant, nullis obductũ erat nubibus: nulla tempeſtatũ ſigna, nulla prognoſtica oculis obijciebãtur, cũm cœlũ adhuc eſſet ſerenũ. Nullũ naufragij periculum erat.* Sed nocte] *eo die qui ſtatim nocte inſequutus ſuit, ſol non ſolũ in nube ortus fuit, ſed totum cœlũ nubibus obductum tempeſtate ita mare miſcuit, ut Ceraunia Epiri montes nautis abſtulerit: ut mouit ſimplex pro cõpoſito accipiatur, pro ſubmouit ex oculis nautarum agitatione fluctuum. Supitur ex ponit iubar, pro Lucifero ſtella. Mouit pro tremuerunt, aut cum naues uentis impellerentur, mouere uidebãtur: quod poſtremum aliquod huc facere ad poëtæ mentem, uidetur.* Ceraunia] *Ceraunia, ſiue Acroceraunia mõtes ſunt, Epirũ finientes, qua altiſsimis iugis in Ioniũ excũt. Chaones, & Theſprotæ circũaccolũt. Tomarus mons hic memoratur, celebratus centũ fontibus circa radices Plinio: Strabo hunc tractũ à Dyrrhachio ita deſcribit, εἶτα Δυῤῥάχιον, ὁμώνυμος τῇ χεῤῥονήσῳ πόλις, κερκυραίων κτίσμα. εἶτα ἄψος ποταμός. εἶτα ἀπολλωνία, πόλις κορινθίων κτίσμα. εἶτα λάος ποταμός. εἶτα βυλλιακὴ πόλις, καὶ τὰ κεραύνια ὄρη, καὶ χάονες, ἡ ἀρχὴ τοῦ ἰονίου κόλπου, καὶ νῆσος σάσων. id eſt, deinde Dyrrachiũ ciuitas Cherroneſo eiuſdem nominis, Cercyreorum conditio, Sequitur Apſus fluuius, tũ Apollonia urbs, Corinthiorũ opus, Sub hæc Lous fluuius: poſtea urbs Balliace, & montes Ceraunia, ac Chaones, principiũ ſinus Ionij & inſula Saſo. Plinius item teſtatur, Epirũ ab Acroceraunijs montibus incipere Ceraunij mõtes nomen habent, à fulmine, quod eorum uertices propter immenſam altitudinẽ crebris fulminibus feriantur. Sunt autem montes totis ferè orbe Europæo excelſiſsimi. Et quoniam ſublimi uertice in Ionium excurrunt, ab autoribus etiam Acroceraunia uocantur, ἄκρα, promontoriũ. ἄκρον ſummum κεραυνὸς flumen. Ad oriũ leuiter in meridiẽ flexa, ſed pari propè altitudine, excipit mõs Pindus. Ab Acroceraunijs curſus in Adriaticũ pelagus eſt, in littus uſq; Italicũ. Eſt aũt ea Ionij, & Adriatici pars anguſtiſsima 700. ſtad. latitudine hoc eſt. 21. miliarium Germanicorũ ſpatio, inter Ceraunia, & Hydruntũ in extrema Calabriæ ora maritimũ. ſed multò uaſtius uerſus Septentrionem ſe aperit Adria.* B C

Inde rapi cœpere rates, atq; æquora claſſem
Curua ſequi, quæ iam uento, fluctuq́; ſecundo
Lapſæ Palæſtinas uncis *b* affixit arenas
Prima duces uidit uinctis *c* conſidere caſtris
Tellus, quã uolucer Genuſus, quã mollior Apſus

b al. confixit.
c al. cõſiſtere.

Inde rapi.] *Tum demum coorto uento naues impelli cœperunt, & maris motũ, ac ſinuoſi fluctus ſequi claſſem, fluctus, ubſinuoſitatem littoris, curuos uocat. Omnibonus putat, hypallagen, hoc loco poſſe accipi,*

A accipi, ut claſſis ſequuta ſit æquora.

Lapſa Palæſtinas.] *Claſſis procurrens, & iuncta ancoras Epirotico littori fixit.*

Circumeunt ripis, Apſo geſtare *a* carinas
Cauſſa palus, leni quam fallens egerit unda.
At Genuſum nunc ſole niues, nunc imbre ſolutæ
Præcipitant, neuter longo ſe gurgite laſſat,
Sed minimum terræ uicino littore nouit.

tradunt dictũ, quo primum applicuit, Palæſten, unde epitheũ Palæſtinas arenas fecit. Palæſte Orico uicinã eſt, condita à Colchis.

a al. carinæ.

A' proximis littoribus monſtrat: non enim in Epiro, ſed ad eum locum qui Pharſalia appellatur, omnibus uadibus ad unam incolumibus, milites expoſuit. Pharſaliam initio primi libri diximus Theſſaliæ oppidum eſſe, ſic dictum à Pharſalo Acriſij filio. Palæſtinas.] *Epiroticas à proximis littoribus. In Syria Palæſtina eſt. Nomen Iudææ Palæſtinæ tribuit Ptolemæus lib. 5. traditq́; eã finire. Antilibano monte, non ipſe quidem ſolus, ſed complures alij etiam: ut tantum eum tractum Iudæam uocent, quam eius gentis tribus incoluêre. Sunt, qui ſubtilius paolò diuidunt, & partem Paleſtinæ Iudæam faciunt, cui ab occaſu, & meridie Idumæa eſt: à Septẽtrione, & ortu, Samaria, ac Galilæa: ſimiliter Palæſtinæ partes cõiunguntur. Suntq́; qui Idumæam cum Palæſtina confundunt, fortaſsis*
B *quod eas terras Philiſtim, & Edom aliquãdo tenuêre. Plinius tamen lib. 5. hanc à Iudæa, Samaria, & Galilæa ſeparat. Verum iſta nihil ad præſens inſtitutum attinẽt. Docuimus paulò antè ex lib. 3. cõmentariorũ de Bellõ ciuili. Cæſaris, eum expoſuiſſe ſuos milites ad Pharſaliã: locum*

Inde Initium Epiri Interpres addit, Palæſtã nomen fortitam, quod duæ fatidicæ colũbæ è Syria Dodonã conuolarunt, quæ Palæſtinæ fuerunt appellatæ. Celebrantur duæ colũbæ quæ ex Thebis Aegyptijs in Epirũ, & in Africam euolacũt: quarũ altera Dodonæ oraculũ cõdiderit, altera Hãmonis χρηστήριον conſtituerit. Sed ad rem. Pro Pharſalia, quidam Palæſtinã ſcripſerunt. Plutarchus Cæſarem Apolloniam tenuiſſe ait. Genuſus.] *ab amne, ſuper quem conſedit Cæſar, quem deſcribit à rapiditate Curſus.* Quam moll. Apſus] *à lenitate curſus. Eſt is non procul à Dyrrhachio, teſte Strab. Huic miraculum tribuunt: ſi ex eo biberint animalia partum aiunt fore nigrũ.*

Cauſſa.] *à cauſſa, cur nauigabilis ſit, quod palus leniter ſe in Apſum exoneret.* At Genuſum.] *Contrà, inquit, Genuſus uiolentior eſt, rapidiorq́; ſuo curſu, quod niuibus partim æſtu, partim pluuia aqua ſolutis augeatur, ut intra ſuos alueos uix ſe contineat. Ad hæc, neuter procul à mari, in quod ſtatim effundũtur, plenis ripis fluit.*

Hoc fortuna.] *Ad Apſum, quem nõnulli Aoum, Plin. etiam Aeas uocat ut & Pomponius, qui eum ſecundum Apolloniam eſſe ſcribit.*

Duo no. f.] *Duos maximos imperatores fortuna commiſit. Erat Pompeius Dyrrachij, quò deſperatione oppidi Orici poti-*

Hoc fortuna loco tantæ duo nomina famæ
Compoſuit, miſeriq́; fuit ſpes irrita mundi,
Poſſe Duces parua campi ſtatione diremptos
Admotum damnare nefas, nam cernere *a* uultus,
Et uoces audire datur: multosq́; per annos
Dilectus tibi Magne ſocer, poſt pignora tanta
Sanguinis infauſti, ſobolem mortemq́; nepotis,
Te niſi Niliaca propius non uidit arena.
Cæſaris attonitam miſcẽda in *b* prælia mentem
Ferre moras ſcelerum partes iuſſere relictæ,
Ductor erat cunctis audax Antonius armis,
Iam tum ciuili meditatus Leucada bello.

Cãdauia: qui accepto nuntio, de ijs, quæ circa Oricum & Apolloniam fiebant tum demum magnis itinerib. Dyrrachium petijt ut ciuitas ad bellum opportuniſsima hoſtibus interuentu alienaretur.

a al. uultu.

b al. ad prælia.

Parua ſta.] *Paruo interuallo ſeiunctos, ante oculos oblatum ciuile bellũ improba-*

undi Octauius Libo ſe contulit. Huc ſtatim poſt primum appulſum, L. Vibullium Rufum Pompeij præfectum,
C *qui bis in poteſtatem Cæſaris uenerat, & bis dimiſſus fuerat, ſemel ad Corfinium, iterum in Hiſpania: cum mandatis de pace agenda miſit. Cæſar ad Oricum caſtra poſuit: eſt autem id oppidum in ora Macedoniæ à Colchis cõditum. Vrbium prima in Macedonia eſt Oricum, ſecunda Dyrrachium. Et Plinius id Macedoniæ tribuit: atque inde initium Epiri facit. Lucius Florus libro quarto. Nec Cæſar, inquit, moratus, quippe ordinatis à tergo omnibus, quamuis hyems media prohiberet tempeſtate, ad bellum nauigauit: poſitis ad Oricum caſtris, cum pars exercitus ob inopiam nauium cum Antonio dimiſſa Brundusij moram faceret, adeò impatiens erat, ut ad arceſſendos eos, ardente uentis mari nocte concubia, ſpeculatorio nauigio ſolus ire tentauerit. Itaq; Pompeius Brũduſium tenebat: Cæſar uerò ad Oricũ caſtra poſuerat. Etenim eo die, quo Pharſaliam applicuit, Oricũ progreſſus, oppidanorum ſtudio, urbem ex L. Torquato recepit: & pari celeritate Apolloniam, & ipſam maritimã occupauit, ultro ab oppidanis receptus. Id deditionis ſtudiũ ſecuti Bulidenſes, Amantij: aliiq; pleriq; populi, portas ei patefecerunt. Sed cum iſta gererentur, erat Pompeius in*

re: ut multos mutuos propè uidere, & uoces audire liceret.

Multosq;] *Quibus Pompeius Cæſari abſenti, ac bellum Gallicum gerenti affinitate coniunctus fuerat. Quare luculenter addit tẽpus, quo neceſſitudinis uinculo iungi cœpere, id quod accidit ubi Cæſar, ſocietate cum Pompeio, & Craſſo inita, illi filiam Iuliam uxorem collocaſſet: atq; ipſe Calphurniam L. Piſonis filiam ſibi conſulatu ſucceſſuri uxorem duxiſſet. Hinc fiebat, cur M. Cato identidem exclamaret, rempub. nuptiarũ lenocinio prodi: cum Cæſar paulo antè Pompei affinitatem reconciliaſſet. Inde ſocero, & genero ſuffragantibus, Cæſar Galliam, & Illyricum ex omni prouinciarum copia ſibi delegit: quibus per ſenatum Gallia Comata adiecta fuit. Fuit uteíq; hæc affinitas firma multos annos, donec Cæſari ex Britannia ſoluturo litteræ redditæ eſſent, de obitu Iuliæ. Perijt illa ſubita animi conſternatione, ijs Comitijs, quibus Pompeius, & Craſſus magna ciuium contentione Conſulatum obtinuere, coniugis ueſtem intuita, humano cruore reſperſam, atque ex ea campo domum temere allatam, grauius aliquid ibi accidiſſe rata. Hinc ſubito metu, & dolore perculſa, haud multo poſt, cum uterum ferret, abortum fecit, atq; mors continuò ſequuta fuit. Eam populus inuitis Tribunis in campo Martio tumulauit.*

Ab inte-

Ab interitu igitur Iuliæ Cæſar non deſtitit de Pompeij mutatione dubitare, ad cuius tamen neceſsitudinem retinendam, Octauiam ſororis ſuæ neptem C. Marcello deſponſam, ei conditione detulit, ut ipſe Pompeij filiam duceret, Fauſto Syllæ deſtinatam, ſed neutrum fieri contigit. Poſt pi.] *Poſt nobile pignus, hoc eſt, Iuliã Põpeio iunctam, quæ affinitas perpetua uidebatur, nũquam propius uidit Pompeium, quàm hoc loco, præterquam, cùm poſtea in Aegypto eius caput oblatum eſſe conſpexerit.*

Niliaca.] *Aegypto. Nam poſtquam Cæſar in Aegyptum uenit, non tam odio, quàm metu, ne Pompeius per ocium bellum repararet, eius caput non ſolum non cupidè uidit, ſed ne lachrymis quidem temperauit, ut etiam indignationis templum eo loco ſtatuerit, ubi ita afficiebatur, quæ actæ rei monumentum extaret.*

Cęſaris 21.] *Cæſar enim, poſitis ad Oricum Caſtris, cum exercitus pars ob inopiam nauium cum Antonio dimiſſa, Brundusij adhuc hæreret, pugnæ copiam, niſi illis tranſportatis, facere noluit. Expoſitis militibus eadem nocte naues Brundiſium remittuntur, ut reliquæ legiones, equitatusq́; tranſportari poſſent. Huic officio præpoſitus erat. Fuſius Galenus legatus. Moras ſcelerum, ſuo more cladem ciuilem uocat.* Relictæ.] *Legiones Brundusij cum Antonio qui illi exercitui præerat.* Meditatus Leu.] *Ridiculum hoc, ne quid dicam ἀδύνατον, quaſi uerò. Antonius euentum belli præſcire potuiſſet, aut multo antè Cæſaris fatum miſerabile, nouos motus inter ſe, & percuſſores, partitionem imperij inter Triumuiros, & poſtremum conflictum naualem ad Actium, inter ſe, & Octauiam. ἀλλὰ σιώπηθι.* Leucada.] *Actiacam pugnam Leucas clarum oppidum eſt maximè in Acarnania Pomponio. Strabo libro decimo. ἡ νῦν λευκὰς πάλαι, χεῤῥόνησος ἦν πρίν. ὑπὸ δὲ κορινθίων ἐτμάθη. καλεῖ δ' αὐτὴν ὅμηρος, αὐτὴν ἠπείροιο τῆς ἀκαρνανίας ἀκτὴν ἐστὶ, ἧς μέρος, τὸ νήριτον. ὅπερ λαέρτας ἑλεῖν λέγει, ἀλλὰ καὶ τὰ κροκύλεια, καὶ ὁ αἰγίλιψ πόλεις, ἐν καταλόγῳ, τῆς λευκάδος εἰσὶ πλησίον, ὥστε τὴν νῆσον ὅλην ἔχειν πόλεις τρεῖς. λευκάδα μὲν ἐν τῷ χερρονησίῳ πορθμῷ, τὴν πρὶν νήριτον, καὶ κροκύλεια, καὶ αἰγίλιπα, id eſt. Ea, quæ nunc Leucas eſt, antea fuit Cherronneſus, auulſa à Corinthijs, uocatq́; Homerus Acten. ut. Acten cõtinentis Acarnaniæ, cuius pars eſt, Neritum: quod Laërten inuaſiſſe dicit. Sed & Crocylia, & Aegylips urbes ſunt in catalogo propè Leucadẽ, ut inſula in uniuerſum tres urbes habeat, Leucadẽ in freto, initio Neritum, & Crocylia, & Aegilipem. Cæterum mons Leucates dicitur. Mar. lib. 3.* A

Mox & Leucata nimboſa ea cumina montis,
Et formidatus nautis aperitur Apollo.

Mons Leucates alioqui erat Apollini ſacer. Tradunt in inſula Leucade aliquando Leucadium, Penelopes, & Alcmeonidæ filium regnaſſe, Leucade hodie nomen eſt. Sancta Maura, & Leucada. In eodem littore ad occaſum magis, Actium eſt, à Leucade 75. ſtad. diſtans. Inter quod, & Leucadem fœliciter nauali prælio cum Antonio, & Cleopatra conflixit Auguſtus, in cuius uictoriæ perpetuam memoriam in Actiaco littore uetuſtum Apollinis templum ab eo poſt uictoriam ampliatum fuit ludis inſtitutis celebre. Et haud procul ab Actio urbẽ Nicopolim liberam condidit, quam à uictoria ſua ita nũcupauit, ut eius rei memoria apud omnem poſteritatem celebraretur. Ludi fuerunt quinquennales, ad imitationem ſacrorum Olympicorum certaminum. Locum, in quo caſtrametatus fuerat, Neptuno, & Marti dedicauit. B

Illum ſæpe minis Cæſar precibusq́; morantem
Euocat, ô mundi tantorum cauſſa laborum,
Quid ſuperos, & fata tenes? ſunt cætera curſu,
Acta meo, ſummam raptim per proſpera beli
Te poſcit fortuna manum, *a* num rupta uadoſis
Syrtibus incerto Libyæ nos diuidit æſtu?
Nũquid inexperto tua credimus arma profundo?
Inq́; nouos traheris caſus? ignaue, uenire,
Te Cæſar, non ire iubet, prior ipſe per hoſtes
Percuſsi medias alieni iuris arenas.
Tu mea caſtra times, pereuntia tempora fati
Conqueror, in uentos impendo uota, fretumq́;.
Ne retine dubium cupientes ire per æquor.
Si bene nota mihi eſt, ad Cæſaris arma iuuentus,
Naufragio ueniſſe uolet, iam uoce doloris,
Vtendum eſt, non ex æquo diuiſimus orbem:
Epirum Cæſarq́; tenet, totusq́; ſenatus,
Auſoniam tu ſolus habes. his terq́; quaterq́;
Vocibus excitum poſtquam ceſſare uidebat,
Dum ſe deeſſe Deis, ac *b* non ſibi numina credit,
Sponte per incautas audet tentare tenebras
Quod, iuſsi timuere, fretum: temeraria prono
Expertus ceſsiſſe Deo, fluctusq́; uerendos
Claſsibus, exigua *c* ſperat ſulcare carina.

a al. non.
b al. at.
c al. ſuperare.

Illum ſępe.] *Priusquam nauigationẽ Cæſaris Brunduſium, ad tranſportandas reliquas religiones, deſcribat, refert expoſtulationem Cæſaris ad abſentem Antonium, indignationis plenam, & planè militarem.*

Illum ſæpę mi.] *Antonium fingit minis modò, rurſum precibus cunctantem euocatum, ut in Macedoniam Adriaticũ exercitus reliquias traduceret.* Sed priusquam *Cæſar ipſe proficiſcebatur nauigio ſpeculatoria, poſt ſuũ in Macedoniam appulſum, ſequenti nocte naues Brunduſium remiſit, quarum 30.* Bibulus, *qui cũ claſſe erat Corcyræ, ſubito in curſu cœpit, captas cum ipſis nautis & nauium dominis, ſperans ſe reliquos deterrere magnitudine pœnæ, flamma concremauit: tanto maiore ira Pompeiani belligerabãtur eo tẽpore, quàm Cæſariani. Et ſperauerat Bibulus ſe alicui parti onuſtarum nauiũ occurrere poſſe, cum inanibus occurreret. Atq; hoc confecto negocio, à Salonis ad Orici portum, ſtationes, & littora omnia, longè lateq́; claſsibus occupauit, cuſtodijsq́; multo, quàm antè diligentius diſpoſitis, ipſe aſperrima hyeme in nauibus excubabat, nullum deſpiciẽs, laborem, nullum munus neq; expectãs ſubſidiũ, ſi in Cæſaris poteſtatem ueniret.* C

O' mundi.] *Expoſtulatoria Cæſaris oratio eſt ad Antonium, qui cum reliquis copijs identidem uocatus, Brundusij ceſſabat. Exordium duxit ab exclamatione, quod Antonius ſua coniunctione exitum belli ciuilis, qui nunc factus eſſe potuiſſet, remoraretur, in quem totus mundus erat intentus.* Qgid ſu &c.] *Cur remorraris*

A *Varis finem belli, quod, niſi per te ſtetiſſet, iam dudum confectum habuiſſem? ab incommodo.* Sunt cętera.] *animo noſtro recta conſilio fœliciter, & uirtute ſunt cōfecta. nihil igitur reliquum eſt, niſi id, quod fortuna abs te poſtulat, ut finem bello imponamus. Quare eleganter addit.* Summam manum f. i. p.] *Summam manum imponere ſiue addere, per uetuſtum prouerbium eſt, pro eo quod eſt, rem omnibus ſuis numeris abſoluere. Sumpta metaphora eſt, ab artificibus. qui primum, inquit Eraſ. rude quoddam ſimulachrum effingunt, atque hanc primam appellant manum. Inde expoliunt uō nihil. reddūtq́ expreſſius, poſtremo ſumma. exactaq́ cura abſoluunt, atque hanc ſummam manum uocant. Huic affine eſt ſummum faſtigium imponere: & : ſupremum fabulæ actum addere: & cataſtrophen apponere. Itaq́ uult Cæſar finē bello impone, id quod procliue factu eſſet, ſi per Antonium liceret.* Num ſup.] *à facili, ad tranſportandū exercitum. Si num legas, interrogatia eſt: ſi non contrà. eſtq́ eadem ſententia Non diuidunt nos Syrtes, inter quas, & Epirum. aut Brundiſium, uaſtum mare Libycum, Aegæ*

B *um, & Ionium medium interluit, cum inter Calabriam, Brundiſiumq́, & Dyrrhachium atq́ Epirum fretum ſit non multarum ſtadiorum latitudine.* Vadoſis Syrtibus.] *de Syrtibus duabus in mare Libyco quamuis alibi copioſè annotauimus, id tamen breuiter hoc loco ſubijcere uiſum eſt, intra Leptim Syrtes eſſe, reciprocum, pariter, & uadoſum mare, quæ æſtu exundāte, incertis ſedibus ſubſidunt: modo ab arenarum cumulos congeſtae, uadoſæ, ut ob incertas uices caueri nequeant. rurſum eadem loca, quæ paulò antè uadoſa erant, diſpulſis arenis in praeceps profunda redduntur: rurſum breuia innauigabilia fiunt, quæ antè nauigabantur. Atque hac quidem uarietate ſubinde alternante, eius littoris oram, periculi atrocitas infamem reddit. Nam naues plenis uelis impactæ diſſiliunt illiſæ uado. In hac breuia C. Seruilius; Cepio & Cn. Sempronius Conſ. Rom. locorum inſcitia delati, ſubito pelagi receſſu, aquis deſtitutæ fuerunt: ac claſſe in arida conſtituta, rationis omnis, ac conſilij inopes, ad deſperationem penè fuerunt redacti, Sed ſtatim reciproco maris æſtu naues ablatæ in remorum in*

C *altum redierunt.* Nunquid inexperto] *Inexperto mari, nō antea à me tentato, paſſiuè, cùm frequētius actiuè ſignificet. Cæſar enim nuper admodum, cùm ſeptē legiones tranſuectaret, mare emenſus fuerat: quare acerbè eum ignauum appellat, quod exemplum imitari non audeat Neque uerò caſus noui ſunt, quos experiretur Antonius.* Percuſſi.] *ab exemplo, quod debeat imitari. fixi ancoras meas prior, in medijs hoſtium littoribus, quæ Pōpeius cum numeroſa claſſe, et copijs terreſtribus tenet. Atq́ hanc Epiri. & Macedoniæ maritimam oram alieni iuris arenas, ut ab inimicis inſeſſas, dicit.* Perennitia.] *tua ignauia, quæ meam uictoriam, mihi fato deſtinatam, remoretur, quam propè in manibus habeo.* In uentos.] *id eſt fruſtra preces conſumo meas in fretum & obliuiſci liceat, cùm legiones alacres ſint ad nauigandū. Iam illud prouerbiale nec dictum eſt, in uentos eāſumere: & tradere uētis, pro eo. quod eſt, obliuiſci, atq́ ex animo eijcere. Vento loqui pro eo, quod eſt, inaniter: quod uentus omnia diſſipet. cogatq́ euaneſcere. Hinc illud crebrò apud Homerum,* [illegible]*, uentoſa loquerit.*

Copientes.] *Legiones traijcere periculoſum. ſiue inconſtans fretum, quod utrū tranquillū ſit, an ſæuum ſuturum, incertum eſt.* Si benè nota.] *amplificatio ardoris legionum ad traijciēdum in tāto magis coarguatur ignauia Antonij. & ceſſatio. Geſtiunt tranſportari, etiam cum naufragij periculo, ut ſi uel in repandis tabulis in littora eijciendi eſſent, & nudi, inermeſq́ natādo euaderent.*

Iam uoce doloris.] *Qua dolorem animi mei teſtor, quod cum ego, & totus ſenatus teneat Epirū. ſolus tu Italiam poſſides, atq́ tuo imperio regis. Proinde inæqualiter orbis diuiſus eſt.* His terq́] *Cum ſemel atq́ iterum atque inde ſæpius Antoniū per literas euocaret, & ſemper cunctaretur, ad ultimum ipſe Cæſar auſus fuit nauigio ſpeculatorio mare tentare. Iam illud, terq́ quaterq́, quamuis extra figuram ſed cum amplificatione, hoc loco dictum eſt, tamen apud Græcos, & Latinos* [illegible] *prouerbium ſapit, de re omnibus numeris abſoluta Græci numeri additione, maximè ternarij rem amplificāt: fortaſſe quod apud priſcos is ſacer habebatur. & abſolutus, adeò, ut quicquid ter dictū, factum'ue eſſet, id efficax haberetur Vnde in magorum etiam miniſterijs adhibitus fuit. Vergil. Pharmacetr.*

Terna tibi hæc primum triplici diuerſa colore "
Licia circundo, &c. "

Quin & illa paſſim obuia ſunt apud bonos autores. [illegible] *& ſimiles loquendi formæ de rebus abſolutis. Hinc illud apud Homerū frequens* [illegible] *Tibullus.*

O' mihi fœlicem terq́ quaterq́ diem. "

Excitum.] *Vrgebat Cæſar Calenum, & Antonium, ut oſtendimus literis, ut primis ad ſe tempeſtatibus tranſmitterent. Id cùm ſegnius fieret, ſub noctē pauciſſimis comitatus, ad mare deſcēdit in Italiam traiecturus. Lembum, uel, ut alij, piſcatoriam cumbam, Floro ſpeculatoriū nauigium, ingreſſus, atq́ in altum euectus magnitudine tempeſtatis fuit penè obrutus. Cæſar ipſe ea de re nihil ſcripſit. Tranquillus in Cæſare. Ceſſantibusq́ copijs quas ſubſequi iuſſerat, cum ad accerſendas fruſtra ſæpè miſiſſet, nouiſſimè ipſe clàm noctu paruulū nauigium ſolus obuoluto capite cōſcendit. neq́ aut quis eſſet, antè detexit, aut gubernatorem cedere aduerſæ tempeſtati paſſus eſt. quam penè obrutus fluctibus. Plutarchus prodidit nauim 12. remorum per Anneum Flauium ad mare demiſſam. Cæterū quia ea nocte uenti uehementiùs è Ponto ſpiraſſent, magni ad oſtium fluminis propellabantur fluctus: cum quibus nauigij rector aliquādiu colluctatus, cùm uis maris inſuperabilis uideretur, cœpiſſet ille metu circumagere nauigium, ut retro abiret, unde ſoluerat. Eum Cæſar ſeruili habitu latens manu apprehendit quin, inquit, procul tendis? Cæſarem uehis, eiusq́ fortunam. Superato fluminis oſtio, in maiorem freti inciderunt ſæuitiam quam animo conceperant. Tum uerò Cæſar ſeminaufragus gubernatorem permiſit retro flectere curſum. Inde ſe in caſtra recipientem multis querelis milites ſuſceperunt, quod abſentium cauſſa in apertum diſcrimen ſe coniecisſet, uelut præſentibus copijs parum confideret. Hæc Plutarchus.*

Dum ſe deeſſe Deis.] *negligere occaſiones benè rerum gerendarum à dijs oblatas, nos autem deos ſuos uotis, ac precibus deeſſe, quæ audiuerint.*

Per incautas.] *Periculoſas. quibus pericula, maximè hoſtium declinare difficillimum eſt.* Quod iuſſi ti,] *Auſus fuit Cæſar ſolus ſe cōmittere freto, quod Antoniani, cum iuſſi eſſent nauigare, timuere perterriti.*

Temerariè prono.] *Qui toties expertus fuerat antea, ſuam temeritatem ſibi fœliciter, deo facili, & fauente, ſucceſſiſſe. In expeditionibus enim, teſte Tranq. obeundis, dubium cautiórne, an audentior fuit. Nam exercitum per inſidioſa itinera duxit nunquam, niſi ſpeculatus prius locorum ſitus: neque in Britanniam tranſuexit, niſi ante per ſe portus, nauigationem, & acceſſum ad inſulam, exploraſſet. Rurſum obſidione caſtrorum in Germanis nunciata, per ſtationes hoſtium Gallico habitu penetrauit ad ſuos. Atque ad eum modum ſua audacia ac temeritas, propitio Deo, et ſemper proſperè ceciderat.*

Vetendos] *Sperauit ſe traiecturum mare cimba piſcatoria, aut nauigio ſpeculatorio tempeſtuoſo, inclementique cœlo, quod ne multitudo magnarum nauiũ auſa erat tentare. Sulcare fluctus, pro nauigare, periphraſ. carina, nauicula pars pro toto. ſynecdoche.*

Soluerat armorum feſſas nox languida curas.
Parua a quies miſeris in quorum pectora ſomno
Dat uires fortuna minor, iam caſtra ſilebant:
Tertia iam uigiles commouerat hora ſecundos.
Cæſar ſollicito per uaſta ſilentia greſſu,
Vix famulis audenda parat cunctiſque relictis,
Sola placet Fortuna comes: tentoria poſtquam
Egreſſus uigilum, ſomno cedentia membra
Tranſiluit, quæſtus tacitè quod fallere poſſet,
Littora curua legit, primiſque inuenit in undis
Rupibus exeſis hærentem fune carinam.
Rectorem, dominumque ratis ſecura tenebat
Haud procul inde domus, non ullo robore fulta,
Sed ſterili iunco, cannaque intexta paluſtri:
Et latus inuerſa nudum munita phaſelo.
Hæc b Cæſar bis, terque manu quaſſantia tectum
Limina commouit. molli conſurgit Amyclas
Quem dabat alga, toro, Quiſnam mea naufragus in-
Tecta petit aut quẽ noſtræ fortuna coëgit quit,
Auxilium ſperare caſæ? ſic fatus ab alto
Aggere, iam tepidæ ſublato fune fauillæ
Scintillam tenuem commotos c pauit in ignes,
Securus belli: prædam ciuilibus armis
Scit non eſſe caſas. ô uitæ tuta facultas
Pauperis, anguſtique Lares, ô munera nondum
Intellecta Deûm. quibus hoc contingere templis,
Aut potuit muris nullo trepidare tumultu
Cæſarea pulſante manu? tum poſte recluſo,
Dux ait, expecta uotis maiora modeſtis,
Speſque tuas laxa iuuenis, ſi iuſſa ſecutus
Me uehis Heſperiam, non ultra cuncta carinæ
Debebis, d manibuſque inopem duxiſſe ſenectam.
Ne ceſſa præbere Deo tua fata, uolenti
Anguſtos opibus ſubitis implere penates.

a al. Parua.
b al. Hic.
c al. legit.
d al. manibuſque nec.

Soluerat] *Deſcriptio temporis nocturni ab eius effectu. Eſt enim nox parata mortalibus quieti, ut dies laboribus.*

Armorum.] *Signum pro ſignato: intellectio.* Nox langui.] *Ex efficiente, effectus intelligitur: nã nox corpora mortalium languida efficit, & quieta, ſolutaque ab omnibus curis. Quin & armorum dixit pro armatorum militũ. intellectio.* Dat uires] *hoc eſt, fortuna dat dormientibus minores uires, ut ſit hypallage.* Iam caſtra] *Rurſum continẽs, pro contento: caſtra pro militibus, qui intra caſtra continebantur.* Tertia iam ui.] *de tempore, quo Cæſar ad mare uenit, ut traiiceret, nempe, ſecunda uigilia, quæ altiſſima quies in omnibus caſtris erat.*

Sollicito greſ.] *ob nocturnum metum.*

Caſtra tum poſita erant ad Oricum, ut author eſt Florus, & ardebat uento mare, eratque nox concubia, ut hoc idem author tradit: ibatque ſolus. Alii produnt eum ſub noctem, & quidem pauciſſimis comitatum ad mare deſcendiſſe. Cæterùm inter uigilias, & excubias hoc intereſſe dicunt grammatici, ut uigiliæ tantum nocturnæ ſint, quæ ternis horis tum ferè mutabãtur, excubiæ etiam diurnæ. Vixque famulis.] *ab audacia Cæſaris.*

Cunctiſque relictis] *ſolus igitur iuit ad mare, & incomitatus, niſi ſola fortuna. Præmiſerat tres famulos tamen, qui gubernatorem exercitatum, & nauem commodiſſimam, & celerrimam conquirerent ut Appianus prodidit: quibus retrò in caſtra remiſſis, ſe Cæſaris nuncium eſſe finxit.* Fallere.] *uigiles, ne perſentiſceretur.*

Legit] *Prætercurrit, ut fit, cum naues tranſuerſo itinere littus prænauigant. Sulpitius exponit, legit, pro aſpicit. Vergil. unde omnes longo ordine poſſent, Aduerſos legere. Sed, pro prætercurrere, ſiue prænauigare, legere, frequens poëtis eſt. Maro. li. 5. Littoraque Epiri legimus, portuque ſ.*

Primiſque inuen] *circa primum littus. ut quod mercatur, inuenit nauiculam piſcatoriam, aut ſpeculatoriam, Floro.* Rectorem] *hypallage. gubernatorem nauis ſecurũ & otioſum, atque in utramuis aurẽ ſtertentem, cymba inuerſa tenebat, domus ipſius gubernatoris, haud procul à littore.* B Nõ ullo rob] *deſcriptio domus gubernatoris, quæ nullis lignis erat fulta, ſed contexta iuncis & canna paluſtri, lateribus munita inuerſa nauicula.*

Munita lat.] *ſynecdochicè, per accuſatiuum, pro lateribus.*

Quaſſantia] *Cæſar quaſſans pulſione ſemel atque iterum, ut nautam excitaret, ſiue quaſſatam domunculam pulſauit.* C

Conſurgit Amy] *Nautam Amyclam uocatũ dicit. Plutarchus prodidit nauim ix, remorum per Aueum Fluuium ad mare demiſſam. Amyclæ alioquin oppidũ fuit inter Caietam, & Tarracinam, conditum ab iis Laconibus, qui comites Caſtoris, & Pollucis fuerant: eique nomen indidere, quo Laconicas Amyclas referret. Hæ Amyclæ prouerbiũ reliquere, Amyclas ſilentium perdidit.* Alga] *Quam Græci φῦκον θαλάσσιον, uocant, id eſt fucum marinum. Huius tria genera recenſentur, latum, alterum longius, & quadamtenus rubens, tertium criſpis foliis, quò Cretenſes feruntur uti in tingendis ueſtibus: quod genus præcipuè à Latinis alga dicitur, & ea quidem rufa. Cæterùm algæ herbæ deſcriptionem legat apud Plinium, qui uolet, libro 27. cap 7. & eius in medicinis uſum lib. 26 ca. 14.*

Quiſnam.] *Verba ſunt Amyclæ trepida pulſatione Cæſaris ſomno excitati.* Sic fatus ab alto.] *in quo cõcinnatus eius thorus erat ex alga & ulua paluſtri.*

Sublato fu.] *Hypallage, pro eo, quod eſt, ſublata fa-*

uilla

b uilla tepidi funis, ut rectè meo iudicio exponit Sulpitius, ut intelligamus eum in fune accepiſſe flammam, in quo ignis ſeruabatur torto. Commotos panic.] *ut admota materia arida excitetur flamma.* Securus.] *addit rationem, cur ſecurus belli fuerit. Nam in eo prædæ ſunt armatis opes, & ditia ædificia, & quicquid auro, argentoq́ lucet, non caſæ, non pauperum ruſticorum tuguria.*

O' uitę tuta fa.] *Exclamatio in laudem paupertatis, quæ periculorum ſecura, ab omni armorum iniuria tuta eſt, nulliq́ prædæ expoſita.* Dux ait, expec.] *Onerat nautæ omnium magnificis, commodorum promiſſis, priuſquam proponat, quid ſit faciendum, quidq́ petat. Pollicetur enim ſe ei ditiora præmia daturum, quàm unquam poſſit, uel à ſe, uel à Dijs immortalibus modeſtè, uerecundeq́ optare.* Me uehis Hes.] *defectio, pro, in Heſperiam, in Italiam Propoſitio.*

Non ul. ca] *Non erit, cur poſthac uictum quæras mari ſcapha tua. ſed ita tibi proſpiciam, ut ſplendidè, ac ſuauiter pariter in otio ſis uicturus.* Duxiſſe ſe.] *ut meo beneficio tranquillam, quietamq́ ſenectam ſis in otio, & lauto uita acturus.*

Ne ceſſa.] *Epilogus breuis, ne deſit fatis Deorum, qui nunc ſubito eum ad fælicitatem & luculentam uitam. nõ ſperantem inuitant.* Anguſtae p.] *qui tenuem familiã, quiq́ res domeſticas tenues, & anguſtias ſubitò amplis diuitijs commutare nolunt.*

Sic fatur.] *Adeõ maximè modum Cæſar allocutus fuit nautam, & magnificis promiſſis onerauit, humili habitu ueſtitus, ne agnoſceretur.*

B indocilis pri. l.] *Quippe qui neſciret, priuatorũ hominum more humilia fari, & præmium pro merito, nauigationis promittere, cum ſplẽdida omnia, regum more oſtẽtaret.* Amyclas.] *inquit, reſpondet benignè Cæſari, ſed ruſticorũ more, qui tempeſtatum gnari ſunt.*

Sic fatur, quanquam plebeio tectus amictum,
Indocilis priuata loqui. tum pauper Amyclas:
Multa quidem prohibent nocturno credere põto.
Nam ſol non rutilas deduxit in æquora nubes.
Concordesq́ tulit radios, Noton altera Phœbi,
Altera pars Boream diducta luce uocabat:
Orbe quoq; exhauſtus medio, languensq́ receſsit
Spectantes oculos infirmo lumine paſſus.
Lunaq́ non gracili ſurrexit languida cornu,
Haud orbis medij putos exeſa receſſus,
Nec duxit recto tenuata cacumina cornu.
Ventorumq́ nota rubuit, tum lurida pallens
Ora tulit uult ſub nubem triſtis ituro.
Sed mihi nec motus nemorum, nec littoris ictus,
Nec placet incertus quod ꝓuocat æquora delphin
Aut ſiccũ quod mergus amat: quodq́ auſa uolare
Ardea ſublimis pennæ confiſa uolanti.
Quodq́ caput ſpargens undis, uelut occupet imbrem,
Inſtabili greſſu metitur littora cornix.

ἠέλιον καὶ τοι περὶ- "
λαμ σχεδὶν ἐνταῦ-
θοῖο,
γίγνεται ἀμβολίη "
ἀνέμου χειμῶνος ἰόν-
τος.
εἴγε μὲν ἐκ βορέαο "
μὴ οἶα φαινόμενα,
ἐκ βορέω ἀνέμοιο "
φέρεται, νότοιο.

Nigidius tradit, ſi Sol pallidus in nigras nubes occidat, Aquilonẽ uentũ ſignificat. Alioqui ſi Sol occidens ſpeciem rutilantiũ nubiũ ad ſe trahat, ut iam dictum eſt, fidẽ facit ſerenitatis ſequẽtis diei.

Concordes.] *atq; illud eſt, quod ſequitur, interpretamẽtum ſed ſparſis hinc ad Auſtrum, illinc ad Aquilonem ſuos radios, & nubes, unde uentos colligit.*

Multa quid] *Reſponſum Amyclæ, diſſuadentis nauigationem, à minis tempeſtatum, quas à prognoſticis diuerſis cõfirmat. Enumerat aliquot præſagia, quæ præſentem uentorum procellam ſpondeant.* Nam Sol.] *primũ præſagium à Sole. Nam ſi Sol occidentem circa occaſum rubeſcunt nubes, ſerenitatem futuræ diei promittunt. Cãtrà ſi ſpargentur, pluuiam, uentoſq́ ſignificabunt. Quare addit, ſparſas ad Auſtrum partim, partim ad Boream fuiſſe nubes, quæ indubitatos uentos addixerint. Plin. li. 18. cap 35. Si circa occidentem rubeſcunt nubes, ſerenitatem futuræ diei ſpondent. Si in exortu ſpargentur, partim ad Auſtrum, partim ad Aquilonem, pura circa eum ſerenitas ſit licet, pluuiã tamen, uentoſq́ ſignificabunt. Itaq; cum Sol biſariam & radios, & nubes diſpargit, tempeſtatis indicium eſt: & qua parte radij erumpunt, eodem oriuntur, & uenti. Ab occidente ſole ſumũtur certiſsima ſemper præſagia tempeſtatum, ut teſtatur Aratus.*

C

ἑσπέριον γὰρ ὁμῶς ἀμείνονα σήματα κεῖται.

Nam ſi in occaſu aut ortu eius, nubes, quæ parelia dicuntur, uel ab Auſtro, uel à Borea rubeſcunt, aut utrinq́, inclemens cœlum erit. Cum utrinq; medium circundant, minantur præſentem pluuiã. Si à Borea una rubeſcat ſola, inde flatus oriẽtur, itidẽ ſi ab Auſtro. Verba Arati ſunt.

" σκέπτεο δ' ἢ ἀνιόντος ἢ αὐτίκα δυομένοιο.
" εἴπ' ἐι νεφέλαι, τὰ παρήλια κικλήσκονται,
" ἢ νότου, ἠὲ βορῆος ἐρεύθεται, ἢ ἑκάτερθεν.
" μὴ δ' οὕτω σκοπιὴν ταύτην ἀμενηνὰ φυλάσσειν.
" ἢ γὰρ ὅτ' ἀμφοτέρωθεν ὁμοῦ περὶ μέσσον ἔχωσιν.

Orbe quoq; ex.] Secundum præſagium. Cum Sol non ſatis ſuo luce pollens occidit. Primum, ſi in occaſu Solis pluat, aut radij in ſe nubem trahant, in proximam diem aſperam tempeſtatem ſignificãt, Rurſum ſi nubes Solem circumcluſerint, quo minus lumi nis relinquitur, hoc turbidior tempeſtas expectatur, aut ſi ater circulus fuerit, ex qua regione is eruperit, magnũ uentum dabit. Vergil. Georg 1.

Hoc etiam emenſo cùm iam decedet Olympo "
Profuerit meminiſſe magis, nam ſæpe uidemus "
Ipſius in uultu uarios errare colores: "
Cæruleus pluuias denunciat, igneus euros. "
Sin maculæ incipient rutilo immiſcerier igni, "
Omnia tum pariter uento, nimbisq; uidebis "
Feruere. ——

Quum Sol ob lucẽ quaſi dilutam ſpectari poteſt, iam iam portendit tempeſtatẽ. Orbe quoq; ex.] *Si oriẽs, inquit Varro, cõcauus uidetur, ita ut è medio fulgeat, & radios faciat, partim ad Aquilonem, partim ad Auſtrũ, tempeſtatem humidã, & uentoſam futurã innuit. Et ſi Sol rubeat in occaſu, ſincerus dies erit: ſi palleat, tempeſtatem ſignificat. Si in occaſu radij in ſe nubem trahent, ut pluuia langueſcat, in proximũ diem ſignificabunt tempeſtatẽ, ut modò dictum eſt.* Luna q.] *Tertium præſagium ex obſeruatione Lunæ, à cuius cornibus futurarum tempeſtatum colliguntur prognoſtica quare ab illis eam obſeruandam*

eſſe docet Aratus.

ακιπ]ρε ἢ πρῶτον κεράων ἑκάτερθε σελήνην.

Si quartā urbis rutilus cinget uētos et imbres pmonebit.

Non gra.] *Sed obtuſis cornibus intemperiem cœli dabit contrà, ſi pura, & non obtuſis cornibus tum apparuerit. ut teſtatur Maro. lib 4. Geor. In quinta cornibus obtuſi, pluuiam ſpondet: cornu eius acuminatum atque rigidum ſeptentrionale, inde præſagit uentū, inferius Auſtrum. Si naſcatur ob atro cornu, decreſcens dabit pluuiam. Rubicundam protinus uenti ſequuntur Si eadem rubicunda fuerit, uentos denunciat ſi nigra, pluuias. Erecta, & infeſta cornua, uentos ſemper ſignificant. Varro ita ſcribit. Si quarto die Luna erit directa, magnā tempeſtatem in mari præſagiet, niſi circa ſe habuerit coronam & eam ſinceram. Si plenilunio rutila fuerit, promittet uentos: nigreſcens, imbres. Si caligo orbis nubem incluſerit, uentos, qua ruperint. Si gemini orbes cinxerint, maiorem tempeſtatem. multu maiorē, ſi tres fuerint, aut nigri, aut interrupti, aut diſtracti.* Non grac.cor.] *Nam ſi in ortum cornua craſsiora fuerint, horrendā tempeſtatem minātur. Aratus de craſſa Luna, & obtuſis cornibus, quæq́ habet languidum quartum lumen, à tertio.*

παχίων δὲ ἐπὶ ἀμβλείῃσι κεραίαις
τέταρτον ἐκ τριτάτοιο φόως ἀμενηνὸν ἔχουσα,
ἢ νότῳ ἀμβλύνεται, ἢ ὕδατος ἐγγὺς ἐόντος.

quorum uerſuū hic ſenſus eſt. Craſſa Luna, obtuſis cornibus, cui debile lumē ſit quartū, eſt à tertio, aut uento Auſtro hebetatur, aut iam appetente pluuia. Idem, de erectis utrinq́ cornibus.

εἰ δέ κ' ἐπ' ἀμφοτέρων κεράων τρίτον ἦμαρ ἄγουσα
μήτ' ἐπινεύει, μήθ' ὑπτιόωσα φαείνῃ
ἀλλ' ὀρθαὶ ἑκάτερθε περιγνάμπτωσι κεραῖαι
ἑσπέριοί κ' ἄνεμοι κείνην μετὰ νύκτα φέρονται.

hoc eſt, Sed ſi ambobus cornibus, tertia Luna, neq́ nutet, neq́ reſupina luceat. ſed utrinq́ cornua recta inclinentur, uenti occidentales per eam noctem ſæuient. Haud orbis m.] *non excauata circa puros receſſus medij orbis, ſed quæ habuit circa medium orbem nubeculā, unde colligo tempeſtuoſam noctem.* Nec duxit.] *Quartum. Nam ſi ſuperius cornu nutet aptè, expectatur Boreas, ſin reſupinet, promittitur Auſter. Aratus.*

εἰ δ' ἄκρον νεύοιτο τὸ μετέωρον ἐν ἐπινεύσει
δειδέχθαι βορέω, ὅτε δ' ὑπτιάῃσι, νότοιο.

Sic quoq́ erecta & infeſta uentos ſemper ſignificant: & cornu Septentrionale tenuatum, acuminatumq́, & rigidum, eius plagæ præmonet uentum & inferius Auſtrum.

Aratus.

εἰ δ' αὖτις ὀρθή, καὶ τέτρατον ἦμαρ ἄγουσα,
ἦ τ' ἂν χειμῶνος συναγειρομένοιο διδάσκοι. id eſt,

Si rurſum eadem ratione recta, quartum diem agat, pluuiam collectam oſtendit. Ventorum ig. no.] *Quintū, ut Luna pallens imbres, & alba ſerenitatem, ita rubicunda dat uentos. Quòd rubicundam protinus uēti ſequantur, teſtatur etiam Aratus in Phænome.*

λεπτὴ δ', καὶ ἐν μάλ' ἐρευθὴς
πνευματίη id eſt.

Rara aūt, & rubicūda, uentuſa eſt. Et Vergil. Geor. 1.

At ſi Virgineum ſuffuderit ora ruborem,
Ventus erit. uento ſemper rubet aurea Phœbe.

Plin. lib 18 cap 35. Si ſplendens exorta, puro nitore fulſerit: ſi rubicunda uentos, ſi nigra, pluuias portēdere creditur. Rurſum Aratus.

πάντα δ' ἐρευθομένη δοκέειν ἀνέμοιο κελεύθους. A

id eſt, Si tota rubeat, conijcito uenti meatus.

Lurida pal o.] *Sextum præſagium. Luridum, uehementer pallidum eſt, quaſi loridum, à loro, & quaſi loro percuſſum. Itaq́ uehementer pallens pluuiam præſagit.*

Sed mihi nec.] *Septimū præſag. Aratus Phænom.*

σῆμα δέ τοι ἀνέμοιο, καὶ οἰδαίνουσα θάλασσα
γινέσθω, καὶ μακρὸν ἐπ' αἰγιαλοὶ βοόωντες
ἀκταί τ' εἰνάλιοι, ὁπότ' εὔδιοι ἠχήεσσαι
γίγνονται, κορυφαί τε βοώμεναι οὔρεος ἄκραι.

hoc eſt, Quin & intumeſcens mare ſignū uenti ſibi eſto, & uehementer margines reſonantes: tum autem & maris littora, cùm ſereno ſonum edunt: ac ſumma etiam montiū cacumina fragorem emittunt Plin. Eſt & aquarum ſignificatio. Mare ſi in trāquillo portu à curſu ſtabit, & murmurauerit intra ſe, uentum prædicit Si idem idem, & hyemem, & imbrem Littoris, ripæq́ ſi reſonabunt tranquilla, aſperam tempeſtatem. Item maris ipſius tranquillus ſonitus, ſpumæq́ diſperſæ, aut aquæ bullantes Pulmones marini in pelago, plurimum dierū hyemem portendunt. Sæpe & ſilentio intumeſcit flatuq́ altius ſolito intra ſe iam B *eſſe uentos fatetur. Equidem, inquit, & montium ſonitus, nemorumq́ mugitus prædicunt. Hæc Plinius. Cicero Diuinationum lib primo, oſtēdere uolens huiuſmodi præſagia diuinationi eſſe ſimiliora, quàm alia quædam alterius generis. Arati uerſus his uerbis libenius uertit.*

Atq́ etiam uentos præmonſtrat ſæpe futuros
Inflatum mare, cùm ſubitò penituſq́ tumeſcit.
Saxaq́ caua ſalis niueo ſpumata liquore
Triſtificas certant Neptuno reddere uoces.
Aut denſus ſtridor, quùm celſo è uertice montis
Ortus adaugeſcit ſcopulorum, ſæpe repulſus.

Et Maro Georg 1. *Aut freta Ponti*
Incipiunt agitata tumeſcere & aridus altis
Montibus audiri fragor, aut reſonantia longè
Littora miſceri, & nemorum increbreſcere murmur.

Incessos Del.] *Octauum præſagiū. Delphini tranquillo mari laſciuientes, flatum indicant, ex ea parte, qua ueniunt. Adhæc, etiā ſpargunt aquam aut turbant tranquillitatem.* Incertus] *Vnde flatus uenit. Id in uniuerſum in prognoſticis, ex animalibus præſagientibus obſeruatur, quod aues, ſiue maritimæ, ſiue paluſtres ſeſe im-* C *mergentes pluuiam, & tempeſtatem præmonſtrant & inter has etiam Delphin eſt. Eſt autem uelociſsimum omnium animalium, terreſtrium, marinorum, & uolatilium: ac niſi os eius penè ſub uentre eſſet, nullus piſcium marinorum eius celeritatem euaderet. Sed quia reſupini corripiunt, hinc eorum uelocitas impeditur Fame urgente, fugientem in ima uada piſcem perſequuti, diutius ſpiritum continuere, ut arcu emiſsi ad reſpirandum emicāt; tantaq́ ui exiliunt, ut plerunq́ uela nauium tranſuolent, uentu euntium. Cætera de Delphino uide Plinium libro 9 cap. 8.* Aot ficeum quod.] *Nouum præſagiū. Mergi, anateſq́ pennas roſtro purgantes, uentum addicunt, teſte Plinio, cæteræq́ aquaticæ aues cōcurſitantes. Et Aratus item. anates, & mergos inter aues denūciantes uentos recenſet, quoties terras quatiunt alis.*

πολλάκι δ' ἀγριάδες νῆσσαι, ἢ εἰναλίδιναι
αἴθυιαι χερσαῖα τινασσόμεναι πτερύγεσσιν,

Veril Georg. 1.

Iam ſibi dum curuis malè temperat unda carinis
Quum medio celeres reuolant ex æquore mergi.

Clamorem

A " *Clamoremq́ ferunt ad littora.*

Anſa uola ard.] *Decimũ tempeſtatis, præſagium, ardeam in medijs arenis triſtis, ut ait Plin.* Maro Georg. 1.

" *Notasq́ paludes ——*

" *Deſerit, atq altam ſupra uolat ardea nubem.*

Hanc ab arduo dictam credunt, quod alte uolet, à Græcis ἐρωδιὸς *dicta, in tantam altitudinem uolatu emicat, ut propemodum uiſum humanũ excedat, id quod & Vergilius teſtatur, cum dicit.*

Atq altam ſupra uolat ardea nubem.

Hinc diminutiuum ardeola. Ardearum tria genera maximè recenſet Ariſtotel. & poſt eum Plin. Leucon, Aſteriat, & Pelas. Cæterùm cùm ardea è mari non ritè ad terram prodit, uoce ſubmurmurãs uehementer, ut inquit Aratus, uentos oſtendit,

" καὶ δ' ἂν ἐπὶ ξηρὴν ὅτ' ἐρωδιὸς οὐ κατὰ κόσμον

" ἐξ ἁλὸς ἔρχηται, φωνῇ περὶ πολλὰ λεληκώς,

" κινυμένου κε θάλασσαν ὑπερφορέοιτο ἀνέμοιο.

Confiſa pennę]*cùm natandi imperita ſit, & in aquis ſtet ſolum.* Cornix.] *Vndecimum præſagium ex cornice.*

B *Hæc inſtante tempeſtate, in littus emicat, & in terram ſe componit. Aratus Phænomenis,*

" ἤ που καὶ λακέρυζα παρ' ἠϊόνι προὐχούσῃ

" χείματος ἐρχομένου χέρσῳ ὑπέτυψε κορώνη.

" ἤ που καὶ ποταμοῖο ἐβάψατο μέχρι παρ' ἄκρους

" ὤμους ἐκ κεφαλῆς, ἢ καὶ μάλα πᾶσα κολυμβᾷ,

" ἢ πολλὴ στρέφεται παρ' ὕδωρ παχέα κρώζουσα.

Cicero Diuin. 1.

" *Quum primum gelidos rores aurora remittit,*

" *Fuſcaq́ nonnunquam curſans per littora cornix*

" *Demerſit caput, & fluctum ceruice recepit*

Maro Georg. 1.

" *Tum cornix plena pluuiam uocat improba uoce*

" *Et ſola in ſicca ſecum ſpatiatur arena.*

Atq hæc quidem præſagia tempeſtatis, dicit Amyclas ſe à nauigando deterreri. Sunt & alia ab alijs animantib. tempeſtatum imminentium præſagia.

" *Cana fulix itidem fugiens ex gurgite ponti.*

" *Nunciat horribiles clamans inſtare procellas*

" *Haud modicas tremulo fundens ex gutture cantus.*

" *Sæpe etiam pertriſte canit de pectore carmen*

" *Et matutinis acedula uocibus inſtat.*

" *Vocibus inſtat, & aſſiduas iacit ore querelas,*

" *Quum primum gelidos rores aurora remittit.*

His tribus innuit Aratus, interprete Cic. fulicas matutino clangore tempeſtatis ſigna edere. Sed & ranæ ultra ſolitum uocales.

" *Vos quoq ſigna uidetis aquaï dulcis alumnæ,*

" *Quum clamore paratis inanes fundere uoces*

" *Abſurdoq́ ſono fontes & ſtagna cietis.*

Et boues cœlum olfactantes, ſeq́ lãbentes contra pluuiam præſagiunt.

" *Mollipedesq́ boues ſpectantes lumina cœli,*

" *Naribus humiferum duxêre ex aëre ſuccum.*

Iam & grues mediterranea feſtinantes: cùm contrà, ſilentio uolantes, ſerenitatem nuntient. Adhæc noctua ſereno garrula, tempeſtatem addicunt: ut & bubo mane ululans. Graculi à pabulis recedentes, uementesq́ ſuper pinnacula quatiunt alis, aut cùm turmatim conuolant. Hirundo iuxta aquam uolitans, ut pennam eam ſæpe uerberet. Anſeres quoq continuo clangore intempeſtiui: & ut Aratus, quando cum clangore feſtinant ad paſtum.

" καὶ χῆνες κλαγγηδὸν ἐπειγόμενοι βρωμοῖο.

Habent & eandẽ ſignificationẽ pecora laſciuia ludẽtia et exultantia. Porci alienos manipulos fœni ſibi lacerãtes. Præterea formicæ ſegnitie, & contra induſtriam ſuã abſconditæ concurſantes, & progerentes oua.

" *Aratus*

" καὶ κοίλης μύρμηκες ὀχῆς ἐξ ὤεα πάντα

θᾶσσον ἀνηνέγκαντο.

Loligo uolitans, conchæ adhæreſcentes echini affigentes ſeſe, aut harenæ ſaburrantes tempeſtatis ſigna ſunt. Sed ſatis hactenus de præſagijs, & ſignificationibus animaliũ. Nunc ad inſtitutum redeamus

Sed ſi magnarum poſcunt diſcrimina rerum,
Haud dubitem præbere manus, uel littora tãgam
C Iuſſa, uel hoc potius pelagus, flatusq́ negabunt.
Hæc[a] fatus, ſoluensq́ ratẽ, dat carbaſa uentis.
Ad quorum motus, non ſolum lapſa per altum
Aër diſperſos traxere cadentia ſulcos
Sidera, ſed ſummis etiam quæ fixa tenentur
Aſtra polis ſunt uiſa quati, niger inficit horror.
Terga maris, longo per multa uolumina tractu
Aeſtuat unda minax, flatusq́ incerta futuri
Turbida teſtantur conceptos æquora uentos.

Sed ſi mag.] *Licet iſta præſagia diſſuadeant nauigationem, ẽn debeo tamen tranſmittere mare, niſi id, uel uẽti aduerſi, uel inuitũ cogant me retro urſũ uertere, & iuſſis tuis non obedientem eſſe.* Iuſſa.] *Italica, quæ petere uoles.*

Hæc fatus.] *Sic loquutus omnia expedire cœpit, & parare ad nauigandum. Primum ſoluit ratem deinde attollit carbaſa ad uentum ſpirantem.* Ad quorum.] *Vi uentorum ſidera, ac ſtellæ è zodiaco cadere uiſa ſunt. quæ ſuo lapſu magnũ ſulcum traxerunt per aërem.* Maro Georg lib. 1.

" *Sæpe etiam ſtellas, uento impendente, uidebis*

" *Præcipites cœlo labi, noctisq́ per umbras*

" *Flammarum longos à tergo albeſcere tractus.*

Vt igitur præſentiat iam iam inſequuturam tempeſtatem, & uentorum procellas præmoneat, oſtendit ſtellas diſcurrere per aërem uiſas paſſim. Nam & ſtellarum obſeruatio eſt in prognoſticis. Nam nonnunquam diſcurrere uidẽtur, ac ſtum protinus uenti ſequuntur. Plinius libro 18 cap 35. Hoc idem teſtatur Aratus Phænomenis.

[a] al. fatur.

" καὶ διὰ νύκτα μέλαιναν, ὅτ' ἀστέρες ἀΐσσωσι

" ταρφέα, τοὶ δ' ὄπιθεν ῥυμοὶ ὑπολευκαίνωνται,

" δειδέχθαι κείνοις αὐτὴν ὁδὸν ἐρχομένοιο

" πνεύματος, εἰ δέ κεν ἄλλοι ἐναντίοι ἀΐσσωσιν,

" ἄλλοι δ' ἐξ ἄλλων μερέων, τότε δὴ πεφύλαξο

παντοίων ἀνέμων, οἵ τ' ἄκριτοί εἰσι μάλιστα.

id eſt, Et cum tenebroſa nocte ſtellæ crebro præcipites ruunt, & à tergo tractus ſubalbeſcunt, eadem uiã expecta uentum. Quod ſi aliæ contra decidant, & quidem ex alijs plagis, & cœli partibus, ſis certus diuerſarum uentorum, qui dubij, confuſiq́ erunt maximè. Cæterum cùm ſtellæ, nimio alimenta attracti humoris igneam uim abundantia reddunt, decidere creduntur, perinde ut in luminibus liquore olei accenſis cernimus accidere,

cidere, unde guttæ igniæ iam grauiores, quàm ut diutius hæreant, etiam flammam trahentes deſluunt. Certè nullum corpus cæleſte, ut aliqua eius portio è cælo delabi poteſt, nihil enim rerum cæleſtium corruptionibus obnoxium eſt, in primo cælo. Secundo, Stellæ ſunt, aggeratio luminum, Ariſtoteli. Sunt, qui autument eſſe ignis ætherei : ἀποῤῥοίας. id eſt, defluxus, qui contingant, cùm uehemens uentus altius aſcendit. & inde ſecum auferat, quod ſtellarum caſum præ ſe ferat, id quod ἀϛεροειδὲς uocant.

Etiam quæ fixa.] *Fixæ ſtellæ in ſummo cælo uiſæ ſuêre moueri ſectorum impulſu. Præter duo lumina magna, Solem nempe, & Lunam, & ſtellas quinque, quæ à Græcis Planetæ, hoc eſt, errantes, ſiue uagæ appellantur, reliquæ omnes fixæ uocantur, quod cælo infixæ ſint, nec niſi cum cælo moueantur. Sunt alij, qui & has ſuo motu quoque dicant accedere, præterquam, quod conuerſione cæli rapiantur. Sed propter immenſitatem extimi globi, excedentia credibilem numerum ſæcula, in una eas concurſu ſui ambitione conſumere, & ideo nullum earum motum ab homine ſentiri, cùm non ſufficiat humanæ naturæ ſpacium ad breue ſaltem punctum tam tardæ acceſſionis deprehendendum. Cic. libro 6. de Repub. utramq; ſententiam tetigit, cùm dixit. Nouem tibi orbibus, uel potius globis connexa ſunt omnia, quorum unus, eſt cæleſtis extimus, qui reliquos complectitur omnes, ſummus ipſe deus, arcens, & continens cæteros, in quo ſunt infixi illi, qui uoluuntur ſtellarum curſus ſempiterni.* A

Niger inſi. bor.] *Vt intumeſcens mare; ita & ingreſcens, & obſcurum tempeſtatis prænuncium eſt. Quare utrumq; coniunxit, cùm dicit, & mare æſtuaſſe multis fluctuum uoluminibus, & atram faciem eius induiſſe horrorem, quæ minabâtur certiſſimam tempeſtatem quidem, ſed incertum qua cæli plaga.*

Incerta æq.] *hoc eſt, æquora teſtantur incertos uẽtos, iam imminentes, ut ſit hypallage.*

Tunc rector trepidæ fatur ratis, aſpice ſæuũ
Quãta paret pelagus, a Zephyrus intẽdit, an b Eurus,
Incertum eſt, puppim dubius ferit undiq; Põtus.
Nubibus, & cœlo Notus eſt, ſi murmura Ponti
Conſulimus, ueniens Cori in mare gurgite tãto?
Nec ratis Heſperias tanget, nec naufragus oras.
Deſperare uiam, & uetitos conuertere curſus
Sola ſalus, liceat uexata littora puppe
Prendere, c nec longè nimium ſit proxima tellus.
Fiſus cuncta d ſibi ceſſiſſe pericula Cæſar,
Sperne minas, inquit, pelagi, uentoſq; furenti
Trade ſinum, Italiam ſi cœlo autore recuſas,
Me pete, ſolo tibi cauſſa eſt hæc iuſta timoris,
Vectorem non noſſe tuum, quem numina nunq̃
Deſtituũt, de quo malè tunc fortuna meretur,
Quũ poſt uota uenit, medias perrũpe procellas,
Tutela ſecure mea, cœli iſte, fretiq;
Nõ puppis noſtræ labor eſt. hãc Cæſare preſſam
A fluctu defendet onus, nec longa furori
Ventorum ſæuo dabitur mora, proderit undis
Iſta ratis, nec flecte manus: fugæ proxima uelis,
Littora, tum Calabro portu te crede potitum,
Cùm iam non poterit puppi, noſtræq; ſaluti.
Altera terra dari, quid tanta ſtrage paretur,
Ignoras, quærit pelagi, cœliq; tumultu
Quid præſtet fortuna mihi——

a al. Zephyros Zephyrúſ ne legendum eſt.
b al. Eurus.
c al. ne.
d al. ſic.

Tunc rector.] *Periphraſis nautæ, qui petens plenis uelis portum monet Cæſarem, ut obſeruet minas Ponti, & uentorum, paulatim exorientium.*

Et trepidę ra.] *pro rector ratis trepidus, hypallage.*

Zephyrus, an Eurus.] *Quędã exemplaria legunt, Zephyrus'ne, & alia, Zephyróſne, quæ lectio genuina eſt, & uera, cùm ultima, in Zephyrus, extendi debeat, quæ abſque coniunctione contrahitur. Eſt autem Zephyrus uentus flans ab occaſu, Latinè Fauonius, Euro aduerſus, qui ab ortu uenit, ut Manilius libro quarto Aſtronomicôn.*

Aſper ab axe ruit Boreas, fugit Eurus ab ortu,
Auſter amat mediam ſolem, Zephyruſq; cadentem.

Itaq; dubium eſt, & ancepr. uenti orientales ne, an occidẽtales ſpirent, adeoq; utrinq; æſtuat mare.

Nubibus & cœlo.] *Exponit; qui fiat, quod mare anceps fluctuet. Nam in aëre Notus, qui Auſter Latinis, uidetur nubes colligere (eſt enim is uentus humidus) & ſi fluctus marinos reſpiciamus, Corus eos miſcet. Eſt enim Corus is Latinis, qui Græcis Argeſtes, & Zephyrus Plinio ab Occaſu Septentrionali oriens. Atque hoc loco in Amycla prudentis gubernatoris exemplar deliniatur, qui auribus uentos captaturus, modò huc, modò illuc hoc eſt, iam in occaſum, mox rurſum ad ortum ſe conuertit. Quin & nunc fluctuum agitationes, nunc nubes ſuſpectans obſeruat.*

Nec ratis.] *Non poteſt fieri, ut hæc nauicula in Italiam perueniamus, uel naufragia etiam, cum & fluctus, & uẽti enumerati omnes nobis aduerſentur.* B

Deſperare uiam.] *hoc eſt, una ſupereſt ſalus, ut deſperata nauigatione, retro unde uenimus, uertamus curſum.*

Nec longè.] *Licet haud procul à terra abſimus.*

Fiſus cũcta ſibi.] *Cæſar fortunam multis antea bellis ſibi benignam, & fauentem expertus, cùm non dubitaret, quin iſta etiã præſentia pericula feliciter euaderet, ad iſtum modum reſpondit nautæ.* C

Me pete.] *Si Venti, ſi fluctus aduerſantur, me imploræ, et meum auxilium. Nihil interim perterritus fluctuũ minis, cœptũ iter proſequi iuſſit.*

Sola.] *Quod clauũ è manib. eijciat, in cauſſa eſt, quod neſcias, quem uehas, & qualem uirum, quem dij nunquam in aduerſis deſtituunt.*

Tutela ſecure mea.] *Quẽ ego à periculis tutari poſſum. Et fortuna ſemper uota mea anteuertit, donatq; ſemper, antequam opto aliquid.*

Cœli iſte.] *hoc periculũ nihil curat noſtrũ nauigiũ, ſed uentorum, ac maris quædam moleſtia, & infeſtatio.*

Hanc Cæſar.] *Verba Cæſaris iſta referũtur. Cùm uenti è Ponto uehementius ſpiraſſent, magni ad oſtiũ fluminis fluctus propellabantur, cum quibus gubernator aliquandiu colluctatus, cùm uis maris inſuperabilis eſſet, & hic metu cœpiſſet iã nauim circũagere, ut retro ad oſtium abiret. Cæſar habitu ſeruili latens, manu nautam prehendit, quo, inquit, procul tendis? Cæſarem, & eius fortunam uehis. Poëta & Suetonius tradunt illum in mare*

longius

A longius prouectum. Contra Plutarchus, & Appianus, qui ſcribunt, eum oſtio fluminis euectum, fluctuum immenſa ui fuiſſe reiectum, ut mare ingredi nequiuerit Ceſſantibus, inquit Tranquillus, copijs quas ſubſequi iuſſerat, cùm ad accerſendas fruſtra ſæpe miſiſſet, nouiſſimè ipſe clàm noctu paruulum nauigium ſolus obuoluto capite conſcendit, neque aut quis eſſet antè detexit, aut gubernatorem cedere aduerſæ tempeſtati paſſus eſt, quàm penè obrutus fluctibus. Hanc Cæſare p.] hoc eſt, onus, quod uehis, defendet nauigium, in quo ipſum Cæſarem uehis, & eius fortunam. Poëta nimiam confidentiam, ſed poëticè, Cæſari tribuit quaſi uerò ei in manus eſſet, fluctus regere, & uentis imperare pro ſuo arbitratu. Quare arroganter addit. Nec longa furori.] Non durabit diu hæc maris ſæuitia, & cœli inclementia. Et in. furori tragica ineſt translatio. ducta ab homine, ad rem inanimatam, nempe ad ſæuum maris, aeriſq; elementum. Nec prode.] Nec nauis iſta egebit auxilio undarum, quaſi uerò ipſo latente aliquo numine nauim ſit gubernaturus. Proinde interminatur, ne flectat manus, hoc eſt, clauum flectat ad redeundum in oſtium, unde fuB
erant digreſſi. Itaque monet, ut proxima Epiri littora declinet, & putet ſe iam propè Brunduſinum portum tenere. Nox enim erat, & in tanta caligine non poterat nauta uidere, quantum ab Epiro excurrerat, quouſq; progreſſus erat, & procul uel à Saſone inſula, aut à Calabria adhuc aberat. Itaque iubet eum fingere, non procul à Brunduſio abeſſe. Calabro portu.] Brunduſino. Tota hæc ora Cherſōneſo ſimilis eſt, quam Græci quondam tenuerunt. Quidam eam Meſſapiam: alij Salentinam: ſed plures Calabriam dixerunt, ab eorum optimarum prouentu, ut quidam credunt. Longiſſimè Calabria excurrit in Ionium Vnde in Macedoniam breuis traiectus eſt L M. paſſ. Has anguſtias Pyrrhus rex prior: unde M. Varro, cùm Pompeij auſpicijs piratas inſectaretur, ponte iungere conſtituerat. Laudatum hic locis eſt mel, item & uellera: quanquam circa Tarentum laudatiſſima. Ex portu Brunduſino in Epirum, ut antea dictum eſt, commodus traiectus eſt. Ceterùm uel hinc apparet, multarum rerum copioſum in Calabris fuiſſe quondam prouentum, quod Calabri hoſpitis Xēnia, ſiue munera etiam in prouerbium abierint, pro ruſticanis. leuibusque, quæque magis onerent accipientem, quàm iuuent, aut quæ, inquit Eraſmus. donantur contempta Exuberans rerum copia, ac prouentus parit uilitatem. Abundant cum alijs, quæ dixit, tum pyris Calabri, quæ quia hoſpitibus affatim apponere ſolebant, atque ubi ſaturi fuiſſent, quæ reliqua eſſent, bellariorum uice ſecum domum auferre iubebant Quod ſi recuſaſſent, eadē porcis abijcere cōſueuêre. Horat. ad Mecœnatem.

> Non quo more pyrisueſci Calaber iubet hoſpes, ‹‹
> Tu me feciſti locupletem, ueſcere ſodes: ‹‹
> Iam ſatis eſt, at tu, quantum uis tolle benignè. ‹‹
> Non inuiſa feres pueris munuſcula paruit. ‹‹
> Tam teneor dono, quàm ſi dimittar onuſtus: ‹‹
> Vt lubet, hæc porcis hodie comedenda relinques. ‹‹

Cum Iam non.] Cum nullus alius portus uobis pateat, quàm Brunduſinus. Ignoras.] Quidam per interrogationem legunt. Vt hic ſit ſenſus. Ignoras quid hac tempeſtate paratur, & quorſum ea ſpectat, ut fortuna hac uentorum procella quærat ſecum deliberans, quid boni ſit mihi datura.

Non plura.] Poſtquam ad iſtum modum reſpōdit nautæ, extemplò auulſi fuerunt ui tempeſtatis rudentes. Amplificat deinceps narrationem, à deſcriptione tempeſtatis, qua uel maximè delectātur poëtæ. Tota ea expreſſa eſt ad illam Vergilianam, lib Aeneidos primo, ubi Aeneas ſoluit è portu Siculo, in Italiam traiecturus.

Vela tulit.] fractis enim funibus nauticis, uela in ſummum malū diſſecta fuerūt.

> —Non plura locutò
> Auulſit laceros percuſſa puppe rudentes
> Turbo rapax, fragilemq; ſuper uolitantia malum
> Vela tulit, ſonuit uictis compagibus alnus.
> Inde ruunt toto a concita pericula mundo
> Primus ab Oceano exertis Atlanteo
> Cote mouens æſtus, iam te tollente furebat
> Pontus, & in ſcopulos totas erexerat undas.
> Occurrit Gelidus Boreas, pelagusq; retundit,
> Et dubium pendet, uento cui b pareat, æquor.
> Sed Scythici uicit rabies Aquilonis, & undas
> Torſit & abſtruſas penitus uada fecit arenas.
> Nec perfert Pontum Boreas ad ſaxa, ſuumq;
> In fluctus Cori frangit mare, motaq; poſſunt
> Aequora ſubductis etiam concurrere uentis,
> Non Euri ceſſaſſe minas, non imbribus atrum
> Aeolij latuiſſe Notum ſub carcere ſaxi,
> Crediderim, cunctos ſolida de parte uenientes
> Defendiſſe ſuas uiolento turbine terras.

a al. cōgeſta.
b al. concidat.

Qua ex re multo plus periclitata fuit cimba.

Alnus.] materia, pro re confecta. Iuncturis iam faſiſcentibus crepuit nauicula, ut quæ iam uideretur diſſilire. Inde ruunt.] Summatim undique ſtatim congeſta omnia pericula commemorat, quæ particulatim enarrando iam dilatabit, Primus ab.] Corus, inquit, primum coortus fuit ab occaſu Septentrionali. Oceano Atlan.] per fretum Herculeum immenſam aquarum molē ex Oceano occidentale, qui Atlanticus, ab Atlante monte, quem alluit in extrema Africæ ora, nominatur, huc uēius Corus congeſſit. Aurſio. in Core. Hic lus uiolentia cùm concitaretur mirū in modum maris æſtus, fluctus in ſcopulos cum admirabili fremitu erecti fuerunt. Occurrit gel.] Coro opponit, Aquilonem ex aduerſo inſurgentem, ut uentorum lucta, & prælium inter ſe multò uiolentius æſtū miſceat. A Græcis Boreas dicitur, ἀπὸ τῆς βοῆς hoc eſt, à boatu, quod ubi ſæuierit, horrēdum fremat. Venit hic ab æſtiua, ſiue ſolſtitiali orientis mete, flatus ut dixi, uiolētus et ſonorus. Eſt is uētus naturè frigidus, ut cōtrà, Auſter, & Corus calidus ac tepidus. Quare aptiſſimū epithetū ei accōmodauit, gelidus Boreas. Retudit.] ſignificāter Nā cū dicit Boreā Coro occurriſſe obuiā, neceſſariò æſtum retro diſiecit, ut coerguat & uentorū inter ſe cū undarum pugnam in medio Adriatico. Sed Scythici.] epithetice quod Scythia Septentrioni ſit ſubiecta, à qua ab ea parte, Oceanus Scythicus nomen habet, ut qua ortus: Eous, & Sericus; à Meridie Indicus appellatur. Quātum terrarum à Tau-

ro in Borea extenditur, Scythia appellatione continetur: iuidem quod in Auſtrum India. Maro Aeneid. Quarto. Alpium dixit Boream, quod Rhiphæi montes. & Alpes à quibuſdam ij dicantur montes, cuius rei authores citantur Poſidonius, & Protarchus. Dubium uento cui.] pro utri uento, Corône, an Aquiloni mare uelit parere. tanta eorum fuit & lucta, & pugna. Vicit tamen tamen rabies Aquilonis, ut uiolentioris, quod proximè ab axe mũdi concidat, & frigidiſsima cœli plaga. Torſit.] idem quod paulò antè dixit, retundit, retudit, retro deſlexit. in mediterraneum, in Auſtrum, contra Corium.

Abſtruſas.] ut arena in fundo uel appareret, uel mare tam uadoſum eſſet, alioqui altum. Nec perfert.] Tanta uis inuicem Cori fuit, ut fluctus ab Aquilone reiectinõ potuerit ad littora Auſtro, Coròue ſubiecta peruenire, id quod ſtatim ipſe addit, cùm dicit, mare ſuos fluctus in Corum frangere. Motaq.] ut ſi iam uenti ſæuire deſijſſent, utrinq; fluctus collidi potuiſſent.

Non bori.] amplificatio alia. Credit etiam ab ortu Eurum coortum fuiſſe: is enim eſt, qui ab Oriente A uerno, ſiue Aequinoctiali uenit, quem Græci Apelioten dicunt, Latini etiam Subſolanum. Sunt qui uolunt, Subſolanum ſiue Apelioten ab ortu æſtiuo ſtare, & Eurum, quem eundem Vulturno facimus, ab ortu Aequinoctiali ſpirare. Notum.] qui Latinus Auſter eſt, à meridie ueniens, quem paulò antè monuimus eſſe humidum. Atque ita quatuor ſimul uentos concurriſſe credit. Boream Corum, Auſtrum, & Eurum.

Defendiſſe.] Certatim eieciſſe ſuas undas in oppoſitas terras. Sub carcere ſaxi Aeolij.] Carcerem ſaxi Aeolij, pro in Aeolia latuiſſe. Eſt autem Aeolia, id regnum, in quo Aeolus uentorum rex imperauit. Sunt autem inſulæ ſeptem in mari Siculo, quarum nomina hæc ſunt. Lipara, Thermeſſa, Strongyle, Didyme, Ericuſa, ſiue Ericuſia, Phœnicuſſa, Euonymus, quarum Strongyle à figura nomen ſortita eſt, ui incendij paulatim deficiens, & perpetua luce illuſtret. Atq; hic aiunt Aeolum ſuam ſedem habuiſſe.

Sic pelagus manſiſſe loco, nam parua procellis
Aequora rapta ferunt, Aegæas tranſirin undas
Tyrrhenum, ſonat Ionio uagus Adria ponto.
Ah quoties fruſtra pulſatos æquore montes
Obruit illa dies, quàm celſa cacumina peſſum
Tellus uicta dedit, non ullo littore ſurgunt
Tam ualidi fluctus, alioq; ex orbe uoluti
A magno uenêre mari, mundumq; coërcens
Monſtriferos agit unda ſinus. ſic rector Olympi
Cuſpide fraterna laſſatum in ſæcula fulmen
Adiuuit, regnoq; acceſsit terra ſecundo,
Quum mare conuoluit gẽtes, quũ littora Tethys
Noluit ulla pati, cœlo contenta teneri.
Tunc quoq; tanta maris moles creuiſſet in aſtra,
Ni ſuperũm rector preſsiſſet nubibus undas.

Sic pelagus.] hoc eſt, mare non tranſiſſe ſuas metas præſeripta, ſed intra ſua littora coercitum fuiſſe.

Aequora rapta.] Nam ipſi uenti ferunt fluctus immodicos ui tẽpeſtatis ablata, uel in mari, non admodũ uaſto. Tyrrhenũ.] Mare Tyrrhenum à Coro in mare Aegæũ diſpulſum fuit. Eſt autem propriè mare Tyrrhenum, quicquid obiacet Italiæ, inter Liguriam, & Rhegium, & Siciliam, inferum mare etiam dictum, ut Adria ſuperum Tyrrhenos appellatos multi arbitrantur, à Tyrrheno Atyos, qui à Lydia nauigio in Italiam delatus, eò colonias deduxit. Cauſſam addit Strabo, quod fame Ionia tum fuerit preſſa: quare Atys, qui tunc ibi imperium tenebat Heraclides ex Omphale, alterum liberorum Lydum regnum obtinere iuſsit, à quo ipſa regio deinceps Lydia fuit appellata. Alterum uerò Tyrrhenum cum magna populi manu exteras ſedes quærere, & colonias deducere iuſsit: qui in Italiæ oras uento appulſus, eam regionem, quam incoluit, de ſe Tyrrheniam nuncupauit. Sunt, qui à Telephi filio, qui huc colonias deduxerit, Tyrrhenos nuncupatos affirment Dionyſius à Tyrſibus credit, quod ædificiorum genus eſt, quibus Tuſci utebantur, quem Xanthium Lydum ſequutum credunt, qui neq; ullum Tyrrheuũ ex Lydorum gente nouit ducem, neq; colonias ex ea gente in Italiã deductas tradit. Cæterũ Itali modò eos Tuſcos, modò Hetruſcos uocant, qui fortaſsis Græcam uocem in eo uocabulo ſequuti, à cultu diuino illos appellarunt. Conſtat interim Vmbros, qui intra Alpes, & Apenninũ habitarunt, à Tyrrhenis fuiſſe eiectos, Tyrrhenos à Gallis, Gallos à Romanis, Romanos à Lõgobardis, à quibus ad ultimũ terræ nomen datũ eſt. Cæterũ, Latini, Vmbri, Auſones uno nomine olim à Græcis Tyrrheni appellati fuêre: quanquã non ignoro Græcos, qui ad Tyrrhenũ Atyos filium, nomenclaturam referunt, aliam B coloniarum cauſſam tradere.

Itaque Tyrrhenum mare, Siculo miſcetur, Siculum uerò Ionio ad Corcyrã contra Epirum occurrit. Ionium Cretico pelago confunditur, quod in Septentrione uaſto excurſu excipit Aegæum. Apollonij ſcholiaſtes, Aegæum pelagus credit ſortitũ nomen ab inſula à ea prærum appellatione cognominata. Ea ſacra fuit Neptuno. Aiunt in hac neminem propter phãtaſmata à Neptuno oblata dormiturire poſſe. Citatq; Nicocratẽ eius rei autorem. Rurſum ſunt, qui à Neptuno Aegæũ mare dictum autumant, quod ipſe Aegæus dicatur: ut credit Pherecydes. Nec deſunt, qui ſe C rant, à quodam Aegæo, ex arce in mare præcipitato. ἢ ὀ‑ νε δίνων αἰγὶς κυματῶσα. Ah quoties.] pathos, quo hyperbolicè amplificat ſæuitiem maris, ea nocte conantis, ſed fruſtra, Acroceraunia fluctibus obruere, & proximos Acroceraunijs mõtibus. Peſſum.] tmeſis. pro peſſundedit, cum rabie fluctuũ illiſorum contecta uel iacuerint, uel proſtrata fuerint. Non ullo littore.] alia amplificatio, à collatione diuerſorum locorũ, unde uaſti gurgites euolui poſſunt & ſolẽt: quæ quidẽ cum his collata modici uideri ualent. Ex alio orbe.] ex alia orbis parte, ex alio mari, ſiue Oceano, ſiue mediterraneo. Sed ipſum Oceanũ innuere uidetur, qui ambit terras, & eas abluit, id quod ſtatim perſpicuè indicat. Mõſtriferos.] ſi prodigioſos ſinus, & immẽſos. Cæterùm ingens illud pelagus, quod ambitu ſuo terras cingit, alluitq;. & ceu inſula cõplectitur, Oceano uocatur, ex quo terra, ueluti urgenti cedens locũ, intra ſe quatuor ampliſsimos ſinus recepit magnitudine impares. Primus eſt, & lõgè omniũ maximus, quem mare Atlanticũ facit, effuſum per fretum Gaditanum, ab inſula Gadibus, ita dictũ. quẽ in uniuerſum, Noſtri maris, ſiue Mediterranei nomine cẽſent authores. Secundus

A eundem ſinus à Septentrione è montibus Hyperboreis ef‍fuſus longo freto, Caſpius, ſiue Hyrcanus, ab accolentibus gentibus appellantur. Tertius ſinus Perſicus eſt, ab Oceano Indico meridionalis fuſus. Perſarum terras magna parte alluit, à quibus nomen accepit: Quartus ſinus, Arabicus nominatur, ab Arabia fœlici; cuius littora longiſsimo receſſu pulſat Erythræum mare, hoc eſt, Rubrũ. Recenſentur ſinus plures Oceani, ut magnus ille in India ultra Gangem, qui Gangeticus dictus. Alius à Septentrione ſinus, intra Hiſpaniæ, & Galliæ littora, hinc Cantabrico, illinc Aquitanicus ad Pirenæos uſque ſaltus, Oceano porrectus. Et Codanus ſinus ubi Scandia inſula eſt. Eſt & ſinus Iſſicus in Mediterraneo inter Cyprum, & Ciliciam. Sic rector.] Collatione hyperbolica diluuij ſub Pyrrha, & Deucalione, amplius amplificat æſtum maris. Confert hoc loco Neptunum, eiuſque Aridentem cum Ioue, & eius fulmine. Ad eundem modum quondam, inquit, cùm uindicando flagitia humana Iuppiter fatigatus eſſet, eaquẽ aduerſus homines omnia conſumpſiſſet, implorauit opem fratris Neptuni, ut diluB uio uniuerſum hominis genus internecione deleret, mare cœlo miſcuit, ut nunc fecit Neptunus.

Rector olim.] Iuppiter periphraſis, Cuſpide f.] tridente, ſiue fuſcina Neptuni Laſſatum.] defatigatum, & propè exhauſtum, atque obtuſum nimio uſu, in puniendis ſceleribus mortalium, ut poëtæ fabulantur.

In ſecula.] pro per tot ſæcula: ob tot ſæculorum perpetuum uſum hebetatum. Regnoq; acceſ.] hoc eſt, terræ mare mixtum fuit, & mare cœlo. Nam in diuiſione orbis terræ, ita diſtribuit Saturnus regnum ſuum, ut Iuppiter cœlum, Iuno ſummum aerem, Neptunus Maria, Pluto terras obtineret. Terra igitur ceſsit Neptuno, cùm iam aquis obruta iaceret.

Mare conuol.] oppreſsit humanum genus, & quidem aquis diluuij, ut Oceanus effuſus non pateretur uſquam ulla littora, ſed omnia aquis contegeret. Tethys, pro mari ſiue Oceano, metonymia.

Cœlo conten.] cùm terra oppreſſa, cœlo eſſet commiſta. Tunc quoq;.] ubi aquis cataclyſmi omnia terrarum perfuſa eſſent, Oceanus in cœlum uſq; perueniſſet, ni Deus aquarum molem nubibus coërcuiſſet, ne altius intumeſcerent.

Non cœli nox illa fuit, latet obſitus aër.
Infernæ pallore domus, nimbiſq; grauatus
Deprimitur, fluctuſq;, in nubibus accipit imbrẽ.
Lux etiam metuenda perit, nec fulgura currunt
Clara, ſed obſcurum nimboſus diſsilit aer.
Tunc ſuperûm cõuexa a tremũt, atq; arduus axis
Intonuit, motaq; poli compage laborant.
Extimuit natura chaos. rupiſſe uidentur
Concordes elementa moras, rurſuſq; redire
Nox manes miſtura Deis ſpes uana ſalutis
Quod tanta mundi nondum periêre ruina.

a al. fremũt. & præmunt.

Non cœli nox.] Quoniam autem poëta hoc loco à Cataclyſmi deſcriptione per occaſionem præſentis tempeſtatis narrationem dilatat, non inutile fuerat, nec iniucundũ aliqua de Cataclyſmo quàm ueriſsimè ſimul, & breuiſsimè hoc loco adſcribere. Duos Cataclyſmos maximè tradunt ſcriptores, alterum uniuerſalem, & magnum: particularem alterum, & eum paruum. Prior ille (ut ſacra teſtatur hiſtoria) prædictus fuit oraculo ipſi Noë à Deo, cui ſtabat uniuerſum humanum genus una clade diluuij, ob nequitiam, profligatam uitam, extinguere. Ille à Deo commonefactus, quod immenſa ui Cataclyſmi omnem terram, C horribili inundatione operiret, iuſſus fuit, immenſam moliri arcam, in qua ipſe ſe cum uxore, liberis, & liberorum coniugibus, ad hæc, ex omnibus uolucribus, & animantibus, quæ terram incolerent, mares ſingulos cum fœminis conderet, ut eſſet omnium animantium ad reparationem generis humani, quaſi ſeminarium. Paruit oraculo ſenex, & quidem per omnia. Iterum admonitus Noah, arcam cum ſuis, & animantibus ingreſſus fuit. Quadraginta deinceps dies tanta aquæ ui e cœlo effuſa fuit, ut non ſolum plana, & decliuia terrarum, ſed etiam altiſsima mõtium cacumina cubitis quindecim tranſcenderit ea inundatio. Hac clade omnia animantia, præter pauca, quæ arca incluſa erant, interiêre. Alter cataclyſmus, quem particularem uocant, incidit circa tempora Iſrahelis, quibus Apis in Aegypto coli cœptus fuit: & in Europa, Theſſalus Græci filius, à quo Græcia ſuam appellationem duxit, ab illo Theſſalia poſtea nuncupata, regnauit. Fuit hoc diluuium factum ſub Ogyge rege, nimiſquẽ latè fuit euagatum, ſed multò atrocius illo, quod Deucalion fugit, quod Phocidem, & Parnaſſum, ducentis, & amplius annis inundauit. Sed de hoc cataclyſmo Ogygenis tẽporibus, diuerſæ ſcriptorum ſunt opiniones. Nunc ad rem.

Non cœli] Ea nox non fuit eiuſmodi, qualem conuerſio mundi efficit cum occaſu Solis, ſed ab inferis profecta uiſa fuit, ob tenebras pluſquam tartareas, quas denſiſsimi nimbi inducebant in aërem, cùm fontes omnes abyſsi magnæ rupti eſſent, & cœli cataractæ apertæ forent, in quibus generatur pluuia.

Lux etian metuenda perit.] periphraſis fulguris, terribilis rebus humanis, nedum hominibus, & brutis animantibus. Hoc dicit etiam tum periſſe, quantumuis clarum neque nubes, neque nimbos penetrare potuiſſe. Reddit ipſe, quam dicit lucem, & qui perierit. Eſt autem fulgur, ſiue fulgetrum, ac fulguratio, lux, & quaſi uibratio quædam luminis, quæ cernitur antè, quàm tonitruum audiatur: Obſcurum.] nomen poſitum pro aduerbio, obſcurè diſsilit aër nimbis obſitus, ac denſus, ne fulguratio ulla parte conſpiciatur. Superum.] pro ſuperorum. Diuorum ſedes, cœlum ipſum tenuit. Alij legunt, fremunt: Meo iudicio, germana lectio eſt, tremunt ut tremere mundana machina dicatur, quamuis aër ſemper ſonat tonitrui uiolento ſono. Amplificat rurſum immodicè fulguris, ac tonitru effectus. Arduus ax.] polus mundi uterque, quorum alter Septentrioni, alter Auſtro ſubiacet. Motaq; comp.] uix ſuſtinent molem mundi. Extimuit nat.] De Chao diſſeruimus lib. ſecundo, fuiſſe confuſam illam omniũ elementorum cõgeriem: & ut poëta dixit, non bene iunctarum diſcordia ſemina rerum. Sunt, qui amplius Terræ intima, Chaos nuncupant. & A den. Elementa uidentur.] Elementa diſtincta ita conſtat. licet qualitatibus natura pugnẽt, tamẽ unumquodq; ab altero ſecretũ, cum alijs concordiam colit. Summum ætheris ignis poſsidet elementum calidũ &

ſiccum

ſiccum, medium aêr obtinet, quem noſtri Spiritum appellant, humidum, & calidum, uitalem, & per cuncta meabilem, totoq́ conſeruatum, ut nil uſquam ſit uacui. In huius medio terra frigida, & ſicca libratur, quarto elemento aquarum humido, ac frigido, ita circumfluo, ut mutuo complexu diuerſitatis efficiant nexum. Terram mundi centrum, Plinius modo uniuerſi cardinem, modo cœli cardinem appellat. Atque ita pari in diuerſis locis uſu ſumma inter ſe ſunt concordia, quam in abluuio rupiſſe uiſa fuerunt. Quin addamus & illud, tria elementa ſine ſapore eſſe, ſine odore, ſine ſucco, aquam, aë rem, ignem. Neque uerò elementi ſedes eſt, niſi in elemento. A *Nam ſicut ignium ſedes non niſi in ignibus eſt, aquarum in aquis, ſpiritus niſi in ſpiritu, ita terræ, niſi in ſe locus non eſt, arcentibus cunctis. De elementorum ratione, & qualitatibus multa eruditè Macrob. libro primo in Somnium Scip. cap ſexto, & Plinius lib. Secundo.*

Rurſusq́ ted.] *Zeugma, hoc eſt, nos ea uiſa fuit redire, quæ ima ſummis eſſet commutatura, & ſumma imis.*

Vna ſalu.] *Ea una ſpes ſolabatur mortales, quod elementorum confuſione non ſimul omnes interierint. Epiphonema in horrendam illa faciem cataclyſmi.*

Quantum Leucadio.] *De Leucadia peninſula & Leucate promontorio, cui hoc loco fluctuum altitudo hyperbolicè comparatur, in Ambracia, et mari Leucadio, ſuprà pluribus dictũ eſt.* Cumq́ tumentes.] *Cum fluctus diducuntur imum uadum conſpicuum eſt è ſummis fluctibus. In eandem ſententiam prior dixit Maro lib. primo Aeneidos.*

" *——His unde dehiſcens.*
" *Terram inter fluctus aperit, furit æſtus arenis.*

Nubila tanguntur.] *hyperbole, ut in eo. quod præcedit, & ſtatim ſequitur.*

Quantum Leucadio placidus de uertice Pontus
Deſpicitur, tantum nautæ uidere trementes
Fluctibus è ſummis præceps mare, eumq́ tumẽtes
Rurſus hiant undæ, uix eminet æquore malus.
Nubila tanguntur uelis, & terra carina.
Nam pelagus qua parte ſedet, non celat arenas
Exhauſtũ in tumulos, omniſq́ in fluctib unda eſt.
Artis opem uicere metus, neſcitq́ magiſter
Quam frangat, cui cedat aquæ, diſcordia Ponti
Succurrit miſeris, fluctuſq́ euertere puppim
Non ualet in fluctum, uictũ latus unda repellens
Erigit, atq́ omni ſurgit ratis ardua uento.
Non humilem Saſona uadis, non littora curuæ
Theſſaliæ ſaxoſa pauent, oræq́ malignos
Ambraciæ portus, ſcopuloſa Ceraunia nautæ
Summa timent. Credit iam digna pericula Cæſar
Fatis eſſe ſuis. tantuſne euertere dixit,
Me ſuperis labor eſt? parua quem puppe ſedẽtem
Tam paruo petiẽre mari? ſi gloria læti
Eſt pelago donata mei, belliſq́ negamur,
Intrepidus, quamcunq́ datis mihi numina mortẽ
Accipiam, licet ingentes abruperit actus
Feſtinata dies fatis. ſat magna peregi.
Arctoas domui gentes, inimica ſubegi
Arma metu, uidit Magnum mihi Roma ſecundũ.

uocatam fuiſſe. Proinde non timent littora Macedoniæ, quæ uis ſaxoſa, non portus malignos Ambraciæ in interiori ſinus Ambracij receſſu. Huius portus malignos uocat, quod ibi Leucates mons ſcopuloſus ſit & littus Actiacum uadoſum, ſaxoſumq́ ob id fuerit, quod aliquando anguſtia illa cõtinenti iuncta, Leucadem peninſulam fecerunt. Et Maro hæc littora Actiaca, in quibus uetus Apollinis fanum fuit, & poſtea ab Auguſto inſtauratũ, formidata uocat nautis libro tertio Aeneidos. B

" *Et formidatus nautis aperitur Apollo.*

Arenas exhauſtum.] *Mare in montis ſpeciem erectum aperit ſinum uadi: & in eius rei deſcriptione nimis laborat poëta.* Artis opem.] *Præ nimio metu, ars ſuo conſilio regendi nauem deſtituta fuit, id quod ſtatim ipſe exponit. Iam qui maris diſcordia nauigantibus ſuccurrit, ipſe reddit uerſu ſequenti. Ex fluctuum pugna inter ſe nauigium ſubſidere non potuit in profundum.*

Non humilem Saſo.] *hoc eſt, nõ metuunt iam humilem inſulam Saſonem, non littora, non portum Ambraciæ, ſed altiſſimos Ceraunıorum montes.*

Saſona.] *Saſon inſula modica, & obſcura media eſt inter Brunduſium, & Epirum, ab Orico, in Ionio mari, mille milia paſſuum, piratarum quondam ſtatio, quos Pompeius præfectus maris bello perſequens, uicit. Ab ea inſula initium eſt Ionij maris.*

Curuæ Theſſaliæ.] *id eſt, curua littora Theſſaliæ. Sulpitius Theſſalicum flexum exponit, cùm ſinus Pelaſgicus, in cuius ora Lariſſa eſt maritima, extrema urbium Theſſaliæ ad diuerſum mare Aegæum ſit, unde flexus eſt in Thraciam. Verum Theſſaliæ oram hoc loco accipiendam puto, Macedonicam. Macedonia aliquando Aemathia dicta fuit, quæ & Pyrrhia, & Hæmonia, & Theſſalia. Gellius tamen lib 14. capite 6 annotauit, Macedoniam Emathiam quidem, ſed Theſſaliam Hæmoniã*

Scopuloſa Cerau. nau.] *Sola Ceraunıorum excelſiſſima iuga pauent, ne in ea impingant. Sunt enim ij montes propè omnium toto orbe excelſiſſimi Europæo, niſi quod Olympus omnes excedere altitudine credatur.* C

Tanto'ne.] *exclamantem fingit Cæſarem, ad exemplum Aeneæ Vergiliani libro Aeneidos primo.*

" *——Talia uoce refert, &c.*

Parua.] *Componit inter ſe per antitheton, magnum mare, & puppim paruam. pathos à loco, cùm glorioſius ducat in bello terra perire pugnando, quàm in mari à piſcibus deuorari. Quod ſi tamen omnino neceſſe, & Dijs ita uiſum ut hic fluctibus obruatur, unum ſupereſt, quo ſe conſolatur: fama honeſta, & rerum geſtarum gloria, quam immortalem, & apud omnem poſteritatem uicturam ſit uicturus.* Tanto'ne labor.] *adeòne id curant ſuperi, ut me perditũ eant?* Feſtinata d.] *immitis maturata à fatis cùm maiora rerum opera patranda animo conceperim.* Sat magna.] *Nec hoc uerò caret alluſione. Nam quod Dido Vergiliana dixit.*

" *Et nunc magna mei ſub terras ibit imago.* (egl.

Id noſter paulò diuerſius extulit, cũ dicit, Sat magna per- Subijcit hic quoq́ enumerationem illuſtrium factorum ſuorum, ut illa apud poëtam.

" *Vrbem præclaram ſtatui, mea mœnia uidi.* Lucanus:

Arctoas

A *Arctoas domui gentes, inimica ſubegi.*
Et Maroniana Dido.
——Mea mœnia uidi. Hic Cæſar.
Vidit Magnum mihi Roma ſecundum.

Vidit Magnum ſecum.] *Pompeius antea enim parem non tulerat in Republ. neque Cæſar ſuperiorem. Lucanus libro primo.*

Nec quenquam iam ferre poteſt, Cæſárue priorem.
Pompeiúsue parem.

Quo quidem loco, ſi rectè commemini, oſtendimus ex Suetonio ſæpe ex eo auditū fuiſſe, difficilius ſe principem ciuitatis à primo ordine in ſecundum, quàm ex ſecundo in ultimum detrudi. Et Plutarch. in Cæſare refert, cùm in *Hiſpaniam iter faceret, præteriretque oppidulum neſcio quod, obſcurū, dixiſſe eum, ibi ſe inter ruſticos malle primum eſſe, quàm inter Romanos ſecundum. Itaque hoc nomine ſe hic conſolatur, quod Roma uiderit ſe primum, & Pompeium ſecundum.* Arctoas do.] *Gallias, Germaniam, & Britanniam, quæ gentes Septentrioni ſubiectæ ſunt.*

Iuſſa plebe, tul.] *Ad imitationem Vergilianā apud quē Dido libro quarto Aeneidos.*
Vrbem præclaram ſtatui, mea mœnia uidi.
Eadem figura, hoc loco, quod conſulem ipſe ſe crearit, iniuſſu B *populi Roman. contra leges; cū neq; abſentis ratio haberetur, neque Conſ. niſi Comitijs, populi ſuffragijs crearentur: ſed tamen is annus erat, quo per leges ei Conſulem fieri licebat: ſed Romam ex Hiſpania reuerſus, nullis ſuffragijs Pop. Rom proximis Comitijs ſe Conſ. & P. Seruilium iniuſſa plebe dixit.*

Iuſſa plebe, tuli faſces, per bella negatos.
Nulla meis aberit titulis Romana poteſtas,
Neſciet hoc quiſquam, niſi tu, quæ ſola meorum
Conſcia uotorum es, me quãuis plenus honorū,
Et Dictator eam Stygias, & Conſul ad umbras,
Priuatum Fortunæ mori mihi funere nullo
Eſt opus, ô ſuperi, lacerum retinere cadauer
Fluctibus in medijs, deſint mihi buſta, roguſq;,
Dum metuar ſemper, terraq; expecter ab omni.
Hæc fatum decimus, dictu mirabile, fluctus
Inualida cum puppe leuat, nec rurſus ab alto
Aggere deiecit pelagi, ſed pertulit unda
Scrupoſiſq; anguſta uacant ubi littora ſaxis,
Impoſuit terræ, pariter tot regna, tot urbes,
Fortunamq; ſuam, tacta tellure, recepit.

Qui uenit hic fluctus, fluctus ſupereminet omnes,
Poſterior nono eſt, undecimoq; prior.
Decimus hic fluctus maximus dicitur in mari, ueluti decima quæque oua, quæ & ipſa decumana dicuntur maxima ſunt. Ouid. lib. undecimo Metamorphoſ.
Vaſtius inſurgens decimæ ruit impetus undæ.

Faſces.] *Conſulatum, ſignum, pro ſignato, intellectio, cum eā dignitatem abſenti, in Germania, & Gallijs bellum gerenti aduerſarij negaſſent, clamantes abſentis non debuiſſe haberi rationem in Comitijs Conſularibus.*

Nulla Romana poteſtas] *Omnes fermè dignitates Romanæ dicit ſe geſſiſſe. Annos enim natus decem, & ſeptem flamen Dialis deſtinatus fuit. Quæſtor Iuliam amitam, & Corneliam uxorem defunctus pro concione laudauit: & in eadem dignitate Hiſpaniam obtinuit. Ante Aedilitiam dignitatem in ſuſpitionem uenerat conſpirationis cum M. Craſſo: L. Sylla & Pub.* C *Antonio. Prætor creatus fuit detecta coniuratione Catilinaria. Primùm ad poſtremum Conſulatum cum Bibulo geſſit. Ad ultimum perpetuam Dictaturā ſumpſit.*

Et Dictator eam Stygias.] *Nam utranque ſimul dignitatem paucis diebus geſſit, cùm undecim diebus in Comitijs perficiundis conſumptis, ex urbe proficiſcens ſe Dictatura abdicaret.* Lacerum retinere.] *Pathos à loco.* Deſinit mihi buſta.] *Conceſsio quàm corrigit, modo metuatur ſemper, ut, cùm nemo ſciet, ubi gentium lateat, ſemper ab omnibus expectetur.* Hæc fatum.] *Sic Maro libro primo Aeneidos.*

Talia iactanti, ſtridens Aquilone procella
Velum aduerſa ferit, fluctuſq; ad ſidera tollit.
Franguntur remi, tum prora auertit. & undis
Dat latus, inſequitur cumulo præruptus aquæ mons.

Lucanus uerò ter maximum fluctum Cæſarem ita loquentem in cœlum extuliſſe dicit. Decimus.] *maximus omnium. Decimo, ſiue decumano fluctu mirè delectantur poëtæ, pro eo qui ter maximus habetur. Ouidius lib. primo Triſtium.*

Silius Italicus libro 14.

Non aliter Rhodopes Boreas à uertice præceps
Cùm ſeſe immiſit, decimoq; uolumine Pontum
Expulit in terras

Seneca in Agamemnone.

Hæc onere ſedit, illa conuulſum latus
Summittit undis fluctus hanc decimus tegit.

Flaccus Argonau. ſecundo.

Quanta quoties, & Pallados arte
Incaſſum decimæ cecidit tumor arduus undæ.

Iam uerò in limitatione agrorum, in media linea, ubi deſignatus fuerit umbelicus, per hunc medium, tranſuerſa currat alia, nempe ab exortu æquinoctiali ad occaſum æquinoctialem. Limes, qui ita ſecat agrum, decumanus etiam uocatur. Plinius libro 18 capite 34. Tertia à Septentrione linea, quam per latitudinem umbræ duximus, & decumanam uocamus, exortum habebit æquinoctialem, uentumque Subſolanum, à Græcis, Apeliotem dictum. Ob id, hoc is nomine dicitur quod ſit lōgiſsimus. Quin & decumana porta in caſtris appellatur, quæ poſt prætoriam eſt, per quam delinquentes milites, ut Vegetius ait, educuntur ad pœnam. Quin & oua, quæ naſcuntur maiora, decumana dicuntur.

Ab alto aggere pel.] *metaphora à terra ad fluctus marinos, qui aggeris in morem attolluntur. Ergo in ſummo fluctu pependere.* Sed pertulit unda.] *Cæſar ſemenaufragus gubernatori permiſit, ut retro flecteret curſum, atque inde in caſtra ſe recepit.*

Scrupoſiſq; anguſta.] *ubi littus nullis rupibus fuit, aut ſaxis periculoſum. Eſt autem ſcrupus lapillus, qui inter ambulandum inſilit in calceos hominis, à quo, diminutiuum ſcrupulus.* Recepit.] *in ius, & ſuam ditionem, terram, quam reliquerat, captas prouincias, & regna. tum autem & fortunam, à qua deſtituta in periculo maris uiſus fuerat recepit.*

A *Hoc à cuſtodibus claſsium loca maximè uocabant, quod ſe longius portibus credere non auderis. Illi adhibita audacia, & uirtute adminiſtrantibus M. Antonio, & Fuſio Caleno, multum ipſis militibus hortantibus, neq; ullum periculum pro Caſaris ſalute recuſantibus, nacti Auſtrum, naues ſoluunt, atq; altera die Apolloniā, Dyrrhachiumq; prætereuehuntur. Qui cùm eſſent ex continenti uiſi, Q. Coponius, qui Dyrrhachium claſsi Rhodiæ præerat, naues ex portu educit: & cum iam noſtris remiſsiore uento appropinquaſſent, Idem Auſter increbuit, noſtriſq; præſidio fuit. Neque uerò ille ob eam cauſſam conatu deſiſtebat, ſed labore, & perſeuerantia nautarum ſe uim tempeſtatis ſuperari poſſe ſperabat: prætereuectoſq; Dyrrhachium magna ui uenti nihilo ſecius ſequebatur.* Quae uent.] *Naues aliquandiu uenti beneficio, pariter, & nautarum induſtria inter remigandum ordinato curſu proueheban tur, non ſecus, quàm exercitus, & agmen terreſtrium copiarum quadratis lateribus incedit. Sed nox ſuperueniens modulatum eum curſum turbauit.* Strymona.] *Similitudo ſumpta à gruum uolantium natura. Strymon Thraciæ fluuius eſt, circa urbem Hedonidem, antea Palæſtinus dictus: Diuidit Macedoniam à Thracia. Iuxta*
B *Nilum, & Strymonem excipitur in cibis tribulus, inclinatus in uadum, folio ad effigiem ulmi, pediculo longo. Labitur inter Rhodopen, & Hæmum montes, ex hoc ortus.* Grues.] *Similitudine à gruum uolatu ducta, ordinem nauium procurrentium per auerſionem ſubijcit. Gens Pygmæorum certas inducias habet cùm gruibus. Tractus autem, quò ueniunt, immenſus eſt, à mari Eoo. Cùm auolant, conſentiunt: & ultæ uolant, ut quàm longiſsimè proſpiciant. In eo agmine legunt, quem ſequantur, ducem. In extremo autem agmine, uiciſsim, qui acclament, habent diſpoſitos, tum autem, qui gregem uoce ſua contineant. Nocturnis horis ſuas habent excubias, lapillum pede ſuſtinentes, qui laſſatis ſomno decidens, & indiligentiam excubantium coarguat. Cæteræ dormiunt capite ſubter alam condito, alternis pedibus inſiſtentes. Dux erecto prouidet collo, ac prædicit. Adhæc, eædem manſuefactæ laſciuiunt, & gyros quoſdam indecoro geſtu peragunt. Cùm Pontum ſunt tranſuolaturæ, primum anguſtias petunt, inter duo promontoria, Criumetopum, & Carambin, & mox ſaburra ſtabiliuntur. Vbi uerò medium tranſierint, abijciunt è pedibus lapillos, ubi continentem attigerint, è gutture arenam effundunt. Præſagiunt grues futura, ut à tibi nobis dictum eſt. Inter quarum iam beſtiarum miracula à Plinio refertur, non laſſeſcere in ullo labore, qui neruos ex alis, & cruribus gruum habeant. Purgant ſe iunco paluſtri.* [illegible] *id eſt, Grues lapillos deglutientes etiam in prouerbium abierunt, de ijs, qui ſumma prouidentia gerunt negotium: ſumptum ab eo, quem modo dixi, gruum more, ut quoniam admodum ſublimes uolant magnoq; feruntur impetu, neque poſſunt deorſum aſpicere, lapillos geſtent, quos, ſiquando fatigari cœperint, inter uolandum, ex alto drijciant, quo uidelicet è cadentium ſtrepitu percipiant, utrum ſupra terram, an ſupra mare uolent. Quod ſi lapillus in mare deciderit, pergunt uiam. Sin in terram, interquieſcunt. Ariſtophanes in Auibus.*

> [illegible]
> [illegible] *id eſt,*
> *Venire gruum ter dena fermè millia*
> *Libycis ab oris deuoratis maximis ſaxis.*

Extat & inter Andreæ Alciati emblemata de gruibus lapillos geſtantibus pedum complexu inter uolandum, ut rectum curſum teneant: quorum exemplo monuit ſuos Pythagoras, rectum uitæ curſum, atque inſtitutum ſeruandum eſſe. Porrò, quia hyeme congelatur, in magno æſtu à gruibus frequentatur: hyeme uerò ad Nilum conuolant. Itaq; ut ad propoſitum redeamus, eodem ordine naues è Brunduſino portu mouerunt. Mox ubi Auſter increbreſcere occœpit, ſine ordine proceſſerunt. Notae altior.] *uẽtus uiolẽtior uerberauerit alas gruũ denſiores, propter ordinem hactenus ſeruatũ, ſine ordine cumulant glomeratæ in orbes, ut nullas figuras præ ſe ferãt elementorum.* Litera.] *quam antea ordinatè uolando efferebant, ut Y. aut L. aut ſimilem aliquam literam. Similem curſum repræſentauit claſsis Brunduſina.*

Vt primum redeunte die uiolentior aër
Puppibus incubuit, Phœbæo concitus ortu,
Prætereunt fruſtra tentati littora Lyſsi,
Nymphæumq; tenent, nudas Aquilonib. undas
Succedens Boreæ iam portum fecerat Auſter.

Vt primum red.] *Antonius orta ſole, uiolentiori uenti flatu Nymphæum tandem tenuit: incolumi claſſe, duæ tantum naues deſtitutæ in ancoris ante Lyſſum ſteterunt. Vnius earum Tyrones Octacilius, qui cum claſſe eam oram inſederat, ſibi deditos contra iuſiurandum crudeliter necauit: altera, quæ ueteranos uehebat, die in conditionibus tractandis de induſtria conſumpto, ſequenti nocte in proximum littus decurrit, militeſq; in terram egreſſi, per medias hoſtium ſtationes ad ſuos peruenere.*

C

Violentior aër.] *Neſciri, inquit Cæſar, uſi fortunæ beneficio, tamen impetum claſsis timebant, ſi fortè uentus remiſiſſet, nacti portum, qui appellatur Nymphæum, ultra Lyſſum milia paſſuum tria, eò naues introduxerunt. qui portus ab Africo, tegebatur, ab Auſtro non erat tutus, leuiuſq; tempeſtatis, quàm claſsis periculum exiſtimauerunt. Quò ſimulatq; intrò eſt itum, incredibili fœlicitate, Auſter, qui per biduum flauerat, in Africum ſe uertit.* Phœbeo concitus.] *qui cum exortu ſolis ſurgebat.* Fruſtra t.] *Nam (ut paulò antè retulimus ex Cæſare) ut ex continente Pompeiani uiſi fuerunt, Q. Coponius, qui Rhodiæ claſsi Dyrrhachij præerat, naues ex portu eduxit. Et cùm iam Cæſarianis remiſsiori uento appropinquaſſent, idem Auſter increbuit, & his auxilio fuit. Itaque è portu Dyrrhachino naues eductæ Cæſarianas naues intercepere ne Lyſſum peruenirent. Nam Lyſſum antea Cæſar ciuibus Romanis attribuerat, muniendumq; curauerat: quorum conuentus ſuſtus ſtatim Antonium recepit. & omnibus rebus iuuit. Octacilius Craſſus deſerto oppido fugit. & ad Pompeium ſe contulit.* Lyſsi.] *Lyſſus in Macedonia eſt ut author eſt Strabo libro ſeptimo, poſt ſinum Rizicum, ad Acrolyſſum citra Nymphæum, trib. paſſuum milibus.*

Tentati.] *Duæ naues tardius curſu confecto, in noctem coniectæ, cùm ignorarent, quem locum reliquiæ cepiſſent, contra Lyſſum in anchoris conſtiterunt. quas Octacilius Craſſus, qui Lyſsi præerat, ſcaphis ſumptis,*

A *Quod non auderet Magnum grauiter ſuſpirantem interpellare, & uerecundiæ puellæ, & Pompei maieſtati tribuendum eſt. Decorè igitur eum gementem prius fingit, quàm uerba ad perſuadendum idonea de ablegatione faciat. Porrò, cæcum uulnus, effictum amorem, metaphoricè, uocat.*

Ille gemens. non nunc uita mihi dulcior, inquit,
Cùm tædet uitæ, læto ſed tempore coniunx,
Venit mœſta dies, & quam nimiumq́ue, parumq́ue
Diſtulimus: iam totus adeſt in prælia Cæſar:
Cedendum eſt bellis, quorum tibi tuta latebra
Lesbos erit, deſiſte preces tentare, negaui
Iam mihi, non longos à me patiere receſſus,
Præcipites aderunt caſus, properante ruina
Summa cadunt, ſatis eſt audiſſe pericula Magni.
Meq́ue tuus decepit amor, ciuilia bella
Si ſpectare potes. nam me iam Marte parato
Securos cepiſſe pudet cum coniuge ſomnos,
E'que tuo, quatiunt miſerũ cùm claſsica mundũ.
Surrexiſſe ſinu, uereor ciuilibus armis
Pompeium nullo triſtem committere damno.
Tutior interea populis, & tutior omni
Rege late, poſitamq́ue procul fortuna mariti
Non tota te mole premat. ſi numina noſtras
Impulerint acies, maneat pars optima noſtri.
Sitq́ue mihi ſi fata premunt, uictorq́ue cruentus,
Quò fugiſſe uelim. uix tantum infirma dolorem
Cepit, & attonito ceſsêre è pectore ſenſus.
Tandem uix mœſtas potuit proferre querelas. d al. perferre.

Non nunc uita.] *Suaſorij generis Pompei oratio eſt, ad Corneliam uxorem. Huius autem propoſitio eſt: ne indignè nimis, & ægro animo ferat ſuum diſceſſum. Perſuadet à tuta, ſi cedat, à præſenti periculo, ſi maneat, à turpi ſi in media armorum ſtrepitu, nondum profligato Cæſare, in coniugis ſinu quieſcat. Ad poſtremum ſi Cæſar uincat, ipſa incolu-*
B *mis ſuperſit, quam optimam partem ſui dicit, habeatq́; ad quam confugiat. Oratio breuis quidem eſt, ſed tempori, & perſonæ accommodata.* Non nunc u.] *Exordium à captatione beneuolentiæ, à perſona Corneliæ.* Non nunc.] *Tale fermè illud eſt exordium, ad quod alluſum uidetur. O' luce magis dilecta ſorori. O' coniunx dulcior mihi uita acta fœliciter, & cum magna gloria, haudquaquam præſenti, quæ miſera eſt, & calamitoſa, cuius me tædet.*

Venit mœſta d.] *Præmittit breuem narratiunculam propoſitioni: niſi quis malit ipſam propoſitionem eſſe, aut certè propoſitionis partem.* Mœſta dies uenit, *qua ſibi è bello cedendum eſt in tutiorem locum.* Hanc nimis diu diſtulimus, *ſi patriæ ſalutem reſpicere uelimus: parum uerò, ſi amorem coniugalem, ut Sulpitius expo-nit.* Quorum] *à quorum ui, & tumultu tutus ad La-*
C *tendum locus erit Lesbus, contra Aeoliam, proxima Aſſon.* Deſiſte p.] *occupatio, cum poſſet hic fœminarum more interpellare, monet ne precetur: cum ipſe ſibi, id quod iucũdiſsimum foret, ob periculi magnitudinem, negauit.* Non long.] *ab extenuatione ſpatij inter caſtra, & Lesbum, cùm alioqui procul abſit.* Præcipites.] *à periculo, ob quod amandanda ſit ab oculis.*

Summa cad.] *altiſsima quæq́; ruinæ proxima ſunt, & grauius ruunt, quàm ea, quæ humilia ſunt, & minùs alta feriant altar fulmina montes, & celſa grauiore ruunt caſu.* Meq́ tuus de.] *me nimis perditè amas, quæ cauſſa eſt, cur nos poſſim nõ paria in amore præſtare. Sed mihi ut Imperatori exercitus turpe eſt, inter claſsica, & armorum ſtrepitũ in tuis amplexib. uolui, quod effœminatorum eſt, & mollium hominum, & eorũ qui nullis curis diſtringuntur.* A' turpi, *quod eam apud ſe retineat, & ab honeſto, pariter & neceſſario, quod à ſe amittat.*

Quatiunt c.] *cum omnes nationes mundi intentæ erunt in euentum inſtantis pugnæ.* Vereor Pomp.] *enallage perſonæ, Nolo me mœrentem, ac triſtem in pugnam dare, cùm imperatorem deceat alacrem, & animoſum, & fortem ſuis animum addere. Sit enim trepidet, aut fugiat, iam de exercitu toto actum eſt: & de uictoria deſperatum.* Pompeium.] *emphaſis, qui orientẽ domui, qui tot uictorijs, tot triumphis clarus habeat.* Tutior.] *Manet igitur, à tuta, uti lateat in Lesbo, cum amplificatione, hoc eſt, qualis quies, nulli regi continget, nec populo: qui omnes uel bello interſunt, uel ad bellum auxilia mittunt.* Non tota.] *hoc eſt, ne præſentem luctu & dolore in totum conficiat.*

Si nomina.] *Si aduerſis dijs pugnauerimus, ut cum clade in fugam noſtræ acies agantur.* Pars op.] *Tu, quæ ſis dimidium animæ meæ.* Sitq́ mihi.] *à ſpe refugij, ſi infœliciter pugnatum erit.* Cruentus.] *ſanguine cadentium aſperſus cùm è cæde fugero.* Infirma.] *non perinde corpore, atq́; animo.*

Nil mihi de fatis thalami, ſuperisq́ue relictum eſt
Magne queri, noſtros non rumpit funus amores,
Nec diri ac ſumma rogi. ſed ſorte frequenti,
Phebææq́ue nimis, careo dimiſſa marito.
Hoſtis ad aduentum rumpamus fœdera tædæ,
Placemus ſocerum, ſic eſt tibi cognita Magne.
Noſtra fides? credis'ne aliquid mihi tutius eſſe,
Quàm tibi? non olim caſu pendemus ab uno?
Fulminibus me ſæue iubes, tantæq́ue ruinæ
Abſentem præſtare caput? ſecura uidetur
Sors tibi, cùm facias etiam nunc uota periſſe,
Vt nolim ſæuire malis, ſed morte parata
Te ſequar ad manes, feriat dum mœſta remotas

Nil mihi.] *Oratio Corneliæ pathetica eſt. Eſtq́ hæc propoſitio. Indignè fero Magne, quod nõ morte, ſed in uita abs te ſeparor deſpecta. Refutat cauſſas à Pompeio adductas, cur eã ablegari præſtet. Exordium ab affectibus ductum eſt.* Nil mihi.] *Non habeo, cur*

de coniugij noſtri fatis, aut de Diuorum aliqua iniuria querar, qui ſatis me bearunt: Sed eſt, cur te incuſem, à quo per contemptum, non autem morte, ſed in uita ſeparor; cùm aliâs ſæpe, tum autem & nunc, quaſi eſſem è plebe una, ac non ex prima nobilitate Romana. Nec diri

Fama procul terras, uiuam tibi nempe ſuperſtes.
Adde quod aſſueſcis fatis, tantum'q; dolorem
Crudelis me ferre doces, ignoſce fatenti
Poſſe pati timeo. quod ſi ſunt uota, deis'q;
Audior, euentus rerum ſciet ultima coniunx.

dilli fax.] *non ultima iuſta funebria, non ſepulchrum. Facem ſummam uocat, extremum buſtū poſt mortem, & quaſi ſepulchrum, in quo corpus conditum terra obruitur.* Sorte plebe] *humili, & infirma, non autem nobili, & clara, & Scipionis filia, ac Pompeij Magni coniunx.* Dimiſſa.] *quaſi diuortio abs te ſeparata. Qui uerò hic legunt, demiſſa, exponunt, abiecta in infimiam, & plebeiam ſortem, atque ordinem.* Hoſtis ad ad.] *Reſpondet ad id, quod dixerat Pompeius. Tā totus adeſt in prælia Cæſar, num ob illius aduentum diſtrahendum ſit coniugium, quod negat fieri oportere. Nam ſi ob id eam amouere ſtudeat, ut Cæſari gratificetur, eum'q; placet, negat hoſtibus gratificandum eſſe. Et ſi benemerendum ſit, non de hoſtibus, ſed de amicis benemerendum.* Sic eſt tibi.] *reddit ad id, quod dixerat Pompeius, Me'q; tuus decepit amor. Siccine tibi uiſa ſum infida, quam non potes conuincere tibi uſquam infidelem fuiſſe.* Credis'ne.] *Reijcit argumentum à tuto. Iuſſerat eām latere in tuto. Tutior, inquit, interea populis, & tutior omni rege late. Reſpondet, an locis illis tutior ſibi eſſe poteſt, quàm apud Pompeium, cuius armorum præſidio defendatur ab omni iniuria.* Non olim ca. p.] *Reijcit argumētum Pompeij, quod ipſe aliqua fortuna aduerſa fuſus, nolit Corneliam eandem ſortem experiri. Poſitam'q; procul fortuna mariti, non tota te mole premat. Ipſa contrà opponit, commune periculum, & ſalutem communem ambobus eſſe debere. eam demum ueram eſſe coniugij ſortem, eum nexum coniugalem.* Fulminibus me.] *Valuit Pompeius ſe cæſo, uel fuſo, ut optima ſui pars ſalua, & incolumis maneret, ad quam, ſi ſuper ſit, confugeret. Negat igitur ſe abſentem ſecuram fore, cùm audiet eandem calamitatem, quam præſens ſentire mauult. Arbitratur nihil intereſſe, ſpectet'ne præſens fortunæ ludibrium, an audiat.* Secura uid.] *Iterum reijcit cum indignatione ſuperius argumentum à tuto. Tutior interea populis, & tutior omni rege, late, cum triſtiſsima ſit mea fortuna; etiam uiſe, cum meas preces, ac uotum repudies. Cupio tecum commori, quod mihi gratius eſt, quàm tibi ſupereſſe. Et huic quidem uoto abſtrepis: quare ego in maximo ſum mœrore.* A

Vel ut Micyllus exponit. Cum facias mea uota periſſe, ac fruſtra eſſe: quibus illud mecum conſtitui, atque optaui, ut nolim ſæuire malis. Aut ſeruire malis potius, ut quædam habent exemplaria. Quæ lectio, rectè hoc quadrare uidetur, ut malit mortuum ſequi, quàm in luctu uitam degere. Sed morte p.] *Alluſum eſt ad illud Didonis apud Maronem, Aeneid. 4.*

Sequar atris ignibus abſens.——

Feriat dum.] *Et tamen, inquit, non ero nimis præceps in accerſenda mihi morte, ſed tamdiu ſuperſtes tibi uiuam, dum fama de te uicto in Lesbum ad me perueniat, id quod diuerſum à meis uotis eſt.* Remotas terras.] *in Lesbum inſulam ad me dimanet. Has uocat terras remotas. Dixerat Pompeius paulò antè,* B

Poſitam'q; procul fortuna mariti
Non tota te mole premat

Quod ita inuertit, ut Micyllus, meo iudicio pulchrè exponit. Imò, inquit, ego plus alijs, & quaſi perpetuò miſera, atque anxia ero, ſiue uiueris, ſiue uiceris: ac ſpero opto'q; futurum, ut poſtrema eius rei fama ad me penetret. Aſſueſcis fa.] *Præmiſit Pomp.*

Sit'q; mihi ſi fata premunt, uictor'q; cruentus,
Quò fugiſſe uelim.—— Crudelem ob id maritum *appellat, quod per eum ipſa fatis cogatur aſſueſcere: & quicquid aduerſi accidit, quoniam id fato euenire dixit, ab eo doceatur, eam calamitatem æquo animo tolerare. Hinc crudelem eum nominat: quaſi in ipſius manu ſit poſitum, fatalem neceſſitatem euitare: cum fatum ſit ineuitabile.* Poſſe p. ti.] *metuo ut poſſim tantum dolorem perferre, ut non in ueſtigio examiner.* Quod ſi ſ. uo.] *Si Dij uota, & preces piorum hominum, & me nunc audire uolunt. Oro deos, ut ego ultima euentū pugnæ Pharſalicæ audiam.*

Sollicitam rupes iam te uictore tenebunt;
Et puppim, quæ fata ferat tam læta, timebo.
Nec ſoluent audita metus mihi proſpera bella,
Cùm uacuis profecta locis à Cæſare poſsim
Vel fugiente capi: noteſcent littora clari
Nominis exilio, poſitæ'q; ibi coniuge Magni,
Quis Mitylenæas poterit neſcire latebras?
Hoc precor extremum, ſi nil tibi uicta relinquent
Tutius arma fuga, cùm te commiſeris undis,
Quolibet infauſtam potius deflecte carinam:
Littoribus quærere meis.——

Sollicitam.] *Contrà, inquit, ſi uiceris, ero in Lesbo in metu adhuc inter ipſas rupes. & ſaxa, & mœror Lesbium, ut etiā puppim lætum nuncium adportantem uictoriæ, timeam. Citra interrogationem legendum puto iuxta quorūdam exemplarium fidem.* Et fata læta erat.] *lætum uictoriæ nuncium, quem is ferat, qui nauigio Lesbum à Pompeio mittatur.* Fata tam læta.] *quod ſi uictoria contingat, fatalis, credatur. Sin diuerſum, item & illud fatale. Multa deliramenta de fato, Stoici ſolebant argutari, quæ ſilentio prætereunda ſunt.* Nec ſoluent.] *Nam animus humanus ita eſt affectus, ut id, quod metuit difficilè diſſuadeatur, in deteriora ſemper ſuſpicax.* Cum uac.] *Muliebris, & abiecti animi ominatio rei, quæ poſsit fieri, cùm uictor ſuam tyrannidem in fœmineum ſexum ub exerceat.* C Noteſc. &c.] *quaſi uerò, cum ibi in Lesbo extra telorum prælij coniectum ſit, patria exulet, & ſui nominis, quaſi exilio clarior ſit futura.*

Magni coniuge.] *Me Cornelia tertia per'ona, pro prima.* Quis Mityl.] *cum illic latito, quis eam inſulam ignorabit? In Lesbo quinq; olim oppida fuere. Antiſſa. Pyrrha, Ereſſos, Cirena, Mitylene. Huc miſerat Pompeius Corneliam. Hanc nunc exilium ſuum, modo latebras ſuas, quod in ea lateret, appellat, ut alludat ad id, quod Pompeius monuerat,* *Tutior omni rege late.——* *Quaſi coarguat omnes mortales cognituros, ibi Pompeij uxorem latere.* Hoc precor.] *Inuicem loco epilogi à marito petit, ut, ſi contingat eum à Cæſare uinci, ne in*

A Leſbum fugiat ad ſe: Nam ipſe Pompeius prius dixerat, ſe propterea eam illò mittere, ut eſſet, ſi fata urgerent, & Cæſar uictor, quò confugeret.

B Sitq; mihi, ſi fata premunt, uictorq; ctuentur, [ ] Quò fugiſſe uelim.—

Quolibet inf.] quæ te infœlicem ſit uictura, quouis potius, quàm in Leſbū, te cōferas: additq; ætiologiā luctoris. Leſbijs quæreris. Hæc ſua uorat, quod eò ſit profectura.

—Sic fata relictis
Exilijt ſtratis amens, tormentaq; nulla
Vult differre mora: non mœſti pectora Magni
Suſtinet amplexu dulci, non colla tenere,
Extremusq; perit tam longi fructus amoris,
Præcipitantq; ſuos luctus, neuterq; recedens
Suſtinuit dixiſſe, uale, uitamq; per omnem
Nulla fuit tam mœſta dies. nam cætera damna
Durata iam mente malis, firmaq; tulerunt.
Labitur infœlix, manibusq; excepta ſuorum
Fertur ad æquoreas, ac ſe proſternit arenas,
Littoraq; ipſa tenet, tandemq; illata carinæ eſt.
Non ſic infœlix patriam, portusq; reliquit
Heſperios ſæui premerent cum Cæſaris arma,
Fida comes Magni uadit duce ſola relicto,
Pompeiumq; fugit. quæ uox tibi proxima uenit,
Inſomnis, uiduo tum primum frigida lecto,
Atq; inſueta quies uni, nudumq; marito
Non hærente latus, ſomno quàm ſæpe grauata
Deceptis manibus uacuum complexa cubile eſt,
Atq; oblita fugæ quæſiuit nocte maritum.
Nam quamuis flamma tacitas urgente medullas,
Non iuuat in toto corpus iactare cubili,
Seruatur pars illa thori, caruiſſe timebat
Pompeio, ſed non ſuperi tam læta parabant,
Inſtabat miſeræ Magnum quæ redderet, hora.

Sic fata re.] Ad eū modū locuta Cornelia exiluit è lecto amenti ſimilis, neq; oſculo, neq; amplexu dignata maritum amplius, adeoq; grauiter doluit, ut nulla mora interpoſita ſe inde abripuerit. Tormenta uocat, animi ægritudinē ob diſceſſum à marito. Adeo, inquit, à ſe Pompei amplexus repulit, ut ne collū ſuum ab eo pateretur cōplexu teneri. Extremusq;.] Omnis uoluptatis fructus, quē amplexando, & oſculando percipere potuiſſet, per iram, & indignationē perijt, cum animo ægreſceti abitū præcipitaret. Præcipitantq;.] præcipitanter abrumpunt.

co, & geſtu. Non ſic] Confert præſentem animum in abitu, cum ſuperiori, cùm urbe diſcedens ſub Cæſaris in eā ingreſſum, Italiam deſereret, ac maritum in Epirum, & Macedoniā ſequeretur. Fida com.] pathos à perſona, & re. Quæ nox] pathos à tēporis ratione. Ominatur quid nocte proxima Corneliæ accidet, cùm abſq; Pompeio cubabit, & quidē in uiduo lecto. Inſomnis.] Proxima nox tibi uenit inſomnis, hoc eſt proximam noctem duxiſti inſomnem. Naſo:

Non ego deſerto iacuiſſem frigida lecto.

Atq; inſuet qu.] nunquam aſſueuerat ſola abſque marito cubare. Deceptis ma.] quas marito inijcere uoluit, qui non adfuit.

Vale.] Eſt enim, uale, ſalutantis uox in diſceſſu. Hinc indicat luctum, ac dolorem immoderatum utriuſq; in diſceſſu. Vitamq; p.o.] Epilogus huius narrationis totus eſt patheticus, & primum quidem pathos concitat à temporis ratione præſentis collati cū omnibus anteactis. Nam cæ.] cauſſa cur hic dies omnes ſuperiores antecelluerit triſtitia, ac mœrore. Nam cætera.] ad omnia anteacta damna, incommoda, miſerias, & calamitates, quæ perpeſſi fuerant, iam occalluerant. Labitur.] pathos à geſtu, & habitu quod exanimata humi collaberetur. Fer-
C tur ad æ.] deducitur in portum, ubi nauis inſtructa erat, qua portaretur in Leſbum. Littoraq;.] affectus à lo-

Oblita f.] idq; in ſomno, in quo fugæ ſuæ oblita manibus iactatis fruſtra in lecto Pompeium quæſiuit. In toto cub.] ſed in lecti parte tantum, quæ ipſius eſſet, ac non mariti. Quare addit, alteram partem ſeruari Pompeio intactam. Tam læta.] ut Pompeio rurſum læta in amore coniungeretur, licet tempus adeſſet, quo eum uictum, & morientem uideret quidem, ſed minimè læta. Vel (ut Sulpitius) ut eſſet Pompeio caritura. Atq; hic finis commentariorum in quintum librum eſto.

FINIS LIBRI QVINTI.

M. ANNEI LVCANI CORDVBENSIS POETÆ CLARISSIMI, DE BELLO CIVILI, LIBER SEXTVS.

CVM COMMENTARIIS AC EXPLANATIONIBUS eruditiſsimis D. LAMBERTI HORTENSII MONTFORTII.

ARGVMENTVM IN SEXTVM LIBRVM M. Annei Lucani, per SVLPITIVM.

DYrrhachium in Sexto, dum Magnus ab hoſte tuetur,
Vallatur muro in campis, & peſte laborat.
Eſurit, & Cæſar, pugnaq́ erumpit aperta
Pompeius, Scæuæ uires, & nobile fatum,
Theſſaliæq́ ſitus: mox quæ tulit illa, canuntur.
Hinc magicam Erechtho Stygias ut conſulat umbras,
Sextus adit, ciet illa Deos, cogitq́ cadauer
Triſtia fata loqui, moritur quod carmine rurſus.

POSTQVAM caſtra Duces pugnæ iam mente propinqui
Impoſuere iugis, admotáque comminus arma,
Parq́ ſuum uidere Dei, capere omnia Cæſar
Mœnia Graiorū ſpernit, Martemq́ ſecundum
Iam niſi de genero fatis debere, recuſat.
Funeſtam mundo uotis petit omnibus horam,
In caſum quæ cuncta ferat: placet alea fati
Alterutram merſura caput. ter collibus omnes
Explicuit turmas, & ſigna minantia pugnam,
Teſtatus nunquam Latiæ ſe deeſſe ruinæ.

POſtquam caſt.] *Ab excurſu, ad hiſtoriā redit. Antonio itaq; cū copijs, in terram egreſsis, quæ per medias hoſtiū ſtationes ad ſuos peruenerant, Cæſar, quod frumentariæ rei inopia iam premeretur, recepto, Cn. Domitiū cum duabus legionibus, & equitib. quingētis in Macedoniā frumentū miſit. Caluiſium Sabi. cū cohortib. quinq; in Aetoliam. L. Caſsiū Longinum in Theſſaliā cum una legione Tyronū. Ex his enim regionib. undiq; ciuitates paulò antè legatos ad eū miſerāt, qui ab eo deditionem cōditionib. pacti præſidiū contra Pompeianos peterēt. Quo tēpore L. Scipio cū auxiliariorū manu in caſtra uenit ex Aſia, & Syria (hanc prouinciā initio belli ciuilis ei Senatus dederat) infamis auaritiæ nota ob nimis acerbā tributorū exactionē. Flexerat is iter in Macedoniā, ubi à Domitio inſidijs exceptus duab. equitū turmis exutus fuit. Per eos item dies, Cn. Pōpeij filius, Cæſaris longas naues ad Oricū incendit. Inde Liſſum expugnare adortus fuit, ſed fruſtra fuit inceptū. Nam naualibus ſocijs nonnullis circa muros amiſsis, cum ſua claſſe Aegyptia, cui præerat, fugit. Tum demum Cæſar ad Dyrrhachinorū Aſparagū, cum omnib. ſuis copijs progreſſus fuit: eo in loco Pompeius caſtra fecerat. Verba Cæſaris ſunt. Prætervectas Apolloniā, Dyrrhachiumq; naues uiderant, ipſi iter ſecundū eas terras direxerant. Sed quò eſſent ea delata primis diebus ignorabant. Cognitaq; re, diuerſa ſibi ambo conſilia capiunt: Cæſar, ut quàm primum ſe cum Antonio coniungeret: Pompeius, ut uenientibus in itinere ſe opponeret. & ſi imprudentes, ex inſidijs adoriri poſſet. Eodemq; die uterq; eorū ex caſtris ſtatiuis à flumine Apſo exercitū educunt: Pompeius clàm, & noctu: Cæſar palàm, atq; interdiu. Sed Cæſari circuitu maiore iter erat longius, aduerſo flumine, ut uado tranſire poſſet. Pompeius, quia expedito itinere flumen ei tranſeundū nō erat, magnis itineribus ad Antonium contendit: atq; ubi eū appropinquare cognouit, idoneum locū nactus, ibi copias collocauit, ſuoſq; omnes caſtris continuit, ignesq; fieri prohibuit, quò occultior eſſet eius aduentus. Hæc ad Antonium ſtatim per Græcos deferuntur. Ille miſsis ad Cæſarē nuntijs, unū diem ſeſe caſtris tenuit. Altero die ad eum peruenit Cæſar, cuius aduentu cognito Pompeius, ne duobus circumcluderetur exercitibus, ex eo loco diſcedit, omnibus copijs ad Aſparagū Dyrrhachinorum peruenit. Hæc Cæſar. Cæterum poſtridie inſtructa acie Cæſar in conſpectū hoſtium uenit, prælio cū illis dimicaturus. Verum ubi ab hoſte nihil moueri uidit, aliam rationem inijt, ut circumacto exercitu Pompeium, uelut longius inde abiturus, eliceret, inde Dyrrhachiū ire perrexit, quò Pompeius omnē belli apparatū contulerat. Senſit mox id Pompeius. Sed priuſquā occurri Cæſar potuerit,*

imo

A inter ipſum hoſtium agmen, & urbem caſtra fecit. Dyrrhachio excluſus Pompeius, in edito loco metatur ſua caſtra, Petra loco fuit nomen. Ibi Cæſar, ne bellum longius traheretur, Pompeij caſtra munitionibus cinxit, in tumulis, qui plurimi circà circum erant. Et caſtella militari opere excitauit. XV. millium paſſuum circuitum complexus, continuatâ munitione per tumulorum interualla, ne quà hoſtis eruptionem faceret. Iamq; opus ipſum haud ſine certaminibus ad exitum perductum fuit. Erat autem hoc genus obſidionis, eo magis nouum, quod obſeſſi commeatu abundarent, quod quolibet uento multitudinem nauium, quæ dextra, læuáq; aderant, abunde commeatus in caſtra importabatur: plures item à paucioribus obſiderentur: & obſidentes omnium rerum inopia, ſed in primis rei frumentariæ, premerentur.

Mente propinqui.] ſtudio, & animi flagrantia; ad conferendam manus. Adſcribam Cæſaris uerba, ut paulò antè nobis memorata plus lucis habeant, ex libro tertio, de bello Ciuili. Cæſar poſtquam Pompeium ad Aſparagum eſſe cognouit, eodem cum exercitu profectus, & expugnato in itinere oppido Parthinorum, in B quo Pompeius præſidium habebat, tertio die in Macedoniam ad Pompeium peruenit, iuxtaq; eum caſtra poſuit: & poſtera die eductis omnibus copijs, acie inſtructa, decertandi poteſtatem Pompeio fecit. Vbi eum ſuis locis ſe tenere animaduertit, reducto in caſtra exercitu; aliud ſibi conſilium capiendum exiſtimauit. Itaque poſtero die omnibus copijs magno circuitu, difficili, anguſtoq; itinere, Dyrrhachium profectus eſt, ſperans Pompeium, aut Dyrrhachium compelli, aut ab eo intercludi poſſe, quod omnem commeatum, totiusq; belli apparatum eò contuliſſet, ut accidit. Pompeius enim primò ignorans eius conſilium, quod diuerſa ab ea regione itinere profectum uidebat, anguſtijs rei frumentariæ compulſum diſceſſiſſe exiſtimabat. Poſtea per exploratores certior factus, poſtero die caſtra mouit, breuiori itinere ſe occurrere ei poſſe ſperans. Quod fore ſuſpicatus Cæſar, militesq; adhortatus, ut æquo animo laborem ferrent, parua parte noctis itinere intermiſſo, mane Dyrrhachiũ uenit; cùm primum agmen Pompeij procul cerneretur: atque ibi caſtra poſuit. Pompeius interclusus Dyrrhachio, ubi propoſitum tenere non potuit, ſecundo uſus con C ſilio, edito loco, qui appellatur Petra, aditumq; habet nauibus mediocrem, atq; eas à quibuſdam protegit uentis, caſtra communit. Eò partem nauium longarum conuenire, frumentum, commeatumq; ab Aſia, atque omnibus regionibus quas tenebat, comparari imperat. Cæſar (ut paulò pòſt) conſilium capit ex loci natura. Erant enim circum caſtra Pompeij permulti editi atque aſperi colles: hos primum præſidijs tenuit, caſtellaq; ibi communiuit, inde ut loci natura cuiuſque ferebat, ex caſtello in caſtellum perducta munitione circumuallare Pompeium inſtituit. Hæc expectans, quòd anguſta re frumentaria utebatur, quodq; Pompeius multitudine equitum ualebat, quo minore periculo undique frumentum commeatumq; ſupportare poſſet, ſimul uti pabulatione Pompeium prohiberet, equitatumq; eius ad rem gerendam inutilem efficeret. Tertio, ut authoritatem, qua ille maximè apud exteras nationes niti uidebatur, minueret, cùm fama per orbem terrarum percrebuiſſet, illum à Cæſare obſideri, neque audere prælio dimicare. Hucuſque Cæſaris uerba retuli. Cæterum caſtella effecerat Cæſar XXIIII. XV. millium paſſuum circuitu amplexus. Nunc ad rem. Impoſuere iugis, admotaq;.] Oſtendimus paulò antè, Pompeium ad Aſparagum Dyrrhachinorum in iugis, & editis locis (Petra nomen erat) caſtra ſua locaſſe, quò progreſſus etiam fuit Cæſar. Atque hoc ipſum eſt, quod ſtatim additur, admouiſſe Cæſarem propius & ſua caſtra. Arma.] ipſa caſtra.

Parìq; ſuum uidere Dei.] Dij uidere ſuos duces animis ad certandum de ſumma rei pares, in quos totus mundus intentus erat, uter uictor eſſet euaſurus. Hi inter ſe committerentur, ut gladiatorum par. quorum uirtus perſpecta omnibus eſt: ſiue quod deus utrinque ampliſſimis uictorijs decoraſſet.

Mœnia ſecundum.] non curat Græcorum urbes in Epiro, aut Macedonia. ſed hoc unum ſeduló agit, & uotis optat omnibus, ut Pompeium prælio uincat. Funeſtam mundo ho.] triſtem horam pugnæ, calamitoſam omnibus gentibus humanis, quæ uni uictori ſint ſeruituræ. In caſum.] Sulpitius exponit in euentum pugnæ incertum. Sed melius fortaſsis, ſi relatiuum referatur ad horam, ac non ad, alea, ut ſit hic ſenſus. petit, optatq; uotis omnibus eam pugnæ horam quæ cuncta rerum humanarum ſecum in ruinam ſit attractatura, uel quæ omnia in incertum euentum ferat. Placet alea fati.] hoc eſt, placet ſummam rerum in incertum euentum committere. Alluſum eſt ad parœmiam, animum iacere aleam, pro eo, quod eſt, rem uniuerſam periclitari, & fortunæ arbitrio committere. Alea enim fortunæ magis, quam artis ludus eſt. Vnde prouerbiali figura, inquit Eraſmus, ſi quando ancipitem rei euentum ſignificamus, quaſi non ab arbitrio iacientis, ſed à fortuna pendentis, aleam iaci dicimus. Alterutrum.] uel Pompeij, uel Cæſaris. Ter collibus.] Additione numeri ternarij Cæſaris conatum amplificat. Quod dicit, ter eum ordines explicaſſe, & oſtentaſſe ſigna, argumentum fuit animi ardentis pugnam. Et ſigna, aquilas Romanas dicit. Teſtatus.] Quaſi uerò id eſſet minuari Italiæ ruinam, cùm dignitatem ſuam armis tueatur, ac toties inimicas ad pacem faciendam cohortatus, ab armis diſceſſurus fuiſſet.

Vt uidet ad.] Narrauimus paulò antè iſta fuſiſſimè, ut nihil ſit, cur eadem crambe recoquatur. Nullos tumul.] ad nullum prælium euocari poſſe Pompeium. Vbi enim tertio die in Macedoniam perueniſſet Cæſar, poſitis contra Pompeium caſtris, poſtero die omnes copias eduxit: & inſtructa acie, dimicandi poteſtatem illi fecit. Sed is ſuis ſe cõtinuit caſtris, neque ad pugnam exciri potuit. Signa.] Tãdemq́, poſtero die cũ omnib. copijs, magno circuitu, difficili anguſtaq; itinere

Vt uidet ad nullos exciri poſſe tumultus
In pugnam generum, ſed clauſo ſidere uallo,
Signa mouet, tectusq; uia dumoſa per arua
Dyrrhachij præceps rapiendas tendit ad arces.
Hoc iter æquoreo præuenit limite Magnus.
Quemq; uocat collem aTaulãtius incola Petram, a al. Tablatius.
Inſedit caſtris, Ephyreaq; mœnia ſeruans,
Defendens tutam uel ſolis turribus urbem.

 Dyrrhachium

Dyrrhachium contendit. ſperans Pompeiũ aut Dyrrhachium cõpelli, aut ab eo intercludi poſſe, quòd eo cõmeatum omnẽ, & totius belli apparatũ contuliſſet: Hoc iter æq.] *Primum de Dyrrhachio, ſiue Epidamno abundè in ſuperioribus libris dictum eſt. Deinde Pompeius Dyrrhachium peruenire non potuit, ſed cùm à Caſare interclusus ab eo eſſet edito loco atq; aſpero, Petra, caſtra communiuit* Taulantius in.] *Taulantios, & Pyræos propriè Illyricos dictos, tradit Plinius libro 3. cap. 22: ubi deſcribit Liburniam. Hos alij Tabulantios litera b. interpoſita, dixerunt. Quamuis alibi de Dyrrhachio, & Epidamno diximus, tamen quod præſens locus propter Taulantiorum incolarum mentionem, & ipſa urbs hoc loco à poëta deſcribitur, paulò pluribus de ea agendum: ſimul quod Dyrrhachium, Ephyrea mœnia nominet, annotandum duxi. Vrbs initio Epidamnus dicta fuit, ſitaq; eſt in ora Macedoniæ, qua terra Ionio mari alluitur. Nomen ſortita eſt creditur, teſte Appiano, ab Epidamno quodam Barbarorum rege, qui eam condidiſſe exiſtimatur. Reliquit hic ex filia nepotem Dyrrhachium, qui urbi Epidamno portum commodiſſimum adiecit, quem de ſuo nomine Dyrrhachium nominari iuſsit. Quo quidem nomine, eò libentius poſtea Romani uſi fuere, quod Epidamni nomen, ut ominoſum deteſtati fuerunt. Mela libro 2. cap. 3: Vrbium prima, inquit, eſt Oricum, ſecunda Dyrrhachium, Epidamnos antè erat. Romani nomen mutauere, ibi uelut in damnum ituris omen id uiſum eſt. Plinius. In ora ciuium Romanorum. Epidamnum colonia, propter inauſpicatum nomen à Romanis Dyrrhachium appellata. Dyrrhachus igitur cùm poſtea bellum cum fratribus gereret, fortè Herculem ex Hiſpania redeuntem in belli ſocietatem adſciuit, partem agri ab eo tantum pactus. Hinc Dyrrhachini Herculem telluris ſuæ incolam fuiſſe prædicarunt poſtea. In pugna per errorem Ionius Dyrrhachi filius ab Hercule occiſus fuit, eiusq; exangue corpus in mare proiectum, unde pelago Ionio nomen datum tradunt authores. Poſtea Bryges è Phrygia huc delati urbem occuparunt. Deinde Taulantij, uel, ut alij, Tabulantij, à Polyphemi filio nuncupati, qui Illyricum genus hominum fuerunt. Eiuſdem gentis Liburni Taulantios ſtatim eiecerunt. Incolæ itaque urbis Dyrrhachij Taulantij fuêre.*

Ephyræaq; mœnia.] *Vrbis Dyrrhachij mœnia, ne Cæſar poteretur: & rò Pompeius omnem commeatum, & belli apparatum contulerat. Et licet Dyrrhachio eſſet excluſus, nuſquam tamen meminit Cæſar ſe id occupaſſe.* A Ephyræa.] *Quatuor recenſet Apollodorus Ephyras, teſte Homeri ſcholiaſte, libro Iliad. 15. unam in Theſſalia. Secundam in Epiro. Tertiam in Elide. Quartam, quæ poſtea Corinthus dicta fuit. Atque appellatam uolunt ab Ephyra filia Oceani. Liburni celeritate nauium, quæ ab ipſis Liburnicæ appellatæ ſunt, uſi, proxima tum ea loca magnis latrocinijs infeſtabant. Corcyrenſes per ea tempora opibus potentes, pulſis Liburnis, Taulantios, Corcyrenſibus colonis admixtis; Phalij Corinthij ductu, reſtituere. Atque hinc factum fuit cur Græca urbs ſit credita. Corcyrenſes Corinthiorum coloni fuere. Proinde à Corintho Ephyræa mœnia Dyrrhachium ipſum nominauit. Sulpitius dicit, ideo Dyrrhachium ſignificare, quod Corcyræi urbem condiderint quidem, ſed quia, inquit, Ephyræi, id eſt, Corinthij Apolloniam uicinum oppidum coloniam habuere, ob uicinitatem, rem poëta confundit. Hæc ille parum circumſpectè. Sed rectè Micyllus, qui eadem mecum annotauit, his uerbis. De Taulantijs, qui agros Dyrrhachij, & Apolloniæ uſque ad montes* B *Ceraunios aliquando tenuerunt, meminit Strabo libro 7. & item Thucydides libro primo, quem locum ſuprà annotauimus. Ex eodem autem Thucydide patet, qua ratione poëta hic Ephyræa mœnia uocat Dyrrhachium. Neque enim propter uicinitatem, Apolloniæ, ut hic Sulpitio placet, ita appellatur, ſed quod is, qui urbem hanc condidit, Corinthus genere fuit, Phalius nomine, filius Eratoclidis, ex Heraclidarum progenie, κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον ἐκ τῆς μητροπόλεως κατακληθείς, ut inquit Thucydides. Nam & Corcyrenſes, quorum colonia Dyrrhachium (ut ſuprà annotatum eſt) fuit, à Corinthijs oriundi fuerunt, qui duce Cherſicrate inſulam illam occuparunt, eo tempore, quo Archias, & ipſe Corintho profectus Siracuſas coloniam deduxit. Hæc ut uerè, ita & eruditè Micyllus, quæ nos paucioribus etiam oſtendimus. Itaque, δυῤῥάχιον, ut inquit, Strabo abbreuiator, ὑπερυψοῦν κείμενα ἔχει. Didymus Homeri ſcholiaſtes, tres ſolum Ephyras numerat, Odyſſ. α. Theſproticam, eam & quæ nunc Corinthus eſt, tertiam Elidem.* Defendens t.] *ut ſi maximè Pompeium in* C *conſpectu Dyrrhachini, non habuiſſent, turribus per ſe ſatis munita urbs fuiſſet.*

Non opus hanc ueterũ, uel moles ſtructa tuetur,
Humanusq; labor, facilis, licet ardua tollat,
Cedere uel bellis, uel cuncta mouentibus annis:
Sed munimen habet nullo quaſſabile ferro,
Naturam, ſedemq; loci: nam clauſa profundo
Vndiq; præcipiti, ſcopuliſq; uomentibus æquor
Exiguo debet, quod non eſt inſula colli.
Terribiles ratibus ſuſtentant mœnia cautes,
Ioniumq; furẽs rapido cùm tollitur Auſtro, (tus.
Tẽpla, domoſq; quatit, ſpumatq; in culmina pon

Non opus h.] *A deſcriptione Dyrrhachij dilatat narrationem. Hanc urbem dicit naturâ magis munitam fuiſſe, quàm opera humana, quæ uirib. hominum faciliùs euertitur, quàm ea, quã natura munierit.* Opus.] *labor ueterum, ut aggeres, ualla, foſſæ, munitiones, & alia propugnacula, quæ circa urbes excitari ſolent. Iam uerò, illa: moles ſtructa: humanusq; labor: copia eſt poëtæ, & expolitiones.* Facilis li.] *Nam quæ manibus hominum excitantur, quantumuis ardua, & munita, ijſdem dirimi poſſunt, aut uetuſtate collabuntur. Multa exempla huc adduci poſſent. Sed ad rem.* Cuncta m.] *hoc eſt, facilis cedere uetuſtati, quæ uerè carioſa appellatur. Omnia abſumit, omnia corrũpit, & demolitur, ut nihil relinquat ſub cœlo integrũ.* Sed no.] *Quæ uerò natura ſunt munita, difficilia ſunt expugnatu, ſed magnis laborib. tamẽ interdum ſuperantur. Nam Xerxes montes perfodit, & Alexander Macedo Tyrum, expugnata magna ui maris uiolentia, continenti ducto agere uixit: & alia præterea oppida, & arces ac loca, quæ natura ſatis cõmunierat, induſtria, ac ui ſuperata fuerunt. Quin & ipſum Dyrrhachium*

A rhachium nihil hodie eſt, præter ruinas. Naturam muni-mem, appoſitio. Nam clau.] à ſitu urbis; nam utrinq; al luit pelagus Ioniũ, & quæ in peninſulã anguſtũ iter eſt, un diq; rupibus præcipitib. clauditur. Eſt enim peninſula, te ſte Strabone. ἀλλὰ ἀῤῥάχιον, ὑπόκειται τῇ χεῤῥονή-σῳ πόλις. inde fluuius Apſus, mox Apollonia, Corinthio rum cõditio. Profundo p.] propter ſcopulos, quib. ma re coërcetur. Et grauis metaphora eſt in, uomentibus, ab animali, ad nõ animal. Exiguo colli.] quæ uerò in peninſulam aditus eſt, Iſthmus collem habet modicũ, cui refert acceptum, quod non ſit inſula. Si is perfoderetur.

Terribiles.] Proinde mœnia in ſcopulis ſita ſunt, periculum minantia appellentibus nautis. Rantibus: materia, pro re. Maximè, inquit, ubi Auſter à meridie cœperit ſæuire, & uaſtum Ionium mater. in Hadriaticum effuderit. Templa do.] amplificatio, alioqui re uera. ab Auſtro, uaſtiſsimum Ionium influit, & grauiſsimos fluctibus inuehitur. cùm à diuerſa urbis parte ad Aquilonem, ſinus ſit Hadriatici freti uſq; ad Rhaguſium, clarum cum arce munitiſsima, & ſui iuris, niſi quod annuum tributum Turcæ pendat. Spumoſ[q;] in.] hoc eſt, ſpumas ſuas effunedit in ſumma domorum cacumina.

Huc auidã.] Deſcribit magno uerborum pondere ſtudiũ, conatum'q; Cæſaris in obſidẽdo Pompeium, quãtaq; induſtria fuerit uſus in ducẽdis aggeribus, ac foſsis, ut undiq; illius caſtra ar
B ctiſsima obſidione premeretur. Diffuſum.] Pompeiũ per colles caſtra ſparſim metãtem. Etenim ut bellum longius traheretur, Pom

Huc auidam belli rapuit ſpes improba mentem
Cæſaris, ut uaſtis a diffuſus collibus hoſtem — a al. diffuſum
Cingeret ignarum, ducto procul aggere ualli.
Metitur terras oculis, nec ceſpite tantum
Contentus fragili ſubitos attollere muros,
Ingentes cautes, auulſaq; ſaxa metallis,
Graiorum'q; domos, direptaq; mœnia transfert.
Extruitur, quod non aries impellere ſæuus,
Quod non ulla queat uiolenti machina belli.
Franguntur montes, planumq; per ardua Cæſar
Ducit opus, pandit foſſas, turritaq; ſummis
Diſponit caſtella iugis, magnoq; b receſſu — b al. curſu.
Amplexus fines, ſaltus, nemoroſaq; teſqua;
Et ſyluas, uaſtaq; feras indagine claudit.

nec ulla machina diſturbare potuit, inquit poëta. Fuerunt machinæ bellicæ plures, ut falces, uineæ, plutei, muſculi, turres ambulatoriæ. quæ à Vegetio libro de re militari Quarto deſcribũtur. Atque has omnes ſequenti uerſu complectitur. cũ dicit. Quod non aries impellere ſæuus.

Quod nõ ulla queat uiolenti machina belli.

peij caſtra munitionibus circumuallare aggreſſus fuit, & quidem in tumulis, qui multi circum ſiti erant. caſtella militari opere erexit, circuitu X V. Milium paſſuum, ut paulò antè è Cæſare retulimus. Nec ceſpite.] Ceſpes propriè eſt, terræ effoſſæ cruſtum cum gramine, ſiue herba, à materia, qua agger fiebat. Nam ceſpes, fragilis eſt materia, & perfoſſu facilis, ne opus ita ab hoſte disijceretur, quærenda erat materia durior, quæ uim hoſtium ſuſtineret ut cautes, ſaxa, lateritia opera. quæ omnia per congeriem accumulat. Metallis.] è fodinis auri, argenti, ferri, & aliarum metallorum uiſceribus, quæ è terræ uenis effodiuntur, e'q; ſaxis excinduntur in ſpecubus ſubterraneis. Vt ſubaudiatur, ſed etiã uerumetiam ingentes cautes, ſaxa domos & mœnia in opera iſta tranſtulit.
C Graiorum'q; domos.] urbium Græcarum, captarum, direptarum'ue: id quod poëta ſubijcit. Extruitur quod.] amplificatio operis, nulla bellica machina in muralibus, euertendi. Aries.] Aries, & teſtudo, machinæ in muralibus erant, quæ ex materia, & tabulatis contexebantur: quæ ne exurerentur incendio, corijs, uel cilicijs, centonibus'q; ueſtiebantur. Intrinſecus accipiebant trabem, quæ adunco ferro præfigebantur. Ferrum hoc, falx uocabatur, ob id, quod incuruum eſſet. & è muro lapides extraheret: aut caput eius ueſtiebatur ferro, dicebatur'q; aries: ſiue quod haberet duriſsimam frontem, quæ quateret, ſubrueret'q; muros, ſiue quod arietum more retrocederet, prorueret'q; fronte aduerſa. & feriret cum impetu uehementius. Teſtudo autem, à ſimilitudine ueræ teſtudinis nomen ſumpſit: ut illa modo contrahit. modo profert caput, ita ea machina, interdum contrahit, interdum exerit trabem, ut uiolentius feriat. Hoc igitur opus à Cæſare inchoatum, & perfectum, nec aries, nec teſtudo,

Franguntur in.] Hoc quidam ſic exponunt. Ita aggerem ſtruit, ut exæquet montium altitudinem, ut montes iam planum quiddam uideantur. Alij ſic, æquantur muro, ut per munitiones facilis ſit diſcurſus. Atq; hic Pompeiũ intra Dyrrhachij mœnia fuiſſe opinatur Sulpitius. Et pandit foſſas, effodit ante murũ, cùm Cæſar ad munitionem illam ingentem, qua cingere Pompeiũ conabatur etiam montes fregiſſe hyperbolicè à poëta dicatur. Atq; ita mecum exponit Glareanus. Cuius cætera uerba adſcribam. Excelſa etiam deieciſſe, humilia exaltaſſe, ut omnia ad diſcurſum apta æquaret, quod Badius benè expreſsit. Turrita caſtel.] Effecit 24. caſtella militari opere, per interualla erecta ad tuendum aggerem, & foſſas. Magno'q; receſ.] Atque hoc eſt. quod modo ex Cæſare oſtendi, X V. millia paſſuum circuitu eum amplexum fuiſſe, quo ſpatio pabulabatur. Et multa erant intra eum locum manu ſata, quibus interim iumenta paſcerentur. Vt Cæſariani uidebant perpetuas munitiones ex caſtellis in proxima caſtella perductas, timebant, ne quo loco Pompeiani erumperent, & ipſos à tergo adorirentur. Porrò quod Sulpitius annotat ex Appiano, (id quod etiam Glareanus perſtringit) qui circuitus ſpatium dicit fuiſſe mille, ducentorum ſtadiorum, quæ conſtituerent centum quinquaginta millia paſſuum, id uel in Appiano, uel noſtris codicibus corruptum eſt. ut idem Glareanus. Nemoroſa'q; teſqua.] hyperbole Sunt autem teſqua, loca dumoſa ſyluestria, & aſpera, quæ ab Horatio modo amœna, modo inhoſpita uocantur, item augurio etiam deſtinata. Indagine.] munitorum, atq; aggeris ambitu ſingit, alioqui, in quiſuiancem ſignat, à uerbo indagare.

Non deſunt c.] Tantum enim erat ea

Non deſinit campi, non deſunt pabula Magno,
Caſtraq; Cæſareo circundatus aggere mutat.

ſtrorum ſpatium illi, quantum eſt à fontibus

bus fluuiorum ad oſita, quamobrem facile illi erat ſubinde caſtra nonnihil mouere. Pabula.] *Paſcua, cùm præterea omnium rerum copia abundaret. Nã quotidie magnus nouiũ* a al.quanti. *numerus undiq; cõueniebat, quæ abundè cõmeatũ ſupportabãt.*

Flumina tot curſus illic exorta fatigant,
Illic merſa ſuos, operumq; ut ſumma reuiſat
Defeſſus Cæſar medijs intermanet agris.
Nunc uetus Iliacos accolat fabula muros,
Aſcribatq; Deis, fragili circundata teſta
Mœnia mirentur refugi Babylonia Parthi.
En quantũ Tigris, quãtum celer ambit Orontes,
Aſſyrijs quantum populis telluris Eoæ
Sufficit in regnum ſubitum, bellíq; tumultu,
Raptum clauſit opus, a tanti periêre labores.

εἰλήφει. Ἡρακλῆς δὲ παραγενόμενος, ὑπέσχετο τὸν ἆθλον κατορθώσειν, καὶ ἀλυσὰς αὐτῷ προσβαλ‑μα ποιήσαντες τὸ καλούμενον ἀμφ' αὐτὸν τεῖχος εἰσδὺς διὰ τοῦ χάσματος ἐς τὴν νηδὺν τοῦ κήτους τὰ λαγόνας διέῤῥηξεν A

Caſtraq;] *ut coarguat magnitudinem loci, in quo Pompeius caſtra ſua locauerat.* Flumina tot] *Et hoc non ſolum ad amplificationẽ ſpatij, uerumetiam ad copiam rerum neceſſariarum, quas natura loci præbebat Pompeio, pertinet, cum flumina ibi orta, longis anfractibus uiarum ſuis curſibus laſſata ibi rurſum ſe in mare effunderent.*

Defeſſus Cæſar.] *à ſigno uaſtiſsimi ſpatij, in quo caſtra metatus fuerat Pompeius: item & uperum quæ ipſe excitarat, quibus Pompeij caſtra circumuallauerat. Erant tanta, inquit, ea opera, ut cùm mane ad ea reuiſenda exiret, ueſperi defatigatus in medijs agris remaneret, & pernoctaret defeſſus deambulando: aut certè ſub noctem laſſus interquieſceret.* Nunc uetus Iliac.] *Occaſione prodigioſi operis ironicè exclamat in fabulas uetuſtas, in quibus multa ſupra fidem amplificata fuerunt, quæq; uetuſtas ut miracula admirata fuit. Et inter earum rerum fabuloſas amplificationes fuerunt mœnia urbis Troiæ. Atque hac collatione urbit Cæſaris induſtriã.* Iliacos ac.fab.mu.] *Neptunus & Apollo hac mercede dicuntur Laomedonte conducti ad cingendum Ilium muris, ut quòd pecoris eo anno in eius regno natum eſſet id ipſorum eſſet, aut certè ipſis ſe immolaturum. Pactum feſellit rex, & ob eam cauſſam horrendum cetum Neptunus in agrum Troianum immiſit, qui urbem infeſtaret. Rex ad Apollinem legatos miſit, qui eum conſulerent, quo pacto Neptunus potiſsimùm placari poſſet: is reſpondit, malorum finem futurum, ſi uirgines Troianæ cito obiectæ fuiſſent. Multis abſumptis, ad poſtremum, Heſiones ſors exijt, cui petra alligatæ ſuperuenerunt Hercules, & Telamon in expeditione Argonautarum, qui cetum confecerunt, atque Laomedonti patri his legibus reſtituerunt, ut ab expeditione Colchica reuerſi, puellam ipſi ſecum in Græciam abducerent, ac nobiles equos illis traderet, qui ſuper aquas, & ariſtas ambularent. Feſellit reuerſos etiam rex, quare Hercules capta Troia & Laomedõte interfecto, filio Priamo tradito regno, Heſionem Telamoni dedit, è quo Teucer prognatus fuit. Verum Hellanicus multò aliter fabulam refert, teſte Homeri ſcholiaſte lib Iliad υ. Ποσειδῶν καὶ Ἀπόλλων προσταχθέντες ὑπὸ Διὸς Λαομέδοντι θητεῦσαι ἐπὶ μισθῷ τεταγμένῳ, τὸ τεῖχος κατασκευάζουσι. Λαομέδων δὲ παραβὰς τοὺς ὅρκους καὶ τὰς συνθήκας, ἄνευ τοῦ μισθοῦ ἀπήλασεν αὐτούς. ἀγανακτήσας δὲ Ποσειδῶν, ἔπεμψε τῇ χώρᾳ κῆτος, ὃ τούς τε παρατυγχάνοντας ἀνθρώπους, καὶ τοὺς γεγονότας καρποὺς διέφθειρε. μαντευομένῳ δὲ τῷ Λαομέδοντι χρησμὸς ἐδόθη, ἐκθεῖναι τὴν θυγατέρα Λαομέδοντος βορὰν ἐκθεῖναι, καὶ οὕτως ἀπαλλαγήσεσθαι τοῦ δεινοῦ. προθεὶς δὲ ἐκεῖνος τὴν θυγατέρα, μισθὸν ἐκήρυξε τῷ τὸ κῆτος ἀνελόντι τοὺς ἀθανάτους ἵππους δώσειν, ἃς παρὰ Διὸς ἀντὶ Γανυμήδους*

ρον, ὁ δὲ Λαομέδων ὑπαλλάξας θνητοὺς ἀθανάτων ἵππους, καθὼς δὲ Ἡρακλῆς, ἠγριαίνετο, καὶ Ἴλιον ἐπόρθησε, καὶ οὕτως ἔλαβε τοὺς ἵππους. Ergo uetuſtas uehat hos muros Troiæ X L.mill.paſſuum in circuitu, quod ferantur Deorum manibus, ſtructi, cùm Cæſaris præſens opus multo fuerit mirabilius, humanis manibus elaboratum. Deis.] *Neptuno, & Apollini.* Mœnia Baby.] *Parthi mirentur prodigioſam tum amplitudinem, tum altitudinem murorum Babylonis. Semiramidis opus fuit urbs Babylon, quæ eam operum magnorũ coniugis Nini æmula ad Euphratẽ condidit, C C C. hominum millibus futuro operi admotis. Sunt tamen, qui inſtaurationẽ non ædificationẽ fuiſſe credãt. ibiq; Nembrothũ ſuam regiam habuiſſe, ut in Nino etiã fuit: aut certè his in locis, in quibus ea poſtea cõdita eſt Aſſuris regnũ, à quo Aſſyriæ nomen datũ fuit. Cæterũ urbs in uaſta planitie ita ſita fuit figura quadrata, ut in circuitu C C C. & amplius haberet ſtadia: ipſa latitudo murorũ, quinquaginta cubitos, altitudo uerò, quadruplo plures cõtineret. Huius rei eſt authos Herodotus, cuius uerba iam mox nõ grauabor aſcribere. Strabo, & alij breuiorẽ areæ circuitum ueriſimilius tradiderũt. Rurſum Clitarchus, qui in Alexandri comitatu fuit, amphora, quam Herodotus de murorũ prodigioſa celſitudine prodidit. Materia fuit lateritia bitumine & arena cõpacta, & quidẽ tanta celeritate, ut ſingulis anni diebus ſingula fuerint ſtadia cõmunita, C C C aiunt habuiſſe turres, plures habiturã, niſi aliqua parte paludes, ſtagnaq; murorũ loco fuiſſent. Pons quinq; ſtadiorũ Euphratẽ iunxit materia nobili: ſed nobiliori arte murus ab utraq; ripa fluminis ductus. Herodotus, κλεινότατον δὲ καὶ ἰσχυρότατον, καὶ ἔνθα σφι Νίνου ἀναστάτου γενομένου τὰ βασιλήια κατεστήκεε, ἦν Βαβυλὼν, ἐοῦσα τοιαύτη δή τις πόλις, κέεται ἐν πεδίῳ μεγάλῳ, μέγαθος ἐοῦσα μέτωπον ἕκαστον εἴκοσι, καὶ ἑκατὸν σταδίων, ἐούσης τετραγώνου. οὗτοι δὲ στάδιοι τῆς περιόδου τῆς πόλιος γίνονται συνάπαντες ὀγδώκοντα, καὶ τετρακόσιοι. τὸ μὲν νῦν μέγαθος τοσοῦτόν ἐστι τοῦ ἄστεος τοῦ Βαβυλωνίου. ἐκεκόσμητο δὲ ὡς οὐδὲν ἄλλο πόλισμα, τῶν ἡμεῖς ἴδμεν. τάφρος μὲν πρῶτά μιν βαθεῖά τε, καὶ εὐρέα. μετὰ δὲ τεῖχος πεντήκοντα μὲν πηχέων βασιληίων ἐὸν τὸ εὖρος, ὕψος δὲ διηκοσίων πηχέων. ὁ δὲ βασιλήιος πῆχυς, τοῦ μετρίου ἐστὶ πήχεος μέζων τρισὶ δακτύλοισι. Hæc Herodotus. Et Plin lib 6. L X.mill. poſſ eam amplexã fuiſſe author eſt. Cæterũ, hæc mœnia poſtea magna ex parte, urbe Zopyri facinore capta, Darius demolitus fuit, portaſq; diruit ciuitatis principibus patibulo affixis, unde certa uideri potuit defectio.* Refugi Parthi.] *In prælia Parthi procurrentibus, aut refugientibus equis, miſſis trans humeros in inſequentes hoſtes telis, dimicant.* B C

Fragili teſta.] *opere lateritio, bitumine, & arena mixta, compacto. Irridet poëta ueterum illa ſumptuoſa,*

pariter

A pariter & magnifica opera, quorum partim ad Deos referebant, partim multorum annorum laboribus conſtiterunt, cùm Cæſar tantam molem intra paucos dies excitaſſet. Babylonem diximus ad Euphratem conditam fuiſſe. Troiam conſtat ad montem Idam ſitam fuiſſe, ut Niniregiam ad Tigrim, quæ ipſa Babylonia maior fuit. Quin & iſta addamus, ut paulum voluptatis, & eruditionis inſeramus. Sub Nabuchodonoſore illo, qui Syriam cum numeroſo exercitu fuit ingreſſus, & gentem Iudaicam ſæuiſſima clade exhauſit, Babyloniorum regnum florentiſſimum fuit. Hanc ad ſummum dignitatis, potentiæ, ſplendoris, & opum prouectam, ubi luxu, & libidine diffluere cœpit, & profligatis voluptate regibus patere, Deus ad Medos, & Perſas tranſtulit. Capta fuit à Cyro Perſa, & Medo Dario, Balthaſare rege: regnoque ad Medos prius, mox ad Perſas tranſlato, ipſi diuinam ultionem ſenſerunt. Illud mirari ſubeat, urbem tam munitam, tam potentem, tam populoſam, adeoque orbi formidabilem, ita dirui patuiſſe, ut, Honorio apud Romanos imperante, ſub quo claruit D. Hieronymus, uix è ruderibus loci deſerti, incolis, ueſtigia extiterint, quæ

B urbis ſitum coarguerent. Illud certè conſtat, poſt mortem Alexandri, in diuiſione imperij, Seleuco, qui & Nicanor dictus fuit cognomine, Syriam & Babylonem, & reliquam Orientis partem obueniſſe. Hic Seleuciam à ſe dictam eo conſilio condidit, ut uicinitate Babylonem exhauriret, & ſui nominis celebritati conſuleret. Et obtinuit facilè, ut non ſolum frequentia illam uicerit Seleucia, ſed partem nominis Babyloniæ in ſe transferret. Plin. author eſt, eam Babyloniam quoque appellatā fuiſſe. Macedonum rebus in Oriente collapſis, Parthi illic verò potiti, in ſuū ius, ac regnū traduxerunt. Eñ quan.] Euphrates ex Armenia maiori delapſus, per aſperrimas Tauri anguſtias duodecim millia interuallo euolutus, Campeſtria Syriæ radit: diuque in Auſtrum euagatur uſque ad Babyloniæ montes. Inde uago procurſu in Boream flectitur, quaſi Tygris alueum ueſtigaturus. Tandem ad uicum Maſſicen duobus alueis funditur. Poſtremò læuo Seleucia præterita, poſt multa millia paſſuum in Tygrim effunditur: dextro verò in meridiem verſus, per mediam Babylonem decurrit. In diuerſo latere montium Armeniæ, Tygris è fonte ortus ac ſubter Taurum dila-

C pſus, eo latere, ubi Aſſyria eſt, rurſum emergit. Ob uelocitatem curſus dicitur à Medis, & Perſis, qui eo nomine ſagittam appellant. Hic fuit Ninus, urbs Nini regis, quam Libri Bibliaci, & Ioſephus Niniuen uocant. Ingens ea fuit, quanta ad Nini tempora in orbe fuerat nulla. Eam cum iam conderet Ninus, ad id opus omnes Aſiæ populos accerſiuit ad quod, aream CCCC ſtadiorum & amplius complexus fuit in campis Aturiæ, quæ pars eſt Aſſyriæ. Immenſum hoc opus mirabili celeritate ad exitum perductum fuit: habebatque in orbem M. & CCCC. turres: maxima centenum pedum altitudine, amplitudine tanta, ut murorum faſtigio latitudo eſſet ternis plauſtris peruia. Hanc urbem Medorum rex Arbaces poſt M. & quadringentos annos, ex quo à Nino condita fuit diruit, & imperium ad Medos tranſtulit. Orontes.] In ora montis Caſij, amnis Orontes eſt: natus inter Libanum, & Antilibanum iuxta Heliopolim. Et in Syria, Antiochiā alluit, aut diuidit potius Plinio. Hæc Antiochia Seleuciæ, à Seleuco Nicanore Antiochi filio condita eſt, olim Epidaphnes cognominata. Hanc urbem, Orontes interluit. Fuit illa urbs duplici muro cincta, exteriore parte ſaxo quadrato, interius opere latericio. Turres murorum quadringentæ ſexaginta. Ad ortum arx urbi imminebat, natura munitiſſima, & inſendo opere: lacus urbi adcinctus, piſcium abundans: ager fluminibus, & fontibus irriguus, & ferax, ut nullus alius, à mari Cilicio XII. M. paſſ. Per Tygrim itaque Ninum, per Orontē, Antiochiam, indicat. Aſſyrijs.] Quantum terræ, quantū areæ cinctam muris Babylonis, quantum areæ Nini mœnibus, aut Troiæ ſeptum aut Antiochiæ, ſufficit Nino, aut Semiramidi aut Laomedonti ad ſtabiliendū regnum Aſſyriorū, ac Troiæ in tumultu belli, tanti periere labores, quod illi non eſſent diuturni, non perpetui. Omnibonus exponit, quantum ſatis eſſet regno Aſſyriorum. Glareanus, Sufficit pro regia, quæ regni poſſeſſi uideri ſolet firmum præſidium. Telluris Eoæ.] Aſiaticæ. Sunt enim fueruntque omnes enumeratæ urbes partim in minori, & partim in maiori Aſia. ἠώς, hinc ἠῷος, prima longa, & ἕως, unde ἑῷος, prima contracta. Tanta perit.] Eſt autem hic ordo, quantum terræ Aſiaticæ inter ipſa bella ſat erat, quantum areæ concluſit, complexumque fuit raptim extructum murorum opus, in regnum, hoc eſt, in regiam ipſorum regum, conditorum urbium tanti labores perierunt, ob id, quod poſtea urbes cum ipſis mœnibus exciſæ, & ſolo æquatæ fuerunt. Fuit enim Ilium regum Troianorum ſedes, ut Ninus, & Babylon regum Aſſyriorum.

Eñ quan.] Eſt igitur hic ſenſus. En Cæſar tantam clauſit raptim opus quantum telluris Aſiaticæ ſufficit Aſſyriorum regibus in ſubitam regiam excitatam, et in medio belli quidem tumultu.

Tot potuere manus adiungere Seſton Abydo,
Ingeſtoque ſolo Phryxeum elidere Pontum:
Aut Pelopis latis Ephyren abrumpere regnis,
Et ratibus longæ flexum donare Maleæ:
Aut aliquem mundi, quamuis natura negaſſet,
In melius mutare locum, coit area belli.
Hic alitur ſanguis terras fluxurus in omnes.
Hic & Theſſalicæ clades, Libycæque tenentur.
Aeſtuat anguſta rabies ciuilis arena.

At potuere.] Ad amplificandam induſtriam Cæſaris, enumerat aliquot loca, multis ſtadijs diſtantia, quæ coniungere pari conatu potuiſſet. Tot potuere ma.] Seſtus, & Abydus oppida ſunt maritima Helleſponti, inter ſe obiacentia, quorum Seſtus, Europæ eſt, Abydus verò, Aſiæ, dirempta ſeptē, uel ut alij, octo ſtadiorum ſpatio, interluente Helleſponto. In Aſiatica ora, Sigeum eſt promontorium, infra quod à Troade, Abydus iacet, contra Seſtum Europæ oppidū. Sic Martianus lib. 6. Hic, inquit, duæ ciuitates, quarū una, Seſtus Europæ, altera Abydos Aſiæ. Vtranque notam fecere literæ Leandri fato. Hæc ille. Cæterū ambæ illæ ciuitates per nobiles ſunt amore Herus et Leādri, quorum fabulā uerſib. conſcripſit uetuſtiſſimus Græcus poēta Muſæus. Ibi regio eſt, in qua Perſarū exercitus diuiſas ſpatio, & pelago terras auſus fuit pontib. iungere, tranſgreſſuſque

greſſusq́ eſt pedes ex Aſia in Græciam, maria non nauigata. Tot igitur manus exercitus Cæſaris, potuiſſent pari celeritate Seſton Abydo coniungere. Ne temere Abydũ,] ſubaudi, nauiges, paræmia, ne quod graue periculum ſuſcipias, ſine cauſa. Periculoſa enim eò nauigatio eſt, propter ſæuum fretum, in quo perijt Leander. Phryxeum.] hoc eſt, aggerẽ à Seſto, ad Abydũ uſq; per Helleſpontum, ducere. Helleſpontiacũ pelagus Phryxeum uocat, ab Helle ſorore Phryxi in eo ſubmerſa. Prius eorũ hiſtoriã referam, deinde adſcribam, quid in fabulis de ijs ipſis proditum eſt, ut liqueat, cur Phryxeũ illud fretũ à poëta dicatur. In Bœotia Phryxus, & Helle nouercali in diſcrimen adducti, non ariete aureo uellere, ut poëtæ fabulantur, ſed naui, in qua fuit id animal effigiatum, ad Helleſpontum primo delati fuerunt. Hæc amiſſa caſu, neſcio quo, Helle. Phryxus in Colchidem ad Oeetam regẽ profectus eſt, à quo agnitus, quis'nam eſſet, & ut neceſſitate uidelicet domo profectus eſſet, Chalciopes filiæ nuptias impetrauit. Palæphatus prodidit, Arietẽ Phryxi nutriciũ fuiſſe, cuius opera ſe ille nouercæ inſidijs cum ſorore ſubtractus. Fabula porrò aliter ab alijs refertur. Phryxus, & Helle inſania, à Libero patre obiecta, cũ in ſylua errarẽt, eò mater Nephele ueniſſe fertur, & arietẽ inauratũ Neptuni, & Theophanes filium adduxiſſe. Hunc autẽ filios ſuos iuſſit aſcendere, & Colchos ad regẽ Oeetã Solis filiũ proficiſci, atq; ibi arietẽ Marti immolare. Iam cũ aries eos in pelagus detuliſſet, Helle de ariete decidit in pelagus, à quo ibi ſubmerſa, Helleſpõtus deinde fuit appellatus. Interim Phryxus ſaluus Colchos uenit, Martiq; Arietem immolauit, & pellẽ inauratã animalis in Martis templo, addito peruigili dracone cuſtode, ſuſpẽdit. Heſiodus, & Pherecides dicunt, eos, quod nouercã occidere uoluiſſent, ad inſaniã à Libero patre redactos fuiſſe. Qui cum in ſylua ſoli uagarentur, mater eis aurata pelle arietẽ adduxit, qui cùm nauigaturi eſſent, in mare excuſsi fuerũt: atq; ab Helle, Helleſpõtus inde mare uocari cœptum. Græci hiſtoriam, paulò antè paucis narratam pluribus uerbis ad iſtum modum referunt. κριὸς ἄνθρωπος ὤν, φίλος τῇ ἕλλῃ, καὶ φρίξῳ γνοὺς τὴν ἐπιβουλὴν τὴν κατ' αὐτῶν, ἐμβὰς εἰς πλοῖον μετὰ τούτων ἐφέρετο. καὶ ἡ μὲν ἕλλη περὶ τὸν ἑλλήσποντον, ἢ νόσῳ, ἢ πεσοῦσα τοῦ πλοίου τελευτᾷ, οὗτοι δὲ ἀφίκοντο περὶ κολχίδα, καὶ χρυσώσαντες ἱερῷ δέρμα, τὸν μὲν κριὸν θύουσι Διΐ, τὸ δὲ δέρμα κριὸς ἄνθρωπος δράκων ἐφύλαττε. Inde referunt fabulã, paulò diuerſius à ſuperioribus. Ἀθάμας ὁ αἰόλου τοῦ ἕλληνος παῖς βασιλεὺς δὲ θηβῶν, γήμας ἰνὼ τὴν κάδμου, παῖδας ἔσχε δύο, λέαρχον, τὸν παρά τισι λέαρχον, καὶ παλαίμονα, τὸν καὶ μελικέρτην. κατὰ δὲ ἥρας δὲ πρόσταγμα ἀπονιψάμενος τὴν ἰνὼ, καὶ ἐπιγήμας νεφέλην, ἔσχεν ἐξ αὐτῆς δύο παῖδας, ἕλλην τε, καὶ φρίξον. μιγνύμενον δὲ αὐτὸν λάθρᾳ τῇ ἰνοῖ, ἐκ τούτου ἡ νεφέλη ᾤχετο. πάλιν δὲ τῆς οἰκίας ἐπικρατήσασα ἡ ἰνὼ, ἐπιβούλευσε τοῖς τῆς νεφέλης παισίν. εὗρεν οὖν τινα μηχανὴν ἔφρυξε τὸν πυρὸν, διὰ τὸ μὴ ἀναφύεσθαι. καὶ δὴ τοιαύτης οὔσης ἀκαρπίας ἐν τῇ χώρᾳ ἐπέπεμψαν οἱ Θηβαῖοι θεοπρόπους ἐς πυθώ. ἡ δὲ ἰνὼ ἔπεισε τοῖς μάντεσι τοιοῦτόν τινα χρησμὸν κατὰ τοῦ φρίξου λέγειν Ἀθάμαντι, ὡς διὰ τοῦτο σῖτον μὴ φύεσθαι, μὴ δὲ τὰ λοιπὰ τῶν ὀπωρῶν, ὅτι τὸν τῆς νεφέλης παῖδα χρὴ τοῖς θεοῖς ἵνα τυθῆναι. πυθόμενος ἂν περὶ τῆς θεοπροπίας ὁ Ἀθάμας τὸ λόγιον, καὶ ἀναγκασθεὶς, μεταπεμψάμενος ἐκ τοῦ ἀγροῦ τὸν φρίξον, σφαγιάσαι βουλόμενος. προσφέρουσι A

δὲ χάριν ὑπέλαβεν αὐτὸν ἄγειν ὑπερκάλλιστον πρόβατον, ἐν τοῖς θρέμμασιν εἰς ἱερουργίας ὑπάρχει. μυθολογεῖται δὲ ὡς παραγενομένου τοῦ φρίξου, μετὰ τῆς ἀδελφῆς κατά τινος δαίμονος ἐπιφάνειαν, ἀνθρωπίνῃ φωνῇ λαλῆσαι τὸν κριὸν, καὶ εἰπεῖν αὐτῷ τὴν ἐπιβουλὴν ἀναγγεῖλαι, παραινέσαι τε αὐτῷ μετὰ τῆς ἀδελφῆς περιοῦσι τὰ νῶτα, ὅπως τῶν ἐπικειμένων κινδύνων ἐκφυγεῖν δυνηθῶσιν. ἔνιοι δὲ λέγουσιν, ὅτι νεφέλη φρίξον, καὶ τὴν ἕλλην ἁρπάσασα, καὶ παρ' ἑρμοῦ λαβοῦσα χρυσόμαλλον κριὸν ἔδωκεν, ἐφ' οὗ φερομένων διὰ τοῦ ἀέρος, μετὰ πολλῆς τῆς βίας, συνέβη τὴν ἕλλην μὴ δυναμένην ἀντέχειν, καὶ τὰ δεξιὰ τῆς ἰσχύος ταῦτα ἦττα εἰς τὴν ἑτέραν ἰσοφαρῆ ὁμοίαν αὐτῇ. Refertur à Græcis ſcholiaſtis etiã ad hunc modũ. Ἀθάμας ὁ αἰόλου καὶ ἐναρέτης ἐκ νεφέλης γεννᾷ ἕλλην, καὶ φρίξον, εἶτα ἰνὼ γήμας γεννᾷ λέαρχον, τὸν παρά τισι λέαρχον, καὶ παλαίμονα, τὸν καὶ μελικέρτην. ἰνὼ δὲ φρύξασα τὸν πυρὸν, διὰ τὸ μὴ ἀναφύεσθαι. καὶ ἀναπείσασα τοῖς μάντεσι λέγειν ἀθάμαντα, διὰ τοῦτο σῖτον μὴ φύεσθαι, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἀροσίμων, ὅτι τοὺς νεφέλης παῖδας χρὴ τοῖς θεοῖς ἵνα τυθῆναι. πεισθεὶς ὁ ἀθάμας, φρίξον παρίστησι τῷ βωμῷ, σφαγιάζειν βουλόμενος νεφέλη δὲ καὶ φρίξον, καὶ τὴν ἕλλην ἁρπάσασα, καὶ παρ' ἑρμοῦ λαβοῦσα χρυσόμαλλον κριὸν, ἔδωκεν, ἐφ' οὗ φερομένων διὰ τοῦ ἀέρος, συνέβη τὴν ἕλλην εἰς τὸ ὑποκείμενον καταπεσεῖν πέλαγος, καὶ ἀποθανεῖν, καὶ ἀπὸ ταύτης κληθῆναι ἑλλήσποντον. ὅθεν καὶ παρθενοκτόνον θέτιν, καὶ θάλασσαν ὥσπερ τὸ ἑλλήσποντιον εἰνάλιος πέλαγος, πέλαγος φρίξος δὲ ἦλθεν εἰς κόλχους, καὶ θύσας ἐκεῖ τὸν κριὸν φυξίῳ διΐ, τὸ δὲ δέρος αἰήτης ἐν ἄρεος ἄλσει καθήλωσε περὶ δρῦν, ὃ μυθεύεται φυλάττειν τὸν δράκοντα, φρίξος δὲ λαβὼν χαλκιόπην τὴν αἰήτου, γεννᾷ ἄργον, μέλανα, κύτιν, φρόντιν, αὖθις, καὶ ἄλλα. ὕστερον δὲ ἀθάμας μανεὶς ἄγρας, ὅτι τὸν διόνυσον ὡς κόρην ἀνέτρεφε, λαβὼν παρ' ἑρμοῦ καὶ τὰ ἐξ ἥρας ἐγείρετο παῖδας. αὐτός γε μανεὶς, λέαρχον τοξεύει, ἰνὼ δὲ σὺν παλαίμονι, τῷ καὶ μελικέρτῃ, ἥλατο εἰς θάλασσαν, ἀθάμας δὲ ἐκ τῆς βοιωτίας, χρησμὸν λαβὼν, ἐκεῖ κατοικεῖν, ὅπου ζώοις ἀγρίοις ξενισθῇ. λύκοι δὲ περὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ κληθεῖσαν ἀθαμανίαν ἰδόντες αὐτὸν, ἔφυγον, καταλιπόντες τὰ κρέα τῶν προβάτων, ἅπερ κατήσθιον, ἐκεῖ δὲ γήμας θεμιστὼ τὴν ὑψέως, γεννᾷ λεύκωνα, ἐρύθριον, σχοινέα, πτῶον. Hæc eo ſtudio diligentius adſcripſi partim quod nõnihil habeãt uoluptatis, partim, quod φιλέλληνες quibuſuis Græcorũ cõmentariorũ, qui fabulas id genus accuratè referunt, copia non ſit ad manũ. Itaq; Phryxeũ Pontũ, Helleſpõtũ intellige per antonomaſiam. Aut Pelopis.] Tot etiam manus potuiſſent Iſthmũ perfodere, in quo Ephyra, hoc eſt, Corinthus ſita eſt. Iſthmo Peloponneſus annectitur. Ab ortu Aegæo, ab occaſu Ionio pelago pulſatur. Hinc Corinthus bimaris Horatio dicitur. Hæc terrarum anguſtia in hijs locis, quinq; milibus paſſuum ſolum lata eſt, hinc illinc tantum undarũ urgentiũ tamen impetũ ſuſtinet tot ſæculis, tamq; pertinaci littorum obſtaculo excipit, ut ſæpe transfodere conatis ſeſe impatientem præſtiterit. Primum Demetrius rex, deinde Cæſar Dictator, mox C. Caligula, ad ultimũ Do. Nero, ſed infœliciter pertentarunt, & turpiter cœpto deſtiterunt. Ephyren.] Corinthum, quam ſupra oſtendimus quoque Ephyram dictam fuiſſe, abrumpere regno Pelopis, Periphraſis Peloponneſi, quaſi dicas, inſulam Pelopis. Hæc omnium peninſularum clariſſima eſt, teſte

A teſte Plinio Apia antè appellata, & Pelaſgia, & peninſula, haud ulli terræ nobilitate poſt ferenda, inter duo maria, Aegeum & Ionium, platani folio ſimilis, propter angulaſos receſſus. Stephanus περὶ πελοπον. Πελοπόννησος, inquit, τρεῖς εἶ μετωνυμίας, ἐπὶ μὲν γὰρ ἄπε☉, τοῦ φορωνέως ἐκαλεῖτο ἀπία, ἐπὶ δὲ πελασγοῦ, πελασγία ἐπὶ δὲ ἄργου τοῦ ὑφόρως ἐκαλεῖτο, ἐπὶ δὲ τοῦ πέλοπος ἀδῶν, πελοπόννησος, Hodie uulgus Moream uocat. Pomponius Mela uniuerſam in ſex regiones diuiſit, Argolin, Laconicen, Meſſeniam, Achaiam, Elin, & Arcadiam Harum ſingulæ, gentes eximias, & oppida celeberrima olim habuere Ad Iſthmum uno medio Iſthmi interuallo condita urbs fuit. Corinthus, colonia Romana, applicata colli, antea Ephyria dicta. ſexagenis ab utroq; litore ſtadijs. Adeò quondam celebris, ut M. T. Cic. in oratione pro Pompeio, non dubitarit eam totius Græciæ lumen appellare. Arcem habet æditam, & utraque maria, hinc illinc continentem, quæ ueteri appellatione Acrocorinthus dicta eſt, in qua fons Pyrene diuerſa duo maria proſpectans, LXXXVII. M. paſſuum, ad Corinthiacum

B ſinum traiectus eſt Patras à Leucade. Sunt autem Patræ in longiſſimo promontorio Peloponneſi, ex aduerſo Aetoliæ, & fluminis Eueni. Corinthum cùm multos annos Romani, M. Mumio duce, uaſtaſſent, Auguſtus Cæſar motus tum loci commoditate, tum ueteri memoria claritudinis, reſtaurandam duxit, colonos libertini generis eò miſit. Hæc multis prouerbijs locum fecit. Quoniam autem ob mercatorum toto orbe huc confluentium frequẽtiam ea urbs meretricibus abũdabat, κορινθιάζεσθαι, hoc eſt Corinthiari, uulgari uoce dicebantur, qui ſcortationibus uacarent, aut etiam Lenocinium exercerent. Corinthus non indignatur Ilium, in ignauos quiq; ita ſe geſſerunt, ut hoſtes nihil habeant, cur magnopere indignẽtur. Corinthia uiderit corpore quæſtum factura. in mulierem intempeſtiuè libidinantem Corinthus & collibus ſurgit, & uallibus deprimitur Eraſmus exiſtimat poſſe detorqueri in hominẽ intractabilem, aſpero ingenio, & ſibi ipſi inæqualem Corinthus enim cũ egregijs artibus præcelluiſſet, eorum regio tamen parum fuit frugum, ac fructuũ ferax, quod inæqualis eſſet, & petricoſa. Fœlix Corinthus, at ego ſim Teneates. Dionyſius Corinthi Non cuiuis homini contingit adire Corinthum. οὐ παντὸς ἀνδρὸς ἐς κόρινθον

C ἔσθ᾽ ὁ πλοῦς id eſt, non datum eſt cuiuis Corinthum appellere, uetuſtum, inquit, D. Eraſmus noſter, iuxta ac uenuſtum adagium de rebus arduis, & aditu periculoſis, quasq; nõ ſit cuiuslibet hominis affectare. Non ſatis tutus erat, ob urbis ſitum, nec facilis in Corinthiacũ portũ quibuslibet nautis appulſus. Sed rectius Strabo, qui Geographiæ lib 8 prouerbij originem ad Luxũ, & libidines meretricias apud Corinthios refert. Et ut paulò antè demõſtraui, ob mercatorũ hinc ab ortu, inde ab occaſu, commeantium frequentiã, locupletiſſimam in urbe fuiſſe rei meretriciæ nundinationem Ad hæc templũ erat Veneri ſacrum adeoq; ditatũ, ut plus mille puellas haberet Veneri Corinthiæ conſecratas. Harum maximè cauſſa undiq; toto orbe ingens hominum frequentia confluebat, negotiatores, nautæ, hoſpites promiſcui, quibus ea urbis ſupra modum ditabatur, qui propter luxum immodicũ urbis, & ſumptus intolerabiles exhauriebantur. Inter earum meretricum cohortes in primis nobilitatã illa fuit Lais ad quã Gell. & Hora. referũt adagij originem Hanc ſolebat Ariſtippus gloriari ſe unum habere. Ad hanc, ob uenuſtatẽ forma tota Græcia ditiorum hominum ingens uis confluebat, demerebatq; grandem pecuniam illa. Eam cùm Demoſthenes clàm adiſſet, noctẽ unam ab ea petens, illaq; decem millia drachmarum popoſciſſet, ego, inquit, pœnitere tanti non emerim, οὐκ ὠνοῦμαι μυρίων δραχμῶν μεταμέλειαν. Hanc Laidem, quidam negant Corinthiam fuiſſe, ſed Talentiaeam uolunt. Adagium copioſè explicatur ab Eraſ. Cæterùm Corinthus dicta fuit, à Cornelio filio Marathonis, Ephyra priſcis, ab Ephyra filia Oceani. Iouis Corinthus, qui ſemper eadem dicunt, & faciunt.

Pelopis l.] Pelopẽ quidam affirmant Lydũ fuiſſe, alij Paphlagonẽ natione nõnulli, Phrygẽ, aliquando Perſarũ ſeruũ qui Peloponneſum ita ſubegerat, ut ab eo ipſa regio nomen, & incolæ cognomen, tulerint. Iuppiter ſuſcepit ex Plutone Tmoli filia, uel ut alij, Crono, Tantalum: Tantalus ex Euryanaſſa Pelopem, uel ut Hyginus, ex Dione Atlantis filia: Pelops ex Hippodamia Oenomai, Atreum, & Tyeſten: Atreo, & Aerope Cretica, prognati fuerunt Agamenmõ, & Menelaus: Thyeſtæ filius fuit Aegyſthus. Atq; hic defecit ſtirps Tantali. Sed Homerus ſceptrum Agamemnonis à Ioue, aut à Vulcano potius deducit lib. Iliad Secũdo. ut hic Ioui illud donarit, à quo Mercurius acceperit, qui per manus tradiderit Pelopi equeſtri. Equeſter porrò dictus fuit, quod equeſtri certamine uicerit Oenomaum, & obtinuerit præmium uictoriæ Hippodamiam Addatur & illud obiter, quod Homerus ſceptrum ergum inſigne per Mercurium à Ioue deducit ad Pelopen, id indicat quod ſapientia cum eloquentia coniuncta magnis uiris diuinitùs in alios ius, & imperium confert, atq; hos reliquis omnibus dominari. Fabulantur, hunc Pelopem à Tantalo cùm eſſet in deorum conuiuia, cæſum, ac Cererem eius brachium abſumſiſſe: ſed Deorum beneficio uitã recepiſſe. Ac cùm cætera membra rurſum coiiſſent, Ceres eburneum eius humeris adaptauit. Cætera, quæ ad Pelopem, Oenomaum & Hippodamiam attinent, ſtudio omitto, ne nimium fabulis immorari uidear, & earum commemoratione odioſa prolixitas faſtidium pariat, Et tollere] Hunc uerſum ſic exponit Sulpitius, id eſt, facere rectam nauigationem, quod ad Maleam promontorium, ipſumq; tollere: quod quidem inter Meſſeniacum, & Laconicum ſinum, 50. M. paſſuum protenditur. Hæc ille. Badius uerò, interciſo, inquit, Maleæ promontorio Horum neutra expoſitio neq; Glareano, neque mihi probatur. Eſt enim prorſus abſurda. Neq; enim poëta dicere uult, ait Glareanus, Maleam tollendam. ſed ſi Iſthmus perfoſſus eſſet, non eſſe nauigandum circa Maleam periculoſa nauigatione, quod quidem facere cogebãtur, tum Aſiatici, tum Europæi, ſiquidem merces inuicem uendere uolebant. In Corintho autem permutare poterant, quod neceſſum non erat, ſi quidem peruius fuiſſet Iſthmus, cui aderat Corinthus. Vnde et illa ex mercium permutatione diues facta eſt. Hactenus uerò Glareanus. Eſt autẽ Malea promontoriũ Laconiæ, ex aduerſo Cretam obtinens, à Maleo Argiuorum rege dictũ, quod per quinq; paſſuum millia in mare excurrit. Strab. Geographiæ libro octauo, tradit Corinthũ in Iſthmo ſitam, adeoq; duas habuiſſe portus, quorum alter ad ortum Aſiam, alter ad occaſum Italiam ſpectaret. Verum quod freti inſtar eſſet, non ſine periculo eò nauigari, ut olim in mare Siculo, ſed præcipuè circa Maleam, propter exflantes inde uentos. Atque hinc prouerbium celebratum, Maleam legens, quæ ſunt domi obliuiſcere, μαλέας δὲ κάμψας ἐπιλά-

Ee θου τῶν

ſo τῶν ὑπάνδε Statius Theba lib. 6.

Et rauca circumſonat unda Malea.

Sed Homerus multò antè oſtendit Odyſſ. 9. periculoſa circa Maleā nauigationem fuiſſe, apud quem ſic Vlyſſes.

καί νύ κεν ἀσκηθὴς ἱκόμην ἐς πατρίδα γαῖαν,
ἀλλά με κῦμα ῥόος τε περιγνάμπτοντα Μάλειαν,
καὶ Βορέης ἀπέωσε, παρέπλαγξεν δὲ Κυθήρων,
id eſt, interprete Eraſ.

Forſitan & patrias rediſſem ſoſpes in oras.
Sed me dum Maleam prætervehor, undaq. fluctusq.
Et Boreas illinc pulſum admouere Cytheris.

Vergilius lib. 5. ——Maleæq; ſequacibus undis.

Maleam igitur, legens, quæ domi ſunt obliuiſcere, „tempeſtiuiter utimur, quando, inquit Eraſ. diſcrimen negotij ſuſcipiendi uolumus oſtendere, aut non eſſe ſuſcipiendum, aut negligendam uitam. Etenim hi ſuorum obliti uidentur, qui ſe temerè periculis obijciunt. Coit Area.] claeditur à Cæſare undiq; in qua ſepti ſunt ij, qui in diuerſis orbis partibus, magnis cladibus uincentur. Et recenſet aliquos loca in quibus ſunt perituri: In Theſſalia mox in Pharſalicis campis: in Lybia, ubi magna poſtea clade unà cum Iuba rege ſuperabuntur. Aeſtuat.] Furit, ac ſæuit hic intra eas anguſtias, ubi caſtra habebat Pompeius. Poterat is locus anguſtus uideri tanto exercitui, alioqui uel mediocribus copijs ſatis amplus, & ſpatioſus. Arena.] Tranſlatio, ab arenis theatralibus ad caſtra. A

Prima quidem ſurgens operum ſtructura fefellit
Pompeium, ueluti mediæ qui tutus in aruis
Sicaniæ, rabidum neſcit latrare Pelorum,
Aut uaga cùm Tethys, Rutupinaq; littora feruēt,
Vnda a Caledonios fallit turbata Britannos.

a al. Calido.

Prima quidem.] Initio, inquit, Pompeius non aduertit Cæſarem hoc opus moliri, quod tamen ſtatim ſenſit. Illuſtrat comparationibus, qui id potuerit fieri. Veluti med.] Vt qui in mediterraneis Siciliæ degunt, non poſſunt audire ſæuitiam Scyllæ, & Charybdis in mari Siculo, contra Pelorum. Sicaniæ.] Siciliæ Fuerunt Sicani Hiſpanum hominum genus, qui cùm aliquamdiu Latium tenerent, poſtea à Liguribus pulſi, in Siciliam tranſmiſerunt. Hanc inſulam ſupra modū feracem ſortiti, de ſuo nomine Sicaniam dixerunt, cùm antea Trinacria, & deinde Trinacris à Triquetra figura uocaretur. Exit enim in tres angulos, hoc eſt, promontoria. Horum unum ad Septentrionem, Pelorum uocant, quod ortum brumalem ſpectat, Pachinum, Lilybæum, Africæ obuerſum. Sunt authores, qui tradunt, Sicanos Siculi regis ductu in Italiam ueniſſe. & in Latio conſediſſe: atq; inde Oenotrorū, & Aboriginū iniuria eiectos, inſulam occupaſſe. Latrare Pelorum.] Tranſlatio ducta eſt à canibus ad promontorium. Conſtat inter Siciliam & Italiam fretum eſſe ſeptem ſtadiorum. Peloro ex aduerſo Italiā ſpectanti ſubiecta eſt Charybdis, ex aduerſo oppoſita Scylla Italicū littus tenet. Et quia Scylla horrendos ſonos, per fluctus in concaua ſaxa eliſos edit, monſtrum hoc finxerunt poëtæ habere in uno uētre latrantes canes, ac lupos. Videtur Lucanus hanc terribilem Scyllæ latratum innuere inter Pelorum, & Italiam. B

Aut uaga.] Aut cùm feruet, ſæuitq; mare, mediterranea æſtum non ſentiunt Tethys. metonymia. Rutupinaq; lit. fer.] Zeugma à fine. Eſt autem Rutupia littorale oppidum Britāniæ, circa quod ubi æſtus maris feruet, fremitus non peruenit ad ſyluam Caledoniam. Cùm hæc inſula Claudij imperatoris armis, ductu Veſpaſiani Romano imperio ſubiecta eſſet, non ultra uicinitatem Caledoniæ ſyluæ uictoria eius fuit progreſſa. Iuxta hanc ſyluam, ea inſulæ pars iacet, quæ tum minor, tum ſecunda Britannia, à ſcriptoribus dicitur: hodie Scotia appellatur. Itaq; maris ſæuities ad Rutupiam non peruenit ad extremā inſulæ oram Scotiæ uicinam. Hoc fortaſſe minutius eſt, quàm ut annotetur, quod quidam Cæledonios legant, nonnulli Calidonios per i quod in hac ſignificatione extenditur, in altera contrahitur.

Vt primum uaſto ſeptas uidet aggere terras,
Ipſe quoq; à tuta deducens agmina Petra,
Diuerſis ſpargit tumulis, ut Cæſaris arma
Laxet, & effuſo claudentem milite tendat.
b At tantum ſepti uallo ſibi uendicat agri,
Parua Mycenææ, quantum ſacrata Dianæ
Diſtat ab excelſa nemoralis Aricia Roma.
Quoq; modo Romæ prælapſus mœnia Tibris
In mare deſcendit, ſi nuſquam torqueat amnem.

b al. Ac,

Vt primum ua.] Pompeius, inquit, ubi accepit ſe aggeribus, & caſtellis undiq; cinctum à Cæſare, à Petra deduxit agmina, & ſparſit per diuerſos tumulos. Petra.] Id ſuprà oſtendimus loco edito fuiſſe nomen. Secundo, inquit Cæſar. conſilio uſus edito loco, qui appellatur Petra, aditumq; habet nauibus mediocrem, atque eas à quibuſdam protegit uentis, caſtra communit. Hinc, ait poëta, Pompeium agmina abducta per proximos colles ſparſiſſe. Laxet.] diſtineat.] Tendat.] extenuet.

Parua Mycenææ.] Tantum ſpatij introrſum complexus fuit, in quo diſpertiuit copias, quantum diſtat Aricia à Roma. Latij oppidum eſt Aritia, haud longè ab urbe, nempe M. paſſ. uel ut alij X M. paſſ Circa Aritiam, Appij forum, per quod Roma proficiſcentibus in mediterranea Campaniæ iter eſt. Hinc Foroappij à Plinio dicuntur, qui accolunt. Tres Tabernæ, proximæ Foroappij Sed apud autores reperitur, ſi ſubiectis Aritiæ aruis carbo deciderit, terram ardere, perinde ut in agro Sabino, & Sidicino, unctum flagrare lapidem. C Mycenææ Dianæ.] Tauricæ Dianæ, propter Iphigeniam, & Oreſten, qui Mycenæi fuerunt. Illa ſacerdotio Dianæ conſecrata in Taurica fuit, hic inſania Eumenidibus placatis ibi liberatus fuit.

Nemora Ari. ſac Dianæ.] Oſtendimus Aritiam ultra Albanum montem, ad Forum Appij, ſiue Appiam uiam fuiſſe in cliuo ſitam. Ibi frequentabatur Dianæ Aricinæ Lucus, quem Artemiſium ipſi dicebant, quo magna hominum uis confluere ſolebat. Mendici, qui agminatim huc conueniebant, in cliuo ibi ſedebant, ſtipem emendicantes. Iuuenalis Satyr. 4.

Dignus Aricinos qui mendicaret ad Axes,

Et conſtat iuxta Aricia cliuum eſſe, ut etiam ipſe Martial. teſtatur.

Debet Aricino conuiua recumbere cliuo.

Hic ſa-

b Hic fabulantur Hippolytum à Diana à morte reuocatum, atque nympha Aegeriæ commẽdatum. Vnde à Perſio, cliuus is Virbi appellatur. Satyr. 6.

—Accedo Bouillas,
Cliuumq́ ad Virbi—

Strabo libro Quinto, τὸ δὲ ἱερὸν ἐν ἄλσει, πρόσκειται δὲ λίμνη. Templum in Luco, inquit, eſt, cui adiacet Lacus. Mycenææ Dianæ.] quod eius ſimulacrum Mycenas ab Oreſte, Pylade, & Iphigenia ex Taurica translatum eſſet. Etenim Oreſtes iudicum Areopagitarum ſententijs abſolutus, ac dimiſſus, ab Apolline oraculum accepit, tum demum eum mania liberatum iri, ſi ex Taurica ſimulacrum Dianæ auferret. Quò ubi peruenit, à bubulcis captus, ac uinctus ad Thoantem regem perductus unà cum Pylade fuit. Rex eos ad Iphigeniam ſacerdotem miſit. Cum hac, & ipſo ſimulacro occultè in fugam abiuerunt. Tempeſtate acti, circa Seleuciam Antiochiã appulerunt, ad montem Melantium, qui Amanon inde uocatur, cœpit, quod ibi Oreſtes inſania liberatus eſſet. Inde Mycenas uenerunt, Oreſtes Pyladæ Electrã ſororem, uxorem collocat, ipſe uerò paulo poſt, Pyrrho
B interfecto, Hermionem Helenæ, & Menelai filiam duxit. Reliquum ſibi uitæ in Oreſtia Arcadiæ degit, ubi ſerpentis morſu interijt. Cætera, quæ de Oreſte uariè referuntur, quia huius inſtituti non ſunt, prudens omitto. Sed ad ſimulacrum Dianæ redeo, ut quidam Latinorũ prodidêre. Delphis accepto oraculo ex tripode, ut in Tauricam ad Thoantem proficiſceretur Oreſtes, inde Dianæ ſignum è templo ſublatum, Argos ferret, ac tum demum malorum finem futurum, conſcenſa naui cum Pylade breui in Tauricam ſunt delati. Erat huic genti mos, ut hoſpites fines ſuos ingreſſos Dianæ Tauricæ immolarent. Hic ubi aliquamdiu in ſpecu latitaſſent, ad capiendum conſilium, à paſtoribus oppreſſi ad regem deducti fuêre. Rex illico captus in templum Dianæ duci, & mactari imperat. Ibi Iphigenia ubi ex ſignis, & argumentis certis utrunque cognouit: accepitq́. quid ueniſſent, tradidit eis Dianæ ſimulacrum. Thoas interueniens, rogabat, quamobrem id faceret, reſpondit, ſceleratorum hominum quorundam interuentu ſacrum id prophanatum fuiſſe, miſſum expiandum ad mare: caueret rex, ne quis ciuium interea urbe egrederetur. Paruit rex ſacerdoti, illa hanc occaſionem nacta, conſcenſa naui, cum fratre, & Pylade fugit, ac ſecundo uento uſa, ad inſulam Sminthen appulſa fuit, honorificeq́ue ab Apollinis ſacerdote Chryſe omnes excepti fuêre. Nuncius interim Mycenas ad Electram allatus fuit, Oreſtem in Tauricis cum Pylade Dianæ mactatum. Aletes Aegiſti filius id audiens, cùm iam ex Atridarum gente nulla ſtirps maſcula ſupereſſet, animum ad occupandum regnum Mycenæum adiecit. Electra ſoror hac fama perculſa, extemplo Delphos proficiſcitur, ſortes conſultura. Caſu eodem die, quo illa uenit, appulit eò cum ſorore Oreſtes: & idem nuncius cædis addiderat, illum ab Iphigenia fuiſſe interfectum. Electra correpta ambuſta ſude, (nondum fratrem Oreſten uiderat) ſtatuit in oculos ſororis Iphigeniæ irruere, & factura erat, niſi Oreſtes ſuo interuentu nuntium uanum coarguiſſet. Delphis Mycenas reuerſi, Oreſtes Aleten obtruncat, & Pyrrhum Neoptolemum. Deſtinarat neci & Erigonen filiam Aegiſthi & Clytemneſtræ, ſed à Diana cædi ſubtracta creditur, & in Atthide ſacerdos facta. Atque ad iſtum modum ſimulacrum Dianæ Tauricæ Mycenas perlatũ fuit, qua de cauſſa poëta Ariciam ſacratam Dianæ Mycenææ dicit, epithetice. Quo modo.] Quantum Oſtia ab urbe Roma diſtat. In littore enim ſita eſt Oſtia, ſupra quam Roma iacet interfluo Tiberi. Modo.] Quanto ſpatio Roma abeſt ab oſtio Tibridis, ubi in mare Tyrrhenũ effunditur, ut directum limitem metiamur, non obliquũ, non retortum flexuoſumq́ curſum amnis. Eſt enim Oſtia colonia Romana, ab Anco Romano rege deducta. Quidã tradũt Oſtiam ab Roma 14. millia paſſ. abeſſe.

Claſsica nulla ſonant, iniuſſaq́ꝫ tela uagantur:
Et fit ſæpe nefas, iaculum tentante lacerto.
Maior cura duces miſcendis abſtrahit armis.
Pompeiũ exhauſtæ præbenda ad a pabula terræ,
Quæ currens obteriuit eques, gradibusq́ꝫ citatis
Vngula frondentem decuſsit cornea campum.
Belliger attonſis ſonipes defeſſus in aruis
Aduectos cum plena ferant præſepia culmos,
Ore nouas poſcens moribundus labitur herbas,
Et tremulo medios obrumpit poplite gyros.

Claſsica nulla ſ.] Non canitur claſsicũ ad incũdum prælium, quale ſignum militari
C more ad pugnam militibus dari ſolet. Immiſſaq́ꝫ te. u.] tela in incertum mittuntur, quæ tamen eadem faciebãt. Multa inquit Cæſar, erãt intra eum locum manu ſata, quibus interim iumenta paſcerentur: atq; ut noſtri perpetuas munitiones uidebant perductas ex caſtellis, ad caſtella, ne quo loco erumperent Pompeiani, & noſtros poſt tergum adorirentur, timebãt. Ita illi interiore ſpatio perpetuas munitiones efficiebant, ne quo loco noſtri intrare, atq; ipſos à tergo circumuenire poſſent. Sed operibus uincebant, quod & numero militũ præſtabant, & interiore ſpatio minorem circuitum habebant. Quæ cum erant Cæſari loca capienda, etſi prohibere Pompeius totis copijs, & dimicare non conſtituerat, tamen ſuis locis ſagittarios, funditoresq; mittebat, quorum magnum habebat numerum, multiq; ex noſtris uulnerabantur, magnusq; inceſſerat timor ſagittarum: atq; omnes ferè milites, aut ex ſubcoactis, aut ex centonibus, aut ex corijs, aut tegmenta fecerant, quibus tela uitarent. In occupãdis præſidijs magna uterq; ui utebatur. Cæſar, ut quàm anguſtiſsimè Pompeiũ cõtineret, Põpeius, ut quã plurimos colles, quàm maximè circuitu occuparet, crebraq; ob eã cauſſam prælia fiebant. Maior cura d.] Cæterùm operibus haud ſine modico certamine ad exitũ perductis cura maiori utrinq; deſtinebantur Duces. obſeſſi peſte laborabant, in ſumma commeatus copia: qui uerò obſidebant, omnium rerum, in primis rei frumentariæ inopia premebantur. His igitur curis duces anxij erant: hæc ſolicitudo inerat. Pompeium.] Quaſi Pompeius pabuli inopia laboraret, cùm omniũ rerum copia affatim abundaret, ut teſtatur Cæſar, quotidie enim magnus nauiũ numerus undiq; cõueniebat, quæ cõmeatũ ſupportarent: neq; ullus flare uentus poterat, quin aliqua ex parte ſecundum curſum haberet. Ipſe autem Cæſar, conſumptis omnibus longè lateq; frumentis, ſummis erãt in anguſtijs: & tamen ſingulari patientia milites iſta ferebant.

a al. gramina

Ee 2 Aduectos.]

Aducĕtos.] hoc eſt, inquit Sulpitius, cùm clauſi intra præſepia paleis abundarent. Tremulo po.] ut in medio curſu, aut inceſſu potius, ob inediam genua labent, & crura deſtituant. A

Corpora tum ſoluit tabes, & digerit artus.
Traxit iners cœlum fluidæ contagia peſtis
Obſcurum in nubem. tali ſpiramine a Neſſus
Emittit Stygium nebuloſis aera ſaxis,
Antráque letiferi rabiem Typhonis anhelant.
Inde labant populi, cœlóque paratior unda
Omne pati uiſcus, durauit uiſcera cœno.
Iam riget atra cutis diſtentáque lumina rumpit,
Igneáque in uulcus, & ſacro feruida morbo
Peſtis abit, feſſúmque caput ſe ferre recuſat.

a al. Neſſi.

Corpora] *Sed Cæſariani poſtea ex perfugis cognoſcebāt, equos Pompeianorum tolerari, reliqua uerò iumenta interijſſe: uti autem ipſos ualetudine non bona, ut Cæſar ait, cùm anguſtijs loci, & odore tetro, & multitudine cadauerum, et quotidianis laboribus inſuetos operum, tum aquæ inopia ſumma affectos: omnes enim flumina, atque omnes riuos, qui ad mare pertinebant, Cæſar aut auerterat, aut magnis operibus obſtruxerat. Atque, ut erant loca montuoſa, & ad ſpecus anguſtiæ uallium, has ſublicis in terram dimiſſis, præſepſerat, terrámque aggeſſerat, ut aquam continerent. Itaque illi neceſſario loca ſequi demiſſa ac paluſtria, & puteos fodere cogebantur: atque hunc laborē ad quotidiana opera addebant: qui tamen fontes à quibuſdam præſidijs aberant longius, & celeriter æſtibus exareſcebant,* Tum ſoluit. t.] *Deſcribit peſtem, quæ tū graſſari cœpit inter Pompeianos à cauſis, & effectibus, amplificat comparationibus eorum, quibus aër infici, & corrumpi ſolet.* Digerit.] *diſperdit membra militum.*

Traxit.] *Cauſſa peſtis, teter odor ex multitudine cadauerum quo in nubem attractu, aër infectus fuit.*

Tali ſpi.] *comparatione, qua ostinne teter fœtor aſcenderit in nubem ex qua contagioſus morbus ortus fuit.*

Neſſus.] *uariant hoc loco exemplaria: quædam legunt Neſſus, nonnulla Neſsi. Neſſus, (ſi ita legas,) Centaurus fuit, quem Hercules tūm ex Calydone ad Euenum fluuium uenisſet, circa ripam fluminis uerſantem offendit. Solebat is imperitus uel uadandi, uel tranandi traijcere, equo ſedens, non monſtrum fabuloſum. Neſſus, Deianiræ Herculis uxoris, quam uehebat, ſtuprandæ cupidus, (nam eam, & Hylum ex ea natum ſecum adduxerat) equi celeritate fretus in ulteriorem ripam tranſuectam uim inferre conatus fuit. Id animaduertens Hercules Neſſum procul (per amnes enim interuenientem eminus congredi nequibat) ſagitta confixit. Qui ubi ſenſit uim ueneni, in ſe graſſantis ſentire cœpit. Hercule in traiectu fluminis occupato, Deianiræ perſuaſit, amatorium uirus ſuo cruori ineſſe: fore, ut ſi, eo ſanguine, quo Herculis ſagitta eſſet illita, interior inungeretur tunica, quando eam maritus induiſſet, nullā eſſet amplius, præter ipſam, puellam amaturus. Credidit homini Deianira, quippe quæ Herculem deamabat, & nihil mali etiam ſuſpicabatur. Inſcia fraudis puella, priuſquam maritus adeſſet, monſtratam opem comparauit. Sed hæc ad præſens inſtitutum nihil pertinent. At iuxta Calydonem amnis hic Euenus eſt, de quo diximus, circa illam collem Taphroſſum eſſe, teſtatur Strabo Geogra libro nono, quem Plinius Taphiaſſum uocat. Centaurorum ſepulchrum monſtrabatur olim: è quorum tabo dirus, odor ſub radicibus montis exhalabatur. Ab eo odore gentes accolas, Ozolas dici.* Scholiaſtes Homeri Iliad. 2. οἱ δὲ καὶ ὀζόλαι καλοῦνται ἀπὸ τῆς δυσωδίας ... ἐπὶ τῆς ... κατὰ τὸν ... σιδήρου, ... ἀπὸ ... ... *id eſt.* *Sunt autem & alij Locrenſes, qui cognominantur Ozolæ, circa Aetoliam, ad alterum latus degentes, iuxta campum Criſſæum (à quo ſinus Criſſæus dictus eſt,) qui ita appellati ſunt, quod illic fluat tetri odoris amnis, quē ſanies ac cruor dirus Centauri, ab Hercule ibi uulnerati, ac cæſi, fecit. Cùm illac traduceret Deianiram Oenei filiam, per flumen Euenū, puellæ conatus is fuit uim offerre. Siue quod ibi caprarij ſint, qui pellibus pecorum crudis, ac tetri odoris ueſtiuntur: Iam uerò ſunt, qui legunt, Neſis hoc loco. Eſt autem Neſis inſula Campaniæ. Plinius lib. 19 cap. 8. Nam quod in Neſide Campaniæ inſula ſponte naſcitur, longè optimum exiſtimatur. Loquitur de quodam herbæ genere, De hac agit hic haud dubiè poëta, quod ſtatim Typhonis ſub Inarime conditi inferat mentionem.* Stygium ac.] *Infernalem, tetrum, dirū.* B

Typhonis ant.] *Typhonem quidam Græcorum gigantem centum capitum fuiſſe produnt, atque à Ioue fulmine ambuſtum, quod ei bellum faceret. Ab hoc omnis uentus uehementior, etiam Typhon uocatur. Huius filium fuiſſe aiunt Draconem illum immanem, qui mala aurea Heſperidum ſeruauit ad montem Atlantem, quem Hercules interfecit. Sed & Cerberum ab illo prognatum uolunt. Typhon à uerbo* τύφεσθαι *cadit, quod fumi euaporationem ſignat, unde diuerſæ huius nominis formæ deducuntur.* τυφῶν, τυφὼ, *&* τυφωεὺς. *Maro lib 9. Aeneid. hunc ſub Inarime ſuum habere cubile id eſt, in Aenaria canit.* C

Qualis in Euboico Baiarum littore quondam
Saxea pila cadit, magnis quam molibus ante
Constructam ponto iaciunt, ſic illa ruinam
Prona trahit, penitúsque uadis illiſa recumbit,
Miſcent ſe maria, & nigræ attolluntur arenæ:
Tum ſonitu Prochyta alta tremit, durumque cubile
Inarime Iouis imperijs impoſita Typhœo.

Illud obiter annotandum, primam huius uocis modò extendi, modò contrahi, ut hoc loco apud Maronem. Sed de Arimis à multis quæritur, ubi terrarum fuerint: quidam in Lydia, alij in Phrygia κατακεκαυμένῃ*. alij inter Mæandrum & Lydiam aliqui in Cilicia: nonnulli in inſulis Pithecuſis poſuerunt. Fuerunt, qui in Syria collocarunt, Herodotus in Thalia.* ἀπὸ δὲ ἰηνύσου αὖτις Σύρων μέχρι Σερβωνίδος λίμνης, παρ' ἣν δὴ τὸ Κάσιον ὄρος τείνει ἐς θάλασσαν. ἀπὸ δὲ Σερβωνίδος λίμνης, ἐν τῇ δὴ λόγος τὸν Τυφῶ κεκρύφθαι. ἀπὸ ταύτης ἤδη Αἴγυπτος. *id eſt interprete Camerario, rurſus eſt Syriorum regio, uſque ad paludem Serbonida, iuxta quam tendit*

A tendit in mare mons Caſius. Serbonidem uerò paludem, in qua ſepultum Typhona fama fert, Aegyptus excipit. Sed iſta puto alibi me annotaſſe. Mouni paulò antè à Typhone omnem uentum uehementiorem Typhonem uocari: ſed propriè is dicitur flatus, qui depreſſo ſinu arctiùs rotatus nubem effregerit, ſine igne: hoc eſt, ſine fulmine facit uorticem, qui appellatur Typhon: id eſt, uibeatus ecnephias. Similem itaque flatum letiferum exhalabat tellus, cadaueribus equorum corrupta, ac peſtiferum uirus, quibus correpti milites Pompeiani extinguebantur. Inde labant populi.] ex hoc corrupto cælo atque infecto aëre moriuntur milites.

Cæloq; paratior unda.] Nam aqua citius concipit peſtilens uirus, quàm aer, id quod ex cæruleo colore facilè obſeruatur. Virus ipſum peſtem uocat.

Durauit.] adeò indurauit inteſtinorum recrimenta, ut non potuerint dejicere aluum. Amplificat effectus peſtis: cutis riget: oculi corrumpuntur.

Sacro morbo.] execranda peſte. Non enim dicitur nunc is morbus, uel ignis, qui propriè ſacer à medicis uocatur. qui & comitialis, & Herculeus appellatur, item epilepſia, morbus S. Valentini, & morbus caducus.

Id magis atq;, præceps agit omnia fatum:
Nec medij dirimunt morbi uitamq;, necemq;,
Sed languor cum morte uenit, turbaq; cadentum
Aucta lues, dum miſta iacent incondita uiuis
Corpora, nam miſeros ultra tentoria ciues
Spargere, funus erat, tamen hos minuere labores
A' tergo pelagus, pulſusq; Aquilonibus aër,
B Littoraq;, & plenæ peregrina meſſe carinæ.
At liber terræ ſpatioſis collibus hoſtis
Aere non pigro, nec inertibus angitur undis,
Sed patitur ſæuam ueluti circundatus arcta
Obſidione famem, nondum ſurgentibus altam
In ſegetem culminis, cernit miſerabile uulgus
In pecudum cecidiſſe cibos, & carpere dumos.
Et folijs ſpoliare nemus, letumq; minantes
Vellere ab ignotis dubias radicibus herbas,
Quæ mollire a queũt flãma, quæ frangere morſu,
Quæq; per obraſas utero demittere fauces:
Plurimaq; humanis ante hoc incognita menſis
Diripiens miles, ſaturum tamen obſidet hoſtem,

Id magis atque.] Præſentia peſtis ſigna ſunt, & argumenta, obrepens ſomnus, horror febri conſentiens, grauedo capitis, & uomitus, quæ quidem omnia indies maiora, ac maiora fiebant, at ſubita mors totis caſtris graſſabatur.

Medij morbi.] nullæ ægrotationes diuturnæ extrahebant mortem, uerum afflati tabifica lue illicò moriebantur.

Turbaq; cadentum.] Quo plures moriebantur, eò ſæuiebat peſtifera lues magis, ac magis. Dum miſta iacent incondita uiuis.] dum corpora mortuorum inſepulta paſsim totis caſtris iacent. Nam cadauera extra tentoria abijcere, iſta debita, & exequias uocabant.

Tamen hos minuere labores.] Et tamen minuebatur nonnihil malum hoc per uentum ſalutarem, qui corruptum cœli tractum ab ea regione auertebat, quæ ab
C aggeribus libera erat, & qua parte frumentum, & aliarum rerum copia nauibus aduehebatur.

Peregrina meſſe carinæ.] frumentum ab exoticis regionibus importatum. At liber terræ ſpatioſis collibus hoſtis.] Tranſit ad caſtra Cæſariana, quæ ut pauciores milites habebant, ita maiori inedia premebantur. Suetonius in Cæſare. Famem, & cæteras neceſſitates, non cùm obſiderentur modo, ſed etiam ſi alios ipſi obſiderent, tantopere tolerabant, ut Dyrrachina munitione Pompeius, uiſo panis genere, ex herba, qua ſuſtinebantur, cũ feris ſibi rem eſſe dixerit, amoueriq; ocyus, nec cuiquam oſtendi iuſſerit, ne patientia, & pertinacia hoſtis animi ſuorum frangerentur. Verba Cæſaris ita habent, (nam iſta multo ſiunt hoc pacto illuſtriora) At tum integras, atque incolumes copias Cæſar inferiore militum numero continebat, cùm illi omnium rerũ copijs abundarent. Quotidie enim magnus nauiũ numerus conuenichat, quæ commeatum ſupportarent: neque ullus flare uentus poterat, quin aliqua ex parte ſecundum curſum haberet. Ipſi autem conſumptis omnibus longè, lateq; frumentis, ſummis erat in anguſtijs: ſed tamẽ hæc ſingulari patientia milites ferebant. Recordabantur enim eadem ſe ſuperiori anno in Hiſpania perpeſſos: labore, & patientia maximum bellum confeciſſe. Meminerunt ad Alexiã magnam ſe inopiam perpeſſos: multò etiã maiorem ad Auaricum; maximarum gentium ſe uictores diſceſsiſſe. Non illis hordeum, cùm daretur, non legumina recuſabant. Pecus uerò, cuius rei ſumma erat ex Epiro copia, magno in honore habebãt. Eſt etiam genus radicis inuentum ab ijs, qui fuerant cum Valerio, quod appellatur Chara, quod ad miſtũ lacte multum inopiam leuat. Id ſimilitudinem panis efficiebat, eius erat magna copia: ex hoc effectos panes, cùm in colloquijs Pompeiani famem noſtris obiectarent, uulgò in eos iaciebant, ut ſpem eorum minuerent.

Aere non pigro.] Non premebantur corrupto aëre, non infecta peſtilenti lue aqua laborabant, rerum omnia ipſis erant ſalubria. Nondum ſurgentibus altam.] id eſt, nondum matureſcentibus ſegetibus, imò ne ſpicas quidem fundentibus, depaſci herbas, & ſegetum gramina: ueſci dumis brutorum more. Eſt autem culmus (ueteribus columus) frumenti calamus: & ſtipulam putant, folia propriè ſignificare, quæ calamum ambiunt. carpere dumos.] Sunt, qui inter dumum, & uepres nihil intereſſe credant. Itaque carpere dumos, folia, & frondes intelligit, id quod ſequenti uerſu interpretantur. Letumq; minantes herbas.] ueneni uim, ut cicuta, habentes, quarum potentiam, atque efficaciam ignorabant. Mollire flamma.] coquere, ac lixare, tum autem aut dentibus comminuere.

a al. queat.

Abraſas fauces.] Quæ tranſmittere per guttur in ſtomachum non ſine palati labefactione quibant. Saturum ho.] & tamen Pompeianos omnium rerum copia abundantes obſidebant. Synecdoche hoſtem, pro, hoſtes, numerus pro numero.

Propoſita, utriuſque exercitus calamitate, huius famis, illius peſtis, interim aliquot nocturna prælia ex alterutrius partis occaſione facta fuerunt. Poſtremo Pompeiani à a al. Numici. *L. Sylla, qui per nactem fuit legionibus auxilium tulerat, fugati, uictoriæ fortaſſe uiam dediſſent ſi cæſar inſtare noluiſſet.*

Vt primum libuit ruptis euadere clauſtris
Pompeio, cunctasq; ſibi permittere terras,
Non obſcura petit latebroſæ tempora noctis,
Et raptum furto, ſoceri ceſſantibus armis,
Dedignatur iter, latis èxire ruinis
Quærit, & impulſo turres confringere uallo,
Perq; omneis gladios, & qua uia cæde parãda eſt.
Oportuna tamen ualli pars uiſa propinqui,
Qua a Mimici caſtella uocant, & confraga denſis
Arboribus dumera tegunt. huc puluere nullo
Proditus agmen agit, ſubitusq; in mœnia uenit.

Vt primum libuit ruptis] *Vbi uiſum fuit Pompeio erumpere caſtris, atque inuadere Cæſarianos, ut liberè euagaretur, non noctu, ſed luci caſtellum oppugnauit, ſimul ut perrumpendo medias hoſtium acies cauſſa tentauerat, ne ex proximis præſidijs ſuccurri poſſet. Sed duobus locis Cæſar hoſtibus ſuos obiecit. Vno, Volcatium Tullum, qui impetum legionis ſuſtinuit, cum cohortibus tribus, atque eum loco pepulit. Altero, Germani munitiones egreſſi, multis hoſtium cæſis, ad ſuos incolumes redierunt. Cæſar tradit, uno die ſex prælia facta fuiſſe: tria ad Dyrrachium ac totidem ad munitiones. Et in his prælijs, ex Pompeianis ad duo millia deſiderati fuerunt: præter multos centuriones euocatos, inter quos fuit Valerius Flaccus L. filius, eius, qui prætor Aſiam obtinuerat. Signa militaria ſex capta. Ex Cæſarianis 20. in omnibus his prælijs, non amplius cecidêre Verùm in caſtello, uix fuit unus qui non acceperat uulnus. Quatuor ex una cohorte centuriones oculos amiſerant. Ad XXX. M. ſagittarum in caſtellum coniecta fuerunt. Et cum ſcutum Scæuæ centurionis ad Cæſarem allatũ eſſet, inuẽta in eo fuerunt. CCXXX. foramina quĩ ipſe inuicem M. CC. æris donauit, atq; ab octauis ordinibus ad primipilũ ſe traducere pronunciauit. Nam huius maximè uirtute caſtellum conſeruatum conſtabat, & cohortem poſtea du-* A *plici ſtipendio, frumẽto, ſpecierijs, militaribuſq; donis ampliſſimè donauit Poëta ſolum unius prælij facit mentionem.* Et raptum f.] *Non uult furtim fuga dilabi, id quod ſpeciẽ ignauiæ, ac timiditatis præ ſe ferret.*

Latis exire rui.] *Sed hoc fuit conſilium, ut deiecta parte aggeris non exigua ſuos in hoſtem emittere.* Impulſo uallo.] *diſiecto machinis uallo, ferro uiam per Cæſarianos facere.* Opportuna tamen uſi li.] *Idonea ad perrumpendum.* Qua Mimici] *qua parte caſtellum Mimitij Pompeianos inuitabat ad tentandum iter.* Mimici.] *pro Mimitij. Eo nomine is fuit dictus, qui ei caſtello præfectus erat, quod Pompeius oppugnauit. Appianus. Qui uallũ, inquit, inſuper tutati ſunt, Mimitio, qui cuſtodiæ præfue-* B *rat, plurima tolerante Huius clipeo aiunt C XX. ſagittas inhæſiſſe, corpuſq; eius ſex uulneribus transfixum. Quem Appianus Mimitium, eum Cæſar Scæuam uocat, & item Lucius Florus. Sed Cæſar. CC. XXX. foramina in eius clipeo inuenta fuiſſe ſcriptum reliquit, niſi idem Mimitius Scæua, dictus fuerit. Mimici aut Mimiti legendum eſt, non Numici. Nam præterquam quod in illo penultima contrahitur, ipſe etiam caſtelli præfectus ſignificatur. Mimici, pro Mimitij apocope. In Numici, penultima producitur. Quid præterea affinitatis habet ſtagni nomen in Italia, cum caſtello ad Dyrrachium.* Confraga d.] *dumeta horrida, incula, & ſpinoſa.* Puluere mil.] *Huc legionem ducit ſilentio, ne puluis concurſu militum humo excitatus aduentum peditum Pompeianorum proderet.* Subitusq;] *nomen pro aduerbio, pro ſubitò.* Ad mœnia.] *mœnia, Valla dicit.*

Tot ſimul è.] *Latias uolucres, Aquilas Romanas, dixit, inſignia Imperij Romani hæc ſigna, hæ tubæ* b al. nimbus agens. *tãtam trepidationem, tantumq; metum, at-* c al. lapſus. *tulerunt hoſtibus, ut nihil opus eſſet ferro aut iuſto certè prælio decernere ad obtinendam uictoriam Adeò tubarum clangor initio perculit hoſtem.*

Quod ſolum.] *Ea erat, inquit, militum uirtus, ut quem quiſque locum cepiſſet, ex eò non cederet, ſed in eodem pugnando caderet aduerſis uulneribus.*

Tot ſimul è campis Latiæ fulsêre uolucres,
Tot cecinere tubæ, ne quid uictoria ferro
Deberet, pauor attonitos confecerat hoſtes,
Quod ſolum ualuit uirtus, iacuere perempti,
Debuerant quo ſtare loco, qui uulnera ferrent
Iam deerant, b nimbusq; ferens tot tela, peribat.
Tum piceos uoluunt immiſſæ lampadis ignes,
Tum quaſſæ nutant turres, c lapſumq; minantur.
Roboris impacti crebros gemit agger ad ictus,
Iam Pompeianæ celſi ſuper ardua ualli
Exierant aquilæ, iam mundi iura petebant.
Quem non mille ſimul turmis, nec Cæſare toto
Auferret fortuna locum, uictoribus unus
Eripuit, uetuitq; capi, ſeq; arma tenente,
Ac nondum ſtrato, Magnum uiciſſe negauit.
Scæua uiro nomen, caſtrorum in plebe merebat,
Ante feras Rhodani gentes, ibi ſanguine multo
Promotus Latiam longo gerit ordine uitem.

ta, quæ uiginti quatuor erant: cæſaq; ſunt C *Pompeianis, ad duo millia euocatorum, & ſex ſigna militaria capta.* Nimbuſq; ferens.] *Telorum nimbus immiſſus in hoſtes irritus fuit, quod nemineni læderent. Nimbus metaphora, pro multitudine.*

Roboris impacti.] *Arietis, teſtudinis ue, aut aliarum machinarum, quas in muros & aggeres impingere ſolebant, in oppugnationibus.*

Qui uulnera ferrent.] *Adeò omnes cæſi fuêre. Cæterùm dimicatum fuit, ut paulò antè dictum eſt, uno tempore, plurbus locis ſimul circa caſtella tumultu impoſ-*

Iam Pompeianæ celſi.] *iam ſigniferi aggerem conſcenderant.* Iam mundi.] *Iam ui perrupto, captoq; aggere ſtabat mundus, ſub utrius imperio eſſet futurus. Sulpitius ſic exponit. Iam liber erat obſidione Pompeius,*

potera[ſq;]

A poteratq́ per mundum uagari. Quem non mille.] Conſcenderant uallum Pompeiani. *Victores igitur ne mille quidem turmæ, neque ipſa fortuna, neque ipſe Cæſar cum omnibus copijs deturbare potuiſſet, ſi eius hoſtis fuiſſet, neque Pompeianus eum locum eripere: id quod unus Scæua præſtitit. Ac licet illi uallum tenebant, Scæua tamen quàm diu arma ſuſtinebat, neq; ſtratus erat, negabat illos uiciſſe.* Toto Cæſare.] *Glareanus hunc locum ita explicat. Hoc demum, inquit, intelligitur, ſi toto Pompeio, legeretur nihil illum proficere potuiſſe aduerſum Scæuam. Cæſar enim Scæuæ nihil eripere uoluit. quippe qui pro eo pugnabat. Vnde quidam cum conditione loquutum poëtam uolunt, uidelicet tam fortiter pugnaſſe Scæuam, ut etiam ipſius dux Cæſar, Pompeio multò ocior, ſi contra Scæuã tetẽdiſſet, nihil cum omnibus copijs efficere potuiſſe. Vt ſit ſpecioſa comparatio. Et paulò pòſt. De huius autem Scæuæ nomine, mirum eſt, tãtum apud authores uariatũ, ut alij, M. Scæuam, quemadmodum Valerius Maximus lib 3. cap. 2: alij Minutium, ut Omnibonus ex Appiano: alij Numicium, ut Sulpitius* B *ex neſcio quo authore, dictum tradunt. Neque id conuenit, uixerit ne poſt hanc pugnam. Subducto iam Marte ruit, inquit Lucanus, quod Sulpitius exponit, id eſt, moreris, cùm Cæſar dicat, eum ab ſe donatum ducentis millibus æris: & ob octauis ordinibus, ad primipilum traductum. Hactenus Glareanus.* Turmis.] *Turma equites 32. erant, & huic qui præerat, Decurio dicebatur, ut inter pedites, centuria, uel manipulus. Et ut centum pedites ab uno centurione, ſub uno uexillo gubernantur, ita 32. equites ſub uno uexillo, ab uno Decurione regebantur.* Scæuæ no.] *Huius ſcutum ad Cæſarem fuit relatum, 220. ictibus perforatum: uel, ut ipſe ſcribit 230. Nec ipſe imperator id facinus eſt ingratè proſequutus. Fortiſſimo uiro 200 M. æris donauit, traduxitq́ eum ab octauo ordine ad primipilum. Plutarchus centum & triginta ictibus Scæuæ ſcutũ perfoſſum ſcribit. Tranquillus centũ & uiginti. Nec mirum, inquit, ſi quis ſingulorũ facta reſpicit, uel Caſſij Scæuæ centurionis, uel C. Atilij militis, ne de pluribus referam. Scæua excuſſo oculo, transfixus femore, & humero, centum & uiginti ictibus ſcuto perforato, cuſtodiam portæ, commiſſi caſtelli retinuit.* Caſtrorum in pl.] *in octauo ordine enim ſedebat, ex quo ad primipilum ob meritum poſtea fuit à Cæſare traductus. Et in hoc quidem ordine militabat, faciebatq́ ſtipendium ſub bellum Gallicum. In eo bello, ob uulnera accepta pugnando fortiter gradum in re militari fuerat adeptus.*

Latiã uitem.] *Centurionis dignitatem gerebat. Plinius libro 14. capite 1. ſcribens de uitibus. Quid quod inferta caſtris ſummam rerum, imperiumq́ continent? Centurionum in manuum uitis, & opimo præmio tardos ordines, ad lentas perducit aquilas, atq; etiam in delictis pœnam ipſam honorat. Addit hoc loco Micyllus eruditè ob id Plinium dicere pœnam in delictis honorari, quod centuriones ſolerent eadem uite quam manu geſtabant, ut uirgis lictores, in cedendis militibus uti. Hinc Lucilium, de quo eſt apud Cornelium Tacitum, dictum fuiſſe facetijs militaribus, Cedo alteram, quod fracta uite in tergo militis, alteram clara uoce, atque identidem alteram poſceret.* Martial.

Vare Parætonias Latia modo uite per urbes
Nobilis, & centum dux memorande uiris.

Centurionem periphraſticè indicat.

Iuuenalis

Nodoſam poſthæc frangebat uertice uitem.

Silius Italicus.

Leuinus ab alta
Puncerno uitis Latiæ præſignis honore.

id eſt, centurionis munere ampliſſimo fungẽs, & quidem cum laude. Cæterum de Rhodani ortu, lapſu, & ubi ſe exonerat alibi oſtendimus. Nunc ad cætera progrediamur.

Pronus ad omne nefas, & qui neſciret, in armis
Quàm magnum uirtus crimen ciuilibus eſſet.
Hic tibi quærentes ſocios, iam Marte relicto,
Tuta fugæ cernit, quo uos pauor, inquit, abegit
Impius, & cunctis ignotis Cæſar in armis.
O' famuli turpes, ſeruum pecus, abſq; ᵃcruore
Terga datis morti? cumulo uos deeſſe uirorum
Non pudet, & a buſtis interq; cadauera quæri?
Non ira ſaltem iuuenes pietate remota
Stabitis? ex cunctis per quos erumperet hoſtis
Nos ſumus electi, non paruo ſanguine magni
Iſta dies ierit. peterem fœlicior umbras,
Cæſaris in uultu, teſtem hunc fortuna negauit,
Pompeio laudante cadam. confringite tela
Pectoris ᵇincurſu iugulisq; retundite ferrum.

Pronus ad omne nefas.] *Quod laudi* C *uertitur, id crimen uocat poëta, quod neſcierit in bellis ciuilibus uirtutem eſſe magnum crimen cum liceat omnẽ uim armorum uirtute prohibere, nedum eam, quam ciuis ciui infert.*

Hic ubi quærentes ſocios.] *Vbi uidit contubernales ſuos abiectis haſtis circumſpicere tutum receptum ad fugam, huiuſmodi uerbis ipſorũ ignauiã inſectatus fuit.* Impius pauor.] *in Cæſarẽ, cui non ſeruatis fidem, ſacramento militari datam.* Abegit.] *In fugam compulit, ut uideatur ad illud Homericum reſpexiſſe.*

ποῖ φεύγεις μετὰ νῶτα βαλὼν κακὸς ὣς ἐν ὁμίλῳ;

id eſt, Quo fugis, ignauus uelut, in certamine, uertẽs Terga fugax? Seruum pe.] *Alluſio ad illud poëtæ*

Seruum pecus ut mihi ſæpè Mouiſtis bilem.

ᵃAbſq; cru.] *à turpi, fugere è pugna, nondũ emiſſo ſanguine.*

Ex buſtis.] *hoc eſt, non pudet etiam, non quæri inter cæſos ad ſepulturam.* Non ira ſal.] *Vt ſi maximè nulla uos pietas in Cæſarẽ retineret, ira uos retineret ad uindicandum tum uos ab ignominia, tum interfectos cõmilitones.* Ex cunctis.] *Nos ſoli ſumus idonei ab imperatore indicati, ex omnibus legionibus, qui hoſti obijceremur, & per quos hoſtis, ſi queat, erumpat. Proinde aut obſiſtendo uincendum eſt, aut fortiter pugnando moriendum.*

ᵃ al. haud alij

ᵇ al. impulſu.

Non paruo ſanguine Mag.] *Ab hoſtium cæde conatur ſuos reuocare ad officium.*

Peterem fœli.] *à maiore fœlicitatis portione. Si ero fœlix, quod pugnando cadã, multò fœliciorẽ me ducerem, ſi in conſpectu Cæſaris cum magna laude, & principis præſentis teſtimonio occumbã.* Teſtem hũc.] *Sed fortuna iniqui-*

iniquitate ſit, quod eius uirtutis meæ præſentem ſpectato rem non habeam, ut clarior concidã. Pompeio lau.] *Ab hoſtis commẽdatione, quam non minus glorioſam du cit, quàm ſui principis.* Confringit] *Hortatur ad uo luntariam necem, ſi ab hoſtibus interfici nolint. Eſtq; epilogus orationis Scæuæ.* A

Iam longinqu] *Deſcriptio oppugnationis caſtelli, ac defenſionis, ut appareat, quid uirtus unius ualuerit aduerſus aliquot hoſtium milia. Iam inquit longius apparebat puluis: ſonitus, ac fragor monit Cæſarem, iam otioſum, ac nihil ſperantem.*

Dum morimur] *id eſt, morte nostra remoremus interim hoſtem.*

Veniet.] *Cæſar, qui aſſeret ſibi Caſtella. Verba ſunt Scæuæ*

Iam longinqua petit puluis, ſonitusq; ruinæ,
Securasq; fragor concuſsit Cæſaris aures:
Vicimus ô ſocij, ueniet, qui uendicet arces,
Dum morimur, mouit tantum uox illa furorem,
Quantum non primo ſuccendunt claſsica cantu,
Mirantesq; uirum, atq; auidi ſpectare, ſequuntur
Sciturі iuuenes, numero deprenſa, locoq;,
An plus quàm mortem uirtus daret ille ruenti
Aggere conſiſtit, primumq; cadauera plænis
Torribus euoluit, ſubeuntesq; obruit hoſtes
Corporibus, totæq; uiro dant tela ruinæ,
Roboraq; & moles hoſti, ſeq; ipſe minatur,
Nunc ſude, nunc duro contraria pectora conto,
Detrudit muris, & ualli ſummam tenentes.
Amputat enſe manus, caputq; obterit, oſſeq; ſaxo
Ac malè defenſum fragili compage cerebrum
Diſsipat, alterius flamma crinesq;, genasq;
Succendit, ſtridentq; oculis ardentibus ignes.

hoſtiũ copijs oppreſſa, eoq; loco, unde difficilè erat fugere, plus poſſet pugnando conſequi, quàm mortem. Paucis uerbis magnã ſententiam complexus eſt. Ille ruenti.] *Scæua in ſummo agere, ruinam minanti.* Primumq; cada.] *Principiũ defenſionis ab aggere. ut ſaxa in hoſtes ſubiectos deuolui ſolet, ita hic omnium primum cæſorum cadauera è turri præcipitat in cõfertos hoſtes.* B

ad ſuos, accendentisq; ſuorum animos ad defenſionem.

Mouit tantum uox.] *Vox illa Scæuæ tantum ualuit ad pugnam, quantum nulla tuba ſuo cantu, quoties ſignum dat militibus ad ineundum prælium.*

Succendunt claſsica cantu.] *Accendunt milites eos animos, quando in procinctu ſtant, parati ad pugnam. Iam uerò & hoc obiter addamus: metaphoras aliquot eſſe prouerbiales, quæ è re militari ſumuntur. quale hoc eſt, claſsicum canere, & bellum canere. pro exhortari, & animare: receptui canere, pro ſinire: ſigna canere, pro congredi: collatis ſignis, aut uerſis gladijs depugnare, quoties ſeriam diſputationem uolumus ſignificare.*

Mirantesq; uirum.] *Scæuam quare ad ſpectandum magis, quàm pugnandum ſequuntur, ut hominis uirtus*

Subeuntes.] *Pompeianos muros.* Totæq;.] *Quicquid oleorum habebat, id telorum uice illi erat.*

Roboraq;.] *Reddit ipſe, quæ illi telorum loco erant, Ligna, trabes, ſaxa* Seq; ipſe.] *Adeo nonnunquam uidebatur minari, ſeipſum uelle ſuper agmina ſubiecta deijcere.* Nunc ſude.] *Quo modo tutatus fuit caſtellum: cum ſcalas intuliſſent.* Contraria p.] *Aduerſa inter eſcendendum. Contus propriè eſt, haſta longa, ac dura, ſed extrema parte acuta, ſed ſine ferro.* Maro.

Aſſueti longo muros defendere conto.

Subijcit rẽ oculis hypotypoſi. Ac malè.] *male munitũ galea.* Alterius.] *quam & picatã ſtuppã, eamq; ardentẽ in ſubiectos deiecit qua barbæ et capillitia corrupta fuẽre, quare addit, in ipſis pilis ignem etiam ſtridorẽ edidiſſe.*

Vt primum cumu lo.] *Trãſit ad ea, quæ defenſionem Scæuæ ſunt inſequuta. Vbi, inquit, cæſorum tantus fuit aceruus, ut muro æquaretur, ſaltu ſe in medios hoſtes deiecit.*

Non ſegnior.] *à comparatione, amplificat celeritatem ſaltus in Scæua. Ea celeritate præcipitauit, ſe in cadauerum ſtruem, qua Pardus in uenabulorum aciem incur*

a al. admonere.

Vt primum cumulo creſcente cadauera murum
Aequauere *a* ſolo, non ſegnior extulit illum
Saltus, & in medias iecit ſuper arma cateruas,
Quàm per ſummã rapit celerẽ uenabula Pardum.
Tum denſos inter cuneos compreſſus, & omni
Vallatus bello uincit, quem reſpicit hoſtem.
Iamq; hebes, & craſſo nõ aſper ſanguine mucro
Percuſſum Scæuæ frangit, non uulnerat hoſtem,
Perdidit enſis opus, frangit ſine uulnere membra.
Illum tot petit moles, illum omnia tela,
Nulla fuit non certa manus, non lancea fœlix,
Parq; nouum fortuna uidet, concurrere bellum,
Atq; uirum, fortis crebris ſonat ictibus umbo,
Et galeæ fragmenta cauæ compreſſa perurunt
Tempora, nec quicquam nudis uitalibus obſtat
Iam, præter ſtantes in ſummis oſsibus haſtas.

uel cæruleo, uel albo diſtinguatur ſuppellex Earum colore mirè quadrupedes omnes delectantur quidem, ſed capitis toruitate terrẽtur. Quare occultato capite, reliqua dulcedine inuitatas corripiunt, & ſolo cãdore. A' Pardali, Camelo pardalis, collo æquo ſimilis, pedibus, et crurib. boui, Camelo, capite, maculis albis rutilã colorẽ panthærorum ſimilitudine C

rit. Pardus uelociſsimo curſu eſt, in quo ita extenditur, ut uentre pene terram contingat, & niſi ſtatim conſequatur prædam, ab inſequendo abſiſtit. Fæmellam Pardalim uocatam tradunt, & Pantheram, quaſi dicas, πᾶν, & θήρα. Sed truculentiores ſunt fæmellæ, quàm mares. In Hyrcania magnam earum copiam eſſe, proditum eſt, pictas orbiculis munitis, ut oculatis ex fuluo circulis,

diſtinguentibus, Horatius in epiſtola ad Auguſtum.

Diuerſum confuſa genus panthera camelo.

Quam nos pantheram Græci pardalim uocant. Angelus Politianus ſcribit à Sultano Aegypto Laurentio Medices ſuis temporibus miſſam unam dono, ſequ inratum fuiſſe unum, quod cum mas eſſet, etiam haberet corniculа. quod de his nihil in ueteribus memoriæ legiſſet.

B legiſſet. Sed Pardalis naturæ ſimijs inimica eſt, quas cum nullis uiribus queat aſſequi, quod in arbores ſummas ſtatim ſubuolent, hac arte in eas utitur. Sternit ſe ſupinam ſub ramis, ac porrectis cruribus fingit ſe mori. Delectantur ſimiæ in arbore ſedentes, eo ſpectaculo. Vbi iam mortuam arbitrantur, unam aliquam emittunt exploratum, num uerè mortuus ſit hoſtis ille. Illa pedetentim accedēs, ubi nullum uidet uitæ ſignum, audet etiam ipſum quaſi cadauer conſcendere. Quod ubi reliquæ ſimiæ conſpexerint, depoſito metu deſcendunt, & Pardalim omnia tolerantem circumſiliunt, poſtremò cōculcant ludibrij cauſſa, donec Pardalis ſentiens illas defatigatas ſaltando, repente reuiuiſcens, aliam dentibus, aliam unguibus corripit, dilaniat, ac deuorat. Hæc in Græcis collectaneis Apoſtolius Byzantius ad iſtum modum refert. Hinc prouerbium natum. Pardi mortem adſimulat, παρδάλεως θάνατον ὑποκρίνεται ubi quis aſtu perniciem alicui molitur. Tum denſus in c.] Cuneus peditum multitudo eſt, quæ iuncta cum acie, primùs anguſtior, deinde latior procedit, & aduerſariorum ordines rumpit, quod à
B pluribus tela in unum locum mittantur. Quam rem milites caput porcinum nominant. Omni bello.] hoc eſt, omnibus copijs, aduerſus quas ſteterat. Iamq́ue h.] Mirè in hoc uerſu ſe torquēt interpretes, quem alij aliter ita interpretantur, quaſi Delio aliquo ad eius explicationem ſit opus. Sulpitius, Non aſper ſanguine, id eſt, non obſitus cruore, inquit, qui crebris ictibus extergebatur. Badius non aſper. id eſt, non acutus, propter ſanguinem craſſum, qui adhærens aciei iam obtundebat. Vel, non aſper, id eſt, non obſitus, ſed frequenter deterſus cruore. Sed Henricus Glareanus, ut omnia alia eruditè, ita hoc loco, poëtæ mentem rectiùs exponit. Non aſper, inquit, id eſt, obtuſus iam factus craſſo ſanguine, id eſt, multa cæde, ad quam craſſus ſanguis ſequi ſolet.

Perdidit enſis n.] Enſis opus eſt, uulnera infligere, ubi truncare, atque præcidere: hoc uidelicet opus perdidit. Quapropter addit, frangit, & non uulnerat hoſtem. Frangit fine.] Expolitione paulò obſcurius dictum, dilucidius interpretatur. Enſis Scæuæ luxat, frangit, debilitat, ac non ſauciat hoſtium membra.

Moles.] In illum ab omnibus Pompeianis tela undique certatim mittuntur. Et quæ in eum contorquebantur, non fallebant, ſed certum ictum adferebant: neq; lancea à ſcopo aberrabat. Par nouum.] Cùm ne Hercules quidem contra duos, quamuis uiribus excellens, unquam ſteterit, ut unus pluribus par eſſet, & tamen Scæua cū tot millibus commiſſus fuit. Hos nouum par poëta, ut cùm dicimus Bitum cum Bacchio compoſitum.

Concurrere bel.] Omnes Pompeij cohortes concurrere aduerſus unum Scæuam.

Feruntur.] Augent, ac ſtringunt tempora.

Stantes,] flexas in ſummis uſibus.

Quid nunc Veſani iaculis, leuibusq́ue ſagittis
Perditis hæſuros nunquam uitalibus ictus?
Hunc aut tortilibus uibrata phalarica neruis
Obruat, aut uaſti muralia pondera ſaxi:
Hunc aries ferro, baliſtaq́ue limine portæ
Summoueat, [a] ſtat nō fragilis pro Cæſare muris,
Pompeiumq́ue tenet, iam [b] pectora nō tegit armis,
Ac ueritus credi clypeo, læuaq́ue uacaſſe,
Aut culpa uixiſſe ſua, tot uulnera belli
Solus obit, denſamq́ue ferens in pectore ſyluam
Iam gradibus feſsis, in quem cadat, eligit hoſtem,
Par pelagi monſtris, [c] Libycæ ſic bellua terræ,
Getulus denſis elephas oppreſſus ab armis
Omne repercuſſum ſqualenti miſsile tergo
Frangit, & hærentes mota cute diſcutit haſtas.
Viſcera tuta latent penitus, citraq́ue cruorem
Confixæ ſtant tela feræ, tot facta ſagittis,
Tot iaculis unam non explent uulnera mortem.

Quid nunc.] Auerſione reprehendit, rideíq́ue Pōpeianos, quod fruſtra in unū hominem tot ſagittas perdunt, hoc eſt, ſine ulla aliquo momento mittunt. Hūc aut.] Per riſum mōſtrat poëta illis uiam, qua poterit Scæua obrui: muralibus machinis, aut Phalaricis. Eſt autem Phalarica haſta, cui ualidum ferrū præfigitur:
C & inter tubum, & haſtile, ſulphure, reſina, bitumine, ſtuppiſq́ue cō uoluitur, infuſo etiam oleo, quod incendiarium uocant. Iam quæ baliſtæ impetu deſtinata, perrupto munimine, ardens figitur ligno, & turritam machinam frequenter incendit. Talibus telis utendum, monet Pompeianos, ut uel ipſe Scæua, uel clipeus ijs tactus concepto igne corrumpitur. Hinc ar.] Aut aries, aut teſtudo, machinæ murales, in hominem agatur. De his alibi annotauimus. Baliſtaq́;.] Eſt autem baliſta, quæ funibus, neruis, aut chordis tenditur: quæ quanto prolixiora habet brachia, hoc eſt, quāto maior eſt, tanto ſpicula longius eiaculatur. Quæ ſi iuxta artem mechanicam temperetur, inquit Vegetius, & ab exercitatis hominibus, qui menſuram eius antè collegerint, dirigatur, penetrat, quodcunque percuſſerit. Itaque ſi baliſtis Scæuam adorti fuiſſent certatim, nullo momento ſterni potuiſſet. Simile inſtrumentum erat Onager, quo dirigebat lapides, ſed præ neruorum craſsitudine, & magnitudine ſaxorum pondera iaculabatur. Et quanta erat amplior, tanto maiora ſaxa fundi
nitis in morem cōtorquebat. Iam pecto.] Iā amplius pectus non tegit ut antè fecerat, ſed abiecto clipeo dextra, læuaq́ue pugnat.

At culpa uix. ſ.] Sed ut pro Cæſare occumberet, nudabat pectus, abiecit clipeum, ut nō protectus hoſtiū telis ſe obijceret pugnando. Tot ulu.] Nouè dictum hoc, ut multa alia, obire uulnera, pro eo, quod eſt, tot uulnera infligit ſolus, & accipit inuicē, quot hoſtes, cum quibus res erat, dare poterant.

Denſam ſyluā.] telorum, quæ immiſſa erant. Iam grad. f.] Stando, pugnādoq́ue defatigatus, & ex uno corpore, circumſpectat aliquem ex hoſtium numero, in quē cum impetu corruat. Par pela m.] mōſtroſis piſcibus marinis, cetis, ac balenis grandibus, per leui momēto naues dorſa euertibus in Oceano. Cōparationibus duabus amplificat uim ferociāq́ue Scæuæ. Libyca bel.] Ad eundē modū Elephas Libycus, tetra belua occallet ad miſsila. Libyca.] Libyca fera, in prouerbiū abijt, in callidum, & uerſipellem, moribus uarijs, & ingenio ancipiti. Hinc nata parœmia quod in Libyca uaria ferarū ſpecies ſæpenumero miſceantur, atq; hinc alia, atq; alia ferarum monſtra naſcerentur, & Romam ſpectaculo produci ſolerent à præſidibus prouinciæ. Hinc & illa parœmia orta.

dei qia

[a] al. Promoueat.
[b] al. pectore.
[c] al. ſic Libycus dentis.

ἀεὶ φέρει ἡ Λιβύη τι κακόν. Libya ſemper mali aliquid adfert. Et huic ſimile, Semper Africa noui aliquid apportat. Getulus Elephas.] *Libycus Elephas. Eſt autem elephas animalium terreſtrium maximum, & humanis ſenſibus proximum, de quorum commendatione, ſenſu, quando primum iuncti fuerunt, de eorum docilitate, clementia, intellectu periculi, memoria, quando primum in in Italia uiſi, de pugna eorum, quomodo capiũtur, quando domantur, de partu, ubi naſcuntur, copioſè enarratur à Plinio 12. capitibus primis lib. 8.*

Getulus elephas.], *Africa maximè producit elephãtos, ultra Syrticas ſolitudines, tum autem, & in Mauritania. Sed & Aethiopes ac Troglodytæ ferunt, ſed maximos mittit India. Aliquot adagijs locum fecit elephas. Elephantum ex muſca facis, hoc eſt, res tenues ſupra omnem modum amplificas, Elephantus non capit murem pro eo quod eſt generaſus atq; excelſus animus non curat humilem prædam nihil facit lucra exigua, Elephanti celerius pariunt: de cunctatione immodica. Citius elephantum ſub ala celes: de ijs, quæ nulla ratione diſſimulari poſſunt.* A Getulus.] *Pulchrè, & eruditè Getulus. Nam qui ad Occaſum montis Atlantis, Heſperij proximi Oceano habitãt, varijs gentibus diſtinguuntur, quarum præcipuæ ſunt Terotæ, Perorſi, & Berni, Hic magna elephantorum frequentia eſt, quorum uenatione hæ gentes ebore abundant. Ibi Nigritæ & Getuli, qui in littore purpuram, & muricem capiunt, efficaciſſimum omnium ad tingendum.* Ab armis d.] *Vel ab armatis uenatoribus, uel telorum multitudine,*

Omne reper.] *Omnia tela percuſſa duro corio beſtia diffringit, & haſtas tacta cute hærentes diſcutit.*

Viſcere tu.] *At ſagittæ non penetrant durum tergus, neque tantum uulnus efficiunt, ut ad ſanguinem uſque perueniunt.* Tot facta.] *Ad conſimilem rationem, tot ſagittæ in Scæuam coniſſa tantum uulnus non illiſerunt, ut eſſet letale.*

Dictæa procul ecce manu Gortynis arundo
Tenditur in Scæuam, quæ uoto certior omni
In caput, atque oculi læuum deſcendit in orbem.
Ille moras ferri neruorum, & uincula rumpit,
Affixam uellens oculo pendente ſagittam
Intrepidus, telumq; ſuo cum lumine calcat,
Pannonis haud aliter poſt ictum ſæuior urſa,
Cum iaculum parua Libys amentauit habena,
Se rotat in uulnus, telumq; irata receptum
Impetit, & ſecum fugientem circuit haſtam.

Dict. p.] *Dilatatio narrationũ ab ictu certo cuiuſdam ſagittarij Cretenſis, qui in Scæuæ oculũ contorſit ſagittam. Et qua ferocia eam hic unà cum oculo extraxerit, tum autem deiectã humi pedibus proculcarit.*

Gortynis.] *Epitheticè ſagitta Cretenſis, à ſagittaria Cretenſi profecta. Cretenſes uenandi ſtudioſi, iaculãdi peritia olim excelluerũt, quare ab ijs ſagittis accõmodari ſolent epitheta. Omniũ ſcriptorum fermè conſenſu conſtat, Cretam centum urbes olim habuiſſe, quarum 40. à Plinio recenſentur, libro 4. cap. 12. quas eius ætas nouit Mela, pauciores. & eas notiſſimas enumerat, Gnoſum, Cortynã, Dictynam, ſiue Dicten, Lyctou, Lycaſten Holopyxon, Phaſtum, Cydonem, Manethuſam, &c. Itaq; à Cortyna ſiue Gortyna, Gortynis arũdo, ſagitta Cretenſis: & à Dictyna, Dictæa manus, Cretenſis Sagittarij: uel à monte Dictæa in Creta. Maro libro 3. Aeneid.*

» *Dictæa negat tibi Iuppiter arua.*

Pannonis haud.] *A comparatione inuictum robur, atq; animum Scæuæ ſubijcit oculis. Ducitur hæc à natura urſæ.* Pannonis] *Hungarica, ſiue Auſtriaca urſa. Duplicẽ Pannoniã Geographi ſtatuunt, ſuperiorẽ, & inferiorem. Superiorẽ hodie Auſtriã appellamus, cuius initiũ eſt ab Alpibus, mone Cetius rectà in Septentrionem porrectus, placidis iugis ad Danubiũ uſq; pertingit. Qua uerò ortum uerſus in plana decurrit, longo tractu uinetis eõ ſitus eſt. Occiduum latus, eiuſq; ſummum iugum horret denſiſſimis ſyluis: à fronte: mõs obiectus, Caluus uocatur ab ipſius loci incolis: A' meridie, parte Norici ſtringitur. Ad ortũ brumalem, et qua in fluuiũ Sauum egreditur, ad Alpes uſq; extenditur. Vrbes hodie habet celebres, Viennam cum ueteri ducum Auſtriæ caſtro: Nouã ciuitatem cum arce munita aduerſus omnem uim humanã Lintziũ oppidũ, quod Romani ueteres præſidia impoſita Lentias dixerunt, propinquum eſt Norici Ripenſis. In ſuperiori Pannonia oppidum Brigetium fuit. Inferior uerò Pannonia, quæ Hungaria nunc uocatur, ab Occaſu Arrabone fluuio terminatur: ab Ortu Danubio, qui* B *ubi Germaniam relinquit, in Meridiem feſtinat, Sauũ excepturus. Deinde reflexus Tybiſcũ recipit A' Meridie finiunt nitteſcentia Alpium iuga. Oppidorum memoratiſſimum eſt, Buda in colle clemiter ædita, quàm à Septentrione Danubius alluit. A' Meridie amœna planicies excipit. Ad ortum, arcem habet regali magnificentia extructam. A' Buda ad Meridiem, Albanum eſt uetus oppidum, in paluſtri planicie ſitum Albam regalem hodie uocant, quod celebre ſit conditorijs regum Hungariæ. Ea Pannoniæ pars, quæ in Sauum progreditur, Sauia, & Sauienſis regio dicitur. In Sauienſi tractu, Sirmium uetus oppidum eſt, iuxta quod Bacuntius amnis in Sauum influit.* Vrſa.] *Plinius negat in Africa urſos gigni, cum omnium ſcriptorum teſtimo-* C *nio & diuerſum conſtet. Verg. lib. 8. Aeneid.*

Effultum folijs, & pelle Libyſtidis urſæ. »
Idem lib. 5.
Horridus in iaculis, & pelle Libyſtidis urſæ. »

Martialis.

Et frena Libyci domantur urſi. »

Cæterum, ſoli Numidici urſi cæteris forma præſtent. Addam interim mirum quoddam, quod de urſis productũ eſt. Primis diebus, bis ſeptenis tam graui ſomno premuntur, ut ne uulneribus quidem excitari queant. Vrſæ præſentis ueſtigia quæris. De eo dicitur παρεστῶτος, qui timiditate præſens negotium declinat, atque ad alias ineptias dilabitur. Sumptum à timidis uenatoribus qui diſſimulant ſe ſenſiſſe urſum & ueſtigia perſequi fingunt, ut procul abſint à periculo. τῆς ἄρκτου παρούσης τὰ ἴχνη ζητεῖς. Libys] *Aliquis uenator Libycus qui urſam ſectatus demum opprimit.* Amentauit.] *id eſt, iaculum amento torſit: nam amentum uinculum eſt, ſiue habena, qua telum ad brachium iaculantis alligatur, ut poſt uulnus recipi poſſit: & paruam habenam hoc loco illud amentum uocat.* Se rotat.] *Ipſa urſa uoluit ſe in uulnus, ac frendens morſu conatur impetere telum, quod iam lateri inhæret.*

Perdide-

Perdiderat uultu rabies, ſtetit imbre cruento
Informis facies, lætus fragor æthera pulſat
Victorum, maiora uiris è ſanguine paruo
Gaudia non faceret conſpectū in Cæſare uulnus.
Ille tegens alta ſuppreſſum mente a furorem
Mitis, & à uultu penitus uirtute remota,
Parcite ait, ciues, procul hinc auertite ferrum,
Collatura meæ nil ſunt iam uulnera morti,
Non eget ingeſtis, ſed uulſis pectore telis,
Tollite, & in Magni, uiuentem ponite caſtris,
Hoc ueſtro præſtate duci, ſit Scæua relicti
Cæſaris exemplū potius, quàm mortis honeſtæ.
Credidit infœlix ſimulatis uocibus Aulus,
Nec uidit recte gladium mucrone b tenentem,
Membraq; captiui pariter laturus, & arma,
Fulmineum medijs excepit faucibus enſem

a al. dolorem. b al. tremētē,

A Perdiderat uul.] Redit ad Scæuã, deſcribitq; oris habitũ poſt acceptũ uulnus, amiſſumq; oculum. Lætus fr.] Pōpeiani lætitia exultarunt ob ſeparatum unũ militem: Addit hyperbolen, cum clamorē eorum ad æthera perueniſſe dicat. Victorum.] Pompeianorũ, qui unum hominē uicerat, & quidem cum multa ſuorum cæde. Maiora.] amplificatio lætitiæ ob deuictum unum Scæuam. Ille.] Scæua diſsimulauit dolorem, & iram animi, ſe mox ulturus. Procul.] Auferte hinc procul tela, ac deſinite B ferire: mea uulnera nihil ad mortem conferent, ſat erit, ſi tela extrahantur.

Credidit info.] Mirum unde iſta Appiani uenerint in mentem ut literis proderet, unde ea ſumpſit Lucanus, cum è Cæſare planè falſa eſſe conuincantur. Scribit enim ille, cum acriter pugnaret Scæua, quod ſagitta oculo ſaucius, haſtam diffregerit: ac mox eum Centurionem Pompeianum ſibi notum allocutum ad iſtum modum. Serua tu ſimilem, ſerua amicum, ac medicos mihi adhibe. Ad hæc uerba cùm duo accurriſſent, alterum occidit, alterius humerum enſe traiecit. Cæſar ipſe tradit relato Scæuæ Centurionis ſcuto, inuēta in eo foramina fuiſſe, 230. quem, ut erat de ſe meritus, & de republ. donauit millibus ducentis æris, atque ab octauis ordinibus ad primipilum ſe traducere pronunciauit. Nam eius opera caſtellum conſeruatum fuiſſe, magna ex parte conſtabat.

Aulus.] Id erat Centurioni ſibi noto nomen, quē implorabat, ſerua me amicum, ut Appian.

Incaluit uirtus, atq; una cæde refectus,
Soluat, ait, pœnas Scæuam quicunq; ſubactum
Sperauit, pacem gladio, ſi quærit, ab iſto eſt
Magnus, adorato ſubmittat Cæſare ſigna,
Aut ſimilem ueſtri, ſegnemq; ad fata putaſtis?
Pompeij uobis minor eſt, cauſſæq; Senatus;
Quàm mihi mortis amor. Simul hæc effatus, & altus
Cæſareas puluis teſtatur adeſſe cohortes.
Dedecus hic belli Magno, crimenq; remiſit,
Ne ſolum totæ fugerent te Scæua cateruæ
Subducto iam Marte ruis. nam ſanguine fuſo
Vires pugna dabat. Labentem turba ſuorum
Excipit, atq; humeris defectū imponere gaudet.

Incaluit uir.] Trucidato Aulo, rurſus ait, Scæua uirtutem meandaiſſe, atque cæde unius ita animum recepiſſe, ut etiā minetur pluribus parem fortunam, qui credant eum tot uulneribus ſuperatum eſſe. Pacem.] Inſolens, ac ferox minatio. Si Pompeius pacem petat, eam à gladio ſuo C petendam. Ferro itaq; Cæſaris partes tueri uult aut fortiter mori, nō aūt in illius caſtra diſcedere, ut modò finxit. In Magni uiuentem ponite caſtris.

Aut ſimilem.] Imbellem, ignauum, ac timidum me putaſtis, ut uos eſtis? Vos non tam detinēt amor Pompeij, aut etiam cauſſa Senatus, quàm me mortis deſiderium, ut dulcius mihi ſit pro Cæſare occumbere, quàm ſupereſſe. Simul hæc effatus.] Statim uidit puluerem pedibus cohortium aduentantium Cæſareanorum excitatum aliè apparere. Tranquillus ſcribit, Scæuæ præter oculum, humerum, ac fæmur tranſfixum fuiſſe. Pari fortitudinis exemplum oſtendit Acilius Cæſarianus, qui nauali prælio ad Maſsiliam, iniecta in hoſtiū puppem dextra, eaq; præciſa, memorabile illud Cynægiri exemplū apud Græcos imitatus, hoſtilem nauim irrupit, & obuios umbone propulſauit. Dedecus hic bel.] Tum demū Pōpeiani magno dedecore liberati fuēre, cum non te, ſed Cæſarem fugere uiderentur cum puluis procul exortus hoſtis aduentum teſtaretur. Sed falſi opinione fuēre.

Subducto iam Mar.] Pompeianis, ceu ſigno dato receptui, repetentibus caſtra, occumbens Scæua. Vires pugna.] Quàm diu pugnabat calidus ſanguis ſuppetebat uires: ubi uerò deſerius non habebat, in quos ſæuiret, ſanguis riuis effluens, defecit uires, ac concidit.

Labentem.] Lōgè diuerſius narrat ipſe Cæſar, ut modo retulimus. Turba ſu.] Milites Cæſaream, qui caſum ad Cæſarem portarunt.

Ac uelut incluſum perfoſſo in pectore numen
Et uiuam magnæ ſpeciem uirtutis adorant.
Telaq; confixis certant euellere membris,
Exornantq; Deos, ac nudum pectore Martem
Armis Scæua tuis. fœlix hoc nomine famæ,
Si tibi durus Iber, aut ſi tibi terga dediſſet
Cantaber exiguis, aut longis Teutonus armis.
Non in bellorum ſpolijs ornare Tonantis
Templa potes, non tu lætis ululare triumphis:
Infœlix, quanta dominum uirtute paraſti?

Ac uelut incluſum.] Subductum à hoſtibus in fugam actis, Cæſariani ſumma ueneratione proſequuntur, ac tantum non, ut numen in pectore hominis incluſum uenerantur, & adorant. Viuam.] uiuam imaginē ueræ uirtutis admirātur in Scæua. Virtus enim cùm animi ſit habitus, & affectus, bonus, uideri non poteſt, effectus uideri poteſt.

Exornantq; Deos, ac nu.] Suſpendūt ad imagines Deorum, ut

rum, ut monumentum immortale tantæ uirtutis, perinde ut ſolent opima ſpolia Ioui, & arma hoſtibus adépta templis Deorum inferri, aut ijs exornare curiam.

Armis Sçæ.] auerſio ad Scæuam haud abſq; affectibus. Fœlix hoc.] Exclamatio in uirtutem, ac fortitudinem Scæuæ, quam dicit immortali gloria dignam, ſi eam eadem non in Romanũ ciuem edidiſſet, ſed in Hiſpanos, aut Germanos, quaſi uerò hi uiliores Italis habeantur. Durus Iber] Hiſpanus. Iber propriè eſt Hiſpaniæ amnis clarus, Cantabricis ortus iugis qui primum in ortum ſolis regreſſus, tandem alueo in meridiem flexo, mediam Tarraconenſem rigat, ac Cæſaraugoſtam prætерlapſus, ad Dortoſam in Mediterraneum effluit. Ab hoc celebri amne, Iberi iuxta ſiti populi, & Iberia, à Græcis Hiſpania dicta. Vrbes in ea celebres, Tarracon, Valentia, Cæſarauguſta, Barcino, & Toletum.

Cantabes] Gentes Hiſpaniæ, quæ oram habitãt Borealem, ab Occaſu ſtatim occurrunt Gallæci, Celticum promontorium. Dein Celtici, à Celtis orti: mox bellicoſiſsimi Cantabri. Aſtures, Varduli. & in Pyrenæum inclinantes Vaſcones. Longis Teu os.] Teutonos exponit Sulpitius, Gallos, ſed ineptè, inſcitéq;. Teutoni, ſiue Teutones, Germani fuerunt, à qua gente etiamnum hodie Germania uernaculo idiomate ſuum nomen ſeruat. Hæc tota Septẽtrionalis à Gallijs Rheno flumio diuiditur: à Rhetijs, & Pannonibus Danubio: à Dacia, & Sarmatia, mõtibus. Cætera Oceanus ambit. Innumeris ferè gentibus colitur: ſed in duas partes initio fuit diuiſa: in ſuperiorẽ Germaniam, quæ Alpibus eſt propinquior & inferiorem, ad Septentrionem, & Oceanum uerſa. Hæc partitio adhuc durat ſub appellatione Alemaniæ, quæ à Lacu Lemanno eſt, ut multi opinantur. Ipſa Germanorum gens indigena eſt, ſi ueteribus ſcriptoribus credendum eſt, qui hac coniectura adducti fuêre, quod terra ipſa, ſit cœlo aſpera, cultu, aſpectúq; multis in locis informis penè, niuoſis Alpibus, uaſtiſq; fluminibus, aut æſtuoſo adeunda Oceano. & ob id nullam unquam ſenſit aduenarũ colluuionem. Tuiſto quidam in hac terra genitus, & Mannus eius filius, conditores gentis memorantur. Mãno tres filij fuerunt unde Ingæuones ſunt medij, Hermnones Oceani accolæ, cæteri Iſtæuones dicti fuerunt. Ex Tuiſcone plures liberos genitos arbitrantur quidam, à quibus Sueui orti ſunt. Gambriuij, Vandali, Marſi. Germaniæ nomen exiſtimant recentius à Germanis, qui Rhenũ trãſgreſſi, Gallos inde expulerint, à quibus omnes eius terræ gentes paulatim dici cœpere. Sed hæc ſatis de Germanis, & Teutonis, ſi hæc ſolum addidero quod cùm ueteres illi, nondum opulentarum gentium commertio contaminati, aurum, & dona contemptui haberent, uictu, ac cultu inelegantes, poſteritas longè diuerſos mores admiſerit, ut Tacitus teſtatur, quod præcipuè gaudeant finitimarum gentium donis, quæ non ſolum ſingulis, ſed publicè etiam mittuntur. Sed idem etiam author, de bellorum ſtudio, captuſq; & de laboris domeſtici faſtidio locutus, Pigrum & iners, inquit, uidetur ſtudio acquirere, quod A poſsis ſanguine parare. Claudianus teſtatur Germanos Romanis quietem uendere, hoc eſt, pecunia accepta, pacem addicere ſolitos.

Illi terribiles, inquit, quibus otia uendere ſemper
Mos erat, & fœda requiem mercede paciſci,
Natis obſidibus pacem iam ſupplice uultu
Captiuóq; rogant. ——

Longis armis.] Electi equi, inquit Tacitus, magna arma, phaleræ, torqueſq;. Hinc ſatis opinor, ſatis conſtare, Teutonos non Gallos, ut Sulpitius credit, ſed Germanos eſſe: Glareani uerba adſcribam. Teutonos, Sulpitius Gallos exiſtimat, inquit, quia cum Cimbris in Galliam, deinde cum Gallis in Italiam irruerunt. Elegans ratio. Sic enim & barbari Romani, aut Itali fuerint, qui toties in Italiam irruerunt. Teutoni, ſiue Teutones (nam utroque modo Latini inclinarunt) uerè Germani ſunt, unde adhuc regio Teutſchland nominatur. Nam Germania uocabulum eſt Romanum, ut rectè Strabo docet li. 7. quod Romani eis indiderunt: uel quod Gallorum eſſent, uelut fratres, id eſt, moribus, corporibúſq; ſimiles. Vel (quod uerius eſt, & apud me indubitatum) quod Teutones ipſi inter ſeſe fratres uocant, etiam hoc tempore. Lieben brũdern, chari fratres. Vnde Galli ita eos uocarunt, à quibus & Romani didicere. Heluetij certè uera adhuc popularì dominio, & lingua priſcæ Galliæ imago, Germanos ita uocant Bruder. Cæterum dix dici poteſt, quàm humani ſcelus et in omnes nationes, imò omne, adeo hominum genus Romani fuerint: & hic in primis poëta, qui unum ciuem Romanum, quantumuis Catilinæ, aut Verri ſimilem, malle Hiſpanis, Gallis, ac Teutonis, præferre non dubitarit, in hos ſæuiſſe nihil, in Romanos, ingens dedecus. Sed ultus eſt Deus horum tandem ſuperbiam. Hæc Glareanus, & ad Germanos non ſolum Romanum imperium, ſed etiam linguæ Latinæ, & omnium bonorum artium laudem, gloriam, & palmam tranſtulit. Non tu bel.] Hoc eſt, tu legibus Romanis, non potes ouare, nõ potes in templum Iouis Capitolini inferre ſpolia, & id ornare ſpolijs, quod ciues Romanos occideris. Inter leges triumphandi, & hæc una erat, Ne parte ciuitatis lachrymante de ciuili bello, decernerent ſupplicationes: ouare, C aut triumphare, nefas erat, licet Cæſar triũpharit. ſed inter arma ſilebant leges. Itaq; Scæua nec ouare nec triumphare, neq; tẽplũ Iouis ſpolijs ornare potuit, ut Horatius de tribus Curiatijs Cæſis. Vlulare.] Sulpitius interpretatur, clamando proſequi triumphum: alius io clamare, ut ouationem uideatur innuere, quæ minor triumphus erat. Maior triumphus, ſi quis imperator quinq; millia hoſtium in uno prælio occidiſſet, eumq; numerũ apud Quæſtorem urbanũ, urbe ingreſſus, iuraret ſe uerum retuliſſe: ſimul etiam & numerum occiſorum in prælio ciuium.

Dominum] Virulenter id à poëta uiſquã nõ maligno rerũ Cæſaris interprete dictũ. quippe cui Romani ſeruituri eſſent, ſi uictoria per Scæuã, eiuſq; ſimiles potiretur.

a al. ac. Nec magis.] Pompeius ab Aego, & Roſillo fratribus Allobrogibus transfugis edoctus multa, quæ apud Cæſarem fierent, ui erumpere cõſtituit.

Nec magis a hæc magnus caſtrorũ parte repulſus
Intra clauſtra piger, dilato Marte quieuit,
Quàm mare laſſatur, quum ſe tollentibus Euris
Frangentem fluctus ſcopulum ferit, aut latus alti
Montis adeſt, ſeramq; ſibi parat unda ruinam
Hinc uicina petens placido caſtella profundo
Incurſu gemini Martis capit, armaq; late

Itaq; 40. lectas centurias noctu eduxit ad eam munitionis partem, quæ longiſsimè à ꝑtorijs caſtris aberat. Eam partem Lentulus Marcellus ſtudio obtinebat,

A obtinebat, cui ob periculoſam ualetudinem Cæſar Fuluiũ Poſthumiũ ſubmiſerat. Hoc loco foſſa erat 15. pedũ: et uallũ hoſti oppoſitũ. Patebat agger ab interno uallo, ad exter-

Spargit, & effuſo laxat tentoria campo,
Mutandæq; iuuat permiſſa licentia terræ.
Sic pleno Padus ore tumens ſuper aggere tutas
Excurrit ripas, & totos concutit agros,
Succubuit ſi qua tellus, cumulumq; furentem
Vndarum non paſſa ruit, tum flumine toto
Tranſit, & ignotos aperit ſibi gurgite campos.

deq;]eũ uehementer delectabat mutare locũ, cùm hactenus concluſus aggeribus; ac foſſis fuiſſet. Padus.] Veterib. Eridanus. ἠριδανὸς Eridanus, à Duce colonarũ

num latitudine centenûm pedũ: foſſa ab utraq; parte proiecta: ut ſi dimicandum eſſet, utrinq; reſiſti poſſet. Cæterum operis magnitudo eluſimbũ erat, ut non patteretur, ad exitum circa mare perduci. Itaq; militibus terra, mariq; huc perductis, uno tempore Pompeiani intra, extraq; Cæſareanos fatigarunt. Sed præſtat ipſius Cæſaris uerba adſcribere. Roſcillus & Aegus fratres hæc ad Pompeium detulerũt. Quibus ille cognitis, eruptioni iã iam antè capto conſilio, ut demonſtratum eſt, tegmenta galeis milites ex uiminibus facere, atq; aggerem comportare iubet. His paratis rebus magnum numerum leuis armaturæ, & B ſagittariorum, aggeremq; omnem noctu in ſcaphas, & naues actuarias imponit: & de media nocte cohortes 60. ex maximis caſtris præſidijsq; deductas, ad eam partem munitionum ducit, quæ pertinebant ad mare, longiſſimeq; à maximis caſtris Cæſaris aberãt. Eodẽ naues, quas demonſtrauimus, aggere, & leuis armaturæ militibus completas; quasq; ad Dyrrhachium naues longas habebat, mittit, & quid à quoq; fieri uelit præcipit. Ad eas munitiones Cæſar Lentulum Marcellinum Quæſtorẽ cum legione nona, poſitum habebat. Huic quod ualetudine minus cõmoda utebatur, Fuluiũ Poſthumiũ adiutorẽ ſubmiſerat. Erat eo loco foſſa pedũ 15. & uallus contra hoſtẽ in altitudinẽ pedum 10. Tantũdemq; eius ualli agger in latitudinẽ patebat: ab eo intermiſſo ſpatio pedũ ſexcentorũ alter conuerſus in contrariã partẽ erat uallus humiliore paulò munitione. De cæteris poſtea dicetur. Nec magis.] Pompeius hac parte caſtrorum repulſus Scæuæ maxime uirtute, non magis tranſlato in aliã partẽ bello, quieuit quàm mare ſolet quieſcere, ubi fluctuum uiolentia ſcopulum, aut promontorium impulerit; quod ad poſtremũ crebrò uerberatum ruit. Clauſtra.] Caſtra undiq; circũuallata.

Dilato Mar.] id eſt neq; diſtulit diu certamen, quo aliam partem fuit aggreſſus. Laſſatus.] quàm defatigatur mare ſæuiẽdo fluctibus, ubi uno atq; altero impul C ſu non euicerit ſcopulum, aut montẽ in continenti eminentem, & excelſum. Ruis.] Venit, ſpecies, pro genere.

Seram rui.] hoc eſt, non ſubitam, ſed tardam ac lentã.

Hinc dictus.] hoc eſt, ad eam partẽ munitionem, quæ pertinebant ad mare, & longiſſimè à maximis caſtris aberant. Placida pro.] quieto, tranquilloq; mari. Nam milites terra, & mari huc perduxit Pompeius, & uno tempore intra, extraq; Cæſarianos fatigauit. Ipſe enim 60. cohortes ad partem eam, quæ propinqua mari erat, deduxit.

Laxat.] effundit per patentes cãpos lõgè lateq;. Mutã-

Padus omniũ fluuiorũ maximus eſt in Europa, præter Iſtrũ circa oſtia. Ipſe è Pennmis iugis, ſiue (ut Mela) imis radicibus montis Veſuli exortus, per mediã Galliã Togatam deſcendens Hadriaticum ingreditur. Nullum adeò cõſtat eſſe amnẽ, qui breuiori curſu maiorem aquarũ molẽ colligat. Nã non ſolũ amnes, Apenninos, Alpinosq; nauigabiles accipit, ſed lacus etiã immenſos, qui ſe in eum exonerant. Triginta in ſumma flumina in Hadriaticum defert. Multaq; ueteres poëtæ de Pado, ſiue Eridano fabulati ſunt, quæ nõ eſt operæ hoc loco cõſequi. Padi oſtia ſunt Philiſtina, Clodia foſſa, Brundulũ, Carbonaria, Carpeſia, q̃ hodie Margna Vacca dicitur. Ergo Pompeiũ excurrenti, Pado exundanti, atq; adeo proximos cãpos inundãti cõparat, ubi imbrib: Alpinis, & fluminib. auctus iam non cõtinet ſe intrã ſuos alueos, ſed illos excedẽs per oẽs circa agros expatiatur, perinde ut Nilus certis anni tẽporibus omnes circa terras ſuo excurſu perfundit. Eridanus, ſiue Padus inter ſidera collocatur. Proficiſcitur à ſiniſtro pede Orionis, & peruenit ad Piſtricẽ, rurſum diffunditur uſq; ad Leporis pedes, atq; hinc longius tendit ad circulũ Antarcticum. Huius copioſa deſcriptio extat apud Aratũ poëtam operoſe, quos uerſus nimis prolixum & odioſum foret hic adſcribere. Germanicus Cæſar in Arati Phæno.

Planxere ignotis Aſiæ Phaëtontides undis
Eridanus medius liquidis interiacet aſtris,
Huius pars undæ læuum ferit Orionis,
Lapſa pedem procul amotis qua piſcibus uſus,
Vincula coniectat nodus criſtam ſuper ipſam,
Aequora piſtris adit. ſunt illi libera cœlo
Sidera nã nullam ſpecie reddentia formã.
Sub Leporisq; latus uerſam. poſt deniq; puppim
Inter & Eridanum flexusq; cautumq; carinæ.
Atq; hæc ipſa notas, ſe nullam ferre figuram.
Sunt etiam tota ſparſi ſine ut nunc mundi
Iter ſignis ignes, etiam quibus & ſua deſit
Forma, per oppoſiti noſcuntur lumina ſigni.

Totos concutit.] quaſſat circumiacẽtes campos ſuo æſtu. Succubuit.] ſubſedit, ac loco emota ut ſiuit. Cumulumq;] ut Maro, cumulo præruptus aquæ mons Regitur à participio paſſa. Tellus non paſſa furentiam aquarum amnis collapſa eſt. Tum flum. toto.] Tum totus amnis effunditur per proximam planiciem.

Ignotos cam.] quia hactenus naturalẽ ſuum curſum intra alueos retinuit, nec quicquam campi plani abluit: rectè ergo ignotos campos uocat.

Illos terra.] id eſt, alijs undarum ſæuitia terra abluitur, decedit q; alijs adijcitur Lex de alluuionib. eſt Alluuiones fluuiorũ, cuius ripis adhæſerint, illius iuris ſunt.

Illos terra fugit dominos, his rura colonis
Accedunt, donante Pado, uix prælia Cæſar.
Senſerat, elatus ſpecula quæ prodidit ignis.
Inuenit impulſos preſſo iam puluere muros
Frigidæq; ut ueteris deprendit ſigna ruinæ,
Accendit pax ipſa loci, mouitq; furorem
Pompeiana quies, & uicto Cæſare, ſomnus.
Ire uel in clades properat, dum gaudia turbet,

Cod. lib. 7. Titu. 41. De alluuionibus, paludibus, et paſcuis, ad alium ſtatum tranſlatis Quamuis fluminis naturalem curſum opere manu facto alibi non liceat auertere,

Torquato ruit inde minax, qui Cæſaris arma
Segnius haud uidit, quam multo nauta tremente
Omnia ſubducit Circææ uela procellæ.
Agminaq́; interius muro breuiore recepit,
Denſius ut parua diſponeret arma corona.

tamen ripam ſuã aduerſus rapidi amnis impetum munire, prohibitum non eſt. Et cùm fluuius priore alueo derelicto, aliũ ſibi facit ager, quem circuit, prioris domini manet. Quod ſi paulatim ita auferat, ut alteri parti applicet, id alluuionis iure ei quæritur, cuius fundo adcreſcit. Vix præ-lia Cæ.] *Pompeiani magna cæde Cæſarianorum caſtris Marcellini appropinquabant, non ſine magno terrore illæſo reliquis cohortibus. Qua re nunciata, M. Antonius qui proximum locum præſidiorum tenebat, cum 12. cohortibus deſcendens ex ſuperiore loco cernebatur à Pompeianis cuius aduentu nonnihil cõpreſſi fuerunt, & non parũ Cæſarianos is firmauit, ut ſe ex maximo terrore colligerent.* Blatus ſpe.] *Cæſar enim ſtatim ſignificatione per caſtella fumo facta, ut ſemper conſuetudo fuerat, deductis quibuſdam cohortibus ex præſidijs, eodem uenit.* Inuenit Impulſos.] *Cæſar cognito detrimento, & damno accepto, cùm animaduertiſſet Pompeium extra munitiones egreſſum, caſtra ſecundum mare iuxta Pompeium munire iuſſit, ut libere pabulari poſſet, nec minus aditum nauibus habere, belli rationẽ commutauit, quod propoſitum non tenuiſſet.*

Frigida.] *Non recenti pugna calentia.* Pax ipſa lo.] *Nam Pompeius ſuis, ut rebus bene geſtis quietem conceſſerat. Mirum, ut poëta hiſtoriam miſcet, atque omnia confundit.* Ire uel. in.] *ad inſignem cladem accipiendam ſe præcipitat, ut ſolum Pompeianorum exuberantem letitiam ex parta uictoria, poſſet turbare.*

Torquato ruit.] *Hic caſtellum Pompeij oppreſſum, ut præfectus obtinebat. Impetus Pompeianorum aliquantum Antonij interuentu ſuppreſſus fuit, qui cum 12. cohortibus occurrerat. Suppreſſus, inquam ille fuit circa præſidium Marcellini, Et cùm ibi acriter rurſum pugnaretur, ſuperuenit Cæſar cum aliquot cohortibus. Ibi hoſtem citra munitionem omnia tenere conſpicatus, ſuos illis nullum obijcere præcepit, ut foſſa poſt eos, qui in fronte dimicabant, celeriter educta, præſenti conatu*

A *hoſtis auerteretur. Ipſe diuerſa parte cum tribus & triginta cohortibus, Pompeij caſtra ex improuiſo adortus, illicò munitiones irrupit. Adfuit Pompeius ſuis auxilio cum legione una. Tum Cæſariani, qui in caſtris erant, munitionem perplexitate impliciti, ſua ſponte turbari cœperunt.*

Qui Cæſa. ar.] *Retraxit, inquit, uiſo Cæſare, ſuos in murum interiorem, metu perculſos. Adeóq; prima trepidatio ab equitibus orta fuit. mox ubi non uno loco ſe ab hoſte premi ſenſerunt, creſcente metu tota multitudo è caſtris præceps acta fuit.* Segnius haud.] *Haud ſerius armatas cohortes, cũ Cæſare approperãtes uidit, quàm nauta detrahit omnia uela ſimulatq; proceloſiſsimus uẽtus obortus ſubitò, malum ſua ui flectit, incuruatq;. Forteſſe non ineptè hic legeretur Cæcææ, pro, Circææ. Eſt autem Cæcias uentus, medio regione ſpirans, inter Aquilonem, & exortum, unus contra aliorum uentorum Septentrionalium naturam nubes non pellens, ſed attrahens: cuius rei cauſſas duas Ariſtoteles in problematis reddit. Hinc prouerbium. Mala ad ſe trahens, ut Cæcias nubes.* B

Circææ procel.] *Circæij quondam inſulas fuit, immenſo mari circumdata, nunc uerò planicies. Theophraſtus, qui primus externorum aliqua de Romanis diligenter, ſcripſit, menſuram inſulæ Circæorum poſuit ſtadia 80. A' Circæis palus Pomtina eſt: quem locum 23. urbium fuiſſe Mutianus prodidit. Mela Circæos aliquando Circes domũ fuiſſe, author eſt,* Agminaq;.] *Reuocauit, in interiorem aggerem, qui breuior erat, ut Militer compreſſiores haberet Torquatus. Qui uerò exteriorem tenebant, cùm aduentaret Põpeius, ut ſuis auxilio eſſet, uelut paulò antè dixi, Cæſariam munitionum perplexitate impliciti, in fugam uerſi ſunt. Et tetra ubi colluctatio fuit orta in apertum euadere feſtinantium, cæci in foſſas ruunt, ac per abrupta præcipites eunt. Cæſar ſuorũ fugam ſiſtere conatur. hunc prehẽſabat, illum hortabatur, alium reuocabat, ſigniferi obiecto ferro obſtitit, ſed neq; precibus, neq; minis ſiſti potuerunt.*

C

Tranſierat primi Cæſar munimina ualli,
Quum ſuper è totis emiſit collibus agmen,
Effuditq́; acies obſeſſum Magnus in hoſtem,
Non ſic Aetnæis habitans in uallibus, horret
Enceladum, ſpirante Noto, quum toto cauernas
Egerit, & torrens in campos defluit Aetna.

Tranſierat.] *Si* *peiorem aggerem Cæſar tranſierat, erat inter utranq́; munitionem. Cùm Pompeius cum legione una adeſſet.*

Obſeſſum hoſtem.] *Cæſarem, & Cæſarianos. Torquatus tenebat interiorem aggerem, Cæſariam exteriorem.* Non ſic Aetnæis.] *Tragica ſimilitudine, Cæſarianorum ſeriam trepidationem, & formidabilem Pompeij ad munitionem aduentum, ſubijcit. Cæſarianos accolis Aetnæ, Pompeium Encelado comparat. Sulpitius hunc locum ita exponit. Non aliter metuit Cæſar aduentum Pompeij, quàm ſolent Catinenſes metuere cùm Aetna flammam emittit, per montemq́; ſpargit, Habitatores uallium Aetnæarum, Catinenſes ipſe accipit At Catinæ Septentrionalis eſt Aetna, cui proximum eſt, Tauromi nium ad Auſtrum à quo longius recedit Leontium, inde longius in meridiem abit. Catina littorale oppidum, ortum ſpectans. Et Notus, ſi pro Auſtrino uẽto hic accipiatur, non horrendus eſt Catinenſibus, ſed iucundus aduerſus Aetnæum incendium, quod ab ijs, huius fragorem auertat, ne audiatur, imo ut ne flamma, aut fumus propè uideatur quidem. Simplicius ergo, & rectiùs meo quidem indicio, acceperimus Notum, pro quouis uento, ut ſpecies ſit poſita, pro quouis uento, hoc eſt pro genere.* In uallibus Aetnæ.] *Vel inter Meſſanam & Aetnam: uel intra Aetnam, & Tauromenium ad Meridiem.* Aetnę.] *Aetna in Sicilia eminentiſſimus montium eſt, de cuius ignifera natura quæ produntur notiora ſunt, quàm ut hic referantur. Huius egregia deſcriptio extat apud Pindarum Pythiorum hymno primo. Et apud Maro Aeneid 3. Maximè tamen mirum eſt. quod illius uertex flammarum globos euomat, nunquam deficiente materia, quæ tot ſæculis par incendio fuerit Ora crateris alioqui niualis eſt hibernis menſibus, egeſtuſq; niuibus, & pruinis obtegitur cinis. Varia-*

tur in-

A tur interim locì facies, nunc in imum igni cōſidente, nunc ſciſſa emicante flamma. Igniti interdum fluunt riui, nunc flammæ fumo, & caligine obductæ, nonnunquam ardentes eructat lapides. Et fuerunt, qui explorandi miraculi cauſſa ſummum iugum conſcendere auſi fuêre. Hi uelut patentem ibi aream ſtadiorum circiter uiginti ambitu ſe uidiſſe teſtati ſunt, cineroſo quodam in muri ſpeciem ſupercilio incluſam: media planicie nebuloſum uideri tumulum. Extiterunt alij, qui crateris labrum tranſgreſſi, per ipſam aream paululum proceſſerint, ſed altioris cineris feruore, trepidè retrò flexerint, ueſtigia. Notum ſatis eſt Empedoclem Agrigentinum miraculi cauſſam exploraturum ibi periſſe, altero ex ferreis calceis, quos in eum uſum pedibus induxerat, haud procul à crateris ſupercilio reperto.

Enceladom.] Enceladus propriè maris epithetum eſt, et ob eam cauſſam etiam Enceladum Neptuni equum finxere. Fabulantur Enceladum gigātem fuiſſe, ex Titano & terra prognatum. Hic cùm dies bello faciendo inductus adeſſet, quo cœlum oppugnaret, à Ioue fulmine B ictus ſub Aetnam proſtratus fuit. Lycophron tamen autor eſt, Typhonem ſub ea conditum, uocatq; Siciliam νῆσον γιγάντων.

ὅθεν γιγάντων νῆσος ἡ μετάφρενον.
θλάσασα, καὶ τυφῶνος ἀγρίου δέμας
φλογμῷ ἴσασα δίζηται πονούμενον.

Alij Gigantum inſulam Pithecuſas dixerunt, quæ ſunt circa Italiam. Has inſulas initio gigantes coluerunt, poſtea Iuppiter arma aduerſus ſe mouentes ubi debellaſſet, his inſulas impoſuit, atq; ſimijs incolendas dedit: quare ἀπὸ τῶν πιθήκων, id eſt, ſimijs, Pithecuſas appellarūt. Ex gigantum ſobole ferunt ſolum Ariſtæum ſeruatum, quem neq; fulmen ambuſiit, neq; Aetna preſsit. Claudianus libro 1. de Raptu Proſer.

In medio ſcopulis ſe porrigit Aetna peruſtis,
Aetna Gigantæos nunquam tacitura triumphos.
Enceladi buſtum, qui ſaucia membra peruſtus
Spirat inexhauſtum flagranti pectore ſulphur.
Et quoties detrectat onus ceruice rebelli,
In dextrum læuumq́ latus, tunc inſula fundo
Vellitur & dubiæ mutant cum mœnibus urbes.
Aetnæos apices ſolo cognoſcere uiſu,
Non aditus tentare licet. pars cætera frondet
Arboribus, teritur nullo cultore cacumen.

Maro lib. Aeneid. 3.

Fama eſt Enceladi ſemiuſtum fulmine corpus
Vrgeri mole hac, ingentemq́ inſuper Aetnam
Impoſitam, ruptis flammam expirare caminis.
Et feſſum quoties a motat latus, intremere omnem — a al. mittat.
Murmure Trinacriam, & cœlum ſubtexere fumo.

Cauernas eg.] eiaculatur lapides, ſaxa, & riuos ignis, quos in ſubiectos campos effundit.

Cæſaris ut miles glomerato puluere uictus,
Ante aciem cæci trepidus ſub nube timoris,
Hoſtibus occurrit fugiens, inq; ipſa pauendo
Fata ruit, totus mitti ciuilibus armis
Viq; uel in pacem potuit cruor, ipſe furentes
Dux tenuit gladios, fœlix, ac libera legum
Roma fores, iuriſq́ tui, uiciſſet in illo
Si tibi Sylla loco, dolet heu, ſemperq́ dolebit,
Quod ſcelerum Cæſar prodeſt tibi ſumma tuorū
Cum genero pugnaſſe pio. proh triſtia fata
Non Vticæ Libyæ clades, Hiſpania Mundæ
Fleſſet, & infando pollutus ſanguine Nilus
Nobilius Phario geſtaſſet rege cadauer:
Nec Iuba Marmaridas preſsiſſet nudas arenas,
Pœnorumq; umbras placaſſet ſanguine fuſo
Scipio, nec ſancto caruiſſet uita Catone.
Vltimus eſſe dies potuit tibi Roma malorum,
Exire è medijs potuit Pharſalia fatis.

Cæſaris ut.] Oſtendimus paulò antè tetram colluctationem in fuga fuiſſe ortam, ac trepidationem cœpiſſe ab equitibus: ac metu creſcente, totam multitudinē è caſtris præcipitem actam.

Glomerato pul.] uictus miles fuit uel ipſius hoſtis aduenientis cōſpectu, quem pul- C uis exortus procul prodidit.

Hoſtib. oc.] In fuga in hoſtes miles incidit, inquit,

In fata.] In mortem præſentem ſe præcipitant.

Miſti ciuili st.] potuit hic tanta edi clades, ut Cæſarianis nulla uel ſpes, uel cauſſa rebellandi ſuperfuiſſet.

Ipſe Dux.] Pompeium dicit ſuis receptui cecinisse, ne ulterius proſequerentur Cæſarianos. Ipſe Cæſar in ea effuſa fuga, mirum eſt, quātoperè laborabat, ut eam ſiſteret. Hunc prehenſabat illum hortabatur, alium reuocabat, ſigniferis obiecto ferro obſtabat. Sed fuga neq; minis, neq; precibus, neque promiſsis ſiſti potuit. Atque hanc fœdior clades ſequuta fuit. Et cum ipſe medio conatu quendam procera ſtatura militem dextera apprehendiſſet, ut reuocaret à fuga, ab eo transfixus fuiſſet, niſi mbrati in Cæſarem gladij ictum, unus ſcutigerorum opportunè eum excepiſſet.

Dux tenuit.] Ea res una ſaluti fuit, ne uniuerſus deleretur exercitus, quod Pōpeius creditur ueritus hoſtium inſidias ſuorum curſum inhibuerit, præſenti ſucceſſu contentus. Omnibus ciuilibus bellis nullam cladem ipſe Cæſar paſſus fuit, niſi per legatos. Adeò ipſe ſemper proſperrimè, ne ancipiti quidem unquam fortuna pugnauit, niſi bis. Semel hic ad Dyrrhachium, ubi pulſus in fugam à Pompeio non inſtante, negauit eum uincere ſciſſe. Iterum in Hiſpania, ultimo, cū deſperatis rebus, de conſciſcenda nece cogitaret. Certè cùm poſt hanc aduerſam pugnam in caſtra reuerſus fuiſſet, dixiſſe traditur, neſciuiſſe Pompeium uictoria, quæ iam parta erat, uti atque eo die bellum eſſe confectum habiturum fuiſſe, ſi fugientem cum exercitu in ueſtigio ſequutus fuiſſet.

Fœlix ac libera.] Pathetica exclamatio in infœlicitatem Pop. Rom. cui hac una clade ſua libertas manſiſſet, ſi Pompeius inſtando ſequutus fuiſſet. Nulla clades, neque Aegypto, neque in Africæ locis diuerſis, neque ad ultimum in Hiſpania acceptæ fuiſſent poſtea.

Viciſſet tibi Sylla.] hoc eſt, ſi L. Cornelius Sylla melior imperator hoc loco Cæſarem uiciſſet, non commiſiſſet hoſtem elabi, ſed fugienti inſtitiſſet, & inter uictione copias deuictas deleuiſſet. Trium rerum maximè collatio hic obſeruanda eſt: bellorum ciuilium perſonarum. Pompeij, & Syllæ, & rei militaris peritiæ. Sylla priori bello ciuili uicit Marianos. Sub eo Pompeius militarat ado-

leſcens, & multa ſecunda prælia fecerat. Sylla potitus uictoria reliquas partium Marianarum, terra mariq́ perſequebatur, miſſis exercitibus in Africam, Siciliam, & in Hiſpanias: neque ab inſequendo prius deſtitit quàm inimicos ad internecionem deleuiſſet. Hoc exemplum poſtea Cæſar parta de Pompeio uictoria, ſecutus fuit.

Si tibi.] S. Cornelius Sylla ſuo commodo uixiſſet, qui biennium ante mortem, fractis faſcibus, poſitis uirgis in Senatu, dictaturam depoſuit.

Dolet heu.] Identidem patheticè exclamat, & cum indignatione incuſat fata, quod proſperè ſuo genero ad ſeruitutem Pop. Roman. dimicaret.

Genero.] Pathos ab affinitate perſonæ

Non Vticę Libyæ.] Haud quaquam Africa clades uidiſſet circa Vticam. Cæſar circa ſolſtitium hybernum in Libyam traiecit, & ad Adrumetum cum tribus millibus peditum & una ala equitum conſedit. Hic duobus millibus Maurorum equitum à triginta Gallis equitibus repulſis, inde digreſſus Leptis potitus fuit deditione uoluntaria. Interim naues cõplures cum copijs ad eum uenerunt, & cùm circa Ruſpinã ubi caſtra fecerat, cũ triginta cohortibus frumentatum proficiſceretur, in hoſtium exercitum incidit cui Labienus transfuga præerat. Pugnatũ fuit acriter, dubia pugna. quod Pompeiani multitudine abundarent. Hic Labieni equo pilo à Tirone transuerberato, hoſtes uehementer turbati fuêre. Ibi Cæſar duplici prælio non cum magna manu uicit: dederat ſuis receptus ſignum cùm L. Petreij, & Cn. Piſonis interuentu, cum una Numidarum ala, frequentiq́ eius generis peditatu ſuis præſidio adeſſent. Potitus & hic uictoria fuit Cæſar. Erat Cato Vticæ, qui noctes & dies non deſijt Cn. Pompeium Magni filium ad uirtutem hortari. His diebus Scipio cum octo peditum legionibus, & quatuor equitum millibus ex Vtica profectus, circa Adrumetum, cum Petreio, & Labieno caſtra contulit. Omnes hoſtes fugauit Cæſar: ſuperauit hic Varum. Mox Scipionis & Labieni caſtra adortus, cæpit Iuba rex. & Petreius ex acie delapſi, qui ut unà perirent, mutuis uulneribus concurrerunt. Petreius regis ictu prior concidit rex à ſeruo interfectus perijt. Fauſtus Sylla ſeditione militari ortu occiſus fuit. Scipio item ferro ſe traiecit, & in fluctus præcipitatus fuit. Hiſpania Mundæ] Ad Mundam Hiſpaniæ oppidum cum Pompeij Magni liberis tam periculosè Cæſar poſtea dimicauit, ut de morte conſciſcenda cogitarit, ubi triginta & amplius hoſtium millia cæſa fuerunt: & in his Actius Varrus, & alter Labienus. Cn. Pompeij in ſpelunca latentis caput, ad Cæſarem delatum fuit. Pollutus ſa. Ni.] Sanguine Magni Pompeij cæſi ab Achilla, qui à rege Ptolemæo ad eius cædem miſſus fuerat. Phario reg.] Ipſo Ptolemæo rege Aegypti, antonomaſia. Pharus inſula Alexandriæ fuit obiecta, & ponte continenti annexa. Non Iuba.] Numidarum A rex, ut Bogud Mauritaniæ, qui grauiter unà cum Sittio illius opes bello Africano afflixit. Ptolemæus libro quarto partem Cyrenaicæ, Marmaricæ Libyæ nomine cenſuit, quod Marmaridæ ſupra Cyrenaicos, & Paretonios latè habitarint, uſque ad Syrtim maiorem porrecti. Plinius libro 5. Mareotem Libyam, poſt Catabathmon, Aegypto affinem facit. Marmarides in ea ora recenſet.

Scipio.] Pompeij ſocer, apud quem in Africa imperij ſumma erat, quod opinio teneret, Corneliorum gentem in ea terra inuictam eſſe: ob id Cæſar deſpectiſſimũ quendam ex ea familia ſecum adduxerat, cui ſalutioni erat cognomen. Scipionem oſtendimus modò ferro ſe traieciſſe, & in mare præcipitatum fuiſſe.

Pœnorumq;.] Quos duo Africani ſecundo, & tertio bello Punico in Africa uicerant quondam.

Sancto Catone.] Integro ac incorrupto uiro. Erat Cato tum Vticæ, cùm Cæſar in Africa aduerſus Pompeianos duces, defunctus bello Alexandrino, res gereret. Cato hortabatur Scipionis milites, qui acie exceſſerant, B & in oppidum irruperant, ut ſecum oppidum tuerentur, conſtanter recuſarunt, ſed accepta pecunia ab eo, & P. Sylla, cum hoc urbe ſunt profecti. Hortatur inde Vticenſes, ut ſeruitijs manumiſſis oppidum defenderent: ſed ubi ne unum quidem ſenſit in urbe eſſe, cui id conſilium placuit, à cœna ſub altam noctem cubiculum ingreſſus, ſine ulla turbatæ mentis ſuſpicione, ſibi manum intulit. Filius, & cæteri domeſtici irruperunt in conclaue ad cadentis ſtrepitum: & iacentem ſuſtulerunt. acceſſiueruntq́ medicum, & curatur uulnus. Simulata inde quiete, ubi ſenſit neminem circa ſe eſſe, uulnere atrociter dilacerato, animam effudit. Cæſar M. Aquinæ eius filio ueniam dedit: auditoq́ patris eius interitu, uehementer indoluit, atque alta uoce exclamauit. Ego tibi Cato inuideo mortem tuam, tu mihi meam uictoriam. & ſalutem inuidiſti. Vltimus ille d.] Pathos ab auerſione.

Exire è med.] Potuiſſet horrenda illa clades, in Pharſalicis campis Theſſaliæ poſtea accepta declinari, in quibus Aſinius Pollio, qui ſub Cæſare militauit, ſex millia Pompeianorum uno bello prælio cæſa fuiſſe prodidit. Nonnulli 25. M. tradiderunt. At Cæſar ad 15 M. periſſe ſcriptum reliquit. Ex quibus in acie ſenatores C 10. ceciderunt: & in his Domitius, quem Cæſar ad Corphinum obſeſſum liberum dimiſerat, centum & octoginta ſigna militaria relata fuêre. Aquilæ undeſexaginta. Eodem prælio capti ex Pompeianis uiginti quatuor, & inter eos M. T. Cicero, ut quidam prodidêre: Plutarchus tamen negat eum ob aduerſam ualetudinem pugnæ interfuiſſe. Sed de hiſce poſtea prolixior inſtituetur commentatio, ubi ad eam pugnam peruentum erit. Nunc ad ea, quæ ſequuntur.

a al. aduerſo.

Deſerit ad.] Cæſar in caſtra reuerſus DCCCC. milites deſiderauit è ſuis: equitũ duos & LX. XXX. centuriones, X. tribunos militum: ſigna militaria XXXII. Poſt illud prælium, Pompeius à ſuis Imperator

Deſerit a aduerſo poſſeſſa numine ſede
Cæſar, & Emathias lacero petit agmine terras,
Arma ſecuturum ſoceri. quacunq; fugaſſet,
Tentauere ſuo comites diuertere Magnum
Hortatu, patrias ſedes, atq; hoſte carentem
Auſoniam peteret. nunquã me Cæſaris inquit,
Exemplo reddam patriæ, nunquanq; uidebit
Me, niſi dimiſſo redeuntem milite, Roma.
Heſperiam potui motu ſurgente tenere,
Si uellem patrijs aciem committere templis,

eſt appellatus. Labienus ante Allobroges trãsfuga, captiuos Cæſarianos à Põpeio impetratos, trucidauit. Itaque Cæſar belli rationem mutandam ratus, milites ex omnibus præſidijs euocatos oratione graui hortatus fuit.

Ac medio pugnare foro, dum bella relegem,
Extremum Scythici tranſcendam frigoris orbem,
Ardentesq; plagas. Victor tibi Roma quietem
Eripiam? qui ne premerent te prælia, fugi?

A *fuit, ne ea, quæ acciderant grauiter ferrent, cum quibus componerent tot rerum fœliciũ ſucceſſus, in Italia, Gallia, Hiſpania. Inde aliquot ſigniferis ignominia notatis, animos reficere reliquos iuſsit, ac deinde prima uigilia præmiſsis impedimētis, paulò pòſt, quarta uigilia totis portis cæteras legiones dimiſit, ſtatim ipſe cum duabus legionibus pleno gradu agmen ſecutus fuit. Pompeius Cæſarem inſecutus ad Aſparagum conſedit. Interim Cæſar trans Genuſium amnem in ueteribus caſtris tantiſper conſtitit, quoad Pompeianos alijs rebus occupatos ſenſit, Inde longius progreſſus, Apolloniam, Ericum, & alias urbes præſidio firmauit: ac ſtatim per Epirum, & Acarnaniam in Macedoniam flexit iter. Secutus fuit eodē Pompeius per Candauiam. Domitius audito Pompeij aduentu ad Aeginium Cæſarem expectauit: ut paulò pòſt Domitio cum legionibus accepto, Gomphos primum Theſſaliæ oppidum peruenit.* Aduerſo.] *Cæſar reliquit ſua*
B *caſtra, aggeres, & caſtella, in quibus infœliciter cum hoſte dimicarat. Aduerſo numine: deo, ac genio irato ſuo conflixerat cum clade ſuorum.* Ex Emathias.] *Petit Theſſaliam. periphraſis Theſſaliæ. Initio dictum eſt, Emathiam Macedoniam eſſe Plinio, quæ Pyrrhia, Hæmonia, ac Theſſalia etiam dicta fuit, nomen ab Emathio ne rege ſortita olim Aemonia dicta.* Lacero ag.] *quod multos iam in conflictu amiſerat, & cum reliquis legionibus Theſſaliã peteret.* Arma ſec.] *Eſt autem hic ordo. omnes ſenatores id dabant operam, ut Pompeium, Cæſarem ſecuturum hortarentur, ut Romam cum exercitu repeteret, tueretur q; Italiã & urbem, ubi nullus iam erat hoſtis. & mitteret Cæſarem fugientē. Comites Duces Pompeianos dicit: & diuertere, pro inde auertere retro in Italiam.* Nunquã me.] *Verba ſunt Pōpeij renidentis hortatui ſuorum. Non me uidebit patria exemplo Cæſaris, ut armatus urbē ingreſſus ciuilibus terrorem inijciã. neq; Roma me uidebit amplius, niſi abſq; milite ingredientem.* Heſperiam.] *Ab antecedentibus facile confirmat conſilium ſuum. Si armatus uoluiſſem Italiæ, ſi urbi Romæ terrorem inferre, id potuiſſem facere, cùm initio belli ciuilis, urbe, & Italia excederē. ſi ea ſtetiſſet ſententia, potuiſſem aliorũ exemplo cum hoſte in medio foro dimicare, ſed nolui patriã ſanguine ciuili imbuere.* Patrijs.] *patribus à loco, Impietatē deprecatur, quod nolit aras Deorum, & patrios focos cruore ciuiũ prophanare, ac maculare.* Bella relo.] *Dum ciuile bellum Italia prohibeam & in alium orbem ſubmoueã, malo in ipſam Scythiã exercitum traducere, aut ſi quid eſt ulterius, quam in Auſoniam hoc terũ ſtatu armata manu redire.* Scythicũ orbem.] *In ipſam Scythiam. Scythis ab Europa, cuius partē citra Tanaim perſcribit, ad Aquilonem, & ortũ uſq; ad incognitam terram, quàm longiſsimè porrigitur, hinc Ponto, atq; Aſia, illinc ab humeris, montibus Rhiphæis inſeritur: mox longè lateq; ad ortum euagata innumeras gentes complectitur quidem, ſed finibus parum notis. Ipſa uerò tellus à Scytha Herculis filio nomen obtinuit. At Plinius Scythen, non Herculis, ſed Iouis filium fuiſſe ait, eumq; arcum, & ſagittam primum inueniſſe: & gentē uniuerſam à ſeruis ortam fuiſſe.* Ardenteſq;.] *Africæ populos, qui arborib. ſolis ſubiecti ſunt intra tropicos, quæ regiones ueteribus inhabitabiles creditæ fuerunt, licet diuerſum poſtea fuerit cōpertum.* Victor tibi.] *Negatiua eſt oratio, per interrogationē enũciata, quaſi dicat, nunquam futurum eſt, ut patriæ quietē, ut pacem, ut trãquillitatem eripiam. Et nonnihil uarietatis eſt, in auerſiane ad urbem Romam. Emphaticῶs, patriam ſibi chariſsimam indicans. Addit ſtatim argumentum, ſe ob id ex Italia fugiſſe, & ſuperum mare traieciſſe, ne bello infeſtaretur.*

Ah á potius bello ne quid patiaris in iſto, á al. Ac pōtiue.
Te Cæſar putet eſſe ſuam. ſic fatus in ortus
Phœbæos conuertit iter, terræq; ſecutus
Deuia, qui uaſtos aperit Candauia ſaltus,
Contigit Emathiam, bello quam fata parabant.

Ah á potius.] *Sed potius Cæſar te poſsideat, quàm ut per me*
C *detrimentũ capias, ultimus incōmodum accipias.* Sic fatus.] *Demonſtrauimus paulo antè, Cæſarē, quoad ſenſit Pompeianos alijs rebus occupatos, caſtris egreſſum, trans amnem Genuſium in ueteribus ſuis caſtris conſtitiſſe. Mox lõgius progreſſum, Apolloniã, Ericum, aliaſq; urbes præſidio firmaſſe, ac ſtatim, per Epirum, ac Acarnaniam, in Macedoniam iter auertiſſe.* In ortus.] *Cæſarem ſecutus eâdem fuit Pompeius. Dyrrhachium Macedoniam ad ortum ſpectat, ad meridiem, Acrocerauniorũ montes, & Epirum, atq; Acarnaniam, ad Septẽtrionē: Dalmatiã, Scardonã, & montem Scardũ.* Terræq; ſe.] *pulchri per deuia terræ cum ſecutum præcedentē dicit. Ad meridiem Apollonia eſt, inde Aulon, Bylma, Ericũ. Mox Acroceraunia, inde Epirus. Hinc iter ad ortũ in Acarnaniã, à qua Septentrionalis eſt Macedonia.* Candauia.] *A' Lyſſo, inquit Plin. Macedoniæ prouinciæ. Gētes Parthini: & à tergo eorum Diſſaretæ. Montes Candauiæ à Dyrrhachio 79. M. paſſ. Hæc Plinius. Hos montes quidã tribuunt Epiro, ut qui Illyricum à Macedonia dirimant.* Contigit Ema.] *Peruenit in Theſſaliam regionem à fatis futuræ cladi deſtinatam, locum fatalem, in quo Pompeiani funderentur à Cæſare. Per Emathiam & Macedoniam, & Theſſaliam innuit.*

Theſſaliam, qua parte diem brumalibus horis
Attollit Titan, rupes Oſſæa coërcet:
Quũ per ſumma poli Phœbũ trahit altior æſtus:
Pelion opponit radijs naſcentibus umbras.
At medios ignes cœli, rabidiq; Leonis
Solſtitiale caput nemoroſus ſubmouet Othrys.
Excipit aduerſos Zephyros, & Iapyga pindus,
Et maturato præcidit ueſpere lucem:

Theſſaliam.] *Chorographiam Theſſaliæ, narraturus cladē Pharſalicam, præmittit. Deſcribit autem eam regionem, maximè à mõtibus quinq;, quibus cingitur, ambiturq;. Sũt autem Oſſa, Pelium, Othrys, Pindus, & Olympus. Mirè torquet ſe hoc locò Sulpitius, qua poëtæ errorē impingit, quod inter Oſſam & Olympum, Pelion collocet,*

Sed Glareani iudiciũ mihi magis placet, cuius uerba hæc ſunt.

Nec metuens imi Boream habitator Olympi
Lucentem totis ignorat noctibus Arcton.

Quædam poeta hoc mirandum non eſt, inquit, qui uicina quæq; cõmiſceat ut ſtatim in locis Theſſaliæ apparebit, uicin[illegible] Peloponneſiaca cum Theſſalicis, & item Bœotiis, neq; ſolum hominum loca, ſed & locorum fabulas notiſſimas, confundit. Hoc tamen loco, ſi quis pro Oſſæa in ſecunda uerſu legerit, Othrea: in ſaxo contrà pro Othrys, Oſſæ. Deinde, per ſummo poli, non Cancri tropicum, ſed æquatorem intelligat, quemadmodum omnes Aſtrologi, quos hic poëta libenter ſequitur, intelligere ſolent. Quippe huic declinationes, & aſcenſiones, illæ longè aliam, quàm uulgò, intelliguntur, denominatæ. Denique per medios ignes caput ſolſtitiale, non æquator, ſed tropicum Cancri accipiatur. Per hunc Ortus æſtiuus, cõueniente puto huius poëtæ deſcriptionem cum Herodoti, atque adeo cum Ptolemaica pictura. Quidam ſtellas capitis Leonis Lucani temporibus in bona parte Cancri fuiſſe perhibent. At ego puto illam ſignorũ differentiam trium ſphærarum decimæ, nonæ, & octauæ, ne illis quidem ſeculis notum fuiſſe, tantum abeſt, ut poëta ipſe quidquam de ea ſcire potuerit. Hæc Glareanus, cuius iudicium mihi uehementer approbatur. Quod ſuper eabidũ Leonem proximum ſignum calidũ non minus ipſum Cancrum accipiamus, non uidetur omnino eſſe inſcitum. Sed conferamus nunc Herodoti deſcriptionem, quæ extat πολυμνίᾳ, eſt Lucano uidere erit, quid inter ſe diſſideãt. [illegible] id eſt, tradunt Theſſaliam, quod continuis ſit montibus longiſſimis circundata, lacum olim fuiſſe. Ad Ortum omnia Pelium, & Oſſa excludunt, latera inter ſe commiſcentes. Ad Boream, Olympum habet. Ad Occaſum, Pindum, ad meridiem, & notum, Othryn. In media dictorũ môtium, Theſſalia caua ſita eſt. Inter Olympum & Oſſam anguſto meatu Peneus in mare labitur. Eam intercapedinem Tempe uocant. Qua parte diem bruma[illegible] ho.] ab Ortu brumali, Oſſam habet, inquit, Peliũ, ad ortum iuxtà æquinoctialem, quem Lucanus Aſtrologus ſecutus, ſumma Poli, ut Glareano etiam uidetur, uocat. Herodotus id dixit in eandem ſententiã [illegible]

Oppoſitis.] ut in æquatore fit, hoc eſt, ad ortum æquinoct. id quod Herodotus dicit, [illegible]

Medios ignes.] Solſtitiale caput æſtiuum tropicum haud dubiè dicit, circulum cancri uidelicet inter quem & uirginem proximus collocatur Leo, ſignum non minus calidum quàm ipſum Cancri. Multi dies, ii die ueri Solſtitij, non multum in quantitate abſunt. Tum Sol per multos gradus minimum latitud. uariat, ut à 10. grad. Geminorum ad 20. Cancri. imò à Geminis ad Leonem. Stellæ capitis Leonis poëtæ temporib. in bona parte Cãcri erãt.

Pindus.] hic cingunt occiduũ latus, Herod. τὰ δὲ πρὸς [illegible] Zephyros, & Ia. Zephyrus, idẽ qui Latinis Fauonius, ab Occaſu aduerſus Eurum ſpirat: & Iapyx idem uentus, quod ex Iapygia oriatur. Iapygia Apuliæ eſt regio promontorium. Iapyx oppidum, à filio Dædali, poſtea Barion dictum. Plinius, Oſſan ad Ortum, ut Pelion, Pindum uerò ad occaſum uergentem ex aduerſo etiã collocat, ſicut & Othryn, in quibus Lapithas habitaſſe tradit, eadem ratione, qua ab Herodoto ſtatuũtur. Atq; hoſ theatrali forma ſitos autor eſt. In Theſſalia, inquit, ſunt 4. & 30. montes, quorum nobiliſſimi Cercetii, Olympus, Pierus, Oſſa: cuius ex aduerſo Pindus, & Othrys Lapitharum ſedes, ad Occaſum uergentes; ad Ortus, Pelios, omnes theatrali forma inflexi. Et paulò pòſt. Inter quos Oſſam, & Olympum Peneus nemoroſa conualle defluit, D. ſtadijs, dimidio eius ſpatio nauigabilis. In eo curſu Tempe uocantur. Pindus.] Itaq; Pindus occiduũ latus claudit, τὰ δὲ πρὸς [illegible] & Fauonium flantem ſuo dorſo à tergo excipit, ac diem claudit, diemq; ueſpertino tempore iam radiis abrumpit. Habitator.] τὰ δὲ πρὸς βορέω ἄνεμον, Ὄλυμπος. Etenim qui colunt ad radicem Olympi, à tergo aduerſus Boreæ flatũ, montis beneficio propter altiſſima eius iuga ſunt muniti. Græci ſcribunt [illegible] & ob id uſurpari pro ipſo cœlo. Sed ueriſimilius eſt, hac de cauſa pro cœlo accipi ſæpenumero, quod ob eius ſummo cacumine ob immenſam altitudinem Sol nunquam ſuos radios ſubducat, nec nubibus obſcuratur: atq; hinc student grammatici ſuum etymon ducere, [illegible] hoc eſt, totus lucens. Eſt alius Olympus mons Lyciæ, præter oppidum: alius in Leſbo: alius in Helleſponto. Lucentem totis ignorat.] Boreale latus igitur claudit Olympus, per quem ab Aquilonis ſæuitia incolæ interioris radicis non infeſtantur. Addit amplificationem uaſtæ altitudinis, quod per eius excelſa iuga Cynoſuram aut Helicen clarè lucentem uerſus Septentrionem nequeant uidere cùm Theſſaliæ eleuatio polaris ſit longitudin. & latitudin. grad 49. o. 38. 4. Herodotus author eſt, [illegible] id eſt, Olympum, & Oſſam celſitudine ingenti eſſe. Cæterùm eius uertex in tantam altitudinem ſurgit, ut eius ſummi iugi incolæ cœlum ipſum uocent. Hinc Lucanus, Nubes excedit Olympus. Proditum eſt literarum monumentis in eius ſummo cacumine aram fuiſſe Ioui dedicatam, in qua, ſi quid extorum reliquum ſuperat, aut quæ de extis remanebant, nec diſſlabantur uentuſo flatu, neq; pluuia diluebantur, ſed exacto anno ita reperiebantur, ut fuerant relicta, & perpetuo ab omni uentorum corruptione uindicabantur. Præterea literæ in cinere ſcriptæ uiſæ fuerunt incorruptæ in inſecutis anni cæremonijs. Fuerunt plures Olympi nomine uiri diuerſis ſeculis clar. Vnus, frater Generoſæ, qui è Cilicia Alexandriam ad medendum Sarpedoni uenit: alius Myſus auletes, & poëta melicus, & elegiarum ſcriptor, qui ante tempora Troiana floruit, à quo mons Myſiæ nomen inuenit: tertius Phryx, recentior auletes ſub Gordia. Arcton.] Vrſam minorem, quæ priori pede circulum Arcticum deſcribit. Eſt autem 15. circulus, qui ab omni parte à Polo mundi 23. gradib. ac minut. 30 diſtat. Sunt autem duæ Arcti, quas Latini Vrſas, & Plauſtra nominant, à quibus 13. circulus nomen habet.

Maior

B Maior Vrſa Helice, minor uerò, Cynoſura, ſiue, Canis cauda dicitur. Harum alterutra capita deorſum, alterutra ſurſum aſpiciunt. Vocantur & arcturi: quorum minor à pluribus Phœnice, à Græcis Arctophylax, à plurimis Cynoſura, ſiue canis cauda nuncupatur. Hanc minorem Vrſam Sidones inter nauigandum obſeruant, cuius caudæ ſtella ultima Polus Boreus eſt, qui nunquam nobis occidit. Græci nocte maximè maiorem Arcton Helicen ſpectant, & inter nauigandum curſum ad eam, regunt. Aratus loquens de duobus axibus, in quibus machina mundi uoluitur, quorum alter nobis ſub pedibus nunquam conſpicitur, alter boreus è quo ſemper ſupra uerticem habemus, & nunquam demergitur de eorum poſteriori.

Δύω δέ μιν, inquit, ἀμφὶς ἔχουσαι

ἄρκτοι ἅμα τροχόωσι, τὸ δὴ καλέονται ἅμαξαι,
αἱ δ᾽ ἤτοι κεφαλὰς μὲν ἐπ᾽ ἰξύας αἰὲν ἔχουσιν
ἀλλήλων, αἰεὶ δὲ κατωμάδιαι φορέονται,
ἔμπαλιν εἰς ὤμους τετραμμέναι. εἰ ἐτεὸν δὴ
Κρήτηθεν κεῖναί γε Διὸς μεγάλου ἰότητι
οὐρανὸν εἰσανέβησαν, ὅ μιν τότε κουρίζοντα
Δίκτῳ ἐν εὐώδει, ὄρεος σχεδὸν Ἰδαίοιο
ἄντρῳ ἐγκατέθεντο, καὶ ἔτρεφον εἰς ἐνιαυτὸν
Δικταῖοι κούρητες, ὅτε κρόνον ἐψεύδοντο.
καὶ τὴν μὲν κυνόσουραν ἐπίκλησιν καλέουσι,
τὴν δ᾽ ἑτέρην, Ἑλίκην. Ἑλίκῃ γε μὲν ἄνδρες Ἀχαιοὶ
εἰν ἁλὶ τεκμαίρονται, ἵνα χρὴ νῆας ἀγινεῖν.
τῇ δ᾽ ἄρα φοίνικες πίσυνοι περόωσι θάλασσαν.

Itaque altitudo rupium Olympi intercipit accolis radicis imæ conſpectum urſæ, totas noctes lucentis.

Hos inter montes, media qui ualle premuntur,
Perpetuis quondam latuere paludibus agri;
Flumina dum campi retinent, nec peruium Tempe
Dant aditus pelago, ſtagnumq; implentibus unũ
Creſcere curſus erat. poſtquam diſceſſit Olympo
Herculea grauis Oſſa manu, ſubitæq; ruinam
Senſit aquæ Nereus, melius manſura ſub undis
Emathis æquorei regnum Pharſalos Achillis
Eminet, & prima Rhœteia littora pinu
Quæ tegit Phylace, Pteleos'q;, & Dorion ira
Flebile Pieridum, Trachin, precioq; nefandæ
Lampados a Herculeis fortis Melibœa ſagittis.

a al. Pharetris

Hoc inter mon.] A deſcriptione ambitus Theſſaliæ, interiora eius regionis diligẽter depingit, addẽs interim ad delectãdum, fabulas diuerſas.

B

Hos int.] Demonſtrauimus paulò antè ex Herodoto, totam Theſſaliã lacũ fuiſſe, ob id, quod montibus lõgiſſimis, & ijs quidẽ cõtinuis, in orbẽ ſit circumdata. Quare diſertè adijcit Lucanus agros, qui inter montes in media ualle ſiti ſunt, olim latuiſſe perpetuis paludibus. Flumina d.] Quã diu cãpi fluminibus perfundebãtur. Tempe per.] inter Theſſaliæ flumina excidit Peneus claritate, calculo uiridis, iuxta Gomphos ortus inter. Oſſam, & Olympum per nemoroſam defluens cõuallem, collibus utrinq; hoc eſt, dextra, læuaq; molliter curuis, longo ſpatio nauigabilis. Per hũc curſum tẽpe Theſſalica uocantur, V. M. paſſ. longitudine,

C & VI. ferme latitudine ager pulcherrimis: gramine amœnus, refertus arboribus, auium omne genus cõcentu canorus, iugis dextra, læuaq; leniter ſeſe attollentibus. Stagnumq;.] Omnis hæc regio antea ſtagnaſſe creditur, cũ littus campis altius eſſet, & coniuncti inter ſe mõtes aquæ exitum non præberent. Sed ſecutis poſtea terræmotibus: uel (ut quidam tradunt) Neptuno: uel (ut alij) Hercule authore, Oſſa ab Olympo diuulſa abruptis littoribus, Peneus in mare irrupit, & hanc fœliciſſimam regionem ſiccam deſtituit. Poſtquam diſceſ.] Poſtquã Oſſa Herculis manu ab Olympo diuulſa eſt, in mare aquarum moles ſubitò effuſa fuit. Ouid. de hac regione amœniſſima,

Eſt nemus Hæmoniæ prærupta quod undiq; claudit
Sylua, uocant Tempe per quæ Peneus ab imo
Effuſus Pindo ſpumoſis uoluitur undis.

Qui uerò ab Hercule hoc factum contendunt, id inter cæteros eius labores recenſent. Seneca.

Emiſit tecum diruptus qualis iugis
Præceps citato flumen quærens iter,
Quondam ſteiiſti ſaxa, cùm uaſto impetu
Patuere Tempe, pectore impulſus tuo
Huc mons, & illuc cecidit, & rupto aggere
Noua cucurrit Theſſalus torrens uia.

De tempis Theſſalicis, & eorum amœnitate mirè uenuſta narratio extat apud Aelianum in uaria hiſtoria, quã adſcripſiſſem, ſi non cũ hæc cõmentarentur, libri copia ad manum fuiſſet. Quinq; maximè ab Herodoto celebrantur flumina, quæ per Theſſaliam decurrũt. Peneus, Appidanus, Onochonus, Enipeus, Pamiſus. quæ ex mõtibus cingẽtibus Theſſaliam ſeſe colligentia per unã planiciem, & eam quidam anguſtã curſum in mare tendũt, ubi cõmiſcentur. Oppida Theſſaliæ clariſſima ſunt, Phthia, Thebæ, Gomphi, Pheræ, Pharſalus, à qua campi Pharſalici dicti, in ripa fluminis Enipei. Subitæq; rui.] Poſtquã ſenſit mare aquã in ſe oſtijs effundi, & Peneũ exitũ ſuiſſe adeptũ. Indigenæ habuêre perſuaſum id uehementi aliquo terræmotu accidiſſe, qui montiũ dictorũ diſsidiũ ad Neptunũ i. ἐννοσίγαιον, id eſt, terræ motorẽ referunt. Alij ad Herculẽ (ut paulò antè memoraui) aut aliquẽ mortalẽ id opus reſerũt. Hinc quæcũq; amœna ſyluis, & montibus uideri uolumus, figuratè Tẽpe appellari ſolemus. Maro.

Speluncæ, uiuiq; lacus, & frigida Tempe.

Suidas τέμπεα, τὰ κοιλώματα, καὶ τέμπη, τὸ μεταξὺ τῆς θεσσαλίας ὀρῶν, περὶ τὸν ὄλυμπον καὶ τὴν ὄσσαν [illegible] ἐν πᾶσι τοῖς ὄρεσι [illegible] [illegible] ὄρα οὕτω καλούμενα. καὶ τέμπεα. [illegible] ἐν μακεδονίᾳ [illegible] ἀπόρρηξιν τῶν τεμπῶν, id eſt. Tẽpea ſunt cõcauitates. Et Tẽpe fauces illæ, & anguſtiæ montiũ Theſſaliæ inter Olympũ & Oſſam. In uniuerſum deniq; anguſtiſſimi exitus, & eruptiones in omnibus mõtibus, & loca arborib. cõſita. Propriè tamẽ montes Macedoniæ ſic dicũtur, & locorum anguſtiæ. Herodotus. Poſt præliũ Marathone. Theſſali Medicè loquebantur, meriti obturationẽ locorũ circa Tempe. Nereus.] Mare. metonymia. Emathis Pha.] Theſſalica Pharſalus, in cuius campis Romanorũ acies concurſuræ eſſent, uiſum ac melius manſiſſet ſub aquis, nẽ tantum ſanguinis Romani ibi funderetur. De Pharſalo, & Emathia antea dictũ eſt. Pharſal. re. æ. q. rei Achil.] Tota Theſſalia regnum Achillis potius latuiſſet perpetuò ſub aquis, quàm ut in uſum tantæ cladis emerſiſſet;

Regnum Achil.] *Pharſalus ſiue Pharſalum patria Achillis, ciuitas libera, ut ait Plin. unde Pharſalici campi, Cæſaris uictoria nobilitati. Vrbs eſt maritima ad ſinum Pelaſgicū, in ripa Enipei fluminis. Hæc initio Phthia dicta fuit, à Phthio, Neptuni filio, Phthia puellæ meminit Aelianus. quàm cùm adamaret Iuppiter, eam in columbā transformauit.* φθία, *inquit Homeri ſcholiaſtes*, πόλις θεσσαλίας παραθαλασσία, πατρὶς ἀχιλλέως. *Fuit hæc regia ſedes Pelei, iuxta quā, Helladа urbē regit Hellenis fuiſſe produnt authores. Erat ille filius Deucalionis, qui in Theſſalia, & Phthiotide regnarit. Hanc Achilles ipſe lib. Iliad.* 1. ἐριβώλακι, καὶ βωτιανείρῃ. *nominat. Ipſa regio Phthiotis nūcupatur, cuius oppida fuêre, Pagaſa, Demetrias, Poſidoniū promontoriū, Lariſſa, Echinus, Sperchia, Thebæ Phthiotidos. Eam regionem Mela Macedoniæ, Plinius Doridi attribuit. Sed doctiores Straboni accedunt, qui eam in Theſſalia collocat, iuxta Oetan, ad Auſtrum excurrentem, & ad Dolopiā uſq; radicesq́; Pindi euagantem. Itaq; Pharſalos, ſiue Phthia patria, ac regni ſedes Pelei & Achillis ab eo prognati.* Aequoreī Achillis.] *Fabulātur in Achillem filiū Thetidis, & Pelei, ſingulos Deos ſua pulcherrima dona cōtuliſſe. Mater eū, ſtatim ubi in lucē editus fuit, pedibus arreptum, in Stygias aquas immerſit, ne ab ullo mortaliū uulnerari poſſet, niſi ea pedis parte, qua eū tenuerat, cū totū corpus tingeret. Poſtea Chironi centauri nutriendus datus fuit; & inter Lycomedis filias habitu muliebri abſconditus, ex Deidamia genuit Pyrrhū. Iam Aequoreū eū uocat, quod è nympha Marina Thetide, & Peleo homine mortali procreatus ſit, ut eſt in fabulis Lycophrō. ex neſcio quibus authoribus refert. ſeptem liberos ſexus maſculi Thetin ex Peleo procreaſſe, quorū ſex in ignē abiectos enecaſſe, ut qui eius naturam nō referrēt: quodq́; ſe indigna paſſa eſſet.* Quod *ad Achillem prohibita fuit. Pindarus tradit, Apollinem, Neptunum, & Iouem de Thetidos nuptijs contendiſſe, ſed ſecundum quoſdam hiſtoriographos uetitos fuiſſe à Themide, uel ut Aeſchylus, à Prometheo. Vel pariet, inquit, filium patre præſtantiorem. Apollodorus uerò, Iouem, & Neptunum ſolos concertaſſe de illius nuptijs, Thetin, ut à Iunone educatam, noluiſſe cum Ioue conſueſcere, quā obrem Iouem iratum coniunxiſſe eam homini mortali. Iam Chironis conſilijs Peleus eam in uarias formas ſeſe uertentem obtinuit, & cum ea congreſſus fuit uerſa in ſepiam, à qua promontorio Iolci Sepiadi nomen datum. Nuptiæ celebrantur in Pelio, ac Dij certatim contulerunt dona. Neptunus, Xanthum, & Balin equos: Vulcanus, enſem: & alij alia. Thetis cum enixa Ligyronem nuncupauit præterquam ſecundum Apollodorum, poſtea Achilles denominatus fuit, quod traditus fuiſſet Chironi inſtituendus ad res gerendas, & diſertè dicendum.* καὶ δίχα νυκτὸς χιλὼν, ἔγχει τρεφέ ἀναπλεῖσθαι. *Et ueſperi eum coniecit in ignem. Mane iam orta luce unxit eum ambroſia, ut quæ eum immortalitate donaret. Porrò Peleus conſpicatus eam filium in ignem proijcientem, & clarum auxilium implorantem, ipſe ſe ad reliquas Nereides ſubduxit. Inde Peleus filium Chironi commendauit docendum, & educandum. Hæc fermè Apollodorus. Agameſtor uerò Pharſalius, tradit Achillem initio Pyriſium dictum, in Thetidis epithalamio; atq; inde, ad eum modum Achillem appellatum. Euripides tradit Peleum ſemel cum Thetide coiuiſſe, idq́; in Sepiade. Porrò qua arte Achilles mortē declinare ſtuduit, ne ad Troiā cum Græcis proficiſceretur, huiuſmodi hiſtoria à Græcis refertur.* ἀχιλλεὺς αἰσθόμενος τὸν ἐσόμενον ἀνδρῶν, καὶ φοβηθεὶς, ὑποκρίτης κόρης εἶναι. καὶ λαβὼν ἐν σχήματι ὥρμα μετὰ τῶν λυκομήδους παίδων. ἔνθα καὶ τῇ δηϊδαμείᾳ συνῆλθεν. ὀδυσσεὺς δὲ πολλοῖς ὑπὸ ἀγαμέμνονος, ἀγαγὼν ἐπ᾽; καὶ ἐπινοήσας, καὶ συνθεμένος γυναικῶν ἐργασίαν, ἔτι δὲ καὶ ξίφη, καὶ τόξα, καὶ ἔθος ῥῖψαι πρὸ τοῦ παρθενῶνος τοῦ λυκομήδους, ἐπέγνω αὐτὸν, καὶ τοῖς ἕλλησιν ἤγαγεν. οὐ γὰρ γυναῖκες τὰ γυναικῶν ἐπεσπάσαντο. ἀχιλλεὺς δὲ ξίφη λαβὼν, ἐπηρᾶτο αὐτὸν δεξιῶς, καὶ οὕτως ἐνεγχθη ἀλλὰ ταῦτα μὲν πέπλασται, καὶ μυθολογεῖται. τὸ δ᾽ ἀληθὲς οὕτως ἔχει. ἀρξάμενος πρὸς γάμον ὁ ἀχιλλεὺς δηϊδάμειαν τὴν θυγατέρα λυκομήδους, συνδιέτριβεν ἐν ταῖς θαλάμοις, καὶ παρθενῶσι, πόθῳ τῆς νεογαμίας. ὅθεν ἐμυθεύσαντο ὅτε γυναικεῖα ἐνεδύ. ἀγγελίαν δὲ τῆς ἐπιστρατείας καταγγέλλοντος τοῦ ὀδυσσέως, προθύμως ὑπήκουσε, καὶ ἐξώρμησε πρὸς τὸν πόλεμον, καίπερ μανθάνων ἀπὸ χρησμοῦ βραχυχρόνιος εἶναι, εἰ πρὸς τὴν τροίαν ἐκπλεύσει. τὴν ἀγγελίαν, καὶ τὸν ἐκ χρησμοῦ φόβον εἰς ξίφη, καὶ ἀτράκτους ἔξεθεντο, ὅτε γὰρ ὁ ἐξ... ἀχιλλεὺς, ἀλλὰ καὶ προθύμως πρὸς τὸν πόλεμον ὥρμησεν, ὡς ὅμηρος μαρτυρεῖ ἐν τῇ λ. ῥαψῳδίᾳ, νέστορα παρεισάγων πρὸς τὸν πάτροκλον λέγοντα. ἤλθομεν ἐγὼ, καὶ δῖος ὀδυσσεύς, λαὸν ἀγείροντες, κατ᾽ ἀχαιΐδα πουλυβότειραν. καὶ τὰ λοιπά.
Fuit autem Achilles Thetidis Chironis, & Pelei Theſſaliæ regis filius. Sed propter cognationem Thetys, res, nominis uidetur fabulandi materia nata, ut hæc pro illa uſurpetur. Phylace.] *Eminuit, & Phylace non procul à Thebis Phthioticis, quæ dedit Proteſilaum, qui omnium primus cum ſua naui appulſus, in littus Troianum emicuit, cæſusq́; fuit. Ab hac ipſe Phylaceius dictus fuit: & ab Ouidio matres Phylaceides. Vrbs ſua eſt ultra montem Othryn ad ortum, huic uicina eſt Pyraſus, dicta Demetrium, à Cereris fano nobili XXX. paſſus ab urbe.* A B

Quæ tetig.] *Metonymia, continens, pro contento, ſignificat, ut dixi, Proteſilaum.* Prima pi.] *prima naui, materia pro re confecta.* Rhœteia.] *Troiana. Duo ſunt promōtoria Troadis, Rhœteum, & Sigeum, in quorum altero Aiax, altero Achilles ſepultus fuit. Cæterùm Plinius Phylacen in Magneſia collocat quæ Theſſaliæ annexa eſt. Sed Rhœtea littora extra ſinum ſunt. Rhœteo, Dardanio, & Ariſbe habitata oppidis.* Pteleosq.] C *Pteleon nemus Plinius ſtatim ad ſinum Pelaſgicum recenſet. Thebæ Theſſaliæ, inquit, nemus Pteleon. ſinus Pelaſgicus. Pteleos inter Antrona, & Alon fuit, ab ulmo arbore, ut uidetur* πτελέα, *à qua fortaſsis apud Theocritum. Pteleaticum uinum nomen inuenit, aut Ptelea Epheſia, uel ipſa Epheſo, quæ & Ptelea aliquando dicta fuit. Antron urbs eſt Magneſiæ Theſſalicæ regionis, quæ & Antronia, circa quam proceri aſini gignebantur. Vnde Antronij aſini in prouerbium abiêre, de robuſtis, & corpulentis, ſed nullius ingenij hominibus.*

Dorion.] *Strabo ſcribit, Pteleon non magis habitari, & coloniam fuiſſe aduenarum de Pteleo Theſſalico. Sed Dotion alij cāpus, alij mons eſt, & à Plinio in Magneſia, quæ Theſſaliæ eſt annexa ſtatuitur, inter oppida. Dotion, inquit, Melitea, Phylace Dorium uerò tum quoq; eminuiſſe, ait Lucanus, quod mirū. Sed Strabo nulla extare ueſtigia huius author eſt. Conſtat ab Homero in catalogo ſignificari locum in Meſſenia Aulone. Verba Homeri ſunt in Catalogo.*

A καὶ Πτελεὸν, καὶ Ἕλος, καὶ Δώριον,

Pauſanias etiam intra Cypariſſias, & Andaniã ultra flu uiũ Electrum, uerſus Cypariſſias, ruinas Dorij ait uſtẽdi. Idem etiam à pylis Arcadicis quatuor M. paſſ. fluuiũ abeſſe prodit nomine Balyrau, quod in illũ abiecerit lyram Thamyris, in cruciatu, & ægritudine cæcitatis, de quo mox dicturi ſumus. Ira fleb. Pi.] Poëta & nomina, & fabulas confundit, cum enim loquatur de Doria ſiue Dorio, ut quidã legunt in Magneſia, attexit illico fabulã Thamyris, qui abiecerit lyram in fluuiũ Balyram, qui à Pylis Arcadicis ut dictũ eſt quatuor M. paſſuũ abeſt: & Dorij ruinæ oſtẽduntur uerſus Cypariſſias, aut Triphyliæ, quæ Elis. Hoc uerò loquitur loco, de Dorio Theſſaliæ, ad quam tota narratio ſpectat. ſed de hac diſcrepantia paulò pòſt dicemus. Aiunt hũc Thamyrũ filiũ fuiſſe Philammonis, & Arſiæ, uel ut nonnulli Argiopæ, nymphæ Parnaſſidos, uel, ut alij, Eratus Muſæ, primus fertur libidine arſiſſe in mares, natione Thrax, & poëta, cuius in Theologia uerſus ferũtur ad tria millia, & cũ Muſis eum de cantus laude certaſſe ab Homero ſcribitur, atq; ob id oculis orbatus
B fuit. In prouerbiorũ Græcarũ uolumine de eodẽ refertur. cùm forma præſtantia omnes ſuperaret, mirũ in maſculam libidinẽ raptus, accenſusq; fuit. Inde Muſas adamauit, ac cum eis de carminibus certauit, & quidem his cõditionibus, ut uictor earũ cõplexu poteretur, uictus, quod eis uideretur inuicem pateretur. Superatus ad poſtremũ oculis priuatus fuit, & Lyra: unde prouerbiũ natũ Thamyras inſanit, in eos qui præter ingenium propriũ aliquid moliuntur. Addunt quidã, de Argiopa nympha Thamyræ matre, cùm grauida à Philammone non reciperetur, ut uxor, migrauit in Thraciam ad Odryſſas. Hanc fabulam allegoricè ſic reddunt Thamyram amiſiſſe oculos morbi diuturnitate, id quod & Homero accidit, ſed hunc nihilo ſegnius carminis ſtudium proſequutum, illum uerò uictum oculorum cruciatu, & animi ægritudine poëtica curã abieciſſe. Homerus lib. Iliad. β. ſcribens, quot populos ſecum ad Troiam Neſtor adduxit.

καὶ Πτελεὸν, καὶ Ἕλος, καὶ Δώριον ἔνθα τε μοῦσαι,
ἀντόμεναι, θάμυριν τὸν θρήϊκα παῦσαν ἀοιδῆς
οἰχαλίηθεν ἰόντα παρ' εὐρύτου οἰχαλιῆος,
C στεῦτο γὰρ εὐχόμενος νικησέμεν, εἴπερ ἂν αὐταὶ
μοῦσαι ἀείδοιεν κοῦραι διὸς αἰγιόχοιο
αἱ δὲ χολωσάμεναι πηρὸν θέσαν, αὐτὰρ ἀοιδὴν
θεσπεσίην ἀφέλοντο, καὶ ἐκλέλαθον κιθαριστύν.

hoc eſt interprete Ioachimo Camerario.

Qui Pteleonq; tenent, quiq; Ampigeniam, Heloſq;,
Et qui Dorion, Aonides ubi tempore priſco
Oblatum Thamyrin ſpoliarunt carmine Thracem.
Oechalia hic ueniebat ab Euryta Oechalienſi,
Iactabat ipſas ſe cantu uincere poſſe
Cantantes Muſas natas Iouis altitonantis.
Ergo illæ iratæ cæcum fecêre, modoſq;
Eripuere admirandos uociſq; Lyræq;.

Suidas, fabulam modò redditam his uerbis refert. θάμυρις ἢ θάμυρας, θρᾷξ, ἐκ ἀντῆς τῆς ἐν θρᾴκῃ πόλεως, ἢ ὥς φασι μόνον, καὶ ἀργιόπης, ἐκ ποιητῶν ὄγδοος, πρὸ ὁμήρου. κατὰ δὲ ἄλλους, πέμπτος. οὗτος ἀπὸ ὀδρύσῶν ἦν. ὁ θάμυρις ἐμάνη εἰς τὰς μούσας ὑβρίσας, ἐπηρώθη. φέρεται δὲ αὐτοῦ θεολογία, εἰς ἔπη γ. καὶ πρῶτος ἠράσθη παιδὸς ὑμεναίου τοὔνομα, ὃς καλὸς ἦν, καὶ μάγειρος, οἱ δὲ πρῶτα φασὶ τινα τὸν λάιον ὁ λαμαδοὺς ἐρασθῆναι. οἱ δὲ, λάϊον φασὶν ἐρασθῆναι πρῶτον χρυσίππου τοῦ πέλοπος υἱοῦ. οἱ δὲ, ἰταλιώτας πρώτους κατ' ἀνάγκην γραικὰς εὑρεθῆναι τοῦτο. κατὰ δὲ κλαύδιον, αἰνεῖος ὁ θρᾷξ πρῶτος ἠράσθη γυναικῶν. θάμυρις μανεῖσθαι, καὶ τὴν κιθάραν ῥῖψαι παράλογα λοιπὸν ποιῆσαι.

Ouid. item Amorum 3. Glareani iudiciũ huc quoq; quadrat, qui idem propè mortem multò antè annotauit, cuius uerba operæprecium quoq; eſt hic adſcribere ſi appendicis loco de Thamyra illud addidero ex uaria hiſtoria Ioannis Tzetze, quod κοσμογένεια, id eſt mundi creationem ſcripſerat quinq; millibus uerſuum. Cùm autem eſſet homo arrogans, nec ſibi ingenio parem ullum crederet, & uideret poëma intercidere fabulati fuerunt, cum cantu cum Muſis certaſſe, atq; iratas eum occæcaſſe. Hæc ille. Porrò Henrici Glareani uerba ſunt At quæ hic ſequuntur, inquit, haud ſcio, an eodem modo defendi queant, quãdo poëta Græciæ nomina, & fabulas cum locis ita cõfundat, ut nihil diſcriminis ſit reliqui Natũ eſt Homeri in catalogo carmen de Pylijs ſub Neſtore in Peloponneſo.

καὶ πτελεὸν, καὶ ἕλος, καὶ δώριον, ἔνθα τε μοῦσαι
ἀντόμεναι θάμυριν τὸν θρήϊκα παῦσαν ἀοιδῆς.

Noſter hic poëta in Theſſalia omnia ponit & nomina, & fabulas, cùm in Peloponneſo ea atq; adeò Achaia facta ab Homero decantur. Quidam hunc locum excuſatum iri putant, ſi pro Dorion, legãt Dotion Nam Dorion quidem eſſe in Peloponneſo propè Meſſenios in ipſis adeò Pylijs, de quo loquatur Homerus, ubi Thamyrin uictum multarint Muſæ, ſed Dotion eſſe Theſſaliæ campum, de quo poſſit hoc loco intelligi. Verùm hoc nihil ad fabulam. Imò nec ſequentia de Thebis Bœoticis ad Phthioticas applicata ullo pacto defendi poſſunt. Concedatur hoc poëtæ in opere imperfecto, qui hæc, & huiuſmodi alia emendaturus, ſi licuiſſet per ſceleratum Neronem, erat. Pluribus de his ſolicitum eſſe non eſt opus. Hactenus Glareanus. Siue igitur hic Dotion, ſiue Dorion legas in Theſſalicis, neutro fabula referri poteſt Plinius libro quarto, capite quinto, in quo oppida Achaiæ recenſet, in Meſſenia, quam dicit duodeuiginti montium eſſe, intus autem inquit ipſa Meſſene, Itome, Oechaliæ, Arena, Pteleon, Thryon, Dorion, Thamyræ natis clara temporibus.

Threicius.] Quin & illud de Thamyra adſcribatur ex 4. Statij

Getico, quos flebile uati
Dorion, hic fretus doctas anteire canendo
Aonias, mutus Thamyras damnatus in annos
Ore ſimul citharaq; quis obuia numina temnat?
Conticuit præceps, qui non certamina Phœbi
Noſſet, & illuſtres ſatyro pendente Celænas?

Trachin.] Trachin, quæ & Trachis, ſub Oeto monte à ſalebris appellata ſiue aſperitate, & duricie. τραχὶν καὶ λεγομένη, ὑπὸ τῇ οἴτῃ, ὑπὸ ἡρακλέου, κτισθεῖσα, καὶ ὀνομασθεῖσα διὰ τὴν τραχύτητα, inquit Strabo. Trachis eum quoque emerſit. Melibœa.] in Magneſia item eſt Promontorium, ait Pli. Acantium, Oppida. Melibœa, Rhyzus, Erymne & Patria Philoctetæ Pœantis filij qui unus fuit ex comitibus Herculis Hic moriens in mõte Oeta illi mãdauit, ne cui mortaliũ reliquias corporis ſui mõſtraret, atq; hunc eũ iureiurando adegit, donauitq; ei Pharetram ſuam, arcum, & ſagittas felle hydræ Lernææ imbutas. Poſtea Græci oraculo Delphico moniti ſuêre, ad euerſionẽ Troiæ ſagittis Herculis opus eſſe Philoctetes inuitus, & de Hercule interrogatus, primo negauit ſe quicquam de eo ſcire. Tandem cõfeſſus fuit, eũ mortuum. &

tum: & cũ urgeretur uehementiùs ad prodendum ſepulchrũ, ne periurij teneretur, ictu pedis locũ indicauit. Ipſe inde ad Troiam deductus, cũ ſolus ſagittis, Lernææ ſanie tinctis uti nequibat. caſu unius ſagittæ in pedẽ, quo Herculis ſepulchrũ mõſtrårat, uulnere propè immedicabili affectus fuit. Inde cũ fœtor pedis è uulnere ferri à Græcis non poſſet, in Lemno relictus fuit. Poſtea cæſo Achille Vlyſſes in Lemnũ regreſſus, ſagittas unà cũ Philocteta ad Troiam reduxit. Capta iam Troia, ne in patriã ager rediret, dolore impeditus, in Calabriã uertit iter, ibiq; Petiliam cõdidit. Melibœa] Sunt qui produnt, Philoctetem ob ſeditioni profugũ, hunc Lucaniæ ſinũ tenuiſſe, & Petiliã aduerſus omnẽ uim uicinorũ egregiè muniuiſſe, metropolim Lucaniæ ἡ πετηλία, ſcribunt Græci, ἡ τῶν λευκανῶν μητρόπολις φιλοκτήτου ἐστὶ κτίσμα, κατὰ φυγὴν ἐκπεσόντος τῆς μελιβοίας. Eſt & Melibœa præter littorale oppidũ Magneſiæ, etiam uicus in mari Laconico. Oſtendimus Philocteten Pæantis filium fuiſſe. Euenit aliquãdo quod cùm in Lemno ad arã Mineruæ Aureæ, hydræ morſu uulneratus eſſet, fuerit eo immedicabili uulnere tardior factus, & à Græcis ibi relictus. Nouerant ſerpentũ morſibus tactos, niſi à Vulcani ſacerdotibus, illis curari non poſſe. Pindarus Troia captæ gloriam Philoctetæ tribuit, πυθίων, α. additq; eum ex Lemno profectum, & ab hulcere adhuc mucilentum, diu quæſitum ad Troiam ueniſſe.

φαντὶ δὲ λαμνόθεν ἑλ-
κει τειρόμενον μεταλλά-
σοντας ἐλθεῖν
ἥρωας ἀντιθέους παι-
αντος υἱὸν τοξόταν,
ὃς πριάμοιο πόλιν πέρ-
σεν, τελεύτασέν τε πόνους δαναοῖς.

Quo quidẽ loco addit interpres. φιλοκτήτης ἀνεῖλεν τὸν πάριν. idem huic affirmat Lycophronis enarrator, ſed quo pacto, quóue caſu occiderit, annotat ſcholiaſtes authoris Caſſandræ, ἐχθρὸς ὢν ὁ λύκων τοῦ φιλοκτήτου, τὸ ξίφος μονομαχῆσαι πρὸς αὐτὸν, ἀλέξανδρος, καὶ πρῶτος μὲν τοξεύσας ἀλέξανδρος ἡμάρτε φιλοκτήτου. δεύτερον δὲ τοξεύσας ὁ φιλοκτήτης βάλλει κατὰ χεῖρα λαιὰν τὸν ἀλέξανδρον, εὐθὺς δεύτερον οἶμον ἀφεὶς, ἐκκόπτει τὸν τὸν δεξιὸν ὀφθαλμὸν, καὶ τρίτῳ βέλει κατὰ τὸν σφυρὸν πείρας αὐτὸν ἀνεῖλε. hoc eſt, abductus ex Lemno Philoctetes, certauit cũ Alexãdro ſagittis. Hic prior emiſſo telo à Philoctete aberrauit. Deinde Philoctetes diuerberat læuã manũ Alexandri. Mox iterũ miſſo telo excuſſit illi dextrũ oculũ: ac tertio iaculo tranſfixa plãta ipſum trucidauit. Atq; hãc quidẽ ob cauſſam Lycophron eũ δρακοντοκτόνον uocat. Melibœa. for. ſa. Her.] Re uera fortis, quòd Troia nõ niſi arcu, & ſagittis Herculis præſentibus capi nõ poſſet. Pretioſa acc. L.] Oraculũ à Pythia relatum erat, quod iuſſit Herculẽ cũ omni bellico apparatu in Oetam montẽ deferri. Porrigitur is mõs ab ortu in occaſum ſolis à Thermopylis in Ambraciũ uſq; ſinum recto tractu. Huic ille ſentiens, niminúq; impoſitus cùm iam omnẽm ſpem uitæ abieciſſet, facẽ admoueri iuſſit. Cæteris triſte miniſterium recuſantibus, Philoctetes, qui ab eo arcũ, & ſagittas dono acceperat, pyræ ignem admouit. Sũt qui tradant Philocteten poſtea ab eo ſagittã, & arcum dono ob id accepiſſe, quod facem inieciſſet. In quibuſdam Græcorũ commentarijs reperio, arcum, & ſagittas Philoctetæ relicta, ob Pæantis patris eius in deceſſu in Herculem merita, non ob admotã facem in Oeta: & ipſum Herculẽ arcum à Teutaro Scythia accepiſſe, bubulco Amphitryonis, à quo etiã artẽ iaculandi didicerat, ut & ipſe Lycophron prodidit. Addetur & illud additamenti de uulnere, & iactatione Philoctetæ poſt excidiũ Troianũ. Vetus Orpheus tradit Machaonẽ eum in Lemno ſauciũ medicatum fuiſſe. Iam uerò quo caſu & fortuna in Italiam fuit delatus euerſo Ilio, ita annotauit Lycophronis enarrator. A

μετὰ δὲ τὴν ἰλίου πόρθησιν, μενεσθεὺς, φείδιππος, ἄντιφος, καὶ ὁ ἐλεφήνωρ, καὶ φιλοκτήτης, μέχρι μίμαντος κοινῇ ἔπλευσαν. εἶτα μενεσθεὺς μὲν εἰς μῆλον ἐλθὼν βασιλεύει, τοῦ ἐκεῖ βασιλέως πολυάνακτος τετελευτηκότος. ἄντιφος δὲ ὁ θεσσαλὸν εἰς πελασγὴν ἐλθὼν, χώραν καταχὼν θεσσαλίαν ἐκάλεσε. φείδιππος δὲ μετὰ κῴων ἐξωθεὶς, περὶ τὴν ἄνδρον, εἶτα περὶ κύπρον, ἐκεῖ κατῴκησεν. ἐλεφήνορος δὲ ἀποθανόντος ἐν τροίᾳ, οἱ σὺν αὐτῷ ἐκριφέντες περὶ τὸν ἰόνιον, ἀπολλωνίαν ᾤκησαν, τὴν ἐν ἠπείρῳ, καὶ οἱ τοῦ τλησπολέμου προσίσχοντο κρήτῃ. εἶθ' ὑπ' ἀνέμων ὠθέντες, ταῖς ἰβηρικαῖς νήσοις ᾤκησαν. ἐν δὲ πινδάρου ἱστορίαις εὗρον, ὅτι οἱ τοῦ τληπολέμου ἀπεσώθησαν εἰς ῥόδον, τὴν αὐτῶν πατρίδα, καὶ ἐγγὺς τληπολέμου φασὶ τὰς μεγάλας ἀγῶνας, ἀγῶνας ἐπὶ τῷ ἑαυτῆς ἀνδρὶ ἔθετο· καὶ παῖδες ἠγωνίζοντο, καὶ οἱ νικῶντες λευκῆς φύλλοις ἐστέφοντο. οἱ τοῦ πρωτεσιλάου, εἰς πελλήνην ἀπερρίφησαν πλησίον πεδίου κανάστρου. φιλοκτήτης δὲ ἐξωσθεὶς εἰς ἰταλίαν εἰς καμπανούς, καὶ πολεμήσας λευκανοὺς, πλησίον κρότωνος, καὶ θουρίων, κρίμισαν κατῴκησε. καὶ παυθεὶς τῆς ἄλης, ἀλαίου ἀπόλλωνος ἱερὸν κτίζει, ᾧ καὶ τὸ τόξον αὐτοῦ ἀνέθηκε, ὥς φησιν εὐφορίων. εὐτυχοῦς ὁ φιλοκτήτης ἀναιρεῖται. πρὸ γὰρ τοῦ πορθηθῆναι τὸ ἴλιον, ἐν πελλήνῃ ἀχαιῶν πόλει τινὲς ἐλθόντες εἰς ἰταλίαν, κατῴκησαν. μετὰ δὲ ἰλίου πόρθησιν πλανηθέντες οἱ ῥόδιοι ἐλθόντες ἐκεῖσε, καὶ πολεμοῦντες πρὸς τοὺς ἐκ πελλήνης μετοίκους, ὑπὸ ῥοδίων βοηθῶν φιλοκτήτης ἀναιρεῖται. B

Idem enarrans hunc Lycophronis uerſum.

Οἰνωτρίας γῆς κεχρίου ῥαβδωμένον.

In hãc ſententiã ſcribit. Vbi nũc Roma eſt ac regio initio Oenotria appellata fuit, in qua Philoctetes poſt euerſionẽ Ilij habitauit, ut Dionyſius, Dion, & omnes, qui res Romanas ſcripſerũt, referunt. Iam uerò & illud nequaquã otioſè prætereundũ, quod nomen Philoctetæ minimè ſimpliciter à ueteribus ſit acceptũ, cũ auarũ, & cupidũ poſſeſſionũ ſignet. Et interdũ ab huius Philoctetæ morib qui circa pedẽ natrice, aut uenenata ſagitta læſus in Lẽno ſubſedit, reliquis Græcis ad Troiã profectis multa dira imprecatus, quod unus in ea inſula ab ipſis deſertus eſſet, prouerbiali ſpecie uſurpari poteſt. Quare Cicero ad hãc alludẽs hiſtoriã, Trebatiũ, Cæſarẽ in Britanniã proficiſcentẽ non ſubſequentẽ, lib. 7. epiſtol. famil. Philocteten uocat. Itaq; qui ſimulata in ualitudine corporis, aut animi ægritudine, aut morbo aliquo. ut apud ueteres, ita hodie quoq; Philoctetæ dici poſſunt. Hinc Cice. eũ alicubi Philoctetẽ uocat, qui patriæ ſuæ diras, ſicut ille fecit, imprecetur. Ouidius. C

Dure Philoctete, licet exercere, meumq;
Deuoueas ſine fine caput.

Cæterũm Ciceronis uerba ſi quis requirat, legat epiſtolã ad Q. Fratrem lib. epiſtolarum 2. Certè mollis hic & effœminatus fuit habitus, id quod etiã teſtãtur Martialis, & Auſonius. Sed iſta pluſquã ſatis de Melibœo Philo. Melibœa fo.] patria igitur Philoctetæ fortis Herculis ſagittis, quæ illi pretium fuerant accenſæ nefandæ pyræ tunc quoq; emerſit.

Olim La-

Atq; olim Lariſſa potens, ubi nobile quondam,
Nūc ſup Argos arant, ueteres ubi fabula Thebas
Monſtrat Echionias, ubi quōdam Pentheos exul
Colla, caputq; ferens ſupremo tradidit igni,
Quæſta, quòd hoc ſolum nato capuiſſet Agaue.

A Olim Lar.] *Tum quoq; emerſit Lariſſa, quā quondā potentem, temporibus Troianis uidelicet, quæ ad Troiam miſerat Achillē, Græcorū fortiſſimū indicat Theſſalica dicit, à qua Achilles Lariſſæus dictus fuit. Oppidū etiā eſt maritimum, ad ſinum Pelaſgicū. ab Achille nobilitatū potentia, & opibus fuit. Tradunt quidā Iolcum antea appellatā.* Quidā *produt, ob id Lariſſam Achillis patriā putatā, quod haud procul à Phthia, ubi natus creditur, totius Theſſalici regni capite, diſtaret. Sunt Lariſſæi, Aſiæ Scythicæ populi: Lariſſa Arabiæ oppidū. Lariſſa Syriæ cauæ: nobilis etiā uicus in Trallibus. Lariſſa in Italia, Pelaſgorū conditio. Pauſanias in Theſſalia duas Lariſſas fuiſſe affirmat, ambas à Pelaſgi filia nūcupatas, quarū altera in littore maris condita fuerit. Apollonij enarrator lib. 4. Argonau. Lariſſam conditā aſtruit ab Acriſio: qui à Perſeo nepote diſco interfectus fuerit. Fuit & Lariſſa, Cremaſte cognomento, quā L. Apuſtius bello Macedonico ſubita interuētu oppreſſit, rurſum alia in Creta penſilis: alia in Peloponneſo arx Argiuorū. Et in Attica Lariſſa extitit. Dixi paulò antè, à Pauſania duas Lariſſas Theſſalicas referri, alterā littoralem, alterā ad Peneum amnem: uerū utram hoc loco innuit poëta, uidetur ſatis ea periphraſi, quaſi digito monſtrare.* Vbi nob. q.] *ubi quondā Argos fuit nobile. nūc aratro uertitur Plures Argi fuerunt. Clariſſima omniū urbe fuit Argos Peloponneſiacū nō procul à Mycenis ad Inachū amnē quæ differentiæ cauſſa Argos Hippium uocabatur, propter agrum paſcēdis equis aptū Di itur & Dipſion, quaſi ſitienloſum, ab aquæ penuria unde fit, cur plures utātur eadē putea, quod apud eam gentē eſt arctiſſimæ ſocietatis uinculū. fuit & Phoroneū dictū ut aiunt, à primo rege. Eſt aliud Argos Theſſaliæ oppidū, quod Pelaſgicū uocatum fuit. Traditur hoc Argos Theſſalicū uetuſtiſſimū omniū, in ea terra cōditum, à quo ipſum regnū Argiuū appellarunt Argos ipſum, haud procul inde, ubi poſtea Lariſſa habitata eſt. Sed hoc à Phoroneo cōditū, & in eo Inachū regnaſſe quidā arbitrati ſunt, qui fuit pa-*

C *ter Phoronei Hoc Argos oſtendit Lucanus Nam cū Romani rerū potirentur, eius nulla uſquā extabant ueſtigia. Atq; hac de cauſſa, diſertè ſubijcit. nūc ſuper illud Argos terra aratur Hoc regnū Argiuum ortum creditur unà cū Cretenſi una tempeſtate, tūm Iuppiter in Creta, cū Abraham moreretur, regnaret* Arant.] *Hinc ſuſpicādi materia quibuſdam præbita fuit, Argos in Theſſalia campū fuiſſe tantū planum, nō urbem, cui id nomē fuerit. Traditur & aliud Argos in Acarnania. quod Amphilochicū cognominatur. quod Alcmæon eiuſq; liberi cōdiderūt, ut eſt apud Strab. lib. 7. Argos Apuliæ oppidū Diomedis monumentum, initio à nomine patriæ deſertæ, Argos Hippium nominatū: inde Argyrippā. ad ultimū Arpos dixerūt Pli. lib. 4. cap. 7. Theſſaliā, ſiue Aemoniam, ut ipſe ſcribit, author eſt, aliquando Pelaſgicū Argos appellatā fuiſſe. Peloponneſiacum uerò, Achaicū dixēre.* Veteres ubi f. Th] *Diuerſis regionib. alia atq; alia Thebæ fuiſſe produntur. Vna in Aegypto, ubi Callimachus ſcribit, ſpeluncā oſtēdi, quæ cū modo uenti plena ſit, ſolū interlunijs nullū flatū reddat. Alias celebres in Bœotia. Tertiā Ciliciæ faciunt ſub Placia propè Troiā. Quarta eſt Ioniæ, iuxta Miletū. Quinta Atticæ, Cataoniæ Sexta. Septima Italiæ: Octaua Syriæ, Nona Theſſaliæ Phthiotidis. de qua hic meminit.* Veteres ubi f. Th. Echi.] *Echion unus illorum fuit, quorum opera Cadmus adiutus Thebas ædificauit. Ab hoc Echione Thebani. Echionidæ & Echionij appellantur. Sed Cadmus ex Aegyptijs Thebis, ubi Ogygus imperabat, in Græciam profectus in Bœotia inter celeberrimos amnes, Iſmenum, & Aſopū ſuas Thebas condidit, quas heptapylas quidā à numero ſeptem portarū, nominauit: ipſas autē portas Cadmus Ogygias dixit, ab Ogygo Aegyptiorū rege, qui in Aegypto tum regnū obtinebat. Hinc nonnulli Cadmæas Thebas uocant. Lycophron Ogygiatas dixit Vrbem poſtea Zethus. & Amphion ampliarunt, ac muris cinxerunt, quorū poſterior tanta uocis ſuauitate fuiſſe prohibetur, ut cantu cytharæ fratris ſaxa ſua ſponte eis οἰκοδομίαν concurrerent. Thebas uerò Theſſalicas, opinor eas eſſe, quas quidam à Thebo Prometheo. Euſtathius, à Thebe Aſopi filia nominatas arbitratur. Itaq; cū Echionias Thebas dicat, epitheto, & Theſſalicas has, & Bœotias, ſiue Cadmæas Heptapylas confundit. Echion adfuit Cadmo, in condendis Thebis non in Theſſalia, ſed in Bœotia. Atq; has Pindarum lyricorum principem edidēre, eaſq; uaſtauit Alexander Macedo.* Vbi quond. Penth.] *Multa amplius exemplo miſeras Thebas. Pentheus enim rex Thebanus fuit in Bœotia, filius Echionis, qui ad uicum Scolum ob contempta ſacra Bacchi, à Bacchadibus, & ſuis diſcerptus fuit. Itaq; Pentheus accepto malo cœpit Bacchum reuereri. Euripid. in Bacchis, ἀλλ' οὐ νῦν ἐγγὺς ὢν... Fabula refertur apud Ouid. lib. 3. Meta. apud Eurip in Bacchis. & Aeſchylū in Pentheo.*

Exul Agaue.] *Hæc Cadmi filia, Pētheum ſuū filiū, & Echionis, impulſu liberi patris diſcerpſit in Orgijs Bacchi. Vehemēter oderat Dionyſiaca ſacra. ut impia, & nefariorum referta. Hic cum Liberi ſacra non ſolum negligeret, ſed matrem etiam, & reliquū fœminarū gregē ab ijs prohiberet, fortè cōſpectus à Bacchante matre, & duabus materteris diſcerptus fuit Ouid. lib. 3. Metamor.*

Prima ſuum miſſa uiolauit Penthea Thyrſo
Mater, & ô geminæ clamauit adeſte ſorores.
Propertius.

Pentheos in triplices funera grata greges,

Porphyrio in 2. odarum Hora. ſcribit, Pentheum fulmine tactū perijſſe, nō ob contemptū ſacrorū ſed quod Liberum patrem in cuſtodia clauſum teneret. Scolus locus dicebatur, unde abductus Pentheus, & diſtractus dicitur. Is pagus eſt in ora Aſopia ſub Citherone, triſtis, & aſper, incultus, & inamœnus. unde prouerbiū natum Ad ſcolū ne ipſe eas, neq; aliū comiteris: quoties ſignificare uolumus, abſtinendum eſſe à conuictu cuiuſpiam aut à loco, ubi nil ſit ſperandum, quod uel ad uoluptatem faciat, uel ad emolumentum. Exul.] *rectè Mycillus, ut paulò antè memini, Pentheus matrem, & uniuerſum Bacchantium gregem à ſacris prohibuerat, agriſq; interdixerat. Contortum nimis mihi uidetur, ſi exul, hic acciperetur, pro alienata mente, ut Omnibonus.*

Pentheos.] *Genitiuus Græcus eſt à Πενθεὺς, ... referturq; ad colla, caputq; Mater furore agitata ferens colla, caputq; Penthei. Ouid. libro tertio Metam.*

Saucius

» Sancius ille tamen, fer opem matertera, dixit
» Autonoë, moueant animos Actæonis umbræ.
» Illa quis Actæon, neſcit, dextramq; precantis
» Abſtulit, Inoo lacerata eſt altera raptu.'
» Non habet infœlix, quæ matri brachia tendat,
» Trunca ſed oſtendens deiectis uulnera membris,
» Aſpice mater, ait, uiſis ululauit Agaue,
» Collaq; iactauit, crinemq; per aëra mouit,
» Auulſumq; caput digitis complexa cruentis
» Clamat io, comites, opus hoc uictoria noſtra eſt.

Perſius Satyr. prima, de Pentheo, techmuas, & Bacchi Dionyſia faſtidiente, atq; infeſtè perſequente,

Et raptum uitulo caput ablatura ſuperbo
——Baſſaris.

Baſſaridem, hoc loco poſita, Agauen Bacchiam uocat, quæ furore, & temulentia percita, ei omnium prima caput abſtulit. Atque hinc à Luctu, Pentheus fortitus creditur nomen. πένθος, ὁ, luctus. Perſius eum eundem nominat, ac Ouidius aptum ſcribit ipſi uſum fuiſſe eum.

Ille mihi feriendus aper.

Sopremo lg.] buſto, ac ſepulchro. Quæſta quod.] Quod non plus ſupereſſet, quod rogo imponeret, ubi iam reſtituta fuit.

Ergo abrupta palus multos diſceſsit in amnes,
Purus in Occaſus, parui ſed gurgitis Aeas
Ionio fluit inde mari, nec fortior undis
Labitur auectæ pater Iſidis, & tuus Oenen
Penè gener craſsis oblimat Echinadas undis:
Et Meleagream maculatus ſanguine Neſsi
a Euenos Calydona ſecat, fert amnem citato.
Maliacas Sperchius aquas, & flumine puro
Irrigat Amphryſos famulantis paſcua Phœbi:
Quiq; nec humentes nebulas, nec rore madentem
Aëra, nec uentos tenues ſuſpirat Anauros:
Et quiſquis pelago per ſe iam b cognitus amnis
Peneo donauit aquas, & gurgite rapto
Apidanos, nunquamq; celer, niſi miſtus Enipeus.

a al. Euenus

b al. non cognit.

al. le.

Ergo abrup. pa.] Clauſula narrationis de locis & urbibus poſtea conditis, quæ in Theſſalia emerſerunt, ubi ſtagnū, quod hic paludem appellat, per foſsis uel ab Hercule, uel à Neptuno anguſtijs, uel alio caſu diuulſis inter Oſſam, & Olympum, in mare erupit, unà cū incluſis fluminib. quæ in multos amnes inde diſceſſerunt. Hæc nunc longo ordine deſcribit, atque ita hanc narrationem dilatat. Puros Aeas.] Enumerat amnes plures Theſſaliæ, quàm ab Herodoto recenſentur: uerùm is tantum quinq; celeberrimos commemorat, cùm hic ferè omnes, tum claros, tum obſcuros enarret, in quos lacus is abruptus diſceſsit, hoc eſt, in uarias plagas regionis erupit. Aeas parui gur.] Auanem limpidum dicit modicis alueolis in mare Ionium influere, Aeas non ex Theſſalia, ſed Macedoniæ montibus Candauij oritur, ac circa Apolloniam Ionio miſcetur. Flumen Aous, ait Plinius, à quibuſdam Aeas, cognominatū: Apolloniam, quondam Corinthiorum coloniæ, 7. M. paſſ. à mari recedens. Videtur hic potius in Adriaticum, quā in Ioniū excurrere.

Auectæ pa. Iſid.] Periphraſis Inachi patris Iūs, auectæ per Iouē, poſtea Iſidis nomē ſortitæ in Aegypto Inachus amnis eſt celeber Peloponneſi, qui per Argiuū agrū in ſinum Argolicum in ortum exit, Plinius lib. 4. cap. 5 deſcribens ſinum Argolicum in Achaia, Qui ſequitur ſinus ad Scyllæum uſquè, Argolicus appellatur, traiectu L. M. paſſuum, idem ambitu. C. LXXII. M. Oppido Boia, Epidaurus, Leuca cognomine Zarax, Cyphanta portus, Amnes Inachus, Eraſinus, inter quos, Argos Hippium cognominatum. Fuit Inachus primus Argiuorum rex, à quo Inachus fluuius nomē accepit. Ab hoc ipſi Argiui Inachidæ dicti fuêre. Scribit, περὶ ποταμῶν, author, hunc fluuium Camanorem initio uocatum, & quidem hanc ob cauſſam Inachum ad poſtremum appellatum. Inachus ex Oceano prognatus, filia Io à Ioue corrupta, ipſum Deū conuitijs multis perſecutus fuit, & abeuntem ex interuallo fuit ſecutus. Iuppiter indignum ratus, ſe ab homine audire, & ferre contumelias, Tiſiphonem unam furiarum in eum miſit, atq; ita œſtro cōcitus, in amnem Camanorem, nuper Aliacmonē uocatum ſe præcipitem dedit. Cæterū, ut ad hiſtoriam regrediamur, conſtet hūc omniū primum Argis Hippijs regnaſſe, ut modo memini. Huius filia Io à Phœnicibus raptum eſt, in Aegyptum delata, qui uendita per otium mercibus, regiā inde puellā, quæ cū æqualibus ad littus ſpectandi ſtudio deſcenderat, ui raptā ſecū deportarunt. Aegyptij, ad quos delata fuit ſub Iſidis nomine: quia telluris, & hordei uſum primæ ipſi genti demōſtraſſent, & leges, ſocietati humanæ utiles propoſuiſſet, diuinos ei honores decreuêre. Vnde fabulādi materia poëtis præbita fuit. Auectæ Iſidis.] Huius filia Io credita fuit, quā cùm Iuppiter uitiaſſet, & in Cretā auexiſſet, Iuno pellicis impatiens, infeſtè eā perſecuta fuit. Hinc illud in fabulandi cauſā occaſionem ſucceſſit, Io Inachi fluuij filiam fuiſſe, & Iunonis metu in uaccam transformatam, quā cum illa à marito dono accepiſſet, œſtro immiſſa tamdiu tantopere exagitatam, ut furore correpta nuſquam cōſiſtere poſſet, donec in Aegyptum tranſuecta, in Iſidem deā mutata fuit. Ab Inacho, Inachium oppidū Peloponneſi, inter Scyllæum promontorium, & Iſthmum, & Argos Dipſium alio nomine dictum. Ipſa Peloponneſus Inachia appellatur. Sed quid hic Inachus, ad Theſſaliā faciat non uideo. Verùm hoc propiat, quod Micyllus ex Hecatæo annotauit, quod loquatur de Inacho amne, quò ex iiſdem montibus Macedo deſcendit, unde Aeas, licet utrinq; fabula confundat. Tous Oenen.] Auerſio ad Oeneum cuius gener Achelous quoq; tunc amnem efficiebat. Fuit autem Oeneus Porthaonis filius Aetoliæ rex, qui ex Althea Theſtij filia, Meleagrum, Tydeum, & Deianirā ſuſcepit. Hanc inter omnes procos amauit Achelous, eiq; deſponſa fuit, & inde Herculi. Certamine inter eos orto atq; Archeloo ſuperato, illa Herculi ceſsit. Fertur & ipſe Achelous Aetoliæ rex fuiſſe. Alij Oceani, & Terræ filium eum fuiſſe fabulantur, duobus cornibus inſignem, & ſuperatum ab Hercule, quamuis in uarias formas ſe mutaſſet, uno cornu ſpoliatus fuit. Archelous fluuius eſt, è Pindo defluens, atq; Acarnaniā ab Aetolia diuidens, & Artemitam inſulam aſſiduo terræ inuectu continenti annectens. Hinc regio finitima amni Paracheolis uocatur, quam amnis perfundit. Hæc inundatio cum agrorum limites ſæpè confunderet, contentiones de terminis inter uicinos exortæ fuerunt. Et cùm nulli eſſent arbitri, non

legibus

A *legibus, ſed armis lites dirimebantur. Hinc fabulandi occaſio data, Herculem Acheloum ſingulari certamine ſuperaſſe: ac Deianiram uictoriæ præmium abſtuliſſe. Adhæc, alterum eius cornu confregiſſe nam Hercules Oeneo affinitate coniunctus, factis aggeribus, & aquarum ductibus, fluuium agros antea magna damna dantem conſtrinxit, & ex duobus alueis, quorum flexus à poëtis cornua dicuntur, ſiccauit alterum. Penè gener Achilous, cui Deianira deſponſa quidem fuerat, ſed Herculi in matrimonium ceſſit.*

Oblimat Echinad. un.] *Docui paulò antè Acheloum ex Pindo monte oriri: hic inde per Dolopiam delabens Argos Amphilochicos primo, mox ſuper Acarnanum campum ſuperuè urbem Stratum, Oeniadasq́ue interfluit, & ad poſtremum in mare contra Echinades exit. Cùm Phormio Athenienſium dux tertio belli Peloponneſiaci anno, in Acarnaniæ mediterranea hoſtiliter cum una cohorte Meſſeniorum, & aliera claſſiariorum irrupiſſet, ſolos Oſinadas Acarnanum hoſtes per hibernas pluuias, eorum terram Acheloo reſtagnante, inuadere nequiuit. Hanc terram Alcmæon Amphiarai filius, poſt matrem interfectam tenuit, atque ea ſtatim ipſa nomen ab Acarnane eius filio eſt adepta.* Penè gener.] *Diximus modò, Acheloum penè generum Oenei à poëta uocari, quod Deianiram ei adductam, Hercules intercepit. Quod commentum huc ſpectat. Hercules in Oenei gratiam Acheloo amne plurifariam diducta, Calydonium agrum ſagaci corriuatione feraciſſimum reddidit. Hinc Græci quæſita materia fuit fabulandi omnia ea, quæ de Hercule & Acheloo, & eius altero cornu prodita ſunt. Verum fidei magis conſentaneum eſt, eo merito Deianiram Herculi connubio locatam, quàm impetratæ affinitatis id hoſtimentum fuiſſe.* Echinades oblimat.] *Echinades inſulæ ſunt medicæ Acarnaniæ obiacentes, contra oſtium Acheloi fluminis. qui tantum arenæ è Pindo, tantum glebæ ex Acarnania agris ſecum in mare defert, ut earum conuecta hæ inſulæ naſcantur. Plinius lib. 21. cap. 85. Naſcuntur enim, inquit, nec fluminum tantum inuectu, ſicut Echinades inſulæ ab Acheloo amne congeſtæ, maiorq́ue pars Aegypti à Nilo, in quam à Phara inſula, noctis & diei curſum fuiſſe, ſi Homero*

C *credimus. ſed & receſſu maris, ſicut eidem de Circeis. Ouid. lib. 8 Metam. inuolucro fabulæ, uerum inuoluit, factasq́ue inſulas ſcribit à Naiadibus, quod hæ inſulæ fluuio Acheloi aggeſtæ ſint. Stat. Thebaidos 2.*

„ *Turbidus obiectas Achelous Echinadas exit*

Stephanus Echinades ab aſperitate, uel copia Echinorum, uel uate Echino, dictas credit. Eſt & Echinus Stephano oppidum Acarnaniæ, non procul ab oſtio Acheloi, unde Echinadibus nomen factum uerisſimilius eſt. Echinus, inquit Plinius & in ore ipſa, colonia Auguſti, Actium, cum templo Apollinis nobili, ac ciuitate libera Nicopolitana. Thucydides libro ſecundo. De Acheloo, & Echinadibus. ὁ γὰρ ἀχελῷος ποταμὸς ῥέων ἐκ πίνδου ὄρους διὰ δολοπίας, καὶ ἀγραίων, καὶ ἀμφιλόχων καὶ διὰ τοῦ ἀκαρνανικοῦ πεδίου, ἄνωθεν μὲν παρὰ στράτον πόλιν, ἐς θάλασσαν δ' ἐξιεὶς παρ' οἰνιάδας, καὶ τὴν πόλιν αὐτοῖς περιλιμνάζων, ἄπορον ποιεῖ ὑπὸ τοῦ ὕδατος ἐν χειμῶνι στρατεύεσθαι. κεῖνται δὲ καὶ τῶν νήσων τῶν ἐχινάδων αἱ πολλαὶ ἀντικρὺ οἰνιαδῶν, τοῦ ἀχελῴου τῶν ἐκβολῶν οὐδὲν ἀπέχουσαι, ὥστε μέγας ὢν ὁ ποταμὸς προσχοῖ ἀεὶ καὶ εἰσὶ τῶν νήσων, αἳ ἠπείρωνται. ἐλπὶς δὲ καὶ πάσας οὐκ ἐν πολλῷ τινι ἂν χρόνῳ τοῦτο παθεῖν. τό τε γὰρ ῥεῦμά ἐστι μέγα, καὶ πολὺ, καὶ θολερόν, αἵ τε νῆσοι πυκναὶ, καὶ ἀλλήλαις τῆς προσχώσεως τῷ μὴ σκεδάννυσθαι, ξύνδεσμοι γίγνονται παραλλὰξ, καὶ οὐ κατὰ στοῖχον κείμεναι, οὐδ' ἔχουσαι εὐθείας διόδους τοῦ ὕδατος ἐς τὸ πέλαγος, ἐρῆμοι δ' εἰσὶ, καὶ οὐ μεγάλαι. λέγεται δὲ καὶ ἀλκμαίωνι τῷ ἀμφιάρεω, ὅτε δὴ ἀλᾶσθαι αὐτὸν μετὰ τὸν φόνον τῆς μητρὸς, τὸν ἀπόλλω ταύτην τὴν γῆν χρῆσαι οἰκεῖν, ὑπειπόντα οὐκ εἶναι λύσιν τῶν δειμάτων, πρὶν ἂν εὑρὼν ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ κατοικίσηται, ἥτις ὅτε ἔκτεινε τὴν μητέρα, μήπω ὑπὸ ἡλίου ἑωρᾶτο, μηδὲ γῆ ἦν, ὡς τῆς γε ἄλλης αὐτῷ μεμιασμένης. ὁ δ' ἀπορῶν, ὥς φασι, μόλις κατενόησε τὴν πρόσχωσιν ταύτην τοῦ ἀχελῴου, καὶ ἐδόκει αὐτῷ ἱκανὴ ἂν κεχῶσθαι δίαιτα τῷ σώματι, ἀφ' οὗπερ κτείνας τὴν μητέρα, οὐκ ὀλίγον χρόνον ἐπλανᾶτο, καὶ κατοικισθεὶς ἐς τοὺς περὶ οἰνιάδας τόπους, ἐδυνάστευσέ τε, καὶ ἀπὸ ἀκαρνᾶνος παιδὸς ἑαυτοῦ, τῆς χώρας τὴν ἐπωνυμίαν ἐγκατέλιπε. *Quorum uerborum hic fermè ſenſus eſt. Achelous fluuius, ut ſuprà dictum eſt, ex Pindo monte per Dolopiam, & Agraeorum, Amphilochorum, & Acarnaniæ planiciem delabitur, & circa urbem Stratum influit in mare Ionium ad Oeniades, ac circa urbem reſtagnans, hyeme per aquas inuium, perplexumq́ue iter facit, ad ducendum exercitum per ea loca. Contra Oeniades iacent inſulæ multæ Echinades, parum admodum, aut nihil diſtantes ab oſtijs Acheloi, quare cùm amnis iſte ſit ingens, ſemper alluit ipſas inſulas, quæ continens ſiunt, eſtq́ue ſpes breui fore, ut hoc ipſum ijs accedat. Ipſe autem aquarum impetus ingens eſt, multus, & turbidus. Inſulæ uerò denſæ, ac ne inter ſe ob effuſum fluxum commiſceantur, in ipſa ſerie alternante quadam uarietate inuicem coniunctæ ſunt: neque ordine iacent, neque rectos decurſus, ac tranſitus habent in pelagus Deſertæ iacent, & exiguæ. Aiunt Apollinem Alcmæoni Amphiarai filio, poſt cædem maternam iuſſiſſe oraculo, ut hanc terram inhabitaret: ſubieciſſe, non futurum ut unquam his terriculamentis liberaretur, priuſquam in his locis agere deprehenderetur, quæ tum à ſole conſpectæ fuiſſent, cum matrem trucidaret, ueq́ue terra eſſet, ut quæ uel ulla alia ab eo polluta fuiſſet. Ille uerò addubitans, ut fama eſt, uix tandem aduertit alluuionem Acheloi.* Euenos.] *Hic amnis è monte Aetoliæ Callidromo ortus, & iuxta Calydonem in mare Ionium defertur, ut Calydon media planè ſit inter Acheloum, & Euenum. Nomen indeptus fertur, ab Eueno Martis filio, patre Marpeſſæ, qui ſe hunc in amnem præcipitem dedit.* Ouid. Metam. 9.

Nanq́ noua repetens patrios cum coniuge muros „

Venerat Eueni rapidas Ioue natus ad undas „

Fuit & Euenus philoſophus, item alij duo Parij Elegiarum ſcriptores. Meleagream Caly.] *Epitheticύs, Calydonem Meleagream nuncupat Calydon primum Aetoliæ urbe clara regia Oenei patris Meleagri, à qua ipſa regia Calydonia dicta eſt. Abeſt à mari ſeptem millium quingentorum paſſuum ſpatio. Per Calydoniam ut paulò antè memorauî, Euenus Ionium intrat. Hinc proxima ſylua, Calydonia & aper Calydonius prodigioſæ magnitudinis, in ea, à Meleagro interfectus, dictus fuit. De Caledonia porrò ſylua in Scotia. ſuprà meminimus. cuius ſecundam ſyllabam, quidam per e ſcribunt. & o. corripiunt.*

ripiunt. Martial. Nuda Calydonio ſic uiſcera præbuit urſo. Quinte Calydonios Ouidi uiſure Britannos.

Meleagræ.] quod Meleagri tum patria fuerit Calydon, tum in ſylua terribilem aprum confecerit. Prognatus fuit Meleager, ex Oenea, & Althea: quo nato mater uiſa fuit tres Parcas, foco aſsidentes uidere, & manu ſtipitem tenentes, & puero uitam, ſtipiti æqualem aſſignare. Althea, dilapſis Parcis, diligenter ſtipitem extinctum ſeruauit. Vbi poſtea Meleager euaſit in uirum, cum Diana, quod ab Oeneo ſpreta eſſet, in agrum Calydonium aprum terribilem immiſiſſet, qui eam regionem latè uaſtabat, Meleager collecto robore iuuenum, aprum interfecit, & eius caput Atalantæ regis Argiuorum filiæ, quæ prima beſtiam uulnerarat, ut ſpoliorum portionem donauit. Auunculi eum id ui puellæ auferre conaretur, utrunque occidit. Itaque nunciata fratrum morte Althea, doloris impatientia in furorem uerſa, fatalem ſtipitem in ignem coniecit, quo exuſto, Meleager etiam exuſtis intus inteſtinis omnibus conſumptus fuit. De Meleagro eſt legere apud Naſo. libro octauo. Hiſtoria paulò diuerſius refertur ab interprete Lycophronis. Meleagrum donaſſe Atalantæ apri caput, & pellem, ut primitias laborum puellæ. Inde auunculos id indignè ferentes occidiſſe. Addit eſſe authores, qui arbitrentur, non facem fatalem, illum ſtipitem fuiſſe, ſed φυλλάδα ἐλαίας, ut ipſe ſcribit, hoc eſt, lectulum ex frondibus, & folijs oleæ arboris congeſtis aut ſtipite, quem in partum, & unà Meleagro effudit, & ex uatum reſponſis diligenter ſeruauit. Quod ſi illa φυλλάς, illabefactata ſeruaretur, illabefactatus, & Meleager foret. Sin uerò corrumperetur, ſimul & Meleager corruptus foret. Atque hanc quidem Altheam ægritudine ob amiſſos fratres concepta, igne conſumpſit. Inde cubiculum ingreſſa ubi repperit filium extinctum, illico & ſe quoque interemit. Euenos mac. ſa. Neſ.] Retulimus loca non multum hinc diuerſo, quod Hercules ex Calydone cum Deianira, & Hilo filio profectus, cùm ad Euenum fluuium perueniſſet, Neſſum Centaurum circa fluuium uerſantem offendit. Conſueuerat is nadandi, ac natandi imperitos traducere. Per Centaurum, non monſtrum, ſed hominem equo inſidentem intellige. Neſſus puellæ, quam uehebat equo ſtuprandæ cupidus, equi celeritate fretus, puellæ in ulteriori ripa uim afferre conatus fuit. Hercules, quia cominus congredi interuentu fluminis prohibebatur, Neſſum procul ſagitta transfixit. Hinc poëta Euenum maculatum ſanguine Neſſi dicit. Sperchius.] Hic fluuius Theſſaliæ eſt, è Pilio effuſus citato curſu in Maliacum ſinum, uel ut uidetur, Pelaſgicum exit. Huic Achilles comas ſuas uouerat, ſi è Troia incolumis domum reuerſus fuiſſet. Eſt, & oppidum eiuſdem nominis, & in faucibus Sperchij fluminis eſt. Echinus oppidum.

Maliacus aq.]. Cùm littora leguntur à promontorio Sepiade, per Demetriam, & Boion, Pteleon, & Echinum, ad Pagaſeum ſinum curſus eſt. Ille urbem Pagaſam amplexus, amnem Sperchium accipit. Et Minyæ Colchida petentes, inde Argo nauem ſoluere memorantur. Ab ea ad Sunium tendentibus, illa prænauiganda. Maliacus, & Opuntius, grandes ſinus. Hæc Pompo. Flumine p. ir. Amphry.] Et hic fluuius Theſſaliæ eſt, ad quem Apollo armenta Admeti regis pauiſſe dicitur. quod ipſum hic quoque ſubijcit. Ab Amphryſo amne, Apollo Amphryſius, & uates, ac Sibyllæ, Amphryſia appellantur. A

Anauros.] Hic item Theſſaliæ eſt fluuius, labitur ex Pindi iugis, quaſi abſque aura. Torrens potius, quàm fluuius, ex pluuia aqua collectus. Omnia flumina ex himbribus nata hoc nomine appellantur. Apollonij ſcholiaſtes. οἱ γὰρ ἐξ ὄμβρων συνιστάμενοι ποταμοὶ οὕτω καλοῦνται Apollonius libro primo Argonaut. loquens de Iaſone torrentem Anaurum tranſgreſſo.

> Ἀναύρου δ' ἐν χεύμασι, τόν κατάβραξιν, ἴσωρ
> χειμερίου ῥεῖθρα αὐτὸν διὰ ποσὶν ἀναβρεῖ,
> ἄλλο μὲν ἐξεσάωσεν ὑπ' ἴλυ@, ἄλλο δ' ἔνερθε
> κάλλιπεν αὖθι πέδιλον ἐνισχόμενον προχοῇσιν.

id eſt, interprete Francone Nerdino.

> Poſt cum torrentem pedibus tranſiret Iaſon,
> Vt uates perhibent nobis, hyemalis Anauri,
> Infixus cœno ſeruatur calceus alter,
> Alter detentus perijt fluuialibus undis.

Quos uerſus nos ita ex tempore reddidimus.

> Tempore non longò ut tum fama ferebat, Iaſon
> Fluminis ingreſſus ripas hyberni Anauri,
> Alterum ibi ex undis ægrè talare recepit,
> Alterum in imo adeo fixum torrente reliquit. B

Nec uent. nec neb.] Hinc Anaurus ſuum ſortitus eſt nomen, quaſi abſque aura, ob id, ut oſtendimus paulò antè, quod ex pluuia aqua collectus decurrat, potius torrens, quam fluuius, χείμαῤῥος. Et quiſquis pe. per ſe] Sunt qui legunt, non cognitus, hoc eſt, qui nomen ſuum ſecum non defert in mare, ſed Peneo in ipſo curſu miſcetur. Hunc loco non multum hinc diuerſo, oſtendimus claritate ante cunctos conſpicuum, & oriri iuxta Gomphos, atque inter Oſſam, & Olympum, nemoroſa conualle defluere D. ſtad. dimidiu eius ſpatio nauigabilem. In ea curſu Tempe uocantur. V M paſſuum longitudine, & VI. fermè latitud. Peneus accipit Europum amnem: ſed non recipit. Nam olei modo ſupernatantem, breui ſpatio portatum abdicat: pœnales enim aquas ut Plinianis uerbis utar, dirisque genitas argenteis ſuis miſceri recuſat. Hunc Europon, amnem à Strab. nominatum Homerus, Titareſium uocat lib. Iliad. 2. dicitque non in totum miſceri Peneo, ſed olei modo supernè tantum influere.

> οὐδ' ὅγε Πηνειῷ συμμίσγεται ἀργυροδίνῃ,
> ἀλλά τέ μιν καθύπερθεν ἐπιῤῥέει ἠΰτ' ἔλαιον.

Orcum eundem quidam etiam appellant, quod ex Styge natū ducere credatur. Sed de Titareſo paulò poſt. Gorgite c. Apidanos.] Diuerſum hoc dictum eſt ab Ouidio. ut cum indicio annotauit etiam Micyllus, qui Apidanum ſenem, hoc eſt, pigrum uocat, & tardum, & Empeum irrequietum Metam. 1. Apollo. Argon. 1. ἀπιδανὸν μέγαν, & δῖον ἐνιπέα uocat, quos dicit ſimul deorſum ferri, & in unum concurrere & miſceri.

> ἔνθα μὲν ἀπιδανός τε μέγας, καὶ δῖος ἐνιπεὺς
> ἄμφω συμφορέονται ἀπόπροθεν εἰς ἓν ἰόντες.

Nunquam ce. niſ. miſ. Empeus.] Teſtatur hoc ipſum & Strabo, ἐνιπεὺς ποταμὸς θετταλίας, ὃς ῥέων ἀπὸ τοῦ ὄθρυος δέχεται τὸν ἀπιδανὸν ποταμὸν ῥέοντα ἀπὸ πόλεως φαρσάλου. hoc eſt, Enipeus fluuius Theſſaliæ, qui è iugis Othrei decurrens accipit Apidanum amnem labentem ab urbe Pharſalo. Eſt & alius Empeus in Peloponneſo, eodem authore, oriens ex Σαλμώνης ὁρμῶν, exit in Alpheum. Aſopus.] Circa Scolum uicum eſt Aſopus. Eſt alius Peloponneſi è Chrotio monte mediam Corinthi regionem præterfluens, exonerans

A ratur in ſinu Corinthiaco. Alius in Aſia, qui unà cum Capro fluuio Laodiceæ ad Lycum fluuiũ, alluit. alius item in inſula Paro. Pauſanias ſcribit Aſopum hunc, de quo hic agitur, flumine ad Sculum, ſolere altiſſimos iuncos alere. Labitur ex Cithærone, atque in ſubiectos campos egreſſus, diuortia facit: curſusq́ intercapedine triũ ſtad. iterum in unum coit. Inſulæ, quam efficit, nomen eſt Oenoë, quam indigenæ Aſopi filiam fuiſſe credunt. Phœnixq́ Me.] flumina Theſſaliæ, ait Plinius Apidanus, Phœnix, Enipheus. Sed Melas in Thracia fluuius eſt, à quo ſinus appellatur. Multorum re uero fluuiorum nomen eſt Melas, unus eſt in Mygdonia: alius in Cilicia, qui eam à Pamphilia diuidit: alius in Thracia, ut iam dictũ eſt: rurſus in Bœotia è Parnaſſo labens, ſacer Mineruæ, quod in eius ripa magna ſit Oliuarum copia. Huius Statius lib. 7. meminit.

Palladiusq́ Melas Hecateia gurgite nutrit.

Flumina.—

Hic omnium fluuiorum Græciæ ab ipſo fonte nauigabilis eſt, atque circa æſtiuum ſolſtitium, ſtata accipit incrementa, perinde ut Nilus. nec longius excurrit, ſed in lacus, & cuniculos delapſus modica ſui parte Cephiſo infunditur. Additur miraculum, quod aquæ eius oues efficiãt nigras, Et in Sicilia Melas alius collocatur.

Accipit Aſopos curſus, Phœnixq́, Melasq́,
Solus in alterius nomen cum uenerit undæ
Defendit Titareſos aquas, lapſusq́ supernè
Gurgite Penei pro ſiccis utitur aruis.
Hunc fama eſt Stygijs manare paludibus amnẽ,
Et capitis memorem fluuij contagia uilis
Nolle pati, ſuperumq́ ſibi ſeruare timorem.

Solus Titareſus.] hoc eſt, cùm amiſſo ſuo nomine Peneo miſcet, communem cum eo appellationem ſeruat. Homerus libro Iliad. ſecũdo, unde poẽta hunc locum ſumpſit, hunc Titareſum ex Stygijs undis oriri canit, unde etiam Plinius pœnales aquas dicit, & diris genitas Peneum ſuis argenteis miſceri non recuſare. Verba Homeri paulò antè citata, libet paulò prolixius hoc quoque loco adſcribere.

οἵ τ' ἀμφ' ἱμερτὸν Τιταρήσιον ἔργ' ἐνέμοντο,
ὅς ῥ' ἐς Πηνειὸν προΐει καλλίρροον ὕδωρ.
οὐδ' ὅ γε Πηνειῷ συμμίσγεται ἀργυροδίνῃ,
ἀλλά τέ μιν καθύπερθεν ἐπιρρέει ἠΰτ' ἔλαιον,
ὅρκου γὰρ δεινοῦ Στυγὸς ὕδατός ἐστιν ἀπορρώξ.

Id eſt, interprete Ioachimo Camera.

Pinguia qui'q colunt pulchrum ad Titareſion arua,
Flumina Penei decurrunt cuius in undas,
Nec nitidis miſcentur aquis, fluitantq́ supernè,
Non ſecus ac olei latices ſupernatat unguen.
Nam Stygis exoritur ſacro de fonte perennis,
Dij cuius iurare timent, & fallere numen,

Cæterum Titareſus, ut modò nobis dictum eſt, à Strab. Europos uocatur, Plinio uerò, Eurotos, niſi mendum ſit exemplaris. Oritur è monte Citario, cuius aqua pinguior
C à Penei limpidiſſimo flumine reſpuitur. Atque ideo Homerus, & poſt eum Lucanus, & alij ferunt eum è Stygis undis erumpere. Conſtat apud poëtas Stygem inter inferorum amnes recenſeri, è quo fluere aiunt hunc, & ſcaturire. ὁ πηνειὸς ποταμὸς ῥέων διὰ τῶν τεμπῶν, ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ πίνδου ὄρους, καὶ διὰ μέσης θεσσαλίας, καὶ τῶν λαπιθῶν, καὶ περραιβῶν, δεχόμενός τε τὸν εὐρώπον ποταμὸν, ὃν ὅμηρος τιταρήσιον ὠνόμασεν, ἀφορίζει μακεδονίαν μὲν πρὸς βορρᾶν, θεσσαλίαν δὲ πρὸς νότον, αἱ δὲ τοῦ εὐρώπου ποταμοῦ πηγαὶ, ἐκ τοῦ τιταρίου ὄρους ἄρχονται, ὅ ἐστι συνεχὲς τῷ ὀλύμπῳ, καὶ ἔστιν ὁ μὲν ὄλυμπος, τῆς μακεδονίας, ἡ δὲ ὄσσα τῆς θεσσαλίας, καὶ τὸ πήλιον. Pro

ſiccis e. ue.] quod ſupernè tantum innatet, & non limpidis eius undis miſceatur, quas poëta ἀργυροδίνας, Plinius, argenteas appellat. Hanc fa. eſt Sty.] Deſcribit Titareſum ab eius origine, & fontibus, & natura, quod cum ex ſacratis undis Stygis ſcaturiat, nolit uili fluuio commiſceri, nec ab eo labefactari.

Memorem m.] originis ſui apud inferos memor, non uult pati contactum Penei, quem uilem fluuium nominat. Iam uerò illud non oſcitanter etiam hoc loco in Lucano obſeruandum eſt, eum omnem, qui ab Homero Titareſius πεντασύλλαβον, & item à Strab. uocatur, tetraſyllabũ hic Titareſum dici. Superumq́ ſi. ſe. ti.] Atq́ hoc eſt, quod Maro Aeneid. 6. canit.

Dij cuius iurare timent, & fallere numen.

Styx παρὰ τὸ στυγνάζω. id eſt, triſtor dictum eſt, quod animos in triſtitiam uoraginem mergat. Hũc religioſum iuſiurandum deorum poëticorum eſſe uolunt, ut qui cum iurauerit, illum annum, & diebus 9. ambroſia, & nectare defraudari. Eſt autem foue ſacer Heſiodo, Oceani filia: ſiue quod eiuſdem nominis alius ſit apud inferos. Iouis conſilio id Dij religioſum iuſiurandum fecerunt, ut ait Homeri ſcholiaſtes. Teſtatur id Iuppiter ad Iunonẽ, apud eundem uatem Iliad. 15.

ἴστω νῦν τόδε γαῖα, καὶ οὐρανὸς εὐρὺς ὕπερθεν,
καὶ τὸ κατειβόμενον στυγὸς ὕδωρ, ὅς τε μέγιστος
ὅρκος, δεινότατός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσι.

Idem Stygem καρτερὸν ὅρκον. id eſt, efficax, ualidum, & forte iuſiurandum uocat libro 19. Heſiodus in Theogonia docet, quam pœnam periura numina ſuſtineant, animam uidelicet irrequietã, atq́ eo tempore, non guſtare ambroſiam, & nectar. Et poſt eum ueluti mortuum 9. illos dictos annos, extra conſortium, & conuictum aliorum Deorum eſſe oberrandum. Ac decimo tandem anno recuperare priſtinum ſtatum. Atq́ hoc quidem eſt, quod Lucanus hoc loco dicit, ſuperumq́ ſibi ſeruare timorem, quod Stygem intrare non auderent, ut fallerent.

Vt primum emiſsis patuerunt amnibus arua,
Pinguis Bœbitio diſceſsit uomere ſulcus:
Mox Lelegum dextra preſſum deſcẽdit aratrum.
Aeolidæ, Dolopesq́ ſolum fregere coloni,
Et Magnetes equis, Minyæ gens cognita remis.
Illic ſemiferos Ixionidas Centauros,
Fœta Pelethronijs nubes effudit in antris.

Vt primum em.] Ab amnium deſcriptione, tranſit ad primos Theſſaliæ cultores, in quorum enumeratione nimis quàm grauis, et copioſus eſt, quorum nonnullos etiã fabuloſis periphraſibus ad delectandum deſcribit. Vt primum e.] Poſtea, effuſis fluminib. in alia, atq́ alia maria, ut demonſtratum

Aſpera te. Pholoës frangentem Monyche ſaxa:
Teq; ſub Oetæo torquentem uertice uulſas
Phœte ferox, quas uix Boreas inuerteret ornos.
Hoſpes & Alcidæ magni Phole, teq; per amnem
Improbe Lernæas uector paſſure ſagittas,
Teq; ſenex Chiron, gelido qui ſidere fulgens
Impetis Hæmonia maiorem Scorpion arcu:
Hac tellure fieri micuerunt ſemina Martis.

monſtratum eſt., & agri iam, atque adeò ipſa tellus in aprico apparere cœpit, alij, atq; alij terram occuparunt, ut pinguem adacta, atque feracem gleba. Pinguis Bœbi.] *A' Bœbitijs. Lacus Bœbeis nomen ſuum retinuit in Theſſalia. à Bebe oppido ut multi opinantur, condito à Bebitijs, qui initio circa eam regionem habitarant, ubi poſtea Demetrias, condita fuit. Homerus in Catal. Pheras, Bœben, Lacum Bœbeidem, & Iolcum coniungit. Pheras, dico, Theſſaliæ, quarũ omnium urbiũ ducẽ facit Eumelũ. Fuerunt & Pheræ, inter Megaram & Bœotium.* οἳ δὲ φερὰς ἐνέμοντο,

" παραὶ βοιβηΐδα λίμνην,
" βοίβην, καὶ γλαφυράς, καὶ ἐϋκτίμενην ἰαωλκόν. *id eſt,*
" *Iam quicunq; Pheras iuxta Bœbeidas undas*
" *Bœbenq; Glaphyras colunt firmamq; Iaolcum.*

Eſt enim Lariſſa Iolcus. Demetrias. Pagaſa. Pheræ à tergo habens Pierum ad Macedoniam protendentem.

Mox Leleg d.] *Poſt Bœbitios, terram, inquit, coluerunt Leleges. Plinius author eſt. Locros Epicnemidios, olim Leleges appellatos fuiſſe, per quos amnis Cephiſus defertur in mare: lib. 4. cap. 7. Gens ipſa Lelegum à Lelege rege uocata fuit. Cõſtat Leleges inde in Theſſaliam, ut proximam regionem ſedibus mutatis cõmuniter commigraſſe Strabo uerò lib. 7. idem Plinio affirmat. Idem etiam hos Heſiodi uerſus adducit.*

" ἤτοι γὰρ λοκρὸς λελέγων ἡγήσατο λαῶν,
" τούς ῥά ποτε κρονίδης ζεὺς ἄφθιτα μήδεα εἰδὼς,
" λεκτοὺς ἐκ γαίης λάας πόρε Δευκαλίωνι.

Quorum uerborum hic ſenſus eſt. Certè Locrus ductabat Leleges. quibus Iuppiter aliquando ſelectos in terris Deucalionis donauit. Deucalionis, & Pyrrhæ regnũ fuit Theſſalia, teſte eodem Strab. lib. 9. ut diſertè etiam citat Micyllus. Pindarus Pyth. hymno 2.

" ἄγ' εὐάγκεα ἀρίνατο-
" οἱ γενεὰν ἄφελας παῖδα
" ταν τε χάριτες ἀνευ-
" ἐχὶ ἀγγελίαν, ἄνευ δ' οἱ χαρίτων τέκε
" γόνον ὑπερφίαλον
" μόνα καὶ μόνον, οὔτ' ἐν ἀνδράσι
" γερασφόρον, οὔτ' ἐν θεῶν νόμοις
" τὸν ὀνόμαξε τράφοισα κέν-
" ταυρον. *id eſt, Lonicero interprete.*

" *Hic uerò in inexitabilia membris ſuis uincula prolapſus, uulgatum ſuſcepit nuncium: ſolaq; nubes ſolam arrogantem, mortalemq; prolem peperit, neq; inter homines, neq; inter Deos munus ferentem, quæ nutrix Centauro nomen indidit. Ibi poëtæ interpres,* λέλεγες γάρ φασι πρότερον αὐτοὺς προσαγορευομένους, διὰ δὲ τὸ ἀποκεντοῦν τοὺς ἵππους προσαγορευθῆναι ἱπποκενταύρους. *hoc eſt, ferunt Leleges prius eos appellatos & poſtea, quod equos ſtimulis, & calcaribus ad curſum concitaſſent, Hippocentauros dictos. Aiunt priſcis temporib. Lacedæmonẽ planè fuiſſe paluſtrẽ, donec Eurotas aquas paludis ad mare deduxerit. à quo fluuio nomen datũ exiſtimant. Fuit autem Eurotas filius Mylete Lelegis regis indigenæ. à quo poſtea ſedib. mutatis. Lelegũ populus in Theſſalia uocatus fuit. Sed Mylete ſine maſcula ſtirpe è medio ſublato, La-*

cedæmõ Iouis, & Taygetæ filius regnum occupauit, ducta in uxorem Sparta Eurotæ filia: à qua regioni, à matre uerò monti nomen indidiſſe quorundam opinio eſt. Eratoſthenes tradit, teſte Plin. lib. 5. cap. 30. inter cæteras Aſiæ gentes, etiã Leleges interijſſe. Miletus Ioniæ caput, Lelegeis antè, & Pityuſa, & Anactoria aliquãdo nominata fuit. Itaq; Leleges poſtea terrã habitarunt ac coluerunt. Aeolidæ.] *Quicunq; initio quondã intra Iſthmũ habitabant, diu Aeoles nominati fuerũt. ac mox intrà, extraq; omnes, præter Athenienſes cum Megarenſibus, & ipſos etiam Darienſes, Parnaſsi accolas, Cæteræ Peloponneſo circumuectæ gentes, in Aeolici nominis appellationem abiere: Poſt hæc Dores Heraclidas in Peloponeſum ſecuti, in ea terra perſeuerarunt. Conſtat aũt Helladæ eandẽ eſſe. quæ ſit Theſſalia, & Dryopis. Ibi genitus fuit rex Græcus, à quo Græcia ibi Hellen, à quo Hellenes. Hos eoſdẽ Homerus tribus nominib. appellauit, Myrmidonas, Hellenas, & Achæos. Dores à Doro Hellenis filio ſub Deucalione Phthiotidis orã coluerunt ſub Doro, quæ ad Oſſam, & Olympum iacet. Indeq; à Cadmæis ea gens eiecta, in Pindo locum tenuit quẽ Macedonã dixerunt. Aeolus uerò, Hippotæ filius fuit, cùm in Liparam ueniſſet, ac Liparũ regem ſenio confectum reperiſſet. eius filia in matrimonium ſumpta, non tantũ Liparæ inſulæ, ſed & alijs omnibus imperauit: unde eæ poſtea Aeoliæ dictæ fuerũt. Sed ab Aeolo Hellenis, deducitur Aeolides huius Aeoli filij fuere, Cretheus, et Athamas Aeolidæ Apol li. 1. Argon.* ἀλλ' ὅ γε πρὸ ἑὸ χεῖρας*
ἀγγέλλοντο αὐτὰρ ἔπειτα ἀτὰρ ἀἰολίδαο.

Dolopes ꝗ.] *Dolopes Aetolorũ populi fuerunt, ut Athamanes Perrhebi, Tymphæi, Ephyri, Aenienſes, Megares. Inde migrarũt in Theſſaliã, transferuntq; proxima Pindo loca unde Achelous ad Echinadas curſum præcipitat. Dolopiæ ciuitas celebratiſsima fuit Ctimene. quã Peleus aliquãdo obtinuit, & poſtea Phœnici conceſsit, tradiditq; filiũ Achillẽ armis ſimul, & literis inſtituendũ, ut teſtatur Homerus. Etenim Dolopes, de quibus hic agitur, antiqui Aetolorũ populi ut modò dixi, uarijs rerũ caſibus iactati, Magneſiã cõmuniter cõmigrarũt. Quare nonnulli Dolopes ſimpliciter* Θεσσαλοὺς *uocant. Fuerunt Dolopes optimi funditores. & aduerſus Cẽtauros auxilia Lapithis tulerũt. Homerus author eſt; Dolopũ ducem ad Troiam; Pyrrhũ fuiſſe, ut Aetolorũ Thoantẽ. Strab.* τῶν μὲν αἰνιάνων, δολόπων, ἀμφιλόχων, ἀτὰρ ἀθαμάνων, καὶ ἡ πίνδος ὄρος, ἀφ' οὗ ὁ ἀχελῶος ῥεῖ πρὸς τὰς ἐχινάδας. Magnetes.] *Homeri ſcholiaſtes enarrans hunc uerſum lib. Iliad. β.*
μαγνήτων δ' ἦρχε πρόθοος. *id eſt, interp. Ioach. Came Magnetum at Prothous ductor.*
τῶν νῦν τὴν θεσσαλικὴν μαγνησίαν οἰκούντων. *hoc eſt, qui habitant nũc Theſſalicã Magneſiam, Meminit huius loci itẽ Strabo. Hos uerò Magnetes, qui à poëta in ultimo Theſſalicorũ catalogo memorãtur, exiſtimauerim Macedonibus Pierijs uicinos. qui intra tempe à Peneo, atq; Oſſa, uſq; ad Pelium trans Peneum loca habent maritima; Sunt igitur Magnetes Penei fluuij, & Pelij montis accolæ. Quod uerò uocat Magnetes cognitos equis, alluſit ad illud Pindaricum Pythiorum hymno 2. qui Theſſalos a-*

A quos. ὃς ἵπποισι μαγνητίδεσσιν ἐμίγνυτ' ἐν παλίου σφυροῖς, id eſt, qui & equis Magneticis mixtus fuit iuxta Pelij conualles. Valens ſignificat Magnetes Pelij montis accolas fuiſſe, ubi Centaurorum erat ſedes. Minyæ gens] Quæ cum Arga naui prima auſa fuit mare tentare, ubi cum Argonautis Pagaſas Magnetidas ſoluerũt. Apollonius lib. 1. Argon.

" —ἐνθάπερ ἀκταὶ
" κλείονται παγασαὶ μαγνήτιδες. Id eſt,

ubi littora, unde ſoluturi erant, dicuntur Pagaſæ Magnetides. Minyas memoratur plures habuiſſe filias. Erat autem Iaſon filius Alcimedes, quæ Climenes fuerat filia Minyæ. Steſichorus, Eteoclymenes tradit, citante interprete Apoll. Pherecydes uerò Alcimedes. Heſiones Danai, & Iouis filiæ filius erat Orchomenus, unde urbs Orchomenus appellationem accepit. Ab hoc, & Hermippâ Minyas cognomen ſortitus fuit. Natura tamen à Neptuno, qui in Orchomeno morabatur. Ab hoc ipſa Argonautarum gens, Minyæ dicti fuerunt. Scepſius Demetrius tamen affirmat, eos qui Iolcum incolerent, propriè Minyas uocatos fuiſſe. Homerus in Catalogo Orchomenum Minyeum nuncupat, & Plinius, ipſum in Theſſalia amnem Orchomenum Minyeum antea dictum teſta-

B tur, Scholiaſtes Iliad. Homericæ Orchomeni in Bœotia Minyam regnaſſe. Orchomenum habuiſſe ſuum nomen ab Orchomeno Iouis & Hermippæ. παρὰ δὲ αὐτὸν, inquit, ποταμὸς μινύας, ἀφ' οὗ μινύας κληθῆναι τοὺς τὴν χώραν κατοικοῦντας. Apoll. rationem reddit, cur omnes Argon. Minyæ dicti fuere.

" τοὺς μὲν ἀριστῆας μινύας περιναιετάοντες
" κίκλησκον μάλα πάντας, ἐπεὶ μινύαο θυγατρῶν
" οἱ πλεῖστοι καὶ ἄριστοι, ἀφ' αἵματος εὐχετόωντο
" ἔμμεναι.—

Remis.] expeditione Argonautica. Nauis Argo in ora Magneſiæ ad Pagaſas ſtructa fuit, ut Callimachus, & Strabo arbitrati fuere: unde Pagaſis, à compacta ibi naui uel ut alij, à fontium propinquitate, nomen inditum fuit. Diſtat is locus, Stad. 20. ab Iolco. Pindarus ad Demetriadem Pagaſis finitimam Argo nauim compactam affirmat. Atque ea quidem longarum nauium prima tra-

C ditur mare ingreſſa, à celeritate nomen adepta, ut Diodorus, & alij quidam ueteres ſcriptores referunt. Apollonius tamen libro primo Argonaut. ab Argo, qui nauem fabricatus fuerit, credit nominatam. Illic ſemif.] Centauros fabulata fuit antiquitas biformes fuiſſe, priore parte humana, poſteriori equina forma. Viri fuerunt, Pelij'que montis Theſſaliæ accolæ, à quibus primum monſtrata ſit ratio pugnandi ex equo. Sed aiunt ita aliquando accidiſſe, ut cum fortè circa Peneum amnem ſedentes aquarentur, haberent'que equi potantes ora fluctibus immerſa, eam procul ſpectãtibus ſpeciem præbuerint, quam poſtea in centauris figurãdis fabuloſa expreſſit antiquitas. Horum aliquot, Hercules cùm apud Pholum hoſpitaretur, tumultuosè in eius ædes irrumpentes ſagittis confecit, ut Daphnim, Argeum, Amphiona, Hippationa, Thereum, & alios nonnullos, qui hoſpitales ſedes, & menſas ſe præſente uiolabant. Ixionidas.] Ixionis filios, & nepotes. Ixion Theſſalis imperauit nefarius, nam ſocerum ſuum in foſſam ſpecie carbanariæ ardenti demerſit: à Ioue conuiuio exceptus, eius uxori ſtupri iniuriam obtulit: re cõperta, pro Iunone ei nubem ſubiecit. Ixion cùm eam turpitudinem ipſe tacere non poſſet, & apud quoſuis e-

blateraret, à Ioue ad inferos præcipitatus fuit, & rotæ alligatus ſceleris ſui pœnas dedit. Hanc pœnam ita allegoricè interpretantur. Eos radijs rotarum diſtrictos pendere, qui nihil conſilio prouidentes, nihil rationis moderantes, nihil uirtutibus explicantes, ſed ſe, & actus ſuos fortunæ ludibrio permittentes, caſibus, & rebus fortuitis ſemper rotantur. At Fulgentius longè aliter hiſtoriam refert; Phlegyæ fuiſſe filium, ac Dian Diouei filiam uxorem duxiſſe. Ex Nube (ἐκ τῆς νεφέλης) procreatus illi fuit Centaurus, à quo Centaurorũ genus originem habuit, ut Homeri ſcholiaſtes lib. Iliad. 1. Didymus Odyſſ. lib. 21. pluribus uerbis ſtupri oblati cauſſas refert. Ἰξίων, inquit, ὁ ἄρεως παῖς, λαπίθης τὸ γένος, κρατῶν τῆς τῶν θεῶν ἐρανισμοῦ γενόμενος, ἐκπιὼν πολὺ τοῦ νέκταρος, καὶ τῆς ἀμβροσίας ἀψάμενος, οὐχ ὅπως αὐτὸς ἀμείβεσθαι τῷ Διὶ εὐεργεσίας ἐσκέπτετο, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐμφύτου κακίας, ἐπεχείρησε τοὺς ἥρας γάμους. ὑποπτεύσασα ἡ θεὸς ἀνήνεγκε τῷ Διὶ τὴν Ἰξίωνος λύσσαν. ὁ δὲ ἐνθυμηθεὶς πάλιν τοῦτο ταύτην δῆθεν διαβάλλουσαν τὴν ἐξ αὐτοῦ γεγενημένας ἐν τινι ὅμως ἐπιτυχεῖν ὥστε τὸν Ἰξίωνα ἐπαρᾶ τε γνώμαις, ὅπως ἂν ἤδει τὸ ἀληθές. νεφέλην γὰρ ὅμοια παρακλεῖσαι. μόνην ἐν τῷ θαλάμῳ τοῦ Ἰξίωνος κατέλιπεν. ὁ δὲ ὡς ἥραν ἐβιάσατο. τοῦτο τοίνυν ὁ Ζεὺς ἀγανακτήσας ἴσα θανάτῳ περιέβαλε τιμωρίαν. γενόμενον γὰρ αὐτὸν τῆς ἀμβροσίας, ἀδύνατον ἦν αὐτὸν ἀποθανεῖν, ἀλλὰ τροχὸν ποιήσας ὑπόπτερον δήσας τὸν Ἰξίονα περὶ τοὺς τῶν τροχῶν ἐνέβαλε. καὶ εἶναι κατὰ τὸν ἀέρα φέρεσθαι βοῶντα, ὡς τοὺς εὐεργέτας δεῖ ἀμείβεσθαι προθύμως. γίνεται δὲ ἐκ τῆς νεφέλης παῖς Ἰξίωνος διφυής. τὰ μὲν κατώτερα μέρη τῆς μητρὸς ἔχων. αἱ γὰρ νεφέλαι ἐοίκασιν ἵπποις, τὰ δὲ ἀνώτερα μέχρι τοῦ ὀμφαλοῦ μέχρι τῆς κεφαλῆς, τὸ πατρὸς Ἰξίονος. φερόμενος δὲ οὗτος κατὰ μαγνησίαν ἀκόλαστον εἶχε τὴν ὁρμὴν πρὸς τὰς συνουσίας, ἐμιμεῖτο γὰρ τοῦ πατρὸς ἀκολασίας, καὶ πολλάκις ἐπλησίαζε ταῖς κατὰ τὸ πήλιον ἵπποις. ἐντεῦθεν λέγεται τὸ τῶν κενταύρων ἀρχῆναι γένος. ἔθος δ' ἐστὶ τὴν παρθένον λαβεῖν Ἰξίων ἑὴν ὄντα λαμβάνειν ἔδνα γυναικὸς παρὰ τῶν συγγενῶν κεντ ἄνδρων τῆς βασιλ. τὸ πρὶν ἔχοντες αὐτὴν παρθένον ἐπιμελοῦμεν. Ixion genere Lapitha, ex Ioue prognatus, ad Deorum menſam admiſſus fuit. Potus iam multo nectare, & ambroſia repletus, non ſatis potuit paria Ioui referre inuicem, uerum propter innatam maliciam tentauit Iunonis nuptias. Illa ſuſpicata id, quod futurum erat, detulit ad Iouem Ixionis furorem. Ille ubi iterum id ipſum in animum induxiſſet facere, atq; ipſa Ixionis pertentaſſet arte quadam, ſententiam, deprehendit tandem id, quod res erat. Nubem aſſimulatam ſolam reliquit in Thalamo Ixionis. Atq; ita Iunonem compreſſit. Quamobrem Iuppiter indignatus uehementer fuit. Guſtata ambroſia cum mori non poſſet, rotis alligauit Ixionẽ, ut perpetuò ijs circumageretur. Ex Nube, ſiue Nephele, et Ixione prognatus fuit biformis filius, cuius poſteriores partes referebant matrem, (nam nubes ad modum equas referunt) priores uerò ab umbilico uſq; ad ſummum patrem Ixionem. Cùm igitur hic uagaretur per Magneſiam, intemperantem circumferebat ſecum paſsim libidinem in equas. Hac impetus indomiti licentia patrem ſcilicet imitatur, & ſæpe cum equabus ad Pelium montem conſueſcebat. Atq; hinc ortũ aiunt Centaurorum genus. Pindarus.

" ἐκ δὲ παρεδέξατο Ἰξίων τὴν φιλ

ἄνευ χαρίτων ἔτικτε γόνον ὑπερφίαλον.
ὃς ἵπποισι μαγνητίδεσιν ἐπεμίγνυτο πάλιν
ἐξ ὧν ἐγένετο στρα. δ: ὅμοιος τοῖς τοκεῦσι,
τὰ κάτω τούτων τῇ μητρί, τῷ δὲ πατρὶ τὰ ἄνω. id eſt,
Vbi uerò Nubi concubuit,
Sine gratijs procreauit filium inſignem
Qui equabus Magneticis iuxta Pelium mixtus fuit:
Ex quibus exercitus prognatus fuit, parētibus ſimilis,
Parte inferiore matri, ſuperiori uerò patri.

At Tzetzes hanc Pindari de Ixione prodigioſam fabulam probabiliter refutat: & longè copioſius de Ixionis re ea hiſtoriam narrat ueram Chiliade 9. liberrimè & Pindarum, & Palephatum refutans. Fœta.] *Grauida Nephele in antro Pelethronio.* Pelethronijs.] *Antrum Pelethronium, à monte Theſſaliæ Pelethronio, cui nomen & ipſi inditum eſt, à Pelethronio, qui in eo primus dicitur inueniſſe, uti ephippijs in equis, uti & frenis, & ſtrato equorum, ut tradit Hyginus, cap. de inuentoribus rerum.* Monychę.] *Inter proles numeratæ propè Ixionis, & Nubis, recenſetur, & Monychus.*

Pholoës.] *Pholoës montis Arcadiæ non ſolum, ſed & Hæmoniæ. Pholus poſt pugnam Centaurorum & Herculis hoſpitis ſui pro ſe conflatam, cum ſagittas iacentium corporibus extraheret, & una manibus excidiſſet, fortuito caſu ictus perijt: & quo habitarat loco fuit ſepultus, montiq́ inter cæteros Hæmoniæ illuſtres, nomen ad poſteros dedit. Porrò quod ad Pholoen Arcadiæ, quidam tradunt Centaurorum reliquias, poſt pugnam Lapitharum in Arcadiam fugiſſe, ubi poſtea ab Hercule internecione deleti fuere.*

Rhœte f.] *Et hic Ixionis, & Nubis filius fuit, auerſio ad Rhœtum Centaurum, cum quo Hercules in Oeta monte congreſſus fuit. Corax Aetoliæ mons contingit Oetam. Hic ab ortu ſolis in occaſum porrectus, à Thermopylis in Ambracium uſque ſinum rectilineo tractu à Parnaſſo ad Pindum, montanam ſcindens regionem, ad Thermopylas uergens: qua parte in præcipuam aſſurgit altitudinem. In huius ſummo iugo oraculi iuſſu conſtructa pyra, Hercules uiuus, ſentiensq́ combuſtus fuit.* Rhœte.] *Fuit alius Retus Gigas, quem Dionyſius in Leonem conuerſus confecit. Verùm alterum Hercules in monte Oeta ſumma difficultate, cùm alias atque alias arbores ui euulſas torqueret, ſuperauit.* Phœbe.] *Loquitur de Centaurico bello, quod pro Pholo Centauro Herculi fuit conflatum. Vbi iam à Pholo hoſpitio exceptus fuiſſet, reliqui Centauri in ſubitam temulentiam effuſi tumultuoſè in Pholum impetum fecerunt. Hercules indignum ratus menſas hoſpitales, ſe præſente uiolari, Pholi antrum irrumpentes foribus ſubmouit, inde ſuis ſagittis eos occidit, quos paulò antè memoraui.*

Improbe.]. *Periphraſis Neſſi, de quo antea dictum eſt, qui tranſuecta Deianira trans Euenum amnem, ſtuprum afferens eminus ab Hercule, qui adhuc in aduerſa ripa erat, ſagittis Lernæ ſanguine imbutis traiectus fuit.* Teq́ ſenex Ch.] *Centaurus hic etiam fuit, Saturni, & Phillyræ filius quæ Oceani fuit. Vnde ipſe etiã Chiron, Phillyris appellatur. Etenim cùm Saturnus Iouem filium quæreret in Thracia cum Phillyra Oceani, in æquum uerſus concubuit, ex qua Chironem Centaurum ſuſcepit, dimidio hominem, dimidio equum: ſic enim fabulantur. Hic non modo Centauros, ſed omnes etiam ſuæ ætatis mortales bonitate, & iuſtitia ſuperauit. Nauigauit cum Argonautis, quorum medicus fuit. Herbarum maximè uires inueniſſe dicitur. Ex hoc Aeſculapius rem medicam didiciſſe creditur, citharam Achilles, Aſtrologiam Hercules. Ad hunc cum Hercules diuertiſſet, & ipſe ſagittas eius ſanguine hydræ Lernææ imbutas manibus contrectaret, miraretur q́ qui fieret, ut illis immania monſtra cõficeret, una fortè manibus elapſa pedem ipſius uulnerauit, quo uulnere extinctus creditur. Verum poſt nonum diem beneficio deorum in aſtra ſublatus dicitur, & Sagittarij nomen eſt adeptus.* Ouid.

Nona dies aderat, cùm tu iuſtiſsime Chiron
Bis ſeptem ſtellis corpore iunctus eras.

Verum de Chirone, ſiue Phillyride ſidere mox paulò. Hic Chiron filiam reliquit Theidem, ex qua, & Peleo prognatus fuit Achilles. Hunc Chiron, ut multos aliorum heroum liberos, inſtituendum recepit. Ex hoc didicit uenandi iaculandiq́ ex equo artem, rem medicam, & alias nonnullas artes. Docuit Iaſonem, & Aeſculapiũ, & Achillem maximè. Tradunt eum non biformem hiſtoriographi fuiſſe, ſed eximium philoſophum, ut Ioannes Tzetzes. Chil. 7. Primus inuenit artem equeſtrem, herbariam, medicinã, citharœdicam, & alias aliquot egregias artes, ob quas poëtis fabulandi materia præbita fuit. Iſacius Tzetzes, enarrans hunc Lycoph. uerſum.

τὸν πατρὶ πλάγον ἐγγυωμένον βροτῶν.

hanc hiſtoriam refert. φοῖνιξ ὁ ἀμύντορος, ταῖς τῆς μητρὸς αὐτοῦ κλεοβούλης πεισθεὶς μιγεὶς τῇ τοῦ πατρὸς παλλακῇ κλυτίᾳ, ἢ φθίᾳ, κατά τινας, ἐτυφλώθη παρ' αὐτοῦ. φυγὼν δὲ ὁ φοῖνιξ, ἦλθε πρὸς πηλέα, ὁ δὲ ἀναγαγὼν αὐτὸν πρὸς τὸν χείρωνα, ἰάσατο ὑγιᾶ γενέσθαι ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ταῦτα μὲν τὰ μυθικά, τὰ δ' ἀληθῆ. οὕτως ἔχει, μιγέντα τῇ παλλακῇ γνοὺς αὐτὸν ὁ πατὴρ κατηράσατο μὴ τεκεῖν παῖδας, ὃν καὶ ὀφθαλμοὺς λέγει. ὁ δὲ φυγὼν ἦλθε πρὸς τὸν πηλέα, ὁ δὲ ἀναγαγὼν αὐτὸν εἰς τὸν ἄντρον χείρωνος, ἔδειξεν αὐτῷ τὸν ἀχιλλέα ἐκεῖ παιδευόμενον, καὶ παραδοὺς αὐτὸν αὐτῷ εἰπών, ἰδοὺ καὶ παῖς σοῦ, ἄγαγε οὖν αὐτὸν λοιπόν, καὶ παίδευε, ὥσπερ χρὴ πατέρα φίλον ἀνάγειν υἱόν. καὶ τὰ λοιπά. *id eſt, Phœnix Amyntoris filius matris Cleobulæ precibus inductus, ut cum Clytia, uel, ut alij. Phthia, patris ſui pellice ſtupri conſuetudinem haberet, oculis ab eo priuatus fuit. Fugit itaq; Phœnix, & ad Peleum uenit, à quo ad Chironem Centaurum ductus fuit, à quo precib. contendit, ut oculis ſuis mederetur. Et hæc quidem fabuloſa ſunt. Verum hiſtorica ueritas ſic habet. Pater cognito, quod cum pellice ſua ſtupri conſuetudinem habuiſſet, execrationibus eum ſterilem reddidit, ne unquam prolem procrearet: quos oculos appellat. Hic fuga inde ablatus, ad Peleum uenit, à quo in antrum Chironis ductus fuit, Ille ſimul ei oſtendit filium ſuum Achillem qui ibi erudiebatur à Chirone, tradiditq́ eum illi per manum, addens, en tuum filium: adduc eum tecum, & in reliquum forma, perinde, ut addecet inſtituere chariſsimam prolem. Hactenus ille. Chiron, cùm Herculis exceptus hoſpitio pertractanti arma ſagitta excidiſſet in pedem, Centaurea curatus dicitur: quare eam herbam alioqui Chironion uocant. Folia ſunt læta, & oblonga, ſerrata ambitu, denſa ab radice, caules ternûm cubitorum geniculati. Et in his capita ſunt ceu papauerũ. Radix uaſta, rubeſcens, tenera fragiliſq́. ad bina cubita, madida, ſucco amaro, cum quadam dulcedine. Et Panaces, Chironeon dictum, ab eodem Chirone repertum eſt, contra cicutam efficax.*

Oeliduſ

A Gelido qui ſ. f.] Chironem quidam Sagittarium eſſe credunt, quod Centauri corpore figuretur, ſpectans occaſum, & ueluti immittere ſagittas incipiens. A pedibus uſque ad humeros in hyemali circulo collocatus. Vnde à poëta gelido ſidere fulgere dicitur. Caput eius ſolum extra eum circulum apparere uidetur. Arcus eius Lacteo circulo medius diuiditur. Ante pedes eius, corona quædam eſt ſtellis effecta. Occidit præceps, oritur directus. Habet autem ſtellas duas in capite, totidem in arcu: in ſagitta extrema, unam, in dextro cubito unam: in priori manu, unam: in uentre unam: in interſcapilio duas: in cauda unam. in priori genu unam: in pede unam: in inferiori genu unam: in pollice unam. Verum his accedo, qui Chironem, Phillyridem Centaurum eſſe affirmant (quanquam poëta ſagittarium eum nuncupat) quippe, qui Saturni, & Phillyræ ſit filius. Porrò quo pacto inter ſidera ſit relatus paulò ſuprà oſtendimus. German. Cæſar.

" Inde per ingentes coſtas, per crura per armos,
" Naſcitur intacta ſonipes ſub uirgine, dextra.
" Seu prædam è ſyluis portas, ſeu dona propinqua
B Placatura Deos, cultor Iouis admouet aræ.
" His erit ille pius Chiron, iuſtiſſimus unus
" Inter Nubigenas, & magni doctor Achillis.
" Sic humero medium ſcindens iter ætheris altis
" Sic tenuem traxit nubem, ſtellaſ'ue recondit:
" Toto clarus equo, uenientes nunciat Euros.

Collocatur ſic, ut in circulo Antarctico niti pedibus, humeris hyemalem ſuſtinere uideatur. Proinde ſidus gelidum rectè dicitur. Capite propè caudam Hydræ contingit. Hoſtiam dextra manu tenet ſupinam, quæ pedibus, & extremo ore circulum hyemalem contingit, inter eum, & Antarcticum circulum collocata: Crura Centauri à reliquo corpore diuidit circulus lacteus. Spectans ad ortus ſignorum totus occidit, Aquario, & Piſcibus exortis. Oritur cum Scorpione, & Sagittario. Habet ſtellas tres ſupra caput obſcuriores, in ſingulis humeris ſingulas claras: in cubito ſiniſtro, unam: in manu unam. in medio pectore equino unam: in prioribus poplitibus utriſq; ſingulas: in interſcapilio, quatuor: in uentre, duas claras: in cauda, tres: in lumbo equino, unam: in genibus poſterioribus ſingulas: in poplitibus ſingulas. Hoſtia habet in cauda C duas: in pede, ex poſterioribus, primo unam: in utriſq; pedibus unam, in interſcapilio unam claram: in priori parte pedum unam: infrà, alteram: in capite, tres. Pindarus Pythiorum Oda 3.

" ἤθελον Χείρωνά κε Φιλλυρίδαν
" εἰ χρεὼν τοῦθ' ἁμετέρας ἀπὸ γλώσ-
" σας κοινὸν εὔξασθαι ἔπος,
" ζώειν τὸν ἀποιχόμενον,
" οὐρανίδα γόνον εὐ-
" ρυμέδοντα κρόνου.
" βάσσαισί τ' ἄρχειν παλίου
" φῆρ' ἀγρότερον
" νόον ἔχοντ' ἀνδρῶν φίλον· οἷος
" ἐὼν θρέψε ποτὲ
" τέκτονα νωδυνίας
" ἥμερον γυιαρκέος ἀσκλαπιόν,
" ἥρωα παντοδαπᾶν ἀλκτῆρα, id eſt.

" Lonicero interp. Optarim ego, communi hoc lingua noſtra carmine, ſi res ita ferat, Chironē Phillyridem, cæleſtē, " lateq; moderanti Saturni prolē uita defunctū, modo reui" uiſcere: rurſumq; in ſtabilibus Pelij montis habitare locis, agreſti quidem hominē, ſed amico erga mortales animo. Qualis erat, cùm filium perfectæ indolentiæ deſiderabilē educauit Aeſculapiū, heroëm illum, quarumuis morborū propulſatorē. Impetis Scor] Quod exoriens cū Scorpione, & Sagittario, illum petere uideatur. Verū Chiron Phillyris nō figuratur arcu inter ſidera, ſed hoſtiā in ſinu, leporemq; in extrema haſta geſtans. Itaq; Sagittariū Centaurum hoc loco indicat qui orientē Scorpionē inſectār, cum tenſo arcu, & ſagitta impoſita oritur, ut præcedentē minari uideri poſsit. Scorpius enim cū Libra, ſiue Chelis, duorū ſignorū ſpatiū abtinet. Pendent enim Chelæ à primo dextrorū pedum. Hæmonio ar] Theſſalico arcu. Hæmois enim in Theſſalia omnium primus regnauit per id tēpus, quo Ioſippus in Aegypto Pharaoni ſua ſomnia interpretabatur, à quo terra ipſa Hæmonia nuncupata eſt. Hac tellure f.] Docuimus paulò antè, Theſſalorum inuentū fuiſſe, pugnare ab equis, atq; ob id, Cētauroi, partim humanā, partim equinā ſpeciem procul ſpectantibus præbuiſſe, cum equi ora aquis immerſa haberēt. Diximus Peletroniū fræna, ephippia, & ſtrata equorum inueniſſe, Bellerophontem equo uehi, ut author eſt Plin. lib 7. cap. de inuentoribus rerū. Cæterum Q. Curtius claſsicus author eſt, Theſſalos equites, Acarnanas, & Aetolos inuictā manum fuiſſe, & bello natā. Quod ipſum aſtruit, & Plato in Menone. Sed & Polybius conferto prælio equites Theſſalos inſuperabiles eſſe affirmat. Theſſali omniū primi uſi ſunt aciebus, ad rhombi ſpeciē inſtructis, cuius rei ferunt Iaſonem Theſſalum authorē. Addamus hic, quia in Theſſalica, commentatio incidit, de infamibus Theſſalorum, & ſtudijs, & moribus nonnulla, ut uitia etiam cum uirtutibus componantur. Perfidiæ in primis notabantur. Demoſth. Olynthiaca prima τὰ τῶν θετταλῶν, ταῦτα γὰρ ἄπιστα μὲν ἦν δήπου φύσει, καὶ ἀεὶ πᾶσιν ἀνθρώποις. id eſt, Inde Theſſalica. Hac enim natura infida erant, & ſemper quidem omnibus mortalibus Theſſalicæ alæ. de chlamydibus, qualibus utebantur Theſſali manicatis φορφοῦντες: In his, anguli proiecti, alarū quandam ſimilitudine exprimebant. Perfidia maximè malè audiebāt, ob Medeæ hiſtoriam ab Iaſone deſcriptam, ut aiunt quidam, & in primis Vlpianus rhetor: ſiue quod bello Peloponneſiaco, ordinibus in acie mutatis, ab Athenienſibus ad Lacedæmonios transfugerint. Vnde prouerbia iactari cœpit. Theſſala fides, de uana, & quæ in rebus honeſtis, nihil habeat penſi. Euripides, πολλοὶ γὰρ ἦσαν, ἀλλ' ἄπιστοι θετταλοί. hoc eſt, multi quidem erant, ſed & perfidi Theſſali. Plagium illis quoque ab Ariſtophane impingitur; & improbitas eorum libro 9 ab Herodoto taxatur. Theſſala mulier, de uenefica, & malarum artium perita. Theſſalorum commentum, de ijs, qui in acie locum deſerunt: tum qui cultu delicatiore utuntur: tum qui dolis quempiam circumueniunt. Theſſalorum fraudulentiam notat Euripid. in Phœniſsis.

" καὶ προνοήσας ἐτεοκλῆς τὸ θεσσαλὸν
" εἰσήγαγε τὸ σόφισμ' ἐπιμιξίας χθονός, I. interp. Eraſ.
" Ac ſentiens hoc Etocles, mox Theſſalam
" Adhibuit artem, gentis ob commercium. Idē alibi.
" πολλοί γ' ἀγαθοί, ἀλλ' ἄπιστοι θετταλοί. id eſt,

Multis quidem alerat, lubrica tamen fide Grex Theſſalorum.

Refertur etiā ad hunc modū parœmia. ἀεὶ γὰρ τὰ τῶν θεσσαλῶν ἄπιστα. Semper enim res Theſſalorū male fida. Sed iſta hactenus. Nunc ad ea, quæ ſequuntur.

Primus ab æquorea percuſsis cuſpide ſaxis
Theſſalicus ſonipes, bellis feralibus omen,
Exſiliit, primus chalybem, frænosq́ue momordit,
Spumauitq́ue nouis Lapithæ domitoris habenis.
Prima fretum ſcindens Pagaſæo littore pinus
Terrenum ignotas hominem proiecit in undas.
Primus Theſſalicæ rector telluris Ionos
In formam calidæ percuſsit pondera maſſæ.
Fudit & argentum flammis, aurumq́ue moneta
Fregit, & immenſis coxit fornacibus æra.
Illic (quod populos ſcelerata impegit in arma)
Diuitias numerare datum eſt. hinc maxima ſerpēs
Deſcendit Python, Cyrrhæaq́ue fluxit in antra.
Vnde & Theſſalicæ ueniunt ad Pythia Laurus,
Impius hinc prolem ſuperis immiſit Aloeus,
Inſeruit celſis propè ſe quum Pelion aſtris,
Sideribusq́ue uias incurrens abſtulit Oſſa.

Primus ab.] *Ad inuenta Theſſalorum tràſit à terræ cius primis cultoribus. Ac primum quidem equum, bellis natum omē, hic è ſaxo à Neptuno percuſſis, exiluiſſe canit. Hunc locum uariè torquent interpretes omnes, præter Micyllum, nunquam ſatis, ob eximiam eruditionē laudatum. Quidam exponant ad hunc modum. Hic Cadmi ſatuiſſe Martios Draconis denteſ, unde Terrigenæ ſtatim orti, inuicē mutuis uulneribus confecerint. Verum iſta fabula de Bœotia memoratur, nō Theſſalia, & peculiariter de Cadmi progenie narrat poëticè. Etenim terrigenæ illi uiri in quos is incidit, Palephatus ſidonicarū gentium incolas fuiſſe exiſtimat, in quos is uir incidit. qui in Cadmum ſubitò conſpiraſſent. quare è terrā erupiſſe crediti fuère. Deinde, Lucanus loquitur de equo, belli omine, qui è ſaxo in Theſſalia uerberato, exiluerit. Proinde, ea expoſitio huc nihil quadrat. Sulpitius ita exponit, ut eius explicationē ad uerbum adſcribam. Equus primum natus eſt, inquit, in Theſſalia. cùm Neptunus cum Pallade certans di nomine imponendo Athenis tridente ſaxum Theſſalum percuſſit. Conuenerat autem inter eos, ut à præſtantia rei, quæ naſceretur ex ictu ipſorum uictoriam conſequerentur: illa percuſſa terra cùm olea apparuiſſet, uictrix euaſit. Hæc Sulpitius. Debuiſſet eodem etiam commentò addidiſſe, Neptunum ſaxum ſua cuſpide uerberaſſe, unde erupeſit equus. Primum fabula loco non conuenit, cum dicat Lucanus ſaxum in Theſſalia tactum, equum fudiſſe, cum altera fabula doceat de Attica. Et ut fabulemur etiam cum poëtis; hic quidam equinum caput à Neptuno inuentum, & oleam à Minerua ferunt, quamobrem hanc de ſuo nomine Ἀθήνας, Athenas urbē appellaſſe. Herodot. certè non equum circa Athenas, ſed mare in certamine illo nobile fuiſſe. Verba Herodoti ſunt hæc: ἐστι ἐν τῇ ἀκροπόλι ταύτῃ Ἐρεχθέος τοῦ γηγενέος λεγομένου εἶναι νηὸς, ἐν τῷ ἐλαίη τε καὶ θάλασσα ἔνι, τὰ λόγος παρ' Ἀθηναίων Ποσειδέωνά τε καὶ Ἀθηναίην ἐρίσαντας περὶ τῆς χώρης μαρτύρια θέσθαι. hoc eſt: In hac arce eſt Erechthei terrigenæ, ut aiunt, templum, in quo olea eſt, & uis aquæ ſcaturientis. Et fabulantur apud Athenienſes, Neptunum, & Mineruam certaſſe, ea loci teſtimonia poſuiſſe. Hanc fabulam ita exponunt Mythologici: Cecropis temporibus oleam in arce, quæ poſtea Palladi dicata fuit, ſponte enatam, nec multum inde loco diuerſo fontis ſcaturiginem emicuiſſe. Cecrops his prodigijs commotus, ad Delphicum oraculum miſit. Pythia uates reſpondit, Mineruam per oleam ſignificari, in cuius tutela ea arbor eſſet, uim ſcaturientis aquæ, Neptunum: eſſe autem in arbitrio ciuium, ab utrius nomine appellatum uellent nouum oppidum. Erat tum Athenienſium moris, ut mulieres promiſcuè, unà cum uiris ſuffragia inirēt. Itaque omni multitudine in commune uocato, cùm mulieres Mineruæ, & uiri inuicem diuerſis ſtudijs fauerent: euenit tum, ut plures fœminæ in Attica fuerint inuentæ, quàm uiri: & eam ob rem, urbi, à Minerua, quæ Ἀθήνη Græcè dicitur, nomen datum fuerit. Sed hæc res, ſiue hiſtoria ſit, ſiue fabula, nihil ad præſens inſtitutum facit. Addam & aliud commentum, ſed locus repugnat, & cauetur. Apud Arcadas fabulantur Cererem quærentem filiam à Neptuno adamatam, & cum illa concubitum recuſaſſet, ferunt ſe equam transformaſſe: atque idem etiam factitaſſe, Neptunum, unde natum Arionem fabulantur. Atque hinc ab Arcadibus Neptunum Hippium uocari. Sed Pindari interpres hunc locū poëtæ Lyrici explicās. Πυθιον. Oda 4.*

παῖ Ποσειδᾶνος πετραίου id eſt, *Nate Petræi Neptuni. τιμᾶται, inquit, ὁ Ποσειδῶν πετραῖος παρὰ Θεσσαλοῖς, ὅτι διαστείλας τὰ ὄρη τὰ Θετταλικὰ [illegible] αὐτῶν ἐξερρύη τὸ ὕδωρ, πρότερον διὰ μέσου τῆς πόλεως ῥέοντα: hoc eſt, Colitur apud Theſſalos Neptunus Petræus; ut qui montes Theſſaliæ medios diuiſerit, Tempe, inquam effecit, ut per ea amnis Peneus flueret, qui antea per mediam urbem labebatur.* Sonipes omen.] *Appoſitè.* Primus chal.] *Nam illorum inuentum fuit, ab equis pugnare. Hinc ſemper præſtantiſsimi in bellis equites fuère Theſſali, quorum, ut Agrianorum uirtute maximè poſtea uſus fuit aduerſus Darium Alexander. Certè Homerus, cùm uellet oſtendere, qui inter ducēs uirtute, & equorum firmitate præſtiterint, excellentiæ laudem ita Eumelo tribuit, ut Achillem Theſſalum excipiat, tum ipſum, tum ipſius equos, in quibus omnia, quod ad præſtantiam, incomparabilia eſſent. Certè Theſſalicis equis tribuit primas. Quare cùm in fine Iliad. uellet Diomedem in funebri certamine uictorem declarare, implorat poëta Mineruæ opem, ut uictoriæ Eumeli reſiſteret. Itaque iugo fracto ipſe à curru excutitur, & uix tandem poſt alios omnes ad metam peruenit. [illegible]. Adde, quod oraculum Theſſalicum equitatum alijs præfe- rat: id autem eſt huiuſmodi.*

Γαίης μὲν πάσης τὸ Πελασγικὸν Ἄργος ἄμεινον
ἵπποι Θεσσαλικαὶ, Λακεδαιμόνιαι τε γυναῖκες.
ἄνδρες δ' οἳ πίνουσιν ὕδωρ καλῆς Ἀρεθούσης.
ἀλλ' ἔτι καὶ τῶν δ' εἰσὶν ἀμείνονες, οἵ τε μεσηγὺ
Τίρυνθος ναίουσι, καὶ Ἀρκαδίης πολυμήλου
Ἀργεῖοι λινοθώρηκες κέντρα πτολέμοιο.
ὑμεῖς δ' ὦ Μεγαρεῖς, οὔτε τρίτοι, οὔτε τέταρτοι,
οὔτε δυωδέκατοι, οὔτ' ἐν λόγῳ, οὔτ' ἐν ἀριθμῷ.

hoc eſt, Camerario interprete.

Toto alijs terris prius orbe Pelaſgicon Argos;
Theſſalicæ ſed equæ, Sed Spartæ fœmina cuius;

At bibitur quibus unda uiri præſtant Arethuſæ,
Quos etiam ſuperans inter Tyrinthia ſedes
Oppida quæ tenet Arcadiamq́ Argiua iuuentus,
Linthœus in Martis quos armat prælia thorax.
At uos ô Megarûm colitis qui mœnia, nec iam
Tertia pars, nec quarta manet, quin bis neq ſexta,
Quorum non numerus, natio non ulla putatur.

Tribuitur etiam alicubi Thraciјs equis palma. Frenos q.] *Plinius de inuentoribus rerum lib. 7. cap. 56. Pugnare ex equo, Theſſalos, qui Centauri appellati ſunt, habitantes ſecundum Pelium montem. Frenos, & ſtrata equorum, Pelethronium.* Lapithæ d.h.] *Lapithæ à Lapitha Apollinis filio creduntur & originem duxiſſe, & nominati, qui ſecundum Othryn habitabant in Theſſalia. His perpetuum ferè bellum erat cum Centauris, ſed primum omnium cum Ixione, cum Pirithoo deinde: uterq; illos ſuis ſedibus expulere: adeoq́ Centaurus etiam eos è Pelio fugauit, conceſſitq́ illis campeſtria inhabitanda. Hi domuiſſe equos primi exiſtimantur, ut teſtatur. Vergil. lib. Georg. 3.*

Frena Pelethronij Lapithæ, gyrosq́ dedere.
Impoſiti dorſo atq; equitem docuere ſub armis
Inſultare ſolo, & greſſus glomerare ſuperbos.
Aequus uterq; labor æquè iuuenemq; magiſtri
Exquirunt, calidumq́ animis, & curſibus acrem,

Prima fec.] *Multis ſuprà retulimus Argo nauium longarum primam, ad Pagaſas in ora Magneſiæ ſtructam, tentaſſe mare, in qua Argonautæ Colchos uecti fuerunt: quare poeta terrenum hominem, id eſt, Iaſonem cum magna heroum manu in undas proiectum, hoc eſt, mare ingreſſum primum miratur ex Theſſalia.* Theſſa. z. ſec.] Ionus.] *Ionum, dicit interpres, Apollinis filium fuiſſe, ac regnaſſe in Theſſalia, & ut fuit auarus, primum percuſiſſe monetam auream, argenteamq́. Nos uerò alibi demonſtrauimus, Ionum Dyrrhachi filium fuiſſe, qui ab Hercule, ab adoleſcentis patre, rediens ex Hiſpania, cum in agri portionem adſcitus fuiſſet, in pugna aduerſus hoſtes, caſus per imprudentiam occubuit, corpusq́ eius ab eodem in mare proiectum, quo eius memoriam ita propagaret. Sed Solinus mare Ionium dictum autumat, ab extrema Italiæ regiuncula. Lycoph. ab errore Ius, Inachi filiæ. Rurſum aliqui ab Ionum naufragio. Nonnulli ab Ione quodam Adriæ patre, qui inde mari Hadriatico nomen impoſuit. Iſta fuſius à nobis alibi dicta ſunt. Sed cum ex his liqueat, Ionum non in Teſſalia, ſed in Illyrio cum patre Dyrrhachio regnaſſe, nulli dubium eſt, errorem eſſe in ſcriptura. Proinde diuerſam lectionem tenendam cenſeo, quæ habet Ithonos ſiue Itonos ſiue Ithonos. Iton fuit in Phthiotide, Theſſaliæ regione, oppidum, monumentum Itoni regis, ubi Crocium campum fluuius Amphryſus rigat. Vnde Pallas Minerua Ithonia dicitur, quod hoc loco eximium templum habuerit, & magnis honoribus ibi coleretur. qualem etiã in Bœotia habebat eadem. Ithome uerò, oppidum eſt in Phthiotide Theſſaliæ. Eſt & aliud in agro Meſſeniaco, quam Lacedæmonij poſt 10. annorum obſidionem in deditionem demum acceperunt. Stat. lib. 4. Theb.*

Phaneq́ Meſſene montanaq́ nutrit Ithome.

Huius meminit & Thucyd. libro ſecundo. Demetrius Phalereus, Philippo Demetrij filio dixiſſe fertur, oportere eum has duas prius urbes (Ithomen, & Corinthum) tenere, ſi cuperet ſub ſuam ditionem Peloponneſum redigere. Tenere prius utrunq; cornu, quàm bouem obtineret. Nunc de Itono, quid authores prodiderunt, inueſtigemus. Stephanus Ithomum alterum Theſſalum heroem uocat, à quo, ut modò memini, oppidum Iton, ſiue Itome conditum fuit. Pauſanias in Bœoticis. Βοιωτοὶ δὲ, τὸ μὲν πᾶν ἔθνος ἀπὸ Βοιωτοῦ τὸ ὄνομα ἔσχημεν, τὸν Ἰτώνου παῖδα, καὶ νύμφης Μελανίππης. Ἴτωνον δὲ, Ἀμφικτύονος εἶναι λέγουσι. *Item alibi in Eliacis,* βασιλεῦσαι πρῶτον ἐν τῇ γῇ ταύτῃ λέγουσιν Ἀέθλιον. παῖδα δὲ αὐτὸν εἶναι Διός τε, καὶ Πρωτογενείας τῆς Δευκαλίωνος, Ἀεθλίου δὲ, Ἐνδυμίωνα γενέσθαι. τούτῳ τῷ Ἐνδυμίωνι Σελήνην φασὶν ἐρασθῆναι, καὶ θυγατέρες αὐτῷ γένοντο ἐκ τῆς θεοῦ πεντήκοντα. οἱ δὲ δὲ μᾶλλόν τι εἰκότα λέγοντες, ἐκ μὲν γῆμαι λαβόντα Ἀστεροδίαν γυναῖκα. οἱ δὲ τὴν Ἰτώνου τοῦ Ἀμφικτύονος Χρομίαν, ἄλλοι Ὑπεριππην τὴν Ἀρκάδος. *id eſt, Gens uniuerſa Bœotorum nomen ſortita eſt à Bœoto Itoni, & Melanippes filio. Itonum uerò ferunt Amphictyonis fuiſſe. Et in Eliacis. Aiunt in hac terra omnium primum regnaſſe Aethlium, eumq; filium Iouis, & Protogeniæ Deucalionis fuiſſe. Aethlium Endymionem procreaſſe. Hunc uerò Endymionem à Luna adamatum: ut filiæ illi fuerint ex Dea, quinquaginta. Alij uerò, qui uerisimiliora referunt, Endymioni ex Aſterodiјa uxore ducta. Nonnulli Chromiam Itoni qui Amphictyonis fuit: alij Hermippen, quæ ex Arcade progenita fuit. Hactenus Pauſanias, quæ etiam Micyllus diligenter annotauit. Fuit autem Amphictyon Deucalionis. Et Deucalion Theſſaliis imperauit, in qua terra Græcus rex regnauit, & Hellen Deucalionis filius. Proinde Itonos tenendum exiſtimo. Quin & illud hoc loco minime prætereundum cenſeo, ex ſeptuaginta Herculis filiјs, quos reliquit (ut quidam tradunt) Ithoneum ex Paphyra ſuſcepit, qui in Bœotia regnauit, ubi Ithonem condidit. Hunc oſtendi à quibuſdam non Ithoneum, ſed Ithomum dici. Quanquam & in Macedonia Ithone urbs traditur fuiſſe.*

Signauit pond. ca.] *Percuſsit auream, argenteamq; monetam omnium primus. & metalla è terræ uenis effodit, & cocta in maſſas fundit.* Illic quod p.] *id quod in ea non ſolum terra, uerumetiã toto orbi ad bella nefaria homines impellit, quorum ſi nullus eſſet uſus, nulla furta, nulla latrocinia exercerentur.* Hic maxim ſ. Pyth.] *In Theſſalia, inquit, terribilis ille ſerpens Python apparuit, à* πύθω *putredine, quòd ex putredine terræ poſt diluuium Deucalionis natus fuerit. Hinc Apollo Pythius dictus eſt, quod eum ſerpentem à Iunone immiſſum in prima infantia interfecerit ſagittis: ſiue à* πυνθάνομαι *conſulo, interrogo: à quo Phœbades Pythiæ uates dicuntur. Et Pythia, orum, ludi Apollinares, in Apollinis inſtituti, ob cædem ſerpentis Pythonis peſtilentiſsimi: aut (ut eſt apud Strabo. libro nono.) Draconis ſceleratiſsimi hominis. Huius ſerpentis corio ſacer ille tripus Delphis, in quem uates uatu in antra deſcendebat, contectus erat.* Fluxit in an. Cyr.] *Delphicum antrum petiuit. Alibi diximus, Cirrham oppidum Phocidis eſſe, ad radicem montis Parnaſsi. Vnde ipſe Apollo Cirrhæus, & Laurus Cirrhæa dicitur.*

Theſſal laud.] *Ex Theſſalia, inquit, Delphos mittuntur Laurus ad ſacra Apollinis, non è Delphis.*

Impios Alacos.] *Hunc Titanis, & Terræ filium fuiſſe fabulantur, cuius uxor Iphimedia à Neptuno per*

nitiem

uitium ſtupri oblatū gemellos peperit, Otum & Ephialten, quos Aloeus ab infantia pro ſuis educauit, à quo etiā patronymica uoce Aloidæ dictæ fuere. Hi cū auxiliū Gigantibus ſuperis bellum facientibus ferrent, Apollinis, & Dianæ ſagittis confecti fuerunt. Maro lib. Aeneid. 6.

Hic & Aloidas geminos immania uidi
Corpora qui manibus magnum reſcindere cœlum
Aggreſſi, ſuperiſq́ Iouem detrudere regnis.

Hom. Odyſſ. 11. refert Vlyſſem apud inferos Iphimediā Aloei uxorem uidiſſe, quæ cum Neptuno ſe rem habuiſſe inſolenter iactitarat. Hæc pepererat duas proles gemellas quidē, ſed quæ non diu ſuperſtites erant futuræ, Otum, & Ephialtem. Hos Tellus omnium mortaliū proceriſſimos procrearat & poſt Orionē etiā longè pulcherrimos. Nā nonū ætatis annum ingreſſi, nouē ulnas longi, lati totidē cubitos dicebātur: ac tum Dijs immortalib. bellū minari cœperunt. A *Primū Oſſan Olympo aggreſſi ſunt ſuperimponere: inde ambobus Pelion accumulare, ut per eos montes aſcenſum in cœlū ſibi pararēt. Atq; effeciſſent id quidē, ſi in uiros euaſiſſent. Sed utrunq; Apollo ſagittis confecit, antequam pubeſcerent. Hæc hominum mōſtra procreauit Theſſalia, ut & Lapithas, & Centauros.* Prolem.] *Otum, & Ephialtem, gemellos fratres qui ab Aloeo, Aloidæ dicti fuerunt, quibus cùm ſingulis menſibus nouem manus adnaſcerentur, poſtea Gigantibus contra Iouem ſuppetias tulēre.* Pelion.] *De Theſſaliæ montibus ſuprà diſſeruimus. Vbi Pelion, inquit, propemodum ad cœlum uſq; uertice ſuo perueniret, Oſſa Pelio impoſita continuit orbes cœli, ne uerterentur, & ſtellæ uias ſuas currerent, & meatum naturalem retinerent.*

Hac ubi damnata fatis tellure locarunt
Caſtra Duces, cunctos belli præſaga futuri
Mens agitat, ſummiq́; grauem diſcriminis horam
Aduentare palàm eſt. propius iam fata moueri
Degeneres trepidant animi, peioraq́; verſant.
Ad dubios pauci præſumpto robore caſus,
Spemq́; metumq́; ferunt. turbæ ſed miſtus inerti
Sextus erat, Magno proles indigna parente.
Qui mox Scyllæis exul graſſatus in undis,
Polluit æquoreos Siculus pirata triumphos.
Qui ſtimulante metu fati prænoſcere curſus,
Impatiensq́; moræ uenturiſq́; omnibus æger,
Non Tripodas Deli, non Pythia conſulit antra,
Non quæſiſſe libet, primis qui frugibus altrix
Ore Iouis Dodona ſonet, quis noſcere fibra
Fata queat, quis prodat aues. quis fulgura cœli
Seruet, & Aſſyria ſcrutetur ſidera cura.

Hac ubi] *Hactenus in rebus Theſſaliæ copioſè uerſatus ad hiſtoriam redit & primū quidē ad Sextū Pompeium trāſit, qui quantopere cū aliquo militū uulgò de euētu belli fuerit ſolicitus, enarrat. Quem quia præſcire uehementer cupiebat, quod oraculū, & quæ non conſuluerit, deſcribit.* Hac tellure.] *hic in Theſſalia Pompeius, et Cæſar caſtra locarant, quā ob id damnatam fatis dicit, quod ea clade P. R. nobilitanda eſſet.* Mens præſa.] *id eſt, omnes ſoliciti erant de euentu futuræ pugnæ, quæ cū eſſet incerta, quo inclinaret ſperabant, ſimul & metuebant.* Palàm.] *Et certò cōſtabat, inſtare prælium, neq; diu futurū, quin in pugnā deſcēderetur, atq; de ſumma rei omnib. utrinq; copijs dimicaretur.* Propius iam f.] *Singulis propè horis fatalē diem propius adeſſe, qui uictorē, ac uictum declararet.* Peioraq; uer.] *ſemper deteriorē partē ſibi quiſq; metui, id quod ſequenti uerſu luculenter redditur, paucos fuiſſe, qui bene de euentu futuræ pugnæ ominarentur.* Sextus miſtus.] *Et inter meticuloſos illos erat etiā Sextus Pomp. qui non ſolum à paternis uirtutib. poſteà degenerauit, uerumetiam illius triumphos deſœdauit, cum piraticā in Siculo freto exerceret. Hūc ſcribit magicas artes ſolicitaſſe ad cognoſcendū caſum, & aleā belli.* Qui mox.] *Qui paulò pòſt, patria exul pirata fuit factus in mari Siculo, & Libyco. Sextus Pomp. poſt fratris interitū in Hiſpania ad Mundam à Cæſare neglectus, (quia admodū adoleſcens erat) poſt eam dimicationē, primo ignotus circà littora Oceani cū paucis piraticā exercuit, Paulò pòſt agnitus breui magnā hominū manum contraxit, & claſſe ſupra modum aucta, terribilis eſſe cœpit Iberiæ. Cæſar antequā eſſet interfectus, miſit Carinā quendā, qui audaces illius conatus frangeret, ſed fruſtrà. Cæſare interim Romæ interfecto, nauibus, quas in Hiſpania reliquerat repetitis, alijſq; undique cōtractis, cum numeroſa claſſe Siciliā petiuit. Bithinicū obſidit, ſibi inſulā tradere recuſantē. Qua recepta claſſem maltò opulentiorem inſtruxit illo exercitu, qui quotidie ex Italia triumuirorum metu, ad eum confluxit. Mittitur Saluidenus aduerſus eum cum exercitu ab Octauio, qui cum pedeſtrib. copijs circa Rhegium ſubſedit. Pugnatur in freto Siculo, ſed ancipiti prælio, cū Octauius ab Antonio Brūduſium accerſitur. Sed iſta ſatis ſunto de pirata Siculo Sexto Pompeio.* B

Aequoreos tri.] *Nam pater piratas Siculos terra mariq; perſequutus fuit, uicitq́, & de ijs triumphauit.* Qui ſtimulante metu.] *Sextus metu exitus futuræ pugnæ, uehementer cupiebat eius euentum prænoſcere.* Non tripod.] *Enumerat ſpecies aliquot oraculorum, ac diuinationum, quibus futura præſentiuntur, quæ Sextus Pompeius tamen non conſuluit.* Tripod.] *Non conſuluit oraculum Delphicum aut Deliacum, quod omnium toto orbem celeberrimum, & uerissimum habebatur, unde quicquid uehementer uerum credi uolumus, ex tripode dictum, dicere ſolemus. De tripode autē, quid ſit, alibi fuſius eſt explicatum.* Deli.] *pro Delij, Apollinis figuratè.* Pythia an.] *non Delphicum tripodem, ac Cortinam, in quam Pythia uates reſponſura deſcendebat. Neq; hoc antrum conſulebat. Antra pro antrum.* Dodona al. pr. fru.] *Quod Dodonam altricem primis frugibus dicat, in cauſa eſt, quod arbores glandiferæ nutrices inopiæ, & ferè ſoris mortalium uictum aluerint initio, In Dodona ſylua glandifera eſt memorabilis, unde Maro proxima regione Chaonia, epithetice glādē Chaoniam nuncupat lib. 1. Georg.* G

Veſtro ſi munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit ariſta.

Eſt aūt Chaonia Epiri regio, ubi Moloſsi, ubi Theſproti. In his regionib. fuit Dodona urbs celebris oraculo Iouis Dodonæi. Pauſanias hāc in Theſprotide ſtatuit, cui aſſentitur Homeri interpres li. 2. Iliad. Strabo Plinius, Mela, in Moloſside collocant, cumq́; locum ſitum ad Septentrionem

The-

A Theſprotidis, templum'q; ibi Iouis, ubi ex quercu oraculū Iouis Dodonæi erat. Hanc autem urbem dictam uolunt à Dodone nympha Oceanitide: nonnulli à Dodone Iouis, & Europæ. Ipſam urbem ſine diſcrimine Dodonem, ſiue Dodonam nuncupant. Hoc'q; oraculum celebre toto orbe erat. Herodo. in Euterpe tradit hoc inter omnia Græciæ oracula fuiſſe antiquiſſimum de cuius origine, quid referat, non pigebit adſcribere, τάδε Δωδωναίων φασὶ αἱ προμάντιες, δύο πελειάδας μελαίνας ἐκ Θηβαίων τῶν αἰγυπτίων ἀναπταμένας, τὴν μὲν αὐτέων ἐς Λιβύην, τὴν δὲ παρὰ σφέας ἀπικέσθαι. ἱζομένην δὲ τὴν ἐπὶ φηγὸν αὐδάξασθαι φωνῇ ἀνθρωπηΐῃ, ὡς χρεὸν εἴη μαντήϊον αὐτόθι Διὸς γενέσθαι, καὶ αὐτοὺς ὑπολαβεῖν θεῖον εἶναι τὸ ἐπαγγελλόμενον αὐτοῖσι, καί σφέας ἐκ τούτου ποιῆσαι. τὴν δ' ἐς τοὺς λιβύας οἰχομένην πελειάδα λέγουσι ἄμμωνος χρηστήριον κελεῦσαι τοὺς λίβυας ποιέειν. ἔστι δὲ καὶ τοῦτο Διός. id eſt, Duæ fuſci coloris columbæ uno tempore ex Aegypto deuolarunt, quarum una in Africam, altera ad ipſos (in Epirum) uenerit. Hæc fago inſidens humana uoce loqui cœpit: in eo loco Iouis oraculum condi oportere: ſe'q; interpretem futuram, inquit, fore, ut ea, quæ ibi
B prodita eſſent, certò euenirent. Pari ratione eam, quæ in Libyam delata fuit, aiunt Ammonis oraculū Aphros cōdere iuſsiſſe, Eſt enim & hoc ipſum Iouis. Idem author eodem loco multa alia annotauit, de Dodonæorum ſacerdotibus, & columbis, quæ hoc loco nō opera eſt referre. Cæterum duas barbaras fuiſſe mulieres, quæ à uocis ſtridore columbæ dictæ fuêre. Mirum ni ſpiritus hæ colūbæ impuri fuerint, qui ea ſpecie Aphricæ, & Europæ uno tempore ſunt inſidiati, ut cæcos mortalium animos tenebris abunde inuolutos maioribus immergerent. Ab hoc dæmone è fago, uel, ut alij è quercu uaticinante Alexander Moloſſicus, & multi alij mortales turpiter decepti fuerunt. Alibi (ſi rectè memini) de ære Dodonæo, & parœmia annotaui. Non igitur libuit Sex. Pomp. ne hoc quidem oraculum Iouis Dodonæi, de pugnæ euentu conſulere. Et per enallagen temporis, quæſiſſe, dixit, pro quærere. Quis prodat a.] Recuſat auſpicia, & auguria conſulere. Inter diuinationum ſpecies, auſpicia recenſentur, quæ à Græcis οἰωνοσκοπίαι. id eſt, diuinationes ex
C auibus dicuntur: cuiuſmodi eſt item augurandi ſcientia, à garritu, cantu, uolatu et guſtatu. Cùm enim pullis gallinaceis è cancis productis cibus porrigeretur ſi eum non caperent, calamitatem portendebat, aut tripudium ſoliſtimum. De augurandi ſcientia multa Cicero in libro de legibus. Ipſa autē ars peruetuſta eſt, & à Chaldæis profecta, primum ad Græcos, inde ad Hetruſcos, ab Hetruſcis ad poſtremum ad Latinos dimanauit. Augurandi artem Caras quidam inuenit, ut Aruſpicium Delphus. Ignispicium Amphiaraus. Auſpicium Tireſias Thebanus. Interpretationem ſomniorum, & oſtētorum Amphictyon. Atlas Aſtronomiam. Homeri enarrator libro 1. manticen in tres diuidit ſpecies in auſpicia, contemplationem ſiderum, & diuinandi ſcientiam ex ſomnijs. Sed Cicero ſummatim omnem diuinationem in duas diuidit ſpecies, in furorem, ut in afflatu uidere eſt. & in artem: ut in auſpicijs, augurijs, ſomniorum interpretamentis, & fulgetrorum peritia. Quis noſce. fib.] Non conſulit Aruſpices, quam artem diximus à Delpho inuentam, quæ ex extis, & inteſtinis cæſarum hoſtiarum futura diuinantur. Quis ful. cæ. f.] non fulgetrorum peritos adit, ut ab ijs aliquid certi noſcat. Cicero Diuinat. primo. Vtar igitur, nec adducar, ut rear, aut in extis totam Hetruriam delirare, aut eandem gentem in fulguribus errare. Vt augurales, ita & fulgurales libri habebantur. Et Aſſyria ſcru.] Non Aſtrologos adhibuit in conſilium, qui è curſu, & coniunctione planetarum, & ſignorum futura denunciant. Huius ſideralis ſcientiæ Iuppiter Belus apud Babilonios, caput Chaldaicarum gentium, ut Aſtronomiæ Atlas, inuentor fuit. Cicero Diuinat. primo. Vt enim Aegyptij ut Babilonij in camporum patentium æquoribus habitantes, quum ex terra nihil emineret, quod contemplationi cœli officere poſſet, omnem curam in ſiderum cognitione poſuerunt. Hetruſci autem, quod religione imbuti, ſtudioſius, & crebrius hoſtias immolabant, extorum cognitioni maximè ſe dediderunt, quod'q; propter aëris craſſitudinem, de cœlo apud eos multa fiebant: quod'q; ob eandem cauſſam, multa inuſitata, partim è cœlo, alia ex terra oriebantur. Hucuſque Cicero. Plinius quatuor tradit ſectas Aſtrologiæ fuiſſe, Chaldæam, Aegyptiam Græcam, & quartā, cuius Cæſar fuerit author. Eſt & diuinatio quædam, quam Græci pyromantiam appellant, quæ per ignem fit, quando obſeruatur, quid fulgur, fulmen'ue, quid alia quæuis ignea poteſtas ſignificet. In tantum creuit Magorum quondam uanitas, ut & ſiderum obſeruatione, & artibus quibuſdam rerum, & uerborum maleficijs, ſcire ſe omnia, & poſſe profiterentur. Huius generis fuit et aëromantia, quæ fit per aërem, quoties ex auium uolatu, guſtu, cantu. aut uentorū, imbrium, grandinum'q; inſueta procella aliquid præſentire uolunt. Huc etiā pertinet Hydromātia, quæ fit ex aqua. Geomantia, quæ fit per ſigna quædam raptim in terra facta, aut per diſperſas arenas. Chiromantia, ex inſpectione lineamentorum manus. Et Necromantia, de qua mox dicetur.

Aut ſi quid taci.] Aut ſi qua erat alia diuinandi ratio tacita, quæ nullis uerborum ambagibus aut murmure fiebat, quales paulò antè retulimus. Ille ſuper.] Verum Sex. nouerat quædam arcana ſacra fieri, & oracula ore reddi, quæ ſuperi Dij deteſtarentur, ea'q; arcana

Aut ſi quid tacitum: ſed fas erat ille ſupernis
Deteſtanda Deis, ſæuorum arcana Magorum
Nouerat, & triſtes ſacris feralibus aras,
Vmbrarum, Ditis'q; fidem, miſero'q; liquebat
Scire parum ſuperos, uanum, ſæuum'q; furorem
Adiuuat ipſe locus. uicina'q; mœnia caſtris
Aemonidum, ficti quas nulla licentia monſtri
Tranſierat, quarum, quicquid nō creditur, ars eſt.
Theſſala quinetiam tellus, herbas'q; nocentes
Rupibus ingenuit, ſenſura'q; ſaxa canentes
Arcanum ferale, magos. ibi plurima ſurgunt
Vim factura Deis, & terris. hoſpita Colchis
Legit in Aemonijs, quas non aduexerat, herbas.

eſſe magica. Magorum.] id eſt, necromanticorum. Magus perſica uoce, ſapiētem ſignat: ea'q; uocant ſuos magos, quos Græci philoſophos: Latini ſapientes: Galli Druydas: prophetas Aegyptij: Indi Gymnoſophiſtas. Sed magia poſteris temporibus in infamem appellationem

lationem conceſſit. Huius duas potiſsimum ſpecies faciunt: unam infamem, & immundorum ſpirituum auxilio uſurpatam, quæ à Goëtia, id eſt, quæ incantationibus, & carminib. ueneficis exercetur, quæ honeſta uocabulo Theurgia dicitur etiam: alteram, ea eſt, quam multi philoſophiam naturalem uocant. Goëtiæ libros, damnatæ lectionis uocat Vlpianus Iuriſconſ. Quæ uerò propriè magia dicitur, perfecta eſt, & abſtruſæ ſcientiæ uis. Goëtia legũ ſcitis exterminata eſt. Plin. magicam artem fraudulentiſs. uocat, adeóq; è medicina profluxiſſe credit in Perſide ortam à Zoroaſtre, qui ſex milibus annorum ante Platonis mortem fuiſſe proditur ab Eudoxo. Vicies centena *milia uerſuum condita ab ea ſcripſit Hermippus.* Idẽ Pli. *ex Hoſtane affirmat plures eſſe magiæ ſpecies & præter ſuprà memoratas, etiam ex ſphæris, lucernis, peluibus, & ſecuribus. Præterea, ex umbrarum, & inferorum colloquijs, de quibus mox dicetur, quæ omnia Nero uana, & falſa comperit.* Magicas herbas *primi in noſtro orbe celebrauere Pythagoras, & Democritus.* Triſtes fac. f.] *Nouerat item artem umbrarum, horrorem facientes infernalibus ſuis, & diris ſacris, quibus mortui euocentur. Et fidem etiam Ditis, hoc eſt,* Plutonis: *Cui perſuaſum erat, nullam aut paruam admodum eſſe oraculorum fidem in ſuperis, ac proinde nihil certi ab ijs ſe accepturum.* Vanam ſa. f.] *Verum tùm animum in omnes uerſaret partes, ipſa Theſſalia, in qua caſtra erant* Ducum, *furibundam mentem trahebat, monſtrabatq; ei aliam ſpeciem uaticinij ex mortuis.* Vicinaq; mœ. c.] *Pharſali, in cuius conſpectu caſtra poſita erant, Theſſaliam omniũ monſtrorum fœcundam eſſe, proinde facile inuenturum ſi ueneficam, quæ impuri ſpiritus afflatu, aut umbræ alicuius uoce futura denunciaret. Aemonidas Theſſalas ueneficas dicit.* Tranſcerat.] *quas ueneficas nulla magiæ ſpecies latebat, nullũ ueneficij, aut incantamenti genus præteribat.* Quarum quicq.] *Quæ etiam artes tenent, quæ incredibiles ſunt. Tenent artes, quæ fidem excedunt.* Cuiuſmodi *etiam ſunt illa, quæ poëtæ de uarijs ueneficijs canunt, ut carminibus homines in bruta poſſe mutare, meſſes in alios agros poſſe traducere: elementa cõcutere: turbare humanas mentes: carminis ui interimere.* Maro.

» Carmina uel cœlo poſſunt deducere lunã, *Idẽ alibi,*
» *Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis*

Ouid. de Medea.

» Cum uolui, ripis mirantibus amnes
» *In fonteis redire ſuos, concuſſaq; ſiſto,*
» Stantia concutio cantu freta, nubila pello,
» *Nubilaq; induco, uentos abigóq;, uocóq;:*
» *Viuaq; ſaxa ſua, conuulſaq; robora terra,*
» *Et ſyluas moueo iubeóq; tremiſcere monteis.*
» *Et mugire ſolum, maneiq; exire ſepulchris,*
» *Te quoq; luna traho.* Naſo.
» *Carmine læſa Ceres ſterilem uaneſcit in herbam,*
» *Deficiunt læſi carmine fontis aquæ.*
» *Ilicibus glandes, cantataq; uitibus uua*
» *Decidit, & nullo poma mouente fluunt.*
» *Tibullus de maga:*
» *Hanc ego de cœlo ducentem ſidera uidi,*
» *Fluminis hæc rapidi carmine uertit iter,*
» *Hæc cantu finditq; ſolum, maneiq; ſepulchris*
» *Elicit, & tepido deuocat oſſa rogo.*
» *Dum libet, hæc triſti depellit nubila cœlo,*
» *Cum libet æſtiuo, conuocat orbe niues.*

Et inter leges 12. Tab. hæ erant, Qui fruges excantaſſet. Qui malum carmen incantaſſet. Ne'ue alienã ſegetem pellexeris. Hæc, & *alia multa incredibilia ſunt, & tamen quæ ſunt arte, ſe poſſe præſtare ferunt.* Theſſala tell.] *Theſſaliam herbarum ueneficarum refertam canit, atq; hinc etiam factum, quòd, cùm fœminæ uiris ueneficiorum ſint peritiores, ea terra ueneficis mulieribus ſemper fuerit infamis. Quare Menander poëta, qui in illis regionibus genitus proditur, fabulam, ambages mulierum Lunam detrahentium complexam, Theſſalam cognominauit Veneficæ maximè utebãtur rhombis, ad deducendam Lunam, in Theſſalia.* Martial. A

» Quæ nũc Theſſalico lunã deducere rhõbo. *Idẽ alibi,*
» *Numerare quis pigri damna poſsit ſomni,*
» Dicere quot æra uerberent manus urbis,
» Cum ſecta colco luna uapulat rhombo

Solebant ad deducendam *lunam æ̈rem percutere ſæga noctu.* Ouid.

» *Themeſæaq; concutit æra.*

Theoc in Pharma. *de uenefica, quæ rhombo fuit uſa, in alliciendo adoleſcente in amorem ſui.*

» [illegible] B
» [illegible] hoc eſt,
» *Vertitur hic rhombus uelut æneus, huc ita amator*
» Ocyus ante fores noſtras uertatur, & adſit.

Herbasq; no. r.] Magicas dicit, *quæ re uera nocentiſſimæ ſunt Recenſentur maximè à Plinio hæ.* Coriaceſia, & Callicia, *quibus Pythagoras aquam glaciari tradit.* Corinthas, *cuius decocto in aqua ſucco, ſerpentum ictus curentur, ſi foueantur. Et qui ueſtigio in herba effuſum eo attigerint, aut reſperſi fuerint, inſanabiles pereunt.* Aproxis, *herba, cuius radix perinde ut naphtha ex interuallo ignem concipit.* Si *florente Aproxi, corpora humana in morbum inciderint, quamuis ſanatus, admonitionem eius ſentit, ubi iterum florere cœperit.* Aglaophotis *quæ maximè in Arabiæ marmoribus naſcitur in litore Perſico: unde & Marmaritides etiam uocatur. Hac magi, cùm uelint Deos euocare, utuntur. Achemenidon, cuius radix ſi in paſtillos digeratur, ob uim mum uarias imaginationes noxij in cruciatibus omnia noctu confitentur. Plures referuntur ab eodem herbarum magicarum ſpecies, quas hoc loco recenſere odioſum nimis foret. Nocentes proinde herbæ in rupibus Theſſaliæ copioſè naſcuntur, ſiue hæ ſint, ſiue aliæ, ut uerbena. quarum nomina nõ recenſet. Iam uerò & in montibus dicit, ut oſtendat ferocis, & agreſtis ingenij homines.* Senſuraq; ſa.] *Et quod maius eſt, inquit, Theſſalia huiuſmodi montes produxit ſaxeos, qui magorum cantantium myſteria dira, non perinde ſentiunt, ac ſi uiuis corporibus, carnibus, & pellibus conſtarent. Aethiopis amnes, & ſtagna ſiccat & eius tactu clauſa aperiuntur.* Latace *dari ſolita à Perſarum regibus legatis, ut quocunque uenirent, omnium rerum copia abundarent. Alia herba, cuius illata ab alite exiliit cuneus arbori à paſtoribus adactus.* Ibi plurima ſue.] C *Multa ibi naſcuntur genera herbarum, quibus ueneficæ uim ſuperis facere uidentur: dum earum uirtute arcana futurarum rerum ex eorum mentibus eliciunt, & extrahunt, neque uerò ſolum, ſed terris uim faciunt. dum quæ uolunt, extorquent.* Et terris hoſ. Col.] *Ab exemplo Medeæ, quæ è Colchide in Theſſaliam ab Iaſone aduecta, ibi magicas herbas eas collegit, quibus poſtea in ueneficijs ſuis uſa fuit,* Colchis.] *Ipſa Medea in Colchide nata.*

A de nata. Colchis ad Albaniam extima eſt, occaſum uerſus, celebrata hiſtoria Medeæ & Iaſonis qui illius beneficio aureum rapuerit uellus. Eſt is tractus auri, & metallorum diues. Conſtat ueteres Colchos origine Aegyptios fuiſſe, quum Seſuſtres Aegyptiorum rex, inuaſa Europa, & Scythia tentata ſolum, cum parte exercitus ad Phaſim conſediſſet. Cæterùm Medea, & Circe herbarum uenificarum peritiſſimæ fuerunt, ut apud omnes authores conſtat. A Medea ferunt pellicem naphtha concrematam, ubi ſacrificatura ad aram acceſſiſſet, corona igne correpta. Circe, & Medea ſorores à matre in primis annis uenefi ijs inſtructæ fuêre. Circe diuerſa ueneficarum herbarum genera & ipſa poſtea inuenit, tum autem & radicum quarundam potentiam. Sarmatarum regi connubio coniuncta, eum ſtatim ueneficio interemit. Ipſa cùm ſola regnum obtineret, impotenter illud adminiſtrauit. Quare regno pulſa in Italiam fugit, & promontorium occupauit in Latio, quod ab eius nomine Circeium exceptum fuit appellari. Abundat uarijs id herbis, B quibus ea ad ueneficia utebatur. Medea, quamuis & ipſa à matre, & ſorore ueneficia didiciſſet, benigniori fuit ingenio. Nam cùm pater & ſua ſponte, & uxoris impulſu hoſpites ſuus mactare ſolitus eſſet, eum precibus flectere, & ab eiuſmodi immanitate barbara abducere conabatur. Interdum etiam patre inuitu hoſpites è uinculis eripiebat, unde ille ira percitus eam in carcerem conijcere ſtatuerat: uerum Medea re comperta ad templum Solis aui ſui, quod erat in littore, dilapſa, tanquam in tuto aſylo ſalutem ſuam tuebatur. Interea Argonautarum appulſu tradito aureo uellere, cum ijs Iaſonis amore accenſa, in Græciam profecta fuit, & tandem in Theſſaliam uenit: ubi Aeſonem patrem Iaſonis confecta ætate uirum, ad iuuentam reuocauit herbis magicis. Sed de Medea ſatis, ſi hoc addatur ſolum delato aureo uellere Creonti Corinthiorum regi (ut quidam in literas retulerunt) ac Medea repudiata, Iaſonem Creuſam regis filiam duxiſſe uxorem, ac poſtea patria eiectum in Theſſaliam reduxiſſe. Cæterùm multa eum in Aſia memoratu digna geſſiſſe. Quas non ad.] ſed quas in Theſſaliam è Colchide importarat, cùm alioqui Colchis ueneficarum herbarum, ut in Pontu, ſit feraciſſima. Eſt enim Ponto uicina, ut modò dictum. In ea iuga Caucaſi ad Rhiphæos montes flectuntur, altero latere in Euxinum, & Mæotim deuexa, altero in Caſpium, & Hircanum mare. Pontu mihi lecta uenena, ipſe dedit Mœris, Naſcuntur plurima Ponto, ait Vergil.

Impia tot populis.] Itaq; impia carmina uenefica gentis in Theſſalia, conuertunt aures Deorum, tot populis ipſas implorantibus.

Vna per æther.] Sola uox carminum ueneficarum penetrat cœlos, & ad Deorum aures peruenit, quas ferit, ac cogit, deferiq; C carmina earũ ad Deos, quos uel nolentes compellit pro ſuo arbitratu.

Quod non cura Poli.] hoc eſt, quòd numen nunquam auocatur à cura gubernandi cœli, & urbium cœleſtium, ac machinæ totius mundi, tamen uiribus carminũ magicorum ea auertitur. Quando execrandum murmur peruenit non ſolum ad ſidera, ſed ad cœlos, imò id ipſos Deos uſque, tunc Chaldæi, tũc Aegyptij licet ſileant, & aperiant antiquorũ magorũ uetuſta monumẽta. Theſſala tamen uenefica murmur abducit ab orum aris, &

Impia tot populis, tot ſurdas gentibus aures
Cœlicolum, diræ conuertunt carmina gentis,
Vna per Aethereos exit uox illa receſſus:
Verbaq; ad inuitum perfert cogentia numen,
Quod non cura Poli, cœliq; uolubilis unquam
a Auocat, infandum tetigit cùm ſidera murmur,
Tunc Babylon Perſæa licet, ſecretaq; Memphis
Omnem ueterum ſoluat penetrale Magorum:
Abducit ſuperos alienis Theſſalis aris.
Carmine Theſſalidum dura in præcordia fluxit
Non fatis adductus amor, flammisq; ſeueri
Illicitis arsêre ſenes, nec noxia tantum
Pocula proficiunt, aut quum turgentia ſucco
Frontis amaruræ ſubducunt pignora fœtæ,
Mens hauſti nulla ſanie polluta ueneni
Excantata perit, quos non concordia miſti
Alligat ulla thori, blandæq; potentia formæ,
Traxerunt torti magica uertigine fili.
Ceſſauêre uices rerum, dilataq; longa
Hæſit nocte dies, legi non paruit æther.
Torpuit, & præceps audito carmine mundus:
Axibus & rapidis impulſos Iuppiter urgens
Miratur non ire polos, nunc omnia complent
Imbribus, & calido producunt nubila Phœbo,
Et tonat ignaro cœlum Ioue, uocibus iiſdem
Humentes late nebulas nimboſq; ſolutis
Excuſſere comis, uentis ceſſantibus æquor
Intumuit, rurſus uetitum ſentire procellas
Conticuit turbante Noto, puppimq; ferentes
In uentum tumuere ſinus, de rupe perpendit
Abſciſſa fixus torrens, amniſq; cucurrit
Non qua pronus erat. Nilum nō b expulit æſtas:
Mæander direxit aquas, Rhodanumq; morantem
Præcipitauit Arar, ſubmiſſo uertice montes
Explicuere iugum, nubes ſuſpexit Olympus.

a al. Aduocat

b al. excuſſit

penetralibus, quàtum Deorum penes ipſos eſt, & cogit eos ſibi parere, & ſua iuſſa exequi. Babylon Perſea.] capta à Cyro rege Perſarum, quo tempore in ea regnabat Labyrinthus, quẽ Ioſephus Balthaſarẽ uocat, qui late inter Aſſyrios opibus pollebat filius Nitocris reginæ, quæ Babilone in Aſſyria quinque ætatibus poſt Semiramidem regnum tenuerat. Siue quod Perſis, cuius rex Cyrus Babylonẽ expugnauit, à Perſe Iouis & Danaes filio, nomẽ accepiſſe creditur: à quo Perſepolis totius gentis caput. Cœlum Perſæ Iouem credidêre, & Solem, Mitram appellarunt, quem in primis uenerati fuerunt. Apud hos Magi in magno honore, pariter, & ueneratione fuerunt ut uel publica ſine eorum conſilio adminiſtrarentur, nec legitimè factũ uideretur, quod eorum ſententia approbatum non fuiſſet. Apud ueteres, Magos

artium, rerumq́ in natura uarietate præſtantes, excellentium cognitione, non malis artibus imbutos dixêre, ut paulò antè annotatum eſt, non maleficos, ut hominum uulgus eos nominauit. Ad eum modum ſcribit Plinius libro 29. capite ſecundo, Pythagoram & Democritum de natura herbarum ſcripſiſſe, peragratis prius Perſidis, Arabiæ, Aethiopiæ, Aegiptiq́ Magis. Sed Perſici præcipuè diſciplinam futura præſentiendi ſibi uindicabant, tranſlatam ab Hiſtaſpe, Darij ſuperioris patre, à Brachmanis Indiæ ſapientibus, quos Philoſtratus Apollonium Tyaneum adijſſe prodidit. Zoroaſtes (quidam Zoroaſtres ſcribunt) ſubitò natus riſiſſe proditur, manifeſto futuræ ſcientiæ præſagio. Primus magicas artes exercuit in Bactris, horoſcopos rerum, & ſiderum motus diligentiùs obſeruauit. Quidam tamen cæli, & aſtrorum rationem ad Belum, Nini patrem retulerunt. Scripſerunt de Magia & Zamolſis, Zoroaſtes, Soromaſti filius, Damigeron, Apollonius, Hoſtanes Dardanius, Eudoxus, Alchindus Rogerius, & noſtris fermè temporibus, Liechtenbergius. Nunc ad inſtitutum

Memphis.] *Aegyptus, ubi ijdem prophetæ ſunt, qui apud Perſas magi. Pars pro toto. Memphis, Aegyptiorum regia fuit, ab Ogdoo rege extructa, cum filia Memphis ei nomen indidit, cum qua Nilus ſtupri cõſuetudinem habuit, ſub imagine tauri. Sunt, qui eam ſic à ſorore Cambyſis appellatam credant, uel (ut alij) ab uxore, poſtea Meroë fuit dicta, inſula omnium, quas Nilus efficit, ampliſſima: Libyam uerſus, uaſtis arenæ cumulis circumſepta, qua in Arabiam iacet obuerſa, præceps, & abrupta: ad meridiem, Aſtabora, Aſtabodis, & Aſtaboſæ fluuiorum oci n ſu perfunditur: reliqua parte, quæ ſeptemtrionem ſpectat, Nilo clauditur. In ea, regia fuit initio Aethiopum, cùm Moſes belli dux creatus à Pharaone aduerſus illos exercitum ductaret.* Carmine.] *Recenſet obiter effectus carminum Theſſalicarum ueneficarum, quales multi apud alios poëtas memorantur, & nos paulò antè citauimus.* Non fatis ad a.] *qualia ſunt, incendere ſenes effœtos turpi amore, & quidem minimè naturali, cũ ea ætas & uoluptatibus careat, & earum titillationem non deſideret iam liberata* Solutiones, *& legationes naturæ, cuiuſmodi in magia naturali traduntur multa.*

Nec noxia po.] *philtra tantas uires nõ habent, quantas carmina Iuuenal.*

" *—hic Theſſala uendit*
" *Philtra, quibus ualeat mentem uexare mariti.* Ouid.
" *Philtra nocent animis, uimq́ furoris habent.*

Sunt autem philtra pocula amatoria propriè, & amoris illecebræ, quibus amorem hominibus concilians. Interdum amorem ipſum ſignant, & res quaslibet ad amorem pellicientes. Huiuſmodi philtra noxia pocula uocat, quibus tantæ uires non ſunt quantæ incantamentis.

Subducunt p.] *Et cùm equarum pullis detrahunt hippomanes, ueneficium amoris, quod illis innaſcitur, in fronte, caricæ magnitudine, colore nigro, quod ſtatim edito partu deuorat fœta: quare diſertè addit, fœtæ amature. Quod ſi non deuoret, ſed ſubducatur à uenefica præreptum, non admittit partum ad ubera. Si quis præripuerit, habeatq́ue, in rabiem aliquando id genus agitur. Amiſſa matre reliquæ fœtæ educant orbum. Quin & hippomanes tantas in ueneficio uires habet, ut effuſum æris mixturæ in effigiem equæ Olympiæ admotos mares equos in rabiem coitus agat. Vergil. Aeneid 4.* A

Quæritur & naſcentis equi de fronte reuulſus, "
Et matri præreptus amor. "
Theocritus Idyllio ſecundo. "
ἱππομανὲς φυτόν ἐστι παρ' Ἀρκάσι, τῷ δ' ἔπι, πᾶσαι "
καὶ πῶλοι μαίνονται ἀν' ὤρεα, καὶ θοαὶ ἵπποι, *id eſt,* "
Hippomanes planta eſt, qua pulli in montibus altis, "
Veloces & equæ temerè inſanire laborant, "

Præter propriam, & genuinam ſignificationem, etiam plantam uocat Theocritus. Efficatiora carmina ſunt, ad amores conciliandos, aut ad alia ueneficia quàm ulla philtra, aut hippomanes. Et fœtam equam, repudiat, nec pro ſuo agnoſcit, proinde nec ad ubera admittit.

Mens hauſti non ſanie.] *Et quod maius eſt, inquit, citra adiumentum ueneni ullius, carminibus ueneficarum infamæ diuerſis generibus mentes humanæ uerſantur, & turbantur. Qualia porrò ea ſint, mox adijcit.*

Quos non concordia.] *ut ſi nec uxor maritum, nec maritus uxorem amare coniugali complectatur, uenefica perficit ſuis artibus, ut inuicem deament, & quidem carmine uel torti rhombi, ut modò dictum eſt, ad lunam, quo* B *uenefica Theſſalæ, eam detrahebant, ut ait Propertius.*

Deficiunt magico toti ſub carmine rhombi.

Sed tales mentes diſcordes nectigine, ac nexu potius fili uarij conuertuntur, ac coniunguntur, ut illa in Pharma. Vergiliana.

Terna tibi hæc primum triplici diuerſa colore "
Licia circundo, terq́ hæc altaria circum "
Effigiem duco —— *Et paulò pòſt.* "
Necte tribus nodis ternos Amarylli colores, "
Necte Amarylli nodo, & Veneris dic uincula necto. "

Hæc mihi uidetur, citra cuiuſquam reprehenſionem, poëtæ eſſe germana ſententia. Loquitur enim de conglutinatione animorum inter coniuges diſcordes: quanquam id rhombo quoque fiebat, ut paulò antè uſtendimus ex Pharmaceu. Theocri. Ceſſauêre uices rerum.] *Præterea carminibus efficitur, ut rerum naturæ uices, ac leges perpetuæ mundi ceſſent, ut differatur, longa nocte: ſiue dies dilata longa hæreat nocte, neque cælum curſus ſui perpetuam legem ſeruet, ſed confundatur. Quin & mundus, qui perpetuò noluitur certis temporum uicibus,* C *carminibus torpet, & tardius mouetur.*

Axibus &] *Ad hæc, miratur Iuppiter, cælum impulſum polis non uerſari ſed ſtare.* Nunc om cum.] *Quod modò toto æthere effuſus imber terras aquis repleat: nudo calido Sole cælum nubibus denſis obtenebretur. Sed & quod Iuue neſcio, cælum tonet, cùm ipſe tonitrui author dicatum à poſitis.*

Vocibus iiſdem.] *Iam uerò ijſdem carminibus efficitur à ueneficis ut ſoluto capillitio uimbos, & nebulas in cælum inducant: ut maria nullo uento intumeſcant, contrà, prohibetur carminibus ſæuiente tempeſtate, ut concitentur, miſceantúrue, ſed tranquilla iaceant, & æqua.* Noto.] *ſpecies pro genere, quouis uento turbante, non tamen ſit turbulentum.* Puppimq; ferentes.] *hoc eſt, ut uela plenis ſinibus contra uentum impellant nauim.* De rupe pependit.] *Efficiũt carminibus, ut flumina torrentia, hoc eſt, quæ è rupibus, & altioribus montibus defluunt, ſiſtantur. Id quod Maro dixit. Siſtere aquam fluuijs.* Amnisq; cucurrit.] *id eſt, iuxta prouerbium, Surſum uerſus ſacrorum feruntur flumina, ſiue fontes.*

A *fontes, ἄνω ποταμῶν, de rebus præpoſteris.* Nilum non expulit.] *Super hæc, prodigium aliud refert, carminibus fieri, ne Nilus ſuo excurſu quotannis agros perfundat, ut fertiliores ſint. Nilus euagari incipit ſolſtitio, aut noua luna, aut primo leine: deinde uehementius quã diu ſol in leone eſt. Mox eo tranſgreſſo in uirginem pigreſcit, atque in Librá reſidet. Si 12. cubitos non exceſſerit, fames certiſſima. Nam tanto tardius decedit, quanto abundantius creuit, & ſementem arcet. Sed poeta dicit, carminibus fieri, ne Nilus ſuo decurſu creſcat, agróſque tiget, mundetq́.* Mæander direxit.] *Et hoc ipſum ἀδύνατον, quod Mæander tortuoſus amnis, & ſubinde in ſe recurrens, carminibus efficiatur, ut in rectum curſum, ſinum flexuoſum torqueat. Lydiæ eſt, quæ & ſuper Ioniam procedit. Errat enim ſupra modum flexuoſus. Eſt & Mæander pictura inde genus dictum, ſiue ab exemplo Labyrinthorum, cuiuſmodi eſt uidere in quibuſdam pauimentis. Huc ſpectauit Prudentius, uir uerè prudens in carmine ſuo.*

> *O' tortuoſe ſerpens,*
> *Qui mille per Mæandros*
> *Fraudeſq́ flexuoſas*
> *Agitas quieta corda.*

Rhodanumq́ moram.] *Ararim diximus alibi tam lenitér Rhodano miſceri, ut neſcias utrò ſe moueat. Rhodanus fluuius ex Alpibus ſe rapiés per Lemanum lacum, ſegnem deferens Ararim: nec minus ſeipſo torrentem Iſaram, & Druentiam, inquit Plinius.*

Submiſſo uertice.] *Carminibus etiam Olympus mõs in planum campum æquatur. Huius uertex uſque adeò attolli fertur, ut ſumma eius cælum accolæ uocent. Hinc paſſim à poëtis, pro cælo uſurpatur. Olympus dicitur, ὁλολαμπὴς, id eſt, totus lucens, quod ſolem clarum habeat, & nullis unquam nubibus ſubiicitur. Contrà dicit carminibus euenire, ut Olympus ſupra uerticem uideat nubes.*

Solibus, & nul.] *Et media Hyeme, quo tempore in Scythia à rerum natura propter inclementiſſimum frigus & aſperrimũ damnata, quod eò ſol nec radios, nec umbram mittat ſenos menſes aliquot, ſagarum incantationis efficitur, ut uix quamuis aliqua diſſoluatur, & liqueſcat. De Scythia alibi diuerſis locis luculenter dictum eſt. Loquitur maximè de hyperboreis, quorum regionem Plinius uocat à natura*
C *damnatam.*

Impulſam ſi Te.] *Aliud miraculum artis magicæ. Cùm Oceanus exortu ſignorum tempeſtuoſorũ, ut arcturi, Orionis, & Hyadum maximè ſæuiat, Theſſalicarum fœminarum carminibus ita conſtringitur, ut à litoribus prohibeatur. Sulpitius ſidus lunam exponit ad cuius motum Oceani æſtus, & reciprocatio certis uicibus meat, remeatq́: ut alibi fuſiſſimè retulimus.* Terra quoque im.] *Hunc uerſum Sulpitius exponit. Faciunt terræ motum, inquit, & firmamẽtum terræ, centrũ ipſum quod immobile eſt, concutiunt, ut Macrobius tradit. Hæc ille. In omni ſphæra, medietas, inquit Macrob. centrum uocatur. Nihil eſt aliud centrũ, quàm punctum, quo ſphæræ, aut orbis medium certiſſima obſeruatione diſtinguitur.* Axem.] *centrum. Axis ſphæræ uocatur dimetiens ipſius, circa quam uoluitur. Et medium orbem, ipſum quoque centrum dicit, ut titubare uſus eſt uerbo, pro contremiſcere. Porrò de terræ motu, & hiatibus multa Plinius libro quinto. Verum iſta paulò obſcuriue dicta uideri poſſunt.* Tantæ molis onus percuſſum.] *Terra etiam dehiſcit, ac deducit ſe in uaſtum hiatum cãtu magico, ut liceat ad antipodas aduerſum cælum deſpectare, & hemiſphæriũ, quod ſub terra eſt, & quidem cum magiis. Cæterũ inter terræ miracula recenſentur, hiatus, citra magicas artes, qui à Græcis χάσματα dicuntur quoties terra in profundum recedunt.*

> B Solibus, & nullis Scythicæ cum bruma rigeret,
> Dimaduere niues, impulſam ſidere Tethyn
> Reppulit Aemonidũm defenſo littore carmen.
> Terra quoque immoti concuſſit ponderis axem,
> Et medium uergens [a] niſis titubauit in orbem,
> Tantæ molis onus percuſſum uoce receſſit,
> Proſpectumq́; dedit, [b] circũuoluentis Olympi.
> Omne potens animal lethi, genitumq́; nocere,
> Et pauet Aemonias, & mortibus inſtruit artes,
> Has auidæ Tigres, & nobilis ira Leonum
> Ore fouent blando, gelidos his explicat orbes,
> Inq́; pruinoſo coluber diſtenditur aruo,
> Viperei coëunt abrupto corpore nodi,
> Humanoq́; cadit ſerpens afflata ueneno.
> Quis labor hic ſuperis cãtus, herbaſq́; ſequẽdi
> Spernendiq́; timor? cuius commercia pacti
> Obſtrictos habuere deos? parere neceſſe eſt,
> An iuuat? ignota tantum pietate merentur?
> An tacitis ualuere minis? hoc iuris in omnes
> C Eſt illis ſuperos? an habent hæc carmina certum
> Imperioſa Deum? qui mundum cogere, quicquid
> Cogitur, ipſe poteſt. Illis & ſidera primum
> Præcipiti deducta polo, Phœbeq́; ſerena
> Non aliter diris uerborum obſeſſa uenenis
> Palluit, & nigris terreniſq́; ignibus arſit,
> Quàm ſi fraterna prohiberet imagine tellus,
> [c] Insereretq́; ſuas flammis cœleſtibus umbras:
> Et patitur tantos cantu [d] depreſſa labores,
> Donec ſuppoſitas propior deſpumet in herbas.

[a] al. Niſue.
[b] al. circumlabentis.
[c] al. Insereret
[d] al. depreſſa.

Omne potens animal.] *Quin & omnia animantia in perniciem humanã natæ, horrent uim carminũ, & feraciam deponũt, & parant ſe ad mortẽ ſuis artibus. Sed & Aemonias artes dixit, Theſſalas per metonymiam artes puta ueneficarum. Prodeſt, inquit Sulpitius, eis, & faciunt ad inferendam mortem.*

Has auidæ Tigres.] *De immani natura Tigrium alibi dictum eſt. Animal truculentum eſt, & uelocitatis tremendæ, maximè cognitum quando capitur. Hoc animal Hircani ferunt, & Indi. Plinius tamẽ dicit, Tigrim aſpectu magis quam feritate eſſe conſpicuum. Efficiunt ſagæ, ut Tigres ſanguinariæ, & Horrenda Leones ipſas amplexu foueant, & molliter demulceant.*

Gelidos his explicat.] *Coluber ſerpens in aqua uiuit, qui*

ute qui huius adipem, & fel habent, mirè adiuuantur, qui Crocodilos uenantur: belua enim nihil aduerſus eos audet. E' quorum genere eſt enydris, ſerpens maſculus, & albus. Veneficarum artibus coguntur ſe explicare, & extendere, ubi in orbes ſe conuoluerint colubri.

Viperei nodi.] *hanc inde nomen habere putant, quod ui pariat, nam eroſis lateribus matris foetus in lucem prodit. Sola ſerpentium dicitur terra condi: aliàs uel anima fame dura, modò algore dempto. In coitu uiperæ mas caput inſerit in os, quod illa abrodit uoluptatis dulcedine. Vipera igitur in partes ferro diuulſa, carminibus rurſum coit.* Humano ſp cadit ſerpens af.] *hoc eſt, ſerpens uel ſolo afflatu uenefica rumpitur, ac diſſilit.* Quis labor.] *ecphoneſis in moleſtias incantandi artes, & horrendas herbarum quibus utuntur, potentias, ut cum Dij pacta uideantur uenefica, ut prodigioſa illa rerum miracula efficiant. Eſt autem hic ſenſus. Quæ tandem cura, quæq́ue ſolicitudo cogit ſuperos, ut in hac arte magica ſequantur carmina ſagarum, & herbarum uires? quodq́ue timeant ſpernere earum impium conatum?* cuius commercia pacti] *Vt commercia huius fœderis quodammodo Deos habuerint ſibi deuinctos ad obſequendum per omnia. Quare addit neceſſe eſſe, ut Dij ipſis pareant, uel, ut disiunctim exponatur. Neceſſe eſt, ut eis pareant, an iuuat potius eis parere non coactos?* Ignota tantum pieta.] *modò ſit pietas prætextu auxilij diuini alios non ſolum lædere, uerũ etiam interficere, & funditus perdere. Atque hinc pietatem ignotam uocat ironicè, cum quiduis ſit potius, quàm pietas, alios incantare, & ueneficijs tollere.*

An tacitis ual.] *Quibus tacitæ Deos cogunt, ut præſentes incantationibus pareant, & in uota adſint.*

Hac loris.] *Interrogat per admirationem poëta, num uenefica imperium habeant in omnes Deos, ut in ſua uota deſcendant, imò cogant ſuis minis parere, an peculiares Deos inuocant, quibus imperent carminibus ſuis. & pro arbitrio fugant. In dubium rem trahit, num certum aliquod numen habeant, cum miniſterio prodigioſa miracula, à natura abhorrentia edant. Alij enim Dij poetici alijs rebus ſeruiunt, & inter eos Mercurius maximè artibus magicis præſidet. Quare non temerè poeta per admirationem, aut dubitationem potius huc ſe auertit.* Qui mundum.] *id eſt, qui Deus certus poteſt mundum ad omne id præſtãdum cogere, ad quodcunque ipſe carminibus cogitur?* A

s. illis & ſidera primum.] *à Theſſalis ueneficis primùm carminum ſtellæ cœlo ſunt deductæ: ab ijſdem effectum eadem arte, ut luna mutato natiuo colore, non ſolum expalluerit, uerumetiam è cœlo in terram fuerit detracta.* Obſeſſa uenenis.] *carminibus magicis coacta. Ea enim uenena uocat.*

Nigra.] Sulpitius, rubuit, inquit, *luce non clara, ſed fumoſa eſt, ut eſt terrenus ignis.* Quàm ſi fraterna.] *Pendet à uerſu. Non aliter nigreſcit, quàm ſi eclipſim patiatur, quæ propter obiectam, interpoſitamq́ terram inter ipſam, & ſolem obſcuratur. Duæ ſunt eclipſes maximè, ſolis, qui interuentu Lunæ occultatur: & Lunæ, quæ terræ obiectu, & interpoſitu, ſolis umbra amiſſa, nigreſcit, & obſcuratur. Luna non nocturno tempore deficit, & non niſi plena. Sol non niſi interdiu, & interlunio: & ut Plin. non niſi nouiſſima primáue luna, quod uocant coitum. Porrò quod Luna modò palleat, rurſum rubeat: mox albicet, aut horreat. ſunt phyſicæ rationes.* B

Fraterna imag.] *Solis umbra. quæ aufertur terræ interpoſitu nocte.* Suas umb.] *noctu tantum, ſtellæ apparent. Nox enim nihil aliud eſt. quàm terræ umbra.*

Deſpumet.] *rorem ſuam effundat in herbas, quibus utuntur uenefica ad artes ſuas magicas.*

Hos, ſcelerum ritus, hæc diræ carmina gentis
Effera, damnarat nimiæ pietatis Erictho,
Inq́; nouos ritus pollutam duxerat artem.
Illi nanq́; nefas urbis ſubmittere tecto,
Aut laribus ferale caput, deſertaq́; buſta
Incolit & tumulos expulſis obtinet umbris.
Grata Deis Erebi, cœtus audire ſilentum,
Noſſe domos Stygias, arcanaq́; Ditis operti,
Non ſupereſt, non uita uetat, tenet ora profanæ
Fœda ſitu macies, cœloq́; ignota ſereno,
Terribilis, Stygio facies pallore grauatur,
Impexis onerata comis, ſi nimbus, & atræ
Sidera ſubducunt nubes, tunc Theſſala nudis
Egreditur buſtis, nocturnaq́; a fulgura captat,
Semina fœcundæ ſegetis calcata peruſsit,
Et non letiferas ſpirando perdidit auras.
Nec ſuperos orat, nec cantu ſupplice numen
Auxiliare, uocat, nec fibras illa litantis
Nouit, funereas aris imponere flammas
Gaudet, & accenſo rapuit quæ thura ſepulchro.
Omne nefas ſuperi prima iam uoce precantis
Concedunt, carmenq́; timent audire ſecundum.
Viuentes animas, & adhuc ſua membra regentes,
Infodit buſto, fatis debentibus annos
Mors inuita ſubit, peruerſa funera pompa
Retulit à tumulis, fugere cadauera lethum.

a al. fulmina

Hos ſcelerũ ri.] *Ab exemplo illuſtris eatẽpeſtate uenefica, ut fingit poëta. Deſcribit magna copia uerborũ ceremonias Erichthus in necyomantia eius Vt pauca de Necromantia præmittamus, antequã ad poëtæ uerſuum explicationem tranſeamus: illud in primis produnt cognitu memorabile, quaſdam gemmas eſſe, quæ à membris hominum & animalium membris cognomina ducunt, quibus ars ea exercetur. Anancitide dicunt deorum imagines euocari, ut Synochitide umbras inferorũ teneri. Quin & Aglaophitide herba, quam & marmaritidem uocant, magi Deos euocant. Eſt autem Necromantia, ſiue necyomantia, diuinatio, quæ fit per cadauera, quæ ſuſcitata euenta rerum prædicunt, aut etiam ex umbris mortuorum apud inferos ut apud Homerũ Vlyſſes ex Tireſia multa cognoſcit: Maro Vergilianus ex Anchiſe. & Menippus apud Lucianum ductu Mithrobarzanis Chaldæi deſcendit ad inferos, & mortuorũ res cognoſcit.* Hos ſcelerum ri.] *Has ceremonias magicas Erichtho Theſſalidum perditiſſima, ſed tanquã nimis pia adhuc damnarat. Vel dãnarat adhuc nimiæ pietatis,* C

A tam. quaſi verò nimis pia ea carmina eſſent, præ iis maioribus, quæ amplius præſtari paſſent. Erichtho.] Nomen ueneficæ Theſſa-

Fumantes iuuenum cineres, ardentiaq́ꝫ oſſa
E medijs rapit illa rogis, ipſamq́ꝫ parentes,
Quam tenuere facem, nigroq́ꝫ uolantia fumo
Feralis fragmenta tori, ueſtesq́ꝫ fluentes
Colligit in cineres, & olentes membra fauillas.

ctum, anhelitu ſuo peſtilenti, ueneno corrupit. Nec ſupe. uo.] uide ueneficarum ſcelera, & impietatem, quæ dicit, nec orare

licæ ſumpſit poëta ex epiſtolis Heroidum Ouidij, ubi in epiſtola Sapphus eius meminit his uerbis.

" Illuc mentis inops, ut quàm furialis Erichtho
". Impulit, in collo crine iacente, ferar.
" Antra uidens oculis ſcabro pendentia tofo,
" . Quæ mihi Mygdonij marmoris inſtar erant.

Ad eundem modum ſubijcit poëta proſopographiam Erichthus. Primum quidem à loco, in quò ſe ferè continebat. Diræ gentis.] Veneficarum Theſſalidum, quæ maximè carminibus id genus delectatæ fuerunt.

Inijs nouos.] Veneficia, & necromantiam nouis ceremonijs exercuit. Illi namq; u.] à loco quem incolebat, ut Sappha, antra uidens oculis, ita Erichtho, nefas ducebat ſub tecto in urbibus habitare, ſed in ſepulchris uitam ducebat. Cœtusq; audire.] à ſtudijs, quibus potiſſimum delectabatur. Tenet ora.] à forma qualitate ſcelerata ueneficæ. Cœlo ſereno.] quippe quæ uel perpetuo mortuorum conditorijs ſe continebat: aut ſi inde prodiret, noctu prodibat. Stygio.] à uultus & oris habitu, triſti, & horrenda pallore grauatur, qualem uidere eſt in Trophanianis, aut etiam mortuis.

Impexis.] à capitis neglecti horrore. Sidera.] Nubium enim interuentu, cœleſtium corporum lux mortalibus adimitur, ut aër obſcurior ſit. Nudis buſt.] nudis Sulpitius exponit ſine cadaueribus quaſi uacuis. Forcaſſè non inſcitè exponi poteſt hypallagicôs, ut ipſa noctu nuda dicatur prodire, ad captanda fulmina, aut fulgura. Noctur ful.] Pyromantiam innuit, quæ diuinatio per ignem fit, dum obſeruant quid fulgur, quid fulmen, aut alia ignis poteſtas quæuis ſignificet. peruſsit] quacunq; incedebat, ſuper ſemetem eam compreſſit.

C Et non læt.] auras ſalubres, & cœlum minimè infe-

ſuperos, neque eorum auxilium implorare. Auxiliare.] O numen, auxiliare mihi, adſis in mea uota præſens, ut perficere liceat, id quod inſtituo. Nec ſib.] In aruſpicina conſulebantur exta & capita extorum, & tremorum fibras. hoc eſt, extremitates. Hanc artem ipſa pſychomantia non agnouit uenefica. Aruſpicium inuenit Orpheus Delphus, ut ignispi ium Amphiaraus

Funeress.] hoc eſt, litare cadauera mortuorum, uel è ſepulchris eruta, uel è rogis ſubtracta. Thura] Omnia funerea Et thura, inquit, litat, quæ accenſis rogis ſubduxit. Omne nefas] ſummatim exclamat, nihil ſceleris nefarij illi negari à ſuperis in Necromãtia ſua, uel ad primam precationem. Carmenis] Addit cauſſam, cur ſtatim ad primas preces illi adſint, quod horreant audire ſecundum carmen, hoc eſt, alteram inuocationem

Viuentes.] horrendum hoc, & immane, uiuos homines ſepelire, aut rogo imponere. Fatis deb] ſenes eos, qui diutius ſupereſſe in uitam poterant, uel inuitas compellat ad necem. Peruerſs p.] Sulpitius exponit ex triſticia in læticiam mutata. Forcaſſè ita rectè expoſuerimus. Quemadmodum funera efferuntur è funeſtis locis ad buſtum, & ſepulchrum, ita diuerſa pompa ipſa Erichtho illa è ſepulchris domum ſuam effert, & cadauera reuiuiſcunt. Fumantes iuuenum cineres] in rogis cineres iuuenum efficatiores ad ueneficia, quàm ſenum. Adhæc, præripit parentibus faces in liberorum ſuorum buſtis, quas efficaces ad ueneficia ſua credebat.

Nigroq; uol.] præterea colligebat lignorum buſti reliquias ſemuſtas, & ambuſtas, & adhuc fumantes fundentesq; fauillas, tum autem & ueſtium reliquias. Nam thorum feralem, ipſam pyram uocat, in qua tanquam in thoro, mortuus imponebatur.

Aſt ubi ſer.] Si inciderit in ſepultos in tumba marmorea, in qua ſolent corpora à corruptione conſeruari cõdiuac inuolat aui de in omnia membra. Quæ quidẽ particulatim enarrat. Immerſit] primũ unguibus in oculos inuolat: quibus effodiendis, mirè gaudet uenefica.

Excremẽ. ma.] putruleñtã manus, & ſaniem, tũ autem & unguium ſordes, ac præſegmina. Laque. no] zmem ſtrangulati dẽtibus diſcerpit ac ſoluit. Atq; hinc addit. ad corpora pendentia carpere, hoc eſt, diſcerpere.

Aſt ubi ſeruantur ſaxis, quibus intimus humor
Ducitur, & tracta dureſcunt tabe medullæ,
Corpora, tunc omnes auidè deſæuit in artus:
a Immergitq́ꝫ manus oculis gaudetq́ꝫ gelatos
Effodiſſe orbes, & ſiccæ pallida rodit
Excrementa manus: laqueum, nodosq́ꝫ nocentes
Ore ſuo rupit, pendentia corpora carpſit,
Abraſitq́ꝫ cruces, percuſſaq́ꝫ uiſcera nimbis
Vulſit, & incoctas, admiſſo ſole, medullas.
Inſertum manibus chalybem, nigramq́ꝫ per artus
Stillantis tabi ſaniem, uirusq́ꝫ coactum
Suſtulit, & neruo morſus retinente pependit,
Et quodcunq; iacet nuda tellure cadauer
Ante feras, uolucresq́ꝫ ſedet. nec carpere membra
Vult ferro, manibusq́ꝫ ſuis, morſusq́ꝫ luporum
Expectat ſiccis rapturæ è faucibus artus.
Nec ceſſant à cæde manus, ſi ſanguine uiuo
Eſt opus, erumpat iugulo, qui primus aperto,
Nec refugit cædes: uiuum ſi ſacra cruorem:
Extaq́ꝫ funereæ poſcunt trepidantia menſæ.
Vulnere ſi uentris, non qua natura uocabat,
Extrahitur partus, calidis ponendus in aris.

ſolis uiſcera.] pluuia longa maceratas carnes, His opponit, medullas incoctas ſole. a al. Immerſitq;. Inſer. cha.] cathenas manibus iniectas, aut ferreas etiam manicas: quibus rei uinciuntur. Sanie] ut paulò antè, purulentiam defluentem per membra. Virusq; co.] id eſt, ſanguinem corruptum, & congelatum. Et neruo.] Cum iniectis dentibus cadaueribus ſtrangulatorum, cum non poſſet carnem auellere, morſicus ea prehendens, pependit, ut irunda, quæ nõ niſi plena, decidit.

pere. Abraſitq; cru] hoc eſt, auulſit cruces. Percuſ- Sedet.] ſeruat, ne auferatur. Nec ceſſant.] uariâ

 cadem

cadem ueneficæ tribuit. Si ſanguine uiui hominis indiget calido, qui recens ex aperto iugulo profluat.

Exta trepid.] Si ſacra funerea poſcunt exta adhuc palpitantia, & uiuum cruorem. Vulne.] imò uiuus partus aperto ferro uentre partum extrahit, quem aris ca lentibus imponat, non naturali exitu. A

a al. uulſit.
b al. ſecidit

Et quoties ſæuis opus eſt, ac fortibus umbris,
Ipſa facit manes, hominum mors omnis in uſu eſt:
Illa genæ florem primæuo corpore *a* fulſit:
Illa comam læua morienti *b* abſcidit Ephebo,
Sæpe etiam charis cognato in funere dira
Theſſalis incubuit membris, atque oſcula figens,
Truncauitque caput, compreſſaque dentibus ora
Laxauit, ſiccoque hærentem gutture linguam
Præmordens, gelidis infudit murmura labris,
Arcanumque nefas Stygias mandauit ad umbras.

Et quot.] *Necromantici nolunt ſpiritus alios alijs peſtilentiores eſſe, tum autē, et ſtatis horis alijs nequiores. Poëta hoc loco alias umbras alijs truculentiores eſſe, ut ſunt homines. Et cum omnium hominum uita necisque poteſtas penes ueneficam hanc eſſe fingatur, ſi ferocem animā requirat, crudū hominem ac trucem enecat. Id enim dicit, facere manes.* Illa comam.] *Quin & ſiniſtra manu, ut eſt eius religio, adoleſcentibus morientibus primam barbæ lanuginem uellit. Sunt enim ephœbi, qui iam ad pubertatis annum peruenerunt, quod ſint in pube, quæ iam primū conſpſa eſt. Hinc ephebia, prima ætas adoleſcentiæ: & comam, & primam barbæ lanuginē morientibus abſcindit.*

Sæpe etiam.] *Et hoc inter ceremonias pſychomātia habuit, quod cognati mortui membris in funere incubuit: mortui caput obtruncarit, os clauſum mortui dentibus aperuerit.* Gelidis inf.] *aliquid in ore mortui immurmurauit, quaſi negotium aliquod perferendum ad inferos arcanum mandaret.*

B

Hanc ut fama loci Pompeio prodidit, alta
Nocte poli, Titan medium quo tempore ducit
Sub noſtra tellure diem, deſerta per arua
Carpit iter, fidi ſcelerum, ſuetique miniſtri
Effractos circum tumulos, ac buſta uagati
Conſpexêre procul prærupta in caute ſedentem:
Qua iuga deuexus Pharſalica porrigit Aemus.
Illa magis, magicisque deis incognita uerba
Tentabat, carmenque nouos fingebat in uſus.
Nanque timens, ne Mars alium uagus iret in orbē:
Emathis & tellus tam multa cæde careret.
Pollutos cantu, dirisque uenefica ſuccis,
Conſperſos uetuit tranſmittere bella Philippos.
Tot mortes habitura ſuas; uſuraque mundi
Sanguine cæſorum truncare cadauera regum
Sperat, & Heſperiæ cineres auertere gentis,
Oſſaque nobilium, tantosque acquirere manes.
Hic ardor, ſolusque labor, quid corpore Magni
Proiecto rapiat, quos Cæſaris inuolet artus,
Quam prior affatur Pompei ignaua propago.

Hanc ut fama loci.] *Tandem aliquādo ad ipſam ueneficam tranſit tempus, & locum, in quo eam offendit, tum autē & quid molientem refert.* Pompeio.] *Sexto à tempore, quo in Theſſaliam deſcendit cum ſi dis monſtris, motus ſæua uenefica.* Alta nocte p.] *Venit itaque in Theſſaliā media nocte. Hāc periphraſticè à Solis meatu ſub terra deſcribit, qui ubi apud antipodes lineam meridianā attingerit, ſupra terrā media nox eſt. Apud nos contrà, ubi in puncto meridiano conſedit, ſub terra nox media eſt. Hoc tempore Pompeius in Theſſaliam peruenit, & ueneficam in deuexa parte montis Aemi ſedentem offendit, & quidem in caute prærupta.*

Aemus.] *Supra in Theſſaliæ deſcriptione, & montium, qui eam cingunt, ſitu oſtendimus. Hæmum montem Biſaltiæ hærere & uaſto iugo procumbere in Pontum, ſub Hæmo ad Strymonem fluuium eſſe Philippos uerſus mare, haud longè ab Amphipoli, Athenienſium aliquando colonia, quam Strymon etiam ex Hæmo delapſus peninſulæ forma amplectitur. In his campis Philippicis Cæſar Brutum, & Caſsium Cæſaris Dictatoris interfectores fudit. Pharſalica iuga, Theſſalica dicit per tropum, in quibus ueneficam noctu ſedentem oppreſsit, aut certè, qua ſpectabat Hæmum. Ptolomæus Thraciam à Septentrione altiſsimis Hæmi montis iugis terminat, mediam Thraciam diuidit Strabonis. Atque hinc apparet, poëtam Hæmum, & Philippos Theſſaliæ exiſtimaſſe, cùm ſint Thraciæ. Sed de his uide primum librum.* Illa magis.] *à ſtudio, quo eam occupatam inuenit. Excogitabat, uerba, & carmina magica, incognita ipſis magis, & Dijs adeò magicis, quæ omnia in artes nouas, id eſt, nondum tētatas meditabatur.*

Timens n.m.] *Solicita erat, ne extra Theſſaliam dimicaretur: ac tum uſu, ac fructu cadauerum fruſtraretur. Mars bellum, metonymia.*

Emathis tel.] *Theſſalia. De Emathia dictum eſt alibi.* Phil.] *in campos Philippicos ad Strimonem non autē in Theſſalia, ubi de ſumma rei pugnatum fuit.* C

Pollutos cantu, dirisque uenefica.] *ueneficijs, carminibus, & herbarum ſuccis, quibus ea loca infecit, ut eò transferretur belli incendium, ſed intra Theſſaliam ſe conſtringeret.*

Philippos.] *Philippi alioqui urbs Macedoniæ eſt. E' Thracia Macedoniam intrantibus primum occurrit Neapolis urbs maritima. Inde remotior à mari, ad amnem Strymonem Philippi ſunt, clariſsima colonia, ſed quondam à Philippo rege nomen ſortita. Antea Datos dicta fuit. Sed multò prius, quod fontes multi circa collem uberrimis ſcaturirent aquis, Crenides appellatæ fuerunt. Hoc oppidum Philippus rex Macedonum aduerſus Thraces muniuit, & de ſuo nomine Philippos dixit. Vrbs condita fuit in colle prærupto, à Septentrione nemoribus concluſa, ad meridiem, uaſtam habet planiciem, ad mare uſque excurrentem. Proximè Philippis ad occaſum brumalem Amphipolis ſita eſt, ut paulò antè memini. In Thracia uerò ſub Rhodope Poneropolis antea dicta, poſtea Philippopolis à conditore: ad poſtremum, Trimontium, cui Hæmi excelſitas ſubditur. VI.M. paſſ.* Mortes.] *Tot cæſorum cadauera, quibus pro arbitrio ad ſua ueneficia utetur.* Viuraq.]

Qua

A *Quæ mortes futuræ eſſent mundi uſura ſanguine multo, ad truncanda cadauera regum corū, qui uel ipſi, uel quorum auxilia prælio interfutura erant.* Auertere.] *Romanorū oſſa, ac cineres in ſuum uſum cōuertere.* Tantosq; ac.] *Tantorum heroum manes ſuæ poteſtati, atq; imperio ſubijcere.* Hic ardor.] *Itaq; hoc unicè nūc illi cura eſt, quod membrum Pompeij, quos artus rapias Cæſaris, ſi inter cæſos inueniantur. Nam metaphora uerbi inuolare ducta eſt, ab auibus, ut ex Donato Sulp. etiam annotauit.* Quàm pri.] *Erichtho adhunc modū alloquutus eſt Sextus, qui Poëta rectè ignauā propaginē uocat, quod parū uirtutē paternā imitaretur domi, militiæq́.*

O' decus Aemonidum, populis quæ pandere fata,
Quæq́; ſuo uentura potes diuertere curſu,
Te precor, ut certum liceat mihi noſcere finem,
Quem belli fortuna parat. non ultima turbæ
Pars ego Romanæ, Magni clariſſima proles,
Vel dominus rerum, uel tanti funeris hæres.
Mens dubijs a perculſa pauet, rurſusq; parata eſt
Certos ferre metus, hoc caſibus eripe iuris,
Ne ſubiti, cæciq; ruant: uel numina torque,
Vel tu parce Deis, & manibus exprime uerum.
Elyſias reſera ſedes, ipſamq; uocatam
Quos petat è nobis mortem, tibi coge fateri.
Non humilis labor eſt, dignū eſt quod quærere cures,
Vel tibi. quò tanti præponderet alea fati.
Impia lætatur uulgatæ nomine famæ
Theſſalis, & contra:——

O' decus Aem.] *Petitoria oratio Sexti Pompeij. Orditur à Captatione beneuolētiæ à perſona uenefica, dum illi præſcientiā rerū tribuit, & plura etiam, quàm homini tribui debeant.* Aemonid.] *Theſſalarum ueneficarū mulierum. Aemonidum pro Theſſalarū, antonomaſia.* B Ventura di.] *Duo maximè illi adſcribit fatorū præſcientiā, & poteſtatem impediendi fata.* Te precor.] *propoſitio petitionis.* Non ulti.] *beneuolentia à perſona ſua, quam à dignitate patris cōmendat, cum dicit,* Magni clariſſ.] *nō maior natu. Quod ſi nullus, inquit Glareanus, ad hoc refellendum alius eſſet author, ſaltem hic noſter poëta ſufficeret, cùm lib. ſecundo patrē filiū Cn. Pompeiū alloquentē his uerbis introducat. Tum ſobole ex tanta natū, cui firmior ætas Affatur. Mox in decimo octauo paulò pòſt uerſu. At ſimul à prima: Simul Badius exponit pro immediatè aduerbio, in nullo apud Latinos uſu, cū illud ſimul, exponi cōueniebat per ſtatim, ut quemadmodū apud Horatiū, Liuiū, cæterosq; præſtātiores authores paſſim inuenitur. Hoc obiter libuit adſcribere. Cæterū Cn. Pōpeius maior fratrū erat, perijtq; poſtea in Hiſpania. Sextus uerò minor, de quo hoc loco agitur, uaria fortuna poſtea cū Antonio & Octauio mari dimicauit.* Vel dominus.] *Si pater rerū potitur, ego cum eo ſimul uincā: ſin magna clade* C *diſceſſerit uictus, eius cladis ego ſimul particeps ero. Indicat poëta poſt patris ruinam, ipſum quoq; ſimul fato poſt longa bella periturū.* Mens dub.] *Cauſſa cur à uenefica certior fieri cupiat. Per antitheſin pugnantia ſe mouere contendit: hoc eſt, duos contrarios affectus ad cōſulta petenda ſe ſtimulare ait: nempe metū periculi in rebus dubijs, & uirtutē accenſam ſpe ad tolerāda omnia aduerſa ac ſecunda, quæ fortuna ferat.* Huc iuris.] *proinde, inquit, eximo ex animo hūc ſcrupulum, ut certus ſim futuræ pugnæ euentus.* Ne ſubiti.] *ne temerè, ne improuiſi in pugnam, atq; incerti ruent.* Vel numina.] *Compelle ſuperos, & extorque ex illis rerū certitudinem, aut ſi tibi uidetur, inter ſuperos quietos, & exprime uerum ex aliquo manium, idq; arte necromantica, in qua tu excellis.* Elyſias re.] *Euoca ex fœliciū animorum prato umbram aliquā, ex qua euentū pugnæ diſcamus, ſimul qui noſtrorū in prælio ſint caſuri: hæc tibi referat.* Elyſias.] *Elyſium domicilium beatorū animorū eſt quò ſoluti corpore migrare dicūtur. Seruius ἀπὸ τῆς λύσεως, id eſt diſſolutione corporis, & animæ, elyſium dictū exiſtimat. Alij ἀπὸ τῆς ἐλεύσεως, dicunt, à profectione, quod qui ſanctè,*

& piè uixerint, eò migrent. Eſt enim ἔλευσις, profectio & iter. Suidas Elyſium ita deſcribit, Elyſium delubrū eſt apud inferos: alij in Aegypto: nonnulli in Leſbo: rurſum quidam, regio, ſiue cāpus tegulis inſtratus. Sunt autem huiuſmodi loca inacceſſa. Cæterum Polemō author eſt, Athenienſes eo nomine locum effoſſum uocare. Idem Suidas. Elyſius campus eſt, in quo apud Græcos iuſti degunt, qui poſt mortem illuc ſint migraturi Sic qui puniri meruere, in Cocytū, & Pyriphlegetontem abibunt. Didymus Odyſſ. 4. domicilium quidē heroū eſſe ſcribit, ſed ita appellatū ab Eleutheri cuiuſdā religioſiſſimi hominis filio, Elyſio: ſiue quod corpora ibi maneant ἄλυτα. Eſt aūt locus in inſulis beatorū animorum. Veteres Elyſium campū eſſe exiſtimarunt in medio inferorum, Philoſophi in inſulis fortunatis collocarunt. Fuerunt qui dicerent eſſe circa globū, aut circulū potius lunarē, ubi puriſſimus eſt aër. atq; hinc Verg. in 6 dicere, aëris in campis, loquens de Elyſio. Nec defuerunt, qui in Hiſpanijs poſuerunt, in quorum ſubterraneis ipſum Plutū habitare crediderē: et quidē propter admirabilem in eo tractu fœcūditatē metallorū. At Plato in Gorgia doctiſſimè tradit, quid ſit Elyſius cāpus, qui eum uocat μακάρων νῆσον, ſeu potius, νήσους, in quibus habitent fœliciter, extra omnia mala, ἀπελθόντα ἐν μακάρων νήσοις οἰκεῖν ἐν πάσῃ εὐδαιμονίᾳ ἐκτὸς κακῶν. τὸν δὲ ἀδίκως καὶ ἀθέως ... εἰς τὸ τῆς τίσεώς τε καὶ δίκης δεσμωτήριον, ὃ δὴ τάρταρον καλοῦσιν, ἰέναι. id eſt, in omni fœlicitate, & amœnitate cōſtat ſine incōmodis habitare, Qui iniuſtè, & impiè uixerūt, in ſuppliciorū, ac pœnæ carcerē, quē Tartarum uocant, deſcēdere. Proinde excie aliquē è fœliciū animorū pratis (ſi uidetur) unde certum cognoſcamus. Mortemq;.] *Sulpitius exponit, ad hūc modū, et uoca mortē deā, ut pādat tibi, quos uelit perimere. Et rectè quidē, ſi uera lectio ſit, mortē. Caſellius Vindex tria, inqt, in lectionib. Antiquis, nomina Parcarū ſunt, Nona, Decima, & Morta: et uerſum hūc Liuij poëtæ antiquiſſimi citat ex Odyſſ. Quādo dies adueniet, quam profata Morta eſt: Quo quidē loco, Morta pro Parca accipitur. Expēdat igitur apud ſe lector nō obeſſe uaris Mortam'ne, an, Mortē ſit legendū.* Non hum.] *Amplificatio rei, quā petit: oſtenditq; rem magnā eſſe, adeóq; operæpretium, cur operā ſuā impartiat. Quàobrem addit, uel tibi. nedū nobis.* Quo tan.] *Quò incerta belli fortuna inclinet, quò tendat.* Impia.] *Venefica Erichtho, gaudet tacitè in ſinu, quo nominis ſui celebritas etiā ad Romanos peruenisſet, & quidem ob excellentiam artis magicæ.*

a al. percuſſa.

Si fata minora moueres,
Pronũ erat ô iuuenis, quos uelles, inquit, in actus
Inuitos præbere deos, conceditur arti,
Vnam cũm radijs pretulerunt ſidera mortem,
Inſeruiſſe moras, & quamuis fecerit omnis
Stella ſenem, medios herbis abrumpimus annos.
At ſimul à prima deſcendit origine mundi
Cauſſarum ſeries, atque omnia fata laborant,
Si quicquam mutare uelis uno que ſub ictu
Stat genus humanũ, tunc Theſſala turba fatemur,
Plus fortuna poteſt. ſed ſi prænoſcere caſus
Contentus, facilesque aditus, multique patebunt
Ad uerum, tellus nobis æterque Chaosque,
Aequoraque, & Campi, Rhodopeiaque ſaxa loquentur.
Sed pronum, cum tanta nouæ ſit copia mortis,
Emathijs unum campis attollere corpus.
Vt modò defuncti, tepidique cadaueris ora
Plena uoce ſonent, nec membris ſole peruſtis
Auribus incertum feralis ſtrideat umbra.

Si fata mi.] *Fatũ, Græcis* εἱμαρμένη, *eſt. Definitur à Chryſippo hoc pacto. Eſt ſempiterna quædam, et indeclinabilis ſeries rerum, & catena uoluens ſemetipſa ſeſe, atque implicans per æternos cõſequentiæ ordines, ex quibus apta, nixaque eſt. Nõnunquã pro natura etiam omnium philoſophorum calculis accipitur: & pro nutu, ſiue uoluntate: item pro morte. Cicer. Fatum appellat, ordinẽ ſeriemque cauſſarum, cũm cauſſa cauſſæ nexa rem ex ſe gignat. Ea eſt, ex omni æternitate fluens ueritas ſempiterna. Sene Quæſt. na.* Quid intelligit *fatum? exiſtimo neceſſitates rerũ omniũ, actionemque quas nulla res rumpat. Accipitur nõnunquã pro oraculo, quod Dij fantur.* Minora.] *Proinde in duplicia fata faciunt, minora, & maiora. Maiora mutari nõ poſſe dicunt, quod ſit ſempiterna ueritas, ex æternitate fluens: maximè ſi ad uniuerſum genus humanum pertineat. Singulorum uerò res poſſe mutari, & fato aliquo prorogari, rerum ſummas minimè. Hinc Erichtho promittit iuueni ſe alicui uel uitam ademptură, uel manes alicuius in lucem hanc ab inferis ſe euocaturũ.* Pronum erat.] *Sed quia maiora fata moues de ſumma belli uidelicet, hoc fatum immutabile eſt. Si de priuato alicuius fato proponeres, facilè eſſet mihi, uel deos inuitos ad quæuis cogere. Id enim necromantiæ condonatur.* Vnam cum.] *Id ueneficio noſtro donatur ut cum conſtellatio alicuius præfixerit certũ mortis momentum, eam extrahamus, contemptis omnibus ſideribus. Tribuunt Aſtrologi multa planetis, coniunctionibus ſignorum, ſed ſuperſtitioſa illa, quæ artificialis uocatur uana eſt, & nihil certi, nihilque firmi poteſt addicere ut ipſi etiam fatentur, aſtra nihil neceſſariò futurum denunciare ſed pronos tantum eò inclinare.* Et quamuis.] *Contrà, ſi ſiderum, & planetarum cõiunctiones portendant alicui grandiorem ætatem, iactitat ſe poſſe ante promiſſum diem fatalem, eius uitam uel mediæ ætatis curſu abrumpere idque herbis ſuis magicis, quas in eum uſum paratas, præſentesque habent.* At ſimul à.] *Quod ſi fata, non à ſideribus, nõ à corporũ cœleſtium uiribus, ſed ab æternitate proficiſcantur, in qua longa temporum ſerie cauſſa cauſſam trahit, & fata maiora de rerum ſumma conſtant in illis, ſi quid uelimus Theſſalæ uenefica artis potentia mutare, (quoniam omnes mortales pari iure ſub illis tenentur) plus efficit tum fors fortuna, quam noſtræ artes.*

Sed ſi præ.] *Sed ſi nihil aliud nũc prænoſcere cupis, quàm euentum belli, & nihil de fatis mutari, multæ erunt rationes aperiendi ueritatem.* Tellus nob.] *Varia diuinationum genera proponit, quarum ſuprà meminimus. Harum omnium peritiam ſibi arrogat uenefica: ut rectè annotauit etiam Sulpitius, ut per tellurem, Geomantia, per ætherem, Pyromantia: Chaos, necromãtia intelligatur: per æquor, Hydromantia: per campos, omnia auguriorum genera, quæ ex auibus ſunt. Addit inde hyperbolen, cũm addit, ſaxa etiã loquutura ſi uelit.* Chaoſq.] *à* χαίνω. *hiorum rerum initium Heſiodo, & quod ante Deis natum ſit. Ouid. confuſam & informem rerum, & terræ cõgeriem uocat. Eſt. & χάος animal, lupum forma referens, maculis Pardum.* Rhodopeiaq.] *Rhodope Thraciæ mons eſt à Thracum regina Rhodope, ubi ſepulta: uel à Strymonis amnis filia, ex qua Neptunus Athon ſuſcepit, qui monti nomen fecit. Ouid. canit, Rhodopen, ob deorum contemptum, mutatam fuiſſe Stephano etiam Iona urbi eſt.* Sed pronum.] *Interim, inquit, mihi facile eſt, de euentu belli te certiorem facere, cũm tot cadauerum mihi copia ſit præſens, è quibus unũ aliquod in campis Macedonicis aut Theſſalicis potius mihi excitandum erit, ſed modò mortuum, ut diſtinctis uerbis expreſſè loquatur non blæſo ore.* Plena uoce.] *diſerta, & intelligibili, non autem fracta, ob putredinem organorum, aut ſtridula.* Membris.] *Cuius mẽbra æſtu ſolis peruſta etiam non ſint, unde ſtridorem, non autem uocem emittat, et proinde nihil certi perciperemus: ut ſunt multa oris uitia.*

Dixerat, & noctis geminatis ante tenebris,
Mœſtum tecta caput ſqualenti nube peterrat
Corpora cæſorum, tumulis proiecta negatis.
Continuo fugere lupi, fugere reuulſis
Vnguibus impaſtæ uolucres, dũ Theſſala uatem
Eligit, & gelidas letho ſcrutata medullas,
Pulmonis rigidi, ſtantes ſine uulnere fibras
Inuenit, & uocem defuncto corpore quærit.
Fata peremptorũ pendent iam multa uirorum,
Quem ſuperis reuocaſſe uelit, ſi tollere totas
Tentaſſet campis acies, & reddere bello,
Ceſſiſſent leges Erebi, monſtroque potenti
Extractus Stygio populus pugnaſſet Auerno.

Dixerat.] *Exordiũ ceremoniarum necromanticæ à deſcriptione temporis nocturni, & qualitate Erichthus.* Continuo.] *Ad acceſſum ueneficæ lupi territi abierunt in fugam, aues etiam adhuc famelicæ exterritæ auolarunt.* Dum Theſſa. uatem.] *interim dum uenefica unũ aliquod cadauer eligit, quod uatem eſt factura, unde futurarũ rerum euentum cognoſcat.* Et gelid le.] *Et interiora ſcrutatur præcipuè eas partes, & inſtrumenta unde uox humana proficiſcatur, ſed in quo neque fibra pulmonis, et aliorum exterorũ læſæ ſunt.*

al. cuncto.

Palmo-

Electum tandem traiectum gutture corpus
Ducit, & inſerto laqueis feralibus unco,
Per ſcopulos miſerum trahitur, per ſaxa cadauer
Victurum, montisq́ꝫ caui, quem triſtis Erichtho
Damnatat ſacris, alta ſub rupe locatur.

A Pulmonis.] *Pulmo inter uiſcera natura ſpongioſus eſt, quare capit ſpiritum ſectus ad ſpeciem ungulæ bubulæ. Atque hæ duæ partes fibræ dicuntur, ut omnium uiſcerum extremitates. Hinc uox attrahendo, emittendoq́ꝫ, proficiſcitur.* Fata perent.] *Nunc incertum eſt quis animum, in tanta ſtrue cadauerum in uitam reuocabitur.* Quem ſup.] *proæ, quod eſt, quem animum in uitam, ſiue in lucem hanc reuocet. Collati inferis, ſuperorū appellatione cenſentur apud poëtas, ut & cœleſtes. Claud. Semperq́ꝫ tenenmus,*

Quod ſuperi tenuêre ſemel.

Maro. Superasq́ꝫ euadere ad auras.

Hoc opus, hic labor eſt. Reuocaſſe.] *Enallage temporis pro reuocare.* Si tollere.] *Si uoluiſſet omnes caſos in uitam reuocare, & reſtituere prælio, inferorum leges oportuiſſet redere: ut (ut Sulpitius) concedere, ut ſimplex poſitū ſit pro compoſita. Alioqui ab inferis nulli patet reditus ad ſuperos: proinde inferorum leges ſilere oportuiſſet.*

Erebi.] *Inferorū ἔρεβος. σκοτος. ἐρεβεννὸς, niger. Quidam Erebum fluuiū apud inferos eſſe contendunt.*

Monſtroſq́ꝫ pos en.] *Ad prodigium naturæ, quod tanta hominum uis ex Auerno Stygis, id eſt, ab inferis ne feſcæ artibus extructa, ruſſus in pugnam rediſſet.*

Electum tandem.] *Tandem inquit, inuenit unum cadauer, quod ex magno aceruo elegit, cuius guttur traiectum erat: hoc cadauer iniecto unca laqueis immiſſis per ſcopulos, per ſaxa raptauit, ſed quod flatum uitam reciperet.* Montisq́ꝫ caui.] *Hoc ſepoſuit ſub rupe montis, quem huc delegerat.*

Haud procul à Ditis cæcis depreſſa cauernis
In præceps ſubſedit humus quam pallida pronis
Vrget ſylua comis, & nullo uertice cœlum
Suſpiciens, Phœbo non peruia taxus opacat.
Marcentes intus tenebræ, pallensq́ꝫ ſub antris
Longa nocte ſitus, nunquam, niſi carmine factū
Lumen habet, non Tænareis ſic faucibus aer
Sedit iners, mœſtum mundi confine latentis,
Ac noſtri, quo non metuunt emittere manes
Tartarei reges, nam quamuis Theſſala uates
Vim faciat fatis, dubiū eſt, quod traxerit illuc.
Aſpiciat Stygias, an quod deſcenderit, umbras.

Haud pro.] *Loci*
B *deſcriptio, hoc eſt antri, per quod manes ab inferis euocantur.*

A' cauer. Di.] *Haud procul unde uaſtus ſuis hiatus, inquit, in præceps profundus, per quem ſolent inferi manes emittere.*

Ditis.] *Dis Pluto dicitur, diuitiarum, & inferorum deus.*

Depreſſa h.] *profundus ſpecus, dehiſcens, & in præceps profundus.* Sylua.] *In diuerſis deſcriptionibus uiarum ad inferos apud poëtas, ſpeluncas fingunt in primis, & eas quidem caliginoſas, ueſtitas ſyluis, per quas cœlum conſpici non poteſt. Sed alij alius uenuſtius deſcriptiones ornant arboribus, alijsq́ꝫ rebus, quæ inferis conueniunt, & grata ſunt. Verg in 6.*

Spelunca alta fuit, uaſtoq́ꝫ immanis hiatu
Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumq́ꝫ tenebris,
C *Quam ſuper haud ullæ poterant impunè uolantes*
Tendere iter pennis: talis ſeſe halitus atris
Faucibus effundens ſupera ad conuexa ferebat.

Maro præterquam quod uiam ſcrupis inſtratum fingit. adiungit ſyluam opacam, & lacū Auernum. Lucanus ſyluam taxam ponit decorè, per quam ſol conſpici nō poteſt: omnia accommodatè inferis rebus. Verùm paulò pòſt aliquot poëtarum Topographias conferemus. Taxus.] *Rectè taxus, ſylua taxo conſita, non querna, non fagina, Taxus Græcè σμῖλαξ, abieti ſimilis arbor: fert baccas, in quibus lethale ineſt uenenum: ſed in primis in Hiſpania. Arguit hoc ipſum denominatiuum, taxicū, quaſi toxicum. Gracilis arbor eſt, triſtis, dira, nullo ſucco, Mat morio fructu. In Gallia, uaſa uiatoria uinis ex ea facta, mortifera ſunt. In Arcadia tam præſentis ueneni eſt, ut ſi qui dormiant ſub ea, cibúmue capiant, moriantur. Aptiſſimè igitur ſyluam ex taxa conſtare fingit.*

Marcentes in te.] *Tenebroſæ ſpelunca id genus ab omnibus poëtis circumſcribuntur, ab altiſsimas inferorum tenebras.* Situs.] *ſitus propriè eſt, authore Donato, corruptio ex humore, & diuturnitate contracta, quæ & deteriores fluunt ſpecies, una loca, & prolixo tempore conſtituta.*

Nunquam niſi.] *Proinde perpetua caligo horrorem ingredientibus facit, niſi quando carminibus diſcutitur.* Tænareis] *amplificatio à collatione. Tænarum tradunt umbroſum eſſe antrum in radice promontorij Maleæ, in Laconia: haud procul à Sparta. In quo propter uaſtum hiatum, & perterritum ſtrepitum progredientium, ibi deſcenſum eſſe ad inferos ueteres fabulati fuerunt. Maro. Georg. 4.*

Tænareas etiam fauces, alta oſtia Ditis.

Proper. libro ſecundo.

Quod non Tænareis domus eſt mihi fulta columnis.

Statius Theb. 2. ita quoq́ꝫ uiam ad inferos deſcribit.

Hoc, ut fama, loco pallentes deuius umbras
Trames agit, nigriq́ꝫ Iouis uacua atria ditat
Mortibus, Arcadij perhibent ſi uera coloni,
Stridor ibi, & gemitus pœnarum, atroq́ꝫ tumultu.
Feruet ager, ſæpe Eumenidum uocesq́ꝫ manusq́ꝫ
In medium ſæuiere diem, lateq́ꝫ triformis
Ianitor agricolis campis auditus abegit.

Cæterum circa Tænarū erant λατομίαι, hoc eſt, lapidū ſpecioſorū lapidicinæ, qui Laconica marmora, & Lapides Tænarei dicebātur, ταίναρον, inquit Suid. ἀκρωτήριον λακωνικῆς, ἐν ᾧ τόπιον ἦν κατάγον εἰς ᾅδην, ἔνθα καὶ ποσειδῶνος ἱερὸν ἀσφάλειον, ἐκεῖσε δ' ἀπ' ἱκέτας ἐκτεθέντας ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ ποσειδῶνος ὕστερον ἀπέκτειναν οἱ λακεδαιμόνιοι. hoc eſt, Tænarum promontorium Laconiæ eſt, in quo fauces erant ad inferos deducentes: quo in loco templum quoq́ꝫ uiſebatur Neptuni præſidis. Illic ſupplicantes in ſacello Neptuni, Helotas nihil ueriti Lacedæmonij interfecerunt. Tænarus dictus Stephano eſt, à Tænaro Iouis filio, fratre Geraſti, qui cum Calabro fratre nauigans, locum quendam Peloponneſi occupās, Neptuno templum extruxit, quod Tænarum appellauit. Eſt item Tænarus Icarij filius, à quo

nomen

nomen promontorio, portui, & ciuitati. Ab oppido Tænaro, Tænarij eius accolæ uocantur & in Tænaro promontorio, ſpelunca ea erat, per quam aditus erat ad inferos, ut modò dictum eſt. Olim Lacedæmonij raptinos, qui in Tænarum confugerant, reductos, capitis ſupplicio afficiebant. Vnde prouerbium naſcebatur. Tænarium malum, in eos, qui crudelius in famulos ſæuirent. Audiamus Senecam in Hercule Furen. deſcribentem ſpeluncam Tænaream, qua Hercules cum Theſeo comite deſcendit ad inferos.

Spartana tellus nobile attollit iugum,
Denſis ubi æquor Tænarus ſyluis premit.
Hic ora ſolutis datis inuiſi domus,
Hiatq; rupes alta, & immenſo ſpecu
Ingens uorago faucibus uaſtis patet,
Latumq; pandit omnibus populis iter. A
Non cæca tenebris incipit primo uia,
Tenuis relictæ lucis à tergo nitor,
Fulgorq; dubius ſolis afflicti cadit,
Et ludit aciem: tale non dubiè ſolet
Præbere lumen primus, aut ſerus dies.

Itaq; addit ſyluas, & tenebras non craſſas illas quidem, ſed dubias in hiatu. Et uatis conſ.] appoſitio. Mundum latentē dicit inferos ſub terra latentes. Quò non] In quem ſpacium inferorum iudices, & reges nihil uetent animas emittere. Glareanus ad quam humū depreſſam inquit & à ueneficia delectam. Quanquā ob cōparationem factam de utroq; intelligi poteſt. Dubium eſt.] num euocarit huc umbrā an ipſa ad imos manes deſcēderit, id quod ſequēs uerſus declarat. Stygias.] infernaliſ.

Diſcolor, & uario furialis cultus amictu
Induitur, uultusq; a aperitur, crine remoto
Et coma uipereis ſubſtringitur horrida ſertis.
Vt pauidos iuuenis comites, ipſumq; trementem
Conſpicit exanimi defixum lumina uultu,
Ponite (ait) trepida conceptos mente timores,
Iam noua, iam uera reddetur uita figura:
Vt quamuis pauidi poſsint audire loquentem.
Si uerò Stygiosq; lacus, ripamq; ſonantem
Ignibus oſtendam, ſi me præſente uideri
Eumenides poſſent, ululataq; colla colubris
Cerberus excutiens, & b uincti terga gigantes,
Quis timor ignaui metuentes cernere manes?

a operitur.

b al. uincti in terga.

Diſcolor.] Ab habitu ueneficæ quā dicit uaria ueſte, id eſt, diuerſorum colorum indutam fuiſſe. Quod Glareanus dicit, coniunctionem, & prò id eſt poſitam poſſe uideri, rectè ille, id enim poëtis familiare eſt, maximè Vergilio, per epexegeſin: ut ſit interpretatio præcedentis uerbi, diſcolor. Badius uario exponit, habens uarium uſum induendi, aut amiciendi, fortè quod utriq; ſexui competeret: uel quod supernè, & infernè indui poſſet. Aperitur.] Et hoc loco uaria lectio, ſcrupulum inijcit. Si legas aperitur, ut ſit ſenſus uultum detegi reiectis comis. Sin operitur: obnubiſſe caput reiectis crinibus in tergum. Sed prior lectio meo iudicio ut uera tenenda eſt: id quod ea quæ ſequuntur, coarguunt. Vt pauidos iuuenis comites, ipſumq; trementem. Conſpicit exanimi defixum lumina uultu.

Iam noua, iam uera.] Hic nunc te uera reuiuiſcēt, redibitq; priſtina forma, & figura mortuo, qualis fuit priuſquam moreretur, eodem uultu habitu apparebit.

Loquentem.] Hunc hominem ueſtitutum.

Ripamq; ſonantem ignibus.] Rectè Sulpitius, qui Pyriphlegetontem, Tartarum ambientem exponit. πῦρ, φλέγω, id eſt, ignem ardeo.

Eumenides poſſent.] Furiæ tres, quæ antiphraſticè ita dictæ ſunt, quod quiduis potius ſint, quàm εὐμενεῖς, benignæ, mites, & propitiæ. Sed Oreſte reſtituto ferūt mutaſſe nomen. Glareanus, Badius, ait, non ſatis circumſpectè, Eumenidas, in accuſandi caſu legit: ideoq; & repetit uerbum, oſtendam, & ſupplet. Si hæc omnia poſſent uideri à uobis ſine horrore me præſente. Rectius Sulpitius exponit, Si ego oſtenderem uobis omnia horrenda, quæ in inferno ſunt, non eſſet uobis metuendum: quippe manes metuunt me præſentem. Hæc ille. Verum hæc duo uerba, poſſent uideri, nihil uexant lectorem, quæ mihi cum conditione dicta uidentur. Si poſſent Eumenides uideri: quaſi dicat, non poſſunt, alio qui, me præſente, abſque timore uideretis. Hucuſque Glareanus. Eumenides.] Furias eſſe tres infœlicium conſcientiarum ultrices Megeram, Tiſiphonen, & Alecto nemo ferè eſt, qui ignoret. Has dixit, antiphraſticè beneuolas, & mites Latinè uocari, quòd nihil poſſit quàm mites. Has tres aiunt Acherontis filias eſſe, atque noctiumo parturitas, & apud inferos uocantur canes. Hinc Lucanus.

Iam uos ego nomine uero
Eliciam, Stygias canes in luce ſuperna Deſtituam.

Inter homines hæ in uita furiæ uocantur. B

Maro.

Cæruleis unum de crinibus anguem
Conijcit, inq; ſinum præcordia ad intima ſubdit,
Quò furibunda domum monſtro permiſceat omnem.

Apud ſuperos uerò diræ nominantur. Idem.

At procul ut diræ ſtridorem agnouit & alas,
Infœlix crines ſcindit Iuturna ſolutos.

Dicuntur & uolucres. Idem poſtea.

Iamiam linquo acies, ne me terrete timentem,
Obſcœnæ uolucres, alarum uerbera noſco.

Stat. lib. 4. Stygius luſtrare ſeueris
Eumenides prohibet aquis. C

Cerberus excutiens.] Canis triceps apud inferos, & eorum cuſtos. κρεοβόρος, ὁ, carnem conſumens, ut terra, quam Cerberus propè ſignat. Hunc Cerberum ab inferis extraxiſſe fabulantur Herculem. Tradunt quidam hunc ſerpentem fuiſſe in Tænaro Laconiæ, ubi paulò antè oſtendimus ad inferos aditum fuiſſe, ut in poëtarum fabulis eſt. Ditis canis dictus fuit: quem quia Hercules trucidauit poëtæ fabulandi materiam inde ſumpſerunt: Alexandri Epirotici canis etiam Cerberus uocatus fuit, qui cum Leonibus auſus erat decertare. Vincti terga gigātes.] Terræ filij crediti fuere, qui cum Ioui indicto bello cœlum aggreſſi fuiſſent uppugnare, ab eo fulmine percuſſi, & in Tartarum deiecti traduntur, ubi impietatis ſuæ pœnas ſoluūnt. Quod ſi ad Phyſica iſta trahantur, nihil aliud ſunt, quàm ſpiritus in terra concluſi, qui cùm exitum non inueniunt, quò ſibi uiam faciant, montibus altiſſimus ſæpè ita quaſſatis, ut aut rumpantur, & diſſiliāt, aut

grandia

A grandia ſaxa eiaculantur contra Iouem : hoc eſt, uerſus cœlū. habitarunt alioqui ut aiunt, Gigantes Phlegrā, quæ antea Pallene dicta fuit, cum quib. cum Hercules pugnaret, tonitrua, & fulmina è cœlo mittebantur. Atq; hinc fabulandi materia ſumpta eſt poëtis, de pugna deorū contra Gigantes. Vincti terg.] inter pœnas, quas dant ob impietatem in Deos, & omnes mortales. Metuentes.] metuendæ, neſciē proinde nihil eſt, quod trepidetis, cùm metu eſt æquo, & uos metuant. Oſtendit non eſſe, cur namium conſpectum timeant.

Pectora tunc primum feruenti ſanguine ſupplet,
Vulneribus laxata nouis, taboq; medullas
Abluit, & uirus large lunare miniſtrat.
Haud quicquid fœtu gemit natura ſiniſtro
Miſcetur, non ſpuma canum, quibus unda timori
Viſcera non Lyncis, non duræ nodus hyems eſt
Defuit, & cerui paſti ſerpente medulla
Non puppim retinens Euro tendente rudentes
In medijs echeneis aquis, oculiq; draconum,
Quæq; ſonant fœta tepefacta ſub alite ſaxa.

Pectora.] Quibus artibus mortuo animā reſtituerit, & quæ monſtra rerum ad id adhibuerit, nunc oſtendit. Primū dicit nona uulnera feciſſe, per quæ aperta in pectus calidum ſanguinem infuderit, & corporis interiora corrupto ſanguine expurgarit. Virus lunæ.] Spumam Lunæ, eam forſan intelligit, quam interdum matutina arboribus, & herbis hærere uidemus. Hæc quicquid.] Quæcunque

B monſtra, à natura damnata ſunt, & infœliciter naſcuntur, huc adhibentur. Et huius generis aliquod recenſet.

Spuma ca.] rabidorum canum, quorum rabies, inquit Plin. libro 8. cap. 40. Sirio ardente, ut diximus, homini peſtifera eſt, ità morſis letalis aquæ metus Quapropter obuiam itur, per 30. eos dies gallinaceo maximè fimo, mixto canum cibis, aut ſi præuenerit morbus, ueratro. Hæc Plin.

Quibus unda timori] Nam in rabiem acti horrent imagines ſuas in aqua uidere. Et morſis ſimiliter letalis eſt, aquæ metus, ut oſtendimus.

Viſcera non Lyncis] Lynces Aethiopia maximè gignit, ut Sphingas. animalia ſunt fuſco pilo, & mammis geminis (ut ait Plinius libro 8. capite 21.) in pectore. Lyncū humor ita redditus, ubi gignuntur, glaciatur, areſcitur in gemmas, carbunculis ſimiles, & igneo colore fulgentes. Lyncurium uocatas, atque ob id ſuccino à pleriſq; ita generari prodito, Nouere hoc Lynces, & minui dentes terra operiunt, eoq; celerius ſolidatur illa. His tanta uiſus eſt perſpicacitas, ut per medium poſsint uidere pa-

C rietem. A Sphingibus, & earum perſpicuitate haud dubiè nata fabula eſt de Lynceo, quem Apollonius Rhodius ſcribit libro 1. ea oculorum acie ualuiſſe, ut etiā terram ipſam oculorum acumine penetraret

„ λυγκεὺς δ', καὶ ὀξυτάτοις ἐκέκαστο
„ ὄμμασιν, εἰ ἐτεόν γε πέλει κλέος ἀνέρα κεῖνον
„ ῥηϊδίως καὶ νέρθε κατὰ χθονὸς αὐγάζεσθαι.

id eſt, interp. Eraſ.

At mira uiſus pollebat acumine Lynceus,
Si modò uera eſt fama uirum quæ prædicat illum,
Perfacilè inſpexiſſe ſub altis condita terris.

Hinc Lyncei perſpicacitas in hyperbolen prouerbialem ceſſit, Plinius libro ſecundo, capite decimoſeptimo, aliam cuius perſpicuitatis tradit rationem. Nouiſsimam, inquit, lunam, primamq; eadem die, uel nocte nullo alio in ſigno, quàm in ariete conſpici, id quoq; paucis mortalium contigit. Et inde fabula cernendi Lynceo. Hic primus reperiſſe traditur fodinas metallorū, æris, argenti, auri. Atq; hinc credunt uulgo natam fabulam, quod ea uidiſſet, quæ ſub terra cōdita eſſent. Sed de Lynceo ſatis. Viſcera itaq; Lyncis animantis uenefica huc adhibentur. Nodus hyenæ.] Huic piſci proditur utranq; eſſe naturam, uideli-cet alternis annis eſſe marem, alternis fœminam : & ſine mare parere uulgò creditur, Refragatur Ariſtoteles. Collum & iuba cōtinuitate ſpinæ porrigitur flectiq; niſi circumactu totius corporis nequit. Inter ſtabula paſtorū, ſermonem humanum ſimulat, nomenq; alicuius addiſcit, quem euocatum foras laceret. Vomitionem hominis imitatur, ad ſolicitandos canes, quos inuadat. Ab hoc uno animali ſepulchra eruuntur, inquiſitione corporum. Fœmina rarò capitur. Oculis inſunt mille uarietates, & oculorum mutationes. Canes contactu umbræ eius obmuteſcunt. Et quibuſdam magicis artibus, omne animal, quod ter luſtrauerit, in ueſtigio hæret. Hyænæ coitu Leæna Aethiopica parit Crocutam, ſimiliter imitantem uoces hominum & pecorum. Hyænæ plurimum gignuntur in Africa. Aelianus prodidit, ut paulò antè iteriter meminiſſe, hoc anno Hyænam marem conſpexeris, eandem anno ſequenti fœminam agnoſces. Contrà, ſi fœminam nunc, poſtea marem. Venere etiam in utriuſq; ſexus naturam, ut ineat, & ineatur, uiciſsim. perinde ut in fabulis poëtarum de Caeneo, & Tereſia proditum eſt. Verba Aeliani hæc ſunt, ſi quis requirat.

τὴν ὕαιναν, τῦτο μὲν ἄῤῥενα ἄν τις θεάσαιτο. τὴν αὐτὴν δὲ εἰσαῦθις ὄψεται θήλειαν οὖσαν. μετὰ ταῦτα ἄῤῥενα. κοινωνοῦσι δὲ ἀφροδίτης ἑκατέρας, καὶ γαμοῦσι καὶ γαμοῦνται ἀνὰ ἔτος πᾶν ἀμείβουσαι τὸ γένος. ἐκ ἄρα τὸν Καινέα, τὸν Τειρεσίαν ἀρχαίους ἀπελέγξει τὸ ζῷον τοῦτο, οὐ λόγοις, ἀλλὰ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ. Quin & illud ſcitu dignum eſt pelles Hyænæ, & Phocarum non tangi de cœlo. Qua propter is mos eſt nautis, his ſumma uelorum communire. Plin lib. 37. ca. 10. Hyæniæ, inquit ex oculis Hyænæ & ob id in uaſe inueniri dicuntur : & ſi credimus, linguæ hominis ſubditæ futura prædicere, hactenus de hyæna.

Cerui paſti ſerpen.] Plinius libro 8. cap. 32. de ceruis. Singulare, inquit, abigendis ſerpentibus odor aduſta cornu ceruino. Et lib. 28 cap. 9. Exitio his (ſerpentibus) eſſe ceruos, inquit, nemo ignorat, ut ſi quæ ſunt, extractas cauernis mandat. Et lib. 11. cap. 53. Elephantorū anima ſerpentes extrahit, ceruorum item urit. Echeneis.] Plin lib 32. cap. 1. Vnus, ac paruus admodum piſciculus, omnia hæc, pariterq; eodem impellentia, Echeneis appellatus in ſe tenet. Ruant uenti licet, & ſæuiant procellæ, imperat furori, uireſq; tantas compeſcit, et cogit ſtare nauigia, quod non uincula ulla, non anchoræ pondere irreuocabili iactæ. Infrænat impetus, & domat mundi rabiem, nullo ſuo labore, non retinendo, aut alio modo, quàm adhærendo. Hæc tamen illa eſt ſatis contra tot impetus, ut uetet ire nauigia. Sed armatæ claſſes imponūt ſibi turrium propugnacula, ut in mari quoque pugnetur, uelut

uelut è maris. Idem lib. 9. cap. 25. *Eſt paruus admodum piſcis aſſuetus petris, hoc carinis adhærente, naues tardi⸗us ire creduntur, inde nomine impoſito: quam ob cauſ⸗ſam, amatorijs quoque ueneficijs infamis eſt: & iudi⸗ciorum, ac litium moras, quæ crimina una laude penſat, fluxus grauidarum utero ſiſtens, partuſq́ continens ad pu erperium, in cibos tamen non admittitur. Pedes eum ha⸗bere arbitratur Ariſtoteles, ita poſita pennarum ſimili⸗tudine. Hæc ille.* Ariſtoteles libro 2. capite 14. de na tura anim. *Remoram nonnulli per errorem pedes habere crediderunt. Expes omnino eſt. Sed quoniam pinnas ha beat, pedibus ſimiles, hinc fit, ut pedibus inſidere uideatur. A' retinendis nauibus nomen habet.* ὡς ἴσχων τὰς νῆας.

Euro.] *quouis uento. ſpecies pro genere.* Oculis A draco.] *Draconum oculi, ait Sulpitius, qui naſcuntur in Aethiopia. Verum oculis eius, & inueteratis, & cum mel le tritis, inunctos non pauefacere ad nocturnas imagines fe tuna, etiam pauidos cordis. Atq; hoc quidem rectius, atq; huic loco accommodatius.* Quæq; ſonant.] *Aetiten di⸗cit, quem aliqui dixerunt Gagaten. Hic lapis mædifica catur nido aquilæ, ad multa remedia utilis, nihil igne de⸗perdens. Eſt autem lapis iſte prægnans, intus enim quas⸗tias, alio uelut in utero ſonante. Sed uis illa medica non niſi in nido direptis. Hæc Plin libro 10. cap. 3. Aetiten Zoroaſter magus omnibus lapidibus prætulit.* Sub ali.] *ſub aquila incubante.*

Non Arabum uo lucer] *Iaculum intel ligit. qui ex arborum ramis uibratur, ac uo latu per corpora tran ſit. Sabis arbores, è quibus ui maxima ſe eiaculatur, penetrat q́, quodcunque animal obuiam dederit fortu na.* Vipera.] *Plin. nothoram dicere uide tur, quã minimus ex cãcrorum genere eſt, & ideo opportunus in iuriæ. Hinc ſolertia eſt, inquit Plin. manu um oſtrearum teſtis ſe condere, & tum accre*

Non Arabum uolucer ſerpens, innataq́; rubris
Aequoribus cuſtos prætioſæ uipera conchæ,
Aut uiuentis adhuc Libycæ membrana Ceraſtæ,
Aut cinis Eoa poſiti Phœnicis in ara.
Quò poſtquã uiles, & habentes nomina peſtes
Contulit, infando ſaturatas carmine frondes,
Et quibus os dirum naſcentibus inſpuit, herbas
Addidit, & quicquid mundo dedit ipſa ueneni,
Tunc uox Lethæos, cunctis pollentior herbis
Excantare deos. confundit murmura primum
Diſſona, & humanæ multum diſcordia linguæ.
Latratus habet illa canũ, gemitusq́; luporũ, (tur,
Quod trepidus bubo, quod ſtrix nocturna queriũ⸗
Quod ſtridẽt, ululantq́; feræ. quod ſibilat anguis,
Exprimit. & planctus illiſæ cautibus undæ,
Syluarumq́; ſonum. fractæq́; tonitrua nubis,
Tot rerũ uox una fuit mox cætera cantu
Explicat Aemonio, penetratq́; in tartara lingua.

neſtente. Phœnicem nemo uidit ueſcẽtem, authore Manilio. & in Arabia ſoli ſacrum eſſe, uiuit que annos DCLX. Vbi conſen⸗uerit, caſia, thureq́; B *ſurculis conſtruit ni⸗dum, repletq́ odori⸗bus, & ſuperemoritur. Inde ex oſsibus, et me⸗dullis primo naſcitur ceu uermiculus, inde fieri ſit pullus. Principio iuſta priori reddit funera, & totũ defert nidum prope Panchaiam ſolis ur⸗bem, & in ara ibi de⸗*

ortu, migrare in capaciores. Hinc à poëta cuſtos prætio⸗ſæ conchæ uocatur. Sed magis mihi probatur, quod Mi⸗cyllus annotauit. poëtam loqui de uipera ſiue ſerpente, quæ in mari rubro peculiariter uerſatur, & conchas in quibus uniones, ſiue margaritæ naſcuntur obſeruat.

Ceraſtæ] *in Ceraſtis corpore eminent cornicula. ſæ⸗pe quadrigemina, quorum motu reliquo corpore occul⸗tato, ſollicitent ſe ad aues.* Nicander in theriacis.

„ [illegible]
„ [illegible]
„ [illegible]
„ [illegible]
„ [illegible]
„ [illegible]

Quo loco poëta Ceraſten doloſum uocat, quod in orbi⸗ta, per quas plauſtra aguntur, ſe occultet, ut obuium, & in quem incidat, perimat mutilatum item uitiatumq́ corni bus. Sunt enim nonnulli quatuor cornibus feroces. ut di⸗ximus. Fretus rurſum, ac mixtis cornibus in colore obſcu⸗ro extenuatur. Quin & circa ſemitas ſedulò, ac diligenter degit. Plura idem author de Ceraſtis, & interpretes lectu, ac ſcitu digna ſcribunt. Membrana Lib.] *corium li⸗byeæ Ceraſtæ, fortaſſe quod in Libya uel plures ſint, uel ſolæ, uel ferociores. propter æſtum.* Eoa Phœ.] *Ae thiopes, & Indi nobilem ante Arabiæ auem Phœnicem ferunt, atque adeo unum toto orbe. aquilæ magnitudine, fulgore auri, circa colla. reliquo toto corpore purpure⸗um, ſed raro uiſum. caudam cæruleam roſeis pennis di⸗ſtinguentibus: criſtis faciem, caputq́ plumeo apice ho⸗*

ponit, & ueneratur. Scribunt quidam, ubi obierit uermi⸗culum demum naſci, & fotum à Sole uerum phœnicem fieri: uerſari in Aegypto, mori in Aethiopia. Chæremon Aegyptius prodidit. Phœnicem uiuere ſeptem milia an⸗norum & ſex & mori in Aegypto. Sed plerique tum con ſenſus eſt. in Panchaia Solis urbe in ara uiuum eum fini⸗re. Cinis itaque Phœnicis uenefiçiis non deſuit. A' Phœ nicis uiuacitate nata eſt parœmia. Phœnice uiuacior, cuius etiam raritas prouerbio locum fecit. Phœnice ra⸗ C *rior, de rebus, aut hominibus inuentu rariſ.*

Ouid. Metamorph. lib 15.

*Vna eſt, quæ reparet, ſeq́ ipſa reſeminet ales
Aſſyrij Phœnica uocant, nec fruge, nec herbis
Sed thuris lachrymis, & ſucco uiuit amomi.
Hæc ubicunque ſuæ compleuit ſæcula uitæ,
Ilicis in ramis tremulæq́ cacumine palmæ,
Vnguibus. & duro nidum ſibi conſtruit ore,
Quo ſimulac caſias, & nardi lenis ariſtas
Quaſſaq́ cum fului ſubſtrauit cynnama myrrha,
Se ſuperimponit, finitq́ in odoribus æuum.
Inde ferunt totidem, qui uiuere debeat annos,
Corpore de patrio paruum phœnica renaſci.
Cùm dedit huic ætas uires, oneriq́ ferendo eſt
Ponderibus nidi ramos leuat arboris altæ
Fertq́ pius cunasq́ ſuas patriumq́ ſepulchrum,
Perq́ leues auras Hyperionis urbe potitus
Ante fores ſacras Hyperionis æde reponit.*

Et apud Lactantium Firmianum extat nobile carmen de Phœnice, quod nimis longum eſt, hic adſcribere.

Eos.]

A Eoa.] *Orientali. In Panchaia enim Solis urbe in au ra id facie.* Quo poſtquam] *Vbi ad hunc ſpecum iſta rerum noſtra colegit, quas peſtes Lucanus nuncupat.* κατ' ἀντίφρασιν. *addidit & quoſdã arborum ramos, & her bas, quas teneras adhuc infecerat ſuo ſputo, & carmini bus, & quantum ueneni ipſa inuenit, adiecit praterea.*

Tunc uox.] *Diuerſis collocationibus rerum amplifi cat uenefica tartaream uocem, qua excantauit deos. Hãc omnibus herbis efficaciorẽ fuiſſe canit.* Latratus.] *Latrat horrendum ut canis ut ſolent caduco, aut ſacrã mor bo correpti: tum autem ululatum luporum imitatur. Ad de feralem bubonis ignaui carmen, & gemitum,*

Strix noc. qu.] *Nocturna. & ſua querela auis impor tuna: inuadit pueros nutricum egentes, & eorum ſuccum, & ſanguinem uitalem extrahit. A' quarum ſimilitudi ne, fœminas Striges appellamus, quæ ſuo cõtactu pueſlu los effaſcinant, tum autem, & lactu, & mammarum obla tione. Huic diſertè Serenus*

Praterea ſi fortè premit Strix atra puellos,
Viroſa immulgens exertis ubera labris.

Striges, ſtrigis, etiam oleris genus eſt Quod ſtr.] *Ferarũ ſtridorem, & uarias uoces imitatur, & ſibilum anguium: fluctuum etiam ſcopulis illiſorum fremitum. Adhæc, ſyl uarum fragorem, & cæli tonitrum.* Tot ser.] *Clauſula horrendarum uocum, quibus in necromantia uenefica u tebatur.* Canen Aemo.] *Ac ſtatim cætera huius urgo tij Theſſalicis Carminibus perſequitur: tanta'q; earum uis fuit, ut ad inferos, uſq; ex uenefica penetraret.*

Eumenides.] *Inuo catio furiarũ, & quan tum rerum damnata rum eſt apud inferos, ut in uota & preces adſint ut corpus poſi tum, ad canendũ eucn tura animent. De Chao nũ uno loco an notatum eſt.*

Mundos in.] *Plato mundum unum eſſe genitũ ſcribit, & eum quidem ſenſibilem, à deo conditum, & animatum, eo'q; præſtan tiorem eo, quod om ne careat. Vnum tan tum eſſe, & finitum, quod hypodigma, ad quod creatus fuerit, u nicum ſit. Habere ſi militudinem ſphæræ, quod conditoris ea quoque figura ſit. Et*

Eumenides, Stygium'q; nefas pœnæ'q; nocentũ,
Et Chaos innumeros auidũ cõfundere mundos,
Et rector terræ, quem longa ſecula torquet
Mors dilata deũm, Styx & quos nulla meretur
Theſſalis a Elyſios, cœlum, matrem'q; peroſa
B Perſephone, noſtræq; Hecates pars ultima, perquã
Manibus, & mihi ſunt tacitæ commercia linguæ:
Ianitor, & ſedis laxæ, qui uiſcera ſæuo
Spargis noſtra cani, repetita'q; fila ſorores
Fracturæ, b tu'q; ô flagrantis portitor undæ
Iam laſſate ſenex, ad me redeuntibus umbris,
Exaudite preces. ſi uos ſatis ore nefando,
Polluto'q; uoco, ſi nunquam hæc carmina fibris
Humanis ieiuna cano, ſi pectora plena
Sæpe dedi, & laui calido profecta cerebro,
Si quis qui ueſtris caput, extaq; lancibus inſans
Impoſuit, uicturus erat, parete precanti,
Non in tartareo latitantem poſcimus antro,
Aſſuetam'q; diu tenebris, modo luce fugata
Deſcendentem'q; animo primo pallentis hiatu
Hæret adhuc Orci, licet has exaudiat herbas
Ad manes uentura ſemel, ducis c omina nato
Pompeiana canat. d noſtri modo militis umbra
Si bene de uobis ciuilia bella merentur.

ac proinde tædio uitæ lõgiore torqueri. Optat mori, ſed mors illi non contingit.

Styx] *inuocat & Stygiam paludẽ, quã dij iurare prohibentur. Si quis iurauerit annũ, & nouem dies à Nectare, et Ambroſia, hoc eſt à cõuiuio Deorum excluditur, ut in fabulis eſt.* Nulla Thes] *O' Elyſia prata animorum beatorum, quæ nulla uenefi ca meretur, exaudite etiam meas preces.*

Perſepho.] *peroſa matrem Cererem, quæ ſuperorum accumbis menſæ, tu quoq; mihi iam operaui adſis. Adeo Perſephone matrem exoſa creditur,*

a al. Elyſij.
b al. Tertiæ.
c al. omnia.
d al. noti.

C *addit, mundum eſſe immortalem, eo, quod non diſſolua tur, in id quod non eſt. Epicurus plures eſſe dicebat, & in terire cum partes mutantur. Alias ſphæræ alios oui ſpe ciem præ ſe ferre, & alios aliã ſimiliter formã non tamen quamuis formam admittere, Mundos eſſe infinitos, ſiue huic ſimiles, ſiue diſsimiles. Furor eſt, inquit Plinius, menſuram eius animo quoſdam agitaſſe, atq; prodere auſos: alios rurſus occaſione hinc ſumpta, aut his data innume rabiles tradidiſſe mundos, ut totidem rerum naturas cre di oporteret: aut ſi una omnes incubaret, totidem tamen ſoles, totidem lunas, & cætera etiam in uno, & immẽſa, & innumerabilia ſidera: quaſi non eadem quæſtione ſemper in termino cogitationis occurſura, deſiderio finis alicu ius: Aut ſi hæc infinitas naturæ omniũ artifici poſſit aſſi gnari, non illud idem in uno facilius ſit intelligi tãto præ ſertim opere. &c. Hæc Plin. Hinc perſuaſus Alexander Mag. uoluit plures mundos deuicta Aſia quærere. Qua re Iuuenalis, de Alexandro loquens. Vnus Pellæo iuueni non ſufficit orbis, inquit. Inuocat igitur Chaos auidum etiam tum rurſum miſcere innumeros mundos, ſi ſint.*

Rector ter.] *Periphraſis Plutonis, quem non poſſe mo ri dicit, cũm eius mortem in longa ſecula differri conſtet: ut repetita illam ſequi recuſaret.* Hecates noſ.] *quod il la uel primum locum in magia obtineat ſiue ultima pars, extremum refugium perinde ut dicimus, extremam anchoram, pro, extremo refugio. Hecaten tergeminã fingũt poëtæ, ſiue quod Proſerpina, Luna & Diana idem ſint ua tibus numen, ſiue quod triplex ſit Lunæ uiciſsitudo: cũm ſurgit in cornua: cũm diuidua eſt, & cũm pleno orbe lu cet. Sunt, qui eam triformem uel ob id faciunt, quod triũ capitum ſit.* Ouid lib. 7 Metamorph.

Tu'q; triceps Hecate,

ita ut dextrum caput æquinum ſit, ſiniſtrum caninũ, me dium hominis agreſtis referat. Filiam Tartari hanc fin gunt: & forſan per ultimam eius partem Tartarum, intel ligere uidetur. Hinc ab Orpheo, ταρταρόπαις *dicitur. Alij Iunonem, Dianam & Proſerpinam, unum numẽ eſſe contendunt Hanc in triuijs uenerabantur olim Pheræam ex Ioue prognatam, & in Triuijs expoſitam, eductam'q; à paſtoribus Sub nouilunium ditiores ueſpere cœnã mitti tabant Hecatæ, (ut dicebatur) in triuijs: nocte pauperes aderant, clauſis portis, qui eam famelici diripiebant. Po ſtridie perſuadentes uulgo, Hecaten id quod appoſitũ fu iſſet, deuoraſſe. Vnde quoties ſignificare uolumus, quid*

per tumultum direptum, Hecates cœnam appellare ſolemus. Bandem, & præparcam, & ſordidam appellabãt ueteres, quod apud inferos umbræ tenui, ac uiliſſimo cibo uictitare dicuntur: ut malua, & porro. Ipſa uerò Hecata Manidas, & triglides, contemptos piſciculos apud nos, ut ſibi ſacros in delicijs haberet. Apud Athenieſes, locus erat Trigla ubi Hecatæ Triglanthinæ ſimulachrum uiſebatur. Rurſum Triglam Hecatæ cõſecratã uoluerunt, ob nominis rationem. Lycophronis ſcholiaſtes, aliam adducit cauſationem, quamobrem ueteribus in triuijs culta fuerit. ἐκάτη ἐτέρα φερομένη τοῦ αἰῶνος θυγατρὸς, καὶ τὸ διὸς τιχθεῖσα, ἐν τριόδοις ἐρρίφη, βανέλοι δὲ φέρητος, φεραίου εὑρόντες αὐτὸν ἀνέθρεψαν, ὅθεν ἐν ταῖς τριόδοις αὐτῇ τὰς θυσίας ἐπιτελοῦν. Φερεαίαν ἢ ἐν. φεραῖς τιμωμένην, & A' Lycophrone βριμὼ τρίμορφος appellatur propterea quod participet cum cælo, terra, & inferis. Seruius Hecaten dictam putat, παρὰ τὸ ἑκατὸν, centum, quod centum habeat poteſtates. Hactenus περὶ τῆς ἑκάτης. Per quam] cuius Hecates beneficio mihi cum dijs manibus colloqui datur & cõſilia miſcere in magicis rebus Commemorat eius beneficia.

Tacitæ linguę] murmurantis & ſuſurrantis. Nam ueneficis intima familiaritas fuit cum Hecate, & Tiſiphone. Horat. in Sermo. Hecaten uocat altera, ſæuã. Altera Tiſiphonen. In magicis ſilentio opus eſt, alioqui eorum turbantur ſacra. Teſtatur hoc ipſum idem poëta Sermon. lib. 1. Satyr, octaua.

» Singula, inqt, quid memorẽ, quo pacto alterna loquẽtes
» Vmbræ cum Sagana reſonarent triſte, & acutum?
» Vtq; lupi barbam uariæ cum dente colubræ
» Abdiderint furtim terris, & imagine cerea.
» Largior arſit ignis? & ut non teſtis multus?
» Horruerim uoces furiarum, & facta duarum?
» Nam diſploſa ſonat quantum ueſica, pepedi,
» Diffiſſa nate ficus, at ille currere in urbem.

Ad crepitum uentris dicit ſagas fugiſſe. Sed rectius uidetur tacitam linguam, accipiendam, pro taciturnitate, & continenti lingua ne arcana ipſorum proderentur Nefas enim magnum ducebatur inferorum arcana prodere, & propalare. Ianitor & ſe] Periphraſis Cerberi canis, quẽ fingunt inferorum in ipſo ſtatim limine cuſtodem peruigilem. Laxæ ſe] Sulpitius laxum exponit amplum.

Qui uiſ.] Qui carnibus humanis, terræ illiſit ueſceris, ut ad etymon uocabuli alluſiſſe uideatur. κέρβερος, ὡς κρέας βορῶν, id eſt, carnẽ uorans. Repetita] Et uos ô Parcæ quarũ in manu mortaliũ uitæ principiũ, progreſſus, & finis eſt. Repetita fila dicit, quod rupiũ ſemel uenturi hominis, ſint repetituræ, & tracturæ rurſum è cælos A uel facturæ, hoc eſt peremptum revocatum in uitam.

Tu ô.] Auerſio ad Charontẽ, quem periphraſticè portitorem flagrantis undæ nuncupat, hoc eſt, Pyriphlegetõtis fluuij. quem crebrò trajciendo laſſatum fingit & propter laboris perpetui aſſiduitatem laſſatum facit, & ſenẽ.

Exaudite.] Quos inuocaui nũc. Alluſum eſt, ad illud Vergil. lib. Aeneid. quarto, poſt inuocationem aliquot cõſimilium numinum. Et noſtras audite preces. Pectora ple.] Sulp corpus grauidæ mulieris exponit: teſtatur eam expoſitionem, id quod ſtatim poëta addit, Cõmemorat ſua beneficia, et meritia erga inferos. Lati cal] Exta dicit Sulp. alicuius infantis. Solẽt alioqui ueneficæ infantes è grauidis extrahere in uſum ueneficiorũ ſuorũ, in gratiam Diuorũ, quos in ſua uota euocarent. Si quis.] Aliud magis nefariũ, & impium cõmemorat beneficium. quod infantis uiui, à ſe mactati caput, & exta, lancib. impoſita obtulerit: id quod inferis uehementer gratũ fuiſſe non dubitat. Porrò cùm addit ueſtris ſignificat peculiares caſmas cõſecratos Dijs inferis fuiſſe. Non in.] à facili rei, quam eſt petitura, ut umbrã nuper fato defunctã, B & adhuc circa amnẽ lethæũ errantẽ, aut potius ad Stygẽ & nondũ à Charonte tranſuectam in tartara, tradat Poëtæ è doctrina Philoſophorũ Platonici circa Cocytum, et Stygem centum annos, quos uniuerſo i nocant, purgationi dedicatos animos errare uolunt, quibus uitiorum ſordes eluuntur, ut aliquãdo Elyſij fœlicitate fruantur. Rurſum iam diu animos circa Stygem hærere uolunt, donec corpora terræ condita ſint. Vergil. lib. 6.

Hæc omnis, quam cernis inops, inhumataq; turba eſt. «
Portitor ille Charon: hi quos uehit unda ſepulti, «
Nec ripas datur horrendas nec rauca fluenta «
Tranſportare priuſquam ſedibus oſſa quierunt. «
Centum errant annos, uolitantq; hæc littora circum, «
Tum demum admiſſi ſtagna exoptata reuiſunt. «

Proinde facilius ducit ex horum numero aliquem in corpus deſtinatum extendere, quam ex imo tartaro exciere. Eſt autem tartarus imus inferorum abyſſus, ubi ſontes animæ puniuntur. Aſſuetam ly] amplificatio umbræ damnatæ, à circumſtantia temporis, & qualitate loci.

Modo] Sed quæ paulo antè defuncta uita ad uos de- C ſcenderit, & quæ ipſis Orci faucibus adhuc ſedeat.

Licet hæc ex] Quamuis exaudis, mea carmina, & ueneficia, quæ ſemel ad imos manes ſunt uentura, tamẽ canat futuræ pugnæ euentum Sexto Pompeio. Sitq; anima huius noſtri militis paulò antè ceſſi. Si bene,] à meritis Ciuilium bello, & commodis.

Hæc ubi f] Poſtquam Erechtho uenefica ad iſtũ fermè modum abſoluit ſuã precationem, ut umbra è proximis inferorũ regionibus, nuper admodum mortui militis in cadauer emittat, oſtendit, ut exẽplo corpus militis fuit animatũ. Aſpicit.] Venefica Erechtho. Exanimes.] Cadauer homi

Hæc ubi fata, caput ſpumantiaq; ora leuauit.
Aſpicit aſtantem proiecti corporis umbram:
Exanimes artus, inuiſaq; clauſtra timentem
Carceris antiqui, pauet iri in pectus apertum,
Viſceraq;, & ruptas letali uulnere fibras.
Ah miſer, extremum cui mortis munus iniquæ
Eripitur, non poſſe mori, miratur Erichtho
Has fatis licuiſſe moras, irataq; morti
Verebat immotum uiuo ſerpente cadauer.
Perq; cauas terræ, quas egit carmine, rimas
Manibus illatrat, regniq; ſilentia rumpit.
Tiſiphone, uociſq; meæ ſecura Megæra
Non agitis ſæuis Erebi per inane, flagellis
Infœlicem animam? iam uos ego nomine uero

nis mortui, quod ſtatim uocat clauſtrum, quippe in quo concluditur anima. Corpus enim philoſophis animæ quaſi ſepulchrum eſt, in quo quieſcit, donec à Deo inde exire iubetur. Hinc Græcis per paranomaſiã corpus σῶμα dicitur, quaſi σῆμα ſepulchrum Fingit animã trepidantem, ac timentem intra

Eliciam, Stygiaſq; canes in luce ſuperna
Destituam, per buſta ſequar, per funera cuſtos,
Expellam tumulis, abigam uos omnibus urnis.
Teq; deis, ad quos alios procedere uultu
Ficta ſoles Hecate, pallenti tabida forma:
Oſtendam faciemq; Erebi mutare uetabo.

A tem inire corpus.

Carceris an.] Diſertè, carceris antiqui. Cic. lib. 6. de Repub. imo uerò, inquit, ij ui uūt, qui è corporũ uinculis, tanquã è carcere euolauerunt. Ita Cic. Ideo corpus Græcis tiam Δέμας, quaſi dicitur. Quare Cicero utrumq; uolens ſignificare corpus eſſe uinculum: corpus eſſe ſepulchrum, hoc eſt, animæ, quod carcer ſit ſepulcrorum.

Antiqui.] in quo paulò antè anima cõdita fuerat. Paucę] ipſe poëta per epexegeſin reddit, quod uocat apertũ pectus: nempe letale uulnus, quo accepto in prælio, ceciderat. Extremum] quaſi non poſſe mori, extremũ mortis beneficiũ ſit. Miratur Erich.] Hoc demiratur uenefica, quod extemplo non ingreſſa fuerit corpus umbra, ſed ad huc reſtitaret. quare uerberibus, & flagellis anguinis corpus dimouere aggreſſa fuit Per cauas.] Ergo carminibus effecerat, ut terra ſe in hiatũ diduceret, per quẽ cum

B manibus colloquia miſceret. Suprà docuit, ueneficã id præſtare poſſe. Manibus]Metaphora à canibus ſumpta. Regni.] Nam eum apud inferos nulla uox ab umbris audiatur, Erechtho eò uocem immittit. Tiſipho.] Expoſtulat cũ furijs, quod animã proiecti corporis, nõ urgeant flagellis: minatur ob id, quod carminibus non pareant, ſe ipſas eductaram in hanc lucẽ, atq; ibi deſtituram. Erebi per in.] per umbraſã regionem. Vmbra non uecupant loca, ſunt enim incorporea. Velut animã loris et flagellis ab inferis extrubari in hũc lucẽ, ut corpus induat. Dixit paulò antè ueneficã uidiſſe adſtantẽ militis iacentis animã. Sed quia detrectat induere corpus, fugit ſe eã non uidere. Iam.] Bifariam id accipi poteſt. uel nomine uero. hoc eſt, nominatim, proprijs nominibus, alias poſt alias, appellando nõ Erinnyes nõ furias, non Eumenides, ſed Tiſiphonem, Alecto, & Megæram. uel nomine uero, uocando infernales canes. quas hoc in luce deſtituo neq; ad inferos redire ſinã. Ferunt Epimenidem tradidiſſe, has Saturni filias fuiſſe: & citant hos uerſus.

εν τῷ καλλίνικ μ θ γένετο χρύση ἀφροδίτη, ″
μοῖραί τ' ἀθάνατοι, καὶ ἐρινύες αἰολόδωροι. ″

Quarum matrem Iſter facit Euonymen, quæ eadẽ eſt cum tellure. Sũt qui duas tantũ fecere, & earũ duo ſimulacra in Attico poſita fuiſſe. Per bu.] Perſequar uos per rogos. per ſepulchra, expellã è cõditorijs cinerã, niſi pareatis carminib. noſtris. Teq;.] Per auerſionẽ, & Proſerpinæ minatur, ſe eam ab inferis tracturã, & natiuo uultu Dijs obiecturã, ad quos alia forma, inquit, accedere ſoles quàm mortales. Ficta] Non eo uultu, quo uerſaris inter umbras, & mortales terras. Quãobrẽ addit, ſe obſtaturã, quò minus infernalẽ formã mutet. Erebi.] infernalẽ.

Eloquar immenſo terræ ſub pondere, quæ te
Contineant Ennea dapes, quo fœdere mœſtum
Regem noctis ames. quæ te contagia paſſam
Noluerit reuocare Ceres, tibi peſſime mundi
Arbiter, immittam ruptis Titana cauernis,
Et ſubito ferire die. paretis? an ille
Compellandus erit, quo nunquam terra uocato
Non concuſſa tremit qui Gorgona cernit apertã
Verberibuſq; ſuis trepidã caſtigat *a* Erinnym.
Indeſpecta, tenet uobis, qui tartara, cuius
Vos eſtis ſuperi, Stygias qui peierat undas.

a al. Erinnẽ.

Eloquar.] Minatur Proſerpinæ, ſe proditurã mortalibus, quibus dapib. detineatur apud inferos, quàm uili cibo inſitiet, uidelicet manibus, & Triglidis, cõtemptiſſimæ piſculis apud nos. Addunt nõnulli ſeptẽ punici mali grana, quæ in delicijs habeat.

C Ennea] Proſerpina Fabulantur Platonẽ à Ioue Proſerpinæ coniugiũ petijſſe Cum Iuppiter negaſſet Cererẽ paſſuram, ut in tartaro tenebroſo degeret ſed hortatur eum, ut raperet: id quod fecit cum ſoriè circa Aetnã cum Venere, Diana, & Minerua flores legeret. Venit enim eo Pluto uectus quadrigis Re comperta Ceres à Ioue obtinuit, ut anni parte dimidia apud inferos, dimidia apud ſuperos uerſaretur. Huius coniugium cum Pirithous à Plutone poſtea petiſſet. à furijs laceratus dicitur. Ennea.] Vbi Ceres monſtraſſet. ſeruandi ſeminis rationẽ, terræq; iterum mandandi, eius filio Proſerpinæ ab Orco (ſic Pluto uocatur) Moloſſorum rege ex Sicilia capta fuit Vnde poëtis fabulandi materia præbita fuit. Duæ maximæ arces ſunt in Sicilia. Syracuſa, & Eryx. Inter hae media eſt, Vrbe Enna. teſte Strabone (ubi capta dicitur) edito loca, & undiq; pręrupta ſita, cãdita à Syracuſanis, appellata umbilicus Siciliæ quod in medio inſulæ cõdita ſit. Imminet ſubiacentib. cãpis florũ ingenti ubertate ſimul & uarietate inſendis. Fuit hic aliquãdo Cereris tẽplũ peruetus, ubi eã ſummis honoribus colebatur: ad quã propitiãdã, Romani aliquando 15. uiros legatos miſere. Hodie uulgò Anna uocatur, ubi qui regias uices gerit, propter regionis illius tota inſula commoditatem, ſolet conuentum habere. Cic. in Verrem. Vetus eſt opinio, inquit, iudices. q̃ conſtat ex antiquiſſ. Græcorum literis, atq; monumentis, Inſulam Siciliam totã eſſe Cereri, & Liberæ conſecratam. Hoc tũm Cæteræ gẽtes ſic arbitrãtur, tum ipſis Siculis iam perſuaſum eſt, ut animis eorum inſitum, atq; innatum eſſe uideatur, nam & natas eſſe has in his terris Deas, & fruges in ea terra primũ repertas, arbitrantur, & raptam eſſe Liberam, quam eandẽ Proſerpinam uocant, ex Ennenſium nemore. qui locus, quod in media inſula eſt, umbilicus Siciliæ nominatur. Hæc ille. Ab Enna, Ennæus: Hinc Ennæa Ceres, quæ in eius templo apud Ennam colebatur: cuius ſimulachrum tanto erat expreſſum artificio, ut qui intuerẽtur, aut ipſam uidere Cererem, aut effigiem non humana manu factam, ſed cœlo lapſam, arbitrarentur Peſsime ar.] Pluto Auerſio ad Plutonem, cui etiam minatur, niſi pareat. Hũc mundi arbitrum: regemq; noctis appellat: cui obiectura ſit terribilem Titanem: extructura cum perpetuis tenebris aſſuetum in hãc claram lucem, quam horreat. Arbiter.] rex & princeps tenebrarum. Titana.] Titanus frater fuit Saturni qui eum regno expulit. Titani filij Titanes fuêre: hi poſtea paternũ regnum recuperaturi, bellũ contra patruelem Iouẽ ſuſceperunt. à quo ſuperati, fugatiq; ſunt. Hinc Gigantũ fabula nata eſt. eos cœlum expugnare adortos, uictoſq; & animas ad inferos fulmine deiectas, corporibus uerò diuerſis locis mõtes ſuperimpoſitos, ne eluctarentur,

Ii 2

rent &. Eſt & alia fabula ſuperiori diuerſa. Cùm Iuppiter ſua timeret Olympo à Gigantibus, Titanas auxilio implorauit. Vnde parœmia dimanauit, Titanas implorare, τιτᾶνας καλεῖν, ubi quis ſuis diffiſus uiribus, alienum auxilium implorat. Titana im.] *Quoniã autem, Titanes homines forma, & aſpectu terribiles fuêre, in prouerbiũ ceſſit, Titanicus aſpectus τιτανῶδες βλέπειν, hoc eſt, Titanicum obtueri: pro torue aſpicere: & τιτανικὸν σπέρμα. Titanicum ſemen. τιτᾶνας λίθος κεκαυμένα, ἡ ἄσβεστος, λευκὴ ἢ γύψος, κονίαν. Suidas Titanas exponit καταχθονίους δαίμονας, infernales dæmonas: & terram Titanicã, ſolam Atticã nõnulli eſſe uoluerunt, ab uno uetuſtiore Titana, qui circa Marathonem incoluerit, qui ſolus non militarit aduerſus Deos, teſte Philochoro ἐν τετραπόλει Stephanum Titanam fœminina genere, regiunculam Sicyonis facit, ſuo tempore tamen Titanũ ſcribit dictam. Titanus etiam mons Theſſaliæ, ita dictus à candore. Titanus fluuius Aeoliæ, & ab eo dicta ciuitas.*

Titana.] *Sunt authores, qui tradunt Titanas ſex fratres fuiſſe, & quinq; ſorores, à Titea matre ita nuncupatos.* Ruptis ca.] *montibus qui illis impoſiti ſunt, rupit.* Et ſub.ſceiere dic.] *quaſi uerò is magni ſupplicij loco ſit ducturus, quod in ſupernam lucem traducatur.*

Paretis?] *meis carminibus magicis? an alius grauior, ac truculentior accenſendus erit, qui te cogat parêre iuſſui meo?* An ille compellandus.] *Omnes interpretes intelligunt hac periphraſi, Demogorgonem, & ipſe poëta id ſatis ſtatim arguit. Veteres Demogorgonem dixerunt, Deum terræ, hoc intelligi uolebant, naturã communem omnem rerum parentem, & altricem. Hunc Demogorgonem ut imperatorem, uindicẽ & omnium rerum gubernatorem promittit ſe in eum immiſſurũ, ni morẽ gerat. Fingunt eum in Tartari abyſſa iacere. Rectè Omnibonus, qui annciat, per hunc Demogorg. intelligi animam mundi, quæ uegetat omnia, quæ omnibus naturis præpoſita eſt, de cuius ſemine firmamentum, Solem Lunam & Stellas factas credebant. Lactantius in Statium Papin. Qui Deum inquit, ſummum Demogorgonẽ dixit, cuius nomen ſcire non licet infinitè autem philoſopharum magnorum per ſe etiam confirmant, re uera eſſe præter hos Deos cognitos, qui coluntur in templis, alium principem, & maximum dominum, cæterorum numinum ordinatorem, de cuius genere ſint Sol atque Luna. Cæteros uero, qui circumferuntur, aſtra nominari, quæ eius clareſcunt ſpiritu. maximis in hoc authoribus, Pythagora, & Platone, & ipſo Tagete conuenientibus.* Hęc ille.] *Adijcit Micyllus ex Boccatio, qui tum temporis mihi non erat ad manus, cùm iſta commentarer, qui eundem Demogorgonem terribile exponit, quod de ſolo principe, ac ſummo Deo dicitur, ut Propheta Dauid in Pſalmo ſuo. Magnum, ſanctum, & terribile nomen eius.* A *Sed alij, inquit, idem Micyllus, (cui inter interpretes primas tribuo) contrà, Demogorgonis nomen, ut fictitium, ac uanũ reijciunt, & pro eo, Demogorgi uocem reſtituendam eſſe contendunt, quod hoc potiſſimum nomine ſummum, ac primum Deum, creatorem omnium, Plato, atque alij quidam appellarint. Quod quidem, inquit, ut ipſe in medio uel in quo, ita illud rurſum exiſtima, utrunq; poëtam Statium, & Lucanum ad conſuetudinem, & morem Magorum reſpexiſſe, ut qui inter cætera deorum nomina, quibus exorciſmos ſuos conficiunt arcanum, atque ineffabile illud ſuum, atque potentiſſimũ Dei, quoties ad extremum uentum eſſet. & cùm ijſdem ſummam neceſſitatem ſpiritibus, atque umbris eliciendis adhibere uellent, tum demum citare ſolerent. Siue hoc aliud, atque diuerſum aliquod: ſiue idem cum tetragrammato illo cenſendũ* יהוה *quod ne hodie quidem Iudæi ſuis literis, ſuaq; uoce enunciant. In hoc enim nomine, cùm Magi, tum alij multi ſummam uim ſummamq; potentiam, ineſſe arbitrati ſunt, eoq; &* שֵׁם הַמְפֹרָשׁ *idem appellarunt, id eſt, ſchem hamphoras, hoc eſt, nomen explanationis, quod eius explicationi mira, atque incredibilia effici poſſe credant.* B
Huc uſque Micyllus. Huc ſpectare uidentur illa, quæ Henricus Cornelius Agrippa ad Aurelium ſcribit, de lapide Benedicto, citra cuius adminiculum nihil occultæ philoſophiæ magiſtri, nihil Alcumiſtæ efficere poſſunt. Hunc ubiq; inueniri eſſe in cœlo, eſſe in terra: omnibus obuium, à nullis tamen cognitum.

Compel.] *An Demogorgon euocandus erit, quo implorata, ſemper terra concutitur, ac moriettur?*

Qui Gor. c.] *Qui Gorgonem Meduſam intuebantur, illicò in ſaxa uertebantur. Meduſam debellauit Mineruæ beneficio Perſeus. Sed de Gorgonibus alibi diximus.* Erinnem.] *uel, ut in quibuſdã codicibus, Erinnem. Furiarum maximam: quæ cùm in ſontes umbras alioqui ſæuire flagellis ſoleat, ipſa à Demogorgone inuicẽ uerberibus excarnificatur.*

In deſpecta uobis.] *Qui imis Tartari profunditatibus agat, ſed quas uos nunquam uidiſtis.*

Cuius.] *Si Demogorgon abyſſum tenet, illi ſuperi ſunt Pluto, & Proſerpina.* C

Stygias qui peierat.] *Volunt iuſiurandum per Stygiam paludem, religioſum eſſe Dijs ſuperis, ut qui per illum amnem iurarit diebus nouem ambroſia, & nectare defraudari. Soli Plutoni permiſſum eſt, Stygem iurare, ut teſtatur etiam Maro lib. 6. Aeneid.*

Dij cuius iurare timent, & fallere numen.

Vnũ dicit Demagorgoni licere iurare Stygem. Peierat, uidetur dixiſſe, ſimpliciter, pro, iurat.

Protinus aſtrict.] *ἀναβιῶσις. hominis mortui, Deſcribit enim, quo pacto paulatim anima, irrepſerit in corporis membra, & arterias. Diducit totũ in aliquot partes corporis.* Cruor.] *Primas partes tribuit calori ſanguinis, quod in eo uita ſita eſſe credatur alij in corde: nonnulli in cerebro: quidam in cerebro, & corde, & ſanguine. Sanguinem igitur dicit incaluiſſe primũ, quod ſignum fuit reuiuiſcentis cadaueris. Friget ſanguis, aut reſtat cit*

Protinus aſtrictus caluit cruor, atraq; fouit
Vulnera, & in uenas, extremaq; mẽbra cucurrit.
Percuſſæ gelido trepidant ſub pectore fibræ:
Et noua deſuetis ſubrepens uita medullis
Miſcetur morti, tunc omnis palpitat artus,
Tenduntur nerui, nec ſe tellure cadauer
Paulatim per membra leuat, terraq; repulſum eſt,
Erectumq; a ſimul b diſtentum lumina rictu
Nudantur, nondum facies uiuentis in illo,
Sed morientis erat, remanet pallorq;, rigorq;:
Et c ſtupor illatus mundo, ſed murmure nullo

a al. ſemel.
b al. diſtento.
c al. ſtupet

Ora aſtricta ſonant,uox illi,linguaq́ue tantum
Reſponſura datur:dic, inquit, Theſſala magna,
Quod iubeo,mercede mihi,nam uera locutum
Immunem toto mundi præſtabimus æuo,
Artibus Aemonijs. tali tua membra ſepulchro,
Talibus exuram Stygio cum carmine ſyluis,
Vt nullos cantata magos exaudiat umbra.
Sit tanti uixiſſe iterum,nec uerba,nec herbæ
Audebunt longæ ſomnum tibi ſoluere Lethes
A me morte data. tripodas, uatesq́ue deorum
Sors obſcura tenet. certus a diſcedit ab umbris,
Quiſquis uera petit,duræq́ue oracula mortis
Fortis adit,ne parce precor,da nomina rebus,
Da loca,da uocem,qua mecum fata loquantur.

a diſcedat.

is circa cor in mortuis. A

Et in uenas] *Diſperſus fuit, in omnes uenas, ut undiq́ue ſuas uires uitales recaperet.* Percuſſæ.] *Palpitant uitalia,præcordia, hoc eſt, pulmo iecur,renes, & quantum præcordiorũ eſt, incipiunt reuiuiſcere. Per fibras, quæ propriè extrema inteſtinarum ſignant,omnia ea intelligit.* Et noua.] *Nam uetus depoſita nunc redit in priſtinum corpus, in quo reuiuiſcit.* Deſierat enim iam *antea uiuere, & nunc miſcetur cadaueri mortui hominis.*

Omnis palpitat artus.] *A conſequentibus,nam uenis, fibris, arterijs, & præcordijs confirmatis, ſequitur artuum,& neruorum corroboratio.* B

Diſtento lum.] *hoc eſt,ſinus oculorum, quos alij foſſas nominant,nudantur,aperiuntur, ut oculi contecti apparerent.* Nondum facies.] *Quo pacto facies uiui hominis in illo nondum erat, ſequenti uerſu reddit. Idẽ pallor, & rigor in ore adhuc ſedebat, qualem in mortuo uidere eſt.* Et ſtupet.] *Quippe qui è tenebris in lucem claram reuocatus ſolem obtueretur.* Sed murmure nul] *Clauſo ac compreſſo ore nullam adhuc uocem edebat.* Dic inquit.Theſſ] *Verba ſunt ueneficæ Erichthus ad reuiuiſcentem. Magnam Theſſalam eam periphraſticè uocat,ut excellentẽ in ſua arte.* Dic quod.] *Principium ductum à petitione Et ne gratis beneficium præſtitiſſe uideatur, promittit remunerationẽ ſimul.*

Nam ue. l.] *Reddit,quam nam mercedẽ polliceatur. Si uerum reſpondeat,promittit ſe effecturam ſuis carminibus,ne liber deinceps ab ulla excantetur mago.* Arti. bus Aemo.] *Theſſalicis ueneficijs,hoc eſt,in ſumma ullis ueneficijs ſagarum,aut magorum.* Tali ſua.] *Docet quibus artibus,& qua ratione id præſtabit, ne illi amplius unquam noceatur.* Carmine cum.] *Talibus lignis* C *rogum in quo comburaris,inſtruam,addit diritis, & horrendis carminibus, ut umbra tua excantata omnes magos facilè,cõtemnat,& ad eorum ueneficia, obſurdeſcat, quantumuis ſit efficacia futura.* Sit tan.] *Tanti æſtima hoc beneficiũ,quod per me reuocatus in uitam ſis, ad dicendum mihi uera. Magus beneficij loco ponendum ducis,quod nulla æuo amplius reuocabitur ſecura.* Nec uerb.] *amplificatio.* Magos.] *Veneficos. Magus Perſica uox eſt, quæ idem ſignat apud eos, quod apud nos, ſapiens: apud Græcos philoſophus: apud Gallos, Druydæ: Aegyptios, prophetæ: Indos, Gymnoſophiſtæ: apud Aſſyrios, Chaldæi. Accipitur hinc magus pro eo,qui maleficium,& artes uetitas legibus exercet. Nam cùm apud Perſas potiſſimum Magi cultui Deorum uacarent,paulatim eorum ſuperſtitio,& uanitas creuit eò,ut non ſolum obſeruatione ſiderum fata prædicent, ſed artibus etiam, neſcio quibus, & maleficijs ſe omnia ſcire profiterentur, Vnde magica, ipſa incantãdi ars, ſiue magice, es. Maxima ei fuit toto orbe authoritas, quod ſola tres alias artes humanæ mentis complexa,in ſe unam redegit. Plinius artem eam è medicina natã non dubitat,ac ſpecie ſalutari paulatim irrepſiſſe,ut ſanctiorẽ, quàm ipſam medicinã. Adiunxit inde artes mathematicas,adoleuitq́ue in tantum faſtigij ut regib. in oriente imperauit. ubi orta creditur in Perſide à Zoroaſtre uel ab eo uno , uel poſtea alio. Illum teſte Pli. Eudoxus 6 M annorum ante Platonis mortẽ fuiſſe prodidit: certè, Hermippus ſcriptum reliquit,uiciès centũ milia uerſuũ de ea arte,à Zoroaſtre cõdita fuiſſe. Plura de hac arte Plin. Magia pro ſapientia & perfecta rerũ naturaliũ cognitione , accipitur. Duæ ſpecies Magiæ maximè traduntur,quarũ una nihil aliud eſt,quàm conſumatus naturalis philoſophiæ apex, quàm principes philoſophorũ ueluti ſanctiorẽ quandam diſciplinã ſummo ſtudio, & longinquis peregrinationibus cõquiſiuerant. Altera,quam Goëtiam,uel Theurgiam uocant,dæmonũ impurarũ inuocationibus, & incantationibus exercent,quæ omnib. uetita eſt. Plinius eam artẽ inteſtabilẽ uocat Proinde ita perſuaſum ſit,inquit, inteſtabilem,irritã,& inanẽ eſſe,habẽtẽ tamẽ quaſdã ueritatis umbras, ſed in his ueneficas artes pollere,nõ magicas. Huius Magiæ nõ una eſt ſpecies: Hydromãtia, quæ fit ex aqua: axiomãtia,quæ fit ſecuribus,& dolabris, lecanomantia, quæ fit peluibus : unde diuinabãt : Catoptromantia , per ſpecula: Pyromantia,quæ fit per ignem , quam Amphiaram inueniſſe,dicitur: Geomantia,quæ fit per terrã: Chiromantia per lineamenta manuum . Necromantia, ſiue Necyomantia quæ fit per euocationẽ umbrarũ,ut hic apud Lucanũ,& per inferorũ colloquia quoties necromanticorũ incantamentis,mortui reſuſcitati,diuinare, & ad interrogata reſpõdere uideantur, quã nonnulli etiã exiſtimant Sciomantiã dici. Sunt qui Necromantiã,à Sciomantia ita diſtinguant,quod Necromantia ad erigendũ cadauer ſit ſanguis neceſſarius, in Sciomantia, ſufficiat ſola umbræ euocatio, Capnomantia,quæ fit ex fumo aræ, cuius motu futura ſentiantur, Coſcinomantia , quæ fit per cribrum,quo genere etiã hodie mulieres aliquot in Gallia utuntur,ad inueſtigandas res furto ſubtractas. Ex huius Magiæ fonte Hetruſci aruſpices apud Italos: apud Indos Brachmanes,& Gymnoſophiſtæ, apud Gallos, Druydæ,& Bardi: apud Siculos, Galeotæ: ibiq́ue terrarũ, Aſtrologi. Hæc quoniã nonnihil uoluptas habent ad leuãdum tædiũ,libuit copioſiùs cõmentari.* Longæ ſomnũ] *hoc eſt,ex inferis in uitã odioſius reuocari. Et longam ſomnũ perpetuam quietẽ uocat : mors enim nihil aliud eſt,quàm ſomnus. ut ij,qui mortui ſunt,dormire dicantur etiã in ſacris literis. Hinc Homerus mortem,& ſomnũ germanos fratres uocat. αὐτοκασιγνήτους.* Lethes.] *obliuionis, quod ex amne Lethæo animæ dicuntur longam obliuionem rerum in uita actarum potare.* Tripodas.] *Phœbades,& Diuorum uates conſulti,tum autem & Sibyllæ,nõ reddunt oracula dilucidè,ſed ambagibus obſcuris dubios,& incertos auditores dimittunt. Hinc Apollo λοξίας, dictus fuit, quod obſcuris uera inuolueret .* Porrò, quid *Tripus fuerit,quid cortina unde uaticinabãtur, alibi an-*

notauimus. Proinde, quicquid uehementer uerum ſigni-ficare uolumus, è Tripode dictam ſolemus dicere: perinde ut Sibyllæ folia in randem ſententiam trahuntur.

Sors.] *Reſponſum ſiue oraculum obſcurum, ut ſi in interpretatione erratum fuerit, uitium ſit interpretis, error uerò minimè in uate, aut Dæmone.* Certos] *Cõtrà fit in Sciomantia, & Necromantia, ubi auditor non dubius abit, ſed certus. Proinde ita diſtinguendus eſt hic uerſus. Quiſquis uera petit ab umbris, certus, non autem dubius diſcedit, Vehit uenefica Necromantiam, perſtringens aliorum oraculorũ dubiam fidem.* Dura q.] *Fortis, & intrepidus ex mortuis oracula petit.* Ne parce p.] *precor ne uerearis uera proloqui.* Da nomi] *Itaq; petit nõ nominatim aperiri, petit locum, in quo audiat, petit audire uocem, qua faturum arcana, his moetuus prodat.* A

Addidit & carmen, quo quicquid conſulit, umbrã
Scire dedit, mœſtum fletu manante cadauer,
Triſtia non equidem Parcarum ſtamina dixi
a Aſpexi, b tacitæ reuocatus ab aggere ripæ:
Quod tamẽ è cũctis mihi noſcere cõtigit umbris,
Effera Romanos agitat diſcordia manes:
Impiaq; infernam ruperunt arma quietem.
Elyſias alij ſedes, ac tartara mœſta
Diuerſi liquere duces: quid fata pararent,
Hi fecere palàm. triſtis fœlicibus umbris
Vultus erat, uidi Decios, natumq́; patremq́;,
Luſtrales bellis animas, flantemq́; Camillum:
Et Curios: Syllam de te fortuna quærentem.
Deplorat Libyeis perituram Scipio terris
Infauſtam ſobolem: maior Carthaginis hoſtis
Non ſeruituri mœret Cato fata nepotis,

a Reſpexi. b al. tacitè.

Addit &] *Venefica incãtationi fiuxit umbram, ut quicquid audire cuperet, ſciret cadauer mœſtũ.* Quicquid] *De quocunq; re cõſuleret umbram, id ſciret.* Triſtia.] *Principium narrationis ad docilitatem ſpectat, & attentionem. Negat ingenuè ſe in Parcarum concilio fuiſſe, & proinde fatetur ſe neſcire, quid de bello & fatis ducum ſtatuerint. Promittit tamen ſe prodituram ea, quæ apud inferos & uiderit, & audierit ab umbris. Enumerat grauiter duces aliquos illuſtres, & fortes uiros, qui ſanguine ſuo pariter, & uirtute auctum Imperium R. poſteris liberum tradiderunt.*

Reuoca ab.] *à ripa fluminis Acherontei. Verum hos tacitæ, ſi ad ripam referas, ubi umbrarum ſilentia ſunt, uel, ſi tacitè ſcribatur, ut referatur, ad reuocatus, ut tacitè reuocatus dicatur: uel ut per hypallagen ſit dictum.*

Quod ta.] *attentio. Quoniam autem ex Parcis nihil accipere potui, pandam tamen, quod ex alijs umbris didici. Rectè Glareanus, deſideratur uerbum aliquod, inquit, aut hæc ſunt, aut, dicam, aut, quid ſimile. Mirum uerò commentatores, ne uno quidem uerbo eius rei meminiſſe. Iſta Glareanus.* Effera Rom.] *Propoſitio generalis, quam ſtatim bifariam diuidit. Vmbrarum aliæ liquere tartara, aliæ ex Elyſijs pratis emigrarunt.*

Elyſias, ſed] *Fœlices animas dicit, mania piorũ prata indicat ſanctos, & pios uiros relinquere: infœlices uerò rem deſerere tartara, quarum omniũ quietem ciuilia bella ruperint.* Diuerſi.] *ex diuerſis emigrantes locis.*

Quid fa.] *docilitas ad ſequentem enumerationem Imperatorum.* Ro. Triſtis fo.] *Orditur maximè à breui deſcriptione fœlicium animorum, à qualitate uultus.*

Vidi Decios.] *Duos ſtrenuos Imperatores primo loco recenſet, quorum uterq; ſe pro exercitu Ro. diuerſis bellis deuouit.* Natumq;] *Decium filium ſuperioris Decij.*

Natumq; pa.] *De patre primùm, deinde de filio dicemus. Pater bello Samnitium, tribunus adhuc ſua uirtute ſeruauit exercitum, & hoſtes fudit, fugauitq;. Quamobrem multiplices honores ei à conſule habiti fuerunt. Inter alia dona militaria aurea corona illi data fuit: centum boues, & inter hos, albus auratis cornibus. Milites, qui cum eo fuerant, duplex frumentum accepere: binos in præſentia boues, & binas tunicas. Paulò pòſt Decius bello Latinu cum Tito Manlio Conſul creatus fuit. Decius in prælio læuum cornu tenens, cum uidiſſet milites ſuos hoſtium impetu preſſos, ad principia ſe recepit: ac mox ad M. Valerium conuerſus. Deorum, inquit, Valeri auxilio opus eſt populo Romano. Agedum Romani populi pontifex, præfare carmen, quo me pro legionibus deuoueam. Tum pontifex primum illi prætextam togam induxit: deinde obnupto capite, manu ſubter togam ad mentum* B *exerta, ſuper haſtas pedibus ſubiectas ſtantem, hæc uerba concepta pronunciare iuſſit. Iane pater, Mars Quirine, Bellona, Lares, diui Nouenſiles, & Indigetes: diui, quorum eſt poteſtas noſtri, hoſtiumq́: Dij manes, uos precor, ueneror, ueniam precor: uti Pop. Roman. Quiritium uim, uictoriamq́ proſperetis: hoſteiq; Populum Roman. terrore, formidine, & morte afficiatis. Ego, ſicut uerbis nunc nuncupaui, ita pro Republ. Quiritium, legiones, auxiliaq; hoſtium mecum Dijs manibus deuoueo. Hæc ita precatus lictores ad collegam ire iuſſit, ac nunciari ſe iam deuotum: Inde ipſe Gabino ritu cinctus, armatus in equum inſiluit, ſeq; in medios hoſtes coniecit. Mox caſo Decio, ita conſternata fuerunt Latinorum legiones, ut fugam ea parte fecerint, in quam ſe immiſerat.*

Natumq; patremq;.] *Huius filius Decius contra Gallos profectus, bis eorum equitatum fudit. Inde Romani ab hoſtibus armatis in eſſedis ſedentibus, equorum, & rotarum ſtrepitu inuictis, territi in fugam uertuntur. Deſierant iam Galli inſequi Romanos, dederantq; illis reſpirandi ſpatium, Decius conſpicatus ſuorum fugam ſiſti non poſſe, patris exemplum ſequutus, M. Liuium deuotionis carmen præfari iuſſit, ac ſtatim eo ritu cinctus, in confertiſſimam Gallorum aciem, calcaribus additis, equos egit, ubi telis infeſtis undiq; petitus concidit. Caſus ducis illico Romanorum exercitum à fuga reuocauit, uicitq; ad poſtremum: de qua uictoria collega triumphauit.* C

Luſtrales animas.] *Appoſitio expiatorias, quippe qui pro exercitus ſalute ſe deuouerant. Luſtrale quod purgandi, & expiandi uim habet: aqua luſtralis, ſacrificium luſtrale: exta luſtralia.*

Flent. Camillum.] *Furium Camillum dicit, qui ob Veientanam prædã à L. Apulio Tri. in iudicium arreptus, (dicebatur ex illa æneas pateras compilatas domi habere,) cum nihil præſidij in ciuibus uideret, in exilium abije-*

deoq;

A deo. precatus,ut, ſi innoxio ea iniuria fieret,abſentit deſiderin breui teneretur. Breui Galli Brenno duce in Italiam irrumpũt, neque urbem afflictit, ingenti cladr Romanis ad Allium, exten Capitolium capiunt, (eò enim pleraque iuuentus confugerat). Ardeæ tum exulabat Camillus, in cuius agros cum Galli populabundi irrupiſſent, Camillus cum expedita Ardeatium manu eos nocte oppreſsit, & magna clade affectos fudit, fugauitq́. Interim Dictator abſens creatus, Veiis acerſitur, Capitolio adhuc arctn obſidione preſſn. Tribunis inter hæc negotium à ſenatu datur,ut urbem auro ab hoſtibus redimerent, qun numerato Brennus exercitum ex agro Ro. deduceret. M. auri pondo promiſſn ſunt prolatn iniqua pondera. Sulpitius recuſauit,ſuperaddito gladio,auditaq́ uox eſt,Væ uictis. Interim dum altercando tempus teritur,priuſquam aurum eſſet appenſum. Camillus cum exercitu ſuperuenit: cuius iuſſa auro è medio ſublato, quo Galli ſe ad prælium expedirent edicitur. Gallis pactionem auri obtendentibus, reſponſum eſt, nullum fœdus iniuſſu Dictatoris,nullasq́ pactiones fieri poſſe. Quin
B ultimo ſe certamini accingerent, auro, & arce potituri, ſi uincerent. Inde conuerſus ad ſuos,patriam, inquit, non auro, ſed ferro redimendam eſſe. Victi hic Galli ſunt atrociori pugna ad octauum ab urbe lapidem,quàm ad Alliam Romani. Adeoq́ue deleti, ut ne nuncius quidem acceptæ cladis ſuperfuerit. Paulò diuerſius iſta à Plutarcho, & Polybio referuntur.

Flentem Camillum.] Quod uoce Quirites ſui in ſe mutuo ferrum ſtringerent, quos ipſe ſanguine à hoſtibus uindicauit. Et Curios] M. Curius Samnitium diuitias contempſit: Samnites contrà paupertatem eius mirati fuerunt, cùm ad eum magnum auri pondus miſſum publicè attuliſſent, benignis uerbis inuitatus, ut eo uteretur: uultum riſu ſoluit. Superuacua, inquit ne dicam ineptæ legationis miniſtri, narrate Samnitibus ueſtris, imperare, quàm ipſum fieri locupletem Curium malle. Idem Pyrrhum regem ex Italia expulit. Triumphauit de Lucanis & Sabinis.

Syllam.] Sulpitius exponit, quod Pompeius neceſſarius eſſet à Cæſare ſuperandus, & in Aegypto periturus.
C Iſta:certè uiuens faſſus fuerat,aliquid ſuæ fœlicitati defuiſſe, quod ſibi Capitolium dedicare non contigiſſet. Se fœlicem, & annum, quo de Mithridate triumphauit, appellare iuſsit: Filium Fauſtum:filiam Fauſtam nuncupauit. Fortuna.] Auerſa ad fortunam, cui ſuam fœlicitatem tribuerat in uita.

Deplorat Scipio.] Scipionem Aemilianum exponit Sulpitius,qui non fuit maior hoſtis Carthaginis: cùm P. Cornelius Scipio ſecundo bello Punico, qui Annibalem uicit,maior,ſiue ſuperior fuerit, ſed ad neutrum referendum, illud maior. Adſcribam Glareani uerba, (nam idem Sulpitius hunc Scipionem, qui bello Ciuili in Africa perijt, generum Pompeij uocat) oppido inconſiderate,inquit. Hic enim Scipio Metellus Cn.Pompeij non gener,ſed ſocer fuit:quippe cuius filia Cornelia, de qua ad finem prioris libri Pompeio, poſt Iuliam mortuam, nupta fuit. Nec de gente (puto) Cornelia, ſed Cæcilia adoptatus fortè, in Corneliam, ut poſterior Scipio ex Aemilia,in eandem Corneliam. Quod ſi etiam de Cornelia fuiſſet gente, non tamen à Scipione Aemiliano, quippe cuius nulla proles legitur. Cæterum ſecundo deinde uerſu diſtinguendum, poſt uerbum ſobolem. Et maior Carthaginis hoſtis, referendum ad Catonem Cenſorium, qui utique maior hoſtis fuit utroque Africano. Maiorem enim tributariam duntaxat fecerat. Sequens arbitrium Senatus obtulit, de delenda Carthagine. Cato uerò ficu recens ex Africa allata, & oratione benè longa, ut ea urbe deleretur, euicit. Hæc Glareanus. Itaque ſic digeri poteſt conſtructio:maior Cato, hoſtis Carthaginenſium,defleat fata Catonis minoris Vticenſis.

In fauſtam ſobolem.] L. Scipionem, quem ob id, quod ex Corneliorum gente eſſet, ut quibuſdam placet. Hic poſt Iuliæ mortem filiam ſuam Corneliam Pompeio nuptum dederat, atque ea de cauſſa initio Ciuilis belli ei Aſia, & Syria prouincia decreta fuerat. uenerat q́ue poſtea ad Pompeium cum magna auxiliariorum manu ex Aſia ſub Pharſalicam pugnam. Illic fœdam auaritiæ notam contraxerat ob acerbam tributorum exactionem. Hic & Domitius Lentulus in caſtris Pompeij ante pugnam Pharſalicam ad comitium uſque de Cæſaris pontificatu publicè diſceptabant. Poſt pugnam Pharſalicam, cùm Cæſar deuicto Pharnace rurſus in Africam traieciſſet, ipſe in Libyam tranſmiſerat, quod opinio percrebuerat Corneliorum gentem in ea terra eſſe inuictam, ſummn imperij Scipioni delata erat. Quare Cæſar deſpectiſsimum quendam hominem ex Corneliorum familia, cui Salutioni erat cognomẽ, eò ſecum aduexit. Poſtea Scipio cum Iuba,& Fauſto Sylla à Cæſare uictus,cum paucis nauibus Hiſpaniam petebat, ſed à Sittio ad Hipponem circumuentus, poſt nauale prælium ubi omnia perdita uidit,ſeipſum ferro traiecit, abiensq́ in uulnus in altos fluctus fuit præcipitatus. Fauſtus Sylla aliquanto ante Catonis interitum, & ipſe cum una equitum ala iter in Hiſpaniam intenderat, inſidijs à Bogude, & Sittio, cum liberis, & uxore uenit in hoſtium poteſtatem. Nec multo poſt orta inter exercitus diſſenſione occiſus fuit.

Non ſeruienti nepote.] Catonis Vticenſis mortem mæret, qui ne uideret dominatum Cæſaris, ſibi conſciuit necem. Cato Vticæ omni præſidio deſtitutus, rebus in ea trepidatione quãtum potuit conſtitutis, quum conuiuio interfuiſſet, neque ſemel quidem mutato uultu,aut mente turbata, cubiculum ſub mediam noctem ingreſſus, deſperata reipublicæ ſalute manum intulit. Domeſtici, & filius ad cadentis ſtrepitum in cubiculum irrupere, collapſum tollunt: uocatur unà cum medico chirurgus:medicamentis impoſitis, uulnus curatur. Filius lacrymis in primis patrem obteſtatur, ne patriam, ne liberos, amicos in tanto diſcrimine deſtitueret. Ille ſimulata quiete,ubi neminem ſenſit circa ſe eſſe, uulnere atrociter lacerato animam effudit. Interea Cæſar,ut Catonem in ſuam poteſtatem redigeret, feſtinabat Vticapotiri, Meſſalam cum equitibus eò miſit, cui Vticenſes ubuiam facti ſe ſuaq́ue dediderunt. Cæſar accepta Catonis morte,uehementer indoluiſſe dicitur,atq́ exclamaſſe,ego Cato tibi mortem inuideo,tu mihi meam ſalutem,& uictoriam. Sepulto.] parta ciuili uictoria, Populus Romanus amiſerat libertatem.

Solum te Conſ.] Solum te Conſul depulſis prime tyrannis Brute pias inter gaudentem uidimus umbras ſtis, qui prægaudio geſtiebat, apud inferos.
Tranſit ad eum à mæ

Abruptis Catilina minax, fractiſq; cathenis
Exultat, Mariiq; truces, nudiq; Cethegi.
Vidi ego lætantes popularia nomina Druſos
Legibus immodicos, auſoſq; ingentia Gracchos
Aeternis Chalybum nodis, & carcere Ditis
Conſtrictæ plauſere manus, campoſq; piorum
Poſcit turba nocens: regni poſſeſſor inertis
Pallentes aperit ſedes: abruptaq; ſaxa
Aſperat, & durum uinclis adamanta, paratq;
Pœnam uictori: ecfer hæc ſolatia tecum
O' iuuenis, placido manes, patremq;, domumq;
Expectare ſinu, regniq; in parte ſerena
Pompeio ſeruare locum, nec gloria paruæ
Sollicitet uitæ, ueniet quæ miſceat omneis
Hora duces. properate mori, magnoq; ſuperbi
Quamuis è paruis animo deſcendite buſtis:
Et Romanorum manes calcate Deorum.

Recenſet autem hoc loco, L. Iunium Brutum patriæ liberatorem & primum Conſulem, poſt exactos reges. Hunc ſalum inter umbrarum agmina dicit ſe uidiſſe lætitia perfuſum, quod tyrannos reges ad libertatem patriandam, ciuitate expulerit,

Prime Conſo.] *Tarquinio Collatino, qui poſtea ſe magiſtratum ob nominis ſimilitudinem, abdicare iuſſus fuit. Lætiorem hunc facit, quod dominis eiectis, libertatem Pop. Rom. pepererit, reliquos mœſtos, quod poſteri eam ſint amiſſuri, & ſeruitutem cum dominatu Cæſaris induturi: ſimul quod De. & M. Brutus nepotes ſui, ac progenies, perfecto bello uictorem ſint percuſſuri.*

Inter pias umbras.] *qui patriam ſanguine ſuo d iugo aſſeruerunt.* Marij.] *& qui Iugurtham armis exuit, & iunior, qui Præneſte oppreſſus perijt.*

Catilina] *Addit & Catilinam, quamuis ſceleſtum, & patriæ proditorem, ſeditioſum, qui fractis cathenis præ gaudia exultarit: cum quo coniungit eius ſocium in coniuratione illa, C. Cethegium. Eius coniurationis principes erant, Publius Lentulus Sura Ordinis Sena. P. Antonius. L. Caſtius. C. Cethegus. Ceparius. L. Vergunteius, & nonnulli alij.* Fractiſq; cathe.] *fingit hos graues pœnas dare ab admiſſa ſcelera in Repub. perturbanda. Nudum Cethegum facit, quod umbræ nudæ ſint, ac ſine ueſtibus: ſiue quod nudæ dicantur uinculis conſtringi.* Cethegi.] *numero pluratiuo ſignificat ipſum genus, & Cethegi ſimiles. Sulpitius dicit alluſum eſſe ad humerum exertum, quo hæc familia præhonestabatur.*

Vidi ego Druſos.] *Druſos popularia nomina appoſitio. Plures fuere Druſi apud Rom Druſus, qui Scordiſcos uicit ad Danubium. Nero Druſus cum collega Salinatore Haſdrubalem uicit, & occidit. Et præter hos, Druſus Auguſti priuignus, qui Germanos trans Rhenum domuit, qui ex equo lapſus, ex fractura cruris perijt. Sed multo antè Liuius Druſus Tribunus Plebis ſocios, & Italicos ſpe ciuitatis ſollicitauit: quibus adiuuantibus inuitis patribus, Legem agrariam, & frumentariam tulit: item & legem iudicialem, ut iudicia ex æquo penes Senatum, & homines equeſtres eſſent. Sed cum ſocijs ea præſtare non poſſet, in primis promiſſam ciuitatem. Italici defectionem cœperunt moliri: ob quam M. Druſus Senatui factus inuiſus, ut Socialis belli author, domi ſuæ occiſus fuit ſed quo authore incertum. Populares hos uocat quod Tribun. Plebis hic Druſus fuiſſet. Eſt autem propriè populare, quod eſt populi alicuius: nonnunquam charus populo, & qui eius auram captat, & emeretur. Αυνοτικον. Cicero. Nil tam populare, quàm bonitas: interdum plebeius, & ignobilis: item qui eſt eiuſdem conditionis, ac generis. Terent. in Phor. Amicus meus ſummus, & popularis Geta Accipitur & pro ciue ſimpliciter popularis. Terentius in Adelph. Obſecro populares. Interdum pro ſubdito accipitur. Liuius lib. primo de bello Macedon. tentando nunc ſociorum, nunc popularium animos. Populari nomine uocari, eſt uulgari, ſiue uulgò uocari: Itaq; ut ad inſtitutum reuertamur, popularia nomina poſita hic dicit, Druſos Tribun. Pleb. charos populo, & captatores auræ popularis: quemadmodũ Liuius de Appio Claud. libro tertio, decad. primæ. Regimen, inquit, totius magiſtratus penes Appium erat fauore plebis: adeoq; nouum ingenium ſibi induerat, ut plebicola repentè, omniſq; auræ popularis captator euaderet.* B Legibus immodicos Gracchos.] *Tiberium, & C. Gracchum dicit, filios Sempronij Gracchi, & Corneliæ, adoleſcentes ingenijs adeo diuerſis, ut ex iiſdem parentibus orti nõ uiderentur. Militarat Tyberius ſub Scipione in Africa, primiſq; hoſtium muros aſcendit: inde cũ Mancino in Hiſpania ad Numantiam Tanta hic eius fuit authoritas apud hoſtes, ut in fœdere tranſigendo nullum Rom ad ſe mitti præter ipſum paterentur Numantini. Virtutis eius famam adiuuabat gloria paterna rerũ in ea terra geſtarũ, cũ quo ipſi aliũ fœdus percuſſerant. Tribunus Plebis factus legem agrariam in gratiam multitudinis tulit. Hac præſcriptum fuit, qui plus agrorum poſſiderẽt, quàm ueteri lege permitteretur, ut agros ad id temporis uſq; poſſeſſos, ueteribus dominis cum fructibus ſuis reſtituerent, æqua facta æſtimatione. Erat autem uetus lex, ne quis ſupra quingenta terræ iugera* C *poſſideret, neque armenti maioris, quàm C. capitum: aut minoris L. pecus paſceret. Hac lege inopi multitudini cautum uoluere, ne omnia locupletibus præda eſſent, quare ea plebi uehementer plauſibilis fuit. Contrà, ira, & odio locupletum animos accendit. Alij aliam legis ferendæ cauſſam adferunt. Huic legi nemo infeſtior erat, quàm Scipio Naſica, ob agrorum multitudinem, quos poſſidebat. Quare à patribus in curia accuſatur grauiter, quod hac rogatione ad regnum ſibi uiam ſtrueret: quódque domi nocturnos haberet conuentus, quodq; ſacroſanctum læſiſſet magiſtratum in Octauio collega poteſtate deiecto. Res ad ſeditionem uſque proceſſit. Fit concurſus à Senatu in Capitolium, duce Naſica plebs ordinis authoritatem reuerita fugit. Patrum primores ſubſelliorum pedibus refixis, in Gracchũ obuium impetum fecerunt, occiderun tq;. Simili fato, & C. Gracchus poſt aliquot annos perijt. Rectè igitur Gracchos ingentia auſos fuiſſe dicit, cum ita multitudinis conciliandæ gratia patres oppugnarent. Hi gratulantur ſeditioſis plauſu manuum, quippe diſcordia, & flagitijs in uita delectati: quamuis in tartaro Ditis, hoc eſt, in imo inferorum abyſſo grauiter pœnas dant. Et quo exuberantem læticiam oſtendat, etiam in uinculis ſceleribus, & diſcordiæ, manibus chalybeis manicis conſtrictis, applaudunt.* Campoſq; piorum.] *Damnatorum manes*

A *nes poſcunt campum Elyſium, in quo verſantur piorum animæ* ἀδόνατον. Regni poſſeſſor inertis.] *peri phraſis Plutonis, ſiue ditis, qui præſidet inferis. Aiunt enim in diuiſione regni Saturni, Plutom regnum inferorum obtigiſſe, quod primus rationem funeris magnifica apparatu, & pompa inueniſſe dicatur. Ab hoc canit tartarum aperiri miſerum, ut ſontes grauibus pœnis caſtiget; ſaxa abrupta aſperari: adamantina uincula parari uictori belli ciuilis in poſterum, ut pro nefario bello & iniuſto patriæ illata pœnas det. Obſcurè innuit Cæſarem uictorem aliquando in uita patrum manibus periturum, & in tartaro exoluturum pœnas pro inuaſa monarchia, & dictatura perpetua oppreſſa patria.*

Victori.] *Cæſari.* Refere hæc.] *Epilogus narrationis ad Sextum, ut iſta referat patri: ſimul fœlices animas expectare, & ipſum Pompeium, & eius liberos, quod fortiter propugnando pro patria ceciderint diuerſis orbis partibus.* Regnisq; in parte ſerena.] *in campo Elyſio, ubi piorum animorum ſedes placida eſt, & amœna.*

Nec gloria.] *Ne ſit ſollicitus de tantula uita portio-*
B *ne, quæ poſt pugnam Pharſalicam ſupereſſe poſſet cum magna nominis ſui gloria, quam abundè in ſuperiori uita fuit conſequutus. Conſequetur & ſuae Alaſtor uictores breui, qui paula diutius ſuperuicturi ſunt. Oſtendit Cæſarem paucos poſt annos interiturum.*

Veniet hora.] *Aderit hora, qua acerrimè confligent inter ſe, & Cæſariani, & Pompeiani: quæ committat eos aleam pugna*

Properate mori.] *ſatis indicat, penes quos ſit uictoria futura, & qui uicti magna clade ſint fugituri ex acie Pharſalica, cùm dicat, properate mori, palam innuit, Pompeianos.* Magnoq; animo.] *Significanter arguit Pompeium humili buſto crematum iri. Truncum enim corpus in mare deuolutum, pelagi æſtu ad littus Aegyptiacū depulſum. Philippus enim libertus modica materia ex fragmentis nauium conquiſita, ut potuit, eodem loco, ubi percuſſores iacenti corpus ademerant, tumulauit. Vbi poſtea id carmen fuit repertum.*

Templi pondus erat, modica qui clauditur urna.

In quem locum poſtridie L. Lentulus ex Cypro appulſus, cùm fortè circa littus iter faceret, recens buſtum conſpicatus, quis, inquit, fatis hic quieſcit? ſtatim uelat amens factus, fortaſſe tu hic es Magne. Qui & ipſe paululum hinc progreſſus captus fuit, & in carcere necatus. Magno animo.] *intrepido animo ad inferos deſcendit, licet humili buſto, & ingloria.*

Et Romanorum.] *Ibi pedibus proculcate umbras inimicorum, qui tanquam Dij poſtea Romæ colentur: ut etiam titulum Diui præ ſe laturi ſint. Diuus Iulius, Auguſtus, Diuus Claudius, Diuus Caius.*

Quem tumulum Nili, quē Tibridis abluat unda
Quæritur, & Ducibus tantū de funere pugna eſt.
Tu fatum ne quære tuum cognoſcere, Parcæ
Me reticente dabunt: tibi certior omnia uates
Ipſe canet Siculis genitor Pompeius in *a* oris.
b Ipſe quoq; incertus quo te uocet, unde repellat
Quas iubeat uitare plagas, quæ ſydera mundi.
Europam miſeri, *c* Libyen, Aſiamq; timete,
d Diſtribuit tumulos ueſtris fortuna triumphis:
O miſeranda domus, toto nihil orbe uidebis
Tutius Emathia.

a al. arule.
b al. Ille
c al. Libyāq;
d al. Diſtribuēt.

Quem tumulum Ni.] *Diſceptatur adhuc, & quæſtio ſola eſt, Cæſarisne corpus, an Pompeij in Nilo, aut Tybride demergetur. Obliquè indicat Pompeium in mare præcipitatum iri eadem caſſe&la, & Cæſarem Romæ periturum percuſſorum manibus. De ea re ſolum quæſtio eſt, uter circa Nilum, hoc eſt, uter in Aegypto, rurſum uter circa Tybrim Ro-*
C *mæ exhalabit animam.* Ducibus tantum de funere.] *Vter Romæ in imperio ſit moriturus: Pompeiúſne, an Cæſar: quod quidam perinde eſt, ac ſi dicat, ubi ſint interituri:* Tu fatum.] *Auerſio ad Sextum, qui uarijs caſibus poſt pugnam Pharſalicam iactabitur.*

Parcæ da.] *Fingit eius fatum penes duas fatales eſſe, uel ſe tacentem, & tamen ſubobſcurè, illum docet locos fatales familiæ, hoc eſt, patris, & liberorum, ut paulò pòſt dicetur.* Tibi certior uates gen.] *Promittit poëta in poſterum, idq; exemplo. Aeneæ Vergilium & Anchiſæ, quod ipſe haud eſt deſcripturus.*

Vates genitor Pom.] *hunc filio in ſomnis apparuiſſe fabulatur in Sicilia, uel cùm Siciliæ latus inter Tyndaridem, & Mylas Pompeianis armis teneretur, centum 65. nauium claſſe, quæ acie cum Octauio dimicaturæ erant. Sed inter ſe ita compararunt, ut CCC. utrinq; nauibus in pugnam prodirent. Quo prælio naual Pompeius cum 18 nauibus fugit. Vel cùm ex Sicilia ad Antonium legatos mitteret ex Parthico bello reuerſum ad eius amicitiam petenda.* Ipſe quoque.] *Neſcio, quo pater te uocabit, aut à qua regione iubebit te abſtinere, quamúe mundi plagā uitare.* Europam mi.] *Nulla orbis plaga tuti eſſe poteritis, neq; in Europa, neq; Aſia, neque Libya. fortuna Trium Pompeiorum ſepulchra diuerſis orbis plagis diſtribuet. Sextus Lampſaco occupata in Aſia, Cyzicum oppugnare adoriebatur. Cyzicenis Phurnius auxilia uenit, quem prælio ſuperauit. Quo ſucceſſu, magnus ad eū undiq; fuit concurſus, Mox Nicæa, & Nicomedia captis, sū exercitu & pecunia auctus omnibus formidabilis. eſſet, Breui audaciſſime illius conatus, à Titio eam ualida claſſe miſſo fracti fuerunt: cuius acceſſu territus Sextus ſuas ipſe naues incēdit. Tum uerò omnes illuſtres uiri ab eo ad Antonium tranſiuere. Erant autem Pompei ſocer Libo, Faunius, Thermus, Antiſtius, & Caſſius Parmenſis, de quorum poſtremo Horat.*

Scribere quod Caſſi Parmenſis opuſcula uincat.
Pindarici fontis, qui non expalluit hauſtus.

Itaq; Sextus horum defectione perculſus, in Bithyniæ mediterranea fugit, in Armeniam tranſiturus. Hunc Titius et Amynthas Antoniani duces aſſecuti ternis caſtris, cùm in tumulo quodam eum obſediſſent, tribus ſcutatorū militibus, noctu in hoſtem immiſſis, ea parte, qua irruptionem fecit, Antonianos cum magna cæde reppulit. Inde retrò conuerſus, cùm equitatus inopia frumentatione prohiberetur conſternatus animo, Phurnio ſe dedere uoluit: à quo, cùm non reciperetur: uoluit Amynthæ: à quo cùm reiectus eſſet etiam, noctu cum paucis iter ad mare intendit. ut Titij claſſem incenderet, uerùm à Scauro proditus; qui maturè rem ad hoſtes detulerat, ab Amynthæ equitibus oppreſſus fuit. Titius eum Mileti interfecit, natum

annos

annos X L. Quidam ad Antonij iuſſu factum credunt: rurſum ſunt, qui eo inſcio occiſum putant, & id Planco Syriæ præfecto mandatum fuiſſe. Diſtribuet ſoſu.] *Martialis.*

Pompeios iuuenes Aſia, atq; Europa, ſed ipſum
Terra teget Libyes, ſi tamen ulla teget.

Ita tres Pompei, pater, & duo filij diuerſis mundi plagis ſepulti fuerunt. Pater in Aegypto, quæ Libyæ eſt: maior in Hiſpania, quæ Europæ eſt ultima pars ad occa-
„ *ſum: Sextus minor in Aſia, in quorum buſtis terræ diuer-*
„ *ſitate diſtinguendis fortuna ſuum ludibrium oſtendit.*

Veſtris tri.] *hoc eſt, familiæ ueſtræ, ut rectè Micyllus. Neq; enim Cn. Pompeius, neq; Sextus unquam triumpharant. At pater de his tribus mundi partibus triumphauit. De Libycis, uicto Domitio, & reliquijs Marianarum partium: ante legitimam ætatem iunctis currui quatuor elephantis, ut quidam tradunt de Hiſpanijs ſuperata Sertorio: ad ultimum de Aſiaticis uicto Mithridate, quem omnium clariſſimum fuiſſe conſtat.* O' miſeran. d.] *concludit ſuam narrationem pathetica exclamatione, in tragicum exitum trium Pompeiorum.* Totius Ema.] *Epitome belli cum Sexto Pompeio ex Lucio Floro. libro quarto. Sublatis, inquit, percuſſoribus Cæſaris, ſupererat Pompeij domus: alter iuuenum in Hiſpania occiderat: alter fuga euaſerat, contractisquê infœlicis belli reliquijs, cum inſuper Ergaſtula armaſſet, Siciliã, Sardiniamq; habebat. Et iam claſſe medium mare inſederat, (ô quàm diuerſus à patre) ille Cilicas extinxerat, hic ſecum piratas agitarat. Tanta mole belli penitus in Siculo freto iuuenis oppreſſus eſt. magniq; famam ducis ad inferos ſecum tuliſſet, ſi nihil tentaſſet ulterius, niſi quod magnæ indolis eſt ſperare ſemper. Perditis enim rebus profugit, Aſiamq; uelis petit, uenturus ibi in manus hoſtium, & catenas: & quod miſerrimum eſt fortibus uiris, ad hoſtium arbitrium ſub percuſſore moriturus. Non alia poſt Xerxem miſerabilior fuga. Quippe modò trecentarum quinquaginta nauium dominus, cùm ſex ſeptémue fugiebat, extincto prætoriæ nauis lumine, annulis in mare abiectis, pauens, atq; reſpectans, & tamen non timens ne periret. Hæc L. Florus.* Totius Emath.] *Quaſi dicat: ſic igitur concludo nullum locum eſſe, & patri & tibi toto orbe, in quo minus pericli tabimini, de uita quàm in Emathia, hoc eſt, in Macedonia, ſiue Theſſalia: pater in Aegypto, Cato Vticæ, Scipio, & Sylla, Petreius in Numidia interierũt, Cn. Pompeius fratrũ maior natu in Hiſpa-* B *nia poſtea perijt, ipſe Sex. Pompeius in Aſia trucidandus erat. Proinde nullus in orbe locus ipſis Pompeijs ad conſeruandam uitam, tutior uidebatur, quàm Emathia.* A

Sic poſtquam fata peregit,
Stat uultu mœſtus tacito, mortemq; repoſcit,
Carminibus magicis opus eſt, herbisq; cadauer
Vt cadat, & nequeunt animam ſibi reddere fata:
Conſumpto iam iure ſemel, *a* tum robore multo
Extruit illi rogum. *b* uadit defunctus ad ignes
Accenſa iuuenem poſitum ſtrue inquit Erichtho,
Tandem paſſa mori. Sextoq; ad caſtra parentis
It comes, & cœlo lucis ducente colorem:
Dum ferrent tutos intra tentoria greſſus,
Iuſſa tenere diem, denſas nox præſtitit umbras.

a al. tunc.
b al. uenit.

Sic poſtquam.] *Supereſt epilogus breuis cadaueris. Narrat in hoc poëta, quibus ceremonijs primũ cadauer rogo ſit impoſitum. Deinde ut Sextus ab Erichtho in caſtra fuerit reductus.*

Fata] *narrauit euentum belli, & Pompeiorum trium fata, ſtatim iterum orauit mortem. Eſt autem poſcere petere rem debitam. Proinde dixit, mortemq; repoſcit, ut debitam.* Carminib. ma.] *ut rurſum extinguatur, deſiderantur iterum carmina, deſiderantur herbæ magicæ, ne uiolenta morte ſecundò decedat.* Neque fa] *Nam ſemel ſuo iure Parcæ hunc è rebus humanis ſuſtulerant, quare in eum nunc Erichtho uenefica erat, quæ ſola animã inferis, unde euocarat, reddere poterat. Quamobrem addit fata ſuum ius cõſumpſiſſe, ut quod iterum in eundẽ uſurpare, non poterant.* Tum robore.] *A' materia, qua rogus conſtituit.*

Sextoq;.] *Perinde ut Aeneas à Sibylla ab inferis ad naues, ita hoc loco Sextus à Necromãtia in caſtra patris à uenefica reducitur.*

Et cœlo luc. d.] *Diluculante aurora, à temporis matutini captione, cum diſpaleſcẽtibus tenebris Lucifer auroram reduceret. At quanto illuſtrius hoc Vergilianum, cùm aduentantem diem uellet ſignificare.* C

Iamq; iugis ſummæ ſurgebat Lucifer Idæ,
Ducebatq; diem? Denſas nox præſtitit.] *hoc eſt, nox iam perfecit ſuas tenebras denſiores, cùm iam appe-* „ *teret aurora, & lucifer diem duceret. Huc fortaſſe pertinuerit exemplum Gabieni, & Pompeij, cuius meminit Plinius libro 7. capite 35.*

FINIS LIBRI SEXTI.

M. ANNEI

M. ANNEI LVCANI CORDVBENSIS POETÆ CLARISSIMI, DE BELLO CIVILI, LIBER SEPTIMVS.

CVM COMMENTARIIS AC EXPLAnationibus eruditiſsimis D. LAMBERTI HORTENSII MONTFORTII.

ARGVMENTVM IN SEPTIMVM LIBRVM M. Annei Lucani, per SVLPITIVM.

Septimus ut Magni narrauit ſomnia, plorat
Fata ducis, mox turba omnis ſibi prælia poſcit.
Cenſet idem cupidus facundo Tullius ore:
Dux dat id inuitus, ſcribit tum dira poëta
Prodigia, inſtructas acies, factura Ducumq́;
Verba ſuis animos, & prælia geſta, fugamq́;
Inuehitur poſthæc in te ſæuiſsime Cæſar,
Damnans Pharſali completos ſanguine campos.

SEgnior Oceano, quàm lex æterna uocabat,
Luctificus Titan nunquã magis æthera contra
Egit equos, *a* curſumq́; polo rapiente retorſit,
Defectusq́; pati uoluit, raptæq́; labores
Lucis, & attraxit nubes: non pabula flammis,
Sed ne Theſſalico purus luceret in orbe,
At nox fœlicis Magni pars ultima uitæ
Sollicitos uana decepit imagine ſomnos.
Nam Pompeiani uiſus ſibi ſede theatri
Innumeram effigiem Romanæ cernere plebis,
Attolliq́; ſuum lætis ad ſydera nomen
Vocibus, & plauſu cuneos certare ſonantes.
Qualis erat populi facies, clamorq́; *b* fauentis
Olim quum iuuenis, primiſq; ætate triumphi
Poſt domitas gentes, quas torrens ambit Iberus.

SEgnior Oceano.] *Pugnam Pharſalicam poeta narraturus, initium ducit à Chronographia, hoc eſt, ab exortus diei deſcriptione, quo prælium inituri erant. Huiuſmodi Chronographiæ nonnunquam delectandi gratia adhiberi ſolent à poëtis, at nõ otioſæ, & ut euidentiam quãdam habeant, uelut hoc loco. Nam ut ſignificet horrendam cladem inſtituiſſe, à ſigno Solem mœſtũ ortũ fuiſſe oſtendit, quod ad eius ſpectaculũ tergiuerſaretur. Huius generis eſt illa uergiliana Chronographia li bro Aeneid. 4.*

» *Nox erat & placidum carpebant feſſa ſoporem*
» *Corpora per terras, ſyluæq́; & ſæua quierant*
» *Aequora, cũ medio uoluũtur ſidera la:ſu.*
» *Cùm tacet omnis ager, pecudes, pictæq́; uolucres,*
» *Quæq́; lacus latè liquidos quæq́; aſpera dumis*
» *Rura tenent, ſomno poſitæ ſub nocte ſilenti*
» *Leníbant curas & corda oblita malorum*

Statim addit amplificationem doloris Didonis, quæ ne tum quidem quieſcebat At non infœlix animum Phœniſſa, &c. Segnior Oceano.] *à* ἀνυπάτου *quidem, ſed ad amplificationem pertinens rei ingruentis. Non poſſunt ſegnius, aut celerius æterna lege orbes cœleſtes circumagi: alioqui motus mundi, & omniũ corporum cœleſtiũ, ac planetarum reuolutiones confunderentur.* Luctificus Titan.] *Sol, ſiue dies ille fatalis, qui exercitibus Romanis luctum & calamitatem illaturus erat.* Aethera contra] *Anaſtrophe hoc eſt, contra mundum. Aetherem cœlum dictum eſſe multi illuſtres authores crediderunt,* π αρὰ τὸ αἴθω, *ardeo, quod igneus ſit, inter quos fuit Anaxagoras Claxomenius. Eam tamẽ exiſtimationem Ariſtoteles refutat, quod cœlũ nihil habeat elemẽtale, ſed eſſentiam eſſe incorruptibilem, quam Cic. Quintam uocat naturam.* Aethera contra egit equos.] *Contra cœlum, mundum potius, qui & cœlum dicitur, cuius circumflexu omnia teguntur: qui aliàs totam compagem rerum cœleſtium ſignificat, à luna infimo planetarũ uſq; ad mundi ambitum. Cæterum mundi nomen ab ornatu, tum à Græcis, tum à Latinis ita appellatur: illi* κόσμον *nocant. Inter cœlum, & terram ſeptem pendent ſtellæ, certis ſpatijs diſcretæ, quæ à Græcis planetæ, noſtris errantes dicuntur, quod contrarium mundo curſum agant. Nam cùm mundus ab oriente in occidentem uoluatur, illi contrà ab Occidente in Orientem aſſurgũt. id* quod

a al. currilis.
b al. fauentũ.

quod cùm in alijs, tum in Lunæ maximè motu obſeruatur. Aſtrologi dextera ad occaſum reijciunt, læua ad exortum. Illi pectore ad Meridiem uerſo, ad Ortum, dextrã ad Occaſum protendunt. Atq; ita curſum mundi naturalem ab læua in dextram eſſe obſeruarunt. contra planetarum, à dextra in læuam, mundo contrarium.

Titan. Sol.] *Titane, Titania aſtra appellantur à Marone.* Curſumq; polo retorſit.] *Retorſit curſum, uel (alij legunt) currumq;. quaſi tardius retro curſum ſuum egerit Sol, ne præſens cladis ſpectator adeſſet, ueſtitauit orri & (ut ita dicam) quodammodo tergiuerſatus fuit emergere.* Retorſit.] *contra mundum, à quo tamen ab ortu in occaſum raptus fuit.* Defectus pari.] *eclipſim qua obſcuratur & lumen amittit. Interuentu Lunæ occultatur, perinde ut Luna obiectu terræ. Hac ſubeunte, repentè obducuntur tenebræ. Solis defectus nunquam fit, niſi luna nouiſſima aut prima quod uocant coitum.* Rapidiq; labo. in.] *interpretatio eclipſeos, ſiue defectus ſolaris. Interuentu lunæ, laborat Sol, ac lux nobis aufertur.* Attraxit nubes.] *aliud ſignum cur Sol horruerit uidere inſtantem cladem.* Non pabula f ã.] *corporibus cæleſtibus præbebantur. Heraclitì Epheſij aſſertio erat, denſatum ignem liqueſcere, & conſtantem aquam fieri, eamq; concretam in humum uerti, & quidem id adeſſe inter inferiora. Rurſum humum effundi, atque inde fieri humorem. Ex eo reliqua fermè omnia, ad euaporationem eam retulit, quæ ex mari fit, ipſamq; ad ſuperiora manare. Euaporationes, quas ipſe ἀναθυμιάσεις uocat ex terra fieri & mari contendit, alias perſpicuas, & liquidas, alias tenebroſas. Et has euaporationes, flammas reddere liquidas, quæ ſidera ſint, ijsq; ali.* Sed ne Theſſa.] *Cauſſa, cur id ſit factum, ne in Pharſalicis campis putur, cum pugnaretur, luceret.* At nox.] *Amplificatio à ſomnio, quod ſcribunt quidam authores Pompeio obiectũ per quietem fuiſſe, ea nocte, quæ ultima præceſſit pugnam Pharſalicam. At Appianus aliud ſomnium refert, ab hoc diuerſum. Excitatum ab amicis, ſomnium retuliſſe: paulò antè templum ſe Romæ conſecrare uiſum Veneri uictrici, uoti Cæſaris ignarum. Inter omnia genera ſomniorum, quæ à Phyſicis recenſentur, quatuor maximè doctorum hominum iudicio ſunt diſcernenda. Primum uulgare eſt & prorſus naturale, & in uniuerſum omnibus commune, quoties dormientibus ea occurrũt, quorum curis uigilantes occupantur.* Claudianus

" *Iudicibus lites, aurigæ ſomnia currus.* Et Theocri.

" *πάντα κύνων ἄρτον μαντεύεται, ἰχθύα κἠγώ.*

Humorum uel abundantia, uel penuria, ſpiritus excitat imaginationem. In uitioſo phlegmate ſomniant ſe natare. craſſus humor in ephialte, cauſſa eſt cur thorax, adeoq; totum corpus premi exiſtimetur. Sed nihil habet certi. Secundum genus eſt, adumbrans futura euenta allegorijs quibuſdam, ſed non eſt diuinum: non enim habet cauſſam perſpicuam in agitatione humorum, & exuberãtia, ſed ſunt quædam naturæ præſagæ rerum, quas uocãt φύσεις ... Hoc ut plurimum aliquid ſignat, quemadmodum alius alio ad pugnam eſt propenſior, aut ad curſum expeditior. Huius generis fuit ſomnium Ciceronis de Octauio, quem nondum uiſum ſomniabat reipub. principem futurum. Huius generis fuit Syllæ, Luculli, & Auguſti. Sed quia coniecturis tantum nititur propter ambiguitatem interpretationis, quæ illuſi ſæpè uiri falſi ſunt, et fidem habere prohibemur. Tale hoc ſomnium Pompei fuit, qui cum Cæſare A *congreſſurus per ſomnum monitus fuit, ne pugnam detrectaret. Inde cùm certiſſimam uictoriam ſibi polliceretur, putabat ſibi Romæ in theatro ſedenti à frequenti concione applaudi. Sed errabat in interpretatione ſomnij. Applauſus erant exhortationes aſſentatorum, Lentuli, Domitij, Ciceronis Metelli, & aliorum ſenatorum, qui poſtridie certam uictoriam pollicentes, exhortantesq; ad prælium, ſublimẽ animum inani ſpe implebant. Huiuſmodi ſomnium Darij de Alexandro fuit: Hamilcaris Carthaginẽſium ducis ad Syracuſas: Agamemnonis ad Troiam apud Homerum lib. Iliad. Secundo. Tertium genus eſt diuinum, quod habet teſtimonium Dei: ut Iacob, Ioſephi, Danielis, Pharaonis, Nabuchodonoſoris, & aliorum. Quartum planè impium eſt, ut ueneficiarum ſomnia, Caſsij, Bruti, & aliorum ſimilium fanaticorum hominum profecta ab impuris ſpiritibus. Sed ad inſtitutum redeamus: hoc eſt, ad Pompeium. Adeò ſpes uictoriæ omnium animos occuparat, poſtquam Scipionis copiæ Põpei exercitum auxerant, ut quod temporis ad pugnam interecederet, id morari reditum in Italiam crederent.* B *Et quia Pompeius nil temerè facturus uidebatur, eam conditionem in peius accipientes, captum illum imperij conſuetudine de induſtria bellum trahere inſimulabant. Magna adhæc inter Pompeianorum principes orta fuit de præmijs altercatio. Alij Conſulatum, alij ſacerdotum, nonnulli Cæſarianorum bona ſibi depoſcebant. Domitius, Lentulus, & Scipio de Cæſaris pontificatu ad contumelia uſq; diſceptabant.* Pompeiani theatri.] *In ſuo theatro, quod ipſe magnifico apparatu extruxerat. Etenim Mithridate uicto, & rebus Aſiaticis compoſitis, Pompeius Mitylenen petijt, in Italiam tranſiturus. Cùm hic ſcænicos poëtas fortè ſpectaret, Theatri formã contemplatus, quia ualdè placebat, typum ex ſtylo expreſſit, per ſimile alterũ Romæ ſed multò Mitylenæo capacius, maioreq; apparatu ædificaturus. quod poſtea perfecit.* Attollique ſuum.] *Cornelius Tacitus lib. 14. tradit. Pompeium à Senatoribus incuſatum fuiſſe, quod ſedem theatri manſurã poſuiſ*-C*ſet, cũ antea ſubitarijs gradibus, & ſcena in tẽpus ſtructa fuiſſet: uerum eum parſimoniæ cõſuluiſſe, quod perpetua ſedes theatro locata eſſet potius, quàm ut immenſo ſumptu ſingulis annis strueretur. In hoc theatro mirabiles famæ effigies poſuerat, & ob id diligenter à magnorum artificium ingenijs elaboratæ fuerunt, ut tradit Plin. lib. 7. cap. 3. Idem multa de eodem lib. 36. cap. 15.*

Attolli ſuum.] *Pompeius iuuenis quatuor & uiginti annos natus, ex Africano bello Romam ueniens, cui Sylla obuiam cum ingenti multitudine proceſſit, eumq; primo congreſſu. Magnum appellauit: quod tamen cognomentum in Aphrica fauore militari illi datum nonnulli tradunt: alij ex uictoria Orientali de Pharnace reportata, eum Magnum appellari contigiſſe ſcribunt. Quo tempore obtinuit, ut triumpharet. Et ut cõſpectiore aliquanto apparatu urbem inueheretur, quatuor elephantes currui adiunxit, id quod omniũ primus Liber pater India deuicta feciſſe proditur. Magnus inde fauor Pompeio conciliatus fuit: partim quod illi uirenti ætate acciderat, partim quod eques adhuc, necdum per ætatem in curiam aſcitus inſignem triumphũ egiſſet. Procillus ſcribit, equis eum in urbem, quod urbis porta non fuiſſet beluarum capax. cui opinioni etiam aſtipulatur Plutarchus.*

Quas torrens ambit. Ibe.] *Poſt domitos Hiſpanos, ab Ibera*

A ab Ibero fluuio rapido, & uiolento. *Hic uicit Sertorium de quo paulò pòſt. Cæterum conſtat ſatis tum primum in epiſtolis eum Magni appellationem uſurpaſſe, cùm in Hiſpania aduerſus Sertorium bellum geſſit. Fuit ea appellatio honorifica, & ingens, quæ ad id tempus nulli Romanorum contigerat. Vt igitur de laudibus huius uiri aliqua dicamus, Plinius eius res geſtas, & triumphos, Herculis propè, ac Liberi patris uictorijs æquat Primum Syllanis temporibus à Sicilia recuperata laudum ſuarum titulos auſpicatus fuit, Africa tota ſubacta, & in deditionem redacta, Magniq; nomine inde ſpolio capto, eques Rom. (id quod antea nemo) curru triumphali reuectus eſt: & ſtatim ad Solis occaſum tranſgreſſus, excitatis in Pyrenæo trophæis oppida DCCC. LXXVI. ab Alpibus ad fines Hiſpaniæ ulterioris in ditionem redacta, uictoriæ ſuæ adſcripſit: & maiore animo Sertorium (de quo iam mox dicturi ſumus) domuit, belloq; ciuili (quod omnia cōmouebat externa) extincto, iterum triumphales currus eques Rom. induxit, toties imperator, antequam miles.*

Et a quæcunq; fugax Sertorius impulit arma,
Veſpere pacato, pura uenerabilis æquè,
Quàm curru ornante toga, plaudente Senatu
Sedit adhuc Romanus eques, ſeu fine bonorum
Anxia uenturis ad tempora læta refugit,
Siue per ambages ſolitas contraria uiſis
Vaticinata quies, magni tulit omina planctus,
Seu uetito patrias ultrà tibi cernere ſedes,
Sic Romam fortuna dedit. ne rumpite ſomnos
Caſtrorum uigiles. nullas tuba uerberet aures.
Craſtina dira quies, & imagine mœſta diurna
Vndiq; funeſtas acies feret, undiq; bellum.
Vnde pares ſomnos populi, noctemq; beatam?
O' fœlix, ſi te uel ſic tua Roma uideret.
Donaſſent utinam ſuperi, patriæq;, tibiq;,
Vnum, Magne diem, quo fati certus uterq;
Extremum tanti fructum caperetis amoris,
Tu uelut Auſonia uadis moriturus in urbe,
Illa rati ſemper de te ſibi conſcia uoti,
Hoc ſcelus haud unquam fatis hærere b putauit,
Sic ſe dilecti tumulum quoq; perdere Magni.
Te c miſto fleſſet luctu, iuuenisq;, ſenexq;,
Iniuſſuſq; puer, laceraſſet crine ſoluto
Pectora fœmineum, ceu Bruti funere, uulgus.

Et quæcunque fugax.] *Aliàs, quæcunque.* Sertorius fug.] *Exul, & fugitiuus ex urbe, & Italia in Hiſpanias, quas ad arma concitauit. Proſcriptus in ulteriore Hiſpania bellum ingens excitauit. Pompeius* B *cùm adhuc Quæſtor eſſet, cum imperiu Cōſulari aduerſus illum miſſus eſt. Sertorius aliquot urbes expugnauit, & in poteſtatem redegit.* Mox Q. *Metellus proconſul* L. *Herculeiū* Quæſtorē *Sertorij omnino cum exercitu cecidit. Pompeius etiam tum dubio euentu cum Sertorio pugnauit. ita ut ſingula ex utraq; parte cornua uicerint. Sertorius Metellum, & Perpennā cum duobus exercitibus prælio fudit. Cuius uictoriæ partem cum caperet auferre Pompeius, parum proſperè pugnauit. Deinde Sertorius obſeſſus Calagurij, aſsiduis eruptionibus non leuiora damna obſidentibus intulit. Sub iſta Sertorius magna crudelitate in ſuos ſæuire cœpit: inter* C *quos etiam fuerunt multi amici ſecum proſcripti, quos crimine proditionis inſimulatos trucidari iuſsit. Sertorius cum* Mithridato *fœdus ſub hæc percuſsit, unde factum, cur ille Pop. Rom. ſtatim bellum intulerit, adiutus claſſe Sertoriana. Verum rex* à Pompeio, et Metello *uictus fuit. Sertorius belli, ac militiæ artibus, omnibus par, Pompeiū, & Metellum ab obſidione Calagurij depulit, quorū Pompeium Galliam, Metellum ulteriorem Hiſpaniam petere coēgit. Tandem* Sertorio *domeſtica fraude oppreſſo, uicto deditoq; Perpenna, urbes ab illo occupatas in fidem Romanam uenere, Oſca, Terme, Tutia, Valentia, Auxima et Calguris in fame nihil nō experta. Victores triumpharunt.* Poſtea, *inquit Plin. ad tota maria, & deinde Solis ortus miſſus* Pompeius, *hos retulit patriæ titulos, more ſacris certaminibus uincentium. Neq; enim ipſi coronantur, ſed patrias ſuas coronant. & plura, quæ ſequuntur.* Veſpere pacato.] *hoc eſt, Hiſpania poſt cædem Sertorij, & uictum Perpennam.* Quin *iſta appendicis loco de* Sertorij *exitu addantur, Plutarchus author eſt, Sertoriū prius periiſſe, quàm Pompeius fuiſſet hiberna egreſſus.*

Appianus eum cū Perpenna primis hoſtium motibus ex Luſitania occurriſſe prodit: ubi quia Rom. plerique à Sertorio ad Metellum tranſiuerunt, remota à ſe ſuorum popularium cuſtodia, Hiſpano milite ſuum muniuit corpus: ſimul & ſuorū ſtudia à ſe alienauit. Manſit tamen ob ipſius ducis præſtantiam miles in officio: quo anno Palantia à Pompeio oppugnata fuit, ſed Sertorius ſuo acceſſu obſidionem ſoluit. Mox Metellum adortus hoſtis qui circa Calgurū caſtra habebat, ad tria millia ex eius exercitu interfecit. Ad id temporis uſq; Sertorio res proſperè ceſſerant. Inde cura bellicarum rerum depoſita, uoluptatibus, & intempeſtiuis conuiuijs deditus, omnia circa ſe labi patiebatur. Hinc domeſtica odia orta in eum fuēre, quæ propter ſæuitiam adeò in eum exarſere, ut in conuiuio à Perpenna, & paucis alijs coniuratis, fraude fuerit interemptus. Deſtinatæ cædis ſignum erat, phiala, à Perpenna cum ſtrepitu in medium proiecta. Surrexit miles illico in authorē cædis, fuiſſetq; incurſu militum diſcerptus, niſi per primores exercitus, quos muneribus ſubornauit, militarem ſeditionem oppreſsiſſet. Sed nihil æquè præſentem inuidiam auxit, ac teſtamenti publicatio: quo pro concione recitato, conuictus eſt Perpenna, non ſolum ingratitudinis, ſed etiam impietatis, quod in eum manum iniecisſet, à quo teſtamento ſcriptus fuiſſet hæres. Hunc exitum habuit Sertorius, homo egregius tum bellicis artibus, tum ſingulari amore erga patriam: qui ſolitus eſſet prædicare, malle ſe Romæ ignobilem haberi, quàm procul à patriæ conſpectu multarū gentium imperium tenere. Qui animi affectum ſecutus, ad leniendum patriæ deſideriū, Rom. nobiles, qui fuerant fugæ ſuæ comites, Senatum appellabat, per quos & urbes, & maiora negotia ubibat. Inde Prætoribus, & Quæſto. creatis, non patiebatur in ulla re diſciplinam Rom. labefactari. Anno nono circiter quā in Hiſpaniam uenerat, perijt, Perpenna poſtea à Pompeio uictus, cæſus fuit. Nunc ad rem. Pura toga.] *Hac Ty-*

a al. quæcūq;
b uetus cod. putarum.
c al. mixto.

Kk toner,

rones, & nouæ nuptæ induebantur. Plinius, de C. Cecilia, *Ea prima texuit, inquit, rectam tunicam, qua ſimul cum toga pura tyrones induuntur, nouæq́ nuptæ.* Hæc ἀπεριπόρφυρος, καὶ τέλειος dicebantur. Cice. ad Atticum. *Et ſi Ciceroni meo togam puram cùm darem Arpini uellem, hanc eram ipſe excuſationem relicturus ad Cæſarem.* Hanc puram in maribus etiam uirilem dici ab authoribus opinantur. Itaque Pompeius eques Romanus, XXIIII annos natus curru triumphali inuectus, & togatus pené tyro in urbem reuectus fuit, uel Sylla, qui tum conſenuerat, neque diu poſtea superuixit, inuito, ſed cum magno plauſu Senatus. Id uult Lucanus, cùm dicit, eum uenerabilem fuiſſe in iuuentute, quando ea ornabat currum triumphalem, & quidem cum magno fauore ſenatus. Notum illud Pompeij iuuenis adhuc, cùm Syllæ illi ſuum triumphum inuideret, ô Sylla, inquit, plures mortalium multo orientem uenerantur Solem, quàm occidentem, ad ætatem ſuam alludens, quæ ſibi ab eo exprobrabatur. Sic planè habet, naſcentem laudem comitatur fauor, contemptus ſeneſcentem. Atque hæc quidem hactenus de Pompeio. Nunc de toga aliqua dicantur, cuius mentio frequens eſt apud Romanos ſcriptores. Toga ueſtis erat, quæ tunicæ ſuperinduebatur. Plutarchus in Tyberio, & Cato, αὐτοῦ δὲ τοῦ τεβεννίου φεύγοντος ἀντιλάβετό τις τῶν ἱματίων, ὁ δὲ τὴν τήβεννον. ἀφεὶς καὶ φεύγων ἐν τοῖς χιτῶσι ἐσφάλη. Fuit cùm Populus Romanus non uteretur toga, ſed ſola tunica. Quamobrem Horatius populum Romanum tunicatum uocat. Et quia togati ſolebant potentiores comitari, & deducere per urbem, unde Martialis tales moleſtias deprecans, togam raram optat, inter cæteras uitæ ſuæ fœlicitates.

» *Lis nunquam, toga rara, mens quieta, inquit.*

Ne uidelicet cogatur mane potentiorum liminibus ſalutationis cauſſa hærere, eosq́ honoris gratia in forum, uel in curiam deducere. Fuit interdum etiam diurna & nocturna ueſtis toga, uiris ac mulieribus ex æquo cômunis. Poſtea uerò dilapſa res fuit, ut mulieres in adulterio oppreſſæ, uirili toga amictæ, in publicum ignominiæ cauſſa prodirent. Martialis.

» *Coccina famoſæ donas, & ianthina mœchæ,*

» *Vis mage, quæ meruit mittere, mitte togam.*

A' toga, Comœdia togata, Latina, ut palliata, Græca. Saturnalibus ad quinq; dies, togis ſepoſitis, utebantur ſyntheſibus. A' toga etiam, Gallia togata dicta fuit, ab eius ueſtis Romanæ uſu, in ea Galliæ parte. Et Hiſpani togati, qui Beticã colunt. Quoniam autẽ huius ueſtis uſus Romæ erat pacis temporibus, toga pro pace, ut ſagum, pro belli tẽpore uſurpatur, quod id in bello gerebãt. Sed hæc hactenus. Sedit adhuc eques Ro.] *nondum ſenatorij ordinis, id quod nemini antea contigerat ut eques Ro. iuuenis 24. annos natus, ante legitimã ætatem permiſſu totius Senatus triũpharet.* Seu fine bono.] *In fine omnium uictoriarũ, fugit animo ad præterita ætatis perpetuã fœlicitatis curſum: quod indubitatã uictoriã futuræ pugnæ ſibi polliceretur. Inquirit poëta aliquot huius ſomnij cauſſas, quas enumerat, quanquã plures adduci poſſunt.* Siue per ambages.] *Macrobius lib. cõmentariorum primo in ſomniũ Scipionis, Somniũ ita definit, ut docetur, quod tegit figuris, & uelut ambagibus, non niſi interpretatione intelligendã ſignificationẽ rei, quæ demõſtratur. Quod, inquit, quale ſit, non à nobis exponẽdum, cum hoc unuſquiſq; ex uſu, quid ſit, agnoſcat. Viſum, ſiue uiſionem definit, quod eodẽ modo, quo apparuerat, eueniet. Inſomniũ, Græcè ἐνύπνιον, quoties cura oppreſſi animi, uel corporis, ſiue fortunæ, qualis uigilantẽ fatigauerit, talem ſe ingerit dormienti. Quidã duas potiſsimũ ſomniorũ cauſſas inquiſiuerunt, alterã intimam, alterã extimã. Atq; intimã rurſum eſſe duplicẽ, unam, fortuitã in quiete phantaſmatũ motũ. Atq; hic præſagit omnino nihil, qualia plurima ſunt ſomnia. Vbi multa ſunt ſomnia, ibi plurimæ uanitates inquit eccleſiaſtes. Altera ex corporis affectione proficiſcitur. Homines enim frigidioris naturæ, glacie ſibi plerunq; aut niuib. uidentur obruti. Iam uerò extimæ ſomniorũ cauſſa duplex obſeruata eſt. Corporea item, & ſpiritalis. Ex quibus illa è corporibus cœleſtibus, & aëre nos cingente dimanat. Porrò extimã cauſſam phyſici dicunt ex Deo eſſe, quam etiã bonam appellant. Hanc etiã in duo genera partiuntur: uni imaginaria uiſio ingeritur: alteri eiuſdẽ intellectus. De hoc genere quod diuinum habet teſtimoniũ paulò antè dictũ eſt, cuiuſmodi Græci* διόπεμπτα, καὶ ὀνείρατα, καὶ θεῖας ἐμφάσεις *uocant*: ὅτε φαίνεται τόδε. *Quamobrẽ Homerus hoc ſomniũ* Διὸς ἄγγελον *nominat, hoc eſt, nunciũ Iouis. Sed hæc ſatis de ſomnijs.* B

Tulit omnia.] *præſentiones magnorũ malorum.* Seu uetito] *Alia ſomnij cauſſa, quaſi fortuna hoc pacto uoluerit ſignificare Pompeiũ nunquã amplius poſt illã Romã uiſurũ, atq; ita per quietẽ tantum, Romæ uiſum ſe fuiſſe, & ſibi à frequenti multitudine applaudi. Plutarchus in uita Põpeij author quoq; Pompeiũ ſibi uiſum per quietem ſe ad theatrũ proficiſci, & in eo à uulgo multitudinis longè ſibi applaudi. Deinde Veneris genetricis templũ ſe ſplẽdidis ſpolijs exornare.* Ne rumpite ſom.] *Pathetica apoſtrophe ad ſtationarios uigiles caſtrorũ, ut ſilentio ex tabies agãt, ut Pompeius uel unam hanc noctẽ uoluptatem præſentẽ ex ſomno ſuo capiat, cũ dies inſequẽs occanum calamitatũ, ac miſeriarũ ſit allaturus.* Vnde pares ſom.] *Omnibono accedo, qui per interrogationẽ legit: & alter uetuſtorũ codicũ interrogationẽ habet. Hic Mycillus accipit ſecuros, et placidos populi ſomnos, quanquã & hij etiã turbulẽtos, & motorios (ut ita dicã) interdũ uident: nonnunquã & placidos, ut aurea ſomnia ſomnient. Sed quia Põpeius triumphos, & applauſib. theatralib. ab adoleſcentia aſſueuerat, in hac pugna imminẽte eoſdẽ ſe* C *uidere exiſtimauit, quaſi nõ dubiã ſibi polliceretur uigilãs uictoriã. Somnia id genus uulgus hominũ, qui in talibus uerſati nõ fuerunt, nõ uidet: quorũ ſomnia etiã ut uana reijciuntur, cũ regũ, & magnorũ principũ ut plurimũ à deo proficiſci credantur. Videtur poëta ad ſomnium Agamemnonis alluſiſſe, quod extat apud Homerum lib. Iliad. 2. Verba Neſtoris ſunt.*

» *ὦ φίλοι, ἀργείων ἡγήτορες, ἠδὲ μέδοντες,*
» *εἰ μέν τις τὸν ὄνειρον ἀχαιῶν ἄλλος ἔνισπε,*
» *ψεῦδός κεν φαῖμεν, καὶ νοσφιζοίμεθα μᾶλλον,*
» *νῦν δ' ἴδεν, ὃς μέγ' ἄριστος ἐνὶ στρατῷ εὔχεται εἶναι.*

Id eſt, interprete Io. Ca.

» O' Danaum imperio, & uirtutibus inclyta turba,
» *Toto alius ſi quis narraret ab agmine Graium*
» *Talia uiſa, fidem ſibi non acquireret autor.*
» Cum uero ille tanti quem gloria regni eſt
» *Viderit, armandi belli ad diſcrimina Graios*
» Conſilium capiamus.—

Sed nimis ecu rufa eſt Omniboni explicatio. O' fœlix, ſi te uel ſic.] *Exclamat in fœlicitatem dormientis, ac*

ſomniantis

A ſomniantis Pompeij, cui ea nox beata uiſa fuit, nec poſtea aliam uiſurus eſſet. Opponit fœlicitatẽ, ſi euentus rei ſomnio reſponderet, ac diuorũ beneficio talis conſpiceretur, qualẽ ſe ſomniarit, uel unũ diem. Vterq; certus.] Et tu, & reſpublica futuræ calamitatis certi eſſetis: Põpeius ingruentis cladis, & cædis ſuæ in Aegypto. P. R. impendentis ſeruitutis ſuæ, & libertatis amittendæ, Cæſare uictore, ac Rempub. inuaſuro Dictatore perpetuo. Tu oclue Aoſo.] Vrbe Auſonia, periphraſis Romæ. Vadis nunc in pugnã, ſpei uictoriæ plenus, atq; adeò propè certus, ut rerum potitus Romã redeat, ibiq; ſis moriturus. Illa rati ſemper.] Roma Aſſueuerat certã & uictoriã ſibi de te polliceri: ut cũ triumpho urbẽ redux intrares & ſaluus ante oculos populi uerſareris: eandẽ ſpem, idem uotũ de te nũc cõceperat. Sed unquã fore, ut tu in prælio ſuccumberes, qui à primis annis uincere aſſueueras: multò minus, ut uel tuo buſto ſpoliaretur, uel in Aegypto tam infœliciter perires, littusq; maris tuũ futurũ eſſet ſepulchrũ. At fefellit hic opinio. Fatis hærere.] Transfert calamitatis cauſſam in fata, quibus ita uiſum fuit, ut ita miſerè poſt hanc unam aduerſam pugnam tantus uir, princeps reipub extingueretur. Te mixto.] A' conſequentibus clariſſimum funus, ſi Romæ in patria defunctus in toga fuiſſet. Publico luctu omnis generis mortalium elatus fuiſſet, & crematus in campo Martio. Admiſcet affectus à ſexu, ætate, habitu, & geſtibus.

Bruti funere.] L. Bruti funere. Liberatoris urbis, Collegæ (Bruti) funus, ait Liuius libro ſecunda, quanto tum potuit apparatu, fecit Valerius Conſ. Sed multo maius morti decus publica fuit mæſticia, eo ante omnia inſignis, quia matronæ annum, ut parentẽ eum luxerunt, quod tam acer ultor uiolatæ pudicitiæ fuiſſet. Itaq; talem honorem, inquit poëta, Pop. Ro. Pompeio habiturum fuiſſe, ſi in patrio ſalo deceſſiſſet. Fœmineum uulgus.] pathos à ſexu, uulgus matronarum perinde, ut in funere infelij Bruti liberatoris.

Nunc quoque.] Quamuis arma Cæſa B ris nunc in bello formidant, qui iniquus uictor ſit futurus ob perpetuã dictaturã, ſiue quod iniquè ob iniuſtam cauſſam, ut Lucanus tuetur, uincet, ueniatq; ipſe adeo Cæſar, quãuis uictor nunciius mortis Pompei, tamẽ ô Magne uel inuita uictore omnes Romæ flebunt & pueri, & ſenes, & matronæ, ac tuam mortẽ deflebunt, nos ſolum priuatim, ſed publicè etiam ad Iouis limina, et puluinaria Deorum, indicto iuſtitio, & feſtis diebus. Dum thura C f.] Id quod in publico luctu, aut lætitia ob uictoriã partam fieri ſolebat. O' miſeri.] Vetera exẽplaria habent ubiq; edere dolorem, non odere dolorem. Sulpitius exponit, odere dolorẽ, eſſe Hypallagen, quaſi poëta dicat, quorũ dolor odit, uel edit gemitus. Meo iudicio, edere legendũ eſt, prò conſumpſere dolorẽ. metaph. à corpore ad animum. Eſt aũt propriè dolor, ægritudo crucians, ut lamentatio, ægritudo cũ eiulatu. Contrà, lætitia eſt in bonorũ opinione. Vicerat aſtra.] A' temporis matutini deſcriptione, quo die pugnaretur. Oriente enim Sole, obſcurantur omnia ſigna, & ſtellæ. Re iam frumẽtaria præparata, confirmatiſq; militibus, & ſatis longo ſpatiò temporis, à Dyrrhachinis prælijs intermiſſo, quod ſatis perſpectũ habere uideretur, tentandũ Cæſar exiſtimauit, quid'uã Pompeius propoſiti, aut uoluntatis ad dimicandum haberet. Itaq; (inquit Cæſar) ex caſtris exercitũ eduxit, aciemq; inſtruxit: primum ſuis locis, pauloq; à caſtris Pompeij longius, cõtinentibus uerò diebus, uti progrederetur à caſtris ſuis, collibuſq; Pompeij aciem ſubijceret, quæ res in dies confirmatiorem eius efficiebat exercitum. Superius tamen inſtitutum in equitibus, quod demõſtrauimus, ſeruabat, ut (quoniam numero multis partibus eſſet inferior) adoleſcẽtes, & expeditos ex anteſignanis electos milites ad pernicitatẽ, armis inter equites præliari iuberet, qui quotidiana conſuetudine uſum quoque eius generis præliorum perciperent. His erat rebus effectum, ut equites mille apertioribus etiam locis ſeptẽ millium Pompeianorum impetum, cùm adeſſet uſus, ſuſtinere auderent: neq; magnopere eorũ multitudine terrerentur. Nanq; etiam per eos dies prælium ſecundũ equeſtre fecit, atq; unum Allobrogem ex duobus, quos perfugiſſe ad Pompeium ſuprà docuimus, cum quibuſdam interfecit. Pompeius, quia caſtra in colle habebat ad infimas montis radices aciem inſtruebat, ſemper, ut uidebatur, expectans, ſi iniquis locis Cæſar ſe ſubijceret. Cæſar nulla ratione ad pugnam elici poſſe Pompeiũ exiſtimans, hanc ſibi commodiſſimam belli rationem iudicauit, uti caſtra ex eo loco moueret, ſemperq; eſſet in itineribus, hoc ſperans ut mouendis caſtris, pluribus adeundis locis commodiore frumentaria re uteretur, ſimulq; in itinere, ut aliquam occaſionem dimicandi nancifceretur, & inſolitum ad laborem Pompeij exercitum quotidianis itineribus defatigaret. His cõſtitutis rebus ſigno iam profectionis dato, tabernaculiſq; detenſis, animaduerſum eſt paulò antè extra quotidianã conſuetudinem longius à uallo eſſe aciem Pompeij progreſſam, ut non iniquo loco poſſe dimicari uideretur. Tunc Cæſar apud ſuos, cùm iam eſſet agmĩ in portis, differendũ eſt, inquit iter in præſentia nobis, & de prælio cogitandũ, ſicut ſemper depoſcimus, animo

Nunc quoq; tela a licet paueant uictoris iniqui,
Nunciet ipſe licet Cæſar tua funera, flebunt:
Sed dum thura ferunt, dum laurea ſerta tonanti,
O' miſeri, quorum gemitus b edere dolorem,
Qui te non pleno pariter planxere theatro.
Vicerat aſtra iubar, cũ mixto murmure turba
Caſtrorum fremuit, fatiſq; trahentibus orbem
Signa petit pugnæ, miſeri pars maxima uulgi
Non totum uiſura diem, tentoria circum
Ipſa Ducis quæritur, magnoq; accenſa tumultu
Mortis uicinæ properantes c admouet horas.
Dira ſubit rabies, ſua quiſq; ac publica fata
Præcipitare cupit: ſegnis, pauiduſq; uocatur,
Ac nimium patiens ſoceri Pompeius, & orbis
Indulgens regno, qui tot ſimul undiq; gentes
Iuris habere ſui uellet, pacemq; timeret.
Necnon & reges, populiq; queruntur Eoi
Bella trahi, patriaq; procul tellure teneri.
Hoc placet ô ſuperi, quum uobis uertere cuncta
d Propoſitum, noſtris erroribus addere crimen.
Cladibus irruimus, nocituraq; poſcimus arma,
In Pompeianis uotum eſt e pharſalicá caſtris.

a al. ille.
b al. odere.
c al. admonet. in ueteri cod.
d al. propoſ. eſt. Crimen. ueroſt. cod. per interrogationem legit.
e al. Pharſalica in uetuſto codice.

tuo ſumus ad dimicandum parati, non facilè occaſionem poſtea reperiemus. Confeſtimq́ expeditas copias educit. *Hactenus Cæſar.* Signa petit pug.] *Cū iam pugna inſtaret, omnes ferè Pompeiū Agamemnonē, & regem regū appellando, atq; ex breuiſsima cunctatione illi inuidiā faciente, ut ſignū pugnæ proponeret, perpulerūt. Id hoc loco oſtendit Lucanus, cū dicit turbā caſtrenſem fremuiſſe, pugnæq́ ſigna popoſciſſe, & Pōpeij cunctationē incuſaſſe. Cæſar, Pompeius quoq;, inquit, ut poſtea cognitum eſt, ſuorū omniū hortatu ſtatuerat prælio decertare.* Lucius *Florus. Pōpeius aduerſus hæc nectere moras, inquit, tergiuerſari ſimul, ut hoſtem intercluſum undiq; inopia commeatuū terreret, utq; ardentiſsimi Ducis cōſeneſceret impetus. Nec diutius profuit Duci ſalutare conſiliū. Milites otiū, ſocij morā, principes ambitū ducis increpabāt. Itaq; cū poēta dicit, quod pars maxima uulgi pugnandi cupidā peteret, hoc nihil aliud eſt, quàm quod poēta dicit, ſocios increpaſſe morā.* Non totū uiſura diem.] *Quia mane cœpit pugnā, & paucis horis fuſus fuit Pompeius, & tota cōfecta, ut miſerū uulgus totū diem non uiderit.* Tenſoria circum.] *Anaſtrophe. Incuſabant enim Ducis ſegnitiē, ut Cic. etiam eius ignauiā taxarit cauillo, quod, cùm à Pōpeianis contemptim rogatus eſſet, cur tā ſerus ueniſſet, nihil paratū adhuc ad pugnā inueneris.* Sua quiſq; ac.] *Quod porrò dicit, quemq; cupere præcipitare nō ſolum ſuū fatū, ſed etiā publica fata, idē ſuperiori eſt quod dixit fata orbē trahere, ad Imp. Ro. mutationē, ut ad monarchā per hanc unā pugnā traheretur: & magna clade Pompeianorū ex libertate in ſeruitutē perpetuā traheretur: amiſſo Pōpeio ciuitatis principe, occiſis tot Senatoribus & equeſtribus, præter ſex millia in eōdita turba militū, ut ſuo loco dicetur, uel ut alij, quinq; et X X M. uel (ut Cæſar) X V. M. Ad hunc modū, omnes certabant cōmuni rabie fatalē horā præcipitare, cùm differre ſatius fuiſſet.* Segnis pauidusq; uo.] *Sic præcipitantib. fatis præliū, ait Florus functa eſt Theſſalia, & Philippicis campis, orbis Imperij generis humani fata cōmiſſa ſunt. Tarditatē, & ſegniciē Pompeij, interpretabātur affectationē regni, ut tanto diutius cū Imperio eſſet, cui ab ineunte ætate aſſueuerat.* Indulgens regno orbis.] *ut tanto diutius cum Imperio eſſet, & orbi imperaret, ut aſſueuerat, quaſi* A *uerò illud tempus cunctationem, ac ſegniciem poſtulaſſet: aut etiam affectationem Dictaturæ perpetuæ, ac non tempus eſſet agi rem.* Populi Eoi.] *Aſiaticæ gentes, ac reges, quorum catalogum ſuprà recēſuit. Appianus Pompeij auxilia enumerat ex nationib. Orientalibus, equitū, & peditū lib. 2 de bello Ciuili Lacedæmonij ſub proprijs regibus diſtributi fuerunt. Ex Peloponneſo, alij. Bœotij, & Athenienſes. Ex Græcis tenuia auxilia ſed quicunque in circuitu maris, Orienté uerſus, incolunt, ferè omnes ad eum uenerāt, Thraces, Helleſpontij, Bithynij, Phryges, Ionij, Lydij, Pamphylij, Pyſidæ, Paphlagones, Cilicia adhæc, & Syria, Phœnices, & Hebræi, Arabes, Cyprij, Rhodij, Cretenſes funditores, aliiq́; inſulares Reges ac Dynaſtæ, Deiotarus Orientaliū Galatarum tetrarcha. Ariarathes Cappadocum rex. Taxilus Armeniorum princeps, qui intra Euphratem incolunt. Megabates Armeniorum ſupra Euphratem rex: & plures præterea ſuos præfectos cum auxilijs miſerant. Atq; hos quidem reges, & Orientales populos innuit poēta, qui de ſegnicie Pompei queſti fuerunt* Hoc placet.] *uetus codex interrogationē habet. ut per indignationem interroget, num ſuperis ita uiſum ſit, ut errori cōmuni etiam crimen addant & calamitatem.* B Belli trahi] *Prælium differri, cùm longè numero equitum, ac peditū ſuperiores eſſent Nam cum Cæſar haberet duo ſupra uiginti millia militum, inter quos erant circa mille equites, Pompeium bis totidem ſecuti fuerant, inter quos ſeptē millia equitū fuêre. Sunt qui hoc prælio ſeptuaginta millia Italorum concurriſſe tradant. Qui uerò minorem numerum ſcribunt ſexaginta millia prodūt. Qui rem in maius auxêre, ter centum millia: alij quater centum in pugnam producta meminerunt. quorum tertia pars fuerit Cæſaris. Atque hinc communes omnium querelæ audiebantur de Pompeij cunctatione, quod præſentiſsimam uictoriam omnes uno ore ſibi pollicerentur, quaſi uerò ea de cauſſa ſuperaturus eſſet, cùm multitudo, ac frequentia non ſit cauſſa ſufficiens, & principalis uictoriæ Itaque caſtra Pompeij nihil aliud communibus uotis optabant, quàm pugnam in campis Pharſalicis.*

Cunctorum uoces Romani maximus a autor
Tullius eloquij, cuius ſub iure, togaq́;
Pacificas ſæuas b tremuit Catilina ſecures,
Pertulit, iratus bellis, cùm roſtra, forumq́;
Optaret, paſſus tam longa ſilentia miles.
Addidit inualidæ robur facundia cauſſæ.
Hoc pro tot meritis ſolum te Magne precatur,
Vti ſe fortuna uelis, proceresq́; tuorum
Caſtrorum, regesq́; tui cum ſupplice mundo
Affuſi, uinci ſocerum patiare rogamus.
c Humano generi tam longo tempore bellum
Cæſar erit? merito Pompeium uincere lentè
Gentibus indignum eſt, à d tranſcurrēte ſubactis.
Quò tibi feruor abit? aut quò fiducia fati?
De ſuperis ingrate times? cauſamq́; Senatus
Credere Dijs dubitas? e ipſi ſua ſigna reuellent:
Proſilientq́; acies. pudeat uiciſſe coactum.
Si Duce te iuſſo, ſi nobis bella geruntur:
Sit iuris quocunq; uelint concurrere campo.
Quid mundi gladios à ſanguine Cæſaris arces?
Vibrant tela manus, uix ſigna morantia quiſquā

a al. actor. in uetuſt. cod.
b al. timuit in uet. cod.
c al. Romani generis.
d al. te trāſc.
e al. ipſæ tua.

Cunctorum uoces.] *Amplificaturus narrationem oratione diſerta Ciceronis, proſopographiā eius breuē præmittit. Laudat eum ab eloquentia maximè, & authoritate in ſuo Conſulatu. Quoniam commonem omnium militum fremitum, & indignationem ob ſegniciem Pompeij, ac cunctationem commemorauit, quibus nihil ille motus fuit, artificioſè, & accommodatè loco, & tempori Ciceronē hominē ſummè facundum, ad perſuadendū præliū, & moram abrumpendā introducit, decorum in hac re ſeruans.* C Auctor] *appoſitio. Laus Ciceronis à facundia, & eloquētia.* Cuius ſub iure to?] *non ſolū ab authoritate, uerumetiā ſeueritate in adminiſtratione togata repub. qua Catilinæ coniurationem oppreſsit.* Pacificas ſ.] *Conſularem maieſtatem non in bello, ſed pace. Conſilio, & authoritate magis, quā armata manu conatus eius retudit.* Sæuus.] *nefarius, & impius*

Expectat. propera, ne te tua claſsica linquant.
Scire Senatus auet, miles te Magne ſequatur,
An comes, ingemuit rector, ſenſitq́; Deorum
Eſſe dolos, & fata ſuæ contraria menti.

à piis, qui patriam ferro, & incendio euertere ſtatuerat. Toga pro pace: ſecures, pro conſulatu, ſynecdoche. Cum roſtra fo.] *Ante curiam Hoſtiliam, roſtra erant, ſic dicta, à roſtris nauium, quæ ex hoſtibus capta, ibi erant fixa. Naues Antiatum, inquit Lucius, partim in naualia Romæ ſubducta, partim incenſæ, roſtrisq́; earum ſuggeſtum in foro extructum adornare placuit: Roſtraq́; id templum appellatum. Hæc Liuius. Huc in concionem Po. conuocabatur, ad quem Cicero concionem ex eo loco ſolebat hic caput eius, & manus ab Antonio poſtea fixa fuerunt. Forum iudiciale dicit, in quo Cicero bonis lateribus declamare conſueuerat. Cæterum, Ius, non ſolum illud dicitur, quod naturale eſt, aut gentium, aut Ciuile, quod ex legibus, plebiſcitis, ſenatuſconſultis, decretis principum, & authoritate prudentium uenit: & publicum, in ſacerdotibus, & magiſtratibus: aut priuatum: uerumetiam locus eſt, in quo ius redditur, ut tradit Paulus de lege, & legis origine. Lex uerò eſt, diffinitore Chry*

B *ſippo, diuinarum, & humanarum rerum noticia, quæ, & rogatio dicitur, & obnunciatio.* Miles.] *pro, milites, num erus, pro numero.* Addidit inualidæ.] *Cauſſam infirmam per ſe, probabilem ſua facundia reddidit Cicero, de ineundo prælio.* Hoc pro tot,] *Suaſorij generis exhortatoria oratio eſt. Exordium ductum eſt, à ſupplicibus precibus, quas fortunæ tribuit cuius beneficio in omnibus bellis ſemper fœlix extitiſſet, à procerum in caſtris, et regum obſecrationibus ad capeſſendam pugnam. Iam cum Fortunam affatam cum proceribus caſtrorum, & regibus, ad pedes Pompei ſupplicem fingat, proſopopœia eſt. Fortuna precatur, & reges Zeugma, à medio. Proceres cum ſupplice mũdo rogamus, ſylleſis caſuum: proceres rogamus, euocatio implicita.* Vtiſe fortuna uelis precatur.] *hoc eſt, conſueta ſua benignitate, ac fœlicitate tua. Cic in Oratione pro Lege Manilia quatuor Pompeio tribuit, quæ in ſummo Imp. ineſſe oportet, ſcientiam rei militaris, authoritatẽ, uirtutem, & fœlicitatem.* Affuſi.] *ad genua tua proſtrati, quo mores ſunt ſupplicum, & ſuppliciter aliquid petentiũ.* Vinci ſocerum.] *propoſitio orationis, ut patiatur Cæſarem uinci, quod nõ*

C *poteſt fieri, niſi pugnandi copia fiat. appellatiuũ pro proprio perinde ut Terentius ſenem dixit, pro Chremete heror.* Humano generi.] *Ab indigno: quaſi dicat, tam diu Cæſar humanas gentes bellis infeſtabit, ut nunquam ſit futurus finis illi bellandi?* Meritò] *opponit Cæſaris præcipitantiæ, accelerati in uincendo, Pompeij tarditatem, præſentemq́; cunctantiam, quam gentes humanæ indignè ferunt.* Te tranſcurrente] *Quaſi dicat, multas nationes incredibili ſemper celeritate curſum ab eo ſubactas, ut qui ſemper moram oderit. Unde addit quò uetus ille ardor abijt? Mithridaticum, Ibericum, piraticum, & alia bella, quanta celeritate confecerit, nemo ferè eſt, qui ignorat.* Fiducia fati.] *Nã ſemper ſuas uictorias fatales duxit, & fatis nixus ferè nunquam falſus fuit. Quò igitur illa tua priſtina, & cunſtans fiducia, & certæ uictoriæ ſpes nunc diſceſſit?* De ſuperis] *Et quia lentior es ad pugnam, uideris planè uictoriam deſperare, neq; Dijs amplius fidere.* Cauſſamq; Sena] *ut oſtendat orator, publicam eſſe, & proinde iuſtam, non priuatam ipſius Pompeij cauſſam, quæ odio ſoceri ſuſcepta uideri potuiſſet. S. P. Q. R. non ſuſcepit bella iniuſta, cur igitur nõ credis Dijs immortalibus, à quibus iniuſtis cauſis præſens uictoria nobis proficiſcitur? Quaſi dicat, qui ponit Dijs uictoriam ſuam, is nunquam fœliciter pugnauit.* Ipſi ſua ſig.] *Senatus ſigna Dij quaſi ſua reuellent, qui Romanum tuentur Imper.* Podeat] *A' turpi. Cùm ſponte poſſis uincere, & uictoria ſit ante fores, ergo cogeres induci ad uincendum?* Si duce te iuſſo.] *A' loco argumentum. Si dux tu belli ſis creatus à Senatu ſi hic bellum gerit, & non tu: ergo quocunque in campo concurratur in pugnam, ut nõ differatur cunctando diutius.* Quid mundi gla.] *Quod quidem perinde ac ſi dicat, cùm omnes mortales uptent Cæſarem ſublatum è rebus humanis, quacunque ratione, quare tu unus reſiſtis omnium clamoribus, ac uotis poſcentium uno ore, ac conſenſu prælium.* Propera, ne te] *à periculo moræ.*

Claſsica.] *Sulpitius exponit, ne te contempto milites prælium ineant. Fortaſſis ne te deſerant, & a ſignis deficiant. Claſsicum inter alia ſignificat in re militari ſignũ, quod ad pugnam datur Hinc claſsicum canere, pro excitare ſtantes in procinctu ad prælium & prouerbialiter, pro, hortari aliquem, & animare ad rem quempiam.*

Scire Senatus auet, miles te Magne.] *Rectius hunc locum Glareanus exponit, quàm Sulpitius, Vno uerbo Pompeium quaſi circumcludit, ut aut fateatur ſe tyrannum, aut pareat Senatui, qui eum Ducem aduerſus Cæſarem elegerit. Totum pondus in duobus uerbis eſt, Miles, & comes, ut non minus arguté, quàm diligenter annotauit Badius, Sic Glareanus. Concludit itaque Cicero, ut ſi fateatur Senatum Pompeium militem ſequi, eum tyrannum eſſe, cui tantum authoritate eius imperium ſit delatum: ſin comitem, agnoſcat Senatum ſuperiorem ſe, & ei parere oportere, ut in alijs rebus, ita maximè hic, cum pugnam poſtulet.* Ingemuit rector, ſenſitq;.] *Pompeius, Aduertit quod ad pugnam inuitus traheretur, & reſtitans, quod animus præſagiret calamitoſum euentum pugnæ.*

Si placet hoc, inquit, cunctis, ſi milite Magno,
Non Duce tempus eget, nihil ultra fata morabor.
Inuoluat populos una fortuna ruina:
Sitq́; hominum magnæ lux iſta nouiſsima parti.
Teſtor Roma tamen Magnũ, quo cuncta perirẽt,
Accepiſſe diem, potuit tibi uulnere nullo
Stare labor belli: a potuit ſine cœde ſubactum:
Captiuumq́; Ducem Romanæ b tradere paci.
Quis furor ô cæci ſcelerum? ciuilia bella
Geſturi metuunt, ne non cum ſanguine uincant?

Si placet hoc, inquit.] *Accuſat militum, & Senatus imprudentiam, qui uidentes, ac uolentes in ſuam perniciem ruũt, cum ſine ſanguine poſſent uincere. hoc eſt, fame, & inedia ad deditionem Cæſarem compellere, qui iam ad herbaceos panes etiam redactus fuerat. Transfert imminentem cladem in fata, quæ ſe inuito res Romanas in miſeram cladem trahunt.* Milite Magno.] *Me duce, tertia, pro prima perſona.*

a al. potui.
b al. uiolare ra.

Abſtulimus terras, excluſimus æquore toto
Ad præmaturas ſegetum ieiuna rapinas
Agmina compulimus. uotum effecimus hoſti,
Vt mallet ſterni gladijs, morteſq; ſuorum
Permiſcere meis, belli pars magna peracta eſt,
His, quibus effectum eſt, ne pugnā tyro paueret:
Si modo uirtutis ſtimulis, iræq; calore
Signa petunt. multos in ſumma pericula miſit
Venturi timor ipſe mali. fortiſsimus ille eſt
Qui promptus metuenda pati, ſi cominus inſtēt.
Et differre poteſt, placet hæc tam proſpera rerum
Tradere fortunæ? gladio permittere mundi
Diſcrimen? pugnare Ducē, quàm uincere malunt.
Res mihi Romanas dederas fortuna regendas,
Accipe maiores, & cœco in Marte tuere.
Pompeij nec crimen erit, nec gloria bellum.

perſona Exordio conſitetur caſtrēſibus clamoribus improbis ſe uictum, ac principatu cedere, ſeq; nō quidem, ut imperatorem, uerum militem pugnaturum, quandoquidem ita Senatui uiſum eſt, qui Ducem belli nunc ſe fatcatur. Apud Appianum longè aliam habet orationem Pompeius, milites in prælium educturus, de qua poſtea dicturi ſumus. Nihil ultra f.] *non tergiuerſabor diutius, ſed quocunque fata me trahunt nunc ſequar, quia uideo ſic neceſſe eſſe.* Inuoluat populos.] *Et quia compellitur bellare, per indignationem uidetur optare, ut populos commiſſos fortuna una clade deleat.* Sic hominum] *Aut ſi non omnes ferro abſumantur, certè precor, ut ſit hic dies magnæ parti ultimus in rebus humanis, quod tam improbè pugnam, & cladem exoptent.* Teſtor Roma.] *Per auerſionem teſtatur Romam, ſe non accerſiuiſſe diem hunc fatalem tam florentibus copijs, neque præſtituiſſe antè ſuis, ſed uel à fortuna conſtitutum, uel à tutis caſtris obtruſum ſe inuitum accepiſſe.* Potuit tibi.] *Pa ret in auerſione ad urbem, teſtans uictoriam nullo ſanguine ſtare potuiſſe, ſi res ſuo arbitrio ſtetiſſet, uerùm cunctando fame Cæſarem ad deditionē compelli potuiſſe.* Captiuumq; Ducem.] *Cæſarem captum in noſtram poteſtatem redigere, ac tradere in priſtinā pacem, quam ipſe prior uiolauerit: uel ad nouam pacem ab integro, quæ adhuc turbata bello eſt. Quædam exemplaria, inter quæ unum uetus eſt, legunt, Romanæ paci, quaſi ea tantum ciuium Romanorum intereſſet, ac Italiæ.*

Quis furor.] *Exclamatio per indignationem, quod ad pugnā proſilire geſtiant, ac cum miſerabili clade uincere uelint. Quod ſi uictores euaſerint, ea conſtatura uictoria ſit multo ciuium ſanguine, qua re nihil ſceleratius eſt. Quod bellum magis nefarium eſt, quæ pugna magis impia, quàm ciuium inter ſe, maximè Romanorum, qui rerum domini ſunt, & Imperatores orbis?* Non cum f.] *Quaſi uerò glorioſum ſit in prælio multum ſanguinis ciuilis fundere, ac non potius ignominia dignum.* Abſtulimus.] *A' facili opponit argumētum, nullo ſanguine, ſed fame Cæſarem uinci poſſe. Excluſimus eum mari, prohibuimus illum commeatu, terra, ut ad herbaceos panes propè uentum ſit, ut ad Dyrrhachium. Quanquam hic non admodum fame laboratum fuit, ſed Cæ-*

ſar in animo habebat, copias ſuas aliò abducere, ut hoſtem ueſtigio ſequentem in aliquam pugnādi neceſſitatem adduceret. A Aequore toto.] *Quod Pompeianæ claſſes maria tenerent, partim ad commeatum undiq; conuehendum, partim ad excludenda auxilia, quæ Cæſari mari adeſſe potuiſſent: & L. Scipio Lariſſam oppidum maritimum magno præſidio tenebat.* Ad præmaturas.] *aliud famis ſignum. quod ſegetes uix dum maturas diripuerint præ nimia fame canina.* Vt mallet ſter.] *Milites Cæſariani ex recenti clade accepta tanto mœrore, tantu pudore ex fugā affecti fuerunt, ut milites pœnam in ſe ultro de-* B *poſcerent, magiſq; fuerint conſolandi, quàm puniendi, ſimul efflagitabant una uoce, ut in prælium iterum ducerentur. Hanc pugnandi neceſsitatem* Pompeius *Cæſari tribuit, & cædem ſuorum ſuis admiſcere, quàm cunctari diutius.* Belli pars magna.] *ut Tyrones etiam pugnā poſcant.* Multos in ſum.] *Exclamatio in ignauos milites, quos timor pugnæ in periculum extremum rapit: contrà eum fortiſsimum uocat, qui alacri animo, & gladiatorio patitur, quæ metuenda ſint, & horrorem incutiunt.* Placet hæc] *Et cùm omnia nobis ſecunda ſint, contrà, hoſtibus aduerſa, hoccine ueſtræ prudentiæ eſt, tradere noſtra rerum fœlicia hoſtibus? & in pugnam totius orbis periculum conijcere, quàm ſine ſanguine uincere? Variè traditur, inuitu? ne Pompeius ad pugnam proceſſerit an dux, & hortator, prælij ut Appianus tradit, ſed eum tamen diu, multumq; reluctatum, ne de ſumma rei decerneretur, quod cunctando facilius Cæſar uinci poſſet, cui unus Cato fuerit aſſenſus, quòd ciuibus parciendum exiſtimaret. Alij cum captum imperij conſuetudine putant, & ob id bellum traxiſſe de induſtria. Hæc libuit identidem repetere, quo illuſtrior ſit oratio* Pompeij. C Gladio permittere.] *in pugnam cruentam, ubi citra periculum certamen finiri potuerit.*

Res mihi Romanas.] *Auerſio pathetica ad fortunam. Nam ab ineunte ætate Rempub. geſſerat, ut ſuriùs à nobis iam dictum eſt.* Accipe maiores res.] *quàm unquam abs te accepi, fac ipſa nunc eas, in præſenti diſcrimine defendas. Nā ex hoc bello neq; gloriam conſequar, neq; ſi ſuccubuero, crimen in me erit. Quin Pompeij, pro, meum, enallage perſonæ.*

Vincis apud ſu] *Auerſio ad Cæſarem per indignationē. Nā cùm Pompeius ciuium amore prælium differret, tum quod exiſtimaret (ut dixi) Cæſarem facilius cunctando uinci poſſe, Cæſar*

Vincis apud ſuperos uotis me Cæſar iniquis,
Pugnatur, quātum ſcelerū, quantumq; malorum
In populos lux iſta feret, quot regna iacebunt?
Sanguine Romano, quàm turbidus ibit Enipeus?
Prima uelim caput hoc funeſti lancea belli
Si ſine momento rerum, partiſq; ruina
Caſurum eſt, feriat. neq; enim uictoria Magno
Lætior, aut populis inuiſum hac clade peracta,
Aut hodie Pompeius erit miſerabile nomen.

omnem moram odioſam duxit, & milites, ſuſpenſa ante tentorium tunica rubea ſigno belli, ad prælium ſe expedire iuſsit, pietate in ciues poſthabita obtinuit quandomodo à Dijs pugnandi pote-

Omne malum uicti, quod ſors *a* fert ultima rerũ:
Omne nefas uictoris erit. ſic fatur, & arma
Permittit populis, frenosq́; furentibus ira
Laxat, & ut uictus uiolento nauita Coro
Dat regimen uentis, ignauumq́; arte relicta
Puppis onus trahitur, trepido confuſa tumultu
Caſtra fremũt, animiq́; truces, ſua pectora pulſant
Ictibus incertis, multorum pallor in ore
Mortis uenturæ eſt, facieſq́; ſimillima fato.

A *di poteſtatem.* Quare *Pompeius per auerſionẽ exclamat. ſed à Caſare notis iniquis apud ſuperos uinci, cũ illi pia uota, piasq́; preces bonorum hominũ iuſtius exaudirent, ut ciuibus in impio bello parceretur.* Lux iſta.] *Hic dies, pugnæ deſignatus, per admirationem.* Quot regna.] *Quot regna parentia Imperio Romano quot reges, quot dinaſtæ corruent, ac libertatem amiſſuri ſunt per hanc pugnam? Ab mutili.* Enipeus, turbidus.] *Alludit ad cladem Cannenſem, in qua cruentus aliquandiu fluxit Aufidus: & pons de cadaueribus iuſſu ducis factus fuit, authore Luc. Floro. Et apud Homer. Scamander, & Simois cadaueribus oppleti turbidi ſanguine cæſorum in mare exeunt. Conſimilem cladem præſenſit Pompeius ad Pharſalum. Enipeus fluuius Theſſaliæ eſt, teſte Strabo. defluens è monte Othryo, excipiensq́;*
B *Apidanum, ab oppido Pharſalo decurrentem. Eſt & alius Enipeus in Peloponneſo, è fonte Salomone in Alpheum.* ἐν πελοποννήσῳ ἐνιπεὺς, *inquit,* ῥέων ἐκ σαλμώνης κρήνης, ἐμβάλλει εἰς τὸν ἀλφειόν. ἄλλος δ' ἐστιν ἐνιπεὺς, ποταμὸς θετταλίας, ὃς ῥέων ἀπὸ τῆς ὄθρυος, δέχεται τὸν ἀπιδανὸν ποταμὸν, ῥέοντα ἀπὸ πόλεως φαρσάλου. *Græci citra aſpirationem legunt. Enipeus. Latini, per ph.* Prima ueli.] *Deuouet ſe Pompeius, ut incolumi exercitu ipſe poſſit occumbere, cùm animo fato ad pugnam trahatur.*

Partisq́;.] *meæ, & totius Senatus id fiat.* Neque omini.] *Si in eo caſu unius Senatus uincat, nulla maior uictoria mihi fuerit. Etenim ſi ſuperſtes fuero cum clade*

meorum inuiſum nomen meum erat apud omnes populos. Sin *uictus è pugna exceſſero, miſerabilis fuero. Pompeius, tertia perſona pro prima.* Omne malum uicti.] *In uictum, omne malum recidet, clades uſque ad internecionem: infamia, & quantum mali in uictum iactari ſolet, quod cum Dij, quod iniuſtam ſuſcepiſſet, tutatusq́; eſſet cauſſam. percuſſiſſent. Talia obloquia inſignes uiros poſt amiſſam uictoriam ferè comitari ſolent. Rurſum, uictor audiet omne nefas in ſe torqueri, ob ignominiam uictoriæ in bello Ciuili in qua nulla laus, ſed omne dedecus uictorem ſequitur. Quare ſapienter cautum fuit, ne quis de ciuibus deuictis triumpharet.* Frenosq́; furentibus.] *Dat facultatem currendi ad arma, quorum claſſicum dari (ut erat furor) uolebant. Perpetua metaphora in allegoriam exeunt.* Et ut uictos.] *Illuſtrat furorem militum, & Pompeij uictum animum à ſimilitudine ducta, à nauta, qui ui uenti uictus nauem, quam diutius tenere, nequit, flatui, & Dei arbitrio committit.*

Violento Coro.] *uento, qui ab occaſu ſolſtitiali ſpirat, Zephyron, & Argeſten uocant.* Puppis onus.] *Impulſu uenti, citra nautæ operam, aut artem.*

Trepido confuſa tumul.] *Ad eundem modum totis caſtris fit fremitus, diſcurſatur ad arma diſſolutè, nemine prohibente.* Ictibus incertis.] *ut neſciant qua ſpe, quo conſilio ad arma concurrant. Sperant, metuunt, uarijs motib. animorũ agitantur.* Multorum] *A' ſignis imminentis cladis, & inſtantis ruinæ, quam fatum uocat.*

Aduenisse diem, qui fatum rebus in æuum
Conderet humanis, & quæri Roma, quid eſſet,
Illo Marte palam eſt: ſua quiſq́; pericula neſcit,
Attonitus maiore metu, quis littora Ponto
Obruta, quis ſummis cernens in montib. æquor,
Aetheraq́; in terras deiecto ſole cadentem
Tot rerum finem timeat ſibi? non uacat ullos
Pro ſe ferre metus, urbi, Magnoq́; timetur.
Nec gladijs habuere fidem, niſi cautibus *a* aſper
Exarſit mucro: tunc omnis lancea ſaxo
Erigitur, tendunt neruis melioribus arcus:
Cura fuit lectis pharetras implere ſagittis.
Auget eques ſtimulos, frenorũq́; *b* aptat habenas.
Si liceat ſuperis hominum conferre labores,
Non aliter Phlægra rabidos tollente Gigantes
Martius incaluit Siculis incudibus enſis,
Et rubuit flammis iterum Neptunia cuſpis,
Spiculaq́; *c* extenſo Pæan Pythone recoxit,
Pallas Gorgoneos diffudit in *d* ægide crines,
Pallenæa Ioui mutauit fulmina Cyclops.

Aduenisse diem.] *Cauſſa metus, & palloris in uultibus militum, nempe hunc fatalẽ eſſe eum diem,*
C *qui conderet fatale urbis deinde, & perpetuum imperium monarchicum, id quod tum in occulto erat.* Quæri Roma quid.] *Hoc prælio palam erat futurum, ut quæreretur, quid eſſet Roma, libera'ne, an ſerua. ſi ſub unum monarcham redigeretur'ne, an libera eſſet manſura ſub conſulari Imperio annuo. Huius rei Roma certa erat futura confecto prælio.* Pericula neſcit.] *Nemo ſuum futurum periculum nouit. ſed quiſq́; ſperat, inuicem timet, ut in prælio fieri ſolet ſed metus maior eſt, quàm ſpes uictoriæ.* Quis littora.] *Amplificatio timoris à maiori: maius enim eſt, uidere mul-*

tarũ rerum finem, & proinde iure ſibi timere, quàm ſpectare mala, quæ Reipub. Rom. euenirẽt, ex pugnæ huius euẽtu, ex quo parũ ſibi metuũt, ſed longè maxima pars Pompeio timet, & Imp. Romano. Quis littora.] *Quaſi dicat, nemo ſibi timuerit, qui uideret littora inundari Oceano, aut mõtes diluuio in ſummis cacuminib. ablui: aut æthere, qui cernat cadentẽ, Sole in terras præcipitato?* Nõ uacat ullos.] *ſibi timere, ſed Põpeio Imper. & libertati.* Nec gladijs.] *iam obtuſis, & hebetibus, niſi nunc denuo ſubigantur in cotibus. quo accommodatiores ſint in pugna ad cædendum.* Niſi cautibus aſ.] *Alia narrationis amplificatio ob apparatu telorum, idq́; imitatione Vergiliana. Apud quem lib. 7.*

a al. forte.
a al. cotib. in uet. cod.
b artat. in ueteri codicib.
c al. extento.
d al. ægida.

» Quinq; adeò magnæ poſuis incudibus urbes
» Tela nouant.—

Lucanus ſcribit Pumpeianos milites, ſuas lanceas, enſes, aliaq; tela in cotibus, & ſaxis acuiſſe. Cura ſols.] Onerare ſuas pharetras electis. nouis, & præacutis ſagittis. Stimulos.] calcaria dicit, quibus equi ad curſum incitantur. Si liceat ſupe.] Quod ſi fas eſt res humanas cum negotijs Diuorum conferre. Ad eundem modum, inquit, Gigantes expediuerunt ſua arma, & nouarunt ſua tela ad bellum quondam: amplificatio ſtudij Pumpeianorum. Phlegra.] Phlegræi campi intra Cumas iacent, & Neapolim. Habitabat hic ferox hominum genus, quos uel quia proceriore ſtatura eſſent, quàm cæteri mortales, maiureq; corporis mole, uel ob ſcelera, & graues iniurias, quibus finitimos accolas premebant, Gigantes uetuſtas appellauit. Hi enim ad Herculis acceſſum prohibendum prælio inſtructi ei occurriſſent, una pugna, ſed perdifficili deleti fuerunt. Hi campi, in quibus fuit pugnatum, à uetuſtiſsima Veſuuij montis conflagratione, nec ab Aetnæa multum diſsimili, Phlegræi dicti ſunt, ut quidam authores tradunt. Non in Theſſalia Phlegra fuit, ſed inter Cumas, & Neapolim campi Phlegræi, id quod indicat ſatis poëta, qui locum fermè quaſi digito monſtrat, cùm Martios eorum enſes in Siculis, quaſi Aetnæis, ſiue Vulcanijs incudibus incaluiſſe canat. Phlegræi Campi, inquit Plinius Acheruſia Palus, Cumis uicina. At idem Phlegram in Macedonia locat quam Lucanus, ut paulò pòſt indicabimus, hoc loco, planè uidetur ſignificare. Oppida Pallene, inquit, Phlegra. De Pallene mox etiam dicetur. Incaluit inc. Si.] Incudibus Aetnæis, in Aethna monte, ob perpetuum incendium antiquitas fabulata fuit, Vulcanum perpetuò Ioui fulmina cudiſſe, perinde ut in Vulcanijs. Ibi cum habere ſuos miniſtros Bronteum, Steropen, & Pyragmonem, qui perpetuò huic ſtudio incumberent. De Aetnæ natura, & proluuio alibi dictum eſt. Rabidos Gigantes.] Strabo libro quinto. Ballenen dicit Cheronneſon eſſe, in Iſthmo ſitam, antea Poridæam dictam, tum Caſſandriam, quæ Phlegra prius fuerit appellata. Incoluerunt eam fabulis agitati Gigantes, gens impia, & ſceleſta, quos Hercules deleuit. Habet autem urbes quatuor maximè, Aphyton, Menden, Scionen, Sanen. Neptunia cuſpis.] tridens Neptuni, quo terram uerberat, unde Ennoſigæus dicitur, quo perinde uti creditur, ut Iuppiter fulmine. Pœan.] Apollo ſpicula ſua, quibus Pythonẽ occiderit, in igne recoxit. Apollo Pœan dictus fuit, παρὰ τὸ παίειν, id eſt à cædendo, quod Pythonem terribilem draconem ſagittis confecerit. Macrobius Phyſicam fabulæ rationem reddit, libro Satur. primo.

Pythone extenſo.] Dracone interfecto ſagittis. Python terræ filius fuit, ingens Draco, qui ante Apollinem ex oraculo in monte Parnaſſo reſponſa reddere ſolitus erat. Huic ex Latonæ partu interitus erat fatis futurus, quo tempore Iuppiter cum Latona Poli filia rem habuit. Id ſimulac Iuno reſciuit, effecit, ut in eo loco pareret, quo Sol nunquam accederet. Python aduertens Latonam ex Ioue grauidam, eam perſequi cœpit, ut interficeret. Porrò Latona Iouis iuſſu uentu Aquilone ad Neptunum delata fuit, à quo in inſulam Ortygiam portata fuit, fluctibus opertam. Pytho eam non inueniens, in Parnaſſum rediit. Neptunus Ortygiam in maris ſuperficiem extraxit, appellauitq; Delum. Ibi Latona Apollinem, & Dianam peperit. Quibus Vulcanus dono ſagittas dedit. A Quarto, quàm natus eſſet die, matrem ulturus, Parnaſſum contendit, & Pythonem ſagittis interfecit. Hinc Pythius dici cœpit. Pallas Gor.] Et ipſa recudit ſuam ægidem, in qua ſparſit caput, & crines Gorgonis Meduſæ. Tres fuiſſe produntur Gorgones in extrema ora Africæ, Stheno, Euryale, & Meduſa, quarum poſtrema ſola fuerit mortalis. De his Heſiodus.

γοργούς θ' αὖ ναίουσι πέρην κλυτοῦ ὠκεανοῖο
ἐσχατιῇ πρὸς νυκτός, ἵν' ἑσπερίδες λιγύφωνοι,
σθενώ τ' εὐρυάλη τε, μέδουσά τε, λυγρὰ παθοῦσα,
ἣ μὲν ἔην θνητή, αἱ δ' ἀθάνατοι, καὶ ἀγήρῳ
αἱ δύο, τῇ δὲ μιῇ παρελέξατο κυανοχαίτης
ἐν μαλακῷ λειμῶνι, καὶ ἄνθεσιν εἰαρινοῖσι.
τῆς δ' ὅτε δὴ περσεὺς κεφαλὴν ἀπεδειροτόμησεν,
ἐξέθορε χρυσάωρ τε μέγας, καὶ πήγασος ἵππος.

Erant his capita draconum, ſquamis ubſita, dentes prægrandes, ſuum inſtar: ſinguli oculi: adhæc manus, & alæ, quibus per aërem ferebantur. Inerat his ea uis ut ſe contrà obtuentes, in ſaxa uerterent. Meduſam petebat Perſeus, Orci galea contectus. Huius comas Minerua in angues mutarat, quod in ſuo templo, non prato (ut He- B ſiodus ait) à Neptuno uitiata eſſet. Et oculis Perſeus in clipeum æneum, in quo ipſius Gorgonis imaginem uidebat, manum in Meduſam librans, Palladis beneficio eius caput deſecuit. Sunt, qui eam ferri ſplendore perculſam ſcribant. Reliquæ ſorores uolantes, Perſeum quidem inſequebantur, ſed cùm illum propter Platonis galeam uidere nequirent, perſequi deſierunt. Perſeus ab ea expeditione in Seriphum reuerſus, Polydecten aggreſſus fuit, ſed fruſtra amicos implorantem. Quos ad regiam concurrentes, Gorgonis capite ubiectu, obtuentes in ſaxa uertit. Polydecta ſublatu, ac Dicty in fratris locum ſuffecto, Gorgonis caput Palladi reſtituit: galeam, peram, & talaria, Mercurio, qui ea nymphis, à quibus acceperat, reddidit, & falcem adamantinam Mercurio. Cæterum domum Gorgonis, & eius inſulæ miracula ſcribit Plinius libro ſexto, capite 31. Loquutus de terrarum fronte extrema in Africa, primum ſe circumagẽte in occaſum, ac mare Atlanticum. Contra hoc promontorium Gorgones inſulæ narrantur, inquit, Gorgonum quondam domus, bidui nauigatione diſtantes à con- C tinenti, ut tradit Xenophon Lampſacenus. Penetrauit in eas Hanno Pœnorum Imperator, prodiditq; hirta fœminarum corpora uiros pernicitate euaſiſſe, duarumq; Gorgonum cutes argumenti, & miraculi gratia in Iunonis templo proſuit, ſpectatas uſq; ad captam Carthaginem. Copioſè proſequitur hiſtoriam poſt Zenodotum, enarrator Lycophronis. γοργὸν, καὶ γοργὸς terribilis, &c. Verba Annonis ſunt, ſi quis requirat, νῆσος ἦν ἑτέρα, μεστὴ ἀνθρώπων ἀγρίων. πολὺ δὲ πλείους ἦσαν γυναῖκες, δασεῖαι τοῖς σώμασιν, ἃς οἱ ἑρμηνέες ἐκάλουν γορίλλας, διώκοντες δὲ ἄνδρας μὲν συλλαβεῖν οὐκ ἠδυνήθημεν. ἀλλὰ πάντες μὲν ἐξέφυγον, κρημνοβάται ὄντες, καὶ τοῖς πετρίοις ἀμυνόμενοι. γυναῖκας δὲ τρεῖς, αἳ δάκνουσαί τε καὶ σπαράττουσαι τοὺς ἄγοντας, οὐκ ἤθελον ἕπεσθαι. ἀποκτείναντες μὲν τοι αὐτὰς, ἐξεδείραμεν, καὶ τὰς δορὰς ἐκομίσαμεν εἰς καρχηδόνα. Palleneα.] De Pallene paulò antè dictum eſt, eſſe in Macedonia, aliquando Potideã, Caſſandriã dictam, & Phlegram, ut Strabo ſcriptũ reliquit, & Gigantes hanc habitaſſe, impium, ac nefarium hominum genus

A nus: ſunt qui Pallenen Thraciæ adſcribant. Inde igitur fulminis epitheton mutuatus eſt quaſi dicat, Gigantæa fulmina propter Gigantes oppidi quondam cultores. Et Cyclopem fabrum aliquem ex Vulcani miniſtris uocat, à quo recuſa fuerint hebetata multo uſu Iouis fulmina. Hæc eſt illa Pallene, quæ & Phlegra olim dicta fuit, ubi Xerxes Ampelon, & Toroneum promontoria, ex Sitoniæ ora prætereuectus, commilitium accepit. Neſcio quas ineptias hic nugatur Sulpitius, de Pellena, oppido Achaiæ ad Sycionem. Pallena uerò, inquit, in Laconia eſt ſita, ut Strabo docet. Sed legendum arbitror, Phalenea, id eſt, Theſſalica, à Phalenas oppido iuxta Phlegram, ut Plinius habet, ubi Gigantes ſunt fulminati. At quanto rectius Glareanus, & Micyllus. Quæ uerò hoc loco adducit Sulpitius inquit Glareanus, aut ex corruptis authorum codicibus citauit, aut ipſius codex poſtea corruptus eſt. Pallenæa omnibus legendum. Pallena enim Macedoniæ regio, cuius urbes ſunt, Potidæa, quæ & Caſſandria, Aphytis, Aege, Therambus, Solone, Mendis, Sama, ut Herodotus libro ſeptimo tradit. Ipſa Pallena olim Phlægra appellata, idem inquit Herodotus. Plinius autem libro quarto, capite 9. Phlegram ſubiungit Pallenæ. Phlegræos uerò campos in Campania iuxta Cumas ponit. li-
B bro 3. capite 5. & libro 18. capite 11. ad idem Strabo lib. 5. Fabula uerò de Gigantibus, haud dubiè in Pallenæa regione primum ficta, poſtea in agrum Cumanum delata, nullam aliam ob cauſſam (ut Strabo inquit libro 5.) quàm quod terra ipſa Cumana ſuapte uirtute præliorum concitatrix eſſet: uel quod ibi Sulphuris, & ignis, & aquarum calidarum plena ſint omnia. Et talibus ignis, & aquæ profluuijs Gigantum uulnera fulminibus deiectorum tribuuntur. Hæc Glareanus. Micyllus, haud minus eruditè iſta explicauit. Pallenæa, inquit, legendum, à Pallene. Eſt enim oppidū Macedoniæ, ſiue Thraciæ, quod & Phlegra aliquando dictum fuit, ut Stephanus ex Eudoxo tradit, Et meminit Euſtathius, in Catalogo, πελλήνη, inquiens, πόλις ἀχαΐας, ἡ μὲν τοι παλλήνη, διὰ τοῦ, α, πόλις θρᾴκης, καὶ χερρόνησος ἀντὶ φλέγραι, ἡ καὶ φλέγρα λεγομένη. περὶ ἣν οἱ αὐτοὺς τοὺς γίγαντας κατακεραυνωθῆναί φασι. Fulmina igitur Pallenæa uocat poëta, uel quibus mox Iuppiter apud Pallenen contra Gigantes uſus eſt. κατὰ ἀναχρονισμόν: uel (ut Oronti[illegible] placet) quibus eodem loco antea Aloidas Oton, & Ephialtem proſtrauit. Hæc Micyllus. At Pellene, de qua ſomniat Sulpit. finitima Sicyonijs ciuitas ultima Achiuorum eſt, VIII. M. paſſ. à mari. Fuit & uicus hoc nomine, ubi lanæ multiplices texerentur, ut prouerbio quoque celebratæ fuerint. πελληνικαὶ χλαῖναι, καὶ χιτὼν πελληναῖος. id eſt, Pellenicæ lanæ, & tunica Pellenæa.

Non tamen abſtinuit uenturos prodere à caſus
Per uarias ò fortuna b notas. nam Theſſala rura
Cùm peterent, totus uenientibus obſtitit æther,
Inque oculis hominum fregerunt c fulmina nubes,
Aduerſasque faces, immenſoque igne columnas
Et trabibus d mixtis auidos e Typhonas aquarū
Detulit, atque oculos ingeſto fulmine f clauſit,
Excuſſit criſtas galeis, capulosque ſolutis
Perfudit gladijs, ereptaque pila liquauit:
Aethereoque nocens fumauit ſulphure ferrum.
Necnon innumero cooperta examine ſigna
Vixque reuulſa ſolo, maiori pondere preſſum
Signiferi merſere caput, rorantia fletu
Vſque ad Theſſaliam, Romana, & publica ſigna.
Admotus ſuperis diſcuſſa fugit ab ara
Taurus, & Emathios præceps ſe iecit in agros:
Nullaque funeſtis inuenta eſt uictima ſacris.

Non tamen abſtin.] Tranſit, ad dilatandam narrationem ad prodigia, quæ in caſtris Romanis obiecta fuerunt, quibus pugnæ Pharſalicæ clades luculenter denunciata fuit. Enumerat ordine multa mōſtra, qualia lectitandis hiſtorijs occurrunt. Sed excutiamus ſingula. Prodere.] ſignificare uarijs portentis fu-
C turæ pugnæ euentum. Nam Theſſa. ru.] Cùm Pompeius exercitum in Theſſaliam ductaret, horrenda euntibus prodigia è cœlo abiecta fuerunt. Sed authores graues ſunt, qui produnt, aliquot prodigia Pompeio à Dyrrhachio, digreſſu oblata fuiſſe, quorum aliqua hic refert poëta. Valerius Maximus libro primo titulo de prodigijs. Cæterum, etiam Pompeium inquit, omnipotens Iuppiter abundè monuerat, ne cum C. Cæſare ultimam belli fortunam experiri contenderet. Egreſſo à Dyrrhachio, aduerſa agmini eius fulmina iaciens examinibus apum ſigna obſcurando, ſubita triſtitia implicatis animis militum, nocturnis totius exercitus terroribus, ab ipſis altaribus hoſtiarum fuga. Sed inuictæ leges neceſſitudinis, pectus aliquando procul ab amentia remotum, prodigia iſta iuſta æſtimatione perpendere paſſæ non ſunt. Itaque dum ille eleuat authoritatem ampliſſimam: & opes priuato faſtigio excelſiores, omnia ornamenta, quæ ab ineunte adoleſcentia ad inuidiam uſque contraxerat, ſpatio unius diei confregit. Quo conſtat, in delubris Deûm ſua ſponte ſigna, militarem clamorem, ſtrepitumque armorum adeò magnum Antiochiæ, & Ptolemaide auditum, ut in muros concurreretur. Sonum tympanorū Pergami abditis delubris editum: palmam uiridē Trallibus in æde Victoriæ ſub Cæſaris ſtatua, inter coagmenta lapidum, iuſtæ magnitudinis enatam: quibus appareret cæleſtium numen, & Cæſaris gloriæ fauiſſe, & Pompeij errorem inhibere uoluiſſe. Hæc Valerius Maximus. Cæſar poſt pugnam hæc prodigia uiſa ſcribit. libro 3. Itaque quæ poſt diſceſſum à Dyrrhachio euenerūt, poëta huc uſque diſtulit, cum Theſſaliam peterent. Totus uenientib.] Sulpitius exponit, quaſi prohibens acceſſum. Rectius ſignis manifeſtis terruit petentes Theſſaliam, ne eò contenderent, promouens prodigijs horrendam cladem imminere. Glareanus. Vide hoc loco, 7. ordine uerba, inquit, ad duos dumtaxat relata nominatiuos. obſtitit æther. deinde proximè ſequente uerſu. fregerunt ad fulmina. Quarto deinde uerſu uerba duo, detulit, & clauſit, quem habēt nominatiuum? Badius ad Detulit ſilet, ad, clauſit. ſupplet uerſum, æther. cum tamen medius interceſſerit nomina uris. Fulmina, cum uerbo fregerunt. Et ad uerbum, detulit, non maius referendus uideatur. In proximo inde uerſu. Excuſſit ſilet: ſed in perfudit, ſupplet fulgur. Quod & ipſum, in Excuſſit, intelligi oportet. Atque adeò

etiam

a al. prod. mōtus, in uetuſt. cod.
b al. hiſtoria.
c al. flumina.
d al. miſtis.
e al. Siphonas in uet. cod.
f al. fulgure, in uet. cod.

etiam in uerba liquauit, &c. Fregerunt fulmina.] primum prodigium: Fulmina à nubibus fracta fuiſſe. Atque hoc quidē eſſe uidetur, quod Valer. Max. dicit, quod Iuppiter agmini fulmina iecerit. Aduerſasq; faces.] Secundū oſtentū, Faces aduerſas obiectas agmini fuiſſe. Faces emicant, quæ nō uidentur, niſi cū decidunt, qualis Germanico Cæſare gladiatorū ſpectaculo edēte, præter ora populi meridiano tēpore tranſcurrit. Columnas.] Tertiū oſtentū, colūnas ardētes uiſas. Porrò de facib. hoc addatur. Duo eſſe earū genera, Lampades, quas faces uocāt, et Bolides, Id eſt iacula. Faces lōga ueſtigia faciunt, priore parte ardēte, Bolis perpetuò ardet, & longiorē trahit limitē. Porro colūna dicitur, cùm ſpiſſatus humor, ac rigēs ſe ſuſtinet. Atq; hanc quidē igneā hoc loco uocat. Trabib. mixtis.] Quartū prodigiū, trabes, quas Græci docos, δοκούς, uocāt, quæ & ipſa nonnunquā emicāt, quales apparuerūt quū Lacedæmonij uicti Imperiū Græciæ amiſere. Typhonas anid.] Quintum, Typhan, qui flatus eſt arctius depreſſo ſinu rotatus effringit nubes, ſine fulmine, & uorticē facit, hoc eſt, uibratū ecnephiam. Defert aliquid ſecū abruptū è gelida nube, cõuoluens, uerſansq́, & ruinā ſuā illo pondere, aggrauās, & locū ex loco mitans rapida uertigine: præcipua, inquit Plin. nauigãtium peſtis, nō antemnas modo, uerū ipſa nauigia cõtorta frangens tenui remedia aceti in aduenientē effuſi, cui frigidiſſima eſt natura. Idē illiſu ipſo repercuſſus correpta ſecum in cælū refert ſorbetq; in excelſum. Plin. ſcribit Typhanē nomē adeptū à Typhone rege Aethiopū, & Aegyptiorū. Typhon nō fit aquilonius, nec niualis. Zeno Citticus Typhoeā definiebat fulmen uiolentū, magna ui ſpiritus demiſſum ſiue fumantē ſpiritū rupta nube dilapſum. Auidos aquarū uocat, quod hybernis mēſibus, & auſtrino polo fiant. De Typhone dæmone centū capitū, multa fabulantur Pindarus, Aeſchylus, et alij Græci, eorumq́ interpretes: unde, inquit Ioānes Tzetzes, omnis uētus uehementior typhon uocatur. ἐξ οὗ πᾶς ἄνεμος

σφοδρώτερος τυφὼν καλεῖται. Idē Chiliade 8.

" τυφὼν ἐστὶ καὶ δαίμων τις τῶν ἑκατογκεφάλων
" ὃν λέγουσι καὶ τῷ Διὶ πώποτε πολεμῆσαι.
" νῦν δὲ σφοδρός τις ἄνεμος πυρώδης οὐσίαν,
" ἐξανασπῶν αὐτόρριζα δένδρα, καὶ κατεάγνυων.

Id eſt, Typhon eſt, & dæmon quidam centum capitum, A
Quem ferunt etiam olim cum Ioue bellaſſe. "
Nunc porrò uehemens uentus eſt, ſed ignea ſubſtātia. "
Euellens radicitus arbores, atq; confringens. "

Atq; oculos in f.] & Valerius ſcribit, Iouem aduerſa agmini fulmina iecisse. Excuſsit criſtas galeo.] Sextū prodigiū, Fulmine criſtæ galeis deiectas. Capulosq;] Septimū, capulos gladiorum in uaginis liquatos fulmine, perinde ut pila, quæ è militum manibus lapſa liquefacta fuerunt. Aethereosq;.] Octauū, cuſpides haſtarum fumaſſe fulmine, uel, ut ipſe ait, ſulphure. Eſt autem fulmen ſulphureæ naturæ. Innumero examine.] Nonum. Signa examinibus apum abſcurata. Vixq; reuulſa ſo.] Decimum. Signa ægrè è terra emota, & extracta. Siguiferi.] Vndecimum prodigium. Nam quo uiolentius extrahebat, hoc magis pronum caput in terram fuit.

Rorantia ſlo.] Duodecimū Signa Romana madiſſe, uſq; ad Theſſaliam. Admotus ſu.] Decimumtertium hoſtiam fugiſſe ab ara. Ab ipſis altaribus, inquit Valer. hoſtiarum fuga. Nullaq; ſu.] Decimamquartum Nullam uictimam inueniri potuiſſe. Huiuſmodi multa prodigia apud authores leguntur. Seruio Tullio puerulo dormienti circa caput flammam emicuit. Conſimilis B flamma ex capite L. Marij Ducis eluxit. L. Sylla Conſ. cum in agro Nolano ante prætorium immolaret, ſubitò ab una parte aræ anguem prolapſam conſpexit. Bos mugitu in ſermonem conuerſo humanum, nouitate monſtri audientium animos exterruit. Carnis partes in modum nimbi diſſipatæ ceciderunt. Aliquando infans ſemeſtris in foro boario Romæ triumphum exclamauit. Alius cū elephantino capite enatus fuit. Pluit lapides: lac: ſanguinem. Lupus in Gallia uigili è uagina gladium abſtulit. Scuta ſanguinem ſudarunt. Metentibus cruentæ ſpicæ in corbem deciderunt. Aquæ ſanguine mixtæ fluxerunt. Bos aliquando dixit Caue tibi Roma, C. Flaminius inauſpicato Co. creatus, cū Annibale conflicturus ad Thraſimenum, ubi ſigna conuelli iuſſiſſet, lapſo equo, in caput humi proſtratus fuit. Inhibitus ſigniferis mouere ſigna ſua ſedi poſſe negantibus, malum, in continuo ea effodeſſent, minatus eſt. Multo plura id genus prodigia prodita inuenias apud bonos authores, ut Liuium, & alios.

a al. per Oſſæam. in uete. cod.
b al. Bebephida in cod. ue tuſto.
c al. quæq.
d al. fratri.

At tu q.] Poëta ſuo more rhetoricatur, Vt orationem dilatet, per auerſionem inuehitur in Cæſarē, ut quorum familiæ iure fueris infeſtus, rogatq́, quos dæmones, quas furias inuocauit in hac prælio ut inimicos uinceret: quaſi uerò (ut id addam in impudentiam Lucani) nulla uictoria contingat niſi ab inferis manibus, & Eumenidibus, cùm à Superis illa proficiſcatur ſolis. Scelerum.] Quaſi ſuperi ſint ſcelerum authores, & uincere bello, ac prælijs, ſit ſcelus. Cæſar prælium

At tu quos ſcelerum ſuperos? quas ritè uocaſti C
Eumenidas Cæſar? Stygij quæ numina regni?
Infernumq; nefas? & merſos nocte furores?
Impia tam ſæuè geſturus bella litaſti?
Iam dubium, monſtris'ne Deûm, nimióue pauori
Crediderint, multis concurrere uiſus Olympo
Pindus, & abruptis mergi conuallibus Aemus,
Edere nocturnas belli Pharſalia uoces,
Ire a per Oſſæam rapidus b Bœbeida ſanguis
Inq; uicem uultus tenebris mirantur opertos,
Et pallere diem, galeisq; incumbere noctem,
Defunctosq; patres, & cūctas ſanguinis umbras,
Ante oculos uolitare ſuos, ſed mentibus unum
Hoc ſolamen erat, quod uoti turba nefandi
Conſcia, quæ c patrū iugulos, quę pectora d fratrū
Sperabat, gaudet monſtris, mentisq; tumultu.
Atq; omen ſcelerum ſubitos putaſſe furores.

initurus apud milites teſtatus fuerat, ſæpius pacē, & pacis cōditiones optaſſe, & ab inimicis, nihil æqui, & ſane receptum fuiſſe. Quas Eumenid. uocas.] Quas furias inuocaſti. Et ut ſtomachū effundat, eādē ſententiā per expolitionē repetit ſæpiuſcule, quæ Deos Inferos, quod nefas Stygium implorarit, quas furias inuocarit manib & inferorū tenebris merſas inuocarit ad obtinēdā uictoriā? qb. lemurib. litarit. Hæc omnia eodē tēdūt. Eumen.] furias ſic dictas κατ' ἀντίφρασιν, quaſi quiduis potius, quàm

A quàm propitiat, & benignat. Sed in Oreſte reconciliato mutarunt ſuum nomen. Litaſti] longè aliter tradit Appianus de Cæſare. Acies deinde præparari audiens, inquit, lætatus neceſsitate cognita, qua Pompeius ab exercitu ad pugnam cogeretur, ſtatimq́ ſuos conuocari imperat. Nocte media perfectis ſacris, Martem inuocauit, eiuſq́ parentem Venerem, Et mox. Templum igitur Victoriæ, fauenti gratis Romæ dedicaturum uouit, ſi ritè peregiſſet. Cùm autem fulgor è cœlo labens è Cæſaris ad Pompeij caſtra penetraſſet, ibidemq́ extinctus eſſet, qui in exercitu Pompeij aderant, quidpiam ſplendidū ab hoſtibus ad ſe futurū, prædicabant, Cæſar autem ſe in Pompeium inſurgentem, gloriam eius extincturum. Hæc Appianus libro 2. de bello Ciuili. Idem. Cæſar uictricem Venerem, Pompeius Herculem inuictum in auxilium uocabat. Iam dubium monſtris'uc.] Ipſi deinde Pompeio, inquit Appianus, eadem nocte cùm uictima fugiſſet, neutiquam deprehendi potuit. Apum præterea examen in aris conſtitit. Trepidatio quoque ante lucem in exercitum incidit, ad quam accurrens Pompeius, & ſingula conſtituens, non multò pòſt eſt ſomno conſopitus.
B Excitatus ab amicis ſomnum retulit. Paulò antè templum ſe Romæ conſecrare uiſum Veneri uictrici, uoti Cæſaris ignarus. Hucaſque ille. Multis coocur.] Nam inter uirorum millia, ait Appianus, qui in unum conueniebant, multa præter opinionem, & admiranda contigere, quæ quiſque animaduertens acri pœnitentia eo in loco repletus eſt. Pindos concor Olympo.] Primum monſtrum. De his montibus & alijs Theſſalicis, alibi diximus, qui omnes iacent theatrali modo inflexi.

Acmus] Secundum. De hoc quoque monte dictum eſt. Strabo ſcribit Hæmum longè omnium maximum eſſe, ac Thraciam mediam diuidere. Hic uiſus eſt ſubſidere, abruptus à ſuis conuallibus. Edere noctor. oocei.] Tertium. Paulò antè retulimus ex Valerio Max. In delubris deorum ſigna ſua ſponte conuerſa fuiſſe, ac militarem clamorem ſtrepitumq́ adeo magnum Antiochiæ, & Ptolemaide auditum, ut in muros concurreretur, Sonum tympanorum Pergami Adytis delubris editum, & nonnulla alia, ut ibi legere eſt, ea, quæ retulimus. Rapid. ſangois per Oſſ. Bœbeid.] Quartum monſtrum. Bœbeis uiſa eſt ſanguinem fluere. Lacus Bœbeis in Theſſalia eſt, ubi & fons Meſſeis. Bœbis, idis, ſiue Bœbias, adis, ſiue Bœbeis, adis, à Græcis βοιβὶς, uel βοιβιάς, uel βοιβηίς, ſtagnum, de quo diximus, ſiue lacus ad radicem Oſſæ. Hinc Bœbeidem Oſſæam nuncupat. Valerius Flaccus.

Perderet & pingui miſeros in Bebide crines.

Inq́ uicē] Inuicem, ſectio ſiue, tmeſis Quintū, corpora inter ipſos uiſa fuerunt, uel ſine capitibus, uel eorum capita obducta caligine: cuiuſmodi rerum ſpecies hodie interdum à nonnullis conſpiciantur. Pallere diem.] Sextum monſtrum pallor dici. Galeis'q.] Septimum. Defunctos pa.] Octauum, umbras parentum, & amicorum uiſas ante oculos uerſari, quæ omnia cladis prænuntia fuerunt, Sed montibos unum Solamen.] Glareanus hunc locum explicans, hoc carmen, inquit, fuit in cauſſa, cur Badius, & præcedentes nonem uerſus, & ſequentes quinque, de militibus Cæſarianis intelligi uoluerit, multum torquens ad ſuam opinionem uerba, ut illa quos lux extrema manebat, id eſt, expectabat ad mortem inferendam, cùm omnia de Pompeianis intelligat poëta quippe, quos extrema Lux uerè manebat. Nec obſtat illud. Quod patrum iugulos, &c. In utroque enim exercitu, tum in fratres, tum in omnes paria uniuſcuiuſq; errans deſideria. Sulpitius ſilet. Quæ ex Valerio allegat monſtrū apparuiſſe, ea Cæſar li. 3. de bello Ciuili narrat, ſed poſt pugnā Pharſalicā Hæc Glareanus Omen ſcele.] prodigia, quæ impiā cladi, & ſceleratā ſignificabant.

Quid mirū populos, quos lux extrema manebat
Lymphato trepidaſſe metu, præſaga malorum
Si data mēs homini eſt, Tyrijs qui Gadib. hoſpes
Adiacet, Armeniumq́; bibit Romanus Araxem:
Sub quocunq; die, quocunq; eſt ſidere mundi,
Mœret, & ignorat cauſſas, animumq́; dolentem
Corripit, Emathijs, quid perdat, neſcit, in aruis.

Qaid mirom.] Tranſit in enumerationem aliquot populorum in caſtris Pompeij, qui adhuc ſigna trepiderunt. Ab his po-
C pulis contraxerit uel auxilia: quare de eo, ac nō de Cæſare, ut diximus, illi uerſus intelligendi ſunt. Etenim Cæſarianos nō manebat lux extrema: in eo enim prælio nō amplius quàm ducētos milites deſiderauit: ſed Centuriones fortes uiros 30. amiſit. At ex Pompeianis, circiter M.XV. Sed in deditionē uenerunt amplius millia 24. præter eos, qui ſe Syllæ dediderūt. Multi in finitimas ciuitates fugerūt, ut ſuo loco dicetur. Lymphato.] furioſo metu. Tyrijs qoi Gad.] Tyriorū nobilitas ab omnib. propè authorib. celebratur. A' Romanis Tyrij, & à regibus libertate donati fuerunt. His uetus rei maritimæ ſtudiū fuit, quæ tam illuſtres extiterunt, ut multæ coloniæ ab ijs fuerint deductæ Ab his Carthago cōdita æmula Imp. Ro. in Libya inde Leptis, Vtica, & extra terrarū cōfinia, Gadeis. Circuitus X I X. M. paſſuū eſt. A' Bœtidis oſtijs. ſtad. D C C C C. X V. Inſula admodū modica. Lata ſtadiū unū, Longa L X X X. Incolæ opulentiſsimi ſunt, propter negotiationem Hinc hoſpites Ro. hic uocat. Sed iſta paulò diligentius, & accuratius explicētur. Gadem, oſtendimus inſulā eſſe prope Betim fluuiū Hiſpaniæ erumpentem Hanc quidā Erythræam uocāt, & addunt cauſſam, quod Tyrij ab Erythræo mari profecti, eò delati fuēre, non, quod Tyrij ab ipſis orti ſint. Fuit & Aphrodiſia, & Iunonis inſula appellata, à Calpe ſeptingētarum ſtadiorum interuallo. Oſtendimus inſulam modicam eſſe, ſed excellentem tamen dignitate incolarum uirorum. Hic equeſtris ordinis Gaditanos quingentos in uno cenſu numeratos, aliquando proditum eſt, idq́ in uno, & peregrino oppidulo, quod Gaudium tum uocabatur. id quod in nulla Italicarum urbium contingebat: præter Patauinos. Poſtea Balbus Gaditanus uir triumphalis alterum oppidum, quod Neapolim dixit. Ex Gadio, & Neapoli, Didyma urbs deducta eſt, omni genere uoluptatum abundans. Et in hac quidem inſula tradunt Geryonis fratres habitaſſe. Habet paſcua mirum in modum bona, & herbas, quibus greges, & armenta paſcantur. Hominum genus Laſciuum: iaculatores, fœminæq́ ſaltatrices, ac tibicines inde ad urbem Romam confluebant. Atque hæ quidem artes in ea potiſsimum inſula diſcebantur. Altera Gadis inſula minor multò, in qua oppidum ciuium Romanorum erat, quod Iulia fuit appellata. De Gadibus iſta

memo-

memorantur. Cùm olim Tyrij oraculum ſciſcitarentur, aiunt ipſis fuiſſe reſponſum, ut ad Herculis columnas coloniam mitterēt. Eos, qui ſpeculandi gratia miſsi fuerūt, ubi ad fretum, & anguſtias Calpes peruenere, orbis terrarum terminos eſſe ratos, quod Laborum Herculis metæ fuiſſent, Gades ibi occupaſſe: & in altera earum, urbem ad occaſum, templum uerò Herculis ad Orientem condidiſſe. Atque hinc quidem columnarum Herculis nomen, propugnatum fuit. Quidam tamen Herculis columnas eſſe crediderunt, quæ intra Herculis ædem Gadibus erant, ex ære 8 cubitorum, in quibus in conditione delubri illius factus, erat inſculptus. Ad has columnas proficiſci ſolebant hij, qui nauigationem ſuam fœliciter abſoluiſſent, Herculi ſacrum facturi. Atque ita ſe iuuari exiſtimabant, ibiq́ maris, & terræ finem eſſe à ſacerdotibus perſuadebantur. In templo Herculis Gadibus fons fuit, authore Polyb. dulciſsimæ aquæ, cui fluxus maris contrarius eſſe uideatur, etiam augeſcente mari, fons deficit, refluente completur. Cauſſa miraculi additur, ſpiritus è cauernis terræ in ſuperiores partes exhalans, dum terra acceſſu maris operitus, egredi prohibetur, ideóq́ ad interna reuerſus, fontis meatus recludit. Incolæ hoc miraculo Herculis tribuūt, nō naturali rationi. Cæterū, quāuis Gades duæ ſunt inſulæ, utramque tamen tam ſingulari, quàm plurali numero, Gadem ſiue Gades. Hinc Gaditanus, a, um. Puella Gaditana libidinoſa, procax, ſaltatrix, dulcius cantillans, quàm honeſtam decet. Gaditani uiri, dicaces, ſcurræ, & geſticulatores. Atq; hæc quidem ſatis de Tyrijs Gadibus. A Armenium Araxem.] *Etiam ij ipſi lugent Romam in Armenia ad Araxem. Labitur hic Araxes ex Armenia, nomen ſortitus ab Araxo Pyli filio. Oritur in Mantienis, ubi & Gyndes: quem Cyrus Babylonica expeditione in multas diſſecuit partes, & ſexageno ore in paludes euoluitur. Accolunt hæc loca ij, qui crudis uictitant piſcibus, & pellibus marinorum uitulorum amiciuntur. Paludibus inde Araxes emerſus, perpetuo curſu in Caſpium pelagus elabitur. Sed de Araxis ortu inter authores non conuenit. Herodotus in Mantienis;* Plin. *in Hemochis montibus, quos alij Coraxios dixerūt, ortum habere opinatus eſt,* V I. M. *paſſuum ab Euphratis fontibus: Muſi (uel ut alij uolunt) Cyro amne auctū, in Caſpium mare effunditur.* Roman. bibis Arax.] *ex Araxe, ſynecdoche, pars pro toto.* Sub quoc. di.] *ſub quacunq; plaga mundi. ſub quocunque ſigno Zodia. homines agunt, mærent, ſed cauſſam mæroris ignorant.* Quid perdat.] *Sulpitius exponit. qui propinqui pereant. Ego malim interpretari, quod in campis Theſſali-* B *cis amiſſuri ſint libertatem ſuam Romani, unum dominum, cuius Imperio deinceps parebunt, inſeruituri.* Emathijs.] *Theſſalicis, ut ſæpè antè dictum eſt.*

Euganeo, (ſi uera fides memorantibus) augur
Colle ſedens, *a* Aponus terris ubi *b* fumifer exit:
Atq; Antenorei diſpergitur unda Timaui.
Venit ſumma dies, geritur res maxima dixit:
Impia concurrunt Pompeij, & Cæſaris arma,
Seu tonitrus, ac tela Iouis præſaga notauit:
Aethera ſeu totum diſcordi obſiſtere cœlo
c Perſpexitq; polos, ſeu *d* numē *e* in æthere mœſtū,
f Solis in obſcuro pugnam pallore notauit.
Diſsimilem certè, cunctis quos explicat, egit.
Theſſalicum natura diem: ſic *g* cuncta perito
Augure meus hominū cœli nona ſigna notaſſet,
Spectari *h* toto potuit Pharſalia mundo.

a al. Maponus.
b al. fomiger.
c al. proſpexitq;.
d al. numēq;.
e al. lumen.
f al. ſolus, in uetuſto cod.
g al. ſi.
h al. è toto.

Euganeo.] *Poëta narraturus Cornelij auguris Patauij augurium, montem, ac locum à proximis fluminibus deſcribit, in quo illud captauit. Cæterum Patauij C. Cornelius augur erat celebris ea tempeſtate. Hic cùm auguria capturus reſediſſet, in monte Euganeo, (ut poëta ſcribit) primo conſpectu ad ſuos repentè conuerſus, iam res ipſa conficitur, inquit: iam uiri opus ineunt: mox repetito auſpicio, lymphatica uoce exilijt, clamitans Vincis Cæſar. Ea res cum ſtuporem aſtantibus incuſsiſſet, detractam ille capiti coronam, non prius repoſiturum iurauit, quam res artū fidem feciſſet. Liuius ita prodidit. At Plin. ait, ſtrepitum perueniſſe duarum acierum exaduerſo concurrentiū ad Auguris ſenſum in Patauinis montibus ſedentis, auſúq́ ob id affirmare, aut mundanam machinam breui ſolutū iri, aut Cæſarem cum Pompeio conflixiſſe. Funeſta hæc pugna multis, & magnis prodigijs fuit antè præmonſtrata, quæ ad Pharſalum pugnata eſt. In Elide ſimulachrum uictoriæ, quod in templo Mineruæ fuit, à ianua auerſum, eo die, quo ſic dimicatum eſt, ſua ſponte ad ualuas ſe conuertit. Antiochiæ in Syria bis eodem die tantus clamor circa urbem eſt exauditus, ut ſit in muros undiq; diſcurſum. Ptolemaide in templo tympana exaudita ſunt. Nūc ad deſcriptionem montis Euganei. Poſt Padi fluenta Euganei, Rhetiq́ habitarunt. Hij à Thuſcis duce Rheto: illi à Græcis oriundi Fuerūt enim comites Herculis. Cato in Originibus ſeptem, & 30. enumerauit Euganeorum oppida. Hos Heneti, qui poſtea Veneti dicti ſunt, & Troiani Antenoris comites, antiquis ſedibus expulerunt. Veneti ex Paphlagonia profecti ad Troiam cum Pylæmene militarunt: quo amiſſo, ſeditione agitati, Antenoris ductu in Italiam uenere. Polybius tamen in dubium trahit, ob corporum cultum, & rei maritimæ ſtudiū, ſint ne Veneti, qui ad Adriā colunt Paphlagonum gens, an potius à Gallis Venetis, Oceani accolis oriundi Plin. uocat Euganeorum Vero* C *nam: ac Graiarum Alpium incolas, præſtantesq́ Euganeos uocat.* Apponus.] *A' proximis fluminibus, Euganeum montem depingit, in quo ſedebat augur, ad auguranduum. Eſt autem Aponus fluuius haud procul à Patauio, unde teter fluuius exeat, ut dicit poëta. Suet. in Tyberio. Monitus eſt Geryonis oraculo, ut de conſultationibus in Aponi fontem talos aureos iaceret. euenit, ut ſummum numerum iacti ab eodem oſtenderent: hodieq́ ſub aqua uiſuntur hi tali. Adiectiuè Aponus, a, um, Patauinus.* Antenorei Tima.] *Alluſum eſt, ad illud Vergil.*

Antenor potuit medijs elapſus Achiuis
Illyricos penetrare ſinus, atq; intima tutus.
Regna Liburnorum, & fontem ſuperare Timaui.

Atq; Antenoreū Timauū, quod per eum in illas terras penetrarit. Porrò Timauum. Plin ſcribit contra hunc amnem inſulam eſſe paruam, cum aquis calidis, quæ pariter cū æſtu maris creſcunt, ac minuuntur. Strabo. κατὰ τὸν τίμαυον μιχόνατεν ὃν τοῦ ἀδρίου τῶν ἰγγων ἐπὶ παραλιά. μέχρι πόλεως. Vrbium, inquit Mela, quæ procul à mari habitantur, opulentiſsimæ ſunt, ad ſiniſtram,

Patauinum

A *Patauium Antenoris, Mutina & Bononia, Romanorum coloniæ. Ad dextram. Capua, à Thuſcis. & Roma quondam à paſtoribus condita: nunc ſi pro materia dicatur, alterum opus. At in orie proxima eſt à Tergeſte, concordia. Interfluit Timauus, nouem capitibus exurgens, uno oſtio emiſſus Hæc Mela.* Qui diligenter uetuſtatem ſcrutentur, *uolunt hunc numerum priſcorum conſuetudine, pro quauis multitudine eſſe uſurpatum. Martialis tantum Timauum multifidum appellat, cùm conſtet 7. oſtijs tantum exire.* Sed qui diligenter eā loca præſentibus oculis *perluſtrarunt coſmographi: tradunt nuſquam ullum Timauum extare hodie; præter obſcurum riuulum, & eum quidem pedibus peruiū, ut fabuloſa plane eſſe uideantur, quæ de tot huius amnis uſtijs celebrata ſunt. Sed ſunt ſui fluminibus ortus, & interitus.* Augur ſed.] C. Cornelius celebris ea tempeſtate augur Patauinus, *ut ſuprà memoratum eſt.* Venit ſum.] *Imitatione Vergiliana libro 2. Aeneid.*

Venit ſumma dies, & ineluctabile fatum.

Sed priuſquam pergamus ad cauſſas huius uaticinij, addam illud quod eruditè hoc loco Omnibonus *de Timauo annotauit, & Antenoreo Timauo, cur ita à poëta dicatur.* Non dixit, inquit. *Antenorei Timaui, quod Timauus ſit propè Patauium, ſed per quē Antenor nauigauit in Italiam. Non enim apud Antenoridas eſt Timauus. Eſt autem Timauus Venetiæ fluuius Cōcordiæ, atque Tergeſtæ proximus, qui ex monte quidem grandi, per nouem ora effuſus, ampliſſimum ante alia fontem facit, ex quo tandem uno exiens alueo, in Adriaticum funditur mare, in ſinu Tergeſtino Et Antenor in Italiam ueniens, per hunc amnem in Adriatici ſinus mare penetrauit Iſta Omnibonus.*

Sed totiens.] *Inquirit cauſſas, unde pugnæ euentum ex tanto interuallo præſagire potuerit.*

Tonitrus ac tel.] *Diuinationem omnem dicit, quæ fit per ignem, quoties attendimus quid fulgur, quid fulmen: quid alia quæuis ignea poteſtas ſignificet. Fulmen enim ſiniſtrum, optimum auſpicium eſt, ut tonitruum Læuum. Aeromantia, quæ fit per aërem, auium guſtum, uolatum, cantúmue aut per uentorum, imbrium, grandinumq́ inſuetas procellas. Sic Hydromantia quæ ex aqua fit. Geomantia, quæ fit per ſigna, tumultuariè in terra facta, &c.* Tela louis.] *periphraſis fulminis, unde diuinatur etiam, quid auſpicatum ſit, aut inauſpicatum.*

Aethera ſen.] *Sine animaduertit, cæleſtia corpora pugnare cum mundo, ac recuſare, naturæ lege curſum ſuum torquere.* Per ſpe Polos] *Videtur ſignificare augurium ex aëre, quod aeromantiam Græci uocant, unde uel iratum numen, uel propitium colligere potuiſſet. Alij legunt non numen, ſed lumen maeſtum: cœlum triſtius, ingratumq́, ex quo inauſpicati quippiam diuinārit.*

Solis in obſcuro.] *Obſcurus pallor Solis forſan pugnam cruentam denunciauit, cladem huius & uictoriam alterius hinc notaſſe potuit,* Diſsimilem certè.] *Comprobatio, quod nunquam antea mundus conſimilem diem induxerit.* Vnde augur collegit ex augurali ſcientia, id quod in Theſſalia eueniret eo ipſo die, quem Theſſalicum diem uocat. quo in campis Theſſalicis dimicatum fuit.

Si cuncta pe.] *Si homines ſtudio, & de induſtria ubiq́ obſeruaſſent adhibitis auguribus peritis uaria ſigna cœleſtia quæ tum apparebant, Pharſalica clades potuiſſet tota mundo ſpectari, nedum Patauij, à ſolo* C. Cornelio *augure.*

O ſummos hominum, quorum fortuna per orbē
Signa dedit, quorum fatis cœlum omne uacauit.
Hæc & apud ſeras gentes, populosq́; nepotum
Siue ſua tantum uenient in ſecula fama,
Siue aliquid magnis noſtri quoq; cura laboris
Nominibus prodeſſe poteſt, cùm bella legentur,
Speſq́;, metuſq́; ſimul, perituraq́; uota mouebūt,
Attonitiq́; omnes, ueluti uenientia fata.
Nō trāſmiſſa legēt, & adhuc tibi Magne fauebūt.

O ſummos ho] *Exclamatio per admirationē in laudes Populi Rom. quorū cauſſa natura prodigioſa ſigna edidit, quorum fama ad poſteros uinet diminabit.* Siue *id fiet monumentis hiſtoriarum, ſiue poëtæ noſtri præſenti ſtudio, & carminis celebritate. Certè cùm hoc bellum legerint, legentes uariè afficientur, ſperabunt, metuent de Pompeio; cui haud dubiè optabunt uictoriam, ſed fruſtra, atq; ita uota eorum irrita erunt. Atq; fata P. R. legent non omnino à ſcriptoribus omiſſa. Quamuis uidebunt Pomp. ſuccubuiſſe, ac exitum fatalem habuiſſe, omnes tamen mortuo bene precabuntur.* O ſummos ho.] *Lucanus ſummos hominum, hoc eſt, ſummos homines eos uocat, quos Maro Romanas rerum dominas multo antè dixit. Eſt autem hæc exclamatio præter admirationem, tata pathetica.* Quorum for.] *dilapſa eò diſcordia, ut respublica in partes diuulſa armatos ciues inter ſe cō miſceit, ac ſub pugnā cladē in cœlo ſignis euidentibus prædixerit populi terrarū.* Fatis.] *quorum miſeriæ, calamitati, cædi, ac pugnæ cœlū operam dedit, ut nō tantū ſpectaret, ſed etiā mundum intentū ad id ſpectaculū eſſe uoluerit.* Hæc apud ſ.] *Seras gētes omnem poſteritatē dicit, quæ multis pòſt ſæculis in rebus humanis erūt, ad quā fama huius pugnæ, ac cladis perueniet.* Siue aliquid.] *Aut certè noſtra iſthæc monumenta in omnem æuum duratura ipſa rem enarrabit geſtam poſteris.* Speſq; me.] *Spes numero plurali dixit. Cū legerint poſteri, et inter legendū optauerint, ac ſperauerint Pōpeio uictoriā, cōtra metuerint aduerſum pugnā ipſorū uota eos mouebunt, quando ſpe falluntur.* Magne fa.] *fauore mortuum proſequentur, auerſio ad Pompeium.*

Miles ut aduerſo Phœbi a radiantis ab ictu
Deſcendens totos perfudit lumine colles,
Non temerè immiſſus campis, ſtetit ordine certo
Infœlix acies, cornus tibi cura ſiniſtri
Lentule, cum prima, quæ tum fuit optima, b belli
Et quarta legione, datur, tibi numine pugnax
Aduerſo domiti frons dextri tradita Martis.
At medij robur belli fortiſsima denſant.

a al. radiatus. b al. bello.

Miles ut aduerſ.] *Narrat poëta, quo ordine Pompeius prior aciem ſuam inſtruxerit, & quos quibus cornibus præfecerit. Cæſar ubi pugnam inſtare uidit, ſuos in aciem ducturus, dirui iuſſit, & æquora caſtrorum uallum, ne cui ſuorum ſpes eſſet receptui, quod quidem Pompeianorum intuiti, haſtem fugam meditari interpretabantur. At*

Agmina, quæ Cilicum terris deducta tenebat
Scipio, miles in hoc Libyco dux primum in orbe
Et iuxta fluuios, & ſtagna undantis Enipæi
Cappadocum mõtana cohors, & largus habenis
Ponticus ibat eques. ſicci ſed plurima campi
Tetrarchæ, regesq́ tenent, magniq́ tyranni,
Atq; omnis a Latio, quæ ſeruit purpura ferro.
Illuc, & Libyæ Numidas, & Creta Cydonas
Miſit, b Ituræis curſus fuit inde ſagittis.
Inde truces Galli ſolitum prodiſtis in hoſtem.
Illuc pugnaces commouit Iberia cetras.
Eripe uictori gentes, & ſanguine mundi
Fuſo, Magne ſemel totos conſume triumphos.

a al. regno.
b al. Ithyrair.

Pompeius multo aliter, qui multis audientibus teſtatus fuit, uidere ſe conſilio Cæſarem uallum demoliri, & in prælium uenire, ut aut eum ſuis caderet, aut hoſtium caſtris potiretur. Cæſar cum Pompeij caſtris appropinquaſſet, ad hunc modum aciem eius inſtructam animaduertit. Erant in eius ſiniſtro cornu legiones duæ traditæ à Cæſare diſſenſionis, ex S.C. quarum una prima, altera tertia appellabatur. In eo loco ipſe erat Pompeius. Mediā aciem Scipio cū legionibus Syriacis tenebat. Cilicenſis legio coniuncta, cum cohortibus Hiſpanis, quas traductas ab Afranio docuimus, in dextro cornu erant collocatæ. Has firmiſſimas ſe habere Pompeius exiſtimabat. Reliquas inter aciē mediam, cornuaq́ interiecerat, numeroq́ cohortes CX. expleuerat. Hæ erant millia LV. euocatorum, circiter duo millia, &c. Hac Cæſar, à quo Lucanus uariat, uel hoc maximè, quod cum Pompeius ſiniſtrum cornu tueretur, ipſe L. Lentulum id curaſſe dicat. Ad hæc primam, & quartam legionem illi hoc loco traditas poëta canit. At Cæſar primam & tertiam legionem in ſiniſtro cornu fuiſſe, author eſt. Pompeium conſtat priorem belli ſignum protuliſſe, cui ex aduerſo à Cæſare ebclamatum fuit. Neq; hæc acierum deſcriptio cum Appiano conuenit, qui Phalangem, inquit, in medio regebat Scipio, Põpeij ſocer. In ſiniſtro cornu Domitius, in dextro, Lentulus conſtitit. Afranius, ac Pompeius exercitus curæ præfuére. Cæſari duces aderant, Scylla, Antonius & Brutus. Cæſar ipſe (ut aſſueuerat) legioni decimæ præſedit. Quod intuentes hoſtes, præcipuos equitum contra illum collocarunt, ut plures exiſtentes, ſi potuiſſet fieri, eundē omni ex parte circūdarent. His perceptis, Cæſar audaciores ex omnibus pedites ad trium millium numerum in ſubſidijs locat: iubetq́, ut cū primum hoſtes acies circumuenientes uiderint, ſubitò exiliant, unaq́ proſilientes, relictis telis, hoſtium facies inuadant. Hactenus Appianus. Addit Cæſar, dextrū cornu eius riuum quendam impeditis ripis muniuiſſe, quā ob cauſſam cunctum equitatum, ſagittarios, funditoresq́ omnes, in ſiniſtro cornu obiecerat Pompeius. Cæſar ſuperius inſtitutum ſeruans, decimā legionem in dextro cornu: nonam in ſiniſtro collocauerat, tametſi erant Dyrrhachinis prælijs uehementer attenuatæ: & huic ſic adiunxit octauam, ut penè unam ex duabus efficeret. Cohortes in acie LXXX. habebat: quæ ſumma erat M. XXII. Cohortes duas in caſtris præſidio reliquerat. Siniſtro cornū Antonium: dextro, P. Syllam: media acie, Cn. Domitium præpoſuerat: ipſe contra Pompeiū conſtitit. Simul his rebus animaduerſis, timens ne dextrum cornu à multitudine equitū circumueniretur, celeriter ex tertia acie ſingulas cohortes detraxit, atque ex his quartam inſtituit, equitatuiq́ oppoſuit, & quid fieri uellet, oſtendit: monuitq́ ſimul, eius diei uictoriā in earū cohortiū uirtute conſtare. ſimul tertiæ aciei, totiq́ exercitui imperauit, ne iniuſſu ſuo cōcurrerent. Se, cùm id fieri uellet uexillo ſignū daturum. Et conſtat Cæſarem dextrum cornu tenuiſſe, ut contra Pompeium ſtaret. A *Cæterum quibus copijs cōfluxerint, non cōſtat omnino inter authores. Appianus, & Plutarchus M. equites, peditum duo, & XX. M Cæſari adfuiſſe ſcribunt, quibus ipſe Cæſar aſtipulatur: Pompeio quinq́, & XL. M peditum: ſeptem M. equitū. Sunt qui LX. M tradant. Nonnulli LXX. M. eo prælio concurriſſe prodiderunt. Alij trecentum millia. Sunt qui quater centum, utrinq; in prælium producta atteſtentur. quorum tertia pars fuerit Cæſaris. Atq; hæc quidem in uniuerſum dicta ſunto.* Miles ut.] *ſynecdoche. Ex uno omnes. Pompeius aduerſus ſolem, non aduerſus à ſole inſtruxit aciem, ita ut frontes eorum obumbraret, quæ præcipua interdum uictoriæ ementenda pars eſt in prælia. Nonnulla exemplaria legunt, radiatus, quod ſignificantius hoc loco mihi uidetur: hoc eſt, radijs ſolaribus à fronte percuſſus, quod incommodum non parum obfuit Pompeio, & auerſus ſol non mediocriter Cæſarem iuuit. Ordinaturus enim aciem tria debet antè proſpicere, Solem puluerem, & uentum iuxta præcepta rei militaris.* B

Perfodit lu. coll.] *armorum fulgore contra orientem ſolem.* Promde *Cæſar ortum, Pompeius occaſum tenebat.* Non temere.] *Oſtendimus paulò antè quo ordine Pompeius aciem ſuam inſtruxerat, ut tradit Cæſar. Appianus quatuor millia Italorū ad exercitus curam Pompeium reliquiſſe, prodit. Cæteros omnes inter Pharſalum oppidum, Enipheumq́ fluuium ad pugnam inſtruxit. Quo in loco, inquit, Cæſar copias ſuas pariter eduxit.* Ordine certo.] *Primum uterq; Italos in tres acies diuiſas in fronte collocauit, modico interuallo inter ſe diſtantes. Supra hos equites per partes cornibus attribuit, quibus ſagittarij, & funditores admiſti inerant. In hunc modum Italorum natio ab illis diſtributa fuit, cui maximè uterq́ eorum confidebat. Sociorum uerò, copias ueluti ad oſtentationem quandam protulerunt. Pompeio ſociorum copiæ aderant multiformes: de quibus iam diximus.* C Infœlix acies.] *Hoc rectè, nam uerè infœlix acies dici potuit, quæ præter partem Italorum, ac Romanorum, propè tota deleta fuit.* Cornus tibi c ſiniſtri.] *Siniſtro cornu Lentulum præfuiſſe canit poëta cùm Appianus dicat. Domitium in ſiniſtro, Lentulum in dextro conſtitiſſe. Cæſar uerò, Pompeium ſiniſtrum cornu tenuiſſe ſcribit. Erant, inquit, in ſiniſtro cornu legiones duæ traditæ à Cæſare initio diſſenſionis ex S. C. quarum una prima, altera tertia appellabatur: In eo ipſo loco erat Pōpeius. De Scipione, ſocero Pompeij, qui mediā aciem regebat inter eos conuenit. Porrò cornus antiquus genitiuus eſt, quartæ declinationis, à cornu nominandi caſu. Lentule Domiti, auerſiones Iam uerò Cæſar dicit non quartam legionem, ſed primam & tertiam in ſiniſtro cornu ſtetiſſe. Idem Cæſar ſcripſit, ſiniſtro cornu Antoniū, dextro P. Syllam præfectum, media acie C. Domitium ſe præpoſuiſſe. Se contra Pompeium ſtare uoluiſſe. Sed hæc paulo antè dicta ſunt.* Domiti aduerſo numine] *Oſtendi ſuprà Domitiū hunc Lucium, ſiniſtrum cornu tenuiſſe.*

non

A non dextrum. *Et quod addit poëta, aduerſo numine eum pugnacem fuiſſe. Hic erat ille L.* Domitius (*nam* Cn. Do*mitium Cæſar in ſuis caſtris, ſiue acie potius, in medio col*locant *id quod iam ſæpe à nobis dictum eſt*) quem Cæ*ſar ad* Corfinium *obſedit, & in poteſtatẽ redegit: cui Cæſar pecuniam reſtituit, facta poteſtate, quocunque uellet abeundi, ut integrum eſſet, ſi uellet, uel ab armis diſcedere, & ad quietem, & otium ſe conferre, aut ſi in partibus manere haberet in animo, utra magis cordi eſſet, eam ſequeretur. Hic igitur inter* 50. Senatores, *qui in hac pugna Pharſalica ceciderunt, unà periyt. Rectè igitur poëta hoc addit, aduerſo numine eum pugnacem fuiſſe, ut puſillanimum & minimè bellicoſum, quales ferè infœliciter pugnare ſolent, cùm audaces fortuna iuuet, & intrepidos, & bellicoſos uiros.* Frons dextri Martis.] *dextra acies in pugnam, quam cornu in re militari uocant. Acies dicitur exercitus inſtructus: frons uerò in re militari metaphoricè, quæ aduerſus hoſtem ſpectat. Hæc ſi ſapienter diſponatur, plurimum iuuat: ſin imperitè, mala ordinatio*

B *ne, quantumuis optimi ſint bellatores franguntur, ut ait quidam* At medij robur agminis.] *Atq; hoc eſt, quod iam ſæpè diximus, mediam aciem uexit Scipio, Pompeij ſocer. In hac robur erat militum.* Quæ Cilicum terris.] *Ex Græcia modica auxilia ad Pompeium uenerunt, ſed quicunq; in circuitu maris uerſus orientem incolunt, ferè omnes auxilia miſerunt. Thraces, Helleſpõtij, Bithyniỹ, Phryges, Iones, Lydij, Pamphylij, Piſidæ, Paphlagones, Cilices, Syrij, Phœnices, Hebræi, Arabes, Cyprij, Rhodij, Cretenſes & alij inſulares præter, & dynaſtas, & reges, ut Deiotarum, Orientalium Galatarum regem, Ariaratem Cappadocum* ut reliqui mittantur, quos enume*rare nimis longum eſſet.* De Cilicia *alibi ſatis dictum eſt,*

Miles in hoc.] *Hic militabat ſub* Pompeio. *Pugna Pharſalica defunctus ubi cũ reliquijs in fugam abijt, eorum* Dux *fuit in Africa creatus contra Cæſarem. At hic mediam aciem turbatur cũ legionibus* Syriatis, *inquit Cæſar.* Cilicenſis *legio coniuncta cum cohortibus Hiſpanis, quas traduxerat Afranius, in dextro cornu collocatas fuiſſe, author eſt Cæſar, non in medio ut poëta canit.*

C Miles in hoc.] *Non fuit hic miles* Scipio. *Nam ubi Pompeius in Theſſalia uenit, iūctis cum* Scipione *caſtris, ita eſt cum eo honores partitus, ut apud illum claſsicum caneretur, eidemq́; alterum tenderetur prætorium. Auxerant enim* Scipionis *copiæ mirum in modum Pompeij exercitum, adeóq; omnium animos ſpes uictoriæ occuparat, ut quicquid temporis ad pugnam intercederet, id morari reditum in Italiam crederent,* At iosta fluuios.] *Quatuor Italorum millia ad exercitus curam reliquit, cæteros omnes inter* Pharſalicum *oppidum, & Enipheum fluuium inſtruxit. Quo in loco* Cæſar *copias ſuas etiam eduxit.* Cappadocum.] *quorũ regem fuiſſe Ariarathem paulò antè demonſtrauimus. Cappadocia longiſsimè omnium Ponticarum gentiũ introrſus recedit, minorem Armeniam, maioremq́, & Comagenem læuo ſuo latere tranſit. Dextra uerò omnes in Aſia dictas plurimis ſuperfuſa populis, magnoq́; Impetu ſcandens ad ortum Solis, inquit Plin. & Tauri iuga, tranſit Lycaoniam, Piſidiam, Ciliciam. Vadit ſuper Antiochiæ tractum, & uſque ad Cyreſticam eius regionem, parte ſua, quæ uocatur Cataonia, contendit. Ipſa regio montoſa eſt, unde opinor poëtam Cappadocum cohortem montanam appellare: ſiue adeo, quod caſtra ſua in collibus, unde deſcendebant, habuerint. Nomen regioni inditum ab amne Cappadoce, conſtat.* Cohors.] *In legione erant cohortes* 10. *Sed prima cohors reliquas, & numero militum, & dignitate præceſsit. Quærit enim uiros ſelectiſsimos tum genere, tum inſtitutione literarum. Atq; hæc quidem tenebat aquilam. Habebat pedites mille, & quinq; ſupra centum: tum autem equites loricatos centum triginta duos, appellabaturq́; cohors miliaria. Atq; hæc caput erat totius legionis: & ab hac, prima acies cœpit ordinari, cùm ad pugnam eundum eſſet. Secunda cohors habebat pedites* 555. *& ſuos equites, ut ſcribit Vegetius, atque ita ordine uſq; ad cohortes* 10. Ponticus eques.] *numerus pro numero. Pontici equites, qui è Pontica regione profecti ad bellum uenerant. De Ponto alibi dictum eſt prolixius. Paulo antè docuimus Enipeum amnem impeditis ripis dextrum Pompeij cornu muniuiſſe, quam ob cauſſam cunctum equitatum, ſagittarios, funditoreſq; omnes in ſiniſtro cornu Cæſari obiecerat, ubi planicies ſpatioſa erat ad concurrendum, id quod propter Enipeum amnem circa dextrũ cornu non poterat fieri.* Tetrarchæ.] *Qui quartã regni alicuius partẽ tenent, uti poſtea Herodes tetrarcha Iudææ fuit. Cæterũ Armenios, inquit Appianus, intra Euphraten incolentes Taxiles princeps adduxerat. Armenios uerò ſupra Euphraten Megabates, Artapi regis præfectus. Alij præterea inferioris potentiæ dynaſtæ, ad belli laborẽ unà ſe contulerant. Feruntur & ex Aegypto* 50. *naues ad illum perueniſſe, & ex Aegyptijs regibus, Cleopatra, fratre puero adhuc exiſtente Equitum alæ alioqui ſolebant ab utraq; parte protegere acies. Alij equites legionarij erant, quod legionibus connexi eſſent.* Atq; omnis purpura.] *Summatim omnes purpurati reges, & dynaſtæ, ac principes ſubiecti imperio Ro.* Numidas.] *Hos Iuba rex Numidarum, qui poſtea infœliciter cum Petreio in Africa periyt.* Creta Cydonas.] *inter maximè inſignia oppida Cretæ Cydon numeratur, à Plin. lib.* 4. *cap.* 12. *Idem refert, prodigij ſimile eſſe, quod in tota Creta, nuſquam in Cydoniatarum regione ceruã nõ ſint: item apri, attagenes, & erinacei. Hinc Cydonia mala, ex inſigni oppido Cretæ Cydone aduecta, quæ à Latinis cotonea appellantur. De Cretenſibus multa à nobis alibi annotata ſunt.* Ituræis ſiue Ituræis.] *Ituræorum gens à Plinio in Cœle Syria collocatur li.* 5. *capite* 23. *Ithyra urbs alioqui in Tauro monte eſt, Parthiam uerſus: unde Ithyræus. Mare. Ithyræos taxi torquentur in arcus. Hinc arcus epitheton eſt, Ithyræus. Ithyræos arcus, & Ithyræas ſagittas dicimus, hoc eſt, Parthicos arcus, & ſagittas. Itaq; Ithyræi in acie collocatos fuiſſe, quod præſtãtiſsimi ſagittarij eſſent, ut Parthi, aliquis dixerit. Sed Ithyræis, hic epithetice exponendum eſt, ut uelocibus, qualibus Parthi ualuerunt. Nemo Ithyræas ſagittas hoc loco Parthicas expoſuerit, quod Parthi tum temporis hoſtes adhuc ob cædem Craſſorum, Pop. Rom eſſent. Iam Ithuræis ſagittis dixit, pro eo quod eſt: unde ſunt ſagittarij ſuus curſus è montibus in planiciem. Solent plurimum epitheta duci à gentibus inſignibus in arte aliqua. Porrò quod Sulpitius illuc, in poſtrema ad fluuios acie exponit, uidetur ſui oblitus, nec ſitum loci ſatis obſeruaſſe. Nam cum ſiniſtrũ cornu in libero, & ſpacioſo campo ſtaret inſtructum, ſagittarios, funditores leuis armaturæ milites Põpeius ad procurſandum eò collocarat. Vt eſt, ad quãcunq; aciem illuc, & inde ſint referenda, conſtat Pompeium, cùm dextrum cornu circa riuum Enipeum conſtituiſſet, cunctum equitum*

ſagittarios, & funditores omnes in ſiniſtro cornu collocaſſe. Appianus equites, inquit, peditibus admiſtis breui pugnam uincere. Truces Galli.] *Cæſar lib. 3 belli Ciuilis, Erant, inquit, apud Cæſarem, ex equitum numero Allobroges duo fratres, Roſcillus, & Aegus, Adbucilli filij, qui principatum in ciuitate multis annis obtinuerunt, ſingulari uirtute homines, quorũ opera Cæſar omnibus Gallicis bellis optima fortiſſimaq́ erat uſus. His domi ob has cauſſas ampliſſimos magiſtratus mãdauerat, atq; eos extra ordinem in Senatum legendos curauerat, agrosq́ in Gallijs captos ex hoſtibus, præmiaq́ rei pecuniariæ magna tribuerat, locupletesq́ ex egentibus effecerat. Hi propter uirtutem non ſolum apud Cæſarem in honore erant, ſed etiam apud exercitum chari habebantur. Sed freti amicitia Cæſaris ſtulta, & barbara arrogantia elati deſpiciebant ſuos, ſtipendiumq́ equitum fraudabant & prædã omnem domum auertebant. Quibus illi rebus permoti, uniuerſi Cæſarẽ adierunt palamq́ de eorum iniurijs ſunt queſti, & ad cætera addiderunt, falſum ab his equitum numerum deferri, quorũ ſtipendiũ auerterent. Cæſar neq;* A *tempus illud animaduerſionis eſſe exiſtimans, et multa uirtuti eorũ concedens, rem diſtulit totam, illos ſecretò caſtigauit quòd quæſtui equites haberent, monuitq; equites, ut ex ſua amicitia omnia expectarent, & ex præteritis ſuis officijs reliqua ſperarent, hæc Cæſar. Hi quàm maximas pecunias mutuati perinde ac ſuis ſatiſfacere, & fraudata reſtituere uellent, multis coemptis equis, ad Pompeiũ tranſierunt cum ijs, quos ſui conſilij participes habebant. Hos Lucanus Gallos hic dicit, in quem tota Gallia aliquot annos bellum geſſerat.*

Iberia.] *Hiſpania. Nam Hiſpanæ cohortes, quas Afranius ad Pompeium traduxerat, in dextro cornu erant collocatæ. Has firmiſſimas ſe habere Pompeius exiſtimabat cohortes.* Cetras.] *Scuta breuia.* Eripe uicto.] *Exclamatione per auerſionem hortatur Pompeium, ut has gentes, quas in acie habet, Cæſari ad cædem abijcit, ne ſint, quibus exercitu internecione deleto poſſit imperare.*

Illo forte die Cæſar ſtatione relicta
Ad ſegetum raptus, moturus ſigna, repentè
Conſpicit in planos hoſtem deſcendere campos,
Oblatumq́; uidet uotis ſibi mille petitum
Tempus, in extremos quo mitteret omnia caſus.
Aeger quippe moræ, flagransq́; cupidine regni,
Cœperat exiguo tracta ciuilia bella
Vt lentum damnare nefas, diſcrimina poſtquam
Aduentare ducum, ſupremaq́; prælia uidit,
Caſuram fatis ſenſit nudare ruinam.
Illa quoq; in ferrum rabies promptiſsima, paulũ
Languit, & caſus audax ſpondere ſecundos.
Mens ſtetit in dubio, quam nec ſua fata timere,
Nec magni ſperare ſinunt, formidine merſa
Proſilit hortando melior fiducia uulgo.

Illo forte die.] *Cæſar nulla ratione ad pugnã elici poſſe Pompeiũ exiſtimans, hanc ſibi cõmodiſſimã belli rationem iudicauit, uti caſtra ex eo loco moueret, ſemperq́ eſſet in itinerib. hoc ſperans, ut mouendis caſtris, pluribusq́ adeundis locis cõmodiore re frumentaria uteretur, ſimulq́ in itinere, ut aliquã occaſionẽ dimicandi nanciſceretur, & in ſolitum ad laborem Pompeij ad exercitum quotidianis itineribus defatigaret. His conſtitutis rebus, ſigno iam profectionis dato, tabernaculisq́ detenſis, animaduerſum eſt paulò antè extra quotidianam conſuetudinem longius à uallo eſſe aciem Pompeij progreſſam, ut nõ iniquo loco poſſe dimicari uideretur. Tunc Cæſar apud ſuos, cùm iam eſſet agmen in portis, differendum eſt, inquit, iter in præſentia nobis, & de prælio cogitandũ, ſicut ſemper depopoſcimus, animo ſimus ad dimicandũ parati, non facilè occaſionem poſtea reperiemus. Confeſtimq́ expeditas copias educit. Sic Cæſar, Appianus paulò diuerſius rem fert. Cæſar ea nocte legiones, inquit, tres frumẽtatum miſerat. Pompeij quippe tarditatem laudans, cùm conſilium minimè immutare crederet, liberius ire iuſſerat. Acies deinde præparari audiens, lætatus eſt, neceſſitate cognita, qua Pompeius ab exercitu ad pugnam cogeretur, ſtatimq́ ſuos conuocari imperat. Nocte media perfectis ſacris, Martem inuocauit, ſuamq́ parentem Venerem. Ex Aenea quippe, & Iulo eius filio Iuliorum genus, ut ex nomine intueri licet, uidetur emanaſſe. Huc uſq; Appianus.*

Ad ſegetum raptus.] *Moturus tres legiones, quas mitteret frumentatum nocte. Atrociter hæc dixit, raptus, promoturus frumentatum. Signa intellige tres legiones Appiano.* Conſpicit.] *hoc eſt audiens parari acies, & ad pugnam inſtrui uehementer gauiſus fuit.*

In extremos caſus.] *Quo tempore de ſumma rei dimicaret. Hos tempus toties optatũ, nunc tãdem præter ſpem oblatum fuit.* Votis mille.] *amplificatio numeri, pro, multis uotis.* B

Flagransq́; cu. r.] *Quaſi uerò Cæſar ab id dimicandi copiam optaſſet, ut regnaret ſolus, cum Pompeium inſimularent captum imperij conſuetudine, quod bellum traheret de induſtria, quam cõditionem in peius accipiebant. Nihil uidebatur enim temerè facturus.*

Exiguo tractu.] *paruo momento* Lentum nefas.] *pugnam tardam, tardam, quod Ciues Ro. concurſuri erant, & quidem ſignis infeſtis, quã funeſta clade multi perirent: id quod Pompeij magis, quàm Cæſaris culpa accidit, ut ſuprà ſæpe demonſtratum eſt.* C

Ruinam caſuram.] *Imperium Conſulare intelligo, & libertatem Pop. Rom. Metaphora eſt, in uerbo nutare, quæ ſumpta eſt, à frontiſpicijs ædificiorum, quæ quando ruinas agunt, paulatim incipiunt minari ruinam,*

In ferrum.] *in pugnam, intellectio. Et hoc atrociter dixit, Cæſarem delectatum fuiſſe rabie pugnandi.*

Languit.] *minimè languit, ſed lætatus fuit, ut oſtendit Appianus, pugnandi neceſſitate cognita, ſemper prælium popoſcerat. Nam illam rabiem promptiſſimam non refrixiſſe, uel illud argumento eſt, quod inſtante prælio, uallum dirui iuſſerit, ne in caſtra receptus eſſet, ſed ut uel pugnando uinceret, & hoſtium caſtris potiretur, uel caderet in prælio cũ omnibus ſuis copijs, & internecione deleretur, id quod ita etiã Pompeius interpretatus fuit.*

Fata.] *Cæſaris fata non ſinunt eius mentem timere, ac trepidare. Contrà Pompeij fata nõ ſinebãt eũ bene ſperare. Quare Cæſar abiecta formidine, proſiluit, ad exhortãdos milites ad pugnã.* Fiducia.] *qui melius uideret ſuis rebus, quã uulgus militũ, quos ad pugnam hortaretur. Et tamẽ nunquã acrior, neq; alacrior Cæſaris exercitus fuit.*

O domitor regni, rerum fortuna mearum,
Miles, adeſt toties optatæ copia pugnæ.
Nil opus eſt uotis iam, fatum accerſite ferro.
In manibus ueſtris, quantus ſit Cæſar, habetis.
Hæc eſt illa dies, mihi quam Rubiconis ad undas
Promiſſam memini, cuius ſpe mouimus arma:
In quam diſtulimus uetitos remeare triumphos.
Hæc eadẽ eſt hodie, quæ pignora, quæq; penates
Reddat, & a emeritos faciat uos Marte colonos.
Hæc, fato quæ teſte probet, quis iuſtius arma
Sumpſerit. hæc acies uictum factura b nocentem.
Si pro me patriam ferro, flammiſq; petiſtis,
Nunc pugnate truces, c gladioſq; exoluite culpa.
Nulla manus belli mutato iudice pura eſt,
Non mihi res agitur, ſed uos ut libera ſitis,
Turba precor, gentes ut uis habeatis in d omneis
Ipſe ego priuatæ cupidus me reddere uitæ:
Plebeiaq; toga modicum componere ciuem,
Omnia dum uobis liceant, e nihil eſſe recuſo,
Inuidia regnate mea, nec ſanguine multo
Spem mundi petitis Graijs f delecta iuuentus
Gymnaſijs aderit, ſtudioq; ignaua palæſtræ
Et uix arma ferens, & g mixtæ diſſona turbæ
Barbaries, non illa tubas, non agmine moto
Clamorem latura ſuum ciuilia paucæ
Bella manus facient, pugnæ pars magna leuabit,
His orbem populis, Romanũq; obteret hoſtem,
Ire per ignauas gentes, famoſaq; regna,
Et primo ferri motu proſternite mundum:
Sitq; palàm, quas tot duxit Pompeius in urbem
Curribus unius gentes non eſſe triumphi.

A *O domitor regni.] Oratio Cæſaris ad milites generis deliberatiui, hortatoria eſt, ad prælium fortiter ineundum. Captat beneuolentiam, reddit attentos. Narrat: perſtringit aduerſarium. Hortatur à ſpe cõmodorum & primũ quidem, à præcedentibus promiſſis. Perorat a-pth. Sed priuſquam poẽtæ uerba excutiã, uiſum eſt Cæſaris orationẽ ex Appiano adſcribere. Quæ difficiliora uobis fuerant, amici iam euicimus, in-*
B *quit. Pro fame quippe & inopiam cum uiris decertauimus. Hæc dies et cunctorum adferet iudicium. Recordemini eorum quæ ad Dyrrhachium mihi promiſiſtis: & quæ me uiuente iureiurando confirmaſtis, cum ad uiuicem ſuccenſeretis, non niſi uictores eſſe redituros. Hi ſunt cõmilitanes, aduerſus quos ab Herculeis accerſiuimus columnas: qui nos ex Italia effugiunt, qui per decem belligerantes annos, ac tot hoſtes, uictoriaſq; adeptos ex Iberis, Celtiſq; ac Britannis, quadringentis ferè nationibus patriæ additis, ſine honore, ut triũpho, donisq; reijciunt, quibus nec ipſe cum iuſta peterem, quiui ſuadere, qui meritorum gratiam nobis renuunt. Noſtis, quæ ſine ulla ambitione poſuerim, cùm quippiam ab illis iuſticiæ,*
C *pietatiſq; ſperarem. Horum omnium uindices in unũ mihi adeſte, & mea erga uos, ſi quid uobis eſt ingenij fidei, curæq; reminiſcamini: liberalitatis præterea, ac munerũ, quæ uobis contuli. Non enim difficile admodum tyrones, inexpertoſq; uiros ab his, qui labores, ac prælia experti ſunt, pugna ſuperari. Adhæc iuueniliter ad inordinationẽ, & diffidentiã Ducis cõuerſos, quem ego ad hoc bellum trepidantẽ inuitumq; deſcendere certò ſcio. Fortuna iam defunctum, ſegnitie ad omnia tardum iam effectũ, neq; imperãtem magis quã ſuorum imperio parentẽ. Et hæc pro Italis ſolum loqui me arbitremini: ſociorum quippe nulla uberius nobis cura, aut ratio habenda eſt, utque cum illis pugnandum à uobis credite. Mancipia quidem illa è Syria, Phrygia, & Lydia, ad fugiendum continuè, ſeruiendumq; parata, quos ego clarè expertus ſum, & uos ſtatim intuebimini, & Pompeium ipſum neutiquam ad ordinem belli appropinquantem. Italos itaq; duntaxat inſequamini. Et ſi fortè ſocij uice canum uos circũcurrerint, aut tumultum concitarint, eos auertẽtes, ueluti cognatis ueſtris, ad illorum terrorem pariter utamini. Antè omnia uerò efficite, ut eorum, quæ polliciti mihi eſtis, non immemores uos intuear, & uictoriam potius, quàm mortem eligentes, diruite ad pugnã accurrẽtes mœnia, foſſas ueſtras obruite, ut nihil, niſi uictores abeamus. Videãt uos hoſtes ipſi deſtitutos caſtris, ſciãtq;, quoniam ex neceſſitate nobis iniunctum eſt in eorum tabernacula caſtra ponere. Ad hunc modũ Appianus digerit orationem Cæſaris.*

O domitor reg.] *Quidam legunt, mundi, pro, regni. Si legas, regni domitorem militẽ, indicat Pompeiũ hactenus imperium tenuiſſe, quẽ milites ſui iam propè perdomuerunt. Si mundi domitor, per amplificationem accipiendum eſt, qui mecum mũdi partes aliquos debellaſtis, [illegible], ut Angliam, Germaniam, Galliam, Hiſpaniam, & Italiæ partẽ. Quin & miles, pro, milites, ſynecdoche, numerus, pro numero. Miles domitor, miles fortuna rerum mearũ, appoſitio.* O domitor.] *Exordio captat beneuolentiam à perſonis militum, ad quos gloriam, & laudem omnium uictoriarum refert.* Nil opus eſt uotis iam.] *Sulpitius exponit, mouere deis pro pugna. Ego ſic intelligo. Non opus eſt nunc precari, non optari pugnandi poteſtatem, cũ pugnæ copia nunc adſit, & uictoria in manu, ut ius fatum nunc manibus uindicate. Habetis Cæſarem, & eius fortunã præſentem, & in ueſtra poteſtate, qui nunquã infœliciter dimicauit: quo Duce nunquã malè pugnaſtis. Cæſar, quãtus ego ſum: tertia perſona, pro prima.* Hæc eſt illa d.] *ab antecedentibus promiſſis. Etenim Cæſar, acceptis ijs, quæ circa urbem geſta erant, ut Tribuni ciuitate eiecti fuiſſent, pro cõcione milites allocutus queſtuſq; de inimicorũ iniuria fuit, quod res præclarè in Gallia geſtas ſibi inuidentes, primũ à ſe Pompeium alienaſſent: inde ſua facta in peius uertendo, eò rem deduxiſſent, ut niſi dignitatem ſuam tueretur armis, ſe ad inimicorum libitũ cadere oportere. omnia æqua tentaſſe, ut illorum inuidiã leniret, quæ quia non niſi ſua poſſet capite expiari, tribunoſq; plebis illorum iniuriæ obuiam ire conati, non ſolum è curia, uerumetiã ex urbe extorres eiecti eſſent: unũ tantum ſupereſſe, in quo ſpem poſitam haberent, ut ad uitam ſuam tuendam, militum ſuorum auxilium implorarent. Quapropter ſe obteſtari omnes, ut ſi ſuarum uictoriarũ teſtes eſſent, & ſuum ſtudium in ſe exploratum haberent, ſuam dignitatem ab inimicorũ iniuria armis uindicarẽt. His Cæſaris uerbis tota concio aſſenſa fuit, magnoq; clamore iuſſus fuit, ut ſuo iure militum opera uteretur, quæ ſuo Imperatori deuota nũquam eſſet defutura. Tum de-*

Poſt iam diſtinguunt uetuſti cod.
a al. emerito
b al. nocentẽ eſt.
c al. gladijſq; exol. culpam in uetuſ. codic.
d al. omnes.
e al. nil.
f al. dilecta.
g al. aut mixtæ.

mum Cæſar ſuorū conſenſu fretus: ex Rauenna cohortibus aliquot præmiſſis ſub noctem Rheda Ariminū profectus fuit. Rubiconis ad und.] *Erat tum Rubicon fluuius Italiæ terminus, ut olim, Aeſis in Piceno: & poſtea Phormio Iapidiæ amnis, atq; ad poſtremum Arſia. Rubicon labitur inter Rauennam, & Ariminum: Accolæ hodie Riconem uocant: atq; priuſquam ad mare deueniat, cum amniculo quodā congreſſus, in Adriam obſcuro nomine uadoſo oſtio deuoluitur.* Promiſſam memini.] *Audiamus ipſum Cæſarem concionantem ad milites, grauiter, & diſertè lib. 1. belli Ciuilis. Omnium temporū iniurias, inquit, in ſe cōmouerat: à quibus & inductum, & deprauatum Pompeium queritur, inuidia, & obtrectatione laudis ſuæ, cuius ipſe honori, & dignitati ſemper fauerit, adiutorq́; fuerit. Nouum in republica introductū exemplū queritur, ut Tribunitia intercesſio armis notaretur, atq; opprimeretur, quæ ſuperioribus annis armis eſſet reſtituta Syllam nudata omnib. rebus Tribunitia poteſtate, tamen intercesſionē liberam reliquiſſe: Pompeium, qui amiſſam reſtituiſſe uideatur, dona etiam, quæ antè habuerat, ademiſſe Quotieſcunq; ſit decretum, darent magiſtratus operā ne quid reſpub detrimenti caperet, qua uoce, & quo S. C. Pop Rom. ad arma ſit uocatus factum in pernicioſis legibus in ui Tribunitia, in ſeceſsione Populi, templis, locisq; editioribus occupatis. Atq; hæc ſuperioris ætatis exempla expiata Saturnini atq; Gracchorum caſibus docet: quarum rerum illo tempore, nihil factū, nec cogitatū quidem: nulla lex promulgata, non cum populo agi cœptum nulla ſeceſsio facta. Hortatur, cuius imperatoris ductu nouem iam annis remp. fœliciſſimè geſſerint, plurimaq́; prælia ſecunda fecerint, omnē Galliam, Germaniamq́; pacauerint, ut eius exiſtimationem, dignitatemq́; ab inimicis defendant. Conclamant legionis tertiædecimæ, quæ aderat, milites (hāc enim initio tumultus euocauerat, reliquæ nondum conuenerant) ſeſe paratos eſſe Imperatoris ſui, Tribunorumq́; plebis iniurias defendere. Hæc Cæſaris uerba eò retuli, ut egregia promiſſa hoc loco appareant.* Cuius ſpe.] *Spei promiſsi ueſtri, nominis exitum non ſolum huius pugnæ, ſed totius belli, cuius certam uictoriam nobis promittimus, quemadmodum hactenus ueſtra uirtute uictores fuimus.* In quam diſta.] *Quaſi dicat, propter hunc diē, qui dabit nobis non ſolū uictoriā, ſed belli ciuilis finem, diſtulimus triumphos ſuperiores, de Bello Gallico, & Britannico, quos inimici nobis negarūt.*

Hæc eadem eſt.] *Ab utili & iucundo, ut rectè etiam Sulpitius. Etenim poſt tranſitum Rubiconis hoſtes patriæ iudicati fuerant, quare confecto bello, uictores reſtituerentur, & patriæ, & liberis, & uxoribus.*

Et emeritos colonos.] *Vt hæc uictoria ob longam militiam duodecim propè annorum emeritos uos faciat milites. Emeriti dicebantur, qui à militia abſoluti eſſent: ab emereor: à quo emeruit ſtipendia dicuntur, qui militia ſunt perfuncti Et metaphoricè, emeriti ſenes, & boues emeriti, qui amplius ad laborem non tenentur. Addit colonos, emeritos. Expendatur, quàm ſignificanter hoc dixerit. Coloni ſunt, qui ex maioribus urbibus, abundante multitudine, tanquam populorum examina quædam, ad minora oppida inhabitanda deducuntur: quales fuerunt Romanorum, Athenienſium, Chalcidenſium, aliarumq́; clariſsimarum urbium coloniæ, Græci, coloniam à nomi... aptiſſimo uocabulo dicunt. Coloni, à colendo, hoc eſt, ab inhabitando dicuntur. Vult poëta ſignificare, eos hac uictoria potitos, triumphaturos primum, deinde* A *in colonias deducendos, ut in otio reliquum uitæ degant.*

Hæc fato.] *Hodie fatū, hoc eſt, prædeſtinatio diuina teſtabitur præſenti noſtra uictoria, noſtráne cauſſa iuſtior ſit, an inimicorum* Quis iuſt. ar.] *Egóne, an Pompeius cum Senatu. Itaq; uter ſuccubuerit in hac pugna, ille iniuſta arma induiſſe conuincetur, ille nocens iudicabitur.* Si pro me pa.] *A' maiori ad minus. Plus enim fuit tranſito Rubicone patriam ferro, & incendio populari, quàm uorſis gladijs cum inimicis de uictoria contendere, id quod eo die futurum fuit.* Gladiosq; ex.] *Si enim Dij uictoriam dederint, ea teſtabitur culpam in inimicis eſſe, ac nos iuſtè gladios ſtrinxiſſe.* Nulla manus.] *epiphonema. Si alius quiſpiam iudicaret. Secus inimici noſtri iudicarent, ſi de ea re iudices ſumpti eſſent.*

Non mihi res a.] *Ab utilitate militum non ſua. quanquam ad Cæſaris dignitatem tuendam bellum fuerat ſuſceptum. Et ut beneuolos magis habeat ſuos, illam utilitatem ſubijcit, ut liber populus ſit, quaſi hacten us Pompeio ſeruiuiſſent, qui unus princeps ciuitatis fuiſſet: qui urbe diſcedenti ſe etiam pro hoſte habiturum, qui ſua ſigna non ſequeretur. uerum longè aliter Cæſar in amicis* B *ſe habiturum, qui neutram partem ſequeretur.*

Gentes ut ius.] *quod ius & imperium, ipſe Cæſar eſſet habiturus in omnia regna, hoc militibus tribuit, ut gratiam, & fauorē eorum emereatur.* Ipſe ego priuato.] *accommodatè ad pugnandum pro uictoria Per Anthypophorā occupat ſuorū exiſtimationē de inuadendo Imperio, quam Pompeiani ſibi perſuaſerāt, & ſparſerāt per caſtra.* Plebeiaq; toga.] *copia, reddit illuſtrius quod ſuperiori uerſu dixit. Quare per togā plebeiam, intelligit, tritam uilem, & putrē plebeiam tunicam, cuiuſmodi populus geſtabat Cur Horatius, popellum tunicatum uocat.*

Vilia uendentem tunicato ſcruta popello.

Poëta togulam pro toga uſurpauit Martialis.

Trita quidem nobis togula uiliſq́; patriſq́,

Denarijs tamen hanc non emo Baſſe tribus.

Omnia dum uobis.] *Ego cōtentus ero uerſari inter ciues priuatus, ut unus è media plebe, dum uobis omnia libera cōcedantur.* Inuidia regnante m.] *Huius nū facio, quod aduerſarij me odio proſequūtur, modò uos regnetis*

Spem mun.] *Identidē inculcat cū amplificatione cō.* C *moda, cū ſpē totius mūdi dicat eos nūc ferro, adeóq; uno prælio petere, Extenuat laborē, ut proponat ſimul facilitatē. Modico ſanguine uictoriā conſtiturā oſtēdit* Gymnaſijs ade.] *Ab extenuatione uirū exercitus Pōpeij. A' ſtudijs, & exercitatione: coarguit gentiū illarū ignauiam, quibus ille exercitus cōſtatus fuit. In primis eū cōſtare gētibus barbaris præter paucos Romanos. Barbaros homines imbelles, & ignauos, è gymnaſijs, & palæſtris ueniſſe, in quibus moles barbari, & effœminati, in talibus locis exercebātur: ſed nulli magis quam Græci. Apud hos præter cæteros, Sybaritæ, et Mileſij mollicie infames fuêre. Quin & tota Aſia luxu notata fuit. Ionia prima omnium unguentis delibuta, & ornata corollis accumbere ſolita fuit. Hinc menſæ ſecundæ magnum gulæ irritamentum, profecta fuêre: ut apud Comicos Græcos Ionicum pro molli, & delicato uſurpatur. Hinc Propertius.*

Ac tu ſeu mollis, qua tendit Ionia, ſeu qua

Lydia Pactoli tingit arattia liquor.

Horatius libro Odarum tertio.

Motus doceri gaudet Ionicos matura uirgo.

Addo

A Adde & ipſas Athenas, inuentricem omnis humanitatis, cultricem philoſophiæ, legum, frugum, & multarum artium repertricem, omne genus bellaria ab iis ipſis inuenta fuére. Hinc Attica bellaria, lauta nimium. Iam uerò, & Siculæ menſæ, & Syracuſanæ teſtant abundè gentium illarum perditum luxum, & proinde imbelliam. His adde & Montinorum pocula. Atq; hæc fuſiùs collibitum fuit dilatari, ut intelligatur, Cæſarem iuſtè Pompeianam aciem ex his barbaris gentibus conflatam perſtringere, ut delumbem, & mollicie fractam.

Gymnaſijs.] Gymnaſia propriè apud Græcos erant, ludi, in quibus nudi iuuenes ad luctum exercebãtur. γυμνὸς nudus. Transfertur per metaphoram ad quaslibet ſcholas, ubi bonæ literæ traduntur. Studio palæſtræ.] Ludi illius, in quo luctandi ſtudium exercetur.

Vix ar. fe.] Alia extenuatio exercitus Pompeiani, qui conſtet tyronibus, & inexercitatis. Barbaries diſſona.] Turba barbarorum confuſa diuerſarum gentiũ linguis, quæ res uehementer in prælio aduerſatur uictoriæ,

B ubi nulla gens in pugna alterius linguam intelligit. Barbaries. pro Barbari. Ciuilia paucæ manus bel.] Pauci admodum ciues Romani erant in caſtris, à quibus bellum Ciuile nomen habuit, ſed longè maxima pars barbarorum erat. Pugnæ pars mag.] Et ne multitudine barbarorum terreantur, occupat eum metum ex animis eorum eximere. Laniam futurum dicit, ut regna terrarum, his populis, tanquam inutilibus terræ ponderibus magna clade leuetur.

Ite per ign. gentes.] Exhortatio ad fortiter dimicandum cum extenuatione barbarorum. Famoſa regna celebria ex Aſia. Proſternite mundum.] hoc eſt, partem populorum mundi, totidem pro parte, & item continens pro contento. Sit iẽ palam.] Conſtet iam de quibus gentibus triumphauit Pompeius, quàm ignauis, & imbellibus. Etenim Cæſar poſtea uictoria ſumma celeritate contra Pharnacem petitus, exclamauit per uiſum, atque hi ſunt, Pompeij qui te magnum fecerunt, derident nomẽ Magni partum à fœminis quodammodo. Vnius gen.] Verùm cùm tot ſint diuerſæ, ut de totidem, ac ſingulis triumphetur. Quas enim, inquit, Pompeius gentes tot ipſe triumphauit, & in triumpho duxit in urbem, hæ non ſunt eiuſmodi ut ſemel de iis in uniuerſum, ſed de ſingulis triumphetur: ut ſpe multorum triumphorum milites excitet ad uictoriam. ſiue, ut Micyllus non eſſe dignos, de quibus unus triumphus agatur, nedum multi. Curribus.] Nemo ferè eſt, qui ignoret, Imperatorem curru in urbem inuehi ſolere, & hoſtes captiuos cathenatos ante currum duci.

Armenios'ne mouet.] An exiſtimãdum Armenios curare, quis Romæ ſummum Imperium habeat, Cæſar'ne, an Pompeius, an alius aliquis? quaſi dicat, minimè gẽtium id curãt, multò minus cupiunt emptum multo ſanguine Pompeiũ, ut proſit reb. Italicis, & imperio. Romano. Imo ne unus quidem

C Barbarorum, quod nõ ſolum ipſum propter bella illata, ſed in uniuerſum etiam omnes Romanos uderint. Heſperias res dixit Italicas, & proinde Imperium inde intelligit, quod gentibus barbaris, tum formidabile, tum inuidioſum erat, quamuis ſocietate, aut amicitia iunctis. Dominosq; gra.] Veriſimile. Quos bellis grauibus cum cladibus, & regnorum populationibus experti ſunt barbari, hos grauatè admittunt dominos, quod ob iniurias acceptas eos infeſtè oderint.

Armenios'ne mouet, Romana potentia, cuius
Sit Ducis, aut emptũ [a] nimio uult ſanguine quiſq;
Barbarus, Heſperijs Magnum præponere rebus?
Romanos odere omnes, dominosq; grauantur,
Quos nouere magis. ſed me fortuna meorum
Commiſit manibus, quorum me Gallia teſtem
Tot fecit bellis, cuius non militis enſem
Agnoſcam? cœlũq; tremens cùm lancea tranſit,
Dicere non fallar, quo ſit uibrata lacerto,
Quod ſi ſigna Ducem nunquam fallentia ueſtrum
Conſpicio, facieſq; truces, oculosq; minaces,
Viciſtis. uideor fluuios ſpectare cruoris,
Calcatosq; ſimul reges, ſparſumq; ſenatus
Corpus, & immenſa populos in cæde natantes:
Sed mea fata moror, qui uos in [b] bella ruentes
Vocibus [c] his teneo, ueniam date bella trahenti:
Spe trepido, haud unquã uidi tã magna daturos:
Tam prope me ſuperos camporum limite paruo
Abſumus à uotis, ego ſum, qui Marte peracto,
Quæ populi, regesq; tenent, donare licebit.

Vt & Lanceas etiam agnitum. Quod ſi ſig.] à ſignis certæ uictoriæ animat milites, ſi modo illa ſigna uictoriæ dicenda ſint: horrendum tueris, ac minas truculenter ſpirare. Videor fluuios ſpe.] A' præſentione rei futuræ, multa aceruatim ominatur ſimul euentura. Sed mea fata mo.] Quaſi iam à fatis ſibi traditam uictoriã in manibus habeat, & milites ultrò in pugnam ituros uideat, ſe incre pat quod uictoriã differat. Atque hoc pacto multò magis per ſe ſatis alacres ſuos animos addit ad progrediendum in prælium. Habet & illud calor ad capeſſendum pugnam quod deprecetur culpam ſuam, & ueniam petat à militibus, moræ.

[a] al. nimio
[b] al. in tela.
[c] al. cui.

Sed me fortuna.] Confert ſe, & ſuam fortunam, cum ſorte Põpeij. Hic auxilia contraxit ab hoſtibus ſuis, quos armis deuicit, à quibus, quid fidei ſit, in pugna ſit experturus, uidetis. Me uero fortuna commiſit manibus meorum amicorũ, & fidelium contubernalium, qui quales erga me fuerint, uel bellum Gallicum teſtari poterit. Atq; hij meam dignitatem tuentur. Cuius nonnul. enſ.] à teſtimonio ſpectatæ fidei ſuorum erga ſe in bellis Gallicis, quos ita dimicãtes ſpectarit, fortiter ut ſingulorũ propè enſes adhuc agnoſcat. Cœlum tremens lan.]

Spe trep.] Nunquã præſentius ſenſi tam magna Deos mihi daturos. qui nimia ſpe trepidem, atq; hodie: nec unquã tam mihi propitios, atque hoc die. Camporũ limite.] Paucorũ camporũ ſpatio abſumus à uictoria, ibi Pompeiana acies inſtruebatur. In illa enim acie fuſa ſita erat uictoria. Atq; ob id dicit paucis admodũ campis ipſos à uictoria abeſſe. Votis.] quibus ſemper precati ſumus uictoriã, quæ nũc nobis oblata, & in conſpectu eſt. Ego ſum.] A' ſpe ampliſſimorum cõmodorum quæ promittit ſuis cõfecto plio. Hic promittit ſe daturum. quantũ terrarum, agrorũ, urbiũ populi inimici, & reges poſſident. Qui milites huiuſmodi pmiorũ oſtentatione non accenderentur ad dimicationem?

Quo'ue *a* poli motu, quo cœli ſidere uerſo
Teſſaliæ tantum ſuperi permittitis *b* horæ *c*
Aut merces hodie bellorum, aut pœna paratur.
Cæſareas ſpectate cruces, ſpectate cathenas,
Et caput hoc poſitum noſtris, effuſaq́ꝫ membra,
Septorumq́ꝫ nefas, & clauſi prælia campi.
Dum duce Syllano gerimus Ciuilia bella.
Veſtri cura mouet: nam me ſecura manebit
Sors quæſita manu, fodientem uiſcera cernet
Me mea, qui nõdum *e* uictum reſpexerit hoſtem.

a al. Quo'ue. *b* al. horæ. in uetuſt. cod.

c al. uicto hoſte. in uetuſt. cod.

Quo'ue poli.] *Exclamat Cæſar per admirationem, ſimul & auerſionem ad ſuperos, quæ fata, ſiue quæ cœleſti influentia (ut ſic dicam) eueniat, ut tantum cladis permittant Theſſaliæ.* Quo poli motu] *Quo motu? Firmamentũ hoc eſt, octaua ſphæra, quæ ſtellifera ſphæra eſt, quæq́ duob. paruis circulis circa principia Arietis, & Libræ nona ſphæra trepidat: Hic motus apud Aſtronomos, motus acceſſus, & receſſus ſtellarum fixarum appellatur. Hanc nouæ ſphæra complectitur quæ Criſtallinum, ſiue aqueum cœlum uocatur. In hoc nulla ſtellarum cernitur. Ex octaua ſphæra, quæ trepidat, influxus cœleſtes deſcendere Aſtrologi aſtruunt. Sulpitius exponit, qua conuerſione, aut regreſſione planetæ. Ego exponerem, inquit Glareanus. Quo motu poli id eſt, cardinis, & quo uerſo ſidere cœli, id eſt quo cœli ex aſtris influxu, ſiue (ut uulgò loquuntur) influentia, Octauæ enim ſphæra polus mouetur ſaltem trepidatus (quem ita appellant) motu. Ita Glareanus, ut nos quoque annotauimus.*

Tantum.] *Sulpitius interpretatur, ut ſit rerum dominum creatura. Rectius mihi uidetur, ut in Theſſalia tantum ſanguinis ſit fundendum, tum ciuium, tum barbarorum.* Theſſaliæ.] *In Theſſalia, uno prælio bellum confectum ſitis habituri.* Aut merces.] *In diſiunctiuo, altera pars tenenda eſt. Poſteriorem amplificat, ut ſuorum animos confirmet, ut eam prohibeant.*

Cæſareas cruces.] *Quibus ipſe, & ſui pœnas ſunt daturi, ſi fuerint uicti.* Et caput hoc.] *Αὐξητικῶς*] *alludit ad crudelitatem Syllanam, qua multorum capita ad roſtra ſuſpenſa ſpectabantur, ut Marij Iunioris & aliorum. Quod uerò eò ſpectarit, ſtatim ipſe coarguet.*

Poſitum roſtris.] *Quæ Romæ roſtra fuerunt, ſuprà demonſtrauimus. Sulpitius, affixum caput exponit in ſuggeſto, quod erat in templo, cui nomen roſtra. Sed audiamus prolixius Glareanum, cõtra Sulpitium Suggeſtum, inquit, puto ego ante curiam non in templo fuiſſe & Comitium uerſum, non ad templi parietes. Comitium porrò ſingulari numero locus erat ante curiam, circa quam nulla taberna, ſed quieta omnia. In altera autem Curiæ parte, forum erat, turba hominum, & officinis, tabernisq́ ſtrepitus. Cuius ueſtigium hodie uidemus oppidò elegans in ſancta urbe Agrippina Colonia. Comitia uerò erant, totius populi conuentus, ad creandos magiſtratus, ad bella indicenda, ad pacem dandam deuictis, & ad quædam alia Reipub. munia, &c. Hæc Glareanus.* *Ante curiam, hoſtilia* A *iam erant roſtra, à roſtris nauium, quæ ex hoſtibus capta ibi fixa erant. Liuius. Naues Antiatum partim in naualia Romã ſubductæ, partim incenſæ, roſtriq́ earum ſuggeſtum in foro extructum adornare placuit. Roſtraq́ id templum appellatum. Sub dextra horum à Comitio locus erat, ubi nationum legati ſubſiſtebant, qui ad Senatum mittebantur, à Græcis, Græcoſtaſis dictus. Itaque roſtra non erant in templa.* Proinde ſi uictus fuero, hoſtis caput meum & truncata membra ponet ſpectaculo, & ludibrio omnibus mortalibus in roſtris.

Septorumq́ꝫ nefas.] *hoc eſt, Comitij, in quo ſtans populus Romanus, ſuffragia ferre ſolebat. Septa hæc loca uocabantur, in campo Martio incluſa tabulatis, ſpecie o*uilium. B *Quare ſepta interdum pro ouilibus ponuntur. A ſepire, ſepta, & ſeptum. Quare per epexegeſin addit, clauſum campum.* Prælia.] *Spectate etiam nefas ſeptorum, & prælium clauſi campi. Prius ſupplicium ad ſe pertinet, ut uictus cathenis Romam ſit ducendus, & truncatum caput roſtris ſuſpendendum. Poſterius uerò, ſpectate ſeptorum nephas, & prælia clauſi campi, ad milites pertinet. Exempla planè congruerent, ſi uicti ſuccumberent. Sylla proſcriptorum qui in manus ueniebant, capita ſuſpendit ad roſtra. Cum ad portam Collinam Marius, & Sylla dimicarent acerrimè, ad poſtremum Mariani uicti fugam ceperunt. Ceciderant in ea pugna utrinque quinquaginta Millia hominum. 50. M. ex uictis capta. Samnites, qui numero captiuorum reperti fuerunt, ſex millia numero, Sylla iuſſu in Circo maximo, interfecti fuerunt. Horum exemplo illos ad Lamenam Pompeij, qui unus ex Ducibus Syllanis, ſupereſt, in ſepta & clauſum Martiũ Campum, eos uenturos dicit, ſi uincantur Proinde operam dent, ut hoc dedecus fugiant. Pompeium non degeneraturum à ſua Dictatore.*

Cum duce Syllano ger.] *Qui unus ducum Syllanorum ſuper eſt. Αὐξητικῶς. Vt ueniat ipſis in mentem Syllæ crudelitas immanis, à qua Pompeius non degenerabit. Adhæc, ut ueniat ipſis in mentem, ut Carbonem nobilem uirum captum capitis damnârat. Concitat Pompeio inuidiam, & ſuos ſibi conciliat.* C

Me ſecura manebit.] *Pro me non ſum ſolicitus, nam cum ad ultimum diſcrimen res redacta erit, mihi manũ inferã, ne in inimicorũ manus ueniam, id quod ſtatim reddit. Non incidam in manus inimicorum uiuus.*

Dij quorum curas abduxit ab æthere tellus,
Romanusq́ꝫ labor, uincat, quicunq́ꝫ neceſſe
Non putat in uictos *d* ſæuum diſtringere ferrum,
Quiq́ꝫ ſuos ciues, quod ſigna aduerſa tulerunt,
Non *e* credit feciſſe nefas. Pompeius in arcto
Agmina ueſtra loco uetita uirtute moueri
Quum tenuit, quanto ſatiauit ſanguine ferrum?
Vos tamen hoc oro iuuenes, ne cædere quiſquam
Hoſtis terga uelit, ciuis, qui fugerit, eſto:
Sed dum tela uincant, non uos pietatis imago

d al. inuictos, cod. uetuſto.

e al. credunt.

Dij quorum.] *Exclamatione ad Deos, commendat ſuam pietatem in ciues, & clementiam in hoſtes, Ipſe etiam multo antè Romæ teſtatus fuerat, ſe inter amicos eos habiturum, qui neutram partem ſequerentur Pepercit etiã Põpeianis appreſſis.*

In uictos.] *Variant exemplaria, quæ coniunctim inuictos legunt. Sed prior lectio uera eſt, & congruit cum ſequenti. Vincat, inquit ille, qui uictor non cupit ſæuire in*

deuictos

Vlla, nec a aduerſa, conſpecti fronte parentes
Commoueant: uultuſue gladio turbate uerendos.
Siue quis infeſto cognata in pectora ferro
Ibit, ſeu b nullum uiolabit uulnere pignus,
Ignoti iugulum tanquam ſcelus, impetat hoſtis,
Sternite iam uallum, foſſasq; implete ruina,
Exeat ut plenis acies non ſparſa maniplis.
Parcite ne caſtris, uallo tendetis in illo
Vnde acies peritura uenit.

a al. auerſa.
b al. nullo.

A deuictos bello, ut fecit Sylla, & qui non oderit eius, quod contra ſe in acie ſteterint. Indicat ſe talem eſſe, & ea clemẽtia, ut uictor uelit omnibus ignoſcere, quod contra ſe arma induerint. Appianus author, Caſarem Venerem uictricem Pompeium Herculem inuictum in auxilium inuocaſſe. Quiſq; ſuos c.] Quamuis infeſtus Cæſari poeta eſt, uelit, nolit, hanc illi clementiam tribuit, ut condonet ciuibus in partibus eſſe, id quod in medio ardore pugnæ ipſe teſtatus fuit. Nam cũ uultus in eo prælio eſſet, medius inter Imperatorẽ & militem, uoces eius obequitantis exceptæ ſunt, altera cruenta, & ad uictoriã efficax. Miles fac.] Miles faciem feri: altera ad iactationem compoſita, Parce ciuibus, cum ipſe ſequeretur. Pompeius in as.] Ab antecedenti crudelitate in Cæſareanos milites concitat illi inuidiam. Fuerant concluſi loco iniquo, atq; arcto circa caſtellum, ubi B ad ſatietatem à Pompeianis cedebantur. Horum nunc ſuos commonefacit, ut ſint memores, & ſe uindicent.

Verita uiscera.] Cùm enim loco anguſto, & uiarum faucibus concluſi ſtarent, uirtutem præſtare non poterant.

Vos tamen hoc oro.] Appianus author eſt. Cæſarem præcones acies diſcurrere iuſsiſſe, ut à Romanorum cæde omne temperarent, ſed in ſolos ſocios ferrum ſtringerent. Cæſar libro tertio, deſcribens ſuam clementiam in Pompeianos deuictos, confecto prælio, qui in montem confugerant, prima luce, inquit, omnes eos, qui in monte conſederant, ex ſuperioribus locis in planiciem deſcendere, atque arma proijcere iuſsit, quod ubi ſine recuſatione fecerunt, paſsisq; palmis procucti, ad terram flentes, ab eo petierunt ſalutem. Conſolatus ſurgere iuſsit. Et pauca apud eos de lenitate ſua locutus, quo minore eſſent timore, omnes conſeruauit, militibusq; ſuis iuſsit, ne qui eorum uiolarentur, neu quid ſui deſiderarent. Hac adhibita diligentia ex caſtris ſibi le- C giones alias occurrere, & eas, quas ſecum duxerat, inuicem requieſcere, atque in caſtra reuerti iuſsit: Hæc Cæſar de ſua lenitate in hoſtes Romanos ſuos prælio uictos. Aldus legit, imputet, Sed omnino, inquit Glarean. Cæſar hoc uult dicere, hoſtibus terga præbentibus parcendum, & tanquam ciues eos habendos, at oppoſitos, ac contra ſtantes inuadendos etiamſi ſint parentes, &c.

Hoſtis terga.] Qui deſerta acie fugiunt, uicti ſunt: quare rectè monet, ut ferrum, & haſtas in reſiſtentes uertant. Qui fugerit.] In amicis, & pro Romano habentur, et non ſit, cur eius tergum in fugam uerſum cædatur, qui abiectis armis fugiat.

Sed dum tela.] Opponit fugientibus pugnantes uerſis gladijs, moneto, ut ſine diſcrimine in eos ſæuiant, quàm diu arma gerunt, & ſtringunt gladios, & nulli parcant, ne parentibus quidem, uerum & meminerint Homericũ illud ſolum, κτανέοντα κατέκτα. In pugna res agitur, & nulli parcitur.

Siue quis.] Siue cognatus ſit, ſiue affinis, aut contubernalis, nihil refert ſine diſcrimine graſſetur ferrum.

Ignoti iugulum.] Vt parentes, ut conſanguineos, ut affines, & cognatos trucidant, tanquã par ſcelus admiſſurus graſſetur in iugulum hoſtis ignoti. Aduerſis frontibus pugnantes ferite, terga uertentibus parcite, quicunque ille fuerit.

Sternite iam uallum.] Cæſar ſuos in pugnam educturus, ubi pugnam inſtare uidit, dirui & æquari caſtrorum uallum iuſsit, ne cui ſuorũ ſpes eſſet receptui: quod Pompeianorum quidam inuiti, hoſtem fugam meditari interpretabantur. Pompeius uerò multo aliter, qui multis audientibus teſtatus eſt ſe uidere, eo conſilio Cæſarem in præliũ ire, aut ut cum ſuis caderet, aut hoſtium caſtris potiretur. Verba Appiani ſunt, in epilogo orationis Cæſaris, Diruite, inquit Cæſar, accurrentes mœnia, foſſas neſtras obruite, ne nihil niſi uictores abeamus. Videant uon hoſtes ipſi diſtitutos caſtris, ſciantq;, quoniam ex neceſsitate nobis iniũctum eſt, in eorum tabernaculis caſtra ponere. Hac effatus, Veteranorum ad duo milia, è caſtrorum cuſtodia emiſit. Hi muris egreſſi, magno ſilentio foſſas æquauère terra. Videns igitur eos Pompeius, cùm nonnulli fugam ab illis meditari crederent, audacia eorum cognita, ſuſpirio palàm conqueſtus eſt, ſe pugnam cum feris acceſsiſſe. Hæc Appianus. Maniplis.] Syncope, pro, manipulis. Contubernium manipulus uocabatur: ab eo, quod coniunctis manibus pariter dimicabant. Continebat manipulus, ſiue contubernium, 10. milites ſub uno papilione: his qui præerat, decanus dicebatur, ut centurio, qui centum.

Vallo tendetis in il.] Põpeij caſtra inuaderit, ibi figetis adhuc ueſtra tentoria hodie. Acies peritura.] Pompeij ex aduerſo è caſtris in prælium prodijt. Cæſar enim uiſo exercitu tribus aciebus procedere, ſuos quoque in acies eduxit.

——Vix cuncta locuto
Cæſare, quenq; ſuũ munus trahit, armaq; raptim
Sumpta uiris, celeris c capiunt præſagia belli,
Calcatisq; ruunt caſtris, ſtant ordine nullo,
Arte Ducis nulla, d permittunt omnia fatis.
Si totidem Magni ſoceros, totidemq; petentes
Vrbis regna ſuæ, funeſto in Marte locaſſet,
Non tam præcipiti ruerent in prælia curſu.

c al. ueteris omina.
d al. permittuntq;.

Vix cuncta locuto.] Vix finierat orationem ſuam ad milites, quiſque arma ſua ad pugnam expedijt. Cæſar aliter narrat. Signo profectionis dato, tabernaculisq; detenſis, animaduerſum eſt paulò antè extra quotidianam conſuetudinem longius à uallo eſſe aciem Pompeij progreſſam, ut non iniquo loco poſſe dimicare uideretur. Tunc Cæſar apud ſuos, cùm iam eſſet agmen in portis, differẽdum eſt, inquit, in præſentia iter, & de prælio cogitandum, ſicut ſemper depopoſcimus, animo ſimus ad dimicandum parati, non facilè occaſionem poſtea reperiemus: confeſtimq; expeditas

expeditas copias eduxit. Præſagia bel.] *hoc eſt, expedierunt ſe, ad id, quod præſagiuerat Cæſar, uallo tendẽtis in illo, unde acies peritura exiit.* Calcatiſq; ruinis.] *iam enim demoliti fuerant caſtra, eaq; ſola æquarant, ut ſcirent hoſtes, ut ait Appianus, ipſis ex neceſſitate iniunctum eſſe in eorum tabernaculis caſtra ponere.* Stant ordine nullo.] *Hoc uanum eſt, & falſum. Sic Cæſar, Cæſar, inquit, ſuperius inſtitutum ſeruans, decimã legionem in dextro cornu, nonam in ſiniſtro collocauerat, tametſi erant Dyrrhachinis prælijs uehementer attenuatæ, & huic ſic adiunxit octauam, ut penè unam ex duabus efficeret, atque alteram alteri præſidio eſſe iuſſerat. Cohortes in acie 80. conſtitutas habebat, quæ ſumma erat M. 22. Cohortes duas caſtris præſidio reliquerat. Siniſtro cornu Antoniũ, dextro P. Syllam: media acie Cn. Domitiũ præpoſuerat, ipſe contra Pompeium conſiſtit. Simul his rebus animaduerſis, quas demonſtrauimus, timens ne à multitudine equitum dextrum cornu circumueniretur. celeriter ex tertia acie ſingulas cohortes detraxit atque ex his quartam inſtituit, equitatuiq; oppoſuit, & quid fieri uellet, oſtendit, monuitq; eius diei uictoriam in earum cohortium uirtute conſtare, ſimul tertiæ aciei, totiq; exercitui imperat, ne iniuſſu ſuo concurreret. Huc uſq; Cæſar. Ergo ordinibus inſtructis proceſſerunt in prælium. Appianus, Cæſari duces aderant, inquit, Sylla, Antonius, & Brutus. Cæſar ipſe, ut aſſueuerat, legioni decimæ pręſedit, quod intuentes hoſtes præcipuos equitum contra illum collocarunt. Cæſar item conſpicatus Pompeium ſuos omnes, præter quatuor Italorum millia, quos ad exercitus curã reliquit inter Pharſalum oppidum, & amnem Enipeum inſtruere eodem in loco copias ſuas etiã eduxit. Sed hæc ſatis de inſtructa Cæſaris acie.* Fatis.] *Vt uincat is, cui fata uictoriam addixêre.* A

Si totidem Magni Soceros.] *Cæſaris, periphraſis. Omnia Cæſar ſemper in celeritate ponebat, ut hoſtes cunctantiores hoc pacto opprimeret. Si plures Cæſares habuiſſet in acie, qui regnum affectarent, inquit, ut Cæſar fecit, non tam præcipites in pugnam ruiſſent, ſed cunctantius in prælium deſcendiſſent, & quidem ratione pugnæ melius ſubducta.*

B

Vidit ut hoſtiles in rectum exire cateruas
Pompeius, nullaſq; moras permittere bello,
Sed ſuperis placuiſſe diem, ſtat corde gelato
Attonitus, tantoq; Duci ſic arma timere
Omen erat. premit inde metus, totumq; per agmen
Sublime *a* prouectus equo: quem flagitat, inquit,
Veſtra diem uirtus, finis ciuilibus armis,
Quem quæſiſtis, adeſt, totaſq; effundite uires,
Extremum *b* ferri ſupereſt opus, unaq; gentes
Hora trahit, quiſquis *c* patriam, choroſq; penates
Qui ſobolẽ, ac thalamos, deſertaq; pignora quærit,
Enſe petat. medio poſuit Deus omnia cãpo.
Cauſſa iubet melior ſuperos ſperare ſecundos,
Ipſi tela regent per uiſcera Cæſaris. ipſi
Romanas *d* ſancire uolent hoc ſanguine leges.
Si ſocero *e* dant regna meo, mundumq; paratent
Præcipitare meam fatis potuere ſenectam:
Non iratorum populis, urbiq; Deorum eſt
Pompeium ſeruare ducem, quæ uincere poſſent,
Omnia contulimus, ſubire pericula clari
Sponte uiri, ſacraq; antiquus imagine miles.
Si Curios his fata darent, reduceſq; camillos,
Temporibus, Decioſq; caput fatale uouentes,
Hinc ſtarent, primo gentes Oriente coactæ,
Innumeræq; urbes, quantas in prælia nunquam.
Excutere manus, totoq; ſimul utimur orbe.

a al. præuectus.
b al. Extremũ belli in codi. uetuſt.
c al. parentes.
d al. Satiare in uet. cod.
e al. date in cod. uetuſt.

Vidit hoſtiles.] *Poſtquam uidit Pompeius Cæſarem cum omnib. copijs è caſtris in pugnam prodire, ipſe quoque nonnihil trepidans ſuas educit, & cohortatur ad pugnam. Videns itaq;, inquit Appianus ſociorum copias huiuſmodi proſpectu terræ factas, ueritus ne pugna mixta, confuſio ab illis proximus emergeret, belli ſignũ ultrò protulit. Cui ex aduerſo à Cæſare conclamatũ eſt, ſtatimq; tubarum ſono, & lituorum clangore, erectos uniuerſos excitat. Et utpote in tam profunda multitudine, præcones, et præfectis hinc inde diſcurrentes, exercitũ per partes hortabantur. Ad hunc modum Appianus.* In rectum exire cateruas.] *Recta in ſe tendere, & ſe, atque acies ſuas petere. Nouè dixit, in rectum exire pro eo, quod eſt, recta uia in ſe procedere.* Cateruas.] *Vt Macedones, Græci, & Dardani phalanges, in quibus octo millia cenſebantur, habuerũt, ita barbaræ nationes ut Galli, & Celtiberi, cateruis utebantur in prælijs, in quibus erant ſena millia armatorum. Romani legiones habebant, in quibus ſingulis ſena millia, interdum amplius militare conſueuerant.*

Stat corde gelato.] *Inter tot uirorum millia, qui in unum concurrebant, multa præter opinionẽ & admiranda contingere, quæ quiſq; animaduertens, acri pœnitentia eo in loco repletus eſt, ait Appianus, & ueluti is dies, eorum, qui in terris ſunt, uel primus, uel ultimus futurus eſſet, magno ſtupore in dubiũ conuenit omnes. Vtraq; etiam ex parte lachrymas emiſiſſe ferunt, cùm ut ſe amplius uiuere poſſent, dies ille uideretur eripere. omniſq; Itala natio magno ſilentio perſtitit immota. Hæc ille. Quod itaq; exercitui uniuerſo accidit, hoc Põpeio tribuit, quem attonitum, & perculſum ſtetiſſe dicit.* Gelato.] *Attonito, cùm alia qui ſemper fuiſſet in prælijs, dux magnanimus, & fœlix.* Omen.] *inauſpicata profectio, ac ſignũ aduerſæ pugnæ.* C Quem flagitat.] *Oratio Põpeij ad milites hortatoria eſt generis ſuaſorij. In hac ijs utitur argumentis, quibus maximè milites ad pugnam excitentur.* Quem flagitat.] *Exordium ductum à uotis militum, & ratione temporis per inſinuationem. Etenim cùm ſentiret eos metu ad pugnam exanimari, cuius copiam ſæpe antè popoſcerant, diſſimulato metu orditur ab antecedentibus uotis. Adeo pugnandi copiam optarant, maximè, ubi Pompeij exercitus Scipionis copijs in Theſſalia auctus eſſet, ut quicquid temporis. ad uictoriam, quam certam ſibi promittebant, intercederet, id morari reditum in Italiam crederent. Et quia Pompeius nil temerè facturus uidebatur, eam cunctationem ita calumniabantur, quaſi captus Imperij conſuetudine, de induſtria bellum traheret.*

Extremum fer.] *uetuſtius codex legit, extremum belli ſupereſt opus. hoc eſt, ut per epexegeſin ſtatim reddit,*

ſumma

A ſuis belli ciuilis non præſens adeſt: niſi quod unum ſuper eſt, ut ferro uictoriam haud dubiam adſeratis.

Vna hora.] Vnius horæ prælium tot gentes orbis uocat in periculum uitæ, ut uel ſuccumbant, uel uictores patriæ, coniugibus, & liberis ſuis reſtituantur.

Quiſque patriam.] Pathos à loco, perſonis, ſexu, & in primis à pietate ſuorū in Deos. Enſe petat.] à neceſſitate pugnandi & ſpe uictoriæ. Vt Mars communis eſt, ita & uictoria in medio poſita ferro aſſerenda eſt.

Omnia.] cladem, fortunam aduerſam, & uictoriam. Videtur alluſum ad prouerbium, Martis campus, de ijs, qui militari confidentia præditi, rem non iudicio, ſed ui gererent. Medio Deus p.] Nil ſine magno labore mortalibus datur. Et quemadmodum dixit Comicus, nullum facinus hic ſine magno periculo. Videtur reſpexiſſe ad illud Heſiod. ἐν ἔργοις.

τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν.

Dij ante uirtutem ſudorem poſuere. Quod quidem perinde eſt, ac ſi dicat, in rebus dubijs, & arduis maximè prius uirtutem probari. Cauſſa iubet.] Ab æquitate cauſſæ

B ſuis ſpem uictoriæ oſtentat. Apud Appianum Pompeius eadem fermè argumento militum animos confirmat. Prò libertate, inquit pugnamus, & patria, iure legum freti, opinione recti. Superos ſperare ſe.] Fauentes, & propitios, ut qui iuſtam cauſſam tuemur. Ipſi ſcla re.] Confirmatio, quod ſint ſuperos ſecundos habituri. Extincto Cæſare, parta fuerit uictoria. Atq; hoc quidem atrociter dictum eſt à Pompeio per uiſcera Cæſaris.

Hoc ſanguine,] Amplius confirmat ſuos, Deo uelle leges Romanos per Cæſarem propè euerſas, rurſum ſtabilire. Si ſocero.] A ſigno præſenti promittit uictoriam. Socero Cæſari. Si Cæſari Dij uoluiſſent imperium orbis donare non ſeruaſſent Pompeium ſenem ad hoc bellum uſque.

Dij nobis propitij ſeruarunt Pompeium orbi Ducem.
Relinquitur Deos nō uelle Cæſari monarchiā tradere.

Pompe. ducem.] enallage perſonæ tertiæ, pro prima, me ducem. Quæ uincere p.] In uniuerſum proponit cauſſas, omnes propè quibus cōſtabit uictoria, at non principalem. Inſtructus eſt Pompeius equitum, peditumq́ co-

C pijs. Superat Cæſarem equitum peditumq́ frequentia, ergo uincet. Non ualet conſequentia, Ille non ſunt principales uictoriæ cauſſæ, ſed ſolus Deus. Subiere pericula.] Idem apud Appianum eodem argumento confirmat ſuorum animos. Totq́ præcellētibus, inquit, ſtipati uiris, quorum pars Senatorij ordinis eſt, pars æqueſtris, aduerſus hominem per latrocinia imperium ſibi uendicantem.

Clari uiri.] Illi, quos ſuprà recenſuimus, reges, tetrarchæ, dynaſtæ, & alij potentes Aſiæ, Græciæq́ populi.

Sacriq; anni.] Veterani milites, ſynecdoche, quinque illuſtribus maioribus orti ſunt, quorum imagines recenſere poſſunt. Sponte nōn coacti, ſed uoluntarij. quod plus eſt, quàm ſi Imperio, & authoritate ſenatus euocati fuiſſent. Si Curlochis.] Ominatio, ab exemplis maioribus. Emphaticè Curios, numero plurali dixit. Fuit aliquando Curius Dentatus, quo nihil fuit continentius, is, qui de Samnitibus caſis, & Sabinis, qui rebellauerant, uictis, & in deditionem acceptis. Cos.] Bis in eodem magiſtratu triumphauit. Reducesq; Camillos.] unus Camillus fuerat. Huic Furio Camillo cùm dies à L. Apuleio Trib. Pleb. dies dicta eſſet, in exilium abijt. Cùm Senones Galli Cluſinum obſiderent, & Legati à Senatu miſſi, ad componendum inter eos, & Cluſinos pacem pugnātes contra Gallos in acie Cluſinorum ſtetiſſent, hoc facto concitati Senones urbem infeſto exercitu petiuerunt fuſis ad Alliam flumen Romanis, cepere urbem præter capitolium, in quod ſe iuuenes contulerant. Maiores natu cum inſignibus honorum, quos geſſerant, in ueſtibulis ædium ſedentes necati fuerunt. Et cùm per auerſam partem Capitolij in ſummum euaſiſſent, proditi clangore anſerum M. Manlij opera præcipuè deiecti ſunt. Deinde Romani coactis propter famem deſpondere animum finem obſidionis emerunt mille pondo auri. Statim Camillus abſens dictator creatus, inter pendendum aurū cum exercitu ſuperuenit, & Gallos poſt ſextum menſem urbe expulit, cecidit'q. Hoc authore conſilium de migrando Veios diſceſſum fuit. Reducesq;.] Vt Curius ut Camillus, ut Decij ab inferis in uitam reuocarentur noſtris his deploratis temporibus à nobis ſtarent contra Cæſarem.

Deciosq;.] Patrem, & filium. quorū uterq́ ſe pro ſalute exercitus Dijs manibus deuouit: ac concitato equo, cùm pater ſe bello Latino in medios hoſtes intuliſſet interfectus morte ſua Romanis uictoriam reſtituit. Latini in deditionem uenerunt. Quum aduerſus Hetruſcos, Vmbros, Samnites, Gallos, P. Decio filio & Q. Fabio ducibus pugnaretur: & Romanus exercitus eſſet in magno diſcrimine, P. Decius patris exemplū ſecutus, deuouit ſe pro exercitu, & morte ſua uictoriam, eius pugnæ. Pop. Rom. dedit. Hinc ſtarent.] à nobis ſtarent, & noſtris partibus fauerent, nobiſcum contra Cæſarem pugnarent.

Primo genses nri.] Populi ex Aſia extrema euocati, aut uoluntarij huc confluxêre: & quantum urbium totò ferè orbe eſt, huc miſerunt auxilia quātà unquā in prælium conuenêre. Toto ſimul.] paucis uerbis ſummatim omnia orientalia auxilia per amplificationem complectitur, per ſynecdochen.

Quicquid ſigniferi.] Alia amplificatio auxiliorū Quātum populorum inquit, comprehenſum eſt intra tropicum Cancri, & circulum Arcticum, id totum in noſtris caſtris uidemus. At qui populi, qui reges, qui Dinaſtæ Pompeium ſecuti fuerunt, ſuprà recenſuimus.

Quicquid ſigniferi comprenſum eſt limite a cycli
Sub Noton, & Borean hominū ſumus, arma moue(mus.
Nonne ſuperfuſis collectū cornib. hoſtem
In medium dabimus? paucas uictoria dextras
Exigit: at plures tantum clamore cateruæ
Bella gerent. Cæſar noſtris non ſufficit armis,
Credite pendentes è ſummis mœnibus urbis
Crinibus effuſis hortari in prælia matres.
Credite grandæuum, ueritumq́ ætate ſenatum
Arma ſequi, ſacros pedibus proſternere canos
Atque ipſam domini metuentem occurrere Romā.
Credite, qui nunc eſt populum, populūq; futurum.
Permiſtas adferre preces, hæc libera naſci,

à Duo uerò Nullos hic Cæſari ſta exēplaria relinquit. Signifer manuſcripta cyclus, ſiue circu legunt. cœli; lus eſt Zodiacus, non cycli: qui à noſtris ſignifer, à Græcis, Zodiacus dicitur, quod in ea duodecim ſigna collocata ſunt, per quæ Solis curſus eſt. Signa à Græcis ζώδια, id eſt; animalia;

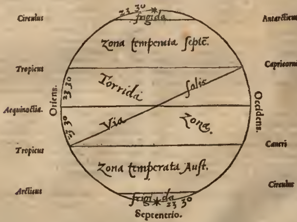
Hæc uult turba mori, ſi quis poſt pignora tanta
Pompeio locus eſt, cum prole, & coniuge ſupplex
Imperij ſalua ſi maieſtate liceret,
Voluere ante pedes Magnum, niſi uincitis, exul
Ludibrium ſoceri, ueſter pudor. Vltima fata
Deprecor, ac turpes extremi cardinis annos:
Ne diſcam ſeruire ſenex, tam mœſta locuti.
Voce a ſenis, flagrant animi, Romanaq; uirtus
Erigitur, placuitq; mori, ſi uera timeret.

a al. ducis.

animalia hic appellantur, quibus is maximus circulus diſtinguitur: quorum extrema Capricornus ad Auſtrū, Cancer ad Septentrionem Solſtitia efficiūt. Atque hi tropici, præter æquinoctialem, in cœlo quinque zonas, in terris, totidem plagas conſtituunt. Harum tres inhabitabiles creduntur: duæ extremæ propter intolerabile frigus, quæ polis arctico, & antarctico ſubiectæ ſunt, intra circulum Arcticum ad Septentrionem, & Antarcticum ad Auſtrum, Tertia in medio inter tropicos ſita, ob continuum Solis meatum, & diſcurſum, & radiorum Solis perpendicularitatem (ut ſic dicam) plaga terræ aduſta malè, aut uix habitabilis eſt. Veteribus in totum hæ tres inhabitabiles creditæ fuerunt, hodie nauigatione diuerſarum nationum habitari compertæ ſunt. Reliquæ duæ, quæ tropicis, Arcticisq; circulis interiacent, hinc ad boream, illinc ad Auſtrum, quod frigore hinc, illinc calore temperantur, habitabiles ſunt. Spatium habitabilis Arcticæ inter Cancrum, & circulum Arcticum eſt uiginti tres grad. & triginta minutis, & totidem inter Capricornum, & Antarcticum circulum. Et totidem item ab Aequinoctiali utrinq; ad Capricornum uerſus meri-

diem ad Septentrionem, ad Cancrū uſq;. Cic. lib. 6. de Repub. Vides, inquit, habitari in terra raris, & anguſtis in locis, & in ipſis quaſi maculis, ubi habitatur, uaſtas ſolitudines interiectas, hosq; qui incolūt terram, modo interruptos ita eſſe, ut nihil inter ipſos ab alijs ad alios manare poſſit, ſed partim obliquos, partim tranſuerſos, partim etiam aduerſos ſtare uobis, à quib. expectare gloriam certè nullam poteſtis. Cernis autem eandem terram, quaſi redimitam, & circumdatam cingulis: è quibus duo maximè inter ſe diuerſos, & ipſis uerticibus cœli ex utraq; parte ſubnixos obriguiſſe pruina uides: medium autem illum, & maximum Solis ardore torreri. Duo ſunt habitabiles, quarum Auſtralis ille, in quo qui inſiſtunt, aduerſa uobis urgent ueſtigia, nihil ad ueſtrum genus. Hic autē alter ſubiectus Aquiloni, quem incolitis, cerne quàm tenui uos parte contingat. Omnis autem terra, quæ colitur à uobis, anguſtata uerticibus, lateribus latior, parua quædam inſula eſt, circumfuſa illo mari, quod Atlanticum, quod Magnum quod Oceanum appellatis in terris, qui tamen tantu nomine, quàm ſit paruus uides, &c. Hactenus Cicero. A B

FORMA ZONARVM IN PLANO.

C

Hunc locum fuſiùs proſequutus ſum, ut illuſtretur, rō, comprenſum, limite cycli ad Borean & Notum, hoc eſt, quantum hominum eſt ſub zona temperata Septentrionali: à circulo Cancri, qui Auſtralis eſt, uſque ad Arcticum circulum, qui Septentrionalis eſt, noſtro, inquit, imperio paret, in noſtris caſtris eſt. Limes, & terminus Zodiaci Cancer hic, quod Sol ulterius non meet. Quamobrem Maro eam zonam temperatam eſſe extra annu & Solis uiam. Zodiaci latitudo 16. graduum eſt, propter rerum errantium ſiderum tranſgreſſum, quem per medium ſecat ecliptica, relinquens ultro citroq; 8. gradus latitudinis Vbi Sol primum Cancri pūcti attigerit, uertit annum, ac declinare incipit. Cycli ſigniferi.] *Circuli Zodiaci, qui eo nomine à 12 ſignis, & animalibus in eo fixis dictus eſt.* Cycli.] *Circuli Duo diuerſi codices, digitis exarati, peruetuſti pro cycli cœli legunt, ſed eodem tendunt, ut Zodiacum ſiue ſigniferum, cognata uoce ita appellaris.* Sub no.] *Intemperata naſtra zone, ad Auſtrum.*

A ſtrum, & Septentrionem. Nonne ſuperſt.] *Nonne hoſtium cornua equitibus cingemus? Nam triplo & amplius ſuperabat Cæſarem equitum multitudine. Perſuaſi inquit Pompeius, apud Cæſarem, equitibus noſtris, idq́ mihi ſe facturos confirmarunt, ut cum propius ſit acceſſum dextrum Cæſaris cornu ab latere aperto aggrederentur, ut circumuenta ab tergo acie, prius perturbatum exercitum pellerent, quàm à nobis telum in hoſtem iaceretur. Itaq; ſine periculo legionum, & penè ſine uulnere bellum conficiemus. Id autem difficile non eſt, cùm tantum equitatu ualeamus. Hæc ille. Plutarchus, & Appianus, mille equites: peditum duo & uiginti millia Cæſari adfuiſſe tradunt: quibus ipſe Cæſar aſtipulatur: Pompeio quinq; & quadraginta millia peditum: ſeptem millia equitum in aciem deducta. Alij ſexaginta millia Italorum. Quare facilè uidebatur Pompeio, Cæſaris cornua equitatu cingere. Sed Cæſar his animaduerſis, externa acie ſingulas cohortes detraxit, atq; ex his quartam inſtituit, equitatumq́ oppoſuit, & quid fieri uellet, oſtendit, monuitq; eius diei uictoriam in earum cohortium uirtute conſtare: ſimul*
B *tertiæ aciei, totiq́ exercitui imperauit, ne iniuſſu ſuo concurreret. Se cùm id fieri uellet, uexillum ſignum daturum. Itaq; hoc conſilium de cingendis hoſtium cornibus equitatu, fefellit Pompeium.*

Paucas uix dextras.] *A' facili perſuadet uictoriam in manu eſſe, quod cum longè equitum, peditumq́ numero ſuperarent, parua manu ad ſternēdum hoſtem opus eſſe, ut non ſit cur trepident.* Plures tantum cla.] *Addit aliud argumentum à facili quod paucis pugnantibus, reliquæ cateruæ clamoribus ſublatis hoſtem territuræ ſint. Apud Barbaros in caterua erant ſex millia armatorum: atque hi ſolebant clamoribus ſublatis in hoſtes impetum facere, pugnam inituri, id quod uituperat Homerus libro Iliad 3. cùm Græci taciti, pectore robur ſpirantes in prælium deſcenderent. Cæſar libro 3 neque fruſtra, inquit antiquitus inſtitutum eſt, ut ſigna undiq; concinerent, clamoremq́ uniuerſi tollerent, quibus rebus & hoſtes terreri, & ſuos incitari exiſtimauerunt.*

Noſtris non ſuffic.] *hoc eſt non par eſt nobis armatorum multitudine, ut nobis reſiſtat. At frequentia non*
C *eſt præcipua cauſſa uictoriæ. Non ſequitur. Cæſar non ſufficit noſtris armis, ergo nos uincemus.*

Credite pendentes.] *Epilogus conſtat affectibus. Pathos à pietate patriæ. & fictione geſtus matronarum in urbis mœnibus. Hij affectus non leue momentum habent, & calcar ad excitandos milites ad pugnam.*

Crinibus] *ab habitu ſexus.* Credite grandæuū.] *ab ætate ſenum, & maieſtate Senatorū Ordinis, qui per ætatem arma ſequi non ualebant.* Sacros pedibus] *à miſerabili habitu, & geſtibus uenerandorum ſenum.*

Romam dominam occurre.] *Pathos à pietate ipſius patriæ, quam ſpecie paranomaſiæ fingit militibus occurrere, & eorum opem implorare.* Credite qui nunc eſt populum.] *Commiſeratio à precibus præſentis non ſolum Pop. Rom, Sed & poſterorū, qui adhuc naſcentur.*

Hęc libera.] *Poſteri, qui adhuc in rerum natura non ſunt, liberi, non ſerui naſci uolunt, & quidem eadem libertate, qua ſui parentes prognati fuerunt, hos uindicabitis hodie ueſtra uirtute in priſtinam & præſentem P. Ro. libertatem, in quo etiam mori uolunt, perinde ut uos.*

Si quis] *pathos à ſua, uxoris, & prolis habitu ſupplice ſi fas foret imperatoriam maieſtatem ſupplicem ſe demittere ad militum pedes.* Magnus.] *uel ad præcedens membrum, uel ad id quod ſequitur referendum: ut ſit ſententia. Ego Pompeius uoluerer ante pedes. Vel quod rectius uidetur. Ego Magnus Pompeius, niſi uincitis, exul deprecor fata ultima.* Exul] *à conditione pathos. Euocatio. Extremum cardinem annorum, extremam ſenectutem uocat.* Seruire.] *à conditione, & ætate.* Turpes annos.] *Vt enim ianua in cardinibus uerſantur, ita ultima uitæ humanæ pars in ſenectute uertitur. Vt omni ætati turpis iuxtà eſt & odioſa ſeruitus, & planè contra naturam, ita præcipuè ſenio, & ſenectuti in homine libero, multo fœdens, ſi cum magna gloria ſummum magiſtratum, & imperium per omnem uitam geſſerit, & qui regere, & imperare aſſueuerit.* Flagrant animi.] *hoc eſt oratione Pompeij clariſſimi Imperatoris militum animi accenſi ad pugnam fuerunt.* Virtus Romana.] *Militum Romanorum uirtus erexit ſe ad pugnam.*

Si uera timeret.] *Variè ab authoribus traditur, intus'ne ad pugnam Pompeius proceſſerit, & trepidarit, an hortator prælij fuerit. Cæſar tradit eum magno animo fuiſſe certam uictoriam pollicitum. Plutarchus & Appia dicit multumq́ eum reluctatum, ne de ſumma rei decerneretur quod Cæſar cunctando facilius uinci poſſet, niſi quis, uerbum timeret, referre uelit, ad Rom uirtus. Henricus Glareanus: Si uera timeret, ambiguè dictum, inquit, ſed talia non pauca ſunt, in hoc poëta hemiſtichia ſubobſcura, quale paulò antè in Cæſaris oratione, ubi de morte ſibi inferenda. Fodientem uiſcera cernet, inquit, Me mea, qui nondum uictum reſpexerit hoſtem. Quem locum tanquam nihil difficultatis habentem pulchre tranſilit Sulpitius. Badius ſtrenuè luctatur, ac duplicem expoſitionem exhibet, quibus lectis nihilo minus hærebis, quum ſenſus ſimplex ſit, prius ſe moriturum, quàm uictori ſe dedat, ac fictum fateatur, quod poſtea Vticæ fecit Cato Haud ſecus hoc loco. Si uera timeret. Vbi Sulpitius exponit, uocem Si, bifariam. ſemel per quamuis iterum per, quia. Dubiū hic ſanè, quis ſit nominatiuus, ad uerbū timeret. Badius ſupplet nominatiuū Dux, & rationē ſubnectit, ne in ſenectute ſeruire cogatur. Fortaſsis aūt et Romana uirtus intelligi poteſt hoc ſenſu. Si timeret Romana uirtus uerè euēturā ſeruitutē quam innuit Pompeius. Et fortè, Si, pro, Siquidem. Sed lector iudicet. Porrò, quod proximo inde uerſu ſequitur.*

Ergo utrinq; pari concurrunt agmina motu
Irarum. Poſt irarum diſtinguendum puto. *Neque genitiuus, irarum, cum, motu, conſtruendum, etiamſi Sulpitius, ac Badius aliter: tum etiam Aldinus codex.*

Ergo utrinq; pari concurrunt agmina motu
Irarum: metus hos, regni ſpes excitat illos.
Hæ facient dextræ, quicquid non expleat ætas
Vlla; nec humanum reparet genus omnibus annis,
Vt uacet à ferro: gentes Mars iſte futuras
Obruet, & populos æui uenientis in orbem

Ergo utrinq;.] *Poſt longas ambages amplificationum accingitur ad deſcriptionem pugnæ Pharſalicæ. Sed antequam eò perueniat, digreditur rurſum in deplorationem ſtatus Imp. Ro. artificio oratorio, ut omnes ſplēdidius narrentur.*

Erepto natale feret. tunc omne Latinum
Fabula nomen erit. Gabios, Veios, Coramq́;
Puluere uix tectæ, poterunt monſtrare ruinæ.
Albanosq́; lares, Laurentinosq́; penates,
Rus uacuum, quod non habitet, niſi nocte coacta
Inuitus, queſtusq́; Numam iuſsiſſe, Senator,
Non ætas hæc carpſit edax, monumentaq́; rerum
Putria: deſtituit crimen ciuile, uidemus,
Tot uacuas urbes, generis quo turba redacta eſt
Humani: tot populi qui naſcimur orbe
Nec muros implere uiris, nec poſſumus agros.

Motu Iratum.] Sic diſtinguendũ eſſe cenſet Glareanus rectè, & ſenſus poſtulat. Agmina utriuſq; Ducis concurrunt utrimq; pari motu. Subijcitur diſtributio motus, Metus eaſus excitabat Pópeianos; ſpes contrà uictoriæ, Cæſarianos. Inuidioſè eam ſpem, regni, appellat ſuos more poëta, ut ubiq; Cæſari durior eſt, & infeſtior toto opere. Metus hos] Pópeianos. Nam cùm barbaræ nationes trepidare uiderentur, Pompeius animare ad pugnam eos oratione aggreſſus fuit. Contrà, cùm iam pugna inſtaret, nunquam acrior antea, neque alacrior exercitus Cæſaris fuit, ut tradit Lucius Florus: adeo contemptui illis erat confuſa illa omnium nationum colluuies exercitus Pompeiani. al. eſt, deeſt.

Hæ faciene dextræ] Digreſsio poëtæ in deplorationem Imperij Rom. quia amplificat narrationem. Hoc prælio tot Romanorum millia caſura ſunt, inquit, totq; aliarum gentium, quot nulla poſteritas poterit reſtituere. Expleat.] farciat, ac reſtituat. Vt uacet.] Licet nullum etiam habeant bellum, & otium, ac pax ſequatur, hoc prælium futuros alioqui poſteros, qui ex his uiris iam iam caſuris naſcerentur, extinguet, efficietq; ut non naſcantur.

Natale feret.] Feret, tollet è rebus humanis, ſimplex pro compoſito, pro auferet. ut ex ijs nulli procreentur. Aeui uenientis, pro, temporis inſequentis populos. Iam uerò, quod, natale dixit, pro natali, ea ratione enunciatum, qua, Martiale, Iuuenale, & ſimilia efferuntur in ablatiuo cùm propria ſunt: cùm uerò adiectiua, id eſt, habent in caſu auferendi, id quod etiam Glareanus annotauit. Erepto natale.] ereptis natalibus: una hac pugna ſine procreatione liberorum, ſiue progenie tot populos obruet, ut ſi genus humanum extinctum eſſet, breui horum ſtirpe reſtitui poſſet.

Tunc omne Latinum nomen.] Qui fuerint Latini, ſuperioris libris dictum eſt. Strabo libro 4. ἡ τῶν Λατίνων χώρα, inquit, μεταξὺ κεῖται, τῆς τε ἀπὸ τῶν ὠστίων παραλίας, μέχρι πόλεως σινοέσσης, καὶ τῆς σαβίνης. τὰ δ᾽ ὤστια ἐπίνειόν ἐστι ῥώμης, εἰς ὃ τίβερις ἐκδίδωσιν. ἐκτείνεται δ᾽ ἐπὶ μῆκος, μέχρι καμπανίας, καὶ σαυνιτῶν. hoc eſt. Latinorum regio ſita eſt, inter maritimum tractum Oſtiorum, & Sinueſſam, & Sabinos. Porrò Oſtia, urbis Romæ ſtatio eſt, & nauale, in qua Tibris effunditur. In latum porrigitur uſque ad Campaniam, & Sannites. Latini à Latio, non à Latino Aboriginum rege nuncupatos, & Latini, & Græci fermè omnes ſcriptores tradunt. Itaq; hoc prælio ea gente prope deleta, poſteri, ad quos Latinorum nomen peruenturum eſt, proſſus non credent Latinos fuiſſe, aut certè tam extitiſſe populoſam gentem.

Gabij.] Vrbs Latij. 100. ſtadia ab Roma diſtabat, ea uia, qua Præneſte itur: ab Albanis in Latio condita, ut pleraq; alia oppida, quondam Sext. Tarquinij regno (ut ſic dicam) & ſcelere nobilitata. Alij à Galato, & Bio fratribus Siculis conditũ fuiſſe authores ſunt, & in Volſcis eſſe. Veiosq;] Veij in Thuſcia fuerũt, non procul à Fidenatibus, Tiberi tantum diſcreti, populus quondam opibus florens, & qui diu Romana ab initio urbis condita, arma exercuit. Poſt cladem Allianam Veios reliquiæ Romanorum pertenderant: diu in urbe conſultatio tum tenebat, de migrando communiter Veios. A

Coramq;.] Plinius Coram collocat circa Caſtrimonienſes, & Coranos à Dardano ortos ſcribit. Catylus Amphiarij filius, poſt interitum patris ad Thebas oraculi iuſſu cum ſuorum cœtu, & ſacris in Italiam miſſus fuit, atque ibi tres filios procreauit, Coracem, Tiburtum, & Catylum, quem plures Catillum uocant. Hi expulſis haud procul ab Roma ex oppido ueteribus Sicanis nomine mutato: illud de nomine fratrũ maximi, Tiburtum appellarunt. Sunt qui tradant ſingulos fratres, ſingula oppida condidiſſe, Tiburtum, Tibur, Catilum in monte Catilo, & Coram, à Corace in Volſcis, haud procul à Velitris ut nonnulli prodant. B

Ruinæ.] à ſigna extinctæ gentis. & prælio Pharſalico deleta. Albanosq; lares.] Albam urbem exporrectam in dorſo montis Longam cognomento dictam, conditam ab Aſcanio filio Aeneæ, ab omine albæ ſcrophæ iuxta oraculi fidẽ eo in loco inuentæ cum triginta ſuculis. Hanc Longam Albam Tullus Hoſtilius, Tertius regum Rom. funditus euertit.

Laurentum] in Latio urbs fuit, prope Lauinium, Laurolauinio proxima, à qua Laurentes appellati fuerunt. Lauretum enim à lauro uocatur, locus in monte Auentino. ubi Lauri ſylua fuit. A Laurento, Laurentes populi, & Laurentia Fauſtuli paſtoris uxor, Romuli & Remi nutrix. Penates Laurentinos, ipſum Laurentum, uix ruinæ poterunt monſtrare.

Rus uacuum] Omnia hæc deleta oppida nunc rus ſolitarium, quod nullus Senator habitet, niſi nocte coactus, & inuitus, qui queratur apud ſe ita iuſsiſſe Numã ſecundum Romanorum regem. Nocte coacta.] Hypallage, coactus qua ipſe cogitur, ait Sulpitius rectè, ad ſacra, quæ illic fiunt Ioui Albano in Latinis ferijs ex ueteri Numæ Pompilij inſtituto. Cæterùm Latinæ feriæ erant conceptiuæ, ut ipſi uocabãt, quæ ſingulis annis à magiſtratibus in dies, uel certos, uel incertos concipiebantur, quibus pro communi ſalute totius Latij, Ioui Latiali in monte Albano ſacra fiebant, idq; à præfecto urbis Latinarum feriarum cauſſa creato. In his ferijs populis Latinis carnes diuidebantur ex præſcripto ueteris fœderis, inter Romanos, & Latinos percuſsi, Sp. Caſsio, & Poſthumo Cominio Conſſ. Et ut huius fœderis leges unquam intercideren, Romæ in tabula ænea inciſæ fuerunt. C

Non ætas hæc carpſit.] Harum urbium, & oppidorum ruinas, licet cultores ferro, & incendio interciderint, nulla ætas contexit, nullum tempus conſumpſit, nec diminuit, ſed adhuc extant, ut monumenta, & ueſtigia collapſarum urbium putria. Itaque, monumenta putria, regitur à uerbo carpſit, per epexegeſin.

Deſtituit.] hoc eſt, ſed deſtituit. Multæ ſignificationis uerbum eſt. Significat relinquo, & deſero in periculos

A riculo item priuare, diſſoluere, & ſtatuere. Crimen ciuile.] Digladiantur hoc loco interpretes. Quidā crimen ciuile nominandi caſum eſſe contendunt, & referri ad uerbum, deſtituit: ut ſit ſenſus. crimen ciuile in cauſa eſt, cur uidemus tot patria monumenta collapſarum urbiū, quæ nulla ætas diminuit. Alij ad uo, tot uacuas urbes: ut ad-

hunc modum. exponatur: Videmus tot urbes uacuas eſſe crimen ciuile. Generis quo.] Exclamatio in deploratos mores hominum, quorum amentia, & audacia res Romanæ eò redactæ fuerunt. Muros.] Amplificatio calamitatis, & cladis. Muris.] urbes. & oppida. pars pro tota.

Vrbs nos una.] A loco, cum tot oppida, tot arces ſubuerſæ iaceant. & nihil præter ruinae, quæ monumenta ſunt tantum, & ueſtigia, eorum quæ fuerunt, una Roma nos capit, & muris ſatis complectitur.

Vincto foſſore.] Agri à ſeruitijs coluntur. Quod foſſorem unctum dicit, ſeruorum habitum arguit, qui cathenis conſtricti inciderent. Harum laborib. ciues, inquit, aluntur, per hos coluntur agelli.

Vrbs nos una capit, a uincto foſſore coluntur
Heſperiæ ſegetes, ſtat tectis putris auitis
In nullos ruitura b domus, nulloq; frequentem
Ciue ſuo Roma, ſed mundi fece repletam,
Cladis eo dedimus, ne tanto in c tempore bellū
Iam poſſet Ciuile geri, Pharſalia tanti
Cauſſa mali. d cedant e feralia nomina Cannæ,
Et damnata diu Romanis Allia faſtis.
Tempora ſignauit leuiorum Roma malorum:
Hunc uoluit neſcire diem. proh f triſtia fata
Aëra peſtiferum tractu, morboſq; fluentes
Inſanamq; famem, permiſſasq; ignibus urbes,
Mœniaq; in præceps laturos plena g tremores,
Hi poſſent explere uiri, quos undiq; traxit
In miſeram fortuna necem, dum munera h lōgi
Explicat eripiens æui, populosq;, Ducesq;
Conſtituit campis, per quos tibi Roma ruenti
Oſtendat, i quàm magna cadas, quæ k latius orbē
Poſſedit, citius per proſpera fata cucurrit.

capita. CCCXC. millia. DCC: XXXVI. Proinde iuſta poſtea deploratio eſt, & quærela pathetica de diminuto ciuium numero, et urbe uacua ciuibus, ut poſt hæc bellū nullum Ciuile amplius geri potuerit.

Cedant feralia nomina Cannę.] Appoſitio, à maiori ad minus, quaſi Cannenſis clades nulla fuerit, collocata cum Pharſalica. In illa, ciues cū externo hoſte dimicarunt: in hac, ciues cum ciuibus. Deinde quaſi

a al. iuncto.
b al. domos.
c al. uet. cod. legit corpori
d al. cedent.
e uetus cod. uulnera, habet.
f uetus cod. quo triſtia fata.
g al. timores.
h al. longe.
i al. Oſtendit.
k al. quo latius.

B

Legitur in peruetuſtis exemplaribus, iuncto foſſore coluntur, ut dicat. à colonis urbi propinquis agros, non à ciuibus coli. Numerum ſingularem uſurpauit pro plurali. Heſperiæ ſegetes.] pro continente contentum, metonymia. agri fertiles Italici, antonomaſia.

Domus nulloq;] Rectius, quam domos. Oſtendit urbem raris habitari ciuibus, atque infrequentem eſſe: domos cultorum uacuas, iam minari ruinas, agere rimas frontiſpicia. Et quot nemo habitet earum tecta putria uetuſtate collabi. Domus, ſingularis numerus pro plurali. Si ruituræ, ſint nullos appreſſuræ, non ergo habitantur.

Nulloq; frequentem.] Paſtoribus urbis deſcribit

C infrequentem urbem, quam dicit adeo ciuibus exhauſtam uarijs ſuperiorum temporum bellis, & cladibus, ut iam inter ſe Ciuile bellum non poſſint gerere, niſi exteris populis, quorum fece urbs referta eſt, adiuuentur.

Fece.] Metaphoricè, abiectiſſimo hominum genere, & ſcelerátorum ſentina. Porrò quot, quibusq; cladibus populus Romanus, & quibus bellis fuerit afflictus, longum nimis eſſet hic recenſere.

Pharſalia.] Clades hæc futura ad Pharſalum, cauſſa eſt, ne poſſit Ciuile bellum amplius geri. quod ea innumerabiles ciues ceciderint, ut Cannenſis, ut Alliana clades, cum hæc nō ſint cōferendæ: amplificatio uſitatis cladis. Tanto tempore] A pugna Pharſalica. ad noſtrā uſque tempeſtatem. quamuis triumuirale bellum non pauca hominum millia abſumpſit. Cæterum, quantō Ciuilibus bellis Pop. Romanus iacturam fecerit, ex cenſu, poſt hoc bellum habita, pulchrè potuit intelligi multitudine ciuium dimidia minore quàm antea reperta. Vltimum luſtrum conditum memo apud L. Florum, abbreuiatorem Liuij, ante prius bellū ciuile quo tempore Gracchus Tyberij frater, Trib. Pleb. pernicioſas leges tulit, & inter eas frumentariam, ut frumentum ſemiſſe, & triente plebi daretur. In hoc luſtro, cenſa fuerunt ciuium

hic plures in prelio ceciderint, quàm in Cannenſi, ciues.

Feralia.] Triſtia & Funeſta Romanis, quod in his locis, magna clade, à Pœnis, & Gallis uicti fuerunt.

Cannæ.] Apuliæ uicus, clade memorabili Ro nobilitate. Hic Annibal caſtra ſua poſuit, & Conſules Romani Varro, & Aemilius bina caſtra fecerunt: minora altera trans Aufidum amnem, in quibus erat Seruilius cum parte copiarum. Aufidus amnis unus amnium fluuiorum Apœninum montem diuidit, ortus in ijs iugis, quæ ad mare inferum ſpectant, per Apuliam in ſuperum deuoluitur. Conſules cum robore copiarū in maioribus caſtris erant, quorum altero Aemylio Cæſo paſſim fuga facta fuit. Septem millia in minora caſtra euaſerūt, decē in maiora: duo millia uicum Cannas perfugerunt: extemplo à Carthalone circumuenti in hoſtium poteſtatem uenerunt. Alter Conſulum cum 50 equitibus Venuſiam profugit. Cæterum cæſorum numerus traditur ingens, Quadraginta millia peditū: duo millia, & 700. equites cæſi: pars propè numero ciuiū, & ſociorū: & præter alterum Conſ. duo quæſtores. Vnus, & 20, Tri mil. Conſulares, Prætorij, Aedilitij quidam: & in his Cn. Seruilius prioris anni Conſul. & Attilius, qui cum Seruilio Cōſul fuerat Polybio Peritij & Minutius qui ſub Fabio equitū magiſterium geſſerat 80. Senatores, aut qui tali honore functi fuiſſent, ut merito in Senatum legerentur. Tria millia in acie capta peditū: equites 300. Ad 5. M. hoſtium, & ſexcentos perierunt. Modij duo annulorū Carthaginē miſſi ſunt, qui cladem equeſtrium, & nobilium teſtati fuerunt. Incidit hæc clades in annum quadrageſimū, ac quingenteſimum urbis conditæ. Allia.] Labitur Allia fluuius ex Cruſtumini montibus, nec multo pòſt infra uiam Tyberi miſcetur, quadrageſimo ab urbe lapide. Ab Allia, Allienſis dies dictus eſt, tanquā infauſtus. Galli, duce Brenno, ob cōtumeliam per Fabios iuris uiolatores acceptum bellū Pop. Ro. pararunt. Romæ duces belli cōtra Gallos, tres Fabij conſulari po-

ſulari poteſtate creati fuerunt: & cum Fabijs tribuni Q. Sulpitius Longus, & P. Seruilius Maluginenſis. Sed tanta erat hoſtium celeritas procedendi ad urbem, ut uix ad undecimum lapidē illis obuiā Romam potuerint. Quadraginta armatorum millia fuiſſe dicuntur. Hic Tribuni cum tumultuario exercitu profecti, hoſtem omnia circa Alliam latè uaſtantem offenderunt. Ibi caſtris loco nondum capto acies Tr. inſtruxerunt, cornibus latius, quàm oportuit, extenſis. Brennus multitudine, & hominū ferocia facilè Romanis præſtabat. Hic pauor, & fuga metus animas Romanorum occuparat. Hi primum præſidiarios Gallorum inuaſerunt: quibus fugatis, circa tumulum, ubi robur exercitus ſtabat, aliquandiu haſit dubia pugna. Mox dextrum cornu in fugam actum, ac per deuios montes Romam abije. Qui uerò in ſiniſtro ſtabāt, Barbaris irruentibus in Tybrim compulſi fuerūt, magna parte in ripa cæſa. Multi temerè flumen ingreſsi, ut erant armis impediti, uorticibus abſorpti fuerunt. Plures natandi periti Veios perrenderunt. Plutarchus tertio à pugna die Barbaros Romam contendiſſe ſcribit: Liuius uerò, eo ipſo ſtatim die. Diem ad decimum quintum Calendas Sextiles inſignem duplici clade, & quod ad Cremeram olim Fabij cæſi eſſent: & ad Alliam fluuium, cum exitia urbis, cum Gallis infœliciter dimicatum, atrum, & infauſtum habendum cenſuêre, uocaruntq; Allienſem. Decretum ſimul fuit, ne eo die quid publicè priuatim'ue ageretur. Et quia Sulpitius Tribunus poſtri die Idus Quintiles non litaſſet, placuit poſtridianos dies, qui Calendas Idus, & Nonas ſequerentur, pari ratione atros haberi.

Romanis Faſtis.] Faſti dies erant, in quibus citra piaculum prætoribus licebat dicere tria uerba, do, dica, & addico. Et nefaſti rurſum, quibus non licebat.

Ouid Faſtorum primo.

„ Ille nefaſtus erit, per quem tria uerba ſilentur.

„ Faſtus erit, per quem lege licebit agi.

Iam uerò Faſti libri etiam erant, in quibus totius anni res populi Romani conſcripta erant, & feſtorum cauſſa explicabantur, quales ſunt libri Faſtor. Ouidij ſex. In eadem ſignificatione dicitur etiam quarta inflexione, faſtus, us, ui, ut apud Lucanum libro decimo.

„ Nec meus Eudoxi uincetur Faſtibus annus.

Ante tempora Appij cæci apud Rom. Faſtos non habebant: & pauci admodum norant, lege agi, nec'ne poſſet, donec Flauius ſcriba Flauij compilatis patroni ſui ſcrinijs, Faſtos populo publicè propoſuit: id quod adeo gratum Populo Romano extitit, ut illum primum Trib. Pl. deinde etiam Aedilem Curulem deſignarint. Libet hoc loco aliqua adſcribere, quæ de fauſtis, & infauſtis diebus à nonnullis prodita ſunt. Heraclitus Heſiodum perſtringere ſolebat, quod dierum alios fauſtos, alios infames diceret, ac ponere auderet, quaſi uerò non omniū eadem eſſet, & ratio, & natura, ſed caſu potius factum fuit, quod interuallo annorum, tum ad Leuctras, tum ad Geraſtum, eodem die menſis Hecatonei, duæ clariſsimæ uictoriæ illis fuerint partæ, quæ Græciæ libertatem attulerunt. Vno, eodemq; die ad Micalen, & Plateas. Perſæ ſunt à Græcis ſuperati. Septimo menſit Vedromionis A die: Thargilionis, regis Duces in Cranica, & Thimoleon Corinthius in Sicilia Carthaginenſes uicit. Hi Menſes Græcis fœlices fuerunt. Contrà Metagemnion, infœlix: cuius ſeptimo die ad Cranonem Græci cæſi fuerunt: & longè pòſt, eadem die à Philippo ad Cheroneam uicti ceciderunt. Talia caſu, non autem dierum natura acciderunt, quod contrarijs exemplis facile conuincitur. Etenim eodem die, quo Romanus exercitus Cepionis ductu à Cimbris deletus fuit, annorum aliquos interuallo, Tigranes, & Armenij magno prælio à Lucullo uicti, cæſiq; fuerunt. Attalus rex, & Pompeius Magnus, natali ſuo periêre, id quod aliquot antè annos cuidam theorum auditorum, docto quodam homini quoque accidit. Atque hinc apparet, rectè Græco carmine proditum eſſe Ipſa dies aliquando parens, aliquando nouerca eſt. Id eſt, idem luctum adfert, & lætitiam idem, uitam, & interitum. Tempora ſig. le.] Quaſi clades Cannenſis, & Allienſis in libris Faſtorum ſignatæ leues ſint præ Pharſalica, quæ iam imminet.

Hunc noluit] Noluit poſteros hunc diem ſcire, & B ob id non ſignauit in ſuis faſtis

Proh triſtia fa.] Ab exclamatione in ingentem cladem futuram, quàm dicit tantum fore, ut qui ſatiencitur, ut ijs uiris, qui in ea perituri ſunt, urbes uacuæ effectæ, peſte, morbis contagioſis, fame, incendia, terræ motibus, rurſum impleri poſſint. Morbos ſuccures] contagioſos, qui urbes, & uicos exhauriunt.

Mœnia plena.] continens pro contento: ſiue pars pro tota. Terræ motus dicit. Vt hoc pacta digeratur ordo. Explere tremores laturos mœnia urbium in præceps, id quod aliquando accidit.

Quos undiq;] Ciues, & populos, quos una hac clade protriuit Fortuna. Dum munera] Glareanus & dura compoſitio eſt, inquit, & uerbum explicas uariè expoſitum. Sulpitius, explicat, inquit, in pugna extendit, Badius autem, Dum ipſa fortuna explicas. id eſt, detegit ſeſe, qualis eſſet: nam prius uiſa eſt fauorabilis, Eripiens ſcilicet, Romæ, munera longi æui: id eſt, quicquid per tot ſæcula contulerat, una hora auferens. Hæc Badius, cuius ordo placet. Sed quod de ſingulis pereunti C bus poëta refert, id illum de Roma intelligere, non ſanè placet. Hæc Glareanus. Hos igitur prælio Fortuna tot ſæculorum munera, uictorias, & triumphos Romano imperia rurſum eripuit.

Populiq; Ducesq;.] Polyſyndeton. Tot diuerſarum nationum populos, tot dinaſtas, tot reges, ut ſupra memoratum eſt, conſtituit in acie. Et quia hi Imperio parebant tota orbe, ubi cæſi eſſent in prælio, poterat Roma uidere, quas habuerat uires, & quàm magnas amiſerit.

Quò latius orbem.] Si legas, quæ ſubauditur, Roma. Nunquam antea Imperium uel latius, uel amplius patuerat, quàm tum temporis. Et quò maius erat, eò citius uno prælio euerſum fuit. Citius diuerſis bellis auctum erat, cum ſemper fœliciter, ac proſperè pugnaretur.

a al. annis. Omne tibi bellum.] Ratio qui citius per proſpera fata ſucurreris res Romana, ſingulis propè annis alias poſt alias gentes bella Imperio adiecerunt, quas Pharſalicum

Omne tibi a bellū gentes dedit omnibus annis,
Te geminum Titan procedere uidit in axem,
Haud multum terræ ſpacium reſtabat Eoæ,
Vt tibi nox, tibi tota dies, tibi curreret æther,

Omniaq́ errantes ſtellæ Romana uiderent,
Sed retro tua fata tulit: par omnibus annis
Emathiæ funeſta dies. hac luce cruenta
Effectum, ut Latios non horreat India faſces,
Nec uetitos errare [a] Dacas in mœnia ducat,
Sarmaticumq́ premat ſuccinctus Cõſul aratrum.
Quod ſemper ſæuas debet tibi Parthia pœnas,
Quod fugiens Ciuile nefas, redituraq́ nunquam
Libertas, ultra Tigrim, Rhenumq́ receſsit,
Ac toties [b] nobis iugulo quæſita [c] negatur,
Germanum, Scythicumq́ bonũ, nec reſpicit ultra
Auſoniam, uellem populis incognita noſtris
Vulturis, ut primum læuo fundata uolatu
Romulus infami compleuit mœnia luco
Vſque ad Theſſalicas ſeruiſſes Roma ruinas.

A *bellum prælium unum ſubuertit.*

Tegeminum Titan.] *Particulatim di uidit orbem, ut ſubijciat imperij Rom. amplitudinem, ut inde eius uires, & potentia colligatur. Sol uidit arma Rom. ad Aquilonem, & in meridiem uſque propagata: in ortum ad Indiã propè, & ad Occaſum, ad inſulas fere Fortunatas. Geminum axem, polum Arcticum ad Septentrionem, ubi Britannia eſt, & paulò propior Germania, ac Gallia. Alterum axem, polum Antarcticũ, qui meridionalis, depreſſus ſub terra eſt. Africam arguit. Imperio Rom. paruiſſe.* Haud multũ

B terræ Eoæ.] Orientalis in *Africa, ad* Parthos *uſq́, quos Cæſar paulò pòſt uicit. Hic Craſsi paulò antè, cùm in eos arma mouiſſent, infœliciter perierunt.* Eoæ.] Orientalis. *cuius uocis prima ſyllaba modò producitur, modò corripitur. Vergil, lib. 1. Aeneid.*

„ *Eoaſq́ acies, & nigri Memnonis arma.*

Prima longa ἠώς. *Latinè aurora: unde* ἠῷος, *eous,* Ori*entalis. Nonnunquam per* ε *ſcribitur* ἑῷος, *ac tum primam ſyllabam corripit, ut hoc loco, & apud diuerſos poëtas. Vergil. 2. Aeneid.*

„ *Confligunt Zephyruſq́ Notuſq́ & lætus Eois*
„ *Eurus equis.* —— *Lucanus lib. 8.*
„ *Aut Arabum portus mercis mutator Eoæ.*

Ouid. 2. *Amorum.*

„ *Gallus & Heſperijs, & Gallus notus Eois.*
„ *Eois unus equorum Solis.* Ouid. 2. Metamor.
„ *Interea uolucres* Pyrois, *Eois, & Aethon*
„ Solis equi, *quartuſq́ Phlegon hinnitibus auras*
„ *Flammiferis implent.* ——

Haud multum terræ.] *haud multum terræ ad ortũ ſupererat debellandum. Loquitur de Parthis, quos Cæ-*

C *ſar ſtatim uicit. Quin & Indi poſtea per Legatos Romam miſſos, Auguſti amicitiam petiuerunt.* Vt tibi nox.] Glareanus *diligentius hos uerſus excutit, quàm alij interpretes. Vterq́, inquit, & Sulpitius, & Badius exponit, Nox, id eſt occidens, tota dies, id eſt, totus* Oriens. *Simplicius erat, Nox & dies, abſq́ ulla expoſitione accipere. Dies enim, & nox unà cum æthere currunt,* Oriens, *&* Occidens *non currunt: nihilo minus* Oriens, *&* Occidens *intelliguntur.* Sic Glareanus. Errantes ſtellæ] *quas Planetas Græci ab errore appellant.* πλανᾶσθαι *erro. Sunt ſeptem corpora cœleſtia, quæ motu mundo contrario uoluuntur, præter motum primi mobilis, quo ab Ortu in Occaſum rapiuntur. Habent planè contrariam mundo conuerſionem. A motu aliorum ſiderum aberrare uidentur. Atq́ hæ ſtellæ, præterquam quod erraticæ, & extantes Latinè dicuntur, Nigidius etiam errones appellant. A ſummo ad infimum ita collocantur. Saturnus, Iuppiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna. Quæ quia nimium orbem tenet, breuiſsimo tẽpore, hoc eſt, uicenis, & ſeptenis diebus, & octonis horis orbẽ ſuũ permeat. Quantum regnorum toto orbe erat Romano Imp. pare-*

bat, quocunq́ planetæ ſe uerterent, omnia uidebant ſubiecta Romanis. Sed retro tua fata.] *At nunc, inquit, hic dies pugnæ Pharſalicæ, fœlicem illum, & ſecundũ curſum ſubuertit una clade.* Par omnib. annis.] *Non fortunæ fauentis curſu, neq́ trophæis, ſed contrà, rebus aduerſis. Quãtum populorum, quantum regum tot exactis anni ab urbe condita Populo Rom dederunt, quantum terrarum tot bellis, & prælijs acquiſiuere, tantum una dies amiſit.* Funeſta dies.] *quæ innumera funera attulit Romanis. Emathiæ dies, qua pugna Pharſalica cõmiſſa eſt. Principio operis dictum eſt, Emathiam Thraciæ finitimam, poſtea Macedoniã appellatam fuiſſe, ut Stephano, Plinio, ac Sudæ placet, à fratre Memnonis Emathione. Ambo Tithoni, & Auroræ filij fuiſſe traduntur. At poëtæ uſurpant pro Theſſalia nonnunquam, ob uicinitatem regiones confundentes: Sic Emathios campos, Theſſalicos Lucanus & Vergilius Georg. primo nocauit.*

Latios faſces.] *Romanam potentiam ſignum pro ſignato. Penes* Conſules *Ro. faſces erant, & ſecures.* Paulò an*tè dixi Indos per legatos, quos Romam mittebant, ab Auguſto pacem, & amicitiam petiuiſſe. Horrebant igitur, inquit* Glareanus, *Romanum imperium.* Dacas] *Ita & uetuſtiſsima legunt exemplaria. Daciam Scythiã Europæam uocant, & Thraciæ partem, aut certè finitimam. A Septentrione Carpatho monte, à Sarmatia diuiditur: ad Occaſum Tibiſco flumine ab Iazygibus Metanaſtis: ad Meridiem, ad Ortum, uſque ad Danubium excurrit. A Dacia, populus Daci dicuntur. Fuit aliquãdo, cum Dani, Strab. lib. 7. Vnde in Comœdiæ Danorum, & Getarum nomina uenerunt. Dacia, hodie Valachia dicitur. Diuiditur in Trãſyluaniam, Zipſerlandiam, Raſciã, Seruiam, Septem Caſtra, & Bulgariam, gens ſemper Romano Imperio rebellis tanta belli gloria quondam clara, ut Romani illis annua tributa penderent. Vires gentis Traianus, capto Decibulo eorum rege, fregit* Glareanus *Dacas hoc loco legendum cenſet, & rectè, priori ſyllaba breui, quæ in Dacus producitur. A Dacia enim Dacus deducitur, nõ Daca. Dahæ ultra Scythas populi ſunt, ut multi alij, quos uniuerſos Perſæ Sacas uocant, à proxima gente, antiqui Araneos.* Multitudo populorum innumera, *& quæ cũ Parthis ex æquo degat. Celeberrimi eorũ, ait Plinius, Sacæ, Maſſagetæ, Dahæ, Eſſedones, &c.* Errare.] *ne amplius incertis ſedibus uagentur, ut ſolent Nomades, &* Hamaxobitæ, *qui plauſtis rebus, uxoribus, & liberis impoſitis, ibi quotidie figebant ſedes, ubi nox, & Sol occiduus eos oppreſsit.* Quare *addit, in mœnia: hoc eſt, oppida, & urbes ducas, ne magis incertis ſedibus errẽt uagi. Nominatiuus uerbi ducat, ponitur in uerſu ſequẽti:* Cõ*ſul.* Sarmaticumq́ aratrum.] *Aratro deſignet urbib. locum, quas habitent. Solent enim in condendis urbibus, aratro ſubiunctis uacca & tauro, ſulcũ facere, in qua mœnia ponerentur, atq́ ubi ad ea loca uentũ eſſet, in quibus*

a al. Sacas. Daac. Dahas.
b al. iugulo nobis.
c al. uagatur.

[B] teſtantur à Romulo, & Remo Iliæ liberis urbem conditam, & nomen accepiſſe. Atque hæc ſatis de urbis Romæ conditione. Vnde conſtat, quàm uaria ſit opinio de conditore, & uetuſtate urbis.

Infami luco.] Compleuit urbem infami Aſylo. Oſtendi paulò antè Romulum inter arcem, & Capitolium, inter duo querceta umbranti luco hoc Aſylum conſtituerat, ut ſeruis, obæratis, exulibus, & infamibus aliquo ſcelere eò tutum refugium eſſet, ἄσυλον Græcè, hoc eſt, aſylum, locus eſt, aut templum religione ſacrum, & inuiolabile, legibus conſecrationis inuiolatum, unde nefas erat, quenquam extrahere, qui eò confugiſſet. Liuius libro octauo, Decadis tertiæ author eſt, templum Apollinis Delij Aſylum fuiſſe. In ſumma omnia templa ſacra à Græcis aſyla nuncupata ſunt. Tradunt, Athenienſes omnium primos Aſylum extruxiſſe, ad quod exemplum Romulus poſtea, condita urbe, alterum aperuit, inter Capitolium, & Palatium, in ſacro luco, à quo Luceres dicti fuêre. Aſylum ἀπὸ τοῦ συλάω, prædor, & ſpolio: ἢ παρὰ τὸ συράω, ſiue σύρω traho, ἄσυλον exponunt. Eſt enim à particula priuatiua. Iulius Pollux περὶ τοῦ ἀσύλου νόμου. εἰ δὲ καὶ ἄσυλόν τι εἴη, τοῦτο δὴ καὶ ἀσφαλὲς λέγε, καὶ φύξιμον, καὶ ἱερὸν ἔρυμα. Suidas. ἄσυλον, ἱερὸν τὸ τίμιον, καὶ συλᾶν τὸ ἀδικεῖν. καὶ ἀσυλίαι τὸ πρᾶγμα. Vergilius Aeneid. 2.

Et iam porticibus uacuis, Iunonis Aſylo
Cuſtodes lecti Phœnix, & dirus Vlyſſes
Prædam aſſeruabant.——

Seruiſſes.] ſyncope, pro, ſeruiuiſſes. Theſſali ruinas.] cladem Pharſalicam.

De Brutis fortuna.] Dilatat amplius narrationem à iuſta querela de Brutis, quorum primus Iunius Brutus Romam à regum tyrannide liberauit, alter inter coniuratos fuit, qui Cæſarem interfecerunt. Si Iunius Brutus patriam ſub ſeruitute regum reliquiſſet, populo Romano Cæſarum tyrannis grauis, quippe qui temporum diuturnitatẽ ad eam occaluiſſent, quibus nunc propter libertatem nuper amiſſam odioſa ad dura eſſet.

De Brutis Fortuna queror, a quod tẽpora legum
Egimus, aut annos à Conſule nomen b habentes:
Fœlices Arabes, Medíq;, Eoáq; tellus,
Quam ſub perpetuis tenuerunt fata tyrannis,
Ex populis, q regna ferũt, ſors ultima noſtra c eſt.
Quos ſeruire pudet, ſunt nobis nulla profectò
Numina, cùm cæco rapiantur ſecula d caſu.
Mentimur regnare Iouem. ſpectabit ab alto
Aethere Theſſalicas, teneat cum fulmina cædes?
Scilicet ipſe petet Pholoen? petat ignibus Oeten?
Immeritæq; nemus Rhodopes, pinusq; minãteis?
Caſsius hoc potius feriat caput, aſtra Thyeſtæ
e Intulit, & ſubitis damnauit noctibus Argos,
Tot ſimiles fratrum gladios, patrumq; gerenti
Theſſaliæ dabit ille diem? mortalia nulli
Sunt curata Deo. cladis tamen huius habemus
Vindictam, quantam terris dare numina fas eſt,
Bella pares ſuperis facient ciuilia Diuos,
Fulminibus manes, f radijsq; ornabit, & aſtris,
Inq; Deûm templis iurabit Roma per umbras.

a al. quid. b al. habẽtes. c al. deeſt, eſt. d al. fato. e al. abſtulit. al. impulit in cod. uetuſtis. f al. radijs.

Quid tempora legum.] Quid nunc poſteros iuuat, maiores ſuos, ſub legibus, quas ipſi condiderunt, ſum-
[C] ma æquitate uixiſſe? ijſque Rempub. muniuiſſe? Quid commodi nos nunc percipimur, maiores noſtros, annos ſuos numeraſſe, ac ſignaſſe Conſulum nominibus? M. Cicerone, & C. Antonio Coſs. Iulio Cæſare, & M. Bibulo Coſs. Ad iſtum modum à temporibus Bruti, & Tarquinij Collatini Coſs. annos Populus Romanus notabat. Græcorum quidam Romanorum morem imitati, hoc ipſum fecerunt. Diodorus Siculus ἐπ' ἄρχοντος Ἀθήνησι Θεαιτήτου, Ῥωμαῖοι κατέστησαν ὑπάτους Μάρκον Φάβιον, καὶ Τίτον Κοΐντιον. ἐπὶ δὲ τούτων Θηβαῖοι κάμνοντες τῷ πρὸς Φωκεῖς πολέμῳ, καὶ χρημάτων ἀπορούμενοι, πρέσβεις ἐξέπεμψαν πρὸς τὸν τῶν Περσῶν βασιλέα, id eſt. Porrò Principe Theſſalo apud Athenienſes, Romani crearunt Coſs. M. Fabium, & T. Quintium. Sub his Thebani bello contra Phocenſes laborantes, ſimul pecunia egentes, legatos ad magnum Perſarum regem miſerunt. Hoc eidem hiſtoriographo perpetuum eſt.

Fœlices Arabes.] Has gentes fœlices à minori ad maius, uocat, præ nomine Romano: quod illi perpetua ſeruitute preſsi malum non ſenſerint, quippe quibus libertatis bonum ſummum, & uoluptas nunquam fuerit oſtenſa. Loco huic diuerſo demonſtrauimus, tres eſſe Arabias, Petream, Deſertam, & Fœlicẽ, ſiue Beatam. A' Peluſio uno oſtiorum Nili, Arabiã uerſus Orientẽ extimo incipere, et incolas Arabes dici: Ptolemæo Aegyptioi. Erythræi occiduum latus colunt. Extra hanc tres Arabiæ ſunt illæ, quas diximus. Medíq;.] Media ab Occaſu tranſuerſa, obliquè Parthia occurrit, eamq; & Hircaniã includit. Sed de Media ſupra copiosè. Eoáq; tellus.] Paucis totã Aſiã uerbis cõplectitur, in qua quot fuerunt regna, tot reges habuerunt.

Tyrannis.] Initio reges, & monarchæ apud ueteres tyranni dicti fuerunt qui ſuis præerant. Et omnium ciuitatum imperia penes reges erant, quos eò maieſtatis ſpectata uirtus, & moderatio prouehebat, non ambitio; qui etiam tyranni dicebantur, nullo diſcrimine. Vergilius Aeneid. 7.

Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe tyranni.

In eadem ſignificatione hoc loco noſter uſurpauit poëta. Poſtea tyranni uox huc translata eſt, ut ij tyranni appellarentur, qui per inſolentiam, non æquis legibus, non iure, ſed ex libidine, quam pro legibus habebant, imperarent. Cicero Offic. ſecundo. Nec uerò huius tyranni ſolum, quem armis oppreſſa pertulit ciuitas, interitus declarat, quantum hominum odium ualeat ad peſtem, & reliquorum ſimiles exitus tyrannorum. Hinc tyrannis, uiolentum imperium. Sors ultima noſtra eſt.] Patheticè, quaſi dicat, me miſerum, quod, poſt tot populorum ſeruitutem, nos poſtremi ſumus, qui in id iugum ex libertate incidimus: cùm fœlices illi ſint, qui iugum ferre aſſuerint. Nos in magna gloria perpetua, poſt exactos reges, communem omniũ gentiũ, quæ imperio noſtro parẽt, ſortem patimur. Quid miſerius, quid miſerabilius, quàm in eodem malo degere, cum ijs, quibus nos imperamus?

Quos ſeruire pud.] à turpi. Si libertas eſt honeſta:

A capite filiam compreſſit, ex qua compreſſione patri Aegiſthum procreauit, extracto enſe, quem in templo Mineruæ condidit, quo Aegiſthus poſtea, poſt uarias iactationes, patre agnito, & auunculo exempto, Atreum interfecit, & patrem Thyeſten in regnum reſtituit. Hyginus fabulam hanc de Solis fugam ad hiſtoriam refert. Atreum apud Mycenas primū Solis eclipſim inueniſſe. Quod cùm ei frater inuideret urbe deceſſit.

Aſtra Thyeſtæ intulit.] Si legas, intulit, ut intelligamus, noctem, pulſo Sole retro induxiſſe Iouem. Sin, abſtulit aſtra, ut per aſtra Sol intelligatur, cuius aſpectum terris abſtulit. Eſt, & qui legit, Impulit quod eòdem tendit. Impulit in ortum. Iuppiter Solem, & ſubitis noctibus damnauit Argos.

Argos.] Peloponneſum totum, à parte totum. συνεκδοχὴ. Acriſius tenuerat Argos multo antè Peloponneſi regnum fuit relictum ab Atreo Agamemnoni, Argos dictum, ab Argo nepote Phoronei. Porrò Argos urbem nobilem poëtis decantatam. Oreſten omnium primum occupaſſe traditur. Strabo author eſt, Argos
B apud Homerum poni per ſe, & cum adiuncto. Per ſe cum ponatur, non ſolum ipſam urbem Argos, ſed etiam totam Peloponneſum ſignificare, in qua ſignificatione hoc loco Argos accipio. Micenæ, & Argos uicinæ urbes fuerunt, quarum regnum fuit gentis Pelopidarum, Thyeſtæ, Atrei, Agamemnonis, Menelai, Oreſtæ, & Aegyſthi. Inter eas non amplius inter fuit, quàm VI. M. paſſuum DCCC. Et ob eam cauſſam nomina Tragicis confuſa fuiſſe idem Strabo docet. Homerus certè interdum Ἀργείους, uniuerſos Græcos uocat.

Argos.] Hoc nomine plures in Græcia fuerunt urbes, ſed cognominibus diſtinctæ. Argos Achaicum, Pelaſgicum, & Amphilochicum: quorum poſtremum fuit in Acarnania, & Italia. ſed Pelaſgicum, ſiue Peloponneſiacum in Theſſalia à quibuſdam collocatur urbs longè uetuſtiſſima, haud procul inde, ubi poſtea Lariſſa condita eſt. Sed cur hoc Argos Peloponneſiacum appellent, cum Theſſalia longiſſimè ab Peloponneſo remota ſit, & Argos Peloponneſiacum Mycenis uicinum ſit in Peloponneſo, Arcadiam ad Occaſum ſpectans, quæ umbilicum totius Peloponneſi tenet.
C Hoc Argos Homeri enarrator Euſtathius, & Higynus, ab Argo Agenoris filio poſitum eſſe contendunt. Hic à priſcis illis mortalibus πανόπτης appellatus fuit, propter multarum rerum tum uſum, tum experientiam, ſimul & prudentiam. Qua de cauſſa in fabuloſam narrationem abijt, Argo oculatior. Vt igitur hoc Argos paulò diligentius deſcribamus, ſitum fuit loco amœniſſimo. Ab Oriente Aſinen urbem ſpectabat: ab Occaſu, montem Cronium: à Meridie, Mycenas, Perſei opus: à Septentrione, Cleonas. Inter Argos, & Cronium, Inachus omnis decurrebat. Plinio Argos ſitum erat, inter Inachum, & Eraſinum amnes, & Stephano, Anthiæ propinquum fuit. Epidaurus haud procul abeſt à littore, ubi ad Saronicum ſinum deflectitur. Erga Argos Pelaſgicum à Phoroneo conditum fuit. Homerus Argos Pelaſgicum libro ſecundo Iliados, Theſſaliam uocat: aut Argos urbem conditam à filio Lyncei Abante. Argos Peloponneſiacum haud procul à Mycenis, etiam Hippion quibuſdam dicebatur, ad differentiam aliarum ciuitatum eiuſdem nominis, quod agrum haberet equis paſcendis aptum. Dipſion etiam appellatum, ob ſiccitatem eiuſdem loci, quod communiter fermè eodem puteo utuntur. Et hoc Argos Stephanus Phoroneum dictum autumat. Verius eſt, Argos Hippium eſſe illud in Apulia Italiæ, conditum à Diomede, id quod poſtea Argyrippam, & poſtremò, Arpos dixerunt. Certè Theſſalorum ſemper Argos Pelaſgicum nuncupatum fuit. Affatim ſatis de Argis, de quibus authores uariant. Conſtat igitur Pelopem, & eius progeniē regnaſſe non in Theſſalicis Argis, ſed Peloponneſiacis, ut luculenter, ceu digito monſtrauimus.

Aſtra.] Intulit aſtra, exponit Sulpitius. noctem: rectè. Si, ſuſtulit, rectius meo quidem iudicio.

Tot ſimiles fratrum gla.] Iuppiter intulit diei noctem ſubitam, qua puniuit ob ſcelus durorum fratrum, Argos Peloponneſiacum, & Iuppiter dabit nunc diem Theſſaliæ, quæ gerat tot fratres inter ſe commiſſos? tot parentes in liberorum uiſcera ferrum ſtringentes?

Mortalia nolli.] Rurſum ſtomachum, ut Epicureus, effundit in Deum, cui prouidentiam adimit.

Cladis tamen huius habemus uind.] Vindictam quam appellet, proximis uerſibus reddit ironicè & Sulpitius diſertè exponit quod bellum Ciuile Diuos fecit. Iulium Cæſarem prius poſtea Auguſtum, quem etiam Senatus in Deos retulit quaſi uerò illud eſſet, uindictam ſumere de clade Pharſalica. Statuit populus Cæſari columnam propè 20. pedum. Numidici lapidis in foro in qua erat ſcriptum PARENTI PATRIAE. Ipſum inter Deos relatum fuiſſe ob id uulgò creditum fuit quod ſeptem continuos dies ſtella crinita fulſerit, haud multò pòſt, quàm interfectus eſſet, cùm nomine ludi ob Octauio, eius filio ederentur. Eius ſimulachro Cometes ſupra uerticem adijciebatur. Vnde Plinius affirmare uidetur, nuſquam terrorum, niſi Romæ, in templo Cometen coli contigiſſe. Octauius Auguſti cognomen à Senatu delatum lubens recepit. Inde eius omnem etiam petiuerunt. Iam uerò quod ad Auguſtum præterea attinet, eius interitus uarijs ſignis præmonſtratus fuit: ſed illud maximè memorabile fuit, cùm eius ſtatua fulmine icta eſſet, prima nominis litera deleta fuit. Conſulti talium oſtentorum periti, futurum dixerunt, Auguſtum inde C. dies uicturum, qui numerus C. litera ſignatur. Forè præterea, ut poſt obitum conſecraretur, quod Aeſar Hetruſco lingua Deus diceretur. Atque hi quidem fuerunt, quibus ut Diuis pares ſuperis honores poſt mortem delati fuerunt: ut omittam Diui prænomen in uita, etiam Imperatorum, qui longa ſerie poſtea eos ſecuti fuerunt. Vide uindictam cladis Pharſalicæ.

Fluminibus manes.] Suetonius Tranquillus in uita Cæſaris, Siquidem ludis, inquit, quos primo conſecratos ei hæres Auguſtus edebat, ſtella crinita per ſeptem dies continuos fulſit, exoriens circa undecimam horam creditumq́ eſt, animam eſſe Cæſaris in cœlum recepti. Et hac de cauſſa ſimulacro eius in uertice additur ſtella. Hæc Suetonius. Plinius quoque id ipſum teſtatur libro ſecundo capite 25. Eo ſigno ſignificari uulgus credidit, Cæſaris animam in Deorum immortalium numina receptam: quo nomine id inſigne ſimulacro capitis eius, quod mox in foro conſecrauimus, adiectum eſt. Idem teſtatur eo occiſo, Solem toto anno palluiſſe. Cæſaris thronū ſtellam fuiſſe idem ſcriptum reliquit. Menſe Iulio, Cæſaris ſtella oritur, quæ tempore fructus agrorum, ut ſegetes, & in montibus uuæ matureſcunt. Vergilius Bucol. Egloga IX.

Ecce

» *Ecce Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum*
» *Aſtrum, quo ſegetes gauderent frugibus, & quo*
» *Duceret apricis in collibus uua colorem.*

» *Appianus libro 2. de Bello Ciuili, author eſt, Cæſaris corpus à Pu. Ro. in forum delatum, ubi ueterũ Po. Regũ uiſebãtur monumenta, atq; illuc ligna, ſedeiq; & alia ibi parata populum intuliſſe, multaq; donaria contuliſſe, quæ pyram extructam coniecere, eoq; portatam noctem ibi conſtitiſſe. Hoc in loco arã Cæſari erectam, ubi poſtea templum illi fuit dedicatum, quod diuinis honoribus celebrarunt, quod Octauius Cæſar poſtea maiorem in modum auxit, parentẽq; Dijs immortalibus habere patrem uoluit. Similes honores poſteris etiam Imperatoribus à Po. Ro. habitos poſt mortẽ, Tyrannos exceptis, qui talibus indigni fuerunt.* A Manes.] *Animam Cæſaris, dicit, & eius hæredis Augusti, quemadmodum Alexander magnus ſummum iuſiurandum eſſe uoluit in uita, ipſum Epheſtionem.* Per umbras.] *Horatius lib. 2. Epiſtol. ad Auguſtum Cæſarem.*

Præſenti tibi maturos largimur honores, «
Iurandasq; tuum per nomen arat. «
Nil oriturum aliàs, nil ortum tale fatentes. «

Vt rapido a curſu fati ſupræma morantem
Conſumpsêre locum, parua tellure b dirempti,
Inde manus ſpectant, uultusq; agnoſcere quærũt,
Quò ſua pila cadant, aut c ſibi fata minentur,
d Inde manũ ſpectant, tẽpus quo noſcere poſſent,
Facturi e quæ monſtra forent, uidere parentes
Frontibus aduerſis, fraternaq; f cominus arma:
Non libuit mutare locum, tamen omnia torpor
Pectora conſtrinxit, gelidusq; in uiſcera ſanguis
Percuſſa pietate coit, totæq; cohortes
Pila parata diu tenſis tenuere lacertis,
Dij tibi non mortem, quæ cunctis pœna paratur,
Sed g ſenſum poſt fata tuæ dent Craſtine morti,
Cuius torta manu commiſit lancea bellum,
Primaq; Theſſaliam Romano ſanguine tinxit.

a al. fati curſu.
b al. dirempti.
c al. quàm minantur.
d Hunc uerſũ quidã exempl. nõ habẽt.
e al. quàm
f al. comminus.
g al. ſenſus. in cod. uetu.

Vt rapido curſu.] *A longo excurſu ad hiſtoriam redit Appianus author eſt, prodigijs multis maximè terrefactos, & pœnitentia, ut eius uerbis utar, repletos fuiſſe, eo in loco, haud aliter, quàm ſi ominarentur, eum diem ipſis uel primum, uel ultimũ in rebus humanis futurum fuiſſe: quæ res in ſtuporem omnes conuertit. Quin & utrinq; lacrymas effuſas ferunt: cũ dies ille uideretur ipſis intuendi inuicem copiã eripere. Itali magno ſilẽtio immoti aliquãdiu ſteterunt. Itaq; Pompeius uidens ſociorũ auxiliares copias hoc ſpectaculo terrefactas, ueritus, ne pugnæ initiu cõfuſio ab illis ſtatim oriretur & fuga, primus belli ſignum ultro protulit. Hoc Cæſar uidẽs, ex aduerſo cõclamauit. Itaq; cùm exercitũ militari more ad pugnã cohortaretur, ſuaq; in eum perpetui temporis officia prædicaras in primis cũmemorauit ſe teſtibus militibus uti poſſe, quanto ſtudio pacem petiiſſet, quæ per Vatinium in colloquijs, quæ per A. Claudium cum Scipione egiſſet: quibus modis ad Oricum cum Libone de mittendis legatis contendiſſet, neque ſe unquam abuti militum ſanguine, neque Rempub. alterutro exercitu priuare uoluiſſe. Atque hac habita oratione, expoſcentibus militibus, & ſtudio pugnæ ardentibus, tuba ſignum dedit. Ad hunc modum refert Cæſar. L. Florus ſcribit, nunquam Cæſaris exercitum uel acriorem, uel alacriorem fuiſſe.*

Parua tellure di.] *modico ſpatio diſtantes inter ſe, ad pugnandum parati. Etenim inter duas acies tantum erat relictum ſpatij, ut ſatis eſſet ad concurſum utriuſq; exercitus. Pompeius ſuis prædixerat, ut Cæſaris impetum exciperent, néue loco mouerent, aciemq; diſtrahi paterentur. Dicebatur id feciſſe admonitu C. Triarij, ut primus excurſus, uisq; militum infringeretur, & acies diſtenderẽtur atq; ſuis ordinibus diſpoſiti, diſperſos adorirentur leuiusq; caſura pila ſperabat in loco retentis militibus, quã ſi ipſi immiſſis telis occurriſſent.* Inde manus ſp.] *Micyllus eruditè hunc locum ita exponit, ſpectãt, ſiue circũſpiciunt, inquit, in quã partẽ pila cadãt, & manũ ſiue multitudinem, quã fata ſibi minentur, hoc eſt, cædem offerũt. Spectant item ſiue obſeruant tẽpus, quo quæ monſtra, hoc eſt, quas cædes facturi forent, noſcere poſſent. Ad hũc modum Micyllus.* Quæ ſibi fata.] *quæ pila in ſe caſura ſunt ad cædem,*

Facturi quæ monſtra.] *Obſeruant manum, hoc eſt, hoſtes, quæ mõſtra forent facturi. Monſtra ſimpliciter exponunt, crudeles cædes. Monſtrum propriè eſt, quicquid* B *deforme eſt natura; hoc eſt, præter naturam aut deficit, aut excedit. Summatim, quicquid contra naturam eſt. Cicero ſecũdo, de Natura Deorum, docet monſtra etiam prædictiones & præſentatiuas eſſe rerum futurarum. Obſeruant itaque tempus quo monſtra utrinque ſint facturi. Addit ſimul, quæ monſtra illa ſint, ut liberi in parentes tela ſint miſſuri, frater fratrem germanum ferro, & haſta inuadet. Ea profectò monſtra ſunt, quod naturam oppugnent, adeoq; cõtra naturam eſt ſocerum, & generum armis contendere.*

Videre parentes] *pathos à relatiuis, ut in eo quod ſequitur, fraternaq; cominus arma.*

Non libuit mutare locum.] *Vt ſuorum occurſum declinarent, ſed pertinaces in ſuo quiſq; loco conſtitit.*

Tamen omnia torpor.] *Hoc eſt, quod paulo antè dixi. Pompeij ſociorum copias terrefactas fuiſſe. Inter* C *tot enim uirorum millia, qui concurſuri erant multa horrenda contigerant præter opinionem. Quæ animaduertentes perculſi fuêre: uel (ut Appianus ait) acri pœnitentia eo in loco repleti ſunt. Ac quaſi is dies omnium, in terris ipſis, uel primus, uel ultimus futurus fuiſſet, magno ſtupore in dubium omnes conuerſi ſunt. Ferũt utrinq; lacrymas emiſiſſe. Italici milites magno ſilentio immoti perſtiterunt.* Dij tibi non mentem.] *Imprecatur poëta Craſtino infœlicis conſcientiæ ſenſum poſt mortem, quod primus in hoſtes excurrerit, & laceſſiuerit pugnam. Craſtinus, inquit, Cæſar, euocatus in exercitu Cæſaris, qui ſuperiore anno apud eum primum pilum in legione decima duxerat, uir ſingulari uirtute. Hic ſigno dato, ſequimini me, inquit manipulares mei qui fuiſtis: & ueſtro Imperatori, quam conſtituiſtis, operam date. Vnum hoc prælium ſupereſt, quo confecto, & ille ſuam dignitatem, & libertatem noſtram recuperabimus. Simul reſpiciens Cæſarem, faciam, inquit, hodie Imperator, ut aut uiuo mihi, aut mortuo gratias agat. Hæc cùm dixiſſet, primus ex dextro cornu procurrit, atque eum milites electi circiter CXX, uoluntariæ eiuſdem centuriæ ſunt*

proſequi

A *proſequuti.* Coius torta ma.] *Qui primus haſtā in procurſu in hoſtem torſit, quo iactu utrinq; prælium mitū fuit. Appianus tertio, inquit. Craſtinus turmæ ductor haberi meruit. Is cū Cæſar pugnā ingrederetur, & ab eo, quid ſperaret expoſceret, clara uoce, uincemus, inquit, ô Cæſar, & me uiuum hodie, uel mortuum recipies. Exercitus autem iſte me ad quaſcunq; accurrētem acies, & multa præclara, & illuſtria agentem intuebitur, teſtisq; erit uirtutis meæ. Inter cadauera repertus, muneribus donatus eſt, quæ cum illo ſepulchro illata ſunt: quod inſigne propè ſtragem. Cæſaris mandato erectum conſtat. Hunc ad modum Appianus*

Commiſis bellum.] *lacesſiuit prælium* Primaq; Theſs. Ro.] *Pathos à dignitate gentis, quaſi nefas grande fuerit, barbarorum terram nobili ſanguine Pop. Rom. perfundere, qui orbi imperabat*

O' Præceps.] *Rurſum interrumpit narrationem cœptam exclamatione in ſubitū ardorem, & præcipitem excurſum Craſtini, ad ciendum prælium, cùm Cæſar nondum telum, quod manu tenebat, in hoſtes emiſiſſet. Eſt autem*
B *tragica metaphora in uoce rabies, quæ propriè canum eſt, cum ueluti furore quodā acti, huc atq; illuc rapiuntur: à uerbo rapio, uel à raucitate uocis, quam canes nimio calore infeſtentur.*

O' præceps rabies, quin Cæſar tela teneret,
Inuenta eſt prior ulla manus. tunc ſtridulus aer
Eliſus lituis conceptaq; claſsica cornu,
Tunc auſæ dare ſigna tubæ, tunc æthera tendit,
Extremiq; fragor connexa irrupit Olympi:
Vnde procul nubes, quo nulla tonitrua durant,
Excepit reſonis clamorem in uallibus Aemus:
Peliacisq; dedit rurſus geminare cauernis:
Pindus agit *a* fremitus Pangæaq; ſaxa reſultant,
b Oſſææq; gemunt rupes, uocesq; furoris
Expauēre ſub tota tellure celatas,
Spargitur in numerum diuerſis miſsile uotis,
Vulnera pars optat, pars terræ figere tela:
Ac puras ſeruare manus, rapit omnia caſus,
Atq; incerta facit, quos uult fortuna nocentes.
Sed quota pars cladis iaculis, ferroq; uolanti
Exacta eſt? odijs ſolus ciuilibus enſis
Sufficit, & dextras Romana in uiſcera ducit.

a al. gemitus
b al. Octææq;

neq; tonitrua perueniunt, ſed cum infralunarem circuitū deprimuntur, clamor tamē cōcurrentium armatorum ad cœlum uſq; peruenit. Appianus ſcribit à Pompeio belli ſignum ultrò prolatum fuiſſe, cui ex aduerſo à Cæſare cōclamatum fuerit, ac ſtatim tubarum ſono, & lituorum clangore erecto, uniuerſus exercitus, præcones, & præfectos utrinq; diſcurrentes ſparſim ad pugnam hortatos fuiſſe.

Ouid. Metam 14.
» *Statq; canum rabies ſubiectaq; terga ferarum*
» *Inguinibus truncis, uteroq; extante coërcet.*
Metaphoricè, pro furore, ut hoc loco. Hora. in Arte.
» *Archilochum proprio rabies armauit Iambo.*

Inuenta eſt manus.] *Craſtini manus, promptior in pugnam, & crudelior, quàm ipſius erat Cæſaris.*

Tunc ſtrid. aer] *Mirum eſt, quàm laborat poëta, ad pugnæ ſimulacrū oculis ſubijciendū, & fortaſſe nimis operoſè.* Aer eliſus lituis.] *Lituus inflatus ſignum ad pugnam dedit. Lituus propriè baculus auguralis fuit incuruus, quo augures templa deſignabāt Verg. lib. Aeneid. 7.*
C » *Ipſe Quirinali litua, paruaq; ſedebat*
» *Succinctus trabea, hoc eſt, baculo augurali.*
A' ſimilitudine, pro tuba ſiue buccina incurua. ut hic Maro lib. Aeneid. 6.
» *Et lituo pugnas inſignis obibat. & haſta.*

Claſsica.] *ſynonyma lituus, tubæ, claſsica. Claſsicum eſt, ipſa tuba, & eius ſonus, quo milites conuocari, & ad pugnam etiam excitari ſolebant. Hinc claſsicum canere, à re militari ſumpta metaphoras, in prouerbium abijt, pro, excitare ad rē quampiam. Claſsicā præcones, qui contra populum ad concionem cōuocabant, uel ex arce, uel circum muros, Claſsicus author, primi nominis, & quaſi primæ claſsis.* Auſæ tubæ.] *hypozeugma.* Tendit. Tendit.] *hoc eſt, intendit aerem: ſubijcit amplificationem imitatione Vergiliana: It clamor cœlo, id eſt, clamor ad cœlum peruenit. Conſimili hyperbole dicit noſter hic poëta, fragorem ad cœlum perueniſſe. Quid porrò inter connexum, & concauum interſit, opinor me alibi annotaſſe. Connexa, pro concauo uſurpauit. Etsi uoce, fragor, metaphora eſt, pro, clamor irrupit in cœlum. Fragor propriè dicitur ſonitus, qui ex arbore, aut alia ex re confracta redditur.* Vnde procul nu.] *Nubes nuſquam ad cœlum,*

Excepit reſo.] *Alia hyperbole, clamorem in uallibus Aemi montis exceptū fuiſſe. Aliàs demonſtrauimus, Aemum omnium montiū circa Pontum maximum eſſe, & altiſsimum, qui mediam Thraciam interſecat. Huius ualles ad clamores reſonuiſſe dicit.*

Peliacis cauernis.] *Theſſaliæ montiū cauernæ reddiderūt echo, hoc eſt, reſonū clamorem. Peliacis cauernis, pro Theſſalicis, antonomaſia. Pelias, & Aeſon fratres fuerūt, reges Theſſaliæ. Pelias nepotē ex fratre, Iaſonē Chironi inſtruendū dedit, ac poſtea perſpecta iuuenis indole, famæ, decorisq; parandi prætextu in Colchos ablegauit. Hinc à Pelia Peliacus, Theſſalicus, qui abſente Iaſone tutor regnarit.* Rurſus.] *nam in priori pugna ad Dyrrhachium Cæſar magna clade accepta in caſtra fugit.*

Geminare.] *quod ex clamore geminæ uoces reddantur, clamantiū & quas Græcula recauat Echo.* Pindus agit fre.] *metaphora à leonibus ad montē: hoc eſt, ab animali ad nō animal. Pindo mōti ſubiecta eſt Acarnania. E' Pindo defluit Achelous fluuius, ac decurrit præter Aetoliā ad Echinadas inſulas cōtra Achaiā. Sunt illæ ſitæ in interiori receſſu maris Ionici inter Peloponneſum, & Aetoliā, Calidonē, & Acarnaniā. Nōnulli codices legūt, gemitus, metaphora, ab homine ad montē traducta.*

Pangæaq; ſaxa.] *Pangæus, quaſi totus terra, πᾶν γαῖαν, promontoriū eſt Thraciæ, Beſsis conterminū, Macedoniæ adhærens, ad cuius radices Neſſus defluit, non procul ab Hebro. Hinc regio Pangæa. Pangæa ſaxa, et Pangæa arua. Fabulātur (ut eſt apud Plut ἐν τῷ περὶ ποταμῶν) Pangæū Martis, & Critobulæ filiū fuiſſe, qui per ignorantiam cum filia ſtupri cōſuetudine habita, nimia mœſticia cōſternatus, in Carmaniū montē fugit: et ob incredibilē animi ægritudinem gladio ſemetipſum traiecit. A' quo locus ipſe Pangæus dictus eſt.* Octææq; ge. ru.] *de Oeta mōte paulo antè memorauimus Sunt qui legunt, Oſſææq;*

Oſſa,

A co exibat, id quod perſpicuè hoc loco etiam teſtatur, & ſeruat poëta. Maniplos.] pro, manipulos, ſyncope. Manipulus contubernium uocabatur, quod coniunctis manibus pariter dimicarent, Centuriæ in manipulos, ſiue contubernia diuidebãtur, ut decem militibus ſub uno papilione unus præeſſet, qui decanus dicebatur, uti centuriæ præfectus, Centurio, Sulpitius, lõgè aliter manipulos exponit, malè detorto loco Liuiano: quem Glareanus his uerbis refutat, Conatur, inquit, ea ex Liuij uerbis lib. 8. ab V.C. confirmare, allegans uerba, quæ Liuius, de haſtatis leuis quidem armaturæ, ſed qui neque equites, neque Velites erant, ſcribit. Mox eiuſdem etiam uerba de Principibus apponit, ac Poëtam hoc locu de ijs intelligere aſſerit, quaſi principes etiam leuis armaturæ, aut equites, aut Velites fuerint, adeo nihil penſi habuit Sulpitius, quid citaret, ad huius loci ſenſum expediendum. Poëtæ ſenſus ex Cæſaris commẽtarijs planus eſt, hoc loci. Loquitur enim de Pompeij equitatu, quem in Cæſarianos prorupiſſe ait, unaq; cum eis leuem armaturã ſequutam, & ſagittarios, & funditores. Cum autem equitatus Cæſaris Pompeianorum equitum impetum non tuliſſet, ſed paulũ loco motus

B tus ceſsiſſet, ac Põpeij equites hoc acrius inſtitiſſent, ſeq; turmatim explicare, & Cæſaris aciem à latere aperto circuire cœpiſſent, ibi tum Cæſarem quartæ aciei ſignũ dediſſe, eam tanta ui in Pompeij equitatum impetum feciſſe, ut eorum conſiſteret nemo, omneſq; conuerſi, nõ ſolum loco excederent, ſed protinus incitati fuga montes altiſſimos peterent: quibus ſummotis, ſagittarios, funditoreſq; deſtitutos inermes ſine præſidio interfectos eſſe. Hæc poëta ex Cæſaris commẽtarijs bono ordine proſequutus eſt. Sulpitius ſæpe aliena, nec citato authore, (ut debuit) annectit, quæ poëtæ ſenſum non æquè atq; Cæſaris uerba iuuant. Badius etiam malè uerbum, Inſequitur, de Cæſarianis exponit, cum de Pompeianis Velitibus, qui equites ſequuti erant, intelligatur, deceptus poëtæ uerbis, Sæuaſq; tiranus immitis in hoſtem, exiſtimans ſolos Cæſarianos ſæuas habuiſſe manus, non etiam Pompeianos. Hactenus Glareanus. Inſequitur] Velites leuis armaturæ, equites Pompeianos ſequuntur. Etenim ſi equites impares fortaſſe futuri eſſent, uelociſsimi cum ſcutis leuibus pedites, ad hoc ipſum exercitati, iiſdem miſceri ſolebant, quos expeditos Velites nominabant. Et Appianus tradit, cùm in

C proximo uentum eſſet, ſagittis, & fundis bellari cœptum. Equites quoque peditibus admixtos breui in ſpatio pugnam miniſſe. Immittit in hoſtem.] In Cæſarem, in hoſtes Cæſarianos, ſingularis numerus pro plurali ſynecdoche. Diſertè ſæuas manus à Pompeio in Cæſarianos immiſſos dicit. Etenim equites à ſiniſtro Pompeij cornu uniuerſi procurrerunt, & omnis multitudo ſagittariorũ ſe effudit, quorum impetum equitatus Cæſaris non tulit, ſed paulum loco motus ceſsit hoc acrius equitatus Pompeij inſtabat, & turmatim ſe explicabat, aciemq; Cæſaris à latere aperto circuire cœpit. Gens quæq;.] ut erant exercitus ex uarijs gentibus conflati, quas alio loco recenſuimus. Inde ſagittæ, inde ſa.] Vtrinq; ſuis telis certarunt, inquit, quæ ad pugnam parata circumferebant. Sed ſagittariorum Pompeij multitudine Cæſaris equitatus paululum loco ceſsit. Glandes liquefactæ] Glans, præter arborum fructus, plumbum eſt, in modum glandis formatum Salluſtius, Pars eminus glande, aut lapidibus pugnare. Eſt & ſumma pars colis. Has tanta uiolentia emiſſas dicit, ut ipſo curſu, ac uolatu in aëre fuerint eliquatæ. Tunc & Ithyræi] Ithyra, urbs eſt in monte Tauro, Parthiam ſpectãs: à qua Ithyræi. Et quia præſtantiſsimi ſagittarij erant, arcus epitheton inde ducitur, ut Ithyreos arcus, Ithyreas ſagittas dicamus, perinde ut Parthicas ſagittas. quod Parthi arcubus, & ſagittis optimè uterentur. De Medis, & Arabibus alio loco à nobis dictum eſt. Soluto ae.] antiquus codex, ſolue legit. Hi populi præcipuè arcubus utebantur, ut Cretenſes, & Parthi. Nuſquam rexe.] in neminem direxere ſagittas, ſed in aërem ſolum miſere: ſicut factum fuit, à Cæſarianis, & Romanis. Inde card. mor] prodigioſa phraſis: quod martes, numero plurali dixerat, pro eo quod eſt, ex aëre cadunt ſagittæ mortiferæ, ut exponit Sulpitius. Scele. ſed crl. nullo.] quia nemini letale uulnus infixerunt, ſed leniter extrema cuſpis ſanguine imbuta fuit.

Cæca pila coactum netas,] ſed ſoli Romani, qui pilis utebantur, coactum eadem faciebant. Ferro.] amplificationibus iam ludit, cum dicit, aërem haud aliter ſagittis obductum fuiſſe, quàm ſi nubes caliginem terris induxiſſent: adeo nox præ telorum grandine terris imminebat. Tum Cæſar metuens.] Cum Cæſaris equitatus, Pompeij equitatũ, & ſagittarios, non tuliſſet, ſed paulum loco motus ceſsiſſet: et equites Pompeiani hoc acrius inſtarent, & ſe turmatim explicarent, & Cæſarianam à latere aperta circuire cœpiſſent: id aduertẽs Cæſar, quartæ aciei, quam inſtituerat ex cohortium numero, ſignum dedit. Hanc quartam aciem poëta obliquas cohortes uocat. Etenim Cæſar initio metuens ne à multitudine equitum Pompeianorum dextrum cornu circumueniretur, celeriter ex tertia acie ſingulas cohortes detraxit, atq; ex his quartam inſtituit, equitatuiq; oppoſuit, & quid fieri uellet, oſtendit: monuitq; eius diei uictoriam in earum cohortium uirtute conſtare. Simul imperarat tertiæ aciei, ne iniuſſu ſuo concurreret, Itaque quarta acies data ſigno à Cæſare celeriter procurrit infeſtiſq; ſignis tãta ui in Pompeij equites impetum fecerunt, ut eorum nemo cõſiſteret, omneſq; conuerſi, non ſolum loco excederent, ſed protinus incitati fuga montes altiſsimos peterent. Quib ſummotis, omnes ſagittarij, funditoreſq; deſtituti inermes ſine præſidio interfecti ſunt. Iſta Cæſaris uerba bona fide, & ordine reddidit Lucanus. At neſcio quid hoc loco incepit Sulpitius de equitibus Decimæ legionis. Sed audiamus Glareanum, ipſum refutantem. Rurſus hic Sulpitius oſtendit ſe, inquit non admodum in Romana hiſtoria exercitatum, Tenet, inquit, cohortes, id eſt, equites decimæ legionis Quaſi equites in cohortes diuidantur. Poëta hic manifeſtè de Cæſaris quarta acie loquitur, quam ſuã aciẽ inſtrueret, ad hanc pugnam, ex tertia acie ſingulis detractis cohortibus, quartam inſtruxerat, equitatuiq; Pompeiano oppoſuerat, in qua eius diei uictoriam conſtare oſtenderat. Badius malè hic ſequitur Sulpitium. In Septimo inde uerſu metonymiam putat idem Sulpit. in uerbo, Sonipes id eſt, eques, inquit, Pompeianus. non cõſiderãs, quæ uerba ſequuntur. de equo, non de equite eum hic loqui. Quomodo enim eques Pompeianus calcauit mébra regentis? & non potius equus transfoſſus? equitem deiecit ac calcauit. Hucuſq; Glareanus. Prima frons Labi] Inter aciem & frontẽ. Acies eſt, exercitus inſtructus, frons quæ aduerſum hoſtem ſpectat. Vege. libro 3. capite 14. Incurſu.] Pompeianorum equitum, ſtatim quartæ aciei ſignum dedit. Obliquas coh.] Quartam aciem, ut iam dictum eſt. Non motis cor.] Inter duo cornua,

media ſtabat acies. Acies Cæſaris ita fuit inſtructa, ut Dextrum cornu ipſe teneret Cæſar. Siniſtrum M. Antonius, Mediam aciem, Domitius Calatinus tueretur. Hæc cornua immota ſtEterunt, & in hoſtium equitatum immiſit ſubitum agmen, hoc eſt, cohortes illas ſubſidiarias quartæ aciei. Nam Cæſarem non ſefellit, ut ipſe ſcribit, quin ab his cohortibus, quæ contra equitatum Pompeij in quarta acie collocatæ fuerant, initium uictoriæ oriretur: ut ipſe in cohortandis militibus pronunciarat. Vagus hoſtis agebat.] *Pompeianus eques, turmatim ſe explicans ad circumeundum aciem Cæſaris.* Immemores pugnæ.] *mandatorum Pompeij, ut ſua oratione ante pugnam monuerat.*

Præcipites fecere palàm.] *Declararunt ſua fuga palàm, bellum illud uerè ciuile eſſe, quod infœliciter barbaris commiſſum eſſet, à quibus initium fugæ proficiſcebatur. unde horrenda cædes fuit ſequuta. Ab his enim equitibus, & ab ea parte, cui maximè confidebat, principium fugæ factum fuit. Didicit clariſsimus, & maximus Imperator, aliud eſſe cum barbaris, aliud cum Romanis* A *pugnare. Præterea, minus firmæ ſpei in Aſiaticis auxilijs, ut mollibus fœminis eſſe in prælio, quàm in Italicis hominibus, bello natis, & exercitatis. Sic Darius cum innumerabilibus Aſiaticis copijs cum Alexandro congreſſus, ſic Xerxes cum Themiſtocle: ita Antiochus aduerſus Romanos ſemper infœliciter dimicauit. Fuerint hic Duces pares peritia armorũ, & rei militaris: at copiarũ numero ſuperior Cæſar, ſed uirtute & genere militũ ſuperior, inferiae uiribus Aſiaticorũ auxiliorum, quibus fretus ſpe uictoriæ decidit Pompeius. Aſiatici cum Italis, Romanis, Gallis, & Germanis comparati, quibus conſtabat Cæſaris exercitus, quid aliud erant, quàm mulieres, mollesq́;, & effœminati homines? qui cùm in caſtris Pompeij omni rerum copia abundantes luxui uacarent, Cæſaris miſerrimo, ac patientiſsimo exercitui contrà ſemper omnia ad neceſſarium uſum deerant. Infœliciter itaque bellum ciuile imbellibus fœminis uerius, quàm uiris à Pompeio fuit commiſſum.*

Vt primum ſonipes transfixus pectora ferro
In caput effuſi calcauit membra regentis,
Omnis eques ceſsit campis, glomerataq́; pubes
In ſua cōr uerſis præceps ruit agmina frenis.
Perdidit inde modum cædes, ac nulla ſecuta eſt
Pugna, ſed hinc iugulis *a* hinc ferro bella gerũtur,
Nec ualet hæc acies tantum proſternere, quãtum
Inde perire poteſt. utinam Pharſalia campis
Sufficiat cruor iſte tuis, quem barbara fundunt
Pectora, non alio mutentur ſanguine fontes.
Hic numerus totos tibi ueſtiat oſsibus agros.
Aut ſi Romano compleri ſanguine mauis,
Iſtis parce precor, uiuant, Galatæq́;, Syriq́;,
Cappadoces, Galliq́;, extremiq́; orbis Iberi:
b Armenij, Cilices nam poſt ciuilia bella
Hic populus Romanus erit, ſemel ortus in omnes
It timor, & fatis datus eſt pro Cæſare curſus.
Ventũ erat ad robur Magni, mediasq́; cateruas,
Quod totos errore uago perfuderat agros,
Conſtitit hic bellum, fortunaq́; Cæſaris hæſit.
c Non illic regum auxilijs collecta iuuentus
Bella gerit, ferrumq́; manus mouere rogatæ:
Ille locus fratres habuit, locus ille parentes.
Hic furor, hic rabies, hic ſũt tua crimina Cæſar.
Hanc fuge mens partẽ belli, tenebrisq́; relinque,
Nullaq́; tantorum diſcat me uate malorum,
Quàm multum bellis liceat ciuilibus, ætas.

a al. hic ferro

b al. Armeni, mendoſè.

c al. Illic nõ.

Vt primum ſonipes.] *Tranſit ad fugam primum equitum Pompeianorum, ibi conſpexerunt equum transfixum ſeſſorem excutere, & humi delapſum pedibus proculcare.* Omnis equis ceſsit.] *Cæſariani tanta ui in equiter Pompeij infeſtis ſignis impetum fecerunt, ut eorum nemo conſiſteret, omnesque conuerſi, non ſolum loco excéderẽt, ſi protinus incitati fuga altiſsimos montes peterent.* Conuerſis frenis.] *equis retro actis in fugam.* Perdidit inde.] *Inde cædibus ſæuitum eſt, non interficiendi modus ſeruatus eſt, ſed ſine diſcrimine in Pompeianos graſſati fuerunt, qui abiectis armis amplius pugnare recuſarunt.* Hinc iugulis.] *Iugulantur Pompeiani, cædunt Cæſariani, quod poſſunt.* Hæc acies.] *Cæſaris non poteſt tantum militum Pompeianorum ferro delere, quantum uirorum in acie, & in caſtris erat, quin adhuc ſupereſſent. Tam numeroſum is exercitum habebat. Erant ei, quinq́; & XL. millia peditum, VII. millia equitum: cùm Cæſar XX. tantum mille peditum haberet, & ſolum mille equites.* Vtinam Pharſa.] *Auerſio ad campos Pharſalicos. Porrò uerò quem alium ſanguinem putat, ſtatim reddit.* Hic numerus to.] *Barbari, quibus maxima pars, exercitus Pompeij conſtabat, ueſtiant agros Pharſalicos oſsibus, & uiuant Romani. Vtinam fontes Theſſalici non inficerentur alio ſanguine, quam barbarorum, ac non etiam Romanus cruor admiſceretur.* B Aut ſi Romano.] *Aut ſi mauis Romanorum ſanguine campos, & amnes compleri, parce his barbaris, quos enumerabo, qui poſito bello Ciuili, ciuitate Romana donabuntur.* Viuant Galatæ.] *polyſyndeton. Galatæ, Galatia celeberrima regio minoris Aſiæ. Parte ea, qua Pompeiopolis eſt, & Boreas, contigua Paphlagoniæ: ab Ortu Bithyniæ, Myſiæ. & Phrygia cõmiſſa, Dindymenis iugis, & Calenijs montibus medijs.* C *Auſtrinam parte Piſidia finit: Orientalem Cappadocia, citra Archelaidem urbem, et montem Agarum, qui in media Cappadocia attollitur, adeo altus, ut à niuib æſtiuis prematur. Archelaida Halys præterlabitur, è Tauro monte deiectus, qui Paphlagoniam ab Ortu terminat, & à Ponticis gentib diuidit. Galatiam poſt magnas Alexandri uictorias, & auctas per Aſiam regni Macedonici uires Græci occuparunt: quibus poſtea Galli ſe magno numero Aſiam ingreſsi coniunxerunt Gallogræci dicti, gens mixta, & regio, quæ poſtea creſcentibus rebus, Galatia dici cœpit, quæ antea Gallogræcia fuerat nuncupata. Vtriusq́; uocis uſus apud ſcriptores manet. Galli cum multitudine hominum abundarent, cum trecentis millibus Alpes tranſgreſsi, per Illyricum, & Pannoniam florentiſsimum Græciæ tractum ingreſsi, non Europæ ſolum, ſed etiam Aſiæ terrorem incuſſerunt, Hi Romam inueſe-*

rant

A *rant Duce Brenno. Denique omnem Aſiam uelut examine aliquo implebat: ut Iuſtini uerbis utar. Libet de his uoluptatis gratia pluribus diuagari. Nulli reges Aſiæ bella, ſine auxilijs mercenarijs Gallorum geſſerunt. Et quod maximum eſt, reges regnis ſuis eiecti, nuſquam, niſi ad Gallos ſe receperunt. Denique ſine Gallica uirtute deſperabant, maieſtatem ſuam ſe recuperaturos. Sic Bithyniæ regem in regnum ſuum reſtituerunt, & illud cum eo partiti, ſuam Terram Gallogræciam appellarunt. Ad hunc modum hiſtoriam digerit Iuſtinus: prolixius etiam Liuius libro belli Macedonici 8. Plinius, Galatas magna ex parte Phrygiæ agros tenere prodidit, unde liquet, eos finitima etiam occupaſſe. A' candore corporis Galatas Gallos dictas credit Lactantius,* γάλα, γάλακτος. *Lac. Vnde prouincia Galatia dicta, in qua Galli Græcis ſe miſcuêre. Ab his prius Gallogræcia, poſtea Galatia dicta fuit. Principia ipſa regio in quatuor præfecturas diuiſa fuit, tetrarchias dictas. Tetrarchæ regibus dignitate pares erant. At deuicto Mithridate, ad Duces poteſtas uenit. Paulò pòſt, Deiotaro, qui hoc Ciuili bello cum Pompeio ſe coniunxit, ſoli datum fuit. Inde Amyntæ: poſt*

B *quem à M. Lollio ſub Auguſto in prouinciæ formam Galatia redacta eſt.* Syrij.] *Syriæ nomen latiſsimè patet. Huius initium eſt Arabia, quæ in Syrbonin lacum uergit: à Meridie terminata Petræa, ab Ortu brumali, Deſerta Arabia, & ſolitudinibus Palmyrenis. Ad Septentrionem latus eius excipitur ab Euphrate, & citra eum, iuga Amani montis, Ciliciam diſterminantis. Iſſico ſinu finitur. Occiduum latus Phœnicium mare alluit. Præcipuæ Syriæ partes ſunt, Palæſtina, Phœnice, Damaſcena, Cœle, Decapolitana, Antiochena, Comagena, proxima Euphrati: & Apamena.* Cappadaces.] *Mons Scordiſcus Cappadociam ab Ortu Minori Armeniæ adimit. Antitaurus ſuperiora terminat: & quæ inde trans Melam amnem, ad Euphraten, Comagenen, & Ciliciæ montana excurrunt, annumerantur quidem à Plinio Cappadociæ, tum autem, & à Strabone, à Ptolemæo in minori Armenia relata Tauri iugo à Cilicibus digreſſa Lycaonia, & Occidua Cappadocia dirimuntur. Occiduum latus Paphlagonia, & Galatia terminant Terra lata, & amnibus clara, inter quos Halys, olim Crœ*

C *ſi regni cardo. Hic Iris amnis eſt, & Thermodon, quem Plinius Cappadocem uocat. Vnde Cappadoces dicti, antea Syri etiam dicti, & Leucoſyri.*

Gallique, extremique.] *Allobroges. Poſt aduerſam Cæſarianorum pugnam ad Dyrrhachium Roſillus, & Egus fratres Allobrogici equitatus duces à Cæſare increpiti, quod ſtipendium à ſe acceptum malignè equitibus redderent, ad Pompeium cum aliquos ex ſuis popularibus transfugerant: à quibus ille non pauca eorum doctus, quæ apud hoſtem fierent, ui erumpere conſtituerat. De his Allobrogibus Gallis hic agit Poëta.* Iberi.] *Hiſpani, ultimi populi ad Occaſum Europæ.* Armenij.] *Alibi docuimus probatiſsimos ſcriptores duas Armenias facere: maiorem, & minorem: quare eius deſcriptionem hoc loco prætermittere conſilium eſt. Vt tamen lectio uoluptate aliqua condiatur, pauca de Armeniorum celebrioribus rebus, ut additamenta adſcribenda duxi. Montium Armeniæ Maioris præter terminales, præcipui ſunt, Antitaurus, qui mediam eam tranſuerſa curſu permeat: donec reflexus ad Boream, Sophonen clariſsimum Armeniæ partem includat. Et quoniam Tauri iugis hinc, inde obuertitur, nomen inde habet. Ibi mons Abus eſt, quem Ptolemæus Periardes uocat. ibi Gordyus, ſeu Gordiæus, ſiue Gordyæus apud Strabon. In hoc Arcam Noë conſediſſe poſt diluuium Beroſus aſtruit, & multi eum poſteris temporibus ex noſtra religione ſecuti: Ararat uerò, quod Geneſ. cap. 8. legitur Armeniæ tribuunt. Et Hieronymus in Eſaiam, Ararat campeſtrem regionem in Armenia eſſe dicit, per quam Araxes fluuius ad radices Tauri fluit. Hinc Araxea planicies Straboni dicta, qui arcam in altiſsimis Tauri iugis hæſiſſe tradit. Litera Armeniaca à cæteris gentibus ſunt diuerſæ. Mons Ararat eſt Armeniæ re uera, in cuius ſummis iugis ſedit arca à diluuio. Huius montis uertex perpetuis niuibus rigit, cur inacceſsibilis eſt. Aytonus, cuius temporibus tota Armenia Chriſtianam pietatem coluit, prodidit, in uertice montis Ararat nigrantem quandam ſpeciem apparere, quam uetuſtam illam cataclyſmi arcam eſſe incolæ arbitrarentur.*

Cilices.] *Cilicia propemodum tota montanis includitur, niſi ubi ſinus Iſsicus alluit. A' Septentrione Cappadocia includitur: ab Ortu Syria, ab Occaſu Pamphilia montanis ſubijcitur: ad meridiem, ſinus Iſsicus alluit, ubi ad Iſſum oppidum mons Amanus per anguſtias Syriam aperit, quæ portæ Amanicæ, & Syriæ portæ, & pilæ appellantur, quod portis claudi queant, perinde ut Sarmaticæ, & Caucaſiæ portis præmuniantur. Rurſum uerſus Occaſum, iuxta Anemurium promontorium, & amnem Melam, montana ferè exaſperant, ubi portæ Ciliciæ ſunt, quas cum magno periculo tranſijt Alexander. Hinc Strabo libro 14. Ciliciam diuiſit in aſperam, & planam ſiue campeſtrem. Ciliciæ amnes ſunt, Cydnus, & Pyramus. Vrbes celeberrimæ, Iſſus, Rhoſus, Mallus, Mopſus, Anchiale, Aegea, Solæ, & omnium metropolis Tarſus, quam Romani propter dignitatem, & uetuſtatem liberam eſſe uoluerunt. Labitur Cydnus è Tauro, modicus quidem, ſed liquore memorabilis: leni tractu è fontibus lapſus puro ſolo excipitur, nec torrentes incurrunt, atque ita limpidus, & frigidus mare intrat. Mores gentis effecerunt, ut prouerbio notarentur, Cilix haud facile uerum dicit,* Κίλιξ οὐ ῥᾳδίως ἀληθεύει. *Cilicum exitium de crudeli, & inmani. Nam Cilices ob piraticam, quam exercebant, & aſsiduas hoſpitũ deprædationes, infames erant immanitatis, & crudelitatis nomine. Cilicij imperatores, homines hirſuti, & pilis obſiti. Quare ſaga pilis contexta, Cilicia uocantur.* Hic populus Rom.] *poſtea multi ex barbaris nationibus Romam commigrarunt, & ciuitate donati fuerunt.* Semel ortus.] *Simulac à paucis trepidatum fuit, totus trepidare cœpit, ac fugam capere.* Et fatis datus eſt.] *In fatis fuit, ut Cæſar uictoria potiretur, & proſperè rem gereret.* Ventum erat ad ro.] *Subſidiariæ cohortes tanto impetu fuerunt in Pompeianos inuectæ, ut momẽto temporis omnem equitatum ea parte auerterint. Tum ſagittarij ab equitibus deſtituti, ad unum ferè cæduntur, Tum ferociter illæ cohortes præteruectæ, ſiniſtrum Pompeianorum quod hoc loci poëta robur uocat, inuadunt. Reſiſtebant tamen Pompeiani: uerum tertia acie, eodem Cæſaris iuſſu immiſſa, confeſtim ea quoque parte in fugam uertuntur. Appianus ſigno, inquit, à Cæſare dato, qui in ſubſidijs conſtiterant, ſubitò accurrunt, & ad equites delati, erectis pilis Peſſorum facies inuadũt. Illi hoſtium audaciã, plagaſq; in os illatas non ferentes, nullo ordine fugam capeſſunt.*

Eò loci peditatum omnem, depulſis Pompeij equitibus, Cæſaris equites inuadunt, circundantq́ qui prius ab illis circundari timuerant. Quod animaduertens Pompeius, peditibus edicit, ne ſe ulterius in eos uertant, neque à Phalange longius excurrãt, aut telis cominus utantur, uerum eminus diſtantes iaculis è manu miſſis, inſurgentes repellant hoſtes. Et paulò pòſt. Decima legio, inquit, aſsiſtente Cæſare, læuam Pompeij aciem, quæ ab equitibus deſtituta fuerat, circumquaq; percurrit, & latera eius omni ex parte immobilia, telis miſsilibusq́ cõfodit, quoad cõturbatis omnibus in fugam uertit: quæ res uictoriæ auſpiciũ illi attulit. Hactenus ille. Cæſar, ſed protinus incitati fuga (Pompeiani) montes peterent: quibus ſummotis, omnes ſagittarij funditoresq́ deſtituti inermes ſine præſidio interfecti ſunt. Eodem tempore cohortes ſiniſtrum cornu pugnantibus etiam tum, ac reſiſtẽtibus in acie Pompeianis, circumierunt, eosq́ à tergo ſunt adorti. Eodem tempore tertiam Cæſar, quæ quieta fuerat, & ſe ad id tempus loco tenuerat, procurrere iuſsit. Itaq; cum recẽtes, atq; integri defeſsis ſucceſsiſſent, alij autem à tergo adorirentur ſuſtinere Pompeiani non potuerunt, atq; uniuerſi terga uerterunt. Hæc Cæſar. Robur.] firmiſsimas turmas, exponit Sulpitius, ut ad Primilos, uexilla, et triarios, inquit. Sextus ordo poſt omnes à fortiſsimis, & ſcutatis, & omnĩ genere armorũ munitis bellatoribus tenebatur, quos antiqui triarios appellabãt. Hi ut requieti, & integri acrius inuaderent hoſtes, poſt ultimas acies ſedere conſueuerant. Si quid enim primis ordinibus accidiſſet de horum uiribus reparationis ſpes tota pendebat. Vnde in prouerbium ceſsit, res ad Triarios rediјt. Siue igitur Triarios intelligit ſiue ſiniſtrum cornu, ut Cæſar, & Appianus, in paruo diſcrimine ponendum eſt. L. Florus, cum Pompeius, inquit, adeo equitum copia abundaret, ut facile circumuenturus ſibi Cæſarem uideretur, circumuen- A tus ipſe eſt. Nam cum diu æquo marte contenderet, iuſsuq́ Pompeij à cornu erupiſſet equitatus, repentè hic ſigno dato, Germanorum cohortes, tãtum in effuſos equites fecere impetum, ut illi eſſe pedites, hi uenire in equis uiderentur. Hanc ſtragem fugientis equitatus leuis armaturæ ruina comitata eſt. Tunc terrore latius dato, turbantibus inuicem copijs, reliqua ſtrages quaſi una manu facta eſt. Nec ulla res magis exitio fuit, quàm ipſa exercitus magnitudo. Multus in eo prælio Cæſar fuit, mediusq́ inter Imperatorem, & militem. uoces quoque abequitantis exceptæ, altera cruenta, ſed docta, et ad uictoriam efficax. Miles faciem feri, altera ad iactationẽ compoſita, parce ciuibus, cum ipſe ſequeretur. Hæc L. Florus.

Quod totos errore uago.] Reſiſtebant Pompeiani aliquandiu: uerum tertia acie à Cæſare eodẽm immiſſa, ea quoq; parte extemplò in fugam uerſi fuerunt. Conflictis hic bell.] Quod ibi reſiſterent Pompeiani, ut dictum eſt Sulpitius exponit, baſis firmata eſt. cum Poëtæ mens ſit, Cæſaris fortunam ibi ancipitem, ac dubiam fuiſſe, ut ubique Pompeianus eſt, Reſiſtebant quidem Pompeiani, ſed ſuperueniente tertia acie, illico in fugam abie- B runt. Non illic regum auxilijs] Ibi nulla barbarorum populorum auxilia ſteterant: ibi nulli reges pugnarunt, ſed Romani, & Itali acriter pugnabant. Diuerſa lectio eſt, in codice uetuſta, togata, ut rectè etiam monuit Sulpitius. Ille locus fratres habuit.] mouet obiter rurſum affectus, à relatione, & pugnæ horrenda facie.

Hic ſuus ſua criminu Cæſar.] Nam ex Floro demonſtrauimus, in eo prælio multus Cæſar erat, ſuosq́ obequitabat, & adhortabatur ad pugnam, clamitans uictoriam in manu eſſe, ferirent facies barbarorum, & ciuibus parcerent, cum ipſe ſequeretur.

a al. Ah.
b al. furorũ.
c al. reſpicit, & al. Inſpicit.
d al cruẽto.
e al. tantum primo.
f al. deeſt, τὸ, eſt.
g ſubigit.

Hæ potius pe. la.] Præteritio, fingit ſe taciturum horrendã faciem pugnæ, cum maximè pergat queri, ac enumerare particulatim immania ſpectacula in ea pugna. Romæ.] Auerſio ad Romanos iam abſentes. Hic Cæſar.] Hæc ea ſunt, quæ tacebit. In primis in hac acie fiet Cæſar, qui populum ad rabiem impulerit, qui ſtimulus ad furorem ſuis extiterit per appoſitionem ſit dictum. niſi quis malit interpretari. In hac acie fuit Cæſar, hic fuit rabies populi Ro. hic ſtimulus omnis furoris. Vetus codex furorũ. Quaſi dicat, in Cæſeriana acie furor ſæuit, ibi ſtimulus multus ad rabiẽ in conflictu. Agmina circum.] anaſtrophe. Oſtendimus paulò antè Cæſarem in eo prælio fuiſſe, & medium inter Imper. & militem ſe geſsiſſe, qui horum quicquã præſtet: tanta crudelitas, tanta militum immanitas eſt. Obit latis.] ipſe Cæſar quaſi cæſorum ſpectaculo delectetur. Quid poëta de Pompeio diceret, ſi ipſe uictor in hac pugna fuiſſet? Vulnera mul.] Sulpitius

a Hæ potius pereant lacrymæ, pereantq; querelæ,
Quicquid in hac acie geſsiſti Roma, tacebo.
Hic Cæſar, rabies b populi, ſtimulusq; furorum,
(Ne qua parte ſui, pereat ſcelus) agmina circum
It uagus, atq; ignes animis flagrantibus addit.
c Conſpicit & gladios, qui toti ſanguine manent,
Qui niteant primo tantum mucrone d cruenti,
e Quæ preſſo tremat enſe manus, quis lãguida tela,
Quis contenta ferat, quis præſtet bella iubenti
Quẽ pugnare iuuet, quis uultum ciue perempto
Mutet, obit latis proiecta cadauera campis.
Vulnera multorum totum fuſura cruorem
Oppoſita premit ipſe manu. quacunq; uagatur,
Sanguineum ueluti quatiens bellona flagellum,
Biſtonas aut Mauors agitans, ſi uorbere ſæuo
Palladia ſtimulet turbatos ægide currus.
Nox ingens ſcelerũ f eſt, cædes oriũtur, & inſtar
Immenſæ uocis gemitus, & pondere lapſi
Pectoris arma ſonant, confractiq; enſibus enſes.
Ipſe manu g ſubicit gladios. ac tela miniſtrat:
Aduerſosq; iubet ferro contundere uultus:
Promouet ipſe acies, impellit terga ſuorum,
Verbere conuerſæ ceſſantes excitat haſtæ.

Et cũ Lucanus dicit. Animis flagrãtib. addit, ignes. Voces quoque obequitantis exceptæ, altera cruẽta, ſed docta, & ad uictoriã efficax, miles faciem feri. Et Appianus, decima legio, aſsiſtente Cæſare, ait læuã Pompeij aciẽ, quæ ab equitibus deſtituta fuerat, circumquaq; percurrit. Conſpicit.] pathos à crudelitate. Mucrone.] gladij, qui antea leuiter extrema cuſpide ſanguine conſperſi fuerant, nunc toti rubent, & madent. Quis mutet uultũ] quaſi dicat, nemo quidem eſt horum Cæſarianorũ, C

A *Sulpitius hoc exponit de pietate Cæſaris in ſuos milites, haud ſcio, an rectè, Lucanus ſcribit Cæſarem multorum uulnera oppoſita manu obſtruxiſſe, ne omnem cruorem effunderent, cum ipſe paucos admodum in eo prælio deſiderarit, hoc eſt, non amplius ducentos milites, ſed Centuriones fortes uiros circiter* XXX. Sanguineum oc-
ulos.] *Comparatione Cæſaris ardorem in eo conflictu amplificat* à Martis, *&* Bellonæ *furore, quoties* Thraces *in prælio ad cædem extimulant.* Belloon.] *Dea belli* ἐνυώ. Hanc Duellonem *quoque uocabant.* Martis *ſoror dicebatur, ante cuius templum fuit* Romæ *columna admodum exigua: ſuper quam, quoties bellum indicebatur, haſtam iaciebant.* Filius Bellonæ, ἐνυάλιος, *quaſi bellicoſus dicebatur.* Huius deæ *ſacerdotes ub aliena, ſed ſuo cruore ſacra faciebant.* Sectis *enim humeris, & utraque manu diſtrictos gladios exerentes currebant, quaſi inſanirent. Hanc uidetur Hyginus* Belonem *appellare, capite de inuentoribus rerum, & reperiſſe arcum.*

Biſtonas.] *Biſtonum gens in* Thracia *eſt. & ſtagnum eiuſdem nominis* Biſtonis, *ac regio, à* Biſtone *Thracum rege nominata.* Ouidius:

" *Et tuta à bello* Biſtonis *ora fuit.*

B *Vnde* Biſtonius, *Thrax* Thraciæ *præſidere* Mars *creditus fuit, quod ea gens bellicoſa ſemper fuerit. Hinc Vergilius terram* Mauortiam *uocat.* Aeneid 3.

" *Terra procul uaſtis colitur* Mauortia *campis,*
" *Thraces arãt, acri quõdã regnata* Lycurgo, Et alibi.
" *Gradiuumq́ patrem, Gethis, qui præſidet aruis.*

Cæſarem Bellonæ, *ac* Marti *comparat, milites* Thracib.
Palladia ægide.] *terribili ſcuto.* Pallas *quod* Pallas *clipeum geſtaret, in quo caput* Meduſæ Gorgonis *fixũ erat, uel, ut alij, in pectore, ut multo terribilior eſſet.* Perſeus *acceptis à* Mercurio *talaribus, & à* Vulcano *harpe adamantina, per aërem ad* Gorgonas *iter fecit. Erant enim* Phorci *filiæ, pro crinibus ſingulos angues geſtãtes: & hæ quoſcunque intuitæ fuiſſent, uertebãt in ſaxa. Tres fuêre ſorores, pulchritudinem, & unum oculum inter ſe communicabant. Nomina fuerunt* Steno, *ſiue* Stenio, Euriale, Meduſa. A' Minerua *eum miſſum putant, & ab ea uitreum clipeum accepiſſe, per quem, nec uidere, nec uideri ab eis potuit. Hic dormientes* Gorgonas *repertas,* Medu-

C *ſæ caput amputatum* Mineruæ *tradidit. Illa (ut dixi) clipeo inſeruit, aut pectore, quo in bello multo terribilior appareret.* Aegide Palladia *Martem in bello* Thracio *uti poëta canit, ut flagello, & formidabili ſcuto hoſtes, & eorum currus in fugam extimulet. Viſum eſt paulo prolixius* Gorgonibus *commentari, quoniam in earum mentionem per ægidem* Palladiam *incidimus. Sunt, qui prodant quatuor fuiſſe ſorores,* Scyllam, Sthenonem, Euryalem, *&* Meduſam, *atque habitaſſe inſulas contra hortos* Heſperidum, *quæ* Dorcades *dictæ fuerunt. Eſt autem* γοργὸν, *terribile, & agile* Diodorus *author eſt, olim fœminas bellicoſas, non multum moribus ab* Amazonibus *diuerſas* Africum *habitaſſe, quarum reginam* Perſeus *bello deuictam interfecit. Inuenio tres tantum, præter* Scyllam, Gorgadas *inſulas in mari* Aethiopico *coluiſſe, à quibus nomina ſortitæ fuerunt inſulæ.* Minerua Meduſæ *crines in angues ita uertit, ut qui eam intuerentur, illico uerterentur in lapides, & ſaxa. Ex huius cruore,* Pegaſum *natum fabulantur, quare ex* Neptuno, *&* Meduſa *natus fingitur. Addunt & illud, Deam* Meduſæ *caput clipeo impoſuiſſe, ut dixi. Hiſtoria multis uerbis apud* Græcos, *ab* Apollonij *interprete refertur, ut legere eſt in commentarijs noſtris libro* Aeneid. 2. *Idem interpres addit, authores eſſe, qui prodant,* Perſeum *cum capite* Meduſæ *auulſo è* Libya *diuolaſſe, & ex guttis ſanguinis in terram lapſis feras natas, atque hinc factum cur ea regio ferarum ſit fœcunda.* Meduſam *unam ſororum mortalem fuiſſe, author eſt* Heſiodus *duas immortales. Fabulæ rationem reddit* Fulgentius *libro* Mythologicωn 2. *Sed ſatis de* Gorgonibus. *Cæterum ægis eſt corporis munimentum in numine cum capite* Meduſæ. *In Imperatoribus, Lorica uocatur.* Nox ingens.] *Sulpitius exponit, confuſionem. Ego equidem arbitror ingentem cæcitatem eum ſignificare, quæ in perimendo nihil diſcriminis, et rationis habebatur, perinde ut nocte nullum rerum diſcrimen poni poteſt.* Et pondere lapſi.] *Homericum illud expreſſit, quod in* Iliade *frequens eſt.*

Δούπησεν δὲ πεσὼν, ἀράβησε δὲ τεύχε' ἐπ' αὐτῷ. *id eſt,*
Labitur, *atque ſuper ſonuerunt arma cadentem.* Ipſe manu ſ.] *exaggeratio inclementiæ* Cæſaris. *Subicit, pro ſubijcit, ſyncope, ad corripiẽdam ſyllabam mediam. Vetuſtum exemplar habet, ſubigit.* Aduerſosq́ iub.] Signo *à* Cæſare *dato, ait* Appianus *qui in ſubſidijs conſtiterant, ſubitò accurrunt, & ad equites delati, erectis pilis foſſorum facies inuadunt. Illi hoſtium audaciam plagasq́ in os illatas non ferentes, nullo ordine fugam capeſſunt.* Ferro contingere uoltus.] *ferreis pilorum, & haſtarum cuſpidibus. Sic à* Cæſare *imperatum fuerat, ut ſcribit* Florus, *miles faciem feri, & parce ciuibus, cum ipſe ſequeretur, quod ipſum etiam* Lucanus *teſtatur, cum addit,* Promouet ipſe acies, *impellit terga ſuorum.* Conuerſæ haſtæ.] *indicat eum non ea parte haſtæ ſuos impuliſſe ad pugnam, cui cuſpis præfixa erat, ſed diuerſa, quæ manu tenetur, ne ſuos uulneribus expeditos ad pugnam, afficeret. Boni Imperatoris fungebatur officio. Et ut erat clemens, & benignus erga milites, ita in impellendo minus durus, & aſper.*

In plebem uetat ire manus, monſtratq́ Senatum.
Scit cruor Imperij, *a* qui ſit, quæ uiſcera *b* regum,
Vnde perat Romam, libertàs ultima mundi
Quo ſteterit ferienda loco. *c* permiſta ſecundo
Ordine nobilitas, uenerandaq́ corpora ferro
Vrgentur, cædunt Lepidos, cæduntq́ Metellos,
Coruinosq́ ſimul, Torquataq́ nomina regum,
Sępe Duces, ſummosq́ hominũ, te Magne remoto.
Illic plebeia contectus caſſide uultus
Ignotusq́ hoſti, quod ferrum Brute tenebas?
O' decus *d* Imperij, ſpes ô ſuprema Senatus,
Extremum tanti generis per ſecula nomen,

In plebẽ uetat.] *hoc eſt, quod modo ex* Floro *demonſtraui, parcendum ciuib. eſt, hoc eſt, plebi tantum, qui ſine iudicio, errore magis, quàm ſcelere contra* Cæſarem *arma induerant.* Monſtratq́ ſe.] *In quem omnẽ pugnæ rabiem conuerterent, ut qui belli, & iniuriarum cauſſæ, & fontes eſſent, cũ à plebe culpa omnis abeſſet.* Qui cruor Imper.] *id eſt, nouit, quorum cæde ipſe ad Imperium peruenire poſſet, quibus ſuperſtitibus difficile foret. Scit, quorum ſanguine Imperium redimere poſſit.* Quæ uiſcera.] *Sul-*

a al. quis.
b al. rerum.
c al. permixta.
d al. Imperijs

Ne rue per medios nimium temerarius hoſtes,
Nec tibi fatales admoueris ante Philippos,
Theſſalia periture tua. nil proficis iſtic
Cæſaris intentus iugulo. nondum attigit arcem
a Iuris, & humanũ culmen, quo cũcta premuntur.
Egreſſus, meruit fatis tam nobile leſum.
Viuat, & ut Bruti procumbat uictima, regnet.

a al. Iuris & humani culmen.

ra.] *Sulpitius expoſuit, qui regibus chariſſimi. Sed haud ſcio, num ſimpliciter exponendum ſit.* Vnde petat Ro.] *A' quib. Imperium Romanum petat, quibus extorqueat monarchiam.* Libertas.] *hoc loco, quo fuit pugnatum, atque adeo hoc tẽpore, ultima libertas totius Imperij Romani ſtetit debellanda. Hac pugna amiſſa, libertas ſublata fuit per monarchiã.* Permiſta ſecundo.] *Primeps ordo erat Senatorius, hoc eſt, patrum, quorum liberi patricij appellabantur. Medius ordo, inter Senatores, & Plebem, equeſtris dignitas fuit. Equitibus Senatum permiſtum fuiſſe, inquit poëta, in hac clade Pharſalica.* Ferro urgentur.] *Senatores, & Equites ſine diſcrimine interficiuntur. Non uanè hoc ſcribit Lucanus. Nam inter ſex millia Pompeianorũ caſa: uel, ut alij inter XXV. M. uel, ut Cæſar, inter XV. millia, cecidere in hac acie Senatores X & cum ijs, L. Domitius, quem Cæſar ad Corfinium obſederat, & captum liberũ dimiſerat.* Cædunt Lepidos.] *Enumerat, ut poëtis mos eſt, aliquot illuſtriũ familiarum nomina, ex quarum gente in prælio periêre. Et hac gente fuit M Lepidus Triumuir, qui cum Octauio & Antonio Imperium partitus fuerat: & cui in diuiſione orbis Africa obtigerat.* Metellos.] *Metellorum gens multis egregijs triumphis illuſtrata fuit, unde alij alia cognomina reportarunt. Metellorum familia aſſueuerat bellicis cognominibus, ut Metellus Creticus. Metellus Balearicus: Metellus Pontifex qui Conſulem Poſthumum reuocauit: Metellus Celer, pudicitia celebratus: Metellus Numidicus, Metellus Macedonicus: Metellus Pius cognomento.* Coruinosq.] *ex familia primi Valerij Coruini, qui id cognomen ab alite coruo adeptus fuit quando cum Gallo pugnabat. In hac pugna mirum quiddam accidebat. Nam cum in certamen iret contra hoſtem, coruus galeam eius inſedit. Quo omine Tribunus confirmatus, lætus precatus fuit numen, ut præſentem ſibi pugnam ſecundaret. Cæſo Gallo Coruini cognomen ei datum fuit, eáq; appellatio in poſteros propagata fuit.* Torquatosq; no. regum.] *Manlius Torquatus ex prouocatione, ut Valerius Coruinus, hoſtium Ducem interemit, eius ſpolijs exuto, aureum torquem detraxit, à quo Torquati appellationẽ, tum ciuium, tum militũ fauore conſequutus fuit. Hic à ſeuera diſciplina militari, & in filium hoſtis uictorẽ ſeueritate, & acerbitate Imperioſus fuit appellatus. Cur torquata nomina regum, dixit poëta, miretur aliquis, cum nec ipſe à regibus duxerit genus, nec ab eo reges prodierunt? Omnibonus, Torquataq́; nomina regum, inquit, id eſt, principũ Romanorum: non quod reges fuerint. Nã Torquatus fuit, qui occiſo Gallo, torquem, quo ſpoliauit hoſtẽ, collo ſuo impoſuit: & à torque appellatus fuit, Torquatus, & ab eo gens omnis familia Torquata. Micyllus uerò, Sed uidendum, inquit, num longius poëta reſpexerit, nẽpe eò, quod externi & barbari reges torquati, ac purpurati incedere ſoliti fuerint, atq; inde torquata regum nomina dixerit, κατ' ὑπαλλαγήν, pro torquatorũ regum nomina, ſiue regibus cõuenientia, ſi appellatiuè ſcilicet uſurpentur. Cæterũ, nomina Torquatorum, pro, ipſis Torquatis, dixit κατὰ συνεκδοχήν. Hæc Micyllus. Itaq; Torquatos dicit, qui regũ, ſiuẽ nomi-*

na, certè epitheta præ ſe ferũt à torque, torquati reges. A Sæpe duces.] *Cædũt ſæpe duces, ut dynaſtas cæterarũ nationum, cædunt centuriones, & eos, qui ordines ductant, id quod per copiam ſtatim reddit: ſummos homines ut Senatores, & alios ſummos uiros, et primipilos, excepto Pompeio.* Te Magne remoto.] *per auerſionem, Pompeium non cæſum dicit. Simili apoſtrophe utitur ad Brutũ, qui plebeis armis tectus, et Cæſarianis ignotus, fortiter res geſſit. Hic in dubium uerti poteſt, cum duo Bruti tum eſſent, Decimũ ne Brutũ, cui poſtea reb. pacatis Galliã Ciſalpinã Cæſar decreuerat, an M Brutũ Catonis ex Seruilia nepotẽ innuit poëta, cui Macedoniã, quorũ alter ſecũdus hæres teſtamẽto ſcriptus inuictus poſtea fuit, quare ei populus poſt Cæſaris cædẽ infeſtiſſimus fuit. Et ne ſim æquo hoc loco longior, adſcribã Glareani uerba, ne eadẽ crambe recoquatur. Duo, inquit, hoc tempore Bruti fuere, quorũ hic poëta frequẽter meminit. Cõmentatores* B *nunquã diſtinguũt. M. Brutus Pompeiũ ſequutus, de quo hoc loco, & lib 2 ubi eius eſt oratio ad M. Catonẽ auunculũ. Decimus Brutus Cæſaris partib adhærens Hic Maſſiliam mari oppugnauit, ut lib. 2. Cæſar: & hic poëta lib. 3 retulit. Vterq; poſtea Cæſari gratus, cõiurationi tamen adhæſere, quæ Cæſarẽ ſuſtulit. Decimus autẽ, non Decius appellatus, qui Cæſarẽ ſequutus fuit. Eſt enim Decius familiæ nomen. Decimus autẽ prænomen, ut Sextus. Multa huiuſmodi malè hodie in Romana hiſtoria confundũtur ab inexercitatis ac non bene attẽtis. Longè enim differũt, Quintus, & Quintius: Sextus, & Sextius: Septimus, & Septimius: Decimus, ac Decius. Illa prænomina, hæc nomina ſunt. Cæterum hic poëta, ut fere Romani, hoſce natos ex iſto primo Coſ putarũt, cũ Dionyſius Halcarnaſeus eũ abſq; ulla ſtirpe perijſſe dicat. Id quod eſt ueriſimile. Multi tamẽ Iunij ex plebe Coſſ. fuêre à lõgo tẽpore. Vnde noua nobilitas, ut pleraq; Romanorũ, etiã Cæſarũ poſtea. Hæc Glareanus rectè. Itaq; M. Brutũ ſignificat poëta, qui Catonẽ auũculũ habebat, ex eius ſorore Seruilia prognatus, eũ qua Cæſar ſtupri cõſuetudinẽ habere uulgò credebatur. Quare cũ eũ in coniuratione in ſe ruentẽ uideret,* C *καὶ σὺ τέκνον, inquit, Græcè, hoc eſt, & tu fili.* O' decus Im.] *Exclamatio in laudes M. Bruti, quod inter primos cõiuratos in Cæſarẽ graſſatus fuerit, quaſi ab eo ſpes ultima, & ſalus Senatus ob id pepẽderit.* Extremum.] *quaſi is ultimus ex gente Brutorũ, à quo originẽ duxerit, poſtea extiterit. Dictũ paulò antè eſt, Brutũ nullos reliquiſſe liberos Dionyſio poſtquã percuſſit ſuos ſecuri, quis inter cõiuratos deprehenſi erãt* Ne rue.] *dehortatur temeritatẽ in medio ardore prælij, ad interficiendũ Cæſarẽ. ne acceſſas tibi prematurã mortẽ, ante diẽ fatalẽ, qui tibi præſtitutus eſt ad Philippos.* Fatales Phil.] *ubi cũ Caſſio aduerſus Octauiũ, & Antoniũ perijt. Ingratus profectò ciuis. Et cũ uictis Põpeianis, unà cũ cæteris fugeret, per paludẽ in pacatũ euaſit, et Lariſſam uenit. Cæſar eius ſalute lætus, ubi eũ ad ſe uenire iuſſiſſet, ueniã dedit, & honoribus ornauit. Ab eo tũ intellexit, quo Põpeius à fuga ſe recipere cõſtituiſſet.* Philippos] *In Theſſalia ſuo more Lucanus collocat Philippos. Philippi urbs olim Datos dicta fuit, ſed Crenida prius, quod fontes plurimi circa col-*

lem

A lem uberrimis ſcatens aquis. Vnde uetus fuit loco nomen. Philippus eam urbē aduerſus Thraces ad Strimonē emunitis, Philippoſq; de ſuo nomine uocauit. Condita urbs eſt, in prærupta colle, à Septentrione nemoribus clauſa: ad Meridiē uaſtam habet planiciē, ad mare uſq; extēſam. Hanc Antonius inſedit poſtea: Brutus, & Caſsius binos tumulos octonis ſtadijs diſtātes caſtris occupauit. Philippi in Strimonē, & Neſſum amnes clariſsimos erant. Strimon ex Hæmo decurrit, cuius altiſsimis iugis ad Septentrionē Thracia terminatur. Philippi in Thracia ergo, nō in Theſſalia fuêre. Sed de Philippis alibi pluſquā ſatis dictum eſt. Nil proficis iſtic.] In hac pugna Pharſalica, cum in fatis ſit, Cæſarē Romæ tua manu, & coniuratorū ſuorum periturū. Nondum attigit as.] nondum confecit bellum, & ad deſtinatū ſummū Imperij culmē & perpetuā dictaturam peruenit. Hæc ſummū culmen fuit. Humanum cul.] ad monarchiam qua omnes gētes humanæ gubernentur, cui totus orbis parere cogetur. uetus codex, Iuris & humani culmen legit. ut ſit ſenſus, nōdum eſt egreſſus culmen iuris humani. hoc eſt, dictaturā trium menſium. Tam nobile letum.] Cæſar meruit tam nobilē mortē. Etenim multi perſuaſum habuerunt id tempo ris, talem ei mortem ex ſententia obtigiſſe, Legerat enim apud Xenophontem Cyrum Perſarum regem lentū mortis genus habuiſſe, quam ipſe ſemper fuit aſpernatus. Pridie quàm in curia perijt, cum apud M. Lepidum cœnaret, orto ſermone, quis'nam eſſet commodiſsimus uitæ exitus, ſubitus, inquit, & inopinatus. Et aliàs rogatus de optima mortis genere, ſubitum dixit, & improuiſum eſſe. Nunquam formidarat mortem, & quod genus optarat ſemper, ei obtigit, ſubitum, & improuiſum, ſi non optabile, minimè certè pudendum, quod clariſsimorum ciuium manibus, in conſpectu ampliſsimi Senatus honeſtè occubuerit, & fortiter. Tam nobile letum.] ut Bruti clariſsimi Senatoris manibus, tanquam uictima pro ſalute Imperij, caderetur.

Hic patriæ] In hac clade omnis nobilitas, quā uocat decus patriæ, cada: & quos uocat patriæ decus, ipſe ſtatim reddit, patriciosuiros, hoc eſt, à patribus ortos. Cada oer.] cadauera nobiliū Romanorum Ex quo pluria intelligūtur, ouτnadexὴ. ueluti cū dicimus, Romanus prælio uictor, pro Romani uictores. Pœnus cæſus, pro. Pœni cæſi. Aggere magno.] in magno aceruo Legit hic Sulpitius, et non miſta plebe Separati enim erant. ait, illi à plebeis patricij qui circa Pōpeium pugnabāt. Ad uocanda uetuſtatis codex habet commixta plebe. Sic etiam legit, teſte Glareano, Antonius Sabellicus. Signi ficat poëta, confuſa cadauera plebeis patriciorum fuiſſe, non ſeparatim in unum locū collecta fuiſſe. Mors pugnacis Do.] pro, Domitij. apocope, abſciſſum eſt, id eſt, à fine. Huius mortem inter cæteros Romanos nobiles clariſsimam fuiſſe ſcribit. Sed audiamus Cæſarem potius, quomodo interfectus fuerit. L. Domitius, inquit, ex caſtris in montem refugiens, cum uires eum laſsitudine defeciſſent ab equitibus eſt interfectus. Hæc ille In eadem acie ceciderunt Senatores 10. Per omnes cla.] Semper Pompeium, & eius fortunam ſequu-

Hic patriæ perit omne decus, iacet aggere magno
Patricium campis a commiſta plebe cadauer.
B Mors tamen eminuit clarorum in ſtrage uirorum
Pugnacis Domiti, quem clades fata per omnes
Ducebant, nuſquam Magni fortuna ſine illo
Succubuit, uictus toties à Cæſare ſalua
Libertate perit. tunc mille in uulnera lætus
Labitur, ac uenia gaudet caruiſſe ſecunda.
Viderat in craſſo b uoluentem ſanguine membra
Cæſar, & increpitans, iam Magni deſeris arma,
c Succeſſor Domiti, ſine te iam bella geruntur.
Dixerat. aſt illi ſuffecit pectora pulſans
Spiritus in uocem, morientiaq; ora reſoluit.
Non te funeſta ſcelerum mercede potitum,
Sed dubium fati Cæſar, generoq; minorem
Aſpiciens, Stygias Magno duce liber ad umbras,
Et ſecurus eo, te ſæuo Marte ſubactum,
Pompeioq; graues pœnas, nobisq; daturum,
Quum morior, ſperare licet, non plura loquutum
Vita fugit, denſæq; oculos d preſſere tenebræ.
Impendiſſe pudet lachrymas in funere mundi
Mortibus innumeris, ac ſingula fata ſequentem
C Quærere letiferum per cuius uiſcera uulnus
Exierit, quis fuſa ſolo uitalia calcet:
Ore quis aduerſo demiſſo faucibus enſe
Expulerit moriens animam, quis corruat ictu,
Quis ſteterit, dum mēbra cadūt, quis e pectore tela
Tranſmittat, uel quos campis affixerit haſta:
Quis cruor emiſſus perruperit aëra uenis,
Inq; hoſtis cadat arma ſui, quis pectora fratris,
Cædat, & ut notum poſsit ſpoliare cadauer,
f Abſciſſum longè mittat caput, ora parentis
Quis laceret, nimiaq; probet ſpectantibus ira,
Quem iugulat, non eſſe patrē, mors nulla querela
Digna ſua eſt, nulloſq; hominū lugere uacamus.

tus fuerat, tum ſecundam, tum aduerſam. Ad Corphinium obſeſſus in deditionem uenerat. Ad Maſsiliā uictus euaſit. Toties uictus.] Perijt hic tandem, ubi ſatiis eua ſiſſet, perijt liber, patria nondum in ſeruitutem redacta. In mille uulnera.] acceptis mille uulneribus, numerus certus, pro incerto. pro eo, quod eſt, multis uulneribus ſaucius concidit. Venia ſecunda.] Primam ueniam ad Corphinium conſequutus fuerat, poſtea hic tandem perijt Cæterum deditio ad Corphinium Cæſar pecuniam reſtituit, facta poteſtate, quocūq; uellet, abeundi ac utrū magis eſſet ei, ab armis diſcedere, ſi uellet, & ad quietē ſe conferre: aut ſi in pacijb. manere in animo haberet, utra magis cordi eſſet, eā ſequeretur. Succeſſor. Magni deſe.] auerſio, per ſarcaſmū, Sub initiū Ciuilis belli, nouis Coſſ creatis, Marcello, & Lētulo, L. Domitius Aenobarbus ſucceſſor Cæſari datus fuerat, ut Gallias obtineret. Et ut prouinciæ aliæ alijs decretæ fuerāt, L. Scipioni Pompeij ſocero Syria data erat. Aſt illi ſuffe.] Domitio ſatis fuit ſpiritus palpitās in pulmone, ut clarē uocē edere non ualuerit: & tamē leni uoce hæc reddidit Cæſari. Non te.] Ego liber morior unà cū

a al. ſine commixta non uero, non miſta.
b al. uerſantē
c al. Acceſſor
d al. uertere ten.
e al. pectorē tela.
f al. abſciſſum

Pompeio, *uidens ſe uictorem, & rerum potitum, qui aliquando Pompeio, & mihi graues, & acerbas pœnas ſit daturus, id quod moriens. ſaltem ſperare poſſum, ſi non uidere.* Non plura loquutum.] *Homericam periphraſin reddidit.* ὄσσε δὲ οἱ δὰς ἐκάλυψεν. *Et Maro, in æternam clauduntur lumina noctem.* Impendiſſe pud. la.] *Digreditur rurſum ab inſtituto in excuſationem, quantobrem non perſequatur ordine ſingulorum cædem, & circumſtantias cladis non perſequatur. Et quum dicit in funere mundi, amplificatio cladis eſt, quaſi in ea mundus concideret. Cæſar ſcribit, ex Pompeiano exercitu circiter millia XV. cecidiſſe, ut uidebatur: in deditionem uenisſe amplius millia XXIIII. præter cohortes in caſtellis deprehenſas, quæ ſe Syllæ dediderant, cum Cæſar in eo prælio non amplius ducentos deſiderarit, ſed Centuriones fortes uiros, ut ipſe ait, XXX.* Ac ſingula fa ſe.] *Per præteritionem enumerat. quæ præterire nolet. Fata ſingula, diuerſos caſus, & diuerſa mortis genera uocat.* Per cuius uiſ.] *Primum pudet ordine recenſere, quo uulnere illuſtres homines interfecti fuêre.* Vitalia calcet.] *Secundum, quis hoſtium, Pompeianorum uitalia, inteſtinaq; pedibus proculcarit. Sunt autem uitalia propriè interiora corporis humani, in quibus maximè uita ſua eſt, ut cor, cerebrum, ſanguis, epar,* A *& inteſtina omnia.* Ore quis ad.] *Tertium, quod per lacrymas referre pudeat. Quis moriens enſe faucibus immiſſa, animam effuderit.* Quis corruat.] *Quartum, Quis ictu ceciderit.* Quis ſteterit.] *Quintum, Quis membris truncatis adhuc in fugam abire uoluerit.* Quis pectora telo.] *Sextum, quis alium telo traiecit.* Vel quos cam.] *Septimum, Quis quem ſolo affixit haſta.* Quis cruor.] *Octauum, Cuius cruor, perinde ac ſi à chirurgo uena inciſa eſſet, eruperit in aërem, & ipſius autoris arma fœdè conſparſerit.* Quis pectora.] *Nonum, Quis fratrem confoderit, & impius potuerit eum ſpoliare armis ſuis, & caput ferro auulſum à ſe longè proiecerit.* Ora parentis.] *Decimum, Quis patris caput nefarius, pariter atq; impius, uulneribus deformarit.* Quis laceret.] *uulneribus multis deformet, ac naribus, & auribus abſciſſis contrunceat.* Nimia ita.] *Quod Sulpitius exponit, oſtendat ſe non eſſe patrem, cuius ora lacerauerat, ſed quempiam alium iugulare.* Mors nulla quere.] *Concludit ſummatim, non uacuum eſt, nunc diuerſa mortis genera, iuſtis querelis proſequi, quum nulla digna ſatis eſſet, adeo omnes quamuis magnas ſuperant.* B

Non iſtas.] *Seruius Honoratus, dicit Glareanus, in octauo Aeneidos, non multis folijs à fine, ad illud Vergilij. Quosq; ſecans infauſtum Allia nomen. putauit Allia fluuij nomen, hoc in* ᵃ al. his. *loco Lucani per ſimplex L. Aliæ dici: cum, aliæ hoc loco ſit adiectiuum ad ſubſtanti. uum, clades. non proprium Hæc ille.* Aliæ clades.] *Accepta à*

Non iſtas habuit pugnæ Pharſalia partes,
Quas aliæ clades, illic per fata uirorum:
Per populos hic Roma perit, quod militis illic,
Mors hic gentis erat, ſanguis ibi fluxit Achæus,
Ponticus, Aſſyrius, cunctos hærere cruores
Romanus, campisq; uetat conſiſtere torrens.
Maius ab hac acie, quàm quod ſua ſecula ferrent,
Vulnus habẽt populi, plus eſt, quàm uita, ſalusq;
Quod perit, in totũ mundi proſternimur æuum:
Vincitur ᵃ hic gladijs omnis, quæ ſeruiet, ætas.
Proxima quid ſoboles, aut quid meruere nepotes
In regnum naſci? pauidi num geſsimus arma?
Teximus aut iugulos? alieni pœna timoris
In noſtra ceruice ſedet, poſt prælia natis
Si dominum fortuna dabas, & bella dediſſes.

quem Pompeius uicit. Aſſyrius c.] *Aſſyrij quoq; inquit, hic cæſi fuerũt. Aſſyria Trãſtigritana eſt: clauditur à Septentrione maiori Armenia, ab Ortu Media: à Meridie, Suſiana, immanib. montium iugis interiacentibus, diſterminatur. Aſſyria, ab Aſſure dicta creditur. Trogus ait, ab Aſſyrijs, Syros eſſe, unde Aſſyriæ nomen factum uideri po-*

Pœnis, Gallis, & alijs diuerſis populis. Vt ad Traſimenũ, Trebiam, Ticinum, Cannas, in Hiſpanijs, & alijs aliquot locis. Exponit ipſe poëta, quantum hæc clades Pharſalica, à reliquis præcedentibus differat. In alijs cædibus numerabantur corpora cæſorum militum: hic uerò numerabantur populi, qui ſtrati, fuſiq; fuerunt. Sanguis ibi.] *Recenſet aliquot gentes. Achiui ceciderunt in primis. Fuit uetus appellatio urbis Argiuæ, & Spartanæ, ut Achiui dicerentur ab Achæi filijs, Archandro, & Architele, ex gente Danai. Etenim fratris filijs interfectis, cum nemo nuptias uirginum cæde pollutarum admodum appeteret, pater illas obtulit quibuslibet ducere uolentibus, ſine muneribus, & dotibus. Atque ita aliæ aliunde maritos acquiſiuerunt. Fuit autem Achæus Xuthi filius, & Creuſæ Erechteidæ. Xuthus patrem habuerat Hellena filium Deucalionis, ab Hellene, Hellas fuit appellata in Theſſalia, cum rerum potiretur Tiſamenus filius Oreſtis, & Hermiones.* Ponticus.] *Pontici populi, quos Pompeio miſerat Deiotarus rex. Pontus propriè eſt. ab amne Haly, uſq; ad Phaſim, & intimas fauces Euxini. Et Ponticæ gentes ab eo tractu Euxini maris uocatæ, quondam regnum fuerũt Mithridatis regis omnium maximi,*

teſt. Sed de his alibi ſatis. Romanus tor.] *Inundatio (ut ſic dicã) ſanguinis Romani nimia effecit, ne barbarorum* C *cruor cohæreret. Tãtus fuit illius fluxus.* Malos in hac acie.] *Grauior, ac funeſtior clades hic accepta eſt. quàm credere par eſt, & quàm ea tempora ferre poſſent. Neque enim Punicis, neq; Syllanis tẽporib. uires Romanæ tot externis auxilijs adiutæ fuêre.* Plus eſt, quàm u. ſ. q.] *Si hic tantũ uita periret multorũ, et ſalus, tolerãda clades foret, at infinitis partibus plus amittitur. Perit hic libertas Pop. Rom. & regnorũ omnium, quæ Imperio parẽt, ut ex liberis populis ſeruitia, ac mancipia reddantur.* In totum mundi p. æ.] *Reſpicit ad perpetuã dominationem Cæſarũ, per quã in ſeruitute ſemper ſit uiuẽdum. Id enim planè uocat P. R. proſterni in æuum mundi, quàm diu ſtabit Imper. Rom.* Vincitur hic.] *Luculentius iam reddit. quod paulò obſcurius dixerat, omnia inſequẽtia tempora omnis poſteritas nunc ferro ſuperatur, quæ cogetur nullo ſuo merito ſeruire.* Proxima quid ſo.] *Aptiſſimè infert poſteros ſeruituros, nullo ſuo merito, ut dixi, qui nondũ dulcedinẽ libertatis guſtarũt.* In regnũ naſ.] *ſub Cæſarũ tyrannide naſci, quorũ ab urbe cõdita liberi fuerũt.* Pauidi.] *An nobis imputabũt, quod ſerui naſcãtur,*

B & uicturi ſunt? Non'ne ſtrenuè pro libertate pugnauimus? non'ne ui armata uiambrium è manibus una cum illa extortum eſt? An' non iugulum ad eam uindicandam oppoſuimus. Alicos pœna ti.]. Nos pœnam damus timoris poſterorum. Proinde ò Fortuna, cum dederis poſteris dominos, quibus ſeruient, hoc eſt, Cæſares, & tyrannos, eadem uia & bellum, & pugnas illis ipſis dediſſes, nō autem nobis, aut certè utriſq.

Iam Magnus tranſiſſe Deos, Romanaq́ fata
Senſerat infœlix, *a* uix tota clade coactus
Fortunam damnare ſuam, ſtetit aggere campi
Eminus, unde omnes ſparſas per Theſſala rura
Aſpiceret clades, quæ bello obſtante latebant.
Tot telis ſua fata peti, tot corpora fuſa,
Ac ſe tam multo pereuntem ſanguine uidit.
Nec (ſicut mos eſt miſeris) trahere omnia ſecum
Merſa iuuat, gentesq́ ſuæ miſcere ruinæ.
Vt Latiæ poſt ſe uiuat pars maxima turbæ,
Suſtinuit dignos etiam nunc credere uotis
Cœlicolas, *b* uoluitq́ ſui ſolatia caſus.
Parcite, ait, ſuperi, cunctas proſternere gentes,
Stante poteſt mūdo, Romaq́ ſuperſtite, Magnus
Eſſe miſer. ſi plura iuuant mea uulnera, coniunx
Eſt mihi, ſunt nati, dedimus tot pignora fatis,
Ciuili'ne parum eſt bello, ſi meq́, meosq́
c Obruis? exiguæ clades ſumus orbe remoto?
Omnia quid laceras? quid perdere cūcta laboras?
Iam nihil eſt Fortuna meum *d* ſic fatus, & arma
Signaq́, & afflictas omni iam parte cateruas
Circuit, & reuocat matura in fata ruentes,
Seq́ negat tanti: nec deerat robur in enſes
Ire Duci, iuguloq́ pati, uel pectore letum.
Sed timuit ſtrato miles ne corpore Magni
Non fugeret, supraq́ Ducem procūberet orbis:
Cæſaris aut oculis uoluit ſubducere mortem.
Nequicquam infœlix ſocero ſpectare uolenti
Præſtādū eſt, ubicūq́ caput: *e* ſeu tu quoq́ cōiunx
Cauſa fugæ, uultusq́ tui, fatisq́ *f* probatum eſt
Te præſente mori. Tunc Magnū concitus aufert
A' bello ſonipes, non tergo tela pauentem:
Ingentes' animos extrema in fata ferentem:
Non gemitus, non fletus erat, ſaluaq́ uerendus
Maieſtate dolor, qualem te Magne decebat
Romanis præſtare malis, non impare uultu
Aſpicis Emathiam, nec te uidere ſuperbum
Proſpera bellorum, nec fractum aduerſa uidebūt.

Iam Magnus tr.] Perſequitur hiſtoriā, primum, ut Pompeius fuerit accepta clade affectus. Fuſis, fugatisq́ Pompeianis, uidet ipſe Pompeius. inquit poëta, Deos tranſtuliſſe uictoriam ad Cæſarem, adeoq́ ſummam rerum Rom. ei detuliſſe. Vix tota clad.] Quamuis tantam cladem accepit, uix tamen potuit fortunam ſuam incuſare. Itaq́ conſtitit in loco editio, unde longiſſimus proſpectus erat per uaſtā planiciem, & pugnantes, cadentesq́ uidere poterat. Alluſum ad illud Vergilianū lib. Aeneid. II.
" —Vnde omnis Troia uideri,
" Et Danaūm ſolitæ naues, & Achaica caſtra.
Pari itē ratione Pompeius ex hoc aggere horrendam ſuorū cladem ſpectare poterat. Quæ bello obſt.] Hæc clades paulò antè per concurſum armatorum exactè cerni haud ualebat. Bellum pugnam, & prælium nominat, quod ei frequens eſt. Cæſar ſcribit, Pompeius, ut equitatū ſuum pulſum uidit, atq́ eam partē, cui maximè confidebat, perterritā, alijs diffiſus, acie exceſſit, & protinus in caſtra ſe equo cōtulit, & ijs Centurionibus, quos in ſtatione ad portā prætoriā poſuerat, clarè, ut milites exaudirent, tuemini, inquit, caſtra, & defendite diligenter. ſi quid durius acciderit, ego reliquas portas circumeo, & caſtrorum præſidia cōfirmo. Hæc cum dixiſſet, ſe in prætoriū contulit ſummæ rei diffidens, et tamē euentum expectans. Appianus, Pompeius militum ſuorū conuerſione perſpecta, inquit, mente collapſus eſt, ab exercitu ſeceſſit: indeq́ in tabernaculū delatus ſine uoce aliquandiu perſtitit, quēadmodū Telamoniū Aiacem in Ilio paſſum fuiſſe memorant, inter medios hoſtes à Fortuna deſtitutum. Tot telis ſua fa.] Suum exitium undiq́ à Cæſarianis peti. In fatis erat, ut ſuus exercitus funderetur à Cæſare. Nec (ſicut mos eſt mi.] Solent miſeri nonnulli per deſperationem etiam exercitus reliquias extremo exitio relinquere, ut cum reliquis delerentur, id autem Pompeius nō optabat, nec uoluit facere. Merſa, amiſſa, & deſperata in pugna. Vt Latiæ turbæ.] optauit ciues Romanos ſincere, ac ne reliquias Italorum ſupereſſe ſerum. Capta fuerunt in eo prælio ex Pompeianis quatuor, & XX M. Dignos.] Deos ad quos uota & preces fundat. Parcite, ait.] dilatatio narrationis à precibus Pompeij ad ſuperos pro ſalute ſuperſtitum ſuorum. Principium orationis abruptum eſt, ut turbato in aduerſa fortuna conuenit. Satis eſt, ut ergo ſim miſer ſuperſtite mundo, et ſalua Roma. Quaſi dicat. Superſtitibus ijs ciuibus, qui non cæſi ſunt, ſaluis relictis multis ciuibus Romanis, in quos cædes graſſata nondum fuit. Et ſi plura uulnera omnino iuuat mihi infligere, habeo uxorem, habeo liberos, Cn. et Sex. quaſi illos quoque pro ſalute exercitus reliqui conſtitū offerre, ac propemodum deuouere. Ciuili'ne parū eſt bello.] Inter precandum, expoſtulat cum ſuperis, quod ſua mors, & ſuorum magnum momentum habeat. Itaq́, infert, orat, ut reliquijs huius belli, ſiue pugnæ potius uelint parcere. Fortuna.] auertit precationem ad Fortunam, quod id dat operā, ut omnia perdat: cum ipſe extinctus, coniuge, & liberis peremptis, nihil relicturus, in quod ipſa ius ullū ſit habitura. Sic fatus.] Sic paucis preces fudit ad ſuperos, inquit, & ſtatim ſignum receptui dedit, et ſicut paulò antè ex Cæſare oſtendimus, ex caſtris ſe equo contulit, & Centurionibus, quos ad portam prætoriam poſuerat, clarè mandauit, ut caſtra tenerentur: & ſi quid durius acciderit, inquit, ego reliquas portas circūeo, & caſtrorū præſidia cōfirmo. Reuocat.] ſuos milites iā ruentes ſponte, uolentesq́ in præſentē mortem. Tanti.] negat ſe tanti eſſe pretij, ut pro ſe in mortem præcipitem, & Cæſarianis, iam rebus perditis trucidandos obijciant.

Nam

a al. tota uix.
b al. uouitq́.
c al. Obruis.
d al. ſic fatur.
e al. ſed.
f al. negatū.

Nam ea magnanimitas in Pompeio erat, inquit, ut uel iugulum, uel pectus pro ſalute exercitus hoſti obijceret.

Sed timuli.] *Cauſſa ab utili, ſimul & honeſto, quare ſuis receptui cecinerit. Se enim interfecto, reliquus omnis exercitus trucidaretur, ut uix unus aliquis cladis accepta nuncius dilaberetur. Adhæc, noluit ſe interficiendum Cæſari obijcere, ut ipſe ſe morientem ſpectaret, & uxorem ægritudine afficeret. Nam caput eius alio loco, nempe in Aegypto uiſurus erat Cæſar.* Seu te quoque.] *Auerſio ad Corneliam uxorem Pompeij. Siue, quod in fatis erat, in conſpectu coniugis in Aegypto moreretur.* Tunc Magnum.] *Simul citato equo abripuit ſe, non formidans hoſtium tela à tergo ſequentia, ut aliquis Homericum illud obijceret.* A

ποῖ φεύγεις, μετὰ νῶτα βαλὼν, κακὸς ὣς ἐν ὁμίλῳ

id eſt, Quò fuga, terga uelut timidus medio agmine uertens? Ingentesq; animos.] *Magnanimi Ducis, & conſtantis exemplar in Pompeio deſcribitur. qui ne in extremis quidem, perculſus animo fuerit, neque gemuerit, neque fleuerit: ſed dolor ueranda maieſtate eluxit: eodem uultu, quo antè aſpiciebat Theſſaliam, ut figura oris uideretur mutatus.* Nec te uid. ſu.] *Magna conſtantia Pompeij. qui nec in ſecundis ſuperbierit animo, nec in aduerſis abiecti, fractiq; animi fuerit, qualis conſtantia in multis illuſtribus uiris proditur fuiſſe, ut in Socrate, Phocyone, & alijs.*

Quanq; fuit læto per tres infida triumphos,
Tam miſero Fortuna minor. iam pondere fati
Depoſito ſecurus abis. nunc tempora læta
Reſpexiſſe uacat, ſpes nũquam implenda receſsit:
Quid fueris, nunc ſcire licet, fuge prælia dira,
Ac teſtare Deos, nullum, qui perſtat in armis
Iam tibi Magne mori, ceu flebilis Africa damnis,
Et ceu Munda nocens, Pharioq; à gurgite clades, B
Sic & Theſſalicæ poſt te pars maxima *a* turbæ.
Non iam Pompeij nomen populare per orbem,
Nec ſtudiũ belli, ſed par, quod ſemper habemus,
Libertas, & Cæſar erunt, teq; inde fugato
Oſtendet moriens ſibi ſe pugnaſſe Senatus.
Nónne iuuat pulſum bellis ceſsiſſe nec *b* iſtud
c Perſpectaſſe nefas, ſpumantes cæde cateruas?

a al. pugnæ. in duob. uet. cod.
b al. Illud.
c al. perſpectare.

Quanque fuit læto.] *Confert ſuperiores triumphos tres, quos egit cum magna gloria, cum hac inſigni clade Pharſalica. Vt in illis fœlix, ita hic infœlix fuit, ut nemo infœlicior. Tres triumphi fuêre, quos egit. primus de Hiarba, quem cum Domitio iuuenis uicerat, hunc egit, Sylla obſtante, adeoq; inuita, in quo, quatuor currui elephātos adiunxerat, Liberũ patrem imitatus, ut eo magis conſpicuus eſſet. Iterum triumphauit de Mithridate. In hoc triumpho prælata fuerunt aurea, & argentea uaſa, & alia nõ pauca precioſiore materia: & in his duo millia, ex onyce lapide mirificè fabrefacta, quæ in Mithridatis ſupellectile reperta fuerunt. Argenti, aurique ſignati talentorum X X millia. Ante currum ducti ſeptem Mithridatis filij, & Tigranes, ſenioris Tigranis filius: illius quinque uirilis ſtirpis, & duæ uirgines, & Orſibaris, & Eupatora: Atalces Colcharum ſceptriger. Ariſtobalus Iudæorum rex: Cilicum tyranni: tres Iberum duces: Albanorum duo: Menander Laodiceus, præfectus Mithridatis. Atque hi omnes pro dignitate donati domum dimiſſi fuêre, præter Tigranem, & Ariſtobolum, quorum unus poſt alterum Romæ ſunt interfecti. Tertius fuit Hiſpanicus, de Perpenna, & Sertorio uictis. Sic, inquit Florus, recepta in pacem Hiſpania, uictores Duces (Metellus, & Pompeius) externum id magis, quàm ciuile bellum uideri uoluerunt, ut triumpharent. Hæc Florus. Nam de ciue uicto non licebat triumphare. Eſt igitur hic ſenſus. Fortuna ut fuit infida Pompeio in ſecundis rebus, ita in aduerſis fuit illo minor, quod eum de ſua conſtantia mentis deijcere non ualuerit.*

Iam pondere.] *Ipſa ſpe uictoriæ abiecta, & onere Imperij poſito, quod fato quodam ſuſcipere coactus fuerat, exoneratus cura Imperij fugit.* Tempora læta.] *Nunc otium eſt tibi meminiſſe anteactæ fœlicitatis, domi, & militiæ, tum autem, & plauſuum theatraliũ, qui unus aliquando fueris Coſ. in Repub.* Spes.] *Gloriæ, & Imperij.* Quid fueris.] *pathos à præſentis temporis ſtatu collato cum priori fœlicitate.*

Teſtare Deos.] *Deos in teſtes aduoca, nullum omnium adhuc conſtanter pugnantium, mori tibi, hoc eſt, pro tua ſalute, ſed pro libertate patriæ.* Ceu.] *Confert Pharſalicam cladem, & Africanam, & Hiſpanienſem ad Mundã, quotquot illic pugnãdo fortiter occubuêre, pro libertate cæſi ſunt. Durus eſt in cõpoſitione pacta, ut uix apprehendas, quid dicat. Nullus eſt, qui perſeuerat in pugnando, quin ſi interficiatur, non moriatur tibi, hoc eſt, in tuum incommodum, ſed totius Imperij: ut omnes, qui in Africa perituri ſunt, & in Hiſpania pro libertate. Sic quoque poſt te, hoc eſt, tuam fugam, pars maxima turbæ, uel (ut alij) pugnæ moritura eſt, pro ſalute Imperij, & reipub. libertate.*

Flebilis Africa d.] *in qua Cato, Scipio rex Iuba, & multi alij perierunt, inter quos fuit & Lentulus Conſul in primo ſtatim appulſu.* Et ceu Munda n.] *Ad Mundam uicti fuerunt liberi Pompeij poſtea: in quo prælio periclitatus fuit Cæſar, ut de inferenda ſibi nece cogitaret. ut alio loco recenſuimus.* Pharioq; à gur.] *Sulpitius exponit, in Alexandria, à Cæſarianis illata clades. In Aegypto ſine partibus bellum aduerſus Cæſarem exortum fuit. Quum Ptolomæus rex Alexandrinus ſummum Ciuilis belli ſcelus peregiſſet, fœdusq; amicitiæ cũ Cæſare medio Pompeij capite, inquit Florus, ſanxiſſet. ultionem clariſsimi uiri manibus, quærente fortuna, cauſa non defuit. Hæc ille. Hic cum Pompeianis ri nullum fuit bellum. At in Africa, (inquit Florus) cum ciuib. multo atrocius, quàm in Pharſalia.* C Sic & Pharſalicæ.] *Auerſio iterum ad Pompeium, quod poſt eius mortẽ, maxima pars pugnantiũ ciuium in Theſſalia, peribunt pro ſalute, et libertate patriæ. Alij codices pugnæ legũt, nõnulli, turbæ.* Populare.] *nobile habebitur & celebre amplius per totũ orbẽ. Eſt & populare. quod ſit unius populi: humile itẽ, & obſcurũ.* Nec ſtud.] *Pugnãdi libido, ſed libertate retinẽda, et Cæſaris interficiẽdi unicũ ſtudiũ erit. Hi duo cõcertabunt. Cæſar, ut retineat dictaturã perpetuã & libertas, ut iugũ ſeruitutis excutiat.* Pugnaſſe.] *ad uindicãdã libertatẽ, eãq; mordicus retinẽdã.* Non'ne iu.] *Interrogat abſentẽ, annõ maluit ita bello uictus eſſe,*

quàm

A quàm uidere poſteà ciues ſuos oppreſſa libertate, turpiter Domino ſeruire: & cladis cataſtrophen perſpiceret? ut reliqui à Cæſarianis inclementer trucidabuntur? Grauis metaphora eſt, in uoce, ſpumantes.

Reſpice turbatos *a* in curſu ſanguinis amnes,
Et ſoceri miſerere tui: quo pectore Romam
Intrabit, *b* factus campis fœlicior iſtis.
Quicquid in ignotis ſolus regionibus exul,
Quicquid ſub Phario poſitus *c* patiere tyranno
Crede deis, longo fatorum crede fauori.
Vincere peius erat, prohibe lamenta ſonare:
Flere ueta populos, lachrymas, luctusq́; remitte.
Tam mala Pōpeij, quàm proſpera mūdus adoret:
Aſpice ſecurus uultu, non ſupplice reges,
Aſpice poſſeſſas urbes, donataq́; regna,
Aegyptum, Libyamq́;, & terras elige morti.
Vidit prima tuæ teſtis Lariſſa ruinæ,
Nobile nec uictis fatis caput, omnibus illa
Ciuibus effudit totas per mœnia uires
Obuia ceu læto *d* promittunt munera flentes.
Pandunt templa, domos, ſocios ſe cladib. optant.
Scilicet immenſo ſupereſt ex nomine multum.
Teq́; minor ſolo, cunctas impellere gentes
Rurſus in arma potes, rurſusq́; in fata redire.
e Si quid opus uicto populis, aut urbibus, inquit?
Victori *f* præſtare fidem. tu Cæſar in alto
Cædis adhuc cumulo, patriæ per uiſcera uadis,
At tibi iam populos donat gener, auehit inde
Pompeiū ſonipes, gemitus, lachrymæq́; ſequūtur.
Plurimaq́; in ſæuos populi conuitia diuos.
g Nunc tibi Magne fides, quæſiti uera fauoris
Contigit, ac fructus, fœlix ſe neſcit amari.

Reſpice turbatos in curſu.] *A' ſigno magnæ cladis. Incurſu, coniunctum legendum potius, quàm diuiſum.* Et ſoceri miſerere tui.] *Cæſaris miſerere, quod infœlici conſcientia, Romam ingredietur, ſpectantibus tot ciuibus, quorum parentes, quorum liberi, & nepotes, affines, ac cognati abs te trucidati ſunt in hac pugna Pharſalica.* Factus campis fœli.] *propter partam uictoriã, qua rerum potitus fuit, & monarcha factus ſit. In his campis Pharſalicis. Poteſt hoc uideri ironicè dictum à poëta, quaſi magna ſit fœlicitas, tanta ciuium cæde, ac ſanguine inuadere Imperium.* Quidquid in ignotis.] *pathos à conditione, cùm eum exulem uocat: & à loco, cùm tantus Imperator in ignota regione ſit periturus. Et quas ignotas regiones uocat, ſequenti uerſu reddit, in Aegypto ſcilicet. ſub Ptolomæo puero adhuc, à cuius principibus Achilla, & Photino & Septimio fuit interfectus.* Phario tyranno.] *Aegyptiaco rege Ptolomæo. Anaphora, in repetitione, τοῦ. Quicquid. Pharus modica inſula eſt Aegypti cōtra Nili oſtia. Hanc dictam Pharon ſcriptores uolunt, à Pharo Mene-*
C *lai nauclero, ibi ab aſpide interempto, & ſepulto. In hac inſula Pharo Alexander ille Magnus nouam urbem condere ſtatuit. Sed cum magnæ ſedis capax non eſſet, ex aduerſo in continente condidit Alexandriam. In eadem ingens turris ſtabat, quæ nauigantibus nocte lumen exhibebat, à Philadelpho rege excitata, quæ inter orbis miracula etiam numerata fuit. Hinc turres omnes, nauigantibus procul lumina præbentes, nonnulli pharos uocant. Hanc turrim Soſtrates Cnidius ſtruxit, inſula Homerico carmine celebrata eſt.* Crede Deis.] *Committe iſta Diuorum arbitrio, per quos hactenus ſummam gloriam es conſequutus, ijdem reſtum uices eum uoluant, & hanc, ut priorem ſortem grata manu accipias.*

Vincere peius erat.] *præſtat accipere, quàm inferre iniuriam, quam ſententiam Plato in Legibus, & in Gorgia multis uerbis exponit, μᾶλλον ἀδικεῖσθαι, ἢ ἀδικεῖν. ubi exponit ænigma prouerbiale, Dimidium plus toto. πλέον ἥμισυ παντός.* Prohibe.] *Hortatur Pompeium, ut à lamentis ipſe abſtineat, & ſuos turpiter flere uetet, ut oſtendat tantum dedecus in exercitus imperatorem cadere non debere. Sed cogitandum eſſe potius, ut ſit animo conſtanti in aduerſis. Deum pro ſuo arbitrio mortalibus & bona, & mala è ſuis dolijs diſpenſare.*

Tam mala Pompeij.] *Mūdus tam in aduerſis, quàm in ſecundis Pompeium celebrabit, ut non ſit, cur ob fortunam aduerſam in hac clade lamentetur.* Aſpice.] *Anaphora, conſolatur illum è iucundis. Iubet eum animo aſpicere uultu non mœſto tot reges, quos in regnum reſtituerit, & urbes, quas libertate donarit.* Aegyptū, Liby.] *Primum Ptolomæum dicit. cui ipſe tutor à Senatu datus fuerat. Plures fuerunt reges, de quibus optimè meritus fuerat: ut Tygranes, Pharnaces, Ariobarganes.* Libyamq́; & ter.] *ut Iubam regem, qui ortus fuerat longo ſtemmatis interuallo, à Syphace. Has terras elige tibi exilio, ubi uitam ducas, & in quibus moriaris. De his regibus quoniam tibi amici ſunt, propter merita tua, ſumma cum humanitate te excipient, & ab inimicis te tuebuntur.*

Prima Lariſſa.] *Pompeius Cæſarianos intra munitiones intuitus, proiectis inſignibus, equo ſedens, Decumana porta, cum quatuor duntaxat comitibus egreſſus, citato curſu Lariſſam contendit. Neque hic diu commoratus, eadem celeritate paucos ex fuga nactus, ad mare deſcendit. ubi frumentariam nauem adeptus, quam Petitius quidam agebat, homo ſibi non ignotus. cum 30. circiter comitibus eam aſcendit, Leſbum profecturus, ubi Cornelia uxor poſita erat. In caſtris poſt Pompeij diſceſſum, fuga palàm facta eſt, & magna ex parte montes, ſed multo maior numerus Lariſſam petijt. Sed Cæſaris uerba adſcribantur. Pompeius, cùm intra uallum noſtri uerſarentur, equum nactus, detractis inſignibus Imperatorijs, decumana porta ſe ex caſtris eiecit: protinusq́; equo citato Lariſſam contendit: & ea quæ ſequuntur. Appianus addit, eum nullo in loco curſum intermiſiſſe. Lariſſa, urbs nobilis eſt, patria Achillis celebris, in littore ſinus Pelaſgici. Fuit, & alia Lariſſa Cremaſte cognomento dicta.* Nec uictum f.] *uerum æquè conſtans, & magnanimum in fortuna aduerſa.*

Omnibus illa.] *Laudat Lariſſæos, ab humanitate, & liberalitate in Pompeium. Appianus tradit Pompeium paruam cymbam ingreſſum fuiſſe, cum aduanigantem*

a al. incurſu.
b al. campis factus.
c al patiare.
d al. præmittunt.
e al. Sed.
f al. præſtat.
g al. Nunc tibi uera fides quæſiti Magne fauoris, in uet. codic. Et in altero item pari uetuſtate exempla.

gantem nauem offendiſſet. Mitylenas peruenit. Tcly minor.] *Erat etiam nunc, ait Sulpitius, omnium maximus, ſed ſeipſo minor, id eſt, inferior animo, quàm eſſet gloria, & potentia.* Inqolt.] *Pompeium Lariſſæis reſpondentem facit. Reijcit omnia eorum oblata donaria, ut ſibi inutilia, conceditq́ uictori Cæſari.* Patriæ.] *Pathos à perſonis, & geſtu. Auerſio ad Cæſarem, cui omnes humanas permittit & donat uictus.* Auchit ino de.] *Equo citato per Theſſalica tempe, caſtris pulſus, Lariſſam contendit.* Gemitos, la.] *Simul oppidani Pompeium diſcedentem lachrymis proſequuti fuerunt: atq; in Diuos, quaſi iniquos, in hac pugna, multa conuitia* A *iecerunt.* Nunc tibi] *Auerſione ad Pompeiū abſoluit hāc narrationē. Eſtq́ epiphonema ex fauore oppidanorū collectum. Et qui fœlix eſt beneficio Dei, Etenim qui fœlix eſt, & fœlicitate ſua erigitur, neſcit ſe amari, maximè ab ijs, de quibus bene demeretur. Virtutem creſcentem ſequitur fauor. Gloriæ comes eſt fauor apud bonus, apud malos, inuidia. Sulpitius aliter exponit hoc epiphonema. In duobus peruetuſtis codicibus repperi has duas uoces commutatas, & tranſpoſitas. Nunc tibi uera fides quæſiti Magne fa.*

Cæſar ut Heſperio uidit ſatis arua natare
Sanguine parcendum ferro, manibusq́; ſuorum
Iam ratus, ut uiles animas, perituraq́; fruſtra
Agmina, permiſit uitæ, ſed caſtra fugatos
Ne reuocent, pellatq́; quies nocturna pauorem,
Protinus hoſtili ſtatuit ſuccedere uallo,
Dum fortuna calet, dum conficit omnia terror.
Non ueritus graue *a* ne feſsis, ac a Marte ſubactis
Hoc foret Imperium, nō magno hortamine miles
In prædam ducendus erat, uictoria nobis
Plena, uiri (dixit) ſupereſt pro ſanguine merces:
Quā monſtrare meū eſt *b* neq; ē donare uocabo,
Quod ſibi quiſq; dabit, cunctis en plena metallis
Caſtra parent, raptum Heſperijs è gentibus aurū
Hic iacet, Eoasq́; premunt tentoria gazas.
Tot regum fortuna ſimul, Magniq́; coacta
Expectat dominos propera præcedere miles:
Quos ſequeris, quaſcunq; tuas Pharſalia fecit,
c A uictis rapiantur, opes. nec plura locutus
Impulit amentes, auriq́; cupidine cœcos,
Ite ſuper gladios, ſupraq; cadauera patrum,
Et cæſos calcare Duces. quæ foſſa, quis agger,
Suſtineat, pretium belli, ſcelerumq́; petentes?
Scire uolunt, quanta fuerint mercede nocentes.

a al. haud. al. item, aut.
b al. nec.
c al. ſic milite iuſſu, & eodem modo, in alio uetuſto exempla.

Cæſar ut Heſperio.] *Vbi Cæſar uidit hoſtes ſuos fuſos, fugamq́; & ex fuga intra uallum compulſos, nullum ſpatium perterritis dare oportere exiſtimans, milites cohortatus fuit, ut beneficio fortunæ uterentur, caſtraq́; oppugnarent. Qui etſi magno æſtu fatigati (nā ad meridiem res erat perducta) tamen ad omnem laborem animo parati, imperio paruerunt.* Heſperio ſangui] *Romano, & Italico.* Vt uiles animas.] *In caſtris poſt diſceſſum Pompeij, fuga palàm facta fuit, eaq́; magna ex parte ad montes inclinauit, ſed multo maior numerus Lariſſam petijt. Cæſar parte copiarum in caſtris relicta, ipſe cum quatuor legionibus e ueſtigio fugientes ſequutus fuit, & magnum eorum numerum aſſecutus, atq; in tumulo occupato circumſeſſum, & aquatione excluſum, ad deditionem poſtridie compulit. Illi, inquit Cæſar, de deditione miſsis legatis, agere cæperunt. Pauci ordinis Senatorij, qui ſe cum ijs coniunxerant nocte ſalutem fuga petierunt. Cæſar prima luce omnes eos, qui in monte conſederant, ex ſuperioribus locis in planiciem deſcēdere, atq; arma proijcere iuſsit. Quod ubi ſine recuſatione fecerunt, paſsiſq; palmis proiecti ad terram flentes ab eo petierunt ſalutem. Conſolatus ſurgere iuſsit: & pauca apud eos de lenitate ſua locutus, quo minore eſſent timore, omnes conſeruarit, militibusq́; ſuis iuſsit, ne qui eorum, uiolarentur, neu quid ſui deſiderarent. Hac adhibita diligentia, ex caſtris ſibi legiones alias occurrere, & eas, quas ſecum duxerat, inuicem requieſcere, atq; in caſtra reuerti iuſsit. Hæc Cæſaris uerba retuli. Atq; ad iſtum modum ferro parcendum eſſe uoluit.*

Agmina fru. pe.] *Quod pugnandi ſpem, ut uicta abieciſſent. Etenim, qui acie refugerant milites, & animo perterriti, & laſsitudine confecti, miſsis pleriq; armis, ſignisq́; militarib. magis de reliqua fuga, quàm de caſtrorum defenſione cogitabant.* Sed caſtra fu. oe. nn.] *Cæſar Pompeianos ex fuga intra uallum compulſit, nullum ſpatium perterritis dare oportere exiſtimans, milites cohortatus eſt, ut beneficio fortunæ uterentur, caſtraq́; oppugnarent: qui etſi æſtu, ſcribit Cæſar, fatigati (nam ad meridiem res erat perducta) tamen ad* B *omnem laborem animo parati, imperio paruerunt. Caſtra à cohortibus, quæ ibi præſidio erant relictæ, induſtriè defendebātur. Multo etiam acrius à Thracibus, barbariſq; auxilijs. Neque uero diutius, qui in uallo conſtiterant, multitudinem telorum ſuſtinere potuerūt, ſed confecti uulneribus locū reliquerūt, protinusq; omnes ducibus uſi Centurionibus, Tribuniſq́ militum, in altiſsimos, qui ad caſtra pertinebant, confugerunt. Atq; ad iſtum modum caſtris Cæſar potitus fuit.* Dum for. c] *Ab opportuno.* Non ueritus.] *Nam quamuis pugna erat ad meridiem uſque perducta & magno æſtu fa-* C *tigati, tamen (ut dixi) ad omnem laborem animo parati, imperio alacres paruerunt.* Non magno hor] *Cæſar caſtris potitus, certè à militibus contendit, ne præda occupati, reliqui negotij gerendi facultatem dimitterent.* Plena uiri, dixit.] *Caſtra Pompeij omnium rerum copia referta erant. In caſtris Pompeij, inquit Cæſar, uidere erat triclinia ſtrata, magnum argenti pondus expoſitum recentibus ceſpitibus tabernacula conſtrata. L. etiā Lentuli, & nonnullorū tabernacula protecta hedera: multaq́; præterea, quæ nimiam luxuriam, & uictoriæ fiduciā deſignarent, ut facilè exiſtimari poſſet, nihil eos de euentu eius diei timuiſſe, quin neceſſarias inquirerent uoluptates. Atq; ij miſerrimo, ac patientiſsimo exercitui Cæſaris luxuriem obijciebant, cui ſemper omnia, ad neceſſarium uſum defuiſſent. Tum demum Pompeius cùm Cæſariani intra uallum uerſarentur, equum nactus detractis inſignibus Imperatorijs, & mutata ueſte fugit, ut paulò antè dictum eſt* Raptom Heſpe.] *Hiſpanis, dicit Sulpit. quas uicit. Fortaſſe de Italis dicit, et Roma, ex cuius ærario aurum multum in ſtipendium illi depromptum fuerat,*

A rat, cùm ad bellum proficiſceretur. Eoas gazas.] Orientales opes Hoc eſt, Aſiaticas diuitias. hinc omnis luxus in urbem inuectus fuerat. Gazas.] apud barbara lexis, Perſicum eſt. Coacta.] Tot regum, adeóq́ ipſius Pompeij fortuna illic congeſta, expectat: uos eorum bonorum dominos, & direptores.

A' uictis rapiantur.] A' uictis, quos perſequeris.

Ire ſuper gladi.] prædæ nullam impietatem uerentur perpetrare auri, ac prædæ ſiti. Gradatim impietatem amplificat. Ire ſuper gladios, & patrum ſuorum cadauera, Ducum, ac regum corpora.

Quæ foſſa.] ecphoneſi concludit rabiem inuadentium caſtra. Volunt quàm epulenta præda pro tanta cæde fuerit propoſita.

Inuenere quidem ſpoliato plurima mundo
Bellorum in ſumptus congeſtæ pondera maſſæ,
Sed non *a* implerunt cupientes omnia mentes.
Quicquid fodit Iber, quicquid Tagus *b* extulit auri,
Quodq́; legit diues ſummis Arimaſpus arenis,
Vt rapiant, paruo ſcelus hoc ueniſſe *c* putabant,
Cùm ſibi Tarpeias uictor deſponderit arces,
Cùm ſpe Romanæ promiſerit omnia prædæ,
Decipitur, quòd caſtra rapit, capit *d* improba plebes
Ceſpite patritio ſomnos, *e* uacuumq́; cubile
Regibus, infandus miles premit, inq́; parentum,
Inq́; toris fratrum poſuerunt membra nocentes,
Quos agitat ueſana quies, ſomniq́; furentes,
Theſſalicam miſeri uerſant in pectore pugnam.
Inuigilat cunctis ſæuum ſcelus, armaq́; tota
Mente agitant, capuloq́; manus abſente mouetur.
Ingemuiſſe *f* putem campos, terramq́; nocentem
Inſpiraſſe animas, infectumq́; aera totum
Manibus, & ſuperam Stygia formidine noctem.

a al. cõpleuit.
b al. capulit.
al. capuit.
c al. putabãt.
d al. impia plc.
e al. caſſumq́ cubile.
f al. putet.

Inuenēre quidem.] Atque hoc eſt, quod Cæſar commemorat, caſtra Pompeij omni genere luxus referta fuiſſe. Mundo ſpol.] Quod illuc omnes propè totius Aſiæ populorum opes propemodum congeſtæ eſſent, quas hic uocat ſpolia totius mundi. Maſſæ.] auri, & argenti pondera.

B

Atque ea ſpeciatim nunc ordine amplificat, totum mundum in ſuas partes aliquot auri fœcundas diducens, ſimul ut auariciam Cæſarianorum ſubyciat, quaſi uerò iuris belli non eſſet, ut uictor ſtatim poſt uictoriam caſtris potiatur, & ea diripiat, & milites ſpolia legant. Quicquid fodit Iber.] Quantum auri Hiſpania mittit, tartaream eorum auaritiam, & habendi ſuum explere non potuiſſet. Iberus, ſiue Iber Hiſpaniæ amnis diues nauigabili commercio, ortus in Cantabris, haud procul ab oppido Iuliobrica, CCCCL. paſſ. M. fluens, uniuerſam Hiſpaniam Græci appellauere Iberiam. Oritur ad radices Pyrenæorum montium. Labitur primo per campos, & aperta loca, æquis ſpatijs ab Idubeda, à Pyrenæo montibus remotus, uno oſtia mari infunditur, quod ab ipſa Ibericum

C

uocant. Omnis regio à Pyrenæo metallis referta eſt, auri, argenti, ferri, plumbi, nigri, & albi. Tagus amnis.] Apud nos, inquit Plinius tribus modis, (inuenitur) in Tago Hiſpaniæ, Pado Italiæ, Hebro Thraciæ, Gange Indiæ. Nec ullum abſolutius aurum eſt, curſu ipſo, trituq́ perpolitum. Alio modo puteorum ſcrobibus effoditur, aut in ruina montium. Habet Tagus fluuius ortum in Celtiberis per Vectones, & Carpentanos fluens, pari penè tractu à Beri, & Ana fluminibus. Mox Luſitaniam ſcindens, ad Aequinoctialem occaſum Oceano infunditur, præ alta æſtio, ſtadiorum XX. latitudine, Oceani æſtu, adeo circumiectos inundat campos, ut ad CL. ſtadia latè pateat pelagi facies. Nauigatur ab oſtio introrſum aliquot millia paſſuum grandioribus nauigijs, ac mox fluuiaticis Lembis. Iuxta Tagum uento Fauonio flante equas concipere multi authores prodiderunt, eumq́ partum fieri pernicisſimum, ſed triennium non excedere.

Diues Arimaſpus.] Arimaſpi Scythiæ populi ſunt, haud procul ab ipſo Aquilonis exortu, uno oculo in fronte media inſignes, quibus aſſiduè bellum eſt circa metalla cum gryphis, eruētibus ex cuniculis aurũ, mira cupiditate cuſtodientibus, & Arimaſpis contrà capientibus. Idem hoc prodit Plinius libro trigeſimoterio, capite quarta, Aurum, inquit, inuenitur in noſtro orbe, ut omittamus Indicũ, atq́; à formicis, aut Gryphis apud Scythas erutum.

Vt rapiant.] Vt diripiant caſtra, adhuc putabant eam cædem paruo uenditam, quamuis immenſas opes ibi nacti fuerunt, cùm ipſis etiam Romam ſpoliandam, ubi uicerit, promiſiſſet. Tarpeias arces, ipſam urbem intelligit, non ſaxum Tarpeium, aut Hadriani molem.

Decipitur.] Quaſi ſuis, ac ſibi multo plura promiſiſſet, quàm inuenta fuerunt.

Capit impia.] ab indigno, quod plebs in patriciorum ac nobilium ceſpitibus ſomnum caperent, & quieſcerent. Nam in caſtris Pompeij uidere erat triclinia ſtrata, magnum argenti pondus expoſitum, & recentibus ceſpitibus tabernacula conſtrata. Vacuumq́ cubile re.] rurſum ab indigno, quod regum tentoria, ac ſtibadia obſcuri milites, ac barbari occuparent.

In thoris pa & fra.] Pathos à relatione: quod in eorum lectis ſomnum caperent, quos filij parricidæ, (ait Sulpitius) peremerunt. Nocentes uocat ſceleratos milites, & parricidas. Quos agitat.] Dilatat chameuniat eorum ab horrendis inſomnijs, quibus agitabantur per quietem. Somniq́ furentes.] Inſomnes infelices conſcientia homicidij, à furijs flagellari ſolent maximè, quorum certum exempla multa in uita uidi. Tales neque quieſcere poſſunt, neque interdiu quicquam uel præmeditatè loqui, uel conſiliorum ſuorum rationes exactè colligere: ut ad omnem auram perterreſiant, & trepident. Ea quibus ſcelera perpetrarunt, animis obuerſantur, & Telchines obijciunt. Hæc enim humanorum natura planè eſt, ut ea, quibus animus interdiu occupatus fuit, dormientibus occurrant, ij inquietentur. Quare diſcretè poëta addit, quod per quietem ab animorum oculos ſimulachrum Pharſalicæ pugnæ Cæſarianis obuerſaretur.

Inuigilat cunctis ſæuum.] Hoc eſt, cur poetæ furias finxerunt, quibus ſemper infœlices conſcientiæ excarnificantur. ſicut & alaſtores, peſſimos dæmones, qui malas conſcientias mordent.

Armaq́ toto.] Eiuſmodi (ut dixi) ſunt inſomnia, ut interdiu perpetrata ſomnantibus occurrunt.

O4 Ingemuiſſe

Ingemuiſſe putes.] *Enallage perſonæ ſecundæ pro tertia. Metaphora à re animata, ad inanimata. Et terrã ipſam emiſiſſe animas ſpirãdo. Superam noctem uocat, tenebras noſtri hemiſphærij plenas infernali formidine, & umbris, & manibus per aerem circumuolitantibus. Eſt* A *autem fluuius apud inferos, ut Lethe, Cocytus, & Pyriphlegeton.* παρὰ τὸ γυγνάζω, *aut* γύγω ἢ γυγίω, *odi, unde.* γυγνός, *triſtis.*

Exigit à meritis triſtes uictoria pœnas,
Sibilaq́; & flãmas infert ſopor, umbra peremptí
Ciuis adeſt, ſua a quæq; premit terroris imago.
Ille ſenum uultus, iuuenum uidet ille figuras,
Hunc agitant totis fraterna cadauera ſomnis,
Pectore in hoc pater eſt, omnes in Cæſare manes,
Haud alios nondum Scythica purgatus in ara
Eumenidum uidit uultus Pelopeius Oreſtes,
Nec magis attonitos animi ſenſêre tumultus,
Cùm fureret Pentheus, aut quũ b deſciſſet Agaue
Hunc omnes gladij, quos aut Pharſalia uidit
Aut ultrix uiſura dies ſtringente Senatu.
Illa nocte premunt, hunc infera monſtra flagellãt,
Heu c quãtum d pœnæ miſero mẽs cõſcia donat,
Quod Styga, quod manes, e infeſtaq́; Tartara ſom
Pompeio uiuente uidet, tamẽ omnia paſſo (nis B
Poſtquam clara dies Pharſalica damna retexit,
Nulla loci facies reuocat feralibus aruis
Hærentes oculos, cernit propulſa cruore
Flumina, & excelſos cumulis æquantia colles
Corpora, f depreſſos in tabem ſpectat aceruos,
Et magni numerat populos, epulisq́; paratur
Ille locus, uultus ex quo facieſq́; iacentum
Agnoſcas, iuuat Emathiam non cernere terram,
Et luſtrare oculis campos ſub clade latentes.

a al. quæmq;
b al. deſiſſet.
c al. Et quantum.
d al. miſero pœnæ.
e al ingeſtaq́;.
f ſidentes.

Exigit à meritis.] *Quaſi Cæſariani pro uictoria dijs graues pœnas dederint. Sed quas pœnas luerint, ipſe iam ſtatim infert.*

Sibilaq́, & flã] *umbræ ſiue furiæ potius, & manes ciuium præſentes armati anguibus, & facibus terrẽt ſomniantes ut quieſcere non liceat.*

Hic ſenum.] *A' circumſtantia perſonarum, & earum diuerſa ætate. Et ſenũ, & iuuenum figuræ circa iacentium ora circumuolitant.*

Hunc agitant.] *A' qualitate iuuenum uexantium dormientes per ſomnũ. Erat terra impia cædes alios infeſtat, & flagellat. Non eſt cædes horrendior quàm parricidium, & fratricidium, ut ita dicam, quod ultores Alaſtores ita puniunt, ut perpetuò cominari exiſtimentur.* Pectore in hoc.] *Alius imaginatur ſe patrem ſuum ante os obtueri, quem in prælio trucidârit.* Omnes in Cæſa] *Cùm alij alijs umbris cognatorum, affinium, & propinquorum agitarentur, omnes manes Cæſarem circumuolitabant.*

Haud alios.] *Oreſtes, inquit nondum reſtitutus, nondum placatus furijs, quibus diu agitatus fuerat, ad conſimilem rationem Eumenidum imagines, quocunq; uertebatur, obtuebatur ſe inſequentes.*

Pelopeius Oreſtes] *A' Ioue Tantalus prognatus fuit: ex Tantalo Pelops: huius fuerunt Atreus, & Thyeſtes: Atrei, Agemnon, & Menelaus: Thyeſtæ filius, Aegiſtus: Agamemnonis, Oreſtes, pronepos Pelopis.*

Scythica pur] *in ara Taurica, à ſorore Iphigenia ſacerdote Dianæ Tauricæ. Agamemnonis, & Clytemneſtræ filius fuit Oreſtes, quare à Vergilio lib. Aeneidos 2. Agamemnonius appellatur.*

» *Aut Agamemnonius ſcenis agitatus Oreſtes.*

Hic poſt cædem Aegiſthi adulteri, & matris, furijs actus, fugit Athenas, ijs fortè diebus, quibus Antiſtheria ibi celebrabantur, regnante Demophonte. Alij memoriæ prodiderunt, cùm à tribus furijs infeſtaretur, eum in templũ Apollinis fugiſſe, nec ingredi auſas fuiſſe Eumenides, ſed expectaſſe, dum exiret. Iudicatur in Ariopago cum Erinnibus Oreſtes, à quibus amplius non infeſtaretur. Tyndaro, & Erigone, Aegiſthi, & Clytẽneſtræ filia, paribus ſuffragijs iudicio uariantibus, abſolutus, dimiſſusq́; fuit. Oraculum accepit ſimul & ab Apolline, mania eum liberatum iri, ſi ex Taurica ſimulachrum Dianæ auferret. Quò ubi perueniſſet, captus à bubulcis, ac uinctus unà cum Pylade amico ad Thoantem regem productus fuit, ille eos ad Iphigeniam ſacerdotem miſit. Cum hac, & ſimulachro abiuerunt occultè in fugam. Inde tempeſtatis iniuria acti, circa Seleuciam, Antiochiam, & montem Melantium appulerunt. Montem Amanum ab eo appellatũ ſcribunt, quod ibi demum mania liberatus eſſet. Poſtea Athenas uenerunt Oreſtes Pylade uxorem dedit Electram: ipſe paulò pòſt Pyrrho Neoptolemo interfecto. Hermionẽ Helenæ, & Menelai filiã in cõiugem accepit ex qua ſuſcepit Tiſamenum, uel (ut alij contendunt) ex Erigone Aegiſthi, Penthilum. Reliquum uitæ tempus in Oreſtia Arcadiæ egit, ubi ſerpentis morſu interijt. Alij ſcribunt, poſt Aegiſthi, & Clytemneſtræ cædem, circa Azanes Arcadas eum annum uerſatum, atq; oraculo monitum, illuc coloniam deducere. Qui oraculi monitis obtemperans, ex diuerſis gentibus populum contraxit, quos Aeolos appellauit, cum quibus in Leſbum tranſmiſit, ubi breui mortuus, ob prematuram mortem, urbem cõ C *dere nequiuit. Nepos eius Gras, poſt centum annos Leſbi imperio potitus, urbem condidit.*

Nec magis attonitos.] *Ab alio exemplo maiori Pentheo, cuius animi furorem, Bacchadum, hæ inquietationes nocturnæ ſuperarunt.* Pentheus.] *Rex Thebanus filius Echionis fuit, qui ad Scolon ob cõtempta Bacchi ſacra, à Bacchadibus, & ſuis diſcerptus fuit. Eſt autem Scolus uicus Paraſopiæ ſub Cithærone, regio aſpera, unde prouerbium natum eſt. Scolum ne ipſe eas, neu alium ſequaris. At Pentheus, accepto malo cœpit Bacchum uenerari. Fabula explicatur ab Ouid. lib. 3. Metamorph.*

Cùm deſciſſet. Agaue] *mente capta, & mania agitata eſſet. Recẽſetur hæc inter fœminas quæ filios ſuos interfecerunt. In Illyrico Lycotherſen regem interfecit, & patri ſuo regnum tradidit. Furia agitata filium ſagitta traiecit, aprum eum eſſe rata, & caput ei præcidit. Alij ſcribunt, Pentheum filium medijs Bacchi orgijs manibus diſcerpſiſſe. Atq; his quidem exemplis nocturnas agitationes furiarum amplificauit.*

Omnes gladij.] *Mirè infeſtus Cæſari eſt quod etiam obijciat, præter Pharſalicos gladios in ſomnis eum agitãtes, etiam eos enſes, quos poſterus dies uiſurus ſit, cùm*

à ſenatoribus

A à ſenatoribus in ſenatu interficietur. Hunc infera.] Cæſarem furiæ infernales, in ſlarum conſcientiarum ultrices punient, & excarnificant.

Heu quantum.] Exclamatio in carnificinam infœlicis conſcientiæ, quæ furijs propter immane ſcelus grauis pœnas luat. Quod Styga.] à minori ad maius, Si Pompeius adhuc ſuperſtite laruis & intemperijs agitatur, quanto horrendioribus eo extincto exagitabitur?

Tamen omnia paſſo.] à conſtantia, & fortitudine animi Cæſaris, qui poſt tot terrores nocturnos, poſt tot horrendas furiarum uerberationes mente conſternatus non fuit, ut etiam clara luce ſequenti libuerit cæſorum cadauera ſpectare. Cernit.] Amplificatio eorum, quæ nullo dolore ſpectarit. Primum flumina plena ciuili ſanguinem fluentia, inde corpora cæſorum in altitudinem collium congeſta, & cumulata, ad hæc, ut acerui cadauerum depreſſi in tabem apparebant: ad poſtremum, ipſe numerat cæſos Pompeianos. Epuliſq; paratur.] tyrannicè hoc à poëta de Cæſare dictum. Cæſar redactis fugientibus Pompeianis, in poteſtatem, pauca apud eos de ſua lenitate locutus, quo minore eſſent timore, omnes conſeruauit: militibuſq; ſuis iuſſit, ne qui eorum uiolarentur, ne quid ſui deſiderarent. Hac adhibita diligentia, ex caſtris ſibi legiones alias occurrere, & eas, quas ſecum duxerat, inuicem requieſcere, atque in caſtra reuerti iuſſit, Hæc Cæſar. Vultus ex quo.] Ego quidem crediderim Cæſarem tam Barbara ingenia non fuiſſe. Iuuat Emathiam non c.&c.] Ipſum ſolum uideri non poterat, adeò cadaueribus conſtratum, & contectum erat, inquit, atq; ex eo ſpectaculo, uoluptatem eum cepiſſe.

b

Fortunam, ſuperoſq; ſuos in ſanguine cernit,
a Ac ne læta furens ſcelerum ſpectacula perdit,
Inuidet igne rogi miſeris, cœloq; nocenti
Ingerit Emathiam, non illum Pœnus humator
Conſulis, & Libyca ſucenſæ lampade Cannæ
Compellunt, hominum ritus ut ſeruet in hoſtes.
Sed meminit nondum ſatiata cædibus ira
Ciues eſſe ſuos, petimus non ſingula buſta,
Diſcretoſq; rogos, b unum da gentibus ignem:
Non interpoſitis urantur corpora flammis
Aut generi ſi pœna iuuat, nemus extrue Pindi,
Erige congeſtas Oethæo robore ſyluas,
c Theſſalicã ut uideas Põpeius ab æquore flãmã.
Nil agis hac ira, tabeſne cadauera ſoluat,
An rogus, haud refert, placido natura recepit
Cuncta ſinu, finemq; ſui ſibi corpora debent
Hos Cæſar populos. ſi nunc non uſſeris, ignis
Vret cum terris, uret cum gurgite ponti,
Communis mundo ſupereſt rogus, oſſibus aſtra
Mixturus, quocunq; tuam fortuna uocabit:
Hæ quoq; eunt animæ, non altius ibis in auras,
Non meliore loco Stygia ſub nocte iacebis,

Fortunam, ſuperoſq; ſuos in.] Quoties contemplatur aceruos cæſorum, reputat apud ſe ſuam fœlicitatẽ, quæ ei ſuorum diuorum beneficio contigit. Diuos ſuos uidetur uocare Iouem, Martem, et Venerem genitricẽ, quã ſub pugnam inuocauit. Ac ne læta.] Tranſit ad rethoricã dum latius ad inſectandum cæſorum, quos dicit eum nõ dignatum rogo. Et hic immoratur, ad dilatandum narrationem.

B

Perdat ſpectacula læta.] hoc eſt, ne lætus defraudetur tantæ cladis ſpectaculo, & eam ad ſatietatem uſque obtueri poſſit, inuidit Pompeianis cæſis ſepulturam, hoc eſt rogum extremum, in quem inferia inferrentur more Pop. Rom. Inuidet igne ro.] Archaiſmus, pro eo, quod eſt, inuidet miſeris, rogum, & buſtum. Nec temporibus Ciceronis, nec poſtea ita quiſquam locutus eſt: ſed inuideo tibi, inuideo uictoria, inuideo tibi uictoriam.

C

Cœloq; nocenti.] Rectè Sulpitius, qui hic, hypallagen eſſe interpretatur. Quaſi dicat, miſcet infectum cadauerum fœtore cœlum campis Emathiæ. Ex corruptoq; cœlo, oriuntur mortalibus morbi peſtilentes.

Non illum.] Ab exemplo minori ad maius conuincere conatur tyrannidem, & crudelitatem Cæſaris. Annibal Pœnus ſecundo bello punico, poſt cladem Cannenſem dignatus fuit Conſulem Romanum L. Aemilium honore ſepulturæ multo iuſtiori ratione, eundem ſuis ciuibus præſtare debuiſſet. Annibal Pœnus, hoſtis barbarus, externo hoſti eam humanitatem declarauit. At Cæſar Romanus, in diſſenſione ciuili, ciuibus ſuis adeò etiam quibuſdam amicis, hominibus ſui ordinis, uiris excelſis, cum quibus ſummos honores geſſerat, eum honorem habere noluit. Conſulis.] L. Aemilij, qui ad Cannas cæſus fuit. Eteniam Conſulem quæſitum, ſepultumq; ab Annibale, quidã prodidère. Idem Annibal & Marcelli Conſulis corpus honorificè ſepeliuit.

Libyca Lampade.] In Cannis rogi extructi à Pœno Annibale. Non Cannæ ardebant igne, at corpora Romanorũ, ſeu potius ipſius Conſulis cæſi ad Cannas circa Aufidum amnem. Lectis ſpolijs Annibal & ſuos ſepeliendi cauſſa in unum locum conferri iuſſit ad VIII. M ut Polybius ſcribit: ut uerò Liuius V. M. & ſexcentos.

Hominum ritus.] Ius humanum ſepeliendi mortuos. Petimus non ſingula buſta.] Exten uatio petitionis nomine omnium cæſorum Pompeianorum, ut ſi non ſingulis ſui rogi concedantur, ſaltem unus omnibus in aceruum accumulatis permittatur, ne canibus, & auibus rapacibus corpora dilanianda relinquantur inſepulta. Et quod addit, non interpoſitis flammis, ignibus non diſcretis, ſed uno rogo uaſto, & amplo congeſto. Aut generi.] Docet, quam uaſtum buſtum extrui in uniuerſum omnibus poſtulet, ſi uolet Pompeij animum ægritudine afficere, ut uel ſyluam Pindi montis, uel Oetæ in buſtum excindat, quo flammam inter nauigandum ab æquore longo interuallo reſpiciat.

Nil agis hac ira.] fruſtra, inquit, ſæuis in mortuos impotentia hac tua animi. Quid enim refert, ignéne abſumantur cadauera, & in cineres redigantur, an humi putreſcant tabe, & uermibus conficiantur.

Placido natura recepit.] epiphonema collectum ex illo loco, de cremandis cæſorum corporibus.

Hos Cæſar populos.] Aut ſi tu negaueris his populis buſtum, futurum tamen aliquando eſt, ut in cineres iã redigantur, cum mare, terra, & cœlum ignibus miſcebuntur. Alluſit fortaſſis ad prouerbium,

ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί. id eſt,

a In octaſto cod.
Ac ne læta &c. inde Fortunam, ſuper.

b al. unum.

c al. Theſſa. ordeat.

d

„ *Me mortuo terra miſceatur igni,* uel, ut uertit Eraſ.
„ *Me mortuo conflagret humus incendijs.*
Cicero libro 2. de finibus bonorum, & malorum. Quoniamq́ illa uox, inquit, inhumana, & ſcelerata ducitur eorum, qui negant ſe recuſare, quo minus ipſis mortuis terrarum omnium deflagratio conſequatur, quod uulgari quodam Græco uerſu pronunciare ſolent. Similiter, Seneca libro ſecũdo, de Cle. Cui, inquit, Græcus uerſus ſimilis eſt, qui ſe mortuo, terram ignibus miſceri iubet.
Communis mundo.] *Sic Pythia apud Ouidium aſſore tempus.*
„ *Quo mare, quo tellus correptaq́ regia cœli*
Ardeat. Idem Cicero libro de Natura Deorum, & Plato in Timæo. Contemptum in Cæſarem dicit, quaſi præſentem ſuperbiam nihil faciat. Tum cum reliquis omnibus mortalibus, iam tum ſuperſtitibus cremabuntur, ut nihil ſit cur præſens iniuria doleat. Quocunq.] *Reſpexit ad Vergilianum illud lib. Aeneid. 3.* A
Omnibus umbra locis adero, *dabis improbe pœnas.* „
Non altius] *Anima tua non ibit in cœlum, ut uulgò creditum fuit poſt mortem tuam, ſed ad inferos deſcendet propter tuam tyrannidem.* Oſsibus aſtra.] *Cum una regia cœli conflagrârit, ut dicit Pythago. Quaſi dicat, illorũ animæ ibunt in cœlum, tua demergetur ad inferos.*

Libera fortuna mors eſt, capit omnia tellus,
Quæ genuit, cœlo tegitur, qui non habet urnam.
a Tum cui dant pœnas inhumato funere gentes?
Quid fugis hãc cladẽ? quid olentes deſeris agros?
Has trahe Cæſar aquas, hoc ſi potes utere cœlo,
Sed tibi tabentes populi b Pharſalia rura
Eripiunt, camposq́ tenent uictore fugato.
c Non ſolum Aemonij funeſta ad pabula belli
Biſtonij uenere lupi, tabemq́ cruentæ
Cædis odorati Pholoen liquere Leones,
Tunc urſi latebras, obſcœni tecta, domosq́
Deſeruere canes, & quicquid nare ſagaci
Aëra non ſanum, motumq́ cadauere d ſenſit.
Iamq́ diu uolucres ciuilia caſtra ſecutæ
Conueniunt, uos quæ Nilo mutare ſoletis
Threicias hyemes, ad mollem e ſegnius Auſtrum
Iſtis aues, nunquàm tanto ſe uulture cœlum
Induit, aut plures preſſerunt aëra pennæ
Omne nemus miſit uolucres, omnisq́ cruenta
Alite ſanguineis ſtillauit roribus arbor.
Sæpe ſuper uultos uictoris, & impia ſigna
Aut cruor, aut alto defluxit ab f æthere tabes.
Membraq́ deiecit iam laſsis unguibus ales.
Sic quoq́ non omnis populus peruenit ad oſſa,
Inq́ feras diſcerptus abit, non intima curant
Viſcera, nec totas auidè ſorbere medullas
Deguſtantq́ artus, Latiæ pars maxima turbæ
Faſtidita iacet, quam Sol, nimbiq́, diesq́
Longior Emathijs reſolutam miſcuit aruis.

a al. Tu.
b al. Pharſalica.
c al. Nec ſo.
d al. ſentit.
e al. ſerius.
f al. aere.

Libera fortun. m.] *Mors libera eſt ab iniuria fortunæ, in mortuos fortuna nullum ius habet, qui corporibus exuti, uel in cœlum, uel in damnatorum locum abripiuntur. Sed ſi qua uis illi eſt, eam in uiuos exercere credebatur.*
Cœlo tegitur.] *Pergit declamare contra Cæſarem, eum nõ temerè rura Pharſalica, ut uictorem, ſed cum propter graueolentiam aëris, infectis putredine cadauerum cogatur diſcedere, ratis ibi relictis, manent quodammodo camporum poſſeſſores. Et licet terra iniecta non tegantur, interti tamẽ non iacent, qui cœlo teguntur, licet urnam, hoc eſt, ſepulturam nõ habeant.*
Quid fugis.] *infeſtè inuehitur in Cæſarem, inde relictis mortuorum diſcedentem. Cæterùm illud Hemiſtichium, Cœlo tegi. tur, qui non habet urnam, pulchrè dici poteſt in eos, qui extremũ humanorum ſupplicium afficiuntur.*
Tum.] *alia diuerſa lectio eſt, tu, quo mihi hoc loco quadrare uidetur: atq́ ita duo codices uetuſti diuerſis manibus in membranis exarati legunt: ut ſit auerſio ad Cæſarem in hanc ſententiam. Tu Cæſar, cui hæ gentes pœnas dant, (citra interrogationem) quod inhumatæ, & inſepultæ iaceant, quare deſeris hos agros Pharſalicos, quod cadauerum putredine corrupti aërem infecerint?*
Aquas.] *multo cæſorum ſanguine mixtas, atq́ ſimul hoc corrupto cœlo cum tuis utere, qui cauſſa mali ſis, & cladis.* Sed tibi.] *Sed hæc cadauera putentia eripiunt tibi Pharſalicos campos, & tibi ſunt fugæ cauſſa.*
Non ſolum Aemonij.] *Cùm autem cadauera inſepulta manerent, ut fingit poëta, proximum eſt dilatandi genus, à quibus fuerunt diſcerpta, αὐτοὺς, inquit Homerus, ἑλώρια τεῦχε κύνεσσιν οἰωνοῖσί τε πᾶσι. id eſt, Ipſos heroas canibus dilaniandos dedit, & auibus rapacibus. Non ſolum Threicei lupi ad hãc prædã belli Theſſalici uenerunt, uerum etiam Arcades Leones.* Funeſta ad pabula.] *Ad cadauera humana lupi Threicei huc confluxêre gregatim. Thraces præferoces & truces ob ingenium terræ gignit, ſimul ob frigiditatem regionis, cùm Africa, & Aegyptus mites, paruosq́ gignant, ut ait Plin. aſperior, trucesq́. frigidior plaga.* B
Biſtonij.] *Threicei. In Thracia Biſtonum ſtagnum eſt, & gens. Ipſa regio, à Biſtone rege cognominata eſt. Hinc Biſtonius Threx, Biſtonius, ſenex. Biſtonium canis.* C Odorati.] *odoror, deponens. Sũt enim non minus ſagaces Leones, quàm canes. Ab odorando, Maro canes, odorum canum uim uocat. Et odora canum uis.* Pholoen.] *montem Arcadiæ cum oppido Cyllene ſyluoſum, quare inde Leones quoq́ erupiſſe canit ad prædam. Fortaſſe, quod Arcadia prægrandes gignat leones, eos quoq́ huc mittit. De prægrandibus enim, ſed ſtupidis dici ſolet. Arcadicum germen, &, Bos Arcadicus. Ariſtoteles author eſt, in Europa inter Achelo-um tantum, & Neſtum amnes leones eſſe, ſed longè uiribus præſtantiores ijs, quos Africa, aut Syria gignant.*
Obſcœni canes.] *Canaria abundat multitudine maximorum canum, unde etiam inſulæ nomen eſt.*
Aëra non ſanum.] *infectum fœtore putrium animantium.* Iamq́ diu uolucres.] *A terreſtribus animalibus ad uolatilia tranſit & ea præcipuè, quæ carnibus humanis gaudent. Atq́ hæc diu ſpe prædæ Romana caſtra ſecuta fuiſſe canit.* Vos, quæ Nilo.] *primum grues per auerſionem memorat. Hæ ex ultimis, in ultima abeunt: harum abſceſſu gens Pygmæorum inducias habet.*

A *cum ij dimicantium. Sub hyemem è ſtagno Biſtono in Africam, ubi temperatior aer eſt, auolant. De ſingulorum animantium, quorum hoc loco fit mentio, naturis diſſerere, longum nimis pariter, & odioſum foret.*

Iſtæ aues] *Grues, quæ certis anni temporibus è frigore Thracio, ad Auſtrum in Aegyptum demigrare, & regiones mutare ſolent.* Vulture.] *ſingularis numerus, pro plurali. Nunquam cœlum tot uulturibus plenum apparuit. Nidificant in excelſiſſimis rupibus uultures Bini fœtus cernuntur ferè, & tria tantum pariunt oua. Vmbritius aruſpicum peritiſſimus æuo Plinij, tradit, triduo, aut biduo antè eos uolare, ubi cadauera futura ſunt. Vnde prouerbium natum eſt in hæredipetas, & teſtamentorum captatores, uultur es, & cadauer expecta, quod ſenibus orbis, ceu cadaueribus inhient. Tales uulgari uoce, uultures appellari ſolent. Plures pennas uocat, aues, quibus aër plenus fuit.* Omne cœlum.] *A' loco, ut copioſior ſit narratio, ſimul affectus immiſcet, à miſerabili ſpectacula ſanguinis ſtillantis ex arboribus, & fruſtorum ex aëre decidentium in capita militum.*

Victoris.] *Cæſaris antonomaſia.* Non omnis populos.] *Quia, inquiunt Sulpitius, multa corpora integra remanſerunt. Etenim ſat rapacibus auibus, & canibus, & urſis, & Leonibus fuit, tantũ nudam carnem diſcerpſiſſe, oſſibus, & inteſtinis relictis.* In feras.] *Haud ſcio, an ſit perſpicua oratio. Abit populus in feras: id eſt, carnes humanæ in ferinas conuertuntur.* Laciæ pars max. turbæ.] *Quod tantus eſſet cæſarum numerus, & multitudo, ut non potuerint omnes depaſci.*

Sol, nimbiq́.] *putredine corruptam in terrã redegerunt.* Emathiæ.] *In terram reſoluit, Theſſalicam. Corpora ſiue condita fuerint, ſiue inſepulta relinquantur, reſoluuntur in terram diuturnitate, & longitudine temporis, quod omnia abſumit.*

Theſſalia infœlix] *Clauſula & peroratio libri Septimi,* B *qua Theſſaliam deplorat, & incuſat, quod tam cruenta pugna, & tam miſerabili clade ſuperos læſerit. Siue potius, quod nefario aliquo ſcelere ſuperos antea offenderis, cur tanta clade, & tã multo ſanguine Romanorum câpos imbuerint. Quod tempus, quæ ætas, quæ uetuſtas fuerit tam longinqua ſatis, ut aboleat huius belli memoriam, ſarciat, acceptum damnũ, & tibi turpitudinem condonet.*

a Theſſalia infœlix, quo tanto crimine tellus
Læſiſti ſuperos, ut te tot mortibus unam,
Tot ſcelerum fatis premerent? quod ſufficit æuũ,
Immemor ut donet belli tibi damna uetuſtas?
Quæ ſeges infecta ſurget non decolor herba?
Quo non Romanos uiolabis uomere manes?
Ante nouæ uenient acies, ſcelerisq́ ſecundo
Præſtabis nondum ſiccos hoc ſanguine campos.
Omnia maiorum uertamus buſta licebit,
Et ſtantes tumulos, & qui radice uetuſta
Effudere ſuas uictis compagibus urnas,
Plus cinerum Hæmoniæ ſulcis telluris aratur,
Pluraq́ ruricolis feriuntur dentibus oſſa.
Nullus ab Emathio religaſſet littore funem
Nauita, nec terram quiſquam mouiſſet b arator,
Romani buſtum populi, fugerentq́ coloni
Vmbrarum campos, gregibus dumeta carerent,
Nullusq́ auderet pecori permittere paſtor
Vellere ſurgentem de noſtris oſſibus herbam,
Ac uelut impatiens hominum, uel ſolis iniqui
Limite, uel glacie, nuda atq́ ignota iaceres,
Si non prima nefas belli, ſed ſola tuliſſes.
O' ſuperi liceat terras odiſſe nocentes.
Quid totũ premitis, quid totũ c ſoluitis orbem?
Heſperiæ clades, & flebilis unda Pachini,
Et Mutina, & Leucas puros fecêre Philippos.

cæſorum ſanguine humus adhuc madefacta lubrica ſit. iterum nouæ acies illuc conuenient, & iterũ prælio congredientur ſecundo, nondum campo illo ſanguine ſiccato. Scelerisq́ ſecunda.] *Secundo bello Ciuili, inter M. Brutum, & Caſſium percuſſores Cæſaris, Octauium atq́ Antonium.* Nondum ſiccos.] *Hij campi. ubi nunc inter Cæſarem, & Pompeium pugnatum fuit, ſubiecti fuerunt in Theſſalia oppido Pharſalo circa amnem Peneum. Triumuiri uerò, & percuſſores in câpis Philippicis in Macedonia dimicarunt. Hic Caſſius contra Antonium*

a al. Theſſalica.
b al. aratro.
c al. abſoluiſtis.

C Quæ ſeges.] *Quaſi execrata ſit, poſtquã ſanguine Romano fuit imbuta. Hoc eſt, nulla ſeges in Theſſalicis campis ſurget, quin ſit decolor futura, & purpureo colore infecta. Vt animantia quædam ad loci naturam colorem interdum mutant, ſic quoq́ herbæ nonnullæ ad terræ ingenium in diuerſum colorem degenerant. Diſcolor propriè id dicitur, quod diuerſi coloris ſit, ut decolor, uitiati coloris: concolor, eiuſdem coloris.*

Quo non Romanos.] *Ab impio, cum tam terram, aratris, & uomeribus ſcindent. Corpora, & oſſa cæſorum ubi uiolauerint, uiolabunt & eorum manes, qui in ſepulchris errare credebantur, quàm diu iuſta non fuiſſent exhibita, ut eſt uidere apud Maronem, in funere Polydori, & Miſeni.* Ante nouæ uenient acies.] *Senſus imperfectus: deeſt enim alterum orationis membrum, cum particula, quàm, quæ ſententiam abſoluit. Vt Antè leues ergo, &c. Quàm noſtro illius &c.*

Ante nouæ &c.] *Aliter, Antè, quàm uiolabit impio uomere terram, in qua cineres, & oſſa diſperſa iacent, & ſimul, confedit, M. Brutus contra Octauium. Philippi urbs in Antonij, & Caſſij conſpectu erat: olim Datos dicta, ſed multo antè Crenida à fontium uberrimis aquis, qui plurimi circa collem ſunt. Philippus rex id oppidum aduerſus Thraces emuniuit, & de ſuo nomine Philippos appellauit. Condita urbs eſt in prærupto collo, à Septentrione nemoribus clauſſa: ad meridiem uaſtam habet planiciem, ad mare uſq́ procurrentem. Strymon fluuius haud procul ab urbe in mare defluit. Hæc eò copioſius oſtendi, ut perſpicuum ſit, quantum Pharſalum Theſſalicum à Philippis in Macedonia diſtet. Non uenerunt hæ acies in Emathiam, ſed in eam Macedoniæ partem, ubi Thraciæ contermina eſt,* Omnia maiorum.] *Alia amplificatio cædis. Nunquam Populus Romanus plura reliquit. Euertamus omnium ueterum buſta, omnes rogos, cippos, & excitatos tumulos toto orbe in ijs locis, ubi memorabiles clades fuerũt acceptæ, à Pop. Rom. & tot tumulos*

ſimul,

ſimul, qui effudere ſoſt urnas, in quibus cæſorum cineres conditi fuerunt, noſquam plus cinerum arat arator, quã in Theſſalia, noſquam plus oſſium humanorum aratris & raſtris uerberatur, quàm in his campis.

Radice uetuſta.] uelut, inquit Sulpitius, antiqua ræpriſe, diſſolui, apeririq́ſunt. In urnis ſolebant cineres, & oſſa mortuorum poſt buſta condere. Quod uero addit: uicta compagibus, ſolutis commiſſuris.

Ruricolis dentibus.] ruſticorum raſtris, quibus duriores pariter, & maiores glebæ comminuuntur.

Nullus ab Emathio.] longum hyperbatum. Eſtq́ auerſio ad Theſſaliam. Si uel ſola Theſſalia, & non prima ciuile bellum in tuis campis tuliſſet, nullus mercator frequentaſſet te neq; terram coluiſſet quiſquam, agrorum cultores deſeruiſſent arua, eaq́ marata, & inſeminata reliquiſſent: nec in dumetis paſcerentur oues, nemo paſtor auderet greges ſuos herbis Theſſalicis paſcendos permittere. Herba enim ea è cineribus, & oſſibus Pop. Rom. naſcitur. Sed iaceret deſerta, incultaq́ & quaſi ignota, atque hominum, humanaq; conſuetudinis impatiens, aduerſatrix Solis, uel æſtu, uel frigore parum benigni. Limites Solis iniqui ſunt, Cancer æſtu: Capricornus, frigore.

Vmbra cam.] in quibus Rom. umbræ circa corpora inſepulta adhuc errarent.. O' ſuperi.] Exclamatione ad ſuperos abſoluit epilogum, ut fas ſit odiſſe eas terras, in quibus tanta damna ſunt accepta à Pop. Rom toto orbe. Clades toto orbe acceptas tribus uerſibus ſequentibus perſtringit. ut non ſola diratur Theſſalia nefas belli, hoc eſt. Ciuile bellum tuliſſe.

Quid totum pr.] Cur regionibus & terris, quas memoro, adeoq; uniuerſo orbi eſtis infeſti? Solutis liberatis culpa. ait Sulpitius, rectè meo iudicio. nam diuerſa lectio eſt abſoluitis orbẽ Heſperiæ clades.] Heſperias clades intelligo Hiſpanicas præcipuè. Etenim cùm Antonius aliquandiu Mutinum oppugnaſſet, & parum profeciſſet. Octauium ex Sicilia acerſiuit: ut cum claſſe Brundiſium ueniret. Gerebat Octauius per id tempus bellum terra, mariq; cum Sexto Pompeio Nam is poſt fratris necem in Iberia neglectus à Cæſare, quum ad Mundam dimicatum eſt, primò ignotus circa Oceani littora cũ paucis piraticam exercebat: mox agnitus (erat enim admodum adoleſcens) breui magnam hominum manum contraxerat, & claſſe maiorem in modum aucta terribilis cœpit eſſe Iberiæ Cæſar cùm adhuc uiueret, miſit in Hiſpaniam Carinam, qui audaces illius conatus frangeret, eumq́ debellaret. Primo congreſſu à Pompeio ſuit ſuperatus. Quo ſucceſſu ferocior factus pluraſque urbes Hiſpaniæ ſuæ ditionis fecerat. Inde Aſinius Pallio eò miſſus, multò fœlicius res geſsit, cùm C. Cæſar eſt Romæ interfectus. Haud multo poſt ab exilio reuocatus Maſſiliam conceſsit, exitum Ciuilis motus expectaturus, qui poſt Cæſaris cædem inter Antonium. & Brutum erat ortus. Et quia uouerat maris imperium ſibi decretum ratibus, quas in Hiſpania reliquerat, repertis, inualeſcente indies diſcordia. & pluribus alijs claſsibus comparatis, in Siciliam nauigauit. Interea triumuirali dominatu Romæ exorto, magna fit in Repub. mutatio. Obſedit aliquandiu Bithinicum, quod Inſulæ deditionem recuſarent. Qua tandem recepta claſſem, & magnum exercitum, ſummo ſtudio, ac ſucceſſu inſtruxit, qui ex Italia triumuirorum metu, & iniuria ad eum confluerent. Hunc itaq; Octauius terra, & mari oppugnaturus, Saluideno claſſem tribuit, ipſe cum exercitu pedeſtri itinere Rhegium proceſsit. Fit pugna in freto ſed Saluideni nauibus minus aptis ad æſtus maris perferendos, nox prælium diremit. Octauius interim occupatus ad comparanda omnia belli neceſſaria, rurſus ab Antonio Brunduſium accerſitur. Poſt cædem Bruti, & Caſsij ad Philippos, Antonius, & Octauius pacem faciunt cum Sexto Pompeio, propter nouos in dies in urbe exortos: relictis illi Sicilia, Sardinia, & Corſica præſidio, ut mare tutum à prædonibus redderet. & Romam mitteret ex Inſulis certum numerum tritici. Heſperiæ clades.] C. Cæſar, quadrienniò poſtquam ex Africa ad triumphum Romam rediſt, in Hiſpaniam fuit profectus aduerſus Pompeij filios, qui magnam Iberiæ partem poſt Africanum bellum ſibi adiunxerant. & exercitum penè inuictum ad bellum inſtruxerant. Eò creuerant eorum opes, ut ſi quæ urbes ultro non accederent, eas armis ſibi uindicarent. Sub aduentum Cæſaris, Cn. Vlam urbem oppugnabat, Sex. Cordubam præſidio tenebat? Et ut cætera in ſummam conferam (nam alio loco de hac re dictum eſt) multa prælia circa oppidum Ateguum geſta fuere. Inde ad Vrubim ferociter dimicatũ eſt, Periêre ibi ex Pompeianis C C C C. B & amplius Mox in Mucadenſi agro pugnatum fuit. Poſtremò ad Mundam tanta ferocia congreſſum fuit, ut præter Cæſaris fœlicitatem omnia penè parta eſſent. Victoria à ueteranis Cæſaris orta fuit, tantaq́ue ſtrages edita eſt ut ex tanto Pompeianorum, & tam florenti exercitu nemo ſuperfuiſſet, niſi Munda multis profugio fuiſſet, Cæſa hic ſunt Pompeianorum X X X. millia, & amplius: & in his Actius Varus & alter Labianus: ex Cæſarianis circiter mille. Accepta aduerſa pugna Sex. Pompeius, Corduba relicta fugit, ut diximus. Cn. Pompeius, luxato pede poſt fugam in ſpelunca latens, & deprehenſus interfectus fuit. Atque hæ ſunt clades Heſperiæ. Flebiles unda Pa.] Cùm Sex. Pompeius totum Siciliæ littus inter Mylas, & Tyndaridem armis teneret, Octauius Agrippæ negotium dedit eò traijciendi cum parte copiarum. Cæterùm poſt uaria prælia terra mariq; Pompeius uictus Siciliam deſeruit, octo & XX. ſuppreſsis nauibus: captis cæteris, aut incenſis. De hoc bello in primo plura annotata ſunt. C

Pachini.] Sicula pars pro toto. Pachinus promontorium Siciliæ eſt, Græciam ſpectans. Sicilia triquetra figura eſt. à qua Latinis Trinacria, à Græcis Τρινακρία dicitur, & à Lycophrone τρίδειρος. Circa Pachinum tradunt Vlyſſem terriculamentis agitatum nocturnis, Hecubæ cenotaphium poſuiſſe. Pelorus obiacet Italiæ, Lilybæum, Africæ. Vndam flebilem Pachyni, fretum Siculum dicit, ubi dimicatum nauali prælio, et Sex. uictus fuit. Perditis rebus in Aſiam fugit, ibi in manus hoſtium, & catenas uenturus. Et quod miſerrimum eſt fortibus uiris, inquit L. Florus, ad hoſtium arbitrium ſub percuſſore moriturus

Et Mutina.] ciuitas Galliæ Ciſalpinæ, in uia Flaminia, olim Romana colonia. Interfecto Cæſare, ut M. Antonio Galliam Ciſalpinam petenti obſiſteret D. Brutus, Mutinam occupauit. Antonius cõparato exercitu ſtatim Mutinã obſedit, Legati à Senatu ad eũ miſsi de pace parũ ualuerunt. Interim C. Cæſari, qui primus Reipub. arma ſumpſit pro Pop Ro. Imperium à Senatu datum eſt cum Conſularibus ornamentis, adiectumq́. ut Senator eſſet. Mittitur Panſa Conſul aduerſus Antonium, ſed malè pugnauit

A grauit. Alter Conſul A. Hircius ſuperuenitus, fuſit M. Antonij copijs, fortunam utriuſq; partis æquauit. Octauius Cæſar iunctus cum Hircio copijs Antonium uicit, fugauitq; qui in Galliam confugit, & M. Lepidum cum ijs legionibus quæ ſub ipſa erant, ſibi adiunxit. Simul hoſtis á Senatu iudicatus eſt. Et in eo quidem prælio ambo Conſules Hircius, & Panſa perierunt. C Cæſar duobus exercitibus Conſularibus auctus Mutinam obſidione liberauit. Decimus Brutus in Galliam fugit, qui poſtea iuſſu Antonij, in cuius poteſtatem uenerat, á quodam Capeno Sequana interemptus fuit. Interim C. Cæſar reconciliato per M. Lepidum Antonio in gratiam, reuerſus Romam cum exercitu. Conſul creatus eſt, Legemq; tulit, de quæſtione habenda in eos, quorum opera pater occiſus eſſet: poſtulauitq; ea lege, ut M Brutus, C. Caſsius, & Decimus Brutus (ſuperſtes is adhuc erat) abſentes damnati ſunt. Octauiq; Cæſar pacē cum M. Lepido, & Antonio fecit ut tres uiri reipub. conſtituendæ cauſſa per quinquennium præeſſent. Lepidus, & Antonius ſtatuerūt, ut ſuos quiſq;
B inimicos proſcriberent. In hac proſcriptione fuerunt plurimi equites. C. XXX. Senatorum nomina, & inter eos, M. Ciceronis, & qui optimè de Octauio meritus fuerat, & in primis author ut natus 18. annos penè puer Conſul crearetur.

Et Leucas] Leucas, inſula eſt, contra ſinū Ambracium circa Epirum, & mons altiſsimus eiuſdem nominis, Auguſti uictoria contra Antonium & Cleopatram memorabilis. Eſt & Leucas oppidum Acarnaniæ, quæ Epiri pars eſt. Quum M Antonius amore Cleopatræ infamis, Romanam uocatus uenire nollet, neque tempore triumuiratus iam finito, imperiū deponere, adhæc etiam bellum moliretur, quod urbi, & Italiæ inferret, eamq; ob rem magnis naualibus, terreſtribuſq; copijs contractis remiſſoq; Octauiæ ſorori Cæſaris repudio, ipſe Cæſar cum ualido exercitu in Epirum traiecit, ubi ad Accium circa Leucadem nauali prælio Antonium, & Cleopatram uicit. Fuerant Antonio quingētæ naues ad pugnam inſtructæ, centum Milia peditum: equitum duo, & uiginti milia, Octauiu C C. & L naues erant: peditum octoginta milia: equitum par ferè numerus, qui & Antonio. Dux fugæ fuit Cleopatra cum aurea puppe & uelo purpureo, ac ſexaginta nauibus. Tradunt quinque milia hominum cæſa ex Antonianis, & trecentas naues captas. Huius cladis ad Actium, & Leucadem hic poëta mentionem facit. Puros fecere Philippos] Sulpitius exponit, quaſi innocentes, & Romano cruore immaculatos, & inexorabiles. De pugna ad Philippos paulo antè diximus.

FINIS LIBRI SEPTIMI.

A

M. ANNEI LVCANI CORDVBENSIS POETÆ CLARISSIMI, DE BELLO CIVILI, LIBER OCTAVVS.

CVM COMMENTARIIS AC EXPLANATIONIBUS eruditiſsimis D. LAMBERTI HORTENSII MONTFORTII.

ARGVMENTVM IN OCTAVVM LIBRVM M. Annei Lucani, per SVLPITIVM.

OCtauo in Leſbum fugiens per deuia Magnus
Nauigat,& coniunx lachrymando abducta reliquit
Deflentem populum, properans tum nauta monetur,
Tendat ut ad Cilices, ubi Sextus, turba Ducumq́ B
Decernunt, quo ſit Dux confugiturus, atroxq́
Ægyptus legitur: uenientem regia prodit,
Coniugeq́: & nato coram confodit Achillas:
Ambuſtum Codrus truncum clàm texit arena,

IAm ſuper Her.] *Exordiū ducit à fuga Pompeij ſtatim poſt amiſſam pugnā. Pō prius hoſtes intra munitiones inuitus, proiectis inſignibus Imperij, ſiue potius Imperatorijs, ut Cæſar ait. equo ſedens decumana porta, quatuor duntaxat comitantibus egreſſus, citato curſu Lariſſam contendit. Erat aūt (ut hoc obiter addam) in caſtris porta decumana, ab hoſte auerſa. Nō multum Lariſſæ, cōmoratus, eadem celeritate paucos ex fuga nactus, nocturno tempore non intermiſſo, ad mare deſcendit: ubi frumentariam nauem adeptus, quam Peritius quidam agebat, homo ſibi nō ignotus, cum 30 circiter comitibus eam aſcendit. Equitum 30. comitatū fuiſſe Cæſar ſcribit. Appian. tradit captis caſtris, ex tam lōgo ſilentio, hoc ſolum dixiſſe, au ad caſtra, & hi noſtra? Atq; his dictis mutata ueſte, conſcēdiſſe equū, & quatuor ex amicis eum comitantibus, nullo in loco curſum intermiſiſſe, quoad exorta luce Lariſſam tandē uenit. Cæſarē in tabernaculo Pōpeij cōſediſſe, quemadmodū ſe facturū dixerat: & quæ illi in cœnam parata fuerant, ſibi ſumpſiſſe. Itidē & reliquū exercitū hoſtiū epulis recreatū fuiſſe. Plutarch. ait, Pōpeium tenuē ac nudū Lariſſam contendiſſe, ut inquirentes hoſtes lateret, ac Lariſſam tranſgreſſum, ut ad Tēpe peruenit, ſe in os proſtrauiſſe, & ſitibundum è fluuio hauſiſſe.* Iam ſuper Herc.] *Inter Oſſam, & Olympum, per nemeroſam conuallē defluit Peneus ortus iuxta Gomphos, collibus dextra leuaq́ curuis, paruo ſpacio nauigabilis, in eo curſu loca illa Tēpe uocā- C tur 5. milliū paſſ. longitud. & fermè 6. latitud. pulcherrimus ager, gramine amœnus, & arborib. denſus, canorus auiū cōcentu, ingis dextra leuaq́ molliter ſe attollentibus. Tradūt autores, Theſſaliam, qui continuis ſit montibus circundata, lacum fuiſſe olim, priuſquā Peneus exitum eſſet adeptus, ſed uehementi'ne aliquo motu terræ id acciderit, quod ipſi indigenæ perſuaſum habuiſſe uideri poſſunt, qui duorum montium, de quib. loquimur, diſti-*

IAm ſuper Herculeas fauces, nemoroſaq́; Tempe
Aemoniæ deſerta petens diſpendia ſyluæ,
Cornipedem exhauſtum curſu, ſtimulisq́; negantem
Magnus agens, incerta fugæ ueſtigia turbat,
Implicitasq́; *a* errore uias, pauet ille fragorem — *a* al. horrore.
Mototum uentis nemorum, comitumq́; ſuorum.
Qui poſt terga *b* redit, trepidum, lateriq́; timentem — *b* al. ferit.
Examinat, quamuis ſummo de culmine lapſus.
Nondum uile ſui pretium ſcit ſanguinis eſſe.
Seq́; memor fati, tantæ mercedis habere
Credit adhuc iugulum, quantū pro Cæſaris ipſe
Auulſa ceruice daret: deſerta ſequentem
Non pariter tutis fatum celare latebris
Clara uiri facies. multi *c* Pharſalica caſtra — *c* a. Pharſalia.
Quum peterent, nondum fama prodente ruinas,
Occurſu ſtupuere Ducis, uertigine rerum
Attoniti, cladisq́; ſuæ uix ipſe fidelis
Autor erat, grauis eſt Magno, quicunq; malorum
Teſtis adeſt, cunctis ignotus gentibus eſſe
Mallet, & obſcuro tutus tranſire per urbes
Nomine ſed longi *d* pœnas fortuna fauoris — *d* al. ſed pœnas longi.
Exigit à miſero, quæ tanto pondere famæ
Res premit aduerſas, fatisq́; prioribus urget.

A diſsidium, ad Neptunū motorem terræ referebant, qui ob id à Græcis Ennoſigæus appellatur, an ab Hercule, (ut quidam ſcribunt) id opus ita factum ſit, incertum. Certè id diuulſis montibus, Oſſa, et Olympo, abruptisq́ littoribus, fælicisſima regio ſicca relicta fuit. Ouidius.

Eſt nemus Aemoniæ, prærupta quod undiq; claudit
Sylua, uocant Tempe, per quæ Peneus ab imo
Effuſus Pindo ſpumoſis uoluitur undis.

Qui uerò ab Hercule hoc factū uolunt, id inter eos labores numerant. Seneca in Hercule Furente.

Emitte tecum, dirutis qualis iugis
Præceps citato flumini quærens iter,
Quondam ſtetiſti ſaxa cum uaſto impetu
Patuere Tempe pectore impulſus tuo
Huc mons, & illuc cecidit, & rupto aggere
Noua cucurrit Theſſalus torrens uia:

Itaq; fauces Herculeas hæc duorum montiū, Oſſæ & Olympi diſsidia dicit, ubi Tēpe ſunt nemoroſa, per quæ labitur amœniſsimus fluuius Peneus. Hac fugiſſe Pompeium tradūt, ac Lariſſam primū cōtendiſſe. Stimulisq; neg.]

B Idem eſt, cū eo, quod p̄cedit: agens equū, curſu exhauſtū, hoc eſt, laſſum, & fatigatū, & curſum negantē, quamuis actū ſtimulis. Incerta fu.] Non unū rectū curſum regia uia ſeruat, ſed modo hac, modo illac, per itinerum ambages fugit, ne ſi perſecutores tergo inſtitiſſent in regia uia ueſtigia dep̄hendi potuiſſent. Implicitasq.] ambages, & uarū ambages, quaſi loci ignarus Theſſaliæ deſerta peragraſſet. Pauet ill.] Vt eſt ingeniū hominū metu trepidantiū in fuga, ut ad omnē aurā, & decidētia arboribus folia, timeāt, & reſpiciant trepidè. Comitemq.] quos quatuor ſecū in re ſubita, ex amicis comitantib trahebat, ut oſtendimus ex Appiano Poſtea Lariſſa digreſſus, cum 30. equitibus ad mare peruenit. Poſt ter.] Qui codices legunt, ferit, reſpiciunt, fragorē à tergo ſonantē. Quidam codices legunt, redit. Sed eodē tendit. Trepidè La.] Pōpeiū, qui propè exanimatus metu periculi capiti ſuo metuebat. Quāuis ſum.] Quippe, quē multis triūphis clarum Oriens, & Occidēs formidabat, ad cuius nomē Africa trepidabat, quod is uno prælio armis exutus, cū magno dedecore nudus propè, & ignotus relictis hoſtibus, ſuis caſtris per Theſſalica Tempe, fugeret. Rectè de ſummo culmine, dicit poëta, quod ipſe facilè princeps ciuitatis fuiſſet habitus, & aliquādo unus Cōſul in repub. Defunctus Africano bello iuuenis à militib. Imperator ſalutatus fuit. Inde Romā reuerſus à Sylla natus annos 24. Magnus appellatus eſt. Sunt qui in Africa id cognomē paulò antè militare fauore datū ſcribunt. Alij ex nobili uictoria, quā ex Oriēte de Pharnace penè prius fugato, q̄ uiſo, reportauit, id cognomē eum adeptū. Fuerat ea appellatio ingēs, & q̄ nulli Romanorū ab urbe cōdita contigerat, cùm Maximi cognomētū duob. cōtigiſſet. Certè uir fuit ſua ætate ſummus, tot triumphis, quot nemo antè eū, clarus. Nondū.] Sed maximū, inquit Sulpit. Amphibologia eſt. Incertum eſt, utrò, nōdum ſit referendū, ad uerbū ſcit: nondū ſcit, ut ſit oratio negatiua, an, ad adiectiuū, uile, ut ſit affirmatiua. ut exponit Sulpit. Pōpeius ſcit, ſanguinis ſui p̄tiū, nondum eſt uile An ſic potius, Nondū nouit Pōpeius ſanguinis ſui p̄tium eſſe uile, quod in Aegypto à ſpadonei & Achilla regio p̄fecto, & L. Septimio Trib. milit. qui bello piratico ſub Pōpeio ordinē duxerat, interficeretur. Vtrū uelit lector ſequatur. Memor.] Se olim in magna gloria fuiſſe, ſed priſtinā fortunā hac clade obliteratā. Res humanas inſtabiles nō perpetuas eſſe. Deum bona, ac mala pro ſuo arbitrio diſpēſare. Iugulō.] adhuc ſe nō periſſe totū. Deſerta ſeq.] Quāuis per deſerta cū paucis, quod poterat, fugiebat, & fugiens noctē diei cōtinuabat, nec fuga, nec uniuerſæ res, nec calamitas celari iā poterat, quin cōtinuò toto orbe palàm erāt. Ruinæ.] Et cùm nondū fama aduerſæ pugnæ diuulgata eſſet per Græciā, & Aſiæ populos, multi, qui caſtra Pōpeij adhuc petebāt, cū ei occurrerēt, occurſus tāti Imperatoris admirationē illis inijciebat. Vertigine.] Vicisſitudo rerum omnes perculit: quod is, in quo omnes Imperatoris uirtutes inerant, & qui nunquā ab ullo uictus prælio exceſſerat, nūc exutis etiam caſtris turpiter fugeret. Io eo ſcientiā rei militaris eſſe: uirtutem, authoritatē: & fælicitatē, ſemper fuiſſe. Vix ip.] Et ipſe fuga ſua teſtaretur cladē acceptā, tamen uix illi habita fides eſt. Grauis eſt.] Dolor recrudeſcit ſubinde, quoties obuius eſt aliquis, qui teſtis, & nūcius acceptæ cladis abit. Ignotus trāſire per urbes cupit, ne quis oculos ſuos propter res aduerſas in eum cōiiceret. Sed longi.] Exclamatio ex narratione collecta. Perpetuæ fælicitatis pœnā hac una clade fortuna exegit à Pompeio ut quondam à Samiorum tyrāno Polycrate, Crœſo, & alijs nonnullis. Quæ cunto.] Metaphora ſumpta eſt, à materia graui quæ quanto grauior eſt, tantò uiolētius cadit. Quo curſus fælicitatis in uita humana maior eſt: & perpetuò florentior, eò caſus in aduerſis durior, ac calamitoſior: ſimul ad ferēdum acerbior. Aſſuetus malis aduerſas res, & fortunæ uim non ſentit. & proinde facilius tolerat. Fatisq; prio.] Priorem ſecundam fortunam calamitatis huius grauitate compenſat.

Nunc feſtinatos nimium ſibi ſentit honores:
Actaq; Lauri feræ damnat Syllana iuuentæ.]
Nunc & Corycias claſſes, & Pontica ſigna
Deiectum meminiſſe piget, ſic longius æuum
Deſtruit ingentes animos, & uita ſuperſtes
Imperio, niſi ſumma dies cum fine bonorum
Afficit, & celeri præuertit triſtia læto.
Dedecori eſt fortuna prior, quiſquam, ne ſecundis
Tradere ſe fatis audet, niſi morte paratæ?
Littora contigerat, per quæ Peneus amnis
Emathia[a] iam clade rubens exibat in æquor.
Inde ratis trepidum, uentis, & fluctibus impar
Flumineis uix tuta uadis euexit in altum,
Cuius adhuc remis quatitur Corcyra, ſinusq;
Leucadij, Cilicum dominus, terræq; Liburnæ
Exiguum rector[b] pauidus correpſit in alnum,

Nunc feſtinatos nimium ſibi ſentit.] Nunc demum intelligit, nimis feſtinanter, nimis maturè, & quidem ante legitimam ætatem honores ſummo habitos, cùm illi æuo uirili, & grandiori ætati debeantur. Perinde ac ſi poëta dicat, eam ob cauſſam fortunam nunc indignatam mutaſſe uultum, & omnes antè acta ætatis triumphos, & honores hac teterrima clade deformaſſe. Feſtinatos.] Paſſiua uoce dixit uerbum neutrale. Cæterùm, ut præmaturi nimium honores liqueant, operepretium eſt eo altius paulò repetere. Hic quā uix pubeſcere cœpiſſet, ex agro Piceno uoluntariorum hom.

[a] Emathie.
[b] al. uector.

Conſcia curarum ſecreta in littora Lesbi
Flectere uela *a* iubet, qua *b* cum tellure latebas
Mœſtior, in medijs quàm ſi Cornelia campis
Emathiæ ſtares, triſtes præſagia curas
Exagitant, trepida quatitur formidine ſomnus,

a al. Iubet. *b* al. tunc.

hominum legionem, quam fauore nominis paterni (Cn. Strabonis) fretus, ex ea gente ad bellum concitarat, cui non multò poſt duæ aliæ additæ ſunt. Quamuis adoleſcens Syllanis partib. in eo bello Ciuili ſupra modũ utilis fuit Sylla nulli ſuorũ Ducũ maiores honores habuit. huic uniſti ſolebat aſſurgere, huic uni nudare caput ſuũ: eum unũ honorificè appellare. Statim cum exercitu miſſus Martium ſuperauit Senas hoſtiliter diripuit. Mox unà cum Craſſo in agro Spoletano tria millia hoſtiũ interfecerunt. Carbonem uictum ſecuri percuſſit. In Africã aduerſus Domitiũ & alios cum ſex legionibus, cum uiris, & exercitu exuit, ubi à militibus Imperator appellatus fuit. natus annos 24 ut paulò antè memoraui. Vnde ob eam uictoriã Romæ à Senatu, fruſtra obſtante Sylla, ut triumpharet obtinuit. Et ut triũphus cõſpectior eſſet quatuor currui elephantos iunxit, exemplo Liberi patris. Atq; iſta quidẽ, & alia pẽclara multa, fuêre eius iuuentutis rudimenta.

Acta lauriferę iuuen.] *hoc eſt, triumphos, quos claros egit ſub Sylla. de Domitia, Hiarba, & alios deuictos in Aphrica, & Sicilia. quemadmodũ modo retuli. Quũ aũt Sylla maximè illi obſtitiſſet, ac dixiſſet, eum honorẽ Conſulibus duntaxat, & ſummis Ducibus, qui ſuis, non alienis auſpicijs bellũ proſperè geſtiſſent, decerni ſolere, accedere ad id immaturã ætatẽ, cui nunquã P R. talem eſſet honorẽ decreturus. Tum Põpeius à Sylla, inquit, plures mortalium Orientẽ Solẽ uenerantur, quàm Occidentẽ. alludens ad ætatem iuuenilẽ, quæ ſibi exprobrabatur. Laudem naſcentem comitatur fauor. cõtemptus ſeneſcentẽ. Itaq; tam conſpicuus, ut paulò antè memini triumpho fuerat Pompeius urbem ingreſſus. Procillus, autore Plinio, eum equis inuectum ſcripſit, non autem de elephantis iunctis, quod urbis porta non fuiſſet beluarũ capax Inde Pompeius magnus fauor fuerat conciliatus: partim quod uirenti ætate illi is honor accidiſſet: partim quod eques adhuc, necdum per ætatẽ in curiã aſcitus inſignem triumphũ egiſſet. Hæc acta iuuentus ſuæ. damnabat nunc, quod fabula uitæ ſuæ tragicam cataſtrophen haberet.* Nunc & cor.] *Damnat gloriam reportatã de Piratis deuictis, Corycias claſſes, naues ductas aduerſus Pyratas è Cilicia egreſſas: à parte totum ſynecdoche. Cæterùm, alio loco nobis relatum eſt qua celeritate, hoc eſt 40. diebus, & quanta induſtria fuerit uſus Pompeius aduerſus prædones. è Cilicia & Pamphilia egreſſos. Cæterum Corycus mons eſt, teſte Strabone, præcelſus, et portuoſus Pamphiliæ, atq; ob id piratarũ inſidijs oportunus quos ab eo Corycæos uocabant. Suidas ait Corycon Pamphiliæ promontoriũ eſſe, cui ſubiecta ſit urbs Atalra Eius urbis ciues ne uexarentur à prædonibus, qui ſeſe in promontorij orcẽ ſubinde recipiebant, per alios portus diſsipati, ſubauſcultabãt, qui nam appuliſſent, & quo tenderent, atq; ea prædonib. renunciabant Euphorion, eadẽ citante, refert Corycæos rõuenat fuiſſe, qui rõdiderint oppidũ ſub cacumine Coryci, unde mare proſpectabatur. Hi fuerunt finitimi Myoneſſo. Hos ſolitos negotiatoribus portum intrantibus ſe admiſcere, quaſi & ipſi negociatores eſſent ut merciũ aliquid emerent Audita ſtatim Myoneſijs renunciabant. Qui nauigantes adoriebantur, & prædam ablatam, aut pretia, quibus redimebant ſe negociatores. Suidæ uerba ſunt,* δυό τινα παρασάγγην εἰς κωρυκοί ἐπικαλούμενον, ἀπὸ παροιμίας τινός. καὶ φασὶ τῶν παροδιτῶν ἀκρωτήριον, παρ᾽ ᾧ πόλις ἀτταλεια, ἐν ταύτῃ οἱ ἀπὸ τῆς πόλεως ἵνα μηδὲν αὐτοὶ κακὸν πάσχωσι αὐτὸν ἀπὸ τὸν ἱερόν, ... ἐπὶ τὴν ἄκραν λῃστῶν, ὑπαλλαττόμενοι πρὸς τοὺς ἐν ἄλλοις λιμέσιν ὁρμοῦντας κατασκοποῦντα, καὶ τοῖς λῃσταῖς ἀπαγγέλλειν, καὶ τίνες εἰσί, καὶ ποῖ πλέουσιν. ὅθεν ἡ παροιμία, τοῦ δ᾽ ἄρα κωρυκαῖος ἠκροάζετο. ... κωρυκαίων τὸν θεὸν εἰσάγουσιν ... μενάνδρος ἐγχειριδίῳ. ... κωρυκαῖος, ... ἐν γ. ... ἄκρα ... κωρυκαῖοι ... εἰς πέλαγος. ... πολισμάτων γείτονες μυοννήσῳ. τοῖς ἐμπόροις ... προσιόντες, ... ὅτι πλέοιεν, ... ὅτε μαθόντες τίνε κομίζουσι, καὶ ποῖ πλέουσι, τοῖς μυοννησίοις ἀπήγγελλον, ἐκεῖνοι ἐπετίθεντο αὐτοῖς, ἐλάμβανον δὲ καὶ αὐτοὶ μέρη τινὰ τῶν λύτρων.

Eſt & Corycion, thylacion, quod à nobis uocatur, aut idẽ Suidas bulgidium. ſiue ſporta panaria, ex uiminibus contexta A' Corycæis, *prouerbium dimanauit, Corycæus auſcultauit, quoties quidpiam diſsimulare conamur, quod tamen à curioſis deprehenditur. A' Coryco monte Pamphiliæ piratæ profecti, Corycæi dicti fuerunt Hi diſperſi per portus Coryci montis, negociatoribus ſe miſcebant, ut quiq; fortè appulerant, ſubauſcultantes, quid portarẽt, & quò gentium nauigare ſtatuiſſent, quóq; tempore ſoluerent. Quibus cognitis, renunciabant piratis, cũ quibus ſocietatẽ latrociniorum maritimorum adiunxerant: atq; ita negociatores in mari oportunos adoriebantur. & ſpoliabant.* Corycias claſſes.] *Maris Imperator rogatione Gabinia ad Po. Pompeius declaratus fuit, quod nihil uſpiam Romanis à piratis toto mari tutum eſſet. Hic toto mari diſpoſitis legatorum cum CC. LXX. nauib. præſidijs, XL. diebus bellum confecit.* Pontica ſigna.] *Iam bello ſuperato Pompeium piget meminiſſe uictoriæ, & triumphi de Mithridate rege Ponti omnium maximo. Erat Pompeius adhuc in Cilicia, cùm rogatione Manilia, quam Cicero tum prætor urbanus oratione eleganti, quã adhuc habemus, ſuaſit ad Po. Mithridatici belli prouinciã ſibi plebiſcito datã cognouit, adiecto omniũ copiarũ, quæ in Aſia eſſent, imperio. Noua rogatiõe prouinciæ additæ fuerũt in Aſia, Phrygia, Lycaonia, Gallacia, Cappadocia, Cilicia, Colchis & Armenia. Quo tanti imperio auncio accepto, quaſi à principatu abhorruiſſet Pompeius, femur manu ferijt. ſimul illud adijciens. Heu infinita certamina, quanta fuiſſet ſatius ignobilẽ ausũ fuiſſe, ſi à militari labore nunquã diſcedendũ foret. Viſus fuiſſet, ut tanta inuidia liberatus, cũ uxore, & liberis in agro quieturus agerẽ. Lucullus reuocatus triũphauit de Mithridate. Põpeius primo acceſſu Mithridatẽ caſtris, & impedimentis exuit. cæſis in pugna, et fuga 10000. armatorũ: ipſe rex cũ trib. tantũ per deuia euaſit, ad oppidũ Smoregũ, ſiue Inoram, ubi ex theſauro, qui illic erat, 6000. talent. depromptã ſuis diſtribuit liberaliter. Cæterũ Pom. Tygrane uicto, Antiocho Comageno ultra Taurũ, Ariobarzane Cappadociæ, Dario Medorũ regib. uictis, Ariſtobolũ in*

Iudæa

A Iudæa ſuperauit, & cepit Ad poſtremum ademptis omnibus tam diu ipſum Mithridatem fuit perſecutus, donec rebus omnibus perditis, cum uenenum hauſtum paruũ efficax eſſet, à Bittito uno ex Celtarum Ducibus ad id rogatus, ne uiuus in hoſtium poteſtatem ueniret, ferro hauſtus occubuit Triumphans urbem ingreſſus fuit. Prælata ſunt currui aurea, & argentea uaſa multa, pretioſa materia, & inter ea duo millia ex onyche lapide affabrè facta, in Mithridatis ſuppellectili reperta Argenti ſignati, & auri uiginti talentorum millia. Ducti ante currum Tygranes, ſeniores Tygranis filius, Septem Mithridatis, quinq; uiriles ſtirpis, & uirgines duæ. Atalces Colchorum ſceptriger. Ariſtobolus rex Iudæorum: Ciliciũ tyrãni: tres Iberum duces. Albanorũ duo: Menandri Laodicæus: Mithridatis præfectus Atq; omnes hi Magnificè donati damum dimiſſi fuerunt, præter Tygranem, & Ariſtobolũ, quorum alius poſt alium Romæ ſunt interfecti. Multæ imagines, & uariæ rerum geſtarum. Triumphauit hic de prædonibus toto mari eiectis, quodq; Pop. Ro. maris imperiũ reſtituiſſet. Quod Aſiam, Pontum, Armeniam, Paphlagoniam, Cappadociam, Ciliciã, Syriam, Iudæã, Albaniã, Ibe-
B riam, Cretam, Baſternae armis ſubegiſſet Nauibus hoſtium, aut captis, aut depreſſis 846. Caſtellis, oppidisq; in in fidem receptis, mille quingentis 38. Hominum fuſis, fugatis, occiſis, & in deditionem acceptis, centies, uicies ſemel, & octuagmta millibus. Atque ita terris omnib à Mæoti palude, ad mare uſque rubrũ ſubactis, poſtea in quadam concione meritò gloriatus fuit, quam ad Po. habuit de rebus à ſe geſtis, quod Aſiam, quã ultimam Ro Imperij prouinciam acceperat, mediã reddidiſſet. Atq; hæc quidem ſunt Pontica ſigna quæ item nunc damnauit.

Sic longæuum] Epiphonema ex Põpeij anteacta gloria & calamitate ſenectutis collectũ. Quod ferè uita humana hanc habeat inconſtantiã, & uarietatẽ, ut tragicus exitus illuſtres gloria uiros ſequatur. Quare conuenit dicti Solonis meminiſſe, neminem in uita beatũ, finem uitæ id arguere: Nã Deus triſtia lætis immiſcere ſolet. Id enim ludibriũ eſt fortunæ, ut ſic dicam cuius exempla præbuerunt heroẽs id genus Dedecori] Rectè. Priſtina ſuita gloria, ac fœlicitas tantis uiris in ſimili exitu, non ſolum
C dedecori eſt, ſed animi cruciatus & miſeria. Hic pertinẽt ſententiæ uariæ ſcriptorum. Ouid & aliorum.

Scilicet ultimo ſemper
Expectanda dies homini, diuq; beatus
Ante obitum nemo, ſupremaq; funera debet,

Et ſimiles ſententiæ philoſophicæ, quæ paſſim lectitandis authoribus occurrunt, monent, non fidendum eſſe rebus ſecundis: quæ cùm arrideant maximè, minantur maximè.

Littora.] Deſcribit portum, unde ſoluerit Pompeius. Videtur Cæſar ſignificare, Peneum ad Amphipolim in ſinum Thermicum exire, niſi exemplaria ſint mendoſa. Eò ſcribit Cæſar, Pompeium contendiſſe. Erat, inquit, edictum Amphipoli propoſitum, ut omnes eius prouinciæ iuuenes Græci, ciuesq; Romani. iurandi cauſa conuenirent, Sed utrum auertendæ ſuſpicionis cauſſa Pompeius propoſuiſſet, ut quam diutiſſimè longioris fugæ conſilium occultaret, an nouis delectibus, ſi nemo premeret, Macedoniam tenere conaretur, exiſtimari non poterat. Ipſe ad anchoram una nocte conſtitit. Et uocatis ad ſe Amphipoli hoſpitibus. & pecunia ad neceſſarios ſumptus corrogata, cognito Cæſaris aduentu, ex eo loco diſceſſit, & Mitylenas paucis diebus uenit. Hactenus Cæſar. Quod ſi in faucib. Penei Pompeius naues ſoluit, ergo ad Amphipolim exit in æquor ubi una nocte ad Anchorã cõſtitit Amphipolis Macedoniæ oppidum eſt, Plinio. Oſtium Penei Magneſiæ, cõterminæ Macedoniæ. Sed idem author non addit diſtinctè, ubi in mare Peneus exit, poſtquam ſatis deſcripſit, paulò antè cap 8. lib. 4. Et ante cunctos claritate Peneus, ortus iuxta Gomphos, interq; Oſſam, & Olympum nemoroſa conualle defluens, quingentis ſtadijs, dimidio eius ſpatio nauigabilis. In eo curſu, Tempe uocãtur, V. M paſſ. longitudine, & fermè V I. Latitudine: ultra uiſum hominis attollentibus ſe dextra, læuaq; leniter conuexis iugis. Intus ſua luce uiridante allabitur Peneus, uiridis calculo, amœnus circa ripas gramine canorus auium concentu. Accipit amnem Eurotion, nec recipit, ſed olei modo ſupernatantem (ut dictum eſt ab Homero) breui ſpacio portatum abdicat Pœnales aquas, dirisq; genitas, argenteis ſuis miſceri recuſat. Sed cum Amphipolis non maritimum ſit oppidum, ſed interraneum, inter Strymonem fluuium, & oppidum Apolloniam, non uideo, qui Cæſaris lectio conſtare poſſit, cùm longiſſimè à Peneo abſit, quare à quibuſdã in Thracia, non in Macedonia collocatur. Eum locum olim Ariſtagoras Mileſius munire adortus, ab Edonibus eiectus, incepto fruſtratus fuit. Poſt aliquot annos Athenienſes eò 10 millia colonorũ miſere, quib à Thracibus ad Deauenſeũ interfectis, poſtea Agnonis Niciæ filij ductu, rurſum eo coloni ducti ſunt, qui Amphipolim urbẽ cõdidêre. Verùm ut ſcrupus hoc loco tollatur, & de errore inde Pompeij adſcribã Glareani uerba, eruditè hũc locũ expendentis. Hoc haud dubiè uaciaſũ in Romana hiſtoria eſt, inquit. Hic poëta uult, ut primũ Põpeius ad Penei oſtia uenerit, cum cymbam ingreſſum, & Mitylenẽ ad uxorem deuectum eſſe, id quod eſt ueriſimile. Nam quod Pompeius diuerticula quæſierit, ut ſequentes Cæſarianos falleret, nullam ueri ſpeciem habet, ſed omnia in celeritate poſuiſſe, eſt ueriſimilimum. Cæſar ipſe in 3. lib. de bello Ciuili. ait eum ad Amphipolim una nocte in anchoris cõſtitiſſe. & Mitylenas paucis diebus ueniſſe. Quod quidẽ corruptum puto, priora enim uerba mirã celeritatẽ innuũt. Amphipoli aũt edictum propoſitũ, de iunioribus Græcis, ciuibusq; Rom. in arma cogendis, per alios factum intelligi poteſt. Quod aũt ſequitur, uocatis ad ſe Amphipoli hoſpitibus, &c. ex eo loco diſceſſiſſe, uix adducor, ut nõ exiſtimẽ, et id corruptum. ac pro Amphipoli, legendum, Amphaxitide. Errorem accidiſſe, ex Amphipoleos mentione paulò antè facta, idq; ob uarietatẽ huius nominis Amphaxitidos, quippe, quod neq; apud Plinium eſt, neque apud Strabonem, meminit tamen Ptolemæus Idem ambiguitatis incidit paulò pòſt in Cæſare, ubi dicit eodem libro. Poſtquàm in Cyprum uenerit Pompeius, cagnouiſſe conſenſu omnium Antiochẽſium, ciuiumq; Rom qui illic negotiarentur, arcem Antiochiam captam eſſe, excludendi ſui cauſſa. Atqui id alij de Cypri arce exponunt, Quod neſcio, ut probem. Poterat enim iam aduerſi prælij fama ueniſſe Antiochiam. Vnde & Pompeius eodem in loco dicitur conſilium adeundæ Syriæ depoſuiſſe. Addit Sulpitius ex Appiano, Pompeium in hac fuga, & Corcyram, & Libyam circumuectum eſſe, quod mihi minimè credibile uidetur, Et aut hoc corruptum in Appiano, aut de cogitationibus Pompeij intelligendum, cùm ſecum quonam fugeret deliberaret. Littora con.] In Thermaicum ſinum influit Peneus amnis, ubi eius eſt oſtium.

Clade]

Clade.] *Multo ſanguine caeſorum in campis Pharſalicis. Amplificatio cladis.* Inde ratis tre.] *Ex oſtio Penei nauis Pompeium trepidantem, ac feſtinantem, ne à Caeſare opprimeretur, euexit in faſtum mare, quippe qui omnia in celeritate poſuerit, ut Leſbum, uel ut Caeſar ſcribit, Mitylenas perueniret, quas paucis diebus tenuit. Hic biduum tempeſtate retentus, nauibusq; alijs additis actuarijs in Ciliciam, atque inde Cyprum petijt, ſi Caeſar uerus eſt Plutarchus cymba eum inuectum prodidit, cum paucis liberis à quodam Petitio conſpectum fuiſſe, atq; in nauem onerariam magnam exceptum moeſtum, cum duobus Lentulis, & Fauonio At tum praeter Amphipolim nauigaſſe Mitylenas. Idem fermè Appianus refert. Pompeius, inquit ſimili curſu ex Lariſſa ad mare uſque delatus eſt Eò loci paruam ingreſſus cymbam, cùm adnauigantem nauem offendiſſet, Mitylenas peruenit Ita ille.*

Cuius adhuc remis.] *Pompeij claſsis, inquit, circa Corcyram adhuc haerebat. Caeſar li 4. Et cum Octauius ex fuga Pharſalici praelij magna claſſe in illum ſe ſinũ contuliſſet, paucis diebus Hiadertinorum, quorum ſemper in rempub. ſingulare conſtiterat officiũ, diſperſis Octauianis nauibus erat potitus, ut uel claſſe dimicare poſſet, adiunctis captiuis nauibus ſociorum, cum diuerſiſsima parte orbis terrarum, Cn. Pompeium uictor Caeſar ſequeretur, compluresq; aduerſarios in Illyricum propter Macedoniae propinquitatẽ ſe reliquis ex fuga collectis contuliſſe audiret Haec Caeſar. Ergo Pompeius ad Corcyram claſſem etiam tum habebat. Corcyra ſita eſt in faucibus maris Hadriatici, ad ortum ſinum Leucadiũ & Ambracium ſpectãs, (de Leucade, & Leucadio paulò ante dictũ eſt) Corcyra olim foelix inſula fuit, & opulenta, & re nautica toto mari pollens. Sed per bella multa, & tyrannos attenuata fuit. Tãdem Romanis ea potiti, libera facta eſt. Vnde in prouerbiũ abijt Lybera Corcyra, caca ubi libet. cum ſignificamus libertatem quiduis agendi: ſed magis quadrabit, inquit Eraſ. ubi ſignificabimus, impunitatem eſſe maleficij.* Cilicum.] *propter piratas, è Cilicia, & Pamphilia egreſſos, quos uicit, & Salenſium urbem, propter nouam coloniam Pompeiopolim appellarat. Hinc Cilicum dominus à poeta uocatur.* Terreq; lib.] *Liburnia maritima regio Adriatici maris eſt, cõtra Italiã. Sunt autem à Liburnia ad Ceraunios mõtes duo millia ſtadiorum, teſte Strabone inter Dalmatiam, & Illyrium. Liburniae finis, & initium Dalmatiae Scardona in amne. ea 62. M. paſſ. à mari. A' Liburnia, naues Liburnicae dictae ſunt,* A *uelociſsima nauigia, quae & Liburna neutro genere uocantur. Liburni dicebantur, qui priuatim quoſcunque in iudicium uocabant, iuſſu magiſtratuum, quod uiliſsimorum hominum officium erat. Liburni quod ferè è Liburnia eſſent. Sũt & uiatores Liburni, quod ſaepè ex agris homines iuſſu magiſtratuum uocarent, frequensq; eorum uia eſſet ex agris in urbem. Nam (ut oſtendimus) Octauius ibi claſſem Pompeianam habebat, & caeteri poſt pugnam illuc ſe collegerant, propter Macedoniae propinquitatem.* Rector.] *Si rector legas, referendum eſt ad terrae Liburnae Sin uector Pompeius, qui uehitur. Vector, qui uehit, & qui uehitur.* Alnum exiguam.] *Cymbã modicam, materia, pro re confecta. Nam diximus, eum cum paucis cymba uectum, mox à Petitio in onerariam, aut frumentariam nauem ſuſceptum.* Pauidus.] *Quia ſalutem in celeritate fugae poſuiſſet, metu ne Caeſar fugientem ſequeretur. Correpſit, inquit, indicans inualidam aetatem. Nam paulò pòſt undeſexaginta annos natus perijt in Aegypto. Pathos à geſtu, re, & modo.*

Conſcia cu.] *Nouerat uxorem Corneliam curo, ſolicitudine de euentu pugnae torqueri, quamobrem omnibus rebus omiſsis, ad eam nauigare conſtituit. In Leſbo inſula oppidum Mytilene eſt, ubi initio belli uxorem ſepoſuerat. Leſbus in primis nobilitate uini commendatur, maximè Mitylene. Vnde calices Leſbij Inſula prouerbijs aliquos ueteribus nobilitata eſt. Leſbia regula, quoties praepoſterè aliquid fit, & geritur, Leſbiari, pro polluere, Leſbijs digna, de rebus irritis. Item Leſbius Prylis. Leſboũ mare, circumfluens. Clara inſula eſt patria Sapphûs Lyricae. ut quidam bene dixerit* B

Leſbia Pierijs Sappho ſoror addita Muſis
Noua inter Lyricos, Pieridum decima.

Et Leſbia farina, niue candidior. Iubet.] *Aliâs, iubet, ut tota oratio ad Corneliam auertatur, per Apoſtrophen. Sin legas iubet, ut ad Pompeium referatur. Pompeius uela in Leſbum facere, iubet. Quare conſcia, pro ratione lectionis, uel ad Corneliam, uel ad littora referri poteſt.*

Campis Ema.] *Quam ſi in campis Pharſalicis praeſens pugnae ſpectatrix adeſſet.* C

Praeſagia curas.] *Mens anxia, & praeſagia mali uarias curas agitat, etiam in ſomnis. Occurrunt ſomnianti, curae, quibus interdiu fuerit occupata & ſolicita,*

Theſſaliam nox omnis habet, tenebriſq; remotis
Rupis in abruptae ſcopulos, extremaq; currens
Littora proſpiciens fluctus, nutantia longè
Semper prima *a* uides uenientis uela carinae:
Quaerere nec quicquam de fato coniugis *b* audes,
En ratis, ad ueſtros quae tendit carbaſa portus,
Quid *c* ferat, ignoras, ſed nũc tibi ſumma pauoris
Nuncius armorum triſtis, rumorq; ſiniſter
Victus adeſt cõiunx. quid perdis tempora luctus?
Cùm *d* poſsis iã flere, times. tũc puppe propinqua
Proſiluit, crimenq; Deûm crudele notauit.
Deformem pallore Ducem, uultusq; prementem
Caniciem, atq; atro ſqualentes puluere ueſtes.
Obuia nox miſerae coelum, Lucemq; tenebris
Abſtulit atq; *e* animã clauſit dolor, omnia neruis
Membra relicta labant, riguerunt corda, diuq;
Spe mortis *f* decepta iacet. iam fune ligato

Theſſaliam nox.] *Rectè à poëta dictum eſt & amans ſibi ſomnia fingit: uel uiſi Theſſalia ſomnianti occurrebat. Quicquid animo charũ eſt, id dormienti propè in oculis animi eſt, quin & ipſe locus, & regio, in qua abſens haeret, aut uagatur. Et quia Cornelia diſcedẽs maritum in Theſſalia reliquerat, ſemper ſolicita de euẽtu belli, & ea ſu pugnae uigilãs, dormiens imaginabatur Theſſaliam, dubia haerẽs inter ſpem, & metum. A' commnunibus accidentibus.*

Rupis in abruptae.] *Sic animus curis agitata longius intendit oculos, quàm alij, etiam eòdem intenti. ut ſi nihil uideat etiã, tamẽ aliquid ſe uidere exiſtimet. Quoniam nunquã non naues nauigãtur per maria, quoties, inquit, uidebas aliquam, putabas in ea eſſe*

a al. uidens.
b al. audet. in uetuſt. cod.
c al. &. fortè legendũ eſt.
d al. tũ & cũ in uetu. cod.
e al. animi.
f al. depreſſa

Littoribus,luſtrat uacuas Pompeius arenas,
Quem poſtquam propius famulæ uidere fideles,
Non ultra gemitus tacitos inceſſere ^a fata
Permiſere ſibi,fruſtraq́ attollere terra
Semianimẽ conãtur heã,quam pectore Magnus
Ambit,& ^b afflictos refouet complexibus artus.

A eſſe Pompeiũ, aut certe aliquam eſſe, quæ quid de marito apportaret: & tamen ubi appuliſſet, per metum interrogare non audebat, quo in ſtatu res illius, aut belli eſſent. Nutantia uela:] Quæ uidentur nutare, cùm uento huc illuc flectuntur, ut prorſum, huc illuc' ue caſum minari, & nauem euertere ex interuallo putes. De fatu coniugis.] De ſecundis, uel aduerſis rebus ſemper metuẽs aliquid ſiniſtri, ut eſt mens præſaga futurorum, ſed ſæpe in deteriorem partem. Euratis ad] Auertit orationem poeta ad Corneliam, aduentare iam nauem, quæ omnes ſuerat ipſius Pompeium de ſua fortuna, & triſti belli ſua alea. Ipſe ſibi ſumma pauoris eſt, & nũc adnauigat: Deſine muliebriter flere. Proſiluit.] Subito nuncio excita Cornelia, proſiluit ad ſalutãdum maritum. Quem ſimulac uidit, ſtatim aduertit euentum, & inſalutem fugã Pompeij coniugis. Nec ſuſt.] Aduertit Deo-
B rum inclementiam: ſimul ſigna addit, quibus caſum pugnæ, & fortunam mariti obſeruauit. Sunt autem ſigna ut uiſimilia malè rei geſtæ. Pallor in uultu: cum incultis, & neglectis: & ueſtes pullæ, ſiue ſqualentes.

Obuia nox] Viſo horrido cultu Pompeio, uertigine agitatum dicit Corneliam. Huius naturam diſertè periphraſticè circumſcribit. Eſt autem uertigo in capite qui morbus, ex humorib. lentis, & frigidis ijs, & ſurſum è uentriculo nitentibus, ut qui ita ſe affectus parua & leui occa-

ſione humi occidant. ἰλιγξ. ἀπὸ τοῦ ἰλιγγιᾶν, & ἰλιγγιάζω. Ob oculos talium uortice ſa quædam circumagi uidentur. Quare à caligine obfuſa à Græcis σκότωμα appellatur. Plin. de grauidis. A conceptu, 10 die dolores capitis et oculorum uertigines, tenebræq́, Hoc morbo correptã cõcidiſſe Corneliã dicit. Iuuẽ Sa. 6.

Cum bibitur, concha, quum iam uertigine tectum "
Ambulat, & geminis exurgat menſa lucernis. "

Spe mortis.] acyrologia, pro metu mortis, ut τὸ ἐλπίζειν. & ſperare, pro timere. Luſtrat, circuit deſerta, & ſolitaria littora. Quem poſt.] Poſtquã pediſſequæ Corneliæ uidere, & agnouere Pompeium de improuiſo in littore ſtantẽ, ſubmiſsè cœperunt apud ſe inſectari inclementiam fatorum, quaſi dicat: famulæ non permiſere ſibi ultra tacitos queſtus inſectari Diuos, ut ad quas ait Glareanus, non tantus dolor, quantus ad Corneliam pertinebat. Fata igitur inquit idem, accuſandi caſus eſt, & ſibi reciprocum ad famulas. Badius uerò exponit, Fata non permiſere Corneliam inceſſere ſibi fata, id eſt prouocare mortem, aut irritare Deos, ultra gemitus tacitos, id eſt, niſi fortè tanto in pectore, quæ expoſitio prorſus reijcienda eſt. Loquitur autem poeta de famulis Corneliæ, nõ de Cornelia. Hactenus Glareanus. Afflictos Cor.] mœſtam, & lugentem Corneliam amplexa, & oſculis conſolatur.

a al. fatum & fatis.
b al. adſtrictos.

Cœperat in ſummum reuocato ſanguine corpus
Pompeij ſentire manus,mœſtamq́ mariti
Poſſe pati faciem prohibet ſuccumbere fatis
Magnus,& immodicos caſtigat uoce dolores,
Nobile cur robur fortunæ uulnere primo
Fœmina tantorum titulis inſignis auorum
Frangis?habes aditũ manſuræ in ſecula famæ.
Laudis in hoc ſexu,non legum iura,nec arma,
Vnica materia eſt coniunx miſer.erige mentem,
Et tua cum fatis pietas ^a decertet,& ipſum
Quod ſum uictus,ama,nũ ſum tibi gloria maior.
A me quod faſces,& quod pia turba Senatus,
Tantaq́ diſceſsit regum manus,incipe Magnum
Sola ſequi.deformis adhuc uiuente marito,
Summus,& augeri uetitus dolor,ultima debet
Eſſe fides,lugere uirum,tu nulla tuliſti
Bello damna meo,uiuit poſt prælia Magnus,
Sed fortuna perit,quod defles,illud amaſti.

Cœperat in ſummum.] Hoc eſt, cœpit illi cogitationis ſtupor ex repentina conſternatiõe extrinſecus profectò remitti, unde & ad ſe redire. Metu enim refluo ſanguine è uenis ad cor, oritur pallor, & repentina cõ-
C ſternatio. Vbi uerò ille ſe remiſit, redit ſanguis ſurſum in priſtinas ſuas ſedes, diſpalleſcit pallor, & naturalis uigor redit. Quare ad ſe reuerſa ſenſus recepit, & manus amplectentis ſenſit.

utcũque Deo lubitum fuerit, ita uel lætis rebus attollimur: uel aduerſis deprimimur. Pulchrè hoc loco in Pompeium quadrat, quod extat apud Euripidem in Iphigenia.

ἐν ἡδονᾶι σ' ἔ- "
φυτ' ἐξ ἀγαθοῖς.
Ἀγαμέμνων ἀ-
τρεύς.
δεῖ δέ σε χαίρειν "
καὶ λυπεῖσθαι,
θνατὸς γὰρ ἔφυς, "
κἂν μὴ σὺ θέλῃς
τὰ θεῶν οὕτω βου- "
λόμεν' ἔσται.
id eſt, interp. Eraſm.

a al. incertos per interrogationes.
b al nunc

Prohibet ſuccumbere fatis.] Vetat fatali neceſsitati aduerſari. Quoniam autem ita Dijs uiſum fuit ferendum æquo animo eſt, quod dederunt: quibus qui conantur reſiſtere, quid aliud faciunt, quam quod eorum iram in ſe acceſſant, & inanem operam ſumant. χρὴ δὲ πρὸς θεὸν οὐκ ἐρίζειν. id eſt, Oportet aduerſus Deum non contendere. ut Pindarus ait. Et in prouerbium iam olim tum apud Græcos, tum apud Latinos abijt, Cum Dijs pugnare, pro eo quod eſt, uel naturæ repugnare, uel fatali neceſsitati reluctari. Quare prudenter admonet Pompeius. Cum Deo gaudendum, & flendum. Celerem eſſe rerum humanarum cõmutationem neque in noſtra manu poſitum eſt, ut res perpetuò ſint ſecundæ: uerũ

Mon te ſeuit ad omnia læta "
Agamemnon Atreus, "
Gaudere, atque dolere, neceſſe eſt. "
Mortalis enim es. Sin tu nolis, "
Tamen eueniet, ſic Dijs placitum "

Immodicos caſtig. uoce.] Pleonaſmus. Non reprehendit in uxore dolorem, ſed immodicos dolores. Conſentaneum naturæ eſt, moueri affectibus, maximè erga eos, quos chariſsimos habeamus. Eſt autem dolor ægritudo cruciatus ex præteritis malis. Nobile.] Pompeij oratio conſolatoria eſt, qua fractum animum aduerſis fatis mariti conſolatur, & quidem argumentis, quibus in præſenti poteſt accommodatis. Initio captat beneuolentiam à

dignitate generis, perſonæ Corneliæ, tectè ſimul eam incuſans fracti animi. Habes aditum.] Sic diſtinguendum puta, ait Glareanus, Diſtinguendum poſt genitiuum famæ: tum genitiuum laudis regi à nominatiuo Materia. Item, & poſt arma diſtinguendum, ac deinde inferēdum: Coniunx miſer eſt unica materia laudis in hoc ſexu, non legum iura, nec arma. Hæc ille. Habes.] conſolatur à iucundo, hoc eſt à recordatione perpetui, & immortalis nominis. Etenim miſer maritus, eſt uxori ſuæ fideli in aduerſis laudis materia, quam non in adminiſtratione togata conſequaris, ſed neq; in medijs armis. Erige mentem.] Conſolatoria exhortatio, à pio: ne uidelicet cum Dijs pugnet, ut paulò antè dictum eſt. Ferendum enim eſt, quod uitari non poteſt. Et tua cum fa.] Si fata deiecerunt è culmine gloriæ Pompeiū, tu contrà, quā potes pietate eum adiuua in afflictis rebus, unde materia laudis tibi appoſita eſt. Et ipſum ama.] Quaſi dicat, multo magis tibi in aduerſa fortuna ſum amandus quàm in ſecunda: ut amicus certus in dubijs rebus, ita multò magis pia, & bona uxor in triſtibus cernitur.

Nunc ſum tibi gloria maior.] Cùm omnibus amiſsis fuga ſolus cum una, aut altero amico euaſerim, quo ardentius me complectaris, mox maiorem gloriā apud mortales conſequeris. In fœlicibus rebus multos numerabam amicos, ubi fidelem inuenio, maiori gloriæ tibi ero, quàm eram quondam, quum triumphali curru in urbem inueherer, alij. A' me quod.] Hortatur uxorem ad ſe ſequendum, cùm amiſsis Imperij inſignibus: deſeratur à tot regibus, à Senatu, & multis illuſtribus uiris patria profugiat. Magnum dicit, per enallagen perſonæ tertiæ, pro prima. Deformis.] Luctu contabeſcens, & me quaſi mortuum deflens, cùm adhuc ſaluus ſim, & ſuperſtes.

Summus dolor.] Si ſummus dolor eſt, augeri non poteſt. Illa demum ultima fides eſt, maritum mortuum lugere. Atqui ex hoc bello nullum adhuc ſenſiſti damnum. Habes patrem L. Scipionem, habes me Magnum incolumem. Sed fortuna perit.] Priſtina mea fœlicitas concidit, me uiuo, & incolumi.

Quod deſles illud amaſti] Si amaſti, flere non debes, quod ſaluus è prælio tibi ſum reſtitutus. Sin priſtinam fortunam maritum non amaſti, quod illam hoc pluris habes. Si fortunam amiſſam non proponis uiro, ſed hunc fortunæ, flere deſinee. Chariſsima amiſſa deflemus. Pompeium chariſsimum maritum non B amaſti ergo non amiſſum Magnum, ſed redditū deflere non debes.

a al. correcta.

Vocibus his a correpta uiri, uix ægra leuauit
Membra ſolo, tales gemitu rumpente querelas
O' utinam in thalamos inuiſi Cæſaris iſſem,
Infœlix coniunx, & nulli læta marito,
Bis nocui mundo, me pronuba ducit Erinnys,
Craſſorumq; umbræ, deuotaq; manibus illis
Aſſyrios in caſtra tuli ciuilia caſus,
Præcipitesq; dedi populos, cunctosq; fugaui
A' cauſſa meliore Deos. O' maximè coniunx,
O' thalamis indigne meis, hoc iuris habebat.
In tantum fortuna caput? cur impia nupſi,
Si miſerum factura fui? nunc accipe pœnas,
Sed quas ſponte luam, quò ſit tibi mollius æquor,
Certa fides regum, totusq; paratior orbis,
Sparge mari comitem, mallem fœlicibus armis.
Dependiſſe caput, nunc clades denique luſtra
Magne tuas, ubicunq; iaces ciuilibus armis,
Noſtras ultra toros. ades huc, atq; exige pœnas
Iulia crudelis, placataq; pellice cæſa,
Magno parce tuo. Sic fata iterumq; refuſa
Coniugis in gremium, cunctorum lumina ſoluit
In lachrymas, duri flectuntur pectora Magni.

Vocibus his.] Ad hunc modum loquutus eſt Pompeius, caſtigauitq; puſillanimitatem Corneliæ uxoris. O' utinam.] Corneliæ oratio inuicem ad Pompeium pathetica eſt, non niſi affectibus, & commiſerationis plena. Optat modo hoc, modo illud, ut ſolent plerūq; facere, qui in rebus deſperatis ſunt impotentes, mortem optant, nec conſolationem ullum admittunt. O utinam]Decorè perſonæ abrupit exordium, exclamatione pathetica, qua optat ſe Cæſari nupſiſſe potius olim, quàm Pompeio, quod iam bis ſuo cōnubio duo clariſsimi coniuges infœlices bellis fuiſſent. Culpam in ſe transfert, quaſi per ipſam fatalis ea fuiſſet infœlicitas, & calamitas: ut cuicunq; ea nupſiſſet, ad extremam miſeriam eſſet redactus. Primi nuptum data fuerat Craſſo iuniori, qui fatali quodammodo affectus malo, miſerando exitio perijt, deinde Pompeius. Atq; his, & ſimilibus argumentis uſa, hortatur uirum ut ſe in mare proijciat, & pœnas de ſe exigat. Nulli læta] Neq; Craſſo, neq; Pōpeio. Et ipſa enumerat maritos affirmatq; ſe fuiſſe ipſis fatale exitium. Quemadmodum de equo Seiano, & auro Toloſano proditum eſt, quorum poſſeſſores calamitoſum habuerant exitium. Bis nocui.] Infœlicitates, & calamitatem utranq; in ſe transfert. Quod quidem etſi contigerit, non tamen neceſſariò euenit, neq; ipſius nuptiarū

cauſſa eæ clades acceptæ fuerunt. Fatalia ipſis iſta fuerūt exitia diuino nutu immiſſa P. R. Pronuba Erinnys.] Pronuba, quæ præeſt nuptijs celebrādis ab uxore: ut pronubus à parte uiri. Pronubo, nuptijs præſum. Erinnyes. Eumenides ſunt, hoc eſt, furiæ infernales. Megera, Alecto, Tiſiphone. Etymologicā Erinnyas dictas anunt, quod quaſi ἐν τῇ ἔρᾳ, id eſt, in terra degant ſiue, quod ἀρὰς, id eſt, exerationes abſoluant. Sed de erinnybus alibi dictum eſt. C

Craſſorumq; umbræ.] Patris, & filij: filio nupſerat, uterq; infœliciter ad Parthas cæſus fuit, ut in primo libro enarrauimus. Aſſyrios pro Parthas uſurpauit, Deuota caſtra.] Miſera Cornelia Parthicum bellum, & euentu eius in caſtra Romana traxiſſe ſe dicit. Et ut id Paulò dilucidius dicatur: ſe authorem fuiſſe belli Parthici, in quo Romani, quorū Duces fuerunt Craſſi pater & filius, fœdè trucidati fuerunt. Præcipitesq;.] Ego exercitum Romanum in cladem illam præcipitaui. Ego Deos auerti à parte Senatus, qui iuſtam belli cauſſam habebat, ad Cæſarem, qui iniuſtam habebat, & uicit. Ego miſera una ſum harum omnium calamitatū Pop. R. cauſſa. O' maximè.] ἐπίφωνησις per auerſionem à perſona Pompei, quem cum maximū appellat per auxeſin, alludit ad cognomen, Magni. Indigne me]cuius ſplēdor, cuius nominis magnitudo maior eſt, &

A *eſt, & illuſtrior, quàm cui ego infelix miſera iungar.*
Hoc iuris for.] *Quaſi fortuna ſuum ius ſolum in homines plebeos, ac non in triumphales habeat homines: cùm nulli magis ſint ruinæ propiores, quam tales. Caput, pro, uirum, ſynecdoche, pars pro toto, pathos ab indignatione, & δεινώσει.*

Miſerum.] *Pompeium pathos à pio. Quaſi uerò ſi præſciſſet hanc euenturam ei calamitatem ſe coniuge, non nupturam fuiſſe, ſi eo pacto fatū fortoſſè effugere potuiſſet.* Accipe pœ.] *Quoniam autem perſuadere conata fuit ſuas nuptias ei fatales fuiſſe, ſponte deuouet, atque affert ſe ad pœnas. Addit ex ijs mariti utilitatem, ut ſe ſubmerſa, habeat Neptunū in nauigando propitiū, reges & dynaſtæ ſint illi deinceps fideles ad bellum, imò totus orbis paratus ſit ad induenda arma pro ipſo, & Senatu. P.Q.R.* Sparge me.] *Da me præcipitē fluctus tanquam ſacrificium piaculare, me uxorem tuam.* Dependiſſe.] *Mallē me pro tua, et exercitus ſalute, me deuouiſſe, ac pro tua uictoria meam uitam poſuiſſe.* Luſtra.] *rectè*
B *Sulpit. expia clades tuas accepta meo capite.* Iulia.] *Per auerſionem Iuliam mortuam, priorem Pompeij, coniugem hortatur ad ſumendum de ſe ſupplicium, perinde ac ſi illi hac nomine iniuria fuiſſet, quod poſt eius interitum nupſiſſet Pōpeio, ac quaſi ſuo cōiugio author fuiſſet cladis ciuilis. Certè morte Iuliæ diſſoluta amicitia Cæſaris & Pompeij, & ſimultas ſtatim oriri cœpit.* Placataq; pel.] *Quaſi ſua morte manes Iuliæ placata eſſent.* Pellice cę.] *me mactata, ut hoſtia animali, qua placata parcas tuo Pompeio, quemadmodum Diana Aulidenſis uirginis ſanguine placata credita fuit, ut ſecundo uento Troiam Græcorum exercitus peteret & ſimili hoſtia animali reditus à Troia quæſitus fuit. Alluſum eſt, ad illud Vergilianum lib. Aeneid ſecunda.*

Sanguine placaſtis uentos, & uirgine cæſa, &c.

Pellice cęſa.] *Pellex propriè ea nocatur, quæ cum uxoribus alicuius ſuperſtitis marito rem habet. Se pellicem Iuliæ ad inuidiam concitandam ei appellat. Itaq; uxor, & pellex, relatiua nomina ſunt.* Flectuntur.] *Commouetur lachrymis uxoris ſuæ Pōpeius ad lachrymas, quamuis in aduerſis alioqui conſtans.*

Siccaq; Theſſaliæ a confudit lumina Lesbos.
Tunc Mitylenæum pleno iam littore uulgus
Affatur Magnum. Si maxima gloria nobis
Semper erit tanti pignus ſeruaſſe mariti,
Tu quoq; deuotos ſacro tibi fœdere muros
Oramus, ſociosq; lares dignare, uel una
Nocte tua, fac Magne locū, quē cuncta b reuiſent
Sæcula, quem ueniens hoſpes Romanus adoret.
Nulla tibi ſubeunda magis ſunt mœnia uicto:
Omnia uictoris poſſunt c ſperare fauorem, (ro,
Hæc iā crimen d habent, quid quod iacet inſula pō
Cæſar eget ratibus: procerū pars magna coibit
Certa loci, noto reparandum eſt littore e bellum.
Accipe templorum cultus, aurumq; deorum:
Accipe, ſi terris, ſi puppibus iſta iuuentus
Aptior eſt, tota quantum ualet, utere Lesbo.
Accipe ne Cæſar rapiat, tu uictus habeto.
Hoc ſolum crimen meritæ benè detrahe terræ,
Ne noſtram uideare fidem, fœlixq; ſequutus,
Et damnaſſe miſer. Tali pietate uirorum.
Lætus in aduerſis, & mundi nomine gaudens
Eſſe fidem.——

Siccaq; Theſ.] *Periphraſis fletus, ſimul autem et metonymia, Leſbos, pro, Leſbi populus. cōtinens pro cōtento. Leſbij unà cum Cornelia expreſſerunt Pompeio lachrymas, quas amiſſa pugna uicto excutere Theſſalia non potuit: hinc durū eum uacat, ut rigidos Catones dicere ſolemus.* Tūc Mytile.] *Quoniam aūt aſſidue Mitylenæos tota oppido effuſos Pōpeio obuiā fuiſſe, ſubijcit poëta populi orationem,*
C *qua honorificè eū inuitant ad cōmunis hoſpicij ſocietatem. Docēt tutò ibi uel unam noctem hærere poſſe. Offerunt publicè priuatimq; auxilium. uelle iuuare pecunia ex ærario deprōpta, auro è templis ſublato, ut ſi uideretur, ijs omnibus uti licere. Huius neceſſitudinis cauſſa inter Pōpeium, & Mitylenæos fuit, quod Pompeius è bello Mithridatico rediens, cùm in Italiam ad triumphum diſceſſurus eſſet, Mitylenen peteret, ibiq; Mitylenæos libertate donaret. Hic cùm fortè ſcenicos poëtas ſpectaret, theatri formam contemplatus, quia ualde placuiſſet, typum eius expreſſit, ad cuius exemplar Romæ alterum ſimile, ſed multò capacius, & ſplendidius, & maiori apparatu ædificaturus. Inde conceſſerat Rhodum, ubi omnes liberalium artium profeſſores magno ſtudio audierat, & ſingulis talentum dono dederat. Poſſidonium philoſophum Stoicæ diſciplinæ uirum eximium tum lecto decumbentem ægrotum tātus Imperator inuiſere dignatus fuit: cuius ædes ingreſſurus, uetuit lictores oſtium, ut moris fuit, pulſare: ſubmiſitq; inuictus Imperator priuatæ domui faſces, quibus totus penè oriens ſe ſub-*

miſerat. Adeò tum excellentes uiri uirtutem mirari nouerunt. Sed ubi hodie tanta liberalitas, & tam profuſa, non dico in monarchis, ſed in decurionibus, & gubernatorib. rerumpublicarū, in bonarum artiū profeſſores reperitur? ſed ad inſtitutum. Si maxima glo.] *Petitoria Mitylenæorum oratio eſt, ut paulò antè dictum eſt. Exordio captant beneuolentiā à perſona Pōpeij, cuius cōiugē ſe ſeruaſſe gloriæ dicunt ſibi futurū apud poſteros.*

Tu quoq;.] *Propoſitio petitionis, ut ad ſe dignetur diuerti in hoſpitiū, & ciuitate cōmuni uel noctē unam ſecū uti.* Fac Magne.] *ab honeſto: ipſis honorificum futurum perpetuò, quod tātus uir Mitylenen ſe hoſpite dignatus fuerit. Adeò ſummi uiri honori, ac gloriæ ſunt ciuitatibus, à quib. humaniter ad cōmunionē rerum ſuarum inuitantur.* Nulla mœ.] *Cōmendant citra iactationem, officiū, & Mitylenæorum beneuolū erga eum animum: cōmendant uerecundè ſuam urbē, quam alijs anteponunt iure hoſpitij.* Omnia uicto.] *Omnia alia oppida, quia te non exceperunt hoſpitio, amicitiā Cæſaris nō ſperant ſolum, ſed habent: ac nos eo nomine eum offendimus, quod te, & cōiugem tuam ſuſcepimus.* Quid quod la.] *perſuadent à tuta, apud ſe manere aliquādiu eū poſſe. Quod difficilè ſit Cæſari cum claſſe in Leſbū penetrare. Cōuenit omnis nobilitas ad defendendū te, & arcendum hoſtem à littore.* Noto] *cùm propter uetus hoſpitium poſt Mithridaticum bellum, cùm huc claſſem appelleret, ad audiendū artium profeſſores, tum ob præſentem erga*

a al. confundit.
b al. reuiſant.
c al. ſuperaſſe res uetuſt co.
d al. habet.
e al. factum.

Corneliam hoſpitalitatë. Accipe tem.] *à liberalitate Mytilenæorũ, qui Pompeio efferunt aurũ, & argentum, quantum Deorum eſt, & ærarij publici.* Accipe.] *Anaphora per principia uerſuum aliquot, uehemētiæ cauſſa. Non ſat habēt aurum ſacrũ ac profanũ afferre, niſi etiā promittant ſe iuuentutē terra, mariq́ armaturos.* Tota Lesbu.] *Metonymia, utere quantũ ferrum, quantũ hominum Leſbus habet.* Ne Cęlas.] *A' cauſſa finali Reſpicient ad direptionem ærarij Romani Simul aũt quod Cæſar ſe pro hoſtibus ſit habiturus, quod Pompeium & uxorem humaniter hoſpitio exceperint.* A Hoc ſolum cri.] *Hanc culpã à nobis auerte, qui de te benè meriti ſumus, ne uidearis noſtram fidem, quam in ſecundis ſrenuus fuiſti, in aduerſis damnare, & aſpernari.* Nomine mundi.] *Nomine totius imp Ro quaſi quod Pompeio præſtiterint, id Senatui, & toti Imperio præſtitum ſit,*

—Nullum toto mihi, dixit, in orbe
Gratius eſſe ſolum, non paruo pignore uobis
Oſtendi, tenuit noſtros hac obſide Lesbos
Affectus, hic ſacra domus, chariq́ penates:
Hic mihi Romana fuit, nõ ulla in littora puppim
Antè dedi fugiens, ſæui cum Cæſaris iram
Iam ſcirem meritam ſeruata coniuge Lesbon,
Non ueritus tantam ueniæ committere uobis
Materiam: ſed iam ſatis eſt feciſſe nocentes:
Fata mihi totum mea ſunt agitanda per orbem.
Heu nimium fœlix æterno nomine Lesbos,
Siue doces populos, regesq́ admittere Magnum
Seu præſtas mihi ſola fidem: nam quærere certũ eſt
Fas quibus in terris, ubi ſit ſcelus, accipe numen,
Si quod adhuc mecum es, uotorũ extrema meorũ,
Da ſimiles Lesbo populos, qui Marte ſubactum
Non intrare ſuos infeſto Cæſare portus,
Non exire uetent.—

Nullum toto.] *Põpeij oratio, ad Mitylenæos ſuaſorij generis eſt. Hic oppidanis pro fide eorum erga ſe, & meritis magnas habet gratias. Exordium ductum eſt, à Laudibus inſulæ, quam omnibus alijs terris prætulerit, id quod declarauit uel hoc argumento, quod nuſquam libentius coniugem crediderit, quã ipſis.* Non paruo.] *uel hoc unum, inquit, argumento eſt, quod uobis, & ueſtræ fidei uxorem meam, non alijs toto orbe populis cõmiſeri. Nullum pignus charius mihi eſt, quàm thori noſtri ſociam Hanc modo pignus, modò per tranſlationem obſidem uocat. Propriè autem obſes appellatur, qui datur imperio alterius, ea lege, ac fide. ut ſi dator obſidis à fide recedat, recipiēti ius ſit in corpus, & uitam obſidis, quod ob fidem traditus ſit. Impropriè ergo hoc loco uſurpauit eam uocem poëta, ut ſit catachreſis.* Hic mihi.] *Affectus habet locale aduerbium repetitum, ut declaret nuſquam ſe maluiſſe uxorem ſeponere. quàm apud eos, quorum ædes, domos ſuas, ſuos penates. adeoq́ Romæ loco duxerit* Non ulla.] *Alterum argumētum, quo teſtatur eam inſulam ſe habere chariſsimam, ſimul, quod ſciret Cæſarem hoc nomine indignaturum Leſbo, quod ſuam coniugem ſeruarint.* Materiam ueniæ.] *Materiam pacis, & beneuolentiæ inter nos.* Nocentes.] *obnoxios inuidiæ, & odio Cæſaris, cur non in inimicis, propter me poſſis habere.* Fata mea.] *Fortuna mea mihi tentanda eſt, errando per totum orbē, dum uel ſedem tuã, uel fideles* B *opes inuenero, quibus adiuuer.* Heu nimium.] *Exclamat infœlicitatem incolarum Leſbi, & Mitylenæorum, idq́ duas ob cauſſas, uel quod ſuo exemplo exteros populos & reges docuerint infœlices, & miſeros hoſpitio excipere, uel quod auſi fuerint in Cæſaris inuidiam fidem, & pacem cum Romanis ſactam Pompeio in aduerſis rebus ſeruare.* Nam quærere.] *Statui hinc digrediẽs experiri toto orbe, ubi fides populorum erga me, & Senatũ nunc ſit, & ubi perfidia.* Accipe num.] *Haud omnino abludit ab illo Vergiliano, quo Dido extrema amiſſa humanorũ ſupplicia imploratione numinũ imprecatur. ſed diuerſa ratione. Põpeius precatur ſuũ numen, ut populos, et reges Leſbarum ſimiles ſtudia, & fide poſsis inuenire, qui ſe recipiant, nec uetent exire.* Maro lib *Aeneid.* 4. C

—*Et Dij morientis Eliſæ* Accipite hæc.
Idem libro eodem.
Et noſtras audite preces: &c.

—Dixit, mœſtamq́ carinæ
Impoſuit comitem cunctos mutare putares
Tellurem, patriæq́ ſolum ſic littore toto
Plangitur, infeſtæ tenduntur in æthera dextræ,
Pompeiumq́ minus, cuius fortuna dolorem
Mouerat, aſt illam, quam toto tempore belli
Vt ciuem uidere ſuam, diſcedere cernens
Ingemuit populus, a quam uix ſi caſtra mariti
Victoris peteret, ſiccis admittere matres,
Iam poterant oculis, tanto deuinxit amore
Hos pudor, hos probitas, caſtiq́ modeſtia uultus,
Quod ſubmiſſa nimis nulli grauis hoſpita turbæ,
Stantis adhuc fati uixit quaſi coniuge uicto.

a al. quãuis.

Dixit, mœſtamq́ ca.] *Poſtquam Pompeius Mitylenæis honorificè gratias pro effuſa humanitate in ſe, coniugem in nauem excepit, iam iam ſoluturus portum.* Et ad *dilatandam narrationem, narrat, quanto planctu inſulanorum dimiſsi ſint. Hãc comploratianem, mirè amplificat poëta.* Comitem.] *Vxorem Corneliam comitem itineris in fuga.* Cunctus puta.] *Enallage perſonæ ſecundæ pro tertia: aliquis putaret incolas omnes uertere ſolum patrium exilij cauſſa, adeò toto littore planctus undiq́ fuit exortus propter utriusq́ digreſſum.*

Infeſtę dextrę.] *pathos à geſtu precantium Deos, ut ſecunda aura portum amicum teneant.* Pompeiumq́ minus.] *Populus uidens Corneliam à ſe diſcedere, quam ut ciuem ſuam habuerant toto belli tempore, ingemuit, ſed haud perinde propter Pompeij diſceſſum, cuius res aduerſæ alioqui ipſis ſatis lachrymas excutiebant.* Quam uix.] *Vt ſi caſtra Pompeij uictoris in pugna, Cornelia ſecuta fuiſſet, non potuiſſent abſq́ lachrymis dimittere. Ergo multa nunc largius lachrymas matronæ effuderunt.* Tanto deuinxit.] *Exclamatione cauſſam amoris*

A amoris reddit, à uirtutibus Corneliæ, quæ illos ſibi uſque adeò deuinxeram. Laudat eam à uerecundia ingenua, probitate, modeſtia, humilitate, & animi tranquillitate.

Stantis adhuc f.] Fortuna adhuc integra, & fœlici, ita uixit, eaq́; ſeueritate uultus mœſti ſe geſsit, abiectoq́; animo, quaſi uictus eſſet Pompeius. Iam uerò illud, Stantis fati, Græcè dixit, non Latinorum more, ἱςάντος τοῦ ἀγαθοῦ, id eſt, ſtantis adhuc fati, per genitiuos abſolutos, pro quibus nos ablatiuo utimur: ut coniuge uicto, ſtante fato: hoc eſt, priſtina fœlicitate, & gloria.

Iam pelago [a] medios Titan demiſſus ad ignes,
Nec quib. abſcondit, nec ſi quibus exoritur orbē,
Totus erat: uigiles Pompeij [b] pectore curæ
Nunc ſocios adeunt Romani fœderis urbes,
Et uarias regum mentes, nunc inuia mundi
Arua ſuper nimios ſoles, Auſtrumq́; [c] iacentis:
Sæpè labor mœſtus curarum, odiumq́; futuri
Proiecit feſſos incerti [d] ponderis æſtus,
Rectoremq́; ratis de cunctis conſulit aſtris,
Vnde notet terras, quæ ſit menſura ſecandi
Aequoris in cœlo, Syriam quo ſidere ſeruet,
Aut quotus in plauſtro Libyā bene dirigat ignis.
Doctus ad hæc fatur taciti ſeruator Olympi.
Signifero quæcunque fluunt labentia cœlo
Nunquam ſtante [e] polo miſeros fallentia nautas
Sidera non ſequimur, ſed qui non mergitur undis
Axis Inocciduus gemina clariſsimus Arcto,
Ille regit puppes, hic cum mihi ſemper in altum
Surget, & inſtabit ſummis minor urſa ceruchis,
Boſphoron, & Scythiæ curuantem littora Pontū
Spectamus. quicquid [f] deſcēdet ab arbore ſumma
Arctophylax, propiorq́; mari cynoſura feretur,
In Syriæ portus tendit ratis, inde Canopos
Excipit Auſtrali cœlo contenta uagari,
Stella timens Boreā, illa quoq; perge ſiniſtra,
Trās Pharon, in medio tāget ratis æquore Syrtim.

Iam pelago med.] A' chronographia rectè orditur narrationem nauigationis Pōpeij. Sol non erat totus ſupra terram, neq; totus ſub terra, ſed deſidebat in ſuo occaſu. Hoc enim medios ignes uocat. Nec quibus abſ.] hoc eſt non totus erat ſupra terram, quibus iam occaſurus erat. Nec ſi B quibus] neq; totus ſub terra ad Antipodes, quibus tum oritur, quando è noſtro proſpectu ſubtractus eſt. Si, particula, ut rectè Micyllus, dubitatiua eſt, an ſint antipodes, quibus oritur Sol, quando nobis occidit. Eſſe autē Antipodes authoritate illuſtrium authorum probatur. Cic. de Repub. Duo ſunt habitabiles, inquit, quorum Auſtralis ille in quo qui inſiſtunt, aduerſa nobis urgent ueſtigia. Eſſe item conuincitur demonſtratione mathematica, & nauigatione Portugallenſium ad Indos, quibus ultra æquinoctialem prouectis occidit noſter polus Arcticus, & Auſtrinus Antarcticus ex aduerſo rurſum C oritur. Vigiles Pompeij.] Dubitauit, inquit, Pompeius inter nauigandum, quo'nam gentium iter intenderet, num ad ſocios reges ſe conferret, aut ad urbes confœderatas Pop. Rom. Rurſum reputauit barbarorum regum mentes inconſtantes, ut non temerè illis fidendum eſſet. Appianus aſſumpta igitur, inquit, Cornelia uxore, triremibus quatuor comitatus, quæ à Rhodijs, & Tyrijs ad eum uenerant. Corcyram tunc quidem, & Libyam præteruectus eſt, quo in loco exercitum alium, & nauticos habebat apparatus. Ad Orientē itaque conuerſus, Parthos ueluti ab illis opē petiturus, nulli patefacto interim conſilio, adire ſtatuit, quod Cilicia propinquus, cū amicis aperuiſſet, diſſuaſerunt. At illi à Parthis abſtinendum ſuadebant, qui nuper Craſſo inſurrexiſſent, qui adhuc ob eius cladem elatiores ſpiritus haberent, nec Corneliam ſingularis formæ mulierem in eorum poteſtate committendā eſſe, maximè cùm Craſſo nupta fuiſſet. Cùm in Aegyptū demum ire ſtatuiſſet, uel ad Iubam potius ſe conuertere, amici repudiatis Iubæ rebus, quippe quæ nullis æſtimationis, aut gloriæ futuræ eſſent, Aegyptum ut adiret, ſuaſere, finitimam regionem, & principatu ingenti præditā, fœlicem præterea, ac potentem nauibus, frumento, pecunijsq́; cuius reges, quāquam puerili ætate eſſent, Pompeio tamen paterna charitate obſequerentur. Hæc Appianus. Alij ſic produnt. Pompeius poſtquam Mitylenen peruenit, Corneliā ad portum accerſitā, ſub primum congreſſum, ob miſerabilem cultū, quo duxerat amictus, tanto dolore affecit, ut animo repentè collapſa, ad eius pedes ſemianimis aliquādiu iacuerit. Mox ad ſe reuerſa uix tandem fatur. O' chariſſime cōiunx Magne, uideo nō tuæ, ſed meæ fortunæ opus, qui una naui uectus huc appuleris, quondā magna claſſe hoc mare nauigaris, bello Mithridatico, ac Piratico. Cur huc ad me inuiſendum proficiſceris? cur non me fortunæ meæ inuiſa reliquiſti? quæ te indignum in tantam cladem traxi? Me miſeram, non ſatis fuit, quod infœliciter P. Craſſo nupſerim, poſtea tibi ceſſi, ut fœliciſſimum uirum infauſto connubio infœliciſſimum redderem. Pompeius paucis eam conſolatus, mandauit omnia, quæ illius eſſent, continuò ad portum deferri. Mitylenæis officioſè eum inuitantibus, ut etiam Lucanus oſtendit, ut urbem ingreſſus publico hoſpitio uteretur. Itē inquit, & hoc Cæſari præſtate, qui uictor eſt. Hoc reſponſi quidam ſcribunt Lariſſæis datum, qui Pompeio obuiam prodibant. Cornelia in nauim recepta, Pompeius in Ciliciam nauigauit. Hic dubia ſententia diſtractus, ad Parthos ne concederet, an in Aegyptum nauigāret, quæ Aphricæ iuncta eſſet, et ubi is regnabat cuius pater ſua opera in regnum reſtitutus fuiſſet. Coniugis amor à priori conſilio auertit, quod tutum non eſſet puellam elegāti forma Parthicæ libidini credere, quod Craſſo iuueni, cùm periret, locata fuiſſet. Multò magis appulit animum ad Aegyptum cùm audiret Catonem cum LX. Senatoribus, & magna militum manu in Aphricā tranſmittere. Atque ad iſtum modum à quibuſdam hæc referuntur. Inuia mundi arua.] Rurſum inter nauigandum deliberabat apud ſe, num in deſerta Libyæ ſe reciperet, aut Aethiopes, aut Teoglodytas.

Super nimios ſolis.] Aeſtus prope intolerabiles, & ardores Zonæ uſtæ, aut torridæ, quæ inter circulum Cancri eſt, & Capricorni, quo Cæſar non penetrabit. Hæ regiones ſubiectæ ſunt Auſtro. Indignantis phraſis eſt uelle petere deſerta Aphricæ, aut torri-

[a] al. medio.
[b] al. in pectore.
[c] al. iacentes: al. iacentē.
[d] al. pectoris.
[e] al. poli.
[f] al. deſcendit.

dam Zonam, & ſimiles. Ita & Iuuenal.

Vltra Sauromatas fugere hinc libet, & glacialem
Oceanum. Et nos in carmine Satyrico.

Quam Peluſiaci fugiamus ad oſtia Nili,
Et matutini carpunt ubi uellera Seres.

Sæpe lab.] *Nonnunquam fractus animi curis abijciebat mentis ægritudines, & futurorum ſollicitudines, ac cogitationes in pectore fluctuantes, conuertitq́; ſe ad iucunda colloquia cum nauta, de rebus Aſtronomicis. Hinc addit,* Rectorem q; ra.] *gubernatorē nauis percontatur de ſtellis, ad quas nauiget in has, uel illas terras, ad quas ſtellas dirigunt nauigationis curſum. Id uocat menſuram ſecundi æquoris.*

Syriam quo ſi.] *Ad quam ſtellam nauigatur in Syriam. Cuius ſtellæ obſeruatione nauis in Aphricam uertitur. De his regionibus enim uerſabat apud animum ſuum uaria conſilia, ut dictum eſt.*

Quotus ignis] *quota ſtella urſa. Vertices extremos, circa quos ſphæra cœli uoluitur, appellamus polos Græcorum imitatione: quorum alter Auſtrinus eſt, qui terra ſubiectus nobis non eſt conſpicuus. Alter Septentrionalis, qui à Græcis Boreus dicitur, & nunquam occidit. Circum hunc duo Arcturi, plauſtra appellantur, perpetuò uoluuntur: quorum maiorem uocant Helicen, minorem Cynoſuram, id eſt, Caudam canis. Alterutra horum capita deorſum, alterutra ſurſum ſuſpiciunt.*

Aratus in Phænome.

καί μιν περαίνουσι δύω πόλοι ἀμφοτέρωθεν,
ἀλλ' ὁ μὲν οὐκ ἐπίοπτος, ὁ δ' ἀντίος ἐκ βορέαο
ὑψόθεν ὠκεανοῖο. δύω δέ μιν ἀμφὶς ἔχουσαι
ἄρκτοι ἅμα τροχόωσι. τὸ δὴ καλέονται ἅμαξαι.
αἱ δ' ἤτοι κεφαλὰς μὲν ἐπ' ἰξύας αἰὲν ἔχουσιν
ἀλλήλων. αἰεὶ δὲ κατωμάδιαι φορέονται.
ἔμπαλιν εἰς ὤμους τετραμμέναι, εἰ ἐτεὸν δὴ
κρήτηθεν κεῖναί γε διὸς μεγάλου ἰότητι
οὐρανὸν εἰσανέβησαν, ὅ μιν τότε κουρίζοντα
δίκτῳ ἐν εὐώδει, ὄρεος σχεδὸν ἰδαίοιο
ἄντρῳ ἐγκατέθεντο, καὶ ἔτρεφον εἰς ἐνιαυτὸν,
δικταῖοι κούρητες. ὅτε κρόνον ἐψεύδοντο.
καὶ τὴν μὲν κυνόσουραν ἐπίκλησιν καλέουσι,
τὴν δ' ἑτέρην ἑλίκην. ἑλίκῃ γε μὲν ἄνδρες ἀχαιοὶ
εἰν ἁλὶ τεκμαίρονται, ἵνα χρὴ νῆας ἀγινεῖν,
τῇ δ' ἄρα φοίνικες πίσυνοι περόωσι θάλασσαν.
ἀλλ' ἡ μὲν καθαρὴ, καὶ ἐπιφράσσασθαι ἑτοίμη,
πολλὴ φαινομένη ἑλίκη πρώτης ἀπὸ νυκτός.
ἡ δ' ἑτέρη ὀλίγη μὲν, ἀτὰρ ναύτῃσιν ἀρείων.

Quos uerſus Germanicus Cæſar ita uertit.

Axis ſtat motus ſemper ueſtigia ſeruat,
Libratasq́; tenet terras, & cardine firmo
Orbem agit extremum geminis determinat axem,
Quem Graij dixêre polon, pars merſa ſub undas
Oceani pars celſa ſub horrifero aquilone.
Axem Cretææ dextra, Læuaq́; tuentur,
Siue Arcti, ſeu Romani cognomine urſæ,
Plauſtrum, uel facies ſtellarum proxima uera.
Tres temone, rotisq́; micant, ſublime quaternæ,
Si melius dixiſſe feras ubuerſa refulgent
Ora ferit, caput alterius ſuper horrida terga
Alterius lucet, pronas rapis orbis in ipſos
Declidis humeros, ueteris ſi gratia formæ
Creſsia uos tellus aluit moderator Olympi
Donauit cœlo, meritum cuſtodia fecit,
Quod fidei comites prima incunabula magni A
Fuderunt Iouis attonita cum furta parentis
Aerea pulſantes mandati cymbala dextra.
Vagitus pueri patrias ne tangeret aures, &c.
Hic Iouis Altrices Helyce, Cynoſuraq́; fulgent,
Dat Graijs Helice curſus maioribus aſtris:
Phœnicas cynoſura regit, ſed candida tota,
Et liquido ſplendore Helice haud prius ulla,
Cùm Sol Oceano Fulgentia condidit ora,
Stella micat cœli ſeptem quæ Creſsia flammis,
Certior eſt Cynoſura tamen ſulcantibus æquor.
Quippe breuis totam fida ſe cardine uertit,
Sidoniaq́; ratem nunquam ſpectata fefellit.
Has inter medias abrupti luminis inſtar
Immanis ſerpens ſinuoſa uolumina torquet,

Plauſtro] *Oſtendimus ex Arato duas urſas Polum ambientes plauſtro appellari. Sed complures maiorem Arctum plauſtro ſimilem dixerunt. & proinde illam hamaxam Græcos appellare, & ad hoc dicit Aratus Græcos nautas gubernare ratem. Inizio enim, qui ſidera perpenderant, ait Hyginus, & numerum ſtellarum in una* B *quaq; ſpecie corporis conſtituerunt, quod non Arctum, ſed plauſtrum nominarunt. Ex ſeptem ſtellis duæ quæ pares, & maximè in uno loco uiderentur pro bobus haberentur: reliqua uerò quinque figuram plauſtri ſimularent.* Libyam] *Quota ſtella in maiore urſa, quæ propriè plauſtrum dicitur, monſtrat curſum in Libyam.* Doctus.] *Peritus gubernator nauis, & obſeruator ſiderum Periphraſis. Hic iſtum ad modum reſpondit Pompeio.*

Signifero.] *Glareanus hunc locum ita exponit Quomodo Polus nunquam ſtet, inquit, meritò, quis miretur, qui, qui inconcuſſus, ac immobilis ſemper conſiſtit, Hoc commentatores utique explicare conueniebat. Ego expono uerem. Nuſquam ſtato polo, id eſt, ubi nullus eſt locus ſtabilis, unde nauis ulla dirigi queat. Quemadmodum de terræ longitudine diſputant Geographi. Latitudinis quidem eſt immobile aliquod principium nempe polus, longitudinis nullum, niſi in diuerſas regionibus eodem temporis momento factas eclipſes attendamus, quemadmodum Ptolemæus libro primo capite quarto, Geographiæ commonſtrat. Polus igitur hoc loco accipitur pro* C *cœlo, non quauis cœli parte mobili. Verum autem polum mox ſubiungit, cum inquit, Axis inocciduus. Hæc ille*

Signifero.] *Signifer circulus, Zodiacus. Hic à Philoſophis obliquus dicitur is eſt, qui duodecim cōtinet ſigna, comprahendens huic circulum Cancri, inde Capricorni ſecans per medium Aequinoctialem. ſecaturq́; ab eodē, nempe in principijs Arietis, & Libræ. Et propter errantium ſiderum uerum tranſcurſum, intelligitur habere ſedecim graduum latitudinem, quem medium diuidit linea ecliptica, relinquens utrinque 8. latitudinis gradus. Hæc ſydera dicit nautas non obſeruare, ſed tantum urſas quarum minorem Phœnices ſequuntur, maiorem Græci, & Peloponnenſij*

Sed qui non mergitur undis axis.] *Axis uocatur dimetiens ſphæra, circa quam uoluitur. Poli mundi, qui & cardines, & uertices dicuntur, extrema puncta ſunt axis. Horū alter Septētrionalis, ſiue Boreas, alter Auſtrinus eſt appellatus. Boreus ſupra noſtrū uerticem ſemper in conſpectu eſt, Auſtrinus, ſiue Antarcticus, pedibus noſtris ſubiectus eſt, & Antipodibus eleuatus ſub horizōte.*

Polus

A *Polus etiam à nautis ſtella maritima dicitur. Hanc ſi quis cognoſcere cupit, citra ullum uel artis, uel magiſtri beneficium, hæ ſeptem ſtellulas urſæ minoris obſeruet, quarũ poſtremã, quæ in caudam apparet, polarem uocamus.*

TYPVS VRSARVM

Sed qui non.] *Hic polus nunquam loco mouetur,*
B *ſed ſtat immobilis. Atque ea de cauſſa uocat eum axem in occiduum, ut qui non occidat ſed ne urſa quidem, quæ circum axem uerſantur.*

Gemina.] *arcto duabus urſis, maiore, & minore. Ad hunc, inquit, axem, ſiue Polum reguntur naues in mari.*

Hic cùm mihi] *Hoc theorema nauticum eſt ait Glareanus ſed tamen à uera, & Geographica ac Aſtronomica ratione, non alienum Senſus ita eſt horum aliquot ſequentium uerſuum. Cùm è Leſbo ita nauigamus, inquit ad Pompeium nauta, ut identidem Polus Arcticus, quem in occiduum iam dixerat. ſurgat, id eſt, eleuetur, uidelicet, ut lucidæ illæ duæ ſtellæ in humeris minoris urſæ, quas* χορευτὰς *Græcis dictas prodit Hyginus. (reliquæ autem duæ choreutæ dicuntur, inquit, quod circum polum uerſantur) quemadmodum & libro tertio admonuimus. (Sunt enim duæ illæ ſecundæ magnitudinis) propè ſuper antemnas appareant, tunc iter noſtrum eſt in pontum, & Boſphorum. Contrà, cùm è Leſbo ita nauigamus, ut idem polus, Arctophylax, & ipſa*
C *adeò Cynoſura ſiue urſa minor, in cauda eſt ſtella (ut ita dicam) polaris, deſcendant ab ſumma arbore, tunc, in Syriam tendit ratis Quaſi diceret. ſi ad meridiem nauigamus, Polus Arcticus diſcedit à puncto uerticali, quem per malum ſignificat. Contrà autem fit ſi ad Septentrionem, in Pontum, inquam, diuertamus. Haud me latet, quid commentatores ſuper hac re, & ſcribant, & ſentiant, quæ ego planè non intelligo, nec uera eſſe credo. Quanquam, ut uerum dicam nec difficile fuerit, etiam uerum nautæ ſenſum cauillari, ut cum loquitur de itinere in Syriam, quod quidem non unius rationis eſt. Ad Gnidon enim uſque procedit nautæ Theorema (autem id oppidum Cariæ, in cornu peninſulæ) quamdiu uidelicet meridiem uerſus incedit nauis. At poſt Gnidon, ad Orientem deinde fit conuerſio, quæ poli non magnum iam diſcrimen habet. Verum nauta proxima quæque à Leſbo itinera reſpexit, non illa iam remotiora, quæ aliam accipiunt rationem. Sed hæc altioris ſunt contemplationis, à nobis hæc potiſſimum de cauſſa adducta, ut lector ſecum etiam atque etiam conſideret. quàm leui (ut dici ſolet) brachio quidam magnos authores exponere conentur, nihil penſi habentes, quo quæq; dicta cadant. Hæc Glareanus.*

Summis Ceruchis.] *Cornibus antennarum, ut ait Maro libro tertio. Aeneidos, à* κέρας *cornu &* ἔχω, *habeo.* Boſphoron.] *Boſphorus dicitur, à bouis. ius meabili tranſitu, anguſtia freti. Duo maximè Boſphori traduntur, una inter Bizantium Europæ, & Chalcedonem Aſiæ, unde excurſus eſt in Pontum Euxinum: hic Thracius dicitur: alter in faucibus, & introitu Mæotidis paludis. Atque hic Cimmerius appellatur, à Cimmerijs populis, qui horridam frigore eam regionem incolunt. Huc tum ad Boream flectunt curſum.*

Curuantem litora Pontum] *Nam egreſſis Boſphorum in uaſtum mare aperit ſe ad Ortum maximè Pontus Euxinus, alluitque innumerabiles Aſiæ populos hinc, inde Scythiæ.* Ab arbore ſumma.] *Quando Polus. Arctophylax, & minor urſa à ſummo malo deſcendunt, recta excurſus eſt in Syriam.*

Arctophylax, propiorq; mari cyn.] *qui & Bootes uocatur, cuius ſiniſtram manum circulus Arcticus includit, ut neque occidere, neque oriri uideatur. Poſitus ab Arctico circulo, ad æſtiuum deſinitur, dexte pede in longum inclinatus, æſtiuo circulo innititur, humeros, & pectus à reliquo corpore diuidit circulus, qui per utraſque pedes tranſit, tangitque Arietem, & Chelas. Habet in ſiniſtra manu ſtellas quatuor, quæ nunquam occidere uidentur: in capite ſtellam unam: in utroque humero ſingulas in utraque manu ſingulas, ſed clariorem dextram: & ſub ea alteram obſcuram, & cubito dextro claram unam: in zona unam clarius cæteris lucentem, quæ Arcturus appellatur: in utriſque pedibus ſingulas. Aratus.*

ἐξόπιθεν δ' ἑλίκης φέρεται ἐλάοντι ἐοικὼς
ἀρκτοφύλαξ, τόν ῥ' ἄνδρες ἐπικλείουσι βοώτην,
οὕνεκ' ἀμαξαίης ἐπαφώμενος εἴδεται ἄρκτου.

 καὶ μάλα

καὶ μᾶλλον ναύτας ἀρείδαλ⁀ος. ὑπὸ ζώνῃ δέ οἱ αὐτὸς
ἐξ ἄλλων ἄρκτων ἐλάσεται ἀμφαδὸν ἀγὴρ
id eſt, Germ. interp.

Inde Helicen ſequitur ſenior, baculoq́; minatur
Se uelle Arctophylax brachiorū munera cætus, &c.

Cynoſora.] *Hanc paulo antè diximus minorem eſſe urſam. Hanc certiorem eſſe nautis demonſtratum eſt, & Aratus id ipſum ſtudia addit diſertè.*

In Syriam.] *non quidem totam, ſed Cariæ peninſulam ſolum, ubi incipit Syria ad mediterraneum. Agaſtheues in carminibus Aſiaticis. Cynoſuram ſcribit Iouis nutricem fuiſſe, & unam ex nymphis Idæis, à qua in Creta oppido, Hiſtoe. Nicoſtratus conſtituit portus: & circa eum locum Cynoſuram fuiſſe, cum Telebmis, qui dicuntur Curetes Idæi. Aratus prodidit Helicen, & Cynoſuram Iouis nutrices fuiſſe, atque ob id in cœlum trāſlatas.* Inde Canopos ex.] *Eſt autem Canopos. Græcè κάνωβος, ſtella Argus in temone. ſiue remo aut clauo, ſed noſtris regionibus incognita. Plinius libro ſecundo, capite 70. Nec Canopum Italia, (cernit) & uocant Berenices crinem. Item quam ſub D. Auguſto cognominauêre Cæſaris thronum, inſignes ibi ſtellæ, adeóq; manifeſto aſſurgēs faſtigio incurnamr, ut Canopus quartam ferè partem ſigni unius ſupra terram eminêre Alexandriæ intuentibus uideatur. Eadem à Rhodo terram quodammodo ipſam ſtringere, in Ponto omnino non cernatur, ubi maximè ſublimis Septentrio. Item à Rhodo abſconditur, magiſq́ue Alexandriæ. In Arabia Nouembri menſe prima uigilia occultus Secunda ſe oſtendit. In Meroe Solſtitio ueſperi paulisper apparet, paucisq́ue ante exortum Arcturi diebus pariter cum die cernitur. Nauigantium hæc maximè curſus deprahendunt, in alia aduerſo, in alia prono mari ſubitoq; conſpicuis, atque ut è freto emergentibus, (quæ in anfractu pilæ latuere) ſideribus, &c. Vitruuius libro nono, capite ſeptimo. Vti Septentriones circum axis cardinem uerſantes non occidunt, neque ſub terram ſubeunt, ſic & circa meridianum cardinum cardinem, qui eſt propter inclinationem mundi ſubiectus terræ ſidera uerſabunda, latentiaq; non habent egreſſus orientes ſupra terram, Itaque earum figurationes propter obſtantiam terræ, non ſunt notæ. Huius autem rei index eſt, ſtella Canopi, quæ his regionibus eſt ignota, renunciantibus negotiatoribus, qui ad extremas Aegypti regiones, proximasq́ue ultimis finibus terræ progreſſi fuerunt. Hæc Vitruuius. Strabo libro primo,* οὐδὲ γὰρ εἶναι ἐν ποσῷ ἑτέρων μὴ ἀγγελίζεσθαι, ἀλλ᾽ ἀφ᾽ οὗ οἱ φοίνικες ἐστρατεύοντο, καὶ ἀρχῶντο πρὸς τὸν πλοῦν, παρεδέξαιν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους τὴν διατήρησιν ταύτην, ὥσπερ καὶ τὸν βερενίκης πλόκαμον, καὶ τὸν κάνωβον ἐχθὲς καὶ πρώην κατωνομασμένον. *Quæ etiam diligenter annotauit Micyllus. Ptolemæus* κάνωβον *uocat* ἄργους ἀστέρα ἐν τῷ λοιπῷ πηδαλίῳ, *Argi ſtellam in clauo. Canopus etiam inſula, adeóq; prima ante Aſiam in Canopico oſtio, ita dicta à Menelai filio ſicut & Pharus.*

A

Auſtrali cœlo.] *Atque hoc eſt, quod iam diximus, quod inter Antarctica ſigna oriatur, & nobis conſpicua non ſit. Argo enim nauis circulum hyemalem, & maioris canis caudam contingens, inferiore parte nauis tandem inclinata Antarcticum circulum radit. Occidens Capricorno, & ſagittario exorto, ut in mari collocat, cum Virgine, & Chelis exoritur. Stellas habet aigmti tres in puppi ad ſingula gubernacula, nempe ad primum, quinque, in altero quatuor, circum carinam quinque, & ſub eiecta quinque: in malo quatuor. Sed in primis habet unam primæ magnitudinis, quæ Canopus uocatur, quam Hyginus ſcribit in prima remo collocatum eſſe, ſed quæ longiſsimè deflectat ad Auſtrum. Quare à poëta dicitur contenta cœlo uagari.*

B

Stella timens Bo] *hoc eſt quæ uidetur fugere Boream, quod nequeat ſuo curſu ad Septentrionem accendere. Sulpitius exponit, metuit ne nubes Borea impellente abſcuretur. Itaque Canopus è Syria nauem in Auſtrum uerſam excipit, hanc nos obſeruamus, ſi obſeruari poteſt.* Illa quoque pe.ſtni.] *Monſtrat meridiem, ut ſi ſiniſtram à Canopo teneat tenens Pharon, in Aegyptum deferatur, ſi inde in dextram auferatur, in Syrtes incidet contra Marmaricum. Pharus inſula eſt in ingreſſu portus Alexandrini, ubi Soſtratus Cnidius turrim extruxit ſub Ptolemæo Philadelpho, qui eo Ptolemæo prognatus fuerat, qui fuit Lagi filius.* In medio.] *Inter Aegyptum, & Carthaginem ad dextram. Atque ita monſtrat nauta manu plagæ meridianæ partes. Sunt qui legant Sirtes. Duas Sirtes eſſe, alibi oſtendimus, in mari Libyco, maiorem, & minorem diſpari magnitudine quidem, ſed periculo pari.*

C

Sed quo uela dari, quo nunc pede carbaſa tendi
Noſtra iubes? dubio contrà cui pectore Magnus.
Hoc ſolum toto, reſpondit, in æquore ſerua,
Vt ſit ab Emathijs ſemper tua longius oris
Puppis, & Heſperiam pelago, cœloq́; relinquas,
Cætera da uentis, comitem, pignusq́; recepi
Depoſitum, *a* tūc certus eram, quæ littora uellem:
Nunc portum fortuna dabit: ſic fatur, at ille
Iuſto uela modo pendentia cornibus æquis
Torſit, & in læuum puppim dedit, utq́; ſecaret
Quas *b* Aſinę cautes, & quas Chios aſperat undas,
Hos dedit in *c* prorā, tenet hos in puppe rudētes.
Aequora ſenſerunt motus, aliterq́; ſecante
Iam pelagus noſtro, nec idem ſpectante carina,
Mutauere ſonum, non ſic moderator equorum
Dexteriore rota læuum quum circuit axem,
Cogit inoffenſæ currus accedere metæ,

Quo nunc] *Concludit narrationē ab interrogatione, quo iter tendere cupiat, ut eò nauem dirigat.*

Quo pede.] *Fune nautico, quē Græci πόδα uocāt. Quãquam podium etiam locus eſt extra domū priuatam, publicámue porrectus, inſtar pulpiti, ex quo ſpectare ſolemus ea, quæ extrà geruntur, quod in eo pedibus hæreamus. Iuuenalis.*

a al. tum.
b al. Aſiæ.
c al. prora.

Omnibus ad podium ſpectantibus. Quum pedes etiam ultimas, & infimas partes Græci uocant, ut cum pedes, ſiue radices Idæ dicimus, & uolumina pedum ſiue faſcias. Comitem pig.] *uxorem Corneliam, quam in Leſbo depoſuerat.*

Tunc cer.] *Cum in fuga nauem nactus eò me reciperem.*

Iuſto modo.] *paſſa, atque exporrecta, ut cornua*

A ut cornua antennarũ æqua & pari altitudine penderent. In leuum.] Quáſpectabat Rhodum contra Cariam, unde in Ciliciam abiret.

Quas Aſinæ cau.] Aſine oppidum eſt inter maritima Achaiæ in Peloponneſo unde ſinus Aſinæus nomẽ habet, ad meridiem peninſulæ: ſicut ſtatim à Corone Coronæus: & in extrema ora procurrit in mare Tænarum promontorium. Sed quid Aſinæ hu. ſpectat non uideo, tam procul uerſus occaſum à Leſbo diſtans. Aſine diſtat à Maſete XXXVI. M. paſ. Ibi Trozen, nobilis quondam urbs, & portu inſignis, cum nomẽ Pogon, id eſt barba. De quo natum fuit prouerbium, in glabros, Trozenem pete ſiue, nauiga, in eum, qui cum mẽto imberbi eſſet, tamen appoſititijs pilis, barbam uirilem mentiretur. Nonnulla exemplaria Aſiæ cautes legunt, quam Lectionem ueram eſſe cenſet Glareanus, cuius iudicio & ego ſubſcribo. Eſt enim Aſine nimis remota à Leſbo uerſus Occaſum, quem tractum declinare iuſsit Pompeius, & in læuum torſiſſe nauem poëta dicit Nam inter Epheſum, & Samum, ait Gla-
B reanus, & Icariam tranſijt. Itaq; ego Aſiæ legere malim, quàm Aſinæ, quod nomen ſciolus aliquis ſubſtituit, uolens ingenioſus uideri, quum poëtæ mentem non perciperet. Nec obſtat Aſiæ generale nomen, quod hic ſpeciale eſt, nõ urbis quidem ſed regionis littoralis contra Chium, & Samum. Quod ſi omnino quis proprium nomen aliquod, aut inſulæ, aut urbis legi hic debere contendat, malim ego Pſyriæ legere, cuius eſt mentio Odyſſ. 3. in Oratione Neſtoris, meminitq; Strabo magnificè lib. 14. in Leſbi deſcriptione. & ſitus uius huic loco non ineptus eſt, ut legatur. Quas Pſyriæ cautes, & quas Chius aſperat undas. Hæc Glareanus. Quas Chios.] E Leſbo per Leſboum mare uerſus meridiem prima inſularum occurrit Chios, Aſiæ urbibus, Smyrna, Sardibus, & Colophone ad læuã relictis. Inde Samos obuia eſt. Hinc Icaria, Paros, Cous, contra Cariam. Chios] inter Samum, & Leſbum, maximè aduerſa Erythebriarum ſita, centum M. paſſuum ambitu, Chia dicta etiam. In Chio mons eſt Pellenæus, marmore olim celebris, quod Chium dicebatur. Quin & Chium uinum inter laudatiſsima memoratur,
C quod Aruiſium Plinio dicitur lib. 14. cap. 7. In ſumma gloria, poſt Homerica illa, inquit de quibus ſuprà diximus, fuêre Thaſium, Chiumq;. Ex Chio, quod Aruiſium uocant. His addidit Leſbium Eraſiſtrati maximi medici authoritas. Et ſtatim. Nunc gratia ante omnia eſt, Clazomenio, poſtquam parcius mari condiunt. Leſbium ſponte naturæ ſuæ mare ſapit. Sed ad Chium. Aruiſium uocat Plin. Strabo lib. 14. Aruiſiam in Chio locum eſſe aſperũ ſcribis & importuoſum, 300. ſtadiorũ ſpatio, qui uinum fert inter omnia Græca, laudatiſsimum. Noſtri Maruaſium & corruptius appellant Maluaſinum, aut etiam Maluaticum, quod hodie quidam tradunt è Creta ad nos adferri. Et Chiaſicus ſaporis acuitate commendatur. Martialis.

Chia ſem ſimilis Baccho, quam ferla miſit.
Ipſa merum ſecum portat, & ipſa ſalem.

In ferijs condebatur, hoc eſt fictilibus uaſis, in quibus Romam aduehebatur, ut hodie ad nos ex Hiſpanijs, calathis ex iunco textis. Aeneas Syluius reſinam Chij è Lentiſco manare prodidit, quam Dioſcorides, & Plinius maſtichen, uel maſtisen uocant, adeò laudatam medicis, ut nec Indica, nec Arabica ſit præſtantior, neque ea ſit melior, quæ è Græcia, & Ponto ad nos tranſmittitur. Vulgò maſtix dicitur cum ... ſit dicendum, & à Plinio maſtiche dicatur. Sed ad rem. Inter Aſiam & non Aſinen, & Chium tum nauta iter teneret inſulas Chio circumiacentes, quas Plinius recenſet libro quinto, præternauigauit. Hinc Samum, Icariam, Trogillium, Paron, Coam, Aſtypaleam, Carpathum prætervectus in mediterraneum propè contra Rhodum euaſit. Atque hæc quidem nauigatio Pompeij fuit è Leſbo, ad læuam clariſsimas Aſiæ regiones ſpectantis, ut Lydiam, Ioniam, & Cariam, proximas littoribus, relicta Peloponneſo ad dextram contra occaſum propè.

Hos dedit in p.] Alias funes nauticos in proram, tendit, alias in puppe, ut mos nautis eſt, nauẽ gubernare obnixè laborantibus. Motus.] nauis, ut fit, ubi contra maris æſtum luctatur nauta. Non ſic mod. e.] Comparatione ducta à certamine, ſiue curſu potius curruli, cũ ad metam properatur, motam puppis amplificat. Diſertè illuſtrat hunc locum Glareanus. Hunc locum diligenter explicat Badius inquit, ut in tali conuerſione rota in ſiniſtra parte ſtet ad tempus, quaſi immobilis, & dextra uertatur. Vnde patet olim à dextra in ſiniſtram procurſum, ac currus in ſiniſtrum flexos, cùm hodie contrà fiat, à ſiniſtris in dextram, quod certè magis ſecundum naturam eſt. Niſi quis dicat poëtam, ut in multis alijs, econtrarium exhibuiſſe, quod equidem neſcio. Hucuſq; ille. Metæ in officio] non læſa, nec tactæ,

Oſtendit terras.] Ac periphraſtica matutini temporis deſcriptione redit ad hiſtoricam narrationem. Poſt fugam Pompeij, totis caſtris fuga facta eſt. Cn. Pompeij filium maiorem uatæ patrem ſecutum dicit poëta, & ſimul cum eo Orientales reges, atque inter hos Deiotarũ Gallogræciæ regem, pro quo extat oratio Ciceronis ad Cæſarem.	Oſtendit terras Titan, & ſydera texit. Sparſus ab Emathia, fugit quicunq; procella, Aſſequitur magnum, primusq́; é a litore Lesbi Occurrit natus, procerum mox turba fidelis. Nam neq; deiecto fatis, acieq́; fugato Abſtulerat b Magno reges fortuna miniſtros, Terrarum dominos, & ſceptra Eoa tenentes Exul habet comites, iubet ire in deuia mundi Deiotarum, qui ſparſa ducis ueſtigia legit. Quando ait. Emathijs c amiſsis cladibus orbis Qua Romanis erat, ſupereſt fidiſsime regum Eoam tentare fidem, populosq́; bibentes Euphraten, & adhuc ſecurum à Cæſare Tigrim. d Nec pigeat Magno quærentem fata remotas Medorũ penetrare domos, Scythicosq́; receſſus, Et totum e murare diem, uocesq́; ſuperbo Arſacidæ perferre meas, ſi fœdera f nobis	Oſtendit.] Sol oriri cœpit, & ſidera ſimul cum illius exortu aduentante luce obſtarati. Sparſus.] Quicunque ex auxiliaribus Senatus regibus, quicunque Senatoris ex illa Pharſalica clade ſaga euaſerunt. Pompeium iam ſecuti ſugientem Pharſalicam, ſiue Emathiam procellam nunc uocat metaphoricè, cladem illam cruentam, ex qua dilapſi	a al. ab litto: b al. magnos. c al. amiſſos. d al. Ne. e al. motare. f al. nobis.

Priſca manent, mihi ſi Latium iurata Tonantem
Per ueſtros a obſtricta magos implere pharetras,
Armenioſq; arcus, Geticis b intendite neruis.

a al. aſtricta.
b al. implere.

dilapſi fœliciter fuerunt. Primoſq; è.] *Natum Cn. maiorem natu dicit, ut rectè Mycyllus. Nam Sextum minorem unà cum uxore è Leſbo ſecum uehebat.* Reges.] *Qui ex Aſia Senatum, & Pompeium ſecuti fuerant. id quod ſtatim luculenter ipſe reddit, cùm eos uocat, terrarum dominos, & ſceptra Eoa tenentes: hoc eſt, imperia Orientalia, atque imperia Aſiatica tenentes. Inter hos præcipuè commendat fidem Deiotari regis, quem in remotas Aſiæ regiones redire iuſſit. Eius imperium magnum ea tempeſtate in Gallogræcia Aſiæ erat, amicus, & ſocius Pop. Ro. antea dictus, magnis ornamentis à Senatu decoratus fuerat. Galatia antea Gallogræcia dicta fuit, & Galatæ Gallogræci. Poſt ingentes Alexandri uictorias, & auctas Macedonum uires per Aſiam Græci Galatiam inſederunt, quibus poſtea Galli magno hominum numero ingreſſi Aſiam ſe cũ iunxerunt, & Gallogræci dicti, mixta gens, & regio, quæ creſcentibus Gallorum rebus, Galatia appellata fuit, antea Gallogræcia. Strabo author eſt libro duodecimo regionem principio in quatuor præfecturas diuiſam fuiſſe, quæ tetrarchiæ dictæ fuerunt, præfecti tetrarchæ uocati, quorum quiſque quartam regni Galatici partem tenebat. Erat olim regia eius ordinis dignitas, & qui genere tetrarchæ erant, pro regibus habebantur. Poſt deuictum à Pompeio Mithridatem, detractum aliquid ueteri regni formæ fuit, & ad tres Duces poteſtas traducta fuit. Poſtea huic Deiotaro, qui bello Ciuili Pompeio ſe coniunxit, ſoli datum regnum fuit. Inde Amyntæ qui ei ſucceſſit. Deiotarus poſt Ciuile bellum à nepote ſuo Caſtore per ſeruum Phidippidem crudeliter accuſatus fuit. Poſtea ſub Auguſto in prouinciæ formam redactum regnum eſt. & omnium primũ à M. Lollio pro prætore adminiſtrata.* In deuia.] *In remotiſſimas terras minoris Aſiæ. Ad Boream enim Paphlagoniæ contigua eſt, ea parte, qua Pompeiopolis eſt: ab ortu Bithyniæ, Myſia, & Phrygiæ commiſſa, Dindymenis iugis, & Celenis montibus interiacentibus: ad Auſtrum Piſidia clauditur: Orientalem Cappadocia finit, citra Archelaidem coloniam Claudij Cæſaris, & montem Argæum, qui in media Cappadocia exurgit, adeò altus, ut æſtiuæ etiam niues durent. Rectè Poëta Galatiam, ſiue Gallogræciam deuia regna mundi uocat. Ad Boream enim Paphlagonia terminatur, quæ ad Carambos, & littora Euxini Ponti euagatur.*

Veſtigia legit.] *fugientem Pompeium nauigio ſecutus fuit.* Quando, ait.] *Oratio Pompeij ad Deiotarum, implorantis eius, & opum Orientalium populorum fidem.* Amiſſus orbis.] *Quoniam autem urbis imperium amiſſum eſt hac clade Pharſalica, qua parte Populo Romano paruit, reliquum eſt experiri, ac tentare utriuſque Aſiæ ad Indos uſque regum, & populorum fidem erga me & Pop. Rom. Et enumerat aliquot Orientis gentes. Ad harum arma ſollicitanda, rogat Deiotarum, ne pigeat ſuo nomine eò penetrare.*

Quà Roma.] *qua parte, & quouſque Imperio Romano ſubiectus eſt.* Eoas ſit.] *auxilia, & opes Orientales ſollicitare ad arma contra Cæſarem pro maieſtate Senatus.* Populoſq;.] *docet, quos populos eum adire uelit, eos uidelicet, qui circa Euphraten habitant. Synecdoche, qui ex Euphrate bibunt, intelligit accolas populos, & reges clariſſimi amnis. Alio loco nobis demonſtratum eſt, Euphraten* A *oriri in Periarde monte maioris Armeniæ, haud procul à Tigridis fonte per Aſſyriam, inde Babylonem lapſum, in rubrum mare influit. Inter omnes amnes maximè clarus eſt, poſtquam Tigris, inde Araxes. Sunt qui Cyrum etiam Armenijs annumerant, quanquam terminalem. Longiſſimè à finibus abit Euphrates, ſed Tigris uelocitate uincit. Mons Abus ſex millium paſſuum interuallo Euphraten, & Araxem ſcindit, in diuerſum abeuntes, hunc in ortum illum in occaſum. Influit Tigris in Araxem, & lacum Arſacidem. Accolæ eum Phaſim uocant. Oritur in Vxiorum montibus, ac L fermè ſtadijs per ſyluas, & ſaxa ruit, antequam incipiat fluere. Inde exceptus camporum planicie mitior factus ad CC. ſtadia euagatus, in Perſicum mare uno oſtio infunditur. Cæterùm circa Euphraten, quo Meſopotamia etiam inundatur, Seleucia eſt & in Armenia maiori oritur, ut dictum eſt, ibi Arabes, Scenitæ, Nomades Arabæi, uſque ad deſerta Syriæ.* B *Præcipuè urbes Armeniæ ſunt circa Tigrim, Tigranocerta, Artaxata, ab Annibale condita iuxta Araxem: Arſamoſata, & Carcathiocerta.*

Tigrim.] *Populos circa Tigrim habitantes, ad quos Cæſaris arma, nondum penetrarunt. Copioſa populorum, per quos Tigris labitur, enumeratio eſt apud Plinium libro ſexto capite uigeſimo ſecundo.*

Domos Medorum.] *Media ab occaſu tranſuerſa, obliquè Parthiæ incurrens, utrunque regnum includit. Ab Ortu Caſpios habet, & Parthos: à meridie Sittacenen, & Suſianen: & Perſidem: ab Occaſu Adiabenen: à Septentrione, Armeniam. A' Caſpio pelago, longo introrſu uſque ad Carmaniæ deſerta immittit, & ceu cuneo Parthiam à Perſia diuidit. Ad occaſum Aſſyrij ſunt, & Ecbatana. Ad has gentes petitum auxilia ire uult Deiotarum.* Scythicoſq; ite.] *Quantum terrarum à Tauro in Boream panditur, Scythia eſt: quod in Auſtrum, India. Scythiæ, à Scytha Herculis filio dicuntur. Duæ Scythiæ ſunt, Europæa & Aſiatica. Ab Iſtro ad Boriſthenem Scytharum ora maxima uiginti dierum iter eſt, tantundem à Boryſthene ad Mæotim paludem: à* C *mari ad Melanchlænos, qui maximè ſunt mediterranei totidem dierum iter eſt. Atque hæc quidem Scythia Europæa eſt, quæ habet quaqua uerſum quatuor millia. Atque hæc peculiari nomine Scythia dicitur: ulterius Scythia Aſiatica dicitur. Cæterùm nomen uſquequaque tranſit in Sarmatas, atque Germanos. Scythiæ ſunt Ruteni, Moſcouitæ, Tartari.*

Receſſus.] *quia ultra Taurum in Boream latè, longeq; euagentur.* Et totum motare.] *Alij mutare legunt. Sulpitius exponit, excitare totum Orientem, unde dies emanat. At Mycillus totum, inquit mutare diem dixiſſe uidetur hyperbolicῶs, pro abuſque uerſus Orientem proficiſci, dum tempus diei propter loci diſtantiam, & mundi inclinationem uarietur, occidẽtis collatione uidelicet. Nam Orientalibus Sol citius oritur, & apparet, quã ijs, qui uerſus Occidentem degunt. Quidam autem pro, mutare, motare legunt, diemq; pro Oriente, accipiunt κατὰ συνεκδοχὴν. eò, quod ab Oriente dies procedit. Vt ſit ſenſus, totum commouere, & excitare Orientem, perinde ut, & Sulpitius locum hunc exponit. Hæc ille. Sulpitij interpretatio, ut minimè abſurda magis placet*

A placet, ut poëta alluſerit ad illud Vergilianum,

Flectere ſi nequeo ſuperos, Acheronta mouebo,

Motare totum diem, mouere totum orbem Orientem in armas contra Cæſarem. Superbo Arſa] Parthorum regi, non Perſarum. Arſaces homo Scytha latrocinio uiuere ſuetus, cum Daborum manu, qui & Parini dicti fuerunt, Mandragora Seleuci præfecto oppreſſo Parthiam primus inuaſit. Pompeius Trogus incertam Arſacis originem fuiſſe ſcribit, uiri alioqui inſigni uirtute præditi. Tradunt Arſacidarum originem in primi Punici belli tempora incidiſſe, Conſ. apud R. Attilio Regulo, & L. Manlio. Breui inde à Seleuco bello petitus Hircaniam occupauit, eumq́ prælio uictum profligauit. Secundum eam uictoriam Parthorum opes multa ſunt firmiores facta. Fuit Arſaces Parthis, quod Cyrus Perſis, & Alexander Macedonibus, Romulus Romanis. Ab hoc Parthorum reges Arſacidæ dicti fuêre. Superbum Parthorum regem uocat, ob nuper crudeliter trucidatos Craſſos. Si fœdera.] Nam Pompeius ad gerendum bellum aduerſus Mithridatem profectus, ut tradit Liuius, cum rege Parthorum Phraate amicitiam renouauit.

Per Latium ſo.] per Iouem Ro urbis, & Imperij Deum præſidem, & tutelarem, & per ueſtros ſacerdotes, & ſapientes icta. Magi apud eas gentes erant, qui apud Iudæos prophetæ apud Græcos philoſophi Romanos ſapientes, Indos, Bragmanes, & gymnoſophiſtæ.

Priſca fœd.] Antea enim bello Mithridatico Ariobarzane in regnum Cappadociæ à Sylla reſtituto, Parthorum legati ab Arſace miſsi ad illum uenerant, et amicitiam à Po. Ro peterent. Amicitia data fuerat. Per ueſtros] mos feriendi fœderis Implete pha.] ſagittis ad bellum uos armate pro M. Po Ro. Armeni ar. Ge.] De duplici Armenia, & Getis alibi dictum eſt, quibus peculiare erat arcubus uti, & ſagittis.

Si uos ô Parthi, peterem cum Caſpia clauſtra,
Et ſequerer duros æterni Martis Alanos,
B Paſſus Achæmenijs late *a* diſcurrere campis,
In tutam trepidos nunquam Babylona coëgi:
Arua ſuper Cyri, Chaldæiq́ ultima regni,
Qua rapidus Ganges, & qua Nyſæus Hydaſpes
Accedunt pelago, Phœbi ſurgentis ab igne.
Iam propior, quã Perſis, erã, tamen omnia uincẽs
Suſtinui noſtris uos tantum deeſſe triumphis:
b Solus, & è numero regum telluris Eoæ
Ex æquo me Parthus adit, nec munere Magni
Stant ſemel Arſacidæ, qs enim poſt uulnera cladis
Aſsyriæ, iuſtas Latij compeſcuit iras?

a al. decurrere.
b al. Solus.

Si uos ô Parthi.] Auertit orationem à Deiotaro ad Parthos, cum quibus humaniter egit tum, cùm perſequeretur Alanos, ut poëta dicit, & præteret portas Caſpias, quas clauſtra Caſpia uocat. Sunt autem portæ Caſpiæ interrupta iuga anguſto tranſitu, ita ut uix ſingula meent plauſtra, ut ait Plinius longitudo VIII. M paſſ. tãto opere manu facto, dextra, læuaq́ arboſtis ſimiles impendent ſcopuli, ſitiente tracto per XXXVIII M paſſ anguſtius impedit corriuatus ſalis à cautibus liquor, atq́ eadem emiſſus. Præterea ſerpentium multitudo, niſi hyeme tranſitum non ſinit. Hæc Plinius. Eadem ratione anguſtiæ per montem Amanum tranſmiſſæ Syriam aperientes portæ Amanicæ, & pylæ, & Syriæ etiam portæ cognominantur, quod portis
C claudi queant, quemadmodum Sarmaticæ, & Caucaſiæ. Glareanus hunc locum diligenter excutit, quod haud dubiè obſcurus ſit, & ſcrupos habeat. Caſpij montes ſunt, inquit, inter Armeniam maiorem, & Mediam, ubi fortaſſis etiam alicubi clauſtra, aut furcæ ſunt, de quibus loquitur poëta. Nam de Caſpijs portis inter Parthiam, & Mediam intelligere conſentaneum non eſt, cum nimis in Orientem tendant, nec eouſque quiſquam Romanorum peruenit Cæſarum, nedum Pompeius cum eius tempore potentiſsimi eſſent Parthi. Quamuis paulò pòſt gloriatur Gangis, & Hydaſpis fontibus ſe propiorem fuiſſe, quàm ſit Perſis regio, quod de altero maris Caſpij littore intelligatur oportet. Siquidem Pompeius unquam in Alanis bellum geſsit, quos Ptolemæus in Scythia intra Imaum montem ponit, ultra medium Caſpij maris. Alanos item montes in eadem Scythia. Sunt & Alauni diphthongo in media ſyllaba (ſi codices non errant) & populi, & montes in Sarmatia Europæ, apud Tanaim flumen, eodem authore. Hæc ille. Pompeius cùm Mithridatem perſequeretur, in ultimas & ignotas gentes penetrauit, hoc eſt, Iberos, & Albanos, quorum reges cum LXXIII. hominum M. ad Cyrum fluuium illi occurrerant, uel (ut alij) Cydnum ortum, labentemque è Caucaſo. Pompeius ſæpe rato amne, reges in profũdiſsimas ſyluas præcipites egit: mox igni circumiecto eum ad perniciem eos inſectaretur. flamma, & ferro deleuiſſet, niſi obſidibus datis reges ſupplicìter pacem petiiſſent. Albani etiam, qui ad Caucaſum habitant, etiã pacẽ petiuerũt, ut ait Plutarchus, atque inde ſcribit, Pompeiũ in Iberes, accolas Tauri montis multò Albanis bellicoſiores mouiſſe caſtra, quippe qui ne Macedonum quidem armis alim ceſſiſſent. Quibus partim cæſis, partim captis, ipſa gens in deditionem uenit, cum rurſum Albani defeciſſe nunciantur. Quos circa Abantem amnem iterum prælio uicit Pompeius, in quo Coſi regis frater ipſius Imperatoris manu interfectus fuit. In hac acie credũt quidem Amazones ex Thermodonte, & regione, quæ ſupra Thermodõtẽ eſt acceerſitas cũ Albanis militaſſe. Hinc Pópeius ad Caſpiũ mare, iter flexit, ſed regione ſerpentibus infeſta præſenti conatu excuſſus in Tigranẽ belli impetũ uertit. Quare crediderim Lucanũ hoc loco Albanas per Alanos ſignificaſſe, eliſa litera b è medio per ſincopẽ, cũ dicit,

Cùm ſequerer duros æterni Martis Alanos,

Nam in Scythiam ad Alanos ultra Imaum montem propter diſsitas nouo propè orbe regiones nondum peruenit quiſque Romanorum. Quod uerò ad Albaniam, quæ ſuperfuſa eſt montibus Caucaſijs uſque ad Cyrum amnem, ibi Iberiæ ſitam, inde Armeniæ maiori continuum eſt, deſcendit. Sed Hiberia, quo anguſtior eſt, hoc frequẽtior habitatur. Difficiles ſunt aditu Hiberi ſiue Iberi (utroque modo authores uſurpant) propter montium anguſtias, & itinera etiam alicubi exciſa manibus, ut portarum Amanicarum. Et quia uix alibi Caucaſus difficilior tranſitu eſt, quã ubi Albanos, & Hiberos à Scythis Sauromatis ſiue Sarmatis, qui hodie Tartari dicuntur, diſterminat, Pylas illic habes, ſiue portas Caucaſias à Plinio dictas lib. 6. capite 11, quas quidam magno errore

rore Caſpias dixerunt. Hoc errore ductum Lucanum ueriſimile eſt, cum ad Caſpia claustra Alanas Pompeium ſecutum fuiſſe dicat His enim (ut oſtendimus) ſuperſuſtſunt Albani, à quibus Ptolemæo Albania appellantur. Hæ portæ (ut Plinij uerbis utar) inter ingentia naturæ opera referuntur. Montibus repentè interruptis, fores abduntur ferratis trabibus, ſubter medias Dyriuduri amne fluente, citraq́ in rupe caſtello communitu ad arcendas tranſitu gentes innumeras. Haud inde longè Armenia montes in cœlum attolluntur, Hiberibus obiecti, per quos una anguſta uia tranſitum præbet, Armeniæ pylæ appellatæ. nihilo æquiores tranſeuntibus, ut magnæ Pompeio gloriæ fuerit, ingredi cum exercitu ad Hiberos auſo, tametſi poſt deuictum Tigranem nihil illi imperuium uidebatur, propter famam uictoriarum. Atq; quidem Alanis ſiue Albanis, & portis, ac clauſtris Caſpijs, de quibus erudito lectori ſuum iudicium eſto.

Alanos æter.Mar.] nunquam fuit Romanis æternum bellū cum Alanis, imò ne bellum quidē. Alani porrò qui fuerint, & unde uenerunt aliquando in noſtrum orbē dubitant magni autores. Ptolemæus inter Scythicas gentes longè ad Orientem eos collocat Alanos montes, pariter & populos. Sed incertum utrum illi fuerint in has terras profecti, qui nouas ſedes inhabitandas quæſiuerint, incertum eſt. Dubitatur item quibus ducibus terris ſuis ſint egreſſi, niſi quod Muſcouiæ à nonnullis Roxolani dicātur, quaſi dicas Ruſſi Alani Aut ſi ad inſulam Scandianam Alanorum origo referenda ſit, credi poteſt, eos Alandos fuiſſe qui inter Scandiam, & Finningiam habitāt, & in uicinam Ruſſiam commigraſſe. Sunt qui cōſtanter affirment, Alanos Gothicum genus hominum eſſe, inter quos eſt Procopius lib. 3 de bello Vuandalico. Rurſum alij ferè omnes eos inter Scythas recenſent, ac iuxta Tanaim, & iuxta Mæotidem paludem ſedes habere aſſirment. Paſſus Achemen js cam.] Commemorat beneficium ſuum in Parthos. Si paſſus ſim uos quietos in otio uiuere, & ſecuros in ueſtro regno ueſtrum negotium agere, ut bello non ſim adortus, neq; ſedibus ueſtris excuſſi Babylonem. Achæmenijs.] Parthicis, inquit Sulpitius à rege Parthorum: ſed rectiùs dixiſſet, Perſicis à rege Perſarum. Achemiae. Heſychius, Ἀχαιμένης, inquit, πέρσης, ἀπὸ ἀχαιμένους βασιλέως. καὶ ἀχαιμενίδαι, περσίδες. id eſt, Achæmenes, Perſes, ab Achæmene rege & Achæmenides, Perſides mulieres. Fuit ille Achamenes Aegei filius, teſte Stephano, à quo Achæmenia, tribus in Perſide. Fuit alius Achæmenes frater Xerxis regis Perſarum qui bello aduerſus Græcos, & Lacedæmonios fratri regi conſilium dedit, repudiato conſilio Demarathi in ſubigenda Sparta, nullam fidem Græcis habendam eſſe, quippe, qui aut fortunatis inuiderent, aut meliorem odeꝛint. Quare Xerxes accedere ſe fratris Achæmenis conſiliu dixit. Itaq; Pompeius in eo fœdere renouato cum rege Parthorum liberos ras reliquit. Babylona.] Babylon Chaldaicarum gentium caput diu ſummam claritatem obtinuit in toto orbe, ut ait Plin. lib. 6 cap. 26. propter quam reliqua pars Meſopotamiæ, Aſſyriæq́ Babylonia appellata fuit, LX. mil. paſſuum amplexa muris, ducenos pedes altis, quinquagenos latis, in ſingulos pedes ternis digitis, menſura ampliore, quàm noſtra, interfluo Euphrate mirabili opere utroque. Hanc urbem antea Ninum dictam fuiſſe contendunt multi, & inter eos Suidas, ut intelligamus Nino primo Aſſyriorum rege, & conditam, & appellatam. Hanc urbem poſtea Semiramis cum muro circumdediſſet, Babylonem nuncupauit, A authore eodem Suida. Ioſephus tamen, & quidam alij ſecus ſentiunt. Sed de Babylone alibi diximus.

Ganges rapi.] Super Cyri arua, dixit, ultra regnum Perſarum qua ſpectat Gangem ad ortum Regnauit Cyrus in Perſide. Eſt & Cyrus fluuius è montibus Caucaſeis in Caſpium mare defluens.

Ganges.] Ganges Indiæ fluuius, labitur è Caucaſeis montibus, teſte Strabone. ubi attigerit planiciē, auertit ſe ad Ortum, uſq; ad urbem maximā Polibathra: atq; ita in Auſtrum auerſus in Erythræū mare funditur. Plin. aliter de Gange prodidit, nempe incertis fontibus oriri, & campos exuberantia aquarum rigare, ut Nilum: alij Scythicis montibus naſci dixerunt & XIX. amnes in eum influere, & ex ijs V. tantum nauigabiles. Alij cum magno fragore, ipſius ſtatim fontis erumpere, deiectumq́ per ſcopuloſa, & abrupta ubi primum molles planicies cōtingat, in quodam lacu hoſpitari. Inde leue fluere, ubi minimum 8. mille paſſuum latitudine, ubi modicum, ſtadiorum C. altitudine, nuſquam minuere, pe. 20. Alij non è B Caucaſo, ſed Imao monte labi tradunt. quanquam Imaus, Emodus, Paropamiſſas Caucaſi partes ſint,

Nyſæus Hyd.] Indiæ fluuius Hydaſpes eſt. Porrò autem Nyſæus dictus, quaſi Indicus appellatiuæ epitheſi à Libero patre ducta Hunc uini repertorem fuiſſe credidit antiquitas, & totum orbem peragraſſe, & Nyſam in India condidiſſe. Primus docuit uites ſerere, quare omnium gentium conſenſu diuini honores illi decreti fuerūt. Hic columnas limites itineris ſui conſtituit ad montes Hemodorum in India, unde Ganges oriri à nonnullis creditur. Hic Nyſam in ijs locis condidit, cuius conditionem tamen Semeles filio tribuit Euſebius. Cæterùm Nyſæ conditori poſt triennium ab Indica expeditione reuerſa trieterica, hoc eſt, triennalia ſacra fuerunt inſtituta, Nyſam montem quidam etiam eſſe credunt, quem nonnulli Merū, alij Hemodoros uocāt in India, à quo Hydaſpen. Nyſæum appellauit. Memoratur alia Nyſa in monte Parnaſſo, alia rurſum in Aegypto. Cæterùm Nyſa in India con- C dita fuit, ut dixi, ſub radicibus montis Hemodorum quē incolæ Merum dicunt Hanc urbem Alexander Magnus poſt dierum aliquot obſidionem in deditionem accepit; ſimul cōditoris reuerentia, ſimul religione tactus data oppidanis uenia ab omni iniuria abſtinuit. Arrianus libro 5. ἀναβάσεων Alexandri, tradit famam eſſe Nyſſam urbem (Græci geminant σ.) in ea regione, quam Alexander inter Cophenem, & Indum fluuium intrauit, habitatam fuiſſe, conditam quidem à Dionyſo, qui Indiam ſubegerit, ſed quiſnam is fuerit Dionyſius quando, & unde in Indos mouerit, fatetur ſe ignorare: num is ſit exiſtimandus, qui è Thebis, aut è Tmolo Lydiæ in eas terras cū exercitu irruperit debellatis tot, & tam bellicoſis gentibus, Græciæ id temporis ignotis, incertum. Sed hæc ſatis de Nyſſa, et Nyſſæo Hydaſpe, quaſi ex Nyſſa, ſiue Mero mōte defluente, ſiue Emodis. Nihil intereſt, ſiue Nyſa, ſiue Nyſſa dicantur. Accedunt pelago] irrumpunt in Oceanum Indicum contra inſulam Taprobanam. Phœbi ſur.] ab Oriente, ubi Sol primum oritur, ac cernitur.

Iam propior quàm.] Gloriatur Gangis, & Hydaſpis fontibus ſe propiorem fuiſſe, quàm ſit Perſis, id quod de diuerſo latere Caſpij maris intelligendum eſt. Perſis regno quondam omnium maximo totius Aſiæ, & potentiſ-

ſimo

A ſimo nobilitata fuit. Non enim contenta fuit ditionem in Syriam, Aegyptum, Aethiopiam, Aſiam, Pontum, Armenias, & regna Parthorum uſque in Indiam propagaſſe, ſed in Europam etiam promouit arma. Tam potens imperiũ euertit Alexander Magnus. Nec munere Mag.] Sæpe meo beneficio Parthis parſum eſt, ne inferretur bellum. Enallage perſonæ pro, beneficia meo. Arſacidæ.] Parthi, ab Arſace primo Parthorum rege, ut paulò antè dictũ eſt: à quo Arſacia in Parthia urbs nobilis dicta fuit.

Quis enim poſt uulnera.] Quis poſt cæſos Craſſos, patrem, & filium à Parthis, continuit populum Romanum ne ea clades uindicaretur, niſi ego propoſuiſſem in Senatum? tamdiu differendam, donec bellum Gallicum confectum haberemus? Aſſyriam cladem dixit, ſumpto epitheto à proximo, & cognato regno Aſſyriorum. Itaque recenſuit ſua merita, & beneficia in Parthos; quamobrem auxilium negare non poterunt aduerſus inimicos ſuos.

Tot meritis obſtricta meis nunc Parthia ruptis
Excedat clauſtris uetitam per ſecula ripam,
Zeugmaque Pellæum, Pompeio uincite Parthi,
Vinci Roma uolet, regem parere iubenti
Ardua non piguit poſitisque inſignibus aulæ,
Egreditur famulus [a] raptos indutus amictus:
In dubijs tutum eſt inopem ſimulare tyranno.
Quanto igitur mundi dominis ſecurius æuum
Verus pauper agit, dimiſſo in littore rege,
Ipſe per Icariæ ſcopulos, Epheſumque relinquens,
Et placidi Colophona maris, ſpumantia paruæ
Radit ſaxa Sami. ſpirat de littore [b] Coo
Aura fluẽs, Gnidon inde fugit, claramque relinquit
Sole Rhodon, magnosque ſinus Telmeiſſidos unde
Compenſat, medio pelagi Pamphylia Puppi
Occurrit tellus, nec ſe committere muris
Auſus adhuc ullis. te primum parua Phaſelis
Magnus adit nam te metui uetat incola ratus,
Exhauſtæque domus populis, maiorque carinæ,
Quàm tua turba fuit, tendens hinc carbaſa rurſus,
Iam Taurum, Taurique uidet [c] Dipſanta cadẽtem.

[a] al. ruptos
[b] al. coo
[c] al. Diſſanę ta, rurſum Dipſunta.

Tot meritis.] Concludit enumerationẽ meritorum, dimittitque regem cum mandatis ad Parthos, ut terminos regni liberè tranſeant, hoc eſt, Euphratem tranſmittant limitem Imperij. & Romanis ſecum bellum inferant, eò enim amentiæ, B inquit, uentum eſt, ut Roma nunc uinci uelit, quæ hactenus inuicta fuit. Clauſtris] tranſeat metas, & terminos conſtitutos nuper inter nos. Sic enim cõuenerat inter Pompeium, & Phraartem regem Parthorum, ut intra ripam Euphratis, ut regni cardines, perpetuò ſe cõtineret. Zeugma.] urbem ad Euphratem, ubi fluuium in traiectu, ponte iunxerat. Hanc à traiecto exercitu Zeugma appellauit, ἀπὸ τοῦ ζευγνύω, ἢ ζεύγνυμι, iungo, ὅτι ἡ [illegible] . id eſt fluminis traiectus. Plinius author eſt, extare ferream catenã apud Euphratem, in urbe, quæ Zeugma appellatur, qua Alexander Magnus ibi uinxerat pontem, cuius annulos, qui refecti ſunt, rubigine infeſtari, carentibus ea prioribus. Hæc Plin. Cæterũ naues ſunt latæ, qui- C bus flumina iunguntur, ait Suidas. Eſt & Zeugma figura orationis. Pellæum, quaſi Macedonicum, ſed rectius, Alexandri, quod à rege ea urbs condita fuerit. Porrò, Pella urbs Macedoniæ aliquanda fuit, clara duobus alumnis, Philippo Græciæ, atque Alexandro Aſiæ etiam domitore. Colonia fuit. Alia Pella in Decapolitana regione numeratur, aliquando aquis diues. [illegible], mons Pellæus à Pella dictus Suidæ. Itaque Zeugma Pellæum ab urbe appellauit, quemadmodum Alexander epithetice, Pellæus à Satyrico nuncupatus fuit.

Vnus Pellæo iuueni non ſufficit orbis.

Vinci Roma.] ecphoneſis, qua abſoluit orationem ſuam Pompeius. Per Romam, Cæſarem ſignificat, qui Rempub. inuaſit. Regem pare.] Paruit, inquit, Deiotarus rex Pompeio mandanti, atque haud melius ueſtitus, quàm famulus, poſitis regijs ornamentis egreditur è naui in littus. Addit amictus raptos, quaſi in re trepida raptim acceptos. In dubijs tutum eſt.] Per occaſionem, quod Deiotarus regia ornamenta depoſuerit, & humilem habitum inuicem ſumpſerit, exclamat poëta oſtendens longè magis tutam in aduerſis rebus paupertatem, quàm re-

gum maieſtatem eſſe. Et uniuerſum pauperes multo tutius uitã degere, quàm reges, id quod non ſolum exemplis, ſed ipſorum etiã regum, & tyrãnorum teſtimonijs probari poteſt. Iam illud obiter item addendum duxi, initio reges tyrannos dici ſolere, poſtea nomina diſtincta fuiſſe, inuidiæ cauſſa. Regе.] Deiotaro in littore Aſiatico, in quod expoſitus erat, mouerẽ Aſiam prætermauigauit Pompeius. Recenſet celebres aliquos urbes littorales, & inſulas, quas inter nauigandum præterijt. Per Icariæ ſco.] ab hac Inſula mari Icario nomen factum eſt, uel potius à filio Dædali in illos fluctus præcipitato, cum incautius uolaret, iuxta illud Ouidianum.

Icarus Icarijs nomina fecit aquis,

In hoc pelago fuerunt Cyclades Ouid. lib 8.

Parte Samos fuerat, Delosque, Parosque relictæ,
Dextra Lebynthos erat, fœcundaque melle Calymna,
Cum puer audaci cœpit gaudere uolatu.

Plinius tamen ab inſula Icaro, ut dictum eſt, ſiue Icaria, appellatum exiſtimat. In hanc cadauer Icari eiectum, & ab Hercule tumulatum fuiſſe credit, atque hinc inſulæ nomen factum, cum antè Pergamus diceretur. uel, ut alij, Doliche. Eſt item Icarus fluuij nomen, & Icarius mons in Attica. Icarius etiam Laconum regis Oebali filius fuit, pater Penelopes. Itaque à Chio prætеruectus fuit ſcopuloſam inſulam Icaron Colophoni obiacentem. Epheſumque.] Sita Epheſus eſt in ora maritima. Auſtralior eſt Epheſus Colophone in ora Ioniæ, longè omnium urbiũ Ionicarum clariſſima, dicta aliquando lumen Aſiæ. Huius fama à religione, & operoſiſſimo Dianæ tẽplo quondam in tantum aucta fuit, ut inter Ioniæ urbes præcipuè haberetur. Nec aliud opulentius, aut ornatius eſſet, quàm Dianæ Epheſinæ. Sed longè maximè illuſtris fuit poſtea doctrina D. Pauli. Relinquens.] ad læuam in ora Aſiæ. Colophona.] Quam prius dictam oportuit, poſterius poſuit. Huius mare uel ob id placidũ dicit, quod pulcherrimo ſinu contra Icariam, inter continentem, & inſulam lenius fluat, quàm ſi uaſtius agitaretur. Hæc inter ſeptem urbes Ionicas recenſetur, quæ certatim Ho-

 meruñ

merum ciuem ſuum uindicarunt. Haud procul à Colophone Apollinis Clarij templum fuit, in cuius ſpecu lacuna erat, cuius potu mira redderentur oracula, ſed bibentium breuiore uita. Plinius libro 2. cap. 103. Ab arrogantia eius gentis, manauit prouerbium, Colophonia ferocitas, in eos, qui inſolentes ferociter deſpiciunt, & & affligunt humilioris fortunæ homines: aut qui ſibi ſua ferocia exitij cauſſa ſunt. Aurum Colophonium, probatiſsimum, quale apud eos fieri ſolebat, Colophonium ſuffragium cum ſignificabimus, ſuffragium alicuius plurimum in re quapiam ualere. Colophonem addere, quoties ſumma manus imponitur operi alicui. Sumpto adagio ab auxilijs equitum Colophoniorum, ſine quibus bellum confici non poterat.

Spumantia ſaxa Sami] *Samos proximè adiacet, inſula fertilis inter Icariam, & oram Aſia, in qua Epheſus & Panionium iacent, Anthemaſa à floribus aliquando dicta, inſula circuitu octoginta ſeptem M. paſſuum: aut C. Parthenia initio appellata: poſtea Dryuſa, item, & Melamphyllum: præterea, Stephane, quod corollis texendis accommoda ſit, & Cypariſſum, & Aruſa. Samiorum flores etiam prouerbium locum fecerunt. Propterea quod fertiliſsima eſſet, lac gallinaceum ferre etiam dicta fuit. Ex hac inſula magnus ille Pythagoras profectus fuit, qui Polycratis tyrannidem exoſus ad Chaldæos, & Aegyptios diſcendi cauſſa proficiſcebatur. Alij contendunt eum inſulam deſeruiſſe, quod uoluptate perdita eſſet, & ob id Amaſidi regi eum per epiſtolam à tyranno commendatum fuiſſe.*

Spirat de litto. Coo.] *Ab occaſu uentus commodus leniter ſpirat, inter Aſiam, & Cuum inſulam curſum in Ortum flectentibus. Eſt autem Cous, ſiue Coa, ſiue Cos in eodem mari contra Cariam, & illi ſinui obtenta in quo Halicarnaſſus quondam fuit, nobiliſsima inſula à Plin. dicta, inter quam, & Chium Samos media eſt. Cous Hippocratem dedit principem medicorum, Pythagoræ auditorem. Hinc prodijt Apelles ille incomparabilis pictor. Cous Aeſculapij templum habuit, uetuſtiſſimi omnium medicorum qui ob dignitatem & excellentiam, artis præſtantiſsimæ diuinos honores meruiſſe proditur Coos unum præſtantiſsimum fecere tradit Strabo. In hac inſula fuit ſub urbe templum Aeſculapij, in quo curationes uariæ perſcriptæ uiſerentur, de quibus Hippocratem medicum uehementer exercitatum quidam crediderunt. Huius ciuis fuit & Phileta elegiographus. A' Cois D. Auguſtus tranſtulit Apelleam picturam in tabula expreſſam Veneris ἀναδυομένης, quam conſecrauit patri Iulio. Huius pretium fuit remiſsio indicti Cois tributi C. talenta; quæ ſumma noſtræ pecuniæ fuit LX. M. circiter coronatorum. Prouerbio locum fecerunt hæ inſulæ, non Chius, ſed Cius, uel, ut alij, Cous, propter uolubilitatem & inconſtantiam gentis. Et Coa ueſtis, bombicina. apud Plin. lib 11. cap. 23 Bombycum telam prima nere, retorquere, & retexere, inuenit in Coa mulier quadam Pamphile. Platis filia Martialis.*

» *Fœmineum lucet ſic per bombycina corpus,*

Propertius.

» Quid iuuat ornato procedere uitta capillo

» *Aut tenues Coa ueſte mouere ſinus?*

Et apud Ouidium.

» *Siue erit in Cois, Coa decere puta.*

Muliebris ueſtis fuit, ſed & uiri non ſine probro utebantur. Atque hæ quidem Aſiæ obtentæ inſulæ ſunt, inter A *quas, & Aſiam curſum tenuit Pompeius, uſque Cnidi extimum promontorium, unde in ortum flectitur præter Aſiam nauigatio. Quidam codices legunt pro Coo, Eoo. Is uentus planè nauiganti in Ortum contrarius fuiſſet.*

Gnidon] *Extimam Cariæ urbem in promontorio, liberam, forma peninſulæ. Hanc Dores habitarunt, cui obiecta eſt in Carpathio mari inſula ſtipalæa. Gnidij nodi, calami probatiores ab Auſonio in ænigmate ad Theonem grammaticum dicuntur, Et eos ita dici, author etiã eſt Plinius Natu. hiſtoriæ libro 16. Qua etiam ratione Perſius uocauit calamum id genus, nodoſam arundinem.*

Claram Rhodon.] *Inter Cariam, & Rhodum iter tenuit, quæ dextra eſt ad Auſtrum. Alluſum eſt ad illud Horatianum Oda. libro primo. Laudabunt alij claram Rhodon, aut Mitylenen. Rhodus, proxima inſularum eſt, in mari Carpathio, quod nomen ſortitum fuit ab inſula Carpatho inter Rhodum, & Cretam, adeo celebri quondam, & potenti, ut mari nomen dederit. Cæterùm Rhodos exaduerſo Cariæ, & Lyciæ ſita eſt, nobilis in primis inſula, ueterum ſtudiorum, & eloquentiæ memoria. Tribus urbibus maximè floruit, Lindo, Camyro, & Laliſo, quæ hodie Rhodus appellatur. Sita eſt in littore seu peninſulæ Septentrionali. Sed cætera de mutatione fortunæ Rhodienſium perſequi hic nimis longum foret.* B

Claram Sole.] *propter Apollinem partim, qui illic cultus fuit, partim admirabilem coloſſum Solis. Fuerunt Coloſsi ſtatuæ, turribus pares, immani altitudine. Talis Romæ fuit in Capitolio ex Apollonia urbe Ponti à M. Lucullo translatus, XXX. cubitorum. CL talentis factus. Talis in Campo Martio Iuppiter; talis Tarenti XL. cubi. Sed ante omnes in admiratione fuit Solis coloſſus Rhodi. quem fecerat Chares Lyndius Lyſippi diſcipulus, LXX. cubitorum altitudinem. Hoc ſimulacrum poſt LVI. annum terræmotu proſtratum, ſed & iacens omnibus miraculo fuit. Pauci pollicem eius potuerunt amplecti: maiores fuerunt digiti, quàm plerzque ſtatuæ: Vaſti ſpecus hiabant de fractis membris. ſpectabantur intus magnæ molis ſaxa, quorum pondere conſtituens ſtabiliuerat. Duodecim annis tradunt effectum CCC. talentis, quæ contulerant ex apparatu regis Demetrij. Fuerunt alij minores in eadem urbe coloſsi centum. Itaque præternauigat Rhodum celebrem hoc Coloſſo Apollinis. Sunt authores, qui tradunt Saracenos inſula potitos Coloſſum, de quo agimus, demolitos fuiſſe, ſtatuam hanc quidam æneam fuiſſe conflatam quidam authores tradunt, per quam hæc inſula clarum nomen fuerit adepta, ut inter orbis miracula numeraretur.* C

Telmeſsidos undæ.] *A' Telmeſſo ueteri oppido Lyciam finiente, Proxima regio Cariæ Lycia, ſed interranea magis, exaduerſo & ipſa Rhodiorum inſulæ. Inflectit reliquum ora ad Cariam. Primariæ urbes Lyciæ fuerunt Xanthus, Patara, Pinara, Olympus, Myra, Tlos. Celebriores amnium in mare influentium ſunt, Xanthus è Crago. Lymira è Maſſycite decurrens, Et è diuerſo latere, Lycus ex eodem monte delapſus. & Mæandrus per Lycaones, & Phryges uagans. A' Telmeſſo Aſiaticum mare, ſiue Carpathium incipit, & quæ propria Aſia uocatur.*

Pamphylia.] *Proxima Lyciæ occurrit Pamphylia, in quam Taurus ſe curuato ambitu inſinuat, claris amnibus perfuſa. Anemurio promontorio à Cilicia diremptа Mopſopia aliquãdo dicta fuit, à Mopſo*

ueteri

A ueteri regno. Celeberrimus amnis Eurymedon, inde Oeſtrus, mox Cataractes è Tauro delapſi. Ad maritimos ſinus frequentia oppida iacent Attalia, Sida, Perga, Aſpendus, & Phaſelis ultima Pamphiliorum. Nec ſe committere] Pompeius hucuſque nauigio delatus, quanto maximo curſu potuit, adhuc non auſus fuit ſe oppido alicui Aſiæ committere. Parua Phaſelis.] Auerſio ad Phaſelidem, quam Pompeius primam omnium ingreſſus fuit. Phaſelis, ultimum oppidum Pamphiliorum eſt, à qua, & eo flexu Tauri Lycia ſe aperit. Plutarchus tamen tradit, eum non ad Phaſelidis portum appuliſſe, ſed Attaliam Pamphiliæ primum intraſſe. Quidam Phaſelidem Ciliciæ, nonnulli Pamphiliæ tribuunt. Prius Pityuſa, Pharſalus dicta fuit. Solus Herodianus inſulam eſſe dicit, & antepenultimam apud Græcos acuere. φάσηλις, non φασηλίς. Cæterum ſi Plutarcho credimus poſtquã Pompeius Attaliam ingreſſus fuit, è Cilicia aliquot triremes obuiã miſſæ ſunt honoris cauſſa. Porrò apud Phaſelitarum gentem Pamphiliæ moris fuit, ut piſciculi ſalſi Dijs ſacrificarentur: uel, ut Eudemus ait, Capro Deo ſalſamentis rem diuinam facere ſolebant. Vnde prouer-
B bium natum fuit, Phaſelitarum ſacrificium, pro uili, ſordido, tenuiq; ſumptu, & citra ſanguinem. Maius'q; carinæ.] Hæret in auerſione ad Phaſelitas, quorum incolæ pauciores fuerunt, quàm comites Pompeij. Maior fuit frequentia nauis Pompeianæ, quam Phaſelidis, hyperbole. Iam Taurum.] Montem Aſiæ circa Ciliciam, quam cingit à Septentrione, Ortu, & Occaſu. Montes Aſiaticos ſibi cohærentes, qua ad Tanaim Aſiã, Syriam'q; euagantur, in totum ſcriptores terrarũ Tauro attribuũt, quem Macedones Alexandrum ſecuti Caucaſum appellarunt. Accolæ, gentes eum ſubinde alijs atq; alijs nominibus uocant. Propriè tamen Taurus eſt, ubi à Medis, & Aſſyrijs ueniens Armeniam atque Aſiam inter maria ſitam interat. Initium eius ab Eoo littore Plin. auſpicatur, & finem eius in Chelidonio promontorio Pamphiliæ terminat. ut etiam Strabo. Senſim ſurgit, & molliter quidem, ſed repentè celſus, & ingens attollitur. donec Gangem findit integer, & ſolidus uno altero'ue cornu in meridiem ſe ſpargit. Sed ſat multis de Tauro.

Dipſanta cadentem.] amnem Ciliciæ inquit interpres. Proinde è Tauri iugis prorumpit, id quod ex interuallo Pompeium uidiſſe canit. Eſt & dipſas ſerpens, plagas nullo morſu inducens, nec tumorem, ſed qui humorem omnem conſumat, ac ſitim intolerabilem faciat. Vnde ἀπὸ τοῦ δίψα ſuio dicitur.

Crederet.] Crediſſet hoc quondã Põpeius, cum profligatis toto mari piratis, quod aliquando bello profugus per eadẽ maria tutum receptus locũ quæreret eum periculo? Celẽdris por.] ſiue eope pro Celendiris. Plin. lib. 5 cap. 27. in deſcriptione Ciliciæ. Amnes, inquit, Sa ros, Cygnus (ſiue Cydnum potius) Tarſum liberã urbem procul à mari ſecãs. Regio Ce-
C lendiritis cũ oppido. Hæc Plin Oppidũ in dicit Celendiras, cum portu, in regione Celendiritide. Libenter utor Glareani iudicio in obſcuris huius poëtæ locis illuſtrandis. Celendiris, tetraſyllabum eſt, inquit, apud Strabonem, lib. 14. & in 5. utpote, Græcorũ declinatione. Poëta noſter triſyllabon fecit, & in primam recepit declinationẽ. Apud Plin. lib. 5 cap. 27. pro Celẽderis, perperã, ut puto legitur, Celẽdiritis, pentaſyllabon, quan quã regionẽ facit cũ oppido. Ptolemæus littorale oppidũ facit, ſicut & Selinuntem, quod hic poëta flumen facit. Aldinus codex, Synedris legit, quod Sulpitius irridet. Intelligimus igitur huſce orationes Pompeij & Lentuli Celendris habitas. Hucuſq; Glareanus. Selinus.] littorale oppidũ Ptolemæo flumen Lucano in portu Celẽdrarum, unde naues ſoluunt, recipiuntur. Fuit alia Selinus in Sicilia, cuius conditores Megarenſes fuère, temporibus Phalaridis tyranni Agrigentini. In procerum cœtu tan]

Crederet hoc Magnus, pacẽ quũ præſtitit undis,
Et ſibi conſultum? Cilicum per littora tutus
Parua puppe fugit, ſequitur pars magna Senatus
Ad profugum collecta Ducẽ, paruis'q; a Celẽdris
Quo portu mittis'q; rates, recipit'q; b Selinus,
In procerum cœtu tandem mœſta ora reſoluit.
Vocibus his Magnus, Comites belli'q;, fugæ'q;,
Atq; inſtar patriæ, quamuis in littore nudo
In Cilicum terra, nullis circundatus armis,
Conſultem, rebus'q; c nouis exordia quæram,
Ingentes præſtate animos, non omnis in aruis
Emathijs cecidi, nec ſic mea fata premuntur,
Vt nequeam releuare caput, cladeſ'q; receptas,
Excutere, an Libycæ Marium potuere ruinæ
Erigere in faſces, & plenis reddere d faſtis?
Me e pulſum leuiore manu fortuna tenebit?
Mille meæ Graio uoluuntur in æquore puppes,
Mille Duces, ſparſit potius Pharſalia noſtras,
Quã ſubuertit opes. ſed me uel ſola f fueri
Fama poteſt rerum, toto quas geſsimus orbe,
Et nomẽ quod mundus amat, uos pendite regna,
Viribus, atq; fide, g Libyam, Parthos'q;, Pharon'q;,
h Quæ'nam Romanis deceat ſuccurrere rebus.

Itaque Cornelia in ſatim in Leſbo recepta, in Ciliciam Pompeius nauigauit. L. Florus tradit eum per Theſſalica tempe equo fugiſſet, pulſum Lariſſa in deſerto Ciliciæ ſcopulo fugã in Parthos, Africam, uel Aegyptũ agitaſſe: ſed nullã Celenderarũ, nullam Selinuntis facit mẽtionem. Cæſar leuiter cũ in Ciliciam, inde Cyprum perueniſſe commemorat. In procerum cœtu.] in conſenſu Senatorum. qui fugientem fuerant ſecuti, huiuſmodi orationem habuit. Comites bel.] Oratio Pompeij in deliberatione uerſatur, quo potiſsimum, & ad quas opes confugiat, à quibus opem ſit petiturus ad belli uires reparandas. Appianus tradit, Pompeium aſſumpta Cornelia uxore, quatuor triremibus comitatum, quæ à Rhodijs, & Tyrijs ad eum uenerant, Corcyram, & Libyam præteruectum fuiſſe. Atq; ita ad Orientem, tanquam à Parthis auxilium petiturus fuiſſet conuerſum nulli ſuum patefeciſſe conſilium, id tamen cum in Ciliciam ueniſſet, eum amicis retuliſſe. Hi à Parthis abſtinendum, ſuadebant, à quibus Craſſi, nuper cæſi eſſent, atq; ob id adhuc ferociores eſſent: neque Corneliam ſingulari forma mulierem eis committendam. Inde in Aegyptum ire ſtatuiſſe, uel ad Iubam conuertere. Amici repudiatis Iubæ rebus, Aegyptum ſuaſere. Itaq; iſta nunc in conſultationem ueniunt.

a al. ſynedris.
b al. ſilenis.
c al. meis.
d al. faſtis?
e al. preſſum.
f al. iooare.
g al. Libyen.
h al. Quæ nũc

Exordium ductum eſt à beneuolentia perſonarum, qua ſecundas pariter res & aduerſas ſuas ſecuti fideliter fuiſſent. Inſtar pa.] *Senatum Po. Ro. præſentes mihi refertis in rebus perditis,* In littore nudo.] *à loco, quamuis non Romæ, ſed in Cilicia, ſed in littore, eo more, quo ſolemus de belli pacisq́ rebus conſultare in curia.* In Cilicum tec.] *Quo fugaui bello piratas toto mari. Cilicia tota propemodum montibus iugi in modum includitur, niſi ubi ad Auſtrum mari abluitur. A' Septentrione Cappadocia, ab Occaſu Pamphilia, ab Ortu Syria clauditur ubi ad Iſſum oppidum, unde Iſſicus ſinus nomen habet. Quo loco anguſtiæ per montem Amanum Syriam aperiunt. Hæ portæ Amanicæ: & Pylæ, ac Syriæ etiam portæ à ſcriptoribus nominantur, quod portis claudi, ac præmuniri queant, perinde ut Caucaſiæ, & Sarmaticæ. Ab Occaſu iuxta Anemurium promontorium, ferè exaſpecant montana, in quibus etiam Ciliciæ portæ ſunt, oppidis circum & caſtris inter aſperas, & petricoſas ualles poſitis. At uerò fertilis eſt campeſtris ubique. Gentes illic ad Amanum nomen miſcuerunt, dictaq́ ſunt Cyrocilices, Amnium celeberrimi ſunt Pyramus, & Cydnus è Tauro lapſus, liquore ſingulari, purus ubique & ad medendum neruorum doloribus efficax. Huius amœnitate captus Alexander morbo correptus fuit. Et Fredericus Aenobarbus cum in eo ſe lauaret, gurgite hauſtus fuit. Vrbes claræ ſunt Iſſus, Rhoſus. Mallus, Mopſus. Anchiale. Aegæa. Sola, quæ & Pompeiapolis dicta fuit, & Cæſarea apud Anazabum nominata. Harum omnium Metropolis Tarſus fuit, liberum oppidum propter eius uetuſtatem patria D. Pauli. Sed ad rem. Sed de Cilicibus alio loco dictum eſt.* Rebusq́ nouis] *Quãuis conſtituo res parare bellum & ad nouas res conſurgere, uos tamen reſumite priſtinum robur & animorum ſpiritus, quos ante Pharſalicam pugnam habuiſtis.* Non omnis] *Etſi in campis Pharſalicis infœliciter pugnaui, non tamen in totum perij. neque ita res meæ afflictæ ſunt, ut ſpes nulla ad reſtaurandũ bellum ſuperſit* An Libycæ Marium] *Ab exẽplo Marij argumentatur poſt acceptã cladem, nõ eſſe deſperãdũ de uictoria rurſum. Marius Iugurtino, & Cimbrico bello, ac triũpho clarus armis à Sylla uictus, in cœno, & ulua delituit, captus & miſſo carnifice ad cædẽ deſtinatus, euaſit in Libyam, ubi reliquijs partium ſuarũ collectis, atq́ collegæ Cinnæ auxilijs, ac Libycis opibus adiutus, caput extolit, ac Romam reuerſus ſe ultus fuit. Cur ego, qui eo miſeriarũ nondum redactus ſum animum deſpondeam? Sunt uobis reges & Liberi populi, qui me ſuis opibus adiuuabunt, aduerſos inimicos P R.* Libycæ ſul cæ.] *Marius è carcere Minturnenſi dimiſſus, cum naui in Africam traijceret propemodũ circa Siciliam interceptus fuit. Poſtquã in Libyam uenit, offendit ibi filiũ Marium cum manu reliquiarum partium ſuarum, quæ paulò antè eò appulerant. Sextilius prætor per lictorẽ eũ prouinciæ finibus iuſsit excedere.* Marios merſus. & nominatos aliquãdiu inter Carthaginis ruinas delituit. *Dum ibi iacet, interim ſubita fortunæ mutatione illi aliquot ex amicis adfuerũt, qui audito illius in Africam appulſu, ad eum concurrerunt. Collecta inde ſuorum manu, acceptis ijs, quæ nouo motu in Italia gerebantur, Cinnæ ſe coniunxit. Vrbẽ ſub hæc ingreſſus, de inimicis ſuis ſe ultus fuit. Hæ ſunt illæ ruinæ urbis Carthaginis, in quibus mæſtus iacuit quarũ hoc loco mentio fit.* Erigere in faſ.] *Prouehere ad Conſulare Imperium. Et uir in eam fortunam redactus, nunquã abiecit animũ, confirmatus partim uaticinia, fore ut ſepties Romæ Cõſul fieret, partim augurio ſeptem pullorũ aquilinorum puero admodũ adhoc oblato. Quam rem aruſpices ita interpretati fuerũt, ut ſepties olim ſub ſe ſigna Romana haberet.* In faſces.] Ad Conſulatum. Intellectio. Plenis faſtis.] *Annalibus, in quibus anni per Conſulatus recẽſentur.* Me pullum] Con*fert minus cum maiori. Ego huc calamitatũ nondum redactus ſum, ut arreptus in carcerẽ, immiſſo lictore de uita ſim ſolicitus, ut ille. Ego inſequentibus inimicorũ equitibus, adhuc non me cœno, & canna paluſtri trepidus delitui, uelut Marius.* Leuiore manu.] *A' Cæſare cuius potentia, & uires tantæ non ſunt, quantæ Syllæ fuerunt.* Mille meo Graio.] *Hyperbole. Alibi oſtendimus, Pompeium ad Corcyram claſſem habuiſſe.* Sola fama.] *Hæc per totũ orbem celebris erat, quam ſe tueri poſſe confidit. Anaphora per principia duorum uerſuũ, cum claſsi præeſſet ibi Octauius, quãuis alios alijs in locis doces manet.* Sparſit.] *extenuat acceptã cladem, ut cõmunẽ animos erigat, ne in aduerſis frangantur, ſed ut multò magis recordatione præſentiũ uiriũ confirmentur.* Mille.] *Amplificatio additione numeri.* Sparſit.] *à cõmoda interpretatione acceptæ cladis, qua fuſos magno prælio, et uictos, per diminutionem ſparſos, & diſiectos dicit. Et hoc uehementer facit, ad cõfirmationẽ animorum.* Fama] *Rerum geſtarũ magnitudo, & nomẽ, quod omnes gentes humanæ amant, propter meam erga illas clementiã, & beneuolentiã. Summatim in uniuerſum à toto orbe ſe adamari prædicat: cum ſtatim in aliquot partes ſecat.* Vos pendite.] *Vos expẽdite hæc regna, quorũ reges meo beneficio regnant. Simplex pro, cõpoſito. Per Libyen, Iubam regẽ Numidarũ: per Parthos, Phraartem: per Pharõ Ptolemæũ puerum adhuc regem indicat, qui omnes in fide, et amicitia P. Ro. erant. Iuba rex iure amicitiæ, & ſocietate Maſiniſſæ, cum Romanis. Phraartes recenti nuper etiam fœdere cum Pompeio renouato Senatui obnoxius erat. Ptolemæo adhuc puero, & ad regni munus immaturo Ptolemæus tutor regni à Senatu datus fuerat. Porrò de Pharo inſula Homeri carmine celebri contra portũ Alexandrinum alibi relatum eſt.*

Aſt ego ᵃ curarum uobis arcana mearum
Expromam, mẽtisq́ meæ quo pondera uergãt,
Aetas Niliaci nobis ſuſpecta tyranni eſt,
Ardua quippe fides robuſtos exigit annos.
Hinc anceps dubij terret ſolertia Mauri.
Nãq́ memor generis Carthaginis ᵇ impia proles
Imminet Heſperiæ, multusq́ in pectore uano eſt
Annibal, obliquo maculat qui ſanguine regnum.
Et Numidas contingit auos iam ſupplice ᶜ Varro
Intumuit, uiditq́ loco Romana ſecundo.

ᵃ al. curarum proceres.
ᵇ al. improba
ᶜ al. Varo.

Aſt ego.] *Attentio ad propoſitionem conſilij. quod ad ſuos refert, tanquam ad Senatum ſuum. Animus meus dubius eſt, ad quas opes potiſſimum confugiam, in Aegyptũ ue ad Ptolemaũ: an ad Iubam regẽ Numidarum: an ad Parthos potius.* Aetas Niliaci Tyr.] *reijcit conſilium de petenda Aegypto, ab ætate regis Ptolemæi pueri adhuc, & ad regni munera immaturi, quare in eo nihil firmi, & ſtabilis audet ſibi promittere,*

Quare agite Eoum comites properemus in orbē,
Diuidit Euphrates ingentem gurgite mundum,
Caſpiaq; immenſos ſeducunt clauſtra receſſus.
Et polus Aſſyrias alter noctesq; diesq;
Vertit, & abruptū eſt noſtro mare diſcolor unda,
Oceanusq; ſuus: regnandi ſola a uoluntas.
Celſior in campo ſonipes, & fortior arcus.
Nec puer, aut ſenior, letales tendere neruos
Segnis, & à nulla mors eſt incerta ſagitta,
Primi Pellæas arcu fregere ſariſſas,
Bactraq; Medorum ſedem, murisq; ſuperbam
Aſſyrias Babylona domos. nec pila timentur
Noſtra nimis Parthis, audentq; in bella uenire.

a al. uoluptas.

A tore. Niliaci tyranni, periphraſis Ptolemæi regis Aegypti. Aſdua.] ratio quare hihil ſtabile uideat in rege, quod ea ætas per imperitiam tantū non ſapiat, quantum grandior multo rerum uſu exercitata. Hinc anceps.] Reijcit fidē Iubæ, à natura gentis. Imperabat Iuba Mauris ac Numidis. Hunc poëta è Carthaginenſibus genus ducere dicit, & obliquo ſanguine Annibalem contingere: quod quidam ita exponunt, quaſi ex Annibalis familia originem traxerit, & nothus fuerit, ob id, quod poëta ſtatim addat, cum regnum obliqua ſanguine maculaſſe. Et Numidas co.] Tingena fuit Antei coniunx, quæ poſt uiri interitum ex Hercule enixa fuit Syphacem, Syphax Diodorum genuit. unde poſtea longo ſtemmatis interuallo ortus fuit Iubas rex præſtantiſſimus regum. Poſt cuius caſum filius ſuus Iubas Romam à Cæſare in triumpho fuit ductus, ſed qui ea clementia captiuus fuit habitus, ut eo eruditionis proueheretur, ut inter clariſſimos ſcriptores cōnumeraretur. Repudiat Iubam Pompeius, ſuſpicione fidei Punicæ. Supplice Varo.] aliàs Varra. A' Iuba Mauritaniæ rege, Cæſarea Auguſta in Hiſpania Tarraconenſi condita fuit. Quod ad Varum ſupplicem attinet, cùm in Africa à Curione premeretur, rex Iubas illi auxilio miſerat ſexcentos equites Numidas & quadringentos pedites. Ad Vticam Varri acie fuſa, ipſe nactu cum reliquo exercitu Vticam ingreſſus fuit. Vticenſes cum Varro cum de deditione agere cœpiſſent, literæ à Iuba miſſæ ſignificabant ſe cum ingenti exercitu adfuturum. Quare Pompeius hoc loco eum intumuiſſe, & ſuperbiorem factum fuiſſe dicit, quod Varus ab ipſo ſubſidium equitum, peditumq; petiiſſet. Iubæ paternū hoſpitium cum Pompeio, & ſimultas cū Curione interceſſerat: quod Trib. Ple. legem promulgaſſet, qua regnū Iubæ publicauerat. Loco ſecundo.] Res Romanas inferiores, quod Curionē cum exercitu deleuiſſet cū Cæſaris res in Hiſpania proſperæ eſſent, uictis, fugatisq; Petreio, & Afranio Ducibus Pompeianis. Quare agite Eo.] Concludit exhortādi formula, ad Parthorum opes confugiendū eſſe. Diuidit Euphrates.] Vltra Euphraten alius mūdus ſe aperit, aliæ gentes illic colunt. Caſpia clauſtra.] Portæ Caſpiæ, de quibus alibi dictum eſt. Iuxta ſinū Caſpiū trans Caucaſum regiones ſunt Imperij Partharū, quæ præfecturæ, & ſatrapiæ ſcriptoribus appellantur, quod præfectis paruerint. Sūt enim hæ Margiana, Bactriana. Et Orientales magis, Sogdiana, & Sacarū regio, uſq; ad Indū amnem. Hos receſſus ultra Caſpiū mare, & Caſpios montes innuit poëta. Clauſtra.] Caſpias portas uocat. Nam Taurus, ubi dehiſcit, ſeq; populis aperit, portarū tamen nomine unitatem ſibi uendicant, inquit Plin. quæ alibi Armeniacæ, alibi Caſpiæ, alibi Ciliciæ uocantur. Et polus Aſſy.] Sulpitius, Illinc, inquit, aſpicitur Polus Antarcticus, & ſidera Notia, & ad motū eius uertūtur Sol, Luna, aſtraq; omnia. Hæc uerba Sulpitij ſunt. Quod ſi ita eſt, ut in Aſſyria Antarcticus polus conſpiceretur, ultra æquinoctialē eā regionē eſſe oporteret, ad quam nuſquā accedit, ſed gradibus adhuc aliquot abeſt. Eleuationis noſtri poli longitud. et latitud. gradus habet Aſſyria 80. 0 | 35. Sed audiamus Glareanum. Nulla, inquit, eſt Aſſyriæ pars, in qua polus alter, id eſt Antarcticus uideri queat, niſi Aſſyriā pro India accipias. Sed hercle tempore huius poëtæ Romanis hæc nō planè conſtabant. Idē dico de rubro mari, niſi Indicum intelligit, cuius pars eſt rubrū mare. Porrò Badius exponit. Et mare eſt illic abruptum noſtro mari. Et illis eſt Oceanus ſuus, id eſt, proprius diſcolor unda. Ego malim ita conſtruere. Mare eſt illis diſcolor unda, noſtro mari: & eſt Oceanus illis ſuus, ut diſcolor ſit adiectiuū ad mare, non ad Oceanus, quod contuoctio quæ euincet. Hæc ille. Oceanum Indicum dicit, cuius pars eſt Erythræum mare. Mare diſcolor.] alterius coloris, ac diuerſi à noſtro mari quod ad undā. Regnandi ſola.] Aliàs uoluptas, Id ſolum ſtudēt, ut regnent, ut iuuentus ad militiam exerceatur. Deſcripſit Parthiam à ſitu, hinc à ſtudio & ingenio gentis. Trogus hit Orientis imperiū tribuit, uelut orbis diuiſione cū Romanis facta, adeo, ut Plinius, quatuordecim numeret Parthorum regna. Armorū Scythicus mos. Exercitus eorū maiore ex parte ſeruilis. Vernas, & liberos ſagittare docent, ſimul, & equitare. Et ut quiſq; opulentius, ita magnum ad bellum inſtruit equitatum. Conſerendæ cominus pugnæ ignari ſimulq; imperiti urbium expugnandarum. Equis procurrentib. dimicāt, ſed & refugientib. Signū in pugna tympano datur, nō ære. In prælia intolerabiles, niſi impetus paruo momēto remitteretur. Nā in medio ardore pugnæ certamē ex improuiſa deſerūt: mox ex fuga in pugnā reuertūtur, adeo, ut cū maximè te uictorē putes, tum præcipuū inſtet diſcrimē. Equitib. munimentū loricæ plumatæ. Equis in otio, & bello uehūtur, atq; his prodeunt in pugnā. Omnia publica, & priuata munia his ſedētes abeūt, ſed ingenui maximè equis uehunt. Cætera, quæ ad mores, & ingenia Parthorum attinent, hoc loco prætermitto. Letales neruos.] arcus letalia uulnera facientes: adeo, ut dixi, ab ineunte ætate ſagittandi uſu exercētur. Primi Pellæas.] ab exēplo uirtutis ſingularis. Nam cū Alexander inuictus crederetur, & innumerabiles hoſtiū copias in Aſia ubiq; parua manu profligaſſet, à Parthis, inquit, eius impetus fractus fuit. Pellæas, Macedonicas, ſiue Alexandri. Sariſſas.] haſtas Macedonicas. Suidas, ἄλος ἀκοντίου ἑλληνικοῦ, δόρυ μακρὸν παρὰ μακεδόσι. id eſt, ſagittæ Græcæ ſpecies, haſta prælonga apud Macedones. Bactraq.] Enumerat aliquot gentes, quas Parthi ſuo imperio ſubiecerūt. Bactriana meridie Caucaſijs montib. ab India, & Parapamiſſa ſeiungitur: ab Occaſu eam Ochus amnis: ab Ortu, Oxus includit. Ipſa Media, cuius ſedē Bactra uocat, Bactro ſecatur, claro. unde Bactrū dictū eſt, oppidū antè Zariaſpe uocatū. Cæterū Bactri ingenijs horrendis ſunt, ualde à Perſarū cultu diuerſi quod uiuunt rapto, & in armis eſſe aſſueti ſunt. Curtius lib. 6. Bactriana, inquit, terra multiplex, & uaria natura eſt

alibi arbor & uitis largos, miteſq́ fructus alit, ſolum pingue crebri fontes rigant, quæ mitiora ſunt frumēto conſeruntur: cætera armentorū pabulo cedunt. Magnā deinde partē eiuſdem terræ ſteriles arenæ tenent. Et paulo infrà. Quæ mitior, inquit, terra eſt ingens hominū, equorumq́ multitudo gignitur. Et ſtatim. Ipſa Bactra regionis caput ſita ſunt ſub monte Paropamiſſo. Bactrus amnis præterit mœnia, & urbi, & regioni dedit nomen. Hæc Curtius. Bactriani præſtāt camelis, & præſtantioribus quidē, quàm Syria. Cæterū regni, et rerū geſtarū gloria hæc regio à ſcriptoribus prædicatur. Paruerūt poſt Macedonū Imperiū poſtquā uarijs bellorū caſibus iactati fuerunt, et regno, & libertate amiſſa, Parthis: id quod hic Lucanus cōmemorat. Babylona.] appoſitio. Babylonē Aſſyrias domos. Aſſyria ab Aſſure dicta fuit, à quo Ninus cōdita omniū primū traditur. Eam poſtea ampliauit Ninus Beli filius, maritus Semiramidis, & ipſe omniū primus, qui in Aſia imperarūt, neq́ aliud uetuſtius, aut celebrius regnū legitur à diluuio, quàm Aſſyriorū. Cæterū, Nino mortuo, Babylon à Semiramide uxore cōdi cœpta eſt, & amplissimis operibus ornata, & munita fuit: & ad poſtremū tantum dignitatis & claritudinis, atq́ opum acceſſit urbi, ut poſteris temporib. ad regni apicē fuerit euecta, & Ninum urbē, opeſq́ Aſſyriorū afflixerit. Tranſlatū Aſſyriorū Imperiū ad Medos, 90. annis ante captū Iſraëlem. Floruit autē maximè regnū Babyloniorū ſub Nabuchodonoſore illo, qui Syriā cum innumerabilib. copijs ingreſſus, Iudæā captiuitate, quæ Babylonica appellatur, exhauſerit.

Muriſq; ſuperbam.] Plin. lib. 6. cap. 26. Babylon, inquit, Chaldaicarum gentium caput diu ſummam claritatem obtinuit in toto orbe, propter quam reliqua pars Meſopotamiæ, Aſſyriaq́ Babylonia appellata eſt, LX. millia paſſ. amplexa muris, ducenos pedes altis, quinquagenos latis, in ſingulos pedes ternis digitis, menſuraq́ ampliore, quam noſtra, interfluo Euphrate, mirabili opere utroq́. Hæc Plinius. Sed Babylon ad ſummam potētiam euecta, cum regibus luxu, & uoluptate perditis parere cœpiſſet, in manu Medorum, inde Perſarum incidit. Capta fuit à Cyro Perſa, & Medo Dario, Balthaſſare Nabuchodonoſoris nepote caſo. Aliquot ſæculis pòſt, Macedonum rebus in Oriente collapſis, quum Arſacæ uirtute Parthi rerum potirentur, Cteſiphon ad exhauriendam Seleuciam extructa Parthorum regia facta fuit. Hæc contra Babylonem in Orientali ripa Tigridis ſita erat. Babylon ita ſubuerſa fuit, ut Honorio Imperante, cuius temporibus claruit D. Hieronymus uix eius ueſtigia è rudenibus apparuerint. Poſtea rerum Romanis potitis terra, mariq́. Perſarum regna, Parthorum dicta fuerunt, teſte Plin. lib. 6. cap. 23. Atque hæc ſatis ſunto de Babylone, & Parthorum potentia. Nec pila tl.] Quin & hoc ad- B
dendū eſt, in Aegypto Babylonē etiam eſſe urbē munitiſſimam pariter, & magnā, frequentia Mercatorū toto orbe celebrē. Hanc quondam Babylonios cōdidiſſe, author eſt Strabo, ſede à regibus impetrata. Hodie Alcayr, opinor, appellatur. Nec pila.] à maiori ad minus. Per pila Romana, arma Romanorum intelligit. Potentes docet Parthos eſſe, quod Romanas opes non metuant. Et teſtatæ quidem id fuêre in cæde Craſſorum.

Experti Scythicas Craſſo pereunte a ſagittas:
Spicula nec ſolo ſpargunt fidentia ferro,
Stridula ſed multo ſaturantur tela ueneno:
Vulnera parua nocēt, fatūq́ in ſanguine ſumo eſt.
O' utinam non tanta mihi fiducia ſæuis
Eſſet in Arſacidis, fatis nimis æmula noſtris
Fata mouēt Medos, multumq́ in gēte Deorū eſt.
Effundam populos alia tellure reuulſos,
Excitoſq́ ſuis immittam ſedibus ortus.
Quod ſi nos Eoa fides, & barbara fallunt
Fœdera, uulgati ſupra commercia mundi
Naufragium fortuna ferat, non regna precabor,
Quæ feci, ſed magna feram ſolatia mortis
Orbe iacens alio, nihil hæc in membra cruentè,
Nil ſocerum feciſſe piè, ſed cuncta reuoluens
Vitæ fata meæ: ſemper uenerabilis illa
Orbis parte fui. quantus Mæotida ſupra?
Quantus apud Tanaim, toto conſpectus in ortu?
Quas magis in terras noſtrum fœlicibus actis
Nomen abit? aut unde redit maiore triumpho?
Roma faue cœptis. quid enim tibi lætius unquam
Præſtiterint ſuperi, quàm ſi ciuilia Partho
Milite bella geras? tantam conſumere gentem,
Et noſtris miſcere malis? cum Cæſaris arma
Concurrant Medis: aut me fortuna neceſſe eſt
Vindicet, aut Craſſos. ſic fatus, murmure ſentit
Cōſilium damnaſſe uiros, quos Lentulus omnes
Virtutis ſtimulis, & nobilitate dolendi
Præceſsit, dignasq́ tulit modò conſule uoces.

a al. pharetras

Experti Scythicas.] Ab exēplo Craſſorum, quantum Parthi uiribus, & rei militaris peritia ualuerint, ac tum etiam ualebant. Scythicas ſagittas, uel, ut in uetuſto codice legitur pharetras, Parthicas nuncupat. Sunt enim Parthi à Scythis oriundi. Nam primi Parthorum, quod exules eſſent, hoc nomine dicti fuerunt. Nam Scythæ Parthos exules uocant ſua lingua. Poſteris temporibus Arſaces homo Scytha latrocinio uiuere ſuetus, cum Dahorum manu, qui et Parini dicti, Mādragora præfecto Seleuci ui oppreſſo, Parthiam inuaſit, regnum Parthorum adeo cōtemptum fuit Alexandri temporibus, ut Duces eius ſucceſſores, in diuiſione Orientalium regnorū, Parthiam externo cuidam commilitoni Stonagori gubernandam tradiderint. Poſtea magno ſucceſſu rebus fœliciter auctis in tantum eius gentis potentia creuit, ut cum Romanis diuiſo orbe, de Imperio certarit. Et ut ab Euphrate Aſia, Europa, & Africa Romani imperabant, ita Parthi omnia ab Euphrate C
per totum Orientem ſuæ ditionis fecerant. Craſſo p.] ab exemplo Craſsi, de quo alibi dictum eſt. Solo fer.] à more Scythico armorū, qui etiam ipſas ſagittarum cuſpides ueneno tingūt, ut præſentius mortem adferant. Vulnera par.] ab effectu ueneni. Sanguine ſ.] ut uel tenuiter rupta cute uenenum per totum corpus ſerpens illico mortem inferat. O' utinam.] Deprecatur hanc fiduciā, quam habet in Parthis. Fatis noſtris.] Medos Parthos indicat, quorum Imperiū Romano per

A *no par tunc erat, ut dictũ eſt.* Deorum] *Referendũ ad multũ, nos, ad gente. Multum deorũ, quod habeant Deos nimis ſibi propitios, in amplіando Imperio.* Effundam populos.] *Quod ſi nõ ſat uiriũ adhuc in Parthis fuerit, ab extremis Orientis regnis accerſam auxilia. & contra Cæſarẽ ducã* Eoa fides & Barb.] *occupat, quod obijci poſſet, nihil firmæ ſpei, & certæ fiduciæ in Barbaris ponendũ eſſe, à quibus admodũ ſuper exercitus Romanus, unà cum Imperatore Craſſo cæſus fuiſſet.* Vulgati ſupra] *Sulpitius hũc locũ ita exponit, ultra incognitas gentes, & eas, cũ quibus habemus cõmertia nos miſeros auferat.* Naufragium.] *Pereamus in gentib. P. R incognitis cũ quibus nobis nulla ſunt cõmertia. ex noſtratiũ oculis. Eſt itaq; hic ſenſus poëtæ. Quod ſi Parthorũ fides, & fœdus inter nos nuper renouatũ me fallat, nõ recuſo naufragiũ dignitatis meæ, uitæ, & honorũ, quod fortuna attulerit extra cõſpectũ noſtrorũ hominũ, uel apud eas gentes, cũ quib. nobis nullũ cõmerciũ eſt.* Nõ regna.] *Nolo eos ad auxilia ſolicitare. quos reges cõſtitui, ut Tigranẽ, Pharnacẽ, Ariobarzanẽ, Antiochũ, Comagenũ, Deiotarũ, Attalũ, & alios Dynaſtas, uerũ ipſe me conſolabor*
B *moriẽs recordatione magnarũ rerũ à me geſtarũ.* Alio.] *quàm Romano, extra meorũ conſpectũ.* Socerum.] *Cæſarẽ, in eo orbe, in quo fortaſſe periturus ſum, Cæſarem in me neq; impiũ, neq; pium eſſe Et cũ curſum uitæ meæ exactũ reputo, ſemper de Parthia, & alijs eius orbis regnis benè meritus ſui, ut nõ ſit, cur in me aliquod crudele exemplũ debeant edere* Quãtos.] *enumerat per amplificationẽ Orientis populos, apud quos, uenerabilis fuerit. Inuitis Mithridatis regũ maximũ, qui 20. populis Ponti, & amplius imperabat, regna Pontica Nam cum per Armeniã, Heniochos, Mæotim, Tauricã Cherſoneſum, Boſphoranos, Colchidẽ, Albanos perſequutus fuit, & omnes has gẽtes ſuæ ditionis fecit* In ortu.] *À Septẽtrione ad Orientẽ flectis, ubi nõ minus magnarũ rerũ geſsit.* Mæotida ſu.] *Anaſtrophe & repetitio, rẽ. quãtas qui admirationẽ, nõ tenuẽ uenuſtatẽ habet.* Abit.] *pro abiuit. quaſi dicat. in nullas terras, nomen mei ſplendor abiuit magis, quã in has. À loco, cũ nõ minus gloria in Hiſpania bello Sertoriano, in Africa, & bello piratico fuiſſet conſequutus.* Triũpho.] *Nã è Mithridatico bello domũ reuerſus triũpharat uno tẽpore de prædonibus toto mari euictis, quodq; Romanis maris Imperiũ reſtituiſſet: quod Aſiam, Pontũ, Armeniã, Paphlagoniã, Cappadociã, Ciliciã, Syriã, Scythiã, Iudæã, Iberiã, Albaniã, Cretã, & Baſtarnas armis ſubegiſſet. Omnib. terris à Mæotis lacu, ad Rubrum mare ſubactis, meritò poſtea in cõcione, quã ad populũ habuit, glariatus ſuit de reb. à ſe geſtis, quod Aſiã, quã ultimã Romã Imperij prouinciã acceperat, finib. longè propagatis, mediã reddidiſſet.* Roma fa.] *per auerſionẽ Romanos tanquã Diuos inuocat. ut animo alacriores nũc ſint, quod Ciuile bellũ ſit geſturus non cũ Ro. ſed Parthis militibus, quos in ipſorũ mala ſit attracturus, cũ otioſus, at quietos eſſe liceat.* Medis.] *Parthis quorũ ſermo ex Medica, & Scythica lingua mixtus erat.* Sic fatos.] *Ad iſtum modum Pompeius dicendi finem fecit, tũm aduerteret comites præſentes hoc conſilium de fuga ad Parthos uehementer, ſed tacita reprahenſione improbare.* Lentulus.] *qui paulò antè Conſulatum geſſerat, cuius authoritas inter fugæ comites ſumma erat.*

Siccine Theſſalicæ mentem fregere ruinæ?
Vna dies mundi damnauit fata? ſecundum
Emathiam lis tanta datur? iacet omne cruenti
Vulneris auxilium? ſolos tibi Magne reliquit
Parthorum fortuna pedes? a qui tranſfuga mundi
Terrarum totos tractus, cœlumq; peroſus
Aduerſosq; polos, alienaq; ſidera quæris
Chaldæos culture Deos, & Barbara ſacra,
Parthorũ famulus? quid cauſſæ obtenditur armis:
Libertatis amor? miſerum quid decipis orbem?
Si ſeruire potes? te quem Romana regentem
Horruit auditu, quem captos ducere reges
Vidit ab Hircanis, Indoq; b à littore, ſyluis.
Deiectum fatis humilem, fractumq; uidebit?
Extolletq; animos, Latium ueſanus in orbem,
Se ſimul, & Romam Pompeio ſupplice menſus?
Nil animis, fatisq; tuis effabere dignum?
Exiget ignorans Latiæ commercia linguæ (ris
Vt lachrymis ſe Magne roges? patimurue pudo-
Hoc uulnus, clades ut Parthia uendicet antè
Heſperias, quàm Roma ſuas? ciuilibus armis
Elegit te nempe Ducem? quid uulnera noſtra
In Scythicos ſpargis populos? cladesq; latentes?
Quid Parthos tranſire doces? ſolatia tanti
Perdit Roma mali, nullos admittere reges,
Sed ciui ſeruire ſuo, iuuat ire per orbem
Ducentem ſæuas Romana in mœnia gentes,
Signaq; ab Euphrate cũ Craſsis capta ſequẽtem?
Qui ſolus regum fato celante fauorem
Defuit Emathiæ, nunc tantas ille laceſſet
Auditi uictoris opes? aut iungere fata
Tecum Magne uolet? non hæc fiducia genti eſt,

Siccine Theſſalicæ.] *Pompeij orationẽ Lentuli diuerſa diſſuaſoria excipit, quæ refutatis Põpeij argumẽtis de Parthia petẽda ſuadet multo efficaciorib. in Aegyptũ fugiẽdũ eſſe. Exordiũ ductũ à perſona Pompeij modeſta repræ-*
C *henſione, quod poſt unius diei fractum ita animum habeat, ut ad hoſtem Pop. Rom. ſtatuat fugam intendere.* Vna dies.] *quia ad Pharſalum uicti ſumus, totum mũdum in extremam infælicitatem coniecit, præter Cæſarem, ut rurſum ſe attollere nequeat? Et poſt Pharſalicam cladem tanta lis nunc demum datur? Secundum pro poſt, frequenter accipitur, ut, ſecundum Deos, homines hominibus maximè utiles eſſe poſſunt. Item pro eo, quod eſt pro. Secundum te. de litem: ſecundum me iudica. id eſt, pro me. pro te.* Ia- a *cet.*] *grauis reprahenſio abiecti animi, quaſi nullum auxiliũ, niſi à Parthis hoſtibus communibus ſit ſperandũ.* Pedes] *quibus ſupplex accidas, ut tibi auxilium ſub-* b *mittant, à quibus exercitus Rom. unà cum Imperatoribus admodum nuper fuerit deletus Argumenta ducuntur à turpi.* Trãſfuga.] *è noſtro Imperio, cuius terminus eſt Euphrates, in alium orbem, hoc eſt, ultra Euphratem in alium orbem ut Parthorum Imperium eſt, transfugias ad auxiliares ſpes ſolicitandas.* Aduerſ. po.] *quod haud ſcio utrum uerum ſit. quaſi Parthi, ultra æquinoctialem excur-*

a al. quid.
b al. ab litt.

Omnis in Arctois populus quicunq; pruinis
Naſcitur, indomitus bellis, & mortis amator.

excurrant, id quod de Aſſyria etiam paulò antè dixit, cum nulla ſit Aſſyriæ pars, in qua polus Antarcticus uideri queat. Aliena ſid.] *ultra æquinoctialem, Auſtrina uidelicet, quæ à nobis conſpici uix queunt.* Chaldæos Deos.] *ab impio, qui patriam religionem relicturus ſit, & barbarorum ſacris initiaris.* Parthorum fa.] *Ab indigna, quod tantus Imperator ſe Parthis ſupplicem ſit daturus.* Quid cauſſæ.] *Quare arma induimus contra Cæſarē, niſi ut libertatem noſtram uindicemus? At tu, cum ſupplex Parthos ſolicitaueris, Parthis ſeruire ſtudebis. Acris contentio eſt in argumentatione. Parthi uiderunt te reges è remotis regionibus captos ante currum Romā abducentem, & tu his nunc ſupplicabis?* Reges ab Hirca.] *E' remotiſsimis Aſiæ regionib. Amplificatio. Nulli reges ex Hircania, aut India ducti fuerunt. Duxerat ante currum Tygranem Tygranis ſenioris filium: ſeptem ex Mithridate genitos: quinq; uirilis ſtirpis, & duas uirgines, Oſibarim, & Eupatoram: Atalcem ſceptrigerū Colchorum: Ariſtobolum Iudæorum regem: Cilicum tyrannos: tres Iberum Duces: Albanorum duos: Menandrum Laodiceum Mithridatis præfectum. Qui omnes à Pompeio pro cuiuſq; dignitate donati domū dimiſsi ſunt præter Tygranem, & Ariſtobolū, quorum unus poſt alterum fuerunt Romæ interfecti, ut à quibuſdam proditum eſt.* Ab Hircanis ſyl.] *Inter Parthyenen, & Caſpium pelagus Hircani ſiti ſunt: gens bello nata, & quæ alacritate quadam prælia meat. Ab Ortu, Occaſu, & Meridie Caucaſi iugis includuntur: à Septentrione Caſpio mari, & Margiana cingitur, Metropolis Hircania uocatur. A' Curtio, & Diodoro Caſpium, mare Hircanum quoq; appellatur. Sulpitius Hircano legit, contra carminis rationem.* Deiectum.] *Ab indigno. Qui tot triūphis elatus in his regionibus celebreris, eò amentiæ redactus es, ut una prælio fuſus animū fractum, & abiectum habeas: talem te his gentibus cum ludibrio nominis, ac dignitatis præbeas?* Extollet'q.] *Ab inutili, & publico Imperij* *Ro incōmodo.* Illico A *Parthus, cōperto tam parum uirium eſſe in Imperatore ſummo Po. Ro. animū eriget, & collectis uiribus bellum faciet Italiæ, ſuis opibus, & Po. Ro uiribus æſtimatis, cum te ſupplicem uideat.* Nil animis.] *Qualis uir, talis oratio eſſe debet. At tu nihil loqueris, tua maieſtate, & magnanimitate dignum Et qui ſoleas Dux eſſe magnanimus, & in prælia uniuerſo exercitui animū addere ipſe tibi non addis in re dubia?* Exiget.] *à ratione linguæ. Si Parthorum auxilium implorare decretū eſt, atq; ita ſtat animo, neceſſum eſt, ut cum Latinè, & Ἑλληνιστί loquaris, ut & ipſi latinè norint, cum neſciant.* Vt lachrymis.] *Ab indigno, quod lachrymans ad genua barbarorum accideret, additq; pathos auerſio ad Pompeium.* Clades Heſ.] *Romanas, cū ciues Romanos conueniret prius ſuā cladem lugere, quàm exteros populos, maximè quorum nihil referret, utri uincerēt, aut ſuccumberent.* In Scythicos.] *Parthos è Scythis oriundos, noſtram aduerſam pugnam uidebunt, nō lugebunt, quibus nos ludibrio exponet.* Quid Parthos.] *acerrima contentio, ab inutili pariter ac turpi, quod Pompeius Parthis* B *uiam oſtenderet, qua tranſirent Euphratem, & peruenirent in Italiam, quæ adhuc ipſis incognita eſt. Pop. Rom. cum ſit liber, Regum ſeruitutem ignorat, aſſuetus parere magiſtratibus ſuis.* Signa.] *hoc turpiſsimū foret, quod ſigna adempta Pop. Rom. Craſſus cæſus, ipſe Parthorum manu armatus iam ſequeretur.* Qui ſolus] *Parthorū regē notat, qui unus regū non interfuit prælio Pharſalica, ut incertū ſit, quo animo erga nos fuerit, ille nunc abs te imploratus ducet exercitū è Parthia contra Cæſarem, cuius potētia non norit, ſed tantum uiciſſe audierit: à non ueriſimili.* Aut lungere fa.] *tecum ſe in diſcrimen conijcere qui clade affectus, ipſe omnibus relictis fugeris.*

Non hæc.] *complexio.* Omnis in Ar.] *Collatione Septentrionalium, & Aſiaticorum populorum, extenuat uires Parthorum, ut imbellium, ſi cum Septentrionalibus gentibus conferantur, id quod Ariſtoteles etiam tradit.*

Quicquid ad Eoos tractus, mundiq; teporem
Labitur, emollit gentes clementia cœli.
Illic & laxas ueſtes, & fluxa uirorum
Velamenta uides, Parthus per Medica rura,
Sarmaticos inter campos, effuſaq; plano
Tigridis arua ſolo nulli ſuperabilis hoſti eſt,
Libertate fugæ, ſed non ubi terra tumebit,
Aſpera conſcendet montis iuga, nec per opacas
Bella geret tenebras incerto debilis arcu:
Non franget nando uiolenti uorticis amnem,
Nec tota in pugna perfuſus ſanguine membra
Exiget æſtiuum calido ſub puluere ſolem.
Non artes illis, non ulla eſt machina belli:
Haud foſſas implere ualent, Parthoq; ſequente
Murus erit, quodcunq; poteſt obſtare ſagittæ,
Pugna leuis, bellumq; fugax, turmæq; uagantes,
Et melior ceſsiſſe loco, quàm pellere miles.

Quicquid ad.] *Ariſtoteles & ipſe tradit, in frigidis regionibus Septentrionalibus duriora corpora gigni, & proinde bellicoſiora, quæq; frigoris, & inediæ patientiora ſint. Cōtrà in calidis, ut in Africa, & Aſia, molliora & minus bellicoſa, & minus incommodorum tolerātia gigni Quare Alexander Epirota, cum uidiſſet Alexandrum Macedonem fortem in bellis Aſiaticis, morifero uulnere ictus dixiſſe fertur, imbellem Aſiam eum quæſiuiſſe, & cum fœminis bellum habuiſſe, ſe uerò in Italia cum uiris pugnaſſe. Itaq; in frigidis orbis plagis corpora bello naſcuntur: contrà, in calidis.*

Mortis amator.] *non quod mori expetant, cum de uictoria ſit certamen, ſed quod mori malint, quàm cedere. Hæc omnis fuga turpis eſt.* C Mundiq; te.] *Africa maximè omnium caloribus ſubiecta eſt, ſub hac Aſia, & Europæ pars, quæ ad occaſum uergit. Inde à moribus Parthorum docet eorum imbellliam.*

Clementia.] *Primum æſtus cæli, cui ſubiacet is tractus: inde fluxæ ueſtes, quæ mollitiem, & luxum Aſiaticum coarguunt. Eſtq; hic locus è demonſtratione ſumptus, ab habitu. Erat alioqui Parthis Medicus ueſtitus, fluida, & pellucida ueſtis, quæ pugnantibus in prælio obſtat ad alacritatem, & agilitati membrorum.* Per Medica rura.] *Inter ſuos tamen, inquit, in pugna inſupe-*

A *inſuperabiles ſunt. in campis planis, non armorum ui, ſed alacritate fugæ, qua pugnant. Pugnant enim aut procurrentibus, aut refugientibus equis: adeoq́ in prælijs intolerabiles eſſent, niſi breui impetus eorum remitteretur. Nam media pugnæ ardore, ex improuiſo certamen deſerunt, mox ex fuga redeunt in pugnam, ut cum maximè te uiciſſe putes, tum præcipuum inſtes diſcrimen. ſed inter Medas, inquit poëta, & inter planiciem Sarmatorum, qua Tigris amnis per Aſſyriam labitur. Sarmaticos campos hic Scythicos uocat, unde Parthi oriundi ſunt. De Sarmatia utraque, Europæa, & Aſiatica, alibi nobis fuit ſermo.* Sed non.] *In planis quidem campis fugiendo refugiendoq́ in pugna præſtant plurimum, at in locis, quæ collibus aſſurgunt, deprimunturq́ conuallibus, minimum ualent.* Nec per opa.] *A' tempore, propter incertitudinem coniectus telorum in tenebris recuſant pugnam.* Non frang.] *Contra diſciplinam Romanam. Nam apud hos natandi uſum æſtiuis menſibus æqualiter diſcebant tyrones. Non enim in bello ſemper flumina pontibus tranſeuntur, ſed cedens, aut inſequens natare cogitur frequenter exercitus. Sæpe etiam repentinis imbribus, uel niuibus ſolent exundare torrẽtes. Quare*
B *non minus diſcriminis ab aquis eſt, quàm ab hoſte. Quare ueteres Romani, quos tot bella, & continua pericula ad omnes rei militaris erudierant artes, campũ Martium uicinũ Tyberi delegerunt, in quo iuuentus poſt exercitium armorum, ſudorem, puluereḿq diluerat, ac laſſitudinem, curſuſq́ laborem natando deponeret. Huius uſum rei plane rudes, inquit, ſunt Parthi, atq adeò tibi ad bellum inutiles.* Non aries illis.] *Et quibus maximè ad murorũ expugnationẽ opus eſt, has machinas ignorãt in totũ. Sed per corporũ molliciem, non poſſunt uulnerati diebus æſtiuis in caſtris degere, quod natura calidi ſunt, et ſolis ardorem ſaucij ferre nequeãt. Bellicas machinas in in uniuerſum ignorãt, inquit, ut teſtudines, arietes, & falces, quibus ſubruuntur muri.* Haud foſ.] *Qua materia foſſæ implentur, nemo ferè eſt, qui ignoret faſcibus lignorum & cratibus uimineis. Cætera omnia imbelliæ argumenta ſunt, & minimè bellicoſitatis. Signum in pugna non ære, ſed tympano accipiunt. Equitibus muniméntum loricæ plumatæ, ſimul & equis, quibus in bello utuntur. Equis ſemper utuntur, his in prælium prodeunt. Ab eorum in pugna fuga, hyperbolice hominem fugacem, Partho fugaciorem appellamus.*

Illita t. d.] *Veneno tingunt inquit, cuſpides ſagittarum, ut quicquid lædunt, mortem inferant præſentem. Scytharum more. Pugnant ſagittis, equis procurrentibus, aut refugientib. Quare pueros à teneris ſagittare docent.*
Permittere uentis.] *Caſu inferre, exponit Sulpitius. Cæterum, Ventis tradere, Ventis permittere, prouerbialis figura*
C *eſt, pro eo, quod eſt, obliuiſci, atq ex animo eijcere Verg. l. 10.*

Illita tela dolis, nec a Martem cominus unquam
Auſa pati uirtus, ſed longè tendere neruos,
Et b quo ferre c uelint, permittere uulnera uentis.
Enſis habet uires, & gens, quęcunq; uirorum eſt,
Bella gerit gladijs, nam Medos prælia prima
Exarmant, uacuæq; iubent remeare pharetræ.
Nulla manus illis, fiducia tota ueneni eſt,
Credis, Magne, uiros, quos in diſcrimina belli
Cum ferro ueniſſe parum eſt? tentare pudendum
Auxilium tanti eſt, toto diuiſus ut orbe
A' terra moriare tua? tibi barbara tellus
Incumbat? te parua tegant, ac uilia buſta,
Inuidioſa tamen, Craſſo quærente ſepulchrum?
Sed tua ſors d melior, quoniã mors ultima pœna
Nõ metuẽda uiris at non Cornelia letum (eſt,
Infando ſub rege, timet. num barbara nobis
Eſt ignota Venus? quæ ritu cæca ferarum
Polluit innumeris leges, & fœdera tedæ
Coniugibus, thalamiq; patent ſecreta nefandi.

Craſſi, cuius umbra ſepulchrũ adhuc quærit. Ergo inſepultũ cadauer feris eiectum fuit, dilaniandum, ad cuius exemplũ tuum quoq abijcietur. Defunctorum ſepulchra, canum, & uolucrũ laniatus ſunt, nuda oſſa demũ humi condunt. Sed tua mors.] *Vel hoc nomine tua mors melior fuerit, quod uiri fortes mortem contemnant, quod mors malũ non ſit, & per eã ad ueram uitã ſit tranſitio. Melior ergo tibi fuerit, quàm Corneliæ, quæ ignominiam magis timet.*

a al. mortem.
b al. qua.
c al. uolent.
d al. leuior.

" *Nec ferre uidet ſua gaudia uentos.* Item:
" *Sed auræ*
" *Omnia diſcerpunt.* *Horat. in Odiſſ.*
" *Triſtitiam, & metus*
" *Tradam proteruis in mare Creticum*
" *Portare uentis.*

Virorum.] *ſtrenuorum, ut dixit Homerus, ἀνέρες.* Manus.] *nullum robur in inferendis ictibus.* Pudendum.] *à turpi, à Parthis auxilium petere in alio orbe ſemotis: apud barbaros homines immanes procul à patria mori, & ſepeliri.* Incumban.] *tegat terra corpus tuum humatum, humili buſto, non pro tua dignitate magnifico apparatu ſtructo.* Craſſo.] *Ab exemplo*

Barbara Ve.] *libido Parthorum, qui in Venerem natura ſunt proni, & in libidinem proiecti. Etenim, cum uino factitio utantur ex palmis, tantaq́ illis ſit bibendi auiditas, ut poculis certent, & gloriæ ducant, quàm plurimos potandò uincere. Hinc libido, & profligata, atque immodica Venus.* Coniugibus innumeris.] *A' ratione coniugij, unde libido gentis colligitur. Vxores ſinguli plures ducunt, nec ullum grauius flagitium his eſt, nec ſeuerius uindicant, quàm adulterium, & ob id fœminis uirorum conſpectum interdicunt. Coniuges amicis in matrimonium tradunt, ex quibus liberos ſuſtulerunt, authore Strabone.*

Inter mille.] *proſequitur infandos, & illicitos coitus, cõnubiaq́ gentis Parthicæ, et quidem in rege ipſo*

Inter mille nurus epulis ueſana, meroq;
Regia, non ullis exceptos legibus horret
Concubitus, tot fœmineis complexibus unum
Non e laſſat nox f una marem, iacuere ſorores
In fratrum thalamis, ſacrataq; pignora matrum.

potẽti, qui citra diſcrimen uago concubitu, cum quibuslibet commiſcetur, amplificatio ab additione numeri.

e al. laxat.
f al. tota.

Tot

a al. Oedipodionas.
b al. mixto.
c al. ſtimulante.
d al. iouent.
e al. cladis.

Damnat apud gentes ſceleris non ſponte peracti
a Oedipodionias infœlix fabula Thebas.
Parthorum dominus, quoties ſic ſanguine *b* miſto
Naſcitur Arſacides? cui fas implere parentem,
Quid reat eſſe nefas? proles tam clara Metelli
Stabit barbarico coniunx milleſima lecto?
Quanquam non ulli plus regia Magne uacabit
Sæuitia *c* ſtimulata Venus, titulisque uirorum.
Nam quo plura *d* iuuant Parthum portẽta, fuiſſe
Hanc ſciet & Craſsi, ceu pridem debita fatis
Aſſyrijs, trahitur *e* fatis captiua uetuſtæ.

Tot fœmineis complexibus.] *ecphoneſis in diſſolutam libidinem uirorum.* Iacere] *ab inceſtis cõcubitibus.* Sacrata.] *execrandi liberi cum matribus conſuetudinẽ habuerunt, exẽplo* Oedipi. *quod fabulæ Tragœdiarũ acerbè damnant, ac perſtringunt, quamuis admiſſum fuit ſcelus per errorem. Laius Iocaſtam Creontis filiam duxerat uxorem : ex qua cum nullos procrearet liberos, oraculum adijt, conſulturus, an filios eſſet habiturus. Reſponſum fuiſſe aiũt, expedire ei ſine liberis eſſe. Quod filium tolleret, fore, ut aliquando ineuitabili fato ab eo interficeretur. Laius hoc oraculo inſtructus infantem breui editum maſculæ ſtirpis in ſylua traiectis loro pedibus abijci iuſsit, unde* Oedipus *appellatus fuit. Miniſtri, qui à patre puerum perdendum acceperant, furto mulieri cuidam Polybæ ſerulis fortunæ alendum tradiderunt. Procedente tempore Laius Delphos ad oraculum iturus, in Phocyde Oedipodi iam adulto occurrit. Neuter alteri notus in uiae cum anguſtijs obuij occurrunt. Laius iubet iuuenem uia cedere. Curru uehebatur Laius, alter negabat ſe id facturum. Poſt longam altercationem. ſenex ab hoc obtruncatur. Cætera nimis longum eſt referre. Poſt Sphyngis ænigma ſolutum. quo ager Thebanus infeſtabatur, Iocaſtæ matri connubio iunctus fuit, ſed inſciens,* Oedipus *poſtea ubi reſciuit ex Tireſia uate de patris cæde, & matris concubitu, ſe animo conſternatus oculis priuauit.* Infœlix fabula Theb.] *Hiſtoria refertur ab Herodoto. Cæterum, quod ad fabulam, loquitur de Tragœdijs, in quibus hoc argumentum tractatur, ut apud Sophoclem, in Oedipo tyranno, & Oedipo Coloneo.* Oedipod] *Antonomaſia, illas dicit Thebas, quæ fuerunt in Bœotia celebres citra Aſopum, uerſus Euripum. Fuerunt & Thebe in Aegypto, à centum portarum numero ἑκατόμπυλοι dictæ. Plinius libro quinto, cap 9.* Parthorum dominus.] *Ex tali concubitu, naſcitur Parthorum rex. Quidam citra interrogationem malunt legere.* Cui fas imple.] *matrem reddere grauidã. quid pro ſcelere ducet, qui id in ſcelere ponet? A maiori ad minus. Citatur liber 23. Sotionis, qui prodit, eam perſuaſionem Parthos à Perſis hauſiſſe, quorum Magi cenſuerunt, iuſtum, eſſe cum matre, & filia coire* Catullus.

Naſcatur Magus ex Gelli matrisque nefando
† *Concubitu, & diſcat Perſicum aruſpicium.*
Nam Magus ex matre, & gnato gignatur oportet,
Si uera eſt Perſarum impia relligio.

Q. Curtius li. 7. tradit, in Nauta religione, moribus permiſſum, cum parentibus ſtupro coire. Et à Chryſippo idem ſcriptum eſt (quod magis mirum) cum matre, filia, ſorore, conſueſcere, parum uitio uerti. Ouidius. B

— Gentes tamen eſſe feruntur,
In quibus & nato genetrix & nata parenti
Iungitur, & pietas geminato creſcit amore,

Apud Athenienſes fas fuit ſororem in matrimonium ducere Sed hæc nefaria ualeant. Metelli proles.] *L. Scipionis Metelli pathos à nobilitate ſexus. cum additione numeri per amplificationem. pro eo. incertum eſt. quota erit uel pellex, uel coniunx unius uiri apud libidinoſum hominum Parthorum genus.* Quanquam non ul] *Correctio. Et tamen in nullam fœminarum regia libido magis ſæuiit, quàm in Corneliam, idque propter Craſſum, & Pompeium, quos habuit maritos, principes Senatus.* Plura portenta.] *monſtroſæ libidines Audiet ante te, Craſſo nuptã fuiſſe : quare multo magis eius libidini erit expoſita quaſi fato, neſcio quo, Parthorum regi ceſſerit, ob cæſum maritum ibi priorem. Quare tanquam captiua in clade Craſsiana trahetur ad libidinem, & ſtuprum. Aſſyrios rurſum per antonomaſian, Parthos uocat.* C

f al. concurrere.
g al. iaceret.
h al. Theſſalix.
i al. uincas.
l al. quũm.
l al. tunc.

Hæreat Eoæ uulnus miſerabile ſortis.
Non ſolum auxilium funeſto ab rege petiſſe,
Sed geſsiſſe peius bellum ciuile pudebit.
Nam quod apud populos crimẽ ſocerique, tuumque
Maius erit? quàm quod uobis miſcentibus arma,
Craſſorum uindicta perit? *f* incurrere cuncti
Debuerant in Bactra Duces, & ne qua uacarent
Arma, uel Arctoum Dacis, Rhenique cateruis
Imperij nudare latus, dum perfida Suſis
In tumulos prolapſa Ducũ, Babylonque *g* iacerẽt.
Aſſyriæ paci finem fortuna precamur:
Etſi *h* Theſſalia bellum ciuile peractum eſt,
Ad Parthos, qui *i* uicit, eat. gens unica mundi eſt,
De qua Cæſareis poſsim gaudere triumphis.
Non tibi *l* quum primũ gelidũ tranſibis Araxẽ,
Vmbra ſenis mœſti Scythicis confixa ſagittis,
Ingeret has uoces? tu, quem poſt funera noſtra
Vltorem cinerum nudæ ſperauimus umbræ,
Ad fœdus, pacemque uenis? *l* tum plurima cladis
Occurrent monumenta tibi, quæ mœnia trunci

Hæreat] *Quod ſi in mente ſederit cladis Craſsianæ, non ſolum te pudebit implorasse auxiliũ Parthorum uerumetiam ſumpſiſſe arma aduerſus ciues, geſsiſſe bellum ciuile. Collatio infert utriuſque rei turpitudinem, ut turpius ducat ciuile bellum.* Eoam ſortẽ.] *calamitatẽ cladis, uocat, à Parthis acceptæ. Ab rege Parthorum, à quo Craſsi cæſi fuerunt.* Craſſo. uind.] *Quaſi dicat poëta, prius Craſſorũ mortẽ uindicare fuit par, quàm arma in ciues ſumere, & hoſtem otioſum, ac quietũ relinquere.* Duces.] *imperatores Po. R. Bactrianis potius bellum inferrẽ quàm inter ſe armis decertare, id quod impium eſt Bactriana ſatrapia ad Caſpiũ ſinũ, quæ Parthis etiam paruit. A meridie, Caucaſijs mõtib. ab India, & Paropamiſſo ſcinditur. Ab Occaſu eam Ochus amnis : ab Ortu, Oxus includit. Media ipſa Bactro ſecatur,*

A *catur, à quo oppidum eorũ dictum eſt, quod antè Zariaſpe uocatum fuit. Bactri horrendis ingenijs ſunt, longè à Perſarum cultu alieni: aſſueti rapto uiuere. Tanta*

Luſtrarunt ceruice Duces, ubi nomina tanta
Obruit Euphrates, & noſtra cadauera Tigris
Detulit in terras, ac reddidit, ire per iſta
Si potes, in media ſocerum quoq; Magne ſedentẽ
Theſſalia placare potes, quin reſpicis orbem
Romanum, ſi regna times proiecta ſub Auſtro,
Inſidumq́; Iubam, petimus Pharon, armaq́; Lagi.

Cæſarẽ poſtea de Parthis triũphaturũ ſperat, quamuis inimicus eſt. Nõ tibi.] *Omminatio, ſiue fictio rei incertæ, qua ominatur Craſſum ſe Pompeio per ſomnũ obiectus um, ac*

ubertas frumenti eſt, ut ſingula grana noſtras ſpicas æquent. Condere illud ſolent, foſſis in terra ductis. Varia, & multiplex eius terræ natura eſt, alibi arbor, alibi uitis longos, & mites fructus producit. Crebri fontes ſolum pingue rigant. Maior terra frumenta conſeritur, cætera iumentorum pabula cedit. Sunt arenoſa reliqua eius terræ omnia. Sed de Bactriana ſatis.

Etne qua uac.] *Et ne à bellis otioſi eſſemus, præſtaret Septentrionales Imperij regiones noſtris exercitibus liberare, tam diu, donec Perſarum, Parthorumq́ regnum, & Babylonem Chaldaicarum gentium caput uaſtauerimus. Hoc cauendum eſſet, inquit.* Dacis, Rhenij; cateruis.] *De Dacis Samotratiæ Euro-*
B *pæ gentibus, alibi memoratum eſt. Daci Getæ à Romanis dicti fuerunt, authore Plinio libro quarto Daci ueteres tanta belli gloria celebrabantur, ut annua tributa ęis Romani penderent. At Traianus ueritus hac re uires, & opes eorum creſcere, animosq́ ad maiora erigi, Decibalum eorum regem uicit, & Daciam in prouinciæ formam redegit, urbes condidit, & colonos deduxit, pontem mirabilis operis ſuper Iſtrum poſuit, quem poſt Hadrianus Imperator euertit, ratus per ponte uiam Barbaris ad Mœſiam populandam patere, Dacia ſub Galieno Imperatore amiſſa, omnem Daciam Aurelianus Imperator deſperans retineri poſſe, reliquias colonias in Mœſias tranſtulit. Poſtea totus ager Dacicus à Gothis occupatus fuit. Hodie partem Daciæ Hungari tenent, partem Turcæ, montana reliquiæ Gothorum, & ueterum colonorum colunt, quos Vualachos uocant, & regionem Vualachiam. Vltra Tranſyluani ſunt.*

Dum perfida Suſis.] *Suſiane ab Orati fluuio ad Tigrim trium ſtadiorum millium longitudine in ora ipſa*
C *panditur. A Suſis metropoli nomen habet, & ueteri regum domicilio, quam Memnonem condidiſſe ad Coaſpen fluuium cum ponte, author Strabo eſt. Plinius à Dario Hiſtaſpis filio, cuius arcem Buleus amnis circumfluit CCL. M paſſuum à mari. Mediterranea aſperrimis montibus, & difficilibus aditu à latronibus infeſtantur. Per hæc Alexander captis, & direptis Suſis cum magno periculo copias ſuas duxit. Dicimus Suſis, Suſidis, & Suſa Suſorum. Duces Craſſos rurſum innuit, qui à Parthis trucidati fuerunt.*

Aſſyriæ Paci.] *Finem pacis Parthicæ, inquit, precari oportere, ut cum ea gente potius bellum gerant, quàm ut amicitiam ſeruent, aut ab illa auxilium petant, uindicandam eſſe iniuriam illatam, ad euerſionem Babyloniæ uſque & Suſidis.* Perfida Suſis.] *Suſidem, ſiue Suſa, orum, & Suſan Perſidis metropolim à Tithono, alij, non autem ab eius filio Memnone conditam tradunt. Suſa capta tum propter latrocinia, tum propter perfidiam gentis, diripuit.* In tumulos Ducum] *Craſſorum, quos ipſi contra datam fidem ad Carras cæſos fœdè trucidarant.* Finem.] *quam Phraati regi Parthorum, bello Mithridatico dederat.* Cæſaris tri.] *Nam*

ſuaſurũ, ut Parthis bellũ inferat. Et à fictione perſonæ dilatat orationẽ ſuaſoriã. Vtitur argumentorũ locis ad perſuadendũ accõmodatis, Trãſbis Araxẽ] *fluuiũ Armeniæ, nomẽ adeptũ ab Araxo Poli cuiuſdã filio ut quidam prodũt. Oritur in Mantienis, ubi & Gyndes, quẽ Cyrus in Babylonica expeditione in multas diſſecuit partes, & ſexageno ore in paludes euoluitur. Ab hoc Araxea planicies, ſiue campus apud Strab. Circa hunc amnẽ habitant, qui crudis piſcibus uictitant, & marinorum uitulorum hirſutis pellibus ueſtiuntur. Poſtea è paludibus Araxes elapſus, tandem in Caſpium mare euoluitur.* Scythicis.] *pathos ab habitu, & corporis facie, qua Craſſus in ſomno ſe offeret ſimul & ab ætate ſenis.* Tu, quem.] *beneuolentia ab ipſius Pompeij perſona.* Poſt funeran.] *poſt necem, & cladem ad Carras acceptam, quam ulciſci deberes, nunc ad eam gentem ad fœdus faciũdum, & pacem, tu te recipis? Reprehenſio acerba à turpi.* Monumenta clad. plu] *Dehortatur ab inexpectato futuro malo.* Trunci Duces] *Caput filij ad patrẽ delatũ fuit: patri caput, dextraq́ iacẽti abſciſſa fuerunt. Surenas caput dextrãq́ Craſſi in Armeniã ad Gyrodẽ miſit. Ipſe Seleuciã triũphanti ſimilis, Caiũ quendam Craſſi familiarẽ pro ipſo duce regiæ mulieris habitu ueſtitum triumphali põpa, præ ſe egit. lictorib. cũ multa Romani nominis ſugillatione præmiſſis, quorũ faſces, ſecuresq́; Romanorũ capita ſuſpẽſa habuerunt.* Trunci.] *pathos à miſerabili ſpectaculo Alluſum eſt ad Hectorẽ Homericũ, quẽ Achilles ter circũ muros Iliacos raptaſſe narratur. Sulpitius exponit, Circa quæ mœnia Duces Romani trũco capite raptĩ fuerint: uel quas urbes ipſorũ capita circuiuerint.* Obruit Euph.] *ne hoc quidem ſine alluſione dictum eſt.*

—Vbi tot Simois correpta ſub undas
Arma uirûm, galeasq́, & fortia corpora uoluit.

Pathos à loco. Porrò de natura mirabili Tigris ſuprà diximus, quẽ abſorbet terra alicubi, ac poſt longũ interuallũ, reddit rurſum. Ire per iſta.] *Quaſi dicat: ſi per iſtã loca tam immania, tam barbara potes te cõferre ſupplicẽ, id quod tua maieſtate indignũ eſt, profectò potes etiã retro in Theſſaliam ire, & Cæſarẽ placare, quod honeſtius, quàm illud ducendum eſt, & nullo adeò propè periculo.* Quin reſ.] *Relictis Parthis, monet, ut animo percurrat urbis terrarũ regna: ac reputet, quos amicos, in quibus P. R habeat: et aliquot per diſtributionẽ enumerat, ad quorũ unũ aliquod tutò cõfugiat.* Regna proiec ſub] *Amicos reges in Libya ut Numidiæ, ſocios & amicos P. R ac Mauritaniæ, hoc eſt Iubã regem de quo alibi dictũ eſt, & cur eum perfidũ uocat.* Petimus Pharon] *hoc eſt, cur nõ petimus Aegyptũ, à parte totũ, ubi habemus amicũ regẽ puerũ, cui tu tutor à Senatu datus es? Subijcit epexegeſin, quã uocet Pharon, hoc eſt, arma Ptolemæi regis. Lagus enim pater fuit primi Ptolemæi unius Ducũ Alexãdri Magni, cui in diuiſione regni Aegyptus obuenit.* Armæ, *auxilia armorum à Ptolomæo petenda cenſet Propoſitiõ partis ſuaſoriæ.*

Syrtibus

Syrtibus hinc Libycis tuta eſt Aegyptus *a* at inde
Gurgite ſepteno rapidus mare ſubmouet amnis,
Terra ſuis contenta bonis, non indiga mercis,
Aut Iouis, in ſolo tanta eſt fiducia Nilo.
Sceptra puer Ptolemeus habet, tibi debita Magne,
Tutelæ commiſſa tuæ, quis nominis umbram
Horreat? innocua eſt ætas: nec iura, fidemq́;
Reſpectumq́; deûm ueteris ſperaueris aulæ.
Nil pudet aſſuetos ſceptris, mitiſſima ſors eſt
Regnorum ſub rege nouo. non plura locutus
Impulit huc animos, quantum ſpes ultima rerum
Libertatis *b* habet? uicta eſt ſententia Magni.
c Tunc Cilicum liquere ſolum, Cyproq; citatas
Immiſere rates, nullas cui prætulit aras
Vndæ diua memor Paphiæ, ſi numina naſci
Credimus, aut quenquam fas eſt cœpiſſe Deorũ.
Hæc ubi deſeruit Pompeius littora, totos
Emenſus Cypri ſcopulos, quibus exit in Auſtrũ,
Inde maris uaſti tranſuerſo uertitur æſtu,
Nec tenuit Caſium nocturno lumine *d* montem,
Infimaq́; Aegypti pugnaci littora uelo.
Vix tetegit, qua diuidui pars maxima Nili
In uada decurrit Peluſia ſeptimus amnis.

a al. ac. *b* al. habet. *c* al. tum. *d* al. gratum. in uet. cod.

Syrtibus.] *Deſcribit Aegyptum à celebrioribus utrinq; locis, A' Syrtib. ad Occaſum, & Nilo ad Ortum. De Syrtibus duabus in mari Libyco, alibi dictũ eſt. Hinc, uerſus Cyrenen, quæ ſpectat occaſum, ubi Cynips uorticoſus fluuius in mare deuoluitur.* Inde gurg.] *Aſiam uerſus Nilus ſeptem oſtijs mare ingreditur, rapidus, & uiolentus. Labitur ex Aethiopia, et mediam Aegyptum tranſit, ſeptemq; oſtijs ingentib. effunditur.* Quorum *extrema, Canopicum, & Peluſiacum. centũ, ſeptuaginta millium paſſuum interuallo diſtant.* Quantum *terrarum in media interiacet, frequẽtiſsimè habitatur, & fertilitate commendatiſsimum. Ab eo loco, quo ſe diuidere dextra, læuaq́; digredi Nilus incipit, à triquetra forma, & ſimilitudine literæ Grecæ Δ. Delta inſula ueteribus uocata fuit, quam & inferiorem Aegyptum dixerunt, quæ non fuerit aliquando, ſed ſtagnantis Nili deuecto Limo ſubſidente, poſt Homeri tempora nata creditur, adeoq́; Aegyptus ſuas terras debet.* Terra ſuis cõ bo.] *à fertilitate laus regni.* Non indig.] *Merx aliunde importatur, ut ex celeberrimo emporio Babylonis Aegyptiacæ, quæ hodie Alcaira nominatur. Nulli cœli ſalubritate cedit, non indiget pluuia. Creſcit enim Nilus æſtiuis menſibus, Sole Cancrum ingrediente & noua Luna ſtatim poſt Solſtitium. ſenſim, modiceq́; Sole Cancrum tranſeunte. In Leone maximè abundat, reſidet in Virgine, iiſdem quibus accreuit modis. In Libra, in totum intra ripas reuocatur, centeſimo die, ex quo cœpit* Puer Ptole.] *Ab opportuno ſuadet Aegyptum petendum. Et quia rex puer eſt, & tuæ tutelæ commiſſus à Senatu. Vnde infert, tutum ab ætatis innocentia, Ptolemæorum regnum initium habuerat, à Ptolemæo Lagi filio, ut paulò antè dixi, præcipuo ex Alexandri ducibus. Huic Aegyptus cum obueniſſet, factum fuit, ut Ptolemæis, qui ſucceſſerunt, uſq; ad Cleopatram ab Auguſto uictam, C C. fermè annis, & nonaginta quinq; regnum Aegyptum durauerit.* Vmbram nominis] *fumoſum titulum regij nominis, cum puer adhuc ſit, & per ætatem minus callidus, A' tuto.* Veteris aulæ.] *Quare non eſt, cur timeat tyrannidem, impietatem, & perfidiam ullam ueterum regum, ab ea ætate nihil periculi erit. Acyrologia.* Quantum ſpes ul.] *epiphonema, in* παῤῥησίαν *Lentuli, quem non puduit in re deſperata ſententiam ſuam liberè proloqui.* Tunc Ci.] *E' Cilicia portum ſoluit, & traiecit in Cyprum. Nauibus, inquit Cæſar, alijs additis actuarijs in Ciliciã, atq; inde in Cyprum peruenit. Ibi cognoſcit conſenſu omnium Antiochenſium, ciuiumq́; Rom. qui illic negotiarentur, arcem Antiochiam captam eſſe, excludendi ſui*

cauſſa. Nullas aras.] A *A' religione, & diua tutelari. Ibi enim nata, & educata Venus credita fuit.* Vndæ Pa.] *Cyprij maris, à ſpuma enterſiſſe enim eam à poëtis proditũ eſt. Sed addit correctionem, ſi modo fas eſt credere, numina naſci, & principium habere, ac non ab æterno fuiſſe. Cæterũ, Paphus urbs Cypri fuit in littore Orientali ſita, à Cynarã Paphi regis Cypriorum cõdita, Vetus Paphos dicta. propter aliam multò recentiorẽ, proximam mari cuius A* B *gapenor cõditor fuit. Ibi celebre fanũ erat Veneri dedicatum Accolæ affirmant eam è proximo mari egreſſam, & ibi ſepultam fuiſſe, ut tradit Pompo. Mela. A' Papha, Paphia, ut à Cypro, Cypria Venus dicitur. De hoc fano, Vergil. Aeneid 1.*

Ipſa Paphum ſublimis abit, ſedeſq; reuiſit
Læta ſuas, ubi templum illi, centumq́; Sabæo
Thure calent aræ, ſertiſq; recentibus halant.

Salamina poſtea à Conſtantia uocata eſt. Hodie Famagoſta. Cyproq;] *Cyprus nouem aliquando regnorum ſedes fuit aliquandu à Syria abſciſſa, ut author eſt Pomponius, media inter Ciliciæ, & Syriæ littora, clauſa à Borea, Cilicio mari, ab Occaſu Pamphilio à meridie, Phœnicio, ab Ortu Syrio, Ceraſtis aliquandu dicta, quod multis diuerſis promontorijs, ceu cornibus infeſtis aſſurgat. Horum unũ Cromyum Straboni dictum, ab Anemurio Ciliciæ promontorio, non amplius L. millium paſſ. abeſt, ceruis illinc in Cyprum natare auſis, idq; ſagaciſſimo terrarum odore, teſte Plin. Promontorium orientem ſpectans, Dinares: Occidentem, Acamas uocatur longiſſimæ dimenſionis. Auſtrini in lateris extrema ab Occaſu Zephyrium, ab Ortu Pedalium promontoria ſunt. Inſula frumento, uino, & oleo fertilis eſt: abundat, & ære, quod Cyprium dicitur, & corruptè cuprum.* Pompeius emen. Cypri ſco.] *Vnde curſus eſt in Aegyptum. Quicunq;, inquit Cæſar, ex fuga Pompeium ſequerentur, atq; in inſulam ueniſſent. oppida, ac portu recepti non erant, miſsiſq; ad eos nuntijs, ut ex his locis diſcederent, contra uoluntatem ſuam naues ſoluere iubebantur. Itaque de Cæſaris aduentu fama ad ciuitates præferebatur. quibus cognitis rebus, depoſito adeundæ Syriæ conſilio, pecunia ſocietatis ſublata, & à quibuſdam priuatis ſumpta, & æris magno pondere ad militarem uſum in naues impoſito duobuſq́; millibus hominum armatis, partim, quos ex familijs ſocietatum delegerat, partim à negotiatoribus coëgerat quosq́; ex ſuis quiſq; ad hanc rem idoneos exiſtimabat. Peluſium peruenit. Ibi caſu rex erat Ptolemæus, puer ætate, magnis copijs cum ſorore Cleopatra, gerens bellum, &c.* Tranſuerſo æſtu.] *Vt oſtendat non recto* C

æſtu

A *æſtu uentum in Aegyptum delatam. Etenim cùm Nilus ſeptem oſtijs grandibus in mare effundatur, illorum extrema, Canopicum, & Peluſiacum LX. M paſſuum diſtãt, Quod terrarum interiacet, quoniam inſigniter fertile eſt, frequentiſſimè habitatur, ut paulò antè dictum eſt. Ab eo loco, quo diuidere ſe, & dextra, læuaq́ digredi incipit, ab triquetram formam, quam repræſentat, delta Δ. uocata inſula à ueteribus fuit. Vltra Nilum Occaſum uerſus, Memphis iacet, regia quondam principum Aegypti, à qua ſtadiorum aliquot interuallo, Pyramides uiſebantur prodigioſæ altitudinis turres. Ibi & Canopicum oſtium eſt, cui Alexandria uicina eſt ad duodecim mille paſſuum. Aduerſa parte ad Ortum extremum oſtium eſt, Peluſiacum, à Peluſio oppido, quod Sirbonim paludem ſpectat. Vltra Peluſiacum Arabia eſt, Peluſium hodie noſtri Damiatã uocant.* Nec tenuit Caſ.] *A' Peluſio Gabriæ caſtra ſunt, Caſius mons, cum delubro Iouis Caſij, tumulus magni Pompeij, inquit Plinius, Oſtracine. Arabia finitur à Peluſio LXV. M paſſuum. Idem ſequenti ſtatim capi libro quinto, capite 13. Mox Idumæa incipit,*
B *& Palæſtina, inquit, ab emerſu Sirbonis lacus, quem quidam CL. M paſſuum, circuitu tradidêre. Herodotus Caſio monti applicuit, uncæ eſt palus modica. Hæc ille. Itaque, Poeta Pompeium Caſium non tenuiſſe dicit, ſed inferiora littora, ubi Peluſium excurrit in mare, ut cum Cæſare conueniat, qui oſtendit tum temporis regem fuiſſe Peluſij. Itaque infra Caſium appulit. Aegyptus ut maritima acceſſu Pharo tantum peruia eſt, ita terreſtri Peluſio. Vltra Peluſium Caſius mons eſt, in quo Pompeius ſepultus fuit, ut ait Strabo libro uiceſimo ſexto, iuxta quem trucidatus fuit. Et cum dicit pugnaci uelo infima littora Aegypti uix eum tenuiſſe, infra Caſium appulit, ubi Peluſium extremum oſtiorum illic effunditur in mare, quod à Peluſio, uadum Peluſium hoc loco uocat, quaſi digito litius monſtrans.*

Nocturno lu] *Micyllus ablatiuum exiſtimat, non ad uerbum tenuit, ſed ad Caſium montem referendum eſſe, ut qui & ipſe nocturno lumine, ſiue facibus noctu accenſis, inquit, perinde, ut in altera Aegypti extremitate Pharus ſolebat, nauigantibus iter commonſtraret. Aut, ut ſimpliciter, Nocturno lumine, pro eo, quod eſt, per noctem, accipiamus, quando infra ſequitur. Nec Phœbus adhuc, nec carbaſa languent. Hæc Micyllus. Porrò longiſſimè à Peluſio diſtabat Pharus, circa Canopicum oſtium, ubi Alexandriæ iungebatur. Soſtratus Cnidius in ingreſſu portus Alexãdrini turrim conſtruxerat, ſub Ptolemæo Philadelpho, ubi Pharus erat Homerico carmine celebris.* Diuidui.] *hoc eſt ſeptem oſtijs in mare exeuntes. Vada Peluſia circa Peluſium infra Caſiũ, ubi rex tum ſua caſtra habebat, à cuius caſtris, Cleopatræ caſtra non longo ſpatio diſtabant.*

Septimos annos.] *ſeptimum, & extremum oſtium uerſus Caſium collem, & Arabiam. Peluſia uada, mare Peluſiacum. Quoniam autem circa oſtia Nili nunc uerſamur, addere etiam lubet, quod à Plinio proditum eſt de Pharo, & turri memorabili, lib. 36. cap. 12. Magnificatur, inquit, & alia turris à rege facta, in inſula Pharo, portum obtinente Alexandriæ, quam conſtitiſſe DCCC. talentis tradunt, magno animo (ne quid omittamus) Ptolemæi regis, quod in ea permiſerit, Soſtrati Cnidij architecti ſtructuræ ipſius nomẽ inſcribi. Vſus eius nocturno nauium curſui ignes oſtendere, ad prænuncianda uada, portusq́ introitum, ſicut iam tales cõpluribus locis flagrant: ut Puteolis, ac Rauennæ, ad uitandũ periculum etiam in corriuatione. Hæc Plin. Appianus prodidit. Pompeiũ caſu quodam uento incumbente ad Caſium delatum fuiſſe: tum autẽ regem puerum decimum tertium ætatis annum attigiſſe.* Pugna. te.] *quo contra uentum luctabatur.*

Tempus erat, quo Libra pares examinat horas,
Non uno plus æqua die, noctiq́ rependit,
Lux minor hybernæ uerni ſolatia damni.
Comperit ut regem Caſio ſe monte tenere,
Flectit iter, nec Phœbus adhuc, nec carbaſa lãguẽt
Iam rapido ſpeculator eques per littora curſu
Hoſpitis aduentu pauidam compleuerat aulam:
Conſilij uix tempus erat. tamen omnia monſtra
Pellææ coiere domus, quos inter Achoreus
Iam placidus ſenio, fractisq́ modeſtior annis,
Hunc genuit cuſtos Nili creſcentis in arua
Memphis uana ſacris, illo cultore Deorum
Luſtra ſuæ Phœbes non unus uixerat Apis.
Conſilij uox prima fuit, meritumq́ fidemq́,
Sacraq́ defuncti iactauit pignora patris.
Sed melior ſuadere malis, & noſſe tyrannos,
Auſus Pompeium leto a damnare Photinus,
Ius, & fas multos faciunt Ptolemæo nocentes,
Dat pœnas laudata fides, quum ſuſtinet, inquit,
Quos fortuna premit, fatis accede, deisq́,
Et cole fœlices, miſeros fuge, ſydera terra
Vt diſtant, & flãmma mari, ſic utile recto
Sceptrorum uis tota perit, ſi pendere iuſta
Incipit, euertitq́ arces reſpectus honeſti,
Libertas ſcelerum, eſt, quæ regna inuiſa tuẽtur,
Sublatusq́ modus gladijs, facere omnia ſæuè
Non impune licet, niſi quum facis, exeat aula,

Tempus eratq] *Chronographia æquinoctij autumnalis, quo Sol primum punctum Libræ ingreſſus æquinoctium efficit, quo tẽpore dies, & noctes pares fiunt. Et ut mihi Vergilij uerſu liceat uti.*
C
Libra diei, noctiq́ pares ubi fecerit horas.

Incidit hoc æquinoctium autumnale, in decimum tertium Cal. Octobris, ueteribus, ut uernum æquinoctium principium arietis efficit, XVII. Cal. Apriles in octaua eius ſigni parte tamen dicit Aratus, ut Autumnale in octaua Libræ. Beda Idibus Septembribus. Hoc die, ut quit poëta, Põpeius in Aegyptum uenit. Et cùm dicit examinat, alluſũ eſt ad examen Libræ, quod Lãces utrinq́ æquat.

Rependit.] *penſat, ut rectè Sulpitius.*

Comperit.] *Pompeius, ubi audijt regẽ cum exercitu in Caſio eſſe, de quo monte dictum eſt. Vtrunque regni hæredem pater inſtituerat Ptolemæus Auletes, & filium, & filiam Cleopatrã, quã regni parte defraudare frater conabatur.* a al. dãnaſſe *Hoc ubi accepit Pompeius, auertit iter, & curſum nauigationis à Peluſio. Eratq́ adhuc ſupra terram Sol, & uenti adhuc ſecundi ſpirabant.*

Iam rapido ſpe.] *Quemadmodũ in caſtris ferè*

Et

A *bus, quanquam alij, ſemper'q eodem die, & inueniri eam, extingui'q tradunt. Memphi eſt locus in Nilo, quem à figura uocant phialam, omnibus annis ibi auream pateram, argenteam'q mergẽtes, diebus, quos habent natales Apis, (ſeptem hi ſunt) mirum'q neminem per eos à crocodilis attingi. Octauo poſt horam diei, ut redire belua feritatẽ Hac Plinius. Erat Apis ex boue alioqui ſterili genitus, quem Cambyſes ferro uiolarat. Perſuaſum habuerat Aegyptiorum uanitas, eam fulgure, ictam fieri grauidam, eoq́ue conceptu Apim naſci, quem Epaphum dixerunt. Erat illi candor quadrata figura in frõte: in tergo aquilæ effigies, inſignis. Cantharus in palato, niger cætera.*

Suæ Phœ.] *Lunæ ſuæ. Hoc dicit, inquit Sulpitius, propter albam notam, quam in dextro latere, inſtar bicornis Lunæ habet ingenitam* Luſtra ſuæ.] *quod macula illa candicans, ut Plin. cornibus lunæ creſcere inciperet.* Conſilij.] *Sententia prima Achorei ſenis, de admittendo Pompeio in regnum, propter eius ampliſſima in patrem merita.* Sed melior.] *Senis conſilio opponit* B *ſententiam Photini monſtroſi hominis, cuius oratio efficatior fuit in perſuadendo in perniciem regis, quam præſtantis ſenis.* Noſſe tyran.] *Quibus praua conſilia placent, ut ſuam tyrannidem exerceant, ut non æquis legibus, neq recta ratione ſuos opprimant, & metuentes ſemper ſub imperio contineant. Et quibus ſemper illud tragici in animo pariter, & in ore iſt ſitus, & æquum uiolandũ eſt, id imperandi cauſſa faciendum eſt. Tales multi ſtulti reges habent à concilijs.* Ptolemæe.] *auerſio per exclamationem ad puerum Dionyſium Ptolemæum.*

Das pœnas iau.] *Verba ſunt Photini, ut orationis principium ſit, Ius, & fas &c. Qualis uir ſuit, talis, & oratio. Monſtroſi hominis monſtroſior oratio, ſed plauſibilis puero tyranno, peſsimè inſtituto.* Vtile] *Vtilitatem perſuadet honeſtati anteponendam. Apud tyrannum ſi æquum, & bonum conſulas, in periculum incidas oportet, moleſta eſt ueritas, quare turpiter aſſentandum eſt.*

Laodata f.] *Calumniæ exponitur uirtus, uerum, & iuſticia, à qua niſi in tranſuerſum abeas, dabis pœnas ad poſtremum.* Quos fortuna. *calamitoſos illos, & bonos uiros.* Fatis. ac.] *In honore habe, quos Dij ſeruant in rebus ſecundis incolumes, infœlices, & miſeros magis deprime.* Sidera ter.] *A' ſimili collationem facit, honeſti, & utilitatis.* Sceptrorum].*per omnem tyrannidẽ. quaſi uis regnorum pereat ſi iuſticiæ ratio habeatur, ſimul & honeſti, & à cõtrario, regna conſeruari libertate ſcelerum dicit, quantumuis ſint inuiſa propter tyrannidem.* Sublatusq; mo.] *hoc eſt, clementia, ſi non ſæuiatur ferro.* Facere omnia ſ.] *obiectio, quam ſoluit reiectionem. Qui non poteſt ferre crudelitatem exerceri impunè, faceſſat ex aula, exeat à theatro, qui uult pius eſſe, & qui oderit tyrannidem. Vox plani tyrannica. Scio ab alijs aliter hunc locum expon.*

Non impunè.] *Quaſi contemptu pueri regis in Aegyptum fugam tenuit, unde eum in Pompeium concitare conatur, atq in odium trahere. Sed durius hoc mendaciũ eſt, aduerſus Magnũ, ad faciendam ei inuidiam.* Sceptris.] *regno, ut ipſe illud inuadas potius, quam ut* C *ſorori tradas.*

Pignora.] *ſororẽ intelligit, cùm alioqui pignora, pro liberis uſurpari ſoleat.*

Nilumq; Ph.] *hoc eſt, regnum Aegypti trade potius ſorori ha ſit iudicata, cum qua bellum habes.*

Ab armis Latijs.] *ab armis Romanis defendamus nos.*

Quicquid non.] *Quicquid Pompeius non inuaſerit, dũ bellũ Ciuile geritur, nec Cæſar occupabit.*

Nulla fiducia.] *Cum nulla regum fides, cum nihil ſpei, & opis ſuperſit, ad recolligẽdas uires, quærit, & implorat aliena auxilia, ut habeant, cũ quibus cadat.*

Non impunè tuos Magnus contempſerit annos,
Qui te nec uictos arcere à littore noſtro
Poſſe putat. neu te ſceptris a ſpoliauerit hoſpes,
Pignora ſunt propiora tibi, Nilonq; Pharonq;,
Si regnare piget, damnatæ redde ſorori.
Aegyptum certè Latijs tueamur ab armis.
Quicquid non fuerit Magni, dum bella geruntur,
Nec uictoris erit. toto iam pulſus ab orbe
Poſtquam nulla manet rerum fiducia, quærit,
Cum qua gente cadat, rapitur ciuilibus armis.
Nec ſoceri tantum arma fugit, fugit ora Senatus,
Cuius Theſſalicas ſaturat pars magna uolucres,
Et metuit gentes, quas uno in ſanguine b miſtas
Deſeruit, reges'q; timet, quorum c omnia merſit,
Theſſaliæ'q; reus nulla tellure receptus,
Sollicitat noſtrum, quem nondũ perdidit orbem.
Iuſtior in Magnum. nobis Ptolemæe quærelæ
Cauſſa data eſt, quid ſepoſitam, ſemper'q; quietam
Crimine bellorum maculas Pharon arua'q; noſtra
Victori ſuſpecta facis? cur ſola cadenti
Hæc placuit tellus, in quam Pharſalica fata
Conferres, pœnas'q; tuas? iam crimen habemus
Purgandum gladio. quód nobis ſceptra Senatus
Te ſuadente dedit, uotis tua fouimus arma.
Hoc ferrum, quod fata iubent proferre, paraui
Non tibi, ſed uicto feriam tua uiſcera Magne
Malueram ſoceri: rapimur, quo cuncta feruntur.
Tène mihi dubitas, an ſit uiolare neceſſe,
Cùm liceat? quæ te noſtri fiducia regni
Huc agit infœlix? populum non cernis inermem,
Arua'q; uix refugo fodientem mollia Nilo?
Metiri ſua regna decet, uires'q; fateri.
Tu Ptolemæe potes Magni fulcire ruinam,
Sub qua Roma iacet? buſtum, cineres'q; mouere
Theſſalicos audes? bellum'q; in regna uocare?

Nec soceri.] *Amplificatio fugæ, ab inhoneſto, plus eſt enim aſpectũ Senatus Po. Ro. fugere, ob rem malè geſtam, quàm Cæſarem uictorem.*

Quorum omnia.] *quorũ omnes hac pugna aduerſa euertit. Sunt, qui legãt omnia, quaſi dicat, ait Glareanus, proſperã fortunam, ex lectione Badiana. At ego puto hoc nimis argutum, inquit, & ſimpliciter legendum, Omnia, quaſi dicat, omnem ſubſtantiam, & fortunam, ut à nominatiuo omne.* Theſſal. reus.] *accuſandus malè geſtæ rei in Theſſalia in pugna Pharſalica.* Nulla Tel.] *quaſi rebus deſperatis omnibus, excluſus ab omnibus regibus, uenit ad te, tanquam ad ſacram ancoram, ut in*

a al. priuatũ ſit.

b al. mixtas.

c al. omina.

ſtepetri ſocietatem accipiatur, ab uniuerſo orbe excluſus. ſollicitas noſtrā orbem, hoc eſt, Aphricam, in qua Aegyptus eſt, & eum

Ante aciem Emathiam nullis acceſsimus armis,
Pompeij nunc caſtra placent, quæ deſerit orbis?
Nunc uictoris opes, & cognita fata laceſsis?
Aduerſis non deeſſe decet, ſed læta ſecutos,
Nulla fides unquam miſeros elegit amicos.

conditionem ſuā, néue ſeipſum ex aſſentatorū laudibus, uel uulgi opinione, aut fortunæ fauore, rerū p[ro]prijs, ac ueris dotibus, animiq; uirtutibus æſtimet. A

item orbem ad poſtremum perditum eat. Iuſtior] *Occurrit, quod obijcit, Pompeium de Ptolemæo ut ingrato queri poſſe. Imò inquit, nos iuſtius de eo queri poſſumus, inuertit argumētum per aueſionem ad regem. Eum modeſtè reprehendit, quod regnum quietum moueat armis ciuilib.* Pharon.] *Aegyptum à parte totum. Ab inutili, quod proficiſcitur ab armis Ro.* Crimen ha.] *Si Cæſaris inimicū recipias, illico ille tibi arma inferet. Et, gladio pro bello.* Senatus] *Quod Senatus ſtabiliuit tibi regnum, nō ſumus ingrati ob acceptum beneficiū, ſed & deos in tua uota precati ſumus.* Non tibi.] *ut Pompeio, & hoſpiti paternos ſed uicto.* Malueram ſo.] *Cæſari, ſi uictus eſſet, uiſcera ferire.* Quæ te noſtri] *Qua ſpe, & fiducia, quo conſilio, ingreſſus es regnum meum, cū liceat mihi te interficere, cūm neceſſe ſit.* Populum inermem] *à tenuitate regni, quaſi dicat, cum tantæ non ſint opes noſtræ, ut auxilia inde tibi poſſis polliceri.* Arua moll.] *A' conſequenti. Si uix fodit terram pinguē relictā à Nilo refugo, quid ualeret is populus bello? De Nili inundatione, & recurſu refluo antè dictum eſt.* Metiri ſua] *Ab æquo, Alluſum eſt ad illud Horatianum.*

Metiri ſe quenq; ſuo modulo, ac pede, uerum eſt,

Vt & illud Perſianum.

Meſſe tenus propria uiue.

Monemur adagio, ne quis dilatet, inquit Eraſmus ultra

miq; uirtutibus æſtimet. Martialis.

Qui ſua metitur pondera, ferre poteſt.

Eodem pertinet propria menſura uiuere, ἐνκάν μέτρῳ. Pindarus.

[illegible] *id eſt,*

Oportet autē iuxta ſuā quenq; coditionē uniuſcuiuſq; rei ſpectare modum. Ariſtoph in Auibus.

[Greek line as best read: ἐν κνάμαισιν. εἰ σαυτὸν ἀνειρ ἀλλαχῆ.]

id eſt, Eraſmo interp.

Non ipſe te remetieris. hunc loci Aliò profectus.

In eandem ſententiam hoc loco declamat Photinus.

Tu Ptolem. po] *quaſi dicat, nō A' maiori ad minus, Roma domina rerū non poteſt ſuſtentare ruinā Pompeij, multo minus tu.* Buſtum.] *cladē Pharſalicā inſtaurare, & uires cæſarū reſtituere?* Bellumq;.] *Ab mutilis cum poſsis extra partes eſſe.* B Ante aciē.] *Ante pugnā Pharſalicā in partibus nō eſſe, & nūc in partes uis diſcedere, & quidem cū nulla gratia.* Nunc uicto. o.] *Et nunc Cæſaris potentiā in te concitabis?* Aduerſis.] *Concludit argumentatione orationē. Qui ſecuti ſunt ſecundā fortunā, eos nō decet in aduerſis deeſſe. At tu ſe. undā hominis fortunam nō es ſecutus, licet ergò in aduerſis deeſſe. Addítq; epiphonema, quo abſoluit orationē. Sed ea exclamatio reſpondet toti orationi. in aduerſis deſerendos eſſe amicos. Hanc ſententiā alijs, atq; alijs uerbis non uno loco reddit.*

Aſſensêre. om.] *Ab omnibus itū eſt in ſententiā Photini, nō ſolum Pompeium regno excludendum ſed etiā interficiendū. Sed audiamus Cæſarem. His tunc cognitis rebus, qui propter ætatē eius (pueri regis) in procuratione erāt regni ſine timore adduc̄ti, ut poſtea prædicabāt, ne ſollicitato exercitu regio, Pompeius Alexandriam, Aegyptumq; occuparet. ſiue deſpecta eius fortuna, ut plerumq; in calamitate ex amicis inimici exiſtunt, ijs, qui erāt ab eo miſſi palā liberaliter reſponderunt, eumq; ad regem uenire iuſſerunt. Ipſi clàm conſilio inito, Achillā præfectū regiū ſingulari hominē audacia, & L. Septimium, Tr. Mil. ad interficiendū*

Aſſensêre omnes ſceleri, lætatur honore
a al. iubere. Rex puer inſueto, quod iam ſibi tanta *a* licere.
Permittant famuli, ſceleri delectus Achillas,
b al. exultas. Perfida qua tellus Caſijs *b* excurrit arenis,
Et uada teſtantur iunctas Aegyptia Syrtes,
c al. gladijsq; Exiguam ſocijs monſtri, *c* cladisq; carinam
Inſtruit, ô ſuperi, Niluſne, & barbara Memphis,
Et Peluſiaci tam mollis turba Canopi
Hos animos? ſic fata premunt ciuilia mundum?
d al. ullus'ne Sic Romana iacent? *d* nulluſne in cladibus iſtis?
Eſt locus Aegypto? Phariuſq; admittitur enſis
Hanc certè ſeruate fidem ciuilia bella,
e al. præſtate. Cognatas *e* præſtate manus, externaq; monſtra
Pellite, ſi meruit tam claro nomine Magnus.
Cæſaris eſſe nefas, tanti Ptolemæe ruinam
Nominis haud metuis? cæloq; tonāte prophanas
f ac. Inſeruiſſe manus impure, *f* & ſemiuir audes?
Non domitor mundi, nec ter capitolia curru
Inuectus, regumq; potens, uindexq; Senatus,
Victoriſq; gener, Phario ſatis eſſe tyranno
Quod poterat. Romanus erat, quid uiſcera noſtra
Scrutaris gladio? neſcis puer improbe, neſcis,
Quo tua ſit fortuna loco, iam iure ſine ullo
Nili ſceptra tenes, cecidit ciuilibus armis,
Qui tibi regna dedit. Iam uento uela negarat
Magnus, & auxilio remorum infanda petebat
Littora, quem contra non longa recta biremi
Appulerat ſcelerata manus, Magnoq; patere
Fingens regna Phari, celſa de puppe carinæ
In paruam ſubeere ratem, littuſq; malignum

Pompeium miſerunt. Appianus, Hi, inquit, nefandū negotiū animo uoluētes, Pompeiū interficere conuenerūt, quò Cæſari morem gererent. Perfidus.] *A' loco ubi inſtruxerit ſceleſtus ille ratinā exiguam ſocijs tribus, aut ad ſummū quatuor, inter quos erat L. Septimius, qui ſub Pōpeio Tr. militum ordinem duc̄tarat, & Salomus Centurio. Periphraſticè monſtrat locū uadoſum propter proximum montē Caſium, per quem uicinū mare nō poteſt nō eſſe uadoſum.* C Iunctas Sye.] *Inter Leptim enim, & Alexandriam Syrtes ſunt, intra uadoſum, & reciprocum mare, æſtu procellarū exundāte, incertis ſedibus leniter ſubſidūt, nec arenarum cumuli alluuione*

Incuſat, binaremq; radis frangentibus æſtum,
Qui *a* uetet externas terris *b* appellere claſſes.

A *alliſionis uehemētius congeſti, præbendi ab incertas uices, neque caueri poſſunt. Etenim profunda redduntur æſtu maris depulſis arenis, quæ paulo antè erant uadoſa. Contrà breuia innauigabiliaq; per arenas è Caſia appulſit.*

O' ſuperi.] *per indignationem exclamatio, quod mædica cymba inſtruitur à mōſtris hominū, quæ totius orbis Imperatorem ſit ad cædem exceptura. Et Pompei maieſtatē amplificat.* Hos animos.] *Apoſiopeſis, ſubaudi habet, uel induit.* Canopi Peloſiaci.] *Per Nilū, Memphim & Canopum intelligit totam Aegyptū. A' Peluſio, ad fauces uſq; Canopi, ſunt M.CCC. ſtad. A' Canopo uſq; ad Pharon, ſtad. C. L. Canopos oppidū appellatum creditur à Canopo gubernatore nauis Menelai, qui illic aſpidis morſu interijt. Haud procul inde foſſa eſt, cymbis referta. in quibus nymphæ aſſiduò modulantur. Glareanus exiſtimat, Peluſiaci, uā eſſe epitheton ſatis aptū Canopo, cùm Peluſium ſit, inquit, oppidū ad extremū Nili oſtium, Orientem uerſus. Canopos uerò maximè ad Occaſum.*

B *Scio Perſas, pro Medis, Glauci Scyllam, pro Niſi figuratè poni. At Canopū accipere epitheton Peluſij, hoc inaudi tū. Sed Hæc, & ſimilia in opere imperfecto facilè ueniam merentur.* Cladibos.] *in cæde Pompei, ut Aegyptius enſis feratur, ad cædē ciuis Romani, Imperatoris, & quidem Maximi omnium, quos Roma habuit. Pharius enſis, Aegyptius enſis, quaſi barbarus,* Ciuilia bella.] *Auerſio, ad bellum ciuile, ut ſi omnino neceſſe ſit, Magnū cadere, pereat manibus ſuorū ciuiū, gladio alicuius ſuæ gētis, non autē barbarorū hominū.* Externa mon.] *Aegyptius, ſemper alludit ad monſtrū hominis, & ſemimarē Photinū. Si modo Pompeius meruit, in Cæſaris gratiā occidi.*

Ptolemæe.] *auerſio ad regem.* Cœloq; to.] *reſpexit ad Ra. le. quæ uetabatur, Ioue tonante nihil inceptare aliquid. Vituperato interfectore, aptè amplificat maieſtatem Pompeij.* Phario.] *Regi Aegyptiorū, uel ſi nihil aliud, quā quod Romanus erat, fas eſſe potuiſſet.* Noſtra] *Romana.* Quo in lo.] *quaſi dicat, ô puer rex, neſcis adhuc, in quo rerū ſtatu ſit tua fortuna, neſcis, quid ſeruus ueſper ſit tibi breui aduecturus.* Iure ſine nl.] *Quāuis ſine iure ſaltus regnabat excluſa ſorore, tamen per hoc parricidiū regna ſuo exciderat, ne exiſtimaret impunè cædē futurā fuiſſe.* Nili ſcep.] *Regnū Aegypti, à parte totū.* Cecidit.] *Pompeius, cuius beneficio pater in regnū reductus fuerat, & regnare iuſſus erat à Senatu.* Iam ocu.] *hoc eſt, ut la cōtraxit, uel, ut Sulp. depoſuit.* Scelerata ma.] *Aegyptiorum, Septim & Achillas. Appianus, cymbā eximie ornatā ad eū mittunt, inquit, ueluti mari importuoſo eo in loco exiſtēte, nec à maioribus nauib. adiri facili. Miniſtri porrò regij cymbā inſcenderant, & cum his Septimius, uir Romanus, qui tūc fortè regi aſſidens aliâs cum Pompeio militauerat. Is dextrā regis nomine Pōpeio obtulit, & ad amicum filium tuto monet accedere. Sic Appianus.* In parvā iubet.] *Cæſar paucis ita refert. Ab his, inquit, liberaliter ipſe appellatus, & quadā notitia Septimij productus, quod bello prædonū apud eū ordinē duxerat, nauiculā paruulā cōſcendit, cum paucis ſuis, & ibi Achilla, & Septimio interficitur.* Littoriq; mal.] *Plutar. ſcribit, cū iam ſcapha propior eſſet, Septimiū prævenientè ſurrexiſſe, ac Latinè Pompeiū imperatorē Ro. appellaſſe. Achillā uerò eū Græcè ſalutaſſe, atq; admonuiſſe, ut in ſcaphā deſcēderet. Limū enim eſſe ac nō profundū, quod triremi ad nauigandū ſuppeteret, cū ob uicinū Caſiū montē arenoſū ſit mare.* Bimarē æſt.] *Rectè Sulpit. hinc Libicū, inde Aegyptiū mare inter ſe, oſtiorū Nili æſtu ſentiēte colliduntur. Et inter hæc, exercitus tāquā Pōpeio honorē delaturus. iuxta littus in acie ſtabat, inter quos rex medius ueſte purpurea eminebat. Cuius rei ſpectaculo, motus Pōpeius, maximè cū nec ad ipſum acceſſiſſet rex, nec ex dignitorib. præmiſiſſet, (quāquā & Corneliæ, & omnibus ferè, qui in naui erāt ab initio regis animus ſuſpectus fuerat) dehortantibus omnibus ne iret ad eū, protulit Sophocleū illud,*

Qui ad tyrannū ſe cōfert, etſi liber eſt, ſit illius ſeruus. "

Externas. c] *ut maiores Aegyptij. Pulchrū cōmentum.*

Quod niſi fatorum leges, intentaq; iuſſu
Ordinis æterni miſeræ uicinia mortis
Damnatum leto traherent, ad littora Magnum,
Non ulli comitum ſceleris præſagia deerant,
Quippe fides ſi pura foret, ſi regia magno
Sceptrorum autori uera pietate pateret,
Venturum tota Pharium cum claſſe tyrannum.
Sed *c* ceſsit fatis, claſſemq; relinquere iuſſus,
Obſequitur, letumq; iuuat præferre timori.
Ibat in hoſtilem præceps Cornelia puppim,
Hoc magis impatiens egreſſo deeſſe marito,
Quod metuit clades, remane temeraria coniunx,
Et tu nate precor, longeq; è littore caſus
Expectare meos, *d* & in hac ceruice tyranni
Explorate fidem. dixit, ſed ſurda uetanti
Tendebat geminas amens Cornelia palmas,
Quò ſine me crudelis abis? iterúmne relinquor
Theſſalicis *e* ſubmota malis? nunquā omine læto
Diſtrahimur miſeri, poteras flectere puppim,
Cum fugeres aliò, latebriſq; relinqueret Lesbi,
Omnibus à terris, ſi nos arcere parabas.

Quod niſi f.] *Mul*
C *tis uerbis oſtendit poēta, niſi planè fatale fuiſſet, Pompeium ibi perēūdum eſſe, multa ſigna in omniū oculos incurrebāt, quib. præſagire poterant, eū ad cædem trahi.* Inten ta.] *in iuſſa, uel intenta iuſſu.* Ordinē extremum, *Diuinam prouidentiam uocat.*

Niſi trah.] *Pompeiū deſtinatū ad cædē, omnes comites palàm præſagire poterāt id, quod ſtatim euenit. Præſagia alioquot recenſuimus paulò antè, exercitus inſtructus in littore, tanquā ad ſpectaculū, cōtemptim miſſi duo uiles, & ſcelerati homines Septimius, & Achillas, cū regis eſſet tāto uiro obuia procedere cum aliquāta nobilium ſuorum manu modica cymba. et alia conſimilia. Præſagiū eſt, prædiuinatio, & præſenſio rerū futurarū, & præſagatio ueteribus. Ineſt igitur, ait Cic. in animis præſagatio extrinſecus iniecta, atq; incluſa diuinitus.* Quippe.] *præſagium, ſi ſincero animo obtuliſſet Pōpeio cōmunionem regni, occurriſſet ei cū omni regia claſſe, & honorificè data dextra aduentū illi ſuū gratulatus fuiſſet.* Iuſſus.] *Pompeius à regijs monſtris, Achilla, &*

a al. uetat.
b al. aduertē ſe.
c al. cedit.
d al. ſed
e al. ſommotu.

Septimio. Sed obſequutus fuit Pōpeius parricidis. Ibat in ho.] *Poëta coniugis affectū pium in Cornelia propoſuit, quæ maritū in cymba deſcendentē ſequi voluerit. Cæterùm parua nauicula exceptū Pōpeium Cornelia anxia animo euentū rei expectans, oculis proſecuta fuit.* Remane] *Verba ſunt Pōpeij ad Corneliā, quaſi remouētis à ſe, monētisq́; ut in naui maneret.* Nate.] *Sexte fili, hic apud uxorē meam tantiſper te cōtine, dum euentū rei uideritis.* Non fre.] *Satius fuiſſet, non ueniſſe in Leſbum, ac me inde abduxiſſe huc, & nunc deſerere miſeram.*

A . tantū in fluctus placeo comes? hæc ubi fruſtra
Effudit, prima pendet tamen anxia puppe,
Attonitoſq́; *a* metu, nec quoquam auertere uiſus,
Nec magnum ſpectare poteſt, ſtetit anxia claſsis
Ad ducis euentum, metuens non arma, nefaſq́;
Sed ne ſubmiſsis precibus Pompeius adoret
Sceptra *b* ſua donata manu. tranſire parentem
Romanus Pharia miles de puppe ſalutat
Septimius, qui (proh ſuperū pudor) arma ſatelles
Regia geſtabat poſito deformia pilo
Immanis, uiolentus, atrox, nullaq́; ferarum
Mitior in cædes. *c* quis non fortuna putaſſet
Parcere te populis, quod bello hæc dextera uacaſſet
Theſſaliaq́; procul tam noxia tela fugaſſes?

a al. attonitoq́;. *b* al. tua. *c* al. qui.

An tantum.] *Pathos à loco, in hoc tibi placeo, ut circūducas me per maria? ac non comes eſſe poſſum terra?* Prima puppe.] *Tum demum amicorū multi ſuadebant, id quod paulò antè retuli, non eſſe eundum ad regem. Pōpeius tamē cōſtans noluit ad regē ire Atq; ibi tum, cùm exciperetur ab ijs, qui erant circa Achillam, auerſus ad uxorē, & filiū, dixit hæc. Sophocl. Iambica.*

ὅστις δὲ πρὸς τύραννον ἐμπορεύεται
κείνου 'στὶ δοῦλος, κἂν ἐλεύθερος μόλῃ.

Nec quaquam.] *pathos à geſtu.* Romanus Sept.] *Ab hoc Latinè Imperator Romanus ſalutatus fuit.* Proh ſup. pu.] *exclamatio ab indigno.* Regia ar.] *ipſius regis pilum miſſile telū erat, ferro triangulo, unciarum 9. haſtili pedū quinq; & ſemis, nunc ſpiculū uocatur. Ad cuius ictum præcipuè exercebātur milites, quod arte, & uirtute directū, & ſcutatos pedites, & loricatos equites ſæpè tranſuerberabat. Atq; hoc quidē maius pilū erat. Erat aliud minus, ferro triangulo, unciarū V. haſtili trium pedū, & ſemis, quod tūc uerriculū temporibus Vegetij uerutum dicebatur. Poſita itaq; militis telo, regia arma & quidem non ſalutem, ſed cædem prolata præ ſe ferebat.* Immanis.] *aſyndeton uehementiæ gratia.* Fortuna.] *Auerſio ad fortunā.* Hæc d.] *otioſa fuiſſet, ſi præſens in Pharſalica pugna unà adfuiſſet.* B

Diſponis gladios, ne quo non fiat in orbe
Heu facinus ciuile tibi, uictoribus ipſis
Dedecus, & nunquam ſuperûm caritura pudore,
Fabula. Romanus regi ſic paruit enſis,
Pellæuſq́; puer gladio tibi colla recidit
Magne tuo. qua poſteritas in ſæcula mittet
Septimium fama? ſcelus hoc quo nomine dicent,
Qui Bruti dixêre nefas? iam uenerat horæ
Terminus extremæ, Phariaq́; ablatus in alnum
Perdiderat iam iura ſui. *d* tum ſtringere ferrum
Regia monſtra parant, ut uidit cominus enſes,
Inualuit uultus, atq; indignatus apertum
Fortunæ præbere caput, tunc lumina preſsit
Continuitq́; animam, ne quas effundere uoces
Poſſet, & æternum fletu corrumpere famam.
Sed *e* poſtquam mucrone latus funeſtus Achillas
Perfodit, nullo gemitu conſenſit ad ictum,
Reſpexitq́; *f* nefas, ſeruatq́; immobile corpus,
Seq́; probat moriens, atque hæc in pectore uoluit:
Secula Romanos nunquam tacitura labores
Attendunt, æuumq́; ſequens ſpeculator ab omni
Orbe ratem, Phariamq́; fidem, nunc conſule famæ.
Fata tibi longæ fluxerunt proſpera uitæ,
Ignorant populi, ſi non in morte probaris,
An ſcieris aduerſa pati. ne cede pudori
Autorem*g* que dole fati, quacunq; feriris,
Crede manum ſoceri, ſpargant, lacerentq́; licebit,
Sum tamen ô ſuperi fœlix, nulliq́; poteſtas
Hoc auferre Deo, mutantur proſpera *h* uitæ,
Non ſum morte miſer.——

d al. tunc. *e* al. At. *f* al. Deſpexitq́;. *g* al. Anctoremq́;. al. Actoremq́;. *h* al. uita. al. fit.

Diſponis] *Et ut hic quoq; ciuile bellū ſit, gladios diſponis ad cædē eius quem honorificè ſalutabat.* Romanus] *quem Septimius Ro. gerebat, ita Regi parebat, ut magno cū dedecore ſuo, et pudore Deorum, apud omnē poſteritatē fabula, imo res geſta narraretur.* Pellæus puer.] *Aegyptius, ſed à Ptolemæo Lagi Macedonæ oriundus.* Tuo gl.] *Alluſum eſt ad parœmiam. Suo ſibi hunc iugulo glad.* Qui Bruti.] *Qui nefas M. Bruti factum uerbis de cæde Cæſaris extulerūt, quo nomine hoc ſcelus appellabūt poſtea. Quaſi dicat, Brutus interfecit tyrannū, oppreſſorem Libertatis, inuaſorē Imperij. hic Septimius defenſorem Senatus, uindicē Libertatis, trucidauit, quo potiſsimū nomine, ſi collocatio fiat, hoc ſcelus appellabunt? cum Bruti facinus laudib. ſit uehendum.* Phariamq; ab] *parua nauicula exceptū Cornelia animo anxia euētum rei expectans oculis proſequebatur. Et iam nō procul à naui aberāt, cū Septimius eū gladio traiecit. Inde Achilla, & alij ferrum ſtringētib., utraq; manu ad frontē obducta multis uno tempore uulnerib. acceptis, nullā emiſit uocē, tanta uiri maieſtate indignū, ſed ſuſpirio duntaxat edito abſtulit corpus feriendū percuſſoribus.* Monſt.] *Septimius & Achillas* C Secula Ro.] *Affingit Pompeio orationem, quā tacitus apud ſe reuoluit.* Phari.] *perfidia Aegyptiorū, Appianus, cū in alto, inquit, lōgè abeſſet, inter nauigandū magis adhuc de Septimio cœpit ſuſpicari, ſiue quod Romanū hominē ſecū olim militantem noſceret, ſiue quod ſolū adeſſe cerneret, quaſi ab militaris diſciplinæ æmulationem, Imperatorē ſuū eſſet inuaſurus Te'ne, inquit, ego cognoſco ô miles. Cui ſtatim ille annuit. Deinde cōuerſum primus con-*

A *mus perculit. Cæteri uerò inſecuti ſunt. Sed Plutarchus paulò aliter. Cùm inter nauigandum, inquit, à trireme ad littus, nulla uox pia ad Pompeiũ perueniſſet, ad Septimiũ dixit. Non ego te meum cõmilitonẽ agnoſco: Sed hic nulla uoce emiſſa, tantum capite annuit. Tum Põpeius orationem Græcam, qua erat apud regem uſurus, legens litus propius acceſſit. & multis ex regijs deſcendentibus, uelut ad officium, & ſalutationem uiri, cùm Pompeius apprehenſa manu Philippi aſſurgeret, Septimius eum à tergo enſe transfigit. Inde Saluius, & Achillas gladios nudauere.* Non ſum morte miſer] *Quia mors malum non eſt, & in mea conſtantia perſeuero, & fretus recta conſcientia, poſt triumphos animo tranquillo morior.*

—Videt hanc Cornelia cædem,
Pompeiusq́ meus, tanto patientius oro,
Claude dolor gemitus, natus, coniunxq́ peremptũ
Si mirantur amant. talis cuſtodia Magno
Mentis erat, ius hoc animi morientis habebat.
At non tam patiens Cornelia cernere ſæuum
Quàm perferre nefas miſerãdis æthera complet
Vocibus, ô coniunx ego te ſcelerata peremi,
Lætiferæ tibi cauſſa moræ fuit auia Lesbos,
Et prior in Nili peruenit littora Cæſar.
Nam cui ius alij ſceleris? ſed quiſquis in iſtud
A ſuperis immiſſe caput, uel Cæſaris iræ,
Vel tibi proſpiciens. neſcis crudelis, ubi ipſa
Viſcera [a] ſunt Magni, properas, atq; ingeris ictus,
Qua uotum eſt uicto, pœnas non morte minores
Pendat, & antè meũ uideat caput, haud ego culpa
Libera bellorum, quæ matrum ſola per undas,
Et per caſtra comes, nullis abſterrita fatis,
Victum, quod reges etiam timuere, recepi.
Hoc merui coniunx, in tuta puppe relinqui?
Perfide parcebas, te fata extrema petente
Vita digna fui? moriar, nec munere regis.
Aut mihi præcipitem nautæ permittite ſaltum,
Aut laqueum collo, tortosq; aptare rudentes,
Aut aliquis Magno dignus comes exigat enſem,
Pompeio præſtare poteſt, quod Cæſaris armis
Imputet, ô ſæui properantem in fata tenetis?
Viuis adhuc coniunx, & iam Cornelia non eſt
Iuris Magne ſui? prohibent accerſere mortem,
Seruor uictori. ſic fata, interq; ſuorum
Lapſa manus, rapitur, trepida fugiente carina.

Vides hæc.] *Cõſolatur ſe Põpeius, quod in conſpectu ſuorũ cadat, hoc eſt, cõiugis, & Sexti Pompeij filij: pathos à ſexu, & ætate.*
At non t.] *Dilatatio à querimonia perſonæ Corneliæ, in qua immodicus dictus eſt quidẽ, ſed decorè, quod is ſexus in tali re natura nullũ ſeruet modũ, ubi cœperit queri.*
B Ego te ſc.] *tranſlatio culpæ mortis in ſe, præ impotẽtia animi.*
Auia Leſ.] *Aetiologia. Nam propius aliã fugã tenere potuiſſet, Leſbo pẽtita.* Cæſ.] *putat Cæſarẽ ante Põpeium in Aegyptũ perueniſſe. Ducit enim argumentũ à cõſequẽti. Põpeius in ipſo ſtatim appulſu occiſus eſt, ergo Cæſar anteuenit, et eũ interfici iuſſit. Veriſimile non eſt, reputat, ab rege amico peremptores miſſos, cuius*

Simul ut Põpeius ipſã uideat ob oculos morientẽ, antequã ipſe pereat. Haud e.] *Culpæ belli partẽ in ſe per amẽtiã trãsfert, quod ſola maritũ ſit ſecuta ad bellũ unde perfidũ eũ uocat, quod nũc in extrema morte ab eo deſeratur, nec cõmori liceat.* Cõiunx.] *pathos à relatione, cum cõiunx cõiugem, haud deceat deſerere.* Moriar ne.] *Quaſi beneficium aliquod regis eſſet, ab eo ad mortẽ rapi, ſed aliud mortis genus ſtatuit quærere, exemplo Anchiſæ Vergili.*
Ipſe manu mortem inueniam.
Põpeio.] *Si quis me enſe cõfoderit, beneficiũ Põpeio pſtiterit in morte mea, quæ alioq; tyrãnidi Cæſari tribueretur.* O ſæui.] *conqueritur ſe à comitibus retineri, ne ſibi mortẽ conſciſcat.* Viois ad

[a] al. adſint.
[b] al. aptate.
[c] al. acceſſere m.

C *patrem in regnũ Põpeius autore Senatu per Gabiniũ reſtituit.* Sed quiſ.] *reuocat impotentiã, ac dubitat de autore, & cauſſa cædis.* Sed quiſq.] *Neſcit, cuius iuſſu ſit interfectus, cũ à Cæſare, an à ſuperis hoc ius percutiendi Magnũ ſit datũ.* Neſcis cr.] *Hortatur ſe ipſam ad cædẽ ſui, ſimul ut ea morte pereat, qua optat Põpeius. Orationes ſunt abruptæ, & nuſquã ſibi cõſtantis, & amentis animo.* huc.] *Rurſum quaſi amens auertit orationẽ ad maritum abſentẽ, & iam mortuũ.* Iuris ſui.] *Tertia perſona, pro, prima. Ego non ſum amplius mei iuris, te amiſſo, ſed in hoſtis poteſtatem redacta ſum, ut me uiuam cõſequatur.*
Perhibent.] *Comites, ac nautæ, ne mihi mortem accerſam. Hoc cum mœrore quaſi ad alios merſa cum atteſtatione, quod non datur conſilium ſuum exequi.*

At Magni cùm terga ſonent, & pectora ferro,
Permanſiſſe decus ſacræ uenerabile formæ,
Iratamq́; Deis faciem, nihil ultima mortis
Ex habitu, uultuq́; uiri mutaſſe fatentur,
Qui lacerum uidere caput. nam ſæuus in ipſo
Septimius ſceleris maius ſcelus inuenit actu,
Ac retegit ſacros ſciſſo uelamine uultus
Semianimis Magni, ſpirantiaq́; occupat ora,
Collaq́; in obliqua [d] ponit languentia tranſtro.
Tunc neruos, uenasq́; ſecat, nodoſaq́; frangit
Oſſa diu, nondum artis erat, caputq́; enſe rotare.
At poſtquam trunco ceruix abſciſſa receſſit.
Vindicat hoc Pharius dextra geſtare ſatelles.
Degener, atq; operæ miles Romane ſecundæ,
Pompeij diro ſacrum caput enſe recidis

At Magni.] *Dilatat narrationẽ copioſè ab ijs, quæ cædem conſecuta ſunt. Põpeius utraq; manu ad frontẽ obducta, multis uno tẽpore ictibus cõfoſſus, nullam emiſit uocem tãti uiri maieſtate indignã, ſed ſuſpirio tãtum edito, ubi ulto corpus percuſſoribus feriendũ.* Viri fa.] *autores in hoc cõſentiũt. decus formæ in uultu*

manſiſſe in ipſa cæde, ſed illi, qui uiderunt deformatum ſane caput. Sęuus Septi.] *Amplificatio maioris crudelitatis.* Sciſſo uela.] *in quo moriens caput inuoluerat. Cætera ad amplificationem inmanis crudelitatis pertinent. Pharium ſatellitem, Ptolemei regis miniſtrũ, nõ Septimium, ſed Achillam uocat, qui ius*

[d] al. poſuit.

Vt non ipſe feras? ô ſummi fata pudoris
Impius ut Magnum noſſet puer, illa uerenda
Regibus hirta coma, & generoſa fronte decora
Cæſaries compreſſa manu eſt, Phario'que ueruto,
Dum uiuunt uultus, atque os in murmura pulſant,
Singultus animæ, dum lumina nuda rigeſcunt,
Suffixum caput eſt, quo nunquam bella iubente
Pax fuit, hoc leges, campum'que, & roſtra mouebat.
Hac facie fortuna tibi Romana placebas.
Nec ſatis infando fuit *a* hæc uidiſſe tyranno,
Vult ſceleri ſupereſſe fidem, tunc arte nefanda
Summota *b* eſt capiti tabes, rapto'que cerebro
Exiccata *c* cutis, putris'que effluxit ab alto
Humor, & infuſo facies ſolidata ueneno eſt.

portādi caput ſibi uindicabat, cum alterum Romanū militem appellet. Opere ſecundę.] *Septimius cum gladio tetigerat, inde Achillas, & alij ferrum in Pompeium ſtrinxerunt: iacenti caput ademerant, & truncū in mare deuoluerunt.* Recidis.] *Auerſia ad Septimium, qui degenerabat ab ingenio gentis ſuæ.* O' ſummi] *exclamatio in rei indignitatem.* Cæſaries.] *Pathos à geſtū.* Suffixum ca.] *Aegyptio pilo, palpitante ore adhuc. pathos à maieſtate, & authoritate tanti uiri antecedente,*

a al. hoc.
b al. Submota.
c al. adſiccata

Templi pōdus erat, modica qui clauditur urna. A

Procedēte tempore cū tumulus ſub arena eſſet obrutus, ſtatuæ etiā, quæ Pōpeio à neceſſarijs eius circa Caſiū ex ære erectæ ſteterāt, in tēpli aditu, iā uetuſtate exeſæ ſeruarentur, ætate mea ab Hadriano Imperat. ſumma diligentia perquiſitæ, & inuentæ ſunt, cùm ad partes illas acceſſiſſet. Tumulus quoque mandato eius perpurgatus, ſtatuæ erectæ, ſic, ut denuo ab omnibus dignoſci poſſent. Et hic finis uitæ Pompeij fuit. à quo tam ingentia prælia exantlata ſunt, cuius opera Romanorum Imperium in maius adauctum, ob quæ Magni cognomen habere meruit, cùm à nemine antea eſſet ſuperatus, ſed ab adoleſcentia uſque inuictus fuiſſet, ac beatus. A' tertio quippe & uigeſimo uſque ad octauum, & quinquageſimum ætatis annum Monarchiæ præfuit, ſumma potentia uſus, & (ut opinio fert) ob Cæſaris zelum populari fauore in principatu poſitus. Hæc Appianus. Cætera ſuo loco. B

Fortuna.] *ab auerſione ad fortunā. Cætera, quæ ſequuntur ad effectus uarios pertinent. Appianus ad iſtum modum refert hiſtoriam. Vxor & amici eius hæc intuentes, eiulatu, gemitu'que ad Deos fœderum uindices manus tollere, nulla'que interiecta mora, claſſem ab inimico littore auertere contendunt, caput Pompeij à buſto abſciſſum, & à Photino, Cæſari magno pro munere ſeruatum. Verum idem, ſtā nefandi ſceleris meritas luit pœnas. Reliquū corpus in littore ſepultum à quodam tumulo inſigni ad dito, cui ab alio inſcriptum fuit.*

Veneno.] *Sublata cerebro, & inteſtini medicamentis, & aromatibus cadauera conſeruantur.*

Vltima Lagææ ſtirpis, periturą'que proles
Degener, inceſtæ ſceptris ceſſure ſororis,
Cùm tibi ſacrato Macedon ſeruetur in antro,
Et regum cineres extructo monte quieſcant,
Cùm Ptolemæorum manes, ſeriem'que pudendam
Pyramides claudant, indigna'que Mauſolea,
Littora Pompeium feriunt, truncus'que uadoſis
Huc illuc iactatur aquis? adeóne moleſta
Totum cura fuit ſocero ſeruare cadauer?
Hac fortuna fide Magni tam proſpera fata
Pertulit, hac illum ſummo de culmine rerum
Morte petit, clades'que omnis exegit in uno
Sæua die, quibus immunes tot præſtitit annos:
Pompeius'que fuit, qui nunquam miſta uideret
Læta malis, fœlix nullo turbante Deorum,
Et nullo parcente miſer, ſemel impulit illum
Dilata fortuna manu, pulſatur arenis
Carpitur in ſcopulis, hauſto per uulnera fluctu,
Ludibrium pelagi, nulla'que manente figura,
Vna nota eſt Magno capitis iactura reuulſi.
Ante tamen Pharias uictor quàm tangat arenas,
Pompeio raptim, tumulum fortuna parauit.

Vltima Lagææ ſtirpis.] *Acerbè poëta, intermiſſa paululum narratione inuehitur in Ptolemæum, apud quem cùm corpus Alexandri Magni ſepultum eſſet, & omnium regum Aegypti ſeries Pyramidibus, & Mauſoleis magnificè tegerentur, Pompeij corpus in fluctibus marinis uolui iactari'que ſineret: res profectò indigna,* Vltima L.] *ultime Ptolemæorum regum Aegypti. Ptolemæus Lagi filius in regni Macedonici diuiſione, regnum Aegypti obtinuit, tranſlato, eò ex Babylone corpore Alexandri. Ad hunc modum catalogum regum digerit Nicephorus Calliſtus,*

κρατεῖ δ' αἰγύπτου πτολεμαῖος ὁ λάγου.
" εἶτα κρατεῖ ἐκ γένους πτολεμαίων.
" ἀρχὴν δὲ αὐτὴν τῆς παλαιᾶς κλεοπάτρας,
" ὁ φιλάδελφος δεύτερος πτολεμαῖος.
" ὃς καὶ μετεγλώττισεν ἑβραίων βίβλους
" μεθ' ὃν καὶ τρίτος τῶν θεῶν εὐεργέτης,
" καὶ πτολεμαῖος ὁ λεγ οἱ φιλοπάτωρ.
" ἐπιφανέστατος πτολεμαῖος.

" μεθ' ὃν κρατεῖ πάλιν
γε παῖς φιλομήτωρ.
" ἔπειτα κακεργέτης
ὁ πτολεμαῖος,
" εὐεργέτης δὲ φύσκων ὁ πτολεμαῖος,
" κοινῶς ἀλεξάνδρου πτολεμαῖος,
" αὐτὸς πάλιν διόνυσος πτολεμαῖος,
" ἀλέξανδρος, λάθυρος πτολεμαῖος. C
" ἔπειτα διόνυσος, ἢ
κλεοπάτρα
" καὶ κλεοπάτρα βασιλεύουσα μόνη.
" ἔτεσι καθυπήκοοι
τῷ ῥώμης κράτει.

Sed inter Dionyſium, de quo hic agitur, & Latyrum, prætermiſit patrem pueri Auletem, qui Pompeio debebat reſtitutionem in regnum.

Peritura.] *Breui interitura. Poſtea in pugna, ingenti cæde edita iuxta munitiones, rex ad nauim fuga delatus, quæ in prærupta fluminis foſſa parata erat multis ſeſe eodem metu ingerentibus, nauigio depreſſo, Ptolemæus perijt ut tradunt.* Degener.] *A' uirtute, & fide maiorum, Quin & ſorori Cleopatræ, cuius nuptias à patre conſecutus fuerat, moriens ſtatim reliquit.*

Macedon.] *Corpus Alexandri magni. qui conditor urbis Alexandriæ fuit. Corpus primum Memphi. mox*

Alexandriæ

A *Alexandriæ conditum fuit, & quidem in antro ſub monte, ut ipſe an..., ſi ín Ptolemæorum ſeries ſub Pyramidibus iaceant ſepulti. Plinius libro 36. Pyramides in Aegypto ocioſam, & ſtultam regum oſtentationem appellat. Ampliſſima ex Arabicis lapidibus conſtabat, trecenta ſexaginta hominum millia: annis 20. eam ſtruxiſſe produntur. Tres uerò factæ annis 78 & menſibus 4. Sed de Pyramidibus alibi nonnihil dictum eſt.* Mauſolea] *Mauſolum ſepulchrum primum fuit Mauſolo regi Cariæ factum ab Artemiſia eius uxore, centeſimæ Olympiades anno ſecundo. Opus id ut eſſet inter ſeptem miracula, ij maximè artifices fecere. Patet ab Auſtro & Septentrione ſexagenos, & ternos pedes. Breuius à frontibus, toto circuitu pedes quadringentos, undecim attollitur in altitudinem, uigintiquinque cubitis, cingitur columnis triginta ſex. Ab Oriente caelauit Scopas, à Septentrione Bryax, à Meridie Timotheus, ab Occaſu Leocares. Ad hoc opus acceſſit, & quintus Artifex Nam ſupra pteron, Pyramis altitudine inferiorem æquauit uiginti quatuor gradibus, in metæ cacumen ſe contrahēs.*
B *In ſummo eſt quadriga marmorea, quā fecit Pythis Hæc adiecta CXL. pedum altitudine, totum opus include ſit. Huiuſmodi Mauſolea regū conditorijs impoſita dicit. Ad huius poſtea ſimilitudinem. D. Auguſtus ſepulchrum ſibi in campo Martio ædificauit mirabili opere, duodecim oſtijs adhibitis. ad duodecim cœleſtium ſignorum imitationem Erecto ibi præterea obeliſco quod inſcriptam rerum naturæ interpretationem Aegyptiorum philoſophiæ habebat, cui D. Auguſtus mirabilem uſum addidit, ad deprehendēdas Solis umbras, dierumq́. & noctiū magnitudines ſtrato lapide ad obeliſci magnitudinē, cui par fieret umbrarum effectus Addidit adhæc porticum mille pedum, hortos item, ac nemora miræ pulchritudinis In quibus, & tum magnificis Mauſoleis reges ſepeliūtur, cū interim Pōpeius ter quoties maximus fluctib. iactetur.*

Adeo 'ne.] *ecphoneſis in rei indignitatem, quam deinde amplificat antitheſi rerum anteactarum, & præſentis infœlicitatis Pompeij.*

Fœlix nullu.] *Enthymema à contrarijs.*

Pulſatur] *à loco pathos.* Per uulnera] *e...* Antè ea.] *Priuſquam tamen, quam Cæſar in Aegyptum ueniat.*

Raptim tumulum.] *Corpus æſtu pelagi ad littus depulſum, Philippus eius libertus, modico ex fragmentis nauium materia cōquiſito ut potuit, cremauit, eodemq́ tumulauit loco, ubi poſtea id carmen fuit, quod paulò antè dixi.*

Templi pondus erat, modico qui clauditur urna.

Ne iaceat.] *Ne inſepultus relinquatur, aut ne meliore conditorio, quàm reges, ſepeliatur Codrus quidam Pompeij libertus, & Quæſtor, qui eum à Cypro in Aegypto uſque comitatus fuerat, uenit ad mare ad humandum: Diuerſum paulò antè ex Plutarcho retulimus, de Philippo eius liberto à quo ablatus,*
C *& in tunica inuolutus fuit, ac pyra ex reliquijs modicæ ſcaphæ ſtructa, eum cremauit. Ac dum in hoc totus eſt, ſenex quidam libertus Pompeij, ac miles ſuperueniens ille ſuam operam præſtitit.* Ab Idaliu li.] *Epithetice, ab Idalio monte Cypri, à quo & Venus Idalia dicta eſt.* Cinyreæ Cypri.] *Interpret Pindari Pythiorum Ode ſecunda docet, Cinyram regem Cypri fuiſſe filium Apollinis, & Paphi: ſecundum quoſdam, Eurymedontis. & Paphiæ nymphæ.*

ἀμφὶ κιν... τὸν κινύραν. τὸν τῶν κυπρίων βασιλέα οἱ μὲν θανεῖ γίνονται. ἐγὼ δὲ παρ' οὐ. οὔτω δ' ἄρ ἀπόλλωνος υἱὲ, ... κατ' ... ... καὶ παφίας νύμφης.

Et Nemeorum Od. 8.

σὺν θεῷ γάρ τοι φυτευθεὶς
ὄλβος ἀνθρώποις παρμονώτερος
ὅσπερ καὶ κινύραν ἔβρισε πλούτῳ ποντίᾳ ἐν ποτε κύπρῳ. *id eſt,*

Deo fautu fœlicitas hominibus ſtabilior, quæ ſanè & Cinyram opibus cumulauit olim in Cypro marino. Ab hoc Cinyra duxit epithetum Cypri. Cinyræ opes, ſicut & Midæ, & Craſſi in prouerbium eſſerunt, de immēſis diuitijs.

Ne iacet nullo, uel ne meliore ſepulchro,
E latebris pauidus decurrit ad æquora Codrus
Quæſtor ab a Idalio b Cinyreæ littore Cypri,
Infauſtus Magni fuerat comes, ille per umbras
Auſus ferre c gradum, ruptum pietate timorem
Compulit, ut medijs quæſitum corpus in undis
Duceret ad d terram, traheretq́ in littora Magnū.
Lucis mœſta parum per denſas Cynthia nubes,
Præbebat, cano, ſed diſcolor æquore truncus
Conſpicitur, tenet ille Ducem cōplexibus arctis,
Eripiente mari, nunc uictus pondere e tanto,
Expectat fluctus, pelagoq́ iuuante cadauer,
Impellit, poſtquam ſicco iam littore ſedit,
Incubuit Magno, lachrymasq́ effundit in omne
Vulnus, & ad ſuperos, obſcurataq́ ſidera fatur.

a al. Icario,
b al. Cirenæ, ſed ineptè.
c al. uictum.
d al. terras.
e al. magno.

Plato legum ſecundo ... ... *hoc eſt, quod ſi ditior quidem fuerit, quàm Cinyra, aut Mida ſit autem iniuſtus, & miſer eſt, et moleſte uiuit Sūt qui Pygmalionis nepotē, alij filium faciāt. Pygmalion (ut fabulatur Ouid Metamor 10.) cum Cilicis filius eſſet, qui Cyprum Syris electis occupārit, qui ex eburnea beneficio Veneris ſtatua animata Cinyrā ſuſcepit. Hyginus Cinyrā Aſſyriorum regem facit & Paphi filium. Porrò Paphus mons in Cypro eſt, cum templo Veneri dicato, de quo eſt apud Maronem lib primo.*

Ipſa Paphum ſublimis abit, ſedesq́ reuiſit
Læta ſuas, ubi templum illi, &c.

Infauſtus] *Alluſum eſt ad illud Vergil. lib Aen. 6*

Hectoris hic magni fuerat comes.

Per umb.] *in tenebris, à circūſtantia temporis, auſus fuit deſcendere ad mare, intrepidè & quærere corpus Pōpeij ad ſepeliendum.* Mœſta Cynth.] *Luna paulò obſcurior parum lucis præbebat, propter nubes in quibus tenebatur.* Truncus.] *Corpus Pōpeij, cui diuerſus erat color à mari.* Ducem.] *Corpus Pompeij, quod fluctus refluus ni rurſum ſubtraxit.* Victus.] *pondere corporis tantiſper cūctatur refluere, dum eripiatur.* Incubuit.] *Codrus in corpus Pompeij deuoluit ſe, & ubertim lachrymas in uulnere Pōpeij fudit.* Obſcurataq́ ſi.] *quæ in nimbo, & nubibus obſcurabantur, ut paulò antè de Luna ſubluſtri, & ſub obſcura dictum eſt.*

Non præ-

Non pretioſa petit cumulato thure ſepulchra
Pompeius, Fortuna tuus, non pinguis ad aſtra
Vt ferat è membris Eoos fumus odores:
Vt Romana ſuum geſtent ſua *a* colla parentem:
Præferat ut ueteres feralis pompa triumphos:
Vt reſonent triſti cantu fora, totus ut *b* ignem
Proiectis mœrens exercitus ambiat armis.
Da uilem Magno plebei funeris arcam,
Quæ lacerum corpus ſiccosq; effundat in ignes.
Robora deſit miſero, *c* non ſordidus uſtor
Sit ſatis, ô ſuperi, quod non Cornelia fuſo
Crine iacet. ſubiciq; facem complexa maritum
Imperat, extremo ſed abeſt à funere buſti,
Infœlix coniunx, nec adhuc à littore longè eſt.
Sic fatus paruos iuuenis procul aſpicit ignes
Corpus uile ſuis, nullo cuſtode cremantes.
Inde rapit flãmas, ſemiuſtaq; robora membris:
Subducit, quæcunq; es, ait, neglecta, ne ulli
Cara tuo, Sed Pompeio fœlicior umbras,
Quod iã cõpoſitũ uiolat manus *d* hoſpita buſtũ,
Da ueniam, ſi quid ſenſus poſt fata relictum eſt,
Cedis & ipſa rogo, paterisq; hæc dãna ſepulchri?
Teq; pudet ſparſis Pompeij manibus uri?
Sic *e* fatur, plenusq; ſinus ardente fauilla
Peruolat ad truncum, qui fluctu penè relatus
Littore pendebat, ſummas dimouit arenas,
Et collecta procul laceræ fragmenta carinæ
Exigua trepidus poſuit ſcrobe, nobile corpus
Robora nulla premũt, nulla ſtrue membra recum
Admotus Magnũ nõ ſubditus accipit ignis. (bũt
Ille ſedens iuxta flammas, ô maximè dixit,
Ductor, & Heſperij maieſtas nominis una,
Si tibi iactatu pelagi, ſi funere nullo
Triſtior iſte rogus, manes, animamq; potentem
Officijs auerte meis, iniuria fati
Hoc fas eſſe *f* iubet, ne ponti bellua quicquam,
Ne fera, ne uolucres, ne ſæui Cæſaris ira.
Audeat, exiguam, quãtum potes, accipe flammã,
Romana ſuccenſe manu, fortuna recurſus
Si det in Heſperiam, non hac in ſede quieſcent
Tam ſacri cineres, ſed te Cornelia Magne
Accipiet, noſtraq; manu transfundet in urnam.

a al. Pia. *b* al. Ignes. *c* al. nec. *d* al. ultima. *e* al. fatus. *f* al. Has.

Non pretioſa petit.] *Verba Codri ad ſuperos & fortunam, de funere Pompeij humili, quod iam iam procurabit nullum quidem, ſi cum illo conferatur, quod Romæ ei amici exequerentur.*

Thure.] *Is rogum thus, & alia materia grauiſſ. odoris inſpergebatur. cumulatè effundebatur, ne inter odor. & grauéolentia circumſtãtium nares offenderet.*

Eoos odores.] *Ex Arabia, & India petitos, cuiuſmodi ſunt, Cinnamum, myrrha, balſamum, & id genus alia. Statius in Epicedia.*

Pileti Vrſi.——
" *Odoriferos exhauſit flamma Sabæos.*
Et Cilicum meſſes,
" *Phariaq; exempta uolucri*
" *Cinnama, & Aſſyrio manantes gramine ſuccos.*

Vt Romana col.] *Non portabitur honorificè à ſummis uiris Romæ ad buſtum, ut pater patriæ.*

Præferat.] *Sed neis honor quidem Pompeio deferetur hic, qui Romæ excelſis uiris præſtari ſolet, ut in funere triumphi depicti præferebantur: ſi qui uiri triumphales eſſent. Cupreſſus item ante ædes funeſtas nobilium uirorum ſtatuebatur,*

Et nec plebeios lectus teſtata cupreſſus.

Canto.] *Lugubri carmine, & epicedijs ad tibias.* Totus.] *Id militare erat, ut exercitus ter rogum circuiret, Verg. Aeneid lib. 11. ubi cæſorum in aceruum congeſta cadauera concremaſſe canit.*

" *Ter circum accenſos cincti fulgentibus armis*
" *Decurrere rogos, ter mæſtum funeris ignem*
" *Luſtrauere in equis, ululatusq; ore dedere*
Homerus Iliad. 24.
" *ἀιὸνετο ψτεμαῖδε, ἀιδοντο δὲ τεύχεα φωτὸς*
" *ἀάνγυοι.*

Plebei fu.] *qua plebs, & uulgus ſine nomine cremari, & funerari ſolet.*

Robora.] *materia in qua corpora uri conſueuerunt.*

Sic fatus.] *Codrus ſecum ad fortunam, dum rogum adornat fragmentis nauiũ collectis raptim* Vile ſuis.]

quod honore hoc in lo- A
cum carebat, charum alioqui Romæ futurum. Quæcunq.] *Verba ſunt Codri ad umbrã Pompeij, quæ illic à nemine ſeruobatur.* Violat mat. hoſ.] *deprecatur uenũ, quod ſubtraxerit ambuſta ligna, Buſtum, nunc ipſum rogum uocat.*

Si quid ſen.] *Alluſum eſt ad Epicureorum opinionem, qui aſſerebãt animam unà cum corpore interire.* Cedis & ipſa.] *Vmbra cedis rogo, ac benignè accipis, quod* B
lignorũ reliquiæ ſubtrahantur, quod ſepulchri damna uocat.

Sparſis ma.] *Inter Platonicorum myſteria, hoc etiam erat, tum denarius numerus perfectus eſſe credatur, ſi decies ſumatur, naſcitur centenarius. Hos annos, uniuerſos illi uocant, qui purgationi, et emaculandis animis dedicantur, quibus uitiorum ſordes eluuntur, ut aliquãdo Elyſij fœlicitate fruãtur. Sparſos itaq; manes Pom-* C
peij, errantes centum annos planè dicere uidetur.

Truncum.] *Pompeij, qui penè fluctus, quo ſubinde abluebatur, uiolentia in mare retractus erat.*

Dimouit ar.] *Quibus mater truncum contexerat curſu, ac recurſu ſuo.* Fragmenta.] *Modica enim ex fragmentis nauium materia conquiſita, ut potuit, cremauit, & eodem tumulauit loco.*

Robora nul.] *à materia. nam rogus ex roboreis fiſſilibus lignis, & ilignis ſectis extrui ſolebat, & in medio corpus componi. Inde auerſi ſubijciebant facem,* Ille ſed.] *Codrus, qui ſolus funus procurabat, atq; ita exclamabat.* O maximè.] *deprecatur culpam, ſi hoc ſuo officio ſit grauis, aut iniurius trunco Pompeij.*

Fortuna re.] *promittit buſtum luculentius, ſi fortuna reſtauerit, ſi rebus belli in contrarium mutatis, ſecundum curſum dederit. Excuſat præſentẽ tenuitatem funeris partim à neceſſario, partim à pio, ne à piſcibus abſumatur in mari, ne rapacibus auibus præda relinquatur, aut Cæſar in corpus ſæuiat.*

Interea.]

A Interea paruo ſignemus littora ſaxo
Vt nota ſit a buſti, ſi quis placare peremptum
Forté uolet, plenos & reddere mortis honores,
Inueniat trunci cineres, & norit arenas,
Ad quas Magne tuũ referat caput. hæc ubi fatus
Excitat inualidas ad moto fomite flammas,
Carpitur, & b Magnus lentus diſtillat in ignem
Tabe fouens buſtum. ſed iam percuſſerat aſtra
Auroræ c præmiſſa dies, ille ordine rupto
Funeris, attonitus latebras in littore quærit.
Quam metuis demens iſto pro munere pœnam,
Quo te fama loquax omnes accepit in annos?
Condita laudabit Magni ſocer impius oſſa,
I modo ſecurus ueniæ, faſſusq́ ſepulchrum
Poſce caput, cogit pietas imponere finem
Officio, ſemiuſta rapit, reſolutaq́ nondum
Oſſa ſatis neruis, & inuſtis plena medullis
Aequorea d reſtinxit aqua, congeſtaq́ in unum
Parua clauſit humo. e nunc ne leuis aura retectos
Auferret cineres, ſaxo compreſsit f arenam,
B Nautaq́ ne buſtum religato fune moueret,
Inſcripſit ſacrum ſemiuſto ſtipite nomen:
Hic ſitus eſt Magnus, placet hoc fortuna ſepulchrum
Dicere Pompeij, quo condi maluit illum,
Quàm terra caruiſſe ſocer, temeraria dextra
Cur obices Magno tumulum, maneſq́ uagantes
Includis? ſitus eſt, qua terra extrema refuſo
Pendet in Oceano, Romanũ nomen, & omne
Imperium Magno tumuli eſt modus, obrue ſaxa
Crimine plena Deûm, ſi tota eſt Herculis Oete,
Et iuga tota uacant Bromio Nyſeia, quare
Vnus in Aegypto Magno lapis? omnia Lagi
Arua g tenere poteſt, ſi nullo in ceſpite nomen
Hæſerit, erremus populi, cinerumq́ tuorum
Magne metu, nullas Nili calcemus arenas,
Quod ſi tam ſacro dignaris nomine ſaxum,
Adde actus tãtos, monumentaq́ maxima rerum,
Adde truces Lepidi motus, Alpinaq́ bella,
Armaq́ Sertori reuocato conſule uicta.
Et currus, quos egit eques, commercia tuta
C Gentibus, & pauidos Cilicas maris, adde ſubactã
Barbariem, genteſq́ uagas, & quicquid in Euro
Regnorum, Boreaq́ iacet, dic ſemper ab armis
Ciuilem repetiſſe togam. ter curribus actis
Contentum multos patriæ donaſſe triumphos.

A Interea par. ſig.] *Signabat ſepulchrum Pompeij. ſaxo in quo epitaphium inſculpatur, cum enumeratione rerum illius geſtarum, & triumphorum numero.* Nota buſti.] *monumentum ſepulchri extet apud poſteros.* Plenos ho.] *iuſta perſoluere, & ſepulchro inferre libamina, quæ mortuis præſtari ſolent.*

Tuũ caput.] *auerſo, quod amputatũ, ſublatum eſt, & traditum Ptolemæo, ut exhibeatur Cæſari.*

B Inualidas flãmas.] *ſine uiribus, ut tenuis admodum materia erat, neq; fiſſilia decuſſatim compoſita.*

Auroræ præ. d.] *pro auroræ præmiſſa diei, ut per hypallagen interpretemur. hyperbolen percuſſerat aſtra, niſi q; ſimpliciter malit interpretari. Nam ſub auroram diſpaleſcunt aſtra, aduentante Sole.*

Attonitus late.] *Omiſſis omnibus reliquijs, quæ in iuſtis funebribus præſtari ſolebant, metu ne cum Solis* C *exortu deprahenderetur, latuit alicubi in littore.*

Quàm metuis.] *Non poteſt non exclamare poëta, in timiditatem Codri uſtoris, cui cùm pro pio officio, non gratiæ ſolum haberi debuiſſent, uerumetiam præmium debebatur, inſuper fugit aduentante luce, quaſi pœnam ob malam noxam meritus fuiſſet.* Quo te famulo.] *ut meritò laudibus ueharis, quod contempto periculo Pompeium cremaris.*

I modo ſecur. ueniæ.] *hortatur eum, ut ſecurus eadem uia Ptolemæum, & percuſſores adeat, & eadem uia caput humandum petat, nihil periculi futurum; imò laudem apud Cæſarem conſecuturum propter pietatem in hoſtem etiam.* Cogit pietas.] *narrat, quæ poſt concremationem trunci egerit, collegit reliquias ſemiuſtas, & aqua non luſtrali, ſed marina reſtinxit.* Parua humo.] *Sepulchro humili, tumulo non admodum alto aggeſto.* Saxo concluſ. aren.] *Ne uidelicet uentus exortus, cineres diſpergeret, ſed ſubterra conſtricti manerent.*

Nautaq́.] *religioſe cauet, ne ſepulchrum uiolaretur. Summum ſcelus ſemper habitũ fuit, uiolaſſe ſepulchrum, Lex, inquit, ubi corpus mortui hominis condas, locus ſacer eſto. Mortui ſacri Plutarcho dicũtur in Numa, quorum ſacra ſint ſepulchra. Sancitum lege fuit, ut grauiter multaretur, ſi quis buſtum uiolaſſet, aut ex ſepulchro columnam deieciſſet fregiſſet'ue. Apud Athenienſes Dux capite puniebatur, qui bello cæſos non humaſſet. Apud Macedones uix ullum militiæ munus erat iam ſolenne, quam ſuos ſepelire. Apud Hebræos etiam hoſtẽ ſepeliri iubebatur. Vlpianus ſepulchri, inquit, uiolati actio infamiã irrogat. Paulus Iureconſ. Rei ſepulchrorum uiolatorũ, ſi corpora ipſa extraxerint, uel oſſa eruerint, humiliores fortunæ ſummo afficiuntur ſupplicio, honeſtiores in inſulam deportantur, aut relegãtur. Itaque cauere ſtuduit religioſè Codrus pius in Pompeiũ, ne à nautis temerè uiolaretur eius ſepulchrum.*

Inſcripſit ſacrum nomen.] *indicat epitaphium Põpeij.* Socer.] *Cæſar maluit eum ſepeliri quamuis humili buſto quàm inſepultũ abijci.* Maneſq́ uagan.] *Sulpitius, inquit, animam, & umbram quæ errant, quietas iuxta cinerẽ reddis.* Situs.] *omnis ea terra Pompeij ſepulchrũ dici poteſt: perinde ut Oeta ipſius Herculis. Et ob id corrigit ſeipſum, ut temerariũ manu, quod concludat animã Pompeij anguſtis limitibus tumuli humilis, cùm tota ea regio, quæ includitur Oceano, in qua Romanum nomẽ formidabile eſt, Magni ſepulchrum dici poſſit, ut mons Oeta totus Herculis, non pars aliqua ſeſquipedem lata. Oeta mõs eſt, ab Ortu Solis in Occaſum porrectus, à Thermopylis in Ambraciũ ferè ſinum, rectilineo tractu, à Parnaſſo ad Pindũ mõtana ſcindens regionem ad Thermopylas uergens, qua parte in præcipuã aſſurgit altitudẽ. In huius ſummo iugo, pyra conſtructa fuit oraculi iuſſu, cui Hercules uiuus, ſentienſq́ impoſitus,* tum iam

a al. buſto.
b al. Lentum Magons.
c al. præmiſſæ
d al. reſtinguit.
e al. tunc.
f al. arenæ.
g al. Rura.

tum iam omnem ſpem uitæ abiecißet, faciem admoueri iuſsit. Et cùm cæteri triſte miniſterium detractarent, Philoctetes, qui ſagittas, & arcum ab eo dono acceperat pyræ ignem admouit. Oeta ſepulchrũ Herculis dictus fuit.

Iuga Nyſeia.] Duo exempla ſunt à maiori, Iuga Nyſeia, montem Heliconem interpretatur Sulpitius, ubi eſt Bacchi ſepulchrum, & uicus Nyſa Nyſam ab Aegyptio Dionyſio in India conditam quidam uolunt, ubi & eiuſdem nominis mons eſt, quem nonnulli Merum, plures Hermodorum uocant. Memoratur & Nyſa in monte Parnaſſo, non autem Helicone, ſacra Libero patri, à qua Nyſæus appellari creditur. Nyſa uerò in India, ſub radicibus Meri montis fuit. μῆρον femur Græcis eſt, unde poëtis fabulandi materia data eſt, Bacchum è femore Iouis natũ. Hanc urbem Alexand. Magnus poſt dierum aliquot obſidionem in deditionem accepit, ſimul conditoris reuerentia motus, ſimul religione motus ab omni iniuria abſtinuit. Arrianus lib. 5. ἀναβάσεως Nyſam urbem inter Cophenem, & Indum fluuium habitatum & cõditam à Dionyſio fuiſſe, qui Indiam ſubegerit. Sed quiſnam fuerit ille Dionyſius, (Dionyſum Græci eum nuncupant) aut unde in eas terras uenerit, fatetur ingenuè ſe ignorare, ſimul & quãdo, & unde eo mouerit. Sed hæc de Nyſa, ſiue Nyſſa, ut Græci ſcribunt, ſatis ſunto.

Bromio.] Baccho, qui Bromius, ἀπὸ βρόμου, ſtrepitu, & ſono dicitur, ſicut Iacchus, ἀπὸ τοῦ ἰαχεῖν.

Ioga tota.] Siue Nyſæ illius, quæ eſt inter Aegyptum: & Arabiam, ſiue Indiæ, ſiue illius circa Parnaſſum.

Quare.] Concluſio, qua infert, non unius lapidis ſpacium debere Pompeij ſepulchrum dici ſed totam Aegyptum. Arua Lagi.] totam Aegyptum.

Adde actos tuo.] Res geſtas abs te à iuuentute, uſque ad ultimum uitæ diem. Inde enumerat aliquot monumenta rerum ab eo geſtarum. Lepidi mo.] Catulus & Lepidus Conſ. ex Syllano funere reuerſi, ſtatim ſunt inter ſe diſceptare uerbis adorti. Cenſebat Lepidus omnia Syllæ acta reſcindi oportere, ut agri, qui Italis ademti fuiſſent, ueteribus dominis reſtituerentur. Locauerat Sylla ad centum & uiginti millia hominum, quorum opera fuerat in bello uſus, in alienis agris. Senatus ueritus, ne Conſulum diſcordia in aliquod nouum diſcrimen ciuitatis ſtatus incideret, ambos publicè iurare coëgit, fore, ne inter ſe armis diſceptarent. Inde lepidus prouinciam Galliam, quæ ſupra Alpes eſt, ſortitus, continuo bellum in Syllanas moliri cœpit. Quod ubi Romæ eſt auditum, in urbem à Senatu reuocatur. Ipſe non ignarus cur reuocaretur, cum exercitu ex Gallia profectus, copias ad urbem admouit. Catulus contrà populum per præconem ad arma concitat, fitq; ſubitum prælium in Campo Martio. Hic Lepidus pulſus in Sardiniam nauigauit, ubi non multò põſt diſtillationis morbo deceſsit. Alij tradunt, nuncio de adulterio coniugis accepto, eum mœrore confectum periſſe. Adde tru. l.] Nam cùm Lepidus ex Hetruria arma ad urbem admoueret, A Catulus, & Cn. Pompeius Syllanæ dominationis, Duces ad Pontem Miluium, & collem Ianiculum inſederant, à quibus ſtatim primo impetu retro pulſus, hoſtiſq; a Senatu indicatus fuerat. Alpinaq; bella.] Oſtendimus Lepidum Galliam, quæ ſupra Alpes eſt prouinciam ſortitũ fuiſſe, atque inde cœpiſſe exercitum ad urbem admouere. Armaq; Sertorij] pro Sartorij, apocope. Bellum Sertorianum L. Flo. hæreditatem Syllanæ proſcriptionis uocat, qui exul, & profugus maria, terrasq; ſuis malis permiſcuit: in qua Africam, Baleareſq; inſulas etiam attraxit. Inde in Oceanum miſſus inſulas fortunatas penetrauit: Hiſpaniam armauit. His non contentus, etiam cum Mithridate, & Ducibus Põticis ſocietatem belli aduerſus Rom. inijt, eoſq; claſſe iuuit. Et cum illi uno imperatore reſiſtere non poſſent, Metello Conſuli additus fuit Cn. Pompeius, qui illius copias cladibus alijs ſuper alias attriuerunt. Currus, qoos.] hoc eſt, triumphum de Hiarba, quem cum Domitio uicerat, quem petenti Sylla nonnihil abſtiterat, dictitans eum honorem Conſulibus duntaxat, & ſummis Ducibus deberi, non Pompeio, B qui de alienis auſpicijs, non ſuis rem geſſerat. Accedere immaturam ætatem, cui nunquam Pop. Rom. talem eſſet honorem decreturus. Erat enim quatuor & uiginti annos natus. Tum Pompeius, à Sylla, plures mortales ſolem Orientem, quàm Occidentem uenerantur. Obtinuit quidem Pompeius tum, ut triumpharet, qui ut conſpectiore aliquanto apparatu urbem inueheretur, quatuor currui elephantes adiunxit, quod primus omnium Liber pater uicta India fecisse dicitur. Cilicas piraid ma.] Bellũ piraticũ dicit, quod 40. diebus cõfecit. Fuerant enim piratæ è Cilicia profecti. Adde ſub.] Tot barbaras nationes. gentes Ponticas, Mithridatem, Tigranem, Armeniam Iberiam, Colchidem, Albaniam, omnes denique Ponticas gentes, & Orientales populos ad Indiã penè uſq; à Mæotis lacu, ad rubrum uſq; mare. Ciuilem Togam.] A triumphis ſemper in ordinem rediit, nunquam ad Monarchiam aſpirauit pacis temporibus, ſed munus ſuum unà cum alijs ciuibus, & uiris Senatorijs obiuit. Ter curribus.] Tres triumphos claros egit, primum, eques ſub Sylla, de Hiarba, alterum de Mithridate, & bello Ciuili Sertoriano extincto, currus triumphales eques Ro. induxit. C

Patriæ donaſ.] Hos reddit, inquit Plin. patriæ titulos, more ſacris certaminibus uincentium. Hos ergo honores urbi tribuit in delubro Mineruæ, quod ex manubijs dicabat. Libet hoc loco adſcribere, triumphi, quem duxit ad III. Kalend. Octob. M. Meſſala, & M. Piſone Coſs. præfationem, quæ fuit hæc Cum oram maritimã à prædonibus liberaſſet, & Imperium maris Pop Rom. reſtituiſſet, ex Aſia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Syria, Scythis, Iudæis, Albanis, Iberia, inſula Creta Baſternis, & ſuper hæc, de regib. Mithridate atq; Tigrane triũphauit Et de Pharnace triũphũ egit.

Quis capit hęc tumulus? ſurgit miſerabile buſtum
Non ullis plenum titulis, non ordine tanto
Faſtorum ſolitumq; legi ſuper alta deorum
Culmina, & extructos ſpolijs hoſtilibus arcus,
Haud procul eſt ima Pompeij nomen arena,
Depreſſum tumulo, quod nõ legat aduena rectus:
Quod niſi monſtratum Romanus trãſeat hoſpes.
Noxia ciuili tellus Aegyptia fato:

Quis capit hęc, a al. illis. tu.] Quod epitaphiũ poteſt omnia iſta capere? interea trigitur buſtum ſine abſolutis titulis rerum geſtarũ.

Ordine e. faſ.] in quib. libris toties ſcriptus eſt Conſul, toties Imperator, & Imperij Ro. propagator.

Solitumq;.] cuius nomen legi ſolitũ fuit in ſummis culminib. templorum. Arcus.] qui in triũpho ei erectus fuit,

Haud equidem immeritó Cumanæ carmine uatis
Cautum ne Nili Peluſia tangeret ora
Heſperius miles, ripasq́ue æſtate tumentes.
Quid tibi ſæua precer, pro tãto crimine tellus,
Vertat aquas Nilus, quo naſcitur orbe, retentus
Et ſteriles egeant hybernis imbribus agri.
Totaq́ue in Aethiopum putres ſoluaris arenas.
Nos in templa tuam Romana accepimus Iſim,
Semideosq́ue canes, & ſiſtra iubentia luctus,
Et quem tu plãgens hominem *a* teſtaris Oſirim:
Tu noſtros Aegypte tenes in puluere manes?
Tu quoq́ue cũ ſæuo dederis iam templo tyranno,
Nondum Pompeij cineres ó Roma *b* piaſti.
Exul adhuc iacet umbra Ducis, ſi ſecula prima
Victoris timuere minas, nunc excipe ſaltem
Oſſa tui Magni, ſi nondum ſubruta fluctu
Inuiſa tellure ſedent, quis buſta timebit?

a al. triſtaris.
b al. petiſti.

A *fuit cum ſpolijs hoſtium. Poſuit & Theatrum ex Mithridatico bello reuerſus, ad exemplũ illius quod Mitylenes uiderat, ſed amplius multo, & magnificentius, in quo mirabiles fama poſuit effigies, ob id diligẽtius magnorum artificum ingenijs elaboratas.*

Nomen.] *non procul ab arena, quod legi non poteſt, niſi quis pronus, aut curuus deorſum ſe inflectat, ut non incurrat facilè in oculos, niſi ab aliquo monſtratum fuerit.* Noxia.] *Auertit orationem ad Aegyptum, fato neſcio quo pernicioB ſam P.R. & exitialem, id quod ex libris Sibyllinis ſatis edocti erant. Etenim, cum Gabinius qui Syriæ præerat, Ptolemæum Auleten ab Alexandrinis extorem eiectum, Pompeij authoritate contra religioné in regnum reduceret, audijt in libris Sibyllinis celebre carmẽ extare, ne Romanus exercitus in Aegyptum portaretur. Huius carminis Sibyllini nunc facit mentionem poëta, quod Pompeio Aegyptus exitialis fuit.* Heſpe.] *Italus miles Pompeius Peluſia ora, ipſam Aegyptum uocat, à parte totum.*

Ripas.] *Nilum, ut ſupra dictum eſt.* Aeſtate tumentes.] *Aeſtiuis menſibus Sole Cancrum ingrediente, & Luna noua, quæcunq; poſt Solſtitiũ eſt, creſcit paulatim Nilus, in Leone abundantiſſimè, reſidet in Virgine, in Libra intra ripas reuocatur in totũ.* Qoid tibi.] *Dira imprecatur Aegypto pro tanto ſcelere, ut retrorſum uertat, ac poſtquã pro diuina fertilitate inferat in Aegyptum prodigioſam ſterilitatem.* Quo naſc.] *orbe, Græci & Latini ſcriptores Nili ortum ignorari arbitrãtur: ſed ne Aegyptiorum, aut Aphrorum quiſquam id ſciuit, teſte Herodoto. Hic teſtatur ſe in Sai urbe, ſacrarum peC cuniarum Mineruæ ſcribãm audiuiſſe ſe hæc eadem ſciſcitatum, qui duos eſſe montes diceret, inter Syenẽ urbem Thebaidis, & Elephantinam, quorum huic Crophi nomen eſſet, illi uerò Mophi, ex eoq́ medio, Nili fontes immenſæ altitudinis, emanare: diuerſaq́ inde abire flumina, ad Septentrionem unum, qui idem eſſet & Nilus. Alterum Aethiopiam uerſus ad Meridiem. Iubas, teſte Plin. ex inferioris Mauritaniæ mõte, haud procul ab Oceano, lacu ſtagnante, quem accolæ Alidem uocant. ſcaturire arbitratur. Obſeruatum, quoties in Mauritania, niues, hymbresq́ eum ſaturauerint, Nilum increſcere: qui iam quaſi indignatus modò per arenoſa currit, modò ſub terra conditur aliquot dierum itinere. Mox aliquanto maiore lacu Cæſarienſis Mauritaniæ in Maſſylum gente erumpit: iterumq́ arenis accepit conditur uiginti dierum ſolitudinibus. Vbi Aethiopibus propinquat, quaſi humanum ſentiat cultum, proſilit fonte, Africamq́ ab Aethiopia dirimens, feris primo, mox populis frequens, ſyluarum interim opifex, medios Aethiopas ſecat. Imprecatur Nilo, ut illic detineatur, ubi naſcitur.*

In arenas.] *Nam circa Aethiopiam, ubi arenis propinquat, quaſi ibi humanum cultum ſentiat, erumpit, & è fonte proſilit.*

Nos in templa.] *Collatione rerum obijcit ingratitudinem Aegyptijs, per indignationem. Nos Romani recepimus in urbẽ, tuam Iſidem, eiq́ templũ poſuimus religioſè in campo Martio. & tu manes Pompeij in uili puluere concluſos tenes, adeoq́ in ſterili et putri littore. Iſidem eandem eſſe, cum Io, nemo ignorat, quã Iupiter in uaccam mutarit, & ab Aegyptijs pro Dea culta fuit. Huius ſacra Romam tranſlata, templumq́ in Campo Martio conſtitutũ fuit, cum 9. dierum ſacrorum ceremonijs. Quidam Iſidem terram eſſe uoluẽt, uel rerum naturam, quæ Soli ex, oſita eſt. Vetuſtas tamen Iſidem Lunam, Solem uerò Oſyrim nominabant, quod pro Dijs colebant, uelut certum illis ineſſet numen, ſicut & Serapim Aegyptij Deum maximum coluerunt, quem & ipſum Solem eſſe prodiderunt, ut ipſe oraculo teſtatus fuit huiuſmodi,*

εἰμὶ θεὸς τοιόσδε μαθεῖν, οἷον κ' ἐγὼ εἴπω
οὐράνιος κόσμος κεφαλὴ, γαστὴρ δὲ θάλασσα.
γαῖα δέ μοι πόδες εἰσί, τὰ δ' οὔατ' ἐν αἰθέρι κεῖται,
ὄμματι τηλαυγὲς, λαμπρὸν φάος ἠελίοιο.

Semicanesq́.] *ut Anubin, quem canina facie deformabant. Cuius nim eundem eſſe Aegyptij putabãt eum Hecate apud Græcos, participe terreſtrium, et cœleſtium. Fingitur Deorum nuncius, de quo eadem narrantur, quæ de Mercurio. Ex terreſtribus colebãt animalia Aegyptij, bouem, canem, felem. Ex uolatilibus, accipitrẽ, & Ibin. Ex aquatilibus, Lepidotum piſcem, & Oxyrrynchum. Qum & Aſpidi, & Crocodilo diuinos honores deferebant. Aduerſos hos peruerſos, & impios ritus ſcripſit Iuuenalis Satyr. 15. Cicero libro Tuſculan. Quæſt. libro 5. Aegyptiorum morem, inquit, qui ignorat? quorum imbutæ mentes prauitatis erroribus, quamuis carnificinam prius ſubierint, quàm Ibin, aut aſpidem, aut felem, aut canem, aut crocodilum uiolent, quorum etiamſi imprudentes quidpiam fecerint, pœnam nullam recuſent. Hæc Cicero. Fabulantur animam Oſiridis in bouem migraſſe. Non eſt fas eum certos uitæ annos excedere, ut ait Plin. Merſum in ſacerdotum fonte enecant, quæſituri luctum alium, quem ſubſtituant, donec inueniant mærent deraſis etiam capitibus: quo inuento populus luctũ finit. Strabo lib. 17 Mẽphis Aegyptiorum eſt regia, ea Apidis templum habet, qui idem eſt, quod Oſiris. Hic autem eſt ille Oſiris, quem alij Saturni ex Rhea filium fuiſſe tradunt: alij Iouis, & Niobes, uirum magni ingenij, gloriæ cupidum, qui relictis Argis patria ſua, ad Aegyptios tranſfretauit, quos ditioni ſuæ ſubegit. Iſidem Inachi filiam, antea Io, dictam, uxorem duxit, quorum uterq́ ob uarias uirtutes, diuinos honores conſecutus fuit. Iſis leges cãdidiſſe fertur, unde Theſmophora à Græcis, hoc eſt, legifera dicta eſt. Aiunt eam quoq; frugum inuentricem fuiſſe. Oſirim uarias artes Aegyptios docuiſſe.*

Tibullus.

Primus aratris manu ſolerti fecit Oſires,
Et teneram ferro ſollicitauit humum.
Primus inexpertæ commiſit ſemina terræ
Pomaq́ non notis legit ab arboribus.
Hic docuit teneram palis adiungere uitem,
Hic uiridem dura, cedere falce comam.

Tradũt Oſirim à fratre Triphone per fraudem occiſum, ac dilaniatum fuiſſe, eiusq́ membra ab uxore diu quæſita: quibus inuentis in maximos ululatus perrumpere ſolere, quare commotos Aegyptios. tamdiu ea quæsiiſſe, donec iuxta Syenen inuenissent, quæ illic Iſis ſepeliuit.

Siſtra.] *Siſtrum inſtrumentum æreum, & argenteum fuit, quo in ſacris Iſidis argutum tinnitum multis crepitaculis circumſonantibus ſtrepebant, Vnde multiſonum id dictum à Papinio. Hinc Siſtrati ſacerdotes, à ſiſtrorum geſtamine dicebantur ἰσιακοὶ ὁρχηστῆρες. Iſidis cultores ſiſtrum quatiebant.* Iubentia luc.] *Indicentia Iſidis ſacra, dicit Sulpitius, quæ ſunt, quatenus paruulum filium, uel perdiderit uel inuenerit, ut cum in gaudium luctus mutatur.* Teſtatis Oſirim ho.] *planctu teſtaris cum hominem eſſe mortalem, & non Deum immortalem, cum Dij non moriantur.* Noſtros.] *Romanos manes, ut Pompeij, & multorum, qui poſtea perierunt, eos in puluere condis.* Tyranno.] *Cæſari, auerſio ad urbem Romam. Augustus enim ei diuinos honores decreuit, poſtquam eum in numerum Deorum retulit: templum dedicauit, plebs ei columnam ex Numidico lapide erexit in foro, ad quam ſacrificabatur, & uota ſuſcipiebãtur Conſecrabat ei in Comitio etiam curiam.* Piaſti.] *pro expiaſti, ſimplex pro compoſita. Cum enim templum Auguſtus patri dedicaret, Pompeij manes nondum placati erant.* Ducis.] *Pompeij Magni ingloria.* A

Si ſecula prima.] *illa uidelicet, quibus occidit Pompeius, & Cæſaris tot erant ualida & florentiſsima, ſi homines per Cæſarem non auſi fuerunt manes eius placare, ſaltem noſtra tempeſtate refodiantur oſſa, & honorificè Romæ ſepeliantur. Inuiſam tellurem, Aegyptum indicat, in qua periijt.*

Quis buſta.] *Nam mortuorum ſepulchra uiolare nefas erat, ut pluribus paulò antè oſtendimus. At hæc in re uenia dabitur.* B

Quis ſacris dignam mouiſſe *a* uerebitur *b* umbrã
Imperet hoc nobis utinam ſcelus, & uelit uti
Noſtro Roma ſinu: ſatis ô nimiumq́ beatus.
Si mihi contingat manes transferre reuulſos
Auſoniam, ſi tale ducis uiolare ſepulchrum.
Forſitan aut ſulco ſterili cum poſceret finem
A' ſuperis, aut Roma uolet feralibus Auſtris:
Ignibus aut nimijs, aut terræ tecta mouenti,
Conſilio iuſſu Deũm tranſibis in urbem
Magne tuam, ſummusq́ feret tua buſta ſacerdos,
Nam quis ad exuſtam Cancro torrente Syenen
Ibit & imbrifera ſiccas ſub Pleiade Thebas
Spectator Nili quis rubri ſtagna profundi,
Aut Arabum portus mercis mutator Eoæ
Magne petet, quem non tumuli uenerabile ſaxũ
Et cinis in ſummis forſan turbatus arenis
Auertet, manesq́ tuos placare iuuabit
Et Caſio præferre Ioui: nihil iſta nocebunt
Famæ buſta tuæ. templis, auroq́ ſepultus
Vilior umbra fores, nunc eſt pro numine ſummo,
Hoc tumulo fortuna iacens auguſtius aris
Victoris Libyco pulſatur *d* ab æquore ſaxum.
Tarpeijs qui ſæpè Deis ſua thura negarunt,
Incluſum *e* Tuſco uenerentur ceſpite *f* numen.
Proderit hoc olim, quod nõ manſura *g* ſepulchris.
Ardua marmareo ſurrexit pondere moles.
Pulueris exigui ſparget non longa uetuſtas
Congeriem, buſtumq́ cadet, mortisq́ peribunt
Argumenta tuæ, ueniet fœlicior ætas
Qua ſit nulla fides ſaxum monſtrantibus iſtud,
Atque erit Aegyptus populis fortaſſe nepotum.
Tã mendax Magni tumulo, quàm Creta tonãtis.

a al. merebitur.
b al. urnam.
c al. libebit.
al. licebit.
al. Auertat.
al. iubebit.
d al. in.
e al. Thuſco.
f al. fulmen.
g al. futuris.

Quis ſacris.] *Optat aliquem exortũ apud poſteros, qui oſſa tãti uiri diuinis honoribus digna refodiat, & aliò transferat, adeoq́ optat hoc munus ſibi contingere poſſe quod pro pio officio ſit habiturus. tantum abeſt, ut pro ſcelere ſit ducendum.*

Manes tranſ.] *Corpus ipſum Romã portare.* Violare.] *quod quidem non pro uiolato ſepulchro ducere- tur, ſed pro diuinis honoribus affecto.*

Forſitan] *Forſitan Roma aliquando peſte afflicta, aut aliquo malo, optabit à ſuperis ut malo liberetur, poſſe umbrã Pompeij, & oſſa in urbem transferre, quẽadmodum Spartiatæ è Tegea quondam Oreſtis oſſibus potiti, iuxta oraculi fidem, totã Peloponneſum fermè in poteſtatem redegere.*

Et Phryges Athy ab Apolline ſepelire iuſſi fuerunt. Athenienſes mortem Androgei expiare coacti ſunt, cum ſiccitate laborarent. Ignibus.] *Qualibus malis ſæpe compelluntur placare mortuorum manes, ut propter incendia, aut terræ motus.* Magne tuam.] *Auerſio pathetica urbem tuam, cuius imperium uſque adeò ampliaſti tuam patriam.* Summus ſacer.] *quod honorificum erit, quemadmodum dicit, Micyllus: Cybeles, & Aeſculapij ſepulchra olim Romam accerſita fuerunt, & Theſei oſſa ab Athenienſibus quæſita fuêre. Rectè ille.*

Nam quis ad.] *Quis ad uenerandum Pompeium, aut publici deſiderij cauſſa in remotiſsimas orbis partes uelit penetrare? Syene nullum eſt oppidũ ſamigeratius, in Aegypto interiore, poſt Thebas, ſed cui ſors fortuna, & caſus plus claritudinis dedit, quàm uirtus. Propè enim Cãcri parallelus terris imminet, qui quum Solem ſuſtinet radijs perpendiculo decuſſatis, hora meridiei nullam umbram corporibus addit, ſed abſumit. Ideo alibi poëta dixit, Syenen nullas umbras flectere, quo nomine etiam fama ueterũ in Thebaide urbium notiſsima facta eſt.* C Thebas ſiccas.] *Thebas Aegyptiacas omnium clariſsimam urbem in hoc tractu, Auguſti temporibus dirutam penitus, tradit Euſebius: Dioſpolis etiã nominatur, cum Cambyſes tam ante grauiter afflixiſſet. in diuerſa Nili ripa ſpectat Tentyram audacia contra Crocodylos notam. Siccam uocat ob calidam, et exuſtam regionem. Pleiades, quos noſtri Vergilias uocant, pluuiã ſignum

A *ſignum in finitione corporis Tauri, & Arietis, (uel ut alij) circa os Tauri,* Pleiadum *nomina recenſentur, Electra, Alcione,* Celeno. *Merope,*Sterope, *Taygeta & Maia ex quibus Electrā negant apparere. Harū exortu æſtas incipit, occaſu hyeme.* Per *Pleiades* Taurum *intelligit, cum Thebæ ſubiectæ ſunt. Aratus interprete* Cæſare Ger.

Sidera communem oſtendunt ex omnibus ignem.
Septem traduntur numero, ſed carpitur una,
Deficiente oculo diſtinguere corpora parua
Nomina ſed cunctis ſeruauit fida uetuſtas,
Helectra, Alcynoéq. Celenoq. Taygetéq.
Et Sterope, Meropéq. ſimul formoſáq. Maia.
Celifero genitæ, ſi uerè ſuſtinet Atlas
Regna Iouis, ſuperoſq. atq. ipſo pondere gaudet, &c.

Rubri pro.] *Maris Erythræi.* Mutator, Mercator] *qui Indiam, & orientem ſit petiturus mercimonij exercendi cauſſa.* Auertet] *Neminé non è curſu nauigationis, & itineris ad ſepulchrum eius inuiſendum inuitabit.*

Caſio Ioui.] *de quo paulò antè diximus. Nam procedente tempore, cùm tumulus ſub arena eſſet, obrutus, ſtatuæ etiam, quæ Pompeio à neceſſarijs eius circa Caſium montem ex ære erectæ ſteterant in tēpli aditu, iam uetuſtate exeſæ ſeruarentur, poſtea ab Hadriano Imperatore ſumma diligentia perquiſitæ, & inuentæ fuerunt.*

B Fortuna.] *Auerſio ad Fortunam, quæ illi honorificentius ſepulchrum inuidit.*

Auguſtis aris.] *Maieſtate plenius hoc ſaxū eſt, quibuſuis aris, & templis Cæſaris dicatis.*

Victoris] *Cæſaris, cui templum, & ara poſtea Romæ dedicata fuerunt.* Venerentur.] *Tarpeios Deos uocant, qui in Capitolio colebantur, Iouem, Apollinem, Mineruam, Iunonem, Martem. Qui his Dijs negarūt aliquando ſacrificia, uenerabuntur hoc ſaxum Pompeij Mirum eſt, quàm hoc loco torqueat ſe Omnibonus, id quod etiam annotauit Micyllus. Legit ille, Incluſum Thuſcis uenerantur ceſpite fulmen & exponit de ritu Haruſpicum, in hanc ſententiam. Quemadmodum Thuſci ſacerdotes ſæpe dedignabātur ſacrificare Ioui Capitolino & immolabant bidentē, ubi fulmen cecidiſſet, ita & umbris tuis ſacrificia exhibebuntur à gentibus.*

Proderit.] *Ab utili apud poſteros, quod humili ſepulchro ſit conditum Pompeij corpus, ut poſteri non ſint credituri tam abiecto momento ſepultum fuiſſe quod uetuſtate arena, & pulueribus obruitur, ut nemo poſsit mōſtrare locum, ubi ſit Pompeius humatus. Ea ætas, cùm Aegyptij uelint quærentibus ſaxum monſtrare, neq. poterunt, pro fabula habitura eſt, de ſepulchro Pompeij apud ſe, perinde, ut Cretenſes mendaces, & uani ob id habiti fuerunt, quod mentirentur Iouem apud ſe natum, educatum & ſepultum fuiſſe, quaſi uerò Dij moriantur, ac nō potius ſint immortales.* Mendax Creta.] Cretizæ: *aduerſus Cretenſem, aduerſus mendacem mendacijs utere.*

FINIS LIBRI OCTAVI.

M. ANNEI LVCANI CORDVBENSIS POETÆ CLARISSIMI, DE BELLO CIVILI, LIBER NONVS.

CVM COMMENTARIIS AC EXPLANATIONIBUS eruditiſsimis D. LAMBERTI HORTENSII MONTFORTII.

ARGVMENTVM IN NONVM LIBRVM M. Annei Lucani, per SVLPITIVM.

SPiritus in nono Magni petit æthera: pugnæ
Relliquiasq́ Cato Libyæ tranſportat in oras,
Et cum Pompeijs Magnum Cornelia luget.
Quem Cato commendans Cilices, caſtigat, & inde
Per Syrtes agitur, Libycas quoq́ calcat arenas:
Hammonemq́ tuens ſerpentem ſenta peragrat.
Dux & ab Emathia Traianam uectus in urbem:
It Pharon, & generi lachrymans pia conſpicit ora.

AT non in Pharia.] A' corpore, ad ſpiritum Pompeij tranſit, qui in Aegypto quieſcere non potuit ſed in campum Elyſiũ migrauit, ad illuſtres heroas, unde contemplari potuit omnia ea, quæ in rebus humanis gerebantur. Conuexa tonantis.] Ipſum cœlum. Paucis uerbis abſoluit apotheoſin Pompeij, monſtratq́ ubi ſit campus ille, quem Platonici Elyſium uocant. Antonius Sabellicus hic, pro axibus apſibus legendum eſſe contendit. Apſibus ait Glareanus, pro apſidibus, ut ſtrilibus, pro ſtrigilibus. Sed nimis argutũ eſt id nobis uiſum. Cui tamen id placeat, uideat Plin. lib. 2. ca. 15. Sabellicus idem in quinto mox uerſu, legit, in internos, pro, & Aeternos. haud ſcio, quo ratione motus. Hæc ille. Stellasq́ uagas mir.] Imitatus eſt Ciceronis locum ex libro ſexto de Repub. de Somnio Scipionis, ubi Africanus, Scipionem omnia docet de animorũ immortalitate, de motu, & curſu ſiderũ fixorũ: & errantiũ planetarum, de orbibus cœleſtibus, de conſentu eorum, de motu, de ratione anni, & terræ ſitu. Porrò autem Elyſius campus, ubi ſit, uariant authores, inter quos conſtat, domicilium eſſe beatorum animorum. Quidam delubrum eſſe credunt apud inferos, nonnulli in Aegypto aut in Leſbo. In hoc omnes conueniunt, locum eſſe beatorum, & fœlicium animorum, quò poſt mortem commigrant. At Philoſophi in inſulis fortunatis Eliſium collocãt. Fuerunt, qui affirmarunt, eſſe circa Lunarẽ circulum, ubi purior eſt aër, quam opinionem Lucanus ſecutus eſt. Vnde Maro in Sexta.

Aëris in campis—

Nec defuerunt, qui in Hiſpanijs poſuerunt, in quorũ ſubterraneis Plutum habitare crediderunt, propter admirabili in eo tractu fœcũditatem metallorum. Plato in Gorgia eruditè docet, quid ſit campus Elyſius. Quidam aſtruunt in circulo Lacteo Elyſium eſſe. Didymus affirmat Elyſium dictũ, à quodam Elyſio Eleutheri filio homine religioſiſſimo, ſiue quod ibi corpora maneãt perpetuò

AT non in Pharia manes iacuere fauilla.
Nec cinis exiguis tãtam compeſcuit umbram,
Proſiluit buſto, ſemiuſtaq́ membrã relinquens,
Degeneremq́ rogum, ſequitur conuexa tonantis,
Quà niger aſtriferis connectitur [a] axibus aër
Quaq́ [b] patet terras inter, Lunæq́ meatus
Semidei manes habitant, quos ignea uirtus
Innocuos uita patientes ætheris imi
Fecit, & æternos animam collegit in orbes.
Non illuc auro poſiti, nec thure ſepulti
Perueniunt, illic poſtquam ſe lumine uero
Impleuit, ſtellasq́ uagas miratur, & aſtra
Fixa polis, uidit quanta ſub nocte iaceret
Noſtra dies, riſitq́ ſui ludibria trunci.
Hinc ſuper Emathiæ campos, & ſigna cruenti
Cæſaris, ac ſparſas uolitauit in æquore claſſes,
Et ſcelerum uindex in ſancto pectore Bruti
Sedit, & inuicti poſuit ſe mente Catonis.
Ille, ubi pendebant caſus, dubiumq́ manebat,
Quem dominum mundi facerent ciuilia bella,
Oderat & Magnum, quamuis comes eſſet in arma
Auſpicijs raptus patriæ, ductuq́ Senatus.
At poſt Theſſalicas clades iam pectore toto

[a] al. apſibus
[b] al. Quodque.

A petuò libera, & inſolubilia. Claſſes] quas diximus Pompeiũ circa Corcyrã habuiſſe tum etiam integras, ut latius mox etiam dicetur. Sedit.] quaſi μετεμψύχωσι Pythagorica, qui inter percuſſores Cæſaris poſt annos aliquot futurus erat. Ille.] Ad Catonem diuertit, &

Pompeianus erat. patriam tutore carentem
Excepit, *a* populi trepidantia membra refouit:
Ignauis manibus proiectos reddidit enſes.
Nec regnum cupiens geſsit ciuilia bella,
Nec *b* ſeruire timens, nil cauſſa fecit in armis
Ille ſui. *c* totæ poſt Magni funera partes
Libertatis erant. quas ne per littora fuſas
Colligeret rapido uictoria Cæſaris actu,
Corcyræ ſecreta petit, ac mille carinis
Abſtulit Emathiæ ſecum fragmenta ruinæ,
Quis ratibus tantis fugientia crederet ire
Agmina? quis pelagus uictas arctaſſe carinas?

a al. Excepit, & popu ll.
b al. niſi.
c al. Ipſe ſos
al. Ille ſua.

enim Conſilio poſt fugam è pugna Pharſalica. Pendebant caſus.] id eſt, cùm adhuc incertum eſſet, ut belli alea caderet, utrum'q; ex æquo uiderat, & Cæſarem, & Pompeium, ut uictor imperium inuaderet. Corcyræ ſecreta pe.] Ne itaq; poſt fugam Pompeij è pugna Cæſar, qua erat celeritate fuſas reliquias partis uictæ perſequeretur, & in ſuam ditionẽ traheret, Cato Corcyram celeriter pe-
B tiuit, ubi Pompeius non cõtemnendam claſſem habebat: ut alio loco nobis demonſtratum eſt. Corcyra inſula eſt, ex aduerſo Theſprotiæ, à Buthroto 12 M. paſſuum: eadem ab Acroceraunijs L. M. paſſuũ cum urbe eiuſdem nominis, Liberæ ciuitatis, & oppidũ Caſsiope, temploq́ Caſij Iouis, paſſ. XCVII. M. in longitudine patens, Homero dicta Scheria, & Phæacia, Callimacho etiam Drepane, uulgus Sauticũ hodie Corfuiã uocat. Secutus hic maximè Appianũ eſt, qui hoc hodè hiſtoriam perſequitur poſt Pompeij necẽ. Lucius, inquit, Scipio Pompeij ſocer, cæteriq́ quicunq; illuſtriores à Pharſalica pugna profugerãt, ad Catonem Corcyram uerſus abiere, qui ad alterius exercitus curam trecentarũ triremiũ prætor relictus fuerat. Itaq; quicunq; ex ipſis clariores extitêre, Pompeij cupiat, claſſemq́ inter ſe partiti ſunt. Caſsius in Põtũ ad Pharnacẽ profectus eſt, ut in Cæſarẽ illũ excitaret. Scipio, & Cato in Libyã enauigarũt Vari fiducia & exercitus qui illic aſſeruabatur. Iuba Numidarũ rege pariter cũ illis ad bellũ cõſpirante. Põpeius aũt Põpeij primogenitus filius, Lauinusq́, uel, ut alij, Leuinusq́ copiarũ partẽ deducentes, in Iberiã ſunt profecti. Quã ad ſe adſciſcẽtes, exercitũ alium ex Iberis, ſeruiſq́ in unũ congregarunt, ſic ut longè maior impetu aſſurgerent. Hactenus Appianus.

Fragmenta.] Reliquias Pharſalicæ cladis, partẽ triremium ſecũ inde abduxit Cato una cũ Scipione. Amplificatio numeri. Quis ra.] Exclamatio per admirationem.

Dorida.] Nauigationem Catonis, è Corcyra in Africã deſcripturus, narrat loca, quæ prænauigarit.

Dorida] Malea promontorium Laconicæ eſt, à Malea rege Argiuorum dictum, quod per quinq; paſſuum millia in mare excurrit. Periculoſa fuit circa Maleam nauiga-
C tio, id quod lectitãdis authoribus facilè obſeruatur. Vnde etiam in prouerbium abijt. Maleam legens, quæ ſunt domi obliuiſcere. Μαλέας δὲ κάμψας ἐπιλάθου τῶν οἴκαδε. Ouidius in Heroinis ad hoc prouerbium alluſit:

Auſus es ô nimiũ, nimiumq́ oblite tuorũ
Thracia nocturno tangere caſtra dolo.

Promontorium eſt Laconicæ, ubi Eurotus fluuius in mare funditur.

Tænaron.] Tænarõ præpoſitam oportuit

Dorida tũc *f* Maleã'q;, & apertã Tænarõ umbris,
Inde Cythera petit, Boreaq; urgente carinas,
Creta fugit. Dictæa legit cedentibus undis
Littora. tunc auſum claſsi præcludere portus
Impulit, ac ſæuas meritum Phycunta rapinas
Sparſit, & hinc placidis, alto delabitur auris
In littus Palinure tuum, naq; enim æquore tãtum
Auſonia monumenta tenes, portusq́; quietos
Teſtatur Libyæ Phrygio placuiſſe magiſtro,
Tum procul ex alto tendentes uela carinæ
Ancipites tenuere animos, ſocios'ne malorum,
An ueherent hoſtes, præceps facit omne timendũ
Victor, & in nulla non creditur eſſe carina.
Aſt illæ puppes luctus, planctusq́; ferebant,
Et mala uel duri lachrymas motura Catonis.
Nam poſtquã fruſtra precibus Cornelia nautas
Priuigniq́; fugam tenuit, ne fortè repulſus
Littoribus Pharijs remearet in æquora truncus
Oſtenditq́; rogum non iuſti flamma ſepulchri,
Ergo indigna fui, dixit, fortuna marito
Accendiſſe rogum, gelidosq́; effuſa per artus
Incubuiſſe uiro? laceros exurere crines,
Membraq́; diſperſi pelago componere Magni?
Vulneribus cunctis largos infundere fletus
Oſsibus, & tepida ueſtes implere fauilla?
Quicquid ab extincto licuiſſet tollere buſto,
In templis ſparſura Deûm? ſine funeris ullo
Ardet honore rogus: manus hoc Aegyptia forſan
Obrulit officium graue manibus ô bene nudi
Craſſorum cineres, Pompeio contigit ignis;
Inuidia maiore Deûm. ſimiles'ne malorum
Sors mihi ſemper erit? nunq; dare buſta licebit
Cõiugibus? nunquã plenas plangemus ad urnas?
Quid porrò tumulis opus eſt, aut ulla requiris

d al. tom.
f al. Maleã.

antequam præterlegeret. Tænarus oppidum Laconicæ eſt, & promontorium, cuius incolæ Tænarij uocantur. In promontorio ſpelunca erat, per quã aditus erat ad inferos. Tænariũ malum, prouerbium ſi crudeliter ſæuitum eſſet in famulos. Olim enim Lacedæmonij captiuos, qui in Tænarum cõfugerant reductos capitis ſupplicio afficerent, Tænarium lapidem, ut Pænicum & Hæmatiten in medicamẽtis prodeſſe tradunt, quæ ex corio cõponuntur. Contra Maleã inſula ſita eſt, Cythera, Veneris nomine celebrata.

Creta fugit.] Fugere, ac retrocedere uiſa fugit, cum uento Septẽtrionali, qui tum nauigantibus in Libyam ſecundus erat, exurgens naues propelleret. Hanc prænauigantes à tergo relinquebant,

Inſtrumenta doloris? non toto in pectore portas
Impia Pompeium? non imis hæret imago
Viſceribus? quærat cineres *a* uictura ſuperſtes.
Nunc tamen hic, longè qui fulgor luce maligna
Ignis, adhuc aliquid Phario de littore ſurgens
Oſtendit mihi Magne tui, iam flamma reſedit,
Pompeiumq́ue ferens uaneſcit Solis ad Ortus
Fumus, & inuiſi tendunt mihi carbaſa uenti.

a al. lactura

quebant. Dictæa littora] *Cretenſia. Dictæum mons eſt in Creta, & Dicte nobilis urbs in eadẽ inſula. Mõti hodie nomen Labyrintho eſſe affirmant.* Phycunta] *Phycus in Africa eſt promontorium contra Cretam, per Creticum mare excurrens, diſtatq́ CCCL. M. paſſuum à Tænaro Laconicæ promontorio: A Creta uerò ipſa CXXV. M. paſſ. Poſt id Cyrene à mari XI. M. paſſ. Huius promontorij oppidanos dicit, Catoni præcluſiſſe portus, quare eum oppidum expugnaſſe, & diripuiſſe, atque inde placido uento longius nauigaſſe.* Palinore.] *Auerſio ad nautorem nominis. Eſt alioqui in Italia promontorium Palinurus denominatum à gubernatore Aeneæ ſic dictum, ibi ſepulto. Oppidum Helia, inquit Plinius, quæ nunc Velia, promontorium Palinurum: à quo recedenti ad columnam Regiam, C. M. paſſ. Cæterum de Palinuro Africæ promontorio, iudicium Glareani adſcribam. At noſter poëta, inquit, etiam hoc in Africa promontorium ab eodem gubernatore dictum contendit, per u eum. x. in tertia ſyllaba. cùm* A *Ptolemæus in Marmaricæ deſcriptione na*Λιουρον, *uocet, abſq́ n. in tertia ſyllaba. Eſt aũt littorale promontorium. Multi exiſtimant hunc poëtam deceptum nominis ſimilitudine Palinurum pro Paliuro poſuiſſe. Hæc ille.*

Aſonio.] *Italico, Tyrrheno in Lucania Phrygio magiſtro Aeneæ.* Priorigni.] Sexti Pompeij ex Aemylia.

Ergo indigna f.] *Querulatoria oratio Corneliæ, quæ inuita à nautis ab Aegyptio mari auecta fuit.*

Fortuna] *ad fortunam uertitur oratio. Recenſet aliquot pietatis officia, quæ marito Pompeio in funere præſtare potuiſſet.* O' bene nati.] Collatione Craſſorum & Pompeij, illorũ cineres bene poſitos dicit, præterquàm ipſius Pompeij. Vrnas.] *ad ſepulchrũ mariti Infœlicem ſe, & miſerã uocat, quod id neq; in tumore Craſſo, neq;* Pompeio *conceſſum fuit.* Quid porrò.] *Se reprehendit, quod uana optarit. Muliebri inconſtantia nũc* B *reijcit ſepulchrum, quod totum* Pompeium *in pectore geſtet, & animi oculis uſq; contempletur præſentius.*

Non mihi tellus Pompeio ſi qua triumphos
Victa dedit, non alta terens Capitolia currus
Gratior, elapſus fœlix de pectore Magnus.
Hunc uolumus, quẽ Nilus habet, terræq́ue nocenti
Non hærere queror, crimen cõmendat arenas
Linquere ſi qua fides, Peluſia littora nolo.
Tu pete bellorum caſus, & ſigna per orbem
Sexte paterna moue, nanq́ue hæc mandata reliquit
Pompeius uobis in noſtra condita cura.
Me quum fatalis leto damnauerit hora,
Excipite ô nati bellum ciuile, nec unquam
(Dum terris aliquis noſtra de ſtirpe manebit)
Cæſaribus regnare uacet, uel ſceptra, uel urbes
Libertate ſua ualidas, impellite fama
Nominis, has uobis partes, hæc arma relinquo.
Inueniet claſſes quiſquis Pompeius in undas
Venerit, & noſter nullis non gentibus hæres
Bella dabit, tantũ indomitos, memoresq́ue paterni
Iuris habete animos, uni parere decebit,
(Si faciet partes pro libertate) Catoni.
Exolui tibi Magne fidem, mandata peregi:
Inſidiæ ualuere tuæ, deceptaq́ue uixi?
Ne mihi commiſſas auferrem perfida uoces.
Iam tũc te per inane Chaos, per tartara, coniunx
Si ſunt ulla, ſequar, quàm longo tradita leto
Incertum eſt, pœnas animæ uiuacis, ab ipſa
Ante ferã, potius cernens *b* tua uulnera Magne.
Non fugere in montem, planctu concuſſa petibit:
Effluet in lachrymas, nunquã ueniemus ad enſes,
Aut laqueos, aut præcipites per inania iactus *c*
Turpi more poſt te ſolo non poſſe dolore.
Sic ubi fata, caput ferali obduxit amictu:
Decreuitq́ue pati tenebris, puppiſq́ue cauernis
Detulit, ſæuumq́ue arctè complexa dolorem
Perfruitur lachrymis, & amat pro cõiuge luctum,
Illam non fluctus, ſtridenſq́ue rudentibus Eurus
Mouit, & exurgens ad ſumma pericula clamor:

b al. tua cernens.

c al. tenebras.

Non mihi.] *Rurſum Aegyptum in amore omnibus terris anteponit, quod habeat cineres Pompeij, cum eam deteſtari debeat, ob cædem. A' pietate uxoris erga maritum.*

Fœlix.] *is qui tum erat, cùm triumphans Capitolium ingrediebatur. Fœlix ille Pompeius elapſus eſt è pectore meo. ſed teneo, & amplector infœlicem illum, qui in Aegypto conditus eſt.*

Tu pete] *tranſit ad Sextum Pompeium, eumq́ hortatur uerbis patris, ut arma ciuilia ſumat contra Cæſarẽ.* In noſtra cura.] *meæ fidei commiſit iſta mandata ad te.* Me quum fatalis.] *Mandata Pompeij ad liberos, cùm adhuc ſuperſtes eſſet, quæ Cornelia ad liberos perferret, ſi in bello fato defungeretur.* Quiſquis Pomp.] *Siue Sextus, ſiue Cn. fuerit, Claſſes dicit ad Corcyram, qua-*

rum meminimus.

Nullis non.] *Omnibus uarius orbis gentibus, uter erit, bellũ mouere poterat.*

Tantum.] *Solum habete animos fortes, & memores. quod ius ego Pompeius habuerim ad ciuile bellum pro Senatu, Populoq́ Romano gerendum, ad aſſerendam Imperij libertatem. Et in hac re parete Catoni, cuius cõſilio refragari nefas eſt.*

Inſidiæ ualuere] C *Quod me in naui relicta, ſolus in cymbam Aegyptiacam deſcenderis. Habent tamen illæ momentum aliquod, quod tua mandata ad filium pertuli.*

Auferrem.] *Vt uiua nobis hæc patris mandata declararem.*

Iam nunc.] *Auertit orationem ad Pompeium abſentem, quẽ ſe ſecuturam more aliarum heroinarum denunciat.*

Quàm lõgo.] *Neſcio horam fatalẽ mihi à ſuperis deſtinatã.*

Cernens,

Votaq; ſollicitis faciens contraria nautis:
Compoſita in mortem iacuit, fauitq; procellis.
Prima ratē Cypros ſpumātibus accipit undis,
Inde tenens pelagus, ſed iam moderatior Eurus
In Libycas egit a ſedes, & caſtra Catonis.

A Cernens, oculis animi, non corporis. Planctu Con.] Quo moris ſit perituram indicat. Sic ubi fata.] Alluſio ad Vergilianum illud.
Sic iſſata ſinus lachrymis implevit abortis.

Illam.] Amplificatio doloris Corneliæ, quem nulla pericula animo excutere ualuerunt. Cypros.] quæ omnino præter nauiganda erat petentibus eam Libyæ partem, ubi Catonis caſtra erant.

Triſtis (ut in multo mens eſt præſaga timore,)
b Aſpexit patrios comites à littore Magnus
Et fratrem, medias præceps tunc fertur in undas.
Dic ubi ſit germane parens? ſtat ſumma, caputq;
Orbis, an occidimus? Romanáq; Magnus ad um-
Abſtulit? hæc fatur, quē cōtra talia frater (bras
O' fœlix, quem ſors alias diſperſit in oras,
Quiq; nefas audis, oculos germane nocentes
Spectato genitore ferō, non Cæſaris armis
Occubuit, dignoq; perit authore ruinæ,
Rege ſub impuro Nilotica rura tenente,
e Hoſpitij fretus ſuperis, & munere tanto
In proauos, cecidit donati uictima regni.
Vidi ego magnanimi lacerantes pectora patris,
Nec credens Pharium tantū potuiſſe tyrannum,
Littore Niliaco ſocerum iam ſtare putaui.
Sed me nec ſanguis, nec tantum uulnera noſtri
Affecêre ſenis, quantum geſtata per urbem
Ora ducis, quæ transfixo ſublimia pilo,
Vidimus, hæc fama eſt, oculis uictoris iniqui.
Seruari, ſcelerisq; fidem, quæſiſſe tyrannum.
Nam corpus Phariæne canes, auidæq; uolucres
Diſtulerint, an furtiuus, quem uidimus, ignis
Soluerit, ignoro: quæcunq; iniuria fati
Abſtulit hos artus, ſuperis hæc crimina dono,
Seruata de parte queror. cùm talia Magnus
Audiſſet, non in gemitus, lachrymasq; dolorem
Effudit, iuſtaq; furens pietatem profatur.
Præcipitate rates e ſicco littore nautæ,
Claſsis in aduerſos erumpat remige uentos,
Ite duces mecum, nunquam ciuilibus armis
Tanta fuit merces, inhumatos condere manes
Sanguine ſemiuiri Magnum ſatiare tyranni.
Non ego Pellæas arces, adytisq; recectum
Corpus Alexandri pigra Mareotide mergam?
Non mihi pyramidum tumulis euulſus amaſis,
Atq; alij reges Nilo torrente natabunt?
Omnia dent pœnas nudo tibi Magne, ſepulchra
Inuoluam buſto, iam numen gentibus Iſin,
Et tectum lino ſpargam per uulgus Oſirim,
Et ſacer in magni cineres d iactabitur Apis,
Suppoſitisq; Deis uram caput, has mihi pœnas
Terra dabit, linquam uacuos cultoribus agros,
Nec Nilus cui creſcat, erit, ſolusq; e tenebit
Aegyptum genitor, g populis, ſuperisq; fugatis.
Dixerat, & claſſem ſæuas rapiebat in undas
Sed Cato laudatam iuuenis compeſcuit iram.

Triſtis.] Dilatat narrationem à perſona Cn. Pompeij, qui id tēpus in Africa erat, apud Catonē, quē ſecutus à pugna Pharſalica fuerat. Nā Sextum apud Corneliā in Leſbo depoſuerat. Fratrem.] Sextum Cornelia nouerca in una, & eadem naui. Romanáq;.] An una cum patre, res Romana cōcidit. Frater.] Sextus reſpōdit, ut qui rerū actarū præſens ſpectator fuiſſet.
B O fœlix.] alluſio ad illud Verg.
O' fœlix una ante alias Priameia uirgo.
Hectoris ad tumulum Troiæ ſub mœnibus altis
Iuſſa mori, quæ ſortitus non pertulit ullos.
Perit.] pro perijt ſyncope. Rege ſub.] periphraſis Ptolemæi. Et addit, impuro, propter ſpadonem Photinum. Victima.] pulchrē uictima pro reſtituto in regnum patre
C Aulete. Geſtata ora.] Amplificatio crudelitatis in eade paterna. Itaq; pater raius eum ius hoſpitale ſeruaturū & ſuperos, ipſumq; Iouem, qui iuri hoſpitali præſidet, reueriturum, crudeliter in noſtro cōſpectu necatus fuit. Ora.] pro caput paternū dixit. Oculis uictoris.] Cæſaris enim aduētus expectabatur. Fidem ſcel.] quod Pompeiū interfeciſſet. Ignoro.] quod in mari ex interuallo nihil certi uidere potuiſſent poſt eædem. Seruata de pat.] De capite ſeruato in aduentū Cæſaris. Præcipitate.] Decorū hic ſeruat poëta, in oratione iuuenilis ætatis, immodicè uehementis, nulla

loq; iudicis præcipitātis ſe ad uindictam. Manes.] animam. Non ego.] Cōmemorat uindictæ genera Primum uult reſcindere corpus Alexādri Magni, & aliorū regū ſepulchra demoliri, & oſſa eorū diſpergere in flumine. Mareotide.] Mareotis. Alexāder Magnus Alexandriam condidit iuxta Mareotim lacū qui antea Araporei dictus fuerat: ad meridianā urbis partē Euripo è Canopico oſtio mittitur. Eſt & Mareotis pars Epiri, optimo uino commendata, unde uua Mareotides apud Maronem. Amaſis.] humili loco natus ab Apries miſſus ad Aegyptiorum motus cōprimendos, tumultuariē fuit rex declaratus. Apries id indignè ferens miſit, qui eū ad ſe uinctū duceret. Reſpōdit Amaſis, daturū ſe operam, ut breui regi adeſſet. Cōparato exercitu, circa Miphum magno prælio Apries uictus, in Amaſis poteſtatē uenit, adductusq; in urbem Sain, ubi Amaſis uictor regni ſedem ſibi elegit, quoad uixit in ſummo honore habitus fuit. Hic cùm uideret ſe parum gratum ſuis eſſe, quod homo obſcurus ioi gentibus imperaret, auream peluim, quam habuit, & in qua regij conuiuæ ſe lauare conſueuerant, in idoli ſpeciem conflauit, eamqùe in publico poſitam rex ueneratus fuit, cætera multitudo regē ſecuta pari ueneratione eam dignata fuit. Et cùm circa ſtatuam religio indies magis ac magis creſceret, rex multitudine in concionem aduocata,

a al. Syrtes.
b al. ut uidit patrios comites à l. Ma.
e al. hoſpitij.
d al. mactabatur.
e al. tenebis.
f al. populis genitor.

ecce, inquit, ueneramini ſimulachrum ex ea materia factum, ex quo nuper conſtiuit peluis illa, quam ad ſordidiſſimae uſus ſubiectam uidiſtis. Facies effecit, ut dignitas ſit mutata. Sic & in me facite. Fui priuatus, fateor, nunc rex ſum: praeſtate mihi eum honorem, quem debetis. Proditum eſt de Amaſis thorace, in Rhodiorum inſula oſtendi ſolito in templo Mineruae, CCC. LXV. filis ſingula fila cōſtitiſſe. De prodigioſo ſepulchro, & pyramide Amaſis eſt apud Plin. lib. 36. cap. 12. Iſim. Minatur, & omnia ſacra ſe euerſurum. Porrò de his deorum Aegyptiorū portentis ſuprà dictum eſt. Linquam] *Sed & agros ferro, & incendio populaturus eſt. Fugatis enim ex agris miſticis, in nullius uſum Nilo creſcente & inundante omnia quotannis, agri obliuiabuntur.* A

Interea totis, audito funere Magni
Littoribus ſonuit percuſſus planctibus aether,
Exemploq; carens, & nulli cognitus aeuo
Luctus erat, mortem populos deflere potentis,
Sed magis ut uiſa eſt lachrymis exhauſta, ſolutas
In uultus effuſa comas Cornelia puppe
Egrediens, rurſus geminato uerbere *a* plangunt.
Vt primum in ſociae peruenit littora terrae,
Collegit ueſtes, miſeriq; inſignia Magni,
Armaq;, & *b* impreſſas auro, quas fecerat olim
Exuuias, pictasq; togas uelamina ſummo
Ter conſpecta Ioui, funeſtoq; intulit igni.
Ille fuit miſerae Magni ciuis, accipit omnes
Exemplum pietas, & toto littore buſta
Surgunt Theſſalicis reddentia manibus ignem.
Sic, ubi de paſtis ſubmittere gramina campis,
Et renouare parans hybernas Appulus herbas,
Igne fouet terras, ſimul & Garganus, & arua
Vulturis, & calidae lucent *d* Buccera Matini.
e Non tamē ad Magni peruenit gratius *f* umbrā.
(Omne quod in ſuperos audet conuitia uulgus,
Pompeiumq; deis obijcit,) quam pauca Catonis
Verba, ſed à plena uenientia pectore ueri,
Ciuis obit, inquit, multum maioribus impar,
Noſſe modum iuris, ſed in hoc, tamen utilis aeuo,
Cui *g* non ulla fuit iuſti reuerentia, ſalua
Libertate potens, & ſolus plebe parata
Priuatus ſeruire ſibi, uictorq; Senatus,
Sed regnantis erat, nil belli iure popoſcit,
Quaeq; dari uoluit, uoluit ſibi poſſe negari.
Immodicas poſſedit opes, ſed plura retentis
Intulit, inuaſit ferrum, ſed ponere norat.
Praetulit arma togae, ſed pacem armatus amauit,
Iuuit ſumpta ducem, iuuit dimiſſa poteſtas,
Caſta domus, luxuq; carens, corruptaq; nunquā
Fortuna domini, *h* charum, & uenerabile nomen
Gentibus, & multum noſtrae, quod proderat urbi,
Olim uera fides, (Sylla, Marioq; receptis)
Libertatis obit, Pompeio rebus adempto,
Nunc & ficta perit, non iam regnare pudebit,
Nec color Imperij, nec frons erit ulla Senatus.

a al. plāgit.
b al. geſſerat.
c al. ſomno
d al. buxeta & bucera.
e al. Nil tamen
f al. ombras.
g al. nonnulla.
h al. clarū.

Interea totis au.] *Sparſa miſerabili cataſtrophe exitus Pompeij, redintegratur planctus in littore Africo, cū amplificatione eius hyperbolica. Deflere, in deflendo mortē potētis uiri, hoc eſt, Pōpeij.* Sed magis.] *à Luctu, & ululatu Corneliae amplificatio.* Sociae terrae.] *Africae, ubi Catonem Pompeij amicum offendit.* Inſignia.] *pathos à monumentis Pompeij.* Ter. Conſ. Io] *Ioui Capitolino in tribus diuerſis triūphis.* Funeſto ig.] *Pompeio extructa. Solent enim omnes exuuiae, et arma cum mortuis eodem rogo concremari, quae in uita habuiſſent chara, in amatorijs. A' pietate Corneliae erga maritum.* Sic.] *lucēt in quarto uerſu. Collatio incendij littoralis in buſto Pompeij, cum igne Appulo, quoties paſtores in Appulia ignem in herbis immittūt & quidem hyeme, ut renouentur, & nouas eliciant.* Garganus.] *lucēt promontoriū in in Apulia ad CCC. ſtadia in mare excurrens in ortum. Circa huius ſinum Sepontū eſt, in littore. Haud procul inde inſulae ſunt Diomedeae. Circa Gorganū Vultur mons eſt, cuius meminit Horatius in Odis.*

» *Me fabuloſa Vulture in Appulo.*

Buxeta.] *Variat hoc loco. Sunt qui legāt, buxeta hoc eſt, loca buxis diſa et obſita: Rurſum nōnulli, bucera loca, in quibus boues paſcūt.* Matini.] *Ex Gargano, inquit Pli. Mateolani Nerecini, Matini. Tubuſtini, Syluini, Strapellini Turmātini Vibernates, Venuſini. Haec patria Horatij fuit. Matini populi quibuſdā dicūtur, à Matino mōte Apuliae.* Obijcit Deis.] *quaſi Diuorum iniuria haec calamitas, & crudelis mors illi cōtigerit.* Obicit.] *pro obijcit, per ſyncopen.*

Quā pan.] *Pendet à quarto uerſu ſuperiori. Nil gratis peruenit ad umbrā Pompeij, quā uerba Catonis. Nā ſtatim praecedētis uerſus per parentheſin interpoſiti ſunt.* (*Omne quod in ſupe. &c. Pompeiumq; Deis obicit.*)

B Ciuis oble.] *Oratio Catonis. Laudatorij generis. Laudat enim Pōpeiū iā defunctū, ab heroicis uirtutibus, quibus inter omnes Romanos eminebat, ſed praecipuè a ſingulari modeſtia, quae raro in ſummos uiros, & triūphales incidere ſolet. Romae enim oratio lugubris, quae naenia à Latinis, à Graecis epicedium ſiue monodia appellatur, eam ante cadauer ſepultū, & quidem in laudē defuncti ſolebat. Interdū illuſtres homines poſt exequias pro roſtris ſta-* C *tim lugubri oratione ab egregijs uirtutib. quib. in uita excelluerāt, à ſuis laudabātur. Eum morē Cato Pōpeio praeſtat hoc in littore in buſto.* Ciuis obit.] *Exordium ductum à laude perſonae Pompeij obit, pro obiuit, ſyncope,* Noſſe.] *in cognoſcendo modo iuris, ac iuſtitiae*

Cui non ulla.] *Micyllus eruditè exponit ad hunc modum, Lego, inquit, non ulla fuit &c. ut relatiuū cui, cū nomine, aeuo, conſtruatur: ut ſit ſenſus. Sed in hoc tamen, ſcilicet quod ſe ultra ciuem non extulit, & ſemper minus poteſtatis, ac iuris, quàm ei concedebatur, ſibi uſurpauit. Profuit, & utilis fuit huic aeuo ſiue aetati, cui nulla reuerentia iuſti eſt, hoc eſt, quando omnes ius, & fas contemnent, ac negligunt, ſuo quiſque arbitrio uiuentes, & agentes, quantum quiſq; poteſt, profuit autem uel alijs, exemplū exhibendo uel ſeipſum uel quia ipſe quoq; talis fuit. Haec ille. Commoda interpretatio, & minimè abſurda.*

Non

A *Non enim uituperat Pompeiũ ſed laudat eũ, uel iſto nomine, quod corrupto ſeculo, tum præſenti, tũ Syllano, potens eſſet ſalua libertate, quã alij uppreſſum irent.* Rectorq; S.] *Et quamuis princeps Senatus erat in omnibus tamen Senatus decreto parebat. Adeò moderabatur affectibus.*

Immodicas.] *Ab inſolẽtia, quæ alioqui ſolet faſtũ gignere, & criſtas attollere, & extimulare ad opprimendã libertatẽ, & regnũ inuadendũ.* Ferrum.] *pro, bellũ haud quáquã inuaſit, ſenatus iuſſum ſuſcepit gerendũ, eiuſdem iuſſu. Imperium mandatum lubens uolensq; deponebat.*

Arma togæ.] *ſynecdochicè, bellum paci. A' modeſtia.* Sumpta.] *toga, hoc eſt, pax, propter ſummos honores, quos in toga conſequebatur.* Caſta do. lux ca.] *A' frugalitate, & cõtinentia, & uitæ caſtitate.* Charũ no.] *ab amicitia exterarũ gentiũ, & charitate cõiuncta cũ utilitate reipub.* Libertatis obit.] *Libertas obiuit Syllæ, & Marij tẽporibus ſyncope.* Perijt tum libertas, qua amiſſa, in ſeruitutem redacti fuimus.

Color impe.] *ſpecies imperij Ro.* Frons erat.] *Neque uerecundia erit Senatus.*

O' fœlix.] *Ab exclamatione, quam ducit à cõparatione, qua ex maioribus exaggeratis, coniecturam relinquit de minoribus exaggerandis. Si fœlix Pompeius, quod uictus ſtatim fuerit à*
B *Ptolemæo interfectus ergo infœlices qui à pugna diu ſuperfuerunt.* Iubam.] *Regẽ Numidarũ, ad quem uictus profugero, ut Pópeius ad Ptolemæum. De Iuba alibi dictũ.* Vocibus his.] *finis orationis Catonis, quam dicit poëta gratiorem eſſe Pompeij umbræ, quàm ſi eius uiri laudes è more Romæ pro roſtris magnificè detonarentur.* Fremit.] *indignatur uulgus, tam crudeliter, contra fas, & ius Pompeium in*
C *Aegypto à rege interfectum.* Cilix.] *è Cilicia Aſiæ, unde piratæ, quos Pompeius uicit, ac totu mari expulit.* Rapinas.] *reſpicit ad prædonum prædas, inter quos ille quoq; fuiſſet, & nomẽ aliquod geſſerat. Hic quia nunc poſt exitum Pompeij ſigna Catonis ſecutus fuerat, miratur dux, num ad uomitum, hoc eſt, ad piraticam ſit reuerſurus. Quod autem dixit, motus linquendi, aut ſuſtulit ſigna linquendi: noua locutio.* Compellat regentem.] *alloquitur M. Catonem.* Nos.]

O' fœlix, cui ſumma dies fuit obuia uicto,
Et cui quærendos Pharium ſcelus obtulit enſes:
Forſitan in ſoceri potuiſſes uiuere regno,
Scire mori, ſors prima uiris, ſed proxima cogi,
Et mihi (ſi fatis aliena in iura uenimus,)
Da talem Fortuna Iubam, non deprecor hoſti
Seruari, dum me ſeruet ceruice receiſa.
Vocibus his maior, quàm ſi Romana ſonarent
Roſtra Ducis laudes, generoſam uenit ad umbrã
Mortis honos, fremit interea diſcordia uulgi,
Caſtrorum, belliq; piget, poſt funera Magni.
a Cum Tarchon motus linquendi ſigna Catonis
Suſtulit, hunc rapta fugientem claſſe ſecutus
Littus in extremum tali Cato uoce notauit:
O' nunquam pacate Cilix, iteruſmne rapinas
b Vadis ad æquoreas: Magnum fortuna remouit,
Iam pelago pirata redis. tum reſpicit omnes
In cœtu, motuq; uiros, quorum unus aperta
Mente fugæ tali compellat uoce regentem.
Nos, (Cato da ueniam) Pompeij duxit in arma
Non belli Ciuilis amor, parteſq; fauore
Fecimus, ille iacet, quem paci prætulit orbis.
Cauſaq; noſtra perit, patrios permitte penates,
Deſertamq; domum, dulceſq; reuiſere natos.
Nam quis finis erit, ſi nec Pharſalia, pugnæ
Nec Pompeius erit: perierunt tempora uitæ,
Mors eat in tutum, iuſtas ſibi noſtra ſenectus
Proſpiciat flammas bellum Ciuile ſepulchra
Vix Ducibus præſtare poteſt, non barbara uictos
Regna manẽt, non Armeniũ mihi ſæua minatur,
Aut Scythicum fortuna iugum, ſub iura togati
Ciuis eo quiſquis Magno uiuente ſecundus,
Hic mihi primus erit, ſacris præſtabitur umbris
Sũmus honor, dominũ, quẽ clades cogit, habebo
Nullum Magne Ducem, te ſolum in bella ſecutus
Poſt te, fata ſequar. neq; enim ſperare ſecunda
c Fas mihi, nec liceat, fortuna d cuncta tenentur
Cæſaris, Emathium ſparſit uictoria ferrum.
Clauſa fides miſeris, & toto ſolus in orbe eſt
Qui uelit, ac poſsit uictis præſtare ſalutem.

Exordium ab inſinuatione, cur ipſe ad arma Ciuilia proſiluerit. Ille ia.] *Pompeius, cuius cauſſa gentes, & prouinciæ maluerũt arma induere, quàm domi in utiu degere.* Patrios.] *propoſitio petitionis à pio.* Nã quis.] *Narratiu, qua docet inſtãtiæ miſſionis cauſſas. Inutiliter ſe poſt pugnam Pharſalicã, poſt Pompeiũ belli Ducẽ, & Imperatorẽ curſum, arma ſequi.* Mors eat.] *Recuſat amplius periculũ; & extenuat petitionẽ, ut tutu moriatur, cum quo honeſtũ ſimul eſt cõiunctũ, ut in ſenio iuſtã ſepulturam conſequatur.*

Bellum ci.] *ab exemplis maioribus. Si uix ducibus, multò minus mihi, & mei ſimilibus. Argumentũ ductum ab indigno.*

Scythicum iug.] *Seruitutem remotiſſimæ gentis Parthicæ, de qua alio loco multis nobis dictũ eſt, expecto, ſed recipio me ſub ius & imperiũ Cæſaris, qui ciuis Romanus eſt, quãuis uictor, & monarcha.* Sacris umbr.] *Pompeij animæ ſemper ſummus honor à me habebitur.* Dominum.] *Cæſarẽ indicat, ciuẽ, non autẽ barbarũ. à neceſſario. Non obſcurè ſeruitutẽ notat.* Fata ſe.] *quocunq; me rapuerit fortuna, eò deferar.*

a al. Tom.
b al. tendit ad.
c al. Spes mihi.
d al. iuncta,

f Pompeio ſc.] *Pompeio mortuo, quo uiuo de principatu certamen erat, iam bellum poni debet, quod*

Pompeio, ſcelus eſt bellum ciuile, peremptor
Quo fuerat uiuente, fides: ſi publica iura,
Si e ſemper ſequeris patriã Cato ſigna petamus,
Romanus quæ Conſul habet. Sic ille profatus
f Inſilijt puppi iuuenum comitante tumultu.

Cæſar nullum hoſtem habere uidebatur amplius. Quare rectum eſt, ut in otium concedamus.

e al. ſemper patriam.
f al. inſiluit

Qua

Actum Romanis fuerat derebus,& omnis
Indiga ſeruitij feruebat littore a plebes.
Erupere Duces ſacro de pectore uoces.
Ergo pari uoto geſsiſti bella iuuentus,
Tu quoq; pro dominis, & Pompeiana fuiſti,
Non Romana manus?quod non in regna laboras
Quod tibi,non Ducib. uiuis b moteriſq; qd' orbē
Acquiris nulli, quod iam tibi uincere tutum eſt,
Bella fugis?quæriſq; iugum ceruice uacante,
Et neſcis ſine rege pati,nunc cauſſa pericli
Digna uiris. c potuit ueſtro Pompeius abuti
Sanguine,nunc patriæ iugulos, enſeſq; negatis?
Quum propè libertas. imum fortuna reliquit
Iam tribus è dominis.pudeat,plus regia Nili
Contulit in leges, & Parthi militis arcus.
Ite ô degeneres Ptolemæi munus,& arma
Spernite.quis ueſtras ulla puret eſſe nocentes
Cæde manus? credet faciles ſibi terga dediſſe,
Credet ab Aemathijs d patrios fugiſſe Philippis.
Vadite ſecuri,meruiſtis iudice uitam
Cæſare,non armis, non obſidione ſubacti.
O' famuli turpes domini poſt fata prioris
Itis ad hæredem,cur non maiora mereri,
Quàm uitam,ueniamq; libet? rapiatur in undas
Infœlix e coniunx Magni,proleſq; Metelli.
Ducite Pompeios, Ptolemæi uincite munus.
Noſtra quoq; inuiſo quiſquis feret ora tyranno,
Non parua mercede dabit, ſciet iſta iuuentus
Ceruicis pretio bene ſe mea ſigna ſecutam.
Quin agite, & magna meritum cum cæde parate,
Ignauum ſcelus eſt tantum fuga,dixit, & omnes
Haud aliter medio reuocauit ab æquore puppes,
Quàm ſimul effœtas linquunt examina ceras,
Atq; oblita faui non miſcent nexibus alas,
Sed ſibi quiſq; uolat, nec iam deguſtat amatum
Deſidioſa thymum, f tum ſi ſonus increpat æris
Attonitæ poſuere fugam, ſtudiumq; laboris
g Floriferi repetunt, & ſparſiſsime illis amorem,
Gaudet in Hyblæo g ſecurus gramine paſtor
Diuitias ſeruaſſe caſæ:ſic uoce Catonis
Inculcata uiris iuſti patientia Martis.

Quæ Conſ.] *Si omnino placet,ut nos arma ſequamur, certè nō priuati ciuis,ſed ad Cōſulis arma ſequendum tenemur. Atqui Cæſar Cōſul eſt,quod inficiari nō poteſ. Et cuius arma ſequemur? niſi patriæ hoſtes nos iudicatum iri uelis.*

Plebes.] *plebs, ut iuſta uoce dixit.*

Erupere du.] *periphraſis hoc eſt , tum Cato ad hunc modū locutus eſt.* Ergo pari uoto.] *Oratio Catonis ad milites iudiciali eſt. Exordiū ab acerba repræhenſione, quod pro Pōpeio, non pro libertate patriæ arma ſumpſiſſe dicatur,quo idō eo mortuo, illa deponere ſtudeāt, quaſi res ad umbelicū peracta ſit · quam re ſe teſtari, inquit, ſeruos Pompeij, non defenſores libertatis Romanæ fuiſſe. Nunc uerò,illo ſublatu è rebus humanis,cum nōdum alicuius dominatui ſubiecti ſint, malunt adhuc liberi Cæſaris ſerui eſſe ſine ſanguine, quàm ſecū aduerſus illum conſurrere arma Argumentatur grauiter, ut Catonem uerum agnoſcas, hominem tetricum ac ſeuerum.*

To quoque.] *Vt Tarchon Cilix.* Quod non.] *Quod non militas,ad regnum ſtabiliendum alteri : quod non in tuum commodum , aut Ducum.Hūc ne ſatis eſſe exiſtimatis? Quaſi inferas,cùm bellare debeant pro libertate Romana.* Ceruice uacante.] *liberi ab omni iugo, hoc eſt,ſeruitute.* Digna uiris] *Quæ iuſtior uobis pugnandi cauſſa nunc eſſe poterit, quàm altero fatis defuncto,in alterum ſuperſtitem conſoriatis armis bellum gerere,ut priſtina libertas retineatur. Quare grauiter inferet , quod potuiſſet Pompeius uictor facere , id Cæſar nunc facturus eſt. Ille adimere uobis ueſtram libertatem (id enim uocat abuti ueſtro ſanguine) hoc ipſum nūc Cæſar faciet , niſi proſpexeritis..* Libertas .] *conſertis manibus teneatur. Quare uidendum,ne extorqueatur à Cæſare.* Tribus è dominis.] *De tribus his dominis in primo libro dictum eſt Pompeius enim,Craſſus. & Cæſar ita imperium inter ſe diuiſerant, ut Pompeius Hiſpanias,& Italiā haberet, Craſſus Orientem obtineret,unde Parthos debellare cōſtituerat, Cæſar Gallias, & Germaniam ſortiretur. Craſſus, & Pōpeius diuerſis caſibus iā extincti erant:ſolus Cæſar ſupererat unus è trib.dominis.* A

Contulit in le.] *plus profuit libertati Romanæ. Ptolemæus Pōpeiū, Parthi Craſſū interemerunt. Hi ſublati uiolare libertatē, nō potuerunt. Plus igitur egerūt pro libertate, quā milites.*

Ite ô degen.] *Cōtemptum per exclamationē eos faceſſere iubet qui à uirtute Romana degeneraris,indigni nomine Romanu,qui Ptolemæi munus, hoc eſt , libertatē ſperneris. Cùm tolleret Pompeium , nobis noſtram libertatē reſtituit , qui uiuus etiam adimere potuiſſet. Et, cùm dicit , manus eorum non eſſe nocentes cæde , exprobrat, eos minimè fortiter pugnaſſe pro libertate.* B

Regna.] *ſeruitutem recipere , cùm uideret poſitis armis patriam repetere.*

Primos] *Sunt, qui legant,patrios.è Pharſalica pugna quod primi è pugna recepiſſiis patriam.* O' famuli turpes dom] *exprobroſa exclamatio , in turpem molliriē ciuiū,qui enſem uictori, quaſi hæredi Pōpeij tradere uideantur,quod ei ſit ſucceſſurus.* C Maiora.] *Maius præmiū à Cæſare cōſequi liceat captiuos uobiſcū'q ad eum ducatis Corneliā , & eius liberos,Cn.& Sextū? quod haud dubiè ei gratius futurū eſt.* Metelli.] *Huius filia erat Cornelia,hoc eſt. Scipionis Metelli.Hij uobiſcū nauigio per mare ad Cæſarem ducātur.* Ptolemæi.] *quod gratius ei futurū eſt.quàm quod ille Pōpeiū ſuſtulerat ferro.* Quin ag.] *epilogus orationis cōſtat exhortatione ad merita ſua cædibus apud Cæſarē cumulanda.* Haud al] *Cōparatione oſtēdit celeritatē reditus iuuētutis è nauib. in litus.Cōparatio hæc dicta eſt à natura apū.* Effœtas ceras] *in quibus fœtus cōſedit.* Non miſc.] *Seperatim cōuolāt.* Thymum.] *Eſt alioqui hæc herba,qua maximè delectantur apes,circa ſolſtitia floret,cùm apes decerpunt. Harum cauſſa oportet ſerere thymum,apiaſtrum,roſas,uiolas,lilium, cytiſum,fabam erudium,cunilam,papauer,conyzā,caſiā, melilotū,meliſſophyllum,cerinthen. His præcipuè delectantur:ſed nullo flore magis gaudent,quā meliſſophillo,*

ſiue

a al. pubes.
b al. mori enſiq;.
c al. ueſtro potuit.
d al. primos.
e al Magni coniunx.
f al. Phrygij ſo.
g al. Floriſeri & al. ſacch.

A ſiue melittera. Sonus æris.] *Vergil. Georgicis*
» *Tinnitusq́ cie, & matris quate cymbala circum.*
Gaudet in Hyb.) *Paſtor id ſpectans lætior eſt, repete re aluearia, & non diſpergi eas latius. Apes delicias ca-ſæ paſtoris uocat.* Hyblæo gra.] *Hybla nobilis apum mellificatione locus eſt in Sicilia, à quo epithetum poëtis duci ſolet, ut Hyblææ apes appellentur. Vt mons Hymettus in Attica.*

Iamq́ actu belli.] *Ergo Cato poſtquam ſuorum animos oratione ſua uiribus nudatos non ſolù, ſed alacriores in diuerſum reddidiſſet animaduertit, illicò ad exercitationem eos extruſit, ne otio torpentes rurſum mentes ad fugam conuerterent.* Primum litto.] *primum laborê, in littoris arenis fuiſſe canit, alterû, circa*
B *muros Cyrenarû. Cyrene, Cyrenes, et numero plurali tantum. Cyrenæ, arum: ut Mycenæ, Mycenarum, nobilis urbs Libyæ, quondam rebus Carthaginenſium florentibus, & poſteris item têporibus, opibus potens, & clara rebus gerendis, & uetus.*

Iamq́ actu belli doctas non ferre quietem
Conſtituit mentes, ſerieq́ agitare laborum,
Primum littoreis miles laſſatur arenis,
Proximus in muros, & mœnia Cyrenarum
Eſt labor, excluſus nulla ſe uindicat ira.
Pœnaq́ de uictis ſola eſt uiciſſe a Catonem.
Inde peti placuit Libycis contermina Mauris,
Regna Iubæ, ſed inter medijs natura uetabat
Syrtibus, has audax ſperat ſibi cedere uirtus.
Syrtes uel primam mundo natura figuram
Quum daret in dubio terræ, pelagiq́ reliquit.
Nam neq́ ſubſedit penitus, quo ſtagna profundi
Acciperet, nec ſe defendit ab æquore tellus.
Ambigua ſed lege loci iacet inuia ſedes:
Aequora fracta uadis, abruptaq́ terra profundo,
Et poſt multa ſonant proiecti littora fluctus:
Sic malè deſeruit, nullosq́ exegit in uſus.
Hanc partem natura ſui: uel plenior alto
Olim Syrtis erat pelago, penitusq́ natabat,
Sed rapidus Titan ponto ſua lumina paſcens
Aequora ſubduxit Zonæ uicina peruſtæ.
Et nunc pontus adhuc Phœbo ſiccãte repugnat:
Mox ubi damnoſum radios admouerit æuum,
Tellus Syrtis erit, nam iam breuis unda ſupernè
Innatat, & latè periturum deficit æquor.

a al. Catoni.

Excluſus nulla.] *Secus Plutarchus, ut oſtendi, cùm Labienus admodum nuper excluſus eſſet.*

Regna Iubæ.] *De Iuba alibi multa diximus. Numidia contermina Mauritaniæ eſt, in extrema Africa ora.* Medijs Syrtibus.] *Syrtium deſcriptio extat apud Salluſtium, Bello Iugurtino: & nos libro primo multa de ijs annotauimus.*

Reppulit à Libycis immenſum Syrtibus æquor. «

Has Horatius lib. ſecũdo Carminum ad Septimium, Barbaras uocat. Ita dictæ ſunt σύρτεις ἀπὸ τοῦ σύρειν, id eſt, à trahẽdo.

Euſebius author eſt, ijs ferè temporibus, quibus Ganymedes captus fuerit, à Batto Laconico condita fuit. Batto primum à uoce balbutienti nomen, & exili, datum fuit. Hic Delphico oraculo inſtructus, cum duabus Thereorum biremibus in Africã nauigauit. Porrò autem Thera, inſula eſt in mari Aegæo, antea Caliſto appellata. Africam ingreſſus primo plateam Africæ proximam occupat: ubi cùm parum fæliciter res ſucceſſerit, biennio poſt, contra inſulam locum occupat collibus a-
C *mœniſſimis utrinq́ fluminibus irriguû. Aziriſto fuit illi nomen. Hinc item conſilio accolarum migrauit in eum locum, ubi poſtea Cyrenæ fuêre. Hic circa fontem Apollinis Zoam oppidum condidere. Battus lingua Punica regem ſonat, ut quidam affirmant, & ob id ſub primum eius acceſſum oraculi uoce Battum dictum fuiſſe, ut qui in Africa latum, & amplum imperium eſſet habiturus. Sub tertio Batto poſtea multi Græcorum in eam terram nauigio emigrarunt, ut cum Cyrenæis communiter habitarent. Callimachus Battum illum Laconicum progenitorem ſuum uocat. A' Cyrenis, ipſa regio, Cyrenaica dicitur: & tota Libya, Cyrenæa. Cyrena à Cyrenia nuncupatur filia Peneri regis Arcadiæ filia, quam rapuit Apollo è monte Pelio, & huc in eam Africæ partem, quæ proximè Aegyptum ſpectat, portauit. Fabuloſa, de liberis ex ea ſuſceptis traduntur. Hinc Cyrenaica regio & Philoſophia Cyrenaica, philoſophia eorum qui ab Ariſtippo pendebant, qui Cyrenenſis fuit, & poſtea Socratis auditor. Satis de Cyrenis. Plutarchus in uita Catonis author eſt, Catonem in Africa Imperium ſuſcepiſſe, & Cyrenas ingreſſum, eumq́ue receptum, cùm paucis antè diebus Labienum excluſiſſent Cyrenenſes.*

Duo ſunt loca in mari Libyco, periculorû plena uerſus Aegyptû. Maior, & minor Syrtis, propter reciprocationem aquarum. Vadoſo loca. & inacceſſa. Eſt autem terræ, ac maris mira inæqualitas: uno in loco profundiſſima, alio uadoſa. Vento ſpirante, cumulus arenæ, qui ſupra mare fuerat, in profundiſſimas reſidet ualles, & qui deprimebatur, mox ſuper aquas egeritur. Et quanquam impares magnitudine ſunt, pares tamen ſunt natura, & periculis. Separantur inter ſe ſpatio ducentorum quinquaginta M. paſſuum. Minor à Carthagine CCC. *millibus paſſuum diſtat, & totidem ambitus. Maior quadringentis & XXV. millibus paſſuum. Natura eam, dicit poëta uetuiſſe per has Syrtes petere Numidiam, & regnum Iubæ regis. Et tamen Cato ſperat has ſuæ uirtuti ceſſuras. Atque hinc digreditur in inquiſitionem cationis phyſicæ, de natura Syrtium.* Syrtes, anaphora. Sedes inuia.] *inacceſſa, quod in eas acceſſus, niſi cum præſenti periculo non ſit. Quanobrem Syrtis inhoſpita etiam Maroni dicitur. In hæc breuia Conſules Romanos primo Bello Punico, inſcitia locorum delati, ſubito pelagi receſſu aquis deſtituti fuerunt. Vbi claſſe in arido conſtituta, conſilij inopes ad deſperationem propè redacti fuerunt. Max tamen alterno maris æſtu naues fluctibus ablatæ, plurimarum rerum iactura prius facta, ui, impulſuq́ue remorum in altum euaſerunt.* Aequora uici. Zo.] *peruſtæ, hoc eſt, zonæ torridæ. Aequinoctialis ea ipſa eſt, quam quia ſemper Sol, aut præſens, aut hinc uel inde (Bedæ uerbis libẽter utor) uicinus illuſtrat, nimirum ſubiecta terrarum exuſta flammis, & cremata, communi uapore torrentur. Hæc Beda. Vnde poëta.*

Quinque

Quinque tenent cœlum zonæ, quarum una coruſco
Semper Sole rubens, & torrida ſemper ab igne.

Vicina.] *Sed nondum ſubiecta in totum noſtro tropico ſolſtitiali æſtiuo. Torrida Zona credita ueteribus fuit ui æſtus inhabitabilis, ſicut & duæ frigidæ extremæ. Sed diuerſum à poſteris longis nauigationibus deprehenſum eſt.* Phœbo ſiccante.] *refluxu maris uadoſa* A *ſunt interdum, rurſum uentorum ui pulſis arenis in præcepſ profunda. Inquiſiuit rationem phyſicam quidem, ſed hæc nihil habet ueriſimile. Proinde, quia uiribus æſtus Solaris nondum exhauſtus Põtus eſt, non mirum, quod non ſolidetur.*

a al. protulit
b al. Tunc.
c al. obnoxiũ
d al. impactũ

Vt primum remis actum mare *a* propulit omne
Claſsis onus, denſis fremuit niger imbrib. Auſter
In ſua regna furens, tentatum claſsibus æquor
Turbine defendit, longeq́ à Syrtibus undas
Egit, & illato confregit littore pontum.
Tum *b* quarum recto deprendit carbaſa malo
Eripuit nautis, fruſtraq́ rudentibus auſis
Vela negare Noto, ſpacium uicere carinæ,
Atq; ultra proram tumuit ſinus: omnia ſi quis
Prouidus antemnæ ſuffixit lintea ſummæ
Vincitur, & nudis auertitur armamentis,
Sors melior claſsi, quæ fluctibus incidit altis,
Et certo iactata mari: quæcunq; leuatæ
Arboribus cæſis flatum effundere frementem.
Abſtulit has uentis liber contraria uoluens
Aeſtus, & *c* obnixum uictor detruſit in Auſtrũ
Has uada deſtituunt, atq; interrupta profundo
Terra ferit puppes, dubioq́ obnoxia fato
Pars ſedet una ratis, pars altera pendet in undis.
Tũc magis *d* impactis breuius mare, terraq́ ſæpè
Obuia conſurgens, quamuis Eliſus ab Auſtro,
Sæpè tamen cumulos fluctus non uicit arenæ.
Eminet in tergo pelagi procul omnibus aruis
Inuiolatus aqua ſicci tam pulueris agger.
Stant miſeri nautæ, terræq́ hærente carina
Littora nulla uident: ſic partem intercipit æquor
Pars ratium maior regimen, clauumq; ſecuta eſt,
Tuta fuga, nautasq; loci ſortita peritos,
Torpentem Tritonos adit illæſa paludem.

Vt primum remis.] *Deſcribit periculoſam Catonis nauigationem ad Iubam Mauritaniæ. Cùm autem, inquit Appianus, qui in Libya conuenerant, Catonẽ ipſis Ducem poſtularent, Catæ Conſularium præſentia commotus, id munus renuit qui dignitatis cauſſa eo in loco legati aderant, cùm ipſe in urbe prætor dumtaxat extitiſſet. Ita Scipionem elegere, cum quo magnæ adhuc copiæ conſpirauere ad bellum. Plutarchus. Ibi, inquit. (ad Cirenas) certior factus Scipionem Pompeij generũ à Ioba rege ſuſceptũ eſſe, ſimulq́ Varũ Appium, quem Pompeius Africæ præfectũ deſignauerat, unà cũ copijs ibidẽ adeſſe, hyemis tempore iter ingreditur, multis ad hoc contractis aſinis, qui aquã portarent; multisq́ iumentis ad commeatum uehẽdum: additis etiã pſyllis; qui ſerpentum morſibus, ueneno ore exucto mederi, & carminibus uim eorum hebetare, ac delinire dicuntur Hæc Plutarchus. Lucanus Catonem cum militibus partem itineris claſſe emenſum fingit, uſque ad Paludem Tritonidem.* Onus claſſis.] *milites dicit in nauim impoſitas.* Auſter.] *notus uentus natura humidus defendit mare tentatum claſsibus. Idem Auſter egit mare longè à Syrtibus: idem confregit Pontum illata littore: idem eripuit nautis carbaſa. Ita diſertè exponit Glareanus.* Deprendit.] *Auſter.* Vltra pro.] *à ſigna ſurentis uenti Auſtrini, qui uelorum ſinus, uſqueadeo flatu ſuo impleuit, ut ultra proram prominerẽt. Eſt autẽ ſinus uelum quod flantibus uentis curuatur, & ſinum facit. Regnum mare uocat, Auſtro ſubiectum, ſubmouitq́ à littore, & Syrtibus in uaſtum mare.* Armamentis.] *Armamenta propriè ſunt armorum collectiones. Hinc in nauibus, armamenta dicuntur nauali a inſtrumenta, ut uela, & funes nautici. Hinc armamentaria, repoſitoria armorum, & ferè naualium.* Altis fluctibus.] *illa citra periculum uadi impulſu uenti procurrit.* Et.] *auertitur dixit pro eo, quod eſt, ab incepto nauigationis curſu diſijcitur.* Certo ma.] *non periculoſo mari. ſed longè remoto à Syrtibus, ubi præſentiſſimum fuiſſet naufragium.*

Leuatæ.] *ergo malos, quos arbores cæſas uocat, ſuccideruni, ut onere leuarentur. Illas ob leuitatem à cæteris æſtus maris lõgè à Syrtibus ſubmouit, ut libero pelago currerent.*

Contraria.] *Fluctus diuerſi à uaſto mari irruentes, naues magna ui eiecit littora uerſus, ut altum tenere non potuerint.* B

Has uada deſtituunt.] *Rurſum aliæ refluxũ aquarũ, æſtus deſtituit in uadoſo mari, ut illic hæſerint.*

Interrup.] *Nã terrarum interruptã mari, arenas appellat, quæ uẽto collectæ mare uadoſum reddunt.*

Dubio fato.] *Relictæ, euaſuræ'ne ſint, an in uado hæſuræ. Eſtq́ hypotypoſis nauis, cuius prior pars ſedet in uada, altera fluctuat in mari.* Breuius] *Sunt breuia uadoſa loca in mari, nauibus periculoſa: alioqui dicuntur & commentarioli, ut breues, ſumma rerum continentes.* C Pulueris ag.] *multum arenæ, in modum montis congeſta.* Clauumq;] *gubernaculum, quo regitur nauis.* Pars ratium ma.] *Bona pars nauium, ex omni numero, quæ peritos gubernatores habuit, ex alto tutò ſua fuga euaſerunt, & amnem Tritonem tenuerunt. Cæterum Tritonem ſcribunt maris Deum eſſe quod primum in Tritone amne Africæ uiſus fuerit. In hoc amne, aut certè in Tritonide palude uirgines ſingulis annis ſe purgare lampadibus, & lignis in honorem, et uenerationem Palladis, author eſt Herodotus Ipſa Pallas Tritonia à Creta filio Tritone dicta eſt Diodoro. In hac palude Herodotus inſulam eſſe ait, in qua manifeſta ueſtigia mõſtrantur, Iaſonem in ijs locis aliquando fuiſſe. Amnis porrò Triton in Syrtium minorem funditur, authore Ptolemæo. Sunt tamen, qui alibi hanc paludem ſtatuant. Minerua hinc Tritonia alijs dicta creditur, quod temporibus Ogygij regis ad lacum Tritonis primùm apparuerit. Sed de Tritonide diuerſæ ſunt opiniones. nam præter ea, quæ memorata ſunt, aiunt nauem Aega Tritonis monitu inde demum tenuiſſam, niſi forte id regis nomen, aut indigenæ alicuius fuerit, ut quidam arbitrati ſunt. Herodotus etiam author eſt, Machlyes, & Auſes circa Tritonidem habitare, quorum*

A *rum puellæ Mineruali ſacro, uelut in turmas diuiſæ, fuſtibus, & lapidibus ſeſe inceſſant, ut quæ patrium morem ſeruent: & ſi quæ uulneribus occubuerint, negari uirgines fuiſſe: & quæ omnium optima iudicata ſit, & fortiſſima, eam Græco armorum apparatu criſta Corinthia in currum ſuſtolli ſolere, & circa eam paludem ſummo ſuorum plauſu circumuehi.* Torpentem.] *ob naturam paluſtrem. Palus ei coniuncta eſt.*

Hanc (ut fama) Deus, quem toto littore Pontus
Audit uentoſa perflantem a littora concha,
Hanc & Pallas amat, patrioq; b è uertice nata,
Terrarum primã Libyen (nam proxima cœlo eſt,
Vt probat ipſe calor) tetigit, ſtagniq; quieta
Vultus uidit aqua, poſuitq; in margine plantas,
Et ſe dilecta Tritonida dixit ab unda.
Quam iuxta Lethes tacitus perlabitur amnis,
Infernis (ut fama) trahens obliuia uenis:
Atq; inſopiti quondam tutela draconis,
Heſperidum pauper ſpoliatis frondibus hortus.
Inuidus annoſo, qui famam derogat æuo,
Qui Vates ad uera uocat: fuit aurea ſylua
Diuitijsq; grauis, & fuluo germine rami,
Virgineusq; chorus nitidi cuſtodia luci,
Et nunquam ſomno damnatus lumina ſerpens,
Robora complexus rutilo curuata metallo.
Abſtulit arboribus pretiũ, c nemorisq; laborem
Alcides, paſſusq; inopes ſine pondere ramos
Retulit Argolico fulgentia poma tyranno.
His igitur depulſa locis, deiectaq; claſsis
Syrtibus, haud ultra Garamãtidas attigit undas,
Sub Duce Pompeio, Libyes melioris in oris
Manſit at impatiens uirtus hærere Catonis
Audet in ignotas agmen committere gentes.
Armorum fidens, & terra cingere Syrtim,
Hæc eadẽ ſuadebat hyems, quæ clauſerat æquor.
Et ſpes d imber erat, nimios metuentibus ignes,
Vt neq; ſole uiam, nec duro frigore ſæuam
Inde polo Libyes, hinc bruma temperet annus.
Atq; ingreſſurus ſteriles, ſic fatur arenas.

Hanc, ut fama.] *Deſcribit Tritonidem paludem à religione Tritonis Dei marini, & Palladis, quæ omnium primum ibi apparuiſſe narratur, & uicinis locis: amne uidelicet Lethe, & hortis Heſperidũ.* Hãc.] *Tritonidem paludem, amat Tritõ Deus marinus, quem tubicinem Neptuni eſſe aiunt. Nec omnino fabuloſum eſſe contendunt,*

B *quod de Tritone narratur. Plinius author eſt, cum Tiberij Caſaris principatu in ſpelunca canentem concha nunciatum fuiſſe. Verg. li. 6. Aeneid. de Miſeno.*

Sed tum fortè caua dũ perſonat æquora concha,
Demens, & cantu uocat in certamina Diuos
Aemulus exceptũ Triton (ſi credere dignum eſt)
Inter ſaxa uirum ſpumoſa immerſerat unda.

Pallas.] *quod ibi primum apparuit, unde pa'ns Pallantias etiam appellatur à Callimacho poëta.* Patrioq; è

C uertice.] *è cerebro Iouis, ut fabulantur, nata eſt. Nomẽ ſortita creditur, quod Pallantem Gigantem interfecerit: uel à quatiendo, & uibrãdo haſtam.* πάλλω, *uibro. Dea enim belli ſuit habita. Eadem & Tritonia: Minerua. Ouid. Faſto. 3.*

An quia de capitis fertur ſine matre paterni
Vertice cum clypeo proſiluiſſe ſuo?

Sed Cic. lib. 3. de Nat. Deor. belli principem, & inuentorem eſſe dixit: atq; eam ob cauſſam Bellona etiam ſoror, & auriga Martis à quibuſdam poëtis appellata fuit. Fingitur, & uirgo, & innupta. Tritonida.] *à ratione nominis, cur Tritonis, & Tritonia fuerit appellata.* Quam iuxta.] *Lethen amnem ad extremum Syrtium cornu in Africa eſſe conſtat, & Berenicen urbem alluere, ſed multi opinantur inundatione Lethes infernalis eam huc erũpere, ut hoc loco poëta canit. Lethe apud inferos obliuionis ſulmen fingitur, unde dicuntur omnium in uita geſtarum rerum obliuionem haurire animæ.* λήθω, *obliuio eſt. Hinc Lethæus. Lucanus alibi.*

Non me Lethææ coniunx obliuia ripæ
Immemorem fecere tui.

Glareanus hunc enarrans locum, hunc amnem, inquit, Berenici propinquum ex Solino refert Sulpitius. Longo certè tractu, à Tritone palude. Idem dico de Heſperidũ hortis, quos Ptolemæus in Cyrenaica ponit, ad Lathonẽ fluuium, non ad Tritonem paludẽ. Cum Ptolemæo ſentit Strabo lib. ultimo, ubi Lathonis, & Heſperidum paludis facit mentionem. Cæterum de hortis nihil. Porrò ſi Cato ad Tritonis paludem ex Cyrenaica uenit, ut hic poëta paulò pòſt ſentire uidetur, ac inde ad Hammonis templũ abijt, miré prolongauit iter, quippè longè breuius habiturus, ex Cyrenaica ad idẽ templum. Sed uideo Romanis Africam littore tenus notam fuiſſe, interiora eius obſcura, duntaxat relatione hominũ accepiſſe. Quod ex. Sol-lo.] *Liuioq;, & hoc adeo poëta ſatis luculenter apparet, & nos annotationibus in eos tres authores ſcriptis lectori ſub oculos poſuimus. Quapropter minimè ſolicitos nos eſſe oportet, cum ad Ptolemaicam deſcriptionem non omnia reſpondere uiderit. Hæc Glareanus. Sunt qui Lethen in Hiſpanijs collocant, & Labi ex Celtiberis, & Vaceis.* Inſopiti dra.] *nunquam dormientis, ſed peruigilis, qui cuſtos hortorum Heſperidum fuerit, quare tutelam uocat.* Fuit aurea ſylua.] *Haud procul à Lixo, Antei Gigantis regia, ubi celeberrimum illud certamen heroicum fuit Herculis, & Antei, modico inde interuallo inſula monſtrata fuit, ubi Heſperidum horti fuerunt. Hanc æſtuario, & flexuoſo mare meatu ambit, manifeſto ficti ibi Draconis aureum nemus cuſtodientis argumento. Sed hic Herculis aram tantum extitiſſe aiunt, & oleaſtros paucos admodum. Vnde apparet, nõ aurea mala (ut fabulantur) ſed oues potius pretioſi belleris, quas Hercules in Græciam portauit.* μῆλον *enim, ouem, & pomum Græcè ſignat. Hanc hiſtoriam ita fabulis inuoluerunt, ut Heſperidum hortos, ab Heſperi filiabus tribus, uel, ut alij, Atlantis, Aeglo, Erethuſa, & Hyperthuſa, dictos credant, quæ amœniſſimos hortos incoluerint, cum pauci tantum oleaſtri circa Herculis aram conſpicerentur, ut dixi. Aureum fuiſſe nemus, aureis pomis graue, perſuaſum*

a al. mutamuta.
b al. quod uert.
c al. nemõ ſlij.
d al. imbrlt.

ſuaſum erat, et à peruigili dracone cuſtodiri, quẽ quidam Typhonis filiũ appellarũt. Prædixerat enim Themis, aliquẽ quendã Iouis filiũ uenturũ, qui aurea μῆλα, diriperet, cu ius ſortibus Atlas inductus fuit, cur pomarium illud mon tibus cingere aggrederetur, ut inacceſſum graſſatoribus foret. Penetrauit tamen Hercules, qui cæſo Dracone, au rea mala ſuſtulit. Alij, ut antè dictũ eſt, hos hortos circa Syrtim fuiſſe, memorant. μῆλα ἑσπερίδων δωρεῖσθαι, hinc in prouerbium abijt, hoc eſt, Heſperidũ mala dona re: de ijs, qui ſplendida, & magna dona largitur. Diuitijsq.] Diuitias, aurea illa mala uocat, ut & fuluum germen. Virgineusq; ch.] Tres memoratæ puellæ, Aeglæ, Eretuſa, & Hypertuſa. Serpens.] draco peruigil, Typhonis filius. Robora.] Arbores horti. Alcides.] Hercules diripuit eos hortos, et mala aurea pertulit in Græciam ad Euriſtheum tyrannum Argiuorum.

Garamantidas.] Garamantes in Libya Pſyllis finitimi, A ita dicti, ab Apollinis filio Garamante, à quo oppidum Garamantũ, ab eo dictum, conditum fuit. Hi matrimoniorũ exortes paſſim cum fœminis agunt. Fuit alius Garamantes rex, cuius filiam Garamantida apud Bregadam amnem Iuppiter compreſsit, unde Hiarbas genitus, cuius meminit Verg. Aeneid 4.

Hic Ammone ſatus rapta Garamantide nympha.

Põpeio.] filio Magni Pomp. Ignotas gen.] Interioris Libyæ ut tẽplum Ammonis. ubi ſed ulterius, Garamãtes. Terra clu.] Per interiores Libyæ, & ſiticuloſas regiones exorbitare. Clauſerat.] quia hyems erat propter dubias tẽpeſtates. Claudũtur maria, à 3. Id. Nouẽb. uſq; ad 6 Id. Mar. ut bene Sulp. Et ſpes in ber.] nẽpe ingreſſuris regionẽ calidã, ut ea clemẽtior eſſet. Inde.] Inde ab Aeſtu Auſtrina, hinc à frigore Boreali, qb. cœlũ tẽperatũ fouet.

O' quibus una ſalus placuit, mea a ſigna ſecuti,
Indomita ceruice mori, componite mentes
Ad magnum uirtutis opus, ſummosq́; labores.
Vadimus in campos ſteriles, exuſtaq́; mundi,
Qua nimius Titan, & raræ in fontibus undæ,
Siccaq́; letiferis b ſqualent ſerpentibus arua.
Durum iter ad leges, patriæq́; ruentis amorem
Per mediam Libyen ueniant, atq; inuia tentent.
Si quibus in nullo poſitum eſt euadere uoto,
Si quibus ire ſat eſt: neq; enim mihi fallere quenquã
Eſt animus, tectoq́; metu c producere uulgus:
Hi mihi d ſint comites, quos ipſa pericula ducent,
Qui me teſte pati, uel quæ triſtiſsima, pulchrum,
Romanumq́; putant: at qui ſponſore ſalutis
Miles eget, capiturq́; animæ dulcedine, uadat
Ad dominum meliore uia, dum primus arenas
Ingrediar, primusq́; gradus in puluere ponam.
Me calor æthereus feriat, mihi plena ueneno
Occurrat ſerpens, fatoq́; pericula ueſtra
Pertentate meo, ſitiat, quicunq; bibentem
Viderit, aut umbras nemorum quicunq; petentẽ,
Aeſtuet, aut equitem peditum præcedere turmas,
Deficiat, ſi quo fuerit diſcrimine notum,
Dux an miles eam, ſerpens, ſitis, ardor arenæ,
Dulcia uirtuti: gaudet patientia duris.
Lætius eſt, quoties magno ſibi conſtat honeſtum.
Sola poteſt Libye turbam præſtare malorum,
Vt deceat fugiſſe uiros. Sic ille pauentes
Incendit uirtute animos, & amore laborum,
Irreduecemq́; uiam deſerto limite carpit.
Et ſacrum paruo nomen clauſura ſepulchro
Inuaſit Libyæ ſecuri fata Catonis.

a al. caſtra.
b al. ſqualent.
c al. perducere.
d al. ſunt.

O' quibus una ſ.] Exhortatoria oratio Catonis, perſona conuenions. tetrica, & dura, ad tolerantiã laborũ, quos ſubituri ſunt per deſerta Libyæ. Proponit pericula æſtus, & ſitis, tum autẽ, diſcrimina à ſerpentiũ morſibus. Sed his rurſum apponit libertatẽ, quam uindicaturi ſunt, ni malint Cæſarẽ dominũ. Principiũ ductum à beneuolentia militũ, qui Catonis auſpicia ſecuti ſunt. Vadimus.] narratio, in cuius initio proponit labores, & pericula. Steriles.] reddit ſimul qui ſint illi, plaga torrida, & ſiticuloſa Libya. Atque hos exaggerat prudẽter, ut poſtea iucunda opponat. Patriæq; ruen.] per uictoriam Cæſaris. Veniant.] illi milites, nõ diſsimulabo id, quod res eſt, ſed apertis buccis dicam, ne quis dicat ſe circũductum iri. Hi mihi ſint ca.] Accendit etiam ignauiſsimum quenq; ad laborum patientiam. Producere.] metaphoricè deludere, uel detinere. Eſt alioqui uerbum πολύσημον. Hi mihi.] à gloriæ, & uirtutis amore accendit ſuos, & iucunda. At qui.] Contra proponit ignauiæ turpitudinem. Dominum Cæſarem dicit, odioſo nomine ſeruitutis. Me calor æthe.] Rigidum Catonem delineat diſertè, dum ſe ducem ad omnium periculorum tolerãtiam affert. Einſmodi fuit, ut author eſt Plutarchus in eius uita, ut nudis pedibus, & capite aliquando prodiret. Serpens, ſitis.] proponit tria mala, ſed incũda opponit. Sola poteſt.]

Vnde parœmia, Libyca fera. & Libya ſemper adfert aliquid noui. Glareanus ad hũc modum exponit. Ob B leue imminens periculum nemo ob id cunctandum, fugeret in maximum periculum. Seruitus eſt ingens periculum, ut eam quis fugiat, audebit in aliud magnum periculum fugere. Atqui fugere in nationem barbaram, non id eſſet magnum, uerum in Libyen malam nationẽ fugere, id demum magnum uidebitur. Porrò ad id nemo facile impelletur, niſi regente magno aliquo periculo quod uictor. & ſeruitutem timentes C fecisse, eſt uriſimile. Sed & Libya talis eſt, ut qui in eam fugerit, dicatur habuiſſe ingẽtem cauſſam, quod in talem diuerterit regionem. Vnde Cato putat Libyen hoc præſtare poſſe, ut omnes homines dicant decentem eam fuiſſe fugam, ut magnanimorum uirorum, qui quiduis pati maluerint, quàm ſeruitutem. Micyllus ſic exponit. Cùm aliàs turpe ſit uiris fugere malorum metu, quale quidam poſt pugnam Pharſalicã, accidiſſe uideri poteſt. Libya, quia tot malis abundat, ignominiam, & turpitudinem hanc tollet. Neque enim malorum metu fugiſſe uidebimur, cum ultrò malorum turbam petamus, eamq; terram peragremus, unde periculorum plus metuendum ſit, quàm ſi hoſti obuiam iremus. Loquitur, ut Stoicus, Docent enim Stoici ἀπάθειαν, uoluntq; à ſapiente, omnem metum, ac perturbationem abeſſe

debere

A debere. Irredocemlq olam deſerto limite carpit.] pe quam redeundum non erit. Securi fata Cato.] hominis conſtantis, & ad omnia mala, & pericula intrepidi.

Tertia pars rerum Libye, ſi credere famæ
Cuncta uelis, at ſi uentos, cœlumq; ſequaris,
Pars erit Europæ: *a* neq; enim plus littora Nili,
Quàm Scythicus Tanais primis Gadib abſunt.
Vnde Europa fugit Libyen, & littora flexu.
Oceano fecere locum, ſed maior in unam
Orbis *b* adit Aſiam: nam cum communiter iſtæ
Effundant Zephyrum, Boreæ latus illa ſiniſtrum
Contingens, dextrumq; Noti, deſcendit in ortus
Eurum ſola tenens, Libyæ, quod fertile terræ eſt,
Vergit in Occaſus, ſed & hæc non fontibus ullis
Soluitur, Arctoos raris Aquilonibus imbres
Accipit, & noſtris reficit ſua rura ſerenis.
In nullas uitiatur opes, non ære, nec auro
Excoquitur, nullo glebarum crimine pura,
c Sed penitus terra eſt, tantum Mauruſia genti
Robora diuitiæ, quarum non nouerat uſum:
Sed Citri contenta comis uiuebat, & *d* umbra,
In nemus ignotum noſtræ uenere *e* ſecures,
Extremoq; epulas, menſasq; petiuimus orbe.
At quæcunq; uagam Syrtim complectitur ora
Sub nimio *f* proiecta die, uicina peruſti
Aetheris, exurit meſſes, & puluere Bacchum
Enecat, & nulla putris radice tenetur.
Temperies uitalis abeſt, & nulla ſub illa
Cura Iouis terra eſt, natura deſide torpet
Orbis, & immotis annum non ſentit arenis.
Hoc tam ſegne ſolum, *g* raras non exerit herbas,
Quas Naſamon gẽs dura legit, qui proxima Põto
Nudus rura tenet, quem mundi barbara damnis
Syrtis alit, nam littoreis populator arenis
Imminet, & nulla portus tangente carina
Nouit opes. ſic cum toto commercia mundo
Naufragijs Naſamones habent hac ire Catonem
Dura iubet uirtus, illic ſecura iuuentus
Ventorum, nullasq; timens tellure procellas,
Aequoreos eſt paſſa metus: nam littore ſicco
Quàm pelago Syrtis uiolẽtius excipit Auſtrum,
Et terræ magis *h* ille nocens. non montibus ortũ
Aduerſis frangit Libyæ, ſcopulisq; repulſum
Diſsipat, & liquidas ſe turbine ſoluit in auras,
Nec ruit in ſyluas, annoſaq; robora torquens
Laſſatur, patet omne ſolum, liberoq; meatu
Aeoliam rabiem totis exercet arenis.
Et non imbriferam contorto puluere nubem
Inflexum uiolentus agit: pars plurima terræ
Tollitur, & nunquam reſoluto uertice pendet.

Tertia pars rerũ] Catonem per Libyam deducturus poëta aditur imitatione Salluſtiana, *d* diuiſione orbis, in qua tertiam partem omnes fecerũt Africam: pauci ſunt, qui Africam ſub Europa complecti cõtendunt, quos uidetur Lucanus ſequi. Sed ratio meo iudicio friuola uidetur illa, quod Nilus à Gadibus non longius abſit, quam Tanais. Gadib] Quia ab occaſu, & Gadibus principium Geo-
B
graphiæ ducit, quare à primis Gadibus dixit. Tyrij monitu oraculi nauigantes ad occidentem, templũ Herculis Libyci condiderũt apud Gades de ſe Erythræam dixerunt. Pœnorum lingua Gadium, ſeptem dicunt. Si uentos.] Quatuor cardinales ſequaris. Sunt enim ut Manilius.

•• Aſper ab axe ruit Boreas, uenit Eurus ab Ortu,
•• Auſter amat medium Solem, Zephyrusq; cadentem.
C
Vt enim Eurus qui et Subſolanus Gellio, Græcè ἀπηλιώτης, ab Oriente Verno, ſiue Aequinoctiali uenit, ita Fauonius, qui Græcè Zephyrus, aduerſus Eurum ſiue Subſolanũ ab Occaſu Aequinoctiali ſpirat. Nili.] Nilus Aſiam ab Africa, Tanais ab Europa, diſterminat. Et ab Occaſu Europam ab Africa ita diuidit, ut per fretum Gaditanum ortum petenti, Europam læuam, Africam, dextram habeat De Gadibus aliàs dictum eſt. Fugere Libyam uidetur Europa, quod ab interluente medio mari interraneo ſeuulſa ſit. Oceano.] Occidentali, qui ab Hercule perfoſſis montibus Abila, & Calpe, inter terras admiſſus fuit. Maior orbis.] Multis partibus Europa, Africa maior eſt, in Ortum immẽſum excurrens. Zephyrus communis utriq; eſt, ab Occaſu Aequinoctiali in Ortum ſpirant. Illa] Europa, unde Boreas, qui & Aquilo qui ab æſtiuo, & Solſtitiali Oriente uenit, qui ab Homero αἰθρηγενέτης appellatur, quod ſerenitatem inducat. Libyæ quod.] Cum autem Africa (ſic dicta eſt, ab Afro uno ex poſteris Abrahæ è Cetura) à Græcis Libya dicta ſit, interior bona ex parte ſterilis eſt, & ob torridam, & peruſtam zonã propè inhabitabilis. Afer in hat terras exercitum duxiſſe, ibiq; conſediſſe deuictis hoſtibus author eſt Ioſephus. Incipit ab Aegypti finib. unde excurrẽt in meridiem, per Aethiopiã uſq; ad Atlantẽ montem uenit. A' Septentrione, Mediterraneo clauditur. Diuiditur à nõnullis in maiorẽ, & minorem. Minorem, ab Occaſu habere Numidiam: ab Ortu Cirenaicam: à Septentrione, Mediterraneo pulſari. Atq; hic Carthaginem fuiſſe olim, Vticã, Hipponẽ, Bragadã. Maior Africa, à Meridie incipit, & uſq; ad Oceanũ excurrit. in Africa, ſunt Getuli, Numidæ, Garamantes, Aethiopes, & Carthaginenſes quondam. Reliqua eius terræ pars, quondam Libya dicta fuit. Africus, uentus meridionalis, qui inter Auſtrũ, & Zephyrum flat. Luctantẽ Icarijs fluctibus Africum, inquit Horat in Odiſ. Quod fertile] Vbi fertilis apud Plin. lib. 5. cap. 23. nẽpe, quæ in occaſum uergit. Raris aquilo.] uentis Septentrionalib. Aquilo, Boreas Græcè ab Ortu Solſtitiali uerno ſpirantes, ipſis humidi ſunt, nobis contra ſicci, & ſereni: ut Auſter nobis pluuius, et humidus natura ſiccus, & ſerenus Afris. In nullas ui.] Nõ habet auri, aut argenti, æris' ue fodinas, ſed terra gleboſa eſt, & fertilis Mauritania. Robora diuitiæ.] Arbores, quarum uſum non norant, diuitiæ Maurorum erant, ſed ſolis frondibus

a al nec.
b al. ablt.
c al. Et.
d al. ombris
e al. cedsl.
f al. porrecta.
g al. raras tamen exerit.
h al. illo mi
i al nocet.

Citri,& umbris cõtenti uiuebãt. Citrus.] arbor cũ primis nobilis, quæ ſola naſci dicitur in Mauritania: ſed in magno honore poſtea à Romanis habita. Inde menſæ,& lectuli cõficiebantur. Nõ admodũ creſcit: folia habet maiora quàm Laurus. Hinc citreus,& menſa citrea: & lecti citrei. Apud Dionem,inuenias,Cedron,& poma Cedeia, pro citrea. Duo eius genera fuerũt, Atlãtia,& Medica citri,& noſtratib. citris, mala Medica naſcuntur. Huius folia aebuti aut Lauri ſunt ſimilia Atlãticæ cupreſſo ſemi uæ ſylueſtri, folio, caudice,& odore. Et Micyllus autu mat hoc de Atlantico poetã loqui, alio nomine Tragete, Thya ab Homero dicto. Noſtræ ſecuter.] Romanæ,à quib. in magnis ornamẽtis menſæ citreæ habitæ fuerunt.

Extremo orbe.] Mauritania. Vag. in Syr.] quæ in A meridiẽ excurrit, æſtu Solis exuritur. Viuet arenis ebruun tur, ut nullũ fructũ producant. Nulla cruca.] Quaſi à, Deo, ob ſterilitatẽ per immoderatũ, & inſen fi ceam a ſ ũ negligatur. Aoõõ uad ſe.] ſiue per arenas, aut in arenis, nõ anni uiros, nõ naturam, in ſi gitibus, fructib arborum, herbis,& florib. ſeuiis. Tota eã regio ſterilis eſt,& infœcunda. Naſamon.] Appoſitio. Naſamones naues Syrtib. immerſas ſpoliare ſolent. Hac ire Catonẽ.] A' deſcriptione locorum Libyæ, tranſit ad iter Catonis. Procellas.] Eſt autẽ propria procella, ἄελλα, uentus, flatus cũ ualido tumultu ſpirãs & ex improuiſo inter ſpirandum, ſupra modũ ſtridens. A' natura uenti Auſtrini.

Regna uidet pauper Naſamon errantia uento
Diſcuſſasq́; domos, uolitantq́; culmine raptæ
Detecto Garamante caſæ non altius ignis
Rapta uehit, quantumq́; licet conſurgere fumo,
Et uiolare diem, tantum tenet aëra puluis.
Tum quoq; Romanum ſolito uiolentius agmen
Aggreditur, nullusq́; poteſt a conſurgere miles,
Inſtabilis raptis etiam, quas calcat, arenis.
Concuteret terras, orbemq́; á ſede moueret,
Si ſolida Libye compage, & pondere duro
Clauderet exeſis Auſtrum ſcopuloſa cauernis.
Sed quia mobilibus facilis turbatur arenis,
Nuſquam luctando ſtabilis manet, imaq́; tellus
Stat, quia ſumma fugit, galeas, & ſcuta uirorum,
Pilaq́; contorſit uiolento ſpiritus actu,
Intentusq́; tulit magni per inania cœli.
Illud in extrema forſan, longeq́; remota
Prodigium tellure fuit, delapſaq́; cœlo
Arma timent gentes, hominumq́; erepta lacertis
A' ſuperis demiſſa putant: ſic illa profecto
Sacrificio cecidere Numæ quæ lecta iuuentus
Patricia ceruice mouet, ſpoliauerat Auſter,
Aut Boreas populos ancilia noſtra ferentes.
Sic orbem torquente Noto Romana iuuentus
b Procubuit, metuensq́; rapi conſtrinxit amictus,
Inſeruitq́; manus terræ, nec pondere ſolo,
Sed nixu iacuit, uix ſic immobilis Auſtro,
Qui ſuper ingentes cumulos inuoluit arenæ,
Atq; operit tellure uiros, uix tollere miles
Membra ualet, multo congeſtu pulueris hærens,
Alligat, & ſtantes c effuſæ magnus arenæ
Agger; & immoti terra ſurgente tenentur.
Saxa tulit penitus diſcuſsis proruta muris,
Effuditq́; procul d miranda ſorte malorum,
Qui nullas uidere domos, uidere ruinas.
Iamq́; iter omne latet, nec ſunt diſcrimina terræ
Vlla, niſi æthereæ medio uelut æquore flammæ:
Sideribus nouere uias, nec ſidera e nota
Oſtendit Libycæ finitor circulus oræ,
Multaq́; deuexo terrarum margine cælat.

a conſiſtere
b cumulis rapi.
c al. affoſæ.
d al. miſeranda.
e al. tota

Regna uidet.] Deſcribit Catonis laborioſum iter per deſerta Libyæ ad Ammonis téplũ apud Garamantes. Finitimi his Pſylli ſunt, á Garamante Apollinis filio nominati, qui illic de ſuo namine oppidum Garamãtũ condidit. Violare diem.] Obſcurare lucẽ diei. Aggreditur.] Vẽti uehementia, ut iter moleſtius, & grauius eſſet exercitui. Rapit.] uiolẽtia uentorũ A' ſede moue.] Orbem Libyã ſi durati, et Globoſi ſoli eſſet, & in cauernis ſcopuloſis Auſtrinus uẽtus clauderetur. Interior.] uẽtus perpetuus, nõ intermittẽs. Prodigiõ.] monſtri ſimile. Prodigium propriè, quod aliquid futurũ protendat. Arma cœlo lapſa.] Ancilia, Ancile, ſcutũ breue erat, ita utroq; latere reciſum, ut angulus nullus eſſet, & ſummum, & infimũ latus medio pateret, quaſi anciſum. Numæ Pompilij tẽpeſtate lapſum cœlo tradunt, cũ hac uoce, ſummũ imperiũ, & potentiſsimũ in ciuitate fore, quàm diu in ea manſiſſet. Itaq; multa id genus facta fuerunt, quibus id miſceretur, ut illud cæleſte ab alijs non dinoſceretur. Ouid Faſ. 5.

Atq; Ancile uocant, quod ab omni parte reciſum eſt,
Quaq́; oculis ſpectes, angulus omnis abeſt.

Menſe Martio illa à Salijs ſaltantibus, & cantãtibus, per urbem geſtabantur. Patricia.] Erant Salij patricij, qui

ſupra ſummã ueſtem, tegmẽ æneũ geſtabãt. Spoliauerat Aoſ.] quaſi uentorũ iniuria alicui ablatum ac Romam portatũ fuerit. Operit tell. uir.] Alludit fortaſſe ad Pſyllorũ interitũ, de quib. extat apud Herodot. Gell. li. 16 ca. 11. Pſylloe, inquit, quondã fuiſſe in terra Africa cõterminos Naſamonibus, Auſtrum'q; in finibus eorũ quodã tẽpore perquã ualidum, ac diutinum flauiſſe. Eo flatu aquã omnem in locis in quib. colebant exaruiſſe Pſyllos re aquaria defectos, eam iniuriã grauiter Auſtro ſuccenſuiſſe. Decretũq; feciſſe, ut armis ſumptis ad Auſtrũ, perinde quaſi ad hoſtẽ iure belli res repetitũ proficiſcerẽtur. Atq; ita profectis uentũ Auſtrũ magno ſpiritus agmine ueniſſe obuiã. Eoſq; uniuerſos cum omnib. copijs, armiſq; cumulis, montibuſq; arenarum ſuperiectis operuiſſe. Eo facto Pſyllos ad unũ omneis interiſſe. Itaq; eorũ fines à Naſamonib. occupatos. Finitor circ.] Horizontẽ dicit, qui terminat, quæ perſpicit, aut non uideri poſſunt. Hic autem, inquit Hyginus, in certa ratione diffinitur, quod modò polo ſubiectus, & circulis his, qui paralleli dicuntur, modò duobus extremis, & æqualib. nexus, modò alijs partibus adiectus, terra peruidetur ita utcunq; fuerit ſphæra collocata. Appianus planus Horizon circulus eſt, qui partem mundi uiſam à non uiſa.

A uiſa dirimit: hoc eſt, inferius Hemiſpherium à ſuperiori.
Nec ſidera nota.] Auſtralia indicat, nobis occulta. Nam cum Antarcticus circulus, æqualis ſit, & æquidiſtans ſeptentrionali, & Horizontem uno puncto contingat, totusq́ præterea ſub terra merſus, aſtra habet ao bis ſemper occulta. Nota.] nobis, Septentrioni ſubiectis, & qui tum interiora Libyæ petebant, Romanis.
Multaq́ deuexo terrarum.] ſidera ſub terra demerſa circa circulum Antarcticum, & ultra horizontem. ος ſu, termina, fino.

Vtq́ calor ſoluit, quem torſerat aëra uentus,
a Incenſusq́ dies, (iam mundi ſpiſsior ignis,
Iam plaga, quàm nullam ſuperi mortalibus ultra
A medio fecere die, calcatur, & humor,
In noton omnia abit) manant ſudoribus artus,
Arent ora ſiti, conſpecta eſt parua maligna
Vnda procul uena, quam uix è puluere miles
b Suſtulit, & galeæ conuexum infudit in orbem,
Porrexitq́ duci, ſqualebant puluere fauces
Cunctorũ, minimumq́ tenens dux ipſe liquoris,
Inuidio ſua erat. méne, inquit, degener unum
Miles in hac turba uacuum uirtute putaſti?
Vſq́ adeò mollis, primisq́ caloribus impar
Sum uiſus? quanto pœna tu dignior iſta es,
Qui populo ſitiente bibas? ſic concitus ira
Excuſsit galeam, ſuffecitq́ omnibus unda.
Ventũ erat ad tẽplũ Libycis, quod gẽtib unũ
Inculti Garamantes habent. ſtat corniger illic
Iuppiter, ut memorãt, ſed nõ aut fulmina uibrãs
Aut ſimilis noſtro, ſed tortis cornibus Ammon.
Non illic Libycæ poſuerunt ditia gentes
Templa, nec Eois ſplendent donaria gemmis,
Quamuis Aethiopũ populis, Arabumq́ beatis
Gentibus, atq́ Indis, unus ſit Iuppiter Ammon,
Pauper adhuc Deus eſt, nullis uiolata per æuum
Diuitijs delubra tenens, morumq́ priorum
Nomen Romano templum defendit ab auro.

Vtq́ calor ſoluit.] Simulq́ frigus aliquantũ deſijt quod uentus in aëre induxerat: ſtãq́ calor diei fuit redditus. Iam mundi.] Ab hoc loco, uſque ad, manant: in quibuſdam exẽplaribus nõ legitur. Iam cœlum calore urere cœpit, & in terrã torridiorẽ uenerunt. Maligna uena] Conſpecta eſt ibi, uel lamia, uel fons aquæ non bona.
B Dux ipſe] Cato inuidiæ obnoxius, quod parũ aquæ ipſe præ cæteris teneret. Méne] Caſtigat milites exordio orationis, à perſona ſuæ uirtute, & laborum, periculorumq́ tolerantia. Miles, pro, milites, enallage numeri. Excuſsit ga.] Quod quidam & Alexãdrum fecitaſſe aiunt. Ventum erat.] tranſit ad deſcriptionẽ templi Iouis Ammonis. Iouem à forma, templũ, à paupertate, & cultus tenuitate. Corniger.] κεραοφόρος, à forma, & ſpecie idoli, non ut apud Romanos effigiari ſolebat, ſed duobus cornibus inſignitus in capite, Pauſanias author eſt, in Meſſeniacis, de nomine paſtoris, à quo illi primum erectum fuerit ſimulachrum, Ammonem uocatum. Ergo nõ ab arete.
C Non illic Libycæ.] à tenuitate opum, & donariorum. Nullis uiolata di. temp.] rurſus pluralis pro ſingulari Cæterũ, hic Iuppiter arietina forma fictus fuit, uel, ut nonnulli, meta effigie. Diodorus, autẽ templũ ei candidũ fuiſſe tradit. Sunt autem authores, qui eum inter Cyrenas cultum fuiſſe ſcribunt. Ammonios ram terrã incolere in confeſſo eſt. Ad meridiem Troglodytæ adiacent. Sunt enim Aethiopes, qui ad Arabiam, & rubrum mare extenduntur Alteri Aethiopes ad Occidentem, Heſperi Aethiopes dicti, & Hammonijs propinqui ſũt. De Naſamonibus dictum, uicinis Syrtibus ad Septentrionẽ, qui nauigiorum ſpolijs littora obſident, & naufragia maris æſtu deſtituta, undis nocis occupant.
Morumq́ pri.] incorruptorum. quales priſcorũ fuerunt, Viuita, inquit, ille apud Gell. uiue moribus præteritis, & uerbis utere præſentibus. Ab auro Rom.] tuetur. ait Sulpitius, ne inficiatur auro, more Romano. Apud eos plurimum auri in templis Deorum erat. Haud ſcio, an notat auaritiam Romanorum, cui pauper hoc delubrum expoſitum non erat.

a al Exarſitq́. Hæc in quibuſdam exemplaribus non habentur.
b al. Cortiplenis, paruũ galeæ cõfudit in orbem.
c al. deeſtq́es.

Eſſe locis ſuperos teſtatur ſylua per omnem
Sola uirens Libyen: nam quicquid puluere ſicco
Separat ardentem tepida Berenicida Lepti
Ignorat frondes, ſolus nemus d extulit Ammon.
Syluarum fons cauſa loco, qui putria terræ
Alligat, & domitas unda conuertit arenas.
Hic quoq́ nil obſtat Phœbo, cũ cardine ſummo
Stat librata dies, truncum uix protegit arbor,
Tam breuis in medium radijs cõpellitur umbra.
Depræhenſum eſt hunc eſſe locum, qua circulus alti
Solſtitij medium ſignorum percutit orbem.
Non obliqua meant, nec Tauro Scorpius exit
Rectior, aut Aries donat ſua tempora Libræ.
Aut Aſtræa iubet lentos deſcendere piſces,
Par Geminis Chirõ, & idẽ quod Carcinus ardens
Humidus Aegoceros, nec plus Leo tollitur Vrna
At tibi quæcunq́ es Libyco gens igne direpta
In Noton umbra cadit, quæ nobis exit in Arcton,
e Te ſegnis Cynoſura ſubit, tu ſicca profundo

Eſſe locis ſuperos.] Virens ſylua hic tantũ tota Libya fuit, & denſa, quã multi fontes dulcib aquis abluebant. Eratq́ ibi mira tẽperies, uerno tẽpori per quã ſimilis. Atque hoc nũc addit poeta, inter Syrtim, et Berenicidẽ nullas uaſci arbores. Cæterum mirũ eſt quod de Hãmonis fonte tradunt, qui manè tepidis fluat aquis, meridie frigidiſsimus, circa Occaſum Solis, uehementer incaleſcere, poſt mediã noctem æſtuare: inde à media nocte ad Lucem, feruorem illum remitti. Oſtẽdimus paulò antè, Iouem haud ea forma apud Hammonios coli ſolere, qua apud Græcos, & alias gentes, ſed umbilico ſimilis fuit, ſmaragdo, & gemmis compactus. Cum reſponſum petebant ſacerdotes, hunc nauigio aurato, multis hinc inde argenteis pateris pendentib. portabãt. Pòſt matronæ, & Virgines inconditũ carmen canẽtes ſequebantur.

d Abſtulit.
e al. Et,

Mergi plauſtra putas, & nullũq; in uertice ſummo
Sidus habes immune maris, ꝓcul axis uterq; eſt,
Et fuga ſignorum medio rapit omnia cœlo.

fal. ſemper. quebantur. Bereni. asdentem.] Berenicis, idos. Berenice, regina Aegypti fuit, ſoror Ptolemai, & Cleopatra. Alia item fuit Ptolemai, & Arſinoës filia. Hanc Ptolemaeus filius ſororē in uxorē duxit. Miſſis fabulis, de eius crinibus inter ſidera relatis, de cõſilio Cononis Mathematici. De uxoris ſuæ nomine Ptolemaeus idem, urbem Berenicida ad Syrtim maiorē condidit. Eſt & alia in ſinu Arabico Berenicis, ſiue Berenicea, ſic dicta, à matre Philadelphi Ptolemai, Berenice. Plures Berenicæ inueniuntur, ut Ptolemai Lagi mater, & Herodis Aſcalonitæ filia: item Salomes Herodis filia: & alia ex eadem progenie: & aliæ nõnullæ. Lepti.] Leptis, in Africa minori eſt Zeugitanæ prouinciæ urbiũ duarum, de qua hic agit poëta. Minor, quæ Sarrana cognominatur, à Sarranis Phœnicia. Altera trans Syrtim minorem ſita eſt, ad oppidũ Oeam, quæ maior uocatur. Harum illam Neapolim quidã uocant. Syluarum fons cauſ.] Quare ad Hammonis templũ tam nobilis ſylua ſit, cum reliquis locis nullæ arbores naſcãtur. Berenices à Lepti diſtat CCC.LXXV.M.paſſ. Tepidã Leptim uocat, quod mari uicina ſit, & longius ab Auſtro recedat, cum Berenicie m interranea longius à mari, & propius ad Auſtrinum æſtum, & torriditatē ſubmota ſit. Gradus enim longitudinis, & latitudinis Berenicidis ſunt, 47. 30ß | 31.20 | Leptis uerò, 37.10 | 32. | 30. Quoniã aũt ea regio, in qua Berenicis eſt ſiue Berenice, ab authoribus, à numero quinq; ciuitatũ Pentapolitana uocatur, ſunt autē hæ Berenice, Arſinoë, Ptolemais, Apollonia, Cyrenæ. Berenicis, Heſperis antea dicta fuit. Hic quoq;] Tranſit ad Aſtrologicam rationem quare certo die Sol perpendicularis circa ea loca hærens efficiat, ut arbores nõ reddant umbras. Omnibus his, qui ſub tropicorũ punctis Zenith habitēt, unum umbræ genus eſt, ſed in cõtraria latera proiecta. Pari modo his, qui extra ſuos tropicos umbras ſiti ſunt. Cum uerò in tropicis ſemel in anno Sol circumuoluitur, tunc per κάθετον nullam reddit umbrã, ſiue normam perpendicularē, ut in Syene, ſed ne in toto quidē eius paralleli ambitu ubi tellus eſt. Deprenſum eſt] Reddam Glareani eruditã explicationē huius loci, ut non ſit, cur diutius luctemur cũ alijs interpretib. Hæc, inquit Glareanus, de Syrtibus, & Garamãtibus ſub Aequatore, exponit Sulpitius, cũ poëta de Ammonis templo loquatur, quod nõ magis, quàm Syrtes ad meridiē, ſed Orientalius eſt. Garamantes uerò, ultra Ammonē magis ad Auſtrum emoti. Atqui nullus eorũ locorũ æquatorem attingit: imò & Syrtes, & Ammonis templũ citra tropicũ Cancri ſunt: Garamantes etiam longè citra Aequatorē. Ioannes à Sacro Buſto, cuius lib. 3. mentionē fecimus, Circulũ Alti Solſtitij hoc loco Aequinoctialem exponit, ſed ſignorum circulum, Zodiacũ. Cæterum, niſi Ammonis templum ſit ſub Aequatore, quod haud ſcio, num quiſquam alius idoneus author tradiderit, omnia hæc theoremata, magnifica alijs uiſa, magis ad oſtentationem adducta ſunt, quàm ad hiſtoriæ ueritatē. Quod uerò Sulpitius ſubnectit, Omnia ſigna, inquiens, his, qui ſunt in Aequinoctiali circulo, recta oriuntur, & occidunt: ijs uerò, qui ſunt extra partim recta, partim obliqua. Id ſanè de Aequinoctiali non prorſus ita habet. Quadrantes quidem Zodiaci quatuor punctis, duobus Solſtitialibus, duobus Aequinoctialibus adæquantur aſcenſionib. Quadrantũ tamen partes uariantur. Quatuor ſigna, A quæ bina ſunt, ad Solſtitialia puncta, Gemini, Cancer, item, Sagittarius, ac Capricornus, rectè oriũtur. Maior enim Aequatoris pars cum eis oritur, reliqua octo obliquè. Declarat hoc iam nominatus Ioãnes à Buſto, ex quo pleraq; ſua de uerbo ad uerbũ in hac materia ſublegit Sulpitius, oppreſſo eius nomine, quaſi authoris nõ ſatis uetuſti, ſed tamen docti, nõ ſatis candidè hoc quidem meo iudicatu. Eius tamen Iunonis uerba nõ omnia ſatis intellexit. At enim dicet aliquis, Poëta ipſe idē dicere uidetur, quod Sulpitius. Non obliqua meant. Ibi ego, Non obliqua, exponendum puto, ut nobis, in obliqua ſphæra. Eſt tamen obliquatio quædã etiam ſub Aequatore, ut experimẽto quiuis ſumpto in manũ Aſtrolabio, uidere poterit. Et ipſe Ioãnes in ſingulis Zodiaci quadrantib. hoc diligentiſſimè oſtendit. At ſigna oppoſita, argutè hic deſcripta ſunt, quæ concedimus æquales habere aſcẽſiones. Sed apud Aſtronomiæ peritos, pluribus non eſt opus. Ex hiſce autem colligimus, quod ſæpius nunc teſtati ſumus, Romanis hæc non admodum nota fuiſſe, quæ Græcis notiſſima: ſed eoſdem tamē B Romanos eius fuiſſe ſuperbia, ut ubiq; oſtentarēt, deinde inuentores buccinatores, qui eos in cœlũ efferrent. Mutuũ muli.] Ideoq; nihil dicã ad ea, quæ ſequũtur, de umbra, in Noton, & Arcton. Item, quod nulla ſidera immunia ſint maris, illis, qui ſub Aequatore habitant, quia procul axis uterq; eſt, ut inquit poëta. Quod Sulpitius exponēs, Remotiſſimè, inquit, quia ipſi ſub Aequinoctiali ſunt, neutrumq; uidēt. Hæc ille. Ad quod ego, Tam utrumq; eos uidere polum, quàm neutrum, & tam neutrum quam utrumque: ſiquidem ſub Aequatore conſiſtunt. Poſtremò Cynoſura ſegnis, ſcilicet apud illos, inquit Badius. Sed ego puto, non minus nobis, quando æquali tempore minus ſpatium percurrit. Multo plura hic dici poterant, ab eo, qui magis ſe oſtentare cupiat, quàm cum Lectoris fructu rem proſequi. Hactenus Glareanus, quæ ſufficere arbitror ad huius loci de ortu, & occaſu ſignorum expoſitionē. Ammonis Abaſis citra tropicũ Cancri eſt, non ſub æquatore, cum frequentiſſima Africæ pars citra parallelum Cancri habetur. Aſtræa.] Virginem indicat, ſignum æſtiuum, Piſcibus hyemali appoſitũ: à quibuſdam Erigone, C Iouis & Themidis filia, Iuſta etiam appellata. Chiron.] Sagittarius, Geminis obiectus. Vrna.] Aquarius. Nam Carcinus, qui Cancer oppoſitus Aegoceron, duo Solſtitia conſtituunt, Aeſtiuum, & hyemale. Tibi.] Auerſo ad eos Libyæ populos, quorũ Zenith ſimulac trãſierit Sol uſq; ad Cancrum, umbrã proijciunt in Auſtrum. Secus ubi per Aequatorem ad Capricornũ deſcendit, ſi quæ loca modo habitentur. Quare addit, ſi qui ſint citra Torridam plagam. Cynoſura] Vrſa minor ut Helice, maius plauſtrum. De his paulò antè dictum eſt à Glareano. Plauſtra ſicca.] Plauſtrũ ſiccũ, maiorē Vrſam, quod non occidat. Sed de his dictum. Axis uterq;] Tã Arcticus, quam Antarcticus. Fuga ſignorũ.] Reuolutio ſignorũ quæ fugere obſeruantibus uidentur, in occaſum, omnia, ſidera ſecũ trahit, ut aduentante luce iam minus minuſq; appareant. Ita inter utrunque axem rapitur, uoluiturq; Zodiacus. Ergo, ut ad inſtitutũ redeamus, M. Cato, teſte Strabone, libro ultimo, cuius uerba Micyllus diligenter adiecit, ex Berenicide urbe, triginta diebus pedeſtri itinere luſtrauit Syrtim, plus decem millium uirorum exercitum

A citum ductās. In eas partes æquationis cauſſa pedeſtri iti nere uiam fecit, per arenam profundā & torridū æſtum.

Stabant ante fores populi, quos miſerat Eos,
Cornigeriq; Iouis monitu noua fata petebant,
Sed Latio ceſſere Duci, comitesq; Catonem
Orant, exploret Libycum memorata per orbem
Numina, de fama tam longi iudicet æui.
Maximus hortator ſcrutandi uoce Deorum
Euentus, Labienus erat: Sors obtulit, inquit,
Et fortuna uiæ tam magni numinis ora,
Conſiliumq; Dei, tanto Duce poſſumus uti
Per Syrtes, belliq; datos cognoſcere caſus.
Nam cui crediderim ſuperos arcana daturos,
Dicturosq; magis, quàm ſancto uera Catoni?
Certè uita tibi ſemper directa ſupernas
Ad leges, ſequerisq; Deum, datur ecce loquendi
Cum Ioue libertas, inquire in fata nefandi
Cæſaris, & patriæ uenturos excute mores,
Iure ſuo populis uti, legumq; licebit,
An bellum Ciuile perit, tua pectora ſacra
Voce reple, duræ ſemper uirtutis amator.
B Quære, quid eſt uirtus, & poſce exemplar honeſti.
Ille Deo plenus, tacita quem mente gerebat,
Effudit dignas adytis è pectore uoces:
Quid quæri Labiene iubes? an liber in armis
Occubuiſſe uelim potius, quàm regna uidere?
An ſit uita nihil, b ſed longa? an differat ætas?
An noceat uis ulla bono? fortunaq; perdat
Oppoſita uirtute minas? laudandaq; uelle
Sit ſatis, c & nunquam ſucceſſu creſcat honeſtum?
Scimus, & hoc nobis non altius inſeret Ammon.
Hæremus cuncti ſuperis, temploq; tacente
d Nil facimus, niſi ſponte Dei, non uocibus illis
Numen eget, dixitq; ſemel naſcentibus author,
Quicquid ſcire licet, ſteriles nec legit arenas,
Vt caneret paucis, merſitq; hoc puluere uerum,
Eſtq; Dei ſedes e ubi terra, & pontus, & aër,
Et cœlū, & uirtus, ſuperos quid quærimus ultrà?
Iuppiter eſt, quodcunq; uides, quocunq; moueris.
Sortilegis egeant dubij, ſemperq; futuris
Caſibus ancipites, me non oracula certum
C Sed mors certa facit, pauido, fortiq; f cadendū eſt,
Hoc ſatis eſt dixiſſe Iouem. Sic ille profatur,
Seruataq; fide templi diſcedit ab aris,
Non exploratum populis Ammona relinquens.

a al, ſemper · *b al. ſeu longa.* · *c al ne unquam.* · *d al. Nil agimus.* · *e al. niſi terra.* · *f al. cauendum.*

Stabant ante fores.] *Deſcriptis ſignis inter ſe oppoſitis, quanto æſtiua productiores, exceptis Aequinoctialibus, tanto hyemalia contractiores dies faciant, directè reſpōdentia, conſtituit Catonē cū exercitu ante templū Iouis Ammonis, ubi uenerit Aſiaticos, & orientales populos ad petenda oracula cōueniſſe. Hic Labeonē, & reliquos Senatores Catonē orantes inducit, ad ſciſcitandū oraculum de belli Ciuilis exitu, & libertate Po. Rom.* Quos miſerat Eos.] *Qui ex Aſia uenerāt, quæ Orientalis eſt. Habes priorem cōmmē. Primo ſurgebat Eoo. & Eoaq; acies. &c. ἠὼς. ἠοῦς, ἡ, aurora, oriēs, ἠὼς, aurora, dies, tēpus antemeridianū.* Cornigeri Iouis.] *periphraſis Ammonis.* Noua fata.] *oracula.* Latio Duci.] *Romano Duci, Catoni.* Numina me.] *Iouis Ammonis reſpōſum cuius oraculū, perinde ut Apollinis Delphici per totū orbem celebre habebatur.* Labienus] *fuerat hic Cæſaris in Gallia legatus, qui poſtea bello Ciuili Pōpeiū ſecutus fuit. Hunc inducit poeta orantē, hortantēq; Catonē, ut Ammonis oraculū cōſulat.* Sors obtulit.] *Ab oportuno ductū exordiū: rurſum, ora magni numinis, pro, os, magni Iouis Ammonis.* Caſus belli.] *euentū, & exitū belli Ciuilis.* Sancto Catoni.] *Religioſo, auguſto & maieſtatis pleno. Argumentū, à perſona Catonis. Si Iuppiter ulli dignabitur reſpōdere, certè tibi homini ſancto, & incorrupto reſpōſurus eſt uera.* Ad leges ſup.] *Laudat Catonē ab æquitatis, et iuſticiæ ſeueritate: quippe, qui Imperiū iniuſtum deteſteris, ſed leges, fas, iusq; ſemper tuearis.* Sequerisq; Deū.] *Refertur inter ſeptē Græciæ ſapientū dicta, Sequere Deum, quod & prouerbij uice celebratur. Cic. Fin 3. Quæq; ſunt, inquit, uetera præcepta ſapiētū, qui iubēt, tēpori parēre: et, ſequi Deū, & ſe noſcere, & nihil nimis. Plutarchus in lib. de audiendo, ut Eraſmus in eo prouerbio enarrat, ἕπου θεῷ, qui ſtimat hunc eſſe ſenſum, obtēpera rationi, quaſi cuiq; debeat oraculū eſſe, quicquid in pectore dictauerit ratio. Citatq; in eā ſententiā aliquos authores. Addit D. Eraſ. uideri ſumptū ex Hom. Iliad. 1. ubi Achilles Palladi obtemperans, hæc addit.*

ὅς κε θεοῖς ἐπιπείθηται, μάλα τ' ἔκλυον αὐτοῦ. hoc eſt, interpret. Eraſ.

" Qui Dijs paruerit,
" prona huius uota receptant.

Et Maro. " An cuiq; Deus ſua dira cupido?

Datus ecce.] *A facultate ſciſcitādi.* Inquire.] *propoſitio petitionis: ut inquirat cōtra fata Cæſaris: hoc eſt, explora mentē Ammonis, cōtra Cæſarē, ut ſint fata futura. Quærere enim ut iudicū eſt, ita aliorū inquirere.* Tua pectora.] *epilogus Labieni cōſtans hortatione ab honeſto ad peragendū id, quod petiuerat.* Dignas adytis.] *Adytū, ſecretior locus eſt tēpli, in quē nulli niſi ſacerdoti fas eſt penetrare, παρὰ τὸ δύω, ſubeo, & ἀ, particula priuatiua, adyton, quaſi inacceſſibile. Propriè ita tēplorū penetralia dicūtur.* Quid qu.] *Propoſitio Catonis, ſeueri, ac rigidi hominis, diuerſa à Labieni cōſilio, quē Stoicè redarguit. Quorſum opus eſt ſciſcitari id, quod habemus ante oculos? quin potius explorādū eſſet, utrū ſatius ſit, me liberum in armis mori, an perpeti Cæſaris tyrānidē.* An ſit uita.] *Stoica paradoxa proponit, nū præſens uita aliqd ſit, an mors: breuis'ne ſit, an longa: nū lōga uita, longa dicenda ſit, an breuis: an uis & tyrānis bono uiro noceat: an uirtus minis & tormētis labefactari poteſt, et opprimi: num honeſtum ſucceſſu alatur, an idē ſemper maneat.* Hæremus ſuperis.] *Diuinā habemus mentem, à Deo nobis inditam, ad eius imaginē conditam. Hac ſapimus intelligimus, uegetamur, ut non opus ſit Ammonis tēplo, aut reſponſo.* Temploq;] *Cōtinēt, pro cōtento. Ammone tacente, ut non ſit opus ipſius uoce.* Dixit naſcentib.] *Deus nobis naſcentibus ſemel inſeuit*

rerũ honeſtè agendarum, & fugiendarum diſcrimen, ut ſciamus, quid liceat, & quid non. Steriles nec legit a.] non ſumpſit manem operam Deus. Arenas numerare, aut metiri, eſt inanẽ, & infinitã operã ſumere. Meſſiq́; hoc pul.] Quacunq; te uertas, ubiq; rerũ cognitio obuia eſt. Alludit ad id, quod copioſius Maro reddit Aeneid. 6.

" Principio cœlum, ac terras, campoſq; liquentes,
" Lucentemq; globum Lunæ, Titaniaq; aſtra
" Spiritus intus alit: totamq; infuſa per artus

Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet. " A

Superos quid quæ.] Si quicquid uidemus Deus eſt. Si omnia, quæ ſub cœlo ſunt, opificis præſentiam, & magnitudinem teſtantur, quorſum conſuluerimus Ammonem. Me nõ oracula.] Clauſula orationis Catonianæ. Cum Deum mente clauſum habeat, & rerum diuinarum cognitionem, nulla oracula eum certiorem ueri facient. Sed mors præſens, nõ oracula certum reddent. Non expl.] non conſultum reliquit Ammonem, atq; abijt.

Ipſe manu.] In proſopographia Catonis à Laborũ tolerantia hæret, priuſquam exercitũ ad aquã deducat, unde bibant. Cum tandẽ fon.] Quo loco reperit fontem incertũ. Capiat poëta occaſionem ad diuagandũ in deſcriptionẽ ſerpentũ, quorũ Africa ferax eſt. Hũc ego.] Amplificatio uirtutis Catonis à maioribus extenuatis. Põpeij triumphi magni, & illuſtres: & tamẽ hanc Catonis uirtutẽ & robur, & Syrtium circumnauigationẽ, in hodœporia Libyæ, omnib. illius triumphis anteponit.

Ipſe manu ſua pila gerens præcedit anheli
Militis ora pedes, monſtrat tolerare labores,
Non iubet, ut nulla uehitur ceruice ſupinus,
Carpentóue ſedens: ſomni parciſsimus ipſe eſt:
Vltimus hauſtor aquę, cum tandẽ fonte reperto,
Indiga cogatur latices potare iuuentus,
Stat, dum lixa bibat, ſi ueris magna paratur
Fama bonis, & ſi ſucceſsit nuda remoto
a al. in ullo. Inſpicitur uirtus, quicquid laudamus a in illo
Maiorum, fortuna fuit. quis Marte ſecundo,
Quis tantũ meruit populorum ſanguine nomẽ?
Hunc ego per Syrtes, Libyesq; extrema triũphũ
Ducere maluerim, quàm ter capitolia curru
Scandere Põpeij, quàm frangere colla Iugurthæ.
Ecce parens uerus patriæ, digniſsimus aris
Roma tuis, per quem nunquam iurare pudebit,
Et quem, ſi ſteteris unquam ceruice ſoluta,
Nunc olim factura Deum. Iam ſpiſsior ignis,
Et plaga, quam nullam ſuperi mortalibus ultra
A' medio fecere die, calcatur & unda
Rarior, inuentus medijs fons unus arenis
Largus aquæ, ſed quem ſerpentũ turba tenebat,
b al. ſiccæ. Vix capiente loco ſtabant in margine b ſicco
Aſpides, in medijs ſitiebant Dipſades undis.
Ductor ut aſpexit perituros fonte relicto,
Alloquitur: uana ſpecie conterrite leti
Ne dubita miles tutos haurire liquores,
c al. admixto. Noxia ſerpentum eſt c admiſto ſanguine peſtis,
Morſu uirus habent, & fatum d dente minantur.
d al. in dẽte Pocula morte carent. dixit, dubiumq; uenenum
Hauſit, & in tota Libyes fons unus arena
Ille fuit, de quo primus ſibi poſceret undam.

Ecce parẽs ue.] exclamatio in laudem Catonis egregia cum propter eximias animi dotes, tum propter non ſolum laborem, fortitudinemq; innatam, ſed patriæ amorẽ, ad quã aſſerendam, has difficultates ſubierit. Eſtq; grauis auerſio ad Romam. Ceruice ſoluta.] libera à tyrannide, & ſeruitute, in quã caſura fortaſſe erit. Deum factura.] Quaſi Roma ſi triũpharit de Caſare, Catonẽ in Deos ſit relatura. Iam ſpiſsior ig.] Iam à meridie Sol ſolita, cœpit æſtuare, & feruere magis: à uериſimile, et ratione naturæ pomeridiani temporis. Aſpides.] Deſcribit fontem ab animantium ſerpentum peſtibus, quibus fuit obſeſſus, quibus Libya abundat. Eſt autem ſerpens uehementer exiguus, qui ueneno ſua omnia animãtia momento enecat: oua parit, unde genus procreatur. Variæ eorũ ſpecies referũtur, ſed quibus haud eadem ſunt uires. Eſt Aſpis, quæ ſomnũ gignat mortiferum tactis, nec ultra 24. horas uiuant, ſomniculoſa inde dicta. Huic infeſtus hoſtis eſt Ichneumon. Tria ſunt genera harum, Chelidonia, ab hirundine dicta, quod eius colorẽ referens, iuxta ripas paulò cubitalibus maiores. Alterũ genus terreſtre ſubuiride, aut colore cinericio, quinum cubitorum. Tertium genus, colore aurũ refert, Ptyades appellatur. Hanc aſpidem Galenus tradit Cleopatram uberib. admouiſſe. Atq; hanc aiunt attollere ceruicem, ac metiri ex interuallo quem uelit ferire. Hanc hypnalem uocant quod ſomno enecet. De Aſpidibus ſcripſit Plutarchus. Nicander in τῷ ἀ θηριακῷ. Aſpidẽ & Cherſydron forma inter ſe ſimiles eſſe ſcribit.

" νῦν δ' ἄγε χερσύδρου ... B
" ... πολλὰ δ' ...
" ... ὁμοῖα

Aſpis à Vipera, prouerbium, quoties malus à malo ſumit aliquam mali.

Dipſades.] Dipſadem, dicit Nicander Viperæ admodũ ſimilem quam etiam Centrinam uocant, quod ſuo morſu omnem humorem conſumat, & ſitim maximam inducat, unde ſuum etiam nomẽ ſortita eſt. Nicander. C

" καὶ μὴν διψάδος εἶδος ὁμοίιον αἰὲν ἐχίδνῃ
" παυροτέρῃ, θανάτου δὲ θοώτερος ἵξεται αἴσα.

Sunt qui Situlã ob id eam uocent, quod, quẽcunq; morſu laeſerit, ſiti enecet, minuta adeo eſt, ut calce preſſa nõ ſentiatur. Habet ſuũ nomen à ſiti. δίψα, ut, καὶ τὸ διψᾶν, ſitio. Tactus ab ea aliquis, ita accẽditur calore, ut ſiti emoriatur. Longa ſpithamen unã: capite nigro, corpore nigris notulis maculoſa. cauda lineis duabus nigris diſtinguitur, & ut quidã, corpore reliquo albicante. Dicitur & preſter, & cauſon: item Melanurus, Ammobates, & Cenchris, idos. Nicander.

" ... βλοσυρὸν δέμας ...
" ... (καὶ ...
" ...
" ... ἄβροχα δίψαι.

Vana ſpecie.] Confirmat animos ſuorũ, ne terreantur ſerpentibus, & eorum ſpecie, cum morſu ſolũ lædant, non autem in aqua. Hauſit.] ut ſuo exẽplo ſuos ad bibendum è fonte firmiores, audacioreſq; redderet.

Cet

Cur Libycus tantis [a] exundet peſtibus aër
Fertilis in mortes, aut quid ſecreta nocenti
Miſcuerit natura ſolo, non cura, laborq;
Noſter ſcire ualet, niſi quod uulgata per orbem
Fabula pro uera decepit ſecula cauſa.
Finibus extremis Libyes, ubi feruida tellus
Accipit Oceanum demiſſo Sole calentem,
Squalebant late Phorcynidos arua Meduſæ,
Non nemorum protecta coma, non mollia ſulco,
Sed dominæ uultu conſpectis aſpera ſaxis
Hoc primum natura nocens in corpore ſæuas
Eduxit peſtes, illis è faucibus angues
Stridula fuderunt uibratis ſibila linguis,
Fœmineæ qui more comæ per terga ſoluti
Ipſa flagellabant gaudentis colla Meduſæ.
Surgunt aduerſa ſubrectæ fronte colubræ,
Vipereumq; fluit depexo crine uenenum.
Hoc habet infœlix cunctis impune Meduſa,
Quod ſpectare licet: nam rictus, oraq; monſtri
Quis timuit? quem qui recto ſe lumine uidit,
Paſſa Meduſa mori eſt? rapuit dubitantia fata,
Præuenitq; metus, anima periere retenta
Membra, nec emiſſæ riguere ſub oſſibus umbræ.
Eumenidum crines ſolos mouere furores,
Cerberus Orpheo leniuit ſibila cantu,
Amphitryoniades uidit, cum uinceret, hydram,
Hoc mōſtrum timuit genitor, numenq; ſecūdum
Phorcus aquis, Cetoq; parens, ipſæq; ſorores
Gorgones, hoc potuit cœlo, pelagoq; minari
Torporem inſolitum, mundoq; abducere terram.

a al. exudet

A Cur Libycus aër] *Conatur poeta ingrere cauſſam cur Libya tot monſtris, tot uenenatis animātib. abundet, ac propemodum deſperat ſe cognoſcere poſſe. Adducit fabulam Meduſæ. Tutus capitis ſinguli capilli angues fuiſſe à poetis finguntur, niſi forſan ex illorū ſanguine in terrā delapſo ea uenena in Libya orta quis uelit cōcēdere.* Fabula.] *hinc digreditur in fabulā Gorgonū, et Meduſa.* Finib extremis.] *Sed priuſquā ad fabulæ explicationē perueniā, adducamus paroemias, quib Libya locū fecit propter monſtroſa id genus animālia Libyca fera, inquit, D. Eraſmus in hominē uafrū, callidū, et uerſipellē cōpetit, & ancipiti ingenio, propter uarias ferarum ſpecies, quæ in ea terra ſæpenumerò cōmiſcentur. Ex eadem paroemia, alia orta fuit. Semper Libya adfert mali quidpiam quod ex Libya ſubinde alia, atque alia monſtra Romā deportarentur. Peculiariter, ait Eraſ. torqueri id poſſe in fœdifragos, & pactorum nouatores. Cui ſimillimum eſt, Semper Africa noui aliquid apportat: quod in ſiticuloſa regione ad unum aliquē riuum plurimæ, inquit, ferarum ſpecies bibendi gratia cōuenire cogātur. inibiq; uaria mixtura uiolata Veneris, uarias monſtrorū formas, ſubinde nouas naſci* Quadrabit in homi-
C *nes lubrica fide, quiq; rerū nouarū ſunt auidi.* Phorcynidos] *Phorci, ſiue, Phorcynis filiæ Primū deſcribit locū in occidua. & quidē extrema Africæ regione, ubi Gorgones habitaſſe credebātur Gorgones tres fuerunt ſorores, Meduſa. Euryale, Stheno. Capita his erāt, draconum ſquamis obſita (Eraſmi uerbis utar) denteſ maximi ſuum inſtar: manus itē, & alæ, quib. per aërem ferebātur Eaſuper uis inerat ut obtuētes ſeſe, in ſaxa uerterēt. At Meduſa ſola è trib mortalis erat. Hanc impetiuit Perſeus. Et oculis defixis in clypeū æreū, per quē tamen ipſam Gorgonis imaginē aſpiciebat, manū porrigēs, quā Pallas in Meduſam dirigebat, caput Meduſæ amputauit. Reliquæ duæ ſorores aduolātes, Perſeū quidē inſequebātur, uerū cum illum ob galeā Plutonis uidere nō poſſent, retro abierunt. Itaq; Perſeus reuerſus in Seriphū, Polydecten aggreſſus fuit, amicorū auxiliū fruſtra implorantē. Quibus ad regiā concurrētibus, Perſeus Gorgonis oſtēſo capite, quotquot obuiuerētur, in ſaxa uertit. Gorgonis caput mox Palladi dedit, & galeam Mercurio. Diodorus grauis author apud Græcos tradit, Gorgonas haud multū à morib. Amazonū abhorruiſſe, ac reuera in extremis terræ finibus ad Occidentē eā gentem ſitā, inſtituta uitæ multū à cæteris moratibus diſſimili: primo tuēdæ uirginitatis ſtudio nōnihil bellicis rebus exercita. Poſt militiæ annos, prolis procreandæ cauſſa cōnubia celebraſſe. Principatū inter ſe fœminas obtinere: publica munera uiros obire, contra muliebria, domeſticaq; curare: prolē matres parietes alere. Fœminis mām̄as adurūt, ne rei bellicæ ſint impedimēto. Inſulæ, quā incolūt, ad extremum Occaſum ſita eſt. Heſperaq; uocatur, ut idē author prodidit, in Tritonide palude ſita, quæ proxima ſit Oceano.* Vultu domi] *Meduſa, quæ omnes, quos intuebatur, uertebat in ſaxa.* Sæuas peſtes.] *angues, & colubros dicit capitis Meduſæ, in quos eius capillos, propter ſtuprum in templo ſuo transformauit Pallas.* Quis timuit?] *quaſi dicat, nemo. nam illicò ad eius aſpectum transformabantur, ſine ſenſu doloris, in ſaxa.* Retenta anima.] *animas ſtatim umbras etiā uocat, quaſi animæ in duris ſaxis adhuc manſerint ſine ſenſu doloris.* Eumenidum crines.] *Collatione aliorum monſtrorum horribilem Meduſæ aſpectum amplificat.* Eumenidis cri.] *Furiarum crines tactu infligebant ſolum furorem, nō autem metamorphoſin ullam. De furijs, quæ nomen in Oreſte reconciliato, nomen mutarunt alibi dictum eſt. εὐμενής, propitius. Maro. Aeneid. 4.*

Eumenidum ueluti demens uidet agmina Pentheus, "
Et Solem geminum, & triplices ſe oſtendere Thebas. "

Cerberus.] *triceps ille canis peruigil apud inferos. Orphei cantu mitigauit iram ſuam infernalem, & ſibila flammantia, non indurauit corpora humana, quem Hercules cathenatum ad ſuperos inde obduxit, Theſei fretus auxilio.* Amphitryoniades ui.] *antonomaſia. Hercules auſus fuit cum Hydra Lernæa congredi, eiuſq; capita præcidere. Lerna fuit lacus communis agro Argiuorum, ac Mycenæorum, in quem cum paſſim ab omnibus purgamenta deportarentur, uulgo natum fuit prouerbium, λέρνη κακῶν. Lerna malorum, de plurimis malis in unum congeſtis. In hac Lerna fingitur Hydra illa ſeptem capitum conſtitiſſe, quam Hercules Græco ignē confecerit. Hanc Heſiodus in Theogonia canit ex Echidna, & Typhaone genitam, & à Iunone alitam: in odium uidelicet Herculis. Quoniam autem hāc Hydram centum capitum fuiſſe, quidam referunt, è quibus unum fuerit immortale, alij octo, cum eo monſtro multum, diuq;*

conflictatus

A

conflictatus Herculeſ fuit: propterea, quod uno capite reciſo, plura ſtatim renaſcerentur. Hinc alia parœmia na*ta fuit, ut qui unum aliquod incommodum ſuſtulerit, in cuius locum alia plura recipiat, Hydram ſecare, ſine inci dere dicatur.* ὅτι τὴν ὕδραν τέμνουσι, *quoniam re uera Hydram ſecant.* Hoc monſtrum] *At Iuppiter Meduſa, quam monſtrum uocat, ipſe ſumpſit. quod præ alijs memoratis unum fuit maximè terribile.* Phorcus.] *Id eſt,* ℰ *Phorcyn, ynis* ℰ *Phorcis, Phorcinis, Deus maris, filius Neptuni,* ℰ *Thooſæ nymphæ. qui in Corſica* ℰ *inſulis Sardiniæ latè regnauit. His ab Atlāte poſtea prælio uictus,* ℰ *in mari ſubmerſus fuit: quem ſocij ſuperſtites in Deos retulerunt. Pater Gorgonum fuiſſe narratur. Vnde nomine patronymico, Phorcynida Meduſam appellauit.* Numenq; ſecundum.] *proximum poſt Neptunum.* γραῖαι μονόγραμμοι, *καὶ καλλιπάρῃοι, inquit Heſiodus, Idem Heſiodus eodem libro.*

Φορκυῒ δ' αὖ Κητὼ γραίας τέκε καλλιπαρῄους
Ἐκ γενετῆς πολιάς. —

Fuerunt autem Grææ tres ſorores, Phorci filiæ, oculum unicum, ℰ *dentem habentes, quibus uiciſsim inter ſe utebantur. Harum ope Perſeus ad Gorgonas peruenit.* Cœlo pelagoq;.] Continens pro contento, auibus, ac piſcibus ℰ *hominibus. ut in ſaxa uerterentur. id quod corporum inſolitum uocat. Quin* ℰ *illud addatur, appendicis uice, in Libya eſſe animalia quædā Gorgonas* καταβλέποντα, *deſpectantia ſemper, ouibus agreſtibus ſimilia, ut nonnulli credunt, aut uitulis. His peſtilens eſt oris anhelitus, quorum afflatu omnia intereunt. Neque minor ueneni uis ex oculis proficiſcitur, ubi concuſſa, quæ à fronte in oculos propendet, uiderint aliquid. Id cognitū autē à Marij militibus cum Iugurtha pugnantibus.*

E' cœlo uolucres ſubito cum pondere lapſæ,
In ſcopulis hæſere feræ, uicina colentes
Aethiopum rotæ riguerunt marmore gentes.
Nullum animal uiſus patiens, ipſiq; retrorſum
Effuſi faciem uitabant Gorgonis angues.
Illa ſub Heſperijs ſtantem Titana columnis
In cautes Atlanta dedit, cœloq; timente
Olim Phlegræos ſtantes ſerpente Gigantes
Erexit montes, bellumq; immane Deorum
Pallados a e medio confecit pectore Gorgon.
Quò poſtquam partu Danais, & diuite nimbo
Ortum, Parrhaſiæ uexerunt Perſea pennæ,
Arcados autoris cytharæ, liquidæq; palæſtræ,
Et ſubitus præpes Cyllenida ſuſtulit Harpen,
Harpen alterius monſtri iam cæde rubentem.
A' Ioue dilectæ fuſo cuſtode iuuencæ.
Auxilium uolucri Pallas tulit innuba fratri,
Pacta caput monſtri, terræq; in fine Libyſſæ
Perſea Phœbeos conuerti iuſsit ad ortus,
b Gorgonis auerſo ſulcantem regna uolatus
In clypeum læuæ fuluo dedit ære nitentem
In quo ſaxificam iuſsit ſpectare Meduſam,
Quam ſopor æternam tracturus morte quietem
Obruit haud totam, uigilat pars magna comarū,
c Defenduntq; caput, d protenti crinibus Hydri,
Pars iacet in medios uultus, oculiſq; tenebras,
Ipſa regit trepidum Pallas, dextraq; tremente
Perſeos auerſi Cyllenida dirigit Harpen,
Lata colubriferi rumpens confinia colli.
Quos habuit uultus, e lunati uulnera ferri
Cæſa caput Gorgon? quanto ſpiraſſe ueneno
Ora reor? quantumq; oculos effundere mortis?
Nec Pallas ſpectare poteſt, uultuſq; gelaſſent
Perſeos auerſi, ſi non Tritonia denſos
Sparſiſſet crines, texiſſetq; ora colubris.

a al. in.
b al. Gorgonos.
c al. defendit.
d al. pretentis.
e al. hamati

E' cœlo uolucres.] *Et aues ex aëre lapſæ hæſerunt in ſcopulis,* ℰ *in ſaxa indurue-runt.* Vicina col.] *Aethiopes Heſperios dicit. qui ſub Getulia,* ℰ *Nigritis ſiti ſunt, propiores Atlāti, quā Aethiopes ſub Aegypto, ad Nilum uſque excurrētes.* Viſus.] *aſpectus Gorgonis Meduſæ, ne in ſaxa,* ℰ *marmor transformentur.* Columnis Heſ.] *Herculis eas uocant, quarum una Mauritaniæ, ſiue Tingentaniæ potius, altera exaduerſo Hiſpaniæ eſt.* Atlanta Tita.] *Atlas rex Mauritaniæ fuit cœleſtium rerum peritia,* ℰ *aſtrorum celebris, frater Promethei, ex Iapeto,* ℰ *Aſia nympha genitus, à quo mōs Mauritaniæ, quem Lucanus fabulatur, per Gorgonem hanc mutatus fuit, cognominatur: ignotus Romanis ad Claudij Cæſaris tempora uſque. Tum quædam circa montem hunc Suetonij Paulini ductu ſunt explorata diligentius. Eius radices ſunt denſis altiſq; ſyluis repletæ incognito arborum genere, admirabili proceritate, materia enodi. Vertex uel media æſtate niuib. candet. Alij ſeribūt medijs cum arenis aſperū,* ℰ *ſqualentē. Qua uerò ad Oceanum uergat, in cœlum uideri aſſurgere. Cætera, opacum, ac nemoroſum,* ℰ *fontium ſcatebris irriguum. Qua Africam ſpectat, fructibus omnium generum, ſuâ ſponte naſcentibus eximium. Incolarum neminem interdiu uideri: ſed locorum ſilentio,* ℰ *ſolitudine tacitam quādam animos propius accedentiū religionē ſubire. Elato ſuper nubila uerti ce, atq; propè ad Lunarē circulum ſurgite. Eundē autem noctu crebris ignib. micare Ægipanū Satyrorūq; laſciuia ſcatere: tibiarum ac fiſtulæ cātu, cymbalorūq; ſonitu impleri. Ab hoc Atlante diuerſus fuit Libyes filius, à quo credunt monti nomē inditum. Aſtrorum peritiam priori tribuunt. qui Arcas fuit, nō Libys. Alius Atlas Italus producitur. Heſperi frater, q Hiſpaniae occupauit: et poſt duo* C *decimū regni annum Sicoro filio regnū reliquit. Hic ex Hiſpania, in Siciliā, inde in Italiā, ac Latiū cōtra Heſperū fratrē profectus fuit. ubi Coritus Hetruſcus eius ſocer cum Iano puero admodū obuius prohibuit, ne cū fratre armis diſceptaret. Permiſſum tamen fuit, ut contra Saturniam collem Auentinum obtineret, ubi oppido Capena condito, terrā de ſe Italiam dixit.* Titana.] *Iapeti filium fuiſſe, qui ex Titanibus unus fuerit, paulò antè oſtendi.* Phlegræoſq;] *Phlegræi cāpi duo fuerūt, alter in Græcia, à Phlegra ualle Theſſaliæ, in qua Gigantes cū cœleſtibus pugnarūt* φλέγω *incendo, uro: ubi enim hoc plūū exarſit, terra belli concitatrix fuit. Alter in Italia, haud procul à Cumis eſt, ubi Gigātes Herculi uiciſſe feruntur.* Strabo.

B

B *Strabo Superioribus annis fortunatus erat et campus nomine Phlegræus, in quo res à Gigãtibus geſtas fabula diuulgauit, nullã aliã cauſſam, (ut credi fas eſt) quàm quod terra ipſo ſuapte uirtute præliorũ concitatrix eſſet. Theagenes, & Eudoxus, qui hanc fabulã ad hiſtoricã fidem conãtur traducere: Pallenem (inquiunt) quæ ueteri nomine Phlegra dicebatur, homines tenuerũt, quibus immanitas, & ſuperbia morũ Gigantũ cognomen peperit. In hos incunte prœliũ Hercule, fulmina de cœlo miſſa ſunt, donec & fugere cogerẽtur. Atq; prœlio ſuperati fuerũt. Hinc orta fuit rumor, Dijs à Gigantib. bellum factũ. Silius li. 12.*

Tradunt Herculea proſtratos mole Gigantes,
Tellurem iniectam quatere, & ſpiramine anhelo
Torreri latè campos, quotieſq; minantur
Rumpere compagem impoſitam expalleſcere cœlum.

Hoc exiſtimãt ideo confictũ, quod ea regio multò ſulphure ſcateat. Atq; hinc uentorũ impulſu paſſim ignẽ excitari: qui cum exitũ natura quærat, terrã tandem cõmouet. Hoc canit poëta, capite Meduſæ conſpecto in pectore Palladis in mõtes mutatos fuiſſe. Quõ poſtquã] *Vbi ad Gorgadas inſulas uenit.* Pennas Parrhaſias *Arcadicas, Mercurij talaria, Cithara repertor fuiſſe, & palæſtra traditur. Etenim cũ Acriſius oraculũ conſuleret, de maſculis liberis tollendis, reſponſum fuit, è Danaë filia naſciturũ filium, à quo occidendum eſſet. Sed ad poëtam reuertamur.* Diuite nimbo.] *Iouem, qui ſpecie aurei nimbi per impluuiũ in gremium puellæ deſcendiſſe fingitur.* Parrhaſiæ.] *Arcadica talaria Mercurij. Perſeus enim cum exiſtimaret ſi cũ Gorgonis capite pugnaret, neminẽ poſſe obſiſtere, præter alia poſtulauit à Polydecte equos, et Mercurij ductu, ac Palladis peruenit ad Phorci filias, Memphedem, Enyo, & Dino. Fabulantur has ſtatim natas anus fuiſſe, tum autem unum duntaxat oculum fuiſſe tribus, unicum item dentem, (has paulò antè dixi Græcis fuiſſe nuncupatas) quib. uiciſſim inter ſe utebantur hæ tres. Hæc cum Perſeus abſtuliſſet, repoſcentibus illis, ait redditurum ſeſe, ſi uiam cõmonſtraſſent, quæ ad nymphas duceret. Erant his nymphis alata talaria, & Cibiſis quæpiã, quam peram credunt fuiſſe. Habebant et Plutonis galeã, quam qui geſtaret, quoſcunq; uoluiſſet, uidebat, ipſe nemini erat conſpicuus. His inſtructus Perſeus, uolucer per talaria ad Gorgonas deuolauit.* Arcados authoris.] *Periphraſis Mercurij.* Cyllenida harpen.] *Mercurij falcatum enſem. Ouid. Metam. 5.*

—Et inertia fruſtra, "
Brachia tendentem Cyllenide concidit Harpe. "

Harpen.] *proparalepſis.* Alterius monſtri.] *Reddit ſtatim periphraſticè, quod dicat monſtrum cuſtodem Iûs Argum oculatum, quem Mercurius interfecit: unde* ἀργειφόντης *dicitur.* Dilectæ iuuencæ.] *Iûs, mutatæ in iuuencam quam Iuppiter amabat.* Pallas innuba] *Huius, ac Mercurij auxilio, ductuq; peruenit ad Gorgonem. Pactam dicit caput Meduſæ, quod poſtea in clipeo ſuo Dea geſtauit.* Fratri.] *Perſeo, uterq; enim ex Ioue prognatus fuit.* Auerſo uolatu.] *ne aduerſa fronte eam obtueretur. Quin & terram Libyſſam, Libyam nocat, ſiue in fine & extremis partibus Libycis.* Oculiſq; teneb.] *Melius exponit hoc Micyllus, quàm Sulp. quod poëta per tenebras oculorum, ſomnum intelligat. Pars, ait Micyllus, comarum uigilat ſerpentes protenti defendunt caput, pars iacet ſuper mediam faciem, ſeu frontem, reſoluta ſomno. Et hoc modo ipſe quoque Perſeus apud Ouid. lib. 4.*

Dumq; grauis ſomnus colubros, ipſamq; tenebat, "
Eripuiſſe caput collo, ſe inquit. "

Nam quæ de oculo furtim ſubtracto, hic addit Sulpitius, idem Ouidius non Meduſæ, ſed geminis ſororibus, quas alij Græas uocant ipſe Phorcydas, unius ſortitas luminis uſum accidiſſe dicit. Hactenus Micyllus. Dirigit Harpen.] *Pallas regit enſem falcatum, ne ictus aberret.* Quos habuit.] *Admiratio poëtæ.* Vultuſq; gelaſ.] *quaſi gelu obriguiſſent.* Ora.] *et Meduſæ.*

Aliger in cœlum ſic rapta Gorgone fugit.
Ille quidem penſabat iter, propiuſq; ſecabat
a Aëra, ſi medias Europæ b ſcinderet urbes.
Pallas frugiferas iuſſit non lædere terras,
Et parci populis quis enim non præpete tanto
Aethera reſpiceret? Zephyro conuertitur ales,
Itq; ſuper Libyen, quæ nullo conſita cultu
Sideribus, Phœboq; uacat, premit orbita Solis
Exuritq; ſolum: nec terra celſior ulla
Nox cadit in cœlum, lunæq; meatibus obſtat,
Si flexus oblita uagi per recta cucurrit
Signa, nec in Borean, aut in Notõ effugit c umbra
Illa tamen ſterilis tellus, fœcundaq; nulli
Arua bono, uirus ſtillantis tabe Meduſæ
Concipiunt, diroſq; fero de ſanguine rores,
Quos calor adiuuit, putriq; incoxit arenæ.

a al. Aethera. b al. aſcenderet. c al. umbra.

Aliger in cœlũ.] *Reddita per digreſſionem fabula Meduſæ, inde & Perſei, aufert hunc in aërem, ac quã* C *orbis partem petiuit: non Europam ſed Libyam, in quam cum guttæ ſanguinis è capite Meduſæ defluerent, factum, cur ea orbis pars tot ſerpentum generibus ſcateat.* Penſabat iter p.] *Quamuis non ignaro, quomodo enarratores uerbum penſabat, exponant, Sulpit. breuiare uolebat iter, ut Argos reuerteretur. Omnibonus, examinabat iter, quod facturus eſſet propiuſq; ſecabat æthera: & ſi ſuper Europam uolando tranſiret, uidebat iter breuius fore. Eodem tamen redeunt. Reputabat apud ſe iter in Græciam, ut propius eò perueniret. Et proximum uidebatur per Europam. Sed Pallas noluit eam frugiferam orbis partem ſanguine uiperino capitis Gorgonei inſici. Cæterùm, ſunt qui ad Titanes hoc referunt.* Penſabat.] *Tempus pro tempore. quaſi dicat, penſauit iter, ac propius ſecuiſſet uolatu aërem, ſi per Europam Græciam petere uoluiſſet.* Frugiferas ter.] *Europæ.* Præpete tanto.] *Omnibonus, duabus rationibus, inquit, parcebat Europæ. Primum, ne guttæ ſanguineæ in ſerpentes conuerſæ, in Europam caderent: deinde, ut nemo ſuſpiceret uolare tantum alitem. Nam caput Meduſæ, quod geſtabat, uidentes, in ſaxa conuerſi fuiſſent. Quaſi dicat: omnes ſuſpexiſſent, ſi uidiſſent tantæ magnitudinis alitem. Hæc ille.* Præpete tanto.] *Tanta aue. Maro. Aeneid. 6.*

Dædalus (ut fama eſt) fugiens Minoia regna "
Præpetibus pennis auſus ſe credere cœlo "
Inſuetum per iter gelidas enauit ad Arctos. "

Hyginus,

Hyginus, apud Gell. in his uerſibus reprehendit, quod dixerit præpetibus pennis, quaſi impropriè, atq; inſcitè dictum Verba Hygini ſunt. Præpetes aues ab Auguribus appellantur, quæ aut opportunè præuolant, aut idoneas ſedes capiunt. Ergo non aptè uſus ſuit uerbo augurali, in uolatu Dædali, nihil ad augurum diſciplinam pertinente Sed Hyginus, ait Gell. minus herclè ineptus eſt, cum quid præpetes eſſent, ſe ſcire ratus eſt. Vergilium autem, & Tjmatium doctum uirum ignoraſſe, qui ſecundo Iliad. uictoriã uolucrem, præpetẽ appellauit in hoc uerſu,

» Dum dat uincenti præpet uictoria palmam.

Cur autem non Q. quoq; Ennium reprehẽdis, qui in Annalibus, nõ ut Vergilius pennae Dædali præpetes, ſed longè diuerſius, inquit.

» Brunduſium pulchro præcinctum præpete portu.

Et ſi uim, naturamq; uerbi conſideraſſet, neque id ſolum, quod augures dicerent, inſpexiſſet, ueniam prorſus poëtis daret ſimilitudine, ac tranſlatione uerborum, non ſignificatione utentibus Quoniam non ipſæ tantum aues, quæ proſperius uolant ſed etiam loci, quos capiunt, idonei fœliceſq; ſunt, præpetes appellantur. Idcirco Dædali pennas, præpetes dixit, quoniam ex locis, in quibus periculum metuebat, in loca tutiora peruenerat, locos porrò præpetes, & augures uocant. Et Ennius Annalium primo dixit.

» Præpetibus hilares ſeſe, pulchriſq; locis dant.

Auibus autem præpetibus contrarias aues inferas appellari Nigidius Figulus in lib. 1 augurij priuati, ita dicit. Diſſrepat dextra ſiniſtræ, præpes inferæ. Ex quo eſt conijectare, præpetes appellatas, quæ altius, ſublimiuſq; uolitent, cum differre à præpetibus, Nigidius Inferas dixerit. Addit eodem loco Gell. ſe Apollinarem Sulpitium dicere, præpetes aues ſibi uideri eſſe alites, quas Homerus τανυπτέρυγας, appellauerit. quoniam iſtas potiſsimum Augures ſpectarent, quæ ingentibus alis patulæ, atq; porrectæ præuolarent. Zephyro con. al.] Perſeus, ab Europa uenti Zephyri actu auertitur in Libyam. Zephyrus ζέφυρος, à Latinis Fauonius dictus. Flat ab Occaſu contra Eurum. Propriè itaq; ui zephyri in Africam reiectum eum Lucanus dicit, quippe ſecundo, & leni, minimeq; procelloſo flatu, ab occaſu Aequinoctiali traijcientem.

Vacat ſider. & Phœb.] torriditati, & æſtui Solis exponitur, non ut Europa, quæ modo temperata, modo frigida eſt, quamobrem minimè ſerpentum, & uenenatorum animantium ferax. Orbita Solis.] Orbita propriè rota eſt, ſiue currus. Præterea, ueſtigium rotæ decurrentis in uijs, excurſu. Rotunditas. Vergil. in Aetna.

» Solis ſcire modum, & quantu minor orbita Lunæ eſt.

Hac ſignificatione hic uſurpauit poëta. Nec terra celſior ul.] Pulchra, inquit Glareanus, ac plauſibilis plenæ eclipſis phantaſia. Sed nihil ad rem. Nam ad plenam Lunæ eclipſim, requiritur, ut utrunq; Solis, ac Lunæ corpus ſit ſub ecliptica. Et in Solẽ quidẽ, quando is nunquã eclipticam exit, non eſt ulla difficultas. In Luna autem, quod ea frequenter extra eclipticã uagetur, uiq; uariatio contingit. Verum tumor terræ ſub æquatore, eius rei non eſt cauſſa, ſed trium corporum cõcentricitas. (Nam hac inuſitata uoce, noſtrates Aſtrologi utuntur, & nos aliam ubi habemus,) ſiue ut latinè & clarè dicam quando triũ corporum, Solis, Lunæ, & terræ centrum in unum diametrũ ueniunt, ea demum certa eſt cauſa plenæ eclipſeos. Hæc Glareanus. Lunæq; mea.] Terræ interpoſitione inter Solem & Lunam in ecliptica uerſantem, huius fit eclipſis, non propter tumorem Libyæ ſub æquatore. Manifeſtum eſt, inquit Plinius, Solem interuentu Lunæ occultari, Lunamq; terræ obiectu, ac uices reddi, eoſdem Solis radios, Luna interpoſitu ſua, auferente terræ, terræq; Lunæ. Hac uerò ſubeunte, repentinas obduci tenebras, rurſumq; illinc umbra ſidus hebetari. Flexus uagi.] A

Lunæ natura multorum ingenia torſit, admirantium quod ſemper creſcat, aut ſeneſcat: modò curuetur in cornua, modò æqua portione ſit diuiſa, ut Plinij uerbis utar, modò ſinuata in orbem: maculoſa, eadem ſubitò nitens: immenſa orbe pleno, ac repente nulla: aliâs pernox, aliâs ſera: & parte dies Solis lucem adiuuans, deficiens, & in defectu tamen conſpicua. quæ menſis exitu latet, cũ laborare iam creditur. Rurſum humilis, & excelſa: aliâs admota cœlo, aliâs contigua montibus: nunc in Aquilonem effertur, nunc in Auſtros deijcitur: quæ ſingula in ea deprehendit primus hominum Endymion, & ob id amore eius capta fama, traditur. Recta ſigna.] ad differentiam ſignorum obliquorum. Sunt autem, Signa recta, Cancer, Leo, Virgo. Libra, Scorpius, Sagittarius. Boream.] Sed eſt recta, inquit Sulpit. ſed ex diametro, ſeu perpendiculariter oppoſita. Illa tamen ſte.] Libya, inquit. quia ſterilis eſt, & fructus nullos producit, unius ueneni, & ſerpentum ferax eſt. Atq; hac occaſione tranſit, atq; excurrit in enumerationem ſerpentũ, & uenenoſorum animantium. Nicander in Theriacis, tradit è Titanum ſanguine hos ſerpentes ortos, citatq; Heſiodi Theogoniam: ſed falſò, cum nuſquam id apud hunc poëtam reperiatur, quemadmodum etiam Nicandri interpres teſtatur, cuius uerba ſunt. Ἰςέον δὲ, ὅτι ψεύδεται ὁ Νίκανδρος ἐνταῦθα. οὐδαμοῦ γὰρ τοῦτο, ἀπεφήνατο Ἡσίοδος ἐν τοῖς προσώποις. id eſt, Sciendum autem Nicandrum hic mentiri, nuſquam enim hoc dixit Heſiodus. Et paulò pòſt, de generatione animalium mordentium, quod è ſanguine Titanum nata ſint, non inuenias apud Heſiod. Acuſilaus, ait, è ſanguine Typhonis. Apollon. ex ſtillis ſanguineis Gorgonis. C

Hic, quæ prima.] Primam Aſpidem in catalogo ſerpentũ collocat. Colla earũ intumeſcunt, nullo remedia ictus, niſi partes contactæ ſtatim amputentur. Huic unus affectus eſt. Coniuga fermè uagantur, nec niſi cum compare uita eſt, ait Plin. altera interempta, alteri incredibilis ulciſcẽdi cura inceſſit. Perſequitur interfectorẽ, eũq; in agmine hominum quamuis magno ſingulari noticia infeſtat Perrumpit omnes difficultates, permeat ſpatia longa: nec niſi amnibus,

Hic, quæ prima caput mouit de puluere tabes,
Aſpida ſomniferam tumida ceruice leuauit.
Plenior huic ſanguis, & craſsi gutta ueneni
Decidit, in nulla plus eſt ſerpente coactum.
Ipſa caloris egens gelidum non tranſit in orbem
Sponte ſua, Niloq; tenus metitur arenas.
Sed quis erit nobis lucri pudor? inde petuntur
Huc Libycæ mortes, & fecimus Aſpida ᵃmercẽ.
At non ſtare ſuum miſeris paſſura cruorem
Squãmiferos ingẽs Hæmorrhois explicat orbes.
Natus & ambiguæ coleret qui Syrtidos arua

ᵃ al. merces

Cherſydros. tractiq́; uia fumante Chelydri,
Et ſemper recto lapſurus limite Cenchris.
Pluribus ille notis uariatam tingitur aluum,
Quàm a paruus tinctus maculis Thebanus Ophi
Concolor exuſtis, atq; indiſcretus arenis (tes.
Hammodytes, ſpinaq́; uagi torquente Ceraſtæ:
Et Scytale ſparſis etiamnunc ſola pruinis.
Exuuias poſitura ſuas, & torrida Dipſas.
Et grauis in geminũ ſurgẽs caput Amphiſibæna.
Et Natrix uiolator aquæ, Iaculiq́; uolucres,
Et contentus iter cauda ſulcare b Phareas,
Oraq́; diſtendens auidus ſpumantia Preſter,
Oſſaq; diſſoluens cum corpore tabificus Seps.
Sibilaq́; effundens cunctas c terrentia peſtes
Ante uenena nocens, latè ſibi ſubmouet omne
Vulgus, & in uacua regnat Baſiliſcus arena.
Vos quoq;, qui cunctis innoxia numina terris
Serpitis aurato nitidi fulgore Dracones,
d Letiferos ardens facit Africa, ducitis altum
Aera cum pennis, armentaq́; tota ſecuti
Rumpitis ingentes amplexi uerbere tauros:
Nec tutus ſpatio eſt Elephas: datis omnia leto,
Nec uobis opus eſt ad noxia fata ueneno.

A amicitia aut per ecle ri ſuga arcetur. Hebetes oculos habet, ceruiciq; non in fronte aut ex aduerſo, ſed in temporibus Excitatur auditu ſæpius ob id quàm uiſu. Aſpidis naturæ Helitacabus adeo aduerſa eſt, ut radice eius herba propius admota, ſopiatur, illam ſapore enecante una earum. De Aſpide hoc miraculum traditur à Philarcho. Cùm in Aegypto quotidie in menſam cuiuſdam ſuperueniret, & aleretur, e B nixa fuit catulos, à quorum uno hoſpitis filius interemptus aliquando fuit. Illa reuerſa ad conſuetudinem cibi, intellexit ſtatim culpam, & interemit eum catulum, nec poſtilla ad tectũ hoſpitis ſui rediit. Varia remedia morſus Aſpidum, & multa extant apud Plin. diuerſis locis. Gignit oua unde multa Aſpidũ ſpecies. Somniferam.] Quod ſomnum letiferũ ictis induxit. Et qui ab ea percuſſus ſit, Aelianus negat, ultra quatuor horas cum uiuere non poſſe. Huic infeſtus hoſtis eſt Ichneumon. Tria Aſpidum genera ſunt. Chelidoniæ, ab hyrũdinum colore iuxta ripas amniũ: ſecundũ genus, ſubuiride, aut cinericei coloris, quinûm cubitorũ cũ primũ genus ſit cubitale. Tertiũ genus, Ptyadem, uel ut alij, hypnalem uocãt, quæ ceruicem exporrigat, & ex interuallo iaculatur, quẽ ferat. Huius generis fuit Aſpis Cleopatræ. Gelidum orbem.] in Europã, ſed capta eò portatur. Inde petunt.] è Lybia ad nos transferuntur. Fecimus Aſpida m.] Quia ex Libya petita, in Europa C pretio uenditur. Aſpis à Vipera, prouerbium cũ peſsimus à peſsimo accipit mali quidpiã. Quoties, inquit Eraſmus, qui per ſe malus eſt, contagio mali fit deterior. Hæmorrhois] αἷμα·ῥῶ. id. αἷμα, ſanguis, ῥέω, fluo, ῥόος, fluxus, pe ſtiferum ſerpẽtis genus, huius morſu, corpus ſanguine exhauritur. Eadem & Hæmorrhoia appellatur. Morbus item eſt Hæmorrhois intra ſedem naſcens, mori immaturi ſpecie, quando ora uenarũ ex quibuſdã capitulis turgẽt, & ſanguinem fundunt, ut in fœminarum etiam uulua fit.

Orbes.) gyros, & uolumina ſinuoſa. Cherſydros.] ſerpens, tam in terra, quam in aqua uenit. χέρσος, terra, ὕδωρ, aqua. Hydrus antea dicebatur. Magnitudine Aſpidi par eſt. percuſſos etiam ſigna quædã grauia ſequuntur, cara enim, quæ circa narem, hoc eſt, pellem eſt, putrida, fœdè olens, & deteſtanda eſt. Nicander.

" πληγῇ δὲ κακόδμια σκιδνὰ ἔμαρψε.
" πᾶσα γὰρ ἀναλιν ῥινὸς περὶ ἄργμα μυδαλέοῦ.
" ῥεῖα δὲ πετταμένου μυδόωσι τεθρυμμένα σήματα.

Pluribus uerſibus huius ſerpentis, & Aſpidis naturas deſcribit. Spirans & cum impetu exterret, ac tunc in terram erumpit. Habet linguas duas. Ariſtides tradit auditũ eſſe, ac guloſum. Chelydri. Hunc teſtudinẽ marinã uocant, quaſi Cherſydron, quòd in aqua, & terris degat. Eſt & ornatus quidã, quo olim fœminæ donabantur. Nicander hũc Dryinum appellari ſcribit, quẽ alij Chelydrũ uocant, propterea, quod in quercubus ſua domicilia faciat, δρῦς, quercus, oxiw habito, ſiue quod circa radices maxime uerſetur. Hydrum eũ uocari, & à quibuſdam Chelydrũ. Verba poëtæ hæc ſũt.

" κῦρα δ' ἐνὶ δρυῒ ναίεσκε, τὸν δὲ χέλυδρον.
" ἔτεροι καλέουσι.
" ὃ δ' ἐν δρυσὶν οἰκία τεύξας.
" ἢ ὅγε καὶ φηγοῖσιν ὀρεσκεύων περὶ βαιάς τε.
ὕδρον μὲν καλέουσι, μετεξέτεροι δὲ χέλυδρον.

Quo quidem loco interpres addit, eſſe ſerpentem, qui in perenni amne uerſetur, atq; degat, & in quercubus, aut fagis. Vbi autẽ reliquerit ſtagnum, in quercum ſe abripit, ac tunc Dryinas appellatur. Fumante.] grauiter olente.

Cenchris.] ſerpens maculoſa, ſimilis marmori Thebano. Eſt & auis, Latinis Tinnũculus, dicta, roſtro adunco, ex genere accipitrum, quaterna oua pariens, & plura.

Ophites.] marmor maculoſum, maculis, ſerpentũ ſimilia, unde etiã nomẽ accepit. ὄφις, ſerpens. Ex Ophite, ubi niſi paruæ colũnæ reperiuntur. Duo genera, molle candidũ, & nigricãs durũ. Ambo dicũtur capitis dolores ſedare alligata, & ſerpentiũ ictus. Phreneticis, & Lethargicis alligatum, medentur. Ex Ophite uaſa item fiebãt, & cadi. Cæterùm Cenchrin, Nicander κεγχρίνην uocat, δολιχὸν τέρας, procerum portentum, quam uariegatum Leonem ait etiam dictam ſquamis. Verba autoris ſunt.

" λῖνα κεγχρίνεω δολιχὸν τέρας, ὅντε λέοντα
" αἰόλον αὐδάξαντο περίτμητον φολίδεσσι.

Semper recto limite.] Hoc Nicander ad hũc modũ. ἰθεῖαν δ' ὠκεῖος ἐπιδρομάδην τίθεται ὁρμήν. id eſt. Ocyſsime autẽ curſum recto tramite ſerpit. Hammodytes.] per y ſcribendum, rectè monet Glareanus, ea forma, qua Troglodytes, in Batrachomyomachia, nõ ab Hammos, & ὀσφραίνω, ut Sulpitio uiſum eſt, ſed ab Hammos, & δύω, id eſt, ingredior. Exuſtæ arenæ concolor eſt.

Ceraſtes.] Ceraſtes, παρὰ τὰ κέρα, à cornibus appellatur. Serpens cornuta, quod octo cornua in capite geſtet, quorum motu, reliquo corpore occultato, ſollicitent ad ſe aues. Pluribus deſcribit uerſibus Ceraſten, quẽ doloſum, ut Echin, uocat. condit ſe in arenis, necat oblatum.

" αὐτὰρ ὅγε κνημὸς ψαμάθῳ ἐγκαλινδεῖται ὅλκῳ,
" οἷμον ἐδινήσας σκολιὸν τετρηχότι νώτῳ
" τρύμησιν ὀλκαίνει ἀκάτῳ ἴσος, ὅτε δὲ ἄλμην
" πλευρὸν ὅλον βάπτουσα κατάκραιρος δέχεται,
" εἰς ἄνεμον βιβῶσα νότον.

Quæ omnia conueniunt cũ Lucano. Vagi Ceraſtæ, dixit
Vn per colla-

a al. paruis.
b al. Pareas.
c al. terrentia.
d al. peſtiferos.

per collationē, Nicander ſimilem naui huc illuc uento iactatæ, Ceraſten. Et Scytale.] mus araneus. Eo nomine Columella Scytalen uocat. Præſens eius uis eſt, cōtra ac nenatarū omniū animātiū morſus. Omniū ſerpentiū prima hyemales exuuias ponit. Tanta tergi uarietate fulget, ut notarū gratia intuentes retardet. Inter repandum tardior ſit, quare miraculo ſui ſtupētes aſſequi nequit. Sola ſpatiis pr.] in bruma id quod etiam Solinus teſtatur. Scytale Laconica porò erat occulta ſcribendi ratio in chartula tereti ligno inuoluta. Torrida dipſas.] Viperæ ſimilis eſt Dipſas. ἀπὸ τῆ Ἀτ͂ψω. ſitio, quod ſuo morſu omnem humorē cōſumat & ſitim inducat, hinc torridā ſiticuloſam, & ſiccā uocat, quare à quibuſdā etiam Situla dicitur, quo morſu ſuo ſiti enecet. Tam minuta fertur, ut pedibus proculcata, non cernatur, longitudine palmæ, capite exiguo, collo craſſiore. Fabulā de hominibus poſcētibus Iouem perpetuā iuuentutē, de Aſina, & Dipſade prolixè refert Nicander. & pluribus explicat eius enarrator. Sed quia huc nihil facere uidetur, cum prudens omitto.

Amphiſibena in ge ca.] Serpens parua eſt, & tarda, atq; ignaua à frōte & in cauda utrinq; caput habens, hebetis uiſu. ob craſſitiem generū, & mandibularum. Biceps monſtrū à quibuſdā appellatur: ud alterutra ſemper, quoties libitum eſt, pro cauda utitur, terrei coloris, punctis diuerſis uariegata. In hanc quicunq; inciderint lignatores, quiq; ligna cædūt, ubi uecuerint, pelle circūdatā faſcie exsiccāt & areſaciūt. Geminū caput, ait Pli. Amphiſbenæ, hoc eſt, ad caput, & ad caudā, tāquā parū eſſet uno ore fundi uenenū alij ſquāmā, alij picturas, omnib. exitiale uirus. Nicander multis carminibus Amphiſbænam deſcribit.

» τὸν δὲ μετ' ἀμφισβαιναν ὀλίζονα καὶ μινύθουσαν

» δήεις ἀμφιμόγωνον ἀεὶ γλήναισιν ἀμαυρὴν. &c.

Oculi ardent in frōte, ſola omniū ſerpentū prima frigidis menſibus prodit, & frigori ſe exponit. παρὰ τὸ ἀμφὶ nō tantum circū ſed etiā utrinq; ſignat, καὶ βαίνω, eo, deſcēdo, quod utrolibet eat. Natrix.] Huic ſerpenti nomen eſt à nando: quod in aquis ſuū uenenū fundat, ὕδωρ Græcis dicta, ab aqua. Item herba eſt Plinio lib. 27 cap 12. cuius radix euulſa, inquit uirus hirci redolet. Hac in Piceno à fœminis abigūt, quos mira perſuaſione fatuos uocant. De Natrice, quæ Hydrus eadem eſt, in Chelydro diximus ex Nicandro. Iaculiq; uolu. b.] ex arborū ramis uibrātur: nec pedibus pauendæ, tantum ſerpentes, ſed miſſilibus uolant tormentis penetratiq; quodcunq; animal obuiū fuerit. ταυρεία. Pareas.] ſerpens in Syria reperitur. παρειὰ gena maxilla. Eruditè & hoc ex Suida Micyllus annotauit, de Parea Suidas enim παρείας, inquit, ὄφεις ὀνομάζονται δὲ τινες ὄφεις οὕτως. παρὰ τὸ τὰς παρείας μεγάλας ἔχειν. ὁ δὲ ὀπισθόδομος ἐν τῷ κατὰ δημάδου φησὶν εἶναι τοὺς ῥήτορας ὁμοίους τοῖς ὄφεσι. τοὺς καὶ ὄφεις μισητοὺς εἶναι μὲν πάντας τοὺς γε ὄφεις αὐτῶν τοὺς μὲν ἔχεις τοὺς ἀνθρώπους ἀδικεῖν τοὺς δὲ παρείας αὐτοὺς τοὺς ἔχεις κατεσθίειν. Id eſt. Parea ſerpentes dicūtur maiores. Hyperides in oratione cōtra Demadem ait. Rhetores ſerpentibus aſsimulari. Omnes ſerpentes inexplebiles eſſe: & inter ſerpentes Viperas hominibus eſſe infeſtas. Pareas uerò, ipſas uiperas uorare. In cauda ambulat, & ſulcum facere uidetur. Fuluo colore ſunt, ut teſtatur Volaterranus, oculis ueloces, prælargo ore, & morſu haud quaquā nimis infeſto. quare ueteres hāc Aeſculapio miniſtrum dedicarunt. A

Preſter diſtendens ora.] Preſterē alio nomine Dipſadem uocari credūt, turris patenti ore, ac fumido. Percuſſus à Preſtere, intumeſcit, & corpulentia enormi necatur: & tumeſcentē ſequitur putredo: & formā humanā amittat. Recenſetur, & inter repētinos flatus cæleſtes. Turbine ardentior eſt & ſuccenſus. Ambacis contacta, & proterit. ἀπὸ τῶ πρήθω, amburo. Seps rabi.] σήψ. mordens admodū ſerpens, cuius ictu mēbra tacta illico putreſcūt. σήπω, putrefacio: quicquid momorderit, ſaluitur in putredinē. Quidā lacertā ſepem, alij Chalcidicā nuncupāt. Horū aliqui in ſcopulis marinis degūt: pauci ſcabri, et aſperi, & calidi: quorū morſus, inquit Nicāder, haud quaquā uanus eſt, ſed malignus, & pernicioſus. ὅσσον σκορπίον ἄνδρασι δῆγμα πέλει ματαιόν, ἀλλὰ κακηθές.

Sibila.] Ab effectibus. Habet enim Baſiliſcus ſerpens (Regulus Latinis dicitur) in capite albū quiddā quaſi diadema, ſiue quod omnia ſerpentiū genera eius uirus fugiāt. Habitat in deſertis Aphricæ. Capite acuta eſt rubentibus oculis, color nigricante. Sibilo quē ſerpentes alij horrent. enecat ante morſum. Sequitur arenoſa loca. Palmā autem non excedere, & tamen tāta ui ueneni eſt, ſerpentē tamen, quāuis magnū, halitu ſuo extinguit. Sunt qui ad hūc modum deſcribūt Baſiliſcū, quod 12. digitorum ſit magnitudine candida macula in corpore ut quodā diademate inſignis nec ut reliqui ſerpentes corpus impellit, ſed celſus, & in media erectus, incedens, frutices, & herbas necat, nō contactu ſolū ſed afflatu, & ſibila. Et tamen muſtelarū uirus hanc exitio eſt, hominē aſpectu interimit. Regnat.] B Alludens ad Reguli ſiue Baſiliſci nomē. Vacua.] quod reliqui ſerpentes eū fugiāt, ut peſtem inter omnia animātia. Vos quoq;.] Auertit curſum narrationis ad Dracones per apoſtrophā. Draconē ſerpentem annoſum uocant qui multis annis in immenſam magnitudinem creuit παρὰ τὸ δέρκειν id eſt, à cernendo, quod uiſus acutiſsimi ſit. Plin. tradit Dracones in India in tantā excreſcere magnitudinē, ut perpetuū cum Elephantis bellū gerāt. Nuper, inquit etiā repertū Draconē ſerere iuxta arborem. ita palmitē appellamus emeritum, pluribusq; induratū annis. Quidam exiſtiarū eſſe fuerūt. Longus 25. cubitus: & Africa, trecentos pedes. In ſpelūcis propter æſtū ſe cōtinent: alis rapiūtur in aerē, in quē fertur, cum ſenſerit humorem. C Vim maiorem in cauda habere dicitur, quā in dentibus. Non habet uenena. Caput eius limini ianuarū ſubditum, propitiatis oratione Dijs fortunatā domū facere promittūt. Et cū aquilis perpetuū bellū habēt. Ardens Africa.] Plin. Generat, inquit, Dracones Aethiopia, Indicis pares, uicenûm cubitorū. Id modo mirū, unde criſtatos Iuba crediderit. Aſachæi uocantur Aethiopes, apud quos maximè naſcantur. Narratur in maritimis eorum, quaternos, quinosq; cratiū modò inter ſe implexos, erectis capitibus uelificantes ad meliora pabula Arabiæ uehi fluctibus.

Ducitis al. aē.] Id paulo antè oſtendi, Dracones alis pelliceis uolare. Amplexu uerbere.] Et tauros complectitur ſua cauda. Nec tutus eſt Elephas.] In India autem diximus, Elephantes & Dracones eſſe, & tanta magnitudinis Dracones, ut complexu ipſos Elephantes corripiant. De Elephantibus copioſè tradit Plin. lib. 8. capitibus primis duodecim.

Has inter peſtes.] Per has Serpētes, inq

Has inter peſtes duro Cato milite ſiccum
Emetitur iter, tot triſtia fata ſuorum,

ea expeditione ſeptem diebus cōtinuabat iter Cato.

Inſolitasq́; uidet paruo cum uulnere mortes.
Signiferum iuuenē Tyrrheni ſanguinis Aulū
Torta caput retro Dipſas calcata momordit.
Vix dolor, aut ſenſus dentis fuit, ipſaq́; leti
Frons caret inuidia, nec quicquā plaga minatur:
Ecce ſubit uirus tacitum, carpitq́; medullas
Ignis edax, calidaq́; incendit uiſcera tabe.
Ebibit humorem circum uitalia fuſum
Peſtis, & in ſicco linguam torrere palato
Cœpit, defeſſos iret qui ſudor in artus
Non fuit, atq; oculos lachrymarū uena refugit.
Non decus imperij, non mœſti iura Catonis
Ardentem tenuere uirum, quin ſpargere ſigna
Auderet, totisq́; furens exquireret *a* agris
Quas poſcebat aquas ſitiens in corde uenenū.
Ille uel in Tanain miſſus, Rhodanumq́;, Padūq;
Arderet, Nilumq́; bibens per rura uagantem,
Acceſsit morti Libyæ, fatiq; minorem
Famam Dipſas habet, terris adiuta peruſtis.
Scrutatur uenas penitus ſqualentis arenæ,
Nunc redit ad Syrtes, & fluctus accipit ore,
Aequoreusq́; placet, ſed nō ſibi *b* ſufficit humor,
Nec ſentit fatiq; genus, mortemq́; ueneni,
Sed putat eſſe ſitim, ferroq; aperire tumentes
Suſtinuit uenas, atq; os implere cruore.
   Iuſsit ſigna rapi properè Cato, *c* diſcere nulli
Permiſſum eſt, hoc poſſe ſitim, ſed triſtior illa
Mors erat ante oculos, miſeriq; in crure Sabelli
Seps ſterit exiguus, quem flexo dente tenacem
Auulſitq; manu, piloq; affixit *d* arenæ,
Parua modò ſerpens, ſed qua non ulla cruentæ
Tantū mortis habet. nam plagæ proxima circū
Fugit rapta cutis, pallentiaq; oſſa retexit.
Iamq́; ſinu laxo nudum eſt ſine corpore uulnus,
Membra natant ſanie, ſuræ fluxere, ſine ullo
Tegmine poples erat: femorū quoq; muſculus
Linquit, & nigra diſtillāt inguina tabe, (omnis
Diſsiluit ſtringens uterum membrana, fluuntq;
Viſcera, nec quantum toto de corpore debet,
Effluit in terras, ſæuum, ſed membra uenenum
Decoquit, in nimiū mors cōtrahit omnia uirus.
Vincula neruorum, & laterum *e* cōtexta, canūq;
Pectus, & abſtruſum fibris uitalibus, omne
Quicqd homo eſt, aperit peſtis, natura profana
Morte patet, manant humeri, fortesq́; lacerti:
Colla, caputq; fluunt, calido non ocyus Auſtro
Nix reſoluta cadit. nec ſolem cera ſequetur.
Parua loquor, corpus ſanie ſtillaſſe peruſtum,
Hoc & flāma poteſt, ſed quis rogus abſtulit oſſa?
Hæc quoq; diſcedunt, putresq; ſecuta medullas
Nulla manere ſinunt rapidi ueſtigia fati,
f Cyniphias inter peſtes tibi palma nocendi eſt,
Eripiunt omnes animam, tu ſola cadauer.

A *Cato, ut ſcribit Plutar. in eius uita, Præibat omnes pedes, neq; equo, neq; ullo iumento uſus fuit. Sedēdo autē cœnā capiebat. Ex eo die, quo ſui ad Pharſaliam profligati erāt, nunquā niſi in ſomno accumbebat. Idem tradit, Catonē aliquādiu recuſantē, Imperiū tandē ſuſcepiſſe. Appianus uerò, L. Scipionē Imperatorē à Cōſularibus delectū, cū quo magnæ adhuc copiæ cōſpirarant ad bellum.* Emetitur iter.] *Ingreditur iter: proficiſcitur, ad Iubā, Scipionē, & Varum, qui ualidas adhuc copias ad bellū habebāt. Liuius ut Plutar. ſcribit, ex æquo etiā Catoni Imperium* B *delatū fuiſſe, ſed ceſsiſſe Scipioni, cui deferebatur. Idem quoq; prodidit, Catonem laborioſum iter in Africa per deſerta cum legionibus feciſſe.* Mortes inſ.] *à uarijs ſerpentū generibus, de quibus dictū. Exēplis aliquot dilatat narrationem.* Dipſas cal.] *cùm cauda calce premeretur, torſit caput retro, & pedem ſiue ſurā Auli ſigniferi momordit, cuius morſu docuimus homines ſiti perire, et ob exiguitatē nō uideri. Huius effectum, diductio toto corpore in* C *partes, copiosè circumſcribit.* Incendit tabe.] *corrupit, & infecit totū corpus ueneno.* Ardētem.] *ſiti adeò fuit inflāmatus, ut nec Aquila, quam gerebat, nec maieſtas Catonis hominem cōtinuerint. Tanta ſiti enecabatur, ut officij immemor, mētis cōpos nō eſſet. Qui mordetur ab hoc genere ſerpentis, tā diu bibit donec rupto corpore moriatur.* Ille uel in Tanaim.] *Egregia ſitis amplificatio. De his fluminibus ſuprà dictū eſt. Vnedines ſerpentiū uenenis reſiſtunt, ſed in primis, Sepis, Dipſadis, & Viperæ.* Acceſsit mor. Lib.] *Ad hanc peſtē ſitis, accedebat adhuc intolerabilis æſtus regionis, quē auxit etiā moleſta defatigatio, & laſsitudo contracta faciēdo itinere, id quod in ſequēti uerſu ipſe poëta reddit: terris adiuta peruſtis.*

Reddit ad Syr.] *Sulpitius, dicit ibi Ammonis fontem fuiſſe, cum is interiori Libya fuerit.*

Venas.] *prodigioſam ſitim deſcribit militis, q ſciſſa uena propriū ſanguinē biberet. Verū hic, inquit Nicander, haud ſecus, quā taurus hiantiore amni immerſus, immenſum haurit potum, donec uenter perrumpit umbilicum. Verba ipſius autoris ſunt.*

" αὐτὰρ ὅγ' ἠΰτε ταύ-
ρος ἐπὶ ποταμοῖο νευνάς
" χανδὸν ἀμέτρητον
δέχεται ποτὸν, εἰσόκε
νηδὺν
" ὀμφαλὸν ἐκρήξει,
χέει δ' ὑπεραχθέα
φόρτον.

Fluctus æquoreus.] *aquā marinā, non fontanam Hāmonis.* Signa rapi.] *Nam modò dixit, Aulū non potuiſſe cōtineri, quin nimio dolore, & exanimatione abiecerit ſigna. Nunc Cato ſoli ſigno iubet.* Hoc poſſe ſitim.] *at quis eo perpulſus potus inopia proprium ſanguinem ad ſuis flāmam reſtingnēdam, biberet.* Seps ſte. ex.] *Huius morſū multo triſtiorē fuiſſe canit poëta, quem dentibus infixit Seps uulnificus, ut paulo antè dixit, quē manu tetractū pilo terræ affixit Sabellus miles. Caterū Sabelli, apud Italos populi ſunt à Sabinis orti, inter Marſos, & Sabinos, unde Sabellus, & Sabellicus deducitur.*

Non ulla Serpens.] *Diſſoluit ueneno oſſa, totūq; corpus quāuis exiguum animalculū. Amplificat illius effectus diductione totius corporis in ſuas partes.* Calido non ocyus] *amplificatio.* Cinyphias inter.] *hoc eſt Libycas peſtes ſerpentū. Cinyps fluuius Libyæ, oriēs in mōtibus Gāramāticis, & longis ambagibus præter Philenorum aras inde Leptim, ad ultimum in Libycum mare haud procul à Syrtibus euoluitur. Cum hunc amnem prodigioſæ magnitudinis hirci inueniuntur. Claudianus.*

Quos uagus humectat Cinyps. Vergil. 3. Gergicōn. "

a al. aruis.
b al. & ſuff.
c al. dicere,
d al. arenis,
e al. textura
f al. Cynipheas.

Cinyphij tondent hirci ſetaſq́ comantes. Vſum in caſtrorũ.—Quia & ipſa regio Cinyphis appellatur: ipſi aũt populi Cinyphes, dicũtur. Peſtes] *auxe 3 ſis. Eſt & Dipſas hepatis ſiguũ, in re ſacrificali, ait Cal.*

Ecce ſubit facies leto diuerſa fluenti.
Naſidium Marſi cultorem torridus agri
Percuſsit Preſter, illi rubor igneus ora
Succendit, tenditq́ cutem pereunte figura
Miſcens cuncta tumor toto iam corpore maior,
Humanũq́ egreſſa modum ſuper omnia mẽbra
Efflatur ſanies laté tollente ueneno.
Ipſe latet penitus congeſto corpore *a* merſus,
Nec lorica tenet diſtenti corporis auctum,
Spumeus accenſo non ſic exundat aheno
Vndarum *b* cumulis, nec *c* tanto carbaſa Coro
Curuauere ſinus. tumidos non capit artus
Informis globus, & confuſo *d* pondere truncus.
Intactum uolucrum roſtris, epulaſq́ daturum
Haud impuné feris, non auſi tradere buſto,
Nondum ſtante modo creſcens fugẽre cadauer.
Sed maiora parant Libycæ ſpectacula peſtes.
Impreſsit dentes Hæmorrhoïs aſpera Tullo
Magnanimo iuueni, miratoriq́ Catonis,
Vtq́ ſolet pariter totis ſe effundere ſignis
Corycij preſſura croci, ſic omnia membra
Emiſẽre ſimul rutilũ pro ſanguine uirus.
Sanguis erãt lachrymæ, quæcunq́ foramina nouit
Humor, ab ijs largus manat cruor, ore *e* redũdãs,
Et patulæ nares, ſudor ruber, omnia plenis
Mẽbra fluunt uenis, totũ eſt pro uulnere corpus.

Ecce ſubit facies.] *Tertiũ exẽplum Naſidij percuſsi à Preſtere.* Naſidiũ.] *à patria. Marſum eũ fuiſſe ait. Sunt aũt Marſi in Italia, inter Pelignos, & Samnites haud procul à Roma. Marſos à Marſo Circes filio ortos uolũt cõtendere: atq́ hinc eius naturã ſeruare de incantamentis.* Preſter.] *De Preſtere paulo antè inter ſerpentium genera. Ab accẽdendo etiã Cauſones dicũtur, καίω accẽdo, καυσόω. Hi nõ ſolũ in Libya, ſed in Arabia inſignes etiã ſunt: et à nigra cauda, item Melanuri nũcupantur: ſed & Ammobates, & Centrides. Amplificat ſuo more effectũ Preſteris.* Ipſe latet.] *Ipſe Naſidius. quæ eius figura, inquit Glareanus nõ amplius apparuerit, quippe merſus homo, conglabato iam corpore. Hæc ille. Itaque, ipſe non ad Præſterem referendum eſt.* Nec lorica.] *Duabus ſimilitudinibus amplificat uim ueneni.* Coro.] *qui Euro opponitur, ac Vulturno, ſpirat enim ab occaſu æſtiuo. Corus & Vulturnus, ſicci ſunt uenti. Africus, & Corus collaterales ſunt.* Feris.] *Nõ auſi fuẽre eũ tãgere, nec ſepelire, neq́ buſta tradere, ſed feris abiectũ diſcerpendũ reliquerunt.* Nondum ſtan. mo.] *Adhuc nullus modus erat cadaueris creſcẽdi: quare relictũ fugerunt.* Hæmorrhoïs.] *Quartũ exemplum. Hæmorrhoidis.* Miratori.] *Vel amanti Catonis, uel imitatori Catonis.* Preſſura Corycij.] *à ſimili. Primũ, Corycus mõs eſt Pamphi-*

liæ, uel ut nõnulli, Ciliciæ, celſus, & portuoſus, atq́ ob id piratarum inſidijs, opportunus, qui ab eo Corycæi uocabantur. Circa hunc mõtem præſtantiſſimum croci genus naſcitur. Dicitur & crocum neutro genere. Variæ ſpecies croci memorantur à locis: crocus Lycius, Cyrenaicus, Sarracenicus id eſt, Carthamus, uel Cnicus, ἀκάλευκος. Agit hic poëta de expreſſo croco. A' Coryco prouerbium ortum eſt, Corycæus auſcultauit, ubi quis, quod agit, ait D. Eraſ. conatur diſſimulare, & tamẽ à curioſis deprehẽditur. B *Piratæ, de quibus dixi, uagãtes ſparſim per portus Coryci montis, miſcebant ſe negotiatoribus, ut quiq́ forté appulerunt, ſubauſcultantes, quid mercis aduherent, & quò ſolueret portum properarent: ad poſtremum, quo tempore nauigarent. His cognitis nunciabant alijs piratis, cum quibus maritimorum latrociniorum ſocietatem inierãt. Atque ita per occaſionem nauigantes adorti ſpoliabant. His à mercatoribus compertis, poſtea pleraque occultabant, alia inſidiarum metu diſſimulabant. Pluribus uerbis explicat Eraſmus adagium* Sic omnia membra.] *In principio operis, in uita poëtæ retulimus, cum is brachia ad ſecandas uenas præbuiſſet, cùm frigeſcere pedes, manuſq́ & ſpiritum cedere ſenſiſſet, hos quatuor uerſus, quos de hoc Tullo antea fecerat pronunciauit.*
Sanguis erant lachrymæ &c.

a al. morſus. *b* al. cumulus. *c* al. tantos. *d* al. corpore. *e* al. redundant.

C

At tibi Læue miſer fixus præcordia preſsit
Niliaca ſerpente cruor, nulloq́ dolore
Teſtatus morſus, ſubita caligine mortem
Accipis, & Stygias *f* ſõno deſcendis ad umbras.
Non tam ueloci corrumpunt pocula leto,
Stipite, quæ diro uirgas mentita Sabæas
Toxica fatilegi carpunt matura Sabæi.
Ecce procul ſæuus ſterilis *g* ſe robore trunci.
Torſit, & immiſit (iaculũ uocat Africa) ſerpens,
Parsq́ caput Pauli, tranſactaq́ tempora fugit.
Nil ibi uirus agit, rapuit cum uulnere fatum,
Depreſſum eſt, quæ funda rotat, quã lẽta uolarẽt,
Quàm ſegnis Scythicæ ſtrideret arundinis aer.
Quid prodeſt miſeri Baſiliſcus cuſpide Murrhi
Tranſactus? uelox currit per tela uenenum,
Inuaditq́ manum, quam protinus ille retecto
Enſe ferit, totoq́ ſimul demittit ab armo,
Exemplarq́ ſui ſpectans miſerabile leti,
Stat tutus pereunte manu. quis fatã *h* putaret

At tibi Læue.] *Auertit narrationem ad aliũ militem, Læuũ nomine, quem Serpentis ictũ ea[...]ait. Periphraſticé Aſpidem innuit, eũ cum ſerpẽtem Niliacã, hoc eſt, Aegyptiã uocat, inde, quod morſu ſuo militi ſomnũ induxerit. Nec temeré reperias qui ab Aſpide percuſſus euaſerit. Aegyptiorũ reges, ut principatus uim inuictam ſignificaret, ſolebant Diademata figuris huius ſerpẽtis diſcriminata geſtare. Quibus morſum illiſerit, ho*

ras uix quatuor ſuper ſunt, quin præfocatio inſequatur, ac ſpaſmus cũ ſingultu. Quin & campi orbiculari forma aſpides dicuntur. Vbi Aſpidũ copia eſt, loca à Græcis ἀσπιδεῖα dicuntur. Aſpidiſci, breuia ſcuta: orbicularia item ornamenta, in ſcuti modũ effigiata. Et ut ad inſtitutũ redeamus. Aſpis ſane ſeculoſa à Siſenna uocatur, quod morſu ſomnũ letiferum inducat. Cum Ichneumone internecinum perpetuum bellum huic eſt. Niliacam.]

f al. ſocias. *g* al. de robo. *h* al. putauit.

Quod

Scorpion, aut uires maturæ mortis habere?
Ille minax nodis, & recto uerbere ſæuus,
Reſte tulit cœlo uicti decus Orionis.
Quis calcare tuas metuat Salpyga latebras?
Et tibi dant Stygiæ ius in ſua fila ſorores.
a Si nec clara dies, nec nox dabat atra quietem
Suſpecta eſt miſeris, in qua tellure iacebant.
Nam neq; congeſtæ ſtruxêre cubilia frondes,
Nec culmis creuêre tori, ſed corpora fatis
Expoſiti uoluuntur humo, calidoq; uapore
Alliciunt gelidas nocturno frigore peſtes,
Innocuosq; diu rictus torpente ueneno
b Inter membra fouent, nec quæ menſura uiarum
Quisue modus norunt cœlo duce, ſæpe querentes
Reddite Dij, clamant, miſeris, quæ fugimus arma,
Reddite Theſſaliam, patimur cur ſegnia fata?
In gladios iuratâ manus, pro Cæſare pugnant
Dipſades, & peragunt Ciuilia bella Ceraſtæ.
Ire licet, quà zona rubens, atq; axis inuſtus
Solis equis, iuuat æthereis adſcribere cauſſis,
Quod peream, cœloq; mori, nil Africa de te,
Nec de te natura queror, tot monſtra ferentem
Gentibus ablatum dederas ſerpentibus orbem,
Impatiensq; ſolum Cereris cultore negato
Damnaſti, atq; homines uoluiſti deeſſe uenenis:
In loca ſerpentum nos uenimus, accipe pœnas
Tu quiſq; ſuperum commercia noſtra perosus,
Huic torrente plaga, dubijs hinc Syrtibus oram
Abrumpens medio poſuiſti limite mortes,

A *Quod, inquit Sulpit. in ripis Nili uerſatur. Quamquã per totã Libyã. Rectius propter Cleopatrã Aegypti reginã, quæ ſibi, ut ita exungueretur, Aſpidem admouit.* Non tam ueloci.] *A ſimili Amplificatio. Hic item locus de Aſpide effigiatus eſt ad deſcriptionẽ eius ſerpẽtis apud Nicandrũ, qui ſcribit ſine labore, hoc eſt dolore hominẽ ab Aſpide ictũ mori, & ſomnolentũ eum quidem, hoc eſt, per ſomnum.* Toxica poc.] *To*B*xicum, nomẽ ſortitum eſt, à taxo, quaſi taxicũ, ρ.ξιgμαu.ρ. Eſt enim taxis tam præſentis ueneni, ut, ſi iumenta taxi folia guſtauerint, emoriãtur. Quidam ſmilacem uocarunt. Si quis in Arcadia ſub ea dormiat, cibúmue capiat, moriatur oportet.* Mẽtita Virgas Sabæi.] *Saba, metropolis Aethiopiæ: & regia, quã poſtea Cãbyſes de nomine ſororis ſuæ Meroem dixit. Nilus eam ambit. Alij Arabum fœliciũ metropolim uocãt, unde laudatiſſimũ thus aduehitur, tum aũt myrrha, & cinnamomũ, & balſamũ. Strabo eam Meriabam uocat. Habet & palmas odoratas, & calamũ. Ad hæc ſerpentes palmares, colore puniceo, ad ilia uſq; aſſilientes: quorũ morſus incurabilis eſt. Meriaba in mõte ſita eſt, arborũ pleno.* Virgas Sabæas.] *Sic exponit Sulp. nõ tam ſubitã mortem infert toxicũ arboris, quæ in Sabæa naſcitur, adeò thuri ſimile,* C *ut fallat legẽtes. At omnibus in Arabia regione Sabæa, naſcitur thurea uirga, inquit, ex qua colligitur thus: ſed alia etiã uirga naſcitur, ad ſimilitudinẽ illius, quæ legẽtes thus plerũq; fallat, quia acerrimũ, & teterrimũ uenenum producit. Dicit ergo uenenũ huius uirgæ, quãuis ſit acerrimũ tamen maiorẽ uim nõ habet, quã Aſpidis uenenum. Micyllus uerò, aliter. Toxicum igitur, inquit generaliter hoc loco accipiendũ pro ueneno. De illo autẽ, quod proprio nomine Toxicũ dicitur, ſiue à taxo arbore, ut Plinio uidetur, ſiue ab eo, quod τὰ τοξεύματα eo inficiãt, ſiue etiam, quod τοξικὰ more celeriter interficiat, Dioſcoridẽ uide lib 6. cap. 20. Pli lib. 16. cap 10. Et Nicandrũ in Alexipharmacis. Hactenus ille.* Stipite di.] *arbore mortifera, quæ præſentiſſimũ uenenũ habeat. Ergo nõ tam celerẽ mortẽ accerſunt illa toxica, quæ Sabæi ſatilogi matura legũt.* Ecce proc. ſæ.] *Aliud exemplũ Iaculi ſerpentis, qui ſagittæ in modũ per tẽpora Pauli uolio tis ſe trãſmiſit. De Iaculo paulo antè memoratũ eſt.* Deprenſum eſt.] *Duabus ſimilitudinibus amplificat uelocitatẽ uolatus Iaculi, à ſaxo funda emiſſo in aërẽ, & uiolẽto uolatu ſagittæ arcu uibratæ in cœlũ.* Scythicæ ar.] *ſoli Scythici, quod Scythæ, & Parthi, ut Cretenſes, præ-*

ſtãtiſſimi ſint ſagittarij. Baſiliſcus.] *De hoc dictum eſt item Hũc à Murrho trãſfactum cuſpide canit, ſed nihil id profuiſſe, cum mortuus nõ minus peſtilẽs interfectori fuerit.* Quam prot. ſi.] *Manum tactã ueneno Baſiliſci, ne ſuũ corpus eo corrũperetur, præputauit. Auctarij uice illud addendũ duxi, quod Magi Baſiliſci ſanguinẽ miris celebrãt laudib. quoties colit in modũ picis: Succeſſum ei tribuũt eorũ, quæ petuntur à principib. & quæ à Deo precantur. Vnde ſunt, qui Saturni ſanguinẽ appellarunt. Notum eſt Baſiliſcũ uel ſolo aſpectu hominem interimere.* Scorpion.] *Aliud, quis crederet Scorpium tãtas habere uires accelerandæ mortis?* Teſte cœlo.] *Ipſum cœlũ teſtabitur omnem gloriã ſuperati propemodũ à ſe Orionis ad ipſum pertinere. Fabulantur, cũ inter uenãdum, Orion Dianæ dixiſſe, omne id, quod è terra orietur, facilè interficere ſe poſſe: quã iactãtia ferunt terrã motã, ac Scorpium produxiſſe, qui Orionem necaturus fuiſſe uideretur. Iuppiter utriuſq; audaciã miratus Scorpium inter Zodiaca ſigna collocauit, et Orionẽ in latere Tauri.* Recto uerbere.] *ictu caudæ recto. Eſt Scorpius, ſiue Scorpio uenenoſus ſupra modũ eo importunior cæteris, quod percuſſum grauiore ſupplicio afficiat, & lenta morte totũ triduũ conficiat. Ictus eius fœminis letalis eſt. maximè uerò uirginibus: uiris aũt tempore matutino, priuſquã aliquo fortuito ictu ieiunum uenenum euacuat. Id in cauda gerit. Semper ferit ictu obliquo, etiam medio die uenenum habet, cũ maximè Sol feruet. Quoties ſitit, potu inexplebilis. Fœtum ſuũ deuorat, nec niſi unũ relinquit ſolertiſſimum, qui matris clunibus incluſus, ſe à cauda & morſu tuetur. Sunt qui ſcribãt Orionẽ à Scorpio interfectũ. Nigidius tradit eũ in Chio inſula, in mõte Chelippo ortũ, uoluntate, atq; ope Dianæ. Cũ enim in mõte Celſionio uenaretur, Orion irriſit Dianã, & contempſit ſimul eius opera, quæ in mõte cõſtituiſſet. Hac de cauſſa mota Diana immiſit Scorpiũ, ut eum perimeret. Impetrauit ob iſta Diana à Ioue, ut Scorpius inter 12. ſigna collocaretur.* Salpya.] *Auerſio ad Salpygam. Eſt autem (ut grãmaticis placet) Talpica formicarũ uenenatarum genus, quas Cicero Solifugas uocat, à fugiendo Sole, Ardore cui Solis acrius cõcitatur quare eum, quod poteſt, fugit. Perottus hanc Solpugã à Lucano hoc loco appellari docet, nõ Salpygã. Sunt, qui hoc loco, Salpyngã, & Salpugã legãt. Rurſum, ſunt qui eandem cũ Scytale eſſe, credãt. Pli. lib. 29. ca. 4. Eſt, inquit, formicarũ genus uenenatũ, nõ eas naſcere in Italia, Solifugas Cicero appellat, Salfugas Bætica. Iis cor Veſpertilionis cõtrarium, o-*

a al. Sic nec
b al. Intra.

mnibusq;

tebuſq; formicis, & Salamandris ceſſiſtis. Idem lib. 8 cap. 29. Citra Cynamolgos Aethiopas latè deſerta regio eſt, à Scorpionibus, & Solpugis, gente ſublata. Micyllus ad iſtum modū diligēter hunc locum etiā expendit, cuius uerbo, ne ſua laude defraudetur adſcribā. Varia inquit huius loci lectio eſt. Volaterranus, Salpynga legit, breuemq; ſerpentē interpretatur. Alij Solpyga malunt, idq; genus eſſe formicæ uenenatæ tradunt. Plinij uidelicet authoritate adducti apud quē lib. 29. cap. 4. ita legitur. Eſt & formicarum genus uenenatū, nō ferè eas in Italia. Solifugas Cicero appellat, Salfugas. ſiue (ut ipſi uidentur legere) Salpugas Bætica &c. Vtra igitur lectio uerior ſit, difficilè eſt dijudicare: quādo idem Pli. lib. 8. cap. 29. de eodem animante, puto, loquū., Citra Cynamulgos Aethiopas, latè deſerta regio eſt, à Scorpionibus, & Salpugis gente ſublata. Et Feſt. Pompeius Solipunga genus beſtiolæ maleſica eſt, inquit, q. ſit acrius contractiuſq; feruore Solis unde & nomē traxit. Quod ſi autē ut in re obſcura, diuinare licet, credā ego apud Plin. quidē poſteriore loco, pro Solifugu. Solipungam, ut Feſtus, aut certè Solpungā, ut ipſe alibi habet, legendum eſſe Lucanum autē Salpugam, aut etiā, Salpygā, quando facilis tranſitus eſt, u, & y gentis ſuæ more poſuiſſe. Hæc ille, etiam, eruditè. Et tibi dant.] periphraſis Parcarum ſororū trium, & mortis, dant tibi copiā, & poteſtatē moriendi. Nam neq.] Cauſſæ, quāobrem tellus ibi omnis ſuſpecta erat ad quieſcendū: nec frōdes ullæ in ijs regionibus erāt, nec ſtramēta, nec culmi, nec iunci, nec ulnæ, è quibus toros ſibi aggererent. Gelidas peſtes] Serpentes frigidas per noctes. A

Quæ menſ. tia] amplificatio malorum. Cùm ita paſſim alijs ſuper alio incōmodis iactarentur, illud malis accedebat, ut neſcirēt itineris finē. Reddite Dij] Collocutione maioris periculi, exaggerat minus. Manus iurata.] exercitus iuratus in gladios ad pugnandum: cur in longas mortis pœnas ſeruamur? Ite libet, qua zo. rub] Rectè Sulp. Rubentē Zonā torridam, & exuſtam caloribus uocat metaphoricè, ad ignis ardentis colorem alludens.

Axis inoſtus] expoſitio circulum æquinoctialem, & regiones propter intolerabilem æſtum inhabitabiles credimus inter Cancri, & Capricorni circulos: quamuis habitabiles eſſe poſteris temporibus. Solis equis.] curſu Solis. Aetheréis cauſis.] Rectè Sulp. fatis iuſtris, & aſtris, ac noſtris conſtellationibus, quibus huc propulſi ſumus. Nec de te natura] per occupationem à natura, quam excuſat, culpamque in ſe transfert quod huc uenerit. Cereris cultore negato.] ubi nec ſeritur, nec ager coli poteſt frugum ſterilis Hinc torrente plaga.] Hanc terrum ubi te demouiſtam propter uenenata ſerpentium genera, inter torridam Zonam, & Syrtes mediam collocaſti.

Per ſecreta.] per regiones longè ſecretas, ac remotas ab orbe Romano bellū Ciuile graſſatur, & exercitus ducitur. Arcani orb.] Libyæ, cuius naturā nunc tecum diſcimus cognoſcere. Clauſtra mūdi.] ubi orbis terrarum clauditur Oceano Atlātico, ubi terrarum finis uſtro eū, nullas eſſe terras, perſuaſum habemus. Coeūt ignes.] Sidera, & ſtellæ, quæ igneæ ſunt naturæ his calidis regionibus coēunt, & propius Soli cū iunguntur, quæ nobis aliàs remotiora fuerunt. Stridentibus undis.] Calore Solis, dicit Omnibonus. Forſan Oceanum occidentalem innuit, in quam partem iter uertunt.

Per ſecreta tui bellum ciuile receſſus,
Vadit, & arcani miles tibi conſcius orbis
Clauſtra petit mundi, forſan maiora ſuperſunt, A
Ingreſsis coëunt ignes ſtridentibus undis,
a al. quàm. Et premitur natura poli. ſed, longius iſta
Nulla tacet tellus; a quæ fama cognita nobis,
Triſtia regna Iubæ: quæremus forſitan iſtas
b al. habet hoc. Serpentum terras, b habet & ſolatia c cœli.
Viuit adhuc aliquid, patriæ non arma requiro,
c al. cœlū. Europamq;, alios ſoles, Aſiamq; uidentem.
Qua te parte poli, qua te tellure reliqui
d al. nunc. Africa? Cyrenis etiam d tunc Bruma rigebat,
Exiguáne uia legem conuertimus anni?
Imus in aduerſos axes, euoluimur orbe,
Terga damus ferienda noto, nūc forſitan ipſa eſt
Sub pedibus iam Roma meis, ſolatia fati
Hæc petimus: ueniant hoſtes, Cæſarq; ſequatur,
Quà fugimus: ſic dura ſuos patientia quæſtus
Exonerat, cogit tantos tolerare labores
Summa Ducis uirtus. qui nuda fuſus arena
Excubat, atq; omni fortunam prouocat hora.
Omnibus unus adeſt fatis, quocunq; uocatus
Aduolat, atq; ingens meritum, maiuſq; ſalute
Contulit in letum uires, puduitq; gementem
Illo teſte mori: quod ius habuiſſet in ipſum
Vlla lues? caſus alieno pectore uincit,
Spectatorq; docet, magnos nil poſſe dolores.

dere, & ſigna ſiue (ut Sulp.) alios Soli nicent, & curſus. Cyrenis.] Cyrenæ ſunt inter Aegyptum, & Syrtes, condita à Butto Theræorum Duce. Hanc urbem Apolloniam poſtea dictā Stephanus credit, & eam à Cyrene Hypſei filia dictā credit uel à Cyre fonte regionis. Itē alia eſt Iberiæ alia Maſſiliæ Sed de Cyrenis alibi fuſius annotauimus. Legē anni?] ubi tum Bruma durior paulò nobis eſſe uidebatur, hic æſtu, & ſiti enecamur. Imus in aduer. ax.] ad polū Antarcticū amplificatio, & eos homines, qui pedibus nobis oppoſitis ingrediuntur. B C

Ferienda no.] uento Auſtro, qui nobis aduerſus fuit antea, iam lōgè recedemus in meridiē, & petimus Antipodas, ut idem à tergo incipiat nobis ſpirare, loquitur accōmodatè ſenſui cōmuni, & populari. Sub pedib.] Quo lōgius in Auſtrū receditur, hoc magis propter rotunditatē terræ pedibus contrarijs inceditur. Sic dura ſuos.] Clauſula querelæ militis, atque hinc tranſit in laudes Catonis ab humanitate, & beneuolentia ergo milites ſuos. Excubat.] magna laus Catonis à patientia.

Adeſt fatis] periculis, & laboribus ſuorum militum.

Premitur na. po.] Arcticus polus depreſsior hic eſt, quā apud nos eſt. Et quo longiores receſſus Africæ petimus, hoc magis deprimitur, et æſtus hic augetur. Longius.] Nulla terra ultra Mauritaniā eſt. Poſteris temporibus ſecus compertum eſt, Luſitanorum nauigationibus. Quæ] Rectiùs, quā, ut habet diuerſa lectio. Nulla terra ultra eam eſt, quā regnum Iubæ, quæ & ipſa forſan ſerpentum plena eſt, quā terram quærimus, quæ cæli ſolatia habet forſan. Alios So.] Dies æſtiuos, quā hic, ſine ſi-

Contulit

A. Contoliſtin.] *Maximum beneficium erat, ac meritū, adeoq́; ſalute maius in morte ſuorum animos cōfirmare, atq; huc omnes ſuas uires cōferre ut hac humanitate ſua reliquorum animos ad periculorum tolerantiam erigere. Eſt profectò magnum ſolatium exercitui, nec ſolum parem reliquis in tolerandis malis animū Ducis uidere, ſed beneuolum etiam in ſubleuando, occurrendoq́; afflictis ipſorum rebus.* Gementem.] *Magna ſanè autoritas, & maieſtas Catonis, quod moribundos gemere puderet eius conſpectu, ac præſentia.*

Vix mi.] *Ad remedium contra Serpentū morſus tranſitum facit.* Marmaridæ Pſ.] *Marmarica regio in Africa, ab Occaſu Cyrenaica, à Septentrione, pelago Aegyptico, ab Ortu Aegypto, à Meridie parte Libyæ. In hac ſunt Naſamones, & Libyarchæ populi. Barcha hodie dicitur. Et populi* B *Marmaridæ, uſq; ad maiorē Syrtim euagātur.* Pſylli.] *Pſyllorum gens in Marmarica dicta fuit, à Pſyllo ſuo rege, cuius regio*

Vix miſeris ſerum tanto laſſata periclo
Auxilium fortuna dedit gens unica terras
Incolit à ſæuo ſerpentum innoxia morſu
Marmaridæ Pſylli, par lingua potentibus herbis
Ipſe cruor tutus, nullumq́; admittere uirus
Vel cantu ceſſante poteſt natura locorum
Iuſſu ut immunes miſti à ſerpentibus eſſent.
Profuit in medijs ſedem poſuiſſe uenenis, a al. mixti.
Pax illis cum morte data eſt. fiducia tanta eſt
Sanguinis, in terram paruus cum decidit infans, b al. mixtura.
Ne qua ſit externæ Veneris miſtura timentes
Letifica dubios explorant Aſpide partus,
Vtq́; Iouis uolucer calido cum protulit ouo
Implumes natos Solis conuertit in Ortus,
Qui potuere pati radios, & lumine recto
Suſtinuere diem cœli, ſeruantur in uſus:
Qui Phœbo ceſſere iacent. ſic pignora gentis
Pſyllus habet ſi quis tactus non horruit angues,
Si quis donatis luſit ſerpentibus infans.

in Syrtibus maioribus & earum partium fuit. Horum corporibus ingenitum uirus erat exitiale ſerpentibus, cuius odore componebantur in ſomnū. Hic mos apud eos inoleuerat, ut liberos ſtatim ſerpentibus obijcerent & ita pudicitiam uxorum experirentur. Et quod maximè mirū erat, ſerpentes non fugiebant eos, qui adulterino ſanguine prognati fuerant. Hanc gentem Naſamones ad internecionem propè ſuſtulerunt. Manſerunt tamen reliquiæ aliquot, qui uel è bello fugerant, aut certè non interfuerant. Simile quoddam hominum genus fuit apud Italos, Marſi, orti à Marſo filio Circes quibus etiam naturalis uis inerat contra ſerpentes. Sed ad Pſyllos redeamus. Hos, ut ſuprà demonſtrauimus ex Plutarcho, Cato ſecum duxit, ut facilius per deſerta Lybiæ, qui mor- C *ſibus ſerpentum mederentur, partim ore extrahentes uenenum, partim ſerpentes cantibus mitigantes. Herodotus etiam libro quarto hiſtoriarum meminit Pſyllas in Africa eſſe conterminos Naſamonibus, Auſtrumq́; quodam tempore uaidum ac diutinum flauiſſe, quo aquarum* [illegible] *eorum in illis locis exaruit. Sed hanc hiſtoriam alibi retulimus. Plinius, quarundam inquit hominum tota corpora proſunt, ut ex his familijs, quæ ſunt terrori ſerpētibus: tactu leuant ipſo percuſſos, ſuctu ue medica. quorum è genere ſunt Pſylli, Marſiq́; & qui Ophiogenes uocantur in inſula Cypro. Ex qua familia legatus Exagon nomine à Conſ. Romæ in dolium Serpentium coniectus experimenti cauſſa, circumlambentibus linguis miraculum præbuit. Signum eius familiæ eſt (ſi modo adhuc durat) uernis temporibus odoris uiros i atq; eorum ſudor quoq; medebatur, non ſolum ſaliua.* A *Pſyllis, Pſyllicus in Lybico mari, magnus, & profundus, trium dierum nauigationis. Silius Italicus, de Atyro Pſyllo. li. 1.*

Nec nō ſerpētes diro exarmare ueneno
Doctus Atyr, tactuq́; graues ſopire Chelydros.
Ac dubiam admoto ſobolem explorare Ceraſte.

Pſyllū, Bithyniæ urbs eſt, quæ hodie dicitur, Picello.

Par lingua.] *Sulpitius exponit, incantationem ipſorum habere uim parem herbis uenena fugantibus. Forteſſis ſic accipiendum, quod habent linguas efficaces, & potentes, ad exugendum uenena, ut ipſorum cruor non inficiatur. Quare cū ſine incantatione id fieri affirmat poeta, ut nullum uirus concipiant Indicium doctis eſto.* Natura loco.] *A loco argumentum, cur id geri poſsit.*

Profuit.] *Amplificatio naturæ Pſyllorum ab utili.*

Pax illis.] *Veneno mortifero, dicit Sulp. Ego ſic, cum illis pace nōn moriuntur ueneno ſed à morte naturali liberantur ab omnium ſerpentium ueneno.* Fiducia tanta.] *Epiphoneſis, in fidem Pſyllorum, quod ueneno ſerpentium nullo pacto infici poſsint.* In terram.] *Hoc paulò antè oſtendimus ſolere eos liberos ſuos ſtatim ſerpentibus obijcere, partim ut ita pudicitiam uxorum experirentur.* Externæ.] *adulteræ.* Vtq; Iouis.] *à comparatione dicta, ab aquila Iouis armigero. Hanc dicit, uinuet ſuos pullos, qui contra Solem obtueri nequeunt, è nido deijcere: qui uerò ἀσκαρδαμυκτί, id eſt inconniuenter, contra Solem uidere poſſunt eos ſeruant in propagationem gentis ſuæ.* Qui Phœbo ceſ.] *Qui contra Solem tueri nequeunt, reijciuntur. Plinius lib. 10. cap 4. Haliæetus tantum inquit, implumes etiamnum pullos ſuos percutiens, ſubinde cogit aduerſus intueri Solis radios. Etſi conniuentem, flentemq́; animaduertit, præcipitat è nido uelut adulterinum, & degenerem. Illum, cuius acies firma contrà ſteterit, firmat.* Sic pignora.] *Ad eūdem modum Pſyllus facit, ſi qui liberi non horrent ſerpentum contactum, educantur.*

Nec ſol.] *Properat ad Pſyllorū artes, & herbarum potentiam contra ſerpentū morſus, & uenena.* Tentoria.] *Cato caſtra metari iuſsit poſt tantis itineris tot labores,*

Nec ſolum gens illa ſua contenta ſalute
Excubat hoſpitibus, contraq; nocentia monſtra
Pſyllus adeſt populis, qui tunc Romana ſecutus
Signa, ſimul iuſsit ſtatui tentoria Ductor.
Primum quas ualli ſpatium comprendit arenas,
Expurgat cantu, uerbiſq; fugantibus angues.
Vltima caſtrorum medicatus circuit ignis.
Hic Ebulum ſtridet, peregrinaq; Galbana ſudant.

ut ſerpentum uenenis afflati, tactiq́; à Pſyllis, & herbarum ui curarentur. Expurgat can.] *Prius Pſylli locum, in quo caſtra locanda erant, incantamentis, & diuerſis*

Et Tamarix non læta comas, Eoaq; Coſtus, A
Et Panacea potens, & Theſſalia Centaurea,
Peucedanumq; ſonans flammis, Erycinaq; Tapſos
Et larices, fumoq; grauem ſerpentibus urunt
Abrotanum, & longè naſcentis cornua Cerui.
Sic nox tuta uiris, at ſi quis peſte diurna
Fata trahit, tunc ſunt magicæ miracula gentis,
Pſyllorumq; ingens, & rapti pugna ueneni.
Nam primum tacta deſignat membra ſaliua,
Quæ cohibet uirus, retinetq; in uulnere peſtem.
Plurima tunc uoluit *a* ſpumantia carmina lingua
Murmure continuo, nec dant ſuſpiria curſus
Vulneris, aut minimum patiuntur fata tacere.
Sæpe quidem peſtis nigris inſerta medullis
Excantata *b* perit. ſed ſi quod tardius audit
Virus, & *c* illicitum iuſſumq; exire repugnat,
Tunc ſuper incumbens pallentia uulnera lambit
Ore uenena trahens, & ſiccat dentibus artus,
Extractamq; tenens gelido de corpore mortem
Expuit, & cuius morſus ſuperauerit anguis
Iam promptū Pſyllis uel guſtu noſſe uenenum. B
Hoc igitur *d* leuior tandem Romana iuuentus
Auxilio, latè ſqualentibus errat in aruis.
Bis poſitis Phœbe flammis, bis luce recepta
Vidit *e* areniuagum ſurgens, fugiensq; Catonem.

a al. ſpumanti. *b* al. exit. *c* al. elicitū. *d* al. melior. *e* al. Secet.

herbis expurgare aggrediuntur, tum autē, & angues primū inde fugare. Ignis medi.] *efficax odoribus, & ſuffitu aduerſus noxia animalia.*

Ebulum.] *Enumerat eruditè herbas medicas contra ſerpentum uenena, Ebulū, ſiue Ebulus. Græcè χαμαιάκτη, herba rubris baccis, admodum Sambucæ ſimilibus, grauis odoris. Vergil. Sāgaineis Ebuli baccis &c. Præſens remedium contra morſus ſerpentum, Germani uocant, ſchlechte uher, wilde uher, Hadick, Adic, Attich, Græcè χαμαιάκτη, quaſi, humilis Sambucus.* Galbana peregrina.] *Exotica Galbana, χαλβάνη, Galbanum apud Latinos item & Apothecarios, ſpecies Ferulæ quam eiuſdem nominis reſinæ modò Stagonium nominant, calidum natura, & ſiccum. Naſcitur maximè in Syria Metopium dictum: Optimum huius generis pingue eſt, ac tenax, ſed grauiter olens. Quod ad uenenū attinet, mixtū cum myrrha uino ſi bibatur cōtra uenenum ſingularē efficaciam habet. Vſtum odore fugat uenenata animantia.*

Et Tamar.] *ſiue Græcè Myricæ Germanicè, Tamariſch. Plin multis de Tamarice agit, ad poſtremū efficax, inquit, eſt, cōtra Serpentiū ictus, præterquā Aſpidum. In Syria, & Aegypto naſcitur, noſtris regionibus prorſus incognita.* Non læ.] *Pli. addit etiā uulgò eam infœlicē arborem uocari, quod nihil ferat, neq; ſeratur unquā Folijs partim ſubairidibus, partim in flauū pallidius tēdentibus ramis, unde folia coloris cinericei enaſcuntur. Duæ maximè ſpecies eius traduntur, Maior & minor. Minor ferè π. pedum lōgitudine eſt.* Coſtus.] *Tres Coſti ſpecies ſunt, Arabica: Indica, & Gariofilata. Cōducit aduerſus uiperæ, & aliarum ſerpentium morſus.* Panacea.] *παρὰ τὸ πᾶν, omne, & ἀκέομαι Medeor, ſiue ἄκος, eiuſdem ſignificationis, quod omnibus morbis medeatur: à πάνακες, Panaces, & Panax. Vergil lib 12.*

10 *Ambroſiæ ſuccos, & odoriferam Panaceam,*

πανάκεια. Plin. lib 25. cap. 3. Panaces ipſe nomine omnium morborū remedia promittit. Columel. li. xi. cap. 3. Panax quoq; tēpore leui, & ſubacta terra, rariſſimè diſſeritur. Vocatur & Liguſticū, Græcè λιγυστικόν, à Galen. λιβυστικόν, & ab Apothecarijs Leuiſticū. Tres ſpecies eius faciunt, Heracliū, Aſclepij & Chironium. Aſclepij Panacis flores, et ſemē uehemēter cōducunt cōtra morſus ſerpentiū, ſi in uino abſorbeātur, mixta oleo, ſi morſum uulneribus imponātur. Simili ratiōe flores, & radices Panacis Chironij pſens antidotum, ſi bibantur, habent contra omnium ſerpentium uenena. Theſſala.] *Cētaurea, ſiue Cētaureō. κενταύριον, herba, cuius duæ maximè ſpecies traduntur, Maior et minor. In fine ueris naſcitur calida et*

ſicca. Chironiū, alioqui etiā uocāt, quod Chironē ea curatus dicatur, quod cūm Herculem excepto hoſpitē & arma pertractans ſagitta in pedem excidiſſet. Folia ſunt læta, oblonga, ſerrata ambitu, ab radice, denſa, caules, ternum cubitorum, geniculati. Capita in his ceu papauerū. Radix uaſta, rubeſcēs, tenera; fragiliſq; ad bina cubita, madida ſucco amara cum quadā dulcedine Naſcitur in collib. ſolo pingui. Laudatiſſima eſt in Arcadia, Elida, Meſſenia, Pholoe, Lycæo. In Alpib. itē locis pluribus. Eſt & Centaurion cognomine Lepton. Tertia Centauris cognomine Triorches, Centaurea ſiccus decoctæ omnium morbis medetur. Vocatur, & Maronion, Neſsion, Pelethronia, Limnites, Hemeroton, Chiroō, Hæma, Heracleos, id eſt, Herculis ſanguis, Polyhydiō, Vueſtera, Germanicè, Sātori ſiue Cētori.

Theſſala.] *Propter Chironē Theſſalum, à quo etiam Chironium diximus, appellari. Sed ſi in dubio uertitur apud ſcriptores, quid ſit Cētaurium.* Peucedanum.] *πευκέδανον, ſiue ἀγαθὸν δαίμων. hoc eſt, bonus Genius. Pinaſtellum, Sataria, Fœniculus Porcinus. Præter alias uires, prunis uſtum fugat ſerpētes et omnia uenenata animātia. Caulē habet tenuē, & oblōgum, nō diſsimilem fœniculo: nigrā radicē, & odorem grauē. A' pinu nomen inditum eſt.* Erycina] *Sicula Tapſos. Tapſus Barbatus, apud Apothecarios. Latinè, Verbaſcū. Græcè φλόμος. Lychnitis, & Pycnitis, Apuleio: à nōnulli etiā Candela regis. Cādelaria: & Lunaria. In Germania inferiori: Wollkruyt: Wollebladerē: Tootſecruyt. Similē uerbenæ eſſe aiunt, & pro ea ſæpè accipi: minus candidis folijs: flore luteo, cauliculis pluribus. Dioſc. Thapſiā Latinè Ferulaginem uocari dicit, ab inſula Thapſa, ubi inuenta putatur, cuius etiā Nicād. meminit. Erycina. Sicula, ab Eryce monte Siciliæ, ubi naſci creditur. Mōti nomē dedit Eryx Veneris & Butæ Amyci Babryciorū regis filij. Qui cūm in Sicilia regnaret, corporis uiribus eximiè præſtās, hanc legē tulit hoſpitibus, ut ſecū ceſtibus decertarēt, quē tandē ab Hercule ex Hiſpania redeunte ſuperatus occubuit, & in ſummo cacumine montis ſepultus fuit, ſub quo ipſe matris Veneris honorem templum condiderat. A' mōte ipſa etiam Erycina uocatur.* Ouid.

Quid geminas Erycina meos ſine fine dolores?

Erycina Venus Romæ, & in Sicilia colebatur. Pomponius Mela. Montiū Eryx maximus memoratur, ob delubrū Veneris, Vnde Erycina dicta eſt. Nicander ἴσχαν θερμαίνειν... dixit, quē Lucan. hic imitatus eſt, in epitheto.

Et Lar.] *Larix. Græcè, λάριξ, arbor pino, et Abieti per quā ſimilis, ut eſt apud Plin lib. 16. ca. 10. Parū nota eſt, niſi qui habitāt circa Padū, & littora maris Hadriatici.* C

Folia

A *Folia producit, per omnia pini ſimilia fundit reſinã liquidam mellis Attici colore, & quæ Phthiſicis medeatur E' ſylueſtri genere eſt, cui etiã folia nõ decidunt, ut nec Abieti. Propter exuberantiam humoris, hoc eſt, reſinæ, & picis. Laricis maximè ſpecies ſunt, picea, pinus, abies, tæda, luminibus ſacrorum arbor gratiſſima, ut omnes eius ſpecies.*

Abrotanum.] *Abrotanum mas minus, abrotanũ fœmella maius. Græcè, ἀβρότανον θηλυκὸν, ἀβρότανον ἄρσεν. Efficax remedium contra uenenum. Odor & fumus Abrotani, uel ipſum ubiectũ, & ſparſum humi fugat animantia, quib. ineſt uenenum.* Coenua c.] *Rectè Sulpit. Plin lib. 8 cap. 32. accenſis aũt utriſlibet, (cornibus) odore ſerpentes fugantur, & comitiales morbi deprehenduntur.*

Longè.] *Ceruus Africa propemodum ſola non gignit, ait Plin. l. 8 ca. 24. Ergo ex Europa, aut Aſia petida quæ orbis partes eos gignant. Quare aũt Africa eos ſola non producat, in cauſſa eſt, quod per omnia uenenatis infeſti et inimicitiæ inter eos ſint, & toto corpore antidotum contra ea præſtent, ut primum diximus de cornibus. Mandant ſerpentes. Id ſingulare, ait, abigendis Serpentibus, odor, aduB ſto cornu ceruinu. Quin & anima ceruorum urit ſerpentes, ſicut Elephantorum, extrahit. Et cerùis in pabulo ſunt ſerpentes, alijs uenenum. Eorum uita longa eſt. Poſt C. annos capti aliqui produntur, cum torquibus aureis Alexandri Magni, adopertis iam cute in magna obeſitate.* Sic nox.] *Ad hunc modum per hos ſuffitus, & earum rerum ſuffumigationes, & odores uiri militares ea nocte à ſerpentibus tuti fuerunt.* Magicæ ge. *Pſyllorum, ut poëta ſtatim reddit per epexegeſin.* Pugna.] *diſertè. Luctantur & excantando, & exugendo Pſylli cum ueneno.* Saliua.] *Ieiuna hominum ſaliua, teſte Plin. cõtra ſerpentes pſidio eſt. Miram uim, & propè incredibilẽ, ſaliua li. 28. ca. 4. refert Deſpui ita Comitiales morbos, hoc eſt, cõtagia regeri. Si quem pœniteat ictus eminus, comminus'ue illati, & ſtatim exſpuat mediã in manũ, qua percuſſit, leuatur illico percuſſus à pœna. Saliua poſt aurẽ digito uelata, ſolicitudinẽ animi propitiat. Veniã quoq; à Deys, inquit, ſpe alicuius audacioris petimus in ſinũ expuendo. Sortilegia item fiunt per ſaliuam hominis. Mulieris ſaliua medetur oculis cruentatis. Itaq; Pſyllus primũ deſignat mẽbra ſaliua afflata tactáq; à Serpentib. Deinde multa carmina ſubmurmurat ſecũ, & quidẽ lingua ſpumanti.* Curſus.] *Locutionis pertinacia, & perſeuerantia nõ efficiunt reſpirationem.* Fata.] *pericula uulnerũ, non ferunt illam taciturnitatem.* Peſtis.] *uenenum.* Siccat d.] *Lãbendo & morſu.* Tenẽs m.] *Sulpit. exponit, uenenum mortiferũ. Retinet mortem, quò minus is moriatur ereptu, exuctóq; ueneno.* Cuius mos.] *hoc eſt, cuius anguis morſus uicerit ac deiecerit hunc militem, ſtatim Pſylli norunt ex guſtu uenenum.* Hoc igit.] *Tanto ſalubrior miles Romanus expatiatur in agris Libycis.* Bis poſ.] *Epilogus huius erroris Catonian per deſerta Libyæ, à longitudine temporis, quod per ea loca uagati fuerunt.* Bis poſt.] *Duos menſes errauit M. Cato per deſerta, & arenoſa illa, & periculoſũ plena loca. Plutarchus in Aphrica inquit, hybernatus deinde, exercitũ duxit pùis minus decem millium. Quàm diu uerò, non addit. Strabo uerò autor eſt, terreſtri itinere Syrtim peragraſſe 30 dieb. exercitu in partes diuiſo aquarum gratia. Addit Plutarchus res Scipionis, & Vari factionibus & odijs tum peſſimo loco fuiſſe, cum uterq; colendo, inſeruiendóq; Iubæ gratiam aucuparetur, hominis ex affluentia opũ, ac diuitiarum intolerabilis facti.*

Iamq.] Euaſerãt iã ex profundis arenis Libiæ, cùm ad terrã ſolidã, hoc eſt, glebuſam, et frugũ, arborumq; ſecundã uenerũt. Spiſ.] *hoc eſt, denſatũ ſolum.* Frõdes.] *à ſigno melioris ingenij ſoli, cùm* C *nemora & mapalia 30. dieb. nõ uiſa in cõſpectu haberẽt. Sunt aũt mapalia, caſæ agreſtes, Punica lingua Sunt quaſi rotundæ cortes: Idem ſignant magalia eiuſdem generis lingua.* Quãta ga.] *per admirationem, legendum, cum per tot dierum difficultates, per ſerpentum peſtes rogati fuiſſent.* Leones.] *ut pſtantiſſimum omniũ animantium, nõ uenenũ habentem, et alia animãlia, diuerſa à ſerpentibus, hactenus nõ uiſa, non obnoxia.* Proxima.] *Duplex Leptis eſt, Minor q̃ Sarrana cognominatur, à Sarranis Phœniciæ: Vnde à Silio li 3. Lep. ſt Sarrana dicitur. Saluſt. in Iugurt. Duæ ſunt Syrtes, inq; inter quas Leptis, ab hac Leptitani. Alterã trans Syrtim minorẽ, iuxta oppidũ Oceani. Hæc Magna Leptis cognominatur: & Neapolim dici exiſtimaut. De minore Loqui uidetur poëta*

Iamq; illis magis, atq; magis dureſcere puluis
Cœpit, & in terram Libyæ ſpiſſata [a]reuerti:
Iamq; procul raræ nemorũ ſe attollere frondes,
Surgere congeſto non culta mapalia culmo.
Quanta dedit miſeris melioris gaudia terræ.
Cùm primum ſæuos contrà uidere Leones?
Proxima Leptis erat, cuius ſtatione [b]quietam
Exegêre hyemem, nimbis, flammisq; carentem.

[a] al. redire
[b] al. quieta:

Exegere.] *hoc eſt, hybernaerũt hic poſt lõgos, & magnos itineris labores.* Nimbis.] *Vbi hyems neq; pluuia neq; tempeſtatibus ſæuiunt. neq; Solis nimio æſtu afflicti fuerunt, ſed temperatum fuit cœlum, & element.*

Cæſar ut.] *Poëta ad Cæſaris res à pugna Pharſalica redit ad hiſtoriæ ſeriem. Liuius poſt tertiũ diẽ Cæſarem inſecutum Põpeium fuiſſe ſcribit. Ipſe uerò Cæſar ſe in Aſiã profectũ prius ſcribit. cũ in Aſiã ueniſſet, inquit, reperiebat T. Ampium conatum eſſe tollere pecunias Epheſo ex fano Dianæ: ciuſq; rei cauſſa. Senatores oẽs ex prouincia uocaſſe, ut his teſtib. ſumma pecuniæ uteretur: ſed interpellatũ aduẽtu Cæſaris profugiſſe. Ita duob. tẽporibus, Epheſiæ pecuniæ Cæſar auxiliũ tulit. Itẽ cõſtabat Elide in tẽplo Mineruæ repetitis atq; enumeratis diebus, quo die prœlium ſecũdum feciſſet Cæſar, ſimulachrũ Victoriæ, quod ante ipſam Mineruã collocatũ erat, & ad ſimulachrũ Mineruæ ſpectabat ad ualuas ſe tẽpli, limẽq; conuer-*

Cæſar ut Emathia ſatiatus clade receſsit,
Cætera curarum proiecit pondera, ſoli
Intentus genero, cuius ueſtigia fruſtra
Terris ſparſa legens, fama duce tendit in undas
Threicias: q; legit fauces, & amore notatum
Aequor, & heroas lachrymoſo littore turres
Quà pelago nomen Nepheleias abſtulit Helle.
Non Aſiam breuioris aquæ diſterminat uſquam
Fluctus ab Europa, quamuis Bizantion arcto
Pontus, & oſtriferã dirimat Chalcedona curſu,
Eximiumq; ferens parua ruat ore Propontis.
Sigæaſq; petit famæ mirator arenas
Et Simoentis aquas, & Graio nobile buſto
Rhætion, & multũ debentes uatibus umbras.
Circuit exuſtæ nomen memorabile Troiæ,
Magnaq; Phœbi quærit ueſtigia muri.

Iam ſyluæ ſteriles,& putres robore trunci
Aſſaraci preſſere domos,& templa Deorum
Iam laſſa radice tenent,ac tota teguntur
Pergama dumetis,etiam periere ruinæ.
Aſpicit Heſiones ſcopulos.ſyluasq́; a patentes
Anchiſæ chalamos,quo iudex ſederit antro:
Vnde puer raptus cœlo,quo uertice Nais
Luſerit Oenone,nullum eſt ſine nomine ſaxum.
  Inſcius in ſicco ſerpentem puluere riuum
Tranſierat,qui Xanthus erat,ſecurus ab alto
Gramine ponebat greſſus,Phryx incola manes
Hectoreos calcare uetat. diſcuſſa iacebant
Saxa,nec ullius faciem ſeruantia ſacri,
Hercæas b (monſtrator ait) non reſpicis aras?
O' ſacer,& magnus uatum labor,omnia fato
Eripis,& populis donas mortalibus æuum.
Inuidia ſacræ Cæſar ne tangere famæ.
Nam ſi quid Latijs fas eſt promittere Muſis,
Quantum Smyrnæi durabunt uatis honores
Venturi me,teq́; legent.Pharſalia noſtra
Viuet,& à nullo tenebris damnabitur æuo.

a al. iacentes aut,latentes.

b al. Hereas. & Hectoreas.

c al. damnabimur.

conuertiſſe. Et paulò pòſt Cæſar paucos dies. in Aſia moratus, cū audiſſet Pōpeiū Cypri uiſum,cōiectās eum in Aegyptum iter habere, propter neceſſitudinē regni,reliquasq́; eius loci opportunitates, cum legionib. una quam ex Theſſalia ſe ſequi iuſſerat,& altera.quam ex Achaia à Fuſio legato euocauerat,equitibusq́; octingentis,& nauibus lōgis Rhodijs decem,& Aſiaticis paucis Alexādriā peruenit. Appian. uerò multo aliter hoc iter Aſiaticum digerit. Cæſ.inquit,poſt adeptam uictoriā, per duos dies in Pharſalo cōmoratus eſt,ſacris intendens,exercitūq́; è prælio defeſſum uiciſsim recreans. Et in loco Theſſalos qui cum ipſo depugnauerāt,liberos eſſe iuſsit, Athenienſibus prętereà ueniam petentib. facilè cōceſsit,his uerbis uſus. Sæpenumero uos ueſtri culpa ad interitum redactos,maiorū ueſtrorum gloria ſaluti reddidit. Tertia die Oriētē uerſus caſtra mouit,fidē Pōpeiana proſecutus fugæ. Cùm ad Helleſpōtum perueniſſet,triremiū inopia, ſcaphis exercitū traducere cōpellitur. Caſsius fortuna quadā triremium parte comitatus adnauiganti obuius fit, cùm ad Pharnacē properaret. Et quanquā triremium numero aduerſus paruas rates tutò depugnare poſſet, Cæſaris tamen fœlicitate conterritus.cuius fides pſpecta erat,uires formidandæ, eundē cōſultò adnauigare ratus, à trireme in ſcapham porrectis ad eam manibus,ultrò deſilit, ueniaq́; impetrata triremes oēs illi tradidit. Tantū potētiæ Cæſaris fœlicitas ſibi adſciuerat. Et ſtatim ſuperato Helleſponto, Ionijs, & Aeolijs, cæterisq́; nationibus,Cherroneſum magnam incolentibus, quam uno nomine Aſiam minorē uocant,per legatos ueniā deprecantib. cōceſsit. Audiens prętereà Pōpeium in Aegyptum pertranſiſſe Rhodum peruenit. At Lucan alio cōſilio poëtico,amplificandi itineris gratia,& delectandi cauſſa.per Troadē,et loca Troadis memorabilia Cæſarē circūducit. Emathia.] Pharſalica clade defunctus fuit. Intentus ge.] Pompeio,ut eum perſequeretur,ne uires ſuas rurſum confirmaret externis auxilijs,& ipſe Cæſar ſcribit, rurſus copias cōparare alias, & bellum renouare poſſet.

Fama Do.] Acceperat enim in Orientē eum fugā intendiſſe. Tendit in.] In Propōtidem & Boſphorum Thracium,& paulò ſuperius,quà Euxinus Pōtus per Boſphorum,in Propōtidem ad Bizantium euoluitur,& in Helleſpōtum circa Abydum,& Seſtum cōtrahitur in anguſtias.

Notaſū am.] Herus,et Leandri,inter anguſtias Propontidis. Duæ fuerunt arces in littorib,earum faucium, Abydus,& Seſtus,quorum altera Europæ Leandri,altera Herus in Aſia. Abydus in Aſia,Seſtus in Europa erat. Abydus,patria Leandri,Seſtos,Herus. Extat elegans carmen heroicum Muſæi uetuſtiſsimi poëtæ,de amore utriuſque. Quamobrem diſertè Heroas turres utriuſq; arces uocat.

Lachrymoſo.] quod cum Hero Leandrū inter tranandum mergi procul proſpectaret,ſe quoq; ipſa è turri pcipitaſſet. Hinc illud diſtichon in Leandrū ad Herō tranantē. Exemplar Græcum ad manum nō erat, cùm iſte cōmentarer. Sed à docto quodā olim ſic redditum fuit.

"Clamabat tumidis audax Leāder in undis.
"Parcite dum,mergite dum redeo.

Has anguſtias Xerxes ponte iunxit. Qua Pelago.] Euxino Pōto nomen ſuum abſtulit Helle puella in eo ſubmerſa, ut non Euxinus Pontus diceretur amplius, ſed Helleſpontus ab Helle. Nepheleias.] Patronymicū, Nepheles filia. Vxor ea fuit Athamantis,mater Helles & Phryxi. Ouid. 11. Metam.

"Anguſtum circa Pontum Nepheleidos Helles,

Helle fugiens cum fratre Phryxo inſidias nouercæ, aureī uelleris arietem conſcendit,ut in hoc Colchos ueheretur. Quos cū per pelagus ueheret aries,neq; procul ab urbe Byzantio abeſſent,Helle cōſpectu,& æſtu maris perterrefacta delapſa ex ariete in mare fuit,cœpitq́; ab eo Helleſpontus deinde appellari. Non Aſiam brc.] Septem tantum ſtadijs Aſiam ab Europa diuidit Helleſpontus. Exaduerſo,Byzantio in Aſia oppoſita eſt Chalcedon:in eodem littore Propōtidis in Bithynia Nicomedia eſt. Haud procul ab Aſcanio flu. Chalcedon,à Chalcido uicino fluuio dicta exiſtimatur Byzant.] In ora Thraciæ eſſe oſtendimus, circa Boſphorum.cōditum à Pauſania Duce Spartanorū, Iuſt li 4. Poſtea hæc urbs à Cōſtātino magno Imp.aucta in immenſam propè amplitudinē,ſedes Imperij facta fuit, Orientis caput,aurea quoq; noua Roma appellata. Poſteris temporib à Mahomete Turca,anno 1453. Aliud Byzantiū ſiue Byzatiū eſt in Aphrica. Chalcedonē oſtriferam,ait Sulp quod oſtreorū ſit ferax. Tota Pōtica ratio ſic habet. Pōtus id mare dicitur, quod à Mæotide uſq; ad Tenedū protēditur. Sed ubi primū ſe arctat à Tenedo Helleſpōtus:ubi expādit Propōtis. Vbi iterū pmit Thracius,Boſphorus dicitur inter Byzātiū,& Chalcedonē. Vbi iterū ſe effūdit,Pōtus Euxinus,q Paludi Mæotidi cōmittitur,Cimmerius Boſphorus. Totius huius tractus deſcriptio copioſa extat apud Polyb.li.4. Paruo.] Nā Euxinus Pōtus uaſto impetu per anguſtias Boſphori inter Byzantiū,& Chalcedonē in Propontidē ruit. Sigeas ty.] Petit Cæſar Troadē, cuius promontorium eſt Sigæum,alterum eius Rhæteum. In Sigæo Achillis ſepulchrum erat,quod & ipſe Alexan. Macedo inuiſit. In Rhæteo, Aiax Telamonius. Cæſar harum rerum geſtarum magis admiratione, quàm originis ſuæ amore huc nauigauit. Simoëntis aq.] Delabitur Simois ex Ida mōte,& haud procul à mari Xātho miſcetur, influitq́; in paludē,& ad Sigæū intrat mare. Rhœtion.] Rhæteum promōtorium dicit,celebre ſepulchro Aiacis, ut modo meminimus. Græcè ῥοίτειον.nobilis ita urbs eſt Troadis. ῥύτειον,& ῥοίτειον,legitur diuerſis codicibus. Plin.li. 5.ca.30. Extra ſinum ſunt inquit,Rhætea littora, Rhæteo, & Dardano,& Ariſbe oppidis habitata. Fuit & Achilleū oppidum

A oppidum iuxta tumulũ Achillis, cõditum à Mitylenæis, & mox Athenienſibus, ubi claſsis eius ſteterat. In Sigæa fuit & Aſãtiũ à Rhodijs cõditũ: in altero cornu Aiace ibi ſepulto, 10. ſtadiorũ interualla à Sigæo, & ipſa in ſtatione claſsis ſuæ. Hæc Pli. Strab. τὸ μὲν οὖν ἀχίλλειον καὶ ἱερὸν ἔχει καὶ μνῆμα πρὸς τῷ σιγείῳ, πατρόκλου δὲ καὶ ἀντιλόχου μνήματα. Quæ & diligenter etiam à Micyllo annotata ſunt. Vmbras.] Achillis, & Aiacis ſepulchra tantopere p̃cipuè ab Homero decantata. Debentes.] A' quibus res geſtæ ipſorum celebratæ ſunt, et ne intercidermt aſſertæ. Troiæ ex.] à Græcis primum, rurſum à Sylla uaſtatæ. Moriphœ.] quo Apollo, & Neptunus, pretio cõducti à Laomedonte urbem cinxerãt. Quare addit ueſtigiat quia cùm Laomedõ fide falleret, nec promiſſum præmiũ perſolueret, uerum muros ſolo æquarũt, Neptunus aquã, Apollo peſtem immiſit. Virg. Aen. 2.

» Neptunus muros magno emota tridenti
» Fundamenta quatit, totamq; à ſedibus urbẽ Eruit.

Aſſaraci.] hoc eſt, domos Troianas, & maiorũ Aeneæ, unde originem ipſe Cæſar duxerat. Fuit enim Aſſaracus
B filius Trois, frater Ili regis, ex quo Capys, cuius filius Anchiſes, pater Aeneæ fuit. Homer. Iliad. 20.

» Ἀσσάρακος δὲ κάπυν, ὁ δ' ἄρ' ἀγχίσην τέκετο παῖδα.
» αὐτὰρ ἔμ' ἀγχίσης.

Iam La.] Arbores uetuſtate carioſæ, & ruinã minãtes, ubi quõdã Mineruæ, & aliarũ Diuorum tẽpla cũ. Troianis integris fuerãt. Tota Per.] Ipſa tota Troia Paerô Pergomũ Idæ promõtorium eſt. Pergamo, orũ. arces Troianæ, quæ quoniã ſublimes erant, oẽs arces, ac ædificia altiora, (ut Seruio placet) Pergama appellari poſsũt. Pergamus, ſiue Pergamũ, Aſiæ nobilis urbs, & florẽtiſsima ſub regib. Attalicis, poſtea prouincia Romana facta fuit. Hic chartæ uſus primũ inuẽtus fuit ab Attala rege: uel ob Eumene. Pergamena uulgo dicitur. Pergamenus Galenus medicus. & Apollodorus p̃ceptor Auguſti Imp. Aſpicit Heſ.] Mõtem, in quo Heſione, ſoror Priami filia Laomedõtis, mater Aiacis, & Teucri ex Telamone expoſita ceto quõdã fuerat, quã Hercules liberauit. Laomedõ conſuluit oraculũ poſt acceptã calamitatẽ ob Apolline, et Neptuno, quo pacto Dij placari poſſent, reſpõſum fuit, ſi ſingulis annis puella ceto dilacerãda exponeretur. Sorte eligebatur
C puella. & cũ ea tãdẽ in filiã regis Heſionẽ cecidiſſet, (ſunt tamen, q cã Dijs poſtulatã tradunt) cum iã ſcopulo illigata cetũ expectãs ſtaret Hercules caſu trãſiens, eã ſe liberaturũ pollicitus fuit, ſi equos diuino ſemine procreatos, quos eum habere cõſtabat, in p̃mium ſibi traderet. Ad hũc modũ pactione inita. Hercules cæſa beſtia uirginẽ liberauit. Sed cũ rex promiſsis nõ ſtaret, Hercules cõtracto exercitu, Troiã expugnauit, Laomedontẽ occidit, Heſionen captã in uxorẽ Telamoni tradidit, Priamũ captiuũ abduxit.

Syluæq; lat.] Appoſitio, Sulpit. exponit, ſemitas undã Simoentis, in quibus Anchiſes cum Venere Dea coiuit. Erat alioqui domus Anchiſæ ſecreta à reliquis urbis ædificijs & undiq; ſyluula quadam obiecta, ut Aeneas ipſe apud Vergil. teſtatur lib. Aeneid. 2.

» ——Quanquam ſecreta parentis
» Anchiſæ domuſq;. arboribus obiecta receſsit.

Quo iu.] In qua antro montis Idæ ſedens Paris filius Priami, paſcens oues ſuas, cùm tres Deæ Duce Mercurio ad eum, ut iudicem formarum in Idã deſcenderent, vide ἐν τοῖς ἴδης ἐν τῷ γαργάρῳ, inquit Lucian. ἐν τῷ περὶ κρίσεως θεῶν. Vnde puer.] Ganymedes filius Trois, forma pulcherrima, quẽ aquila à Ioue miſſa inter uenandum in Ida monte captus, ad pocillandum Dijs, cõtempta Hebe Iunonis filia. Sunt, qui eum à Dijs raptũ ſcribant, non ad concubitum, ut nonnulli, ſed pocillandum Ioui.

τὸν καὶ ἀνηρείψαντο θεοὶ διὶ οἰνοχοεύειν.

Quidã eũ Aſſaraci, nõnulli Erychthonij fuiſſe autumãt, & inter ſidera collocatũ, & eundẽ eſſe Aquariũ. Fulgentius eũ nõ ab aquila, ſed ut bellicã p̃dã captũ putat, adducitq; Anacreontẽ antiquiſsimũ poetã q eũ ſcripſerit. quod cũ Iuppiter bellũ aduerſus Titanas gereret (erat oẽs Titanus Saturni frater) idq; ſacrificaſſet cælo, aquilã uolantẽ adeſſe uidiſſe, ut certũ uictoriæ auſpiciũ & id, quia p̃ſens uictoria ſecuta fuit, in ſignis militaribus eum aquilã poſtea uſurpaſſe. Sunt authores quidã, qui tradunt Ganymedẽ à Tantalo Phrygiæ rege raptũ, atq; in gratiã Iouis Cretenſiũ regis, hominis libidinoſi ad ſtuprũ. Vnde magnũ bellũ inter eos fuerit cõflatũ. Nominis etymõ dictũ eſt, παρὰ τὸ γάνυσθαι, lætari, καὶ μῆδος, cõſiliũ ſiue cura. Oenone.] hæc Nympha fuit in mõte Ida, quam Paris adoleſcẽs amaſſe dicitur, & ex eodẽ duos filios ſuſcepiſſe. Luſe cit.] Cum Paride cõcubuerit nympha illa fluminũ, & fãtium. Eſt & Nais flu. oriens in Tauro mõte, & in Põtum effunditur. Nul. ũ ſa.] Nullus locus in Idæ mõte, qui careat fabula, et nomẽ uã habeat. Xanth.] memorabile fluuius & Homeri carminib. adeò celebratus, qui & Scamãder dictus fuit. Huic eã uim ineſſe tradunt, ut pota aqua oues ruffas efficiat, unde etiã nomẽ habet ξανθὸς. flauus. Et Achillis equus Xãthus dictus fuit. Credunt, Ilienſes flumen id Xanthũ propterea appellaſſe, quod armẽta proximè paſcentia rufa amnio ſint. Flumen, & oppidũ Lyciæ etiã eſt, à Xantho Aegyptio. ant Cereſi cõditore. Propriũ uiri nomẽ etiã eſt. Itaq; iam nõ fluuius erat Xãthus, inquit, ſed exaruerat, quã nulla religione ictus eum trãſijt, et gramina citra religionẽ pedib. calcabat, ſed quib. Hectoris fortaſsis ſepulchrum fuerat. Phryx.] Qui nouerat ſepulchrum, in quo Hector conditus fuerat, uetuit inoſtmi manes pedib. uiolare: Mortuos iniuria uã officiunto Monuit Phryx incola Cæſarẽ, ne Hectoris tumulum in profundo grauiter latentẽ pedib. proculcaret. Vilius ſa.] nec quidem ueſtigium ſepulchri præ ſe ferentia per nimiam uetuſtatem. Herceas ar.] Iouis Hercæi. Sulpit. legit, Hireæ. Sed lõgẽ diuerſa ratio eſt, inter Heræas. Hereã oppidum ponit in Arcadia Plinius. Tẽplum uerò Heræum Iunonis fuit in Samo. Herceas ar.] loquitur hic poeta de ara in Troia, nõ de Samo: ſpatiatur enim Cæſar in ijs locis, ubi quõdã Troia fuit. Ara hæc Iouis Hercæi ita denominata fuit intra muros regiæ, quod undiq; & ipſa muro ſepta fuerit, ἕρκος. ſeptum. Antiquitus Hercæus Iuppiter intra ſeptẽ domus cuiuſq; cultus fuit, ſi Feſtus uerus autor eſt. quẽ etiã Deum penetralẽ appellabant. Heſych. annotauit, Iouẽ Hercæum apud Athenienſes eſſe, & eius etiã meminit Sophoc. in Antigone. ἀλλ' εἴτ' ἀδελφῆς, εἴθ' ὁμαιμονεστέρας τοῦ παντὸς ἡμῖν ζηνὸς ἑρκείου κυρεῖ. hoc eſt, uẽ ſi cognatior mater huius fuerit, q nobis Iuppiter Hercæus. Arrianus è Nicomedia grauiſsimus hiſtoriographus prodidit, ad hãc Arã Iouis Hercæi Alexãdrum Ilium ingreſſum Priamo litaſſe. Verba Arriani ſunt libro primo ἀναβάσεων. ἔθυσε δὲ αὐτὸν καὶ πριάμῳ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ διὸς τοῦ ἑρκείου λόγος κατέχει. μῆνιν πριάμου παραιτούμενον τῷ νεοπτολέμου γένει, ὃ δὲ εἰς αὐτὸν καθῆκεν. Atq; hic Iuppiter Hercæus Priami πατρῷος, triũ oculorũ fuiſſe fertur, in aula hypæthro, id eſt, ſubdiali, cuius

ſimula-

ſimulachrum Argos tráſlatum fuit à Sthenelo. Trium oculorum ratio prouidentiam ſignificabat. Hic laurus fuit in medio citrij arte mathematica facta. huius ſtirps ex puro & puro auro erat, 12. cubitorum altitudine. In ſummo diffundebat ſe in ramos, qui totum atrium tegebant. Erant flores, rami, & folia partim ex auro, partim ex argento: & inter gemmas fructus radiabant. Hanc laurum Vlyſſes, & Diomedes, uel (ut alij) Palamedes legati ad repetendam Helenam miſsi, ad ſtuporem uſq; admirati fuerunt. Ouidius. de Priamo.

» Cui nil Hercei profuit ara Iouis.

Ad hanc enim aram, ut eſt apud Vergil. Aeneid ſecundo, Priamus obtruncatus à Pyrrho Neoptolemo fuit. Meminit eius etiam Calabrum lib. 13.

» ——ἔνθα καὶ αὐτὸν

» Ἀντιμέτωπον βασιλῆι κακὰ φρονέων ἐνὶ θυμῷ

» ἑρκείου περὶ βωμόν, τὸν ἰδὼν ἐχ...

ἔγχεϊ ἄορ τε ...

Plures authores huius Hercæi Iouis meminerunt. Addantur hoc loco de Hercæo. Eſt Heræa promontorium è regione Chalcedonis Citatur eius deſcriptio carmine Demoſthenis Bithyni à Stephano. Heræum, uel murus Heræus τεῖχος ἱερόν. Vrbs Thraciæ. Sed hoc nihil ad præſens inſtitutū. O' ſacer] Exclamat occaſione carminis Homerici in dignitatem, Maieſtatemq́; poëtices, & carminum, quorum beneficio non ipſa poëmata tantum, ſed res A geſtæ, & eorū authores immortales redduntur. Ab exemplo maiori, colligit minus. Quemadmodum poëmate Homerico res Troianæ, & earum Duces immortalitatē conſecuti fuerunt, ita & ego, & tu Cæſar una cum mea Pharſalico in omne æui uicturi ſumus. Alludit ad illud Ouid.

Carmine fit uiuax uirtus, expersq́; ſepulchri eſt.

De dignitate poëtarū & carminū Cicero differit copioſè in oratione pro Archia poëta. Fato eripis.] Ab interitu uindicas omnino ut ſint immortalia ea quæ à uatib. celebrantur. Smyrnei uatis.] Homeri, quem cutem ſuum uindicabant Smyrnæi, Cic. pro Archia. Homerū Colophonij ciuem eſſe dicunt ſuum: Chij ſuum uendicant: Salaminij repetunt, Smyrnæi uerò ſuum eſſe confirmāt. Itaq; etiam delubrum eius in oppido dedicauerūt Permulti alij præterea pugnant inter ſe, atq; contendunt. Varro libro de imaginibus primo, Homeri imagini in hoc epigramma appoſuit.

ἑπτὰ πόλεις διερίζουσι περὶ ῥίζαν Ὁμήρου, "

Σμύρνα, Ῥόδος, Κολοφών, Σαλαμίν, Χῖος, Ἄργος, Ἀθῆναι. id eſt, "

Septem urbes certant de ſtirpe inſignis Homeri "

Smyrna, Rhodus, Colophō, Salamin, Chius, Argos, Athenæ. B Pharſalia] Noſtrū opus de pugna Parſalica, de bello ciuili, quod tu geſsiſti, & Senatus P. Ro. Duce Pōpeio.

Vt Ducis impleuit uiſus ueneranda uetuſtas,
Erexit ſubitas *a* congeſti ceſpitis aras,
Votaq́; *b* thuriferos non irrita fudit in ignes.
Dij cinerum Phrygias colitis quicunq; ruinas,
Aeneæq; mei, quos nunc Lauinia ſedes
Seruat, & Alba Lares, & quorum lucet in aris
Ignis adhuc Phrygus, nulliq́; aſpecta uirorum
Pallas, in abſtruſo pignus memorabile templo
Gentis Iuleæ, ueſtris clariſsimus aris
Dat pia thura nepos: & uos in ſede priori
Ritè uocat, date fœlices in cætera curſus.
Reſtituam populos, grata uice mœnia reddent
Auſonidæ Phrygib. Romanaq́; Pergama ſurgēt.
Sic fatus repetit claſſes, & tota ſecundis
Vela dedit Coris, auidusq́; urgente procella
Iliacas penſare moras, Aſiamq́; potentem
Prouehitur, *c* pelagoq; Rhodon ſpumāte reliquit.
Septima nox Zephyro nunquā *d* Laxāte rudētes,
Oſtendit Pharijs Aegyptia littora flammis.
Sed prius orta dies nocturnam lampada texit,
Quàm tutas intraret aquas. *e* ibi plena tumultu
Littora, & incerto turbatas murmure uoces
Accipit, ac dubijs ueritus ſe credere *f* regnis
Abſtinuit tellure rates. ſed dira ſatelles
Regis dona ferens, medium prouectus in æquor
Colla gerit Magni Phario uelamine tecta.
Ac prius infanda commendat crimina uoce.

a al. congeſta
b al. thuricremos.
c al. Præuehitur.
d al. Laſſante.
e al. ubi.
f al. muris.

Vt Ducis.] Poſtquam Cæſar uetuſta Troiæ monumenta ſatis perluſtrauit, aras ſtatuit, in quibus Troianis manib. litauit, precatusq; fuit, ut ritè reliquum operum ſuorū uellent fortunare. Promiſit inuicem gratiarum actionem in poſterum. Dij cinerum] Precatio Cæſaris religioſa ad Diuos, & manes Troianos. Mei Aeneæ.] Vnde originem noſtra duxit, hoc eſt, gens Iulia, ob Iulo Aeneæ filio. Ignis Phrygius.] Veſtalis ignis ille perpetuus, & purus, quem Aeneas è Troia in Italiā ſecum attulit Veſtam hanc Græci ἑστίαν uocant. Poëta Vergil. libro 2. Aeneid.

» Aeternumq; adytitis effert penetralibus ignem.

Græci ἑστίαν uocant ignem, Terram, & Deum. Ouid.

» Nec tu aliud Veſtam, quàm uiuam intellige flammam

» Nataq; de flamma corpora nulla uides

Pollux ſcribit aram ſacrificalem fuiſſe, quæ in Prytaneo erat, ubi ignis inextinctus ſeruabatur Apud hanc publicè excipiebantur legati: ſed apud Xenophontem ſimpliciter pro ara uſurpatur. Apud Dorienſes & Aeoles ἱστίαν

...μος, domus princeps, ἐφέστιος. ἑστιάτωρ, dominus cōuiuarum. ἑστίασις, conuiuium. ἑστιάδες, Veſtales uirgines. Veſtæ ſimulachrum è Peſsinūte Romam portatum in palatio poſitum fuit, uirginesq́; ei conſecratæ, quæ perpetuum ignē conſeruarent. Primus Aeneas condito Lauinio ædem Veſtē dedicauit: inde Aſcanius, Albæ in parte montis, cui ſuberat lucus, ubi Ilia mater Romuli, & C Remi compreſſa dicebatur. In huius Deæ miniſteriū caſtiſsimæ, & nobiliſsimæ uirgines legebantur. Sed ſatis de Veſta, & igne Veſtali. Pallas.`Palladium innuit. Palladium quidam Apollinis ſimulachrū fuiſſe arbitrantur: alij breue ſcutum è cœlo lapſum, quod in medio arcis collocatum erat, ſeruabaturq́; diligēti cuſtodia, & quidem huiuſmodi fati perſuaſione, quam diu in urbe Troia eſſet, nunquā fore, ut ea ab hoſtibus caperetur. Huius oraculi Diomedes, & Vlyſses gnari, per cloacas, & aquæductus in urbem peruenerunt, & arcis cuſtodibus cæſis, Palladium ſuſtulerunt. Redijt tamen poſtea uero caſu iuſſu oraculi in Troianorum ius, aſſeruatumq́; à Virginibus Veſta-

A bus Veſtalibus magna religiõe Romæ multis ſæculis fuit. Veriſimilius uidetur, quod ab alijs proditur. Palladis ſignum fuiſſe, à qua nomen habet, è ligno compactum, oculos torue mouens, haſtáq; manu uibrans. Trium cubitorũ Mineruæ palladium fuiſſe longitudine ligneum aiunt, in Peſsinuntem Phrygiæ, cœlo delapſum. Ioannes Antiochenus tradit, non è cœlo cecidiſſe Palladium, ſed Aſiã quendam mathematicum id admirabili horoſcopia feciſſe, ut ſcilicet ea urbs foret inexpugnabilis, neq; unquam caperetur, in qua cuſtodiretur. Hoc donaſſe Troi Apollodorus ſcribit. Ilum, conditis Ilio, ſecutum bouem, ac precatũ fuiſſe, ut prodigium uideret, iamq; tum cecidiſſe Palladiũ, longum tres cubitus, pedibus incedens, dextra haſtam tenẽs ſiniſtra fuſum, & colum. Duo Palladia cœlo delapſa tradunt, hoc Troianum, & Athenienſe. Meminit Herodianus Palladij lib. 1. quod Cõmodi temporibus templũ Veſtæ ardente, uirgines ueſtales in regiam per uiam ſacram tranſtulerunt. Plura de Palladio qui cupit cognoſcere, legat commentarios nõſtros in 2. & 3. Aeneidos.

Nepos.] Cæſar prognatus ex poſteris Aeneæ. & Iuli.

B Sede priori.] Vbi prius coluiſtis urbem, Troiam.

Graia uice.] Inuicem excitatæ & conditæ ſunt Romanæ urbes in Phrygia, ut Iulienſes cõdiderunt in Italia.

Romana Perga.] arces, quas Romani tui ſunt ædificaturi. Vela d. Coris.] Secundis uentis dedit uela Rhodum. Eſt autem Corus, qui & Argeſtes, ab Occaſu æſtiuo ſpirat, oppoſitus Vulturno. Planè ſecundus eſt Corus petenti è Troade Rhodum. Solato portu præternauigauit potentiſsima Aſiæ regna eaq; maritima, Phrygiam, Lydiam, Ioniam, & Cariam obiectam Rhodo Appianus item author eſt, Cæſarem, cognita Pompeij fuga in Aegyptum. Rhodum perueniſſe. neq; ulterius, inquit, expectato exercitu, qui ad eum per partes accedebat, Caſsij. & Rhodiorum triremalibus aſſumptis, cum præſentibus duntaxat claſſem ingreſſus eſt: neque ulli patefacto itinere. circa ueſperam curſum mouet, reliquis gubernatoribus, ut claſsis ſuæ ſignum per diem ſequerentur, admonitis. Gubernatori autem proprio, cum iam à littore longè abeſſet, Alexandriam uerſus uela iubet exponere. Sed Cæſar ipſe in Commentarijs, paucos dies, inquit, in Aſia moratus, cum audiſſet Pompeium Cypri uiſum, coniectans eũ

C in Aegyptum iter habere, propter neceſsitudines regni, reliquaſq; eius loci opportunitates, cum legionibus, una, quam ex Theſſalia ſe ſequi iuſſerat, & altera, quam ex Achaia à Fuſio legato euocauerat, equitibuſq; octingentis, & nauibus longis Rhodijs decem, & Aſiaticis paucis, Alexandriam peruenit. Hæc Cæſar. Septima nox.] Appianus tribus diebus pelago profectum, eum Alexandriam perueniſſe tradit. Pharijs flammis.] Pharos quondam inſula longa quidem, ſed parua cõtra oſtia Nili, hodie continenti iuncta, quæ portum Alexandriæ efficiat. Pharon dictam uolunt, à Pharo nauclero Menelai, ibi ſepulto, cum aſpidis ictu eſſet interemptus. In hac inſula ingẽs turris in ſcopulo erecta ſtabat, albo lapide 800. talentis, à Ptolemæo Philadelpho opera Soſtrati Cnidij architecti amici Alexandrinorum poſita. propter nautarum, & nauigantium ſalutem, φρουρίου φάρος dicta. uel ut alij dicunt φρυκτώριον φάρος. Ab hac Pharo turri, omnes machinas in portubus, unde ignes noctu erigũtur nautis, Pharos dici, author eſt Solinus. Ad eas faces nautæ curſum noctu dirigere ſolent. Papinius.

Lumina noctiuaga tollit Pharus æmula Lunæ.

Sunt, qui Pharon, quaſi φανερόν, dictam putent, quaſi lucidum, quod procul in mari luceat. In hac inſula Alexander urbem cõdere ſtatuerat. ſed quia magnæ urbis capax erat, in continenti eam poſuit, quam de ſuo nomine Alexandriam dixit. Quàm tutas lo. aq.] portum Alexandrinum. Portus à maris ſæuitia tutus eſt, & quietus. Hinc in prouerbium abijt, In portu nauigare, pro, defunctum eſſe pericula. Vbi plena tumul. lit.] Alexandria, inquit Cæſar. de Pompeij morte cognoſcit. Atq; ubi primum è naui egrediens, clamorem militum audit, quos rex in oppido præſidij cauſſa reliquerat, & concurſum ad ſe fieri uidet, quod faſces anteferrentur. In hoc omnis multitudo maieſtatem regiam minui prædicabat. Appianus tãtum ſcribit, Cæſarem eo loco benignè receptum fuiſſe cum rex moram circa Caſium ad huc ageret. Dubijs regnis.] Periculoſis, incertis, & lubricæ fidei hominibus.

Dira donare.] Caput Pompeij, & eius annulũ, in quo inſigne Pompeij inſculptum erat, Leo ξιφήρης, id eſt, gladium geſtans. Colla Mag.] Caput Pompeij figuratè.

Satelles.] Achillas, uel; (ut quibuſdam placet) Theodorus Chius, pædagogus Regis Ptolemæi, qui poſtea à Caſsio in crucem ſublatus fuit in Aſia.

Terrarum.] Achillas offert Cæſari Põpeij caput; commendatq; munus à donatore Rege, & à ſuo officio, à quo interemptus fuerat. Exordio beneuolentiã captat à perſona Cæſaris, quẽ dominatorẽ maximũ mundi, et Po. Romani uocat. Pellæus rex] Periphraſis Ptolemæi. rex Alexãdrinus, Aegypti ducta antonomaſia à Patria Alexãdri conditoris Alexandriæ urbis Pella enim Macedoniæ urbs eſt,

Terrarum domitor Romanæ maxime gentis
Et, quod adhuc neſcis, genero ſecure perempto,
Rex tibi Pellæus terræ, pelagiq; labores
Donat, & Emathijs, quod ſolum defuit, [a] armis
Exhibet, abſenti bellum ciuile peractum eſt.
Theſſalicas quærens [b] Magnus reparare ruinas
Enſe iacet noſtro; tanto te pignore Cæſar
Eminus, hoc tecũ percuſſum eſt ſanguine fœdus.
Accipe regna Phari nullo quæſita cruore,
Accipe Niliaci ius gurgitis, accipe quicquid
Pro Magni ceruice dares, dignumq; clientem
Caſtris crede tuis, cui tantum fata licere
In generum uoluere tuum. nec uile putaris
hoc meritum nobis [c] facili quod cæde peractũ eſt.
Hoſpes auitus erat, depulſo ſceptra parenti
Reddiderat. quid plura feram? tu nomina tanto
Inuenies operi, [d] uel famam conſule mundi.
Si ſcelus eſt, plus te nobis debere fateris,
Quod ſcelus hoc non ipſe facis. Sic fatus, [e] opertũ

in littore maris Ægæi, à qua etiã pater eius Philippus, Pellæus à poëtis appellatur. Lucanus in Decimo.

Illic Pellæi proles ueſana Philippi.

Fuit & alia Pella in Syria, alias dicta Apamea, à Macedonibus condita: & Beronice poſtea uocata. Pellæa gela apud Martialem, pro Macedonico luxu.

Princeps Niliaci raperis Coracine macelli

Pellæa prior eſt gloria

a al. aruis.
b al. Magnus quærens.
c al facili nobis.
d al. ſed.
e al. apertũ.

Detexit, tenuitq́ caput, iam languida morte
Effigies habitum noſt mutauerit oris.
Non primo Cæſar damnauit munera uiſu,
Auertitq́ oculos, uultus dum crederet, hæſit.
Vtq́ fidem uidit ſceleris, tutumq́ putauit
Iam bonus eſſe ſocer, lachrymas nō ſpōte cadentes
Effudit, gemitusq́ expreſsit pectore læto.

. gloria nulla gula. Pella à conductore nomen ſortita creditur. Abſenti.] ubi Cæſari, citra tuum uel periculum, uel operam. Theſſal.] Narratio plauſibilis, & rei accommoda, ut grata uictori futura. Enſe no.] Cōmendat ſe ab officio ſcelerata. Clientē.] Quaſi Cæſaris caſtra ex ſententia ſceleratorū latronū, ac miluū conſtarent, ac propter uel ipſe Rex, uel Achillas homo nefarius dignus iudicandus eſſet caſtris Cæſarianis. Nec uile.] Commēdat officiū ab utili. cūm aliaquin propter merita eius in patrem ſuum illi parcere debuiſſet. Sed tamen ut Cæſaris rebus ſtudere uideretur, contempto iure hoſpitali, amicum paternum non ueritus fuit interficere. Depulſu pa.] regno eiecto Ptolemæo Phitone, qui & Soter cognominatus fuit, pater huius Ptolemæi Dionyſij. Sed de Ptolemæis alibi nobis dictum eſt, & qua factionis fraude regno eiectus, & reſtitutus fuerit. Vel famā con.] quo nomine hoc Regis noſtri factum appellandum ſit, conſule famam orbis terrarum, beneficium'ue honeſtū, an ſcelus. Opertum caput.] Caput Pompeij, ait Appianus, ad ſe delatum, minimè intueri noluit, uerum ſepeliri ſtatim iuſſit. Teplū quoque perexiguū ante urbē cōdidit, q. Indignationis ſocerū appellauit: & quod ætate mea, Traiano Imperatore, Iudæorū genus in Aegypto debellante, ab Iudæis ipſis ad opportunitatē belli diſiectū eſt. Hactenus ille. Valer. Maximus. Vt enim, inquit, Cæſar aſpexit, oblitus hoſtis, ſoceri uultum induit, ac Pompeio tum propriae, tum filiæ lachrymas reddidit. Caput etiam plurimis, ac pretioſis odoribus cremandum curauit. Ita Valerius Maximus. Hæc uerisimiliora ſunt, quā calūnia poëtæ, qui ſua more affectibus indulget. Damnauit.] Non auerſatus fuit, non reiecit, quo minus acciperet.

Hæſit.] Rectè, meo iudicio. Omnibonus, qui rō. hæſit, exponit, dubitauit, donec cognoſceret, eſſe Pompeij.

Iam bonus eſſe.] Præ ſe ferre, ac præſtare ingenium, & naturam ſoceri boni, ergo generum. Porrò Latini ab huiuſmodi loquendi forma abhorrent, ut rara, & inuſitata: pro bonum eſſe ſocerum, cūm optandi uerbum non antecedat. Non erat Cæſar eo ingenio tyrānico, ut aliud ſimularet, aliud in pectore clauſum haberet. Pectore læto] ob generum iam ſublatum. B

Non aliter manifeſta putans abſcondere mentis
Gaudia, quā lachrymis, meritūq́ immane tyrāni
Deſtruit, & generi mauult lugere reuulſum,
Quàm debere caput. qui duro membra Senatus
Calcarat uultu, qui ſicco lumine campos
Viderat Emathios, uni tibi Magne negare
Non audet gemitus. O' ſors duriſsima fati
Huccine tu Cæſar ſcelerato Marte petiſti
Qui *a* tibi flendus erat? non miſta *b* fœdera tangūt
Te generis? nec nata iubet mœrere, neposq́? *c*
Credis apud *d* populos Pompeij nomen amantes
Hoc caſtris prodeſſe tuis? *e* forſaſſe tyranni
Tangeris inuidia, captiq́ in uiſcera Magni
Hoc alij licuiſſe doles, quæreris'q́ periſſe
Vindictam belli, raptumq́ ex d iure ſuperbi
Victoris generum. quiſquis te flere cogit
Impetus, à uera longè pietate receſsit.
Scilicet hoc animo terras, atq́ æquora luſtras,
Nec ſuppreſſus pereat gener? *f* ô bene rapta eſt
Arbitrio mors iſta tuo, quàm magna remiſit
Crimina Romano triſtis fortuna pudori.
Quod te non paſſa eſt: miſereri perfida Magni
Viuentis, nec non his fallere uocibus audes.
Acquiriſq́ fidem ſimulati fronte doloris.

Non aliter.] Immodicus eſt poëta in Cæſaris falſis lachrymis perſtringēdis, Cæſaribus propter libertatem ſublatā paſsim infeſtus. Immane meritū] Horrendū, & deteſtabile Ptolemæi meritum de occiſo Pōpeio, uel hoc nomine euertit, quod lugeat caſum. Quàm debere.] officium ſibi non gratum eſſe oſtendit. Quàm debere.] Quàm obnoxius eſſe regi. Qui duro.] à maiori ad minus. Siccis oculis uiderat eadem cruentam Senatorū in cāpis Theſſalicis, non auſus fuit pati oris habitu aſpicere caput Pompeij. Plutarchus in uita Cæſaris, Cæterùm non multò pòſt, inquit, Cæſar in Aegyptum perturbatam prouinciā profectus, afferentem Pompeij caput, ut ſcelus execratus eſt, oculoſq́ ab ipſo auertit, gemma uerò Pompeij cūm ſuſcepiſſet, illachrymauit, eius gemmæ ſignum erat (paulò antè id memorauimus) enſifer Leo. Hæc prodidit Plutarchus. Idem author eſt, Cæſarem de Achilla, & Photino ſumpſiſſe ſupplicium, M. uerò Brutum, non Caſsium, de Theodoto, in Aſia.

O' ſors.] exclamatio pathetica in Cæſarem & in miſerabilē, & fatalem ſortē Pompeij. Fœdera g.] Pacta ob affinitate.

Nepoſq́.] Nondum natus infans ſiue nepos ſiue neptis fuiſſet, niſi in abortu periſſet unà cum matre.

Tyranni.] Ptolemæi regis, à quo interemptus fuit, quod tibi eæ partes fuerunt præreptæ. Quæreris.] Alia cauſſa lachrymarum, nec minus ſycophantica. Scilicet.] A' cauſſa finali, quare tot maria, & tot terras abeat, niſi, ut generum perſequatur, & alicubi opprimat. O' bene.] Gratulatio ab exclamatione. Romano pu.] Quàm magnam, ait Sulpitius, dedecoris culpam remouit fortuna à Senatu, atq́ Pompeio, quibus fuiſſet ſummum dedecus, ſi Pompeium Cæſar uita donaſſet. Sic Sulpitius. Fortaſsis hæc poëtæ mens eſt, & ſententia. Quod Cæſar hoc dedecore nomen Romanum non infamarit. C

a al. Quin citra interrog.
b al. nō iuxtaq́ fœdera.
c al. adhuc popu.
d al. è iure.
e al. iſta per interroga. leguntur.
f al. fine eſt.

Aufer ab aſpectu noſtro *g* funeſta ſatelles
Regis dona tui, peius de Cæſare ueſtrum,
Quàm de Pompeio meruit ſcelus, unica belli

Aufer ab.] Verba Cæſaris ſunt ad militem regium, caput Pompeij offerētem. Offendiſti ingratus Pompeium, multò magis me offendiſti

g al. funeſte il.

A Præmia ciuilis, uictis donare ſalutem,
Perdidimus, quod ſi Phario germana tyranno
Non inuiſa foret, potuiſſem reddere regi
Quod meruit, fratriq; tuum pro munere tali
Miſiſſem Cleopatra caput. ſecreta quid arma
Mouit, & inſeruit noſtro ſua tela labori?
Ergo in Theſſalicis Pellæo fecimus *a* armis
Ius gladio? ueſtris quæſita licentia regnis?
Non tuleram *b* Magno mecū Romana regentem,
Te Ptolemæe feram? fruſtra ciuilibus armis
Miſcuimus gentes, ſi qua eſt hoc orbe poteſtas
Altera, quàm Cæſar. ſi tellus ulla duorum eſt,
Vertiſſe Latias à noſtro littore proras,
Famæ cura uetat *c*, ne non damnaſſe cruentam,
Sed uidear timuiſſe Pharon, ſed fallere *d* uos me
Credite uictorem, nobis quoq; tale paratum
Littoris hoſpitium *e* eſt, ne ſic mea colla gerantur,
Theſſaliæ fortuna facit. maiore profectò
Quàm metui poterat, diſcrimine geſſimus arma.

offendiſti ſcelerate miles. Vnica præmia.] *Id quod Cæſar poſtea deuictis inimicis præſtitit. Quæ ex clementia maiorem laudem, & gloriam fuit conſequutus, quam ex tot anteactis uictorijs.* Quod ſi pha.] *Quod ſi nō eſſent inimicitiæ, inter regem, & ſororem Cleopatram, donū dono penſare potuiſſem, & pro Pōpeij capite ſororis adamatæ remittere.* Tuū cap.] *Auerſio ad Cleopatram. Hinc colligere rex poteſt,*
B *quàm gratum officium in cæde Pompeij mihi præſtitit.* Noſtro lab.] *noſtris bellis Ciuilibus ſe nulla cum gratia immiſcuit, quaſi uerò in Pharſalica uictoria regi feciſſem ius gladij, hoc eſt, poteſtatē interficiendi generum meum Pompeium.* Pellæo.] *Alexandrino, & Aegyptio regi. Eáne licentia quæſita eſt, & facta ueſtro regno? Quaſi dicat, minimè uerò.* Non tul.] *Ab exēplo maiori ad minus argumentum.* Si tellus ulla duorum eſt.] *Si ullum regnū patitur duos principes, aut reges.* Vertiſſem.] *Auertiſſe meam, claſſem à ueſtro regno & terram crudelem auerſatus fuiſſem, ſed huc appuli, ne uidear approbaſſe ueſtrum ſcelus, & auſum temerarium, ut conſulerem famæ meæ.*

a al. armis.
b al. Magnū
c al. nec.
d al. noſ. mer.
e al. deeſt eſt

Exilium, generiq; minas, Romamq; timebam:
Pœna fugæ Ptolemæus erat, ſed parcimus annis,
Donamusq; nefas, ſciat hac pro cæde tyrannus
Nil uenia plus poſſe dari. uos condite buſto
Tanti colla Ducis, ſed non ut crimina tantùm
Veſtra tegat tellus, iuſto date thura ſepulchro,
Et placate caput, cineresq; in littore fuſos
Colligite, atq; unam ſparſis date manibus urnam.
Sentiat aduentum ſoceri, uocesq; quærentis
Audiat umbra pias. dum nobis omnia præfert,
Dum uitam Phario mauult debere clienti,
Læta dies rapta eſt populis, concordia mundo
Noſtra perit, caruere Deis mea uota ſecundis,
Vt te *f* complexus, poſitis fœlicibus armis,
Affectus abs te ueteres, uitamq; rogarem
C Magne tuam, dignaq; ſatis mercede laborum
Contentus, *g* par eſſe tibi, tunc pace fideli
Feciſſem, ut uictus poſſes ignoſcere Diuis,
Feciſſes, ut Roma mihi, nec talia fatus
Inuenit fletus *h* comitum, nec turba quærenti
Credidit, abſcondunt gemitus, & pectora læta
Fronte tegūt, hilaresq; nefas ſpectare cruentum,
O' bona libertas, cum Cæſar lugeat, audent.

Exilium.] *Reddit ea diſcrimina maiora, quibus bellum geſſit. Victum hæc ſecuta fuiſſent. ut exulatum abiret, fugiſſet minas, & perſecutionē Pompeij, urbis Romæ inimicitias, et nunc periculū imminens à Ptolemæo.* Parcimus annis.] *Pueritiæ, ſeu adoleſcētiæ regis Ptolemæi.* Donamusq;.] *Simplex pro compoſito. Condonā illi perpetratū ſcelus, uel propter ætatē, uel quod alieno cōſilio ſit admiſſum.* Vos condite.] *Ex Valerio Maximo oſtendimus, Cæſarem curaſſe, ut caput Pōpeij multis pretioſis odoribus cremaretur.* Sparſis manibus.] *Diuiſis corporis partibus. Alio loco dictum eſt, ubi cineres Pompeij fuerint conditi. Nunc imperat Cæſar, ut corporis cineres collectos, & capitis, in unam urnam colligant, & ita condant.* Aduentum.] *Aduentum meū: quaſi ſenſus aliquis huius officij funebris ad mortuum perueniat.* Phario cli.] *Ptolemæo puero, cui Pompeius mortuo patre, à Senatu P.R. tutor regni datus fuerat.* Secundis Deis.] *fauentibus dijs qui ad tarim cōcordiam inter nos aliquando colturam.* Vt Roma mihi.] *Ignouiſſes pe te mihi, quod induiſſem arma.* Turba.] *Satellitum, qui ad Cæſarem cum capite miſſi fuerant.* O' bona] *Exclamatio ironica. cùm quiduis potius fuerit, quàm libertas. Quæ'nam libertas fuit, quod hilares animo auſi fuerint cruentum caput aſpicere?*

f al. uitæ comp.
g al. cōtemptus.
h al. comitem.

FINIS LIBRI NONI.

A

M. ANNEI LVCANI CORDVBENSIS POETÆ CLARISSIMI, DE BELLO CIVILI, LIBER DECIMVS.

CVM COMMENTARIIS AC EXPLANATIONIBUS eruditiſsimis D. LAMBERTI HORTENSII MONTFORTII.

ARGVMENTVM IN DECIMVM LIBRVM M. Annei Lucani, per SVLPITIVM.

INtrepidè Decimo uictor, per templa uagatus
Admittit regem, Cleopatraq; ſupplicat ipſi.
Pax fit, & immenſo celebrant conuiuia ſumptu.
Oſtentanturq; opes. conſultus Achoreus ortus
Nile tuos aperit, curſusq;. Photinus Achillam
Ductorem in Latium mittit, qui pugnat ab alta B
Obſeſſus cum rege domo, noctuq; per æquor
Claſſe Pharon uectus, metuens ſe immittit in undas.

VT primum terras Pompeij colla ſecutus
Arrigit, & diras calcauit Cæſar arenas,
Pugnauit fortuna Ducis, fatūq; nocentis
Aegypti, regnūq; Lagi Romana ſub arma
Iret, an eriperet mundo Memphiticus enſis
Victoris, uictiq; caput. tua profuit umbra
Magne, tui ſocerum rapuere à ſanguine manes,
Nec *a* populus poſt te Nilum Romanus haberet.
Inde Paretoniam fertur ſecurus in urbem
Pignore tam ſæui ſceleris ſua ſigna ſecutus.
Sed fremitu uulgi faſces, & iura querentis
Inferri Romana ſuis, diſcordia ſenſit
Pectora. & ancipites animos, Magnumq; periſſe
Non ſibi *b* tunc uultu ſemper celante timorem
Intrepidus ſuperûm ſedes, & templa uetuſti
Numinis *d*, antiquas Macedûm teſtantia uires,
Circuit. & nulla *e* capitur dulcedine rerum,
Non auro, cultuq; Deûm, non mœnibus urbis,
Effoſſum tumulis cupidè deſcendit in antrum.

*V*T primum terras.] Ordine hiſtoriarū proſequitur poëta Cæſar. lib. 3. de bell. Ciuili. Sed Cæſar confiſus fama rerum geſtarum inquit, infirmis auxilijs proficiſci non dubitauerat, atq; omnē ſibi locum tutum fore exiſtimabat. Alexandriæ de Pompeij morte cognoſcit, atq; ibi primū è naui egrediens, clamorē militū audit, quos rex in oppido præſidij cauſſa reliquerat, & cōcurſum ad ſe fieri uidet, quod faſces anteferrētur, in hoc omnis multitudo maieſtatem regiā minui prædicabat. Hoc ſedato tumultu, crebræ continuis diebus ex concurſu multitudinis concitatio*a*nes fiebant, cōpluresq; milites huius urbis omnibus partibus interficiebātur. Quib. rebus animaduerſis, legiones ſibi alias, ex Aſia adduci iuſſit, quas ex Pompeianis militibus cōfecerat. Ipſe enim neceſſario Eteſijs tenebatur, qui Alexandria nauigantibus ſunt aduerſiſsimi uenti. Interim cōtrouerſias Regum ad P R & ad ſe, quod eſſet Conſul pertinere exiſtimās, atq; eo magis officio ſuo cōuenire, quod ſuperiore Conſulatu, cū patre Ptolemæo, & lege, & Senatuſconſulto ſocietas eſſet facta, oſtendit ſibi placere, Regem Ptolemæū, atq; ſororem eius Cleopatram exercitus, quos haberēt dimittere, & de cōtrouerſijs iure apud ſe potius, quā inter ſe armis diſceptare. Diras arenas] Litus Aegyptiū execrandū propter cædē Pompeij. Regnū La.] Regnū Aegypti, à Lago patre primi Ptolemæi. Victoris.] ex æquo & Cæſarē interficerent Aegyptij, ut Pompeiū ſuſtulerant. Memphi.] gladius Aegyptiorū, quo Pompeiū interemerant. Tua prof.] Auerſio ad Pōpeiū, cuius manes inquit, effecere, ne ſimili C occūberet Cæſar. Tuo exemplo monitus, cauit maturè ne in eaſdē inſidias incideret. Nec po.] Sulpit. exponit, ne uniuerſus exercitus tecū perimeretur. Badius duas cauſas refert, cur Pōpeij umbra, & manes Cæſari profuerint, ac à ſanguine prohibuerint: alterā, inquit Glarean. quod per Pompeij mortē Aegyptus facta ſit Senatui hoſtis, ideoq; coactā eſſe eam Cæſari parcere, alioqui occiſurā: Alterā, quæ & Sulpitio uiſa eſt. Cæſari cōſpecta in generū fraude, eò faciliꝰ ſibi cauiſſe, ac deinde pœnam inferre, Ne populus poſt te Ni-

a al. Ne.
b al. tum uultu.
c al. pauores.
d al. Nominis.
e al. captus.

A te Nilum Romanus haberet. De priori Badij ratione ualde hæſito Vix enim credo ad Ptolemaeũ, uel ſuos hoc reſpexiſſe ſed omnino uoluiſſe nationẽ exoneratã ab externis armis, & apud uictorem quæſiſſe gratiã. Sed hæc non ſunt tanti Proximo inde carmine Alexandriam urbẽ Pa ratoniam uocat, ſatis longè petito epitheto ſed hoc nonnunquam & alij poëtæ ſibi concedunt. Hæc Glareanus.

In urbem Paretoniam.] Alexandriam petit. Sic tribus diebus, ait Appianus, pelago profectus. Alexandriam peruenit. Eò loci à regijs miniſtris benignè receptus eſt, cùm rex morã circa Caſiũ adhuc ageret Ac primũ quidẽ ocioſitatem, (quod poëta, Securum uocat) quandã ob aſſiſtentium paucitatem ſimulare cœpit: nam ad eum accedentes perhumanè excipiebat: & urbem circũ actus, pulchritudinem eius admirati, uiſus: & diſputantibus Philoſophis in multitudine præſens aſtitit. Quibus ex rebus gratiam apud Alexãdrinos, ueluti à negotijs immunibus ſolutus: ſibi comparauit. Sed fremitu uulgi.] propter faſces, ut oſtendit Cæſar qui ante eum ferebantur, quod in ea re maieſtas regia uideretur minui: & ipſe Lucanus

B poëta id non diſſimulat. Diſcuſſ dix pecto.] ob maieſtatem regiam uel læſam, uel imminutam. Superũ ſed.] Templa deorum Aegyptiorum ſed in primis Iſidis, de qua fuſiſſimè alibi relatum eſt. Effoſſum tu

mulis.] Sed inuiſit ſepulchrum Alexandri in primis, & regũ conditoria. Ptolemæus Lagus cui Aegyptus ceſſit è Babylone corpus Alexãdri Memphim portauit, ibiq́ ſepeliuit, & poſtea Alexandriam tranſtulit. De Alexandria aliqua dicuntur. Dinocrates Architectus, in eius cõditione, memorabili ingenio eam metatus fuit 15. milium paſſuum laxitate inſerta, ad effigiem Macedonicæ chlamydis orbe girato lacinioſam, dextra, læuaq́. anguloſo procurſu Ferunt ad urbis figurationem, cùm terra alba deeſſet, in nigri campi planicie, farinam fuiſſe pro fulco inſparſam, ad quam diripiendam cùm plurima aduolaſſent aues, cæteris malè augurantibus, augures feracitatem, & opulentiam urbis, quæ plurimos eſſet mortales altura auſpicatiſſimo auiũ uolatu, portendi interpretati ſunt. Cæterũ Chaldæi Aegyptijq́ corpus Alexandri poſt ſeptimum, quàm mortuus eſſet diem, incorruptum ſepelliuerant, & more gentis ſuæ procurarant. qui tacti religione tacti, ab initio uix manus ſuas admouere auſi fuerant, cum reueriti, ceu regem adhuc ſpiritum uitalem ducentem. Deinde precati fuerant, ut ius. faſq́ eſſet mortalibus, eum attrectare: ſimul corpus purgarant, odoribus refertum aureo ſolio, cum eius fortunæ inſignibus locarant In hoc conditoriũ deſcendit Cæſar ut tanti regis corpus, & magnificentiam ſepulti corpus uideret.

Illic Pellei proles ueſana Philippi
Fœlix prædo iacet terrarum, uindice fato
Raptus, ſacratis totum ſpargenda per orbem
Membra uiri poſuere adytis, fortuna pepercit
Manibus, & regni durauit ad ultima *a* fatum.
Nam ſibi libertas unquam ſi redderet orbem,
Ludibrio ſeruatus erat, non utile mundo
Aeditus exemplum, terras tot poſſe ſub uno
Eſſe uiro. *b* Macedûm finis, latebrasq́ ſuorum
Deſeruit, *c* uictasq́ patri deſpexit Athenas,
Perq; Aſiæ populos, fatis urgentibus actus,
Humana cum ſtrage ruit, gladiumq́ per omnes
Exegit gentes, ignotos miſcuit amnes
Perſarum Euphraten, Indorum ſanguine Gãgen.
Terrarum fatale malum, flumenq́ quod omnes
Percuteret populos *d* pariter, & ſidus iniquum
Gentibus, Oceano claſſes inferre parabat
Exteriore mari. non illi flamma, nec undæ
Non *e* ſterilis Libye, nec Syrticus obſtitit Hãmõ.
Iſſet in Occaſus, mundi deuexa ſecutus,
Ambiſſet polos. Nilumq́ à fonte bibiſſet,
Occurrit ſupremæ dies, naturaq́ ſolum
Hunc potuit finem ueſano ponere regi.

a al fatum durauit ad ultima regni.
b al. Macedon.
c al. uictas patri.
d al. pariter populos.
e al. Nec.

Illic Pellæi.] Expatiatur ab hiſtoria ſeriei, in geſta Alexandri tragica, ut hac copia exornet, dilateiq́ narrationem. Philippi Macedonum regis filius. Alexandri periphraſis. De Pella paulò antè dictũ eſt. Fœlix.] In bellis fœlix erat. Prædabatur euertebat totã Aſiam, & uaſtabat totum regnum Perſarũ. Fato uindice.]

C Morte immatura uindice iniuriarũ, ac tot uictoriarum raptus è medio: hoc eſt, mortuus fuit, & Alexãder in ſplendido conditorio ſepultus fuit à Ptolemæo primo uoo Ductum, cuius oſſa alioqui per totam Aſiam diſpargenda fuiſſent, quod omnibus regnis ex æquo grauis, et exitialis fuiſſet. Extinctus fuit Babylone. Multa prodigia eius mortem antecedebant, quare omnes Deus, iuxta & homines ſuſpectos habere cœperat, maximè Antipatrum, eius filium Caſſandrum, crinibus arreptum parieti affixerat Intuitus fuerat barbaros regem adorantes, quare adoleſcens cachinno abſtinere non potuerat. Alexãder interim plures dies ſacris operatus, ut prodigia, quæ facta fuerant, procuraret, eſſetq́ iam ſacrificulis addictus, cum XIIII. Cal. Quintiles, diem nocti potando cõtinuaſſet: Herculis poculo nondum epoto, in ſomnum incidit. Cæterũm, de cauſſa eius mortis uariæ ſunt opiniones. Ariſtobolus tradit, eum ſeuitia febris ſibi acceſſum fuiſſe, & uino epoto, mente alienatum fuiſſe, ac pridie Calen. Iulij diem obiuiſſe. Extiterũt rurſum, qui tradiderint, illi ab Iolla regio Pincerna uenenum datum. Erat is Caſſandri frater: quod cùm Olympias Alexandri mater ſexto anno poſt reſciuiſſet, Iollæ oſſa (nam ipſe interea perierat) in ultionem filij diſſipauerit. Erat autem uenenũ, aqua gelidiſſima, quæ ex Nonacria petra in Arcadia exudabat, quæ in morem tenuiſſimi roris collecta, ungula equina excipiebatur, cæteris uaſorum generibus nimio frigore fatiſcentibus. Credunt quidẽ Ariſtotilẽ non ignarũ fuiſſe eius conſilij, ut qui Antipatro tranſmittendi in Aſſyriam ueneni rationem oſtẽderit. Nulla certè ueneni argumenta in toto eius corpore extiterunt. Perijt natus annos triginta tres. Atque ita Alexander à nullo unquam mortalium uictus, uel ueneno ſuorum, uel fatali neceſſitate uictus fuit.

Ad fatum regni.] Ad euerſionem regni Aegyptij, uel interitum ultimi regis Aegyptiorum. Nam ſibi.] Si orbis unquam ſuæ libertati reſtitueretur, ad uiſum, & ludibrium emeres ſeruati fuiſſent. Non utile ex.] Peſſimo exemplo unus homo tot regna ſubegit, & ſub uno,

imperiumq; ſuũ coegit. Quod Cæſar poſtea imitatus, & alij, iure diuino, & humano cõfuſo omnia permiſcuerũt. Quin & Alexãder Græciã, & Athenas à patre Philippo uictas contempſit, nec imperium amplum relictum, illi ſat magnum uiſum fuit. Miſcuit am.] *turbauit bellis omnes Aſiæ & regna, per quæ labũtur. Ignotos Græciæ propemodum propter diſtantiam De Euphrate & Gange fluminibus alibi dictum eſt.* Fulmen.] *peſtis, & ruina Aſiæ. Sidus iniquum, eum uocat, quod ut ſidera malè poſita ſunt quibuſdam mortalibus, ſub quibus ponuntur, & quorum conſtellatione uel fœlices ſunt, aut infœlices, ſic ille peſtilens ſidus terris fuit.* Oceano.] *Secundo flumine intrare Oceanum parabat, &, ut fama, ut nouum mundum quæreret Vnus Pellæo iuueni nõ ſufficit orbis, inquit Saty. Etenim Pathalia gente relicta Alexãder ad inſulam medio flumine ſuam admouit claſſem ubi duces fluuialis nauigationis incautius aſſeruatos infœliciter amiſit. Gubernatores tamen nihilo ſegnius iuſſi fuerunt ulterius tendere. Sed quia locorum, & gentium ignari erant, & claſſes ad 400 ſtadia iam progreſſa ſint dulcibus aura cœpta ſentiri fuit. Ibi circa fluuium homines quidam agreſtes capti, rogabantur, quãtum adhuc à mari diſtarent, hoc reſponſi reddiderunt, non ſatis compertum ſe habere, quid de mari dicerent, Sed ſcire ſe hoc unum, ad trium dierum nauigationem uſitatam immenſam ſalſarum aquarum iacere. Quibus uerbis Oceanum ſignificari omnes intelligebant. Triduo nauigando inde perſeueratum fuit. Tum demum mare ſentire cœptum fuit. Claſſe ad proximam inſulam appulſa res noua, ac primum uiſa Macedonas perculit. Nam ſubitus Oceani æſtus omnem terræ aſpectum oculis ademit. Magno impetu, tanquam torrentis alicuius naues tranſuerſæ agebantur Huius rei ignari, à tertia hora diei uſque ad meridiem iactati fuerunt. Sed poſtquam dies inclinari cœpit, æſtus reciprocatione claſsis in ſicco deſtituta fuit, ſed aliæ naues alio ſtatu Nam hæ in proram, illæ in puppim illiſæ ſtabant, & aliæ in latera diſiectæ erant. Ibi fœda colluctatione diu orta, ubi reciprocus æſtus ex Oceano ſe recepit tum demum Oceani uiciſsitudinis ignari, poſito metu, animos receperunt. Alexander cum paucis nauibus ad oſtiũ fluminis progreſſus ad CCCC. ſtadia in Oceanum enauigauit. Tum demum uoti compos factus, ſacrificio locorum Dijs, & undarum facto, ad claſſem rediit.* A

Exteriore mari] *Oceano Indico, qui ambit terras ad meridiem.* Flamma.] *æſtus Solis immoderatus ſub torrida Zona. Non remoratus fuit eius expeditionem ullus locus, aut regio, quamuis calida, aut ſterilis, quò minus penetraret, ac perluſtraret. Syrticum Hammonem appellat, epithetice, quod in Libya contra Syrtes ſitus ſit inter Cyrenas, ut quidam uolunt.* Iſſet in Occaſus.] *Iuiſſet tranſiſſet in Italiam, & in Hiſpanias, quæ Occidentales extremæ ſunt regiones, ſi longior uita ſuperfuiſſet.* B

Ambiſſetq;] *Arcticũ Septentrionalẽ, et Auſtrinũ Antarcticum, & totũ orbẽ ſub ius ſuũ redegiſſet.* Niliq;.] *hoc eſt è fontibus Nili bibiſſet unde Nilus oritur, in extrema Africa, ut alio loco memoratum eſt. poſtea ſuo loco dicetur. Atq; hoc ſatis prodit, quos populos dicat, uerſus Polũ Antarcticũ, Ichthiophagos. Aethiopas. & ſi q sunt ulterius ad Antipodas.* Finẽ] *metã expeditionũ ſuarũ.*

Qui ſecum inuidia, qua totum cœperat *a* orbem,
Abſtulit imperium, nulloq; hærede relicto
Totius fati lacerandas præbuit urbes.
Sed cecidit Babylone ſua, Parthoq; uerendus,
Proh pudor, Eoi propius timuere ſariſſas,
Quã nũc pila timẽt populi, licet uſq; ſub *b* Arctõ
Regnemus, *c* zephyriq; domos, terraſq; premimus
Flagrantis poſt terga Noti, cedamus in ortus
Arſacidum domino, non fœlix Parthia Craſsis
Exiguæ ſecura fuit prouincia Pellæ.
Iam Peluſiaco ueniens à gurgite Nili
Rex puer, imbellis populi ſedauerat iras,
Obſide quo pacis Pellæa tutus in aula
Cæſar erat, cũm ſe parua Cleopatra biremi
Corrupto Cuſto Phari laxare cathenas.
Innuit Emathijs ignaro Cæſare tectis.
Dedecus Aegypti *d* Latij feralis Erinnys,
Romano non caſta malo. quãtum impulit Argos,
Italicaſq; domos facie Spartana nocenti,
Heſperios auxit, tantum Cleopatra furores.
Terruit illa ſuo, ſi fas, Capitolia ſiſtro,
Et Romana petit imbelli ſigna Canopo,
Cæſare captiuo Pharios dictura triumphos.
Leucadioq; fuit dubius ſub gurgite caſus,
An mundum ne noſtra quidem matrona teneret.
Hoc animi nox illa dedit, quæ prima cubili
Miſcuit inceſtam Ducibus *e* Ptolemaida noſtris.

a al. poſsidet orbem.
b al. Arcto.
c al. zephyroq;.
d al. Latio.
e al. Ptolemaida.

Qui ſecum.] *Quo odio ſuorum, & Aſiaticarum gentium tantum imperium fuerat conſecutus, per alias atq; alias conſpirationes, eodẽ odio non amiſit ſolũ quæſita multa ſanguine tot regna, uerumetiam ueneno ſublatus à ſuis fuit.* Nulloq; hærede.] *Enimuerò Alexãdro nondum ſepulto, cœptum fuit inter Duces ambigi, quis tanto Imperio dignus eſſet, in ſucceſsione. Erant, qui conferrent Herculi, quẽ ex Barſine cõceperat, regnũ aſſeruandũ eſſe quoad pupillares annos eſſet. Alij Roxanes partum expectãdum dixêre, quæ prægnans ex eo relicta fuerat. Nonnulli Perdicæ præfecto equitum regnum decernebant, cum Alexander oculis requiſito moriens annulum ſuum, quo imperij res obſignabat, tradiderat. Erant, qui regni adminiſtrationem ad ipſos Duces reijcerent, qui de ſumma rei circa Alexandri ſellam, in medium conſultarent. Sed cum in uarijs uoluntatibus omnes regem uellent, Alexandri frater ex Philippo, & Theſſala matre prognatus Aridæs rex declaratus eſt: ut gratior militibus eſſet, Philippus, pro Aridæo eſt appellatus.* C

Lacerandas]*Nam Imperij adminiſtratio ita inter Duces diuiſa fuit, ut alij alias prouincias præſidio obtinerẽt. Ptolemæus Arabiam, Aegyptum, & Africæ gentes obtineret. Philotæ Cilicia data eſt. Syria & Phœnicia Laomedonti Mitylenæo. Antigono maior Phrygia ceſſit. Lycia, & Pamphilia, Learcho. Caſſandro, Caria Lydia Menandro Helleſpontus cum minori Phrygia Leonato obuenit. Eumenes Cappadociam cum Paphla-*

A *Paphlagonia ſortus fuit. Platon Mediam. Theaeer Lyſimachus & cũ his Ponticas gentes, Thraciæ finitimas gentes. Paeapamenos, et cardines Caucaſi mõtis Axiarchri tenuis Draeas Staianor. Amyntas Bactrianos. Nicanor Parthor Philippus Hyrcanos Phartapharnes, Aemenos. Neoptolemus Perſas. Peuceſtes Babylonios. Acchelaus Meſopotamiã Græciæ et Macedoniæ regnũ Antipater prouinciã haberet, ut antea Fuerũt alij, qui aliarũ ius gentiũ obtinuerunt, ut ab Alexãdro rege antea obtinuerint. Decretũ ad hæc fuit, ut Perdiccas cũ rege eſſet, & cũ ijs copijs proficiſceretur, quæ aſſiduè cũ rege fuiſſent. Seleucus in caſtris tribunus eſſet. Caſſander, cuius paulò antè meminimus, Antipatri filius, regis ſtipatorib. præſideret. Meleager Perdiccæ opera in ſeditione perijt. Illa ab initio mota fuerat. Ad hũc modũ non urbes tantũ, ſed regnũ tam uaſtũ Alexandri laceratũ fuit.* Sed cecid Bab] *Babylone ceciderat perijt ueneno.* Parthoq; uc.] *hoc eſt, Parthis formidabilis: quos Romani ſuis pilis nec domare, nec ſuperare poſtea potuerunt, illis ipſis fuit ſariſſis formidabilis erat Alexãder.* Proh pudor.] *exclamatio per indignationẽ,*

B *quod Parthi magis formidarũt Alexandrũ, quã potentiã P.R* Sunt aũt *Sariſſæ longiſſimæ Macedonũ haſtæ: & in ea ſignificatione & Liuius utitur. Vegetius lib. 3 cap. 24. longiſſimos cõtos appellat.* Quàm nunc pila.] *haſtas P.R ſignũ pro ſignato Vtebãtur Romani pilis in prælio. Erat autem pilum (ut initio monuimus) haſtile pedum quinq. & ſemi, ferro trigonali figura unciarũ nouẽ præfixo. Accipitur ſimpliciter pro telis Ro ut geſta erãt Gallorum, Sariſſæ Macedonũ. Hinc primipilus: & haſtæ præpilatæ, hoc eſt præferrata pila. Eſt & pilũ inſtrumẽtum, quo quidpiã in mortario teritur.* Licet uſq.] *Quamuis Imperium Romanũ in Septentrionem, & excurrit latiſſimè.*

Domino Arſa] *Parthorũ regi, cum quo infœliciter dimicauimus Exempla ſunt Craſſũ pater cum filio.*

Exiguæ Pellæ] *Macedonia ſecura fuit à Parthorũ ſæuitia. Contemptim prouinciam uocat P.R à quo in prouinciæ formam redacta fuerat, quæ adeò Parthis per Alexandrũ fuiſſet formidabilis.* Pellæ] *parr pro toto ſynecdochicè.* Iam Peluſiaco.] *ad hiſtoriam reuertitur. Oſtendimus paulo antè, Cæſari placuiſſe, ut exercitu dimiſſo, rex & Cleopatra corã ſe ut Conſule Romano cauſ*

C *ſam diſceptarent potius, quàm armis inter ſe contenderent In teſtamento patris Ptolemæi hæredes erant ſcripti ex duobus filijs maior, & ex duabus ſororibus quæ ætate antecedebat. Per omnes Deos perq; omnia fœdera, quæ Romæ feciſſet, eodem teſtamento Ptolemæus P. R. obteſtabatur. Tabulæ teſtamenti, unæ per legatos eius Romam fuerant allatæ, ut in ærario ponerentur: eæ cum propter publicas occupationes poni non potuiſſent, apud Pompeiũ fuerãt depoſitæ Alteræ eodem exemplo relictæ, atq; obſignatæ Alexandriæ proferebantur.*

Imbellis po.ſe] *tumultum compoſuerat, uel propter faſces, ut dictum eſt, uel, ut Appianus ait, quod de Achilla, & Phatino, ob cædem Pompeij ſupplicium ſumpſiſſet.*

Decus Aegypti.] *Rurſum per occaſionem in libidinẽ Cæſaris, & Antonij digreditur, ut turpidinem ex ea moliẽ eie exprobret Romanis. Atque hanc exemplo Helenæ, & Paridis ampl ficat.* Obſide quo.] *Rege præſenti ſatis tutus Cæſar ab iniuria inimicorum eſſe uidebatur.*

Emathijs ſectis.] *Cæſarianis, ſed longe nimis petito epitheto, ne quid dicam, nimis ineptè. Sua ſponte uenit in ædes Cæſaris, ipſo neſciente. Cæterùm, quid placuerat Cæſari, de dimittendis exercitibus, & ut coram controuerſijs diſceptarent, paulò antè ex Cæſare annotauimus.*

Quantum impulit.] *Amplificatio dedecoris ab exemplo maiori Helenæ, propter quam Troia fuit exciſa.*

Latio feral.] *Alluſit ad illud Virg. de Helena Troiæ, & patriæ communis Erinnijs. Furia, & euerſio Latij.*

Quantum uu] *Ab exemplo maiori. Spartanam Helenam ſignat, propter quam tota Græcia ad arma conſurrexit. Per Argos, à Parte totam Græciam intelligit, quæ bellum Priamo intulit. Tres Argi fuerunt, Achaicum Argos, Amphilochicum, & Theſſalicum, ſiue Pelaſgicum. Fuerunt & aliæ ciuitates hoc nomine. Eſt & Argos, quædam Græciæ pars. Omnis ora littoralis dicebatur Argos. Quin & in Italia Argos fuit à Diomede conditum, Argi poſt. Argyrippa dictum*

Heſperios to.] *Italicos Romanorum Ducum libidinem inſanam. Antonij maximè poſt Cæſarem. Poſſumus & furores intelligere bellum propter eam, inter Antonium, & Auguſtum conflatum* Terruit Cap to. Siſtro.] *uice tubæ. Siſtris uſus fuit Aegyptij. Eſt autem ſiſtrum Aegyptiorũ cornu, quo utebantur in ſacris Iſidis arguto, & canoro Ab hoc ſiſtro, Aegyptij ſiſtrati uocãtur.* Imbelli Cano.] *Cum imbellibus Aegyptijs mulier bellũ Cæſari Auguſto, quẽ, ſi uiciſſet, in triumphũ ductura fuiſſet.*

Sob gns. Leu.] *Ad Actiũ, ubi nauali prælio congreſſi fuerunt. Leucas inſula eſt in ſinu Ambracio cõtra Epirũ, Neritus olim dictũ oppidũ in inſula accolarũ opere à cõtinẽti abſciſſa. Leucates mõs, ſiue promõtoriũ Epiri, quod in mare excurrit, à ſaxo albo dictũ λευκὸς albũ In hoc erat templũ Apollinis, qunde Leucadius Apollo dictus fuit.* Ne noſt.] *Romana.* Miſcuit Ptol.] *miſcuit Cleopatrã Ptolemæi filiã Ducib. Ro. Cæſari, & Antonio poſtea.*

Quis tibi ueſani ueniam] *Exclamatia poita per auerſionem in turpem libidinem Cæſaris, qui in medio belli ardore luxui, ac uoluptati indulſit, præcipuè cùm inter medios hoſtes ſuos uerſaretur, qui generum ſuũ Pompeiũ occiderant. Ab exemplo maiori. Si Cæſar hoc ſibi permiſit in armis, cur non Anto-*

Quis tibi ueſani ueniam non donet amoris
Antonii *a* dirum tum Cæſaris hauſerit ignes
Pectus, & in media rabie, medioq; furore,
Et Pompeianis habitata manibus aula,
Sanguine Theſſalicæ cladis *b* perfuſus adulter,
Admiſit Venerem curis, & miſcuit armis,
Illicitosq; thoros, & non ex coniuge partus?
Proh pudor, oblitus Magni, tibi Iulia fratres
Obſcœna de matre dedit, partesq; fugatas
Paſſus in extremis *c* Libyes coaleſcere regnis,
Tempora Niliaco turpis dependit amori,
Dum donare Pharon, dũ nõ ſibi uincere mauult:
Quem, formæ confiſa ſuæ Cleopatra ſine ullis
Triſtis adit lachrymis, ſimulacrum compta dolorẽ
Quàm decuit, ueluti, laceros diſperſa capillos,

nius in otio? Aula.] *à loco.* Parrus.] *filium, quem ex Cleopatra ſuſcepit, quem à Cæſaris nomine uocauit. Inter hæc, ait Appianus, per nouem menſes commoratus, tandem Cleopatram fratris loco. Aegypti regnum iuſſit obtinere.* Obſcœna de matre dedit.] *De Cleopatra Aegyptia, & barbara muliere,*

a al. durum
b al. perculſus.
c al. Libyę.

Et ſic orſa loqui. Si qua eſt, ô maxime Cæſar,
Nobilitas, Pharij proles clariſsima Lagi
Exul in æternum ſceptris depulſa paternis,
Si tua reſtituat ueteri me dextra fato,
a Complectar regina pedes. tu gentibus æquum
Sidus ades noſtris, non urbes prima tenebo,
Fœmina Niliacas, nullo diſcrimine ſexus
Reginam ſcit ferre Pharos, lege ſumma perempti
Verba patris, qui iura mihi communia regni,
Et thalami cum fratre dedit. puer ipſe ſororem
b Si modò liber, amet. ſed habet ſub iure Photini
Affectus, enſeſq; ſuos. nil ipſa paterni
Iuris habere peto, culpa, tantoq; pudore
Solue domum, remoue funeſta ſatellitis arma,
Et regem regnare iube. quantóſne tumores
Mente gerit famulus, Magni ceruice reuulſa?
Iam tibi, ſed procul hoc *c* auertant fata, minatur.
Sat fuit indignum Cæſar mundoq; tibiq;
Pompeium facinus, meritumq; fuiſſe Photini.

quæ poſtea Antonio ſtupri conſuetudinem non recuſauit. Donare Pharaoni.] *Donare Cleopatræ regnũ Aegypti. Nam (ut dixi) eam regno præfecit.* Si qua eſt ô.] Oratio Cleopatræ *pr tiuoria eſt. pet t ſummatim in regnũ ſuum par tr u reſtituatur, unde à fratre & eius tutoribus per ſummam iniuriam ſit eiecta. Exordium ductum eſt à beneuolentia, quam captat à perſona Cæſaris.* Nobilitas.] *petitio, in qua ſimul cauſſam petitionis admiſcet, quod regno paterno pulſa ignominioſè ſit. Mouet affectus ſimul à præſenti rerũ ſui ſtatu.* Tu gentib unum ſi.] *laudibus Cæſaris.* Non urbes.] *Occupat quod obijci poſſet. Regni adminiſtrationẽ, & gubernaculũ ad fœminam hæreditario iure perueni re non poſſe. Refutat à recenti exemplo ſororis.* Lege ſumma.] *Tuetur ius ſuum in teſtamento paterno. quod ita relictum fuerat, ut maior filiorũ, & natu filiarũ grandior unà hæredes eſſent.* Thalami] *Dedit regnum nobis cõmune, unà cũ coniugio, ut frater ſorori cõiungeretur.* A *Quod illicitũ eſt naturæ lege, peto, ut me amet, non ut uxorem, ſed ut ſororem par eſt fratrẽ amare, modò liceat per Photinũ tutorem, & pædagogum ſuum, ac nutritium.* Nihil iuris pare.] *Verecundè reijcit portionem hæreditariam regni, ſed cupit à turpitudine, & dedecore domeſtico liberari, à qua natura omnes abhorrent.* Remoue.] *Iube Achillam ab armis diſcedere, morte Pompeij funeſtatis, & regnet ſolus, ſi ſibi ſic uidetur.* B Quantos tumo.] *Quantum faſtum gerit in pectore ob Pompeium interfectum. Trahit aduerſarium in inuidiam Cæſaris.* Iam tibi.] *Exaggerat inuidiam ominatione mali maioris, quod tamen deprecatur.* Quin & facinus, *peſſimum ſcelus appellat: quaſi Photinus uoluerit hoc nomine ſibi Cæſarem demereri. Sed ut hoſtium dona, non ſunt dona, ſic inimicorum merita, non ſunt merita.*

a al. complectus. *b* al. Sit. *c* al. auee- uite.

Ne quicquam duras tentaſſet Cæſaris aures,
Vultus adeſt precibus, facieſq; inceſta perorat.
Exigit *d* infandam corrupto Cæſare noctem.
Pax ubi parta *e* Duci, doniſq; ingẽtib. empta eſt,
Excepere epulæ tantarum gaudia rerum,
Explicuitq; ſuos magno Cleopatra tumultu
Nondum translatos Romana in ſecula luxus.
Ipſe locus templi, quod uix corruptior ætas
f Extruet, inſtar erat, laqueataq; tecta ferebant
Diuitias, craſſumq; trabes abſconderat aurum.
Nec ſummis cruſtata domus, ſectiſq; nitebat
Marmoribus, ſtabatq; ſibi non ſegnis Achates,
Purpureuſq;, totaq; effuſus in aula
Calcabatur onyx Hebenus Mareotica uaſtos
Non operit poſtes, ſed ſtat pro robore uili,
Auxilium, non forma domus, ebur atria ueſtit,
Et *g* ſubfixa manu foribus teſtudinis Indæ (gdo.
Terga ſedent *h* crebra *i* maculas diſtincta Smara-
Fulget gẽma *k* toris, & Iaſpidæ fulua ſuppellex.
Strata micant Tyrio, cuius pars maxima *l* ſucco
m Cocta, diu uirus non uno duxit aheno.
Pars auro plumata nitet, pars ignea cocco,
Vt mos eſt Pharijs miſcendi licia telis.

Nequicquã.] *Fruſtra inquit, ſua blãdiloquẽtia tentaſſet Cæſarem, ſed forma eum mouit, & animum inflexit.* Inceſta.] *propter illicitum coniugium fratris, & ſororis.* Perorat.] *exponit, perſuaſit: forſan pro exorat dixit. hoc eſt orando induxit.* Pax.] *Vbi pacem ſuam à Cæſare obtinuit Ptolemæus.* Ipſe locus.] *Egregia dilatatio à deſcriptione luxus in his nuptijs furtiuis Cæſaris, & Cleopatræ. Primum mirè operoſè deſcribit ſplendorẽ regiæ domus, à materia, qua ea cõſtructa erat, & magnificè exornata.* Templi inſtar] *Domus regia, nihil à templo Romano differebat, quod tanto luxu auri, & argenti inſtructum lucebat, ut nulla ætas apud poſteros ſplendidius ſua templa exornârint.* Laqueata.] *rectè alluſit ad illud Vergilianum.*

›› *—Pendent lychni laquearibus aureis.*

Laqueare & per apocopen, laquear, propriè eſt ſuperior pars cubiculi cunnexa & concamerata, quæ picturis uarijs, & coloribus ornari ſolet. Accipiũtur etiã laquearia, pro trabibus planis, & lacus, & lacunaria dicuntur. Et templum laqueatum auro, hoc eſt, laquearib. aureis, uel auratis exornatũ. Liuius Antiochia tẽplum Iouis Capitolini magnificum, nõ laqueatum auro tantũ, ſed parietibus totis la C *mina inauratum.*

Cruſtata domus.] *Cruſtare, cruſtam ducere, ſiue applicare. Parietes cruſtati, cruſta marmoris tecti. Olim enim marmor ſecabatur in laminas, & apponebantur ea parieti, quod Romæ primus Mamerius eques feciſſe legitur. Hinc poſtea ſecta marmora ſignificanter addit.* Achates.] *ſed gemmis ſummi pretij nobilibus parietes nitebãt incruſtati. Achates, inquit Pli. quondam in magna fuit authoritate, nunc in nulla. Repertus traditur primũ apud fluuiũ Achatẽ apud Siculos: poſtea in multis alijs locis. Agatha à quibuſdã dicitur: circulos nigros, & albos in medio habet, rũctos, & uariatos: ſimilis Hæmatiti. Aiũt eũ tẽpeſtates auertere, & flumina ſiſtere. Traditur hoc memorabile, quod Pyrrhus Epirotarũ rex, in hoc lapide habuerit nouẽ Muſas, & Apollinem cũ lyra.*

d al. Infanſtam. *e* al. indice. *f* al Extruat *g* al. ſuffecta. *h* al. crebris macul's. *i* al. crebro. *k* al Hic torus Aſſyrio *l* al. fuco non ſucco. *m* al. hic uerſus deeſt in uetuſt. cod.

A Calcabatur onyx.] gemma eſt, quæ humani unguis candorem referat, ὄνυξ, ὄνυχος, unguis. In ea ſparſæ ſunt ue nulæ aliquot Sardæ, & Iaſpidis colorem imitantes: quare præmiſit, purpureuſq; lapis. Eſt & onyx, marmor, Onychites appellatũ, & à nonnullis Alabaſtrites, in Arabiæ montibus naſcens, ac poſtea etiã in Germania repertum. Atq; hinc fit, cur tam frequẽs in noſtris regionibus ſint in poculis, ſtatuis, alijs nobilibus ſtructuris, & columnis. Ex hoc lapidis genere olim ſplendida fiebãt pauimenta, ut hic uidere eſt, & Martialis luculenter teſtatur.

Calcatuſq; tuo ſub pede lucet Onyx.

Accipitur interdũ pro uaſe unguẽtario, ſiue marmore excauato. Eſt & oculi pus, quod unguis ſimilitudinẽ referat. Itaq; pauimentũ onychinũ erat, ſiue Alabaſtrites. Hebenus Mareotica] Naſcitur Hebenus, ſiue Hebenũ in India, & Aethiopia, cuius lignũ tã ſolidum eſt, & ponderoſum, ut in aquã miſſum, ſubſidat. Colore propè buxeo eſt, ſed intus nigro. Sunt qui citra aſpirationẽ ſcribant Ebenus. Sola India nigrũ fert Ebenũ Verg. Georg. 2. Subſtãtiæ tenuis, & uirtutis abſtergentis. Creditur oculorũ caliginẽ diſcutere ſi alijs medicamentis miſceatur. Caſa durescit in lapidẽ gratiſſimo odore delectat. Naſcitur & in
B Aegypto, unde Mareoticã eam uocat Lucanus, quaſi Aegyptiacam. Cæterũ Mareotis Aegypti lacus eſt, iuxta Alexandriã, & pars Libyæ Aegypto cõtermina. Quin & Epiri pars eſt Mareotis, à qua optimũ uinum quod illic naſcitur, Mareoticũ dictũ, & uuæ nobiles Mareotides, ut apud Verg. 2. Georg. Auxilium non for.] non ſplendor, non elegantia domus, non ornatus. Smaragdo.] uiridi gemma, qua uehementer oculi cõfirmantur. Soli Smaragdi gemmarum conſpectu oculos implent, nec ſatiant.

Toris.] in lectis, ſiue menſis. Iaſpis.] uiridis eſt, ut Smaragdus, ſed coloris craſſi. Tyrio ſucco.] purpura. Mirè uariant hoc loco codices. Vetuſti autem ſic legunt

Hic torus Aſſyrio, cuius pars maxima ſucco
Strata micant Tyrio, quorum pars maxima lentum
Coctã diu uirus non uno duxit aheno.

Vterq;, inquit Micyllus de Aſſyria meminit purpura. Altera autem haud dubiè ſincerior, ac uerior, hoc modo.

Strato micant Tyrio, quorum pars maxima ſucco
Cocta, diu uirus non uno duxit aheno.

Sublato alterius uerſus priore cõmate, & alterius poſteriore. Hanc nos ſecuti ſumus. Hæc Micyllus. Tyrio ſuc.]
C à Tyro urbe quondã Phœniciæ, apud hãc capiuntur conchylia, quorũ ſãguine ac ſucco tingũtur ueſtes purpureæ, Tyriæ ob id dictæ. Fuit hæc urbs olim. Sacra nuncupata, unde Sarranæ ueſtes, & oſtrũ Sarranũ. Sed Tyrus poſtea dici cœpit à Tyro Phœnicis filio. Fuerũt plures Tyri: ut in Laconia, & inſula iuxta mare rubrũ: alia in Iudia, & Piſidia. Virus.] ipſum liquorem ſiue ſuccũ ex uno, atq; altero aheno. Purpuram bis tinctã indicat immẽſi pretij quæ dibapha Tyria dicebatur, ut luxi magnifico impendio. Dibapha in libras denarijs mille non poterat emi hoc eſt, cẽtum aureis ſolatis. Cic. lib. Epiſtola 2. ad Cælium, Curtius noſter inquit, dibaphũ cogitat, ſed eum infector moratur. Et ad Atti. Iſti licet faciant, quos uolent Conſ. Tribunos Pl. Deinde Vatinij Strumã ſacerdotij διβάφῳ ueſtiant, id eſt purpurea, & bis tincta dibapha. Hoc purpuræ genere pretioſiſſimo omnia ſtrata micuerunt. Pars plomata.] Plumarium opus ὑφαντόν, acu factũ, quod Græci à liciorum multiplici uarietate, Polymitum appellãt. Vt Babylon picturæ colores diuerſos intexere celebrauit, ſic Alexandria plurimis licijs texere inſtituit, quæ Polymita appellant. Martialis.

Hæc tibi Memphitis tellus dat munera uicta eſt
Pectine Niliaco iam Babylonis acus.

Hanc ueſtem oſtendit poëta illic inſtratam quoq; fuiſſe.

Coccum.] granũ eſt, quod ex arbuſto, ſimili Ilici, uel ex rubẽti gramine naſcitur. Luxuria ait Plin. prouocant eos flores, qui colore commendãtur. hoc animaduerto tres eſſe principales: unũ in cocco, qui in roſis micat, gratius nihil traditur aſpectu: ut in purpuras Tyrias, dibaphaſq;, ac Laconicas. Idem alibi. Coccũ Galatiæ rubẽs granum, aut circa Emeritã Luſitaniæ in maxima laude eſt. Itaq; non κόκκον βαφικόν granũ tinctorũ eſt. Et coccus ſæpe pro purpura ſimpliciter accipitur. Eſt frutex fullonius, cui adhærent grana, quibus fit color ille lanarum præcipuus, cuius ſumma copia in ea parte Hiſpaniæ eſſe traditur, quæ Tudertana appellatur. Sunt qui idem eſſe exiſtiment, quod nos Carmeſinum uocamus. A cocco. coccina ueſtis, quæ cocco infecta eſt. Martial lib. 2.

Coccina famoſæ donas, & Ianthina mœchæ,

Vnde coccinatus. Idem.

Qui coccinatos non putas uiros eſſe.

Licia.] Sunt fila, quibus in telis, textrices implicant ſtamina. Accipiuntur nonnunquam pro ipſis ſtaminibus: ut ex Plin. liquet Plurimis uerò Licijs texere &c. Et ueſtem trilicem dicimus, quæ tribus licijs conſtat.

Tũc famulæ, numerus, turbæ populuſq; miniſter
Diſcolor hos ſanguis, alios diſtinxerat ætas.
Hæc Libycos, pars tam flauos gerit altera crines,
Vt nullas Cæſar Rheni ſe dicat in aruis
Tam a rutilas uidiſſe comas, pars ſanguinis uſti
Torta caput, refugoſq; gerens à fronte capillos.
Nec non infœlix ferro mollita iuuentus,
Atq; execta uirum, ſtat contrà fortior ætas,
Vix ulla fuſcante tamen lanugine malas.
Diſcubuere toris reges, maiorq; poteſtas,
Cæſar, & immodicè formam b fucata nocẽtem,
Nec ſceptris contenta ſuis, nec fratre marito,
Plena maris rubri ſpolijs, colloq;, comiſq;
Diuitias Cleopatra gerit, cultuq; laborat.
Candida Sidonio c pellucent pectora filo,
Quod Niloticis acus compreſſum pectine Serum
Soluit & extenſo laxauit ſtamina uelo.

Tunc famulæ.] Deſcribit miniſtros, & famularũ ſtrepitũ: & frequentiã ancillãtiũ in uu pijs maximè uerò iuuentutem, ab ætate, forma, & colore. Sanguis.] à colore in uultu, qui plerunq; ex natura ſanguinis naſcitur, uel calido, uel frigido. Aetas ab ætate. Hæc Libyc. cri.] propter colorẽ immodicũ quaſi æſtu, & torriditate Solis aduſtos, nigros. Sulp. exponit. Flauos.] conſtat hic color, ex uiridi, et ruffo atq; albo, clarior fuluo: qualẽ uidemus in auro, melle, & ariſtis maturis. Eadẽ ratione Ouid. Flauos ca pillos dixit. Faſto. 2. In as.] quod Germani plerique rius coloris capillos habeãt. Ru.] Rutilas, cuſas, q̃ habeãt aliqd rubaris, nigro admiſtũ, cuius coloris ſtudioſæ fœminæ rutilæ dicũtur. Sic hyacinthinæ. & Hiſglinæ ueſtes, etiã rutilæ uocãtur. Inf. iu.] Spado nec dixit exectos & Eunuchos.

a al. rutilas
b al. fuſcatam al. faciem fucata
c al. perlucent.

nuchos, quibus reginæ plurimũ utitur. Vix ulla lanu] Iuuenes imberbes penè, quorum ora prima barbæ lanugo uix conſparſit. Reges diſcub. 10.] Prolepſis. Cæſar & Cleopatra, ſequitur ſequentib. diſtributio. Rurſus reges diſcubuere. & maior poteſtas. Zeugma diſcubuit, ut prætores, profecti, ſatrapæ, ut exponit Badius. Vel per epexegeſin, maior. poteſtas Cæſar, per appoſitionẽ. Nimium fucata.] Cleopatra. quaſi fuco adulterata, ac depicta Fucus præter apis genus herba marina eſt. alga marina appellata. Tria ſunt eius genera, latũ, longũ. et Criſpis folijs, quo in Creta ueſtes tingũtur. Accipitur pro medicamine, quo mulieres faciem tingũt, Metaphoricè, pro fraude capitur, & dolo, & inſidijs Sic facere fucũ dicimus, pro decipere. Maris rubri ſpol.] id eſt gemmis. Hæc mare mediũ eſtenter Aethiopicum & Indicũ Oceanum à rubro colore dicitur. quod fons in littore ſit ex quo cum greges biberint, in rubrũ colorem incipiũt mutare lanas: uel proximis montibus. qui rubri coloris maximè, ſolaribus radijs illuſtrati, eiuſdem coloris umbram in mare tranſmittunt Alij aliã rationem adducunt. In huius littore gemmæ laudatiſsimæ colliguntur. colloq;.co.] polyſindeton. Ab inſigni ſplẽdore gemmarũ, quas Cleopatra in mõtibus, & aures geſtabat. Alludit ad Vniones, quorum unum ducẽtis, quinquaginta millibus aureorũ æſtimatum in certamine poſtea cum Antonio, in uino abſummpſit. cultuq; lab.] ornatu & gemmarum ſplẽdore grauatur. Sidonio filo.] ubera ſindone tecta pellucent. Erat ſindon amictus A ex lino ſubtiliſsimo Aegyptiaco factus, teſte Polluce, nũc dicroſſum appellatur, σινδὼν ἐστιν αἰγυπτία μὲν, περιβόλαιον δ' ἂν εἴη τὸ νῦν ἀμφίεσμα καλούμενον. Hãc ob id Tyriam Martialis uocat.

Nec ſic in Tyria Sindone tutus eris.

Sidonio.] Sidonẽ à piſciũ ubertate ueteres appellarũt. Sidon enim Phœniceũ lingua piſcis appellatur. Sidones multarũ rerũ fuiſſe tradũtur. ut ſcientiæ ſideralis: arithmeticæ, nauticæ: hoc eſt, nauigandi peritiæ: uitrariæ cõflationis. Sidon antiquitus Sichẽ appellata fuit, ab eius cõditore filio Chenachahan nepote Noah. Sita fuit in cõtinenti ad portũ cõmodiſsimum, porrectum in lõgum per littus, & quidem loco plano. Sed quia Antilibanus ei imminebat, facta fuit poſtea prodigioſæ magnitudinis. Huius nobilitatem antiquam ex ruinis hodie æſtimare licet, quæ omnem fidem ſuperant. Proinde Sidonio filo, ſubtili, ac pellucido linteo ſindonis pellucem ubera non ſolum Romanarum, ſed etiam noſtratium puellarum more. Acus. Niloris.] Aegyptia acus ſericam, aut byſsynam ueſtem pectine ſubtili dẽſatam, diſſoluit, ut rariora fila magis pellucidam redderent Seres gens Indica eſt, nonnulli eos inter Scythas numerant, ad ortum æſtiuum. Eſt apud eos uermiculus, qui σὴρ appellatur, qui ſericũ procreat Iulius Poll. ἴσασι δὲ καὶ τοὺς σῆρας ἀπὸ τούτων ἑτέρων ζώων ἀθροίζειν φασὶ τὰ ὑφάσματα. B

a al. ſectosq;
b al. ſic licet
c al. hinc ille.
d Sordibus
e al. talem triumphũ.

Denribus hic niueis *a* ſectos Atlantide ſylua
Impoſuere orbes, quales ad Cæſaris ora
Nec capto Venere Iuba, proh cæcus, & amens
Ambitione furor, ciuilia bella gerenti
Diuitias aperire ſuas, incendere mentem
Hoſpitis armati. non *b* ſit licet ille nefando
Marte paratus opes mundi quæſiſſe ruina
Pone Duces priſcos, & nomina pauperis æui,
Fabritios, Curioſq; graues, *c* hic ille recumbat
d Sordidus Hetruſcis abductus Conſul aratris,
Optabit patriæ tales duxiſſe *e* triumphos.
Infudere epulas auro, quod terra, quod aër
Quod pelagus, Niluſq; dedit, quod luxus inani
Ambitione furens toto quæſiuit in orbe
Non mandante fame, multas uolucreſq; feraſq;
Aegypti poſuêre Deos, manibuſq; miniſtrat
Niliacas cryſtallus aquas, gemmæq; capaces
Excepere merum, ſed non Mareotidos uuæ
Nobile ſed paucis ſenium cui contulit annis
Indomitum Meroe cogens ſpumare Phalernum. C

Dentib. hic] ãmateria menſarũ, quæ citrinis tabulis compactæ erant. Citrus arbor nobilis eſt, quæ ſola in Mauritania ad montem Atlantem naſcitur Quare addit poëta, Eburneis pedibus orbes citreos in ſylua Atlantis montis ſectos, impoſuiſſe. Arbor gratiſsima P. R. quondam. adferebatur inde ad mẽſarum & lectulorum ornamenta. Non multum creſcit, habetq; folia maiora, quàm laurus. Citri Atlãtiæ alterius generis ſunt, unde mẽſæ fierent, quàm citri noſtrates, unde mala Medica naſcũtur. Hæ lauri folijs ſimilia producunt, & arbuſti: Atlanticæ uerò, Cupreſſo fœminæ ſylueſtri. Hic citreũ oleũ: citri & cedri ſuorũ fruticum in ſacris fumo conuolutũ nidorem uerius, quàm odorem nouerant, iam roſæ ſucco reperto, ait Plin. Capto Iuba.] Plin. lib. 13 cap. 15 meminit duarũ quas Iuba rex uendidit Romæ, quarum alteri pretium fuerit libris XV. hoc eſt, CL. aureis coronatis: alteri paulò minus. Proh cæcus.] Exclamatio in intempeſtiuum luxum, & ſplendorem apparatus nuptialis in medio ardore belli Ciuilis. Ille.] Cæſar. Pone Duces p.] A ueterum Romanorum Conſ frugalitate & continentia. Fabritios.] hoc eſt. Fabritium, & illius ſimiles Senatores Ro. Hunc Maro paruo potẽtem diſertè appellat.

—paruoq; potẽtem. Fabritiũ. hoc eſt, pauperẽ Fabritium, & cõtinentẽ in magno Imperio. Hic tentatus à Pyrrho auro & rhonchis Elephãti poſt aulæa poſiti, neque heri, inquit, ô rex, me tuum aurum, neq; hodie tua belua mouit. Idem à Samnitibus. quos uniuerſos in cliẽtela habebat, decẽ æris, et quinque pondo argenti totidemq; ſeruos ſibi miſſos in Samniũ remiſit. Illum locupletẽ faciebat, non multa poſsidere ſed modica deſiderare. Curioſq;.] M Curius pauper Conſ. ſed præclarus uir uirtutis: fortis domi, & belli, ac pecuniarum contemptor Et hic à Samnitium legatis multo auro tentatus, rogatuſq; ut eo uteretur, reſpondit M. Curium malle imperare habentibus pecuniam, quàm locupletem fieri. Claudianus.

Pauper erat Curius reges cùm uinceret armis.

Triumphauit de Samnitibus, & de Sabinis. De Lucanis ouans urbem intrauit, & Pyrrhum Italia pepulit. Hic ille recum. ſord.] Q. Cincinnatum dicit Q. Cincinnatus, ait Cornutus cũ ſuũ agrũ araret, & ſereret, dictatura ei à P. R. delata fuit. Contra Samnites profectus, hoſtes ſuperauit, unde à ſerendo, Seranus appellatus eſt: & per epentheſin, Serranus. Vergil. 6.

—Vel te ſulco Serrane ſerentem. Aranti quatuor

A tuor ſua iugera in Vaticana, inquit Plinius quæ prata Quintia appellantur, Cincinnato uiator attulit dictaturam, & quidem (ut tradit Norbanus) nudo, plenoq; pulueris etiamnum ore. Cui uiator. Vela corpus, inquit, ut proferam Senatus, P. Q. R. mandata. Idem Plin. Serentem inuenerunt dati honores Serranum, unde cognomen. Variant authores. Dionyſius author eſt, agreſti operi intentum, ab ijs, qui dignitatem nunciatum uenerant, repertum eoq; purpuram, & Conſularia inſignia cætera delata. Conſul ſalutatus populum ſe tenuiſſe dicitur, mox pauca hæc locutus, Ego, inquit, agellus hic non ſeritur à me hoc anno: uehementer uereor, ne annuus uictus defuturus ſit nobis. Liuius tum accidiſſe hic tradit, quum dictator creatus eſt. Perſius de Cincinnato Serrano.

Quem trepida ante boues dictatorem induxit uxor.

In ſude. epu.] à ſplendido apparatu, & luxurioſo epularum. Menſæ illatum fuit ferarum terreſtrium, & uolatilium omne genus. Toto quæ ſunt] amplificatio.

Poſuere deos Aegypti.] Colebant pro Dijs quaſdam aues, & terreſtria quædam quadrupedia animantia: ut B Ciconiam, quam Ibim dicebant, bouem, canem, & id genus alia. Cryſtallos.] Rectè Sulp. cryſtallinum gutturnium. Alluſum ad Vergilianum illud. Aeneid. 1.

Dant famuli manibus lymphas, Cereremq; miniſtrãt.

A' nobili materia, & planè regia, ut in eo, quod ſequitur: Gemmæq; capaces, hoc eſt pocula, ex puris gemmis excul-pta. Non Mareotid. aux.] Oſtendimus paulò antè Mareotidem præter lacum, & Aegypti partem Alexandriæ conterminam, etiam Epiri partem eſſe, in qua laudatum uinũ naſcitur. Hinc apud Maronem Georg. ſecundo.

Sunt Thaſiæ uites, ſunt & Mareotides albæ

Pinguibus hæ terris habiles, leuioribus illæ.

Et uites Mareoticæ, apud Colu. & uinum μαρεωτὴς.

Nobile ſemum.] Meroæum uinum, quod paucis annis ſaporem, & odorem optimi uini contrahit. Meroe Inſula eſt Nili, hinc ab ortu Troglodytas, illinc ab Occaſu, Aethiopes ſpectans. Huius metropolis etiam Meroe ab inſula dicta eſt. Olim regni caput, & clypei figuram imitatur inſula, authore Herodo. ad tria millia una cum Nilo protenſa. Paſtores accolunt uenatores, & agricolæ aurifodinas habent. Cambyſes eam condidit, deditq; ei nomen à ſorore ſua Meroë. Nam is occupata Aegypto, mortua ea, cùm longius proceſſiſſet, conditam urbem Meroen appellauit. Sed de Meroe poſtea plura dicturi ſumus.

Indomitũ phale.] Quod in dolijs ita ferueat, & fluctuet, ut coerceri nequeat. Vim nobilis uini arguit. Cæterũ, phalerrũ ſpeciẽ pro genere uſurpãs pro uino. Phalernus regia Campaniæ eſt, ubi uitiferi colles ſunt. Pro uino tam maſculinum quàm fœmininum eſt. Martialis.

Reſina bibis uina Falerna. Tibullus,

Nunc mihi fumoſos ueteres proferre Falernos.

Accipiunt ſertas nardo florente coronas,
Et nunquam fugiente roſa, multumq; madenti
Infudere comæ, quod nondum euanuit aura
Cinnamon, externæ nec perdidit aera terræ,
Aduectumq; recens uicinæ meſsis amomum.
Diſcit opes Cæſar ſpoliati perdere mundi,
Et geſsiſſe pudet genero cum paupere bellum,
Et cauas Martis Pharijs cum gentibus optat.
Poſtquã epulis, Bacchoq; modũ laſſata uoluptas
Impoſuit, longis Cæſar producere noctẽ
Inchoat alloquijs, ſummaq; in ſede iacentem
Linigerum placidis compellat Achorea dictis.

Accipiunt.] Quibus herbis, ac floribus coronabantur. Sertũ ſubſtantiuè propriè corona dicebatur, à ſerto, & digeſtis inuicem floribus, & herbis, ex quibus ab initio fieri coronæ ſolebant. Et adiectiuè, Sertus a. um. ut hic. Nardo flo.] à materia, qua coronæ compactæ, ac digeſtæ erant. Nardus, & nardum, frutex eſt, graui & craſ- C ſa radice, breui tamen, & nigra, & fragili, quãuis pingui, ſitum redolente: cacumina in ariſtas ſe ſpargunt. Ideo Nardi ſpicas & folia celebrant. Indicum eſt, & Syriacũ, à montibus, in quibus naſcitur, qui eò ſpectant. Roſa nunquam fugien.] ſemper florente perpetuum colorem: flos Veneri ſacer eſt, cũ ob pulchritudinem, tum propter odorem: ſimul, quod paruo tẽpore uigeat. Cinnamom.] ſimilis eſt arbuſcula Cinnamomo: uel eadem, ut quibuſdam placet, Cinnamomo. Gignitur in Syria, quod Caryopum dicitur. Hic eſt ſuccus nuci expreſſus, multũ differens à ueri Cinnami ſurculo. Nec perdidit.] non amiſit gratiam terræ, ubi natum fuit. Amomum.] Amomi una in uſu eſt, ait Pli. Indica uite labruſca, ut alij exiſtimauêre, frutice uenoſo, palmi altitudine, carpiturq; cum radice, manipulatim leuiter componitur, protinus fragile. Laudatur quàm maximè Punici mali folijs ſimile, nec ungoſo calore fuſco. Vicinæ meſsis.] Naſcitur in Armenia, Media, & in Ponto. Amomũ Dioſcoridi frutex eſt exiguus, quaſi racemus, lignis in ſe conuolutis: florem habet candidæ uiolæ ſimilem, folia labruſcæ, quam brioniam dicunt: & unguentis optimis miſcetur.

Poſtquam.] Ordinem conuiuij Vergiliani ſeruat. Sublatis epulis narratio rei iucundæ, quæ conuiuas delectet, & exhilaret, attexitur. Poſtquam, alluſio. Poſtquam exempta fames epulis, menſæq; remotæ. Achorea linige.] Sacerdotem ſacrorum Iſidis, uel Oſiridis, cui mos erat, Xylinas ueſtes geſtare Candidæ ac ſubtiliſsimæ ueſtes, quæ ex lino Aegyptio factæ erant, pulcherrimæ, ac pretioſæ, ſed non admodum firmæ, Xylinæ appellabantur ſiue goſsipinæ ſiue Goſſampinæ, Goſsipion enim, ſiue Xylon, ſeu goſſampinus frutex ex ſuperiori Aegypto aduehitur, quæ pars ſpectat Arabiã. Inde allatus in Italiã naſci dicitur. Hinc lina fiunt, quæ Goſsipina uocantur, eadem & Xylina, & Goſſampina. Hic frutex admodum modicus eſt, cuius fructus nuci barbatæ ſimilis eſt, plenus lanugine. Mollicie ea eſt, & candore, ut omnia lina ſuperet. ξύλον græcè lignum dicitur: quare Iuriſconſulti dicunt Lanam ligneam ſi græcis appellari. Atq; hinc Aegyptiorum ſacerdotibus conficiebantur. Quidam ueſtes huius generis & Cotonou uocant.

O' ſacris deuote ſenex, quodq; arguit ætas,
Non neglecte Deis. Phariæ primordia gentis
Terrarumq; ſitus, uulgiq; ediſſere mores,

O' Sacris.] Oratio Cæſaris petitoria ad Achoream ſacerdo-

tem. Petit multa certã Aegyptiacarũ ab eo, cognoſcere, ſed præcipue

Et ritus, formaſq; Deûm, quodcunq; uetuſtis
Inſculptum eſt adytis profer, noſciq; uolentes
Prode Deos, ſi Cecropium ſua ſacra Platonem
Maiores docuêre tui. quis dignior unquam
Hoc fuit auditu, mundiq; capacior hoſpes?
Fama quidem generi Pharias me duxit ad urbes,
Sed tamen & ueſtri. media inter prælia ſemper
Stellarum, cœliq; plagis, ſuperiſq; uacaui
Nec meos Eudoxi uincetur faſtibus annus.
Sed cùm tanta meo uiuat ſub pectore uirtus,
Tantus amor ueri, nihil eſt, quod noſcere malim,
Quàm fluuij cauſſas per ſæcula tanta *a* latentes.
Ignotumq; caput, ſpes ſit mihi certa uidendi
Niliacos fontes, bellum Ciuile relinquam.

pot, quibus fontibus, Nilus originem, & ortum ducat. Principio capiat beneuolentiam à Perſona ſerui: inde petit: mox cauſſā cur ſit reddit in Aegyptum. Ediſſere..] *narra multa ſimul cōfundit. originem Aegyptiorum: ſuam regni, & Africæ mores gentis religionem: Deos.*

a al. latētis

Si Cecropiū Platonem.] *Si ueteres tui docuerunt Platonē Athenienſium ueſtrū religionem, ne te pigeat, & me edocere, qui Platone multò ſum maior. A' minori ad maius. Plato ex Italia à Pythagoricis in Aegyptum ad prophetas, & ſacerdotes eorum fuit profectus, ut refert Laërtius, unà cū Euripide, ut quidam aiūt, ut eorum ſacra, religionem, & arcana & diuerſas diſciplinas, & artes ediſceret. Hic morbo correptus, à ſacerdotibus magna cura reſtitutus fuit. Quare dixit, Aegyptios omnes medicos eſſe. In Aegyptum profecti ſunt, ad audiendum gymnoſophiſtas eorum, oleum ſecum mercaturæ uexit, ut uiatico ſuppeditaret, ubi libros Moſi os legiſſe creditur. Ter in Siciliam nauigauit, primum Aetnei incendij uiſendi ſtudio. Cætera de eius uita, uidere eſt apud Plutarchum. Didicit hic Aſtronomiam, Aſtrologiam, Arithmethicam, & Geometriam, præter rerum diuinarum myſteria.* Cecropium] *Athenienſem: antonomaſiam à Cecrope primo Athenienſium rege, qui auoit Quinquaginta ibi regnârit. Athenas reſtaurauit. Arpuas dictus.*

Fama quidem.] *Reddit cauſſam appulſus ſui in Aegyptum.* Stellarum.] *Aſtronomiæ tamen inter arma operam dedi.* Meus annus.] *Quem ad curſum Solis poſtea exactè in CCC.LXV. dies, & ſex horas, ut quarto quoq; anno dies intercaletur, 6. Cal. Mar. qui annus ob id biſextilis appellabatur.* Faſtibus.] *pro. Faſtis. Faſti dies dicebantur quibus lege licebat agere, & tria uerba loqui. do: dico addico: Nefaſti, contrà. Ouid. Faſto. 1:*

„ *Ille nefaſtus erit per quem tria uerba ſilentur,*
„ *Faſtus erit, per quem lege licebit agi.*

Faſtorum libri dicebantur, in quibus totius anni res P.R. ſcripta continebantur: cauſſa item feſtorum. Idem.

„ *Sacra recognoſces annalibus eruta priſcis,*
„ *Et quo ſit merito quæq; notata dies.*
Inuenies illic, & feſta domeſtica nobis,
„ *Sæpe tibi pater eſt, ſæpe legendus annus.*

„ Eudoxi Faſtibus] *Meus annus tam erit abſolutus, & perfectus, quàm is annus eſt, quem ordinauit Eudoxus. Romulus ordinarat in 10. mēſes, hoc eſt, in CCC. & IIII. dies. Sed cum is omne Anus neq; Solis, neq; Lunæ curſui conueniret, ut interdum frigus anni in æſtiuos menſes: æſtas in brumam incideret. ſine ordine tantum dierū intercipiebant, quātum uidebatur ſatis eſſe. Numa poſtea, L. dies addidit: ut in CCC. & quinquaginta dies extenderetur: poſtea adiecit ſex alios. Inde diem adhuc unum adiecit. Sed cum auctio, retractioq; dierum, confuſionem pareret. Cæſar omnem hanc inconſtantiam temporum, in ordinem exactum, & certum dierum numerum coëgit. M. Flauius ſcriba, ſcriptos dies ſingulos ita ad Cæſarem retulit, ut ordo eorum facillimè inueniri poſſet, & certus ſtatus perſeueraret. Cæſar exordium nouæ ordinationis initurus, omnes dies, qui confuſionem parere poterant, conſumpſit: ut iam annus ultimus confu-* B *ſionis, in CCC. XLIII. dies excreſceret. Inde Aegyptios de quibus nunc ſermo eſt, imitatus, ad numerum Solis dierum, qui diebus CCC. LXV. & quadrante curſum peragit, conſtituit, ita ut Solaris annus hoc dierum numero colligeretur, quem conſumit, dum ad id ſignum denuo reuerteretur, unde digreſſus fuerat: unde Annus uertens, & magnus annus à poëta uocatur, quod Luna annus ſit breuis. Sed quia ad perfectionē VI. horæ quotānis deſiderabātur. perfecit, ut quarto quoq; anno mēſibus, ac diebus, unum intercalarent diem, ante quinque ultimos Februarij dies, ut 6. Calend. Martias eſſet, ut biſextilis annus is diceretur.*

Eudox. Faſ.] *Cnidius fuit Eudoxus, Aeſchinis filius, Aſtrologus, Geometra, Medicus, ac Legumlator: ab Archyta Geometriam didicit. In Medicina, Philiſtione Siculo præceptore uſus fuerat. Fuit auditor Platonis. Poſtea in Aegyptum ſe contulit cum Chryſippo medico. Ibi annum, & menſes quatuor moratus, mento intonſo, & ſupercilio, octo annorum hiſtoriam ſcripſit. Poſtea Athenas reuerſus, inter cætera, cùm clarus in Græcia haberetur, ciuibus ſuis leges ſcripſit: ſcripſit libros, de* C *Aſtrologia & Geometria. Cicero diuinationū Secundo. Ad Chaldaeorū monſtra ueniamus, inquit de quibus Eudoxus Platonis auditor, in Aſtrologia iudicio doctiſſimorum hominum facilè princeps ſic opinatur, id quod ſcriptum reliquit Chaldæis in prædictione, & in notatione cuiuſq; uitæ, ex natali die, minimè eſſe credendum.*

Nihil eſt, quod noſ.] *principalis propoſitio eſt, quàm maximè expetit ſcire Cæſar.*

Finierat, contraq; ſacer ſic orſus Achoreus.
Fas mihi magnorum Cæſar ſecreta *a* parentum
b Edere, ad hoc æui populis ignota profanis.
Sit pietas alijs miracula tanta ſilere,
Aſt ego *c* cælicolis gratum reor ire per omnes
Hoc opus. & ſacras populi notescere leges,
Sideribus, quæ ſola fugam moderantur Olympi,
Occurruntq; polo diuerſa potentia prima
Mundi lege data, Sol tempora diuidit *d* anni,

Fas mihi magno. Cæſ.] *Achoreus uerò rationē orditur à pia deprecatione culpæ, quod maiorum ſecreta, quæ haſtenus latuerunt homines profanos, ſit proditurus. Alluſit ad Vergil. illud Sinonis lib. 2. Aeneid.*

„ *Fas mihi Graiorum ſacrata reſoluere iura.*

Aſt ego cœlicol.] *à religione, & utili humanis rebus, quod ſit proditurus.*

Siderib.] *Narratio longius*

a al. Deorū.
b al. Proderes.
c al. cœlicolis
d al. æui.

Mutat nocte diem, radijſq; potentibus aſtra
Ire uetat, curſusq; uagos ſtatione moratur.
Luna ſuis uicibus Tethym, terrenaq; miſcet.
Frigida Saturno glacies, & Zona niualis
Ceſsit, habet uentos, incertaq; fulmina Mauors.
Sub Ioue temperies, & nunquam turbidus aër.
a Et fœcunda Venus cunctarum ſemina rerum
Poſsidet, immenſæ Cyllenius arbiter undæ eſt.
Hunc ubi pars cœli tenuit, qua mixta Leonis
Sidera ſunt cancro, rapidos qua Sirius ignes
Exerit, & uarij mutator circulus anni
Aegoceron, Cancrumq; tenet, cui ſubdita b Nili
Ora latent, quæ cum dominus percuſsit aquarum
Igne ſuperiecto, tunc Nilus fonte ſoluto
Exit, ut Oceanus lunaribus incrementis
Iuſſus adeſt, auctuſq; ſuos, non antè coarctat,
Quàm nox æſtiuas à Sole receperit horas.

a al. At.
b al. Nilus.

Alio longius repetita à cauſis Nili creſcentis, inundantis, & decreſcentis. Moderātur ſ Olym.] *regunt reuolutionem cœli. Imò ipſa uoluūtur, rapiunturq; cum primo mobili. Sed poëta hoc uidetur indicare, ſidera certis uicibus oriri, & occidere, & temperato curſu ſuo uolui.* Occurrunt polo.] *Obſcurè dictum, pro eo quod eſt, contra cœli mouētur. His planetis, quos ſidera uocat, ſua uires datæ ſunt, quib. corpora alia cœleſtia, & terreſtria moderātur, & regunt.* Sol temp.] *Anni tēpora facit Sol quatuor quæ ab apud Aegyptios tria, Ver, æſtatē,*
B *Autumnū, Hyemem. Hinc aliquando oculus mūdi: nonnunquam animus mundi appellatur & mens. Medius ſtellarum errantium, ampliſsima magnitudine, & poteſtate: temporum, terrarum, ſiderum, & cœli rector. Miniſtrat lucem rebus, & aufert tenebras: hic (ut Plinij uerbis amplius utar) uices temporum, annumq; ſemper renaſcentem, ex uſu naturæ temperat. Hic cœli triſtitiam diſcutit, atque nubila animi humani ſerenat: lumen ſuum cæteris ſideribus ſœnerat: omnia intuens, omnia exaudiens* ὃς πάντ' ἐφορᾷ, καὶ πάντ' ἐπακούει, *ait Homerus.* Radijſq; po] *Solem inquit Sulp. cæteri planetæ uenerari uidentur, ut regem. Et cum propius acceſſere, ſunt in ſtatione, & fiunt retrogradi. Vnde Sol moderator reliquorum dicitur luminum, ut eſt apud Cicer. &c. Ad ea Glareanus. Mihi non fit uerisimile, uel Ciceronem, uel hunc poëtam quicquam, de planetis ſtationarijs, ac retrogradis ſciſſe, ut noſtra ætate tradunt aſtrologi Georgius Purbachius, & Ioannes de Regio mōte, duo Germaniæ Lumina quando eo tempore nihil huiuſmodi de Epicyclis traditum eſſet.* Statione.] *De ſtationibus planetarum copiosè*
C *agit Plin libro 2. cap 15. 16. 17. Stationes errantium ſtellarum matutinæ quas primas, ueſpertinæ, quas ſecundas uocant, cum ſtare ſpectantibus uideantur in Oriente, & Occidente, ſtationes uocantur authore Plinio. Hinc ſtationalis. Eadem, inquit ſtationalis ſenis menſibus commoratur in ſignis, &c.* Luna ſuis uicibus.] *Quoniam autem Luna mari dominatur, ideo eius reciprocatio in Oceano, lunæ creſcentis, ac decreſcētis ui maior, minorq; fit. Sed de luna naſcentis ſuis uicibus reciprocis æſtum Oceani non eſt huius loci multis agere, ſed lector ſtudioſus legat Pomponium Melam, & eius eruditum interpretem lib. 3 de Extimis Hiſpaniæ littoribus.* Saturno.] *Saturni ſidus gelidæ, ac rigentis eſt naturæ. Vergilius Georg. 1.*

Hoc metuens cœli menſes, & ſidera ſerua.
Frigida Saturni ſeſe quo ſtella receptet,
Quos ignes cœli Cyllenius erret in orbes.

Zona niualis.] *Glacialis Oceano dominatur ubi frigus immenſum: & in uniuerſum, Zonæ frigidæ: ideo ubique inferiarum, laborum, & ægritudinum author eſt, præcipuè in Sexta, Octaua, & duodecima domo apud Aſtrolo*

ges. Hab uēt Ma.] *Mars uentos, & fulmina inducit. Tertium à ſummo. Martis ſidus eſt, quod quidam etiam Herculis uocarunt. Igneæ naturæ eſt, propter uicinitatem Solis. ideo Martis ardore nimio, & Saturni frigore interiectus ambobus Iuppiter temperatur, & ſalutaris eſt.* Venus fœcund.] *& hæc temperatæ naturæ eſt. Huius natura, cuncta generātur in terris: nāq; in alterutro exortu genitali rore conſpergens. non terræ modo conceptus implet, ait Plin. uerum animantiū quoq; omnium ſtimulat.* Cyllenius] *Mercurius. Hoc ſidus etiam nonnunquam Apollinis appellatur. quod ſapiētiæ, & eloquentiæ dator exiſtimetur, medium inter Venerem, & Lunam.* Hunc ubi pars.] *Mercurium cum ea cœli pars tenet, qua extrema pars Cancri uicina eſt Leoni, accidit id in Iulij principio.* Sirius.] *Septem inundationis Nili cauſſas ponit (utor libens Glareani uerbis) è quibus ſecunda haud dubiè uera eſt & optimis quibuſque authoribus placita. Poëtæ confutationes nimis debiles ſunt, Nam Sole ad Cancri tropicum exiſtente, ad Capricorni circulum hyems eſt, & Lunæ montes, excedentes infimam aëris regionem facilè tum niues concipere poſſunt. Eæ porrò, redeunte ad Aequatorem Sole liqueſcūt.* Sirius.] *Sirius, ſtella eſt magna, & lucida in fronte canis. Huius exortu ampliſsimæ uires in terra ſentiuntur: uapores Solis accenduntur: feruent maria. fluctuant in cellis uina: mouentur ſtagna: canes id temporis maximè in rabiem aguntur, corpora humana tum, utplurimum, peſte iactantur. At poëtæ nonnunquam Sirium pro æſtate uſurpant. Canis huius exortu uina in apothecis mutantur, ſed poſtea ſibi tamen reſtituuntur. Proclus hanc ſtellam non in fronte, ſed in ore Canis collocat,* ἐν γὰρ τῷ στόματι τοῦ κυνὸς λαμπρὸς ἀστὴρ, ὃν ἀπὸ τῆς ἐν αὐτῷ τῶν καυμάτων ποιότητος, ὁμωνύμως ὅλῳ τῷ ζῳδίῳ κύων προσαγορεύεται. *Hyginus tradit eum poſterioribus ab hyemali circulo diuidi, ac pedem dextrum Orionis ſuo capite contingere. Spectat Occaſum quidem, ſed capite ad Aequinoctialem circulum reſpicit. Videtur leporē ſub ambobus pedibus Orionis fugiēti ſimilem ſectari. Lycophronis ſcholiaſtes,* σείριος δὲ κύων ἀστήρ ἐστιν εἷς, ὑπὸ τὸ γένειον κείμενος τοῦ ἀστρῴου κυνὸς, ὃν ἰδιῶται τοῦ ὅλου κυνὸς ὄνομα κυνάστρον προσαγορεύουσι. *id eſt, Sirius Canis ſtella eſt una, ſub mentu ſideralis Canis poſita quā idiotæ totius Canis nomine Caniculam uocant. Sirium aiunt in medio centro cœli ſitum eſſe, & ob id duplicari calorem. Variant authores, cuius ſideris propria ſit hæc ſtella. Alij Orioni tribuunt, inter quos eſt Aratus, Homerum ſecutus nonnulli Erigonei eſſe arbitrantur, ut Eratoſthenes: alij Iſidi alij Cephalo aſsignant. Timoſthenes credit proprium peculiaris ſideris nomen eſſe Oritur circa calendas Iulias. Ab hoc Cane, dies ipſi Caniculares dicuntur.* Mutator circul.] *Meridianum, exponit Sulp.*

in quo ſit Solis conuerſio, inquit. Cui Nilio.] *Circulo mutatori anni uerę.* Dominus aquæ.] *Mercurius, quẽ paulò antè agnorũ arbitrũ appellauit. cui Nilus ſubijcitur. Hũc eum ſua ui perclaris, tum è ſuo fonte magno impetu effundi, inquit. Sed friuola illa ratio eſt* Nilus.] *Antequam ad poëtæ enarrationẽ progrediamur, de Nilo prius ſermo inſtituatur. Aegyptus unicam ſpem in Nilo habet. Fit enim aut ſterilis, aut fertilis annus, prout uel inundet, uel parcior eſt, ni agrorum cultores cœlum non obſeruent. ut Claudianus diſertè canit.*

Fœlix qui Pharias proſcindit uomere terras,
Nubila non ſperat tenebris cogentia cœlum,
Nec grauiter flauit pluuiali frigore Corus
Inuocat, aut aeris uaria luce rubentem.
Aegyptus ſine luce ferax, imbreiq́ ſerenos
Sola tenet, ſecura poli, non indiga uenti,
Gaudet aquis, quas ipſa uehit, Niloq́ redundat.

Plin. in Panegyri. Aegyptus alendis, augendisq́ ſeminibus ita gloriata eſt, ut nihil imbribus, cœloq́ deberet. Siquidem proprio ſemper amne perfuſa, nec alio genere aquarum ſolita pingueſcere, quàm, quas ipſa aduexerat. Tibull. ad Nilum.

Te propter nullos tellus tua poſtulat imbres,
Arida nec pluuio ſupplicat herba Ioui.

Nilum autem dictum Seruius aſſerit, quaſi νέαν ἰλὺν *ἄγειν, id eſt, nouum limum: & antea Melonem appellatum. Teſtatur id etiam Auſonius in ænigmate Iambico cum, Melonis albam pugnam, Nili papyrum ſignificet. Alij à Nilo, Cyclopis filio, qui in Aegypto regnarit, cum antea Aegyptus diceretur, & Triton à multis: ab alijs etiã Aegyptus. Hunc ob eximiam fertilitatem, uerè aureas arenas trahere dici poſſe Athenæus author eſt.* Fonte ſoo luco] *Si comprehendi poſſet, quibus fontibus Nilus oriretur, & unde creſcere inciperet, cauſſæ incrementi fortaſſe inuenirentur, ait Seneca. Atq́ hinc tanta eſt diuerſitas apud authores de eius origine, & incrementi ratione, ut Lucanus ipſe dicat paulò pòſt. Arcanum natura caput non prodidit ulli,*

Nec licuit populis paruum te Nile uidere,
Amouitq́ ſinus, & gentes maluit ortus
Mirari, quàm noſſe tuos Et Tibull lib. 1.
Nile pater, quanam poſſum te dicere cauſa?
Aut quibus in terris occuluiſſe caput?

Strabo ſcribit, Macedones, cum Alexandro, & Seſoſtre Aegyptiorum rege conatos totam Aethiopiam uſque ad Cinnamomi regionem peruagari, ut fontes fluuij quærerent. Cambyſes uſque ad Meroën progreſſus fuit. Ptolemæus Nilum è paludibus, undas è montibus Lunæ oriri exiſtimauit, in quem ſupra Meroën, ab Ortu duo magna flumina influunt, quorum alterum Aſtapum, alterum Aſtaboram appellant incolæ. Ariſtoteles exiſtimat eum ex interiori Aethiopia fluere. Seneca natural Qu. lib. 6. audiſſe ſe ſcribit, Centuriones duos, quos Nero ad inueſtigandum Nili originem miſiſſet, qui auxilio regum Aethiopiæ, ad ulteriora Aethiopiæ ſe progreſſos ad immenſas paludes perueniſſe dixerunt: quarum exitum nec incolæ quidem nouiſſent: nec ſpes ulla fuiſſet noſcendi, quod implicatæ ſint aquis herbæ, ut nec peditibus eluctabiles ſint, nec nauigio, quod niſi paruum, & unius hominis capax limoſa palus non ferat. Hic ſe duas petras uidiſſe affirmarunt, unde ingens aquæ uis effunderetur. Diodo. eum oriri ſcribit, ex fontibus extremis Aethiopiæ, ad quæ loca nullus aditus ſit propter inclementiam æſtus & intolerabilem. Idem Strabo prodit, & eum fluere ad locum illum, qui Delta uocatur Claudianus.

Qui rapido tractu medijs elapſus ab Auſtris
Flammiferæ patiens Zonæ, Cancriq́ calentis,
Fluctibus ignotis noſtrum percurris in orbem,
Secreto de fonte cadens, qui ſemper inani
Quærendus ratione latet, nec contigit ulli
Hoc uidiſſe caput, fertur ſine teſte creatus
Flumina profundens alieni conſcia cœli.

Iuba è montibus interioris Mauritaniæ oriri tradit, è lacu ſtagnante Nilide, haud procul ab Oceano, quod quædam genera piſcium in Nilo reperiantur, quæ in illo ſpectentur. Plin. apud Heſperios Aethiopes fons eſt Nigris, ut quidam exiſtimauere, inquit, Nili caput. Herodotus refert ſe ex pleriſq́ Cyrenæis, cum illic ageret accepiſſe, id quod antè illi ex Dicæarcha Hammoniorum rege intellexerant, hic ex Naſamonibus ad ſe profectis iuuenes aliquot Naſamonas aqua, & cibarijs probè inſtructos, in interiorem Libyam perrexiſſe. Poſt multas ſolitudines emenſos, ad homines ueniſſe alienæ prorſus linguæ & ad urbem, quam grandis fluuius ab Occaſu in Ortum tendens præterlaberetur: in quo, ut in Nilo, Crocodili apparerent In eandem ſententiã multa etiam Vitruuius. Hæc, & plura Mela enarrator eruditè, & diligenter enarrat. Herodotus ſcribit, neque Aegyptiorum, neq́ Aphrorum quenquam à ſe repertum, qui fateretur ſe ſcire Nili ortum Cæterum in urbe Sai ſacrarum pecuniarum Mineruæ ſcribam audiuiſſe, ſe hæc rogantẽ, qui duos eſſe montes diceret, inter Syenem, & Elephantinam urbes, quorum uni nomen eſſet Crophi, alteri Mophi, inter hos medios fontes Nili prodigioſa altitudinis emanare, & flumina inde in diuerſum abire: alterum in Septentrionem, qui Nilus eſſet: alterũ uerſus Meridiem in Aethiopiam. Itaq́ arbitratur Herodotus tamen, ut alia fuerunt fabuloſa, Nilum ex Africo fluere, & ab eo Mediam ſecari pari tractu ferè, quo Europam ab Iſtro. Cæterum Nilus poſt multam aquarum uiolentiam, & indomitam, tandem mitior factus, ac lenior, ſeptem oſtijs in Aegyptium mare euoluitur. Canopico, Bolbitino, Sebennitico. Phatnitico, Mendeſio, Tanico, & Peluſiaco. Statis annorum diebus magno incremento per omnem ſpatiatus Aegyptum, fœcundam terram. Incrementi uariæ cauſſæ traduntur. Quidam Eteſias in cauſſa eſſe crediderunt, qui à Septentrione flantes, pelagi fluctus in aduerſa oſtia impellerentur, unde illa fluminis reſtagnatio ſequatur. Alij imbribus tribuũt, qui in Aethiopia circa Solſtitium, eodem Eteſiarum ſpiritu nubes in meridiem pellente magnis. Quidam liquefactis montium niuibus, quæ in ipſo ſunt Aethiopiæ receſſu, id accidere opinantur. At Timæus ſideris perpendiculariter illi in emerſu incubantis ſuſpendi humorem arbitratus eſt: radijs ſolaribus, ut in ſitculoſo mundi plaga, auidius alimenta arripientibus, atque ita diffuſum amnem abundare. Verum eſt, conſtat ſatis poſt Solſtitium æſtiuum prima ſentiri incremento, Sole per Cancrum tranſeunte: mox largius per Leonem augeri. In Virgine reſidet iiſdem, quibus creuit, modis. In Libra, in totum reuocatur intra ripas ſuas, centeſimo die, ex quo ſentiri cœpit incrementum. Iuſtum incrementum cubitorum XVI. In XII. cubitis famem Aegyptus ſentit: in XIII. etiamnum eſurit: in XIIII. hilaritas adfertur: in XV. ſecuritas: in XVI. quæ optima

A *tima inundatis eſt, delicias ſentiunt.* Lunaribus incrementis.] *Quando Oceanus creſcente, ac decreſcente luna, magis minus'ue, accedit, recedit'ue reciproco ſuo æſtu. De eo, qui uolet, legat commentarios Vad. ſuper Melam, in quibus eruditiſſimè cauſſas reciprocationis illius refert, & nos eam in Auſtrino mari ſæpenumero diligenter obſeruauimus.*

Coarctat.] *compeſcit, ac prohibet, quàm in autumno, ut dictum eſt, Sol Libram ingreditur. Plinius libro quinto, capite nono, uarias cauſſas incrementi huius enumerat. Beda capite decimooctauo, lib. rerum Natural. de Concordia, Lunæ, & Maris, probabiles, & ueras cauſſas acceſſus, & receſſus maris reddit. cui ut Britanno ea res compertiſſima multa obſeruatione fuit. Caput ita concludit. Huc mare, poſita circa brumalem ortum Solis, uel Solſtitialem eius occaſum Luna, cuiuſcumque ætatis, ſiue ſuper terram, ſiue ſub terra ſit, æſtum ſolet attollere. At poſita circa brumalem Solis accubitum, uel Solſtitialis eius exortum, reflectere. Porrò alijs in partibus, ab ea cœli plaga receſſum maris luna, quæ hic ſignat acceſſum, non ſolum autem, ſed & in uno, eodem'que littore, quoad Boream mei habitant, multo me citius æſtum maris omnem: qui uerò ad Auſtrum, multo ſerius accipere pariter, & reſumdere ſolent, ſeruante quibuſque in regionibus luna ſemper regulam ſocietatis ad mare, quacunque ſemel acceperit. Ergo Maliuam, quinq; ferè ante nouam ſiue plenam lunam diebus: Ledonem totidem ante diuiduam ſæpius incipere comperimus, & circa Aequinoctia, duo maiores ſolito æſtus aſſurgere: inanes uerò bruma, & magis Solſtitio: ſemperq; Luna in Aquilonia, & à terris longius recedente, mitiores, quàm cum in Auſtro digreſſa propriè niſa uim ſuam exercet, æſtus adfluere, naturalis ratio cogit. Per denos autē, & nouenos annos iuxta lunaris circuli ordinem, etiam maris curſus ad principia motus, & paria incrementa recurrit. Hæc Beda.*

Vana fides uecterum,Nilo,quod creſcat in arua
Aethiopum prodeſſe niues. non Arctos in illis
B Montibus,aut Boreas. teſtis a tibi Sole peruſti
Ipſe color populi,calidiq; uaporibus Auſtri.
Adde,quod omne caput fluuij, quodcunque ſoluta
Præcipitat glacies,ingreſſo uere tumeſcit.
Prima b tabe niuis. Nilus neq; ſuſcitat undas
Ante Canis radios,nec ripis alligat amnem,
Ante pacem nocti Libra ſub iudice Phœbum.
Inde etiam leges aliarum neſcit aquarum,
Nec tumet hybernus, quum longè Sole remoto
Officijs caret unda ſuis,dare iuſſus iniquo
c Temperiem cœlo medijs æſtatibus exit.
Sub torrente plaga, d ne terras diſsipet ignis,
Nilus adeſt mundo, contráque accenſa Leonis
Ora tumet,Cancróque ſuam torrente Syenen
Imploratus adeſt,nec campos liberat undis,
Donec in autumnum Phœbus decliner, & umbras
Extendat Meroë,quis cauſſas reddere poſsit? e
Sic iuſsit natura parens e diſcurrere Nilum.

Vana fides ueterum, Nilo, quod creſcat.] *Refutat eorum opinionem, qui incrementum, & exundationem Nili ex niuibus liquefactis in montibus Aethiopiæ prouenire arbitrentur: cum anni, quo niues liqueſcerent, ratio refragetur. Sole Cancrum obtinente, in montibus Lunæ, unde ſcaturire creditur, hyems eſt. quo tempore ſtatim Nilus paulatim intumeſcit: ſed ne in Leone quidem uſque adeò reſolui poſſime, ut tantam aquarum uim fundant, ſed cum ad Aequatorem peruenit prius. Quod*
C *uerò ad Aethiopum montes, non poſſunt ullæ niues, inquit, ob immoderatum æſtum in ijs terris eſſe. Non enim ſubiecti ſunt Aethiopes Boreæ, aut Arcto, ſed Circulo Aequinoctiali: ubi nullæ ſunt niues.*

Teſtis tibi Sole peruſti.] *uel illud argumento eſſe poteſt. Quod omnes amnes niuibus, inquit, & glacie ſolutis tempore uerno tumeſcant. Nilus ante Caniculæ exortum non augetur, qui in principium Iulij incidit.* Alligat am.] *hoc eſt, in Libra in totum reuocatur intra ripas ſuas, centeſimo die, ex quo ſentiri cœpit incrementum.* Inde etiam leges aliarum n.] *ut æſtate in totum propè ſit uadoſus, & tenuibus alueis fluat: hyeme plenis ripis fundatur in Mediterraneum, more aliorum fluuiorum.* Officijs caret unda ſuis, dare iuſ.] *Non egreditur ripas, quemadmodum facere oporteret: cum media æſtate omnes Aegypti agros longè, late'que inuadet, & perfundat.* Sub torrente pl.] *Sub torrida Zona. Vulgatiſſima Zonarũ diſtributio eſt, in temperatas Duas, quæ à Polis duas attingũt ob frigus inhabitatas, mediam uerò ob æſtum inhabitabilem. Et tamen ex*

Alberti ſententia, in exuſta regione multo eſt temperatior habitatio, quam ſub Tropicis alicubi eſſe poſsit. Non quod ſemper ita ſit, ſed Sole occupante, hinc Solſtitium Capricorni, inde Cancri. Adeſt mundo.] *Præſens remedium, & auxilium adfert Aegypto.* Contráq;.] *Sole uerſante in Leone Caniculæ exortu, & ui calor intenditur in terris, ut animantium corpora uarijs languoribus conflictentur: canes in rabiem maximè agantur, fluctuent uina in cellis: ſub hoc ſigno Leonis, Nilus largius augetur.* Syenen ſuam torreo.] *Syene Cancri Tropico ſubiacet: quare cum Sol initium Cancri attingit, in meridie corpora erecta nullam faciunt umbram. Quare poēta libro ſecundo dixit. Atq; umbras* 14
nuſquã flectente Syene. ubi nuſquam, non: nunquam *legas. Nam tum radius ex meridiano per catheton incidit.* Imploratus.] *Inuocatus, quaſi in auxilium aduocatus adeſt præſens, & incipit paulatim augeri.* In autumnum.] *ad Libræ Aequinoctiale ſignum, quo tempore reuocatur in totum intra ripas ſuas, centeſimo die ex quo ſentiri cœpit illius incrementum.* Meroë.] *ſub Aequinoctialem circulum recedēs De Meroë paulo ſuprà dictum eſt, maxima propè inſularum, quas Nilus ambit. In ea eiuſdem nominis grandis urbs eſt. Regia eſt, & metropolis Aethiopum. Longitudinem habet trium millium ſtadiorum: Latitudinem mille.*

Quis cauſſas red.] *Sic hanc cauſſam cõcludit poēta, quaſi nulla inueniri poſſit, & nullam aliam ſupereſſe, niſi quod eo ita uiſum ſit. Nilum ad hunc modum certis anni uicibus, ut iam ſatis dictum eſt, ita creſcat, ac decreſcat,*

a al. ſibi.
b al. labe.
c al. tēperie.
d al. neu.
e al. decurrere.

perfundat agros, oblimetq́ gleba pingui, ut nulla opus ſit cultorib ſtercoratiõe: ac tãdẽ intra ſuos alueos ſe recipiat &

a Sic opus eſt mũdo. Zephyros quoq; uana uetuſtas
His aſcripſit aquis. quorũ ſtata tẽpora flatus,
Continuiq́; dies, & in aëra longa poteſtas,
Vel quod ab Occiduo *b* depellunt nubila cœlo
Trans Noton, & fluuio cogunt incũbere nimbos.
Vel quod aquas toties rumpentes littora Nili
Aſsiduè feriunt, coguntq́; reſiſtere fluctus.
Ille mora curſus, aduerſiq́; obijce Ponti
Aeſtuat in campos. ſunt qui ſpiramina terris
Eſſe putent, magnosq́; cauæ compagis hiatus.
Commeat hac penitus tacitis diſcurſibus unda
Frigore ab Arctoo medium reuocata ſub axem,
Cum Phœbus preſsit Meroen, tellusq́; peruſta
Illuc duxit aquas, trahitur Gangesq́, Padusq́
Per tacitum mundi, tunc omnia flumina Nilus
Vno fonte uomens, non uno gurgite perfert.
Rumor ab Oceano, qui terras alligat omnes,
Exundante procul uiolentum erumpere Nilum,
Aequoreosq́; ſales longo miteſcere tractu.
Necnon Oceano paſci Phœbumq́; Polumq́;
Credimus, hunc calidi tetigit cum brachia Cancri
Sol rapit, atq; undæ pluſquam quod digerat aër,
Tollitur, hoc noctes referunt, Niloq́; refundunt.
Aſt ego, (ſi tantam *d* fas eſt mihi ſoluere litem)
Quaſdam Cæſar aquas poſt mundi ſera peracti
Sæcula, concuſsis terrarum erumpere uenis,
Non id agente Deo, *e* quaſdam compage ſub ipſa
f Cum mundo cœpiſſe reor, quas ille creator,
Atq; opifex rerum certo ſub iure coërcet.

a al. opus eſt Nilo, in cod. uetuſt. *b* al. deducunt. *c* al. putant. *d* al. lus eſt. *e* al. quoſdam cõpa. *f* al. Cũ totu.

Zephyros quoq;] *Aliam incremẽti cauſſam in medium profert, quam refutat, ut uanam. Vtar libenter Glareani eruditiſsimi uiri uerbis hoc loco. Hæc eſt prima, inquit, de Nili incremento apud Herodotum cauſſa: ſed de Eteſijs, non de Zephyris. Ideo autem reprehenſa Herodoto, quod multis alijs Africæ fluminib. idem, quod Nilo accidere, debuerit. Si quidem Eteſiæ ijs non minus contrarij ferũtur, atque Nilo. Vnde hic poëta fortaſsis id ueritus, non contrariũ uentum, ſed à latere flantem ponit: adducto mox de nubib figmento, nihil magis de Zephyro, quàm de quibuslibet alijs uentis uerſitando. Hactenus ille.* Zephyros] *ab Occaſu flantes à latere in Nilum Poëta Zephyros, ut diximus, pro, Eteſijs poſuit. Sunt autem Eteſiæ, uenti, qui certo anni tempore flant. Strabo Subſolanos uocat, hoc eſt, Euros. Quotannis poſt exortum Caniculæ 40. diebus ſpirant in ipſo æſtatis rigore, ab* ἔτος. *id eſt, anno, nomen habent,* ἐτήσιαι, *quaſi annui, quod ex omnibus uentis ſoli ſtati ſint, & ſingulis annis eodem tempore ſedeant.* Stata temp.] *Qui certis anni temporibus flant, quorũ uim tribuit Nilo.* Ab occiduo cœlo.] *Vnde Zephyri ſpirant.* Fluuio Nilo.] *Sed cum à latere incumbant, non poſſunt inducere ullum incrementũ nubes trans Noton eò per aërem depulſæ.* Vel quod aq.] *Alia cauſſa incrementi quaſi Libycum mare aſsiduo impulſu ſuo, & uiolentia aquarum feriat ſeptem oſtiorum Nili luſtra, & oneret ea ratione omnes eius alueos aquis, ad inundationem uſque.* Obijce aduerſi p.] *obiectu maris, ex quo tantum aquarum inuehitur.* Sunt qui ſpira] *Alia incrementi cauſſa non ridicula modò, ſed maximè abſurda. Mirum eſt, ait Glareanus, quenquam hominum auſum primum talia fingere. Homerus, opinor, non fuit primus. Atqui haud ſcio, num aliquibus data ſit hæc cõmentandi occaſio ex Geneſ. 2. cap. ubi quatuor flumina ex Paradiſo profluere cõmemorãtur. Ganges, Nilus, Tigris, Euphrates. Quod & Baptiſta Mantuanus ſanctiſsimus, & eruditiſsimus poëta in Parthenice Catha. lib. 3. proſequitur. Geographica certè ratio eam deſcriptionẽ abſq; interpretamento non ſuſcipit. Quid de Paradiſo priſci ſenſerint Theologi, non omnino exploratũ habemus, maximè de loco, alijs ad allegoriã rem trahentib. Tandem ſub Auguſtino, ac longè pòſt ſub Beda cœpit id certius defini*

ri, at ita, ut de Moſeos ſcriptura multi ſcrupuli relinquerentur. Ideoq́ quidã fuerunt, qui exiſtimarũt Aſiã, Europam, & Africã, hoc eſt, terræ habitabilis faciem olim fuiſſe Paradiſum, ea her ele uoluptate, quæ deſcribitur à Moſe. Sed poſtquã peccatũ Adæ generis humani lapſum induxit, omnia ea uelut euanuiſſe. mutata omnia in deterius ad Adæ meritum, ut ille nihil prorſus uideret, quæ antea habuerat nouiſsima. Verum B *& hæc Theologis relinquĩda. Porrò quod quarto hinc eſt uerſu.* Medium reuocata ſub axem.] *id eſt, ſub Aequatorem, aut Torridam zonã, ubi ſunt Nili fontes. Rarum etiã illud eſt, quod ſeptimo inde uerſu poëta ait, Aequoreosq́ ſales pro, condimento ſcilicet. Hæc Glareanus.* Quum Phœb. p.] *Sulpi. Eſt in Cancro aut Sed ſub Torrida Zona eſt uerius & ad Aequinoctiali deſcendit. Nam Siene ſub Cancro eſt, à qua remotiſsima Meroë eſt. Quare ſtatim addit, quando Torrida Zona eò traxit aquas.* Trahitur pertac] *in interiores Africæ partes per ſecretos meatus ſubterraneos.* Nõ uno gurg] *hoc eſt. ſeptẽ oſtijs, quorum nomina ſuprà retuli, rurſum eijcit acceptas aquas.* Rumor ab Oce.] *Alia cauſſa incrementi Nili. Sunt alij, inquit, quibus placet. inundãte atq;* C *intumeſcente Oceano. qui terras ambit, Nilum erũpere, & aquis impleri. & ultrà, quàm ferre poſsit, onerari, & perfundere terras.* Aequoreos ſa.] *Condimentũ æquoris paulatim dulceſcere longo curſu, donec effundatur in Mediterraneum.* Necnon.] *Alia incrementi cauſſa: quæ non minus ridicula eſt, & frigida. Ad hæc, inquit, credimus Solem, & cæleſtia corpora ſtellarum aquis ob eorum ſiccitatem Oceani attractis Solſtitio æſtiuo, paſci: & undam, quam aër conſumere nequeat, noctu deorſum in Nilum cadere, & ita repleri.* Aſt ego.] *Promittit Achoreus ſe ſuam dicturum ſententiam.* Poſt ſera ſecula mundi.] *Iam à mundi ſeneſcentis conditione, tandem innas uenas terrarũ concuſſas Nilum erumpere uentorum, qui incluſi ſunt, uiolentia.* Cum mundo cœpiſſe, reor quas ille.] *Atque ita unà cum orbe condito latuiſſe, ac cœpiſſe. Atque inter has aquas, eſſe etiam Nilum, quem Deus rerum omnium opifex æterna lege gubernat, ac regit occulta. ac latente ui, quam per omnia elementa ab initio ſparſit. Deus eſt, quodcunq; uides, ait poëta.*

Qua

Quæ tibi noſcendi Nilum Romane cupido eſt,
a Et Pharijs, Perſisq́; fuit, Macedûmq́; tyrannis,
Nullasq́; non ætas uoluit conferre futuris
Noticiam, ſed uincit adhuc natura latendi.
Summus Alexander regũ, quẽ Mẽphis adorat,
Inuidit Nilo, miſitq́; per ultima terræ
Aethiopum lectos, illos rubicunda peruſti
Zona Poli tenuit, Nilum uidere calentem.
Venit ad Occaſum, Mundiq́; extrema Seſoſtris,
Et Pharios b currus regum ceruicibus egit.
Ante tamẽ ueſtros amnes, Rhodanũq́;, Padumq́;,
Quàm Nilum de fonte bibit. Veſanus in ortus
Cambyſes longi populos peruenit ad æui,
Defectusq́; epulis, & paſtus cæde ſuorum,
Ignoto te Nile redit. non fabula mendax
Auſa loqui de fonte tuo eſt, ubicunq; uideris,
Quæreris, & nulli contingit gloria genti,
Vt Nilo ſit læta ſuo e tua flumina prodam,
Quã Deus undarum cœlator Nile tuarum
Te mihi noſſe dedit medio conſurgis ab axe
Auſus in ardentem ripas attollere Cancrum.

a al. Hæc Phar.
b al curſus.
c al. ſed ſio.

A Quæ tibi noſc.] *Enumerat Cæſari reges, qui eodem ſtudio cognoſcẽdi originem Nili tenti fuerunt: ut reges Aegyptiorum, Perſarũ, Macedonũ, denique omnis ætatis mortales, dicit, id operã dediſſe, ut eius rei cognitionem poſteris traderent.* Lectos] *Miſit. electas alacres, certos miſit ad inueſtigandum fontem fluuij.* Seſoſtris] *Aegyptiorũ rex qui longè lateq; exercitũ per Africam uſq; ad portum Moſſylicum unde Cinnamomum deuehitur, magna uirtu*

tibus ex Elephantina urbe. adſcitis Ichthiophagis, propter linguæ ex mutuis commercijs, tulerunt regi dona: purpureum amiculum, torquem aureum, & alia regiæ magnificentiæ dona. Expoſita legatione de fœdere, & ſocietate cum Cambyſe rege Perſarum, regi ſuſpecta legatio fuit, quare hoc reſponſi tulere, ſed minimè pacatè: quare Cambyſes nulla iniuria laceſſitus, alienum regnum inuadere moliretur. Multa præterea utiliter legatos

B *te duxit. Hæc idea proditur ſuperbia fuiſſe, ut omnis quibusq; ſocere reges ſingulos è ſubiectis iungere ad currum fuerit ſolitus atq; ita triumphare, Plinius author eſt lib. 33 cap 3. Hic conatus fuit nauigabilem alueum è rubro mari, in Nilum deducere. Victus fuit ab Eſabope Colchorum rege.* Tzetzes *Variæ hiſtoriæ Chiliade 3. cap. 69. à qua non Aegyptiorum ſed Aſſyriorum rex uocatur.* ὁ Σεσώστρις βασιλεὺς, inquit, ὁ Ἀσσυρίων ἐκεῖνος, κατὰ δὲ τὴν διὰ λαμπρὰν σχεδὸν τὴν κλῆσιν, τῶν ἀστέρων ... ἄρχει τῆς γῆς ἁπάσης. Σεσώστρις ἐν τῷ ἅρματι ταύτας τοὺς βασιλέας, ... ὑπ' αὐτῶν συρόμενος, ὥσπερ ἐφ' ἵππων ἄλλος.

De hoc item qui uolet plura cognoſcere, legat Valer. Flaccum.

— *Cum prima Seſoſtris*
Intulerit rex bella Getis. *Et Herodotum libro 2.*

Cambyſes Veſanus.] *qui ſumma inſolentia regnarat: cui poſt magnos tumultus, & concertationem de creatione regis Darius Hiſtaſpis filius regnum fuit adeptus.*

C *Cambyſes fratrem & ſororem interfecit Sed adſcribam Glareani annotatiunculam. Cambyſes (inquit Sulpitius) qui pater Darij regis Perſarum fuit. Si hoc Sulpitius ſcripſit, & non potius alius commentario eius aſſuit, quo authore hoc doceat, ſcire uelim, cum Cambyſes abſque prole perierit. Quo mortuo Magi regnum inuaſerunt. Nota eſt apud Herodotum hiſtoria. Cæterum poeta hic populos longi æui* μακροβίους, *dixit, quos Græci compoſita uoce* μακροβίους *uocant. Sulpitius id de Cyrnis in India, ac ijs. qui habitant, in inſulis fortunatis, intelligit. perperam meo quidem iudicio. De Macrobijs apud Herodotum lib 3 notior eſt hiſtoria, quàm ut de ea dubitarit Sulpitius, ſiquidem ei in mentem ueniſſet. Hæc ille.* Ad populos lon] *æui Macrobios exponit Glareanus. Aegypto domita Cambyſes triplex bellum animo deſtinabat Nauale unum contra Carthaginenſes: alterum pedeſtre contra Ammonios: tertium in Macrobios Aethiopes, ad mare Auſtrinum. Sed ad hos prius miſſis legatis, ut mores gentis & opes, & itineris rationem cognoſcerent, ſed ad Solis menſam dictam inuadendam maximè. Hui legati cum muneribus miſſi, du-*

monuit. Quibus auditis, & cũ riſu acceptis donis, aureis torquibus maximè, iuſſit eos duci in carcere, ut uiderent ſontes aureis cathenis, & compedibus conſtrictos, ſimul ut ſcirent, quàm uile apud ipſos aurum eſſet cum inuicem æs apud eoſdem ſit pretioſum. Ad poſtremum, cum alia, atque alia quærendo eò perueniſſet Aethiops, & apud Perſas triticeum panem in uſu eſſe didiciſſet, & uitam totius gentis octuageſimo anno terminari, miratus dicitur, cur tam diu uiuerent ij, qui ſtercore aeſcerentur. Nam Aethiopes uulgò uiuunt annos centum uiginti. Plinius author eſt, uitæ longioris. Hinc Macrobij, id eſt, longi æui homines dicuntur. Inde ex Aegypto Cambyſes in Aethiopes mouit.

Defectusq́; epulis, & paſtus cæde ſuorum.] *Vix quintam partem itineris exercitus confecerat, cum commeatus deficeret: & terra malignè pabulum præberet. Porrexit tamen demens, quàm diu miles radicibus, & herbis potuit neſci. Poſtquam ad ſabulum peruentum fuit, omnia tum ſimul deſiderari cœperunt, & fames ingens milites inuaſit. Hic res infanda accidit, exercitus decimum quemq; ſorte ductum mandere occœperunt. Hoc atroci caſu territus Cambyſes, magna iactura militum facta, per Thebas Memphim rédyt. Atque hunc exitum Aethiopica expeditio habuit: Ita paſtus fuit epulis, & cæde ſuorum, fame, & media.*

Ignoto te Nile redis. non fabula mendax.] *Auerſio. Omiſſa enim reliquo itinere, in Aegyptum Memphim retrò iter uertere compulſus fuit. Hiſtoria extat apud Herodotum lib 3.*

Tua flumina prodam.] *Promittit ſe ueram eius originem proditurum, reddítq; auditores attentos iterum audiendo hactenus laſſos.*

Medio conſurgis ab axe] *Suprà retuli multarum ſententias, quorum partim ex interiori Africa circa Aequinoctialem circulum è Lunæ montibus partim in Mauritania eum oriri arbitrantur. Medium axem, medium circulum Aequinoctialem ad meridiem nunc appellat.* Ardentem ripas attollere Cancrum.] *Contra Septentrionem curſum ad Cancri Solſtitialem tropicum uertere.*

In Borean is rectus aquis, mediumq́ Booten. A
Curſus in Oceaſum flexus torquetur, & Ortus.
Nunc Arabũ populis, Libycis nũc æquus arenis.
Teq́ uidẽt primi, quærunt tamen hi quoq́ Seres,
Aethiopumq́ feris alieno gurgite campos,
Et te terrarum neſcit cui debeat orbis.
Arcanum natura caput non prodidit ulli,
Nec licuit populis paruum te Nile uidere,
Amouitq́ ſinus, & gentes maluit Ortus
Mirari, quàm noſſe, tuos, conſurgere in ipſis
Ius tibi Solſtitijs, aliena creſcere bruma,
Atq́ hyemes efferre tuas, ſoliq́ uagari
Conceſſum per utroſq́ polos. hic quæritur ortus,
Illic finis aquæ, laté tibi gurgite rupto
Ambitur nigris Meroë fœcunda colonis,
Læta comis hebeni, quæ quamuis arbore multa
Frondeat, æſtatem nulla ſibi mitigat umbra.
Linea tam rectum mundi ferit illa Leonem.
Inde plagas Phœbi, damnum nõ paſſus aquarum
Præueheris, ſteriles q́ diu metiris arenas.
Nunc omnes unum uires collectus in amnem,
Nũc uagus, & ſpargens facilem tibi cedere ripam. B

In Boreao] Reddit planius, quo pacto curſum è Meridie rectà in Boream flectit. Mediumq́ Booté.] Aſtronomica ratione amplius monſtrat nagum lapſum Nili. Eſt autem Bootes, ſidus, quod Arctophylax etiã uocatur. βοώτης, bubulcus, Arctophylax, cuſtus Vrſæ, ſtella haud procul ab urſa maiore, & tanquã bubulcus plauſtrũ ſequi uidetur. Cic. lib 2. de Nat. Deo Septentriones autem ſequitur. Arctophylax uulgò qui dicitur eſſe Bootes. Quod quaſi temone adiunctam præ ſe quatit Arcton. Ouidius: Arctophylax formam terga ſequentis habet. Habet quatuor ſtellas in dextra manu, quæ nunquam occidunt. Aratus. Tardus in occaſum ſequitur ſua plauſtra Bootes. Manilius. A tergo uenit Arctophylax, idemq́ Bootes.

Teq́ uident primi, quærunt tamen.] Seres Scythæ ſunt, ſicut Anthropophagi, & Sagæ. Genus hominum plenum Iuſtitiæ, ait Mela, ex commercio, quod rebus in ſolitudine relictis abſens peragit. Ammianus Marcellinus, agunt, inquit, Seres ipſi quietius, armorum ſemper, & præliorum expertes, utique hominibus ſedatis, & placidis eſt otium uoluptabile: nulli finitimorum moleſti, cœli apud eos iucunda, ſalubriſq́ temperies: aëris facies munda, leniumq́ uentorum commodiſsimus flatus, & abundè ſyluæ ſublucidæ, à quibus arborum fœtus aquarum aſperginibus crebris, uelut quædam uellera mollientes, ex lanugine, & liquore mixtam ſubtilitatem tenerrimam pectunt, nenteſq́ ſubtegmina conficiunt, ſericum, ad uſus antehac nobilium, nunc etiam infimorum ſine ulla diſcretione proficiens. Ipſi præter alios frugaliſsimi, pacatioris uitæ cultores: uitant reliquorum mortalium cœtus, &c. Sed hic Scythas non intelligit.

Seres.] Glareanus uix dici poteſt, inquit, quàm hic locus torqueat lectorem, de quo in omneis opiniones uerſare licebit fortaſſe, ut Liuiano utar uerbo. Sed quod rem ipſam facile expediat, haud ſcio. quid meritò dici aut queat, aut debeat. Scio pleriſque uideri hoc loco Scythas intelligi. qui ſunt iuxta Taurum montem, unde amnes Indici labuntur, in Ortum, ac Septentrionem protenti. Sunt qui eoſdem Seras Indos aut uicinos uutari putent: cum per Aethiopas, Indi quoque intelligantur, ut paulò antè diximus. Poteſt etiam fieri, ut uocabulum ſit corruptum, id quod ſæpe euenire ſolet. Quid uerò eius in locum ſit ſubſtituendum, uix equidem promunciauerim. Argutulus etiam aliquis fortaſſe diceret, Seri legendum, ut compareretur ad, Primi. quod præcedit. Apud ueteres, Torridæ Zonæ oppidò obſcura fuit cognitio: nec minus Orientalis tractus. Quod ex Ptolemæi deſcriptione uidere licet, qui exiſtimauit Oceanum illum Indicum terra incluſum. Vnde non ita profectò uidetur iſta Aethiopum Serum, & Indorũ cõfuſio. Quid igitur mirum ſi à Seribus ac Indis Nili originé aliqui deduxerunt, cum multi contraria cœli regione ab Atlante delabi Nilum crediderunt, ut uidere eſt apud Plin. Hæc Glareanus. Feris alie gu.] pulſas, uerberatáq́ campos Aethiopum, aqua aliena ab Aethiopũ terra. Arcanum caput.] fontes tuos, & originem. Conſurgere in ipſis ſol.] hoc eſt, creſcere in Solſtitio æſtiuo. in Cancro Sole uerſante, quando circa Nili ſcaturigines Bruma eſt, hoc eſt, circa tropicum Capricorni Efferre hye.] effundere tuas tempeſtates aquarum mole, & uagari ab Antarcticis, ad Arcticum uſque polum. Amplificatio curſus. Hic quæritur Or.] Apud Arctici poli cultores, quæritur, unde Nilus ſuum ducit principium: apud Antarcticos, diſputant, ubi Nilus fluere deſinit, ubi exoneratur. Meroe ambitur nig. colo.] Per Aethiopas Macrobios curſum ſuum torquet. Inde per Meroën, quã ambit, quæq́ Aethiopũ regum regia eſt, labitur. Huius colonos Aethiopas nigros appellat, ob torridam zonam. Læta comis he.] ab arboris hebeni nobilis commendat Meroën, de hac ſuprà dictum eſt. Mitigat æſta uol] Quaſi C dicat arbores æſtate nullam ibi umbrã mittunt. Sed hoc fieri nulla ratione in totum poteſt, ut ſemper perpendicularis ſit illic umbra, quin in aſcenſu & deſcenſu Solis aliquam proijciat. Recta linea.] Meridiana, quando Sol ingreſſus eſt Leonem. Inde plagas Phœbi] Sub hac Meroën prætterlapſus, non diutius æſtum torridæ Zonæ ferens, aquis ſuis non ſolum abluis crepidines, & ripas, ſed proximas arenas multa ui perfundit, ac rigat.

Metiris arenas.] Peruagaris per arenas ſteriles.

Nunc omnes unum uires collectus.] modò in uno amne, omnibus ſuis aquarum uiribus collectis decurris: nunc uagus egrederis ripas ſuas, quæ facilè undarum impetui cedunt.

Rurſus multifidas reuocat piger alueus undas,
Quà dirimũt Arabum populos Aegyptia rura
Regna clauſtra a Philæ, mox te deſerta ſecantem
Quà dirimunt noſtrũ rubro cõmercia Pontum
Mollis lapſus agit, quis te tam lene fluentem

a Phylæ.

Rurſus.] Paulò pòſt redit aqua in alueos ſuos, ubi Aegyptus, inqt, ab Arabia diuiditur. Et mõſtrat locũ, quaſi digito. ubi Philæ ſunt, quas clauſtra regni uocat. Seneca infra Philas amni cõmuni Nili nomen eſſe ſcribit. Verba Senecæ

A *Senecæ ſunt. Philæ inſula eſt aſpera, & undiq; prærupta duobus in unum coituris amnibus cingitur, qui Nilo mutantur, & eius nomen ferunt. Hactenus. Philæ Straboni infra Meroën ſunt, ad quas ipſe ſe ex Syene plauſtro per plana aliquando uectũ ſcribit.*

Moturum totas uiolenti gurgitis iras
Nile putet: ſed cum lapſus abrupta uiarum
Excepere tuos, & a præcipites cataractæ,
Ac nuſquam uetitis ullas obſiſtere cautes,
Indignaris aquis, ſpuma nunc aſtra laceſſis,
Cuncta tremunt undis, & multo murmure mõtis
Spumens b inuictis albeſcit fluctibus amnis.
Hinc Abatõ, quã noſtra uocat uenerãda uetuſtas,
Terra potens, primos ſentit percuſſa tumultus,
Et ſcopuli, placuit fluuij quos dicere Venas,
Quod manifeſta noui primũ dant ſigna tumoris.

decurrat. Propter cataractas, hoc eſt præcipites, & torrentes undarum ex aſpere, & urgentibus ſcopulorum anguſtijs lapſus, qui in Nilo multi ſunt, ob crebra inſularũ, rupiumq; è medio alueo extantium impedimenta, mitem alioqui, & dulciſsimi

a al. præcipitem.
b al. inuictis.
c al. caneſcit.

Mox te deſer.] *rurſum lentior fluit per ea deſerta, quæ Rubrũ mare dirimit noſtrarũ gentiũ cõmercia. Mela, Nilum deſcribens, hic ex deſertis Africæ miſſus, inquit, nec ſtatim nauigari facilis, nec ſtatim Nilus eſt. & cũ diu ſimplex, ſæuusq; deſcẽdit, circa Meroën latè patentẽ inſulam in Aethiopiam diffunditur: altera ex parte Aſtaboras, altera Aſtaſpus dictus eſt. Vbi rurſus coit, ibi nomen hoc rapit. Inde partim aſper, partim nauigia patiens, in immanem lacum deuenit, ex quo præcipiti impetu egreſſus, &*
B *Tachempſu alteram inſulam amplexus, uſque ad Elephantidem urbem Aegyptiam atrox adhuc, ferueñsq; decurrit. Tum demum placidior, & iam penè nauigabilis, primum iuxta Cercaſorum oppidum triplex eſſe incipit. Hæc Mela.* Sed cum lapſus.] *ubi per plana, & abrupta expatiaris, nec ullæ cautes poſſunt tibi obſiſtere, indignaris ipſe cuiæ aquis. Dein ſemel atque iterum diuiſus, ait Mela, ad Deltã, & ad Metilm, it per omnem Aegyptum uagus, & diſperſus: ſeptemq; in ora ſe ſcindens, ſingulis tamen grandis euoluitur.* Præcipites cataractæ.] *Catadupa. Sicut ubi Nilus, inquit Cicer. ad illa, quæ catadupa nominantur, præcipitatur ex altiſsimis montibus, ea gens, quæ illum locum accolit, propter magnitudinem ſonitus ſenſu audiendi caret. Hæc ille. Atque hoc quidem innuit Mela, cum dicit, quod partim aſper hauſtus fluuium immania rupium, obſtaculaq; ita exaſperant, ut ſæuit, non ſua culpa inſurgat.* Cataractæ.] *Duas Cataractas tradit Strabo. Maiorem qui in montane eſt, uergentibus in Aethiopiam, & Minorem qui Syenæ proximus eſt. In utraque tantus undarum auditur ſonitus, ut ex Cicer. recitauimus, ut qui iuxta habitent, aut careant, cum ferre nequeant, & ſenſu aud endi careant: & multi ſedes ſuas ad quietiora transferre coguntur. Diodorus, frequentia illic, inquit, ſaxa ſcopulis ſimilia aquam magna uertigine mirabiliq; alliſam reflectunt, inq; contrarium curſum ſpumis agunt redundantibus, quæ res ſtuporem aſpicientibus præbet. Idem Seneca teſtatur, Nilum, ubi in ſcopulos rauticum librauit, ſpumare. Vbi infra Meroẽn peruenit latitudinem duorum, & XX ſtadiorum habet.*

Cuncta tremunt undis, & multo.] *hyperbole. Plinius. Incluſus montibus, nec alibi torrentior uectus aquis properantibus ad locum Aethiopum, qui Catadupi uocatur, nouiſsimo cataracte inter occurſantes ſcopulos non fluere immenſo fragore nõ creditur, ſed ruere.* Hinc Abaton.] *A' Philis haud longè abeſt Abatos inſula, ſolis Antiſtitibus preſſa. A' difficili acceſſu nomen ſortita.* Venas.] *quaſi illic Nili fontes eſſent.* Noui tumoris.] *Inundationis aquarum.*

Hinc montes n.] *Id oſtendimus ex Plinio, et alijs authorib. quod incluſus montibus torrens aquis ad eum locum properet, qui*
C
Hinc montes natura uagis circundedit undis,
Qui Libyæ te Nile negent, quos inter in alta
It conualle iacens iam molibus unda receptis.
Prima tibi campos permittit apertaq; Memphis
Rura, modumq; uetat creſcendi ponere ripas.

Nilus, non ſolũ Deltã irrigat, ſed & ſuperiorem Aegyptũ. Vbi inflatus eſt, ait Herod. non modò Deltã inundat, uerũetiã plagam,

Catadupi uocatur, & ad poſtremum, inter occurſantes ſcopulos non fluat, ſed ingenti fragore ruat. Mẽphis.] *q̃ dicitur Aphricana eſſe. Aliquoties & Arabicã idq; citroq; uerſus duorũ dierũ itinere, et amplius ro, uel minus.*

Sic uelut in tuta p.] *Huiuſmodi colloquijs totã noctẽ, quaſi nullũ eſſet bellũ, exemerunt.* Mens ueſ. Pho.] *Et cũ Cæſar ac Cleopatra ſecuri ſũt, Photinus ſolus non uacabat curis, ſed animo uoluebat, quo pacto Cæſarẽ uel inceptũ bello exciperet. Erat is in procuratione regni propter ætatẽ pueri, nutritius datus. Hic omniũ primum queri, atque indignari cœpit.*

Sic uelut in tuta ſecuri pace trahebant
Noctis iter mediæ. Sed non ueſana Photini
Mens imbuta ſemel d ſacrata ſede uacabat
A' ſcelerum motu. Magno nil ille perempto
Iã putat eſſe nefas, habitant ſub pectore manes
e Vltricesq; umbræ dãt in noua mõſtra furorem.
f Dignatur Pharias iſto quoq; ſanguine dextras,
Quo fortuna g parat, uictos perfundere patres.
Pœnaq; Ciuilis belli uindicta Senatus
Penè data eſt famulo. procul hoc auertite fata
Crimen, ut hæc Bruto ceruix abſente ſecetur.
In ſcelus it Pharium Romani pœna tyranni
h Exemplumq; perit, ſtruit audax irrita i fatis,
Nec parat k occultæ cædem committere fraudi.
Inuictumq; Ducem detecto Marte laceſsit.
Tantum animi delicta dabant, ut colla l ferire

quod rex ad dicendam cauſſam euocaretur. Mag per.] *Interfectu lã Põpeio, omnia ſibi licere exiſtimabat. Ergo nouũ ſcelus animo agitabat, ut aperto bello duce Achilla Cæſarem inuaderet.* Vlt. umb.] *furiæ ſcelerũ ultrices, Alecto, Tiſiphone, Megæra uel umbra Pompeij, ut ſe ulciſceretur.* In nouum m.] *Excitat hominis animum ad nouum furorem, &* *immane*

d al. tã ſacra.
e al. Victrices dex.
f Dignatur ultes.
g al. uocat.
h al. Exemplũ perijt.
i al. fata.
k al. occulta fraude.
l al. feriti.

Cæſaris,& ſocerum iungi tibi Magne iuberet,
Atq; hæc dicta monet famulos perferre fideles
Ad Pompeianæ ſocium ſibi cædis Achillam,
Quem puer imbellis cunctis præfecerat armis,
Et dederat ferrum nullo ſibi iure retento
In cunctos,in ſe'q; ſimul. Tu mollibus,inquit,
Nunc incumbe toris,& pingues exige ſomnos,
Inuaſit Cleopatra domum, nec prodita tantū eſt,
Sed donata Pharos,ceſſas accurrere ſolus
Ad dominæ thalamos? nupſit ſoror impia fratri,
Nam Latio iam nupta Duci eſt,interq; maritos
Diſcurrens Aegypton habet, Romanıq; meretur.
Expugnare ſenem potuit Cleopatra uenenis.

immane ſcelus auden dum, quod nunc noua monſtra appellat. Pharias dex.] *Ducit operæpretium,ut Cæſar yſdem quoque manibus cadat, quibus Pompeius eſſet interfectus. Cæſar enſe Aegyptio pereat, in Senatorum Rom.ferro.* Sanguine] *Cæſaris, Patres, Senatores Romanos dicit, à quibus bello deuictis poſtea cæſus fuit.* Pœnaſq; Ciuibus.] *Parum abſuit,inquit. quin partes Bruti in ſupplicio ſumendo de Cæſare, Photino hic traditæ fuiſſent: aut Achillas, & Photinus eas ſibi ſumpſiſſent, præripuiſſentq; Bruto.* Procul hoc crimen] *Deprecatur facinus occupandæ, præripiendæq; cædis. tanquam crimen, quod non id munus non ſeruaretur Bruto in poſterum, & is ſua gloria defraudaretur.* In ſcelus Pha] *Aegyptiorum conatus & inſidijs, à quibus nefas eſt, eum occidi.* Exemplum pe.] *Quod tyrannus iure à ſuis debeat occidi, ac non bello peti: ſed ea laus Bruto tyrannicidæ ſeruanda fuit.* Nec parat.] *Non id dat operā Photinus,ut per inſidias excipiatur, ſed A aperto Marte præter expectationem petatur.* Socerum iungi tibi.] *Cæſarem pari cæde addere Pompeio: hoc eſt, ut cum eo ipſe quoque è medio tolleretur.*

Achillam.] *præfectum ac Ducem belli. Photinus aduoceret quoſdam, conſcios ſui nactus ex regijs amicis, exercitum à Peluſio clàm Alexandriam euocauit, atque eundem Achillam omnibus copijs præfecit.* Cunctis armis.] *uniuerſo exercitui, & ſummæ totius belli.* Tu mollibus,inquit.] *Verba Photini ad Achillam, quem Regis inflatum pollicitationibus,& ſuis incitatū, quæ fieri uellet, literis,ac nuncijs edocuit.* Latio Duci.] *Cæſari Imperatori Romano.* Diſcurrens.] *Cleopatra inter Cæſarē & fratrem duos maritos,potitur Aegypto.* Meretur.] *tanquam præmium concubitus ſui,ut Romā ſub ſe,& ius ſuum trahet.* Expugnare ſe.] *Cæſarem in amorem ſui, & ad libidinem incitare,lenocinio ſuarum nuptiarum potuit.* B

Crede miſer puero,quem nox ſi iunxerit una,
Et ſemel amplexus inceſto *a* corpore paſſus — a al.pectore
Hauſerit obſcœnum titulo pietatis amorem,
Meq;,tuum'q; caput,per ſingula forſitan illi
Oſcula donabit,crucibus flammiſq; luemus,
Si fuerit formoſa ſoror.nil undiq; reſtat
Auxilij,rex hinc coniunx,hinc Cæſar adulter:
Et ſumus (ut fatear) tam ſæua iudice ſontes.
Quem non ex nobis *b* credit Cleopatra nocētem? — b al.credet.
A quo caſta fuit?per te,quod fecimus una,
Perdidimus'q; nefas,perq; ictum ſanguine Magni
Fœdus,ades,ſubitò bellum molire tumultu.
Irrue,nocturnas rumpamus funere tædas,
Crudelem'q; toris dominam mactemus in ipſis,
Cum quocunq; uiro,nec nos deterreat auſis
Heſperij fortuna Ducis,quæ ſuſtulit illum,
Impoſuit'q; orbi,communis gloria nobis:
Nos quoq; ſublimes Magnus facit, aſpice littus
Spem noſtri ſceleris,pollutos conſule fluctus,
Quid liceat nobis,tumulum'q; è puluere paruo
Aſpice Pompeij non omnia membra tegentem.
Quem metuis,par huius erat. non ſanguine clari:
Quid refert?nec *c* opes populorū,& *d* regna moue — c al.opus. d al.regna.
(mus.
Ad ſcelus ingētes facti ſumus.attrahit illos
In noſtras fortuna manus,en altera uenit
Victima nobilior,placemus cæde ſecunda
Heſperias gentes.iugulus mihi Cæſaris hauſtus
Hoc præſtare poteſt,Pompeij cæde nocentes
Vt Populus Romanus amet quid nomina tanta
Horremus,uires'q; Ducis?quibus ille relictis
Miles erit.nox hæc peraget Ciuilia bella,
Inferias'q; dabit populis,& mittet ad umbras,
Quod debetur adhuc mundo caput.ite feroces
Cæſaris in iugulum,præſtet Lagæa iuuentus
Hoc regi,Romana ſibi.tu parce morari,

Crede miſer p.] *Ab ætate pueri regis, facultatem proponit. Pueri, ſi ſemel eū amplexa fuerit, animum facilè mutabit, & ad ſuum nutum finget.* Inceſto corp.] *Quod frater ſorori in matrimonium eſſet datus.* Titulo piet.] *quod frater ſit,et illa ſoror, inter quos aliaqui pia animorum in alijs rebus conſociatio eſſet.* Meq; tuumq; ca.] *hortatur ad maturandum,à præſenti periculo, ut ſunt uarij regum, maximè puerorum animi.* Si fuer. for] *Si cœperit illa placere ſemel fratri, & ob formam adametur, dabimus graues pœnas. Quocunq; nos uerterimus, medij tenemur: hinc rex maritus ſororis adeſt, inde Cæſar adulter.* Sæua iud.] *Cleopatra iudex adiudicabit nos morti,ut reos maieſtatis.* A quo caſ.] *Cū quo nō habuit ſtu*pri *conſuetudinem. Quaſi hoc inferat, ſi cum ea & nos conſuetiſſemus, nihil nobis periculi ab illa foret.* Per te.] *Obteſtatio nefaria,et impia. Obteſtatur Achillam per ſcelera nefaria inter ſe perpetrata,ut quàm primum cum exercitu approperet.* Obteſtatur per fœdus, ſanguine Pompeij fuſa medio,ceu libamine per C cuſſum. Ades moliri.] *Appropera ad moliendū, & inferendū nihil opinanti ſubita tumultu bellū.* Dominam.] *Cleopatrā, cuius nos ſerui ſumus, quæq; in nos ius uitæ, & necis habet.* Tædas.] *nuptias. Synecdoche. ſignum pro ſignato.* Cum quoc.] *Siue cum rege fratre deprehenſa: ſiue cum Cæſare.* Nec nos deter.] *Occupat, quod obijci poſſet, quo à cæde deterreātur. Cæſarē bellis tot uictorē, & fortunatū eſſe.*

Plenũ epulis, madidumq́; mero, Venerisq́; paratũ
Inuenies, aude. ſuperi tot uota Catonum,
Brutorumq́; tribuent. a non ſegnis Achillas
Suadenti parere nefas, haud clara mouendis
Vt mos, ſigna dedit caſtris, nec prodidit arma
Vllius clangore tubæ, temerè omnia ſæui
Inſtrumenta rapit belli. pars maxima turbæ
Plebis erat Latiæ, ſed tanta obliuio b mentes
Cepit, in externos corrupto milite mores,
Vt duce ſub famulo, iuſſuq́; ſatellitis irent,
Quos erat indignum Pharro parere tyranno.

A *eſſe. Periculũ fore, ut conſiliũ infœliciter ca deret Heſperium Do. cé, Cæſarẽ uocat, ſemper fortunatũ.* Quæ ſoſ ii.] *Fortuna fecit illi animũ. & audacẽ eum reddidit. atq; animoſum. Hoc nihil nos à noſtro conatu deter reat.* Cõmoo i c g'o.] *Opponit occupationem gloriam cõmunem ex cæde utriuſq; Pompeij, & Cæſaris paranda.* Nos quoq; [ ] *Si Cæſar effert. & attollit animum, quod bellis beneficio fortunæ ſit fortunatus & nobis Pompeij cædes animos addit.* Aſpice littus] *à loco, in quo interfecerit Achillas Pompeiũ, memoria, & recordatione ſceleris perpetrati excitat Achillam.* Quem metuis] *Collatione utriuſq; animat eum, à facile. Sine periculo, nullo momento ſuſtuliſti Pompeiũ. Cæſar non eſt maior Pompeio, proinde facilè hunc quoq; ſuperabit.*
B Non ſanguis cl.] *obiectio, quã concedit, ſed ſoluit ab antecedenti gloria, & celebritate communi ex cæde alterius.* Nec opes p.] *cæde Cæſariana nõ turbamus populos ullos, nõ turbamus regna externa, cur mutiem bellum mouamus, non ſectamur amplas opes. Diuerſa hoc loco lectio eſt. Nec opus populorũ Quod Sulpit. expõnit. Reges fauore popularũ fauore facti. Alij. qui opes legunt ſic exponunt. Nec opes populorũ mouemus, ſed ipſe ſe ultrò offert nobis, & ad ſcelus ingentes facti ſumus. poſtquã ſemel occidimus Pompeium. Verba Micylli libenter adſcribam. Nec refert, nos non eſſe claro ſanguine natos, neque enim ea claritate opus eſt, cum non alienum populorum, atq; regnorũ opes, atq; auxilia ambiamus, ſed ipſi nos ſufficiamus ad rem propoſitã exequendam.* Et illos, *ſcilicet populos ipſa fortuna ultrò nobis conciliat. & quaſi in manus tradit. Altera uictima hic obiecta quæ gentes. ac populos externos placemus Hæc ille.* Victima al.] *Prior Pompeius fuit, altera uictima Cæſar erit, tanquam piaculum, quo Italos placabimus, & S. P. R.* Iugulos Cæſ. hauſ.] *à ſpe commodorum. Si Cæſar à nobis occidatur, perinde ut Pompeius à nobis eſt cæſus, conciliabimus no-*
C *bis fauorem Pop. Rom.* Quid nomina tan.] *Hoc eſt, Tam amplum, ac celebre nomen Cæſaris non eſt timendum: quo mutato, nihil diſtabit à populari milite. A' tuto.* Nox hæc.] *A' facili, una hac nocte, interfecto Cæſare, finem imponemus bello Ciuili.* Inferias q; dabit.] *Sunt autem propriè inferiæ, ſacrificia, quæ inferis ſoluuntur. Vnde inferias facere, eſt manes ſacrificijs placare. Verg. lib. 10.*

Viuentes rapit inferias, quas immolet umbris.

Quaſi Cæſar capite ſuo, ut ſacrificio, tot populos placa-

bit. Lagæa iuuentus Epilogus.] *Hoc Aegyptij in regis ſui gratiã faciant: & Romam milites, qui in caſtris ſunt, in ſuõ uſum præſtent, quo ſeruitute, & tyrannide Cæſaris liberentur.* Plenũ epul.] *ab Oportuno.* Superi trib] *à tuto. Superi auxiliabuntur, ut uota Catonis, & Bruti expleat. Proprijs nominibus ita abutimur, cum uel ipſum genus, aut ſimilitudinẽ ſignificamus: hoc Bruti, Catonis, & ſimiliũ uota præſtabunt Superi, ut fœliciter, & auſpicatè cedant.* Haud clara ſigna] *Quando caſtra mouentur, in re militari mos eſt, ut ſonitu tympanorum, aut tubarum procedant copiæ. Hic ſilentio petebat Alexandriam, ut incautum, ac ſecurum Cæſarem opprimeret. De his rebus, inquit ipſe, cum ageretur, apud Cæſarem, iſq; maximè uellet pro communi amico, atque arbitro regum controuerſias componere, ſubitò exercitus regius, equitatuſq; omnis uenire Alexandriam nuntiatur.* Pars maxima turbæ.] *Erant, inquit Cæſar cum Achilla copiæ, ut neque numero, neque genere hominum, neq; uſu rei militaris contemnendæ uiderentur, Millia enim X X. in armis habebat.* Turbæ latiæ.] *Hæ conſtabant, inquit, ex Gabinianis militibus, qui iam in conſuetudinem Alexandrinæ uitæ, atq; licentiæ uenerant, & nomẽ, diſciplinamq; Po. Ro. dedicerant, uxoreſq; duxerant, ex quibus plerique liberos habebant. Huc accedebant collecti ex prædonibus, latronibuſq; Syriæ, Ciliciæq; prouinciæ, finitimarumq; regionum. Multi præterea capitis damnati, exuleſq; conuenerant, fugitiuiſq; omnibus noſtris certus erat Alexandriæ receptus, certaq; uitæ conditio, ut dato nomine, militum eſſent numero, quorum ſi quis à domino comprehenderetur, concurſu militum eripiebatur, qui uim ſuorum, quod in ſimili culpa uerſabantur, ipſi pro ſuo periculo defendebant. Hi regum amicos ad mortem depoſcere, hi bona locupletum diripere, ſtipendij augendi cauſſa, regis domum obſidere, regno expellere alios, alios accerſere, uetere quodam Alexandrini exercitus inſtituto cõſueuerant Erant præterea equitũ millia duo, qui inueterauerant cõplurib. Alexandriæ bellis, Ptolemaũ patrem in regnum reduxerant, Bibuli filios duos interfecerãt, bella cum Aegyptijs geſſerant, hunc uſum rei militaris habebãt Hactenus Cæſar.* Milite corrup. in ex. m.] *in Alexãdrinos, ut dixit Cæſar, & Barbaros.* Vt Duce ſ. fa.] *Sub Achilla, & iuſſu ſatellitis. Ego intellexero, expoſitionem eſſe potius, quàm ut ad Photinum Eunuchum referatur. Nam is nutritius regis pueri erat datus propter ætatem.*

a al. non lentus.
b al. mẽdis.

Nulla fides, pietaſq; uiris, qui caſtra ſequuntur.
Venaleſq́; manus, ibi fas, ubi maxima merces,
Aere merent paruo, iugulumq́; in Cæſaris ire
Non ſibi dant. Proh fas, ubi non Ciuilia bella
Inuenit Imperij fatum miſerabile noſtri?
Theſſaliæ ſubducta acies in littore Nili
More fuerit patrio. quid te plus, Magne, recepto
Auſa foret Lagæa domus? dat ſcilicet omnis
Dextera, quod debet, ſuperis, nulliq́; uacare

Nulla fides.] *Ex clamatio in impietatem. & perfidiã Ducũ Ptolemæi. & Romanorum militum, quorum fidei Cæſar fidere potuiſſet, ne in ſe, & in patriam fuiſſent iniurij, nec degeneraſſent à nomine Romano. Sed re uera manus habẽt uenales. Ibi plurimũ licentiæ, ac iuris militib. eſt, ubi ſummũ præmiũ, ac ſtipendiũ eſt. Hic agebatur de libertate P. Ro. quæ ſummũ haud du-*

A

Fas eſt Romano, Latium ſic ſcindere corpus
Dijs placitum eſt: non in ſoceri, generiq; fauorem
Diſcedunt populi. Ciuilia bella ſatelles
Mouit, & in partem a Romanam uenit Achillas.
Et niſi fata manus à ſanguine Cæſaris arcent,
Hæ uincunt partes. aderat maturus uterque,
b Et diſtricta epulis ad cunctas aula patebat
Inſidias, poteratq; cruor per regia fundi
Pocula Cæſareus, menſæq; incumbere ceruix.
Sed metuunt belli trepidos in nocte tumultus,
Ne cædes confuſa manu, c permiſtaq; fatis
Te Ptolemæe trahat, tanta eſt fiducia ferri.
Non rapuere nefas, ſummi contempta facultas
Eſt operis, uiſum famulis reparabile damnum,
d Aptam mactandi dimittere Cæſaris horam.
Seruatur, pœnas in aperta luce daturus.
Donata eſt nox una Duci, uixitq; Photini
Munere Phœbeos Cæſar delatus in ortus.

a al. Romani.
b al. diſtincta.
c al. permiſſaq;.
d al. Illam mact.

bię pretiū erat. & ſuperabat omnia ſtipēdia. Quare ad eam conſectandā nihil nō anſuri erãt in Cæſarē milites Romani, uel cum Dijs pugnaturi, ſi fuiſſet opus. Nō ſibi d.] *hoc eſt, nō ſua ſponte, & authoritate mortē Cæſaris petūt, ut hoſtis, ſed ſtipendia cõducti, quo ad nulla nõ flagitia impellantur, id ſunt facturi.* Proh fas.] *Exclamatio in ſceleratā pugnam ingruentē ciuium Rom. & militum Ro. in Cæſarem Ducē Romanū, quaſi id quoq; Ciuile bellum dicendum ſit: quo ciues in ciues rurſum hic arma ſumunt, id quod ſequenti uerſu expolitione reddit.* Magne.] *Auerſio ad Pompeiū: qui ſi reuiuiſceret, Aegyptij plus contra Cæſarem efficere potuiſſent, quàm eo mortuo iam fecerunt.* Scindere cor Ro.] *Ad iſtū maximè modum ciuitatem Romanā in duas partes, & factiones diuellere, ut partim Pompeij, partim Cæſaris caſtra ſequerentur.* In partem Ro.] *In factionē, quaſi ipſe quoq; Romanus fuiſſet.* Niſi fata.] *Quaſi dicat, Profectò Achillas uincere potuiſſet hic Cæſarem, niſi in fatis fuiſſet, cū Romæ moriturū. Paucitate enim militum Cæſarianorū deſpecta, occupare Alexandriā audebat, & certā uictoriā humano iudicio ſibi promittebat.* Arcēt.] *Pro, arcuiſſent, modus pro modo, & tempus pro tēpore, enallage.* Hæ uincunt pa.] *Partes Achillæ iam uiciſſent, ac ſuperiores fuiſſent.* Aderat matu. r.] *Et Achillas, et Photinus. Ille cum copijs, hic ad recipiendas eas in urbem.* Sed metuunt belli.] *A' tempore. Potuiſſent cõuiuantib. ſuperueniſſe noctu, & Cæſarē contrucidaſſe, niſi nox ipſum regem aliqua ui in præſentem mortē tractata fuiſſet, id quod procliue erat.* Te Ptolemæe.] *auerſio.* Non rapuere n.] *Non ergo aggreſſi fuerunt facinus, ſed occaſionem oblatam uictoriæ è manibus labi permiſerunt. Facultatem ſummi operis dicit, occaſionem bonam cædis patrādæ.* Dimittere.] *Sinere in præſenti abire, & in aliud tempus differre.* Phœbeos in or.] *in lucem ſequentis diei: uel, in clarā lucem Diei, ut ſine regis periculo res geri poſſet, eadem differre placuit.*

B

Lucifer à Caſia proſpexit rupe, diemq;
Miſit in Aegyptum primo quoq; Sole calentem,
Cum procul à muris acies non ſparſa maniplis
Nec uaga cõſpicitur, ſed e iuſtos qualis ad hoſtes
Recta fronte uenit, f paſſuri cominus arma,
Laturiq; ruunt at Cæſar mœnibus urbis
Diffiſus, foribus clauſæ ſe protegit aulæ,
Degeneres paſſus latebras. nec tota uacabat
Regia compreſſo, minima collegerat arma
Parte domus, tangunt animos iræq;, metusq;,
Et timet incurſus, indignaturq; timere.
Sic fremit in paruis fera nobilis abdita clauſtris,
Et frangit rabidos præmorſo carcere dentes:
g Non ſecus in Siculis fureret tua flāma cauernis,
h Obſtrueret ſummā ſi quis tibi Mulciber Aetnā.
Audax Theſſalici, nuper qui rupe ſub Aemi,
Heſperiæ cunctos proceres, aciemq; Senatus,
Pompeiumq; Ducem, cauſſa ſperare i uetante,
Non timuit, fatumq; ſibi promiſit iniquum.
Expauit ſeruile nefas, intraq; penates
Obruitur telis, quem non uiolaſſet Alanus.

e al. Iunctos
f al. ſparſori
g al. Nec.
h al. obrueret.
i al. cauſam octantem.

Lucifer à Caſia.] *Dilata cæde in lucē à temporis matutini deſcriptione orditur narrationem proximā Lucifer, qui mane ante Solē oritur, & antambulat, id ſupra Caſiū montē ſe erexit, & præuntiauit diem aduentãtē, quo tēpore cū ſuis copijs appropinquabat Alexandriæ Achillas.* Forib clauſæ.] *Achillas oppidi partē, quam Cæſar cū militib. tenebat, occupabat. Primo impetu domū eius irrumpere conatus fuit.* Sic fremit.] *à cõparatione, indignationē Cæſaris amplificat.* Carcere.] *Clathris caueæ, in qua clauſus iacet leo.* Nō ſecus.] *Alia collatio, ſumpta à natura flammæ Aetnææ, ſi ſuperimpoſita materia opprimere quis eā contēdit.* Audax Theſſalia.] *à maiori ad minus. Qui nuper aduerſus tot, tamq; innumerabiles Senatorū copias in Pharſalica acie intrepidus ſteterat, quod hic ſub aduētum ſatellitis regij, cum exercitu approperantis trepidarit.* Aemi.] *Mõtis Theſſalici: uel inter Thraciā, et Theſſaliā, ab Aemo Boreæ, & Orithyiæ filio. Sunt qui primā ſyllabā aſpirēt: Hæmus. In huius radicibus ea loca amœna ſunt, quæ Græci Tempe uocant. Ab hoc monte Aemonia dicta regio ipſa Theſſalia, & urbs Arcadiæ, uel ab Aemone filia Deucalionis.* Expauit ſer. ne.] *ſcelus Achillæ ſerui, & ſatellitis regij.* Alanus.] *Alania Scythiæ Europææ regio eſt, excurrens ad Paludē uſq; Mæotidē, incolæ Alani dicũtur. Sũt qui Alanos eſſe credant, quos ueteres Maſſagetas dixerũt, uiuunt carnibus abſq; pane, populi laborum patientes. Alij eos in parte Daciæ collocant. Eſt & fluuius Scythiæ Alanus.*

C

Nō Scythia, nō fixo, qui ludit in hoſpite Maurus.
Hic cui Romani ſpatium non ſufficit orbis,
Paruaq; regna putat Tyrijs cum Gadibus Indos,

Nō Scytha.] *Sed ne in uniuerſum Scytharū quiſquā, quãuis barbari ſint, & immanes cū uiolare auſus fuiſſet. Alibi monuimus, duplicem*

a Ceu puer imbellis, uel captis fœmina muris,
Quærit tuta domus, ſpem uitæ in limine clauſo
Ponit, & incerto luſtrat uagus atria curſu.
Non ſine rege tamen, quem ducit in omnia ſecū,
Sumpturus pœnas, & grata piacula b morti
Miſſurusq́; tuum, ſi non ſint tela, neq; ignes,
In famulos Ptolemæe caput. Sic barbara Colchis
Creditur ultorem metuens regniq́; fugæq́;
Enſe ſuo, fratrisq́; ſimul ceruice parata
Expectaſſe patrem. cogunt tamen ultima rerum
Spem pacis tentare Ducem, miſſusq́; ſatelles
Regius, ut ſæuos abſentis uoce tyranni
Corriperet famulos, quo bellū authore mouerēt.
Sed neq; ius mundi ualuit, nec fœdera ſancta
Gentibus, orator regis, pacisq́; ſequeſter
Aeſtimat in numero ſcelerum ponenda tuorum
Tot monſtris Aegypte nocēs. Nō Theſſala tellus,
Vaſtaq́; regna Iubæ, non Pontus, & impia ſigna
Pharnacis, & gelido circumfluus orbis Ibero
Tantum auſus ſcelerū, nō Syrtis barbara, quantū
Deliciæ fecere tuæ. premit undiq; bellum,
Inq́; domum iam tela cadunt, quaſſantq́; penates.

a al. ceu.
b al. motus.

A *duplicē eſſe Scythiā: Europaam, & Aſiaticam. Scythæ ferè omnes in unum Sagæ appellati, ut Mela tradit & Herodot. lib. 7 qui Perſæ, inquit, Sacas uocant omnes Scythas. Teſtatur hoc ipſum etiā Plin. lib. 17. Incolunt cēſimia' Aſiæ, ſed niſi ubi perpetuæ hyemes ſunt, & intolerabilis rigor, quem regionem Plinius à natura damnatam ſcribit, ſub ipſo cardine mundi, ubi Sol non quotidie, ut nobis, ſed primum uerno Aequinoctio exortus, autūnali*
B *demū occidit Et ideo ſex menſibus dies, & totidem alijs nox uſq; continua eſt.* Mauros Ind. In fix. hos] *per luſum ſagittis hoſpitē configit Mauri occidentalem partem ultimam Africæ uerſus fretum Gaditanū incolunt Et Indos fuiſſe, & Hercule Duce cum innumera multitudine in has terras penetraſſe, multi perſuaſum habuere. ut* Strab lib *ultimo. Saluſtius, Mauros, Numidas, & reliquos, qui Africam cultorē reddiderunt, Medos, Armenios, Perſas, &* Phœnices *fuiſſe credit. Ipſa regio, Mauritania: populi Mauri & Mauritani, à Græcis Mauruſij dicuntur. Ergo ne Scythia quidē Cæſarē uiolaſſent, neq; Mauri, quãuis atroces in uiolandis hoſpitib.* Hic cui.] *Trepidationē Cæſaris, & metum mirū in modum amplificat, cōparationibus à minorib. Hic uir tãtus, ut cui Imperium Romanū non ſufficiebat, cui omnia regnanimu parua dicebantur, ut puer, aut fœmina capta urbe trepidat. ſic ipſe quoq; tutas latebras. & receſſus domus præ metu quærit. Primo impetu domum eius irrumpere conatus fuit.* Gadibus Tyrijs.] *Gades, clara inſula 12. mil paſſ. longitud. latitud 3. mil. 700. pedibus à*
C *proximo continente abeſt. Gadir dicta, quod Gadira lingua punica ſeptem, uel ſeptum ſignet. Hermolaus Gaditana apud Plin. legit. Gadir. quaſi γῆς δείρη, hoc eſt terræ ceruix: inſula à cōtinenti Bethicæ ueluti flumine abſciſſa. Qua Oceanum ſpectat, duobus promontorijs in altum euehitur. & medium littus abducit. In altero cornu opulentā urbem, in altero templū Aegyptij Herculis conditoribus, religione, uetuſtate, & opibus illuſtre habet, authore Pomponio Mela.* Tyrijs.] *Tyrij certè condidere, non Aegyptio illi, ſed Tyrio Herculi, filio Iouis, & Aſteriæ uetuſtiſſimo, qui apud Tarteſſios in Hiſpania etiam colebatur, à Columnæ etiam, qui Herculis dicūtur, nomē ſortitæ ſunt Et Tarteſſus à Tyrijs condita fuit. Philoſtratus lib. de uita Apollonij 5 prodidit, in templo Gaditano, duos Hercules cultos fuiſſe, Aegyptiū, & Thebanum, citra ſimulachrum, ſed Aegyptio duas aras æneas, unam tantum Thebano erectam fuiſſe iuxta quam 12. eius labores ex lapide ſculpti uiſerentur. A' Gadibus, fretum Gaditanum dictum eſt.* Non ſine rege.] *Iuuenem regem apud ſe continuit.* Barbara Colchis.] *Sic Medea, à Comparatione. Cum Abſyrtus Medeam ſororem fugientem nauibus perſequeretur, Aeeta patre in pugna in littore à Meleagrō interfecto, circa Dalmatiā perijt, à qua adiacentes inſulæ Abſyrtides nominatæ fuerunt.* Vltorem.] *uel patrem, uel fratrē.* Ceruice parata.] *ad omnem euentū, & caſum motis.* Spem pacis ten.] *Nam Cæſar regem, quē in ſua poteſtate haberet, hortabatur, ut ex ſuis neceſſarijs, quos haberet maximæ authoritatis, legatos ad Achillam mitteret, ut quid eſſet ſuæ uoluntatis, oſtenderet. A' quo miſſi Dioſcorides, & Serapion, qui ambo legati Romæ fuerant, magnamq́; authoritatē apud patrem Ptolemæum habuerant, ad Achillam peruenerunt. Quos ille cum in conſpectum eius ueniſſent, priuſquam audiret, aut cuius rei cauſſa miſſi eſſent, cognoſceret, corripi, ac interfici contra ius gentiū iuſſit. Quorū alter accepto uulnere occupatus, per ſuos pro occiſo ſublatus, alter interfectus eſt. Quo facto, Cæſar effecit, ut regē in ſua poteſtate haberet. Quare dixit poeta.*

Non ſine rege tamen, quem ducit in omnia ſecum. a

Satelles.] *hoc eſt, duos legatos Dioſcoridem, & Serapionem.* Famulos.] *hoc eſt, Achillam, & alios. At Cæſar, quod ad Photinum, Photinus, inquit nutritius pueri, & procurator regni in parte Cæſaris, cum ad Achillā nuntios mitteret, hortareturq́; ne negotio deſiſteret, neu' ue animo deficeret, indicatis, deprehenſisq́; internuntijs, à Cæſare eſt interfectus.* Ius mundi] *Vt modò dixi, ius gentium quod barbari uiolare auſi fuêre.* Tot monſtris.] *Auerſio ad Aegyptios, monſtra erant, quæ pro Dijs colebant, mōſtrum erat, quod Pompeium tutorem Regis tam atrociter interfecerant: monſtri ſimile erat, iure gentium uiolato, ad necandum Imperatorem P. Ro. Proinde multis ſceleribus nocuerāt Aegyptij, qui regem ipſum ſub cultra Cæſaris relinquebant.* Non Theſſala tellus.] *Alia amplificatio ſcelerū, quæ monſtra appellauit, ab exēplis. Glareanus hunc locum enarrans, niſi poëtam omnem barbariem intelligat, inquit, non procedunt Sulpitij expoſitiones. Theſſalia tellus, inquit, quæ Gigantes produxit. Hæc Badius reprehendit: nihil enim in bello Gigantico (inquit) in Cæſarem factum eſt. Itaq; ipſe exponit, Theſſalia tellus, in qua ferè mundus conflixit cum Cæſare hoſtili animo. Deinde Sulpitius, Pontus, id eſt, Scythia. At Badius, Pontus, id eſt filius regis Ponti Pompeianas partes contra patrem ſecutum. Et, pro, id eſt, Pharnacis, id eſt filij Mithridatis impia, uidelicet in patrem. Poteſt tamen per Pontum etiam intelligi Thracia unde Pompeio auxilia miſſa. Vt patet non ita longè ab initio libri 5.*

Tunc Sadalen, fontemq́; Cotyn. a

Ex Cæſare, qui libro tertio, ait, Ad eundem numerū Co-

tus ex Thracia dederat. Badij itaq; expoſitiones non ſunt reijciendæ. Quæ uerò præceſſerunt uerba poëtæ, Sed neque iure mundi ualuit Ad ea non rectè Badius. Quamuis legatos, inquit, miſerit Cæſar ad Photinum, et Achillam. Hæc uerba ita ponit Badius, quaſi qui crediderit Photinum fuiſſe in expeditione contra Cæſarem, cum Photinus intra oppidum cum rege Ptolemæo ſuo obſes Cæſaris unà cum Cæſare eſſet, qui ad Achillam literas miſerat, quibus depræhenſis Cæſar in eum animaduertit, ut ipſe Cæſar ad calcem tertij commentariorum libri commemorat. Hactenus Glareanus. Vaſtisq; regna Iubæ.] Regis Mauritaniæ ad cuius opes reliquiæ partium Pompeianorum confluxerant, quarum Duces, alij alios caſu poſtea interiere. Iubæ.] Inter reges Mauritaniæ celebres memorantur, Bogus, & Bocchus, cum Pop. Rom. amici, & ſocij haberentur: quibus deficientibus Auguſti munere ſucceſſit Iuba, huius Iubæ filius, qui Scipioni iunctus, qui ſtatum contra Cæſarē arma induit. Solinus Iubam Ptolemæi filium facit. At Strabo lib. ultimo aliter, qui Ptolemæum ex Antonij, & Cleopatræ filia ortum, Iubæ in regnum ſucceſsiſſe ſcribit. Cæterum Iubæ hoſtis Cæſaris filius Iuba, captiuus Romam ab eo in triumpho poſtea abductus fuit, habuitq; fortunatiſsimam captiuitatem, in qua effectum fuit, ut ex barbaro poſteaquam in uirum euaſit, inter clariſsimos ſcriptores numeraretur. A

Pontus.] Pharnacem per exegeſin ſubijcit, qui bello Mithridatico, à patre ad Pompeium defecit. niſi per Pontū, ut oſtendit Glareanus, Thraciā intelligere quis uelit, ex qua Pōpeio quoq; auxilia profecta fuerant. Orbis circumf.] Ibero gelido, fluuio Hiſpaniæ. Hiſpaniā dicit, in qua periculoſiſsimè poſtea pugnauit cum Sex. & Cn. Pompeij liberis. Syrtis barbara.] De Syrtibus in mari Libyco aliâs dictū eſt. Itaq; horū omniū mala ſuperarunt deliciæ Cæſaris, quæ illi plus nocuerunt, quàm omnes hi memorati hoſtes. Inlis domū iā t.] Primo enim impetu domū eius irrūpere conatus eſt Achillas: ſed Cæſar diſpoſitis per uias cohortib. impetū eius ſuſtinuit. Appianus plurib. pl'ys circa regiā, inqt, et in maris littore certatū eſt

Non aries uno mortuus limina pulſu,
Facturusq; domum, non ulla eſt machina belli,
Nec flammis mandatur opus, ſed cæca iuuentus
Conſilijs uaſtos ambit a diuiſa penates.
Et nuſquam totis incurſat uiribus agmen,
Fata uetant, muriq; b uicem fortuna tuetur.
Nec non & ratibus tentatur regia, qua ſe
Protulit in medios audaci margine fluctus
Luxurioſa domus, ſed adeſt defenſor ubiq;
Cæſar, & hos aditus gladijs, hos ignibus arcet,
Obſeſſusq; gerit (tanta eſt conſtantia mentis)
Expugnantis opus: piceo iubet unguine tinctas
Lampadas immitti, iunctis in uela carinis.
Nec piger ignis erat per ſtupea uincula perq;
Manantes cera tabulas, & tempore eodem
Tranſtraq; nautarum, ſummiq; arſere cerucht.
Iam propè ſemuſtæ merguntur in æquore claſſes.
Iamq; hoſtes, & tela natant, nec puppibus ignis
Incubuit ſolis, ſed quæ uicina fuere
Tecta mari longis rapuere uaporibus ignem:
Et cladem fouere Noti, percuſſaq; flamma
Turbine non alio motu per tecta cucurrit,
Quàm ſolet æthereo lampas decurrere ſulco,
Materiaq; carens, atq; ardens aëre ſolo.
Illa lues paulum clauſa reuocauit ab aula
Vrbis in auxilium populos, nec tempora cladis
Perdidit ſomnis, ſed cæca nocte carinis
Inſiluit Cæſar ſemper c fœliciter uſus
Præcipiti curſu bellorum, & tempore rapto.

a al. diuerſa.
b al. ducē
c al. nō iam fœlici.

Non aries.] Oppugnationē domus, quā Cæſar tenebat, deſcribit. Non aries.] Nō machina illa muralis, non teſtudo, nec ulla alia eſt machina, quæ oſtium domus deiectura fuit. Nec flammis] nec ignis ſubijcitur, quo incendatur. Et nuſquam to. uiribus.] Nam Cæſar diſpoſitis per uias cohortibus impetum Achillæ ſuſtinuit. Fata uetant.] In fatis non erat, ut Cæſar illic periret. ſed præterquam quod ad res maiores ſeruabatur, in fatis erat, ut Romæ in Senatu multis uulnerib. acceptis caderet. Murisq; uicē.] Fortuna, quæ hactenus ſemper Cæſarē in multis perplexis reb. tutata fuerat, ei erat pro muro, ne hic periret. Nec non & ratibus.] Cæſar circa finem libro 3. Eodem tempore, inquit, pugnatum eſt ad portum (aliâs ad portam) ac longè maximam attulit ea res dimicationem. Simul enim deductis copijs, pluribus uijs pugnabatur, & magna multitudine naues longas occupare hoſtes conabantur, quarum erāt auxilio quinquaginta miſſæ ad Pompeium, prælioq; in Theſſalia facto, domum redierant. Ille triremes omnes, & quinqueremes aptæ, inſtructæq; omnibus rebus ad nauigandū præter has XXII. erant, quæ præſidij cauſſa Alexandriæ eſſe cōſueuerāt, conſtratæ omnes, quas ſi occupaſſent, claſſe Cæſaris erepta, portū, ac mare totum in ſua poteſtate haberent, cōmeatu auxilijs Cæſarem prohiberēt. Itaq; B tanta eſt contentione actum, quāta agi debuit, cum ille celeri in ea re uictoriam, hi ſalutē ſuam conſiſtere uiderent. Sed rem obtinuit Cæſar, omnesq; eas naues, & reliquas, quæ erant in naualib. incendit, quod tam latè tueri tā parua manu nō poterat, confeſtimq; ad Pharum nauibus milites expoſuit. Hucuſq; Cæſar. In huius laboris, & pugnæ tumultuariæ deſcriptione mirè laborat poëta. Luxurioſa do.] Vel propter commeſſationem nocturnam ita à Lucano deſcriptam, uel propter C magnificētiam regiā, & eximio ſplendore ſtructam domum regiam. Monſtrat locū, ubi redintegrata fuit pugna ad portum circa naualia. Appianus ob hanc rem, inquit, tumultu inter Alexandrinos orto, cum regium exercitum in illum (Cæſarem) concitaſſent, pluribus prælijs circa regiam, & in maris littore certatum eſt. Itaq; per audacem marginem, & medios fluctus, ipſum mare proximum indicat. Hos ignibus.] nam naues, quæ in naualibus erant, incendit, quod tam latè tueri, ait, tam parua manu non poterat. Gerit opus expug.] hoc eſt, munus, ac uices expugnantis uel urbem uel arcem gerit, cum ſe, & ſuos tueri contendit. Etenim antequam eas naues, quæ erant in naualibus, incendit, in proxima ædificia primum ignem, & faces iniecit, eoq; incēdio hoſtium tela ſubmouit, ac mox in peninſulam

A inſulam Pharon ſubitus euaſit. Sic L. Florus. Iniectas in uela.] hoc eſt, quod Cæſar ait, omnes eas naues, et reliquas, quæ erant in naualibus incendit. Cætera ſunt deſcriptiones periphraſticæ incēdij qualibus poetæ maximè delectātur, ut tali hypotypoſi rem oculis ſubijciant. Iniectas in uela ca.] pro eo, quod eſt, in naues, in quibus iam uela paſſa erant. Per ſtuppea uinc.] per rudētes, & reliquos funes nauticos, et tabulata, & transtra pice, bitumine, & cera uncta quæ facillimè cōcipiebant ignem. Ceruchi ardere.] Ceruchi, κερῦχοι, perinde quaſi latinè dicas cornuti, & uſurpatur pro extremis antemnarū cornibus, κέρας, α τ ος, cornu, ἔχω, habeo. Nam cornua illa in utrūq; ueli latus diffunduntur. Sūt, qui ceruchos etiā accipiunt pro cauea illa, quæ in faſtigio nauigij ſuſtollitur effigie corniculata Valer. Flac. 1. Argo. Tēperet ut tremulos Zetes, fraterq; ceruchos. Nec pupp. ig.] Atque hoc eſt, quod paulò antè oſtendi quod in proxima ædificia primū ignem, & faces miſit, quo incēdio hoſtiū tela ſubmouit. Noti] Species pro genere, hoc eſt, uenti excitarunt uehemēter incendium quo hoſtis retrorſum à ſe reiecit, & illud latius paulatim in proxima tecta ſcripſit.

B Et cū hic ignis ex naualib. latè proſerperet, ingentē illam bibliothecā ſumpſit. Quàm lampas] à ſimili procurrentis incēdij peſtē amplificat. Nō aliter, inquit, ignis paulatim magna celeritate proximas quasq; ædes corripuit, quàm ſolet Lampas per aërem decurrere. Lampas eſt facis genus in aëre Plin. lib. 2. cap 26. Emicant & faces, inquit, non uiſi cū decidunt, uiſæ, qualis Germanico Cæſare gladiatorū ſpectaculū edente, præter ora populi meridiano tranſcurrit Duo genera earum: Lampades uocāt planè faces: alterum Bolidas, quale Mutinenſibus malis uiſum eſt Diſtāt, quod faces ueſtigia longa faciunt priore ardente parte: Bolis uerò perpetua ardens, longiorē trahit limitem. Hæc Plin. Eſt alioqui lampas ignis, aut Solis ſplendor. παρὰ τὸ λάμπω, ſplendeo. Frequenter tamen accipitur pro inſtrumento, quo ignis in oleo lucet quod lichnū penſilem nominant: ut apud Iuuenalem, ænea lampas. Lampada curſu trado, prouerbialis metaphora, pro eo quod eſt, partes tradere, quaſi ſucceſſione in alium, & in alium transferre.

Lucretius. Et quaſi curſores Vitai lampada tradūt. "
M. Varro lib de re ruſt 3 nūc curſu lampada tibi trado.
Perſ. Qui prior eſt, cur me in decurſu lāpada poſcis? "
Ariſtophanes in Ranis.
λαμπάδα δ᾽ οὐδεὶς οἷός τε φέρειν "
ὑπ᾽ ἀγυμνασίας ἔτι νυνί. hoc eſt, interpret. Eraſ. "
Iam nemo queat geſtare facem, "
Quod non curant exerceri. "

De origine prouerbij conſule Chil. Eraſmi. Illa lues.] Incendiū, quod modò luem modò peſtem appellat. Incendium, inquit, reuocauit multitudinē ad tuendam urbem, cuius regiæ ædificia propinqua iam flagrare cœperant, ut & naualia. Carinis inſiluit Cæſar.] Et confeſtim, inquit ipſe, ad Pharum nauibus milites expoſuit. Et Floros.] Mox in peninſulam Pharon ſubitus euaſit. Itaque, horum omnium uerſuum hic ſenſus eſt. Interea dum naualia, & ædificia proxima horrendo incendio abſumuntur, ne tota urbs flammis corriperetur, ad reſtinguendum omnes eò confluxerunt. Ac dum hoc occupantur, Cæſar conſueta fortuna fœlici utens, qua omnib. bellis uſus fuerat, nocte militibus in naues impoſitis in Pharon proximam inſulam expoſuit.

Tūc clauſ pel.] Inſulā Pharō, clauſtrū pelagi t appoſuio. Pluribus prælijs circa regiā, & in maris littore certatum fuit, ait Appianus Cæterum tota Alexādria ab incendio ferè tuta fuit, quod ſine cōtignatione, atq; materia ſint ædificia, & ſtructuris, atque fornicib. cōtineātur, & tecta fuerint ex rudere, & pauimento, ut tradit Hirtius cōmentariorum Cæſaris li 4. Pharō.] Inſula fuit quondā diei nauigatione diſtans ab Aegypto, nūc tā propinqua, ut Alexādriæ portæ iūgatur. Hæc inſula, ait Cæſar, obiecta Alexādriæ portum efficit.

C Sed à ſuperiorib regionib. in longitudinē paſſuū nongētorū in mare iactis molibus, anguſto itinere, et ponte cū oppido coniungitur. In hac ſunt inſulæ domicilia Aegyptiorum, & uicus oppidi magnitudine, quæ ubiq; naues imprudentia, aut tēpeſtate paululū ſuo curſu deceſſerunt, has more prædonū diripere conſueuerunt. His aūt inuitis, à quib Pharus tenetur, non poteſt eſſe propter anguſtias nauib introitus in portū. Hoc tū ueritus Cæſar, hoſtib in pugna occupatis militibusq; expoſitis, Pharō apprehendit, atque ibi præſidium poſuit. Quib. eſt reb. effectū, uti tutò frumētū, auxiliaq; nauib. ad eū ſupportari poſſent. Mela li. 2. de ſitu orbis Pharos Alexādriæ, inquit, nō ponte iūgitur, olim ut Homerus carmine proditū eſt, ab ijſdem oris curſu totius diei abducta. & ſi ita res fuit, uideri poteſt coniectantibus in tantum mutata cauſſas Nilum præbuiſſe, dum limum ſubinde, & præcipuè cum exundaret, littori annectens, auget terras, ſpatiumq; augeſcentium in uicina uada promouet. Hactenus Mela Verba retuli. Soſtratus Cnidius in ea inſula, regnāte Ptolemæo Philadelpho,

Tunc clauſtrū pelagi cepit Pharō: inſula quōdā
In medio ſtetit illa mari, ſub tempore a uatis
Proteos, at nunc eſt Pellæis proxima muris.
Illa Duci geminos bellorum præſtitit uſus,
Abſtulit b incurſus, & fauces æquoris hoſti.
Cæſare & c auxilijs ut uidit libera Ponti
d Oſtia, non fatum meriti, pœnasq; Photini
Diſtulit ulterius, ſed qua non debuit e ira,
Nec cruce, nec flāmis rapuit, non dente ferarum.
Heu facinus ceruix gladio malè cæſa pependit.
Magni morte perit. necnon ſubrepta paratis
A' famulo Ganymede dolis peruenit ad hoſtes
Cæſaris Arſinoë, quæ caſtra carentia rege
Vt proles Lagæa tenet, famulumq; tyranni
Terribilem iuſto tranſegit Achillea ferro.
Altera Magne tuis iā uictima mittitur umbris.
Nec ſatis hoc fortuna putat, procul abſit, ut iſta
Vindictæ ſit ſumma tuæ. non ipſe tyrannus
Sufficit in pœnas, non omnis regia Lagi.
Dum f patrij ueniant in uiſcera Cæſaris enſes,
Magnus inultus erit ſed non authore furoris
Sublato cecidit rabies: nam rurſus in arma
Auſpicijs Ganymedis eunt, ac multa ſecundo
Prælia Marte gerunt. potuit diſcrimine ſummo
Cæſaris g illa dies in famam, & ſæcula mitti.

a al. uaſti.
b al. & curſos. itē excurſos.
c al. auxilijs aditu, ac.
d al. Oſtia permiſit.
e al. rabido.
f al. patria.
g al. unā dies.

turrim magna altitudine, & mirificis operibus extruxerat. Sub tempore.] *Proteus, Oceani, & Tethyos filius fuiſſe & uates memoratur, & Deus maris, qui niſi coactus reſponſa dabat. Vergil. lib. 4. Georg.*

» —*Nouit namq; omnia uates,*
» *Quæ ſunt, quæ fuerint, & quæ uentura trahantur:*
» *Quippe ita Neptuno uiſum eſt, immania cuius*
» *Armenta, & turpes paſcit ſub gurgite Phocas.*

Diodorus tradit, cum Aegyptus rege careret, ex dignioribus regem creatum, quem Aegyptij Cetea Græci Proteum appellarent, qui temporibus belli Troiani floruerit. Hunc multarum artium peritũ, & in uarias formas ſe uertere ſolitum. Iſta uertendi conſuetudo Aegyptijs cauſſam huiuſmodi tranſmutationes fingendi præbuit. Nam regibus eorum poſteamos fuit, aut Leonis, aut Tauri, aut Draconis, tanquam inſignia principatus in capite ferre: interdum arborem, nonnunquam ignem, aut redolentia unguenta. Sunt, qui ſcribunt eum, Pallene relicta, in Carpatho regnaſſe, ad quam tamen poſtea reuerſus fuerit. A' Latinis Vertumnus dicitur, quod aliquando forma Deæ capius in uarias ſe formas mutaſſet, à uerſo mutatoq; curſu fluminis Tyberini. Hinc in prouerbium ceſsit. Proteo mutabilior, πρωτέως πολυτροπώτερος, in uafrũ, & uerſipellem. Horatius retulit ad eum, qui facilè uertit ſententiam.

» Quo teneam uultus mutantẽ Protea nodo. Et alibi.
» *Effugiet tamen hæc ſceleratus uincula Proteus.*

De hoc prouerbio, copioſius uideat ſtudioſus lector, in adagio, Proteo mutabilior. *Non aliter Empuſa ſeſe in formas innumerabiles ſe uertit. Herodotus libro 2. hunc apud Aegyptios regnaſſe, & Memphitam fuiſſe genere.* Illa Duci.] *Ab utilitate duplici, quam præſtabat tum Cæſari. Abſtulit hoſtibus impetum, & portum.* Non diſtu. fa. Phoiini.] *Cæſar non diſtulit longius ſuppliciũ, quod Photinus meritus fuerat. Hæc dum apud hoſtes geruntur, ait, Photinus nutritius pueri, & procurator regni in parte Cæſaris, cum ad Achillam nuntios mitteret, hortareturq; ne negotio deſiſteret, ne' ue animo deficeret, indicatis, deprehenſisq; internuntijs, à Cæſare eſt interfectus. Appianus ſcribit Achillam, & Photinum à Cæſare morte mulctos fuiſſe, ob ea, quæ in Pompeium perpetrarant. At L. Florus. Theodotus, inquit, magiſter, autor totius belli, & ne uirilia quidem portenta, Photinus, atque Ganymedes, diuerſi per mare, & transfugio, et morte conſumpti. Regis ipſius corpus obrutum in limo repertum eſt in aureæ loricæ honore.* Sed q̃ non de re.] *Quaſi dicat, horrendiori humanarum ſupplicio eum debuiſſe perire. Mortuus fuit eo genere mortis, quo Pompeius interijt, hoc eſt gladio, ſed nimis clementi.* Arſinoẽ ſub. à fa Gany.] *Fuit Arſinoẽ minor filia Ptolemei, ut ipſe Cæſar etiam teſtatur, quæ uacuam regni poſſeſsionem ſperans, ad Achillam ſe ex regia traiecit, unàq; bellum adminiſtrare cœpit: ſed celeriter fuit inter eos de principatu controuerſia orta, quæ res apud milites largitiones auxit. Magnis enim iacturis ſibi quiſque eorum animos conciliabat. Ad hunc modum Cæſar. Hirtius libro 4. Achillam ab Arſinoẽ per Ganymedem interfectum prodidit. Interim, inquit, diſſenſione orta inter Achillam, qui ueterano exercitui præerat, & Arſinoẽn Regis Ptolemæi minorem filiam, ut ſæpè demonſtratum eſt, cum uterq; utrique inſidiaretur, & ſummam Imperij ipſe obtinere uellet, præoccupat Arſinoẽ per Ganymedem eunuchum nutritium ſuum atque Achillam interficit. Sic* B *Hirtius. Appianus uerò Achillam, & Photinum à Cæſare morte mulctatos ſcribit, ob ea, quæ in Pompeium perpetrauerant.* Transfegit Achillea.] *Ab Achilleus.* ἀχιλλεύς ι@. Proles Lagea.] *filia Ptolemæi minor, quæ per Ganymedem eum cædi iuſsit.* Altera uictima.] *Photinus à Cæſare interfectus fuit, ut ipſe, & Plutarchus teſtatur, ab Arſinoẽ per Ganymedem Achillas, quaſi duo illi, ut uictimæ animales, & expiatoriæ Pompeij umbris fuerint cæſi.* Procol abſit.] *Requiris potiã maiorem uictimam tum autem & præſtantiorem Pompeio: caput nempe ipſius regis Ptolemæi, quod uictimam Pompeij umbris dignam ſuo more arbitratur.* Ipſe tyrannus.] *Rex Ptolemæus puer, quem diximus in limo obrutum inuentum.* Dum patrij ue.] *Tantiſper. donec & ipſe Cæſar uictima à Senatoribus in curia cædatur.* Autore furo. ſub.] *Achilla, qui autor belli ſuſcepti fuerat, inſtigante Photino, in medio ſublata à Ganymede iuſſu Arſinoẽs, nondum poſitum fuit bellum, ſed arſit multa magis.*

a al. exiguo
b al. exultãt
c al. ue.
d al. reſpexit in.

Molis in exig. ſpa.] *Pluribus in locis, circa regiã, & in maris littore certatũ fuit. Pugna acerrima hæc incidit circa pontẽ, & molem ad pontẽ. Cæſariani, qui in nauibus longis remanſerant, & naues à terra repellere properabant, ne hoſtes nauibus potirentur, acriter depugnabãt.* Tota formidine cing.]

Molis in *a* exiguæ ſpatio ſtipantibus armis
Dum parat in uacuas Martem transferre carinas
Dux Latius, tota ſubitò formidine belli
Cingitur, hinc denſæ prætexunt littora claſſes:
Hinc tergo *b* inſultant pedites, uia nulla ſalutis,
Non fuga, nõ uirtus, uix ſpes quoq; mortis honeſtæ
Non acie fuſa, nec magnæ ſtragis aceruo
Vincendus tunc Cæſar erat, ſed ſanguine nullo
Captus, ſorte loci pendet, dubius'ne timeret
Optaret *c* ue mori. *d* reſpexerat agmine denſo
Scæuam perpetuæ meritum iam nomina famæ
Ad campos Epidamne tuos, ubi ſolus apertis
Obſedit muris calcantem mœnia Magnum.

Hæc fuit circa Alexandriam tertia pugna ad Pharum, ubi ex aggere in ſcapham quandam inſilijt, ut decertantibus ferret auxilium. Iam aduolantibus undiq; in eum Aegyptiorum nauibus, ſe in mare deiecit, & ſummo cum labore uix enatauit. Tunc quoſdam tenens libellos, ait Plutarchus, quãquam undiq; premeretur, mergeretur' ue, ne omiſiſſe quidem dicitur, at eis è mari ſublatis in altum, altera nataſſe manu, contiuuoq; ſcapha in fundum eſt deiecta. Cæſar demum ad hoſtes ſecedente rege præliũ committens, uictoria potitus eſt, comparente nuſquã rege, & cæſis utrinque pluribus. Hæc ille. Huc pertinet tota iſta natalis pugnæ deſcriptio. C Spes mortis honeſtæ.] *ut ſibi mortem conſciſceret, cum nuſquam ad fugam uiam uideret, nec ſpes ulla ſalutis eſſet.*

Sed ſang. null.] *ſine cæde, cum ita undiq; nauib. premeretur.* Pendet.] *incertus eſt, ac dubius, trepidaretne timore, an inferret ſibi manum.* Reſpexerat ag.]

A Alidas reſpexit in agmine denſo Hoc eſt ὃ Epidamni ſiue Dyrrbachium, animo reputabat, ac reſpiciebat uirtutem Scæuæ Centurionis ſui, qui in portis caſtrorum, & munitionum omnibus Pompeianis unus reſtiterit qua uirtute immortale nomen, & famam cõſecutus fuit Suetonius rem ita refert paulò illuſtrius. Alexandriæ circa oppugnationem pontis, eruptione ſubita hoſtium compulſus, in ſcapham, pluribus eodem præcipitantibus cum deſiliſſet in mare, nando per ducentos paſſus euaſit ad proximam nauem, elata manu, ne libelli, quos tenebat, madeſierent, paludamentum mordicus trahens, ne ſpolio potiretur hoſtis. At L. Florus depulſus in maria, inquit, mira fœlicitate ad proximam claſſem enatauit, relicto quidem in fluctibus paludamento, ſeu fato ſeu cõſilio, ut illud ingruentibus hoſtium telis, ſaxiſq; peteretur. Tamen receptus à claſsicis ſuis, undique ſimul hoſtes adortus, de imbelli, ac perfida gente, iuſta generi manibus dedit. Porrò Appianus, quo in loco inquit, cum in mare deſiluſſet, & in profundo aliquamdiu enataſſet, Alexandrini ueſtem ab eo ademptam, in trophæi modum erexere. Quanta in hac re quod ad paludamentum ſcriptorũ eſt uarietas. Scæ
B uam mei nomi.] Sed antequam ad Scæuam tranſeamus, explicemus obiter, quid fuerit paludamentum, quod Cæſar ita mordicus ore trahebat, ne eo potirentur hoſtes Paludamentum, Græcè, χλαῖνα, ἢ ἐπαγόνιον, ἢ στρατηγικὸν ἱμάτιον, ornamentum militare, maximè Imperatorũ. Eo ueſtiri Imperatores non ſolum, ſed & lictores ad bellum proficiſcebãtur Chlamys Imperatoria propriè: hinc paludatus qui chlamydem imperatoriam, aut alia militaria ornamenta geſtat. Hinc paludamentum dictum putant, quod proſpiciatur, qui illud geſtat, ut fiat palàm. Legitur & pro muliebre ueſte. Scæuam.] Cæſar lib. 3. Scuto ad eum relato Scæuæ centurionis, inquit, inuenta ſunt in eo foramina C C X X X Quem Cæſar, ut erat de ſe meritus, & de repub. donauit millibus ducentis æris: atq; ab octauis ordinibus ad Primipilũ ſe traducere pronunciauit. Eius enim opera caſtellum conſeruatum eſſe magna ex parte conſtabat, cohortemq; poſtea duplici ſtipendio, frumẽto'ue, & ſpeciarijs militaribusq; donis ampliſsimè donauit. Suetonius illuſtrius, Scæua, inquit, excuſſo oculo, transfixus fœmore & humero. C X X ictibus ſcuto perforato, cuſtodiam portæ commiſſi caſtelli retinuit. Hic C. X. ictus ſuſtulit. L. Florus, quo tempore, inquit, egregia uirtus Scæuæ centurionis emicuit, cuius in ſcuto C atq; X X tela ſedere. Valer. Max autor eſt, eum corruiſſe pugnantem ſuper ingentem ſtragem, quam ipſe fecerat, cuius corpus, inquit, capite, humero, femore ſaucio, oculo eruto, C. & X X. ictibus perfoſſum apparuit. Sic uariant autores in re præclara.

FINIS COMMENTARIORVM LAMBERTI HORTENSII, IN PHARSALIAM LVCANI.

SVPPLEMENTVM DECIMI LIBRI, PER SVLPITIVM.

Erexit mentem trepidi tam fortis imago,
Et facturus erat memorandi nobile leti
Exemplum, ſed fata uetant, & fida ſalutis
Oſtendit fortuna uiam, nam læuus amicas
Proſpexit puppes, nando quas auſus adire,
Ecquid ſtamus, ait? uel iam per tela, fretumq;
Eripiar, iuguli, uel non erit ulla poteſtas
Eunucho conceſſa mei. tunc puppe relicta
Proſilit in pontum. ſiccos fert læua libellos,
Dextra ſecat fluctus, tandemq; illæſus amico
Excipitur plauſu clamantis ad æthera turbæ.

A IOANNIS SVLPITII VERVLANI, IN M. ANNEI LV-CANI POETAE PHARSAL. LIB. I. commendationes.

BElla per Emathios.] *Proponens breui periphraſi quid ſit ſcripturus Poëta, ſuo quodam inſtituto antequam inuocet, bella ciuilia deteſtatur atq; deplorat, & Neroni aſſentator. Inde ubi odiorum cauſas inter Cæſarem Pompeiumq; aperuit, hiſtoriam narrare incipiet. Indicare autem uidetur hoc primo uerſu etiam ciuile bellum quod conſcrit Auguſtus ſe ſcribere conſtituiſſe: nam bella, non bellum dixit, & utrunque in Emathia geſtum eſt. Et infra poſtquam Pharſaliæ meminit, qua utrunque deſignauit, exequitur reliqua loca his bellis ciuilibus nobilitata. Et in fine primi libri: ut tanquam ſpatia quæ ſit peruagaturus oſtendat, uatem ſic dicentem inducit. Impiaq; in medio peraguntur bella ſenatu. Conſurgunt partes iterum totumq; per orbem rurſus eo.* Canimus.] *metricè eloquimur ad Græcorũ imitationẽ, qui* ἀείδειν *pro* γράφειν *ponebãt, ut indicat Strabo.* Bella pluſquã ciuilia] *id eſt, inteſtina & communia. Omne enim bellũ aut eſt externum, aut ſociale, aut ciuile, aut inteſtinũ, aut commune. Sed hoc (ut inquit Florus) non rectè ciuile, nec ſociale, nec externum dicetur, ſed potius commune ex omnibus & pluſquã bellum.* Per campos Emathios.] *à loco quæ eſt tanquam area ſui decurſus hæc bella ab alijs ſegregat, ut lus ipſe per Emathiã præcipuè ſit uagaturus: ac ſi diceret nos canimus Emathia prælia. Emathia autem (auctore Plinio) Macedonia eſt, quæ & Pyrrhia & Hemonia & Theſſalia dicta eſt, nec habet in principio aſpirationem, nec diphthongum: quia non* αἵματι *id eſt, à ſanguine, ſed à rege Emathione dicitur. Græciq; eam per ε & θ ſcribunt.* Iusq; datum ſceleri.] *id eſt, bonum & æquum uiolatum, & iuſticiam ſubiectam iniuriæ. nam ut paulò pòſt ait, menſuraq; iuris uis erat. Fuerunt enim humana diuinaq; iura à Cæſare oppreſſa promiſcuè.* Populum potentem.] *Romanos rerum dominos.* In ſua uiſcera.] *in ſeipſos, hoc eſt ciues intimos, propinquos, fratres, parentes & filios.* Dextra uictrici.] *innumeras enim gentes domuerat.* Cognatasq; acies.] *multitudines armatorum conſanguineas. Cognati enim dicuntur qui commune naſcendi initium habent, quaſi una & communiter nati: ut Modeſtinus & Labeo tradunt.* Rupto fœdere regni.] *rupta concordia dominandi, quam Pompeius Cæſar & Craſſus inierant, ut unus Hiſpanias, alter Gallias, tertius Aſiam obtineret. Nec legas regnum, ut quidam huius loci ordinandi ignari.* Certatis in commune.] *cõmiſſum etiam inquit ſcelus in uniuerſos & contra bonum commune, quo omnia diuina & humana perturbata ſunt.* Certatum.] *pugnatum.* Concuſſi.] *perterriti & commoti ad bellum. Nam oriens Pompeio, occidens maiore parte Cæſari fauit, & in omnibus mundi partibus hoc bellum exarſit: primùm in Europa, in Italia, Hiſpania & Dirrhachio. Inde in Aſia & Aegypto. Poſtremò in Libya, & iterum in Europa.* Obuia.] *contrauenientia & ſimilia, nam hinc uexilla & arma diuerſa non erant.* Infeſtis.] *aduerſis & in perniciem uenientibus.* Signa] *tubas, tympana, lituos. Fabius libro 9. Nec idem ſignorum concentus eſt. Signorum tria eſſe genera docet Vegetius. Vocalia, ut uoce humana pronunciata, ut palma. Semiuocalia ut quæ cornibus aut tuba dantur. Muta, ut aquilæ, dracones.* Pares aquilas.] *Aquilam argenteam ſimilem cum inſcriptione. S. P. Q. R. pariter utræq; gerebant. Sed ut tradit Appianus, Cæſar uictricem Venerem: Pompeius inuictum Herculem inuocabat.*

Pila minantia] *tela contrauenientia, & per hæc omnia exercitus accipit. Sunt autem Pila Romanorum pedum miſſilia trium pedum utrinque præfixa ferro trigono unciarum nouem, ut Halicarnaſſeus & Veget. tradunt. Cæſa gallorum haſtæ. Sariſſæ Macedonum ſunt. Quis furor Romanos ab impudentia & ſæuitia arguens utitur licentia, cuius acrimoniam per deplorationem mitigat. Eſt autem ſenſus, quæ, iſta ueſtra dementia quis ferri abuſus, quæue crudelitas offerre uos ueſtrosq; barbaris occidẽdos, & malle uobiſcũ cum dedecore ſeruire quàm cum ulciſcendo hoſte iuſtè & cum honore pugnare.*

Furor.] *impetus animi ſine ratione.* Licentia ferri.] *abuſio & certandi permiſſio.* Præbere cruorem latij.] *exponere uos & Italos occidendos.* Gentibus inuiſis.] *barbaris quos perdiſtis quia barbari in utroque exercitu ſtabant contra Romanos.* Comp.] *quæ fieri oportebat demonſtrat.* Babylon] *urbs Chaldæa à Semiramide condita, à qua Chaldea omnis & Meſopotamia Chaldea eſt appellata. Murus eius & lateribus & bitumine conſtat: latus pedes quinquagenos, altus ducenos LX. millia paſſuum amplectitur, ut Plin. ait.* Superba.] *uel nobilitas, uel elata recenti uictoria.* Trophæis Auſonijs.] *ſpolijs Italis quæ parti Craſſo cũ cæde exercitus eripuerant. Sed hæc demum Tyberius auctore Auguſto recepit: ut Sueton. docet. Sunt autem trophæa hoſtium ſpolia in arborum truncis aut ſaxis affixa. in uictoriæ ſignum Auſonia autẽ dicta eſt ab Auſone Vlyxis Calipſusq; filio.* Craſſus *M. Craſſus Parthico bello relicto poſt terga Euphrate in camporum uaſtitatem ad Carras adductus à Silice & Sorena ducibus cũ undecim legionum ſtrage captus eſt, & ne quid uiuus pateretur repugnans eſt interemptus. Caput uerò eius ludibrio hoſti fuit, aurum enim liquidum in rictum oris infuſum eſt, tanquam ad auariciam eius explendam.* Erraret.] *quia inſepultus & implacatus. Inſepulti enim (ut ait Maro) centum errant annos, uolitantq; hæc littora circum. Vmbra manibus eius.* Nullos triumphos.] *de bellis namque ciuilibus autore Valerio non triumphatur. Triumphus autem erat ſummus honor, qui uictoribus ducibus publica cum hilaritate dabatur. Coronati enim & quadrigis inuecti magna cum pompa capitolium conſcendebant: & illic tauros immolabant.* Heu quantum.] *cum deploratione amplificat.* Parari.] *acquiri & imperium propagari.*

A ad Caeſ. quem eſt inuocaturus ſe uertit. Peruſina fa. mae.labores.] M Anto. Conſu. ſecundus Caeſar,haeres Octauium ſibi pdelatum inuidens, eumq́ probris laceſſens armis palàm opprimere ſtatuit, paratoq́ exercitu Decium Brutum ſuis motibus reſiſtentem obſedit Mutinae. Octauius ueteranis Caeſ. reuocatis Conſulem fugat, caſtrisq́ exuit: una cum Hircio & Panſa Conſu qui illic ceciderunt. Inde uerò cùm agros ueteranis diuiſiſſet. L. An. Antonij frater.tum conſulatus quem gerebat, tum fratris qui in Orientem acceſſerat, confidentia res nouas moliens,coactus eſt Peruſiam fugere,ubi ab Auguſto obſeſſus,penuria cibariorum, turpiq́ & inauditum experta fame ad deditionem compulſus eſt. & quanquam ſine ſanguine res acta ſit,tamen innumeri media conſumpti ſunt. Peruſia in Hetruria oppidum conditum ab Achete. Mutina uerò in Gallia Ciſalpina eſt. Accedant.] addantur. Et quas aſpera claſſes.] & naues, quae ſubmerſae ſunt apud Leucadē in pugna nauali Actiaca,in qua Auguſtus Antu Cleopatramq́ ſuperauit. Per Methonymiam claſſes milites qui perierunt accipimus. Leucas op

B pidum eſt in Leucadia peninſula quondam Neritum appellatum ſicut & illa Neritus,ut Plinius docet. Significatq́ auctore Strabone Albam petram, ibiq́ eſt ſaltus amatoribus ſalutaris Ipſa aut è peninſula iux Ambracia uſt: ubi & Leucates promontorium. Aſpera.] ſaxoſa, Leucas oppidum ipſum pro mari poſuit Leucadio.

Premat.] grauet, & locutus eſt, ac ſi adhuc praemantur. Seruilia bella.] non indicat bellum illud quod Eunus Syrus phanatico furore ſimulato, dum Syriae deae comas iactat ad libertatem & arma ſeruos quaſi numinum imperio concitauit. Idq́ ut diuinitùs fieri probaret in ore abdita nuce quam ſulphure & igne ſtipauerat leniter inſpirans flammam inter uerba fundebat. Hoc miraculo LX. amplius militum hominum coegit exercitum, oppida uaſtauit, Romanorum praetorum caſtra diripuit Sed hi à Perpenna Imperatore uicti,& apud Aethnam obſeſſi,partim fame,partim crucibus conſumpti ſunt, multi & in ergaſtula miſſi. Sed illud bellum nauale ciuile demonſtrat, quo Sextus Pompeius Siciliam & Sardiniam obtinens,cum ſeruos etiam armaſ-

C ſet in freto Siculo Ab Auguſti claſſe eſt ſuperatus. Ipſe autem cum in Aſiam profugiſſet, catthenas tandem illic ſenſit & percuſſorem. Ardenti Aethna.] hic mons in Sicilia fumum flammasq́ue è ſummo cacumine euomit.

Debet.] obligata eſt. Quod tibi res acta eſt.] quod tu imperium obtinet. Tecum.] ſuper Neronem poſt mortem non modò in deorum numerum recipiendum uaticinatur. ſed etiam ſummum Deum & ſydus futurum. Eumq́ ut in medio coeli conſiſtere uelit ſuadet, & ad pacem colendam genus humanum hortatur.

Peracto.] ſed finito uitae curſu & ſtatu Eſt enim ſtatio ipſe ſtandi actus ad tempus, & locus ipſe ubi ſtant ad tempus ſiue naues ſiue milites. Serus.] tardus,& longam uitam ei ominatur Petes a.] ibis in coelum

Regia coeli.] Periphraſis & methonymia, magnu coelites gaudio te ſuſcipient. Praelati.] quod tu praetuliſti terris: & illic maluiſti quam in terris regnare.

Polo.] coelitibus. Teneref.] ſummum imperiū & Iouis officio fungi. Sceptrū uirga eſt regni inſigne.

Currus i.] currus ſolares, quo in 2. Metam. deſcribit Ovid. Luſtrare.i.] ut circuire ſolet. Nihil ti.] ut timuit Phaëthontis incendiū cum currus ſolares impetraſſet à patre. Mutato ſole.] auriga,eſt ſolarij metonymia. Cedet tu i.] ab omni enim nullus Deus tibi ubſtabit, omnes tibi ubtemperabunt. Iuri e.] arbitrio tuo, Quanquam Priſ. in 18. legit iurisq́ tu i. quod places,ut ſit nam iuris tui id eſt quae tibi parebit relinquet tibi. Quis Deus eſſe uelis.] hoc eſt,quā poteſtatē uelis habere, nam certum eſt de Ioue & Phoebo uel detracturum. Vbi regnum ponere mundi.] In qua coeli parte uelis mundum regere. Sedem.] ſolium. In Arctoo orbe.] in parte Septentrionali in qua eſt utraque arctos, hoc eſt urſa maior & minor. Nec qua.] nec iuxta eam partem. Polus i.] uertex Antarcticus Meridianus,qui polo Arctico eſt oppoſitus. Eos polos dicimus (ut ait Apu.) à quibus uelut à cardinibus directio quaedam profecta axis eſt ductus diuiſor & diſcriminator mundi,orbem terrae in medietate conſtituunt. Sine ut ut apertius teneat,poli ſunt extrema cacumina axis,id eſt, lineae rectè per Sphaerā mediam tranſeuntis. Auſtri diuerſi plagae meridianae oppoſitae, poniq́ uentum pro regione. Vnde.] à quibus locis. Sidere obliquo.] obliqua ſtella tua & non recta intuiens aſpiciente, nam ſi ad occidentem conuerſum os habueris ut ſidera pene omnia Romam obliqua reſpicies, ſic etiam ſi ad Arcticum aut Antarcticum Vnam.] ſiue Orientalem ſiue Occidentalem. Sentiet axis on.] impedietur coeli curſus, & inclinabitur hac uel illac,ipſum enim parum eſt & uerſatile. Librati pond coeli o.t.m] conſiſte in medio coeli,nam nec cernes Romam obliquo ſydere. nec eris axibus oneri. Librati.] ſuſpenſi aequali pondere. Pars a. i.f.] proſpectus illius regionis in qua conſiſtes perpetuo pateat nec nubes admittat, ut à terris ſemper conſpiciare.

Aetheris.] coeli. Vacet.] libera ſit,nec inter illam & terras aliquid interponatur. Obſtent & ce.] opponantur nobis, ne te ſiduſq́ tuum proſpiciamus, multi ſed profectò incaſſum uolunt totum hoc intelligi allegoricè, tanquam corporis eius deformitatem oſtendat, fuit enim auctore Tranquillo oculis caeſijs, & hebetioribus ceruice obeſa & uentre proiecto, & ideo poëtam dixiſſe ſidere ubliquo, & ſentiet axis onus. Tum.] tunc Nerone in Deum conuerſo,poëta humano generi pacem & concordiam auſpicatur. Conſulat ne ſibi.] prouideat ſuae utilitati. Inq́ uicem.] inuiſit eſt. Miſſa.] emiſſa è templo Iani.Ouid. Quum libuit pacem placidis emittere tectis. Libera per totas ambulat illa uias.

Compeſcat limina.] ferrea claudat portam aeneam, & tectibus ferreis munitam. Iani bel.] Iano pacis belliq́ arbitro Numa Pompilius templum erexit, quod belli tempore aperiebatur, ea ratione. Vt pateant populo reditus ad bella profecto,ut inquit Ouid. Pace clau. debatur, ne qua poſſet diſcedere. Fuerat autem uſq́ ad Lucani tempora clauſum ter,ſub Numa Pompilio. Poſt ſecundum Bellum Punicum, & ſub Auguſto poſt Actiaca bella. Sed mihi iam numen.] Sed mihi etiam uiuens pro Deo es, nec opus eſt Bacchum aut Apollinem inuocem ſi tu mihi faueris. Accipiam Priſcianus legit accipio. Sollicitare Deum.] inuocando uexare Phoebum Secreta cyr. mouen.] reddentem oracula apud Cyrrheum Cyrrha oppidum eſt iuxta Parnaſum in Phocide à quo incipit ad Delphos aſcenſio. Ibi eſt antrum Cyrrheum Phoebi oraculis celeberrimum de quo lege Iuſtinum lib 24. Auertere.] remouere ut me adeat. Nyſa.] Nyſa ut auctore eſt Strab.Vicus eſt Hea

liconis in Phocide, & *Vrbs in felici Arabia: & alia in India, Baccho ſacra.* Qui dicunt Nyſam uerticem alterum eſſe Parnaſi in quo Bacchus colatur, & Cytheron etiam appellatur & per Cyrrham alterum uerticem ipſum helyconia accipiunt, ridiculi ſunt, nam hi duo montes diuiſi ſunt, & à Parnaſo bicipiti longè diſtant. Poëta ergo urbem Arabicam, uel Indicam intellexit. Nam Helycon Phœbo & Cytheron Baccho ſit ſacer. Nyſam quæ uicus eſt in Helycone, non deſignauit.

Tu ſatis.] *tu ſufficis ad inſpirandam mihi facultatem canendi Romanam Hiſtoriam.* Fert animus.] *Vt facilius intelligatur, quam eſt ſcripturus Hiſtoriam, explicat cauſam belli ciuilis, redditq́ auditorem attentum & docilem. Vultq́ præcipuas cauſas fuiſſe fatum, namque rerum inſtabilem & nimiam potentiam Romanorum. Addit iis regnandi diſcordem concordiam, quam inierunt Craſſus, Pompeius & Cæſar, cum regnum uā capias duce. Poſtea ſubiungit mortem Craſſi & Iuliæ. Ipſorum Ducum ſuperbiam & æmulationem poſtremò publicam urbis corruptionem & uitia. Cauſas huius belli Cæſar in Commentariis, Florus in Hiſtoria, & Tranquillus in Cæſare diffuſè aperiunt.* Fert.] *cupit.* Expromere.] *aperire, & uelut è condita emittere.* Cauſas.] *Cauſa eſt id propter quod aliquid fit.* Immenſum o.] *ingens campus & moles.* Furentem.] *uehementer commodum.* Excuſſerit.] *repulerit. Excuti propriè dicitur qui ſedes ex equo concuſſus eiicitur.* Series fato.] *ordo & cōnexio cauſarum* Inuida] *inimica, nam nihil quidem ſub Luna uult eſſe æternum. Quippe omnia orta occidere, & aucta ſeneſcere neceſſe eſt, ut inquit Saluſt.* Summisq́ ne. ſta. d.] *omne quod ad ſummum incrementum peruenit, aut imminui aut diſſolui natura cōſtituit.* Nimioq́ gra. ſub pon. la.] *& caſus grauiores ex magno & alto ſtatu. Claudianus inquit.* „*Tolluntur in altum ut lapſu grauiore cadant.* Nam quòd nimis eminet diuturnum eſſe non poteſt. & quò maius eſt „pondus eo maior ruina. *Verè igitur Horatius.* Sæpius uentis agitatur ingens, pinus & celſæ grauiore caſu decidunt turres feriuntq́ ſummos fulgura montes?

Sic cum com. ſ.] *Similitudo à mundi machina per diſcordiam in ſe aliquando reditura.* Soluta com.] *rupta elementorum coniunctione & amicitia.*

Hora. ſ.] *ultimum mundi tempus.* Coegerit.] *tot ſecula coadunauerit & concluſerit, hoc eſt, finierit omne æuum.* Antiquum c. l. c.] *id eſt, in priſtinam confuſionem reuertens, nam omne compoſitum ſoluitur in ſuas partes, & ſiue ex quatuor elementis conſtet, ut placet Empedocli, ſiue ex atomis, ut Epicuro diſſoluendus eſt mundus. Quanquam multi uolunt fore æternum, ſed certum eſt omnia concordia firma eſſe, lite uerò & diſcordia diſſipari, quæ duo elementis adiecit Empedoc. ut formæ propria. Amicitia eſt cum contrariæ qualitates elementorum & diuerſæ diſcedunt. Lis autem cùm illæ redeunt.* Chaos.] *Chaos eſt confuſa quondam elementorum unitas hians patensq́ue in profundum dictum à* χαίνω *quod eſt hio.* Concurrent.] *concertabunt.*

Ignea p. a. p.] *Vis aſtrorum ignea in æquore ſiccandi ipſam cauſam deſcendet.* Tellus e. l. n.] *tellus repugnabit ne mare littora dilatet, & ſe magis extendat.*

Excutiet.] *reiciet.* Fratri c. p.] *Luna ſole oppugnabit, nec ipſum reſpiciet, ſed ibit auerſa.* Indignata. a. b.] *irata quod bigis uehatur quadrigas ſolis ſibi deposcet. Vehitur autem Luna bigis hoc eſt duobus equis, A ſiue equa & mulo, quorum alter albus alter niger eſt.*

Poſcet.] *uolet die lucere.* Per orbem. ob.] *per Zodiacum eſt obliquus circulus nam ab uno unius Zonæ temperatæ ad ſummum alterius tranſuerſus extenditur.*

Machina] *compaſitio & ſtructura, eſt autem machina, ut in 10. Vitruuius ſcribit, cōtinens ex materia coniunctio.* Turbabit] *diſſoluet concordiam. Diuulſi diſcordantis & in diuerſa diſtracti.* In ſe] *tranſlatio ab ædificiis quæ ingentia & altiſſima ſua mole ſe opprimunt.* Poſuere h. m. c.] *conſtituerunt hanc menſurā & finem, ut quum ad ſummum peruenerit incrementum imminuantur & ruant.* Lætis.] *fœlicibus.* Nec g. o.] *nec fortuna inquit, permiſit facultatem auertendi Romanum imperiū gentibus externis, ſed ut ſemet euertere uoluit.* Commodat in p.] *concedit proprium odium in res proſperas. Odit enim nimis læta, & ſumma imis, & ima ſummis mutare gaudet ut ait Seuerinus.* In p.] *Romanum* Tu c.] *per Apoſtrophen huius belli cunctis origini fuiſſe inquit reip. occupationem à Pompeio Craſſo & Cæſare factam.* Feralis f.] *mortifera regnandi concordia.* Regni ccip.] *& imperii Romani, quod hi regnum occupauerant.* Nunquam mi. in coe] *nunquam tradidi pluribus. Nam Roma ante hac aut ſua libertate uſa erat, aut ſub ſingulis regibus fuerat,* B

O malè con.] *Cum exclamatione arguit os cupiditatis qua iniere concordiam infidam, & ex qua ſumma eſſent diſcordia oritura.* Ca. l.] *improuidi & excordes auiditate habendi.* Quid iuuat.] *quod prodeſt, cum ueſtra ſocietas durare non poſſit, quia eſt naturæ cōtraria.* Miſcere uires.] *coniungere, & firmare potentias ueſtras, & hæc ideò dicit, quia ut meminit Florus. Cū res Romana toto orbe polleret, & in theatris Pompeii triumphi decantarentur. & Pompeii potentia apud ociosos moueret inuidiam. Catoq́ Pompeium detrectaret, actisq́ eius obſtreperet. Ille ad præſidia dignitati parandæ ſe uertit. Itaq́ cum Craſſus genere diuitiis & dignitate floreret, uelletq́ opes altiores. & C. Cæſar eloquentia & Cōſulatu præſtaret. Pompeius tamen ſuper utrunq́ eminerer, & Cæſar dignitatem comparare, Craſſus augere, Pompeius retinere cuperet. De inuadenda rep. facile conuenêre, Cæſar quò firmius ſibi Pompeium annecteret Iuliā* C *filiam Scipioni deſponſatam ei coniugem dedit.* Tenere in medio.] *communiter poſſidere.* Dum ter. ſer.] *quoad erit mundus, ſocii regni erunt infidi, hoc enim per periphraſim, & interpretationem dicit. Terra autem eſt elementorum grauiſſima & æquo undiq́ ſpatio diſtat à cœlo eſtq́ ima, & ab aëre ſuſtentata, cum aqua ſuſtinet aquam. Pli. ait, Aera uitalem, ac per cuncta rerum meabilem, totaq́ conſertum, cuius ui ſuſpenſam, cum quarto aquarum elemento librari medio ſpatio tellurem.* Leuabit.] *ſuſtinebit.* Et lon. uol. ti. la.] *& Sol uertet ſe magno labore. Voluitur enim contra motum mundi, & & laborat nitens contra uenientis Spheræ uolubilitatem, hic Ouid. Adde quod aſsidua rapitur uertigine cœlum. Syderaq́ alta trahit, celeriq́ uolumine torquet. Nitor in aduerſum, nec me qui cætera uicit. Impetus, & rapido contrarius euehor orbi. Luna ſic utitur, & auctore Plin. Reliqui quinque planetæ, qui erratici appellantur, nam cum mundo feruntur, & contra mundum quando retrogradi ſunt.* Longi.] *quia annui ſunt, & indeficientes.*

Noxq́ diem.] *metonymia, hoc eſt, Luna noctis præſes ſe-*

A ſes ſequetur Solem per 12. Zodiaci ſigna quæ diſcurrit intra menſem, multi minori quam Sol ambitu. Nulla fides regni ſocijs.] ſententia exemplo confirmata · nullus ſocios erit fidus in regno. Regnum enim non capit duos, ut Tragicus ait. Et ſtatim inquit, Socijq́ comes diſcordia regnis. Poteſtas.] potentia. Erit impatiens.con.] non tolerabit ſocium, ſed illi inſidiabitur.

Nec gentibus ullis etc.] nec alijs nationibus fidem adhibeatis, ſed ſumite à nobis ipſis exempla, quid enim eſt opus, aut Etheoclem, & Policem Thebanos, aut Atreum, & Thyeſten Mycenæos commemorare, nónne Romulus Remulum occidit? Primi muri, cum in ludibrium fratris Remus nouos muros tranſiluiſſet ab irato Romulo, ſiue eius ſcelere ad muros cuſtodiendum præfecto eſt interfectus. Alij malunt Romulum, ut ſolus regnaret, ſub hoc prætexto ea uſum impietate. Eſt & alia fama, quod cum de urbis conditæ imperio, nominéq; imponendo captarent auguria, & Remus prior ex Auentino ſex Vultures, Romulus. 12. ex Palatino uidiſſet, & hic numero, ille tempore præſtaret, & uterq; á ſua multitudine rex ſalutaretur, orto certamine ibi in turba ictus Remus cecidit

Primi muri.] noua urbs] Fraterno.] Emphaſim habet. ac ſi diceret. Vos tamen non eſtis fratres.

Nec precium.] A' minori ad maius argumentatio. B Si enim illi pro exiguo regno inſidi fuerunt, quid uos facietis pro toto Romano imperio conſequendo Tanti furoris.] tanti ſceleris, quantum eſt ſocium fallere & ei inſidiari. Exiguum Aſylum.] ſynecdoche, exigua urbs, in qua erat Aſylum, hoc eſt templum ſanctiſſimum, quod conſtituerant inter Palatium & Capitolium inter duos lucos, quod uocatum eſt intermõtium duorumq; rectorum, ad quod omnis turba ſine diſcrimine, liber an ſeruus eſſet, tutè confugiebat, etc unde euelli ui poterãt, quocunq; ſcelere maculati. Dictum eſt autem ab α quod eſt ſine. & traho. quod neminem inde licebat abſtrahere Aſylum à nepotibus Herculis primum conditum Athenis fuiſſe. Statius in 12 docet. De quo hæc. Auditi quicunq; rogant noctesq; diesq;: Ira datum, & Solis numen placare querelis. Et paulò pòſt, Sic ſacraſſe loco commune animantibus ægris Confugium, unde procul ſtarent, iræq; minæq; Regnalq; & à iuſtis fortuna recedere aris Commiſit dominos.] ad pugnam oppoſuit. & incitauit Romulum & Remum. Temporis anguſti.] breui quidem C tempore Pompeius & Cæſar manſere concordes, ſed inuiti. Concordia diſcors.] cum enim concordes erant in obtinenda repub. ſuſpecti inuicem erant, & ſimultates gerebant. Manſit.] hæſit, ſubſtitit, Non ſponte ducum.] non ipſis uolentibus. Erat mora.] remorabatur & impediebat bellum. Medios.] interpoſitus quippe molienti nouas res obſtetiſſet, ut lingua terræ inter duo maria obſtat contrarijs fluctibus, qua ſublata ſtatim colluctabuntur. Iſthmos.] Iſthmus terra inter duo maria dicuntur, ex quibus duo ſunt celebres. Achaicus.] ubi olim Corinthus, qui diuidit Criſſeum Ionij ſinum, à Saronico Aegei, & Thracius in quo Cardia. Gracilis.] tenuis, & uix ſex millium paſſuum. Secat geminum mare.] diuidit Ionium & Aegeum. Conferre.] concertare. Si terra recedat] ſi tollatur Iſthmos.

Ionium.] Ionium dictum, ſiue ab Ionia urbe regione in Aſia: ſiue (ut ait Solinus) ab Ionia regiuncula in extrema Italia. Aegeu.] Aegeum (auctore Plinio) dictũ eſt à ſcopulo inter Tenedum & Chium inſulas ſurgẽte in effigiem capræ, quam Græci æga uocãt. Franget. ſ. ſe.] Sic ubi ſæua alteram partem comparationis accõmodat. Vbi] poſtquam. Dirimens.] ſeparans. Miſerando.] quia feris & alitibus expoſitus iacuit inſepultus.

Aſſyrias Carras.] Carræ urbs in Aſſyria, quæ & Parthia eſt appellata, nam cũ Parthia olim in Orientali Scythia eſſet. Parthi qui exules interpretantur in Aſſyriã uenientes id nomen, quam inhabitauerunt prouinciæ indidetunt. Latio ſan.] quia 12. legiones ad internecionem uſq; ſunt cæſæ. Parthica dam.] mort Craſſi. Soluerunt fu.ro] excitauerunt inſaniã & bellũ ciuile, & metaphoricè dixit, tanquam Craſſo uiuente ligati eſſent.

Illa acie.] conflictio. Quam etc.] non ſolum enim Craſſo cũ legionibus occiſo quietẽ nobis paraſtis, ſed cauſam belli ciuilis hoſti dediſtis. Arſacidæ.] Arſaces Perſarum rex fuit à quo reliqui omnes Arſacidæ dicti, ut Cæſares Romani Murani Latini, Ptolomæi Aegypti & Beli Phœnicũ reges. Regnum.] imperium Romanũ, quod tribus occupatorib pro regno erat. Populiq; po.] hoc eſt fœlicitas, & magnitudo Romani imperij, quæ tanta erat, ut duobus ſatis non fuit. Quare inquit Flor. Sic de principatu laborant, tanquam duos tanti imperij fortuna nõ caperet. Eſt & alius ſenſus: Fortuna pop Ro.] quæ omnia poſſidebat, duos ſub imperio continere nõ potuit, nam uinculum quo cõtineri ualebãt, ſublatũ è medio eſt.

Nam ſuo ſti.] Cæſaris filia, Põpeij uxor, ſoceri cõcordiã matrimonij fœdere tenebat. Hæc (ut Valerius tradit) cũ comitijs ædolitijs Pompeij ueſtẽ cruore reſperſam è cãpo domũ relatã uidiſſet, Pompeij uitæ metuẽs præ dolore exanimes cõcidit, & partũ coacta eijcere expirauit, fuerat aũt in comitijs cæſus Domitij Aenobarbi ſeruus, ut ait Appia. Plut. in partu eã perijſſe dicit, & filiũ matre ſuperuixiſſe, ſed breui exceſſiſſe è uita. Intercepta ma. pat.) damnoſa morte erepta. Parcæ tres deæ ſunt, quæ uitæ & mortis boni & mali poteſtatem habere dicuntur Earum nomina Cloto, Lacheſis, Atropos, ſiue ut Gellius ex Varrone tradit, Parca nona et decima. Abſtulit ad ma] ad inferos tulit. Pignora ſan.] affinitatem & fœtũ, quẽ cõceperat ex Pomp. Ait enim in quinto Poſt pignora tanta ſanguinis infauſti ſobolem mortemq; deputit. Tedas tera.] affinitatem mortiferam, metonymia Eſt autẽ theda arbor picea, ex qua faces nubentibus præferebantur. Diro omnl.] peſſimo augurio & luctu, quaſi prænũcio belli ciuilis & mortis Põpeij. Quod ſi.] ſed ſi diutius uixiſſet, & eſt Apoſtrophe, Luce.] uita Virum fuere.] iratum in Cæſarem patrem & contra. Armataſq; manus.] etiam pugnantes ferro abiecto recõciliare, ut olim fecerunt Sabinæ, quas cùm Romulus ob ſpreta à uicinis cõnubia in ludis Neptuni equeſtris, quos appellauit Cõſualia rapuiſſet: Sabiniq; aduerſus Romanos acerrimè dimicarent, in medias acies matronæ crinibus paſſis flẽtes porrectiſq; infantibus, hinc patres, hinc generos placauerũt. Diſcuſſa fi.] ſublata concordia. Aemula.] laudis ſimilis ſtudioſa. Stimulus.] incitamenta. Tu nunc.] diſtributio cum apoſtrophe. Metuebat Pompeius ne claritas triumphorũ Cæſ. qui Galliam, Germaniam, Britanniamq; pacauerat, obſcurarẽt eius præclara in Hiſpanias, & Aphrica geſta & triumphos Ponticum, Armenicum, Iudaicum, Ciliciumq; Laurea pyratica.] triumphus de pyratis, id eſt, maritimis prædonibus. Cilicibus, quos Pomp. intra diem quadrageſimum, quam uitam petijſſent, in deditionem accepit incruenta uictoria.

Magne.] *Magnus eſt Pompeius appellatus, & ſalutatus, à Sylla cum reuerteretur ab Aphrica iuſſique ſunt omnes ut eodem nomine appellarent. Ferunt tamen prius ipſum ab uniuerſo exercitu inditum nomen, poſtea à Sylla probatum. Plutarchus eſt auctor.* Te.] *ô Cæſar.*

Series.] *continuus ordo.* Impatiensq́ loci fortunæ ſecundi.] *Cæſar enim in omnibus ſe eſſe primum uolebat, itaq́ ſæpe ex eo auditum ferunt, (autore Tranquillo) difficilius ſe principem ciuitatis, à primo ordine in ſecundum, quàm ex ſecundo in nouiſſimum detrudi. Et cū in Hiſpaniam ſe cōferret, præteriens oppidulum quod nō erat uacuum factione ruſticorum. Mallem inquit, inter hos primus eſſe, quam inter Romanos ſecundus.* Quis iuſtius.] *Ambiguum profecto eſt uter iuſtiorem pugnandi cauſam habuerit. Cæſar enim deos adiutores habuit, qui ſuam cauſam ipſa uictoria probauêre. Pompeio uero Cato, uir integerrimus, fauit & magna cum clade dein Cato conſenſit.* Victrix.] *Cæſariana.* Victa.] *Pompeiana.* Catoni.] *Vticenſi, qui ſecutus eſt eius partes, & denique mortem ſibi conſciuit.* Nec coiere pa.] *quo diſſerentia Duces concurrerint aperit, & Pompeium quercui annoſæ, ſacrataq́ comparat, Cæſarem fulmini, mira quidem ſi proſpexeris ſubtilitate & artificio.* Coiere.] *certauêre.* Alter.] *Pompeius.* Vergentibus an.] *inclinatis.* Vſu togæ.] *conſuetudine pacis & ocij.* Dedidicit ducem.] *oblitus eſt artem & ſolertiam imperatoris.* Famæq́ pe. i.] *popularis & ſtudioſus gloriæ comparandæ conciliandiq́ populi M.* Multa dare in uul. i.] *edebat ſpectacula & munera ad populum oblectandum.*

Auris po.] *fauoribus populi.* Impelli.] *impellebatur & inflabatur. Aura quoniam fauor eſt, unde Aurari dicti, qui fauoribus ſplendidi, id eſt claros faciunt.*

Theatri.] *loci ſemicircularis ad ſpectacula accommodati, in quo etiam ſuæ laudes, & uictoriæ decantabantur. Mānſuri Theatrum ex quadrato marmore primus Pomp. magno ſumptu ædificauit, conſulem parſimoniæ cum antea ſubitariis gradibus ſcænæ immenſo ſumptu ſingulis annis erigebatur, ut Tacitus ait.* Credere pſio. for.] *cōmittebat ſe & inhærebat fœlicitati quo diu fuerat uſus.*

Vmbra.] *ueſtigium famæ, & effigies non ipſa ſolida gloria.* Quercus ſo.] *arbor truncata & ornata ſpolijs hoſtium, qualem Vir. Statiusq́ deſcribunt.*

Exuuias.] *ſpolia.* Geſtans.] *ſuſtinens.* Dona.] *quæ illic pro monumento in Deorum honorem ſuſpendebantur.* Nec bæreus.] *non habens firmamenta.*

Sub pn. eu.] *quē cōparat aduerſitati Pompeij.* Nutet.] *tremat, & ruinam minetur.* Sola coli.] *ob uetuſtatem & religionem ueneratur, & per ſyluas accipimus oliuos cineres egregios.* Tantum no.] *tanta rerum geſtarum gloria, qua Pomp. ſuperiorib. omnibus excellebat æquatam non modo Alexādri Magni rerum fulgore, ſed etiam Herculis propè, ac Liberi Patris. Cæſ. uerò tūc erat illo inferior, poſtea uerò tamen, tanquam illo maior euaſit, ut ſi quis res eius uoluerit percenſere totū orbem terrarū enumeret quod infinitum eſſe conueniet.* Nec fa. du.] *quod eſſet tam circumſpectus fortisq́ imperator.* Sed nec uir.] *ſed inerat Cæſari uirtus irrequieta, & ut in iuuene feruens & concitata.* Solusq́ pu.] *nullo pudore Cæſ. impudens tangebatur, niſi doluit & pacificè uictor euaderet, cum mallet ui eſſe ſuperior.* Acer.] *fortis, & uehemēs, indomitus & inuincibilis.* Ferre ma.] *inuadebat inuicto manu quicquid ira aut cupiditas ſuaſiſſet.* Nunquam per.] *nunquam abſtinebat temeritatem nimium inſerere.* Temerando.] *temerè cruentando.* Succeſſus ur. ſo.] *proſperos euentus, quos ſibi fortuna ſubminiſtrabat impellebat, nec contentus alios appetebat.* Inſtare fa.] *non proſequebatur fauentem fortunam.* Impellens.] *uexans & frangens.* Petenti ſum.] *maxima & altiſſima appetens ut magnanimus ſolet.* Viamq́ ru.] *uiciſſe cum aduerſantium calamitate.* Qualiter ex.] *Poeta hac ſimilitudine nō modo Cæſaris uiolentiam, ſed etiam naturam fulminis aperit. Naſcitur id enim ex nubium colliſione, quae uentus impellit, nam ſi in nube luctetur flatus aut uapor tonitrua eduntur. Si erumpat ardens flamma longiore nixatur tractu fulgetra, hic ſiadi nubem, illis perrumpi uolunt, & eſſe tonitrua impactorum ignium plagas, ideoq́ protinus coruſcat igneas nubium rimas. Fulminum genera tria, quod afflat, quod ſcindit, quod urit. Horum tria numina poteſtatem habere, Seruius tradit. Plin. uerò 11 fulminum genera Hetruſcos ſeruare, & nouem Deos arbitrium illorum habere docet.* A

Expreſſum uen.] *uentorum conflictum emiſſum è nubibus.* Aetheris i.] *cœli commoti.* Fragore.] *ſtrepitu. Tranſlatio eſt arboribus quæ franguntur.* Emicuit.] *extra proſiluit & apparuit. Idq́ dixit propter fulgetrum, quod prius cernitur, quam tonitru audiatur.* B

Rupitq́ di. i.] *id eſt erupit & emiſit igneā lucē, ut rupitq́ hoc pectore uoces.* Perſtringens l.] *obtenebrans oculos Plau. in milite glorioſo. Præſtringit oculorū aciē in acie hoſtibus. Hinc præſtigium dicitur ipſe & præſtigiatores, qui quadam agendi celeritate ſic aciem præſtringunt, ut aliud, quam quod agunt agere uideantur.*

Flamma obliqua i.] *tranſuerſa coruſcatione, quæ ſemper obliquè fit.* In ſua tem. f.] *in ſuā aeris regionem uel in Deorum Iouisq́ ædes. Eſt enim fulmen præcipuè Ioui ſacrum.* Nulla ma. oe.] *nihil eſt quod fulmini reſiſtere poſsit, & omnia diſſipat.* Cadens.] *in terrā ſe uibrās.* Reuertens.] *in cœlū.* Dat ſtra. mai.] *multa ſternit & uaſtat.* Latè ſparſoſq́ re. ig.] *contrahit fulgore coruſcationis, quæ multiplex propter celeritatem eſſe uidentur.* Hæ du. c.] *Tranſit ad alias bellicoſas & publicas uitio Romanorū.* Semina.] *origines.* Populos po.] C *ut Lacedæmones, Athenienſes, & ipſos Romanos, apud quos ut inquit Saluſt. poſtquā diuitiæ honori eſſe cepêre, & eas gloria imperiū potētia ſequebatur, hebeſcere uirtus cœpit, paupertas probro haberi, innocētia pro beneuolentia duci cœpit. Igitur ex diuitijs iuuentutē luxuria atq́ auaritia cū ſuperbia inuaſêre, rapere, cōſumere, ſua paruipēdere, aliena cupere, pudorē, pudicitiā diuina atq́ humana promiſcua nihil penſi neq́ moderati habere.* Subacto.] *ſubingato alibi mollitū & attenuatum ſignificat, ut aruū ſubactū.* Intulit.] *inuexit in urbe.* Nimias o.] *quæ non ad uſum uitæ neceſſariū, ſed ad delitias eſſent, ut fuerūt Attalicæ, Ponticæ, Cypriæ, Corinthiacæ.* Mores.] *boni.* Ceſſêre re. ſec.] *corrupti ſunt à copia rerū & opij q̄ ſecūdæ res afferūt.* Præda.] *eā de bonis ciuiū, & ſociorū ſpoliatorū, quæ illicita eſt, quā de honeſtis hoſtiumq́ honeſta.* Luxū.] *nimiā & impudentē profuſionē.*

Non au. re. mo.] *nullā in annis uaſis ædificijs, & uillis habuere modeſtiā, cū apud Priſcos illos, ut inquit Ouid. Leuis argēti lamina eſſet crimē. Hi uerò parietes pingebāt, laquearia inaurabāt, & uillas, & domus, in urbiū modum ædificabāt, ut Plinius Saluſtiusq́ teſtantur.* Menſas pri.] *ueterū frugalitatem, apud quos frequētius pultis uſus*

A tis uſus quàm panis erat: ut Vale. tradit. Et gulæ condimenta ciboſq; genearos non norât. Poſtea uerò ut inquit Saluſt. neſcendi cauſa terra mariq; omnia exquirere.

Mares ea. ux ide ge. nu.] uiri uſurpauêre ornamenta & habitus uix conuenientes, geripuellis & ſponſis Oui. Fœminea ueſtri potiuntur lege mariti: Et oix ad eid tus nupta quod addat habet. Fœcunda.] quæ produ cit multos egregios uiros, ut Fabricios, Curios, Quintios & Attilios. Accerſitur, expetitur, aduocatur. Quæ gês quęq; pe] id eſt, opes quæ ingenijs obſunt, nam ea mollia delicataq; reddunt. Auri uerò & argenti uſus Licurgus, Lacedæmonum rex, uelut omnium ſcelerum materiam ſuſtulit. Tum iun.] Iungebant præterea agros agris diſtantibus, aut emptis, aut occupatis, qui medij eſſent. Extendere ſub igno. co.] dilatabant uſq; ad diſtantes, & ignotos agricolas eos agellos, in quibus Camil lus arauerat, & Curius foderat, qui fuerant illis contenti, cenſentes pernitioſum ciuem eſſe, cui ſeptem iugera non ſatis eſſet. Furius Camil. & Marius Curius, & hi Conſulares triumphaleſq; uiri cum repub. uacarent, rem Ruſticã

B induſtriè exercebant. Nec legas Curionum, uerſus enim non ſtaret, & ſententia exegit Curiorum. Non erat is po] alia à bellandi conſuetudine Ro. Sua.] propria nam nulli parebat, & omnibus imperabat. inde.] quia bellis & armis aſſuetus. Et quod ſu ege. ui. ne.] & omne ſcelus per cupiditatem audacter committebant, & uile cenſebant. Egeſtas]concupiſcentia, quæ animos facit egentes. Magnomij de.] honorem ingêtem, & pro quo ferro dimicandum eſſet exiſtimabant, poſſe plus reliquis ciuibus, & ſuo arbitrio Rempub. gerere, leges ferre, Senatum & Pop. irritare & flectere. Mẽſuraq; iuris uis] qui plus uirium habebat iure potior erat. Vi enim & fauore non iure & legibus omnia agebantur. Hinc.] ex cupiditate, luxu, & ui. Leges & ple. co] Sylleyſis eſt perſonarũ. Coactæ dicuntur leges, & cùm non exercẽtur, ut infra. At poſtquã bello Leges ſiluere coactæ, & cum uiolenter promulgantur, ut egit Cæſar, cui Pompeius & Craſſus, cum armatorum præſidio aſtitere. Eſt autẽ Plebiſcitum, ut ait Capito. Lex quam plebs, non populus accipit, ſunt & plebiſcita plebis, Decreta à Tribunis facta. Lex uerò eſt ſumma ratio inſita in natura, quæ iubet, quæ facienda ſunt prohibetq; contraria. Torbantes iu.

C cum. con.] A Cõſulibus diſcordantes. Faſces r.] Cõſulatus empti, ſunt enim faſces ſecures uiminibus, in uoluntate cõſulum inſignia. Sector fa] hoc eſt emptor & uenditor ſuffragiorum. Sectores enim, & qui ſecant di cuntur, & qui empta ſua perſequuntur. Author eſt Feſt. Lucan. ſectatorem ideo populum appellat, quia fauorem & ſuffragia emebat, & empta perſequens uendebat. Pedia. dicit ſectorem eſſe æſtimationem, redemptoremq; bonorum damnati, atq; proſcripti, qui ſpem lucri ſui ſecutus bona illa ſemel auctionabatur, proq; ijs pecunias penſitabat, ſingula uenditurus. Ambitus] oſtentatio & corruptio ad honorem conſequendum. Ambitus eſt in actu. Ambitio uerò in animo honoris concupiſcentia. Ambitus etiam locus duorum pedum & ſemis inter uicina ædificia ad circumeundum relictus. Lætatis.] mortifer. Annua cer.] contentiones comitiorum, quæ menſe Ianuario Martioq; fiebant. Campo, hoc eſt Martio, ubi ſepta erant, & ſuffragia uendebantur. Vſura uo.] creditæ pecuniæ, fructus ex uſu. Fœnus propriè naturalis terræ fructus eſt. inde ad uſurã trãslatũ, ſed hoc differunt, quòd uſura eſt primũ illud lucrũ ex pecunia redita, ut fœnus ſi ſtatuto die non reddatur duplũ aut quadruplũ ſoluatur, eſtq; uſura uſuræ. Auidum] cupidum & auarũ. In tempore.] quia in certum tempus debetur. Concuſſa] quaſſata fracta. Vtile multis.] multi enim bellis ciuilibus ditabantur, ut Pompeio Craſſoq; euenit bello Syllano.

Iam gelidas] Cæſar. Narrationẽ poëta aggreditur non à remoto initio ſumptã, ſed à loco neceſſario inchoatam.

Alpes.] mõtes, quia togata Galliã diuidũt à Comata, dictos ab Alpha, quod Sabina lingua eſt candidũ, Feſto autore. Nã albẽt ſunt niuibus. Superauerat cor.] acceleratè trãſierat. Cœperat.] Aphæreſis pro cõceperat. Cõſtituerat enim uirtutis præmia, quæ negabãtur Romanorum uirtute cõſequi, pſertim cũ ad nullã aquã cõditionẽ admitteretur, nec pacisci poſſet, ut quod cõſul fieret relictis legionibus dimiſſis, Trãſalpinaq; Gallia ſolũ una legio cũ Illyrico ſibi cõcederetur. Videretq; ideo dimitti iubere exercitus, ut aduerſus ſe debiliorẽ aduerſus eſſet futurus inſtructior. Eo præcipuè argumento, quò duæ legiones ad bellum Parthicum deſtinatæ, quarum unã Põpeio ipſe acceperat, ſibi ſubſtractæ erant, & in Italia retentæ. Ad huius Tribunorum qui ſibi fauebant intercesſionem eſſe ſublatam, & ipſos urbe ceſſiſſe accẽperat. Sunt tamen qui tradant bellum ciuile multo, ipſum antea cõcepiſſe, & ex quo quæſtor in Hiſpania uiſa ad Gades Magni Alexandri imagine ingemuerat, quod ipſe ea iam ætate, qua Alexander orbẽ terrarũ ſubegiſſet, memorabile nihil egiſſet, et eũ nocte proxima uiſus eſſet, per quietẽ matri ſtuprũ intuliſſe, coniectores arbitrium terrarum orbis ſibi portẽdi reſponderant, quãdo mater ſibi ſubiecta, nil aliud eſſet, quã parẽs omniũ terrarũ. & prius dicebat eũ deſperatiõe adductũ, quòd quæ cõſtituerat, cõſumere nõ poſſet, nec priuatis opibus populi expectationẽ explere, turbare omnia, ac permiſcere uoluiſſe. Alij timuiſſe dicunt, ne eorũ quæ primo conſulatu aduerſus auſpicia legeſq; & interceſſionẽ geſſiſſet rationẽ reddere cogeretur. Quidã putãt captũ Imperij cõſuetudine, penſitatiſq; ſuis inimicorũ uiribus, uſum occaſione rapiẽdæ dominationis, quã ætate prima cõcupiſſet. Talia Sueto. memorat. Ingentes mo.] maximas curas. Futurũ.] nunc à ſum eſt, non à ſum. Veuen] hoc tẽpore Cæſar è Trãſalpina Gallia reuerſus, Rauẽnæ agebat, bello uindicaturus ſi quid de Tribun. pl. intercedentib. pro ſe grauius in Senatu cõſtitutũ eſſet, itaq; clã pmiſſis cohortib. cũ ſpectaculo interfuiſſet poſt Solis occaſum iter ingreſſus, rectè extinctis luminib. errãs ad Rubiconẽ cohortes eſt cõſecutus, cõſiſtenſq; paululũ, & reputans quãtũ moliretur, conuerſus ad proximos. Et nũc, inqt, regredi poſſumus, quod ſi Ponticulũ tranſierimus, omnia armis agenda erũt. Cõnctãti oſtentũ tale factũ eſt, quidã, eximia magnitudine & forma, in proximo ſedens, repẽtè apparuit arũdine canẽs, ad quẽ audiẽdũ, cùm pter paſtores plurimi etiã è ſtationibus milites occurriſſent, interq; eos & æneatores rapta ab uno tuba proſiluit ad flumen, & ingenti ſpiritu claſſicũ exorſus, pertẽdit ad alterã ripã. Tũ Cæſar eatur, inqt, quo deorũ oſtẽta et inimicorũ iniquitas uocãt. Iacta eſt alea, inquit, & ita traiecit exercitũ. Rubicõ] fluuij inter Ariminum & Rauennam, qui Italiam antiquã à Gallia ſeparat, & in Adria confluit. Ingẽs uiſa] aut eſt poetica fictio, aut hoc Cæſari per quietem occurrit, dum anceps eſſet ad Rubiconem, ubi marmor his uerbis ex Senatus decreto inſcriptum aduerterat. Imperator ſiue miles, ſiue Tyro armatus quiſquis ſiſtito, uexillũ armaq; deponito, nec citra hũc amnem arma ſignaue traducito.

Quiſquis contrafecerit hoſtis dijudicabere Pop. Rom.
ac ſi arma contra patriam, penates'ue deos abſtuleris.
Trepidantis.]timentis. Canos crines.]quia urbis indi
cant uetuſtatem. Turrigero.]coronatu turribus. quia
Roma turrita eſt. Lacera Cæſarie.] Laceris comis ob
bellum imminens & luctum. Nudis lacertis.] more
deflentium funera. quæ brachia pectus, & faciem plan-
gunt permixto uerba. Signa mea.] Aquilas & tubas.
Iure]iuſte, & ut iniuriam inferre nolitis. Si ciues]
Nam qui fert in patriam, arma ciuis non dicitur. niſi for
tè idem hoſtis eſſe, & ciuis poteſt, ut in paradoxis Cicero
inquit. Percolit.]commouit. Horror.]tremor ex
metu. Riguere comæ.]erecti ſunt capilli. Virgil.
Obſtupui ſteteruntq; comæ. Languor.]debilitas
ex metu orta repreſſit euntem. O' magne]Iouem &
reliquos deos Quiritium, & ipſam Romã, ut captis faue
ant inuocat, ſeq; excuſat, non impia arma ſumpſiſſe in pa
triam, ſed in nocentes, & ſibi iniurios ulciſcentes.
O' tonans.]ô Iuppiter Optime Maxime, qui in Capi-
tolio coleris. Ratio temporis non patitur, ut de Ioue
tonante, Capitolino intelligas. Eum enim dedicauit Au
guſtus, cùm in expeditione Cantabrica, eius lecti cauſa
fulmen præſtrinxiſſet. Tarpeia.]Capitolina. Capito-
linus enim mons dictus eſt Tarpeius, à Tarpeia uirgine,
quæ portæ cuſtos armillis, Sabinis capta hoſtem admiſit,
à quo & illic eſt armis obruta. Penates]Dij ſunt qui
Patrij, Genethlij, Ctesij, Mychij, Ercij, Geneij & Pene-
trales dicuntur. Erant ut Dionyſius ait, duo Iuuenes ha
bitu militari pila tenentes. Per eos alij intelligunt Apolli-
nem & Neptunum. Alij Iouem, Iunonem, Veſtam & Mi
neruam. Phrygij quos Aeneas è Phrygia in Latium tu-
lit, & Lauinij conſecrauit, & hic Albam tranſlati, eò-
dem ſpõte reuerſi ſunt. Gentis Iuliæ ab Iulio Aſcanij filio
ortæ, ex qua ipſe Cæſar erat. Secreto Quirini capti,
myſteria Romuli in cœlum ſublati. Romulus urbe iam
muris & legibus conſtituta, cum apud Capreæ paludem
concionem haberet, & luſtraret exercitum è conſpectu
ablatus eſt. Sunt qui à Senatu cæſum, & in fruſta clam
ſubtractum exiſtiment, ſed ſubita tempeſtate Soliſq; de-
fectione oborta, eum in cœlum raptum, & conſecra-
tum diuulgauerunt, ut populus in Patres ſæuiret. Huius
rei Iulius Proculus fidem fecit, iurans cum noctu in ur-
bem ex Alba rediret, uiſum à ſe Romulũ in colle Qui-
rina, forma auguſtiore, mandaretq; urbi, ut ſe ſub
Quirini nomine colerent, ſeditionibus abſtinerent, uir-
tutemq; colerent, quippe forent omnium imperio genti-
um potituri. Iuppiter Latialis.]Latialem Iouem in mõ
te Albo dedicauit Aſcanius ad cuius ſacra quæ Latinæ
dicebantur, totum Latium conueniebat, & rex ſacrificu-
lus Romanus. Huic olim Romano ſanguine, teſte Lactan
tio ſacrificabant. Celſa.] tum propter ædificio, tũ quia
in alto colle erat. Veſtales fo.]ueſtam hoc eſt in ex-
tinctam flãmam, Aeneas è Troia in Latiũ aductam La-
uinij dedicauit. Aſcanius inde Albam tranſtulit. Poſtea
Numa Pom. Romæ conſtituit. Inſtar ſum.nu]quæ es
mihi pro ſummo Deo. Inſtar nomen indeclinabile eſt, à
quo fit inſtauro, ad priſtinam ſimilitudinem reparo, nam
reſtauro barbarum eſt. Ferialibus.] impijs & furore
ſumptis. Victor in terr.]propter Gallias & Germa-
niæ partem pacatam dixit. Mari]propter Britanniam
quam primus Romanorum cum uictoria inuaſit. Tu-
us ſ]miles ac ſi diceret defenſor tuus, tuo'q; parens impe
rio. Nuncq; etiam nunc quum uideam arma cõtra te fer A
re, ſi liceat ex imperatore miles euadam. Ille ille.] Epa
nalepſis, hoc eſt, cum maiore ſignificato repetitio facta,
ut Diomedes ait. Nocens.] Impius & rebellis. Qui
me.ti.fa.ho.]qui cauſam mihi dabis in te pugnandi.
Soluit mo.bel. properauit ad bellum et diſſoluit cau
ſas, retinẽtes bellũ. Propere ſi.]rapuit inſulis aquilas,
uexillaq; & lituos. Tumidum am]Rubiconem im-
bribus & ſolutis niuibus auctum. Sicuti] Comparat
Cæſarem leoni, qui ſine reſpectu ſalutis ſuæ irruit in ue-
natorem. Squalentibus]horridis & deſertis. Aeſti
feræ.] patientis æſtus feruoreſq; ſolis. Hoſte.]uenato-
re. Cominus.]prope. Subſedit.]firmat ſe. Verbe
re ſe. ca.] percuſſiõe ictu magna caudæ, uel quia ipſe ſe-
uus. Plinius lib 8. ait, Leonum animi index cauda. ſicut
& equorũ aures, namq; & has notas generoſiſſimo. cuiq;
natura tribuit. Immota ergo placito, clemens blandienti,
quod rarum eſt, crebrior enim iracundia eius in princi-
pio terra libratur incremento terga, ceu quodam inci
tamento flagellantur. Iuba.]Setas & cyrrhos colli.
Infremuit]cum fremitu emiſit. Vaſto hia.] magna B
omnis apertione. Mauri.]in Mauritania Aphrica re-
gione Leones naſcuntur. Torta.]immiſſa. Hæreat.]
uulnerat & ſit fixa. Subeãt.]ingrediantur. Securus
can.uul.] negligens uulnus. Exit per.fer.] per ipſam
haſtam ruit in uenatorem. Puniceus.] flauus, rubicũ
dus. Puniceum autem Aphricanum ſignificat. Cadit
mo.fon.]defluit è paruo lacu. Canduit.]exarſit. Vn-
de cãdens ferrum dicimus quod ingenitum eſt. Serpit]
labitur. Certus li]uerus terminus, nam togatam Gal-
liam ab Italia antiquo ſeparat Disterminat.]diuidit.
Auſonijs co.]habitatoribus Italis, nam ultima Italiæ
urbs Ariminum erat. Prima Galliæ Rauenna. Poſtea
Ciſalpina ipſa Gallia Italiæ eſt annexa. Hyems pro
ui.] erat auctus imbribus hyemalibus, propinquabat
enim Ianuarij finis. Cynthia ter plu]tertius Lunæ
dies, quo ſunt maiores imbres. Luna, ut Virgilius &
Plinius tradunt tertio quarto die futuræ tempeſtatis dat
ſignũ Nam ſi ſplendens exorta puro nitore fulſerit ſere-
nitatẽ Si rubicunda uentos. Si nigra pluuias portendere
creditur. Cynthia dea eſt à Cyntho mõte. Deli, ubi cũ A-
polline colitur. Grauido.]obtuſo & obſcuro. Alpes.] C
niues Alpiũ metonymia. Reſolueq; ma.fla.eu.] diſſo-
luto pluuia quã Eurus induxerat qui ſua tepiditate ni-
ues uere diſſoluit. Primus ſu.]ualidior, quiſq; equus, aut
qui primũ ingreſſi ſunt, vel lege per hypallagen. Sonipes
obliquus opponitur in primũ amnẽ. Erãt enim equi obli-
qui in alueo fluminis, aut impetũ aquæ exciperẽt, facilio-
rẽq; tranſitũ reliquis darẽt. Excepturus.]aquarũ uiolẽ
tia obſtaturus. Molli ua.] per locũ nõ profundũ, nec uio
lentũ. Rũpit.]rũpendo pterit. Faciles.]ſine uehemẽtia.
Fracti.]debilis. Cæſ.ut ad.]Cæſar poſtquã Rauennã di
ſceſſit, cõcionatus apud 13. legionẽ, quã ſolã ſecum habe
bat omnes inimicorũ in ſe iniurias cõmemorauit. illi cla-
more ſublato, cùm reſpõderent paratos ſe eſſe ad Impera
toris ſui Tribunorũq; iniurias defendendas, Ariminũ cũ
ea legione profectus eſt. ibiq; Tribunos pleb. qui ad eum
confugerant, cõuenit Reliquas legiones ex Hybernis ua-
cat, & ſubſequi iubet. Gurgite.] flumine. Vetitis.]
tum S. decreto, tum quia illic erat ſuæ prouinciæ termi-
nus. Temerata.]uiolato à Pompeio, & à Senatu, qui
nullam æquam cõditionẽ nec dare, nec accipere uoluit.

Procul

A Pacem ſunt fœdera.]pactiones inter me & Pōpeium & Senatum. Credidimus fatis.] cōmiſimus fœdera ipſa deorū uoluntati,ut de bello ſint pro æqua cauſa iudicatu ri. Bello iudice]non amplius Senatu,qui malè iudicat de cauſa mea. Legitur etiam à quibuſdam bello uindice, ſed minus probat. Verbere torto.]id eſt,ictu & lapide rotundo emiſſo. Fundae baleatis.]Funda inſtrumentum eſt ex funibus,aut loris,ex quo lapides glādesq; emittuntur. Sic Terentius in Eunucho. Nimis uellem fundā tibi dari quo illos ex occultu hinc cædes ut facerēt fugā. Funda eſt etiā retis genus quod in orbem ſpargitur, diciturq; alio nomine retiaculū. Vel eſt lapillis in anulo receptaculum quoddam. Baleares duæ inſulæ ſunt in mari Hiſpano contra littura Terraconenſis,quæ à Græcis Gymnaſiæ dicuntur,eo quod fundæ bellicoſæ ſunt.& apud eas uſus fundæ primo inuentus eſt,et adeò celebratus,ut matres paruuliſq; filios,alias aues eſſe non finerent, niſi quas funda adepti fuiſſent. Florus tamen ait,quòd cibum puer à matre non accepit,niſi quod ipſe mōſtrante percuſſerit.

Miſſa poſt ter.]Parthi inter fugiendum in ſequentem
B hoſtē poſt terga ſagittas emittunt. Ariminū.] colonia in Vmbria cū amnib. Arimino & Aprusa. Fugiebāt.] obſcurabantur ſole aduentāte:indicatq; auroræ tempus, in quo Lucifer Solis fulgore poſtremus extinguitur.

Lucifero]Phoſphorū,eſt aūt Veneris ſtella,quæ Orientem ſolē præcedit,eadē ipſo Occidente Heſperus. Veſperus Veſperugoq; dicitur. Tumultus.] cōcitationes & inſultus. Seu ſpō.de.]ſeu prodigioſè & deorū permiſſu. Auſter ra.]nubibus nebuloſus. Nubila re mœſta.] nubilus dies fuit & mœſtitiā præ ſe tulit. Miles.]Sinecdoche p̄miſerat enim Cæſar CCC.equites & militū V. milia. Lituum.] lituus eſt tuba ærea flexa,quæ & cornu dicitur,baculus augurū in ſummo recuruus. Tuba rum.]Tubæ rectæ ſunt. Claſsica nō pia.]horrēdos et bellicos cōcentus. Cornu.]Bucemā recuruam intelligit,diuerſam à lituo Excita.ſ.]cōmota à lectis. Diripuit.]raptim rapuit. Affixa.]ſuſpiſa Penatib.ſ.]templorum tholis & poſtibus,in quib. pacis tēpore ſuſpēduntur Inuadunt.]accipiunt. Clypeus f.] uetuſtate ſe diſſoluentes,& carioſos exeſiq; corij Clypeus ut in 35.
C Plin.docet,dictus eſt nō à cluēdo,id eſt pugnādo,ut peruerſa Grāmaticorū ſubtilitas uoluit,ſed à clypho quod eſt ſculpo,illic enim affigebātur imagines. Crate.] contextura uiminea aut lignea. Virgil. Flectuntq; ſalignas Vmborum Crates. Nuda]abſq; corio. Curuata c.] curuato ferro ex uetuſtate. Scabros mor rub] aſperos ſitu rubiginoſo q ferrū exedit Nota.] cognita. Romanaq; ſigna,ſiue interpretatio eſt ſiue intelligit tubas & lituos,à quibus dependent illa minora militū ut lupi,apri,minotauri,& equi pictæ,quibus centuriones utebantur. Diriguere.]inhorruere. Gelidus p.]nunquā enim timor ſine frigiditate exuritur. Et t.m] hypallage, ut ſit queſtus tacitos in muto pectore,id eſt, ſine uoce,uel queſtus motus,id eſt ſubmiſſus. O male]locus cōmiſerationis mouentis affectū à loco,& quòd ſoli ſint in miſeria,& quòd alias fuerint etiam in maiori uerſati. Malè con.] infauſtè ædificata cōtra Galliā. Vicinis gal]cum Gallis uicini ſint. Damnata.]à fatis deputata. Triſti.]infœlici. Alta.]profunda,ſumma. Furentū]cōcitantiū bella. Primaq; ca.]hic enim exercitus Italiā inuadētes primū ſe collocauit. Sub ue,eua.] in extremo Oriente,ubi habitant,qui Solem execrantur, quia eius feruore uexantur. Arcto] Septentrione ubi tam uehemens frigus,ut illic pellici Gethæ licet totū corpus præter os oculosq; induti uix degere poſſunt. Errantes do.]Scythas intelligit,qui in curribus habitant, neq; oppida munita habent neq; certa tuguria,certoſue agros poſſident. Horatius. Campeſtres melius Scythæ,quorum plauſtra ritè uagos trahunt domos. Viuunt.] potes & de Numidis in Aphrica intelligere,qui olim uagi, palantes, quò nox coegerat, ſedes habebant, ut Salluſt. ait. Tueri claſ]id eſt,ſeruare fines & terminos Italiæ, Galliæq;. Nos pri] miqui ſati deploratio eſt cū ſimul infœlicitatis expreſſione. Senonū mo.] Galli Senones ex ultimo Oceano,frugū uiniq; fama cōmoti in Italia uenientes inter Alpes,Padumq; conſederunt. Inde per Italiam uagantes,Cluſiū obſederunt,Romā uenientibus,Fabius cum exercitu occurrit ad Aliā flumen,ſed ipſi allata ingenti clade,Romā cœperūt Cimbriq; fu.] Cymbri Teutoni & Tugurini,cū eorū terra inundaſſet Oceanus. Et pulſi Gallia,Hiſpaniaq; fuiſſent,terras, quas colerēt à Romanis per legatos petiuerūt Repulſi arma mouere. Et cum Syllanū,Malliū & Scipionē fugaſſent,caſtriſq; exuiſſent, à Mallio demq; deleti ſunt. Marteq; ly.] ſecū dum bellū Punicū, quo Hānibal ex Hiſpania in Italiam traiecit exercitum, quonquā tamen nō recta per Ariminū uia ſe cōtulit. Laceſſit bel.]uexat armis. Quiſq.] Ariminenſis. Latenti.] ſubmiſſo & ſe. retu. Credita] cōmiſſa,nullus enim audebat aperta uoce deplorare dolorem Et eſt hypallage,nam nullius dolor eſt creditus,hoc eſt cōmiſſus uo. i. Sed quantū.] Silentiū Ariminēſium terris & maris tranquilli ſilentio cōparat. Cū bru.eo er]Quū propter hyemale frigus aues nō canunt. Medios pon.]mare à terris lōgè remotū,in quo, ut maiores fluctus,ſic & maior quies eſſe ſolet. Noctis geli.lux.] dies orta noctē fugerat. Faces belli.]incitamēta intelligitq; Tribunos,qui Cæſarē irritarūt & inflāmarūt Vrgentes.]impellentes. Menti du.] Cæſaris adhuc dubitantis,an eſſet profecturus. Moras pu.]pudebat enim Cæſarem in patriam arma inferre,ſed Tribunorum aduētu pudor omnis eſt diſſolutus,quia uidebatur iuſtā bellādi cauſam adeptus,hoc eſt ut ſacroſanctæ poteſtatis iniurias ulciſceretur. Laborat.] conatur efficere, ut iuſti uideantur. Expulſi an] Cū intet Cæſaris nullo pacto per Tribunos in urbe cāponi poſſet,dataq; eſſet Pompeio cura,ut Cæſari exercitus opponeret,& Curio ſuis pollicitationibus,& intercesſionibus nihil proficeret. Lentulus Marcellusq; Cōſules.M Antonium & Q Caſſiū, Tribunos Senatu excepere imperauere,ne in Tribunatu aſſidentes quicquā acerbius ab ullo paterentur,eā rem Antonius iratus queſtusq; de magiſtratu quoad ſacraſanctā dignitatem contumelia affeciſſet, execrationes impias in Conſules extulit & conducto curru ſeruiliq; ueſte amictus,unà cum Caſſio & Curione ad Cæſarem cōfugit,ex Appiano. Curia mi.] Senatus iratus & minitans Victo iu.]uiolata & oppreſſa iuſtitia, non enim licebat Tribunos è Senatu & Vrbe expellere. Iactatis gra] ubiectis & cōmemoratis Gracchanū ſeditionibus & cede. Tyber.enim Gracchus Aphricani ex filia nepos, & C Gracchus frater eius ſeditioſi fuerunt, & in ipſis oppreſſi ſeditionibus. Ancipiti.]dubia.Nam pars Cæſaris,pars Pompeium fauebat. Diſcordes.]reſiſtentes Senatui,hoc eſt.Pompeianis. Curio au.]Curio antea Cæſari inimiciſſimus populo acceptus,& ad dicēdum paratiſſimus

à Cæſare

à Caſare ingenti mercede corruptus eſt, ut eius defenſor eſſet, pluribuſq; ære alieno quo erat, appreſſus eſt, ab eo liberatus, ut Tranquil. Appianuſq; tradunt. Et ideo, inquit uenalis lingua, ſuam enim operam uendiderat Cæſari, audacem uerò appellat, quia contra Senatum Cæſareos turbatur. Vox quon. po] *olim Tribunus qui pro populo loquebatur.* Auſus.] *aduerſus potentiores.* Et armatos plebi mi.] *magna ab eloquio laus quod ſedatis ſeditionib. plebi potentiores conciliarit.* Varias cu] *de rebus agendis* Dum uoce.] *A ſui commemoratione officij beneuolentiam captat, & quid ſit inde conſecutus, exponēs petit, ſuadetq; ab utili tuto, & ut maturet cō ſulit. Argumentaturq; à minori ad maius, & à minus utili, & difficili ad utilius & facilius. Poſtea irritat ipſum ab ingratitudine inuidiaq; Senatus, qui pro præmio quod ei deberetur, quaſi ſupplicium parat. Item à Pompei odio qui decreuit ipſum omnino proſternere.* Voce.] *eloquio meo,* Traximus im] *produximus poteſtatem ſuam. Nam cū quinquēniū Gallias Cæſar obtinuiſſet, & L. Domitius minaretur in conſulatu ſe ei exercitus ademptu rum, fauente Curione effecit, ut Pompeius & Craſſus aduerſus illum peterent conſulatum & ſibi in quinquenniū imperium prorogaretur.* Tenere Ro.] *è ſuggeſto in foro populum alloqui.* Transferre,] *traducere & inclinare ad tibi fauendū.* Quirites du.] *nec etas cui faueret.*

Coacta bel] *ui immo totum oppreſſa Iam enim exercitus quidā Pompeij Senatui aſſidebat, & enſis fuerat Pōpeio à Cl. Marcello traditus, ut in Cæſarem iret, & tota Italia delectus habebantur* Siluere.] *non audita ubſeruataq; ſunt.* E' larib.] *è domibus & patria.* Volentes.] *non inuiti exulamus.* Faciet] *in ciuitatē reſtituat.* Partes ſit. nul. ro.] *aduerſarij debiles.* Tolle moras.] *accelera.* Semper no. dif. pa] *Sententia eſt illis qui parati ſunt, nocet mora.* Per labor atq; me] *hoc eſt, non maiori labore atq; periculo contra Romam pugnabis, quàm dudum contra Galliam, ſed maiori certè sū præmio.* Geminis lu.] *Nouē ſolos annos Gallijs præfuerat Cæſar, tamen duo luſtra peracta fuiſſe dicit. Eſt autem luſtrum quinq; annorum ſpatium.* Quota.] *numerus* Euentu] *ſucceſſu.* Tibi Roma ſubeg. orbē] *Roma uicta orbis te dominum faciet.* Pompa.] *comitatus & multitudo officioſa.* Remeantem.] *à domitis hoſtibus.* Haud ſa.] *ornabatur enim Capitolium corollis & laureis, quum quis erat triūphaturus.* Sacras.] *uel quia Phœbo ſunt conſecratæ: uel quia ad Iouis Maximi templum erant.* Liuor edax] *Inuidia ſeipſum abſumens. Horatius Inuidia Siculi non inuenere tyranni maius tormentum.* Vix fuces impune.] *uix impunitus præteribis quod hoſtes ſubegeris* Genero.] *Pompeio.* Partiri non potes urbem.] *cum aduerſarijs nihil potes habere commune, quoniam Pompeius parem non patitur, ſed certè poteris ſolus regnare* Et ipſi prono in bel.] *præſertim ipſi qui inclinatus erat ad bellum.*

Sonipes Eleus] *equus piſeus. Elis enim oppidum eſt in Acarnania in cāpis Eleis, quos etiā Eleidem Ptolemæus appellat, ubi eſt & ipſe amnis Alpheus ſunt illic Ioui Olympio ludi Olympiaci quinquennales uarijs certaminibus, ſed equorū curſu percelebres,* Iuuatur cla.] *Plinius ait, Certantes equos ad hortatationem & gloriā intelligere.* Carcere clauſo.] *carceribus & funibus ipſis obſtantibus & impedientibus.* Immineat for.] *ſic obyces egreſſurus.* Laxet repa.] *licet & impellas funes.*

Repagula inquit Feſtus, ſunt quæ pateſaciendi gratia ita figuntur, ut è contrario pepagantur hæc, & repages dicuntur. A Conuocat Cæſar *ut ſuprà ex eius Commentarijs diximus, poſtquam Rauennam diſceſſit, de ſuis iniurijs, iſt apud milites concionatus. Inde Ariminum, poſt Tribunorum aduentum, quos, ut ſcribit Appianus, in ſeruorum ueſtibus oſtenderat, milites irritaſſet, quod uiri clariſſimi ſic eſſent eiecti, iudicatiq; hoſtes, rurſus concionem conuocaſſe credibile eſt.* Extemplo ſu.] *uerbum eſt ab augurum templo deductum.* Manipulos] *manus & ordines militū ſic olim appellatæ ſigna à manipulo fœni quod ſequebatur. Ouid.* *Pertica ſuſpenſas portabat lōga maniplos.* *Vnde manipularis, nomina miles habet.* Com poſuit uultu] *ſedauit graui aſpectu.* Tumultum.] *murmur & fremitum.* Turba coeun.] *cum conueniret multitudo.* Bellorum.] *Qui uolunt hanc orationē in iudiciali genere, & in iudiciali eſſe conſtitutione, ridiculi, profectò ſunt, totaq; errant uia, eſt enim in genere deliberatiua, eoq; tendit hæc actio, ut milites ad imperatoris & ſuas iniurias fortiter uindicandas, & Pompeij tyrannidem extinguendam, & ad denegata præmia capienda* B *incendat: Videtur autem in conſultatione ponī, an ſint inferēda in aduerſarios arma liberandoq; patria, an non, & affirmatiua parte ſuadet Habetq; demonſtratiuū genus immiſtum quod hic Pompeius a ſuperbis factis uituperatur. In primis igitur quatuor uerſibus, qui pro exordio ſunt, captat Cæſar beneuolentiam, quòd ſocios magnanimos & uictores appellat, et attētos reddit auditores quum dicit hoc meruit.* Martis] *militiæ & præliorum metonymia.* Decimo iam uin an.] *Iam decennio continuo uictores eſtis.* Hoc me.] *ac ſi dicat audite Senatus ingratitudinem.* In ar.] *id eſt in Galliā, Germania & Britannia. quæ ſunt ad Septentrionem expoſita.*

Mortes.] *chariſſimorū* Hyemes act. ſub al] *frigora hyemalia, q̄ tolleraſtis in Hybernis ad Alpes.* Actę] *ducta.* Non ſe.] *Narratio eſt quā ut lucidiorem faciat breui utitur collatione.* Non ſe] *non aliter.* Concu titur ter.] *terretur perturbatione & metu maiore.*

Quam ſi pe.] *Quod ſi iterum ex Hiſpania in Italiam reuerteretur cum infeſta exercitu.* Cohortes.] *multitudines equitū, & hoc dicit, tum quia Domitius ei deſignatus ſucceſſor, cum quatuor milibus armatorum fuerat urbe egreſſus, tum etiam quia Senatus iuſſerat Pompeium centum & triginta militum ex Theſſalis congregare, & ex finitimis nationibus, fortiſſimos quoſque deligere. ut ait Appianus.* C Tyrone tu.] *nouis militib. & cabuſtoribus.* In claſſ ca. om. uc.] *multæ naues ſunt ad me perſequendū.* Agi.] *uexari.* Quid.] *eclypſis uerbi ageretur, ſi à maiore argumentū ſumptum ex cōiectura* Si ſigna iacent. Marte ſub] *ſi uictus & fugatus fuiſſem p̄lio infœlici* Feroces.] *Fortes.* Ruerent in ter.] *perſequerētur me.* Nunc cum for.] *Nunc cū ſimus uictores, & Dij uideantur nobis maxima polliceri uexamur.* Veniat lō.] *Tacita obiectionis cum irriſione confutatio, ac ſi dixiſſet quiſpiam. Magno & forti cùm exercitu te Pompeius inuadet.* Dux ſolu.] *Pompeius debilitatus longo ocio.*

Cum ſub. mi.] *cùm euocata uel tumultuario, ſic enim auctore Seruio tria militum genera Euocati qui ad ſubitum bellum pro milite ſunt. Tumultuarij qui in uno militant bello & Iurati, qui uiginti quinque annos militaturos ſe iurant. Idq; latenter uidetur obijcere, quod Pompeius aliâs dixerat. Exercitus ſibi non defuturos & cum tel-*

A cum tellurem pede concuterent, inde ſe educturum. Par tes to.] iuste à militia alterne pacíq; aſſueti. Marcellus q; loquax] C. Marcellum intelligit qui Conſul cum Lentulo erat. Claudius enim qui cum Paulo Aemilio fuerat Conſul quanquã de ſucceſſore ei mittendo egiſſet minus tamen uidebatur infenſus. Et nomina uana Ca] hoc eſt, Cato uani nominis inſipiens & imperitus qui gerit cõtrarium effectibus nomẽ. Catonẽ enim autore Plutarcho ueteres appellabant: cui plurimarum rerum uſus & experientia meror, & Catum ſapientem & prudẽtem dicebãt, ut Dionyſius ait. Scilicet.] Pompeium in inuidiam odiumq; adducit eius clientelas fœlicitatem & potentiam aperienda & ipſius tyrãnidem manifeſtam improbando.

Extremi.] clientes remotiſsimarum nationum ſectatores, quos ſua dignitati cauſa tuetur. Empti.] quos ſua largitione ſibi fecit obnoxios. Per tot tempora] à ſua adoleſcentia in hunc uſque diem. Regno] non enim ciuem, ſed regem agere uidebatur. Ille re.] cur ille triumphabit ante legitimos annos nam ante trigeſimum annum conſulatũ triũphumúe gerere non licebat. Pom

B pe.] uerò poſt Perpennam è Sicilia fugatum damnatũq; Carbonẽ & interemptũ et poſt Sylla hoſtes ſupplicijs illic affectos. In Africa contra Cn. Domitium, & qui Marcio fauerat, miſſus, illic Imperator eſt appellatus & cæſo Domitio & comprehenſo Hiarba Numidiam intra dies quadrageſimum ſubiugauit annum quartum & uigeſimum agẽs Reuocatus Syllæ magnusq; ſalutatus, triumphum petijt, illo diſſuadente cum propter ætatem, tum quòd rem non geſſerat auſpicijs proprijs, & quod nondũ fuiſſet in ſenatum admiſſus, cùm eum non ſine Syllæ ſi mutate ubi uiuiſſet quo uideretur admirabilior curru à quatuor elephantis tracto triumphum ducere ſtatuit, anguſtiori tamen porta prohibens, equis conſpectus eſt, ut tradit Plutarchus. Honores ra] Magiſtratus quos non legitimè eſt aſſecutus, & quibus nunquam uacauit. Conſtat autem ipſum, cùm apud agrum Picenum diuerteretur, in agris ſuis quos illic ampliſsimos habuit, commouiſſe omnem Picenum ut Syllæ faueret, cui poſt Cinnam occiſum cùm Carbone contentio erat. Itaq; tertiũ & uigeſim um natus annũ prætor à nemine deſignatus in Au-

C ximo oppido ſeipſum pro prætore in ſubſellijs in medio foro conſtituit. Quidiam rura]lib 9. ad Atticum Cic. tradit legem conſules conſcripſiſſe. qua Põpeio per quinquennium omnis poteſtas rei frumẽtariæ toto terrarum orbe daretur. Suppreſſa.] reſeruata, ut nihil inde caperetur, uel culi uetita. Seruire ad famem. iuſ] ſubiecta eſſe Pompeio, ut famem faciat, cum uelit. Ideóq; Clodius in Pompeium cauillans, dicebat non propter famem ſcriptam eſſe legem, ſed ut lex ſcriberetur factam eſſe famem. Quis caſtra] quod eſt laudi tribuendum magna uituperat. Nam cum Pompeius Conſul ſolus à Seruio Sulpitio iterum creatus ſtatim duas leges promulgaſſet: unam de ambitu, & alterã de ui in qua nominatim Clodij cædẽ in uia Appia factam expreſſerat, eſſetq; reus Milo, & dum cauſa à iudicibus cognoſceretur immẽſum clamorem tollerent Clodiani, armatis militibus cõſul forum compleuit, ne quis populi tumultus concitaretur. Hac re territi Clodiani, ſilentio uerba teſtium per biduum audiri ſunt paſsi: & aſtante præſidio accuſatus defenſusq; eſt. Aſconius author eſt. Caſtra.] Milo gr. Foro.] iudicibus. Gladij] milites ipſi. Triſte.] uulnera & mortem. Cinxère iudicium &c.] trepidas iudices circumdedere Corona inſo] multitudo armatorum, qui illuc ire non conſueuerant Signa.] milites qui ſub ſignis erant. Clauſerunt reum.] circumdederunt radis accuſatum. Milite auſo.] ablatitius eſt abſolutus. Perrumpere.] penetrare. Medias le] forum in quo leges ſine armis agere debẽt Nunc quoq;.] mala anteacta uitæ conſuetudine quid nũc præparet colligit. Socius.] nam poſt uenitiſque fratres Carbonis fautores Auximo pulſos, cum tribus legionibus hoſtes inſequenda, & à Carbone homines auertenda ad Syllam contendit, & fugato Scipione ad eum peruenit, ab eoq; mutuo imperator conſalutatus, quanquam nunquam in Senatum admiſſus Celtiberiæ profectus eſt, & cum Metella illum adminiſtrauit. Docilis.] qui facilè doctus eſt. Magiſtrum ſce.] qui docuit bellum ciuile. Priuata] Sine magiſtratu Tenerat laſ] leniũ in ocio & ſine imperio, uel legatur lapſum id eſt, iacentem.

Vtq; te] apta ſed inuidioſa cõparatio eſt Tigres.] tigris uelocitate tremendæ animal & ſemper in irã pronum. Furorem.] iracundiã. Hyrcano. Scytharũ, Hyrcania regio in Aſia eſt. Iuſtra.] cubilia. Altus ce]ſpõdeum in quinto loco habet ſic uerſus pro dactylo. Lãbere.] tranſlatio in eum, qui ex bello Ciuili & ſanguine Romanorum aliſit ſaltius Siti]cupiditat. Nullus ſemel.] Sententia à feris tracta. quæ ubi dulcedine ſanguinis in rabiem uerſæ ſunt, nunquam manſueſcunt. Quæ tamẽ] improbatio à mora in ſcelere, nam impunis ſinẽ ſapiens & rebus honeſtis, ut Satyricus ait. Tuus Sylla, quem militaris, ſub quo militaſti, qui tibi erat affinitate diunctus, nam cum Sylla pacatu ſibi Italia Dictaturã iniſſet, & ſuos omnes diuitijs ſatiaret, Pompeiũ ſibi affinitate deuinxit. Iuſſum Antiſtiam Antiſtij ſui patroni in cauſam ambitus repudiare: & Aemiliã priuignam ſuam è Metello & Scauro genitam ducere Doceat deſcedere.] ſuo exemplo qui Dictaturam expoſuit.

Regno] tyrannide. Poſt Cilicas.] ab indignitate rei conqueſtio acris, quòd benemeritus de patria hoſtis eius acerrimus iniuſtiſsimè habeatur & Pompeio romitatur expugnandus. ut Cilices & Mithridates.

Cilicas.] uagos pyratas ex Cilicia, qui etiam per noſtrum mare ad Oſtiam uſq; diſcurrebant. Pontica.] in Ponti regem geſta Regis laſſi.] Mithridatis defatigati, tum ſenio, tum belli diuturnitate, quia per 40 annos, & amplius geſtum eſt. Vix conſumata ueu. bar.] uix finita Põtico uenena. Eſt enim Pontus uenenis ferax, & hoc ideo dixit, quia cum de Mithridate Sylla triumphaſſet, & inde Lucullus poſtea eum attriuiſſet, Põpeius atque ipſum opprimendum ad petram caſtra mouiſſet, accepit nunciũ Mithridatẽ per Pharnacis filij ſeditionẽ mortem ſibi cõſciuiſſe, ac malè tentatũ ueneno ſpiritum ferro expuliſſe. Plutarchus & Florus aiũt: Vltima prouincia, ultimus hoſtis debellandus tunga in prouincia.

Quod non uict.] Factũ quod improbant aduerſarij iuſtiſsimũ ſibi & neceſſariũ fuiſſe oſtendit, quia & ſibi & ſuis militibus merces denegabatur, quorũ magis cauſa, quã ſua ſe mouere oſtẽdit Quod]ga. Aquilas ui]ſigna ſub quib Gallias uicimus. Nõ pa.] nõ obedimus. Merces.] põma ut cõſulatus, honores triũphus. His.] cõciliatio eſt. Premia.] ſtipẽdiũ, menſum, coloma & agri. Nõ me. du] ſiue me alio quocũq;. Triumphes.] ex triũpho enim ſua præmia miles cõſequebatur. Cõfer ex] cõmiſerationis locus ad militũ animos incendendos, nam

ſi præmia

ſi præmia iuuentutis amiſerint, neceſſe erat ſenibus mendicare. Exanguis.] debilis & frigida. Quo ſe eco.] ad quem confugiet. Emeriti dicuntur qui obierunt legitimũ militiæ munus. Quæ ru.] qui agri, dabantur enim ſingulis ſeptena pluráue iugera. Veteranus.] uetus miles & belli peritus. Quæ mæ] colonia. An me]contrario exemplo auget indignationẽ, nam pyratis data eſt colonia & ciuibus denegatur. Magne] ô Pompei.

Pyratæ]quos Põpe à locis maritimis remouit & mediterraneæ regionis fecit colonos. Tollite.] Orationis concluſio eſt qua quid agendum ſit cõmittit militibus imperat. Tollite tollite,]epanalepſis Iampridem uictricia: iam diu per decennium uincere conſueta. Quas ſecimus.] quas execrando comparauimus. Arma tenenti]Sententia eſt cuius hic ſenſus. Qui inermi abnegat iuſta.] dat etiam iniuſta uim inferẽti. Omnia.] etiam quæ iuſti negarat. Nec numina]dijs fauentibus rem bene geremus, nam militum animos graui ratione & acclamatione ſtimulis plena confirmat. Regnum.] tyrãnit. Detrahimus domi. ſer.] uolumus tyrãnos ex urbe ad ſeruiendum prompta, & inuidioſè, dominos quum unũ intelligit dixit. At dubium]poſt Cæſaris perorationem quid milites egerint explicat. Vulgus du.] multitudo incerta an inferret in patriam arma. Non cl.] ſubmiſſa uoce. Fremit]loquitur. Pietas.] quanquã pietate reprimerentur tamen acrius impellebantur: tum pugnãdi deſiderio, tum Cæſaris maieſtate quæ ipſis metum incutiebat. Penates. domus metonymia. Quamquam ſe ce.] inhumanas & cædibus aſſuetas. Frangunt.] debilitant. Tumentes.] ſuperbos. Diro.] magno uel crudeli. Summi tunc]tunc conſurgens Lelius primipilus legionis nomine in hæc uerba reſpondit.

Gerens munera primipili.] gerẽs officium primi centurionis Primipilus enim & centurio primus (autore Liuio) idem fuit, quindecim enim ordinũ qui locabant ſub ſignis, & erant ſinguli in tres partes diuiſi, unaquæq; pars primipilus appellabatur, & eius partis dux primipilus.

Inſignia doni eme.] ornamentum doni quod ſua uirtute erat emeritus, uidelicet quernam coronam quæ dabatur illi qui ciuẽ ſeruaſſet in prælio hoſtemq́; occidiſſet, fiebat etiam ex ilice. De generibus Coronarum lege Gelliũ lib. quinto. Si licet]non modo milites dicto obtemperaturos promittit ſed ipſum Imperatorem inflammat.

Si licet]Præfatio eſt cum attentione, utiturq́; licentia.

Romani ma]beneuolentiam captat. Expromere uo]libere eloqui uera. Quod tam leo.] narratio eſt. Tenuit tuas ui.] à bello & ultione repreſſit.

Deerat.] tacitã obiectionẽ rephendẽdo diluit. Deerat.] quaſi dicat deeſſe nõ debebat. Dum mo.] dũ uiuimus.

Spirãtia.] uiuẽtia. Sanguis.] qui eſt animæ ſedes: & in quo uita cõſiſtit. Et dum pi. na.] & dũ ualemus uiribus certareq́; poſſumus. Degenerem pa. to.] tolerabis togatos mortes & qui maiorem fortitudinem nõ imitantur. Regnum.] tyrannidem. Vſq; adeo mi.] tã miſerabile uidetur, eſt enim miſerius hæc pati quàm exercere bellum Ciuile. Duc ı ge.] longa per amplificationẽ concluſio. Per Syrtis.] Syrtes duæ, maior & minor ſunt in mari, quod Aphricanum Aegyptum uerſus alluit. Dictæ à ſv́ρειν quod eſt trahere, nam naues ad ſe trahũt. Sunt autem maria nunc arenoſa, nũc profundiſſima & importuoſiſſima ob uadorũ frequentiam breuia magis magisq́; ob alternos motus pelagi affluẽtis ac refluẽtis infeſta, ut ait Mela. Inhoſpita] non ſuſcipientia hoſpitem, nam ut mergunt naues aut arenis circundant. Per calidas] per deſerta Libyæ in quibus eſt aquæ penuria & ſerpentes abundant. Hæc manus.] aut ſuam dextram oſtendit, aut militum multitudinem, & à tuto argumentatur, ne Italiam inuaſuri quicquã à tergo uideantur poſſe metuere. Victum orbem.] uictam Galliã extremam mũdi partem, ex qua Cæſar primus Romanorũ cũ infeſto exercitu in Britanniã inſulam quæ alius quidam orbis dicitur nauigauit, ſuperataq́; obſides, & pecuniam imperauit. Compeſcuit.] repreſſit & ſuperauit. Vndas tumidas. fluctus maximos & quam in noſtro ſit mari maiores. Oceani.] Oceanus mare eſt quod circuit terrã, dictus à fluendi uelocitate Nam ὠκέως Græcè citus dicitur. Fregit Rhenum.] remigauit per Rhenum fluuium, qui Galliam à Germania diuidit, quã ut facilius Cæſar inuaderet ſuper eum inuitandum pontem conſtruxit. A

Vertice ar]in Septentrione. Virgi.] hic uertex nobis ſemper ſublimis, uel legas uortice id eſt, aqua uolubilitate quæ ſeipſam abſorbet. Iuſſa ſequi.] ſenſus eſt, neceſſe eſt mihi parere tibi, quia uolo & uelle cogor. Cogi aũt eũ melius intelligimus ab amore, quã quod ſit hoſtis iudicatus, quippe Cæſar habuit milites amantiſſimos ſui: & ad omnia facinora peragenda paratos, ut hunc ipſum ſæuum & atrocẽ. Nec ciuis.] nec exiſtimabo ciuem ſed hoſtem. Claſſica.] tubas metonymia. Per ſigna decẽ aquilis]quas tuæ totidem legiones fœliciter ſequũtur, Cæſar enim principio habuit quinq; legiões inde tres addidit, poſtea Pompeij diligentia tres alias, in qñb. primã confectam ex delectu prouinciæ tanquam ex ſuo numero Cæſari dedit, eamq́; demũ repetijt et abduxit. Caſtris.] exercitibus tuis nec dicas decem caſtris. Pectore ſi fr.] omnia immania facinora facturum ſe pollicetur Iugulo.] in imo gutture. Condere]immittere et uulnerare. B

Plenæ partu] grauidæ, ut in uxorẽ pariter fœtũq; ſæuiam. Inuita.] ego inuitus hypallage. Peragam.] ut pariam tibi. Si ſpoliare deos.] ſi deorum templa & ſimulachra diripere ſacraq́; omnia uiolare atq; incendere. Flamma caſtrenſis.] ignis militum & caſtrorum tuorum. Miſcebit.] turbabit, confundet. Numine monę.] Iunonis monetæ templum metonymia eſt. Moneta à monendo dicta quoniam (ut in primo de diuinatione Cicero inquit) cum terræmotus factus eſſet, ut ſue plena procuratio fieret uocem ab æde Iunonis ex arce extitiſſe, quocirca Iunonem illam appellatã monetam. Caſtra ſuper.] id eſt, ſi patriam obſidere & ſuper Tyberino ponte caſtrametari. Tuſci.] oritur enim in Tuſcia, C

Metator.] metari, parare eſt, menſurare & eligere.

Virgi.] Si pinguis agros metabere campi. Metator ergo eſt qui eligit & determinat loca Hinc ſit caſtrametator & caſtrametari. Heſperios.] Romanos In planum effun.] ſolo æquare. Aries.] trabs quæ habet in ſummo ferrum inſtar capitis Arietini, quo muri concuſſi diruũtur. Saxa.] murorum. Illa.] urbs. His.] uerbis Lelij. Cohortes.] militũ ordines qui erant in quaq; regione decem numero pro gradu diſsimili: ita ut prima maxima & decima minima eſſent. Manus ela.] dextras ſublatas quibus fortitudinẽ & fidem pollicebãtur. Ad æthera. hyperbole. Quantus ſo.] ſimilitudo à ſonitu ſyluarum Siluæ preſſæ. impulſarum arborũ. Curuato Ro.] plicatis ramis. Aut rurſus red. in æthe,] aut quũ ceſſante uento in uſum ſtatũ reuertitur. Boreas thra.]

uentus

A *uentus flãs à Thracia quæ eſt regio ad Septẽtrionẽ, à quo finem habet Hiſtrum ab Oriente Põtum, A' Meridie Aegæum, dicta eſt à* θρασυ, *quod eſt ferum, ſeu temerarium.* Incubuit.] *Superruerit & inuaſit.* Oſſa.] *Oſſa Magnus Theſſaliæ, mons Pinibus plenus.* Cęſar ut acceptum] *percepta militum, optima uoluntate Cæſar, ut ſupra ex eius Commentarijs diximus reliquas legiones ex Hybernis euocauit, & ſubſequi iuſſit, Romam uerſus arrepto itinere in opportunis locis, et ciuitatibus, quas ſibi cõciliabat præſidia collocabat.* Acceptum.] *Suſceptum & gratum.* Tam prono] *tam cupido.* Ferre.] *impellere & urgere.* Languore.] *deſidia.* Moerens ſor.] *in mora tuus proſperitatem.* Euocat.] *extra ad ſe uocat.* Vndiq.] *ex omni parte ubi erat.* Deſeruere] *Loca unde diſceſſere milites, per catalogum memorantur.* Deſeruere ten.] *diſceſſere à Tentorijs. Tentoria linea ſunt quæ pro tecto tenduntur.* Lemãna] *iuxta Lemannũ Galliæ Trãſalpinæ lacum, per quem Rhodanus Ararum deferens capitur. Is Heluetios à Gallia*

B *ſeparat, ſuiſq accolis Lemannorum indidit nomen.*

Cauo.] *concaua propter ripas eminentes.* Caſtraq. que Vogeſi] *Vogeſus mons, à quo profluit flumẽ Moſa, qui eſt in finibus Ligonum, ut ait Cæſar, & idea in quit curuam ripam. Lingones populos in Belgica fœderatos, & in Occaſum uergentes. qui ſuper Heluetios & Sequanos habitãt.* Picti.] *Diſcolorati.* Collodebãt.] *reprimebant, nam erant eis oppoſita.* Hi.] *alij milites. Vada Iſara Iſaram non profundum, qui inter Arrid durionemq. flumen, exit in Rhodanum & nomen amittit, apud hunc Fabius Maximus Pauli Nepos monumentũ inſignis uictoria Trophæũ erexit ex marmore, & Marti & Herculi duo templa.* Gurgite.] *fluuio.* Lapſus in am.] *Rhodanum ingreſſus.* Soluuntur ſta] *diſceſſere inquit, præſidia à Rutenis. Ruteni Narbonenſi prouincia cõtermini ſunt, eos idem Fabius qui Allobrox dictus eſt, ſeparauit Eſt enim ciuitas Rutenorum una ex Allubrogibus.* Flaui.] *crinibus flauis.* Soluuntur ſta.] *liberantur à militibus, qui illic ſtabant.* Mitis arx] *ex Cemena monte oritur, authore Strabone auctus imbribus ripas egreditur, lenis tamen & per Rubreſum lacum tranſi-*

C *ens, effluit in Tyrrhenum.* Non ſce. ca.] *non nauigari à militibus Romanis.* Varus.] *hic ex Alpium monte Cemeno profuſus Italiã à Narbonẽſi, quæ & Braccata Gallia dicitur, diuidit.* Plin. Promoto.] *procul Amoto.*

Quaq ſub Her.] *longum eſt Hyperbaton, qui tenet ea, quæ & cætera.* Signa.] *mouet.* Portus ſub no. Her.] *In Liguria eſt Monœci, Herculis portus, quem ſolummodo uexat unus ex Ventis, dictus quidẽ Monœcus, uel quod pulſis omnibus illic ſolus noluit uenerari, uel quod in templo ſemper ferè colitur ſolus,* μόνος *enim ſolus eſt &* οἶκος *domus, admittit tamen Muſas, ut in ſexto Faſtorum canit Ouid.* Viget.] *repellit.* Corus ro.] *concauo & ſinuoſo mõte Corus qui & caurus dicitur, & agreſtis ſtat ab ultimo Occidente Septentrionem uerſus.*

Non ha. ius] *non obeſſe poteſt.* Zephyrus] *qui ſtat à medio Occidente. Circius Septentrionalis uentus iuxta eorum De uentis lege Gellium libro ſecundo Plinũ & Vitruuium.* Prohibet.] *terret & uetat nautas quia perpetuo tutum portum non præſtat, ſed breuem nauibus ſtationem.* Quaq ia.] *Litora intelligit Galliæ Oceani, quod nunc terra nũc mare eſt, ex fluxu refluxuq eius, nec tam Aquitaniæ partem indicat, quæ eſt à Garumna ad Pyrenæos montes. ſed quæ ad Hiſpaniam uergit.* Dubium.] *incertum.* Vendicat.] *aſcribit ſibi.* Alternis.] *cõmutatio.* Funditur.] *effunditur.* Aufertur.] *retrahit ſe.* Ventus ab ex] *pendet hic locus uſq ad. Quærite quos agitat mundi labor, Cauſſam enim huius æſtus, & fluxus, ac refluxus Oceani, relinquit Philoſophis indagandam. Eſt enim ſibi incertum, an ui uentorum, an ui Lunæ, an Solis id accidat. Cõpertumq eſt certa Lunæ ratione moueri, niſi uentorum impetus obſit. De hoc motu quid Macrobius quid Plinius ſentiat, lege, ait hic enim. Sed æſtus maris accedere & reciprocare maximè, mirum eſt, pluribus quidem modis accidit Verũ cauſam in Solei Lunaq. bis inter duos exortus Lunæ affluunt, bisq remeant uicenis quaternisq ſemper horis. & primũ attollentes ſe, cum eo & mundo intumeſcentes, mox à meridiana cœli faſtigio, uergente in Occaſum reſidere. Rurſusq ab Occaſu ſubter ad cœli ima & meridiano cõtraria accedente inundantes, hinc donec iterum exoriatur ſe ſorbentes, nec unquam eodem tempore pridie reflui & reliqua.* Ventus ic.] *impellens mare.* Voluet ab axe ex.] *uoluenda urget ab ultima regione, & ſuo termino.* Deſtituat.] *derelinquat & eo ceſſante ſit refluxus.* Vnda ua. ic.] *uagũ mare periphraſis.* Thetys] *Oceani uxorẽ.* Secundo ſid.] *Luna quæ poſt Solẽ ſecũda eſt, uel ſecundo id eſt, fauẽte & proſpero Eſt enim Luna humida frigidaq natura cuius incrementũ & imminutionem humor imitatur, unde hi æſtus plena Luna maximè feruẽt.* Hora lunarib] *per ſextas horas obſeruationesq Lunæ, ut docet Macrob de Septenario numero loquens.* Erigat.] *attollat.* Hauriat] *attrahat & bibat.* Vndas.] *alentes. Docent Phyſici ſidera, id eſt, ignes cœleſtes maris undis nutriri. hinc Virg.* Cõuexa polus dum ſidera paſcet. *Cic in libris de Natura deor. inquit, Sunt autem Stellæ naturæ flãmeæ, quocirca terræ maris aquarum uaporibus aluntur: his qui à Sole ex aquis excitantur.* Quibus altæ renouatæq ſtellæ, atq omnes æthere refundunt eadem, & rurſum trahũt in idẽ. Quos agitat mun la.] *hoc eſt, à Philoſophi, qui naturã mundi ſtudio, & labore inueſtigatis* Labor, motus. Aeml hi.] *Apoſtropha.* Meatus.] *fluxus & refluxus.* Latex mihi] *incognita es.* Monethis.] *Monetis, Germaniæ populis, Arioniſto duce militauis in Cæſarem. Legitur & Nemetes, eſt enim Nemes urbs Germaniæ Rheno uicina.*

Satyri.] *Aquitaniæ fluminis.* Tarbelicus.] *Tarbelli populi littorales quatuor in Aquitania ſunt. Signum, Cocoſates, Sexſignani, Venam.* Claudit cur. lit.] *concludit ſinu.* Molliter.] *ad molliter receptũ.* Signis mo.] *diſcedit.* Santonis.] *in Aquitania populus.* Amoto bu Cę.] *milite qui olim fuerat hoſtis.* Bituris] *Bituriges populi liberi in Aquitania, qui dicũtur etiam Cubi authore Plin & Ioſei ut ait Strabo.* Axones.] *Accolæ Axonis fluuij in finibus Remorũ, ut eſt apud Cæſ. legitur & Suexiones arma. nã hi inter Germanos Sueuos proxime Menapijs ſunt uſq ad Sequanæ amnis exitũ, ut Strabo tradit Plin. Sueſſiones in Belgica ponit.* Leues in lon. ae.] *agiles in haſtis lõgioribus.* Leucus] *Leuci Belgicæ populi, liberi ſuper Mediomatrices & prope Treuiros & Lingones ſunt.* Rhemus.] *ex Treuiris & Neruijs, Senones & Rhemi ſua in Occaſum domicilia ut ait Strabo. At Cæſar, inquis eos ex Belgis Galliæ proximus eſſe.* Excuſſo lacerto ad iaculandum. Gens Sequana.] *Poſt Heluetios Sequani et Mediomatrices Rhenum incolunt.*

incolunt. Sequanaq́ fluuius à Belgicis Celtas ſeparās, Pariſios diuidit. Flexis treuis.] in gyrum ad dumandos, & uertendum in circulū equos. Belga.] Belgica, ea pars Galliæ eſt, quæ à Sculda ad Sequanā iacet. Belgæq́ ipſi per gentes quindecim diuiſi ſunt. Docilis rector mō. co.] qui facilè diàceis regere currū Camerātū, quē ſua lingua cuumum Galli appellāt. Monſtrati.] à oriūnt & Germanis, qui plurimū illis utuntur & ualent, reſumaturq́ illud, gaudent amota buſte. Aruerni] in Aquitania liberi populi ſunt, ut Plin. tradit, hi ex Troianis uetos ſe prædicabant, à quibus & Romam duxêre originē.

Latios.] Romanos. Iliaco.] Troiano. Fingere.] quia non uerū erat. Neruius.] in Belgicu ſtragem, Germanica natio cōtigua Trāſgris, Strabo & Cæſar. Nimium'ue rebellis] ſæpè enim cōtra Cæſarē rebellauit, & cum is abeſſet in Britannia L. Cottā, & Tuurium Sabinum, legatos Cæſaris, Nerui interfecerunt & poſtea in Q. Ciceronem ſe conſuluerunt, ut ſcribit Cæſar Cōmentario quinto. Pollutos.] maculatus. Vangiones.] propè Incubos populi accolæ Rheni, Germaniæ gentes. Laxis brachis.] Vtuntur enim caligis clauſis, ut Sarmatæ Scytharum gentes, quæ à Meotide incipiunt, Boreāq́ uerſus quindecim dierum, itinere ſe extendunt. Sunt bracha ueſtes breues & ſtrictæ, quib. pudenda uelantur ab umbilico ad genua, ſi uerò ad talos uſq; procedant, laxæ ſunt, quandoq; pro Rhenonibus accipiuntur quæ totū corpus operiunt. Batavi.] Germaniæ populi, in inſula Rheni.

Truces.] Terribiles. Tubæ re. ære.] ſtatim inflexi. Acuere.] Incitauêre in bella. Qua.] & qui ſunt ea qua.

Cinga.] ex Pyrenæis montibus in Iberum fluit. intelligit autē eos, qui cis alterum ſunt Hiſpaniæ. Peteras.] errando diſcurris. Rhodanus.] Galliæ fluuius, à Rhodano oppido, quod præterfluit denominatus ex Alpibus oritur, & citato deſcendens curſu per Lemānum lacū fertur, integer tendens in Occidentē, & Gallias diuidens flectitur in Meridiem, & Arari, Iſari, Druentia, ſuſceptisq́ effluit in Tirrhenū. Ararim.] Arar ex 10. Alpibus labitur, Sequanos, Heduos, & Lyncaſios diſcernēs ut ait Strabo. Gebennas] Gebenna mōs inter Aruernos & Heluetios medius, in quo eſt einſdem nominis Gebennæ ciuitas. Treuir.] Treuiri in Belgica populi liberi, propè Leucos & Lingones ſunt. Conuerti] in Italiā. Tonſe ligur.] Liguria à Ligiſco Phaëtontis filio dicta, inter Galliam, & Hetruriam, & Macrā, & Varum flumen ab imis Alpium iugis extenditur, eius caput eſt Genua. Sed ego cenſeo legendum Liger, qui fluuius è Cemenis montibus ortus, inter Pictones & Vannetas excurrens, Aquitanos à Celtis diuidit, & in Britānicum Oceanum exit, ponitur Liger pro Accolis. Prælate to. co.] Prepoſite ſummā laude Togatæ Galliæ. Gallia enim omnis Comata uno nomine appellata in tria populorum genera diuiditur, amnibus maximè diſtincta: E Scalde ad Sequanā Belgica eſt. ab eo ad Garumnam Celtica, eademq́ Lugdunenſis. Inde ad Pyrenæi montis excurſum Aquitania Aremonica antea dicta. Ad hæc tribus diſtinguunt nominibus Gallias, Togatam, Liguriā, Comatam. Burgūdiā, & Franciam. Brachatam Tonsamcā uocāt. Immitis.] quia nōniſi humano ſanguine placatur. Teutates.] qui mortis deus interpretatur. Mercuriū hoc nomine Galli appellant, quē Aegyptij ut in 3. de Natura Deor. Cic. docet, Theut uocant. Heſus hor.] aſper & ſæuus, quia humanis uictimis, ut docet primo libro Lactan. placabatur. Eum aliqui Martē eſſe exiſtimant. Cic. uero Ariſteū Apollinis filiū, oleæ inuentorē. Taranis ara] qui Iuppiter interpretatur. Non mi.] Aequè crudelis, quia humanis hoſtijs gaudet, ut Diana quæ in Taurica colitur regiōe, ubi Perſas Oreſtha frater, id ſacrificij genus primus inſtituit. Siue ut malunt alij Thoas, cū illuc à cæde Lemnica perueniſſet. Vos q.] Strabo lib 4. inquit. Apud omnes tres paſſim nationes eximio in honore ſunt Bardi, Vates, Dryudæ. Bardi quidē laudationibus, rebusq́ poeticis ſtudent. Vates aūt ſacrificiorum naturaliumq́ cauſarum curæ dediti Druydæ pter cauſarū naturaliū ſtudiu, moralē diſciplinā exercent: Iuſtiſſimi aūt omniū opinione cū ſint, priuata & publica iudicia, eorū fidei mandantur. Addit ꝑterea, quod diuerſis cruciatibus homines afficiendo immolabāt. Bardi ua.] Bardi poëtæ, qui lingua Gallica cantores ſignificāt. Securi.] aut quia laudationibus tantūmodo uacant, aut quia metū Romanorum, multum depoſuerint. Qui for.] quia geſta uirorū fortium noſcenda poſteris traditis. Dryudæ.] ſic dicti quod ſub quercub uiuāt & uaticinētur. Δρῦς, enim quercus eſt. De eis apud Plin. in fine 16. & in Cæſaris Comment. 6. leges multa. Barbaricos.] inhumanos, efferos. B

Siniſtrū mo.] peruerſam cō, uetudinē. Nam hominum diuinationis deſtinatū, in tergo feriebant quoſdā ſagittis efficiebant, quoſdā in ſacris ædibus patibulo affigebant.

Repetiſtis.] poſt diſceſſum militū Romanorū, in quos arma tenebatis. Solis noſ. de.] ex moribus & opinione ipſorum poëta cenſet, aut ſolos Dryudas Magos ueram Dei cognitionem habere, aut ſolos ignorare. Incolitis al. ne.] habitatis altas arbores, quas in lucis ſacris amœnitatis cauſa habetis Vobis au.] Vobis aſſerentib. inquit, Animæ non eunt ad inferos, ſed ad aliū orbem, ubi uita ſempiterna fruuntur. Tacitas.] quia ſilentiū loca. Virg. Loca nocte ſilentia late. Herebi.] inferni per quem accipimus ſedem eorum, qui bene uixerunt. Ditis.] Plutonis. Pallida.] ab effectū quæ Pallorem inducunt, & Tartarum damnatorum locum intelligit. Idē ſpiritus.] eadem anima ſuſtinet nouū corpus. Orbe alio.] ſiue Antipodes, ſiue in inſulis Fortunatis. Canitis ſi co.] ſi uera & cōperta loquimini. Mors eſt me. lon. ui.] id eſt, media monte peruenitur ad illā uitam æternā.

Populi quos de ss.] Dryudæ Septentrionales. Errore.] opinione. Quos il.] ideo certè fœlices, quia mortē maximū terribiliū, ut Ariſtot. inquit, nō timent, ipſāq́ gaudent, ut quia ad immortalitatē perueniāt. Hi quoq; Valerius ſcribit, pecuniā in alio orbe reſtituendā credere non dubitant. Lethi,] mortis. Inde ex mortis ſecuritate, C

Ruendi in fer.] pugnandi oppetendiq́ mortem. Capaces.] patientes, & quæ nō terrētur. Et ignauū eſt.] turpe eſſe exiſtimant mortē effugere. Et uos opt. ar.] uos qui repellebatis. Caicos] Caici Germaniæ populi comati accolæ Rheni ſunt, dicūtur & Cauci. Feroces.] à Caicis ferocibus habitatas. Apertum or.] Germaniā, ad quā inuadendam prius Cæſar aliis aditū patefecit. Cæſar ut immen.] Cæſar legionib. euocatis, fruſtrà tentata cōcordia per L. Cæſarē, & Roſciū Prætorē, quibus dederat mādata Pōpeius M. Antoniū, cū cohortib. quinq; Aretiū miſit, ipſe Ariminum cum duab. legionibus ſubſtitit, delectū habere inſtituit, Piſaurū Senam Anconā ſingulis cohortibus occupat, ut ait Cæſar. Appianus uerò inquit, Cæſar ab Arimino ubi nō diu moratus ad ulteriora cōceſsit arcibus ꝓſidia imponēs, & quæcunq; in trāſitu obſtiterant,

A obſtiterant, uel ui, uel humanitate ſibi uendicans. Immẽſi qui col. eo.] ut magna potentia ex coadunatis legionib. Maiora.] quã eſſet Arimini occupatio Spargit.] Spargit cohortes, Metonymia Complet.] præſidijs firmat.

Vna quoq;] Terror urbis deſcribitur, de quo ferè ſic Appianus. Fuga ignur & conuerſiones omnibus in locis ſumma trepidatione fieri cœptæ, quũ Cæſarem cum uniuerſis copijs adeſſe crederent. Quæ omnia intelligentes Cõſules Põpeiũ ab urbe egredi, & per Italiã delectus agere, ueluti rep. extremo in periculo poſita iuſſerunt. Vana.] inanis. Acceſsit.] Addita eſt. Irrupit.] aggreſſa eſt.

Inſolit] Immiſit in animos, uelut conſpicuã. Velox nun] fama ipſa, quo nullũ malum uelocius, ut ait Maro.

Properauit.] Feſtini. Nã Cæſar erat præceps in omnia. Innumeras lin.] uel hominum, uel ipſius famæ, cui quot ſunt corpore plumæ, tot linguæ, totidemq; ora ſonant. Præconia.] denunciationes. Eſt qui] aliquis Cæſaris acter Menania cãpos ubi quis Ortinos uaſtare dicebat Turmas.] equitum claſſes. Meuania.] oppidũ in Vmbria, ad uiã Flaminiam pter quod labitur fluuius

B Thenens. ibi & Clitumnus eſt candidorum armentorũ gregumq; ferax. Explicat.] dilatat Qua Nar.] Nar Sat moenum fluuius è Fiſcello mõte defluẽs, aquis ſulphureis miſcetur, & iuxta Narniã oppidũ præterit, & ad Ortas in Tyberim influit. Alas bar.] turmas Cæſaris, Gallicas. Omnes aqui.] decẽ legiones, Metonymia. Collata.] in unum coadunata. Agmine non uno.] pluribus aciebus & exercitibus. Denſis ca.] hoc eſt, præ copiarum multitudine denſa caſtra facere. Nec uid. qua.] nec cõſiderant, nec uidẽ ur aſpicere tam mitẽ et placabilem. Occurrit.] ee præſentatur. Immanior ho. ſte.] crudelior ipſis, quos ſuperauit Germanis, qui immanes ſunt uel immanior improbior obuictos hoſtes. Populos ia] inmnet Gallos Tranſalpinos. Reuulſos.] euocatos. Pone] poſt, ut pone ſubit cõiunx Vrbem.] Romam. Romano. Romanis militibus, ne ipſi direptione patriæ ſe contaminare. Dat ui.] auget. Nam ut inquit Maro. pauia metu primo. Nollo an.] cum nullos ne iarum nũcius eſſet. Fit acce.] ipſimet. Periculũ.] perterritum. Percellere ad animum, Percutere ad corpus pertinet. Curia.] Senatores Reip. curam gerentes. Indicat enim id uerbum perſonas et locũ. Ipſi patres.]

C Interpretatio. Ex hoc multi Pompeiũ Capuã ſecuti ſunt. multi alio obierunt Mandat.] cõmittit decreta multa conſtitutiones odio plenas, ut Cæſarem perſequerentur. & prouiderẽt ne quid mali Reſp. pateretur, quod in tumultibus ſemper ſolebãt Cõſulibus dicere. Conſulibus.] Lẽtulo & Marcello. Quæ tu pe.] & quæ ad quæ loca confugiant, & unde diſcedant. Iacctsi.] Syntheſis. Quo ſu impe. fu.] quo metus & fugiendi ſtimulus abſtulit. Veget peçc.] impellit feſtinũ. Seriatĩ her. lon] continuò & ordinatè, multitudines egrediuntur.

Credas.] credere poſſis, inquit, aut domos cõburi. aut terræmotu uexari. Faces ue.] incendium. Corripuiſſe.] occupauiſſe, Nutantes.] trementes & inclinãtes.

Pendere.] minari caſum Ruina quati] Rumoſo impetu agitante. Limphata furioſa.] Limphati dicuntur mente commoti, qui ex aqua uiſum contraxẽre. cuius eſt huc atq; illuc diſcurrere. Lympha enim eſt aqua, quod fit à Nympha mutata litera. Lymphati ergo Lympharũ furore percuſſi dicuntur. ſicut Ceriti Cereris. Vnica.] ſola fugiendi ſpes reliqua eſſet. Afflictis.] aduerſit: flige re enim percutere eſt. Inconſulta.] inconſiderata, ſine cõſilio. Qualis uelut naue Auſtrinis fluctibus periclitante, ſed nondum diſſoluta, nautæ ſe in mare præcipitant, ſic populus ruebat in fugam. Turbidis.] nubilus & uehemens. Repulit æquor à Syr.] ita in Septentrioni flat, ut Syrtes meridianæ ſiccentur. Pondera ma. ue.] grauis malus uela gerens, cum ſonitu fractus eſt. Deſilit.] deorſum ſalit. Magiſter] quẽ Põpeiũ & Senatus comparet, nautas uerò populo. Nondum ſpar. con.] nauis adhuc integra, & non diſſoluta contextura. Facit nau.] iacit ſe in mare & enatat, uelut naui fracta. eſt enim Naufragium fractio nauis, & Naufragus, qui nauim fregit, & cum periculo natat. Nullus iã.] quanta trepidatio mentes inuaſerit ex obliuione ciuitatis oſtẽdit.

Languidus æuo.] decrepidus. Nullũ.] filium. Euoluit ec.] potuit reducere & retinere. Aut pa.] aut expectauit dum ſacrificarentur, & pro ſalute ipſorum uota cõciperentur. Hoc etiam ideo dixit. Quoniam ut habet Plutarchus, Cõſules nec peractis de more ſacrificijs ſe fugam ſurripuerunt. Patri la] ſiue dij domeſtici domorũ & cuiuſq; loci cuſtodes lares Nymphæ & Mercurij filij. Conciperẽt.] conceptis uerbis enuntiarent, parenter & coniuges. Dubiæ] quæ in periculo erat. Hæſit lu.] quod ipſum cederet abire, ut eſt mos diſcedentium. Ouid. Ter limen tetigi, ter ſum reuocatus & ipſe. Indulgens animo, pes mihi tardus erat. Sæpè ualedicto rurſus ſum multa locutus. Viſu extre.] aſpectu ultimo, quia nunquã reuerſurus. Ruit.] properat. Irreuocabile] Reuocatoribus nõ auſcultans. O faci.] Amplificando rem poëta ſententioſè exclamat. Dare.] ad dandum. Difficiles tue.] duri ad ſeruandũ. Facilius eſt enim parare, quã parta ſeruare. Ignauæ ma.] inertes cœtus. Facilem præ.] quã facilè prædari poſſet. Frequẽtam.] plenam et multos continentẽ. Capacem ge hu.] quæ cunctos homines caperet, ſi in unũ coadunarentur. Cum preſſus] fugam improbans, & deplorans, à contrario argumentatur Romani, inquit, in agris hoſtilibus uallo aggere, & foſſa ſe muniunt ac cõtinent. Vos uerò urbẽ munitam, ſub primum rumorem relinquitis. Preſſus.] uexatur. Clauditur.] obſidetur, in agro hoſtili, ut exercitus Sp Poſthumij ad furculas Caudinas, ubi à Samnitibus obſeſſus caſtra muniuit, ut noctu ſecutus eſſet.

Vallo.] Munimento ex uallis, hoc eſt, palis facto. Aggere ſu] congeries ſubitaria ad munitionem caſtrorum.

Securos.] ſine metu. Tentoria.] multũ tecta. Munimine ceſpi. ea.] munimẽto terra euulſa. Ceſpes.] propriè eſt terra cũm uiridi herba euulſa uel exciſa.

Nomine.] rumore. Nox una tu. non cre. ma] unius noctis ſpatio tuis muris nõ conſiderunt. Danda tamẽ.] Ab accuſatione Pompeij uictoris gentiũ illos expurgat.

Tum ne qua] Præterea ne metus minueretur omnia, erant prodigijs plena, de quib. ſic Appianus Monſtra ptereà, ac ſigna cœleſtia, mentẽ plerunq; terrutabant. Nã ſanguinem pluiſſe, Deũr. ſudaſſe ſimulachra Plurima è cœlo tacta fuiſſe templa. Mulam etiam peperiſſe memorãt, maliaq; alio horrenda apperuiſſe. quæ reipub. interitum mutationemq; ue portenderent. Supplicationes igitur, ut in cõmuni conſternatione decretæ ſunt. Populus ad Marij Syllæq; recordationem, uehemẽter excitus exclamare cœpit, Cæſarem ac Pompeium magiſtratum deponere oportere, quaſi in hoc ſolo finem bellum eſſet habiturũ. Addita.] ſuperiori conſternationi. Fides pe. fa.] certitudo

peioris calamitatis, quam metuerent. Minaces.] terriſi ci. Prodigijs.] ſigna quæ prædicunt. Cic. qui enim oſtēdunt, monſtrāt, prædicunt, oſtenta, portēta, mōſtra, prodigia dicūtur. Obſcuræ no.] homines per noctē obſcurā.

Ignota.] non alias uiſa & obſeruata, Plinius tradit, ſtellas repente in cœlo, humore fortuito, et ignea ui naſci. Sunt tamen qui eas eſſe perpetuas credāt, ſuoq́ ambitu ire, ſed non niſi relictas à Sole cerni: Intelligit autem poëta Pogonias, quæ iubam demiſſam in ſpeciem barbæ habent, & Acontias quæ iaculi modo umbrantur, ocißimo ſignificatu, & Xiphias pallidißimas, & doliarum figura, fumidæq́ lucis Pythetes, & Ceratias in ſpem cornu, & Typhones ignea ſpecie, ſpiræ modo intorta. Ardentemq́ pol.] cum uentus ad altiora perlatus, partem ignis ætherei ſecum rapit, hinc fieri Ariſtoteles docet. Id etiam eſſe obſeruatum Poſthumio Alba, & Sp. Fuſio ſeu Furio Conſulibus libro ab Vrbe condita tertio Liu. ait. Obliquas fa.] tranſuerſas, quæ, ut inquit Plinius, emicant, nonniſi cum decidunt uiſæ. Horum ſunt genera duo lampades, quæ ſunt planè faces & bolides. Faces ueſtigia longa faciunt priore ardente parte Bolis uerò perpetua ardens, longiorem trahit limitē. Cælo per ina.] in aëre per ſummā eius partem, quam inanem uocant philoſophi. Crinemq́ ſi.] ſidus crinitum Cometas Græci uocant horrentes crine ſanguineo, & comarum modo in uertice Hiſpidas, ut Plinius ait. Timeo di.] quia terrificum, magna ex parte ſidus, atq; non leuiter piatum, ut ciuili motu Octauio Cōſule, iterumq́ Pōpeij & Cæſaris bello. Ariſtoteles in Metheoris uult inflammatum aërem, circa aliquem ex quinq; Planetis, à quibus naſcuntur fulgura, & contractum cometæ præbere ſpeciem, ſed Saturni & Martis eſſe peiores. Hos autem neq; Luna, neq; Sol gignit. Mutatorem re.] id enim portendit.

Fulgura.] fortuitorum fulgurum uaria generatio eſt. Illa uerò fatidica ex alto ſtatisq́ de cauſis, & ex ſuis uenēre ſideribus, ut Plinius ait, & ſic è ſtellis illis tāquā ſcintillæ è carbone progrediuntur. Micuerunt.] ſplenduerunt. Fallaci.] Quia non niſi cœlo nubilo naturaliter apparere ſolent non uerò prodigiosè. M. Herēnium Decurionem in Catilinianis prodigijs, ſereno die ictum, Plinius ſcribit. Denſo aëre.] Spiſſo & cōtracto Priſcianus in libro carminum legit tenſa id eſt extenta. Nunc iacu.] explicat ipſas uarietatem, & per iaculū Acontias accipit. Lampas.] lampades ardentes intelligit faces, quanquam Plinius ait: Se uidiſſe ſtellam è cœlo cadere & augeri terræ appropinquantem, ac poſtquam in Lunæ magnitudinem facta ſit illuxiſſe, ceu nubilo die, deinde quū in cœlum ſe reciperet lampadem factam ſemel proditum.

Tacitum.] ſine tonitru. Sine no.] nubes enim tonitrua edere conſtat. De ſi par.] cūm propriè ex Auſtrali naſcantur, & notus ipſe dicatur fulminis fabricator. Itaq; Plinius ait, per plurimum referre, unde uenerint fulmina & quo conceſſerint. Caput la.] Romam uel ædem Iouis Latialis apud Albam. Stella mi.] ad differentiam quinq; planetarum errantium, quæ ſtellæ appellantur minores dixit. Decurrere.] oriri & uerti. Vacuum.] non occupatū à Solis luce ut diri. Venere.] apparuēre. Cornu co.] Tempus & cauſam lunaris eclypſis paucis complectitur: Nam non fit niſi plena luna, & per terræ interpoſitionem, ob quam Luna Solem neque aſpicere, ut obiectu ipſius Lunæ inter Solem, et terram fit ſolaris defectus. Hinc Plinius manifeſtum eſt, inquit Solem interuentu Lunæ occultari, Lunamq́ terræ obiectu, A ac uices reddi eoſdem radios Lunæ interpoſita ſibi auferente terra, terræq́ Luna. Coacto.] coniunctio quod coierat. Reddere fra.] repræſentaret Solem integra rotunditate. Expalluit.] non luxit, eclypſim paſſa eſt

Vmbra.] obſcura interpoſitione. Ipſe ca.] Sol quoq; ait meridie ita defecit, ut omnis terra tenebris obduceretur. Caput.] quod eſt radijs coronatum, ut fabulæ canunt. Ardentes.] flammigeros. Atra cali.] obſcuris tenebris. Diem.] diri lucem. Qualem no.] obſcuritatem, & tenebras. Duxēre.] contraxēre. Mycenæ thy.] Mycenæ oppidū eſt in Argolide, apud quas Thyeſtes Pelopis Hippodamiæq́ filius Meropem Atrei fratris uxorem ſtuprauit, ſuſcepitq́ ab ea filios. Inde eiectum regno, cum ficta gratia reuocaſſet Atreus, treis ei liberos epulandos appoſuit quo ſcelere Sol iam altior indignatus in ſuos ortus reuerſus eſt, & terra tenebris inuoluta.

Per ortos.] per Orientem. Ora ſe.] Aetneus ignis qui tendebat in cœlum Italiam uerſus maiori, cum copia ſe in Italiam inclinauit. Mulciber.] Vulcanus. Laxanis ora.] aperuit, lentauit craterem. Etnæ.] Etna mōs B in Sicilia, ardens, à quo ad Lyparen eſt antrum & officina Vulcani, qui Ioui cum Cyclopibus fulmina fabricat. Quanquam & Tiphæum ſiue Enceladum gigantem Aetnæ ſuppoſitum flammam illam per os dicūt emittere. In la. hei.] è regione uicina Italiæ. Atra caryb.] Siculum fretum cruentum apparuit. Carybdis locus eſt, qui aquas trahit & ſorbet in uertendo, & rurſus emittit. Fuit autem Anus rapaciſſima, quam cūm illuc Hercules præcipitaſſet, loco nomen dedit. Torſit.] conuoluit.

Scoi ca. de.] Scylla dicit, quæ puella pube tenus cerees ueneficio in canes conuerſa fingitur, cum ſit locus cauernis plenus qui percuſſus à fluctibus latratus uidetur emittere. Flebile.] flebiliter. Veſtalis ra.] Ignis Veſtæ perpetuus qui à Virginibus in Capitolio ſeruabatur, extinctus eſt. Raptus.] remotus. Ab ara.] quæ pro foco eſt. Et oſtendens.] flamma ſacrificij, quod fiebat Ioui Albano in duas partes eſt prodigiosè diuiſa. Latinas.] ſacra Latialis Iouis à Latinis populis, qui ad Albam conuenebant. Confectas.] finitas, nam peracto nocturno ſacrificio Latinæ finitæ erant. Vnde alibi uidit flammiferas confectas nocte Latinas. In par.] quod indicat C populi diuiſionem. Gemino cacu.] duorum diſcordiā ducum portendit. Thebanos Ro.] Ethreclis & Polinicis, qui filij Oedipi poſtquam mutuis ſe uulneribus confecerunt in eodem rogo, ille ab Antigone ſorore, hic ab Argia uxore poſiti geminā flammā ſummumq́ æternæ teſtimonium, odij emiſerunt, Statius in 12. Exundant diuiſo uertice flammæ alternaſq́ apices abrupta luce coruſcant. Subſedit car.] Concuſſa à firmamēto ſuo eſt facta depreſſior relicta foſſa, & loquitur de hiatu, mox uero de motu terræ. Sic Liuius, Terra uelitris triuum ingerum cauerna ingenti deſedērat. Veteremq́ quantus fuerit terræmotus, hoc uno indicat argumento, quod Alpes ſunt agitatæ. Diſcuſſere.] eiecere. Veterem.] multorum annorum. Nutantibus ius] trementibus ſummitatibus. Tetys.] Oceanus ipſe. Calpe co.] Calpe mons eſt, cum eiuſdem nominis ciuitate ab Hercule condita, in ultima Hiſpania, Europam terminans, una ex metis Herculis. Nam altera quæ terminat Aphricā appellatur à Byla, ut author eſt Strabo. Hæ autem cum continuo iugo tenerentur, Hercules ſeparauit, & in terras admiſit Oce-

A *miſit Oceanum,ut etiam meminit Mela.* Heſperiam.] *Hiſpaniam.* Atlanta.] *Atlas mons altiſſimus in Occidente,per Aphricam producitur in Meridiem.* Accipimus.] *audiuimus.* Indigetes.] *ſimulachra deorum. Indigetes authore Feſto,hi dij ſunt, quorũ nomina uulgare non licet. Hoc nomine Aeneas eſt ab Aſcanio appellatus,cum pugnans cum Mezentio,nuſquam appareuiſſet. Erant autem indigetes dij minores ex hoſtibus facti, ſic dicti,quaſi in dijs degentes,uel quod rei nullius indigeãt.*

Teſtatos labo.] *indicauiſſe calamitates futuras. Hæc omnia & ſi accidere potuerunt,tamen exiſtimamus, poëtam ex ueteribus hiſtoricis collegiſſe, ut ex Liuij lectione licet aduertere.* Delapſa do.] *ſponte decidiſſe ornamenta,& coronas deorum.* Diras.] *horrendas & mali augurij ut ſtriges, bubones, noctuas.* Fœdaſſe.] *maculaſſe,quia inſolite apparuêre.* Feras.] *ſilueſtria animalia.* Audaces.] *contempto hominum metu.* Poſuiſſe cu.] *cubitum ueniſſe,adiuuenìſſe'q luſtra.* Sub noctem.] *per noctem.* Pecudum.] *animalium,quæ ſub imperio hominum ex pabulo terræ paſcuntur,ut in ſecũdo*

B *bel. Pun. bos in agro Romano,& in Priuernati, & bello Macedonico Cn. Domitio Conſ dixit Roma, caue tibi.*

Monſtroſiq; ho.par.] *fœtus fœminarum contra naturam,ut pro puero Serpens.* Numero & modo mem.] *ut plura aut pauciora,& diuerſa,à naturalibus membra haberent. Puerum elephantino capite,Sinueſſæ natum, Liuius ſcribit,& Arimini pueros ingenuos ſine oculis ac naſo,& in Piceno unũ manus,non pedes habentẽ natum, & Arretij Vrimanum. Conſtat & bicipites natos & Androgynos,& gemina membra habentia.* Diraq; hor.] *ex quibus unum tribus R.R.R. & totidem F.F.F notatum fuiſſe dicunt, & ſic interpretatum, Ferrum,flamma, fames,Romulæ regna ruit.* Tum quos ſe.] *ad hæc Bellonæ Cybelesq́ ſacerdotes ſunt triſtia uaticinati.* Bellona.] *quæ & Duellona dicitur ſoror eſt Martis, uirtutisq́ dea,cui,ut inquit Lactantius,ſacerdotes non alieno, ſed ſuo cruore ſacrificant. ſectis namq; humeris,& utraq; manu diſtinctos gladios exerentes currũt,efferuntur,inſaniunt.* Mouet.] *concitat in furorem.* Sectis la.] *uulneratis brachijs,ut inde ſanguinem Deæ libarent.* Ce-

C *cinere de.] *uaticinati ſunt deorum iram & uoluntaté.*

Galli.] *ſacerdotes Cybeles caſtrati,dicti à Gallo Phrygiæ flumio,ex quo,qui bibit,furit.* Rotantes cri.] *Ro-*

D *tando iactantes Ouid. Cedunt iactu Iulia membra comis. Idem,Lõgaq; in immundo puluere iacta coma eſt.* Rotantes cr.cri.] *uertentes,agitantesq́ caput crinitum. Nam inter ſaltandum capita iactant,quod coripten dicitur,& hinc Corybantes appellantur,ut ait Strabo,& qui numini correpti & furijs agitati id faciunt,corybantiare dicuntur.* Sanguineom.] *cruentatũ ex furore.* Vlularunt.] *cum ululatu uaticinati ſunt aduerſa.Grandi enim uoce tympana & æra monites cantabant.* Vinc ple.] *ex ſepulchris,inquit,audiui gemitus, poſuitq́ urnas cinerum,uaſa pro umbris ipſis.* Compoſitis.] *bene placatis,nam implacati manes gemere & errare dicuntur.* Tum fra.] *ſimile prodigium ſecundo bellõ Punico accidit,& in Cæſaris morte,hinc Virgilius. Armorum crepitus inin Germania cœlo audijt. Itaq; bene Plinius inquit, Armorũ crepitus & tubæ ſonitus auditos è cœlo. Cimbricis bellis accipimus,crebroq́ & prius & poſtea. Tertiò uerò cõſulatu Marij à Mamertinis & Tudertibus ſpectata arma cœleſtia ab Ortu in Occaſum inter ſe cõcurrentia,*

Magorum uo.] *Cic.de Diuinat.ait: Sæpe etiam in prælijs Fauni auditi,& in rebus turbidis ueridicæ uoces ex occulto miſſæ eſſe dicuntur.* Per auia uc.] *per ſiluas ſine uia.* Venientes co.] *Apparantes cominus in loco propinquo.* Quiq; co.] *Qui iuxta murum urbis & pomerium habitant,territi monſtris deſerunt domos.* Erynnis.] *furia.* Excuticus pi.] *pro agitans facem ex pinu incenſã in obuios.* Flagranti uer.] *ardentem.* Comas ſiti.] *Colubras & Ceraſtas ſibilantes quos gerit pro comis.* Cingebat.] *circuibat.* Theb.oam aga.] *Agaue Cadmi & Hermiones filia,& uxor Echionis ſubito furore correpta Pentheũ filium Bacchi contemptorem,quem aprum eſſe putabat,dilaniauit.* Qualis eu.] *Qualis furia ſic à contrario appellata,nam Eumenis bona interpretatur.* Impulit.] *in furorem uertit.* Contorſit.] *conuertit in ipſum.* Lycurgi.] *Lycurgus trax Dryantis filius Bacchi numen exoſus, dum uites uult amputare inſania percitus ſua ſibi crura concidit.* Megæra.] *quæ una ex tribus furijs,magna cõtentio interpretatur. Thyſiphone uerò irarũ uox, Alecto inquieta.* Iuſſu iniu.] *Impulſu moleſtæ deæ. quæ Euriſteum regem Athenarũ urgebat,ut Herculem ad uaria monſtra domanda mitteret. Cũm itaq; ad inferos in Cerberum acceſſiſſet Plutonis aſpectum non reformidauit,ſed cum Megærã angues uigentem uidiſſet uehementer, ut eſt apud Senecam timuit.* Viſo iam di.] *poſt uiſum Plutonem.* Tubæ.] *Furiarum uel umbrarum.* Nox edi.] *noctu emiſſus eſt.*

Silentibus om.] *per ſilentia tenebroſa.* Et medio alſo.] *Syllæ etiam & Marij umbræ,qui bellis ciuilibus gauiſi ſunt,ad ſua ſepulchra apparuêre.* Medio campo.] *Sylla è Puteolis ubi pedicularimorbo deceſſerat Romam relatus, in foro eſt uſtus,& in Martio campo ſepultus.* Triſtia ora.] *uaticinia,triſtitiã afferentia.* Fracto.] *cum iam olim fractũ eſſet à Sylla. Cic. ſic ait, Caij Marij ſitas reliquias apud Anienẽ diſſipari iuſſit Sylla uictor,acerbiore odio incitatus,quã ſi tam ſapiẽs fuiſſet, quàm fuit uehemens,quod aut ſeio,an timens ſuo corpori poſſe accidere, primus è patritijs,Cornelijs igni uoluit cremari.* Tollentem ca.] *reſurgentem & apparentem.* Ad undas aol.] *iuxta Anienẽ fluuiũ,qui p Tybur ſe p̃cipitans,exit in Tybrim. Olim aũt Anio uetus,& Anio nouus influebant in urbem,ut docet Frontinus.* Hæc propter.] *ad hæc prodigia procurãda,placandosq́ deos accitis ſunt Hetruſci aruſpices,inter quos Aruns,qui mõſtra comburi,& urbem luſtrari iuſſit.* Incoluit.] *inhabitauit,Proſtheſis eſt:nam ciuem non incolam indicat.* Lucæ deſertæ.] *ad mõtes Lunæ incumbẽtes,urbs ẽſt Luca, ubi pleriq; uicatim habitãt Strabo ait, ſunt qui Lunæ legunt quod oppidũ quoq; Hetruriæ eſt,cum Portu nobili,quem ſicut & ciuitaté Selenes,id eſt, Lunæ dicũt.* Fulminis edo.mo.] *Pyromãtiens,fulminũ enim cauſam & naturam,& quid portenderent callebat.* Venas ca fi.] *tenebat etiam Aruſpicinã,& erat uetus Ariolus.* Fibrarum.] *Fibræ ſunt iecoris partes, & uelut diuiſæ appendices,ab eo quod ueteres fibrũ extremũ dicebãt,ut ait Varro Diuiditur aũt iecur in quatuor fibras,pulmo in duas, ut Celſus tradit. Cordis quoq; & herbarũ.radices fibras dicimus.* Monitus pe uo.] *id eſt,doctus augur,& duob. urbis duplicẽ ex auibus diuinationẽ expreſſit.uã aut mouent garritu,& uoce,& oſcines dicuntur, aut uolatu & præpetes appellantur.* Rapi.] *captum capti & interimi. Nam etiam Ariſtoteles monſtroſa educare nos uetuit.*

turrim magnâ altitudine, & mirifícis operibus extruxerat. Sub tempore.] Proteus, Oceani, & Tethyos filius fuiſſe & uates memoratur, & Deus maris, qui niſi coactus reſponſa dabat. Vergil. lib. 4. Georg.

» —Nouit namq; omnia uates,
» Quæ ſunt, quæ fuerint, & quæ uentura trahantur:
» Quippe ita Neptuno uiſum eſt, immania cuius
» Armenta, & turpes paſcit ſub gurgite Phocas.

Diodorus tradit, cum Aegyptus rege careret, ex dignioribus regem creatum, quem Aegyptij Cetea Græci Proteum appellarent, qui temporibus belli Troiani floruerit. Hunc multarum artium peritũ, & in uarias formas ſe uertere ſolitum. Iſta uertendi conſuetudo Aegyptijs cauſſam huiuſmodi tranſmutationes fingendi præbuit. Nam regibus eorum poſteà mos fuit, aut Leonis, aut Tauri, aut Draconis, tanquam inſignia principatus in capite ferre: interdum arborem, nonnunquam ignem, aut redolentia unguenta. Sunt, qui ſcribunt eum, Pallene relicta, in Carpatho regnaſſe, ad quam tamen poſtea reuerſus fuerit. A Latinis Vertumnus dicitur, quod aliquando forma Dea captus in uarias ſe formas mutaſſet, à uerſo mutatoq; curſu fluminis Tyberini. Hinc in prouerbium ceſsit. Proteo mutabilior, πρωτέως ποικιλώτερος, in uafrũ, & uerſipellem. Horatius retulit ad eum, qui facilè uertit ſententiam.

» Quo teneam uultus mutantẽ Protea nodo. Et alibi.
» Effugiet tamen hæc ſceleratus uincula Proteus.

De hoc prouerbio, copiaſius uideat ſtudioſus lector, in adagio, Proteo mutabilior. Non aliter Empuſa ſeſe in formas innumerabiles ſe uertit. Herodotus libro 2. hunc apud Aegyptios regnaſſe, & Memphitam fuiſſe genere. Illa Duci.] Ab utilitate duplici, quam præſtabat tum Cæſari. Abſtulit hoſtibus impetum, & portum. Non dicto. ſa. Photini.] Cæſar non diſtulit longius ſuppliciũ, quod Photinus meritus fuerat. Hæc dum apud hoſtes geruntur, ait, Photinus nutritius pueri, & procurator regni in parte Cæſaris, cum ad Achillam nuntios mitteret, hortaretur'q;, ne negotio deſiſteret, ne' ue animo deficeret, indicatis, depræhenſis'q; internuntijs, à Cæſare eſt interfectus. Appianus ſcribit Achillam, & Photinum à Cæſare morte mulctos fuiſſe, ob ea, quæ in Pompeium perpetrarant. At L. Florus, Theodotus, inquit, magiſter, autor totius belli, & ne uirilia quidem portenta, Photinus, atque Ganymedes, diuerſi per mare, & transfugio, et morte conſumpti. Regis ipſius corpus obrutum in limo repertum eſt in aureæ loricæ honore. Sed quaoon de re.] Quaſi dicat, horrendiori humanorum ſupplicio eum debuiſſe perire. Mortuus fuit eo genere mortis, quo Pompeius interijt, hoc eſt gladio, ſed nimis clementi. Arſinoë ſub. à ſa. Gany.] Fuit Arſinoë minor filia Ptolemei, ut ipſe Cæſar etiam teſtatur, quæ uacuam regni poſſeſsionem ſperans, ad Achillam ſe ex regia traiecit, unde'q; bellum adminiſtrare cœpit: ſed celeriter fuit inter eos de principatu controuerſia orta, quæ res apud milites largitiones auxit. Magnis enim iacturis ſibi quiſquè eorum animos conciliabat. Ad hunc modum Cæſar. Hirtius libro 4. Achillam ab Arſinoë per Ganymedem interfectum prodidit. Interim, inquit, diſſenſione orta inter Achillam, qui ueterano exercitui præerat, & Arſinoën Regis Ptolemæi minorem filiam, ut ſæpè demonſtratum eſt, cum uterq; utrique inſidiaretur, & ſummam Imperij ipſe obtinere uellet, præoccupat Arſinoë per Ganymedem eunuchum nutricium ſuum atque Achillam interficit. Sic B Hirtius. Appianus uerò Achillam, & Photinum à Cæſare morte mulctatos ſcribit, ob ea, quæ in Pompeium perpetrauerant. Transfegit Achillea.] Ab Achilleus. ἀχιλλειός. Proles Lagea.] filia Ptolemæi minor, quæ per Ganymedem eum cædi iuſsit. Altera uictima.] Photinus à Cæſare interfectus fuit, ut ipſe, & Plutarchus teſtatur, ab Arſinoë per Ganymedem Achillas, quaſi duo illi, ut uictimæ animales, & expiatoriæ Pompeij umbris fuerint cæſi. Procul abſit.] Requirit poëta maiorem uictimam, tum autem & præſtantiorem Pompeio: caput nempe ipſius regis Ptolemæi, quod uictimam Pompeij umbris dignam ſuo more arbitratur. Ipſe tyrannus.] Rex Ptolemæus puer, quem diximus in limo obrutum inuentum. Dum patrij ne.] Tantiſper, donec & ipſe Cæſar uictima à Senatoribus in curia cædatur. Autore furo. ſub.] Achilla, qui autor belli ſuſcepti fuerat, inſtigante Photino, in media ſublato à Ganymede iuſſu Arſinoës, nondum poſitum fuit bellum, ſed arſit multo magis.

a al. exiguo
b al. exultãt
c al. ne.
d al. reſpexit in.

Molis in [a] exiguæ ſpatio ſtipantibus armis C
Dum parat in uacuas Martem transferre carinas
Dux Latius, tota ſubitò formidine belli
Cingitur, hinc denſæ prætexunt littora claſſes:
Hinc tergo [b] inſultant pedites, uia nulla ſalutis,
Non fuga, nõ uirtus, uix ſpes quoq; mortis hone-
Non acie fuſa, nec magnæ ſtragis aceruo (ſtæ
Vincendus tunc Cæſar erat, ſed ſanguine nullo
Captus, ſorte loci pendet, dubius'ne timeret
Optaret [c] ue mori. [d] reſpexerat agmine denſo
Sæuam perpetuæ meritum iam nomina famæ
Ad campos Epidamne tuos, ubi ſolus apertis
Obſedit muris calcantem mœnia Magnum.

Molle in exig. ſpa.] Pluribus in locis, circa regiã, & in maris littore certatũ fuit. Pugna acerrima hæc incidit circa pontẽ, & molem ad pontẽ. Cæſariani, qui in nauibus longis remanſerant, & naues à terra repellere properabant, ne hoſtes nauibus potirentur, acriter depugnabãt. Tota formidine cing.] Hæc fuit circa Alexandriam tertia pugna ad Pharum, ubi ex aggere in ſcapham quandam inſilijt, ut decertantibus ferret auxilium. Iam aduolantibus undiq; in eum Aegyptiarum nauibus, ſe in mare deiecit, & ſummo cum labore uix enatauit. Tunc quoſdam tenens libellos, ait Plutarchus, quãquam undiq; premeretur, mergeretur'ue, ne omiſiſſe quidem dicitur, at eis è mari ſublatis in altum, altera nataſſe manu, continuo'q; ſcapha in fundum eſt deiecta. Cæſar demum ad hoſtes ſecedente rege prœliũ committens, uictoria potitus eſt, comparente nuſquã rege, & cæſis utrinque plurimis. Hæc ille. Huc pertinet tota iſta naualis pugnæ deſcriptio. Spes mortis honeſtæ.] ut ſibi mortem conſciſceret, cum nuſquam ad fugam uiam uideret, nec ſpes ulla ſalutis eſſet.

Sed ſang. null.] ſine cæde, cum ita undiq; nauib. premeretur. Pendet.] incertus eſt, ac dubius, trepidaret'ne timore, an inferret ſibi manum. Reſpexerat ag.]

Alias,

A *Aliâs,reſpexit in agmine denſo Hoc eſt ô Epidamne.ſiue Dyrrhachium,animo reputabat,ac reſpiciebat uirtutem Scoua Centurionis ſui,qui in portis caſtrorum,& munitionum manibus Pompeianis unus reſtitit qua uirtute im mortale nomen,& famam cõſecutus fuit* Suetonius rem *ita refert paulò illuſtrius. Alexandriæ circa oppugnationem pontis, eruptione ſubita hoſtium compulſus, in ſcapham, pluribus eodem præcipitantibus cum deſiliſſet in mare, nando per ducentos paſſus euaſit ad proximam nauem,elata manu,ne libelli, quos tenebat. madefierent,paludamentum mordicus trahens, ne ſpolio potiretur hoſtis.At L. Florus depulſus in medio.inquit,mira fœlicitate ad proximam claſſem enatauit, relicto quidem in fluctibus paludamento,ſeu fatu ſeu cõſilio,ut illud ingruentibus hoſtium telis, ſaxiſq; peteretur. Tamen receptus à claſsicis ſuis, undique ſimul hoſtes adortus,de imbelli, ac perfido gente,iuſta generi manibus dedit. Porrò Appianus,quo in loco inquit, cum in mare deſiliſſet, & in profundo aliquamdiu enataſſet, Alexandrini ueſtem ab eo ademptam, in trophæi modum erexere. Quanta in hac re quod ad paludamentum ſcriptorũ eſt uarietas.* Scæ-
B uam meæ nomi.] *Sed antequam ad Scæuam transeamus,explicemus obiter.quid fuerit paludamentum, quod Cæſar ita mordicus ore trahebat,ne eo potirentur hoſtes Paludamentum,Græcè, χλαῖνα,ἢ ἐφαγῖνος,ἢ ϛρατηγικὸν ἱμάτιον, ornamentum militare, maximè Imperatorũ. Eo ueſtiri Imperatores non ſolum, ſed & lictores ad bellum proficiſcebãtur Chlamys Imperatoria propriè: hinc paludatus qui chlamydem imperatoriam, aut alia militaria ornamenta geſtat. Hinc paludamentum dictum putant,quod proſpicuatur, qui illud geſtat,ut fiat palàm. Legitur & pro muliebre ueſte.* Scæuam.] *Cæſar lib.3. Scuto ad eum relato Scæuæ centurionis, inquit, inuenta ſunt in eo foramina* CCXXX *Quem Cæſar,ut erat de ſe meritus, & de repub. donauit millibus ducentis æris: atq; ab octauis ordinibus ad Primipilũ ſe traducere pronunciauit. Eius enim opera caſtellum conſeruatum eſſe magna ex parte conſtabat,cohortemq; poſtea duplici ſtipendio, frumẽto'ue.& ſpeciarys militaribuſq; donis ampliſsimè donauit. Suetonius illuſtrius, Scæua,inquit, excuſſo oculo,transfixus fæmore & humero.*CXX *ictibus ſcuto perforato, cuſtodiam portæ commiſſi caſtelli retinuit. Hic* C.X.*ictus ſuſtulit. L. Florus, quo tempore, inquit. egregia uirtus Scæuæ centurionis emicuit, cuius in ſcuto* C *atq;* XX.*tela ſedere. Valer Max autor eſt,eum corruiſſe pugnantem ſuper ingentem ſtragem, quam ipſe fecerat,cuius corpus,inquit,capite,humero, femore ſaucio,oculo eruto,*C. & XX. *ictibus perfoſſum apparuit.Sic uariant autores in re præclara.*

FINIS COMMENTARIORVM LAMBERTI HORTENSII, IN PHARSALIAM LVCANI.

SVPPLEMENTVM DECIMI LIBRI, PER SVLPITIVM.

Erexit mentem trepidi tam fortis imago,
Et facturus erat memorandi nobile leti
Exemplum, ſed fata uetant, & fida ſalutis
Oſtendit fortuna uiam, nam læuus amicas
Proſpexit puppes,nando quas auſus adire,
Ecquid ſtamus, ait? uel iam per tela, fretumq;
Eripiar, iuguli, uel non erit ulla poteſtas
Eunucho conceſſa mei. tunc puppe relicta
Proſilit in pontum. ſiccos fert læua libellos,
Dextra ſecat fluctus, tandemq; illæſus amico
Excipitur plauſu clamantis ad æthera turbæ.

A IOANNIS SVLPITII VERVLANI, IN M. ANNEI LVCANI POETAE PHARSAL. LIB. I. commendationes.

Bella per Emathios.] *Proponens breui periphraſi quid ſit ſcripturus Poëta, ſuo quodam inſtituto antequam inuocet, bella ciuilia deteſtatur atque deplorat, & Neroni aſſentatur. Inde ubi odiorum cauſas inter Caſarem Pompeiumque aperuit, hiſtoriam narrare incipiet. Indicare autem uidetur hoc primo uerſu etiam ciuile bellum quod conſcripſit Auguſtus ſe ſcribere conſtituiſſe: nam bella, non bellum dixit, & utcunque in Emathia geſtum eſt. Et infra poſtquam Pharſaliæ meminit, qua utrunque deſignauit, exequitur reliqua loca his bellis ciuilibus nobilitata. Et in fine primi libri: ut tanquam ſpatia quæ ſit peruagaturus oſtendat, uatem ſic dicentem inducit. Impiaque in medio peraguntur bella ſenatu. Conſurgunt partes iterum totumque per orbem rurſus eo.* Canimus.]
B *metricè eloquimur ad Græcorũ imitationẽ, qui ἀείδειν pro γράφειν ponebãt, ut indicat Strabo.* Bella pluſquã ciuilia] *id eſt, inteſtina & communia. Omne enim bellũ aut eſt externum, aut ſociale, aut ciuile, aut inteſtinũ, aut commune. Sed hoc (ut inquit Florus) non rectè ciuile, nec ſociale, nec externum dicetur, ſed potius commune ex omnibus & pluſquã bellum.* Per campos Emathios.] *à loco qui eſt tanquam area ſui decurſus hæc bella ab alijs ſegregat, uelut ipſe per Emathiã præcipuè ſit uagaturus: ac ſi diceret nos canimus Emathia prælia. Emathia autem (auctore Plinio) Macedonia eſt, quæ & Pyrthia & Hemonia & Theſſalia dicta eſt, nec habet in principio aſpirationem, nec diphthongum: quia non αἷμα τε id eſt, à ſanguine, ſed à rege Emathione dicitur. Græcique eam per ε & θ ſcribunt.* Iusque datum ſceleri.] *id eſt, bonum & æquum uiolatum, & iuſticiam ſubiectam iniuriæ. nam ut paulò pòſt ait, menſuraque iuris uis erat. Fuerunt enim humana diuinaque iura à Cæſare oppreſſa promiſcuè.* Populum potentem.] *Romanos rerum do-*
C *minos.* In ſua uiſcera.] *in ſeipſos, hoc eſt ciues intimos, propinquos, fratres, parentes & filios.* Dextra uictrici.] *innumeras enim gentes domuerat.* Cognatasque acies.] *multitudines armatorum conſanguineas. Cognati enim dicuntur qui commune naſcendi initium habent, quaſi una & communiter nati: ut Modeſtinus & Labeo tradunt.* Rupto fœdere regni.] *rupta concordia dominandi, quam Pompeius Cæſar & Craſſus inierant, ut unus Hiſpanias, alter Gallias, tertius Aſiam obtineret. Nec legas regnum, ut quidam huius loci ordinandi ignari.* Et certatum in commune.] *commiſſum etiam inquit ſcelus in uniuerſos & contra bonum commune, quo omnia diuina & humana perturbata ſunt.* Certatum.] *pugnatum.* Concuſſi.] *perterriti & commoti ad bellum. Nam oriens Pompeio, occidens maiore parte Cæſari fauit, & in omnibus mundi partibus hoc bellum exarſit: primùm in Europa. in Italia, Hiſpania & Durrhachio. Inde in Aſia & Aegypto. Poſtremò in Libya, & iterum in Europa.* Obuia.] *contrauenientia & ſimilia, nam hinc uexilla & arma diuerſa non erant.* Infeſtis.] *aduerſis & in perniciem uenientibus.* Signa] *tubas, tympana, lituos. Fabius libro 9. Nec idem ſignorum concentus eſt. Signorum tria eſſe genera docet Vegetius. Vocalia, ut uoce humana pronunciata, ut palma. Semiuocalia ut quæ cornibus aut tuba dantur. Muta, ut aquila, dracones.* Pares aquilas.] *Aquilam argenteam ſimilem cum inſcriptione. S.P.Q.R. partes utræque gerebant Sed ut tradit Appianus, Cæſar uictricem Venerem: Pompeius inuictum Herculem inuocabat.*

Pila minantia.] *tela contrauenientia, & per hæc omnia exercitus accipit. Sunt autem Pila Romanorum peditum miſſilia trium pedum utrinque præfixa ferro trigono unciarum nouem, ut Halicarnaſſeus & Veget. tradunt. Gæſa gallorum haſtæ. Sariſſæ Macedonum ſunt. Quis furor Romanos ab imprudentia & ſæuitia arguens utitur licentia, cuius acrimoniam per deplorationem mitigat. Eſt autem ſenſus, quæ, iſta ueſtra dementia quis ferri abuſus, quæue crudelitas offerre uos ueſtrosque barbaris occidẽdos, & malle uobiſcũ cum dedecore ſeuire quàm cum ulciſcendo hoſte iuſtè & cum honore pugnare.*

Furor.] *impetus animi ſine ratione.* Licentia ferri.] *abuſio & certandi permiſſio.* Præbere cruorem latij.] *exponere uos & Italos occidendos.* Gentibus inuiſis.] *barbaris quos odiſtis quia barbari in utroque exercitu ſtabant contra Romanos.* Cumque.] *quæ fieri oportebat demonſtrat* Babylon] *urbs Chaldea à Semiramide condita, à qua Chaldea omnis & Meſopotamia Chaldea eſt appellata. Murus eius & lateribus & bitumine conſtat: latus pedes quinquagenos, altus ducenos LX. millia paſſuum amplectitur, ut Plin. ait* Superba.] *uel nobilitate, uel elata recenti uictoria.* Trophæis Auſonijs.] *ſpolijs Italis quæ parti Craſſo cũ cæde exercitus eripuerant. Sed hæc demum Tyberius auctore Auguſto recepit: ut Sueton. docet. Sunt autem trophea hoſtium ſpolia in arborum truncis aut ſaxis affixa, in uictoriæ ſignum. Auſonia autẽ dicta eſt ab Auſone Vlyxis Calipſusque filio.* Craſſus *M. Craſſus Parthico bello relicto poſt terga Euphrate in camporum uaſtitatem ad Carras adductus à ſilice & Sorena ducibus cũ undecim legionum ſtrage captus eſt, & ne quid uiuus pateretur repugnans eſt interemptus. Caput uerò eius ludibrio hoſti fuit, aurum enim liquidum in rictum oris infuſum eſt, tanquam ad auaritiam eius explendam.* Erraret.] *quia inſepultus & implacatus. Inſepulti enim (ut ait Maro) centum errant annos, uolitantque hæc littora circum. Vmbra* 14
manibus eius. Nullos triumphos] *de bellis namque ciuilibus autore Valerio non triumphatur. Triumphus autem erat ſummus honor, qui uictoribus ducibus publica cum hilaritate dabatur. Coronati enim & quadrigis inuecti magna cum pompa capitolium conſcendebant: & illic tauros immolabant.* Heu quantum.] *cum deploratione amplificat.* Parari.] *acquiri & imperium propagari.*

A ad Caeſ. quem eſt inuocaturus ſe uertit. Peruſina fa. mos. labores.] M. Anto. Conſu. ſecundus Caeſar, haeres Octauium ſibi praelatum inuidens, eum'q probris laceſſens armis palàm opprimere ſtatuit, pacato'q exercitu Decium Brutum ſuis mutibus reſiſtentem obſedit Mutinae. Octauius ueteranis Caeſ. reuocatis Conſulem fuget, caſtris'q exuit: una cum Hircio & Panſa Conſu qui illic ceciderunt. Inde uerò cùm agros ueteranis diuiſiſſet. L. An. Antonij frater. tum conſulatus quem gerebat, tum fratris qui in Orientem acceſſerat, confidentia res nouas moliens, coactus eſt Peruſiam fugere, ubi ab Auguſto obſeſſus penuria cibariorum, turpi'q & nonnihil experta fame ad deditionem compulſus eſt. & quanquam ſine ſanguine res acta ſit, tamen innumeri media conſumpti ſunt. Peruſia in Hetruria oppidum conditum ab Achris. Mutina uerò in Gallia Ciſalpina eſt. Accedant.] addantur. Et quas aſpera claſſes.] & naues, quae ſubmerſae ſunt apud Leucadẽ in pugna nauali Actiaca, in qua Auguſtus Anto. Cleopatram'q ſuperauit. Per Methonymiam claſſes milites qui perierunt accipimus. Leucas op-

B pidum eſt in Leucadia peninſula quondam Neritum appellatum, ſicut & illa Neritus, ut Plinius ducet. Significat'q auctore Strabone Albam petram, ibi'q eſt ſaltus amatoribus ſalutaris. Ipſa aut è peninſula iux Ambracia eſt: ubi & Leucates promontorium. Aſpera.] ſaxoſa, Leucas oppidum ipſum pro mari poſuit Leucadio.

Premit.] grauat, & locutus eſt, ac ſi adhuc praementur. Sicullia bella.] unu indicat bellum illud quod Eunus Syrus phanatico furore ſimulato, dum Syriae deae comas iactat ad libertatem & arma ſeruos quaſi numinum imperio concitauit. Id'q ut diuinitùs fieri probaret in ore abdita nuce quam ſulphure & igne ſtipauerat leniter inſpirans flammam inter uerba fundebat. Hoc miraculu L X. amplius milium hominum coegit exercitum, oppida uaſtauit, Romanorum praetorum caſtra diripuit. Sed hi à Perpenna Imperatore uicti, & apud Aethnam obſeſſi. partim fame, partim cruribus conſumpti ſunt, multi & in ergaſtula miſſi. Sed illud bellum nauale ciuile demonſtrat, quo Sextus Pompeius Siciliam & Sardiniam obtinens, cum ſeruos etiam armaſ-

C ſet in freto Siculo Ab Auguſti claſſe eſt ſuperatus. Ipſe autem cum in Aſiam profugiſſet, cathenas tandem illic ſenſit & percuſſores. Ardenti Aethna.] hic mons in Sicilia fumum flammasq́ue è ſummo cacumine euomit.

Debet.] obligata eſt. Quod tibi res acta eſt.] quod tu imperium obtines. Tecum.] ſuper Neronem poſt mortem non modò in deorum numerum recipiendum uaticinatur, ſed etiam ſummum Deum & ſydus futurum. Eum'q ut in medio caeli conſiſtere uelit ſuadet, & ad pacem colendam genus humanum hortatur.

Peracto.] ſed finitu uitae curſu & ſtatu. Eſt enim ſtatio ipſe ſtandi actus ad tempus, & locus ipſe ubi ſtant ad tempus ſiue naues, ſiue milites. Serus.] tardus, & longam uitam ei ominatur. Petes a.] ibis in coelum.

Regis coeli.] Periphraſis & methonymia, magnu caelites gaudio te ſuſcipient. Praelati.] quod tu praetuliſti terris: & illic maluiſtis quam in terris regnare.

Polo.] coeleſtibus. Tenere ſ.] ſummum imperiũ & Iouis officio fungi. Sceptrũ uirga eſt regni inſigne.

Currus l.] currus ſolaris, quo in 2. Metam. deſcribit Ouid. Luſtrare.i.] ut circuire ſolet. Nihil ti.] ut timuit Phaëthontis incendiũ cum currus ſolares impetraſſet à patre. Mutato ſole] auriga, eſt ſolarij motonymia. Cedetur l.] ab omni enim nullus Deus tibi obſtabit, omnes tibi obtemperabunt. Iuris t.] arbitrio tuo, Quanquam Priſ. in 18. legit iuris'q tui, quod placet, ut ſit uam iuris tui id eſt quae tibi parebit relinquet tibi. Quis Deus eſſe uelis.] hoc eſt, quã poteſtatẽ uelis habere, nam certum eſt de Ioue & Phoebo uel detractum. Vbi regnum ponere mundi.] In qua coeli parte uelis mundum regere. Sedem.] ſolium. In Arctoo orbe.] in parte Septentrionali in qua eſt utraque arctos, hoc eſt urſa maior & minor. Nec qua.] nec iuxta eam partem. Polus i.] uertex Antarcticus Meridianus, qui polo Arctico eſt oppoſitus. Eos polos dicimus (ut ait Apu.) à quibus uelut à cardinibus directio quaedam profecta axis eſt ductus diuiſor & diſcriminatur mundi, orbem terrae in medietate conſtituens. Siue ut ut apertius teneas, poli ſunt extrema cacumina axis, id eſt, lineae rectè per Sphaerã mediam tranſeuntis. Auſtri diuerſi plagae meridianae oppoſitae, poni'q uentum pro regione. Vnde.] à quibus locis. Sidere obliquo.] obliqua ſtella tua & non recto intuitu aſpiciente, nam ſi ad occidentem conuerſum os habueris ut ſidera pene omnia Romam obliqua reſpicies, ſic etiam ſi ad Arcticum aut Antarcticum Vnam.] ſiue Orientalem ſiue Occidentalem. Sentiet axis on.] impedietur coeli curſus, & inclinabitur hac uel illac, ipſum enim paruum eſt & uerſatile. Librati pond. coeli o. s. m.] conſiſte in medio coeli, uam nec cernes Romam obliquo ſydere, nec eris axibus oneri. Librati.] ſuſpenſi aequali pondere. Pars ae. i. ſ.] proſpectus illius regionis in qua conſiſtes perpetuo pateat nec nubes admittat, ut à terris ſemper conſpiciare.

Aetheris.] coeli. Vacet.] libera ſit, nec inter illam & terras aliquid interponatur. Obſtent à ce.] opponantur nubes, ne te ſidus'q tuum proſpiciamus, multi ſed profectò incaſſum nolunt totum hoc intelligi allegoricè, tanquam corporis eius deformitatem oſtendat, fuit enim auctore Tranquillo oculis caeſijs, & hebetioribus ceruica obeſa & uentre proiecto, & ideo poëtam dixiſſe ſidere obliquo, & ſentiet axis onus. Tum.] tunc Nerone in Deum conuerſo, porta humano generi pacem & concordiam auſpicatur. Conſulens ſibi.] prouideat ſuae utilitati. Inly uicem.] inueſit eſt. Miſſa.] emiſſa è templo Iani. Ouid. Quum libuit pacem placidis emittere tectis. Libera per tutas ambulat illa uias.

Compeſcat limina.] ferrea claudat portam aeneam, & uectibus ferreis munitam. Iani bel.] Ianu pacis belli'q arbitro Numa Pompilius templum erexit, quod belli tempore aperiebatur, ea ratione. Vt pateant populo reditus ad bella profecto, ut inquit Ouid. Pace claudebatur, ne qua poſſet diſcedere. Fuerat autem uſq ad Lucani tempora clauſum ter, ſub Numa Pompilio. Poſt ſecundum Bellum Punicum, & ſub Auguſto poſt Attica bella. Sed mihi iam numen.] Sed mihi etiam uiuene pro Deo es, nec opus eſt Bacchum aut Apollinem inuocem ſi tu mihi faueris. Accipiam Priſcianus legit accipio. Sollicitare Deum.] inuocando uexare Phoebum Secreta cyr. mouen.] reddentem oracula apud Cyrrheum Cyrrha oppidum eſt iuxta Parnaſum in Phocide à quo incipit ad Delphos aſcenſus. Ibi eſt antrum Cyrrheum Phoebi oraculu celeberrimum de quo lege Iuſtinum lib 24. Auertere.] remouere ut me adeat. Nyſa.] Nyſa ut auctore eſt Strab. Vicus eſt Heliconis

liconis in Phocide, & Vrbem felici Arabiæ: & aliam Indiæ, Baccho ſacra. *Qui dicunt Nyſam uerticem alterum eſſe Parnaſi in quo Bacchus colatur, & Cytheron etiam appellatur & per Cyrrham alterum uerticem ipſum helycona accipiunt, ridiculi ſunt, nam hi duo montes diuiſi ſunt, & à Parnaſo bicipiti longè diſtant. Poëta ergo urbem Arabicam, uel Indicam intellexit. Nam Helycon Phœbo & Cytheron Baccho ſit ſacer. Nyſam quæ uicus eſt in Helycone, non deſignauit.*

Tu ſatis.] *tu ſufficis ad inſpirandam mihi facultatem canendi Romanam Hiſtoriam.* Fert animos.] *Vt facilius intelligatur, quam eſt ſcripturus Hiſtoriam, explicat cauſam belli ciuilis, redditq́ auditorem attentum & docilem. Vultq́ præcipuas cauſas fuiſſe fatum, namque rerum inſtabilem & nimiam potentiam Romanorum. Addit & regnandi diſcordem concordiam, quam inierunt Craſſus, Pompeius & Cæſar, cum regnum nō capiat duos. Poſtea ſubiungit mortem Craſſi & Iuliæ. Ipſorum Ducum ſuperbiam & æmulationem poſtremò publicam urbis corruptionem & uitia. Cauſas huius belli Cæſar in Commentariis, Florus in Hiſtoria, & Tranquillus in Cæſare diffuſè aperiunt.* Fert.] *cupit.* Expromere.] *aperire, & uelut è condita emittere.* Cauſas.] *Cauſa eſt id propter quod aliquid fit.* Immenſum o.] *ingens campus & moles.* Furentem.] *uehementer commodum.* Excuſſerit.] *repulerit. Excuti propriè dicitur qui ſedes ex equo concuſſus eiicitur.* Series fato.] *ordo & cōnexio cauſarum.* Inuida.] *inimica, nam nihil quidem ſub Luna uult eſſe æternum. Quippe omnia orta occidere, & aucta ſeneſcere neceſſe eſt, ut inquit Saluſt.* Summiſq́ ne. ſta. d.] *omne quod ad ſummum incrementum peruenit, aut imminui aut diſſolui natura cōſtituit.* Nimioq́ gra. ſub pon. la.] *& caſus grauiores ex magno & alto ſtatu. Claudianus inquit. Tolluntur in altum ut lapſu grauiore cadant. Nam quòd nimis eminet diuturnum eſſe non poteſt, & quò maius eſt pondus eo maior ruina. Verè igitur Horatius. Sæpius uentis agitatur ingens, pinus & celſæ grauiore caſu decidunt turres, feriuntq́ ſummos fulgura montes?*

Sic cum com. ſ.] *Similitudo à mundi machina per diſcordiam in ſe aliquando reditura.* Soluta com.] *rupta elementorum coniunctione & amicitia.*

Hora ſ.] *ultimum mundi tempus.* Coegerit.] *tot ſecula coadunauerit & concluſerit, hoc eſt, finierit omne æuum.* Antiquum r. l. c.] *id eſt, in priſtinam confuſionem reuertens, nam omne compoſitum ſoluitur in ſuas partes, & ſiue ex quatuor elementis conſtet, ut placet Empedocli, ſiue ex atomis, ut Epicuro diſſoluendus eſt mundus. Quanquam multi uolunt fore æternum, ſed certum eſt omnia concordia firma eſſe, lite uerò & diſcordia diſſipari, quæ duo elementis adiecit Empedoc. ut formæ propria. Amicitia eſt cum contrariæ qualitates elementorum & diuerſæ diſcedunt. Lis autem cùm illæ redeunt.* Chaos.] *Chaos eſt confuſa quondam elementorum unitas hians patensq́ue in profundum dictum à χαίνω quod eſt hio.* Concurrent.] *concertabunt.*

Ignea p. a. p.] *Vis aſtrorum ignea in æquore ſiccandi ipſam cauſam deſcendet.* Tellus c. l. n.] *tellus repugnabit ut mare littora dilatet, & ſe magis extendat.*

Excutiet.] *reijciet.* Fratri c. p.] *Luna ſole oppugnabit, nec ipſum reſpiciet, ſed ibit auerſa.* Indignata. o. b.] *irata quod bigis uehatur quadrigas ſolis ſibi deposcet. Vtitur autem Luna bigis, hoc eſt duobus equis, ſiue equa & mulo, quorum alter albus alter niger eſt.* A

Poſcet.] *uolet die lucere.* Per orbem ob.] *per Zodiacum eſt obliquus circulus, nam ab uno unius Zonæ tēperatæ ad ſummum alterius tranſuerſus extenditur.*

Machina] *compoſitio & ſtruct, eſt autem machina, ut in 10. Victruuius ſcribit, cōtinens ex materia coniunctio.* Turbabit f.] *diſſoluet concordiam. Diuulſi diſcordantis & in diuerſa diſtracti.* In ſe r.] *tranſlatio ab ædificijs quæ ingentia & altiſſima ſuo mole ſe opprimunt.* Poſuere h. m. c.] *conſtituerunt hanc menſurā & finem, ut quum ad ſummum peruenerit incrementum imminuantur & ruant.* Lætis.] *fœlicibus.* Nec g. n.] *nec fortuna inquit, permiſit facultatem auferendi Romanum imperiū gentibus exteris, ſed ut ſemet euertere uoluit.* Commodat in p.] *concedit proprium odium in res proſperas. Odit enim nimis læta, & ſumma imis, & ima ſummis mutare gaudet ut ait Seuerinus.* In p.] *Romanum.* Tu c.] *per Apoſtrophen huius belli ciuilis originē fuiſſe inquit reip. occupationem à Pompeio Craſſo & Cæſare factam.* Feralis f.] *mortifera regnandi concordia.* B Regni ſcip.] *& imperij Romani, quod hi regnum occupauerant.* Nunquam m. in tot.] *nunquam traditi pluribus. Nam Roma ante hac aut ſua libertate uſa erat, aut ſub ſingulis regibus fuerat.*

O malè con.] *Cum exclamatione arguit os cupiditatis qua iniere concordiam infidam, & ex qua ſumma eſſent diſcordia oritura.* Cæ l.] *improuidi & excæcati auiditate habendi.* Quid inoat.] *quod prodeſt, cum ueſtra ſocietas durare non poſſit, quia eſt naturæ cōtraria.* Miſcere uires.] *coniungere, & firmare potentias ueſtras, & hæc idcò dicit, quia ut meminit Florus. Cū res Romana toto orbe polleret, & in theatris Pompeij triumphi decantarentur, & Pompeij potentia apud ociſos moueret inuidiam. Catoq́ Pompeium detrectaret, actisq́ eius obſtreperet. Ille ad præſidia dignitati paranda ſe uertit. Itaq́ cum Craſſus genere diuitijs & dignitate floreret, uelletq́ opes altiores, & C. Cæſar eloquentia & Cōſulatu præſtaret. Pompeius tamen ſuper utrumq́ emineret, & Cæſar dignitatem comparare, Craſſus augere, Pompeius retinere cuperet. De inuadenda repu. facile conuenêre, Cæſar quò firmius ſibi Pompeium annecteret Iuliā filiam Scipiani deſponſatam ei coniugem dedit.* C Tenere in medio.] *communiter poſſidere.* Dum ter fre.] *quoad erit mundus, ſocij regni erunt infidi, hoc enim per periphraſim, & interpretationem dicit. Terra autem eſt elementorum grauiſſima & æquo undiq́ ſpatia diſtat à cœlo eſtq́ ima, & ab aëre ſuſtentata, cum aqua ſuſtinet aquam. Pli. ait, Aera uitalem, ac per cuncta rerum meabilem, totoq́ conſertum, cuius ui ſuſpenſam, cum quarto aquarum elemento librari medio ſpacio tellurem.* Leuabit.] *ſuſtinebit.* Et lon. uol. ti. la.] *& Sol uertet ſe magno labore. Voluitur enim contra motum mundi, & & laborat nitens contra urgentis Sphæræ uolubilitatem, hic Ouid. Adde quod aſſidua rapitur uertigine cœlum. Syderaq́ alta trahit, celeriq́ uolumine torquet. Nitor in aduerſum, nec me quī cætera uicit. Impetus, & rapido contrarius euehor orbi. Luna ſic nititur, & auctore Plin. Reliqui quinque planetæ, qui erratici appellantur, nam cum mundo feruntur, & contra mundum quando retrogradi ſunt.* Longi.] *quia annui ſunt, & indeficientes.*

Noxq́ diem.] *metonymia, hoc eſt, Luna noctis præſes ſe-*

A ſes ſequetur Solem per 12. Zodiaci ſigna quæ diſcuerit intra menſem, multo minori quam Sol ambitu. Nulla fides regni ſocijs.] ſententia exemplo confirmata: nullus ſocius erit fidus in regno. Regnum enim non capit duos, ut Tragicus ait. Et ſtatim inquit, Socijq́ comes diſcordia regnis. Poteſtas.] potentia. Erit impatiens con.] non tolerabit ſocium, ſed illi inſidiabitur.

Nec gentibus ullis etc.] nec alijs nationibus fidem adhibeatis, ſed ſumite à nobis ipſis exempla, quid enim eſt opus, aut Etheoclem, & Policem Thebanos, aut Atreum, & Thyeſten Mycenæos commemorare, nónne Romulus Remulum occidit? Primi muri, cum in ludibrium fratris Remus nouos muros tranſilyſſet ab irato Romulo, ſive eius ſcelere ad muros cuſtodiendum præfecto eſt interfectus. Alij malunt Romulum, ut ſolus regnaret, ſub hoc prætextu ea uſum impietate. Eſt & alia fama, quod cum de urbe condita imperio, nomineq́ imponendo caperent auguria, & Remus prior ex Auentino ſex Vultures, Romulus 12. ex Palatino uidiſſet, & hic numero, ille tempore præſtaret, & uterq; à ſua multitudine rex ſalutaretur, orto certamine ibi in turba ictus Remus cecidit.

Primi muri.] noua urbs] Fraterno.] Emphaſim habet: ac ſi diceret. Vos tamen non eſtis fratres.

Nec precium.] A' minori ad maius argumentatio. B Si enim illi pro exiguo regno infidi fuerunt, quid uos facietis pro toto Romano imperio conſequendo Tanti foſſoris.] tanti ſceleris, quantum eſt ſocium fallere & ei inſidiari. Exiguum Aſylum.] ſynecdoche, exigua urbs, in qua erat Aſylum, hæc eſt templum ſanctiſſimum, quod conſtituerant inter Palatium & Capitolium inter duos lucos, quod uocatum eſt Intermóntium duorumq; rectorum, ad quod omnis turba ſine diſcrimine, liber an ſeruus eſſet, tutè confugiebat, nec inde euelli ui poterãt, quocunq; ſcelere maculati. Dictum eſt autem ab a quod eſt ſine, & traho, quod neminem inde licebat abſtrahere Aſylum à nepotibus Herculis primum conditum Athenis fuiſſe. Statius in 12 docet. De quo hæc. Audiui quicunq; rogant noctesq́ diesq́: Ira datum, & Solis numen placare querelis. Et paulò pòſt. Sic ſacraſſe loco commune animis ſaribus ægris Confugium, unde procul ſtarent, iræq́ minæq́ Regnaq; & à iuſtis fortuna recedere aris Commiſit dominos.] ad pugnam oppoſuit, & incitauit Romulum & Remum. Temporis anguſti.] breui quidem C tempore Pompeius & Cæſar manſère concordes, ſed inuiti Concordia diſcors.] cum enim concordes erant in obtinenda repub. ſuſpecti inuicem erant, & ſimultates gerebant. Manſit.] hæſit, ſubſtitit, Non ſponte du cum.] non ipſis uolentibus. Erat mora.] remorabatur & impediebat bellum. Medius.] interpoſitus quippe molienti nouas res obſtetiſſet, ut lingua terræ inter duo maria obſtat contrarijs fluctibus, qua ſublata ſtatim colluctabuntur. Iſthmos.] Iſthmi terræ inter duo maria dicuntur, ex quibus duo ſunt celebres. Achaicus.] ubi olim Corinthus, qui diuidit Criſſeum Ionij ſinum, à Saronico Aegei, & Thracius in quo Cardia. Gracilis.] tenuis, & uix ſex millium paſſuum. Secat geminum mare.] diuidit Ionium & Aegeum. Conferre.] concertare. Si terra recedat] ſi tollatur Iſthmos.

Ionium.] Ionium dictum, ſiue ab Ionia urbe regione in Aſia: ſiue (ut ait Salinus) ab Ionia regiuncula in extrema Italia. Aegeo.] Aegeum (auctore Plinio) dictũ eſt à ſcopulo inter Tenedum & Chium inſulas ſurgẽte in effigiem capræ, quam Græci æga uocãt. Franget. ſ. ſe.] Sic ubi ſæua alteram partem comparationis accõmodat. Vbi] poſtquam. Dirimens.] ſeparans. Miſerando.] quia ferit & alitibus expoſitus iacuit inſepultus.

Aſſyrias Carras.] Carræ urbs in Aſſyria, quæ & Parthia eſt appellata, nam cũ Parthia olim in Orientali Scythia eſſet Parthi qui exules interpretantur in Aſſyriã uenientes id nomen, quam inhabitauerunt prouinciæ indiderunt. Latio ſan.] quia 11. legiones ad internecionem uſq; ſunt cæſæ. Parthica dam] mors Craſſi. Soluerunt fu.ra] excitauerunt inſaniã & bellũ ciuile, & metaphoricè dixit, tanquam Craſſo uiuente ligati eſſent.

Illa acie.] conflictu. Quam cre.] non ſolum enim Craſſo cũ legionibus occiſo quietẽ nobis paraſtis, ſed cauſam belli ciuilis hoſti dediſtis. Arſacidæ.] Arſaces Perſarum rex fuit à quo reliqui omnes Arſacidæ dicti, ut Cæſares Romani Mutant Latini, Ptolomæi Aegypti & Beli Phœnicũ reges. Regnum.] imperium Romanũ, quod tribus occupatorib pro regno erat. Populiq; po.] hoc eſt fœlicitas, & magnitudo Romani imperij, quæ tanta erat, ut duobus ſatis non fuit. Quare inquit Flor. Sic de principatu laborant, tanquam duos tanti imperij fortuna nõ caperet. Eſt & alius ſenſus: Fortuna pop Ro.] quæ omnia poſſidebat, duci ſub imperio continere nõ potuit, nam uinculum quo cõtineri ſolebãt, ſublatũ è medio eſt.

Nam iuncta.] Cæſaris filia, Põpeiq; uxor, ſoceri cõcordiã matrimonij fœdere tenebat. Hæc (ut Valerius tradit) cũ comitijs ædilitijs Pompeij ueſtẽ cruore reſperſam ẽ cãpo domũ relatã uidiſſet, Pompeij uitæ metuẽs præ dolore exanimis cõcidit, & partũ coacta ejicere expirauit, fuerat aũt in comitijs cæſus Domitij Aenobarbi ſeruus, ut ait Appia. Plut. in partu eã periſſe dicit, & filiũ matre ſuperuixiſſe, ſed breui exceſſiſſe è uita. Intercepta ma. par.) damnoſa morte erepta. Parcæ tres deæ ſunt, quæ uitæ & mortis boni & mali poteſtatem habere dicuntur Earum nomina Cloto, Lacheſis, Atropos, ſiue ut Gellius ex Varrone tradit, Parca nona et decima. Abſtulit ad ma] ad inferos tulit. Pignora ſan.] affinitatem & fœtũ, quẽ cõceperat ex Pomp. Ait enim in quinto. Poſt pignora tanta ſanguinis infauſti ſobolem mortemq; nepotis. Tedas fera.] affinitatem mortiferam, metonymia Eſt autẽ tæda arbor picea, ex qua faces nubentibus præferebantur. Diro omni.] peſſimo augurio & luctu, quaſi prænũcio belli ciuilis & mortis Põpeij. Quod ſi.] ſed ſi diutius uixiſſes, & eſt Apoſtrophe, Luce.] uita Virum furen.] iratum in Cæſarem patrem & contra. Armataſq; manus.] etiam pugnantes ferro abiecto recõciliare, ut olim fecerunt Sabinæ, quas cùm Romulus ob ſpreta à uicinis cõnubia in ludis Neptuni equeſtris, quos appellauit Cõſualia rapuiſſet: Sabiniq; aduerſus Romanos acerrimè dimicarent, in medias acies matronæ crinibus paſſis flẽtes porrectiſq; infantibus, hinc patres, hinc generos placauerũt. Diſcuſſa fi.] ſublata concordia. Aemula.] laudis ſimilis ſtudioſa. Stimulos.] incitamenta. Tuo.] diſtributio cum apoſtrophe. Metuebat Pompeius ne claritas triumphorũ Cæſ. qui Galliam, Germaniam, Britanniamq; pacauerat, obſcuraret eius præclara in Hiſpania, & Aphrica geſta & triumphos Ponticum, Armenicum, Iudaicum, Ciliciumq; Laurea pyratica.] triumphus de pyratis, id eſt, maritimis prædonibus. Cilicibus, quos Pomp. intra diem quadrageſimum, quum uitam petiſſent, in deditionem accepit incruenta uictoria.

Magne.] *Magnus eſt Pompeius appellatus, & ſalutatus à Sylla cum reuerteretur ab Aphrica iuſſitquè ſimt omnes ut eadem nomine appellarent. Ferunt tamen prius ipſum ab uniuerſo exercitu inditum nomen, poſtea à Sylla probatum. Plutarchus eſt auctor.* Te.] *à Caſar*

Series.] *continuus ordo.* Impatiensq loci fortunæ ſecundi.] *Cæſar enim in omni re ſe eſſe primum uolebat, itaq; ſæpe ex eo auditum ferunt. (autore Tranquillo) difficilius ſe principem ciuitatis, à primo ordine in ſecundum, quàm ex ſecunda in nouiſſimum detrudi. Et cũ in Hiſpaniam ſe cõferret, prateriens oppidulum quod nõ erat uacuum factione ruſticorum. Mallem inquit, inter hos primus eſſe, quam inter Romanos ſecundus.* Quis iuſtius.] *Ambiguum profecto eſt uter iuſtiorem pugnandi cauſam habuerit. Cæſar enim deos adiutores habuit, qui ſuam cauſam ipſa uictoria probauere. Pompeia uerò Cato, uir integerrimus, fauit & magna cum clade deis Cato confertur.* Victrix.] *Cæſariana.* Victa.] *Pompeiana.* Catoni.] *Vticenſi, qui ſecutus eſt eius partes, & deniq; mortem ſibi conſciuit.* Nec colere pa.] *quæ differentia Duces concurrerent aperit, & Pompeium quercui annoſæ, ſacrataq; comparat, Cæſarem fulmini, mira quidem ſi proſpexeris ſubtilitate & artificio.* Coiere.] *certauêre.* Alter.] *Pompeius.* Vergentibus a.] *melenatis.* Víu togæ.] *conſuetudine pacis & ocij.* Dedidicit ducem.] *abiuit eſt artem & ſolertiam imperatoris.* Famæq; pe.i.] *popularis & ſtudioſus gloriæ comparandæ eccliandiq; populi M.* Multa dare in uul.i.] *edebat ſpectacula & munera ad populum oblectandum.*

Auris po.] *fauoribus populi.* Impelli.] *impellebatur & inſcitiebat Aura quinq; fauor eſt, unde Aurarí dicti, qui fauoribus ſplendidos, id eſt claros faciunt.*

Theatri.] *loci ſemicircularis ad ſpectacula accommodati, in quo etiam ſuæ laudes, & uictoriæ decantabantur. Máſuri Theatrum ex quadrato marmore primus Pomp. magno ſumptu ædificauit, conſulens parſimoniæ cum antea ſubitarijs gradibus ſcæna immenſo ſumptu ſingulis annis erigebatur, ut Tacitus ait.* Credere proprio. for.] *cõmittebat ſe & inhærebat fœlicitati qua diu fuerat uſus.*

Vmbra.] *ueſtigium famæ, & effigies non ipſa ſolida gloria.* Quercus ſu.] *arbor truncata & ornata ſpolijs hoſtium, qualem Vir. Statiusq; deſcribunt.*

Exuuias.] *ſpolia.* Geſtans.] *ſuſtinens.* Dona.] *quæ illic pro monumenta in Deorum honorem ſuſpendebantur.* Nec habens.] *non habens firmamenta.*

Sub pil.eu.] *quẽ cõparat aduerſarii Pompeij.* Nutet.] *tremat, & ruinam minetur.* Sola coll.] *ob uetuſtatem & religionem ueneratur, & per ſyluas accipimus alios ciues egregios.* Tantum no.] *tanta rerum geſtarum gloria, qua Pomp. ſuperiorib. omnibus excellebat æquatu non modò Alexãdri Magni rerum fulgore, ſed etiam Herculis propè, ac Liberi Patris. Caſ. uerò tũc erat illo inferior, poſtea uerò tantus, tanquam illo maior euaſit, ut ſi quis res eius uoluerit percenſere totũ orbem terrarũ enumeret quod infinitum eſſe conuenit.* Nec fa.do.] *quod eſſet tam circumſpectus fortisq; imperatur.* Sed nec uir.] *ſed inerat Cæſari uirtus irrequieta, & ut in iuuene feruens & concitata.* Soluſq; pu.] *nullo pudore Caſ. impudens tangebatur, niſi doluit & pacificè uictor euaderet, cum mallet ui eſſe ſuperior.* Acer.] *fortis, & uehemens, indomitus & inuincibilis.* Ferre ma.] *inuadebat iniecta manu quicquid ira aut cupiditas ſuaſiſſet.* Nunquam per.] *nunquam abſtinebat temeritatem cum inferre.* Temerando.] *temerè cruentando.* Succeſſus ur. ſu.] *proſperos euentus, quos ſibi fortuna ſubminiſtrabat impellebat, nec contentus alios appetebat.* Inſtare fa.] *non proſequebatur fauentem fortunam.* Impelleos.] *uexans & frangens.* Petenti ſum.] *maxima & altiſsima appetens ut magnanimus ſolet.* Viam ru.i.] *uiciſſe cum aduerſariorum calamitate.* Qualiter ex.] *Poeta hac ſimilitudine nõ modò Cæſaris uiolentiam, ſed etiam naturam fulminis aperit. Naſcitur id enim ex nubium colliſione, quas uentus impelliti, nam ſi in nube luctetur flatus aut uapor tonitrua eduntur. Si erumpat ardens flamma longiore nitatur tractu fulguras, hi ſindi nubem, illi perrumpi uolunt, & eſſe tonitrua impactarum ignium plagas, ideoq; protinus corruſcat ignea nubium rimas. Fulminum genera tria, quod afflat, quod ſcindit, quod urit. Horum tria numina poteſtatem habere, Seruius tradit. Plin. uerò 11. fulminum genera Hetruſcas ſeruare, & nouem Deos arbitrium illorum habere docet.* A

Expreſſum uen.] *uentorum conflictum emiſſum è nubibus.* Aetheris i.] *cœli commoti.* Fragore.] *ſtrepitu. Translatio eſt arboribus quæ franguntur.* Emicuit.] *extra proſiluit & apparuit. Idq; dixit propter fulgetrum, quod prius cernitur, quam tonitru audiatur.* B

Rupitq; di.i.] *id eſt erupit & emiſit igneã lucẽ, ut rupitq; hoc pectore uoces.* Perſtringens l.] *obtenebrans oculos. Plau. in milite glorioſo. Præſtringit oculorũ aciẽ in acie hoſtibus Hinc præſtigium actus ipſe, & præſtigiatores, qui quadam agendi celeritate ſic aciem præſtringunt, ut aliud, quam quod agunt agere uideantur.*

Flamma obliqua l.] *tranſuerſa corruſcatione, quæ ſemper obliquè ſit.* In ſua tem. f.] *in ſui aeris regionem uel in Deorum Iouiſq; ædes. Eſt enim fulmen præcipuè Ioui ſacrum.* Nulla ma.oc.] *nihil eſt quod fulmini reſiſtere poſſit, & omnia diſſipat.* Cadens.] *in terrã ſe uibrãt.* Reuertens.] *in cœlũ.* Dat ſtra.mat.] *multa ſternit & uaſtat.* Latè ſparſoſq; re ig.] *contrahit fulgore corruſcationis, quæ multiplex propter celeritatem eſſe uidentur.* Hæ du c.] *Tranſit ad alias bellicoſas & publica uitia Romanorũ.* Semina.] *origines.* Populos po.] *ut Lacedæmonii, Athenienſes, & ipſos Romanos, apud quos ut inquit Saluſt. poſtquã diuitiæ honori eſſe cœpêre, & eas gloria imperiũ potẽtia ſequebatur, hebeſcere uirtus cœpit, paupertas probro haberi, innocẽtia pro beneuolentia duci cœpit. Igitur ex diuitijs iuuentutẽ luxuria atq; auaritia cũ ſuperbia inuaſêre, rapere, cõſumere, ſua paruipẽdere, aliena cupere, pudorẽ, pudicitiã diuina atq; humana promiſcua nihil penſi neq; moderati habere.* C Subacto.] *ſubiugatu uibi mollitũ & attenuatum ſignificat, ut aruũ ſubactũ.* Intulit.] *inuexit in urbe.* Nimias o.] *quæ non ad uſum uitæ neceſſariũ, ſed ad delitias eſſent, ut fuerũt Attalicæ, Ponticæ, Cypriæ, Corinthiacæ.* Mores.] *boni.* Ceſſêre ce.ſec.] *corrupti ſunt à copia rerũ & uitijs q̃ ſecũda res afferũt.* Præda.] *tã de bonis ciuiũ, & ſociorũ ſpoliatorũ, quæ illicita eſt, quã de honeſtis hoſtiũq; honeſta.* Luxũ.] *nimiã & impudentẽ profuſionẽ.*

Non au.te.mo.] *nullã in auulis uaſis ædificijs, & uillis habuere modeſtiã, cũ apud Priſcos illos, ut inquit Ouid. Leuis argẽti lamina eſſet crimẽ. Hi uerò parietes pingebãt, laquearia inaurabãt, & uillas, & domos, in urbiũ modum ædificabãt, ut Plinius Saluſtiuſq; teſtantur.* Menſas pri.] *ueterũ frugalitatem, apud quos frequẽtius pultis uſus*

A ris uſus quàm panis erat:ut Vale.tradit. Et gulæ condimenta ciboiq́ genera non norât. Poſtea uerò ut inquit Saluſt. ueſcendi cauſa terra mariq́ omnia exquirere.

Mares ſa. ux ide ge nu.] uiri uſurpauere ornamento & habitu uix conuenientes, ge puellis & ſponſis Oui. Fœminea ueſtri patiuntur lege mariti: Et uix ad cul tus nupta quod addat habet. Fœcunda.] quæ produ xit multos egregios uiros, ut Fabritios, Curios, Quintios & Attilios. Accerſitur, expetitur, aduocatur. Quæ gẽs quæq; pe] id eſt, opes quæ ingenijs obſunt, nam ea mollia delicataq́ reddunt. Auri uerò & argenti, uſum Licurgus, Lacedæmonum rex, uelut omnium ſcelerum materiam ſuſtulit. Tum iun.] Iungebant præterea agros agris diſtantibus, aut emptis, aut o. cupatis, qui medij eſſent. Extendere ſub ignu. co.] dilatabant uſq; ad diſtantes, & ignotos agricolas eos agellos, in quibus Camillus arauerat, & Curius foderat, qui fuerant illis contenti, cenſentes perniciosum ciuem eſſe, cui ſeptem iugera non ſatis eſſet. Furius Camil. & Marius Curius, & ſi Conſulares triumphalesq́ uiri cum repub. uacarent, rem Rusticã
B induſtriè exercebant. Nec legas Curionum, uerſus enim non fleret, & ſententia exegit Curiorum. Non erat is pu] alia à bellandi conſuetudine Ro. Soa.] propria nam nulli patebat, & omnibus imperabat. Inde.] quia bellis & armis aſſuetus. Et quod ſu ege. ui. ne.] & omne ſcelus per cupiditatem audacter committebant, & uile cenſebant. Egeſtas]concupiſcentia, quæ animos facit egen[illegible]. Magnumq; de.]honorem ingẽtem, & pro quo ferro dimicandum eſſet exiſtimabant, poſſe plus reliquis ciuibus, & ſuo arbitrio Rempub. gerere, leges ferre, Senatum & Pop. irritare & flectere. Mẽſuraq; iuris uis] qui plus uirium habebat iure potior erat. Vi enim & fauore non iure & legibus omnia agebantur. Hinc.]ex cupiditate, luxu, & ui. Leges & ple cu] Syllepſis eſt perſonarũ. Coactæ dicuntur leges, & cũm non exercẽtur, ut inſea. At poſtquã bello Leges ſiluere coactæ, & cum uiolenter promulgantur, ut egit Cæſar, cui Pompeius & Craſſus, cum armatorum præſidia aſtitere. Eſt autẽ Plebiſcitum, ut ait Capito. Lex quam plebs, non populus accipit. ſunt & plebiſcita plebis, Decreta à Tribunis facta. Lex uerò eſt ſumma ratio inſita in natura, quæ iubet, quæ facienda ſint prohibetq́ contraria. Turbantes iu.
C cum. coo.] A', Cõſulibus diſcordantes. Faſces e.] Cõſulatus empti. ſunt enim faſces ſecures uiminibus, in uoluntate cõſulum inſignia. Sector fa]hoc eſt emptor & uenditor ſuffragiorum. Sectores enim & qui ſecant di cuntur, & qui empta ſua perſequuntur. Author eſt Feſt. Lucan ſectatorem ideo populum appellat, quia fauorem & ſuffragia emebat, & empta perſequens uendebat. Pedia. dicit ſectorem eſſe æſtimationum, redemptoremq́ bonorum damnati, atq; proſcripti, qui ſpem lucri ſui ſecutus bona illa ſemel auctionabatur, proq́ ijs pecunias penſitabat, ſingula uenditurus. Ambitus]aſſentatio & corruptio ad honorem conſequendum. Ambitus eſt in actu. Ambitio uerò in animo honoris concupiſcentia. Ambitus etiam locus duorum pedum & ſemis inter uicina ædificia ad circumeundum relictus. Lætatis.]mercifer. Annua cer.]contentiones comitiorum, quæ menſe Ianuario Martioq́ fiebant. Campo. hoc eſt Martio, ubi ſepta erant, & ſuffragia uendebantur. Vſura uo.] creditæ pecuniæ, fructus ex uſu. Fœnus propriè naturalis terræ fructus eſt. inde ad uſurã trãslatũ, ſed hoc differunt, quòd uſura eſt primũ illud lucrũ ex pecunia reddita, ut fœnus ſi ſtatuto die non reddatur duplũ aut quadruplũ ſoluatur, eſtq; uſura uſuræ. Auidum]cupidum & auarũ. In tempore] quia in certum tempus debetur. Concuſſa] quaſſata facta. Vtile multis]multi enim bellis ciuilibus ditabantur, ut Pompeio Craſſoq́ tiuenit bello Syllano.

Iam gelidas] Cæſar Narrationi pocia aggreditur non à remota initia ſumptã, ſed à loco neceſſario inchoatam.

Alpes.]mõtes, quia togata Galliã diuidũt à Comata, dictos ab Alpho, quod Sabina lingua eſt candidũ. Feſto autore. Nã albẽt ſunt niuibus. Superauerat cur.] acce leratè trãſierat. Cœperat.] Aphæreſis pro cõceperat. Cõſtituerat enim uirtutis præmia, quæ negabãtur Romanorum uirtute cõſequi, pſerim ſũ ad ultũ aquã cõditionẽ admitteretur, nec pati ſei poſſet, ut quoad cõſul fieret uelit quis legionibus dimiſſis, Trã, alpinaq; Gallia ſalti una legio cũ Illyrico ſibi cõcederetur. Videretq; ideo dimittit uberi exercitus, ut aduerſus ſe debiliorẽ aduerſus eſſet futurus inſtructior. Eo præcipuè argumento, quò duæ legiones ad bellum Parthicum deſtinatæ, quarum una Põpeius ipſe acceperat, ſibi ſubſtractæ erant, & in Italia retentæ. Ad huius Tribunorum qui ſibi fauebant intercesſionem eſſe ſubla:am, & ipſos urbe ceſſiſſe accęperat. Sunt tamen qui tradant bellum ciuile multo, ipſum antea cõcepiſſe, & ex quo quæſtor in Hiſpania uiſa ad Gades Magni Alexandri imagine ingemuerat, quod ipſe ea iam ætate, qua Alexander orbẽ terrarũ ſubegiſſet, memorabile nihil egiſſet, et cũ nocte proxima uiſus eſſet, per quietẽ matri ſtuprũ intuliſſe, coniectores arbitrium terrarum orbis ſibi portẽdi reſponderant, quãdo mater ſibi ſubiecta, nil aliud eſſet, quã parẽs omniũ terra, tũ primũ dicebat eũ deſperatiõe adductũ quòd quæ cõſtituerat, cõſumere nõ poſſet, nec priuatus ap huius populi expectationẽ explere, turbare omnia, ac permiſcere uoluiſſe. Ij timuiſſe dicunt, ne eorũ qui primo conſulatu aduerſus auſpicia legesq́ & intercesſionẽ geſſiſſet rationẽ reddere cogeretur. Quidã putãt captũ Imperij cõſuetudine, penſitatisq; ſuis inimicorũ uiribus, uſum occaſione rapiẽdæ dominationis, quã ætate prima cõcupiſſet. Talia Sueto. memorat. Ingentes mo.]maximas curas. Foturõ.]nunc à ſio eſt, non à ſum. Vt uen]hoc tẽpore Cæſar è Trãſalpina Gallia reuerſus Rauẽnæ agebat, bello uindicaturus ſiquid de Tribunis pl. intercedentib. pro ſe grauius in Senatu cõſultũ eſſet, itaq; clã præmiſſis cohortib. cũ ſpectaculo interfuiſſet poſt Solis occaſum iter ingreſſus. rodie extinctis luminib. errãs ad Rubiconẽ cohortes eſt cõſecutus, cõſiſtensq; paululũ, & reputans quantũ moliretur, conuerſus ad proximos. Et nũc, inqt, regredi poſſumus, quod ſi Ponticulũ tranſierimus, omnia armis agenda erũt. Cunctãti oſtentũ tale factũ eſt, quidã, eximia magnitudine & forma, in proximo ſedens, repẽtè apparuit arũdine canẽs, ad quẽ audiẽdũ, cũm pter paſtores plurimi etiã è ſtationibus milites occurriſſent, interq; eos & æneatores rapta ab uno tuba proſiluit ad flumen, & ingenti ſpiritu claſſicũ exorſus, pertẽdit ad alterã ripã. Tũ Cæſar eatur, inqt, quo deorũ oſtẽta et inimicorũ iniquitas uocãt. Iacta eſt alea, inquit, & ita traiecit exercitũ. Rubicõ.]fluuij inter Ariminum & Rauennam. qui Italiam antiquã à Gallia ſeparat, & in Adria confluit. Ingẽs uiſa]aut eſt poetica fictio, aut hoc Cæſari per quietem occurrit, dum inceptſ eſſet ad Rubiconem, ubi marmor his uerbis ex Senatus decreto inſcriptum aduerteret. Imperator ſiue miles, ſiue Tyro armatus quiſquis ſiſtito uexillũ armaq; deponito, nec citra hũc amnem arma ſignaue traducito.

Quiſquis contrafecerit hoſtis dijudicabere Pop. Rom. ac ſi arma contra patriam, penates'ue deos abſtuleris. Trepidantes.] timentes. Canos crines.] qui urbes indi cant ueruſtatem. Turrigero.] coronato turribus, quia Roma turrita eſt. Lacera Cæſarie.] Laceris comis ob bellum imminens & luctum. Nudis lacertis.] more deflentium funera, quæ brachio pectus, & faciem plangunt permixta uerbo. Signa mea.] Aquilas & tubas. Iure] iuſte, & ut iniuriam inferre nolitis. Si ciues] Nam qui fert in patriam, arma ciuis non dicitur. niſi forte idem hoſtis eſſe, & ciuis poteſt, ut in paradoxis Cicero inquit. Perculit.] commouit. Horror.] tremor ex metu. Riguere comæ.] erecti ſunt capilli. Virgil.

Obſtupui ſteteruntq́ comæ. Languor.] debilitas ex metu orto repreſſit eumtem. O magne] Iouem & reliquos deos Quiritium, & ipſam Romã, ut cœptis faue ant inuocat, ſeq́ excuſat, non impio arma ſumpſiſſe in patriam, ſed in nocentes, & ſibi iniuriam ulciſcentes.

O tonans.] ô Iuppiter Optime Maxime, qui in Capitolio coleris. Ratio temporis non patitur, ut de Ioue tonante, Capitolino intelligat. Eum enim dedicauit Augustus, cùm in expeditione Cantabrica, eius lecti cauſa fulmen perſtrinxiſſet. Tarpeia.] Capitolina. Capitolinus enim mons dictus eſt Tarpeius, à Tarpeia uirgine, quæ portæ cuſtos armillis, Sabinis capto hoſtem dimiſit, à quo & illic eſt armis obruta. Penates] Dij ſunt qui Patrij, Genethlij, Eteſij, Mithij, Ereij, Geneij & Penetrales dicuntur. Erant ut Dionyſius ait, duo Iuuenes habitu militari pila tenentes. Per eos alij intelligunt Apollinem & Neptunum. Alij Iouem, Iunonem, Veſtam & Mineruam. Phrygij quos Aeneas è Phrygia in Latium tulit, & Lauinij conſecrauit, & hi Albam tranſlati, eòdem ſponte reuerſi ſunt. Gentis Iuliæ ab Iulio Aſcanij filio ortæ, ex quo ipſe Cæſar erat. Secreto Quirini rapti, myſteria Romuli in cœlum ſublati. Romulus urbe iam muris & legibus conſtituto, cum apud Capreæ paludem concionem haberet, & luſtraret exercitum è conſpectu oblatus eſt. Sunt qui à Senatu ſæſum, & in fruſta clam ſubtractum exiſtiment, ſed ſubito tempeſtate Solisq́ defectione oborta, eum in cœlum raptum, & conſecratum diuulgauerunt, ne populus in Patres ſæuiret. Huius rei Iulius Proculus fidem fecit, iurans eum noctu in urbem ex Alba redeunti, uiſum à ſe Romulũ in colle Quirina, forma auguſtiore, mandoreq́ urbi, ut ſe ſub Quirini nomine colerent, ſeditionibus abſtinerent, uirtutemq́ colerent, quippe forent omnium imperio gentium potituri. Iuppiter Latialis.] Latialem Iouem in mõte Albo dedicauit Aſcanius ad cuius ſacra quæ Latinæ dicebantur, totum Latium conueniebat, & rex ſacrificulus Romanus. Huic olim Romano ſanguine, teſte Lactantio ſacrificabant. Celſis.] tum propter ædificia, tũ quia in alto colle erat. Veſtales ig. to.] ueſtiam hoc eſt in extinctam flãmam. Aeneas è Troia in Latiũ aduectam Lauinij dedicauit. Aſcanius inde Albam tranſtulit. Poſtea Numa Pom. Romæ conſtituit. Inſtar ſum. no.] quæ es mihi pro ſummo Deo. Inſtar nomen indeclinabile eſt, à quo fit inſtauro, ad priſtinam ſimilitudinem reparo, nam reſtauro barbarum eſt. Furialibus.] impijs & furore ſumptis. Victor in. terr.] propter Gallias & Germaniæ partem pacatam dixit. Mari] propter Britanniam quam primus Romanorum cum uictoria inuaſit. Tuus ſ] miles ac ſi diceret defenſor tuus, tuoq́ parens imperio. Nuncq́ etiam nunc quum uideam arma cõtra te ferre, ſi liceat ex imperatore miles euadam. Ille ille.] Epanalepſis, hoc eſt, cum maiore ſignificatio repetitio facta, ut Diomedes ait. Nocens.] impius & rebellis. Qui me. ti. fe. ho.] qui cauſam mihi dabit in te pugnandi. A

Soluit mo. bel. properauit ad bellum et diſſoluit cauſas, retinẽtes bellũ. Propere ſi.] raptim mulis aquilas, uexilloq́ & lituos. Tumidum am.] Rubiconem imbribus & ſolutis niuibus auctum. Sicut] Comparat Cæſarem leoni, qui ſine reſpectu ſalutis ſuæ irruit in uenatorem. Squalentibus] horridis & deſertis. Aeſti feræ.] patientis æſtus feruorisq́ ſolis. Hoſte.] uenatore. Cominus.] prope. Subſedit.] firmat ſe. Verbere ſe. ca.] percuſſiõe ictu magnæ caudæ, uel quia ipſe ſeuus. Plinius lib. 8. ait, Leonum animi index cauda, ſicut & equorũ aures, namq́ & has notas generoſiſſimo, cuiq́ natura tribuit. Immoto ergo placito, clemens blandienti, quod ratum eſt, crebrior enim iracundia eius in principio terra libratur incremento terga, ceu quodam incitamento flagellantur. Iuba.] Setas & cyrrhos colli.

Infremuit] cum fremitu emiſit. Vaſto hia.] magna omnis aperitione. Mauri.] in Mauritania Aphricæ regione Leones naſcuntur. Torta.] immiſſa. Hæreat.] uulneros & ſit fixa. Subeãt.] ingrediantur. Securus tan. uul.] negligens uulnus. Exit per. fer.] per ipſam haſtam ruit in uenatorem. Puniceus.] flauus, rubicũdus. Punicens autem Aphricanum ſignificat. Cadit mo. fon.] defluit è paruo lacu. Crudoit.] exarſit. Vnde cãdens ferrum dicimus quod ingenuum eſt. Serpit] labitur. Certus li.] uerus terminus, nam togatam Galliam ab Italia antiquo ſeparat. Diſterminat.] diuidit. B

Auſonijs co.] habitatoribus Italis, nam ultima Italiæ urbs Ariminum erat. Prima Galliæ Rauenna. Poſtea Ciſalpina ipſa Gallia Italiæ eſt annexa. Hyems pen ui.] erat auctus imbribus hyemalibus, propinquabat enim Ianuarij finis. Cynthia ter plu.] tertius Lunæ dies, quo ſunt maiores imbres. Luna, ut Virgilius & Plinius tradunt tertio quarto die futuræ tempeſtatis dat ſignũ Nam ſi ſplendens exorto puro nitore fulſerit ſerenitatẽ Si rubicunda uentos. Si nigra pluuias portendere creditur. Cynthia dea eſt à Cyntho mõte. Deli, ubi cũ Apolline colitur. Grauido.] obtuſo & obſcuro. Alpes.] C niues Alpiũ metonymia. Reſolutæq́ ma. fla. eo.] diſſoluto pluuia quã Eurus induxerat qui ſua tepiditate niues uere diſſoluit. Primus ſo.] ualidior, quiſq́ equus, aut qui primũ ingreſſi ſunt, uel lege per hypallagen. Semper obliquus opponitur in primũ omnĩ. Erãt enim equi obliqui in alueo fluminis, aut impetũ aquæ exciperẽt, faciliorẽq́ tranſitũ reliquis darẽt. Excepturus.] aquorũ uiolẽtia obſtaturus. Molli ua.] per locũ nõ profundũ, nec uiolentũ. Rũpit.] rũpendo ꝑterit. Faciles.] ſine uehemẽtia. Fracti.] debilis. Cæſ. ut ad.] Cæſar poſtquã Rauennã diſceſſit, cõcionatus apud 13. legionẽ, quã ſolã ſecum habebat omnes inimicorũ in ſe iniurias cõmemorauit. illi clamore ſublato, cùm reſpõderent paratos ſe eſſe ad Imperatoris ſui Tribunorũq́ iniurias defendendas, Ariminũ cũ ea legione profectus eſt, ibiq́ Tribunos pleb. qui ad eum confugerant, cõuenit Reliquas legiones ex Hybernis euocat, & ſubſequi iubet. Gurgite.] flumine. Vetitis.] tum S. decreto, tum quia illic erat ſuæ prouinciæ terminus. Temerata.] uiolata à Pompeio, & à Senatu, qui nullam æquam cõditionẽ nec dare, nec accipere noluit.

Procul

A Procul ſunt fœdera.] pactiones inter me & Pompeium & Senatum. Credidimus fatis.] cõmiſimus fœdera ipſa deorũ uoluntati, ut de bello ſine pro æqua cauſa iudicaturi. Bello iudice.] non amplius Senatu, qui malè iudicat de cauſa mea. Legitur etiam à quibuſdam bello uindice, ſed minus probat. Verbero torto.] id eſt, ictu & lapide rotundo emiſſo. Funde balearis.] Funda inſtrumentum eſt ex funibus, aut loris, ex quo lapide glãdeſq; emittuntur. Sic Terentius in Eunucho. Nimis uellem fundã tibi dari quo illos ex occulto hinc cæderes ac facerẽt fugã. Funda eſt etiã retis genus quod in orbem ſpargitur, dicitur'q; alio nomine reticulũ. Vel eſt lapilli in anulo receptaculum quoddam. Baleares duæ inſulæ ſunt in mari Hiſpano contra littora Terraconenſia, quæ à Græcis Gymnaſiæ dicuntur, eo quod funda bellicoſa ſunt. & apud eas uſus fundæ primo inuentus eſt, & adeò celebratus, ut matres paruos'q; filios, alias aues eſſe non ſinerent, niſi quas funda adepti fuiſſent. Florus tamen ait, quòd cibum puer à matre non accepit, niſi quod ipſe mõſtrante percuſſerit.

Miſſa poſt ter.] Parthi inter fugiendum in ſequentem
B hoſtẽ poſt terga ſagittas emittunt. Ariminũ.] colonia in Vmbria cũ amnib. Arimino & Apruſa. Fugiebãt.] obſcurabantur ſole aduentante: indicat'q; auroræ tempus, in quo Lucifer Solis fulgore poſtremus extinguitur.

Lucifero] Boſphora, eſt aũt Veneris ſtella, quæ Orientem ſolẽ præcedit, eadẽ ipſa in Occidente Heſperus, Veſperus Veſperugo'q; dicitur. Tumultos.] cõcitationes & inſolitos. Seu ſpõ. de.] ſeu prodigioſe & deorũ permiſſu. Auſter in.] nothus nebuloſus. Nubila ſe mœ lu.] nubilus dies fuit & mœſtitiã præ ſe tulit. Miles.] Sinecdoche. prœmiſerat enim Cæſar CCC. equites & militũ V. milia. Lituum.] lituus eſt tuba ærea flexa, qua & cornu dicitur, baculus augurũ in ſumma recuruus. Tuba rum.] Tubæ rectæ ſunt. Claſsica nũ pia] horrẽdos et bellicos cõcentus. Cornu.] Buccinã recuruam intelligit, diuerſam à lituo. Excita. ſ.] cõmota à lectis. Diripuit.] raptim rapuit. Affixa.] ſuſpẽſa. Penatib. f.] templorum tholis & poſtibus, in quib. pacis tẽpore ſuſpẽduntur. Induunt.] accipiunt. Clypeos f.] uetuſtate ſe diſſoluentes, & carioſos exeſiq; corij. Clypeus ut in 35.
C Plin. docet, dictus eſt nõ à cluẽdo, id eſt pugnãdo, ut peruerſa Grãmaticorũ ſubtilitas uoluit, ſed à glypho quod eſt ſculpo, illic enim affigebãtur imagines. Crate.] contextura uiminea aut lignea. Virgil. Flectuntq; ſalignas Vmborum Crates. Nuda] abſq; corio. Curuata e.] curuato ferro ex uetuſtate. Scabros nec rub] aſperos ſitu rubiginoſo q ferrũ exedit. Noſç.] cognita. Romana'q; ſigna, ſiue interpretatio eſt ſiue intelligit cubas & lituos, à quibus dependent illa minora militũ ut lupi, apri, minotauri, & equi picti, quibus centuriones utebantur. Diriguere.] inhorruere. Gelidus p.] numquã enim timor ſine frigiditate exoritur. Et t.m] hypallage, ut ſit queſtus tacitas in muto pectore, id eſt, ſine uoce, uel queſtus motus, id eſt ſubmiſſos. O' male] locos cõmiſerationis mouentis affectũ à loco, & quòd ſoli ſint in miſeria, & quòd alias fuerint etiam in maiori neceſſitati. Malè con.] inſauſtè ædificata cõtra Galliã. Vicinis gal] cum Galli uicini ſint. Damnata.] à fatis deputata. Triſti.] infœlici. Alta.] profunda, ſumma. Furentũ] cõcitantiũ bella. Primaq; ca.] hic enim exercitus Italiã ineũtes primò ſe collocauit. Sub oe. coo.] in extremo Oriente, ubi habitant, qui Solem execrantur, quia eius feruore uexantur. Arcto] Septentrione ubi tam uehemens frigus, ut illic pellici Getæ licet totũ corpus præter os oculos'q; induti uix degere poſſunt. Errantes do.] Scythas intelligit, qui in curribus habitant, nec oppida munita habent uel tecta tuguria, certos'ue agros poſſident. Horatius. Campeſtres melius Scythæ, quorum plauſtra ritè uagos trahunt domos. Viuunt.] potes & de Numidis in Aphrica intelligere, qui olim uagi, palantes, quò nox coegerat, ſedes habebant. ut Salluſt. ait. Tueri clau] id eſt, ſeruare fines & terminos Italiæ, Gallia'q;. Nos pri] iniqui fati deploratio eſt cũ ſimul infœlicitatis expreſſione. Senonũ mo.] Galli Senones ex ultimo Oceano, frugũ uiniq; fama cõmoti in Italia uenientes inter Alpes. Padum'q; conſederunt. Inde per Italiam uagantes, Cluſiũ obſederunt, Romã uenientibus, Fabius cum exercitu occurrit ad Aliã flumen, ſed ipſi allata ingenti clade, Romã ceperũt. Cimbriq; fu.] Cymbri Teutoni & Togurini, cũ eorũ terra inundaſſet Oceanus. Et pulſi Gallia, Hiſpania'q; fuiſſent, terras, quas colerẽt à Romanis per legatos petierũt. Repulſi arma intulere. Et cum Syllanũ, Malliũ & Scipionẽ fugaſſent, caſtris'q; exuiſſent, à Mallio demum deleti ſunt. Martemq; ly.] ſecũdum bellũ Punicũ, quo Hãnibal ex Hiſpania in Italiam traiecit exercitum, quanquã rectà nõ recta per Ariminũ ola ſe cõtulit. Acceſſis bel.] uexat armis. Quiſq;.] Ariminenſis. Latenti.] ſubmiſſo & ſecreto. Credita] cõmiſſa, nullus enim audebat aperta uoce deplorare dolorem. Et eſt hypallage, nam nullius dolor eſt creditus, hoc eſt cõmiſſus uo. i. Sed quantũ.] Silentiũ Ariminẽſium terris & maris tranquilli ſilentio cõparat. Cũ bru. co ce] Quũ propter hyemale frigus aues nõ cantant. Medio pon.] mare à terris lõgè remotũ, in quo, ut maiores fluctus, ſic & maior quies eſſe ſolet. Noctis geli. lux.] dies orta noctẽ fugerat. Faces belli.] incitamẽta intelligit'q; Tribunos, qui Cæſarẽ irritarũt & inflãmarũt. Vegentes.] impellentes. Menti du.] Cæſaris adhuc dubitantis, an eſſet profecturus. Moras pu.] pudebat enim Cæſarem in patriam arma inferre, ſed Tribunorum aduẽtu pudor omnis eſt diſſolutus, quia uidebatur iuſtã bellãdi cauſam adeptus, hoc eſt ut ſacroſanctæ poteſtatis iniurias ulciſceretur. Labores.] conatur efficere, ut iuſti uideantur. Expulſis an] Cùm res Cæſaris nullo pacto per Tribunos in urbe cõponi poſſet, data'q; eſſet Pompeio cura, ut Cæſari exercitus opponeret, & Curio ſuis pollicitationibus, & interceſſionibus nihil proficeret. Lentulus Marcellus'q; Cõſules. M Antonium & Q Caſſiũ, Tribunos Senatu excedere imperauere, ne in Tribunatu aſſidentes quicquã acerbius ab ullo paterentur, cũ enim Antonius iratus queſtus'q; de magiſtratu quoad ſacroſanctã dignitatem contumelia affeciſſet, execrationes impias in Conſules extulit & conducto curru ſeruili'q; ueſte amictus, unà cum Caſſio & Curione ad Cæſarem cõfugit, ex Appiano. Curia mi.] Senatus iratus & minitans. Victo iu.] uiolata & oppreſſa iuſtitia, non enim licebat Tribunos è Senatu & Vrbe expellere. Iactatis gra.] obiectis & cõmemoratis Gracchorũ ſeditionibus & cæde. Tyber. enim Gracchus Aphricani ex filia nepos, & C Gracchus frater eius ſeditioſi fuerunt, & in ipſis oppreſſi ſeditionibus. Ancipiti.] dubia. Nam pars Cæſaris, pars Pompeio fauebat. Diſcordes.] reſiſtentes Senatui, hoc eſt, Pompeiani. Curio au.] Curio autem Cæſari immeciſſimus populo acceptus, & ad dicẽdum paratiſſimus

A cum tellurem pede concuterent, inde ſe educturum. Potes eo.] iure à militia aliene paciq; aſſueti. Marcellus loquax]C. Marcellum intelligit qui Conſul cum Lentulo erat. Claudius enim qui cum Paulo Aemilio fuerat Conſul quanquã de ſucceſſore ei mittendo egiſſet minus tamen uidebatur infenſus. Et numina uana Ca] hoc eſt, Cato uani nominis inſipiens & imperitus qui gerit cótrarium effectibus nomẽ. Catonẽ enim autore Plutarcho ueteres appellabant: cui plurimarum rerum uſus & experientia inerat, & Catum ſapientem & prudẽtem dicebãt, ut Dionyſius ait. Scilicet.] Pompeium in inuidiam odiumq; adducit eius clientelas fœlicitatem & potentiam aperiendo & ipſius tyrãnidem manifeſtam improbando.

Extremi.] clientes remotiſsimarum nationum ſectatores, quos ſua dignitati cauſa tuetur. Empti.] quos ſua largitione ſibi fecit obnoxios. Per tot tempora] à ſua adoleſcentia in hunc uſque diem. Regno] non enim ciuem, ſed regem agere uidebatur. Ille re.] cur ille triumphabit ante legitimos annos nam ante trigeſimum annum conſulatũ triũphumue gerere non licebat. Pom
B pe.] uerò poſt Perpennam è Sicilia fugatum damnatũq; Carbonẽ & interemptũ et poſt Syllæ hoſtes ſupplicijs illic aff-ctis. In Africa contra Cn. Domitium, & qui Mario fauerat, miſſus, illic Imperator eſt appellatus & caſo Domitio & comprehenſo Hiarba Numidiam intra diem quadrageſimum ſubiugauit annum quartum & uigeſimum agẽs Reuocatus Sylla magnusq; ſalutatus, triumphum petijt, illo diſſuadente cum propter ætatem, tum quòd rem non geſſerat auſpicijs proprijs, & quod nondũ fuiſſet in ſenatum admiſſus, cùm eum non ſine Syllæ ſimultate obtinuiſſet quo uideretur admirabilior curru à quatuor elephantis tracto triumphum ducere ſtatuit, anguſtiori tamen porta prohibens, equis conſpectus eſt, ut tradit Plutarchus. Honores ra] Magiſtratus quos non legitimè eſt uſſecutus, & quibus nunquam uacauit. Conſtat autem ipſum, cùm apud agrum Picenum diuerteretur, in agris ſuis quos illic ampliſsimos habuit, commouiſſe omnem Picenum ut Syllæ faueret, cui poſt Cinnam occiſum cùm Carbone contentio erat. Itaq; tertiũ & uigeſimum natus annũ prætor à nemine deſignatus in Au-
C ximo oppido ſcipſum pro prætore in ſubſellium in medio foro conſtituit. Quidam rura]lib 9. ad Atticum Cic. tradit legem conſules conſcripſiſſe, qua Põpeius per quinquennium omnis poteſtas rei frumẽtariæ toto terrarum orbe daretur. Suppreſſa.] re ſeruata, ut nihil inde eueheretur, uel coli uetita. Seruit ad fa nem. luſ] obiecta eſſe Pompeio, ut famem faciat, cum uelit. Idemq; Clodius in Pompeium cauillans, dicebat non propter famem ſcriptam eſſe legem, ſed ut lex ſcriberetur factam eſſe famem. Qui castra] quod eſt laudi tribuendum magno uituperat. Nam cum Pompeius Conſul ſolus à Seruio Sulpitio iterum rex creatus ſtatim duas leges promulgaſſet unam de ambitu, & alterã de ui in qua nominatim Clodij cædẽ in uia Appia factam expreſſerat, eſſetq; reus Milo, & dum cauſa à iudicibus cognoſceretur immẽſum clamorem tollerent Clodiani, armatis militibus cõſul forum compleuit, ne quis populi tumultus concitaretur. Hac re territi Clodiani, ſilentio uerba teſtium per biduum audiri ſunt paſsi: & aſtante præſidio accuſatus defenſusq; eſt, Aſcanius author eſt. Caſtra.] Milites.

Foro.] iudicibus. Gladij] milites ipſi. Triſte.] uulnera & mortem. Cinxère iudicium tre.] trepidos iudices circumdedere. Corona inſo]multitudo armatorum, qui illuc ire non conſueuerant. Signa.] milites qui ſub ſignis erant. Clauſerunt reum.] circumdederant eadis accuſatum. Milite auſo.] ablatiuus eſt abſolutos. Perrumpere.] penetrare. Medias le]forum in quo leges ſine armis uigere debẽt. Nunc quoq.] mala anteactæ uitæ conſuetudine quid nũc præparet colligit. Sueuis.] nam poſt uentidios fratres Carbonis fautores Auximo pulſus, cum tribus legionibus hoſtes inſequendo, & à Carbone homines auertendo ad Syllam contendit, & fugato Scipione ad eum peruenit, abeſtq; muneo Imperator conſulatus, quanquam nondum in Senatum admiſſus Celtiberiæ profectus eſt, & cum Metello illum adminiſtrauit. Docilis.] qui facilè doctus eſt. Magiſtrum ſce.] qui docuit bellum ciuile. Priuata] ſine magiſtratu Teneat la ſ] leuiũ in otio & ſine imperio, uel legatur lapſum id eſt, iacentem.

Vtq; te]apta ſed inuidioſa cõparatio eſt. Tigres.] tigris uelocitate tremendæ animal & ſemper in irã pronum. Furorem.] iracundiã. Hyrcanu. Scytharũ, Hyrcania regio in Aſia eſt. luſtra.] cubilia. Altius ce]ſpõdeum in quinto loco habet hic uerſus pro dactylo. Lãbere.] tranſlatio in eum, qui ex bello Ciuili & ſanguine Romanorum ali ſit ſolitus Sitis]cupiditasq. Nullus ſemel.] Sententia à feris tracta. quæ ubi dulcedine ſanguinis in rabiem uerſæ ſunt nunquam manſueſcunt. Quæ tamẽ] improbatio à mora in ſcelere, nam imponit ſinẽ ſapiens & rebus honeſtis, ut Satyricus ait. Tuus Syllæ quem militaris. ſub quo militaſti, qui tibi erat affinitate diiunctus, nam cum Sylla pacata ſibi Italia Dictaturã inijſſet, & ſuos omnes diuitijs ſatiaret, Pompeiũ ſibi affinitate deiunxit. Iuſſum Antiſtiam Antiſtij ſui patroni in cauſam ambitus repudiare: & Aemiliã prægnantem ſuam è Metello & Scauro genitam ducere Docuit deſcedere.] ſuo exemplo qui Dictaturam depoſuit.

Regno] tyrannide. Poſt Cilicas.] ab indignitate rei conqueſtio acris, quòd benemeritus de patria hoſtis eius acerrimus iniuſtiſsimè habeatur & Pompeio committatur expugnandus, ut Cilices & Mithridates.

Cilicas.] nagos pyratas ex Cilicia, qui etiam per noſtrum mare ad Oſtiam uſq; diſcurrebant. Pontica.] in Ponti regem geſta Regis laſsi.] Mithridatis defatigati, tum ſenio, tum belli diuturnitate, quia per 40 annos, & amplius geſtum eſt. Vix conſumata ueneno bar.] uix finita Põtico ueneno. Eſt enim Pontus uenenis ferax, & hoc ideo dixit, quia cum de Mithridate Sylla triumphaſſet, & inde Lucullus poſtea eum attriuiſſet, Põpeius atque ipſum opprimendum ad petram caſtra mouiſſet, accepit nuncium Mithridatẽ per Pharnacis filij ſeditionẽ mortem ſibi cõſciuiſſe, ac malè tentatũ ueneno ſpiritum ferro expuliſſe. Plutarchus & Florus aiũt: Vltima prouincia, ultimus hoſtis debellandus tanquam promeritã.

Quod non uict.] Factũ quod improbant aduerſarij iuſtiſsimũ ſibi & neceſſariũ fuiſſe oſtendit, quia & ſibi & ſuis militibus merces denegabatur, quorũ magis cauſa, quã ſua ſe moueri oſtẽdit Quod]ga Aquilas ui]ſigna ſub quib Gallias uicimus. Nõ pa.] nõ obediuerim. Merces.] põma ut cõſulatus honores triũphus. His.] rõcilatio eſt. Premia.] ſtipẽdiũ, miſsio, colonia & agri. Nũ me. du] ſine me alio quocũq. Triumpher.] ex triũpho enim ſua præmia miles cõſequebatur. Cũſer ex] cõmiſerationis locus ad militũ animos incendendos, nam

ſi præmia

ſi ỹcamia iuuentutis amiſerunt, neceſſe erat ſenibus mendicare. Exanguis.] debilis & frigido. Quo ſe con.] ad quem confugiet. Emeriti dicuntur quæ obierunt legitimū militiæ munus. Quæ tu.] qui agri, dabantur enim ſingulis ſeptena plucáne iugera. Veteranus.] uetus miles & belli peritus. Quę mœ] coloniæ. An me]contrario exemplo auget indignationē, nam pyratis data eſt colonia & ciuibus denegatur. Magne] ô Pompei.

Pyratæ]quos Pōpe. à locis maritimis remouit & mediterraneæ regionis fecit colonos. Tollite.] Orationis concluſio eſt qua quid agendum ſit cōmotis militibus imperat. Tollite tollite,]epanalepſis. Iampridem uictricia: iam diu per decennium uincere conſueta. Quas fecimus.] quas execrando comparauimus. Arma tenenti]Sententia eſt cuius hic ſenſus. Qui inermi abnegat iuſta.] dat etiam iniuſto uim inferēti. Omnia.] etiam quæ iuſtè negarat. Nec numina]dijs fauentibus rem bene geremus, nam militum animos generatione & acclamatione ſtimulis plena confirmat. Regnum.] tyránnis. Detrahimus domi. ſce.] uolumus tyránnos ex urbe ad ſeruiendum prompta, & inuidioſè. dominos quum unū intelligis dixit. At dubium]poſt Cæſaris per orationem quid milites egerint explicat. Vulgus du]multitudo incerto an inferret in patriam arma. Non cla.] ſubmiſſa uoce. Fremit]loquitur. Pietas.] quanquā pietate reprimerentur tamen acrius impellebantur: tum pugnādi deſiderio, tum Cæſaris maieſtate quæ ipſis metum incutiebat. Penates. domus metonymia. Quanquam fe ce.] inhumanos & cædibus aſſuetos. Frangunt.] debilitant. Tumentes.] ſuperbos. Diro.] maligno uel crudeli. Summi tunc]tunc conſurgens Lælius primipilus legionis nomine in hæc uerba reſpondit.

Gerens munera primipili.] gerēt officium primi centurionis. Primipilus enim & centurio primus (autore Liuio) idem ſunt, quindecim enim ordinū qui locabant ſub ſignis, & erant ſinguli in tres partes diuiſi, unaquæq; pars primipilus appellabatur, & eius partis dux primipilus.

Inſignia doni eme.] ornamentum doni quod ſua uirtute erat emeritus, uidelicet quernam coronam quæ dabatur illi qui ciuē ſeruaſſet in prælio hoſtemq; occidiſſet. fiebat etiam ex ilice. De generibus Coronarum lege Gellium lib. quinto. Si licet]non modo milites dicto obtemperaturos promittit ſed ipſum Imperatorem inflammat.

Si licet]Præfatio eſt cum attentione, utiturq; licentia.

Romani ma]beneuolentiam captat. Expromere uo]libere eloqui uero. Quod tam len.] narratio eſt. Tenuit tuas ui.]à bello & ultione repreſsit.

Deerat.] tacitā obiectionē reprehendēdo diluit. Deeras.] quaſi deos deeſſe nō debebat. Dum mo.] dū uiuimus.

Spirātia.] uiuētia. Sanguis.] qui eſt animæ ſedes: & in quo uita cōſiſtit. Et dum pi. ua.] & dū ualemus uiribus certoreq; poſſumus. Degenerem pa. to.] tolerabis togatos mentes & qui maiorem fortitudinem nō imitautur. Regnum.] tyrannidem. Vſq; adeo mi.] tā miſerabile uidetur. eſt enim miſerius hæc pati quàm exercere bellum Ciuile. Duc age.] longa per amplificationē concluſio. Per Syrtis.] Syrtes duæ, maior & minor ſunt in mari. quod Aphricanum Aegyptum uerſus alluit. Dictæ à σύρω quod eſt trahere, nam naues ad ſe trahūt. Sunt autem maria nunc arenoſa, nūc profundiſſima & importuoſiſſima ob uadorū frequentiam breuia magis magiſq; ob alternos motus pelagi affluētis ac refluētis infeſta, ut ait Mela. Inhoſpita] non ſuſcipientia hoſpitem, nam ut mergunt undas aut arenis circundant. Per calidas] per deſerta Libyæ in quibus eſt aquæ penuria & ſerpentes abundant. Hæc manus.] aut ſuam dextram oſtendit, aut militum multitudinem, & à toto argumentatur, ne Italiam inuaſuri quicquā à tergo uideantur poſſe metuere. Victum orbem.] uictam Galliā extremam mūdi partem, ex qua Cæſar primus Romanorū cū infeſto exercitu in Britanniā inſulam quæ alius quidam orbis dicitur nauigauit. ſuperataq; obſides, & pecuniam imperauit. Compeſcuit.] repreſsit & ſuperauit. Vndas tumidas. fluctus maximos & quam in noſtro ſit mari maiores. Oceani.] Oceanus mare eſt quod circuit terrā, dictus à fluendi uelocitate Nam ὠκέως Græcè citus dicitur. Fregit Rhenum.] remigauit per Rhenum fluuium. qui Galliam à Germania diuidit, quā ut facilius Cæſar inuaderet ſuper eum iuuandum pontem conſtruxit. A

Vertice ar]in Septentrione. Virgi.] hic uertex nobis ſemper ſublimis, uel legas uortice id eſt, aqua uolubili tota quæ ſeipſam abſorbet. Iuſſa ſequi.] ſenſus eſt, neceſſe eſt mihi parere tibi, quia nolo & nulla cogor Cogi B
aūt cū melius intelligimus ab amore, quā quod ſit hoſtis indicatus. quippe Cæſar habuit milites amantiſſimos ſui: & ad omnia facinora peragenda paratos, ut hunc ipſum ſæuum & acilū. Nec ciuis.] nec exiſtimabo ciuem ſed hoſtem. Claſsica.] tubas metonymia. Per ſigna decē aquilas]quas tuæ totidem legiones fœliciter ſequūtur, Cæſar enim principio habuit quinq; legiōes inde tres addidit. poſtea Pompeij diligentia tres alias, in quib. primā conſcriptam ex delectu prouinciæ tanquam ex ſuo numero Cæſari dedit, eamq; demū repetijt et abduxit Caſtris.] exercitibus tuis nec dicas decem caſtris. Pectore ſi fr.] omnia immania facinora facturum ſe pollicetur Iugulo.] in uno gutture. Condere]immittere et uulnerare.

Plenæ partu] grauidæ, ut in uxorē pariter fœtūq; ſæuiam. Inuita.] ego inuitus hypallage. Peragam.] ut pariam tibi. Si ſpoliare deos.] ſi deorum templa & ſimulachra diripere ſacraq; omnia uiolare atq; incendere. Flamma caſtrenſis.] ignis militum & caſtrorum tuorum. Miſcebis.] turbabis, confundes. Numina mone.] Iunonis mōetæ templum metonymia eſt. Moneta à monendo dicta quoniam (ut in primo de diuinatione Cicero inquit) cum terræmotus factus eſſet, ut ſue plena procuratio fieret uocem ab æde Iunonis ex arce extitiſſe, quocirca Iunonem illam appellatā monetam. C
Caſtra ſuper.] id eſt, ſi patriam obſidere & ſuper Tyberino ponte caſtrametari. Tuſci.] oritur enim in Tuſcia.

Metatos.] metari, parare eſt, menſurare & eligere.

Virgi.] Si pinguis agros metabere campi. Metator ergo eſt qui eligit & determinat loca Hinc ſit caſtrametator & caſtrametari. Heſperios.] Romanos. In planum effun.] ſolo æquare. Aries.] trabs quæ habet in ſummo ferrum inſtar capitis Arietini, quo muri concuſſi diruūtur. Saxa.] murorum. Illa.] urbs. His.] uerbis Lelij. Cohortes.] militū ordines qui erant in quaq; regione decem numero pro gradu diſsimili: ita ut prima maxima & decima minima eſſent. Manus cla.] dextras ſublatas quibus fortitudinē & fidem pollicebātur. Ad æthera. hyperbole. Quantus ſo.] ſimilitudo à ſonitu ſyluarum Silua preſſa, impulſarum arborū. Coruato Ro.] plicatis ramis. Aut rurſus red. in æthe.] aut quū ceſſante uento in uſum ſtatū reuertitur. Boreas thra.]

uentus

A uentus flās à Thracia quæ eſt regio ad Septĕtrionē,à quo finem habet Hiſtrum ab Oriente Pōtum, A' Meridie Aegæum, dicta eſt à θρᾳκη, quod eſt ferum, ſeu temerarium. Incubuit.] ſupirruenit & inuaſit. Oſſa.] Oſſa Magnus Theſſaliæ,mons Pinibus plenus. Cæſar ut acceptum] percepta militum,optima uoluntate Cæſar, ut ſupra ex eius Commentarijs diximus reliquas legiones ex Hybernis euocauit, & ſubſequi iuſſit,Romam uerſus arrepto itinere in opportunis locis,et ciuitatibus,quas ſibi cōciliabat præſidia collocabat. Acceptum.] Suſceptum & gratum. Tam prono]tam cupido. Ferre.]impellere & urgere. Languore.]deſidia. Moratur for.] in mora tenet proſperitatem. Euocat.] extra ad ſe uocat. Vndiq.]ex omni parte ubi erat. Deſeruere]Loca unde diſceſſēre milites,per catalogum memorantur Deſeruere teo.] diſceſſere à Tentorijs. Tentoria linea ſunt.quæ pro tecto tenduntur. Lemano]iuxta Lemanū Galliæ Trāſalpinæ lacum.per quem Rhodanus Ararum deferens rapitur. Is Heluetios à Gallia ſeparat, ſuisq; accolis Lemannorum indidit nomen.

B Cauo] concaua propter ripas eminentes. Caſtraq; quæ Vogeſi] Vogeſus mons,à quo profluit flumē Moſa.qui eſt in finibus Ligonum,ut ait Cæſar, & ideo inquit curuam ripam. Lingones populos in Belgica fœderatos,& in Occaſum uergentes . qui ſuper Heluetioſ & Sequanos habitāt. Pictis.]Dicturatis. Colludebāt.] reprimebant,nam erant eis appoſita. Hi.] alij milites. Vada Iſaræ Iſaram non profundum,qui inter Aeriā durionemq; fluens,exit in Rhodanum & nomen amittit,apud hunc Fabius Maximus Pauli Nepos monumentū inſignis uictoriæ Trophæū erexit ex marmore,& Marti & Herculi duo templa. Gurgite.] fluuio. Lapſus in am.]Rhodanum ingreſſus. Soluuntur ſta.]diſceſſere inquit,præſidia à Rutenis. Rutini Narbonenſi prouinciæ cōiermini ſunt,ſed idem Fabius qui Allobrox dictus eſt, ſeparauit. Eſt enim ciuitas Rutenorum una ex Allobrogibus. Flaui.] crinibus flauis. Soluuntur ſta.] liberantur à militibus,qui illic ſtabant. Mitis arx] ex Cemeno monte oritur,authore Strabone auctus imbribus ripas egreditur,lenis tamen & per Rubreſum lacum tranſiens,effluit in Tyrrhenum.

C Non ſer. ca.] non nauigari à militibus Romanis. Varus.]hic ex Alpium monte Cemeno profuſus Italiā à Narbonēſi,quæ & Bracchata Gallia dicitur,diuidit. Plin. Promoto.]procul Amoto.

Quaq; ſub Her.]longum eſt Hyperbaton, qui tenet ea.quæ & cætera. Signa.]mouet. Portus ſub no. Her.] In Liguria eſt Monæci,Herculis portus. quem ſolummodo uexat unus ex Ventis .dictus quidē Monæcus, uel quod pulſis omnibus illic ſolus uolait uenerari, uel quod in templo ſemper ferè colitur ſolus, mos enim ſolus eſt & hac domus, admittit tamen Muſos.ut in ſexto Faſtorum canit Ouid. Vrget.]repellit. Cauo ſo.] concauo & ſinuoſo mōte Corus qui & cautus dicitur, & agreſtis flat ab ultima Occidente Septentrionem uerſus.

Non ba.ius] non abeſſe poteſt. Zephyrus] qui flat à media Occidente. Circius Septentrionalis uentus iuxta eorum De uentis lege Gellium libro ſecunda Plinū & Vitruuium. Prohibet.] terret & arcet nauias quia perpetuo tutum portum non præſtat ſed breuem nauibus ſtationem. Quaq; in.]Littus intelligit Gallicū Oceanum, quod nunc terra nūc mare eſt,ex fluxu refluxuq; eius.uerum Aquitaniæ partem indicat,quæ eſt à Garumna ad Pyrenæos montes. ſed quæ ad Hiſpaniam uergit. Dubium.]incertum. Vendicat.] attribuit ſibi. Alternis.]cōmutatis. Funditur.]effunditur. Auferetur.] retrahit ſe. Ventus ab ex] pendet hic locus uſq; ad. Quærite quos agitat mundi labor, Cauſſam enim huius æſtus, & fluxus,ac refluxus Oceani, relinquit Philoſophis indagandam.Eſt enim ſibi incertum, an ui uentorum,an ui Lunæ, an Solis id accidat.Cōpertumq; eſt certa Lunæ ratione moueri,niſi uentorum impetus obſit De hoc motu quid Macrobius quid Plinius ſentiat,lege, ait hic enim.Sed æſtus maris accedere & reciprocare maximè,mirum eſt, pluribus quidem modis accidit Verū cauſa in Solei Lunaq;.bis inter duos exortus Lunæ affluunt, bisq; remeant uicenis quaternis q; ſemper horis.& primū attollentes ſe,cum ea & mundo intumeſcentis, mox à meridiano cœli faſtigio.uergente in Occaſum reſidētes. Rurſusq; ab Occaſu ſubter ad cœli ima & meridiano contraria accedente inundantes , hinc donec iterum exoriatur ſe ſorbentes , nec unquam eodem tempore pridie reflunt & reliqua. Ventus te.]impellens mare. Voluet ab axe ex.]uoluendo urget ab ultima regione,& ſuo termino. Deſtituat.]derelinquat & eo ceſſante ſit refluxus. Vndas no.te.]uagū mare periphraſis. Thetys] Oceani uxorē. Secundo ſid., Luna quæ poſt Solē ſecunda eſt,uel ſecundo id eſt,fauēte & proſpero Eſt enim Luna humida frigidaq; naturæ cuius incrementū & omnis auctorem humor imitatur,unde hi æſtus.plena Luna maximè feruēt. Horis lunarib]per certas horas obſeruationesq; Lunæ,ut docet Macrob de Septenario numero loquens. Erigat.] attollat, Hauriat] attrahat & bibat. Vndas.]alenies,Docent Phyſici ſidera,id eſt,ignes cœleſtes maris undis nutriri.hinc Virg. Conuexa polus dum ſidera paſcet. Cic in libris de Natura deor.inquit, Sunt autem Stellæ naturæ flāmeæ,quocirca terræ maris aquarum uaporibus aluntur: his qui à Sole ex aquis excitantur. Quibus altæ renouataq; ſtellæ,atq; omnes æthere refundunt eadem,& rurſum trahāt in idē. Quos agitatis uo la.]hoc eſt.ô Philoſophi,qui uacatiā mundi ſtudio,& labore inueſtigatis Labor. motus. At mihi].Apoſtrophe . Meatus.]fluxus & refluxus. Lates mihi]incognitus es. Mouet hic] Mouetis, Germaniæ populus, Arioniſta duce militauit in Cæſarem. Legitur & Nemetes,eſt enim Nemes urbs Germaniæ Rheno uicina.

Satyri.] Aquitaniæ fluminis. Tarbellius.]Tarbelli populi littorales quatuor in Aquitania ſunt.Signoni,Cocaſates,Sexſignani,Venani. Claudit cor.lit.] concludit ſinu. Mollites.]ad molliter receptū. Signa mo.] diſcedit. Santonis.] in Aquitania populus. Amoto bo Ce.]in loce qui olim fuerat hoſtis. Biturix]Biturige populi liberi in Aquitania.qui dicūtur etiam Cubi auctor Plin & Iuſcei ut ait Strabo. Axones.]Accolæ Axonis fluuij in finibus Remarū,ut eſt apud Cæſ. legitur & Suexiones etiam.aā hi inter Germanos Sueuos proximi Menapijs ſunt uſq; ad Sequanæ amnis exitū,ut Strabo tradit Plin. Sueſſiones in Belgica ponit. Leucus ſo lon. ue.]agiles in haſtis lōgioribus. Leucus]Leuci Belgicæ populi, liberi ſuper Mediomatrices. & prope Treuiros & Lingones ſunt. Rhemus.] ex Treuiris & Neruijs, Senones & Rhemi ſua in Occaſum domicilia ut ait Strabo. At Cæſar,inquit eos ex Belgis Galliæ proximos eſſe. Excuſſo lacerto ad iaculandum. Gens Sequana.]Poſt Heluetios Sequani et Mediomatrices Rhenum

incolunt. Sequanaq́ fluuius à Belgicis Celtas ſeparãs, Pariſios diuidit. Flexis trenis.] in girum ad domandos, & uertendum in circulũ equos. Belgæ.] Belgica, ea pars Galliæ eſt, quæ à Scalda ad Sequanã iacet. Belgæq́ ipſi per gentes quindecim diuiſi ſunt. Docilis rector mõ. co.] qui facilè didicit regere currũ Cameratũ, quẽ ſua lingua couinum Galli appellãt. Monſtrati.] à ortũanis & Germanis, qui plurimũ illis utuntur & ualent, eoſumaturq́ illud, gaudent amoto hoſte. Aruerni] in Aquitania liberi populi ſunt, ut Plin. tradit, hi ex Troianis natos ſe prædicabant, à quibus & Romani duxêre originẽ. Latiſos.] Romanos. Iliaco.] Troiano. Fingere.] quia non uerũ erat. Neruius.] in Belgica fera gens, Germanicanatio cõtigua Treuiris, Strabo & Cæſar. Nimium'ne rebellis] ſæpè enim cõtra Cæſarẽ rebellauit, & cum is abeſſet in Britannia L. Cottã, & Titurium Sabinum, legatos Cæſaris, Nerui interfecerunt & poſtea in Q. Ciceronem ſe contulerunt, ut ſcribit Cæſar Cõmentario quinto. Pollutus.] maculatus. Vangiones.] propè Inicubos populi accolæ Rheni, Germaniæ gentes. Laxis brachis.] Vtuntur enim caligis clauſis ut Sarmatæ Scytharum gentes, quæ à Meotide incipiunt, Boreãq́ uerſus quindecim dierum, itinere ſe extendunt. Sunt bracha ueſtes breues & ſtrictæ, quib. pudenda uelantur ab umbilico ad genua, ſi uerò ad talos uſq́ procedant, laxæ ſunt, quandoq́ pro Rhenonibus accipiuntur quæ totũ corpus operiunt. Batauí.] Germaniæ populi, in inſula Rheni.

Truces.] Terribiles.] Tube re. æ.c.] buccinæ inflexi. Accucre.] Incitauêre in bella. Qua.] & qui ſunt ea qua.

Cinga.] ex Pyrenæis montibus in Iberum fluit, intelligit autẽ eos, qui coterminũ ſunt Hiſpaniæ. Pererrat.] errando diſcurrit. Rhodanone.] Galliæ fluuius, à Rhodano oppido, quod præterfluit denominatus ex Alpibus oritur, & citato deſcendens curſu per Lemãnum lacũ fertur, integer tendens in Occidentẽ, & Gallias diuidens flectitur in Meridiem, & Arari, Iſari, Druentia, ſuſceptiſq́ effluit in Tirrhenũ. Ararim.] Arar ex iiſ Alpibus labitur, Sequanos, Heduos, & Lyncaſios diſcernẽs ut ait Strabo. Gebenoas] Gebenna mõs inter Aruernos & Heluetios medius, in quo eſt eiuſdem nominis Gebennæ ciuitas. Treuir.] Treuiri in Belgica populi liberi, propè Lencos & Lingonas ſunt. Conuerti] in Italiã To ſe ligat.] Liguria à Ligiſco Phaëtontis filio dicta, inter Galliam, & Hetruriam, & Macrã, & Varum flumen ab imis Alpium iugis extenditur, cuius caput eſt Genua. Sed ego cenſeo legendum Liger, qui fluuius è Cemenis montibus ortus, inter Pictones & Vamnetas excurrent, Aquitanos à Celtis diuidit, & in Britãnicum Oceanum exit, ponitur Liger pro Accolis. Prælatæ to. co.] Prepoſitæ ſummũ laude Togatæ Galliæ. Gallia enim omnis Comata uno nomine appellata in tria populorum genera diuiditur, amnibus maximè diſtincta: E' Scalde ad Sequanã Belgica eſt, ab eo ad Garumnam Celtica, eademq́ Lugdunenſis inde ad Pyrenæi montis excurſum Aquitania Aremonica antea dicta. Ad hæc tribus diſtinguunt nominibus Gallias, Togatam, Ligurĩã, Comatam. Burgũdiã, & Franciam. Braccatam Teutonicã uocãt. Immitis.] quia nõ niſi humano ſanguine placatur. Teutates.] qui mortis deus interpretatur. Mercuriũ hoc nomine Galli appellant. quẽ Aegyptij ut in 3. de Natura Deor. Cic. docet. Their uocant. Heſus hor.] aſper & ſæuus. quia humanis uictimis, ut docet primo libro Lactan. placabatur. Eum aliqui Martẽ eſſe exiſtimant. Cic. uero Ariſtæũ Apollinis filiũ, oleæ inuentorẽ. Taranis ara.] qui Iuppiter interpretatur. Non mi.] Aequè crudelis, quia humanis hoſtijs gaudet, ut Diana quæ in Taurica colitur regiõe, ubi Perſas Oreſtæ frater, id ſacrificij genus primus inſtituit. Siue ut malunt alij Thoas, cũ illuc à cæde Lemniaca peruenisſet. Vosq.] Strabo lib 4. innuit. Apud omnes tres paſſim nationes eximio in honore ſunt Bardi, Vates, Dryudæ. Bardi quidẽ laudationibus, rebuſq́ poeticis ſtudent. Vates aũt ſacrificiorum naturaliumq́ cauſarum curæ dediti Druydæ pter cauſarũ naturaliũ ſtudia, moralẽ diſciplinã exercent: Iuſtiſſimi aũt omniũ opinione cũ ſint, priuata & publica iudicia, eorũ fidei mandantur. Addit præterea, quod diuerſis cruciatibus homines afficiendo immolabãt. Bardi ua.] Bardi poëtæ, qui lingua Gallica cantores ſignificãt. Securi.] aut quia laudationibus cantũmodo uacant, aut quia metũ Romanorum, multum depoſuerint. Qui fot.] quia geſta uirorũ fortium noſcenda poſteris tradidit. Dryudæ.] ſic dicti quod ſub quercub uiuãt & uaticinãtur. Δρῦς, enim quercus eſt. De eis apud Plin. in lib. 16. & in Cæſaris Com- B mẽt. 6. leges multa. Barbaricos.] inhumanos, efferos.

Stoiſtiũ mo.] peruerſam cõ, ueſtudinẽ. Nam hominem diuinationi deſtinatũ, in tergo feriebant quoſdã ſagittis efficiebant, quoſdã in ſacris ædibus paxillo affigebant.

Repetiſſus.] poſt diſceſſum militũ Romanorũ, in quos arma tenebatis. Solis noſ. dc.] ex moribus & opinione ipſorum poëta cenſet, aut ſolis Druydas Magos ueram Dei cognitionem habere, aut ſolos ignorare. Incolitis al. ne.] habitatis altas arbores, quas in lucis ſacris amœnitatis cauſa habetis. Vobis au.] Vobis aſſerentib. inquit, Animæ non eunt ad inferos, ſed ad aliũ orbem, ubi uita ſempiterna fruuntur. Tacitas.] quia ſilentiũ loca. Virg. Loca nocte ſilentia late. Herebi.] inferni per quem accipiunt ſedem eorum, qui bene uixerunt. Ditis.] Plutonis. Pallida.] ab effectu quæ Pallorem inducunt, & Tartarum damnatorum locum intelligit. Idẽ ſpiritus.] eadem anima ſuſtinet nouũ corpus. Orbe alio] ſiue Antipodes, ſiue in inſulis Fortunatis. Canitis ſi co.] ſi uera & cõperta loquimini. Mors eſt me. lon. ui.] id eſt, media morte peruenitur ad illã uitam æternã.

Populi quos de.] Druydæ Septentrionales. Erro- C re.] opinione. Quos il.] ideo certè felices, quia mortẽ maximũ terribiliũ, ut Ariſtot. inquit, nõ timent, ipſamq́ gaudent, ut quia ad immortalitatẽ perueniãt. Hi quoq́ Valerius ſcribit, pecuniã in alio orbe reſtituendã credere non dubitant. Lethi.] mortis. Inde ex mortis ſecuritate.

Ruendi in fer.] pugnandi oppetendiq́ mortem. Capaces.] patiẽtes, & quæ nõ terrẽtur. Et ignauũ eſt.] turpe eſſe exiſtimant mortẽ effugere. Et uos opt. ar] uos qui repellebatis. Caicos] Caici Germaniæ populi comati accolæ Rheni ſunt, dicũtur & Cauci. Feroces.] à Caicis ferocibus habitatas. Apertum or.] Germaniã, ad quã inuadendam prius Cæſar aliis aditũ patefecit.

Cæſar ut immen.] Cæſar legionib. euocatis, fruſtrà tentata cõcordia per L. Cæſarẽ, & Roſciũ Prætorẽ, quibus dederat mãdata Pũpeius M. Antoniũ, cũ cohortib. quinq́ Aretiũ miſit, ipſe Ariminum cum duab. legionibus ſubſtitit, delectũ habere inſtituit, Piſaurũ Sanum Anconã ſingulis cohortibus occupat, ut ait Cæſar. Appianus uerò inquit, Cæſar ab Arimino ubi nõ diu moratus ad ulteriora cõcedit arcibus pſidia imponẽs, & quæcunq́ in tranſitu obſtiterant,

A obſtrerent, uel ui, uel humanitate ſibi uendicans. Immē ſę ui col.co.] ut magna potentia ex coadunatis legionib. Maiora.] quā eſſet Ariminí occupatio. Spargit.] Spargit cohortes, Metonymia. Complet.] præſidijs firmat.

Vox quoq;] Terror urbis deſcribitur, de quo ferè ſic Appianus. Fuga igitur & conuerſiones omnibus in locis ſumma trepidatione fieri cœpta, quū Cæſarem cum uniuerſis copijs adeſſe crederent. Quæ omnia intelligentes Cōſules Pōpeiū urbe egredi, & per Italiā delectus agere, uelut rep. extremo in periculo poſita iuſſerunt. Vana.] inanis. Acceſsit.] Addita eſt. Irrupit.] aggreſſa eſt.

Intulit]Immiſit in animos, uelut conſpicuā. Velox nun]fama ipſa, quo nullū malum uelocius, ut ait Maro.

Properantis.] Feſtini. Nā Cæſar erat præceps in omnia. Innumera lin.] uel hominum, uel ipſius famæ, cui quot ſunt corpore plumæ, tot linguæ, totidemq; ora ſonant. Præconia.] denunciationes. Eſt qui] aliquis Cæſaris aries Meuaniæ cāpos aliquis Ortinos uaſtare dicebat. Turmas.] equitum claſſes. Meuania.] oppidū in Vmbria, ad uiā Flaminiam pter quod labitur fluuius

B Theueat. ibi & Clitumnus eſt candidorum armentorū gregumq; ferax. Explicat.] dilatat. Qua Nar.] Nar Sabinorum fluuius è Fiſcello mōte defluēs, aquis ſulphureis miſcetur. & iuxta Narniā oppidū præterit, & ad Ortas in Tyberim influit. Alas bar.] turmas Cæſaris, Gallicas. Omneſq; qui.] decē legiones, Metonymia. Collata] in unum coadunata. Agmine non uno.] pluribus aciebus & exercitibus. Denſis ca.] hoc eſt, præ copiarum multitudine denſa caſtra facere. Nec uid. qua.] nec cōſiderant, nec uidē ut aſpicere tam mitē & placabilem. Occurrit.] et præſentatur. Immanior ho. ſte.] crudelior ipſis, quos ſuperauit Germanis, qui immanes ſunt uel immanior improbior obiectos hoſtes. Populos ra]omnes Gallos Tranſalpinos. Reuulſos.] e uocatos. Pone] poſt, ut pone ſubit cōiunx. Vrbem.] Romam. Romano.] Romanis militibus. ut ipſi direptione patriæ ſe contaminare. Dat ui.] auget. Nam ut inquit Maro, parua metu primo. Nullo au.] cum nullos metarum nūcius eſſet. Finxere.] ipſemet. Periculū.] perterritum. Percellere ad animum, Percutere ad corpus pertinet. Curia.] Senatores Reip. curam gerentes. Indicat enim id uerbum perſonas et locū. Ipſi patres.]

C Interpretatio. Ex hoc multi Pompeiū Capuā ſecuti ſunt, multi alio obierunt. Mandat.] cōmitus d. creta multa conſtitutiones odio plenas, ut Cæſarem perſequerentur. & prouiderēt ne quid mali Reſp. pateretur. quod in tumultibus ſemper ſolebāt Cōſulibus decere. Conſulibus.] Lētulo & Marcello. Quæ tu pe.] & quæ ad quæ loca confugiant, & unde diſcedant. Increti.] Synthesis. Quo tu impe.fu.] quo metus & fugiendi ſtimulus abſtulit. Veget præci.] impellit feſtinū. Serie ha her. lon] continuò & ordinatè, multitudines egrediuntur.

Credas.] credere poſsis, inquit, aut domos cōburi. aut terræmotu uexari. Faces uc.] incendium. Corripuiſſe.] occupauiſſe. Nutantes. trementes & inclinātes.

Pendere.] minari caſum. Ruina quati]Ramoſo impetu agitante. Limphata furioſa.] Lymphati dicuntur mente commoti, qui ex aqua uiſum contraxēre. cuius eſt huc atq; illuc diſcurrere. Lympha enim eſt aqua, quod ſit à Nympha mutata litera. Lymphati ergo Lympharū furore percuſſi dicuntur, ſicut Ceriti Cerere. Vulca.] ſola fugiendi ſpes reliqua eſſet. Aſſiduis.] aduerſis: flige re enim percutere eſt. Inconſulta.] inconſiderata, ſine cōſilio. Qualis uelut naue Auſtrinis fluctibus periclitante, ſed nondum diſſoluta, nautæ ſe in mare præcipitant, ſic populus ruebat in fugam. Turbidus.] nubilus & uehemens. Repulit æquor à Syr.] ut in Septentrionē flat, ut Syrtes meridianæ ſiccentur. Pondera ma. uc.] grauis malus uela gerens, cum ſonitu fractus eſt. Deſiluit.] deorſum ſalit. Magiſter] quē Pōpeio & Senatus comparet, nautæ uerò populo. Nondum ſpar.rou] naui adhuc integra, & non diſſoluta contextura. Facit nau.] iacit ſe in mare. & enatat, uelut naui fracta. eſt enim Naufragium fractio nauis, & Naufragus, qui nauim fregit, & cum periculo natat. Nullos iā.] quanta eſt pidatio mentes inuaſerit ex obliuione charitatis oſtēdit.

Languidus æuo.] decrepidus. Nullū.] filium. Eualuit re.] potuit reducere & retinere. Aut pa.] aut expectauit dum ſacrificaretur, & pro ſalute ipſorum uota cōciperentur. Hoc etiam ideo dixit. Quoniam ut habet Plutarchus, Cōſules nec peractis de more ſacrificijs ſe fugam ſurripuerunt. Patrij la]ſiue dij. domeſtici domorū & cuiuſcūq; loci cuſtodes lares Nymphæ. & Mercurij filij. Conciperēt.] concepit uerbis enuntiarent, parentes & coniuges. Dubia] quæ in periculo erat. Hæſit lu.] quod ipſum cederet abire, ut eſt mos diſcedentium. Ouid. Ter limen tetigi, ter ſum reuocatus & ipſe. Indulgens animo, pes mihi tardus erat. Sæpè ualedicto rurſus ſum multa locutus. Viſu extre.] aſpectu ultimo, quia nunquā reuerſurus. Ru.t.] properat. Irreuocabilis]Reuocatoribus nō auſcultans. O faci.] Amplificando rem poëta ſententioſè exclamat. Dare.] ad dandum. Difficiles tue.] duri ad ſeruandū. Facilius eſt enim parare, quā parta ſeruare. Ignauę ma.] inertes cætus. Facilem præ.] quā facilè prædari poſſet. Frequētam.] plenam et multos continentē. Capacem gē hu.] quæ euocatos homines caperet, ſi in unū coadunarentur. Cum preſſus] fugam improbant, & deplorant, à cōtrario argumentatur Romani, inquit, in agris hoſtilibus uallo aggere, & foſſa ſe muniunt ac cōtinent. Vos uerò urbē munitam, ſub primum rumorem relinquitis. Preſſus.] uexatus. Clauditur.] obſidetur, in agro hoſtili, ut exercitus Sp. Poſthumij ad furculas Caudinas, ubi à Samnitibus obſeſſus caſtra muniuit, ut noctu ſecutus eſſet.

Vallo.] Munimento ex uallis, hoc eſt, palis facto. Aggere ſu]congeries ſubitaria ad munitionem caſtrorum.

Secucor.] ſine motu. Tentoria.] multū tecta. Munimine ceſpi. ra.] [redacted] munimēto terra euulſa. Ceſpes.] propriè eſt terra cūm uiridi herba euulſa uel exciſa.

Nomine.] rumore. Nox una tu. non cre. ma] unius noctis ſpatio tuis muris nō confiderunt. Danda tamē.] Ab accuſatione Pompeij uictoris gentiū illos expurgat.

Tum ne qua] Præterea ne metus minueretur omnia, erant prodigijs plena, de quib. ſic Appianus. Monſtra præterea, ac ſigna cœleſtia, mentē plerunq; territabant. Nā ſanguinem pluiſſe, Deûm ſudaſſe ſimulachra. Plurima è cœlo tacta fuiſſe templa. Mulam etiam peperiſſe memorāt, aliaq; alia horrenda appercuiſſe. quæ reipub. in exitum mutationem'ue portenderent. Supplicationes igitur, ut in cōmunem conſternatione, decreta ſunt. Populus ad Marij Syllæq; recordationem, urbementer excitus exclamare cœpit, Cæſarem ac Pompeium magiſtratum deponere oportere, quaſi in hoc ſolo finem bellum eſſet habiturū. Addita.] ſuperiori conſternationi. Fides pe. fa.] certitudo

peioris calamitatis, quam metuerent. Minaces.] terrifici. Prodigijs.] ſignis quæ prædicunt. Cic. quia enim oſtē dunt, monſtrāt, prædicunt, oſtenta, portēta, mōſtra, prodigia dicūtur. Obſcurę no.] homines per noctē obſcurā.

Ignota.] non alias uiſa & obſeruata, Plinius tradit, ſtellas repente in cœlo, humore fortuito, et ignea ui naſci. Sunt tamen qui eas eſſe perpetuas credūt, ſuoq́ ambitu ire, ſed non niſi relictas à Sole cerni: Intelligit autem poē ta Pogonias, quæ Iubam demiſſam in ſpeciem barbæ habent, & acontias quæ iaculi modo uibrantur, ocißimo ſignificatu, & Xiphias pallidiſsimas, & doliorum figura, fumidaq́ lucis Pytheſs, & Ceratias in ſpem cornu, & Typhones ignea ſpecie, ſpiræ modo intorta. At dentemq́ pol.] cum uenit ad altiora periculis, partem ignis ætherei ſecum capit, hæc fieri Ariſtoteles docet. Id etiam eſſe obſeruatum Poſthumio Alba, & Sp. Fuſio ſeu Furia Conſulibus libro ab Vrbe condita tertio Liu. ait. Obliquas fa.] tranſuerſas, quæ, ut inquit Plinius, emicant, nonniſi cum decidunt uiſæ. Earum ſunt genera duo lampades, quæ ſunt planè faces & bolides. Faces ueſtigia longa, faciunt priore ardente parte Bolis uerò per petua ardens, longiorem trahit limitē. Cælo per ina.] in aëre per ſummā eius partem, quam inanem uocant philoſophi. Crinemq́ ſi.] ſidus crinitum Cometas Græci uocant horrentes crine ſanguinea, & comarum modo in uertice Hiſpidas, ut Plinius ait. Timendi.] quia terrificum, magna ex parte ſidus, atq; non leuiter piatum, ut ciuili motu Octauio Cōſule, iterumq́ Pōpeij & Cæſaris bello. Ariſtoteles in Metheoris uult inflammatum aërem, circa aliquem ex quinq; Planetis, à quibus naſcuntur fulgura, & contractum cometæ præbere ſpeciem, ſed Saturni & Martis eſſe peiores. Hos autem neq; Luna, neq; Sol gignit. Mutaotem re.] id enim portendit.

Fulgura.] fortuitorum fulgurum uaria generatio eſt. Illa uerò fatidica ex alto ſtatisq́ de cauſis, & ex ſuis uenêre ſideribus, ut Plinius ait, & hic è ſtellis illis tāquā ſcintilla è carbone progrediuntur. Micuerunt.] ſplenduerunt. Fallaci.] Quia non niſi cœlo nubilo naturaliter apparere ſolent non uerò prodigiosè. M. Herēnium Decurionem in Catilinanis prodigijs ſereno die ictum, Plinius ſcribit. Denſa acie.] Spiſſo & cōtracto Priſcianus in libro carminum legit tenſo id eſt extento. Nunc iactu.] explicat ipſas uarietatem, & per iaculū Acontias accipis. Lampas.] lampades ardentes imitātur faces, quanquam Plinius ait: Scintillam è ſtella cadere & augeri terræ appropinquantem, ac poſtquam in Lunæ magnitudinem facta ſit illuxiſſe, ceu nubilo die, deinde quū in cœlum ſe reciperet lampadem factam ſemel proditum.

Tacitum.] ſine tonitru. Sine nu.] nubes enim tonitrua edere conſtat. De ar par.] cūm propriè ex Auſtrali naſcantur, & notus ipſe dicatur fulminis fabricator. Itaq; Plinius ait, per plurimum referre, unde uenerint, fulmina & quo conceſſerint. Caput la.] Romam uel ædem Iouis Latialis apud Albam. Stella mi.] ad differentiam quinq; planetarum errantium, quæ ſtellæ appellantur minores dixit. Decurrere.] oriri & uerti. Vacuum.] non occupatū à Solis luce ut dici. Venere.] apparuêre. Cornu co.] Tempus & cauſam lunaris eclypſis paucis complectitur: Nam non fit niſi plena luna, & per terræ interpoſitionem, ob quam Luna Solem neque aſpicere, ut obiectu ipſius Lunæ inter Solem, et terram fit ſolaris defectus. Hinc Plinius manifeſtum eſt, inquit Solem interuentu Lunæ occultari, Lunamq́ terræ obiectu, A ac uices reddi eoſdem radios Luna interpoſita ſuo auferente terræ, terraq́ Lunæ. Coacto.] coniuncta quod coierat. Reddere fra.] repræſentaret Solem integra rotunditate. Expalluit.] non luxit, eclypſim paſſa eſt.

Vmbra.] obſcura interpoſitione. Ipſe ca.] Sol quoq; ait meridie ita defecit, ut omnis terra tenebris obduceretur. Caput.] quod eſt radijs coronatum, ut fabulæ canunt. Ardentes.] flammigeros. Atra cali.] obſcuris tenebris. Diem.] diei lucem. Qualem no.] obſcuritatem, & tenebras. Duxêre.] contraxêre. Mycenę thy.] Mycenæ oppidū eſt in Argolide, apud quas Thyeſtes Pelopis Hippodameæq́ filius Meropem Atrei fratris uxorem ſtuprauit, ſuſcepitq́ ab ea filios. Inde eiectum regno, cum ficta gratia reuocaſſet Atreus, trea eis liberos epulandos appoſuit quo ſcelere Sol iam altior indignatus in ſuos ortus reuerſus eſt, & terra tenebris inuoluta.

Per ortus.] per Orientem. Ora fe.] Aetneus ignis qui tendebat in cœlum Italiam uerſus maiori, cum copia ſem Italiam inclinauit. Mulciber.] Vulcanus. Laxauis ora.] aperuit, laxauit craterem. Etnę.] Etna mōs B in Sicilia, ardens, à quo ad Lyparen eſt antrum & officina Vulcani, qui Ioui cum Cyclopibus fulmina fabricat. Quanquam & Tiphœum ſiue Enceladum gigantem Aetnæ ſuppoſitum flammam illam per os dicūt emittere. In la.he.] è regione uicina Italiæ. Atra caryb.] Siculum fretum cruentum apparuit. Carybdis locus eſt, qui aquas trahit & ſorbet in uertendo, & rurſus emittit. Fuit autem Anus rapaciſſima, quam cūm illuc Hercules præcipitaſſet, loco nomen dedit. Torſit.] conuoluit.

Sęui ca. de.] Scylla dicit, quæ puella pube tenus Circes ueneficio in canes conuerſa loquitur, cum ſit locus cauernis plenus qui percuſſus à fluctibus latratus uidetur emittere. Flebile.] flebiliter. Veſtali ra.] Ignis Veſtæ perpetuus qui à Virginibus in Capitolio ſeruabatur, extinctus eſt. Raptus.] remotus. Ab ara.] quæ pro foco eſt. Et oſtendens.] flamma ſacrificij, quod fiebat Ioui Albano in duas partes eſt prodigiosè diuiſa. Latinas.] ſacra Latialis Iouis à Latinis populis, qui ad Albam conueniebant. Confectas.] finitas, nam peracto nocturno ſacrificio Latinæ finitæ erant. Vnde alibi uidit flam. miſeras confectas nocte Latinas. In par.] quod indicat C populi diuiſionem. Gemino caeu.] duorum diſcordiā ducum portendit. Thebanos Ro.] Etheoclis & Polinicis, qui filij Oedipi poſtquam mutuis ſe uulneribus confecerunt in eodem rogo, ille ab Antigone ſorore, hic ab Argia uxore poſiti geminā flammā ſummumq́ æternæ teſtimonium, odij emiſerunt, Statius in 12. Exundans diuiſo uertice flammæ alternaſq́ apices abrupta luce coruſcant. Subſedi car.] Concuſſa à firmamēto ſuo eſt facta depreſſior relicta foſſa, & loquitur de hiatu, mox uero de motu terræ. Sic Liuius, Terra ueliitris trium iugerum cauerna ingenti deſederat. Veteremq́ quantus fuerit terræmotus, hoc uno indicat argumento, quod Alpes ſunt agitatæ. Diſcuſſere.] eiecere. Veterem.] multorum annorum. Nutantibus iu.] trementibus ſummitatibus. Tetys.] Oceanus ipſe. Calpen.] Calpe mons eſt, cum eiuſdem nominis ciuitate ab Hercule condita, in ultima Hiſpania, Europam terminans, una ex metis Herculis. Nam altera quæ terminat Aphricā appellatur à Byla, ut author eſt Strabo. Hæ autem cum continuo iuga tenerentur, Hercules ſeparauit, & in terras admiſit Ocea-

A *miſit Oceanum, ut etiam meminit Mela.* Heſperiam.] *Hiſpaniam.* Atlanta.] *Atlas mons altiſſimus in Occidente, per Aphricam producitur in Meridiem.* Accipimos.] *audiuimus* Indigetes.] *ſimulachra deorum. Indigetes authore Feſto, hi dij ſunt, quorũ nomina uulgare non licet. Hoc nomine Aeneas eſt ab Aſcanio appellatus, cum pugnans cum Mezentio, nuſquam apparuiſſet. Erant autem indigetes dij minores ex hoſtibus facti. ſic dicti, quaſi in dijs degentes, uel quod rei nullius indigeãt.*

Teſtatos labo.] *in dicauiſſe calamitates futuras. Hæc omnia & ſi accidere potuerunt, tamen exiſtimamus, poëtam ex ueteribus hiſtoriis collegiſſe, ut ex Liuij lectione licet aduertere.* Delapſa do.] *ſponte decidiſſe ornamenta, & coronas deorum.* Diras.] *horrendas & mali augurij ut ſtriges, bubones, noctuas.* Fœdaſſe.] *maculaſſe, quia inſolite apparere.* Feras.] *ſiluestria animalia.* Audaces.] *contempto hominum metu.* Poſuiſſe cu.] *cubitum iuiſſe, adiouiſſeq́ luſtra.* Sub no. &c.] *per noctem,* Pecudom.] *animalium, quæ ſub imperio hominum ex pabulo terræ paſcuntur, ut in ſecũdo*

B *bel. Pun. bos in agro Romano, & in Priuernati, & bello Macedonico Cn. Domitio Conſ. dixit Roma, caue tibi.*

Mooſtroſiq́ ho. pac.] *fœtus fœminarum contra naturam, ut pro puero Serpens.* Numero & modo mem.] *ut plura aut pauciora, & diuerſa, à naturalibus membra haberent. Puerum elephantino capite, Sinueſſæ natum, Liuius ſcribit, & Ariminum pueros ingenuos ſine oculis ac naſo, & in Piceno non minor, non pedes habentẽ natum, & Arretij Vmbrum. Conſtat & bicipites natos & Androgynos, & gemina membra habentia.* Diraq́ hoc.] *ex quibus unum tribus R.R.R. & totidem F.F.F. notatum fuiſſe dicunt, & ſic interpretatum, Ferrum flamma, fames, Romuli regna ruẽt.* Tum quos ſe.] *ad hæc Bellonæ Cybeleq́ ſacerdotes ſunt triſtia uaticinati.* Belloua.] *quæ & Duellona dicitur ſoror eſt Martis, uirtutiſq́ dea, cui, ut inquit Lactantius, ſacerdotes non alieno, ſed ſuo cruore ſacrificant. ſectis enim humeris, & utraq́ manu diſtrictos gladios exerentes currũt, efferuntur, inſaniunt.* Mouet.] *concitat in furorem.* Sectis la.] *uulnerati brachijs, ut inde ſanguinem Dea libaret.* Ce-

C cinere de.] *uaticinati ſunt deorum iram & uoluntatẽ.*

Galli.] *ſacerdotes Cybeles caſtrati, dicti à Gallo Phrygiæ fluuio, ex quo, qui bibit, furit.* Rotantes cri.] *Rotando iactantes Ouid.* Cedunt iactis ſubia membra comis. *Idem, Lõgaq́ in immunda puluere iacta coma eſt.* Rotantes cr. cri.] *uertentes, agitantesq́ capita crinitum. Nam inter ſaltandum capita iactant, quod corybantiari dicitur, & hinc Corybantes appellantur, ut ait Strabo, & qui numini correpti & furijs agitati id faciunt, corybantiare dicuntur.* Sanguineom.] *cruentatũ ex furore.* Vlularunt.] *cum ululatu uaticinati ſunt aduerſa. Grandi enim uoce tympana & æra mouẽtes cantabant.* Vrnæq́ ple.] *ex ſepulchris, inquit, auditi gemitus, poſitiq́ urnas cinerum, uaſa pro umbris ipſis.* Compoſitis.] *bene placatis, nam implacati manes gemere & errare dicuntur.*

Tum fra.] *ſimile prodigium ſecundo bello Punico accidit, & in Cæſaris morte, hinc Virgilius. Armorum crepitus toto Germania cœlo audijt. Itaq́ bene Plinius inquit, Armorũ crepitus & tubæ ſonitus auditos è cœlo. Cimbricis bellis accipimus, crebroq́ & prius & poſtea. Tertiò uerò cõſulatu Marij à Amerinis & Tudertibus ſpectata arma cœleſtia ab Ortu in Occaſum inter ſe cõcurrentia.*

Magna uo.] *Cic. de Diuinat. ait: Sæpe etiam in prælijs Faunũ auditi, & in rebus turbidis ueridicæ uoces ex occulto miſſæ eſſe dicuntur.* Per auia uc.] *per ſiluas ſine uia.* Vrbicentes co.] *Apparentes cominus in loco propinquo.* Qui iuxta co.] *Qui iuxta murum urbis & pomerium habitant, territi monſtris deſerunt domos.* Eryonis.] *furia.* Excutiens pi.] *pro agitans facem ex pinu incenſã in obuios.* Flagranti uer.] *ardentem.* Comas ſtri.] *Colubras & Ceraſtas ſibilantes quos gerit pro comis.* Cingebat.] *circuibat.* Thebanam aga.] *Agaue Cadmi & Hermiones filia, & uxor Echionis ſubito furore correpta Pentheũ filium Bacchi contemptorem, quem aprum eſſe putabat, dilaniauit.* Qualis eo.] *Qualis furia ſic à contrario appellata, nam Eumenis bona interpretatur.* Impulit.] *in furorem uertit.* Contorſit.] *conuertit in ipſum.* Lycurgi.] *Lycurgus trax Dryantis filius Bacchi numen exoſus, dum uites uult amputare inſania percutus ſua ſibi crura concidit.* Megæra.] *quæ una ex tribus furijs, magna cõtentio interpretatur. Tyſiphone uerò irarũ uox, Alecto inquieta.* Iuſſu iu. lu.] *Impulſu moleſtæ deæ, quæ Euriſtheum regem Athenarũ urgebat, ut Herculem ad uaria monſtra domanda mitteret. Cũm itaq́ ad inferos in Cerberum acceſſiſſet Plutonis aſpectum non reformidauit, ſed cum Megærã angues erigentem uidiſſet uehementer, ut eſt apud Senecam, timuit.* Viſo iam di.] *poſt uiſum Plutonem.* Tubæ.] *Furiarum uel umbrarum.* Nox edi.] *noctu emiſſus eſt.*

Silentibus om.] *per ſilentia tenebroſa.* Et medio uiſo.] *Syllæ etiam & Marij umbræ, qui bellis ciuilibus gauiſi ſunt, ad ſua ſepulchra apparuere.* Medio campo.] *Sylla è Puteolis ubi pediculari morbo deceſſerat Romam relatus, in foro eſt uſtus, & in Martio campo ſepultus.* Triſtia ora.] *uaticinia, triſtitiã afferentia.* Fracto.] *cum iam olim fractũ eſſet à Sylla. Cic. ſic ait, Caij Marij ſitas reliquias apud Anienẽ diſſipari iuſſit Sylla uictor, acerbiore odio incitatus, quã ſi tam ſapiẽs fuiſſet, quàm fuit uehemens, quod aut ſcio, an timens ſuo corpori poſſe accidere, primus è patritijs, Cornelijs igni uoluit cremari.* Tollentem ca.] *reſurgentem & apparentem.*

Ad undas uol.] *iuxta Anienẽ fluuiũ, qui per Tybur ſe præcipitans, exit in Tybrim. Olim aũt Anio uetus, & Anio nouus influebant in urbem, ut docet Frontinus.* Hæc propter.] *ad hæc prodigia procurãda, placandosq́ deos accitꝰ ſunt Hetruſci aruſpices, inter quos Aruns, qui mõſtra comburi, & urbem luſtrari iuſſit.* Incoloit.] *inhabitauit, Proſthesis eſt; nam ciuem non incolam indicat.* Lucæ deſerta.] *ad mõtes Lunæ incumbẽtes, urbs eſt Luca, ubi pleriq́ uicatim habitãt Strabo ait, ſunt qui Lunæ legant quod oppidũ quoq́ Hetruriæ eſt, cum Portu nobili, quem ſicut & ciuitatẽ Selenes, id eſt, Lunæ dicũt.* Fulminis edo. mo.] *Pyromãticos, fulminũ enim cauſam & naturam, & quid portenderent callebat.* Venas ca. fi.] *tenebat etiam Aruſpicinã, & erat uetus Ariolus* Fibrarum.] *Fibræ ſunt iecoris partes, & uelut diuiſæ appendices, ab eo quod ueteres fibrũ extremũ dicebãt, ut ait Varro Diuiditur aũt iecur in quatuor fibras, pulmo in duas, ut Celſus tradit, Cordis quoq́ & herbarũ, radices fibras dicimus.* Monitus pe uo.] *id eſt, doctus augur, & duob. uerbis duplicẽ ex auibus diuinationẽ expreſſit: nã aues monent garritu, & uoce, & oſcines dicuntur, aut uolatu & præpetes appellantur.* Rapi.] *raptim capti & interimi. Nam etiam Ariſtoteles monſtroſa educare nos uetuit.*

Diſcors]natura diſcordante enim à ſeipſa, & uelut diminuta, aut nimia monſtra naſcuntur. Nullo ſemine, nulla coitu, aut nullo à ſimili monſtro principio. Ex utero ſteri.]hoc propter mulā quæ pepererat dixit. Infauſtis.] infelicibus Ambiri.]luſtrari. Pontifi. et.] Pontificibus, inquit præcedentibus in luſtratione urbis, reliqui ſequebantur. Numa enim ſacerdotum ordinē, & cultus diuini inſtitutionē diuiſit in curiones, qui pro curijs hoſtias immolabant. In flamines, qui pileum aſſiduè geſtabant. In celerum duces, qui reges cuſtodiebāt. In augures, qui futura colligebant. In Veſtales uirgines quæ deos præcarentur. In feciales, qui belli & pacis auctores eſſent. & in Pontificē Maximum, cui omnia ſacra exſcripta tradidit, & tam priuata, quàm publica ex ſcitis eius ſubiecit ex Dionyſio ſuperiora, ſed poſtremum ex Liuio. Luſtro tc.] ſancta circuitione & purgatione eſt enim luſtrū quinquennale tempus, nam quinto quoq; anno ciuitas luſtrabatur peracto cēſu & tributis exactis auctor eſt Varro. Cloere] Circundare Pomeria.] Iulius auctor eſt, Pomerium ſignificare ſpatium tam extra quàm intra murum, quod neq; arari fas erat, dictū non magis, quod poſt murum eſſet, quàm quod murus poſt id. Turba mi.] minoris auctoritatis ſacerdotes. Ritu gabi]hoc eſt toga ſic in ſiniſtrum humerum reiecta, ut una eius lacinia à tergo reuocato hominem cingat. Quo cultu utebatur & Conſul bella indicturus Originem habuit à Gabijs, qui dū ſacrificarent audito hoſtiū aduentu ſic accinctis togis in hoſtem profecti uint: uictoresq; redierunt, quanquā & cinctus genus eſt ueſtis. Gabij appidū eſt ad dexteram uia Præneſtina, ubi & Latomiæ ſunt diſtātes Roma & Præneſte, ex æquo ſtadijs centū Strabo docet. Sacerdos uittata.] maxima Veſtaliū uelata. Erāt aūt Veſtales uirgini, & cauetur Pappia lege, de eis Plutarchū in uita Numæ, & Gelliū lege. Mioerue]Palladiū quod cum iaceret in loco ſecreto Helenus apud Ariſbā captus indicauit Eius exemplar in aperto ad fallendos inſidiatores fuiſſe poſitū Dionyſius tradit. Diomedē et Vlyſſem in Troiano bello per cuniculas ſurripuiſſe uulgatū eſt, Diomedēq; apud ſe ſeruaſſe & prætereunti ad Calabriā Aeneæ obtuliſſe, Nautenq; id accepiſſe, & idea Mineruæ ſacra non penes Iuliam, ſed penes nautæ eā familiam eſſe. 16 qui fa. de]hoc eſt, quindecim uiri, quibus eſt facultas Sibyllinos libros inſpiciendi & interpretandi. Principiò duo fuêre, poſtea X inde XV demū ad LX. aucto numero, quindecimuirum tamen nomen retinuerūt. Et lotā par.]hoc eſt Galli ſacerdotes Cybeles, alluſitq; ad ueterē ritū qui quotānis repetebatur. Nam cū Cybele è Phrygia aduceretur, & nauiem uadis Tybridis inhæſiſſet, nec ullis uiribus poſſet euelli, & claudia caſtra facilè ſola traxiſſet profectaq; dea eſſet uſq; ad Almonis in Tybrim exitum Sacerdos eam aqua eius fluminis lauit. Hinc Ouid.
» Eſt locus in Tybrim, quo lubricus influit almo.
» Et Magno nomen perdit in amne minor. Illic purpureo canus cum ueſte ſacerdos, &c.

Augur] Augurum collegium. Augures principio, tres fuêre Patritij inde quotnor poſtea adiecti ſunt quinque Plebei Erāt igitur nunē, in captādis augurijs à quatuor partibus auſpicatas aues obſeruabant. Anticā, poſticam, dextram, & ſiniſtrā Siniſtras proſperas.]ſiniſtra enim auguria, ideo proſpera dicūtur, quia à dijs miſſa putātur, quibus quæ dextra ſunt, nobis appoſitis ſiniſtra. Alias rationes apud Plutarchū uide. Septemuir.]Septē uiri Epulones ſacerdotes erant, qui in dicendorū faciendorumq; Epulorū Ioui, & dijs reliquis facultatem habebant. Cic in Orat Pōtifices ueteres, propter ſacrarū multitudinem, tris uiros Epulones eſſe uoluerunt, cum eſſent ipſi à Numa, ut etiā illud ludorū Epulare ſacrificiū facerēt inſtituti. Titijq; ſodales.] Titijq; ſacerdotes Apollinis, à Titijs auibus, quas in augurijs certis obſeruare ſolebant, ſunt appellati, ut ait Varro Salios.] Numa Pōpilius 12. Salios Marti cōſtituit Tullus Hoſtilius numerū duplicauit, hi geſtātes ſcuta, & ad tibias tripudiātes, Deorum laudes cantabāt, hos Palatinos agonales, & collinos fuiſſe appellatos, Dionyſius ſcribit. Ancilia] ſcuta cuneata ſpeciē habentia latera arctiora, quæ Cal. Martij per urbē ferebantur, Cœleſtiaq; arma uocabātur, principio unum fuit quod Numæ tempore è cœlo decidit. In qua cū eſſet fatū Romani Imperij ne fortè ſubtrahi poſſet, 11. ſimilia ſunt fabricata, dictūq; ancile, quod ſit circuncisum. Ouid.
» Atq; ancile uocat. quod ab omni eſt parte reciſum. Cumq; notes oculis angulus omnis abeſt. Flamen.] Flamen dictus, quod aſſiduo filo uelatur, quaſi filamen, ut inquit Feſtus Geſtabat aūt apicem. hoc eſt, inſigne laneū in pilea, quod dictū eſt ab eo, quod comprehendere uinculo. Antiqui apere dicebāt. Flaminū ſinguli cognomina habēt ab eo Deo, cui ſacra faciūt, ut Dialis, Martialis, Vulcanalis, Quirinalis. Numa tamē conſtituit Dialē unū, Martiales duos Quirinalē unū. Læto] ipſe Lætus. Anfractibus.] reuolutionibus & flexib. Anfractus enim eſt flexus ipſe, aut uiæ, aut aquæ. Via ut eſt apud Iureconſultos in rectum octo pedes habere debet, anfractum 16 Varro ab ambitu & frangenda dictum exiſtimat Ignes ful] Telum in quo fuit ignis, uel eos dudū ignitas & fulminatas Condit.] abeuit. Dat q; locis oo.] appellat bidental. Locus enim fulmine percuſſus, poſt peractum illic ex bidentibus ſacrum bidental uocatur. Marem elec. cer] bidentem taurum non preſſum iugo, quæ hoſtia iniugis dicebatur, ut Macrobius docet Eligebātur etiam bidentes, ne haberent caudam aculeatam nec linguam nigram, nec aurem fiſſam.

Bacchum.] Vinum quo primûm hoſtia perfundebantur. ut frontiq; inuergit uina ſacerdos. Inducere mo.] ſpargere ſacra re quæ ex farre orno toſto, ſale & aqua conficiebatur. Obliquo cul.] tranſuerſo & à cauda ad caput, antequam iugularetur, uictima ducta.

Impatiens] refugiens & obluctans, quod eſt mali ominis. Sacri non gra.] Sacrificij nō placantis deus, & quo litare non poterat Succincti.] ſuffulti, expediti. Torua terrentia.] taurus à toruo dici uult Varro. Præbebat colul.] Inclinabat collū ut deflexū & iugulabatur. Poplite de.] hoc eſt flexo genu, quanquam poples primarum tibiarum eſt pars poſterior, Plin. Poplites intus flectis huiuſmodi Fabius. Tunicæ prioribus oris infra genua paulum poſteriorib. ad medios Poplites. Emicuit.] cum ſaltu apparuit. Solitos.] ex alijs emanare. Lurgo.] lato. Virus]terra & uirulēta ſanies, Rubolo] rubicūdo. Palluit]perterritus inquis ſacerdos uictimā aperuit, ut ex extis futura colligeret. Feralibus.] mortiferis. Irā ſuperū.] mala futura. In ex ra.] in interioribus ſtatim extractis. Exta, ut Feſtus ait dicta, quòd ea dijs præſecentur, quæ maximè extant, eminentq;. Continentur autem ſub eis epar, pulmo, cor, præcordia, lien, renes & lingua. Terruit.ip.co.na.] Aruſpicinam, quæ quidem apud diuerſas gentes, uaria eſt metum & falſam,

A ſum. Cice. putat. Eius primam obſeruatio erat in habitu, & colore extorum, an nitida, & plena an horrida, & exilia eſſent, ea in partes duas diuidebant dexteram, quæ familiaris, & ſiniſtram, quæ erat hoſtilis, inde fibras, & pertes reliquas conſiderabant. Fiſſum familiare, & uitale tractabãt. Caput iecoris, ex omni parte diligentiſſimè aduertebãt, Si id nõ inueniebãt, nihil putabãt triſtius accidere potuiſſe. Viſcera.] carnem, quæ exta cõtinebat. Tincta no te.] ſparſa obſcuris maculis. Infecta.] maculata. Gelido.] denſato, cũ mouere ſe deberet. Liuor.] nigredo plumbea Variabat.] diuerſi coloris faciebat.

Iecur mad tabe.] epar corruptum, & ſparſum putredine. Venas minantes.] Venas plus ſanguinis. Arteriæ plus ſpiritus continere, Gellius tradit. Anheli.] palpitantis, uel quia eius ui ſpiramus, & reſpiramus.

Latet.] r epleuta eſt intrinſecus, quod Cæſari fœlicitaté ſignificat, nam hoc in ſex uictimarũ iuenieribus accidiſſet Auguſto Spoleti ſacrificanti reſponſum eſt, duplicaturũ inten annũ imperium. Paruus lib] parua præcordia, quæ auctore Plinio membranæ ſunt, quæ cordi prætenduntur, nã omnia principalia, uiſcera membranis propriis ac uelut uaginis, incluſit prouidens natura. Limitem aũt, id eſt, terminum appellat, quia diuidit cor à iecore & pulmone. In quibus tribus, & in cerebro uita conſiſtit, & ideo uitalia appellãtur. Cor la.] nõ mouetur. Cæſari dictatori, quo die, primũ ueſte purpurea proceſsit, ut in ſella aurea ſedit, ſacrificandi bis in extis defuit. Viſcera.] exta ipſa. Saniem.] corruptũ ſanguinẽ. Hiantes ri.] fiſſuras ſeſe aperiẽtes. Prodũtq; ſu.] & inteſtina ruptis omentis apparuere. Omentum.] mẽbrana eſt, quæ cõtinet inteſtina. Pli. uentriculi, atq; inteſtina pingui, ac tenui omẽto integũtur, præter quã oua gignẽtibus. Prodũt.] oſtendunt, manifeſtãt. Quodq; ne.] uiſa ſunt, etiam iniquis magni mali argumentũ duo iecoris capita, quorũ unum ab altero opprimebatur. Impunè] ſine graui ſignificatione & incommodo. Capiti.] quod erat à parte Pompeij familiari. Increſcere.] inſurgere, & hoc uictoriã indicat. Molem alt. ca.] alterum caput magnũ, & graue, quod erat à parte hoſtili. Pars] familiaris. Aegra & mar.] debilis & putris. Pendet.] non mouetur.

Pars.] hoſtijs. Micat. ſalit & palpitat. Improba] audax. Mouet ſe] agitat. Pulſu ce.] ictu ueloci, quo

C audacia & celeritas Cæſaris ſignificatur. Concepit.] animo cõprehẽdit. Fata] cõſtitutiones & ſeries. Prodere.] manifeſtare. Neq; li ri. hoc ſa.] neq; te hoc iri tu ſacro placaui, nã litare eſt ipſo ſacrificio Deos placare, nõ enim omnis, qui ſacrificat, litat, dicimusq; lito Deis ſacrũ & lito ſacro. Cic. in diuinatione. Quũ pluribus Deis immolatur, qui tandem euenit, ut litetur alijs, alijs nõ litetur. Sueto. plurimis uictimis cæſis, cum litare non poſſet. In prætoria] in exta mactati tauri. Inferni Dei. ,nam deformis dira, & immania apparuere uelut ſi ipſis litaſſem.

Nõ fanda.] quia nimia animorum conſternatio fieret.

Maiora.] deteſtabiliora. Viſa ſe.] quæ uidimus in bonũ uertãt. Et ſib fir nul. fi.] & ars aruſpicina, ipſaq; ex extis diuinatio falſa ſit. Tages cond. ar.] Cum in agro Tarquinienſi, ut in diuinatione Cic. inquit, terra altius araretur, repentè extitit ſenili prudẽtia puer, cuius aſpectu bubulcus attonitus clamorẽ edidit, breuiq; tota Etruria ab conuenit, & uerba de diſciplina aruſpicinæ differentis pueri excepit, literiſq; mandauit, hæc ſcripta conſeruant. hinc fontẽ habẽt diſciplinæ. Finxerit iſta] mẽtitus fuerit, & nos deluſerit, Inuoluens.] cõfundens, & occultans Omnia.] ſigna futurorũ. Ambage fle. & nul] longa & implicita uerborũ circuitione. Canebat.] uaticinabatur. Ar figulus.] Nigidij figuli Pythagorei ſummi aſtrologi natiuitatẽ poeta dicturus eũ commendat. Huius Euſeb. meminit Deos] Deorum mentẽ, quæ ex aſtris percipitur. Secreta cœ] motus & uires ſiderum.

Quem nõ ſtel.] qui erat Aegyptijs motionibus doctior, & diligentior in aſtris ſeruandis. Memphis] oppidũ in Aegypto, in ea parte Nili, quæ dicitur Delta ab Ogdoo rege cõditũ. Viſu.] inſpectione, & obſeruatione. Numeris] canoris ſpatijs tẽporũ quibus ſe aſtra per gradus mouent, quadam cum harmonia, ut Cic. docet. Aut hac errat] propoſitis duobus cõtrarijs, quorum alterũ alicui ineſſe uidetur, ſi ſubtrahas, alterũ neceſſe eſt, id quod ſupereſt eſſe uerum, ut hoc loco. Aut mũdus in quit, per ſe errat, & uertitur, aut prouidentia Dei gubernatur, per ſe, & temerè uerti ſtultum eſt dicere, igitur à Deo gubernatur, qui per aſtra futura mala humano generi indicatur.

Mundus.] cœlum Errat.] mouetur & uertitur.

Sine lege.] ſine ordine & magiſtro. Per æuum.] per eius æternitatem Incerto.] temerario & fortuito.

Fata.] Deorũ cõſtitutiones. Matura lu.] ſubita peſtis & pernities ex quatuor Elemẽtis Dehiſcent.] aperient ſe. Subſident.] peſſum ibunt, ſubmergentur & obruentur. Feruidus.] æſtuans. Tollat tem.] fiet intemperatus. Infida.] quæ fructũ non reddet ex ſemine credito, & indiens famem futuram. Negabat ſe.] non produeet fruges. Omnis an. infu.] an aqua corrumperetur, & magnam peſtilentiam pariet. Ouid ait. Conſtat, & in fontes uitium manaſſe lacuſq;.

Qua pe.] quo genere mortis, ſæuire in homines uelit. Multorum temporis in unum.] multi ſunt eodem tempore perituri. Multorum.] hominum.

Conuenẽre.] in unum uenẽre. Summo ſitu. cœ] Planetæ, quando in ſuis domibus, hoc eſt, ſub proprijs feruntur, multò plus potentiæ habent, quã cum in diuerſis. Sunt autẽ ſigna 12. ſunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libraq; Scorpius, Arcitenẽs, Caper, Amphora, Piſces, ex his Solis domibus, & propria ſedes eſt Leo, Lunæ Cancer. Reliquorum planetarum, cuilibet duo ſigna aſcribuntur. Mercurio, Virgo, & Gemini Veneri. Libra & Taurus. Marti, Scorpius & Aries, Ioui Sagittarius & Piſces Saturno, Capricornus & Aquarius. Si Saturnus igitur inquit, qui eſt frigidus, ſub Aquario ferretur & eſſet, diluuium fieret. Si Sol in Leone, incendium. Quin Mars in Scorpio eſt, bella, cædeſq; fiunt. Nam ſalubres ſtellæ, ut Iuppiter, qui Saturnum temperare poſſet occidit, & Venus, quæ rabiem Martis, debilis eſt, Mercurius uerò, interceptus in arcu epicicli inferioris, inter duas ſtationes retrogradus eſt, ſolus ergo Mars, in ſua eſt ſublimitate. Frigida] quia à Sole in quo totus eſt calor, remotiſſima. Accenderet ig. ul.] fulgeret liuido, plũbeoq; ſplẽdore, quẽ cũ ipſe ſua natura cãdidus ſit, tamen mutat, ut alij planetæ à propinquis circulis, ſed à poſtrema orbita à terra trahũt obſcuritatẽ, ut Plin. tradit. Summo cœ.] planetarum altitudines tres ſunt, ut Pli. docet. Vna qua cœli uõ circuli mẽſura cõſideratur, de qua modò diximus, quum in ſuis domicilijs planetæ eſſe dicuntur Altera eſt cũ à cẽtro ſuo in alijs ſignis ſunt eleuati. Tertiò quando à centro terræ abſides, id eſt, circulos, altiſſimas habẽt. Aquarius ſignum in quod finxerunt Ganymedem fuiſſe

cõuerſum, & ex urna aquã emittere, Manilius. Ille quo influxa fonté, qui proijcitur urna. Deucalioneos]. *quales fuêre Deucalionis Promethei filij tempore, quo tota terra aquis eſt merſa.* Leonem ne.] *Nemæa ſylua in Arcadia eſt, in qua Hercules Leonem Maximum, qui Molorchi hoſpitis ſui filium interemerat ſoffocauit, qui poſtea inter ſigna relatus eſt.* Fluent inceo.] *diluuia & incendia ex contrariorum elementorum abundantia, fieri neceſſe eſſe philoſophi docent. De incendijs etiam Plato in Timæo ſic ait, fit enim longo interuallo temporis, mundi circumactionis exorbitatio, quam inflammationis uaſtitas conſequatur neceſſe eſt.*

Hi Ignes.]*hæc incendia, ſiue hæ ſyderum aſcenſiones.*

Tu qui.] *ô Mars, qui es in Scorpio, in quod ſignum uerſus fuit, is Scorpius, terra genitus, qui peremit Orionem.* Flagrante.] *ardente.* Chelas ip.] *Chelæ Scorpij brachia ſunt, quæ Libræ ſignum faciunt, & ex hoc quidem uehementia, & diuturnitas belli colligitur, quia etiam uicinum Veneris ſignum incedunt.* Quanquam *uoluêre Chaldæi Libram, & Scorpium unicum eſſe ſignum* Quid tantum.] *quod tam magnum malum.*

Mitis.] *benignus.* Premitur in oc. al] *accidit, & in ſigno oppoſito domicilio ſuo.* Salubre] *Venus, & Iuppiter terris ſunt ſalutares, Martiſq; & Saturni maliuolentiam temperant.* Hebet.] *debile eſt.* Cillenl. ur.ce mo.] *Mercurius. qui trecentis & octo & triginta diebus Zodiacum luſtrat, Luna uerò diebus uiginti ſeptẽ & horis octo Venus trecentis & octo & quadraginta diebus. Iuppiter annis duodecim. Mars duobus. Saturnus annis triginta. Sol diebus trecentis & quinq; & sexaginta & horis ſex. Cyllenius dictus à Cyllene monte Arcadiæ, in quo eum peperit Maia.* Heree] *retrograd' eſt.* Habet cœlum] *eſt in ſuo domicilio, & plurimum poteſt* Cur ſi.] *per ſigna omnes planetas intelligit, qui diuerſo mundo, per cœlum uagantur, nam ſigna ipſa Zodiaci fixa ſunt, & ſemper in eodem tenore uertuntur.* Meatus.] *curſus & aberrant.* Mondo.]. *per cœlum.* Obſcura.] *& propter eclypſes hoc dixit, & quia à malis futuris, & à terra contraxêre nigredinem.*

Latus O:i.] *Orion ſydus eſt, quod in ſuo ortu & Occaſu tempeſtates acerrimas concitat, bellaq; & cædes ſæpe portendit. Effingitur in formam iuuenis enſe accinctis. Is precibus Hyrei Deum hoſpitio Iouis, Mercurij, Neptuniq; urina genitus fertur, & cum uenator euaſiſſet egregius, iactaretq; ſe quodcunq; monſtrum, uel irata terra produceret confecturum Scorpium illa emiſit, cuius ictu hic peremptus, in ſydus conuerſus eſt, ut canit Ouidius. Diuerſas de ea opiniones lege apud Higynum.*

Nimium ful.] *quaſi dicat, ſæua bella ſuo ſplendore, & toruitate prædicit.* Immioet.] *inſtat.* Ferriq; po.] *i. uis iuſtitiam opprimet, & ius faſq; omne.* Sceleriq;.] *audacia & ſcelus pro uirtute habebuntur, utciuſq; nomine appellabuntur* Hic f] *hæc bellorum inſania.* Exibit in mul. an.] *progreditur, & durabit penè quinquenniũ, quoad apud Mundã uicerit Cæſar.* Quid pro.]*nempe nihil, quia finitis his bellis amittetur libertas, & Roma ſeruiet, melius itaq; erit, ut diu bella ciuilia durent.*

Cum do.] *Tyranno, & libertatis occupatore, per quẽ intelligit Cæſarem dictatorem. qui aduerſarijs ſuperatis finem bellis impoſuit, & breui duratura pax fuit* Quippe *antè quinquennium elapſum ex eius cæde, alia ciuilia bella ſunt excitata, quæ cum cõfeciſſet Auguſtus, imperij habenas ſibi à patribus delatas arripuit.* Itaq; *hæc poëta deplorans, inquit.* Duc eonti. ſe. malorum]*trahe & patere continua bella ciuilia.* A Extrahe ela] *produc, & protrahe cædes.* Terruerunt.] *Etſi, rumores prodigia Aruſpicum, Aſtrologorumq; reſponſa, ſatis terroris incuſſerant, tamen magis ſunt cõſternati ciues, ubi audiuere Matronam Deo plenam anxietate implexa enunciantem* Præſagia] *prædiuinationes, & præſenſiones rerum futurarum* Premunt] *urgent.* Acdonis.] *Mœnas ſacerdos Bacchi. Aedon mons in Thracia Baccho ſacer.* Plena lyeo ogi.] *correpta furore Bacchi, Lyæus dictus à λύω uerbo Græco, quod eſt ſoluo, eo quod omnẽ mentem, & membra diſſoluat.* Ogigio.] *Thebano ab Ogige rege* Vertice pindi.] *per iuga montis Theſſal.*

Matrona] *quæ nomine Oricia fuiſſe dicitur. Matrona ea propriè auctore Gellio eſt, quæ in matrimonio cum uiro conuenit, etiamſi ibi liberi nondum nati ſint.* Prodens Phœbum.] *manifeſtans Phœbi numen.* Quo tea tor.] *hæc ſibi in aerẽ rapi, & in diuerſas terras, ubi eorſla ctus futuri erãt, diſcutere uidebatur.* O Pæan] *ô Apollo, qui ſic eſt dictus, à ſagittarũ emiſſione, παίειν enim Græcè ferire ſignificat, auctor eſt Feſtus.* Coaſtituis.] *ſiſtis* B

Pangæa] *Pangæus Thraciæ mons, Theſſaliæ iunct*, *ad quẽ Cæſar à Pompeianis ferè ad deditionem coactus eſt.* Hæmi] *montis in Theſſalia* Philippi] *oppidum eſt in Theſſalia, cum campis eiuſdem nominis, apud quos pugnatum eſt inter Cæſarem & Pompeium, rurſuſq; inter Auguſtum & Brutum.*

Quis furor.] *quæ ira & inſania.* Quo.] *ad quem finem, quid profuturi.* Sine hoſte.] *hoſtis enim is propriè dicitur, qui ob æquã cauſam pugnat & hi quibus nos, uel qui nobis bellum publicè conſtituerunt hoſtes dicuntur, ut ait Pompeius.* Diuerſa] *alia conuerſa.* Primos ortus.]*in Orientem, & per hoc indicat Pompeium fugientem in Aegyptũ, in Peluſio littore, à Septimio. & Achilla iuſſu Ptolemæi obtruncatum eſſe, & inſidias ſuſcitatas in Cæſarẽ à Ptolemæo.* Qua marẽ Lagei] *ubi Nilus mare ingreditur iuxta Alexandriã unde in octauo.* *Vix tetigit, quo diuidui pars maxima Nili. Inuada diſcurrit Peluſia ſeptemus amnis.* Lagei.] *Lagus pater fuit Ptolemæi eius qui Alexãdro in ea regni parte ſucceſſit ut Strabo ait. Ab hoc reliqui omnes Ptolomæi ſunt appellati. Mu* C *tatur, augetur, & uariatur diuerſo calore. tum propter Nilum, tum. quia ad Peluſiacũ Arabia eſt rubrũ mare pertingens, auctor eſt Plin.* Hunc ergo.] *Pompeij corpus, abſq; capite indicat, quem ſuaſu Photini Ptolemæus puer in naui, quã ornatã præmiſerat, iuſſit occîdi.* Aequore.]*per æquor.* Dubiam Syrtim]*reliquias Pompeiani exercitus, poſt Pharſalicũ præliũ ad Iubã regem in Aphricam confugituras indicat, ubi Cæſar eos ſuperabit dubiã autẽ dicit, quia Syrtis nunc mare eſt, nunc terra* Quo.] *ad quæ loca* Aemathias uel.]*exercitus, qui in Theſſalia ſuperfuêre.* Nunc deſti. al.] *expeditionem Cæſaris in Hiſpaniam deſignat, qua ad Maſſiliã, Petreiũ & Affranium expugnabit, item aliam, qua Pompeij filios apud Mundam, quo ex Africa pulſi confugerant.* Nubiferæ.] *altæ & nebuloſæ* Pyrenen.]*Pyrene, & Pyreneus mons eſt, qui Hiſpaniam à Gallia diuidit, dictus à πῦρ, quod eſt ignis. crebrò enim fulminatur.* Patriæ ſc.] *reditum Cæſaris è Munda demonſtrat, cædemq; eius, qui in ſenatulo à Bruto, & Caſſio, tribus & uiginti uulneribus eſt affectus.* Conſurgunt par.] *his indicat diſcurſiones, quæ ortæ ſunt poſt Cæſaris mortem. Nam primum cum Antonio, inde cum Bruto & Caſſio pugnatum eſt, ab Augu.*

poſtea

A poſtea cum Sexto Pompeio: ultimo uerò, iterum cū Antonio & Cleopatra. Per to or.] per Aſiam, Africā & Europam. Da cer. uo lit.] concede, ut uideam pugnas nauales, alibi, quam ubi conſpexi intelligimus autem ipſam uidiſſe, ea quæ in mari Hadriaco, & ad Maſſiliam Cæſaris tempore geſta ſunt, & nunc uidere alias apud Siciliam, quæ ab Auguſto contra Sextū Pompeiū gerentur, & in Antonium & Cleopatram in mari Actiaco. Vidi phili.] prælia, quæ ibi conferet Auguſtus cum Bruto & Caſſio indicat. Defecta] destituta. Laxo ſo.] lentata ui diuinandi, ſiue laſſo, defeſſo, nam deſcendente numine, ſolent penè exanimes eſſe. Iacuit.] ex animis remanſit.

IOANNIS SVLPITII VERVLANI, IN M. ANNEI LVCANI POETAE PHARSAL. LIB. II. commendationes.

B Amplę iræ.] Conſternatis populis prodigiorum uarietate Aruſpicum, Vatumq́ reſponſis, & furentis fœminæ, uaticinio utitur poëta, ad Iouem Apoſtrophe, orans ut uelit mortales latere futuros euentus, ut poſſint etiam in malis ſperare aliquid, ſiue mundus diuina prouidentia regatur, ſiue temerè caſibuſque agitetur. Loquiturq́ ſecundùm Ciceronis ſententiam, qui inquit præſcientiam malorum, cui prouideri non poteſt inutilem eſſe. præterea, quid poteſt futura cognoſcere, nam ſi futura ſunt, uitari non poſſunt. ſi poſſunt, futura non erant, & bona non præuiſa plus gaudij. mala uerò præuiſa, plus doloris ſolent afferre. Ira Deum.] qui hominibus ob peccata irati bella, peſtem, famem, & alia mala minari & inferre putantur. Patuere ob prodigia, & uaticinia ipſa. Leges, & fœdera.] rationem & conſuetudinem. Tumultu.] monſtrifera turbatione præter naturam, monſtra enim, nō niſi ex diſcordia oriuntur.

Indixit nefas.]denunciauit bellum ciuile, & cædes futuras. Hanc curam]ſollicitudinem noſcendi futura de qua Statius in Thebaidos tertio pluribus agit.

Per. di. om.] per auguria, extipitia, aſtra, & naticinia. Sine pa. re.] locus ex abdito ſumptus philoſo-C phiæ. Siue Deus inquit, à principio fata ordinauit, & ſe ipſum fatis, legeq́ regit, ſiue nihil fixum conſtituit Sed omnia caſu quodam accidunt, fac ut lateant nos futura.

Regna in for] Chaos ipſum quod erat materia abſq; forma. Stoici dua eſſe dicunt in rerum natura. Cauſam & Materiam. Cauſam accipiunt id quid facit. Materiam, id ex quo quid fit. Ariſtoteles, quatuor dicit Materiam opificem, formam, quæ unicuiq; operi componitur, tanquam ſtatua. Ea dat eſſe rei, & confirmat rem ineſſe, & diſcernitur rem à re. Quarto loco propoſitum ponit, id eſt finem ad quem aliquid fit. Flamma ec.] igne in ſublimiorem locum abeunte. Finxit. cauſas.] firmauit ſeriem cauſarum implexam id eſt fata ipſa.

Se]ipſum Deum Qua cuncta coherces.] loquitur ſecundum Stoicorū ſententiam, qui uolūt mundū diuina prouidentia regi. & fata à mundi principio ſtare, quod & Chryſippus ſcripſit. & Manilius his uerſibus explicat. Soluite mortales animos, curaſq́ leuate. Totq́ ſuperuacuis curam deflere querelis. Fata regunt orbem, certa ſtant omnia lege. Longaq́ per certus ſignantur tempora curſus. Mundum ſc.] mundi motum ſecula afferentem, ex eo enim conſtant, conficiunturq́ tempora.

Iuſſa.] ordinata, & certa negocia mortalibus afferentia. Immota limite fatorum.] firmo termino, & eorum ſequitur opinionem. qui dicunt, fata tolli non poſſe, ſed produci, aut contrahi. Virgilius in ſeptimo, Attrahere, atque moras tantis licet addere rebus. & in 10. Tolle fuga Turnum, atq; inſtantibus eripe fatis.

Sine nihil poſ. eſt.]ſententia eſt Epicureorum Deos quietos eſſe, & eorū prouidentia mundum non regi, ſed, caſu, & fortuna accidere omnia. Poſitum.]conſtitutū, firmum. Caſum.] euentum præter propoſitum. Eſt enim caſus inopinatus ex fluentibus cauſis, in his, quæ ob aliquid geruntur euentus Sors.] fortuna. Fertiq; re ui.] mutat proſpera aduerſis & contra. Sit ſo.] ignorent homines. Cæca]ignara Timent.] paſſuro incommoda. Ergo] poſtquam inquit, aduertere mala futura. Indicto iodicio templa frequentare.

Concipiunt.] animo comprehendunt.

Conſtatura.] firma, & immobilis futura. Fides.] quam per monſtra oſtenderant. Iuſtitium.] ſupple fuit Iuſtitium eſt iuris dicendi intermiſſio, ob publicam calamitatem, aut luctum dictum, quaſi iuris ſtatio, ſolebat autem, id in publico luctu indici. Ferale.] luctuoſum. Latuit.] non diſcernebatur ab alijs ipſa ueſte.

Tectus plebeio amictu.] uulgares & pullas togas indutus. Omnis ho] omnes magiſtratus. Purpura.] ueſtis purpurea conſularis. Nullos faſ.] nullum Conſulem. Faſces enim eorum ſunt inſignia. Tunc qua.] Tunc tacitè, ſine clamore dolebāt, ut ſolent, qui aſtant morientibus, nam quoad uident eos animas exhalaſſe nō plorant. Primo ſo.] in principio mortis alicuius. Domus.] familiæ. Conclamata] deplorata, tunc enim mortuus conclamabatur, quum nullum amplius uitæ ueſtigium eſſe reliquum uidebatur. Eſtq́ conclamare, & deflere, in qua re, nulla dilatio eſt & luctus.

Exigit.]requirit. Brachia famular.] ueterum mos erat, in funere plangere, hoc eſt, percutere faciem, pectora, brachia. Pexmit.] complexando ipſa mater.

Rigentia.] frigentia. Exanimes.] ſemimortuos. Minaces oculos.] In inſtanti morte oculos moueri, & caligare, auctor eſt Plinius. Nec eſt do. ſed me.] Dolor enim eſt de præſenti malo, metus de futuro.

Amans.] præ dolore inſaniens. Incubat.] ſuperinſtat filio. Cultus matrons.] Matronæ pullatæ Deorum templa frequentabant. Deos.] Deorum ſtatuas & templa. Affixere pectora ſolo.] in templis ſe proſtrauêre. Fudere.] ſparſere. Feriunt au.] obtundunt Deorū aures clamoribus, quæ ſolent nobis ad uota patere.

patere. Diuiſere de.] *diuiſum in diuerſa tẽpla ſe cũmulè reſita ut nullũ templũ præcatricibus uacuũ eſſet.* Factura Ioui.] *concitatura odium erga Deos, ſi nõ exaudirent, uel excitatura Deos, ad odium in ſupplices, & ad inuidentiam inter ſe de ueneratione.* Lincentes plan.] *rigeor percuſſione.* Scyſſa ge.] *ſynecdoche.* O' miſe.] *In rũ citandis, & ſedandis affectibus, ſupra quã dici poteſt noſter eſt poëta mirificus, nullũq́ locũ prætermiſit. Elicitq́ pathos ab ætatibus, à fortuna, à loco, à tẽpore, à cauſa, à qua, & indignatiũ eſt. A' modo numero, forma quantitate, Materia circa rem, à parabola, ab imagine, A' minore ad maius, à maiore ad minus, à Similitudine, Dubitatione, Atteſtatione, Nimietate, Exclamatione, Taciturnitate, Repetitione, obiurgatione, modiſq́ cæteris.* Nũc.] *dum licet.* Cõtundite.] *percutite.* Pendet.] *in dubio eſt.*

Gaudendum.] *quia bella ceſſarunt, & tyranni metu.*

Laceſſit.] *ſtimulat & uexat.* Nec non.] *Viri quoq́ in caſtra uel Cæſaris, uel Pompeij euntes conquærebantur.* Miſeræ ſor.] *miſerandæ conditionis.* Cannis.] *Cannæ Apuliæ uicus eſt, apud quem ultra quadraginta millia Romanorum ab exercitu Hannibalis cæſa ſunt.*

Trebiæ.] *Trebia fluuius eſt, prope Placentiam in Gallia Ciſalpina, & Apennino in Padum fluens. L. Sempronij Conſulis clade nobilitatus.* Non pa. pe.] *non quærimus ab armis ceſſare, ſed gentes omnes, ſed nos contritate, dummodo bella ciuilia deponantur.* Exire.] *cum moueat.* Achemenijs ſu.] *Suſia, quaſi pars eſt Perſiæ inter eam & Babylonem poſita, habetq́ Suſa urbem clariſsimam, quã Tithonus Memnonis pater teſte Strabone cõdidit. Achemenios autem Perſas dicimus, ſiue ab Achemone Bacchenionis filio rege Perſarum ſiue ab Achemenide tribu, ex qua Perſarum reges traxêre originem, ut Herodotus inquit.* Medica.] *Media in Aſia regio, conterminа Aſſyriæ & Perſiæ, & mari Hyrcano, à Medo Medeæ filio cognominata. Totumq́ hoc poëta dicit, propter bellum Parthicum, quod gerebatur.* Maſſagetes.] *nobiles populi in Scythia Aſiatica Solem colunt. & cum per deſerta uagantur equorum, quibus inuehuntur ſanguinem potant.* Iſter.] *fluuius, qui & Danubius dicitur in iugis Germaniæ oritur, & ſexaginta fluminibus auctus per ſeptem ora effluit in Euxinum.* Sueui.] *Germaniæ populi.* Non alliget.] *non retineat.* Albis.] *Germaniæ fluuius, qui Sueuos à Ceruetijs diuidens mergitur in Oceanum.* Rhenus.] *Rhenus ex Alpibus oritur Heluetios, Sequanoſq́ alluens, Bathauorum inſulam efficit, & mergitur in Oceanum.* Dacus.] *Daci & Getha in Scythia uicini ſunt. Sed Getas appellat eos, qui ad Pontum in Orientem uergunt. Dacos autem, qui oppoſitum Germaniam uerſus, ad Iſtri fontes, quos olim Dauos uocatos eſſe putat Strabo & ideo apud Athenienſes, Dauorum & Getarum nomina ſeruilia abundare.*

Occurrat Iberis alter.] *Cæſar inquit, in Hiſpanos ſe conferat, Pompeius uerò, conuertat ſe ad Parthicum bellum.* Ad Eoas Pharetras.] *alluſit ad morẽ Parthorum Orientalium populorum, qui pugnando, & fugiendo ſagittas emittunt.* Nulla uacet tibi Roma manus.] *nullus abſtinet ab armis, in te inferendis.* Plurimus æther.] *magna copia cœleſtis.* Collapſos in ignem.] *deſcendens in ſpeciem ignis noſtri qui ab illo diuerſus eſt.*

Per fulmina.] *legitur & flumina.* Sæue parens.] *Magne Iuppiter.* Vtraſq́ partes.] *Cæſaris & Pompeij.*

Dum nondum meruere.] *antequam manus ciuili ſanguinem maculent, nam ubi conſeruerint prælia, digni ſunt fulminari.* A
Tanto ne.] *Acris ab iniuſtitia crudelitateq́ reprehenſio, quod per tot cædes quærant patriam occupare, quæ pro eadem à Tyrannide liberanda facienda uix eſſent.* Prouentu.] *fertilitate, copia.*

Vter.] *an Cæſar an Pópeius.* Vix tanti.] *argumentantur contraria cauſa.* Tanti.] *ſatis honeſtum & dignum.* Vt uterer.] *nec Cæſar, nec Pompeius.* Pietas periturа uiri.] *ne quidequã pij, & qui mox pietatis obliti in ciues, & propinquos pugnabunt.* Egerit.] *effudit.*

At miſeros.] *patres uerò inquit afflictabantur, & oderant, quod tam diu uixiſſent, eſſentq́ ad tanta mala reſeruati.* Augit.] *uexat.* Fata diuturna.] *ſenem longæuum.* Grauis.] *moleſta.* Atq́ aliquis.] *Hâc longa ſenis oratione, hæc bella ciuilia Marianis, Syllaniſq́ conferuntur, in quibus quanquam crudelia omnia facta ſunt, tamen nunc multò crudeliora inſtare homines arbitrabantur. Primumq́ ita Marij furis, & crudelitas. Inde Syllæ commemoratur, & Marius Pompeio, Sylla uerò Cæſari, tacitè conferre uidetur.* Theutonicos.] *de* B
ijs, & Cymbris à Mario ſuperatis ſatis diximus libro primo. Libycos.] *Aphricanus, nam primo conſulatu ſuo, cum Iugurtha rege Numidarum bellum geſsit. Secundò eum captum antè currum triumphans duxit. Continuauit autem ſex Conſulatus, in quorum quarto Teutones fudit. In quinto Cymbros & ſeditionibus remp. perturbatam ſedauit. In Sexto ultus eſt Syllæ iniurias. In Septimo perijt.* Exul.] *Cum Sulpitiana rogatione, Syllæ Prouinciam Marius uellet eripere, & legatus ad Syllam miſſus, ut traderet exercitum eſſet occiſus. Sylla ſtatim dilato bello Mythridatico legiones in urbẽ infudit, fugatoq́ Mario omnia ex ſua ſententia geſsit. Marius uerò cum deſperaſſet ſe poſſe reſiſtere Syllæ, copijs clàm urbe profugit, & apud Minturnenſes percuſſorum metu, nudus in paludibus latuit. Inuentuſq́ & in carcerem coniectus, immiſſum percuſſorem, Gallum uultus auctoritate deterruit, acceptaq́ nauicula traiecit in Aphricam, ubi diu exulauit, mox Cinnana dominatione reuocatus, ruptis Ergaſtulis coegit exercitum, cæſiſq́ inimicis iniuriam ultus, ſeptimo conſulatu ut quidam ferunt, uoluntaria morte deceſsit.* C
Vlua limoſa.] *herba in limo paluſtri naſcens.* Auidi.] *bibuli.* Laxa.] *lenta, quæ non fluunt, uel lapſa, quæ fluxerunt.* Depoſitum tuum.] *Illic enim ipſum ſeruaſti. Eſt autẽ Depoſitum res, quæ tempus cuſtodienda, ſeruandaq́ traditur, ea conditione ut reſtituatur.* Exedere.] *attriuere.* Senem.] *Marium ſexagenarium.* Pædor.] *fetor, & putredo dictum à pedibus uermiculis, quorum diminutiuum pediculi.* Conſul.] *uidelicet ſeptimum.* Moriturus fœlix.] *quia ultrò & ſponte deceſsit, atq́ ut ait Valerius ſi eũ inter miſeros poſueris miſerrimus, ſi inter fœlices fœliciſsimus reperietur.* Euerſa.] *deleta cædibus, quas fecit in cedita.* Pœnas ante dabat.] *ante pœnas patiebatur quæ ſcelera commiſiſſet.* Mors ipſa refugit.] *refugere uiſa eſt, quia nec ab inimicis, nec ab incommodo paludis, & carceris confici potuit.*

Fruſtraſq́ hoſti.] *Cimber quidam publicus Minturnenſium Carnifex Galata nomine, ad Marium percutiendum immiſſus, cum primum carcerem eſt ingreſſus, Marij oculis igneo ſplendore micantibus trepidare cœpit, mox Marius, cum è lectu ſurrexiſſet, inclamaſſetq́ C. Marium occidere audes? ille inſamenti ſimilis egreſſus eſt, ita

A *eſt, clamans. Ego. C. Mariũ occidere nequeo* Hac de cau *ſa ſuperſtitione quadã ducti Minturnenſes eum carcere li beramerunt. Cumq́ aduerteret Marius aſellum pabulum obiectum negligere, & ad aquã percurrere, augurium ca piens, orauit amicos ut ad mare adduceretur, ubi piſcato riam nauiculam nactus, nauigauit in Aphricam, ex Appi ano & Valerio Maximo.* Dirigoit.] *cũ ſtupore contra ctus eſt.* Torpente.] *rigente. Torpedo piſcis eſt cuius tactu membra hebetãtur & rigẽt. inde fit Torpor pigri tia, & torpeo uerbum pigreo.* Terribilis deos.] *furias uſitiq́ eſt genere maſculino, ſecundum Orphei & aliorũ ſententiam, qui dicunt utrunq́ dijs ſextum ineſſe, ſic Vir. de Venere intelligens, Deſcendo ac ducente Deo, & a'ibi de Iunone, aut Lectio loquẽt, ait. Nec dextra errãti Deus abfuit, & Tibullus. Qui Veneris magni uiolani numina uerbo, & Caluus Pollentemq́ Deum Venerem.* Maſi num.] *emphaſim habet, id eſt crudelem & ſceleratum.*

Audierat] *audire uiſus fuerat, nam exiſtimabãt Ga latam occurſu cuiuſdã dæmonis territũ.* Legibus nul.] *morti quæ lex aui eſt.* Forore.] *rupi[illegible] interimen* B *di Marium.* Funera gentis.] *noſtrorum exercituũ cæ dem.* Seruare hunc.] *nam non minus ſæuiet in Roma nos, quàm in nos olim.* Non ille.] *Marium inquit, non conſeruauit deorum benignitas, ſed ira ipſarum in Roma nos, quos quia decreuerant perdere, hunc eſſerum elege rũt, qui eſſet eorum uolũtatis ſatis facturus.* Protectus.] *nam quum per deuia iter ad mare arripuit, ſub ſolijs la titans, perſequẽtes euaſit.* Ferus.] *ſupple fuit.* Iniquo pelago.] *non Tranquillo. Nam inſurgente tẽpeſtate, per fracto gubernaculo, uela uentis, quo fors eũ duceret permi ſit.* Hoſtilem in terram.] *prohibitus enim Lybia in greſſu uelut hoſtis à Sextio prætore in mari hyemem per ferre coactus eſt paulò ſuprà Libyem inter Numidarum mõtes, nõ longè à quibuſdam annis ſuperioribus in Iugur tham Numidasq́ ipſe pugnauerat.* Actus Mapalibus uacuis.] *agitatus per domos paſtorũ deſertas. Mapalia & magnalia paſtorum caſæ lingua Punica appellantur, in hocq́ ſolo differunt, quod mapalia primã corripit ma gnalia producit.* Iacuit.] *quia inhonoratus, ſpretus, & infrequens.* Noda.] *hominibus uacua propter cædes il* C *lic ab ipſo factas: & agros latè uaſtatos.* Triomphati.] *de quo triũphauerat* Iugurthæ] *filij Manaſtabilis, cu ius bellũ Salluſt. ut ſcribit.* Et Pœnos preſsit cineres] *fertur Marius deletæ Carthaginis ſpeluncam quandã ha bitaſſe, ut Plutarchus & Seneca meminere, & ideo ait, cũ ruinas Carthaginis calcaſſe, Nam Carthago cernens, Ma rium ex tanta fœlicitate in tantam miſeriam cecidiſſe ſe ſolabatur, & Marius potentiſsimæ urbis ruinas aſpiciens, æquiore animo aduerſam fortunam ferebat, minuiq́ de os incuſabat, & ipſis iraſcebatur.* Libycas.] *Barbaras, & efferas, quales habent Afri.* Redit fortona.] *proſpe ra, quippe Cornelius Cinna Conſul de Mario, & ijs, quos Senatus hoſtes iudicauerat. Ga. Octauio Collega aduer ſante referret ad populũ, eiecta eſt ſanguine tocio & Cin na patria profugus ad patres fugit. Mariumq́ cũ ſuis ab Aphrica reuocauit Qui etiam ſeruis ad libertatẽ uocatis, & ſolutis, Ergaſtulis confecit exercitum Ergaſtula ſunt loca clauſa & officina ubi ſerui. uel damnati operari co guntur. Ergaſtuli uerò perſonæ ipſa dicunturq́ ab ἐργά ζομαι, quod eſt operor.* Conſlato ferro.] *diſſolutis ca thenis & uerſis in arma.* Exeruere.] *liberauere.* Nul la geſtanda dabantur.] *Nemo inquit, Marij ſignifer eſſe poterat, aut alicuius apud eum poteſtatis, niſi ſcelere ali quo inſigni ſe maculaſſet.* Proh fata] *Exclamatio. Prò rei immanitate.* Quo mortis uictor.] *Quum Romam ingreſſus eſt. Nam ut Florus habet, Oſtiam primum diripuit, & ut Appianus Lauinium, Ariciam & Antium cepit. Mox in urbem triplici agmine intrauit. Sed Flo rus, Quadruplici, inquit, diuiſere copias, Cinna, Marius, Carbo, Sertorius. Hic poſtquam omnis manus Octauij depulſa ianiculo eſt, ſtatim ad Principũ cædem ſigno da to aliquanto ſæuius. quam uel in Punica, aut in Cymbri ca urbe ſæuitur. C. Octauij Conſulis caput pro roſtris ex ponitur. Antonij conſulares in Marij ipſius menſis, caſi à Fimbria, in penatibus domorum ſuarum trucidantur, Caſij pater. & filij in mutuo alter alterius aſpectu.*

Quanto gradu.] *quanta celeritate, crudelitatisq́ ma gnitudine.* Nobilitas.] *nobiles.* A nullo reuo catum eſt pectore ferrum.] *nulli pepercẽre, ne ijs qui dem, qui ad templa Deum ſtatuasq́ confugerant.*

Lubrica ſaxa.] *pauimenta & ſtrata marmorea, in quibus propter ſanguinem nullus conſiſtere poterat.*

Vergentibus.] *ad mortem ſe inclinantibus.* Præ cipitaſſe.] *abrupiſſe.* Primo limine.] *ipſo ortu & prin cipio.* Fata.] *ſortem uitæ.* Crimine.] *ab innocen tia, & ætate commiſeratio.* Poſſe mori.] *quia partis um aduerſarum.* Trahit ipſe furoris.] *auiditate oc cidendi tracti milites Mariani, non quærebant nocentes & inimicos, ſed quencunq́ obuium trucidabant.*

Viſum leuci.] *uidebatur eſſe inſignis, meritisq́ militiæ.*

In numerum.] *per ordinem ut occurrebant, uel in nu merum, hoc eſt, ut ingens numerus conficeretur.*

Cruentus.] *crudelis.* Ab ignoto ceruice.] *Ignotis etiam capita amputabãt ut haberent quod oſten derent Mario, & quo ſe fortiter egiſſe teſtarentur.*

Spes una ſalutis.] *Conſtituerat, & indixerat Marius, ut quos ipſe non ſalutaret, quibusq́ ſalutantibus non re ſponderet, milites interimerẽt, dederat & aliud ſignum, ut quibus ipſe manum oſculandam præberet, parcerẽt. Hinc. Qui Ancharius ipſo Mario uidente confoſſus eſt, quia ſa lutanti illam manum non porrexerat ſalutanti. Hic An charius in Capitolio ſacra facturum Marium adijt, ut fa cilius ueniam impetraret Ille tamen quanquam inchoa to ſacrificio appellantem, ab aſtantibus iuſsit interfici. Appianus & Florus auctores ſunt.* Polluta] *macu lata crudelitate.* Mille licet.] *Eos arguit, qui tam tur pi oſculo uitam breui duraturam redimebant: nam ſta tim ut Sylla rediret, eſſet ipſos interempturus.*

Nostri ſigna mortis.] *Marium dantem ſigna cædis quæ diximus.* Vis decorum.] *honeſtum. Melius eſt enim honeſtè mori, quam turpiter uiuere.* Breue de decus.] *ignominioſam breuemq́ uitam.* Col ocer.] *flere. Quis ſit uacuus ad deflendum cædes innumeras, quæ factæ ſunt.* Ste.] *Ordo eſt. O Bæbi uix uacat mihi deflere, hoc manus innumeras coronæ interceptan tis membra diſcerpiſſe, te ſparſum per uiſcera.*

Bæbi] *Bæbius & Numitor in uia deprehenſi tru cidati ſunt, et per medium forum uncis carnificum tracti. Fuit & alius quidã Bæbius, quem ſine ferro inter manus Syllanus milites diſcerpſerunt, ut meminit Florus.* Intera carpentis.] *diſcerpẽtes, & lamantis.* Coronæ.] *multi tudinis in coronam expoſitæ.* Antonij.] *Marij Anto nij oratoris abſciſſum caput, manibus lætis inter epulas per ſummã animi, ac uerborũ inſolentiam. aliquandiu teo*

nuit Marius, & ſua menſa ſacra eius ſanguine contaminari eſt paſſus, Publiumq́; Annũ, quòd acculerat in ſinum accepit. Fuit autem proditus Antonius à Caupone ex quo ſeruus eius uinum emerat, dum in uilla amici lateret, & per Tribunum militum eſt occiſus, cum eius præmiſſi ſatellites, dulcedine ipſius orationis detenti manus in hominem non auderent inferre. Præſaga.]*præſcia: nunciauerat enim Metello quod niſi maturè adduceret exercitũ, populum Romanum, qualia Senonum tempore eſſe paſſa rum* Cuius ha.] *Caput huius Antonij, in roſtris poſtea poſitum fuiſſe. Cicero in tertio de oratione tradit.*

Pendentia cano. *ſuſpenſa à capillis.*

Faſtæ.] *Solenni cum gaudio ducta.* Fimbria.] *miles Marianus.* Craſſos] *patrem & filium, quos cum hoſtes perſequerentur, pater prius filium occidi paſſus, & ipſe ab inſequentibus eſt occiſus, ut ait Appianus. Liuius in Epitome filium à militibus interemptum dicit, patrem uerò ſeipſum confodiſſe ſic tradit & Cic.*

Robora ma.] *ſanguine Tribunorum roſtra tincta ſunt, nam interempti Tribuni fuêre, & è ſaxo præcipitati, ut Licynius.* Tabo ſanie.] *Te quoque Mutius Scæuola Pontifex Maximus, nõ Marij ſenis tempore, ſed poſt eius mortem filij iuſſu apud aras Veſtæ, ad quas cõfugerat eſt interemptus.* Dextræ uiolatæ] *manus multum cruentata.* Te neglectum.] *te ſpretum, cum ob pontificatum uenerari te debuiſſet.* Penetrale Deæ] *adytum Veſtæ.* Semper ualentes.] *inextinctus enim illic ignis ſeruatur.* Pepercit.] *abſtinuit maculare cruore.*

Septimus hæc ſe.] *Marius poſt occupatam urbem, cum Cinna Conſul factus, primo ſui Conſulatus menſe, duode 70. annis natus deceſſit. Cui ſuffectus Valerius Flaccus, cum in Aſia periſſet, Carbonem habuit ſucceſſorem. Cinna poſtea à ſuis occiſo Carbo ſolus Conſul reſtitit. Hunc ſecuti ſunt C. Norbanus & L. Scipio, quanquam & ipſe Carbo Conſulatum gerebat. Interim uerò Sylla intra triennium Mithridaticis rebus compoſitis, ad quadraginta milium hominum ſecum agens exercitum, & mille ſexcentasq́; naues in Italiam rediens, Brundiſium primum appulit, circa Canuſium ſub Annei uolturno hoſtes ei occurrerunt, ibi Norba fugatus eſt. & Scipio poſt datos obſides, ab exercitu deſertus, & captus eſt. Carbo ratione hoſtes iudicauit, qui ad Syllam confugerãt, & Metellum in primis, inde Papyrius. Carbo iterum, & Marius Marij filius Conſules creati ſunt, pugnatúq; ad Sacriportum, ubi Marius à Sylla uictus Præneſten fugit, & cum clauſas urbis portas adinueniret, per funem demiſſum, quo ſe cinxit in murum ſuſceptus eſt. Carbo à Metello eſt ſuperatus, Sylla Marium Præneſtæ foſſa & muro concluſit. Marius deſperatis rebus ſuos hoſtes occidere ſtatuit, per Brutum prætorem, ut ait Appianus, ſiue ut alij per Damaſciũ, qui inuocatos ſenatores, præſertim in Scæuolam ſæuit. Sylla interea Romam exercitum diuerſis itineribus miſit, & ut portas urbis occuparet, imperauit, mox ipſe ante portam in Campo Martio exercitum ſtatuit. Marius obſeſſus, quamquam fruſtra tentaſſet erumpere à Lucretio Offella Syllanarum partium, uno cum per cuniculum tentaret euadere circum ſceptus, mortem in ipſo cuniculo ſibi conſciuit. Septimus annus, ſeptimus Conſulatus, ad quæ omnium primus ipſe peruenit, de qua re poſt fugam illam ex urbe oſtentum dicitur habuiſſe, ſeptem aquilarum pullos, ut ait Appianus.* Omnia paſſo.] *nam ex humilimo potentiſſimus euaſit: & infœliciſſimo fœlicisſimus.* Menſoſq; homini quid fata pararent.] *qui* A *menſuranerat, expertusq́; fuerat aduerſa, & proſpera quæ fortuna ſolet afferre.* Iam quot cadauera] *repetatur illud cui flere uacat.* Sacriportum.] *tmeſis eſt, Sacriportus locus eſt propè Præneſte, ubi Marius iunior Marij filius, Conſul uiceſimo ætatis anno factus, contra Syllam pugnans fugatus eſt antequam Sylla urbem occuparet. Sic enim ex Plutarcho alijsq́; colligitur, ſic indicat & Appianus. Eſt etiam Sacriportus locus intra urbẽ iuxta Pallatium, eius meminit Varro.* Collina pos.] *Theleſinus Samnitum, Dux cum Marium obſidione liberare non poſſet ad decimum à porta Collina ſtadium caſtra poſuit, ibiq́; à Sylla magna cum ſuorum ſtrage ſuperatus, perijt. Eſt autem porta Collina, quæ ducit ad Quirinalem, eadem ferunt Salariam appellatam.* Caput mundi.] *imperium Romanum, quod Marius ad Samnites transferre promiſerat, fauebant enim partibus ſuis.*

Sannis] *Samnites inter Picenum, Campaniã & Apuliam populi ſunt.* Vltra furca.] *ſupra eam calamitatem, quã ad Caudinas Furculas accepêre: ſunt autẽ Furculæ Caudinæ. Liuio auctore ſaltus duo alti, ſyluoſiq́; mõ* B *tibus circa ſe perpetuis inter ſe iuncti. Iacet inter eos ſatis patens clauſus in medio campus herbidus, aquoſusq́; per quem medium iter eſt, ſed antequam uenias ad eum intranda prima anguſtiæ, & aut eadẽ, qua te inſinuaueris uia retro repetenda, aut ſi ire porrò pergas, per alium ſaltum arctiorem impeditioremq́; euadendum. Huac in locũ T. Veturius & Sp. Poſthumius Conſ. exercitu deducto, cum nulla ſpes euadendi eſſet Samnites obſidentes fœdere, cum eis facto & ſexcentis equitibus Romanis datis obſidibus, ita exercitum abduxerunt omnes ſub iugum mitterentur.* Caudinæ.] *à Caudio uicino oppido dictæ,* Cladibus quas Mario fecerat, Exiguum ſan.] *reliquias ſuperſtites populi.* Hauſit.] *attraxit & quaſi bibit, quod dixit ad eius improbandam crudelitatem* Domini.] *tranſlatio à Chirurgis, qui cum putrida loca ſecant interdum ſinceram carnem abſcidunt.* Putrida mem.] *per quæ nocentes & inimicos intelligit.* Medicina.] *ultionem hac comparatus.* Nimium ſe eſt.] *altius ſecuit, quam oporteret.* Sed cum iam ſ.] *ſed cum nulli alij uiuerent.* Tunc da. li. odijs.] *tunc licuit unicuiq; quem* C *uellet occidere, nulla lege ſeruata, nec Sylla penes ſe arbitrium necandorum reſeruauerat, ſicut Marius. Itaq; diu ſæuitum eſt, donec clamauit Fufidius, uiuere aliquos debere eſſent, quibus imperarent & tunc propoſita eſt tabula, qua duo millia nobiliorum mori uidebantur, auctor eſt Florus.* Fecit ac aſſumpſit licentiam ſcelerum.

Infandũ do.] *uaria mortis crudelitatisq́; genera memorat. Dominis enim ultra occidendos famuli ſe præbebãt, & multi ſiue per odiũ, ſiue per pietatẽ dominos obtruncabant, & filij patres.* Certatum eſt.] *à fratribus inter ſe.* Ceruix ca.] *caput amputatum.* Cederet.] *in ſortem ueniret.* In præ. fra.] *in ſalutem quam fratris caput gerens aſſequebatur.* Fuga.] *ex fuga, hoc eſt fugientibus.* Latebræ.] *luſtra & ſyluæ.* Percuſſos.] *repercuſſos.* Hic.] *aliquis.* Eliſa] *ſtrangulata.* Iaculatus] *demittens ſeſe.* Deſiluit.] *deorſum ſoluit & præcipitauit.* Rapuere mortes.] *præoccupauerunt mortem ne inimici eius inferendæ poteſtatem haberent.* Robora pu.] *ligna rogi quem ipſe parauit, & antequam ſe uulnerare incenderit.* Colla ducum pilo.] *Valerius, inquit, abſciſa miſerorum capita, non modò uultum ac ſpiritum*

retinentia,

A retinentia in conſpectũ ſuum afferri uoluit, ut illa oculis quia ore nefas erat mãderet. Docum.] Marij Theleſini & Lamponij. Cõgeſta.] coadunata. Quicquid.] Iacet.] etiã cædes, quæ ignorabantur. Non Thracia.] Diomedes Thraciæ rex, hoſpites mactare ſolitus eſt, & ſuis equis apponere, capitaq; eorũ affigere poſtibus. Tanti ſcelerum.] tot capita Biſtonij.] Thracis à Biſtonia palude in Thracia, quæ cũ ipſa regione à rege Biſtone nomen accepit. Anthei.] Antheus Libycus terræ filius, hoſtiũ cæſorũ capita poſtibus affigebat. Nec Græcia.] Oenomaũ indicat, qui rex Piſarum, & Helydis Hyppodamiæq; pater, cũ generi manu ſe periturum ex oraculo accepiſſet, Procis filiæ equorum curſu, ea currentiũ certamen conſtituit ea lege, ut uictores illa potirentur, uicti trucidarentur, quorũ quidẽ capita, nã innumeri illuc cõfluebant, ante ianuã affigebat. Piſæa aula.] regia Oenomai. Piſa enim oppidum in Achaia ad Alpheũ fluuiũ. Quum iam tabe fluunt.] poſtquã corrupta erãt parietes furtum ſubtrahebant, ut ſepelirent. Confuſa.] Marcida, ut diſcerni non poſſent. Notas.] lineamẽta & ſigna. Dextra pa.] periphraſis.
B Veteris.] ueuerat enim Sylla, ſicut & Marius cõburi cadauera, ut feris alitibus præda eſſent. Luſtraſſe.] circũſpexiſſe. Pacis.] Ironia, pacẽ enim intelligit cædiũ finem, quæ parta iã uictoria facta ſunt. Cũ quo ceſſit ille.] cum quo trũca ut ipſum pariter cũ ſuo capite ſepeliret. Manes Catoli.] Catulus Luctatius Cymbrico bello Marij collega, ne in Marianorũ manus incideret ignis hauſtu ſe interemit, ut inquit Flor. Appianus uerò, tradit ipſum uocatũ in iudicio, in cubiculo recẽter illinita, & hoc modo carbonibus accenſis, ſpõte ſuffocatũ fuiſſe. In eius ultionem Catulus frater petijt Syllã ut Marius prætor maioris Marij frater ſibi cõcederetur, cuius rei etiã Valerius meminit, & Florus his uerbis: Mariũ ipſius ducis fratrẽ apud Catuli ſepulchrũ oculis, cruribus, manibusq; defoſſis, ſeruatũ aliquãdiu, ut per ſingula mẽbra moreretur, poſitis ſingulorũ hominũ penè pœnis. Victima.] hoſtia ſacrificata Catulo. Pendit.] inferias perſoluit ſacra quæ mortuis fiunt. Nolentibus umbris.] inuitis manibus Catuli. Nõ fanda piacula.] crudelia ſacra & purgamina. In ex. bu.] inſaciata ſepulchro. uel inexpleto uõ facio.
C to, per quod ulciſcerentur Catuli cabiem tacat. Acquata membris.] nam non prius priuauit, quã oculos infœlices eruerit, et ſingulas partes corporis cõfregerit, ut inquit Valerius. Cæſo. amputato. Nil animæ lethale datũ.] nil mortiferũ illatum eſt uitæ, ſic enim ipſum ſcindebãt, ut uita cõſeruaretur. Morẽ.] crudelitatẽ accuſat, quod eius uitam ſeruabãt, quẽ ſtudebãt interficere. Parce morti.] ſeruare uitã. Palpitat.] mouetur. Muto.] non uocali, nã non emittebat uocem. Spiramina na adun.] id eſt uncũ naſum. Euoluit orbes.] uerſanda eduxit oculos, nã præſti uoluũtur & exeunt. Vltimaq;.] ultima loco ei oculos eruerũt, ut uiſis mẽbris amputatis maiori cũ dolore decederet. Vnũ.] caput Marij corpus. Criminis.] crudelitatis. Sic molæ.] nõ aliter diſſipãtur eorũ membra, qui ruinis obruuntur, nec ſunt magis laceri, qui merſi in mare ad litus deferũtur. Informes.] quia agitati fluctibus, & exeſi à piſcibus. Mole ruinæ.] ædificiorũ ruentiũ põdere. Truncl.] cadauera truncata. Quid perdere fructum.] improbat Catuli conſiliũ, quod Syllã nõ ea uoluptate affecerũt, quã ipſi putauerant, quippe multũ eius fœdatũ nequit agnoſcere. Vellem.] ut uulgarem. Confundere.] deformare. Fortuna Præneſt.] habebat Præneſta Fortunæ templũ illuſtre: unde certa edebantur oracula, ut ait Strab. Simul recis.] quinq; millia enim Præneſtinorũ ſpe ſalutis per P. Cethegum data, extra mœnia municipij euocata, cum abiectis armis humi corpora proſtrauiſſent interficienda, protinusq; per agros ſpargenda Sylla curauit. Quippe Lucretius Ofella Præneſta recepta, ſenatores omnes, qui cum Mario bellũ geſſiſſent, partim interfecit, partim in uincula coniecit, quos Sylla adueniens inermes, in campũ exire iuſſit, & paucis ſibi utilibus electis, reliquos in tres partes diſtinxit, in Romanos, Samnites, & Præneſtinos, Romanis quãquam morte digna, perpetraſſent per præconem ſalutẽ denunciata, reliquos cõfodi imperauit. Mulierib. eorũq; liberis, liberè abire permiſit, ac ciuitatem diripuit hoſtiliter, ex Maximo & Appiano. Colonos.] habitatores. Tempore mortis unius.] intra tãtũ ſpacium, quantũ unus homo poſſet interfici. Flos heſp. iuuen.] ex bellis ſuperioribus reliqua. Ouilia.] Cãpum Martiũ in quo Tarquinij ſuperbi ſepta fuêre. Dicit hoc autẽ poëta, propter quatuor legiones contrariæ partis fidem Syllæ ſecutas, quas in publica uilla, quæ erat in Cãpo Martio, ne quicquã fallacis, dextræ implorantes miſericordiam obtruncari iuſſit, & corpora ferro lacerata in Tyberim abijci, ut meminit Valerius. At Plutar. ait. Sylla accepto nuncia, Craſſum ſtrauiſſe hoſtẽ, ſub aurorarn profectus eſt Antennã, promiſitq; tribus millibus ſalutem, quibus pollicitationibus, cum credidiſſent facto, in reliquos impetu mutuis uulneribus cecidiſſent, hos tamẽ & alios, qui ſuperãt ad ſex millia in circo congregat, Senatum in ædẽ Bellonæ uocans eodem tempore, & ipſe orationẽ in Senatu exorſus eſt, & quibus negociũ datum erat, ſex illa millia trucidabãt, cũq; fremitu cõmoueretur Senatus, ipſe nihilominus conſtanti uultu orationẽ continuans Senatũ dictis ſuis animaduertere iuſſit, nec quæ foris gererentur, ut ſuperuacua perſcrutaretur, ſua nãq; iuſſu puniri quoſdã flagitioſos. meminit & huius rei in libro de Clementia Seneca. Tot ſimul.] tam multi inquit, aut fame, aut fluctib. aut ruina, aut peſtilentia, aut prælia periêre, ſed unquam tyranni iuſſu. Occumbere.] ut accumberent. Infeſto letho.] uiolenta morte. Subitæ ruinæ.] ex terræmotu aut pondere nimio ut Theatrũ Terræmiſſe cuius meminit Sueton. Lues.] peſtilentia ex terra, aqua cœlo' ue orta. Clades bel.] conflictus pugnantium. Denſi uix agmi. uul.] adeò ſpiſſi frequentesq; erãt, ut occiſores ferrũ exercere uix poſſent, & uulnere lethali accepto uix cadere poterant. Labãt.] nutant huc & illuc. Dubis.] uacillãti & ſemiuiua. Illos.] ſemiuiuos. Premit ſtrages.] impellit & enecat aliorũ caſus. Peraguntq; cadauera.] hoc eſt, mortui ſuo põdere uiuos necabant. Trunci.] eorum quibus capita erãt abſciſſa. Elidunt.] cõprimũt, ſuffocant. Incepti dos.] amplificatia crudelitatis. Recepit.] iuſſu Syllæ. In fluuium.] in aquam ipſam. In corpora.] quib. fluuius repletus erat. Præcipites.] prono alueo diſcurrentes. Hæſere.] in cadauera. Strage cru.] agere cadauerũ. Prior amnis.] quæ erat ante cadauera, nam poſterior ſubſtitit cadauerũ cumulo. Iam ſan. al.] Cruor Cæſorũ hominũ è Cãpo Martio tãta ui fluxit in Tyberim ut aquã adiuuerit ad molẽ cadauerũ impellendam. Hærentes.] ſtagnantes, non fluentes. Nec iam al.] ſic inquit, Tyberis mundauit, ut corpora in ſuũ alueum paulò antè proiecta in Campũ retulerit Martiũ. Alueos.] cõcauitas inter ripas qua fluuius labitur. Ripæ.] quæ letiores ſunt. Obluctatus.] contra corporũ molem, & eam partem quæ eſt à Thuſcia. Sanguine torrenti.] cr[illegible]

abundantia, uehementiaq́ currēti. Cæruleum.] *uiride cū nigrore.* His ne ſi.] *Valerius ait, en quibus actu felicitatis nomē aſſerendū putauit, eſtq́ probroſa inſultatio, nam cõſeruator patriæ & fælix, & ucunſtus appellatus in medio Cāpo Martio ſibi ſepulchrū erexit. Tradit Appia. erectā fuiſſe Syllæ equeſtrem imaginē, ante roſtra inſcriptam. Cornelio Syllæ imperatori Fortunato, & Plut. ait, cum Metella uxor eius Gemellos eſſet enixa, fæmellā fauſtā, marē fauſtū appellauit.* Hæc rue.] *pergit ſenex bella cõquerēs.* Agitat gra. me] *metuimus maiora.* Coltur.] *conueniunt, & fit coadunatio.* Damoo.] *cæde.* Exolibos ma] *Marij exules, inquit, cõtenti fuerūt in urbē reuerti. Sylla nil aliud bello ciuili aſſequi uoluit, niſi ut perderet inimicos Cæſar uerò, & Pompeius, his terminis nō acquieſcēt, ſed tentabūt ſibi Romanū imperiū ſubiugare.* Præſtitit.] *tribuit.* Partes inuiſ.] *aduerſarios quos oderat.* Hos.] *Cæſarem & Pompeiū.* Alio.] *ad aliū finem.* Olim] *nunc & in præterito.* Neuter.] *nec Cæſar, nec Pompeius* At non ma.] Solus, *Brutus, in publica Romanorū conſternatione non territus. Catonē inquit adijt, ut cum ipſo deliberaret, an quiete uiueret, an Pompeiū ſequeretur Fuit autē hic Brutus, Iunij Bruti, ex Seruilia Catonis ſorore filius Portiáq́ huius Catonis uxorē, uir quidem omni doctrina & uirtute præclarus, cuius laudes, & Plutarchus et Cicer. præſertim in libro de perfecto oratore cõmemorat.* Pauidi mo.] *tumultæ conſternationis & fugæ.* Erat pars,] *repetatur illud non.* Sed no De ſo.] *chronographia eſt, indicatq́ auroræ tēpus, quo urſæ plauſtrum in Orientē conuertitur.* Elice.] *urſa maior q̄, & arctos dicitur, appellataq́ eſt Elice ab eo, quod in gyrum uertitur, nam ἑλιξ circūuolutio eſt. Sunt qui ab Elice oppido in Theſſalia: ſunt qui ab eo, quod eſt in Peloponnēſo dici putent. Nam Caliſtonem Lychaonis Arcadis filiam Dianæ Nympham à Ioue ſtupratā, & à Iunone in urſam cõuerſam, cū Arcas filius ſagittis ſāficere uellet, cum illa in ſydus cõuerſus eſt, & is Cynoſura illa Elice dicitur.* Parrhaſis.] *Arcadica à Parrhaſi oppido.* Axes obliquas.] *rotas tranſuerſas. Iuuenalis Frigida circumagunt pigri ſarraca Boetæ Septem enim ſtellæ ſic poſitæ ſunt, ut formam plauſtri cõficiant.* Atria non ampla.] *paruam domum Atrium unde dicatur, Feſtus docet*

Cognati.] *conſanguinei.* Voluentem fata.] *cogitātē ſortē reipublicæ.* Cura inſomni] *uigili cogitatione.*

Cunctiſq; timen.] *Cato enim tum natura, tum Stoica doctrina & uſu ſic erat inſtitutus, ut ciuiū patriæq; ſalutē ſuæ præferret, nihilq; ſibi ſed alijs metueret.* Omnibus expul.] *Oratio hæc in deliberatiuo genere eſt, quanquā ut inquit Cic Genus hoc cauſarum, ex ſuaſione diſſuaſioneq́ conſtet, & ſuaſori utrūq; dicendū ſit honeſtū & utile eſſe, & fieri poſſe Diſſuaſori ſi alterum infirmauerit ſatis ſit. Diſſuaſione utitur Brutus, tanquā ſi uideat Catonē in bella iam inclinatū Exorditur autē à beneuolentia cõmendando eius in uirtute cõſtantiam.* Sola fides uir.] *in quo ſolo reperitur uirtus perfecta, quā reliqui homines pellunt & fugāt.* Quam turb. nullo.] *à qua nulla rerū perturbatione diſcedet, quippe ut inquit Hora. Iuſtum ac tenacem propoſiti uirum. Non ardor ciuiū praua iubentium, non uultus inſtantis tyranni. Mente quatit ſolida neque Auſter Dux inquieti turbidus, Hadriæ Si fractus illabatur orbis. Impauidū ferient ruinæ.* Dirige labao.] *conſule uacillanti & incerto.* Robore.] *ratione & ſtabilitate.* Namq; alij.] *breuiſſima narratio eſt.*

Pacem ne tueris.] *diuidit quod ſuadere poſſet ab eo quod diſſuadet.* Tueris ne pacē.] *uis ne inquit te ſeruare.* Tenens inconcuſſa ueſtigia.] *præſtans in ſtabilitate & cõſtantia, cum etiam, ſi ruet ruatq́ mūdus, quippe turpiſſimum eſt uirtute prædito uiro de gradu deijci, ut in offi. ij Cic. inquit, hoc eſt non ſeruare conſtantiam.*

An placuit.] *diſſuadet à turpitudine fugienda: diuerſis argumētis ſumptis, & à recto, & à laudabili ne eat in bella.* Ducibus ſcelerum.] *conſulibus & Pompeio belli auctoribus.* Abſoluere.] *perficere Videbatur enim iniuſtum bellum eſſe, niſi Cato in eo militaret.* Quemq; ſuæ.] *quiſq; priuatis actus cauſis in bella feſtinat. Tu ſolus amore pugnandi accedes, quod eſt contra uirtutē tuā.*

Hos] *diſtributio eſt.* Polluta domus.] *ſtupra quæ in familias exercuêre.* Leges tim. to pa] *metus iudiciorū; nam leges, quæ improbis inferunt pœnas inter arma ſilēt, & exerceri non poſſunt.* Hos ferro fugi. fa] *alij inquit, paupertate ducuntur in bella, alij ut ſeruent fidem coniuratis etiam cū totius mundi ruina, nemo tamē eſt qui pro patria pugnandi amore proficiſcatur.* Furor.] *cupido pugnandi.* Victi mercede.] *præmio ducti, aut ſpe uitandi incõmodi, aut cõmodi cõſequendi.* Per ſe.] *nulla alia cauſa niſi pugnādi.* Quid tot duraſſe per annos] *argumentatur quid faciat tam cõtra rectū, quā contra laudabile, quia à priſtina uirtute deficiens in dedecus ruat.*

Innocem.] *inexpertem uitiorum.* Duraſſe] *in uirtute perſeueraſſe* Hoc ſolum.] *nil aliud conſequeris ex tua uirtute, niſi quod cum cæteri iam olim ſint mali, tu nunc primum peccare incipias.* Ne tamen ô ſuperi.] *Implorat Deos, ne quēquam Cato ſit occiſurus, aut ſi quem duces ipſius belli.* Feralibus] *mortiferis.* Has manus.] *Emphaſis, quaſi dicat, quæ ſanctæ immaculatæq́ ſunt.* Pila.] *tela.* Feraoris in cæca nube telorum.] *hoc eſt, cum alijs confundentur, & in uanum perreat uirtus tua, & is macules cæde ſine magna reip. utilitate.* In cæca nube.] *in ignota multitudine.* Omnis fortuna. [*qualiſcunq; euentus.* Ingeris [*immittis ſe, ſuadetq́ tibi ſlām, & dependet à te, nam iuſta eius partis cauſa uidebitur, pro qua ſequeris, & illa uictoriā aſſequetur. Placet tamen, ut magis legatur ingerat, ut ſit ſenſus omnis belli euentus ſubmittat ſe tibi, & tu bellū conficies.* Quis nollet.] *certè quiſq; inimicorum tum laudis ſuæ cauſa, tum dedecoris tui, in quem etiā ab alio cæſus, culpam transferret.* C Melius.] *Immunitatem bellorum, & quietem ab ipſius uirtutis natura ſuadet, nam cū diuina & altiſſima ſit, in pace ſine perturbatione uerſari debet. Eſtq́ ſuperiorum argumētorum complexio, quam ſimilitudine firmat.* Agens ocia.] *eris quietus.* Inconcuſſis.] *fixa, & ſine turbatione, quoniam ut ait Lucretius. Omnis enim diuum per ſe natura neceſſe eſt.*

Immortali æuo.] *ſumma cum pace fruatur.* Fulminib. propior.] *Imus aēer, fulminibus infeſtatur. lateterq́ innuit uilibus, & inſipientibus animis idem accidere.*

Propior.] *uicinior.* Succenditur fulminibus.] *fulminatur Sed huic loco illud Horatianum uidetur eſſe contrarium. Feriuntq́ ſummos fulgura montes*

Ima ſellus.] *ipſa terra, quæ ima eſt.* Tractus flammarum.] *diſcurſus coruſcorum ignium.* Nubes excedit Olympus.] *in cœlum nubes non ueniunt, nec ab eis perturbantur, poter & de Olympo monte Theſſaliæ intelligere qui quidem tanta eſt altitudine, ut eius cacumen. uenti non afflent. nec imbres attingant. Conſtatq́ etiam, Solino auctore, Characteres in cinere ſacrorū ignium, quos illic, quotannis facere ſolent integros reperiri.*

A rite Lege Deum.] *Celſa omnia quieta eſſe, minima uero & humilia turbari conſtituit Deus.* Quam læta.] *acer ad permouendum Catonem ſtimulus. Si ueris, inquit, in caſtra, gratiſsimum Cæſari feceris, qui nõ ægrè feret, quod Pompeium ſequaris, ſed gaudebis, quod bellum probes, meoſq; milites.* Diuerſa.] *contraria.* Pars magna] *à ſeruitutis turpidine fugiẽda argumẽtatur, nam cum Conſules obediant Pompeio, quia belli dux eſt, & Pompeius conſulibus quis priuatus, hoc eſt, abſq; magiſtratu eſt. Solus Cæſar relinquetur liber, reliqui ſeruient.*

Cõſul.] *ſupple uterq; uidelicet Lentulus & Marcellus.*

Solicitãt] *urgent me, ut militẽ ſub Pompeio* Proceres.] *primarij ciues.* Quibus ad Ca.] *quibus ſi Catonẽ adiunxeris ſolus, Cæſar erit liber.* Quod ſi] *Sed ſi ſuero pro patria, libertateq; pugnaturi. Certè nec Cæſaris, nec Pompei nunc ſum inimicus. Sed perfecto bello in uictorem inſurgam ut patriam Tyrãnide liberem. Quod propoſitum eſt, executus Cæſarem occidendo.* Sacras.] *piiſsima & gratiſsima uerba.* Arcano pectore.] *deprompſit enim ſecreta animi ſui.* Summum Brute.]

B *Cum ſuaſoriæ partes ſint honeſtum & tutum. Aliiq; tertio loco poſsibilitatem, alij neceſsitatem ponant, & Brutus diſſuaſerit ab honeſto. Cato honeſtum illud fieri non poſſe oſtendit quippe neceſsitate urgente, ne conſilia quidem eſt locus, ut Fabius ait, præterea à militia ceſſare eſt contra aliud honeſtum, quia impium eſt ruenti patriæ nõ ſubuenire. Primum igitur neceſſe eſſe ſic facere, & non poſſe aliter fieri oſtendit, inde ſi aliter fecerit impium, furioſumq; fore demonſtrat. Quiq; ſit ipſe in patriam animo, & ut ſolus pro eius ſalute perire cupit, & libertatem tueri, cum lachrimis explicans, hoſtes patriæ in ſe prouocat, & cum Pompeio ſtatuit militare, ne ille ſolus uiciſſe uideatur, & in ſuam utilitatem uictoriam uertat.*

Summum nefas] *neſat captatio beneuolentiæ, Senſusq; eſt Scelus eſt maculari bello ciuili, ſed uirtus mea nil ſibi metuens ſequitur neceſsitatem. Culpa autem ſceleris referetur in Deos, qui me cogunt tantis malis, nequeo metu non commoueri.* Crimen.] *culpa.* Et me] *etiam me inuitum* Sydera quis] *exemplum ab impoſsibili.*

Expers me.] *ſecurus, & quamuis Cato ſapientiſſimus Stoicus ſit, tamen metuere ſe fatetur, eſt enim magnanimi proprium timere, quod tantum, & quando timendum*

C *Terror autem, ipſe ſi ſupra facultatem hominis eſt, quiſquis eo non commouetur, inter furioſos reijcitur.* Labet.] *nutet.* Coeuntis.] *confundentis ſe.*

Tenuiſſe manus compreſſas.] *non extendere manus in uenientem ruinam & ſe tueri.* Gentes ue.] *argumentatur à minori ad maius pro pietate.* Furorem heſperium.] *bellum ciuile Romanum.* Diducti.] *ſeparati.* Furorem.] *ex inſania impietatem.* Moturã] *ad commiſerationem & auxilia ferenda.* Securo] *non id curante.* Ceu morte.] *ſimilitudo, qua infert ſe Romano funeri nolle deeſſe.* Orbatum.] *priuatum.*

Producere funus.] *comitari longam Pompam exequiarum.* Inſeruiſſe manus ignibus.] *rogum incendere, & ignem fouere.* Conſtructo agere.] *compoſito rogo* Buſti.] *loci in quo cadauer comburitur.* Tenuiſſe faces.] *Virgilius. Et ſubiectam more parentum. Auerſi tenuere facem.* Atris.] *nigri coloris.* Reuellar.] *relinquam te.* Exanimem.] *diruptam & deletam.* Nomen.] *quod mihi dulciſsimum eſt.* Sic eat.] *ſic procedat res.* Immites.] *duri & inexorabiles, & hoc ex pietate in patriam dixit.* Ferant piacula.] *accipiant peccatorum expiationem.* Plena.] *etiam ut ego non deſim.* Nullo fraudan.bel.] *nullũ ei ſubtrahamus, & nullius mortis damno officiamus.* O utinam.] *exclamatio.* Hoc caput.] *me ipſum.* Damnatũ in cun pœ.] *ut uniuerſum pœnas mea morte perſoluerem.* Deorum Decium.] *Decius pater bello Latino cũ Manlio Torquato, conſul dijs manibus, pro patria ſalute, per Valerium pontificem ſe deuouit in medio prælio, & facta in hoſtes impetu uictoriam reliquit Decius uerò filius, quarto conſulatu ſuo, per M. Licinium pontificem ſe quoq; pari ſucceſſu deuouit.* Deuotum] *addictum, deputatũ ſtygijs dijs.* Geminæ.] *Pompeij & Cæſaris.* Figant] *uulnerent.* Barbara.] *Germani & Galli, qui cum Cæſare militant.* Peruius.] *penetrabilis.* Excipiam.] *recipiam.* Hic.] *meus.* Hæc.] *mea.* Luatur.] *purgetur.*

Quicquid me pe.] *pœnas quas pati meruerunt.* Mores.] *uitia.* Ad iug.cur.ſa.] *cur qui ſeruire nolunt pugnãt & interimũtur.* Me.] *libertatis propugnatorẽ occidite. Me me, congeminatio.* Tuentem iu.ina.] *defendẽtem unũ ius hoc tempore.* Hic iugulus.] *mors mea, eſt enim iugulus locus lethalis in uno collo.* Quin.] *cur non, de huius particulæ ſignificatione Donatum lege.*

Nec.] *non bene compertum eſt, bene etiam pro explorato habemus, quod ſi uictor erit Pompeius uolet imperiũ occupare.* Sibi.] *ad ſuam utilitatem.* Acres ſtimulos.] *uehementia incitamenta ad militandum.* Calorem.] *furorem, cupiditatem.* Interea] *Sole oriente Martiam domum Catonis ueniſſe, impetraſſeq; ab eo, ut iterũ reciperetur in coniugem poſtea iam uacuas. Interea dum Brutus & Cato deliberant.* Fores.] *hoſtia.* Martia] *hæc Martij Philippi filia Catoni nupſerat: ſed poſt tres liberos ab ea ſuſceptos, conceſſa eſt Qu. Hortenſio oratori, qui in cauſis orãdis ſecundũ poſt Ciceronem locum obtinuit, de ea ſic in Faſtis Oui. Clari monumẽta Philippi Aſpicis, unde trahit Martia caſta genus. Martia ſacrifico deductã nomen ab anco, in qua par faciei nobilitate fuit.*

Sancta.] *caſta, integra.* Mœrens.] *dolens.* Buſto relicto.] *quæ à ſepulchro antè diſceſſerat.* Irrupit.] *ingreſſa eſt.* Melioris mariti.] *nupſerat enim primũ Catoni, qui melior quã Hortẽſius erat.* Vbi connub.prec. merces ſoluta eſt.] *ubi eſt matrimonij officio ſatiſfactũ & proles ſuſcepta, quæ eſt matrimonij premiũ, nam ad eã ſuſcipiendã inuentũ fuit.* Tertia ſoboles.] *tres enim filios Catoni pepererat, & cũ conceſſa fuit Hortenſio grauida erat.* Fœcunda.] *parata ad procreandũ.* Alios penates.] *Hortenſij domũ.* Impletura.] *filijs.* Geminas do.] *Hortenſij & Catonis familias.* Permiſtura.] *cognatione iunctura Nam Catonis & Hortẽſij filij erãt.*

Condidit ciu.] *ſepeliuit Hortenſiũ.* Concita.] *commota.* Vultu.] *qui lacer erat.* Effoſas.] *ſolutas.*

Ingeſta ciue.] *ingeſtos, ſparſoſq; cineres habẽs in doloris, & luctus argumentum.* Non ali.pla. uiro.] *ſi enim culta ad Catonẽ ueniſſet, eum oſtendiſſet* Viro.] *Catoni qui fuit, futuruſq; eſt maritus.* Dum ſanguis inerat.] *Cõſtat hæc oratiuncula ex exordia petitione, cõfirmatione & cõfutatione.* Sanguis inerat.] *erã iuuenis, & per ectaſim dactilũ cõficit, nam tribrachũ heroicus uerſus nõ recipit, ut nec Iambum.* Dum uis materna.] *dum mater eſſe poterã.* Peregi iuſſa Cato.] *obtemperaui tibi, qui me Hortenſio tradidiſti, & eſt captatia beneuolentiæ à perſona ſua.* Feta] *pregnans, nam cũ conceſſa Hor-*

 tenſio

tenſus eſt, grauida erat, auctore Plut. Laſſie uiſceribus] deſeſſo & iã ſterili utero ſum enim anus. Exhauſta partuiq; ieuectos] euacuata filiis, quæ amplius non concipiam & pariam. Da fœdera priſci Illibata] concede coniugium pudicum, & abſq; Venere eſt'q; honeſta petitio.

Thori.] coniugij. Inane nomen conubij.] ſine ullo effectu, & uſu titulum. Tumulo liceat ſcripſiſſe Catonis martia.] uxo. Nec dubium.] nec dubitare homines poſsint, an mea culpa tu me expuleris, & repudiaueris, an ſponte ſua Hortenſio me conceſſeris.

In æuo longo quæratur.] apud poſteros. Primas tædas.] primum maritum, metonymia. Non me] non uenio inquit, ut fruar, delitijs tuis, ſed ut ſolicitudinis & laborum ſim particeps. Lætorum.] rerum fœlicium. Da mihi caſtra ſequi.] periculorum etiam comitem ad Corneliæ imitationem ſe offert. Cornelia.] hæc uxor Scipionis filia fuit, qui bello ciuili in Africa periit. Eam Pompeius poſt Iuliæ mortem coniugem duxerat.

Flexere uirum uoces.] exorauêre. Aliena thoris.] non apta nuptijs, quia uterq; erat in luctu, & quia dies non erat feſtus, in quo uiduæ ſolebant nubere. Fato.] neceſſitate. Sola fœdera.] ſola coniugij fides. Iura carentia pompa.] nuptiæ abſq; apparatu. Sacriſq; Deos admit. teſtes] Deos in ſancto conubio inuocare. Solebant autem hos 5. Iouem adultum, Iunonem adultam Venerẽ Suadelam & Dianã, Græci utrò, Hymenæa, ad quorũ ferè imitationem Latini etiam Thalaſsium ſiue Thalaſsionem in nuptijs repetebant, non quidem, quod is Deus eſſet, ſed ominis cauſa. Fuit omniũ uir præclarus optimus & facetus, cui in Sabinarum raptu, cum egregia ſpecie uirgo à clientibus amiciſq; adduceretur, ne illi illam eriperent Thalaſsio ſe ducere clamabant, frequenter nomine repetito. & quia res ſucceſsit in rei memoriam, & omne Thalaſsij nomen in nuptijs celebratur, ſiue quod Thalaſsionem, quaſi illum id eſt callatum appellabãt, quẽ nupta cum lanificio ſecum ferebat. Feſta coronato.] non eo more, quo alia ſolent, fuêre hæc coniugia celebrata, nihil enim ornati, nihil tumultus nihil tibiarum nihil frequentiæ adhibitum eſt, nulla pompa, nulli propinqui, ne filij quidem interfuerunt, ſed ſola Bruto medio fœdera inierunt. Serta.] corona & frondentes rami portas nõ ornant. Infula in ge.] ſtolam intelligit, quæ à ſumma porta in formam infulæ, à qua faſciæ dependent in poſtes extendebatur. Eſt autem infula mitræ ſpecies, uel indicat eum morem, cuius meminit Plutarchus. Sponſam enim introducentes pellem ſubſternebant, ipſa uerò ſecum colum ferebat & fuſum: utriq; ianuam lana coronabat, ac cingebat per infulam, ergo filamenta illa lanea ex infula, ſiue uitella dependentia potes accipere & repete illud nõ.

Legitimæ faces.] ſupple non ſtant. Nouæ nuptæ ignem & aquam uidebantur attigere. Patrimiq; & matrimi pueri tres ipſas comitabãtur, unus præferebat faces ex ſpino alba, quia noctu nubebant, duo nubentem tenebant, præferebãtur aũt ſingulis quinq; faces, ſiue ob quinq; Deos quos inuocabant, ſiue quod non plures, quinq; uno partu eduntur, ſiue quia impar numerus uiſus eſt nuptijs conuenientior, par enim interuallum ſuſcipit, & eius paritas aduerſatur ac repugnat, impar uerò ſcindi non poteſt, ſed ſi diuidatur ſemper cõmune aliquid relinquit, quinarius igitur, proprius nuptialis, quia impar numerus mas eſſe dicitur, par fœmina, hæc ex Plutarcho. Docet autem Diuus Aurelius ex Varrone, quod cum mas & fœmina cõiungebãtur, adhibebatur Deus Iugatinus, cum nupta domũ ducebatur Domiducus, ut in Domo eſſet, Domitius ut maneret cum uiro addebatur dea Manturna, in cubiculũ inſerebãtur ſimulachra Deorum. ut ope illorum ſine ulla difficultate uirginitas auferetur. Hi erãt uirginenſis Dea, ut uirgini zona ſolueretur. Subiugus Deus, ut uiro ſubijceretur, Dea Prema, ut ſubacta ne ſe rẽmoueret, & cõprimeretur. & Dea Pertunda, quæ conuenteret & penetraret: Itẽ Venus & Priapus. Iubebatur autem noua nupta ſuper ingentem faſcinum, id eſt, membrum Priapi ſedere, qui erat in loco altiori quem indicat poëta inquiens. A

Toruo euro.] ſtratum pendulum & erectum, in quod aſcendebatur gradibus ebore ornatis. Veſtis.] ſtragulum. Diſcriminat] diuidit & uariat lymbis, & lineis aureis. Matrona, quæ nuptam ſuſcipiens coronaret, prohiberetq; limen calcare. Turrita] turriculis inſurgens & ornata. Vetuit.] nuptam, legitur etiam uitato nam exemplo quodam ſponſam uitare docebat. Plutarchus. Pede ultra exporrectu, quod quidem ea ratione Plutarchus fieri tradit, quia qui primas mulieres rapuerunt, ſic eas domibus intulerunt, non ingreſſæ ſunt, an quia eo inuitæ ingredi uideri uolunt, ubi pudicitiã ſint amiſſuræ, B an id argumento eſt ipſa, non ſponte, ſed coactas domo egreſſas fuiſſe Seruius ex Varrone dicit, ideò nuptas limẽ non tangere, ne à ſacrilegio inchoarent, ſi depoſituræ uirginitatem calcent rem Veſtæ, id eſt, numini caſtiſsimo conſecratam, ſolebat præterea noua nupta lupino adipe poſtes mariti ungere, ne quid mali medicamenti inferretur, ut Plin. ait. Solebat & Mariti coma haſta diſcriminari, ſolebat & nuces ſpargere tanquam puerilibus rebus renuncians. Cingulumq; nouæ nuptæ ex lana ouis Herculaneo noda ligatũ, uxori diſſoluebat: ominis gratia, quod Herculanus 70 liberos reliquiſſet, ut auctor eſt Feſtus, iungebantur autem in tenebris, uerecundiæ præſertim cauſa ſeruandæ. auctore Plutarcho.

Non timidum.] non uelauit ſe flammeo. Flammeo enim amicitur nubens ominis boni cauſa, quod eò aſsiduè utebatur flammeneca, id eſt flaminis uxor, cui non licebat facere diuortium. Erat autem flammeum uelum coloris flammæ. Lutea.] Luteus color eſt ruffus dilutior, ut inquit Gellius. Pudorem timidum.] ruborem quem trahis ex uerecundia miſta timiditate. C

Demiſſos.] inclinatos & uerecundos. Balteus.] zona bullis & gemmis ornata, quæ pretioſam ueſtem incingens. Monile.] colli ornamentum Suppara.] Supparus ut ait Feſtus, eſt ueſtimentum puellare lineum quod eſt ſubucula, id eſt camiſia dicitur. Affranius dixit, puella non ſum ſupparos ſi induta ſum. Nonius tradit ſupparum eſſe linteum femorale, uſq; ad talos pendens dictum, quod ſubtus appareat. Poeta tamen per ſuppara indicat manuculas, quæ à ſummo humero ad imum brachium anguſtè producuntur. Hærentia humeris.] quæ inhærent, & apparent in humerorum ſummitate.

Anguſta.] ſtricta. Cingunt.] circundant.

Nudatos.] ſeminudos quia anguſta. Lugubria mœſti cultus.] luctum & ſqualorem, erat enim ſordidata & pullata. Quoq; modo.] eadem pietate & integritate. Purpura.] ueſtis purpurea. Obſita.] circundata Ter.] annis pannisq; obſitus.

Sales ſoliti.] ridicula dicteria, quam dici in nuptijs ſolent. More Sabino.] more Feſcennino. Feſcennini enim uerſus canebantur in nuptijs ex urbe Feſcennina allati,

A *allati, quæ à Sabinis trahebant originem, ſiue ita dicti, quia faſcinatione putabantur arcere. Catullus in epithalamio. Io, concinite in modum, nec diu taceat procax Feſcennina locutio,* Conuitia feſta.] *maledicta feſtiua.* Excepit.] *audiuit.* Nulla pignora.] *nulli filij Catonis & Martiæ.* Coiere.] *cōuenerunt.* Auſpice.] *auſpex eſt, qui præeſt nuptijs celebrandis, idem dicitur & Paranymphus, fœmina uerò pronuba appellatur. Quando uero auſpex eſt militiæ dux.* Ille nec horrificam.] *Eodem horrore & ſqualore, quo erat Cato nuptias fecit.*

Horrificam.] *horridam & uenerabilem.* Cæſariem.] *quam nutrierat.* Duroſq; admiſit gaudia.] *non tulit præ ſe lætitiam.* Vt primum tempus] *indicat ex quo fuit in luctu Cato.* Tolli arma feralia.] *geri bellū ciuile ſumptis armis.* Rigidam.] *ſeueram.* Increſcere.] *Valde creſcere.* Vni quippe.] *Ratio, quæ hunc habitum ſibi aſſumpſit.* Vacat.] *uacuum eſt & decens.*

Studijs odijſq; carenti.] *qui neq; gratia, cupiditate, aut ambitione, neq; odio mouebatur, ſed ipſo honeſto.*

Nec fœdera priſci.] *nec cum uxore rem habuit: tan-* B *taq; fuit abſtinentia, ut etiam ab honeſta ſibi Venere temperauerit.* Robur.] *conſtantia & continentia.* Hi mores.] De *uita & moribus Catonis, Catilinam Saluſtij lege.* Secta.] *inſtitutū & habitus animi dicta à ſeco, quod eſt ſequor & teneo, Græcè hæreſis dicitur.* Immota.] *conſtans.* Modum.] *modeſtiam.* Tenere.] *intelligere & proſpicere.* Naturamq; ſequi.] *qua duce, ut inquit Cic errare non poſſumus.* Patriæq; impendere uitam.] *id eſt mori pro patria, pro qua ut Cic ait, uir bonus non dubitet mortem occumbere, modo ſit ei profuturus.* Nec genitum ſibi.] *nec natum ad ſuam utilitatē.*

Huic epulæ.] *laus à temperantia. Nam ut ad Herennium Cicero ait. Eſſe decet, ut uiuat nō uiuere ut edas. Eſtq; uetus Socratis dictum, ut Seneca ait. Ede citra crapulam, & bibe citra ebrietatem.* Viciſſe famē.] *pellere famē non oblectare ſe.* Magniſq; penates.] *domum habebat paruam non ad luxum & delitias, ſed ad uſus uitæ neceſſarios, & ut eſſet ab imbribus tutus.* Hyrtam.] *aſperam & piloſam.* More Quiritis Romani.] *more illorū Sabinorum, qui facti fuēre ciues Romani. Quirites enim à* C *Curibus Sabinorū oppido dicti ſunt, qui Romuli tempore, in urbem habitatum ſe cōtulerunt.* Venerisq;.] *hinc ſolum coibat, ut filios procrearet.* Pater urbi.] *fouebat enim & pientiſſimè utebatur eā.* Maritus.] *fidus cuſtos & ſocius.* Rigidi honeſti.] *ſeueræ uirtutis. Quippe ut ait Salluſtius. Huic ſeueritas dignitatē addiderat: & paulò poſt. At Catoni ſtudiū modeſtiæ & decoris: ſed maximè ſeueritatis erat.* In commune] *erga remp. & omnes homines.* Subrepſit.] *ſubintrauit, nunquam enim in ſua uita, & in actibus ſuis uoluptates admiſit.* Nata ſibi.] *nam inſicere eum non potuit.* Interea.] *perterritus Pompeius falſo nuntio, breui Cæſarem eſſe Romā uenturum, fugam ex urbe arripuit Capuam, ubi cum ſenatu ſe confirmauit, atq; collegit, conſtituens legiones, quas antea acceperat à Cæſare, in Apulia hybernantes cōtra Cæſarem mittere, qui Aretiū, Piſaurum, Fanum, & Anconā ſingulis cohortibus iam occupauerat.* Trepido agmine.] *timido impetu, & motu, uel multitudine.* Mœnia Campana.] *Capuam, quā Capys Troianus fertur ædificaſſe, ut indicat Suetonius & Vir. in 10. & Capys hinc nomē Campanæ ducitur urbi. Alij Capuam dictam uolunt à Caporū latitudine, alij à Capi, id eſt falconis augurio.*

Extendere par.] *mittere, & diuidere cohortes & copias.* In occur. ho.] *contra Cæſarem mouentem bella.*

Apenninus] *mons qui per mediā & uniuerſam Italiā in longū extenditur* Qua erigit.] *Liguriam, Galliam, Hetruriā, Vmbrā, Picenas, Brutios & Marſos intelligit.*

Nullo uertice] *nullo monte & altitudine.* Tumuit propius Olym.] *erexit ſe uicinus cœlo.* Mons.] *inter Apennini mira deſcriptio, cuius dextrā partē eſſe dicit ad Tyrrenū mare, meridiemq; conuerſam, ſiniſtrā uero ad Hadriaticū.* Inferni.] *Tyrrheni quod eſt ab inferiori Italiæ parte. Nam orbis terræ in meridiem pendet.* Superi] *Hadriatici. Hinc à dextra.* Frangentes æquora.] *apud quas frāgitur mare Tyrrhenū in locis uadoſis & nō profundis.* Piſæ.] *dictæ à Piſa oppido in Achaia unde ſunt oriundæ. Neſtoris enim milites ab Ilio renauigantes illuc delati eas cōdidere.* Coherceat col.] *ſtringunt ipſam Italiam, quæ ut ait Mela tota anguſta eſt & alicubi quā unde cœpit anguſtior. Plinius eam frōdi querceæ comparat.* Ancon.] *oppidū in Piceno ad Hadriaticum mare Cunero promōtorio oppoſitū, dictūq; ab Ancon quod eſt cubitus, eſt enim in ipſa littoris flexu.* Obnoxia.] *repercuſſa & quæ fugere fluctus non poteſt.* Dalmatios] *à Dalmatia uenientes quæ Macedoniæ regia eſt cōtra Hadriaticū mare ſpectāt.* Hic.] *mons.* Concipit amnes.] *gignit fluuios.* In diuortia.] *in diuerticula, & in diuerſa maria, quæ quaſi diuortio, id eſt, diſcordia & diuiſione quadam ſunt ſeparata.* Gemini.] *pōti Hadriatici & Tyrrheni.* Methaurus.] *Vmbriæ fluuius.* Cruſtumiū.] *haud longè ab Arimino.* Rapax.] *uelox.* Sapis.] *Ciſalpinæ Galliæ fluuius Senogalliam urbē ſubterlabens, iuxta quem & Iſaurus eſt.* Senna.] *Galliæ flumen.* Aufidus.] *Apuliæ amnis ex Hirpinis oriens montib. Canuſium præterfluit.* Verbera] *quia uiolentius exit.* Quoq; magis.] *Padus etiam quo nullus eſt maior in terris cecidit in læuū latus.* Eridanus.] *fluuius, qui & Padus, ab Eridano rege, ſiue à Phaëtonte, qui dicebatur Eridanus dictus eſt.* Deſoluit fl.] *eius uiolentiā indicat, nam cùm aggeres riparū egreditur. Cū ſtabulis armenta trahit, ut ait Maro. Exhaurit Heſperiam. Quicquid enim aquarū eſt in Italia ſecū uidetur arripere nā multa in eū influūt flumina.* Fabula.] *fama ſup. eſt, uidelicet hūc fluuiū primū in ripis ſuis habuiſſe populos arbores, alluſitq; ad Phaëtontiadas Phaëtontis ſorores, quæ eū lugerent fratrē à Ioue præcipitatū, in arbores uerſæ fuerunt. Phaëton enim Phœbi, ex Climene filius impetrato, à patre curru ſolari, cū regere eum ignoraret, & mundū fluminib. deſiccaſſet ſolo Pado relicto cōbureret à Ioue fulminatus eſt.* Diem pronum.] *ſolē præcipitē.* Tranſuerſo limite.] *non recta uia euntem.* Flagrantib. loris.] *habenis & curru ardentibus.* Succendit.] *cōbuſſit.* Raptis.] *deſiccatis.* Pares.] *undas ignibus: quia tanto æſtui reſiſtere potuerūt.* Nilo.] *Aegypti fluuio.* Stagnaret.] *inundaret & in fortunam ſtagni redderet.* Libycas.] *quas ſecū ex Libya trahit. Extenditur enim Nilus per Aegypti planitiem in maris ſimilitudinem, non tamen quod habeat plus aquarū quàm ipſe Padus.* Iacentis.] *accuſandi caſus eſt.* Iſtro.] *Iſter qui & Danubius dicitur ex iugis Arnobæ Germaniæ montis oritur, ſexaginta fluminibus augetur, & mergitur in Euxinū ſex hoſtijs ſiue ſeptem, ut alij tradunt.* Permeat.] *circuit.* Fontes.] *flumina.* Quælibet.] *circa quæ uagatur.* In undas Scythicas.] *in mare Ponticum.* Dex-

teſiora petens.] *Aquæ, quæ ab Apennino dextera cadūt, hæc cōficiunt flumina.* Tybrim.] *qui Tuſciam ab Vmbris, Sabinis & Latinis diſterminans in Tyrrhenum exit.*

Rutubam.] *ex Apennino in Tybrim fluenti nō deſunt, qui dicūt promōtorio Monæco in finibus Ligurū eſſe propinquum.* Cauum.] *propter riparū altitudinē.* Vulturnus.] *qui in Samnio oriens, per Campanā ſaxa rapidus labitur, & apuam alluit* Sarnus] *Campaniæ fluuius ad oppidū Samnum, qui quicquid in eo cadit, cū mora ducat in ſaxum, & propè Stabiam mare Tyrrhenū ingreditur.* Nocturnæq́ editor au.] *obſcuri aëris emiſſor, eſt enim ea natura, ut & ipſæ paludes, quas in planitie facit ſupra Pompeianum nebulas gignant* Lyris.] *non longè à Sora naſcens, & Fibrenū accipiens, & Terum flagellas præterit, Mynturnasq́ diuidit, & effluit in Tyrrhenū.* Impulſis aquis Veſt.] *in quē influunt flumina Veſtinorū. Sunt autē Veſtini Marſis Campanis Samnitibusq́ contermini, & ad Sinueſſam uſq́ & Phalernum exporriguntur, ut docet Liuius lib. 10. alteri in ſaltu Veſtino Phalernum contingente agrū. Sunt & alij Picentibus & Marſis coniuncti.* Maricæ.] *Marica Nympha Latini mater in Mynturnenſiū littore templū celeberrimum, à qua & oppidum nomen accepit. Hora. Et innantem Maricæ littoribus tenuiſſe Lyrum.* Vmbroſæ] *ſyluoſæ.* Siler] *Lucaniæ fluuius, Salernū præterit, dicitur & Silarus. Silius lib. 8. nunc Silarus, quos nutrit aquis, quo gurgite tradūt, Duriciem lapidum merſis moleſcere ramis.* Culta.] *arua.* Macra] *hic per Ligurum montes, iuxta Lunā effluit in Tyrrhenum, & eſt innauigabilis, quia nadoſus & præceps.* Moraturs al. nul.] *nullam retinens nauim, Luna uerò eſt Hetruriæ oppidum nobiliſſimū portu celeberrimo, & metallis abundans.* Longior.] *ea qua magis longius erigitur.* Dorſo.] *longa ſummitate.* Gallica rura uidet] *deſpicit Galliam Tranſalpinā.* Alpes deuexas.] *montes inclinatos & pendulos.* Vmbris.] *Vmbria dicta, quod imbribus ſuperfuerit, conterminia eſt Hetruriæ & Piceno, hancq́ Rauennam uſq́ protendi conſentiunt omnes. Marſi populi montani, Sabinos, Vmbros, Hernicos attingentes.* Ferax.] *abundans.* Domitus.] *aratus.* Sabellos.] *Sabelli populi ſunt, qui & Samnites dicuntur, auctore Strabone & Plin.* Rupibus] *Piniferis monte ferente pinus.* Indigenas.] *natiuos ab eo. Indigenæ enim ſunt, qui eo in loco geniti ſunt, & non uenerunt aliunde, igitur per indigenas habitatores antiquos accipimus.* Non deſerit.] *non prius terminatur, quam peruenerit in Siculū mare ad Rhegium, ubi Italia in duo cornua ſciſſa eſt, reſpicitq́ altero Siculum pelagus, altero Ionicū.* Templa Laci.] *Iuno Lacinia in Calabria colebatur in templo ditiſſimo atq́ ſanctiſſimo, quod ei conſtituit Hercules, Lacinio latrone illic occiſo Laciniū etiā promōtoriū eſt ibidē prope Petiliā & Crotonē.* Pontus.] *mare Ioniū & Siculū.* Solueret con] *diſſolueret uicinitatē.*

Tellus.] *Italia cōiuncta Siciliæ.* Eliſa.] *excluſa, ſiue ſubmerſa: nā ut in tertio inquit. Quo mare tellurē ſubitis, aut abruit undis, aut ſcidit Et Strab. ait, ui terræmotuum auulſam fuiſſe.* Gemino.] *profundo, Tyrrheno & Hadriatico.* Extremi col.] *ultima pars Apennini.* Ceſſere] *in ſortem uenēre, quoniā annexi ſunt Peloro Siciliæ promontorio, qui denominatus eſt à Peloro nauis Hannibalis gubernatore illic ſepulto Virg. lib. 4. de hoc loco ſic ait. Venit medio ui Pontus & undis Heſperium Siculo latus abſcidit, aruaq́ et urbes littore diductas anguſto interluit æſtu.* Cæſar in ar. fu.] *qua ui & impetu Cæſar irrueret narrant poeta, metū ciuitatū explicat, ut & Pōpeiana præſidia ſunt ex diuerſis locis eiecta.* Furens.] *furēti ſimilis & ſæuiens.* Viæ.] *aditū.* Quod uo.] *grate eſt nō gaudet quod.* Terat] *uaſtet.* Vacātes ho.] *in quibus præſidia Pompeiana nō erant.* Vacuos.] *ſine hoſte.* A

Non perd. ipſ is.] *non uaſtet agros, quacunq́ iuerat.*

Conſerta.] *cōnexa ut uno nondū finito inciperet aliud.*

Patentes.] *ianuē apertas.* Nec tā pa. eo at. præ.] *nec tā quod trāſeat per agros oppidorum permiſſu, mallet enim illos uaſtare.* Populetur.] *deſtruat.* Pudet.] *ardebāt enim omnia uiolenter potius agere.* Ciuem] *iam cū Romanū.* Tunc ur.] *urbes inquit breui defecturæ & Cæſarē ſeſe muniebāt ut in hoſte.* Ancipites.] *incertæ cui fauerēt, & inſtabiles.* Ceſſuræ.] *defecturæ, deſituræ.* Primu res.] *primo metu.* Denſo ag] *ſpiſſis moenibus ſe præparāt & muniūt.* Abruptu.] *eminenti, erecto.* Saxorūq́ orbes.] *rotūda ſaxa, quæ tormētis emitterēnt.* Super.] *deſuper & loco eminentiori.* Petant eminus.] *feriāt à longè.* Tela.] *ſagittas, haſtas, ſaxa, & quicquid lōgius iaci poteſt.* Aptaot.] *cōponunt.* Pronior.] *inclinatior populus: populi ſynechdoche.* Pugnatq́ B minaci cū ter. fid.] *nā Fidus quidem erat ſed metuebat Cæſarē, rixabantur ergo metus & fides.* Vt cū mare.] *Auſter Pōpeio, mare populo. Aurus Cæſari. Cōparatur, curſusq́ maris fidei populorū.* Poſſidet.] *perflat* Horriſonis.] *cū horrore ſonātibus.* Rurſus] *cōtra.* Telo los.] *Strōgile in qua regnauit Aeolus, & in qua eſt uētorū antrū.* Laxara] *aperta.* Pulſo tridentis.] *iactu ſceptri, quo Aeolus uētos emittit, Virg. Cōuerſa cuſpide mōtē impulit in latus. Vtitur aūt Eolus tridente ſicut Neptunus.* Fluctibus] *in mare.* Noto] *Euro.* Tenuēre.] *ſecuta ſunt.* Nubiferumq́ pol.] *quāuis Eurus pulſo noto aērē poſſideat, tamē mare ſecundū notū ſe mouet, & tenorē priſtinū ſeruat.* Polus.] *aēr nūc.* Vendicat.] *acquirit & retinet.* Terror.] *metus Cæſaris.* Dub ā.] *nutantē & ancipitē.* Gēs He.] *Cæſar ab Arimino. M. Antoniū cū quinq́ cohortib. ut miſit Arretiū Libo Scribonius, qui præerat Hetruriæ in fugā ſe dedit.* Nudata.] *ſpoliata militib. & præſidio.* Ius ſui] *poteſtatē de ſe.* Pulſo Thermo.] *Cæſar ſic habet in Cōmentarijs Interea certior factus, Tiguiū Thermū prætorē cohortib. quinq́ tenere, oppidū munire, omniūq́ Tiguinorū eſſe optimā erga ſe uolūtatē. Curionē cū tribus cohortibus, quas Piſauri & Arimini habebat mittit, cuius aduētu cognito diffiſus municipij uolūtate: Thermus cohortes ex urbe reducit et profugit, milites in itinere ab eo diſcedunt, ac domū reuertūtur Curio omniū ſumma uolūtate Tiguiū recipit* Sylla] *Fauſtus Sylla, Syllæ felicis filius audita Cæſaris fama ſtatim fugā arripuit.* Auſpicijs paternis] *qui fugari & uincere ſolitus eſt.* Varus.] *Accius Varus Auximū oppidū cohortibus introductis tenebat, delectoq́ toto Piceno circūmiſit ſenatoribus habebat. Aduentu Cæſaris cognito, decuriones Auximij ad Acciū Varrū frequēter conueniūt, docēt ſui iudicij ei nō eſſe, neq́ ſe neq́ reliquos municipes pati poſſe. C. Cæſarē imperatorē bene de rep. meritū, tātis rebus geſtis oppido mœnibusq́ prohiberi: proinde habeat rationē poſteritatis et periculi ſui. Quorū oratione promotus, M. Varrus præſidiū quod introduxerat, ex oppido educit, & profugit Huic ex primo ordine pauci Cæſaris cōſecuti milites, cōſiſtere coēgerunt, cōmiſſoq́ prælio deſeritur à ſuis Varrus, nōnulla pars militū diſcedit, reliqui ad Cæſarē perueniūt.* Alæ adm.] *cohortes propinquæ* Polſoſū Auximon.] *pedibus calcarūt agrū Auximi oppidi.*

Neglecta

A Neglecto tergo *non habito reſpectu ſequentiũ.* Lentulus.] *Lentulus Spinter decem cohortibus tenebat Aſculum oppidum in Piceno, qui Cæſaris aduentu cognito profugit, cohorteſq́ ſecũ adducere conatus à magna militũ parte deſeritur. Dicimus autem Aſculũ & Eſculũ.* Victor] *Cæſar.* Inſtat cedentib.] *perſequitur fugientes* Diuerti ij acies] *abducit illius cohortes.* Dux.] *Lẽtulus.* Et ſigna.] *hoc eſt ſigniferi.* Tu quoq.] *Scipio quoq́ Põpei ſocer præfectus Luceriæ oppido in Venetia propè Hadriam fugam arripuit, quanquam haberet ſecum milites & cohortes eius primæ legionis, quã Cæſar Põpeio reſtituerat, ut in bellũ Parthicũ mitteretur. Pompeius enim rogatu Cæſaris, qui maiorem Galliæ motum expectabat, duas ei legiones miſit, primamq́ cõfectam ex delectu prouinciæ, tanquam ex ſuo numero dedit, inde ex Senatuſconſul. conſtitutũ eſt, ut ad bellũ Particũ legio una à Cn. Põpeio, altera à Cæſare mitteretur. Ita hæ ambæ à Cæſare ſunt abductæ. Cenſeo autẽ Luceriæ legendum: tum quia ante captũ Corphinũ nihil in Apulia metuere potuiſſet, & poſtquã Cæſar Domitiũ cæpit, conſtet*

B *Pompeiũ iuiſſe Luceriam, & inde Canuſiũ & Brundiſiũ petiuiſſe ut Cæſar in Cõment. tradit.* Cõmiſſę.] *traditæ ſibi, cui ipſe præerat.* Nudatã.] *Spoliatã pſidio.* Pubes.] *iuuentus.* Seducta] *ſubtracta.* Armis.] *potẽtiæ exercitibus.* Metu Parth.] *ob bellũ Parthicũ.* Damna Gal.] *quoniã Titurius Sabinus, & L. Cotta, cum magna militũ parte fuerãt à Gallis occiſi.* Suppleuit.] *reparauit & in ſupplementũ dedit.* Dum.] *quouſq.* Vſum rat ſang.] *uſum illi pateiæ legionis, quæ in pliis uulneraretur.* Socero.] *Cæſari.* Ad te Cor.] *L. Domitius Aenobarbi filius, ſucceſſor Imperij Cæſaris, à Senatu deſtinatus cũ Corphinii præeſſet cum 20. cohortibus, tredecimq́ alias ad eum Iubilius adduxiſſet, quũ primũ Cæſarem uenire uidit, cohortes quinq. ad pontem fluminis excidendum præmiſit, quibus repulſis à Cæſarianis, & cum aliis intra oppidum coactis, Cæſar caſtra ad muros poſuit, dumq́ munitiones ad obſidionem expugnationemq́ expediret, & Domitius à Pompeio, ad quẽ ſcripſerat, certior factus, ne rem in ſummum diſcrimen adduceret, & ſi poſſet cum omnibus copiis inde faceſſeret, fugam clandeſtinam pararet à ſuis eſt comprehenſus, & Cæſari cum oppido traditus. Eum uerò cum omnibus pecuniis rebuſq́ ſuis, quocunq́*

C *libuiſſet Cæſar abire cõceſſit.* Corphini.] *Corphinium oppidum Pelignorũ ſeptem millium paſſuũ à Sidmone diſtat.* Claſsica.] *tubas & concentum earum.* Tyro oppoſitus.] *hi erant milites illi, quos Pompeius locauerat in foro, ne quis tumultus populi concitaretur dum ageretur cauſa Milonis, non quidem quod eſſent cõtra Milonẽ poſiti, ſed in conſpectu ipſius, inquit enim Cic. Quãquam præſidijs ſalutaribus & neceſſarijs ſepti ſumus, tamen ne nõ timere ſine aliquo timore poſſimus, quæ ſi oppoſita Miloni putarem, cederem tempori iudices.* Polluto] *reo & cæde maculato.* Nubem.] *puluerem quam cohortes excitabãt.* Ardentes.] *ſplendentes.* Fulminis.] *id eſt, Aterni qui ab Adria p Marſos labitur, trãſitq́ iuxta Corphinũ ad tertiũ ferè miliariũ.* Et tu Mõtanis.] *Apoſtrophe ad fluuiũ, ut inſurgat, pontẽq́ aquarum impetu auferat.* Exi totus] *egredere cũ omnia aquarũ copia.* Alnus.] *trabes ex Alno arbore, ex quibus pons conſtabat.* Diſcuſſa compage.] *diſſolutis iũcturis.* Hæreat hoc limite.] *firmetur & remoretur hoc termino.* Teteat u... a.] *amittat tẽpus.* Cohibete.] *cohortes retinete.* Do... pręcipitẽ.] *Cæſari feſtinantẽ.* Stans.] *detentus.*

Deuoluit agmẽ.] *emittit quinq cohortes.* Ne quicquã.] *fruſtra, nihil enim profecerũt, quoniã Cæſar, ut primũ animaduertit, ſuos equites in Domitianos emiſit, repulſiſq́ illis oppidũ obſedit.* Prior.] *ut erat in agmine.* Soluto amne.] *ſi pons deijceretur: uã ligatus dicitur fluuius, qui pontẽ ſupra ſe habet* Non ſatis eſt.] *inſultatio in timido hoſtes.* Quæſiſſe latebras.] *abſcõdiſſe uos intra muros, & nõ audere in cãpo ꝯtra cõcurrere.* Obſtruitis.] *clauditis, impeditis ruina põtis.* Gãges.] *Indiæ fluuius, qui 19. alios ſuſcipit. Eum Cyrus in quadringẽtos & ſexaginta alueos diuidẽs, penè in riuũ attenuauit, is Alexandrũ, ne Indos magis perſequeretur, prohibuit. audiuerãt enim Macedones 32. ſtadia latũ eſſe, profundũ uerò centum.* Submoueat.] *prohibeat.* Stabit.] *firmabit ſe.* Ruituro.] *quẽ diruere parãt.* Accepit.] *totas habenas celeriter cucurrit.* Lenis.] *ſonipes equus celer, id eſt, equitatus ipſe.* Nymbo.] *grandini & multitudinẽ militum indicat.* Vacantẽ.] *uacuum.* Statione pulſa.] *reiectis Domitianis.* Ad tutas arces.] *intra Corphinũ.* Muturas põdera.] *unde ſaxa è tormẽtis mitterẽtur.* Erigit.] *Cæſar.* Vinea.] *machina quædã lata pedibus 8. alta 7. lõga. 15 duplici tabulato cratibuſq́ cõtexitur, et latera uimine muniũtur, ne intra eã ſtãtes milites lædãtur. Eã lib. 4. ſcribit Vegetius, & noſter poëta 3. Tunc ad operta leni procedit uinea terra. Sub cuius pluteis, & tecta fronte latentes, moliri nunc ima parãt.* Subrepſit.] *paulatim peruenit.* Nefas.] *ingens, quia ducẽ prodiderũt cohortes ipſæ.* Agmina.] *Domitij milites.* Reſeratis por.] *facta deditione.* Ducẽ.] *Domitiũ.* Ciuis] *Cæſaris.* Alta nobilitas] *laudat eũ poëta, ut Neroni principi, qui ab hoc duxit genus aſſentetur.* Alta.] *antiqua, egregia.* Minaci.] *minarũ pleno & interrito.* Popoſcit fer.] *nõ depręcatus eſt mortẽ, ſed periit.* Recta cer.] *nulla capitis inclinatione, & ſupplicis ſigno.* Pœnãq pe.] *mortẽ à Domitio optari, & metui uita donari.* Licet nolis.] *inuitus.* Munere.] *beneficio.* Cerne di.] *fruere luce & uita.* Bona ſpes.] *quod eis etiã ſim ignoturus.* Partib uict.] *aduerſarijs meis uincẽdis: ut, Submerſaſq́ obrue puppes.* Exempli ꝗ mei] *ſignũ meæ benignitatis, atq clemẽtiæ, cuius exemplũ in te cõſpiciãt.* Retẽta ar.] *reſume. & iterũ in me pugna.* Et nil hac ne.] *nolo mihi quicquã debeas pro hoc beneficio, ſi me uiceris.* Venia.] *promiſſione pœnæ ſiue beneficio. Terẽtius. Da ueniã pater.* Heu quãto.] *cõmiſeratio à rei indignitate.* Vel cę. per.] *etiã occiſa Domitio.* Parcere Ro.] *abſtinere & nõ efficere Romanos tãto dedecore. Turpe enim erat, quod ueniã ab hoſte inuiti cogerẽtur accipere.* Cui ſit ext.] *pœnarũ, cui ſit maxima & grauiſſima pœna.* Ignoſci.] *quod ignoſcatur, & nõ ſumatur de eo ſuppliciũ, quod fuerat Põpeium et Senatũ ſecutus.* Pręmit ir.] *diſſimulat irã Domitius, dimiſſus uelut cõtemptus.* Romã ne pe] *quaſi dicat cõgeris in ocio uiuere,* Receſſus pa.] *loca ſemota à bellis.* Degener.] *uilis & abiectè ſi id egeris.* Iamdudũ paulò pôſt.] *Vita enim noſtra incerta eſt, et omnino breuis, uel iamdudum morituri, id eſt, ꝗ paulò antè mori debueras.* Pacas nõ ire.] *ſimulit ſe cõcitat.* Lucis rũpe mo.] *nolo amplius uita fungi beneficio Cæſaris. Contulit aũt ſe Domitius ad Põpeiũ à quo Maſſiliã poſtea miſſus, cũ obſeſſam confirmaſſet ſtatum diſceſſit. Inde in acie Pharſalica periit.* Neſcius interea.] *cum Pompeius ex Cãpania in Apuliã ſe contuliſſet, & ſuas uellet copias Domitianis cõiungere, eas ad cõcionem uocauit, quæ illi nihilo magis excitati, uehementer ſe timere Cæſarem oſtenderunt.*

Ducis capti.] Domitij. Arma parabat.] cogebat exercitū. Vt immiſſ. ſir]Ru pat. ut ſe Domitius coniungendo fortior fieret. Ioſſurus claſsica]concentum tubarum in expeditionem & iter. Ratus.] putans. Tentandas iras.]irritandos animos. Motori.]iter arrepturi. O ſcelerum.]hæc oratio in genere deliberatiuo genus demōſtratiuum habet admiſtum. Suadet enim Pompeius ab honeſto & facili fortiter eſſe pugnandum in Cæſarem parricidam quem pluribus uituperat, inde ſeipſum laudat Primum igitur capiat beneuolentiam à rebus aduerſariorum, quas dicendo ſcelerum deprimit. Tum ab auditoribus, quod ſapiēter & fortiter fecerint, cùm arma in ultionem patriæ ſumpſerint, & ſint parati pugnare.

Meliora.] à rebus ſuis quod commendat auditorem conciliat. Vere Romana.] id eſt fortis ſeruitutis impatiens, libertatiſq; & patriæ ſtudioſa: hæc enim ſunt propria Romanorū. Manus.]multitudo. Nō priuata..] ut ſunt Cæſaris. Votis depoſcite pugnas.] alacri ſitis in hoſtes animo, & huc uſq; exordium eſt. Ardens Heſperi.] Narratio qua explicat factorum atrocitatem.

Populatibus.]populationibus & prædis. Gallica rabies.] inuidioſè dicit Cæſarem acerrimos in patriam hoſtes immittere. Effunditur.] ſpargitur, immittitur.

Iam tetigit.] iam imbutum eſt ſanguine bellum, ut ait Maro: Iam cepta fieri cædes. Pollutos.]crudeles, maculatos. Dij melius.] cauſam quæ erat honeſta factam honeſtiſsimam docet, quod ille prior laceſſerit, itaq; ab ultione, quæ honeſti pars eſt, argumentatur. Nam de malè meritis de patria eſt ſumendum ſupplicium. Dij melius.] ſupple egerūt, quaſi dicitur. gratia eſt eis habēda. Inde] à Cæſare. Me pſæſide.] me duce. Petat ſuppli.] ulciſcantur ſceleratos. Neq; enim.] Antipophora, non poteſt bellum uocari, quod eſt ſine hoſte. Vindicis.] ulciſcentis ſe latronibus.

Nec magis.]ſimilitudo ſiue exemplum quod crimen auget. Catilina.] L. Catilina, ex Corneliorum familia, cum Lentulo Cethego, Statio & Gabinio de patria, & Cicerone Conſule opprimendo coniurauit. Exerti.] habentis humerum & brachium dextrum nudatū & inerme, ſic enim ſolebat hæc familia in aciem iri. Silius de Cethego alio loquens, lib. 8. ſic ait. Ipſe humero exertus, gentili more parentum, difficile gaudebat equo.

O rabies.] acris cum ex lamatione accuſatio, quod ductus cupiditate Cæſar contra pietatis officium faciat, uam pro ſeruanda augendaq; patria non pro euertenda laborare deberet. Camillis.]Camilli ſimilibus. Furius enim Camillus, urbe à Gallis capta, dum Capitoliū obſideretur, abſens Dictator creatus, Gallos ad internetionem occidit, Romanoſq; propter incenſam patriam Veios migrare conſtituentes retinuit. Miſcere] æquiparare. Metellis.] in Metellis tres fuêre præclari Macedonicus, Numidicus, & Pius: qui Numidici filius, cum prætor eſſet Popedium Marſorum ducem, bello ſociali oppreſsit. Conſul Herculeios fratres ſuperauit, & Sertorium ex Hiſpania expulit. Ad Cinnas.] Cinnæ ſimiles. Cornelius Cinna Conſul, Marium exulem ex Aphrica reuocauit, & in cum eo geſſit ciuile bellum.

Sternere] locus à facili cum exemplis. Catulo.] ipſo authore Lepidus enim Conſul, rerum nouarum cupidus, acta Syllæ reſcindere, proſcriptoſq; reuocare conatus, concitata urbe in Hetruriā profectus eſt, & mox exercitum Vrbi admouit. At Luctatius Catulus collega eius, & Cn. Pompeius Syllani, qui Ianiculum, & Miluium pontem inſederant. Primo ſtatim impetu eum repulerunt. Ille uerò in Hetruriam, poſtea in Sardiniam abijt, ibiq; morbo & penuria perijt. Carbo] Sylla deuicta Italia Dictator factus, Pompeium ſibi affinitate deuinctum in Perpennam & Carbonem, qui Siciliam occupauerant, miſit, is Perpenna fugato Siciliam recepit, Carbonemq; damnauit, & ſecuri percuti iuſſit. A

Sertorios.] Hic à Sylla proſcriptus omnem Hiſpaniam, & Mithridatem contra Romanos ſollicitauit, eoq; Duce Luſitania, & Celtiberia bella agitabat. Metellus & Cn. Pompeius aduerſus eum miſſi, ancipiti bello multis cum cladibus, diu pugnando, non prius bellum conficere potuerunt, quàm Sertorius ſuorum ſcelere & inſidijs eſt extinctus Inde uicto deditoq; Perpenna Hiſpaniam in Romanam fidem receperunt. Iberos.]Hiſpanos ab Ibero fluuio dictos, Si qua fides] ſi quid mihi credendum, & utitur argumento, à facili & à maiori ad minus per contemptum. Indideo.] odio habeo & doleo. Iungere.]comparare, & annumerare. Manus.]arma, ipſi enim fuerat demandatum bellum. B

Furenti.] Furioſo & impio in patriam. Parthorū.] inuidioſè ipſum Sparthaco comparat, & dignum Craſſo ultore dicit. Scythicis Parthicis.] Parthi enim è Scythia uenientes, Aſſyriam occupauêre, eamq; Parthiā appellarunt. Spartacus.]hic eſt de ſtipendiario Thrace miles, de milite deſertor inde latro, poſteà gladiator euaſit. Effractoq; ergaſtulo Lentuli Capuæ cum 30. eiuſdē fortunæ uiris, ſeruos ad uexilla uocauit, factoq; exercitu Ceruſium montem in Campania occupauit, ubi cum à Clodio Glabro obſideretur, eius caſtra diripuit, & Campaniam populatus, raptis Prætorum faſcibus appellatus eſt Imperator. Inde Lentuli exercitum in Apennino diſsipauit: apud Mutinam Caſsij caſtra deleuit. Tandem cum de urbe inuadenda deliberaret à Licinio Craſſo pulſus fugatuſq; eum Brutium, Angulum occupaſſet, nec in Siciliam præ nauium penuria traijcere potuiſſet, cùm ſuis omnibus fortiſsimè dimicans. quaſi Imperator occiſus eſt. Simili cauſa.] Latrocinio. Te quoq;.] à uiribus, & à conſtantia ſe commendat. Feruidus ſanguis.] in ſanguine calenti ſunt C uires, ſi frixerit debiles reddimur & puſillanimes & tardi. Virgil. Frigidus obſtiterit circum præcordia ſanguis.

Qui pacem potuere pati.] qui ſciunt in pace uiuere. Solutum.] diſſolutum uiribus. Defectum.] debilitatum & in quo defecerunt uires. Ne nos.] commendādo ſe à rei militaris peritia, & clam Cæſarem carpit. Senior.] qui peritior eſt & grauior. Miles.] quaſi dicitur iuuenis, & imperitus rei militaris, & præceps ad omnia. Quo potuit.] locus eſt à modeſtia. Quo ad quaſcunque dignitates. Niſi regna.] niſi patriæ occupationem & tyrannidem. Non priuatus.] non uult ciuis eſſe, ſed tyrannus, qui uult me ſuperare. Hinc Cōſul.]ab authoritate, & tuto, & facili cū irriſione argumentatur. Vterq;] Lentulus & Marcellus. Hinc.] à partibus noſtris. Statura.]non ſugitura. Ducum.] Senatorum & procerum.

Non trahis omnia, non cæco curſu.] non es adeò temeraria & cæca: Nam ut Cicero in Lælio ait: Nō enim ſolum ipſa fortuna cæca eſt, ſed eos etiam plerunq; efficit cæcos, quos complexa eſt. Tela nihil pudet.] ut certè pudet, nam nunquam hoc efficies.

Multis

A Multis ne.] geſta eius à mora extenuat & extenuit præ ſuis. Multis inuidioſè dixit, duo enim fuêre. Rebellis.] quam pacare non potuit, & quam rebellaret efficere.

Actus.] decennium Dant animos.] addunt audaciam Cæſari. Rheni gelidis.] Inſimulata eſt enim ironia, Cæſar poſt oppugnatos Germanos, & non amplius decem & octo dies trans Rhenum conſumptos ſatis, & ad laudem, & utilitatem feciſſe arbitratus ſe in Galliam recepit, & pontem quē fecerat reſcindit & ideo Pompeius eū fugiſſe dicit, & æſtuaria maris Gallici appellaſſe Oceanum. Stagna.] æſtuaria. Incerti profundi.] dubij maris. Britannis.] Britannia inſula eſt in Oceano adeò à terra remota, ut alius quidem orbis exiſtimetur. Ad eam Cæſar audita ipſius fama, ex Gallia traiecit exercitum, & poſt eam iterum atq; iterum uictam illicò impetratis obſidibus in Galliam ſe recepit. Quæſitis.] quia non planè norant nautæ, ubi iaceret Britānia, uel ideo quia cum iterum in Britanniam ad ſolis Occaſum, Cæſar naues ſoluiſſet, leui Aphrico prouectus media circiter noctis, uento intermiſſo, curſum non tenuit &
B longius delatus æſtu orta luce, ſub ſiniſtra Britanniā relictam conſpexit. Tum rurſus æſtus commutationem ſecutus remis contēdit. An tanq.] cauillatio eſt, an ideo ſuperbis quod ciues profugerunt, terras, inquit, nam me ſecuti ſunt, Forensis.] bellis. Vrbem] Metonymia.

Armatam.] emphaſim habet ad terrorem. Heu dementes.] diſſolutio falſæ opinionis. Qui cum ſigna tuli.] à præclarorum geſtorum celeritate ſe commēdat, ſuaſq; laudes & geſta perſtringit. Fulgentia.] glorioſa. Toto ponto] alludit ad Cylices, qui cū maris undiq; inuaſiſſent, prouidentia diligentiaq; Pompeij, intra quadrageſimum diem certamine uix parato in deditionem eum plenam uenerunt. Hos deinde Pompeius locis maritimis remouit, fecitq; mediterraneæ regionis colonos. Ante bis] Antequam Luna bis uerteretur, & curſum perficeret. Pelagi] tranquilli maris. Pyrata.] prædo marinus, cylix. In anguſta ſede.] præſertim ad urbem Soliorum, quæ eſt in Cilicia, & Pompeiopolis eſt appellata, ut Plutarchus & Plinius tradunt.

Profugum per diuortia.] fugientē per ſemitas trāſ-
C uerſas & diuerticula. Virg. in 9 Obijciunt equites ſeſe ad diuortia nota. Regem.] Mythridatem de quo triumphauit Sylla, & poſtea Lucullus. Inde uerò à Pompeio attritus, cum in ſe ſeditionem uertiſſet cum Pharnace filio mortem ſibi conſciuit. Fata.] fœlicitatem & uictoriae Fœlicius] ideò ſe fœliciorē appellat quia bellum confecit. Vacat mihi.] uacua eſt gloria mea.

Sub quocunq; ſole.] Sub quacunq; regione, quā Sol aſpicit. Trophæis.] uictorijs. Arctos.] Septētrio. Phaſidos.] Phaſis Colchorū fluuius, ultra oſtia Tanais in Pontum effluit. Mediae axis.] Meridies. Calida.] Eſt enim ſub Cancro iuxta torridam zonam. Syene.] Macrobius hunc locum aperiens, inquit. Ciuitas Syene, quæ prouincia Thebaidos poſt ſuperiorum montiū deſerta principium eſt, ſub ipſo æſtiuo Tropico conſtituta eſt, & eo die qua Sol certam partem ingreditur Cancri hora diei ſexta, quoniam Sol tunc ſuper ipſum inuenitur, uerticem ciuitatis nulla illic poteſt in terris de quolibet corpore umbra iactari. Sed nec ſtilus hemiſpherij monſtrantis horas, quem gnomona uocant: tunc de ſe poteſt umbram creare, & hoc eſt, quod Lucanus dicere uoluit, nec tamen planè ut habetur abſoluit, dicendo enim atque umbras nunquam flectente Syene, rem quidem attigit, ſed turbauit. uerum non enim nunquam flectit, ſed uno tempore. Sic ille qui iniuſtè Lucanum arguit, qui inquit, nuſquam, hoc eſt, nec ante, nec poſt, nec ad dextram, neq; ad ſiniſtram, nonnunquam ut ille legit. Bethim] fluuium qui ex Terraconenſi dimiſſus mediam Hiſpaniam perfluit: mox mari propinquus lacum efficit magnum, ex quo duobus alueis longè priori maioribus exiens, labitur in Oceanum.

Fert.] cum impetu ingreditur. Tethym fugacem.] Oceanum uelocem, & qui fluit & refluit.

Poſt omnia.] eſt enim ultimus omnium. Arabs] Arabes populi in Aſia inter Iudæam & Aegyptum.

Eniochi] gens fera iuxta Pontum à Lacedæmonijs oriundi. Colchini.] Iactabundi more nunc Colchos, mox Elices repetit. Colchos regio in Aſia iuxta Pontum, apud quam erat uellus aureum, quod Iaſoni cum Argonautis eripuit.

Cappadoces.] Cappadocia regio eſt in Aſia minori Armeniæ contermina, ſed diuiſa eſt Euphrate.

Iudæa] Regio Palæſtinæ eſt. Plinius ſupra Idumeam inquit, & Samariam Iudæa longè lateq; funditur.

Incerti Dei.] ignoti & nomen non habentis, & de quo uidetur poſſe dubitari. Sic & Iuuenal. Nil præter nubes & cœli numen adorant. Quanquam re uera optimè de Deo uetuſtiſsimi ſenſêre Iudæi.

Sophene.] Oppidum in Armenia iuxta Maſium montem eſt à parte Septentrionali. Molles.] uel ob cœli clementiam, uel quia Aſiatici omnes molles laſciuiq; ſunt. Armenios.] Armenia duplex in Aſia eſt, inter Taurum & Caucaſum, altera maior, altera uerò minor & inferior dicitur.

Cilices.] Cilicia regio iuxta Taurum, & Syriæ proxima, dicta à Cilice Agenoris filio. Cilices duplices eſſe Strabo docet libro duodecimo. Taurus.] populos Tauri montis, qui ab Indico mari ſurgit, deinde in Aegyptium & Pamphilicum pelagus obiectus, Septentrioni dextro latere læuo Mediterranea plaga occurrit, denique ſe Ryphæis iugis annectit, ſed pro gentium uarietate diuerſa nomina accipit apud Indos Hiamos, apud Parthos Praniphates dicitur, inde Taurus. At ubi in excellentiſsimam ſublimitatem conſurgit Caucaſus.

Quod bellum reliqui.] ac ſi dicat nullum unde poſsit gloriam reportare, nam hoc quod gerit, eſt latrocinium ſummi dedecoris. Verba ducis facto dicendi fine.] cum non clamarent præ Cæſaris formidine milites: Pompeius à conſtituto itinere, ſigna reuocauit, & Brundiſium contulit.

Claſsica motors.] feſtinum concentum tubarum, quo iter denunciaretur, ſupra enim dixit, iamq; ſecuturo iuſſurus claſsica Phœbo.

Senſit & ipſe.] aduertit ſe quoque timere. Diſcrimina.] pericula. Signa.] Aquilas. Agmen.] exercitum ſuum. Pulſus.] uictus & electus à fortiori ex armentis. Explorat.] tentat & experitur. Aduerſis.] occurrentibus. In paſtus.] in paſcua. Recepta ceruice.] reſumptis uiribus ceruicis. Tori.] pulpæ muſculi & denſitas quædam carnis in collo & cruribus. & etiam in brachijs hominum, in qua quidem eſſe dicuntur uires. Virgil.

Luxuriatq; toris animoſum pectus.

Saltus.] paſcua. Agmina reddita.] armenta quæ recepit,

cepit:nam uictorē ſequūtur. Apula.] *Apulia regio Italia Adriatico mari, proxima inter Dauniā et Calabriam.*

Brundiſij.] *Brundiſium Meſapiorum lingua Strabo docet, ſonat Cerui caput. Eſt autem Calabria oppidum.* Vrbs eſt.] *Brundiſium Cretenſes, qui è Gnoſo cum Theſeo diſceſſerunt habitaſſe, memoriæ proditum eſt, poſtea alios è Sicilia cum Iapige digreſſos: nam utroque modo fama eſt. cum unà permanere nollent in Bœotia diſceſsiſſe. Idem eſt author.*

Dictæis.] Cretenſibus. *Dictea enim in Creta mons eſt, qui Dictæus dicitur. Strabo tradit.* Cecropiç.] *Athenienſes. Theſeus enim Athenas in Cretam ad Minotaurum, ſorte delectus, uel ſponte ſe contulit. Nota eſt fabula apud Plutarchum & Diodorum. Eam in principio Aeneidos Virgil ſtrinxit.* Mētitis pictum Theſea.] *iuſſerat Aegeus diſcedenti filio, ut ſi uinceret Minotaurum, uela quæ nigra erant, mutaret in alba, ſin minus, in nigris referrentur. Sed illis oblitis mutare: cum Aegæus nigra uela redeuntium conſpexiſſet, ſe præcipitauit in mare, quod poſtea Aegeum eſt appellatum.*

Mentitis] *ſalſum de Theſeo indicantibus.* Hanc linguam.] *terram tenuem exporrectam in linguæ formam.* Cogentis in arctum.] *conſtringentis ſe inflexum, in cuius uno extremo. Calabria in medio Tarentus in altero magna Græcia & Brutij ſunt, nec non latent portum, quem poëta deſcribit, Virgil in 1 Aeneid. effinxiſſe his uerſibus: Eſt in ſeceſſu longo locus inſula portum. Efficit, &c. quanquā & Hiſpaniæ Chartaginis portus huic ſimilis eſt.*

Claudit.] *complectitur.* Cornibus.] *rupibus exporrectis in formam cornuum ceruinorum, quibus ſimillimæ ſunt, & urbs ipſa caput imitatur.* Nec tamen.] *flexus hic mōtium portum non faciebat, niſi eſſet oppoſita inſula.* Coros.] *Ventos ab Occaſu ſolſtitiali flantes.* Refunderet undas.] *remitteret fluctus, quibus feritur.* Laxas] *diſcurrentes.* Flatus.] *Ventos.* Contenta fune.] *quæ non indigerent anchora & tutæ eſſent.* Late patet.] *aperta eſt in omnem partem nauigatio* Corcyra.] *quæ inſula eſt in Ionio, Phæacum patria Alcynoi regnum, olim Scheria dicta.* Illyris] *Europæ regio, quæ terminatur Italia, Germania, Macedonia, Thracia, Epyro, & mari Hadriatico.* Epidamnos.] *oppidum in Epyro, quod propter inauſpicatum nomen, ut Plinius inquit, Romani Dyrrhachium appellauêre.* Quum totas Hadria uires.] *Quando in Hadriaco tempeſtas exoritur.*

Huc.] *in portū Brundoſij.* Ceraunia.] *montes Epyri à crebris fulminibus dicti. κεραυνὸς enim fulmen interpretatur.* Abiêre in nubes.] *pleni ſunt nubibus & non uidentur.* Saſon.] *inſula contra Calabriam, quæ, ut Strabo ait, ipſius interualli, quod inter Epyrum & Brundiſium interiacet, media ſita eſt, propterea qui rectum nauigando tenere curſum nequeunt: à Saſone ad Hydrantem leuorſum iter faciunt.* Rebus relictis.] *Italiæ.* Nec licet.] Non *enim habebat claſſem paratam, & Cæſar facilè poterat Hiſpaniam occupare.* Conuertere Martem.] Metonymia.

Iberos.] *Hiſpanos qui longo ſpatio diſtabant Alpibus interiectis.* Tum ſobole ex tanta.] *ex nobilibus præſtantibus filijs Cn. Pompeium maiorem natu eſt allocutus, ut undiq; conuocaret auxilia.* Receſſus] *remota loca.* Euphraten.] *accolas eius. Euphrates in Armenia, iuxta fontem Tygridis oritur, Babyloniamq; in duas diuidens partes Meſapotamiā irrigat more Nili, & inde Euphrates nuncupatur, quoniam Euphrata fertilitas accolarum lingua dicitur, affluit autem in mare rubrum.* Cylicas.] *pyratas.* Quas eſt uulgata per orbes.] *Omnes populos ad quos peruenit nomen Romanum poſtquam ego fui Imperator.* Pharios.] *Aegyptios. Pharus inſula eſt in Nilo coniuncta Alexandriæ ponte, in qua turris altiſsima, unde nocturnum ignem nautæ proſpicere ſolitis, & pericula uitant: & in portus ſe dirigunt.* Tygranemq;] *regem maioris Armeniæ, de quo ſic Valerius, ubi de humanitate atq; Clementia regem Armeniæ Tygranem, qui & per ſe magna cum populo Romano bella geſſerat, & infeſtiſsimū urbi noſtræ Mythridatem Ponto pulſum uiribus ſuis protexerat in conſpectu ſuo diutius iacere ſupplicem paſſus non eſt, ſed benignis uerbis recreatum Diadema quod abiecerat, capiti reponere iuſsit, certisq; rebus imperatis in priſtinum Fortunæ habitum reſtituit æquè pulchrum eſſe indicans, & reges uincere & facere.* A

Meum.] *de quo ſum benemeritus.* Pharnacis.] B *Pharnax Mythridatis filius, cùm à patre bello Mythridatico defeciſſet mortis illi cauſam præbuit.* Vtraque] *Maiori & minori.* Ponti.] *Maris Euxini, quod à Meotide palude incipit, terminaturq; Helleſponto: ſupra ipſum autem multæ & diuerſæ habitant nationes.* Ripheas manus.] *Multitudines incolarum Riphæorum montium. Sunt autem Riphæi in Scythia à perpetuo uentorum flatu denominati: nam* ῥιπὴ *idem eſt, quod Flo. hæc regio aſſiduis obſeſſa niuibus uices temporum non nouit, ſed eſt in nubem æternæ caliginis merſa, ut Solinus ait. Riphæi in Arcadia ſunt quibus ad differentiam ſubtrahitur aſpiratio.*

Palus Meotica.] *Meotis palus in Scythia, non profunda. nam non eſt altior. * * * pedibus, habet in ambitu ſeptingenta milia paſſuum. Eam Tanais Riphæis montibus fluens ingreditur, & exit in Pontum: adeoq; duratur gelu, ut uehicula ſuper eam accolæ ducant.*

Triumphi.] *Populi de quibus triumphauimus, militent nobiſcum.* Per ortus.] *per Orientem.* Et uos qui Latio.] *Conſules adhortatur, ut in Epirum ſe conferant ad Græcos & Macedones ſolicitandos.* C

In Epyrum.] *Epyrus in Europa regio, olim dicta Moloſsia. Sunt tamen qui Chaoniam & Moloſsiam Epyri partem eſſe dicant.* Signatis Faſtos.] *id eſt, quorum nomina in Faſtis notantur. Tempora enim & anni à Conſulum nominibus ſignabantur. Faſti ſunt libri qui totius anni continent deſcriptionem.*

Boreas.] *Ventus Septentrionalis ſonorus.*

Macedonum.] *Macedonia à Macedone Oſyridis filio dicta eſt, ut docet Diodorus: Eam ab Oriente Thracius limes præcingit. Meridiana Theſſali & Epirotæ tenent, ab Occidente Dardani ſunt & Illyrici, à Septentrione Pæonia & Paphlagonia.*

Dat tempus paci.] *Non eſt certandi commoditas.*

Gerunt iuſſa] *obtemperdt.* At nunquam.] *Cæſar his quæ hactenus egerat non contentus, à Corphinio ſe Brundiſium contulit, Pompeiumq; illic fruſtra obſeſſum capere ſtatuit.*

Ne quid fatis mutare liceret.] *ne quid aduerſi acciderct, & hoſtes firmiora ſibi auxilia compararent.*

Aſſequitur.] *ualde ſequitur.*

Premit.

A Premit ueſtigia.] urget Pompeiū. Maxima rerum.] nam qui Roma potitur, uidetur totius mundi imperiū obtinere. Oppreſſæ.] occupatæ. Præceps.] ſubitus, expeditus & diligens. Quum quid ſupereſſet.] finem enim rerū proſpiciebat & exoptabat. Inſtat atrox] cum atrocitate perſeuerat. Communem.] communiter poſſeſſam. Rurſus.] nam paulò antè Conſules liberè & ſecurè Dirrhachium nauigauerant. Aperto.] Libero hoſtibus. Sed molibus undas.] Brunduſium Cæſar ueniens. cùm accepiſſet Conſules magna cum exercitus parte ſe Dyrrhachium contuliſſe, Pompeiūq; Brunduſij cum decem cohortibus remanſiſſe, ueritus ne Italiam dimittendam Pompeius non exiſtimaret. exitus, adminiſtrationesq; Brunduſij portu impedire inſtituit, quorum operum, ut ſcribit Cæſar, hæc erat ratio. Qua fauces erant anguſtiſſimæ portus molem atque aggerem ab utraq; parte littoris faciebat, quod his locis erat uadoſum. Longius progreſſus, cum aggere altiori aqua contineri non poſſet rates duplices quoque uerſus pedibus triginta, è regione molis collocabat. Has quaternis

B anchoris ex quatuor angulis diſtinebat, ne fluctibus mouerentur. Iis perfectis collocatisq; alia deinceps pari magnitudine rates iungebat: has terra atque aggere contegebat, ne aditus atque incurſus ad defendendum impediretur, à fronte atque ab utroq; latere, ac pluteis, protegebat in quaque earum turres binorum tabulorum excitabat, quo commodius ab impetu nauium incendijsq; defenderet. Molibus] ingentibus ſaxis & aggere. Obſtruit.] claudere conatur. Deiectis] excisis ex inſula & rupibus portus. Cedit in immenſum caſſus labor.] Hypallage labor immenſus cedit in caſſum. Vorax.] irreplebilis. Arenis.] arenoſæ profunditati. Vt maris Aegei] non aliter, inquit, quàm ſi Erix mons Aegeum præcipitetur, aut Gaurus in Auernum, & non appareant. Aegei.] Aegeum mare, uel ab Aegeo patre Theſei, qui ſeipſum præcipitauit, uel à ſcopulo capræ ſimili denominatum, αἲξ enim capra eſt. Erix.] mons in Sicilia, in quo templum eſt Veneris Erycinæ, & ſepulchrum Erycis filij, quem Hercules cum eo certans, ceſtibus interemit. Gaurus.]

C mons in Campania, Maſsica & Surrento propinquus.

Auerni.] qui lacus eſt in ſinu Baiano dictus quaſi ἄορνος, id eſt ſine auib. Penitus ſtagnum.] profundiſsimi.

Ergo ubi] cum ſaxorum aggeribus nihil proficeret Cæſar, ratibus exitus occupare conſtituit. Tenuit ſua pondera.] firmauit ſe. Vado.] non profundo nimis ſed præcipiti. Innectere uincula.] rates ex arboribus & trabibus facere. Tales fama canit.] ſic & Xerxem, inquit, feciſſe ferunt, quum ex Aſia in Europam contra Græcos traduxit exercitum. Xerxem.] Xerxes Darij regis Perſarum ex Athoſſa filia Cyri genitus, patri ſucceſsit in regnō, bellumq; Græciæ inferēs in mare Helleſpontiaco, ab Abydo urbe Aſiæ, uſque in Sextum urbem Europæ, pontem connexit, & pedibus traiecit exercitum. Inceſsit.] ambulauit. Helleſponti rapidi] id in mare ſtrictum. uelut Helleſpontus appellatur. quod à Tenedo in Propontidem uſque uergit. ſic dictus ab Helle Sorore Phrix. illic ſubmerſa, fertur autem eſſe ſtadiorum ſeptem. Non Eurum Zephyrumq; non metuens uentorum tempeſtatem.

Quum uela rates in medium differet athon.] cum montem Athon, magna ex parte nauigabilem feciſſet. Athos ſeu Athon mons eſt inter Macedoniam & Thraciam altitudinis admeandæ à claſsibus Xerxis nauigatus, nam mille & quingentis paſsibus abſciſſus eſt, pons ſub Strimone fluuio relictus adeò ſubcauus & flumen curſum ſuper pontem conficeret, & ſub ponte mare mundaret. Ora profundi.] hoſtia & exitus portus Brunduſij. Arctantur caſu nemorum.] ſtringuntur trabibus. Surgit] augetur. Tellure noua.] erant enim trabes terra conſtratæ. Compreſſa.] occupata & colligata. Vt reſeret Pelagus.] ut aperiat mare, & obijces ſoluat, nam contra munitiones Cæſaris hæc Pompeius, naues magnas onerarias, quas in portu Brunduſino deprehenderat adornabat, ibi turres cum ternis tabulatis erigebat, easq; tormentis & omni genere tellorum completas ad opera Cæſaris appellabat, ut rates perrumperet, atque opera diſturbaret, ſic quotidie utrinque eminus fundis ſagittis reliquisq; telis pugnabant, atque hæc ita Cæſar adminiſtrabat, ut conditiones pacis dimittendas, non exiſtimaret.

Spargat bellum.] diſsipet bellicas machinas. Plenaque noto.] plenis uento uelis. Tenſis rudentibus.] extenſis funibus, ut maiori cum impetu irent. Rates.] naues onerariæ, quanquam propriè ſunt trabes ſimul conuexæ. Actæ.] impulſæ. Per clauſtra maris.] per mare clauſum, id eſt, portum ipſum. Diſcuſſere ſolo] remouerunt è ſuo firmamento. Eſt enim ſolum quicquid aliquid ſuſtinet, ut terra, aqua, cœlum. hinc illud. Aſtra tenent cœleſte ſolum. faſtigia molis.] ſummitates aggeris & turrium. Carinis] Pompeij exituris. Baliſta.] tormenti genus quo haſtæ maiores emittuntur dictum à βάλλω quod eſt iacio quandoq; pro inſtrumenta quaſſante muros ſaxa accipitur. Ouid. Quam graue baliſta mœnia pulſet onus. & in hanc ſignificationem. Victa.] accepit. Torta lacertis.] non emiſſa, ſed intenta & curuata Iaculata faſces.] fuſtes ardentes & ſciſſas. Vt tempora eadem.] Interea uocem nauibus, & Conſulibus Dyrrhachio remiſsis Pompeij. diſceſſum parauit cꝰſtri ctis tamen prius portis & uicis, plateisq; ciuitatis, factisq; foſsis in uijs, in quibus ſtipites acutos præfixerat, & eas cratibus, & terra æquauerat, quò facilius Cæſar impetum remoraretur. Idem cum ſilentio iuſsit milites naues conſcendere. Furtiua.] clandeſtina. Exagitet] reperiatur & audiatur. Neu buccina diuidat horas.] ne uigilum permutationes ſigno buccinæ fierent, ut moris eſt, nam è ternis in ternas horas alij euocantur. Buccina.] lituus. Neu tuba.] neu ſignum profectionis tuba daretur. Iam cœperat ultima uirgo.] Duplicis deſcriptio temporis. Nam & tempus ante auroram deſignans, & æquinoctium autumnale, quod eſt circiter octauū Calendas Octobris, tunc enim Sol eſt in Libra, quàm Virgo præcedit. Vltima uir.] ultima pars Virginis. Chelas.] brachia Scorpij. quæ Libram efficiunt. Laturas Phœbum.] in quibus erat Sol oriturus. Non mouit uoces.] ſolent enim nautæ in anchorarum euulſione clamare.

Dum iuga curuauere mali.] dum antēnæ, id eſt, trāſuerſa in malo ligna inclinantur ad uela aptanda. Pinus.] malus ex Pinu. Pauidi.] ne Cæſarē audirent. Pendentes.] aſcendentes & deſcendentes per funes. Deducunt Carbaſa ſtricta.] explicant inuoluta uela. Ne aura ſibilet.] ne ſonitus fiat. Dux.] Pompeius.

Hue

Hoc.] *hanc rem.* Vix fs.] *ſinũt, uix licet fugere. quippe accipiẽtes ſonitũ Cæſarianũ, et à Brũduſianis per tecta admoniti, ſtatim in oppidum irruere, & ne in foſſas inciderent, monis longo itinere, circunductis ad portum, perueniunt duasq́ naues cum militibus, quæ ad Cæſarẽ moles adhæſerant, ſcaphis lintribusq́ deprehendunt deprehenſasq́ excipiunt.* Roſtris.] *frontibus nauium.*

Sulcis.] *foſſis quas naues faciunt.* Quas omnes ſolueiat.] *Brũduſini enim Pompeiũ militum iniurijs, & ipſius Pompeij contumelijs permoti Cæſaris rebus fauentibus in oppidũ milites admiſere.* Fato fortuna.] *nam ut cœpit ei ſuperior Cæſar à Pompeio deſecere.* Cornua.] *flexum.* Ora.] *hoſtia exitus.* Pelagus.] *apertũ mare, per quod fugiebat Pompeius.* Exigua eſt.] *minima uidetur cum magna, nam ſemper fugare & uincere, alios ſolitus fuerat.* Anguſtus] *limes ſtrictus egrediẽdi terminus.* Euboica unda.] *Euripo. Eſt aũt Euripus mare exiguum inter Bœtiam ſeu Phocidem Beotiæ partem, & Eubœam inſulam, quòd ſepties in die influit & refluit. Seneca in Hercule Oetheo Euripus, undas flectit inſtabilis uagas, ſeptemq́ curſus fert, & totidem refert.*
» *Dum lapſum Titan mergat Oceano iubar Eubœa uerò inſula eſt Atticæ adiacens, exiguo freto à Bœotica ſeparata.* Chalcis.] *Oppidum in Eubœa, olim Oethalia dictũ.* Manus uncos ferreos.] *Cæſar in Commentarijs, ubi de Maſſiliæ oppugnatione, atq́ iniecta manu ferrea retenta utraq́ naue.* Claſsi.] *contra naues, ut eas caperẽt.* Tractoq́ ad littora bello] *perducta ad terrã utraq́ naui.* Nereus.] *Mare fuit is Oceani, & Tethios filius,* Summis.] *altiſsimis.* Vt Pagaſea ratis.] *ſic euaſit, inquit, ut Argo cum prætierijt inter Cyaneas, quæ in puppe læſa reliqua parte ſalua fuit.* Pagaſea Theſſalica.] *Pagaſa enim oppidum eſt Theſſaliæ, in quo regnabat Pelias Eſonis frater. & Iaſonis patruus.* Ouid.
Iamq́ fretum Minyæ Pagaſea puppe ſecabant. Phaſidos undas.] *id eſt, Colchon ad Phaſidem fluuium pro aureo uellere.* Tellus.] *terra irata nouis nautis, cautes immiſit, ut nauium tranſituram colliderent.* Cyaneas.]
» *Cyaneæ duæ ſunt inſulæ uicinæ & paruæ in Ponto, contra Thracium Boſphorũ, quæ quia olim concurrere creditæ, dictæ ſunt Symplegades, id eſt, concurrẽtes.* Cautes.] *Inſulas ipſas ſaxoſas.* Argo.] *nauis Iaſonis, ſic ab* A *artifice appellata, habet genitiuũ Argus.* Minor puppe.] *diminuta ultima parte.* Subducta montibus.] *Liberata à concuſſu montium.* Vana Symplegas.] *Cyanea inſtabilis, uel nihil nocens concurrẽdo.* Repercuſſit pontum.] *colliſit mare non nauim.* Inanem.] *refluentem.* Statura.] *permanſura, non enim ſe mouit amplius.* Iam Phœbum,] *iam uictis color mutatus ſolem aduentare indicabat.* Non idem.] *clarior & diuerſus à nocturno.* Nondum rubet.] *primum enim albeſcit, cũm rubet aurora.* Eripit flammas.] *obſcuras ſplendorem.* Propioribus.] *quò enim uiciniora ſunt ſoli, eò citius deſinunt apparere.* Pleias.] *Synecdoche, id eſt, Pleiades, quæ fuẽre ſeptem Atlantis filiæ, Sterope, Alcione, Celeno, Maia, Electa, Taygeta, Merope, ut in quarto Faſtorum ſcribit Ouid.* *Hebes eſt debili uectore.* »

Plauſtra Bootę.] *currus Arctophylacis, id eſt, cuſtodis urſæ. Cicero. Arctophylax uulgo qui dicitur eſſe Bootes.* Feſsi.] *quia aratoris more, cum labore iam girum peregit, nunc enim in Orientem conuerſus eſt. Libro ſuperiore, dixit Parrhaſis obliquos Helyce cum uerteret axes.* » Languentia] *minus conſpicua.* Redeunt.] B *redire incipiunt.* Puri.] *clari, ſereni.* Maiores.] *ut Planetarum & ſignorum lucidiores.* Lucifer.] *ſtella Veneris, quæ ultima euaneſcit.* Pelagus.] *querela eſt, quæ habet uarios effectus, à fortuna à qualitate rei, à Perſona, à loco.* Non ferens ea fata.] *non ea cum ſolicitate nauigans.* Prędonem.] *Cylicas.* Laſſata.] *defatigata & faſtidiens.* Deſtituit] *deſeruit illa fata uel te.* Coniuge.] *Cornelia.* Natis] *Cneo & Sexto.*

Penates.] *familiam.* Ingens.] *magnæ authoritatis ob comites.* Populis comitantibus.] *Exercitu & oratoribus populorum.* Queritur.] *Reddit rationẽ cur fata Pompeium exulare uoluerint non quidem odio ſed ne Italia tanti uiri ſanguine inficeretur.* Ruinę indigenæ.] *morti indecenti.* Sed longinqua,] *remotus locus* Patria.] *Italia.* Pharia.] *Aegyptiaca, à Pharo inſula.* Parcitur Heſperię.] *ſeruatur immunis Italia.* Nefas.] *cædem tuam.* Sui.] *quem tantopere amauit & coluit, à quo eſt uictorijs ædificijs ſpectaculis & triumphis ornata.*

C

FINIS LIBRI SECVNDI.

IOANNIS

A IOANNIS SVLPITII VERVLANI, IN M. ANNEI LVCANI POETAE PHARSAL. LIB. III. commendationes.

PRopulit.] *poëta in fictionibus rarus, concinnus tamẽ & modeſtus Põpeiũ nauigãtem, ubi Italiam præ diſtantia amplius uidere non poterat, per quietem uidiſſe Iuliã* Quaru lam fingit, *quæ admonens ipſum affinitatis futuram populorum cædem, & ipſum in bello ciuili Corneliæ coniugis fato feriturũ denunciat.* Vt Auſter incũbens.] *poſtquã meridianus uentus ſuperueniens.* Cedentibus.] *impulſu procedentibus.* Propulit.] *procul pepulit.*

Profundum.] *mare.* Ionios fluctus.] *Ionium*
B *mare à Sicilia incipit, & in Ionium uſq; protenditur, partes habet Hadriacum, Achaicum & Epyroticum.* Felix] *remouit & declinauit.* Patrios.] *Italos.* Nunquam reditura ad uiſus.] *poëtæ præſagio eſt.* Cacumen.] *montium ſummitates quæ nubibus ſolent obduci.* Vaneſcere] *non amplius uideri, & tanquam uanos fieri.* Languida.] *debilia & feſſa uigilijs & curis ſuperioribus.* Horroris.] *terroris* Per terras hiantes, *uidebatur enim ſeſe aperire terra & inde egredi. Iulia appoſitio eſt.* Furialis.] *irata & in furiæ ſimilitudinem.* Accenſo.] *uidebatur enim ardere, aut affixis facibus collucere.* Elyſis.] *Elyſij loca ſunt animorum beatorũ. & nil aliud interpretatur quàm horti. ſunt autem in inſulis fortunatis, ſiue ut alij uolunt in ima terra* Ad ſtygias tenebras.] *ad tartara, ubi cruciantur ſceleſti* Stix] *palus: inferni eſt & eiuſdem in Arcadia nominis, quæ epota illicò necat.* Eumenides.] *furias quæ ſic à contrario appellantur, quòd beniuolæ non ſint.* Lampades.] *faces quibus uos in bello ciuili uexarent.* Innumeras puppes] *per has indicat innumeros morituros quoniam una cymba ad eorum animas uno tempo*
C *re exportandas non ſatis eſt* Portitor] *Charon qui uehit animas.* Portitor.] *is dicitur, qui exigit uelacueã in flumine & uectigal in portu, et qui portat. Vt languet hyperboreæ glatialis portitor urſæ et abuſiuè etiã qui portatur ut Seruio placet* Laxãtur.] *dilatãtur ut ſint capacia. uel laſſantur, fatigãtur, oẽs enim manes ad puniẽdas animas ſeſe præparant, & per hoc accipimus omnes qui bella ciuilia gerent, in tartara cruciandos.* In multas pœnas.] *in multorum ſupplicia.* Acheron.] *fluuius in inferno, qui ſine gaudio interpretatur, hunc aliqui igneũ, aliqui ex igneo Phlegetonte oriri uolunt Eſt hoc nomine alter in Epyro, eſt & ad Elidem tertius, qui Penæũ ingreditur.* Sorores] *Tres Parcæ Clotho, Lacheſis, Atropos, quæ fila amputãdo hominibus uitam eripiunt, quanquam ut ille inquit, Clotho colum baiulat, Lacheſis trahit, Atropos occat.* Laſſant] *deſatigant.* Coniuge me.] *Cornelia in odium eius adducit, diuerſum utriuſq; fatum commemorans.* Toris.] *cum uxore. Nam duxiſti Corneliam, quæ eſt ſuis maritis perniciosa fuerat autem P. Craſſi filij uxor, qui cum patre & toto exercitu bello Parthico cecidit apud Carras.* Pellex.] *pellex ut Flaccus ait ea eſt quæ cum eo cui uxor eſt corpus miſcet, diciturq; pellex non uiri. Maſſurius eam dicit, quæ pro uxore eſt cum non ſit: & ſic hoc loco accipitur, reſpectu enim amoris & pietatis ſuæ in Magnum Iulia Corneliam pellicem dicit, quòd mariti amorẽ ab ipſa ad ſe euertit.* Buſto.] *tepido, me mortua recenter & adhuc, tepido loco in quo ſum combuſta, improbatq; Pomp. feſtinantiam ad nuptias nouas, non ſeruato luctus legitimo tempore menſiũ decem.* Hæreat.] *licet tecum aſsiduè ſit, tamen non poterit mei noctu te uexantis cura dormire.* Et nullum ueſtro.] *& non ſit nobis ſpacium incumbendi quieto amori.* Cum Cæſ.] *die ego noctu te uexem.* Obliuia ripæ lethæ.] *animæ iam purgatæ Lethæum fluuium potare dicuntur, ut præterita obliuiſcantur. Virgi. Letheos latices & longa obliuia potant. Eſt autẽ Lethe in inferno fluuius, eſt et eiuſdẽ nominis in Aphrica apud extrema Syrtium.* Per meas umbras.] *quantum eſt in umbris & anima mea, ſemper eris Cæſari affinitate deunctus.* Abſcindis f.] *neceſſitudinẽ noſtrã fruſtra conaris bello extinguere. quia omnino breui te poſsidebo.* Facit te meum.] *his uerbis ei mortem denunciat.* Per amplexus.] *nam uiſa erat mutuo maritum amplecti.* Dei.] *quicquid enim portenta & Iuliã prædixẽre deorum permiſſu eſt actum.* Manes.] *uel anima Iuliæ, uel melius pœnas ut quiſq; ſuos patimur manes, & ſupra dixit, in multas laxantur tartara pœnas.* Certa cum mente malorum.] *cum certo propoſito agendi belli ciuilis.* Viſos] *pro uiſi poſuit. Viſum enim dicitur, quum inter uigiliam & adulteram quietem, dum adhuc uigilare nos credimus aſpicere uidemur formas irruẽtes. ut Ephialtem hoc eſt, incubum. Viſus eſt uis occulorum, uiſio uerò quum id quis uidet, quòd eodem modo quo apparuerat euenit.* Aut nihil eſt ſenſus.] *Dilemma eſt quo conficitur mortem non eſſe metuendam. Aut inquit animæ poſt mortem non ſentiunt & cum corpore pereũt: ut uult Epycurus, ut ſentiunt & uiuunt ut aſſerunt Dryudæ Si uerò ſentiunt nil mali eſt in morte: ſi ſentiunt, mors ipſa uitæ nil officit.* Titan iam pronus.] *cæperat ſol occidere cum Pomp. Dyrrhachium appulit.* Orbis.] *rotundi ſui corporis.* Hoſpita tellus.] *Dyrrhachium ſuſcipiens in hoſpitiũ.* Legere rudentes.] *collegere funes, & arborem inclinauere, & collectis uelis remigandò portũ ingreſſi ſunt.* Cæſar.] *ut Cæſar. Cæſar etſi ad ſpẽ conficiendi negocij Pomp. ſequi probabat. priuſquam ullis tranſmarinis auxilijs ſe confirmaret, tamen morã metuebat quòd naues eſſent à Picenis & Gallia expectãda. Itaq; ne uictus Pomp. exercitus & duæ Hiſpaniæ cõfirmarentur, & ne Gallia & Italia abſente ſe tentarẽtur Pomp. inſequendi ratione omiſſa in Hiſpaniam proficiſci conſtituit.* Emiſſas] *portu egreſſas.* Tectum abſcondit claſſes.] *ob diſtantiam uel ob maris altitudinem naues non uidebantur. Eſt enim curuum mare, & terra ipſa rotunda altius.* Quæritur.] *dolet non perſequi Pompeiũ.*

Vlla fortuna.] *ulla felicitas, cui nõ acquieſcebat.* Præcipiti.] *impatiẽti mora.* Nec uincere tanti] *nec tanti exiſtimabat uictoriã ut uellet bellũ protrahere, malebat enim cũ periculo ſtatim cõficere.* Paciſq́ intentus.] *depoſitis curis bellicis animũ ciuilib. & pacis officijs applicauit, præſertim quomodo poſſet populorũ ſibi gratiam conciliare.* Agebat] *mente uoluebat.* Conciteт.] *alliceret.* Vanoe] *inſtabiles.* Gnarus.] *ſciens populus ex rei frumẽtariæ copia cõciliari, ex penuria à fide deficere.* Momenta.] *motus & impetus.* Trahi] *contrahi & conciliari.* Annona.] *annonam nõ modò appellamus fructus omnes, quos terra producit ad uſum uitæ neceſſarios: ſed annuũ quarumcunq́ rerũ quæ in noſtro ſunt uſu, prouentũ.* Aſſerit] *liberat facit & in ſe cõfirmat.* Emiſſus metus] *metuunt ne forte deſit eis id quo indigent, & quòd dare principes cœperũt, qui Cererem dando illos metuere docent.* Neſcit plebes.] *quũ enim eſurit à fide deficit, & inſurgit in principes.* Curio Sicaneas.] *Cæſarem Curionẽ proprætorẽ cum trib. legionib. in Siciliam, quæ eſt fertiliſſima, frumentandi gratia miſit. At Cato qui illic naues reficiebat, & nouas imperabat, & delectus habebat, cognitu Curionis aduentu, proiectum ſe à Pompeio, & proditum conquerens, quòd omnib. rebus imparatiſſimus non neceſſariũ bellum ſuſcepiſſet, ex prouincia profugit.* Qua mare.] *eam partem quæ eſt contra Regium indicat, locus hic autẽ circa finem ſecundi apertus eſt.* Obruit.] *terræmotu.* Scidit.] *impetu undarum.* Medias terras] *Italiæ & Siciliæ partẽ.* Vie] *impetus.* Laborant] *laborare uidentur quaſi metuentes.* Montes.] *Apenninus, & Pelorus.* Bellaſq́] *Sardinea inſula eſt in mari Tyrrheno à Sardo Herculis filio dicta, qui è Libya ueniens inſulam occupauit. Eſt autẽ fertilis: ſed penè peſtilens abundatq́ præſertim frumento, ut Siciliam, quæ ut Cic. Straboq́ aiunt appellata eſt horreũ Rom. in Sardiniã igitur Valeriũ legatũ cũ una legione miſit Cæſar, ſub cuius aduentu Caralitani Cottam qui eam ubtinebat, ſtatim eiecerũt, et ideo dicit bella ſparſa.* Nec plus.] *nec unde plus frumẽti in Italiã & Romã aduehitur.* Meſſibus longinquis] *frugibus externis.* Horrea tecta.] *in quibus fruges condũtur.* Vbere uix glebæ.] *Aphrica uix ſuperat his inſulas fertilitate, quũ nõ flantib. Auſtris irrigatur ab Aquilone. Auſtri enim q in Aphrica ſerenitatẽ faciunt in Septentrionẽ pluuias afferunt. Aquilones cõtrà, illuc enim nubes impellũt, & coadunãt.* Sub medium aæ.] *Meridiẽ uerſus & ordo eſt. Libyæ uix ſuperat.* Vbere glebæ.] *abundantia terræ. Gleba eſt terra cũ uiridi herba auulſa.* Annum magnum.] *magnam meſſem. Virg.] Magnaq́ cũ magno ueniet tritura calore.* Hæc ubi.] *his Cæſar milites in proxima municipia deduxit.* Ipſe ad urbem.] *cũ non magna manu proficiſcitur.* Prob.] *Cæſaris impietatẽ & imprudentiã arguit, quod ſuo furore ductus præclarum triumphũ amiſerit.* Remeaſſet.] *rediſſet.* Arcta ſubacta.] *uicta Germania & reliquis Septentrionalib.* Quã ſeriem] *quem ordinem & apparatum.* Quas fac.] *quas præliorũ insignes potuiſſet in ſui triumphi Pompa oſtẽtare: ut fieri ſolet.* Daret] *dediſſet.* Vincula rheno] *quia pontem in eo conſtruxerat.* Oceano] *quoniã primus Romanorũ in Britanniam nauigarat, eamq́ tributariã fecerat.* Celſas.] *ut ſolebant triumphantes imagines rerum geſtarum ante currum ducere, poſtea captiuorum ordo ſubſequebatur.* Flauis.] *propter crines dixit.* Vincendo plura.] *dum noluit etiam Pompeiũ, & Italiam ſuperare.* Non illum A lætis.] *ciuitates ad quas prateribat non ei gratulabãtur, ſed metuebãt.* Cœtib.] *ſocietatib.* Non mallet amari] *quanquã ad opes parandas & tuendas, nihil ſit accõmodatius, quàm amari & nihil alienius quàm metui.* Anxuris arces.] *agrũ Tarracinenſem. Anxur Vulſcorũ oppidũ quod Trachinna ab aſperitate. Trachinnaq́ poſtea dictũ eſt. Anxur autẽ appellatũ quia illic puer Iuppiter colebatur: qui quoniã nunquã barbam depoſuiſſet, anxur, id eſt, ſine nouacula dicebatur.* Præcipites.] *altas.* Pontinas paludes.] *hæ nõ longè à Setia ſunt. Martialis. Pendula Pontinos qua ſpectat Setia campos. Eum locũ 24. urbiũ fuiſſe Mutianum ter conſulem tradidiſſe Plin. ait.* Via.] *Appia, quæ ut Strabo ait, ſtrata eſt è Roma uſq́ Brunduſiũ.* Hud a] *ſparſa humore eſt enim paluſtris.* Sublime nemus Dianæ.] *ſeu Virbij nemus in montib. Latij eſt eis Veliteras, & Albã.* Regna Dianæ Scythicæ.] *Oreſtes poſt Thoantẽ Tauricæ regem occiſum Dianæ Scythicæ ſimulachrũ, raptum propè Ariciam una cũ Iphigenia collocauit, mutato tamen ritu ſacrorũ Lucus Athenienſiũ, Templum ædificiũ Tauricæ nominatur pro quo obtinẽdo ſingulis annis ſacerdotes inter ſe dimicabãt. Qui enim uictimæ mactator primus extiterat ſacerdos inſtituebatur, fugitiuus quidã uir gladium tenẽs, & inſultus ſemper circũſpectans ad tuendũ ſtrenuè paratus. Templũ autem ſylua circundat, cui lacus adiacens montana circũdatum ſupercilio. Is autem qui obtinebat rex appellabatur. Auctores ſunt Strabo & Trãquillus in Claudio, qui inquit regi Nemorẽſi, & in tertio Faſt. Oui.* B

Regna tenent fortes pedibus manibusq́ fugaces.
Et perit exemplo pòſt modò quiſq́ ſuo.

Quaq́ iter eſt] *Solebant conſules in Latinis ferijs, id eſt in feſto Iouis Latialis in montem Albanũ ſacrificaturi ſeſe conferre.* Faſcibus.] *conſulib.* Summam *in alto colle ſitam.* Toto tempore] *per decennũ & ultra.* Arctoi.] *Gallici.* Tene.] *à cõmiſeratione in patriam, capta beneuolẽtia aduerſarium in contemptum adducit.* Sedes Deûm] *ſic & Ouid. Roma Deum ſedes, & alibi. Dignus Roma locus quo Deus omnis erat.* Non ullo Marte coa.] *nulla compulſi pugna.* Pro qua pugnabitur.] *certè pro nulla, & arguit Pompeiũ ut patriæ deſertorem, pro qua uir bonus non dubites mortem oppetere.* Dij melius.] *ſuperis prouidere, habenda eſt eis gratia, quòd Parthi Orientales te nõ uexant.* C Sarmata.] *Sarmatæ qui & Sauromatæ dicuntur in Scythia ſunt.* Pannonio.] *Pannonij Europæ populi ſunt inter Noricos Danubium, & Dalmaticos.* Daci.] *populi ad Thraciam.* Docem] *Pompeium intelligit.* Pepercit.] *noluit tibi nocere, quod maluit hoc eſſe bellum ciuile quàm hoſternũ.* Subit.] *ingreditur.* Rapturus mœnia.] *direpturus domos.*

Deos.] *templa & ſimulachra.* Fuit hæc menſura.] *tantum timebant Romani quantum uidebant Cæſarem poſſe, & quia omnia in eos poterat, omnia ſibi ab eo metuebant.* Omnia feſta.] *feſtiuas fœlicitatis precationes, ſalutationes, & gratulationes.* Non ſimulare.] *nõ modo id ex animo non faciebant: ſed ne fingere quidem poterant.* Vix uacat odiſſe.] *adeo trepidi erant, ut uix mentem colligerent ad habendũ odiò Cæſarem, præ metu enim obliuiſcebantur, potes etiam interpretari. uix ſtatim ut Nonius docet, & ſit ſenſus, ne ſimulatè quidem gratulabantur, ſed ſtatim uderãt.* Phœbea Pallatia.] *templũ in Capitolio in quo Senatus habebatur, quod poſtea*

Auguſtus

A *Auguſtus Phœbo conſecrauit.* Turba patrum.] *conuentus Senatorum. Coacto enim Senatu Cæſar cum commemoraſſet inimicorum iniurias, et ſuam patientiam Senatuſq; inſolentiã in tribunos poſtulauit ut rempub. ſuſciperent, & una ſecum adminiſtrarent. Sin timore defugerent illi ſe oneri non futurum, & per ſe rempub. adminiſtraturum. Legatos ad Pompeium mittendos de compoſitione. Nam ut operibus ſic iuſticia, & æquitate uelle ipſum ſuperare dicebat. Sed qui mitterentur non reperiebantur Pompeius enim diſcedens ab urbe in Senatu dixerat eodem ſe habiturum loco, qui Romæ remanſiſſent, & qui in caſtris Cæſaris fuiſſent.* Nullo iure] *Cæſar enim qui priuatus erat nullum ius conuocandi Senatum habebat, erat enim id conſulum & prætorum.* Educta la.] *euocata domibus in quibus latebant.* Non ſol.] *non ornatæ erant Prætor proxima poteſtate qui ſecundũ locum poſt conſules obtinet, quorum etiam collega dicitur: ut tradit Gellius, & Feſtus ait, Prætorem tunc Romæ creari cœptum, cum conſules belli cauſſa euocarentur.*

Conſules.] *ſellæ eorum qui geſſerant maiores magi-*
B *ſtratus, qui quoniam honoris gratia in curiam curru uehi ſolebant, in quo ſella eſſet ſupra quam ſederent, ipſi quoq; curules appellabãtur, auctor eſt Gellius.* Cæſarë.] *loco remotæ ſunt.* Omnia Cæſar erat] *ſolus Cæſar aderat locu omnium magiſtratuum.* Curia teſtis.] *Senatores conuenerant, non ut aliquid conſtituerent, ſed ut eſſent teſtes eorum quæ Cæſar iuberet.* Priuatæ.] *Cæſaris qui ſine magiſtratu erat.* Cenſere.] *decernere & conſtituere.* Si regnum.] *ſi uelit rex effici.* Templa.] *ut pro Deo coleretur ſiue templorum direptionem.* Iugulum.] *cædem Senatorum.* Exilium.] *proſcriptionem.* Melius] *ſup. fuit.* Erubuit.] *uerecundia ductus, Cæſar nihil ſuperbum, aut crudele imperare eſt auſus ſed magna ſpe, & pollicitationibus turbatum populum leniuit.* Quam Roma pati.] *ſup erubuiſſet.* Tamen exit.] *L. Metellus tribunus Pleb. ab inimicis Cæſaris incitatus ut quæcunq; ageret, inſtitueret, impediret, ſeſe ærarium frangenti oppoſuit. Sed eo deterritu Cæſar clauſtra perfregit, & Theſauros à nemine ad illam diem tactos militibus rapere conceſſit, hos enim olim execra-*
C *tione propoſita publicè conditos fuiſſe memorant, ut niſi Celtibicu inſurgente bello à nullo promerentur. Verum Cæſar Celtibas à ſe deuinctos aſſerens urbem ab execratione liberam reddidiſſe ait. Appianus eſt auctor.* Experta per unum.] *tentans per Metellum.* An ira.] *an auctoritas Tribunitia poſſet reprimere uiolẽtiam Cæſaris.* Exit in iram.] *palam irata eſt.* Pugnax.] *Syllanis temporibus ſũ Celtiberiæ præeſſet Metellus, cui legamq; Pompeium ſuſcepiſſet, eius ſu excitatior, & pugnatior, ut Plutarchus tradit.* Saturnia templa] *Aerarium. Hos templum à Tullo Hoſtilio cũ tertio triumphaſſet fundatum in Capitolio fuiſſe Macrobius tradit. Id ideo Romani uoluerunt eſſe Aerarium. quod tempore quo incoluit Saturnus Italiam, nullum furtũ commiſſum eſt ſiue quia is Deus agriculturam docuit, ex cuius perceptis fructibus cumulatur pecunia, aut quia ſub illo nihil erat cuiuſquam priuatum. Macrobius & Plutarchus auctores.* Reuelli.] *ui impelli.* Mole.] *apparatu, uel propter æreas portas* Rapit greſſus.] *accelerat* Agmina] *cateruas militum.* Ædis.] *ærarij.* Vſqueadeò.] *imprudentiæ homines arguit quod pro libertate minus pugnent quàm pro pecunia.*

Vſqueadeò.] *uel in tantum: uel certè ut apud Iuuenal. Vſque adeo nihil eſt quod noſtra infantia cœlum. Hauſit Auentini.* " Pereunt leges.] *non deſiu-* " *dantur leges alicuius periculo, ſed pro diuitijs certatur.*

Teſtatur.] *damnat. deteſtatur: Aphæreſis eſt.*

Clara.] *quæ ab omnibus audiretur.* Tribunus] *Metellus.* Non niſi.] *ſonuitioſa & terrore plena oratio.* Per noſtrum.] *latus niſi me prius confoſſo, & interempto.* Feres.] *auferet.* Noſtro] *legitur & ſacro, quoniam Tribunitia poteſtas eſt ſacroſancta.* Certe uiolata poteſtas] *Tribuni quando uiolantur habent deos ultores. Idq; Craſſi exempla confirmat quem in bellum Parthicum egredientem Atteius tribunus Plebeius primum uoce cohibuit, quod in homines nihil mali meritos, & Pop. Rom confœderatos irrueret. Inde tarrem ignitum ianuæ antepoſuit, obuiauitq;. Craſſo delibatis ante ſacris diras execrationes immiſit, ſæua quædem numina & inhumana inuocans. Has quidem execrationes Romani condi ſolitas & antiquas profitentur, talem quoque habere poteſtatem, ut nemini fas ſit qui in eas inciderit effugere. Peſſimè præterea operari his utentem ſi non à conuenientibus, ijs aut à multis excitentur. Appianus eſt auctor.* Diræ tribunitiæ.] *execrationes tribunorum, meminit huius rei Plutarchus, & Cicero in diuinatione his uerbis. M. Craſſo quid acciderit uidemus dirarum obnunciatione neglecta.* Vouerunt] *deputauerunt nam exeuntem ducem dijs hoſtilibus Metellus deuouerat, ut ait Florus.* Detege.] *ferrum apertè in me enſes ſtringe nec in uulgi conſpectu te pudeat.* Deſerta] *ciuibus honeſtis qui te improbent.* E noſtro.] *de communi.* Præmia.] *quæ ipſi pollicitus es.* Sunt quos proſternas.] *potes aliunde ſumere quod mili-* • *tibus eroges.* Pacis ad exhauſtæ ſpolium.] *id eſt, ad diripiendum nos qui ſumus in pace & pauperes cum liceat tibi diripere hoſtes, uel non es ita pauper, inquit, ut cogaris ita nunc prædari ærarium ut olim in pace feciſti. Tranquillus enim ſcripſit Cæſarem in primo conſulatu, tria millia pondo auri furatum fuiſſe Capitolio, & tantundem inaurati æris repoſuiſſe.* Exhauſtæ.] *direpta, ſpoliata.* Vnam ſpem] *fruſtra ſperas cum gloria mori pro defenſo ærario: ſed certè morte tua nunc maculabor, & quanquam tribunus es non exiſtimabo te dignum ferro & ſæuitia mea.* Te uindice.] *ironia. Tu uis eſſe inquit aſſertor & ultor libertatis nondum in tantam rerum confuſionem peruenimus, ut ſi leges poſſint à te ſeruari nolint potius à me deleri.*

Longus dies.] *uetuſtas.* Immiſcuit] *perfudit, & perturbauit.* Subit.] *inuaſit.* Circumſpicit enſes] *innuit armatis, ut ui repellerent.* Simulare togam.] *pacificum ſe oſtendere, & eſt metonymia.* Cotta.] *collega Metelli.* Nimium audaci.] *quia fruſtra manifeſtu periculo ſeſe exponebat.*

Deſiſtere.] *ceſſare.* Libertas.] *ſenſus eſt Libertas populi ſeruientis amittitur, illius libertate cui ſeruitur. Nam cùm primum quis ſe parat liberare opprimitur à domino cui licent omnia: nam nil aliud eſt libertas, niſi poteſtas uiuendi ut uelis.* Quem regna coherceat] *qui ſeruit tyranno.* Vmbram.] *imaginem & ſimilitudinem.* Si quicquid iubeare uelis.] *ſi iuſſus fueris.* Tot rebus.] *à conſuetudine & à maiori tacitè ſic argumentatur. Si temporibus Syllanis &*

Marianis tam multa indigna pertulimus & modo Gallia & Porthiæ militis omnibus fuere in quinquennium diſtribuere, & leges oppreſſæ ſunt, poſſumus & hanc direptionem pati. Vona eſt.] *hac una ratione poſteri nobis ignoſcent, quia negare nil poſſumus, & cogimur neceſſitate parere.* Auertas mala ſemina.] *auferat Theſauros cauſas bellorum. Aurum enim & argentum malorum omnium principia ſunt: ut ſenſit Lycurgus: uel ideo ſemina appellat, quoniam exiſtimatus eſt Cæſar prædæ gratia mouiſſe bellum ciuile, cum quæ fuit pollicitus, ſueras perſoluere aliunde non poſſet.*

Damna mouent populos.] *populi inquit qui liberi ſunt iure dolent, quando ærarium eorum diripitur: nos autem dolere non debet, quia illorum paupertas qui ſeruiunt non ſibi eſt moleſta & periculoſa, ſed domino.*

Aegeſtas.] *egens metonymia.* Abducto] *repulſo.* Rupes Tarpeia ſonat.] *id eſt, reſonat mons Capitolinus ob fores æreas ingenter ita ſtructas ut cum magno ſonitu aperirentur.* Eruitur] *exportatur.*

Conditus.] *ſeruatur.* Multis ab annis.] *à ſecundo bello Punico.* Cenſus.] *aurum & argentum, & omnes facultas reipub. Plinius libro 33 inquit. Auri in ærario populi Rom. fuere Sexto Iulio. L. Aurelio conſulib. ſeptem annis ante bellum Punicũ tertium.* DCC. XXVI. *Argenti nonaginta duo millia. & extra numerum.* CCCLXXV. *millia Iſẽ Sexto Iulio. L. Martio conſulibus hoc eſt, belli ſocialis initio, octoginta. 45. auri pondo. Cæſar primo introitu urbis in ciuili bello ſuo ex ærario protulit laterum aureorum. 26. millia & in numero pondo trecenta, nec fuit aliis temporibus reſpub. locupletior.* Quem Punica bella] *qui illatus fuerat in ærarium ex tributis Chartaginenſium, & Aphrorum & ex præda deletæ Chartaginis.*

Perſes.] *Philippi filius apud Samothracas à L. Aemilio Pauli filio captus eſt, & in triumpho ductus, de eius præda: hæc Plinius. Intulit & Aemilius Paulus Perſeo rege Macedonico deuicto: prædam pondo trium millium, à quo tempore populus Romanus tributum pendere deſiit* Philippi uicti] *hunc patrem Perſæ primum. P. Sulpitius conſul Inde. T. Quintius Flaminius Attalo & Rhodiis auxiliantibus ſuperauit.*

Pyrrhus] *Hic cum in Tarentinorum ueniſſet auxilium magnaq́ iuſticia cum Romanis dimicuiſſet, uictus à Curio & Fabritio Tarentum profugit, inde in Siciliam, unde cum Locrorum Proſerpinam expilaſſet, in Græciam rediit, dumq́ Argos appugnaret, ictu tegulæ periit. Reliquit autem in fuga multum diuitiarum præſertim Tarenti.* Quo ſe Fabritius.] *iccum ad Pyrrhum legatus iuiſſet regia dona & pollicitationes quibus de proditione tentabatur neglexit. Illud ergo aurum quod Fabritius non accepit, Pyrrhus fugiens reliquit.* Quicquid Parcorum.] *Quicquid auri ex Parſimonia & frugalitate ueterum congeſtum eſt.*

Quod dites Aſiæ.] *hoc propter Antiochum Syriæ regem ditiſſimum dixit: quia à Scipione Aſiatico fratre Aphricani eſt uictus, & propter Attali hæreditatem & populos quos Tributarios Pompeius etiam fecit. De bello Aſiatico lege. L Florum.*

Creta.] *inſula in Aegeo dicta à Crete Curetum rege in qua Minos regnauit.* Metello] *Qu. Metellum Macedonicum accipimus, qui Philippum ſuperauit & Achæos bis prælio fudit, & à uicta Creta Creticus dictus eſt.* Cypro.] *Cyprus inſula in Carpathio mari, quam ditiſſimam cum Ptolemæus Cyprius poſſideret uiuusq́ à Populo Romano, Fiſco eſſet addictus aduentante Portio Catone ſe uenenauit. Cato opes eius lyburnis per Tyberinum oſtium inuexit, quæ res latius ærarium Populi Romani, quàm ullus triumphus impleuit: ut ait Florus* Vexit ſuper æquora.] A *nam ut ait Plutarchus, ueritus longitudinem nauigationis uaſa multa præparauit. ſingula duorum talentorum & quinquaginta drachmarum capacia, longum funem ſingulis alligauit, & in funis capite ſuper bo næ magnitudinis erat: ut per ipſum ſi naufragium fieret ubi eſſet argentum cerneretur.*

Gaza.] *ſermo Perſicus eſt, diuitiasq́ ſignificat.* Vltima] *ex remotiſſimis regibus.* Prælata eſt triumphis] *quæ præceſſit currus Pompeii, qualis fuit Tygranis Mithridatis, Ariſtoboli & reliquorum.* Triſti Triſtanti.] *ciues.* Pauperior.] *minus diues abuſio comparatiui.* Interea.] *populos qui ad fauendum Pompeio tam ob eius filio, quàm à conſulibus ſunt excitati, poëta commemorat, eo ſeruato ordine ut primum Europeios, idem Aſiaticos, poſtea Aphros connumeret.* B Fortuna magni.] *Pompeius à fortuna uexatus* Vrbes caſuras.] *populos perituros*

Proxima] *uitima Dyrrhachio ubi Pompeius erat.* Amphiſa.] *oppidum eſt in Phocide ut Plinius docet. Phocis uerò regiuncula iuxta Parnaſum Ouidius in Meta. Separat Aonias Atticis Phocis ab Aruis. Terra ferax.* Manus.] *multitudines.*

Cyrrha.] *oppidum in Phocide ad ipſum pelagus ſitum ſub rupem Cyrphim: ideoque ait ſcopuloſa, id eſt, ſaxoſa.* Vtroque iugo.] *habet enim duo cacumina Parnaſus. Ouid.*

Mons ibi uerticibus petit arduus aſtra duobus.

Boëtii.] *Thebani. Bœotia dicta à boue quam indomitam Cadmus aduenient immolauit. Eſt autem uicina Atticæ, quidam & ſub Attica comprehendunt.* C Cephyſos.] *amnis in Phocide perfluens Delphos ortus in Lilæo urbe quondam.* Fatidica.] *quia Delphis eſt Apollinis oraculum.* Dyrce.] *fons ad Thebas in quem Dyrce Lyci uxor conuerſa eſt*

Cadmea.] *Thebana. Thebas enim condidit Cadmus.* Piſcæq́ manus.] *Piſa in Achaia oppidũ ad quod eſt amnis Alpheus, qui Helidis flumius in Siciliam exit. Virgil. Alpheum fama eſt huc Helydis amnem, Occultos egiſſe uias ſubter mare, qui nunc ore Arethuſa tuo, Siculis confunditur undis.* Arcas.] *Arcadiæ populi qui & in Attica eſt & præſertim mediterraneam tenet.*

Melana.] *montes Arcadiæ.* Trachinius] *Trachin Bœotiæ ciuitas Techeæ nomine ſimilis Phocenſi, ex qua ſanè, eius ciues Trochinii uocantur. Strabo ait, Oetham Herculeam montem inter Theſſaliam & Macedoniam, rogo ſepulchroq́ Herculis clarum.*

Theſproti.] *in Epyro populi ſunt.* Dryopes.] *etiam in Epyro, ut Plinius docet: ſunt & qui dicant iuxta Parnaſum eſſe.* Sellæ] *metonymia, oppidum in Epyro.* Quercus ſilentes.] *Dodoneas quercus intelligit, in quas duæ columbæ deſcendere ſolita dabant reſponſa petentibus. ibi Dodonei Iouis templum illuſtre oraculo.* Silentes.] *ideo dicit quia ex columbarum altera Delphos, altera uero in Aphricam ad ammonem ſe contulit, & hic amplius reſponſa non dabant.*

Vertice]

A Vertice Chaonio.] *monte Epyri. Chaones Epirotæ dicti ſunt à Chaone fratre Heleni Virgi. Chaoniamq́ omnem Troiano à Chaone dixit.* Delectus.] *electio militum & iterum cepere. quamuis delectus.* Exhauſit] *uacauit uel quia quàm plurimi in bella ſe contulerũt. uel quia tunc populoſa non erat.* Athenas.] *oppidum in Attica.* Teucer in nauali.] *remanſerunt in Pyreo portu, ubi Athenienſium nauaha ſunt Phœbo dicata à Minerua. quam Marti Ariopagum etiam dedicauit, & arces ſibi retinuit,* Petunt credi.] *uolunt exiſtimari ſunt enim inſtar urbium magnæ.* Veram Salamina.] *Verum oppidum. Salamis, quæ & Salamin dicitur inſula eſt. & oppidum in Euboico mari, contra Athenas in quã Thelamon Aiacis Teucriq́ pater regnauit. Alia in Cypro condita à Teucro qui amiſſo fratre noluit ad patrem reuerti. Horatius. Nihil deſperandum Teucro duce & auſpice Teucro. Certus enim promiſit Apollo, Ambiguam tellure noua Salamina futuram.* Creta.] *inſula, in Aegeo dicta, à Creta Nympha Heſperidis filia, hæc Aëria Curetis & Macaron à cœli templa dicta eſt, de ea Virgil. Centum urbes habitant magnas uberrima regna.* Dilecta

B Ioni.] *illic enim natus eſt Iuppiter, illic regnauit, illic eius ſepulchrum oſtendebatur.* Gnoſſe.] *oppidum in Creta, quod & Gnoſum dicitur.* Agitare pharetras.] *ſagittare.* Gortina] *oppidum in Creta.*

Eois.] *Particis: norunt enim melius quàm Parthi ſagittas emittere.* Orithon.] *Orithos oppidum in Epyro, uel inter Macedoniam, & Epyrum, ferens Therebinthum, conditumq́ à Colchis.* Dardaniam.] *poſſeſſam à Dardanis, idq́ propter Helenum dicit, uel quod eam Dardani Illyrici tenuêre.* Athamas.] *oppidum eſt in Theſſalia, ut Plinius ait. Sed Athamantis eſt fluuius, qui ligna ſuo tactu incẽdit Ouidius, in 15. Admotis Athamanis aquis accendere lignum Narratur, minimos quũ Luna receſſit in orbes.* Enchelia] *oppidum in Illyrico, apud quod Cadmus cum coniuge uerſi ſunt in ſerpentes. Perſeo nomine. Enchelis enim ſerpentes dicuntur.*

Colchis.] *ſiue regionem iuxta Pontum intellige ſiue oppidum in Illyrico, quod Ochinium dicitur, olim Colchinium dicebatur à Colchis conditum. Plinius auctor eſt.* Abſyrthos.] *fluuius Colchidis dictus ab Ab-*

C *ſyrtho Medeæ fratre illic diſcerpto, uel ut à Flauio Abſyrthus eſt appellatus. Cicero enim de natura Deorum ſic ait. Quid de fratre Abſyrtho Medeæ. qui apud Pacuuium Aegyaleus ſcribitur, exit autem in mare Adriaticũ*

Penei.] *Peneus Theſſaliæ fluuius, qui Oreonem accipit. ſed non recipit: nam olei modo ſupernatantem uehit, & abijcit, oritur autem iuxta Gomphos. Hæmus mons in Thracia, ſiue inter Thraciam & Theſſaliam. Hiolchon oppidum in Theſſalia, quod Thracenſes Hæmonij condiderunt.* Inde.] *ab Hialco, nam ut Strabo ait, hinc Pelias Iaſonem, ac Argo nauem foras emiſit, & inde egreſſi ſunt primi nautæ.* Laceſsitum.] *uexatum remis.* Rudis.] *impolita uel ignara nauigandi.* Miſcuit.] *gentes iunxit commercia diſtantium & ignotarum gentium, quæ mari ſunt ſeparatæ.*

Temerato.] *occupata & uiolato.* Compoſuit.] *conciliauit, & concors fecit. nam auſi ſunt homines mota naui fluctibus & uentis ſe credere.*

Vna mors.] *unum genus mortis.* Acceſsit.] *addita eſt.* Paris.] *multis alijs generibus mortis.* Per illam.] *illa media.* Hæmus.] *mons in Thracia.*

Pholoe.] *Arcadiæ mons & oppidum Lapitharum Centaurorumq́ patria.* Mentita.] *nam cum Centauri uiſi fuiſſent ſuper equos, creditì ſunt biformes, hoc eſt, ſemihomines & ſemiequi, appellatiq́ ſunt Hippocentauri.* Strimon.] *fluuius in Thracia, ex Hæmo deſcendens, Macedoniam à Thracia ſeparat.*

Committere.] *credere & commendare Nam grues in hyeme ex Strimone deſcendunt, & Nilum qui non eſt adeò frigidus petunt, in æſtu uerò contra faciunt.* Aues Biſtoniæ.] *grues à Biſtonia lacu in Thracia.* Cone Barbara] *Cone inſula eſt ad oſtium Histri circumfuſa mare. Hiſter uerò ſex habet oſtia Tertium eius Galloſtoma nominatur iuxta inſulam Sarmaticam ut Plinius docet.* Perdit.] *diſperdit & confundit cum mare.* Sarmaticas.] *id eſt, Hiſtri, quam inſulam præterit.* Peucen] *primum oſtium Hiſtri Peuce appellatur: ubi eſt & inſula Peuce ampla ſatis.*

Multifidi.] *ſexta enim uaſtis fluminibus in Pontum euoluitur.* Mœſiaſq.] *hactenus Europeos, nunc Aſiaticos numerat. Myſia prouincia eſt adiacens Helleſponto, ex interiorinamq́ habet Aeoliam in qua eſt ciuitas Maſia.* Chaico.] *Chaicus Myſiæ flumine eſt, ueniens à Teutrania ultra Pergamum. Eſt autem Teutrania pars Aeolidis & Troadis.* Tellos] *Idalis oppidum eſt in Troade, quòd Plinius Idalem uocat.* Ariſbe] *oppidum in Rheticis littoribus.* Exilis glebis.] *ſterilis & infœcunda.* Pithanem.] *oppidum in Troade.* Celenæ] *oppidum in Phrygia de quo Statius. Quis non certamina Phœbi noſſet, & illuſtres Satyro pendente Celenas.* Damnatæ.] *quia Marſia illic detractus eſt.* Lugent tua munera pallas.] *deflent tibias à te eſſe inuentas. Pallas enim inuenta tibia cum buccis tumidis ex aqua ſe conſpexiſſet, abiecit. quas cum Marſia Satyrus Celenæus reperiſſet, eoctlareq́ didiciſſet, Phœbum prouocare ad Muſicum certamen eſt auſus. à quo conuictus eſſet. Caſa receſſerunt à cute membra ſua ut in ſexta Faſtorum canit Ouid. inde uerò in ſui nominis fluuium uerſus eſt, qui Meandron ingreditur, & cum eo miſtus currit. Fuit autem ut meminit Apuleius, Hiagnis Phrygij tibicinis filius, uultu ferino, trux, hiſpidus. multibarbus, ſpinis & pilis obſitus, iactabundus atque ridiculus*

Ereptis ripis.] *non enim habet ripa Marſya, ſed impetu ſuo nulla alueì fertur cõcauitate.* Meandron.] *fluuius Ioniæ, qui oritur in monte Aulocrene, eſtq́ ita ſinuoſis flexibus, ut ſæpe credatur reuerti. Apameniam peruagatur, mox Eumeneticam, ac deinde Hircaelicos campos, poſtremo Cariam, & ad decimum à Meleto ſtadium lenis in mare illabitur.* Miſtus.] *Marſiæ.*

Refertur.] *retrofertur.* Tellos.] *Lydia.* Pactolon.] *Pactolus Lydiæ fluuius arenis aureis Smyrnam irrigat, oritur in Tmolo monte ubi ſunt auri metalla, hoc eſt, uinæ. Hermus Lydiæ quoque fluuius arenas aureas trahens.* Secat culta.] *fluit per cultos agros.* Iliacæ manus.] *Ilium oppidum in Troade eſt. quod miſit Pompeio auxilia, nec abſtinuit quòd Cæſar eſſe ferebatur ex ſanguine Iulio Troiano. Signa Pompeio.* Omnibus ſolit.] *malis augurijs quia amici ſoliti ſunt.* Fabula.] *rumor fama, quòd Cæſar eſſet ex ſtirpe Aeneæ.* Continuit.] *abſtinere fecit.*

Syriæ] *Syria in Aſia regio Euphrate Arabica. ſinu noſtro & Aegyptio mari, Armeniaq́ & Cappadocia*

terminatur. Orontes Syriæ fluuius ex Libano monte Oriens diuidis Antiochiam. Ninos.] ciuitas in Syria à Nino rege Aſſyriorum condita.

Fœlix.] diues & beata, ut fertur. Damaſcus.] oppidum in Decapoli Syriæ irriguum amne Chriſorrho a. Gaza.] oppidum in Syria Idumæa, conditum à Cambyſe. Idume.] oppidum in Idumææ parte Syriæ apud quod eſt maxima palmarum copia. Tyrus.] in Phœnicia eſt quondam inſula præalto mari ſeptingentis paſſibus diuiſa inde Alexandri oppugnantis operibus continens facta, ut Plinius Straboq́ tradunt, eam Agenor priſci Beli filius condidit. Inſtabilis.] uel quia terræmotu uexata eſt, ut Strabo docet: uel inſtabilem appellat propter crebras ſeditiones & principum mutationes, illic enim ſerui occiſis dominis regnauerunt. Sydon.] oppidum in Phœnicia artifex uitri purpuræ nobilis Thebarumq́ Bœotiarum parens.

Murice.] purpura, murex enim piſcis eſt cuius ſanguine tingitur. Has ad bella rates.] hæ recta curſu uenere Dyrrachium duce Cynoſura ſtella. Ordo eſt Cynoſura haud certior ullis carinis duxit has rates ad bella. Certius haud ullis.] quia nullæ aliæ rates ipſam obſeruant non flexo limite, recta nauigatione. Cynoſura.] una fuit ex Nymphis quæ Iouem nutriuit, & in ſtellam uerſa propter ſimilitudinem, quam cũ Arcto habet minor Arctos eſt appellata, dictaq́ quaſi canis ura, id eſt, Cauda, de ea Manilius, inquit, Anguſto Cynoſura breuis torquetur in orbe. Tam ſpatio quàm luce minor, ſed iudice uincit maiorem Tyrio. & Germanicus. Phœnices Cynoſura regit & Cicero has fidunt duce nocturna Phœnices in alto.

Phœnices.] Phœnicea pars Syriæ, Iudææ contermina. fertilis quidem ad centuplum Phœnus. Famæ ſi creditur.] ut eſt apud Tacitum Aegypti primi per figuras animalium ſenſum mentis effingebant ab his Phœnices & maximè Cadmus Græciæ intulerunt. Litterarum inuentores fuêre Rhadamanthus Aſſyriarum. Anubis & Memnon Aegyptiarum. Hercules Aegyptius Phrygiarum, Græcarum uerò Phœnices, quarum auxit numerum Palamedes, & inde Symonides Latinarũ, alij Beroſum & Tricodemum, alij Carmentem Arcadicam dicunt. Signaſſe figuris.] comprehendiſſe litteris.

Manſuram] duraturam. Memphis.] urbs in Aegypto. Biblos] Iuncos & papyrum, Herodotus libro quinto, ait Phœnices priſca conſuetudine Biblos appellare pelles quòd aliquando penuria Biblorum hoc eſt, Scyrporum pellibus caprinis ouinisq́ utebantur.

Flumineos.] Niloticos, in lacunis enim Nili ſtagnantis naſcũtur iunci ex quorũ tenuiſſimis fillùris Chartæ contexuntur, & uela. & ueſtes, & ſtragula, ut Plinius in 13. docet. Olim non erat uſus Chartarum, ſed palmarum folijs primo ſcripſitarunt, inde quarundam arborum libris: poſtea publica monumenta plumbeis uoluminibus, mox & priuata lintheis confici cepta, aut ceris. pugillarium enim uſum fuiſſe ante Troiana tempora ſcribit Homerus.

Tantum quantum litteras non norant.

Sculpta animalia.] animaliũ figuræ, quæ pro litteris erant. Magicas linguas.] ſermonem ſapientum, & ſacerdotũ qui magi dicuntur. Tauri nem] Taurus mons Ciliciæ dictus ab Eois ueniens littoribus Chelidonio promontorio diſterminatur: Aſiamq́ in duas diuidis partes. Tarſos.] oppidum in Cilicia à Perſeo Danaes filio conditum, Plinio teſte, hanc Cidnus fluuius mediam ſecat. Coricium.] Coricus oppidum, & portus, & ſpecus eiuſdem nominis in Cilicia ſunt, is ſpecus celebris fama, dicitur etiam antrum Corycium. A

Mallos.] oppidum ad portas Cilicias. Egæ.] oppidum liberum in Cilicia. Naualibus.] ſtrepitu & tumultu, qui fit ad naualia.

Non pyrata.] non prædo Marinus, ut olim ſed iuſtus pugnator. Ganges.] Indiæ fluuius, de quo ſupra. Soluere oſtia.] id eſt, exire in Oceanum Orientalem & contra Eurum. Hic ubi.] Gangem dicit ad quem uſque peruenit Alexander: uel Hippanim indicat qui poſt Indum poſtremus eſt. Nam ut inquit Strabo libro decimoquinto, ea mente Alexander Orientales partes omiſit, primo quod prohiberetur Hippanim tranſire. inde quòd campeſtris regio eſſet exuſta.

Pellens ductor.] dux Alexander: Pella oppidum in Macedonia exiguum in quo natus eſt Alexander. Iuuen. Vnus Pellæo iuueni non ſufficit orbis.

Poſt æquora Tethius.] poſt mare Oceanum ad quod conſtituerat prius. Indus amnis] in Cybyſatarum iugis ortus, recipit 60. perennes fluuios, torrentes uerò amplius centum, ab incolis Sagus appellatur Plinio auctor eſt, qui libro ſexto, ſecum ſenſiſſe non uidetur, ait enim è iugis Caucaſi effuſum in ſolis ortum unde uiginti amnes recipere. Diuiſo gurgite.] efficit enim plures inſulas & ſe diuidit. Hydaſpem] Hydaſpes è patria in Indiam fluens quattuor ſuſceptis fluminibus Indum ingreditur. Non ſenſit.] non enim uidetur augeri. Quiq; bibunt] Indiæ populos monſtrat P mius enim in 12. ait, Saccaron & Arabia fert, ſed laudabilius India. Eſt autem mel ex arundinum ſucco collectum quo plurimum utuntur. Et qui tingentes.] regio hæc Cathea appellatur, in qua colitur pulchritudo & puerorum mentum tingunt, & ueſtes. & capillum. Strabo in 15 docet eingũtq; ueſtes lineas zonis gemmatis. Carbaſa.] ueſtes ex lino. Carbaſus lini genus quod pro ueſtibus & uelis ſæpe ponitur. Fluxa.] longa. Quiſq; ſuas.] hi ſunt apud Gangarides, regio Partalis uocatur, quum ad ſenectam peruenêre ſeipſos in rogos iniiciunt ut faciant ſuperis tanquam ſacrum. Vide Strabonem ubi de Bragmanis. Gymnetis & Gymnoſophiſtis. Iniecisse manu fatis.] inferre ſibi mortem. Cappadoces] Armeniæ maiori contermini & Euphrate diuiſi. Amani] Amanus mons eſt, quà Syris Ciliciam ſeparat. Niphatem.] Armeniæ fluuius præcipitem. Tenens.] accolens. C

Coatræ.] ciuitas ad Perſidem ubi aëra uincere ſummum arboris haud ulla iactu potuere Sagittæ, ut ait Maro. Arabes populi in Aſia inter Iudæam & Aegyptum. Mirati umbras.] Vmbræ enim quæ nobis ad Occidentem conuerſis dextræ ſunt, illis ſiniſtræ ut inquit Solis Sunt autem inter Aequinoctialem, & Tropicum duasq́ habent æſtates & totidem hyemes, ſolſtitia quatuor, & umbras dextras, ſiniſtras perpendiculares, orientales ſed quando citra Tropicum uenerunt ſemper habuerunt Septentrionales. Oreſtas.] populos in India, puto legendum Oretas, qui in India ſunt & non Indorum lingua, ſed ſua loquuntur. Carmanos.] Carmania ultra Perſiam regio. Flexus.] eſt enim ultra dimidiam partem torridæ Zonæ, ubi terra eſt multò decliuior noſtra Meridiẽ uerſus. Non tu tam mergi tamẽ aſpicit Arcton] Plin.

inquit,

A uiquit. à fluminis Hitali Septentriones primum nauigantibus apparuiſſe. *Arcturum nec omnibus terris noctibus nec totis umquam.* Velox] *quia illis occidit nobis non.* Bootes.] *cuius lucidiſsima ſtella arcturus eſt.* Exigua nocte.] *parua parte noctis.* Aethiopumq; ſolum.] *Aethiopia parté. ſupple mouit.* Quod non premeretur.] *eſt enim Aethiopia iuxta mediā torridam zonam, extenditurq; ab Oriente Hiberno ad Occidentem Hibernum, ut Sol. ait. Aſtrologi aliter hunc locum intelligūt, dicuntq; ſigna Zodiaci in duas partes diuidi in Cardinalia & Regiones. Cardinalia dicuntur ſigna in quibus incidunt ſolſtitia, & Aequinoctia ut Capricornus & Cancer, Libra, & Aries. Regiones uerò appellantur Intermedia & ſic Aethiopia cum ſit ſub Aequinoctiali, non premitur ab aliqua regione, ſed tātum à duobus ſignis Ariete, & Libra. Taurus ergo contingit ipſam pede exporrecto Aequinoctialem uerſus. ſic illi quos quidem ſuperiore ratione refutaremus, & multorum auctoritate, ſed quid opus cum à pede Tauri Septentrionalis ſigni tangi non poſsit: itaq; ut melius cum iis ſentiamus cenſemus & So-*

B *linum & Plinium, & reliquos emendandos, & pro Oriente Hiberno apponendum Oriente uerno.* Poli ſignifer] *Zodiaci qui circulus diuerſos Polos à Polis mundi habet* Lapſu poplite] *externo crure, eo enim geſtu in ſignum conuerſus eſt Taurus, quo Europæ blanditus eſt ut facilius conſcenderet.* Vltima ungula] *ultima pars ungulæ.* Qualiq; caput] *hoc eſt, Tygridis Euphratisq; accolæ Tygris oritur in regione Armeniæ maioris fonte conſpicuo in planitie loco nomen Hellegoſine eſt ipſius, qua tardior fluit Diglito unde cōcitatur à celeritate Tygridis incipit uocari, ita appellant medi ſagittam.* Euphrates] *qui oritur in præfectura Armeniæ maioris Caranitide in monte Aga ſeu Capote.* Non diuerſis] *non diſtantibus.* Perſis] *Orientalis regio iuxta Cedroſiam.* Quod potius ſit nomen.] *qua nomine appelletur, & an Tygridis & Euphratis pereat nomen.* Sparſus in agros.] *nam Meſopotamiam irrigat more Nili, & ideo dixit uice undæ Phariæ.* Fertilis.] *interpretatio nominis, qualis apud Vergil. exul Parthus, Euphrata enim fertilitas dicitur.* Abſorbet] *nam occurrente*

C *Tauro monte in ſpecu mergitur, ſubterq; lapſus ab altero latere eius erumpit, deinde rurſus mergitur in cuniculos.* Non abnegat.] *ipſa tellus in mare enim Perſicum exit.* Diuerſa.] *Pompeiana.* Dub. am.] *neutri enim fauebant.* Contenti ſe. du.] *læti quod Craſſo interempto. res Rom. rediiſſet ad duas duces, quos ipſi commiſiſſent.* Scythiæ pop] *id eſt, Bactriani. Scythia Tanai diuiditur parsq; eius in Aſia pars in Europa eſt.* Errantes.] *quoniam in curribus uagantibus habitant.* Tinxēre.] *Venena infecēre Ouid in 1. de Ponto qui mortis ſæuo geminent, ut uulnere cauſas omnia uipereo ſpicula felle linunt.* Bactros] *fluuium in finibus Scythicæ Aſiaticæ, à quo Bactra Bactrorū regio & urbs, & Bactri, & Bactriani populi nominantur* Hircania.] *in Aſia Scytharum regio.* Eniochi Lacedæmonii.] *Eniochi in Aſia iuxta Pontum gens fera, quæ ut Plin docet ab Amphito & Telchio Caſtoris & pollucis aurigis Originem traxit.* Sarmatæ.] *gens in una parte Meotidis Boream uerſus.* Moſchis.] *populis ad Hircanum mare.* Colchorū.] *iterum dixit Colchis regio eſt iuxta Pontum.* Phaſis.] *Colchorum fluuius.* Ditiſsima] *propter aureum uellus.* Halis.] *Cappadociæ fluuius inter Calibes decurrens iuxta Licaſtam ciuitaté inſignis uictoria Manlii Vulſonis & clade Gallogræcorum.* Crœſo] *regi Lydorum.* Fatalis.] *pernicioſus fato, quoniā ea tranſgreſſa regnum amiſit: nam ut eſt apud Iuſtinum, quum Babyloniis, quos Cyrus oppugnabat, ferret auxilium; uictus eſt, & in regnum refugit. Cyrus quoque poſt uictoriam compoſitis in Babylonia rebus bellum in Lydiam tranſtulit, & ibi Crœſi exercitum fudit. Crœſusq; ipſe captus conceſſis urbibus proximam maieſtati Regiæ uitam degebat.* Fatalis] *conſulenti Appollinem Crœſo ita reſponſum eſt. Crœſus perdet Halim tranſgreſſus plurima regna. Sine ut de diuinatione Cicero ait Crœſum Halim penetrans magnum peruertet opum uim, oraculoq; non intellecto contra Cyrum ſe contulit.* Tanais.] *à Tanao Scytharum rege dictus ex Ripheis montibus fluens ex Arcto in Orientem Sarmatas Scythasq; irrigat: Idem in Meridiem uerſus ſuſcipitur à Meotide poſt Euxinum pontum ingreditur iuxta Theodoſiam urbem.* Ampliat.] *dilatat: nam quum flectitur Aſiam uerſus, Europa ſit latior, quum uerò Europam uerſus Aſia amplior ſit.*

Qualiq; fretum.] *Boſphorum Cymmericum dicit, & Auxinum ex quo Meotidis paludis unda emittitur in Propontidem.* Egerit.] *emittit.* Torrens fretum.] *uelox mare & præceps quòd fluit nunquam tamen refluit* Pontus.] *Euxinum mare.* Herculeis auferrur gloria metis] *imminuitur laus de Mediterranei maris immiſſione qui etiam ab Euxino uidetur oriri: nam ſemper in Propontidem fluit. Legimus tamen in extremis ripis Tanais apud Raboſteros terminum eſſe itineris Alexandri Macedonis, aris ab eodem impoſitis ſignatum.* Metis] *terminis & columnis Herculis quarum altera eſt in extremo Bethicæ: altera in Aphrica, hæc Calpe, illa Abyle nominatur: ſunt autē duo montes quos olim unctos Hercules dicitur direxiſſe & in terras Oceanum miſiſſe. Gades autem inſulæ ſunt & oppidum ad oſtium noſtri maris quod Gadadir & Tarteſſus etiam appellatur.* Hinc & Sidoniæ.] *uenere & qui à Sidoniis traxēre Originem.* Arimaſpe.] *populi in Scythia Aſiatica ultra Meotidem. qui ut libro quarto, docet Herodotus unum oculum in fronte habent, & cum Grypibus Smaragdos & aurum cuſtodientibus bella gerunt: dicti ab Arimo & Spu quæ lingua Scythica ſignificant unum oculum.*

Arius] *Scythiæ populus.* Maſſagetes.] *in Scythia populi, qui pugnantes in Sarmatas & per deſerta uagantes ex imis pedum equorum detractum ſanguinem bibunt. Claudianus in Rufinum & qui Cornipedes in pocula uulnerat audax Maſſagetes.* Geloni.] *in Scythia populi, à Gelone Herculis filio dicti. Virgil. in ſecundo Georgic. pictos appellat. in tertio ait, Biſſaltæ, " quo more ſolent acerq; Gelonus. Quum fugit in Rho- " dopem atque in deſerta Getharum. Et lac concretum " cum ſanguine potat equino.*

Non quum.] *nec Cyrū, nec Xerxem, nec Agamēnona tot ſub ſe habuiſſe milites inquit, quot in Pomp. auxilium cōmeniebant.* Quum] *quādo.* Cyrus.] *Perſarum rex qui contra Crœſum Lydiæ regem ſe contulit.* Deducent agmina regni Mæonii, *ducent exercitum in Lydiam. Lydia enim quæ à Lydo Tyrrheni fratre eſt dicta ante Mæonia uocabatur.* Perſes.] *id eſt, Xerxes Perſiæ rex qui Græciæ bellum inferens quinquies mil-*

le millia & ducenta actoginta millia hominum ſeptingentoſq; & ſexaginta (ut ſcribit Herodotus) habuit. Nauium quoque decies centum millia numero, ut ait Iuſtinus. Telis effuſis.] *inſtit enim ſingulos ſingulas ſagittas emittere & ſic milites numerauit.*

Fraterniq; ultor amoris.] *hoc eſt, Agamemnon in Troiam proficiſcens, qui Helenam Menelai fratris uxorem à Paride raptam ulciſcebatur.* Quum.] *quando.* Tantis.] *tot Pindarus, inquit, biſſeptem uenêre minus quàm mille ducentæ.* Ordo eſt. Tot reges.] *non habuere unum ducem quum Cyrus, &c.*

Coiere.] *conuenêre in unum.* Cultu.] *habitu.* Ora.] *linguæ.* *Miſſura comites ruinæ, immiſſura ſocios cædi.* Exciuit] *commouit.* Exequias.] *Pompam.* Funere.] *morte.* Non corniger Ammon.] *unum Aphrica etiam miſit auxilia. Ammon Iuppiter in formam arietis in Libya colitur, cõſtitutus à Baccho, qui ariete duce fontem ſitiens admuenit. Ammon autem arena interpretatur, de ea libro nono dicendum uberius.* Marmaridas.] *Marmaridæ à Phere Domi ferme regione, ad Syrtim uſque maiorem porrecti ſunt.* Quicquid] *id eſt, quantumcunq;.* Mauris.] *qui ſunt in ultima Aphrica Occidentem uerſus.* Paretonis] *Paretonium oppidum cum portu quadraginta ferè ſtadiorum ad Syrtim maiorem eſt.* Eoa.] *ad Orientem uerſa.* Præſtitit.] *conceſſit.* Ne non ſemel acciperet omnia.] *certè ut ſemel una uictoria omnia occuparet conuenit in Pharſalia totus mundus.*

Ille ubi.] *infectis his quæ in urbe agere deſtinauerat Cæſar in ulteriorem Galliam profectus cognouit imbilium Ruffum præfectum & Domitium ad occupandam Maſſiliam à Pompeio miſſos nauibus actis atq; ſeptem Præmiſſos etiam legatae Maſſilienſes domum nobiles adoleſcentes quas ab urbe diſcedens Pompeius erat adhortatus ne noua Cæſaris officia ueterem ſuorum beneficiorum in eos memoriam expellerent. Quibus mandatis acceptis Maſſilienſes portas Cæſari clauſerunt, Albiciſq; ad ſe aduocatis: frumento aduectu aſſciuit que armorum in urbe inſtituit, muros, claſſem, & portas reficiebant, ex Cæſaris commentarijs.*

Agmine rapto.] *exercitu celeri.* Nobiſeram.] *altam, ſuſtinentemq; uuber.* Superuolat.] *raptim tranſcendit.* Alij.] *populi Galliæ & Hiſpaniæ ciuitates.* Famæ.] *Cæſaris.* Phocais iuuentus.] *id eſt, Maſſilienſes qui à Græcis Phocenſibus ſunt oriundi. Illi enim à Perſis afflicti ad hoſtia Rhodani commigrantes Maſſiliam petroſa in loco cui portus ſubiacet conſtituerunt.* In dubijs.] *rebus.* Non Grais leuitate] *leues enim ſuapte natura ſunt Græci & inconſtantes.* Iura ſignata.] *fœdera ſcripta quæ cum Populo Romano habebant.* Cauſas.] *rationes iuſti & equi.* Non fata] *non fortunam ſucceſſum' que Cæſaris.* Ante.] *uidelicet quàm integræ fidei ſpecimen darent & periculum facerent.*

Indomitum furorem.] *inflexibilem iram & impetum.* Duram.] *pertinacem.* Prælata fronde Mineruæ.] *mos legatorum erat oleam ſignum pacis » geſtare & prætendere. Virgilius in 7. Centum Oratores » auguſta ad mœnia regis, ire iubent ramis uelatos Palladis omnes.* Propinquum] *aduentantem enim Cæſarem procul ab urbe adierunt.* Mineruæ Cecropidæ.] *Palladis Athenienſis quæ oleam admuenit.*

Semper in externis.] *habet hæc oratio latentem dissuaſionem belli ciuilis & fidelis decreti Maſſilienſium honeſtam expoſitionem. Ea eſt ſe fidos Populo Romano ſocios nolle bellis ciuilibus immiſcere, licereq; Cæſari depoſitis armis Maſſiliam ingredi, quam ſi ſtatuerit oppugnare, certum ipſis eſſe quæq; aſperrima pro ſeruanda fide & libertate perpeti uelle. Totaq; ad placandum Cæſarem tendit oratio. Exordium ſumitur à beneuolentia per antiquæ ſocietatis & fidei uerecundam commemorationem & promptitudinem ad præſtandum officium.* A Omnis ætas.] *omnis antiquitas quæ Romanis continetur hiſtorijs. Annales ſunt hiſtoriæ per annos notatæ, ut docet Gellius libro quinto.* Fata communia.] *communem ſucceſſum & aduerſitatem.* In externis] *contra exteros alienoſq; geſta.* Triumphos] *uictoriam ex qua triumphaturus.* Ignoto orbe.] *ignotis gentibus.* Dextras.] *deuotas, iuuentutem deputatam.* Funeſtas.] *mortiferas, luctuoſas.*

Diſcordes.] *uos.* Damus lachrymas.] *miſeret nos & deflemus.* Secretum.] *ſeceſſum quo confugiant ciues qui uolunt eſſe ab illis immunes.* Tractent] *accingantur & inferantur.* Nulla manu.] *non aliqua noſtrum.* B Sacra uulnera.] *execrabilia, hoc eſt, non geramus in Romanos ſcelesta bella.*

Si cœlicolis.] *argumentantur à ſimili quod tantis bellis externi ſe immiſcere non debeant. Nam ſi dij diſcordes, inter ſe pugnent, aut ſi in eos Gigantes inſurgant tamen homines licet pij præ ſtupore & ignoratione uictoriæ non auderent ſauere Ioui.* Furor.] *ira, diſcordia.* Cœlicolis.] *per hos Senatum per gigantes Cæſarem intelligit.* Terrigenas.] *fuerunt enim terræ Titaniq; filij.* Tentarent aſtra] *oppugnarent cœlum.* Pietas humana.] *homines Plinius* Votis.] *apertis deſiderijs.* Sorte.] *ſtatus & fortunæ.*

Sciret per fulmina.] *ex fulminibus intelligeret.* Solum tonantem.] *Iouem per quem uidetur Pompeium indicare qui erat in Senatu primus & belli dux.*

Adde] *earum gentium temeritatem accuſat, quæ bellis ciuilibus ſe ſponte immiſcent.* Iners.] *uilis & inafficioſus.* Horret contagia ſcelerum.] *timet corruptionem belli ciuilis.* Coactis gladijs.] *compulſis militibus.* Sit mens iſta quidem.] *in ſui propoſiti commendationem optant omnes in eadem eſſe ſententia.* C Mens iſta.] *propoſitum ſimile.* Recuſent ueſtra fata.] *nolint uos incrimere.* Alios.] *externos, ſed uos ipſi inter uos pugnetis: nam ſtatim præ neceſſitudine quæ inter uos eſt ceſſabitis.* Cui.] *certè unicuiq;.* Diuerſi] *oppoſiti.* Fratres.] *nominandi eſt, ſed rurſus ſupple in accuſandi.* Finis adeſt rerum] *ceſſabunt bella ciuilia.* Illis.] *externis.* Fas eſt] *licet in uos ſæuire* Hæc ſumma.] *hæc breuis collectio eorũ quæ precaturi te ſumus, ut relicto exercitu inermis ingrediare.* Infeſta] *hoſtiliter uenientia.* Credere.] *committere te & fidere.* Excludi] *repelli, & extra manere.* Admiſſo Cæſ] *ſuſcepto à nobis.* Sic locus.] *perſtat in eo, ut Cæſari diſſuadeat ſe hoſtẽ non eſſe.* Exceptus.] *liber & exemptus à bello.* Fauſtũ.] *fœlicitas.* Conſulat urbi.] *prouideat Romæ.* Fœdera ſi placeant.] *ſi eritis fœdus & pacem inter uos inituri.* Sit.] *ſuperſit hic locus.* Veniatis] *uenire poſſitis.* Vel cum tanta.] *ab honeſtiori & utiliori argumentatio.* Diſcrimina] *pericula* Martis Iberi.] *ne uetus Pompeij exercitus qui in Hiſpania*

eſt

Arſt Galliam occupet. Deflectis.] declinas ad nos cum illuc accelerés. Rapidum.] acceleratum. Non pondera.] attenuant rem ſuam ut digni negligi uideantur, non enim ſunt hi in quibus ſiue foueant. ſiue expugnent belli pondus conſiſtat, præſertim cum in armis ſint infœlices. Momenta.] impulſiones & efficacia.

Manus exul.] multitudo profuga ab antiqua in Græcia patria. Horatius] Nulla ſit hac potior ſententia Phocæorum. Velut profugit execrata ciuitas. Agros atque lares patrias habitandaq; fana, feris reliquit & rapacibus lupis. Exuſtis.] à Xerxe, & ab ipſis in nouas ſedes migrare conſtituentibus. Exiguis mœnib.] paruo oppido Eſtq; ardo & poſt tranſlatas acies Phocidos exuſtæ, nos quos ſola fides illuſtrat ſumus tuti in mœnibus. Sola fides.] ſemper enim fide clari fuêre. Liuius in ſecunda bello Punico. Nec hoſpitale quicquã peccatum ne ſatis prius auditum, quam Maſsiliam uenerũt.

Claudere muros.] à difficili argumentatio ad Cæſarem terrendum. Hauſtus raptos.] potum ſubſtractum Auerſis fontibus] amotis fluminibus & ipſo Rhodano. Larga Ceres.] copia panis. Tunc horB rida certi.] parati ſumus uideri macilenti. Contingi.] inſici & morderi à uabie cruentatis dentibus, uel opprimi tabe, ulceribus & ſcabiei morſu ut famelicis ſolet accidere. Saguntum.] Valerius libro ſexto, hæc ait, Saguntini uictricibus Hannibalis armis, intra mœnia ſua compulſi cum uim Punicam ulterius nequirent arcere collatis in forum quæ unicuique erant chariſsima. Atque undique circundatis accenſiſq; ignis nutrimentis ne à ſocietate deſiſterent, publico & communi rogo ſe ipſos ſuperiecerunt. Eſt autem Saguntum oppidum in Hiſpania à Zazynthijs conditum, diciturq; & hæc Saguntus uel Saguntus. Silius.] Conclamant utrinque acies ceu tota Saguntos. Igne micet. Trahentes.] ſugentes. Sicca.] nihil lactis habentia ob inediam.

Fata.] mortem. Miſcebunt uulnera] ſeipſos interiment. Coacti.] compulſi à te. Hoc.] quod mu- C tuo ſe occidant, quàm contra Romanos pugnent. Graia.] Maſsilienſis oriunda à Græcia. Ducis.] Cæſaris. Prodita] manifeſtata: nam uultum coloremq; mutauit, & truces oculi euaſêre. Vana mouet.] Cæſar conuerſus ad milites Maſsiliam ſe deleturum denunciat, hilariq; eos animo eſſe iubet, & confidentiam Maſsilienſium arguit ſimulatoſq; dolos improbat. Ideo enim internum ſuſcipere uolebant: ut ipſum caperent, quare de his ſumpturum ſe pœnas minatur. Fiducia.] confidentia & improba ſpes. Curſus.] accelerati itineris. Graios] Maſsilienſes. Ad axem Heſperium.] ad Hiſpaniam regionem occidentalem. Vacat.] uacuum tempus eſt. Gaudete.] quia cum gloria ipſam diripietis Munere fatorum.] deorum benignitate, & eſt tacita laudis expreſsio oſtendit enim eos pugnandi cupidos eſſe. Ventus.] ſimilitudo qua ſe uenta & igni pacem ſpacio mani, hoſtes arboribus & materia comparat. Robore.] ſpeciem pro genere poſuit. Inani.] libero arboribus. Nullis.] nulla manu. Nocet.] deſides euadimus. Armorum.] exercitus & potentia noſtra. Qui potuere.] uinci quos uincere poſſumus. Sed ſi ſolus.] Ironia. Degener.] uilis & humilis. Dimiſsis.] depoſitis. Tecta patent.] aperiuntur portæ admittent me. Excludere] expellere. Incluſiſſe] in carcere continere, deeſtq; ſed etiam. Contagia] corruptionem. uolunt enim bello ciuili ſe maculare. Fugant.] expellunt. Dabitis pœnas.] nunc ad legatas ſe mittit. Meo æuo.] meis temporibus. Quam duce me bellum, quàm meis partibus inhærere, quod qui non facient tuti non erunt. Sic poſtquam.] quibus iniurijs permotus Cæſar legiones tres Maſsiliam adducit turres uineaſq; ad oppugnationem urbis agere, naues longas Arelate numero duodecim facere inſtituit. Quibus effectis armatiſq; diebus 30. à qua die materia cæſa eſt adductiſq; Maſsiliam: his Decimũ Brutum præfecit. C. Trebonium legatum ad oppugnationem Maſsiliam reliquit. Ad urbem haud trepidam.] ad Maſsiliam nil metuentem, quia ſe ad bellum parauerat. Vallata corona.] circundata ordine armatorum cuſtodum. Mœnia clauſa.] urbẽ clauſis portis. Haud procul.] Locus caſtrorum deſcribitur, & ut uallis inter caſtra & urbem repleta eſt agere, & obſeſſa Maſsilia explicatur. Maſſilia ut in ſecundo bellorum ciuilium ſcribit Cæſar, ex tribus ferè partibus oppidi mari abluitur: reliqua quarta eſt quæ aditum habet à terra. Huius quoque ſpacij pars ea quæ ad arcem pertinet loci natura & ualle altiſsima munita longam & difficilem habet oppugnationem. Trebonius igitur in uiminibus & materia comportata aggerem in altitudinem pedum octuginta extruxit. Tumulus.] collis. Explicat campum.] habet paruam in ſummo planitiem. Diffuſo uertice.] dilatato cacumine. Patiens cingi.] quæ poſſet circundari. Munimine.] uallo. Proxima] uicina huic rupi. Conſurgit.] erigitur & munita eſt. Sedent.] iacent & uallis latitudinem montiſq; diſtantiam indicat. Statura] quæ ſtaret & erigeretur uel conſtatura. Committere.] coniungere Diuerſos.] urbis & caſtrorum. Aggere.] congerie terræ & faſcibus uiminum. Prius.] placuit. Vt clauderet urbem.] ut excluderet omnem aditum per terram hinc & illinc nam aggerem & foſſam duxit à caſtris ad maria. Pabula.] paſcua. Brachia.] aggeres. Ceſpitibus.] glebis terræ cum herba. Cruda.] dura Tollentia pinnas.] erigentia turriculas & propugnacula in ſimilitudinẽ pinnarum muri. Iam ſatis.] non paruam laudi, inquit, aſſecuti ſunt Maſsilienſes quod ſoli auſi ſunt reſiſtere Cæſari. Memorandum.] memoratu dignum. Curſum belli.] impetum Cæſaris. Cunctis raptis.] cæteris urbibus ſtatim occupatis.

Vna.] ſola. Mora.] longa oppugnatione. Quantum.] magnum profecto. Tenentur.] retinentur ſucceſſus Cæſaris. Properans] imponere mundo feſtinãs præficere Cæſarem. Perdit.] in caſſum conterit. Nemora.] conſita arbores amœnitatis cauſſa. Robore.] arboribus ut earum trabibus, & materia hinc & illinc aggeris latera firmarent, media autem replebat ex faſcibus uirgultorum & terra. Virgulta.] uimina Rami arborum & fruticeꝫ. Molem.] congeriem rerum. Suſpendant.] ſuſpenſa attolãt. Agger.] tota ipſa machina Preſſus.] oneratus. Arctet humũ.] cõprimat terrã, ſed trabes põdus ſuſtineãt. Ligatã.] incluſam Compage.] coniunctione. Ne cedat.] ne diſſoluatur ob turres. Lucus erat.] Sacri uenerãdiq; loci quẽ Cæſar excidit deſcriptio. Violatus.] cæſus. Cingens.] cõplectens. Obſcurũ.] tenebroſum. Solib.] radijs ſolarib. illuc non penetrantib. Panes.] dij ruſtici, Fauni ſiue Saturni filij. Syluani.] dij ſyluarũ Nymphæ.] Dryades & Amadryades. Barbara.] efferæ et inhumana. Ritu.] conſuetudine.

ſuetudine: quia homines illic mactabantur. Aræ cum altarib] *Aræ tam ſuperum deorum quam inferum ſunt. Altaria ſuperum tantum.* Diris] *efferis.* Luſtrata.] *expiata.* Luſtris.] *cubilibus & antris ſuis.* Incubuit.] *flauit.* Excuſſa nubibus.] *quæ ex nubiũ colliſione naſcuntur, ex Epicuri Anaxagoræq́ ſententia.* Non illis] *uirent, inquit illic arbores, quanquam ſint non tanquam ſub dio ſed ſub tecto, nec auras alentes aſpiciant.* Horrorꝫ ſuus.] *propria uiriditas.* Non illis auris.] *nulla aëris luce.* Tum plurima] *plurimi illic riui ſed nigri ſunt.* Cadit.] *emanat è fontibus.* Mœſta] *ſqualida mœroremq́ inducentia.* Carent arte.] *nullo ſunt artificio fabricata.* Extant informia.] *eminent indolata & turpia.* Truncis] *in ſtipitibus arborum.* Situs.] *ſqualor & lanugo qui propriè ex humore aut nulla tractatione, & cultu oboritur.* Putri.] *corrupta.* Facit attonitos.] *terret aſpicientes.* Non uulgatis figuris] *non enim ea forma deos illos effigiant quo reliqui alios.* Nõ noſſe] *ex ipſa figura.* Iam fama.] *miracula quæ in ipſa loco ſolebant accidere memorat.* Cauernas.] *antra.* Mugire.] *reſonare, translatio à bobus qui propriè mugire dicuntur.* Procumbentes] *ſiue uetuſtate ſiue prodigioſè.* Taxos.] *arbores quarum ſuccus eſt uenenoſus, hinc toxica quaſi taxica dicta eſſe Plinius docet.* Et non ardentis.] *uidebatur comburi cũ illic nullum eſſet incendium.* Roboraꝙ.] *uidebantur ab ingentibus draconibus arbores eſſe complexæ.* Propiore cultu.] *non enim locum ingrediebantur, nec propius accedebant metu deorum.* Ceſſere.] *dedere locũ abſtinenda tam die quam noctu.* In medio axe] *in media cœli regione, hoc eſt, in die, intelligitq́ medium quicquid cœli eſt inter Orientem & Occidentem.* Pauet receſſos] *timet adire.* Ipſe.] *emphaſis quaſi dicat, qui deis amicus eſt.* Deprendere.] *inuenire numen ipſum.* Iubet.] *Cæſar.* Procumbere.] *excindi.* Ferro immiſſo.] *ſecurib infixis.* Operi.] *ad opus* Bello priori.] *bellico Gallico, quod annis ſuperioribus geſſerat, Cæſar in alias urbes.* Nudatos.] *priuatos arborib. reliquit enim ſyluis excitis ſola ſuperat.* Forte manus.] *magnanimi milites.* Moti.] *territi.* Verenda.] *obſeruanda.* Robora] *ligna.* In membra ſua] *quod Lycurgo Threicio uitem incidere conanti accidit cruſq́ ſuum pro ſui ſe incidit.* Implicitas cohortes.] *dubitantes & impeditos milites.* Vibrare.] *cum motu tractare & cõcutiendo immittere.* Bipennem raptam.] *ſecurim ab uno militum extortam.* Aeriam.] *altam.* Merſo.] *immiſſo.* Violata] *corrupta, uim paſſa.* Iam ne.] *in Galliꝙ ſuperſtitionis contemptũ, & in militum cohortationem Cæſar hæc dixit, quo ita numinum ſi qua eſſet in ſuum caput conuerterentur.* Feciſſetꝙ nefas.] *uiolaſſet ſacra.* Secura.] *ſine reſpectu deorũ uel bis repetatur non.* Non ſublato.] *adhuc enim metuebant, ſed magis Cæſarem quam deos.* Expenſa.] *ponderata & conſiderata, utra magis nocere poſſet.* Procumbunt.] *ornri exciduntur arbores ipſa ingenter.* Ilex.] *arbor glandifera, de qua Virg. Ilicis & nigra ſpecies poſſeſsiuum eius eſt ilignus.* Sylua dodones.] *quercus Ioui Dodoneo dicata alluſitq́ ad fatidicas quercus Epiri.* Alnus aptior flu.] *ex qua fiunt naues. Statius in 6. Alnus amica fretis.* Cupreſſus *arbor feralis diti ſacra quæ in funeſtis nobilium domibus plantabatur, eiusq́ ramis rogorũ latera intexebantur: ut in ſexto. Virg. indicat. Caſa nunquam ferre pulſat: diciturq́ cupreſſus, & cypariſſus.* Nõ plebeios lu.] A

nobilium mortem. Poſuere comas.] *exciſa ſunt.* Propulſa.] *impulſa.* Suſtinuit ſe.] *erat ſuſpenſa in aëre propter arborũ ramorumq́ denſitatem licet eſſet exciſa.* Populi.] *ciuitates.* Exultat.] *gaudet, ſperabant enim deos fore ultores. & Cæſarem meritis ſupplicijs affecturos.* Quis enim] *nemo enim exiſtimabat Cæſarẽ id impunè facturũ.* Seruat multos.] *ſententia eſt, cũ adiecta querela.* Vbiꝙ ſatis.] *poſtquã ſatis materia eſt exciſum Trebonius raptis undiq́ iuuencis ipſam ad aggeres comportari curauit.* Satis.] *ſupple eſt eis.* Ferũr.] *nemus.* Fleuere annum.] *lachrymauerunt fructus annos ſe amiſiſſe: quia ereptis bubus arare & ſerere uã potuere.* Plauſtra ruſtici.] *currus.* Aratro.] *ab aratra.* Ceſſantis.] *fructũ non ferentis.* Dux tamen] *Cæſar oppugnationem fore longã proſpiciens, præfecto Bruto claſsi & Trebonio terreſtri oppugnationẽ Hiſpaniam uerſus iter arripuit.* Haſuri.] *diu duraturi.* Acies Hiſpanas] *uetterem Põpei exercitũ* Geri] *ut gereretur à Bruto & Trebonio.* Erigitur.] *ſtruitur.* Axibus ſtellatis.] *lignis in ſtellarũ ſimilitudinem cõmiſſis, cõnexis, quod fieri ſolet ut ipſa machina quæ erigitur firmior ſit.* Axem ſutẽ.] *nõ* B *moda regionem, et lignũ, aut ferrum circa quem uertitur rota. Sed quodcunq́ genus ligni aut tabularũ axem, Feſto auctore dicimus* Geminaꝙ] *ſupra aggerem conſtitutæ ſunt duæ turres repulſæ, quæ in aggere affixa non erant: ſed per ipſum agebantur.* Robore.] *ligna.* Cauſa latenti] *trochis & rotis.* Per longum iter.] *per aggerem ipſum.* Repſere.] *diſcurrere.* Nutare] *nutando procederet.* Nutare.] *tremere eſt, & caſum minari.* Iuuentus.] *Maſilienſis.* Iuſſes.] *ſinus concauitatem terræ.* Quod tui ẽ erumpere.] *Terræmotum qui fit ex incluſo uento conanti erũpere, quanquã Anaxagoras dixit terræmotum eſſe ſucceſsione aëris in terra.* Illinc.] *ex turribus.* Cadunt in aciei.] *quæ erant inferiores.* Sed maior Graia.] *ſed uehementiora erant Maſilienſium tela. Cæſar in ſecundo belli ciuilis ait. Tanti erant antiquitus in oppido omnium rerum ad bellum apparatus. Tantaq́ multitudo tormentorum, ut eorum uim nullæ textæ uiminibus uineæ ſuſtinere poſſent. Aſſeres uero pedum 12. cuſpitibus præfixi atq́ in maximis Baliſtis per quatuor ordines cratiũ in terra defigebantur.* Rapta] *raptim immiſſa.* Tenſo.] *turbine, extenſo impetu & no* C *bilitate qua intenditur. Namq́ ut Vitruuius ait. fiunt in capitibus foramina per quorum ſpacia contenduntur, capillo maximè muliebri, uel neruo funes, magnitudine ponderis lapidisq́. quem debet ea Baliſta mittere.* Baliſta.] *inſtrumenti ex ferro, aut taxo, aut oſſe, quæ ſi minor eſt manu Baliſta et Scorpio appellatur quãquã propriè Baliſta dicitur, ex qua emittuntur ſaxa, ut etiam Cicero in Thuſculanis docet quãdoq́ ſignificat machinam, qua magni lapides emittuntur.* Vnum latus.] *unã corporis partem.* Pandens uiam.] *perrumpens.* Fugit relicta morte.] *egreditur relicto mortifero uulnere.* Poſt uulnera.] *poſt uulneratum traiectumq́ hominem, telum egreſſum ulterius euolat.* At ſaxum.] *Saxa uerò quæ ex tormentis & machinis maiori ui mittebantur, totũ hominẽ conterebant.* Ictu uerberis.] *percuſsione & iactu trabis, ex qua uelut è funda ſaxa emittũtur.* Excutitur.] *excutiendo emittitur.* Rutus.] *ipſum ſaxũ.* Rupes] *ſaxũ.* Quaſ uetuſt.] *quæ et uetuſtate & uẽto diſſoluta.* Exanimat.] *perimit.* Diſsipat.] *diſpergit & cõtũdit. Arma*

membra

A membra quæ quàm ſunt eorum partes iuncturaq́ ipſa. Ve tamẽ.] propinquantes, inquit muro Romanos ſaxa & tela tormentis emiſſa, quia altius longiusq́ tendebant non poterant lædere. Cæſar tamẽ ſic ait, itaq pedalibus lignis coniunctis inter ſe Porticus integebantur, atque hac agger inter manus proferebatur. Antecedebat teſtudo, pedũ ſexaginta æquandi loci cauſa facta. item ex fortiſsimis lignis, eoluta omnibus rebus quibus ignis iactus, & lapides defendi poſſent, ſed magnitudo operum muri altitudo, atq turrium multitudo, tormentorum omnium adminiſtrationem tardabat. Virtus tecta.] fortes milites tecti. Sobit.] propinquauit. Denſa teſtudine.] denſis ſcutis Teſtudo enim dicitur, quum milites iuncti incedunt clypeis capiti ſuperimpoſitis & connexis. Eam poëta ſequentibus uerbis deſcribit. Sic & Vergilius. Accelerant acta pariter teſtudine Volſi. Priores.] præcedentes. Armis.] clypeis ſequentium. Vmbo.] clypei curuatura. Extenſus.] eleuatus ſupra caput. Cadunt poſt terga. quia parata in diſtantes, propinquos ferire nõ poterãt. Receſſu] ſpacio. Flectere ictum] inclinare, & mutare, ut breuius iacerent. Modum.] menſurã. Ad lon

B gioqua tela.] ad ictus telorũ, lõgius emittendos. Aut.] coniunctio eſt, & cum uerbo mutare iungenda. Mutare.] temperare, ne longè procederet. Euoluunt.] euoluendo emittunt. Nudis] abſq armis & tormentis. Dum fuit armorum ſeries.] dum teſtudo & ſtetit ſuo ordine, & non eſt à Maſsilienſibus fracta, nil detrimenti accipiebat à ſaxis, ut tecta nihil à grandine. Innocua.] non nocente, quanquam Nonius frigidè ut mihi uidetur, ait, innocens non nocens. Innocuos illæſos, citatq́ Virgilium ſedere carinæ omnes innocuæ. Virorum.] Maſsilienſium Incenſa.] inflammata. Cratem perpetuam.] teſtudinem continuam Fabius cum duo ſint genera orationis, altera perpetua, quæ Rhetorice dicitur, altera conciſa quæ Dialectice. Milite Romano] qui non tantum onus tot'q ictus poterat ſuſtinere. Singula arma.] Clypei ſingulorum. Tunc adoperta.] facta teſtudine uineam admouere, quæ ſit ſuprà docuimus. Vinea.] Cratee terra tectæ. Pluteis.] tabulatis & folis. Tecta fronte.] munita anteriori parte ne milites qui primũ procedunt lædantur. Latentes.] Romani. Moliri.] demoliri, Aphæreſis eſt. Ima, mœnia.] murum terræ vi

C cinum. Aries.] inſtrumentum quo muri feriuntur Eſt autem librata trabs habens in cacumine ferrum ſimile capiti cornibusq́ arietis Incuſſus.] immiſſus. Compagem.] iuncturam. Soluere.] frangere. Subducere] ſubtrahere unum ſaxum è toto muro. Sed ſuper.] Maſsilienſes uerò omni telorum genere repulêre Romanos. Fragmine molis.] fruſto montis, hoc eſt ſaxo. Sudib.] contis & perticis. Adufti.] quod durius eſt. Cedunt crates] frangitur uinea. Exhauſto.] conſumpta. Tentoria.] caſtra Summa uoti.] maximum uotum, & uotorum cumulus. Vt ſtarent.] ut non diruerentur. Victo acies.] crebro tamen per Albicos eruptiones fiebant, ignesq́ aggeri & turribus inferebantur. quæ facilè noſtri repellebant milites, magnisq́ ultro illatis detrimentis, eos qui eruptiones fecerant in oppidum reijciebant. In ferre acies.] immittere milites cõtra Romanos. Texere faces armis] appoſuerunt ſcuta igni, ne uideretur ab hoſte. Lethifer.] mortifer. Telom flamma fuit.] pro telis faces gerebant. Incendia.] ignem quem immittebant. Per munimina.] per aggerem. Nec ait lætas uires.] uehemẽs magnusq́ eſt. Luctetur.] difficulter corripiat & urat. Tædæ.] à ſacib. Maſsilienſium. Conſequitur.] erigitur in ſumum. primò enim fumus, deinde ignis apparet. Spacioſa uolumina.] magnas replicationes & inuolucra. Soluit ſylvas.] comburit ligna aggeris. Cautes crudæ.] dura ſaxa, quanquam propriè ſit ſcopuli pars. Fluxerunt puluere.] in tenuem ſunt puluerem diſſoluta. Procubuit] cecidit. Spes uictis.] aduertendum hic confundi à poëta hiſtoriam: nam primùm deſcribit animum terreſtrem pugnam, inde naualem & ſæpe certatum eſt terra, bis mari, primum quidem terra leuiter, poſtea mari fuit ſuperior Brutus. Inde incenſus eſt agger.] poſtea rurſus mari pugnatum. Inde agger refectus eſt ex lateribus artificio ſummo, & coacti ſunt ad deditionem Maſsilienſes. Victis.] Romanis qui poſſe terra amplius expugnare, iam deſperauerant. Non robore picto.] Romani rudes & indolatas carinas habebant, & omni pictura uacuas. Fulgens tutela.] imago numinis. Solebant enim in nauibus Deum aliquem, qui eas ſeruaret appingere. Pingebant & dracones, piſtrices & equos. Tutela.] ſignũ aliquod numinis quod tueretur nauim. Decuit] ornauit. Conſeritur.] connectitur. Area.] appoſitio, id eſt, ſalum & ſpaciũ: erat enim claſsis ipſa firmior quàm agilior. Et iam.] Iã Brutus, inquit, per Rhodanum ad Maſsiliam, cum claſſe peruenerat. Turrigeram.] quia prætoria & magna. Claſſes.] naues fabricatæ Arelatæ. Cum gurgite Rhodani] cum aquâ & ſecundo flumine. Stœchadas.] tres inſulæ ſtœchades, ut inquit Strabo, incumbunt Maſsilienſibus digna ſatis amplitudine, ſed duæ exiguæ, eas exercent Maſsilienſes opere ruſtico. Stœchadas unam indicat. Necnon.] Maſsilienſes Domitij conſilio, ut ſcribit Cæſar, naues longas decem & ſeptem parauerant, ex quibus undecim tectæ erant, multaq́ nauigia minora: ut ipſa multitudine noſtra claſsis terreretur, magnum præterea numerũ ſagittariorum, claſſeq́ ita inſtructa in Romanam proceſſerunt. Cumq́ utrinq fortiſsimè, & acerrimè pugnaretur magna cum cæde pars Græcarum nauium depreſſa eſt, nónullæ cum hominibus captæ, reliquæ in portum compulſæ ſunt. Quo accepto incommodo ueteribus nauibus refectis, adiectisq́ piſcatorijs & contectis non minori fiducia quàm antè dimicuere ſed iterum uicti ſunt. Robor.] potentiam. Ephœbis.] puberibus, qui primam adoleſcentiam ingrediuntur. Quæ ſtabat in undis.] qua ante fuerant uſi. Emeritas.] etiam ueteres reparauerunt. Emeritas quæ ſuum officium iam peregerant. Tranſlati à ueteribus militibus, & gladiatoribus ſumpta. Vt matutinas.] tempus & maris tranquillitatem, qua naualem pugnam mire deſcribit, adeò quidem aptè, ut potius geri quàm dici res uideatur Fregit aquis.] Radij ſolares in aquam nitenti reflectuntur, & frangi uidentur. Matutinos.] primum apparentes Mater matuta aurora eſt. Liber nubibus.] ſerenus fuit. Poſito.] quieto. Virg. Quum uenti poſuêre. Tenentibus pacem, non flantibus.

Seruatum bello.] compoſitum & tranquillum factũ in huius prælij uſum. Quiſq.] tã Romanus, quàm Maſsilienſis. Statione.] portu. Quanquam ſtatio locus omnis eſt, ubi ad tempus ſtatur. Brutus, ut ſcribit Cæſar, obtinebat ſtationes in inſula. In eũ ergo inſtructa claſſe uenerunt Maſsilienſes, Romani manus ferreas atque harpagones

gones per ſuerant magno numero pilorum tragularum, reliquorumq́ telorum ſe inſtruxerant: ita cognito hoſtium aduentu ſuas naues portu educunt cum Maſſilienſibus confligunt. Paribus lacertis.] *remigibus qui naues lacertorum uiribus mouent.* Tollitur.] *auſertur.* Impulſæ tonſis.] *actæ remis, qui tonſæ dicũtur à decutiendis fluctibus, ut tonſores à tondẽdis & decutiendis capillis, ut Maurus ait.* Crebra uerbera.] *ſpiſsi remorum ictus.* Conuellunt.] *mouent ui eduxũt ex undis.* Cornua Romanæ] *Romanæ claſsis ordinem quæ Maſsilieſi eodem ferme ordine oppoſita erat deſcribit.* Cornua.] *dextrum ſiniſtrumq́ latus ordinis in lunæ formam flexi.* Triremes.] *naues tres remorũ ordines in ſingulis tranſtris habentes.* Quarþ.] *quadriremes.* Quater ſurgens.] *nam cum quatuor ſint quater ad remigandum, ſe erigunt.* Extructi.] *ordinati.* Et quæ] *& quæ habent maiorem ordinem, ut quinq; remes.* Mergunt plures pinus.] *immittunt plures remos.* Multiplicijs.] *multas & diuerſas inter ſe ut biremes & uniremes & eſt appoſitio, ordo eſt.* Validaq; triremes, &c.] *cinxêre cornua rates, &c.* Hoc robur.] *hæ robuſtæ naues inter ſe cornibus erant oppoſitæ, in medio autem minores naues & Lyburnæ continebantur.* Aperto.] *libero, illis qui in cornibus erant.* Lunata.] *curua & flexa.* Lyburnæ.] *naues celeres à populis Libyrnis ſic appellatæ.* Gemino ordine.] *ſunt enim biremes.* Creuiſſe.] *attollere ſeſe.* Prætoria.] *quia brutus præfectus claſsis prætorq́ erat.* Verberibus ſenis agitur.] *ſeno ordine remorũ impellitur.* Molem.] *graue pondus ſe ipſam.* Et ſummis.] *remorũ extremitate longè in mare protenditur.* Vt tantum.] *poſtquã adeò fuêre uicinæ ut una remorũ impetu ſe poſſent attingere, clamor ſublatus eſt, & colliſere ſe naues.* Quod.] *ut ſiue quantum.* Tonſis.] *palmulis.* Vaſto.] *magno.* Præmitur.] *non auditur.* Verrunt cærula.] *trahunt maria cærulei coloris, hoc eſt remigant.* In tranſtra cadunt.] *aptiſsima deſcriptio. Remiges enim in puppim uerſi dum in proram nauim impellunt terga in tranſtra reflectunt, & in pectora remos eductos percutientia redeunt.* Roſtra.] *frontes proratum æratæ.* Crepuerunt] *ſonuerunt.* Rediere in puppim] *mutuo repulſa puppim uerſus recedebant.* Tela.] *lanceæ,* Vacuum.] *liberum remis & nauibus.* Extendunt.] *tam Romanæ quàm Maſsilienſes.* Diductis.] *in diuerſa ductis, & ita ordine dilato ut mutuo naues hoſtiles ſuſciperent medias, quæ breui gyro ad ſuos poſtea reuertebãtur.* Laxata claſſe] *diſſoluto, laxiorìq́ ordine.* Vt quoties.] *ſimilitudo qua curſus nauium fluctib. quos contrarij uenti agitant comparatur.* Aeſtus] *feruor maris.* Zephyris.] *uentis Occidentalib.* Fluctus.] *ſummæ undæ.* Vbi.] *poſtquam.* Duxerunt uacluus tractus] *iuerũt diuerſa tramite & ſulca Hæc quæ uenit.* Illa.] *quæ diſceſsit.* Sed gnais babiles.] *Quo nauium differentia pugnarent etiam Cæſar his uerbis oſtendit. Maſsilienſes & celeritate nauium ſcientia gubernatorum confiſi noſtros eludebãt impetusq́ eorũ excipiebant, & quoad licebat latiore ſpacio producta longius acie circumuenire noſtras, aut pluribus nauibus adoriri ſingulas, aut remos tranſcurrẽtes, detergere ſi poſſent contendebant. Noſtri tum etiã grauitate, & tarditate nauium impediebatur, factæ enim ſubito ex humida materia non eundem uſum celeritatis habebant, Itaque dum locus communis pugnandi daretur æqua animo ſingulas binis nauibus obijciebant, atq; iniecta manu ferrea & retenta utraq; naue diuerſi pugnabãt atq; in hoſtium naues deſcendebant.* Habiles laceſſere.] *eam aptæ ad prouocandum & appetendum.* Gyro.] *reuolutione.* Cedere clauo.] *obtemperare themoni: ut Clauumq́ ad littora, torquet. Eſtq́ propriè fuſtis themonis.* Tarde flectenti.] *quo enim maior eſt nauis, eò tardius flectitur & maiori gyro indiget.* Tentare] *ad tentandum.* Raris.] *claſsis.* Certior.] *firmior erat.* Cariam ſtabilem.] *firmum ſolum pugnaturis.* Terræ.] *uidebantur enim tanquam in terra pugnare.* Artibus & ceteras pelagi.] *contendit arte nauigandi & nauium agilitate qua ſuperamur.* Iam oppone.] *tranſuerſas naues roſtris Maſsilienſium.* Medias carinas] *latera nauium.* Obliquas alnos] *trãſuerſas naues.* Tentauit.] *percuſsit & appugnare uoluit.* Robora.] *fortem nauim.* Ictu uicta ſuo.] *percuſsione ſua læſa.* Cohæſit] *firma ſtetit cum ea.* A

Capit.] *Harpagonibus & manibus ferreis.* Maniæ,] *unci ferrei, ſed propriè ſunt manuum uincula ſicut pedicæ pedum.* Vir.] *Et gruibus pedicas & retia figere cœuit.* Teretes,] *lõgæ & rotũdæ.* Sed tenent remis.] B *his mutuo & pectinatim connexis ſe continent, uel contrario remorum impulſo.* Stetit.] *non mouit: ſe fecerunt enim ſtatariam pugnam.* Tectore æquore] *iam enim coniunctis nauibus mare inter ipſas non uidebatur.* Iam non excuſsis.] *iam cominus pugnabãt: & non iaculis, ſed enſibus res agebatur.* Torquentur tela lacertis.] *emittuntur.* Vulnera ferro nec cadunt longinqua] *tela uulnerantia, nec ueniunt è longinquo emiſſa, eſtq́ metonymia.* Iaculatu.] *immiſſo.* Agit plurima.] *maiorem partem occidit.* Bello.] *hoc ipſa.* Aduerſos.] *hoſtiles & ſuos in hoſtem.* Suis.] *proprijs.* Spumat,] *ſpumam facit.* Obducti.] *tecti.* Vir.] *Limoſoq́ palus obducat paſcua iunco.* Concreto,] *durato, ſanguis enim tam in frigida, quàm in calida dureſcit.* Et quas.] *naues inquit quæ à Romanis captæ Harpagonibus trahebantur coniungi non poterant, cadaueribus interpoſitis impeditæ.* Conferta.] *denſa & interpoſita.* Vincula ferri immiſsi.] *unci iacti.* Subiere profundum.] *merſi ſunt.* Hauſerunt.] *biberunt & ſuffocati ſunt.* Hi.] *alij inquit ex uulneribus difficulter perituri ſubito cum nauibus merſi ſunt.* Luctantem C cum morte.] *reſiſtentem morti.* Irrita tela.] *aliud mortis genus, qui enim integri in mare cadebant telis temerè iacentibus, & non iactis in eos conficiebantur.* Irrita] *in uanum emiſſa, & quæ nullum in nauibus uulnerarent.* Suas.] *ad quas faciendas immiſſa erant.*

Fruſtrata pondere.] *decepto ferro, uulnere non illato.* Exceptum.] *infixum alicui, in quem incidit.* Vulnus.] *corpus quod uulneraret.* Phocaicis.] *quomodo una Romanorum nauis duabus Maſsilienſium reſiſteret narrat.* Vallata.] *circundata.* Robore diductc] *fortibus militibus diuiſis in naui tranſuerſa.* Aequo Marte.] *pari & forti pugna.* Tagus.] *Romanus miles.* Retentat.] *retinere conatur.* Amplauſtre] *ornamẽtum nauis, Feſto auctore dictum quòd amplius ſit, quàm quo nauis indigeat. ſunt tamen qui uelint Græcum eſſe & ſubtrahant m. primamq́ eius quidam corripiunt.*

Cicero.] *Nauibus abſumptis fluitantia quærere, plauſtra.* Transfigitur.] *terga Synecdoche.* Ferrum concurrit.] *obuia ſibi ſunt tela medio pectore.* Quo uulnere.]

A nere.] *antiquo an poſtico.* Largus cruor expul. haſt.] *magna uis cruoris.* Vtrasq;] *ambas. Vtitur aũt Hyperbole manifeſtiſsima.* Animam.] *uitã, quæ eſt in ſanguine.* In uulnera.] *nam utraq; cauſam mortis dederunt.*

Dirigit hunc.] *Maſsilienſis Telonis mortem deſcribit, quem à nauigandi aſtrorũq; peritia laudat.* Telonis] *magiſtri nauis.* Nullam magis ar.] *nulli manui melius obtemperauerũt.* Turbante.] *uidelicet ſe, aut ipſas carinas.* Notior.] *exploratior, an ſerena, an turbida ſit futura, id enim ſiue ex ſolis, ſiue ex Lunæ aſpectu callebat.* Carbaſa uentis.] *uela.* Componere] *aptare un decunq; flatus eſſet uenturus.* Hic] *Telon.* Compagem aini lat]*nauim Romanam.* Roſtro.] *Graiæ nauis.* Auertitq; ratem morientis dextra.] *cum primũ uulneratus fuit, nauis auerſa eſt.* Gyareos.] *Maſsilienſis.* Sociam] *Maſsilienſem.* Excipit ferrum.] *uulneratur.* Suſpenſa.] *nam cum ex naui ſua ſaltaret in alteram, telum, quo transfoſſus eſt, naui inhæſit, & ipſe telo pendebat.* Stant gemini frat.] *à ſorte Gemellorum*
B *diuerſis modis mouet affectus & alterius fortitudinẽ prædicat.* Stant.] *parati ſunt & pugnant.* Gemini fratres.] *gemelli, uterini.* Gloriæ matris fœcundæ quos eadem.] *cedit laudi mulieribus geminos parere.* Viſcera.] *uterus.* Variis natis genuerunt.] *cum eadem eſſe deberent.* Diſcreuit mors ſæua uiros.] *ſeparauit.*

Agnorunt miſeri.] *quia alterũ non uidebant.* Sublato errore.] *quippe erant adeò ſimiles, ut ipſos minus diſcernerent, & alterum pro altero uocarent & ſalutarent.* Ille.] *frater ſuperſtes.* Tenet dolorem ſemper.] *ſeruat & cõtinuat luctum.* Aeternis.] *indeficientibus, & eſt à fraterna pietate commendatio.* Offert.] *refert, repræſentat.* Lugentibus.] *parentibus ſuis.* Quorum alter.] *confundit hiſtoriam poëta Maſsilienſibus aſſentatus, nam re uera miles is qui ſe adeò fortiter geſsit Romanus & Cæſaris decimæ legionis Præfectus fuit: Cãiusq; Accilius eſt appellatus. Meminit eius Tranquillus in Cæſare, meminit Plutarchus, meminit & Valerius Maximus. Similis hiſtoria de Cynegyro Græco tradita eſt.*

Pectine obliquo.] *nam remi qui obliqui in naui ſunt miſsi pectinati erant.* Iniectare manum] *iniicere dex*
C *tram.* Ictus.] *Romani Militis.* Hæſit]*firmauit ſe in naui.* Niſu.] *eodem conatu & geſtu.* Diriguit.] *rigida facta eſt. & inhorruit naui non dimiſſa.* Creuit in aduerſis uirtus.] *magnanimi propriũ eſt rebus aduerſis nõ perterriti, ſed in illis inſurgere.* Plus iræ] *ſtam peripatetici cotem eſſe fortitudinis dicunt nec ul ã uim illam habere, niſi ira excandeat, ut quarto lib Tuſc quæſtionũ Cic. ait.* Inſtaurat.] *renouat, nec dicimus reſtauro quia ſtauro non dicitur, & inſtar non reſtat Latinũ eſt.* Læua] *auget ueritatem poëta. Conſtat enim non ita ſe geſsiſſe Atilium Suetonius ſic habet Acilius nauali ad Maſsiliam prælio iniecta, in puppẽ hoſtiũ dextra & abſciſſa memorabile illud apud Græcos Cynegyri exemplũ imitatus tranſilit in nauim Vmbone obuios agens.*

Procumbit.] *inclinat ſe.* Læuo] *brachio.* Clypeo.] *quem læua gerebat.* Telis] *Miſsilibus quæ dextra.* Non conditur.] *non latens.* Expoſitus.] *eſt ut Romanorum periculiſq; obiectus* Fraterna arma.] *erat enim ante clypeum fratris inermi pectore.* Cuſpide.] *telis.* Perſtat.] *perſeuerat in pugna.* Morte iam emerita.] *nam euadere non poterat, & mortis munus plenum iam erat.* Tenet,] *excipit.* Caſura letho.] *caſura in mortem,* Tum ualidæ.] *iam iam moriturus collectis totis uiribus in hoſtilem nauim inſiluit.* Vulnere] *per quod ſanguis egrediebatur.* Laſſos.] *debiles.* Sanguine.] *uiribus.* Contendit.] *dirigit, extendit, emittit.*

Membris defectis robore]*corpore uiribus exhauſto.*

Inſiluit.] *coniecit ſe* Nociturus.] *inclinaret atq; obrueret.* Cumulata ſtrage uirorum.] *plena cadaueribus.*

Ictus.] *à Romanis illatos.* Hauſit pelagus.] *admiſit aquam.* Foros.] *tabula & ſpacia.* Deſcendit.] *in undas, ſubmerſa eſt.* Vortice contorto.] *uoraci aquæ cõuerſione. Eſt & uortex uentorum, qui Typhon dicitur, ut eſt apud Plinium.* Diducta]*diuiſa & ſeparata.* Marte.] *aqua.* Ferrea dum.] *Cum Romani manu ferrea Lycidam pro naui corripuiſſent ſocij cum per crura retinentibus diuiſus eſt. Poſtremaq; parte ſtatim mortuus ſuperior, in qua uitalia continebantur, diutius uixit.* Manus.] *Inſtrumentum cum pluribus uncis* Infixit.] *uncinis* Puppi.] *Maſsilienſi.* Rapidos]*ueloces & rapacer.* Auulſus]*abreptus. & à ſuis, & à ferrea manu.*

Sciditur.] *hos uerſus Lucanus ipſe percuſsis uenis profluente ſanguine, ubi frigere, pedes manuſq; & paulatim ab extremis cedere ſpiritum ſenſit, ſeruato adhuc, & cõpote mentis pectore dicitur cecinisſe.* Emicuit.] *proſiluit.* Lentus.] *tardus & uelut ab uno uulnere.*

Diſcurſus] *qui fiebat ex diuerſa cruoris effuſione.* Animæ.] *ſanguinis, in quo uita eſt.* In mẽbra.] *inferiora.* Interceptus.] *confuſus, miſtus.* Tanta.] *tam larga, erat enim totus corpus uulneratum.* Vltima pars.] *puta fuiſſe ab extremis lateribus ad talos.* Tradit in lethum] *dedit extinguendos* Vacuos uitalib]*in quibus uitalia membra non erant, ea ſunt epar, pulmo, cor, pcordi, cerebrũ.* Tumidos.] *eſt enim ſpirãdi officina, idcirco ſpongioſus ac fiſtulis inanibus cauus.* Viſcera.] *exta ipſa uitalia.* Fata] *mors.* Hæſerunt]*diu laborauerunt.* Luctata.] *conata.* Vix continuerunt] *difficulter abſtulerunt tradidereq; morti.* Dum nimiũ.] *miluũ imprudentiã, qui nauim inuerterunt, enarrat.* Incumbit.] *tota enim in unum latus ſe uertit.* Verſa.] *in uerſa.* Congeſto]*in unum latus collecto.* Texit pelague]*quoniam nauis ſupra mare in faciem cadẽs multes merſit.* Iactare brachia.] *nare.* Tunc unica] *docilitas eſt. Vnius enim quia à roſtris concurrentibus eſt interceptus fatum ſingulare cõmemoratur* Facies lethi] *apparentia & qualitas mortis* Fixere.] *penetrare.* Diſceſsit.] *diuiſum eſt tam uaſtu impetu.* Quo minus ictu.] *ut ipſa roſtra arata ſe non collidant, licet eſſent illo torpore impedita.* Eliſo.] *compreſſu & contuſu.* Saniẽ.] *ſanies ut Celſus ait, eſt tenuior ſanguine uaria, craſſa glutinoſa & colorata.* Permi.] *cantuſus cum carne.* Inhi.] *prohibent nanta & retrahunt.* Vulneribus tranſmiſit aquas.] *latitudinẽ uulneribus indicat cum per ipſum aqua diſcurreret* Pars maxima.] *quorundam Maſsilienſium ad ſuorum naues natantiũ mors ſæua deſcribitur.* Naufraga.] *cuius nauis fuerat fracta & ipſa expoſita erat mergendi periculo.* Obluctata.] *repugnans* Iactatis lacertis.] *nando.* Concurrit.] *ſimul natat.* Altius prenſarent ſub. nio.] *cõprehenderent ſummam nauim brachijs* Vetitis.] *ab his qui in naui erant.* Peritura.] *erat enim tãtus numerus ut ſi ſuſceptus fuiſſet nauis proculdubio mergeretur.* Nutaret.] *Inclinaret ſe & periclitaretur.* Impia.] *quia ſocios lædebat.* Super.] *deſuper.* Brachia linquẽ.]

EB illi am-

illi amputatis brachijs, & in naui relictis ſubmerſi ſunt cũ nare non poſſent. A manibus.] *quibus inhærebant.* Graues.] *amiſſis enim brachijs, corpus nando liberare non poterant.* Iamq; omn.] *deficientib. inquit, telis remos temones, & tranſtra in hoſtem iactabant.* Omnis fu.] *cuiuſq; ira.* Inuenit ar.] *Sic Virgil. Rumãit telũ ira facit.* Nudatu.] *meatu.* Ampluſtre tot.] *ornamentum, uel Temonẽ immiſſum ut abutatur uerbi proprietate.* Rotant.] *rotãdo immittunt.* Sede.] *tranſtra.* In pugnam.] *ut pugnarent.* Sidentia peſ.] *manentia ſub pedibus deorſum, & infra. Sic & in quinto: Obruit illa dies, qua Celſa cacumina peſſum. Tellus uicta dedit, hinc fit peſſundo, hoc eſt, ſub pedibus do.* Inopes tel.] *quib. tela deerãt.* Lethale.] *quod lethiferũ uulnus intulerat.*

Oppreſſere.] *obduxêre, ne ſanguis egrederetur.* Sanguis.] *qui uires fouet.* Exeat.] *egrediatur, poſt emiſſam haſtã, qua fuerat uulneratus.* Lues.] *uis mortis et uelut peſtis.* Quam diuerſa pe.] *quàm ignis qui eſt aquæ cõtrarius.* Tædis.] *facibus ſulphure piceq; ſparſis & plenis.* Viuax.] *ardens & urens.* Facilis præb.] *quæ facilè incendebantur & alebant ignẽ.* Rapuere incend.] *correpta ſunt igne.* Nunc pice, nunc ce.] *ſiue quod ipſas ſpargerent, ſiue quod nauiũ iunctura, ſtuppa pice & & cera refracta ſunt.* Nec ſuperant flam.] *ne reſtringunt incẽdia.* Sparſis ratib.] *diſſipatis nauibus.* Vendicat fragmenta ferus.] *corripit & ſibi attribuit fruſta.*

Hic recipit.] *Diuerſa diuerſorum ſtudia memorat.* Hic.] *aliquis.* Inter mille mod.] *inter innumera mortis genera illam uitabant, qua lædi moriq; cœperant.*

Virtus naufraga nec ceſ.] *illi qui fractis nauibus nabant, ſe exercebant in legendis ſubminiſtrandiſq; telis pugnantibus, & in feriendo ut poterant hoſte.* Ratibus.] *militibus, metonymia.* Incertas.] *non ferientes deſignatum locum ea enim dicitur certa manus, & certũ telũ, quod locum deſignatũ ferit.* Incertas.] *ergo quia natãtes ualidũ ictum incutere non ualebant.* Languente.] *debili.* Si datur rara copia.] *ſi telum aut enſem nõ habeant.* Vtuntur pel.] *mergunt hoſtem in mari.* Subſidere.] *ſubmergere ſe.* Implicitis.] *connexis.* Mergentesq; mori.] *dum mergũtur mergere alios.* Pugnafuit.] *egregij & callidi urinatoris mortẽ poeta deſcribit. Is aũt dicitur urinator, qui nat ſub aqua, quod qui faciũt urinare, dicuntur ab urna uaſe.* Eximius.] *præſtans.*

Animã.] *anhelitus, Plautus. Olet anima uxori tuæ.*

Scrutari.] *inquirere.* Cõuellere.] *ad reuellendã anchoram, ſi funere figi uõ poſſet.* Adductũ.] *tractũ.* Hic ubi.] *raptũ in ima hoſtem, ubi ſuffocauerat emergebat.*

Penitus.] *ualde ſubtus.* Per uacuos fluctus.] *per mare à nauibus non occupatũ.* Puppibus occurrit.] *incipit ſub naues.* Iecerunt brachia.] *cõprehẽderunt, retinuerunt.* Non perdere le.] *non mori fruſtra & inultè, & non læſo aduerſario.* Multos.] *multi morientes, inquit, ſuſpenderunt ſe à puppi, ut roſtrum ictus, ne nauis læderetur exciperent.* Stantem.] *Lygdami Maſſilienſis & Tyrrheni Ro. pugna narratur.* Tortos ha.] *Agitator funda ex qua torta emittuntur ſaxa.* Balearis.] *Baleares inſulæ ſunt in mare Hiſpano, quarum incolæ funda utũtur dictæ, ſiue βαλλέιν, quod eſt iacio, ſiue à Baleo Herculis comite.* Glande.] *pila plumbea.* Tempora.] *latera capitis.* Vincula.] *neruos quib. cõtinentur.* Prorumpunt.] *egrediũtur, ui enim incluſi ſanguinis preſſi excluſi ſunt oculi.* Lumine.] *ui uidendi.* Cõſtare rigorem.] *ſe ualere uiribus.* Componite.] *collocate & ſtatuite ad iacenda tela.* Tormẽta.] *Baliſtas & Catapultas.* Egere.] *ſeſe adhortatur.* Hoc cadauer.] *corpus meum.* Habet uſum.] *faciet officiũ magni militis.* Manu cæca.] *ipſe cæcus.* Non irrita.] *nã hoſtem uulnerabant.* Argus.] *Maſſilienſis.* Qua uenter non med.] *inter umbilicũ, & latus dextrũ ſiue ſiniſtrum. Sunt enim ilia arteriæ inter ueſicã et aluum ad pubem tẽdentes, ut ait Plinius.* Adiuuitq;.] *Cecidit enim & ferrum altius eſt ingreſſum.* Stabat.] *tota hæc oratio diuerſis modis mouet affectus.* Carinæ.] *eiuſdem.* A

Non ille.] *fuit enim fortiſſimus Maſſiliẽſium.* Victũ æuo robur cecl.] *fortitudo annis debilitata, proſtrata eſt.* Exemplũ non miles.] *nam quamuis nõ pugnaret ipſo aſpectu, alios excitabat.* Funere.] *morte filij.* Sæpe cadens.] *dum ad filium properaret.* Spirãtes.] *palpitantes & adhuc uiuentes.* Non lachrymę.] *ex uehementiſſimo dolore lachrymæ, interdũ potius comprimuntur, quam effundantur.* Tendit.] *percutit.* Riguit.] *indurauit.* Diſtẽtis.] *externis & paſſis.* Nox ſubiit.] *ſuperuenit obſcuritas, præ dolore enim exanimatus eſt.* B Argum.] *filium.* Labens caput.] *inſtabile, inclinatum* Leuet.] *attollit.* Vox fauces.] *Loqui nõ potuit.* Solutas fauces.] *apertum os.* Inuitat.] *geſtu hortatur.*

Claudenda ad lumi.] *Maiorum mos fuit ut propinquiores morientibus oculis clauderent, ut parentes liberis liberiq; parentibus. Ouidius. Dij precor hoc iubeant ut euntibus ordine fatis. Ille meos oculos, comprimat ille tuos.* Caruit torpore.] *fuit ſine ſtupore, & in mentem uireſq; redijt.* Cruentus.] *crudelis in ſe.* Nõ perdam tempora.] *non differem mortẽ.* A ſæuis deis.] *præ animi perturbatione Deos incuſat, qui ei quod filio ſupereſſet uidebantur iniuſti.* Iugulum.] *lethalem ſub gutture locum.* Nondum.] *par eſſe uidetur, ut qui prior in uitam egreditur, exeat prior, tu cũm ſis me iunior, ante me non morieris.* Eſſe ſuper.] *ſuperuiuere mihi, ſuperſtes hi dicuntur, ij qui in uita remanent.* Polluerat capulum.] *maculauerat enſis manubrium, quo ſe perculſerat.* C Tendit ſub æquora.] *in mare ſe mergit.*

Feſtinãs autem animi mortem nõ credidit uni.] *metuens ne ipſe non antequam filius è uita decederet, ſe prius ſanciatum in aquam præcipitauit.* Credit.] *commiſit.* Inclinant iam fata.] *Iam Maſſilienſium res aduerſo Marte præcipitabãtur Romano uictore.* Anceps.] *dubius, ſed erat certa uictoria.* Vexere uictores ſuos.] *inuexere Romanis qui eas Caſis hoſtibus occupauerant.*

Natalis.] *Maſſilienſium.* Quis in urbe.] *per commiſerationem concludit poëta luctum ſuperatæ ciuitatis* Fletus.] *qui lachrymis fit.* Planctus.] *percuſſio pectoris, faciei, & brachiorum.* Coniunx.] *commiſeratio ab errore.* Cadauer.] *quod fluctus in littus expulerat.*

Accenſis.] *pathos à pietate & certamine.* Truncos.] *abſque capite quod fuiſſet certus iudex.* Brutus.] *Brutus inquit primus fuit, qui uictorijs Cæſaris terreſtribus maritimam gloriam addit.*

FINIS LIBRI TERTII.

A

IOANNIS SVLPITII VERVLANI, IN M. ANNEI LVCANI POETAE PHARSAL. LIB. IIII commendationes.

AT procul.] *interea dũ Maſilia oppugnaretur Cæſar ad Ilerdã ſe cõiunxerat Fabio: quẽ à Maſilia cũ tribus legionib. præmiſerat in Hiſpaniã duabus ſubſequẽtibus, ut celeriter Pyrenæos ſaltus occuparet, q ab Afranio Pompeio legato eo tempore tenebantur* De*iecto itaq; ex ſaltu præſidio Fabius magnis itineribus ad exercitum contendit Afranij, qui citeriorem Hiſpaniam cum tribus legionibus obtinebat. Nam Varro eius collega ulteriorẽ cum duabus legionibus tenebatur. Afranius*
B *Petreio quoq; collega ad ſe accito cum duabus legionib. communi conſilio ſtatuerat ob loci oportunitatem bellũ gerere ad Ilerdam.* Sęuus.] *magnus, crudelis.* In extremis horis.] *in Hiſpania quæ eſt ultima mundi pars.* Martem.] *bellum Metonymia.* Non multa cęda.] *pauci enim peribant.* Momenta.] *impulſiones & adiumenta Cæſar in primo belli ciuilis: magnum attulit noſtris ad ſalutem momentum, & ideo momenta dixit: quia in hoc bello quanquam non fuerat ſumma uictoria, tamen id multum Cæſar profuit nocuitq; Pompeio.* Ducibus.] *Cæſar & Pompeius.* Iure pari.] *æquali poteſtate præerant, exercitui Petreius & Afranius legati Pompeij. Duxit impium: produxit gubernationem ipſorum in partes dierum uiciſſitudine, ut alternis præeſſent.*

Tutela peruigil.] *defenſio uigilans, & eſt appoſitio.* Cuſtodia.] *cuſtodes ipſi.* Alterno ſigno.] *nunc enim Petreiani, nunc Afraniani uallũ cuſtodiebãt.* His præter.] *ultra copias Italas etiam Hiſpanas habebant.*

Auſtur.] *Auſtures. 12. populi ſunt in citeriori Hiſpania ab Aſturica urbe magnifica dicti.* Vectones.] *in citeriori ſunt Hiſpania, iuxta Vaceos.* Leues.] *agiles.*

C Profugi.] *id eſt. Celtiberi Periphraſis eſt. Celtæ enim qui in Iberiam migrarunt, Celtiberi ſunt appellati. Celtæ autem noſtra lingua Galli dicũtur, ut inquit Cæſar. Gallia enim omnis in Belgas Aquitanos, & Celtas diuiſa eſt.* Colle tumet.] *ſitus Ilerdæ & Caſtrorum deſcribitur.* Pingue ſolum.] *fertilis terra.* Tumet.] *inſurgit.* Exereuit.] *erecta eſt.* Leui tumulo.] *nõ arduo & accliui colle.* Ilerda.] *oppidum uetus in citeriori Hiſpania Sordaonum gens 20. millibus paſſuũ ab Ibero fluuio diſtat.* Pręlabitur.] *ante & iuxta labitur* Placidis.] *mitibus.* Sicoris.] *non ultimus fluuius mediocris, magnus tamen littore.* Heſperios.] *Hiſpanos.*

Amplectitur.] *comprehendit ab una in alteram ripã.*

Paſſurus aquas.] *à quibus percutitur præſertim hyeme.* Proxima rupes.] *uicinus mons.* Signa magni.] *Pompeianorum caſtra.* Nec Cæſar.] *Fabiana caſtra longius ab Ilerda diſtabant: eò poſtera die Cæſar cum nongentis equitibus uenit: ex omnib. copijs triplici inſtructa acie ad Ilerdam proficiſcitur, & ſub caſtris Afranij conſiſtit, et ibi facit æquo loco pugnandi poteſtatẽ. Afranius copijs adductis in medio colle pugna abſtinuit ſub caſtris conſtitit. Quo animaduerſo Cæſar ab infimis radicibus montis intermiſſis circiter paſſibus quadringentis caſtra facere conſtituit: uallo'q; muniri uetuit, quod eminere & procul uideri neceſſe erat. ſed à fronde pedum 15. foſſam fieri iubet, prima & ſecunda acie in armis conſtituta poſt quas opus in occulto acies tertia faciebat. Sed opus omne eſt perfectum quam Afranius id intelligeret.* Leuat.] *attollit, eleuat.* Minore.] *quàm is in quo erat Afranius.* Medius dirimit tẽtoria gurges.] *Sicoris medius eſt inter utraq; caſtra. Tentoria ſunt militũ tabernacula linea, dicta à tendendo Et cum primũ bello Veientano Romanis militibus concederentur fuêre pellicea.*

Hinc.] *à flumine.* Explicat.] *dilatat.* Effuſa.] *ſparſa.* Modum.] *Menſuram* Coercet.] *terminat, ſtringit.* Cinga.] *fluctus uelox, circum campos actus, dictus à cingendo.* Veritus.] *nam non peruenit ad mare nomine ſuo cum ab Ibero ſuſcipiatur. Iberus fluctus qui oritur in Cantabris & in mare effluit Balearicũ,* Præſtat terris.] *egregius eſt in Hiſpania.* Prima dies.] *prima inquit die, qua caſtra collata ſunt tantũmodo parauerunt acies, & ſeſe oſtentarunt.* Sceleris.] *belli ciuilis.* Fuſcutum.] *impiorum.* Donauere.] *abſtinuêre.*

Prono tunc Cæſar Olympo.] *Sole Occidẽte, & Phyſicè loquitur, Sol enim non ſuo curſu occidit, ſed à mũdo rapitur in Occidentem.* Perſtans.] *in armis perſeuerans.* Obduxit caſtra.] *Protexit & muniuit: in armis enim ea nocte quieuit.* Maniplis.] *manibus militum.*

Prope conſertis.] *coniunctis & uicinis.* Luce noua.] *erat inter oppidum Ilerdam & Afranij caſtra planities circiter paſſuum quadringentorum. Atq; in hac ferè medio ſpacio tumulus erat paulò editior, quẽ ſi occupaſſet Cæſar ponte & commeatu intercluſurum aduerſarios confidebat.* Italis eductis tribus legionibus *Venius antiſignanos præcurrere atq; occupare eum tumulum iubet. Sed Afranij cohortes breuiori itinere præ occupauere, pugnatũ eſt igitur uario Marte, & ita prælium diremptum, ut ſe utriq; ſuperiores diſceſſiſſe exiſtimarũt.*

Caſtris.] *deeſt à.* Terror.] *metus ne paterentur incommoda.* Pudor.] *quod eſſe uiderentur debiliores.* Hoſtem.] *Afranianos.* Rapto agmine.] *accelerátis cohortibus.* His.] *Cæſarianis.* Virtus & ferrũ.] *pugnandi audacia.* Ipſe locus.] *qui uicinus erat caſtris, & iam occupatus.* Miles.] *Cæſaris.* Onerarus.] *armis, pilis, clypeo.* Nititur.] *conatur aſcẽdere.*

Acies ſupina.] *milites ſupino pectore aſcendentes, & à ſequentiũ clypeis ſuſtentati.* Caſura in tergũ.] *quæ facilè cecidiſſet.* Vacabat uibrare.] *emittere poterat.*

Dum labat.] *dum pedibus nequit cõſiſtere.* Firmat ueſtigia.] *firmat pedes telo in terram fixo.* Stirpes.] *truncos, uirgulta, frutices.* Relicto hoſte.] *non habito hoſtis reſpectu.* Cedunt uiam.] *amputant uirgulta, uepres, & ramos.* Lapſura ruina.] *quæ facilè repelli ſternìq; poterant.* Equites.] *equo atum.* Succedere bello.] *certare.* Producere latus munitum.]

Hoc.] hanc rem. Vix fa.] ſinũt, uix licet fugere. quippe accipiẽtes ſonitũ Caeſarianí, et à Brũduſianis per tecta admoniti, ſtatim in oppidum irruere, & ne in foſſas inciderent, moniti longo itinere, circunducti ad portum, perueniunt duasq́ naues cum militibus, quae ad Caeſarẽ moles adhaeſerant, ſcaphis lintribusq́ deprehẽdunt deprehenſasq́ excipiunt. Roſtris.] frontibus nauium.

Sulcis.] foſsis quas naues faciunt. Quas omnes ſoluerat.] Brũduſini enim Pompeiũ militum iniurijs, & ipſius Pompeij contumelijs permoti Caeſaris rebus fauentibus in oppidũ milites admiſere. Fato fortuna.] nam ut coepit ei ſuperior Caeſar à Pompeio deficere. Cornua.] flexum. Ora.] hoſtia exitus. Pelagus.] apertũ mare, per quod fugiebat Pompeius. Exigoa eſt.] minima uidetur cum magna, nam ſemper fugare & uincere, alios ſolitus fuerat. Auguſtoa] limes ſtrictus egrediẽdi terminus. Eoboica unda.] Euripo. Eſt aũt Euripus mare exiguum inter Boetiam ſeu Phocidem Boeotiae partem, & Euboeam inſulam, quòd ſeptier in die influit & refluit: Seneca in Hercule Oetheo Euripus, undas flectit inſtabilis uagas, ſeptemq́ curſus fert, & totidem refert.

„ Dum lapſum Titan mergat Oceano iubar Euboea uerò inſula eſt Atticae adiacens, exiguo freto à Boeotia ſeparata. Chalcis.] Oppidum in Euboea, olim Oethalia dictũ. Maons uncos ferreos.] Caeſar in Commentarijs, ubi de Maſsiliae oppugnatione, atq́ iniecta manu ferrea retenta utraq; naue. Claſsi.] contra naues, ut eas caperẽt. Tractoq; ad littora bello] perducta ad terrã utraq; naui. Nereus.] Mare fuit is Oceani, & Tethios filius. Summis.] altiſsimis. Vt Pagaſea ratis.] ſic euaſit, inquit, ut Argo cum praeterijt inter Cyaneas, quae in puppe laeſa reliqua parte ſalua fuit. Pagaſea Theſſalica.] Pagaſa enim oppidum eſt Theſſaliae, in quo regnabat Pelias Eſonis frater, & Iaſonis patruus. Ouid.

Iamq́ fretum Minyae Pagaſea puppe ſecabant. Phaſidos undas.] id eſt, Colchon ad Phaſidem fluuium pro aureo uellere Tellus.] terra irata nouis nautis, cautes immiſit, ut nauium tranſituram elliderent. Cyaneas.]

„ Cyaneae duae ſunt inſulae uicinae & paruae in Ponto, contra Thracium Boſphorũ, quae quia olim concurrere creditae, dictae ſunt Symplegades, id eſt, concurrẽtes. Cautes.] Inſulas ipſas ſaxoſas. Argo.] nauis Iaſonis, ſic ab A artifice appellata, habet genitiuũ Argus. Minor puppe.] diminuta ultima parte. Subducta montibus.] Liberata à concuſſu montium. Vana Symplegas.] Cyanea inſtabilis, uel nihil nocens concurrẽdo. Repercuſſit potum.] colliſit mare non nauem. Iuuenem.] refluentem. Statura.] permanſura, non enim ſe mouit amplius. Iam Phoebum,] iam oriẽtis color mutatus ſolem aduentare indicabat. Non idem.] clarior & diuerſis ab nocturnis. Nondum rubet.] primum enim albeſcit, cùm rubet aurora, Eripit flammas.] obſcurat ſplendorem. Propioribus.] quò enim uiciniora ſunt ſoli, eò citius deſinunt apparere. Pleias.] Synecdoche, id eſt, Pleiades, qui fuère ſeptem Atlantis filiae, Sterope, Alcione, Celeno, Maia, Electa, Taygeta, Merope, ut in quarto Faſtorum ſcribit Ouid. Hebet eſt debilis notiore. „

Plauſtra Bootę.] currus Arctophylacis, id eſt, cuſtodis urſae. Cicero. Arctophylax uulgo qui dicitur eſſe Booteс. Feſsi.] quia aratoris more, cum labore iam girum peregit, mane enim in Orientem conuerſus eſt. Libro ſuperiore, dixit Parrhaſis obliquos Helyce cum uerteret axes. Languentia] minus conſpicua. Recedunt.] B redire incipiunt. Puri.] clari, ſereni. Maiores.] ut Planetarum & ſignorum lucidiores. Lucifer.] ſtella Veneris, quae ultima euaneſcit. Pelagus.] querela eſt, quae habet uarios effectus, à fortuna à qualitate rei, à Perſona, à loco. Non ferens ea fata.] non ea cum foelicitate nauigans. Prędonem.] Cylicas. Laſſata.] defatigata & faſtidiens. Deſtituit] deſeruit illa fata uelte. Coniuge.] Cornelia. Natis] Cneo & Sexto.

Penates.] familiam. Ingens.] magnae authoritatis ub comites. Populis comitantibus.] Exercitus & oratoribus populorum. Querimur.] Reddit rationẽ cur fata Pompeium exulare uoluerint non quidem odio ſed ne Italia tanti uiri ſanguine inficeretur. Rogus indigenae.] morti indecenti. Sed longinquus.] remotus locus. Patria.] Italis. Pharia.] Aegyptiaca, à Pharo inſula. Parcitur Heſperię.] ſeruatur immunis Italia. Nefas.] eadem tuam. Sui.] quem tantopere amauit & coluit, à quo eſt uictorijs adſcicijs ſpectaculis & triumphis ornata. C

FINIS LIBRI SECVNDI.

IOANNIS

A IOANNIS SVLPITII VERVLANI, IN M. ANNEI LVCANI POETAE PHARSAL. LIB. III. commendationes.

PRopulit.] *poëta in fictionibus rarus, concinnus tamē & modeſtus Pōpeiū nauigātem, ubi Italiam præ diſtantia amplius uidere non potuit, per quietem uidiſſe Iuliā Quarte lam fingit, quæ admonens ipſum affinitatis futuram populorum cædem, & ipſum in bella ciuili Corneliæ coniugis fata feriturū denunciat.* Vt Auſter incūbens.] *poſtquā meridianus uentus ſuperueniens.* Cedentibus.] *impulſis procedentibus.* Propulit.] *procul pepulit.*

Profundum.] *mare.* Ionios fluctus.] *Ionium* B *mare à Sicilia incipit, & in Ionium uſq; protenditur, partes habet Hadriacum, Achaicum & Epyroticum.* Felix] *remouit & declinauit.* Patrios.] *Italos.* Nunquam reditura ad uiſus.] *poëtæ præſagia eſt.* Cacumen.] *montium ſummitates quæ nubibus ſolent obduci.* Vaneſcere] *non amplius uideri, & tanquam uanos fieri.* Languida.] *debilia & feſſa uigilijs & curis ſuperioribus.* Horroris.] *terroris Per terras hiantes, uidebatur enim ſeſe aperire terra & inde egredi. Iulia appoſitio eſt.* Furialis.] *irata & in furiæ ſimilitudinem.* Accenſo.] *uidebatur enim ardere, aut affixis facibus collucere.* Elyſie.] *Elyſij loca ſunt animorum beatorū, & nil aliud interpretatur quàm horti. ſunt autem in inſulis fortunatis, ſiue ut alij uolunt in una terra* Ad ſtygias tenebras.] *ad tartara, ubi cruciantur ſcelesti* Stix] *palus inferni eſt & eiuſdem in Arcadia nominis, quæ epota illicò necat.* Eumenides.] *furiæ quæ ſic à contrario appellantur, quòd beneuolæ non ſint.* Lampades.] *faces quibus uos in bello ciuili uexarent.* Innumeras puppes] *per has indicat innumeros morituros quoniam una cymba ad eorum animas una tempo* C *re exportandas non ſatis eſt* Portitor] *Charon qui uehit animas.* Portitor.] *is dicitur, qui exigit uelaturā in flumine & uectigal in portu, et qui portat. Vt languet hyperboreæ glatialis portitor urſæ et abuſiuè etiā qui portatur ut Seruio placet* Laxātur.] *dilatētur ut ſint capacia. uel laſſantur, fatigātur, aēt enim manes ad puniēdas animas ſeſe præparant, & per hoc accipimus omnes qui bella ciuilia gerent, in tartara cruciandos.* In multas pœnas.] *in multorum ſupplicia.* Acheron.] *fluuius in inferno, qui ſine gaudio interpretatur, hunc aliqui igneū, aliqui ex igneo Phlegetonte oriri uolunt Eſt hoc nomine alter in Epyro, eſt & ad Elidem tertius, qui Penæū ingreditur.* Sorores.] *Tres Parcæ Clotho, Lacheſis, Atropos, quæ fila amputādo hominibus uitam eripiunt, quanquam ut ille inquit, Clotho colum baiulat. Lacheſis trahit, Atropos occat.* Laſſant] *defatigant.* Coniuge tue.] *Cornelia in odium eius adducit, diuerſum utriuſq; fatum commemorans.* Tede.] *cum uxore. Nam duxiſti Corneliam, quæ eſt ſuis maritis perniciosa. Fuerat autem P. Craſſi filij uxor, qui cum patre & toto exercitu bello Parthico occidit apud Carras.* Pellex.] *pellex ut Flaccus ait ea eſt quæ cum eo cui uxor eſt corpus miſcet, dicitur'q; pellex non uiri. Maſſurius eam dicit, quæ pro uxore eſt cum non ſit: & ſic hoc loco accipitur, reſpectu enim amoris & pietatis ſuæ in Magnum Iulia Corneliam pellicem dicit, quòd mariti amorē ab ipſa ad ſe conuertit.* Buſto.] *tepido, me mortua recenter & adhuc, tepido loco in quo ſum combuſta, improbat'q; Pomp. feſtinantiam ad nuptias nouas, non ſeruata luctus legitimo tempore menſiū decem.* Hæreat.] *licet tecum aſſidua ſit, tamen non pateris mei noctu te uexantis cura dormire.* Et nullum ueſtro.] *& non ſit uobis ſpacium incumbendi quieto amori.* Cum Cæſ.] *die ego noctu te uexem.* Obliuia ripa lethæ] *animæ iam purgatæ Lethæum fluuium potare dicuntur, ut præterita obliuiſcantur. Virgi. Letheos latices & longa obliuia potant. Eſt autē Lethe* *in inferno fluuius, eſt et eiuſdē nominis in Aphrica apud extrema Syrtium.* Per meas umbras.] *quantum eſt in umbris & anima mea, ſemper eris Cæſari affinitate deuinctus.* Abſcindis f.] *neceſſitudinē noſtrā fruſtra conaris bello extinguere. quia omnino breui te poſſidebo.* Facis te meum.] *his uerbis ei mortem denunciat.* Per amplexus.] *nam uiſa erat mutuo maritum amplecti.* Dei.] *quicquid enim portenta & Iuliæ prædixēre diorum permiſſu eſt actum.* Manes.] *uel anima Iuliæ, uel melius pœnas ut quiſq; ſuos patimur manes, & ſupra dixit, in multas laxantur tartara pœnas.* Certa commenta malorum.] *cum certo propoſito agendi belli ciuilis.* Viſus] *pro uiſi poſuit. Viſum enim dicitur, quum inter uigiliam & adulteram quietem, dum adhuc uigilare nos credimus aſpicere uidemur formas irruētes, ut Epialtem hoc eſt, incubum. Viſus eſt uis occulorum, uiſio uerò quum id quis uidet, quòd eodem modo quo apparuerat euenit.* Aut nihil eſt ſenſus.] *Dilemma eſt quo conficitur mortem non eſſe metuendam. Aut inquit animæ poſt mortem non ſentiunt & cum corpore pereūt: ut uult Epycurus, ut ſentiunt & uiuunt. ut aſſerunt Dryudæ Si uerò ſentiunt nil mali eſt in morte: ſi ſentiunt, mors ipſa uitæ nil afficit.* Titan iam pronus.] *cœperat ſol occidere cum Pomp. Dyrrhachium appulit.* Orbis.] *rotundi ſui corporis.* Hoſpita tellus.] *Dyrrhachium ſuſcipiens in hoſpiciū.* Legere rudentes.] *collegere funes, & arborem inclinauere, & collectis uelis remigando portū ingreſſi ſunt.* Cæſar.] *ut Cæſar. Cæſar etſi ad ſpē conficiendi negocij Pomp. ſequi probabat. priuſquam ullis tranſmarinis auxilijs ſe confirmaret, tamen morā metuebat quòd naues eſſent à Picenis & Gallia expectādæ. Itaq; ne uictus Pomp. exercitus & duæ Hiſpaniæ cōfirmarentur, & ne Gallia & Italia abſente ſe tentarētur Pomp. inſequendi ratione omiſſa in Hiſpaniam proficiſci conſtituit.* Emiſſas] *portu egreſſas.* Fretum abſcondit claſſes.] *ob diſtantiam uel ob maris altitudinem naues non uidebantur. Eſt enim curuum mare, & terra ipſa rotunda altius.* Queritur.] *dolet non perſequi Pompeiū.*

Vlla fortuna.] *ulla felicitas, cui nõ acquieſcebat.* Præ-
cipiti.] *impatiẽs moræ.* Nec uincere tanti] *nec tanti*
exiſtimabat uictoriã ut uellet bellũ protrahere, malebat
enim cũ periculo ſtatim cõficere. Pacisq; intentus.] *de-*
poſitis curis bellicis animũ ciuilib. & pacis officijs appli-
cauit, præſertim quomodo poſſet populorũ ſibi gratiam
conciliare. Agebat] *mente uoluebat.* Conciret.] *al-*
liceret. Vanos] *inſtabiles.* Gnarus.] *ſciuit populos*
ex rei frumẽtariæ copia cõciliari, ex penuria à fide deſice
re. Momenta.] *motus & impetus.* Trahi] *contrahi &*
conciliari. Annona.] *annonam nõ modò appellamus,*
fructus omnes, quos terra producit ad uſum uitæ neceſſa-
rios: ſed annuũ quarumcunq; rerũ quæ in noſtro ſunt uſu,
prouentũ. Afferit] *liberat facit & in ſe cõfirmat.* Emis-
sue metue] *metuunt ne forte deſit iis id quo indigent,*
& quòd dare principes cœperũt, qui Cererem dando illos
metuere docent. Neſcis plebes.] *quũ enim eſurit à fide*
deficit, & inſurgit in principes. Curio Sicanias.] *Cæſa-*
rem Curioni proprætorẽ cum trib. legionib. in Siciliam,
quæ eſt fertiliſſima, frumentandi gratia miſit. At Cato
qui illic naues reficiebat, & nouas imperabat, & delectus
habebat, cognito Curionis aduentu, proiectum ſe à Pom
peio, & proditum conquerens, quòd omnib. rebus impara
tiſſimus non neceſſariũ bellum ſuſcepiſſet, ex prouincia
profugit. Qua mare.] *eam partem quæ eſt contra Re*
gium indicat, locus hic autẽ circa finem ſecundi apertus
eſt. Obruit.] *terræmotu.* Scidit.] *impetu undarum.*
Medias terras] *Italiæ & Siciliæ partẽ.* Vis] *impetus.*
Laborant] *laborare uidentur quaſi metuentes.* Mon-
tes.] *Apænninus, & Pelorus.* Bellaq;] *Sardinia inſula*
eſt in mari Tyrrheno à Sardo Herculis filio dicta, qui è Li
bya ueniens inſulam occupauit. Eſt autẽ fertilis: ſed pene
peſtilens abundatq; præſertim frumento, ut Siciliam, quæ
ut Cic. Straboq; aiunt appellata eſt horreũ Rom. in Sar-
diniã igitur Valeriũ legatũ cũ una legione miſit Cæſar,
ſub cuius aduentu Caralitani Cottam qui eam obtine-
bat, ſtatim eiecerũt, et ideo dicit bella ſparſa. Nec plus.]
nec unde plus frumẽti in Italiã & Romã aduehitur. Meſ-
ſibus longinquis] *frugibus externis.* Horrea tecta.]
in quibus fruges condũtur. Vbere uix glebæ.] *Aphrica*
uix ſuperat his inſulas fertilitate, quũ nõ ſlantib. Auſtris
irrigatur ab Aquilone. Auſtri enim q; in Aphrica ſereni-
tatẽ faciunt in Septentrionẽ pluuias afferunt. Aquilones
cõtrà, illuc enim nubes impellũt, & coadunãt. Sub me-
diũ axẽ.] *Meridiẽ uerſus & ordo eſt. Libya uix ſuperat.*
Vbere glebæ.] *abundantia terræ Gleba eſt terra cũ ui-*
ridi herba auulſa. Annum megnum] *magnam meſ-*
ſem. Virg] *Magnaq; cũ magno ueniet tritura calore.*
Hæc ubi.] *his Cæſar milites in proxima municipia dedu*
xit. Ipſe ad urbem.] *cũ non magna manu proficiſcitur.*
Prob.] *Cæſaris impietatẽ & imprudentiã arguit, quod*
ſuo furore ductus præclarum triumphũ amiſerit. Re-
meaſſet.] *rediſſet.* Arcte ſubacta.] *uicta Germania &*
reliquis Septentrionalib. Quã ſeriem] *quem ordinem*
& apparatum. Quas fac.] *quas præliorũ imagines po-*
tuiſſet in ſui triumphi Pompa oſtẽtare: ut fieri ſolet. Da-
ret.] *dediſſet* Vincula rheno.] *quia pontem in eo con*
ſtruxerat. Oceano] *quoniã primus Romanorũ in Bri*
tanniam nauigarat, eamq; tributariã fecerat. Celſas.]
ut ſolebant triumphantes imagines rerum geſtarum ante
currum ducere, poſtea captiuorum ordo ſubſequebatur.
Flauis.] *propter crines dixit.* Vincendo plura.] *dum*
uoluit etiam Pompeiũ, & Italiam ſuperare. Non illum A
lætis.] *ciuitates ad quas prætenibat non ei gratulabãtur,*
ſed metuebãt. Cœtib.] *ſocietatib.* Non mallet ama-
ri] *quinquã ad urbes pacandas & tuendas, nihil ſit ac-*
cõmodatius, quàm amari & nihil alienius quàm metui.
Anxuris arces.] *agrũ Tarracinenſem. Anxur Volſcorũ*
oppidũ quod Trachinna ab aſperitate. Trachinnaq; po-
ſtea dictũ eſt. Anxur autẽ appellatũ quia illic puer Iuppi-
ter colebatur: qui quoniã nunquã barbam depoſuiſſet,
anxur, id eſt, ſine nouacula dicebatur. Præcipites.] *al-*
tas. Pontinas paludes.] *hæ nõ longè à Setia ſunt. Mar*
tialis. Pendula Pontinos quæ ſpectat Setia campos Eum "
locũ 24. urbiũ fuiſſe Mutianum ter conſulem tradidiſſe
Plin ait. Via.] *Appia, quæ ut Strabo ait, ſtrata eſt*
è Roma uſq; Brunduſiũ. Huda.] *ſparſa humore eſt enim*
paluſtris. Sublime nemus Dianæ.] *ſeu Virbij nemus*
in montib. Latij eſt eis Velitras, & Albã. Regna Dianæ
Scythicæ.] *Horeſtes poſt Thoantẽ Tauricæ regem occi*
ſum Dianæ Scythicæ ſimulachrũ, raptum propè Ariciam
una cũ Iphigenia collocauit, mutato tamen ritu ſacrorũ
Lucus Atheniẽnſiũ. Templum ædificiũ Taurica nomina- B
tur pro quo obtinẽdo ſingulis annis ſacerdotes inter ſe di
micabãt. Qui enim uictimæ mactator primus extiterat ſa
cerdos inſtituebatur, fugitiuus quidã uir gladium tenẽs,
& inſultus ſemper circũſpectam ad tuendũ ſtrenuè pa-
ratus. Templũ autem ſylua circundat, cui lacus adiacens
montano circũdatum ſupercilio. Is autem qui obtinebat
rex appellabatur. Auctores ſunt Strabo & Trãquillus in
Claudio, qui inquit regi Nemorẽſi, & in tertio Faſt. Ouid.
Regna tenent fortes pedibus manibusq; fugaces. "
Et perit exemplo pòſt modò quiſq; ſuo. Qua iter eſt] "
Solebant conſules in Latinis ferijs, id eſt in feſto Iouis La
tialis in montem Albanũ ſacrificatum ſeſe conferre. Fa-
ſcibus.] *conſulib Summam in alto colle ſitam.* Tota
tempore] *per decenniũ & ultra.* Arctoi.] Gallici. Te
nc.] *à cõmiſeratione in patriam, cœpta beneuolẽtia ad-*
uerſarium in contemptum adducit. Sedes Deûm] *ſic*
& Ouid. Roma Deum ſedes, & alibi. Dignus Roma lo- "
cus quo Deus omnis erat. Non ullo Marte coa.] *nul-* "
la compulſi pugna. Pro qua pugnabitur.] *certè pro*
nulla, & arguit Pompeiũ ut patriæ deſertorem. pro qua
uir bonus non dubitet mortem oppetere. Dij melius.]
ſuperi prouidere, habenda eſt eis gratia, quòd Parthi O- C
rientales te nõ uexant. Sarmata.] *Sarmatæ qui & Sau*
romatæ dicuntur in Scythia ſunt. Pannonio.] *Panno*
nij Europæ populi ſunt inter Noricos Danubium, & Dal
maticos. Daci.] *populi ad Thraciam.* Ducem] *Pom*
peium intelligit. Pepercit.] *noluit tibi nocere, quod ma*
luit hoc eſſe bellum ciuile quàm hoſternũ. Subit.] *in-*
greditur. Rapturus mœnia.] *direpturus domos.*
Deos.] *templa & ſimulachra.* Fuit hæc menſura.]
tantum timebant Romani quantum uidebant Cæſarem
poſſe, & quia omnia in eos poterat, omnia ſibi ab eo me-
tuebant. Omnia feſta.] *feſtiuas fœlicitatis precatio*
nes. ſalutationes, & gratulationes. Non ſimulare.] *nõ*
modo id ex animo non faciebant: ſed ne fingere quidem
poterant. Vix uacat odiſſe.] *adeo trepidi erant, ut uix*
mentem colligerent ad habendũ odiò Cæſarem, præ ma-
tu enim obliuiſcebantur, potes etiam interpretari. uix ſta
tim ut Nonius ducet, & ſit ſenſus, ne ſimulatè quidem gra
tulabantur. ſed ſtatim aderãt. Phœbea Palatia.] *tem*
plũ in Capitolio in quo Senatus habebatur, quod poſtea
Auguſtus

A *Auguſtus Phœbo conſecrauit.* Turba patrum.] *conuentus Senatorum. Coacto enim Senatu Cæſar cum commemoraſſet inimicorum iniurias, et ſuam patientiam Senatusq́ inſolentiã in tribunos poſtulauit ut rempub. ſuſciperent, & una ſecum adminiſtrarent. Sin timore defugerent illis ſe oneri non futurum, & per ſe rempub. adminiſtraturum. Legatos ad Pompeium mittendos de compoſitione. Nam ut operibus ſic iuſticia, & æquitate uelle ipſum ſuperare dicebat. Sed qui mitterentur non reperiebantur Pompeius enim diſcedens ab urbe in Senatu dixerat eodem ſe habiturum loco, qui Romæ remanſiſſent, & qui in caſtris Cæſaris fuiſſent.* Nullo iure] *Cæſar enim qui priuatus erat nullum ius conuocandi Senatum habebat, erat enim id conſulum & prætorum.* Educta la.] *euocata domibus in quibus latebant.* Non ſol] *non ornata erant Prætor proxima poteſtate qui ſecundũ locum poſt conſules obtinet, quorum etiam collega dicitur. ut tradit Gellius, & Feſtus ait, Prætorem tunc Romæ creari cœptum, cum conſules belli cauſſa euocarentur.*

Curules.] *ſellæ eorum qui geſſerant maiores magi-* B *ſtratus, qui quonam honoris gratia in curiam curru uehi ſolebant, in quo ſella eſſet ſupra quam ſederent, ipſi quoq; curules appellabãtur, auctor eſt Gellius.* Cæſaré.] *loco remota ſunt.* Omnia Cæſar erat] *ſolus Cæſar aderat loco omnium magiſtratuum* Curia teſtis.] *Senatores conuenerant, non ut aliquid conſtituerent, ſed ut eſſent teſtes eorum quæ Cæſar iuberet.* Priuatæ.] *Cæſaris qui ſine magiſtratu erat.* Cenſere.] *decernere & conſtituere.* Si regnum.] *ſi uelit rex effici.* Templa.] *ut pro Deo coleretur ſiue templorum direptionem.* Iugulum.] *cædem Senatorum.* Exilium.] *proſcriptionem.* Melius] *ſup. fuit.* Erubuit.] *uerecundia ductus, Cæſar nihil ſuperbum, aut crudele imperare eſt auſus ſed magna ſpe, & pollicitationibus turbatum populum leniuit.* Quam Roma pati.] *ſup erubuiſſet.* Tamen exit.] *L. Metellus tribunus Pleb. ab inimicis Cæſaris incitatus ut quæcunq; ageret, inſtitueret, impediret, ſeſe ærarium frangenti oppoſuit. Sed eo deterrito Cæſar clauſtra perfregit, & Theſaurus à nemine ad illam diem tactos militibus rapere conceſſit, hos enim olim execra-* C *tione propoſita publicè conditos fuiſſe memorant, ut niſi Celtica inſurgente bello à nullo promerentur. Verum Cæſar Celtas à ſe deuinctos aſſerens urbem ab execratione liberam reddidiſſe ait. Appianus eſt auctor.* Experta per unum.] *tentans per Metellum.* An ira.] *an auctoritas Tribunitia poſſet reprimere uiolẽtiam Cæſaris.* Exit in iram.] *palam irata eſt.* Pugnax.] *Syllanis temporibus cũ Celtiberiæ præeſſet Metellus, collegamq́ Pompeium ſuſcepiſſet, ſuaſit excitatior, & pugnatior, ut Plutarchus tradit.* Saturnia templa] *Aerarium. Hoc templum à Tullo Hoſtilio cũ tertio triumphaſſet fundatum in Capitolio fuiſſe Macrobius tradit. Id ideo Romani uoluerunt eſſe Aerarium, quod tempore quo incoluit Saturnus Italiam, nullum furtũ commiſſum eſt ſiue quia is Deus agriculturam docuit, ex cuius perceptis fructibus cumulatur pecunia, aut quia ſub illo nihil erat cuiuſquam priuatum. Macrobius & Plutarchus auctores.* Reuelli.] *ui impelli.* Mole.] *apparatu, uel propter æreas portas* Rapit greſſus.] *accelerat* Agmina] *cateruas militum.* Aedis.] *ærarij.* Vſqueadeò.] *imprudentiæ homines arguit quod pro libertate minus pugnent quàm pro pecunia.*

Vſqueadeò.] *uel in tantum: uel certè ut apud Iuuenal. Vſque adeo nihil eſt quod noſtra infantia cœlum. Hauſit Aremni.* Pereunt leges.] *non defenduntur leges alicuius periculo, ſed pro diuitijs certatur.*

Teſtatur.] *damnat, deteſtatur: Aphæreſis eſt.*

Clara.] *quæ ab omnibus audiretur.* Tribunus] *Metellus.* Non uiſi.] *conuitioſa & terrore plena oratio.* Per noſtrum.] *latus niſi me prius confoſſo, & interempto.* Feres] *auferes.* Noſtro] *legitur & ſacro, quoniam Tribunitia poteſtas eſt ſacroſancta.* Certe uiolata poteſtas] *Tribuni quando uiolantur habent deos ultores. Idq́ Craſſi exemplo confirmat quem in bellum Parthicum egredientem Ateius tribunus Plebeius primum uoce cohibuit, quod in homines nihil mali meritos, & Pop. Rom confœderatos irrueret. Inde tarrem ignitum ianuæ antepoſuit, obuiantiq́. Craſſo delibatis ante ſacris diras execrationes immiſit, ſæua quædem nomina & immania inuocans. Has quidem execrationes Romani condi ſolitas & antiquas profitentur, talem quoque habere poteſtatem, ut nemini fas ſit qui in eas inciderit effugere. Peſſimè præterea operari his utentem ſi non à conuenientibus, ijs aut à multis excitentur. Appianus eſt auctor.* Diræ tribunitiæ.] *execrationes tribunorum, meminit huius rei Plutarchus. & Cicero in diuinatione his uerbis. M. Craſſo quid acciderit uidemus dirarum obnunciatione neglecta.* Vouerunt] *deputauerunt nam exercitatem ducem dijs hoſtilibus Metellus deuouerat, ut ait Florus.* Detege.] *ferrum apertè in me enſes ſtringe nec in uulgi conſpectu te pudeat.* Deſerta] *ciuibus honeſtis qui te improbent.* E noſtro.] *de communi.* Præmia.] *quæ ipſi pollicitus es.* Sunt quos proſternas.] *potes aliunde ſumere quod militibus eroges.* Pacis ad exhauſtu ſpolium.] *id eſt, ad diripiendum nos qui ſumus in pace & pauperes cum liceat tibi diripere hoſtes, uel non es ita pauper, inquit, ut cogaris ita nunc prædari ærarium ut olim in pace feciſti. Tranquillus enim ſcripſit Cæſarem in primo conſulatu, tria millia pondo auri furatum fuiſſe Capitolio, & tantundem inaurati æris repoſuiſſe.* Exhauſtu.] *direptæ, ſpoliatæ.* Vnam ſpem] *fruſtra ſperas cum gloria mori pro defenſo ærario: ſed certè morte tua non maculabor, & quanquam tribunus es non exiſtimabo te dignum ferro & ſæuitia mea.* Te iudice.] *ironia. Tu uis eſſe inquit aſſertor & ultor libertatis nondum in tantam rerum confuſionem peruenimus, ut ſi leges poſſint à te ſeruari nolint potius à me deleri.*

Longus dies.] *uetuſtas.* Immiſcuit] *perfudit, & perturbauit.* Subit.] *inuaſit.* Circumſpicit enſes.] *innuit armatis, ut ui repellerent.* Simulare togam.] *pacificum ſe oſtendere, & eſt metonymia.* Cotta.] *collega Metelli.* Nimium audaci.] *quia fruſtra manifeſto periculo ſeſe exponebat.*

Deſiſtere.] *ceſſare.* Libertas.] *ſenſus eſt Libertas populi ſeruientis amittitur, illius libertate cui ſeruitur. Nam cùm primum quis ſe paras liberare opprimitur à domino cui licent omnia: nam nil aliud eſt libertas, niſi poteſtas uiuendi ut uelis.* Quem regna coercent] *qui ſeruit tyranno.* Vmbram.] *imaginem & ſimilitudinem.* Si quicquid iubeare uelis.] *ſi iuſſus fueris.* Tot rebus.] *à conſuetudine & à maiori tacitè ſic argumentatur. Si temporibus Syllanis &*

Marianis tam multa indigna pertulimus & modo Galliæ & Parthiæ inutiis omnibus fuere in quinquennium diſtribuere. & leges oppreſſæ ſunt, poſſumus & hanc direptionem pati. Venia eſt.] *hac una ratione poſteri nobis ignoſcent, quia negare nil poſſumus, & cogimur neceſſitate parère.* Auferat mala ſemina.] *auferat Theſauros cauſas bellorum. Aurum enim & argentum malorum omnium principia ſunt: ut ſenſit Lycurgus: uel ideo ſemina appellat, quoniam extſimatus eſt Cæſar prædæ gratia mouiſſe bellum ciuile, cum quæ fuit pollicitus fueras perſoluere aliunde non poſſet.*

Damna mouent populos.] *populi inquit qui liberi ſunt iure dolent, quando ærarium eorum diripitur: nos autem dolere non decet, quia illorum paupertas qui ſeruiunt non ſibi eſt moleſta & periculoſa, ſed domino.*

Aegeſtas.] *egens metonymia.* Abductu.] *repulſo.* Rupes Tarpeia ſonat.] *id eſt, reſonat mons Capitolinus ob fores æreas ingentes ita ſtructas ut cum magno ſonitu aperirentur.* Eruitur] *exportatur.*

Conditus.] *ſeruatus.* Multis ab annis.] *à ſecundo bello Punico.* Cenſus.] *aurum & argentum, & omnis facultas reipub. Plinius libro 33 inquit. Auri in ærario populi Rom. fuere Sexto Iulio. L. Aurelio conſulib ſeptem annis ante bellum Punicũ tertium.* D C C. X X V I. *Argenti nonaginta dua mil'ia. & extra numerum.* C C C L X X V. *millia Itẽ Sexto Iulio. L Martia conſulibus hoc eſt, belli ſocialis initio, octoginta. 45. auri pondo. Cæſar primo introitu urbis in ciuili bello ſuo ex ærario protulit laterum aureorum. 26. millia & in numero pondo trecenta. nec fuit alijs temporibus reſpub. locupletior.* Quem Punica bella] *qui illatus fuerat in ærarium ex tributis Chartagmenſium, & Aphtaum & ex præda deletæ Chartaginis.*

Perſes.] *Philippi filius apud Samothracas à L. Aemilio Pauli filio captus eſt, & in triumpho ductus, de eius præda: hæc Plinius. Intulit & Aemilius Paulus Perſeo rege Macedonica deuicta: prædam pondo trium millium, à qua tempore populus Romanus tributum pendere deſijt* Philippi uicti] *hunc patrem Perſæ primum. P. Sulpitius conſul Inde. T Quintius Flaminius Attalo & Rhodijs auxiliantibus ſuperauit.*

Pyrrhus] *Hic cum in Tarentinorum ueniſſet auxilium magnaq; iuſticia cum Romanis dimicuiſſet, uictus à Curio & Fabritio Tarentum profugit, inde in Siciliam, unde cum Locrorum Proſerpinam expilaſſet, in Græciam rediji, dumq; Argos oppugnaret, ictu tegulæ perijt: Reliquit autem in fuga multum diuitiarum præſertim Tarenti.* Quo te Fabritius.] *is cum ad Pyrrhum legatus iuiſſet regia dona & pollicitationes quibus de proditione tentabatur neglexit. Illud ergo aurum quod Fabritius non accepit. Pyrrhus fugiens reliquit.* Quicquid Parcorum.] *Quicquid auri ex Parſimonia & frugalitate ueterum congeſtum eſt.*

Quod dites Aſiæ.] *hæc propter Antiochum Syriæ regem ditiſſimum dixit: quia à Scipione Aſiatico fratre Aphricani eſt uictus, & propter Attali hæreditatem & populos quos Tributarios Pompeius etiam fecit. De bello Aſiatico lege. L. Florum.*

Creta.] *inſula in Aegeo dicta à Crete Curetum rege in qua Minos regnauit.* Metello] *Qu. Metellum Macedonicum accipimus, qui Philippum ſuperauit & Achæos bis prælio fudit, & à uicta Creta Creticus dictus eſt.* Cypra.] *Cyprus inſula in Carpathio mari, quam ditiſſimam cum Ptolemæus Cyprius poſſideret uiuuſq; à Populo Romano, Fiſco eſſet addictus aduentante Portia Catone ſe ueneneuit. Cato opes eius lyburnis per Tyberinum aſtium inuexit, quæ res latius ærarium Populi Romani, quàm ullus triumphus impleuit: ut ait Florus* Vexit ſuper æquora.] *nam ut ait Plutarchus, ueritus longitudinem nauigationis uaſa multa præparauit, ſingula duorum talentorum & quinquaginta drachmarum capacia, longum funem ſingulis alligauit, & in funis capite ſuper bo næ magnitudinis erat: ut per ipſum ſi naufragium fieret ubi eſſet argentum cerneretur.* A

Gaza.] *ſermo Perſicus eſt, diuitiaſq; ſignificat.* Vltra] *ex remotiſſimis regibus.* Prælata eſt triumphis] *quæ præceſſit currus Pompeij, qualis fuit Tygranus Mithridatis, Ariſtoboli & reliquorum.* Triſti Triſtauti.] *eiuet.* Pauperius.] *minus diues abuſio comparatiui.* Interea.] *populos qui ad fauendum Pompeio tam ab eius filio, quàm à conſulibus ſunt excitati, poëta commemorat, eo ſeruato ordine ut primum Europeios, idem Aſiatiros, poſtea Aphros connumeret.* B Fortuna magni.] *Pompeius à fortuna uexatus* Vrbes caſuras.] *populos perituras*

Proxima.] *uicina Dyrrhachio ubi Pompeius erat.* Amphiſa.] *oppidum eſt in Phocide ut Plinius docet. Phocis uerò regiuncula iuxta Parnaſum Ouidius in Meta. Separat Aonias Actæis Phocis ab Arnis. Terra ferax.* Manus.] *multitudines.*

Cyrrha.] *appidum in Phocide ad ipſum pelagus ſitum ſub rupem Cyrphim: ideoque ait ſcopuloſa, id eſt, ſaxoſa.* Vtroque iugo.] *habet enim duo ca umina Parnaſus. Ouid.*

Mons ibi uerticibus petit arduus aſtra duobus.

Boëtij.] *Thebani. Bœotia dicta à boue quam indomitam Cadmus aduenions immolauit. Eſt autem uicina Atticæ, quidam & ſub Attica comprehendunt.* C Cephyſos.] *amnis in Phocide perfluens Delphos ortus in Lilæa urbe quondam.* Fatidica.] *quia Delphis eſt Apollinis oraculum.* Dyrce.] *fons ad Thebas in quem Dyrce Lyci uxor conuerſa eſt*

Cadmea.] *Thebana. Thebas enim condidit Cadmus.* Piſææ manus.] *Piſa in Achaia appidũ ad quod eſt amnis Alpheus, qui Helidis fluuius in Siciliam exit. Virgil. Alpheum fama eſt huc Helydis amnem, Occultas egiſſe uias ſubter mare, qui nunc ore Arethuſa tuo, Siculis confunduntur undis.* Arcas.] *Arcadiæ populi qui & in Attica eſt & præſertim mediterraneam tenet.*

Mclana.] *montes Arcadiæ.* Trachinius] *Trachin Bœotiæ ciuitas Trehea nomine ſimilis Phocenſi. exigua ſanè, eius ciues Trachinij uocantur. Strabo ait, Oethæam Herculeam montem inter Theſſaliam & Macedoniam, rogo ſepulchroq; Herculis clarum.*

Theſproti.] *in Epyro populi ſunt.* Dryopes.] *etiam in Epyro, ut Plinius docet: ſunt & qui dicant iuxta Parnaſum eſſe.* Sellæ] *metonymia, oppidum in Epyro.* Quercus ſilentes.] *Dodoneas quercus intelligit, in quas duæ columbæ deſcendere ſolitæ dabant reſponſa petentibus. ibi Dodonei Iouis templum illuſtre oracula.* Silentes.] *ideo dicit quia ex columbarum altera Delphos, altera uero in Aphricam ad amonem ſe contulit, & hic amplius reſponſa non dabant.*

Vertice]

A Vertice Chaonio.] *monte Epyri. Chaones Epirotæ dicti ſunt à Chaone fratre Heleni Virgi. Chaoniamq́ omnem Troiano à Chaone dixit.* Delectos.] *electio militum & iterum repete, quamuis delectus.* Exhauſti] *uacauit uel quia quàm plurimi in bella ſe contulerũt, uel quia tunc populoſa non erat.* Athenas] *oppidum in Attica.* Tenent in naualia.] *remanſerunt in Pyreo portu, ubi Athenienſium naualia ſunt Phœbo dicata à Minerua, quam Marti Ariopagum etiam dedicauit, & arces ſibi retinuit.* Petune credi.] *uolunt exiſtimari, ſunt enim inſtar urbium magnæ.* Veram Salamina.] *Verum oppidum. Salamis, quæ & Salamin dicitur inſula eſt, & oppidum in Euboico mari, contra Athenas in quo Thelamon Aiacis Teucriq́ pater regnauit. Alia in Cypro condita à Teucro qui amiſſo fratre noluit ad patrem reuerti. Horatius. Nihil deſperandum Teucro duce & auſpice Teucro. Certus enim promiſit Apollo, Ambiguam tellure noua Salamina futuram.* Creta.] *inſula in Aegeo dicta, à Creta Nympha Heſperidis filia, hæc Aerio Curetis & Macaron à cœli templa dicta eſt, de eo Virgil. Centum urbes habitant magnas uberrima regna.* Dilecta B Ioui.] *illic enim natus eſt Iuppiter, illic regnauit, illic eius ſepulchrum oſtendebatur.* Gnoſi.] *oppidum in Creta, quod & Gnoſum dicitur.* Agitare pharetras.] *ſagittare.* Gortina] *oppidum in Creta.*

Eois.] *Parthicis: noruut enim melius quàm Parthi ſagittas emittere.* Orithon.] *Orithos oppidum in Epyro, uel inter Macedoniam, & Epyrum, ferunt Therebintum, conditumq́ à Colchis.* Dardaniam.] *poſſeſſam à Dardanis, idq́ propter Helenum dicit, uel quod eam Dardani Illyrici tenuêre.* Athamas.] *oppidum eſt in Theſſalia, ut Plinius ait. Sed Athamantis eſt fluuius, qui ligna ſuo tactu incêdit. Ouidius, in 15. Admotis Athamantis aquis accendere lignum Narratur, minimos quũ Luna receſſit in orbes.* Enchelix.] *oppidum in Illyrico, apud quod Cadmus cum coniuge uerſi ſunt in ſerpentes. Priſco nomine. Encheli enim ſerpentes dicuntur.*

Colchis.] *ſiue regionem iuxta Pontum intellige, ſiue oppidum in Illyrico, quod Ochinium dicitur, olim Colchinium dicebatur à Colchis conditum. Plinius auctor eſt.* Abſyrthos.] *fluuius Colchidis dictus ob Abſyrtho Medeæ fratre illic diſcerpto, uel is à Fluuio Abſyr* C *thus eſt appellatus. Cicero enim de natura Deorum ſic ait. Quid de fratre Abſyrtho Medeæ, qui apud Pacuuium Aegyaleus ſcribitur, exit autem in mare Adriaticũ*

Penei.] *Peneus Theſſaliæ fluuius, qui Oreonem accipit, ſed non recipit: nam olei modo ſupernatantem uehit, & abijcit, oritur autem iuxta Gomphos. Hæmus mons in Thracia, ſiue inter Thraciam & Theſſaliam. Hiolchon oppidum in Theſſalia, quod Thracenſes Hæmony condiderunt.* Inde.] *ab Hiolcu, non ut Strabo ait, hinc Pelias Iaſonem, ac Aego nauem foras emiſit, & inde egreſſi ſunt primi nautæ.* Laceſſitum] *uexatum remis.* Rudis.] *impolito uel ignaro nauigandi.* Miſcuit.] *gentes iunxit commercia diſtantium & ignotarum gentium, quæ mari ſunt ſeparatæ.*

Temerato.] *occupato & uiolato.* Compoſuit.] *conciliauit, & concors fecit. nam auſi ſunt homines medio naui fluctibus & uentis ſe credere.*

Vna mors.] *unum genus mortis.* Acceſſit.] *addita eſt.* Paris.] *multis alijs generibus mortis.* Per illam.] *illa media.* Hæmus.] *mons in Thracia.*

Pholoe.] *Arcadiæ mons & oppidum Lapitharum Centaurorumq́ patria.* Mentita.] *nam cum Centauri uiſi fuiſſent ſuper equos, crediti ſunt biformes, hoc eſt, ſemihomines & ſemiequi, appellatiq́ ſunt Hippocentauri.* Strimon.] *fluuius in Thracia, ex Hæmo deſcendens, Macedoniam à Thracia ſeparat.*

Committere.] *credere & commendare Nam grues in hyeme ex Strimone deſcendunt, & Nilum qui non eſt adeò frigidus petunt, in æſtu uerò contrafaciunt.* Aues Biſtonias.] *grues à Biſtonio lacu in Thracia.* Cone Barbara] *Cone inſula eſt ad oſtium Hiſtri circumfuſa mare. Hiſter uerò ſex habet oſtia Tertium eius Galloſtoma nominatur iuxta inſulam Sarmaticam ut Plinius docet.* Perdit.] *diſperdit & confundit cum mare.* Sarmaticas.] *id eſt, Hiſtri, quam inſulam præterit.* Peucen] *primum oſtium Hiſtri Peuce appellatur: ubi eſt & inſula Peuce ampla ſatis.*

Multifidi.] *ſexto enim oſtiis fluminibus in Pontum euoluitur.* Mœſiaq.] *hactenus Europeos, nunc Aſiaticos numerat. Myſia prouincia eſt adiacens Helleſponto, cuius extremamq́ habet Aeoliam in qua eſt ciuitas Mœſia.* Chaico.] *Chaicus Myſiæ fluuius eſt, ueniens à Teutrania ultra Pergamum. Eſt autem Teutrania pars Aeolidis & Troadis.* Tellus] *Idalis oppidum eſt in Troade, quòd Plinius Idalem uocat.* Arisbe] *oppidum in Rheticis littoribus.* Exilis glebis.] *ſterilis & infœcunda.* Pithanem.] *oppidum in Troade.* Celenæ] *oppidum in Phrygia de quo Statius. Quis neu certamina Phœbi noſſet, & illuſtres Satyro pendente Celenas.* Damnatæ.] *quia Maeſia illic decuriatus eſt.* Logent tua munera pallas.] *deflent tibias à te eſſe inuentas. Pallas enim inuenta tibia cum buccis tumidis ex aqua ſe conſpexiſſet, abiecit, quas cum Marſia Satyrus Celenenis reperiſſet, tractareq́ didiciſſet, Phœbum prouocare ad Muſicum certamen eſt auſus, à quo conuictus eſſet. Caſa receſſerunt à cute membro ſua ut in ſexto Faſtorum canit Ouid. inde uerò in ſui nominis fluuium uerſus eſt, qui Meandron ingreditur, & cum eo mixtus circuit. Fuit autem ut meminit Apuleius, Hiagnis Phrygij tibicinis filius, uultu ferino, trux, hiſpidus, multibarbus, ſpinis & pilis obſitus, iactabundus atque ridiculus*

Erectis ripis.] *non enim habet ripa Marſyo, ſed impetu ſuo nullo aluei fertur circuitione.* Meandron.] *fluuius Ioniæ, qui oritur in monte Aulocrene, eſtq́ ita ſinuoſis flexibus, ut ſæpe credatur reuerti. Apamiam peruagatur, mox Eumeneticam, ac deinde Hircatellicos campos, poſtrema Cariam, & ad decimum à Meleto ſtadium lenis in mare illabitur.* Miſtus.] *Maeſiæ.*

Refertur] *retrofertur.* Tellus.] *Lydia.* Pactolon.] *Pactolus Lydiæ fluuius arenis aureis Smyrnam irrigat, oritur in Tmolo monte ubi ſunt auri metalla, hoc eſt, uena. Hermus Lydiæ quoque fluuius arenas aureas trahens.* Secat culta.] *fluit per cultos agros.* Iliacæ muros.] *Ilium oppidum in Troade eſt, quod miſit Pompeiu auxilia, nec abſtinent quòd Cæſar eſſe ferebatur ex ſanguine Iulio Troiano. Signa Pompeio.* Omnibus ſois.] *malis augurijs quia uicti ſoliti ſunt.* Fabula.] *rumor fama, quòd Cæſar eſſet ex ſtirpe Aeneæ.* Continuit.] *abſtinere fecit.*

Syriæ] *Syria in Aſia regio Euphrate Arabico, ſinu noſtro & Aegyptio mari, Armeniaq́ & Cappadocia*

terminatur. Orontes *Syriæ fluuius ex Libano monte Oriens diuidit Antiochiam*. Ninos.] *ciuitas in Syria à Nino rege Aſſyriorum condita*.

Fœlix.] *diues & beata, ut fertur*. Damaſcus.] *oppidum in Decapoli Syria irriguum amne Chriſorroba*. Gaza.] *oppidum in Syria Idumææ, conditum à Cambyſe*. Idume.] *oppidum in Idumææ parte Syriæ apud quod eſt maxima palmarum copia*. Tyros.] *in Phœnicia eſt quondam inſula prealto mari ſeptingentis paſſibus diuiſa inde Alexandri oppugnantis operibus continens facta, ut Plinius Strabóq; tradunt, eam Agenor priſci Beli filius condidit*. Inſtabilis.] *uel quia terræmotu uexata eſt, ut Strabo docet: uel inſtabilem appellat propter crebras ſeditiones & principum mutationes, illic enim ſerui occiſis dominis regnauerunt*. Sydon.] *oppidum in Phœnicia artifex uitri purpura nobilis Thebarumq; Bœtiarum parens*.

Morice.] *purpura, murex enim piſcis eſt cuius ſanguine tingitur*. Hec ad bella rates.] *hæ recto curſu uenere Dyrrachium duce Cynoſura ſtella*. *Ordo eſt Cynoſura haud certior ullis carinis duxit has rates ad bella*. Certior haud ullis.] *quia nullæ aliæ rates ipſam obſeruant non flexo limite, recta nauigatione*. Cynoſura.] *una fuit ex Nymphis quæ iouem nutriuit, & in ſtellam uerſa propter ſimilitudinem, quam cũ Arcto habet minor Arctos eſt appellata, dictáq; quaſi canis ura, id eſt, Cauda, de ea Manilius, inquit, Anguſto Cynoſura breuis torquetur in orbe. Tam ſpatio quàm luce minor, ſed iudice uincit maiorem Tyrio, & Germanicus. Phœnices Cynoſura regit & Cicero hac fidunt duce nocturna Phœnices in alto*.

Phœnices.] *Phœnicea pars Syriæ, Iudææ contermina, fertilis quidem ad centuplum Phœnoe*. Famæ ſi creditur.] *ut eſt apud Tacitum Aegypti primi per figuras animalium ſenſum mentis effingebant ab his Phœnices & maximè Cadmus Græciæ intulerunt. Litterarum inuentores fuêre Rhadamanthus Aſſyriarum. Anubis & Memnon Aegyptiarum. Hercules Aegyptius Phrygiarum, Græcarum uerò Phœnices, quarum auxit numerum Palamedes, & inde Symonides Latinarũ, alij Beroſum & Tricodemum, alij Carmentem Arcadicam dicunt*. Signaſſe figuris.] *comprehendiſſe litteris*.

Manſuram] *duraturam*. Memphis.] *urbs in Aegypto*. Bibloa] *Iuncos & papyrum, Herodotus libro quinto, ait Phœnices priſca conſuetudine Biblos appellare pelles quòd aliquando penuria Biblorum hoc eſt, Scyrporum pellibus caprinis ouiniſq; utebantur*.

Flumineos.] *Niloticos, in lacunis enim Nili ſtagnantis naſcũtur iunci ex quorũ tenuiſsimis fillaris Chartæ contexuntur, & uela, & ueſtes, & ſtragula, ut Plinius in 13. docet Olim non erat uſus Chartarum, ſed palmarum folijs primo ſcriptitarunt, inde quarundam arborum libris: poſtea publica monumenta plumbeis uoluminibus, mox & priuata lintheis confici cepta, aut ceris. pugillarium enim uſum fuiſſe ante Troiana tempora ſcribit Homerus*.

» *Tantum quantum litteras non norant*.

Sculpta animalia.] *animaliũ figuræ, quæ pro litteris erant*. Magicas linguas.] *ſermonem ſapientum, & ſacerdotũ qui magi dicuntur*. Tauri nem] *Taurus mons Cilicius dictus ab Eois ueniens litoribus Chelidonio promontorio diſterminatur: Aſiamq; in duas diuidit partes*. Tarſon.] *oppidum in Cilicia à Perſeo Danaes filio conditum, Plinio teſte, hanc Cidnus fluuius mediam ſecat*. Corycium.] *Coricos oppidum, & portus, & ſpecus eiuſdem nominis in Cilicia ſunt, is ſpecus celebris fama, dicitur etiam antrum Corycium*. A

Mallos.] *oppidum ad portas Cilicias*. Egæ.] *oppidum liberum in Cilicia*. Naualibus.] *ſtrepitu & tumultu, qui fit ad naualia*.

Non pyrata.] *non prædo Marinus, ut olim ſed iuſtus pugnator*. Ganges.] *Indiæ fluuius, de quo ſupra*. Soloere oſtia.] *id eſt, exire in Oceanum Orientalem & contra Eurum*. Hic ubi.] *Gangem dicit ad quem uſque peruenit Alexander: uel Hippanim indicat qui poſt Indum poſtremus eſt. Nam ut inquit Strabo libro decimoquinto, ea mente Alexander Orientales partes omiſit, primo quod prohiberetur Hippanim tranſire, inde quòd campeſtris regio eſſet exuſta*.

Pelleus ductor.] *dux Alexander: Pella oppidum in Macedonia exiguum in quo natus eſt Alexander. Iu-* «
uen. Vnus Pellæo iuueni non ſufficit orbis.

Poſt æquora Tethios.] *poſt mare Oceanum ad quod conſtituerat prius*. Indus amnis] *in Cybyratarum iugis ortus, recipit 60. perennes fluuios, torrentes uerò amplius centum, ab incolis Sagus appellatur Plinio auctor eſt, qui libro ſexto, ſecum ſentire non uidetur, ait enim è iugis Caucaſi effuſum in ſolis ortum unde uiginti amnes recipere*. Diuiſo gurgite.] *efficit enim plures inſulas & ſe diuidit*. Hydaſpem] *Hydaſpes è patria in Indiam fluens quattuor ſuſceptis fluminibus Indum ingreditur*. Non ſentit.] *non enim uidetur augeri*. Quiq; bibunt] *Indiæ populos monſtrat Plinius enim in 12. ait, Saccaron & Arabia fert, ſed laudabilius India. Eſt autem mel ex arundinum ſucco collectum quo plurimum utuntur*. Et qui tingentes.] *regio hæc Cathea appellatur, in qua colitur pulchriudo & puerorum mentum tingunt, & ueſtes, & capillum Strabo in 15 docet cingũtq; ueſtes lineas zonis gemmatis*. Carbaſa.] *ueſtes ex lino. Carbaſus lini genus quod pro ueſtibus & uelis ſæpe ponitur*. Fluxa.] *longa*. Quiſq; ſuas.] *hi ſunt apud Gangarides, regio Partalis uocatur, quum ad ſenectam peruenêre ſe ipſos in rogos iniciunt ut faciant ſuperis tanquam ſacrum. Vide Strabonem ubi de Bragmanis, Cymnetis & Gymnoſophiſtis*. Inieciſſe manu fatis.] *inferre ſibi mortem*. Cappadoces] *Armeniæ maiori conterminũ & Euphrate diuiſi*. Amani] *e Amanus mons eſt, quà Syris Ciliciam ſeparat*. Niphatem.] *Armeniæ fluuius præcipitem*. Tenent.] *accolunt*. Coatræ.] *ciuitas ad Perſidem ubi aëra uincere ſummum arboris haud ullæ iactu potuere Sagittæ, ut ait Maro. Arabes populi in Aſia inter Iudæam & Aegyptum*. Miriſi umbræ.] *Vmbræ enim quæ nobis ad Occidentem conuerſis dextræ ſunt, illis ſiniſtræ ut inquit Solî. Sunt autem inter Aequinoctialem, & Tropicum duaſq; habent æſtates & totidem hyemes, ſolſtitia quatuor, & umbras dextras, ſiniſtras perpendiculares, orientales ſed quando citra Tropicum uenerunt ſemper habuerunt Septentrionales*. Oreſtas.] *populos in India, puto legendum Oretas, qui in India ſunt & non Indorum lingua, ſed ſua loquuntur*. Carmanos.] *Carmania ultra Perſiam regio*. Flexus.] *eſt enim ultra dimidiam partem torridæ Zonæ, ubi terra eſt multò decliuior noſtra Meridiẽ uerſus*. Non totam mergi tamẽ aſpicit Arcton.] *Plinius*

niquit,

A inquit, à flumine Hilali Septentriones primum nauigantibus apparuiſſe. *Arcturum nec omnibus terris noctibus nec totis unquam.* Velox.] quia illis occidit nobis non. Bootes.] cuius lucidiſſima ſtella arcturus eſt. Exigua nocte.] parua parte noctis. Aethiopumq; ſolum.] Aethiopiæ partē. ſupple mouit. Quod non premeretur.] eſt enim Aethiopia iuxta mediā torridam zonam, extenditurq; ab Oriente Hiberno ad Occidentem Hibernum, ut Sol. ait. Aſtrologi aliter hunc locum intelligūt, dicuntq; ſigna Zodiaci in duas partes diuidi in Cardinalia & Regiones. Cardinalia dicuntur ſigna in quibus incidunt ſolſtitia, & Aequinoctia ut Capricornus & Cancer, Libra, & Aries. Regiones uerò appellantur Intermedia & ſic Aethiopia cum ſit ſub Aequinoctiali, non premitur ab uliqua regione, ſed tātum à duobus ſignis Ariete, & Libra. Taurus ergo contingit ipſam pede exporrecto Aequinoctialem uerſus, ſic illi quos quidem ſuperiore ratione refutaremus, & multorum auctoritate, ſed quid opus cum à pede Tauri Septentrionalis ſigni tangi non poſsit: itaq; ut melius cum iis ſentiamus cenſemus & Solinum & Plinium, & reliquos emendandos, & pro Oriente

B te Hiberno apponendum Oriente uerno. Poli ſignifer.] Zodiaci qui circulus diuerſos Polos à Polis mundi habet. Lapſo poplite.] externo crure, eo enim geſtu in ſignum conuerſus eſt Taurus, quo Europæ blanditus eſt ut facilius conſcenderet. Vltima ungula.] ultima pars ungulæ. Qualq; caput.] hoc eſt, Tygridis Euphratisq; accolæ. Tygris oritur in regione Armeniæ maioris fonte conſpicuus in planitie loco nomen Hellegoſine eſt ipſius, qua tardior fluit Diglito unde cōcitatur à celeritate Tygridis incipit uocari, ita appellant medij ſagittam. Euphrates.] qui oritur in præfectura Armeniæ maioris Caranitide in monte Aga ſeu Capote. Non diuerſis.] non diſtantibus. Perſis.] Orientalis regio iuxta Cedroſiam. Quod potius ſit nomen.] quo nomine appellantur, & an Tygridis & Euphratis pereat nomen. Sparſos in agros.] nam Meſopotamiam irrigat more Nili, & ideo dixit uice undæ Pharia. Fertilis.] interpretatio nominis, qualis apud Vergil. exul Parthus, Euphrata enim fertilitas dicitur. Abſorbet.] nam occurrente

C Tauro monte in ſpecu mergitur, ſubterq; lapſus ab altero latere eius erumpit, deinde rurſus mergitur in cuniculos. Non abnegat.] ipſa tellus in mare enim Perſicum exit. Diuerſis.] Pompeiana. Dubiam.] neutri enim fauebant. Contenti ſe. do.] læti quod Craſſo interempto, res Rom. rediiſſet ad duos duces, quos ipſi commiſiſſent. Scythiæ pop.] id eſt, Bactriani. Scythia Tanai diuiditur, parsq; eius in Aſia pars in Europa eſt. Errantes.] quoniam in curribus uagantibus habitant. Tinxêre.] Veneno infecêre Ouid. in 1. de Ponto. qui mortis ſæuo geminent, ut uulnere cauſas omnia uipereo ſpicula felle linunt. Bactrus.] fluuius in finibus Scythicæ Aſiaticæ, à quo Bactra Bactrorū regio & urbs, & Bactri, & Bactriani populi nominantur. Hircania.] in Aſia Scytharum regio. Eniochi Lacedæmonij.] Eniochi in Aſia iuxta Pontum gens fera, quæ ut Plin. docet ab Amphito & Telchio Caſtoris & pollucis auguris Originem traxit. Sarmata.] gens in ima parte Meotidis Boream uerſus. Muſchia.] populi ad Hircanum mare. Colchorū.] iterum dixit Colchis regio eſt iuxta Pontum. Phaſis.] Colchorum fluuius. Diriſsima.] propter aureum uellus. Halis.] Cappadociæ fluuius inter Calibes decurrens iuxta Licaſtam ciuitatē inſignis uictoria Manlij Vulſonis & clade Gallogræcorum. Crœſo.] rege Lydorum. Fatalis.] pernitioſus fato, quoniā eo tranſgreſſu regnum amiſit: nam ut eſt apud Iuſtinum, quum Babyloniis, quos Cyrus oppugnabat, ferret auxilium, uictus eſt, & in regnum refugit. Cyrus quoque poſt uictoriam compoſitis in Babylonia rebus bellum in Lydiam tranſtulit, & ibi Crœſi exercitum fudit. Crœſusq; ipſe captus conceſsis urbibus proximam maieſtati Regiæ uitam degebat. Fatalis.] conſulenti Appollinem Crœſo ita reſponſum eſt. Crœſus perdet Halim tranſgreſſus plurima regna. Sine ut de diuinatione Cicero ait Crœſum Halim penetrans magnum peruertet opum uim, oraculoq; non intellecto contra Cyrum ſe contulit. Tanais.] à Tanao Scytharum rege dictus ex Riphæis montibus fluens ex Arcto in Orientem Sarmatas Scythasq; irrigat: Idem in Meridiem uerſus ſuſcipitur à Meotide poſt Euxinum pontum ingreditur iuxta Theodoſiam urbem. Amplius.] dilatat: nam quum flectitur Aſiam uerſus, Europa fit latior, quum uerò Europam uerſus Aſia amplior fit.

Qualq; fretum.] Boſphorum Cymmericum dicit, & Euxinum ex quo Meotidis paludis unda emittitur in Propontidem. Egerit.] emittit. Torrens fretum.] uelox mare & præceps quòd fluit nunquam tamen refluit. Pontus.] Euxinum mare. Herculeis aſſertor gloria metis.] imminuitur laus de Mediterranei maris immiſſione qui etiam ab Euxino uidetur oriri: nam ſemper in Propontidem fluit. Legimus tamen in extremis ripis Tanais apud Rubeſteros terminum eſſe itineris Alexandri Macedonis, aris ab eodem impoſitis ſignatum. Metis.] terminis & columnis Herculis, quarum altera eſt in extremo Bethicæ: altera in Aphrica, hæc Calpe, illa Abyle nominatur: ſunt autē duo montes quos olim iunctos Hercules dicitur diremiſſe & in terras Oceanum miſiſſe. Gades autem inſulæ ſunt & oppidum ad oſtium noſtri maris quod Gadir & Tarteſſus etiam appellatur. Hinc & Sidoniæ.] uenere & qui à Sidonijs traxêre Originem. Arimaſpe.] populi in Scythia Aſiatica ultra Meotidem, qui ut libro quarto, docet Herodotus unum oculum in fronte habent, & cum Grypibus Smaragdos & aurum cuſtodientibus bella gerunt: dicti ab Arimo & Spu quæ lingua Scythica ſignificant unum oculum.

Arius.] Scythiæ populus. Maſſagetes.] in Scythia populi, qui pugnantes in Sarmatas & per deſerta uagantes ex uenis pedum equorum detractum ſanguinem bibunt. Claudianus in Ruffinum & qui Cornipedes in pocula uulnerat audax Maſſagetes. Geloni.] in Scythia populi, à Gelone Herculis filio dicti. Virgil. in ſecundo Georgic. pictos appellat. in tertio ait, Biſſaltæ, "
quo more ſolent acerq; Gelonus. Quum fugit in Rho- "
dopen atque in deſerta Getharum. Et lac concretum "
cum ſanguine potat equino.

Non quum.] nec Cyrū, nec Xerxem, nec Agamēnona tot ſub ſe habuiſſe milites inquit, quot in Pomp. auxilium cōueniebant. Quum.] quādo. Cyrus.] Perſarum rex qui contra Crœſum Lydiæ regem ſe contulit. Deduceret agmina regni Mæonijs, duceret exercitum in Lydiam. Lydia enim quæ à Lydo Tyrrheni fratre eſt dicta ante Mæonia uocabatur. Perſes.] id eſt, Xerxes Perſiæ rex qui Græciæ bellum inferens quinquies mil-

Arſi Galliam occupet. Deflectis.] declinas ad nos cum illuc accelerez. Rapidum.] acceleratum. Non pondera.] attenuant rem ſuam ut digni negligi uideantur, non enim ſunt hi in quibus ſiue foueant, ſiue repugnent belli pondus conſiſtat, præſertim cum in armis ſint infælices. Momenta.] impulſiones & efficaciæ.

Manue exul.] multitudo profuga ab antiqua in Græcia patria. Horatius] Nulla ſit hac potior ſententia Phocæorum. Velut profugit execrata ciuitas, Agros atque lares patrios habitandaq; fana, feris reliquit & rapacibus lupis. Exuſtis.] à Xerxe, & ab ipſis in nouas ſedes migrare conſtituentibus. Exiguis mœnib.] paruo oppido Eſtq; ordo & poſt tranſlatas acies Phocidos exuſtæ, uos quos ſola fides illuſtrat ſumus tuti in mœnibus. Sola fides.] ſemper enim fide clari fuêre. Liuius in ſecundo bello Punico. Nec hoſpitale quicquā peccatum ne ſatis prius auditum, quam Maſsiliam uenerūt.

Claudere muros.] à difficili argumentatio ad Cæſarem terrendum. Hauſtue raptos.] potum ſubſtractum Auerſis fontibus] amotis fluminibus & ipſo Rhodano. Larga Ceres.] copia panis. Tunc hor-
B rida cerni.] parati ſumus uideri macilenti. Cuncta
gi.] infici & morderi à nobis cruentatis dentibus, uel opprimi tabe, ulceribus & ſcabiei morſu ut famelicis ſolet accidere. Saguntum.] Valerius libro ſexto, hæc ait, Saguntini uictricibus Hannibalis armis, intra mœnia ſua compulſi cum uim Punicam ulterius nequirent arcere collatis in forum quæ unicuique erant chariſsima. Atque undique circundatis accenſiſq; igni nutrimentis ne à ſocietate deſiſterent, publico & communi rogo ſe ipſos ſuperiecerunt Eſt autem Saguntum oppidum in Hiſpania à Zacynthijs conditum, dicituq; & hæc Saguntos uel Saguntus. Silius.] Conclamant utrinque acies ceu tota Saguntos. Igne micet. Trahentes.] ſugentes. Sicca.] nihil lactis habentia ob inediam.

Fata.] mortem. Miſcebunt uulnera] ſeipſos interiment. Coacti.] compulſi à te. Hoc.] quod mu-
C tuo ſe occident, quàm contra Romanos pugnent. Graia.] Maſsilienſis oriunda à Græcia. Ducis.] Cæſaris. Prodita] manifeſtata: nam uultum coloremq; mutauit, & truces oculi euaſêre. Vana mouet.] Cæſar conuerſus ad milites Maſsiliam ſe deleturum denunciat, hilariq; eos animo eſſe iubet, & confidentiam Maſsilienſium arguit ſimulatoſq; dolos improbat. Ideo enim internem ſuſcipere uolebant: ut ipſum caperent, quare de his ſumpturum ſe pœnas minatur. Fiducia.] confidentia & improba ſpes. Curſus.] accelerati itineris. Graios] Maſsilienſes. Ad axem Heſperium.] ad Hiſpaniam regionem occidentalem. Vacat.] uacuum tempus eſt. Gaudete.] quia cum gloria ipſam diripietis. Munere fatorum.] deorum benignitate, & eſt tacita laudis expreſsio, oſtendit enim eos pugnandi cupidos eſſe. Ventus.] ſimilitudo qua ſe uento & igni pacem ſpacio inani, hoſtes arboribus & materiæ comparat. Robore.] ſpeciem pro genere poſuit. Inani.] libero arboribus. Nullis.] nulla manu. Nocet.] deſides euadimus. Armorum.] exercitus & potentiæ noſtræ. Qui potuere.] uinci quos uincere poſſumus. Sed ſi ſolue.] Ironia. Degener.] uilis & humilis. Dimiſsis.] depoſitis. Tecta patent.] aperiuntur portæ admittentque me. Excludere] expellere. Incluſiſſe] in carcere continere, deeſtq; ſed etiam. Contagia] corruptionem, nolunt enim bello ciuili ſe maculare. Fugant.] expellunt. Dabitis pœnas.] nunc ad legatos ſe uertit. Meo æuo.] meis temporibus. Quam duce me bellum, quàm meis partibus inhærere, quod qui non facient tuti non erunt. Sic poſtquam.] quibus iniurijs permotus Cæſar legiones tres Maſsiliam adducit turres uineaſq; ad oppugnationem urbis agere, naues longas Arelate numero duodecim facere inſtituit. Quibus effectis armatiſq; diebus 30. à qua die materia cæſa eſt adductiſq; Maſsiliam: his Decimū Brutum præfecit. C. Trebonium legatum ad oppugnationem Maſsiliam reliquit. Ad urbem haud trepidam.] ad Maſsiliam nil metuentem, quia ſe ad bellum parauerat. Vallata corona] circundata ordine armatorum cuſtodum. Mœnia clauſa.] urbi clauſis portis. Haud procul.] Locus caſtrorum deſcribitur, & ut uallis inter caſtra & urbem repleta eſt agere, & obſeſſa Maſsilia explicatur. Maſsilia ut in ſecundo bellorum ciuilium ſcribit Cæſar, ex tribus ferè partibus oppidi mari abluitur: reliqua quarta eſt quæ aditum habet à terra. Huius quoque ſpacij pars ea quæ ad arcem pertinet loci natura & ualle altiſsima munita longam & difficilem habet oppugnationem. Trebonius igitur in iumentis & materia comportata aggerem in altitudinem pedum octoginta extruxit. Tumulus.] collis. Explicat campum.] habet paruam in ſummo planitiem. Diffuſo uertice.] dilatato cacumine. Patiens cingi] quæ poſſet circundari. Munimine] uallo. Proxima.] uicina huic rupi. Conſurgit.] erigitur & munita eſt. Sedent.] iacent & uallis latitudinem montiſq; diſtantiam indicat. Statura] quæ ſtaret & erigeretur uel conſtatura. Committere.] coniungere Diuerſos.] urbis & caſtrorum. Aggere.] congerie terræ & faſcibus uiminum. Prius.] placuit. Vt clauderet urbem.] ut occluderet omnem aditum per terram hinc & illinc. nam aggerem & foſſam duxit à caſtris ad maria. Pabula.] paſcua. Bracchia.] aggeres. Ceſpitibus.] glebis terreæ cum herba. Cruda.] dura. Tollentia pinnas.] erigentia turriculas & propugnacula in ſimilitudinē pinnarum muri. Iam ſatis.] non paruam laudi, inquit, aſſecuti ſunt Maſsilienſes quod ſoli auſi ſunt reſiſtere Cæſari. Memorandum.] memorari dignum. Curſum belli.] impetum Cæſaris. Cunctis raptis.] cæteris urbibus ſtatim occupatis.

Vna.] ſola. Mora.] longa oppugnatione. Quantum.] magnum profecto. Tenentur.] retinentur ſucceſſus Cæſaris. Properans] imponere mundo feſtināt præficere Cæſarem. Perdit.] in caſſum conterit. Nemora.] conſitæ arbores amœnitatis cauſſa. Robore.] arboribus ut earum trabibus, & materia hinc & illinc aggeris latera firmarent, media autem replebat ex faſcibus uirgultorum & terra. Virgulta.] uimina Rami arborum & fructices. Molem.] congeriem rerum. Suſpendant.] ſuſpenſa attolāt. Agger.] tota ipſa machina Preſſus.] oneratus. Arctet humū.] ſōprimat terrā, ſed trabes pōdus ſuſtineāt. Ligatā.] incluſam Compage.] coniunctione. Ne cedat.] ne diſſoluatur ob turres. Lucus erat.] Sacri uenerādiq; luci quē Cæſar excidit deſcriptio. Violatus.] cæſus. Cingens.] cōplectens. Obſcurū.] tenebroſum. Solib.] radijs ſolarib. illuc non penetrantib Panes.] dij ruſtici. Fauni ſiue Saturni filij. Syluani.] dij ſyluarū Nymphæ.] Dryades & Amadryades. Barbara.] efferata et inhumana. Ritu.] conſuetudine.

A membra quam quam ſunt eorum partes iunctura'q́ ipſa. Vt tamē.] propinquantes, inquit muro Romanus ſaxa & tela tormentis emiſſa, quia altius longius'q́ tendebant non poterant lædere. Cæſar tamē ſic ait, itaq; pedalibus lignis coniunctis inter ſe Porticus integebantur, atque hac agger inter manus proferebatur. Antecedebat teſtudo, pedū ſexaginta æquandi loci cauſa facta. item ex fortiſſimis lignis. euoluta omnibus rebus quibus ignis iactus, & lapides defendi poſſent, ſed magnitudo operum muri altitudo, atq; turrium multitudo, tormentorum omnium adminiſtrationem tardabat. Virtus ſecta.] fortes milites tecti. Subit.] propinquauit. Denſa teſtudine.] denſis ſcutis Teſtudo enim dicitur, quum milites iuncti incedunt clypei capiti ſuperimpoſitis & connexis. Eam poëta ſequentibus uerbis deſcribit. Sic & Virgilius. Accelerant acta pariter teſtudine Volſci. Priores.] præcedentes. Armis.] clypeis ſequentium. Vmbo.] clypei curuatura. Extenſus.] eleuatus ſupra caput. Cadunt poſt terga. quia parata in diſtantes, propinquos ferire nō poterāt. Receſſu] ſpatio. Flectere iactum] inclinare, & mutare, ut breuius iacerent. Modum.] menſurā. Ad lon

B ginqua tela.] ad ictus telorū, lōgius emittendos. Aut.] coniunctio eſt, & cum uerbo mutare iungenda. Mutare.] temperare, ne longè procederet. Euoluunt.] euoluendo emittunt. Nudis] abſq; armis & tormentis. Dum fuit armorum ſeries.] dum teſtudo & ſtetit ſuo ordine, & non eſt à Maſſilienſibus fracta, nil detrimenti accipiebat à ſaxis, ut tecta nihil à grandine. Innocua.] non nocente, quanquam Nonius frigidè ut mihi uidetur, ait, innocente non nocente. Innocuos illa fuit, citat'q́ Virgilium, ſedere carinæ omnes innocuæ. Virorum.] Maſſilienſium Incenſa.] inflammata. Cratem perpetuam.] teſtudinem continuam. Fabius cum duo ſint genera orationis, altera perpetua, quæ Rhetorice dicitur, altera conciſa quæ Dialectice. Milite Romano] qui non tantum onus tuis'q́ ictus poterat ſuſtinere. Singula arma.] Clypei ſingulorum. Tunc adoperta.] facta teſtudine uineam admouere, quæ ſit ſuprà docuimus. Vinea.] Crates terea tecta. Pluteis.] tabulatis & ſolis. Tecta fronte] munita anteriori parte ne milites qui primū procedunt lædantur. Latentes.] Romani. Moliri.] demoliri, Aphæreſis eſt. Ima, mœnia.] murum terræ ui

C cinum. Aries.] inſtrumentum quo muri feriuntur. Eſt autem librata trabs habens in cacumine ferrum ſimile capiti cornibus'q́ arietis Incuſſus.] immiſſus. Compagem.] iuncturam. Soluere.] frangere. Subducere] ſubtrahere unum ſaxum è toto muro. Sed ſuper.] Maſſilienſes uerò omni telorum genere repulēre Romanos. Fragmine molis.] fruſto montis, hoc eſt ſaxo. Sudib.] contis & perticis. Adufti.] quod durius eſt. Cedunt crates.] frangitur uinea. Exhauſto.] conſumpta. Tentoria.] caſtra. Summa uoti.] maximum uotum, & uotorum cumulus. Vt ſtarent.] ut non diruerentur. Vltro acies.] crebro tamen per Albicos eruptiones fiebant, ignes'q́ aggeri & turribus inferebantur, quæ facilè noſtri repellebant milites, magnis'q́ ultro illatis detrimentis, eos qui eruptiones fecerant in oppidum reijciebant. In ferre acies.] immittere milites cōtra Romanos. Texere faces armis] oppoſuerunt ſcuta igni, ne uideretur ab hoſte. Lethifer.] mortifer. Telum flamma fuit.] pro telis faces gerebant. Incendia.] ignem quem immittebant. Per munimina.] per aggerem. Nec ait lætas uiser.] uehemēs magnus'q́ eſt. Luctetur.] difficulter corripiat & urat. Læda.] à ſacib. Maſſilienſium. Conſequitur.] erigitur in ſumum. primò enim fumus, deinde ignis apparet. Spacioſa uolumina.] magnas replicationes & inuolucra. Soluit ſyluas.] comburit ligna aggeris. Cautes crudæ.] dura ſaxa, quanquam propriè ſit ſcopuli pars. Fluxerunt puluere.] in tenuem ſunt puluerem diſſoluta. Procubuit.] cecidit. Spes uictis.] aduertendum hic confundi à poëta hiſtoriam: nam primùm deſcribit omnem terreſtrem pugnam, inde naualem & ſæpe certatum eſt terra, bis mari, primum quidem terra leuiter, poſtea mari fuit ſuperior Brutus. Inde incenſus eſt agger.] poſtea rurſus mari pugnatum. Inde agger refectus eſt ex lateribus artificio ſummo, & coacti ſunt ad deditionem Maſſilienſes. Victis.] Romanis qui poſſe terra amplius expugnare, iam deſperauerant. Non robore picto.] Romani rudes & indolatas carinas habebant, & omni pictura uacuas. Fulgens tutela.] imago numinis. Solebant enim in nauibus Deum aliquem, qui eas ſeruaret appingere. Pingebant & dracones, piſtrices & equos. Tutela.] ſignū aliquod numinis quod tueretur nauim. Decuit.] ornauit. Conſeritur.] connectitur. Area.] appoſitio, id eſt, ſolum & ſpaciū: erat enim claſsis ipſa firmior quàm agilior. Et iam.] Iā Brutus, inquit, per Rhodanum ad Maſſiliam, cum claſſe peruenerat. Turrigeram.] quia prætoria & magna. Claſſes.] naues fabricatæ Arelatæ. Cum gurgite Rhodani] cum aqua & ſecundo flumine. Stœchados] tres inſulæ ſtœchades, ut inquit Strabo, incumbunt Maſſilienſibus digna ſatis amplitudine, ſed duæ exiguæ, eas exercent Maſſilienſes opere ruſtico Stœchados unam indicat. Necnon.] Maſſilienſes Domitij conſilio, ut ſcribit Cæſar, naues longas decem & ſeptem parauerant, ex quibus undecim tectæ erant, multa'q́ nauigia minora: ut ipſa multitudine noſtra claſsis terreretur, magnum præterea numerū ſagittariorum, claſſe'q́ ita inſtructa in Romanam proceſſerunt. Cum'q́ utrinq; fortiſſimè, & acerrimè pugnaretur magna cum cæde pars Græcarum nauium depreſſa eſt, nōnullæ cum hominibus captæ, reliquæ in portum compulſæ ſunt. Quo accepto incommodo ueteribus nauibus refectis, adiectis'q́ piſcatorijs & contectis non minori fiducia quàm antè dimicuere: ſed iterum uicti ſunt. Robor.] potentiam. Ephœbis.] puberibus, qui primam adoleſcentiam ingrediuntur. Quæ ſtabat in undis.] quæ ante fuerant uſi. Emeritas.] etiam ueteres reparauerunt. Emeritas quæ ſuum officium iam peregerant. Tranſlati à ueteribus militibus, & gladiatoribus ſumpta. Vt matutinas.] tempus & maris tranquillitatem, qua naualem pugnam mire deſcribit, adeò quidem aptè, ut potius geri quàm dici res uideatur Fregit aquis.] Radij ſolares in aquam intenti reflectuntur, & frangi uidentur. Matutinos.] primum apparentes Mater matuta aurora eſt. Liber nubibus.] ſerenus fuit. Poſito.] quieto. Virg. Quum uenti poſuēre. Tenentibus pacem, non flantibus.

Seruatum bello.] compoſitum & tranquillum factū in huius prælij uſum. Quiſq.] tā Romanus, quàm Maſſilienſis. Statione.] portu. Quanquam ſtatio locus omnis eſt, ubi ad tempus ſtatur. Brutus, ut ſcribit Cæſar, obtinebat ſtationes in inſula. In eū ergo inſtructa claſſe uenerunt Maſſilienſes, Romani manus ferreas atque harpagones

gones perauerant magno numero pilorum tragularum, reliquorumq́ telorum ſe inſtruxerant: ita cognito hoſtium aduentu ſuas naues portu educunt cum Maſſilienſibus confligunt. Paribus lacertis.] *remigibus qui naues lacertorum uiribus mouent.* Tollitur.] *auffertur.* Impulſæ tonſis.] *actæ remis, qui tonſæ dicũtur à decutiendis fluctibus, ut tonſores à tondẽdis & decutiendis capillis, ut Maurus ait.* Crebra uerbera.] *ſpiſſi remorum ictus.* Conuellunt.] *mouent ui educũt ex undis.* Cornua Romana.] *Romanæ claſſis ordinem quæ Maſſilienſi eodem eũtium ordine oppoſita erat deſcribit.* Cornua.] *dextrum ſiniſtrumq́ latus ordinis in lunæ formam flexi.* Triremes.] *naues tres remorũ ordines in ſingulis tranſtris habentes.* Quaſiq.] *quadriremes.* Quater ſurgens] *nam cum quatuor ſint quater ad remigandum, ſe erigunt.* Extructi.] *ordinati.* Et quæ] *& quæ habent maiorem ordinem, ut quinq; remes.* Mergunt plures pinus.] *immittunt plures remos.* Multiplicijs.] *multas & diuerſas inter ſe ut biremes & uniremes & eſt appoſitio, ordo eſt.* Validæq; triremes, &c.] *cinxẽre cornua rates, &c.* Hoc robur.] *hæ robuſtæ naues inter ſe cornibus erant oppoſitæ, in medio autem minores naues & Lyburnæ continebantur.* Aperto.] *libero, illis qui in cornibus erant.* Lunata.] *curua & flexa.* Lyburnæ.] *naues celeres à populis Libyrnis ſic appellatæ.* Gemino ordine.] *ſunt enim biremes.* Creuiſſe.] *attollere ſeſe.* Pretoria.] *quia brutus præfectus claſſis prætorq́ erat.* Verberibus ſenis agitur.] *ſeno ordine remorũ impellitur.* Mallem.] *graue pondus ſe ipſam.* Et ſummis.] *remorũ extremitate longè in mare protenditur.* Vt tantum.] *poſtquã adeò fuère uicinæ ut una remorũ impetu ſe poſſent attingere, clamor ſublatus eſt, & colliſere ſe naues.* Quod.] *ut ſint quantum.* Tonſis.] *palmulis.* Vaſto.] *magno.* Premitur.] *non auditur.* Verrunt cerula.] *trahunt maria cerulei coloris, hoc eſt remigant.* In tranſtra cadunt.] *aptiſſima deſcriptio. Remiges enim in puppim uerſi dum in proram nauim impellunt terga in tranſtra reflectunt, & in pectora remos eductos percutientia redeunt.* Roſtra.] *frontes prorarum ærata.* Crepuerunt] *ſonuerunt.* Redire in puppim] *mutuo repulſæ puppim uerſus recedebant.* Tela.] *lanceæ,* Vacuum.] *liberum remis & nauibus.* Excedunt.] *tam Romanæ quàm Maſſilienſes.* Diductis.] *in diuerſa ductis & ita ordine dilato ut mutuo naues hoſtiles ſuſciperent medias, quæ breui gyro ad ſuos poſtea reuertebãtur.* Laxata claſſe] *diſſoluto, laxioriq́ ordine.* Vt quotiens.] *ſimilitudo quæ curſus nauium fluctib. quas contrarij uenti agitant comparatur.* Aeſtus] *feruor maris.* Zephyris] *uentis Occidentalib.* Fluctus.] *ſummæ undæ.* Vbi.] *poſtquam.* Duxerunt uarios tractus] *ierũt diuerſa tramite & ſulco Hæc quæ uenit.* Illa.] *quæ diſceſſit.* Sed grais habiles.] *Qua nauium differentia pugnarent etiam Cæſar his uerbis oſtendit. Maſsilienſes & celeritate nauium ſcientia gubernatorum confiſi noſtros eludebãt impetumq́ eorũ excipiebant, & quoad licebat latiore ſpacio producta longius acie circumuenire noſtras, aut pluribus nauibus adoriri ſingulas, aut remos tranſcurrẽtes, detergere ſi poſſent contendebant. Noſtri tum etiã grauitate, & tarditate nauium impediebatur facta enim ſubito ex humida materia non eundem uſum celeritatis habebant, Itaque dum locus communis pugnandi daretur æquo animo ſingulas binis nauibus obijciebant, atq; iniecta manu ferrea & retenta utraq; naue diuerſi pugnabãt atq; in hoſtium naues deſcendebant.* Habiles laceſſere.] *eam aptæ ad prouocandum & appetendum.* Gyro.] *reuolutione.* Cedere clauo.] *obtemperare themoni: ut Clauumq́ ad littora, torquet. Eſtq́ propriè fuſtis themonis.* Tarde flectenti.] *quo enim maior eſt nauis, eò tardius flectitur & maiori gyro indiget.* Tentare] *ad tentandum.* Ratis.] *claſſis.* Certior.] *firmior erat.* Cariam ſtabilem.] *firmum ſolum pugnaturis.* Terræ.] *uidebantur enim tanquam in terra pugnare.* Artibus & certas pelagi.] *contendis arte nauigandi & nauium agilitate qua ſuperamur.* Iam opponunt.] *tranſuerſas naues roſtris Maſſilienſium.* Medias carinas] *latera nauium.* Obliquas alueas] *trãſuerſas naues.* Tentauit.] *percuſſit & appugnare uoluit.* Robora.] *fortem nauim.* Icta nicta ſua.] *percuſſione ſua læſa.* Cohæſit] *firma ſtetit cum ea.* Capit.] *Harpagonibus & manibus ferreis.* Manicæ.] *unci ferrei, ſed propriè ſunt manuum uincula ſicut pedicæ pedum.* Vir.] *Et gruibus pedicas & retia ſigere ceruis.* Teretes.] *lõgæ & rotũdæ.* Sed tenent remis.] B
his mutuo & pectinatim connexis ſe continent, uel contrario remorum impulſa. Stetit.] *non mauit: ſe fecerunt enim ſtatariam pugnam.* Tectore æquore] *iam enim coniunctis nauibus mare inter ipſas non uidebatur.* Iam non excuſsis.] *iam comminus pugnabãt: & non iaculis, ſed enſibus res agebatur.* Torquentur tela lacertis.] *emittuntur.* Vulnera ferro nec cadunt longinqua] *tela uulnerantia, nec ueniunt è longinquo emiſſa, eſtq́ metonymia.* Iaculato.] *immiſſo.* Agit ploriſma.] *maiorem partem occidit.* Bella.] *hoc ipſa.* Aduerſos.] *hoſtiles & ſuos in hoſtem.* Suis.] *proprijs.* Spumat.] *ſpumam facit.* Obducti.] *tecti.* Vir.] *Limoſoq́ palus obducat paſcua iunco.* Concreto.] *durato, ſanguis enim tam in frigida, quàm in calida dureſcit.* Et quas.] *naues inquit quæ à Romanis captæ Harpagonibus trahebantur coniungi non poterant, cadaueribus interpoſitis impeditæ.* Conſerta.] *denſa & interpoſita.* Vincula ferri immiſsi.] *unci iacti.* Subiere profundum.] *merſi ſunt.* Hauſerunt.] *biberunt & ſuffocati ſunt.* Hi.] *alij inquit ex uulneribus difficulter perituri ſubito cum nauibus merſi ſunt.* Luctantem C
cum morte.] *reſiſtentem morti.* Irrita tela] *aliud mortis genus, qui enim integri in mare cadebant telis temerè iacentibus, & non iactis in eos conficiebantur.* Irrita] *in uanum emiſſa, & quæ nullum in nauibus uulnerarent.* Suas.] *ad quas faciendas immiſſa erant.*

Fruſtrato paudere.] *decepto ferro, uulnere non illato.* Exceptum.] *infixum alicui, in quem incidit.* Vulnus.] *corpus quod uulnerarent.* Phocaicis.] *quomodo una Romanorum nauis duabus Maſsilienſium reſiſteret narrat.* Vallata.] *circundata.* Robore diducto] *fortibus militibus diuiſis in naui tranſuerſa.* Aequo Marte.] *pari & forti pugna.* Tagus.] *Romanus miles.* Retentat.] *retinere conatur.* Amplauſtre.] *ornamẽtum nauis, Feſto auctore dictum quòd amplius ſit, quàm quo nauis indigeat, ſunt tamen qui uelint Græcum eſſe & ſubtrahant m, primamq́ eius quidam corripiunt.*

Cicero.] *Nauibus abſumptis fluitantia quærere plauſtra.* Transfigitur.] *terga Synecdoche.* Ferrum concurrit.] *obuia ſibi ſunt tela medio pectore.* Quo uulnere.]

A uere.] *antiquo an poſtico.* Largus cruor expul. haſt.] *magna uis cruoris.* Vtraſq.] *ambas. Vitur aût Hyperbole maniſeſtiſſima.* Animam.] *uitã, quæ eſt in ſanguine.* In uulnera.] *nam utraq; cauſam mortis dederant.*

Dirigit huc.] *Maſſilienſis Telonis mortem deſcribit, quem à nauigandi aſtrorũq; peritia laudat.* Telonis] *magiſtri nauis.* Nullam manum an.] *nulli manui melius obtemperauerũt.* Turbante.] *uideliret ſe, aut ipſas carinas.* Notior.] *exploratior, an ſerena an turbida ſit futura, id enim ſiue ex ſolis, ſiue ex Lunæ aſpectu callebat.* Carbaſa uentis.] *uela.* Componere] *aptare in decumq; flatus eſſet uenturus.* Hic] *Telon.* Compagem ratis lat] *nauim Romanam.* Roſtro.] *Graiæ nauis.* Auerſitq; ratem morientis dex.ma.] *cum primũ uulneratus fuit, nauis auerſa eſt.* Gyareus.] *Maſſilienſis.* Socium] *Maſſilienſem.* Excipit ferrum.] *uulneratur.* Suſpenſa.] *nam cum ex naui ſua ſaltaret in alteram, telum, quo tranſfoſſus eſt, naui inhæſit, & ipſe telo pendebat.* Stant gemini frat.] *à ſorte Gemellorum diuerſis modis mouet affectus & alterius fortitudinẽ prae*
B *dicat.* Stant.] *parati ſunt & pugnant.* Gemini fratres.] *gemelli, uterini.* Gloriæ matris fœcundæ quos eadem.] *cedit laudi mulieribus geminos parere.* Viſcera.] *uterus.* Variis uatis genuerunt.] *cum eadem eſſe deberent.* Diſcreuit mors ſæua uiros.] *ſeparauit.*

Agnorunt miſeri.] *quia alterũ non uidebant.* Sublato errore.] *quippe erant adeò ſimiles, ut ipſos minus diſcernerent, & alterum pro altero uocarent & ſalutarent.*

Ille] *frater ſuperſtes.* Tenet dolorem ſemper.] *ſeruat & cõtinuat luctum.* Aeternis.] *indeficientibus, & aſt à fraterna pietate commendatio.* Offert.] *refert, repræſentat.* Lugentibus.] *parentibus ſuis.* Quorum alter.] *confundit hiſtoriam poëta Maſſilienſibus aſſentatus, nam re uera miles is qui ſe adeò fortiter geſſit Romanus & Cæſaris decimæ legionis Præfectus fuit: Cãiuſq; Acilius eſt appellatus. Meminit eius Tranquillus in Cæſare, meminit Plutarchus, meminit & Valerius Maximus. Similis hiſtoria de Cynegyro Græco tradita eſt.*

Pectine obliquo.] *nam remi qui obliqui in naui ſunt inſtis pectinati erant.* Iniectare manum] *injicere dex*
C *tram.* Ictus.] *Romani Militis.* Haſit] *firmauit ſe in naui.* Niſo.] *eodem conatu & geſtu.* Diriguit] *rigida facta eſt & inhorruit naui non dimiſſa.* Creuit in adverſis uirtus.] *magnanimi propriũ eſt rebus aduerſis nõ perterriti, ſed in illis inſurgere.* Plus iræ] *iram peripathetici cotem eſſe fortitudinis dicunt nec ul ã uim illam habere, niſi ira excandeat, ut quarto lib Tuſc quæſtionũ Cic ait.* Inſtaurat.] *renouat, nec dicimus reſtauro quia ſtauro non dicitur, & inſtar non reſtar Latinũ eſt.* Leua] *auget ueritatem poëta. Conſtat enim non ita ſe geſſiſſe Acilium Suetonius ſic habet Acilius nauali ad Maſſiliam prælio iniecta, in puppĩ hoſtiũ dextra & abſciſſa memorabile illud apud Græcos Cynegyri exemplũ imitatus tranſiluit in nauem Vmbone obuios agens*

Procumbit.] *inclinat ſe.* Lacerto] *brachio.* Clypeo.] *quem læua gerebat.* Telis] *Miſſilibus quæ dextra.* Non conditus.] *non latens.* Expoſitus.] *iſtibus Romanorum periculiſq; obiectus* Fraterna arma.] *erat enim ante clypeum fratris inermi pectore.* Cuſpite.] *telis.* Perſtat.] *perſeuerat in pugna.* Morte iam emerita.] *nam euadere non poterat, & mortis munus plenum iam erat.* Tenet.] *excipit.* Caſura letho.] *caſura in mortem,* Tum uulnere.] *iam iam moriturus collectis totis uiribus in hoſtilem nauim inſiluit.* Vulnere.] *per quod ſanguis egrediebatur.* Laſſos.] *debiles.* Sanguine.] *uiribus.* Contendit.] *dirigit, extendit, conatur.*

Membris defectis robore] *corpore uiribus exhauſto.*

Inſiluit.] *coniecit ſe* Nocituros.] *inclinaret atq; obrueret.* Cumulata ſtrage uirum.] *plena cadaueribus.*

Ictus.] *à Romanis illatos.* Hauſit pelagus.] *admiſit aquam.* Foros.] *tabula & ſpatia.* Deſcendit.] *in undas, ſubmerſa eſt.* Vortice contorto.] *uoraci aquæ cõuerſione. Eſt & uortex uentorum, qui Typhon dicitur, ut eſt apud Plinium.* Diducta] *diuiſa & ſeparata.* Manse.] *aqua.* Ferrea dum.] *Cum Romani manu ferrea Lycidam pro naui corripuiſſent ſocijs eum per cetera retinentibus diuiſus eſt. Poſtremaq; parte ſtatim mortuus ſuperiore, in qua uitalia continebantur, diutius uixit,* Manus.] *Inſtrumentum cum pluribus uncis* Inſerit.] *immittit* Puppi.] *Maſſilienſi.* Rapidos] *ueloces & capaces.* Auniſus] *abreptus, & à ſuis, & a ferrea manu.*

Scinditur.] *hos uerſus Lucanus ipſe percuſſis uenis profluente ſanguine, ubi frigere, pedes manusq; & paulatim ab extremis cedere ſpiritum ſenſit, feruido adhuc, & cõpote mentis pectore dicitur cecinisse.* Emicuit.] *proſiluit.* Lentus.] *tardus & uelut ab uno uulnere.*

Diſcurſus] *qui fiebat ex diuerſa cruoris effuſione.*

Animus.] *ſanguinis, in qua uita eſt.* In mẽbra.] *inferiora.* Interceptus.] *confuſus, miſtus.* Tanta.] *tam larga, erat enim totus corpus uulneratum.* Vltima pars.] *puta fuiſſe ab extremis lateribus ad talos.* Tradit in lethum] *dedit extinguendas.* Vacuus uitalib] *in quibus uitalia membra non erant, ea ſunt epar, pulmo, cor, præcordi, cerebrũ.* Tumidus.] *eſt enim ſpirãde aſſuetus, idcirco ſpongioſus ac fiſtulis inanibus cauus.* Viſcera.] *exta ipſa uitalia.* Fata] *mors.* Hæſerunt] *diu laborauerunt.* Luctata.] *conata.* Vix eauſulerunt] *difficulter abſtulerunt tradidereq; morti.* Dum nimiũ.] *miluũ imprudentiã, qui nauim inuerterunt, enarrat.* Incumbit.] *tota enim in unum latus ſe uertit.* Verſa.] *inuerſa.* Congeſto] *in unum latus collecto.* Texit pelagus] *quoniam nauis ſupra mare in faciem cadẽs uiuiter merſit.* Iactare brachia.] *nare.* Tunc unica] *docilitas eſt. Vnius enim quia à roſtris occurrentibus eſt interceptus fatum ſingulare cõmemoratur* Facies lethi] *apparentia & qualitas mortis* Fixere.] *penetrare.* Diſceſsit.] *diuiſum eſt tam uaſto impetu.* Quo mi. æta. ſo.] *ut ipſa roſtra ærata ſe non collidant, licet eſſent illa torpore impedita.* Elliſo.] *compreſſa & contuſo.* Saniẽ.] *ſanies ut Celſus ait, eſt tenuior ſanguine uaria, craſſa glutinoſa & colorata.* Permi.] *contuſus cum carne.* Inhi.] *prohibent uenta & retrahunt.* Vulneribus tranſmiſit aquas.] *latitudinẽ uulneribus indicat cum per ipſum aqua diſcurreret* Pars maxima.] *quorundam Maſſilienſium ad ſuorum naues natantiũ mors ſæua deſcribitur.* Naufraga.] *cuius nauis fuerat fracta & ipſa expoſita erat mergendi periculo.* Obluctata.] *repugnans* Iactatio lacertis.] *nando.* Concurrit.] *ſimul natat.* Alrius prenſarant rob. alu.] *cõprehenderent ſummam nauim brachijs* Veteris.] *ab his qui in naui erant.* Periturus.] *erat enim tãtus numerus at ſi ſuſceptus fuiſſet nauis proculdubio mergeretur.* Nutaret.] *inclinaret ſe & periclitaretur.* Impia.] *quia ſocios lædebat,* Super.] *deſuper.* Brachia lioquẽ.]

illi amputatis brachijs, & in naui relictis ſubmerſi ſunt cũ nare non poſſent. A manibus.] *quibus inhærebant.* Grauea.] *amiſsis enim brachijs, corpus nando liberare non poterant.* Iamq; omn.] *deficientib. inquit, telis remos temones, & tranſtra in hoſtem iactabant.* Omnis fu.] *cuiuſq; ira.* Innocit ar.] *Sic Virgil. Ruũ ſic telũ ira facit.* Nudato.] *inermi.* Amplustre ros.] *ornamentum, uel Temonẽ intelligitur ut abutatur uerbi proprietate.* Rotant.] *rotãdo immittunt.* Sede.] *tranſtra.* In pugnam.] *ut pugnarent.* Sidentia peſ.] *manentia ſub pedibus deorſum, & infra. Sic & in quinto: Obruit illa dies, quæ Celſa cacumina peſſum. Tellus uicta dedit, hinc fit peſſundo, hoc eſt, ſub pedibus do.* Inopes tel.] *quib. tela deerãt.* Lethale.] *quod lethiferũ uulnus inulerat.*

Oppreſſere.] *obduxêre, ne ſanguis egrederetur.* Sanguis.] *qui uires fouet.* Exeat.] *egrediatur, poſt emiſſam haſtã, qua fuerat uulneratus.* Lues.] *uis mortis et uelut peſtis.* Quam diuerſa pe.] *quàm ignes qui eſt aquæ cõtrarius.* Tædis.] *facibus ſulphure piceq; ſparſis & plenis.* Viuax.] *ardens & urens.* Facilis præb.] *quæ facilè incendebantur & alebant ignẽ.* Rapuere incend.] *correpta ſunt igne.* Nunc pice, nunc ce.] *ſiue quod ipſas ſpargerent, ſiue quod nauiũ iunctura, ſtuppa pice & cera refracta ſunt.* Nec ſuperant flam.] *ne reſtringunt incẽdia.* Sparſis ratib.] *diſsipatis nauibus.* Vendicat fragmenta ferus.] *corripit & ſibi attribuit fruſta.*

Hic recipit.] *Diuerſa diuerſorum ſtudia memorat.* Hic.] *aliquis.* Inter mille mod.] *inter innumera mortis genera illam uitabant, quæ lædi metiq; cœperant.*

Virtus naufraga nec cel.] *illi qui fractis nauibus nabant, ſe exercebant in legendis ſubminiſtrandiſq; telis pugnantibus, & in feriendo ut poterant hoſte.* Ratibus.] *militibus, metonymia.* Incertas.] *non ſcientes deſignatum locum. ea enim dicitur certa manus, & certũ telũ, quod locum deſignatũ ferit.* Incertas.] *ergo quia natãtes ualidũ ictum incutere non ualebant.* Languente.] *debili.* Si datur rara copia.] *ſi telum aut enſem nõ habeant.* Vrgentur pel.] *mergunt hoſtem in mari.* Subſidere.] *ſubmergere ſe.* Implicitis.] *connexis.* Mergentesq; mori.] *dum mergũtur mergere alios.* Pugna fuit.] *egregij & callidi urinatoris mortẽ poeta deſcribit. Is aũt dicitur urinator, qui nat ſub aqua, quod qui faciũt urinare, dicuntur ab urina naſe.* Eximius.] *præſtans.*

Animã.] *anhelitus, Plautus. Olet anima uxori meæ.*

Scrutari.] *inquirere.* Cõuellere.] *ad reuellendã anchoram, ſi funere ſigi nõ poſſet.* Adductũ.] *tractũ.* Hic ubi.] *raptũ in ima hoſtem, ubi ſuffocauerat emergebat.*

Penitus.] *ualde ſubtus.* Per uacuos fluctus.] *per mare à nauibus non occupatũ.* Puppibus occurrit.] *incipit ſub naues.* Iecerunt brachia.] *cõprehẽderunt, retinuerunt.* Non perdere le.] *non mori fruſtra & inultè, & non læſo aduerſario.* Multus.] *multi morientes, inquit, ſuſpenderunt ſe à puppi, ut roſtrum ictus, ne nauis læderetur exciperent.* Stantem.] *Lygdami Maſsilienſis & Tyrrheni Ro. pugna narratur.* Tortus ha.] *Agitator fundæ ex qua torta emittuntur ſaxa.* Balearis.] *Baleares inſulæ ſunt in mare Hiſpano, quarum incolæ funda utũtur dictæ, ſiue βαλλεῖν, quod eſt iacia, ſiue à Baleo Herculis comite.* Glande.] *pila plumbea.* Tempora.] *latera capitis.* Vincula.] *neruos quib. cõtinentur.* Prorumpunt.] *egrediũtur, ui enim incluſi ſanguinis preſsi excluſi ſunt oculi.* Lumine.] *ui uidendi.* Cõſtare rigorem.] *ſe ualere uiribus.* Composite.] *collocate & ſtatuite ad iacenda tela.* Tormẽtis.] *Baliſtas & Catapultas.* Egere.] *ſeſe adhortatur.* Hoc cadauer.] *corpus meum.* Habet uſum.] *faciet officiũ magni militis.* Manu cæca.] *ipſe cæcus.* Non irrita.] *ad hoſtem uulnerabant.* Argus.] *Maſsilienſis.* Qua nectet non med.] *inter umbilicũ, & latus dextrũ ſiue ſiniſtrum. Sunt enim ilia arteriæ inter ueſicã et aluum ad pubem tẽdentes, ut ait Plinius.* Adiuuit iq;.] *Cecidit enim & ferrum altius eſt ingreſſum.* Stabat.] *tota hæc oratio diuerſis modis mouet affectus.* Carinæ.] *eiuſdem.* A

Non ille.] *fuit enim fortiſsimus Maſsilienſium.* Victũ æuo robur cecid.] *fortitudo annis debilitata, proſtrata eſt.* Exemplũ non miles.] *nam quamuis nõ pugnaret ipſo aſpectu, alios excitabat.* Funere.] *morte filij.* Sæpe cadens.] *dum ad filium properaret.* Spirãtes.] *palpitantes & adhuc uiuentes.* Non lachrymæ.] *ex uehementiſsimo dolore lachrymæ, interdũ potius comprimuntur, quam effunduntur.* Tendit.] *percutit.* Riguit.] *indurauit.* Diſtẽtis.] *externus & paſſus.* Nox ſubſit.] *ſuperuenit obſcuritas, præ dolore enim exanimatus eſt.* Argum.] *filium.* Labens caput.] *inſtabile, inclinatum.* Leuet.] *attollit.* Vox fauces.] *Loqui nõ potuit.* Solutas fauces.] *apertum os.* Inuitat.] *geſtu hortatur.* B

Claudenda ad lumi.] *Maiorum mos fuit ut propinquiores morientibus oculos clauderent, ut parentes liberis liberiq; parentibus. Ouidius. Dij precor hoc iubeant ut euntibus ordine fatis. Ille meos oculos, comprimat ille tuos.* Caruit torpore.] *fuit ſine ſtupore, & in mentem uireſq; redijt.* Cruentes.] *crudelis in ſe.* Nõ perdam tempora.] *non differam mortẽ.* A ſæuis deis.] *præ animi perturbatione Deos incuſat, qui ei quod filio ſupereſſet uidebantur iniuſti.* Inguiom.] *lethalem ſub gutture locum.* Nondum.] *par eſſe uidetur, ut qui prior in uitam egreditur, exeat prior, tu cũm ſis me iunior, ante me non morieris.* Eſſe ſuper.] *ſuperuiuere tibi, ſuperſtes hi dicuntur, ijs qui in uita remanent.* Polluerat capulum.] *maculauerat enſis manubrium, quo ſe percuſſerat.* Tendit ſub æquora.] *in mare ſe mergit.* C

Feſtinantem animi mortem nũ credidit uni.] *metuens ne ipſe non antequam filius è uita decederet, ſe prius ſauciatum in aquam præcipitauit.* Credit.] *commiſit.* Inclinant iam fata.] *Iam Maſsilienſium res aduerſo Marte præcipitabãtur Romano uictore.* Anceps.] *dubius, ſed erat certa uictoria.* Vexere uictores ſuos.] *innexere Romanis, qui eas Caſsis hoſtibus occupauerant.*

Naualia.] *Maſsilienſium.* Quis in urbe.] *per commiſerationem concludit poſita luctum ſuperatæ ciuitatis.* Fletus.] *qui lachrymis fit.* Planctus.] *percuſsio pectoris, faciei, & brachiorum.* Coniunx.] *commiſeratio ab errore.* Cadauer.] *quod fluctus in littus expulerat.* Acceuſis.] *pathos à pietate & certamine.* Truncos.] *abſque capite quod fuiſſet certus index.* Brutus.] *Brutus inquit primus fuit, qui uictorijs*

Cæſaris terreſtribus maritimam

gloriam addit.

FINIS LIBRI TERTII.

A IOANNIS SVLPITII VERVLANI, IN M. ANNEI LVCANI POETAE PHARSAL. LIB. IIII. commendationes.

AT procul.] *interea dū Maſſilia oppugnaretur Cæſar ad Ilerdā ſe cōiunxerat Fabio: quē à Maſſilia cū tribus legionib. præmiſerat in Hiſpaniā duabus ſubſequētibus, ut celeriter Pyrenæos ſaltus occuparet, q ab Afranio Pompeio legato eo tempore tenebantur Deiecto itaq; ex ſaltu præſidio Fabius magnis itineribus ad exercitum contendit Afranij, qui citeriorem Hiſpaniam cum tribus legionibus obtinebat. Nam Varro eius collega ulteriorē cum duabus legionibus tutabatur. Afranius* B *Petreio quoq; collega ad ſe accito cum duabus legionib. communi conſilio ſtatuerat ob loci opportunitatem bellū gerere ad Ilerdam.* Sęuus.] *magnus, crudelis.* In extremis horis.] *in Hiſpania quæ eſt ultima mundi pars.* Martem.] *bellum Metonymia.* Non multa cęde.] *pauci enim peribant.* Momenta.] *impulſiones & adiumenta Cæſar in primo belli ciuilis: magnum attulit noſtris ad ſalutem momentum, & ideo momenta dixit: quia in hoc bello quanquam non fuerat ſumma uictoria, tamen id multum Cæſar profuit nocuitq; Pompeio.* Ducibus.] *Cæſar & Pompeius.* Iure pari] *æquali poteſtate præerant, exercitui Petreius & Afranius legati Pompeij. Dixit impium: produxit gubernationem ipſorum in partes dierum uiciſsitudines, ut alternis præeſſent.*

Tutela peruigil.] *defenſio uigilans, & eſt appoſitio.* Cuſtodia.] *cuſtodes ipſi.* Alterno ſigno.] *nunc enim Petreiani, nunc Afraniani uallū cuſtodiebāt.* His præter.] *ultra copias Italas etiam Hiſpanas habebant.*

Auſtur.] *Auſtures. 15. populi ſunt in citeriori Hiſpania ab Aſturica urbe magnifica dicti.* Vettones.] *in citeriori ſunt Hiſpania, iuxta Vaceos.* Leues.] *agiles.*

Profugiq;.] *id eſt. Celtiberi Periphraſis eſt. Celtæ enim* C *qui in Iberiam migrarunt, Celtiberi ſunt appellati. Celtæ autem noſtra lingua Galli dicūtur, ut inquit Cæſar. Gallia enim omnis in Belgas Aquitanos, & Celtas diuiſa eſt.* Colle tumet.] *ſitus Ilerdæ & Caſtrorum deſcribitur.* Pingue ſolum.] *fertilis terra.* Tumet.] *inſurgit.* Excreuit.] *erecta eſt.* Leui tumulo.] *nō arduo & accliui colle.* Ilerda.] *oppidum uetus in citeriori Hiſpania Surdaonum gens 20. millibus paſſuū ab Ibero fluuio diſtat.* Pręlabitur.] *ante & iuxta labitur* Placidis.] *mitibus.* Sicoris.] *non ultimus fluuius mediocris, magnus tamen littore.* Heſperios.] *Hiſpanos.*

Amplectitur] *comprehendit ab una in alteram ripā.*

Paſſurus aquas.] *à quibus percutitur præſertim hyeme.* Proxima rupes.] *uicinus mons.* Signa magni.] *Pompeianorum caſtra.* Nec Cæſar.] *Fabiana caſtra longius ab Ilerda diſtabant: eò poſtera die Cæſar cum nongentis equitibus uenit: ex omnib. copijs triplici inſtructa acie ad Ilerdam proficiſcitur, & ſub caſtris Afranij conſiſtit, et ibi facit æquo loco pugnandi poteſtatē. Afranius copijs adductis in medio colle pugna abſtinēs ſub caſtris conſtitit. Quo animaduerſo Cæſar ab infimis radicibus montis intermiſsis circiter paſsibus quadringentis caſtra facere conſtituit: ualloq; muniri uetuit, quod eminere & procul uideri neceſſe erat, ſed à fronde pedum 15. foſſam fieri iubet, prima & ſecunda acie in armis conſtituta poſt quas opus in occulto acies tertia faciebat. Sed opus omne eſt perfectum quam Afranius id intelligeret.* Leuat.] *attollit, eleuat.* Minore.] *quàm is in quo erat Afranius.* Medius dirimit tētoria gurges.] *Sicoris medius eſt inter utraq; caſtra. Tentoria ſunt militū tabernacula linea, dicta à tendendo Et cum primū bello Veientano Romanis militibus concederentur fuēre pellicea.*

Hinc.] *à flumine.* Explicat] *dilatat.* Effuſa.] *ſparſa.* Modum.] *Menſuram* Coercet.] *terminat, ſtringit.* Cinga.] *fluctus uelox, circum campos actus, dictus à cingendo.* Vetitus] *nam non peruenit ad mare nomine ſuo cum ab Ibero ſuſcipiatur. Iberus fluctus qui oritur in Cantabris & in mare effluit Balearicū,* Præſtat terris.] *egregius eſt in Hiſpania.* Prima dies.] *prima inquit die, qua caſtra collata ſunt tantūmodo parauerunt acies, & ſeſe oſtentarunt.* Sceleris.] *belli ciuilis.* Furentum.] *impiorum.* Donauere.] *abſtinuêre.*

Prono tunc Cæſar Olympo.] *Sole Occidēte, & Phyſicè loquitur, Sol enim non ſua curſu occidit, ſed à mūdo rapitur in Occidentem.* Perſtant.] *in armis perſeuerant.* Obduxit caſtra.] *Protexit & muniuit: in armis enim ea nocte quieuit.* Maniplis.] *manibus militum.*]

Prope conſertis.] *coniunctis & uicinis.* Luce nona.] *erat inter oppidum Ilerdam & Afranij caſtra planities circiter paſſuum quadringentorum. Atq; in hac ferè medio ſpacio tumulus erat paulò editior, quē ſi occupaſſet Cæſar ponte & commeatu interclusurum aduerſarias confidebat. Ita ęductis tribus legionibus Vinius anteſignanos præcurrere atq; occupare cum tumulum iubet. Sed Afranij cohortes breuiari itinere præoccupauere, pugnatū eſt igitur uario Marte, & ita prælium diremptum, ut ſe utriq; ſuperiores diſceſſiſſe exiſtimarēt.*

Caſtris] *deeſt à.* Terror.] *metus ne paterentur incommoda.* Pudor.] *quod eſſe uiderentur debiliores.* Hoſtem.] *Afranianos.* Rapto agmine.] *acceleratis cohortibus.* His.] *Cæſarianis.* Virtus & ferrū] *pugnandi audacia.* Ipſe locus.] *qui uicinus erat caſtris, & iam occupatus.* Miles.] *Cæſaris.* Oneratus.] *armis, pilis, clypeo.* Nititur.] *conatur aſcēdere.*

Acies ſupina.] *milites ſupino pectore aſcendentes, & à ſequentiū clypeis ſuſtentari.* Caſura in tergū] *quæ facilè cecidiſſet.* Vacabat uibrare.] *emittere poterat.*

Dum labat.] *dum pedibus nequit cōſiſtere.* Firmat ueſtigia.] *firmat pedes telo in terram fixo.* Stirpes.] *truncos, uirgulta, frutices.* Relicto hoſte.] *non habito hoſtis reſpectu.* Cedunt uiam] *amputant uirgulta, uepres, & ramos.* Lapſura ruina.] *quæ facilè repelli ſternique poterant.* Equites,] *equitatum.* Succedere bello.] *certare.* Producere latus munitum.]

 extendere

extendere ordinem à læua parte quæ eſt ſcutis & haſtis munita. Læuo gyro.] ſiniſtro circuitu. Pedes.] Cæſaris milites. Receptus] liberatus & ſuſceptus, ut, frugeiq́ receptas. Nullo urgẽte.] hoſte nõ perſequente equitum metu. Victos.] Afranius. Inficus.] uanus quia nullo damna hoſtes affecit. Pependit.] ſtetit pendens in muste. Subducto Marte.] Subtractis pedeſtribus qui pugnabant. Hactenus.] hæc armis geſta ſunt, inquit, ſed quæ ſequuntur aëris tempeſtate. Nam accidit repentinum incõmodum biduo quo hæc geſta ſunt. Tanta enim tempeſtas corta eſt, ut nunquam illis in locis maiores aquas fuiſſe conſtaret. Tum autem ex omnibus montibus nix proflunt, ac ſummas ripas fluminis ſuperauit potenſesq́ ambos quos C. Fabius fecerat uno die interrupit. quæ res magnas difficultates exercitui Cæſaris attulit. Siquidem caſtra cum inter Sycorim cingamq́ eſſet non frumentum ſupportari, non pabulum ire. non eo miſſus. qui undiq́ ueniebant ſuſcipere libebat. Diſcrimina]pericula, differẽtias. Incertus.] Inſtabilis. Fata.] euentus. Pigra bruma gelu] Hyemale tempus deſcribit. In quiq́: Siccam hyemem, ſecutum eſt uer pluuioſum. Bruma.] hyems à breuitate dierum dicta.

Hærens.] torpens pigra. Sicco] pluuijs. Tenebat in nube.] non emittebat i nubibus. Constricto æthere.] aëre in glaciem & in niuem condenſato. Eſt aũt Glacies Apuleio auctore humor ſerenu frigore concretus.

Niues.] quæ ex iactatione denſarum nubium oriuntur. Nam priuſquam in aqua defluant fractæ ac diſciſſæ ſpumas agitationibus ſuis faciunt, et mox gelatus humor rigore frigoris inhorreſcit. Verbant mootana.] torrebant montes. Frigus enim urere dicitur & calor. Virgil. Penetrabile frigus adurit. Pruinæ.] pruina eſt roris mollities, quæ frigoribus matutinis incanuit. Ros uerò nocturnus humor quem ſerenitas tenuiter ſpargit.

Non ducatura] primo ſola ſoluendæ. Iacẽtes campos.] planitiem. Omnis tellus.] Hiſpania. Cœlo.] merges ſidera, Occidenti. Sereno.] Serenum uel aliud eſt, quam aër purgatus caligine & perſpicuè ſincerus.

Sed poſtquam.] poſtquam Sol arietem eſt ingreſſus, quod fit circiter terriodecimo Calendas Aprilis. Ver nos portitor] Aries uector, ſub quo cum Sol eſt, uernũ eſt tempus. Helles dilapſæ.] quæ in mari Helleſpontiaco occidit. Nam cum Ino nouerca Hellẽ, & Phryxum priuignos ſuos per dolum mactare procurauiſſet. Et hi Iunonis ope arietem nacti reans fretare uellens. Helle in medijs fluctibus territa à fratris tergo cecidit, nomenq́ mari dedit. Phryx uerò ad Colchorũ regem delatus, Arietem Ioui mactauit, quæ poſtea in cæleſte ſignum conuerſus eſt: Reſpiciẽs ſidera.] reſpiciẽs ſurſum, eo enim geſtu effigiatur, ut ſua terga reſpiciat. Dies.] iterum uicere, id eſt, maiores fuẽre hoſtibus. Iterũ æquatis temporibus, dies & noctes bis in anno æquatur: Vere Sole, & ſub Ariete exiſtente: & Autumno ſub Libra. Virgil. Libra dies ſumniq́ parens ubi fecerit horas. Ad pondera iuſtæ Libræ.] ad menſuram iuſtæ ſtateræ. Eſtq́ apta tranſlatio, ut ad Aequinoctium & Libræ ſignum alludat. In quod Aſtrea Aſtrei gigantis filia uerſa eſt. Eam efficiunt Scorpij brachia, eſtq́ inter ipſum & Virginem. Virgil. Qua locus Erygonem inter Chelaſq́ ſequentes. Sole relicto.] Luna ſemper Solem relinquit in eodem ſigno, unde ipſa nuua diſceſſit.

Cynthia.] Luna à Cyntho monte Deli. Dubitanda erat enim adeo obſcura & fuſca, ut diſcerni non poſſet, quo primum cornu apparuiſſet. Plinius inquit, cacumen ſuus Septentrionale atque rigidum illum præſagit uentum, inferius Auſtrum. Et Virgil. Luna reuertentes cum prima colligit ignes. Si nigrũ obſcura comprenderit aëra cornu. Maximus agricolis pelagoq́ parabitur imber. At ſi Virgineum ſuffuderit ore ruborem. Ventus erit, uento ſemper rubet aurea Phœbe. A

Flammas.] flammeum pallorem. Nubes.] nubes eſt exhalatio uaporata craſſior nebula, plena humore.

Torſit] torquendo impulit. Axe] regione. Nabatheis.] Orientalibus. Nabathea regio ab Arabia incipiens, tendensq́ uſque ad mare rubrum. Ouid. Eurus ad Auroram Nabathæaq́ regna receſſit.

Tellus Gangetica] India per quam labitur Ganges. Exhalat.] emittit. Nebulas.] Nebula eſt exhalatio uaporata humore uiduata, aëre craſſior, nube ſubtilior cui ſerenitas abolitionem infert. Primus.] matutinus & Oriens. Concreſcere.] condenſari, tunc enim uapores terra emittit. Fuſcatur.] obſcuratur. nam in contrarias partes ſemper uentus nubes impellit.

Quicquid deſcenderat.] omnes nubes quæ à radijs & æſtu Solis Indos protexerant. Incendere diem.] incendij cauſam præbuerunt, maioremq́ æſtum in Oriente fecerunt. Graues.] plenæ aqua. Nec procedere] impellebantur enim ab Euro. Incumbere.] manere citra Hiſpaniam. Nymbos.] Imbres. Imbribus] denſioribus pluuijs. Aer humidus.] nubes & pluuiæ. In ſolam Calpem.] in Occidentem ubi Calpe mons & urbs. Zephyri fines.] extremus Occidens, unde Zephyrus flat. Summus car.] extrema regio. Sunt quidem cœli cardines quatuor, Oriens, Occidens, Meridies, Septentrio. Tethym.] Oceanum quẽ ex uulgi opinione cœlo coniunctum eſſe, poëta dicit. B

Tranſcurrere.] ulterius ire. Congeſtumq́ aëris atri] Ordo eſt ſpatium, quod ſeparat terram ab æthere, uix recipit congeſtum atri aëris, id eſt, congregationem nubium, quam atrum aërem appellauit. Preſſæ polo.] compreſſa & ſtructa. Denſator] à denſis enim nubibus imbres à rarioribus pluuiæ oriuntur. Imbres.] denſiores ſunt pluuia lenta & iugis eſt. Nymbi uerò repentini uehementes & breues. Fluunt.] ſoluuntur. Nec ſeruant.] non retinent, extinguũ, ut enim in ipſis nubibus. Crebra micant.] ſpiſſa appareant.] C

Arcus.] Iris quæ fit à nube humida & caua à ſole aduerſo uel à Luna repercuſſa. Arcus inquit Plinius, cum duplices ſunt, pluuiam nunciant, à pluuijs ſerenitatem, non perinde certã. Imperfecto gyro] circulo rupto, nam propter nubium denſitatem, nec poterat perfici: nec uarios colores contrahere. Vix ulla luce notatus.] ſqualebat enim. Bibit.] attrahit aquas maris & in cœlum euectam effundit in terras & mare. Pyrenææ] Pyrenæi montes inter Galliam & Hiſpaniam ſunt.

Titan.] Sol æſtiuãs. Fluxere.] diſſolutæ ſunt. Plinius. Madeſcunt.] udæ fiunt. Vada fluuiorum. Vias.] certum alueum, nam omnia imbribus redundabant.

Tam largas.] tanta aquarum copia ripis effluebat in fluuios. Alueos.] locus concauus per quem riui & flumina profluunt. Naufraga.] periculo mergendi expoſita. Labant.] procumbunt, ruunt. Reſtagnant.] effunduntur & ſperant uallum. Raptus pecorum.] præda animalium unde uiuerent. Pabula.] herbas, alimẽta equorum,

A *equorum.* Populator.] *prætor miles.* Occultis.] *tectis aqua.* Iamq; comes.] *In magnis calamitatibus primum ſe fames affert, & eam, ut plurimum ſequitur peſtilentia, iam ad quadraginta in ſingulos modios annona peruenerat: & militum uires inopia frumenti diminuerat, ut Cæſar ait.* Eget.] *eſurit.* Cenſu.] *patrimonio aut peculio.* Non prodigus.] *prodigus is propriè dicitur, qui rem ſuā temerè diſſipat, ſic appellatus, quod ſeipſum perdit. Miles ergo qui magno panem emebant, ut ſe ſeruarent, non erant prodigi.* Cererem.] *panem.* Pallida tabes.] *auara corruptio macies & anxietas. Auaritiæ affectus, & ſi pluribus indicatur modis, præſertim tamen pallore.* Non deeſt.] *inuenitur famelicus qui pretio panem uendat.* Tumuli] *tumores terræ non alti. Montes uerò ſunt eminentia terrarum nō æquè ſurgentes.* Colles.] *ut plurimum montium ſummitates in longum exporrectas dicimus. Promontoria quæ ſeſe in mare promouent, & extendunt.* Iam flumina] *lacus illa omnia unius paludis faciem obtinebant.* Voragine.] *attractione & uortice.* Abſorſit.] *ſubmerſit, deuorauit.*

B Contorſit.] *circumuoluit.* Frementes.] *clamantes.* Vorticibus.] *uolubilitatibus aquarū* Fortior.] *quæ impetus & fluctus uehementiores habebat.* Nec Phœbum.] *id eſt, Sol propter tenebras non apparebat, quamquam tempus nocturnum non eſſet.* Subiecta.] *ſuppoſita.* Rerum diſcrimina miſcet.] *diurnum cum nocturno tempus cōfundit.* Sic ſimilibus tenebris & imbribus ſqualet. Vna]*Septentrionalem intelligit nobis notam, quanquam & altera eſt in meridie. Nam quinq; Zonæ tenent cœlum, quarum media torrida eſt. Duæ extremæ glaciales, intermediæ utrò temperatæ.* Hyems.] *perpetuæ imbres & niues indeſinentes, de quibus ſcribit Herodotus in Melpomene.* Sterili frigore.] *quemadmodū calor eſt cauſa generādi, ſic frigus ſterilitatis.* Medios ignes.] *torridā Zonam, per quā uagatur Sol, & quæ cōtinet ſigna zodiaci. Nam huius zonæ frigiditatis illius æſtū temperat.* Sic ô.] *Apoſtrophe ad Iouem & Neptunum ut orbē diluuio mergant.* Secunda ſorte.] *ſecūda parte, prima enim ſors in mundi diuiſione fuit Iouis, ſecūda Neptuni, tertia Plutonis, quarta Iunonis.* Tridentis

C æquoris.] *id eſt, qui fuſcinam ſuſtinēs. Neptunus enim tricuſpide tridenti utitur. Iupiter ſceptro, Pluto cerbero, Mercurius caduceo Martis haſta, Saturnus falce, Amor facibus.* Et tu.] *ô Iupiter concede perpetuas pluuias.*

Tū] *ô Neptune prohibe ne fluctus reuertantur in mare, ſed terram mergant. Omnes enim undæ, quæ in terram ueniunt, in æquor poſtea redeunt.* Non habeāt.] *diuerſis modis diluuium imprecatur.* Non habeant curſum.] *non effluant in mare.* Referantur.] *repellantur.* Concuſſa.] *commota.* Laxet iter.] *aperiat uenas fontium, ut ſcaturiant latius.* Rhenus & Rhodanus.] *Galliæ & Germaniæ fluuij* Obliquent] *obliquos habeant, & per totam longitudinem, alueis tranſuerſis emittant.* Rhypæas.] *Hyperboreas & Scythicas.* Huc.] *ad Ilerdam.* Eripe.] *libera ſubmergendo Cæſarem cum exercitu.* Sed paruo.] *cum magnis difficultatibus & periculis Cæſar agitaretur, & ubiq; fama increbuiſſet debellatū iam eſſe fortuna Cæſarem metuens, nec ulterius audens in eum, magno poſt hæc ipſum fauore eſt proſecuta.* Plena.] *fauens.* Meruere ueniam.] *niſi enim ſunt præſenti beneficio, præteritam culpam diluiſſe, & eſt ironia quod metuerint offendere Cæſarem fautrinīq; impio.* Iam rarior.] *iam ſerenare incipit.* Par Phœbus aquis.] *uehemens & continuus Sol ut fuerant imbres.* In uellera] *in uelleris ſimilitudinem non enim erant denſæ nigræ, & imbribus plenæ, ſed raræ & candidæ.* Rubebant.] *apparebat enim aurora & nox à die diſcernebatur.* Seruatoq; loco rerum.] *ſeruata ordine elementorum ut unum quodq; ſuam in ſedem rediret.* Humor.] *aqua.* Pendebat] *ſuſpenſum erat in nubibus.* Petit ima.] *defluit.* Emergere] *apparere Quanquā emergere propriè eſt ab imo ad ſummum exiſtere & enatare.* Die.] *Sole ipſa.* Vtq; habeo ripas Sicoris.] *id eſt, poſtquam in alueum rediit. Cum dies plures aquas permanerent, & res Cæſaris in anguſtijs eſſet, nec pontes perfici poſſent. Imperat militibus Cæſar, ut naues faciant, cuius generis eum ſuperioribus annis uſus Britanniæ docuerat. Carinæ primum ſtamine leui materia fiebant, reliquum corpus nauium uiminibus contextum corijs integebatur Has perfectas carris iunctis deuehit noctu millia paſſuū à caſtris uiginti duo, militesq; his nauibusq; flumen tranſportat continentemq; ripæ collem improuiſo occupat, pontem biduo perficit.*

Salix cana.] *uimina ſalicis purgata.* Texitur.] *Componitur.* Cæſo iuuenco]*Corio bouis ſynodoche.*

Vectoris.] *qui uehitur. Vector qui uehit & uehitur, ut portitor dicitur.* Venetus.] *Veneti, ut Solinus ait, ab Enetis Paphlagoniæ populis traxêre originem.* Stagnante.] *effundente ſe in ſtagni ſimilitudinem.* Fuſo.] *ſparſo & inundante.* Tenet] *omnia, occupat & irrigat omnes Aegypti campos.* Memphis.] *Aegyptiaca. Mēphis enim urbs eſt in Aegypto, condita ab Ogdoo, ut tradit Diodorus.* Conſeritur.] *conſtruitur.* Papyro bibula.] *herba paluſtri & arenoſa, tranſtulit in herbam id quod erat arenæ.* Traiecta manu.] *tranſportatus exercitus.* Feſtinat.] *Traiecto Cæſar exercitu fir miſſimum pontem ſtruere cœpit.* Vtrioq;.] *ab utraq; ripa.* Curuare.] *in arcum ſtruere ligna exciſa.* Incrementa] *augmenta.* Robora] *trabes.* Primis]*flo. oio metuit.* Ne quid audeat] *ne nocere in aliquo poſſit.* Spargitur in ſulcos] *cœpit enim Cæſar foſſas latas facere cauſa attenuandi fluminis & reddendi uadoſum. Cyrus amiſſo nobili equo in Gāge flumio eum fertur pene in riuum attenuaſſe, cum in 460. alueos diuiſiſſet.* Riuis.] *in riuos.* Dat pœnas] *Ponitur quod paulò antè adeò exercuit.* Poſtquam omnia] *peractis pene foſſis magnū in timorem Afranius Petreiusq; perueniunt, ne omnino frumento pabuloq; intercluderētur, quod multum Cæſar equitatu ualebat, itaq; conſtituunt ipſi locis excedere, & in Celtiberiam bellum transferre. Sed Cæſar eos acriter perſecutus caſtris appoſuit.* Orbis noti.] *Regiones in qua erat.* Indomitos.] *à Cæſare.* Tendit.] *iter dirigit.* In ultima mundi.] *in ulteriorem Hiſpaniam.* Nudatos.] *abſq; tentorijs, & militibus, qui tertia uigilia abſceſſerant.* Vada lo.] *non profunda.* Superare.] *in alteram ripam enatare* Paretur.] *à cunctis.* Rapuitq; ru.] *ei ſe periculo perſequendi hoſtis cauſa expoſuit, quod fugiens metuiſſet.*

Mox uda.] *Ex fluminis traiectione udi receptis armis corpora recreauerūt, & frigus ex flumine conceptū curſu in Meridiem uſque continuato diſceſſerunt.* Die ſurgente.] *Sole attollente in ſe medium cœli.* Iamq; agmina ſumma.] *traducto incolumi exercitu Cæſar copias inſtruit triplicemq; aciem ducere incipit ac tantum*

fuit in militibus ſtudium ut milium ſex ad iter additio ad eundẽ circuitu magna fluminis mora interpoſita eos, qui de tertia uigilia exiſſent, ante horam diei nonam conſequerentur. Carpit] agmina ſumma laceſſit in pugnam extremum Afranij exercitum. Dubijs.] incerti erant, an pugnarent, an fugerent. Attolluntur.] locus quo iam prouentum erat deſcribitur. Gemino e rupes.] duo montes. Medis] inter rupes. Tellus hinc ardua.] Suberant caſtris montes, ut inquit Cæſar, atque à milibus paſſuum quinq́ itinera difficilia, atq́ angusta excipiebant: hos montes intra ſe recipiebant, ut equitatum Cæſaris effugerẽt, præſidijsq́ in anguſtijs collocatis exercitum itinere prohiberent, ipſi ſine periculo ac timore Iberum copias traducerent, poſuit itaq́ caſtra in colle proximo Cæſar, & poſtridie per loca aſpera hoſti à dextra occurrit, quod uidens Afranius ad Iberum contendit, res erat in celeritate poſita, confecit prior iter Cæſar, & contra hoſtem aciem inſtruxit. Afranius in colle quodam conſtituit, cumq́ miſiſſet quatuor cetratorum cohortes ad aliũ occupandũ cæſæ ſunt illæ à Cæſaris equitatu perterritusq́ exercitus tantaq́ uictoriæ ſpes orta Cæſari, ut ſine pugna & uulnere uideretur rem confecturus. Hinc.] ab eo loco, ultra. Anfractu.] flexu & reuolutione. Quibus faucibus.] anguſtis itineribus. ſunt enim fauces exitus, & itinera inter montes anguſta & peruia. Hoſte] Afranianus. Potito.] ſi in poteſtatem habeant. In denia terrarum.] in remotas terras. Iter ſine ullo.] Cohortatio Cæſaris ad ſuos. Raptum bellum.] ereptum exercitum Faciem.] apparentiam & imaginem. Pauidis.] fugientibus. Ignaua morte.] ut fugiendo pereat acceptis in tergo uulneribus. Excipiant pectore.] occurrendo eis à fronte. Perueniat.] præterit. Hoſtem.] Afranianos.

Illic] in loco proximo. Poſtquam ſpacio] Dum Petreius & Afranius uallum à caſtris ad aquam ducunt, & longius progrediuntur milites, colloquiorum facultatem habentes procedunt & notos municipesq́ in caſtris quiſq́ conquirit & uocat, primumq́ agunt gratias omnes omnibus, quod ſibi perterritis pridie pepercisſent eorum ſe beneficio uiuere, deinde Imperatoris fidem quærunt rectè, ne ſe illi ſint commiſſuri, & quod non initio fecerint conqueruntur. His prouocati ſermonibus fidem ab Imperatore de Petrij & Afranij uita petunt, neu in ſe ſcelus concepiſſe, neu ſuos perdidiſſe uideantur. Quibus confirmatis rebus ſe ſtatim ſigna tranſlaturos confirmant Legatosq́ ad Cæſarem mittunt Alij ſuas in caſtra adducunt, alij à ſuis adducuntur: adeò ut una caſtra iam facta uiderentur. Poſtquam ſpacio.] ubi ex uicinitate ſe agnouerunt. Deprehenſum.] intellectum & agnitum. Tenuere ora] Taciti aſpiciebant.

Nutu.] inclinatione capitis, & manus exporrectione.

Ardens maioribus ſtilis.] uehementior. Rupit leges.] fregit belli conſuetudinem. hoſtes enim in caſtris hoſtium non uerſantur. Ille.] aliquis Nunc.] amicũ à pueritia cognitum Admonet.] memorem reddit.

Nec Romanus] omnes enim Romani ſe agnoſcebãt.

Arma rigant.] præ lætitia triſtitiaq́ lachrimabantur & ſinguli ciebant. Timet quæ potuit feciſſe, horret cædem amici fratris filij parẽtis, quam facere potuiſſet. Quid pectora.] Milites dolentes arguit, quod ipſi darent ſibi belli cauſam tũ ſine bello poſſent imponere ſi Cæſari non parerent. Pulſas.] percutis, ut eſt dolentium mos.

Sceleri.] bello ciuili. Eſſe timendum.] potentem. A

Claſsica datis bellũ.] Diſtributio eſt cũ cõtrario. Tuba, inquit dato ſigno ad pugnam te incitãt, tu loca ab te amoueas. Ferunt.] ſigniferi Signa.] aquilas & reliqua militaria. Ceſſa] noli cunctari. Erinnys.] Furor & ſeditio. Erinnys furia dicitur, habetq́ in plurali Erinnes Sunt tamen qui ſubtrahãt n etiam y. Priuatus] ſine imperio & deſertus à militibus. Nunc ades] inuocatio numinis, ut inter hos uera cõcordia amoueat tãtam reip. calamitatem. Agitq́ phyſicè, quoniam mentẽ ſiue uerbũ, ſiue amorem, ſiue ſpiritum inuocat, quo omnia continentur in lib. 6. Virgil docet. Principio cœlum ac terras, &c. Et in ſecundo de Natura Deorũ Cic. ait. Uno ſpiritu omnia cõtineri: hic enim elementa & res omnes cõuectit. O' ſalus rerum.] ô Deus Mundi miſti.] cõiunctorum elementorũ. Nexu.] uinculo à pace. Sunt enim elementa certa fœdere, & natura cõcordia iuncta Terra enim propter frigiditatẽ aquæ cõiungitur, Aqua aëri propter caliditatẽ in reliquis aũt natura qualitatis cõtraria ſunt. Sacer amor.] inuiolabilis charitas, ſine qua, nec mundus, nec minima eius partes ſtare poſſunt, amicitia e- B nim ut Cic. in bello docet omnia cõtinẽtur. Nũc ades] adſis & faueas. Diſcrimen uenturi.] periculũ inſtantiũ malorũ. Periẽre latebræ.] iam ſe impietatis excuſare nõ poſſunt, quia uiderunt ſe contra neceſſarios arma ferre per latebras ergo mutuã perſonarũ ignorationem intelligit. Eſt erepta.] ſciunt enim ſe contra chariſſimos militare, quod cum prius ignorarent, poterãt ut non ſemper ui deri uenia digni. Profana] Deos incuſat, quod tantam ſtragem ex concordiæ initio emanare permiſerint. Siniſtro numine.] iniuſto & aduerſo imperio & poteſtate. Inſtituunt menſas.] ordinãt toros ſuper quibus diſcumbat. Libamina.] pitiſſatiunculas & guſtatiunculas. Permiſto.] nam ex caſtris in altera caſtra uectum miſcebant Graminei.] herboſi. Lucẽre,] ſplendere igne, qui lucebat in focis. Fabula.] confabulatio geſtarum in bello. Extrahit.] protrahit & expellit, nam ſtudio cõſabulãdi noctẽ peruigilabãt. Quo primò ſteterint.] ubi primũ ſteterint iactãt, uel manter loquũtur, uel cum iactãtia referunt. Negant.] diſſentiũt interloquendum. Fata petebant] dij uolebãt. Fides.] ſuos C duces. Creuit amore] ſpõte fecerunt. Nefas] cædes. Nam poſtquã.] his reb. nunciatis Afranio ab opere ſic ſe recepit in caſtra, ut quicũq́ accidiſſent æquo animo ferret. Petreius uerò cum familia armata, & prætoria cohorte cetratorum barbarisq́ equitibus improuiſo ad uallum aduolat. Colloquia militũ interrumpit, hoſtes repellit, quos deprahendit interficit. Reliqui ſe coadunãt, & diſtrictis enſibus ſiniſtras ſagis inuoluunt, & ſe in caſtra recipiunt. Quibus rebus confectis Petreius manipulos circuit, militesq́ appellat, neu ſe, neu Pompeium abſentem Imperatorem ſuum aduerſario ad ſupplicium tradant obſecrat. Fit celeriter concurſus in prætorium, poſtulent ut iurent omnes ſe exercitum, ducesq́ non deſerturos, neque prodituros, neque ſibi ſeparatim à reliquis conſilium capturos, iuratum eſt, edicunt penes quem quiſque ſit miles Cæſaris, ut producant, productosq́ palam in prætorio interficiant. Sed plerique quos ceperant celant, noctuq́ per uallum emittunt. Cæſar milites aduerſariorum, qui in caſtra per tempus collocutionis uenerant ſumma diligentia conquiri, & remitti iubet retentis, qui ſponte ſua

apud

Aequâ eua rem inſeruat. Venum.] *in uenditionem.*

Dextras famular.] *familiam & ſatellites ſuos.* Scelerata.] *quia ciuilia & hoſpitalia.* Turba ſtipatur] *frequenti atque cohorte.* Voces.] *uerba irritantia ad certamen.* Immemor ô patriæ.] *acris ad pacem diſſuadendam oratio irritandum'que ſuos, & in fidem retinendum primumque ipſos ab ingratitudine, & perfidia arguit.* Immemor.] *ingratè.* Signorum] *quæ ſequeris.* Non potes præſtare.] *nõ potes hoc agere, ut uicto Cæſare reddeas patriæ, ſenatuique libertatem, & cõfirmatoc priſtinũ ſtatus.* Dum ferrum.] *argumẽtatur à fortuna pro libertate ſeruanda quæ uitæ eſt anteferenda, melius eſt enim liberè mori quã in ſeruitute uiuere.* Incerta fata.] *euentus & uictoria dubia.* Ibitis ad dominum.] *euaſeritis ſerui.* Signa damnata] *Cæſariana, qui patriæ hoſtis eſt.*

Exorandus erit.] *impetrandã à Cæſare.* Vt habeat ſam uol. dif] *ut ſitis eius ſerui, & abſque doctrina nullus ſit liber.* Vita.] *ſalus ducũ.* Nunquam noſtra ſalus] *nunquam erit, inquit, ut ego ex proditione ſalutem conſequi uelim, nã malo mori, pacti enim fuerant milites de du-*
B *cũ ſalute in ipſa caſtrorum proditione.* Non hoc ciuil.] *non pro ſola uita, ſed pro libertate pugnamus.* Ideo.] *enim gerenda ſunt bella, ut tutè uiuere in pace poſſimus.*

Trahimur.] *ducimur in ſeruitutem Chalybẽ. non opus eſſet neceſſaria bello parare atque pugnare, ſi libertatẽ pro pace uellemus amittere.* Erueret.] *effoderẽt.* Chalybẽ] *Chalybs fluuius in Hiſpania à quo Chalybes dicũtur eius accolæ, qui ferrum effodiãt, quod & Chalybs appellatur. Virg. Vulnificusque Calybs. Sunt alij Calybes iuxta Paphlagoniam in Ponto.* Fugiente.] *uidetur enim fugere, quia latet in uenis terræ.* Valerent.] *munirent, & uelut uallo circũdarent.* Sonipes.] *equus.* Nõ iret equor.] *non fabricarẽtur naues ad pugnam.* Si bene libertas.] *ſi ſerui eſſe pro pace eſſe quẽdam uellemus.* Hoſtes.] *argumẽtatur à fide ſeruanda cũ collatione ab iniaſto.* Illi enim] *inquit ſeruant ius iurandũ in re iniqua, uos ipſum etiam cũ ſpe ueniæ in re æqua negligitis.* Sceleri.] *bello ciuili.* Hoc] *tanto.* Aequa cauſa.] *quia ſenatum & libertatem tutamini.* Pro dira] *epilogus per commiſerationem & amplificationem. Auget enim generalem offenſionem, & inſperatam peccati immanitatem, & iniquũ factum deplorat.* Dira pudoris.] *Hypallage eſt Diri*
C *& magni pudoris.* Quũ forſan.] *cum forſan iſti pepigerint de ſalute tua, teque prodiderint.* Scelerum.] *cædiũ.*

Sic ubi.] *ferè militibus Carcer caſtris rabies iræ confertur.* Deſuetæ.] *quã diu ceſſauẽre.* Vultus min.] *toruitatem & iracundiæ ſigna.* Pati hominem] *nõ iraſci.* Torrida.] *ſicca & famelica.* Admonitæ] *in memoriã reuocatæ.* Tument.] *ſuperbiũt.* Feruet] *excãdeſcit.*

Magiſtro.] *gubernatore.* Irae.] *à militibus.* Fecit monſtra fides.] *pax ipſa, uel certitudo rei geſtæ fecit impias cædes, quas fortuna in bello occuluiſſet.* In cæca nocte] *in confuſione & ignorantia præliorum, nemo enim ſciuiſſet auctorem impiæ cædis.* Deorum inuidia.] *cũ odio in Deos, ſiquidẽ omne ſcelus dijs fuiſſet aſcriptum.* Gemẽtes.] *inuiti.* Diſſuaſor io.] *qui enim ferrũ ſtringit iuſtitiam obliuiſcitur.* Dũ feriunt odere.] *interficiendum oderant, quos paulò antè amauerant.* Labentes.] *cadentes languidos & miſerãtes.* Feruent caſtra.] *exercitatur exercitus.* Turba.] *multitudine.* Rapiuntur.] *amputantur à filijs.* Ac uelut occultũ pe.] *ac ſi ignoretur fruſtra, & ſine laude, & gratia eſſe uideatur.*

Monſtra] *cædium portenta, per quæ intelligit eorũ capita, qui fuerunt cæſi.* Nocentes.] *parricidas & impios.*

Tu Cæſar] *commendatur Cæſar à benignitate & clemẽtia, quod in aduerſarios hoſpites nõ ſæuierit, quo quidem effectum eſt, ut uideretur, poſthac iuſtè pugnare.*

Spoliatus.] *priuatus ijs, qui cæſi fuerant.* Agnoſcis ſuperos.] *cognoſces Deos tibi propitios, nãque fuẽre tibi à Deo dexteri in Aemathia ubi Pompeium uiciſti, neque ad Maſſiliam ubi Græcos, neque in Aegypto, ubi Alexandrinos ſuperaſti, quippe iam habes cauſam iuſti belli.* In ſe uis Aemathijs.] *in Pharſalia.* In undis.] *in mari.* In æquore Phario.] *in flumine Nili, quum pugnaſti contra Alexandrinos. Virg. Viridesque ſecat placido æquore ſylnas.* Hoc ſolo crimine] *hac Petreianorum perfidia & ſcelere.* Polluta nefas.] *cũ premerentur Afraniani penuria pabulatione, aquarentur ægre frumentique copiam pauci haberent, & ad Cæſarem multi trãsfugerent, ex caſtris Ilerdam uerſus duces proficiſcuntur, Cæſar equitatu præmiſſo, qui nouiſſimũ agmen continui carperet, cũ legionibus ſubſequitur pugnatur acriter, & hoſtes in monte excelſo, longè ab aqua caſtra munire coguntur, eos Cæſar uallo & foſſa circũdat & cũ neque aquari, neque pabulari poſſent, nec pugnare liceret, quantũ Cæſar ſine ſanguine rem cõfici poſſe uidebat, quarta iam die rerũ inopia coacti faciũt deditionem.* Duces.] *Pompeiani.* Committere] *in pugnam exponere contra hoſtes uicinos.* Polluta agmina.] *maculatũ exercitũ.* Incẽdere] *direxẽre.* Ilerdæ] *ubi paulum frumenti reliquerant, & meliorem cauſã rerũ ſperabant.* Eques.] *equitatus Cæſaris.* Abſtulit campos.] *prohibuit eos ab omni planitie.* Aret.] *cupit.* Prærupta] *alta.* Inopes undæ] *egenos aquæ.*

Pati.] *patiebatur.* Contingere,] *adducere.* Curuare brachia.] *duci uallum à caſtris ad fontes.*

Vt lethi uidere uiam] *ut uiderunt ſe in montem ex rerum penuria trahi.* Præcipitem.] *ſubitam.* Mactaue aqua.] *illi & inopia pabuli adducti, & ut eſſent expeditiores omnia ſæcinaria iumenta interfici iubent.*

Damnare fugam.] *in ſinere,* Caituros.] *morituros, quia ruebat ſine reſpectu ſalutis.* Decurrere.] *è caſtris in campos currere.* Tendere] *dirigere ſe.*

Tene.] *noli iacere.* Subtrahe.] *noli opponere in eos qui irruunt.* Conſtet non ulla ſanguine.] *uincamus ſine ſanguine, tam hoſtium quam meorum.*

Vincitur haud gratis.] *Qui cum moriendi propoſito ruit, non uincitur omnino multis, lædit enim & ipſe.*

Haud gratis] *ſed cum damno uincentis.* Sibi uilis] *ſe ipſum ſpernens, habet enim odio uitam & deſperauit.* Damno] *militum amiſſione.* Nec ſentiet ictus.] *non erit ei moleſtum uulnerari atque occidi.*

Sanguine.] *ſuo.* Feruor.] *cupido moriendi.*

Mentes.] *hoſtium.* Cadat.] *impetus refrigeſcat deſperatio.* Perdant uelle mori.] *excidat eis ex animo deſiderium mortis.* Deflagrare.] *iraſci & indignari.* Incaſſum.] *quia nihil nocebant, & nihil proficiebãt. Subſtituit merſa dum nox ſua lumina Phœbo, quod ſtellæ poſt Solis occaſum apparuerunt.*

Copia miſcendi martis.] *facultas pugnandi.* Tepeſcunt.] *frigentia enim mori non cupiebant.*

Saucia maiores.] *hoſtes Cæſaris uulnerato alicui cõparat, qui poſt uulnus acceptũ dũ calet eſt audaciæ maxima, ſed ſi uictor pugnare abſtineat, impetus ille ſanguine effuſo reprimitur & corpus friget paulatimque moritur.*

Pectora ſaucia.] *homines uulnerati.* Animos] *au-daciam.* Conamen]*uires non proficientes.* Cruor] *ſanguis ipſe.* Adduxere cutem.] *tunc aſſa cutem ad-ducunt, hoc eſt, attrahunt quum cruor effunditur, quæ ante quam id fiat plena eſt ſanguine.* Conſcius.] *qui ſcit ipſum moriturum.* Enſis adacti.]*mortiferi uul-neris.quod enſe intulit.* Stat.] *non pugnat.* Tor-por] *mortis pigrities.* Alligat.] *ſtringit & debilitat.* Subducto robore] *eneruatis uiribus & ſubtractis.*

Rigens] *congeleſcens & indurans.* Sicca.] *ex-hauſta ſanguine.* Inopes undæ.] *aquarum indigi.* Latices.]*latent enim in uenis terræ. Latex etiam ui-num dicitur, quia latet in uite.* Abſtruſa.] *occul-ta.remota,* Roſtris.] *ruſticis inſtrumentis dictis à ro-dendo.* Ligonibus.] *quæ à legendo dicuntur.*

Premitur.] *effoditur.* Ad faſtigia] *ad profun-dam altitudinem. Virgil. & quæ ſint ſcrobibus faſtigia quæris.* Irrigui.] *qui irrigantur quandoque irri-guis: qui irrigat dicitur. Virgil. in 4. Georg.*

» *Irriguumq; bibunt uiolaria fontem.*

Scrutator pallidus.] *quæſitor pallens, ſiue ex terræ ex-alatione, ſiue ex odore Sulphureo, uel pallidus auarus.*

Tam penitus.] *tam intimè & ſub terram.* Aſſy-rij.] *quod foditur in Aſſyria. Plinius aurum inueni-ri pluribus modis docet, in fluuium ramentis, ut in Tago, Pado, Hebro, Pactolo Gange, & in India quod à for-micis & Gryphibus, ut etiam in Scythia eruitur alio mo-do puteorum ſcrobibus, effoditur ut in ruina montium.* Non ſonuerunt.] *non inueniuntur flumina.* Pumi-ce.] *Topho aut cæmento Pumex propriè lapis non du-rus & decoctus, & aſper quem Aetna mõs euomit.* An-tra ſudantia.] *diuerſas fontium Origines acutè deſcri-bit, aut enim naſcuntur ex pumicibus, aut ex antris ſtillan-tibus, aut ex certis ſabuloſis & terra dura, & ſaxis ſca-turiunt. de aquæ autem inuentionibus, Vitruuius libro octauo mirificè ſcribit.* Stillant] *ſtillas effundunt.* Glarea.] *ſicca & ſterilis terra & dura. Virgil nam ie-iuna quidem cliuoſi glarea ruris. Tibullus. Namq; opi-bus congeſta tuis hic glarea dura.* Leni unda] *par-uo aquarum riuulo. Vitruuius inquit. Glarea uerò me-diocres & non incertæ uenæ reperiuntur hæ quoque egre-gia ſuauitate ſunt.* Exhauſta.] *debilitata & deſic-cata.* Super ſudore.] *in labore, id quod ſequitur pro eo quod procedit.* Extrahitur laſſata.] *educitur è puteis defatigata.* Duris metallis Silicum.] *duris uenis lapidum. Metalla enim dicimus, quarumcunque re-rum, quarum una inuenta uena non procul inuenitur alia unde ut in 33. Plinius inquit, Metalla Græci uidentur di-xiſſe. μεταλλᾶν enim ſcrutor & inquiro ſignificat*

Quoq; minus.]*in auras educti calore uexati plus ſi-tiebant.* Vapores.] *aëris æſtum.* Feciſtis.] *ex labore enim magis ſitiebant, et è ſubterraneis locis egreſ-ſi minus æſtum poterant tollerare.* Nec languida feſ-ſi.] *non concedebant ne magis ſitirent.* Peroſi men-ſas.] *habentes odio cibum.* Auxilium.] *eſurie enim ipſa minus ſitire uidebantur.* Mollius aruum] *terra humida* Prodidit.] *indicauit ut prodere uoce ſua quicquam.* Pingues.] *humidas.* Colluuies.] *ſor-des putridus humor lotium.* Limo.] *cæno.* Immo-
» ta] *Nam ut Ouidius ait, & capiant uitium ni moueantur aquæ.* Cadit inhauſtus obſcœnos inclinat ſe in po-
» *tum turpem.* Certatim.]*contentioſè inter ſe.*

Moriensq;.]*cùm ſe morti uicinum uideret, id bibebat, quod pro ſeruanda uita repudiaſſet.* A

Siccant.]*ſuggebant enim lac pecorum.* Diſten-tas.]*lacte plenas. Virgil. Sic Cythiſo paſtæ diſten-tant ubera uaccæ.* Sordidus.]*famoſus.* Sorbetur.] *attrahitur ab uberibus uaccis.* Terunt.] *contun-* «
dunt ut ſuccum exprimant. Exprimebant enim ramos cõ-tuſos medullasq; arborum. O fortunati.] *fœlices eos appellat poëta, qui ex uenenatis fontibus aliquando peri-re, quoniam durius eſt perire liquoris penuria. Itaque ſi Cæſar fontes ueneno infeciſſet miles ſciens liberè non re-cuſaſſent.* Barbarus hoſtis.] *Mythridates Ponti rex aquas ueneno infecit, ut hoſtes proſequentes neca-ret. Iugurtha quoq; fontes & pabulum corrupit in A-phrica & Iuba rex. Item & Aquilius Romanus in Aſia cui magno crimini eſt aſcriptum, quod impuris medica-minibus in id tempus ſacroſancta Romana arma uiola-uerit. Appianus, Saluſtius, Frontinus & Florus aucto-res ſunt.* Strauiſſe] *interemis.* Saniem tabemq; ferarum.]*id eſt uirus & marcidum ſerpentium, bufo-numq; ſanguinem.* Dictæis] *Cretenſibus.* B

Aconita.]*herbas, quæ natæ feruntur ex ſpumis Cer-beri tracti ad ſuperos, naſcuntur in ſaxis, & cotibus nu-dis, quas Græci aconas uocant, ut Plinius libro 22. ſcri-bit, eſſeq; omnium uenenorum peſſimum tradit. Solinus ait ab Acone portu, in Ponto Aconita herbas noxias no-minata.* Non decepta] *ſed prudens & ſcia.*

Flamma.] *calori naturali.* Rigent.] *aſpera ſunt.*

Squamoſis.] *aſperis, ut accidit etiam fabricantibus.*

Venæ.] *in quibus eſt plus ſanguinis, quanquam uide-tur pro arterijs, in quibus eſt ſpiritus ponere, ut infrà: Ae-ra non paſſus uacuas diſcurrere uenas.*

Pulmo.] *qui ſpongioſus, ac fiſtulis inanibus cauus attrahit, redditq; animam.* Rigatus.] *irroratus.*

Nullo humore.] *quem attrahit ex aëre & concipit ex potu.* Anguſtat meatus alternos.]*ſtringit ſpira-tiones.* Suſpiria.] *halitus, emiſſiones anhelæ, unde ſuſpirioſi dicti, qui difficulter reſpirant.*

Reſciſſa]*ulcerato.* Captant.] *attrahunt & hau-riunt.* Nocturnum.] *qui frigidus eſt.* Hærent.] *in nubibus, ſpectant nubes pluuiam non emittentes.* C

Quoq; magis]*ut magis ſitis irritaretur erant inter duo eis conſpicua flu. Ouid. Non facile eſuriens poſi-* «
ta retinebere menſa, Fortis equus uiſa ſemper adhinnit e- «
qua Super.] *ultra.* Meroen]*Metropolim & in-ſulam Nili in Aegypto, cuius longitudo ſtadia tria mil-lia, latitudo mille, à matre Cambyſæ conditoris ſic appel-lata.* Arentem.]*æſtu ipſo: & Libyam uerſus, pluri-mis arenæ cumulis, & uerſus Arabiam, præcipitibus mon-tibus cingitur.* Sub axem Cancri.] *ſub regione Can-cro ſubiacenti* Garamantes.] *populi ſunt in Libya Pſyllis cõtermini, ſed in Auſtri plagam magis conuerſi: à Garamante Apollinis filio denominati.*

Nudi.] *propter æſtum.* Deprenſus.] *obſeſſus.* Sta-gnantem.]*latum & effuſum more ſtagni.* Iam domi-ti.] *omnium regnum indigni duces, cum colloquium in loco à militibus remoto petiſſent, negaſſetq; Cæſar & cõ-ceſſiſſet, ut palàm loquerentur, accepiſſetq; obſidem Afra-nij filium. Ventum eſt in locum à Cæſare delectum, & u-troq; exercitu audiente locutus eſt Afranius.* Domiti.] *coacti neceſſitate & uicti.* Ceſſêre.] *deſtitêre aduerſa-ri fortunæ.* Damnatis] *armis abiectis & improbatis.*

Afranius]

A Afranius.] *Petreius enim minus audebat, quia patrem ſuperiorem deturbauerat.*

Semianimes.] *ſemimactuos ſiti.* Hoſtilia] *Cæſariana,* Seruate precanti maieſtas.] *quanquam ſupplex eſſet, ſeruabat tamen maieſtatem, auctoritatemq́ ſuam, dum precaretur, & ducis perſonam ſuſtinebat.*

Non fracta] *non deiecta aduerſitate.* Priorem.] *proſperam.* Nouus] *aduerſos.* Sed ducis.] *ducem enim ſui officij non oblitus agebat.* Si me.] *oratio eſt ſuaſoria ab utili, & honeſta. Captans enim Afranius à perſona ſua auditoriſq́ beneuolentiam aperit, cur confidat uitam à Cæſare imperatore. Inde cōfutat, quæ obijci poſſent coniectura eorum, quæ ante acta ſunt, & à iure, quod oportuit fecit, & ſic utitur ſtatu coniecturali, & abſoluta iudiciali. Inde decens exercitum, cum rei amplificatione, petit à militia ceſſationem. tum quia uictum, quia infelices ſint* Degeneri.] *uili, & à Cæſare, quem nobilem intelligit beneuolentiam captat* Fortis dextera.] *à perſona ſua conciliatioq́ maluiſſet fortiter mori, quam indigna & turpi facere deditionem.*

B Rapiendo.] *ſubita inferendo.* Salutis] *uitæ.*

Dignum donande.] *quod credam te dignum, à quo tantum accipiam beneficium.* Non patris.] *confutatio eſt. Pompeianos inquit ſecuti, non ſectamur nec ea mente, ut ea mente ut tecum dimicaremus præfecti exercitus ſumus, ſed cum duces eſſemus, motum eſt bellum ciuile.* Cauſæ prio ri.] *legationi noſtræ, & in Pompeiū officio, quod debebamus.* Dum potuit.] *quoad licuit, & oportuit.* Nil fata moramur.] *cedimus dijs & nec æſtuant, nec impendimus ſucceſſus tuos.* Gentes heſperias.] *exercitum & Hiſpanos.* Aperimus.] *quia hac uictoria patebit tibi iter in Orientem.* Patimur] *ſecuri orbis relicti, ſinimus te nihil uereri de occidente urbie occidentis.* Non cruor] *hoc in nos eſſe debet clementior quod eſt tibi ſine labore & ſanguine parta uictoria.* Peregit] *perfecit.* Laſſæ manus.] *debilitate & ſeſe cedēdo.* Ignoſce.] *noli imputare quod uicti ſumus.*

Ocia.] *quietem & ceſſationem ab armis.* Inermes.] *exauctoratos: & dimiſſos à militia.* Campis] *per cō miſerationem cū diſſuaſione ut ſeruet ipſos in uſum ſuū.*

C Proſtrata] *mortua* Damnata.] *Infelicia & uicta.*

Parcemiq́ triumphi.] *nec decet nos captiuos tecum triumphere.* Fata.] *ſui officiū, fatalemq́ militiæ curſum* Victor.] *uos.* Vincere.] *militare cum tuis.*

At Cæſar.] *his auditis Cæſar, cum reſpondiſſet has partes miſerationes nulli hominum minus conueniſſe, improbaſſetq́ ducū crudelitatem, & totam cauſam. Conſtituit, ſi de prouincijs excederent, exercitusq́ dimitterent ſe neminem nociturum, hancq́ eſſe extremam pacis cōditionem, dumq́ res huc deducitur, ut hi qui habeant domicilium, ac poſſeſſiones in Hiſpaniam ſtatim, reliqui ad Varū flumen dimmittantur, ne cui de his noceatur, poeta paucis uerbis hæc obruens militum decurſum ad flumina, dum luxuriæ improbatione exequitur, & narrat Petreianorum affectus explicat.* Facilis.] *exorabilis* Serenus.] *lætus.* Flectitur.] *mouetur & exoratur.* Remittit uſum belli pœnamq́] *conceſſit ceſſationem à militia & impunitatem.* Iuſtæ.] *benigna.* Incuſtoditu.] *à Cæſarianis.* Incumbit.] *inclinat ſe, ut bibat* Turbas] *turbida reddit.* Permiſſa.] *cōceſſa.* Continuus.] *multi ex continuo potu quaſi ſunt ſuffocati & tamen adhuc ſitiebant.*

Tractus.] *hauſtus potus.* Acranon paſſus.] *qui non ſinit ſpirare & reſpirare.* Venis.] *arterijs & fiſtulis ſpiritus.* Arctauit] *ſtrinxit, colliſit.* Animam.] *ſpiritum.* Multis.] *militibus.* Peſtis feruida.] *uehemens ſitis.* Cedit.] *Ceſſat.* Morbus egens.] *ſitis indiga, & inſatiabilis. Nam quo plus ſitiuntur aquæ.*

Robora & uires.] *robuſtæ uires & neruoſis uiris. Euiadis eſt, uel ſepara.* O' prodiga.] *in luxurioſos inuehitur, in quos & Plinius præſertim libro nono & decimo, & Iuuenalis & Horatius, & Perſius.* Luxuries.] *immodeſtia.* Prodigia.] *quæ effundit & perdit res.*

Paratu.] *apparatu,* Fames ambicioſa.] *deſinitio gulæ.* Quæſitorum.] *in agris ſyluis & aquis.*

Et lautæ gloria menſæ.] *delicati & ſumptuoſi, qui gloriam in dapum ſplendore locatis.* Diſcite.] *ab hoc exemplo.* Paruo.] *parua re.* Producere uitam.] *uiuere* Quantum natura.] *paucis enim minimisq́ rebus natura contenta eſt.* Erigit.] *attollit, ſanat.*

Nobilis Bacchus.] *Vinum cuius patriam titulumq́ ſenectus deleuit, ut Iuuenalis ait.* Ignoto conſule.] *ſignabantur enim in dolijs & teſtis à conſulibus tempora.*

Diffuſus] *expreſſus & conditus.* Auro.] *uaſis aureis.* Myrrha.] *poculis myrrhinis. Myrrha humor eſt, qui ſub terra in Oriente denſatur calore, uarietate colorum grata, & nitida, potius quam ſplendida ut Plinius lib 37. ait* Puro gurgite] *ſimpliciter aqua.*

Satis eſt fluuius cereſq́] *ſufficit uinū & panis. Hora. inquit Ie. raro ſto uulgaria temnit. idem. Cum ſale panis latrantem ſtomachum bene leniet. Cicero in Tuſculanis libro quinto ait. Darius in fuga cum aquam turbidam. & cadaueribus inquinatam bibiſſet, negauit unquam ſe bibiſſe iucundius. Ptolomeo peragranti Aegyptum comitibus non conſecutis cum cibarijs in cauſa panis datus eſſet, nihil uiſum illo iucundius.* Heu miſeri.] *pacamina eſt.* Victori.] *Cæſari.* Tutus.] *illæſus Cæſaris iuſſu.* Innocuus.] *non nocens, uel cui non nocetur.* Curarum] *bellicarum* Vrbes.] *patrias.* O' quantum.] *Afranianos inquit militiæ, & laboris pœnituit, & quod non prius ſe dediſſent, ſeq́ fœlices uacatione exiſtimabant, cum uiderent tantum laboris ſupereſſe uictoribus.* Vibraſſe] *immiſſe* Fruſtra] *quia non exauditi ſunt.* Vſis Marte ſecundo.] *Cæſarianis.* Dubiæ.] *incertæ, an ſint ſuperandæ.*

Vt nunquam,] *quamuis fortuna incerta nunquam fauere deſiſtat.* Labes ſucceſsibus.] *cadat à proſperitate.* Terras.] *in Macedonia, Aegypto, Aphrica & Hiſpānia* Fata.] *euentus.* Fœlix.] *in ſolatium Petreianorum, & Cæſarianorum inuidiam poeta fœlicem cenſet, qui in tanta ruina ſcit, ubi ſit mociturus.*

Nutante.] *inclinante ſe.* Feſſus] *Petraneos.*

Certos.] *non interruptos, & ſuo arbitrio mitos.*

Sordida.] *nigra, fumoſa.* Sua terra.] *patria propria, natale ſolum.* Colonus non deductos.] *habitato ces non alio tranſmiſſos, ut accidet ueteranis Cæſaris qui in nouas Colonias deducentur.*

Remiſit hoc uncte] *imminuit hanc pœnam.*

Quod abeſt prior.] *quod nec Pompeium, nec Cæſarem.* Ille.] *Cæſar.* Ille.] *Pompeius.* Nullo uoto.] *non enim plus uictoriam Pompeio, quām Cæſari precabantur.* Non eadem.] *Florus poeta ferè uerbis hæc idem explicat inquiens. Aliquid tamen aduerſus abſentē ducē, auſa fortuna eſt circa illyricū & Aphricā, qua de induſtria proſpera eius aduerſis radiarētur, quippe*

cum

cum fauces Adriatici maris iuſsi occupare, Dolobella & Antonius ille Illyrico hic Corcyrico litore caſtra poſuiſſent, iam maria latè tenente Pompeio legatus eius. Octauius Libo ingentibus copijs claſsicarum circumuenit. Vtrunq; deditionem fames extorſit Antonio miſſæ quoq; à Baſilo in auxilium ſibi rates, quales inopia nauium fecerat noua Pompeianorum arte Cylicum actis. ſub mare funibus captæ, quaſi per indaginem duas tamen æſtus explicuit. Vna quæ Opitergínos ferebant in uadis hæſit.

Non cum eadem.] non perſtitit ſimilis & proſpera, ſed aduerſa. In partes.] contra claſſes & exercitus, in mari enim Adriatico obſeſſus eſt Antonius à Pōpeianis.

Fuerit.] percutit, alluit. Salonas.] urbem & emporium in Dalmatico litore, ut tradit Strabo.

Longas.] exporrectas. Iader] Dalmatiæ flu. in Adriaticum mare excurrens oppidū, quod Iadera appellatur.

Tepidum.] non frigidum Moles.] mites] illic Antonius legatus Cæſaris. Bellici.] pugnaci. Curetum.] Brundusinorum, ut ſecundo dixit. Vrbs eſt Dictæis olim poſſeſſa Culonis. Curetes ut Strabo libro 10. docet gentes fuère in Creta, dictæ à cura, id eſt à tonſura, quaſi detonſi, uel à Curo monte, uel quia ſicuti Coræ, id eſt puellæ muliebres longas ſtolas induunt. Tellus.] Corcyra, inſula ut indicat Florus. Circunflua.] quæ circundatur mari. Clauditur.] obſidetur. Extrema.] ultima quam Cæſar tenebat.

Cautus ab incurſu.] quia in loca munita forti manu ſtipatus contra eum erat. Recedat.] abſit ea enim opprimebatur. Expugnat tuta.] uincit munitiſsima.

Submittit.] ſubminiſtrat. Ceres] triticum ſatum. Flaua] epitheton. Protulit.] emiſit, legitur & proſerit, id eſt, ſerit. Segetem.] herbam frumenti, quæ uix exorta attondebatur, potes & per Hypallagen legere. Miles.] Antonianus, qui herbis ueſcebatur.

Miſeris.] miſerabilibus. Attonſo aruo.] depaſtis herbis uiridibus, ſiccas glebarum aggeris aſſumpſerat. Vt primum] poëta aliter, quam Florus hæc narrat hiſtoriam, ait is enim, quod Antonius obſeſſus, quam primum uidit Baſilum ducem. & ſocios auxiliares. ſtatim fabricatis ratibus conatus eſt euadere. Sed cum eius duæ triremes præteriſſent, ratis tertia catenis Pompeianorum inhæſit, quæ quidem memorabile poſteris dedit exemplum. Quippe uix mille iuuenum manus circumfuſi, undiq; exercitus per diem totum tela ſuſtinuit, & cum exitum uirtus non haberet, tamen ne in deditionem ueniret hortante Tribuno Vulteio mutuis ictibus in ſe concurrit. Socios.] Cæſarianos. Baſilum.] præfectum claſsis. Terræ aduerſæ.] Illyricæ ub. Dolobella erat. Exquiſita] excogitata. Furta fugæ.] apparatus occulti diſceſſus. Extendunt.] ordinant.

Leuant.] erigunt, ſtruunt. Sed firma Florus non ait Antonianos ædificaſſe, ſed à Baſilo miſſas Antonio rates, quales inopia nauium fuerat. Contexunt robora] componunt rates, hoc eſt, trabes ſibi connexas.

Ducta.] ſtructura & ordine. Molibus.] ponderibus magnis. Namq; rates.] ratis, hoc pacto eſt ſtructa poſitæ ſunt in Geminum ordinem ſexaginta ſcaphæ, quas trabibus deuinxerunt, & cratibus contexerunt, tamen intra ipſum ordinē, non extra ordinatis & collocatis. Cuppæ] Cuppæ propriè ſunt uaſa magna in poculorum aut paraſidum formam, ut eſt Trapeti concauus locus: Vtitur eo uerbo Cato, in primo de ruſtica, & Varro dixit cuppas uinarias, & cuppas aceti. Catheuis.] A
trabibus connexit & implicitis, quæ cuppas ligabant.

Excipit.] recipit & ſuſtinet. Alnor.] trabes ex alno. Nec gerit remigium.] nec habet remorum ordinem cui noceri poſsit. In fronte.] in facie lateris.

Fert hoc æquor] remigat intra illud mare, quod eſt intra ſcaphas. Miracula] mira ſpectacula.

Taciti.] ſecreti. Nec uerberet undas apertas.] nec remis agi uideatur. Tunc freta.] ſtructa rate mare obſeruauerunt, ut cum undarum reflexu eam deducerent. Aeſtus.] fluctus. Decliuibus.] refluis.

Nudetur Arenæ.] in refluxu undarum littoris arena detegitur. Iamq;] expolitio & refluente mari, litus ſit latius. Miſſa.] immiſſa. Lapſa] labens tempus pro tempore. Profundo.] prono pro mare refluum.

Geminæ.] comites. Duæ triremes] quas habuerat Antonius iuuentutis gratia exercendæ. Turrita ſedua.] ratis turrita, & tabulatis munita reliquas ſuperabat. Pronis.] merulis & apicibus. Noluit.] tota hæc hiſtoria uaria eſt. quippe poëta ante Cæſaris ex Hiſpania reditum, hoc prælium geſtum fuiſſe ſcribit. Cæſar uerò, B
poſtquam Brundusium rediſt, & inde in Epyrum nauigarit Liuius in epitome Antonium captum ſcribit. Floro cum poëta conuenit, qui ait Libonem Octauium cum quinquaginta nauibus Brundusium ueniſſe inſulam occupaſſe. Antonium obſediſſe, inde abſceſsiſſe.

Curtus Octauius] Pompeij præfectus, qui Salonas peruenit, & concitatis Dalmatis ipſius à Cæſare auertit, Salonasq; appugnauit. Illyricæ] ratis quod Illyrios alluit. Confeſtim tentare.] ſubitò oppugnare & capere. Celeres.] expeditas. Creſcat.] dum præda, dum reliqua aggrediantur, ne captis primis ſtationem tenerent. Temerè.] incautè. Inuitat.] non inuadendo. Ad repetendum.] æquor, ad nauigandum cum reliquis nauibus, quas plures putabat.

Sic dum.] Octauius uenatori, naues cerrit, catena retibus, ſagittis. & canibus comparantur. Claudat.] includat. Acra.] odorem aereum. Eſt enim odor corpus aereum. Pennæ odoratæ.] ſynecdoche ſagittæ uenatæ, quæ à ueneno odorem accepit, uel per pennas intelligimus, quas in retium funibus ad terrorem ferarum C
uenatores apponunt, pro quibus rubri panni fruſtulis utuntur. Attollat.] erigat. Varis.] perticis. Furcis.] quæ retia ſuſtinent. Varri quoque Nonio auctore dicuntur, qui plantas abtortas expenſaſq; habent.

Clamoſa.] latrantia. Moloſsi] canis Epyrotici. Epyrus enim moloſsia dicitur.

Sparthanus.] Lacædemonios canes. Creditur.] committitur, uagariúe ſinitur. Colligit ueſtigia.] obſeruat ſigna pedum. Preſſo roſtro.] non emiſſa uoce è rictu. Cubilia.] locum ubi fera cubat. Loro tremulo.] cauda trementi translatio eſt. Complentur moles.] implentur militibus rates. Inſula.] Corcyra in qua erat Antonius. Quo tempore.] ſub ſolis occaſum, & in crepuſculo, quum nox adhuc à Solis, qui occidit ſplendore impeditur. Cylix] Cylices, qui erāt in claſſe Octauij. Antiqua.] quam iam olim in Pyratica exercuerant. Vacare.] uacuam eſſe ſuperficiē maris, ut cathenæ non apparerent. Vincula] cathenas & funes Hamatos. Medio ponto.] ſub aqua maris.

Laxas.] lentas. Fluitare.] fluxè moueri cum aqua. Scopulis diuerſis, ſcilicet ut ab uno in aliū extenderentur.

Quæ

A Quo ſequitur.] *id eſt ſecunda.* Tardata.] *retenta.* Sede tertia.] *id eſt ratis ex tribus in qua erant Opitergini rapta eſt, ad præruptā quandam & concauā rupem quam deſcribit.* Adducto.] *tracta.* Impendent.] *imminent.* Moles ruitur.] *rupes exporrecta, quæ iam caſura uidetur.* Stat.] *non cadit.* Mirum.] *præfatio eſt interpoſita.* Syluis.] *quæ ſunt ſupra rupem.* Pontus.] *fluctus.* Cæcis.] *obſcuris & ignotis.* Tectum.] *latens.* Reſtituit raptus.] *euomit quod rapuit.* Cauernæ.] *antra.* Euomuere fretum.] *emiſêre aquam quàm attraxêre.* Conuorti uorticis undæ.] *undæ uorticoſæ, & uehementes ſuperant Charybdim, quæ attrahit & euomit aquas.*

Taurominitanam.] *Taurominium mons aſperrimus in Sicilia, ſuper quo, & oppidum Taurominium eſt, non procul à Maſſana. quod Zanclei condiderunt.*

Hic.] *iuxta hanc rupem.* Colonis.] *ciuibus Opitergini. Opitergium oppidum eſt in Venetia.*

Omni ſtatione.] *omni loco, & cuſtodia iniqua ſtabant.* Circumeunt] *circum inuadunt.* Puppes.]

B Octauij. Tacitas fraudes.] *nauim inſidiosè captam.*

Vincula.] *cathenas & uncos.* Ferro.] *ſecuribus.*

Poſcit prælia] *accingit ſe ad pugnam.* Nulla ſpe.] *quia ſi timeret, ſoluere nauem non poterat. Ignorabatq́, quo ſe uerteret, & non uidebat, in quos eſſet pugnaturus, quia erat iam nox.* Hoc tamen in caſu.] *in hac aduerſitate inquit, fortitudo appreſſa quantum potuit ſe defendit.* Tot milia.] *hoſtiū.* Inde] *ex naui Vultei.* Vix plenam cohortem] *mille ut diximus erant, ſed rē poëta imminuit, quanquam prima legionis cohors eſt militaria: habetq́ pedites mille centum & quinque equites centum 22. reliquæ uero (nam in ſingulis legionibus decem erant) minores dimidia conſtituebantur.* Nam condidit.] *nam prælium nox diremit.* Dubiam lucem.] *Crepuſculum.* Pacemq́.] *ceſſationem ab armis.*

Regit] *moderauit & confirmauit perterritos.* Sic.] *huiuſmodi oratione.* Libera] *concio ſuaſoria, ut pro libertate & fide in Cæſarem mori honeſtè malint, quàm in pacata ſeruitute turpiter uiuere. Eſtq́ honeſtior ſuaſio quàm illa Hegeſiæ Philoſophi Cirenaici qui de humanæ*

C *uitæ miſeria diſſerens multos ad mortem uoluntariā inducebat. Ideóq́ à Ptolomæo de ea re concionari prohibitus eſt.* Conſulite.] *Syntheſis eſt.* Anguſto.] *breui.* Vita breuis.] *nullus parum uiuit qui ſpacium ſe occidendi habet, occurritque his qui uitæ cupiditate ducuntur, cùm uideant mortem ſibi ab hoſte inſtare.* Quærendæ.] *inferendæ ſibi.* Nec gloria lethi inferior.] *nec eſt minus glorioſum in morte.* Ad motu occurrere fato.] *ire contra uicinam mortē quæ incerta eſt omnibus* Tempore incerto.] *quum ſit tempus incertum.* Par animi laus.] *æqua magnanimitatis gloria.* Annos quos ſperaueris.] *uitam incertā ut egit Cato Calanus & Indorū philoſophi.* Momentum.] *breue ſpatium.* Accerſas dum fata.] *dummodo tibi mortē conſciſcas.* Cogitur.] *ſupple à me.* Velle mori.] *uoluntas enim unicuiq́ libera eſt.* Fuga nulla patet.] *argumentū à neceſſitate: certe, inquit fugere non poſſumus, & inſtat hoſtis uitæ noſtræ, igitur ſi genus mortis delegerimus erimus abſq́ metu, non enim niſi mortē timemus.* Ciues.] *Romani.* Iugulis.] *uitæ.* Lethum.] *genus mortis, an ueſtra, an hoſtili manu perire malitis.* Et abeſt metus.] *& metuere deſinimus.* Cuplas quodcunq́ neceſſe eſt.] *non reſiſtamus quod neceſſitas exigit. Sequiturq́ præclaram illam ſententiam omne quod eſt neceſſe ſeruit ſapienti: quia quicquid eſt ſapiens uult.* Non tamē in cæca.] *Cōſolationis locus à laude præſenti & certa, quia conſpicui & inſignes nō in confuſa ſtrage pereunt.* Cadendū in cæca.] *nubæ moriendum in latebris & ignorantia præliorum in quibus non liquido apparet qui fortiter agunt.* Inuoluunt.] *confundunt.* Permiſtis tenebris.] *confuſione & ignorantia.* Conſerta.] *cōfuſa & immiſta, ita ut neq́ ipſa diſcernantur, neq́ auctores cædis ipſarum noti ſint.* In medium.] *in commune. communiter enim occidi extimantur.* Obruta.] *uirtus, fortitudo confuſa.* Perit.] *non cognoſcitur non apparet.* Nos in conſpicua] *deorū beneficio nos ſumus aſſe. uti teſtes uirtutis noſtræ.* Conſpicua.] *quæ conſpicitur.* Aequora] *in quibus ſunt hoſtes.* Terræ.] *diuerſa littora in quibus ſunt ſocij & hoſtes.* Inſula.] *Corcyra ex qua diſceſſimus.* Geminæ partes] *Cæſaris & Pompeij.* Diuerſo littore.] *Dalmatico & Illyrico.* Neſcio quod.] *gratulatur fortunæ locus à laude conſequenti, pollicetur enim hoc exemplum ſuperatum eſſe omnes ueterum hiſtorias.* Fatis.] *mari.* Tranſibit monumenta] *ſuperabit exempla.* Exhibuit per æuum.] *dedit præterito tēpore.* Fides & pietas.] *ut erga imperatorem, aut rem.* Seruato ferro.] *uulneribus & mortib. acceptis aut illatis.* Namq́ ſuis.] *Apoſtrophe ad Cæſarem incumbere iuuentutem noſtrā.* Suis.] *proprijs.* Sed non maiora.] *ſed nos abſciſi maius teſtimonium præſtare non poſſumus.* Pignora.] *teſtimonia.* Tanti.] *quantum in eo gerimus.* Abſcidit noſter] *conquæritur, quod totus ſimul populus mori Saguntiorum exemplo non poſsit.* Abſcidit.] *diminuit ſciat hoſtis.* Indomitos.] *inſuperabiles ei.* Furentes.] *iratos.* Non plures.] *quia eos ſuperaſſemus.*

Tentate.] *fœderibus paciſci.* Turpi uita] *turpe enim eſſet & uictos eſſe, & in ſeruitute uiuatur.* Vnica.] *ſingularis & egregia.* Habeat.] *aſſequetur* Promittant ne.] *ſalutem & ignoſcatur.* Calido.] *caleſcit animi ictu & ſanguine.* Deſperaſſe.] *omnem ſalutis, & uitæ ſpem amiſiſſe.* Virtute merendum.] *fortitudinis exēplo acquirere, debemus, ut Cæſar mortem noſtram indoleat & ſtragem appellet.*

Dent ſata receſſum.] *quamuis incolumis poſſem euadere, nolim tamen ulterius uiuere.* Receſſum.] *liberum diſceſſum.* Emittant.] *liberent.* Inſtantis.] *mortem inſtantem.* Proiici animam.] *ſpreui uiuere poſthac.* Stimulis.] *ardore.* furor eſt] *diuinus impulſus & concitatio, unde & uaticinantes furere dicuntur. Virgil. libro octauo, hos moriendi ſtimulos appellat ardorē.* Dei.] *dij ne hunc ardorem mentibus addunt Euriale, an ſua cuiq́ Deus ſit dira cupido.*

Quos iam tangit uicinia lethi.] *qui ſunt uicini mortis.* Victurosq́ Dei] *Dij nolunt, ut uicturi intelligant mortis Fœlicitatem, quò magis in uita permaneant.*

Ducens.] *perſeuerent.* Fœlix eſſe mori.] *ſiquidem ut Cicero in Tuſc. ait. nec Dij ipſi, uel cum Dys futuri ſumus, eſt enim magnum bonum mori, & ærumnarum requies, quæ cuncta mortalium mala diſſoluit. Eam aliquando Dij immortales pro præmio dedere hominibus, ut Cleobi & Bitoni, Triphonio & Agamedi, qui exædificato Delphis templo Apollini, petita ab eo mercede, quæ eſſet homini optima: & ille daturum ſe oſtendiſſet, triduo poſt reperti ſunt mortui.* Suſtulit.]

eraxit

A Clupeam] *urbem littoralem in Promontorio Mercurij.* Nute] *fama cognita.* Canu ſpumoſa.] *propter flu minis ingreſſum.* Bagrada.] *fluuius nō longè ab Vtica & Caſtris Cornelianis, iuxta quem, M. Attilij milites ſerpentem, C & 20. pedum longitudine occiderunt.* Agit ſe.] *fluit occultè.* Inde.] *illinc in caſtra Corneliana ſe contulit.* Anthæi que.] *regna Anthæi, in Mauritania eſſe non longè ab hortis Heſperidum Plin. ſcribit, ſic & reliqui. Lucanus non idem ſentire uidetur.* Tumulos.] *ſiue colles ſiue ſepulchrum Anthæi intelligit in qua, auctore Strabone inuenta eſt à Sertorio tibia ſexaginta cubitis longa.* Exeſas.] *prærupta & arroſas.* Cupientem.] *me ſiue aliquem.* Cauſas nominis.] *cur appellentur regna Anthæi.* Incola.] *rudis, ruſticus habitator.* Cognita.] *ea quæ cognouit & audiuit à patribus auis & pro auis.* Nondum effœta.] *nondum penitus uacuata partu.* Concepit.] *ex ſeipſa.* Partum terribilem.] *fœtum tremendum.* Non tam iuſta fuit.] *non tam potuit gloriari terra Typhone Tytio & Bryareo quàm Anthæo quantum fortior fuit & maior.* Iuſta.] *uera legitur & uaſta.* Typhon.] *qui*

B *& Typhæus dicitur Titanis & terræ filius arma contra ſuperos tulit. Sed tandem fulminato trinacria ſuper impoſita eſt. lege in quinto Aen. Virg. tamen inquit Inarime Iouis imperijs impoſita Typhæo.* Tytius] *Iouis & Hellares filius, quem Iuppiter abdidit cum iram Iunonis metueret, & hinc dictus eſt terræ omnium parentis alumnus. is cū Dianæ uim conaretur inferre: ſagittis Appollinis cōfixus eſt. Tibullus. porrectusq́ noui Tytius per iugera terræ Aſſiduas atro ſanguine paſcit aues. Briareus Titanis & terræ filius fuit & centumgeminus.* Pepercit cœlo.] *fuit cauſa ſeruandi cœli.* Suſtulit.] *produxit.* Phlegræis.] *Theſſalicis. ubi Gigantes contra deos congeſtis montibus, inſurrexerunt.* Phlegra.] *Macedoniæ oppidum in Thermaico ſinu, ut inquit Pli. Eſt & in Campania locus iuxta Puteolos, in quo Gigantes alij fulminati ſunt.* Hoc quoq;] *terra. etiam hoc dona auxit uires filij.*

Munere] *beneficio.* Defecta.] *debilitata.* Parentem.] *terram* Vigens] *uires reſumit, tacta enim terra fortior euadebat.* Hæc.] *in qua natus eſt.* Illi.] *Anthæo.* Epulas raptos] *auxiſſe ex leonum car*

C *ne quæ uires auget quaq́ Achilles nutritus eſt.* Ad ſomnos.] *non dormiebat ſupra pelles et coria ferarum, nec ſupra frondes & tabulat.* Noda] *abſque Strato & Herbis.* Penere.] *occidebat paſtores, Agricolas, hoſpites, nautas.* Virtus.] *fortitudo ipſius.* Auxilio cadendi] *quo enim frequentius cadebat eò fortior reſurgebat.* Terræ opes.] *auxilium terræ.* Staret.] *non ſe proſterneret.* Mali cruenti.] *monſtri crudelis.* Excitis.] *ex Græcia cauſauit.* Alcidem.] *Herculem ſic dictū, ſiue ab Alceo auo, quod improbat Seruius, ſiue ab Alcis quod eſt fortitudo.* Leuantē mōſtris.] *in maribus, libertatem noxijs animalibus.* Ille.] *certamen deſcribit Herculis & Anthæi.* Proiecit terga.] *exuit & abiecit pellem.* Cleonei.] *Archadici & Nemei. Cleone Archadiæ oppidum eſt in Nemæa regiuncula.*

Perfudit membra] *Hercules inquit, more Græco ſe oleo unxit. Statius. Poſtquam oleo gauiſa cutis petit*
" *æquor uterque Percurſu medium, atque hauſta ueſtitur*
" *arena. Tunc medios artus alterno puluere ſiccant.*

Liquore] *oleo.* Paleſtræ Olympiacæ.] *luctæ quæ fit apud Olympij templum Iouis in Aelide, Paleſtra dicta ſiue à paleo quod eſt luctor, ſiue à Pale Dea. Statius*
Ante alios placet uncta Pales. Ille] *Anthæus.* Matrem.] *terram.* Conſeruere manus.] *corripuere ſe.* Nexu] *implicatione.* Colla diu.] *Tentarunt mutuo colla apprehendere, ſed non poterant quia firmiter contrahebant, hinc Statius ait, Collaq́ demerſere humeris.* "
Tenetur.] *ab utroque.* Miratur.] *uel ipſi inter ſe, uel ſpectatores.*

Exhauſit.] *defatigauit Anthæum.* Quod prodidit.] *quam rem manifeſtauit.* Ceruix laſſata quati] *collum debilitatum agitabatur.* Vigeri] *urgebatur quia ſe conſtringebant.* Manu obliqua.] *ſolent luctatores ita cruribus manum inſerere. ut aduerſarium loco moueant & ſtringant.* Labare.] *labebāt.* Victos.] *Hercules.* Alligat terga.] *complectitur & aſtringit.* Compreſſit.] *fuit enim ilibus quæ ſunt iuxta femur illius ilia comprimebat ut pectus pectore.*

Diſtendit inguina.] *extendit femur aperiendo coxas.* Inſeruit.] *immiſit inter crura.* Explicuit.] *diſſoluit, dilatauit in terram.* Arida.] *Arenoſa.*

Rapit.] *attrahit & inhæret ei.* Sudorem] *Anthæi.* Complentur.] *replentur nouo ſanguine noui'q uiribus.* Tori.] *muſculi & carnes rudores in cruribus & brachijs, in quibus fortitudo ineſt.* Intumuere.] *repleti ſunt.* Indurit] *durus euaſit per totos artus.* Laxauit.] *leuauit, diſſoluit.*

Nodos.] *compreſſum.* Nouo corpore.] *nouis uiribus corporis.* Conſtitit.] *firmus ſtetit.* Nec ſic Inachijs.] *nec adeo timuit quum in Hydram ſerpentem. quæ latinè dicitur excetra apud Lernam Argiuorum paludem certauit, cui cum amputaret unum caput, duo, ut Diodorus ſcribit, renaſcebātur, habebat enim centum.* Defectum.] *truncum.* Anguibus] *capitibus.* Rudis.] *nouus & inexpertus, quia poſt angues in cunis Eliſos Hydram primum conficere iuſſus eſt, ab Euriſtæo iam adoleſcens.*

Inachijs.] *Argiuis ab Inacho fluuio & rege.* Ille] *Anthæus.* Ille.] *Hercules.* Nouercæ] *Iunonis quæ mortem eius optabat.* Exhauſtos.] *uacuos & debilitatos.* Ferret Olympum.] *laturus eſſet cœlum. Nam cum Atlas Gigas defeſſus eſſet altero cœlum humero ſuſtinere, mutareq́ uellet alterum. Herculem oneri ſuccedere interim iuſſit.* Membris.] *Anthæi.* Sponte cadit.] *ut plus uirium à terra accipiat.* Maior] *fortior.* Quiſquis ineſt.] *uiris omnis terrena mittitur in feſſum. Anthæum.* Spiritus.] *uis.* Egeritur.] *mittitur.* Laborat.] *ad fugerendas.* Parentis.] *terræ.* Standum eſt tibi.] *ſtes oportet.* Non credere ſolo.] *non committeris terræ, nam clades ulterius.* Hærebis.] *ſuſtineberis ſupra pectus meum.* Huc.] *ſupra pectus morière.* Suſtulit.] *ſubleuauit.* Niſentem] *in terras conantem cadere.* Nati.] *Anthæi.* Strictus.] *gelu. correpta frigore mortifero congelato iam ſanguine.* Hinc uul.] *hæc eſt, inquit ratio quia hic appellatur regia Anthæi certamenq́ cum Hercule.*

Famoſa.] *cuſtos plena fama. & cuſtodiens antiquas hiſtorias. Laudatrixq́ rerum ſuarum. famoſus enim & in bonam & in malam partem accipitur.* Sed maiora] *quare hic idem locus caſtra Corneliana appelletur ratio redditur.* Iſtis collibus.] *eſt enim iugum directum eminens in mare utraque ex parte præruptum*

atque aſperum. ſed tamen paulò leniore faſtigio ad eam partem quæ ad Vticam uergit, à qua abeſt directo itinere paulò amplius paſſus mille ut Cæſar ait. Maiora.] *eſt enim celebrius hoc nomen* Qui.] *reuocauit hoſtem Pœnum. Cum Annibal iam quatuordecim annos intra Italiam ſæuiret. Scipio Aphricanus magnis cum copijs ad Carthaginem oppugnandam ſe contulit: qua quidem re à ſuis Hannibal reuocatus coactus eſt ex Italia diſcedere.* Pœnum.] *hoſtem Hannibalem Aphricanum.* Arcibus.] *urbibus.* Porità.] *Scipione qui iam tenebat Libyam.* En.] *uerba ſunt incolæ qui fabulam docuit.* Victoria Romana.] *Romani primum uictores fuêre in his campis.* Curio lætatus.] *auſpicio fœlicitateq́ loci Curio dictus ill- caſtra conſtituit.* Fortuna ſociorum.] *fors loci.* Ducum.] *Scipionum, maioris & minoris.*

Tranquillus.] *in Cæſare ait. ad eludendas autem uaticinationes quibus felix & inuictum in ea prouincia fataliter Scipionum nomen ferebatur deſpectiſsimum quendam ex Corneliorum genere cui ad opprobrium uitæ ſolutioni cognomen erat in caſtris ſecum habuit.*

Tentoria.] *Linteas militum caſas.* Non fauſta] *infelicia Fauſtus enim dicitur is cui fertur. Fœlix uerò tam qui dat, quàm qui accipit fœlicitatem. Statius libro quarto.*

Inachij proles infauſta Lycurgi.

Indulſit.] *operam dedit, caſtrametatus eſt.* Abſtulit omen] *fœlicitatis uictoriæq́ deleuit auſpicium quia uictus fuit.* Non æquis.] *nam copias Vari deſpiciens Curio, duas legiones ex quatuor, quas à Cæſare acceperat, & centum quinquaginta equites tranſportauerat.* Omnis Romanis.] *omnis pars Aphricæ, quæ uicta parebat Romano Imper. Vari P. Accij Vari qui olim illic prætor fuerat ſed Auximo profugiens Aphricam ſua ſponte uacuam occupauerat duasq́ legiones coëgerat, ut Cæſar in primo bellorum ciuilium tradit.* Robore.] *militibus.* Regia Lybicæ gentis.] *regis Mauritaniæ.* Extrema] *extremo Occidente meridieq́ aduecta.* Suum.] *qui ipſis præerat.* Fortior.] *amplior.* Atlas.] *mons à Mauritania in Aethiopiam uſque porrectus.* Gadibus.] *inſulæ in mari Atlantico.* Quà ſunt longiſsima.] *quà extenduntur in longum.* Ab occiduo cardine & medio] *à regione Occidentis & Meridie.* Hammon.] *templum Iouis Arenoſi. qui apud Garamantes in formam Arietis colitur, de aqua eius hæc inquit Ouid. Medio tua corniger Hammon Vnda die gelida eſt ortuq́ obituq́ calescit.* Confinis Syrtibus.] *uicinis locis uadoſis, in fine Aphricæ Aegyptum uerſus.* At quà.] *ſed latitudo, inquit regni hinc & illinc tangit Oceanum.* Plaga feruida.] *regio calida.* Regni.] *Iubæ.* Iacet lata.] *extenditur in latitudinem.* Deſtinet.] *hinc & inde tenet & exporrigitur ſub torrida Zona* Exuſta.] *loca ipſa Iubæ.* Saluſtius] *deinde loca exuſta ſolis ardoribus.* Sufficiunt ſpatio.] *extenduntur in ſpatium & implent eam.* Zonæ calentis.] *torridæ ſub qua ſunt Iubæ regna.* Tot caſtra.] *quaſi dicat numeroſa* Autololes.] *populi ualidiſsimi Tinganæ prouinciæ, gēs Getula per quam iter ad montē Atlantē, ut Plin. tradit.* Numidæ.] *qui & Namades appellati, à mutādis Papilionibus, ut Plin. ait.* Getulus.] *gens Aethiopiam uerſus habet terras ab Oriente montoſas, ubi Elephantes naſcuntur.*

Inculto.] *non ſtrato.* Maurus.] *Mauri in Occidentali Aphrica ad Atlanticum Oceanum ſunt.* A Concolor.] *quia niger.* Naſamon.] *gens in deſertis Libyæ iuxta Auſchiſeos et littora Syrtium, de quibus poëta libro nono ait. Hoc tam ſegne ſolum raras tantum exerit herbas. Quas Naſamon gens dura legit qui proxima ponto nudus rura tenet.* Marmaridæ.] *Aegypto contermini Pharedom fermè regione ad Syrtim uſque maiorem porrecti ſunt.* Garamantes.] *Garamas populus in deſertis Libyæ utrinque Augilis & Pſyllis uicinus.* Medorum.] *qui in Aſia ſunt conterminiq́ Aſſyriæ.* Miſsile.] *iaculum.* Michax.] *ſiue Mazax ſiue Maca poſt Naſamones eſt iaculandi peritus.* Maſſylia.] *Mediterranea regio eſt Bentacis ciuitatis Libyæ.* Nudo dorſo.] *equis ſine ſtratis.* Ora leui.] *equos infrenos baculo regit.* Flectit.] *percutiendo.* Et Apher.] *& Aphri illi exercent uenatores, qui errant mutantq́ caſas ut Nomades.* Errare mapalibus.] *uagari per domos paſtorum* Simul.] *poſtquam.*

Non eſt fiducia.] *non fidunt ferro poſſe conficere.* Operire.] *tegere iniſciendo.* Laxis.] *apertis.* Nec ſolum.] *Iuba non ſolum Senatui & Pompeio fauere:* B *ſed etiam Curioni obeſſe ſtudebat: nam ut Cæſar ait, huic & paternum hoſpitium cum Pompeio, & ſimultas cum Curione intercedebat, quod Tribunus pleb. legem promulgauerat, qua lege regnum Iubæ publicauerat.* Dabat bella iræ] *pugnabat ex ira priuata de cauſa ſuſcepta.* Hunc quoque] *cauſam iræ exponit.* Polluit.] *maculauit: nam pietatis oblitus accepto precio Cæſaris partibus fauit eumq́ irritauit.* Tribunitia *quam ipſe ſe tribunus tulerat.* Tyranno] *Iubæ.* Dum facit te regno.] *dum te Cæſari ſubigit, à quo fuit ingenti largitione corruptus.* Ille.] *Iuba.* Eſſe fructum.] *quantū in eo ſe conſtituerat, ſperabatq́ ulciſci.* Sceptri] *regni, quod obtinebat.* Hac fama] *ira & exercitum.* Et quod.] *timebat etiam quia milites infidos habebat, & inexpertos Tyrones, de quibus in ſecundo dixit. Oppoſitus quondam polluto Tiro uiolent. hi enim ſub Domitio fuerant & traditi à Cæſare Curioni.* Deuota.] *addita.* Exploratus.] *expertus & probatus. Cice in Verrem, tu mihi reliquis exploratum atq́ prouiſum.* In undis Rheni.] *in Gallico & Germanico bello.* Corfini.] *oppidi Pelignorum.* Ducibus.] *Cæſari &* C *Curioni.* Priori.] *Pompeio & Domitio.* Vtrunque.] *quod ſit infidus & dubius, lege hiſtoriā apud Cæſarem.* Sed poſtquam.] *Curionis conſilium poſt fugam ſuorum narrat.* Munia.] *cuſtodias & officia Metonymia Saluſtius: Munium ordinis extrema ſequi.* Deſolata.] *deſerta. nam Centuriones Marſi duo, ex caſtris Curionis cum manipularibus ſuis duobus & 20. ad Accium Varum profugerant.* Proſator.] *ſecum.* Audendo.] *inuadendo hoſtem & eſt ſententia.* Dum meus.] *priuſquam me deſerat.* Variam dant ocia mentem] *quies conſilium mutat. Terentius dum animus in dubio eſt, paulo momento huc uel illuc impellitur.*

Eripe conſilium.] *interrumpe pugna ipſorum de fuga conſultationem.* Quum dira uoluntas.] *quum pugnandi furor quempiam inuaſit & galeatus enſem ſtrinxit, non pudet eum, nec meminit debere infeſtæ parti: ſed pugnat in eam.* Subit.] *in mentem uenit*

Et galeæ texere pudorem.] *& quum non pudet quia non uidentur, nec agnoſcuntur.* Pudere.] *enim poterat*

A *poterat Tyrones illos pugnare in eos transfugas qui eadem eſſent aſſ fortuna, & eadem in abſidione perpeſſi.* Conferre.] *comparare ambos & pluris facere alterum.* Pendere] *ponderare, iudicare, quæ inſtar ſit.* Inde.] *illis partibus pro quibus ſtat.* Veluti.] *ſic gladiatores in aduerſarium pugnant non ex iniuria iraq́ ueteri: ſed quia contra ſtat & oppoſitus eſt.* Mouentibus] *ludis gladiatorijs.* Arenæ fatalis.] *mortiferi certaminis quod fit in arena.* Productos.] *commiſſus ad pugnandum.* Odere pares] *habeat aduc aduerſarios & appoſitos.* Quem blanda.] *cui fortuna ipſum decepturæ principio fauit nam primum cum Numidis proſperè pugnauit imperatorq́ eſt appellatus. inde Varum pepulit, poſtea cum aduertiſſet aquas ueneno infectas, nā bibentibus ueluti nebula oculus obtenebrabatur cum uomitu & ſpaſmo ut meminit Appianus, Vticam abſedit.* Blanda malis fortuna.] *alliciens in futuram cædem.* Recepit.] *excepit.* Nudata.] *patientia: nam quando ſtatur aduerſu uulta latent.* Terga] *militum Vari.* Cecidit.] *percuſſit uſque in caſtra.* Fœda] *turpe eſt enim fugere.* Triſtitia ſed poſtquam.] *audi-*
B *ta Vari repulſa ſperans Iuba ſe Curionem ſuperaturum futurum cum ingenti exercitu uenit præmiſsq́ Saburam cum paucis copijs, quas magna ex parte pauci equites ex noſtris noctu interfecerunt. Sequenti uerò die Curio cum omnibus copijs quarta uigilia egreſſus cohortibus quinq́ relictis in caſtris rem geſtam cognoſcit, ad hoſtem peruenit ignarus Iubam cum magnis copijs elephantis que quadraginta ſex millia paſſuum diſtare. miſſiſq́ ad Saburam Hiſpanorum Gallorumq́ue equitum duo millia prælium miſit. inſtantiq́ cedentibus cum exercitu et ſexdecim millium temere deſeſſis circumuentus oppreſſusq́ eſt.* Rebus.] *potentiæ.* Rapit agmina furtim.] *raptim & clanculum copias ducit.* Iuſſa] *uetuerat enim uulgari aduentum ſuum.* Timeri.] *ne timeretur.*

Ab hoſte.] *à Curione improuido.* Mittitur.] *ordo eſt Sabura ſecundus Numidas à rege mittitur qui laceſſat & eliciat primo prælia exigua manu.* Ve ſimulator.] *belli ſibi commiſſi.* Laceſſat.] *prouocet.* Eliciat.] *educat.* Commiſsi.] *mandati ut gereret, ferebatur enim Iubam reuocatum eſſe bello finitimo & Saburæ rem cōmiſſam. Sed rex ſex millium paſſuum in-*
C *teruallo & Sabura aberat.* Ipſe] *rex.* Regentas uires.] *retinet exercitum.* Aſpidas.] *ſic iuſſus eſt, inquit Curio, ut Aſpis ab Ichneumone.*

Aſpidemq́ Colorl.] *Saburam caudæ Ichneumonis Iubamq́ capiti comparat. Aſpis, ut ait Plinius, libro octauo, habet internecinum bellum cum Ichneumone notum animal hac gloria maximè in eadem natum Aegypto, mergit ſe limo ſæpius ſiccatq́ ſole, mox ubi pluribus eodem modo ſe corijs loricauit in dimicationem pergit, in ea cauda ſe attollens ictus irritos auerſus excipit donec obliquo capite ſpeculatus inuadat in fauces. Meminit eiuſdem Strabo in 17.* Aſpidas.] *Serpentes frigidas.* Phariae.] *Aegyptiacas.* Hoſtis] *Ichneumon.* Solertior.] *aſtutior.* Vmbra.] *caudæ celeris.* Obliquoſque caput.] *Ichneumon qui eſt obliquo capite.* Tuto.] *innoxio ſibi non enim penetrat dentibus.* Citra ſaniem lethiferam.] *citra uirus mortiferum.* Guttura ſerpentis effuſæ in auras.] *exilientis in umbram caudæ.* Tunc.] *ubi comprendit.*

Peſtis irrita] *uenenum non nocens.* Exprimitur] *colliditur & emittitur.* Fluunt.] *diſſoluuntur & pereunt.* Percunte.] *effluente.* Fraudibus.] *inſidijs Iubæ occultis uiribus hoſtis.* Hoſtis] *Saburæ poſt quē latebat Iuba. Legitur & occulti hoſtis, hoc eſt Iubæ.* Erumpere.] *exire raptim.* Ignotis.] *inexploratis.* Ipſe] *Curio audito quæ equites egiſſent, quarta uigilia cum omnibus copijs exierat.* Rogatus.] *à Cn. Domitio præfecto equitum.* Infecta] *manaſta & inſita.* Lethi fortuna propinqui] *ſors uicinæ mortis iam ſatis Curionem adduxerat.* Trahebat] *ducebat ad mortem.* Auctorem ſuum] *Curia enim qui tutatus fuerat incitarat Cæſarem, dederat cauſam belli ciuilis.* Ardua ſaxa] *montes.* Cautes] *ſaxa dura.* Abrupto limite.] *prætermiſſo itinere & non ſeruata uia.* Ceſſere] *pedem retraxēre. Sabura enim Iubæ iuſſu præceperat ſuis ut ſimilitudine timoris paulatim cederent.*

Dum colle.] *quoad ex locis ſuperioribus copias in campum deducit.* Patulis.] *in diuerſum & late patentibus.* Ille.] *Curio.* Artis.] *fraudis ut arte irretiuit uirum Græcè τέχνη dicitur.* Victor.] *hoſtis nut enim uicerat.* Deiecit.] *præcipitauit.* Doli.] *inſidiæ hoſtiles.* Fugaces.] *celeres.* Agmen.] *Curionis exercitum.* Complectis.] *occupatis.* Quippe.] *ideo neque fugere, neque pugnare ſunt auſi quod habebant equos ex itinere defatigatos.*

Sonipes.] *equus.* Non motus] *non excitatus.* Quatit.] *reputatur non & in ſequentibus.* Non quatit ſaxa pulſu.] *non pulſat ſolum ictu pedum cupitq́ ire.* Terens] *atterens & mandens ut ſolet defeſſus equus.* Vexantia.] *lege per Hypallagen uexantes.* Spargit.] *non excutit collum copuiq́ erigit, & conatur ire ut ſolet recens & fortis equus qui ante diuu ſigno ſtare locu neſcit.* Iubas.] *crines.* Surrigit.] *arrigit.* Incerto.] *mordinatu motu.* Non ſtare.] *proſternere ſe.* Iacet] *languet.* Arentia.] *ſitientia.* Squalent.] *deformia ſunt.* Proiecta] *emiſſa.* Gemunt.] *ſonitum reddunt.* Vrget.] *uexabantur eum ſuſpirioſi.* Pulſus grauis] *ſpiratio & reſpiratio moleſta quia alta pulſantur cum retractione.* Trahit] *contrahit.* Ilia defecta] *ultima latera debilitata & attenuata.* Lupatis.] *frenis aſperrimis. Lupata dicta à lupinis dentibus in quorum ſimilitudinē ſunt. Virgil. Duris parere lupatis.* Neque addunt gradum.] *non greſſum accelerāt & ocius eunt. Niſi conati propter ſtimulos ferreos qui calcaneis annectuntur.* Vulneribus.] *per uulnera.* Coguntur.] *in hoſtem ire.* Illi.] *equiti.* Rupiſſe moras.] *concitaſſe.* Neq; impetus.] *concitatio breuis, neque curſus longior.* Profertur.] *propinquat hoſti & exponitur uicinioribus ictibus* Donat ſpatium.] *diminuit diſtantiam telis exponendo ſe ad uulnus excipiendum* At uagus.] *Sed Numidæ celeres tanto equos impetu immiſſerunt ut terra tremeret & puluis immenſus fuerit excitatus.* Soluta.] *diſſoluta in puluerem & eſt ablatiuus abſolutus, ſequiturq́ unda tantus puluis terræ aēra nube ſua & traxit tenebras quantus torquetur turbine Biſtonio.* Torquetur] *excitatur & uoluitur.* Turbine Biſtonio.] *impetu Aquilonis qui flat à Thracia, quæ Biſtonia appellatur.* Nube.] *inuolucro & denſitate*

ſitate. Traxit ij tenebras.] *induxit.* Vt uero.] *poſtquam ad pedites interemptis equitibus uentum eſt, non fuit opus certare in uictoria certa: ſed tantummodo in cædibus faciendis ſe exercere.* Dubij Martis.] *incerta uictoriæ.* Nullo] *diſſoluatur in ullo & non iungatur uerbo.* Tempora pugnæ mors tenuit.] *tempus quòd in pugnandum conterendum fuiſſet in occidendo conſumptum eſt.* Procurrere.] *cum impetu ire.* Miſcere manus.] *certare.* Septa] *circundata à Numidis.* Obliquis haſtis.] *ictibus tranſuerſis.* Obruitur.] *opprimitur.* Rectis.] *recto ictu & punctim.* Nymbo.] *multitudine translatio.* Ferri.] *telorum ferratorum.* Ergo acies.] *circumuenti undique Romani in rotunditatem ſeſe collegerunt ſed adeo denſi erant, ut ſe nequirent conuertere, & paulatim magis ac magis conſtringendo & colligendo ſtantes moriebantur.* Correpſit.] *immiſit ſe quaſi rependo.* Globus.] *multitudo collecta.* Denſatur.] *reſtringitur quantum primi præ metu pedem referebant.* Gyros.] *circulum orbis.* Preſsit] *compreſsit & ſtrictis.*

Pectore] *armato.* Non tam læta] *non eam uoluptatem Numidæ acceperunt, ex Romanorũ cæde quam fortuna uidebatur offerre: quia riuos ſanguinis non uidebat, nec trunca, nec cadentia corpora.* Spectacula.] *cædis aſpectum.* Lapſus membrorum.] *membra cadentia & mutilata.* Compreſſum turba ſtetit omnia cadauer.] *omnia mortuorum corpora multitudinis denſitate compreſſa tecta erant.* Excites inuiſa] *præ dolore hoſti læticiam elicit, & ad inſultandum inuitat.*

Excitet] *eliceat uelut ad ſacrum.* Inuiſas umbras.] *inimicas Carthaginenſium animas.* Inferit.] *ſacris & harum uictimarum piaculis.* Ferat piacula.] *accipiat purgationes & ſacra.* Romanam ſuperi.] *in deos exclamat quod tantam cædem paſsi ſunt fieri ob la reipub. utilitate. melius enim Aphri Romam ſubiugaſſent, quam quod libertate amiſſa perpetuo ſub Cæſaribus ſeruiamus.* Compreſſus.] *ſedatus cruoris copia nam antea per puluerem cædes uideri non poterat.* Producere animam.] *ulterius uiuere.* Afflixit.] *aduerſis miſerit.* Cedit.] *non quod ſe percuſſerit: ſed cum oraretur à Cn. Domitio ut ſuæ ſaluti parceret & in caſtra confugeret.* Curio.] *nunquam amiſſo exercito quem à Cæſare fidei commiſſum acceperat ſe in eius conſpectum reuerſurum confirmat, atque ita prælians interficitur.* Coacta.] *compulſa à neceſſitate uel coactè collecta.* Quid nunc.] *Epicœdion ſiue Nænia. quæ per uariam commiſerationem accuſatur Curio & laudatur.* Roſtra turbata.] *forum & pulpita unde populum tribunus alloquebatur & collegis ſe opponebat.* Plebeius ſignifer] *Tribunus cum inſignibus tribunitij.* Arte] *aſtutia.* Dabit.] *concitando.* Prodita] *tradita Cæſari.* Ante iaces.] *ante mortuus es quàm in Pharſalia confligatur.* Confert.] *committat in prælium.* A Has urbi.] *deterret potentes à ſeditionibus quantum ſolent eſſe primi qui pereãt.* Liuentis.] *arma iugulo datis pœnas mortis ex bellis ciuilib.* Fœlix Roma.] *beata eſſet Romana cum ciuibus ſuis ſi dij tantam curam haberent libertatis ſeruandæ quanta ulciſcendi illos qui in libertatem inſurgunt.* Vindicta.] *ultio nocentium patriæ.* Libycas en] *en è diuerſis cauſis affectus, miſerationemq́ elicit.* Corpus] *Curionis.* Paſcit aues.] *inſepultus enim fuit & uolucrum præda.* At tibi.] *nos uerò te ô iuuenis laude proſequimur immortalitatiq́ commendamus, nam ſilentio præterire uirtutes tuas nihil prodeſſet.* Præconia digna.] *Hypallage ſiue merita præconia digna uita.* Præconia.] *laudationes.* A quibus.] *præconijs.* Repellit omne ſenium.] *tollit ſitum & obliuionem ac gloriam immortalem & non ſeneſcentem affert quãrem ut ait Ouidius Carmina morte carent, & Horatius. Virtus & fauor & lingua potentium Vatum diuitibus conſecrat inſulis. Dignum laude uirum Muſa uetat mori. Cœlo Muſa beat.* Non prodeſſe.] *nocet enim ciuitati egregiorum laudes ciuium ignorari.* Indole.] *in- B dicio probitatis & incremento.* Deberent.] *illude bene leges qui iuſti ſunt & optimi interpretes legum ut de Seruo Sulpitio Cicero ſcribit.* Recta] *iuſtitiam.*

Perdita ſæcula.] *Corruptorum temporum culpa uitioſus euaſit.* Perdita.] *de quibus nulla ſpes.* Vrbi.] *quæ aucta fuiſſet & potuiſſet multum de Curione ſperare.* Ambitus luxus.] *ambitio & luxuria.*

Opum ſaculter.] *auaritia cum ſuperbia mixta ſunt, quæ ſunt ciuibus metuenda.* Tulerunt] *abſtulerunt.* Torrente tranſuerſo] *in obliquo & contrario iuſtitiæ translatio eſt.* Curio mutatus] *Corruptus à Cæſare magna mercede & à recto deſiſtens.* Fuit momentum] *impulſio motus & cauſa bellorum.* Spolija Gallorum.] *præda Cæſaris.* Et auro.] *Suetonius ait, Aemilium Paulum. Cn. q́ Curionem uiolentiſsimum tribunorum ingenti mercede Cæſar defenſores parauit.* Ius licet.] *Curionem omnibus tyrannis urbis potentiorem fuiſſe eo argumento demonſtrat quia uendidit urbem.* Fecerit uis in noſtros iugulos] *ut libertatem occupauerit ita ut arbitrio ſuo iugulare non poſſet minus tamen quam Curio potuit.* C Series.] *domus Cæſaris continuus ordo Cæſar, ut Auguſtus Tyberius, Caius Claudius Nero.* Tanta] *ſumma eſt enim cum imperium relinquant hæreditarium.* Emere.] *largitionibus & cladibus accepit.* Hic uendidit] *Curionem uendidiſſe urbem Cæſar ſcribunt ſeptem & a c. millia aureorum ad quod alluſit Virg. quum dixit.*

Vendidit hic auro patriam domi-
numq́ potentem im-
poſuit.

FINIS LIBRI QVARTI.

IOANNIS

IOANNIS SVLPITII VERVLANI, IN M. ANNEI LVCANI POETAE PHARSAL. LIB. V. commendationes.

SIC alterna duces.] *Acceptis mutuis in bello calamitatibus duces. Nam Pompeius Italia pulſus fuerat, & exercitum cum Hiſpania Maſſiliaq; amiſerat, & Caſar in Adriatico claſſem & exercitum cum Curione in Aphrica.* Reſeruati ſunt pares.] *ut mox cõfligerent in Epyro. ubi cum inſtaret Ianuarius Menſis: Lentulus Conſul apud Senatores undique conuocatos orauit.* Alterna uulnera.] *mutua damna.* In terras Macedum.] *in pugnam Theſſalicam, Metonymia eſt, locum enim pro negocia ponit.* Iam bruma.] *Iam hyems*
B *uenerat.* Hæmo.] *monte Theſſaliæ.* Atlantis cadens.] *Atlantides Occidentes, iam inquit præterierat Nouember & erat finis Decembris. Atlantides enim quæ & Vergiliæ appellantur tertio Idus Nouembris apud Plinium, quinta apud Columellam occidũt, & brumale ſolſtitium eſt octauo ferè Calendas Ianuarij.*

Dies.] *Calendæ Ianuarij in quibus creantur noui magiſtratus, quorum nomina affiguntur in faſtis, id eſt, in libris quibus anni deſcriptio continetur & in ipſis annalibus.* Quiq; colit primus.] *primo Ianuarij anniq; die celebratur feſtum Iani Dei principiorum.* Ducentum tempora.] *eſt enim caput anni & eum reliqui menſes ſequuntur.* Vterque.] *Lentulus & Marcellus.* Pars ultima.] *ultimum tempus magiſtratus quaſi peracti.* Iuris emeriti.] *conſulatus iamiam finiti.* Elicit.] *educit & conuocat in Epyrum.*

Vagos patres.] *Senatores diſperſos.* Munia.] *officia.* Sordida.] *reſpectu Romanæ.* Cœpit.] *continuit.* Curia.] *hoſpites Senatores, hoſpites in alienigenis urbibus.* Nam quis caſtra.] *Antipophora, quòd potius tecta quàm caſtra appellauerit.*
C Tot ſecures.] *tot legitimos magiſtratum cum ſecuribus, lictoribus, & faſcibus.* Ordo.] *Senatorum.* Non magni partes] *hoc eſt, Senatum non eſſe ex factione Pompeij eumq; ſequi: ſed Pompeium eſſe unum ex fautoribus Senatus.*

Silentia tenuerunt.] *Hypallage, hoc eſt, cœtus mæſtus tenuit ſilentia.* Indole.] *oratio ſuaſoria qua primum adhortatur Senatum Lentulus ut decernat eos, qui in Epyro ſunt uerum Senatum conficere: nam qui Cæſari fauent hoſtes ſunt patriæ. Confirmatq; animos hominum ab auxiliorum magnitudine & fortiter pugnandum fore cenſet: proponitq; Pompeium belli ducem eſſe continendum.* Indole ſi dignum.] *ſenſus eſt, ſi ea magnanimitas eſt in nobis quæ in Romanis eſſe debet, non aduertendum eſt, qua ſimus in terra, ubicunque enim ſimus Senatum referimus.* Indole.] *inditio & incrementa uirtutis.* Non cernite.] *nolite aduertere.* Coacti.] *coadunati.* Faciem.] *habitum & apparentiam Senatorum.* Liquet.] *manifeſtum eſt.* Ferat ſub plauſtrum.] *extrahat in ultimum Septentrionem in Scythia ubi ſunt montes & populi Hyperborei, id eſt, ſupra Boream.* Plauſtrum glaciale.] *frigidos Septentriones.*] Plaga.] *regio, Zona.* Axis.] *torrens & clauſus uaporibus. id eſt, torrida Zona ubi ſemper eſt Aequinoctium & dies ſunt pares, ut apud Meroen in Aegypto ſumma poteſtas.*

Tarpeia ſede peruſta.] *Confirmat exemplo loci mutationem non tollere poteſtatem Senatus. Nam cum Galli Senones Romam combuſſiſſent Veiosq; Senatores ſe contuliſſent. Illic erat Senatus, & illic Camillus dictator eſt conſtitutus.* Sede Tarpeia.] *urbe Roma nam reuera Capitolium combuſtum non fuit.*

Camillo] *furio.* Veios.] *oppidum Hetruriæ non procul ab urbe.* Illic.] *Veijs.* Iura.] *poteſtatem.*

Mœrentia tecta.] *Cæſar poſſidet urbem mæſtam.* Silentes.] *Tunc ſilere leges dicuntur, quum non ſeruantur & non adminiſtrantur iuſtitia.* Fora.] *iudicialia.* Iuſtitio.] *iuris dicendi intermiſſione.* Illa.] *in Senatu Cæſariano ſoli illi ſunt qui exulauerunt, & indicati ſunt hoſtes ante quam Senatus ex urbe diſceſſiſſet.* Ordine.] *Senatorio.* Prius furor.] *nos pios & abhorrentes à bellis quo primus armorum motus in diuerſa ſparſerat in unum locum conuenimus.* Ignaros ſcelerum.] *innocentes pios.*

Membra] *nos ipſi Senatores.* En totis] *confirmat Senatum à ſpe uictoriæ & damnorum compenſationem, nam pro amiſſa Italia & Hiſpania reliquum orbem deorum beneficio obtinent.* Penſant.] *compenſant.* Iacet hoſtis.] *propter Opiterginorum ratem hoc dicit.* Squalentibus.] *ſiccis deſertis.* Impellite curſum.] *nolite deſerere propitios deos, & bene ſperare.* Fortunaq; tenros.] *id eſt, & ſucceſſus rerum ſic uos animet ad perſequendum hoſtem ut iuſta cauſa animabat ad fugiendum ex urbe.* Ius.] *conſularis poteſtas.* Clauditur.] *finitur.* Exhauſto.] *conſumpto.* Vos quorum fuerit.] *uos qui eritis perpetuo ſenatores.* In medium.] *in commune.* Læto nomen.] *magnam cum lætitia Pompeius eſt dux declaratus.* Suum & patriæ] *priuatum & publicum.* Impoſuit.] *commiſit.* Tunc in reges.] *deinde reges amici laudati ſunt & eis honos eſt habitus populiq; liberi facti.* Merentes.] *quia miſerant auxilia.*

Rhodos.] *inſula in mari Carpathio in qua colitur Phœbus, ſic appellata à capulo roſæ quod in fundamentis inuentum fertur.* Potens pelago.] *quæ claſſe plurimum ualet.* Taygeti.] *Taygetus mons Laconum inter Lacedæmona & mare.* Iuuentus inculta.] *Lacedæmones non ſumptuoſi in ueſte ex ueteri inſtituto Lycurgi.* Phocis libera.] *Phocis regio in Boëtia à qua Maſſilienſes ſunt oriundi donata eſt libertate.* Sadalem.] *regem Ponti qui miſerat equites.* Cotim.] *regem Thraciæ.* Deiotarum] *regem Orethæ, ut ait*

Ruffus: ſed poſtea Gallaciam, id eſt, Gallograeciam tenuit. Racipalim.] *qui praerat ei parti Macedaniae: quae in Thraciam uergit & frigidiſsima eſt.* Libyaeq́ iubet.] *& Iubam regem totius Libyae praeferre.* En tibi.] *inuehitur poëta in Ptolomaeum ingratũ Pompeio, quem inſiu interfici quamquam eius eſſet beneficio in regno confirmatus, ipſumq́ regno fuiſſe indignum ab multa ſcelera quae factitauit exclamat. Fuit autem hic eius Auletae filius, quem Alexandrini è regna eiecerãt & Gabinius reduxit, Sororem Cleopatram habuit.* Pudor fortunae.] *poterat enim pudere fortunam, quòd indignum illum in dignitatem regiam euexiſſet, eratq́ id ſuperis crimini & culpae.* Diademate Pelleo] *corona regia Alexandrina. Pelleus enim Alexander Magnus à Pella patria dictus eſt, cui ſucceſſit in regno Aegypti Ptolomaeus Lagi, militis Gregarij filius, à quo reliqui Ptolomaei deducti ſunt: hic enim filios habuit Ptolomaeum Ceraunum & Philadelphum doctiſsimum, qui ei ſucceſſit & conſtituit in Alexandria Bibliothecam egregiam.*

Hunc Euergetes quem philopater ſecutus eſt, inde Epiphanes, poſt quem Philopater. Tum ſecundus Euergetes quem Phyſconem dicunt. Cui Ptolomeus cognomento Lathurus ſucceſſit. Quem quidem ſecutus eſt Auletes huius Dionyſij pueri pater ut Strabo libro 17. tradit. Saeuum] *nam crudeliter imperauit.* Utinam in populos.] *uidelicet ſolos.* Regia Lagi] *imperium quod abſtinuis Lagi filius.* Magni iugulos.] *mors Põp.* Sorori.] *Cleopatrae quae ex dimidia regni parte, relicta fuerat haeres à patre.* Soceroq́ nefas] *caedes Pompeij ſubtracta Caſ.* Soluto coetu.] *dimiſſo Senatu & congregatione.* Caeca ſorte.] *ignoto & obſcuro euentu.* Appius] *huius meminit Cicer. in Tuſculanis his uerbis. Inde ea quae meus amicus Appius Necromantia faciebat.* Inuentus ancipites.] *in caſus dubios, nam uoluit ea Apollinis oraculo certior eſſe.* Expromere finem.] *aperire futura.* Reſerat penetralia.] *aperit Apollinis templũ quod multis annis fuerat clauſum & ſine oracula. Quadrageſimo enim ab hinc anno fuerat à Thracibus combuſtum. & Iuuenalis ait. Quomodo Delphis oracula ceſſant & genus humanum damnat caligo futuri.* Delphica] *quae in Parnaſi radicibus apud Delphos oppidum ſunt.* Heſperio.] *Parnaſum Boëtiae montem in medio mundi eſſe ait. ſic & Statius: Audiit & medius caeli Parnaſus. Strabo libro 9. refert miſſas duas à Ioue Aquilas alteram ab Occidẽte, alteram ad illis recta linea coiuiſſe.* Bromio.] *Baccho à Brumi quod eſt conſumere. Vinum namq́ modeſtè ſumptum humorum ſuperfluitates imminuit: immodeſtè uerò bonam humiditatem deſiccat & atterit uires. Sunt qui dicãt à ſonitu dictum nomen, qui βρωμὸς dicitur.* Bacchae] *ſacerdotes communes.* Trieterica Delphica.] *ſacra Apollinea Delphis in triennium repetita. Ouid. Hiſmariae celebrant repetita triennia Bacchae.* Miſto numine.] *communi cultu Apollinem & Bacchũ eundẽ eſſe Euripides tradit, & Ariſtoteles in Teluguminis, et Varro, et Granius Flaccus confirmat, auctore Macrobio.* Cui.] Bromio. Hoc ſolum.] *ſola Parnaſi ſummitas diluuij tẽpore ſubmerſa non eſt.* Fluctu.] *aquis.* Diſcrimẽ.] *interſtitio & medium terminus inter aquas & caelum.* Seductus ab.] *eminens ſuper aequor uix ſummo cacumine alterius iugi ruebat.* Vno,] *altero laudauitq́ ipſum ab altitudine.*

Sic Ouid. *Mons ibi uerticibus petit arduus aſtra duobus,* A
Nomine Parnaſus ſuperatq́ cacumine nubes. Ibi] *apud Parnaſum. Phoebus puer Pythona ſerpentem Demogorgonis terraeq́ filium qui matrem Latonã Iunonis iuſſu fuerat perſecutus ne pareret, interemit* Paean.] *Apollo.* Ordo] *eſt Paean ultor matris expulſae.* Quũ premeret par. uiſce.] *cum eſſet uicina partui.* Explicuit.] *interemit.* Adhuc rudibus] *nouis & inexpertis.* Themis.] *dea quae iubebat hominibus peterent quod fas eſſet. Themis enim fas interpretatur. Eius templũ iuxta Cephyſum amnem fuit.* Vaſtos hiatus.] *magnam cauernam. Nam eſt illic media ſaxi rupes in formam Theatri in media ferè montis altitudine planitieq́ exigua atq; in ea profundum terrae foramen quod oraculo patet, ex quo frigidus ſpiritus ui quadam, uelut uenta in ſublime expulſus mentes uatis in uecordiam uertit impletamq́ Deo reſponſa conſulentibus dare cogit: haec Iuſtinus libro 24. & Strabo libro nono, inquit Auctores certi memorant diuinum ipſum domiciliũ profundũ & cauam eſſe ſpeluncam, non tamen lato ore patentem. Vnde auram quidem referri ſacro efflante numine. Excelſum autẽ oſtio imminere Tripodem, quem quum Pythia uates inſciderit, hausto diuinationis ſpiritu, Dei reſponſa refert & metro & oratione ſoluta.* B Sperare diuinam fidem] *emittere oracula.* Ventus loquaces.] *uentum & ſpiritum qui loquacitatem excitaret. Cic. in diuinatione, inquit Credo etiam anhelitus quoſdam fuiſſe terrarum, quibus inflatae mentes oracula funderent.* Condidit.] *immiſit.* Incubuitq́ adyto.] *inclinauit ſe in locum ſecretũ, ut uentos exciperet & diuinaret.* Factus uates] *diuinator & denunciator futurorum.* Quis latet.] *quoniam ſupradicta fabuloſa ſunt rei ueritatem conatur elicere.* Quis ſuperum.] *quis Deus* Preſsis ab aethere.] *manet ſub caelo, nam Dij ſupra aethera ſunt.* Caecas cauernas] *antrum obſcurum* Quis terram caeli patitur Deus.] *qui caeliſtis uult terram habitare.* Secreta.] *praeterita praeſentia & futura.* Curſus aeterni.] *fati quod eſt haerens rebus mobilibus diſpoſitio perquam prouidentia ſuis quaeq́ nectit ordinibus, ut ait Seuerinus: eſt & fatum ut Cicero definit, Ordo ſeriesq́ cauſarum. Cauſa autem eſt ex omni aeternitate fluens, ueritas ſempiterna.* Fertur contactus] *patiens tangi ab homine: nam ingreditur uirgines.* Siue canit fatum.] *ſiue dicit futura, ſiue quicquid uaticinatur, eſt fatum neceſſarioq́ futurum.* C Forſan terris.] *putat poëta mentẽ Iouis ſiue animam mundi, quae diffuſa eſt per omnia elementa, terraſq́ ſubſimet illinc ſpirare. Spiritus enim Dei per omnia uagatur, omnia nectit, omnia continet ut ſentiunt Stoici & Cicero docet & Virgil. Iouis omnia plena. & alibi principio caelum ac terras campoſq́ liquentes. Lucentemq́ globum lunae Titaniaq́ aſtra ſpiritus intus alit. Et poëta noſter, Iuppiter eſt quodcunq; uides.* Inferra.] *immiſſa.* Orbem libratum.] *terram penſilem.* Exit.] *egreditur & ſpirat.* Per antra Cyrrhea.] *per antrum Delphicum à Cyrrha oppido dictum* Conneza tonanti aethereo.] *coniuncta & quae reſpondet menti diuinae quae eſt in caelo.* Numen] *mens Dei.* Eſt conceptum pectore.] *ingreſſum eſt pectus.* Feriens.] *incitans, impellens.* Sonat.] *loquitur, eſtq́ translatio à Cytharedo chordis, quae ſunt ut anima.* Soluit ora uatis.] *puellã loqui cogit.* Ceu Siculus] *ſimilitudo eſt ſecretioris ſonitus & uehementia*

A tiæ uerborum. Apex Siculus.] cacumen Aetnæ arden tis. Vudat.] abundè corripit Aetnam montem fumo & flammis. Typhoeus.] qui fulminatus Inarimæ ſubiacet Virgil. Inarima Iouis imperijs impoſta Typhæo. Vaporat.] uaporando emittit. Saxa.] Campana pumice & lapides exeſos. Inarimes.] Inarime mons eſt Prochytæ inſulæ in ſinu Baiano. Expoſitum cunctis.] quòd omnibus reſpondet & nulli ſe negat. Vindicat.] liberat ſe. A labe.] furoris ab infamia malignitateq́ hominum, nam non uotis & precibus flectitur ſed futura prædicit. Mala.] inhoneſta. Tacito ſuſurro.] ſolent enim turpia humili uoce, honeſta uerò clarè poſcere. Perſius. Haud cuiuis promptum eſt murmurq́ humilesq́ ſuſurros Tollere de templis & aperta uiuere uoto. Mens bona, fama, fides & reliqua. Horat. Iane pater clare dixit Apollo. Vetat optare.] docet nihil petere à Deis. Benignus.] liberalis. Dedit.] dixit Virg. Præſcia uenturi da non indebita poſco regna meis fatis. Vt Tyrij.] Iuſtinus libro 18. Tyriorum gens, inquit condita à Phœnicibus fuit, qui terræmotu uexati relicto primo ſolo Aſſyrium ſtagnum primò, mox mari proximum litus

B incoluerunt, condita ibi urbe quam à piſcium ubertate Sydonem appellauerunt. Nam piſcē Sydon Phœnices uocant. Poſt multos inde annos à rege Aſcaniorum oppugnati nauibus appulſi Tyrum urbem ante annum Troianæ cladis condiderunt. Cadmus quoq́ quum exularet bouem ſequi ab oraculo iuſſus eſt. Dedit ille minas.] Athenienſibus Delphicum Apollinem conſulentibus, quid aduerſus Perſas agendum eſſet, reſpondit ligneis mœnibus ſe tuerentur, quo intellecto, Themiſtocles iuſſit omnes ciues naues conſcendere, & in mari Salaminiaco aduerſus Xerxem cum certarent euaſêre uictores. Dedit.] conceſſit. Impellere.] repellere.

Salamis.] urbs in Euboico mari contra Athenas. Suſtulit.] quia docuit piare numina. Telluris ſterilis.] hoc propter Aegyptum dixit quæ cum nouem annis fuiſſet ſterilitate uexata, reſpōſum accepit ut Thraſium hoſpitem mactaret, cuius rei Ouidius in arte meminit. Dicitur Aegyptus caruiſſe iuuacibus herbis & reliqua. Phryges etiam ſterilitate uexati, iuſſi ab Apolline corpus Athis ſepelire, & Cybelem uenerari, cum pro illo quod inuenire non poterant adoleſcentis imaginem

C multis cum lamentis ſepeliſſent, & aras Deæ ac ſacrificia inſtauraſſent, liberati ſunt, ut meminit Diodorus. Eſt & alia ex eodem auctore hiſtoria. Athenienſibus enim ſiccitate laborantibus, reſpondit Deus, Minoi pro Androgeo mortuo, quas uellet pœnas eſſe dandas, cùm igitur Minois iuſſu quotānis ſeptem pueros & totidem puellas Minotauro dare cœpiſſent, ſiccitate ſunt liberati.

Fine.] id eſt, modo piandi. Acta tabificum.] Lucanis peſtilentia laborantibus reſpondit Phœbus, Palinuri manes eſſe placandos, ob quam rem nō longè à Velia Lucum ei conſecrauerunt. Virg. prodigijs acti cœleſtibus oſſa piabunt. Romani quoque peſtilentia laborantes, Aeſculapium in urbem aduehere iuſſi ſunt.

Noſtra ſæcula.] hæc ætas in qua ego ſum. Quam Delphica ſedes quod ſiluit.] quam quod non redduntur Delphis oracula: nam reges & principes metu ducti uetuere Antiſtites templi, ne ad id quenquam admitterent. Nec mœrent.] id eſt gaudent, quod non reſpondent. Liptote. Cyrrhææ uates.] Phœbades.

Fruuntur luſtitio.] fructum delectationemq́ capiunt ex ceſſatione & ſilentio, appellauitq́ inſtitutum reſpondendi intermiſſionem, cum ſit propriè iuris reddendum intermiſſio in publico luctu.

Nam ſi quis.] ſi quæ enim Phœbum concipiebant deorū ira aut beneficio mouebantur: hinc Valerius ait, Vnde ut certæ conſulentibus ſortes petuntur: ita nimius diuinâ ſpiritus hauſtus reddentibus peſtiſer exiſtit. Immatura.] ſubita. Pœna numinis recepti.] ſupplicium quod numen concepiſſet. Precium.] præmium: nil enim morte melius Dij nobis dare poſſunt, ut etiam Cicero docet in Thuſculanis, per eam enim in cœlum reuertimur, uel dij uel cum dijs futuri. Compages humana labat.] compoſitio humani corporis diſſoluitur impetu furoris quem adhibet Deus receptus, qui eſt uelut ex uehementi & peſtifera febre totum corpus diſſoluens. Pulſus.] impetus & concitationes.

Animas.] uitas hominum. Tripodas immotos.] Cortinas, ad quas iamdiu nemo acceſſerat, & diu ſiluerant uerax ut reſpondeatur.

Scrutator.] fati indagator & explorator eſſet ultimi euentus belli. Antiſtes.] qui templo præerat quo nomine appellatur etiam quiſquis aliqua re excellit & præeſt. Laxare.] aperire. Vatem.] puellam. Pauidam.] morte futura. Caſtalios.] circum: Valerius inquit Antiſtitem ab Appio immiſſam poëta ab Antiſtite delectam eſſe puellam, quæ iuxta fontem Caſtalium in Parnaſi radicibus uagabatur. Caſtilius dictus à Caſtilia Nympha, quam cum perſequeretur Apollo ſeſe de rupe præcipitauit & in fontem conuerſa eſt. Receſſus.] loca remota. Phœmonoen.] Strabo ait, Phœmonoen primā diuinantē Pythiā fuiſſe. Verū urbis quoq́ uocabulū à πύθεσθαι, id eſt, interrogare, audire, diſcere inclinatū eſſe. Mihi uerò cōiectare libet Phœmonoen fuiſſe Arcadicā. Phœmon enim Arcadicæ lacus. Ouid eſt lacus Arcadiæ Phœmon dixêre priores.

Vagam errare.] uagantem & errantem. Vacantem.] uacuam. Phœbas.] Phœbi ſacerdos. Corripuit.] manu apprehendit. Limine terrifico.] iuxta foramen ubi numen concipiebatur. Cauſſa.] moam & uana tractum à Caſtibus, id eſt, telis aranearum quæ fragiles uanaq́ ſunt. Improba ſpes ueri.] audax cupido noſcendi uentura. Hiatu muto.] antro non reddente oracula. Pręſſit.] oppreſſit & obruit. Iſta fauces.] hoc antrum. Duxit iter uerſum.] diuertit alio. Python.] Cortina Pythonis corio tecta.

Barbarica lampade.] barbarorum. Thraces enim ut ſupra diximus, Delphicum templum combuſſerant. Poſſumus intelligere & de Xerxe qui ante naualis prælij congregationem miſerat quatuor millia armatorum Delphos, & ad templum Apollinis diripiendum, quoſi non cum Græcis tantum: ſed cum dijs immortalibus bellum gereret, quæ manus tota imbribus & fulminibus deleta eſt. Poſt hæc Teſpiadas, & Athenas, & Plateas uacuatas hominibus incendit, ut ait Iuſtinus. De Brenno & Gallis intelligendum non eſt, quoniam ante deleti ſunt quàm templo nocerent, ut Valerius memorat. In cineres.] repletæ ſunt cinere cauernæ, ita ut ſpiritus uiam qua progrediatur non habeat.

Sponte deorum.] uolunt enim Dei cum ulterius non reſpondere, præſertim Romanis qui poſſunt ſua

fata in libris Sibyllinis inſpicere. Commiſſa.] *id eſt eſſe.* Sibyllæ longæuæ.] *nota eſt fabula. Nam ab amatore Apolline ad numerũ arenæ manibus hauſtæ annos dicitur impetraſſe, & in uocem fuiſſe conuerſam. Ea nouem libris Romanorum fata mandauerat ex quibus tres tãtum ſuperfuêre combuſtis reliquis, quum Tarquinius Priſcus, ut inquit Lactantius, ſiue Superbus ut Gellius in ternos trecentorum* Philippeorum *pretium denegaſſet.* Arcere nocentes.] *non ſe ſpondere nocentibus quod quidem non uerum eſt, nam ſuprà poëta dixit. Hoc tamen expoſitum cunctis nulli'que negatum numen. Sed ideo mentitur Phæmonoe ut abſterreat Appium. itaque bene præmiſſum eſt illud Caſſa fraude.* Soluat.] *ora, per quos loquatur uel quibus reſpondeat.* Metus fecit.] *fidem indicauit teſtatusq́ eſt adeſſe deos quos illa negabat.* Nominibus negatis.] *ablatiuus eſt abſolutus.* Tunc torta.] *tunc caput uitta cinxit & inſulam. hoc eſt, uittellam cum laurea induit.* Phocaica.] *Delphica iam in Phocide ſunt Delphi.* Sacerdos.] *Antiſtes.* Hærentem.] *dubitantem.* Penetrale] *locum ſecretum ad cauernam unde egreditur ſpiritus.* Atque Deum.] *mentiens uirgo Deum ſe concepiſſe fictis reſponſis Appium deludebat.* Quieto.] *non uexato à Deo: nam ſuprà dictum eſt humanam ſe tiens animam & apud Virgil.*

Non uultus, non color unus, non comptæ manſêre comæ, ſed pectus anhelum. Confuſæ.] *obſcuræ, ut ſolet Phœbus loqui.* Inſtinctam.] *impulſam.* Furore ſacro.] *diuino impetu.* Haud æquè.] *non ita impunè.* Non rupta tremendi.] *ſigna quæ plenè Deo ſolent accidere, & in hac non euenere perſtringit ut tremebunda & maxima uox interrupta uerba: comarũ horror, laureæ deturbatio. tremor templi & horror nemoris.* Nec uox.] *ſufficiens ampla & ſupra humanam. Virgil. nec mortale ſonans.* Lauros.] *qua coronata erat uates. Immotaq́ culmina uix ea fatus erat tremere omnia uiſa repente, liminaq́ laurusq́ dei totusq́ moueri mons circũ.* Securum.] *ſine horrore, qui illic ſtantib. incutiebatur concuſſis arboribus.* Prodidit autem] *hæc omnia quæ dicta ſunt manifeſtauerant.* Ceſſare tripodas.] *abeſſe numen Apollinis & ſe ad Tripodas non conuluiſſe.* Et nobis.] *increpat Phœbadem.* Defunis ipſa.] *per te non inſtinctu Apollinis.* Adducta.] *inclinata ſe admouit foramini per quod uentus ſpiritusq́ egreditur.* Spiritus.] *uentus.* Non exhauſtæ.] *non uacuatæ & à qua non ceſſat egredi.*

Ingeſsit.] *immiſit.* Cyrrheo] *Virginea ex Cyrrha.* Tandem.] *quia iam olim non fuerat aliquam ingreſſus, uel ad Appij deſiderium refertur.* Mentem priorem.] *humanum ſenſum.* Aliena.] *à ſpiritu agitata & illi parentia.* Diſcuſſa.] *diſcuſſas habens & abijciens uittas inſulam & lauream.*

Erectis.] *nam ſtatim concepto numine capilli inſurrexêre.* Rotat.] *uertit ſe.* Per inania templi] *per uacuum templum.* Vaganti.] *ſibi.* Obſtantes.] *obuias.* Igne.] *feruore numinis.* Iratum] *quia dudum fuerat eum mentita.* Verbere.] *non modo ipſam torquebat, tanquam uerberibus & ſtimulis, uerumetiam incendere frenareq́ uidebatur.* Accipit & frenos.] *prohibetur nonniſi quædam loqui. Virgilius ea frena furenti concutit & ſtimulos ſub pectore uertit Apollo.* Prodere.] *enunciare: nam nihil Apollo ignorat.* Venit.] *ætas.* Omnium] *ætatum fata in unum erant cumulum & globum coadunata.*

Tot ſæcula.] *fata totius æui.* Nititur in lucem.] *conatur egredi & enunciari.* Potentia uocem] *cupida exprimi.* Luctantur] *conantur egredi.*

Non deerat.] *hæc ſciebat & norat.* Modus Oceani] *menſura altitudo & finis maris.* Numerus arenæ.] *quòd ſint grana & corpuſcula arenæ.* Talis.] *non aliter nouerat huiuſmodi Sibylla Cumana, quæ ut immineret ſibi uaticinandi laborem fata Romanorum ſeorſum annotauit, nouemq́ libris complexa eſt.* Talis.] *tam conſcia fatorum.*

Euboico.] *cumano. Cumæ enim oppidum in Campania conditum ab Atticis qui ex Euboia uenerunt. Eſt autem Euboia inſula auulſa Bœtiæ, & in Atticam uergens, in qua Chalcys eſt oppidum. Virgil. Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris. Idem Chalcydicaq́ leuis tandem ſuper aſtitit arce.* Furorem.] *ſuæ mentis commotionem.* Strage fatorum] *cumulo ſortium.* Excerpſit] *coëgit in libros Romana fata & ſcripſit.* Operti dei.] *Apollinis latentis in terra Delphica.* B Vix inuenit] *difficile enim erat unius Appij fatum inter tot & tanta recondita inuenire.* Vaſtos.] *magna.* Spumes tum primũ.] *inuento Appij fato acrius eam concitatam, inquit fuiſſe.* Effluit.] *emittitur* Meatu.] *expreſſione.* Clara.] *quæ apertè audiuntur.* Iam domita.] *iam compoſita à numine ad uaticinandum: nam principio Deum pati non poteſt, & Bacchans conatur excutere, ſed ut ait Maro: Tanto magis ille fatigat os rabidum fera corda domans fingitq́ premendo.* Mæſtos] *mæſtitiam indicant uel inculcans.* Effugis.] *nihil eſt inquit ad te hoc Romane bellum Euboici cælum obtinebis, ut Valerius ſcribit.* Expers diſcriminis.] *cum ante Pharſalicum certamen indicat periturum.*

Quietem.] *mortem intelligit.* Lateris] *regionis.* Suppreſsit.] *reticuit & enunciari uetuit.* Obſtruxit fauces] *clauſit os.* Cuſtodes.] *quærit poëta cur tot futuras calamitates Romanorum Apollo reticeat, an forte quia nondum conſtituere dei illas inferre, an ut Cæſar Victor Brutum percuſſorem uitare* C *non poſſit.* Potens ueri.] *ueridicè.* Suprema.] *ultima tempora.* Cæſos.] *occidendos, tempus pro tempore ut ſubmerſasq́ obrue puppes.* Collapſas.] *quæ collabentur.* Nefas.] *calamitatem.* Caput.] *ſalutem.* Tenentur.] *reſeruantur à Deo & Phæmonoe.* Facinus uindicis gladij] *cædem Cæſaris, ordo eſt an tacet ut fortuna peragat facinus.* Furoris.] *belli ciuilis concitati ex imperij cupiditate.* Regna.] *id eſt, ut Romam ſubiuget & poſtea reges interficiantur, & eijciantur ut Iunij Bruti temporibus.* Ad Brutos.] *ad Bruti ſimiles ſat erat Brutum dicere: ſed latenter hoc in Neronem protulit Duo autem fuêre Bruti qui urbem liberauêre Iunius Brutus, qui reges expulit & Marcus Brutus qui cũ Caſſio Cæſarẽ interemit* Impactæ ceſſere] *impulſæ apertè ſũt.* Expulſa.] *à Deo.* Proſiluit.] *raptim exijt* Perſtat.] *remanet.* Deus] *pars ſpiritus.* Nũc multũ pauida.] *ſic Virg. Nõ uultus, nõ color unus, nõ cõptæ manſêre comæ.* Stat.] *in eodẽ ſtatu eſt* Terribilis] *uehementiſſimus & qui terreat.* Sed ut.] *ſic poſt dei abſceſſum*

A *ſum uexabatur uates : ut agitantur maria etiam ubi Boreas flare ceſſauit.* Tumidus.] *fluctuoſos.*

Gemit.] *reſonat.* Leuant.] *recreant, leuabatur enim ſuſpirijs.* Demiſſa à luce.] *dum à diuina mente in humanã redit exanimata eſt : per lucem autem intelligit rerum, illam noticiam per, iubar uulgare cognitionem humanam quanquam etiam per lucem ſacram templo incluſum aërem per iubar uulgare profana loca expoſita aëri & ſolis ſplendori accipere poſſumus.* Lethen.] *obliuionem. Deleuit enim è mente eius fata quæ uiderat.* Futura.] *noticia futurorum.* Refecta.] *recreata, & quæ in ſe redierat.*

Cadit.] *mortua eſt, ſuprà dixit. Nam ſi qua Deus ſub pectora uenit Numinis aut pœna eſt mori immatura recepti, aut pretium.* Nec.] *tu tamen ô Appi nihil metuebas oraculo non intellecto, quanquam eſſes moriturus breui & in proximo loco. Hic ut ſcribit Valerius ratus conſilijs Apollinis ſe moneri : ne illi diſcrimini intereſſes, in eam regionem ſeceſſit, quæ inter Ramnuntam nobilem Attici ſoli partem, Chariſtumq́; Chalcydico freto uicinam interiacitos, Cellæ Euboia nomen*
B *obtinet : ubi ante Pharſalicum certamen morbo abſumptus, prædictum à Deo locum ſepulturæ poſſedit.*

Raptæ.] *deductæ.* Subſidere.] *ſuppoſitum iri tibi.* Iure mundi incerto.] *cum adhuc ignoretur quis ſit dominaturus.* Chalcidos.] *oppidum quod olim Ethalia eſt appellatum, adiecit autem Euboicæ, quoniam altera Chalcis in Etholia eſt, ut ait Strabo.*

Sentire.] *ut non ſentiat.* Caruiſſe tot malis] *tot aduerſitatum inexpertem fore.*

Excepta morte] *nam ſola mors dare poteſt.* Morte] *quæ Dei eſt.* Chariſtos.] *urbs Euboicæ opulentiſſima ut ait Mela, quæ diuerſis auctore Plinio fuit nominibus appellata, ea eſt Chariſtia marmoris ferax. Seneca. Et ferax uarij marmoris Chariſtos, eſt enim illic ut ait Strabo columnarum Lithomia, id eſt, exciſio lapidum. Ibi naſcitur & lapis quem pectunt, nent, texunt. Inde mantilia egregiè contexta ubi ſordeſcunt, in flamma coniecta mundantur illæſa.*

Rhamnus.] *urbs in Euboia ubi ut ait Strabo eſt*
C *Nemeſeos templum, quæ auctore Macrobio contra ſu-*
,, *perbiam colitur. Ouidius in triſtibus. Nec metuit*
,, *dubio fortunæ ſtantis in orbe, Numen & exoſa uerba*
,, *ſuperba Dea, exigit et dignas ultrix Rhamnuſia pœnas.*

Nomina.] *Nemeſim.* Tumidis.] *potentibus & ſuperbis.* Arctatus gurgite rapido.] *ſtrictus aqua ueloci.* Euripus.] *idem ſonat quod inquietus, mare eſt quod fluit & refluit, ut diximus libro ſecundo.* Aulim.] *Aulis & regiuncola & oppidum in Bœtia cum portu quinquaginta nauium capaci contra Euripum ſita.* Iniquam claſsibus.] *quia notis flantibus egredi nequeunt, ut Græcis in Troiam ire*
,, *uolentibus accidit. Ouidius. Aulide te fama eſt uento retinente morari. A' me cùm fugeres hic ubi uentus erat.* Interea.] *Cæſar Petreio Aphranióque ſubactis Bethicam adijt, ibiq́; omnium ciuitatum Hiſpaniæ legatos ſibi adeſſe Corduba iuſsit, conciliata'que uniuerſa Hiſpania & Varrone, qui bella ad Gades parabat in deditionem accepto. Maſsiliam redijt & eam in deditionem accepit: hic Placentiam accelerauit quod exercitus qui illic erat ſeditione excitata Imperatorem conclamauerat & præmium poſtulabat ut ſcribit Appianus: ſtatim'que ut peruenit non modo oratione tumultum compeſcuit : ſed etiam totam legionem ignominioſam ægra'que & poſt multas & ſupplices preces, nec niſi exacta de ſontibus pœna reſtituit : ut Suetonius ait.*

In alium orbem.] *in Italiam & in Epyrum contra Pompeium.* Prope auerterunt.] *quaſi remouerunt ſeriem fœlicitatis.*

Nullo Marte ſubactus.] *ubique uictor.* Succeſſus ſcelerum.] *uictoriam belli ciuilis.* Satiare ſanguinem.] *cædem faſtidientes.* Pene deſtituere.] *quaſi reliquerunt.* Seu mœſto.] *ſeu quia aliquandiu à prælijs ceſſaſſent, depoſuerant priſtinum pugnandi furorem.* Clauſus.] *in uagina.* Frigidus.] *nam quando dimicatur caleſit.*

Præmia.] *præſertim quæ promiſerat Brundoſij Cæſar.* Cauſam.] *Cæſaris.* Ducem.] *quia crudelis in ciues.* Vendicat.] *propriam facit.* Imbutos ſcelere.] *maculatos ſanguine ciuium.*

Haud magis.] *conſtat Cæſarē, auctore Tranquillo, nullam ſeditionem per decennium in caſtris habuiſſe in Gallia, in ciuilibus uerò bellis hanc præcipuam.* E. qua non ſtabili culmine] *ex quantum infirmo ſtatu & potentia.* Tremulo.] *dubio & periculoſo.* Titubantia.] *trementia, inconſtantia, & incerta.*

Truncus.] *priuatus & tanquam truncus.* Manibus.] *militibus.* Strictos.] *euaginatos.* Non eſſe ducis.] *non eſſe in ſua poteſtate.* Non pauidum] *iam conclamabant milites & iratos eſſe ſe oſtendebant, nec metuebant ne ſoli dominum uiderentur oſtendere: quia omnes erant unanimes.* Nam quos.] *nam metus ne indicarentur Cæſar ipſos non retinebat, opera enim audacia illo ſe liberauerant.* Conſtringere.] *terrefacere.*

Dubias.] *incertas aliquid ad audendum.* Dum quiſque.] *coniurati metuunt indicari à ſocijs à quibus metuuntur & ipſi tanquam ſoli ſint nocentes.* Grauari inuiſta regnorum.] *inferre moleſtiam in iuſtis regibus.* Quicquid multis.] *ſententia eſt ſiue parœmia.* Liceat.] *oratio eſt militis pro omnibus copijs in Cæſarē abſentem loquentis.* Et petitur miſsio.] *Cæſar accuſatur, militum incommoda explicantur, bella ciuilia damnantur, irritenturq́; milites ad patriæ deſiderium, cum conqueſtione à paupertate & ſenectute.* Minatur etiam Cæſar.] *& eius accuſat ingratitudinem quod ſuis detrahat. Eſt autē ita in iudiciali demonſtratiuo deliberatiuoq́; genere conſtituta, ut in nullo magis uideatur excellere.* Arabis.] *à bellis ciuilibus & eſt captatio beneuolentiæ à rebus.* Viles.] *apud te.* Terris arctois.] *Gallia & Germania.* Rhodano & rheno.] *horum fluminum accolis.* Tot mihi.] *improbum inſperatumq́; præmium conqueritur.* Cœpimus.] *impietatem damnat.* Licuit.] *commiſſum eſt.* Manibus.] *propter rapinas.* Ferro.] *propter cædes.* Paupertate.] *ſumus tamen in tanta rapiendi licentia pauperes, tanquam ſi pij & innocentes eſſemus.*

Roma.] *Imperium Romanum, & eum ab inſatietate arguit.* Inualidas.] *debiles.* Inanes.] *abſq; pulpa & toris.* En improba uota.] *ironia eſt quaſi dicas modeſtiſſima & miſeranda.* Dimitte ad mortē.] *libera à militia ut eamus ad moriendum domi.* Nō liceat] *ſine.*

moriamur

moriantur in lectulo non in terra. in caſtris. Glebam.] *terram.* Ferire] *percutere capite uel pedibus anima diſcedente.* Clauſuram.] *chariſsimi enim oculos morientium claudebant.* Coniugis illabi.] *mori in ſinu coniugis lachrymantis.* Vni.] *ſoli non in caſtris unus rogus pluribus mortuis erigitur, domi ut ra ſinguli ſinguli cōſtruuntur.* Sit præter] *ſuperſit militibus tuis aliud genus mortis quam ex ferro.* Quid uelut] *quod ad omnem immanitatem: & Pompei Senatuſq́ cædem ducantur accuſat.* Vſque adeo.] *minatur Cæſari mortem quam quidem honeſtè poſſe inferri pluribus rationibus indicat.* Cuius ſceleris.] *cuius ſcelerati facinoris. nam maximum præmium milites ex cæde ducis accipiunt.* Comperit.] *re ipſa nouerunt Cæſ.* Poſſe omnia.] *etiam ipſum interficere ducem.*

Nec fas.] *nec prohibemur ſacramento militari & iure aliquo.* In undis rheni.] *in bello Gallico.*

Hic.] *nunc in bello ciuili.* Fscinus quos inquinat.] *paræmia eſt, qui eodem crimine ſunt infecti, æquales ſunt, & ſocij appellantur.* Ingrato iudice] *iniquo iudicio.* Virtus] *laus, uirtus.* Vocatur fortuna.] *dicitur ob eo fœlicitas. prædicat enim ſuo fato ſe uincere non militum fortitudine.* Licet omne deorum.] *quamuis deos omnes propitios habeas, tamen ſi tibi milites iraſcentur amplius bella non geres.*

Obſequium] *deorum benignitatem.* Infeſto.] *aduerſo & truci.* Sic eras] *orat deos poëta ut finant malis moribus finem bellis imponi, cùm in fide, pietate & deorum benignitate nulla ſpes reliqua ſit.*

Solitus dimittere in præceps] *ſolitus præcipitare magnisq́ exponere diſcriminibus.* Venit.] *iꝫ ad reprimendum.* Deſæuiat] *mitigetur & ceſſet.* Medius properat.] *Cæſar nunquam tumultuantibus ceſſit: ſed ſemper obuiam iꝫ, ut Suetonius ſcribit.* Non illis.] *omnino militibus conceſſiſſet ne belli ciuilis furor extingueretur, & nil aliud metuebat, niſi ne bona mente ducti ſcelera non appeterent.* Amari.] *quia ei uile uel uerbum ſit.* Non pudet.] *obiurgat Cæſar poëta nimiæ in bellis ciuilibus pertinaciæ, præſertim cum cogi quodammodo uideatur illud deſerere.*

Manibus.] *militibus.* Ius ferri.] *facultas moriendi & bellandi.* Laſſere defatigeris.] *monet & conſulit quid agere debeat.* Scelerum.] *bellorum ciuilium.* Nolentibus.] *recuſantibus bello ciuilia.* Inſtas.] *urges.* Aggere fulti ceſpitis.] *in loco eminenti & ceſpitibus congeſto.*

Meruit] *propter maieſtatem ſuam.* Dictante] *ſubminiſtrante.* Promptum] *paratum ad uulnera.* Qui modo.] *aſtutè ut ſibi conciliet milites ſub eorum poteſtate ſe eſſe dicit. inde utitur collida ſimulatione: nam cum dehortatur ad deponenda arma & ad fugam ſubnectendo qualia ſint præmia noui milites aſſecuturi latenter retinet & dehortatur.* Nil auſa fortiter.] *eſt enim proprium ſeditioſorum metuere fugamq́ meditari.* Laſſata ſecundis rebus.] *defatigata Cæſaris fœlicitate.* Inuicti ducis] *meis.* Arma.] *quæ uos relinquetis.* Manus.] *milites nouos.* Vacabunt.] *erunt ſine militibus.* An ne.] *argumentatur à minori ſi Pompeio fugato & uicto milites non deſunt multo minus & mihi uictori.* Impulſi.] *iam præcipitis & quaſi peracti.* Tantum auferat.] *accipiat & non pugnet.* Currus laurifero] *me* A *triumphantem in curru.* Defecta.] *debilitata iam Romana plebs*] *non amplius meus miles.* Cæſaris.] *fugam militum nil ſibi poſſe nocere dicit, cum dꝫ ſtatuerint ipſum fore omnino uictorem, & quemadmodum mare non augetur ſuſceptis fluminibus, minueretur ſi ipſum non ingrederentur, ſic eius fortunam à militibus nec augeri, nec minui poſſe.* Curſus.] *fœlicitatem fatorum.* Subducere.] *ſubtrahere, & non influere* Decreuit.] *minuetur.* Momenta.] *fauores & effectus.*

Præmit ſe] *demittit & inclinat.* Vacent.] *intenta ſint.* Procerum motus hæc cuncta ſequuntur.] *omnia hæc ad principes ducesq́ referūtur. qui ſunt curæ deis & uolunt multitudinis labores in illorum commoda uerti.* Viuit paucis.] *ad paucorum utilitatem nam reges & principes quibus ſeruit humanum genus ſunt pauci.* Horror] *quoniam fortior eſt exercitus ceruorum leone duce, quam leonum duce ceruo, ut Philippus Macedonum rex dicere ſolitus eſt, milites à fugo in quo ſunt à priſtina uirtute degeneraturi deterret: nam cum ſub ipſius auſpicꝫs ſoliti uincere ſint, ſub Pompeio efficiētur, imbelles, idq́ Labieni ſui olim legati exem* B *plo confirmat.* Horror.] *metus.* Orbis iberi.] *Hiſpania.* Luſtrat.] *luſtrando fugit.* Cum prælato duce] *cum Pompeio quem prætuliſtis mihi.* Nec melior] *nec uos fideliores extimabo ſi non militabitis ſub Pompeio quàm ſi militabitis. Quicunque enim à me diſcedit & Pompeio non adhæret, nunquam uult eſſe meus, & ueniæ accipere beneficium.* Hic nunquam.] *qui igitur ſub Pompeio ſunt aliquando in ſuam poteſtatem uenturos confidit.* Sunt iſta.] *à religione argumento. Dꝫs eſt mihi habenda gratia, inquit, qui uoluerunt reliqua bello nouo ſine milite peracturus.*

Heu.] *latantis eſt hoc loco. ſic & in Silꝫ libro 17. Optimus heu nomen melius maiusq́ triumphis.* Onus.] *appellat curam præmiorum quæ militibus dare ſtatuerat.* Amolitur humeris.] *remouet ex animo.* Datur] *conceditur.* Sperantes omnia.] *qui potuiſſent à me omnia ſperare, & eſt calida ad mitigandum retinendumq́ ratio.* Non ſufficit.] *non ſat eſt etiamſi totus diuidatur.* Mihi.] *ad meam utilitatem* Viris.] *fortibus, nam uos præ ignauia uiri non eſtis.* Quirites] C *non milites appellauit, ut magis moueret ſic & alias fecit, ut Suetonius tradit his uerbis: ſed una uoce qua Quirites appellat: tam facile circūegit & flexit ut ei milites eſſe confeſtim reſponderint.* At paucos] *pauci ſeditionis auctores remanebunt non in meum uſum ſed ut puniantur.* Hæc rabies arſit.] *hæc ſeditio eſt excitata.* Tendite.] *extendite.* Tyro rudis.] *nouꝫ miles & inexperti.* Robore.] *firmamento.* Spectate] *mirare hæc exempla.* Ferire.] *nocentes* Mori.] *ſi quid tale fuerit auſus.* Iners.] *bene inertem appellat cùm neque ſecedere auſum ſit: nec in Cæſarem inſurgere.* Vnum caput.] *Cæſarem.* Factura.] *quæ facere potuiſſet ut Cæſar dux non eſſet.* Motitus ferrum.] *iuſſurus enſibus ut eos quos recuſarent milites ipſi læderent.* Patientia.] *obedientia militum.* Præſtitit iugulos.] *obtulit ſe morti & non tantum officiū gladꝫs exegit, ſed etiam ſuos iugulos obtulit.* Nil] *magis id uehementiſsimè metuebat Cæſar ne amitterent audaciā ueterani qui erant ſceleribus aſſueti.* Mētes.]

A *furorem ueteranorum.* Perire] *reniti & ne recuſarent exequi quod iuſſerat. Tunc autem perit mens ſcelerata cum pio efficitur.* Iuſtam diri fœderis.] *id eſt, cæde auctorum ſeditionis quos decimauit, id eſt, ex decem ſingulos primis, percuſſi itaque ſunt auctore Appiano 12.* Attingere decimis caſtris.] *peruenire intra decem dies, ſingulis enim diebus una caſtra locantur.* Hydrus.] *fluuius Apuliæ, qui in Adriaticum effluit. Eſt etiam mons auctore Mela, à quibus eſt appellatum Hydrus oppidum, quod anno proximo ſuperiore à Turcis eſt crudeliſſimè expugnatum, & mox demum à noſtris receptum.* Auius.] *flexuoſus.*

Taras fluuius.] *iuxta Tarentum à Tara Neptuni filio qui eam urbem ædificauit.* Leuce.] *urbs non grandis, quæ diſtat Tarento ſtadijs quingentis & Hydrunte centum quinquaginta, hinc uerò Brundiſium quadraginta.* Salapina.] *palus eſt in Apulia iuxta Salapiam ciuitatem meretricio amore Hannibalis inclytam.* Sypus] *palus etiam ſiue lacus ad Sypuntem quod ædificium creditur Diomedis diſtat à Salapia ſtadijs centum & quinquaginta. Græci eam Sepuntē nuncupant ob eiectū fluctu ſepię, inter Salapiam & Sypuntem fluuius eſt & lacus.* Torquens.] *inflectens.* Garganus.] *ante ſinum Adriacum promontorium eſt Garganus, qui ad ſtadia trecenta protendere in pelagus Orientem proſpectans.* Obnoxius.] *quia latera ad hos uentos uerſa, habet à ſiniſtro enim Boream & Dalmatiam à dextra Calabriam, & Meridiem ſpectat.* Ipſe petit.] *Compoſita ſeditione ad Placentiam Caſ. Romam ſe contulit & cum, nec Senatus, nec Conſul ipſum eligeret ſeipſum Dictatorem nominauit: ut ſcribit Appianus. Sed Dictaturam ultra dies non geſſit undecim. Inde conſulem ſe creauit Pompeiumq; Iſauricum collegam ſibi aſſumpſit. Prætores in prouincias miſit. M Lepidum in Iberiam. Albinium in Siciliam: Peducæum in Sardiniam Decimum uerò Brutum Galliæ præfecit, & collatis multis in populum beneficijs Brunduſium iter arripuit.* Togæ.] *ipſi Cæſari inermi & uim non inferenti.* Populoſq; precanti] *Ironia eſt nam Cæſar ſcribit ſe apud Maſsiliam cognouiſſe legem de dictatore latam, ſeq; dictatorem à M. Lepido dictum.*

Indulgent.] *obtemperant.* Lætos.] *Ironia. Namq;* C *confirmat Ironiam.* Omnes uoces.] *ut ſunt diuus, Imperator, Auguſtus, Pater patriæ fundator quietis, &c.*

Dominis] *tyrannis. Quo ætate ut plenam Cæſar poteſtatem haberet.* Gladijs ſecures.] *conſulatum tyrannidi.* Faſces aquilis.] *conſulatum imperio. Imperatores enim aquilas gerunt, & arma, conſules faſces & ſecures.* Inane.] *uanum, nam re uera is Imperator dicitur, non qui tyrannus eſt, ſed qui uictori exercitui præeſt.* Mœſta.] *propter ſeruitutem & bella ciuilia.* Nota digna.] *ſigno conuenienti & apto, quòd ſe conſule facta eſt cædes Pharſalica.*

Campus.] *populus ad Martium Campum conueniens, Metonymia.* Fingit ſolennia.] *fingit comitia non facit uerè.* Dirimit ſuffragia.] *diuidit fautores.* Admiſſæ.] *ad ſuffragandum & paucis morem comitiorum complectitur.* Decantat.] *nominatim citat.* Tribus.] *nomina tribuum.* Vana.] *quia populus infrequens erat, & fingebant ſe ex omnium conſenſu creare magiſtratus.* Nec cælum.] *& quanquam ſine auſpicio magiſtratus creari non ſolerent, tamen non obſeruabant tonitrua, aues, proſperáq; eſſe auſpicia mentiebatur.* Surdo] *diſſimulante audire: nam tonante et fulminante Ioue comitia haberi fas non erat, quod Cic. Philippica quinta his uerbis docet, Ioue enim tonante cum populo agi non eſſe fas quis ignorat?* Et lætæ iubentur aues] *& cum apparuiſſet mali augurij bubo iurabāt, auſpices fœlicia ſe auſpicia habuiſſe. Nam lecti magiſtratus niſi ab augurib approbarentur priuabantur.* Inde.] *ex illo tempore.* Poteſtas] *conſularis.* Poteſtas iuris inops.] *oppreſſa ui, non defenſa, & quæ nequit dignitatem ſuam retinere.* Tantum.] *tantummodò ideo inquit conſules creati ſunt, ut tempora ſignari poſſent.* Menſtruus.] *menſtruum appellat, quia tantum unum menſe, id eſt, Decembri durauit collega Cæſ.* Numen] *Iuppiter Latialis.* Iliacæ.] *Troianæ.* Haud meritum.] *indignum quia Latium cui præerat in priſtina libertate non ſeruauit.* Sacra ſolennia.] *feſta quæ quot annis celebrantur.* Latinas confectas.] *ſacra & ferias finitas.* Flammifera] *ferebant enim nummina noctu cum iretur ſacrificatum.* Pigra.] *non ſatis arant.* Arua] *prata quorum ſectæ herbæ caſtris colliguntur.* Inerti] *quæ nullo labore naſcitur.* Ocyor & cæli.] *Hyperbole ad celeritatem indicandam.* Cæli flamma.] *fulmine.* Tygride fœta.] *quadrupede illo quæ peperit.* Tunc ueloci ſsima eſt.] *& uenatorem quæ catulos ſe abſente capuit perſecuta, ubi illos ob eo obiectos reportauit in luſtra fugientem deprehendit & lacerat niſi flumine prohibeatur ut Plinius ſcribit.* Minoia.] *recto hunc ideo quiā Cretenſes Brunduſium ædificarunt.* Clauſas.] *non nauigabiles: maria enim Vegetio auctore claudi dicuntur, à die tertio Iduum Nouembris uſque in diem ſextum Iduum Martij.* Brumalibus.] *Hyemalibus: nam Brumæ tempore Brunduſium uenit & Pridie Nonas Ianuarias naues ſoluit.* Sidere hyberno.] *tempeſtate hyemali.* Duci] *Cæſar.* Tempora.] *occaſionem arripiendi belli, ut minus ab hoſte læderetur, & plus ipſa nil ſuſpicantibus nocere poſſet.* Hæſiſſe.] *diſtrahi & tardari.* Vel non fœlicibus.] *etiam infœlicibus quibuſcunque & Pompeianis non modo ſibi cui ſoto fauebant.* Robora]. *animi firmitudine & audacia.*

Sic] *huiuſmodi uerbis.* Fortius.] *ſuadet ſ...nos uentos non expectandos & nunc in hyeme nauigandum: quia uenti plus ducant & hoſtes minus nocere poſſunt, & plus lædi tale nil ſuſpicantes. Vtitur autem confirmatione & confutatione cum concluſione.* Tenent cælum.] *durant in aëre.* Incōſtantis ueris] *Ver enim nunc ſerenum, nūc turbatum eſt, nec ſeruat in ulla tempeſtate cōſtantiā.* Nec maris.] *argumentū à facili.* Anfractus.] *flexus, circuitus.* Luſtranda] *circundanda.* Recti flo.] *mare quanquā rectæ undæ dicitur quæ puppim feriunt obliquo uerò quæ latus nauigij.* Carcheſia.] *ſummitates & propugnacula in ſummo malo, & foramina quæ funes excipiunt quandoq; etiam, pro poculis ponitur.* Curuet.] *præ uehementia inclinet.* Incumbat.] *ſuperueniat & perſeueret.* Furens] *uehement, uel ferens proſper.* Perflet.] *ad finem flet & perducat nos ad littora Graia.* Pompeiani.] *claſsis quæ eſt in Corcyra Phæacum patria.* Carbaſa languida.] *naues noſtras non impulſas à uentis.* Laſsatis remis.] *remigando quia triremes habent.* Carbaſa.] *uela pars pro toto.* Iādudū] *iādiu.* Perdimus.] *amittimus*

amittimus quia non nauigamus, & fruſtra nobis prodeſſe conantur ut occulti quo uolumus celeriter perueniamus. Sidera.] *habita concione huiuſmodi Cæſaris uniuerſus exercitus conclamauit, quæcunque iuberet ſe eſſe paratum, impoſitis ergo ſeptem legionibus in claſſem ire cœpit.* Prima ſidera] *ueſpera indicat Chronographia.* Labente.] *Occidente.* Fecerat umbra.] *non lucebat amplius, nam occiderat.* Rodentes.] *tracti & adducti funes.* Laſſauere ſinus.] *dilatauere uela.* Flexo cornu.] *antemnarum ligno.*

Obliquat.] *in obliquum apponit.* Leuo pede.] *ſiniſtro fune quo uelum tenditur Græci* πωλὰ *dicunt. Virg. una omnes fecere pedem. Vento aũt à ſiniſtra flante quo recta nauigatione uti poſſumus funem & uella in dextram conuertimus & ſic contra.* Supparo.] *linthea quanquam pro ueſtimento puellari lineo propriè poſuimus ſupra docuimus.* Perituras] *non uehementes et breui ceſſaturas.* Propellere linthea.] *impellere uela.* Exiguum.] *pro aduerbio nomen.* Reddita malo.] *nam quum plena non ſunt & acri uento non impelluntur in malum redeunt.* Non ualet] *deſinit flare.*] Ligata torpore hærentia & immota quiete, & tranquillitate. Iacent.] *non fluunt* Pigrius immotis.] *hanc maris tranquillitatem paludibus & Euxinio gelu aſtricto Meotidi comparat.* Immotis.] *quietis, pigris.*

Boſphoros] *Boſphori ſunt duo anguſtiſsima freta quorum alter Cymmericus appellatur, eſtq; inter Meotidem & Euxinum contra Europæ principium de quo Ouidius. Boſphorus & Tanais ſuperant Scythicæq; paludes. Alter Thracius pontici maris pars prope Byzantium, qui eſt inter Euxinum & Proponiidem, ponit ergo Boſphorum pro Euxinia.* Stat iners.] *non mouetur.* Hiſter.] *Danubius qui per ſeptem oſtia exit in Pontum.* Mare.] *Euxinum ipſum.* Comprimit.] *conſtringit, retinet.* Nec perula.] *id eſt, equites non rumpunt Gelu ipſius maris per quod eunt nauigia & uela.* Orbita.] *rota, currus & eius ueſtigium, ut ait, Aſconius dicitur & orbitus adiectiuum ut motus orbitus apud Varronem.* Beſsi] *Pop. ad Hæmum montem qui ab latrocinia latro uocatur.* Migrantis.] *diſcedentibus euntis.* Meotida.] *Paludem in Scythia quam efficit Tanais, & congelatur ſicut Euxinum.* Iacente.] *quia ſub gelu eſt.* Sæua] *magna.* Ignaua ſtagna.] *mare tranquillum.* Mœſto profundo.] *mari pigro.* Veloti deſerta natura rigente.] *tanquã relicta à natura quæ nunc rigere, & ſe non mouere uidetur.* Ceſſans.] *non mouetur.* Vices.] *officium curſum.* Nec uibrat.] *commeat fluit.* Tremit.] *concutitur ui.* Imagine ſolis.] *nec concitatur ui lunæ cuius certis temporibus acrius commouetur.* Fixæ.] *immotæ.* Patuere.] *expoſitæ fuere.* Illinc.] *ab hoſtibus.* Et motura tonſis æquora.] *nauigaturæ remigando.* Hinc.] *ex altera parte* Languore profundi.] *maris tranquillitate.* Fames.] *non enim habebant dierum plurium commeatum* Noua uota.] *ut tempeſtas maxima cõcitaretur, qua in terras aquilas propellerentur.* Dum.] *dummodo.* Excutiat.] *commoueat ſe.* Torpentibus ſtagnis.] *tranquillo æquore* Et ſit mare.] *& agitetur unda ſolito more.* Minæ nodatum.] *inditia tempeſtatis.* Languente cœlo.] *non flantibus uentis.* Naufragij.] *periculoſæ tempeſtatis.* Iubar.] *lucifer ſtella.* Extulit diem læ-

ſom orbe] *eduxit nubiliũ diem quia ſummo ad imum mare concitauit.* A Mouit Ceraunia.] *aut enim tremuerunt, aut cum naues à uentis impellerentur moueri uideantur. Ceraunia Epiri montes à crebris fulminibus dicti,* κεραυνὸς *enim fulmen ſignificat.* Rapi.] *uehementer impelli.* Curua.] *flexuoſa & fluctuoſa, nam undæ curuæ ſunt.* Sequi.] *impellere.* Lapſa.] *diſturbans & agitata* Vncis.] *anchoris prope Oricum.* Palæſtiadas.] *Epiroticas Paleſtini in Siria ad Idumeã populi ſunt, à quibus locus in Epyro Paleſte dicitur, eò quod geminæ columbæ fatidicæ è Syria in Dodonam uolauerunt, quæ Paleſtinæ ſunt appellatæ, ibi erat inferni hoſtium & furiarum templum eſſe ferebatur. Vnde Paleſtinas deas futuras intelligimus. Ouid 4. Faſtorum. Sæpe Paleſtinas iurat adeſſe deas Peruenit autem Cæſar poſtridie quàm ſaluit ad eum locum qui Paleſte appellatur, nactus quietam ſtationem cũ omnes portus metueret, quas teneri ab aduerſarijs arbitrabatur, ibi nauibus omnibus ad unam incolumibus milites expoſuit, et naues eadem nocte Brundiſium remiſit per Fuſium Calenum, ut reliquæ legiones equitatus tranſportari poſſent Sed à Bibulo qui Coryca erat circiter 33. captæ cum nautis & domimis combuſtæ ſunt. Cæſar uerò Orico cui Torquatus præerat recepto, & inde Appollonia Dyrrhachium uerſus iter arripuit Quib. audiit Pompeius, qui tũc in Campania erat magna celeritate prior peruenit, & poſuit ad Apſum fluuium caſtris, ſub pellibus ut Cæſar ubi iunt faciebat hyemare conſtituit.* B Iunctis.] *uicinis.* Genuſus.] *Epyri fluuius quem à Dyrrhachio in Theſſaliam euntes inuenimus.* Apſus.] *Macedonum fluuius quem ſi pecudes biberint nigros pariunt fœtus.* Mollit.] *leuis curſu* Apſo geſtare.] *Apſum nauigabilem facit palus uicina, quæ in ipſum leniter influens auget.* Fallens] *nõ enim uidetur ipſam emittere.* Egerit] *uacuat, emittit, educit.* Genuſum.] *qui torrentior eſt.* Imbre.] *pluuijs.* Laſſat.] *defatigat quia ſtatim in mare effluunt.* Gurgite.] *curſu aquæ.* Hoc fortuna loco.] *huc inquit peruenêre tanti duces, quos quidem ſperauit mundus ab armis propter uicinitatem poſſe deſiſtere nam ex quo Iulia ſuo cum partu eſt mortua nunquam propinquius uidit Pompeium Cæſ. niſi quum fuit ſibi eius caput oblatum.* Compoſuit.] *contulit, coniunxit.* Nomina duo.] *Cæſ. Pomp.* Diremptos.] *ſeparatos.* Statione.] C *ſpacia in quo ſtari poſſet.* Nefas.] *ſcelus belli ciuilis ante oculos poſitum.* Pignora ſanguinis iuſtaſti.] *affinitatem infelicis filiæ.* Nepotis.] *fœtus immaturi nam Iulia Pompei uxor conſternata, ac dolore quod Pompei ueſtis è comitijs ædilitijs cruore plena domum emittere coacta periit ut diximus ſupra.* In Arena Niliaca.] *in Aegypto ibi unum caput aſpexit.* Cæſaris.] *illis a manum cum hoſte Cæſar conſeruiſſet ſi omnis copias habuiſſet. Tardior igitur aduẽtus Antonij quẽ Brundu:ij reliquerat remorabatur, qui ſæpenumero accitus & metu hoſtium & tempeſtate prohibebatur.* Pacias] *copiæ.* Relictæ.] *Brundu:ij.* Attonitã] *mentis intentam.* Moras] *ceſſationem prælij & cædis.* Coactis armis.] *regionibus, metonymia.* Meditatos] *qui cogitauerat & ipſe bellum ciuile mouere, quod poſtea geſsit. Sed in mari Leucadio ab Auguſto Octauio eſt ſuperatus.*

Leucade.] *Metonymia Leucas pro bello. Eſt autem Leucas oppidum in Epyro.* O mundi.] *uerba Cæſaris quibus Antoniũ per literas & nuntios acceſſebat.* Cauſa] *nam*

A ſa.] nam niſi tu me remoraueris, bello ciuili finis eſſet impoſitus. Curſu.] celeritate. Summam manum.] appoſitio, id eſt, finem, & qui perficias: ſummã enim manum rebus imponere dicimus cum perficimus. Non rupta.] Syrtes Libycæ, nos non ſeparant inquit, ſed ſumus uicini.

Vadoſis.] non profundis, & quibus inhærent naues.

Incerto.] quia loca illa, nunc mare, nunc arenæ efficiuntur. Credimus.] committimus. Inexperto] prius enim ipſe nauigaui quam tu Venire.] ſequi.

Percuſſi arenas medias.] nauigaui mare, quod cuſtodiunt, & poſſident inimici. Tempora penuria.] fœlicem fatorum occaſionem ſubtrahi nobis.

Impendo uota.] conſumo deſideria mea in maris trãquillitate optanda. Ouidius, in uentis, & aqua ſpes mea tota manet. Cupientes.] legiones. Naufragia.] etiam cum periculo naufragij faciendi, & ſi certo ſcirent naues fractum iri. Voce doloris.] quam dolor cogit emittere. En æquo.] in æquas partes. Auſoniam.] Italiam, quæ eſt nobilior. Accitum.] euocatum.

Poſtquam ceſſare iubebat.] Ceſſantibus copijs, quas
B ſubſequi iuſſerit, cum ad accerſendas fruſtra ſæpe miſiſſet, nouiſſimè ipſe clàm noctu paruulum nauigium ſolus inuoluto capite conſcendit, neq; aut quis eſſet, antè detexit, aut gubernatorem cedere tempeſtati paſſus eſt, quàm penè obrutus fluctibus, hæc Tranquillus. Plutarchus uerò ait, Serui ſi eum habitu tacitè ex caſtris diſceſſiſſe, & per Aumum fluuium, parua duodecim remorum ſcapha ad mare fuiſſe delatum. Se deeſſe Deis.] ſe nõ ſequi fauores Deorum prodeſſe ſtudentium. Per incautas tenebras.] nocte enim maiori cum periculo nauigabat. Inſit.] Antoniani. Temeraria.] temeritatem. Ceſſiſſe.] ſucceſſiſſe, proſperè eueniſſe.

Prono Deo.] fauenti numine. Verendos claſſibus.] metuendos etiam magnis nauibus. Soluerat.] iam miſeri milites ſomno ſe dederant. In quorum pectora.] qui profundius dormiunt, ob paupertatem paruaſq; curas. Nam ductores & principes etiã in ſomno, ſunt inquieti. Fortuna minor.] parua facultas.

Mora tertia.] iam erat ſecunda uigilia, quæ è ternis internas horas mutari ſolet. Solicito.] ſuſpenſo.

C Tranſiliuit] præteriuit. Vix audenda famulis.] quia periculoſa audebat, & ſe ut uiliſſimũ abiecit, ſolusq; ibat. Quanquam ut tradit Appianus, præmiſerat tres ſeruos, qui optimum gubernatorem, & nauim celerrimam admuenirent, eiſq; renunſiit nuncium ſe Cæſaris ſimulauit.

Poſſet fallere.] à nemine ſentiretur.

Legit.] aſpicit. Virgil Vnde omnes longo ordine, poſſent aduerſos legere. Exeſis.] corroſis à fluctibus.

Rectorem.] Amyclam piſcatorem. Secura.] hypallage, id eſt, ſecurum & tranquilli animi. Fulta non ullo robore.] ſuſtentata nullo ligno & fulcimine.

Sterili.] ubi enim producunt iunci, & in ſterili ſolo naſcuntur. Munita latus.] ſynechdoche. Phaſelo.] cymba, quam erectam inuerterat. Hæc Cæſar.] Adijt hoc tugurium, percuſſitq; hoſtium Cæſar, ut dormientem excitaret. Quaſſantia] tota enim commouebatur.

Alga.] maris herba. Vlua uerò eſt paludis & fluminis. Naufragos.] exiſtimabat Cæſarem naufragum eſſe. Tecta petit.] pro petiuit, ſyncope eſt, ut apud Iuuenalem, magnus ciuis obit. Aut quem.] aut quis eſt adeò egenus, & miſer, ut à me poſsit auxilium petere. Ab alto aggere.] aggerem appellat cubile ex ſtipula & materia diuerſa congeſtum. Sublato fune fauillæ] Solet ignis in torto fune ſeruari, ex cuius agitatione admotis folijs & fomitibus flamma elicitur. Eſt autem hoc loco hypallage ſublata fauilla tepida fune, id eſt, remoto cinere, ſub quo ignis latebat. Scintillam tenuem.] exiguum ignem. Commotos pauit in ignes.] nutriuit mouendo, donec flamma eluxit.

Non eſſe prædam armis.] non eſſe prædandam armatis. O' uitæ.] laudat pauperem Stoicen more, & quod det tutam, ſecuramq; uitam, & quod ſit donum Dei ab hominibus non intellectum, ut Diogenes Cynicus eſt dicere ſolitus. Muris.] urbi. Poſte recluſo.] aperto hoſtio. Iuuenis.] ô Mycla. Expecta maiora uotis modeſtis.] ſpera maiora præmia eis, quæ poſſes optare. Laxa] dilata, & opta ampliſſima.

Non ultra cuncta cariore.] poſt hac non eris obligatus ſcaphæ tuæ, & laboribus ex quibus uiuis, & omnia accipis. Duxiſſe] ut ducas quantum reddam te ditiſſimum. Præbere fata.] committere ſortem. Deo.] fortunæ, uel bono euentui. Plebeio amictu.] ſeruili ueſte. Indocilis loqui priuata.] neſciens loqui, ut deceret priuatum quem ſimulabat, ſed magis pollicitationibus, & uerbis principis utebatur. Credere.] committere nos. Nam Sol.] Sole enim occidente non apparuerunt nubeculæ rubræ, quæ futuram indicant ſerenitatem, ut Plinius tradit, ſed in diuerſas partes radios Sol emiſit, ita ut hinc Notũ, hinc Aquilonem portenderet, nã ſic ſparſi radij, in ortu pluuiam, & uentos Plinio auctore ſignificant. Concordes] unicolores, & pares, ſed diuerſos. Altera.] dextra. Vocabat] portendebat.

Diducta luce.] diuiſis radijs. Exhauſtus] quum Sol apparet, aut occidit in medio concauus, & obtuſus tempeſtatem portendit. Languens.] debilis. Spectantisq; oculos.] ſpectari potuit, non læſa acie aſpicientis. Languida.] non clara, nam nigra pluuias portendere creditur. ut Plinius inquit, & ſi ſplendens exacta puro nitore fulſerit ſerenitatem.

Surrexit.] apparuit. Non gracili] non tenui, ſed obtuſo & Craſſo, uel legatur. ſurrexit non lucida cornu gracili, nam ſi cornu Lunæ acuminatum, atque rigidum ſit, illum præſagit uentum, in quem uerſum eſt. Infecius Auſtrum.] utraq; recta noctem uentoſam.

Haud exeſa corroſa.] ſed continens in medio, & concauitate nubem Recto cornu.] ſi quarto die Luna erit directa, magnam tempeſtatem in mari præſagiet, niſi ſi coronam circa ſe habebit & ſinceram. Rubuit.] Virgilius.

Vento ſemper rubet aurea Phœbe.

Nota] ſigno & argumento. Tum.] præterea.

Pallens.] quod eſt tempeſtatis iudicium. Luna reuertentes, cum primum colligit ignes. Si nigrum obſcuro comprenderit aëra cornu. Maximus agricolis pelagoq; parabitur imber. Lurida] ſupra modum ſqualida. Triſtis.] obſcura ob futuram tem p ſtatem.

Motus nemorum.] ſyluarum mugitus hyemem futurum denunciat. Nec littoris ictus.] mare ſi tranquillo porrò à curſu ſtabit, & murmurauerit inter ſe uentum prædicit, ſi identidem hyemem & imbrem.

Delphin.] Delphini tranquillo mari laſciuientes uentum, & ex qua uenerint parte flaturum demonſtrant.

Incertus.] dubius quo tendat. quo indicatur diuerſos uentos flaturos. Mergus.] Mergi uolucres, quæ

 urinant,

urinant, aut maria aut ſtagna fugientes, tempeſtatem ſignificant. Virgil. "*Iam ſibi tum curuis malè temperat* "*unda carinis, Quum medio celeres reuolant ex æquo-* "*re mergi. Clamorem'q; ferunt ad litora.*

Ardea.] *auis alba, quæ in medijs arenis triſtis imbrem indicat & etiam quum altior uolat. Virgil.*

Notas'q; paludes deſerit, atq; altam ſuperuolat ardea nubem. Confiſa natanti pennæ.] *quæ ſolet natare, & ſidere mari.* Quod'q; caput.] *aliud à cornice præſagium, quæ quum uagatur per litora, & tanquam irrorare ſe geſtit tempeſtatem denunciat.* Greſſu inſtabili.] *Virgil. Tu cornix plena pluuiã uocat improba uoce: Et ſola in ſicca ſecum ſpaciatur arena.* Poſcunt.] *requirunt ut nauigemus.* Præbere manus] *rem manibus aggredi.* Vel huc potius.] *uel mare, uel uenti prohibebunt me tibi obtemperare.* Potius.] *quam ego.*

Carbaſa uentis.] *nauigat.* Quorum.] *carbaſorum.* Non ſolum.] *tanta fuit fulminum ſpiſſitudo. fulgetrorum'q; denſitas, ut uiderentur ſydera innumera è cælo labi, & non modo ea, quæ ſunt in inferioribus cælis: ſed quæ in ſummo & ſtellata uiderentur quaſſari. Plinius ait fieri uidetur, & diſcurſus ſtellarum, nunquam temerè, ut non ex ea parte truces uenti coriantur, & ex ijs tunc procellæ in mari terris'q;.* Sulcos.] *uias & limites.* Cadentia] *quæ cadere uidebantur.* Aſtra.] *ſigna ipſa Zodiaci.* Niger horror.] *obſcura tempeſtas.*

Inficit terga] *maculat ſuperficiem.* Voluminα] *inuolutiones undarum.* Tracto] *ſpacio. quod eſt argumentum maioris tempeſtatis.* Minax] *prænuntians tempeſtatem, ſed nõ à certo uento uenturam.* Conceptos.] *flaturos & paratos.* Sæuum.] *tument.* Increu lat] *immittat.* Dubius] *incerti motus.* Nubibus & cælo] *in cælo inquit. flat Notus, in mari coniicimus flabant Cori, qui ueniunt ab Occaſu ſolſtitiali* Gurgite.] *tempeſtate* Tanges] *peruenies in Italiam.* Naufragus] *nos naufragi & eiecti in undas.*

Deſperare uiam] *non ulterius ire & reuerti.* Nec ſit minimo m longè.] *nec multum, diſtat terra propinquior.* Fiſus cuncta ſibi.] *poſtquam gubernator retrocedere ſtatuit, & clauum è manibus abiecit.* Cæſar.] *apprehenſa dextera eius. Perge inquit, generosè perge, nec extimeſce quicquam Cæſarem, quippe & fortunam eius uehis. Auctores ſunt Appianus & Plutarchus, qui tradunt Cæſarẽ, non ingreſſum fuiſſe mare, ſed ab hoſtio ipſius fluminis fuiſſe repulſum. Poëta uerò & Tranquillus aliter ſentiunt.* Ceſſura.] *datura ſibi locum & ſucceſſura.* Trade ſinum.] *committe uela.*

Auctore cælo] *uento & tempeſtate diſſuadentibus & aduerſis.* Me] *auctore.* Non noſſe uectorem tuum.] *me ipſum quem uehis, nam nondum illi ſe indicauerat.* Deſtituunt] *relinquunt ſed fouent.*

Malè merentur] *maleficium infert.* Quum uotis poſt uota.] *quum expectas deſiderari, & non preuenit.*

Procellas] *fluctus maris.* Tutela defenſione.]

Cæli & freti.] *uentorum & maris.* Iſte labor.] *hoc periculum.* Hanc Cæſare preſſam.] *magna confidentia pollicetur, & quod nauis, quæ ipſum uehit, mergi non poſſit, & quod tempeſtatem ſit ſedatura.* Nec longa] *id eſt ſtatim ceſſabunt uenti,* Ne flecte manus.] *ne uerte temonem in terram.* Tum Calabro.] *perge inquit. & exiſtima te perueniſſe Brunduſium, quum primus in medio mari. & nequiuerimus aliò ire, ſed illuc ne-*

ceſſariò ire cogemur. Calabro] *Brunduſino.* Strage.] *maris & cæli ruina.* Tumultu.] *perturbatione.* A

Preſtet.] *conferat, blanditur enim mihi oſtendens. quod cum poſſit nocere, beneficium conferat.*

Turbo rapax.] *uentus uehemens & uolubilis, qui diflat à uertice, ut frigora ſtridare* Auulſit rudentes.] *abſtulit funes.* Ainur ſonnis.] *nauis crepitum dedit.*

Congeſta.] *collecta.* Core] *hic aduerſus Aquilonem Orientalem flat, Gellio teſte.* Mouens æſtus.] *concitans tempeſtatem.* Exerit caput.] *oris & flat.*

Ab Atlantico Oceano.] *ab occaſu Solſtitiali, qui eſt ad Atlantem.* Tollente.] *concitante & erigente.*

In ſcopulos] *in fluctus ſcopulorum ſimiles.* Occurrit.] *ex contraria parte flat.* Retundit.] *repercutit, repellit.* Pendet dubium.] *ſuſtinet ſe ambiguum.*

Cui uccidat.] *cui pereat, quem ſequatur.* Rabies] *uehementia.* Torſit.] *uoluit contra Corum.* Et abſtruſas penitus uada fecit arenas] *& fecit ut fundum maris, quod arenaſum eſt, eſſet uadoſum, hoc eſt, non profundum.* Perfert ad ſaxa] *perducit ad rupes littoris.* B

Suum'q;.] *quod ipſe impellit.* In fluctus Cori] *in undas à Coro impulſas. fluctus enim fluctibus collidebantur.* Muta'q; poſſunt.] *tanta erat maris concitatio, ut etiam ſi uenti ceſſarent obuijs & contrarijs fluctibus agitarentur.* Minas Euri.] *Eurum uehementem & minacem.* Atrum] *nubilum & pluuioſum.*

Latuiſſe.] *incluſum fuiſſe in antro Aeoli regis uentorum. qui regnauit in Aeolia regione iuxta Siciliam, quæ cõplectitur inſulas ſeptem, in quibus & Strõgile eſt.*

Ruentes.] *uehementer flantes.* Defendiſſe ſuas terras.] *ne à mari mergerentur, quod cum ſit altius terra facilè potuiſſet.* Turbine uiolento.] *uolubilitate uehementi.* Manſiſſe locu.] *non egreſſum fines ſuos, nec merſiſſe terram.* Parua æquora.] *fluctus qui immiſcent mare mari, ut Ionium Aegeo.* Ferunt.] *uenti ipſi.*

Tyrrhenum.] *Tuſcũ dictum, quod Tyrrhenum, id eſt, Tuſciam illuit.* In undas] *in mare.* Adria uagus] *mare Adriaticum.* Sonat Ionio] *cum ſonitu impellitur in Ionium.* Illa dies] *illud tempus.*

Obruit] *ſubmerſit.* Fruſtra pulſatos] *in uanum percuſſos fluctibus, nam nec proſtrati ſunt, nec merſi perpetuò remanſerunt.* Victa.] *ſuperata à mari, uel quaſſata terramotu.* Quam celſa cacumina] *quam altos montes.* Dedit peſſum.] *in profundum demiſit, ſiue quod ſubſederint, ſiue quod ſub fluctibus obruti fuerint.* C

Non alio.] *in nullo alio, niſi in hoc, ad quod nauiget Cæſar.* Validi.] *uehementes* Veluti ex alio orbe.] *allati ex alio mari, & ipſo Oceano.* Vndas coercens mundum.] *Oceanus qui circuit terram,*

Agit ſinus monſtriferos.] *facit mira undarum inuolucra & fluctus immenſos.* Sic rector.] *ſic inquit, erectus fuit in maximos fluctus, Oceanus diluuij tempore, cum Iuppiter defeſſus punire nocentes fulminibus Neptuni auxilio humanum genus merſit.* Laſſatum.] *defatigatum propter nocentium multitudinem.* In ſecula.] *in multorum ſæculorum homines. Seculum enim non ſolum pro tempore, ſed pro humano genere ponitur.*

Virgil in Georg. Hunc ſaltem euerſo iuuenem ſuccurrere ſæclo. Ne prohibete. Cuſpide fraterna] *fuſcina Neptuni.* Acceſsit.] *addita eſt.* Secundo regno.] *mari. quod ſorte contigerat Neptuno, cũ terra eſſet ſors tertia Plutonis.* Sed obruta mari.] *iam erat Ne-* D

ptuni

A *pturni poſſeſſio.* Tethys.] Oceanus Metonymia. Noluit pati ulla.] *littora ſubmerſu omnem terram. & habuit ſolus aëris terminos.* Cœlo.] *aëre.* Tanta moles.] *tanti fluctus.* Ni preſsiſſet undas fluctibus.] *oppoſuiſſet.* Non cœli nox.] *non fuit naturalis, qualis fit ex cœli conuerſione, ſed obſcurior & inferna.*

Obſitus.] *obumbratus, obſcuratus, ſqualidus. Terentius Pannis annisq́ obſitus.* Nymbis.] *uentis & pluuia.* Deprimitur] *infra denſatur & reſtringitur.*

Fluctuq́.] *& maris fluctus ad nubes uſq́ erigebantur.* Lux metuenda.] *fulgur uel fulgetrum* Perit] *extinguitur in ipſis nubibus & pluuia.* Diſsilit] *diſſultat.* Aër nymboſus.] *uentoſus, nam ex nymbis, id eſt, uentis & nubibus ortus.* Obſcurum.] *nomen pro aduerbio.* Conuexa ſuperum fremunt.] *cœli concauitas reſonat.* Axis arduus.] *Septentrio de quo Virgil.*
„ *Hic uertex nobis ſemper ſublimis.* Poli.] *quibus ſuſtinetur cœlum.* Mota compage.] *excuſſa coniunctione & cardine.* Chaos.] *elementorum confuſiuum.*

Moras concordes.] *cauſas quibus coniunctæ ſunt,*
B *morantuŕq in concordia. Terra enim frigiditatis reſpectu, eſt aquæ conterminea. Aqua aëri humiditatis ratione coniungitur. Aër ab igne ob communem calorem non diſſidet.* Nox.] *tenebroſum Chaos.* Miſtura manes dies.] *confuſura infernum cœlo.* Vna] *ſola & præcipua.*

Ruina mundi] *elementorum concurſione.*

Quantum.] *fluctuum altitudo rupi Leucadiæ comparatur, quæ quidem altiſsima eſt, iuxta Ambraciam Epyri oppidum, ubi & Leucates promontorium eſt, ad quod Leucadium mare & littus, & Leucadia peninſula, quondam Neritus appellata, in ea & oppidum Leucas Neritum dictum* Deſpicitur] *deorſum uidetur.* Vertice] *rupe de qua amantes ſe præcipitare ſolebant, ut ait Strabo.* Nautæ] *Cæſar & Amyclas.* Præceps] *decliue.* Quoniq́] *quando* Hiant] *deſcendunt &*
„ *aperiuntur. Virgil* *His unda dehiſcens terram inter fluctus aperit.* Vix eminet æquore malus] *uix paret ſummitas mali.* Nubila tanguntur.] *hyperbole.* Terra] *fundi maris arena* Sedet.] *demittitur.*

Non celat arenas.] *oſtendit imam terram, quæ ſuſtruitur.* In tumulos.] *in fluctus, inſtar montium & tumulorum.* Exit in fluctibus.] *erigitur in fluctus & de-*
C *ſerit ima.* Artis opem uincere metus.] *præ metu artis uti obliuiſcebantur.*

Frangat.] *ſecet.* Cui cedat] *quos fluctus uitet.*

Succurrit.] *auxilio eſt* Fluctusq́ euertere puppim.] *ex fluctuum diſcordia nauis conſeruabatur, nam dextro eam impellente ſiniſter ubſtabat, & erigebat.*

Victam.] *iam inclinatum.* Surgit ardua] *erigitur eminens.* Non humilem] *non metuebant, inquit ſaxa & ſcopulos humiles, ſed inſulas, montes & promon-*
„ *toria altiſsima.* Saſona.] *Saſon inſula, inter Brunduſium & Epyrum, de qua libro ſecundo* *Spumoſus Calaber perfunditur æquore Saſon.* Theſſaliæ undæ] *ſinus Theſſalici flexi.* Malignos.] *periculoſus.* Ambraciæ.] *urbs in ſinu Leucadio.* Summa Ceraunia.] *cacumina Ceraunorum, quæ ſunt inter Ionium, & Adri-*
„ *aticum, & à quibus ex Epyro ſumitur nauigatio Italiam*
„ *uerſus. Virgil. Prouehimur pelago uicina Ceraunia iuxta, Vnde iter Italiam curſusq́ breuiſsimus undis.*

Digna ſuis fatis] *tanti uiri morti congrua.* Tantus ne.] *Diffidens Cæſar euadere poſſe, conqueſtus eſt aliquantulum, & mortem æquo animo laturum ſe dixit, ſolatusq́ eſt, ſi ipſum breui ſuorum geſtorum commemoratione, & Deos precatus eſt, ut ſuũ cadauer, in terras nõ deferatur, ut hoſtes ſemper metuant, & ſui ſperent.*

Tantus labor.] *nam facile eſt.* Tam magno.] *cum uel paruo poſſent.* Si gloria.] *ſi in mari ſum periturus.*

Negamur.] *prohibemur.* Feſtinata dies fatis.] *mors immatura, quã fata urgent.* Ingentes actus.] *præclara, quæ erant acturus.* Arctos.] *Gallicas & Germanicas.* Subegi arma inimica] *ſubiugaui potentiam Pompeij metu inflictu, quem Italia expuli.* Magnum ſecundum.] *Pompeium me minorem: nam fui primus in urbe.* Iuſſa plebe] *factus ſum Conſul iuſſu meo, quod prohibebant etiam bello mihi illato.* Tui faſces] *fui Conſul.* Iuſſi.] *à me.* Nulla meis] *omnes titulos, honoresq́ Romanorum geſsi.* Neſciet] *ſolus ſum mihi huius rei conſcius.* Niſi tu] *Apoſtrophe ad fortunam.*

Me quamuis.] *id eſt, quod cum peream magiſtratus, morior ſecundum uoluntatem priuatus.* Plenus honorum.] *qui geſsi omnes honores.* Mori priuatum] *Videtur hoc loco conſtituiſſe Tyrannidem uelle deponere, & ciuem agere, ac ſi legeris neſciat interpretare priuatum id eſt, more priuati, hoc eſt ſine frequentia, & exequijs precaturq́ fortunam, ut mortem eius celet.*

Funere.] *exequijs & pompa. Ennij ſententia eſt. Nemo me lachrymis decoret nec funera fletu faxit, & Homerus ait. Nil profunt lachrymæ uitali lumine functis, Nec uitam reuocare ualent, nec fata mouere.*

Deſint buſta.] *non comburar, non ſepeliar.* Decimus fluctus.] *qui maximus omnium eſt auctore Feſto, „*
& Ouidius in triſtibus ait. Qui uenit hic fluctus fluctus ſupereminet omnes, Poſterior nono eſt undecimoq́ „
prior. Oua etiam Decimana dicuntur, quia alijs maiora naſcuntur. Leuat.] *Iulius* Nec rurſus] *nec præcipitauit in decliuem partem fluctus, ſed in terram pertulit.*

Aggere.] *fluctu* Impoſuit terræ.] *Appianus inquit, quod inſtante die Cæſar fortunam accuſante, quod fœlicitati eius inuidiſſet nautas reuerti iuſsit, & nauim in oram fluuij eitam fuiſſe regreſſam.* Vacant ſaxis ſcrupeis.] *ubi non ſunt aſpera ſaxa. Scrupus enim lapis] aſper à quo fit diminutio ſcrupulus, & poſſeſsiuũ „*
ſcrupeus. Virgil. Scrupea tuta latent. Recepit] *in ſuum ius accepit.* Sed non tam remeans Cæſar iam] *Non ita in reditu ſuos fallere potuit, quia iam aderat dies, ut in diſceſſu fefellerat. Itaq́ eum quidã admirabantur, quidam querelis ſunt proſecuti.* Remeans.] *reuertens.* Fuga] *diſceſſu.* Circumfuſa.] *Cunqueſti ſunt milites cum fletu, & eum liberè accuſauerũt.* Inceſsit.]
inuaſit, aggreſſa eſt. Quo te dura.] *Licentia eſt, hoc eſt exornatio, quæ fit, quum apud eos quos uereri, aut metuere debemus, aliquid pro noſtro iure dicimus, quod minimè offendat* Temeraria.] *inconſiderata & audax.*

Nos animas uiles.] *nos quos ſpreuiſti.* Dabas tua membra.] *exponebas te morti, quam elementa & procellæ recuſabant inferre.* In hac anima.] *in tua uita.*

Pendent] *nam ſine te ſalui eſſe non poſſunt, nec uolunt.* Et caput hoc.] *& te principem, ſibi maior pars mundi delegerit.* Sæuitia eſt uoluiſſe mori] *& in te, & in alios fuiſti crudelis, cum ita morti te expoſueris.*

Emeruit.] *meritus eſt ut tecum periret, nec tibi mortuo ſupereſſet.* Quum te raperet mare.] *quum fluctibus agitareris nos ſuſcij, & ſecuri dormiuimus.*

GG 2 pudet

Pudet heu.] *Temeritatis accuſatur, quod urgentem cauſam tanto ſe diſcrimini exponendi non habuit, potuiſſet enim nunciū mittere, quoniam nō niſi neceſſitate cogente duces periculis ſe exponere nō debent, excuſatur tamē à pietate, quod noluerit quenquam alium diſcriminibus tantis obijcere.* Sors ultima.] *neceſſitas mortis metus.*

Permiſiſſe.] *ſuple decuit.* Laſſas.] *defatigas, nam ab innumeris, quibus te expoſuiſti periculis conſeruauerunt.* Sufficit.] *quod ſeruatus es incolumis, adeò magnum fortunæ beneficium fuit, ut uideatur, nil ulterius in bellis tibi debere præſtare.* Impegit.] *affixit & deduxit.* Hi ne uſus.] *ſic ne uis Deis abuti, tentareq́ ipſos.*

Vt eſſes naufragus fœlix.] *ut mergendi periculo propinquus euaderes.* Parcentibus.] *ceſſantibus.*

Nec non.] *impatiens moræ Cæſar. Poſthumium Brūduſium miſit, ut Gabinium adducere iuberet exercitum. Si abnueret Antonio ut præciperet, poſt Antonium Galeno. Sin omnes negarent, epiſtolam ad exercitum ſcripſit, ut Poſthumio obſequeretur. Pompeius uerò interea paratas acies fruſtra educebat in pugnas.* Duces Heſperij] *Antonius Gabinius, & Galenus, quia in Italia erant.* Laſſatum fluctibus.] *iam Notius.* Boream] *Cæſar ait, Nacti Auſtrum naues ſoluunt, atq́ altera die Appolloniam. Dyrrachiumq́ peruehuntur.*

Fractorum] *impulſurum.* Dextræ doctæ] *hoc eſt, docti remiges, & gubernatores pares duxerunt.* Permiſtas.] *coniunctas, & ordinatas.* Dies] *hoc eſt, interdiu quia ſequitur & nox.* Agmen.] *claſsis.* Coit.] *coniungitur, conuenit.* Conſeruit.] *connexit uicinis.* Vt terreſtre.] *ut turmæ, & cateruæ militum incedentium per terram.* Modum.] *menſuram quia ceſſauit.*

Tenorem] *continuationem.* Excuſsit ordine.] *deturbauit.* Strymona.] *fluuium in Hæmo ortum, qui Macedoniam à Thracia ſeparat, hyeme congelatur æſtu à gruibus frequentatur, quæ hyeme in Nilum euolantes Y, literam faciunt, ſed uehementiori uento, impulſæ ordinem turbāt.* Grues.] *quæ ut ait Plinius, uolant ad proſpiciendum altè. Ducem quem ſequantur eligunt, in extremo agmine per uices, qui acclament diſpoſitos habent, & qui gregem uoce contineant, excubias habent nocturnis temporibus lapillum pede ſuſtinentes, qui laſſatis ſomno decidens indulgentiam ſono coarguat. Cætera dormiunt, capite ſubter alam condito, alternis pedibus inſiſtentes dux erecto prouidet collo, ac prædicit.* Figuras uarias..] *ut Y. A. L.* In orbes.] *in rotunditatem & globum.* Litera Y.] *quàm ut plurimū faciunt.* Perit] *deletur.* Pennis.] *ipſis gruibus.* Aer uiolentior] *uentus, qui nil aliud eſt, quàm aër impulſus & uehemens.* Concitus ortu.] *ſurgens oriente Sole.* Liſsi] *Liſſus oppidum in Macedonia poſt ſinum Ciricum iuxta Acrolyſum, eſtq́ citra Nymphæum millia paſſuum tria.*

Fruſtra tentati.] *ad quæ curſum, ne quicquam dixerant, quia hoſtes tenebant & alij eos perſequebantur. Cæſar enim ſic habet. Cum noſtri eſſent ex continente uiſi, Q. Coſconius, qui Dyrrachij claſsi Rhodiæ præerat naues è portu educit, & cum iam noſtris remiſsiore uento appropinquaſſent, idem Auſter increbuit, noſtriſq́ præſidio fuit, & nacti ſunt, & portum, qui Nymphæum appellatur, qui portus ab Aphrico tegebatur. ab Auſtro non erat tutus. Sed ſubita fortunæ cōmutatione Auſter, qui per biduum flauerat in Aphricum ſe conuertit. roſtrataq́ hoſtium, naues 16. eliſa merſaq́ ſunt Cæſaris, duæ naues tardius confecto curſu cūm ignorarent quem locum reliquæ* A
cepiſſent contra Liſſum in anchoris conſtiterunt, quas cum Otalicius, qui Liſsi præerat oppugnaret, aliqui ſe dedidêre, nonulli occiſi ſunt. Veterani uerò, compluribus caſis ad ſuos ſe receperunt. Nudas aquilonibus.] *in quas non flat Aquilo.* Succedens.] *qui flauit poſt Boream, ſed contra ait Cæſar, ut diximus.* Vndiq́ coiſſet.] *ubi Pompeius uidit iudicatum fuit, & Cæſar uiribus magno periculo eſſe pugnandum cōiugem in Leſbū mittere ſtatuit.* In robur] *in potentiam & fortitudinem.*

Summa.] *extrema.* Onus coniugij.] *Corneliam coniugem, quam non poterat ſatis commode apud ſe retinere, nec abſq́ moleſtia ſegregare.* Tutum] *ut tuta eſſet.* Lesbo.] *Leſbos in Troade inſula eſt, in qua oppida ſunt Tymna & Mitylene.* Heu quantum.] *conſcius ſuæ impollā mentis poëta. Magnū inquit, uim habet iugalis amor, in iuſtis hominibus poteſt enim in medijs celſis, non potuit amore non tangi.* In æquas mentes] *in iniqui enim ſpernunt coniugia, in quibus eſt prima generis humani ſocietas.* Iuſta uenus.] *iugalis amor.*

Quod nolles ſtare.] *quod nolles prælijs te committere, eſſent quod illa moleſtiora* Icta.] *conflictu & pu-* B
gna. Coniunx ſola fuit.] *ſupple cauſa quod abſtinuiſti.* Verba conſtituunt.] *enunciare non poteſt animi conceptū & decretum, hianti enim uerba non ſuccurrebant.* Blandeq́ iuuat.] *differebat ſe in longum ut minori moleſtia afficeret coniugem.* Ventura.] *id eſt, diſceſſum Corneliæ, & prælia futura.* Subducere fatis.] *ſubtrahere neceſſitati, quæ inſtabat.* Nocte ſub extrema.] *in diei principio.* Pectus grauidum.] *Pompeiū ſolicitum bellicis curis, & impatientem abſentiæ coniugis quā unicè amabat.* Auerſi.] *oppoſiti.* Humentes genas.] *lachrymabatur enim Pompeius.* Percuſſa.] *perterrita.* Deprendere] *interpellare ſermone, & quare fleret interrogare?* Gemens.] *ſuſpiria emittens.*

Non nunc] *hac oratione Pompeius, ut æquo animo ferat, abſceſſum conatur efficere, eſt autem ſenſus* O dulcior mihi uita] *fœlici, & antè acta non præſenti, & miſera cuius me tædet* Mœſta.] *quia ſegregatum it.*

Nimium.] *reſpectu belli, & publici commodi.* Parum.] *reſpectu amoris pietatiſq́ noſtræ* Totos Cæſar.] *totæ Cæſaris uires.* Latebra.] *latendi locus.* C

Negaui iam mihi.] *non potui à me impetrare, quia eſt commodum, & periculo plenum, quamuis fuiſſet mihi quàm ſuauiſſimum.* Nec longos patiere receſſus] *non longè à me diſtabis, nec diu abſq́ me eris.*

Caſus præcipites.] *ſubitò enim, aut uictores, aut uicti erimus.* Properante ruina ſumma cadunt] *ſententia, ſeu parœmia, quæ enim ſunt altiſſima celerius corruunt.* Satis eſt audiſſe] *Minus enim dolet, qui audit, quam qui uidet aduerſa.* Meliꝰ tuus decepit amor.] *Non amar me, uerè ſi potes intereſſe prælijs, nam eſt mihi turpè in tantis periculis tecum cubare.* Securos.] *quietos. id eſt, me quietum, & ſine aſſidua cura belli uxorium eſſe, & tuis uacare complexibus.* Marte] *certamine.*

Claſſica quatiunt.] *id eſt, quum datum eſt ſignum pugnæ, quo tremunt omnes nationes.* Sinu.] *gremio, & complexu.* Vereor.] *dubito inquit, hac triſtitia de te ſuſcepta pugnare. itaq́ deponenda eſt. Nam decet pugnaturum Imperatorem hilarem eſſe.* Committere.] *exponere.* Late] *latita.* Fortuna.] *aduerſa ſcilicet.*

Non tota te mole premat.] *Non te toto dolore affligat.*

A fugat. Impulerit.] Optima pars noſtri.] tu ipſa ſis ſalua. Si fata prement.] ſi aduerſa fortuna uexabor, & Cæſar me perſequetur. Si quo uelim fugiſſe.] habeam locum in quem libenter fugiam. Infirma.] debilis animi. Cœpit.] continere potuit, capax eius fuit, & ei reſiſtere, cum moreretur. Cæſare è pectore ſenſus.] exanimata eſt. Proferre.] enuntiare. Nil mihi.] A' commiſeratione exorditur, & conqueritur, quod à uiro di uidatur non marte, ſed quod contemptui habeatur.

Nil relictum eſt queri] non poſſum conqueri & incuſare fata coniugij, ut Iunonem & Hymenea, quod nos in uita non ſeruauerint. Funus.] mors. Summa fax.] mors ipſa interpretatio. Diri.] funerei. Demiſſa.] humilis & uilis apud te, uel dimiſſa, id eſt, repulſa abducta. Sorte frequenti.] ut multis ſolet accidere. Plebeia] humili, nam uiles ſolent coniugia negligere.

Hoſtia ducentum.] Argumentatur ab eo, quod faciendum non eſt. Nam par eſt, ut amicis, non inimicis gratas res faciamus. Rumpamus fœdera.] ſeparemus coniugium noſtrum. Placemus ſocerum.] mitigemus Cæ

B ſarem, qui turbatus eſt, quod ſimus concordes, atque coniuncti. Sic eſt tibi cognita.] ſic uideor tibi infida, occurritq; illi, quod dixit Pompeius. Meq; tuus decepit amor. Non olim caſu pendemus ab uno] non ne ex quo coniugium inuimus eo connexi uinculo ſumus, ut una ſalus ambabus ſit unum, & commune periclum.

Fulminibus me.] Allegoria eſt, uis inquit, ut ego abſens, eodem afficiar dolore, quo & uos, qui prælijs intereſtis. Secura uidetur.] imò mœſtiſsima eſt, & occurrit illi ſuperiori, Tutior interea populis.

Etiam nunc.] dum abſum, & antequam prælium ineat. Cum facias periſſe nota] cum nolis me exaudire, & patiaris me in mœſtitia uiuere. Ve nolim ſæuire. mali.] ut nolim in aduerſitate crudeliter in me agere.

Parata.] prompta, non lenta. Feriat dum.] tam diu ſuperuiuam tibi, quam diu ignorauero, te uictum, uel mortuum eſſe, id ubi reſciuero mihi inferam necem. Feriat terras remotas] perueniat Leſbon. Aſſueſcis.] aſſuefacis me, actiuè poſuit. Tantum dolorem.] quantus eſt ſuſcipiendus, ex morte calamitateúe tua. Poſſe pati.]

C poſſe dolori reſiſtere, ut ſtatim ex ipſa enecar. Si ſunt nota.] ſi ſuccedunt deſideria mea. Euentus.] ſucceſſus.

Rupes.] Leſbos ipſa aſpera. Solicitam.] me timidam. Feret fata iam læta.] afferet mihi tam lætum nuntium. Nec ſoluent audita.] audita tua uictoria adhuc timebo. Vacuis.] deſertis & ſine defenſoribus.

Vel fugiente] etiam ſi fugiat. Noteſcent.] nota fient, & refutat illud latè. Exilio nominis clari.] exilio meo, quæ celebrior ob coniugium tuum. Quis] unuſquiſq; enim ſcit. Latebras Mithylenæas.] id eſt, me apud Mithylenas latere Eſt autem Mithylena urbs in Leſbo. Si nil tibi uicta.] ſi fugere cogeris per mare in Leſbum non uenias, ſed diuertis quacunq. Infauſtam.] infœlicem, quia uirum tam præclarum fugientem uehat, & Metonymia. Exilijt ſtratis.] raptim extra lectū ſaltauit. Tormenta.] dolores diſceſſus, qui erant ſibi pro tormentis. Non ſuſtinet pectora.] non ſuccumbit nira, non uult amplexari ab eo. Sustinet.] partitur. Extremos fructus.] hoc eſt, complexus ipſi & extrema uoluptas diuturni amoris, quàm tunc capere potuiſſent Non decipitur.] non eſt grata. Perit] amittitur.

Præcipitant.] impellunt, nam feſtinant in dolores.

Suſtinuit dixiſſe uale.] potuit more diſcedentium ſalutare. Cætera damna.] ut fugam ex urbe & Italia.

Durata malis.] firmata & aſſueta aduerſitatibus.

Labitur.] cadit exanimata. Suorum.] domeſticorum. Ad æquoreas arenas.] ad litus. Proſternit.] abijcit ſe in terram. Tenet.] occupat membris.

Illata] importata immiſſa. Non ſic] non tanto cum dolore & gemitu. Premerent] urgerent, perſequerentur. Fida comes.] Cornelia, quæ nunquam deſeruit magnum. Vidit ſola.] non quod ſola eſſet, ſed ſine uiro. Virgilius. Sola domo mœret uacua. Quæ nox ſibi proxima uenit in ſomnos] hoc eſt, nox ſequens qua dormitura erat. Frigida lecto] ſupple fuit. Atque inſueta quies uni] tum primum iacuit ſola.

Nudum.] quaſi nudum non enim calebat. Quam ſæpe.] admiratiuè certè ſæpiſsimè. Deceptis.] nam putabat ſe complecti Pompeium Nam quamuis] licet amore uexaretur tamen non iactabat corpus per totum, ut amantes præ moleſtia conſueuêre, ſed partem tanquam ſi uir adeſſet, ſeruabat intactam.

Non iuuat irrito.] Ouidius. Eſſe quid hoc dicam, quod tam mihi dura uidetur Strata, nec in lecto pallia noſtra ſedent. Et uacans ſomno noctem quam longa peregi. Laſſaq; uerſati corporis oſſa dolent.

Caruiſſe] penitus amiſiſſe eius conſuetudinē. Tam læta] ut eſſet Pompeio cariſsima. Hora] breue tempus.

Inſtabat.] uicina erat. Quæ redderet magnum.] quæ eſſet uiſura Magnum uictum & pereuntem.

FINIS LIBRI QVINTI.

IOANNIS SVLPITII VERVLANI, IN M. ANNEI LVCANI POETAE PHARSAL. LIB. VI commendationes. A

POſtquam caſtra duces.] *cum Antonius Nymphæū appuliſſet, receptuſq́ eſſet Lyſsi poſt Oracij fugam Cæſar, ut cum eo ſe coniungeret.* Pompeius, *ut uenienti ſe opponeret properabat. Cumq́ his caſtra non multum diſtantia poſuiſſet, & Antonius unum diem in caſtris ſe retinuiſſet Cæſar ad eum peruenit. Pompeius ne duobus circumcluderetur exercitibus ad Aſparagum ſe contulit, caſtraq́ poſuit, Cæſar uerò, miſſa una legione cum ducentis equitibus in Theſſaliam & Aetoliam, unde legati uenerant pollicentes, omnes ciuitates eius imperata facturas in Macedoniam iter arripuit, expugnatuque in itinere oppidu Parthinorum, tertio die ad Pompeium peruenit, iuxtaq́ cum poſuit caſtra, & poſtridie eductis omnibus copijs acie instructa, poteſtatem decertandi Pompeio fecit. Sed cum ſuos ille contineret poſtero die Cæſar magno circuitu difficili anguſtoque itinere, Dyrrachium profectus eſt. Sperans Pompeium, aut Dyrrachium compelli, aut ab eo intercludi poſſe ut accidit. Pompeius eodem ut celerant cum preuentu Cæſaris eſſet Dyrrachio interclusus, edito loco qui appellatur Petra caſtra communit, eo partem longarum nauium conuenire, frumentum commeatumque undique comportari imperat, ſeq́ue ſuis continet locis. Cæſar uerò, munitionibus ipſum circundedit, ne inde poſſet exire. Cumq́ue ille peſte, hic fame afficeretur, conſertum eſt prælium, quo Pompeiani erumpentes fuêre uictores.* Propinqui pugnæ mente.] *breui pugnaturi uoluntate & conſilio.*

Iugis.] *montibus Macedoniæ ad Aſparagum.*

Admota] *uicina.* Par ſuum.] *dominos rerum ſunt ipſi, qui dominantur in cælo, uel par ſuum dixit, quia ſi erant in uoluptatem ſpectantium Deorum, inter ſe digladiaturi, ut paria in arena.*

Capere mœnia.] *expugnare ciuitates Epyri.* Martemq́ ſecundum.] *negligit illam, niſi de Pompeio habere uictoriam.* Funeſtam mundo uotis petit omnibus horam.] *lethiferum humano generi, tempus tota mente deſiderat.* In caſum.] *in euentum pugnæ incertum.* Alea] *periculum & caſus incertus. Eſt enim Alea omnis ludus in fortunæ uarietate conſiſtens, traducitur'q́ ad euentus incertus. Horatius.*

Periculoſæ plenum opus aleæ tractas.

Plinius extra omnem ingenij aleam poſitus. Alterutrum.] *alterum de duobus, aut ſuum, aut Pompeij.*

Ter explicuit turmas.] *ter ad prælium ineundum acies ordinauit.* Signa.] *uexilla, aquilas.* Teſtatus.] *promptum ſe oſtendens, ad euertendum Romanum imperium.* Excitri ad tumultus.] *ad pronotationes excitari, quoniam intra caſtra ſuos continebat.*

Clauſo uallo.] *caſtris.* Signa mouet.] *diſcedit.*

Tectuſq́ uia.] *occultus per loca ſpinoſa, alterum ex altero ſequitur.* Præceps.] *celer.* Dyrrachij.] *hæc in Cherroneſo Colonia, quæ Epidamnos dicebatur, propter inauſpicatum nomen quia uelut in damnum ituri enim eſſe uidebatur: à Romanis eſt Dyrrachium appellata, ut ait Mela.* Præuenit uel præcepit.] *id eſt. præoccupauit. Breuiori enim iuxta littus uia uenerat.* Limite.] *uia, termino.* Incola Taulantius] *Taulantij in Lyburnia populi, auctore Plinio ſunt, ex quibus nonnulli iuxta Dyrrachium habitatum ſe contulerunt, & ideò eos incolas appellat poeta. Eſt enim incola, qui in alterius regione ciuitateq́ habitat.* B

Inſedit] *occupauit.* Seruat.] *tuetur à ui Cæſaris.* Ephyrea mœnia.] *Dyrrachium, quod auctore Strabone Corcyrei condiderunt, quia Ephyrei, id eſt, Corinthij Appolloniam uicinum oppidum colonam habuere ob uicinitatem rem poeta confundit.*

Vel ſolis turribus.] *etiam ſolo præſidio turrium, & ſine exercitu. Eſt enim natura & arce munita.*

Non opus.] *Dyrrachium à ſitu laudat, & non opere hominum, quod facilè à tormentis, uetuſtaq́ ſoluitur, ſed natura munitum eſſe ait.* Opus.] *ædificium.*

Moles ſtructa.] *fabricata compoſitio.* Facilis cedere.] *diſſolubilis, facilè enim corrumpitur, quod hominum labore conſtruitur.* Cedere] *ad cedendum.*

Vel annis cuncta mouentibus.] *hoc eſt uetuſtati, quæ omnia diruit. Ouidius. Tempus edax, tuq́ inuidioſa uetuſtas, omnia conſumis.*

Licet tollat ardua.] *quamuis ipſe labor, erigat altiſſima & munitiſſima.* Munimen.] *firmamentum.* C

Quaſſabile] *quod quaſſari, euertiq́ poſſit.* Naturam ſedemq́.] *appoſitio eſt, & Endiadis, id eſt, naturalem ſedem.* Vndiq́ clauſa profundo.] *circundata mari & præcipitibus rupibus.* Vomentibus æquor.] *id eſt, hauſtos fluctus emittentibus* Debet exiguo colli] *exiguus collis, quo continenti iungitur effecit.* Terribiles ratibus.] *terrentes nautas ad nauigantes, nam ex eis facilè lædi poſſent.* Cautes.] *ſaxa.*

Suſtentant mœnia.] *ſuſtinent oppidum.*

Ioniumq́ furens.] *Auſtro Ionium turbante mœnia concutiuntur.* Spumat] *cum ſpuma attollitur in ſumma tecta.* Hoc auidam.] *Cæſar conſilium cæpit ex loci natura. Erant enim circum caſtra Pompeij permulti editi, atque aſperi colles, hos primum præſidijs tenuit caſtellaq́ ibi communiuit. Inde ut loci cuiuſq́ natura ferebat ex caſtellis, in caſtellum perducta munitione circumuallare Pompeium inſtituit, ne rei frumentariæ anguſtia laboraret, & ut Pompeij equitatum, quo ualebat inutilē redderet, & ut eius auctoritatē minueret.*

Hoc.]

A Huc.] *in hanc ſententiam.* Diffuſus.] *ſparſim, nam eos occupauit.* Hoſtem ignarum.] *Pompeiū improuidum.* Docto procul.] *producto è collo in collem.*

Metitur] *conſiderat.* Tantum è ceſpite fragili] *tantummodo terra ſolubili.* Attollere.] *ad attollendum.* Cautes.] *montium petrae.* Euulſa metallis.] *exciſa ex natiuis uenis, de hoc uerbo diximus libro quarto, idq́ ſignificat, quod uulgò minera dicitur.*

Domos Graiorum.] *materiam domorum & urbium Epyrotarum.* Extruitur] *erigitur munimentum.*

Saeuus aries.] *tormentum illud uehemens.* Impellere.] *diruere.* Vlla machina.] *ullus apparatus & inſtrumentum.* Frangantur.] *aequantur muri ut per munitiones facilis ſit diſcurſus.* Planumq́ per ardua Caeſar ducit opus.] *aequum aggerem, per altos montes extendit.* Pandit foſſas.] *effodit ante murum.* Diſponit Caſtella.] *collocat arces muro munitas.* Magnoq́ receſſu.] *ingenti ſpatio, quod erat mille ducentorum ſtadiorum, ut ſcribit Appianus.* Saltus.] *ſiluoſa paſcua.* Teſqua.] *loca, ut inquit Cicero, aſpera & diſ-*
B *ficilia. Sunt etiam loca augurio deſignata.* Indagine.] *apto uerbo. Eſt uſus, eſt enim indago circuitus ille inquiſitionis & retium, quo ferae clauduntur.*

Pabula.] *paſcua.* Mutat caſtra.] *amplitudo ſeptorum oſtenditur, quae tanta erant, ut intra ipſa ſine incōmodo caſtra mutaret.* Fontibus.] *diuerſa periphraſi immenſum, ambitum munitionum oſtendit, multa enim flumina intra ipſas oriri, & longo curſu defatigata in mare ſubmergi dicitur.* Illic.] *intra munitiones.* Somma operum.] *ultimum aggerem.* Ioteimanet] *id eſt, noctem ducit, quantū continuò itinere ſine intermiſſione, tantum nequibat ſpacium peragrare.* Nunc uetus.] *in fabuloſam uetuſtatem, utitur ironia, induſtriam, celeritatem Caeſaris extollendo.* Attollat.] *iactet & laudet.* Fabula.] *fabuloſum. Eſt enim ipſos à Phoebo & Neptuno lyrae ſonitu fuiſſe conſtructos.* Iliacos.] *Troianos qui feruntur habuiſſe in ambitu quadraginta millia paſſuum.* Babylonis moenia.] *ambitus Babylonis cuius murus ex coctis lateribus & aſphalto conſtabat trecenta ſexaginta ſtadia dicitur habuiſſe, cum Semyra-*
C *mis condidit.* Teſta fragili.] *lateribus non duris.*

En quantum] *ſpatium munitionum à comparatione poēta commendat.* Orontes.] *Syriae fluuius, à Lybano profluens.* Ambit.] *circuit.* Aſſyrijs quantum.] *quantum ſpacium occupāt urbes Aſſyriorum, ut Babylon & Nynus, quae quadraginta octoginta ſtadia complectabantur.* Tumultu.] *trepidatione.* Rapiū] *raptim acceleratum.* Periere.] *in caſum conſumpti ſunt.* Manus.] *operarij.* Adiungere Seſton abydo.] *id eſt, Europam Aſiae iungere, mari repleto.*

Seſton.] *urbem Europae.* Abydo.] *urbem Aſiae.*

Elidere.] *ſuffocare, obruere, replere.* Pontū Phryxum.] *Helleſpōtum, qui anguſtus eſt, & Aſiam ab Europa diſterminat.* Abrumpere Ephyren.] *Iſthmum effodere, & ſeparare à Peloponneſo, ita ut Corynthus inſula fieret.* Ephyren.] *Corynthum quod Syſiphus conditor ſic appellauit.* Regnis Pelopis] *Peloponneſo, ubi Pelops latè regnauit.* Donare ratibus flexum.] *id eſt, facere rectam nauigationem, quod Maleam promontorium ipſumq́ tollere, quod quidem inter Meſſeniacum & Laconicum ſinum quinquaginta millibus paſſuum protenditur.* Quamuis natura negaſſet.] *licet uideretur contra naturam fieri.* Area] *locus ille clauſus, tanquam Area, in qua eſſet dimicandum.* Coit] *coniungitur, clauditur.* Hic] *intra aream, ubi erant Pompeiani.* Sanguis.] *innumeri militis.* In omnes terras.] *in Europa, Aſia & Aphrica.* Clades Theſſaliç.] *id eſt, perituri in Theſſalia, & in Aphrica.* Arena.] *Metaphora, à Theatro & gladiatoribus ſumpta, qui in Arena committuntur & gladiantur.* Rabies ciuilis.] *ſaeuitia belli.* Angoſta.] *nō quidē quod breuis eſſet, ſed reſpectu innumerae multitudinis, ex omnibus regionibus mundi poterat breuis uideri.* Aeſtuat.] *ſaeuit.* Prima quidem ſurgens.] *Pompeij principio non aduerto ſe à Caeſare claudi.*

Velut.] *ut qui in media Britannia Oceani ſonitum non percipiunt.* Pelorum.] *Promōtorium iuxta quod latrat Scylla.* Vaga Tethys.] *mare Oceanum.*

Rutupina.] *Rutupinū littorale Britanniae oppidum.*

Calydonios.] *Calydonia Sylua in Britannia meminit Plinius libro quarto, pro qua ſecunda producitur, quae pro oppido in Aetholia corripitur.* Vt primum.] *ubi Pompeius aduertit ſe concludi à Caeſare, à mari, Dyrrachioq́ nolle diſcedere ſtatuit, & cum munitiones Caeſari prohibere non potuiſſet, niſi uellet praelio decertare, quòd eo tempore faciendum non erat, quàm plurimos colles occupauit, ut copias Caeſaris detineret, idq́ accidit. Caſtellis enim 24. effectis, quindecim millia paſſuum circuitu amplexus eſt, hoc ſpacio pabulabatur.*

Aggere.] *munitionibus.* A' petra tua.] *à loco illo munito.* Tumulis.] *collibus.* Laxet.] *exitū dat, diſtineat.* Vendat.] *producat.* Venuicat.] *munit ſibi Pompeius.* Septi.] *circundati.* Aricia.] *oppidum in Latio ad quintumdecimum ab urbe lapidem, illic nemus & Dianae & Virbio ſacrum, illic & lacus.* Dea.] *Dea Micenae, quia ab Iphygenia & Horeſte, qui Micenei fuerunt, Dea ex Taurica aducta eſt dedicata, de qua uaria ſcribunt authores.*

Quoque modo.] *Triangularem uidetur formam deſignare, nam à Roma ad Hoſtiam, interſunt quatuordecim millia paſſuum, ad Ariciam quindecim, ab Aricia ad Hoſtiam ferè totidem.* Prçlapſus.] *qui praelabitur.* Torqueat.] *flectat, ſed eat recto curſu.*

Claſsica nulla ſonant.] *non datur, ſignum pugnae à ducibus.* Iniuſſa.] *temerè emiſſa.* Vagantur.] *errant.* Nefas.] *cadet.* Tentante iaculum.] *ſtudio enim exercendi lacertos, & emittendi iaculum, milites neſcij faciebant caedes.* Maior cura] *Pompeius enim peſte & pabulorum penuria laborabat, Caeſar rei frumentariae inopia uexabatur.* Terrç exhauſtç] *cura terrae priuatae herbis, & pabulorum penuria.* Vngula cornea decuſ. camp. frondem.] *egreſſus equorum euertit herbas uirentes.* Arentis.] *de paſtis ſine herbis.*

Aductos cum plena.] *hoc eſt, cùm clauſi intra praeſepia paleis abundarent.* Ferant.] *ſuſtineant.* Labitur moribundus.] *cadit moriens deſiderio graminis.*

Et tremulo medios.] *& currere nequit, ſed in medio curſu, & flexu cadit ex inedia & debilitate.*

Tremulo poplite.] *Trementibus cruribus.* Corpora.] *initium peſtis ex corporibus corruptis oſtendit.*

Tabes.] *corruptio.* Soluit corpora] *putreſcerit cadauera.* Digerit.] *diſsipat.* Coelum iners.] *aër quietus.* Traxit cōtagia.] *infectum eſt, & in nigrā nubem denſatum.* Peſtis fluidç.] *peſtem appellat*

 cadaueris

cadaueris ſaniem quæ fluebat. Neſus.] *cadauer. Neſſi enim ab Hercule in Calydonia ad Euenum fluuiū ubi Centaurorum ſepulchrum eſt, ex quo teterrimus odor egreditur. Placet etiam legatur Neſis, quæ inſula eſt in ſinu Puteolano, tetrum odorem emittens. Eius meminit Seneca in Epiſtolis.* Spiramine]*exhalatione.*

Stygium.] *mortiferum.* Antraq;.] *& ipſæ ſpeluncæ, ſub quibus eſt Typhœus, qui Inarimæ inſulæ ſubiacet, à qua Niſis ipſa non multum diſtat.*

Lethiferi.] *Peſtiferi.* Anhelant nebulam.] *emittunt Sulphureum odorem.* Inde.] *ex aëre nubilo & fœtore.* Vnda patentior cœlo.] *nam facilius aqua, quàm aër inficitur.* Virus]*uenenum & peſtilentiam.* Durauit cœno.] *ſtrinxit adeò uentres, ut non poſſent egerere.* Iam riget.] *obſcurabatur cutis uentris duritie.* Diſtentant lumina.] *corrumpit oculos tumidos ulcerat.* Abit in uultus.] *inflammabantur enim rubore, & ulcerabantur hominum ora. Seneca in Oedipo: Piger ignauos alligat artus languor, & ægro rubor in uultu, maculæq; caput ſparſere leues, tum uapor ipſam corporis arcē flammeus urit, multoq; genas ſanguis tingit, oculiq; rigent, & ſacer ignis paſcitur artus.*

Sacro.] *execrabili & diro. Quanquam eſt etiam morbus quidam, qui dicitur ignis ſacer, de quo lege apud Celſum libro quinto.* Recuſat ferre.] *præ dolore & grauedine ſuſtinere non poteſt.* Præceps fatum.] *ſubita mors.* Nec medij diſtinent morbi.] *iam non ægrotabat, ſed languore ſubito moriebantur.* Lues.] *peſtis.* Auctæ.] *quo enim plures peribant, eo tetrior erat odor, & cœlum magnum lethiferum.* Incondita.] *inſepulta.* Nam miſeros.] *quoniam tantummodo extra tentoria efferebant, & non ſepeliebant, nec exequijs proſequebantur.*

Spargere.] *proijcere & ſparſos dimittere.* Funus.] *Exequiarum pompa.* Tamen hos.] *ſaluauit, inquit, ſuos uentus, qui à libera aggeri regione aërem infectum pellabat, & rerum copia, quæ per mare aduehebatur.*

At liber.] *Cæſar qui numero militum erat inferior copias Pompeij maximas continebat. Sed frumenti inopia laborabat. Idq; ſingulari patientia milites ferebant. Pecus ob lac in honore habebant, & radicibus herbæ, quæ Cara appellatur lacte admixto famem leuabant, ex hac panes effectos cum in colloquijs Pompeij, famē noſtris obiectarent, uulgò in eos iaciebant ut ſpem eorum minuerent.* Non pigro.] *non peſtifero.* Inertibus]*uicioſis.* Arcta.] *ſtricta.* Surgentibus culmis.] *creſcentibus calamis ſiue turgentibus inflantibus ſe.* In cibos pecudum] *ueſcebantur enim herbis & frondibus.* Dumos.] *Spinarum fructus & mora.* Folijs.] *Frondibus arborum, ex quibus panes faciebant.* Laburnaq; minantes.] *periculoſas uenenatas.* Dubias.] *ut ſunt helleborum Samolum uiſit alba & nigra Mandragora.* Vellere.] *capere, effodere.* Mollire flamma.] *decoquere ut coria.* Abraſas.] *læſas & ulceratas aſperitate eſculentorum.*

Diripiens plurima.] *rapiens & comedens.* Ante hac]*ante hoc tempus.* Satiatum.] *abundantem cibis.* Vt primum.] *ſtatim, ut conſtituit Pompeius erumpere media luce, aciebus ſtructis caſtella Cæſaris eſt aggreſſus, ut per medios hoſtes euaderet. Poeta unius duntaxat prælij meminit cum Cæſar ſcribat, uno die ſex prælia facta, tria ad Dyrrhachium, & totidem ad munitiones. Cecidêre in ijs ex Pompeianis ad duo millia adeuocati & manipulares centurioneſq; complures, & ſex ſigna militaria amiſſa ſunt, Cæſarianorū amplius quā uiginti, omnibus ſuis prælijs deſiderati. Sed omnes qui in Caſtello milites erant uulnerati ſunt. Ex una cohorte quatuor centuriones oculos amiſerunt, millia ſagittarum circiter triginta in caſtellū coniecta ſunt.* A Clauſtri.] *munitionibus Cæſaris.* Permitteret.] *concedere ſibi ad euagandū.* Dedignatur itere raptum.] *ſpernit clandeſtinam fugam, & ſine prælio.* Furto.] *ſecreta fuga.* Vallo impulſo.] *aggere percuſſo.* Opportuna.] *apta expugnationi.* Caſtella Minici.] *ſiue à conditore ſic appellata ſunt, ſiue à fluuio eiuſdem nominis, cuius eſt ille in Latio, in quo producitur penultima.* Dumeta confraga]*ſpineta, aſpera, denſa, & ſeſe frangentia.* Agit agmen] *ducit exercitum Cæſaris, non aduertentibus.* Proditus.] *indicatus.*

Vulnera]*Aquilæ & ſigna militaria.* Ne quid uictoria ferro deberet.] *ne opus eſſet prælio uictoriam conſequi, ſolus metus ex tubis, & ſignis ſic hoſtes exanimauerat, ut reſiſtere, & pugnare non auderent.* B

Quod ſolum ualuit uirtus.] *id ſolum fortiter præſtiterunt, ut è cuſtodiæ loco ſe non mouerint, ſed ibi ceciderint.* Qui uulnera ferrent.] *quia paterentur, quia omnes caſi fuerant.*

Nymbus.] *impetus & uis uelut uenti.* Agens.] *impellens.* Peribat.] *niminem feriebat.* Tum piceos.] *undè faces pice ſparſas iactabant.* Lampadis.] *facis.* Quaſſata]*percuſſa & quaſſata Ariete.*

Nutabant.] *tremunt.* Aggere]*murus munitionum.* Gemit.] *reſonat.* Roboris impacti.] *arietis impulſi.* Iam Pompeiana]*iam ſigniferi uallū conſcenderant.* Mundi iam iura patebant] *iam liber erat obſidione Pompeius, poteratq; per mundum uagari.*

Toto Cæſare]*totis copijs Cæſaris.* Vnus.] *ſolus Scæua, qui hoſti uictoriam eripuit, & caſtellum ſua uirtute ſeruauit.* Victoribus Pom.] *quos eiecit.* Stabat caſo.* Scæua uiro nomen.] *de hoc Caſſio Scæua lege Cæſaris Commentarios & Valerium Maximū lib. 8 & Suetonium, qui inquit, Scæua excuſſo oculo, transfixus femore & humero, 120. ictibus ſcuto perforato cuſtodiam portæ commiſſi caſtelli retinuit. Huius ſcuto ad Cæſarem relato, ut Cæſar ipſe ſcribit, donauit eum ducentis millibus æris, & ab Octauijs ordinibus ad primipilum traduxit. Reliqua de eo apud Plutarchum lege, qui cum Appiano non conuenit.* C

Merebat in plebe.] *Militabat inter gregarios.*

Ante acies Rhodani.] *ante bellum Gallicum.* Promotus.] *ad dignitatē euectus, & uulnerib. ſuis & cæde, quam fecit.* Latiam gerit uitem Centurio eſt.] *Vitis enim eſt inſigne Centurionum, qua ſolebant interdum percutere milites. Iuuenalis. Nodoſam poſthac frangebat uertice uitem. Sic etiam Marcus Iureconſultus, ubi ſcribit de re militari. Docet Silius libro ſexto. Lentus ab elata prius immitis Latiæ præſignis honore.*

Longo ordine.] *multitudine militum.* Et qui neſcires]*& qui nō intelligeret, quāta crudelitas ſit in bellis ciuilibus fortitudinē exercere.* Hic ubi.] *meditātes fugā ſocios hac oratione arguit & retinuit.* Tuta fuge]*loca in quibus fugientes tuti eſſent.* Abegit.] *reppulit.*

Et cum-

A Et conctis innotus Cæſaris armis.] *Cæſarē enim timere fugere'q́ non uoerunt.* O' famuli.] *Seruorum enim & pecudum eſt fugere, & uiuere malle turpiter, quàm mori honeſtè.* Abſq; cruore] *terga datis morti, fugitis mortem antequam uulnera acceperitis, & intuleritis.* Cumulo uirorum] *mori inter fortes, quorum hic ſunt cadauera cumulata.* Haud quæri buſtis.] *non quæri ad ſepulchra.* Non ira ſaltem.] *irritat eos à iuſta cauſa ira, quàm mox explicauit.* Pietate.] *in Cæſarem, & in patriam, ſi non mouemini pietate ſaltem ira nos moueat.* Et cunctis.] *ex contemptu irā conflat, nam ſunt pro imbecillioribus à Pompeio electi.* Ierit.] *tranſierit.* Paruo ſanguine.] *parua cæde Pompeij.* Peterem umbras.] *morerer.* In uoltu.] *in conſpectu, ſi Cæſar me pugnantem aſpiceret, fœlicior è uita decederem.*

Confringite tela.] *irruite in ferrum, nec expectate ut hoſtes in uos emittant.* Iam.] *Confirmat eos à ſpe ſubſidij breui affuturi.* Peris longinqua] *apparet longius.* Securaſq; fragor concuſſit] *nil enim B huiuſmodi metuebat.* Vendicet.] *recipiat.*

Dum morimur.] *moriendo pugnamus.* Vox.] *adhortatio.* Furorem] *impetum & iram pugnandi.*

Claſsica.] *Tubæ quarum concentu milites animantur.* Non ſuccendunt.] *non excitant.* Scitori.] *aduerſarij.* An uictus deprehenſa] *an uir fortis à multis in quo loco oppugnatus, poſſet aliud quàm mortem conſequi. quoniam etiam uictoriam gloria poteſt. Deprahenſa numero locoq́; obſeſſa pluribus & indebili loco.* Euoluit] *in hoſtes immittit.* Obruit corporibus.] *interimit ictibus cadauerum.* Totaq; olim.] *omnis materia erat ei telum.* Virgil. Rumanti telum ira facit. Moles.] *ſaxa.* Sequi.] *corpus ſuum quod uidebatur uelle in hoſtes immittere.*

Sude] *Pala.* Conto.] *pertica.* Detrudit pectora contraria] *repellit contra uenientes milites.* Mātitis] *aſcendentium.* Obterit.] *frangit.*

Diſsipat.] *diſpergit.* Compage fragili.] *Galea uel caſside debili.* Ardentibus oculis.] *in quos telum ignitum immiſerat.* Vt primum.] *poſtquam C cadauerum cumulus eſt muro æquatus in medios hoſtes ſe immiſit.* Cumulo.] *Congerie cadauerum.*

Solo.] *ſolum intelligit ſtrauem illam & locum, qui ipſos ſuſtentabat. Eſt enim ſolum, quod omne aliquid ſuſtinet.* Quam per ſumma] *quàm Pardus celeritate ſua per uenabulorum aciem ſaltat inter uenatores, eſt autem Pardus Leoni ſimilimus, niſi quod iubis caret.* Compreſſus.] *obſeſſus.* Vallatus.] *circundatus.* Cuneos] *multitudines peditum, quæ iunctæ cum acie primo anguſtiores, deinde latiores procedunt.* Omni bello.] *toto qui in eum pugnabat exercitu.* Quem reſpicit.] *ſolo enim aſpectu perterrebat, & terrorem feriebat.* Mucro hebes.] *enſis obtuſus.* Non aſper ſanguine.] *non obſitus cruore, qui crebris ictibus excruciabatur.* Perdidit opus.] *amiſit uulnerandi officium.* Frangit ſine] *interpretatio eſt* Tota moles.] *acies pugnantium.* Nulla manus fuit, non certa.] *omnes, uel ipſum, uel ſcutum feriebant.* Nouum par.] *inauditum certamen, quod in unum pugnarent innumeri.* Bellum.] *uniuerſas Pompeio copias.* Vmbo.] *Clypeus.* Fragmenta.] *fruſtra quæ ipſius caput uexabant & uulnerabant.* Compreſſa.] *reſtricta. Nec quidquam nudis uitalibus obſtat, nihil prohibet quo minus feriatur in uitalibus, hoc eſt, in locis in quibus eſt uita ſumma, ut in præcordijs femore iugulo cerebro, poſt aurem & muſculis quibuſdam.*

Nec obſtat.] *nam incerus. Iam erat tantummodo haſtæ corpori & ſcuta, affixa ipſum defendebant.*

Quid nunc uaſoi iaculis leuibuſq; ſa.] *irriſio in Pompeium, cum laude Scæuæ.* Ictus.] *percuſsiones quæ nunquam Scæuam interiment.*

Pharſalica.] *Genus teli miſsilis, quo utuntur ex Phalis, id eſt ex turribus & editis locis, eſt autem in modum haſtæ ualido ferro præfixa intra tuba, cuius haſtile Sulphure reſina bitumine & ſtuppis conuoluitur infuſo oleo, quod incendiarium uocant, & è baliſta emittitur.* Vibrata neruis tortilibus.] *emiſſa funibus, quæ ſunt ex capillo maximè muliebri, uel è neruis quibus tenditur baliſta, ut docet Vitruuius.*

Pondera muralia.] *ſaxa ingentia.* Aries ferro.] *trabs ferrata.* Baliſta.] *tormenta quæ ſaxa emittuntur & haſtæ.* Limine portæ.] *è munitionibus, quas egredi uultis.* Stat non fragilis pro Cæſare murus] *ſtat pro muro, qui non facilè dirui poſſit.* Credi clypeo.] *committi & fidere clypeo ipſum abiecit, ut ſiniſtra etiam poſſet hoſtem ferire.* Vacaſſe.] *nō exercere.* Ante uixiſſe] *ſtatuerat enim illic pro Cæſare mori.* Solus obit.] *hoc eſt infert & patitur tot uulnera, quod innumeri bellantes pati inferreq́; poſſent.* Syluam.] *multa tela.* Feſsis gradibus.] *languido corpore.* In quem cadat.] *In quem ſeſe immittat.* Par monſtris pelagi] *par cetis, hoc eſt ingentibus piſcibus, in quorum tergis frutices, & arbores oriuntur, eminent enim ſupra mare formam ſcopulorum.* Libycæ ſic belua terræ] *Scæuam comparat elephanto* Ab armis denſis] *à multis uenatoribus.* Miſsile.] *telum.* Tergo ſqualenti.] *corio duro & ſqualido.* Hærentes] *affixas.* Cute mota corio concuſſa & tumefacto.

Citra cruorem.] *& tela ad ſanguinem non peruenirent, ſed colla & corij ſaedi inhærent.* Tot facta.] *tot uulneribus unus perire non poteſt.*

Dictæa.] *dum acriter pugnaret oculum ſagitta ſaucius haſtam perfregit. Inde Pompeij Centurionem ſibi notum eſt allocutus. Salua tibi ſimilem ſalua amicum, ac curatores mihi adhibe. Ad hæc uerba cum duo accurrerent, unum occidit, & alterius humerum enſe detecit, ut tradit Appianus.* Dictæa.] *Cretenſi.*

Gortinis arundo.] *Sagitta Cretenſis à Gortina oppido in Creta, ubi calami naſcuntur ſagittis aptiſsimi.*

Certior omni uoto.] *quæ fœlici ſucceſſu ultra deſiderium emittentis eum percuſsit.* In læuum orbem oculi.] *Periphraſis in oculum læuum.*

Ille rumpit.] *hoc eſt Scæua cum oculo ferrum educit. Alij tradunt eam haſtam perfregiſſe.*

Viocula.] *Neruoſas radices, quibus oculi continentur.* Calcat] *pedibus premit.* Pannonis haud aliter poſt ictum.] *Non ſecus inquit, urſa telum quo uulnerata eſt appetit.* Pannonis.] *Pannonia regio terminatur Noricis, Danubio, Illyrico & Dalmatis.*

Libys.] *uenator Libycus.* Amentaule.] *iecit ex Amento, hoc eſt ligula quæ telo innectitur.* Habena.] *amento.* Impedit.] *inuadit.* Receptum] *quo uulnerata*

uulnerata eſt. Circuit.] *circuendo conatur apprendere.* Fugientem ſecum.] *quæ ſecum conuertitur, uel quam fugiens fert.* Perdiderat uultum.] *Ita & acrimonia in uultu non noſcebatur, nam euulſo oculo cruentaq́ facie terrorem hoſti minus incutiebat.*

Cruento imber.] *fluxu ſanguinis.* Lætus fragor.] *Conclamauere Pompeiani, ubi Scæuam uulneratum uiderunt, non aliter quàm ſi Cæſarem uulneraſſent.*

Furorem] *iram.* Et à uultu.] *compoſuit enim uultum ad miſericordiam commouendam.*

Colliturus meæ] *ad meam mortem non opus eſt uulneribus, ſed ſat erit è uulneribus tela educere, ut ſanguis emanet.* Sit ſcæua relicti.] *Efficite ut uidear potius Cæſarem reliquiſſe, quàm cum gloria pro eo periiſſe.* Honeſtæ.] *laudatæ.* Recto mucrone] *intenta cuſpide.* Membraq́ captiui pariter laturus.] *cum ſublimem portare tentaret*

Incaluit uirtus atque una cæde] *fortitudo renouata eſt, ſucceſſuq́ recreata.* Subactum.] *uictum & ſubiugatum.* Similem ueſtri.] *imbellem.*

Segnemq́ ad fata] *timidum.* Pompeij uobis.] *plus inquit, ego cupio mori, quàm uos Pompeium & Senatum ſaluos eſſe optetis.* Altus] *qui altè apparebat.* Dedecus hic belli.] *Aduentante non reuera Cæſare, Sed P. Sylla liberati ſunt eo dedecore Pompeiani ne ſolum Scæuam, ſed ipſum Cæſarem fugere uiderentur.* Hic.] *puluis.* Dedecus.] *infamiam fugiendi.* Crimenq́ temi.] *culpam.* Ruis.] *moreris.*

Subducto Marte.] *Nam recipientibus ſe Pompeianis, cùm non haberet in quos pugnaret recidit.*

Vires pugna dabat.] *ex cædibus fortior euadebat.*

Labentem turba.] *cadentem, morientem.* Defectum.] *qui iam defecerat.* Adorant.] *ſuppliciter uenerantur.* Numen.] *Deum quendam fortitudinis.* Speciem.] *imaginem uiuam & tractabilem. Virtus enim incorporea eſt.* Deos] *deorum imagines, quæ erant in Caſtello & Martis ſimulachrum, quod nudauerant.* Fœlix.] *Pathos hæc habet oratio à fortitudine in caſſum. & ſine uera laude conſumpta, quoniam non pro iuſtitia & libertate, ſed impiè contra iuſtitiam ſe exercuit, quæ erat feritas & immanitas appellanda.* Iber.] *Hiſpanus. Quanquam & Iberes gentes ſunt ultra Armeniam.* Cantaber.] *In Hiſpania Tarraconenſi Cantabri ſunt, uerguntq́ ad Oceanum, & breuibus armis utuntur.* Tautunos] *in Gallia eſt, ut diximus libro primo.* Non tu.] *Valerius Maximus tradit de bellis ciuilibus triumphare nõ licere, nec auare, & ut ait poëta Ioui Capitolino ſpolia efferri non poterant.* Vlulare triumphis] *Clamanda proſequi triumphantem.* Virtute.] *fortitudine.* Parasti dominum.] *feciſti Romam ſeruam.*

Nec magis.] *Pompeius poſthæc magna celeritate impoſitis ſagittarijs & militibus in nauibus media nocte, ipſe cum ſexaginta cohortibus per terram, ad eam partem munitionum acceſſit, quæ pertinebat ad mare, reſciuerat enim ex tranſfugis tranſuerſum ad mare, uallum nondum illuc eſſe deductum. Itaque terra mariq́ pugnans erupit, & in campo aperto poſuit caſtra Cæſar, ijs cognitis non lõgè ab eo caſtrametatus eſt, & cum Pompeij legionem ſemotam aliquot cohortibus aggrederetur, uictus eſt. His duobus prælijs deſiderati ſunt milites Cæſaris nongenti. LX. Romani equites quadringen*ti *& Tutianus. A Placentia centum, à Puteolis centum, à Capua decem ſacrati uiri, & decem Tribuni militum, & Centuriones duo & triginta. Signa militaria duo & triginta amiſſa ſunt. Pompeius eo prælio Imperator eſt appellatus, atque hoc nomine ſalutari paſſus eſt. Sed neq́ in litteris ſcripſit, neq́ in faſcib. inſignia laurea promiſit.* Nec piger Marte dilato.] *nec piger fuit, nec prælium diſtulit.* Laſſatur.] *fatigatur & hebeſcit.* Se] *ipſum mare* A

Altius undis.] *qui altior eſt ſcopulo. Scopulus enim magnis abruitur fluctibus qui ad ſummitatem montis nunquam perueniunt.* Ruinam ſecum.] *nam frequenter percutiendo, & exedendo n. autem diruit.*

Vicina profundo.] *propinqua mari.* Rapit] *expugnat.* Gemini.] *maritimi & terreſtris.*

Armaq́ latè ſpargit.] *& munitiones egreſſus per liberos campos uagatur.* Laxat.] *extendit.* Iuuat.] *delectat eum.* Licentia permiſſa.] *quod liceat permiſſumq́ ei ſit mutare nouam tellurem.* Sic] *eruptionem Pompeij Pado ſtagnanti comparat.*

Pleno ore] *undanti Alueo.* Super excurrit B ripas tutas aggere] *ſuperegreditur ripas munitas aggeribus.* Concutit.] *tremefacit.* Siqua tellus ſuccubuit: *ſiqua pars aggeris loco mota eſt euerſa.*

Fluentem cumulum.] *magnam uim fluminis.*

Ruit.] *præteriti temporis eſt.* Aperit ſibi campos.] *per ignotum campum fluit, & alueum facit.*

Terra fugit.] *in aliam ripam traducitur. Eſt enim ex legibus id conſtitutum, ut quod flumen alteri agro aufert, addit́q alteri, eius domino cui additur cedat.*

Ignis elatus.] *flamma ſublata uel fumus ex igne, ut ait Cæſar. Die enim fumo, nocte flamma ſignũ datur.*

Specula.] *eminenti loco.* Impulſos] *proſtratos.*

Preſſo.] *ſedata, iamdudum enim expugnatis caſtellis Pompeius præterierat.* Frigida.] *non recentia.*

Pax] *tranquillitas & ſolitudo.* Furorem] *iram Cæſari.* Quies & ſomnus] *quod quieſcerent & dormirent.* Vel in clades] *etiam in certam mortem.* Gaudia] *Pompeianorum ex uictoria.* Minax Torquatus.] *qui Præfectus Pompeij Caſtellum expugnatum ſeruabat.* Ruit.] *impetum facit.* Qui C Cæſaris arma] *qui Cæſare uiſo intra murum interiorem ſuos metu retraxit.* Haud uidit ſegnius] *non minus diligẽter proſpexit, Liptote.* Quam malo nauta.] *quàm nauigator ad Circeum in mari Tyrrheno, cùm primùm tempeſtas inuadit, uela demittit.* Muro breuiore] *Cæſar hoc loco geminum aggerem fecerat. Torquatus in interiorem ſeſe receperat, ut fortior eſſet, denſioresq́ milites haberet. Cæſariani uerò, qui exteriorem iam occupauerant aduentante Pompeio, qui ſuis opem ferebat, præ metu fugam arripientes in arma incidebant. Potuiſſet hoc loco Pompeius debellare, ſed cùm non inſtaret Cæſar, negauit eum uincere ſcire, ut Suetonius ait.*

In hoſtem.] *contra Cæſarem qui erat intra primum uallum, & in media hoſtium. Intus enim Torquatus extra Pompeius erat.* Non ſic Aetneis.] *Non aliter metuit Cæſar aduentum Pompeij, quàm ſolet Caticuſes metuere, quum Aetna flammam emittit, per montemq́ ſpargit.* Enceladum.] *ignem quem Gigas ſpirat Enceladus, qui eſſe fertur ſub Aetna.*

Eggerit.] *uocant.* Aetna torrens flamma]

Aetna

A *Aetna fluens & æſtuans.* Deſilit.] *diſcurrit in campos.* Viſtus.] *territus aduentu Pompeij.* Ante aciem. *ante quam manum cum hoſte aduenientе conſereret, & ipſum uideret.* Cæci.] *quia qui timent quid ſint acturi non prouident.* Ruit in fata.] *in mortem inſcius, quod ageret ſe præcipitat.* Totos cruor.] *potuit hic fieri omnis cædes, futura ita ut pax ſequeretur.* Dux.] *Pompeius repreſſit milites ne Cæſarianos perſequarentur.* Fœlix.] *exclamatio cum commiſeratione.* Sylla.] *Hiſtoriam poeta confundit, niſi per Syllam aut Pompeium ipſum, aut quempiam Pompeianum accipiamus. Sed profectò non ſeruatu tempore & loco. P. Syllam qui ſub Cæſare militabat demonſtrat, de quo in prælio ſuperiori, ubi perijt Scæua, ſic ait Cæſar. Interim certior factus. P. Sylla, quem diſcendens caſtris, præfecerat Cæſar auxilio cohorti, uenit cum legionibus duabus, cuius aduentu facilè ſunt repulſi Pompeiani, neque uerò conſpectum, aut impetum noſtrorum tulerunt, primisq́ deiectis reliqui ſe uerterunt, & loco ceſſerunt. Sed in-B ſequentes noſtros, ne longius perſequerentur, Sylla reuocauit, ac pleriq́ exiſtimant, ſi acrius inſequi uoluiſſet, bello eo die potuiſſe finiri.*

Tibi.] *Ad tuam utilitatē, & non ad Cæſaris, ut uincere Sylla potuit.* Summa ſcelerum.] *maximum inter ſcelera tua uidelicet, quod pium generũ appugnaueris.* Libyas.] *Aphrica non uidiſſet tot cædes, ut ad Vticam factas, nec Hiſpania ad mundam, nec Nilus Pompeij fuiſſet cruore infectus.* Cadauer.] *Pompeij* Phario rege.] *Ptolemæo rege Phari inſulæ Nili.* Nec Iuba.] *rex Numidarum.*

Marmaricas.] *Marmaridæ populi ſunt ad Syrtim maiorem uſque porrecti.* Vmbras Pœnórum] *Aphricanorum quæ ſunt Romani ſanguinis auidi.*

Scipio.] *qui Dux erat exercitus, & reliquiarum Pharſaliæ.* Vita] *uiuentes ipſi, & illius ſeculi homines.* Exire è medijs potuit Pharſalia fatis] *potuit non fieri pugna Pharſalica.*

Deſerit.] *Cæſar à Pompeio fugatus, in Theſſaliam ſe contulit. Pompeius inuitus ſuis, qui eum hortabantur,* C *ut in Italiam reuerteretur, eum eſt perſecutus. Sed Cæſar, cùm primum illuc peruenit, coniunctis cum Domitia exercitu Gomphos oppidum expugnauit, & militibus diripiendum conceſsit. Inde Metropolim, quæ primum portas clauſerat exemplo Gomphorum, territam in deditionem accepit. Poſtea nulla Theſſaliæ ciuitas fuit, quæ Cæſari non pareret, præter Lariſſeos, qui magnis Scipionis exercitibus tenebãtur. Pompeius uerò cum primum aduenit Scipionis eſt milites adhortatus, ut parata iam uictoria prædæ, ac præmiorum uellent eſſe participes, receptisq́ omnibus in una caſtra legionibus ſuum cum Scipione honorem partitus eſt.*

Sedem.] *munitiones ſuas.* Auerſo] *irato quia uictus fuit.* Agmine lacerto.] *exercitu fugato & fracto.* Comites] *Pompeiani.* Patrias ſedes] *Romam.* Reddam me patriæ.] *Reuertar in patriam, niſi dimiſſo exercitu facta pace.*

Surgente morbo.] *in principio belli.* Vellem committere aciem.] *uoluiſſem præliari.* Dum bella relegem.] *modo procul ab Italia bella calamitatesq́ abigam, non erat mihi moleſtum extremas mundi regiones adire.* Scythici.] *ibo ultra Scythas Septentrionales.* Ardentes plagas.] *deſerta Aphricæ, Aethiopiam, Indiam, quæ Solis æſtu infeſtantur.* Victor tibi Roma quietem eripiam.] *certè non, nec me uictore uexabere.* Ah potius.] *Dummodo ſis expers damnorum te Cæſar poſsideat.* Candauia.] *mons Epyri, qui Illyricum à Macedonia ſeparat.*

Contigit.] *tetigit.* Bello quam fata para.] *in qua fata conſtituerant certaretur.* Theſſaliam qua parte.] *Topographia, Theſſalia inquit ab Oriente Brumali Oſſam, ab Occidente æſtiuo Pelion, à Meridie Otrim, ab Occidente Pindum, à Septentrione Olympum habet. Sed in hoc errat poëta, quod inter Oſſam & Olympum Pelium, qui ad Orientem Hybernum eſt, interponit, & Oſſa ad Aeſtiuum, ut Ptolemæus & libro 7. Herodotus docēt, & ipſe mox dicet Olympũ Oſſæ coniūctum. Pelium ergo pro Oſſa & Oſſam pro Pelio poſuit. Eſt autem Pelij altitudo, ut Plinius tradit, M. CC. L. paſſuum.* Coërcet] *terminat & ſtringit.*

Attollis diem.] *erigit lucem ſuam.* Quum per.] *ab Oriente Aeſtiuo Pelion eſt* Opponit umbras.] *iaciuntur enim in Occidentem recta ab Oriente linea.* Otris.] *mons.* Submouet medios ignes cœli.] *repellit meridianum Solem & Otrim eſſe altiſsimum indicat.* Caput Solſtitiale Leonis.] *Aeſtiũ Leonis, & Solſtitij. quod eſt ſexto Calendas Iulij apud Columellam, Sole uerò exiſtente in Cancro, & non proprie in Leone.* Pindus.] *mons qui Occidentem uerſus à tergo Zephyros excipit. Iapiga uentum, quem Fauorinus Caurum exiſtimat Eum Appuli uocant Iapigem.*

Præcidis lucem.] *ſubtrahit lucem, & inumbrat Theſſaliam, quam præ eius altitudine Sol Occidens ſpectare non poteſt.* Veſpere maturato] *fine diei accelerata, nam prius noctem inducit, quàm Sol occiderit.*

Habitator] *qui incolit radices Olympi, quæ ab interiori parte Borea uexari non poſſunt: Septentriones & Vrſam maiorem non cernit.*

Perpetuis quondam.] *Theſſaliæ planities, inquit, olim fuit palus ab Hercule deſiccata.* Retinent.] *retinebant.* Tempe.] *locus inter Oſſam & Olympum, quinque milium paſſuum longitudine, & fermè ſex latitudine, ultra uiſum hominis attollentibus ſe dextera, leuaq́ leniter conuexis iugis. Intus ſua luce uiridante allabitur Peneus, uiridis calculo amœnus circa ripas gramine. Canorus auium concentu. Accipit amnem Orcon, nec recipit alei modò ſupernatantem.* Ouid. *Eſt nemus Hæmoniæ prærupta quod undiq́ claudit: Siluæ uocant Tempe. per quæ Peneus ab imo. Effuſus Pindo ſpumoſis uoluitur undis.* Peruia.] *patens, nam tunc illac flumina non egrediebantur.*

Nec dant aditus Pelagi.] *nec ſinebant in Pelagus labi.* Implentibus.] *in implenda Theſſalia occupatis.*

Curſus erat creſcere.] *loco curſus creſcebant.*

Poſtquam dij.] *poſtquam Oſſam ab Olympo Hercules ſeparauit, & ſi Herodotus lib 7. dicit à Neptuno, ſiue terræmotu id factum.* Nereus.] *mare.* Ruinam] *impetum.* Melius.] *præſtitiſſet enim, ut habitabilis facta non eſſet.* Eminet.] *apparuit tunc.* Pharſalus.] *locus ubi ædificatum eſt oppidum Pharſalos, quod duplex eſt uetus & nouum, iuxta quod eſt Tethidis fanum, & hanc aram Achilli ſubiectam fuiſſe ſuſpicantur, ut ait Strabo.* Phylace.] *oppidum prope Thebas Phioticas, ex quo fuit Proteſilaus, qui primus bello Troiano periculum,*

peruenit in littus primusq́ caſus eſt. Ouid. *Sort quoq; neſcio quem fato deſignat iniquo. Qui primus Danaum Troada tangat humũ.* Pſno.] *naui.* Rhethea.] *Troiana.* Aequorei.] *nati ex Nympha æquoris Thetide.* Theleos.] *oppidum.* Dorioo.] *oppidũ Magneſiæ. Statius lib. 4. Gethieo quos flebile nati Dorion, hic fretus doctas anteire canendo Aonias muſas Thamyras damnatus in annos, Ore ſimul Citharaq́ quis obuia numina temnat, Conticuit praeceps, quis non certamina Phœbi nuſſet, & illuſtres Satyro pendente Celenas,*

Trachin] *Huius nominis oppida eſſe diximus in Phocide, & in Bœotia, puto autem hic eſſe legendum Atracẽ, quod eſſe apud Lariſſam, Strabo docet.* Meliboea.] *urbs littoralis Magneſiæ propinqua Theſſaliæ patria Phyloctetæ abſque quo Sagittas Herculeas afferente Troia capi non poterant.* Pretio ocſandæ Lampados.] *ob precium incendij ſacri. Hercules enim ta lege ſagittas. Pharetramq́ Phyloctetæ conceſſit, ut eius rogum incenderet oſſaq́ conderet, & in cœlum raptũ uulgaret, iurareq́ id coegit.* Nefaodæ] *quia non licebat de rogo quicquam effari.* Lampadis] *ignis & rogi.*

Lariſſa] *Achillis patria.* Potens.] *Aeaco Peleo Achille.* Nobile Argos.] *Strabo libro 9. ait, Argos ipſum Pelaſgicum pleriq́ urbem Theſſaliæ amnpinantur, ſuperiore tempore Laſiæ propinquã. Quæ hac ætate nullibi eſt. Alij non urbem ſanè, ſed Theſſalorum campum, hoc uocabulo nuncupatum, quod quidem nomen Abas ex Argis, hac ad loca migrans impuſuit.*

Vbi fabola.] *fabuloſum eſt quod de Thebanis terrigenis dicitur, & muro ab Amphione ſtructo: poëta uerò confundit nomina. Nam hic indicat Thebas Phthioticas, & loquitur de Echionijs Echion uerò unus fuit ex terrigenis natis, ex dentibus Draconis à Cadmo caſi.*

Vbi qooodam.] *Agaue Cadmi filia, Echionis uxor, materq́ Penthei fuit, quem Bacchi numen ſpernẽtem ſorore adiuta dilaniauit, cum eum per furorem aprum eſſe exiſtimarent.* Pentheos.] *Penthi.* Qoæſta.] *cum enim in bonam mentem rediſſet, doluit, quod plus de filio non rapuiſſet, ut rogis poſſet imponere.* Igni ſopremo.] *Pyræ.* Palus.] *Lerna, quæ Theſſaliam mergebat,* Diſceſsit.] *diuiſa eſt & exhauſta.* Aeas.] *fluuius, qui occidentem uerſus, in Ionium fluit.* Pater Iſidis.] *Inatus qui fuit Argiuorum rex, & pater Ius, uerſus fuit in fluuium, qui eſt in Peloponeſo, à quo qui in Theſſaliam uenerunt, hunc etiam Inacum appellarunt.*

Aoctę] *transportatæ à Ioue in Aegyptum.* Oenen.] *pater Deianiræ Acheloo deſponſatæ, inde tradita Herculi, ſed orto inter eos certamine uictori Herculi ceſſit, qui Acheloo in paleſtra cornu cantauerat.* Echyoados] *Echynades inſulæ ſunt in ſinu Corinthiaco ex uppoſito ad Elidem, & in uſtijs Acheoli. Statius in ſecundo Thebaidos. Turbidus obiectas Achelous Echinadas exit.* Oblimas.] *limo inficit.* Calydona.] *urbem Calidoniæ patriam Meleagri, quàm Euenus fluuius iuxta quem caſus eſt Neſſus, Centaurus dicitur ſe parare.* Sperchios.] *Theſſaliæ fluuius, cui Achilles nouerat comas, ſi rediſſet è Troia.* Malliacas.] *Malliacus ſinus iuxta Pagaſeum eſt & Opuntium.* Amphryſos.] *fluuius Theſſaliæ limpidis aquis, apud quem Apollo Admethi regis pauit armenta.* Anauros.] *dictus quod ex ſe, neque aura, neque nebulam emittat.* Per ſe] *Alueo & nomine ſuo. Nam cum alia ingrediuntur numen amittunt, & non per ſe deſeruntur in mare.* Do- A
naois.] *aquas influit, & ingreditur Peneũ qui oritur iuxta Gomphos interq́ oſſam & Olympum nemoroſa conualle defluens quingentis ſtadijs dimidio, eius ſpacio nauigabilis.* Apidanos.] *Velox Theſſaliæ fluuius.*

Enypeus.] *lenis eſt ſed inſtus Apidano fit uelociſſimus.* Aſopos.] *hic fuit Aeginæ pater, mergiturq́ in Epidanum, & concitatur ab eo. Phœnix fluuius Theſſaliæ, in nomen unde Penium.* Defendit.] *tuetur.*

Titareſos.] *qui & Orchos dicitur, de quo Plinius. Peneus accepit amnem Orchon nec recipit. Sed olei modo ſupernatantem, ut dictum eſt, ab Homero breui ſpatio portatur abdicat, penales aquas diriſq́ genitas argenteis ſuis miſceri recuſat.* Pro ſiccis arois.] *pro alueo.*

Manasc.] *egredi.* Memosem.] *Orchon* Capitis.] *originis ſuæ.* Vilis] *Penei quem uilem pro ſe ducit.* Timosem] *reuerentiam & cultum.* Paruerſit.] *remanſere patientia.* Emiſsis.] *edictis.* Bœbicio.] *Bœbicij illic arare cœperunt & alij populi. Bœbe una eſt urbibus adiacentibus Demedriadi, ubi eſt & Bebeis locus uicinus Phetis, ut libro nono Strabo docet: Bebricia autem Bythinia eſt.* Diſceſsit.] *diuiſus eſt.* B

Lelegum.] *Leleges populi ſunt in Attica qui Pigmeneidi cognominantur, hi quidem in Theſſaliam habitatum ſecantulerunt.* Deſcendit.] *immiſſum eſt,* Eolide.] *qui ex Eſholia in Theſſaliam iuerunt.* Dolopes.] *qui Homeri teſtimonio ad extrema Phthiæ locantur ad Pyndum montem, & ſub Peleo Achille & Pyrrhu militauerunt.* Magoetes.] *Strabo ſic ait.* Eos uerſo.] *Magnetes, quia poëta in ultimo Theſſolicorum catalogo numerantur, exiſtimauerim Macedonibus Pierijs uicinos, qui intra Tempe à Peneo atque uſſa uſque ad Pelium, trans Peneum loca habent mari tenus.* Eqois.] *ſunt enim optimi equorum, quibus abundant domitores.*

Mioiæ.] *Populi in Theſſalia, qui cum Iaſone nauigerunt.* Nobes.] *quæ erat in Iunonis formam quàm Iſiun auſus fuerat ſtupri interpellare.* Fœta.] *grauida,* Peletronijs.] *Peletronium oppidum in Theſſalia.* Pemiferos.] *qui erant dimidia parte homines, & reliqua inferiore equi.* Iſtooidas.] *Iſionis ex nube filios, quos nominatim recenſet.* Mooiee.] *Centauri nomen.* Pholoes] *montis* Oetheo oertice.] *Cacumine Oethe mons.* Iouerteret.] *inuertere potuiſſet.* C

Phole] *Pholus hoſpes Herculis fuit, qui in Nemeæum Leonem ſe contulit.* Vectos.] *Naſum dicit, qui Herculi Deianiram quam is trans Euenum fluuium uehendam tradiderat, cum poſt tranſitum in alteram ripam auferre tentaſſet, eius ſagittis uccubuit.* Lerneas.] *tinctas ueneno Hydræ, quæ fuerat in Lerna palude.*

Chiron.] *Centaurus Achillis magiſter, qui Saturni & Phylliris filius, iuſtiſſimus omnium, cum tractaret ſagittas Herculis, unaq́ ex eis lapſa pedem uulneraſſet. Poſt nonum diem in ſignum Sagittarium uerſus eſt.* Ouidius: *Nona dies aperat quum tu iuſtiſſime Chiron.* « *Biſſeptem ſtellis corpore cinctus eras.* Gelido ſidere] *quia hyeme Sol ipſum ingreditur.* Impetis.] *ualde petis & inuadis, & hoc ideo. quia iuxta & contra Scorpium ſitus eſt.* Maiorem.] *quàm tu ſit Scorpius enim obtinet ſpatium duorum ſignorum ſuiſq́ Chelis facit ſignum Libræ.* Hæmonico.] *Theſſalica ab Hæmo monte. Semina matris principia præliorum, nam inquit Plinius. Equo uehi Bellerophõtem primum adinueniſſe*

frenas

A *frenos & ſtrata equorum Peletronij, pugnare ex equo Theſſalos, qui Centauri ſunt appellati, habitantes iuxta Pelium montem.* Primus] *equus, primùm natus eſt in Theſſalia, cum Neptunus, cum Pallade certans, de nomine imponendo Athenis Tridente Saxum Theſſalum percuſſit, conuenerant autem inter eos, ut à præſtantia rei, quæ naſceretur, ex ictu ipſorum uictoriam conſequerentur.* Illa percuſſa.] *terra cum oleo apparuiſſet uictrix euaſit.* Omen.] *augurium & ſignū.* Feralibus.] *mortiferis.* Exilijt.] *ortus eſt* Chalybē frenosq́.] *endiadis, id eſt, frenos ferreos, & Chalybeos, & hoc propter Cētauros qui à Lapidis primū in equis aſpecti, exiſtimati ſunt ſemiferi.* Lapithæ.] *gentis, quæ Apeleo genus traxit, ſolitaq́ eſt cum Centauris pugnare.* Prima fretū.] *Plin. lib. 7. docet. Longa naue Theſſalū Iaſonem primū nauigaſſe.* Pagaſæo.] *Sinus Pagaſæus in Theſſalia eſt, Emporium enim Pheræ habent Pagaſas, ut ait Strabo.*

Terrenum] *qui intra terræ terminū uerſari debebat.* In undas.] *in maria.* Ionos.] *rex Theſſaliæ & Apol*
B *linis filius, primus argētum & aurū ſignificauit auaritiæ, & omnium malorum origini. Strabo uerò lib 8. tradidit Phalonem nummū, menſuras & pondera primum adinueniſſe.* Percuſſit in formam.] *ſignauit in monetam.*

Fregit.] *diuiſit tauri maſſam.* Aera.] *Metalla æris.* Quod.] *quæ res.* Impegit.] *impulit. Et ideo Lycurgus, ut ait Iuſtinus, Auri argentiq́ uſum, uelut omnū ſcelerum materiā ſuis legibus ſuſtulit.* Python.] *Serpens quam Apollo puer adhuc interfecit, eius corio Triphus Delphicus ſtratus eſt.* Fluxit.] *repſit Delphos.* Ad Pythia.] *ad feſta Apollinis de Pythonis, uictoria quæ quam celebratur. Det templū nō Delphica, ſed Theſſalica lauro ornatur.* Aloeus.] *Titanis filius qui Iphimediā uxorem habuit, cum qua coiuit Neptunus, ex quo peperit Zethum & Epyaltē. qui Aloidæ ſunt dicti, hi cum in ſingulis menſibus nouem digitis creſcerent. in nouem ulnas erecti ſunt. Inſurrexeruntq́ in deos & montibus propè cōpoſitis cœlum aggreſſi ſunt.* Impius.] *crudelis in ſuperos.* Pelion.] *mons.* Inſeruit.] *quaſi immiſcuit, quia uicinus erat.* Incurrens.] *occurrens & retinens, cœlum ne uerteretur.* Hac tellure] *Theſſalia.* Damnata fatis
C deputata.] *& omnia ſcelera uoluntate deorū.* Mens.] *præſaga belli quiſq́ enim futuram cædem prædiuinabat.*

Palā eſt.] *manifeſtū eſt ex omniū opinione.* Degeneres.] *imbelles, timidi, uiles.* Verſantne peiora.] *cogitāt ſe miſeros fore.* Ad dubios.] *pauci, inquit, animo fortiori bene ſperabāt.* Robore.] *firmitate animi.* Caſus.] *euentus belli incertos.* Sextus.] *Pompeij filius.* Turbæ inerti.] *inter puſillanimos.* Qui mox.] *Sextus Pompeius, cū fuga euaſiſſet ex clade mundana, diu latuit Auguſtiq́ Cæſaris temporib. Siciliam & Sardiniā occupauit, & cū Auguſto prælio maritimo certauit, uictusq́ in Aſiā fuit.* Graſſatus in undis Scylleis.] *qui prælia in mari Siculo concitauit. Graſſari enim eſt ſæuire facere.* Pyrata.] *prædo.* Polluit triſiph. æquo.] *maculauit triumphū patris de Pyratis Cilicib* Pręnoſcere.] *ad prænoſcendū* Curſus fati.] *uentura* Aeger ſolicitus.] *quibusq́ futuris.* Non tripod. Deli.] *nō oraculū Apollinis, qui in Delo inſula colitur.* Ante pyt.] *Cyrrhæum oraculū, ubi eſt corium Pythonis.* Quid Dodona ſon.] *quid reſpōdeat Iupiter, qui colitur in ſylua Dodonea, quæ eſt in Epyro, ubi ex quercu colūba reſpōdet. Altrix primis frugibus, primi enim homines glande nutriti*

ſunt. Quis noſc. fibra.] *non cōſuluit auſpices, nō augures, non qui Pyromantiā exercent, & à fulminibus diuinant, nō profitentur Aſtrologiā.* Tacitū.] *ſiqua erat tacita diuinatio & honeſta, ut eſt Geomātia, Aſtrologia, & Aruſpicina, quæ per ſigna & abſq́ uoce indicāt. Necromātia uerò per uocē.* Nouerat] *ſciebat fieri.* Deteſtata.] *quæ dij ſuperi odere & deteſtātur.* Magorū.] *qui Necromātiam exercent.* Triſtes.] *triſtitiā enim afferunt umbris, quæ reuocātur in lucē, & eas aſpicientib.*

Feralibus.] *quæ mortuis ſiunt.* Fidē.] *quia Necromantia uerū dicit, & eſt à Stygijs dijs.* Miſcrosq́ linquebat.] *certus erat Deos cœleſtes parū noſſe, & parū ſe ab eis doceri poſſe. Ipſe locus Theſſaliæ, in qua ſunt multæ ueneficæ.* Furorem.] *cupiditatē uanam & impiā. Nam ut Plin. ſcribit, Nero ipſe deprehēdit omnē magicam non eſſe, niſi quandā illuſionem Et Lactātius docet, Dæmonum inſidijs id fieri, ut quæ nō uera ſunt uideantur, & cernere, & audire.* Ficti] *quas nulla quæ ſcirbāt facere quicquid fingi poteſt, & omnia incredibilia* Quarum ars eſt.] *quæ profitetur.* Ingenuit.] *producit.* Nocentes.] *ueneficijs aptas.* Saxa ſenſura] *quæ tanquā animata carminib. ueneficiorū mouentur.* Ferale arcan.] *ſecretum & mortiferū carmen.* Ibi.] *in Theſſalia.* Fructura enim.] *cōpulſatura ad omnia faciēda.* Colchis.] *Medea uenefica maxima* Aduexerat] *ex Colchide quæ magicarū herbarū eſt fertilis.* Impia.] *carmina inquit Theſſalidū exaudiūtur à Deis qui ſurdi ſunt ad preces populorū, & ſola uox ipſarum penetrat, cœlū cogitq́ Deos.* Gentis diræ.] *Theſſalidū.* Exit.] *ingreditur, penetrat.* Receſſus.] *ſecreta.* Numē.] *deos.* Quod non.] *quod Polū curare negligit, nec retrahitur & reuocatur ab officio gubernandi.* Mosmus infan.] *carmē.*

Tūc Babylon.] *quāuis Magi Babylonici & Aegyptij conētur deos ſuis carminibus, retinere non poſſunt quia Theſſaliæ ſunt potētiores.* Perſæa.] *cui Perſæ pſuerūt.*

Omne penetrale.] *omne ſacrarium & arcana, hoc eſt, momenta & diuerſa inſtituta.* Magorum uetuſtorum.] *hoc dixit etiam propter Zoroaſtrē magices inuentorem.* Theſſalis.] *uenefica.* Abducit.] *remouet ab alienis ſacris, & cogit ſibi parere.* Amor nō adductus.] *non naturalis, ſed ui ueneficiorū immiſſus. Virg.*

Hæc ſe carminib. promittit ſoluere mētes, Quas uelit aſt eſt alijs duras immittere curas, Seueri.] *graues.*

Illicitis flāmis.] *inhoneſto & turpi amore.* Ouidius *Turpe ſenex miles, turpe ſenilis amor.* & *Cic. Luxuria uerò, cū in omni ætate ſit turpis in ſene fœdiſſima eſt.*

Proficiunt.] *ad amoris effectū non faciunt tantū pocula amatoria, quàm ipſa carmina.* Subducunt pignora.] *ſubtrahunt Hypomanes, de quo Virg* Quæritur & naſcentis equi de matre reuulſus. & matri præreptus amor. *Id quidem maximam uim habet ad amorem & libidinem concitandā Eſt autem caruncula caricæ magnitudine, colore nigro, quæ in fronte naſcentis pulli equini apparet, eam niſi ſtatim mater uorauerit, fœtum nō alit, & ideo dixit amaturæ.* Fœtæ equæ.] *quæ peperit.* Mēs periit.] *furor & inſania immittitur ſolis carminibus & nullo ueneno hauſto.* Quos non concordia.] *illi qui neq́ amore iugali, neq́ forma commoti, coniuges non amant, ſola uolubilitate filiorum amare coguntur.*

Fili torti.] *Inuoluti aduertendum eſt. filum habere filos & fila.* Vertigine magica] *conuolutione excātatoria. Intelligit Rhombum inſtrumentum magicum &*

muliebre uerſatile quadratum, cuius Ouid. meminit & Propertius lib. 3 Stamina Rhombi ducitur ille rota, & in ſecundo Deficiunt magico torti ſub carmine Rhombi. Alio quodam uſu dixit Virg. Terna tibi hæc primum triplici diuerſa colore Licia circũdo. Vices.] uiciſsitudines noctis & diei. Dies dilata.] lux in multã noctem producta eſt ſole ſe firmante. Mundus piæ] cœlũ uolubile. Torpuit] non uoluit ſe. Polos impulſos.] cœlum quod impulit. Axibus rapidis.] uelocibus firmamentis. Non lec.] non uerti. Complent Imbribus.] replent pluuia. Calido Phœbo.] ſereno æſtu.

Tonat.] reſonat uocibus ijſdem ſimul excantationes.

Excuſſere Nebulas.] excuſſerunt pluuias quæ emanãt à nebulis. Nymbos.] uentos inducentes ſerenitatem.

Solutis co.] paſſis capillis Intremuit. in fluctus erectum eſt. Rurſus] contra. Conticuit] ſiluit quieuit Turbante] cõcitante. Sinus fecere.] puppim tremuêre, uela ſunt facta tumida contra uẽtum in quem fertur & nauis. Torrens.] copia aquæ præcipitis & nõ natiua. Flexus] firmatus & qui non fluxit. Virgil. Siſtere aquam fluuijs, & uertere ſidera retro. Abſciſſa] decliuis & præcipiti. Non qua prou] ſed ſurſum.

Nilũ non extollit æſt] nõ auxit & emiſit in agros, ut ſolet. Meander.] fluuius flexuoſus, qui Cariam irrigat, unde in tertio eum erranté appellat. Arar.] quieſcens ſiimus eſt, & moueri non uidetur. Rhodanum ingreditur celerrimum. Submiſſo] demiſſo & in planum effuſo.

Olympus] mons Macedoniæ, in cuius ſummũ nubes nunquam perueniunt. Suſpexit.] e altiores aſpexit.

Scythicæ.] quæ altæ ſunt & duræ Bruma rigeret.] hyems aſpera eſſet Dignaducere] diſſolutæ ſunt. Impulſam ſidere The] Oceanus qui horis lunarib. ſolet augeri, non creſcit harum carminibus prohibentibus.

Denſo liccore.] non enim ut ſolet terras inundat.

Terra quoq;] faciunt terræmotũ & firmamentũ terræ centrumq́; ipſum qui immobilis eſt ut Macrobius tradit, cõcutiunt Axem.] centrum. Vergens uiſi.] inclinant ſe & firmant. Titubauit.] contremuit. Mediũ in orbẽ] in centrũ. Tantę molis onus] terra inquit, aperit & ſcindit ſe magica uoce, aliamq́; cœli partem oſtendit, quæ eſt ſub terra. Receſsit.] ſciſſum eſt & ſeparatum. Dedit proſpectũ] fecit ut uideretur cœlũ, quod circa terram uertitur. Potens lethi.] lethiferum.

Et genitum nocere] natum ad hominum perniciem.

Et pauet.] manſueſcit enim ipſarum carminum, & deponit iram & uim nocẽdi. Inſtruit.] præparat prodeſt enim eis, & faciunt ad inferendã mortem. Auidæ] cupidæ ſanguinis uel rabidæ. Nobilis ira] ſolet leo non niſi in magnas feras iraſci & ſupplici hominum non nocere.

His.] ueneficis, uel excantationibus. Explicat.] diſtendit ſinus & replicationes Pruinoſo frigido.] ſerpens enim quanquã ſua natura locíq; frigeat earũ tamen carmine incaleſcit & repit. Viperei coeunt.] ſerpentes dilaniatæ redeunt in integrum corpus, nodoſq́; faciunt. Humanoq;.] naturale eſt ut afflari à ſerpentibus homines lædantur, & pereant. ipſæ tamen efficiunt, ut ſerpentes afflatu hominum moriantur. Quis labor cum exclamatione, inquit unde tantam uim habeat magica.

Labor.] laborioſa cupido. ſpernẽdi timor. quod timẽt ſpernere. Commercia.] cõmutationes & cõcordiæ. Habere deos aſtrictos] obligauêre ad obtemperandum

Metentor.] ipſa ueneficæ. Pietate ignota.] ut alij neſciant tam piè colere deos, eſt & Ironia. Minis tacitis] quas tacitè in deos intendunt. Hoc iuris.] hæc poteſtas. Imperioſa.] ſuperba & cogentia Deos. Certum.] proprium, ſeparatum ab alijs. Qui] eſt qui cogitur cogere mundũ. Illis.] Theſſalis primũ deducta ſunt è cœlo ſidera & ſtellæ. Phœbe ſerena] Luna clara. Obſeſſa uenenis.] excãtata carminibus. Et ſic igubus.] rubuit luce nõ clara ſed fumoſa ut eſt terreni ignis. Quã ſi tellus] quã ſi eclypſim pateretur. quæ fit interpoſitione terræ inter ipſam & Solẽ. Imagine fraterna.] ab aſpectu Solis, qui eſt eius imago ſimillima. Inſereret.] Immiſceret ipſa tellus umbras, id eſt, noctẽ uſq; ad ſidera & aſtra. cum non excedat altitudinem Lunæ. A

Deprehenſa] obſeſſa uel depreſſa facta interna terræ.

Propior.] uicinior. Labores.] ut pallere & deduci.

Deſpumet] ſpumas emittat quib poſtea utuntur ad ueneficia Hos ſcelerũ.] Erichtho Theſſalidũ ſceleſtiſsima reliquarũ morem nõ ſequebatur. Sed noua inſtituta ſibi induxerat nõ enim urbes ingrediebatur nõ domos. ſed in ſepulchris habitabat adibatq; inferos arbitrio ſuo. Erichtho plex. Ironia eſt. poteſtq; id à uerbo regi Gentis.] Theſſalidum. Buſta.] loca in quib fuêre combuſta cadauera. Expulſis.] uel ueneficio, uel quia eũ ipſa habitare metuerent. Noſſe domos.] Dij qui nix ſinũt tuos ad inferos ire, ſed redire nunquã, uel ſaltem non ſæpe, & qui uoluere res inferũ eſſe ignotas ipſam prohibere non poſſunt. Vita.] uiuis enim illa noſſe nõ licet. Tenet ora] effictio. Situ.] putredine ſqualore. Profanæ cœleſt. Erich.] Ignata cœlo ſereno, quæ nunquã ſe luci claræ oſtenderat, ſed noctu errabat. Grauator.] plena eſt et oppreſſa. Stygio.] inferno et qualis mortuus eſſe ſolet. Impexis.] inculti. Nymbus.] uentus & nubes. Sobdocunt ſid.] inducunt obſcuritatẽ, ut Sol. Luna & Stellæ non uideantur. Nodis.] ſine cadaueribus. B

Captas.] frequenter rapit in uſum ſuũ Semina ſecun. ſegete] terrã et herbas aquas calcabat, urebat urrũque enim ſeges ſignificat. Et uõ lethiferas ſpirando.] corrupit ſalubri aërem altu ſuo. Nec fibr] Sacrificia quibus dij placantur fibris, hoc eſt, iecinorum extremitatibus in ignẽ poſitis. Fumantes] ex rogo raptas. Flammas.] ardentia ligna. Sepulchro.] Pyra. Nefas.] mõſtrum ſcelus. Carmen ſec.] repetitã excantationẽ. Animas] uiuis mortẽ inferebat, et diu uicturis, mortuoſq; reuocabat inuitã. Infodit] ſepeliuit. Fatis debentes annos.] quanquã aliquis ex fato & ſidere ſuo diu uicturus eſſet, tamen ipſa uolente moriebatur. Peruerſa Pompa] ex triſtitia in lætitiã mutata. Funera.] mortuos. C

Fugere leth.] reuixere. Cineres iuue.] quibus in ueneficijs uterẽtur. Ipſumq; parent] faces è manib. parẽtũ incendentiũ filiorũ, rogos in ueneficia rapiebat. Fragmẽta] fruſtra ſandapilæ, & carbones per aëra uolitãtes & cineri ueſtium, & fauillas corporis colligebat. Toti feralis.] feretri. Fluentes.] dum fluerent Olentes mem.] quæ adhuc ſeruabant odorẽ. Aſt ubi] ſi quando incidebat in ſepultos, in marmoreo tumulo. ubi corpora deſiccãtur, & nõ corrumpũtur, euellebat illis oculos abrodebatq; unguis dentibus. Quibus.] in quibus Interimus hum.] interior cadauerũ ſuccus. Ducitur.] educitur, fugitur attrahitur, ut atq; ubera ducunt. & duceret apricis in collib. uua colorẽ. Tabe tracta] marie & ſiccitate cõtracta, uel tabe, id eſt corruptione medullæ educta, ut ſit aphæreſis. Dureſcunt.] ſiccãtur. Deſęuis] ualde

A *ualde ſæuit & rapit.* Orbes gelat.]*oculos ſanguine cō-
ſtrictat.* Excrementa.]*unguiū purgamenta,qui in mor
tuo creſcunt,ut capilli.* Ore.]*dentibus.* Laqueū.]*ca
piſtrū alicuius ſuſpenſi.* Carpſit.]*laniauit dempta par
te.* Cruces.]*famē cruciū..* Percuſſaſq; uiſc.nimbis.]
carnē quæ diu fuerat,expoſita uentis & pluuijs. inco-
ctas.]*duratas.* Admiſſu.]*recepto.* Calybē.]*manicas
ferreas,aut clauū fixum.* Nigrā ſan.]*cruorē putridū.*
Virus coact.]*humorē congelatū.* Et morſus net.]
*& cum nō poſſet auferre,quod momorderat impedienti
bus neruis ſuſpendit ſe deſub ut auelleret.* Sedet.]*fer
uat.* Morſus lupo.]*ut prius mordeat lupi quorum ore
famelico & ieiuna rapiat membra.* Nec ceſſ.à cæ.]*peri
mit etiā hominem,ſi calido ſanguine indiget. Et eo qui è
uulnere primus egreditur.* Sacra Stygia.]*ſacrificia.*
Extraſq; funereq;.]*paſcunt trepidātia menſæ,& ſacra
ex hominis morte,requirūt exta palpitātia.* Vulnere ſi
uentris.]*ſi fœtus nondum æditus pauēdus eſt in aris per
uterum uulneratū educitur.* Qua natura uuca.]*qua
ſolet naturaliter egredi.* Sæuis umbris.]*anima crudeli
B & immani.* ipſa facit.]*ipſa hominem ſæuū interficit,
ut habeat eius animā in ſuū uſum.* Omnis mors.]*ca-
dauera,cuiuſcunq; generis ſexus & ætatis, & quacunque
morte ceciderit,* Genę flos.]*ſolet adoleſcentibus mor-
tuis barbæ lanuginem uellere.* Ephœbo.]*adoleſcenti.*
Læua.]*manu ſiniſtra.* Theſſalie.]*Erichtha ipſa* Cha
ris.]*quia propinquorū.* Trūcauit.]*aliqua parte mnu
nuit,abſcidit enim aut narē,aut labrū,aut aurē.* Laxa-
uit.]*aperuit.* Cōpreſſa.]*clauſſa ſtricta.* Herentem.]
fixā. Sicco.]*arido quale eſt mortui.* Infodit inue.]
immurmurauit dixitq; carmina. Gelidis.]*mortuis.*
Mandauit.]*cōmiſit aliquid ſcelus, ſecretū ut umbris re-
nunciaret.* Pompeio prod.]*manifeſtauit Sexto.* Al-
ta nocte poli.]*profundis tenebris.* Titā medis qu.]
*quū apud Antipodes eſt meridies,qui fit media nocte no-
ſtra.* Fidi min.]*famuli Sexti Pōpeij.* Vagati]*diſcur
rentes.* Perrupta in rupe.]*præcipiti & alta.* Hemus
deuex.]*mons pendens.* Porrigit.]*extendit.* Pharſali
am iuga.]*colles, in quibus eſt Pharſalos oppidū.* Incog
nita.]*inaudita.* Tentabāt.]*meditabātur.* Fingebat.
C *formabat excātationes.* Nāq; timens]*metuebāt enim
ne præliū alibi conſereretur,& ipſa cadauerib. potiri ne
quiret,itaq; ueneficijs hoc tentabat auertere.* Philip-
pos.]*campos in Pharſalia,quas excātauit & ſparſit her
barum ſuccis,ne alibi fieret pugna.* Tranſmittere.]
transferre in alium locū. Mores.]*cadauera.* Auerte-
re.]*remouere,abuti Romanorū cineribus.* Tantos ma
nes.]*tantorum uirorū animas.* Ardor.]*deſideriū eius.*
Quid.]*quā corporis partē.* Inolet.]*inuolem ſuam
ponat & rapiat,tractumq; eſt ab auibus, authore Dona-
to.* Propago ignaua.]*Sextus Pompeij degener filius.*
O' decus.]*exorditur à beneualentia.* Fata.]*futuros
euentos.* Diuertere.]*impedire ne ueniant.* Vt certū.]
Narratio eſt ſine petitua. Non ultima turbę.]*è per-
ſona ſua,quam cōmendat à patre, captat beneualētiam.*
Vel dominus rerū.]*ſi uicerit pater.* Heres.]*ſi peri-
bit.* Perculſa dubijs.]*perterrita incertis euentibus.*
Ferre metus cert.]*tolerare quæq; aduerſa.* Hoc ine.]
hanc iam ut non lateant,ſed prænoſcantur. Cæci.]*non
præcogniti.* Vel num.coe.]*Dat modū petitionis quam
honeſtā,& illi poſsibili eſſe oſtēdit.* Tot ſq; nn.]*coge de-
os ſuperos.* Exprime.]*elice.* Manib.]*inferis.* Reſera
41

ſedes ely.]*adunca umbras ex campis Elyſijs.* Ipſamq;
uoc.]*& uoca mortē deam,ut pandāt ſibi quos uelit peri
mere.* Non humil.]*nō uilis, ſed egregius & te dignus.*
& honeſtā petitionē oſtendit eiq; utilē. Alea fati.]*euen
tus belli,qui eſt in fatis.* Vel tibi.]*etiā tibi nō modo mi-
hi & alijs.* Quo prępon]*ut lucri utilitatē afferat le-
gitur,& quod præpōderat,id eſt,quia in tuū maius com-
modum uenit.* Impia.]*ueneſita.* Nomine.]*gloria.*
Et contra.]*& ex aduerſo locuta eſt.* Si fata mino.]
*locus eſt ex intima philoſophia ſumptus.dicunt enim Ve
ritatem ſempiternam,ex æternitate fluentem,mutari non
poſſe. Præſertim ſi ad omne genus humanū reiq; ſummā
attineat,ſingulorū uerò poſſe fata mutari & produci. In
quā ſententiā & Virgil.in 10.loquitur cum ait,poſſe Tur
no mortē differri,ſed totū bellum mutari non poſſe. Itaq;
pollicetur Erichtha,ſed uel uitā uni facilè trūcaturā,uel
mortuū in lucē reuocaturam.* Moueres]*moueri uelles,
uel agitares.* Minora fata]*quæ ad ſingulos attinerent.*
Pręberc deos inul.]*cogere numina in actus,in officia
& actiones.* Atrl.]*uenefica.* Inſeruiſſe mor.]*protra
here.* Sidera.]*potentia ſtellarū.* Preſſerunt.]*conſti-
tuerūt mortē alicui.* Fecerit ſenem.]*tribuerit ſenectu
tem inferimus illi mortem in iuuentute.* Herbis]*ueneſi
cij herbarum.* Cauſarum ſer.]*ordo & ueritas fluens
ab æternitate.* Omnia fata labor.]*omnia abſtant &
periclitantur.* Icto.]*periculo & caſu.* Plos]*quā ars
noſtra.* Et multi aditus]*multiplex erit uia ad uerita-
tem inueniendā.* Tellus.]*uarios diuinandi modos indi
care,uidetur per tellurē Geomantiā, per Aethera Pyro-
mantiā,quæ fit ex igne per Chaos Necromātiā per æquo
ra Hydromantiā,campos aūt & ſaxa ad exuberationem
addidit,& per Metonymiā ammantia,quæ his omnibus
cātinentur,intellige.* Pronū]*facilè.* Iusta copia]
cum habeamus tot uirorū cadauera. Attollere.]*erige-
re,ſuſcitare.* Vt ora mo.def.]*ut recenter mortuus poſ-
ſit bene uerba explicare,non læſis organis uocis,ſed ſi de-
ſiccatus corruptuſue eſſet,non uocē intelligibilē,ſed ſtri-
dorem emitteret.* Membris.]*ab mēbra.* Strideat Inæ
cec.]*ſtridorem emittat, qui nō bene audiatur.* Gemi-
natis.]*arte duplicatis per excantationes.* Sqoslenti]
ex carmine. Tecta.]*circundata.* Cęſorū.]*poſtquam
erat à Ducib. in Theſſalia uentū.* Proiecta]*ſtrata in-
ſepulta.* Tumulis nega.]*ablatiuus eſt abſolutus.* Im
paſtæ,]*famelicæ.* Vatem.]*cadauer,uaticinaturi.* Scru
tata.]*quæ inquiſiuit.* Fibras]*extremitas,* Pulmo-
nis.]*ex quo uox oritur* Voce organa.]*uocis integra.*
Fata.]*uita.* Pendent.]*in dubio ſunt,nam quiſq; in lu-
cē poterat reuocari.* Soperis.]*ad ſuperos.* Tollere.
erigere & ſuſcitare. Tatas acies.]*omnes cæſos.* Et
reddere bellos,& facere ut rurſus præliarent. Ceſſiſ-
ſent.]*cōceſsiſſent,nō reſtitiſſent.* Extractus ancr.]*ſty-
gio reuocatus in uitā ab inferis.* Mōſtro.]*portento mi-
raculo,uel erectiōe,quæ multū poterat.* Traiecto.]*per
forato.* Ducit.]*trahit.* Inferto,]*unco, ferreo uncino
immiſſo.* Feralibus.]*funeris.* Victorū.]*in uitā redi-
turum,* Sub alta rupe.]*in ualle & antra.* Caui]*ca-
uati in antrū.* Damnaest.]*cum damno elegerat.*
in precepſ ſub.]*ſcura inquit,eſt uicina inferno, quā
inumbrat dēſa ſylua ſolis radios prohibēs Statius in Thy
reſiæ ſacris.lib.4. ſimilē ferè locū deſcribit.Sic & Senec
ca in Oedipo. Eſt procul ab urbe locus ilicibus niger.
Dyrceæ circa uallis irrigua loca.* Depreſſa]*profunda.*

Comius prouic.] *ramis inclinatis.* Nullo uer.] *nullo arborũ cacumine, quæ nõ rectè, ſed tranſuerſè creſcant.*

Non peru. Phœ.] *quã radij Solis ob denſitatẽ nõ penetrãt.* Taxus.] *arbor uenenata à qua Toxica, quaſi taxica dicta ſunt.* Marcentes ten.] *obſcurus craſſusq; aër.*

Situs.] *ſqualor & lanugo in ipſis arboribus.* Non tænarie] *nõ adeò eſt obſcura uallis Tænarea à qua eſt ad inferos aditus. Statius lib Theb 2. Hoc ut fama loco pallentes deuias umbras. Trames agit nigriq; Iouis uacua atria ditat Mortibus, Arcady perhibent, ſi uera colonis Stridor ibi & gemitus pœnarũ atroq; tumultu Feruet ager ſæpe Eumenidum uocesq; manusq, In medium ſæpe diem lethiq; triformis, Ianitor agricolis cãpis auditus abegit* Iners.] *obſcurus, immotus, creſſus.* Tęnareis faucib.] *Antra Tænarei mõtis in Laconia.* Confinc ir nodi latentis.] *Terminus inferni & eſt appoſitio.*

Quo.] *in quã ua'lẽ Tænareã.* Emittere] *extra infernum mittere, cum uidebitur intra cõfinia eſſe.* Dubium eſt] *dubitari poteſt, inquit, an Erichtha aſpiciat umbrã, quia euocauerit & extraxerit, an quia ipſa de ſcẽderit in infernũ.* Diſcolor.] *uarij coloris & pallidus.* Furialis cul] *habitus furia dignus.* Vario.] *diuerſarũ colorũ.*

Operitur uul.] *circunuelat faciem.* Sertis uiper.] *adhibuerat enim uiperas comis furiarum more, & illis ea pillas nodabat.* Iuuenis.] *Sexti.* Defixum lumina.] *habentem defixa lumina.* Ponite.] *nolite metuere, nam hic reuocabitur in uitam.* Vt quãuis pa.] *ut etiam timidiſsimi non metuant.* Si uerò] *Si omnia horrenda quæ in inferno ſunt uobis oſtenderẽ, non eſſet uobis metuendum, quippe manes metuunt me præſentem.* Ignibus.] *Phlegetontis qui tartarũ circuit.* Me præſente.] *metuunt enim præſentiam meam.* Villoſe colla.] *uelut uillis, ſerpentibus plena.* Vincti in terga] *habeates manus reuinctas in terga.* Metuentes.] *me & uos.* Supplet.] *implet.* Laxata] *apta.* Frementi.] *calido & recenti.* Taboq; medullas abluit.] *purgat interiora ſanie.* Virus lunare.] *ſpumam Lunæ, de qua ſupra diximus poſſumus etiam de menſtruo intelligere, quod in Lunæ ſingulis menſibus mulieres emittunt, eſtq; mira potentia.* Huc:] *in pectus.* Quicquid natura gen] *omne monſtri genus, quod cõtra naturam, aut naturæ defectu, aut in eius uarietate natum eſt:* Spuma can.] *non aconitum intelligit, ſed ſpumas rabidi canes qui metuunt ſuam imaginem, in aqua cõſpicere, quo quidem metu etiam illi, quos momordere afficiũtur, ait enim Plinius. Ita morſis lethalis aqua metus Eſt aũt Ouidij teſtimonij id genus morſus incurabile. Soluere nodoſam neſcit medicina podagram nec formidatis auxiliatur aquis.* Lyncis.] *Lynx ut Plinius tradit clariſsimè omnium quadrupedũ cernit Eius urina in calculi pretia ſi duritiẽ tranſit, quod Lyncurium uocant.* Nodus hyenę.] *hoc eſt, iunctura habet enim ſpinam continuã unica tantum nodo. Plin. li 8. Hyenæ utrãq; eſſe naturam ait, & alternis annis eſſe marẽ, alternis fœminã fieri, parere ſine mare uulgus credit, Ariſtoteles negat. Collũ & iuba cõtinuitate ſpinæ porrigitur flectiq; niſi circũactu totius corporis nequit: multa præterea mira traduntur. Sed maximè ſermonẽ humanum inter paſtorum ſtabula aſsimulare, nomenq; alicuius ediſcere, quem euocatum foras laceret. Item uomitionem hominis imitari ad ſollicitandos canes, quos inuadat. Ab uno animali ſepulchra erui inquiſitionem corporum, fœminam raro capi, oculis mille eſſe uarietates colorumq; mutationes, præterea umbra eius contactu canes obmuteſcere, & quibuſdam magicis artibus, omne animal quod ter luſtrauerit in ueſtigio inhærere.* A Cerastis ſerpente.] *Mos certorum eſt, ut ſerpentes naribus attrahant, atque conſecti, nã illarum hauſtu iuueneſcunt. Authores ſunt Plinius & Solinus.* Tendente rudentes] *implente uela, quibus tenſis funes etiam tenduntur.* Echeneis.] *Plin. lib. 9. inquit. Eſt paruus admodum piſcis aſſuetus petris Echeneis appellatus, hoc carinis adhærente naues tardius ire creduntur, inde nomine impoſito, quam ob cauſam amatorijs quoq; ueneficijs infamis iudiciorum, ac litiũ moræ, quæ crimine una laude penſat, fluxus grauidarum utero ſiſtẽs, partusq; continens ad puerperium tamen in cibos non admittitur Eſt autem ſeſquipedalis & limaci ſimilis, ut idem tradit 32. dictusq; ab ἔχειν, quod eſt tenere & ναῦς, quod nauem ſignificat. Echinus autem eſt piſciculum, in formam echini caſtaneacei, in quib. ſpinæ pro pedibus.* Ingredi.] *eſt ij: in orbem uolui.* Draconum.] *qui naſcuntur in Aethiopia.*

Saxo tepefacta.] *Plin lib. 9 inquit Tribus primis & quinto aquilarum generi medificatur nido lapis Aetites, quem aliqui dixêre Gagytem, ad multa remedia utilis, nihil igne deperdens. Eſt aũt lapis iſte prægnans intus, quum quatias alio, uelut in utero ſonante, ſed uis illa medica non niſi in nido direptis.* B Saxo] *Gagytes* Alite fęta.] *Aquila quæ peperit.* Serpens uolucer.] *iaculus Arabicus alatus, qui ſe è ſublimi demittens, corpora penetrat.* Innatat q; rubris.] *Cic. in 5 de Finibus hæc habet. At illa quæ in concha patula Pina dicitur is qui enat è concha, quiq; eam cuſtodit. Pynoteres uocat. minimus ex omni genere, idea opportunus iniuriæ, hunc ſolertia inanis oſtrearũ teſtis ſe condere, & cum accreuerit migrare in capaciores.* Sidera.] *Pynoteres* Preciosæ.] *qui producit uniones.* In rubris ęquat.] *in mari rubro, quod eſt in Arabia.* Non deſuit etiã membranæ cer.] *id eſt, corium ſerpentis. Ceraſtis corpore eminere, cornicula ſæpè quadragenta, quorum motu reliquo corpore occultato ſollicitent ad ſe aues. Phœnicis cuis, de qua Ouidius. Vna eſt quæ reparat, ſeq; ipſa reſeminat ales. Aſſyrij Phœnica uocant. Hic aromata cõgerẽtes in aram quandam alarũ agitatione accendit, cum ipſa comburitur, & ex cinere uermiculus naſcitur, qui poſtea redijt in Phœnicem, quæ ſemper eſt unica. Lege Pliniũ, Lactantium & Ouid.* C Eoa.] *Orientali.* Quo.] *in quẽ locum.* Peſtes ulles.] *uenena & mõſtra.* Frondes ſatuſratas] *arborum ramos prius excantatos.* Et herbas.] *quas cum tenera eſſent, et naſcerẽtur ſaliua reſperſerat.*

Oc dirum.] *ipſa Erichtha dira.* Dedit mundo.] *ad inuenit & fecit.* Pollentior.] *potentior.* Excantare] *ad excantandum.*] Confudit murmura] *celeriter murmurat ita, ut uerba compreſſa, non intelligantur.* Diſcordia.] *aliena ab hominũ ſermone.* Habet latratus canum.] *imitantur canes latrãtes.* Bubo nocturna.] *auis maior oto, qui eſt maior noctua.* Stryx.] *uolucris nocturna, quæ infantes noctu inuadit. ut Ouid. Faſtorum 6. & Plinius 11. tradit.* Exprimit.] *enunciat, exprimit.* Planctus.] *ſonitus, fluctus in ſaxo repercuſsi.* Vna uox.] *ipſa ſola tot uocis fecit diuerſitates.*]

Penetrat in Tartara.] *exauditur ab inferis excãtatio eius.* Eumenides] *furias deosq; inferos inuocans, orat pro ſceleribus ſuis remittant umbram in corpus defuncti.* Chaus] *confuſio & profunditas Tartari.*

Mundos

A Mundos innumeros.] *etiamſi innumeri eſſent, ut ex Democriti authoritate Anaxarchus Alexandro perſuadebat.* Auidum.] *inſatiabilis, non eſt animarũ orcus.*

O' rector Stygiæ terræ.] *ô Pluto uel Iuppiter Stygiæ. Quæ mors dilata torquet, qui mori non potes, & uita eſt tibi moleſta.* Styx.] *palus.* Et quos.] *ſupple ô Elyſij.*

Nulla Theſſalis.] *nõ omnes impij ſunt, & in Elyſios, nam niſi pij admittuntur.* Perſephone peroſa cælũ & matrem.] *Proſerpina odio habens ſuperos, & Cererẽ quæ ipſam raptam deſiderabat, cum ardentem Plutonem amaret Virgil. Nec repetita ſequi curet Proſerpina matrem.* Noſtræq; he.] *pars ultima, abyſſi profunda inuocat Hecatem à centum poteſtatibus quas habet: heca ton enim centum ſonat, noſtræ dixit, quia illius tutela fruuntur in magicis.* Per quam.] *qua media & cuius motu cum Stygijs deis mutuo colloquor.* Ianitor laxæ ſedis.] *cerbere cuſtos ampli inferni.* Qui ſpargis uiſcera.] *qui abſorbes carnẽ tibi ipſi, & ad uerbi alluſit Ethymon, dictus eſt enim quod carnem uoret κρέας. enim carro eſt & βορὸς uorans.* Sorores.] *Porcæ.* Tra-

B ctura] *daturæ uitam huic, quem in lucem reuoco.* Fila repe.] *uitam redditam. Clotho enim colum habere, Lacheſis filare Atropos uerò filo rumpere dicitur.* Senex laxare.] *Charon animarum uector fatigate.* Vndę flagrantis.] *Phlegethontis, fluuij ignei, qui circuit Tartarum, quanquam re uera Proteus, ipſe ad Stygem paludem uelificet.* Vmbris.] *ob umbras quas reuocaui.*

Ore ſatis nefando.] *ſi ſum ſatis impiæ linguæ & oris carne humana infecti, & ideo nobis grata.* Carmina] *excãtationẽ.* Ieiuna fibris.] *quum ante guſtauerim carnem humanam.* Pectora plena] *corpus grauidæ mulieris.* Profecta.] *ex alicuius infantis. Dictaq; ſunt, quos dij profecerunt.* Si quis quũ ueſtris.] *ſi infantem uictum & morbo non correptum ſacrificaui.* Veſtris lancibus] *patinis dicatis uobis.* Non in Tartareo.] *facilitatem et oſtendit, quia recentem & inſepulti. & adri par Stygias uix appulſam animam petit, quam de cætero ſecuram fore promittit.* Modo luce fugata.] *quæ dudum mortua eſt, & iter habet ad inferos.* Hiatu.] *faucibus ingreſſa.* Orci.] *inferni:* Licet hæc.] *licitũ eſt,*

C *ut illa quæ nunquam amplius à me euocabitur, & ſemel iſtuc ueniet moueatur ueneficijs meis.* Canat nato ducis omnia Pompeiana] *uaticinetur filiolo Pompeij omne fatum patris.* Omina] *diuinationes & fata.*

Si bene merentur.] *conferunt in uos beneficium, nam ex bellis ciuilibus multas ſimul animas conſequimini.*

Leuauit.] *erexit.* Spumantis.] *præ celerata multorum carminum pronunciatione.* Proiecti] *iacentis.*

Clauſtra.] *carcerem corporis. Clauſtrum enim locus clauſus dicitur, & ipſius clauſuræ inſtrumẽtũ.* Lethali.] *mortifero.* Cui eripitur mundus extremũ] *qui priuatur mortis beneficio.* Immotum.] *quod non mouebatur.* Hæc fatis licuiſſe mores.] *quod ſtatim non paruerunt.* Viuo ſerpente] *quum habebat in manibus.* Illatrat.] *clamat contra manes.* Quas egit.] *exclamationibus enim terram in rimas per quas uocem immitteret, aperuerat.* Rumpis ſilentia.] *uocem immittis.* Secura uocis meæ.] *quæ non pares & negligis carmen*

Non agitis.] *non perſequimini, ſimulat enim ſe non uidiſſe eam.* Per inane erebi] *per uacuum infernum & capaciſſimum, nam umbræ locum non occupant.* Eliciam.] *in lucem educam.* Vero nomine.] *non enim uos Eumenides appellabo, ſed quanquam proprio ſuo.* Canes ſtygias.] *uos ipſas quæ canes appellamini.* Per buſta ſequar.] *perſequar & fugabo.* Funera.] *exequias.*

Cuſtos] *uos ſeruans.* Teiq; deis.] *Proſerpinæ minatatur, ſe oſtenſurã ipſam eo quo eſt apud inferos uultu.*

Alio.] *diuerſo ab eo quẽ oſtendis mortalibus.* Ficta] *compoſita.* Tabida.] *macilenta, ſqualida. & eſt uocãdi caſus.* Ennea.] *Proſerpina dicta ab Enna oppido in Sicilia, ad quã rapta eſt, & ubi eſt eius templum celeberrimũ.* Quæ dapes.] *Proſerpina rapta, eũm Ceres eius mater à Ioue impetrauiſſet, ut ad ſuperos reuocaretur, ſi nihil guſtaſſet, indicata eſt ab Aſcalapho. 7 Punici mali grana hauſiſſe. Itaq; iuſſit Iupiter, ut æquo temporis ſpacio nunc apud ſuperos, nunc apud inferos eſſet.* Dapes.] *ſeptem Punici mali grana.* Quo fœdere.] *indicabo ſtuprum tuum, & ut patrui turpi caiu delectaris.*

Regem noctis.] *Plutonem.* Contagia.] *ſtuprũ intelligit, quo mater ipſa uiſa eſt neglexiſſe & nõ magnifeciſſe reuocare.* Peſsime arbiter.] *ô Pluto qui lucem odiſti, ego rupto terra radios ſolis in te immittã.* Ferire] *percutieris.* Die.] *luce.* Ille.] *Demogorgon qui eſt omnium deorũ pater, & iacet in imo Tartaro. Interpretaturq; terræ Deus, ſiue terribilis Deus.* Cõpellãdus.] *uocandus & alloquendus.* Quo nunquã terra uoca] *ad cuius nomen inuocatum fit terræ motus.* Apertam Gorgona.] *patentẽ Meduſam, quã alij impune uidere nõ poſſunt.* Erynnem] *furiam.* Tenet,] *poſſidet.* Indeſpecta] *non uiſa, quia ſunt in penetralibus imiſq; Tartari partibus.* Cuius.] *Demogorgonis.* Eſtis ſuperi.] *adeò enim eſt in inferno demerſus, ut uos cœlum incolere uideamini. Peierat Stygias undas, periurat Stygem paludem. quod alijs deis non licet:* Maro *Dij, cuius iurare timent, & fallere numen* Aſtrictus.] *denſatus.* Caluit.] *ſolutus eſt & commotus.* Fouit uulnera.] *apparuit in uulneribus.* Fibræ] *uitalia iecur, pulmo & cor:* Trepidant] *mouitur palpitant.* Subrepens.] *ſubintrans.*

Defunctis.] *quæ uiuere, iam ceſſerant.* Palpitat] *mouiet ſe.* Tenduntur.] *extendũtur nam lenti laxiq; erãt.*

Nec tellure cadauer.] *Cadauer inquit uno impetu repentè ſurrexit.* Tellure] *à terra, repulſum, percuſſum & terræ impetu ſubleuatum.* Diſtento lumina rictu nudantur.] *aperto ore oculi aperiuntur.* Nondum facies uiuentis.] *nõ uidebatur uiuere, ſed mori,* Rigor.] *diſtentio corporis.* Stupet.] *quod in uitam redierit.*

Sed murmure nullo.] *ſed non loquebatur ore iam ſtricto.* Tantum reſponſura. *Solum ut reſpondeat, nõ ut loqui incipiat.* Theſſala.] *Erichtho.* Mercede.] *præmio. Nam ea lege te dimittam, ut nullis carminibus & ueneficijs in uitam ualeat reuocari.* Immune.] *liberũ & cui non noceant ueneficia.* Toto æuo.] *toto tempore futuro.* Tali tua.] *ea diligentia te ſepeliam. & talibus lignis aduram.* Tua membra.] *ſupple condam.*

Exaudiat magnus.] *pareat excantationibus.* Sic tanti.] *magno beneficio & fœlicitati tibi aſcribe, quod per me fueris reuocatus in uitam.* Verba] *carmina.* Somnum longe lethes.] *Mortem: nil enim aliud mors eſt, niſi longus ſomnus. Lethe autem fluuius eſt in inferno. qui animis ipſum potantibus obliuionem inducit, ponitur & pro ipſa obliuione.* Tripodas uatesq; Deos ſors obſcura ten.] *Dij & uates reſponſum obſcurum dant. Necromãtia uerò apertè omnia indicat* Tripodas] *menſas Apollinis Metonymia.* Fortis adit oracula] *qui*

magnanimus eſt necromãtiam aggreditur. Durè.] *inflexibilis.* Ne parce.] *ne abſtine.* Da nomina.] *dic nominatim.* Da uocem.] *emitte claram uocẽ.* Loquantur mecum.] *futura aperiant.* Addis & carmẽ.] *poſt hæc excantauit umbram ut ſciret quicquid rogaretur.* Dedit] *præſtitit, cõceſſit.* Manante fletu.] *abundantibus lachrymis.* Triſtia.] *Quid parte ordinem, quoniam Acherontis ripa ſit reuocatus, ſe uidiſſe negat, id tamen quod ex umbris intelligere potuit eloquitur.* Ab aggere.] *à ripa Acherõtis.* Efferre.] *immanis* Agitat.] *uexat, nam inter ſe certant.* Arma impia.] *ciuilia bella* Quietem.] *Pacem & ſilentium manium.* Tartara.] *in quibus ſceleſti puniuntur Eſt enim munitiſsimus & profundiſsimus locus, triplicíq; muro munita arx, & adamantinis turrib.* Fecere palàm.] *manifeſtarunt.*

Triſtis felicibus.] *animus optimorum merat in uultu triſtitia.* Natum.] *qui bello Samnitico per M. Licinium pontificem dijs Stygijs ſe deuouit, ut uictoriam ſuis relinqueret exemplo patris, qui eodem ſucceſſu bella Latino per Valeriũ ſe deuouerat.* Luſtrales.] *Appoſitio hoc eſt, expiatorias, nam ſua deuotione Romanorum peccata expiauerunt & exercitum incolumem præſtiterunt.*

Camillum.] *Furium Camillũ, & qui captam patriam à Gallis Senonibus liberauit* Curios Manios.] *Curius, Dẽtatus de Samnitibus Sabinis & Lucanis triũphauit, & iterum de Sabinis. Legatis Samnitium aurũ afferentibus, cum rapas torreret: malo hæc inquit, in fictilibus meis eſſe, & aurum habẽtibus imperare.* Quęrentem.] *quod Pompeius neceſſarius ſuus eſſet à Cæſare ſuperandus, & in Aegypto periturus.* Scipio.] *Aemilianus, cuius progenitus Scipio Conſul Pompeij gener Pãpeianæq; factionis in Aphrica.* Cato maior hoſt. Carthag.] *Cato Cenſorinus, qui Carthaginem in delẽdam Senatu eſſe ſuaſit præcocem ficum, inde allatam oſtendẽs, ut Plin. tradit.* Mœret fata Nepotis.] *dolet mortẽ Catonis Vticenſis.* Solũ te.] *Solus inquit tumens Brutus, qui Tarquinios expulit, & patriam liberauit, primuſq; Conſul fuit, lætus eſt, quod uidet Brutum eius progenium Cæſarem occiſurum, & patriam iterum à tyrãnide liberaturum.* Catilina.] *L. Catilina ſeditioſus, cuius & patriæ hoſtis cum reliquis impijs lætus eſt.* Minax.] *minis plenus.* Cathenis.] *quib. uinctus erat & cruciabatur in Tartaro.* Marij.] *pater & filius.* Cethegos.] *Cethegus fuit Catilinæ ſocius in coniuratione.* Nudi] *alluſit ad humerum exertum, quo hæc familia in prelio utebatur, ut diximus libro primo.* Druſos.] *Liuius Druſus Trib. Pl. ſocios & Italicos populos ſpe ciuitatis Romanæ ſollicitauit legibuſq; agrarijs & frumẽtarijs latis, cum ciuitatem præſtare nõ poſſet, Italicis & Senatui factus inuiſus uelut ſocialis belli auctor incertum à quo domi occiſus eſt. Popularia numina, qui populo aſſentabantur.* Immodicos.] *nimios.* Gracchos.] *C. & Tyberium Trib. Pl. ſeditioſos.* Manus.] *facinoroſorum & impiorum.* Cõſtrictæ nobis Chalybum] *quæ ſunt in uinculis ferreis in Tartaro.* A Plauſere.] *Lætitiæ ſignum dedere.* Turba nocens.] *Impij ad Elyſios ire uolunt.* Poſſeſſor.] *dis orcus Pluto,* Aperit.] *ſedes, ſinit ingredi & parat ſe ad puniendum nocẽtes, quos & patentibus haſtijs eſt admiſſurus.* Aſperat.] *in crucia tum animarum.* Et durum]*parat etiã uictori Cæſari Adamantina uincula.* Placido manes]*Pompeium cũ tota familia, in bellis ciuilibus periturum oſtendit.* Expectare] *Placido ſinu, ſuſcepturos blandè & reuerenter.* In ſerena parte,] *in campis Elyſijs.* Nec gloria parue ſolicitet.] *noli exhilarare te breui uita.* Veniet hora quæ miſceat omnes.] *qua pereant & Pompeiani & Cæſariani.* Properate mori.] *moriamini libenter.* Magno.] *forti & conſtanti,* Deſcẽdite.] *ite ad inferos.* Quamuis è paruis buſtis.] *quale fuit Pompeij.* Calcate manes deorum.] *pedibus contundite animas occupatorum patriæ, qui in deos ferentur eſſe conuerſi: nam nos eritis eorum ſuperi, quippe in tartaro cruciabuntur hocq; dixit propter Cæſarem Auguſtum & Claudium.* Quæritur.] *à manibus.* Quem.] *ex ducibus.* Tumulũ nili.] B *ſepulchrum apud Nilum ubi Pompeius ſepelietur.*

Quem Tybridis.] *hoc propter Cæſarem dicit, qui ſepultus eſt in campo Martio.* Ducibus.] *manibus eorum qui duces fuère.* Tu ô Sexte..] *Parcæ dabunt fata tibi inferent etiam ſi non dixero.* Tibi certios.] *Imago tui patris in ſomnijs tua incommoda Sicilia tibi uaticinabitur.* Quo uocet.] *in quem locum conſulat, fugiat ut ſit tutus.* Plagas.] *regiones.* Quę ſidera.] *quam oram ſuis ſub ſideribus poſitam.* Europam miſeri.] *Nulla orbis pars illæſos ſeruare uos poterit.* Diſtribuet tumulos.] *diuidet ſepulchra pro uictorijs ueſtris. Pompeius enim, qui uictor in Aſia fuit, ad Nilum ſepelitur, Sextus in Aſia, Cn. filius in Hiſpania. Cato & Scipio in Aphrica.* Nil tutius Aemathia,] *quoniam illic nullus ex Pompeij domo peribit, ſed alibi. Sextus enim ipſe poſtquam uictus ab Auguſto in freto Siculo fuit, in Aſiam fugiẽs, Amynthæ regi nullo ſe fœdere tradidit, à quo Mileti eſt obtruncatus, quom ageret quadrageſimũ annum, frater uerò eius ad Carteiam in Hiſpania cecidit, ubi Cæſarem ad deſperationem redegerat.* Repoſcit.] C *nutu indicat ſe uelle mori.* Vt cadit.] *ut moriatur.* Reddere animum ſibi] *ad ſe animam reuocare, niſi permittat Erichtho.* Conſumpto iam iure ſemel.] *quia ſemel è ſua ditione eam liberauerunt, & iuris alieni fecerunt.* Extruit rogum]*lignorum congeriem parat.* Venit.] *iuit, pedibus ſuis.* Struit.] *in pyra.*

Tandem.] *ex defuncti deſiderio dixit.* Is comes] *comitata eſt Sextum.* Et cœlo lucis.] *& cum iam inſtaret dies ſuis carminibus noctem produxit tenebris geminatis, ne conſpiceretur ab aliquo.* Tenere diem.] *retinere lucem.* Præſtitit.] *effecit.*

FINIS LIBRI SEXTI.

IOANNIS

A

IOANNIS SVLPITII VERVLANI, IN M. ANNEI LVCANI POETAE PHARSAL. LIB. VII. commendationes.

SEgnior Oceano.] *Cum prælij dies certo fata inſtaret. Sol mæſtus inquit poëta ortus eſt ſolito ſegnius, & uoluit eclypſim pati, ſeq́ nubibus inumbrauit, ne puris in Theſſalia radijs luceret.* Lucifiſcue.] *mæſtus, lucti ſq́ uenturi.* Segnior.] *tardior.* Lex æterna.] *inſtitutum ei à natura impoſitum, ut certo tempore oriatur, certumq́ curſum peragat.* Vocabat Oceano.] *euocabat è mari, unde uidetur egredi,* Agit æquos.] *impulit quadrigas,*

Contra æthera.] *contra motum mundi, qui eſt ab O-*
B *riente in Occidentem, cum ipſe uehatur curſu contrario ab Occidente in Orientem. Ouidius, rapido contrarius euehor orbi.* Retorſit curſum.] *contra nixus eſt.* Polo rapiente.] *cogente ipſum ad motum mundi ſequendum, cui repugnabat ne oriretur, & futuram cladem ſpectaturus eſſet.* Defectum.] *eclypſim.* Labores rapræ lucis] *Videtur enim Sol laborare, quum nobis eius ſplendor per Lunæ interpoſitionem aufertur* Non pabula flammis.] *ut aleret ſeipſum. Nam ignes cœleſtes humore nutriti primo libro ſuper eo uerſu docuimus. Flammiger an Titan, ut alentes hauriat undas. At nox ſomnum Pompeij commemorat, quod ei occurrit in illa ultima nocte fœlicitatis.* Pars ultima.] *appoſiti eſt.* Fœlicis.] *poſt hac enim infœlix fuit.* Solicitus.] *inquietos.*

Imagine] *ſomno.* Pompeiani.] *quod ipſemet extruxerat. Cornelius Tacitus ſic habet* Quum Cn. *quoq́ Pompeium incuſatum à Senioribus ferunt, quod manſuram Theatri ſedem poſuiſſet, nam antea ſubitarijs gradibus, & ſcena in tempus ſtructa fuerat, ſed conſultũ parſimoniæ, quod perpetua ſedes Theatro locata ſit, poti-*
C *uſquam immenſo ſumptu ſingulos per annos conſurgeret ac strueretur.* Effigiem plebis.] *imaginem populi Romani.* Attolli] *erigi clamore.* Cuneos ſonantes.] *multitudinem in Theatro certatim clamare & plaudere,*

Facies populi.] *apparentia, & lætitia illa quum primum triumphauit è Sicilia, Aphricaq́ reuerſus, Perpẽna, Domitio, & Hiarba uictis.* Iuuenis] *quartum enim annum agebat.* Iberus torrens] *fluuius in Hiſpania uelox & uehemens.* Ambit.] *circuit.* Sertorius.] *Romanus exul, qui cũ totam Hiſpaniam ſuſcitaſſe in bella uictus eſt à Pompeio, ut diximus libro ſecũdo.* Veſpere.] *Hiſpania & Occidente, qui ſub ſtella Veſpere eſt.* Æquè.] *tam uenerabilis.* Pura toga.] *candida ueſte, & non picta.* Quam ornante currus.] *quam triumphali illa, quæ ſtellata palmataue fuit.* Eques adhuc] *ante enim quàm ſenator eſſet, & ante legitimos annos etiam Sylla improbante triumphauit.* Seu.] *unde conflatum fuerit, Somnum perſcrutatur poëta, ſiue inquit quod mẽs animaduertens finem bonorum, & calamitatem futuram conuertit ſe ad elapſam fœlicitatem. Siue id ſe obtulit ſomnium per contrariam ſignificationem, ut lætitia uerteretur in luctum.* Siue cum non concederetur ei poſthac *Romam uidere, uoluit fortuna, ut ſaltem per Somnium intueretur.* Anxia uenturis.] *mæſta futura calamitate.* Fine.] *deeſt in.* Ad tempora læta.] *ad priſtinam fortunam.* Per ſolitas ambages.] *per circuitiones & implicationes, nam Somnium propriè auctore Macrobio, quod uelat ambagibus, celat figuris.* Viſis.] *ſomnijs.* Quanquam uiſum propriè eſt phantaſma, quæ inter uigiliam, & ulteriam quietem occurrit. Talis omnia] *attulit auguria, & fuit prænuntius,* Vltra.] *poſthac.* Sic.] *per ſomnium.* Dedit.] *conceſſit, obtulit.* Ne rumpite.] *per commiſerationem Apoſtrophe utitur, inquiens, nolite excitare Pomp. quia nox ſequens erit ei inquieta, dirisq́ imaginibus agitabitur.*

Nulla tuba.] *hypallage.* Craſtina quies.] *non ſequens.* Dira.] *inquieta.* Diurna imagine.] *his, quæ uidebit in die uidelicet exercitum profligatum.*

Feret.] *offeret, repræſentabit.* Funeſtas.] *funeribus affectas.* Vnde] *propter quod.* Pares ſomnos.] *ſomnia populum, & duc noctem fœlicem.* Vel ſic.] *etiam per ſomnum, aut uictum fugatum.* Donaſſent utinam.] *utinam per diem tibi eſſe licuiſſet in urbe Roma, ut populus ſciret te periturum, amiſſurumq́ pariter libertatem, ut mutua inter uos charitatis officia, ut lætitiam, & luctum oſtenderetis.* Fructum] *affectus uenerationes & lachrymas* Fati.] *calamitatis.* Vterq.] *populus & tu.* Velut moriturus.] *tanquam rediturus Romam uictor.* Semper ſibi conſcia.] *quæ ſemper contines firmum deſiderium, ini non putauit te alibi periturum* Rati.] *firmi.* Hærere.] *fixum eſſe & euenire poſſe.* Hoc ſcelus.] *ut te quoq tumulo priuaretur.* Quoq etiam.] *Sic dilecti, tam amati & culti.* Miſto luctu] *confuſis lachrymis*

Iniuſſus.] *non iuſſus à parentibus, ſed ſponte.*

Vulgus fœmineum.] *Matronæ,* Ceu bruti ſo] *Iunium Brutum, qui reges eiecit uniuerſæ Matronæ deplorauêre, & per annum luxêre.* Tela.] *Cæſar uiolentia.* Funera.] *mortem.* Sed dum.] *non modo priuatum & profeſtis diebus, ſed etiam feſtis, & quando Cæſar triumphabit.* O' miſeri] *miſeros eos dicit, qui metu doloris, ſignificationem cogebantur diſsimulare, & non publicè ipſum deplorauerunt.*

Gemitus odere dolorem.] *hypallage eſt.* Vicerat aſtra iubar.] *lucifero inquit orto ſtellæ aliæ obſcurabantur.* Quum miſto.] *cum turba ſuperioribus elata uictorijs circumſteteris Pompeius, & petijt, ut ſignum pugnæ proponeretur.*

Erat.] *autem ſignum pugnæ ueſtis purpurea, ſiue cruenta, ut ait Appianus. Sed huc ex hiſtoria aliquid afferamus, cum Pompeius de diuidendis bonis & honoribus Cæſaris & eius exercitus, deque tabellis ferendis, inimicitijsq perſequendis inter ſe certarent & conſultarent, Cæſar parata re frumentaria, confirmatisque militibus, tentandum exiſtimauit, quid'nam Pompeius propoſiti, aut uoluntatis ad dimicãdum haberet ex caſtris edu-*

xit exercitum aciemq́ inſtruxit, pauloq́ à caſtris Pompeij longius, ut progrederetur ille è caſtris ſuis, Pompeium caſtris in colle habitis ad infimas radices montis aciē inſtruebat ſemper ut uidebatur expectans, ſi iniquis locis Cæſar ſe ſubijceret. Cæſar nulla ratione ad pugnam elici poſſe Pompeius exiſtimans caſtra ex eo loco mouere, & paſſim frumentari conſtituit. Signoq́ profectionis.] *iam dato tabernaculisq́ incenſis animaduerſum eſt, longius à uallo eſſe aciem Pompeij progreſſam, ut non iniquo loco poſſe dimicari uideretur. Tunc Cæſar, ad ſuos cùm iam eſſet agmen in portis, differendum eſt inquit, iter in præſentia nobis, & de prælio cogitandum.*

Trahentibus orbem.] *mundum in perniciem impellentibus.* Non uiſtruta eorum diem] *peritura ante noctem.* Tentoria.] *prætorium caſtrorum.*

Accenſa tumultu.] *inflammata concurſu.* Admouet.] *propinquat ſecit & accelerat.* Dira ſubit rabies.] *quiſquis iraſcitur & prælium cupit.*

Præcipitare] *urgere ſine ullo ſui, & publica reſpectu.*

Segnis.] *arguebant Pompeium, quod piger, quod timidus eſſet, & quod gauderet bella protrahere, ut diutius in regno perſeueraret. Nam toti orbi, & etiam regibus imperabat.* Vnde.] *ut Appianus ſcribit, eum regem, & Agamemnona appellabant.*

Indulgens regno.] *incumbens imperio.* Iuris.] *poteſtatis.* Timent pacem.] *ne imperium & ius in gentes eſſet depoſiturus.* Reges.] *ut Deiotarus, Arieter & Taxilles.* Bella trahi.] *prælium differri, nam cum ſuperiores numero eſſent certam ſibi uictoriam pollicebantur.* H eplacet.] *cum admiratione conqueritur, quod dij eos, quos euertere ſtatuerunt in errorem, & ſua culpam calamitatis induxerint.* Vertere.] *aphæreſis.* Crimen.] *culpam.* Iruimus.] *ultro imus.*

Pharſalia.] *locus ille pernitioſus & conflictus.*

Eſt uotom.] *in Pompeianis caſtris uehemēter optatur.*

Cunctorum uoces.] *Vnus Cic. pro omnibus Pompeianis eſt allocutus.* Maximus auctor eloquij] *Fabi ut ait, Dono quodam prouidentiæ genitus, in quo totas uires ſuas eloquentia experiretur idem. Apud poſteros uerò, id eſt conſecutus, ut Cicero.*

Iam non hominis nomen, ſed eloquentia habeatur.

Sub iure.] *poteſtate conſulari.* Togaq́] *pacifico conſilio & iuſtitia.* Sæuus.] *in patriam impius.*

Pacificas ſecures.] *conſulatum. Non enim ui, ſed conſilijs Catilinæ coniurationem deleuit, & ipſum eiecit.*

Pertulit uoces.] *locutus eſt.* Iratos bellis.] *ferens inique animo bella.* Roſtra.] *unde concionaretur ad populum, aut ſenatui conſuleret.* Forum]*ubi cauſas ageret.* Miles] *qui militabat ſub Pompeio.*

Facundia.] *eloquentia ſua firmauit, & perſuaſibilem fecit cauſam infirmam, non enim erant ſatis ualidæ rationes, ad ineundum certamen.* Hoc pro tot.] *ſuadens prælium, Cicero, facilemq́ uictoriam pollicens primùm à fœlicitate argumentatur, adhortaturq́ Magnum ne fortunam ſuam priſtinam deſerat, inde elicit argumenta, ab auctoritate populorum, & regum, & indignitate rei, & pigritiæ fugienda, à Deorum procliui benignitate, à m. & contemptu fugiendo. Concluditq́ per ſimplicem complexionem.* Tot meritis.] *quæ in te contulit.* Velis uti ſe.] *ut utaris ipſa.* Proceres.] *principes.* Tui.] *tibi fauentes.* Affuſi]*ſubmiſſi, & genu flexi.* Socerum uinci.] *ut Cæſar uincatur.*

Rogamus]*Sylleptis eſt directa, & deeſt nobiſcum.* A

Humani.] *à rei dignitate locus.* Meritò eſt indignum.] *non iniuria cenſetur iniquum.*

Vincere lente.] *non accelerare uictoriam.* Gentibus ſubactis te tranſcurrēte.] *Argumēto à maiori ad minus, hoc eſt, cum tranſcurrendo, perſequendoq́ Mythridatē multas uiceris nationes, ut Iberes Albanosq́, & adiacentes Boſphoro ad Tanaim uſque.*

Ingratè.] *qui tot uictorias à dijs accepiſti, nunc deſperat.* Feruor.] *magnanimitas.* Cauſam.] *quæ iuſta eſt.* Credere.] *committere Deorum poteſtati.*

Signa.] *aquilas.* Proſilient.] *incurrent in hostes.*

Pudeat uiciſſe coactum.] *cogeris uincere cum tuo dedecore.* Si duce te] *argumentatio neceſſaria, ſi ſenatus inquit creauit te ducem, & bello geruntur pro publica libertate habeat ius ſenatus conferendi prælium arbitrio ſuo, uel te inuito.* Iuſſo.] *à ſenatu.* Nobis.] *in publicum uſum.* Concurrere.] *præliari.*

Quid mundi.] *illum uiuere, ſinas, quem omnes cupiunt mori.* Vibrant.] *quatiunt in Cæſarem.* Vix ſigna] *maxima eſt animum pugnandi auiditas.* Propera.] *ad uictoriam.* Ne te tua.] *ne te contempto militer præliū ineant.* ſcire ſenatus.] *ſimplex cōplexio eſt, cuius altera parte deleta cōcluditur eſſe pugnandū, nam quod ſenatus milites, ſub Pōpeio non facti ſimus.* Si facimur.] *erit dilemma & nō cōplexio.* Rector] *Pōpeius.* B

Eſſe dolor] *uidelicet, quod pugna tā acriter poſceretur.* Si placet hoc] *clàm imprudētiæ accuſat exercitū, culpā in Deos transferens, excuſansq́ ſe, & oſtendēs potuiſſe ſine ſanguine, & ſola fame hoſtē ſuperari, qui quidem in eam deſperationē iam uenerat, ut mori pugnādo optaret, Cæſar uerò metu malorū, nō magnanimitate eſſe audacem ait.* Sceluſq́ eſſe.] *committere fortunæ certā uictoriā. inde cōqueritur pluribus, aptatq́ mori, eo quod tanta cæde peracta, et qui uictor erit efficietur infamis, qui uictus calamitatibus affligetur.* Tempus.] *hoc negotiū in quo uerſamur.* Militē.] *ut militis, non ut ducis officiū agat.* Nil murabor.] *parebo uobis, nec impediam fata.*

Inuoluat.] *euertat humanū genus.* Nouiſſima] *ultima.* Magnæ par.] *quæ peribit.* Accepiſſe] *nō conſtituiſſe, ſed ab alijs conſtitutū accipere.* Potuit ſtare tibi nullo uulnere.] *potuiſti abſq́ ſanguine uincere.* Stare.] *conſtare.* Captiuum.] *captū.* Subactum.] *ſubiugatum, Cæſarem ex cuius traditione pax ſequebatur.* C

Quis furor ceci.] *eos ab imprudentia inmanitateq́ arguit, nam in bello ciuili refugienda eſt cruenta uictoria, dandaq́ opera, ut ſine cæde uincatur.*

Abſtulimus terras.] *rationes, quibus uictoria certam uidebatur operis.* Abſtulimus terras.] *fugauimus eos.* Exclusimus] *expulimus, nam uictus eſt.* Toto]*quamā plurima noſtra claſſe tenetur.* Ieiunia.] *eſurientia & famelica.* Ad præmaturas rapinas ſeg.] *ad rapiendā ſegetem, quæ primū facta eſt eis apta.* Effecimus notū]*fecimus ut noueret, & aptaret.* Meis.] *mortibus meorū.* Belli pars.] *ſententia eſt. Non eſt ultimus inquit, ad uictoriam gradus cum effectum eſt, ut Tyrones pugnare non metuant, modò id pugnandi furore faciant, at multi ſunt, qui metu pugnare uolunt. Sed fortiſſimi eſt inſtantia mala differre & non deſperare.*

His] *illis ducibus, & hoc dicis quia fugauerat hoſtem bis uicerat & ad famem redegerat.* Signa]*prælij.*

Qui prompt.] *Ariſtotel. in Ethicis ait Viri aūt fortis*

eſt, quæ

Aeſt, quæ hominibus terribilia uidentur, & ſunt ea ſobire, quia decorum ſit ita facere, & turpe nõ facere, & ibidem. Mortem uerò appetere, ob fugiendã paupertatẽ aut amorẽ, aut aliud quicquã graue nõ fortis eſt, ſed magis timidi. Oui. *Nam timidi eſt optare necem. Ariſtoteles. Deſperatis quidem uitiuloſus eſt, & Cicer. Nunquam omnino periculi fuga committendum eſt ut imbelles, timidiq́ uideamur, ſed fugiendum etiam illud, ne offeramus nos periculis ſine cauſa, quo nihil poteſt eſſe ſtultius.* Differre.] *non longè producere & remorari.*

Hæc tam proſpera] *certam uictoriam.* Placet tradere fortunæ.] *multis periculo exponantur.* Diſcrimen.] *periculum.* Malunt.] *milites mei.* Ducem.] *meipſum.* Res mihi.] *iam quaſi deſperatis rebus, ad fortunam Apoſtrophe mittur.* Res imperium.] *poſtquam est Aſia.* Maloris.] *auxit enim ipſe Romanorum potentiam.* Tuere.] *defende.* Pompeij nec crimen.] *nec culpam, nec gloriam belli uolo mihi aſcribi.* Vincis me iniquis uotis.] *cum iniquum ſit, in bello ciuili manus conſerere. Tu tamen contra meam pietatem à Deis id impetras.* Pugnatur.] *non in-*
B *dicat, ſed conqueritur.* Regna.] *reges & nationes.*

Iacebunt] *peribunt.* Enypheus] *flumen in Pharſalia.* Prima uelim.] *utinã inquit, ego primus peream, modo id fiat ſine dãno, & calamitate partiũ noſtrũ.* Funeſti.] *mortiferi.* caput hoc.] *meum.* Momento.] *motu & calamitate.* Paſſis.] *mea.* Neq; enim uictoria magno lætior.] *non plus lætitia ex uictoria conſequar, quã triſtitiæ ſi uictus ero.* Inuiſum nomen.] *ſi uixero habebor odio ut tãtæ cladis auctor. ſi fuero uictus ero miſerabilis* Omne malũ.] *incõmoditas.* Nefas.] *ſcelus & cauſa mali.* Laxat frenos.] *concedit prælium, metaphora ab equitibus habenas lentantibus.* Et ut uictus] *ſic egit inquit, ut nauta qui à uentis ſuperatus relicta arte uela, & nauim uentis permittit.* Coro.] *uento ab occidente ſolſtitiali.* Dat regimen.] *tradit ſe gerendum.* Onus puppis ignauum.] *puppis. grauis & iners, ſine moderatore.* Caſtra.] *exercitus milites.*

Trucea.] *ſæui.* Pulſant pectora ictibus] *uexant ſe affectibus uarijs, ut ſpe metu ira cupiditate.* Fato.] *morti.* Conderet fatum.] *nouum imperium, & ſortem*
C *conſtitueret, & ob id prælium Romanã rem obſcuraret.*

Neſcit.] *non ſentit, non conſiderat.* Malore.] *principium & reipub.* Quis littora.] *argumentum à ſimili. nullus eſt enim, qui cernens mundum mergi, & cœlum cadere timeret ſibijpſi.* Obrupta ponto.] *ſubmerſa mari.* Aequor in ſummis montibus.] *diluuium.* Non uacat.] *non uacuum eſt. & non intenditur animus ad metuendum de ſe.* Pro ſe ferre metus.] *ſibi metuere.* Vrbi magnoq́.] *Pompeia duci & reip.*

Nec habuere fidem.] *ſed magis acuerunt, ut melius penetrarent.* Mucro.] *enſis quanquam propriè cuſpidem aciemq́ ſignificat.* Cautibus.] *cotibus.*

Exarſit.] *ſplenduit.* Erigitur ſaxo.] *recta imponitur cotibus, ut acuatur ducendo ferrum, uel cotes uertendo.* Tendunt.] *flectunt & contendunt.* Neruis.] *cordis.* Auget ſtimulos.] *parat, & acuit calcaria.*

Si liceat.] *ſi parua magnis, & humana diuinis conferre liceat, nõ aliter acuerunt arma Dei in bello giganteo.*

Phlegra] *Campo in Theſſalia* Tollente.] *erigente, quia montibus montes impoſuêre.* Martius.] *Martis.* Incaluit incudibus Siculis.] *recoctus, reformatusq́ eſt in antro Vulcani, apud Vulcanias inſulas, quæ ſunt inter Siciliam & Italiam, ubi Lypara, in qua antrum Vulcani, & hyera Vulcano ſacra. Illic Brontes, Steropes, & Pyragmon arma, & fulmina fabricant Qui Neptuni & Amphitrites filij Ciclopes dicuntur.*

Cuſpis.] *telum.* Rubuit.] *ignitum eſt & tinctum.*

Spicula.] *ferrum ſagittas poſt Pythonem occiſum.*

Crines Gorgoneos] *ſerpentes Meduſæ, cuius caput Aegyde ſculptum gerebat, quod aſpicientes uertebantur in ſaxa. Aegis dicitur munimentum pectoris in numine. In homine uerò lorica, thoraxq́ dicitur, ut indicat libro decimo Martialis.* Cyclops.] *Pyragmon, uel unus ex fratribus.* Mutauit.] *renouauit* Pellenea] *Pellena oppidum eſt in Achaia: ad Sicionem Pallana uerò in Laconia ſitum, ut Strabo docet. Sed legendum arbitror Phalenea. id eſt Theſſalia à Phalenes oppidũ iuxta Phlegram, ut Pindar habet, ibi gigantes ſunt fulminati.*

Non tamen] *prodigia cladis nuncia indicat.* Prodere.] *manifeſtare.* Notas.] *ſigna* Quam peteret.] *Theſſala rura. Valerius Maximus ait, Pompeio egreſſo à Dyrrachio aduerſa agmini eius fulmina iacta fuiſſe ſigna examinibus, obſcurata ſubita triſtitia implicatos militũ, animos totius exercitus terroribus, & hoſtias ab altaribus fugiſſe.* Obſtitit.] *quaſi prohibens acceſſum.*

Fregere.] *rupere, oriuntur enim ex ipſis nubibus, ut primo libro diximus.* In oculis.] *à facie ipſorum.*

Faces.] *faces ueſtigia longa faciunt priore parte ardente. Bolis uerò, perpetuo ardens longiorẽ trahit limitem.* Columnasq́.] *Plinius inquit. Vocatur & columna, quum ſpiſſatus humor rigensq́ ipſe ſe ſuſtinet, à cuius ſimilitudine columnam igneam poëta appellat.*

Trabibus.] *trabes bolis ſimiles ſunt, eas Docas uocant, quales apparuêre, quum Lacedæmonij claſſe uicti imperium Græciæ amiſerunt.* Auidos Phytonas.] *legendum cenſeo Typhonas. Fiunt enim Typhones, quum uenti arcubus rotati nubem effregerint ſine fulmine & uorticem faciunt, qui Typhon id eſt, uibratus uocatur, ut Plinius ait. Apuleius uerò, ſi ignitum non fuerit fulmen, inquit, Typhon uocatur.* Clauſit.] *perſtrinxit & terrefecit.* Ingeſto.] *quaſi immiſſa ſiue quod extinxerit aliquem.* Criſtas] *ornamenta & inſignia Galearum.*

Perfudit capulos.] *manubria enſium liquefecit, enſesq́.* Capulos ipſos.] *Capulos manubriũ eſt.* Liquauit.] *liquefecit.* Erepta pila] *tela è militũ manibus ablata.* Ferrum nocens.] *iniuſta tela* Ferrum] *arma diſſoluta ſunt.* Examine.] *apium multitudine, præterea examen in aris conſtitit, ut ait Appianus.* Maiori põdere.] *ſigna inquit, grauiora erant, quia ſudabant lachrymas, & maiore ſigniferũ labore afficiebant* Meiſere] *incliauere, nã maiore onere preſſus, caput demittere cogebatur.*

Admotus ſuperis.] *uictima auſugit quæ Pompeio, deprendi non potuit, inquit Appianus. Compoſitaq́ trepidatione arta ante lucem in caſtris, quum profundo ſomno correptus eſſet, excitatus ab amicis ſomnum retulit, paulò antè templum ſe Romanæ conſecrare uiſum Veneri Victrici uoti Cæſaris ignarus.*

Admotus ſuperis.] *deputatus ſacrificio.* Diſcuſſa.] *quàm diſiecit, ſiue concuſſit.* Iecit ſe præceps.] *præcipitauit.* Sacris funeſtis.] *in ſacras funeſta.* At tu.] *in Cæſarem poëta inuehitur, quod fuerit cupidus nimium pugnæ: ſed cum ſtygios Deos inuocauiſſe inſimulat. Cum conſtet ipſum media nocte perfectis ſacris Martem inuocaſſe, eiuſque parentem Venerem, & templum uictoriæ fauenti gratis Romæ dedicaturum uouiſſe*

uoniſſe, ſcriſè pergiſſe, ut ait Appianus. Cum autem fulgur è cœlo labens è Cæſareis, ad Pompeij caſtra penetraſſet, ibidemq́ exercitus eſſet, qui in exercitu Pompeij aderant, quippiam ſplendidum ab hoſtibus, ad ſe ſuturum prædicabant. Cæſar autem, ſe in Pompeiũ inſurgen gentem gloriam eius extincturum.

Litâſti] placaſti. Quos ſuperos.] illos Deos ſcelerum quos uocaſti. Numina] Deos inferos & tartareos. Iam dubium.] dubitanti eſt inquit, an hæc, quæ dicemus prodigia fuerint uera, an præ metu hæ oculis multum ſint ſubortæ imagines. Concurrere] concertare, ut mons monti illideretur. Hæmus.] mons in uallem conuerſus. Edere nocturnas] uiſi ſunt, audire uoces & clamores pugnantium è Pharſalia. Valerius maximus inquit, Conſtat in delubris, Deum ſua ſponte, ſigna conuerſa militarem clamorem, ſtrepitumq́ armorum adeò magnum Antiochiæ & Ptolemaide auditum, ut in muros concurreretur. Sonitum tympanorum Pergami abditis delubris editum, & cætera.

Ire per Bebocida.] fluere per Beboidem lacum, qui eſt ad Demedriadem, ut diximus ſuprà. Oſſeam] quæ apud Oſſam eſt montem. Rapidos.] uelox in torrentis ſimilitudinem. Inq; uicem.] tmeſis. Opertos tenebris] caput umbra circumdatum uidebatur habere. Incumbere.] circumfuſam eſſe. Patres.] manes parentum & conſanguineorum. Mentibus.] melitum. Quodq́ turba coſcia.] quod auiduate tertandi appetebant patres fratresq́ aliarum partium iugulare. Tumultu] metu & perturbatione. Sobitos furores.] ipſa prodigia & imagines.

Omnem ſcelerum] augurium ad ſcelera perficienda. Quid mirum.] mirum eſt inquit, breui morituros fuiſſe furore correptos. ſi mens hominum ſolet futura mala præneſcere. Lymphato.] furioſo Lymphati enim & Lymphatici furioſi appellãtur à uiſio Lyphæ, id eſt aquæ ſicut Ceriti à Cerere. Præſaga.] præſcia.

Tiliis qui gradibus.] Romani omnes, qui tunc apud exteras nationes hoſpitabãtur, eo die mœſti fuêre, mœrorisq́ cauſam ignorabant. Gadibus] inſula in Hiſpania, in qua Tyri Gades oppidum ædificarunt, ut diximus libro quinto. Araxem.] fluuium, qui per Armeniam leniſsimus labitur. Inde uerò præcipitatur.

Sub quocunq; die.] hoc eſt, luce & regione, quæ ſub ſyderibus eſt. Ignorat.] cauſas doloris. Quid perdat.] qui propinqui pereant. Euganeo.] Euganeus, Venetiæ mons ad Patauium, ubi optima paſcua.

Aponus.] fluuius in agro Patauino, qui ex fonte nebulas exhalat. Timaui] Timauus Venetiæ fluuius, qui delatus è montibus cadit in profundum, deinde infra terram abſortus ſtadijs, circiter trecentis, & triginta erumpit in mare, ut Poſidonius ait, eſt Timaui portus & lucus. Antenorei.] ad quem Antenor Troianus, cum duobus millibus hominum, & quingentis uenit.

Diſpergitur.] diuiditur, habet enim ſeptem fontes.

Impia arma concurrunt.] prælium ciuile conſeritur.

Notauit.] animaduertit, & præſenſit hoc ex tonitru & fulminibus, hoc eſt, ex Pyromantia.

Perſpexit.] cognouit. Totum æthera.] omnia ſydera. Obſiſtere.] non obtemperare, & ſolitos curſus non agere. Seu numen] ſiue Solis obſcuritas, & pallor prælium indicauit. Egit.] eduxit. Diſsimilem] quia fuit magis prodigioſus. Explicat] emittit, aperit.

Si cuncta.] ſi homines diuinatore adhibito prodigia, obſeruaſſent facilè cædem Pharſalicam præſenſiſſet. A

Pharſalia] cædes ipſa. Spectari.] cognoſci, intelligi. O' ſummos hominum.] admiratione plena laudatio in Romanos, qui ea tempeſtate fuerunt, quoniam totus mundus, & cuncta ſydera, de calamitate eorum ſigna dederant. Fatis.] morti. Vacauit.] intentum fuit. Hæc apud ſeras.] quum legentur audienturúe, hæc à minoribus tantis concitabuntur affectibus, ut non præteriiſſe hæc mala, ſed uentura eſſe ſint exiſtimaturi.

Fama ſua.] qui tam miranda ſunt, ut ſemiores ſint iunioribus narraturi. Siue aliquid.] ſiue ego meis illa carminibus illuſtrabo. Vota peritura.] deſiderabunt fruſtra lectores, ut Pompeius uictor futurus ſit. Non tranſmiſſa.] non præterita. Venientia] futura.

Miles ut aduerſo] quo ordine Pompeij acies ſtruxerit narrat. Sed latius apud Appianum & Cæſarẽ leges. Vterq; Italos, in tres acies diuiſos in fronte collocauit modico interuallo inter ſe diſtantes. Supra hos equites per partes cornibus attribuit, quibus ſagittarij, & funditores immiſti erant. Sociorum uerò copias, ueluti ad oſtentationem quandam protulerunt. Radiatus.] repercuſſus à Sole oriente. Lumine.] armorum ſplendore. B

Non temerè immiſſus] ordinatus in aciem phalangem, ut ait Appianus, in medio regebat Scipio Pompeij ſocer. In ſiniſtro cornu Domitius. In dextro Lentulus conſtitit. Afranius & Pompeius exercitus curæ præfuêre, Cæſari duces aderant, Syllæ, Antonius & Brutus, Cæſar ipſe, ut aſſueras legioni, decimæ præſedit Cæſar, duo ſupra 20. millia, militum ſecum habuit, inter quos equites, circa mille annumerantur, Pompeiũ bis totidem ſecuti ſunt. In quibus ſeptem millia equitum fuêre. Qui autem de iis ueriſimiliora loqui exiſtimantur, 70. millia Italorum hoc prælio in unum concurriſſe memorant, qui minorem numerum deſcribunt. 60. millia, quã rem magis extollunt quadringenta millia exitiſſe, aiunt horum ſexcuplum Pompeiũ. Alij tribus ex partibus duat illi aſcribunt. Cornus.] geminus antiquus, quo ſæpe Plinius utitur. Veteres enim hic cornus, & hic genus dicebant. Leotale.] poëta cum Appiano & Plutarcho non cõuenit. Domiti.] L. Domitius in Pompeij caſtris, Cn. uerò in Cæſaris erat. Aduerſo numine.] quia infœlix in prælijs. Frons dextri Martis.] dextrum cornu. Robor.] firmitatem mediam. Denſant.] ſpiſſant. E' terris Cylicum.] Cylices, qui ſub Scipione militabant, in medio erant. Miles in hoc.] militem appellat, ſed certum eſt, cum eo Pompeio imperiũ adæquaſſe, quam primum in Theſſaliam uenit. In orbe Lybico.] in Libya, quo Pharſalicæ reliquiæ ſe recipient. C

Cappadocum.] quorum rex Ariarathes aderat.

Ponticus] ex Ponto regione: Laxus.] habenis, qui laxis loris utitur. Plurima] magnam partem.

Tetrarchæ.] ic Tetrarcha dicitur, qui quartã regni partem obtinet, ut Taxiles, qui princeps Armenos intra Euphratem adduxerat, & Megabates ſupra Armeniam, qui præfectus erat, Artapi regis, & Deiotarus Gallo Græciæ rex. Omnis purpura.] omnis rex. Metonymia. Ferro.] potentia & imperio. Illuc.] in poſtrema ad fluuios acie. Cydones.] hi Cretenſes ſunt, qui Solino auctore primi remis, ſagittisq́ ualuerunt, dicti à Cydone urbe, unde & ſpicula Cydonia dicuntur & mala. Ituræis.] Ituræi populi maleſici in Laodicea apud Libanum

A banum montē auctore Strabone. Indr.] à media acie. Truces Galli] eos intellige, qui cum Roſcilio, & Aegeo Allobrogibus fratribus à Caeſare, ad Pompeium tranſfugerant. In hoſtem ſolitum] in Caeſarē, contra quē pugnare in Gallia ſolebatis. Iberia] Hiſpani. Cetras.] ſcuta lunata. Liuius lib. 28. pelta cetra haud diſſimilis eſt. Eripe uictori] cohortatio, ut omnem exercitum & gentes, de quibus triumphauit in cladem conuertat, ut deſinant Caeſari quibus imperet. Illo forte] dicimus ex Appiano hiſtoriam. Statione.] caſtris. Moturus ſigna.] profecturus frumentum. In camp planos.] ſuperioribus enim diebus, à montis radicibus Pompeij acies non diſceſſerat. Aegre mora] impatientes, & omnia ſubitus. Flagrans.] ardens. Damnare] maledicere, deteſtari. Exiguo tractu] paruo ſpatio quo pugna differebatur. Violentum nefas.] ut ſcelus tardum. Ruina eſt.] calumniatem inſtare, tranſlatio à torrentibus a diſtrijs. Rabies ſu] pugnandi. Languit] refrixit cogitationem periculi & metus. Audax ſpondere.] confidens & uictoriam ſperans. Quam.]
B mentem. Nec ſua fata] quum enim ſuam felicitatem conſiderabat non metuebat, quum Pompeius non ſperabat. Merſa] diſſimulata, uel pulſa. Proſilit.] exoritur. Fiducia.] propoſitum ex ſua fide ſuſceptum.

O' domitor regni] milites diuerſis rationibus excitaturus, & maxime à praemiorū magnitudine, ſi uicerint, & à metu ſuppliciorum ſi fuerint ſuperati, facilem uictoriam pollicetur, exorditurq; à beneuolentia, à perſona militum & ſua. Regni] quod Pompeius parat. Fortuna.] foelicitas. Copia.] facultas. Votis.] nouerit deus pro pugna. Accelerate fatum.] aduocate mortem. In manibus.] in poteſtate. Quantus ſit.] quantuſcunq; ſiue magnus ſiue paruus ſiue foelix.

Promiſſam] eos data fides admonet. Milites enim dextris elatis promiſerant, ſe ultum ire iniurias Caeſaris, & Tribunorum, facturoſq; omnia, & etiam patriam incenſuros. Rubiconis.] fluminis de quo lib. 1. Cuius ſpe.] de uictoria non dubitamus. Veſtros triumphos remeate.] ut triumphi, quos ducere non potuimus, rediret, recuperarentur, & eis poteremur. Haec eadem] lo
C cus ab utili & iocundo. Pignora.] filius. Penates] domos & domeſticos Deos. Et emerito faciat uos Marte colonos.] quae libereabis uos à militia cum praemijs, quae dantur emeritis, hoc eſt ijs, qui militiae tempus, & officium impleuere. Haec fato.] argumentum à ſpe gloriae, & infamiae metu, nam illorum qui uicerint cauſa, quaſi Deis iudicibus probanda uidebitur.

Si pro me.] à maiore ad minus argumentatio. Ferro flammaq; petiſtis] iuſſis in patrium parati elicere & incendere ſi oportuiſſet. Truces] terribiles, & crudeles. Exſoluite gladios culpa] efficite ut dicatur, nos pro iuſtitia dimicuiſſe, & eſt locus à uetu probri.

Eſt pura.] habetur innocens. Mutato iudice] ſi ſub aduerſariis iudicatur, hoc eſt, ſi uicerit aduerſarius.

Non mihi res agitur.] beneuolentiam captat, quod non in inſulam, ſed in militum utilitatem bellum geratur, ipſe enim priuatum, & modeſtum ciuem agere, ſtatuit modò ille praemia conſequantur. Mihi.] ad meam utilitatem. Libera.] non ſubiecta Pompeio.

Componere.] conſtituere. Modicum] temperatum modeſtum, non ambitioſum, non impotentem.

Plebeia.] uili populari. Recuſo eſſe nihil.] patiae fieri, qualiſcunq; etiam eex. Inuidis.] ne ego odio habear. Nec ſtoguiue.] facilem uictoriam de tyronibus, & ignauis fore oſtendit. Gymnaſium.] propriè locus eſt, ubi corpora exercētur dictum; à γυμνάζω, quod eſt exerceo, ſiue à γυμνός, quod eſt nudus, nam expediti & nudi certare, & luctari ſolebant.

Ignauia.] in bellis mollis. Barbarie diſſona.] barbari diuerſarum linguarum. Quare Vegetius ait, Neceſſe eſt tardius ad uictoriam peruenire, qui diſcrepant, ante quam dimicent. Non latura clamorem.] terrendam, & fugituram ſolo clamore exercitus ſui.

Ciuilia pauca] ſuos à paucitate eorum, in quos ſunt purgaturi confirmat. Omnes enim uocant, Pompeium eſſe numero ſuperiores, à qua re trepidationem diminuit.

Paucae manus facient.] pauca multitudines pugnabunt. Magna pars pugnae leuabit his orbem populis.] magna ex parte Romanorū hoſtes Barbari occidentur. Leuabit.] alleuabit tanquam preſſum. Famoſa.] quae famā tantum ualent, non re & uiribus, & ſic dixit famoſa, quae eſt numeroſa. Mundum.] reges & populos. Sitiq; palàm.] contemnit eos aduerſarij, quod de imbellibus triumphauit. Sitiq; palàm.] manifeſtetur. Tot curribus] triumphis. Non eſſe unius triumphi.] non ſufficere uni triumpho noſtro. Armenios ne mouet] id eſt, curant ne Armeni qui Romae praeſunt, & his uerbis ſuos liberat metu oſtendat Barbaros Pompeium adiſſe, & facile fugituros. Nimio ſanguine.] multorum morte. Praeponere magnum.] quod praeponatur Pompeius & regnet. Grauatur dominos.] moleſtè ferunt, & quos nouerunt magis odere.

Sed ne fortuna.] meliori ſe loco, quàm ſit Pompeius eſſe oſtendens ſuos ſibi conciliat, ille enim inimicos ſe credidit, ipſe fortes & ſuae dignitatis amiciſſimos defenſores habet. Meorum] amicorum. Quorum teſtem] quorum toties uirtutem ſpectaui.

Tranſit coelum.] uolat per aëra. Non fallet.] quia noui cuiuſq; uires. Quod ſi ſigna.] ut ex animi affectu uultum componant aſtutè hortatur.

Video fluuioe.] certam ſibi uictoriam pollicetur, ſi rem truci animo geſſerint. Sed me fata morae.] quia promptos cernit, ſe ipſum arguit, cum fortes adhortatione non egeant. Trepido.] dubito. Haud unquam uidi.] à Deorum benignitate locus. Tam prope me.] tam propitios, hi enim qui fauent nobis prope nos eſſe dicuntur, & propitij. Abſumus à notis.] diſtamus à uictoria. Limite.] ſpatio termino. Eg ſum] à ſummorum praemiorum ſpe adhortatio. Quo ne puli.] admiratur Theſſaliae ſitum & poteſtatem.

Quo ſydere uetſo.] quia conuerſatione aut remiſſione planetae. Tantum.] ut ſit rerum dominium ereatura. Theſſalicae urae.] ubi pugnandum eſt.

Caeſareas.] ab incommodis futuris, ſi hoſtis uicerit euitandis argumentatur. Poſitum roſtris.] affixum in ſuggeſto, quod erat in templo cui nomen Roſtra.

Effuſa.] dilaniata. Nefas ſeptorum.] multos reges & dominos, ſua omnia libidine moderaturos.

Septorum.] ſepta dicitur locus tabulis in Campo Martio clauſus, in quo magiſtratus creabantur & ideò per interpretationem inquit. Praelia clauſi camp.] alludens ad quatuor legiones, quae in uilla publica Campi Martij iuſſu Syllae caeſae fuerunt.

Cum duce Syllano.] cum Pompeio, qui Syllanus fuit, & Sylla

it, & Syllæ imitabitur crudelitatem. Veſtri curia.] *Cō-ciliata eſt.* Nam me.] *Confutatio.* Sors quæ ſita manu.] *mors manufacta.* Dij quorum.] *Locus conqueſtionis, qua ſuam clementiam pietatemq́ indicat, & aduerſariorum iram, & crudelitatem ſignificat.* Quorum curas tellus & labor Romanus.] *qui curatis terrena, & Romanum imperiū.* Abduxit ab æthere] *remouit ut non ſolum cœleſtia conſideretis.* Quicunq; non eſt ſeruiturus inuictos.] *& qui ſeruiturus eſt inimicos.* Pampeius.] *Suos irruant, In odium Pompeium adducit quod ſe in ipſos crudeliſsimè geſſerit, quum pugnatum eſt ad caſtellum, cui præerat Torquatus, ut diximus libro ſuperiore.* Virtute uetita moueri] *hoc eſt, quum in anguſto clauſi non poſſetis ueſtram fortitudinem exercere.*

Sanguine.] *cæde.* Vos tamen hoc oro iuuenes] *Quia Romanum eſt parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos. Pertinacibus ueniam dari non oportere, & cedentibus ignoſcendum ſuadet. Fuit autem hoc uſus ſtratagemate in media pugna, quum præcones iuſsit diſcurrere clamando, ut à Romanorum cæde abſtineretur, & ſolum in ſocios ſæuiretur.* Eſto ciuis.] *habeatur pro amico, dum micant tela, dum micando emittunt & exercent.*

In fronte aduerſa] *in facie hoſtili.* Commoueant.] *inſtigent.* Turbate uultus uerendos gladio.] *ferite faciem uenerandorum patrum.*

In pectora cognata.] *in fratres & propinquos.*

Pignus.] *propinquum & affinem, aut charum.* Imperat iugulum hoſtis, ignoti tanquam ſcelus] *ea atrocitate hoſtem ignotum inuadat qua inuaderet neceſſarium & cognatum.* Vallum.] *adhuc caſtra egreſsi non erant.* Ruina.] *aggeris.* Non ſparſa.] *non diſsipata, ſed ordinibus integris.* Parcite ne caſtris] *nolite caſtris hoſtium abſtinere.* Tenderis.] *tentoria affigetis.* Acies.] *hoſtiles.* Vix cuncta locuto.] *Cum uix perorasſet.* Quemq; ſuum munus trahit] *ſuum officium quiſque abiuit.* Sumpta cereſq;] *corpus prandio curauerunt, quod facere conſueuerunt, autore Vegetio, ut alacriores redderentur, ut & longiore conflictu, non fatigarentur inedia.*

Præſagia.] *prædiuinationes auguria, quæ Cæſar dixerat.* Nullo ordine.] *Imò ſtruxit acies Cæſar, aderātq́ ei duces Sylla Antonius Brutus, & ipſa decima legioni præſedit, ut diximus ex Appiano.*

Soceros] *inimicos Pompeij, qualis ipſe.* Petentes rēgna.] *Romanum imperium affectantes.* In Marte.] *in acie.* Vt.] *poſtquam.* In rectum.] *ex oppoſito è regione contra ſe.* Gelato] *formidoloſo.*

Omen.] *malum augurium.* Premit metus.] *diſsimulat metuere.* Per agmen.] *per exercitum.*

Quem flagitas.] *uaria adhortatione milites excitat. & ob iuſtam cauſam de dijs bene ſperandum cenſet. Inde facilem uictoriam fore oſtendit, à maiore copiarum numero, & uirorum auctoritate. Viituriq; pelaga per commiſerationem.* Adeſt finis] *ſi fortiter pugnaueritis.* Extremum ferri ſupereſt opus] *ſolum prælium reſtat, nam in rebus reliquis ſumus ſuperiores.*

Trahit.] *in periculum rapit.* Thalamos.] *uxores.*

Sobolem] *filios.* Pignora.] *conſanguineos neceſſarios, & chariſsimos, ut paulò pòſt.* Si quis poſt pignora tanta. Medio.] *cōmunem, & non niſi pugnando potiri poſſumus.* Secundos] *propitios fauenter.*

Melios. *iuſta.* Regent.] *dirigent tela, ut Paridis in Achillem.* Sancire.] *firmare leges.* Hoc ſanguine.] *morte Cæſaris* Si ſocero.] *confirmat quod dixit argutiſsima coniectura, ex qua conficit ſyllogiſmum.* A

Fatis.] *ex ordine fatali & naturali morte, quia ſum ſenex.* Non iratorum.] *ſed benignorum & fauentium.* Pompeium.] *Emphaticè dixit, nam eſt ſolitus, extinguere bella ciuilia, & duces eorum, ut Perpennam, Carbonem, Sertorium.* Quem uincere poſſent.] *à ſua diligentia, & ſociorum auctoritate argumentatur.*

Contulimus.] *in unum adduximus.* Clari uiri.] *ut reges tetrarchæ.* Dinaſtæ.] *id eſt potentes.* Sacra imagine] *uenerābili exemplo & apparentia.*

Reduces.] *in uitam reuocatos.* Vouentes caput fatale.] *qui pro repub. ſe deuouerant.* Hinc flarent.] *hinc fauerent nobis.* Coactæ.] *coadunatæ.* Exciuere tantas manus.] *emiſêre ad præliandum, quot alias nunquam.* Quicquid hominum.] *quotcunq; homines continemur inter meridiem, & extremum ſeptentrionem, hoc eſt, in hac temperata zona pugnamus.*

Sumus ſub Noton & Borean.] *ſub meridiem & ſeptentrionem* Comprenſum limite.] *quod comprenditur, & terminatur extrema parte Zodiaci, hoc eſt, tropico Cancri, & circulo Arctico. Circulum enim ſigniferum Zodiacum dicimus.* Non ne.] *facilè ſe obruere, & circumuenire Cæſarem poſſe oſtendit.* B

Cornibus.] *aciebus extremis.* Paucas uictoria dextras exigit.] *ſat ſunt ad uictoriam pauci fortiſsimè dimicantes ſic ſuprà* Ciuilia pauca bella manus facient. Non ſufficit.] *non poteſt omnes noſtros exercere ad ſuos conficiendum.* Credite.] *à pietate & miſeratione mouere animos irritareq́ ſtudet.*

E ſummis mœnibus] *è tectis, è feneſtris.* Senatum grandæuum] *ſenatores ſenes.* Vetitumq; ætate.] *qui militare non poteſt.* Occurrere.] *occurrendo precari.*

Metuentem domini.] *quæ metuit libertatem amittere, & Cæſari ſubiugari.* Populum futurum] *minores qui ſunt futuri ſerui ſi fortiter non pugnaueritis.*

Hæc turba.] *minores.* Hæc.] *præſens populus.* Si quis] *commiſeratio, qua exponit euentura, ſibi incommoda præter dignitatemq́.* Tanta pignora.] *tam magnas & urgentes caſus, & tot nobis clariſsima.*

Velut ſterer ante pedes] *proſternerer me, & in genua ad miſericordiam excitandam erigerem.* Ludibrium.] C *irriſio.* Pudor.] *infamia ueſtra ex ignauia.* Deprecor fata.] *auerta, repello infœlicitatem.* Turpes annos extremi cardinis.] *infamem uitam ultimæ ætatis meæ. extremus enim uitæ, cardo eſt ſenectus, in qua ultima ætas ſe uertit.* Flagrant.] *excitantur ardent.* Voce.] *oratione.* Virtus erigitur.] *magnanimi euadunt.*

Si.] *quamuis.* Placuit mori] *conſtituit uelle mori, pro dignitate patriæ, Pompeijq́ defendenda.* Si.] *quia*

Concurrunt.] *cōcurrere incipiunt.* Vtrinq;] *à Cæſaris & Pompeij caſtris.* Pari.] *concitato.* Hos.] *Pompeianos.* Irarum.] *Cæſaris, quem metuebant.* Illos] *Cæſarianos.* Hæ facient.] *conqueſtio, & deploratio futuræ calamitatis.* Facient.] *extinguent tantum hominum, quantū ætas futura non poterit reparare, etiam ſi in pace perpetua uixerit.* Non expleat.] *cōpleat & reparet.* Vt.] *quamuis.* Vacet à ferro.] *uiuat in pace.*

Iſte Mars.] *iſtud præliū.* Futuras.] *ceciderūt enim ex quibus erant innumeri alij orituri.* Aeui uenientis.] *futuræ ætatis.* Erepto natale.] *ſubtracta natiuitate.*

Feret.]

A Feret.] *auferret.* Nomen Latinum.] *numeroſi milites populorum Latinorum.* Fabula.] *quia non crederetur Latium adeò populoſum fuiſſe.* Gabios.] *Gabij in Præneſtina uia ſiti ubi Lathomiæ ſunt pluſquam reliquæ lapides Romæ ſuppeditantes diſtant Roma & præneſte ex æquo ſtadia centum* Veios.] *Veij oppidum in Hetruria ad uiceſimum ab urbe lapidem uicinumq; Fidenatibus.* Choramis] *oppidum in Latio quod à Chora fratre Tyburti conditum eſt ad ſiniſtram uiæ Appiæ non longè à Velitris.* Albanos lares.] *Albam ipſam quæ deleta eſt.* Laurentinos] *Laurentum oppidum in Latio, Latini regia.* Rus uacuum.] *inhabitatum, & eſt appoſitio.* Nocte coacta.] *qua ipſe cogitur ire ad ſacra. quæ illic ſiunt Ioui Albano in Latinis ferijs ex ueteri Numæ Pompilij inſtituto.* Iuſſiſſe.] *quod iuſſeris.* Non carpſit.] *non inuenit hæc oppida.*

Edax.] *conſumptrix rerum & quæ aufert omnia.* Monumenta putria.] *ueſtigia & reliquias ſolutas & lapſas.* Crimen ciuile.] *culpam belli ciuilis.* Quo] *in quam miſeram ſortem recidimus, ut nec urbes explere, nec agros colere ualeamus.* Vos urbs.] *ſola Roma.*
B Iuncto foſſore.] *uicino & non longè ab urbibus diſſidente agricola: ſed colente in proximo placet etiam legatur uincto, quoniam pauci & cathenati Ergaſtuli facti ſunt ad colendum agros, quibus alantur populi.* Putris] *corrupta, iam iam lapſura.* Tectis auitis] *ædificijs auorum.* Ruitura in nullos.] *quia uacua.* Mundi fæce.] *omnium colluuie gentium quod queritur & Iuuenalis Non poſſum ferre Quirites Græcam urbem quamuis, quota portio fecis Achææ iampridem Syrus in Tybrim defluxit Orontes.* Eo clade] *de tanta clade affecimus, ut bella ciuilia iam geri non poſſint.* Pharſalia] *cæde Pharſalica.* Cannæ] *uicus in Apulia apud quem cæſa ſunt ab Hannibale quadraginta millia Romanorum.* Feralia nomina] *nomen Funeſtum, & clade inſignitum.* Cedant] *quia plures in Pharſalia ceciderunt.* Allia] *fluuius, qui in Cruſtuminis, ut ait Liuius montibus oritur, diſtat ab urbe Roma ad 11. lapidem uia Salaria, apud quē Romani à Gallis duce Brenno ſunt fuſi & mox capta Roma.* Faſti] *libris quib. anni deſcriptio continetur. & Alienſis Cannenſiſq; dies.* Dies religioſos & Alienſem conſtituere trib. mil. cunſulari
C *poteſtate, ut habet Liuius lib 6. Tum de rebus religioſis agitari cœptum diemq; ad 15. Calendas ſextiles duplici clade inſignem, quo die ad Cremeram Fabij cæſi, quo deinde ad aliam cum exitio urbis fœde pugnatum à poſteriori clade Alienſem appellarunt, inſignemq; rei nullius publicæ priuatimq; agendæ fecerunt.* Signauit.] *annotauit in Faſtis.* Voluit neſcire.] *non ſignauit, ut à minoribus ignoraretur.* Proh triſtia fata] *deplorat poëta tot uiros illic ceſidiſſe, quot ſatis fuiſſent ad reparandam calamitatem, quam affert peſtilentia fames incendiū & terræmotus.* Explere] *reparare.* Iracto] *regione uel attractione tetri odoris.* Tremores longos.] *in præceps terræmotus diuturnus urbes plenas hominib.* Vndiq;] *ex omni parte mundi.* Eripiens munera uitæ.] *ſubtrahēs, eos qui intra multos annos nati ſunt.* Explicat] *in pugna extendit.* Quam magna cadas] *ex populis enim & regibus cæſis Romanæ potentiæ indicatur.* Quomodo latius.] *fortuna Romana quò maior fuit eò breuior.* Omne tibi bellum.] *ſeruus eſt ex omnibus bellis quæ geſſiſti, ſemper eſt auctum imperium*

tuum quod nunc euertit Pharſalia. Dedit.] *æquales ſunt.* Omnibus annis.] *ex quo primum condita eſt.* In geminum axem.] *in Septentrionem & Meridiem.*

Haud multum terræ Eoæ.] *hoc propter Parthos dicit quos Romani bello non domuerant.* Nox] *Occidens.* Tota dies.] *Oriens totus & quicquid eſt ad Occidentem uſque.* Tibi curreret] *circa tua uerteretur.* Errantes ſtellæ.] *Quinq; planetæ dicuntur errantes propter uagos, quos habent curſus ut Saturnus, Iuppiter, Mars, Mercurius, Venus.* Dies Emathiæ] *huius prælij dies.* Per omnibus annis] *Qui tantum damnum attulit, quantum utilitatis omnes anni ſuperiores.* Tulit uerſo fata.] *immuit imperium & ſeruitutem.* Faſces Latinos] *Romanos conſules & imperium.* Nec conſul ducat In urbe Dacas.] *id eſt, ut conſules non conſtituant urbes Dacis & Scythis, & eos legibus traditis errare prohibeant.* Daci.] *populi qui ad Germaniam & fontes Hiſtri uergunt, olim Dai appellabantur, auctore Strabone.* In mœnia.] *in urbes.* Soccinctus] *ueſte collecta expeditus ad urbem Sarmathes Scythiæ populis deſignādam.* Preſſum aratrum.] *aret uacca & tauro iunctis.* Quod ſemper ſaluas.] *Quod non ulcæris Parthos qui Craſſo & Antonio ſigna eripuerunt. & Craſſos cum undecim legionibus ceciderunt.* Quod fugiens] *& quod libertas ad remoti, simat gentes profecta nunquam Romam ſit reuerſura.* Tygrim.] *Armeniæ fluuius.* Rhenum.] *Germaniæ.* Iugulo.] *morte noſtra. nam detectas conurationes tyranni ulciſcuntur & extinguunt.* Iugulus autem eſt ut duplex in colli pectoriſq; iunctura. Germanum bonum.] *quo Germani & Scythæ fruuntur.* Vellem populis.] *Vtinam Roma non claruiſſet & ex quo fuit condita ad hunc uſque diem ſeruiſſet.* Noſtris.] *Italis & Hiſpanis* Luco iotami] *Aſylo quod in Palatini montis ualle damnatis infamibusq; confugiū tutum aperuit.* Lenonis uolturis.] *Siniſtro augurio nultuum. Nam orta inter Romulum & Remum fratres de nomine urbi imponēdo diſſenſione Remus Palatinum ad auſpicandum aſcendit ille Auentinum: hic ſex uultures prior, ille poſtea 12 uidit.* Ruinæ.] *cladem.* De Brutis.] *De Iunio Bruto qui eiectis regib. Romam liberam fecit: nam nunc non eſſet nobis tyrannis moleſta.* Quid tempora legum] *quid prodeſt tam diu ſeruaſſe leges & uixiſſe liberè ſub conſulibus à quorum nominibus annos ſignamus.* Medi] *populi in Oriente. qui Aſſyriorum regnum quod quingentis annis tenuerant, ſuſtulerunt, tandemq; Cyaxarem inſignem Iuſtitia regem conſtituerunt.* Qui ferunt regna.] *qui ſeruiunt regibus.* Nobis] *in noſtrum fauorem.* Sunt nobis.] *præ dolore & rei indignitate poëta ut demens & cæcus deos non eſſe nec humana curare ex Epicureorum ſententia dixit idq; argumenta iniuſtitiæ ſuæ oſtendit.* Fulmina.] *quibus Cæſarem ferire poſſit* Pholoen.] *Arcadiæ montem & oppidum Lapythaū.* Oethen.] *montem Theſſaliæ.* Peret ignibus.] *fulminabit.* Rhodopes,] *montis in Thracia.* Maiores] *altas, eminentes.* Caſsius] *qui cum Bruto in Cæſarem coniurauit, iuſtitia pietateq; motus.* Eſtq; maior læuis contemptus, quàm ſi legeris caſus. Potius.] *quàm tu qui Deus eſt.* Hoc caput.] *Cæſarem.* Aſtra Thyeſtæ.] *cum uideret ſcelus, quod Atreus in Thyeſtem fratrem parauerat; nam liberos ei epulādos appoſuerat reuocato*

5

uocato ſole in Orientem ſtellatum munda induxit. Aſtra.] *noctem.* Thyeſtæ.] Cœne *Thyeſtæ.* Argos.] *oppidum in Achaia.* Ille dabit diem Theſſaliæ.] *non inuoluet tenebris Theſſaliam quæ ſuſtinet multos illorum ſimiles in crudelitate fratrum patrumq́, uidelicet gladijs fratrum & filiorum.*

Cladis tamen hoiue.] *Ironia in Iouem qui paſſus ſit immaniſſimum hominem haberi pro Deo.* Quantam.] *quam magnam.* Numina.] *quæ nulla ſunt, nec curant terras.* Diuos.] *homines deorum honore affectos ut Iulium & Auguſtum qui in deos relati ſunt.*

Pares ſuperis.] *æquales dijs.* Ornabat fulminibus & aſtris.] *Alludit ad imaginem Cæſaris quæ cum fulminibus & radijs effingebatur, ſtella capiti ſuper addita, quod poſt eius mortem continuis diebus, ut tradit Suetonius apparuiſſet, exiſtimataq́ eſſet Cæſaris anima.* Manes.] *inferum Cæſarem.* Per umbras.] *per animam Cæſaris & Auguſti quæ in Tartaro cruciantur.* In templis.] *in locis ſacris dicatis ſuperis, Horatius de Auguſto ait præſenti tibi maturos largimur honores Iurandasq́ tuum per nomen ponimus aras.*

Vt rapido.] *Ad hiſtoriam redit poëta, inquit acies quum primum uicinæ fuêre obſtupuiſſe: nec auſas fuiſſe tela immittere.* Parua tellure dirempti.] *diuiſi paruo ſpatio.* Conſumpſere.] *percurrere exercitus.* Morantem ſuprema fati.] *retinentem mortem in moram* Quo cadant.] *in quos emittant.*

Aut quæ.] *uidelicet tela.* Fata.] *mortem.* Monſtra.] *crudeles cædes.* Frontibus aduerſis.] *in acie Pompeij.* Nec libuit mutare locum] *potuerant enim paulò ſuprà infra'ue ſe transferre ne cum illis concurrerent.* Tamen omnia torpor.] *tamen omnes exanimati pigriq́ euaſêre. Torpedo piſcis eſt, qui quum tangitur pigritiam affert: idem ſit Torpor & Torpeo.* Coit.] *aſtringitur reſpectum pietatis & metus.* Parata.] *ut emitterentur.*

Tenſis.] *ſublatis, extenſis.* Dij tibi non mortem.] *Imprecatur Craſtino qui pugnam incepit æternam ſceleris conſcientiam & memoriam quæ ipſum diſcruciet. Erat hic Craſtinus euocatus in exercitu Cæſaris qui cohortatis manipularibus ſuis, ut ſe ſequerentur reſpiciens ad Cæſarem, faciam inquit hodie imperator ut aut uiuo mihi, aut mortuo gratias agas, hæc quum dixiſſet primus ex dextro cornu prorupit.*

Senſum.] *ut non moriatur poſt mortem animus tuus.* Teuceet.] *non immitteret & eſt acerrima increpatio.* Pilos] *quaſi ſæuior Cæſariana.* Lituos] *tu bis inflexis, colliſus & tanquam appreſſus.*

Claſsica concentus.] *cornuum & rectarum tubarum* Tendit.] *implet ut tendunt uela noti.* Irrupit.] *peruenit ad cœli concauitatem, hyperbolicè, ad quam nubes peruenire non poſſunt, nec tonitrus durare.* Excepit clamorem.] *Echo reddita eſt.* Geminare] *nam ex Hæmo uox ædita aliam ex prælio excitauit.* Age.] *repræſentat.* Pangea] Pangei montis in Thracia. Reſultant.] *reſonant.* Expauere] *pugnantes ipſi.* Meſsile.] *tela.* Votis diuerſis.] *alij enim cædem facere, alij terram ferire optabant.* Rapit omnia caſus.] *Caſu enim aut faciebant, aut non faciebant cædem.* Quota.] *minima.* Exacta.] *perfecta.* Pompeij] *Pompeius ut ait Cæſar ſuis prædixerat, ne Cæſaris impetum exciperent, ne ſe loco mouerent, aciemq́ eius diſtrahi paterentur diſperſas adorirentur.* A Noſtri.] *aduertenter non occurri à Pompeianis curſum repreſſerunt, & ad medium ferè ſpatium conſtiterunt, & paulò pòſt renouato curſu pila miſerunt celeriterq́ gladios ſtrinxerunt. Pompeiani tela miſſa excepere & impetum legionum tulerunt, & ordines conſeruauerunt, pilisq́ miſsis ad gladios redierunt, eodem equites tempore à ſiniſtro Pompeij cornu intenti procurrerunt. Quorum impetum Cæſaris equitatus non tulit: ſed paulum loco motus ceſsit, illi acrius inſtabant, ſeq́ turmatim explicare & aciem à latere circuire cœperunt. Quod ubi Cæſar animaduertit quartæ aciei quam inſtituerat ex cohortium numero dedit ſignum. Illi tanta ui in Pompeij equites impetum fecerunt: ut eorum nemo conſiſteret: ſed mutati in fugam monteq́ altiſsimos peterent, quibus ſubmotis omnes ſagittarij funditoresq́ deſtituti inermes ſine præſidio interfecti ſunt.*

Stipata.] *denſata, ſpiſſa.* Ionxerat arma.] *Clypeos.* Nexis umbonibus.] *hoc eſt, facta teſtudine.* Conſtiterat.] *firma erat.* Compreſſa.] *ſtricta.* Veſanum] *furens.* In cuneos.] *in Pompeianas turmas.* Lorica torta.] *Hypallage, hoc eſt, Lorica grauis opponit tortas cathenas.* B Cathenas.] *Hamos ex quibus conſtat Lorica* Hac quoque.] *per Thoracem etiam peruentum eſt ad uiſcera.* Eſt extremum.] *ultima pars et intima, perforatis enim armis in corpus quod eſt poſt arma telum perueniebat.* Vna acies.] *ſola Pompeiana.* Patitur.] *cæditur.* Altera gerit.] *Cæſaris acies uulnera infert & cædit.* Inde.] *à Pompeianis.* Frigidus.] *non uulnerans.* Calet.] *quando enſis exercetur ictibus concaleſcit.*

Nec fortuna.] *fortuna inquit, non fuit lenta ad parandam uictoriam Cæſari.* Abſtulit ruinas] *amouit & euertit pugnantes morte præcipiti.* Vt primum.] *præualentes Pompei milites legionem decimam circundare feſtinant ſigno à Cæſare edito qui in ſubſidijs conſtiterant accurrunt, & ad equites delati arectis pilis feſſorum facies inuadunt. Illi hoſtium audaciam plagasq́ in os illatas non ferentes fugam capeſſunt. Pulſis Pompei equitibus eo loci Cæſaris equites inuadunt circundantq́. Quod aduertens Pompeius peditibus edicit ne ſe ulterius in eos uertant, neque à Phalange longius excurrant, aut telis comminus utantur: ſed eminus emiſsis hoſtem repellant.* C Deduxit cornua.] *extendit latera.* Leuis armatura.] *id eſt, equites leuis armaturæ qui uelites dicuntur, continet autem Manipulus leuis uicenos milites & aliam turbam ſcutatorum. Leues qui haſtam tantum geſaq́ gererent uocabantur, hæc prima frons in acie florem iuuenum pubeſcentium ad militiam habebat. Robuſtior inde ætas totidem manipulorũ quibus principibus eſt nomen ut Liuius ait, & de ijs poëta intelligit* Inde.] *ab aliquibus.* Glandes] *pilæ plumbeæ glandium formam quæ è fundis emittebantur.* Solutæ.] *liquefactæ.* Calido.] *concaleſcunt enim ipſo curſu.* Tunc & Ituræi.] *decima legio aſsiſtente Cæſare leuam Pompeij. aciem ab equitibus deſtitutam percurrit & latera eius omni ex parte immobilis telis confodit quoad in fugam uertit ſociorum Pompeian. copiæ uelut certaminis huius ſpectatores quidam acierum ordinem formidine metuq́ repleuerant.* Nunc Cæſ.] *caſtra ob admirationem aggredi auſæ paucis quibuſdam ueteranis aſſeruantibus nihil aliud, quàm ſtantes trepidabant.*

A *dabant.* Sed] *cum fruſtra Pomp. acies hoſtibus cedere, & iam moueri impluatiq́; cœpiſſet. Socij omnes in fugam uerſi, nullo ordine clamare occipiunt, Superati ſumus. Deinde tabernacula eorum ac caſtra ueluti aliena inuadentes diripientesq́; quocunque licuit uariè ſpargunt. Reliqua Italorum acies pedem retrahebat.* Ituræi.] *in Laodicea apud montem Libanum populi.* Nuſquam texere] *direxere in nullum.* Inde.] *ex aëre.* Mortes.] *id eſt, ſagittæ mortiferæ.*

Calybem extremum.] *ferrum peregrinum.* Nullo crimine ſcelera] *quia non uulnerabant ciues ſuos.* Stetit imbre coactum circa plia nefas.] *cædes ciuium à ſolis Romanis eſt facta.* Coactum.] *cumulatum.*

Nox conſerta telis.] *umbra denſa ex uolantibus telis & ſuſpenſis cauſabatur.* Prima frons.] *prima pars acierum.* Laberet incurſu.] *inclinaret & fugaretur impetu Pompeio.* Tenet cohortes.] *equites decimæ legionis.* In latus belli.] *in latera acierum hoſtilium.* Cornibus] *ordine extremo.* Vagus.] *diſcurrens ad Cæſarem includendum.* Immemores.] *Barbari Pompeiani obliti, quid eſſet in pugna agendum.*

Timendi.] *ſpernendi, quia fugere non pudebat.*
B Fecere palam.] *apertè oſtenderunt, quòd bella ciuilia non bene defenduntur à barbaris.*

Vt primum] *conantibus Pompeia Cæſaris aciem circumuenire. Cæſar ſtantibus aciebus à tergo ipſarum ex obliquo circumeuntes cohortes emiſit tanto impetu ut coacti ſunt illi refugere.* Sonipes.] *Metonymia, id eſt, eques Pomp.* Regentis] *equitis.* Effuſi in caput.] *nam erigentes ſe equi, ſeſſores à tergo excutiebant, qui cadebant in caput.* Ceſſit campis.] *fugit.* Glomerata pubes] *ipſi Glomerati.* Ruit cum impetu] *fugit.* Perdidit modum.] *ſine modeſtia facta eſt.* Hinc.] *ex parte Pompeij.* Hæc acies.] *Cæſariana.* Inde] *ex Pompeiana.* Vtinam.] *apoſtrophe ad Pharſaliam de uaſta cæde.* Maculentur.] *inquinentur maculentur.* Hic numerus.] *barbarorum.* Veſtiat] *ſpargat, tegat.* Parce iſtis] *ſerua barbaros qui caſu Rom. futuri ſunt ciues Romanus'q́; populus.* Galatæ] *populi ſunt in Aſia iuxta Paphlagoniam auctore Strabone, in ea regione quæ nũc Galatia eſt, & Gallogræcia dicitur, ſic appellata à Galatis Gallis, qui ea loca occupauêre. ut ait quinto & uiceſimo*
C *lib. Iuſtinus.* Galli.] *qui tranſfugerant à Cæſ. ad Pompeiũ.* Iberi.] *Hiſpani, qui habitant in extremo Occidente.* Armenij] *qui in Pompeij auxilium uenerãt.* Poſt bella ciuilia.] *ubi innumeri Romani peribunt.*

. Hic populus.] *Barbaræ nationes.* Semel ortus] *quam primi metuere fugereq́; cœperunt, reliqui idem fecerunt.* Pro Cæſare.] *in auxilium Cæſaris.* Venit omnis.] *eodem impetu cohortes Cæſaris ſiniſtrum cornu Pompeia oppugnantes circumuenerunt Pompei & à tergo ſunt adorti et Cæſar tertiã aciẽ quæ quieta fuerat procedere iuſſit. ita cum recentiores atque integri defeſſis ſuccesſiſſent alij autem à tergo adorirentur, ſuſtinere Pompeiani non potuerunt, atq; uniuerſi terga uerterunt. Pompeius ut equitatũ uidit pulſum, acie exceſſit & in caſtra equo ſe contulit, & centurionibus quos in ſtatione poſuerat clarè ut milites exaudirent: Tuemini caſtra, inquit & defendite diligenter. Si quid durius acciderit: Ego reliquas portas circumeo. His dictis in prætorium ſe contulit. Cæſar uerò quanquam milites eſſent ad meridiem iam pugnando defeſſi, caſtris tamen poſtri conſtitute, facto impetu, Pompeiani potius de fuga quàm de defenſione caſtrorum ſocij non multò pòſt inde fugati ſunt.*

Ad robur] *ad firmiſſimas turmas, ut ad primipilos uexilla & triarios.*

Quod] *bellum.* Perfuderat] *ſparſerat multiplici certamine.* Hic.] *hac in pugna.* Conſtitit.] *pugnatum eſt acrius quia non fugiebant.* Hæſit] *firmata eſt.* Non illic ionæ coſque colũctu.] *Barbari inquit, illic non erant.* Rogatæ] *à Pompeio, ſed ſi togatæ legeris, hoc eſt Romani, illudq́; quia interpretaberis: ut apud Ouid. in Faſtis Nataq́; de flamma corpora nulla uides Et Cicer. non ſolum nobis nati ſumus, ortusq́; noſtri partem patria uendicat.* Fratres] *ciues Romanos.* Hic.] *hac in pugna, & eſt acris deſcriptio.* Hanc fugè mens.] *dehortatur ſe poëta à ſingulorum cædibus deſcribendis, ne futura ætas tantorum malorum auctore ſe diſcat.* Pereant hæ lachrymæ.] *non deploremus, non conqueramur, non utamur hac pietate.*

Quicquid.] *omne ſcelus & monſtrum quod egiſti tacebo.* Hic Cæſar.] *Cæſar inquit incitamentum, & cauſa crudelitatis circuiens ſuos unumquemque adhortatur.* Is uagus] *circuit agmina.* Flagrantibus.] *furentibus in bello.* Ignes.] *ardores & ſtimulos.* Conſpicit & gladios.] *animaduertit quo animo, quibus uiribus quo ualtu quiſque pugnaret.* Mucrone.] *cuſpide.* Quæ manus tetrat] *quippe & tum dè feriat.* Contenta.] *directa & intenta in hoſtem uel contempta ſpreta tanquam ſua non ſint.* Quis præſtet bella iubenti.] *quis iuſſu non uoluntate pugnet.* Mutet uultum.] *præ miſeratione & dolore.* Obit] *circundat.* Vulnera multum.] *eo in tuos benignitatis officio utebatur, ut ſauciorum uulnera colligaret.* Bellona.] *quæ eſt belli furor.* Flagellũ.] *quod in manu tenere fingitur, & eo pugnantes cædere.* Biſtonas] *Thraces.* Sæua uerbere.] *quo Mars pugnantes percutit.* Turbatus.] *territus nam Egidis aſpectu Martis & Bellonæ equi terrentur.*

Egide.] *Thorace, in quo eſt Meduſæ caput.* Nox.] *confuſio.* Et pondere lapſi pectoris] *ſonabant arma cadentium pectore repercuſſa.* Confracti.] *ex colliſione rupti.* Subijcit] *ſubminiſtrat quibus deerant.* Contundere.] *ferire.* Voltus] *hoſtiles.* Promouet] *impellit, urget.* Excitat ceſſantes.] *ſollicitãs ſequet icta haſtæ, quæ ferro eſt uacua.* In plebem ire.] *in plebeios pugnare.* Senatum.] *Senatores.* Qui ſit cruor imperij.] *morte quorum poſſit Romanum imperium aſſequi & opprimere.* Quæ uiſcera regum.] *qui regibus chariſsimi Iuuenalis uiſcera magnarum domuum.* Libertas] *libertatis defenſores.* Nobilitas.] *patritij & Senatores.* Secundo ordine.] *equitibus, populus enim Romanus in tres partes diuiſus eſt, in patritios, equites, & plebeios.* Corpora.] *grandiorum ſenatorum & equitum, quæ nobiliora erant & ideo ueneranda.* Cædunt] *occidunt.* Lepidos.] *nobiles uiros, Lepidus dicitur is in quo lepôris, id eſt uenuſtatis eſt plurimum: aut qui pollitus eſt ut λέπις, id eſt, lamina Donatus eſt auctor.* Coruinos.] *qui cognomen traxêre à Valerio Coruino qui Gallum prouocantem corui ora hoſtis & oculos infeſtantis auxilio ſingulari prælio interemit.* Torquatis] *Torquati ab eo T. Manlio primum denominati ſunt qui*

torquem Gallo prouocanti ademit. Regnat.] *principium.* Summos hominum] *reges.* Te.] *appoſitio.* Illic.] *inter hos inquit erat Brutus caſsidem plebeam indutus, ne noſceretur & poſſet Caſarē inuadere tutius: ſed id facere non potuit. Hic autem cum iam fracti eſſent Pompeiani Pompeiuſq; fugeret per paludem noctu euaſit, Lariſſamq; ſe recepit ut ſcribit Plutarchus. Eiuſque ſalute Caſar latatus eum ad ſe uenire iuſsiſſet, & menſam ei dedit, & honoribus eſt perſecutus, ab eoq; intellexit, quo Pompeio fugere conſtituiſſet.* Illic.] *inter Pompeianos.* Decus imperij.] *ideo decus & ſpem ipſum appellat, quoniā hic M Brutus una cum Coſilo paucos poſt annos Caſarem interemit.* Tanti generis.] *ortus enim erat à Iunio Bruto qui Tarquinium regem eiecit & interemit.* Necne.] *ad Caſarem occidendum.* Theſſalia periture tua.] *in qua pugnabis iterum contra Auguſtum & morieris, noli tibi nunc mortem accelerare.* Ante.] *quàm tempus poſtulet.* Philippi.] *oppidum & campi in Thracia ſunt tamen qui uoluerunt in Theſſalia eſſe propter uicinitatem.* Fatalis.] *in quibus es periturus.*

Admoneris.] *propinquos feceris.* Intentus Iugulo.] *conans occidere.* Iſtic.] *in Pharſalia.* Nondum attigit arcem.] *nondum perpetuus Dictator eſt factus, nōdum rerum potitus eſt euerſo iure Caſ.* Nondum egreſſus.] *qui nondum ſuperauit.* Culmen.] *id eſt, ſummam poteſtatem Roman. Imperij. quod toti orbi dominatur.* Tam nobile lethum.] *Honeſtè mors Bruti nūc in Theſſalia occubuiſſet. Sed quia in Senatu ob eo occiſus turpiter perijt.* Victima.] *hoſtia pro publico ſolute à Bruto mactata.* Omne decus.] *omnes nobiles.* Patricium cadauer.] *Synecdoche.*

Plebe non miſta.] *ſeparati enim erāt à plebeis Patritij, qui circa Pompeiū pugnabant.* Mors tamen eminuit.] *excellentior tamen inter caſos fuit domitus.* Eminuit.] *conſpicua fuit.* Domiti] *apocope, pro Domitij qui fuerat ad Corfinium à Caſare dimiſſus & ad Maſsiliam ſuperatus.* Pugnatus,] *fortis.* Omnes clades.] *omnia mortis genera, omnesq; pugnaſ.* Nuſquam Magni fortuna.] *nullibi uicti ſunt ſine Domitio Pompeiani.* Salua libertate.] *liber adhuc & antequam libertas publica perijſſet.* Secunda uenia.] *prima enim Corfinij conſecutus ab eo audierat. Viue licet nolis & noſtro munere dixit, Cerne diem.* Gaudet.] *quòd moriretur ne uita iterum donaretur.* Soluentem membra.] *Domitium pereuntem & extendentem membra.* Increpitans.] *inclamans.* Succeſſor.] *qui fueras deſignatus ut mihi in Gallia ſuccederes.* Spiritus pulſans pectora.] *anima pulmonem commouens illi ſat fuit in uerba enuncianda.* Reſoluit.] *loquens apparuit.* Non te funeſta.] *Antequam uictor ſis & dum euentus belli eſt dubius, & tu es Pompeio inferior, tranquillo animo è uita decedo praſertim quia liber.* Non potitum] *qui non es conſecutus.* Funeſta mercede] *pramio funereo. nam nondum uiciſti, adhuc uiuit Pompeius.* Sed dubium.] *quia es incertus an uincas, pereo libenter ſub duce Pompeio.*

Subactum.] *uictum.* Dararum pœnæ.] *paſſurum.* Denſæ tenebræ.] *morientium oculis tenebra oboriuntur, ut libro tertio, Mortiſq; illas putat eſſe tenebras. Virg. In aternam clauduntur lumina noctem.* Impediſſe pudet.] *in totius humani generis calamitate compluriumorum mortem deflere pudet & uulnerum* A *diuerſitates explicare non uacat. Cecidere hoc in pralio ab utroque parte, Italorum quidem (non enim ſociorum copia ob multitudinem contemptumq; numerabantur) è Caſaris primum exercitu turmarū ductores triginta Sarmata ducenti: ut alij ſcripſēre mille & ducenti ex Pompeij partibus, Senatores decem quos inter Domitius fuit, equeſtris ordinis ad quadraginta ex illuſtrioribus ex reliquo autem exercitu qui rem in maius extollunt quinque ſupra uiginti millia cecidiſſe aiunt. Caterum Aſinius Pollio qui ſub Caſare ea in pugna militauit ſex millia ex Pompeij exercitu perijſſe ſolum ſcribit ut refert Appianus. Caſar uerò ait non amplius ducentos in eo ſe pralio deſideraſſe & Centuriones circiter 30 Ex Pompeij exercitu millia undecim cecidiſſe, in deditionem ueniſſe amplius millia quatuor & uiginti.* Viſcera] *corpus.* Vitalia.] *Epar, cerebrum cor.* Ore quis aduerſo.] *quis enſe ori immiſſo perierit.*

Corruat ictu] *ſtatim ut percuſſus eſt cadat.* Steterit dum membra cadunt] *non ceciderit dum truncatur manus aut brachium.* Tranſmittat tela pectore] *quia à tergo uulneratus pectus ferro penetratum* B *habuerit.* Campis.] *in terram.* Quis cruor] *pudet etiam dicere qui accepto uulnere uelut per fiſtulam cruorem emiſerit, & hoſtis arma irrigauerit.* Vt poſſit.] *ſine crudelitatis infamia.* Longè mittat.] *abijciat longius ne fratris truncus agnoſcatur.* Probet ſpectantibus.] *oſtendat ſe non patrem cuius ora iam lacerauerat: ſed quèpiam alium iugulare.* Nulli mors.] *non decet ut querelis ſingulos proſequamur.* Vacamus lugere.] *uacui ſumus ad lugendum.* Iſta partes] *iſtam formam pugna.* Quas aliæ.] *ut Cannenſis, Allienſis, & Trebiana.* Illic.] *in alijs cladibus.* Per fata] *per mortes.* Per populos.] *quot enim milites illic ciderunt, tot hîc populi.* Ibi] *in pugna Pharſalica.* Sanguis Acheus.] *Graci ipſi* Ponticus Aſſyrius.] *id eſt, Pontica gentes & Aſſyria.*

Cunctos harere cruores.] *Ingentem Romanorum cadem ea indicat argumento: quod harentem ſanguinem Barbarorum cruor ille impulerit.* Torrens.] *copia Romani cruoris fluentis.* Acie.] *pugna.* Ferrent ſua ſæcula.] *illa tempora pati poſſent: nam antea punicis & modo Syllanis & Marianis pralijs erant attrita.* C Quod perit.] *libertas etiam poſteritatis.* Proſternimus in totum æuum] *ſubiungamur enim cum omni poſteritate in ſeruitutem perpetuam.* Proxima] *querela à rei intempeſtiua indignitate.* In regnum] *ut ſeruiant.* Pauidi non geſſimus arma] *nunquid timidè pugnauimus.* Texìmus iugulos.] *recuſauimus pro patria mori.* Timoris] *eorum qui ſub Pompeio erant.* Sedet in ceruice noſtra.] *ſubiugans nos, luimus pœnas timiditatis illorum.*

Dabas Dominum.] *ſubmittebas Caſaribus nos qui poſt hanc pugnam nati ſumus, cum etiam pugnare non conceſsiſti.* Infœlix.] *quia uictus.* Tranſiſſe deos.] *defeciſſe à ſe ad Caſarem.* Vix tota clade] *etiam accepta tanta calamitate uix ſua fortuna maledicere potuit.* Aggere.] *colle.* Clades] *ſtragem hominum.* Quæ bello obſtante latebant.] *quæ propter pugnantes uideri non poterant.* Sua fata pelltu telis.] *quod omnes hoſtes mortem eius appeterent.*

Tam multo ſanguine.] *hac eſt multorum morte.*

Nea

A Nec.] ſicut noluit Põpeius in extremis rebus per deſperationem ut miſeri ſolent omnia ſecum obruere: ſed optauit ut exercitus reliquus ſeruaretur incolumis. Merſa.] perdita & obruta. Suſtinuit,] paſſus eſt deos precari, ſperauitq́ exaudituros ipſum, quanquam credibile non uideretur. Etiam tunc.] in tanta calamitate.

Dignos.] indigni enim uidebantur quia non fauerant. Vouit ſolatia.] optauit ſalutem reliquorum quæ erat ei ſolatio maximo in tanta ruina. Parcite.] abſtinete. Stante mundo.] ſine cæde uniuerſorum populorum & ciuium. Si plura iuuant.] ſi non acquieſcitis miſeria mea & uultis me maiori dolore conficere. Eſt mihi coniunx] Magna hæc pietate effudit. Nam omnes ſibi chariſſimos & ſeipſum pro publica ſalute exponere promptus erat. Pignora.] charos & conſanguineos. Ciuili.] Apoſtrophe ad fortunam.

Remoto orbe.] ſi mundus nobiſcum non perierit. Iam nihil eſt.] Nihil poſsideo, amiſi iam omnia, nihil eſt ſub arbitrio meo, ne in inuidiam meam in alios ſæuias. Et reuocat] ſignum receptui dat proclinibus ad ſubitam mortem. Matura] ſubita. Tanti.] ut pereant pro ipſo. Nec deerat robur in enſes.] inerat Pompeio magnanimitas & mortis contemptus & feruor eundi in prælia. Sed timuit.] Ideo in confertiſſimos hoſtes ſe non immiſit: ne ipſo proſtrato reliquus periret exercitus, ſiue noluit in Cæſaris mori conſpectu, ſiue ne ſuam Corneliam in tollerando dolore afficeret.

Nequicquam] quia omnino caput eius uiſurus eſt. Vultus] forma. Fatis probatum eſt.] Nam in coniugis conſpectu occiſus eſt in Aegypto. Tunc magnum] Pompeius cum iam intra uallum hoſtes uerſarentur, equum nactus detractis inſignibus imperatoriis Decumana porta ſe ex caſtris eiecit, protinusq́ equo citato Lariſſam contendit. Sonipes concitus] equus impulſus. Non pauentem tela tergo] nemo enim ipſum perſequebatur. Ingentesq́ animos.] A magnanimitate & conſtantia laus, quod rebus aduerſis perturbatus non fuerit, & quod res lætas tulerit moderatè. Verendus] uenerandus. Romanis malis.] publica calamitate. Non impare uultu.] hoc eſt ſimili. Eodem enim uultu qua fuit in proſpera fortuna, fuit & in aduerſa. Idem de Socrate Cicero & Plinius tra-
C dunt. Nec te uidere ſuperbum.] Victoria in ſuperbiam tè non erexit. Fractum.] inconſtantem & uacillantis animo. Quanque fuit.] ſicut fortuna inquit, fuit infida tibi proſperis rebus, ſic fuit te inferior in aduerſis. quia te de ſtatu mentis non deiecit. Tres triumphos.] Libycum, Hiſpanicum, & Mythrydaticum.

Pondere fati.] ſpe imperij & uictoriæ. Securus.] quia nil plus poſsis amittere. Vacat.] uacuum eſt tibi. Reſpexiſſe tempora læta.] conſiderare præteritam fœlicitatem, quæ quidem ex aduerſitatibus cognoſcitur. Spes nunquam implenda] ſitis cupiditatis quæ nunquam expletur, nec ſatiatur. Quid fueris nunc ſcire licet.] quia ex aduerſorum comparatione proſpera diſcernuntur. Teſtare.] iura in teſtes ciues & Romanos qui poſt hæc pugnant non propter te ſed pro libertate pugnare. Perſtat.] perſeuerat.

Tibi.] propter te. Cum flebilis.] ut reliquiæ pugnæ Pharſalicæ quæ Catone Scipioneq́ ducibus una cũ Iuba ſunt uictæ. Munda.] oppidum in Hiſpania ubi Pompeij filij ſunt ſuperati. Gurgite Phario.] id eſt, in Alexandria à Cæſarianis illata. Pharus inſula in Nilo ad Alexandriam eſt. Poſt te.] poſt diſceſſum & mortem tuam, ſignificatq́ & hos qui nunc perierẽt & qui Bruti bello. Popolare.] gratum populis. Nec ſtudium belli.] non uoluntas pugnandi, ſed cauſa libertatis redimendæ, & Cæſaris opprimendi. Erunt par.] erunt concertatores tractum à gladiatoribus, quorum quidem ſi duos committimus unum par committere dicimur, ſi quatuor, duo paria. Quod ſemper habemus.] quod ſemper inter ſe pugnat & quærit opprimere mutuo. Inde.] & Theſſalia. Sibi.] pro recuperanda libertate. Non ne iuuat.] conſolatur fugientem, peccata aſſerens melius fuiſſe uinci quam uincere. Perſpectaſſe.] ad finem uidiſſe cladem. Cateruas] ſtrages hominum. Spumantes cæde.] cruore plenas. Et soceri miſerere tui.] & non iraſcere ſed potius miſerere Cæſar qui fuit tanti mali cauſa. Nam ut ait Boëtius ſicut corporum lãguor, ita uitioſitas quædã eſt quaſi morbus animorum, cum ægros corpore minimè dignos odio, ſed potius miſeratione iudicemus, multò magis non inſequendi, ſed miſerandi ſunt, quorum mentes omni languore atrocior urget improbitas. Pectore.] conſcientia. Iſtis campis] hoc eſt, tanta cæde. Quicquid.] omnem calamitatem & mortem quam paſſurus es, æquo animo feras inquit, & te permitte dijs qui te diu in fœlicitate conſeruare. et quippe minus infœlix uictus quam ſi uiciſſes. Solus.] non à multis comitatus. Crede.] da in manus deorum. Tyranno Phario.] Ptolemæo cuius iuſſu obtruncabere. Longo] qua diu uſus fuiſti. Vincere prius erat] quia infœliciores ſunt, qui faciunt quàm qui patiuntur iniuriam & odioſum eſt & immaniſſimum tanta ciuium clade uiciſſe. Lamenta] lamentatione fieri. Remitte] reprime, prohibe. Mala] aduerſitatem quam dij pro meliori euentu tibi dederunt. Reges.] ut Ptolemæum; Regna deuotata.] ut Ptolemæo Tygrani Pharnaci Ariobarzani & Iubæ cui Lybyam dedit. Elige terras.] nam quocunq́ ieris omnina es periturus.

Vidit prima] Pomp primum Lariſſæ appulit. nec ibi conſtitit. Sed eadem celeritate ex fuga paucos nactus nocturno itinere non intermiſſa comitatu equitum triginta ad mare peruenit. Lariſſa] Theſſaliæ oppidum eſt. Nec oſtrum fatis.] conſtantiam ſeruans. Cedo ero.] tanquam uictori. Vires.] potentiam in armis. Munera.] officia, auxilia, donaq́ offerunt. Templa domos.] Aſyntheton eſt Multum ſuper eſt magna pars gloriæ tuæ adhuc ſtat & ideo hi te uenerantur. Te ſola minor.] erat etiam nunc Pompeius omniũ maximus: ſed ſeipſo minor, id eſt, inferior animo, quam eſſet gloria & potentia ſua in fata in bella & in mortem.

Victo.] meipſo. Victori præſtare fidem.] ſitis fidi Cæſari. Cumulo cædis.] congerie cadauerũ. Vadit per uiſcera] calcat cadauera & adhuc plures interficis. Donat tibi populos.] quantum perſuaſit ut Cæſar obedirent. Ancebit Inde Pompeium ſonipes] id eſt, uectus equo Lariſſa diſceſſit. Conuitia populi.] maledicta hominum incuſantium deos. Nunc tibi.] Profectò inquit nunc tui fructum fauoris & fidei percepiſti, quia ex populorum lachrymis quantum amareris intellexiſti. Fœlix neſcit amari.] paræmia eſt. Fœlices.] quia fidem amicorum non experiuntur quantum & à quibus amantur non intelligunt. Nam ut ille in-

 quit,

quis, Amicus certus in incerta re cernitur. Cæſar ne Heſperin.] Parta iam uictoria Cæſar miſſa præconia ut ciuibus parceretur, neglectisq; barbaris qui ſupererant milites ad caſtra diripienda hortatus eſt, quanquam ut eſt in Cæſaris commentarijs à militibus contendit ne in præda occupati reliqui negocij gerendi facultatem dimitterent. Heſperio.] Italorum Parcendum.] abſtinendum. Manibus.] quæ cædenda defeſſa erant. Viles.] ignobiles & quæ nocere non poſſent Permiſit.] uita ſeruauit. Caſtra.] Pompeij. Pauorem.] Pompeianorum. Protinus ſuccedere] ſtatim ingredi Pompeij caſtra. Conficit omnia.] ſola enim trepidatione hoſtium reliquam uictoriam conſequebatur. Hoc imperium] hic iuſſit ut caſtra diriperent. Feſſis.] militibus ſuis. Haud ſubactis.] non uictis. Merces] præda præmium. Pro ſanguine] pro cædibus factis. Meum eſt.] mei officij. Dabit ſibi.] aſſumet, acquiret. Metallis.] auro, argento, electro. Heſperijs.] Hiſpanis, quibus præfuit & quos uicit Pompeius. Gazas.] diuitias. Fortuna ſimul coacta.] diuitiæ ſimul congeſtæ Dominos.] uos ipſas. Propera præcedere.] feſtina præoccupare caſtra. Fecit tuas.] fecit tui iuris. Amentes.] furentes. Auidi cupidine.] auaritia quæ eſt habendi cupido, ſiue iniurioſa appetitio alieni ut ait ad Herennium Cicero. Suſtineat.] retinere poſſit. Petentes.] Cæſarianos. Pretium belli] prædam. Scire uolunt quanta fuerint mercede nocentes.] feſtinant perſpicere quid ex ſuis ſceleribus conſequantur. Maſſæ congeſtæ in ſumptus bellorum.] argenti & auri congeſti conflatiq; quæ in militum ornamenta. Spoliato mundo.] nam ex omnibus ciuitatibus fuerat illuc aduectum. Non impleuunt mentes.] non ſatiauerunt auaritiam Cæſarianorum. Iber.] in Hiſpania & in Scythia etiam populus. Tagus.] Hiſpaniæ fluuius trahens arenas aureas. Arimaſpus] Scythiæ populus qui certat cum Grypibus gemmas & aurum cuſtodientibus, de qua re diximus libro tertio. Vt.] quamuis. Scelus hoc.] tantam cædem & immanitatem. Veniſſe paruo.] uenditum fuiſſe minimo pretio cum ſperaret pro præmio Romam diripere. Victor.] miles. Deſponderit.] promiſerit. Spe.] propter ſpem. Promiſerit omnia.] dixerit ſe facturum omnia ſcelera. Decepitus.] quia maiora ſperabat quanquã maxima ſit conſecutus. Plebes impia.] Cæſariani. Ceſpite patritio.] in tentorijs & terra in qua nobiles Romani dormiuêre. Infandus] non nominandus. Vacuum regibus.] in quo reges iacuerunt. Toris parentum.] lectulis patrum quos filij parricidæ peremerunt. Veſana quies.] inquies, ſomnus. Somnia furentes.] ſomnia furioſa. Verſant in pectore.] ſomniant. Inuigilat cunctis ſæuum ſcelus.] Scelerum conſcientia uexantur, etiam dum dormiunt. Abſente capulo.] cum non haberent enſem & ſint inermes. Inſpiraſſe] inſpirando emiſiſſe. Infectum manibus.] maculatum umbris. Noctem ſuperam.] tenebras nocturnas noſtri cœli plenas fuiſſe territamentis, & malorum dæmonum & furiarum occurſibus. Exigit meritis.] merito dant de crudeli uictoria pœnas. Sibilaq; & flammas infert ſopor.] offeruntur eius furiæ cum facibus & ſibilantibus canis uipereis quales patricidis accurrunt. Adeſt.] occurrit mentibus. Sua imago.] ſcelus quod fecerat. Ille] aliquis, diſtributiua eſt. Toris ſomnis.] quoad dormit. A

Omnes in Cæſare manes.] Cæſari uerè omnium imagines ſcelerum occurſabant. Oreſtes.] Agamemnonis filius & Pelopis pronepos matre occiſa à furijs agitabatur. Sed quum apud Tauricam regionem uenisſet, ibi quibuſdam ſacris ab Iphygenia ſorore purificatus in bonam rediit mentem. Tumultus attonitos.] perturbationes inſanas. Pentheus.] Bacchi contemptor ira numinis in furorẽ uerſus eſt, ut diximus ſuprà. Agauen.] Penthei matrem quæ furore concita filium aprum eſſe exiſtimans ipſum, dilacerauit. Deſciſſe.] à recta mente diſceſſiſſet, hoc eſt inſaniſſet. Hunc.] Cæſarem. Dies ultrix.] quum ipſe occideretur in Senatu. Senatorio gente.] immittentibus ſenatoribus coniuratis qui eum ſunt occiſuri. Monſtra flagellant.] furiæ uerberant.] Mens conſcia.] dira conſcientia. Quàntum pœnæ.] profecto multum. Stygia.] infernum. Viuente Pompeio.] nam eo mortuo maioribus terriculis mentis uexabitur. Tamen omnia paſſo.] ſed cum fuerit ita noctè uexatus mane occiſorum eſt ſpectaculo delectatus, crudelitatis igitur accuſatur. Retexit.] manifeſtauit & aperuit cædem. Nulla facies.] nullus B deformis aſpectus. Oculos.] Cæſaris. Hærentes.] affixos. Propulſa.] impulſa & acta. Cumulis.] congerie ſua. Depreſſos in rabem.] merſos inſaniem. Numerat.] antequam numerando proſpicit. Epuliſiq; paratus.] illic inquit diſcubuit unde poſſet peremptos proſpectare & agnoſcere. Terram.] quæ erat cadaueribus tecta. Luſtrare.] circumſpicere. Sub clade.] ſub cadaueribus. Cernit fortunam ſuperoſq; ſuos.] agnoſcis fœlicitatem & deos propitios. Scelerum ſpectacula perdat.] nõ fruatur uoluptate ſpectandi. Inuidet miſeris.] non comburit, non ſepelit, & eſt uetus uerbi conſtructio, cuius meminit, Diomedes. Ingerit Aemathiam] Hypallage, id eſt, immittit aërẽ peſtiferum in Aemathiam, qui ex cadauerum corruptione inficiebatur. Non illum.] Non eſt inquit motus exemplo Hannibalis qui quanquam ſæuiſſimus. Pauli tamen Aemilij corpus & M. Marcelli honorificentiſſimè ſepeliuit ut Liuius & Silius tradunt. Homator penus.] Hannibal ſepultor. Conſulis.] Pauli Aemilij, qui cecidit in pugna Cannenſi. Cannæ] uictis in Apulia. Succenſe.] coruſcantes pyra. Lampade Libyca.] igne C Hannibalis Aphricani. Hominum ritus.] humanitatem ſepeliendi, nam non ſepelire ferum eſt & immane. Meminit eſſe ciues ſuos.] quos maiori odio habebat, quàm Hannibal hoſtes. Non ſingula buſta.] non ut cuiq; ſuum rogum conſtituat. Sed unum in gentem omnibus. Diſcretos.] ſeparatos. Interpoſitis.] ſed continuis. Aut generi.] aut ſi uis Pompeium maiori dolore afficere, congeſtas Theſſaliæ ſyluas incẽde, ut flammas ex æquore poſſit aſpicere. Robore Oetheo.] lignis Oethæ montis. Nil agis hac ira.] Vana crudelitatis improbatio: quia nihil odijs proficiat. Tabes.] corruptio. Soluat.] in terram uertat. An rogus.] an ignis in cinerem. Placido natura receptat cuncta ſinu.] omnia enim quæ natura compoſuit in ſua elemẽta diſſoluit. Finem ſui] diſſolutionem. Sibi.] naturæ. Vret quã terris.] Vret quando omnia elementa uno igne ardebũt idq; ex Pythagoræ ſententia dixit: qui apud Ouidiũ ait:

Eſſe quoq; in fatis reminiſcitur affore tellus. "
Quo mare, quo tellus, correptaq; regia cœli Ardeat. "

Plato

A *Plato quoq; in Tymæo, & Cicero in natura deorũ docet Certo temporũ reuolutione ex incrementa contrariorum elementorũ & incendia & diluuia fieri.* Communis rogus.] *generale incendiũ.* Quocunq; tuam.] *Quo iuerit anima tua uadis nunc horũ, quibus uerbis indicat eum non Deum eſſe ut uulgo putabatur.* In auras.] *ad ſpiritum retulit qui eos repetit.* Stygia ſub nocte.] *in inferno quo migrãt animæ.* Meliore luco] *circulo amœniore.* Libera fortuna mors eſt.] *mortui inquit, non ſunt fortunæ iniuriæq; ſubiecti.* Capit omnia.] *ſuſcipit & continet nam in terram redeunt.* Qui non habet urnam.] *inſepultus.* Tum.] *præterea, & eſt acris increpatio.* Cui.] *ad cuius uoluptatem.* Fuoere inhumato.] *cadaueribus inſepultis.* Hanc cladem.] *ſpectaculum huius cladis.* Olentes.] *fœtentes.* Trahe.] *bibe, quoniam infectis ſunt ſanguine.* Hoc cœlo] *quod corruptũ iam eſt & peſtiferum.* Tabentes.] *marcentes & qui corrũpuntur.* Eripimus rura.] *fugant eos.* Ad pabulum.] *ad deuorãda cadauera.* Biſtonij.] *Threicij à Biſtone rege.* Odorati.] *qui odorauerũt, eſtq; participium à deponente odoror. Eſtq; propriè odoratus qui* B *accipit aliunde odorẽ. Odorus uerò quod per ſe odorem emittit ut roſa.* Pholoen.] *montẽ Theſſaliæ.* Latebras.] *luſtra.* Obſcœni.] *turpes propter uomitum ex Crapulis.* Et quicquid nare ſagacis.] *omnes fere uolucriſque.* Non ſanum.] *corruptũ odore cadauerũ.* Secutæ.] *alebantur enim cadaueribus equorum.* Voſtr.] *Grues quæ è Biſtonia palude in Thracia frigidiori ad tepentem reuolant Nilum.* Ad auſtrum mollem.] *ad regionalem auſtralem, qua mitior eſt: nam Thracia ad meridiem habet Aegyptũ.* Induit ſe uniture.] *à uulturibus fuit frequentatũ, qui ut Plinius ſcribit triduo cadauera futura præſentiunt.* Plures pennæ præſſerunt aera.] *plures uolucres uolauerunt.* Roribus ſanguineis.] *inſperſione cruoris.* Victoris.] *Cæſaris.* Tubes.] *ſanies.* Laſsis.] *defatigatis.* Vnguibus.] *bene unguibus. Sunt enim propriè ungues omniũ animaliũ habentium digitos. Vngula uero eorum qua habent aut ſolidos, aut biſidos pedes.* Membra.] *humana quæ rapuerat.* Sic quoq;.] *etiam ferarum & uolucrum diſcerptione atq; rapina.* Non peruenit ad oſſa.] *quia multa corpora integra remanſêre.* Abit in feras.] *conuertit ſe in carnem ferarũ, quæ illa carne alebantur.* C Faſtidita.] *neglecto à feris & auibus.* Sol.] *deſiccando.*

Nymbi.] *putrefaciendo molliendo.* Dies.] *tempus conſumendo.* Reſolutam.] *corruptam.* Theſſalia.] *Theſſaliam quoque deteſtatur, & eam deplorat poeta.* Crimine.] *culpa tua.* Te unam.] *ſolam & præcipuã.* Fatis.] *neceſſarijs euẽtis.* Quod ſufficit æuum.] *Quæ ætas inquit eſt ſatis ad tanti damni memoriam abolendi.* Quæ ſeges.] *profectò nulla frumenti herba.* Nõ decolor.] *non ſanguinei coloris & palladi. Herbarũ enim radices arborũ ſatiatæ ſanguine, aut uini ferè rubicundã purpureos fructus producunt. Sic Perſico & Auellanã purpureos fieri docet Palladius.* Quo uomere.] *nam quicunq; te arabit cineres eruet Romanorum, & umbras uexabit.* Ante nouæ.] *hoc eſt ante hic iterũ prœliabitur, dixitq; hoc propter Octauium & Antonium qui aduerſus Brutũ & Caſsium nõ multò pòſt illic Marte cruentiſſimo pugnauêre.* Secundo ſceleri] *ſecundo prælio ciuili.* Omnia maiorum.] *Quamuis inquit omnes cineres omniaq; oſſa mortuorũ quæ in tota ſunt orbe in unũ cumulentur, maior tamen copia erit in Theſſalia.* Licebis.] *quamuis: ut apud Horatium. Sit pecore & multo diues tellure licebit.* Buſta.] *loca in quibus combuſta ſunt.* Stantes.] *integros.* Verſamus.] *eruamus.* Vetuſta radice.] *antiquo caprifica diſſoluti apertiq; ſunt. Martialis Marmore Meſſala findit caprificus.* Vrnas.] *in quibus cineres oſſaq; ſunt.* Victis compagibus.] *diſſolutis coniunctionibus.* Sulcis.] *in ſulcis.* Dentibus ruricolis.] *dentatis inſtrumentis, quibus coluntur rura.* Nullus ab Aemathio.] *Nemo inquit Theſſaliam frequentaſſet, aut araſſet, aut armento & greges ibi pauiſſet: ſed tanquãm ſacram, & ut commune Romanorũ ſepulchrum ſeruaſſet inuiolatam & deſertam ſi illic tantũ geſta fuiſſent ciuilia prœlia.* Religaſſet funem] *nauigaſſet in Aemathiam & inde uiam ſoluiſſet.* Mouiſſet.] *araſſet.* Dumeta.] *ſpineto & ſaltus.* Permitteret uellere.] *conſederet paſcere herbam naſcentem ex oſſibus & puluere Romanorum.* Impatiens hominũ.] *inhabitabilis.* Vel ſolis iniqui limite, uel glacie] *id eſt, uel uia ſolis ut terræ, quæ ſunt ſub torrido zona, et ſub ipſa Eclyptica, uel frigore intolerabili quo laborant quæ ſunt ſub zonis extremis.* Nuda.] *ſine hominibus.* Si non prima] *ſi prima certè non ſola: nam primus ad differentiam ſecundi & tertij dicitur.* Liceat.] *Vatũ eſt, cum non liceat, totus enim mundus eſt nocens.* Terras nocentes.] *in Theſſaliam Aegyptum Ciſalpinam Galliam, Aphricam, Hiſpaniã, Tuſciam, Siciliam, Leucadiã quæ ciuili ſanguine maduêre.* Quid premitis.] *cur grauamini & damnatis.* Solutis.] *liberatis culpa: nam unus locus alterum leuat.* Heſperiæ] *Hiſpanæ & Italæ.* Pachini.] *montis in Sicilia apud quem Auguſtus & M. Agrippa Sextum Pompeij filium naualis prælio ſuperauit.* Et mutina.] *apud quam uictus eſt M. Antonius ab Auguſta ubi & Conſules Panſa & Hircius cecidêrunt.* Leucas.] *Hoc dicit propter prælium nauale quod in ſinu Ambracio geſſit Auguſtus in Antonium & Cleopatram.* Puros.] *quaſi innocentes & Romano cruore immaculatas & inexecrabiles.* Philippos.] *Poeta ut etiam ſuprà diximus Pharſalios campos intelligit, quanquam Plinius Philippos in Thracia eſſe oſtendit.*

FINIS LIBRI SEPTIMI.

IOANNIS SVLPITII VERVLANI, IN M. ANNEI LVCANI POETAE PHARSAL. LIB. VIII. commendationes. A

IAM ſuper Herculeas.] *Pompeius ita tenuis et ondus, ut inquirētes hoſtes planè laterét Lariſſam tranſgreſſus, ut ad Tempe peruenit ſe in ora proſternens ſitibundus è fluuio hauſit. Indeq; exurgens per Tempe greſſus eſt, quo uſq; ad mare peruenit, ut tradit Plutarchus, nauemq; fluuialem, uel ut Appianus ait frumentariam conſcendit, ſæpe ut dicebatur quærens tantum ſe opinionem feſelliſſe: ut à quo genere hominum uictoriam ſperaret ab eo initio fugæ facto penè proditus uideretur. Poëta igitur quibus flexibus, qua trepidatione, quo dolore, pudoreq; fugerit & nauim conſcenderit, narrat. Eſt autem ordo iam magnus petens diſpendia deſerta ſyluæ Hemoniæ.* Super fauces Herculeas.] *tranſuallem & aditum quem Hercules diſciſſis oſſa & Olympo montibus fecit, & exitum Peneo fluuio dedit ut exhauriretur aquis Theſſalia: ut meminit Diodorus, & Seneca in Hercule furente ait. Sciſſa quum uaſto impetu patuere tempore: Pectore impulſus tuo. Hucq; mōs & illuc cecidit & rupto agere. Nouus currit Theſſalus torrens uia.* Tempore.] *uallem de qua diximus libro ſexto.* Diſpendia deſerta.] *damna itineris & circuitus uiæ deſertæ.* Hemoniæ ſyluæ.] *Theſſalici nemoris & ipſorum Tempe.* Agens cornipedem exhauſtum.] *impellens equum feſſum.* Stimuliſq; negantem.] *id eſt, qui ictus calcaribus nō promoueretur.* Incerta fugæ ueſtigia turbat.] *non it recto itinere: ſed confundit & flectit, ne poſsit per ueſtigia deprendi, & ut qui perſequuntur reddantur incerti.* Implicitas errore] *confuſas circuitionibus.* Fragorem nemorum] *ſonitum arborum ex aura.* Comitum.] *nam eorū ſtrepitum terrebatur.* Qui ſetit.] *qui ſtrepitus reſonat & percellit.* Trepidumq; laterisq; timentem exanimat.] *perterret ipſum non modo à tergo, ſed à latere metuentem.* Quamuis ſummo de culmine.] *quamuis inquit à fœlicitate corruerit tamen ſcit magno pretio ſuam mortem à Cæſare experiri, & non minori quàm ipſe mortem Cæſaris emeret.* Pretium ſui ſanguinis.] *pretium quod daretur interemptori ſuo.* Nondum eſſe uile.] *ſed maximum.* Memor.] *fati, priſtinam fortunam conſiderans.* Adhuc.] *in tanta calamitate.* Iugulum] *tantæ mercedis uitam, tanti pretij.* Pro ceruice auulſa] *pro capite quod collo ſuſtentatur.* Deſerta ſequentem] *quamuis per deſerta & occulta fugeret. eius tamē dedecus & calamitas latere nō poterat, quia ab omnibus noſcebatur.* Multi.] *Auxiliares euntes in Pompeij caſtra nondum audita profligationis fama Pompeio obuio ſtupuerunt.* Prodente ruinas.] *indicante cladem.* Vertigine.] *mutatione & uolubilitate fortunæ.* Cladiſq; ſuæ uix ipſe fidelis auctor erat.] *uix ipſo fugiēte, & afferente tanti ruina exercitus credebatur.* Grauis.] *moleſtus.* Adeſt teſtis.] *fit ei obuius & conſcius eſt calamitatis.* Obſcuro nomine] *non nota, non celebri fama.* Exigit pœnas.] *quo enim erat illuſtrior eò infamior euadebat.* Longi] *diu perſtiti.* Pondere.] *claritate.* Premit] *grauat, notasq; facit.* Fatiſq; prioribus urget.] *uexat ſuperiori fœlicitate. Quò enim fœlicior fuerat, eò nūc miſerior erat. Et rebus fœlicibus aſſuetis difficilius eſt aduerſam ferre fortunā.* Sentit honores feſtinatos.] *pœnitet ſe honores imperia triūphos ante legitimū tempus geſtiſſe.* Acta Syllana.] *ea quæ iuuenis egit Syllanis temporibus, quū ab eo in Siciliam, & Aphricā miſſus de Perpenna, Domitio & Hiarba triumphauit.* Laurifera.] *triumphalis.* Corycias claſſes.] *naues Cilicū Pyratarū quos mira celeritate repreſsit: ut diximus lib. 1. Corycus oppidū in Cilicia croco abundās, ubi & Coryciū antrum.* Pontica ſigna] *de Mythrydate uictoriā quæ eius uexillis potitus eſt.* Deiectum.] B *uictū proſtratū.* Sic longius æuum deſtruit ingentes animos.] *ſic nocuit magnanimis clarisq; uiris uixiſſe diutius, & in uita poſt amiſſum imperiū remanere* Deſtruit animos.] *delet magnanimitas gloriā Parthā.* Niſi ſumma dies.] *niſi quis in fœlicitate pereat & morte ſuā ruinā præueniat, priſtina fœlicitas eſt ei dedecori, bene igitur Ouid. ſed ſcilicet ultima ſemper expectanda dies homini dicīq; beatus. Ante obitū nemo ſupremaq; funera debet.* Niſi ſumma dies.] *niſi mors eū ſine fœlicitatis aduenerit. hinc apud Senecā Chorus Fœlix Priamus dicimus omnes ſecū excedēs ſua regna tulit, et paulò pòſt fœlix quiſq; bello moriēs omnia ſecū conſumpta uidet.* Et celeri præuertit triſtitia letho.] *præuenit & præterit res àduerſas morte feſtina.* Quiſquā ne ſecundis.] *audet ne aliquis fœlicitatē amplecti, niſi cū certo in ea moriēdi propoſito.* Littora cōtigerat.] *Iam Pōpeius ad oſtia Penei uenerat ubi cymbam nactus Mitylenas ad Corneliā nauigauit ut Appianus etiā ſcribit. In cōmentarijs, tamē eſt eū ad Amphipolim una nocte in anchoris cōſtitiſſe, & irrogata hoſpitibus pecunia, cognitoq; Cæſaris aduentu inde diſceſſiſſe & Mitylenas paucis dieb. ueniſſe Plutarchus inquit,* C *cum cymba inuectū cū paucis libertis: nā ſeruos ad Cæſarem ire iuſſerat, conſpectū fuiſſe à Petilio & eū in nauem onerariā per maximā mœſtiſsimè fuiſſe ſuſceptū una cum duobus Lentulo et Fauonio, qui apud eū ſerui ſubierat miniſterium & præter Amphypolim nauigans ad Mitylenē tranſijt.* Littora.] *hæc ſunt in ſinu Thermaico.* Rubēs clade.] *cruētus.* Inde.] *littorib.* Ventis & fluctib. impar.] *hoc eſt fragilis, & quæ tēpeſtati nō poſſet reſiſtere. Cymbam enim fluuiatilem fuiſſe Plutarchus & Appianus tradūt. Cæſar frumentoriā nauē.* Vadis.] *locis nō profundis.* Cuius.] *Pompeium uidelicet qui adhuc tantū claſsium habet.* Adhuc.] *hoc tēpore.* Remis.] *nauibus.* Corcyra.] *in Ionio inſula.* Terræ Lybuſæ.] *apud quam erat Octauius ut patet libro 4.*

Rector correpſit exiguum alnum.] *ab officio geſtu & inſtrumēto cōmiſeratio, ipſe enim regebat nauiculā quā repens, id eſt, trahens corpus intrauit, legitur & uector hoc eſt. qui uehebatur.* Alnum.] *ex Alno arbore cymbam.* Conſcia curarum.] *Apoſtrophe ad Corneliam doloris ſociam.* Stares in campis.] *cladem ſpectares.*

A Præſagia.] *prædiuinationes mali futuri.* Exagitant curas] *commouent & augent mæſtitiam.* Somnus.] *Cornelia dormiens, Metonymia.* Nox.] *Nocturna quies.* Habet.] *affert Theſſalica cædis imaginem.* Tenebris remotis.] *die uero è ſpecula uenientes na-ues proſpiciebat.* Nutantis.] *mouentia ſe & inclinantia.* Nec audes quærere.] *ne quid ſuſpicaberis audires, & quod animus præſagiebat deprænderes.* Fato.] *aduerſitatis.* En ratis.] *commiſeratio ab ignoratione de Pompeio adueniente, quanquam Plutarchus inquit eum cum inſula hæſiſſet, iuxta littus ad ciuitatem nuncium miſiſſe, non qualem expectabat Cornelia quæ ſperabat ex prælio ad Dyrrhachium geſto, illud unum ſupereſſe Pompeio ut Cæſarem perſequeretur. Is igitur plura lachrymis quàm uerbo exprimens eam feſtinare iuſſit ſi Pompeiũ optaret aſpicere, naui ſola & aliena inuectum. Ad hæc cum ſe amens ſtrauiſſet non multò pòſt uix compos mentis procurrit ad pelagus & à Pompeio ulnis ſuſcepta conqueri cœpit.* Tendit carbaſa.] *dirigit uela & curſum in Lesbon* Quid ferat.] *fert enim Pompeium uictum qui eſt tibi dolor & omnius.* Summa pauoris.] *appoſitio eſt.* Quid perdis tempora.]
B *abſtinebat enim ne uideretur mala ominari.* Proſiluit.] *celeriter naui accurrit, & animaduertit Pompeiũ, intenſum & ſqualidum.* Notauit.] *aduertit.* Canitiem] *canos.* Squalentes.] *decolores & infectas.* Obuia nox miſeræ] *Caligo præ mœrore exorta eam exanimem reddidit.* Cœlum lucemq́.] *claritatem cœli per Endiadim.* Clauſit animum.] *oppreſſit ſenſus & uiribus deſtituta ac exanimis cecidit.* Neruis.] *uiribus.* Riguerunt.] *non ſalierunt, non palpitauerunt, ut uiuis ſolent.* Decepta.] *nam in ſe rediſt & non periſt ut optabat.* Iam fune ligato.] *Pompeius in littus deſcendens, & iter Mitylenas uerſus arripiens ignarus illic in propinquo adeſſe Corneliam à famula uxoris tacita ploratu accitus eſt.* Luſtrat uacuas arenas.] *circuit loca ſola.* Non ultra gemitus tacitos.] *non niſi tacitè & ſubmiſsè.* Permiſere ſibi inceſſere fata.] *inceperunt in fata mutiri.* Fruſtra] *quia non poterant.* Ambit] *ampleſtitur.* Refouet] *recreat.* Reuocato ſanguine in ſummum corpus.] *Naturæ in magno metu atq; dolore in altum tota demergitur & deſcendens ad cor ſanguinem. quo uelut curru uehitur*
C *trahit. eo ſubtracto frigus in extremis membris, & humor dilutior cuti remanet, & ipſe pallescit, remittente ſe metu ſanguis paulatim effundi incipit & ſic redit uigor & color.* Poſſe pati.] *poſſe aſpicere: nam prius ad eius aſpectum ceciderat.* Prohibet ſuccumbere fatis.] *mouet ut ſit magnanima, & nō cedat aduerſæ fortunæ.* Caſtigat.] *uerbis arguit immoderati doloris quanquam Plutarchus ait, ipſum prius uerba feciſſe & poſtea à Pompeio hortatam, & utriuſq; orationem commemorat.* Nobile cum robur] *Puſillanimitatis con ingem arguens eam à futura laude ad animum erigendum, & ſe amandum, & non deſerendum hortatur aitq; cura tuorum maiorum magnanimitate degenerans cum fortiter tolerando miſerias meas & me non priſtinam fortunam amando, atque deflendo perpetuam laudem conſequi poſſis.* Titulis auorum] *uictorijs & magiſtratibus Scipionum. Erat enim Scipionis filia qui ab illis clarioribus trahebat Originem.* Frange is robur] *debilitas animi fortitudinem.* Primo uulnere.] *prima aduerſitate. ante hæc enim ſemper uſi fuerant ſecunda fortuna* Habes aditum.] *habet inter ſæuuas ingreſſum & occaſionem ad æternam laudẽ, quam neq; dicendo iure, neq; adminiſtranda repub. neq; re militari conſequi potes, ſed ſola fide in miſerijs maritum nõ deſerendo.* Decertet cum fatis] *pugnet cum aduerſa fortuna reſiſtatq; ei.* Quod ſum uictus.] *quia ſum infœlix & miſerandus.* Maior gloria] *erit enim ueri amoris argumentum, & non te uiri amaſſe fortunam ſed uirum ipſum quem ab alijs deſertum ſequaris.* Faſces.] *conſoles.* Tanta manus regum.] *tot reges.* Deformis.] *turpe eſt inquit uiuentem uirum ita lugere: ut in morte eius nihil ad luctum poſſit accedere.* Vectrus augeri.] *cui quicquam addi non poſsit.* Vltimus fides.] *ultimum officium fidei coniugalis.* Tu nolls tuliſti damna.] *habes patrem, & maritum incolumes, quibus ſaluis lugere non debes.* Fortuna.] *fœlicitas.* Quod defles illud amaſti.] *Acri ſtimulo & magnanimam & ſui amantem reddit: nam ſi illam deflet uirum non amauit: ſi uirum amauit flere non debet.* Eſt ergo ſimplex complexio.] *qua fateri cogitur non fortunam: ſed uirum amaſſe, & ſtultè ſe flere.* Correcta] *caſtigata.* Aegra] *debilis & infirma.* Rompente] *erumpente. Aphæreſis eſt.* O' utinam in Thalamos.] *Cum eo fato ſe genitam norit Cornelia ut mariti infœlix ſit, dolet quod non nupſerit Cæſari inuicto, ne tanta calamitate Pompeium afficeret, cui ut omnia ſuis totiora pœnas ſatis dare & mori ſe auidam dicit.* Iſſem in Thalamos.] *nupſiſſem.* Infœlix] *infœlicitatem afferens.* Bis] *nunc & ſub priore marito P. Craſſo M. Craſſi filio.* Erynnis pronuba] *furia quæ præfuit nuptijs meis & me comitatur.* Craſſorumq́ umbræ] *manes patris & filij quibus ego addita ſum, & qui me oderunt, quod eis fui infœlix.* Deuota.] *deputata. addita, tum quia coniunxit. tum quia infœlix.* Caſus Aſſyrios] *cladem ſimilem Parthicæ.* Dedi præcipites.] *præcipitaui & interemi.* Fugaui deos.] *numinum fauorem à iuſta cauſa auerti.* Indigne meis Thalamis.] *tam infœlici coniuge.* In tantum caput.] *in tantum uirum.* Sponte.] *miram hoc uerbo pietatem oſtendit.* Mollius.] *tranquillius.* Certa fides regum totusq́ paratior orbis.] *ut nullus à te deficiat & quiſque faueat tibi.* Paratior.] *obſequẽtior.* Sparge mari.] *obrue me in fluctib.* Mallem fœlicib. armis.] *utinã pro tua uictoria perijſſem.* Luſtra.] *expia, purga cæde mea & his miſerijs.* Vbicunq; iaces.] *Apoſtrophe ad Iuliam, quã in odiũ adducẽs ciuili clade ultã fuiſſe dicit coniugium ſuũ.* Placata.] *mitior facta.* Pellice cæſa] *occiſa me quæ ſum pellex tua & tuo uiro coniuncta.* Parce.] *abſtine nocere.* Tuo.] *quem tibi amandum relinqua.* Duri flectuntur pectora magni.] *Pompeij cõſtantia cõmorata eſt his ad lachrymas quib. in Pharſalica clade abſtinuit.* Sicca.] *quæ nõ fleuerũt.* Tũc Mitylenęũ.] *Multitudo Lesborũ. qui cõuenerãt uehemẽter Pompeiũ orauit ut honoris gratia ſaltẽ unã ibi noctẽ hoſpitaretur, oſtendensq́ ei locũ eſſe tutũ & fidũ, omnia tam priuata quàm publica ei offert, & ut eis utatur orat. Exorditur aũt à beneuolẽtia glorioſum affiſiõ ſuũ ſine arrogãtia cõmemorando.* Tũ petit.] *Inde cõfirmãs et refutãs quæ obijci poſſent, p amplificationẽ & miſerationẽ cõcludit.* Pignus.] *Corneliã uxorẽ.* Dignare muros deuotos.] *fac dignam ciuitatem tuam.* Sacro fœdere.] *hoſpitali beneficio.*

Lares.]

Lares ſuctos.] *regiam in qua tua uxor eſt hoſpitata.* Fac magoe locum.] *orna & conſecra locum hoſpitij tui, quem omnes poſteri adorabunt.* Reuiſent.] *ad uiſendum redibunt & eſt ſuaſio à laude futura.*

Nulla tibi.] *Suaſio à fidelitate præſtita. Nam reliqua loca ſalutem à Cæſare ſperare poſſunt, huns ſolum, quia ſuſcepit Pompeij coniugem oderit.* Crimen.] *hoſpitij culpam.* Qoid quod.] *ſuaſio à tuto, quia Cæſar inſulam expugnare non poteſt.* Procerum.] *locus ab honeſto.* Coibis.] *conueniet ut bella reſarciant.* Accipe templorum.] *à libertate & prompto auxilio conciliatio.* Cultus.] *ueſtes, ſtatuas, tabulas.* Aurum.] *uaſa & laminas.* Si terris] *ſi puppibus, accipe ſiue terra, ſiue mari eorum opera uti uelis.* Quantum ualet.] *quantum poteſt, facultatisq́; habet.* Ne Cæſar rapiat.] *quod nobis moleſtiſſimum eſſet.* Hoc ſolum crimen.] *hanc culpam à nobis de te benemeritis auerte, ne uidearis noſtram fidem cui in fœlicitate te credidiſti, in tua miſeria præ noſtra leuitate damnaſſe.* Meritæ bene.] *quæ in te hoſpitale beneficium contulit.* Mundi nominis] *pro toto mundo, eſt enim res mira fides in calamitoſum.* Nullum toto mihi dixit in orbe.] *plena gratitudine oratio in qua oſtendens quanti eos fecerit, quamq́ue ſibi ſint chari mirificè laudat & deſinit in commiſerationem.* Non paruo pignore.] *liptote intelligit q́; uxorem illic depoſitam.* Affectus.] *curas amoresq́; meos.* Hac obſide.] *Cornelia quaſi in pignus fidei data.* Penates.] *deorum domeſticorum imagines.* Roma.] *patria.* Ante dedi.] *prius aduexi.* Lesbon meritā iram Cæſaris.] *quæ merito Cæſari eris inuiſa, ob ſeruatā coniugē meam.* Non ueritus] *non dubitaui.* Materiam ocolæ.] *cauſam beneficij Virg.* Orantes ueniam & templum clamore petebant. Feciſſe nocentes] *reddidiſſe inuiſos tanquam ſi Cæſari nocuiſſetis.* Fata mea ſunt agitanda] *ego ſum exercendus & erraturus.* Aeterno nomine.] *æterna fama ſeruatæ fidei, ſiue alij idem fecerint, ſiue tu ſola fueris mihi fida.* Certum eſt] *decreui qui fidi infidiq́; ſint explorare.* Accipe numen.] *deos ſi quis eſt ei propitios precatur.* Similes] *tam fideles, ut Lesbos.* Non uetent intrare.] *ſinant ingredi Cæſare perſequente, & meo arbitrio ſinant abire: hisq́; dictis eos uictori parere ſuaſit, inq́; eo qui clemens & æquus eſſet fidere, ut ait Plutarchus.* Comitem.] *Corneliam.* Cunctos mutare tellurem.] *omnes Mitylenæos in alias terras migrare.* Plangitur.] *manuum ictibus fletur.* Infeſta]*in deos præ dolore immiſſa.* Pompeiumq́; minus.] *multo magis diſceſſu Corneliæ, quam Pompeij aduerſitate dolebant.* Quam uix] *quum etiam ſi ad uictorem maritum iuiſſet, non ſine lachrymis dimiſiſſent.* Deuinxit.] *ligauit.* Pudor.] *uerecundia.* Submiſſa.] *humilis.* Hoſpita turbæ.] *blandè uulgus excipiēs.* Stantis adhuc fati] *cum adhuc fuiſſet in fœlici ſtatu ſic uixit, ac ſi eſſet in infœlici, aduertendusq́; dicendi modus ſtantis fati, hoc eſt, ipſa quæ erat in ſtatu.* Iam pelago.] *Chronographia.* Demiſſus ad medios ignes.] *demerſus ad dimidium ſui corporis.* Quibus abſcondit] *nobis.* Si quibus exerit.] *antipodibus quibus oritur quum nobis occidit.* Vigiles Pompeij pectore curæ.] *Pompeij meditabatur, an ad ſocias Pop. Rom. urbes, an ad reges confugeret, an in deſerta Libyes iret.* Adeunt.] *cogitat.* Ait enim.] *Appianus aſſumpta*

Cornelia uxore triremib, quatuor comitatus, quæ à Rhodijs & Tyrijs ad eum uenerant Corcyram tunc quidem & Libyam prætereuectus eſt, quo in loco exercitum alium & nauticos habebat apparatus, ad Orientem itaq́; uerſus Parthos, uelut ab illis opem petiturus nulli patefacto interim conſilio adire ſtatuit, quod Ciliciæ propinquis cum amicis aperuiſſet illi diſſuaſerunt. Socias.] *confœderatas & liberas.* Varias.] *mutabiles. nihil enim habent amicum præter utile.* Aros inuia.] *deſerta Libyæ & Aethiopiam* Sæpe labor mœſtus.] *ægritudo animi laborans repellebat tædium ſolicitudinum & rerum futurarum.* Aeſtus feſſos.] *defatigatas cogitationes.* Conſulit] *interrogat.* Vnde notet.] *à quibus aſtris qua ratione.* Quæ ſit menſura ſecandi æquoris.] *quæ aſtra obſeruando nauigetur.* Seruet Syriā.] *dirigat curſus in Syriam, ad quam euntibus Arcto occidit.* Quotos ignis in plauſtro.] *quota ſtella in Vrſa maiore, quæ minore eſt lucidior, & propriè plauſtrum eſt appellata à forma & poſitu ſeptem ſtellarum, ex quibus conſtat.* Seruator Olympi.] *magiſter nauis ſtellarum contemplator.* Signifero.] *non ſtellas quæ occidunt, ſed ambas Arctos quæ in cœli uertice ſemper apparent nautas obſeruare dicit.* Labentia] *labendo occidentia.* Signifero.] *feretri multa ſigna tum in Zodiaca, tum extra.* Fluunt] *diſcurrunt tam motu externo, quàm proprio.* Nunquam ſtante] *ſemper ſe mouente.* Axis inocciduus.] *polus Arcticus qui ſemper apparet.* Geminos Arcto.] *maiore & minore Vrſa quam draco amplectitur.* Surget.] *apparebit.* Inſtabit ſummis Ceruchis.] *imminebit ſummis cornibus antennarum dirigimur in Boſphorū & mare Euxinum, Ceruchi dicti à κεράς quod eſt cornu, & χέω fundo. De his Virgil intellexit quum dixit: Cornua uelatarū obuertimus antennarum. Nam Aſclepiades ut ſcribit Macrobius libro quinto ait, naualis ueli partem inferiorem pteram uocari, at circa mediam ferme partem τράχηλον dicit, ſummam uero partem Carcheſium nominari, et inde diffundi in utrunque ueli latus, eaq́; cornua uocantur.* Boſphoron.] *& Thracium & Cymmericum nam duo ſunt, unus ad Bizātium, alter ad paludes Mæotides.* Pontum.] *Euxinum mare, circa quod eſt Scythia.* Quicquid.] *quantulumcunq́; Arctophylax erit inferior malo, & urſa minor erit mari uicinior in Syriam nauigamus.* C Arctophylax.] *Bootes qui eſt ita uicinus arcto, ut eius ſiniſtra manus, neque oriri, neque occidere uideatur.*

Cynoſura.] *Vrſa Minor, quæ Bootæ oppoſita eſt,* Canopos] *ſtella Auſtralis ingens & clara noſtris regionibus ignota, eius meminit Plinius libro ſexto & Vitruuius libro nono.* Inde incipit.] *ultra Syriam obſeruamus Canopum, quæ meridie extremo decurrit, & metuit ne Borea nubes impellente obſcuretur.*

Illa.] *Canopo ſiniſtro ſi ultra Aegyptum nauigaueris deferēris in Syrtes Libycas* Quo pede.] *fune quo tenditur uelum.* Carbaſa tendi.] *dirigi uela, quæ dicta ſunt à Carbaſo genere ſubtiliſſimi lini.* Scitus.] *prouide.* Sit longius] *ſis remotiſſima.* Da uentis.] *committe fortunæ.* Comitem pignusq́; recepi depoſitum] *hoc eſt, Corneliam mecum habeo.* Iuſto modo.] *pari altitudine & planitie.* Torſit.] *in læuam flexit.* Aſinæ cautes.] *ſaxa & ſcopuli aſinæ opiduli, quod eſt in ſinu Meſſenio.* Qui ab eo aſinæus dicitur.] *euſdem nominis alia eſt Hermionaca, ut ait Strabo lib. octauo.*

A *oĉtavo.* Chios] *inſula Lesbo vicina. Theopompi patria, quæ paruo freto ab Aſia diuiditur.* Aſperſe.] *reſonare facit ubi ſcopulos in quibus illiduntur.* Dedit.] *protendit.* Rudentes.] *firmos funes.* Senſerunt motus.] *nam conuerſa eſt & nauigatio.* Roſtro.] *prora.* Nec ſpectante idem.] *uer conuerſa eundem in locum.* Sonum.] *fragorem quem euntе naui emittunt.* Moderator æquorum] *auriga in curruli certamine.* Quum læuum circuit axem.] *quam à dextra in ſiniſtram currum conuertit ut breuiore gyro metam intactam circumeat, quò enim propius metam currus acceſſerit eò citius perueniet.* Accedere.] *uicinos fieri.* Inoffenſæ.] *intactæ, illæſa.* Oſtendit ſerſus Titan.] *Sole Oriente tenebræ abeunt, & ſtellæ nõ apparent.* Quicunque Sparſus Pomp] *qui palantes hoſtis violentiam fugerant Pomp. ueſtigia ſequebantur.* Natus.] *ſextus.* Procerum.] *Senatorum & Ducũ.* Delecto fatis] *oppreſſo.* Abſtulerat reges miniſtros.] *priuauerat regibus qui ei miniſtrarent.* Sceptra Eoa.] *regna Orientis.* In deuia.] *remotiſſima loca.* Qui ſperſa ducis ueſtigia legit.] *qui flexam Pomp. nauigationem ſecutus eſt.* Legis] *nauigando obſeruauit.*

B Quando.] *ait Pompeius ad regem Gallogræciæ uerba.* Romanus.] *Romani iuris & ditionis.* Euphratem.] *Armeniæ & Meſopotamiæ multosq́ alios populos indicat.* Tygrim.] *Tygris accolas ut Armenos et Parthos.* Quærentem.] *fata reparantem mihi ſecundam fortunam.* Receſſus.] *remota loca.* Totum mutare diẽ.] *excitare totum Orientem unde dies emanat.* Arſacidæ.] *regi Perſarum.* Fœdera.] *belli Mythrydatico icta.* Manent.] *ſtant, ſublata non ſunt.* Latium tonantem.] *per Latialem Iouem qui Albæ colebatur, uel per Romanum & Capitolinum.* Obſtricta.] *firmata.* Magor] *ſapientes & ſacerdotes.* Intendite.] *flectite.* Neruis Gethicis.] *Scythicis cordis quæ ex neruis ſiunt.* Si uos.] *ſi liberaliter uobiſcũ egi.* Caſpia clauſtra.] *portas Caſpias & fauces montiũ Caſpiorum qui latebram Mythrydati dederunt panduntur'q́ itinere manufacto longo octo millibus paſſuum. nam latitudo eius uix eſt plauſtro permeabilis. ut ait Solinus.* Alanos.] *Scythiæ populos uicinos Iberis ab Alano flumine denominatos.* Aeterni martis.] *ſemper pugnaces.* Achemenijs] *Parthicis à rege Achemene.* Nunquam coegi

C in Babylona.] *non repreſſi & contineri feci intra muros poſt ictum fœdus, nam antea quod in Gordianam hoſtiliter excurriſſent per Afranium fugauerat.* Arua ſuper Cyri.] *ultra campos Perſidis ubi Cyrus regnauit.* Chaldæi regni] *quod eſt ſupra Arabiam.* Ganges.] *Indiæ fluuius* Hydaſpes Nyſeus.] *fluuius ad Nyſam à Bacho in India conditã.* Accedunt pelago] *exeunt in Oceanum.* Ab igne Phœbi ſurgentis.] *ab Oriente extremo auroraq́ ipſa.* Propior.] *uicinior.* Perſis.] *regio ſupra Parthiam.* Suſtinui.] *paſſus ſum de uobis nõ triũphare.* Ex æquo.] *quia æquè liber & ſocius eſt nõ tributarius.* Stant.] *ſẽſeruati ſunt meo beneficio, nã in Senatu bellũ Parthicũ ſuſcipiendũ donec duraret bellũ Gallicum diſſuaſi.* Poſt uulnera cladis] *poſt dolorem quem Parthi de cæſu Craſsi & exercitu intulere.* Compeſcuit iras.] *repreſſit bellum.*] Ruptis clauſtris.] *fractis legib. & praeſcripto, & prateritis terminis & limitibus conſtitutis.* Ripam Euphratis.] *intra quã Phrahartes Parthorũ rex ſe uelle perpetuo cõtinere Pompeio qui Tygranis filiũ ſeruebat in uinculis cum obtuliſſet fœdere conſtitutum, aſt ut ſcribit Plutarchus.* Zeugma Pellæũ.] *oppidũ iuxta Euphratẽ conditũ ab Alexãdro qui ex Pella Macedoniæ oppido fuit.* Vinci noles] *ut uincatur Cæſar.* Nõ piguit.] *non piger fuit.* Inſignib. aulæ.] *regio habitu* Raptos.] *ab alijs raptum acceptos.* In dubijs.] *ſententia per acclamationem quam laudando paupertatem exornat.* Rege.] *Deiotaro.* In littore.] *uidelicet ſinus Baſilici ubi incipit Icariũ mare dictũ ab Icaro Dedali filio, qui uolans illic cecidit.* Ephæſum.] *urbem in ora Ioniæ ubi Diana colebatur.* Colophona.] *Ioniæ oppidũ ante quod eſt Clarium lucus ubi Calchas à Mopſo uictus præ dolore perijt.* Samū] *inſulæ Ioniæ.* Coo.] *Cos inſula nõ longè ab Halicarnaſo patria Hippocratis.* Gnidon] *inſulã in mari Carpathio quam piſcoſam dicit Ouidius.* Rhodon claram ſole.] *inſulam ubi colitur Apollo & ubi eſt Solis Coloſſus mirabilis quem ſeptuaginta cubitorũ altitudinis fecerat Chares Lyndius.* Compenſat.] *ſinus recta nauigatione circuitus cum compendio nauigat.* Telmeſſidos.] *Telmeſum oppidum eſt Liciorũ & Telmeſis Promontoriũ cum portu.* Pamphila.] *regio iuncta Ciliciæ.* Moris] *oppidis.* Pharſilis.] *Ciliciæ oppidum cum tribus partibus ut inquit Strabo: ſed Plutarchus ait primũ in Attaliam Pamphiliæ ciuitatẽ ingreſſum.* Ratus incola.] *parua plebecula, quæ erant numeroſiores Põpeio comites.* Rorſus] *primum enim tetenderat bello Pyratico.* In Taurum.] *qui in oram Ciliciæ deſinit ab Oriente incipiens.* Dipſanta.] *fluuium Ciliciæ.* Crederet.] *credere poſſet.* Vadis.] *mari uictis Pyratis.* Eſt ſibi conſultũ.] *etiamq́ ſibi promiſſum, ut nũc tutus nauigare poſſet.* Celendris.] *oppido in Cilicia cum portu ut docet Strabo, & ipſe poeta indicat nec legat Sinedris, & ridiculè cõgregationem hic ſignificare interpreteris..* Seleuus.] *Ciliciæ fluuius in portu Celendrarum, qui emittit & recipit naues, cius quoq; meminit Strabo.* Comites belliq; fugæq;] *decreturus Põpeio, ad Parthos cõfugere, rationes quibus uiros & exercitus quos non omnino amiſerit reparari poſſint, oſtendit, ponitq́ in conſultatione ad quem ſit potiſſimum confugiendum. Suadetq́ Aegyptum non eſſe eundum, propter Ptolomæi ſuſpectam ætatem, nec in Libyãq; quæ perpetuo flagret odio in Romanos, tũ Parthiã laudat: exorditur autem à beneuolentia.* Inſtar.] *imago & qui patriam mihi refertis.* In littore nudo] *in arena ſine tecto & re externa.* Nullis armis.] *nullo exercitu armato.* Exordia noſtris rebus.] *principia noſtræ reparationi.* Non omnis.] *non penitus.* Nec ſic proſtratur.] *nec ſunt adeò proſtrata ut nequeam erigi.* Excutere.] *repellere damnũ & obliuiſci.* An Libycæ] *à minori ad maius argumentatio. nam Marius ut dixit primo libro Nuda triumphati iacuit per regna Iugurthæ & Pœnos preſsit cineres.* Relux] *in quibus latuit.* In faſces.] *in conſulatũ.* Faſtis.] *libris & annalib & acta deſcripta ſunt.* Leniore manu.] *Cæſaris minus potẽte quã Sylla fuerat.* Tenebit.] *nõ ſinet erigi.* In æquore Graio.] *in Ambracio Peloponenſiaco ſinu.* Sparſit.] *latè diffudit & diſsipauit.* Vel ſola fama] *etiã ſola auctoritas & gloria rerũ geſtarũ.* Nomẽ.] *nominis omnibus grata.* Vos pendite regna.] *uos cõſiderate, qui rex ſit fidelior, & dignior à quo petatur auxilium an iubet an Phrahartes Ptolemaus, quos p Libyen, Parthos Pharõq; indicat* Exprom ã.] *operiã.* Pondera uergant.] *conſi*

lia

A id eſt ducent diem. Aries.] *trabs ferrata.* Machina] *compoſitio ex materia & tormentum, Græcè dicitur.* μηχανή. Foſſas implere.] *quod fit faſcibus cratibus terra trabibus.* Murus eris.] *eris pro muro, qui illaſum te* *præſtet.* Pugna ſlenis.] *eſt ipſis Parthis.* Fuga.] *non ſtatarium prælium.* Illita dolis *ſparſa doloſo ueneno.*

Virtus.] *fortitudo.* Pati partem cominus.] *conſerere manus & ſtricto enſe pugnare.* Longe tendere neruos] *procul ſagittas emittere.* Permiſcere uêtis.] *caſu quodã non rectè inferre.* Habet uires.] *uim infert.* Virorum.] *fortium, & quæ ex fortibus conſtet.*

Mædos.] *Parthos.* Remeare.] *fugere,* Manus.] *fortitudinis.* Viros.] *fortes, & humanos, & à dolis, & crudelitate uituperat.* Tentare pudendum auxilium tanti eſt.] *tanti facis inquit, ad Parthos cõfugere tã dedecore, ut mala, in quæ incides, & perfidiã non perſpicias, primum eris exul, & in aliena terra uix humatus, Corneliãq; turpi ſeruituti ſubÿcies.* Incumbat tibi.] *premat cadauer tuum.* Inuidiſſa.] *inuidia plena.* Cum Craſſus in ſepultus fuerit feris, & alitibus præda.

B Sed tua Sors melior.] *melius tecum agere, quàm cũ Cornelia, eſtq; locus ab inſtantibus malis.* Quoniam mors] *Saluſtius ait mortem ærumnarum requiem, non cruciatum eſſe. Eam cuncta mortalium mala diſſoluere ultra, neq; curæ, neq; gaudio locum eſſe.* Non læteſi.] *ſed dedecus.* Venus.] *laſciuia.* Cæca.] *inconſiderata, promiſcua inceſta.* Innumeris.] *plurimis, tot enim reges accipiunt quotlibet, alÿ quod poſſunt alere.* Secreta thalami patent.] *in publico coeunt.* Nefandi.] *ſcelerati.* Nuptos.] *nuptas.* Epulis ueſane meroq; regia.] *id eſt, reges ſaturi, & ebrÿ legibus ueritos coitus appetunt.* Exceptos.] *notatos.* Marem.] *qui tam fortis eſt ad libidinem, ut una nocte cum plurimis coeat indefeſſus.* Sacrata pignora.] *& filÿ, qui iure naturæ debẽt eſſe inuiolati, thalamos matrum inceſtant.* Damnas.] *exclamatio, quæ illos Oedipode ſceleſtiores eſſe coarguit. Is enim caſu & ignorantiã cũ per Locoſta matre concubuit, hi ſponte.* Oedipodionias.] *quibus Oedipus eſt coinquinatus.* Quoties.] *ſæpe enim accidit, ut rex ſic nafcatur.* Coitus impellere.] *ille cui cum matre coire licet, quid ſcelus putabit.* Proles Metelli.] *Cornelia Sci*
C *pionis Metelli filia.* Milieſima] *ultima inter mille, quam quam ſit ea rex frequenter oſurus, ut crudeliter inſultet ei & honori tuo & Craſſi.* Venus regia uecabit.] *rex libidinoſus erit intentus.* Sæuitia. *ut crudeliter agat in proſtam.* Portenta.] *monſtroſæ libidines, & turpes cauſæ.* Fatis.] *uictoriæ.* Trahitur captiua] *ducitur, ut præda Craſſianæ calamitatis.* Hæreat.] *ſi meminerit Craſſianæ clades inquit, non modo te putabit à Parthis auxilium petiuiſſe, ſed ante Craſſi ultionem pugnaſſe in tantis.* Maius.] *damnabilius.* Vindicta perit.] *ulciſci non poſſumus.* Duces] *Romani.* In Bactra.] *in Parthos: Sunt enim ad Oxum amnem.* Neque uacarent armis.] *ne illi ab hoc bello ceſſarent, à Dacis Germanisq; reuocandi eſſent exercitus.* Nudare.] *uacuare militibus.* Suſis.] *quæ & Suſa dicuntur à Dario Hiſtaſpis filio cõdita, Suſis fuerũt in Perſide, abſuntq; à Seleucia Babiloniæ quadrigentis, quinquaginta millib. paſſuũ, ut Plinius ait.* Ducum.] *Craſſi & reliquorum.* Aſſyriæ pacis finem.] *id eſt, principiũ belli Parthici, ut ulciſcamur cladem illatam.* Peractum.] *finitum.* Qui uicit] *Cæſar.* De qua Cæſaris.] *quàm uinci & triumphari à*

Cæſare, quem odi lætarer. Non tibi.] *ab imagine mouet affectus, & potius aliud, quod eſt moleſtius faciendũ, ſuadet, poſtea honeſtum tutum, & utile conſilium aperit.*

Araxem.] *Armeniæ fluuium.* Senis.] *Craſſi.* Nudæ umbræ.] *inſepulti cadaueris.* Monumenta] *ſigna te ſubmonentia.* Qua mœnia trunci.] *circa quæ mœnia ducet Romani trunco capite capti fuerint, uel quas urbes ipſorum capita circuiuerint.* Nomina tanta.] *tantos uiros.* Detulit in terras] *abſorpſit ſecum & extulit, nam Tygris pluries longo tractu abſorbetur à terra, & inde emergit.* Ire per iſta.] *tam crudelibus ſupplicare.* In media Theſſalia.] *in loco tibi grauiſſimo.*

Quin reſpicis.] *cur non ad amicos Romani populi te conuertis.* Regna.] *Lybiam.* Petimus.] *petere poſſumus.* Pharon.] *inſula in Aegypto.* Arua & Lagi.] *regnum Ptolemæi.* Syrtibus.] *natura ſua munitam Aegyptum eſſe, & puero Ptolemæo fidendum concludit. Hinc ab Occidente, qua flectitur ſinus Syrtis maioris, & arenoſum littus, cum mare Libycum ſit ei à Septentrione.*

Inde.] *ab Oriente.* Amnis gurgite ſeptem.] *Nilus ſeptem oſtÿs in mare Aegyptium, & Syriacum eſſluens.* Suis.] *quæ ibi ſponte prouenuint.* Mercis.] *importationibus aliarum rerum.* Iouis.] *pluuiarum quoniam à Nilo mundatur.* Sceptra puer.] *diſſoluit nimis Pompeÿ ætas Niliaci nobis ſuſpecta Tyrãni.* Debita.] *quia tu eius patri donaſti.* Commiſſa.] *ex teſtamento patris.* Horreat umbram nominis] *timeat imaginem quandam pueri regis, nam uerus, expertuſq; rex dici non poteſt.* Innocua.] *nocere neſcia.* Nec iuris.] *Antiquus, rex iniuſtus, infidus, irreligioſus & impudens eſt.*

Aulæ.] *regis.* Mitiſſima ſors.] *optima conditio eſt in regibus nouitas, & noui reges benigniſſimi ſunt ingenÿ.* Impulit hoc.] *in Aegyptum, ut terter perſuaſit.*

Quantum ſpes.] *magna profecto eſt loquendi libertas in rebus extremis, & quaſi ſpe deſtitutis, liberius enim & quaſi inſolenter locutus eſt Lentulus in Pompeium.*

Cil. ſolum.] *oram.* Cypro] *in Cyprum.* Citatae.] *præcipites.* Diua.] *Venus.* Vnde Paphiæ.] *maris Cyprÿ, in quo nata eſt expudendis Cælÿ patris.* Naſci.] *cũ æterni ſint, & naſci nõ ſit credendũ.* Cœpiſſe.] *initium & originem habuiſſe, nam quæ initium habent finem habere, & omnia orta occidere neceſſe eſt.* Hæc ubi deſeruit.] *Pompeius, cum Cypri cognouiſſet arcem eſſe raptã ſui excludendi cauſa, & de aduentu Cæſaris fama crebreſceret, depoſito Syriæ adeundæ conſilio, pecunia ſocietatis ſublata, & à quibuſdam priuatis ſumpta, & æris magno pondere ad militarem uſum in naues impoſito, duobuſq; millibus hominũ armatis Peluſium peruenit, ut ait Cæſar. A' Cypro enim ad Nili oſtium recta nauigatione in Auſtrum, ſunt quadringenta millia paſſuum.*

Inde maris.] *Inde ex tranſuerſo curſum derexit in Caſium montem, qui, ut inquit Strabo, eſt cumulatus in modum promontorÿ aquarum inops. In eo Magni Pompeÿ corpus iacet & Iouis Caſÿ templum.* Nocturno lumine.] *cum obſeruaret nocturnum lumen Phari noluit ire in Caſium, ſed in Peluſiacum oſtium.* Pugnaci.] *renitenti contra uentum.* Pars maxima.] *eſt enim alueorum maximus.* Diuidui.] *qui in ſeptem alueos finditur.* Tempus erat.] *Aequinoctium autumnale deſcribit, quod Sol ſub Libra decurrens efficit.* Examinat] *trutinat.* Non plus uno die.] *reddit unum ſolum diem partem nocti, quo præterito, dies imminuũtur, creſcũtq;*

A Bella.] *nocendi caſus.* Cognatas Rom.] *quæ Pompeia conficiant.* Monſtra] *monſtroſos parricidas.*

Si meruit.] *ſi dignus eſt occidi nomine Cæſaris*

Tanti.] *deterret eum à metu Deûm.* Cœloq; tonante.] *dum adhuc tonet è cœlo Iuppiter, qui te ulciſcetur.* Impure] *obſcœne.* Non domitor.] *eſto non eſſet clarus rebus geſtis Pōpeius, nónne ſatis ab eo necādo, illud unū terrere te potuit, quod erat Romanus.* Non domitor.] *non ſit uictor omnium, nec qui ter triumphauit, nec qui reges fecit, nec imperator, & ultor ſenatus Cæſaris gener.* Ter] *uidelicet de Aphrica & Hiſpania.*

Tum de Pyratis.] *ultimo de Tygrane & Mythrydate, innumeriſq; prouincijs.* Quod poterat eſſe ſatis.] *quod te poterat deterrere.* Quo tua ſit fortuna loco.] *hoc dicit, quia & ipſe Cæſar, iuſſu conficietur.* Noſtra.] *Romana.* Iam iure.] *iam mereris priuari, ſi nō ſis parricida.* Negarat.] *depoſuerat, cum eſſet terra proximus, & remibus ibat.* Appulerat ſcelerata manus.] *interea ſcapha, cum iam propior eſſet, præueniens Septimius ſurgit Romanoq; eloquio Pompeium imperatorem appellat A*

B *chillas Pompeia Græcè ſaluto ipſum admonet in ſcaphā conſcendere. Limum enim eſſe, quàm multum inquit nec profundum, quod triremi per arenoſum ſit ex Plutarcho.*

Patere.] *in hoſpitium.* Litus ip malignum locu ſat.] *uada litoris damnat & cauſatur, quod maiorem nauem non ferant.* Aeſtum bimarem.] *limoſum ſeruorem, qui ſit ab Aegyptio & Libyco mari in uadis ipſis illidentibus.* Externas.] *quæ maiores & grauiores ſunt*

Quod niſi.] *ſed ſi fatale, & neceſſe non fuiſſet Pompeius, perire omnes poterāt prodiciones præſagia animad uertere.* Intenta.] *immiſſa.* Ordinis æterni.] *fati prouidentiaq; diuinæ.* Præſagia.] *præſertim cum aſpexiſſent naues quaſdam regias inſtructas, litusq; ab armatis obtineri, unde cuncta fore inuia ad regreſſum cognoſcebantur.* Fides.] *Ptolomæi in Pompeium.* Auctori ſceptrorum] *qui regnum donauerat.* Pateret.] *iterum repetatur.* Tota.] *quantamcunq; habet.*

Iuſſus.] *ab Achilla & Septimio.* Obſequitur.] *obtemperat, prius Corneliam, quæ finem uiri lamentabatur complexus eſt. & duos centuriones in ſcapham ingre*

C *di iuſſit, & ex libertis unum Philippum Seruiumq; Scenomine, inde cum Achilla comites dextris eum ſuſcipere appararent. ad uxorem, filiamq; conuerſus, illud Iambicum protulit. Quiſquis domum Tyranni proficiſcitur, ſit illius ſeruus licet liber ſit.* Lethumq; iuuat præferre timori.] *mauult mori quàm timere* Ibat] *ire nolebat.*

Hue.] *hac de cauſa,* Impatiens deeſſe.] *quæ pati non poterat, ut deeſſet.* Remane.] *uerba Pompeij.*

Nate.] Sexte. Surda] *quæ tibi nolebat obtemperare.* Crudelis.] *quia in metu, doloreq; deſeratur eum crudelem appellat.* Submota] *ſegregata à te, quod mali ominis fuit.* Nunquam omine læto] *ſed cladem præſagiente.* Non flectere puppim] *non uenire Leſbon, & abducere me illinc cum nunc in mare relicta, ſine me ſis iturus.* In fluctus.] *in mari, & non in terris.*

Anxia.] *mœſta. trepida.* Viſus.] *oculos.*] Nefasq; *cædem.* Adores ſceptra.] *adorare cogatur regem, quē fecerat.* Parantem.] *Pompeium.* Salutat] *appellando ipſum imperatorem.* Septimius.] *olim Pompeij miles.* Satelles] *ſtipator & famulus.* Regia.] *Aegyptiaca.* Immanis] *Aſyntheton.* Patere te populis.] *uoluiſſe te ſeruare complurimos, quos hic in Theſſalia peremiſſet, ſi affuiſſet.* Vacaſſet.] *non interfuiſſet & ceſſaſſet.* Theſſalia] *in quam ſi ueniſſet ſteiſſet pro Pompeio.* Diſponis] *ordinas, ut ubiq; fiat cædes ciuilis.* Dedecus uictoribus] *quod turpe eſt Cæſari, & partibus turpè etiam dijs.* Nunquam ſuperum caritura pudore.] *quæ pudorem affert deis.* Romanus] *Septimij.* Puer] *Ptolemæus.* Tuo.] *tui militis.* Fama.] *infamia.* Qui Bruti dixêre nefas] *qui laudandā Cæſaris cædem à Bruto factā nefas appellant.* Iam uenerat horæ.] *cum inter nauigandum a triremi ad litus nulla uox pia ad Pompeium perueniſſet, ad Septimium dixit. Non ego te meum commilitonem agnoſco, hic nulla uoce emiſſa tantum capite annuit. Tum Pompeius orationem Græcam, qua erat apud regem uſurus, legens litus propius acceſſit, & multis ex regijs deſcendentibus, uelut ad officium ſaluemque iri, Pompeius apprehenſa manu Philippi aſſurgeret Septimius à tergo eum enſe traiecit, inde Saluius & Achillas gladios nudauêre.* Perdideras iura] *erat ſub alterius poteſtate.*

Inuoluit] *nam utraq; manu fronte ſuper toga obducta, nihil ſeipſo indignū, aut locutus eſt, aut fecit, ſed tantum ſuſpirans ſe ictibus præbuit, unde ſexaginta annos natus, diemq; claudens die natalem ſuum inſequenti.*

Apertum.] *detectum nam noluit latere ac ſi non cognoſceretur ab illis.* Voces.] *uerba & eiulatus.* Famam.] *fortitudinis, & conſtantiæ hactenus ſeruata, quãquàm fletu corrupiſſet.* Conſenſit.] *taciturnitate non improbauit.* Nefas] *confectores ſubi.* Seq; probat moriens] *placet ſibi ipſi patientia ſua dum moritur.*

Secula.] *poſteri.* Attendunt labores.] *obſeruant aduerſitates.* Aeuum ſequens.] *poſteritas interpretatio eſt.* Speculator] *uidet.* Fidem] *quæ nulla eſt.* Fata tibi] *tu diu fœlix fuiſti, an ſcineris pati aduerſa niſi nunc oſtenderis omnes ignorant.* Ne cede pudori.] *noli dedecus ingemiſcere, & quod à Ptolemæo ſiue Achille & Septimio interimare.* Licebit] *quãuis.* Fœlix.] *uirtute & cōſcientia mea. quæ inuiolabilis à te & iniuria tuta eſt, nec etiam Deus ipſam animo meo iam poteſt eripere.* Mutantur proſpera uita] *fœlicitatis rerum externarum, cum uita mutatur, & in morte ego non ſum miſer, quia mori me uideat. ego certè fœlix uixi, & beatus decedo, infœlicitatem ante hac non expertus.*

Vident.] *quod eſt ad ſolatium meum, nam amant & dolent.* Pompeius.] *Sextus.* Dolor.] *animo doleat.*

Cuſtodia.] *ratio, temperantia.* Ius] *imperium & poteſtatem, ut dolori non cederet,* At non tam patiens Cornelia] *& qui in nauibus erant, ut aſpexêre cædem, ululatu ad litus, uſq; emiſſo anchoris celerrimè eductis eſt fugere, inde pelago altius petito uentus, adeò uehementior flauit, ut Aegyptijs perſequi, ſatagentibus auerterit, ex Plutarcho.* Cernere quam perferre] *uidere oculis quam forti animo pati.* Ego.] *id eſt, charitas & benignitas erga me tua.* Auia.] *ſemota à recta fuga tua.*

Prior.] *te.* Cui] *alij quam Cæſari.* Sed quiſquis.] *ſed quicunq; Pompeium percuſſiſti, ut illum maiori dolore afficeres, debueras prius interimere me. quàm unicè & non minus ſeipſa amabat.* A ſuperis immiſſe.] *qui Deū permiſſu periiſti.* Proſpiciens] *ubſequens.*

Viſcera.] *corpus: nam mea eius ſunt* Properas.] *in cædem.* Iugeris.] *immitis* Qua unum eſt omne ſcelus.] *qua incipit Pompeius mori apiens.* Peodat] *patiatur.* Ante.] *quam ipſe pereat* Haud ego culpa]

dignam morte ſe fatetur. Fatis.] *aduerſitate.* Recepi uictum.] *Pompeium ſuſcepi in Leſbo.* Hoc.] *propter hoc quod fui in te officioſa.* Perfidum.] *appellat, quia ipſam deſeruit, & non duxit ad mortem.* Nec munere regis.] *nec Ptolemæi beneficio, ſed manu facta morte: aut impetrata ab aliquo.* Salsum.] *in mare.* Exigat. *ualde agat & immittat.* Poteſt præſtare.] *poteſt conferre beneficium Pompeio cui erit grata mors mea, quæ crudelitati Cæſaris aſcribetur.* Viuis adhuc.] *te adhuc uiuo libertatem amiſi, & uereor mori, ut uictor uiua me potiatur.* Accerſere.] *prouocare & inferre.* Sonet.] *enſium ictibus.* Permanſiſſe decus.] *non mutatam fuiſſe acrimoniam grauidatemq́ uultus.* Vltima mortis.] *tempus mortis, mortemq́ ipſam.* In ipſo actu.] *dū ſcelus patraret.* Velamine.] *quo ſe eadens intexerat.*

Occupat ora.] *prendit adhuc ſpirantis caput.* Languentia.] *non ſuſtentantis.* Tranſtro.] *ſedili nauis.*

Nondum artis erat.] *nondum norant artifices caput uno ictu rotato enſe amputare.* Trunco reliquo corpore.] *nomen eſt translatum ab arboribus, quæ caſis ramis trunci dicuntur.* Vendicat ſatelles.] *Achillas ſibi attribuit.* Degener.] *Septimium arguit, qui cum nō primus Magnum uulneraſſet, ſed uulneratum oppreſſiſſet, & obtruncaſſet, alteri caput ferendum conceſſerit.*

O' ſummi fata pudoris.] *ô fatorum Deumq́ pudor. eſtq́ deploratio plena commiſeratione.* Puer.] *Ptolemæus.* Hyrta] *aſpera.* Mano.] *Achillæ.* Veruto] *gladio in ueru ſimilitudinem.* Viuunt.] *ſentiunt & cernunt.* Singultus animæ] *pulſant os in murmura: dum ſpiritus mouet linguam in uerba ipſaq́ lingua palpitat.*

Dum lumina nuda rigeſcunt.] *dum aperti oculi mouere ſe deſinunt.* Leges.] *forū.* Campum comitia.] *Roſtra, ſenatū* Fortuna Romana placebas.] *ô Roma fælix & læta eo ore delectabare.* Tyranno.] *Ptolemæo.*

Fidem.] *fidei monumentum* Nefanda.] *crudeli.*

Tabes eſt ſubmota.] *corruptus ſanguis eſt depulſus.*

Ab alto.] *à ſummo & intimo deſiccatus eſt.* Veneno.] *medicamēto, ut oleo cedrino opobalſamo, oleo Myrthino, melle, aloe, & rebus huiuſmodi. Empedocles Diogenem ſcripſiſſe commemorat medicamenta quædam, quibus cadauera, ac ſi dudum eſſent mortua conſeruarētur. Romæq́ hoc ipſo anno, quo Innocentius octauus Summus Pōtifex factus eſt, uia Latina repertum eſt in arca marmorea, muliebre cadauer antiquiſſimum uenenis oblitum colore, corporeq́ tam integro & tractabili ut recentiſſimum uideretur, caro digito preſſa reſurgebat, lingua educta retrahebatur artus flectebantur, & nullum grauem odorem niſi medicamentorum emittebat, nihilq́ ei, ne capilli quidem præter cerebrum, & inteſtina deerant. Sed cū magna frequentia gregatim ab omnibus ad ſuperſtitionē uſq́ quotidie in capitolio uiſeretur, maximi pōtificis iuſſu, inde aſportatū ubi ſit adhibitū ignoratur.*

Vltima.] *in Ptolemæum inuehitur, quod Pompeij truncum non condiuerit ut caput, & ut conditi ſunt reges Aegyptiorum, appellatq́ eum ultimam prolem Lagæam, quia Ptolemæorum genus in ipſo defecit. Primus Ptolemæus, qui Alexandro ſucceſſit, à quo reliqui Ptolemæi ſunt denominati Lagi filius fuit, huic Philadelphus, Philadelpho Euergetes, poſtea Philopater Agathoclis. Poſtea Epiphanes, tum Philometor filio à patre imperium accipiente. Huic uerò frater ſucceſſit, ſecundus Euergetes nominatus, hunc Phyſconem dicunt, cui Ptolemæus Lathurus ſucceſſit, Lathuro Auletes Cleopatræ, &* A *huius adoleſcentis pater, ut memorat Strabo.* Periturа.] *breui moritura. Cæſar enim ipſum peremit, & regnum Cleopatræ, eiuſq́ fratri tradidit.* Ceſſure ſceptris.] *locum daturæ imperio* Inceſtæ] *impudicæ, nam rem cum fratre, cuius erat uxor habuerat, ut decimo dicet, lege ſumma perempsi uerba patris, qui iura mihi communia regni & thalami cum fratre dedit.* Macedon.] *corpus Macedonis Alexandri.* In antro] *in conditorio Alexandri, quod eſt moles extructa concaua, quem etiam mortem appellat.* Pudendam.] *quia inertes & ignaui fuerunt.* Pyramides.] *moles maximæ è lapidibus, & calce, & arena ſiue bitumine conſtructæ, è lato in acutum tendentes. Dictæ quòd in ſimilitudinem flammæ ſurgant, uel quod lapidibus ignea uarietate fulgentibus ſtruerentur, eas Græci Pyropecilos uocant.* Mauſolea] *ſepulchra regum Mauſoleo ſimilia Mauſoleum enim hoc eſt ſepulchrum Mauſoli regis Cariæ, uxor Artemiſia, adeò mirabile condidit, ut inter ſeptem orbis miracula numeretur, ab eo reliqua ſepulchra magnificentiora denominantur.* Littora feriunt.] *littorales undæ illidunt.* Moleſta cura.] *graue diſpendium.* Hac fide.] B *hac perfidia abuſio uerbi.* Pertulit.] *ad finem deduxit.*

Culmine.] *gradu & dignitate.* Petit.] *Syncope.*

Cladeſq́ omnes exegit.] *omnes calamitates, & mala quæ ante hac fuiſſet paſſurus immiſit uno die.* Immunes.] *expertes, nil enim aduerſi paſſus eſt.* Turbante.] *nocente.* Parcente.] *ceſſante nocere.* Semel impulit.] *ſemel proſtrauit, diſtuliſq́ eius ruinam in ſenectutem.* Pulſatur.] *truncus eius.* Ludibrium.] *ludus ridiculus.* Figura.] *qua diſcerni poſſet.* Vna nota eſt.] *hoc ſolo ſigno noſci poterat, quod truncus eſſet.*

Victor.] *Cæſar.* Raptim] *furtim & ſubitò.* Ne nullo.] *aut aliquo, uel in tam humili.* E' latebris.] *ubi latuerat, ut furtim Pompeium ſepeliret.* Codrus.] *Pompeij libertus & quæſtor, qui eum à Cypro fuerat comitatus militabatq́ cum eo. Plutarchus ait, Philippum libertum ipſum abluiſſe, ipſumq́ tunica circumuoluiſſe, & reliquias paruæ ſcaphæ, dum deſtrueret ſuperueniſſe ſenem libertum, & militem Pompeij, qui eſt Philippo auxiliatus.* Cypri Cyniree.] *longè repetitum epitheton.* C *Pigmalion enim Cilicis filius, qui Cyprum eiectis Syris occupauit ex eburnea imagine Veneris beneficio animata Cyniram filium ſuſcepit, qui ei in regno ſucceſſit, de eo lege in 10. Metamorphoſeon.* Ferre gradum.] *ire & quærere Pompeium.* Compulit.] *compreſſit.* Duceret] *pietas.* Mœſta.] *ſubobſcura.* Diſcolor.] *diuerſi ab aqua coloris.* Ille.] *Codrus.* Eripiente mari.] *obſtinantibus fluctibus.* Fluctus.] *qui ſubleuet cadauer.*

Impellit.] *extra mare.* Non precioſa.] *non marmorea, & à modeſtia uoti ſui, & rerum penuria mouet affectus.* Cumulato thure.] *adhibita thuris copia, & aliorum odorum in rogo.* Tuos.] *quem hucuſq́ fouiſti.*

Acoor odores.] *ut crocum, myrram, balſama, cynnama quæ ſolebant rogis nobilium iniiri, ut de Archemori Statius ſcribit.* Vt Romana.] *ut efferatur à Romanis, & fiat ſolenne funus. Virg.* Pars ingenti ſubiêre " *feretro triſte miniſterium.* Feralis Pompa.] *funebris apparatus præmittit imagines triumphorum.* Cantu.] *Tybia & nenia deplorantium ad tibiam.* Ambiat ignem.] *pyram circundet. Virg. ter circum accenſos cin* " *cti fulgētibus armis, Errauere rogos, ter mæſtum funeris*

ignem

A ignem luſtrauere. Proiectis] demiſsis. nam per terram hoſtias trahebant. Arcam] feretrum ſandapilam. Lacerum.] truncum. Siccos.] non unctos pingui & ſuccis aromatum, & oleo, uino, melle, Balſamo. Robora.] ligna quibus ur itur. Sordidus uſtor.] niger & deformis cremator. Subijci] ut ſubmittatur ſimul'q; ipſa cõburatur, quod profectò iuſsiſſet. Facem.] autem ſubijciebant propinquiores. Virg. Et ſubiectam more parentum auerſi tenuere facem. Vile.] non tharum.

Subducis membris.] ſubtrahit cadaueri. Neglecta.] quam nemo ſeruat, quod iam combuſtus à me atim geris. Compoſitum buſtum] ordinatam pyram, ſed buſtum propriè eſt locus, in quo coepus comburitur.

Cedis rogo.] negligis comburi, ut des locum Pompeio. Damna.] ſubtractionem lignorum. Sparſis manibus.] errante anima. Donec enim corpus ſepultum ſit, animæ errant. Virg. Centum errant annos, uolitant'q; hæc littora circum. Sinus.] gremium ueſtis, quod arena ſtrauerat, inde prunas ardentes ſuperimpoſuerat.

B Properat] accelerat. Relatus.] in mare retractus.

Dimouit.] effodit fragmenta laceræ carinæ.] ligna fractæ ſcaphæ. Scrobe.] foſſa. Nulla ſtrue.] nulla lignorum congerie, uam ſolebant in medio rogi totum erigere, ſuper quem cadauer collocaretur. Admotus.] à latere proximus factus, non ſubiectus penſili corpori. O maximè.] Codrus, tanquam ſi hoc officiu cadaueri ſit iniurius ueniam petit. Vna.] præcipua. Si tibi.] ſi minus moleſtum tibi fuiſſet iactari fluctibus, & non ſepeliri, quàm tam miſerandè comburi, noli hæc aſpicere, nam aduerſum factum tuum, ut hoc mihi liceat efficit. Triſtior.] moleſtior. Auerte.] remoue, noli aſpicere. Iniuria fati.] aduerſitas iniuſta qua à fato premeris. Belua.] piſcis. Quicquam] aliquid te indignum. Succenſæ] combuſtæ. Romana.] quod tibi aliquo ſolatio eſſe poteſt: Noſtra manu.] ipſe enim te aduehdam. Interea] antequam ad Corneliam referaris.

Paruo ſaxo.] marmore non te digno. Nota buſti.] ſignum ſepulchri tui. Placate.] iuſta & inferias ſoluere.

C Caput.] quod his cineribus deeſt. Inualidas] lentas & debiles. Fomite admoto.] adhibitis aridis lignis & nutrimentis. Carpitur] ſuccenditur, conſumitur. Tabe.] pingui & adipe, quæ igne reſoluebatur.

Dies] lux. Rupto ordine.] non continuato officio, nam relinquere cogitabat. Quam metuis.] arguit eum imprudentis metus, quod cum æternam famam ſit hoc facto cõſecuturus, nullum cruciatum metuere debet.

Crimine.] officio, quod uelut crimen pauet, certè Cæſar te id feciſſe probabit. Securus.] certa cum ſpe.

Cogit pietas.] pietate coactus eſt. Officio.] funeri.

Iniuſtis.] non combuſtis. Congeſta'q; in unum parua clauſit humo.] collecta modica terra occultauit.

Retectos auferret.] retegeret & auferret. Compreſſit] grauauit. Buſtum.] buſti ſaxum. Sacrum.] uenerabile quo indicatur & buſtum ipſum ſacrum eſſe.

Semiuſto.] ſtipite torre & ligno uſtulato. Situs.] humatus: nam propriè ſiti dicuntur, qui conditi ſunt, nec tamen ante eorum ſepulchrum eſt quã iuſta facta & corpus crematum ut ait in legibus Cicero. Appianus tradit ſepulchro Pompeij, ab alio fuiſſe inſcriptum templi pondus erat modica, qui clauditur urna. Procedente tempore, cũ tumulus ſub arena eſſet obrutus ſtatuæ etiam quæ Pompeio à neceſſarijs eius, circa montem Caſium, ex ære erectæ ſteterant in templi aditu, iam uetuſtate exeſæ ſeruarentur ab Hadriano imperatore, ſumma diligentia perquiſitæ, & inuentæ ſunt, cum ad orat acceſsiſſet. Tumulus quoq;.] mandato eius perpurgatus ſtatuæ erectæ, ſic ut denuò ab omnibus dignoſci poſſet, hæc Appianus.

Maluit.] quia turpius fuit ita ſepeliri, quàm carere ſepulchro, & ideò Codrum arguit. Dextra.] Codri.

Obijcis.] opponas. Manes includes] animam & umbram, quæ errant, quietas iuxta cinerem reddis, nam tota terra erat magno ſepulchrum. Pendet.] ſuſpenſa attingit, indicat quæ uniuerſam terram Modus.] menſura. Obrue.] ne appareant tege. Criminis culpa.] id enim dijs aſcribitur, quos ab indignitate arguit.

Oethe] mons Theſſaliæ, ubi conſumptus eſt, & ſepultus Hercules à Philoctete. Iuga Nyſeia.] mõs Heliconi, ubi eſt ſepulchrũ Bacchi, & Nyſa uicus. Vacant Bromio.] conſecrata ſunt Baccho. Omnia Lagi arua tenere poteſt.] in qualibet Aegyptij parte ſepultus uidebitur, ſi nomen eius è ſaxo deleas. Lagi.] quæ Ptolemæus primus Lagi filius tenuit. Hæſerit] affixum ſit. Erremus.] imus in errore. Metu.] religione & ueneratione. Nullas Nili calcemus areas] in Aegyptum.

Dignaris.] dignum facis. Tantos actus] tot acta & geſta. Monumenta] inſcriptionem ſummarum rerum, quas ſtrictim recenſet, & nos, quia ſuperius dicta ſunt uix attingemus. Lepidi motus.] qui acta Syllæ tentãt reſcindere. à Q. Catulo à Cn. Pomp. auſpicijs bis ex Alpibus, & Italia, tum ex Sardinia, ubi etiam mouerat bella pulſus perit. Conſule.] Metello, quo reuocato Pompeius in eundẽ Sertorium miſſus ipſum confecit.

Eques.] ante tempus enim, & nondum ſenator triumphauit Commercia.] nauigationes rerum hoc'q; dixit, propter maria à Pyratarum incurſionibus liberata.

Pauidos maris.] nam in mediterraneis locis iuſsi habitare ad mare non accedunt. Barbariem] ut Aſiam, Pontum, Armeniam Paphlagoniam, Cappadociam, Ciliciam, Syriam, Scythas, Iudæos, Albanos, Iberiam, Cretam. Baſternas. Gentes'q; uagas.] Scythas. Repetiſſe togam.] rediſſe ad urbana officia. eſt'q; à modeſtia laus; quod non ſit moliitus Tyrannidem, & ab induſtria, quod ſe non dederit ocio. Ter curribus actis.] tribus triumphis. Donaſſe.] attuliſſe multorum utilitatem & decus. Surgit.] erigitur. Faſtorum.] librorum, in quibus toties conſul, & imperator indicabatur. Solitum.] nomen. Culmina.] in quibus erat inſcriptum.

Arcus.] triumphales. Extructos ſpolijs.] ex præda & manubijs ædificatos. Haud procul eſt ima arena.] eſt uicinum arenæ humili, quæ præ culminibus, & arcubus eſt ima. Legas rectus.] legere poſsis, niſi inflexus.

Tranſeant.] ignoret, & prætereat. Noxia.] per Apoſtrophẽ Aegyptum deteſtatur, cum perpetuæ ſiccitatis imprecatione, carmen'q; illud Sibyllinum, quod quindecimuiri interpretati fuerant, ne Ptolemæus cum exercitu Rom in regnum reduceretur, ut eſt in epiſtolis Cic poëta ad Pompeium Septimium & Codrum referri uult, nam à duce miles euaſit, Pompeius ſtatim ut in regis ſcapham deſcendit. Noxia ciuili fato] nocẽs ciuis fatali morte.

Haud immeritò] cautum non ſine cauſa canis, prohibitum'q; Sibylla. Ora Peluſia.] oſtium Peluſiacum.

Heſperius.] Romanus. Tumentes] increſcentes.

Precer.] imprecer. Crimine] culpa mortis Pomp.

Retentus orbe.] non egrediens regionem. Vertat

 aquas]

aquas.] *mutet curſum, & Aegyptum nō amplius irriget.*

Steriles.] *facti ſteriles ariditate.* Putres.] *ſolutas, & puluereas, quales ſunt in deſertis Aethyopū, præ nimio Solis ardore.* Nos io templa.] *Aegyptum cum ex probatione ingratitudinis arguit.* Iſim.] *Laothei deam in quam Iouis uacca à Ioue conuerſa eſt. eius ſacra Romā tranſlata ſunt, erectumq́ templum in Campo Martio, faciebant ei nouem diebus caſtiſsimè.* Canes.] *Anubim dicit, quem Virgil. latratorem appellat, hoc eſt Mercurium, qui canino capite colitur in ciuitate canum, in qua honor, & ſacer quidam cibus eſt canibus conſtitutus, ut ait Strabo.* Colunt autem uniuerſi Aegyptij animalia *quædam, ut bouem, canem, felem, accipitrem, & ibim, lepidotum, & oxyrinchum, piſces, ut ex Strabone, latè in Iuuenalem commemorauimus, ſeorſum autem ouem, latum, piſcem, lupum, cynocephalum, cepum, aliquam leonem, caprum, hyrcum, murem araneum.* Siſtra.] *ſiſtra ſunt cymbala & inſtrumenta, quæ in ſacris Iſidis concutiebantur, & ad quorum ſonitum conueniebāt. Seneca de uita beata, cum ſiſtrum aliquis concutiens ex imperio mentitur.* Iubentia.] *ludus indicentia Iſidis, ſacra quæ ſunt quatenus paruulū filium, uel perdiderit, uel inuenerit: nā primo ſacerdotes eius deglabrato corpore, ſua pectora cōtundūt, ſicut ipſa, quū perdidit fecerat, deinde puer producitur, quaſi inuentus, & in lætitiam luctus mutatur.*

Oſyrim.] *Oſyris Iouis, ex Niobe Phoronei filius regnum Argiuum Aegylao fratri, relinquēs Aegypto ex pugnata Iſidem duxit uxorem, inde à Typhone fratre occiſus, dilaniatusq́ eſſet à regina plorante, & anxia tandem in uento diſcerpto cadauere apud Philas illud in abbato ſepeliuit, ſed mox eum Aegyptij, bos maculis inſignis apparuiſſet, eum Oſyridem exiſtimantes, pro numine coluerunt.* Teſtaris hominem] *oſtendis non bonem, ſed hominem fuiſſe.* Tu quoq;] *Romā increpat.* Tyranni Cæſari.] *quem in Deorum numero aſcripſit Auguſtus, eiq́; templum erexit, & plebs columnam Numidici marmoris in foro erexit, apud quam ſacrificare, & uota ſuſcipere perſeuerauit, ut Suetonius ſcribit.* Piaſti.] *placaſti.*

Secula prima] *illi qui uixêre Cæſaris tempore, quì Pompeium tam uili ſepulchro iacere uolebat.* Excipe.] *reduc in urbem.* Subruta.] *immerſa.* Inuiſa] *quam odio habuerit, qui in eo neglectus iacuerit.* Quis buſta timebit] *quoniam mortuorum cineres ſacri erāt, & niſi cum ſcelere loco moueri non poterant, neminem inquit, oportere metuere, illos effodere, & in meliorē, ut colantur locū transferre.* Vmbram.] *corpus à quo umbra non diſcedit.* Sacris.] *diuinis honorib.* Imperet hoc nobis utinam ſcelus.] *utinam, tanquam ad ſcelus pertrādum, hoc nobis muneris detur, & ego damner ad Pompeij cineres referendos, nam fœliciſsimus mihi uiderer.* A

Violare] *quod onerari eſſent.* Forſitan.] *Romani, aliquando moniti Deum ut malis liberentur Pomp. cineres relaturos dicit, & alludit ad illud, quod quinto libro diximus de Phrygibus qui Athim ſepelire ſunt, ab Apolline iuſsi Et de Athenienſibus, qui ſiccitate laborātes mortē Androgei piauerunt, & Lucanis, qui peſtilentia uexati Palinuri manibus Apolline iubente placatis liberati ſunt ea* Dixit autem ſi illic ſuſtulit iras telluris ſterilis, mōſtrato *fine reſoluit aera tabificum.* Sulco.] *terra.* Feralibus.] *peſtiferis.* Ignibus] *incendijs.* Aut terræ mouenti tecta.] *aut terræmotibus.* Buſta.] *cineres metonymia.* Nam quis.] *publici deſiderij, & commodi gratia, id etiam faciendum dicit quoniam nautæ omnes, qui in Orientem nauigarent, illic eſſent ad Pompeium uenerandum, uel cum incommodo acceſſuri.* Syenē.] *oppidum in Thebaide ſub æſtiuo Cancri tropico conſtitutū, ut diximus ſuprà.* Torrente.] *adurente.* Thebas.] *Aegyptias quæ ſub Tauro quem conficiunt Pleiades.* B

Imbrifera] *pluuiali.* Mutator.] *mercator & commutator.* Auertet.] *à curſo ad parentandum diuertet.*

Præferre] *non ut cenſeat Pompeius Ioui præferendum, ſed quod potius buſtum Pomp. quàm Iouis Caſij templum uiſurus ſit.* Iſta.] *tam humilia.* Nunc eſt.] *inſultatio, & in fortunam, & in Cæſarem.* Anguſtius.] *ſacratius & maius templis Cæſaris.* Ab equore.] *à fluctibus, qui è Libya in Caſium illuduntur.* Tarpeios.] *ſenſus eſt multi populi, qui Deos Romanos colere noluerunt, ſepulchro & manibus Pompeianis ſacrificent, & ſic confirmat anguſtius eſſe. Strepant alij quicquid libet huc tendit poeta.* Tarpeijs.] Deus, *qui coluntur in capitolio, ut Ioui, Apollin, Mineruæ Iunoni.* Nomē uiclum ceſpite fuſco.] *manes Pomp. ſepultos in terra Nili nigra, talis enim propinguedine eſt.*

Proderit.] *ſolamen eſt à futuro commodo, nam euerſo ſepulchro, quod breui durabit minores non credent Pompeium mortuum nec in Aegypto ſepultum, ſed in cœlo regnare, ut putant Iouem Cretenſes.*

Olim] *in futurum,* Arduus.] *moles eminens ſepulchrum.* C Sparget.] *diſſoluet.* Buſtum.] *buſti ſaxum argumenta ſigna.* Sit nulla fides.] *non credatur.* Erat tam mendax.] *putabitur ita mendacium dicere, ut Creta de Iouis ſepulchro, quod in Creta fuiſſe Solinus & Cicero in natura Deorum & Lactātius meminêre.*

FINIS LIBRI SEXTI.

IOANNIS

A IOANNIS SVLPITII VERVLANI, IN M. ANNEI LVCANI POETAE PHARSAL. LIB. IX. commendationes.

AT non in Pharia.] *Pōpeiani animam, quæ terra condi non potuit in Campos Elyſios qui ſub Lunæ regione ſunt euolaſſe & contemptis terris atq; humana miſeria in Bruti Catonisq; pectorib. requiſiſſe, inquit.* Manes.] *Pompeij anima.* Pharia fauilla.] *Cinere Aegyptiaco.* Compeſcuit.] *continuit.* Proſiliit.] *extra ſalıuit.* Sequitur conuexa.] *repetit cœli concauitatem.*

Qua niger aſtriferis.] *Elyſios Campos in orbe Lunæ*

B *eſſe oſtendit ea qua aër eſt coniunctus atheri.* Nigrum.] *autem aëra appellauit reſpectu fulgoris ætherei & Aſtrorum.* Aſtriferis axibus.] *hoc eſt, ſphæris Planetarum, uidelicet Lunæ quæ prima eſt.* Patet.] *effunditur.* Semidei manes.] *id eſt, animæ beatorū quæ ſunt in circulo Lunari.* Ignea.] *Diuina, loquiturq; ſecundū Platonicos, qui deos & animas igneas eſſe*

D *dixerunt, & Virgil. igneus eſt illis uigor & cœleſtis origo ſeminibus.* Patientes.] *ibi enim purgantur.*

Imi.] *lunaris qui eſt inter ſeptem infimus omnium.*

In orbes.] *in Sphæras & circulos à quibus deſcendit nam anima in ſupremo cælo orta per ſeptem orbes in terras demittitur.* Non illuc.] *non dites, ſed ſapientes & optimi illuc admittuntur. Socratem enim dixiſſe Cicero tradit, animos hominum eſſe diuinos, iiſq; quū è corpore exceſſiſſent reditum in cœlum patere optimo & iuſtiſſimo cuiq; expeditiſſimum.* Poſiti.] *ſepulti.*

Verò.] *clariſſimo, nam hoc noſtrum illi collatum eſt tenebroſum.* Impleuit.] *Pompeij.* Stellasq; uagas.] *præter Solem & Lunam quinque planetas errantes.*

C Aſtra.] *Signa ipſa quæ non errant, ſed cum ſtellato cœlo uertūtur, ut ſunt quæ in Zodiaco, & extra ipſum ſunt.*

Nocte iaceret.] *tenebris.* Noſtra dies.] *lux & uita humana.* Ludibria.] *irriſionem & contemptum.*

Volitauit.] *uolando quaſi adijt, nam per cœlum uolans hæc deſpectabat.* Claſſes.] *de quibus ſupra. Mole mea Graio uoluuntur in æquore claſſes.* Scelerum uindex in ſancto.] *uindicaturus cladem belli ciuilis.*

Sedit.] *quieuit contemplans.* Bruti.] *qui erat Cæſarem confecturus.* Inuicti.] *liberrimi animi.* Illa ubi.] *Cato inquit, cum eſſet uiuo Pompeio uictorem odio habiturus, illo iam mortuo Pompeio euaſit, & reliquias Pharſaliæ colligens, non pro ſe, ſed pro libertate pugnauit, Plutarchus Catonem præfectum cohortiū 15. audita clade Pharſalica ea mente Corcyram, ubi naues erāt delatus, ut ſi Pompeij periſſet omnes in Italiam reduceret, ipſeq; ſolus tyrannidem fugeret, ſi euaſiſſet copias illi conſeruare, cū Cicero in pernegantí tradere copias non potuiſſet. Pompeius quem in Aegyptum aut Libyam peruenisse arbitrabatur, cum copijs omnibus nauigans, Sexto occurrit, à quo accepta morte Pompeij principatum petiuit, & à Cyreneis receptus eſt cum paucis ante diebus Labienum excluſiſſent.* Vbi.] *quandu.*

Quem.] *an Cæſarem, an Pompeium.* Oderat magnum.] *quia poterat euadere dominus.*

Auſpicij raptus patriæ.] *tractus authoritate & tutela.* Ducto.] *duce Senatu,* Pompeianus.] *Pompeius amator & cultor.* Excepit.] *fouendam ſuſcepit.* Carentem totare.] *ſic dixit quaſi iam orbatam parente Pompeio.* Membra.] *ſparſas reliquias.*

Ignaua.] *uictis.* Tuasq; partes.] *omnes Pompeiani.*

Rapido actu.] *propera impulſione & perſecutione. Actus enim impulſionem ſignificat, & agere ante ſe pellere & perſequi, ut author eſt Feſtus. Ouidius in Faſtis. Pars quia non ueniant pecudes, ſed agantur ab actu nomen Agonalem, credit habere diem.*

Corcyræ ſecreta.] *inſulæ ſemota, portum cum eiuſdem nominis oppidū, quæ Phæacia etiam dicta eſt, diximus de eo ſuprà Hiſtoria autem ita ſe habet ex Appiano, cum quo poëta & Plutarcho non conuenit. Lu eius igitur Scipio Pompeij ſocer, cæteriiq; quicunque illuſtriores, à Pharſalica pugna perfugerant ad Catonem Corcyram uerſus abiêre, qui ad alterius exercitus curam trecentarum triremium cuſtodiam prætor relictus fuerat. Itaque quicunque ex ipſius clariores extitere Pompeij copias claſſemq; inter ſe partiti ſunt. Caſſius in Pontum ad Pharnacem profectus eſt, ut in Cæſarem illum excitaret. Scipio & Cato in Libyam enauigarunt, Vari fiducia & exercitus, qui cum illo aſſeruabatur. Iuba Numidarum rege pariter cum illis ad bella conſpirante, Pompeius autem primogenitus Pompeij filius Lauiniusq; cum eo copiarum partem deducentes in Iberiam ſunt profecti. Petit, non Syncope eſt, ſed Ecthaſis.* Mille.] *Hyperbole, id eſt, trecentis.* Fragmenta.] *ſuperſtites reliquias.* Fugientia.] *cum præ numeroſa multitudine uiderentur eſſe uictricia.* Victas.] *quæ uictorum erant.* Arctaſſe.] *anguſtaſſe, quia magnā eius partem occupabant.* Maleam.] *Promontariū Laconiæ, quam Dorida appellat à Doribus, id eſt, Laconib. qui circa eam in Pelopōneſo ſunt. ſupra eam tuta nauigatio erat, uentis aduerſis flantibus, unde natū prouerbium quum ad malam deflexeris domeſticos obliuiſcere.*

Tenarum.] *Promontorium Laconiæ, in quo eſt antrū, quo itur ad inferos, quaq; cerbrum Hercules ad ſuperos extulit.* Apertū umbris.] *qua umbræ eunt & redeūt.*

Cytheram.] *inſulam non longè à Malea, quæ antea Porphyris appellata, & à qua Venus Cytherea dicta eſt.*

Creta.] *inſula in Aegæo centum urbibus clara famæ. prætemauigantibus terram, non nauis, ſed terra, quum ad eam reſpiciunt moueri uidetur.*

Legit.] *nauigando præterit.* Dictæa.] *Dictæus Cretæ mons eſt, authore Plinio.* Præcludere portus claſsi.] *non recipere claſſem, ſed propellere.*

Impulit.] *expugnauit populum, urbem uerò diripu- it & euertit.* Phycunta.] *Phycus oppidum cum pro- montorio humili, quod contra Tanarum Laconia ia- cet duorum milium, & octingentorum ſtadiorum tranſi tu, &, ut inquit Plinius, per Creticum mare excurrit, di- ſtans CCCL. Mil. paſſ. Tenaro promontorio à Creta uerò ipſa centum uigintiquinq; milibus.* Palynure.] *Palynurus portus eſt in Aphrica, ut & in Calabria pro- montorium, dictum à Palynuro nauis Aeneæ magi- ſtrô.* Aequore Auſonio monumēt.] *hoc eſt, in Cala- bria ad Veliam, nō eſt ſolum argumentū nominis tui, ſed etiā in Libya.* Tum procul] *inde proſpiciens naues, quibus Cornelia cum Sexto Pōpeio uehebatur, timuit ne Cæſarianæ eſſent.* Animus.] *Catonis & reliquorum.*

Præceps.] *celer & ſubitus.* In nulla nō crediture.] *hoc eſt, in omni.* Vel Catonis duri.] *etiam conſtātis Catonis ſeueritatisq; Stoicæ quō turbaretur, & Lachry- maretur.* Fruſtra tenuit.] *quia nihil Pompeia pro- fuit.* Priuignis.] *Sexti Pompeij.* Repulſus] *à fluctu redeunte.* Remearet.] *referetur in mare oſten- dit q; rogū, & ubi ex flamma indignam Pompeio, pyram aſpexit.* Erga indigna.] *ſe inofficioſam, & miſerandū funus mariti conquerens, Sextum & alios ad bella ir- ritat, & dolori ſolo mori conſtituit.*

Accedisſe.] *ut moris eſt auerſo uultu, quos laceraſ- ſem mihi. Mos enim erat crinē euulſum in funere, in rogo cōburere.* Componere.] *aptè collocare.* Diſperſi] *truncati, non integri.* Fletus.] *Lachrymas.* Ve- ſtes.] *meum ſinum.* Sparſuea.] *ſparſim conditura.*

Quicquid ab extincto.] *cineres & oſſa.* Funeris] *exequiarum: nam non pompa aderat, non familia, non ti bia, non ſandapila, non laudatio, non Perſica.* Officio- rum.] *ſepeliendi.* Graue manibus] *ingratum & mo leſtum umbræ tuæ.* O' bene nudi.] *quaſi dicas, ô feli ciores quod inſepulti fuiſtis. Pompeius enim uſtus eſt maiore deorum odio.* Craſſorum.] *patris & filij.*

Inuidia] *odio.* Coniungitur] *ut Craſſo filio & Pompeio.* Plenas.] *cinere & oſſibus.* Quid por- ro.] *ſeipſam uana optantem arguit cum non ſit opus ei, aut cineribus, aut monumento, nam ſemper ei adeſt me- moria & imago Pompeij.* Porrò.] *uerò.* Inſtrumen ta.] *quæ te excitent & irritent.* Victora ſuperſtes.] *hoc eſt, aliqua diu uictoria, poſt uiri mortem, nam ego dolore moriar breui.* Maligna] *non clara.*

Aliquid tui.] *Aliquam partem de te.* Reſedit.] *ceſſauit, extincta eſt.* Ferens Pompe.] *in quem Pom- peij corpus reſoluitur oriens iam Sole.* Et inuiſi tendunt in carbaſa uenti.] *& ego inuita à uentis odio ſis auferor. Ventum eſſe dicunt Philoſophi aeris undā.*

Inuiſi] *quia diutius ſpectare uellem.* Tendunt.] Implent.] *Virgil. tendunt uela noti.* Non mihi.] *nihil eſſe ei gratius Aegypto & cineribus Pompeij fate- tur.* Signa.] *ut Pontus, Aphrica, Sicilia, Hiſpania.*

Terens.] *qui triuit in triumpho,* Elapſus fœlix] *iam ablata ſum Pompeiū fœlicem cupio infœlicem. qui continetur Aegypto, quam non accuſo, ſed quia Pompe- ium tenet, eſt mihi gratior.* Herere.] *coniunctā me eſ- ſe.* Commendat.] *chariores facit.* Linquere ſi qua fides] *acclamatio eſt.*

Tu pete bellorum.] *Sextum ad bella reparanda ex Pompeij mādatis irritat.* Caſus & ſigna per orbem.] *fortuna, pericula.* Condita cura.] *ſeruata ut eſſet cu- ra mea, uobis hæc aperire.* Me quum.] *fatalis repe- tat Pompeij uerba.* Fatalis hora.] *tempus mortis.*

Vacet.] *uacuum ſit tempus.* Sceptra] *reges Me- tonymia.* Impellite.] *concitate.* Partes.] *offi- cia & diuiſiones, & factiones.* Quiſquis Pomp.] *hoc eſt, Pompeij filius.* Venerit in undas.] *deſcende- rit in mare.* Non dabit nullis.] *Excitabit mul- tos.* Indomitos memores paterni.] *generoſos & li- beros.* Iuris paterni.] *libertatis & patriæ defenden- dæ.* Si faciet partes.] *ſi defenſores cogeret.*

Exolui fidem.] *ſeruaui promiſſa.* Inſidiæ tuæ.] *Quod me in mari reliqueris* Vix ne mihi aufer- rem uocis] *uiuere uolui hactenus, ut hæc uobis fideliter iam uerò his actis, ut peream operam dabo.*

Chaos inane.] *ſpatioſas inferni tenebras.* Si ſunt ulla.] *ex Senecæ ſententia uidetur hoc dicere, ait enim in libro de Conſolatione ad Martiam: cogita nullum de functum malis affici, illa quæ nobis inferos faciunt, ter ribiles fabula eſt.*

Quam longo tradita letho incertum eſt.] *Igno- ro mortis meæ tempus, quam me diſcruciando & tor- quendo doloribus miſeram animam anticipabo.* B

Ab ipſa.] *anima.* Feram.] *auferam.* Cernens.] *anima.* Non fugere in mortem] *non ſeparari à corpore.* Peribit.] *excutietur plangendo & lachry mando, nam ad uim mihi inferendam, & præcipitia nun quam deſcendam.*

Per inania iactus.] *per aërem.* Turpe mori poſt te ſolo non poſſe dolores.] *doloris dedecoris ſtimu- lum adijcit.* Obduxit amictu.] *texit lugentium mo- re, qui ueſtem mutant, & in publicum non prodeunt, & lucem euitant.* Ferali obduxit amictu.] *nigro.*

Arcte complexa dolorem.] *uehementiſſimè dolens.*

Perfruitur lachrymis.] *fructum uoluptatemq; capit.*

Luctum.] *ſqualorem & tenebras.* Mouit.] *deſ- flere fecit à luctu. Nam ſolet affectus recens ueterem tol lere.* Clamor.] *nauticus.* Pericula.] *in quibus acti tempeſtate uerſabantur.* Contraria.] *illi enim ſa lutem ipſa mortem optabat.* Compoſita] *aptè collo cata.* *Virgil. ſic ô ſic poſitum affati diſcedite corpus.* C

Fauit.] *adhortata eſt & laudauit.* Prima ratem] *ex Aegypto primum in Cyprum uenêre.* Tenens Pelagus] *flare non deſinens & mare propellens.* Moderatior.] *remiſſior.* Caſtra Catonis.] *quæ erant ad Palinurum.* Magnus.] *Cn. Pompeij filius, qui cum Catone erat.* Fratrem.] *Sextum.* Fertur præ- ceps.] *celer naui occurrit.* Stat ſumma.] *uiuit ne ille in quē reducitur totus orbis.* Romana.] *res Romanas imperiū uidelicet & libertatē.* Quæ ſors diſperſit] *qui neq; interfuiſti, neque uidiſti quæ nos.* Audis.] *& non uidiſti ut ego.* Periijt.] *ſyncope.* Impune.] *inceſto.*

Hoſpitijs fretus ſuperis.] *fidens dijs hoſpitalibus & beneficentia, quam in reges Aegyptios contulit.*

Cecidit uictima] *mactatus eſt, uelut uictima pro re- gno, quod donauerat Ptolemæo.* Socerum.] *Cæ- ſarem.* Ora ducis.] *Pompeij caput uerutto ſuffixum.*

Hæc ora.] *ipſa.* Seruari oculis.] *ut uideat Cæſar.*

Fidem ſcel] *ut crederetur à ſe interfectus Pomp.* Cor pus.] *truncū.* Diſtulerint.] *laceratū in fruſta abſtule- rint* Soluerit] *in cinerem uerterit.* Quæcunq; iniuria fati

A *fati abſtulit hos artus qualitercunq; fuerit abſumptus, ſic uolentibus dijs æquo animo fero, & ipſis non imputo: & ignoſco iniuriam: ſed caput ſeruatum doleo.* Non ingemuit.] *nō gemuit & fleuit præ dolore.* Effudit] *emiſit & oſtendit.* Iuſta] Quia paterna.

Præcipitate.] *celeriter è littore in mare deducite, & remis impellite, etiam uentis obſtantibus.* Erumpat.] *exeat & eat remis impulſa.* Merces.] *Præmium.* Manes.] *corpus & animam. Nam corpore ſepulto manes errare deſinunt.* Satiare magnum ſanguine tyranni] *dare Ptolemæum Pompeio inferias.* Semiuiri] *Molles & effœminati.* Non ego.] *ita ferociens minatur ſe Alexandriam euerſurum, & Alexandri omniumq; regum ſepulchris dirutis cinerer diſperſurum.* Adytis.] *ex conditorio.* Mareotide.] *Palude Aegypti, quam efficit Nilus reſtagnans, & dicitur maris tactus.*

Amaſis.] *Aegyptiorum rex, qui ut ait Diodorus uiolentius, quam cæteri regnauit, ſepultusq; fuit in immenſa Pyramide. Eius Herodotus meminit, fueruntq; ante eum in Aegypto reges trecenti & triginta.*

B Torrente.] *uelociter inundante* Nudo.] *inſepulto.* Euoluam.] *extraham.* Apis.] *bos ſacer qui idem eſt quod Oſyris.*

Tectum lino.] *alluſit ad Aegyptiorum habitum, qui utuntur lineis ueſtibus.* Oſyrim.] *qui in ſuo Aſylo ſupra Sarm iacere creditur, quanquam fabulantur Iſim multis in locis eum ſepelire finxiſſe metu Typhonis, & uno tantum in loco ſepeliuiſſe, ut tradit Strabo.*

Suppoſitisq; deis.] *ſubmiſit cadaueribus & ſtatuis eorum, quos colunt pro deis.* Caput.] *Magni.* Terra.] *nam quas diximus, erunt ædificiorum & deorum.*

Vacuos cultoribus.] *Interimam enim & deſolabo.*

Col.] *in eius utilitatem & felicitatem.* Genitor.] *Pompeius ibi ſepultus.* Rapiebat.] *trahere uolebat.*

Compeſcuit.] *repreſſit oratione.* Planctibus.] *percuſſionibus deplorantium.* Exemploq; carens.] *nulli comparandus, & unquam factus. Non enim ſolent populi principis uiri mortem deflere ſed illa lætari.*

Exhauſta.] *attenuata.* Effoſa.] *effuſus habit, Synecdoche.* Verbere] *ictibus manuum ſucia amicæ.*

C Impreſſas.] *intextas.* Pictas.] *ut ſunt palmatæ & triumphales.* Ter conſpecta Ioui] *in tribus triumphis.* Intulit igni.] *combuſſit.* Funeſto] *mortuo dicato.* Fuit ciuis.] *loco emerit.* Pietas omnis.] *omnium Rom. intimus quidam amor & reuerentia erga ſuos.* Buſta ſurgunt.] *ignes in ceſpitibus eriguntur eis, qui in Theſſalia occubuerant.*

Sic ubi.] *ſic lucet Apulia, quando depaſtas herbas uolunt per hyemem renouare paſtores. Nam calefacta terra excitatur ad pabulandum.* Submittere.] *elicere & ſubnaſci facere:* Ibernas.] *hyemales.*

Vulturis & calidi lucent.] *montis in Apulia iuxta Garganum. Horatius. Me fabuloſæ uulture in Appulo.*

Buxeta.] *loca buxis plena, legitur & bucera, id eſt, boum paſcua. Bucerus enim eſt poſſeſsiuum à boue. Lucilius. Lanigeræ pecudes, & equorum duellica proles.*

Bucerijq; greges.] *quod quidam buceriæ corrupere.* Matini.] *montis in Apulia, ex quo Matini populi dicti ſunt, ſicut à Vulture Vulturni.*

Non tamen ad magni peruenit gratia.] *ex his omnibus, inquit, nil fuit Pompeio gratius, uerbis Catonis, nam uulgus ſuperis maledicebat.* Omne quod] *in ſuperos audet conuicia, uulgus Pompeiumq; dijs obijcit, per parentheſim lege.* Quod] *quia.* Deis] *uelut oblitis honorum, & planè ingratis.* Cuius] *Pompeiū à modeſtia laudat, ſibiq; ipſi, ſi eſſet Cæſari ſuccubiturus ſimile exitium à Iuba inferendum precatur.*

Obijt.] Syncope. Impar noſſe modum iuris.] *minor inſeruanda menſura iuſtitiæ.* Cui nonnulla] *uidelicet auo & id quod in Pompeium uituperauit, aſcribit tempori non naturæ eius, ſi cui ad ciuem retulerit, legendum eſt nonnulla, id eſt, aliqua.*

Salua libertate.] *Non efferendo ſe in tyrannidem.*

Et ſolus priuatus.] *ſolus recuſans dominari cum uellet populus ſibi ſeruire.* Rectorq; Senatus.] *ſed regnātis erat, regebat quidem Senatum, ſed cui ipſe pareret.* Iure belli.] *iure Imperij, & bellorum geſtorum quodq; alijs præſtaret* Quęq; dare uolois.] *id eſt, quæcunque petijt & impetrauit.* Immodicas opes.] *fuit enim ditiſsimus.* Intulit.] *attulit in patriam.*

Inuaſit ferrum.] *ſuſcepit bellum ciuile. ſed Senatus arbitrio erat depoſiturus.* Arma togæ ſed pacem armatus.] *militiam & bella.* Iuuit ſumpta ducem.] *ut delectabatur honores ſumere, ſic & dimittere.* Caſta domus luxuq;.] *pudica & frugi* Corruptaq; nunquā fortuna domini.] *quæ felicitate Pompeij non ſuperbiebat, & inſolēs erat.* Nomen.] *id eſt, adautam ipſius & fama.* Olim uera fid.] *uera libertas, inquit Syllæ Mariiq; temporibus perijt.* Nunc uerò.] *cum ſupereſſet imago quædā umbra libertatis, quæ extincta eſt in Pompeio, neminem pudebit tyrannum.* Color.] *qualitas & expreſſa dignitas.* Frons.] *utilitas.*

O' felix.] *eum tempeſtiua morte felicem appellat, nam ſi uixiſſet in ſeruitutis diſcrimen potuiſſet incidere. Seneca in Troade ait, Fœlix Priamus, fœlix quiſque bello moriens, omnia ſecum conſumpta uidet. Scelus Pharium. ſceleſtus Ptolemaus.* Quærendos.] *optandos.* Scire mori ſors prima uiris.] *Viro forti in miſeria conſtituto, prima fœlicitas eſt, ſponte mortem ſibi conſcire, ſecunda ut ui ei inferatur.*

Si fatis aliena in iura uenimus.] *ſi deorum uoluntate ſub alterius poteſtatem uenturi ſumus.* Talem.] *qualis fuit Ptolemaus in Pompeio.* Deprecor hoſti] *recuſo.* Vocibus hic.] *mors Pompeij. Plus eſt hac breui Catonis oratione laudata, quàm ſi pro roſtris fuiſſet publicè commendatus.* Roſtra.] *forum, nam id templum, in quo eſt erectum ſuggeſtum ex roſtris nauium Antiatium roſtra eſt appellatum, ut libro octauo Liuius habet.* Vulgi.] *præſertim Cilicum, qui reſpectu Pompeij militauerant, & eo iam mortuo diſcedebant.*

Tarchon.] *Cilicum dux.* Fugientem rapta claſſe] *fugere uolentem acceptis nauibus.*

Notauit.] *eum ignominiæ nota arguit.* Nunquam pacatę.] *ſemper rebellis.* Cilix.] *quædam prouinciarum nomina à populis poſſeſsiuisq; ipſis, cum contra fieri deberet, deriuari uidentur, ut Thracia, Bebricia, Cilicia, Phrygia, à Thrax, Bebrix, Cilix, Phryx.*

Ad raptus.] *ad Pyraticam exercendam.*

Vnus aperta.] *quidam Cilix.* Mente fugę.] *conſilio propoſito* Regentem.] *Catonem.* Nos Cato.] *excuſans ſe, miſsionem petit, & bello Ciuili finem imponendum eſſe ſuadet.* Partes q; fa.] *factionem, diuiſionem noſtrûm, ut alij domi remanerent, alij Pompeio*

officioſè

officioſè fauerent. Orbis.] *qui maluit pro eo pugnare, quàm in ocio degere.* Cauſaq; noſtra perit.] *iam non habemus pugnandi cauſam.* Perierunt tempora uitæ.] *hoc eſt conſenuimus in bellis, liceat tutè mori.*

Proſpiciat totas flammas.] *præparet ſibi rogum & funeri neceſſaria.* Vix ducibus] *bene uix, nam non totus Pompeius ſepultus eſt, & quidem miſerandè, alij uerò, cùm innumeri ſint, ſepeliri non poſſunt.* Non barbara uictos.] *nos qui uicti ſumus, non erimus ſub Barbaris regibus, ſed ſub eo Romano, qui poſt Pompeiũ ſecundus erat.* Regna non maneat.] *Reges non expectant.* Scythicum iugum.] *Parthicum imperium.* Togati ciuis.] *Romani Cæſaris.* Vmbris ſacris.] *Pompeij manibus, quos memoria & ueneratione proſequimur.* Clades] *Theſſalica.* Dominũ.] *cui excepto, quod nolo militare parebo in cæteris.* Fata.] *fortunam uictoris, & rerum ſucceſſum à dijs conſtitutum.* Nec fas.] *quia uictus ſum.* Secunda.] *proſpera uidelicet regna & imperium.* Nec liceat] *oſtendit ſe ſorti ſuæ acquieſcere, & ſimul rebellionis tollit ſuſpicionem, & fœlicitatem Romanam precatur imperio.* Fortuna.] *fœlicitate oſtenditq; nullam ſpem recuperandarum uirium ſupereſſe fuſo exercitu, mortuo duce, leuitate populorum & clementia Cæſaris.* Sparſit ferrum.] *fudit exercitum & potentiam partium Pompeij.* Clauſa fides miſeris] *id eſt, miſeris non ſeruatur fides, & quiſquis ab eis diſceſſit.* Clauſa.] *necluſa* Solus] *Cæſar.* Velit] *clementia ſua* Poſſit.] *quia uictor.* Scelus eſt.] *quia cum inter ſe de principatu certarent altero ſublato pax ſequi debet.*

Fides.] *conſtantiæ & ueritatis officium.* Iura publica.] *leges Romanæ.* Petamus] *ſequamur.*

Conſul.] *Cæſar.* Inſiluit puppi.] *cum ſaltu conſcendit.* Tumultu.] *turba.* Indigna ſeruitij.] *quæ cupida ſeruire dominum non habebat.* Erupere.] *egreſſæ ſunt.* Ergo pari uoto.] *grauiter eos increpat Cato, quòd non pro libertate Romanorũ ſed Pompeij, ſeruos ſe eſſe aſſererent in bella uenerunt, & nunc mortuo illo, cùm liberi ſint, poſsintq; facilius in unũ pro libertate pugnare, malunt ſine cæde ſe ſubijcere Cæſari, & quò plus eis pudoris incutiat, arguit timiditatis, quia non audent in Corneliam, Pompeium, & ipſum Catonem inſurgere, ut rem gratiorem Cæſari faciant.*

Pari uoto geſsiſti.] *æquè optando, ut alter uinceret.* Pro dominis & Pompeiani.] *pro dominorum uictoria, quorum uterq; uincere optabat.* In regna] *in regno alicui cõſtituendo.* Quod tibi non ducibus uiuis moreriſq;.] *id eſt, quod potes uiuere, & mori pro te, & libertate Romana, & quod nulli domino acquiris orbem, ſed potes eripere Cæſari.* Tutum.] *minus periculoſum, tunc enim inſtabant duo domini, nunc ſupereſt unus quo uicto eris liber.* Iugum.] *ſeruitutem.* Vacante.] *libera: nam ſi euaſeris Cæſarem dominũ non habebis* Sine rege pati.] *ſine domino ſub ditione Romanorũ eſſe.* Nunc cauſa pericli digni uiris.] *nunc ſi uiri eſtis iuſtam cauſam pugnandi habetis, pro libertate, præſertim cum potueritis pro Pompeio mori.* Abnui.] *ad regnum ſibi conſtituendum.* Iugulos enſeſq;.] *mortem & uires,* Vnum] *Cæſarẽ* E tribus.] *Pompeio. Craſſo & Cæſare, qui inter ſe orbem diuiſerant.*

Plus contulit] *plus egit pro libertate recuperanda, nam Pompeiũ unum ex tyrannis occidit.* Arcus Parthi.] *qui Craſſum peremerunt.* Ite ô degeneres.] *inclamatio cum contemptu.* Munere Ptolemæi.] *qui per cædem Pompeij donauit uos libertate.* Eſſe nocentes.] *ſtrenuè pugnaſſe.* Terga dediſſe.] *fugiſſe.* Vadite ſecuri.] *Sarchaiſmos.* Meruiſtis.] *quia nõ pugnaſtis in ipſum, ſed primi fugiſtis.* Turpes.] *molles & imbelles, quia ſine uulnere & ſponte ſeruitis.* Hæredẽ] *Imperij ſucceſſorem.* Cur non maiora mereri.] *cur non maius facinus aggredimini, ut conſequamini etiã præmia ſcelerum.* Rapiatur in undas.] *trahatur ad Cæſari naui.* Metelli] *Scipionis Metelli filia Cornelia, ut ſupra diximus ex Plutarcho.* Pompeios.] *Cn. & Sextum.* Vincite.] *& ſuperate maiora audendo.* Noſtra ora.] *caput meum.* Ceruicis pretio.] *ut conſequeretur ceruicem meam.* Meritum.] *beneficium ueſtrum in Cæſarem* Ignauum ſcelus eſt] *ignauorum eſt fugere, & aliud non audere.* Haud aliter.] *Apes puppibus, aluearia caſtris tinnitũ æris orationi Catonis paſtorem Catoni, & Hyblam littori aptiſſimè comparat.* A

Simul.] *poſtquam.* Effœtas.] *quæ fœtus apium continere.* Faui.] *mellis & aluearioru.* Non miſcent nexibus alas.] *non conglobant ſe in unam.* Sibi.] *ſeparatim.* Deſidioſa.] *negligens mellificare.* B

Thymum.] *herbam apibus gratam, ſed auſteram nobis, quæ paulò plus palmo è terra erigitur, eſtq; folijs ſimilibus roris marini, ſed acutioribus & nigrioribus.* Sonus æris.] *quo territæ colligũtur. Virgil. in Georgic. Tinnitusq; cie, & matris quate Cymbala circum.*

Laboribus floriferi.] *mellificandi.* In gramine Hyblæ.] *in ualle Attica.*

Inculcata uiris iuſti patientia mar.] *impreſſum & perſuaſum eſt eis, ut patienter in bello iuſto militarent.*

Iamq; actu belli.] *iam milites neſcios quieſcere ſiemauit & exercuit.* Actu belli doctas non ferre.] *ob agitationem & exercitium belli, in quo uerſantes, ferè ſeditioſi ſunt.* Laſſatur arenis] *ad Laſsitudinem exercetur, currendo luctando & imaginario prælio.*

Cyrenarum.] *oppidi quod expugnauit prope maiorem Syrtim, à Batto ædificatum. ut Strabo ait. Cyrenaica oppida ſunt Apollonia, Barce, Teuchira, & Berenice.* Excluſus nulla ſe uendicat.] *non receptus,* C *ſed aliter ex Plutarcho oſtendimus.*

Viciſſe Catoni.] *Victoria ipſa in qua multi Cyrenei uulnerati, caſiq; ſunt, ulterius enim non ſæuijt.*

Inde peti placuit Libycis conterminia Mauri.] *Cato cum Cyrenis audiſſet Scipionem apud Iubam regem ſe recepiſſe, & Appium Varum Aphrycæ præfectum cum Scipione eſſe, Pedes ad eos hyeme iuit, multum commeatum, & aquam uehens ducensq; Pſyllos, qui ſerpentum morſibus medicarentur.* Iubæ.] *regis Numidarum.* Syrtibus] *terreſtribus: nam & maritimæ ſunt & geminæ. hoc eſt, maior & minor, ut diximus libro primo.* Cedere.] *liberum iter dare.*

Syrtes uel primam mundo natura.] *ſiue inquit natura à principio uoluit Syrtes, neque terram, neque pelagus eſſe, ſed nunc illi, nunc huic ſimiles, ſiue mare cui merſæ erant. Æſtu torrida zona ſiccari cœpit, & donec in terram uertetur ſiccabitur.* Nam neque ſubſedit penitus.] *Sunt enim uadoſa arenoſaq; loca non adeò demiſſa, ut profundum mare ſuſcipiant.*

Nec ſe defendit.] *nam tegitur aliquantulum mari.*

Inuia.] *acceſsibilis.* Lege ambigua.] *natura*

conditioneq;

A conditioneq; incerta. Eſt enim æquor uadaſum & terra mari ſeparata & intermiſta. Poſt multa littora.] poſt multos arenarum ſpiſſoſq; cumulos.

Nullieq; in uſus.] quia neque nauibus, neque pedibus uſum præſtat. Alto.] profundo. Natabat.] aquis merſa erat. Tiran rapidus.] Sol qui alitur hu more, maris ipſumq; ad ſe rapit. Subduxit] magna ex parte attraxit. Perustæ.] torridæ. Adhuc repugnat.] nondum eſt à Sole exhauſtus, & obſtat, ne fiat ſolida terra, quod longo percuſſu temporis fiet.

Vt primum remis.] tempeſtatem quam ſunt in Syrtibus, paſſim deſcribit. Actum.] impulſum. Propulit omne claſſis onus] procul pepulit claſſem militibus oneratam. In regna ſua.] in ſibi expoſita loca.

Turbine.] uolubili impetu. Egit undas longè à Syrtibus.] repulit mare longè à primis Syrtibus.

Confregit.] interrupit non enim erat continuus.

Illato littore.] cumulis arenarum immiſſis. Tunc quarum.] naues quas recto malo, & uelis tenſis Auſter inuaſit, auertit inuitis, & reluctantibus nautis.

B Eripuit] claſſes alio impulit, quam quo remigando tendebant, tumq; uellent, uela deponere non poterant. ſed adeò intumeſcebant, ut fractis funibus proram excederent. Sinus.] uelum. Omnia ſiquis] ſiquis etiā uela collegerat impellebatur. Antennæ.] ligno tranſuerſo in malo à quo pendent uela. Auertitur.] à curſu remouetur. Armamenta nudis.] malo & antennis nudatis nam uis Auſtri uela eripuit. Quæ fluctibus incidit altis.] quæ erat à terra remotior.

Certo.] non uadoſo ut ſunt Syrtes. Quæcunq; leuatæ] naues quarum malos inciderunt, ne à uentis impellerentur. Auferebantur contrarijs fluctibus contra Auſtrum. Leuatæ.] exoneratæ. Ceſſit] inſiſtit, ut fit in maximis tempeſtatibus. Effundere flatum.] non retinuerunt uentum: quia ſucciſa mala antennæ, & uela ceciderant. Contraria uoluens.] obuius & contra ueniens. Victor.] quia uiolentior uento. Detrudit.] impulit: Obnixum] obſtantem & reluctantem. Has uada.] aliquæ arenis mari ſubtracto inhærebant. Vada.] mare uadoſum. Terra inter-

C rupta profundo.] cumuli arenarum miſti mari.

Dubio fato.] incerto periculo, an arena, an aqua obrueretur. Sedet.] inhæret terræ.] Pars.] ſiue puppis, ſiue prora. Tunc magis] tum cōcertans arena cum fluctibus non diſſoluebatur. ſed ſe cumulans obſidebat, & implicabat naues. Breuius mare impactum.] breuia Syrtium impulſu. Elyſus.] repreſſus. & ſic magis arenas diſſoluere potuiſſet, tamen non erat tanti Eminet] cum eminentia apparet.

In tergo pelagi procul.] in ſuperficie uel poſteriore parte. Agger] pulueris arenæ cumulus. Stant.] non prouehuntur. Terræq; hæ] arenæ quæ firma littora non faciebant. Partem.] nauium. Intercipit æquor.] Syrtes retinent. Regimen clauumq;] artificium & temonem. Tuta fuga.] hæ quæ celeritate ſe Syrtibus eripuerant in ſinum quietum quem Tritonia paludem uocant ſe contulere. Tritonus.] Amnis qui ſuper Syrtis maioris ſinum, non longè à Philenorum aris à Tritonide palude ſuſcipitur, à qua Mineruæ cognomen eſt inditum, ut incolæ arbitrantur ibi genitæ, ut ait Mela. Nam regis Ogigij tempore uirginali habitu illic uiſa Neptuni, & paludis filia eſt putata, ſed ipſa patrem illum dedignata Iouis uertice ſe genitā dixit, ut ait Herodotus. Deus.] Triton Neptuni ex Salacia filius. & eius tubicen: re autem uera eſt piſcis in humani iuuenis ſpeciem, qui, ut Plinius inquit, nauigia noctu aſcendit & degrauat. Virgilius in 10. de eo ſic habet, hunc uehit immanis Triton & cerula concha, Exterrens freta, cui laterum tenus Hiſpida nanti Frons hominem præfert in piſtrim deſinit aluus. Eum Tyberij tempore in ſpelunca inuentum concha, hac eſt tuba canere. Plinius tradit. Hanc Tritonidem paludem, quæ Pallantias dicta eſt à Callimacho.

Patrio quod uertice nata.] quia ut primum nata eſt illuc in altiſſimum è cælo locum, ne Vulcano nuberet deſcendit, & ſe ibi ſpeculans ab ea uoluit denominari. Lethe.] amnis ad Beronicem ciuitatem infernæ, ut putant inundatione prærumpens, & apud Priſtinos, uates latex memoratur obliuionis. ut ait Solinus. Inſomni.] peruigilis. Tutela.] ab ipſo enim ſeruabatur quanquam fidei ratio eſt quod flexuoſo meatu eſt uarium è mari fertur adeò ſinuoſis lateribus tortuoſum, ut uidentibus procul lapſus anguineus, facta uertigine mentiatur, idem eſt author. Diodorus uerò ait, per Draconem intelligi paſtorum curam, qui ſua fortitudine latrocinia prohibebant. & per poma aurea mala id eſt oues aurei coloris uel pulchras.

Spoliatis frondibus ortus.] raptus à frondibus pomis aureis. Inuidus.] maligni eſt fidem uetuſtati non adhibere, eiusq; laudem minuere. Qui uates ad uera uocat.] Qui uult poëtas, quibus licet fingere dicere uera. Syluæ] arbores. Diuitijs]aureis pomis. Germine rami] fructu. Virgineus chorus.] Heſperides quæ fuerunt filiæ Atlantis ex Heſperide Heſperi fratris filia, fueruntq; ſeptem numero. Dicunturq; etiam Atlantides, Diodoro authore. Lactantius eas Heſperi genitas dicit, fuiſſeq; ut quidā autumant tres, Eglen, Aretuſam, & Veſpertuſam, nec à Gorgonibus eſſe diuerſas.

Robora complexus rutila curuata.] ramos arborum flexos. Metallo.] aureis pomis. Laborem nemoris] in nemore ſeruando impendebatur.

Inopes] abſque aureis pomis Tyranno. Euriſtheo cuius iuſſu illuc iuerat. Depulſata.] liberata. Garamantidas.] Agaramantum regio, authore Strabone ultra Getuliam eſt. Pompeio duce] Magni filia præfecta claſſis. Hærere.] Quieſcere donec ad Iubam perueniſſet. Terra cingere.] terreſtri itinere circuire.

Clauſerat.] uetabat nauigari. Clauſi Maria dicuntur die tertio Iduum Nouembris, uſque in diem ſextum Iduum Martij. Et ſpes.] & ſperabat imbres ſibi auxilio fore per feruidam Sale regionem ituro ut temperata efficeretur, nec Soli, nec frigus abeſſet. Annus.] anni tempus. Nec ſæuam.] non aſperam. Polo.] propter cælum quod natura calidum eſt. Bruma.] propter brumæ frigus. O' quibus.] animos militum, ad deſertorum Libyes ſubeunda diſcrimina erigit quæq; ſint illa aperiens ſe primum ſubiturum tadem pollicetur.

Vna.] Sola nam ſine libertate uolumus eſſe ſalui & pro illa moriendi ſalui ſumus. Indomita.] libera non ſubiugata Cæſari. Cōponite] præparate. Ad opus uirtu.] ad laborū periculorūq; tolerantiā. Squalent.] maculati ſunt. Durum] iter appoſitio. Ad leges.] ad leges decusq; patriæ tuendum fortes inuitans molles

quiſer-

qui ſeruire poſſint, repellit à ſe ad Cæſarē. Eſt poſitū euadere.] *in nullo uoto, id eſt, qui nulla uota facimus euadendi.* Poſitum.] *conſtitutum.* Ire.] *& non curare de reditu.* Tecto.] *diſſimulato.* Quoa ipſa pericula ducent.] *hoc eſt, qui cauſa experiendi pericula ueniunt. Vel quæ triſtiſſima, etiam quæ laborioſiſſima ſunt.* Romanum.] *quaſi dicat uirile.* Pulchrum.] *honeſtum, ut pulchrumq́ mori ſuccurrit in armis.* Animę.] *uitæ.*

Ad dominum.] *Cæſarem.* Dum prima.] *mirificè milites excitat Imperatoris audacia: nam excuſſit metum & pudorem ſegnioribus incuſſit. Bene igitur Philippus dicere ſolitus eſt terribiliorem eſſe exercitum ceruorum leone duce, quam leonum ceruo.* Me calos.] *umbraculo ſe non uſurum pollicetur, ſed aliorum more ſolem paſſurum.* Mihi.] *alios præcedenti.* Prætentate.] *explorate caſu meo.* Sitiat.] *cenſet ſitim pati.*

Aeſtuet.] *Aeſtu laſſetur.* Aut equitum pedibus.] *iturum ſe offerit, more gregarij militis.*

Deficiat.] *ut defatigatus non ueniat.* Diſcrimine.] *differentia.* Ardor.] *Solis.* Arenę.] *quas uentus impellet, & in quibus nequeunt conſiſtere.* Virtuti.] *quæ uerſatur circa difficilia.* Gaudet patientia duris.] *Magnanimis ſolatio eſt pati, & fortes gaudēt aduerſis.* Lætius eſt.] *omnis uirtus quo circa difficiliora uerſatur ea eſt laudabilior & maior.* Honeſtū.] *uirtus, honeſta actio.* Conſtat ſibi.] *comparauit ſeſe multa difficultate.* Turbam præſtare malorum, ut doceat fugiſſe uiros.] *hoc eſt. Libya poteſt nobis multa incommoda obijcere, per quæ uideantur uirtutem fugere, ſi uicti ſumus.* Irreducem.] *irremeabilem, per quam rediturus non eſſet.* Limite.] *terra uicina Syrtibus.* Inuaſit.] *tota cœpit tentare fortunam Catonis mortem non metuentis.* Tertia pars rerum.] *Saluſtium ſequitur, qui ait in diuiſione orbis terrarū pleriq́ in parte tertia Aphricam poſuêre, pauci tantummodo Aſiam & Europam eſſe, ſed Aphricam in Europa.*

At ſi uentos.] *Eurum, Zephyrum, Boream, Notum, qui à quatuor mundi partibus, flant ita ut Eurus ab ortu Aequinoctiali occurrat Zephyro Occidentali recta linea, & Borea Septentrionalis è regione habeant Notum.* Cœlum.] *quatuor cœli regiones, nam æquè diſtant ab Occidente Tanais & Nilus, quib. Aſia diſterminatur ab Europa & Aphrica, quas ſeparat mare Gaditanū & Mediterraneū, quod admiſſum eſt inter utriusq́ flexum. Læuoq́ latere Europam dextra Aphricam radens, ſeparat Calpem montem Europæ, ab Abyla Aphricæ monte, quos Columnas Herculis dicunt.* Gadibus.] *duabus inſulis in ipſis faucibus maris noſtri, quarum altera Gadis, altera Erythrea dicta eſt, in qua fuit urbs Gades, ut apud Plinium libro quarto.* Vnde.] *à quibus Gadibus.* Fugit.] *ſeparatur.*

Sed maior.] *ſed Aſia eſt maior Europa & Aphrica, nam utriq́ communis ſit zephyrus in Orientem flans, à ſiniſtro Boreæ extenditur. Dextram noti tota Oriente complexo.* Sed maior orbis.] *maior mundi pars.*

Adit.] *arceſſit ſyncope.* Iſtę.] *Aphrica & Europa.* Illa.] *Aſia.* In ortus.] *in Orientem.* Libyę.] *naturam fertilitatemq́ ſoli Aphricani narrat.* Quod.] *eo pars quæ.* Vergit in Occaſus.] *ad Occidentem inclinat.* Arctoos imbres.] *à Septentrione immiſſos, ut enim Auſter nobis pluuius eſt, & illis ſerenus, ſic Boreas & Aquilo nobis ſereni, illis imbriferi ſunt.* Reſicit.] *cœrceat.* Serena.] *quia cum hic ſerenat, illic* A
pluit. In nullis uiciatur opes.] *non habet uenas, & metalla pretioſa.* Nullo crimine ſiue ſcelere.] *crimen terræ eſt aurum & argentum producere.* Et penitus terra.] *& ſimplex terra.* Robora Mauruſia.] *arbores & cedri Mauritaniæ, cuius ligni uſum non norant, contenti umbris & frondib. Plinius inquit à mauris cedrum & menſarum inſaniam prouenire eſſeq́ ſimilē expreſſo, fœmine ſyluestri haberiq́ lignum uariè uenis pictum, quo generum trium ad menſas utuntur, atq́ menſis præcipua, das in uena criſpis, uel in uertice paruis, illud oblōgo currit diſcurſu, ideoq́ Tygrinæ appellatur, hoc in torto, & ideo tales Pantherinæ uocātur. Sunt & undatim criſpæ maiore gratia, ſi pauonum caudæ oculos imitentur, magna uerò poſt has gratia extra prædictas criſpis denſa, ueluti grani congerie, quas à ſimilitudine Apiatas uocant.* Epulas.] *Eſculenta & poculenta, ut piſces, aues feras, gulamq́ et luxum Roman. abijcit.*

Menſas.] *uidelicet citrinas, aut Ciceronianā menſam nullius uetuſtior memoria eſt, habent enim & cedro & ex thia.* Vagam.] *inſtabilem.* Sub nimio proiecta die.] *in meridiem extenta, qui nimis illic æſtuat.* Peruſti æ- B
theria.] *torrida Zonæ.* Bacchum.] *uites.* Putris.] *ſoluta in puluerem.* Tenetur.] *poſſidetur.*

Cura Iouis.] *ſalubritas cœli.* Immota.] *inaratis*

Nō ſentit annum.] *annuas meſſes autumni uindemiam & floridum uer.* Segne.] *infœcundum.* Naſamon.] *Naſamones gentes ſunt in ora Syrtis, quos antea Meſammones Græci appellauêre ob argumēta loci medios inter arenas ſitos.* Nudus.] *pauper.* Damnis mundi.] *præda omnium qui incidunt in Syrtes, diripiunt enim naues & naufragos.* Populator minax.] *prædator ſeruat.* Et nulla carina.] *nec aliena, nec ſua, nam portum non habent ad eos, nauigat nemo, nec ipſi nauigant.* Opes.] *quas rapiunt.* Habent naufragia.] *habere uidētur ob naufragia.* Dura.] *fortis & patiens.* Metuaeq́ unda.] *pericula quæ ſolent in mari timeri.* Aduerſis.] *oppoſuit.* Non frangit.] *non debilitat, nec ullis ſcopulis, aut ſyluis rumpit, ut illis repreſſus in altum ſe erigat.* Soluit turbine.] *non reſoluit uolubilitate.* Laſſatur.] *repete nec.* Patet omne ſolum.] *apertus & liber eſt campus.* Aeoliam.] *quam* C
Aeolio carcere extulit. Et non imbriferam.] *nubem & congeriem ſicci pulueris in circuitum uertit.*

Pendet.] *ſuſpenſa eſt in aëre.* Vertice nunquam reſoluto.] *ſummitate nunquam diſſipata, & in aerē uerſa more nubis.* Regna.] *urbes & terrā quàm poſſidet.*

Garamante.] *populo Naſamonibus uicin.* Rapta.] *quæ rapuit ut carbonem fauillam.* Quantum ſi licet conſurg.] *quàm altè eleuatur fumus tam & pulueris.* Violare diem.] *obtenebrare lucem.* Aggredictur.] *iuuentus.* Raptis.] *ſubtractis à uento.* Concuteret.] *Auſter Libyā conquaſſaret, ſi eſſet dura ipſumq́ Auſtrum in cauernis includeret, ſed quia eiecit ſtabilis manat.* Compage.] *denſitate, coniunctione.* Scopuloſa.] *Saxoſa, cum non ſit.* Clauderet cauernis.] *Terræ motus enim ſit ex uento in cauernis terræ incluſo conanteq́ egredi. & ut ait Plinius, Neque aliud eſt in terra tremor, quàm in nube tonitruum.* Luctando.] *reſiſtenda uenta.* Stat.] *non concutitur.* Fugit.] *cedit Auſtro.* Virorum.] *militum.* Actu.] *impulſu.* Intentus.] *Continuus & uehemens.* Sic illa.]

Ancile

A Ancile, hoc eſt, ſcutũ ſine angulo undiq; excisum in formam Peltæ Thraciæ, à Ioue quẽ Numa elicuerat fuiſſe in imperij pignus è cœlo demiſſum ſyncera ſide credebat antiquitas. Poëta ui uentorum ereptum alicui Romano fuiſſe prolatum aſſerit. Numæ.] qui à Mamurio fabro iuſſit 11. quàm ſimillima fieri, nequis illud poſſet ſubripere. ea autem omnia à canentibus & ſaltantibus ſalijs, qui Patritij erant, & ſupra tunicam æneum pectori tegmen habeant, per urbem menſe Martio geſtabãtur, ut late in Iuuenalem Faſtosq; ex Plutarcho & Liuio diximus. Orbem.] Syrtes Libycas Procubuit.] ſe proſtrauit. Conſtringit.] ne lacerẽtur uel auferrẽtur.

Nixu.] conatu ne raperentur. Viros.] iacentes. Hærens.] retentus & grauatus. Congeſto.] cumulo.

Alligat.] retinet, implicat. Diſcuſsis.] euerſis. Latet iter.] uia non diſcernitur, nam tota regio unius figuræ, ſimilitudinis erat, ſed itinerabant ſtellas obſeruando more nautarum. Flammæ.] ſtella. Finitor.] circulus, horizon. qui terminat ea quæ proſpici, aut non uideri poſſunt, ut ait Hyginus deduciturq; ab ὁρίζω quòd eſt termino, diuidit enim inferius hæmiſpherium à ſuperiori. Celat multa.] ex his quæ in noſtro horizonte apparent, illic eſt enim terra deuexior. Nec ſidera nota.] quæ à nobis non cernuntur, ut Canopum. Vtq; calor.] poſtquam, inquit, aduentantis calore puluerulentum frigus repreſsit, eſt & ſolutum, ut ſolent nebulæ aduentante ſole. Soluit.] ſedauit. Torſerat.] agitauerat.

B Incenſosq; dies.] poſtquam actus eſt diei calor. Maligna.] non ferenda. Confudit.] confundendo miniſtu & turbauit. Inuidioſus erat.] omnibus inuidiæ & odio erat. Virtute.] patientia mollis delicatus, & ſine robore. Impar.] qui reſiſtere nequeam. Pœna.] inuidia. Populo.] reliquis omnibus. Sufficitq; omnibus.] nemo enim cupit cum nullus bibiſſet.

Templum.] Iouis Ammonis qui colitur in formam ſiue Arietis qui ſitienti libro patri fontem pede effodit, cum illac exercitum duceret. ἄμμος autem arena interpretatur. Donaria.] loca ubi dona ſeruantur. Virgil. Ductos alta ad donaria currus. Beatis.] diuitibus. Vnus ſolum & commune omnibus templum.

Morum priorum.] priſcæ ſimplicitatis & fidei. Tibullus, Tunc melius tenere fidem cum paupere cultu.

C Defendit.] tuetur, ne inficiatur auro more Romanorũ.

Eſſe locis ſuperos.] hoc eſt, deos habere Syrtium curam, nam omnis terra, quæ eſt inter Leptim & Berenicida, arbores non producit. Berenicida.] Berenycis urbs eſt in Pentapolitana regione in Syrtis extima, cornu quõdam uocato Heſperidum, ubi Heſperidum horti memorantur, abeſt à Lepti CCCLXXV. millibus paſſuum. Leptis uerò eſt in Libyphœniciũ regione quæ eſt eximiæ fertilitatis, ut Plinius ſcribit. Extollit nemus.] erexit arbores.

Putrida terra alligat.] terram pulueream conſtringit & denſat. Hic quoque.] ut in Syene & in alijs locis. Qui cardine ſummo ſtat librata dies.] id eſt, cum Sol eſt certo die in medio cœli perpendicularis, ut in Ariete, & in Libra. Arbor.] umbra arboris. Deprenſum eſt.] compertum eſt Syrtes & Garamãtes ſub Aequinoctiali circulo eſſe. Circulus alti Solſtitij.] id eſt, Aequinoctiales in quo contingunt duo. Ita Solſtitia ſub Aequinoctiali exiſtentibus, qui cum ſemper habeant Aequinoctium, habẽt quatuor Solſtitia, uidelicet duo ſta in principio Arietis & Libræ, quia Sol directè tranſit ſupra ipſorum capita, & duo ima in principio Cancri & Capricorni, quia tunc Sol maximè remouetur à recta linea capitis eorum. Percutit medium orbem.] quaſi diuidit & correſpondet medio Zodiaco. Non obliqua meant.] omnia ſigna his, qui ſunt Aequinoctiali circulo, recta oriuntur & occidunt, ijs uerò qui ſunt extra, partim recta, partim obliqua, ut nobis, quibus ut ille inquit, Recta meant, obliqua cadunt à ſidere Cancri. Donec ſtuitur Chyron, ſed cætera ſigna, Naſcũtur prono deſcendunt tramite recto. Meant.] procedunt.

Nec Tauro.] Signa 12. quæ inter ſe ſunt oppoſita, & habent Ortum & Occaſum, contraria poëta cõmemorat. Ortus autem uel Occaſus alicuius ſigni, nil aliud eſt, quàm illam partem Aequinoctialis oriri, quæ oritur cum illo ſigno aſcendente ſupra horizontem, uel illam partẽ Aequinoctialis occidere, quæ occidit cum altero ſigno cadente ad Occaſum ſub horizonte. Signum aũt rectè oriri dicitur, cum quo maior pars Aequinoctialis oritur. Oblique uerò cum quo minor, ſic dicere & occidere.

Aut donat ſua tempora.] par enim tempus in decurrendo cõſumit. Aſtrea.] uirgo. Deſcẽdere.] occidere. Piſces.] qui duo ſunt Auſtralis & borealis. Chyron.] ſagittarius. Idem.] par in aſcendendo & deſcendendo. Carcinos.] Cancer, ſic enim dicitur Græcè. Ardere autem fertur, quia quando Sol in eo eſt, ſunt maxima æſtus. Aegoceros.] Capricornus Græcè dixit. αἴξ enim capra eſt & κέρας cornu. Effigiatur enim caper uentre tenus reliquo corpore piſcis. Vrna.] aquario, qui urna tenet. At tibi.] Apoſtrophe ad Libycos, qui ſunt ab Aequinoctiali circulo ead Cancrum uſque. qui ito habent umbras Meridiem uerſus, pro ut Sol à perpendiculari ipſorum umbra ad Cancrum aſcendit.

Diſcempta igne Libyco.] diuiſo à nobis Aeſtu & torrida zona. Vmbra.] Solſtitij noſtri, quæ eſt nobis Septentrionalis. Et ſegnis Cynoſura ſubit.] & urſa minor tibi uidetur occidere. Segnis.] parum enim moueri uidetur. Plauſtra ſicca.] Vrſam maiorẽ, quæ nõ occidit, nec Oceano tingitur. Putas.] bene putas, nã re uera & ſi abſcondatur, ea nõ mergitur in Oceano. Nullũq;.] & omnes ſtellæ quæ ſunt in Polo Septentrionali, occidũt tibi. Vterq;.] Borealis & Auſtralis. Procul.] remotiſſimæ quia ipſi ſub Aequinoctiali ſunt, neutrumq; uident.

Foga.] oratio. Rapit med. cœlo.] uerſat inter utrũq; Polum. Ante fores.] tẽpli Ammonis. Eoos.] aurora quæ Græcè ἠώς dicitur. Eous etiam Oriens oppellatur, & corripit primã. Fata.] ſortes reſpõſa. Duci.] Catoni. Numina memorata.] Iouẽ celebrẽ. De fama.] an uerum ſit, illic uera reddit oracula, ut iam olim creditũ eſt. Maximus.] inter omnes. Scrutãdi euentus.] ſcitandi caſus belli. Voce.] reſponſit. Ora.] oraculum. Nam cui.] ſuaſio à facili, cum eius laudis atteſtatione. Superas.] diuinas. Deũ.] Dei uoluntatem, quæ eſt ſecundum leges & uirtutẽ. Excute.] explora an ſuis legibus & libertate uicturi ſint populi an fruſtra bellũ ciuile, ſiat & tyrãni ſint dominaturi. Sacra.] diuina Iouis. Reple.] hæc Labieno dicẽte, cũ Cato geſtu recuſaret ſe uelle de futuris ſcrutari, quòd leuis & otii uidetur: nam ſi futura ſunt, uitari nõ poſſunt, ſi nõ futura, curãda non ſunt. Labienus hoc ut munimẽ ei ſuadere tentauit, ut exploraret, quid eſſet uirtus, & eius exemplũ efflagitaret, nam ſi uirtus eſt pro patria & libertate pu-

gnare gratum dijs eſſe debet, quod ipſi agunt, & Cæſar eſt ſuccubiturus. Ille.] Cato qui quodam numen geſtabat in animo. Adytis.] penetralibus Iouis aut Phœbi.

Quid quæri.] improbat Labienum, quoniam non ſit opus explorare, quæ ſunt præſertim Stoica exploratiſſima. Regna.] tyrannidem. An ſit uita nihil.] nam uestrum iſtud uiuere & ſpirare, ſiue breui, ſiue diu duret, nihil profecto eſt, ſed eſt planè mors animorum, qui ſunt demerſi in carcere corporis. & ætatis longitudo in nullo à breui differt niſi moribus. An noceat.] nocere poſſit. Sapienti enim uis inferri non poteſt, & fortuna ſapienti nequit obeſſe, & quãquam uideatur affligere, tamẽ ſapiens ipſe, uirtutis ſuæ conſcius ſemper beatus & fœlix eſt, uel in Tauro Phalaridis. Perdat minas.] quia nocere poteſt. Vel laudanda.] honeſtum optare ad ipſumq́ tota mente etiamſi conſequi non poſſumus.

Succeſſo creſcat.] fœlicitate & ſuffragijs augeatur, nã omnis recta actio, ſi fauoribus deſtituatur, recta eſt, ſi foueatur honeſtior non efficitur. Altius.] profundius, firmius. Hæremus.] iuncti ſumus, & loquitur ſecundũ illos qui dicunt animum noſtrum eſſe particulam Dei, qui cum omnia moueat, etiam cogitata noſtra ipſum latent, eiusq́ permiſſuum agimus omnia. Temploq́ tacente.] etiamſi Ammon nihil reſpondeat. Nec ager.] non opus eſt loquatur. Author.] ſummus opifex.

Quicquid ſcire licet.] quicquid uerò poſſunt homines ſcire. Nec legit arenas.] nec ſolus hic locus, ſed totus mundus, omnisq́ uirtutis actio eſt Dei ſides. Vt caderet pacis.] uaticinaretur huc uenientibus. Merſit.] occuluit, nam etiã alibi ueritas eſt. Eſtq́ Dei ſedes.] dum toti mundo ineſſe dicit. Sic & Virgil. principio cœlum ac terras campoſq́ liquentes Lucentemq́ globum. Titaniaq́ aſtra ſpiritus intus alit, totamq́ infuſa per artus Mens agitat molẽ, & magno ſe corpore miſcet. Idem Iouis omnia plena. Et uirtus.] etiam in mente exercentium uirtutem, & in ipſa uirtutis actione habitat Deus.

Iupiter eſt quodcunq; uides.] Sic enim per omnia diffuſus eſt potentia ſua, ut quicquid eſt, poſſit dici Deus. Sortilegis.] diuinatoribus. Ancipites caſibus.] per pendentes à caſu & fortuna. Oracula.] reſponſa quæ poſſunt illudere. Mors certa.] quæ nemini præterit, quæcunq; unicuiq; imminet.

Dixiſſe.] dicendo aperuiſſe. Seruata fide.] ſalua crudelitate populorum de Ammoneq́ noluit explorare, ne ſidei in eum derogaret. Non exploratum.] intentatum, an uerus an falſus eſſet. Pedes.] ambulans non uectus. Nam uter ait Plutar. hus ſeptem continenter diebus iter fecit ipſe ſemper abſq; equo, & uehiculo agmen præcedens. Ora anheli militis.] hoc eſt, militem anheli oris. Monſtrat exemplo ſuo ſopinos.] ſuperbus non uehitur ceruicibus hominum non curru. Stat dum lixa bibat.] expectat, donec biberit etiam qui miles non eſt. Lixæ enim hi ſunt, qui aquam ad tentoria uehunt. Nam lixam aquam ueteres dixerunt, unde ſit elixare, aqua coquere, ut ait Nonius. Feſtus uerò inquit eum eſſe, qui quæſtus gratia exercitum ſequitur, dictumq́ à Licendo, quod cum ſit extra ordinem militiæ liceat ei quicquid libet. Si ueris.] Catonem omnium hominum præſtantiſſimum fuiſſe argumentatur, quanquam alij plus fortuna habuerint, ſed ipſe in uirtute excelluit omnibus, eſtq́ colendus pro numine. Veris bonis.] uirtute ipſa à qua proficiſcitur laus. Et ſi ſucceſſu.] & ſi conſideratur pura uirtutis ſine fauore, atq; fortuna laus quæ A Catoni contribuitur ex uirtute fuit, in maioribus ex fortuna. Marte ſecundo.] uictoria & cæde hoſtium.

Nomen.] famam & gloriam quantam Cato. Hunc ego.] malim ego, inquit, hanc Catonis laudem, quã tres Pompeianis triumphos, & unũ Marij de Iugurtha rege Numidarum, qui in triumpho ductus & è Capitalina rupe præcipitatus eſt.

Aris tuis.] templis quæ erigas ei. Nunquam pudebit.] ut pudet per Cæſarẽ, qui ſceleſtus fuit: ille uerò iuſtus atq; diuinus. Ceruice ſoluta.] liber à tyrannide. Factura Deum.] in deos relatura. Quem hũc.] quem illum relatiuum demonſtratiuo coniunxit, ut apertius indicaret. Iam ſpiſſior ignis calcatur.] per uehementioris æſtus, loca iam euns ultra quæ nulla hominibus habitabilia eſſe dicit. Et unda rarior.] id eſt, quæ rariores habet aquas unda ablatiuus eſt.

Aſpides.] ſerpentes ἀσπὶς ſcutum ſignificat, eoq́ dicta, quod ad caput regendum reliquo corpore pro ſcuta utitur, & ἀσπίζω defendo ſignificat. Dipſades.] B dipſas ſiti interficit, dicta à δίψα, quod eſt ſitis, uel à διψάω ſitio. Fonte relicto.] idem ſi non biberit. Vanam ſpecie.] uana apparentia & opinione. Noxia ſerpentum.] ſerpentes, inquit, morſu necant, non inficiunt aquas tactu & guſtu. Peſtis.] uenenum. Admiſto ſanguine.] quum ſanguini naſleu uirus miſcetur. Dubium.] nondum enim compertum habebat, an necaret. Venenum.] aquam hoc loco. Cur Libycus.] cur abundet ſerpentibus Libya noſſe, inquit, nõ poſſumus, niſi fictæ fabulæ fidem adhibuerimus ex ſtillis capitis Meduſæ, quod Perſeus uolans ſuper Libyem tulit exortas eſſe. Naſo in Metamorph quarta. Cumque ſuper Libycas uictor penderet harenas Gorgonei capitis guttæ cecidẽre cruentæ, Quas humus acceptas uarias animauit in angues. Vnde frequens illa eſt infeſtaq́ terra colubris. Exundet.] abundet. Nocenti.] feraci ſerpentium. Noſter.] Metus, nam ut Horatius ait, Nec ſcire fas eſt omnia. Pro uera cauſa.] pro uera ratione.

Finibus extremis Libyes.] ad mare Athlanticum eſt tra promontorium, quod uocatur Heſperiouceras. Sunt C inſulæ Gorgades, Gorgonum quondam domus bidui nauigatione diſtantes à continente, Gorgones autem tres, Stenno, Euriale & Meduſa Phorci, & Cetus filiæ tanta deformitate monſtra, nam ſolum unum oculum, quem mutua ſibi tradebant, communem habebant, & hydros pro crinibus gerebant, ſeq́ aſpicientes in ſaxa uertebant. Sed Perſeus auxilio Palladis & Mercurij clypeo ſpeculari, & talaribus uſus Meduſæ caput amputauit. Oceanum.] Oceani fluctus. Phorcinidos.] Phorci filiæ. Phorcus uerò Neptuni Pithooſæq́ filius fuit. Squalebant inculta & ſaxis aſpera erant.

Vultu dominæ.] Meduſæ quæ omnia uiſa uertebat in ſaxa. Conſpectis.] quæ aſpexerat. Hoc primum.] Serpentes quos primum natura produxit in Meduſæ capite apparuerunt. Nam Minerua eius crines in angues conuertit, quia in ſuo templo fuerat conſtuprata à Neptuno, ex quo Pegaſum peperit.

Peſtes.] Serpentes. E faucibus.] è maxillis, è quibus pendebant. Vibratis.] celeriter agitatis. Gaudentes.] ipſis ſerpentibus. Depexo crine.] pectine tenſiſſimo explicitis & expreſſis ſerpentibus. Infœlix.] uel quia

A uel quia alijs perniciosa, uel quia monſtrum eſt. Impune.] ſine ſenſu doloris, quia ſtatim ſingebant in ſaxa, quæ animam, uelut ſepulchro includebant. Quis.] nemo, nam cùm primum aſpicerent, non moriebantur, ſed uertebantur in ſaxa præcluſis animis. Se] ipſam.

Mori.] dolorem mortis pati. Dubitantis] metu mortis. Præuenit.] præoccupauit.

Vmbræ.] animo. Riguêre] Compreſſæ ſunt. Eumenidum.] horribiliorem eſſe Meduſam Furijs Cerbero, Hydraq́ dicit. nam Furiæ conſpectæ, ſolum furorem inducunt. Cerberus ob Orphea mitigatus eſt, & hydram pugnans Hercules uidit. Hanc nemo cernere poteſt, niſi cum ſtupore perpetuo. Solos mouere furores.] furiam tantũ. Leniuit Sibylla.] deſtituit Sibylla te. Amphytrioniades] Hercules. Monſtrum.] Meduſam. Secundùm.] poſt Neptunum. Ceto.] monſtrum marinum. Sorores.] Stenno & Euriale.

Cælo plagoq́.] uolucribus & piſcibus, metonymia eſt. quantum de ipſis elemẽtis loqui uidetur. ſed mox declarabit. Torporem.] ut ſaxa torpeſcerent.

B Terram.] terrenos homines. Cum pondere.] quia ſaxea. Feræ] tam terreſtres quàm marinos intelligit.

Riguerunt marmoreæ.] duruerunt in marmor.

Pariter uſus] poteſt impunè uidere. Athlanta titana.] Athlantem Titanis filium, quem uertit in montem. Sub columnis.] ultras Calpem & Abylam.

Cæloq́ timente.] quum dij Gigantes metuerẽt Meduſæ caput, quod à Pallade in pectore gerebatur eos in montes conuertit, & ita finitum eſt bellum. Stantes ſerpente Phlegræo.] inſiſtentes pedibus ſerpẽtinis apud Phlegram. Theſſaliæ uallem] ubi pugnatum eſt, dicuntur autem Gigantes ſerpentipedes, quia ab imis ad ſumma, quaſi reptare ſunt uiſi. Erexit montes.] conuertit eos in montes. Gorgon.] Meduſæ caput in munimẽto pectoris, id eſt, Aegide Palladis. Confecit.] finiuit, quia eos uertit in Sax. Quo.] ad quem locum uidelicet ad Gorgadas, poſtquam peruenit Perſæus

Danaes.] Iouiſq́ filius recidit caput Meduſæ. Diuite Nymbo.] Ioue, qui ſe in Nymbum aureum uerterat, ut cum Danae Crisij filia, rem habere poſſit Oui-

C dius libro 4. Perſeo quem pluuio Danae cõceperat auro. Hanc fabulam & Ouid. & Horatius in odis explicãt.

Pennæ Parrhaſij.] talaria Mercurij Arcadici citharæ paleſtræq́ repertoris. Liquidæq́.] alea uncta. Et ſubitus prepes.] & Perſæus ſubito uolucer. Præpetes.] dicuntur aues, quæ proſpero augurio locum idoneum, quæ patulis alis, & altius uolant captant. Harpem Cyllenida] incuruum Mercurij gladium.

Monſtri] Argi, qui centum oculos habebat, quique Io uaccam ſeruabat, ut eſt in prima Metamorph.

Iuuencæ.] ius quæ fuerat in uaccam à Ioue conuerſa, ne cùm eo deprahenderetur à Iunone. Innuba.] uirgo non nupta. Auxilium.] nam ei conceſſit ſcutum ſpeculare Aeneum, & modum pugnandi docuit, ea lege, ut illius ad ipſam caput perferret. Fratri.] Perſeo Iouis filio, & cuius capite ipſa remota proſilijt. Libyſſæ.] Libycæ. Sulcantem.] uolatu diuidentem. Auerſo.] retrouerſus ipſe, ne os eius conſpiceret, & ipſa Meduſa in clypeo ſpeculari ſe cerneret, & ſtatim lethali ſomno corriperetur. Tracturus quietem.] producturus ſomnum. Obruit.] oppreſſit, extinxit. Prominentis crinibus.] eminentibus ſerpentibus, qui pro crinibus erant. Oculiq́ tenebras.] id eſt, ſedem oculi iam tenebroſam, nam oculum dum alteri traderetur, Perſæus ſuppoſita manu furtim ſubtraxerat, dormientemq́ ipſam & ſerpentes ferro inuaſit, ut ſcribit Ouid. Dirigit.] ut rectè feriat. Quos.] quàm horrendos. Ferri lunati.] Harpes recurua. Oculos.] ſerpentium. Poteſt.] ſuſtinet. Claſſem.] in ſaxum uertiſſent. Ora.] Meduſæ. Aliger.] Perſæus. Gorgone.] capite Meduſæ.

Penſabat] breuiare uolebat, ut agros euerterent.

Secabat.] uolare uolebat. Parci populis.] ne uerterentur in ſaxa. Præpete tanto.] hoc eſt, uolante Perſeo. Zephyro conuertitur.] à Zephyro conuerſus ſuper Libyæ deſerta uolauit. Quæ conſita nullo cultu.] quàm inculta, & non plantata. Vacat] expoſita eſt aſtus Solis & ſiderum. Premit.] urget. Orbita.] Aſconius tradit rotæ ueſtigium Orbitam dici. Nec terra] Nec ex aliqua terræ parte, nox altius attollitur. Eſt enim nox umbra terræ, quæ iacet altior ex terra, quæ eſt ſub æquinoctiali circulo, quàm ex remotiori: quia circulus Solaris qui illic eſt, maximus hic breuior redditur, & figura umbræ, quàm terra emittit propter magnitudinẽ Solis, eſt ſimilis metæ & turbini inuerſa, neq́ excedit altitudinem Lunæ, quoniam nullum aliud ſidus eodem modo obſcuratur, ut etiam Plinius ait. Cadit.] extenditur, iacitur, uſusq́ eſt hoc uerbo, quia tam ſuprà quã infra terram nox ſe extẽdit. Lunæq́ meatibus obſtat.] nam cum ex terræ interpoſitione fiat Lunæ eclypſis, nulla altior interponitur ipſa Lybia. quum eo ſit in æquinoctiali circulo. Flexos uagi.] nunc enim in dexteram, nunc in ſiniſtram tendit. Recta.] quæ rectè oriuntur, ut Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpius, Sagittarius.

Vmbra.] Aphricæ. Nec effugit in Boream.] ſed eſt recto. Tabe] corrupto ſanguine. Rorat.] guſtat. Tabes] fomes. Quæ prima mouit caput] quæ primum eſt animata. Somniferã.] quos enim mordet, enecat ſomno. Tumida ceruice.] Plinius ait Collo aſpidum intumeſcere, nullo ictus remedio præterquã ſi confeſtim partes contactæ amputentur. Pleniore ſanguis.] maior copia ſanguinis. Plus] ueneni. Sponte ſua.] non capio transfertur in alias oras.

Aſpida.] Aſpidis uenenum. Non ſtare.] emittit enim quicquid habet ſanguinis, is quẽ memordit, dictaq́ eſt Hæmorrhois, quod ſanguinem facit effluere. αἷμα enim ſanguis eſt, ῥέω fluo, nam morſu ſanguinem elicit, & diſſolutis uenarum comercijs, quicquid animæ eſt euocat per cruorem, ut ait Solinus Orbes.] ſinus.

Coleret qui Syrtidos arua] qui tam in terra & arena, quam in aqua Syrtium uerſaretur, tracto inde nomine, χέρσος enim terra eſt ὕδωρ aqua. Femanre, puluerulenta. Chelydri.] ſerpẽtes qui ſe per terram cõuoluunt, dicti à κυλίω quod eſt uoluo, & ὕδρος ſerpens. Cylindrus uerò lapis eſt precioſus, & columna, qua arena æquatur. Limite.] uia non enim flectit iter. Cenchris.] ſerpens crebras maculas in milij ſimilitudinẽ habens, quàm Ophite marmore dicit maculoſiorem. κέγχρος enim milium ſignificat. Ophytes.] Marmor maculis albis à Cenchri ſerpente denominatũ ὄφις enim ſerpens eſt. Indiſcretus.] qui non diſcernitur, quia eſt eis concolor ipſasq́ fodit, & ideo dictus Ammodites, qui arena eſt, ἄμμος & ὀρύττω, fodio ſignificat. Vagi ſpina.] flectentes terga. Ceraſtæ.] qui cornicula habent quadraginta, quorum motu uelut eſca ſollicitãdo

ad ſe auet ut Plinius, Solinuſq́ aſſerunt κέρας *autem cornua,eſt.* Scythale.] *Scythale ut ait Solinus, tanta præfulget tergi uarietate, ut notarum gratia uidentes retardet, & quoniam reptando pigrior eſt, quos aſſequi nequit miraculo ſui capiat ſtupentes, in hoc tamen ſquamarum uirore hyemales exuuias prima ponit, Scytale etiam dicitur Virga teres,ut meminit Gellius.* Sola.] *aliæ enim uerno tempore ſe exuũt.* Torrida.] *ſicca nã ſiti interficit.* Amphiſibena.] *hæc ut inquit Solinus, conſurgit in caput geminum, quorum alterũ in locu ſuo eſt, alterum in ea parte,qua cauda,quæ cauſa efficit, ut capite utrinſecus nitibundo ſerpat tractibus orbiculatis dictaq́ eſt, quod utrinq́ circum deſcendat, nam* ἀμφὶ *circum &* βαίνω *deſcendo ſignificat.*

Natrix.] *à nando dictus.* Iaculiq; uolucres.] *iaculi arbores ſubeunt,è quibus in maxima turbinati penetrant animal, quodcunq; obuium fortuna fecerit.* Phareas. *hic pedes, in quos ſe erigit, iuxta caudam habet, Græci* φαρείας *dicunt nos Phareas,ut* πόνδακ@ *ſpondeus.* Præſter.] *præſter quem percuſſerit diſtenditur enormiq́ corpulentia necatur, ut ait Solinus,dictuſq́ ui detur ab ardore.* πρήθω *enim ardeo eſt.* Tabificus ſeps.] σήπω *putrefacio eſt, inde ſit Seps, de quo ſit Solinus extuberatos ictus, ſepis ſtatim putredo ſequitur.*

Peſtes.] *ſerpentes.* Ante uenena.] *ante morſum, nam uiſu & auditu interimit: eſtq́ malum in terris ſingulare.* Submouet.] *fugiunt enim auditum, aut uiſum Serpentes.* Regnat baſiliſcus.] *aptè dixit regnat:* βασιλεὺς *enim regem ſignificat, & ipſe authore Solino, ſerpens eſt penè ad ſemipedem longitudinis alba, quaſi mitrula lineatus caput hominum aliorumq́ animantium exitium, terram polluit, & exurit ubicũq; ſe recipit, herbas extinguit, arbores necat, auras corrumpit, ita ut nulla alitum impune tranſuolet, infecta ſpiritu peſtilenti. Quum mouetur media corporis parte ſerpit, media arduus eſt & excelſus.* Quicquid morſu eius necidetur, *non depaſcitur fera, nec attrectat ales. Muſtellis tamen uincitur in cauernas, ubi delitiſcit illatis, hæc ille fert.* Numina.] *diuini enim putantur, & ſunt ſacri, nec alibi nocent niſi in Aphrica, & lucent aureis ſquamis. Strabo ſcribit dracones trecentum cubitorum, qui Tauros elephantoſq́ capiat in Aphrica eſſe.* Ducitis.] *trahitis.* Pennis.] *auibus.* Verbere.] *ictu caudæ.* Aulum]*Tuſcum militem.* Torta caput retro.] *retro flexa, quum calcaretur.* Lethi frons caret inuidia.] *hoc eſt, uulnus non eſt horrendum.* Inuidia.] *odio.* Minatur.] *aut tumorem, aut colore, aut hiatu.* Subit.] *ſerpit ſenſim.* Carpit.] *rodit.* Tabe.] *ueneno.* Peſtis ebibit]*uenenum exhaurit.* Vitalia.] *hepar, cor, cerebrum, pulmonem.* Non fuit.] *defuit, quia aruerat.* Decus imperij] *honor aquilæ quam gerebat.*

Iura.] *poteſtas.* Mœſti.] *miſerantis ipſum & reliquos* Acceſsit morti Libyæ.] *addita eſt morti ſitienloſæ regio ſicca.* Famam fati.] *mortis infamiam.* Ad inia]*uidetur enim potius æſtu regionis, quam ipſo ueneno necare.* Scrutatur]*inquirit Aulus.* Squalentis.] *ſiccæ.* Syrtes]*ubi fons Ammonis.* Fluctus.] *maris aquam* Placet.] *non uſſendit.* Venas ſuas.] *ut ſanguinem biberet.* Rapi ſigna]*quæ ſitiens Aulus abiecerat.* Diſcedere nulli.] *nunquam amplius uiſum eſt hoc, ut quiſquam ſitiens, ſuum ſanguinem biberet.* Diſcere.] *diſcendo uidere aut audire.* Stetit in crure.] *inhæſit mordens in tibia.* Parua modo.] *parua* A *menſura, ſed qua nulla mortem infert cruentiorem, diſſoluitur, enim corpus in fruſta decidit.* Circum proxima plagæ] *Circum uicina uulneri.* Sinu laxo.] *aperta uulneris curuatura & orbiculo ipſo.* Sine corpore.] *ſine carne. Cicero ad Gallum, nam & uires & corpus amiſi. Martial. Inq́ omni nuſquam corpore corpus erat.* Suræ.] *pulpæ poſteriores. Plinius in omni genere Suræ homini tantum, & crura carnoſa. Virgil. purpureoq́ alte ſuras uincire cothurno.* Poples.] *Poples eſt pars poſt genu prope ſummam ſuram, & imam coxam, Plinius idem poplites meus flectit hominis modo.*

Muſculus.] *torus & pulpæ denſæ tumor.*

Tabe.] *ſanie.* Inguina.] *genitalia.* Diſsiluit membrana.] *diſſoluta eſt cutis & cartilago uentris.*

Viſcera.] *exta & inteſtina.* Nec quantum debet.] *ſ nec quantum corruptum eſt excidit, ſed uritur, & conſumitur antequam cadat.* Virus.] *ſuccum & ſomentum uirulentum.* Contexta laterum.] *continuatio lateris crateſq́ pectoris.* Abſtruſum omne.] *omne quod latet circa fibras, cordis & hepatis.* Peſtis aperit.] *uenenum* B *diſſoluit.* Natura.] *interior corporis pars.* Manãt.] *diſſoluuntur.* Cadit.] *fluit.* Parua loquor.] *inminuo rem dicendo carnem & uſtam, & ſolutam fuiſſe ueneno, quoniam hoc etiam ignis facit, ſed ignis non exedit oſſa.* Nulla ueſtigia]*nullum ſignum, quo cognoſcatur mors recens.* Cinyphias.] *Cinyps fluuius eſt Garamantum, apud quem naſcũtur grandes hyrci.* Peſtes Cinyphias.] *Serpentes Libycas.*

Cadauer.] *nã diſſoluit corpus, & oſſa.* Ecce ſubit.] *en ſequitur alia mortis ſpecies ab ea, quæ ſoluit corpus: nam auget & tumefacit.* Torridus.] *alluſit ad nomen, nam* πρήθω *ardeo ſignificat.* Succendit.] *inflãmat.*

Tendit.] *extendit.* Pereunte figura] *ut non cognoſcatur forma.* Efflatur ſanies.] *emittitur ſpuma ſuper membra timidiſsima.* Tollente.] *tumefaciente.*

Merſus.] *cõfuſus.* Congeſto.] *cõglobato & informi.*

Auctũ diſtenti corpus.] *incrementũ tumefacti corporis.* Vndarum cumulus.] *copia aquæ.* Coro.] *uento.* Curuare ſinus.] *repleuere flexus ſuos* Nõ capit.] *non contineri poteſt.* Truncus.] *non enim apparebat* C *caput.* Intactum.] *hunc inſepultum intangibilemq́ relinquerunt, inquit.* Haud impune.] *quia permanet ipſæ.* Non auſi.] *metuentes.* Nundũ ſtante modo.] *nondum finita menſura tumoris.* Miratori.] *imitatori.*

Vtq; ſolet.] *Sic per totum eius corpus cruor effluxit, ut ſolet Croceus color emitti per omnia foramina quæ ſunt in charta aut tabula pictoris archetypa, ex qua in ſubiectam materiam ſigna redduntur preſſura croci, id eſt, crocum expreſſum & dilutum.* Corycij.] *Cilicis à Coryco oppido, ubi prouenit optimum.* Rutilum uirus.] *rufum uenenum.* Quacunq; foramina nouit.] *undecunq; aliquis humor egredi ſolet, ut à naribus, ore, oculis, auribus ſecretioribus. & è poris unde ſudor egreditur.* Leuc.] *hic læuus ex aſpidis morſu periit dormiendo.* Fixus.] *coactus & denſatus.* Serpente Niliaca.] *aſpide quæ in ripis Nili uerſatur.* Non tam uelaci.] *non tam ſubitam mortem infert, toxicum arboris quæ in Sabæa naſcitur, adeò turi ſimilis ut fallat legentes.* Quæ mentita uirgas Sabeas.] *quæ thuri ſimilis.*

Diro.] *uenenato. ordo eſt.* Toxica.] *quæ mentita uirgas Sabæas diro ſtipite Sabei ſacilegi carpũt, matura*

non

A *non corrumpunt pocula tam ueloci letho.* Matura.] *apta uſui decocta. Ecce Paulus iaculo ſerpente, uelut tela tranſfixus eſt utrunq; tempus.* Trunci ſterilis.] *infœcundæ arboris ligno.* Tempora tranſacta.] *perforatum caput.* Fatum.] *mors* Comuoluere.] *quo ſolo perijt.* Deprenſum eſt] *Compertum eſt ex iaculi uelocitate, & ut quam lente ſaxa è funda & ſagitta ex arcu emittantur.* Rotat]*rotando immittit.* Aër arundines Scythicæ.] *ſagitta Parthica per aërem impulſa.* Quid prodeſt] *non nocuit mortuus.* Ferit.] *amputat ne aliqua membra inficiãtur.* Mutare.] *accelerare.* Nudia.] *cauda nodoſa.* Recto uerbere.] *ictu enim caudæ erectæ percutit.* Teſte tollit cœlo] *conſecutus eſt laudem Orionis interempti, ut eius imago in cœlo effigiata demonſtrat. Emiſſus eſt autem à Tellure in Oriona uenatorem, qui ſe iactauerat nullum ab illa monſtrum poſſe produci, quod ipſe non conficeret, ut Hyginus etiam meminit, alias de Orione opiniones apud eundem lege.* Salpiuga.] *Tuba eſt, cuius formam habet hæc Serpens, cuius latebra calcata mor*

B *tifera eſt.* Sorores Stygiæ.] *id eſt, Parcæ.* Ius in ſua fila.] *facultatem mortis.* Sic.] *hoc periculo & malo.*

Suſpecta.] *eſt uidelicet tellus.* Congeſtæ.] *conſtrictæ cum rariſsimæ ſint.* Culmis.] *culmis frugum.*

Peſtes gelidas.] *Serpentes noctu frigidas.* Rictus innocuas.] *ora ſerpentium innoxia dum frigerent ſed ubi concaluerant, mordebant.* Fouent.] *dormientes & inſcij.* Nec quæ menſura.] *nec quantum itineris peregiſſent, quantum'q; ſupereſſet, quãne itent ſatis ex aſtris noſcere poterant.* Cœlo duce.] *Sole, Luna & ſtellis demonſtrantibus.* Reddite.] *plena commiſeratione querela.* Segnia fata.] *mortem inertibus non militibus congruam.* In gladios lurata manus] *multitudo aſtricta militiæ ſacramento.* Ite liber] *Impudentiæ & temeritatis ſe arguit.* Rubens torrida.] *Axis regio per quam ſemper, diſcurrit Sol & intelligit eclypticæ ſubiectam.* Cauſis ætherieis.] *id eſt, fata & aſtris, quæ nos huc egerunt.* Cœloq; meri.] *cui cœli & ſiderum.* Nil Aphrica.] *non Aphricam, nec naturã accuſo, quod ſerpentes producant, ſed me ipſum, qui me*

C *huc extuli.* Ablatum gentibus *deſertum inhabitabilem, & quo priuauerat gentes.* Damnaſti.] *ut à ſerpentibus coleretur, quæ hominibus nocere non poſſent,* Pœnas.] *noſtræ temeritatis.* Comercia.] *conuerſationẽ.*

Torrente plaga.] *torrida zona.* Abrumpens orã] *ſeperans regionem ſerpentum, quam inter Syrtes & zonam torridam collocaſti.* Mortes.] *mortifera animalia.* Limite]*termino* Bellum ciuile.] *exercitus ciuiũ.* Receſſus.] *ſemoti loci.* Tibi conſcius] *qui tecũ ſcit, & ſe audaciæ arguit.* Clauſtra]*ſecreta.* Maiora.] *ſupple diſcrimina* Coëunt ignes] *ex uulgari opinione dicit igneum ſolem in mare extingui & inferius cœlum, terra, mariq; premi.* Coëunt ignes.] *cõiungitur ignis ſolaris.* Premitur.] *grauatur terra & mari.* Quærenus.] *quærere poterimus.* Soſtis cœleſti] *æſtum Iromæ. Viuit adhuc aliquid ſuperſumus adhuc multi, nec tamen deſidero Italiam, aut Europam, aut Aſiam, ſed ubi nam Africam ipſam reliquimus.*

Alios ſoles.] *diuerſos ſolis meatus.* Cyrenis.] Cirene *oppidum in Lybya, ad iuga montium Aegypto adiacentium, inter quod & templũ Ammonis ſunt millia paſſuum quadringenta.* Etiã nunc.] *modo.* Conuertimus.] *conuerſam ſentimus.* In aduerſos axes.] *ad Antipodes, qui ſunt ſub axe ſuppoſito regioni noſtræ.* Orbe.] *per orbem.* Noto] *ultra cuius ortum iam inclinamus, ſic enim ſub alia ſtat hemiſphærio ut ſupra hoc. Eſt'q; hæc opinio ſuperiori cõtraria quum dixit. Coëunt ignes ſtridẽtibus undis.* Dura patientia] *Metonymia durus & patiens miles.* Exonerat.] *deponit & abijcit, leuatur enim dolor emiſſa querela.* Nuda.] *nõ ſtrata, aut ueſte, aut fronde, aut culmis.* Prouocat fortunam.] *exponit ſe periculis.* Atq; ingens.] *& firmabat morientium animos, quod erat beneficium ſummum, & maius ſalute* Vires.] *fortem animum, morte interritum.* Ingens.] *meritum, appoſitio eſt mori gementẽ, petere cum gemitu & querela, quod morſu ſerpentis occumberet, ſed ſapientia Catonis imbutus dolorem, mortem'q; contemnebat.* Vincit caſus.] *Superat moriens aduerſam fortunam, non modo ſuo pectore & cõſtantia animi, ſed etiam Catonis, à quo inſtituebatur.* Spectator.] Cato. Nil poſſe.] *contra uirtutem quæ dolori non cedit, non perturbatur, & in omni cruciatu eſt fœlix.* Laſſata.] *defeſſa uexare eos.* Innoxia]*illæſa & noue dixit cum noxius ſit, qui nocet.* Pſylli.] *Pſylli à Pſyllo rege dicti, cuius ſepulchrum in parte Syrtium maiorum eſt, ut ait Plinius. Horum corpori ingenitum fuit uirus exitiale ſerpentibus, & cuius odore ſopirent eas, mos uerò liberos genitos protinus obijciẽdi ſæuiſsimis earum, eo'q; genere pudicitiam coniugum experiendi, non profugientibus, adulterino ſanguine natos ſerpentibus. hæc gens ipſa quidem prope internecione ſublata à Naſamonibus qui nunc tenent eas ſedes, hic. Plinius, quẽ etiam de Marſis, lege 7. & 28. libro.* Marmaridæ.] *populi à Pheredom fermè regione ad Syrtim uſque maiorem porrecti, Plinius ait.* Par lingua.] *excantatio ipſorum, inquit, habet uim parem herbis uenena fugantibus, & ſanguis eorum uenena non recipit etiam ſine cantu.*

Immunes.] *illæſi.* Profuit.] *non modo non nocuit, ſed utile fuit.* Cum morte] *ueneno mortifero.*

Sanguinis.] *ſtirpis.* Acternæ.] *adulterinæ.* Explorant dubios partus] *diſcernunt incertos filios aſpide, huius moris Solinus etiam meminit.*

Vtq; Iouis uolucer.] *Plinius ubi de aquilis inquit Halietus, tantum, implumes etiamnum pullos ſuos percutiens, ſubinde cogit aduerſos intueri Solis radios, & ſi conniuentem flentem'q; animaduertit præcipitat è nido, uelut adulterinum & degenerem.* Illum.] *cuius acies firma contra ſteterit educat.* Diem cœli.] *Solis claritatem.* Iacent.] *abijciuntur.* Pignora.] *filios*

Excubat hoſpitibus] *inuigilat peregrinis.* Tunc.] *eo die cum iam plures prætergiſſent.* Ductor.] Cato.

Expurgat.] *Pſyllus.* Verbis fugantibus.] *id eſt, excantationibus adhibitis circum caſtra facti ſunt inductores uenena fugantes.* Ignis.] *ſuffitus ex igne.* Ebulum] *herba ramo Sambuci ſimilis.* Galbana.] *Galbanũ dat Syria in monte Amano ut ait Plinius & ferulam, quam eiuſdem nominis reſina modo Stagonitin appellant.* Sudant.] *ſoluuntur. Sunt enim ut gummi ſiue reſina.* Tamarix.] *quæ ſimilis eſt ſcopis amerinis, quæ & myrice dicitur, efficax eſt, contra ſerpentium ictus, præterquam aſpidum, ut ait Plinius.* Non læta coma.] *exigua utraq; fraude.* Coſtus.] *Radix coſti guſtu feruens, odore eximio frutice, alias inutili.* Panacea.] *quæ & Panace dicitur, quod omnibus morbis medetur à*

πᾶν, quod eſt omne. ἀκέομαι medeor, & ideo Plinius inquit. Panace ipſo nomine omnium morborum remedia promittit numeroſum & dijs inuentoribus aſcriptū.

Centaurea] *Quartum genus Panaceus ab eodem Chyrone repertum, Centaurion cognominatur.* Peucedanum.] *herba amara, cuius caulis longus fœniculo ſimilis, bibitur contra ſerpentes, & oleo peruncta tuetur.*

Tapſos Erycius.] *herba qua abundat. Eryx Siciliæ mons. Eſt autem ea quam Plinius Verbaſcū appellat.*

Et larices.] *Ligna & Laricum arborum reſinam.*

Abrotanum.] *herba nota iucūdi odoris, & grauis floret æſtate floribus coloris aurei ſerpentes fugat. Contra ictus earum bibitur cum uino illiniturq́. authore eſt Plinius.* Longè naſcentis.] *non enim in Aphrica cerui naſcuntur, etſi Virgilius in Aeneidos primo, aliter putauit. Accenſorum cornuum nidore ſerpentes fugantur, & comitiales morbi deprehenduntur.* Peſte diuina] *morſu dæ illato.* Fata trahit] *contrahit mortem* Pugna.] *reluctatio.* Rapti.] *rapiendi & eliciendi.* Tacto.] *qua dignum tingit. Eſt enim omnium in primis præſidio contra ſerpentium morſum Ieiuni hominis Saliua.* Deſignat membra.] *locum qui morſus eſt circumſcribit.* Retinet] *ne ſe effundat in alia membra.* Curſus.] *concitatio loquendi ſuſpirio non interrumpitur.* Suſpirio.] *reſpirationem.* Vulneris haud] *periculum uulneris, uel minimam taciturnitatem non patitur.* Minimum tacere.] *paulſper reſpirare, nam uenenum inualuiſſet.* Nigris] *uenenatis.*

Audit tardius.] *hoc eſt, non ſtatim extinguitur.* Elicitum.] *euocatum*] Repugnat.] *reſiſtit.* Siccat dentibus.] *leui morſu & ſucctu* Mortē] *uenenū mortiferum.* Et cuius.] *& quis anguis momorderit, & speciē ueneni guſtu cognoſcunt.* Morſus] *uenenū.* Superauerit.] *uicerit & strauerit militē.* Squalentib.] *Serpentib. arenisq́ horridis.* Bis poſitis phœbe ſ.amir.] *duobus inquit menſib. Catonē illas erraſſe. Sed Strabo de Berenicè loquens, inquit. Ex hac urbe M. Cato terreſtri itinere Syrtim peragrauit in diebus 30. ducto decē millium hominum exercitu, q́ in partes diuiſo aquarū gratia, profectus autem eſt pedibus per æſtum & profundam arenā.* Phœbe.] *Luna bis coniuncta bis Soli, & oppoſita.* Arenivagū] *nouatio uerbi ſic & amniuagum, dicimus & montiuagum.* Surgens, fugiensq́] *Oriens & Occidens.* Iamq́ illis.] *Iam deſinebat arena & terra ſolidior cōtinuè inueniebatur.* Reuerti.] *occurrere priori ſimilis.* Tolle.] *tollebant.* Surgere.] *ſurgebant.* Mapalis] *paſtorum caſæ. quæ & Magalia dicuntur.* Culmo.] *ſtipulis enim tecta erant.* Quanta dedit] *Libya ipſa quantum lætitiæ iniecit Romanis quum proſpexēre crucifixos leones. Mos eſt enim Afrorum leones crucifigere procul ab urbibus, ut alij absterreantur, nam ſolent in ſenecta homines appetere, ut Plinius tradit.* Sæuus.] *magnos & feroces.* Leptis.] *uidelicet minor quod oppidum dixi, ſupra eſſe in Libyphœnicum regione, apud minorem Syrtim. Nam eſt altera Leptis quæ maior cognominatur apud Syrtim maiorem.* *Nymbis flammisq́ carentem temperatam, & ſine nimio frigore, & æſtu ſopraq́ tepidā eſſe dixit.* Cæſar ut Aemathis.] *Cæſar poſt adeptam uictoriam biduum in Pharſala commoratus eſt ſacris intendens exercitumq́ è prælio deſeſſum recreans. Ibi Theſſalos, qui cum eo depugnauerant, liberos eſſe iuſſit, Atheniensibus ueniam petentibus conceſſit. Tertia die Orientem uerſus, caſtra mouens fidē Pompeianæ fugæ perſequitur. Cum ad Helleſpontum perueniſſet, triremium inopia ſcaphis exercitū traducere compulſa & aduauiganti Caſſius cum parte triremium comitatus occurrit, & quanquam in toto depugnare poſſet tamen eius fœlicitate conterritus à trireme in ſcapham ad eum per manus deſcendit, & uenia impetrata omnes illi triremes tradidit, ut ſcribit Appianus.* A Satiatur.] *biduo enim, ibi permanſerat.* Proiecit pondere curarum.] *nam omnibus rebus relictis Pompeium ſibi perſequendum exiſtimauit, ne rurſus copias comparare alias, & bellum renouare poſſet.* Fruſtra.] *quia iam nauigans longè aberat.* Legens.] *perſequens.* Tendit in undas.] *mare ingreditur.* Threicias fauces.] *Helleſponti anguſtias, quæ ſunt contra Troada.* Notum.] *celebre uel infame, illic enim perijt Leander.*

Ereroas turres.] *id eſt, Eræ puellæ, ad quam ex Abydo Aſiæ in Sexton Europæ oppidum Leander natabat. nota eſt fabula. Eroas ſic fit ab Ero, ut Inous ab Ino.*

Lachrymoſo.] *quia merſum iuuenem fluctus in puellæ littus deflendum impulit.* Helle Nepheleias] *hoc eſt, Nepheles Athamantisq́ filia & ſoror Phryxi.* B Abſtulit.] *nam cum prius uocaretur Propōtidis oſtium ab ipſa ſubmerſa, Helleſpōtus uocatum eſt.* Non Aſiam.] *inter Aſiam & Europā nullibi eſt anguſtius mare, quàm ad Byzantium ſit anguſtum 7 ſtadiorum interuallo.*

Fluctus] *mare.* Bizzutiō.] *oppidū in Thracia cōtra quod eſt Calcedon in Aſia oſtreorum ferax.* Prætoris ferens Euxi.] *id eſt, anguſtus fluxus maris inter Euxinū & Helleſpontū, citaquā Pōticū maris, in quod numquam refluit.* Miratur famæ.] *admirans famam rerū Troianarū, & ſuæ proſapiæ.* Sigeas arenas.] *Troianū littus. Sigæum enim promontorium eſt in Troade, ſepulchro Achillis inſigne ibi, & Sigæum urbe, lege Strabonem.*

Simoentis.] *fluminis Troiani.* Rhytion.] *urbem in in colle ſitā.* Rhetēū promont.] *eſt ubi Aiacis Telamonij ſepulchrum ſpectābatur.* Vmbras debētes uatib] *ſepulchra à poëtis celebrata.* Veſtigia muri phœbei.] *ſigna & ambitū muri Troiani, Neptunus & Phœbus ædificarunt pacti certā cum Laomedonte mercedem, ſed ab eo deluſi, habuit autem in ambitu.* Putres.] *robore corrupti ligni.* C Aſſaraci.] *proaui Aeneæ.* Laſſa.] *atteri & conſumpta, & ſic oſtendit euerſionis antiquitatem.*

Periere.] *nam nec ueſtigia quidem ruinarum apparebant.* Heſionæ ſcopulos] *hi duo ſunt è regione Troiæ, in quibus Heſionem Laomedontis filiam cete marino monſtro expoſitam, Hercules liberauit Illud autē Neptunus perfidiæ Laomedontis iratus Troianis immiſerat, & poſt multos abſumptos ſors puellæ obtigerat.* Latentes.] *Semotas undam Symoēntis. in quibus Anchiſes cum Venere dea coiuit.* Qua iudex ſederit antro.] *id eſt, antrum quod habitauit Paris, qui de trium dearum forma iudicauit.*

Puer raptus] *Ganymedes ab aliqua raptus in cœlū.*

Quo uertice.] *qua monte.* Oenone Nais.] *Nympha quā Paris amauit.* Luſerit.] *Paridi ſe induſerit.*

Saxū.] *mons.* Serpentē] *Labentē.* In alto gram.] *in terra tumulo herboſo* Securus.] *ſine religionis reſpectu, erat enim illic ſepulchrum Hectoris.* Sacri.] *ſepulchri. omne enim ſepulchrū ſacrum eſt.* Herceas aras.] *id eſt Herei Iouis templum. Heræum antiquum fanum, & ædes iuxta Lambruſium amnem eſt, ut inquit Strabo.*

Teſtium

A *Feſtus uerò ait Herceum Iouem Deum eſſe Penetralem, qui intra conſpectu domus cuiuſque colebatur.* O' ſocer] *horum locorum memoriam ob Homeri poëmate celebrem æternamq; eſſe miratur, Cæſariq; idem euentu-rum ex ſuo carmine pollicetur.* O' ſocer & magnus.] *ô inuiolabile & magnificum carmen.* Omnia fato eripis.] *nihil perire ſinis. Sic Horat. Virtus & fauor & lingua potentium uatum diuitibus conſecerat inſulis: Dignum laude uirum muſa uetat mori cœlo. Muſa beat.* Nec tangere inuidia ſacra famæ.] *Nil inuidere alicui de Perpenna & incorruptibili fama.* Smyrnei natis Homeri.] *qui ex Smyrna in minori Aſia oppido fuit. quanquam ut tradit Gellius Septem urbes certãt, de laude inſignis Homeri, Smyrna, Rhodos, Colophõ, Salamin, Chius, Agros, Athenæ.* Pharſalia.] *hoc opus.* Ceſpitis.] *terra cum herbis euulſa.* Non irrita.] *ſed grata dys.* Dij.] *oratio ſacrificantis Caſ. qua ſucceſſum in reliquis precatur, & Troiam inſtauraturũ ſe pollicetur, per deos autem Cinerum & Aeneæ intelligit genios et penates, qui loca ipſa et mortuorum cineres ſeruant, quosq; Aeneas in Italiam uexit & Lucani & Albæ colebantur.* Quos lares] *quos Penates.* Et quorum lucet.] *Veſtam dicit quæ igne extincto colitur adhuc durãte illo quẽ Aeneas in Latinũ uexit.* Pallas.] *Palladiũ quòd Aeneas ſiue Nautes à Diomede ad Salẽtinos prætereũs accepit ſeruatũ id fuit Lauinij, inde Albæ ut imperij pignus. Poſtremo Romam tranſlatũ eſt, & in Veſtæ templo ſeruabatur quo incenſo L. Metellus Pont. Max. ex cum ſui periculo eripuit.* Abſtruſo.] *ſecreto.* In ſede priori.] *in antiqua urbe ueſtra.* Grata uice.] *grato officio, ita enim ut Phryges urbes in Latio ædificarunt ſic Latini in Phrygia inſtaurabunt.* Romana] *Romana manu erecta.* Coris.] *uentis.* Vrgente procella] *impellente ui uenti.* Iliacas penſare muras] *redimere morã quam apud illum fecerat nam ſuperato Helleſponte Ionis & Aeolijs & cæteris nationibus minorem Aſiam incolentibus cum audiſſet Pompeiũ, in Aegyptum pertrãſiſſe Rhodum peruenit & Rhodiorum triremibus ſumptis ſub ueſperam curſum mouit, nullis iter aperiens.* Inde Alexandriam] *uerſus uelis expoſitis tribus diebus Alexandriam peruenit. Appianus auctor eſt in Cæſaris commentarijs eſt eum accepiſſe decem naues longas Rhodiorum.*

C Potentem.] *ſunt enim illic latiſſima & potẽtiſſima regna.* Pelago ſpumante.] *ſaxa enim illiſa fluctibus ſpumam emittunt.* Septima.] *ex quo Troia diſceſſerat, nam Rhodo Alexandriam triduo peruenit.* Latente] *latante, ſed continuè impellente.* Flammis Pharijs.] *igne nocturno, qui nautis apparet è Pharo Alexandriæ.* Texit Lampada.] *obſcurauit ignem Phari.* Aquas tuas.] *portum Alexandriæ in cuius littore cum eſſet ingens tumultus, & clamor ad terram noluit peruenire, donec à miniſtris regijs benignè ſuſceptus eſt cum rex moram circa Caſium adhuc ageret.* Satelles] *uidelicet Theodotus Rhetorchius, qui præceptor Ptolomæi fuit, quemq; poſtea Caſſius in cruce ſuſpendit: ut ait Appianus.* Dona regis.] *caput Pompeij.* Prouectus.] Cymba. Commendat crimina.] *laudat ſcelus patratum.* Terrarum.] *ſatelles aperiens Cæſari mortem Pompeij & multos labores militiæ Aegyptum caput Pompeij & pretium quod pro eo perſoluiſſet donare ſe dicens: & multa confutans ſiue probet cædem, ſiue improbet omnino Cæſarem Ptolemæo debere concludit.*

Secure.] *tua: nam ſecurus eſt, qui rei curam non habet. Tutus qui lædi non poteſt.* Exhibet] *liberaliter erogat.* Abſcuri.] *tibi.* Emimus] *conciliamus.* Hoc totum fœdus] *hæc tota amicitia & concordia firmata eſt morte Pompeij* Cruore.] *uulneribus & cædemultum.* Regna Phari.] *Alexandriam.* Ius gurgitis Niliaci] *poteſtatem uniuerſi Aegypti quæ Nilo abluitur.* Quicquid dares] *omne pretium quod pero ſolueres.* Dignum clientem.] *crede te dignum datum & patronum eius cui tantum iuris fortuna in tuum dederit inimicum.* Nec uile.] *littore, imò non aduerſa rei facilitate plurimi facere debes, quia hoſpitem & benemeritum interemimus.* Feram.] *dicam* Nomina.] *an pietate in te, an beneficium. an officium appellare uelis, uel uide quo nomine id mundus appellat.*

Si ſcelus eſt.] *ſi ſcelus appellabis.* Quod ſcelus hoc non ipſe facis.] *quia tibi id præripuimus.* Caput Pompei. Habitum.] *qualitatem.* Non damnauit.] *non deteſtatus eſt.* Auertitq; oculos] *ſed libenter aſpexit.* Hæſit.] *firmauit ſe.* Fidem.] *ueritatem & credulitatem.* Iam bonum eſſe ſocer] *iam bonum ſocerum imitari.* Non ſponte.] *ſed cum conatu & arte quanquam Valerius Maximus ait. Vt enim Cæſarem aſpexit oblitus hoſti ſoceri uultum induit. Ac Pomp. tum proprias, tum etiam filiæ lachrymas reddidit. Caput etiam plurimis ac precioſis odoribus cremandum curauit.* Deſtruit meritum in mare.] *& oſtendit ſe offenſum non promeritum à Ptolemæo, quàm debere quàm obligatus eſſe Ptolemæo.* Qui doſo.] *à repugnanti & à maiori rum ficti dolori, arguit.* Dura] *crudeli & immota ad commiſerationem.* Membra Senatus.] *Senatores.* Vni tibi] *cum illi quamplurimi fuerint & eſt ironia.* Hunccine.] *à repugnatis argumentatur, nam ſi deflere uolebat cur oppugnauit. ſi oppugnauit iniuſtè cur deflet.* Scelerato Marte.] *impio Marte.* Non miſti fœdera ſanguinis te generi.] *non moueris cauſa affinitatis.* Mœrore.] *uerè dolore.* Nepoſq;.] *fœtum immaturum intelligit quem. Iulia coacta eſt ceruice inſa Pompeij, ueſte cruenta ut diximus libro primo.* Caſtris.] *exercitui.* Tangeris] *inuidia tyranni, inuides Ptolemæo. malles enim ut Pompeiũ occidiſſe.* In uiſcera.] *in corpus.* Periſſe uindictam.] *quod ulciſci non potes.* Raptumq; ex iure ſubtractum.] *ex poteſtate.* Impetus.] *ſtimulus.* A' uera longè pietate receſsit.] *non fuit pietas & gratia.* Scilicet.] *inſtat & urget eum confirmando quod dixit: nam non ideo perſequitur Pompeium terra & mari, ut ipſum ſeruet.* Rapta arbitrio.] *erepta poteſtati tuæ, ne aut eam inferre, aut ignaſcere poſſes* Quam magna remiſit.] *quam magnam dedecoris culpa remouit fortuna à Senatu. atq; Pompeio quibus fuiſſet ſummũ dedecus, ſi Pompeium Cæſar uita donaſſet.* Triſtis.] *aduerſa.* Perfida.] *quæ in hoc fuit tibi infida & fallax.* Fronte.] *apparentia.* Aufer ab aſpectu.] *Plutarchus inquit Cæſarem, per ſummum faſtidium auertiſſe Theodotum, quum caput Pompeij ferret. Accepto autem anulo multas lachrymas effudiſſe.* Funeſta.] *funere maculata.* Peius de Cæſare ueſtrum meruit ſcelus.] *magis Cæſarem quã Pompeium hoc ſcelere offendiſtis, nam dare ſalutem iam non poſſumus.* Vnica præmia] *ſolum munus.* Victis donare ſalutem.] *appoſitia eſt.* Quod ſi Phario]

tio.] ſed ſi furorem odio non haberet ſororis caput pro Pōpeij capite reddere potuiſſem, uerū quia odit afficerem gaudio. Quo meruit.] opiū meritū Tali] tam ingrato. Secreta.] priuat. Fecimus] dedimus potentiam Ptolemæi crudelitati noſtra uictoria, & ut liceret hoc in Pompeiū effecimus. Nō tolerans.] à maiori argumentatur: qui enim Pompeiū ſociū non patiebatur minus ferret Ptolomæū. Miſcuimus gentes.] commiſimus & certauimus. Duorum] diuerſorū dominorum. Veſtiſſem prorat.] fugiſſem hunc inquit honore ſceleris, ſed ne uidear timuiſſe prohibeor. Nobis quoq.] me etiam non aliter truncaſſetis, niſi uiciſſem. Fortuna.] uictoria. Maiore profecto] maius periculum nobis imminuit quàm putaremus Nam non tantum.] exilium & Pomp. et Rom timenda erat: ſed etiam Ptolemæus. Pœna fuge.] erat puniturus fugæ. Annis] adoleſcentiæ. Donamus nefas.] ignoſcimus. Nil uenia plus poſſe dari.] nullū maius præmiū accipere poſſe, quàm ueniam. Sed non ut crimine.] ſed non ſolum ut monumēta ſcelerū obruatis, ſed etiam ut ipſum honore aſſiciatis. Iuſto.] conuenienti. Sparſis manibus.] diuiſo corpori. Dum præfert.] dum mihi non confidis Læta dies.] quæ exultaſſent de concordia noſtra. Perit mundo.] in mundi damnum extincta eſt. Felicib.] uictricibus. Affectus.] amorem priſtinum. Vitam tuam] ut uelles meo munere uiuere. Par] paris poteſtatis. Ignoſcere diuis.] poſſet deis non imputare, & eis non iraſci quod uinci te ſiuerint. Vt Ro. mihi.] uidelicet opera tua ignoſceret. Comitem fletus.] ſocrū flendi, nā ipſum ſimulare aduertebant. Abſcondunt.] diſſimulant. Pectore] mentis dolorem. O' bona libertas.] Ironia quaſi dicat ô miſera ſeruitus & aſſentatrix quæ non ſuis affectibus, ſed tyranno obtēperas, quamquam diſſentire ab eius uultu uidearis.

FINIS LIBRI NONI.

IOANNIS SVLPITII VERVLANI, IN M. ANNEI LVCANI POETAE PHARSAL. LIB. X. commendationes. B

VT Primum.] Cæſar iam nihil nec à Pompeio, nec à Ptolemæo metuens Theodotum regis nuntiū conſecutus, quum primum è naui egreſſus eſt clamorem militū audit, quos rex in oppido præſidij cauſa reliquerat, concurſum ad ſe fieri uidet quod faſces ante ferrentur: nam omnis multitudo maieſtatē regiā minui prædicabat. Hoc ſedato tumultu continuis diebus, cū ex concurſu multitudinis cōplures milites interficerētur, legiones ſibi alias ex Aſia adduci iuſsit, diſſimulatoq; metu deorum templa & Alexandri & regū conditoriū uiſit. Ius enim cōtrouerſiæ regum ad ſe ut ad conſulē pertinere exiſtimans Ptolemæū & Cleopātrā exercitus, quos habebant dimittere iuſsit, & de controuerſijs iure apud ſe diſceptare. Terras] litus adhuc enim in mari ſe continuerat. Colla.] caput quod præferebat Theodotus. Pugnauit fortuna ducis.] certamen exortum eſt inter Cæſarem & Aegyptios, fuitq; in dubio an Cæſar eos ſubiugaret, an ipſi Cæſarem obtruncarent Victoris.] Cæſaris. Tua umbra.] nam tuæ mortis exemplo deterritus eſt, cauitq; ne idem ſibi accideret. A' ſanguine.] à cæde. Manes] mors interpretatio eſt. Nec populus poſt te.] nec uniuerſus tecum exercitus perimeretur. Vrbem Paretoniam] Alexandriam Aegyptiacam: ſed Caraxilon eſt Paretonium enim ciuitas eſt & portus ingens in Aegypto quadraginta ferè ſtadiorum, quam olī Armoniam uocant auctore Strabone. Securus.] nihil iam metuens & otioſus. Nam ut ait Appianus otioſitatem quandam ob aſſiſtentium paucitatem ſimulare cœpit, & ad ſe accedentes perhumanè recipiebat, & urbem circumuectus pulchritudinem admirari uiſus eſt & diſputantibus philoſophis aſtitit. Sua ſigna.] faſces. Pignore ſceleris.] capite Pompeij. Diſcordia ſenſit] pectora, putabant enim regiam maieſtatē imminui nihilq; ſibi conferre Pompeij, morti. Vetuſti numinis.] hoc eſt Iſidis cuius templū uetuſtiſsimū eſſe Strabo tradit Nulla capitur dulcedine.] nam alio mente agitabat. In antrū effoſſum tumulis.] id eſt, in conditorium Alexādri & regū Aegyptiorum. Erat enim circuitus quidam, quod auctore Strabone corpus appellabatur Nam Ptolemæus Lagi filius Alexandri corpus Perdicæ abſtulit: cum id ex Babylone deferret, atq; huc diuerteret auaritia tractus ut Aegyptū ſibi uendicaret: ſed periit à militib. interemptus in inſula deſerta prius à Ptolemæo incluſus qui corpus Alexādri Alexandriā detulit, eiq; parentauit, adhucq; C ibi iacet. ſed nequaquā in eodem aluealo. nam qui nunc uitreus eſt, prius aureus erat. Ptolemæus enim Coccus illum rapuit. Veſana proles.] Philippi Alexander inſanus: nā Ammonis ſe filiū finxerat, ſeq; in ebrians furebat, & plures mundos expugnare optabat. Prædo.] prædonem appellat quia populis iniuſtè bella mouit ſubiugauitq; eos. Fato uindice terrarum.] morte ultrice ſubacti orbis. Mortuus eſt enim Babylone ueneno et in poculo ſubminiſtrato à Caſandro filio antipatri metuentis, ne mortē ſibi machinaretur: idq; factum eſt conſcio Theſſalo medico, apud quem Alexander comeſſabatur. Vis ueneni quod ſtygis appellatur tanta fuit ut nō ære, non ferro, nō teſta contineretur: nec aliter ferri, niſi in equi ungula potuerit, ut ſcribit Iuſtinus Pliu uero lib. 30. inquit Mulæ. Totum ſpargenda per orbem.] quia toti bellum ferēq; iniurius fuit Percepit] quia eius ciuis non eſt diſſipatus: ſed ad ultimos Aegypti reges eſt ſeruatus illæſus. Si redderet orbem ſibi] ſi mundus liberaretur. Ludibria.] in ridiculū ludū iam ſparſus fuiſſet. Orbem.]

magnam

A *magnam orbis partem.* Non utile mundo.] *natus ad homines ſuo exemplo ambitione & ſuperbia inficiendos & regni cupiditate.* Latebras.] *receſſos in quibus illuſtris non erat.* Patri.] *Philippo qui ſuperauit Athenienſes.* Miſcuit.] *turbauit.* Flumen.] *uehemens impetus cui nil reſiſtit.* Fatale.] *uel mortiferum, uel fato immiſſum.* Sidus.] *peſtilentiam ui ſideris orta & cœleſtis quadã potentia.* Parabat] *ut quæreret alios mundos.* Flãma] *æſtus torridæ zonæ.* Sterilis.] *deſerta & ſerpentibus ſqualida.* Mundi deuexa] *declinium mundum.* Ambiſſet polos] *iuiſſet à Septentrionali polo Antarcticũ & Antipodas & ultimã Aethiopiam ubi Nilus naſcitur peragraſſet, ſed ætate ſecundo & trecentiſſimo mortuus eſt.* Hunc finem.] *hanc quietẽ, nam uiuus nunquam ulli fini acquieuiſſet.* Qui ſecum] *qui eodẽ odio quo ſibi mundi imperium comparauerat ipſum abſtulit: nam nullum heredẽ totius reliquit imperij, ſed ſuis præfectis tradidit diuidendum, quippe Perdicæ cui Alexander moriens tradiderat anulum, quemq; procerũ conſenſus ſedatis ſeditionibus ducem elegerat, quanquã Aridæus Alexandri frater creatus rex eſſet, & portio regni*
B *Poſthumo Alexandri ſeruata, & Antipater Macedoniæ & Græciæ præpoſitus eſſet, tamen inter 24. principes diuiſit prouincias, primaq; Ptolemæo Aegyptus obtigit.*

Totius fati] *uniuerſi regni & fœlicitatis ſuæ.* Lacerandas.] *ſuis præfectis diuidendas.* Babylone ſua.] *ubi regiam conſtituerat à Parthis formidatur, quorum Babylon metropolis eſt.* Proh pudor.] *indignatur poëta quod plus Alexandrũ Parthi timuerunt, quàm Romanos.* Sarios.] *Macedonum tela, Metonymia eſt.* Terrasq; premimus flagrãtis poſt terga noti.] *hoc eſt dominamur terris, quæ ſunt ad circulum Aequinoctialem ubi Notus eſt calidiſſimus & poſt quem tepidior eſt.* Arſacidum domino.] *Parthorum regi.* Non fœlix] *pernicioſa.* Pellæ.] *urbis in Macedonia.* Rex] *Ptolemæus quem Cæſar acciuerat, ut exercitus dimitteret & cum ſorore coram ſe diſceptaret.* A' gurgite Nili Peloſiaci]. *à Peluſio Nili oſtio.* Populi ſedauerat iras.] *nam Photinus nutritus & Eunuchus regis indignans eum ad dicendam cauſam euocari, adiutores quoſdam nactus exercitum à Peluſio clam Alexandriam euocarat eiq; Achillam præfecerat Cæſar, paruis cum co-*
C *pijs extra urbi dimicare diffidens milites in armis eſſe iuſſit, regemq; hortatus ut ad Achillam legatos mitteret, illos cum primum ocioſos accepit regem ut ſe in poteſtatem haberet effecit, & ideo eum pacis obſidem dicit poëta. Videbantur igitur omnia iam tranquilla cũ Cleopatra, quam euocauerat Cæſar, clam in regiam eſt inuecta.* Cuſtode.] *præfecto.* Laxare.] *hoc eſt, lentandum: nam ut ait Plutarchus Lembum ingreſſa cum ſolo Apollodoro ſub primis tenebris regiam adnauigauit, cumq; alio occultari pacto nequiret, ſe intra culcitram protendit in longum quàm loro circumligans Appollodorus intro tulit ad Cæſarem,*

Tectis Aemathijs.] *domo Cæſaris, uictoris in Aemathia.* Feralis Erynnis] *peſtifera furia.* Malo Romano.] *multam enim intulit calamitatem, & Cæſaris & Antonij tempore.* Agros.] *Græciam per Synecdochem.* Spartana.] *Helena.* Furores.] *bella.* Si fas.] *ſi licet dicere.* Siſtro] *Tympano. Virgil de eadem loquens ait: Patrio uocat agmina ſiſtro.* Petit] *Syncope, aduexit enim cum Antonio Aegyptiorum exercitum in Auguſtum Octauium* Canopus.] *Aegyptijs Cæſar captiuo, de capto Auguſto triumphatura & ſedem imperij in Aegypto conſtitutura.* Gurgite Leucadio.] *in ſinu Ambracio apud Leucadiam peninſulam quæ Neritus eſt appellata ut Plinius ait.* Caſus dubius.] *periculoſus euentus an mundus à Barbara fœmina poſſideretur.* Ne quidem noſtra.] *etiam nõ Romana quod eſſet tollerabilius.* Hoc animi.] *hanc audaciam.* Ptolemaida] *Cleopatrã rectius eſt Ptolemaidis.* Quis tibi.] *argumentũ à maiori ad minus.* Antoni.] *qui iunior & mollior erat.* Hauſerit ignes.] *captum fuerit amore.* Habitata.] *in qua uerſari uidebatur umbra Pomp.* Admiſit uenerem curis] *deliniuit curas laſciuia.* Partus.] *filios ut Cæſar nã ultra nouẽ menſes illic eſt cõmoratus, ut tradit Appianus.* Magni] *cuius uxor fuiſti.* Coaleſcere] *creſcere & colligi.* Dependit.] *cõſumit.* Donare.] *Cleopatræ.* Nõ ſibi.] *ſed Cleopatræ.* Quem forma] *Cæſar aſtu culcitræ primũ illectus inde ſplẽdore formæ & ſermonis gratia uinctus eſt.* Compta dolorem] *comptũ habens & cũ ornatu gerẽs.* Diſperſa.] *Synecdoche.* Quã docuit.] *quã decẽs & pulchra fuit.* Si qua eſt.] *Cleopatra à fratre eiecta ſupplicat Cæſar ut in regnũ reſtituatur nam ex teſtamento patris ex æquo cũ fratre eſt heres, cõiunxq; fratris atq; ut regnũ in qua Photinus, non Ptolemæus regnat tanto dedecore liberet obſecrat. principio igitur ſi beneficiũ acceperit gratã fore ſe pollicetur, exorditurq; à beneuolẽtia & attentione. Eſt aũt ordo: ô Maxime Cæſar ego regina proles clariſſima Lagi Pharij, ſi qua eſt nobilitas exul in æternũ depulſa ſceptris paternis complector pedes, ſi tua & reliqua.* Si qua eſt nobilitas.] *ſi eſt aliqua nobilitatis & gloriæ inde ortam eſſe.* Fato] *fortunæ & dignitati.* Aequũ ſidus.] *cœleſtis iuſtitia & potentia.* Non urbes.] *occurrit his quæ obijci poſſent.* Fœminam.] *populi regnare non patiuntur, imò inquit conſueuêre parere fœminæ cũ Ptolemæũ patrẽ eieciſſent Sororem meam natu maiorẽ reginã conſtituerũt.* Somma uerba.] *teſtamenti.* Parenti.] *non caſi dicit, ſed morbo abſumptis.* Et Thalami.] *coniugij.* Puer ipſe ſororem.] *proſequatur me fratris non mariti affectu ſi eſt liber, & licet per Photinum paret.* Photini] *nutritij quem in odium & in contemptũ adducit.* Affectus.] *uoluntates.* Enſes.] *poteſtatem.* Nil ipſa paterni.] *regnet ſolus modo regia tãto dedecore liberetur.* Funeſta.] *morte Pompeij maculata.* Tumores.] *ſuperbiã.* Minatur.] *inferendo in te arma.* Mundo] *quia alterius iuſſu perire debuerat.* Tibi.] *quia ab illo meritum accepiſti & tibi in eũ prærepta poteſtas eſt.* Facinus.] *audax factum et ſcelus* Meritũ] *beneficiũ in te.* Nec quicquã tentaſſet.] *fruſtra oraſſet, nõ enim fuiſſet cõmotus.* Uultus] *uenuſtas et forma quib. plus effecit quã uerbis.* Perorat.] *nouẽ dixit pro pſuaſit.* Exigit noctẽ] *petit cõmunẽ lectulũ noctis.* Infandã.] *obſcœnã.* Iudice.] *Cæſare, qui iudex erat inter ipſam & fratrẽ.* Pax obi.] *facta pace conuiuium eſt inſtitutum.* Duci.] *Ptolemæo.* Donis.] *quæ Cæſari dedit.* Epulæ.] *conuiuia.* Luxus.] *nimiam rerum affluentiã & copiam.* Tumultu.] *ſtrepitu & murmure miniſtrorũ.* In ſæcula Romana.] *in annos Romanorum, nam multa ſecula ſine talis luxus notitia præterierunt.* Ipſe locus.] *Regia inquit, erat ornatior quam nunc ſunt templa Romana, quæ quanto ætas erit corruptior tanto nitidiora ædificabit.*

LL 5 Quod

Quod.] *qualis.* Laquealy te.] *laquearia tectorũ.* Diuitias.] *pretiũ magnũ quod declarat.* Aurũ cra.] *lamina aurea.* Nec ſummis.] *Parietes inqt interiores nõ marmoreis laminis,ſed gẽmeis incruſtati erãt. Incruſtare autẽ & cruſtare eſt ſic laminas marmoreas in pariete uſfigere ut totus eſſe marmoreus uideatur.* Opus uerũ tectoriũ dicitur, *quũ denſa calce obducitur leuigaturq́ paries.* Summus.] *nã in ſumma parietis parte ponuntur.* Stabat nõ ſegnis.] *erecta erat ad ſuſtentandũ pondera.* Achates.] *gemma ſubalba,diuerſorũ colorũ zonis diſtincta à quib.nomina plurima accipit.primum in Sicilia ſui nominis fluuio reperta eſt,auctore Plinio.* Purpureusq́ lapis.] *Sardã intelligit,quæ eſt gemma rubicũda in ſimilitudinẽ carnis hac Onyci iuncta Sardonicẽ efficit.* Onyx.] *gemma eſt in qua candor eſt unguis humani ſimilitudine. Onyx enim unguis eſt.* Hebeb.] *arbor Indica & Aethyops quam Aethyopes regib.Perſidis tributi uice pendunt materia eſt nigri coloris & odoris iucũdi.* Mareotica.] *Aegyptia à Mareotide palude.* Nõ operie poſtes.] *nõ ornat hoſtia, nec in paruas Teſſulas diuiſa uitenata quod eſt.* Auxiliũ.] *trabs tubula ubicera.* Non forma.] *nõ urnamentũ.* Atria.] *ædificia in pluuiũ.* Ex ſuffixa.] *ex tegmine teſtudinis uaria & pretioſa oſtia & fores erãt ornata,ita ut in meis maculis haberẽt Smaragdos,quæ ſunt gemmæ uiroris eximij oculisq́ iucũdiſsimi.* Teſtudinũ.] *putaminib. in laminas ſectis oſtia & lectos diſcubitorios ornabãt,quod primũ Aemilius Pullius Neronis temporib.inueniſſe li.9 Pli ſcribit.* Gemma.] *uariarũ gemmarũ genera.* Toris.] *menſis* Iaſpide] *Iaſpis uiret & translucet. eſtq́ purpurei & cerulei & uarij generis.* Torus.] *mẽſa ubi accubituri* Succo à Syrio] *purpura Sericea.* Strata.] *lecti ubi recubitori.* Tyrio.] *lana tincta apud Tyrũ,qui color eſt ardentior.* Duxit.] *lentũ colorẽ* Nõ uno Aeno.] *purpurã bis tinctũ intelligit quæ auctore Plin.dibapha appellatur.* Plumata.] *in modũ plumarũ contexta.* Ignea cocco.] *ſplendida eſt colore coccineo.qui eſt denſior purpura.* Coccum.] *enim eſt Gallacia rubens granẽ nitorẽ purpureum reddens.* Eſt] *& granũ ilicis eiuſdẽ uirtutis quod et in Gallacia & alibi naſcitur ut Pli li.16.tradit.* Miſcendi licia.] *filia diuerſi coloris quæ Polimita dicuntur,Plinius ait,Colores diuerſa pictura intexere Babylon maximè celebrauit,et nomẽ impoſuit.plurimis uerò licijs texere,quæ Polimita appellantur Alexãdria inſtituit.* Turbæ famulæ numerus.] *id eſt, famuli multi niterant.* Diſcolor hos.] *à colore,ætate,forma,et fortuna diuerſitatẽ oſtendit.* Libycos.] *ſubnigros.* In aruis rheni.] *in Germania.* Sanguinis uſti] *nigri coloris.* Turta caput.] *intortos habẽs capillos,duplex ſynecdoche.* Refugos.] *ſuſum inuerſos.* Inuictus mol.fer] *id eſt, Eunuchi caſtrati & effeminati.* Exſecta uirum.] *amputata genitalia* Fortior ætas.] *nõ caſtrata iuuctus tamen imberbis ut ſunt Eunuchi.* Reges] *Ptolemaus & proceres propinqui eius.* Maior poteſtas] *maioris poteſtatis.* Immodice fucata] *nimiõ fuco illita.* Fucos.] *aũt eſt linimentũ quod mangonizat,et decipit nitore occultans uitia corporis.* Spolijs.] *Gẽmis & Margaritis.* Laborat] *nã ei ſunt oneri ornamẽta & uix illa ſuſtinet.* Perlucens.] *filo Sydonis trãslucens Serico tenui quod prius denſe textum acu rareſactũ erat intelligitq́ Syndonẽ,hoc eſt tenuem illã purpurã de qua Martialis. Cultus Syndone non quotidiana.* Quod Niloris acus.] *quod acus Aegyptia diſtinguẽdo diſſoluit pectem apud Seres texẽdo denſauerat.* A Laxauit.] *lentauit,rareſecit.* Dentibus hic niueis.] *illic mẽſæ citreæ eburneis pedib. ſuſtinebantur: ſit autem ebur ex dentib.elephanti.* Orbes] *menſas citreas.* Ora] *aſpectũ.* Iuba.] *qui erat rex Mauritaniæ, ex qua menſæ citreæ ſiue cedrinæ pulcherrimæ aduehuntur.* Proh cæcus] *Cleopatrã imprudentiæ increpat, quod Cæſari, cui ad bella peragenda pecunia opus erat diuitias oſtentauit.* Incedere mentẽ.] *ad inflammandã eius cupiditatẽ qui nim poſſet inferre.* Non ſit licet.] *ut profecto eſt.* Pone duces priſcos.] *non modo Cæſ. ſed etiã ueteres illi cõtinentiſsimi corrumperentur & cuperẽt tantũ præda Rom.inuehere.* Recumbat.] *inhæreat,corrũperetur.* Cõſul ſordidos.] *id eſt, Quintius quẽ nuntius ei afferens, Dictaturã nudũ & arantẽ trans Tyberim offendit,de quo Perſius. Quem trepida ante boues dictaturã induxit uxor.* Auro.] *aureis uaſis.* Nõ mandante fame.] *ſed ad delitias.* Deos] *quos Aegyptus pro dijs colit.* Cryſtalus.] *Gutturniũ Chryſtallinum.* Gemmæ.] *pocula Gemmea.* Mareothidos] *quæ naſcitur in Mareothide regione Aegypti Libyce quam Virgil.in Georg.celebrat.* Sed paucis.] *ſed uetum apud* B *Meroen inſulam Nili in quã uinũ in optimũ ſaporem intra paucos annos decoquitur.* Senium.] *ſoporẽ.& uitorem ueteris uini* Coegens.] *ſpumare phalernũ indomitum, cogens ferueret uinum potens: nam maxime ſolis æſtu & una & uinũ decoquitur.* Indomitum.] *cuius uis uqua plurima non extinguitur.* Sertas.] *hoc eſt pectiles nam ſunt & Sotiles, & quæ ex ſolo ramulo ſiunt.* Nardo.] *Nardus frutex eſt principalis in unguẽtis graui & craſſa radice folio paruo denſuq́. Cacumina ut ait Plin.in Ariſtas ſe ſpargunt ideo gemina dote Nardi ſpicas ac folia celebrant.* Nunquã fugiente.] *ſemper florente,toto enim anno ſeruari intra arundinem in ſuo ſtipite, poteſt uel nunquam fugiente dixit quia nunquã odorem amittit.* Madenti.] *unguentata.* Quod nõdum euanuit aura.] *id eſt recens, & quod nihil odoris amiſit tractatione & cæli mutatione.* Cynnamon] *Cynnamũ idemq́ Cynnamomũ frutex duorũ cubitorũ altitudine,naſcitur in Aethiopia,nec metitur niſi Deo placato.* Aera] *adorem.* Externæ terræ] *nam in eis natum eſt, & indicat in Aegypta naſci* Amomum.] *frutex uitis labruſcæ ſimilis in palmi altitudine foliis multi punicum* C *nam producit.* Vicinæ meſsis.] *carpitur enim in Aſſyria quæ non longè diſtat ab Aegypto.* Recens] *recenter nomen pro aduerbio.* Perdere.] *in uarium luxũ conſumere.* Optat] *ut iure dirripere uideatur.* Laſſata] *ſatiata.* Achorea liuigerum] *ſacerdotem linea ueſte indutum. Sacerdotes enim Aegyptij ueſtes ex lino Xylino gerũt, quibus nullæ ſunt in candore molliti'e'ue præferenda,auctor eſt Plin.* O' ſacris.] *Cæſar captatu beneuolentia orat Achoreum: ut quæcumq; digna cognitu ſunt in Aegypto pateat & ſe Aſtrologiæ & Philoſophiæ ſtudioſum profeſſus ut primũ de æſtu Nili quid ſentiat explicet.* Deuotæ] *deputata,quia ſacerdos.* Arguit] *indicat & demonſtrat: nam non tam diu uixiſſet, niſi ſuperis eſſet gratus.* Non neglecte] *chare* Primordia.] *Originem Aegyptiorum.* Ediſſere.] *eloquere.* Ritus] *ſacrorum morem.* Prode.] *manifeſta.* Volentes cupidos.] *nam gloria ſua gaudent.* Cecropium.] *Athenienſem à Cecrope rege Plato inter plurimas nationes,quas diſcendi gratia adyt, Aegyptum petijt*

ubi

Aubi à ſacerdotibus Memphiticiſq; uatibus, ſyderum ortus, curſus abitus, uarioſq; poteſtates, ac rerum diuinarum occulta, numerorumq; inſuper, & menſurarum rationes accepit. Digalos.] tum quia conſul & dominus rerum tum quia ſtudioſus. Capacior hoſpes.] docilior contemplator. Generi.] Pompeij. Veſtri.] ut uos uiderem & alloquerer. Plagis.] regionibus. Vacaui.] intentus Eudoxi.] ordinationem anni, quã inſtituit Eudoxus mathematicus Gnidius, qui Hymeralogiam, id eſt Deorũ rationẽ accuratiſſimè ſcripſit, & annũ in Graecia Aegyptiorũ reformauit. Meus annus.] quẽ ipſe apud Rom. conſtituam, reformauit aũt annum Saſigne Aſtrologo adhibito more Aegyptiorum ex CCCLX. diebus & quadrante, qui quinto quoq; anno incipiente perficit unum diem, & tollendi erroris, eam intercalationẽ miscit. Virtus.] fortitudo militaris. Amor ueri.] cupido philoſophandi. Fluuij cauſas latentes.] idem Nili fontes ignotos quanquã ut Plin. Solinuſq; tradũt in libris Punicis eſſe inuentũ, & ſcribere Iubã, eos oriri in monte inferioris Mauritaniae De Nili ortu latè etiam

B Vitruuius ſcribit. Reliquos.] magnam eius noſcendi cupiditatẽ oſtendit. Fas mihi.] Achoreus praetermiſſis, caeteris quae Caeſar rogauit de ui ſyderum, pauca praemittens de Nilo, quid ſentiat dicit. Edere.] manifeſtare.

Profanis.] noſtris ſacris non initiatis. Pietas.] religio. Silere.] nõ pendere & uulgare. Hoc opus.] hãc editionem. Noteſcere.] notas fieri. Sideribus.] Sol, Luna, inquit: & quinq; errantes, quae contra mundi motũ mouentur, & eius temperant celeritatem diuerſas habent poteſtates. Sideribus planetis.] moderantur fugam, temperant curſum. Occurrunt.] uã contra motũ octauae ſpherae feruntur. Tempora anni.] quae Aegyptios, ut Diodorus meminit, erant tria, uer, aeſtas, hyems. Radijſq; potentibus aſtra ire uetat.] Solem caeteri planetae uenerari uidẽtur, ut regẽ & quũ propius acceſſere ſunt in ſtatione & ſiunt retrogradi. Vnde Sol moderator reliquorũ dicitur luminũ ut eſt apud Cic. in ſexto de rep. quia ipſe curſus eorũ, recurſuſq; moderatur certa definitione.

Nam ſpatij certa.] definitio eſt, ad quã cum una quaq; erratica ſtella recedens à Sole peruenerit, tanquam ultra

C prohibeatur accedere agi retro uidetur, & rurſus, cũ certam partem recedendo, contigerit ad directi curſus cõſueta reuocatur ita Solis uis & poteſtas motus, reliquorũ luminũ conſtituta dimenſione moderatur. de hoc etiam. Vitruuius lib. 9. diſputat. Vicibus.] creſcendo & decreſcendo. Tethym terrenarum miſcet.] id eſt, mare & animalia, & plantas turbat & moderatur. Frigida Saturno.] Saturnus frigori & zonae glaciali praeeſt Mars in uentos, & fortuita fulmina habet imperium Iuppiter temperiem affert. Venus generationis eſt Dea. Mercurius totius humiditatis eſt dominus qui cum peruenit ad Cancri ultimum gradũ, & uicinus eſt Syrio, ſiue Caniculae, & quando eſt in circulo Meridiano. qui à Septentrione in Meridiem Capricornum, & Cancrũ interſecat, ſub quo ſunt fontes Nili, quibus quum Mercurius imminet, Nilus inundat, nec ante, aequinoctium decreſcere deſinit.

Hunc.] Mercurium. Syrius.] ſtella in capite Canis maioris, qui oritur cũ Cancro. ut docet Hyginus. Circulus mutator anni.] hoc eſt Meridianus, in quo fit Solis conuerſio, nam per ſummũ coeli à Septentrione in meridiem tendens Cancrum, & Capricornum, quae ſunt tropica diuidit. Aegoceron.] Capricornus. Cui.] circulo, qui Capricornum Cancrumq; diuidit. Latent.] ideò latent dixit, quia ignorant. Dominus.] aquarum Mercur. Igne.] ſtella ſua. Lunaribus.] à Luna factis. Adeſt.] aeſtuat. Non ante coarctat.] non prius reprimit incrementum, non prius creſcere deſinit, quã ſit aequinoctiũ autumnale. Vana fides.] eos refutat, qui niuiũ ſolutione Nilum augeri putant, qua in ſententia uidetur, & Lucretius eſſe, qui ait Etheſias Aquilonum, illuc pluuias niueſq; pelli. Arctos.] regio frigida, qualis ſub arcto.

Teſtis.] argumento eſt. Adde quod.] praeterea inquit, omnis fluuius, qui niue augetur ſub primũ uerè creſcere incipit. Nilus uerò, neq; ante ortũ caniculae incipit, neq; aequinoctium deſinit. Tabe.] ſolutione. Nec ripis alligat amnem.] nec decreſcit, & intra ripas ſe continet.

Ante canis radios.] ante ortum caniculae, qui eſt Sole poſt primã partẽ Leonis ingreſſo. Sub Librae iudice.] ad differentiam uernalis aequinoctij dixit, quod ſit ſub Ariete. Leges aliarum aquarum.] quae hyeme creſcunt] cum ipſe aequus labatur. Officijs caret unda ſuis.] quũ omnis aqua ripas egreditur. officium enim eius eſt intra ripas ſe continere. Iuſſus.] à natura & Deo. Iniquo coelo.] feruentis aëris regione. Exit.] inundat. Torrente plaga.] aeſtuanti regione. Ignis.] incendium.

Adeſt.] ſubuenit. Tumet.] inſurgit ad Leonis iram, igneam reprimendam, quã ore uidetur efflare. Syenen ſuam.] quae eſt ei ſubiecta, ut diximus, imploratus exaudit. Donec in autumnum Phoebus declinet.] uſq; in aequinoctium autumnale. Extendit.] producit cum antea, aut nulla in meridie, aut breues habuerit, quo enim Sol magis recedit à Cancro eo umbrae in Syene & Meroe ſunt longiores. Zephyros.] opinionem aliam de eius incremento cõfutat, dicunt enim Zephyros continuè flantes, ad Nili fontes nubes impellere, et cõmunis pluuijs ipſum augetur, uel contra oſtia Nili flando, & ipſius impetum tumore pelagi, ut ait Lucretius, arenae cumulo retinendo eo gere exundare, donec ceſſauerint. Aſcripſit.] cauſam incremẽti imputauit. Stata.] firma & certa. Trans Notos.] quam Nilus decurrit. Totiens rumpentes littora.] id eſt ſeptẽ hoſtijs exeuntes in mare. Obice.] oppoſitione. Aeſtuat.] effluit. Sunt qui aliqui per cauernas terrae, aquas dicunt in meridiem è Septentrione effluere, quia Sol, quũ in Cancro eſt eas attrahit, & tellus arida ad ſe rapit, eſtq; argumento, quod alibi flumina decreſcunt. Spiramina.] canales. Hiatus cauae cõpagis.] concauae terrae cauernas. Preſsit Meroen.] eſt in Cancro. Duxit.] traxit ui ſiccitatis. Trahitur.] in meridiem una cũ alijs. Omnia flumina.] quae per terrae ſecretos, meatus illud rapiuntur. Non una.] hoc eſt ſupremo. Rumor.] ſunt qui Nilum ab Oceano dicant oriri, & longo per terras curſu dulceſcere.

Rumor.] ſupple eſt. Exundante.] in terras influente. Miteſcere.] dulceſcere. Tractu.] curſu & ſpacio. Nec non.] ſunt qui putent ex Oceani aquis à ſyderum ſiccitate, uberius attractis ſuperabundantem partem refundi in Nilum.

Paſci.] alij & refici. Virgilius conuexa polus dum ſydera paſcet, quomodo ſydera humore paſcantur primo libro ex Cicerone docuimus. Polum.] ſydera.

Hunc.] Oceanum. Rapuit.] haurit. Tollitur.] attrahitur. Digerat aer.] conſumat ſtellarũ ignis, & uapor aëreus. Referunt.] remittunt & reddunt.

Quaſdam.] aquarũ inquit, aliae oriũtur fortè, aliae cer

to uira

to iure à Deo ſunt emiſſa. Erumpere uenis cōcuſsis] egredi uenis, & meatibus conquaſſatis ui uenti incluſi.

Compage.] id eſt, denſa terra. Cum mundo cœpiſſe.] à principio mundi fuiſſe. Coercet.] gubernat. Inter has autem Nilum eſſe cenſet, cui Deus incrementi legem hanc dedit. Pharijs.] ut Seſoſtri. Perſis.] ut Cambyſe. Tyrannis.] ut Alexandro. Conferre.] tradere.

Vincit.] inueniri enim non potuit. Adorat] diuinis honoribus ueneratur. Inuidit.] inuidē la inueſtigauit.

Lectos.] certae inquiſitores. Calentem.] in torrida zona. Seſoſtris.] Seſoſtri Aegypti, rex totam Aethiopiam permeauit uſq; ad Cynnamomi regionem, & adhuc quædam monimēta extāt, & columnæ, & epigrammata. Cambyſes quoq; occupata Aegypto, cū Aegyptijs in Meroen uſq; progreſſus eſt, & nomē urbi, & inſulæ ab illa impoſitum, ferunt à Meroe ſorori ibi mortua. Alij eam uxorem fuiſſe tradunt Strabo eſt auctor. Et pharios currus regum ceruicibus eg t.] hoc eſt, Aegyptū peragrauit uectus ceruicib. regū, quorū quinq; curri dicitur ſubiciſſe. Cambyſes.] qui pater Darij regis Perſarū fuit.

Acui longi] ut ſunt Cyrin in Iudia, & qui habitāt in inſulis fortunatis. Suorum.] comitū. Non fabula mendax.] uulgatus ſermo non mentitur. Sua.] natiuo.

Tua flumina perdam.] attentum facit auditorē tantum ſe arcanum aperire pollicitus. Medio cōſurgis ab axe.] à meridie Nilum oriri ex monte Lunæ qui in geminas paludes ſolutas inuicē effundit, prodidit Ptolemaeus. Vitruuius uerò in Mauritania ex monte Atlante & appellari dirim qui ortus ex Septentrionali regione progreditur, per Occidentem ad Lacum Heptagonum, & mutuo nomine dicitur agger. Deinde ex lacu Heptagona ſub mōte deſertas ſubterfluens per meridiana loca manat, & influit in paludē quæ appellatur † circūcingit Meroea, quod eſt aethiopum meridianarum regnum. ab hiſq; paludibus ſe circumagens per flumina Baſcā, Sobā, & Aſtobam, & alia plura, peruenit ad Cataractā, ab eoq; ſe præcipitans per ſeptentrionalem peruenit inter Elephantida & Syenen Thebaicaſq; in Aegyptum campos, & ibi Nilus appellatur. Sic Vitruuius, cui omnino tā poeta Pliniōq; nō cōuenit. poeta de ſubterranea eius meatu aliquot dierum itinere nihil dicit. Booté] Arctophylacem.

Aequos.] benignus. Primi apud eos enim primum apparet. Hi.] idem Seres, qui primi te cernunt. Feris.] præterlaberis. Alieno.] alibi orta.

Caput.] fontis tuas. Paruum.] naſcentē. Signū.] gremium & lacus tuos. Conſurgere in ſolſtitijs.] creſcere in ſolſtitio æſtiuo. Aliena bruma.] ob hyemē quæ eſt ad ortum tuū creſcis apud nos æſtu. Efferre.] emittere. Per utroſq; polos] per terram quæ uergit ad utrumq; polum. Hic.] apud nos. Illic] apud Antarcticos. Rupto gurgite] diuiſa fluuio, & circūdata Meroe inſula, quæ habet in longitudine ſtadia tria millia, in latitudine mille. Colonis.] frondibus. illic enim naſcūtur.

Quæ] Meroe. Aeſtatē.] æſtiui Solis in meridie æſtū. Sunt enim illic umbræ perpendiculares. Linea tam recta] hoc eſt, tam linea ſubiacet Leoni. Plagas Phœbi.] torridam zonam. Damnum.] diminutionē. Metiris.] tanquam metiendo percurris in alueum unum.

Spargens.] egrediens. Multifidas] in multas partes diuiſas. Reuocas] colligis. Phylæ.] Phylæ ſiue Pylæ ſunt urbs inter Aethyopes & Aegyptias interpretatur'q; portæ inter utroſq;, & ideò dixit clauſtra. Cōmercia] uicinitas, & commixtio. Rubro.] mari. Mollis lapſus A erit.] lenis curſus impellit. Lene.] leniter. Totas iras.] totū impetum & celeritatem. Sed cum lapſus.] ſed quum tuū curſum incipis præcipitare. Abrupta uiarum] uiæ præcipites. Cataractæ.] aſperæ deſcenſiones, & ea loca indicat, quæ Catadupa appellantur. quorum incolæ, ut ait Cic. ſenſu audiendi carent. Eadem Plinius, his uerbis indicat. Poſtremò incluſus montibus, nec alibi torrētior uectus aquis properantibus ad locum Aethyopum qui Catadupi uocatur nouiſsimo Cataractæ inter accurſantes ſcopulos, nō fluere immenſo fragore creditur, ſed ruere. καταράττω autem ſignificat idem, quod colliſa, & percutio cum ſonitu, & quæ à nobis Cataracta & uirili genere Cataractes à Græcis dicitur, καταρράκτης. Vetitis.] prohibitis libere fluere. Indomitis.] qui retineri non poſſunt. Lacerſis ſpuma.] mittit eum in cœlum ſpumam tenuem. Abſcis.] canus & ſpumoſus efficitur. Abaton.] inſula, ad quam ab alnis papyriſq; capiam acceſſus eſt difficilimus. & ideò inacceſſibilis interpretatur. Venas] fontem & originem. B

Quod] quia. Tumoris.] exundationis aquæ.

Hinc.] à ſiniſtra & dextra. Te.] inundationem tuam. Alta] profunda. Mollibus receptis] altis ripis reſumptis. Permittit Campos.] ſinit te labi per apertā planitiem intra ripas humiles, quæ te inundare non prohibent. Sic uelut.] ad hiſtoriæ ſeriem redit. & Photinū, qui apud Ptolemaeum & Cæſarem erat, non deſtitiſſe cogitare inquit qua uia Caeſ. opprimeret, miſiſſe'q; nuntium ad Achillam, ut eum non fraude, ſed apertè inuaderet.

Iterā] tempus. Imbuta] maculata. Sacrata.] execrabili. Nil eſſe nefas.] omnia ſibi licere. Manes.] anima Pomp. quæ ut ſuam cædem ulciſceretur illum concitabat. Monſtra] ſcelera. Dignatur.] dignas facit Photinus. Sanguine iſto] Caeſ. quo ſenatus Romanus ſpargendus eſt. Pœnaſq;] & ſupplicium de Cæſare, ob bellum ciuile ſenatoreiſq; caſos Photinus famulus ferè ſumpſit & eripuit Bruto. In ſcelus it pharium] pœna Caeſ quæ ſumpta à Rom. eſt iuſta quaſi conuerſa eſt in ſcelus Aegyptiorum quibus eum non licebat occidere.

Exemplum.] factum Bruti, quod ſit poſteritatem in Tyrannos excitaturum. Struit irrita fatis.] ordinat uana, & à fatis improbata. Committere.] mandare. C

Detecto Marte laceſsit.] aperta pugna prouocat.

Puer.] Ptolemaeus. Cunctis præfecerat arnis] erat enim regni procurator. Nullo iure] nulla ſuperiori poteſtate. Tu mollibus.] hoc nuntio primum eū à ſegnitie arguens terret. Inde excitat ad præoccupandam nocendi occaſionem quæ ipſis aduerſarijs inſtat. Tum confidenter Cæſarem inuadendum etiam ad Romanorum gratiam recuperandam hortatur. Tu.] ô Achilla. Exige.] expete. Pingues.] ſuperuacuos, & pinguedinem afferentes. Domum.] regiam. Prodita.] decepta. Donata] à Cæſare Cleopatra.

Solus.] cum alij ſint præſto. Accurrere.] ad opprimendum currere. Thalamos.] adulterium. Fratri.] cum eam Cæſar reconciliauit, ſed poſtquam ipſe cum ea rem habuit. Maritos.] fratrem & Cæſarem. Meretur.] turpiter lucratur & ſperat. In eadem ſignificatione dicimus mereo, unde meretrix, & merces deducitur.

Senem.] Cæſarem prouectum ætate. Veneni] ueneficijs & forma fucata, & ipſo amore per uenas labitur. Virgilius. Vulnus alit uenis.

Crede

A Crede miſer puero.] *confide Ptolomæo, quẽ ipſa facilius in omnẽ ſuã ſententiã trahet, ſi cũ eo dormierit ſemel.*

Inceſto.] *quia frater.* Obſcœnum.] *damnatum, & infamem.* Pietatis] *quia frater eſt.* Illi.] *Cleopatra, quæ nos odit, ut qui fratrẽ in eam incitauerimus.* Luemus.] *dabimus ei pœnas.* Si fuerit formoſa.] *ſi uidebitur pulchra, placebitq́ ei.* Nil undiq; reſtat auxilij] *actum de nobis eſt.* Sumus ſontes.] *ſumus nocentes, & morte digni iudicio eius, cuius refugimus coitũ.* A' quo caſtra fuit.] *cũ quo nõ coiuit, Propertius de ea. Atq; inter famulos fœmina trita ſuos.* Per te] *per ſceleſtũ amicitiæ fœdus, & cædem una cõmiſſam obſecrat eũ.* Nefas.] *cædem Pomp.* Perdidimus.] *quia nullũ ſumus præmiũ conſecuti.* ictum.] *percuſſum & mirum, alluſitq́ ad ueterũ morem, qui icto lapidibus porco fœdus faciebant.*

Tædas.] *nuptias.* Crudelem.] *quæ crudeliter in nos ſtatuet.* Fortuna ducis.] *uictoria Caſ. quæ illũ erexit.*

Communis gloria nobis] *in euerſione Pomp. communem cũ*
B *Cæſare gloriã poſsidemus nam ille in Æmathia exercitum, nos hic Pomp. oppreſſimus.* Aſpice littos.] *à promptis uiribus, & exemplo argumẽtatur.* Litus.] *littoralẽ exercitũ, quo ſperamus cõficere Caſ.* Pollutos.] *cæde Pomp. maculatos.* Quem metuis.] *Cæſar, quem formidas erat Pomp. par & cum eo certabat.*

Non ſanguine clari.] *ſi non ſumus nobiles, inquit, & reges, tamẽ turbamus regna, & cæde Pomp. euaſimus celebres.* Opus populorum.] *id eſt, reges populorũ fauore facti.* Mouemus regna] *turbamus & cedimus reges.* Illos.] *uel populos, quos liberemus, uel reges conſpiciẽdos.* Victima.] *Cæſar intelligitur.* Pacemus.] *pacatos reddamus ſiue placemus, id eſt, nobis conciliemus.*

Iugulus hauſtus.] *uita erepta.* Nocentes.] *nos Aegyptios, quos odis.* Nomina ducis.] *famã titulos & honores Caſ.* Inferias.] *hoc eſt, ſacrificiũ illius, qui in Aemathia ceciderunt.* Mundo.] *in mundi ſalutem.* Præſtet ingens uotum] *Aegyptij faciant hoc propter regem, Romani uerò propter ſe ipſos.* Morari.] *expectãre* Vota Catonum.] *id quod Cato & Brutus facere cuperent.*

C Parere.] *ad parendum.* Clara ſigna.] *claſsico & clamore militari.* Prodidit arma.] *manifeſtauit impetum.*

Temerè] *inordinate & rapitim.* Inſtrumenta] *militiæ, arma, tela.* Pars maxima turbæ.] *erant. ut eſt in cõmẽtarijs, cum Achilla copiæ, ut neq; numero, neq; genere hominũ, neq; uſu rei militaris cõtemnendæ uiderentur, nil lia enim uiginti in armis habebat, hi cõſtabant ex Gabinianis militibus, qui iam in conſuetudinem Alexãdrinæ uitæ, atq; licentiæ uenerant, & nomen diſciplinãq; populo Romano dedicerant, uxoresq́; duxerant, ex quibus plerique liberos habebant, huc accedebãt collecti ex prædonibus, latronibusq; Syriæ, ciliciaq́ prouinciæ, finitimarũq; regionum. Accedebantq́ multi exules & fugitiui, erãtq; præterea equitũ millia duo.* Externos.] *barbaros.* Famulo.] *Achilla.* Satellitis.] *Photini.* Tyranno.] *ipſi regi.* Fides.] *ueritas iuriſiurandi.* Pietas.] *in Deos, & in patriam.* Venalesq; manus.] *ſupple ſunt, accepto enim pretio omnibus ſunt iniurij.* Vbi fas.] *ubi licet, & ubi magnum pretium conſecuturi eſſent, militant exiguo ſtipendio. Licebat autẽ Cæſarẽ, cuius mortis præmium erat libertas.* Non ſibi dant.] *nõ permittunt, ſed alterius impulſu, ære accepto id faciũt.* Vbi] *ubiq; profecto.* Theſſaliæ ſubducta acies.] *id eſt miles, qui prælio Pharſalico non interfuêre.* Te recepto.] *ſuſcepto incolumi.* Auſa.] *in Cæſarem.* Dat.] *facit. Virgil.*

Immotamq́ coli dedit, & contemnere uentos.

Quod debes ſuperis.] *bellum ciuile, quod ſuperi iubẽt à Romanis omnibus exerceri.* Scindere corpus Latium Rom.] *potentiam concordiamq; diuidere,* Non in ſoceri.] *propter Cæſarem Pompeiũq; in partes ſe diuidunt.* Satelles] *Achillas.* Partem.] *factionem.*

Arcent.] *arcuiſſent, ſed ſic loquitur, tanquã nunc res agatur.* Hæ partes.] *copiæ Achillæ.* Aderat maturus uterq;] *erat tẽpeſtiuus Achillas & Photinus, hic ad inſidias & uim inferendam, hic ad admittendum.* Deſtricta.] *occupata.* Per pocula regia.] *inter bibendum & conuiuandum.* Incumbere.] *ſuperiacere.* Ne cædes.] *ne caſu, uel uiolẽtia pereat Ptolemæus.* Tanta eſt fiducia ferri.] *adeò ſuis uiribus confidere, ut tanquã certiores de ſucceſſu uoluerint pugnam accelerare.* Summi contempta facultas eſt operis.] *maximè rei occaſio ſumpta prætermiſſaq́ eſt.* Reparabile damnũ] *reparabilis dilatio, & quæ ſuo arbitrio reſumi poſſet.* Daturus.] *tanquam ſi daturus eſſet.* Dilatus.] *conſeruatus.* Lucifer. à Caſsia.] *ſub aurora Achillas cum inſtructo exercitu Alexandriam uenit. Caſius autem mons procul Alexandria imminet ad Orientem.* Proſpexit.] *apparuit.*

Primo quoq; Sole] *etiam in ipſo ortu feruentem.*

Non ſparſa.] *ſed collecta inſtructa.* Iuſtos.] *ueros, & quibus ad hoſtile odium, nihil deeſt, & in te quos æquè decertandi eſt cauſa, is enim propriè hoſtis dicitur.* Paſſuri.] *laturiq; arma, id eſt pugnaturi.* At Cæſar.] *Achillas paucitatem militum Cæſaris deſpiciẽs occupabat Alexandriam, & oppidi partem, quã Caſ cum militibus tenebat primoq́ impetu domum eius irrũpere conatus eſt. Sed Cæſar, diſpoſitis per uiam cohortibus impetũ eius ſuſtinuit.* Mœnibus urbis diffiſus.] *nõ cõfidens in urbe manere in regiam ſe recepit.* Nec tota uacabat] *Nec totam regiam ſub ſua poteſtate tenebat, tum penuria militũ regiæ laxitate.* Fera uo] *leo in cauea clauſus.* Carcere.] *cancellis & clauſtris,* Nec ſe.] *hæc ſimilitudo ad indignationem tantũ, illa ad uires & iram refertur.*

Obſtrueret. ſum æ.] *occluderet os ipſum & uaporarium.* Audax.] *ob præteritam audaciã, præſentem metũ miratur.* Cauſa ſpe. ne.] *cum iniquã cauſam haberet, quã dijs bene ſperare non poſſet.* Fatum ini.] *iniuſtam uictoriam.* Seruile ne.] *Achillæ pugnam.* Alanus.] *Scythiæ populus ferox.* Scyta.] *id eſt reliqui Scythiæ populi, ſpeciem enim præpoſuit generi.* Qui lo.] *qui per ludum ſagittis figit.* Indos cum gad. ty.] *hoc eſt quicquid ab Orientam Occidentẽ ad Gades uſq; quã ciuitatẽ in maris Gaditani inſula Tyri cõdidêre, ut Plin. tradit in fine quarti.* Quærit tu. do.] *abdit ſe in munitiorem partem.* Incerto.] *ignorabat enim quid eſſet acturus.* Rege.] *Ptolemæo.* Piacula] *ultionẽ.* Si non ſint.] *ſi deſint.* Colchis.] *Medea.* Regni.] *proditi.* Fratris.] *Abſyrti.* Patrem,] *eſſe tam.* Ceruice parata.] *ſe ad omnẽ ſupplicium expoſita.* Vltima rerum.] *extrema pericula, & uix fati urgens.* Ducem] *Cæſarem.* Miſſusq; ſatelles.] *Ante regũ reconciliationẽ Serapionẽ, & Dioſcoridem ad Achillam miſſos, & cæſos ex cõmentarijs Cæſaris diſcimus, quos poeta nõ ſequitur.* Voce tyrã.] *uerbis Ptolemæi.* Ius mundi.] *inuiolabile ius gentiũ de legatis quos Achillas interimere auſus eſt.* Valuit.] *alicuius præcij dignatatisq́ fuit.* Sequeſter pacis.] *id eſt, mediator, & apud quẽ deponitur eius arbitriũ.* Aeſtimat.] *cõſiderat ea, quæ annumerãda ſunt inter ſcelera tua.* Mõſtris.] *ſceleribus.* Theſſala tellus.] *quæ gigantes produxit.*

Regna,

Regna Iubæ uaſta.] *Mauritania lata & barbara.*
Pontus.] *Scythiæ.* Pharnacis.] *filij Mythrydatis qui*
Pompeio fauens patrem ad mortem compulit. Orbis.]
Hiſpania intelligitq́; per hæc loca omnes nationes quæ
pro Pompeio dimicuêre & periêre. Tantum ſcelerũ.]
quantũ eſt Cæſaris Ptolemæiq́; uratorẽ perimêre. Non
Syrtis.] *id eſt, Naſamones & Aphri.* Deliciæ.] *Achyl-*
las & Photinus eunuchus molles. Premit.] *urget Cæ-*
ſarem. Moturae.] *lumina euerſurus oſtio uno impe-*
tu. Flammis.] *incendio.* Nuſquam incurſae.] *nul-*
la ex parte inuadit. Mutiq; ui, fortu. rue.] *ſtat fortu-*
na pro muro. Necnon & ratibus tentatus regia.] *Eo-*
dem tempore pugnatũ eſt ad portum, ut ait Cæſar & ma-
gna multitudine naues longas occupare hoſtes conaben-
tur, quorũ erãt quinquaginta auxilio miſſæ ad Pompeiũ,
prœliŏq; in Theſſalia facto domum redierant. Præter has
auxilio erant præſidij cauſa Alexãdriæ eſſe conſueuerũt
roſtratæ omnes quas ſi occupaſſent claſſe Cæſaris erepta
portũ ac mare totum in ſua poteſtate haberent, cómeatu
auxilijsq́; Cæſarẽ prohiberent. Itaq; tanta eſt contentione
actum, quanta agi debuit cũ ille celerem in ea re uicto-
riam, hiq; ſalutẽ ſuam conſiſtere uiderent. Sed rem obti-
nuit Cæſar omnesq́; eas naues et reliquas, quæ erant in na-
ualibus incendit, quod tam latè tueri, & tam paruo manu
non poterat. Confeſtimq́; ad Pharum nauibus milites ex-
poſuit. Regia.] *in quo erat Cæſar.* Protulit.] *exten-*
dit. Audaci.] *multum ex porrecto.* Opus.] *certa-*
men & officiũ. Tinctas uoqui. pi.] *illitas pice liqueſa-*
cta. Vincula] *funes.* Tranſtra.] *ſedilia.* Ceru-
chi.] *cornua antennarũ dicto à* κέρας *quod eſt cornu,*
& χέω *fundo.* Incubuit] *occupauit eas.* Longis
uaporibus.] *longo exalatione flammæ & fumi.* Cla-
dem] *incendium.* Turbine.] *uolubili impetu uenti.*
Lampas.] *Lampades ætherea, ut Plinius ait, ardentes*
mittantur faces. Materia] *quam urat.* Illa lues] *in-*
cendium. Clauſa reuocauit ab aula.] *à regia obſeſſa*
auertit ad urbem tuẽdam. Nec tempora cladis.] *dum*
hoſtes in quit eſſent in extinguẽdo incendio occupati Cæ-
ſar ſe ſomno non dedit: ſed nauibus milites ad Pharũ oc-
cupandam impoſuit. Cladis.] *incendij.* Cæca.] *ob-*
ſcura. Præcipiti curſu] *feſtinatione ſubita.* Rapto.]
præoccupato. Pharon.] *Pharus eſt in inſula turris ma-*
gna altitudine mirificis operibus inſtructa quæ nomẽ ab
inſula accepit. Hæc inſula obiecto Alexandriæ portũ effi-
cit: ut ait Cæſar, & ideo clauſtrũ porto appellat facit au-
tem: ut ait Strabo portũ bicipitem: nam cũ littorea regio
ſit ſinuoſa duo promõtoria in mare emittit inter quæ in-
ſula iacet quæ portum claudit ei namq; per longum obij-
citur. Inſula quondam.] *olim inquit inſula fuit nunc*
eſt Alexandriæ ponte coniuncta. Protheos.] *regis Ae-*
gypti & uatis. Proxima] *iuncta ponte.* Geminos
uſus.] *duplicem utilitatem: nam propter pontem quem*
occupauerat, neq; mari incurrere poterant. Fauces.]
portus ingreſſum & exitum. Cæſus & auxilijs] *Cæſar*
ut Pharon expoſitis militibus apprehendit frumentũ ſu-
portari auxiliaq́; euocari iuſſit. Meriti] *qui mereban-*
tur nam rurſus nuncios miſerat ad Achillam ne deſiſteret
interceptiq́; fuerant & detecti. Sed non rapuit.] *in-*

tereunt. Ferarum.] *quibus uiuus erat obijciẽdus* Pe- A
pendit.] *non penitus fuit à tremore diuiſa.* Magni mor-
te.] *eo mortis genere quo Põpeius.* Necnõ ſurrepta.]
Cæſ. ſic habetur interim Arſinoe minor filia uacuam poſ-
ſeſsionem regni ſperans ad Achillam ſe ex regia traiecit.
Vnoq́; bellum adminiſtrare cœpit. Sed celeriter eſt in-
ter eos de principatu controuerſia orta. Cumq́; utriq; u-
triq; inſidiaretur & ſumma imperij ipſe obtinere uellet
præoccupat Arſinoe per Ganymedem Eunuchum nutri-
tiũ ſuum atq; Achillam interficit. Hoc occiſo ipſa ſine ul-
lo ſocio & cuſtode omne imperiũ obtinebat, exercitus Ga-
nymedi traditur: hic ſuſcepto officio largitionem in mili-
tes auget. Reliqua pari diligentia adminiſtrat. Sub-
repta.] *ſubducta eius ſuaſu.* Hoſtes.] *Achillam.* Re-
ges.] *Ptolemæo aut Cleopatra.* Vt proles lagea.] *ut*
filia Ptolemæi Auletæ. Achillea.] *Achillam, ſit enim à*
recto Achilleus. Iuſto] *quia inuitis regibus regiam op-*
pugnabat. Tuis umbris.] *ad umbrarũ tuarum ultio-*
nem. Summa.] *finis.* Sufficit.] *ſatis eſt ſi pereat.*
Omnis regia.] *tota ſtirps.* Dum.] *donec.* Patri.]
Rom. à quibus confodietur. Sed auctore furoris non B
cecidit rabies.] *Achilla caſo bellũ non ceſſauit.* Au-
ſpitiis] *ducta & imperijs.* Eunt.] *militant Aegyptij.*
Potuit.] *illo memorabili die potuit & debuit Cæſar pe-*
rire ultimo periculo proximo. Miti in famam & ſæcu-
la.] *ſemper eius morte in faſtis celebris reddi ut poſtea*
celebratæ ſunt idus Martiæ. Molis in exiguæ.] *Oppu-*
gnantibus acriter inquit Aegyptijs pontem Phari dum
Cæſar milites in nauibus ſtudet imponere Scaphamq́; in-
ſilit ut decertantibus ferat auxilium Aegyptiorum naui-
bus undiq; circumſpectus omniq́; ſpe ſalutis depoſita ſe-
ſe in mare præcipitauit. Molis in exiguæ ſpacio.] *hoc*
eſt in ponte Phari hoſtes frequentiſsimi pugnant. Va-
cuas.] *nam egreſsi è nauibus ceperãt Pharon & ibi pu-*
gnauerant hactenus. Tota fortitudine.] *omni pericu-*
lo. Prætexunt.] *prætendunt Virg & littora curuæ*
prætexunt puppes, quandoq; ſignificat præordino & op-
pono, unde ſit prætextum. Pedites.] *qui è Ponte urge-*
bant. Virtus.] *fortitudo ad pugnandum.* Honeſtę.]
fortis ut pugnando caderet, & ne in manus hoſtium ui-
uus incideret. Non acie fuſa.] *paruo labore & cæde* C
tunc uinci potuit Cæſar. Captus forte loci.] *circum-*
feſſus & captiuus locorum iniquitate. Pendet.] *incer-*
tus eſt quid agat. Dubius.] *nam & optare & metuere*
uidebatur. Reſpexerat.] *memoria & imagine Scæuæ*
Centurionis, qui ſolus & inuictus ad Dyrrhachij muni-
tiones Pompeio omnibus reſtitit exercitus. Cæſar ne cape-
retur ſe in mare deiecit, & ad naues quæ longius conſti-
terant uix enatauit, libelloſq́; altero manu ſublatos tenẽs
& altero natans in tanto diſcrimine non amiſit ut ſcribit
Plutarchus. Epidamne.] *Dyrrhachium.* Moris a-
pertis.] *munitionibus dirutis à Pompeio.* Obſedit]
ita repreſsit & reſtitit ut non obſeſſus, ſed obſidere uide-
retur. Calcantem mœnia.] *iam ambulantem per rui-*
nas munitionum. Et quoniam imperfecta eſt iſta Perio-
dus ut lectoris auidi aci occurrerem hæc uelut
ſuperioribus annectenda
deduxi.

FINIS COMMENTARIORVM IOAN. SVLPITII VERV-
LANI, IN M. ANNEI LVCANI POETAE
Pharſal. X. Libros.

BASILEÆ,

EX OFFICINA HENRICPETRINA, ANNO POST RECVPERATAM SALVTEM NOSTRAM CIƆ. IƆ. LXXIIX. MENSE MARTIO.

